HUMASH BET YEHUDA

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

מקראות גדולות

חומש

בית יהודא

ספר

דברים

מן

חמשה חומשי תורה

עם שנים וחמשים מעלות ופירושים ה״ה:

א) חמשה חומשי תורה נדפס באותיות גדולות. כלן חדשות וברורות וכן גם הטעמים ואותיות כל הפירושים וההעתקות והלקוטים והה׳ מגילות עם פירושיהן וכו׳ — הכל חדש ומזהיר, בסדור יפה ונפלא, עם הפטרות. מוגה ומדויק עצהיו״ט.

ב) תרגום אונקלוס על התורה.

ג) התרגום אונקלוס מנוקד לפי הדקדוק עם הדגושים.

ד) פירש רש״י בשלימות מאת רבינו שלמה יצחקי ז״ל. ככתבו וכלשונו.

ה) פי׳ רש״י במרובע (עוד הפעם).

ו) פי׳ רש״י במרובע מנוקד

ז) פי׳ רש״י בהעתקת ע״ט בשפה קלה אשר ירוץ הקורא בו.

ח) פי׳ רש״י מפורש ע״ט. בביאור אשר יפרש כשמלה כל דברי רש״י מהחל ועד כלה בתורה.

ט) מקדש אם (הערות והארות) בע״ט שבלעדם לא יבין כל איש את הפשט הנכון, וכזר זהב ל„בית יהודא״ הוא.

י) פי׳ שפתי חכמים מבאר כל דבר הקשה בפירוש רש״י ז״ל מבעדמ״ת ספר שפתי ישנים

ויתר המעלות המה מבוארים בדף ב׳ כאשר תחזינה עיניכם

פיעטרקוב

בהוצאת ובדפוס של מרדכי צעדערבוים נ״י

שנת תר״פ לפ״ק.

CHUMESZ BEJS JEHUDA

5-cio ksiąg Mojżesza z komentarzami i przetłomaczeniem Raszi Część V

Własność M. Cederbauma.

W drukarni M. Cederbauma w Piotrkowie 1920 r.

חומש בית יהודא

יא) פי' הרשב"ם מרבינו שמואל ב"ר מאיר נכד רש"י.

יב) פי' בעל הטורים מרבינו יעקב ב"ר אשר זצ"ל.

יג) פי' דעת זקנים מרבותינו הגאונים בעלי התוס' ז"ל.

יד) תולדות אהרן על התורה מראה מ"ימות מכל פסוק בש"ס.

טו) מנין המצות מספר אלה המצות למהר"מ חאגיז ז"ל.

טז) פירוש לתורת אלהים. הוא פירוש ותרגום קצר ומזוקק שבעתים בע"ט קלה ומסודרה וברורה.

יז) עברי טייטש על הפטרות.
מלוקט מאת גדולי מפרשים ומדרשים.

יח) משלי יהודה פירוש ומשלים נעימים המושכים לב הקורא. להגות בתורת ה'. מהה"מ מדובנא ז"ל.

יט) משלי יוסף

כ) משלים על התורה

כא) משלי חכמים

כב) משלי נחמיה

כג) ליקוטי יקרים על הפטרות על ע"ט

כד) ליקוטי יוסף

כה) ליקוטי יהודא

כו) ליקוטי נחמיה

כז) ליקוטים על התורה

כח) ליקוטי מרדכי

כט) ספר הישר על התורה מועתק על ע"ט.
יעדער וואס וועט דאס לייענען וועט גרויס תענוג האבען.

ל) מצות השם על תרי"ג מצות נ"כ מועתק בע"ט.
כדי יעדער זאל פאר שטיין די תרי"ג מצות מקיים צו זיין.
אונ מיר האבין יעדע מצוה גישטעלט אויף זיין ארט.

לא) החמש מגילות עם הטעמים:

פירושים על החמש מגילות

לב) פי' רש"י על כל החמ"ג.

לג) פי' רש"י במרובע (עוד הפעם)

לד) פי' רש"י במרובע מנוקד

לה) פי' רש"י בהעתקת ע"ט.
בשפה קלה ומצוחצחת.

לו) פי' רש"י מפורש ע"ט. בביאור אשר יפרש כשמלה כל דברי רש"י מהחל ועד כלה בהחמש מגילות.

לז) פי' שפתי חכמים על כל החמ"ג.

לח) פי' מצודות דוד
לט) פי' מצודות ציון
} על שה"ש וקהלת מאת הרב מו"ה יחיאל הלל בן הרב הגאון מו"ה דוד אלטשולר ז"ל

מ) תולדות אהרן מראה מקומות בש"ס על החמ"ג.

מא) קול יעקב מהרב המגיד מדובנא ז"ל.

מב) תרגום שני על מגילת אסתר.

מג) פי' פתשגן הכתב על תרגום שני.

מד) מצח אהרן מבאר התרגום שני בלשון צח המדוברת מועתק על עברי טייטש.

מה) משלי ישראל על קהלת והוא פירוש יקר ומשלים חדשים מתוקים וערבים על לב הקורא.

מו) עברי טייטש על כל החמש מגילות.

מז) כוכב מיעקב על הפטרות מועתק על ע"ט.

מח) תפלת קבלת ש"ק ושאר התפלות לכל שבתות השנה.

מט) יוצרות לארבע פרשיות ולשה"ג.

נ) לוח המולדות.

נא) מיר האבין מוסיף גיוועזן פי' לקוטי יקרים מועתק על עברי טייטש. כדי יעדער זאל פאר שטיין דיא חידושים פון דיא תורה. מלוקט ומסודר פשטים נפלאים ומתוקים ממובחרי המפרשים הראשונים והאחרונים. היינו:

נב) א) אלשיך הקדוש. ב) אור החיים הקדוש. ג) אור תורה. ד) אהבת שלום. ה) אור פני משה. ו) אורי וישעי. ז) אותיות דר"ע עקיבא. ח) אבן עזרא. ט) אמרי בינה. י) אהבת עולם. יא) אור עולם. יב) בעל הטורים. יג) באר מים חיים. יד) ברית מנוחה. טו) גלי רזיא. טז) זוהר הקדוש. יז) זרע קודש. יח) חשב האפוד. יט) חסד לאברהם. כ) חכם הרזים. כא) ישמח משה. כב) ילקוט ראובני. כג) ילקוט חבקוק. כד) כלי יקר. כה) כלי חמדה. כו) מדרש תנחומא. כז) מגלה עמוקות. כח) מאור עינים. כט) מדרש הנעלם. ל) מדרש רבות. לא) מורה נבוכים. לב) מבשר צדק. לג) נועם אלימלך. לד) נחל קדומים. לה) ספורנו. לו) ספר חסידים. לז) עשרה מאמרות. לח) עוללות אפרים. לט) עבודת הקודש. מ) עבודת ישראל. מא) פענח רזא. מב) פרקי היכלות. מג) פנים יפות. מד) ציוני. מה) צמח ה' לצבי. מו) צרור המור. מז) צידה לדרך. מח) קדושת לוי. מט) רמב"ן. נ) ריקאנטי. נא) רביד הזהב. נב) של"ה הקדוש. נג) שערי אורה. נד) שפתי קדושים. נה) שפתי צדיקים. נו) שפתי כהן. נז) תרגום יונתן. נח) תרגום ירושלמי. נט) תוצאות חיים. ס) תשואות חן. סא) תיקוני זוהר. סב) תורת אמת:

הוספה חדשה

נב) סג) אפיקי יהודה. סד) גליא מסכת. סה) דרכי יוסף. סו) הגיון לב. סז) משנת ר"א. סח) עיר דוד. סט) עטרת זיו. ע) פי צדיק. עא) רשב"ם. עב) שער בת רבים. עג) עטרת שלמה.

בסדר דברים יש בה שני לאוין

[תיד] (לאו רמג) שלא להעמיד דיין שאינו הגון ובקי בחכמת התורה ולכך נאמר לא תכירו פנים במשפט:
[תטו] (לאו רמד) שלא יירא הדיין מאיש פן יהרגהו או שידבר עליו עתק ומכה מורא זו ימנע מלהתוך הדין על אמיתתו שנאמר לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלהים הוא:

דברים א דברים

א א אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן

תו"א אלה הדברים סוטה מא:

אונקלוס

א אִלֵּין פִּתְגָּמַיָּא דִּי מַלִּיל מֹשֶׁה עִם כָּל יִשְׂרָאֵל בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא אוֹכַח יָתְהוֹן עַל דְּחָבוּ:

רשב"ם

(א) **אלה** הדברים. לפי פשוטו כל הנזכרים בפסוק זה מקומות הן כמו שמצינו שרגילים הפסוקים לתת סימן בתוך סימן אל המקומות שהוא רוצה לפ' היכן. בלך לך. מקדם לבית אל ויט אהלה בית אל מים והעי מקדם. וישובו ויחנו לפני פי החירות בין מגדול ובין הים לפני בעל צפון. בס' שופטים הנה חג לה' בשילה מימים ימימה אשר מצפונה לבית אל מזרחה השמש למסלה העלה מבית אל שכמה ומנגב ללבונה. וכ"ש שצריך לפרש היכן נאמרו המצות כמו שכתוב וידבר ה' אל משה בהר סיני. בערבות מואב. וידבר ה' אל משה במדבר סיני. בארץ מצרים החדש הזה. אף כאן עושה סימן בתוך סימן וכן הוא אומר והוזר ושונה דבר זה כשבא משה לפרש את המצות אלה העדות והחקים והמשפטים אשר דבר משה וגו'. בעבר

בעל הטורים

(א) **אלה** הדברים. רמז ג"פ. נאמרו בסיני ונשנו באהל מועד ונשלשו בערבות מואב ועל כל מצוה ומצוה נכרתו י"ו בריתות בסיני וי"ו באהל מועד וי"ו בערבות מואב שהן מ"ח וכנגדן הזהיר מ"ח פעמים בתורה על ע"ג והזהיר מ"ח פעמים בתורה על הגר שבא לידבק בתורה שנכרתו עלי' מ"ח בריתות. בראשית ואלה ויקרא וידבר אלה. ס"ת בגימטריא יראת זהו ראשית חכמה יראת ה' ובגימטריא

בית יהודא

ואֵלֶּה הַדְּבָרִים וגו'. דאס זענן דיא רייד וואס משה האט גערעט צו אלע יודין, האָרט רש"י פאר וואס שטייט ניט ווַיְדַבֵּר משה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל, משה האט גערעט צו אלע יודין וויא עס שטייט אין אלע סדרות, ענטפערט רש"י (לְפִי שֶׁהֵן דִּבְרֵי תוֹכָחוֹת) ווייל די רייד זענען געוועזן צו שטראָפן דיא יודין, דריבער שטייט דער לָשוֹן אֵלֶּה הַדְּבָרִים *) דס זענען די שטארקע רייד וואס משה האט גערעט צו דיא יודין, אונ ווייל משה האט ניט געוואלט ארויסרייידן צו די יודין דיא עֲבֵירוֹת וואס זייא האבן געטאן (וּמָנָה כָּל הַמְּקוֹמוֹת שֶׁהִכְעִיסוּ לִפְנֵי הַמָּקוֹם בָּהֶם) האט ער נאר געציילט ווער האט דערמאנט דיא נעמען פון די אלע ערטער וואס זייא האבן דארטען דערצערונט פאר הקב"ה (לְפִיכָךְ סָתַם אֶת הַדְּבָרִים) אונ דריבער האט ער פארמאכט אונ האט ניט ארויסגערעט דיא נעמען פון די עֲבֵירוֹת, ער האט נאר געזאגט די נעמען פון די ערטער ואונ איין וועלכע ערטער זיי האבן געזינדיגט אונ וואס זייא האבן געזינדיגט ווען זייא אליין וויסען (מִפְּנֵי כְּבוֹדָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל) וועגען דעם כָּבוֹד פון די יודין, זייא זאלען ניט פארשעמט ווערען: וְאֶל כָּל יִשְׂרָאֵל, האָרט רש"י צו וואס האט משה געבארפט ריידן צו אלע יודין צוזאמען, ער האט געקענט ריידן צו אביסעל יודין, אונ איינער וועט דערציילן דעם אנדערן וואס משה האט געזאגט, ווען אויך ווייסען אלע יודין, ענטפערט רש"י (אִילוּ הוֹכִיחַ מִקְצָתָן) ווען משה וואלט נאר געשטראפט אביסעל יודין (הָיוּ אֵלּוּ שֶׁבַּשּׁוּק

רש"י

(א) אלה הדברים. (ספרי) לפי שהן דברי תוכחות א ומנה כאן כל המקומות שהכעיסו לפני המקום בהן לפיכך סתם את הדברים והזכירם ברמז ב מפני כבודן של ישראל: אל כל ישראל. אלו הוכיח מקצתן היו אלו

שפתי חכמים

א דהל"ל וידבר משה אל כל וגו' ומתרץ לפי שהם דברי כו'. ר"ל דהא בלאו הכי לריך לתרץ מה שנא' כאן במדבר בערבה וגו' למה לא מפרש בהדיא המעשה שעשו שם אלא ע"כ צ"ל לפי שהן דברי תוכחות ומנה וכו' לכך סתם הדברים והזכירן ברמז לפי שהזכיר כל ההכעסות ביחד לכך לא הוכיחם בפירוש אבל אם היה מוכיחן על הכעסה אחת היה מזכירם בפי' כי אין לדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ואין בושת כ"כ ולכך נאמר ג"כ הדברים דכ"מ שנא' דברים אינן אלא דברי תוכחות כדפירש רש"י בריש ספר קהלת ושם מביא ראיה מאלה הדברים דכתיב כאן ואב לכולן והדבר אשר יקשה מכם וגו'. כתב הרא"ם ויש לתמוה אם פי' אלה הדברים הוא דברי תוכחות היאך כתב אחר זה ככל אשר לוה ה' והא התוכחות לא היה אלא מפי עלמו. ושמא י"ל שהיו ברשות הקב"ה אע"פ שהיו מפי עלמו ועל הכתיבת רשות נאמר ככל אשר לוה ה' וגו' א"כ לוהו להוכיח ומה שהוכיחן סמוך למיתתו זה עשה מפי עלמו עכ"ל. ולי נראה ככל אשר לוה ה' וגו' לא קאי על התוכחות אלא על המצות בכלל כאמר דהיינו משנה תורה וב' דברים כעשו במה שהוכיח אותן מפי עלמו וגם ביאר להם התורה והמצות וכמו שמפרש והולך: ב וא"ת והא

דעת זקנים מבעלי התוספות

(א) אלה הדברים אשר דבר משה. וזש"ה מוכיח אדם אחרי חן ימצא ממחליק לשון. מוכיח אדם זה משה שהוכיח את ישראל שנא' ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם. אחרי אחר שהוכיחן הקב"ה. ומפני שהוכיחן חן ימצא שנאמר במשה וגם מצאת חן בעיני. ממחליק לשון זה בלעם שדבר להם חלקלקות ואמר מה טובו אהליך יעקב. משל דמשה ודבלעם למה הדבר דומה לבן מלך שיש לו שני שרים אחד אוהבו ואחד שונאו האוהב אומר לו בני הזהר שלא תעשה עבירה שאביך מלך ודיין ואם ישמע לא יחום עליך אלא יהרגך והשונא אומר עשה כל תאות לבך כי המלך אביך ואינך ירא משום. דבר כך משה האוהב אמר לישראל השמרו לכם פן יפתה לבבכם. וכתיב וחרה אף ה' בכם וגו'. אבל בלעם השונא אמר

ליקוטים על התורה

(א) אֵלֶּה הַדְּבָרִים. דער מדרש זאגט מה הַדְּבוֹרָה הַזּוּ, אזוי ווי די בין גיט אירע האניק צו איר בַּעַל הַבַּיִת אונ איר בים גיט זיא צו אנדערע, אזוי זענען דיא רייד פון די תּוֹרָה, זייא גיבן לעבן צו צַדִּיקִים אונ זיי גיבן דעם טויט צוא רְשָׁעִים, אזוי וויא דיא בין איז גיט פריער אונ אלע גייען נאך איר, אונ פליהען וואוהין זיא פְּלִיהֶם, אזוי גייען די יודען וואוהין זייערע צדיקים אונ נביאים פירען זיי ומיר זעהען ביא דיא צעהן שְׁבָטִים זייערע מְלָכִים האבען געדינט עֲבוֹדָה זָרָה, האבען זייא אויך געדינט עֲבוֹדָה זָרָה, אונ ביי דיא מְלָכִים פון דיא צוויי שְׁבָטִים וועלכער מֶלֶךְ עס איז געווען אַצַדִּיק, זענען די יודן אויך געווען צַדִּיקִים) ודר **מדרש** טייטשט דעם ווארט דְּבָרִים צוויי טייטשען דְּבָרִים, רייד אונ דְּבוֹרִים, בינען, אזוי ווי דיא בין אירע האניק איז זיס אונ איר בים א ז ביטער, אזוי זענען די רייד פון דיא תּוֹרָה, דער מענטש וואס טוהט וויא דיא רייד פון דיא תּוֹרָה, זאגט די תורה וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ, ווערט פארזאמלען קארן,

פירוש לתורת אלהים

(א) אֵלֶּה הַדְּבָרִים דס זענען די רייד אֲשֶׁר וואס משה האט גירעט אל צוא אלע יודען בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן אוף

בוימאייל

*) **הערה** דער ווארט „אלה" איז דער טייטש שמארק, עיין גמרא בבא בתרא דף פח ע"ב:

בַּמִּדְבָּר בָּעֲרָבָה מוֹל סוּף בֵּין־פָּארָן וּבֵין־תֹּפֶל וְלָבָן וַחֲצֵרֹת וְדִי זָהָב׃

במדברא ועל דארגיזו במישרא לקבל ים סוף בפארן דאתפלו על

ת"א ודי זהב ברכות לב:

בעל הטורים

תורה. ר"ת של ה' חומשים כ' ו' ו' ה' בגי' אהיה. וסוף האותיות של ה' חומשים מ' מ' י' ו' ל' בגי' הוא אלהינו זה וזהו ואת אחרונים אני הוא: מול. ב' ואידך מול את בני וגו'. ה' דברים נאמרו בקנה אין מוהלין בו ואין חותכין בו ר ר ואין שוחטין בו כדאיתא במס' חולין. וזה שאמר לו הקב"ה ליהו. ע עשה לך חרבות צורים ואל תמול בקנה הגדל בסוף פי' באגם וזהו מול סוף. מול את בני ישראל:

רשב"ם

הירדן; בגיא מול בית פעור בארץ סיחון מלך האמורי. הואיל משה וגו': בעבר הירדן. ובאיזה עבר הירדן במדבר באותו עבר הירדן שהוא לצד מדבר שהיו בו ישראל מ' שנה שהוא קרוי עבר הירדן ליושבים בארץ ישראל ולא בעבר הירדן שהוא לצד ארץ ישראל שגם הוא קרוי עבר הירדן להולכי מדבר שהיו בו ישראל: בערבה. כלומר באיזה מקום במדבר באותו מדבר שבערבות מואב: מול סוף. שים סוף מתחיל ממזרח ארץ ישראל שנאמר ושתי את גבולך מים סוף עד ים פלשתים וגו' כלומר ממזרח ועד מערב והוא ים המלח שכתוב בגבול קרן מזרחית דרומית באלה מסעי ינם בפ' ואתחנן. וכל הערבה עבר הירדן מזרחה ועד ים הערבה וזהו ים סוף שאצל ערבות מואב: בין פארן ובין תפל. כמו בין בית אל ובין העי: ולבן וחצרות ודי זהב. הכל מקומות לפי פשוטו:

רש"י

שבשוק אומרים אתם הייתם שומעים מבן עמרם ולא השיבותם דבר מכך וכך אלו היינו שם היינו משיבים אותו לכך כנסם כולם ואמר להם הרי כולכם כאן כל מי שיש לו תשובה ישיב: במדבר. לא במדבר היו אלא בערבות מואב ומהו במדבר אלא בשביל מה שהכעיסוהו ג במדבר שאמרו (שמות יז ג) מי יתן מותנו וגו': בערבה. בשביל הערבה ד שחטאו בבעל פעור בשטים בערבות מואב: מול סוף. על מה שהמרו בים סוף בבואם לים סוף שאמרו (שם יד יא) המבלי אין קברים במצרים וכן בנסעם מתוך הים שנא' (תהלים קו ז) וימרו על ים בים סוף כדאיתא בערכין (ערכין טו): בין פארן ובין תפל ולבן. א"ר יוחנן

בית יהודא

אומרים) דיא יודין וואס זענען דאמאלס געוועזען אין גאס וואו מען וואלט קומען צו זייא זאגען וואס משה האט גערעדט וואלטען דיא מענטשן פון גאס זאגען צו זייא (אתם הייתם שומעים מבן עמרם) איר האט געהערט פון עמרם'ס זוהן (פון משה) וויא ער האט אייך געשטראפט (ולא השיבותם לו דבר מכך וכך) אונ איר האט אים ניט גיענפערט אזו אונ אזו איין אנטווארט (אלו היינו שם) ווען מיר וואלטען דארט געוועזען לעבען משה (היינו משיבים אותו) וואלטען מיר אים גיענפערט (לכך כנסם כולם) דריבער האט משה פארזאמעלט אלע יודין (ואמר להם) האט משה געזאגט צו זיי (הרי כולכם כאן) איצט זענט איר דא אלע יודין צו זאמען (כל מי שיש לו תשובה) ווער עס האט וואס צו ענפערען (ישיב) זאל ער ענפערען; ובמדבר), זאגט רש"י (לא במדבר היו) יודין זענען איצט ניט געוועזען אין דער מדבר (אלא בערבות מואב) נאר זיי זענען געוועזען אין ערבות מואב (ומהו במדבר) וואס דען האט משה געזאגט דס ווארט במדבר (אלא בשביל מה שהכעיסוהו במדבר) נאר משה הט געשטראפט די יודין פאר וואס זייא האבן דערצערנט הקב"ה ווען זיי זענען געוועזען אין דר מדבר (שאמרו) זיי האבען געזאגט (מי יתן מותנו במדבר) ווער וועט געבען מיר זאלן שטארבען אין דר מדבר: ובערבה), מיינט מען (בשביל הערבה) משה הט געשטראפט די יודין וועגן די זינד וואס זייא האבן געטאן אין ערבות מואב (שחטאו בבעל פעור בשטים בערבות מואב) זיי האבן געזינדיגט וואס זייא האבען געדינט צו דיא עבודה זרה בעל פעור אין דעם ארט שטים וואס אין ערבות מואב: ומול סוף), מיינט מען משה האט געשטראפט די יודין (על מה שהמרו בים סוף) ווס זיי האבען געזינדיגט לעבן ים סוף, צוויי מאהל, איין מאהל האבן זייא געזינדיגט (בבואם לים סוף) ווען זיי זענען געקומען צום ים סוף (שאמרו) זיי האבן געזאגט (המבלי אין קברים במצרים) ווייל אין מצרים איז ניטא קברים ועס איז ניטא אין מצרים אארט וואו אונז צוא בגראבען דריבער האסטו אונז גענומען פון מצרים מיר זאלן שטארבען אין דר מדבר ומיר זאלן האבען אארט וואו בגראבן צו ווערן (וכן בנסעם מתוך הים) אונ אזו איז געוועזען ווען די יודין האבען געצויגן ארויס געגאנגען פון ים, האבן זייא אויך געזינדיגט (שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק (וימרו על ים בים סוף) ווען זייא זענען געשטאנען לעבן ים סוף האבן זייא אויך דערצערנט הקב"ה וועגן ים (כדאיתא בערכין) וויא עס שטייט אין די גמרא ערכין: ובין

דעת זקנים מבעלי התוספות

להם מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל וגו' ועשו כל תאות לבבכם כי לאומות עושה כל הרעה שגוזר עליהם שנא' לא איש אל ויכזב אבל בכם שאתם בניו אם גזר רעה ההוא אמר ולא יעשה ודבר ולא יקימנה. ועליהם אמר שלמה נאמנים פצעי אוהב ונעתרות נשיקות שונא. וגם על משה נאמר ולמוכיחים ינעם ועליהם תבא ברכת טוב ועליו לא נאמר אלא ועליהם על המוכיח ועל המתוכח: בין פארן ובין תפל ולבן. דברים של תפלות שהוציאו על המן שהיה לבן ומה היו אומרים וכי יש טוחן ואינו פולט שאוכלין המן ונבלע באיברים:

שפתי חכמים

א"כ הזכיר העונות בפירוש עון מרגלים כדכתיב ותקרבון אלי כלכם וגו' וגם שאר דברים שהכעיסו לפניו מנה כאן בפ' זו וי"ל דלכך נקט רש"י כאן ומנה כאן כל המקומות ר"ל דכאן מנה כל המקומות ברמז כדפירשתי לעיל: ג וכן תרגם אונקלוס דחבו במדברא וכו' כתב הרא"ם ותמהני מאוד היאך יפרש מלת אלה האמור פה על הרמוז אליו והלא לא נתפרשו פה אלא המקומות שהכעיסו בלבד אבל הדברים שדבר להם בעבורם לא הזכירם כלל וכו' ובאמת איני יודע מה תמיה זו על רש"י ז"ל דהא הוא פירש אלה הדברים אלה דברי תוכחות ומלת הדברים היא דברי תוכחות והוי כאלו נאמר אלה התוכחות אשר הוכיח משה את כל ישראל בעבר הירדן על מה שחטאו במדבר וכו' בשלמא תרגום אונקלוס שתרגם על מלת הדברים אלין פתגמיא וכו' ולא תרגם אלין תוכחות די מליל וכו' הוצרך להוסיף אוכח יתהון כו' אבל רש"י שפירש הדברים תוכחות מה לי להוספה הזאת שהוסיף התרגום ודברי רש"י ז"ל הם נכוחים וישרים: ד לאין לומר למקום

פירוש לתורת אלהים

דיא זייט ירדן במדבר אין דער וויסטעניש בערבה אין דעם פלאץ מול סוף אקעגין דעם ים סוף בין צווישען פארן אונ צווישן תופל אונ צווישן לבן וחצרות. אין דעם פסוק האט משה אויסגערעכענט אלע ערטער וואו דיא יודען האבען געזינדיגט [זייט רש"י]:

ליקוטים על התורה

בוימאייל, וויין, רעגן צו דר צייט וויא עס שטייט אין סדרה בחקתי תבאו, מען וועט לאנג לעבען, למען ירבו ימיכם, והארכת ימים, למען יאריכון ימיך, אונ דר מענטש וואס טוט ניט ווי די רייד פון דיא תורה, קומט אף אים די קללות וויא עס שטייט אין בחקתי תבאו אונ ער שטארבט דורך בית דין, דורך הקב"ה, ווי עס שטייט מחלליה מות יומת, ווער עס איז מחלל שבת קומט אים מיתה, אונ וויא עס שטייט אין סדרה קדושים ביי עריות, אזו ווי די בין אלץ ווס זיא פארזאמעלט, איז דס פר איר בעל הבית, ער האט פארגעניגען פון די האניק, אזו אלע מצות אונ מעשים טובים וואס יודען טוהען פארזאמלען זיי צו הקב"ה, הקב"ה הט פארגעניגן עס איז געטאהן געווארן

ב אַחַד עָשָׂר יוֹם מֵחֹרֵב דֶּרֶךְ הַר

אונקלוס: מַנָּא וּבַחֲצֵרוֹת דְּאַרְגִּיזוּ עַל בִּשְׂרָא וְעַל דַּעֲבָדוּ עֵגֶל דִּדְהַב: ב מַהֲלַךְ חַד

תו"א אחד עשר מנהות סס:

רשב"ם

ודי זהב. כמו בת מי זהב שהוא שם פשוטו: (ב) אחד עשר יום מחורב. זה אמיתת הדבר שמתחיל לספר כי לא עכבו בדרך לבד אחד עשר יום מחורב עד קדש ברנע ומיד היו מזומנים ליכנס לארץ ישראל באותו הדרך שהלכו מרגלים כמו שאמר להם משה עלו זה בנגב ועליתם את ההר וכמו האמור בסוף הפ' וישכימו בבקר ויעלו אל ראש ההר ויעפילו לעלות אל ראש ההר וגו'. וירד העמלקי והכנעני היושב בהר ההוא ויכום וגו'. וגם לפנינו ותזדו ותעלו ההרה כל אלו הפסוקים מוכיחים כי מיד אלמלא חטאו במרגלים קרובים היו ליכנס לארץ ישראל מיד: קדש ברנע. הוא מדבר פארן וכשנסעו מחורב בשנה שניה בעשרים בחדש כמו שכתוב בפ' בהעלתך ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים. ולמעלה כתיב בתחלת הפרשה ויהי בשנה השנית וכתיב בתריה ויסעו בנ"י למסעיהם ע"פ ה' ממדבר סיני וישכון הענן במדבר פארן ואח"כ הולך ומספר היאך באו למדבר פארן שבתוך כך ויהי העם כמתאוננים והתאוו תאוה שעל כך נקרא שם המקום קברות התאוה ומשם באו לחצרות ושם נצטרעה מרים ונשתהו שם שבעת ימים ואחר נסעו העם מחצרות עד שבאו ויחנו במדבר פארן וזהו וישכן הענן במדבר פארן שאומר למעלה וזהו אחד עשר יום מחורב שהיו הולכין דרך הר שעיר שלשה ימים כמו שכתוב ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים ובשבעה ימים שלא נסעו עד האסף מרים הרי עשרה וביום אחד עשר נסעו מחצרות ויחנו במדבר פארן הוא קדש ברנע שמשם נשתלחו המרגלים כמו שכתוב וילכו ויבאו אל משה ואל אהרן אל מדבר פארן קדשה וגו' וגרם העון ונגזר גזירה להשלמת עכבתם מ' שנה כמו שכתוב לפנינו והימים אשר הלכנו מקדש ברנע עד אשר עברנו את נחל זרד שלשים ושמונים שנה עד תום כל הדור וגו' ומ"ש ונסב את הר שעיר ימים רבים זה היה לאחר שנסעו מקדש עד שבאו להר ההר על גבול ארץ אדום בשנת הארבעים כל זה פירשתי אני הצעיר מפירוש

בית יהודא

פָּארָן וּבֵין תּוֹפֶל וְלָבָן) זָאגְט רש"י רַבִּי יוֹחָנָן זָאגְט (חָזַרְנוּ עַל כָּל הַמִּקְרָא) מִיר הָאבְּן גֶעזוּכְט אִין אַלֶע פְּסוּקִים פוּן תנ"ך (וְלֹא מָצָאנוּ מָקוֹם שֶׁשְּׁמוֹ תוֹפֶל וְלָבָן) אוּנ מִיר הָאבְּן נִיט גֶעפוּנֶען אַאָרְט וָואס הֵייסְט תּוֹפֶל אוּנ לָבָן (אֶלָּא) נָאר תּוֹפֶל אִיז דֶערְטַייטְשׁ רֵייד'עֶן, לָבָן אִיז דֶערְטַייטְשׁ וַוייס (שֶׁהוֹכִיחָן עַל הַדְּבָרִים שֶׁתָּפְלוּ עַל הַמָּן שֶׁהוּא לָבָן) משֶׁה הָט גֶעשְׁטְרָאפְט דִי יוּדִין פַר וָוס זֵיי הָאבְּן גֶערֶעט שְׁלֶעכְטֶע רֵייד אוֹיף דֶעם מָן וָוס עֶר אִיז גֶעוֶוען וַוייס (שֶׁאָמְרוּ וְנַפְשֵׁנוּ קָצָה בַּלֶּחֶם הַקְּלֹקֵל) זֵיי הָאבְּן גֶעזָאגְט אוּנזֶער לֶעבְּן אִיז בַּיי אוּנְז פַארְמִיאוּסְט וֶוענֶן דֶעם גְרִינְגֶען בְּרוֹיט וְדֶעם מָן וָואס מִיר עֶסִין שׁוֹין פֶערְצִיג יָאהְר, נָאךְ הָט משֶׁה זֵייא גֶעשְׁטְרָאפְט (וְעַל מַה שֶׁעָשׂוּ בְּמִדְבַּר פָּארָן) אוֹיף דִי זִינְד וָוס זֵיי הָאבְּן גֶעטָאן אִין מִדְבַּר פָּארָן (עַל יְדֵי הַמְרַגְּלִים) וֶועגֶען דִיא מְרַגְּלִים וָואס זֵייא הָאבְּן גֶעשִׁיקְט: וַחֲצֵרוֹת. מֵיינְט מֶען (בְּמַחְלֻקְתּוֹ שֶׁל קֹרַח) דִי קְרִיג פוּן קֹרַח אוֹיף משֶׁה מִיט אַהֲרֹן, וָואס אִיז גֶעוֶוען אִין חֲצֵרוֹת (דָּבָר אַחֵר אָמַר לָהֶם) נָאךְ אַזוֹי הָאט משֶׁה גֶעזָאגְט צוּא דִיא יוּדִין (הָיָה לָכֶם לִלְמוֹד מִמַּה שֶּׁנַּעֲשָׂה לְמִרְיָם בַּחֲצֵרוֹת בִּשְׁבִיל לָשׁוֹן הָרַע) אִיר הָט גֶעדַארְפְט לֶערְנֶען אַמּוּסָר פוּן דֶעם שְׁטְרָאף וָוס מַיין שְׁוֶועסְטֶער מִרְיָם אִיז גֶעשְׁטְרָאפְט גֶעוָוארְן אִין חֲצֵרוֹת וַוייל זִיא הָאט גֶערֶעט לָשׁוֹן הָרַע (וְאַתֶּם נִדְבַּרְתֶּם בַּמָּקוֹם) אוּנ אִיר הָאט גֶערֶעט שְׁלֶעכְטֶע רֵייד אוֹיף הקב"ה: וְדִי זָהָב. זָאגְט רש"י (הוֹכִיחָן עַל הָעֵגֶל שֶׁעָשׂוּ בִּשְׁבִיל רוֹב זָהָב שֶׁהָיָה לָהֶם) משֶׁה הָט זֵיי גֶעשְׁטְרָאפְט וֶועגֶן דֶעם עֵגֶל וָוס זֵייא הָאבְּן גֶמַאכְט וַוייל זֵיי הָאבְּן גֶעהַאט פִיל גָאלְד (שֶׁנֶּאֱמַר) וִויא עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (וְכֶסֶף הִרְבֵּיתִי לָהֶם וְזָהָב עָשׂוּ לַבָּעַל) אִיךְ הָאבּ זֵיי גֶעגֶעבְּן פִיל זִילְבֶּער אוּנ גָאלְד, הָאבְּן זֵיי פוּן דֶעם גָאלְד גֶעמַאכְט אַעֲבוֹדָה זָרָה: (ב) אַחַד עָשָׂר יוֹם מֵחוֹרֵב. זָאגְט רש"י (אָמַר לָהֶם משֶׁה) משֶׁה הָט גֶעזָאגְט צוּ דִי יוּדִין (רְאוּ מַה גְּרַמְתֶּם לָכֶם) זֶעהְט דִי שְׁלֶעכְטְס וָואס אִיר אַלֵיין הָאט אַייךְ גֶעטָאהְן (אֵין לָכֶם דֶּרֶךְ קְצָרָה מֵחוֹרֵב לְקָדֵשׁ בַּרְנֵעַ כְּדֶרֶךְ הַר שֵׂעִיר) מֶען זָאל גֵיין פוּן חוֹרֵב צוּא קָדֵשׁ בַּרְנֵעַ אִיז נִיטָא אַקוּרְצֶערֶער וֶועג וִויא צוּ גֵיין דוּרְךְ דֶעם בַּארְג שֵׂעִיר (וְאַף הוּא מַהֲלַךְ אַחַד עָשָׂר יוֹם) אוּנ דֶעם וֶועג דַארְף מֶען אוֹיךְ גֵיין עֶלְעף טֶעג (וְאַתֶּם הֲלַכְתֶּם אוֹתָהּ בִּשְׁלֹשָׁה יָמִים)

רש"י

חזרנו על כל המקרא ולא מצינו מקום ששמו תופל ולבן אלא הוכיחן על הדברים שתפלו על המן שהוא לבן שאמרו (במדבר כא ה) ונפשנו קצה בלחם הקלוקל ועל מה שעשו במדבר פארן ו ע"י המרגלים: וחצרות. במחלוקתו ז של קרח. (ספרי) ד"א אמר להם היה לכם ללמוד ממה ח שעשיתי למרים בחצרות בשביל לשון הרע ואתם נדברתם ט במקום: ודי זהב. הוכיחן על העגל שעשו בשביל רוב זהב שהיה להם כמאמר (הושע ב י) וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל: (ב) אחד עשר יום מחורב. אמר להם משה ראו מה גרמתם אין לכם דרך קצרה מחורב לקדש ברנע כדרך הר שעיר ואף הוא מהלך י"א יום ואתם הלכתם אותו

שפתי חכמים

המוציא נקרא ערבה כדכתיב לעיל כפ' מסעי ויחנו בערבות מואב דא"כ ה"ל למכתב בעבר הירדן בערבה במדבר: ה שתפלו לשון נדבק כלומר היו מריבין על המן: ו אין להקשות למה לא פי' זה קודם שפירש תופל ולבן כסדר המקרא די"ל דלעיל הייתי אומר דכך פי' של מקרא מול סוף ואיזה מקום הוא נקרא מול סוף ומפרש בין פארן ובין תופל ולבן אבל כיון שפירש רש"י דתופל ולבן לאו שמות מקומות הן א"כ מה פי' של פארן ומתרץ ועל מה כו' אבל הל' של בין אינו מתיישב שפיר: ז כאן משמע דמחלוקתו של קרח היתה קודם שילוח מרגלים דהא כתיב ויסעו מחצרות ויחנו במדבר פארן וכתיב אח"כ שלח לך אנשים ומדכתיב כאן חצרות ופירש"י מחלוקתו של קרח ש"מ מקודם שבאו למדבר פארן כבר היה מחלוקתו של קרח בחצרות ועיין בפ' קרח על פסוק וישמע משה וגו': ח דקשה לטעם ראשון דהא מחלוקתו של קרח אינו מפורש בקרא שהיה בחצרות לכך פי' ד"א וכו' ולטעם אחרון לחוד קשה דהא לא יהיה וחצרות דומיא דבמדבר בערבה שהם מורים על המקום שהכעיסו לפני הקב"ה ומלת וחצרות היא תוכחה שלא למדו ממרים וכו' אבל לפירוש ראשון וחצרות לא בא להורות אלא על ההכעסה שהכעיסו בחצרות דאין לומר שהוכיח אותן על חטא מרים דהא לא מנה כאן אלא חטא הרבים מ"ה לריך נמי לטעם הראשון: ט פי' נדברתם כי חזק הוא ממנו כדפירש"י גם א"כ כנגד המקום שסבת את הארץ והם גנוהו אע"ג דתוכחת מרגלים מבין פארן מפיק ליה מ"מ שלוח מרגלים לחוד ולשון הרע של מרגלים לחוד שדברו על הארץ. גם יש לפרש שהדבר

ליקוטים על התורה

זַיינְ-ווִילְן. רַבִּי סִימוֹן זָאגְט לְמָשָׁל אַתַּלְמִיד אִיז גֶעגַאנְגֶען מִיט זַיין רֶבִּי הָט דֶר תַּלְמִיד גֶעזֶעהְן אַבְּרֶענֶענְדִיגֶע קוֹיל לִיגְט אוֹף דִי עֶרְד הָט עֶר גֶעמֵיינְט דָס אִיז אַטַייעֶרֶער שְׁטֵיין הָאט עֶר אִים גֶעוָואלְט אוֹיפְהֵייבְּן הָאט עֶר פַארְבְּרֶענְט דִי הַאנְט, אִין אַצַייט שְׁפֶּעטֶער אִיז נָאךְ אַמָאהְל גֶעגַאנְגֶען דֶער רֶבִּי מִיט דֶעם תַּלְמִיד, הָט דֶער תַּלְמִיד גֶעזֶעהְן עֶס לִיגְט אוֹף דִי עֶרְד אַטַייעֶרֶער שְׁטֵיין, הָט עֶר מוֹרָא גֶעהַאט אִים אוֹפְהֵייבְּן טָאמֶער אִיז דָס אַקוֹיל וֶועט עֶר נָאךְ אַמָאהְל פַּארְבְּרֶענֶען דִי הַאנְט, הָאט דֶער רֶבִּי צוּ אִים גֶעזָאגְט מֶעגְסְט אוֹפְהֵייבְּן דָאס אִיז אַטַייעֶרֶער שְׁטֵיין. דָס זֶעלְבִּיגֶע אִיז גֶעוֶוען בַּיי משֶׁה, משֶׁה הָט גֶעוואוּסְט וִויא טַייעֶר עֶס אִיז צוּא זָאגֶען מוּסָר אוּנ בְּרֵיינְגֶען יוּדֶען צוּ תְּשׁוּבָה, הָט עֶר זֵיי גֶעזָאגְט מוּסָר, עֶר הָאט גֶעזָאגְט שִׁמְעוּ נָא הַמּוֹרִים, הָאט עֶר זִיךְ אָפְּגֶעבְּרִיט, אוּנ אִיז גֶעשְׁטְרָאפְט גֶעוָוארֶען, אַז עֶס אִיז גֶעקוּמֶען אִיצְט דִי צַייט פַר זַיין שְׁטַארְבְּן, הָט עֶר מוֹרָא גֶעהַאט צוּ זָאגֶען מוּסָר, טָאמֶער וֶועט עֶר נָאךְ אַמָאהְל גֶעשְׁטְרָאפְט וֶוערֶען, הָאט הקב"ה גֶעזָאגְט צוּ משֶׁה אִיצְט אִיז דִיא צַייט צוּ זָאגֶען מוּסָר, וַוייל עֶס אִיז פַר דַיין שְׁטַארְבְּן דְרִיבֶּער זָאגְט דֶער פָּסוּק דִּבֶּר משֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל, משֶׁה הָאט גֶערֶעט דֶעם מוּסָר צוּא אַלֶע יוּדֶען כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה ה' אוֹתוֹ אֲלֵיהֶם, וִוי הקב"ה הָט גֶעבָּאטְן צוּ משֶׁה עֶר זָאל זָאגֶען דִיא מוּסָר צוּא דִיא יוּדֶען:

פירוש לתורת אלהים

(ב) אַחַד עָשָׂר יוֹם עֶס אִיז דָא עֶלְף טָאג רֵייזֶע מֵחוֹרֵב דֶּרֶךְ הַר שֵׂעִיר פוּן חוֹרֵב דוּרְךְ דֶעם וֶועג

עֲשַׂר יוֹמִין מֵחֹרֵב אֹרַח טוּרָא דְשֵׂעִיר עַד רְקַם גֵּיאָה: ג וַהֲוָה בְּאַרְבְּעִין שְׁנִין בְּחַד עֲשַׂר יַרְחָא בְּחַד לְיַרְחָא מַלִּיל מֹשֶׁה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל דִּי פַקִּיד יְיָ יָתֵהּ לְוָתְהוֹן:

שֵׂעִיר עַד קָדֵשׁ בַּרְנֵעַ: ג וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה בְּעַשְׁתֵּי־עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה

תו"א ויהי בארבעים ר"ה ל:

בעל הטורים

(ג) בארבעים. ב' במס' ויהי בארבעים שנה בארבעים אלף בישראל לומר אם יהיה ת"ח אחד בין מ' אלף אין צריכין לא רומח ולא מגן כי ת"ח מגין עליהם מאויביהם דאיירי התם בת"ח שנא' לבי לחוקקי ישראל והכא נמי כתיב בתריה ענין התורה שנאמר הואיל משה באר את התורה:

רשב"ם

כתב ידו של רבינו. כי רבי אלעזר מבליינצי העמידני על האמת. ועתה אשוב לפירוש רבינו שמואל זצ"ל וכן הורה לי הרב מי חכם ויבן את זאת. כי פסוק זה לא נכתב אלא לפי שכתוב לפנינו ונסע מחורב ונלך את כל המדבר הגדול והנורא דרך הר האמורי ונבא עד קדש ברנע סמוך לארץ ישראל שמקדש ברנע שלחו מרגלים ונשתהו שם ארבעים שנה לכך הוא מפרש כן כשנסעו מחורב ללכת דרך הר שעיר דרך ישרה היו יכולים ליכנס לארץ ישראל באחד עשר יום עד קדש ברנע אבל לפי שחטאו ונסב את הר שעיר ימים רבים עד ארבעים שנה וגו' וזהו שאמר לפנינו ונסע מחורב ונבא עד קדש ברנע בימים מועטים שאין בהם כי אם מהלך אחד עשר יום אבל מקדש ברנע שלחתם מרגלים ונשתהיתם ארבעים שנה בחטאתיכם:

רש"י

בשלשה ימים שהרי בעשרים באייר נסעו מחורב שנא' (במדבר י יא) ויהי בשנה השנית בחדש השני בעשרים בחדש וגו' (תענית כט) ובכ"ט בסיון שלחו את המרגלים מקדש ברנע צא מהם ל' יום ששעו בקברות התאוה שאכלו הבשר חדש ימים ושבעה ימים שעשו בחצרות להסגר שם מרים נמצא בשלשה ימים הלכו כל אותו הדרך וכל כך היתה שכינה מתלבטת ב בשבילכם למהר ביאתכם לארץ ובשביל שקלקלתם הסב אתכם סביבות הר שעיר ל מ' שנה:

(ג) ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחדש. מלמד שלא הוכיחן אלא סמוך למיתה מ ממי למד מיעקב שלא הוכיח את בניו אלא סמוך למיתה אמר ראובן בני אני אומר לך מפני מה לא הוכחתיך כל השנים הללו כדי שלא תניחני ותלך ותדבק בעשו אחי ומפני ד' דברים

בית יהודא

אונ איר זענט דעם וועג געגאנגן דריי טאג (שהרי בעשרים באייר נסעו מחורב) וואָרום דעם צוואנציגסטן טאג אין אייר האבען די יודין אַוועקגעצויגן פון חורב (שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק (ויהי בשנה השנית בחודש השני בעשרים בחודש וגו') עס איז געוועזן אין צווייטען יאהר נוויא די יודין זענן אַרויסגעגאנגען פון מצרים! אין צווייטען חודש ואין חודש אייר] דעם צוואנציגסטען טאג אין חודש האבן דיא יודין אַוועקגעצויגן פון חורב ופון בארג סיני) (ובכ"ט בסיון שלחו את המרגלים מקדש ברנע) אונ דעם ניין אונ צוואנציג־סטען טאג אין סיון האבן די יודין געשיקט די מרגלים פון קדש ברנע ופון צוואנציג טעג אין אייר ביז ניין אונ צוואנציג טעג אין סיון איז דרייסיג טעג] (צא מהם שלשים יום שעשו בקברות התאוה שאכלו הבשר חודש ימים) פון די ניין אונ דרייסיג טעג נעם אראפ דרייסיג טעג וואס זיי זענן געוועזן אין דעם אָרט קברות התאוה, דאָרטן האבען זיא גיגעסן פלייש אַגאנצן חודש, זענען זיי געוועזן אויף איין אָרט (ושבעה ימים שעשו בחצרות להסגר שם מרים) אונ זיבען טעג זענען זיי געוועזן אין חצרות וויל מרים איז דאָרט פארשלאסען געוואָרן אויף זיבען טעג (נמצא בשלשה ימים הלכו כל אותו הדרך) זענען דיא יודין געגאנגען דעם גאנצען וועג פון חורב ביז קדש ברנע אין דרייא טעג (דער דרייסיגסטער טאג פון דם פלייש עסין איז געוועזן דער ערשטער טאג פון די זיבען טעג וואס מען האט מרים פארשלאסען איז נאך געבליבען דרייא טעג) (וכל כך היתה השכינה מתלבטת בשבילכם) אונ אַזוי פיל האט דיא שכינה זיך געאיילט פון אייערטוועגען (למהר ביאתכם לארץ) צו איילען אייער קומען אין ארץ ישראל (ובשביל שקלקלתם הסב אתכם סביבות הר שעיר ארבעים שנה) נוייל איר האט געזינדיגט האט הקב"ה אייך געפירט פערציג יאהר ארום בארג שעיר: (ג) ויהי בארבעים שנה, בעשתי עשר חודש, באחד לחודשו. זאגט רש"י (מלמד) דר פסוק לערונט אונז (שלא הוכיחן אלא סמוך למיתה) משה הט ניט געשטראפט דיא יודין ביז נאנט פאר זיין שטארבן (ממי למד) פון וועמן הט משה דאס געלערונט (מיעקב) פון אונזער פאטער יעקב (שלא הוכיח את בניו אלא סמוך למיתה) יעקב האט אויך ניט געשטראפט זיינע קינדער ביז נאנט פאר זיין שטארבן (אמר) יעקב האט געזאגט צו זיין זוהן ראובן (ראובן בני) ראובן מיין זוהן (אני אומר לך מפני מה לא הוכחתיך כל השנים הללו) איך וועל דיר זאגן פאר וואס איך האב דיך ניט געשטראפט די אלע יאהרין ביז היינט (כדי שלא תניחני ותלך ותדבק בעשו אחי) ווייל איך האב מורא געהאט ואז דו וועסט הערען איך בין בייז אויף דיר) וועסטו מיך פארלאזען אונ וועסט דיך בהעפטן מיט מיין ברודר עשו, זאגט רש"י (ומפני ארבעה דברים) וועגען פיר זאכען (אין מוכיחין את האדם אלא סמוך

שפתי חכמים

שדברו נגד המקום הוא מחלוקתו של קרח ואין בין הלשון הראשון והאחרון אלא שהאחרון מפרש שהוכיחם על שלא לקחו מוסר ממרים שלקתה בשביל שדברה באחיה והראשון פי' שהוכיחם על שהכעיסו שם המקום במחלוקת. הרא"ם: י ר"ל ובין הכל הוא ל"ו ימים דיום ל' נחשב מן סוף ל' וגם נחשב לתחלת ז' ימים שהרי ביום ל' נסעו משם נמלא דביום ל"ט שלחו מרגלים מקדש ברנע דהיינו בכ"ט בסיון עי' ברא"ם באורך: כ מתלבטת פי' ממהרת: ל אין זה פי' ויהי בארבעים שנה כלומר אחד עשר יום מחורב דרך הר שעיר והם הלכו אותו בארבעים שנה וזה פי' ויהי בארבעים שנה אלא בארבעים שנה אבתריה קאי כמו שפירש רש"י מלמד שלא הוכיחן וכו' אלא מקרא קלר הוא והוה כאלו כתיב י"א יום מחורב ואתם הלכתם בג' ימים בסיועת הקב"ה ומפני שקלקלתם איחרתם ארבעים שנה ואח"כ מתחיל לדבור חדש ויהי בארבעים וגו' דבר משה וגו' ואין להקשות דהכא משמע בשביל חטא המרגלים עכבו במדבר מ' שנה ובפרשת בהעלותך פירש רש"י מיד עד שלשה ימים וכו' אלא שחטאו במתאוננים י"ל בשביל חטא מתאוננים נתעכבו ל' יום ובשביל חטא מרגלים מ' שנה: מ דאם

פירוש לתורת אלהים

פון בארג שעיר עד ביז קדש ברנע [עיין רש"י]: אין שבט באחד לחודש אין ערשטען טאג פון (ג) ויהי בארבעים שנה אונ עס איז געוועזן אין דעם דעם חודש דבר האט משה גירעט צוא דיא פערציגסטען יאהר בעשתי אין עלפטען חודש קינדער ישראל ככל אזוי וויא גאט ב"ה האט

אֹתוֹ אֲלֵהֶם׃ ד אַחֲרֵי הַכֹּתוֹ אֵת סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן וְאֵת עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן אֲשֶׁר־יוֹשֵׁב

ד בָּתַר דִּמְחָא יָת סִיחוֹן מַלְכָּא דֶאֱמֹרָאָה דְּיָתֵב בְּחֶשְׁבּוֹן וְיָת עוֹג מַלְכָּא דְמַתְנַן דְּיָתֵב בְּעַשְׁתָּרוֹת בְּאֶדְרֶעִי׃

תו"א אחרי הכתו ר"ה שם :

בית יהודא

למיתה) זאלן אלטערן ניט שטראפן זייערע קינדער ביז נאנט פאר זייער שטארבן (שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו) ווארום אז דר פאטער וועט שטראפן זיין קינד ווען ער איז געזונד, וועט ער אים שטראפן ביסלאכווייז, איף יעדער שלעכטע זאך וואס ער וועט פון אים זעהן וועט ער אים שטראפען, וועט דר קינד געוואהנט ווערן מיט דעם מוסר, וועט אים דר מוסר ניט אריין גיין אין הארצן, אבער אז ער שטראפט אים פר צין שטארבען, מיט איין מאהל אויף זיינע אלע זינד וואס ער הט געטאהן, אונ ער געזעגינט זיך שוין מיט זיין פאטר אויף אייביג, גייט אריין דר מוסר טיעף אין זיין הארצען אונ עס בלייבט ביי אים דער מוסר אונ ער ווערט בעסער (ושלא יהא חברו רואהו ומתבייש ממנו) אויב דער פאטער שטראפט זיין קינד ווען ער איז געזונד, אויב דער קינד וועט טרעפן זיין חבר וועט ער זיך שעמן פאר אים, ווייל דר חבר וועט זאגן אז זיין פאטר האט אים געשטראפט געוויס טוהט ער פיל זינד, אבער אז דר פאטער שטראפט אים פאר זיין שטארבן, שעמט ער זיך ניט, ווייל יעדער פאטער שטראפט זיינע קינדער פר זיין שטארבען (בראיתא בספרי) אין ספרי שטייען נאך טעמים פר וואס מען זאל ניט שטראפן נאר פאר דעם שטארבן (וכן יהושע לא הוכיח את ישראל אלא סמוך למיתה) יהושע הט אויך ניט געשטראפט דיא יודין ביז נאנט פאר זיין שטארבען (וכן שמואל) דר נביא שמואל הט אויך ניט געשטראפט דיא יודין ביז נאנט פר זיין שטארבען (שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק שמואל הט געזאגט צו די יודין (הנני ענו בי) איך בין איצט פאר אייך זאגט עדות אויף מיר וועמען האב איך שלעכטס געטאהן, אונ בייא וועמען האב איך עפעס גענומען (וכן דוד את שלמה בנו) דוד הט זיין זוהן שלמה אויך ניט געשטראפט ביז נאנט פאר זיין שטארבען: (ד) ואחרי הכותו. זאגט רש"י (אמר משה) משה האט געזאגט (אם אני מוכיחם קודם שיכנסו לקצת הארץ) אויב איך וועל זייא שטראפן פריער איידער זיי וועלען אביסול אריין גיין אין לאנד (יאמרו) וועלן זיי זאגן (מה לזה עלינו) וואס הט דר מענטש משה צו אונז וואס ער קומט אונז שטראפען (מה הטיב לנו) וועלכע גוטס האט ער אונז געטאהן (אינו בא אלא לקנטר ולמצוא עילה) ער קומט נאר אונז צוא דערצערענען אונ צו געפינען אויף אונז אבלבול נאאויסריידו ווייל מיר האבען געזינדיגט זענגען מיר ניט ווערט מיר זאלען אריין גיין אין ארץ ישראל, אבער דר אמת איז (שאין בו כח להכניסנו לארץ) ער הט ניט כח אונז אריין צו בריינגען אין לאנד כנען (לפיכך המתין עד שהפיל סיחון ועוג לפניהם) דריבער הט משה געווארט ביז ער הט געהרגת סיחון אונ עוג פאר די יודינם (והורישם את ארצם) אונ ער האט געמאכט ירשענן צו דיא יודין די לאנד פון סיחון אונ עוג (ואחר כך הוכיחן) נאכדעם האט ער זייא געשטראפט: וסיחון מלך האמורי אשר יושב בחשבון. זאגט רש"י (אילו לא היה סיחון קשה) אפילו סיחון וואלט ניט געווען שטארק (והיה שרוי בחשבון) נאר ער וואלט געוואהנט אין חשבון (היה קשה) וואלט געווען שווער אים איין צונעמען (שהמדינה קשה) ווייל דיא שטאט חשבון איז אשטארקע שטאט ומיט אשטארקען פעסטונגג (ואלו היתה עיר אחרת) אונ ווען עס וואלט געווען איין אנדער שטאט ניט חשבון (וסיחון שרוי בתוכה) אונ סיחון וואלט אין איר געוואהנט (היתה קשה) וואלט אויך געווען שווער זיא איין צונעמען (שסיחון קשה) ווייל דער מלך סיחון איז אשטארקר (על אחת כמה וכמה) איז שוין געוויס אז סיחון הט געוואהנט אין חשבון (שסיחון היה קשה והמדינה היתה קשה) וואס סיחון איז אשטארקער מלך אונ חשבון איז אשטארקע שטאט, דארף מען געוויס ניט קענען איין נעמען ניט די שטאט ניט דעם מלך, אונ משה הט געהרגת סיחון אונ הט איין גענומען די שטאט חשבון, דאס זעלביגע איז געווען ביי עוג, משה האט געהרגת עוג מלך הבשן: ואשר

שפתי חכמים

לא כן מאי נפקא מינה מתי היתה: נ ר"ל דאם מוכיחו קודם מיתתו קסבר הוכיחו היום מעט ומחר מעט דמה לי להוכיחו הכל בפעם א' עדיין יש לי פנאי להוכיחו למחר ושמא יאמר זה מפני איזה פנאה שיש לו עלי הוא מוכיח אותי תמיד ואם כן בועט בתוכחתו משום הכי יוכיח אותו סמוך למיתה על כל מעשיו ואם תאמר אם כן למה פירש רש"י לעיל וממי למד מיעקב וכו' מנ"ל דלמא מסברא דנפשיה עשה כן דמפני ד' דברים אין מוכיחין וכו' וי"ל דק"ל דהא כל הטעמים הללו אינם שייכים הכא דלא שייך לומר שמא יניחנו וילך לו דהנה ילכו דהא לא ילאו אלא לבא לא"י וגם לא שייך למימר שלא יתבייש ממנו דהא כל ישראל ביחד היה מוכיח ומה שהביא רש"י ומפני מה וכו' שוא מביא הטעם על יעקב ואם תאמר והא כתיב הוכח תוכיח את עמיתך ופירש רש"י אפילו מאה פעמים וי"ל הוכח תוכיח מיירי בשעת מעשה ושלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו פירוש שלא בשעת מעשה רק כשעשה כבר המעשה. מנאתי: ס רלה לומר כשפוגע בו אותו שהוכיחו זה מתבייש ממנו: ע רלונו לתרץ למה לי למכתב אחרי הכותו כיון שכתיב ויהי בארבעים שנה וגומר אלא כך אמר משה כו' ואם תאמר א"כ דלמא הא דלא הוכיחן קודם לזה משום שהמתין כו' כדי שלא יאמרו מה היטיב וי"ל דא"כ הל"ל ויהי אחרי הכותו את סיחון ועוג ולמה כתיב ויהי בארבעים שנה אלא ללמד שלא יוכיח אלא סמוך למיתה ומדכתיב אחרי הכותו ש"מ כמי הא דאמר משה וכו': פ עילה ר"ל עלילה: צ ר"ל נ"ל למכתב אשר

פירוש לתורת אלהים

(ד) אחרי הכותו נאך דעם אז משה הט גישלאגן את דעם קעניג פון האמורי וואס ער הט געוואהנט אין חשבון ואת אונ עוג דעם קעניג פון בשן אשר וואס ער

אים געבאטען ער זאל צוא זייא ריידען [פיין רש"י]:

אונקלוס

ה בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא
בְּאַרְעָא דְמוֹאָב שָׁרִי
מֹשֶׁה פָּרֵשׁ יָת אוּלְפַן
אוֹרַיְתָא הָדָא לְמֵימָר:
ו יְיָ אֱלָהַנָא מַלֵּיל עִמָּנָא
בְּחֹרֵב לְמֵימַר סַגִּי לְכוֹן
דִּיתֶבְתּוּן בְּטוּרָא הָדֵין:
ז אִתְפְּנוּ וּטוּלוּ לְכוֹן
וְעוּלוּ לְטוּרָא דֶאֱמֹרָאָה

בְּעַשְׁתָּרֹת בְּאֶדְרֶעִי: ה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן
בְּאֶרֶץ מוֹאָב הוֹאִיל מֹשֶׁה בֵּאֵר אֶת־
הַתּוֹרָה הַזֹּאת לֵאמֹר: ו יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
דִּבֶּר אֵלֵינוּ בְּחֹרֵב לֵאמֹר רַב־לָכֶם
שֶׁבֶת בָּהָר הַזֶּה: ז פְּנוּ | וּסְעוּ לָכֶם
וּבֹאוּ הַר הָאֱמֹרִי וְאֶל־כָּל־שְׁכֵנָיו

תו"א הואיל משה באר סוטה לה:

בעל הטורים

(ה) הואיל. ג' במסורה הכא ואידך כי הואיל ה' לעשות הואיל הלך אחרי צו דהיינו דאמרינן בין כך ובין כך קרויין בניו של מקום בין עושין רצונו של מקום שמקיימין את התורה דהיינו הואיל משה ובין עובדי עכו"ם דהיינו הלך אחרי צו הואיל ה' לעשות אתכם לו לעם: את התורה הזאת לאמר. וסמיך ליה ה' אלהינו כלומר הזהירם על יחוד השם: (ו) בחרב לאמר. כתיב חסר שאם לא תקיימו את התורה והבאתי עליכם חרב: (ז) פנו. פ"א כפולה יש לכם לפנות מכל מעשים רעים.

רש"י

בעשתרות. המלך קשה והמדינה קשה: עשתרות. הוא לשון צוקין וקושי כמו עשתרות קרנים ק ועשתרות זה הוא עשתרות קרנים ר שהיו שם רפאים שהכה אמרפל שנאמר (בראשית יד) ויכו את רפאים בעשתרות קרנים ועוג נמלט מהם והוא שנאמר (שם יג) ויבא הפליט וגו' (לקמן ג) כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים: באדרעי. שם ש המלכות: (ה) הואיל. ת התחיל כמו (בראשית יח) הנה נא הואלתי: באר את התורה. א בשבעים לשון פירשה להם: (ו) רב לכם שבת. כפשוטו ב ויש מ"א ג הרבה גדולה לכם ושכר על ישיבתכם בהר הזה עשיתם משכן מנורה וכלים קבלתם תורה מניתם לכם סנהדרין שרי אלפים ושרי מאות: (ז) פנו וסעו לכם. זו דרך ערד וחרמה: ובאו הר האמרי. כמשמעו: ואל כל שכניו. עמון ומואב ד

בית יהודא

יושב בעשתרות). וואס ער איז געזעסען [געוואהנט] אין עשתרות (מדינה קשה) א שטארקע שטאט: [עשתרות). (לשון צוקין וקושי) די שטאט האט מען גערופען עשתרות, ווייל ארום די שטאט זענען געוועזען שטארקע בערג (כמו עשתרות קרנים) וויא די שטאט עשתרות קרנים, ווייל די שטאט איז געוועזען א שטארקע האט מען זיא גערופען עשתרות קרנים [קרן מיינט מען שטארקייט] (ועשתרות זה הוא עשתרות קרנים) אונ די שטאט עשתרות וואס עוג האט אין איר געוואהנט דאס איז געוועזען די שטאט עשתרות קרנים (שהיו שם רפאים שהכה אמרפל) אין עשתרות קרנים האבען געוואהנט די ריזען וואס אמרפל האט זיי געהרגעט (שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק (ויכו את רפאים בעשתרות קרנים) זיי האבען געשלאגען דיא רפאים [די ריזען] אין די שטאט עשתרות קרנים (ועוג נמלט מהם) עוג איז געראטעוועט געווארען פון זיי (והוא שנאמר) דאס זאגט דר פסוק (ויבא הפליט) דער געראטעוועטער פון דיא מלחמה [איז געקומען צו אברהם זאגען דיא מלכים האבען געפאנגען זיין ברודערס זוהן לוט] (ואומר) נאך זאגט דער פסוק (כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים) נאר עוג דר מלך פון בשן איז געבליבען פון די מערערע ריזען וואס זענען געהרגעט געווארען אין די מלחמה: ובאדרעי). זאגט רש"י (שם המלכות) דר נאמען פון דיא מלוכה איז געוועזען אדרעי [והגאון רבינו אליהו מווילנא ז"ל זאגט אדרעי מקום המלחמה, דר ארט ווא די מלחמה איז געוועזען האט געהייסען אדרעי]: (ה) הואיל). איז דערטייטש (התחיל) ער האט אנגעהויבען (כמו) ווי עס שטייט אין פסוק (הנה נא הואלתי) איך האב אנגעהובען: באר את התורה). זאגט רש"י (בשבעים לשון פירשה להם) משה האט געטייטשט דיא תורה אויף זיבעציג שפראכען: (ו) רב לכם שבת). זאגט רש"י (כפשוטו) וויא דערטייטש איז, איר זיצט שוין לאנג לעבען בארג סיני ווארום יודין זענע געוועזען לעבען בארג סיני א יאהר [ווייניגער צעהן טעג] (ויש מדרשי אגדה) עס זענען דא דרשות אויף דעם פסוק (אמר) משה האט געזאגט צו די יודין (הרבה גדולה לכם ושכר על ישיבתכם בהר הזה) פיל גרויסקייט אונ שכר האט איר גענומען פאר אייער זיצונג לעבען דעם בארג (עשיתם משכן מנורה וכלים) איר האט געמאכט א משכן אונ א מנורה אונ נאך כלים צום משכן, לעבען דעם בארג (קבלתם תורה) איר האט גענומען די תורה (מניתם לכם סנהדרין) איר האט אויפגענומען סנהדרין [דיינים] (שרי אלפים ושרי מאות) אלצטע איבער טויזענד אלצטע איבער הונדערט: (ז) פנו וסעו לכם). איר זאלט אייך קערען אונ איר זאלט ציהען (זו דרך ערד וחרמה) דורך דיא וועג פון ערד אונ חרמה: ובאו הר האמורי). (כמשמעו) מען

שפתי חכמים

יושב בחשבון צ"ל להזכיר מקומותיהם: ק וקרנים הוא ל' קרן כלומר חוזק: ר כלומר אל תאמר מגליה דעשתרות זו לשון צוקין דלמא דוקא עשתרות קרנים הוא ל' צוקין ועז"פ ועשתרות זו היא עשתרות קרנים דהתם והתם כמי כתיב ויבא הפליט זה עוג וכו': ש ר"ל אם יושב בעשתרות לא יושב באדרעי לכך פי' שם המלכות נקרא אדרעי והרא"ם פי' ובאדרעי מיבעי ליה: ת עיין בפ' וירא: א מדכתיב כאן באר את התורה ובפ' כי תבא כתיב וכתבתם וגו' דברי התורה הזאת באר היטב והיטב מתגלגל בצירופו שבעים ה' ה"י הי"ט היט"ב: ב רב זמן רב: ג דלפשוטו קשה הל"ל די לכם שבת למה כתיב לשון רב ל"פ ומדרש אגדה: ד יש מקשים והא כתיב אל תתגר בם מלחמה

פירוש לתורת אלהים

זיצט אין עשתרות אין לאנד אדרעי [עיין רש"י]: (ה) בעבר הירדן אויף דיא זייט ירדן בארץ מואב אין דעם לאנד פון מואב הואיל משה האט משה אן גיהובען באר בשיידען דיא תורה [עיין רש"י] לאמר אזו צו זאגן: (ו) יי אלהינו אונזר גאט דבר האט צו אונז גרעט אין חורב לאמר אזו צו זאגן רב לכם גנוג אייך שבת צו זיצן אויף דעם דאזיגן בארג [עיין רש"י]: (ז) פנו קערט וסעו לכם אונ ציעט אייך ובאו אונ קומט צו דעם בארג פון אמורי ואל אונ צוא אלע זיינע שכנים דם מיינט מען עמון ומואב אונ דעם בארג

בערבה בהר ובשפלה ובנגב
ובחוף הים ארץ הכנעני והלבנון
עד־הנהר הגדל נהר־פרת: ח ראה
נתתי לפניכם את־הארץ באו ורשו
את־הארץ אשר נשבע יהוה

אונקלוס

ולכל מגירוהי במישרא בטורא ובשפלתא ובדרומא ובספר ימא ארעא דכנענאה ולבנן עד נהרא רבא נהרא פרת: ח חזי דיהבית קדמיכון ית ארעא עולו ואחסינו ית ארעא דקיים

תו"א פנו וסעו ז"ק פח: עד הנהר הגדול: שבועות מז:

בעל הטורים

א"ג בכ"מ שאתה פונים הפנניס עמכם: (ח) ראה נתתי לפניכם. הקב"ה אמר כך למשה לאמר לישראל אי נמי ראה חוזר על כל אחד ואחד:

בית יהודא

מיינט איר זאלט קומען צום בארג וואס געהער צום אמורי: ויאל כל שכניו]. אונ צו אלע פעלקער וואס וואהנען לעבן דעם אמורי, דס זענען עמון אונ מואב אונ שעיר: ובערבה]. זאגט רש"י (זה מישור של יער) דס מיינט מען דעם גלייכן פלאץ פון וואלד: ובהר]. (זה הר המלך) דעם בארג מיינט מען דעם קעניגליכען בארג: ובשפלה]. (זו שפלת דרום) בשפלה דעם טאהל מיינט מען דעם טאהל וואס אין דרום זייט: ובנגב ובחוף הים]. דס מיינט מען אשקלון, עזה, קסרין (כדאיתא בספרי) ווי עס שטייט אין ספרי: ועד הנהר הגדול]. ביז צום גרויסען טייך ופרת]. זאגט רש"י פרת איז ניט אגרויסר טייך (מפני שנזכר עם ארץ ישראל קוראו גדול) נאר ווייל מען דערמאנט אים מיט ארץ ישראל רופט מען אים גרויס. ער איז ניט גרויס אין דיא לייגג אונ אין דיא ברייט, זיין גרויסקייט איז וואס ער איז לעבען ארץ ישראל (משל הדיוט אומר) דר פראסטער משל זאגט (עבד עשיר) דער קנעכט פון אריכען מענטש, איז אויך רייך (הדבק לשחור וישתחוו לך) בהעפט דיך צוא אשחרה וועט מען זיך בוקין צוא דיר אויך (קרב לגבי דהינא ואידהן) גענען צוא אמענטש וואס איז בעשמירט מיט שמעקעדיגע בוימאייל ופארפומעו וועט פון דיר אויך שמעקין, ווייל דר טייך פרת איז נאנט צו ארץ ישראל, איז ער בעסער פון אלע טייכען: (ח) וראה נתתי וגו']. משה האט געזאגט צו די יודין (בעיניכם אתם רואים) איר זעהט אלץ מיט אייערע אויגן (איני אומר לכם מאומד ומשמועה) איך זאג ניט צו אייך מיינענדיג, אונ ניט הערינדיג, נאר אלץ וואס איר אליין האט געזעהן: ובאו ורשו]. קומט אונ ירשת דיא לאנד (אין מערער בדבר) עס קריגט קיינר אויף די זאך (ואינכם צריכים למלחמה) אונ

רש"י

והר שעיר: בערבה. זה מישור של יער: בהר. זה הר המלך: ובשפלה. זו שפלת דרום: ובנגב ובחוף הים. אשקלון ועזה וקסרי וכו' כדאי' בספרי: עד הנהר הגדול. מפני שנזכר עם ארץ ישראל קוראו ה גדול משל הדיוט אומר עבד מלך מלך הדבק לשחור ו וישתחוו לך (שבועות מד) ז קרב לגבי דהינא ואידהן: (ח) ראה נתתי. בעיניכם אתם רואים איני אומר לכם מאומד ומשמועה: באו ורשו. אין מערער בדבר ח ואינכם צריכים למלחמה

שפתי חכמים

וגו' ושמא י"ל אלו לא חטאו ישראל היה נותן להם ארץ י' עממין כאשר נשבע לאברהם והחטא גרמה להם שלא נתן להם אלא ארץ שבעה: ה רל"ת הא נהר פרת קטן היה מכולם דהא כפ' בראשית מונה אותו בסוף כ"כ רש"י פרשת לך לך: ו לשחור לשר: ז פי' קרב לגבי משוח בשמן וג"כ תהיה משוח בנגיעתך בו והודמנה מחלב תרגומו איתהדינא כלו' אף כאן הואיל וא"י חשובה גם נהר פרת נעשה חשוב עמה: ח דאם

ליקוטי יקרים

(ח) בואו ורשו את הארץ. די וועלט איז געוועזן געטיילט אין דריי טייל, מצרים, חוץ לארץ, ארץ ישראל. אויף מצרים זאגט דער פסוק כגן ה' כארץ מצרים, דיא לאנד מצרים איז געוועזן אזו גוט ווי דר גן עדן, אין מצרים איז געוועזן די גרעסטע טומאה ווי דר פסוק רופט זיא ערות הארץ, מכשפים, חרטומים, ווי אונזערע חכמים זאגען ווען יודען וואלטן געוועזן נאך אביסל לייגגער אין מצרים וואלטן זיי געוועזן אזו טמא זיי וואלטן נאר ניט געקענט ארוס פון דיא טומאה, דערגעגן איז געוועזן ארץ ישראל אין היילינקייט, ווי דער פסוק זאגט ולא תקיא הארץ אתכם וגו' די לאנד זאל אייך ניט ארויסטרייבן פון זיך ווען איר וועט זיא מטמא זיין מיט עבירות, דריבער האבען יודן מורא געהאט צו גיין אין ארץ ישראל, טאמער וועלן זיי זינדיגן וועלן זיי אין ארץ ישראל ניט קענען וואוגן, ווי מיר זעהן ווען יודן האבן געזינדיגט אין דער מדבר האבן זיי באלד געזאגט ונשובה מצרימה, מיר וועלן גיין צוריק אין מצרים, ואונ דריבער הט הקב"ה געבאטן מען זאל ניט צוריקגיין אין מצרים, ווייל דיא לאנד האט מטמא געוועזן די מענטשען אונ אין דער מדבר צו לעבן נאר פון נסים, פון מן, וואסער פון אשטיין, האבען יודען אויך ניט געוואלט, זיי האבן געוואלט וואהנען אין חוץ לארץ, אין אנדערע לענדער, ניט מצרים אונ ניט אין ארץ ישראל ונאר ווי זיי האבען שפעטער געוואנט, אין כשדים, בבל, פרס, מדי אונ נאך אזעלכע לענדער], דריבער הט משה געזאגט צוא די יודען באו ורשו את הארץ, קומט אונ ירשת די לאנד, וואררום הקב"ה האט געשוואורן צו אברהם יצחק יעקב אייערע עלטערן, אז נאר אין די לאנד זאלט איר וואהנען, אבער יודען האבען ניט גיענטפערט צו משה, מיר וועלן גיין צו די לאנד, אונ מיר וועלן אין איר פרום זיין, הט משה פארשטאנען זיי זענען ניט צופרידן מיט די לאנד, ווייל זייער הארץ איז ניט גאנץ מיט הקב"ה, דריבער הט ער געזאגט צו זיי לא אוכל לבדי שאת אתכם, איך אליין קען ניט

פירוש לתורת אלהים

פון שעיר בערבה אויף דעם פלאץ פון וואלד בהר אויף דעם בארג וואס מען רופט אים הר המלך ובשפלה אונ אין דעם טאל ובחוף הים אונ ביי דעם פארט פון ים ארץ הכנעני דאס לאנד פון כנעני והלבנון אונ דעם וואלד לבנון עד הנהר הגדול ביז דעם גרוסן טייך נהר פרת דעם טייך פון פרת [ע' רש"י]: (ח) ראה נתתי לפניכם איר זעהט אליין מיט אייערע אויגן אז איך האב געגעבן פר אייך את דם לאנד באו ורשו קומט אונ ירשינת את הארץ די לאנד [עיין רש"י] אשר די לאנד וס גאט האט געשווארן לאבותיכם צו

לאבתיכם לאברהם ליצחק
וליעקב לתת להם ולזרעם
אחריהם: ט ואמר אלכם בעת ההוא
לאמר לא־אוכל לבדי שאת

אונקלוס

ח לאבהתכון לאברהם
ליצחק וליעקב למתן
להון ולבניהון בתריהון:
ט ואמרית לכון בעדנא
ההיא למימר לית אנא
יכיל בלחודי לסוברא

רש"י

אלו לא שלחו מרגלים לא היו צריכים לכלי זיין: לאבתיכם. למה הזכיר שוב לאברהם ליצחק וליעקב אלא אברהם כדאי לעצמו יצחק כדאי לעצמו יעקב כדאי לעצמו: (ט) ואמר אליכם בעת ההוא לאמר. מהו לאמר ט אמר להם משה לא מעצמי אני אומר לכם י אלא מפי הקב"ה: לא אוכל לבדי וגו'. אפשר שלא היה משה ב יכול לדון את ישראל ל אדם שהוציאם ממצרים וקרע להם את הים והוריד את המן והגיז את השליו לא היה יכול לדונם אלא כך אמר להם ה' אלהיכם הרבה אתכם הגדיל מ והרים אתכם על דייניכם נטל את העונש מכם ונתנו על הדיינין נ וכן אמר שלמה (מלכים א ג) כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה אפשר מי שכתוב בו (שם ד) ויחכם מכל האדם ס אומר מי יוכל לשפוט אלא כך אמר שלמה אין דייני אומה זו כדייני שאר האומות ע"א שאם דן והורג ומכה וחונק ומטה את דינו וגוזל אין בכך כלום אני אם הייבתי ממון שלא כדין נפשות אני נתבע שנאמר (משלי כב) וקבע את קובעיהם נפש:

בית יהודא

איר דארפט ניט האלטן מלחמה מיט די פעלקר (אילו לא שלחו מרגלים לא היו צריכין לכלי זין) ווען די יודין ווארטן ניט געשיקט מרגלים וואלטען זיי ניט געדארפט גיוועהר (שווערדין, ביקסין) צום איינגעמן די לאנד, נאר הקב"ה אליין וואלט ארויסגעטריבען די פעלקער פון לאנד פאר אייערטוועגען: [לאבותיכם]. פרעגט רש"י אז ער זאגט צו אייערע אלטערען ווייסן מיר דאך אז מען מיינט אברהם יצחק יעקב (למה הזכיר שוב לאברהם ליצחק וליעקב) צו וואס האט משה געזאגט די דריי נעמען אברהם יצחק יעקב (אלא) נאר אזו האט משה געמיינט (אברהם כדאי לעצמו) אברהם אליין איז ווערט מען זאל צו זיינע קינדר געבן דיא לאנד (יצחק כדאי לעצמו) יצחק אליין איז ווערט מען זאל צו זיינע קינדער געבן די לאנד (יעקב כדאי לעצמו) יעקב אליין איז ווערט מען זאל צו זיינע קינדער די לאנד געבן: (ט) ואמר אליכם בעת ההיא לאמר. זאגט רש"י (מהו לאמר) וואס מיינט מען לאמר צו זאגן (אמר להם משה) משה האט געזאגט צו די יודין (לא מעצמי אני אומר לכם) איך זאג ניט צו אייך פון זיך אליין (אלא מפי הקב"ה) נאר פון די מויל פון הקב"ה, הקב"ה האט געזאגט צו מיר לאמר, איך זאל זאגן צו אייך: ולא אוכל לבדי וגו'. זאגט רש"י (אפשר שלא היה משה יכול לדון את ישראל) קען דס זיין משה הט ניט געקענט משפטין די יודין (אדם שהוציאם ממצרים וקרע להם את הים) אמענטש וואס האט ארויסגענומען דיא יודין פון מצרים אונ האט פון זייערטוועגן געשפאלטן דעם ים (והוריד את המן) אונ ער האט געמאכט נידערין דעם מן (והגיז את השליו) אונ ער האט געמאכט פליהען דעם שליו צו די יודין (לא היה יכול לדונם) הט ער ניט געקענט משפטין דיא יודין? (אלא כך אמר להם) נאר אזו האט משה געזאגט צו די יודין (ה' אלהיכם הרבה אתכם) הקב"ה אייער גאט הט אייך געמערט (והרים אתכם על דייניכם) אונ ער הט אייך אויפגעהויבען העכער וויא אייערע דיינים (נטל את העונש מכם ונתנו על הדיינים שלכם) הקב"ה האט אראפגענומען דעם שטראף פון אייך אונ ער הט אים גגעבן אויף אייערע דיינים (וכן אמר שלמה) דער מלך שלמה הט אויך אזו געזאגט צו הקב"ה (כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה) ווער קען משפטין דיין שווערע פאלק (אפשר מי שכתוב בו החכם מכל האדם) איז דם מעגליך, דער מענטש וואס דער פסוק שרייבט אויף אים ער איז קליגער פון אלע מענטשען (אומר מי יוכל לשפוט) זאל ער זאגען צו הקב"ה ווער קען משפטין די יודין? (אלא כך אמר שלמה) נאר אזו הט שלמה געזאגט (אם חייבתי ממון שלא כדין) אויב איך וועל אמאהל האבען אטעות אין אדין אונ איך וועל איינעם בעשולדיגען געלט ער זאל בצאהלין אדער שאדין האבען, אונ דער דין איז ניט אזו (נפשות אני נתבע) וועל איך געמאנט ווערען פון הקב"ה צוא בצאהלין מיט מיין לעבען (שנאמר) ווארום עס שטייט אין פסוק (וקבע את קובעיהם נפש) הקב"ה נעמט אוועק דיא נשמה פון דעם מענטש וועם נעמט אוועק געלט פון זיין חבר

שפתי חכמים

לא כן איך אמר להם כאו והלא עדיין אינה כבושה לפניהם: ט ר"ל כיון דכל לאמר לדרשה הוא או פי' לאמר לאחרים או פי' לא ואמור להם דברי והשיבני או פי' השיבני על דברי ואחד מכל הפירושים לא שייכים הכא לכך פריך מאי לאמר: י כלומר אפילו היה בדעתי לשאת אתכם כדי שאקבל שכר לא אוכל כי הקב"ה מיחה בי וזהו שכתוב לאמר ר"ל הקב"ה אמר לי בפירוש שלא לעשות וכן פי' רש"י בסמוך אם אומר לקבל שכר לא אוכל הוא שאמרנו כו' דהיינו מה שפירש כאן: כ וא"ת והא פירש"י לעיל לא מעצמי אני וכו' א"כ מה מקשה רש"י שמא היה יכול אלא שאינו רשאי וי"ל דק"ל יתורא דקרא למה אמר משה לא אוכל וגו' ה' אלהיכם הרבה אתכם וגו' אלא ה"ק משה לא מעצמי אני אומר כו' ואף אם לא צוה לי הקב"ה הייתי מוכרח למנות עליכם דיינים כי לא אוכל לבדי וגו' ועל זה מקשה רש"י אפשר שלא וכו': ל יש מקשים הרי יתרו אמר למשה נבול תבול גם אתה וא"כ היה לו להקשות איך נביא כמשה יהא קשה בעיניו לשפוט את העם וי"ל דלעיל ה"א דה"ק נבול תבול גם העם פי' כיון שככד על העם שיהא משה לבדו דן ויושב ויעמדו עליו מן הבוקר עד הערב כי בודאי אם יהיה הרבה דיינים יקל על העם וממילא כשיכבד על העם יתרעמו על משה ויהא ג"כ תלונות ישראל למשה כבד על משה ולכך פירש"י דוקא הכא: מ ר"ל הרבה לשון הגדיל: נ פירוש היכא דיש בידם למחות ולא מיחו: ס אין להקשות והרי מקרא זה כי מי יוכל

פירוש לתורת אלהים

אייערי עלטערן צו אברהם צו יצחק אונ צו יעקב לתת צו געבן צו זיי ולזרעם אונ צו זייערי קינדער וואס וועלן זיין נאך זיי: (ט) ואמר אונ איך האב גזאגט צו אייך אין דער זעלביגער צייט לאמר מיט די ווערטער לא אוכל מאהל אזו פיל, נאר איך אליין וויל ניט זיין אייער אלצטער נעיין רש"י פסוק ט:

ליקוטי יקרים

אייך טראגן, קען ניט זיין אייער אלצטער, נאר ווייל משה הט ניט געוואלט פארשעמן די יודן זיי זאגען ער וויל ניט זיין זייער אלצטער וועגען זייער ניט וועלען גיין אין ארץ ישראל, דריבער הט ער געזאגט ער קען ניט זיין זייער אלצטער ווייל זיי זענען אגרויסע פאלק, הקב"ה זאל געבן איר זאלט זיין טויזנד

אתכם: י יהוה אלהיכם הרבה
אתכם והנכם היום ככוכבי השמים
לרב: יא יהוה אלהי אבותכם יסף
עליכם ככם אלף פעמים ויברך

אונקלוס

יתכון: י יי אלהכון אסגי
יתכון והא איתיכון יומא
דין ככוכבי שמיא למסגי:
יא יי אלהא דאבהתכון
יוסף עליכון כותכון
אלף זמנין ויברך יתכון
תו"א ה׳ אלהי אבותיכם ר"ה כח:

בעל הטורים

(ט) ואומר אלכם. חסר יו"ד כי י"פ הוכיחם וי"פ כתיב מיתת משה בתורה: (י) והנכם. ב׳ הכא ואידך והנכם הולכים איש אחרי שרירות לבו פי׳ אע"פ שהלכתם אחרי שרירות לבכם הנכם היום ככוכבי השמים לרוב: (יא) ויברך. ב׳ במסורה הכא ואידך ויברך כל בשר שם קדשו כשיברך

בית יהודא

אומזיסט: (י) [והנכם היום ככוכבי השמים]. פרעגט רש"י (וכי ככוכבי השמים היו באותו היום) זענען דען דיא יודין דאמאלם געוועזן אזו פיל ווי די שטערן אין הימעל (והלא לא היו אלא ששים רבוא) זיי זענען דאך דאמאלם נאר געוועזן זעקם מאל הונדערט טויזענד (מהו והנכם היום) וואס דען הט משה געזאגט והנכם היום, זאגט רש"י משה הט געמיינט (הנכם משולים כיום) איר זייט גלייך ווי דר טאג (קיימים לעולם) איר וועט זיין אויף אייביג (כחמה ולבנה וככוכבים) ווי די זונן אונ ווי די לבנה אונ ווי די שטערן וואס זיי וועלן זיין אייביג: (יא) [יוסף עליכם ככם אלף פעמים]. הקב"ה זאל אויף אייך מערן איר זאלט זיין טויזענד מאל אזוי פיל ווי איר זייט היינט, פרעגט רש"י הט דאך משה שוין געבענטשט דיא יודין (מהו שוב ויברך אתכם כאשר דבר לכם) צו וואס הט משה נאך געזאגט הקב"ה זאל אייך בענטשען וויא ער הט גירעט אויף אייך (עיין רש"י ויצא על פסוק דברתי לך) (אלא) נאר אזו איז געוועזן, ווען די יודין האבן גיהערט פון משה די ברכה וואס ער הט זיי געבענטשט זייא זאלן זיין טויזענד מאל אזו פיל ווי זיי זענען איצט (אמרו לו) האבן די יודין געזאגט צו משה (משה אתה נותן קצבה לברכתנו) משה דו האסט גיגעבן אצאל צו אונזר ברכה, ביז טויזענד מאל אזו פיל זאלען מיר זיין ניט מער (כבר הבטיח הקב"ה את אברהם) הקב"ה האט פון לאנג צו געזאגט צו אברהם (אשר אם יוכל איש למנות את עפר הארץ) אויב אמענטש וועט קענן ציילן די שטויב פון די ערד וועלן דיינע קינדער אויך קענן געציילט ווערן, אונ אזו וויא מען קען ניט ציילן די שטויב פון דיא ערד וועט מען אונז אויך ניט קענן ציילן) (אמר להם) הט משה געזאגט צו די יודין (זו משלי היא) די ברכה וואס איך האב אייך געבענטשט דס איז מיין ברכה (אבל הוא יברך אתכם כאשר דבר לכם) אבער הקב"ה

רש"י

(י) והנכם היום ככוכבי השמים. וכי ככוכבי השמים היו באותו היום והלא לא היו אלא ס׳ רבוא מהו והנכם היום הנכם משולים כיום ע קיימים לעולם כחמה וכלבנה פ וככוכבים: (יא) יוסף עליכם ככם אלף פעמים. מהו שוב ויברך אתכם כאשר דבר לכם אלא אמרו לו משה אתה נותן קצבה לברכתנו כבר הבטיח הקב"ה את אברהם (בראשית יג) אשר אם יוכל איש למנות וגו׳ אמר להם זו משלי היא צ אבל הוא יברך אתכם כאשר דבר לכם:

שפתי חכמים

לשפוט נאמר קודם מקרא דויחכם מכל האדם וא"כ כשאמר כי מי יוכל לשפוט עדיין לא היה חכם די"ל דסופו מוכיח על תחלתו והואיל ונחכם כל כך בסוף בתכלית החכמה ודאי שגם בתחלה היה חכם ויכול לדון ע"ד בלב נכון תנות חכמה: ע ר"ל כיום כמו כהיום: פ דהיינו כהיום אע"פ שאין לבנה וכוכבים שולטים ביום מ"מ כיון דאין נקרא יום אלא כשלילו עמו כדכתיב ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד א"כ אתי שפיר מה שנקט בקרא כהיום. בשם מהרי"ן. והא דכתיב בקרא לרוב פי׳ שיבא עוד זמן שתהיו כמותם גם לרוב אבל עכשיו אתם קיימים כיום דהיינו כחמה וכלבנה וכוכבי השמים אבל לא לרוב. הרא"ם: צ ר"ל האלף פעמים משלי מברכה שלי אבל הקב"ה יברך אתכם יותר מאלף פעמים כאשר דבר לכם וא"ת כיון שהקב"ה הבטיחם לברכם אם יוכל וגו׳ למה אמר משה האלף פעמים משלי הן הא בכלל ברכת הקב"ה הן וי"ל לכך אמר משה זו משלי דהיינו האלף שכר ברכות. בשם מהרי"ן. ועי"ל זו משלי כלומר הברכות שלי

פירוש לתורת אלהים

לבדי איך אליין קען אייך ניט טראגען [עיין רש"י]: (י) יי אלהיכם הרבה אתכם ער הט גמערט אייך והנכם היום אונ איר זענט היינט ככוכבי השמים לרוב אזו פיל ווי די שטערען פון הימל [עיין רש"י]: (יא) יי אלהי אבותיכם דר גאט פון אייערע עלטערן יוסף עליכם זאל אויף אייך מערין ככם אזו וויא איר זייט אלף פעמים טויזענט מאל אזו פיל ויברך אונ ער זאל אייך בענטשען כאשר אזו ווי ער הט גרעט צו אייך [ע׳ רש"י]:

משלים על התורה

(יא) יוסף עליכם ככם אלף פעמים. למשל אמלך איז אמאל געגאנגען אין וואלד שיסען חיות ועופות, הט ער גיזעהן פון ווייטען גייט אהערש, דער מלך הט געשאסען אין הערש אונ הט ניט געטראפן, דער הערש איז דער־שראקן געווארן אונ האט אנגעהויבן לויפען דר מלך איז געלאפן נאך אים, דער הערש איז געלאפן אין קרומע וועגען צווישן פיל בוימר, ער זאל רעטעטין זיין לעבן ביז ער איז געקומן צווישן געדיכטע בוימער אונ האט זיך בעהאלטן אונ דר מלך הט אים ניט געקענט געפונען דער־נוייל איז דר מלך געווארן פארמאטערט, ער הט גיזעהן אוף זיין זייגר עס איז נאנט צו נאכט, ער הייבט־אן גיין צוריק ער ווייס ניט די וועג, ער הט זיך געזעצט אפ־רוהען, דערנוייל הט ער גיזעהן אבעטלער גייט, דר מלך הט אים גערופן אונ בעט ביי אים ער זאל אים ארויספירן פון וואלד אונ זאל גיין מיט אים צו זיין היים, דר בעטלער איז געוועזן אקלוגער אונ זאגט צום מלך וואס וועסטו מיר געבן אז איך וועל דיך בריינגן צו דיר אהיים, הט דר מלך געזאגט וואס דו וועסט וועלען וועל איך דיר געבן, איך שווער צו דיר איך וועל מיין ווארט האלטן, דר בעטלער הט געבראכט דעם מלך אהיים, דר מלך זאגט צום בעטלער וואס זאל איך דיר געבן, זאגט דר בעטלער ווי פיל זעק איך וועל דיר בריינגן צו יעדער צייט זאל מען אין די זעק אריינלייגן פוהל לייגוואנד, ער הט געטראגען אויף זיך דריי זעק הט מען אין זיי אריינגעלייגט פוהל לייגוואנד, די שרים וואס זענען דארטן געשטאנן האבן געלאכט פון אים, ער איז אוועקגענאנגען אונ הט זיי געלאזט לאכען, דר

כמא די מליל לכון׃
יב אכדין אסובר בלחודי
טרחכון ועסקיכון
ודינכון׃ יג הבו לכון
גברין חכימין וסוכלתנין

אתכם כאשר דבר לכם׃ שני יב איכה
אשא לבדי טרחכם ומשאכם
וריבכם׃ יג הבו לכם אנשים חכמים

תו"א ומשאכם סנהדרין לט : הבו לכם עירובין ק נדרים י :

רש"י

(יב) איכה אשא לבדי. אם אומר לקבל שכר לא אוכל ק זו היא שאמרתי (ס"א שאמרנו) לכם לא מעלמי אני אומר לכם אלא מפי הקדוש ברוך הוא : טרחכם. מלמד שהיו ישראל טרחנין היה אחד מהם רואה את בעל דינו נוצח בדין אומר יש לי עדים להביא יש לי ראיות להביא מוסיף אני עליכם דיינים : ומשאכם. מלמד שהיו (סנהדרין לט) אפיקורסין ר הקדים משה לצאת אמרו מה ראה בן עמרם לצאת שמא אינו שפוי בתוך ביתו איחר לצאת אמרו מה ראה בן עמרם שלא לצאת מה אתם סבורים יושב ויועץ עליכם עצות רעות וחושב עליכם מחשבות (ס"א מזמות ומחשבות) : וריבכם. מלמד שהיו רוגנים : (יג) הבו לכם. הזמינו עצמכם לדבר : אנשים. וכי תעלה על דעתך נשים מה תלמוד לומר אנשים

בית יהודא

ווען איך בענטשן ווי ער האט גירעט צו אברהם פון אייערטוועגן : (יב) ואיכה אשא לבדי. זאגט רש"י משה האט געזאגט (אם אומר לקבל שכר) אפילו איך וועל זאגן הקב"ה וועט מיר באצאלן פאר מיין ארבעט (לא אוכל) קען איך דס ניט טאן (זו היא שאמרתי לכם) דס וואס איך האב צו אייך געזאגט ולא מעצמי אני אומר לכם) זאג איך ניט צו אייך פון זיך אליין (אלא מפי הקב"ה) נאר הקב"ה הט מיר געבאטן איך זאל דאס צו אייך זאגען והקב"ה האט מיר געבאטן איך זאל ניט טראגן אליין אייער משא נאר איך זאל געמן צו מיר זיבעציג מענטשן אונ דיינים : (טרחכם. זאגט רש"י (מלמד שהיו ישראל טרחנין) דר פסוק לערונט אונז די יודין פלעגן פיל מטריח זיין צו משה אונ זייערע דיינים (היה אחד מהם רואה את בעל דינו נוצח בדין) ווען צוויי מענטשן ראובן אונ שמעון זענען געקומען צו אדין תורה פר משה אונ ראובן הט גיזעהן שמעון וועט געווינען די דין תורה (אומר יש לי עדים להביא) האט ראובן געזאגט צום דיין ער זאל נאך ניט פסקנען דעם דין ווארום איך האב עדות אונ וועל זיי ברייננגן צו בית דין (יש לי ראיות להביא) איך האב צוברייננגן בעווייזונגן אז איך בין גערעכט (מוסיף אני עליכם דיינים) איך וועל געבען צו אייך נאך דיינים : ומשאכם. זאגט רש"י (מלמד) דער פסוק לערונט אונז (שהיו אפיקורסים) זיי זענען געווען אפיקורסים (הקדים משה לצאת) אוב משה איז אמאל ארויסגעגאנגען פון זיין שטוב פריה (אמרו) האבען די יודין געזאגט (מה ראה בן עמרם לצאת) פר וואס איז בן עמרם (משה) היינט ארויסגעגאנגען אזו פריה פון זיין שטוב (שמא אינו שפוי בתוך ביתו) טאמער איז ער ניט רוהיג ביי זיך אין שטוב וגעווים הט ער זיך געקריגט מיט זיין ווייב אונ קינדער, איז ער אוועקגעגאנגען פון זיין שטוב (איחר לצאת) אויב משה איז שפעט ארויסגעגאנגען פון זיין שטוב (אמרו) האבען די יודין געזאגט (מה ראה בן עמרם שלא לצאת) פאר וואס איז בן עמרם (משה) אזוי שפעט ארויסגעגאנגען פון זיין שטוב (מה אתם סבורים) וואס מיינט איר משה זיצט ליידיג אין שטוב (יושב ויועץ עליכם עצות רעות) ער זיצט אין שטוב אונ טראכט וועגן אייך שלעכטע עצות (וחושב עליכם מחשבות והשבונות) אונ ער טראכט וועגן אייך שלעכטע טראכטונגען אונ רעכענונגען : וריבכם. זאגט רש"י (מלמד שהיו רוגנים) דר פסוק לערונט אונז זיי זענען געווען קריגר, זיי האבען שטענדיג געקריגט איינער מיט דעם אנדערן : (יג) והבו לכם. משה הט געזאגט צו די יודין (הזמינו עצמכם לדבר) איר זאלט אייך פארברייטן צו דר זאך, איר זאלט נעמען פון אייך אנשים, מענער, פרעגט רש"י (וכי תעלה על דעתך נשים) ווען משה וואלט ניט זאגן אנשים ומענער) וואלטען מיר דען מיינען מען זאל נעמען נשים (ווייבער) זאלן זיין דיינים (מה תלמוד לומר אנשים) צו וואס הט משה געדארפט זאגן מען זאל נעמען אנשים, מענער, נאר מען מיינט ניט אנשים, מענער, נאר

שפתי חכמים

הם בלא תנאי אבל הברכות של הקב"ה הם על תנאי אם תקיימו המצות והתורה : ק כלומר אפילו אם יש בדעתי לשאת אתכם כדי לקבל שכר לא אוכל דאל"כ למה אמר איכה אשא וגו' והלא כבר אמר לא אוכל וגו' מפני הטורח וכו' : ר ר"ל מורדים ושתי מלות הן אפיק רסן ר"ל הרסן מופק מהם שהולכין בלא רסן לכך הם ממרים כמו הסוס שהולך בלא רסן : ש שכל הכנה ל' הזמנה והכנה לדבר הוא

פירוש לתורת אלהים

(יב) איכה אשא לבדי וויא קען איך אליין פאר טראגען טרחכם אייער בעמיהונג ומשאכם אונ אייער בעלעסטיגונג וריבכם אונ אייער קריג [ע' רש"י] : (יג) הבו לכם גרייט אייך אן אנשים מאנער פרומע חכמים קלוגע ונבונים אונ פאר שטענדיגע וידועים לשבטיכם אונ די וואס זענען בקענט צו אייערע שבטים [עיין רש"י]

משלים על התורה

בעטלר איז געקומען צו זיך אהיים אונ פון די ליינוואנד הט ער אויפגעניים צעהן זעק, אונ ער הט גענומען די דרייצען זעק אונ איז געקומען צום מלך מען זאל אריינלייגן ליינוואנד אין די דרייצעהן זעק, מען הט אים גיגעבן די דרייצעהן זעק פוהל מיט ליינוואנד, דר בעטלר הט פון די ליינוואנד אוך געמאכט פופציג זעק אונ איז געקומען צום מלך מען זאל אים געבן פופציג זעק מיט ליינוואנד, אונ אזוי הט ער געטאן ווייטר ביז עס איז געווארן אגרויסר פארמעגן, משה רבינו הט אויך אזוי געזאגט צו די יודין יוסף ה' עליכם ככם, הקב"ה זאל שטענדיג מערין אויף אייך "ווי פיל איר וועט זיין" נאך אמאל אזו פיל, ביז טוזענד מאל. דהיינו איר זייט היינט ששים רבוא (זעכציג רבוא) זעקס מאל הונדערט טוזענד, זאל אייך הקב"ה בענטשן מיט נאך אמאל אזו פיל, וועט איר זיין הונדערט צוואנציג רבוא, נאכדעם ווען הקב"ה וועט אייך נאך אמאהל בענטשן, וועט ער אייך אוך בענטשן איר זאלט זיין נאך אמאל אזוי פיל, וועט איר זיין צוויי הונדערט פערציג רבוא, אונ נאך אמאל אזוי פיל וועט איר זיין פיר הונדערט אכטציג רבוא, יעדער מאהל טאפיל ווי פיל איר וועט זיין ביי דיא ברכה, אונ אזוי זאלט איר געבענטשט ווערען טויזענד מאהל, דס איז שווער צו ציילן אונ זייער פיל :

וּנְבֹנִים וִידֻעִים לְשִׁבְטֵיכֶם וַאֲשִׂימֵם בְּרָאשֵׁיכֶם: יד וַתַּעֲנוּ אֹתִי וַתֹּאמְרוּ

וּמַדְעָן לְשִׁבְטֵיכוֹן וַאֲמַנֵּנוּן רֵישִׁין עֲלֵיכוֹן: יד וַאֲתֵבְתּוּן יָתִי וַאֲמַרְתּוּן

בעל הטורים

אתכם יברך כב כשר שם קדשו שיאמרו ברוך שקיים הבטחתו: (יג) ואשמם. כתיב חסר יו"ד לומר לך י"פ הוזהרו על הדיינין בתורה. ד"א ואשמם חסר

בית יהודא

אנשים מיינט מען, צדיקים: (חכמים) מיינט מען (כסופים) גלוסטיגע מענטשן, מיט גוטע מדות: (ונבונים) מיינט מען (מבינים דבר מתוך דבר) מענטשן וואס פארשטייען פון איין זאך פיל זאכן (זהו ששאל אריוס את רבי יוסף) דס איז וואס אריוס הט גיפרעגט ביי רבי יוסף (מה בין חכמים לנבונים) וואס איז דר חילוק צווישן חכמים אונ נבונים, וואס הייסט חכם אונ וואס הייסט נבון (חכם דומה לשולחני עשיר) דר חכם איז גלייך צו א רייכן מענטש וואס זיין געשעפט איז ער טאהשט ווער פארבייטו געלט (כשמביאין לו דינרין לראות רואה) אויב מען ברייגגט צו אים געלט ער זאל זעהן אויב זיי זענן גוט זעהט ער אונ טאהשט ופארבייט] אונ פארדינט (וכשאין מביאין לו) אונ אז מען ברייגגט ניט צו אים געלט צום טאהשען נבייטן (יושב ותוהא) זיצט ער אונ טראכט אונ טוט גאר ניט, דר חכם איז אוך אזו, אז מען זאגט צו אים אחכמה הערט ער אונ פארשטייט, אבר אז מען קומט ניט צו אים דערציילן אחכמה, זוכט ער ניט צו וויסען חכמה (נבון דומה לשולחני תגר) אנבון איז גלייך צו אסוחר וואס האנדילט אונ טאהשט ופארבייט! געלט אויך (כשמביאין לו מעות לראות רואה) אויב מען ברייגגט צו אים געלט ער זאל זעהן אוב זיי זענען גוט אונ זאל זיי טאהשן ובייטען] זעהט ער אונ טאהשט ופארבייטו (וכשאין מביאין לו) אונ אז מען ברייגגט ניט צו אים געלט צום טאהשן וצום פארבייטן] (הוא מחזר ומביא משלו) זוכט ער צוגעפינען אהאנדיל אונ נעמט פון זיין געלט אונ האנדילט מיט זייא, דער נבון טוט אויך אזו, אז מען קומט צו אים אונ מען דערציילט אים אחכמה, הערט ער, אונ מען דערציילט אים ניט אחכמה מאטערט ער אליין זיין שכל ער זאל אויסטראכטען אחכמה ודר כלל חכם הייסט, אז מען זאגט אים אחכמה, פארשטייט ער וואס מען זאגט צו אים, נבון הייסט ער פארשטייט פון זיך אליין אויס צו טראכטען אחכמה] , נאך הט משה געזאגט צו די יודין איר זאלט נעמען אזעלכע מענטשען (וידועים לשבטיכם) וואס זענען בעוואוסט צוא אייערע שבטים (שהם ניכרים לכם) וואס זייא זענן באקענט צו אייך, איר קענט זייא (שאם בא לפני מעוטף בטליתו) אוב איינער וועט קומן צו מיר אנגעטאן אין אשיינע קלייד (איני יודע מי הוא) ווייס איך ניט ווער ער איז (ומאיזה שבט הוא) אונ ווייס ניט פון וועלכן שבט ער איז (ואם הגון הוא) אוב ער איז ווערט צוא זיין אדיין (אבל אתם מכירים בו) אבער איר קענט אים (שאתם גדלתם אותו) ווארום איר הט אים גרוס געמאכט וצווישן אייך איז ער געבארן געווארען אונ אויפגעוואקסען דריבער קענט איר אים] (לכך נאמר וידועים לשבטיכם) דריבער זאגט דר פסוק משה הט געזאגט צו די יודין איר זאלט נעמען צו זיין דיינים אזעלכע מענטשן וום זענען בעוואוסט צו אייערע שבטים: ואשימם בראשיכם] איך וועל זיי מאכען (ראשים ומכובדים עליכם) זיי זאלן זיין אויף אייך אלצטע אונ איר זאלט זיי געבן כבוד (שתהיו נוהגין בהם כבוד ויראה) איר זאלט זיי געבןכבוד אונ איר זאלט מורא האבען פאר זייא ופאר זייער הייליגקייט] ואשמם חסר יוד, אין דעם ווארט ואשמם פעלט איוד איז גלייך ווי עס וואלט געשטאנען ואשמם, זייער שולד (למד שאשמותיהם של ישראל תלויות בראשי דייניהם) דער שטראף פון די עבירות וום די יודין טוהען וועט זיין אויף די קעפ פון זייערע דיינים (שהיה להם למחות) די דיינים האבן געדארפט ניט לאזען זינדיגען (ולכוון אותם בדרך ישרה) די דיינים האבען געדארפט פירען די יודין אין גלייכן וועג זיי זאלן טאן ווי די תורה הט געבאטן: (יד) ותענו אותי וגו'] . משה הט געזאגט צו די יודין (הלטתם את הדבר להנאתכם) איר האט איינגעוויליגט צו די זאך צו אייער טובה וועגען ואיר האט געמיינט דאס וועט זיין אייער טובה] (היה לכם להשיב) איר הט צו מיר געדארפט ענפערען (רבינו משה) אונזר רבי משה (ממי נאה ללמוד) פון וועמן איז שענר צו לערנן (ממך או מתלמידך) פון דיר אדער פון דיין תלמיד (לא ממך) איז דען ניט שענער אונ בעסער צו לערנען פון דיר? (שנצטערת עליה) ווארום דו האסט דיך פיל מצער גוועז

רש"י

ת לדיקים: חכמים. א כסופים: ונבונים. מבינים דבר מתוך דבר זו היא ששאל אריוס את רבי יוסי מה בין חכמים לנבונים חכם דומה לשולחני עשיר כשמביאין לו דינרין לראות רואה וכשאין מביאין לו יושב ותוהא נבון דומה לשולחני תגר כשמביאין לו מעות לראות רואה וכשאין מביאין לו הוא ב מחזר ומביא משלו: וידועים לשבטיכם. שאם ניכרים לכם שאם בא לפני מעוטף ג בטליתו איני יודע מי הוא ומאיזה שבט הוא ואם הגון הוא אבל אתם מכירין בו שאתם גדלתם אותו לכך נאמר וידועים לשבטיכם: בראשיכם. ראשים ומכובדים עליכם שתהיו נוהגין בהם כבוד ויראה: ואשמם. חסר יו"ד (סנהדרין שם) למד ד שאשמותיהם של ישראל תלויות בראשי דייניהם שהיה להם למחות ולכוון אותם לדרך הישרה: (יד) ותענו אותי וגו'. ה הלטתם את הדבר להנאתכם היה לכם להשיב רבינו משה ממי נאה ללמוד ממך או מתלמידך (ספרי) לא ממך שנצטערת

שפתי חכמים

פי' תנו עלה או עזר לדבר זה. הרא"ם: ת והא דלא פירש רש"י זה לעיל גבי שלא לך י"ל דק"ל טפי הכא מהתם משום דתנן כל הכשר להעיד כשר לדון ונפים הואיל ופסולין להעיד פסולין לדון א"כ הנפים ל"ל: א מל' חמוד כלו' שהעולם חומדין לכם שאינם מגמגמין בלשונם וגם אינם מאריכין בדבריהם. ועי"ל כסופים ל' בושה כלומר שבושים ממעשיהם הרעים ואם הם רוצים לעשות איזה מעשה מתחלה רואים מה הוא התכלית כדי שלא יתביישו מאותו מעשה שיעשו וזה נקרא חכם ע"ד החכם עיניו בראשו והוא שאמרו אל תהי רשע בפני עצמך: ב ר"ל שנושא ונותן בפרקמטיא. ג כדרך הדיינים: ד לשון אשמה ואעפ"י שהל"ל ואשמם בראשיכם לפי שכל הפרשה היא לנוכח אף עפ"כ אין משיבין על הדרש. הרא"ם. והא דנהפך רש"י ונפי' בראשיכם קודם ואשימם משום דלפי סדר המקרא משמע להיפך מפי' רש"י דמשמע אשמת הדיינים הוא על ראשיכם דהיינו ישראל דא"כ הל"ל ואשמם בראשם לכן היכרח רש"י לפרש בתחלה מלת בראשיכם שתהיו נוהגים בהם כבוד ואח"כ מפרש מלת ואשמם והוא סוגיית רש"י כמ"ש והשתא אתי שפיר: ה רצונו לתרץ הא כל הדברים שדיבר משה לישראל דברי תוכחות הם היאך אמר להם ותענו אותי ותאמרו טוב הדבר וגומר אדרבה הא מספר שבחן שהרי עשו כאשר צוה להם

פירוש לתורת אלהים

ואשימם איך וועל זיי מאכען אלצטע איבר אייך [פ' רש"י]: (יד) ותענו אותי אונ איר הט מיר גיענפערט ותאמרו אונ איר האט גיזאגט טוב הדבר אשר דברת לעשות דיא זאך וואס דוא האסט גערעדט צוא מאכען

תקין פתגמא די מללתא למעבד : טו ודברית ית רישי שבטיכון גברין חכימין ומדען ומניתי יתהון רישין עליכון רבני אלפין ורבני מאותא ורבני חמשין ורבני עשורתא וסרכין

תר"א ואקח את ראשי עירובין פס סנהדרין כב:

טוב־הדבר אשר־דברת לעשות :
טו ואקח את־ראשי שבטיכם אנשים חכמים וידעים ואתן אותם ראשים עליכם שרי אלפים ושרי מאות ושרי חמשים ושרי עשרת ושטרים

בעל הטורים

לומר לך כי האדם הוא כראשים בשביל שיש בידם למחות ואינם מוחים : (טו) ואתן אותם ראשים. אותם מלא וי"ו לומר לך שהיה בהם ו' מדות שמנו בפ' הנחנקין איזה הוא בן עוה"ב כל מי שהוא שפל ברך ענותן שייף ועייל שייף ונפיק גריס באורייתא תדירא ולא מחזיק טיבותא לנפשיה : שרי אלפים ושרי מאות ושרי חמשים ושרי עשרות. ד"פ שרי כנגד ד' דגלים : ושוטרים לשבטיכם ואגוה. רמז למקל ורצועה שלוה

רש"י

י עליה אלא ידעתי מחשבותיכם הייתם אומרים עכשיו יתמנו עלינו דיינין הרבה אם אין מכירנו אנו מביאין לו דורון והוא נושא לנו פנים : לעשות. אם הייתי מתעצל אתם אומרים עשה מהרה : (טו) ואקח את ראשי שבטיכם. משכתים בדברים ז אשריכם על מי באתם להתמנות על בני אברהם יצחק ויעקב על בני אדם שנקראו אחים ורעים חלק ונחלה וכל ל' חיבה : אנשים חכמים וידועים. אבל נבונים לא מצאתי (ספרי) זו אחת משבע מדות ח שאמר יתרו למשה ולא מצא אלא שלשה אנשים צדיקים חכמים וידועים (עיין בחזקוני) : ראשים עליכם. שתנהגו בהם כבוד ראשים במקח ראשים בממכר ראשים במשא ומתן נכנס (מביתו לב"ה) ט אחרון ויוצא ראשון : שרי אלפים. (סנהדרין יח) אחד ממונה על אלף : שרי מאות. אחד ממונה על מאה : ושוטרים. מניתי עליכם י לשבטיכם אלו הכופתין

בית יהודא

וועגן די תורה נדו האסט פערציג טעג ניט געגעסן ניט געטרונקן וועגן די תורה לערנען (אלא ידעתי מחשבותיכם) נאר איך ווייס וואס איר טראכט, איך ווייס פר וואס איר ווילט ניט איך זאל זיין אייער דיין (הייתם אומרים) ווייל איר זאגט (עכשיו יתמנו עלינו דיינים הרבה) איצט ווערט אויף־גענומען ווערן אויף אונז פיל דיינים (אם אין מכירנו) אוב דר דיין וועט ניט וועלן אונז דערקענען צו גערעכט מאכן (אנו מביאין לו דורון) וועלן מיר אים ברייננגן אמתנה (והוא נושא לנו פנים) וועט ער קערן זיין פנים צו אונז, ער זאל אונז אלע מאל גערעכט מאכן : (לעשות). משה הט געזאגט צו די יודין (אם הייתי מתעצל) אז איך האב מיך געפוילט וניט געאיילט צו מאכן די דיינים (אתם אומרים עשה מהרה) הט איר געזאגט צו מיר איך זאל געשווינט מאכן די דיינים : (טו) (ואקח את ראשי שבטיכם). איך האב גענומען די אלצטע פון אייערע שבטים (משכתים בדברים) איך האב זיי געצויגען מיט גוטע רייד, איך האב געזאגט צו זיי (אשריכם) וואל צוא אייך (על מי אתם באתם להתמנות) אוף וועמען קומט איר ווערן אלצטע (על בני אברהם יצחק ויעקב) אוף די קינדר פון אברהם יצחק יעקב (על בני אדם שנקראו אחים ורעים) אוף אזעלכע מענטשן וואס הקב"ה רופט זיי ברידער, פריינד (חלק ונחלה) מיין טייל, מיין ירושה וואס איך האב זיי געירשת פון דיא אבות) (וכל לשון חבה) און נאך אזעלכע ליבע ווערטער, די אלצטע זענען געוועזן (אנשים חכמים וידועים) קלוגע מענטשען און בעוואוסטע פר צדיקים (אבל נבונים לא מצאתי) אבר פארשטענדיגע מענטשן האב איך ניט געפונען (זו אחת משבע מדות שאמר יתרו למשה) נבונים זענען איינע פון די זיבען מדות וואס יתרו הט געזאגט צו משה (ולא מצא אלא שלשה) און משה האט נאר געפונען מענטשן מיט דריי מדות צדיקים חכמים ידועים : (ראשים עליכם). זיי וועלן זיין אלצטע אוף אייך (שתנהגו בהם כבוד) איר זאלט זיי געבן כבוד (ראשים במקח) זיי זאלען זיין די אלצטע צום קויפן (ראשים בממכר) דיא אלצטע צום פארקויפן (ראשים במשא ומתן) די אלצטע צום האנדיל (נכנס אחרון) ער זאל קומען אין שוהל אדר צו איין פאר־זאמלונג דר לעצטר, אלע זאלען ווארטען אויף אים (ויוצא ראשון) און ער זאל ארויסגיין דער ערשטער, וועלן אלע אופ־שטיין פר אים : (שרי אלפים). מיינט מען (אחד ממונה על אלף) איינר איז א אלצטר אוף טויזענד : (שרי מאות). מיינט מען (אחד ממונה על מאה) איינער איז א אלצטער אויף הונדערט : (ושוטרים). (מניתי עליכם לשבטיכם) משה האט געזאגט צו די יודין איך האב אויפגענומען אויף אייך שוטרים, יעדר שבט הט בעזונדערע שוטרים (אלו הכופתין והמכין ברצועה על פי הדיינים) שוטרים זענען די מענטשן וואס

שפתי חכמים

משה. ועוז"פ אלטתם וכו' ר"ל בשביל הנאה עביתם. אלטתם לשון אלוטין : ו ר"ל על התורה : ז כי כל לקיחה שאינה לקנין מפורשת מלשון מסיכת דברים וכבר נתבאר זה בכ"מ : ח ד' כתובים כאן אנשים דהיינו צדיקים. חכמים. נבונים. וידועים. ובפ' יתרו כתיב עוד ג' יראי אלהים. אנשי אמת. שונאי בצע. ומשה לא מצא אלא לדיקים חכמים וידועים. ואע"פ שד' הכתיבים כאן אינן כתובין בפ' יתרו מ"מ ל"ל דגם יתרו אמר למשה כן דאל"כ למה עבר משה על דבריו של יתרו. והרא"ם נוגה ד' בפרשת יתרו אנשי חיל יראי אלהים אנשי אמת שונאי בצע וג' האמורים כאן חכמים ונבונים וידועים ול"ל דלדיקים לא קחשיב דהיינו יראי אלהים דבפ' יתרו והכל אחד : ט כדי שהכל עומדים לפניהם ואז כבודם מרובה וכשיולאין מב"ה הן יולאין ראשון קודם שילא אדם אחר ואז לריכין הכל לעמוד מפניהם. רא"ם. וי"מ איפכא נכנס אחרון מבית הכנסת או מבית המדרש לביתו וזו מענותנותו של משה כדי שלא יטריחו הקהל לעמוד מפניהם ויולא ראשון מביתו לב"ה או לבית המדרש קודם שבא אדם לב"ה או לבית המדרש כדי שלא יעמדו מפניהם : י מלת מניתי בנקוד רש"י כאן

פירוש לתורת אלהים

אלטצטע אויף אונז איז גוט אזוי [עיין רש"י] : (טו) ואקח את ראשי שבטיכם און איך האב גענומען די גרעסטע מענטשען פון אייערע שבטים [עיין רש"י] אנשים מאנער חכמים קלוגע ונבונים פאר שטענדיגע וידועים און זיי זענען געווען בעוואוסטע ואתן און איך האב זיי געמאכט ראשים אלצטע איבר אייך [עיין רש"י] שרי אלפים הארן פון טויזנטר ושרי מאות הארען פון הונדערטער ושרי חמשים הארן פון פופציגר ושרי עשרות

לְשִׁבְטֵיכֶם׃ טז וָאֲצַוֶּה אֶת־שֹׁפְטֵיכֶם בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר שָׁמֹעַ בֵּין־אֲחֵיכֶם וּשְׁפַטְתֶּם צֶדֶק בֵּין־אִישׁ וּבֵין־אָחִיו

לְשִׁבְטֵיכוֹן׃ טז וּפַקֵּדִית יָת דַּיָּנֵיכוֹן בְּעִדָּנָא הַהִיא לְמֵימַר שְׁמַעוּ בֵּין אֲחֵיכוֹן וּתְדוּנוּן קוּשְׁטָא בֵּין גַּבְרָא וּבֵין אֲחוּהִי

תו"א ואלוה את סנהדרין ז: ושפטתם לדק יבמות עו סנהדרין ז:

בעל הטורים

אותם שיסבלו מן השוטרים שירדו אותם במקל ורלועה: (טז) ואלוה את שופטיכם בעת ההוא. כל דיין ודיין בדורו כמשה בדורו וזה הוא את שופטיכם בעת ההוא שיהיה בו: ואלוה את שופטיכם בעת. ר"ת ואשב לומר לך שלריך שישב הדיין: ואלוה את שופטיכם בעת ההוא

בית יהודא

בינדן אונ שלאגן מיט ארימען ואלעדערנעם פאס) ועמען בית דין הייסט מען זאל אים בינדן אונ שלאגן: (טז) וָאֲצַוֶּה אֶת שֹׁפְטֵיכֶם. משה זאגט צו די יודין (אָמַרְתִּי לָהֶם הֱווּ מְתוּנִים בַּדִּין) איך האב געזאגט צו די שופטים איר זאלט זיין געווארט ביי א משפט (אם בא דין לפניך פעם אחת שתים ושלש) אויב עס איז געקומען צו א דין א דין תורה, איין מאל, אונ ער ווייס שון דעם דין פון די דין תורה ווער עס איז גערעכט נאכדעם איז געקומען נאך אמאל אזו א דין תורה, אונ א דריטען מאל אזו א דין תורה (אל תאמר כבר בא דין זה לפני פעמים הרבה) זאלסטו ניט זאגן אזו א דין תורה איז געווען ביי מיר עטליכע מאל אונ איך ווייס שון דעם דין, אונ איך קען באלד זאגן ווער עס איז גערעכט אונ ווער עס איז ניט גערעכט, איך דארף גאר ניט קלערן וועגן דעם דין, טאר מען ניט אזו זאגן (אלא הוו נושאים ונותנים בו) נאר צו יעדר מאל זאל די דין תורה זיין ביי אייך ווי א נייע דין תורה, אונ איר זאלט אין די דין תורה גוט קלערן צוא וויסען ווער עס איז גערעכט אונ ווער עס איז אומגערעכט: וּבָעֵת הַהִיא. משה האט געזאגט (משמניתים אמרתי להם אין עכשיו כלשעבר) ווען איך האב אופגענומען די מענטשען זיי זאלען זיין דיינים האב איך געזאגט צו זיי איצט איז ניט וויא עס איז געווען פריער (לשעבר הייתם ברשות עצמכם) פריער זייט איר געווען אין אייער אייגענעם ווילען איר הט געטאן וואס פר אייך איז גוט (עכשיו הרי אתם משועבדים לצבור) איצט מוזט איר טאן אלץ וואס איז נייטיג פר די יודין, אפילו פר אייך איז דיא זאך ניט גוט: (שמוע). (לשון הווה) שטענדיג זאלט איר הערן זייערע טענות (כמו) ווי עס שטייט (זכור שמור) אונ עס שטייט ניט זכור שמור, אז עס וואלט געשטאנען זכור שמור, וואלטען מיר מיינען מען זאל געדיינקן אונ היטען איין שבת, אז עס שטייט זכור שמור, מיינט מען אויף אייביג זאלט איר געדיינקן אונ היטען שבת, דריבר שטייט דא שמוע אונ עס שטייט ניט שמוע, צוא וויזען אז אייביג דארף מען הערן די טענות פון די מענטשן וואס קומען צו א דין תורה: וּבֵין גֵּרוֹ. זאגט רש"י (זה בעל דינו) גרו מיינט מען דער מענטש וואס מען מאנט אים, פר וואס רופט מען אים גרו (שאוגר עליו דברים) ווייל ער פארזאמעלט פיל רייד אונ טענות ער זאל ניט דארפען בצאהלן וואס מען מאנט אים (דבר אחר) נאך א פשט איז וּבֵין גֵּרוֹ, גרו איז דער טייטש זיין איינוואנער (אף על עסקי דירה) ווען עס קומען צו א דין תורה א בעל הבית מיט זיין איינוואהנער (בין חלוקת

רש"י

והמכין ברלועה ע"פ הדיינין: (טז) ואצוה את שפטיכם. (ספרי) אמרתי להם הוו מתונים בדין אם בא דין לפניך פעם אחת שתים ושלש אל תאמר כבר בא דין זה לפני פעמים הרבה אלא היו נושאים ונותנים בו: בעת ההוא. (ספרי) משמניתים אמרתי להם אין עכשיו כלשעבר לשעבר הייתם ברשות עלמכם ל עכשיו הרי אתם משועבדים ללבור: שמוע. ל' הווה אודל"ט בלעז (הערענד) כמו זכור ושמור: ובין גרו. (ספרי) זה בעל דינו שאוגר מ עליו דברים (סנהדרין ז) ד"א ובין גרו אף על עסקי דירה בין

שפתי חכמים

ולא נקט לעיל רלונו לתרץ בזה דמקרא משמע ואתן אותם ראשים עליכם שרי אלפים וכו' ושוטרים לשבטיכם משמע דגם הראשים יהיו שוטרים ועל זה פי' מניתי עליכם אבל הראשים לא יהיו שוטרים ויפרש והולך מנא ליה דראשים לא היו שוטרים דהרי שוטרים אלו הכופתין כו' פי' ע"פ הדיינים דהיינו ע"פ הראשים ש"מ דשוטרים לאו היינו ראשים: כ מדכתיב ואלוה את שופטיכם מאן דכר שמייהו ראשים הל"ל אלא למדרש אתי כלומר שלויתים על דבר המשפט להיות מתונים בדין. והרא"ם פירש דמשמוע בין אחיכם מפיק ליה דשופטים לדק בין איש וכין גרו סגי אלא ללמד הוו מתונים בדין שתהיו שומעים בין אחיכם להבין דבריהם היטב שאם בא דין לפניך וכו': ל (נח"י) אם ללמוד ולירד לעומקה של הלכה או ליסב בטל מסא"כ עכשיו: מ וחסר אל"ף כאלו אמר אוגרו וכן לא תגורו כמו לא תאגורו דא"ל כמשמעו מל' כגר באזרח דא"כ הוי"ו דגרו ל"ל אבל קשה לטעם זה שיהיה חסר אל"ף כ"פ ד"א ובין גרו וכו' גרו לשון דירה כמו גור בארץ הזאת.

ליקוטי יהודא

(טז) שָׁמֹעַ בֵּין אֲחֵיכֶם, איר זאלט הערן וואס איז צווישן אייערע ברידער, איר זאלט גוט פארשטיין זייערע טענות, דער **אור החיים** שרייבט ווייל מיר געפינען ביי שלמה המלך ווען פאר אים זענען געקומען דיא צווי זונות, הט שלמה געהערט זייערע רייד, אונ האט זייערע רייד גוט בעקלערט אונ הט געטראפען צו פסקנען דעם אמת, ווארום יעדער מענטש טענת פריער די זאך וואס ביי אים איז דר עיקר, אז שלמה הט געהערט איין אשה זאגט מיין זוהן איז דר לעבעדיגר אונ דיין זוהן איז דר טוטער, הט ער געוואוסט ביי איר איז דר עיקר מען זאל איר געבן דם לעבעדיגע קינד ווייל ער איז איר קינד, אונ אז דם לעבעדיגע קינד איז אירע איז דאך דם טוטע קינד פון די אנדערע אשה, אונ אז דיא אנדערע האט ניט געזאגט דאס לעבעדיגע קינד איז מיינע, ווי יענע אשה האט געזאגט, נאר זיא האט געזאגט פארקערט דיין זוהן איז דר טוטער, איז געווים איר עיקר טענה צו זאגען אז ניט זיא הט דעם קינד געהרגת. אונ מען זאל איר געבן דאס לעבעדיגע קינד ווייל זיא גאר ניט ווייל ער איז ניט איר קינד, נאר ווייל זיא הט זיא גזאגט דם טוטע קינד איז ניט מיינע הט זיא גזאגט דם לעבעדיגע קינד איז מיינע, זעהן מיר

פירוש לתורת אלהים

און האָרן פון צעהנער וְשֹׁטְרִים און עלצטע וואס זאלן אייך גייטין צו טאהן וואס די ריכטער וועלן זאגען: (טז) וָאֲצַוֶּה און איך האב געבאטען אייערע ריכטער בָּעֵת הַהִוא אין דער זעלביגער צייט לֵאמֹר אזו צוא זאגען שָׁמֹעַ בֵּין אֲחֵיכֶם איהר זאלט הערען דיא קריג וואס איז צווישען אייערע ברידער, און איהר זאלט הערען זייערע טענות [עיין רש"י] וּשְׁפַטְתֶּם צֶדֶק און איר זאלט משפטן מיט גרעכטיקייט בֵּין אִישׁ צווישען איין יודען מיט דעם אנדערען וּבֵין גֵּרוֹ

ובין גיורה: יז לא תשתמודעון אפין בדינא מלי זעירא כרבא תשמעון לא תדחלון מן

ובין גרו: יז לא־תכירו פנים במשפט כקטן כגדל תשמעון לא תגורו

תו"א לא תכירו פנים במשפט סוטה מז סנהדרין ו: כקטן כגדול סנהדרין ח: לא תגורו סוטה מז סנהדרין ו ז ח:

בעל הטורים

לאמר. ס"ת בגי' תמתין בכל דיניך. שצריך שיהיו מתונין בדין: (יז) לא תכירו פנים במשפט. תגין על פ"א לומר פתח פיך לאלם: כקטן כגדול תשמעון. פירוש כקטן יהיו בעיניך בעוד שעומדים לפניך יהיו בעיניך שניהם כרשעים וכשנפטרים מלפניך יהיו בעיניך שניהם כגדולים פי' כצדיקים: תשמעון. ב' במסורה דין ואידך נביא אקים לך וגו' אליו תשמעון לע"פ שאני מלוה כקטן כגדול תשמעון אם בא לפניך דין

רש"י

חלוקת אחים אפי' בין נ תגור לכירים: (יז) לא תכירו פנים במשפט. (ספרי) זה הממונה להושיב הדיינין ם שלא יאמר איש פלוני נאה או גבור אושיבנו דיין איש פלוני קרובי אושיבנו דיין בעיר והוא אינו בקי בדינין נמצא מחייב את הזכאי ומזכה את החייב מעלה אני על מי שמנהו כאילו הכיר פנים בדין: כקטן כגדול תשמעון. (סנהדרין ח) שיהא חביב עליך דין ע של פרוטה כדין של מאה מנה שאם קדם ובא לפניך פ לא תסלקנו לאחרון. ד"א כקטן כגדול

בית יהודא

אחים) ווען ברידר קומען צו אדין תורה וועגן אצוטיילונג פון אירושה (אפילו בין תנור לכירים) אפילו עס קומט אדין תורה וועגן אהייבען אדער וועגן אקוימן, זאלט איר אויך גוט קלערן דעם דין אונ ערליך פסקנען: (יז) ולא תכירו פנים במשפטו. זאגט רש"י (זה הממונה להושיב הדיינים) דם מיינט מען דעם אלצטן פון שטאט וואס ער מאכט די דיינים (שלא יאמר) זאל ער ניט זאגן (איש פלוני נאה) יענער מענטש איז שיין (או גבור) אדר ער איז שטארק, דריבר (אושיבנו דיין) וועל איך אים מאכן פר אדיין, אדר ער זאגט (איש פלוני קרובי) יענער מענטש איז מיין קרוב ומיין פריינד] (אושיבנו דיין בעיר) איך וועל אים מאכען פאר אדיין אין שטאט (והוא אינו בקי בדינין) אונ ער ווייס גאר ניט וויא צו פסקנען דינים (נמצא מחייב את הזכאי ומזכה את החייב) וועט ער בעשולדיגען דעם גערעכטען אונ וועט גערעכט מאכן דעם בעשולדיגען, זאגט הקב"ה (מעלה אני על מי שמינהו כאילו הכיר פנים בדין) איך וועל רעכענען אויף דעם מענטש וואס האט אים געמאכט פר אדיין גלייך ווי ער אליין וואלט פאלש געפסקנת דעם דין: ובקטן כגדול תשמעון. מען מיינט (שיהא חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה) דיא דין תורה פון אפרוטה זאל בייא די דיינים זיין ליב צו קלערען וועגן איר אזו ווי עס וואלט געווען אדין תורה פון הונדערט מאהל הונדערט רובל (שאם קדם ובא לפניך לא תסלקנו לאחרון) אונ אויב פאר דעם דין איז געקומען אקליינע דין תורה, אויף אפרוטה, אונ איידר מען האט אנגעהויבן די קליינע דין תורה איז באלד געקומען אגרויסע דין תורה אויף פיל געלט, זאלסטו ניט זאגען פריער וועל איך הערן אונ פסקנען די גרויסע דין תורה, נאכדעם וועל איך הערן אונ פסקנען די קליינע דין תורה, נאר די דין תורה וואס איז צום ערשטן געקומען פריער, זאל ער פסקנען פריער (דבר אחר) נאך אפשט איז (כקטן כגדול תשמעון) קליין אונ גרויס זאלט איר הערן (כתרגומו) ווי דער תרגום טייטש'ט, קליין אונ גרויס

שפתי חכמים

ולטעם אחרון לבד נמי קשה הל"ל בהדיא כירו מש"ה צריך לשני טעמים: נ מדכתיב גרו וגימ"ל מתחלפת בכ"ף כמו שפירש"י בפרשת קדושים וא"כ הוא כמו כירו ומדכתיב בקרא ובין גרו ע"כ צ"ל ובין חלוקת אחים בין תנור וכירים דאין שייך שיהא החילוק בין כירה לבית: ס דהא כבר כתיב ושפטתם צדק והא דפי' בפרשת שופטים גבי לא תכיר פנים אף בשעת הטענות אזהרה לדיין שלא יהא רך לזה וקשה לזה וכו' ויש לומר דאין לפרש כמו הכא דאם כן היה לו להפיך הקרא לא תכירו פנים קודם לא תטה משפט כיון דקרא שלפני זה איירי ג"כ בממנה דיינים דכתיב ושפטו את העם משפט צדק ופי' רש"י מנה דיינים מומחים וצדיקים וכו' ומדכתיב בקרא לא תכירו פנים אחר לא תטה משפט דמיירי בדיינים צריך נמי לפרש קרא דלא תכירו פנים בדיינים והא דלא מפרש הכא כמו התם מדכתיב הכא ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ואם יהיה רך לזה וקשה לזה לא יהא המשפט צדק א"כ לא תכירו למה לי אלא ע"כ לממנה דיינים הוא דאתא ודו"ק נ"ל: ע (נח"י) נ"ל דט"ס הוא וכנ"ל כקטן כגדול תשמעון כתרגומו שיהא חביב עליך דין כו' וכ"ה בהדיא בסנהדרין (דף ח) ושתי הלשונות האחרות הם בספרי: פ דאי סלקא דעתך כמשמעו לענין דין בין אם הנידון הדיוט בין אם הנידון ראש וקלין תיפוק ליה

פירוש לתורת אלהים

אונ ווען די קריג איז צווישן איוד מיט א גר זאלט איר אויך פסקענען אמת: (יז) לא תכירו איר זאלט ניט חנפען קיינם פון די צדדים אין דעם משפט [עיין רש"י] כקטן אקליינע זאך זאלט איר צו הערן ווי אגרויסע זאך: לא תגורו מפני איש איר זאלט זיך ניט פארכטען

ליקוטי יהודא

ווייל שלמה האט גוט געהערט זייערע רייד האט ער געטראפען דעם אמת, אזוי האט משה געזאגט צו די דיינים שמע בין אחיכם איר זאלט הערען דעם אונטערשייד צווישען זייערע טענות ושפטתם צדק וועט איר וויסען ציא פסקנען ריכטיג:

(יז) לא תגורו מפני איש וגו'. איר זאלט ניט מורא האבן פר אמענטש צו זאגען אים דו ביזט שולדיג צו באצאהלען ווייל ניישט דו בעשולדיגסט אים נאר הקב"ה בעשולדיגט אים, הקב"ה האט געשריבען אין זיין תורה אז עס וועט טרעפען אזי אקריג צווישען מענטשען זאל מען אזוי פסקנען, וועלכער מענטש זאל האבען שאדן, אונ אז דר דיין זאגט וויא עס שטייט אין דיא תורה, פר וואס זאל דער בעשולדיגטער זיין בייז אויף דעם דיין:

מצות השם

(תיג) (לא תכירו פנים במשפט). דאס איז דיא מצוה אז דר (ממונה) אונ דר (ראש הקהל) וואס זיי נעמן אויף איין דיין טאר ער ניט זאגען אז דער מענטש איז איין גבור אונ איין שיינער פרשון אדער דר מענטש איז מיין קרוב וועל איך אים אויף נעמען פאר איין דין אונ דר מענטש איז אדער ניט (בקי בדינים) טאר מען אזוי ניט אויך טאר מען ניט זאגן דר מענטש איז איין בעל מעלה אין אנדערע חכמות וואס זיא זענען ניט (מעניני התורה) וועלען מיר דעם אויף נעמען פר איין דין טאר מען אויך ניט נאר איין דין דארף צוא זיין איין ירא שמים אונ איין חכם אין דר תורה אונ דר וויס ער נעמט אויף איין דיין וואס ער האט ניט די מעלות איז ער עובר אויף דר מצוה אונ די מצוה גיים אן אויף יעדער ארט אונ יעדער צייט:

(תיד) לא תגורו מפני איש). דס איז די מצוה אז דר דיין דארף זיך ניט פארכטן פר קיין שום מענטש אפילו ער ווייסט אז דר מענטש וואס ער לאד זיך איז איין שטארקער ער קען אים שלעבין טוהן טאר ער גאר קיין מורא פר אים ניט האבען נאר

מִפְּנֵי אִישׁ כִּי הַמִּשְׁפָּט לֵאלֹהִים הוּא וְהַדָּבָר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תַּקְרִבוּן

קֳדָם גְּבַר. אֲרֵי דִינָא דַיְיָ הוּא וּפִתְגָּמָא דִּי יִקְשֵׁי מִנְּכוֹן תְּקָרְבוּן

תו״א כי המשפט סנהדרין ו: והדבר אשר שם ח:

בעל הטורים

של גביה ות״ח אליו תשמעון תהלה: כי המשפט. תנין על הפ״א כאילו גיהנם פתוחה מתחתיו: כי המשפט לאלהים הוא. וסמיך ליה והדבר אשר יקשה מכם לומר כל המוקשה ערפו כנגד הדיין כאילו מוקשה כנגד השכינה: והדבר. ג׳ במסורה הכא ואידך והדבר הזה לא תוכל לעשות והדבר אשר דברנו אני ואתה בשביל שאמר והדבר אשר יקשה מכם בא לידי כן שלא ידע מה שידעו בנות צלפחד וזהו והדבר הזה לא תוכל לעשות שלא יכול לעשותו ומי עשאו והדבר אשר דברנו אני ואתה וסמיך ליה ה׳ יהיה ביני וביניך וגומר כדכתיב ויקרב

בית יהודא

מיינט מען די מענטשן וואס זענען געקומען האבן א דין תורה איז איינער ארעם און איינער רייך (שלא תאמר זה עני הוא וחברי עשיר ומצוה לפרנסו) דער דיין זאל ניט זאגען דער (ראובן איז ארעם און בנימין) איז רייך, און עס איז אמצוה מען זאל געבן צו ראובן אויף פרנסה (אזכה את העני) איך וועל זאגן ראובן איז גערעכט, וועט בנימין מוזין בצאלן צו ראובן דאס געלט וואס ראובן מאנט ביי אים (ונמצא מתפרנס בנקיות) וועט ראובן געשפייזט ווערן מיט כבוד, דאס טאר מען ניט, דער דיין מוז זאגען דעם אמת ווער עס איז גערעכט (דבר אחר) נאך אפשט איז (שלא תאמר) דו דיין זאלסט ניט זאגן ווי פיל מאנט דען א ארעם מאן ביי א רייכען, איין גילדען אדער אפאר גילדען (איך אני פוגם בכבודו של עשיר זה בשביל דינר) ווי אזוי קען איך פאר־שעמן דעם כבוד פון דעם רייכן מענטש און זאגן ער איז אומגערעכט און דארף בצאלען דעם גילדען צו דעם ארעם מאן, דאס וועט אויסזעהן דער רייכער האט געוואלט פארלייקענען דעם ארעם מאן א גילדען אדער אפאר גילדען (אזכנו עכשיו) איצט וועל איך זאגן צו דעם רייכן ווען אלע וועלן הערן דו ביזט גערעכט (וכשיצא לחוץ) און ווען דער רייכער וועט ארויסגיין פון בית דין (אומר לו) וועל איך זאגען צו אים (תן לו שאתה חייב לו) גיב אים דעם גילדען ווארום דו ביזט שולדיג אים צו געבען, דאס טאר מען ניט, נאר דער דיין מוז באלד זאגען דעם אמת ווער עס איז גערעכט און ווער עס איז ניט גערעכט: (לא תגורו מפני איש) מיינט מען (לא תיראו) איר זאלט ניט מורא האבען פאר אמענטש (דבר אחר לא תגורו) נאך אפשט איז לא תגורו מיינט מען (לא תכנים דבריך מפני איש) דוא דיין זאלסט ניט אריין נעמען ובעהאלטן) אין זיך דיינע רייד, דו וועסט ניט וועלן זאגען ווער איז גערעכט און ווער איז ניט גערעכט ווייל דו וועסט מורא האבען פר אמענטש, דאס טאר מען ניט (לשון אוגר בקיץ) ער פארזאמעלט אין זומער, איז אוגר דער־טייטש פארזאמלען און תגורו איז אויך דערטייטש פאר־זאמלען: וכי המשפט לאלהים הוא. ווארום דר משפט געהער צו הקב״ה (מה שאתה נוטל מזה שלא כדין) וואס דו דיין וועסט נעמען פון איינעם געלט ודו וועסט פסקנען איינער זאל געבן געלט אדער איינער זאל שאדען האבן געלט און דוא ווייסט אז דר דין איז ניט אזוי (אתה מזקיקני להחזיר לו) וועט דר דיין נייטין הקב״ה ער זאל דעם מענטש צוריק געבען זיין שאדען, זאגט הקב״ה (נמצא שהטית עלי המשפט) האסטו דאך געגען מיר געפסקנת אפאלשען משפט: ותקריבון אליו. זאגט רש״י (על דבר זה) וועגן די רייד וואס משה האט גערעט צו דיא דיינים וואס איך וועט זיין שווער צו וויסען זאלט איר קומען צו מיר פרעגן (ושמעתיו) וועל איך פאר־שטיין אייך צו ענפערן (נסתלק ממנו משפט בנות צלפחד) איז אפגעטאן געווארן פון משה דר דין וואס די טעכטער פון צלפחד האבן געפרעגט, און ער האט ניט געוואוסט וואס צו ענפערן און ער האט געמוזט פרעגען ביי הקב״ה *) (וכן שמואל אמר לשאול אנכי הראה) שמואל האט געזאגט צו שאול איך בין דער ראה, דער זעהר, דער נביא (אמר לו

רש״י

תשמעון כתרגומו צ שלא תאמר זה עני הוא וחבירו עשיר ומצוה לפרנסו אזכה את העני ונמצא מתפרנס בנקיות. ד״א שלא תאמר היאך אני פוגם כבודו של עשיר זה בשביל דינר אזכנו עכשיו וכשיצא לחוץ אומר אני לו תן לו שאתה חייב לו: לא תגורו מפני איש. (ספרי) לא תיראו ק ד״א לא תגורו לא תכניס דבריך ר מפני איש. לשון (משלי י) אוגר בקיץ: כי המשפט לאלהים הוא. מה שאתה נוטל מזה שלא כדין אתה מזקיקני להחזיר לו נמצא שהטית עלי ש המשפט: תקרבון אלי. (ספרי) על דבר זה נסתלק ממנו ת משפט בנות צלפחד וכן שמואל אמר לשאול (שמואל

שפתי חכמים

מקרא דבין איש ובין אחיו. רא״ם: צ דלטעם ראשון קשה כמעט כהרבה הל״ל ל״פ ד״א וכו׳ ולפי ד״א קשה הל״ל גדול כקטן תשמעון כלומר שתזכה את העשיר אם הוא זכאי בדין כמו שאתה מהדר לזכות את העני כדי שיתפרנס בנקיות. ל״פ דבר אחר שלא תאמר כו׳. ולטעם אחרון לחוד קשה הל״ל קטן כגדול תשמעון ולשני טעמים האחרונים לחוד קשה הל״ל כעני כעשיר תשמעון לכך צריך גם לטעם ראשון: ק כלומר שלא יאמר הדיין מתיירא אני מפלוני שמא יהרוג אותי או ישרוף גדישי: ר כגון תלמיד היושב לפני רבו ורא דין לפני רבו וטעם בדין אל ישתוק התלמיד ולטעם הראשון קשה הל״ל לא תיראו ל״פ ד״א לא תכניס וכו׳ ולפי ד״א קשה הל״ל לא תאגורו מל׳ אוגר בקיץ לכן צריך גם לטעם ראשון והרא״ם פי׳ לא תכניס דבריך בלבך מפני שאתה ירא להוציאם לחוץ לומר לו שהוא חייב או רשע בדינו עכ״ל: ש דאם לא כן איך לאלהים הוא והלא המשפט אינו אלא לבעלי הריב: ת משום שהיה מדמה את עצמו להקב״ה דכתיב כי המשפט לאלהים הוא וכתיב אחריו והדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי כביכול שהוא עצמו אלהים לכך נעלם ממנו דין ירושה דדבר פשוט

פירוש לתורת אלהים

פאר קיין מענטש און איר זאלט ערליך פסקנין כי המשפט ווארום דער משפט איז פון גאט [עיין רש״י] והדבר און די זאך וואס עס וועט פר אייך שווער זיין תקריבון זאלט איר גינעהן צו מיר ושמעתיו און איך

מצות השם

כל זמן אז דר דיין האט נאך ניט גיקלערט דעם דין און ווייסט ניט קען דער דיין ווערט צו פסקענין קען דר דיין זאגען אז ער וויל ניט פסקענין דעם דין תורה און איין תלמיד וואס ער זיצט ביי זיין רבן און הערט אז דר רבי פסקיט שלעכט דעם דין מוז דר תלמיד זאגען אז ער פסקיט שלעכט און דיא מצוה גייט אן אויף יעדער ארט און יעדער צייט:

*) הערה ווארום מיר קענען ניט זאגין אז משה האט געמיינט די שווערע זאך וואס די דיינים וועלין ניט וויסען זאלין זייא קומען פרעגין ביי אים וועט ער פרעגין ביי הקב״ה, איז דאך איבעריג דער ווארט ושמעתיו, אז די דיינים וועלין צו אים ריידין געווים וועט ער הערין, צווייטענס עס האט געדארפט שטיין ושמעתי, איך וועל הערין, נאר מוזין מיר זאגין ושמעתיו, מיינט מען, איך וועל אים פארשטיין צו ענפערין ווי עס שטייט כי שומע יוסף, עיין רש״י שם] אדער מען מיינט ושמעתיו, איך וועל אים [דעם דיין] מאכין הערין דעם דין:

לותי ואשמעינה:
יח ופקדית יתכון בעדנא
ההיא ית כל פתגמיא
די תעבדון: יט ונטלנא
מחרב והליכנא ית כל
מדברא רבא ודחילא
ההוא די חזיתון ארח
טורא דאמוראה כמא די
פקיד יי אלהנא יתנא
ואתינא עד רקם גיאה:
כ ואמרית לכון אתיתון
עד טורא דאמוראה דיי
אלהנא יהב לנא:
כא חזי יהב יי אלהך
קדמך ית ארעא סק
אחסן כמא די מליל יי

תו"א ואלוה אתכם גם:

אלי ושמעתיו: יח ואצוה אתכם בעת
ההוא את כל־הדברים אשר
תעשון: יט ונסע מחרב ונלך את כל־
המדבר הגדול והנורא ההוא אשר
ראיתם דרך הר האמרי כאשר צוה
יהוה אלהינו אתנו ונבא עד קדש
ברנע: כ ואמר אלכם באתם עד־הר
האמרי אשר־יהוה אלהינו נתן לנו:
כא ראה נתן יהוה אלהיך לפניך את־
הארץ עלה רש כאשר דבר יהוה

בעל הטורים

אשר את משפטן לפני ה': (יח) ואצוה אתכם. אזהרה לצבור שתהא אימת הדיין עליהם: (יט) המדבר הגדול. מלא וי"ו כתיב שרף ועקרב צמאון ליה וצלמות: ונבא. חסר וי"ו לומר חסרתם וי"ו אלף רגלי: (כ) ואמר אלכם. חסר יו"ד נחסרתם ע"י י' מרגלים:

רש"י

אלי) אנכי הרואה אמר לו הקב"ה חייך שאני מודיעך שאין אתה רואה והימתי הודיעו כשבא למשוח את דוד (שם טז) וירא את אליאב ויאמר אך נגד ה' משיחו אמר לו הקב"ה ולא אמרת אנכי הרואה (שם טז) אל תבט אל מראהו: (יח) את כל הדברים אשר תעשון. אלו י' דברים שבין דיני ממונות א לדיני נפשות: (יט) המדבר הגדול והנורא. שהיו בו נחשים ב כקורות ועקרבים כקשתות:

בית יהודא

הקב"ה) האט הקב"ה געזאגט צו שמואל (חייך) איך שווער ביי דיין לעבן (שאני מודיעך שאין אתה רואה) איך וועל דיר מאכען וויסען אז דו זעסט ניט (ואימתי הודיעו) ווען האט אים הקב"ה דס געמאכט וויסען (כשבא למשוח את דוד) ווען ער איז געקומען זאלבען דוד'ן פר אמלך (וירא את אליאב) שמואל האט גיזעהן אליאב נדר זוהן פון ישי (ויאמר) האט שמואל געזאגט (אך נגד ה' משיחו) דר וום דארף געזאלבט ווערן פר אמלך שטייט דא פאר הקב"ה (אמר לו הקב"ה) האט הקב"ה געזאגט צו שמואל (ולא אמרת אנכי הרואה) דו האסט דאך געזאגט דוא ביזט אזעהער, איך וועל דיר ווייזען אז דוא זעהסט ניט (אל תבט אל מראהו) זאלסט ניט קוקען אויף זיין שיינעם אויסזעהן, וואָרום איין מענטש אויף דעם אנדערן קען גאר זעהן אויסווייניג אבער וום אינווייניג ביי דעם אנדערען אין הארץ איז, ווייס ער ניט: (יח) נאת כל הדברים אשר תעשון) אלע זאכן וואס איר זאלט טאן, זאגט רש"י (אלו עשרה דברים שבין דיני ממונות לדיני נפשות) דס מיינט מען די צעהן זאכן וום דר משפט פון דעם משפט פון געלט זאכען איז אנדערש פון דעם משפט צו הרגנן אמענטש פר זיינע זינד ודי צעהן זאכן שטייען אין די גמרא סנהדרין: (יט) והמדבר הגדול והנורא) זאגט רש"י (שהיו בו נחשים כקורות) אין דעם מדבר איז געוועז שלאנגען גרויסע אונ גראבע וויא דיא בעלקעם (ועקרבים כקשתות) עגדיסען זענען

שפתי חכמים

הוא דכל אדם יודע אם אין לאיש בנים דהבת יורשת במקום בן דהא אמרו רחל ולאה העוד לנו חלק וגומר ופירושו כלום אנו נוטלין חלק ירושה בין הזכרים ונעלם ממנו. אבל רש"י לא מצי לפרש דבשביל זה נסתלק ממנו הדין של מקושש או של אנשים טמאים דהתם לאו דבר פשוט הוא לכך לא ידע משה אבל דין ירושה דבר פשוט היה וק"ל: א בסנהדרין בפרק א' דיני ממונות פי' דיני ממונות בשלשה ופותחין אף לחובה ומטין ע"פ אחד אף לחובה ומחזירין אף לחובה והכל ראויין ללמד זכות וחובה הדיין והתלמיד והדיין המלמד זכות חוזר ומלמד חובה וכן איפכא ודנין ביום וגומרין בלילה וגומרין בו ביום בין לזכות ובין לחובה ומתחילין מן הגדול ואב וכנו והרב ותלמידו מוכין אותן לסנים משא"כ בדיני נפשות דאין דנין אלא בכ"ג וכל הדברים דלעיל אינן בדיני נפשות כי הכל הוא בהיפך ומה שכשר בדיני ממונות פסול בדיני נפשות: ב דאל"כ מאי והנורא ממי היה להם לירא במדבר הסות שלא עבר בה איש אלא ע"כ מנחשים

פירוש לתורת אלהים

וועל דם צו הערן דם הייסט איר וועט ניט וויסען ווי דר דין תורה איז זאלט איר מיר פרעגען [עיין רש"י]: (יח) ואצוה אונ איך האב אייך גבאטן אין דר זעלביגר צייט את אלע זאכן אשר וום איר זאלט טאן [ע' רש"י]: (יט) ונסע אונ מיר האבן גיצוגן פון חורב ונלך אונ מיר זענן גיגאנגען דעם מדבר דעם גרוסען אונ דעם פארכטיגן אשר ראיתם וום איר האט גיזעהן דרך הר האמורי דורך דעם בארג פון אמורי כאשר וויא אונזר גאט האט אונז געהייסען ונבא אונ מיר זענן געקומען ביז קדש ברנע: (כ) ואמר אונ איך האב צו אייך גיזאגט באתם איר זענט געקומען ביז צו דעם בארג פון אמורי אשר וום אונזר גאט נותן לנו גיט אונז: (כא) ראה זעה גאט האט פאר דיר גיגעבען את הארץ דאס לאנד עלה גייא אויף אונ

אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לָךְ אַל־תִּירָא וְאַל־
תֵּחָת׃ שלישי כב וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כֻּלְּכֶם
וַתֹּאמְרוּ נִשְׁלְחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ
וְיַחְפְּרוּ־לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ וְיָשִׁבוּ אֹתָנוּ
דָּבָר אֶת־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נַעֲלֶה־בָּהּ
וְאֵת הֶעָרִים אֲשֶׁר נָבֹא אֲלֵיהֶן׃

אונקלוס

אֱלָהָא דַאֲבָהָתָךְ לָךְ לָא תִדְחַל וְלָא תִתָּבַר׃ כב וּקְרֵבְתּוּן לְוָתִי כֻּלְּכוֹן וַאֲמַרְתּוּן נִשְׁלַח גֻּבְרִין קֳדָמָנָא וִיאַלְּלוּן לָנָא יָת אַרְעָא וִיתִיבוּן יָתָנָא פִּתְגָּמָא יָת אָרְחָא דִּי נִסַּק בַּהּ וְיָת קִרְוַיָּא דִּי

תולדות אהרן

אל תירא ואל תחת חולין כז׃ ויחפרו לנו׃ סוטה לד׃

בית יהודא

דָארְטְן גֶעוֶועןֹ ווי די פֵּייל־אונ־בויגִנְם׃ (כב) וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כּוּלְּכֶם. זָאגְט רַשִׁ"י (בְּעִרְבּוּבְיָא) מִיט אַצוּמִישׁוּנְג (וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר) דָארְטְן הָט מֹשֶׁה גֶעזָאגְט (וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כָּל רָאשֵׁי שִׁבְטֵיכֶם וְזִקְנֵיכֶם) איר הָט גֶענֶעהְנְט צוּ מִיר אַלֶע אֶלְצְטֶע פּוּן אֵייעֶרֶע שְׁבָטִים אוּנ אֵייעֶרֶע אַלְטֶע מֶענְטְשְׁן (וַתֹּאמְרוּ הֵן הֶרְאָנוּ ה') אוּנ איר הָט גֶעזָאגְט הקב"ה הָט אוּנְז גֶעוויזֶען זַיין גְרוֹסְקַייט (אוֹתָהּ קְרִיבָה הָיְתָה הוֹגֶנֶת) דָם גֶענֶענוּנְג איז גֶעוֶועןֹ אִין אָרְדֶענוּנְג (יְלָדִים מְכַבְּדִים אֶת הַזְּקֵנִים) די יוּנְגֶע מֶענְטְשְׁן הָאבְּן גִיגֶעבְּעןֹ כָּבוֹד צוּ די אֶלְטֶערֶע (וְשִׁלְּחוּם לִפְנֵיהֶם) אוּנ הָאבְּן זֵיי גֶעשִׁיקְט פָאָרְאוֹיס, פְּרִיעֶר פַר זֵייא (וּזְקֵנִים מְכַבְּדִים אֶת הָרָאשִׁים לָלֶכֶת לִפְנֵיהֶם) אוּנ די אֶלְטֶערֶע מֶענְטְשְׁן הָאבְּן גִיגֶעבְּן בָּבוֹד צוּ די אֶלְצְטֶע זֵיי זָאלֶען גֵיין פְּרִיעֶר פַאר זֵיי (אֲבָל כָּאן) אָבֶּער דָא, אִיצְט איז נִיט אַזוֹי גֶעוֶועןֹ (וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כּוּלְּכֶם בְּעִרְבּוּבְיָא) איר אַלֶע צוּזַאמֶען זַייט גֶעקוּמֶען צוּ מִיר אוּמְגֶעמִישְׁט (יְלָדִים דּוֹחֲפִין אֶת הַזְּקֵנִים) יוּנְגֶע מֶענְטְשְׁן שְׁטוֹסְן די אַלְטֶע (וּזְקֵנִים דּוֹחֲפִין אֶת הָרָאשִׁים) די אַלְטֶע מֶענְטְשְׁן שְׁטוֹסְן די אֶלְצְטֶע: וְיָשִׁיבוּ אוֹתָנוּ דָּבָר. זֵייא זָאלֶען אוּנְז עֶנְטְפֶערֶען (בְּאֵיזֶה לָשׁוֹן הֵם מְדַבְּרִים) מִיט וֶועלְכֶע שְׁפְּרַאכֶע רֵייךְ דָארְטְן די פֶעלְקֶער ועיין רש"י חקת ע"פ אם נתון תתן וגו׳), זֵיי וֶועלְן אוּנְז זָאגְן (אֶת הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נַעֲלֶה בָּהּ) די וֶועג וָואס מִיר זָאלֶען דוּרְךְ איר אַרוֹיפְגֵיין אִין לַאנְד כְּנַעַן (אֵין דֶּרֶךְ שֶׁאֵין בָּהּ עִקְמִימוּת) עֶס איז נִיטָא אַוֶועג וָואס זָאל גֵיין גָאר גְלַייךְ אוּנ זָאל זִיךְ נִיט פַארְקְרִימֶען רֶעכְטְס אָדֶער לִינְקְס דַארְף מֶען דָאךְ וִויסֶען אִין וֶועלְכֶע וֶועג מֶען זָאל גֵיין וּמֶען קֶען דָאךְ נִיט לָאזְען אַזוֹי אַגְרֵייסֶע מַחֲנֶה וִויא מִיר זֶענֶען זָאלֶען בְּלָאנְדְזֶען אִין וֶועגְן: וְאֵת הֶעָרִים אֲשֶׁר נָבוֹא אֲלֵיהֶן. מִיר דַארְפְן וִויסֶען די שְׁטֶעט וֶועלְכֶע מִיר זָאלְן צוּ

רש"י

(כב) ותקרבון אלי כלכם. בערבוביא ג ולהלן הוא אומר (דברים ה) ותקרבון אלי כל ראשי שבטיכם וזקניכם ותאמרו הן הראנו וגו׳ אותה קריבה היתה הוגנת ילדים מכבדים את הזקנים ושלחום לפניהם וזקנים מכבדים את הראשים ללכת לפניהם אבל כאן ותקרבון אלי כולכם בערבוביא ילדים דוחפין את הזקנים וזקנים דוחפין את הראשים: וישבו אתנו דבר. (ספרי) באיזה לשון ד הם מדברים: את הדרך וגו׳. אין דרך שאין ה בה עקמימות: ואת הערים

שפתי חכמים

וכו׳ ואם תאמר והא בפרשת בהעלותך פירש רש"י עלמו דענן היה הולך לפניהם והורג נחשים ועקרבים יש לומר במקום שהיו חונים במדבר היו רואים אותן נותים אף שלא היו מזיקים להם היו יראים מהם: ג ר"ל מה תוכחה יש בזה: ד דאל"כ דבר ל"ל וכ"מ בזה באיזה לשון מדברים כדי שירגישו כדבר אם אחד משבע האומות ישנה לבושו בלבוש שאר אומות שיכירו אותו כדי שיקיימו הלאו דלא תחיה כל נשמה וזה אי אפשר אלא כשידעו לבושם ידעו מאיזה אומה הם ועוד יש פירושים אחרים: ה דאל"כ למאי נ"מ יאמרו להם באיזה

פירוש לתורת אלהים

אַרְבּ דָאס לַאנְד כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אַזוֹי וִויא עֶר הָאט גִירֶעט דֶער גָאט פוּן דַיינֶע עֶלְטֶערְן לָךְ צוּ דִיר אַל תִּירָא דוּא זָאלְסְט דִיךְ נִיט פָארְכְטֶען וְאַל תֵּחָת אוּנ זָאלְסְט נִיט צוּבְּרַאכֶען וֶוערֶען: (כב) וַתִּקְרְבוּן אֵלַי אוּנ איר הָאט צוּא מִיר גִינֶעהֶנְט אַלֶע [עיין רש"י] וַתֹּאמְרוּ אוּנ איר הָאט גִיזָאגְט נִשְׁלְחָה מִיר וֶועלֶען שִׁיקֶען מֶענְטְשְׁן פָארְאוֹיס פַאר אוּנְז וְיַחְפְּרוּ אוּנ זֵייא זָאלֶען אוּנְז אוֹיס זֶעהְן דָם לַאנְד וְיָשִׁבוּ אוּנ זֵיי זָאלֶען אוּנְז צוּרִיק בְּרֵיינְגֶען אֵיין עֶנְטְפֶער [עיין רש"י] אֶת הַדֶּרֶךְ דוּרְךְ וֶועלְכֶן וֶועג מִיר זָאלְן אוֹף גֵיין צוּ דֶעם לַאנְד וְאֵת הֶעָרִים אוּנ די שְׁטֶעט וָוס מִיר זָאלְן פְּרִיעֶר

ליקוטי מרדכי

(כב) וַיַּחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ וגו׳. דֶר מִדְרָשׁ זָאגְט די יוּדֶן הָאבְּן גֶעזָאגְט צוּא מֹשֶׁה דִיא כְּנַעֲנִים הָאבֶּען בֶּעהַאלְטֶען זֵייעֶרֶע אוֹצְרוֹת אִין די עֶרְד, אוּנ אַז מִיר וֶועלְן שִׁיקֶען מְרַגְּלִים וֶועלֶען מִיר דוּרְךְ זֵיי וִויסֶען וואו זֵייעֶרֶע אוֹצְרוֹת זֶענֶען, איז אַשְׁאֵלָה, וֶוען די מְרַגְּלִים וֶועלְן דוּרְךְ גֵיין אִין לַאנְד, פוּן וַואנֶען וֶועלֶען זֵיי קֶענֶען וִויסֶען וואו זֵייעֶרֶע אוֹצְרוֹת זֶענֶען בֶּעהַאלְטֶען? נָאר אַזוֹ הָאבֶּען די יוּדֶען גֶעזָאגְט צוּ מֹשֶׁה, דִיא כְּנַעֲנִים זַייעֶן בִּיז אִיצְט אַז מִיר זֶענֶען אַרוֹיסְגֶעגַאנְגֶען פוּן מִצְרַיִם נִיט מִיט אוּנְזֶער שְׁטַארְקַייט נָאר מִיט די שְׁטַארְקַייט פוּן הקב"ה אוּנ די גַאנְצֶע צֵייט וָוס מִיר זֶענֶען אִין דֶר מִדְבָּר לֶעבְּן מִיר מִיט נִסִּים, דְרִיבֶּער טְרַאכְטֶען זֵיי גֶעוִוים וֶועלֶען זֵיי גֶעגֶען אוּנְז נִיט קֶענֶען בֶּעשְׁטֵיין, דְרִיבֶּער הָאבֶּען זֵייא בֶּעהַאלְטֶען זֵייעֶרֶע אוֹצְרוֹת, אָבֶּער אַז מִיר וֶועלְן שִׁיקֶן מְרַגְּלִים וֶועלְן זֵיי מֵיינֶען מִיר וֶועלְן מִיט זֵייא מַאכֶּען אַמִלְחָמָה ווי אַלֶע מִלְחָמוֹת, אוּנ פַאר אַגֶעוֶועהְנְלִיכֶע מִלְחָמָה הָאבֶּען זֵיי נִיט מוֹרָא פַר אוּנְז וַוייל זֵיי וֵוייסֶען זֵיי זֶענֶען שְׁטַארְקֶער פַאר אוּנְז, וֶועלֶען זֵייא צוּרִיק אַרוֹיסְנֶעמֶען זֵייעֶרֶע בֶּעהַאלְטֶענֶע זַאכֶען, אַז מִיר וֶועלֶען נָאכְדֶעם קוּמֶען אוֹף זֵייא מִיט אַמִלְחָמָה אוּנ מִיר וֶועלְן זֵיי אַיינְנֶעמֶען מִיט דֶעם כֹּחַ פוּן הקב"ה, וֶועלְן מִיר גֶעפִינֶען אַלֶע אוֹצְרוֹת זֵייעֶרֶע, איז דֶר טַייטְשׁ וְיַחְפְּרוּ לָנוּ, זֵייא וֶועלְן פַאר אוּנְזֶערְטְוֶועגֶען צוּרִיק אוֹיסְגְרַאבֶּען די אוֹצְרוֹת וָוס זֵייא הָאבֶּן פְּרִיעֶר פַר אוּנְז בַּאגְרַאבֶּן, דָאס איז מֹשֶׁה'ן זֵייעֶר גֶעפֶעלְן דְרִיבֶּער הָט עֶר גֶעשְׁטִימְט מִיט זֵיי מֶען זָאל שִׁיקְן מְרַגְּלִים, נָאר וָואס בַּייא זֵיי אִין הַארְצְן איז הָט מֹשֶׁה נִיט גְעוואוּסְט:

כג וַיִּיטַב בְּעֵינַי הַדָּבָר וָאֶקַּח מִכֶּם
שְׁנֵים עָשָׂר אֲנָשִׁים אִישׁ אֶחָד
לַשָּׁבֶט: כד וַיִּפְנוּ וַיַּעֲלוּ הָהָרָה וַיָּבֹאוּ
עַד־נַחַל אֶשְׁכֹּל וַיְרַגְּלוּ אֹתָהּ:
כה וַיִּקְחוּ בְיָדָם מִפְּרִי הָאָרֶץ וַיּוֹרִדוּ

אונקלוס

נֵעוֹל לְהֵן: כג וּשְׁפַר
בְּעֵינַי פִּתְגָּמָא וּדְבָרִית
מִנְּכוֹן תְּרֵין עֲשַׂר גֻּבְרִין
גֻּבְרָא חַד לְשִׁבְטָא:
כד וְאִתְפְּנִיו וּסְלִיקוּ
לְטוּרָא וַאֲתוֹ עַד נַחְלָא
דְּאַתְכְּלָא וְאַלִּילוּ יָתַהּ:
כה וּנְסִיבוּ בִּידֵיהוֹן מֵאִבָּא

תו"א וייטב בעיני הדבר שם:

רש"י

אשר נבא אליהן. תחלה ו לכבוש: (כג) וייטב בעיני הדבר. בעיני ולא בעיני המקום ואם בעיני משה היה טוב למה אמרה בתוכחות משל לאדם שאומר לחבירו מכור לי חמורך זה אמר לו הן נותנו אתה לי לנסיון אמר לו הן בהרים וגבעות אמר לו הן כיון שראה שאין מעכבו כלום אמר הלוקח בלבו בטוח הוא זה שלא אמצא בו מום מיד א"ל טול מעותיך ואיני מנסהו מעתה אף אני הודיתי לדבריכם שמא תחזרו בכם כשתראו שאיני מעכב ואתם לא חזרתם בכם: ואקח מכם. מן הברורים ז שבכם מן ח המסולתים שבכם: שנים עשר אנשים איש אחד לשבט. (שם) מגיד שלא היה שבט לוי ט עמהם: (כד) עד נחל אשכל. (שם) מגיד שנקרא י ע"ש סופו: וירגלו אותה. (שם) מלמד שהלכו בה ארבעה אומנין ב שתי וערב: (כה) ויורדו אלינו.

בית יהודא

זיי קומען (תחלה לכביש) די ערשטע איין צו נעמען זיי: (כג) וייטב בעיני הדבר. משה האט געזאגט (בעיני) אין מיינע אויגן איז די זאך גיפעלן (ולא בעיני המקום) אבער אין די אויגן פון הקב"ה איז די זאך ניט גוט געווען, פרעגט רש"י (ואם בעיני משה היה טוב) אוב אין די אויגן פון משה איז די זאך גוט געוועזן (למה אמרה בתוכחות) פאר וואס וועז משה האט געשטראפט די יודין האט ער זיי דערמאנט די עבירה וואס זיי האבן געזאגט זיי ווילען שיקען מרגלים אין כנען, ענטפערט רש"י דר ענין פון משה מיט די יודין איז געוועזן (משל לאדם שאומר לחבירו מכור לי חמורך זה) איינער ראובן האט געזאגט צו זיין חבר ושמעון פארקויף מיר דעם אייזיל דיינעם (אמר לו הן) האט שמעון געזאגט איך וועל דיר דעם אייזיל פארקויפן, האט ראובן געזאגט צו שמעון (נותנו אתה לי לנסיון) דו וועסט מיר געבן דעם אייזיל איך זאל אים פרובן? (אמר לו הן) האט שמעון געזאגט צו ראובן נעם דעם אייזיל אונ פרוב אים, האט ראובן געזאגט צו שמעון (בהרים וגבעות) מעג איך פרובען פארן מיט אים אויף בערג אונ אויף הויכע בערג (אמר לו הן) האט שמעון געזאגט צו ראובן מעגסט אים פרובען אויף בערג אוך (כיון שראה שאין מעכבו כלום) ווי ראובן האט גיזעהן שמעון הייסט אים פרובן ווי ער וויל (אמר הלוקח בלבו) האט דר קויפר וראובן געטראכט אין הארצען (בטוח הוא זה שלא אמצא בו מום) געוויס איז שמעון זיכער אז איך וועל ניט געפונען אפעלר אין דעם אייזיל (מיד אמר לו טול מעותיך) האט ראובן באלד געזאגט צו שמעון נעם דם געלט פר דעם אייזיל (ואיני מנסהו מעתה) איך וועל אים איצט ניט פרובען, זאגט משה איך האב אויך אזוי געטאן (אף אני הודיתי לדבריכם) איך האב אויך מודה געווען צו אייערע רייד, איר זאגט איר ווילט שיקען מענטשען, האב איך געזאגט "שיקט" איך האב גטראכט (שמא תחזרו בכם כשתראו שאיני מעכב) אז איר וועט זעהן איך פארהאלט אייך ניט פון צו שיקן מענטשן, טאמער וועט איר חרטה האבן אונ איר וועט ניט שיקן, איר וועט זאגען אז משה אליין הייסט אוך מען זאל שיקן מענטשן אין לאנד כנען, געוויס ווייס ער אז עס איז ניטא אפעלער אין לאנד כנען נאר אליץ איז ווייא ער האט געזאגט, אזוי האב איך געמיינט (ואתם לא חזרתם בכם) אונ איר האט ניט חרטה געהאט: ואקח מכם. משה זאגט איך האב גענומען פון אייך מענטשן (מן הברורים שבכם) פון דיא אויסגעקליבענע פון אייך (מן המסולתים שבכם) פון דיא בעסטע פון אייך (שנים עשר אנשים) צוועלף מענטשן (איש אחד לשבט) פון יעדר שבט איין מענטש (מגיד שלא היה שבט לוי עמהם) דער פסוק זאגט אונז פון שבט לוי איז מען ניט געגאנגען מיט זייא אויסזעהן די לאנד כנען: (כד) ועד נחל אשכל. זאגט רש"י (מגיד שנקרא על שם סופו) דר פסוק זאגט אונז דר ארט איז גערופן געווארען אשכול ווייל דר סוף איז געוועזן זיי האבן פון דעם ארט אפגעשניטן א אשכול נאצוויייג) מיט טרויבען: וירגלו אותה. זאגט רש"י (מלמד) דר פסוק לערנט אונז (שהלכו בה ארבעה אומנין שתי וערב) די צוועלף מענטשען זענען געגאנגען אין דעם לאנד פיר שורות וצוויי שורות אין דערלייגג. איין שורה פון מזרח צו מערב בייא צפון זייט אונ איין שורה פון מזרח צו מערב ביי דרום זייט, אונ איין שורה פון צפון צו דרום ביי מזרח זייט אונ איין שורה פון צפון צו דרום ביי מערב זייט, האבען זיי געקענט אויסזעהן דאס גאנצע לאנד: (כה) ויורידו אלינו. זאגט רש"י (מגיד) דר פסוק זאגט אונז (שארץ ישראל גבוה מכל הארצות) ארץ

שפתי חכמים

דרך ילכו בודאי אותו עיר שירצו לכבוש באותו דרך ילכו וק"ל: ו ר"ל דבקרא ואת הערים משמע שלא יבאו לכל הערים וזה אינו דהא ירשו את הכל וע"ז פי' תחלה: ז דאל"כ מכם ל"ל: ח המסולתין ל' סולת: ט דאל"כ יהיו שלשה עשר דהא חשיב שבט אפרים בפ"ע וגם שבט מנשה בפני עצמו כתב הרא"ם ויש לתמוה דבלאו קרא יתירא דשנים עשר תיפוק ליה מפ' שלח לך שמונה בפי' כל נשיאי השבטים ושבט לוי לא היה בתוכם ול"ע ונראה דהכא מרבה קרא דאפי' בעלה לא היו עמהן והסתא אתי שפיר דלא נקיט רש"י שלא הלכו עמהן משום דזה כתיב לעיל בפרשת שלח לך: י שנכשאו אשכול משם כדכתיב ויכרתו וגו' על כן קרא למקום ההוא נחל אשכול וזה היה בחזרתן: כ ר"ל שהלכו בה בארבע שורות כמין שתי וערב

פירוש לתורת אלהים

קומען צו זיי איין נעמען: כג) וייטב אונ עס איז וואל געפעלן בעיני אין מייני אויגען הדבר די זאך [עיין רש"י] ואקח מכם אונ איך האב גנומען אונ גקליבן פון די בעסטי פון אייך שנים עשר צוועלף מענטשן איש אחד איין מענטש לשבט צו איטליכען שבט: (כד) ויפנו ויעלו ההרה אונ זיי האבן זיך גיקערט אונ זענן אוף גיגאנגן אויפן בארג ויבאו אונ זייא זענין גקומען ביז דעם טאל אשכול וירגלו אותה אונ זייא האבן

אֵלֵינוּ וַיָּשִׁבוּ אֹתָנוּ דָבָר וַיֹּאמְרוּ
טוֹבָה הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
נֹתֵן לָנוּ׃ כו וְלֹא אֲבִיתֶם לַעֲלֹת וַתַּמְרוּ
אֶת־פִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ כז וַתֵּרָגְנוּ
בְאָהֳלֵיכֶם וַתֹּאמְרוּ בְּשִׂנְאַת יְהוָה
אֹתָנוּ הוֹצִיאָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם לָתֵת

דְאַרְעָא וַאֲחִיתוּ לָנָא
וַאֲתִיבוּ יָתָנָא פִּתְגָּמָא
וַאֲמַרוּ טָבָא אַרְעָא דַּייָ
אֱלָהָנָא יָהֵב לָנָא׃
כו וְלָא אֲבֵיתוּן לְמִסַּק
וְסָרֵבְתּוּן עַל מֵימְרָא דַּייָ
אֱלָהֲכוֹן׃ כז וְאִתְרַעַמְתּוּן
בְּמַשְׁכְּנֵיכוֹן וַאֲמַרְתּוּן
בִּדְסָנֵי יְיָ יָתָנָא אַפְּקָנָא
מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם לְמִמְסַר

תו"א ותרגנו באהליכם בשבועות מז׃

רשב"ם (כז) ותרגנו. כמו דברי נרגן כמתלהמים׃

בית יהודא

יִשְׂרָאֵל איז הֶעבֶר פון אַלֶע לֶענְדֶר דְרִיבֶּער שְׁטֵייט וַיּוֹרִידוּ׃ זייא הָאבֶּען אַרָאפְּגֶעגִידֶערְט׃ וַיֹּאמְרוּ טוֹבָה הָאָרֶץ. זָאגְט רַשִׁ"י (מִי הֵם שֶׁאָמְרוּ טוֹבָה) ווער זֶענֶען די מֶענְטְשֶׁען וָואס הָאבֶּען גֶעזָאגְט די לַאנְד איז אַגוּטֶע, דָס איז גֶוועֶן יְהוֹשֻׁעַ אוּנ כָּלֵב׃ (כו) וַתַּמְרוּ. זָאגְט רַשִׁ"י (לְשׁוֹן הִתְרַסָּה) דֶערְגֶעגֶן זְהִתְרַסְתֶּם כְּנֶגֶד מַאֲמָרוֹ) איר זֶענְט גֶעוֶוען גֶעגֶען די רֵייד פון אקב"ה, הקב"ה הָט גֶעזָאגְט מֶען זָאל גֵייִן אין לַאנְד כְּנַעַן אוּנ איר הָאט גֶעזָאגְט מֶען זָאל נִיט גֵייִן׃ (כז) וַתֵּרָגְנוּ בְאָהֳלֵיכֶם. זָאגְט רַשִׁ"י וַתֵּרָגְנוּ מֵיינְט מֶען איר הָט גֶערֶעט לָשׁוֹן הָרָע וְשֶׁלֶעכְטֶע רֵייד) אוֹיף אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (וְכֵן דִּבְרֵי נִרְגָּן) דִיא רֵייד פון דֶעם נִרְגָּן מֵיינְט מֶען דִיא רֵייד (אָדָם הַמּוֹצִיא דִּבָּה), פון דֶעם מֶענְטְשׁ וָואס רֶעט שֶׁלֶעכְטֶע רֵייד׃ וּבְשִׂנְאַת ה׳ אוֹתָנוּ. איר הָט גֶעזָאגְט ווייל הקב"ה הָט אוּנְז פַיינְט דְרִיבֶּער וִויל עֶר אוּנְז בְּרֵיינְגֶען אין לַאנְד כְּנַעַן (וְהוּא הָיָה אוֹהֵב אֶתְכֶם) דֶער אֱמֶת איז הקב"ה הָאט אַייךְ לִיבּ (אֲבָל אַתֶּם שׂוֹנְאִים אוֹתוֹ) אָבֶּער איר הָאט אים פַיינְט (מָשָׁל הֶדְיוֹט אוֹמֵר) אַפְּרָאסְטֶער מָשָׁל זָאגְט (מַה דִּבְלִבָּךְ עַל רְחִמָךְ) וָואס דוּ טְרַאכְסְט אין דַיין הַארְצֶען אוֹיף דַיין גוּטֶען פְרַיינְד מֵיינְסְטוּ (מַה דִּבְלִבֵּיהּ עֲלָךְ) דָס זֶעלְבִּיגֶע איז אין זַיין הַארְצֶען אוֹיף דִיר וָוייל דוּ הָאסְט אִים פַיינְט מֵיינְסְטוּ עֶר הָאט דִיךְ אוֹיךְ פַיינְד] וָוייל איר הָט פַיינְט הקב"ה, מֵיינְט איר אַז הקב"ה הָאט אַייךְ אוֹיךְ פַיינְט׃ וּבְשִׂנְאַת ה׳ אוֹתָנוּ הוֹצִיאָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם]. וָוייל הקב"ה הָאט אוּנְז פַיינְד דְרִיבֶּער הָט עֶר אוּנְז אַרוֹיסְגֶענוּמֶען פון מִצְרַיִם (הוֹצָאָתִי לְשִׂנְאָה הָיְתָה) זַיין אַרוֹיסְנֶעמֶען אוּנְז פון מִצְרַיִם איז גֶעוֶוען וֶועגֶן פַיינְדְשַׁאפְט (מָשָׁל לְאֶחָד

רש"י

מגיד שארץ ישראל גבוהה מכל הארצות: ויאמרו טובה הארץ. (שם) מי הם שאמרו טובתה ל יהושע וכלב: (כו) ותמרו. ל׳ התרסה התרסתם כנגד מאמרו: (כז) ותרגנו. לשון הרע וכן (משלי יח) דברי נרגן אדם המוציא דבה: בשנאת ה׳ אתנו. והוא היה אוהב אתכם אבל אתם שונאים אותו משל הדיוט אומר מ מה דבלבך ג על רחמך מה דבלביה ס עלך: בשנאת ה׳ אתנו הוציאנו מארץ מצרים. הוצאתו לשנאה היתה ע משל

שפתי חכמים

כדי שירגלו את כלה: ל אע"פ שגם שאר מרגלים אמרו טובתה מ"מ גם היו מוציאים דבה על הארץ וכאן כתיב ויאמרו טובה הארץ משמע שלא אמרו כלל ברעתה. רא"ם: מ דעת רש"י בזה שאל תקשה היאך יודעין ישראל שהקב"ה שונאן ומפרש כיון שהם שונאים להקב"ה אמרו גם הוא שונאן דמשל הדיוט וכו׳: נ כלומר מה שבלבך שאתה שונא את חבירך אתה אומר על חבירך איך שהוא שונא אותך: ס כלו׳ שבלבו של חבירך שהוא אוהב אותך אתה אומר עליך כלומר איך שאתה אוהב את חבירך: ע ר"ל בקרא נשמע שהגליא אותן בשביל שנאה

פירוש לתורת אלהים

(כה) וַיִּקְחוּ בְיָדָם אוּנ די מְרַגְּלִים הָאבֶּען גִינוּמֶען אין זֵייעֶרע הֶענְד מִפְּרִי הָאָרֶץ פון דִיא פֵּירוֹת פון דֶעם לַאנְד וַיּוֹרִידוּ אֵלֵינוּ אוּנ זֵיי הָאבֶּען צוּא אוּנְז אַרָאפּ גֶענִידֶערְט [עיין רש"י] וַיָּשִׁבוּ אוּנ זֵיי הָאבֶּען אוּנְז צוּרִיק גֶעבְּרַאכְט אַעֶנְטְפֶער וַיֹּאמְרוּ אוּנ יְהוֹשֻׁעַ מִיט כָּלֵב הָאבֶּען גְזָאגְט טוֹבָה הָאָרֶץ עֶס איז גוּט דָס לַאנְד אֲשֶׁר וָוָס אוּנְזֶר גָאט וִויל צוּ אוּנְז גֶעבֶּען׃ (כו) וְלֹא אֲבִיתֶם לַעֲלֹת אוּנ איר הָט נִיט גִיוָואלְט אוֹיף גֵייִן וַתַּמְרוּ אוּנ איר הָאט ווידֶער גִישְׁפֶּענִיגְט די רֵייד פון אַייעֶר גָאט׃ (כז) וַתֵּרָגְנוּ בְאָהֳלֵיכֶם אוּנ איר הָאט גִיצֶערִינְט אין אַייעֶרע גִיצֶעלְטֶען וַתֹּאמְרוּ אוּנ איר הָט גִיזָאגְט בְּשִׂנְאַת וָוייל גָאט הָט אוּנְז פַיינְט הוֹצִיאָנוּ הָט עֶר אוּנְז אוֹם גְצוֹגֶן פון דֶעם לַאנְד מִצְרַיִם לָתֵת אֹתָנוּ אִיבֶּר צוּ גֶעבֶּען

משלי יהודא

(כה) טוֹבָה הָאָרֶץ וגו׳ וְלֹא אֲבִיתֶם וגו׳. משה הָט אִיצְט גִירֶעט מִיט די יוּדִין וָוס דָם מֶערְסְטֶע פון זֵיי זֶענֶען גֶעבְּאֶרֶען גֶעוָוארֶען נָאכְדֶעם ווי מֶען הָט גֶעשִׁיקְט די מְרַגְּלִים. אַז משה הָט צוּ זֵיי גֶעזָאגְט די מְרַגְּלִים הָאבֶּען גֶעזָאגְט די לַאנְד איז אַגוּטֶע הָאבֶּען זֵיי גֶעדַארְפְט פְרֶעגֶן פַר וָוס הָאבֶּען די יוּדִין נִיט גֶעוָואלְט גֵייִן צוּ די לַאנְד? דֶר עִנְיָן איז לְמָשָׁל עֶס איז אַמָאל גֶעוֶוען אַחָסִיד, וָוס עֶר איז גֶעוֶוען אָפְּגֶעשֵׁיידְט פון אַלֶע וֶועלְטְלִיכֶע זַאכֶן, עֶר הָט נִיט מֶער גֶעוואוּסְט נָאר דָם דַאוֶונֶען אוּנ לֶערְנֶען, די פַּרְנָסָה הָט דָם ווייבּ גֶעהַאנְדֶילְט, עֶר הָט גֶעהַאט נָאר אֵיין זוּהְן, דֶר זוּהְן הָט אוֹיךְ גֶעלֶערְנְט, נָאר עֶר הָט גֶעהָאלְפֶן די מוּטֶער צוּ איר הַאנְדִיל, ווען עֶס איז גֶעקוּמֶען די צַייט צוּ טָאן אַשִׁדּוּךְ מִיט דֶעם זוּהְן, איז גֶעקוּמֶען אַשַׁדְכָן אוּנ הָט גִירֶעט אַשִׁדּוּךְ פון אֵיין אַנְדֶער שְׁטָאט, הָט דֶר חָסִיד גֶעזָאגְט ווייל מַיין זוּהְן איז בַּיי מִיר אַבֶּן יָחִיד וֶועל איךְ אַלֵיין פָארִין זֶעהְן די כַּלָּה, עֶר איז גֶעקוּמֶען צוּם מְחוּתָּן עֶס איז אִים אַלְץ גוּט גִיפֶעלִין עֶר הָט גֶעשְׁרִיבֶּן תְּנָאִים, עֶר איז גֶעקוּמֶען אַהֵיים מִיט אַגְרוֹיסֶע שִׂמְחָה, עֶר הָט גִיבֶּעטִין זַיינֶע קְרוֹבִים, גוּטֶע פְרַיינְד, מֶען הָט גֶעמַאכְט אַסְעוּדָה, מֶען הָט גִיפְרֶעגְט בַּיי אִים וֶוער איז דֶר מְחוּתָּן, הָט עֶר אִים גֶעלוֹיבְּט עֶר איז אַחָסִיד אַצַדִּיק, די מְחוּתֶּנֶת איז אוֹיךְ אַגְרוֹיסֶע צַדֶּקֶת אַחֲסִידָה, אוּנ די כַּלָּה, איז אַזֶעלְכֶע וָוס איז נִיטָא אִיז

אתנו ביד האמרי להשמידנו:
כח אנה | אנחנו עלים אחינו המסו
את־לבבנו לאמר עם גדול ורם
ממנו ערים גדלת ובצורת בשמים
וגם־בני ענקים ראינו שם: כט ואמר
אלכם לא־תערצון ולא־תיראון

יתננא בידא דאמוראה
לשיצאותנא: כח לאן
אנחנא סלקין אחנא
תברו ית לבנא למימר
עם סגי ותקיף מננא
קרוין רברבן וכריכן עד
צית שמיא ואף בני
גבראי חזינא תמן:
כט ואמרית לכון לא
תתברון ולא תדחלון

תו"א עריס גדולות ובצורות בשמים תולין ל׳ תמיד כט:

בעל הטורים

(כח) המסו. וביהושע אומר המסיו ע"י י' מרגלים: לבבנו. ד' במס' הכא ואידך ונשמע וימס לבבנו. להטות לבבנו. נשא לבבנו אל כפים. אחרים נמס לבבם מפניכם כדכתיב ונשמע וימס לבבנו ע"כ היה לכם להטות לבבכם אליו ולא עשיתם כן אלא אמרתם אחינו המסו את לבבנו ע"כ נשא לבבנו אל כפים וסמיך ליה סכותה באף ותרדפנו כדכתיב וירדפו אתכם כאשר תעשינה הדבורים:

רש"י

למלך בשר ודם שהיו לו שני בנים ויש לו שתי שדות אחת של שקיא ואחת של בעל פ למי שהוא אוהב נותן של שקיא ולמי שהוא שונא נותן לו של בעל ארץ מצרים של שקיא היא שנילוס עולה ומשקה אותה וארץ כנען של בעל והוציאנו ממצרים לתת לנו את ארץ כנען: (כח) ערים גדולות ובצורות בשמים. דברו הכתובים ל' צ הבאי: (כט) לא תערצון. ל' שבירה כתרגומו ודומה לו (איוב ל) בערוץ נחלים

בית יהודא

שהיו לו שני בנים) למשל איינער הט געהאט צוויי זיהן (ויש לו שתי שדות) אונ ער הט צוויי פעלדר (אחת של שקיא) איין פעלד איז געוועזן בעטרונקען מיט וואסר ונאסע ערד) (ואחת של בעל) אונ איין פעלד איז געוועזן טרוקענע ערד (למי שהוא אוהב) דעם זוהן וואס ער הט ליב (נותן של שקיא) צו אים גיט ער די פעלד וואס די ערד איז נאסע (ולמי שהוא שונא) אונ דעם זוהן וואס ער האט פיינט (נותן לו של בעל) גיט ער אים די טרוקענע פעלד (ארץ מצרים של שקיא היא)

די לאנד מצרים איז בעטרונקענע נאסע ערד (שנילוס עולה ומשקה אותה) ווארום דער טייך נילוס פארגיסט זיינע וואסער אויף דעם גאנצען לאנד מצרים (וארץ כנען של בעל) אונ דיא לאנד כנען איז טרוקענע ערד (והוציאנו ממצרים לתת לנו את ארץ כנען) אונ הקב"ה הט אונז ארויסגענומען פון דיא גוטע לאנד מצרים ער זאל אונז געבען דיא לאנד כנען: (כח) ועָרים גדולות ובצורות בשמים). זאגט רש"י (דברו הכתובים לשון הבאי) דיא פסוקים ריידען וויא מענטשן ריידען אויף אגאנץ הויכע זאך זאגט מען עס איז הויך ביז צום הימעל: (כט) ולא תערצון). (לשון שבירה) לא תערצון איז דערטייטש איר זאלט ניט צוברעכען ווערען (כתרגומו) וויא דער תרגום טייטשט (ודומה לו) גלייך צו דעם ווארט

שפתי חכמים

והלא הרבה נסים עשה להם כדי להוציאם לחירות ומפרש דכך אמרו הוצאתו כו': פ כתב הרא"ם ויש לתמוה למה פירשו המקרא הזה בשל בעל ושל שקיא אם בעבור שמורה שהוצאתו לשנאה היתה יותר שנאה היא שהיתה הוצאתו להוליכם ביד האמורי להשמידם ול"ע. ונראה דקשה להו הכי הל"ל בשנאת ה' אותנו הוציאנו לתת אותנו ביד האמורי מארץ מצרים ל"ל אלא ע"כ הקרא לא נקט הוציאנו מארץ מצרים אלא למשל בשל בעל ושל שקיא והכתוב חדא ועוד קאמר כלו' חדא בשנאת ה' אותנו וגומר למשל של בעל ושל שקיא ועוד אחרת לתת אותנו וגו' ודו"ק ופי' של בעל מקום יבש וארץ למאה שצריכין להשקותה: צ פירש"י בפרק גיד הנשה ל' הבאי ל' הדיוט שאין מדקדק בדבריו

פירוש לתורת אלהים

אונז ביד האמורי אין דר האנד פון אמורי להשמידנו צו פר טיליגען אונז: (כח) אנה אנחנו עולים וואו הין זאלען מיר אויף גיין אחינו אונזערע ברידער דיא מרגלים האבען גימאכט צו גיין אונזערע הערצר לאמר צו זאגען עם גדול דם פאלק פון דעם לאנד איז אגרוסע פאלק ורם ממנו אונ זיי זענען העכער פון אונז ערים אונ די שטעט זענען גרוסע אונ פעסטע זיי גרייכין ביז צו דעם הימל וגם אונ אוך די קינדר פון די ריזין האבען מיר דארטען גיזעהן: (כט) ואמר אליכם אונ איך האב צו אייך גזאגט לא תערצון איר

משלי יהודא

גלייכין, ווי דר זוהן הט גיהערט די ווערטר איז ער אוועק געגאנגען פון טיש צו די מוטר אונ הט גיוויינט, די מוטר פרעגט אים וואס וויינסטו, דו הערסט דאך ווי דיין פאטר לויבט אזו שטארק די כלה, הט דר זוהן גיענפערט ווייל מיין פאטר לויבט זיא דריבר וויין איך, ווען מיין פאטר וואלט גיוועזן אוועלטליכר מענטש אונ וואלט זיא גלויבט, וואלט איך געוואוסט ער מיינט דיא כלה איז אויך אוועלטליכע, זיא קען שרייבין, אקלוגע,ווערט זיא קענען פירן אהאנדיל, דו ווייסט דאך אז מיין פאטר האלט ניט פון די וועלט, ער וויל גאר עולם הבא, שרייבין, קלוג זיין, האנדלען,דם איז ביי אים גאר גיט ווערט, שוינקייט הט ביי איהם געוויס קיין ווערט, אונ ער קוקט דאך ניט אויף אבתולה, געוויס אז ער הט גיזעהן זיא דאווינט שחרית ביז האלבין טאג, נאכדעם מנחה, מעריב, אונ זיא רעדט ניט מיט מענר אונ קומט ניט צווישן מענר, די כלה איז אים גיפעלן, דו מוטר ווייסט דאך אז איך בין אוועלטליכר מענטש וואס טוג מיר אזו אכלה, ביי די מרגלים איז אוך אזוי גיוועזן, יהושע אונ כלב האבן געזאגט די לאנד איז אגוטע [עיין רש"י] מיר ווייסין יהושע אונ כלב זענען גיוועזן גרוסע צדיקים, ביי זיי איז די וועלט גאר ניט ווערט גיוועזן, דר עיקר איז ביי זיי גיוועזן נאר עולם הבא, אז זיי האבן געזאגט טובה הארץ, די לאנד איז גוט, האבן די יודין געזאגט אזעלכע צוויי צדיקים ווי יהושע מיט כלב מיינן ניט די לאנד איז גוט צו עסין אונ טרינקן אונ פערגעניגן, זיי מיינן געוויס זיא איז גוט צו תורה אונ מצות ווי די גמרא זאגט אין טוב אלא תורה, נאר תורה איז גוט, אונ

מהם: ל יהוה אלהיכם ההלך לפניכם הוא ילחם לכם ככל אשר עשה אתכם במצרים לעיניכם: לא ובמדבר אשר ראית אשר נשאך יהוה אלהיך כאשר ישא איש את בנו בכל הדרך אשר הלכתם עד באכם עד המקום הזה: לב ובדבר הזה אינכם מאמינם ביהוה אלהיכם: לג ההלך לפניכם בדרך

אונקלוס

מנהון: ל יי אלהכון דמדבר קדמיכון הוא יגיח לכון ככל די עבד עמכון במצרים לעיניכון: לא ובמדברא די חזיתא די סוברך יי אלהך כמא די מסובר גבר ית ברה בכל ארחא די הלכתון עד מיתיכון עד אתרא הדין: לב ובפתגמא הדין ליתיכון מהימנין במימרא דיי אלהכון: לג די מדבר קדמיכון בארחא לאתקנא לכון

בעל הטורים

(לא) ובמדבר אשר ראית. ל' יתיר בכל הדרך אשר הלכתם ג' רבים שלא היה הדרך בכולם כיה אלא לכל אחד לפי מה שהיה צריך היה הענן נושא אותו יש בגבוה יש בנמוך: (לב) אינכם מאמינים. חסר יו"ד ש' פעמים נסיתם אותו:

רש"י

לשכון לשבור נחלים: (ל) ילחם לכם. בשבילכם: (לא) ובמדבר אשר ראית. מוסב על מקרא שלמעלה הימנו ככל אשר עשה אתכם במצרים ועשה אף במדבר אשר ראית כי נשאך וגו': כאשר ישא איש את בנו. כמו שפירשתי אצל (שמות יד) ויסע מלאך האלהים ההולך לפני מחנה ישראל וגו'. משל למהלך בדרך ובנו לפניו באו לסטים לשבותו וכו': (לב) ובדבר הזה. שהוא מבטיחכם להביאכם

בית יהודא

שטייט (בערוץ נחלים לשבין) מיינט מען (בשבור נחלים) ווען די טייכען ווערען צובראכען: (ל) (ילחם לכם). מיינט מען (בשבילכם), הקב"ה וועט שטרייטען פון אייערטוועגען: (לא) (ובמדבר אשר ראית). זאגט רש"י (מוסב על המקרא שלמעלה ממנו) די ווערטער „ובמדבר אשר ראית" גיהערען צו דעם פריערדיגען פסוק (ככל אשר עשה אתכם במצרים) אזו וויא אלץ וואס הקב"ה הט געטאן פון אייערטוועגען אין מצרים (ועשה אף במדבר) אונ אין דער מדבר הט אויך הקב"ה געטאהן פון אייערטוועגן (אשר ראית) וואס דו האסט געזעהן (אשר נשאך ה' אלהיך) הקב"ה הט דיך געטראגען (כאשר ישא איש את בנו) וויא אמענטש טראגט זיין זוהן וזאגט רש"י (כמו שפירשתי אצל ויסע מלאך האלהים ההולך לפני מחנה ישראל) דעם מיינונג פון דעם פסוק האב איך געשריבען ביי דעם פסוק ויסע וגו') (משל למהלך בדרך ובנו לפניו ובאו לסטים לשבותו) למשל איינער איז געגאנגען אין וועג אונ זיין זוהן איז געגאנגען פריער פר אים זענען געקומען גזלנים אונ האבען אים געוואלט פאנגען האט דער פאטער גענומען דם קינד פון פארונט אויף אינטען, זענען געקומען וועלף פון אינטען אונ האבען געוואלט חאפען דאס קינד, הט דער פאטער גענומען דאס קינד פון אינטען אויף פארונט, נאכדעם זענען געקומען וועלף פון אינטען אונ גזלנים פון פארונט, הט דער פאטער גענומען דם קינד אויף זיינע אקסלין אונ האט געהאלטען מלחמה מיט ביידע צוזאמען, מיט די וועלף אונ מיט דיא גזלנים, אזו האט הקב"ה געשטריטען פון אייערטוועגן דעם גאנצן וועג ביז איר זענט געקומען צו דעם ארט: (לב) (ובדבר הזה). (שהוא

שפתי חכמים

ומוליא מפיו דבר שאינו לא שיתכוין לשקר אלא לא דק עכ"ל: ק דקרא משמע הוא ילחם לכם ככל אשר עשה וגומר ובמדבר וגומר

פירוש לתורת אלהים

זאלט זיך ניט צו ברעכין ולא אונ איר זאלט זיך ניט פארכטען פר זיי: (ל) יי אלהיכם גאט אייער גאט ההולך לפניכם וואס גייט פר אייך הוא ילחם לכם ער וועט מלחמה האלטען פון אייערט וועגין ככל גלייך ווי ער הט גיטאן מיט אייך אין מצרים פר אייערע אויגן: (לא) ובמדבר אונ אין דער מדבר האט ער מיט דיר אויך גיטאן נסים אשר ראית וואס דו האסט גיזעהן אשר וואס דיין גאט הט דיך גיטראגין כאשר אזו ווי אמענטש טראגט את בנו זיין זון בכל הדרך אין דעם גאנצן וועג אשר וואס איר זענט גיגאנגען עד באכם ביז איר זענט גיקומען עד ביז דעם ארט: (לב) ובדבר הזה אונ אין דר זאך וואס ער איז אייך מבטיח צוא ברענגען אייך אין דעם לאנד אינכם גלייבט איר ניט אין אייער גאט: (לג) ההולך לפניכם

משלי יהודא

מיר ווילן אבר עולם הזה אוך האבן, ווען די אנדרע מרגלים וואלטן זאגן די לאנד איז גוט, וואלטן מיר וויסן זיא איז גוט צו עולם הזה אוך, אבר אז נאר יהושע מיט כלב זאגן די לאנד איז גוט, וועלן מיר צו די לאנד ניט גיין, אונ אין אמת איז די לאנד גוט גיוועזן צו ביידע זאכן, צו תורה אונ מצות אונ צו עולם הזה, ווי הקב"ה הט געזאגט די לאנד איז טובה ורחבה, גוט אונ ברייט צו תורה אונ מצות, אונ זבת חלב ודבש. אונ עס רינט מילך אונ האניק:

לָתוּר לָכֶם מָקוֹם לַחֲנֹתְכֶם בָּאֵשׁ ׀
לַיְלָה לַרְאֹתְכֶם בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ־
בָהּ וּבֶעָנָן יוֹמָם׃ לד וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת־
קוֹל דִּבְרֵיכֶם וַיִּקְצֹף וַיִּשָּׁבַע לֵאמֹר׃
לה אִם־יִרְאֶה אִישׁ בָּאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה
הַדּוֹר הָרָע הַזֶּה אֵת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה
אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לָתֵת לַאֲבֹתֵיכֶם׃
לו זוּלָתִי כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה הוּא יִרְאֶנָּה
וְלוֹ־אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר דָּרַךְ־בָּהּ
וּלְבָנָיו יַעַן אֲשֶׁר מִלֵּא אַחֲרֵי יְהוָה׃
לז גַּם־בִּי הִתְאַנַּף יְהוָה בִּגְלַלְכֶם

אֲתַר בֵּית מֵישְׁרֵי
לְאַשְׁרָיוּתְכוֹן בְּעַמּוּדָא
דְאֶשָּׁתָא בְּלֵילְיָא
לְאַחֲזָיוּתְכוֹן בְּאָרְחָא דִּי
תְהָכוּן בַּהּ וּבְעַמּוּדָא
דַעֲנָנָא בִּימָמָא: לד וּשְׁמִיעַ
קֳדָם יְיָ יָת קָל פִּתְגָּמֵיכוֹן
וּרְגֵז וְקַיֵּים לְמֵימַר:
לה אִם יֶחֱזֵי גְּבַר בְּגֻבְרַיָּא
הָאִלֵּין דָּרָא בִּישָׁא הָדֵין
יָת אַרְעָא טָבְתָא דִּי
קַיֵּימִית לְמִתַּן לַאֲבָהָתְכוֹן:
לו אֱלָהֵן כָּלֵב בַּר יְפֻנֶּה
הוּא יֶחֱזִנַּהּ וְלֵהּ אֶתֵּן יָת
אַרְעָא דִּי דְרַךְ בַּהּ
וְלִבְנוֹהִי חֲלָף דִּי אַשְׁלֵים
בָּתַר דַּחַלְתָּא דַיְיָ:
לז אַף עֲלַי הֲוָה רְגַז מִן

בעל הטורים

(לה) איש באנשים האלה. סופי תיבות משה שגם הוא בכלל השבועה: באנשים. ג' דין ואידך ויחלו באנשים הזקנים זקן בא באנשים מלמד שהיתה הגזירה אף על משה ואהרן דכתיב באנשים הזקנים וכתיב זקן בא באנשים היינו משה ואהרן שהיו באים באוכלוסא ויוצאים באוכלוסא:

רש"י

אל הארץ אינכם מאמינים בו: (לג) לראותכם. כמו להראותכם ר וכן (שמות יג) לנחותם הדרך וכן (תהלים כו) לשמיע בקול תודה וכן (מלכים ב ט) ללכת לגיד ביזרעאל: (לו) אשר דרך בה. חברון ש שנא' (במדבר יג) ויבא עד חברון: (לז) התאנף. נתמלא רוגז:

בית יהודא

מַבְטִיחֲכֶם לַהֲבִיאֲכֶם אֶל הָאָרֶץ אֵינְכֶם מַאֲמִינִים בּוֹ) אונ אין די זאך וואס הקב"ה פארזיכערט אייך אז ער וועט אייך ברייגגען אין ארץ ישראל גלויבט איר אים ניט: (לג) וְלִרְאוֹתְכֶם. זאגט רש"י (כְּמוֹ לְהַרְאוֹתְכֶם) וויא עס וואלט געשטאנען לְהַרְאוֹתְכֶם, אייך צו מאכען ווייזען (וְכֵן לַנְחוֹתָם הַדֶּרֶךְ) איז גלייך וויא עס וואלט געשטאנען לְהַנְחוֹתָם (וְכֵן לַשְׁמִיעַ בְּקוֹל תּוֹדָה) איז גלייך וויא עס וואלט געשטאנען לְהַשְׁמִיעַ (וְכֵן לָלֶכֶת לַגִּיד בְּיִזְרְעֶאל) איז גלייך וויא עס ווארט געשטאנען לְהַגִּיד: (לו) וַאֲשֶׁר דָּרַךְ בָּהּ. הקב"ה הט געזאגט, צו כָּלֵב וועל איך געבען די ערד וואס ער הט אויף איר גיטרעטען, דאס איז דיא שטאט חברון (שֶׁנֶּאֱמַר) וויא עס שטייט אין פסוק (וַיָּבֹא עַד חֶבְרוֹן) כָּלֵב איז געקומען ביז חברון: (לז) וְהִתְאַנַּף.

דעת זקנים מבעלי התוספות

(לז) בגללכם. לפי שאתם מקטני אמנה כי כשאמרנו המן הסלע

שפתי חכמים

דמשמע דגם במדבר נלחם הקב"ה בשבילם והלא לא עשה מלחמה במדבר ועל זה פירש מוסב על המקרא של מעלה אככל אשר עשה במצרים וגו' כלומר שהטיב להם וגם במדבר היטיב עמהן שנאמר כאשר ישא איש את בנו וגו' ומלת עשה אינו משמש בלשון אחד כי הראשון פירושו בענין המלחמה והשני בענין החיבוב: ר שפת"ח פתחת הלמ"ד מגלים חסרון הה"א: ש ר"ל וכי כל הארץ נתנה לכלב:

פירוש לתורת אלהים

ווס גייט פר אייך בַּדֶּרֶךְ אין וועג לָתוּר אום צו זעהן לָכֶם פר אייך איין ארט צו מאכען רוען אייך בָּאֵשׁ לַיְלָה מיט אפייערדיגע זייל טוט ער גיין פר אייך ביי נאכט לַרְאֹתְכֶם צו מאכען ווייזען אייך בַּדֶּרֶךְ אין דעם וועג ווס איר זאלט גיין דרינען וּבֶעָנָן יוֹמָם אונ מיט א וואלקין טוט ער גיין פאר אייך ביי טאג: (לד) וַיִּשְׁמַע יְיָ אונ גאט האט גהערט אֶת ווס איר הט גיזאגט בשנאת אזו וויא אויבין איז גישטאנען וַיִּקְצֹף אונ ער האט גיצערינט וַיִּשָּׁבַע לֵאמֹר אונ ער האט גישווארן אונ הט אזו גיזאגט: (לה) אִם יִרְאֶה אִישׁ בָּאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אוב עס וועט זעהן א מענטש פון דיא מענטשען הַדּוֹר פון דעם שלעכטין דור אֵת דם גוטע לאנד כלומר אפילו איין מענטש פון דעם דור וועט ניט זעהן דם לאנד אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי ווס איך האב גישווארען לָתֵת לַאֲבֹתֵיכֶם צוא געבען צוא אייערע עלטערין: (לו) זוּלָתִי כָּלֵב בֶּן יְפֻנֶּה הוּא יִרְאֶנָּה נאר כָּלֵב דער זון פון יְפֻנֶּה ער וועט זיא זעהן וְלוֹ אונ צוא אים וועל איך געבען דיא לאנד אֲשֶׁר וואס ער האט אין איר גיטרעטין דם מיינט מען חברון וּלְבָנָיו אונ צו זיינע קינדער יַעַן אֲשֶׁר מִלֵּא ווייל ער הט דר פילט אַחֲרֵי יְיָ גאטס גיבאט: (לז) גַּם בִּי הִתְאַנַּף יְיָ אונ אויך

ליקוטי מרדכי

(לז) גם בי התאנף ה' וגו'. מפרשים פרעגען איז דען משה ניט אריין געקומען אין ארץ ישראל וועגן די מרגלים, ער איז דאך ניט אריין געקומען אין ארץ ישראל ווייל ער הט געשלאגן

לֵאמֹר גַּם־אַתָּה לֹא־תָבֹא שָׁם:
לח יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן הָעֹמֵד לְפָנֶיךָ הוּא
יָבֹא שָׁמָּה אֹתוֹ חַזֵּק כִּי־הוּא יַנְחִלֶנָּה
אֶת־יִשְׂרָאֵל: רביעי לט וְטַפְּכֶם אֲשֶׁר
אֲמַרְתֶּם לָבַז יִהְיֶה וּבְנֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא־
יָדְעוּ הַיּוֹם טוֹב וָרָע הֵמָּה יָבֹאוּ שָׁמָּה
וְלָהֶם אֶתְּנֶנָּה וְהֵם יִירָשׁוּהָ: מ וְאַתֶּם
פְּנוּ לָכֶם וּסְעוּ הַמִּדְבָּרָה דֶּרֶךְ יַם־

קֳדָם יְיָ בְּדִילְכוֹן לְמֵימַר
אַף אַתְּ לָא תֵיעוֹל תַּמָּן:
לח יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן דְּקָאֵם
קֳדָמָךְ הוּא יֵיעוֹל תַּמָּן
יָתֵהּ תַּקֵּף אֲרֵי הוּא
יַחְסְנִנַּהּ לְיִשְׂרָאֵל:
לט וְטַפְלְכוֹן דִּי אֲמַרְתּוּן
לְבִזָּא יְהוֹן וּבְנֵיכוֹן דִּי
לָא יְדַעוּ יוֹמָא דֵין טַב
וּבִישׁ אִנּוּן יֵיעֲלוּן לְתַמָּן
וּלְהוֹן אֶתְּנִנַּהּ וְאִנּוּן
יֵירְתֻנַּהּ: מ וְאַתּוּן אִתְפְּנִיוּ
לְכוֹן וְטוּלוּ לְמַדְבְּרָא
אֹרַח יַמָּא דְסוּף:

בעל הטורים

(לח) יהושע בן נון העומד לפניך. שגדולה שמושה יותר מלמודה: (לט) יירשוה. ב' במסורה הכא והם יירשוה ואידך עד עולם יירשוה שניתנה להם הארץ ירושת עולם ולעולם לא היו גולים ממנה אם לא שחטאו:

רש"י

(מ) פנו לכם. אמרתי להעביר אתכם דרך רוחב ארץ אדום לצד צפון ליכנס לארץ קלקלתם וגרמתם לכם עכוב: פנו לכם. לאחוריכם ותלכו במדבר לצד ים סוף שהמדבר שהיו הולכים בו לדרומה של הר שעיר היה מפסיק בין ים סוף

בית יהודא

מיינט מען (נתמלא רוגז) הקב"ה איז פוהל געווארען מיט כעס אויף מיר: (מ) ופנו לכם. הקב"ה הט געזאגט (אמרתי להעביר אתכם דרך רוחב ארץ אדום לצד צפון) איך האב געזאגט איך וועל אייך פירען דורך די ברייט פון לאנד אדום צו צפון זייט (ליכנס לארץ) איר זאלט באלד אריין גיין אין ארץ ישראל (קלקלתם וגרמתם לכם עכוב) וויל איר הט געזינדיגט האט איר אליין געמאכט צו אייך א אויפהאלטונג איר זאלט פארהאלטן ווערן אין דר מדבר: ופנו לכם. (לאחוריכם) איר זאלט אייך קערען צוריק אויף אינטען (ותלכו במדבר לצד ים סוף) איר זאלט גיין אין דער מדבר צו דר זייט פון ים סוף (שהמדבר שהיו הולכים בו לדרומה של הר שעיר) ווארום דר מדבר וואס די יודין זענען אין אים געגאנגען וואס ער איז געווען אין דרום זייט פון בארג שעיר (היה מפסיק

דעת זקנים מבעלי התוספות

הזה נוציא לכם מים השבתם שהייתי סבור שלא יצאו ומקרה היה כשיצאו בפעם ראשונה שיצאו והיה לי לפרש כי במצות

ליקוטי מרדכי

דעם שטיין, נאר דר מדרש זאגט איינער הט אמאהל געהאט עטליכע קופערנע מטבעות אין האנט און זיי זענען ארונטערגעפאלן פון האנט אויף די ערד, הט ער געבעטען מען זאל אים געבן אליכט ער זאל זעהן אויפצוקלויבען די מטבעות, הט מען אים נים געוואלט געבן, מען הט געזאגט עס לוינט נים אנצוצינדען אליכט וועגן די עטליכע קופערנע מטבעות, הט ער אראפגעווארפען אגאלדענע מטבע, און הט אנגעהובן שרייען גיט מיר אליכט איך האב אגאלדענע מטבע אויך פארלארען, הט מען אים געגעבען אליכט הט ער אויפגעהובן די גאלדענע מטבע און אז ער הט געהאט די ליכט הט ער די קופערנע מטבעות אויך געזוכט און הט זיי אויפגעהובען, וועגען די מרגלים זענען געשטארבען אין דר מדבר אלע יודן וואס זענען ארויסגעגאנגען פון מצרים, הקב"ה הט געוואוסט ווען עס וועט קומען די צייט פון תחית המתים וועלן זיי נים ווערט זיין משיח זאל קומען אין דר מדבר זיי אויפוועקען פון זייערע קברים זיי זאלען אופשטיין דריבער הט הקב"ה גוזר געווען משה זאל אויך שטארבען אין דר מדבר ווען משיח וועט קומען אין דער מדבר אויפוועקען משה'ן וועט ער די אלע יודען אויך אופוועקען, ווייל משה וואלט ביי די מרגלים גאר נים שולדיג געווען נאר וועגן די זינד וואס ער האט גישלאגן דעם שטיין, וואלט ער נים אריינגעגאנגען אין ארץ ישראל לעבעדיג ווי הקב"ה האט געזאגט לא תביאו את הקהל, איר וועט נים ברייגגען די יודן אין ארץ ישראל, איז די גזרה געווען אויף משה מיט אהרן לעבעדיג זאלען זייא נים אריין גיין אין ארץ ישראל, אבער פאר וואס איז ווייניגסטענס משה נים באגראבען געווארען אין ארץ ישראל ווי יוסף און ווי אלע שבטים דס איז געווען וועגן די יודען זייא זאלן אופשטיין צו תחיית המתים, ווייל משה איז אויך אביסול שולדיג געווען ביי דיא מרגלים ווייל ער הט זיי צופיל זאכען געבאטען צו זעהן וואס יודען האבן דאס גאר נים פערלאנגט ועיין במפרשים:

פירוש לתורת אלהים

אוף מיר האט גאט גיצערנט בגללכם צוליב אייך לאמר און הט מיר גיזאגט גם דו זאלסט אוך נים קומען אהין קיין ארץ ישראל: (לח) יהושע בן נון יהושע דר זון פון נון העומד לפניך דר וואס שטייט פר דיר צו באדינען דיך הוא ער וועט אהין קומען אותו חזק אים זאלסטו שטארקין כי ווארום ער וועט מאכען ארבען דם לאנד צו די יודן: (לט) וטפכם און אייערע קליינע קינדער אשר אמרתם וואס איר הט גזאגט לבז יהיה זיי וועלן פון אייך אוועק גענומען ווערין ובניכם און אייערע קינדער אשר וואס זייא ווייסן נאך נים צו אונטערשיידען טוב ורע גוטס אדער שלעכץ המה זיי וועלן אין די לאנד קומען ולהם אתננה און צו זייא וועל איך די לאנד געבן והם יירשוה און זיי וועלן זיא ירשנן: (מ) ואתם פנו לכם און איר קערט אייך אום צוריק וסעו המדברה

סוף: מא ותענו ותאמרו אלי חטאנו
ליהוה אנחנו נעלה ונלחמנו ככל
אשר־צונו יהוה אלהינו ותחגרו
איש את־כלי מלחמתו ותהינו
לעלת ההרה: מב ויאמר יהוה אלי
אמר להם לא תעלו ולא־תלחמו כי
אינני בקרבכם ולא תנגפו לפני
איביכם: מג ואדבר אליכם ולא
שמעתם ותמרו את־פי יהוה ותזדו
ותעלו ההרה: מד ויצא האמרי
הישב בהר ההוא לקראתכם

אונקלוס

מא ואתיבתון ואמרתון
לי חבנא קדם יי אנחנא
נסק ונגיח בה קרב ככל
די פקדנא יי אלהנא
וזרזתון גבר ית מני
קרבה ושריתון למסק
לטורא: מב ואמר יי לי
אמר להון לא תסקון
ולא תגיחון קרב ארי
לית שכנתי שריא ביניכון
ולא תתברון קדם בעלי
דבביכון: מג ומלית
עמכון ולא קבלתון
וסרבתון על גזרת
מימרא דיי וארשעתון
וסלקתון לטורא: מד ונפק
אמראה דיתב בטורא
ההוא לקדמותכון ורדפו

רשב"ם (מא) ותהינו. הננו ועלינו:

רש"י

להר שעיר עתה המשכו לצד הים ותסבבו את הר שעיר כל דרומו מן המערב למזרח: (מא) ותהינו. ל' (במדבר יד) הננו ועלינו אל המקום זה הל' שאמרתם לשון הן כלומר ת נזדמנתם: (מב) לא תעלו. לא עלייה תהא לכם אלא

בית יהודא

בין ים סוף להר שעיר) דר מדבר איז געוועזן צווישען ים סוף אונ דעם בארג שעיר (עתה המשכו לצד הים) איצט זאלט איר ציהען צו דיא זייט פון ים (ותסבבו את הר שעיר כל דרומה מן המערב למזרח) איר זאלט גיין ארום דעם בארג שעיר דעם גאנצען דרום זייט פון מערב צו מזרח:

(מא) ותהינו. זאגט רש"י (לשון הננו ועלינו אל המקום) דס זענען די ווערטער וואס די יודין האבען געזאגט מיר זענען דא אונ מיר וועלען ארויפגיין צו דעם ארט (זה הלשון שאמרתם לשון הן) דר ווארט הננו וואס איר הט געזאגט, דאס איז געמיינט „יוא" (כלומר נזדמנתם) מען מיינט איר הט אייך צוגעגרייט ארויף צוא גיין אין ארץ ישראל: (לא תעלו) מיינט מען (לא עליה תהא לכם אלא ירידה) דאס ארויפגיין וועט ניט הייסן ארויפגעגאנגען נאר אראפגענידערט, וייל

דעת זקנים מבעלי התוספות

הקב"ה אוציא לכם מים מן הסלע הזה ולכן כעס הקב"ה עלי וזהו בגללכם: (מא) ותהינו לעלות ההרה. מהו ותהינו שהיו אומרים מטפה נתמלא הין מדבר מועט נתמלאת סאתם

שפתי חכמים

ת משום דק' ליה מה שייך ל' הן על זה ודאי כשאדם אומר לחבירו עשה לי דבר זה אז שייך להשיב הן אבל הכא הקב"ה ומשה מיחו בהם שלא יעלו אם כן מה שייך למימר הן ועל זה פירש כלומר נזדמנתם שהייתם מזומנים לכך לעשות והוי כאלו אמרו כפי' הן: א מדכתיב לא תעלו וגו' ולא תלחמו למה לי פשיטא דאם לא יעלו לא תהיה מלחמה אלא ודאי ה"פ דקרא לא תעלו כי לא תוכלו להלחם עמם ואם כן העלייה ירידה תהיה לכם. והרא"ם פירש מדכתיב ולא תנגפו ש"מ שמה שאמר להם שלא יעלו הוא לטובתם אם כן לאו אזהורי מזהר

פירוש לתורת אלהים

און ציעט נאך דער מדבר דרך ים סוף דורך דעם וועג וואו מען גייט צום ים סוף אזו האט גאט געזאגט: (מא) ותענו אונ איר הט געענפערט ותאמרו אלי אונ איר הט צו מיר געזאגט חטאנו ליי מיר האבען געזינדיגט צו גאט אנחנו נעלה מיר וועלען אויף גיין ונלחמנו אונ מיר וועלען שטרייטען ככל ווי אונזר גאט הט אונז געהייסן ותחגרו אונ איר האט אן גגורט איש יעדר מענטש זיינע שטרייט געוועהר ותהינו אונ איר הט זיך אנגעגרייט ארויף צו גיין אויף דעם בארג: (מב) ויאמר יי אלי אונ גאט הט צו מיר געזאגט אמור להם זאג זייא לא תעלו איר זאלט ניט אויף גיין ולא תלחמו אונ איר זאלט ניט שטרייטען כי ווארום איך גאט בין ניט צווישען אייך ולא אונ איר זאלט ניט ווערען ערמארדעט פון אייערע פיינד: (מג) ואדבר אליכם אונ איך האב צוא אייך גירעט אזו ווי גאט האט אייך גיהייסן זאגן ולא שמעתם אונ איר הט ניט גיהערט ותמרו אונ איר הט ווידר גישפעניגט גאטס רייד ותזדו אונ איר הט גימוט ווילִיגט ותעלו ההרה אונ איר זענט ארויף גיגאנגען אויף דעם בארג: (מד) ויצא האמורי איז ארום גיגאנגען דר קעניג פון אמורי היושב וואס ער זיצט אויף דעם בארג לקראתכם אקעגין אייך וירדפו אתכם אונ זייא האבען אייך נאך געיאגט כאשר אזו וויא עס טוען הדבורים דיא בינן [עיין רמב"ן]

וַיִּרְדְּפוּ אֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר תַּעֲשֶׂינָה
הַדְּבֹרִים וַיַּכְּתוּ אֶתְכֶם בְּשֵׂעִיר עַד
חָרְמָה: מה וַתָּשֻׁבוּ וַתִּבְכּוּ לִפְנֵי יְהוָה
וְלֹא־שָׁמַע יְהוָה בְּקֹלְכֶם וְלֹא הֶאֱזִין
אֲלֵיכֶם: מו וַתֵּשְׁבוּ בְקָדֵשׁ יָמִים רַבִּים
כַּיָּמִים אֲשֶׁר יְשַׁבְתֶּם: ב א וַנֵּפֶן וַנִּסַּע
הַמִּדְבָּרָה דֶּרֶךְ יַם־סוּף כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר

אונקלוס

יָתְכוֹן כְּמָא דִּי נָתְזָן
דַּבּוּרְיָתָא וּטְרַדוּ יָתְכוֹן
בְּשֵׂעִיר עַד חָרְמָה:
מה וְתַבְתּוּן וּבְכֵיתוּן קֳדָם
יְיָ וְלָא קַבִּיל יְיָ צְלוֹתְכוֹן
וְלָא אֲצֵית לְמִלֵּיכוֹן:
מו וִיתֶבְתּוּן בִּרְקַם יוֹמִין
סַגִּיאִין כְּיוֹמַיָּא דִּי
יְתֶבְתּוּן: א וְאִתְפְּנֵינָא
וּנְטַלְנָא לְמַדְבְּרָא אֹרַח
יַמָּא דְסוּף כְּמָא דִּי מַלִּיל

תו"א ותשבו בקדש ימים רבים מגילה כח:

רשב"ם

(מו) כימים אשר ישבתם. כלומר כמו שאתם יודעים:

בעל הטורים

(מו) כימים. ד' כימים אשר ישבתם כימים הראשונים מ' יום כימים אשר נהו בהם היהודים ועתה אין כימים הראשונים בזכרים בגבורות בית שני זהו שפירש רש"י שישבו בקדש י"ט שנה כמו שישבו בשאר המסעות כמו אתם כימים הראשונים שהיו ימים אחרונים כראשונים גם בכאן היו

רש"י

ירידה: (מד) כאשר תעשינה הדבורים. מה הדבורה הזאת כשהיא מכה את האדם מיד מתה אף הם כשהיו נוגעים בכם מיד מתים: (מה) ולא שמע ה' בקלכם. כביכול עשיתם מדת רחמיו כאלו אכזרי: (מו) ותשבו בקדש ימים רבים. י"ט שנה שנא' כימים אשר ישבתם בשאר המסעות והם היו ל"ח שנה י"ט מהם עשו בקדש וי"ט שנה הולכים ומטורפים וחזרו לקדש כמו שנא' (במדבר לג) וינעם במדבר כך מצאתי בסדר עולם: (א) ונפן ונסע המדברה. אלו לא חטאו היו עוברים דרך הר שעיר ליכנס לארץ מן דרומו לצפונו ובשביל שקלקלו הפכו לצד המדבר שהוא בין ים סוף לדרומו של הר שעיר והלכו אצל

בית יהודא

די בִּינֶעִים וועלין אייך הַרְגֶען אויב איר וועט ארויפגיין צו זיי אויף דעם בַּארְג: (מד) וכַאֲשֶׁר תַּעֲשֶׂינָה הַדְּבֹרִים. וויא די בִּינֶען טוהען (מה הַדְּבוֹרָה הַזֹּאת כְּשֶׁהִיא מַכָּה אֶת הָאָדָם מִיד מֵתָה) אזו וויא די בִּינֶן ווען זיא בֵּייסְט אֵמֶענְטְשׁ, באלד נאך דעם בִּיס שְׁטַארְבְּט זיא (אַף הֵם) די בִּינֶעִים זענען אויך אזו (כְּשֶׁהָיוּ נוֹגְעִים בָּכֶם) אז זיי האבען אייך אנגערירט (מִיד הָיוּ מֵתִים) זענען זיי באלד געשטארבען: (מה) וְלֹא שָׁמַע ה' בְּקֹלְכֶם. זאגט רש"י (כִּבְיָכוֹל עֲשִׂיתֶם מִדַּת רַחֲמָיו כְּאִלּוּ אַכְזָרִי) איר האט אזו שטארק דערצערענט הקב"ה אז דיא מִדָּה פון רַחֲמָנוּת איז אויך אויף אייך צארענדיג געווארן: (מו) וַתֵּשְׁבוּ בְקָדֵשׁ יָמִים רַבִּים. איר זענט געזעסן אין קָדֵשׁ (י"ט שָׁנָה) ניינצעהן יאהר (שֶׁנֶּאֱמַר כַּיָּמִים אֲשֶׁר יְשַׁבְתֶּם) וויא דיא טעג וואס איר זענט געזעסן (בִּשְׁאָר מַסָּעוֹת) אין אנדערע ווארום עס שטייט אין פָּסוּק (כַּיָּמִים אֲשֶׁר יְשַׁבְתֶּם) וויא דיא טעג וואס איר זענט געזעסן (בִּשְׁאָר מַסָּעוֹת) אין אנדערע צִיהוּנְגֶען (וְהֵם הָיוּ ל"ח שָׁנָה) די יודין זענען געווען אין דער מִדְבָּר נאך דיא מרגלים אכט און דרייסיג יאהר (י"ט מֵהֶם עָשׂוּ בְּקָדֵשׁ) ניינצעהן יאהר ופון די אכט און דרייסיג זענען זיי געווען אין קָדֵשׁ (וְי"ט שָׁנָה הוֹלְכִים וּמְטוֹרָפִים) ניינצעהן יאהר זענען זיי געגאנגען פון איין ארט צום אנדערן ארט (וְחָזְרוּ לְקָדֵשׁ) און זענען צוריקגעקומען אין קָדֵשׁ (כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וַיָּנִיעֵם בַּמִּדְבָּר) הקב"ה האט זייא געפירט אין דר מִדְבָּר פון איין ארט צום אנדערען ארט, וויא עס שטייט אין פָּסוּק (וַיְנִיעֵם בַּמִּדְבָּר) הקב"ה האט זייא געפירט אין דר מדבר פון איין ארט צום אנדערען ארט. (א) וַנֵּפֶן וַנִּסַּע הַמִּדְבָּרָה. זאגט רש"י (כָּךְ מָצָאתִי בְּסֵדֶר עוֹלָם) אזו האב איך געפונען אין סֵפֶר סֵדֶר עוֹלָם: (א) וַנֵּפֶן וַנִּסַּע הַמִּדְבָּרָה. זאגט רש"י (אִילּוּ לֹא חָטְאוּ) ווען דיא יודין וואלטען ניט געזינדיגט (הָיוּ עוֹבְרִים דֶּרֶךְ הַר שֵׂעִיר) וואלטען זיי געגאנגען דורך די וועג וויא מען גייט צום בארג שֵׂעִיר (לִיכָּנֵס לָאָרֶץ) זיי זאלען באלד אריין גיין אין ארץ כְּנַעַן (מִן דְּרוֹמוֹ לִצְפוֹנוֹ) זייא וואלטען געגאנגען פון דָּרוֹם צו צָפוֹן (וּבִשְׁבִיל שֶׁקִּלְקְלוּ) און ווייל זיי האבען געזינדיגט (הָפְכוּ לְצַד הַמִּדְבָּר) האבען זיי זיך אומגעקערט צו די זייט פון מִדְבָּר (שֶׁהוּא בֵּין יַם סוּף לִדְרוֹמוֹ שֶׁל הַר שֵׂעִיר) דער מִדְבָּר איז צווישען ים סוף און דָּרוֹם זייט פון בארג שֵׂעִיר (וְהָלְכוּ אֵצֶל דְּרוֹמוֹ מִן הַמַּעֲרָב לְמִזְרָח דֶּרֶךְ יַם סוּף דֶּרֶךְ יְצִיאָתָן מִמִּצְרַיִם) און זיי זענען געגאנגען לעבען

דעת זקנים מבעלי התוספות

(מד) וירדפו אתכם כאשר תעשינה הדבורים. פי' שעוקצין מכאן ומכאן ואין ממיתין כך ויכום ויכתום שרדפו אחריהם בהכה ופצוע אבל לא הרגום כדי שלא יגדילו פיהם ונמצא שם שמים מתחלל. ותדע שלא מנה בכאן הנופלים במלחמה כדרך בשאר מלחמות ונראה שזו המלחמה דוישמע הכנעני מלך ערד דכתיב שם וישב ממנו שבי אבל לא הרגו אחד מהם והקב"ה לקח אחר כך נקמתם מהם שנאמר וישמע ה' בקול ישראל ויך את כלומר בשביל דבר מועט כעס הקדוש ב"ה עלינו:

שפתי חכמים

ב ר"ל הדבורה אינו אלא להודיע שלא תהא פעולתם זאת לעלייה כו': ב ר"ל שהדבורה מתה מיד ותעשינה לשון עשייה דא"ל לרבוי הרודפים כדבורים הרבים שרודפים אחר האדם א"כ הול"ל וירדפו אתכם כדבורים השתא דכתיב כאשר תעשינה הדבורים ע"כ שלא דימה אותם לדבורים אלא לפעולת הדבורים כו': ג (דכ"ע) דאל"כ הלא שם זה הוא של רחמים ולמה מזכירו על הפורענות: ד דלא שלחו מרגלים אלא בשנה שני' ליציאת מצרים ובתחלת מ' באו לארץ דמקלת שנה ככולה א"כ לא היו אלא ל"ח שנה: ה פי' שחטאם גרם להם שלא נתן הקב"ה בלב מלך

פירוש לתורת אלהים

וַיַּכְּתוּ און זייא האבען אייך געשטויסן פון שֵׂעִיר ביז חָרְמָה: (מה) וַתָּשֻׁבוּ און איר האט זיך ווידער געקערט וַתִּבְכּוּ און איר האט געוויינט פאר גאט וְלֹא און גאט האט ניט צו געהערט אייער געבעט וְלֹא און ער האט ניט פאר נומען אייערע רייד: (מו) וַתֵּשְׁבוּ בְקָדֵשׁ און איר זענט געווען אין קָדֵשׁ יָמִים רַבִּים פיל טעג כַּיָּמִים אֲשֶׁר יְשַׁבְתֶּם ווי די טעג וואס איר זענט געווען אין דיא איבריגע ציהונג [עיין רש"י]: (א) וַנֵּפֶן און מיר האבען זיך אום געקערט וַנִּסַּע און מיר האבען געצויגן צום מִדְבָּר דֶּרֶךְ יַם סוּף דורך דעם

יְהוָה אֵלָי וַנָּסָב אֶת־הַר־שֵׂעִיר יָמִים
רַבִּים׃ ס חמישי ב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי
לֵאמֹר׃ ג רַב־לָכֶם סֹב אֶת־הָהָר הַזֶּה
פְּנוּ לָכֶם צָפֹנָה׃ ד וְאֶת־הָעָם צַו
לֵאמֹר אַתֶּם עֹבְרִים בִּגְבוּל אֲחֵיכֶם
בְּנֵי־עֵשָׂו הַיֹּשְׁבִים בְּשֵׂעִיר וְיִירְאוּ

יְיָ עִמִּי וְאַקֵּפְנָא יָת טוּרָא
דְשֵׂעִיר יוֹמִין סַגִּיאִין׃
ב וַאֲמַר יְיָ לִי לְמֵימַר׃
ג סַגִּי לְכוֹן דְּאַקֵּפְתּוּן
יָת טוּרָא הָדֵין אִתְפְּנוֹ
לְכוֹן צִפּוּנָא׃ ד וְיָת
עַמָּא פַּקֵּד לְמֵימַר אַתּוּן
עָבְרִין בִּתְחוּם אֲחוּכוֹן
בְּנֵי עֵשָׂו דְּיָתְבִין בְּשֵׂעִיר
וְיִדְחֲלוּן מִנְּכוֹן וְתִסְתַּמְּרוּן

בעל הטורים

ימים אלו כימים האחרים והתם לא כימים הראשונים דכתיב בהו ליולא ולבא אין שלום אלא כימים אשר נחו דכתיב זרע השלום הגפן תתן פריה וגו׳ עד והייתם ברכה אל תיראו. (ג) רב לכם סב. תגין על הסמ״ך לפי שכיבד את אביו שהיה בן ס׳ בלדת אותו ולכך עתיד להחריב הבית שהוא ס׳ אמות: (ד) וייראו מכם. בשני יודי״ן בשביל י׳ ברכות שנתברך

רשב״ם

(ג) צפונה. לצד ארץ ישראל כי בדרום ארץ ישראל הלכו במדבר: (ד) היושבים בשעיר. לא אלה הם אותן אדום שיצאו בחרב לקראת ישראל שהרי באלה כתיב כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר אבל אדום לא מכרו כלום דכתיב בהם ויט ישראל מעליו ז״ה פירו״ש רבינ״ו. אבל לי הצעיר אין נראין דבריו בזה. כי בני עשו היושבים בשעיר הם אדום כי לא מצינו להם יישוב כי אם בהר שעיר ומה שקשה לרבינו כאשר עשו לי בני עשו אינו טענה כי אם חוזר על מה שאמר למעלה אוכל בכסף תשבירני כאשר עשו לי בני עשו שלא לקחנו מאתם שום דבר כי אם במכר כמו שאמור בענין אתם עוברים בגבול אחיכם בני עשו וגו׳ אבל אוכל תכרו מאתם בכסף ואכלתם. וגם מים תכרו מאתם בכסף ושתיתם. וכן עשיתם כמו שציוה הקב״ה כמו״ש כאשר עשו לי בני עשו דרך סיבתם אל הר שעיר שלח משה אל מלך אדום להניחם לעבור דרך ארצו אל ארץ ישראל. ולדבר הזה לא שמע אליהם שלא רצה שיכנסו כולם יחד בארצו פן שיחיתו את הארץ ולפיכך ויט ישראל מעליו. אבל מ״מ היו קונים משלהם דרך הליכתם למה שהיו צריכים וזהו האמת והישר: וייראו

רש״י

דרומו מן המערב למזרח דרך ים סוף דרך ילאתן ו ממלרים שהוא במקלוע דרומית מערבית משם היו הולכים לגד המזרח: ונסב את הר שעיר. כל דרומו עד ארץ ז מואב: (ג) פנו לכם צפנה. סובו לכם לרוח מזרחית ח מן הדרום לצפון פניכם לצפון כמלאו הולכין את רוח מזרחית וזהו שנא׳ (שופטים יא) ויבואו ממזרח שמש לארץ מואב: (ד) ונשמרתם מאד. ומהו השמירה אל תתגרו בם:

בית יהודא

דָרוֹם זַייט פוּן מַעֲרָב צוּ מִזְרָח אִין דִי װֶעג פוּן יַם סוּף אִין דִי װֶעג זֶענֶן זַייא גֶעגַאנְגֶן װֶען זַייא זֶענֶן אַרוֹיסְגֶעגַאנְגֶען פוּן מִצְרַיִם (שֶׁהוּא בְּמִקְצוֹעַ דְּרוֹמִית מַעֲרָבִית) דָאס אִיז אִין װִינְקֶעל דָרוֹם אוּנ מַעֲרָב (מִשָּׁם הָיוּ הוֹלְכִים לְצַד הַמִּזְרָח) פוּן דָארְטֶן זֶענֶן זֵיי גֶעגַאנְגֶען צוּ מִזְרַח זַייט (וַנָּסָב אֶת הַר שֵׂעִיר) מִיר זֶענֶן גֶעגַאנְגֶען אַרוּם דֶעם בַּארְג שֵׂעִיר (כָּל דְּרוֹמוֹ עַד אֶרֶץ מוֹאָב) דֶעם גַאנְצֶן דָרוֹם זַייט פוּן בַּארְג שֵׂעִיר בִּיז צוּם לַאנְד מוֹאָב: (ג) (פְּנוּ לָכֶם צָפוֹנָה). קֶערְט אַייךְ צוּ צָפוֹן זַייט (סוֹבוּ לָכֶם לְרוּחַ מִזְרָחִית) קֶערְט אַייךְ צוּ מִזְרַח זַייט (מִן הַדָּרוֹם לְצָפוֹן) פוּן דָרוֹם צוּ צָפוֹן נָבֵיי דִיא מִזְרַח זַייט (פְּנֵיכֶם לְצָפוֹן) אַייעֶר פָּנִים זָאל זַיין צוּא צָפוֹן זַייט (נִמְצְאוּ הוֹלְכִין אֶת רוּחַ מִזְרָחִית) זֶענֶן זֵיי גֶעגַאנְגֶן בַּיי מִזְרַח זַייט פוּן דָרוֹם צוּ צָפוֹן (וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר) דָס אִיז װָאס דֶער פָּסוּק זָאגְט (וַיָּבוֹאוּ מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ לְאֶרֶץ מוֹאָב) זֵיי זֶענֶען גֶעקוּמֶען פוּן מִזְרַח זַייט װָאס רִיא זוּנֶן שַׁיינְט פוּן דָארְטֶן) צוּ דִיא לַאנְד מוֹאָב: (ד) (וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד). אִיר זָאלְט אַייךְ שְׁטַארְק הִיטֶען (וּמַהוּ הַשְּׁמִירָה) װָאס זָאל

דעת זקנים מבעלי התוספות

הכנעני וכו׳: (ג) רב לכם סב. בלשון שדבר עשו ליעקב שאמר לו יש לי רב נשתלם לו שכרו:

שפתי חכמים

אדום להניחם לעבור דרך ארלו: ו רלה לומר דדרך ים סוף משמע שהלכו מלפון העולם לדרום העולם שהוא כנגד הים והלא ממערב למזרח הלכו במדבר העמים ועל זה פירש דרך יליאתם ממלרים כלומר כשילאו ממלרים הלכו באלכסון דרך ים סוף ממערב למזרח כן הלכו עכשיו שהגיעו דרכם הקלרה מדרום לצפון והלכו בדרומה של אדום שהוא ממערב למזרח עד שבאו לגבול מואב: ז (מהר״ן) שלא תאמר שסבבו אותו מכל ד׳ רוחותיו שזה א״א שאם כן היה משה נכנס לארץ ישראל שארץ אדום נגד ארץ ישראל היתה כמבואר בגבולי הארץ ל״פ כל דרומה לכד עד ארץ מואב: ח אע״פ שזה הלווי היה בסוף דרומה של

פירוש לתורת אלהים

װֶעג פוּן יַם סוּף כַּאֲשֶׁר אַזוֹי װִי גָאט הָט גִירֶעט אֵלַי צוּ מִיר וַנָּסָב אוּנ מִיר זַייֶנֶן גְגַאנְגֶען אַרוּם דֶעם בַּארְג פוּן שֵׂעִיר יָמִים רַבִּים פִיל טֶעג: (ב) וַיֹּאמֶר יְיָ אֵלַי לֵאמֹר הָט גָאט גִיזָאגְט צוּ מִיר אַזוֹי צוּ זָאגֶן: (ג) רַב לָכֶם סֹב אֶת הָהָר הַזֶּה עֶס אִיז אַייךְ גִינוּג אַרוּם צוּ רִינְגְלֶען דֶעם דָאזִיגֶען בַּארְג פְּנוּ װֶוענְדֶעט אַייךְ קֵיין צָפוֹן זַייט: (ד) וְאֶת הָעָם צַו אוּנ דֶם פָאלְק זָאלְסְטוּ גִיבִּיטֶען לֵאמֹר אַזוֹי צוּ זָאגֶן אַתֶּם עוֹבְרִים אִיר װֶעט יֶעצְט דוּרְךְ גֵייִן בִּגְבוּל דֶעם גְרֶענֶעץ פוּן דִיא קִינְדֶער פוּן אַייעֶר בְּרוּדֶער עֵשָׂו הַיּוֹשְׁבִים בְּשֵׂעִיר װָאס זֵייא זִיצֶען אִין שֵׂעִיר וְיִירְאוּ מִכֶּם אוּנ זֵיי װֶעלֶען זִיךְ פִירְכְטֶען פַר

ליקוטי נחמיה

(ג) רַב לָכֶם סוֹב אֶת הָהָר הַזֶּה. דֶער מדרש שְׁרַייבְּט רַבִּי יוּדָן זָאגְט װֶוען דִי יוּדֶן זֶענֶען גֶעקוּמֶן צוּ דִי לַאנְד שֵׂעִיר אוּנ הָאבֶּן גֶעװָאלְט אָנְהֵייבֶּען אַמִלְחָמָה מִיט דִי קִינְדֶער פוּן עֵשָׂו, הָאט הקב״ה גֶעװִיזֶן צוּ מֹשֶׁה דֶעם בַּארְג װָאס דִי אָבוֹת זֶענֶען אִין אִים בַּאגְרָאבֶּן אוּנ הקב״ה הָט גֶעזָאגְט צוּ מֹשֶׁה זָאג דִי יוּדֶן זֵיי זָאלֶן נִיט אָנְהֵייבֶּען אַמִלְחָמָה װָארוּם בִּיז אִיצְט קוּמְט צוּ עֵשָׂו שְׂכַר װַייל עֶר הָט גֶעגֶעבֶּן כָּבוֹד צוּ זַיינֶע אֶלְטֶערֶן װָס זֶענֶען בַּאגְרָאבֶּן אִין דֶעם בַּארְג, פוּן דַאנֶען זֶעהְן מִיר װִי גְרוֹס אִיז דֶער שְׂכַר פוּן דִי מִצְוָה צוּ גֶעבֶּן כָּבוֹד צוּ פָאטֶער אוּנ מוּטֶער, װָס מֵיינְט מֶען פְּנוּ לָכֶם צָפוֹנָה, רַבִּי חִיָּיא זָאגְט הקב״ה הָט גֶעזָאגְט צוּ מֹשֶׁה זָאג צוּ דִי יוּדֶן אוּב אִיר װֶעט זֶעהְן עֵשָׂו װִיל אַייךְ טָאהְן שְׁלֶעכְטְס, זָאלְט אִיר אַייךְ נִיט שְׁטֶעלֶן גֶעגֶן אִים, נָאר אִיר זָאלְט אַייךְ בֶּעהַאלְטֶען פַר אִים בִּיז זַיין צַייט װֶעט אַרִיבֶּער גֵיין, הָאבֶּן יוּדֶן גֶעזָאגְט רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם װוּאוּהִין זָאלֶן מִיר אַנְטְלוֹיפֶן פַר אִים, הָט הקב״ה גֶעזָאגְט אַנְטלוֹיפְט צוּ דִי תּוֹרָה, אוּנ אִיר זָאלְט װַארְטֶן בִּיז מָשִׁיחַ װֶעט קוּמֶען, װִי יִצְחָק הָאט גֶעזָאגְט צוּ יַעֲקֹב הַקּוֹל קוֹל יַעֲקֹב וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו, װֶוען עֶס װֶערְט גֶעהֶערְט דֶער קוֹל פוּן יַעֲקֹב מִיט תּוֹרָה אוּנ תְּפִלָּה, קֶענֶען נִיט גֶעװֶועלְטִיגֶען אוֹיף אִים

מִכֶּם וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד׃ ה אַל־תִּתְגָּרוּ
בָם כִּי לֹא־אֶתֵּן לָכֶם מֵאַרְצָם עַד
מִדְרַךְ כַּף־רָגֶל כִּי־יְרֻשָּׁה לְעֵשָׂו
נָתַתִּי אֶת־הַר שֵׂעִיר׃ ו אֹכֶל תִּשְׁבְּרוּ
מֵאִתָּם בַּכֶּסֶף וַאֲכַלְתֶּם וְגַם־מַיִם
תִּכְרוּ מֵאִתָּם בַּכֶּסֶף וּשְׁתִיתֶם׃ ז כִּי

אונקלוס

לַחֲדָא: ה לָא תִתְגָּרוּן
בְּהוֹן אֲרֵי לָא אֶתֵּן
לְכוֹן מֵאַרְעֲהוֹן עַד מִדְרַךְ
פַּרְסַת רַגְלָא אֲרֵי יְרֻתָּא
לְעֵשָׂו יְהָבִית יָת טוּרָא
דְשֵׂעִיר: ו עֲבוּרָא תִּזְבְּנוּן
מִנְּהוֹן בְּכַסְפָּא וְתֵיכְלוּן
וְאַף מַיָּא תִּכְרוּן מִנְּהוֹן
בְּכַסְפָּא וְתִשְׁתּוּן: ז אֲרֵי

תולדות אהרן

כי ירושה לעשו נתתי קידושין יח נזיר סא:

רשב"ם

מכם. מגורת וישובו וידעו ויאמרו אבל ויראו את ה' וידעו כי שמי ה' מגורת ואמרו והלכי וכולם להבא הם: (ה) כי לא אתן לכם מארצם. וכי כתיב במואב אל תצר את מואב וכן בבני עמון אל תצורם כל האזהרות הללו הוצרך משה להודיע עכשיו פן ירך בלבבו לאמר אם רצון הקב"ה

בעל הטורים

יעקב: (ה) עד מדרך כף רגל. עד דרך כוכב מיעקב עד שיבא זמן שנאמר פורה דרכתי לבדי כף רגל לעת תמוט רגלם עד שיגיע תרמסנה רגל רגלי עני וגו': ירושה לעשו. בגימ' בשביל מצות כיבוד:

בית יהודא

זיין דם היטונג (אל תתגרו בם) איר זאלט אייך ניט רייצען מיט זיי: (ה) ועד מדרך כף רגלו. מען מיינט (אפילו מדרך כף רגל) אפילו אשטיקיל ערד איין פוס צו שטעלען אויף איר וועל איך אייך אויך ניט געבען אויף זייער לאנד (כלומר) אזו מיינט מען (אפילו דריסת הרגל איני מרשה לכם לעבור בארצם שלא ברשות) אפילו נאר צו טרעטען מיט דיא פיס צו גיין דורך זייער לאנד אן זייער ערלויבניס טארט איר אויך ניט ופון כלומר ביז ומ"א איז אבעזונדער פשט אין רש"יו ומדרש אגדה) דר מדרש זאגט אזו מיינט דער פסוק איך וועל אייך ניט געבען פון לאנד שעיר (עד שיבא יום דריסת כף רגל על הר הזיתים) ביז עס וועט קומען דער טאג וואס די פיס פון הקב"ה וועלן טרעטען אויף דעם בארג הזיתים (שנאמר ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים) ווי עס שטייט אין פסוק דיא פיס פון הקב"ה וועלען שטיין אין דעם טאג אויף דעם בארג הזיתים: וירושה לעשו. דעם בארג שעיר האב איך געגעבען צו עשו אירושה מאברהם, פון זיין זיידע אברהם (עשר עממים נתתי לו) הקב"ה זאגט צעהן פעלקער האב איך געגעבען צו אברהם (שבעה לכם) זיבען פעלקער האב איך געגעבען פון אייערטוועגען, אונ דריי פעלקער קיני קניזי קדמוני, דאס איז עמון אונ מואב אונ שעיר (אחת מהן לעשו) איינע לאנד דאס איז שעיר, האב איך געגעבען צו עשו (ושתים לבני לוט) אונ צוויי לענדער האב איך געגעבען צו די צוויי קינדער פון לוט (בשכר שהלך אתו למצרים) ווייל לוט איז געגאנגן מיט אברהם אין מצרים (ושתק על מה שהיו אומרים על אשתו אחותי היא) אונ ער הט געהערט ווי אברהם הט געזאגט אויף זיין ווייב שרה זיא איז מיינע אשוועסטער, אונ ער האט גשוויגען, ער האט אים ניט געמסרת אז שרה איז דיא ווייב פון אברהם ניט אשוועסטער (עשאו כבנו) הט הקב"ה געמאכט לוט גלייך וויא ער וואלט געוועז אזוהן פון אברהם אונ ער זאל ירשנן פון אברהם צוויא לענדער פאר זיינע צוויי קינדער מואב אונ עמון: (ו) ותכרו. (לשון מקח) קויפען (וכן) אונ אזו

ר"שי

(ה) עד מדרך כף רגל. אפי' מדרך כף רגל כלו' אפי' מדריסת הרגל איני מרשה לכם לעבור בארצם שלא ברשות ומדרש אגדה עד שיבא יום ב דריסת כף רגל על הר הזיתים שנאמר (זכריה יד) ועמדו רגליו וגו': ירשה לעשו. מאברהם. עשר עממים נתתי לו שבעה לכם וקיני וקנזי וקדמוני הן עמון ומואב ושעיר אחת מהם לעשו והב' לבני לוט בשכר שהלך אתו ל למצרים ושתק על מה שהיו אומרים על אשתו אחותו היא עשאו כבנו: (ו) תכרו. לשון מקח וכן (בראשית נ)

שפתי חכמים

ארץ אדום ואם כן יסתור מה שפירש בפרשת מסעי שהפכו פניהם ללפון אחר שעברו דרום מואב מ"מ כששלח משה למלך אדום לעבור דרך ארצו לצד לפון של עולם ולא אבה הולרכו ללכת כל דרום מואב ומשם הפכו פניהם ללפון. הרא"ם ול"נ כי תחלת הלווי של פנו לכם לפונה היה על דעת זה כשיבאו בקלה גבול מואב וכמו שמפרש הקרא והולך וכשבאו לגבול אדום אמר אליהם אל תתגרו וכשבאו לגבול מואב ורלו לעבור דרך גבולם ללפון אמר להם ה' אל תצר את מואב נגנוילא הולרכו להלוך כל גבול מואב עד רוח מזרחית:

ט דעד ועד בכלל כאלו אמר לא אתן לכם רשות למשול על ארלם אפילו דריסת רגל לעבור דרך העברה בעלמא דרך ארלם שלא ברשות וכמוהו לא נשאר בהם עד אחד אפילו אחד: י דאם לא כן קשה למה שלח משה למלך אדום שיניחם לעבור דרך ארלו כיון שהקדוש ברוך הוא לוה שלא יעביר בו ל"פ שלא ברשות אבל ברשות היו רשאים לעבור: כ דלפי פשוטו קשה הל"ל אף מדרך וגו' למה נקט ליכנא של שעור זמניי שהוא ל' עד לכן מביא מדרש אגדה: ל ר"ל הא העש' עממים לאברהם ניתנו ולמה ניתנו

ליקוטי נחמיה

די העכט פון עשו, אונ ניט נאר צו דעם דור הט הקב"ה געבאטען כבוד צו עשו, נאר אויף אלע דורות ב ז משיח וועט קומען מוזען מיר געבן כבוד צו עשו, נאך אפשט איו פנו לכם צפונה, הקב"ה האט געזאגט צו יודען ווען איר וועט זיין אין גלות זאלט איר אייך ניט ווייזען מיט רייכקייט געגען עשו, ווייל עשו וועט אייך מקנא זיין אונ ער וועט זאגען דס איז זיינע, ווייל יעקב הט ביי אים אוועקגענומען זיין ברכה:

פירוש לתורת אלהים

אייך ונשמרתם מאד אונ איר זאלט אייך זייער היטען, אונ וואס זאל זיין דאס היטונג?: (ה) אל תתגרו בם איר זאלט זיך ניט רייצען מיט זייא כי לא אתן לכם דען איך וועל אייך ניט אפ געבען מארצם פון זייער לאנד עד מדרך כף רגל אפילו אשטיקיל ערד אזוי גרויס וויא אפוס טריט [עיין רש"י] כי וואהרום ירשה לעשו אירושה צו עשו נתתי את הר שעיר האב איך גיגעבען דעם בארג שעיר[עיין רש"י]: (ו) אכל תשברו מאתם בכסף עסין ווארג זאלט איר פון זיי קופען פר געלד ואכלתם אונ איר זאלט עסין וגם

יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בֵּרַכְךָ בְּכֹל מַעֲשֵׂה
יָדֶךָ יָדַע לֶכְתְּךָ אֶת־הַמִּדְבָּר הַגָּדֹל
הַזֶּה זֶה | אַרְבָּעִים שָׁנָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
עִמָּךְ לֹא חָסַרְתָּ דָּבָר׃ ח וַנַּעֲבֹר מֵאֵת
אַחֵינוּ בְנֵי־עֵשָׂו הַיֹּשְׁבִים בְּשֵׂעִיר
מִדֶּרֶךְ הָעֲרָבָה מֵאֵילַת וּמֵעֶצְיֹן גָּבֶר
ס פסקא באמצע פסוק וַנֵּפֶן וַנַּעֲבֹר דֶּרֶךְ מִדְבַּר
מוֹאָב׃ ט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אַל־
תָּצַר אֶת־מוֹאָב וְאַל־תִּתְגָּר בָּם

יְיָ אֱלָהָךְ בָּרְכָךְ בְּכָל
עוֹבַד יְדָךְ סְפֵק לָךְ
צָרְכָּךְ בְּמַהֲכָךְ לְמַדְבְּרָא
רַבָּא הָדֵין דְּנַן אַרְבְּעִין
שְׁנִין מֵימְרָא דַייָ אֱלָהָךְ
בְּסַעְדָּךְ לָא מְנַעְתָּא
מִדְּעַם׃ ח וַעֲבַרְנָא מִקֳּדָם
אֲחוּנָא בְנֵי עֵשָׂו דְּיָתְבִין
בְּשֵׂעִיר מֵאֹרַח מֵישְׁרָא
מֵאֵילַת וּמֵעֶצְיוֹן גָּבֶר
וְאִתְפְּנֵינָא וַעֲבַרְנָא אֹרַח
מַדְבְּרָא דְמוֹאָב׃ ט וַאֲמַר
יְיָ לִי לָא תְצוּר עַל
מוֹאָבָאֵי וְלָא תִתְגָּרֵי

תו"א אל תצר את מואב נזיר כג. ב"ק לח סוטה ו חולין ס:

רשב"ם

לתת לנו נחלה ויכולת בידו למה לא הוריש לנו אלה האומות שעברנו דרך עליהם לכך הודיעם עכשיו שהקב"ה לא חפץ בדבר שהרי נתנה הקב"ה להם כבתוב בכלם כי ירושה לעשו נתתי את הר שעיר כי לבני לוט נתתי את ער ירושה וגם בעמון כי לבני לוט נתתיה ירושה לכבוד אברהם שקרובים היו: (ז) לא חסרת דבר. כשאין מקום לקנות מזונות סיפק צרכן בלא כסף ובלא מחיר ובמקום שמצאת ליקח הספיק לך לקנות:

רש"י

אשר כריתי לי שכן בכרכי הים קורין למכירה כירה: (ז) כי ה' אלהיך ברכך. לפיכך לא תכפו (ס"א תכפרו) את מי טובתו להראות כאלו אתם עניים אלא הראו עצמכם עשירים: (ח) ונפן ונעבור. לצד צפון הפכנו פנים להלוך ב רוח מזרחית: (ט) ואל תתגר וגו'. לא

בית יהודא

„אֲשֶׁר כָּרִיתִי" מֵיינְט מֶען אִיךְ הָאבּ גֶעקוֹיפְט (שֶׁבֵּן בִּכְרַכֵּי הַיָּם) אִין דִי שְׁטֶעט וָוס זֶענֶען לֶעבֶּן יַם (קוֹרִין לְמְכִירָה, כִּירָה) אַז זֵיי ווילֶען זָאגֶען פַארְקוֹיפֶן אָדֶער קוֹיפְען זָאגֶען זֵיי דֶעם וָוארְט כִּירָה: (ז) כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ בֵּרַכְךָ. וָוארוּם הקב"ה הָט דִיךְ גֶעבֶּענְטְשְׁט (לְפִיכָךְ לֹא תְּכַפְּרוּ אֶת טוֹבָתוֹ) דְרִיבֶּר זָאלְט אִיר נִיט פַארְלֵייקֶענֶען זַיין טוֹבָה (לְהַרְאוֹת כְּאִלּוּ אַתֶּם עֲנִיִּים) צוּ וַוייזֶען זִיךְ פַאר אָרֶעמֶע לַייט אוּנ ווֶעלֶען גֶעמֶען אוּמְזִיסְט (אֶלָּא הַרְאוּ עַצְמְכֶם עֲשִׁירִים) אִיר זָאלְט וַוייזֶען אַז אִיר זֶענְט רֵייךְ אוּנ אִיר קוֹיפְט אַלְץ פַר גֶעלְט: (ח) וַנֵּפֶן וַנַּעֲבוֹר. מִיר הָאבֶּען אוּנז גֶעקֶערְט אוּנ מִיר זֶענֶען אַוֶועקְגֶעגַאנְגֶען, זָאגְט רש"י (לְצַד צָפוֹן הָפַכְנוּ פָּנִים) מִיר הָאבֶּען גֶעקֶערְט אוּנְזֶער פָּנִים צוּ צָפוֹן זַייט (לַהֲלוֹךְ רוּחַ מִזְרָחִית) מִיר זָאלֶען גֵיין לֶעבֶּען מִזְרַח זַייט פוּן דָרוֹם צוּ צָפוֹן: (ט) וְאַל תִּתְגָּר בָּם וגו'. זָאגְט רש"י (לֹא אָסַר לָהֶם עַל מוֹאָב אֶלָּא מִלְחָמָה)

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ט) אל תצר את מואב. על אומות הללו שעיר ועמון ומואב הוצרך הקב"ה להזהיר את ישראל שהיו סבורין לכבשם בדין שעיר שבמקומות הרבה קורא אותו חוי וחוי נתן הקב"ה לישראל בירושה ולכך כתיב ובשעיר ישבו החורים לפנים אין עיקר שמם חוי ואינם משבעה עממין והא דקרי להו חוי כמו שאחז"ל שהיו מריחין את הארץ כחויא ולקמן מפרש היכן החוי שנתן הקב"ה לישראל וכן מעמון ומואב היו סבורין שהן ארץ רפאים

שפתי חכמים

אלו פתים ללוט: מ (ג"א) אבל אין פירושו לפיכך אין אתם לריכים להם דא"כ הל"ל יש לך רב או יש לך כל ופי' מעשה ידיך אלו הבהמות כדכתיב בחייב מעשה ידיו ברכת ומקנהו פרץ בארץ: ג הוכרח לפ' כן ונפן לצד צפון מפני שמהכתוב פנו וסעו לכם לפונה

פירוש לתורת אלהים

אוּנ וַואסֶר זָאלְט אִיר אוֹיךְ קוֹפֶן פוּן זֵיי פַּר גֶעלְד וּשְׁתִיתֶם אוּנ אִיר זָאלְט טְרִינְקֶען: (ז) כִּי יְיָ אֱלֹהֶיךָ וָוארוּם גָאט דַיין גָאט בֵּרַכְךָ עֶר הָאט דִיר גֶעבֶּענְטְשְׁט בְּכֹל אִין אַלֶע זַאכֶען וָואס דוּ הָאסְט גֶעטָאן [צייו רש"י] יָדַע לֶכְתְּךָ עֶר הָאט גִיוואוּסְט דַיין גֵיין אֶת אִין דֶעם גְרוֹסֶען מִדְבָּר אוּנ עֶר הָאט דִיר גִיגֶעבֶּן דָארְטֶן דַיין בַּדֶערְפֶענִישׁ זֶה עֶס אִיז שׁוֹן פֶערְצִיג יָאר יְיָ אִיז דַיין גָאט מִיט דִיר לֹא עֶס הָאט דִיר נִיט גֶעפֶעלְט קֵיין זַאךְ: (ח) וַנַּעֲבוֹר מֵאֵת אַחֵינוּ בְּנֵי עֵשָׂו אוּנ מִיר זֶענֶען אַוֶועק גִגַאנְגֶען פוּן אוּנְזֶערֶע בְּרִידֶער פוּן עֵשָׂו'ס קִינְדֶער הַיּוֹשְׁבִים בְּשֵׂעִיר וָוס זֵיי זִיצֶן אִין שֵׂעִיר מִדֶּרֶךְ וִוי מֶען גֵייט פוּן אֵילַת אוּנ פוּן עֶצְיוֹן גֶּבֶר וַנֵּפֶן וַנַּעֲבוֹר אוּנ מִיר הָאבֶּן זִיךְ גֶעקֶערְט אוּנ מִיר זֶענֶען גֶעגַאנְגֶען דֶּרֶךְ דוּרְךְ דֶעם וֶועג פוּן מִדְבַּר מוֹאָב: (ט) וַיֹּאמֶר יְיָ אֵלַי

משלי יהודא

(ט) אַל תָּצַר אֶת מוֹאָב, דֶר יַלְקוּט שְׁרַייבְּט צְווֵיי מֶענְטְשֶׁן זֶענֶען אַמָאל גֶעגַאנְגֶען אִין וֶועג אוּנ זֵיי הָאבֶּן גִיזֶעהֶן עֶס ווֶערְט בַּאלְד נַאכְט, הָאבֶּן זֵיי גֶעזוּכְט אַ אָרְט צוּ נֶעכְטִיגֶן, זֵיי זֶענֶען גֶעגַאנְגֶען בִּיז שְׁפֶּעט אִין דֶר נַאכְט אוּנ זֶענֶען גֶעקוּמֶען אִין אַ אָרְטִיגֶען גַאסְט הוֹיז, אִיז אֵיינֶעם נִיט גֶעפֶעלֶין דֶר גַאסְט הוֹיז הָט עֶר גֶעוָואלְט מַאכֶן אַחֲרָיוּת מִיט דֶעם בַּעַל הַבַּיִת, הָט זַיין חָבֵר צוּ אִים גֶעזָאגְט דוּ מוּזְט דָאךְ דָא נֶעכְטִיגֶן, אַז דוּ וֶועסְט דִיךְ קְרִיגֶען מִיט דֶעם בַּעַל הַבַּיִת וָואוּ וֶועסְטוּ נֶעכְטִיגֶן, אַזוֹ הָט הקב"ה גֶעזָאגְט צוּ מֹשֶׁה דוּ ווילְסְט מַאכֶן אַ מִלְחָמָה מִיט מוֹאָב, דוּ וַוייסְט אַז דוּ דַארְפְסְט נֶעכְטִיגֶן אִין מוֹאָב, דַיין קֶבֶר וֶועט זַיין אִין מוֹאָב בִּיז צוּ תְּחִיַּת הַמֵּתִים:

מִלְחָמָה כִּי לֹא־אֶתֵּן לְךָ מֵאַרְצוֹ יְרֻשָּׁה כִּי לִבְנֵי־לוֹט נָתַתִּי אֶת־עָר יְרֻשָּׁה׃ י הָאֵמִים לְפָנִים יָשְׁבוּ בָהּ עַם גָּדוֹל וְרַב וָרָם כַּעֲנָקִים׃ יא רְפָאִים יֵחָשְׁבוּ אַף־הֵם כַּעֲנָקִים וְהַמֹּאָבִים יִקְרְאוּ לָהֶם אֵמִים׃

לְמֶעְבַּד עִמְּהוֹן קְרָב אֲרֵי לָא אֶתֵּן לָךְ מֵאַרְעֵהּ יְרֻתָּא אֲרֵי לִבְנֵי לוֹט יְהָבִית יָת לְחָיַת יְרֻתָּא׃ י אֵימְתָנֵי מִלְּקַדְמִין יְתִיבוּ בַהּ עַם רַב וְסַגִּי וְתַקִּיף כְּגִבָּרַיָּא׃ יא גִּבָּרָאֵי מִתְחַשְּׁבִין אַף אִנּוּן כְּגִבָּרָאֵי וּמוֹאָבָאֵי קָרַן

תו"א כי לבני לוט קידושין יח:

בית יהודא

הקב"ה הט גאר געבאטען די יודין זייא זאלען ניט מאכען אמלחמה מיט מואב (אבל מיראים היו אותם) אבער די יודין האבען געמעגט מאכען אמורא אויף די מואבים (ונראים להם כשהם מזוינים) אונ די יודין זענען געגאנגען געוואפענט צו די מואבים ווען זייא זענען געוועזען אנגעטאהן מיט געווער, די מואבים זאלען מיינען אז די יודין ווילען מיט זיי מאכען אמלחמה (לפיכך כתיב) דריבער שטייט אין פסוק (ויגר מואב מפני העם) מואב הט מורא געהאט פאר דעם פאלק יודין (שהיו שוללים ובוזזים אותם) די יודין האבען גערויבט פון מואב זייער פארמעגען ושלל איז רויב פון טייערע זאכען, בז איז רויב פון פראסטע זאכען) (אבל בבני עמון נאמר) אבער אויף די קינדער פון עמון הט הקב"ה געזאגט צו די יודין (ואל תתגר בם שום גרוי) איר זאלט אייך ניט רייצן מיט עמון אונ איר זאלט אויף זייא קיין מורא מאכען (בשכר צניעות אמם) ווייל זייער מוטער הט זיך געשעמט (שלא פרסמה על אביה) זיא הט ניט געזאגט פאר מענטשען אז זיא הט געבארען דעם קינד פון איר פאטער (כמו שעשתה הבכירה) וויא די עלצטע הט געטאן (שקראה שם בנה מואב) זיא האט גערופען דעם נאמען פון איר זוהן מואב ומאב ער איז געבארען פון מיין פאטער, אבער די יינגערע הט גערופען דעם נאמען פון איר זוהן עמון, ער איז געבארען פון איינעם פון מיין פאלק: וער). (שם המדינה) ער איז דער נאמען פון די לאנד וואס הקב"ה הט זיא געגעבען צו מואב: (י) (האמים לפנים וגו') זאגט רש"י הקב"ה האט געזאגט צו משה (אתה סבור) דו מיינסט (שזו ארץ רפאים שנתתי לו לאברהם) דאס איז דיא לאנד רפאים וואס איך האב געגעבען צו אברהם (לפי שהאמים שהם רפאים ישבו בה לפנים) ווייל די אמים וואס זענען אויך רפאים האבען געוואהנט אין די לאנד (אבל לא זו היא) אבער דאס איז ניט די לאנד (כי אותן רפאים הורשתי מפני בני לוט) וואורום די רפאים האב איך פארטריבען פר די קינדר פון לוט (והושבתים תחתם) אונ איך האב באזעצט דיא קינדער פון לוט אין זייער לאנד אויף דעם ארט פון דיא אמים: (יא) (רפאים יחשבו וגו'). מען מיינט (רפאים היו נחשבין אותן אמים) דיא אמים זענען געווען גערעכנט צו דיא רפאים (כענקים הנקראים רפאים) אזו וויא די ריזען וואס ווערען גערופען רפאים פאר וואס הט מען זיי גערופען רפאים (על שם שכל הרואה אותם ידיו מתרפות) ווייל וועלכער מענטש עס האט זיי געזעהן זענען אים שוואך געווארען זייגע הענט פון שרעק (אמים) הט מען זיי גערופען (על שם שאימתם מוטלת על הבריות)

רש"י

אסר להם על מואב אלא ם מלחמה אבל מיראים היו אותם ע ונראים להם כשהם מזויינים לפיכך כתיב (במדבר כב) ויגר מואב מפני העם שהיו שוללים ובוזזים אותם אבל בבני עמון נאמר ואל תתגר בם שום גרוי פ בשכר צניעות אמם שלא פרסמה על אביה כמו שעשתה הבכירה שקראה שם צ בנה מואב: ער. שם ק המדינה: (י) האמים לפנים וגו'. אתה סבור שזו ארץ רפאים שנתתי לו לאברהם ר לפי שהאמים שהם רפאים ישבו בה לפנים אבל לא זו היא כי אות' רפאים הורשתי מפני בני לוט והושבתים תחתם: (יא) רפאים יחשבו וגו'. רפאים היו נחשבים אותם אמים כענקים הנקראים רפאים ע"ש שכל הרואה אותם ידיו מתרפות: אמים. ע"ש שאימתם מוטלת על הבריות וכן ובשעיר ישבו

שפתי חכמים

משמע שהפנייה מורה על הפיכת פניהם לנד לפון ואע"פ שלא לוס כן רק לאחר עבור כל רוח דרומית של מואב מ"מ כשראו שלא אבה אדום הניחיהו והלכו כל רוח דרומית של מואב ואח"כ פנו לגד לפון כמו שנלטוו בהיותם בדרום של אדום והלכו כל רוח מזרחית של מואב ומלאו את ארץ סיחון ועוג כשהיו במזרח גבול ארץ ישראל וכו'. הרא"ם: ם דק"ל לא הל"ל אלא ואל תתגרו בם מלחמה ל"ל דהא בבני עמון לא נאמר אלא אל תתגרו בם סתם ומתרץ שלא אסר כו': ע ר"ל ישראל היו מיראים את המואבים: פ דהא לא כתיב מלחמה: צ ר"ל מאב שהוא לשון פריצות: ק דאי ר"ל עיר היה מפרש עיר פלונית: ר רל"ל מה בא הכתוב להודיענו במה שאמר האמים לפנים ישבו בה וגומר ומתרץ אתה סבור וכו' כלומר הז' אומות שנתתי

דעת זקנים מבעלי התוספות

שנתן הקב"ה לאברהם דכתיב את הקיני ואת הקנזי וגו' ואת החוי ואת הפרזי ואת הרפאים וכן כתיב במואב רפאים יחשבו אף הם סבורים וחושבים בני אדם שהיא ארץ רפאים ואינם כן כי המואבים יקראו להם אימים שאימתם מוטלת על הבריות ואין להם דין בארצם. ובעמון כתיב ארץ רפאים תחשב גם היא כלו' אף היא סבורין היו בני אדם שהיא ארץ רפאים ואינו כן כי אם העמונים יקראו להם זמזומים על שם שהיו בעלי מחשבות ותחבולות וכל אלו עם רב וגדול ורם כענקים ולפי שבטחו בחכמתם ובגבורתם היו מורדין בהקב"ה והוא השמידם ומסרם ביד חלשים מהם. אבל שאר האומות שלא היה להם לישראל שום טענה על ארצם לא הוצרכו להזהיר:

פירוש לתורת אלהים

אונ גאט הט געזאגט צו מיר אל תצר את מואב דו זאלסט ניט בעלאגערען מואב ואל תתגר בם מלחמה אונ דוא זאלסט ניט פארפירען מיט זיי אשטרייט כי וואורום איך וועל דיר ניט געבען מארצו פון זיין לאנד קיין ארב כי לבני לוט דען צו די קינדער פון לוט נתתי האב איך געגעבען די לאנד ער פר איין ארב: (י) האמים די פאלק אמים זענען פריער אין איר געזעסן [עיין רש"י] עם גדול דאס פאלק פון די אמים איז אגרוס פאלק ורב אונ רייך אין מענטשין אונ הויך אזו וויא די ריזן: (יא) רפאים דם פאלק פון אמים ווערין אוך

אן

יב וּבְשֵׂעִיר יָשְׁבוּ הַחֹרִים לְפָנִים
וּבְנֵי עֵשָׂו יִירָשׁוּם וַיַּשְׁמִידוּם
מִפְּנֵיהֶם וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם כַּאֲשֶׁר
עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לְאֶרֶץ יְרֻשָּׁתוֹ אֲשֶׁר־
נָתַן יְהוָה לָהֶם׃ יג עַתָּה קֻמוּ
וְעִבְרוּ לָכֶם אֶת־נַחַל זָרֶד וַנַּעֲבֹר
אֶת־נַחַל זָרֶד׃ יד וְהַיָּמִים אֲשֶׁר־
הָלַכְנוּ ׀ מִקָּדֵשׁ בַּרְנֵעַ עַד אֲשֶׁר־
עָבַרְנוּ אֶת־נַחַל זֶרֶד שְׁלֹשִׁים
וּשְׁמֹנֶה שָׁנָה עַד־תֹּם כָּל־הַדּוֹר
אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה מִקֶּרֶב הַמַּחֲנֶה
כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לָהֶם׃ טו וְגַם

לְהוֹן אֵימְתָנֵי׃ יב וּבְשֵׂעִיר
יְתִיבוּ חֹרָאֵי מִלְּקַדְמִין
וּבְנֵי עֵשָׂו תָּרְכִנּוּן
וְשֵׁצִינּוּן מִקֳּדָמֵיהוֹן
וִיתִיבוּ בְּאַתְרֵיהוֹן כְּמָא
דִי עֲבַד יִשְׂרָאֵל לְאַרְעָא
יְרֻתַּתְהּ דִיהַב יְיָ לְהוֹן׃
יג כְּעַן קוּמוּ וְעִבְרוּ לְכוֹן
יָת נַחְלָא דְזֶרֶד וַעֲבַרְנָא
יָת נַחְלָא דְזֶרֶד׃ יד וְיוֹמַיָּא
דִי הַלֵּכְנָא מֵרְקַם גֵּיאָה
עַד דִי עֲבַרְנָא יָת נַחְלָא
דְזֶרֶד תְּלָתִין וְתַמְנֵי שְׁנִין
עַד דְּסַף כָּל דָּרָא
גֻּבְרֵי מְגִיחֵי קְרָבָא מִגּוֹ
מַשְׁרִיתָא כְּמָא דִי קַיִּים
יְיָ לְהוֹן׃ טו וְאַף מְחָא מִן

רשב"ם

(יב) כאשר עשה ישראל. וגם זה כתב משה להודיע לישראל שלא ידאגו כלום. אם לאומות הללו נתן נחלה לכבוד אבותינו כל שכן שיקיים לישראל לתת להם נחלת עמים שנשבע לאבות: (יד) והימים אשר הלכנו מקדש ברנע. ממקום שילוח מרגלים שלשים ושמנה שנה. כי בשנה שניה שלח מרגלים: אנשי המלחמה. בני עשרים שנה יוצאי צבא. ואני הצעיר אומר אנשי המלחמה היו אותם שנא' בהם ויעפילו לעלות אל ראש ההר כמו שאמר ותחגרו איש את כלי מלחמתו. ומשה אמר להם לא תעלו ולא תלחמו וכן ביהושע הוא אומר כי ארבעים שנה הלכו בני ישראל במדבר עד תם כל הגוי אנשי המלחמה היוצאים ממצרים אשר לא שמעו בקול ה', אשר נשבע ה' להם לבלתי הראותם את הארץ אשר וגו'. ולפיכך קורא אותם אנשי המלחמה ואינו אומר אנשי מלחמה סתם כי אם אנשי המלחמה הידועים לנו שעברו על פי הקב"ה אבל על הנשארים שנלחמו עם סיחון

רש"י

החורים ונתתים לבני עשו: (יב) יירשום. ל' הווה כלומר

בית יהודא

נוייל זייער מורא איז געווען אויף די מענטשן, מענטשען האבן פר זיי מורא געהאט וכן ובשעיר ישבו החורים ונתתים

לבני עשו) אין לאנד שעיר האבען אמאהל געוואהנט דיא חורים, אוג איך האב זייער לאנד געגעבן צו דיא קינדער פון עשו: (יב) ויירשום. זאגט רש"י (לשון הוה) אשטענדיגקייט, יירשום איז דערטייטש זיי וועלען זיי ירשנען אויף

שפתי חכמים

לאברהם אחד מהם נקרא רפאים אם כן סבור אתה שזו רפאים ר"ל מה שישבו שם אמים זו רפאים הם שנתתי לאברהם אבל לא תעלה על דעתך כך ומפרש והולך לפי שאמים שהם רפאים ישבו בה לפנים אבל לא זו היא כי אותן רפאים ר"ל שישבו בו כבר הורשתי מפני בני לוט והושבתי בני לוט תחתם וכיון דלאו ארץ רפאים היא למה נקרא רפאים ומפרש דרפאים היו נחשבים אותם אמים והיאך נקראו רפאים כיון

פירוש לתורת אלהים

אן גרופען רפאים כענקים אזוי וויא דיא ריזען
ווערען אן גערופען רפאים והמואבים אונ דאס
פאלק מואבים יקראו רופען זייא אמים [עיין רש"י]:
(יב) ובשעיר אונ אין שעיר איז דאס פאלק חורים
פריער געזעסן ובני עשו אונ די קינדער עשו האבן זיי
פר טריבן וישמידום אונ זיי האבן זיי פאר טיליגט
וישבו אונ זייא האבן זיך בזעצט אויף זייער ארט
כאשר אזו ווי די יודן האבן גטאן לארץ צו די לאנד
וואס זיי האבן גערשת אשר וואס גאט הט זיי געגעבן
אונ האבן פר טריבן די פעלקר וואס זיי האבן דארטן
פריער געוואנט אזו האבן די קינדער פון עשו פאר
טריבן דעם חורי וואס ער האט פריער געוואנט אין
דעם לאנד וואס גאט הט זיי געגעבן פר אירושה:

(יג) עתה יעצט שטייט אוף אונ גייט אריבר את נחל
זרד דעם טייך וואס הייסט זרד ונעבור אונ מיר זענען
אריבר גיגאנגן דעם טייך זרד: (יד) והימים אונ די
טעג וואס מיר זענען גגאנגן פון קדש ברנע עד אשר
ביז מיר זענען אריבר גגאנגן את נחל זרד דעם טייך
זרד שלשים הט גדויערט אכט אונ דרייסיג יאר עד
תם ביז עס איז אום גשטארבן דר גאנצר דור אנשי
המלחמה פון די וואס מען הט זיי גירעכינט פייהיג
צו דר שטרייט דס הייסט פון אזעלכע וואס זענען אלט
צוואנציג יאר אונ העכר מקרב המחנה פון דער מחנה
כאשר אזו וויא גאט האט גשווארן אז זיי זאלן אום
שטארבן אין דר מדבר: (טו) וגם אונ דר שלאק פון
גאט איז אויך גוועזן אין זיי להמם צו פר טיליגן זיי פון

יַד־יְהוָה הָיְתָה בָּם לְהֻמָּם מִקֶּרֶב
הַמַּחֲנֶה עַד תֻּמָּם: טז וַיְהִי כַאֲשֶׁר
תַּמּוּ כָּל־אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה לָמוּת
מִקֶּרֶב הָעָם: ס יז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֵלַי
לֵאמֹר: יח אַתָּה עֹבֵר הַיּוֹם אֶת־גְּבוּל
מוֹאָב אֶת־עָר: יט וְקָרַבְתָּ מוּל בְּנֵי
עַמּוֹן אַל־תְּצֻרֵם וְאַל־תִּתְגָּר בָּם כִּי
לֹא־אֶתֵּן מֵאֶרֶץ בְּנֵי־עַמּוֹן לְךָ יְרֻשָּׁה
כִּי לִבְנֵי־לוֹט נְתַתִּיהָ יְרֻשָּׁה: כ אֶרֶץ

אונקלוס

קֳדָם יְיָ הֲוָת בְּהוֹן
לְשֵׁיצָיוּתְהוֹן מִגּוֹ מַשְׁרִיתָא
עַד דִּשְׁלִימוּ: טז וַהֲוָה
כַּד שְׁלִימוּ כָּל גֻּבְרֵי
מְגִיחֵי קְרָבָא לִמְמָת
מִגּוֹ עַמָּא: יז וּמַלִּיל
יְיָ עִמִּי לְמֵימָר: יח אַתְּ
עָבַר יוֹמָא דֵין יָת תְּחוּם
מוֹאָב יָת לְחָיָת: יט וְתִקְרַב
לְקָבֵל בְּנֵי עַמּוֹן לָא
תְצוּר עֲלֵיהוֹן וְלָא
תִתְגָּרֵי לְמֶעְבַּד עִמְּהוֹן
קְרָב אֲרֵי לָא אֶתֵּן
מֵאַרְעָא בְּנֵי עַמּוֹן לָךְ
יְרֻתָּא אֲרֵי לִבְנֵי לוֹט
יְהַבְתַּהּ יְרֻתָּא: כ אַרְעָא

הג"א ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה תענית ל ב"ב קכא: וידבר ה' אלי תענית שם ב"ב שם: אל תצרם ואל תתגר בם נזיר כג ב"ק לח הוריות יא:

רשב"ם

ויה: אינו קורא אותם אנשי המלחמה כי על פי הקב"ה נלחמו ואותם נכנסו לארץ כי לא היו בני כ' בעת המלחמה הראשונה בשנה ב' כשנלחמו [כשנשלחו] המרגלים: (יט) כי לבני לוט. בשביל שהיה קרובו של אברהם וכל שכן אתם שבני אברהם אתם: (כ) ארץ רפאים תחשב אף הוא. כמו רפאים

רש"י

כתתי בהם כח שיהיו מורישים אותם והולכים: (טו) היתה בם. למהר ולהומם בתוך מ' שנה שלא יגרמו לבניהם עוד להתעכב במדבר: (טז) ויהי כאשר תמו וגו': (יז) וידבר ה' אלי וגו'. אבל משלוח המרגלים עד כאן לא נאמר בפ' (זו) וידבר אלא ויאמר ללמדך שכל ל"ח שנה שהיו ישראל נזופים לא נתייחד עמו הדבור בל' חבה פנים אל פנים וישוב הדעת ללמדך שאין השכינה שורה על הנביאים אלא בשביל ישראל: אנשי המלחמה. מבן כ' שנה היוצאים בצבא: (יח) אתה עובר היום את גבול מואב וגו' וקרבת מול בני עמון וגו'. מכאן שארץ עמון לצד צפון: (כ) ארץ

בית יהודא

איביג (כלומר) מען מיינט הקב"ה הט געזאגט (נתתי בהם כח שיהיו מורישים אותם והולכים) איך האב געגעבען כח אין די קינדער פון עשו זיי זאלען קענען ירשנען די לאנד שעיר אויף איביג ביז זיי וועלען קענען די לאנד איינגעמען אין גאנצען: (טו) והיתה בם). די האנט פון הקב"ה איז געוועזען אין אייערע אלטערען מען זאל זייא געשווינט פארטומלען אין די פערציג יאהר זיי זאלען ניט זינדיגען מער (שלא יגרמו לבניהם עוד להתעכב במדבר) זייא זאלען ניט מאכען מיט זייערע זינד זייערע קינדער זאלען דארפען לייגער זיין אין דר מדבר: (טז) ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה). ווען אלע מלחמה מענטשען (מבן עשרים שנה היוצאים בצבא) וואס זענען פון צוואנציג יאהר אונ ווייטר וואס גייען אין אמלחמה, זענען אלע געשטארבען אין דער מדבר, נאכדעם (יז) וידבר ה' אלי וגו'). האט הקב"ה גערעט צוא מיר (אבל משלוח המרגלים עד כאן) אבער פון די צייט וואס מען האט געשיקט דיא מרגלים ביז איצט (לא נאמר בפרשה וידבר) שטייט ניט אפילו אין איין פרשה דר ווארט וידבר (אלא ויאמר) נאר עס שטייט ויאמר נעם שטייט ניט וידבר ה' נאר עס שטייט ויאמר ה'ו (ללמדך) דיך צוא לערנען (שכל ל"ח שנה שהיו ישראל נזופים במדבר) דיא גאנצע אכט אונ דרייסיג יאהר וואס די יודין זענען געווען ביי הקב"ה ווייא אין חרם אין דר מדבר (לא נתיחד עמו הדבור בלשון חבה פנים אל פנים בישוב הדעת) האט הקב"ה ניט גערעט מיט משה מיט ליבשאפט אפנים געגען אפנים בערוהיגט: (יח) ואתה עובר היום את גבול מואב וקרבת אל מול בני עמון). זאגט רש"י (כאן שארץ עמון לצד צפון) פון דאנען ווייסען מיר אז דיא לאנד פון עמון איז אין צפון זייט: (כ) וארץ רפאים

שפתי חכמים

דנקראו אמים ומפרש כענקים הנקראים רפאים על שם וכו' שלא האמים מי שראה אותם ידיו מתרפות מ"ה נקראו אמים ע"ש אימתם וכו' כך מפרש רש"י חבורו של קרא: ש שכל הדברים ההווים תמיד נופל בם ל' עתיד ועבר אבל אותם דברים שאינן אלא לפי שעה כזו ישיר ניכרת לפרש על המחשבה. הרא"ם: ת דכל זמן שאחד מהן קיים לא באו בכניסה לארץ: א ה"פ לא נאמר וידבר בלשון חבה שלא

פירוש לתורת אלהים

דר מחנה עד תמם ביז זיי זיינען אלע געשטארבען [ע' רש"י]: (טז) ויהי אונ עס איז געוועז אז עס האבען זיך געענדיגט אלע מענטשען וואס זיינען געוועזען געציילט צו דר מלחמה צו שטארבען פון דעם פאלק: (יז) וידבר יי' האט גאט צו מיר גערעט לאמר אזו צו זאגען: (יח) אתה דו וועסט היינט אריבער גיין את גבול מואב דעם גרענעץ פון מואב את ער דם לאנד ער: (יט) וקרבת אונ דו וועסט געהענען מול בני אקעגען די קינדער פון עמון אל תצרם זאלסטו זיי ניט בלאגערען ואל תתגר אונ דו זאלסט דיך מיט זיי ניט רייצען כי לא אתן ווארום איך וועל ניט געבען מארץ פון דעם לאנד פון עמון לך צוא דיר ירושה פר איין ארב כי דען צו דיא קינדער פון לוט נתתיה האב איך דם געגעבען אירושה: (כ) ארץ דיא לאנד פון עמון ווערט אויך גירעכענט פר די לאנד

פון

רפאים תחשב אף־הוא רפאים
ישבו־בה לפנים והעמנים יקראו
להם זמזמים: כא עם גדול ורב ורם
כענקים וישמידם יהוה מפניהם
ויירשם וישבו תחתם: כב כאשר
עשה לבני עשו הישבים בשעיר
אשר השמיד את־החרי מפניהם
ויירשם וישבו תחתם עד היום
הזה: כג והעוים הישבים בחצרים
עד־עזה כפתרים היצאים מכפתר

אונקלוס

גבריא מתחשבא אף
היא גבראי יתיבו בה
מלקדמין ועמונאי קרן
להון חשבני: כא עם
רב וסגי ותקיף כגבריא
ושצינון יי מקדמיהון
ותרכונון ויתיבו
באתריהון: כב כמא די
עבד לבני עשו דיתבין
בשעיר די שצי ית
חוראי מקדמיהון
ותרכונון ויתיבו
באתריהון עד יומא
הדין: כג ועואי דיתבין
בדפיח עד עזה קפוטקאי
דנפקו מקפוטקיא שצנון

ת"א והעוים חולין ס:

רשב"ם

שניתן לאברהם בין הבתרים שכתוב שם את החתי ואת הפרזי ואת הרפאים. אף הוא נחשב כרפאים ואעפ"כ נפלו לפניהם ונצחום וכל שכן שאתם תירשון: תחשב. אבל לא נקראת ארץ רפאים כי אם ממלכת עוג בבשן שכתוב בה לבנינו ההוא יקרא ארץ רפאים כלומר הוא רפאים שנאמר בין הבתרים ולכך ירשום ישראל: (כג) בפרק אלו טריפות בגמרא עוים מתימן באו ולמה נקראו עוים שעוו את מקומם. ד"א שאיוו לאלהות הרבה ואל"ף מתחלפת בעי"ן. ד"א שכל הרואה אותם אוחזתו עוית פי' חולי ששמו כן. ובבראשית רבה עוים שהצדו (נ"ל שלדו את העולם ושהולדו וכו'. ופי' החריבו העולם בזמנם וגרמו שיהיה לעתיד במבול) את העולם והוצדו מן העולם וגרמו לעולם שיצוד הה"ד עוה עוה עוה אשימנה. ר' אלעזר בר' שמעון אומר שהיו בקיאין בעפרות כנחש תמן צווחין לחיויא עויא: כפתורים היוצאים מכפתור השמידום וישבו תחתם. אף אתם תדעו כי הקב"ה ינחילכם

רש"י

רפאים תחשב. ארץ רפאים נחשבת אף היא לפי שהרפאים ישבו בה לפנים אבל לא זו היא שנתתי לאברהם: (כג) והעוים היושבים בחצרים וגו'. (חולין ס) עוים מפלשתים הם שעמהם הם נחשבים בס' יהושע שנאמר (יהושע יג) חמשת סרני פלשתים העזתי והאשדודי והאשקלוני והגתי והעקרוני והעוים ומפני השבועה שנשבע

בית יהודא

תחשב אף היא. די לאנד ווערט אויך גערעכנט צו דיא רפאים (לפי שהרפאים ישבו בה לפנים) ווייל אמאהל האבן די רפאים געוואהנט אין דעם לאנד (אבל לא זו היא שנתתי לאברהם) אבער דס איז ניט די לאנד רפאים וואס איך האב געגעבן צו אברהם: (כג) והעוים היושבים בחצרים וגו'. זאגט רש"י (עוים מפלשתים הם) די פאלק עוים זענען פון פלשתים (שעמהם הם נחשבים בספר יהושע) ווארום אין ספר יהושע ווערן די עוים גערעכנט צו זאמען מיט די פלשתים (שנאמר) ווארום עס שטייט אין פסוק (חמשת סרני פלשתים) די פינף שרים פון פלשתים, דאס זענען זיי העזתי והאשדודי והאשקלוני והגתי והעקרוני והעוים (ומפני השבועה שנשבע אברהם

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כג) והעוים היושבים בחצרים עד עזה. עתה מפרש היכן החוי. והעוים כמו והחוים והעי"ן והחי"ת מתחלפות והחוים אם תרצו לידע היכן הם בחצרים הם יושבים כי לא היו חוששין לישב בערי חומה לפי שהיו גבורים וארץ רפאים היא ממלכת עוג כדכתיב ההוא יקרא ארץ רפאים היא שנתתי לאברהם אביהם באו וירשו אותה אבל ארץ מואב שנטלו מן האימים שהם גדולים כענקים ורפאים אינו אותו רפאים שנתתי לאברהם כי המואבים יקראו כו' וגם ארץ בני עמון שלקחו מן הזמזומים:

שפתי חכמים

נאמר וידבר אלי כמ"ש הכא אלא וידבר סתם שאינו לשון חבה מצאתי בשם מהרי"ן. וא"ת והא בפרשת בהעלותך פירש רש"י על פסוק ותדבר מרים שהוא ל' עז ואינו ל' חבה. וי"ל דכל מקום דכתיב וידבר ה' שם הויה הוא דבור של חבה אע"פ שהוא עז הוא חבה יתירה נודעת לו ולא ויאמר ה' דמגלינו לפרש ויאמר ה' ע"י שליח כמו ויאמר

פירוש לתורת אלהים

פון די רפאים רפאים ווארום די רפאים זענן דארטן פריער געזעסין אבר עס איז ניט די לאנד פון דיא רפאים וואס איך האב גיגעבן צו אברהם והעמונים און די עמונים האבען זייא אן גירופען זמזומים: (כא) עם גדול דס איז אגרויסע פאלק ורב מיט אפולע מענטשין און הויך ווי די ריזין וישמידם נאר גאט האט זיי גימאכט פר טיליגן מפניהם דורך דיא בני לוט ויירשום און זיי האבן זיי פר טריבען און זייא האבן זיך בזעצט אוף זייער ארט: (כב) כאשר אזו ווי גאט האט גיטאן צו עשו'ס קינדער היושבים וואס זיי זיצן אין שעיר אשר וואס ער האט גימאכט פאר טיליגן דעם חורי מפניהם דורך זיי ויירשום און דיא עשו'ס קינדער האבן זיי פר טריבן וישבו און זייא האבן זיך בזעצט אוף דעם ארט פון חורי עד היום ביז היינטיגן טאג אזו האט ער גימאכט פר טיליגן דיא זמזומים דורך לוט'ס קינדער און נאך דעם האבן זיך לוט'ס קינדער באזעצט אוף דעם ארט פון דיא זמזומים: (כג) והעוים און דיא פאלק פון עוים וואס שטאמען פון פלשתים היושבים בחצרים וואס זייא זיצען אין חצרים עד ביז עזה [עיין רש"י]

הִשְׁמִידֻם וַיֵּשְׁבוּ תַחְתָּם׃ כד קוּמוּ סְּעוּ וְעִבְרוּ אֶת־נַחַל אַרְנֹן רְאֵה נָתַתִּי בְיָדְךָ אֶת־סִיחֹן מֶלֶךְ־חֶשְׁבּוֹן הָאֱמֹרִי וְאֶת־אַרְצוֹ הָחֵל רָשׁ וְהִתְגָּר בּוֹ מִלְחָמָה׃ כה הַיּוֹם הַזֶּה אָחֵל תֵּת פַּחְדְּךָ וְיִרְאָתְךָ עַל־פְּנֵי הָעַמִּים תַּחַת כָּל־הַשָּׁמָיִם אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן שִׁמְעֲךָ וְרָגְזוּ וְחָלוּ מִפָּנֶיךָ׃ כו וָאֶשְׁלַח מַלְאָכִים מִמִּדְבַּר

אונקלוס

וִיתִיבוּ בְּאַתְרֵיהוֹן׃ כד קוּמוּ טוּלוּ וְעִבַרוּ יָת נַחְלָא דְאַרְנוֹן חֲזֵי דִּמְסָרִית בִּידָךְ יָת סִיחוֹן מַלְכָּא דְחֶשְׁבּוֹן אֱמֹרָאָה וְיָת אַרְעֵהּ שָׁרֵי לְתָרְכוּתֵהּ וְאִתְגָּרֵי לְמֶעְבַּד עִמֵּהּ קְרָבָא׃ כה יוֹמָא הָדֵין אֲשָׁרֵי לְמִתַּן זִעְתָּךְ וְדַחַלְתָּךְ עַל אַפֵּי עַמְמַיָּא דִּי תְחוֹת כָּל שְׁמַיָּא דִּי יִשְׁמְעוּן שִׁמְעָךְ וִיזוּעוּן וְיִדְחֲלוּן מִן קֳדָמָךְ׃ כו וּשְׁלָחִית אִזְגַּדִּין

חמשי ח׳ מ׳ ששי

רשב"ם

את אשר נשבע לאבותיכם: (כד) והתגר בו. כמו והתגרה:

תו"א אחל תת תענית ל: אשר ישמעון תענית שם ע"ז כה: ממדבר קדמות שבת פט:

בעל הטורים

(כד) ראה נתתי בידך את סיחון. מלמד שהראהו שרו של סיחון בידו כפות: החל. ד׳. ב׳ הכא ואידך החל וכלה. וגלות החל הזה. החל רש החל וכלה שהיו משבעה עממין שנאמר בהם לא תחיה כל נשמה וגלות החל מלמד שרמז למשה הגלות א"נ כי היכי דכתיב הכא החל רש אף התם נמי כתיב ירשו את ערי הנגב. וכדאיתא בתנחומא כל הנסים שעשה הקב"ה במדבר עתידין להעשות לישראל בציון: (כה) היום הזה. רמז שיעמיד לו השמש שהשמש נקרא יום. הזה אחל בגי׳ בחמה: אחל. ג׳ דין ואידך אחל גדלך ואידך ולא אחל את שם קדשי וזהו שדרשו שעמדה חמה למשה כמו שעמדה ליהושע ומנא לן דאיירי בעמידת חמה דכתיב ואת שם קדשי אודיע וגו׳ ולא אחל את שם קדשי עוד ובעמידת החמה נודע שם קדשו בכל הארץ:

בית יהודא

לַאֲבִימֶלֶךְ) אונ וועגן די שְׁבוּעָה וָוס אַבְרָהָם הָט גֶעשְׁוואוֹרֶן צוּ אֲבִימֶלֶךְ (לֹא יָכְלוּ יִשְׂרָאֵל לְהוֹצִיא אַרְצָם מִיָּדָם) הָאבֶּען די יוּדִין נִיט גֶעקֶענְט אַוֶועקְנֶעמֶען דָּי לַאנְד פוּן זֵיי (וְהֵבֵאתִי עֲלֵיהֶם כַּפְתּוֹרִים וְהִשְׁמִידוּם וַיֵּשְׁבוּ תַחְתָּם) הָט הקב"ה גֶעבְּרַאכְט די כַּפְתּוֹרִים אוּנ הָאבֶּן גֶעהַאט אַמִלְחָמָה מִיט דִּי פְּלִשְׁתִּים אוּנ דִּי כַּפְתּוֹרִים הָאבֶען אַרוֹיסְגֶעטְרִיבֶּען דִּי פְּלִשְׁתִּים פוּן זֵייעֶר לַאנְד אוּנ דִּי כַּפְתּוֹרִים הָאבֶּען זִיךְ בַּזֶעצְט אִין זֵייעֶר לַאנְד (וְעַכְשָׁיו אַתֶּם מוּתָּרִים לְקַחְתָּהּ מִיָּדָם) אִיצְט מֶעגְען דִיא יוּדִין אַוֶעקְנֶעמֶען דִּי לַאנְד פוּן דִּי כַּפְתּוֹרִים׃ (כה) וְתַחַת כָּל הַשָּׁמַיִם. זָאגְט רש"י (לָמַד שֶׁעָמְדָה חַמָּה לְמשֶׁה בְּיוֹם מִלְחֶמֶת עוֹג) דֶר פָּסוּק לֶערְנְט אוּנְז וֶוען משֶׁה הָאט גֶעהַאט מִלְחָמָה מִיט עוֹג אוּנ אִין מִיטֶען מִלְחָמָה אִיז גֶעקוּמֶען דִּי צַייט דִיא זוּנֶן זָאל אוּנְטֶערְגֵיין, אִיז דִּי זוּנֶן גֶעבְּלִיבֶּען שְׁטֵיין אוּנ נִיט אוּנְטֶערְגֶעגַאנְגֶען בִּיז דִּי מִלְחָמָה הָט זִיךְ גֶעעֶנְדִיגְט (וְנוֹדַע הַדָּבָר תַּחַת כָּל הַשָּׁמַיִם) אוּנ דִיא זַאךְ אִיז בֶּעוואוּסְט גֶעווארֶען צוּ אַלֶע מֶענְטְשֶׁען וָוס זֶענֶען אוּנְטֶער דֶעם הִימֶעל׃ (כו) וּמִמִּדְבַּר קְדֵמוֹת). משֶׁה הָט גֶעזָאגְט (אַע"פ שֶׁלֹּא צִוַּנִי הקב"ה לִקְרוֹא

רש"י

ב אברהם לאבימלך לא יכלו ישראל להוציא ארצם מידם והבאתי עליהם כפתורים והשמידום וישבו תחתם ועכשיו אתם מותרים לקחתה מידם: (כה) תחת כל השמים. (תענית כ וע"ז כה) למד שעמדה ג חמה למשה ביום מלחמת עוג (ס"א סיחון) ונודע הדבר תחת כל השמים: (כו) ממדבר קדמות. אע"פ שלא צוני המקום ד לקרא

שפתי חכמים

ה׳ לה שפירושו ע"י שליח וכמו ויאמר אני חותנך יתרו וגומר וכמו ויאמר ליוסף הנה אביך חולה לאפוקי ל׳ וידבר הוא דבור של חבה פה אל פה כדכתיב פה אל פה אדבר בו אע"פ שלכאורה אחר הוא לשון קשה לגבי משה הוא לשון חבה כמו שאמר הקב"ה לא כן עבדי משה וגו׳ עיין בגמרא דתענית (דף ל׳): ב רצונו לתרץ היאך מחובר קומו סעו ועברו וגו׳ אקרא דלמעלה הימנו משום דכפתורי׳ השמידו העוים וישבו תחתם משום זה קומו וסעו ומתרץ מפני השבועה וגו׳: ג דכתיב הכא אחל תת וגו׳ וכתיב התם גבי יהושע ביום תת וגו׳ מה התם עמדה חמה אף הכא עמדה חמה: ד דאל"כ מאי קדמות ומ"ש אף

דעת זקנים מבעלי התוספות

לאו היא נמי אותו רפאים כי העמונים יקראו להם זמזומים ולא נקראו רפאים כי אם מפני שרפאים ישבו בה: (כו) ממדבר

פירוש לתורת אלהים

הָאבּ אִיךְ גָאט גִיבְּרַאכְט אוֹיף זֵייא כַּפְתּוֹרִים דִי כַּפְתּוֹרִים הַיּוֹצְאִים מִכַּפְתּוֹר וָוס זַייְנֶען אַרוֹיס גִיגַאנְגֶען פוּן דֶער שְׁטָאט כַּפְתּוֹר הִשְׁמִידוּם וָועלְכֶע הָאבֶּען זֵייא פַארְטִילִיגְט וַיֵּשְׁבוּ תַחְתָּם אוּנ זֵייא הָאבֶּען זִיךְ בַּאזֶעצְט אוֹיף זֵייעֶר אָרְט [עיין רש"י]׃ (כד) קוּמוּ סְּעוּ שְׁטֵייט אוֹיף אוּנ צִיהְט וְעִבְרוּ אוּנ גֵייט אַרִיבֶּר דֶעם טַייךְ פוּן אַרְנוֹן רְאֵה זֶעה אִיךְ הָאבּ גִיגֶעבֶּען אִין דַיין הַאנְד דֶעם קֶענִיג פוּן חֶשְׁבּוֹן דֶר אֱמוֹרִי וְאֶת אַרְצוֹ אוּנ זַיין לַאנְד הָחֵל רָשׁ הֵייבּ זֵייא אָן צוּ פַר טְרַייבֶּן וְהִתְגָּר בּוֹ מִלְחָמָה אוּנ פַאנְג אָן מִיט זֵייא אַשְׁטְרֵייט׃ (כה) הַיּוֹם הַזֶּה דֶעם טָאג אָחֵל תֵּת וֶועל אִיךְ אָן הֵייבֶּן גֶעבֶּען פַּחְדְּךָ וְיִרְאָתְךָ דַיין אַנְגְסְט אוּנ דַיין פָארְכְט עַל אוֹיף דִי פֶעלְקֶר וָוס זֵייא זֶענֶען תַּחַת אוּנְטֶער דֶעם גַאנְצֶען הִימֶל אֲשֶׁר וָוס וִויא זֵייא וֶועלֶן נָאר הֶערֶען דַיין נָאמֶען וְרָגְזוּ וְחָלוּ וֶועלֶען זֵייא צִיטֶערֶען אוּנ וֶועלֶען זִיךְ פִירְכְטֶען פַאר דִיר׃ (כו) וָאֶשְׁלַח אוּנ אִיךְ הָאבּ גֶעשִׁיקְט מַלְאָכִים גֶעזַאנְדְטֶע פוּן דֶער מִדְבַּר קְדֵמוֹת צוּא סִיחוֹן

קְדֵמוֹת אֶל־סִיחוֹן מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן
דִּבְרֵי שָׁלוֹם לֵאמֹר: כז אֶעְבְּרָה
בְאַרְצֶךָ בַּדֶּרֶךְ בַּדֶּרֶךְ אֵלֵךְ לֹא
אָסוּר יָמִין וּשְׂמֹאול: כח אֹכֶל
בַּכֶּסֶף תַּשְׁבִּרֵנִי וְאָכַלְתִּי וּמַיִם
בַּכֶּסֶף תִּתֶּן־לִי וְשָׁתִיתִי רַק
אֶעְבְּרָה בְרַגְלָי: כט כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ־

אונקלוס

מִמַּדְבְּרָא דִקְדֵמוֹת לְוָת
סִיחוֹן מַלְכָּא דְחֶשְׁבּוֹן
פִּתְגָמֵי שְׁלָמָא לְמֵימָר:
כז אֶעְבַּר בְּאַרְעָךְ בְּאָרְחָא
בְּאָרְחָא אֵיזֵל לָא אֶסְטֵי
יַמִּינָא וּשְׂמָאלָא:
כח עֲבוּרָא בְּכַסְפָּא תְּזַבֵּן
לִי וְאֵיכוֹל וּמַיָּא בְּכַסְפָּא
תִּתֵּן לִי וְאֶשְׁתֵּי לְחוֹד
אֶעְבַּר בְּרַגְלָי: כט כְּמָא
דִי עֲבַדוּ לִי בְּנֵי עֵשָׂו
תו"א אכל בכסף ע"ז נו:

רש"י

לסיחון לשלום למדתי ממדבר סיני מן התורה שקדמה לעולם כשבא הקב"ה ליתנה לישראל חזר אותה על עשו וישמעאל וגלוי לפניו שלא יקבלוה ואעפ"כ פתח להם בשלום אף אני קדמתי את סיחון בדברי שלום. ד"א ממדבר קדמות ממך למדתי ה שקדמת לעולם יכול היית לשלוח ברק א' ולשרוף את המצריים אלא שלחתני מן המדבר אל פרעה לאמר שלח את עמי במתון: (כט) כאשר עשו לי בני עשו. לא לענין לעבור את ארצם אלא לענין ו מכר אוכל ומים:

בית יהודא

לְסִיחוֹן לְשָׁלוֹם) אֲפִילוּ הקב"ה הָט מִיךְ נִיט גֶעבֶּאטֶן אִיךְ זָאל רוּפֶן פְּרִידֶען צוּ סִיחוֹן (לָמַדְתִּי מִמִּדְבַּר סִינַי מִן הַתּוֹרָה שֶׁקָּדְמָה לָעוֹלָם) פוּן דֶעסְטְוֶועגֶן הָאבּ אִיךְ אִים גִיפְרֶעגְט מִיט פְּרִידֶען אוֹיבּ עֶר וֶועט אוּנְז לָאזֶען גֵיין דוּרְךְ זַיין לַאנְד, וָוארוּם דָם הָאבּ אִיךְ גֶעלֶערְנְט פוּן דִי תּוֹרָה וָוס זִיא אִיז גֶעגֶעבֶּען גֶעוָוארֶען אִין מִדְבַּר סִינַי, וָוס דִי תּוֹרָה אִיז גֶעוֶוען פְּרִיעֶר אֵיידֶער דִי וֶועלְט אִיז בֶּעשַׁאפֶען גֶעוָוארֶען (כְּשֶׁבָּא הקב"ה לִיתְּנָהּ לְיִשְׂרָאֵל) וֶוען הקב"ה אִיז גֶעקוּמֶען גֶעבֶּען דִי תּוֹרָה צוּ יוּדִין (חָזַר אוֹתָהּ עַל שֵׂעִיר וְיִשְׁמָעֵאל) אִיז הקב"ה פְרִיעֶר גֶעגַאנְגֶען מִיט דִי תוֹרָה צוּ עֵשָׂו אוּנ יִשְׁמָעֵאל אוּנ הָט בַּיי זֵיי גֶעפְרֶעגְט אוֹיבּ זֵיי ווילֶען נֶעמֶען דִיא תּוֹרָה (וְגָלוּי לְפָנָיו שֶׁלֹּא יְקַבְּלוּהָ) הקב"ה הָט גֶעוואוּסְט זֵיי וֶועלֶען דִיא תּוֹרָה נִיט נֶעמֶען (וְאַף עַל פִּי כֵן פָּתַח לָהֶם בְּשָׁלוֹם) פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָט הקב"ה אָנְגֶעהוֹיבֶּן רֵיידֶן מִיט זֵיי מִיט פְּרִידֶן (אַף אֲנִי קִדַּמְתִּי אֶת סִיחוֹן בְּדִבְרֵי שָׁלוֹם) אִיךְ הָאבּ אוֹיךְ פְּרִיעֶר גֶעשִׁיקְט צוּא סִיחוֹן אִים פְרֶעגֶען מִיט פְּרִידֶען (דָּבָר אַחֵר מִמִּדְבַּר קְדֵמוֹת) נָאךְ אַפְּשָׁט אִיז מִמִּדְבַּר קְדֵמוֹת מֵיינְט מֶען מֹשֶׁה הָט גֶעזָאגְט צוּ הקב"ה (מִמְּךָ לָמַדְתִּי) פוּן דִיר הָאבּ אִיךְ דָם גֶעלֶערְנְט (שֶׁקָּדַמְתָּ לָעוֹלָם) דוּ בִּיסְט דָאךְ פְּרִיעֶר פַאר דִי וֶועלְט (יָכוֹל הָיִיתָ לִשְׁלוֹחַ בָּרָק אֶחָד וְלִשְׂרוֹף אֶת הַמִּצְרִיִּים) דוּא הָאסְט גֶעקֶענְט שִׁיקֶען אֵיין בְּלִיץ אוּנ פַארְבְּרֶענֶען דִי מִצְרִיִּים, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶן הָאסְטוּ נִיט אַזוֹ גֶעטָאן (אֶלָּא שְׁלַחְתַּנִי מִן הַמִּדְבָּר אֶל פַּרְעֹה לֵאמֹר שַׁלַּח אֶת עַמִּי) נָאר דוּא הָאסְט מִיךְ גֶעשִׁיקְט פוּן דֶער מִדְבָּר אִיךְ זָאל גֵיין צוּא פַּרְעֹה אִים זָאגֶען שִׁיק אַרוֹיס מַיין פָאלְק יוּדִין (בְּמָתוּן) גַארְטְעֶנְדִיג מִיט גוּטֶע רֵייד, אַז עֶר הָט נִיט גֶעפָאלְגְט הָאסְטוּ אִים גֶעשְׁלָאגֶען, אִיךְ הָאבּ אַזוֹ גֶעטָאהְן מִיט סִיחוֹן: (כט) כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ לִי בְּנֵי עֵשָׂו. זָאגְט רַשִׁ"י (לֹא לְעִנְיַן לַעֲבוֹר אֶת אַרְצָם) מֹשֶׁה הָאט נִיט גֶעמֵיינְט סִיחוֹן זָאל אִים לָאזֶען גֵיין דוּרְךְ זַיין לַאנְד ווִיא אֱדוֹם הָט אִים גֶעלָאזְט גֵיין דוּרְךְ זַיין לַאנְד, אֱדוֹם הָט דָאךְ אִים נִיט גֶעלָאזְט גֵיין דוּרְךְ זַיין לַאנְד (אֶלָּא לְעִנְיַן מֶכֶר אוֹכֶל וּמַיִם)

דעת זקנים מבעלי התוספות

קדמות. מן המקום שהיה מדבר קודם שהוציא להם הקדוש ברוך הוא המים מן הסלע לכך קורהו מדבר קדמות לפי שמקודם היה מדבר ועתה הוא למוצאי מים. ולפי שרוב ארץ סיחון היתה משל עמון ומואב קראו להם לשלום אבל לעוג שהיו מחזיקין בארץ רפאים לא קראו לשלום שאין קוראין שלום לשבעה עממי' ד"א ממדבר קדמות מקדמוני' של עולם למדתי שהיה לו להרוג מצריים מיד ואע"פ כן שלח משה ואהרן לקרוא אל פרעה לשלום ואמר לו שלח עמי ויעבדוני וגם בשעת מתן תורה היה גלוי לפני הקב"ה שאין בני עשו ובני ישמעאל רוצים לקבל התורה ואפ"ה קראם הקב"ה לקבלה שנאמר וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן לכך ואשלח מלאכים וגו' דברי שלום לאמר. ואמרו רז"ל שתי אגרות שלח אחת של שלום מאת משה ואחת של מלחמה מאת ישראל. אמר ריש לקיש חס ושלום לא נתחלקו ישראל על משה אלא באגרת אחת כתבו שלום מלמעלה ומלחמה מלמטה זה שאמר הכתוב אני שלום וכי אדבר המה למלחמה. ולפיכך אמר הקב"ה לישראל חייבם שתירשו ארצם בשלום שנא' וענוים ירשו ארץ והתענגו על רוב שלום:

שפתי חכמים

ע"פ שלא גזכי המקום וכו' משמע דס"ל דוכי תקרב אל עיר וקראת אליה לשלום במלחמת רשות הכ' מדבר: ה דלפי' ראשון קשה למה כתב סתם קדמות דהא הרבה דברים קדמו לעולם והיה לו לפרש ולא לסתום לכן פי' ד"א וכו' ולפי טעם אחרון נמי קשה למה אמר ממדבר בשלמא אי קאי על התורה ניחא דהא נתינתה היה במדבר אלא אי קאי אהקב"ה למה נקט ממדבר לכן צריך לתרי טעמים: ו רגל"ת מה שכתוב אכל בכסף תשבירני וגו' רק אעברה ברגלי כאשר עשו לי בני עשו דהוא אדום משמע דאדום הניחו לו לעבור בארצו והלא בפ' חקת כתיב וימאן אדום וגו' ויט ישראל מעליו על זה פי' לא לענין לעביר וגומר וא"ת דכאן משמע דגם מואב מכרו להם אוכל ומים ובפ' כי תצא כתיב לא יבא עמוני ומואבי וגו' על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים ותירץ הרא"ם דשמא יש לחלק בין קדמו להסבירו שהמואבים לא קדמו

פירוש לתורת אלהים

דֶעם קֶענִיג פוּן חֶשְׁבּוֹן מִיט פְּרִידֶען רֵייד [עיין רש"י] לֵאמֹר אִים אַזוֹ זָאגֶען: (כז) אֶעְבְּרָה בְאַרְצֶךָ אִיךְ וֶועל אִיבֶּער גֵיין דַיין לַאנְד בַּדֶּרֶךְ אִיךְ וֶועל גֵיין אוֹיף דֶעם גְלַייכֶען וֶועג אִיךְ וֶועל נִיט אָפּ קֶערִין יָמִין וּשְׂמֹאול אִין דֶר רֶעכְטֶער אוּנ אִין דֶר לִינְקֶער הַאנְד: (כח) אֹכֶל בַּכֶּסֶף תַּשְׁבִּרֵנִי עֶסִין גַארְג וֶועסְטוּ מִיר פַאר קוֹיפִין פַאר גֶעלְד וְאָכַלְתִּי אוּנ אִיךְ וֶועל עֶסִין וּמַיִם אוּנ וַואסֶער וֶועסְטוּ מִיר גֶעבֶּען פַאר גֶעלְד וְשָׁתִיתִי אוּנ אִיךְ וֶועל טְרִינְקֶען רַק אִיךְ וֶועל נָאהֶר אִיבֶּער גֵיין מִיט מַיינֶע פִים: (כט) כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ לִי אַזוֹ

לי בני עשו הישבים בשעיר והמואבים הישבים בער עד אשר־אעבר את־הירדן אל־הארץ אשר־יהוה אלהינו נתן לנו: ל ולא אבה סיחן מלך חשבון העברנו בו כי־הקשה יהוה אלהיך את־רוחו ואמץ את־לבבו למען תתו בידך כיום הזה: ס ששי
לא ויאמר יהוה אלי ראה החלתי תת לפניך את־סיחן ואת־ארצו החל רש לרשת את־ארצו:
לב ויצא סיחן לקראתנו הוא וכל־

דיתבין בשעיר ומואבאי דיתבין בלחית עד דאעבר ית ירדנא לארעא דיי אלהנא יהב לנא: ל ולא אבי סיחון מלכא דחשבון למשבקנא למעבר בתחומה ארי אקשי יי אלהך ית רוחה ותקיף ית לבה בדיל לממסרה בידך כיומא הדין: לא ואמר יי לי חזי שריתי למִמסר קדמך ית סיחון וית ארעה שרי לתרכותה למירת ית ארעה: לב ונפק סיחון לקדמותנא הוא וכל

רשב"ם

(כט) והמואבים היושבים בער. אבל בשאר מואבים כתיב כהן אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים וכן היושבים בשעיר כמו שפירשתי למעלה אבל בני עשו הקרואים אדום יצאו לקראתכם בחרב ויט ישראל מעליו ויסובו את הר שעיר ימים רבים:

בית יהודא

משה הט געבעטן ביי סיחון ער זאל אים לאזן גיין דורך זיין לאנד, אונ ער זאל אים פארקויפן עסין אונ וואסער וויא עשו אונ מואב האבען געטאהן, זייא האבען אויך פארקויפט עסין מיט וואסער צו דיא יודין: ועד אשר אעבור את הירדן. זאגט רש"י (מוסב על אעברה בארצך) משה הט געבעטען בייא סיחון לאז מיך גיין דורך דיין לאנד ביז איך וועל אריבער גיין דעם ירדן: (לא) והחלותי תת לפניך. הקב"ה האט געזאגט צו משה איך האב שוין אנגעהויבען געבען פאר דיר סיחון מיט זיין לאנד (כפה שר של אמורים של מעלה תחת רגליו של משה והדריכו על צוארו) הקב"ה הט געלייגט דעם שר פון אמורי וואס ער איז אין הימעל אונטער די פיס פון משה אונ משה הט געטרעטען אויף זיין האלדז: (לב) ויצא סיחון. פרעגט רש"י לא שלח בשביל עוג לעזור לו.

רש"י

עד אשר אעבור את הירדן. מוסב על אעברה בארצך: (לא) החלותי תת לפניך. כפה שר של אמוריים של מעלה תחת רגליו של משה והדריכו על צוארו: (לב) ויצא

שפתי חכמים

אותם בלחם ובמים אבל מ"מ השכירו להם אוכל ומים בכסף אבל לא קדמו דקרא בלא כסף משמע עכ"ל. ועי"ל דה"ק לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' עמון לא יבא על דבר אשר לא קדמו וגו' ומואב לא יבא על אשר שכר עליך את בלעם וגו': ז ולא על אוכל בכסף וגו'

ליקוטי יוסף

(לא) ראה החלותי תת לפניך. דער מדרש פרעגט סיחון איז דאך געגעבן געווארען צו אלע יודן פאר וים האט הקב"ה געזאגט צו משה זעה איך האב אנגעהויבען געבען פאר דיר, נאר ווען הקב"ה וויל אראפווארפן א מלך פון זיין מלוכה, ווארפט ער פריער אראפ זיין שר, ווי עס שטייט אין פסוק יפקוד ה' על צבא המרום במרום, פריער ווערט גפעלט דר שר וואס איז אין הימעל, נאכדעם ועל מלכי האדמה, ווערט געפעלט דר מלך אויף די ערד, ווען דר שר פאלט אראפ, דעם שר קען מען ניט זעהן, נאר משה הט אים געקענט זעהן ווי הקב"ה הט צו אים געזאגט "זעה" אונ דיא יודען ווען זיי זענען געשטאנען לעבן ים האבן זיי געזעהן ווי דר שר פון מצרים ווערט דערטרונקן אין ים:

פירוש לתורת אלהים

ווי עס האבן מיט מיר געטאן בני עשו די קינדר פון עשו היושבים בשעיר וום זיי זיצן אין שעיר והמואבים אונ די מואבים היושבים בער וואס זיי זיצן אין ער האבן זיי אונז פר קויפט עסין ווארג אונ וואסער אזו וועט איר אונז אויך פר קופין איך וועל נור דורך גיין דיין לאנד עד ביז איך וועל איבר פארן דעם ירדן אל צוא דיא לאנד וום גאט גיט אונז: (ל) ולא אבה סיחון מלך חשבון אונ סיחון דער קעניג פון חשבון הט ניט גיוואלט העבירנו בו אונז לאזין איבער גיין דורך זיין לאנד כי ווארום דיין גאט הט הארט גימאכט זיין גימיט ואמץ אונ ער האט גישטארקט זיין הארץ למען אום ער זאל אים געבען אין דיין האנד כיום הזה אזו ווי דעם היינטיגען טאג: (לא) ויאמר יי אלי אונ גאט הט גיזאגט צו מיר ראה זעה איך האב אן גהובען צו געבן פר דיר סיחון [ע' רמ"י] ואת ארצו אונ זיין לאנד החל רש הייב איהם אן צוא פר טרייבען לרשת אונ צו ארבן זיין לאנד: (לב) ויצא סיחון לקראתנו אונ סיחון איז ארוס גגאנגן אקעגין

עִמּוֹ לַמִּלְחָמָה יָהְצָה׃ לג וַיִּתְּנֵהוּ
יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ לְפָנֵינוּ וַנַּךְ אֹתוֹ וְאֶת־
בָּנָו בניו קרי וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ׃ לד וַנִּלְכֹּד
אֶת־כָּל־עָרָיו בָּעֵת הַהִוא וַנַּחֲרֵם
אֶת־כָּל־עִיר מְתִם וְהַנָּשִׁים וְהַטָּף
לֹא הִשְׁאַרְנוּ שָׂרִיד׃ לה רַק הַבְּהֵמָה
בָּזַזְנוּ לָנוּ וּשְׁלַל הֶעָרִים אֲשֶׁר
לָכָדְנוּ׃ לו מֵעֲרֹעֵר אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת־
נַחַל אַרְנֹן וְהָעִיר אֲשֶׁר בַּנַּחַל וְעַד־
הַגִּלְעָד לֹא הָיְתָה קִרְיָה אֲשֶׁר
שָׂגְבָה מִמֶּנּוּ אֶת־הַכֹּל נָתַן יְהֹוָה
אֱלֹהֵינוּ לְפָנֵינוּ׃ לז רַק אֶל־אֶרֶץ

אונקלוס

עַמֵּהּ לַאֲגָחָא קְרָבָא
לְיָהַץ׃ לג וּמְסָרֵהּ יְיָ
אֱלָהַנָא קֳדָמַנָא וּמְחֵינָא
יָתֵהּ וְיָת בְּנוֹהִי וְיָת כָּל
עַמֵּהּ׃ לד וּכְבַשְׁנָא יָת כָּל
קִרְווֹהִי בְּעִדָּנָא הַהִיא
וְגַמַּרְנָא יָת כָּל קִרְוֵי
גֻבְרַיָּא וּנְשַׁיָּא וְטַפְלָא לָא
אַשְׁאַרְנָא מְשֵׁיזֵב׃ לה לְחוֹד
בְּעִירָא בֹּזַנָא לָנָא וַעֲדֵי
קִרְוַיָּא דִּי כְבַשְׁנָא׃
לו מֵעֲרוֹעֵר דִּי עַל כֵּיף
נַחֲלָא דְאַרְנוֹן וְקַרְתָּא דִּי
בְנַחְלָא וְעַד גִּלְעָד לָא
הֲוַת קַרְתָּא דִּי תְקֵפַת
מִנַּנָא יָת כֹּלָּא מְסַר יְיָ
אֱלָהַנָא קֳדָמַנָא׃ לז לְחוֹד
לְאַרְעָא בְּנֵי עַמּוֹן לָא

בעל הטורים

(לה) רק הבהמה. רק מיעוט הוא רק הכחושים אבל השמנים ראשית החרם תקריבנו לה׳:

רש״י

סיחון. לא שלח בשביל עוג לעזור ח לו ללמדך שלא היו צריכים זה לזה: (לג) ואת בניו. בנו כתיב ט שהיה לו בן גבור כמותו: (לד) מתם. אנשים. בביזת סיחון נאמר בזזנו לנו ל׳ ביזה שהיתה חביבה עליהם ובוזזים איש לו וכשבאו לביזת עוג כבר היו שבעים ומלאים והיתה בזויה בעיניהם ומקרעין ומשליכין בהמה ובגדים ולא נטלו כי אם כסף וזהב לכך נאמר בזונו

בית יהודא

פאר וואס האט סיחון ניט געשיקט צו עוג ער זאל אים העלפן געגן די יודין (ללמדך שלא היו צריכין לעזור זה לזה) ווייל זיי האבען קיין מאהל געדארפט קומען העלפען איינער דעם אנדערן, נאר יעדער פון זיי האט געקענט זיך אליין העלפן, דריבער זענען זיי איצט אויך ניט געגאנגען העלפען איינער דעם אנדערן: (לג) וְאֶת בָּנָיו. זאגט רש״י (בְּנוֹ כְּתִיב) אין פסוק איז געשריבען בְּנוֹ, מיינט מען ער האט געהאט איין זוהן, מען לייענט בָּנָיו, פיל זיהן, נאר ער האט געהאט פיל זיהן (שֶׁהָיָה לוֹ בֵּן גִּבּוֹר כְּמוֹתוֹ) נאר איין זוהן האט ער געהאט וואס ער איז געוועזן שטארק וויא ער איז געוועזן: (לד) וּמְתִם. איז טייטש אֲנָשִׁים, מענער, זאגט רש״י (וּבְבִזַּת סִיחוֹן נֶאֱמַר בָּזַזְנוּ לָנוּ) ביי די רויב פון סיחון שטייט בָּזַזְנוּ (לָשׁוֹן בִּיזָה) רויב (שֶׁהָיְתָה חֲבִיבָה עֲלֵיהֶם וּבוֹזְזִים אִישׁ לוֹ) דיא רויב איז ביי זיי געוועזן ליב אונ יעדער מענטש האט גערויבט פאר זיך (וּכְשֶׁבָּאוּ לְבִזַּת עוֹג) אבער ווען די יודין זענען געקומען צו די רויב פון עוג (כְּבָר הָיוּ שְׂבֵעִים וּמְלֵאִים) זענען די יודין געוועזן זאט אונ פוהל מיט אלעם גוטען (וְהָיְתָה בְּזוּיָה בְּעֵינֵיהֶם) איז די רויב געוועזן פארמיאוסת ביי זיי (וּמְקָרְעִין וּמַשְׁלִיכִין בְּהֵמָה וּבְגָדִים) קליידער האבען זיי צוריסען אונ אוועקגעווארפען אונ בהמות האבען זיי געלאזען (וְלֹא נָטְלוּ כִּי אִם כֶּסֶף וְזָהָב) זיי האבען ניט מעהר גענומען נאר זילבער אונ גאלד (לְכָךְ נֶאֱמַר

שפתי חכמים

הסמוך לו דאם כן מאי עד אשר נעבור את הירדן עד אשר אעבור את הירדן אל הארץ את גבולך מיבעי׳ ליה כאשר כתיב בפרשת חקת: ח לפי שהיו חזקים: ט מדכתיב בנו חסר יו״ד משמע שלא היה לו אלא בן אחד ומדנקוד בנו כולו קמ״ץ משמע שהיו לו בנים הרבה אלא ללמדך שבן אחד

פירוש לתורת אלהים

אונז הוא ער מיט זיין פאלק צו שטרייטען מיט אונז ביי דער שטאט יָהְצָה׃ (לג) וַיִּתְּנֵהוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ אונ גאט האט איהם איבער געגעבען לְפָנֵינוּ צו אונז וַנַּךְ אונ מיר האבען געשלאגען אים מיט זיינע העלדען וְאֶת אונ זיין גאנץ פאלק׃ (לד) וַנִּלְכֹּד אונ מיר האבען בצוואונגען אלע זיינע שטעט אין יענער צייט וַנַּחֲרֵם אונ מיר האבען פר וויסט אֶת אלע שטעט מְתִם די מאנער וְהַנָּשִׁים אונ די פרויען אונ די קליינע קינדער לֹא מיר האבען קיינעם ניט איבער געלאזט׃ (לה) רַק הַבְּהֵמָה בָּזַזְנוּ לָנוּ נאר דיא פיה האבען מיר אונז גערויבט וּשְׁלַל אונ דם רויב פון די שטעט וואס מיר האבען בצוואונגען׃ (לו) מֵעֲרוֹעֵר אֲשֶׁר עַל שְׂפַת נַחַל אַרְנֹן פון ערוער וואס שטייט ביי דעם פארט פון דעם טייך ארנון וְהָעִיר אונ די שטאט וואס שטייט אין דעם טייך וְעַד הַגִּלְעָד ביז דר שטאט גלעד לא עס איז ניט געוועזן קיין איין שטאט וואס זיא איז געוועזן שטארקער פון אונז אֶת אַלְץ האט גאט אונז איבער געגעבען׃ (לז) רַק אֶל אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן לֹא קָרָבְתָּ נאר צו די לאנד פון דיא קינדער פון עמון

בני־עמון לא קרבת כל־יד נחל
יבק וערי ההר וכל אשר־צוה
יהוה אלהינו: ג א ונפן ונעל דרך
הבשן ויצא עוג מלך־הבשן
לקראתנו הוא וכל־עמו למלחמה
אדרעי: ב ויאמר יהוה אלי אל־
תירא אתו כי בידך נתתי אתו ואת־
כל־עמו ואת־ארצו ועשית לו
כאשר עשית לסיחון מלך האמרי

אונקלוס

קרבתא כל כיף נחלא
יובקא וקרוי טורא וכל
די פקיד יי אלהנא:
א ואתפנינא וסליקנא
ארח דמתנן ונפק עוג
מלכא דמתנן לקדמותנא
הוא וכל עמה לאגחא
קרבא אדרעי: ב ואמר
יי לי לא תדחל יתה ארי
בידך מסרית יתה וית
כל עמה וית ארעה
ותעבד לה כמא די
עבדתא לסיחון מלכא

בעל הטורים

(א) דרך הבשן. ע"ש שן שגדל לו כדאיתא בברכות:

בית יהודא

בזונו לנו) דריבער שטייט ביי די מלחמה פון עוג „בזונו״, לשון בזיון, פארמיאוסת (כך נדרש בספרי) אזו איז געלערנט אין ספרי אין די פרשה וישב ישראל בשטים: (לז) וכל יד נחל יבוק). מען מיינט (כל אצל נחל יבוק) אלע שטעט וואס זענען לעבן טייך יבוק האבן יודין ניט גענומען (וכל אשר צוה ה׳ אלהינו) אלץ וואס הקב"ה הט געבאטען (שלא לכבוש) מיר זאלען ניט איינגעמען (הנחנו) האבען מיר געלאזן און מיר האבן ניט גענומען: (א) ונפן ונעלו. זאגט רש"י (כל צד צפון הוא עליה) די גאנצע צפון זייט איז העכר אונ העכער אונ מען דארף ארויפגיין: (ב) ואל תירא אותו. פרעגט רש"י (ובסיחון לא הוצרך לומר אל תירא אותו) ביי סיחון האט הקב"ה ניט געדארפט זאגען צו משה דו זאלסט פאר אים ניט מורא האבן? פר וואס? סיחון איז דאך אויך געוועזן אזו שטארק וויא עוג, הט דאך משה געדארפט מורא האבען פר סיחון וויא פאר עוג. אונ הקב"ה הט אים געדארפט זאגען דוא זאלסט פר אים קיין מורא האבען, ענטפערט רש"י ניט פאר די שטארקייט פון סיחון אונ עוג הט משה מורא געהאט (אלא מתיירא היה משה שלא תעמוד לו זכות ששמש לאברהם) נאר משה האט מורא געהאט פאר עוג טאמער וועט אים

רש"י

לנו לשון בזיון כך נדרש בספרי בפרשת (במדבר כה) וישב ישראל בשטים: (לז) כל יד נחל יבק. כל אצל נחל יבק: וכל אשר צוה ה׳ אלהינו. שלא לכבוש הנחנו: (א) ונפן ונעל. כל צד צפון הוא עלייה: (ב) אל תירא אתו. ובסיחון לא הוצרך לומר אל תירא אותו אלא מתיירא היה משה שלא תעמוד לו זכות ששמש לאברהם שנא׳ (בראשית

שפתי חכמים

היה לו שניכר שהיא כנו שהיה גבור כמותו לכך כתיב בנו חסר יו"ד והודיענו שנהרג כמו שנהרגו כל בניו: י לפי שידו של אדם אללו קורא כל אצל יד ועיין בפרשת שמות בפסוק הולכות על יד היאור: כ דלפי פשוטו משמע שקאי אליווי מלוה וע"ז פירש שלא וכו׳:

ליקוטי מרדכי

(א) ויצא עוג וגו׳. משה מיט די יודן זענען געקומן לעבן דיא שטאט אדרעי, הט משה געזאגט צו די יודען מיר וועלן דא געכטיגען מארגן וועלן מיר אנהייבן די מלחמה, אין דר פריה האט משה געזעהן עוג זיצט אויף דיא מאהער פון שטאט אונ זיינע פיס האלט ער אויף די ערד, רבי יוחנן זאגט די ליינג פון זיינע פיס זענען געווען אכטצעהן איילן, עוג האט אויסגעריסן א בארג אונ הט אים געוואלט ווארפען אויף די יודן הט משה גענומן אשפענדיל אונ הט אויף אים געזאגט דעם נאמען פון הקב"ה אונ האט דעם שפענדיל געהאלטן אונטער דעם בארג האט דר בארג ניט געקענט פאלן אויף די יודן, נאר ער איז געבליבן איינגן אין דר לופטן, די יודן האבן געזאגט פארפלוכט זאלן ווערן די הענט פון עוג וואס זיי האבן געקענט אויפהייבן אזו אבארג, די אמורים האבן געפלוכט די הענט פון משה וואס מיט אשפענדיל קען ער אופהאלטען אזו אבארג ער זאל ניט אראפ פאלן, הקב"ה האט געזאגט צו משה דו זאלסט פר עוג קיין מורא האבען ווייל זיין משפט איז שון לאנג געפסקת געווארן ער זאל פאלן אין די הענט פון די יודן, ווען אברהם הט מלה געוועזן זיין זוהן יצחק הט ער געמאכט אגרויסע סעודה, אלע מלכים פון כנען זענען געוועזן ביי דיא סעודה, עוג איז אויך געוועזן ביי די סעודה, די מלכים האבען געזאגט צו עוג דוא

פירוש לתורת אלהים

האסטו ניט גינעהנט כל אלץ בייא דעם טייך יבוק כלומר אלע שטעט וואס שיין ביי דעם בארטן פון דעם טייך יבוק וערי ההר אונ דיא שטעט פון דעם בארג וכל אונ אלע שטעט וואס גאט האט גבאטן אז מיר זאלן זיי ניט איין נעמן האבן מיר זיי גילאזט: (א) ונפן ונעל דרך הבשן אונ מיר האבן זיך אפ גקערט אונ מיר זענין גיגאנגן מיט דעם וועג פון בשן ויצא אונ עוג דער קעניג פון בשן איז ארויס גיגאנגען אנטקעגין אונז הוא וכל עמו ער מיט גאר זיין פאלק למלחמה צו שטרייטין מיט אונז בייא דער שטאט אדרעי: (ב) ויאמר יי אלי אונ גאט הט צו מיר גזאגט אל תירא אותו דו זאלסט דיך פר אים ניט פירכטען כי דען אין דיין האנד האב איך אים גגעבן אונ גאר זיין פאלק ואת ארצו אונ זיין לאנד ועשית לו אונ דו

האסט

אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן׃ ג וַיִּתֵּן יְהֹוָה
אֱלֹהֵינוּ בְּיָדֵנוּ גַּם אֶת־עוֹג מֶלֶךְ־
הַבָּשָׁן וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ וַנַּכֵּהוּ עַד־
בִּלְתִּי הִשְׁאִיר־לוֹ שָׂרִיד׃ ד וַנִּלְכֹּד
אֶת־כָּל־עָרָיו בָּעֵת הַהִוא לֹא הָיְתָה
קִרְיָה אֲשֶׁר לֹא־לָקַחְנוּ מֵאִתָּם
שִׁשִּׁים עִיר כָּל־חֶבֶל אַרְגֹּב מַמְלֶכֶת
עוֹג בַּבָּשָׁן׃ ה כָּל־אֵלֶּה עָרִים בְּצֻרֹת
חוֹמָה גְבֹהָה דְּלָתַיִם וּבְרִיחַ לְבַד

אונקלוס

דֶאֱמֹרָאָה דִי יָתֵב
בְּחֶשְׁבּוֹן׃ ג וּמְסַר יְיָ
אֱלָהָנָא בִּידָנָא אַף יָת
עוֹג מַלְכָּא דְמַתְנָן וְיָת
כָּל עַמֵּהּ וּמְחֵינוּהִי
עַד דְּלָא אִשְׁתְּאַר לֵהּ
מְשֵׁיזָב׃ ד וּכְבַשְׁנָא יָת
כָּל קִרְווֹהִי בְּעִדָּנָא הַהִיא
לָא הֲוָת קַרְתָּא דִי לָא
נְסַבְנָא מִנְּהוֹן שִׁתִּין
קִרְוִין כָּל בֵּית פֶּלֶךְ
טְרָכוֹנָא מַלְכוּתָא דְעוֹג
בְּמַתְנָן׃ ה כָּל אִלֵּין
קִרְוִין כְּרִיכָן מַקְפָן שׁוּר

רשב״ם

(ד) ארגב. פתרונו לפי עניינו:

בעל הטורים

(ה) גבהה דלתים ובריח. ס״ת חמה דלתיב

תו״א ששים עיר כל חבל ארגב מגילה י שבועות טז ערכין לב: כל אלה ערים בצורות מגילה שם שבועות שם ערכין שם: לבד מערי מגילה ג:

רש״י

יד) ויבא הפליט והוא עוג: (ד) חבל ארגב. מתרגמינן בית פלך טרכונא וראיתי תרגום ירושלמי במגילת אסתר קורא פלטין טרכונין למדתי חבל ארגוב הפרכיא של היכל מלך כלו׳ שהמלכות נקראת על שמה וכן את הארגוב דמלכים אצל היכל מלך הרגו פקח בן רמליהו לפקחיה למדתי שכך נקראת שם מ ההפרכיא: (ה) מערי הפרזי. פרזות

בית יהודא

העלפן דער זכות וואס ער האט בעדינט צו אברהם (שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק (ויבא הפליט) דר אנטלאפענער איז געקומען (והוא עוג) דס איז געוועזן עוג: (ד) וחבל ארגוב. זאגט רש״י (מתרגמינן בית פלך טרכונא) אויף דיא צוויי ווערטר „חבל ארגוב“ טייטשט דר תרגום בית פלך טרכונא וואס איז דערטייטש פון ווארט טרכונא? זאגט רש״י (ראיתי תרגום ירושלמי במגלת אסתר קורא פלטין טרכונין) איך האב געזעהן דעם תרגום ירושלמי אויף מגלת אסתר, אוף דעם ווארט טרכונין טייטשט ער פלטין „פאלאצין“ (למדתי) האב איך געלערנט (חבל ארגב הפרכיא היכל מלך) חבל ארגוב מיינט מען אקעניגליכער פאלאץ (כלומר שהמלכות נקראת על שמה) מען מיינט אזו אפאלאץ וואס דיא מלוכה ווערט גערופען אויף איר נאמען (וכן ואת הארגוב דמלכים) דר ווארט „ארגוב“ וואס שטייט אין ספר מלכים וקפיטל טוו מיינט מען אויך אקעניגליכען פאלאץ (אצל היכל המלך הרג פקח בן רמליהו לפקחיה בן מנחם) לעבען קעניגליכען פאלאץ האט פקח בן רמליהו געהרגעט דעם מלך פקחיה בן מנחם (למדתי שכך נקראת שם הפרכיא) פון דאנען האב איך געלערנט ארגוב איז דער נאמען פון אקעניגליכע שטאט: (ה) ומערי

שפתי חכמים

ל כלו׳ מתוך תרגום ירושלמי למדתי הוא׳ל והוי׳ לפלטין טרכונין ש״מ דארגוב ג״כ ל׳ טרכונין ופירושו הפרכיא דהיינו היכל המלך: מ דהיינו

פירוש לתורת אלהים

זאלסט מיט אים טאן כַּאֲשֶׁר אזו ווי דו האסט געטאן מיט סיחון דעם קעניג פון אמורי וואס ער איז געזעסן אין חשבון: (ג) וַיִּתֵּן יְיָ אֱלֹהֵינוּ אונ אונזער גאט האט געגעבן בְּיָדֵנוּ אין אונזערע הענד גַּם אויך אֶת דעם קעניג פון בָּשָׁן וְאֶת כָּל עַמּוֹ אונ גאר זיין פאלק וַנַּכֵּהוּ אונ מיר האבן אים געשלאגן עַד ביז מיר האבן אים ניט פארניכטעט: (ד) וַנִּלְכּוֹד אֶת כָּל עָרָיו אונ מיר האבין איין גינומען אלע זיינע שטעט בָּעֵת הַהִוא אין יענער צייט לֹא עס איז ניט געוועזן קיין שטאט אֲשֶׁר וואס מיר האבן ניט אוועק גנומען מֵאִתָּם פון זיי שִׁשִּׁים עִיר זעכציג שטעט כָּל אלע טייל פון די פאלישן פון דר מלוכה מַמְלֶכֶת עוֹג בַּבָּשָׁן דס קיניגרייך פון עוג פון דר שטאט בָּשָׁן: (ה) כָּל אֵלֶּה עָרִים בְּצוּרוֹת די אלע וואס מיר האבן איין גינומען זענען געוועזן פעסטע שטעט חוֹמָה מיט הויכע מויערן דְּלָתַיִם אונ מיט טירען וּבְרִיחַ אונ מיט ריגלען לְבַד חוץ וואס מיר האבן איין גנומען די אפענע

ליקוטי מרדכי

האסט געזאגט שרה וועט קיין קינדר האבן, זעהסטו שרה האט געבארן אקינד, האט עוג געזאגט מיט מיין איין פינגער דערגה איך אים, האט הקב״ה געזאגט צו עוג דו וועסט זעהן ווי פון דעם קינד וועלן געבארן ווערן הונדערט טויזענדער קינדער, אונ די קינדער וועלן דיך הרגנן, נאך זאגט דר מדרש ווען יעקב אבינו איז געקומען אין מצרים אונ איז געקומען צו פרעה, איז דאמאלס עוג געוועזן ביי פרעה, האט פרעה געזאגט צו עוג דוא האסט אמאהל געזאגט שרה וועט קיין קינדר האבן, דס איז אאייניקעל פון אברהם מיט שרה, אונ ער איז געקומען צו מיר מיט זיבעציג קינדער אונ אייניקלאך, האט ער אויף זיי אקוק געטאהן מיט זיין שלעכטע אוג ער זאל זיי געבען אעין הרע, האט הקב״ה צו אים געזאגט דו ווילסט זיינע קינדער פארלענדן מיט דיין שלעכטע אוג וועסטו פארלענדט ווערן פון זיינע קינדער, די תורה דערציילט די וויג פון עוג איז געוועזן אאייזערנע, אונ זיא איז געוועזן ניין איילן די לייגג פיר איילן דיא ברייט, אוב איר ווילט וויסן אז עס איז אמת, דיא וויג שטייט נאך אין רבת בני עמון:

מערי הפרזי הרבה מאד: ו ונחרם אותם כאשר עשינו לסיחן מלך חשבון החרם כל עיר מתם הנשים והטף: ז וכל הבהמה ושלל הערים בזונו לנו: ח ונקח בעת ההוא את הארץ מיד שני מלכי האמרי אשר בעבר הירדן מנחל ארנן עד הר חרמון: ט צידנים יקראו לחרמון שרין והאמרי יקראו לו שניר: י כל ערי המישור וכל הגלעד וכל הבשן עד סלכה ואדרעי ערי ממלכת עוג בבשן:

רם דילהן דשין ועברין בר מקרוי פצחיא סגי לחדא: ו וגמרנא יתהון כמא די עבדנא לסיחן מלכא דחשבון גמר כל קרוי גבריא נשיא וטפלא: ז וכל בעירא ועדי קרויא בזנא לנא: ח ונסבנא בעדנא ההיא ית ארעא מידא תרין מלכי אמראה די בעברא דירדנא מנחלא דארנן עד טורא דחרמון: ט צידנאי קרן לחרמון סרין ואמראי קרן לה טור תלגא: י כל קרוי מישרא וכל גלעד וכל מתנן עד סלכה ואדרעי קרוי מלכותא

תו"א צידונים יקראו לחרמון חולין ס:

בעל הטורים

ערים גדולות ובצורות בשמים: (ז) בזוני לנו. תחלה אמר בזונו לנו מתחלה היתה הביזה חביבה בעיניהם ולבסוף היתה כ"כ הרבה עד שהיתה

בית יהודא

הפרזי. מיינט מען די שטעט וואס זענען (פרוזות ופתוחות בלא חומה) פארשפרייט אונ אפין אן אמויער ואמאהערו ארום שטאט (וכן) אונ אזו שטייט אין פסוק (פרזות תשב ירושלים) די שטאט ירושלים וועט זיין אפין אן אמאהער ארום שטאט: (ו) והחרם. פארוויסטן, זאגט רש"י (לשון הוה) אשטענדיגע פארוויסטונג (הלוך וכלות) גיין אונ פארלענדן שטענדיג: (ח) ומיד. מיינט מען (מרשות) מען הט ארויסגענומען די לאנד פון דיא מלוכה פון די צוויי מלכים: (ט) וצידונים יקראו לחרמון וגו'. זאגט רש"י (ובמקום אחר הוא אומר) אויף איין אנדער ארט זאגט דר פסוק (ועד הר שיאון והוא חרמון) ביז צום בארג שיאון דס איז חרמון (הרי לו ארבעה שמות) הט דער בארג פיר נעמן וחרמון, שריון, שניר, שיאון) (למה הוצרכו ליכתב) צו וואס דארפען זיין געשריבען די פיר נעמען (להגיד שבח ארץ ישראל) צו זאגען די גוטקייט פון ארץ ישראל (שהיו ארבעה מלכיות מתפארות בכך) פיר מלכים האבען זיך בערימט מיט דעם בארג (זו אומרת על שמי יקרא) איין מלך האט געזאגט אויף מיין נאמן זאל דר בארג גערופן ווערען (וזו אומרת על שמי יקרא) איין אנדער מלך הט געזאגט אויף מיין נאמן זאל דר בארג גערופן ווערען ואונ אזו האבען געזאגט דיא אנדערע צוויא מלכים): (שניר). (הוא שלג בלשון אשכנז ובלשון כנען) אויף כנענישע אונ דייטשישע שפראכע זאגט מען אויף

רש"י

ופתוחות בלא חומה וכן (זכריה ב) פרזות תשב ירושלים: (ו) החרם. לשון הוה הלוך וכלות: (ח) מיד. מרשות: (ט) צידנים יקראו לחרמון וגו'. ובמקום אחר הוא אומר (דברים ד) ועד הר שיאון הוא חרמון הרי לו ד' שמות למה הוצרכו ליכתב להגיד שבח ארץ ישראל שהיו ארבעה מלכיות מתפארות בכך זו אומרת על שמי יקרא וזו אומרת על שמי יקרא: שניר. הוא שלג בל' אשכנז (שנעע) ובלשון כנען:

שפתי חכמים

עיר חשובה: נ דק"ל כיון דאותיות שרין הם אותיות שניר אלא שנהפכו האותיות שרין שניר וטעמא מאי לכן פי' על שם השלג נקרא שניר"ר:

פירוש לתורת אלהים

שטעט וואס הרבה מאד עס איז זייער פיל גיוועו: (ו) ונחרם אונ מיר האבן זיי פר וויסט כאשר אזו ווי מיר האבן גיטאן מיט סיחון דעם קעניג פון חשבון החרם האבן מיר פאר וויסט אלע שטעט מתים דיא מאנער הנשים די ווייבר אונ דיא קליינע קינדער: (ז) וכל הבהמה אונ אלע בהמות ושלל אונ דם רוב פון דיא שטעט בזונו האבן מיר צו גינומן: (ח) ונקח אונ מיר האבן צו גנומן אין יענר צייט את הארץ דם לאנד מיד שני פון די צוויי קעניגע פון אמורי אשר וואס זיי זענין אויף יענר זייט ירדן מנחל ארנון פון דעם טייך ארנון עד הר ביז דעם בארג חרמון: (ט) צידונים די מענטשען פון צידון זייא פלעגין רופען דעם בארג חרמון שריון והאמורי אונ דם פאלק פון אמורי יקראו לו פלעגין אים רופען שניר: (י) כל ערי אלע שטעט

יא כִּי רַק־עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן נִשְׁאַר מִיֶּתֶר הָרְפָאִים הִנֵּה עַרְשׂוֹ עֶרֶשׂ בַּרְזֶל הֲלֹה הִוא בְּרַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן תֵּשַׁע אַמּוֹת אָרְכָּהּ וְאַרְבַּע אַמּוֹת רָחְבָּהּ בְּאַמַּת־אִישׁ׃ יב וְאֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת יָרַשְׁנוּ בָּעֵת הַהִוא מֵעֲרֹעֵר אֲשֶׁר־עַל־נַחַל אַרְנֹן וַחֲצִי הַר־הַגִּלְעָד וְעָרָיו נָתַתִּי לָראוּבֵנִי

אונקלוס

דְעוֹג בְּמַתְנָן׃ יא אֲרֵי לְחוֹד עוֹג מַלְכָּא דְמַתְנָן אִשְׁתְּאַר מִשְּׁאָר גִּבָּרַיָּא הָא עַרְסֵהּ עַרְסָא דְפַרְזְלָא הֲלָא הִיא בְּרַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן תְּשַׁע אַמִּין אֻרְכַּהּ וְאַרְבַּע אַמִּין פְּתָיַהּ בְּאַמַּת מְלָךְ׃ יב וְיָת אַרְעָא הָדָא יְרִיתְנָא בְּעִדָּנָא הַהִיא מֵעֲרֹעֵר דִּי עַל נַחְלָא דְאַרְנוֹן וּפַלְגּוּת טוּרָא דְגִלְעָד וְקִרְווֹהִי יְהָבִית לְשִׁבְטָא דְרְאוּבֵן

בעל הטורים

בצווה בעיניהם וזהו כוונו לנו : (יא) הלא היא . בה"א כתיב יבא מי כמלך הל"ה פנים והוא דור חמישי שלמון בועז עובד ישי דוד ויקח הערים האלה. דבר אחר מרמז על משה שהיה ה"א ה"א אמה ודלג י' אמה וכלי מלחמתו י' אמה והכהו בקרסוליו שהוא י' אמה :

רשב"ם

(יא) כי רק עוג מלך הבשן וגו' . לכך אמר לו הקב"ה אל תירא אותו : הנה ערשו . עריסה של קטן כשהיה תינוק בירצי"ל בל"א ערש ברזל לפי שכשהיה קטן היה חזק מאד ובהשתטחו היה משבר ערס של עץ לכן עשאוהו של ברזל כי לאדם גדול שיש בו דעת לא היה צריך כך : הלה היא ברבת בני עמון . עדיין מונחת שם במקום שנתגדל בקטנותו לתמהון שהית גדול בקטנותו כל כך אבל מיטת אדם גדול אין רגילין להצניע :

רש"י

(יא) מיתר הרפאים . שהרגו אמרפל וחביריו בעשתרות קרנים והוא פלט מן המלחמה שנאמר (בראשית יד) ויבא הפליט זהו עוג : באמת איש . באמת ש עוג : (יב) ואת הארץ הזאת ירשנו בעת ההוא. האמורה למעלה ע מנחל ארנון ועד הר חרמון : מערער אשר על נחל ארנון . אינו מחובר לראשו של מקרא אלא לסופו על נתתי לראובני פ ולגדי אבל לענין ירושה

בית יהודא

שְׁנֵייא „שְׂנִיר" אונ אויף דֶעם בַּארְג חֶרְמוֹן לִיגְט שְׁטֶענְדִיג שְׁנֵייא : (יא) וּמִיֶּתֶר הָרְפָאִים]. עוג איז גֶעבְּלִיבֶּן פון די רְפָאִים (שֶׁהָרְגוּ אַמְרָפֶל וַחֲבֵרָיו בְּעַשְׁתְּרוֹת קַרְנַיִם) דֶר מֶלֶךְ אַמְרָפֶל מִיט זַיינֶע חֲבֵרִים הָאבֶּן גֶעהַרְגֶעט דִי רְפָאִים אין עַשְׁתְּרוֹת קַרְנַיִם (וְהוּא פָּלַט מִן הַמִּלְחָמָה) אונ עוג איז אַנְטְלָאפֶן פון די מִלְחָמָה (שֶׁנֶּאֱמַר) וויא עס שְׁטֵייט אין פָּסוּק (וַיָּבֹא הַפָּלִיט) דֶער אַנְטְלָאפֶענֶער (זֶהוּ עוֹג) דָס איז עוג, איז גֶעקוּמֶען צו אַבְרָהָם : וּבְאַמַּת אִישׁ]. מֵיינְט מֶען (בְּאַמַּת עוֹג) מִיט דִי הֶענְט מָאס פון עוג . וָוס עוג הָאט גֶעמָאסְטֶען מִיט זַיינֶע הֶענְט : (יב) וְאֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת]. אונ דִי לַאנְד (הָאֲמוּרָה לְמַעְלָה) וָואס איז גֶעזָאגְט פְרִיעֶר אין דִיא פְּסוּקִים (מִנַּחַל אַרְנוֹ וְעַד הַר חֶרְמוֹן) פון טַייךְ אַרְנוֹן בִּיז צוּם בַּארְג חֶרְמוֹן : יָרַשְׁנוּ בָּעֵת הַהִיא], הָאבֶּען מִיר גֶעיַרְשֶׁנְט אין דִי צַייט : וּמֵעֲרוֹעֵר אֲשֶׁר עַל נַחַל אַרְנֹן], זָאגְט רַשִׁ"י דִיא פִינְף וֶוערְטֶער (אֵינוֹ מְחוּבָּר לְרֹאשׁוֹ שֶׁל מִקְרָא אֶלָּא לְסוֹפוֹ) גֶעהֶערֶען נִיט צוּם אָנְהֵייבּ פָּסוּק נָאר צוּם סוֹף פָּסוּק (עַל וְנָתַתִּי לָראוּבֵנִי וְלַגָּדִי) צוּם וְנָתַתִּי לָראוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְאַזוֹי מֵיינְט רַשִׁ"י מִיר זָאלֶן נִיט זָאגֶן אין פָּסוּק וְאֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת יָרַשְׁנוּ בָּעֵת הַהִיא מֵעֲרוֹעֵר אֲשֶׁר עַל נַחַל אַרְנוֹן, דִיא לַאנְד הָאבֶּען מִיר גֶעיַרְשֶׁנְט אין דִיא צַייט פון עֲרוֹעֵר וָואס לֶעבֶּען טַייךְ אַרְנוֹן, נָאר אַזוֹ מֵיינְט דֶער פָּסוּק וְאֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת יָרַשְׁנוּ בָּעֵת הַהִיא, דִי לַאנְד הָאבֶּען מִיר גֶעיַרְשֶׁנְט אין דִיא צַייט, וֶועלְכֶע לַאנְד? פון טַייךְ אַרְנוֹן בִּיז צוּם בַּארְג חֶרְמוֹן, אונ אַזוֹ איז דִי לַאנְד אַיינְגֶעטֵיילְט גֶעוָוארֶען מֵעֲרוֹעֵר אֲשֶׁר עַל נַחַל אַרְנוֹן וַחֲצִי הַר הַגִּלְעָד וְעָרָיו נָתַתִּי לָראוּבֵנִי וְלַגָּדִי, פון עֲרוֹעֵר וָואס לֶעבֶּען טַייךְ אַרְנוֹן אונ דֶעם הַאלְבֶּן בַּארְג גִּלְעָד אונ זַיינֶע שְׁטֶעט הָאבּ אִיךְ גֶעגֶעבֶּן צוּם שֵׁבֶט רְאוּבֵן אונ צוּם שֵׁבֶט גָּד) (אֲבָל לְעִנְיַן יְרוּשָּׁה עַד הַר חֶרְמוֹן הָיָה) אָבֶּער גֶעיַרְשֶׁנְט הָאבֶּען מִיר פון טַייךְ אַרְנוֹן בִּיז:

שפתי חכמים

ם רל"ל לפי דאמרינן בגמרא עוג עקר טורא בר תלתא פרסה משמע דגדול מאוד היה וכאן כתיב תשע אמות ארכה וארבע אמות רחבה באמת איש ואי קאי באמת איש אכל אדם נמצא שלא היה גובהו אלא ה' אמות דהיינו שתי קומות של כל אדם ואמה יתירה ואם כן איך היה יכול לעקור ההר לכך פירש באמת עוג : ע פירוש לא האמורה אחריו מערוער אשר על נחל ארנון כי הארץ אשר ירשו בעת ההיא מנחל ארנון עד הר חרמון היתה לא מערוער עד חצי הר הגלעד בלבד אלא ע"כ דה"ק ואת הארץ האמורה למעלה שלקחנו משני המלכים שהוא מנחל ארנון עד הר חרמון ירשנו אותה והחזקנו בה ואחר כך התחיל סיפור אחר ואמר מערוער אשר נחל וגו' נתתי לראובני ולגדי והשאר נתתי לחצי שבט מנשה וגו' : פ רל"ל דבפסוק משמע שלא ירשו אלא ארץ זו ונתנו לראובני ולגדי ואחר כך כתיב ויתר הגלעד וכו' נתתי לחצי שבט המנשה וכי מאין היה להם ארץ זו כיון שלא ירשו יותר וע"ז פי' האמורה למעלה מנחל ארנון וכו' רל"ל

פירוש לתורת אלהים

פון דֶעם פְּלַאץ וְכָל אונ גַאנְץ גִּלְעָד וְכָל הַבָּשָׁן אונ גַאנְץ בָּשָׁן בִּיז סַלְכָה אונ אֶדְרֶעִי עָרֵי דִי שְׁטֶעט פון דֶר קִינִיג רַייךְ עוֹג וָוס עֶר איז גֶוֶועזֶען קֶענִיג אין בָּשָׁן׃ (יא) כִּי דֶען רַק נָאר עוֹג דֶר קֶענִיג פון בָּשָׁן נִשְׁאַר איז אִיבֶּר גֶעבְּלִיבֶּן מִיֶּתֶר פון דִי אִיבְּרִיגֶע רִיזֶען הִנֵּה עַרְשׂוֹ זַיין בֶּעט עֶרֶשׂ איז אַיין בֶּעט בַּרְזֶל פון אַייזֶן הֲלֹה הִוא זיא איז בְּרַבַּת אין דֶער שְׁטָאט רַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן תֵּשַׁע אַמּוֹת נַיין אֵיילֶן אָרְכָּהּ איז איר לֶענְג וְאַרְבַּע אַמּוֹת אונ פִיר אֵיילֶן רָחְבָּהּ איז איר בְּרֵייט אונ זיא איז גֶמָאסְטֶען גֶוָוארֶען בְּאַמַּת מִיט אֵיין אֵייל אִישׁ פון אֵיין מֶענְטְשׁ [עיין רש"י] : (יב) וְאֶת הָאָרֶץ אונ דִי לַאנְד וָוס אוֹבֶּן אין פָּסוּק (ח) שְׁטֵייט יָרַשְׁנוּ בָּעֵת הַהִוא הָאבֶּן מִיר גֶיאַרְבְּט אין דֶר

וְלַגָּדִי: יג וְיֶתֶר הַגִּלְעָד וְכָל־הַבָּשָׁן
מַמְלֶכֶת עוֹג נָתַתִּי לַחֲצִי שֵׁבֶט
הַמְנַשֶּׁה כֹּל חֶבֶל הָאַרְגֹּב לְכָל־
הַבָּשָׁן הַהוּא יִקָּרֵא אֶרֶץ רְפָאִים:
יד יָאִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה לָקַח אֶת־כָּל־
חֶבֶל אַרְגֹּב עַד־גְּבוּל הַגְּשׁוּרִי
וְהַמַּעֲכָתִי וַיִּקְרָא אֹתָם עַל־שְׁמוֹ
אֶת־הַבָּשָׁן חַוֹּת יָאִיר עַד הַיּוֹם הַזֶּה:
שביעי טו וּלְמָכִיר נָתַתִּי אֶת־הַגִּלְעָד:
טז וְלָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי נָתַתִּי מִן־הַגִּלְעָד
וְעַד־נַחַל אַרְנֹן תּוֹךְ הַנַּחַל וּגְבֻל וְעַד
יַבֹּק הַנַּחַל גְּבוּל בְּנֵי עַמּוֹן: יז וְהָעֲרָבָה

אונקלוס

וּלְשִׁבְטָא דְגָד: יג וּשְׁאָר
גִּלְעָד וְכָל דְּמַתְנָן
מַלְכוּתָא דְעוֹג יְהָבִית
לְפַלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה
כֹּל בֵּית פְּלַךְ טְרָכוֹנָא
לְכָל מַתְנָן הַהוּא מִתְקְרֵי
אַרְעָא גִבָּרַיָּא: יד יָאִיר
בַּר מְנַשֶּׁה נְסִיב יָת כָּל
בֵּית פְּלַךְ טְרָכוֹנָא עַד
תְּחוּם גְּשׁוּרָאֵה וְאַפְקִירוֹס
וּקְרָא יָתְהוֹן עַל שְׁמֵהּ
יָת מַתְנָן כַּפְרָנֵי יָאִיר עַד
יוֹמָא הָדֵין: טו וּלְמָכִיר
יְהָבִית יָת גִּלְעָד:
טז וּלְשִׁבְטָא דִרְאוּבֵן
וּלְשִׁבְטָא דְגָד יְהָבִית
מִן גִּלְעָד וְעַד נַחְלָא
דְאַרְנוֹן גּוֹ נַחְלָא וּתְחוּם
וְעַד יוּבְקָא דְנַחְלָא
תְּחוּם בְּנֵי עַמּוֹן:
יז וּמֵישְׁרָא וְיַרְדְּנָא

רשב"ם

במקום אחד כי בהרבה מקומות יש לו מטות : באמת איש . שהגדיל כל צרכו : (יג) ההוא יקרא ארץ רפאים . שנזכר בברית בין הבתרים כמו שפירש למעלה ואני שמעתי לכך אומר הלה היא ברבת בני עמון מפני ששמע שמשה נצטוה מפי הגבורה אל תצרם ואל תתגר בם על בני עמון דאפילו אנגריא לא הורשו ישראל על בני עמון וידע שישראל ילחמו עליו לכך הקדים ונתן ערשו ומטתו בתוך העיר ברבת בני עמון והיא היתה עיר מלוכה כדמפרש בספר שמואל כוי שלא יכוהו ישראל על מטתו כי ידע שלא הורשו לבא שמה מאברהם :

בית יהודא

צום בארג חֶרְמוֹן, וְיֶתֶר הַגִּלְעָד וגו' אונ די איבעריגע פון גִלְעָד אונ דם גאנצע בָּשָׁן האב איך געגעבן צום האלבן שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה: (יג) וההוא יִקָּרֵא אֶרֶץ רְפָאִים. מען מיינט (היא אותה שֶׁנָּתַתִּי לְאַבְרָהָם) דם איז די לאנד רְפָאִים וואס איך האב געגעבען צו אַבְרָהָם: (טז) ותוך הַנַּחַל וּגְבוּלו. מען מיינט (כָּל הַנַּחַל וְעוֹד מֵעֵבֶר לִשְׂפָתוֹ) דעם גאנצן טייך אונ אויך דעם ברעג טייך (כְּלוֹמַר) מען מיינט (עַד וְעַד בִּכְלָל וְיוֹתֵר כִּכָאן) פון גִלְעָד ביז צום טייך אַרְנוֹן אונ דעם טייך

רש"י

עד הר חרמון היה : (יג) ההוא יקרא ארץ רפאים . היא אותה שנתתי לאברהם : תוך הנחל וגבול . כל הנחל ועוד מעבר לשפתו ק כלומר עד ועד בכלל

שפתי חכמים

ואת הארץ הזאת האמורה ירשנו בעת ההיא ומאותו ארץ נתתי לראובני ולגדי ולחצי שבט מנשה : צ ר"ל לעיל גם כן כתיב ארץ רפאים אבל זו היא רפאים שנתתי לאברהם : ק פי' נחלתו של גד שהיתה לפאת מזרחו של ירדן נמשך גורל נחלתו למערב של נחל ארנון כי

פירוש לתורת אלהים

צייט מערוער פון עֲרוֹעֵר וואס עס שטייט ביי דעם טייך אַרְנוֹן וַחֲצִי אונ דעם האלבן בארג פון גִלְעָד וְעָרָיו אונ זיינע שטעט נָתַתִּי האב איך געגעבן לָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי צו דעם שבט ראובן אונ צו שבט גד : (יג) וְיֶתֶר אונ דם איבר בלייבונג פון גלעד וְכָל הַבָּשָׁן אונ גאנץ בשן דיא קעניג רייך פון עוג נָתַתִּי לַחֲצִי האב איך געגעבן דעם האלבן שבט מנשה כל אלע קיניגליכע פאלישן לְכָל צו גאר דעם לאנד פון בשן האט מען גרופן אֶרֶץ רְפָאִים די לאנד פון דיא ריזין [עיין רש"י] : (יד) יָאִיר בֶּן מְנַשֶּׁה יאיר דר זוהן פון מנשה הט גנומן אלע קיניגליכע פאלישן עַד ביז דעם גרעניץ פון גשורי אונ פון מַעֲכָתִי וַיִּקְרָא אוֹתָם אונ ער הט זיי אן גרופן עַל שְׁמוֹ אויף זיין נאמן אֶת הַבָּשָׁן דאס ארט וואס מען הט פריער גרופן בשן הט ער גרופן חַוֹּת יָאִיר עַד הַיּוֹם הַזֶּה ביז היינטיגען טאג : (טו) וּלְמָכִיר אונ צו מכיר פון שבט מנשה האב איך גיגעבען דיא לאנד גלעד : (טז) וְלָרְאוּבֵנִי אונ צו דעם שבט ראובן אונ גד האב איך גיגעבען מִן הַגִּלְעָד פון דעם לאנד גלעד ביז דעם טייך ארנון תּוֹךְ הַנַּחַל אונ דעם טייך אויך וּגְבוּל אונ זיין גרעניץ [עיין רש"י] וְעַד אונ ביז דעם טייך יַבּוֹק גְּבוּל וואס דר טייך יבוק איז דיא גרעניץ פון עמון'ס קינדר : (יז) וְהָעֲרָבָה אונ דעם פלון וְהַיַּרְדֵּן אונ דעם ירדן אונ זיין גרעניץ [ע"ר] מִכִּנֶּרֶת פון כנרת ביז דעם ים וואס ער איז אין פלון

וְהָעֲרָבָה וְהַיַּרְדֵּן וּגְבֻל מִכִּנֶּרֶת וְעַד יָם הָעֲרָבָה
יָם הַמֶּלַח תַּחַת אַשְׁדֹּת הַפִּסְגָּה
מִזְרָחָה׃ יח וָאֲצַו אֶתְכֶם בָּעֵת הַהִוא
לֵאמֹר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נָתַן לָכֶם אֶת־
הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ חֲלוּצִים
תַּעַבְרוּ לִפְנֵי אֲחֵיכֶם בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
כָּל־בְּנֵי־חָיִל׃ יט רַק נְשֵׁיכֶם וְטַפְּכֶם
וּמִקְנֵכֶם יָדַעְתִּי כִּי־מִקְנֶה רַב לָכֶם
יֵשְׁבוּ בְּעָרֵיכֶם אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם׃
מפטיר כ עַד אֲשֶׁר־יָנִיחַ יְהוָה ׀
לַאֲחֵיכֶם כָּכֶם וְיָרְשׁוּ גַם־הֵם אֶת־

וּתְחוּמֵהּ מִגְּנוֹסַר וְעַד
יַמָּא דְמֵישְׁרָא יַמָּא
דְמִלְחָא תְּחוֹת מַשְׁפַּךְ
מְרָמָתָא מַדִּינְחָא׃
יח וּפַקֵּדִית יָתְכוֹן בְּעִדָּנָא
הַהִיא לְמֵימַר יְיָ אֱלָהֲכוֹן
יְהַב לְכוֹן יָת אַרְעָא
הָדָא לְמֵירְתַהּ מְזָרְזִין
תַּעְבְּרוּן קֳדָם אֲחֵיכוֹן
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל מְזָרְזֵי
חֵילָא׃ יט לְחוֹד נְשֵׁיכוֹן
וְטַפְלְכוֹן וּבְעִירְכוֹן יְדַעְנָא
אֲרֵי בְעִיר סַגִּי לְכוֹן
יָתְבוּן בְּקִרְוֵיכוֹן דִּי יְהָבִית
לְכוֹן׃ כ עַד דִּי יְנִיחַ יְיָ
לַאֲחֵיכוֹן כְּוָתְכוֹן וְיֵירְתוּן
אַף אִנּוּן יָת אַרְעָא דַּיְיָ

רש"י

ויותר מכאן: (יז) כנרת. מעבר הירדן המערבי היה ר ונחלת בני גד מעבר הירדן המזרחי ונפל בגורלם רוחב הירדן כנגדם. ועוד מעבר לספתו עד כנרת וז"ש והירדן וגבול הירדן ומעבר לו: (יח) ואצו אתכם. לבני ראובן וגד ש היה מדבר: לפני אחיכם. הם היו הולכים לפני ישראל ת למלחמה לפי שהיו גבורים ואויבים נופלים לפניהם שנאמר (דברים לג) וטרף זרוע אף קדקד: חסלת פרשת אלה הדברים

בית יהודא

אַרְנוֹן אונ ווייטער פון טייך אַרְנוֹן ביז צום טייך יַבּוֹק ביז צום גרענעץ פון עַמּוֹן: (יז) וּמִכִּנֶּרֶת] . זאגט רש"י (מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הַמַּעֲרָבִי הָיָה) כִּנֶּרֶת איז געווען אויף די אַנדערע זייט יַרְדֵּן אין מַעֲרָב זייט (וְנַחֲלַת בְּנֵי גָד מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרָחִי) דר חֵלֶק פון גָד איז געווען אויף די זייט יַרְדֵּן אין מִזְרָח זייט (וְנָפַל גּוֹרָלָם רוֹחַב הַיַּרְדֵּן כְּנֶגְדָּם וְעוֹד מֵעֵבֶר לִשְׂפָתוֹ עַד כִּנֶּרֶת) איז געווען דר אָנהייב חֵלֶק פון גָד אין מִזְרַח זייט פון יַרְדֵּן, אונ ביז אריבער די ברייט יַרְדֵּן אונ אויף די אַנדערע זייט יַרְדֵּן אין מַעֲרָב ביז כִּנֶּרֶת (וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר וְהַיַּרְדֵּן וּגְבוּל הַיַּרְדֵּן וּמֵעֵבֶר לוֹ) דָס זאגט דר פָּסוּק דער חֵלֶק פין גָד איז געווען דער יַרְדֵּן אונ דער גרענעץ פון יַרְדֵּן אין מִזְרָח אונ אויף די אנדערע זייט אין מַעֲרָב: (יח) וָאֲצַו אֶתְכֶם] . זאגט רש"י (לִבְנֵי רְאוּבֵן וְגָד הָיָה מְדַבֵּר) משה האט איצט גערעט צו דיא קינדער פון שֵׁבֶט ראובן אונ פון שֵׁבֶט גָד: וְלִפְנֵי אֲחֵיכֶם] . זאגט רש"י (הֵם הָיוּ הוֹלְכִים לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל לַמִּלְחָמָה) דער שֵׁבֶט ראובן אונ שֵׁבֶט גָד זענען געגאנגען אין די מִלְחָמָה פאראויס פריער פר די יודין (לְפִי שֶׁהָיוּ גִּבּוֹרִים וְאוֹיְבִים נוֹפְלִים לִפְנֵיהֶם) ווייל זיי זענען געווען שטארקע מענטשן אונ די פיינד זענען געפאלען פר זיי (שֶׁנֶּאֱמַר) ווי עס שטייט אין פָּסוּק (וְטָרַף זְרוֹעַ אַף קָדְקֹד) ער האט אפגעהאקט דעם אָרעם מיט דעם קאפ מיט איין מאהל:

שפתי חכמים

פי' וגבול גם הוא גבולו ועוד מעבר הנחל והלאה ללד מערבי עד יבוק ועד בכלל זה שגם יבוק בכלל ויותר מכן: ר פירוש כנרת זו ללד מערב של ירדן מאחר שנחלת גד לפאת מזרח הירדן נמלא שנמשכה נחלתו ממזרח הירדן על כל רחבו ועוד מעבר הירדן והלאה לפאת מערב הירדן עד כנרת וזהו הירדן וגבול שפירושו הירדן עלמו הוא מכלל הנחלה וגם מעבר לו עד כנרת: ש רז"ל דהא כל התוכחות מתחלת הס' עד כאן כולן היו לניכח כל ישראל וא"כ היאך נוסב עליו חלוצים תעברו לפני אחיכם בני ישראל וכי ישראל יעברו לפני ישראל ועל זה פי' לבני ראובן וגד היה מדבר: ת דאם לא כן מאי לפני ישראל עם בני ישראל מיבעי ליה: חסלת פרשת אלה הדברים

פירוש לתורת אלהים

יָם הַמֶּלַח וואס ער ווערט גירופען דר גיזאלציגער ים תַּחַת אַשְׁדּוֹת הַפִּסְגָּה אונטער דעם אום גום פון דיא הייך מִזְרָחָה קיין מִזְרַח זייט: (יח) וָאֲצַו אֶתְכֶם [עיין רש"י] איך האב אייך גיהייסין בָּעֵת הַהִיא אין דער דאזיגער צייט לֵאמֹר אזו צו זאגן יְיָ אֱלֹהֵיכֶם אייער גאט נָתַן הט אייך גיגעבן אֶת הָאָרֶץ דיזע לאנד צו ערבען חֲלוּצִים גיוואפינט זאלט איר גיין פאראויס פאר אייערע ברידער בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דיא קינדער פון ישראל כָּל בְּנֵי חָיִל אלע גבורים: (יט) רַק נאר נְשֵׁיכֶם אייערע פרויען אונ קינדער וּמִקְנֵיכֶם אונ אייערע פיה יָדַעְתִּי איך ווייס אז איר הט פיל פיה יֵשְׁבוּ בְּעָרֵיכֶם זאלין זיצען אין אייערע שטעט אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם וואס איך האב אייך גיגעבן: (כ) עַד אֲשֶׁר יָנִיחַ ביז גאט וועט מאכן רוען לַאֲחֵיכֶם אייערע ברידער כָּכֶם אזו וויא אייך וְיָרְשׁוּ אונ זיי וועלן אויך ירשנן די לאנד אֲשֶׁר וואס אייער גאט וועט זייא געבן בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן אויף

הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן
לָהֶם בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְשַׁבְתֶּם אִישׁ
לִירֻשָּׁתוֹ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם: כא וְאֶת־
יְהוֹשׁוּעַ צִוֵּיתִי בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר
עֵינֶיךָ הָרֹאֹת אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה
יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם לִשְׁנֵי הַמְּלָכִים
הָאֵלֶּה כֵּן־יַעֲשֶׂה יְהֹוָה לְכָל־
הַמַּמְלָכוֹת אֲשֶׁר אַתָּה עֹבֵר שָׁמָּה:
כב לֹא תִּירָאוּם כִּי יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם
הוּא הַנִּלְחָם לָכֶם: ס ס ס

קס . מלכו"ה סימן ומפטירין חזון ישעיהו בישעי' סי' א':

אונקלוס

אֱלָהֲכוֹן יָהֵב לְהוֹן
בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא וּתְתוּבוּן
גְּבַר לִירֻתְּתֵהּ דִּי יְהָבִית
לְכוֹן: כא וְיָת יְהוֹשֻׁעַ
פַּקֵּדִית בְּעִדָּנָא הַהִיא
לְמֵימַר עֵינָךְ חָזְיָן יָת
כָּל דִּי עֲבַד יְיָ אֱלָהֲכוֹן
לִתְרֵין מַלְכַיָּא הָאִלֵּין כֵּן
יַעְבֵּד יְיָ לְכָל מַלְכְוָתָא
דִּי אַתְּ עָבַר לְתַמָּן:
כב לָא תִדְחֲלוּן מִנְּהוֹן
אֲרֵי יְיָ אֱלָהֲכוֹן מֵימְרֵהּ
מְגִיחַ לְכוֹן: ס ס ס

פירוש לתורת אלהים

יענר זייט ירדן ושבתם איש לירושתו דאן וועט איר זיך ווידר קערן יעדערער צו זיין ירושה אשר נתתי לכם וואס איך האב אייך געגעבען: (כא) ואת אונ יהושע האב איך געהייסין בעת ההיא אין דער צייט לאמר אזו צו זאגען עיניך הרואות דיינע אויגן וואס האבן געזעהן את אלץ וואס אייער גאט הט געטאן לשני המלכים האלה צו דיא צוויי קעניגע כן יעשה יי אזו וועט גאט טאן לכל הממלכות צו אלע קעניגע אשר וואס דו וועסט אהין איבר פארן: (כב) לא תיראום פירכטעט פאר זייא ניט כי ווארום אייער גאט הוא הנלחם ער וועט מלחמה האלטען לכם פון אייערט וועגען:

הפטרת דברים (בישעיה סימן א)

חֲזוֹן יְשַׁעְיָהוּ בֶן־אָמוֹץ אֲשֶׁר חָזָה עַל־יְהוּדָה וִירוּשָׁלָיִם בִּימֵי עֻזִּיָּהוּ יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּהוּ
מַלְכֵי יְהוּדָה: שִׁמְעוּ שָׁמַיִם וְהַאֲזִינִי אֶרֶץ כִּי יְהֹוָה דִּבֵּר בָּנִים גִּדַּלְתִּי וְרוֹמַמְתִּי

פירוש ע"ט

חזון ישעיהו בן אמוץ דס איז די נבואה פון ישעיה דר זון פון אמוץ אשר וואס ער הט פארויס געזעהן אויף יהודה אונ ירושלים בימי אין די טעג פון עוזיהו יותם אחז יחזקיהו וואס זיי זענן געוועזן די קעניגע פון שבט יהודה: זאגט ישעיה שמעו הערט צו איר הימל אונ פר נעם דו ערד כי יי דבר ווארום גאט האט גירעדט איר זאלט זיין עדות: בנים די קינדר ישראל האב איך זייא ערצויגען אונ האב זייא דר הויבן אונ זייא האבען ווידער גישפעניגט אן מיר דרום הט ישעיה משנה גיוועזן דם לשון פון משה דען משה האט גיזאגט האזינו השמים ותשמע הארץ אונ ישעיה זאגט פאר קערט שמעו שמים והאזיני ארץ דם הט ער גיטאן כדי דיא הימל אונ ערד זאלן קענן עדות זאגען מיט איין לשון ווארום אז עדות זאגן ניט מיט איין לשון אזו איז זייער עדות בטל (עיין רש"י) ידע דער אקס דר קענט אויך זיין האר וואס האט אים גיקופט וחמור אונ דר אייזיל איז ניט אזו קלוג וויא דער אקס דער קאנט ער ערשט זיין האר דורך דער קאריטע ישראל לא ידע אבר דם פאלק ישראל הט מיך ניט גיוואלט דער קענן חאטשע איך האב זייער פאטער גירופן ישראל אונ האב זיי מודיע גיוועזן טייל פון מיינע גיזעץ אונ זענן אפילו ניט קלוג גיוועזן אזו וויא דר אקס עמי מיין פאלק הט ניט גיגעבן זיין הארץ צו פר שטיין אפילו אז איך האב זיי ארום גיצויגן פון מצרים אונ האב זיי אזו פיל גוטעס גיטאן. אונ האב זיי גיגעבן עסין דעם מן אונ האב זיי גירופן עמי בני ישראל האבן זיי דאך ניט גיגעבן זייערע הערצער צו פאר שטיין זייא זאלן מיך דינן אונ זייא זענן ערגר גיוועזן פון דעם אייזיל אדר ידע שור קונהו איז טייטש דער אקס דר קענט זיין באשעפר ער זאל מורא האבן

פאר

וְהֵם פָּשְׁעוּ בִי: יָדַע שׁוֹר קֹנֵהוּ וַחֲמוֹר אֵבוּס בְּעָלָיו יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַע עַמִּי לֹא הִתְבּוֹנָן:
הוֹי ׀ גּוֹי חֹטֵא עַם כֶּבֶד עָוֺן זֶרַע מְרֵעִים בָּנִים מַשְׁחִיתִים עָזְבוּ אֶת־יְהוָה נִאֲצוּ אֶת־
קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל נָזֹרוּ אָחוֹר: עַל־מֶה תֻכּוּ עוֹד תּוֹסִיפוּ סָרָה כָּל־רֹאשׁ לָחֳלִי וְכָל־לֵבָב
דַּוָּי: מִכַּף־רֶגֶל וְעַד־רֹאשׁ אֵין־בּוֹ מְתֹם פֶּצַע וְחַבּוּרָה וּמַכָּה טְרִיָּה לֹא־זֹרוּ וְלֹא חֻבָּשׁוּ
וְלֹא רֻכְּכָה בַּשָּׁמֶן: אַרְצְכֶם שְׁמָמָה עָרֵיכֶם שְׂרֻפוֹת אֵשׁ אַדְמַתְכֶם לְנֶגְדְּכֶם זָרִים
אֹכְלִים אֹתָהּ וּשְׁמָמָה כְּמַהְפֵּכַת זָרִים: וְנוֹתְרָה בַת־צִיּוֹן כְּסֻכָּה בְכָרֶם כִּמְלוּנָה
בְמִקְשָׁה כְּעִיר נְצוּרָה: לוּלֵי יְהוָה צְבָאוֹת הוֹתִיר לָנוּ שָׂרִיד כִּמְעָט כִּסְדֹם הָיִינוּ
לַעֲמֹרָה דָּמִינוּ: שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה קְצִינֵי סְדֹם הַאֲזִינוּ תּוֹרַת אֱלֹהֵינוּ עַם עֲמֹרָה:

פירוש ע"ט

פר אים אונ איז ניט משנה ווס איך גאט האב אוף אים גוזר געוועזן ער זאל אקערן איז ער ניט משנה צו זאגן איך וויל היינט ניט אקערן אונ דר אייזל איז אויך ניט משנה דאס וואס איך האב אוף אים גוזר געוועזן ער זאל משא טראגן איז ער ניט משנה צו זאגן צו זיין האר דאס איך וועל היינט ניט טראגן קיין משא אונ זיי זענען דאך נאר באשאפן געווארן צו באדינן אייך אונ זענען ניט מקבל קיין שכר אז זיי טוען גוטס אונ ניט קיין עונש אז זיי טוען שלעכץ האבן זיי פארט ניט משנה געוועזן דם ווס איך האב אוף זיי גוזר געוועזן אונ איר ישראל אז איר טוט גוטץ זענט איר דאך מקבל שכר אונ אז איר טוט שלעכטס זענט איר דאך מקבל איין עונש אונ איר ווילט מיר פארט ניט דר קענן דם אונ מיר דינען הוי ווייא צו שרייען אוף דם הייליג פאלק ישראל ווס איז פר קערט געווארן צו גוי חוטא אזינדיג פאלק א פאלק ווס איז שווער מיט זינד זיי זענען געוועזן די זאמען ווס גאט הט זיי געבענשט היינט זענען זיי זרע מרעים זאמען ווס טוען שלעכץ בנים זיי זענען געוועזן קינדר צו גאט היינט זענען זיי משחיתים גידערטרעכטיגע עזבו זיי האבן פר לאזן גאט נאצו זיי האבן דר צערנט דעם הייליגן גאט פון דיא יודען נזורו זייא האבן זיך אפ גשייד פון גאט על מה איבר ווס זענט איר גשלאגן געווארן עוד תוסיפו אז איר טוט נאך מערן אפ צו קערן פון גאט כל ראש פר וואר איטליכר קאפ איז דאך גקרענקט פון דעם שלאגן ווס מען האט אייך גשלאגן וכל לבב דוי אונ איטליכס הארץ איז גוויטיגט דר פון אונ ווארום זאלט איר ניט פר שטיין זיך איין מוסר געמן איר זאלט שון גוט זיין מכף רגל פון דעם פוס טרוט ביז אין קאפ איז ניט דא אין אייך קיין גאנץ גליד פצע נאר אלץ וואונדן פון קלעפ פון שווערדן אונ ביילן אונ גיפייבטע מכות לא זורו זייא זענין נאך ניט באשפרייט געווארען דורך אבצטע מיט שטוב פון קרייטעכר ווס היילן ולא חובשו אונ זיי זענען נאך ניט גיפלאסטערט געווארן מיט פלאסטערס ולא רוככה אונ די מכה איז נאך ניט גווייכט געווארן מיט בומל אונ דר תרגום יונתן פר טייטשט דעם פסוק אזוי מכף רגל מיינט מען פון קליין ביז גרוס איז ניט דא אין זיי איין גוטר מענטש נאר זיי זענען פול פצע מיט פשעים אונ עונות אונ חטאים לא זורו זיי זענען ניט גהיילט געווארן דר פון כלומר זיי האבן קיין תשובה ניט גטאן דרויף ולא רוככה אונ האבן אפילו ניט גהאט אין זייער הארץ זיי זאלן תשובה טאן דרויף דרום ארצכם איז אייער לאנד וויסט עריכם אייערע שטעט זענין פר ברענט אין פייער אדמתכם פון אייער ערד לנגדכם פר אייערע אויגן זרים עסין זיא פרעמדע ושממה אונ זיא איז וויסט ווי א פיינד וואלט זיא פארוויסט ונותרה אונ דיא שטאט ציון וועט איבר בלייבן ליידיג פון אירע זיצר ווארום זיי וועלן פר טריבן ווערן פון איר כסוכה בכרם אזו ווי דם ביידל ווס אין וויין גארטן איז ווס דר היטר זיצט דרינן אונ אז מען שנייט אפ דעם וויין גארטן אזו גייט דר היטר ארויס פון דעם ביידל אונ דם ביידל בלייבט ליידיג אזו וועט דיא שטאט ציון איבער בלייבן ליידיג פון אירע זיצר כמלונה אזו ווי די שטרויענע ביידל ווס עס איז אין דעם קירבעס פעלד ווס דר היטער מאכט עס איבר צו נעכטיגן אין דעם אונ אז מען קלייבט אפ דיא קירבעס לאזט ער די ביידל ליידיג אונ גייט אוועק דר פון אזו וועט די שטאט ציון אויך בלייבן ליידיג כעיר נצורה אונ אזוי ווייא א בלעגירטע שטאט וואס חיל בלעגרט זיא אונ מאכן ביידלך ארום דם זיי זאלן דרינען זיצין אונ אז דאס חיל גייט אוועק פון דער שטאט בלייבן דיא ביידלך ליידיג אזו וועט דיא שטאט ציון בלייבן ליידיג זאגט דער נביא לולי יי צבאות הותיר לנו שריד ווען ניט גאט דר האר איבר אלע חיילות וואלט איבר גלאזט צו אונז איין איבר בלייבונג כמעט כסדום היינו וואלטן מיר גאר אין ווייניג צייט פר לענט געווארן אזו וויא סדום לעמורה דמינו צו דעם פאלק פון עמורה וואלטן מיר געווען גגליכן שמעו הערט צו דיא רייד פון גאט איר הארן פון יודן ווס איר טוט אזעלכע בייזע מעשים ווי סדום האזינו פר נעמט דם לערנונג פון אונזער גאט איר פאלק ישראל ווס איר טוט אזעלכע בייזע טהאטען גליך ווי עמורה אונ פון דאגן לערנן אונזרע חכמים

לָמָּה לִּי רֹב זִבְחֵיכֶם יֹאמַר יְהוָה שָׂבַעְתִּי עֹלוֹת אֵילִים וְחֵלֶב מְרִיאִים וְדַם פָּרִים וּכְבָשִׂים וְעַתּוּדִים לֹא חָפָצְתִּי׃ כִּי תָבֹאוּ לֵרָאוֹת פָּנָי מִי בִקֵּשׁ זֹאת מִיֶּדְכֶם רְמֹס חֲצֵרָי׃ לֹא תוֹסִיפוּ הָבִיא מִנְחַת שָׁוְא קְטֹרֶת תּוֹעֵבָה הִיא לִי חֹדֶשׁ וְשַׁבָּת קְרֹא מִקְרָא לֹא אוּכַל אָוֶן וַעֲצָרָה׃ חָדְשֵׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שָׂנְאָה נַפְשִׁי הָיוּ עָלַי לָטֹרַח נִלְאֵיתִי נְשֹׂא׃ וּבְפָרִשְׂכֶם כַּפֵּיכֶם אַעְלִים עֵינַי מִכֶּם גַּם כִּי תַרְבּוּ תְפִלָּה אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ יְדֵיכֶם דָּמִים מָלֵאוּ׃ רַחֲצוּ הִזַּכּוּ הָסִירוּ רֹעַ מַעַלְלֵיכֶם מִנֶּגֶד עֵינָי חִדְלוּ הָרֵעַ׃ לִמְדוּ הֵיטֵב דִּרְשׁוּ מִשְׁפָּט אַשְּׁרוּ חָמוֹץ שִׁפְטוּ יָתוֹם רִיבוּ אַלְמָנָה׃ לְכוּ נָא וְנִוָּכְחָה יֹאמַר יְהוָה

משלי יהודא

חדשיכם ומועדיכם וגו׳ . למשל אגביר הט געהאט עטליכע קינדר . אלע קינדר זענן געוועזן שוואכע אונ קראנקע הט ער גענומן אדאקטאר צו זיך אין שטוב ער זאל שטענדיג אכטונג געבן אויף זיי , מיט זייער עסן אונ טרינקן אונ מעדיצינן , פר דעם הט דר גביר זייער ליב געהאט דעם דאקטאר , אונ הט אים גיגעבן גרוס כבוד , דס איז נאר געווען אזו לאנג ווי די קינדר האבן געפאלגט דעם דאקטאר אונ האבן גענומן זיינע מעדיצינן , אמאל הט גיטראפין אלע קינדר זענן קראנק גיווארין אונ די מעדיצינן וואס דר דאקטאר הט זיי פארשריבן האבן זיי ניט געוואלט נעמן , הט דר גביר געקוקט אויף דעם דאקטאר מיט אטרויעריגן פנים , הט דר דאקטאר געזאגט צום גביר וואס בין איך שולדיג אז די קינדר ווילן ניט נעמן די מעדיצינן , הט דר גביר געזאגט צום דאקטאר , ווען דו וואלסט ניט גיוועזן ביי מיר אין שטוב , וואלט איך גירעכינט מיינע קינדר פארלארענע אונ וואלט זיי ארויסגענומן פון מיין הארץ , אבר אז דו ביזט ביי מיר אין שטוב וואס דו ביזט אדאקטאר וואס דו קענסט זיי געזונד מאכין , אונ זיי ווילן ניט נעמן די מעדיצינן , ווען איך זעה דיך אונ זעה זיי ווערט מיין טרויער גרעסר , דס זעלביגע איז ביי די שבתים אונ ימים טובים , דר מדרש זאגט ווען יודין זענן ארייגעקומן אין ארץ ישראל הט די תורה געזאגט צו הקב״ה די יודין גייען ארבעטין זייערע פעלדר אונ זייערע ווייג-גערטנר , ווען וועלן זיי לערנן תורה , הט הקב״ה געזאגט איך האב זיי גיגעבין שבתים אונ ימים טובים וועלין זיי לערנן תורה , ווייל אגאנצע וואך איז דר מענטש פאר-נומען מיט זיין פרנסה הט ער ניט צייט צו דאוונן ניט צו לערנן , אונ אפילו די ברכות צום עסין אונ דס בענטשן איז ניט ווי עס באדארף זיין , פון דעם ווערט קראנק די נשמה , אז עס קומט שבת אונ איד גייט אין שוהל דאוונן אונ הערט דייענן אין די תורה , אונ עסט אונ טרינקט לכבוד שבת , ער וואשט זיך צום עסין ווי דר דין אונ מאכט אברכה צום עסין זינגט זמירות אונ בענטשט אונ לערנט תורה , איז דס אהיילונג צו די נשמה , דריבר הט הקב״ה גיגעבין גרויס כבוד צו דעם שבת , אבר דר מענטש וואס ארבעט אונ האנדילט אגאנצע וואך , דריבר הט ער ניט צייט צו זינדיגן , אז עס קומט שבת הט ער אליידיגן טאג צו גין שפאצירן אונ צו טאן די עבירות וואס ער הט אין דר וואכין צו זיי קיין צייט געהאט , קוקט הקב״ה אויף דעם שבת מיט אפיינד-שאפט , דר שבת זאגט צו הקב״ה וואס בין איך שולדיג אז דיינע קינדר ווילן ניט היילין זייערע נשמות , זאגט הקב״ה ווען עס וואלט ניט גיוועזן אזו אדאקטאר צו די נשמות ווי דו ביזט וואלט איך מיינע קינדר פארלאזט פון מיין הארצן , אז איך זעה דעם שבת וואס ער איז אגוטר דאקטאר צו די נשמות , אונ די יודין ניט געווג זיי ווילן ניט נעמן דעם מעדיצין פון שבת , ווערין די נשמות שבת נאך קראנקר , וואס טויג מיר דר שבת :

פירוש ע״ט

אפ דס איין מענטש זאל ניט עפינען זיין מול צו בייזין רעדן ווייל דר נביא האט דא פריער גזאגט מיר וואלטן גלייך גוועזן וויא סדום דרום גלייכט שון דא דר פסוק זיי צו סדום לָמָּה וואס טויג מיר אייערע פיל שעכטונג פון קרבנות זאגט גאט שָׂבַעְתִּי איך בין זאט פון עולות פון די ווידר אונ פון חלב פון די געשטאפטע בהמות אונ שאף כלומר עס איז מיר שון מיאוס גווארן וְדַם אונ דס בלוט פון דיא אקסן אונ שאף אונ בראנעס וויל איך ניט כִּי תָבֹאוּ לֵרָאוֹת פָּנָי אז איר קומט גזעהן צו ווערן פר מיר מִי ווער בעט אייך דאס איר זאלט טרעטין אין מיין הויף ווי באלד אז אייער הארץ איז ניט גאנץ מיט מיר לֹא איר זאלט ניט מערן צו ברענגן אייערע פאלשע מנחות קְטֹרֶת ווארום דאס רעמפונג וואס גייט אויף פון דר מנחה איז אום ווירדיג מיר חֹדֶשׁ ראש חודש אונ שבת וואס איר רופט זיך איין צו זאמלן פר מיר לֹא אוּכַל קאן איך ניט ליידן אָוֶן דס אום רעכט וואס אין אייער הארצן איז צו דינגען די געטצען וַעֲצָרָה אונ דס איין זאמלונג וואס דר מיט איז דס איר זאמילט זיך איין פר מיר דען די צווייא זאכן זענן ניט ראוי צו זיין אין איינם חָדְשֵׁיכֶם אייערע חדשים אונ אייערע ימים טובים האס איך הָיוּ עָלַי לָטֹרַח זיי זענין מיר איבר לעסטיג געווארין נִלְאֵיתִי נְשֹׂא איך בין מיד זיי גווארן צו פר טראגן אונ דס זאגט ער צו די כהנים וּבְפָרִשְׂכֶם כַּפֵּיכֶם אונ אז איר וועט פר שפרייטן אייערע הענד צו בעטן אויף די יודן אַעְלִים עֵינַי מִכֶּם וועל איך פר הולן מיינע אויגן פון אייך גַּם אונ אפילו ווען איר וועט מערן תְּפִלָּה טאן אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ וועל איך ניט צו הערן יְדֵיכֶם ווייל אייערע הענד זענן פול מיט בלוט פון רציחה רַחֲצוּ הִזַּכּוּ וואשט אייך אונ לייטערט אייך הָסִירוּ טוט אפ אייערע שלעכטע טהאטען פון מיינע אויגן חִדְלוּ הָרֵעַ פר מייט אייך בייז צו טאן רש״י שרייבט דא שטייען צעהן ערליי לשונות פון תשובה אקעגין עשרת ימי תשובה אונ אקעגין די צעהן פסוקים פון מלכיות אונ זכרונות אונ שופרות וואס מען זאגט אום ראש השנה לִמְדוּ הֵיטֵב לערינט אייך גוטס צו טאן דִּרְשׁוּ מִשְׁפָּט זוכט גירעכטיקייט אַשְּׁרוּ חָמוֹץ שטארקט דעם גירובטען שִׁפְטוּ יָתוֹם ריכטעט דעם משפט פון איתום רִיבוּ אַלְמָנָה ריכטעט ריכטיג די קריג פון איין אלמנה לְכוּ נָא וְנִוָּכְחָה לאמיר זעהן ווער

אם־יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו אם־יאדימו כתולע כצמר יהיו׃ אם־תאבו
ושמעתם טוב הארץ תאכלו׃ ואם־תמאנו ומריתם חרב תאכלו כי פי יהוה דבר׃
איכה היתה לזונה קריה נאמנה מלאתי משפט צדק ילין בה ועתה מרצחים׃
כספך היה לסיגים סבאך מהול במים׃ שריך סוררים וחברי גנבים כלו אהב שחד
ורדף שלמנים יתום לא ישפטו וריב אלמנה לא־יבוא אליהם׃ לכן נאם האדון
יהוה צבאות אביר ישראל הוי אנחם מצרי ואנקמה מאויבי׃ ואשיבה ידי עליך

פירוש ע"ט

פון אונז איז אום גרעכט אונ חאטש איר זייט דאך אום גרעכט פון דעסט וועגין גיב איך אייך דאך איין האפנונג דאס איר זאלט תשובה טאן אונ אז איר וועט תשובה טאן אם וועןאפילו אייערע זינד וועלן זיין גיצייכינט פאר מיר רוט אזו וויא דאס רוטקייט פון רוטע פאדם כשלג ילבינו וועלען זייא ווייס ווערין אזו ווי שניי אם יאדימו כתולע אונ וועןזייא וועלן אפילו זיין רוט אזו וויא ווערמיל פארב כצמר יהיו וועלן זיי דאך ווייס ווערן אזו ווי ווייסע וואל. רש"י שרייבט די פארב וואס מען פארבט מיט איר רוט איז קערינגדלעך אונ אין איטליכען קערינגדל איז דא איין ווארם אדר עס גייט ארויף ווס ער האט זיי פריער גזאגט חדלו הרע למדו היטב דרשו משפט זאגט היינט גאט אז איר וועט האבען אזו גטאן דענסטמאל לכו נא ונוכחה גייט אונ לאמר זיך בווערן מיט אנאנדר זייט איר מיר מודיע צו זאגן מיר האבן גטאן דס ווס אוף אונז איז מוטל טו דו וואס אוף דיר איז מוטל וועל איך זאגן אם יהיו חטאיכם כשנים וועןאייערע זינד וועלן זיין גצייכנט פר מיר אזו רוט ווי רוטע פאדם כשלג ילבינו זאלין זיי ווייס ווערן אזו וויא שניי אם תאבו ושמעתם אוב איר וועט וועלן אונ וועט מיר הערן טוב וועט איר עסן דס בעסטע פון דעם לאנד ואם תמאנו אונ אוב איר וועט מיר ניט וועלין הערן אונ וועט ווידער שפעניגן מיינע רייד חרב תאכלו וועט איר פר דארבן ווערען דורך דעם שווערד פון פיינט כי פי יי דבר דען גאטס מול הט עס גרעט דרום וועט עס גווים זיין׃ דס קלאגט דר נביא אונ זאגט איכה וויא אזו איז זיא גווארן איין אפ קערן פון איר גאט קריה נאמנה דיא בגלייבטע שטאט ירושלים מלאתי משפט זיא איז פול גוועןמיט משפט אין דער פסיקתא שטייט ר' מנחם בר אושעיה זאגט פיר הונדערט אונ איין אונ אכציג שולן חוץ דעם בהמ"ק זענען גוועןאין ירושלים אזו פיל ווי דאס ווארט מלאתי בטרעפט צדק גרעכטיקייט הט שטענדיג גנעכטיגט אין איר דען דר קרבן תמיד פון אין דר פריא הט מכפר גוועןאוף די עבירות פון ביי נאכט אונ דר קרבן תמיד פון פר נאכט הט מכפר גוועןאוף די עבירות פון ביי טאג ממילא איז אין איר קיין מאל ניט גוועןקיין עבירות אדר צדק מיינט מען אז זיי פלעגן דן זיין דיני נפשות אונ פלעגין ניט גפונען קיין זכות אויף דעם מערדר פלעגן זיי נאר גומר זיין זיין דין ערשט אין דעם אנדרן טאג טאמער וועלן זיי דער ווייל גפינען אוף אים א זכות ועתה מרצחים אונ היינט זענען זיי רוצחים זיי האבן גהרגת זכריה כספך היה לסגים דיין זילבר איז גווארן פסולת דס מיינט מען זיי פלעגן מאכין קופער געלד אונ פלעגן עס בדעקין מיט זילבר צו נארן דער מיט סבאך דיין גטראנק איז צו מישט מיט וואסר שריך סוררים דיינע הארן זענין אפ קערערס זיי קערן אפ פון דעם גוטן וועג וחברי גנבים אונ זיי זענין חברים מיט גנבים כלו אוהב שוחד זיי אלע האבן ליב צוא נעמן שוחד ורודף שלמונים אונ איטליכר דיין יאגט נאך בצאלונג דהיינו וועןאיין דיין גזלת עפיס ביי איינם אונ דר נגזל קומט קלאגן זיך ביים אנדערן דיין זאגט דר דיין ווס הט גגזלת צו דעם אנדרן דיין מאך מיך היינט גרעכט אין מיין משפט דען וועל איך דיר בצאלן אז דו וועסט עפיס גזלען ביי איינם אונ יענר וועט דיך קומען קלאגן פר מיר וועל איך דיך אויך גירעכט מאכן יתום איין יתום טוען זיי ניט משפטן דרום וריב טוט די קריג פון דער אלמנה גאר ניט קומען צו זיי ווארום אז די אלמנה קומט זיך קלאגן אונ דר יתום גייט ארום פון דעם דיין אונ די אלמנה בגעגנט אים אונ פרעגט אים ווס האסטו גהאלפן מיט דיין שרייען פר דעם דיין ענטפערט ער איר איין גאנצן טאג האב איך מיך גמיט אונ צום סוף האב איך ניט גהאלפן מיט מיין שרייען אונ ווי די אלמנה דר הערט עס קערט זיא זיך אום צוריק אונ וויל גאר ניט גיין צום דיין דען זיא טראכט זיך ער איז דאך איין מאנזביל אונ הט ניט גהאלפן מיט זיין גשריי פר דעם דיין מכל שכן ווס וועל איך שון העלפען מיט מיין גשריי דרום זאגט דר פסוק וריב די קריג פון איין אלמנה טוט גאר ניט קומען צו זיי לכן נאם דרום זאגט גאט ווס ער איז איין גאט איבר אלע חיילות ווס אלץ איז זיין אונ אין זיין האנד איז אום צו רייסן אייך פון דעם לאנד אונ צו פלאנצין אנדרע אין דעם לאנד אביר ישראל שטארקר גאט פון די יודן הוי אנחם איך וועל ווערן גטרייסט פון מיינע בליידיגר ווס האבן מיך דר צערנט מיט זייערע מעשים ואנקמה אונ איך וועל זיך רעכנען מיט מיינע פיינט ואשיבה איך וועל אום קערן מיין האנד אוף דיר כלומר איך וועל דיך

וְאָצְרֹף כַּבֹּר סִגָיִךְ וְאָסִירָה כָּל־בְּדִילָיִךְ׃ וְאָשִׁיבָה שֹׁפְטַיִךְ כְּבָרִאשֹׁנָה וְיֹעֲצַיִךְ כְּבַתְּחִלָּה אַחֲרֵי־כֵן יִקָּרֵא לָךְ עִיר הַצֶּדֶק קִרְיָה נֶאֱמָנָה׃ צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפָּדֶה וְשָׁבֶיהָ בִּצְדָקָה׃

פירוש ע"ט

שלאגן איין שלאק נאך דעם אנדערן ביז די שלעכטע וועלן פר לענט ווערן וְאֶצְרוֹף אונ איך וועל לייטערן אזו ווי די זייף לייטערט די פלעקין פון איין קלייד אזו וועל איך לייטערן דיינע פְּסוֹלֶת דס מיינט ער די שלעכטע וואס זענין צו מישט צווישן די גוטע דיא וועל איך פר לענדין וְאָסִירָה אונ איך וועל אפ טאן גאר דיין צין וואס איז צו מישט צווישן דעם זילבער דס מיינט ער אוך די שלעכטע וואס זענן צו מישט צווישן די גוטע וְאָשִׁיבָה אונ איך וועל אום קערין דיינע שופטים אזו ווי צום ערשטן כלומר איך וועל דיר אוף שטעלין גוטע שופטים וְיוֹעֲצַיִךְ אונ דיינע יועצים וועלין זיין ערליך אזו ווי פריער אַחֲרֵי כֵן דר נאך וועט ווערן גרופן צו דיר די גירעכטע שטאט קִרְיָה נֶאֱמָנָה די בגלייבטע שטאט צִיּוֹן די שטאט ציון בְּמִשְׁפָּט דורך דעם משפט וואס מען וועט אין איר טאן וועט זיא ווערן אויס געלייזט פון איר זינד וְשָׁבֶיהָ בִּצְדָקָה אונ איהרע בעלי תשובה וואס אין איר וועלין זיין וועלן זייא ווערן אום געלייזט דורך זייער צדקה וואס זייא וועלן טאהן׃

מנין המצות כפ׳ ואתחנן יב כה י"ב מצות ח׳ עשין וד׳ לאוין׃

[תטז] (לאו רמה) שלא להתאוות שום דבר של חבירו אפי׳ בלב שנא׳ ולא תתאוה בית רעך שדהו וגו׳׃

[תיז] (עשה קעב) ליחד שמו יתב׳ באמונה שלמה שיהיה ידוע לנו שהוא פועל כל המציאות וסבתו הראשונה והוא אחד אדון הכל בלי שותף. ונקבל על עצמינו עול מלכות שמים באחדות גמורה. וזהו שנאמר שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד׃

[תיח] (עשה קעג) לאהוב את ה׳ ית׳ באופן שישים האדם את כל לבו ודעתו וכל מגמתו לדעת דרכיו ולאהבה אותו כמ"ש ואהבת את ה׳ אלהיך׃

[תיט] (עשה קעד) ללמוד תורה וללמדה שנא׳ ושננתם לבניך׃

[תכ] (עשה קעה) לקרוא קריאת שמע ערבית ושחרית שנאמר ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך׃

[תכא] (עשה קעו) להניח תפילין של יד שנאמר וקשרתם לאות על ידך׃

[תכב] (עשה קעז) להניח תפילין של ראש שנאמר והיו לטטפת בין עיניך׃

[תכג] (עשה קעח) לקבוע מזוזה במזוזת פתח הבית שנא׳ וכתבתם על מזוזת ביתך ובשעריך׃

[תכד] (לאו רמו) שלא לנסות ולהסתפק ביעודין שיעדו הנביאי׳ שהוחזקו אצלינו לנביאי האמת והצדק שנא׳ לא תנסו את ה׳ אלהיכם׃

[תכה] (עשה קעט) להרוג ולאבד את השבעת עממין שהיו מחזיקין בא"י קודם שנכבשה והם הכנעני וגו׳ שנאמר החרם תחרים אותם׃

[תכו] (לאו רמז) שלא לחמול על שבעה עממין האלו ולא ליפות ולספר בשבח ותן שום דבר ממה שמיוחד להם שנא׳ ולא תחנם׃

[תכז] (לאו רמח) שלא להתחתן בם שנא׳ לא תתחתן בם׃

דברים ג ואתחנן

כג וָאֶתְחַנַּן אֶל־יְהוָה בָּעֵת הַהִוא

אונקלוס

כג וְצַלֵּיתִי קֳדָם יְיָ בְּעִדָּנָא

תו"א ואתחנן אל ה׳ ברכות ל לב׃

רשב"ם

(כג) ואתחנן. התלות. כדכתיב למעלה היום הזה אחל תת פחדך. החלות החי"ת גורמת לה׳ פת"ח וכן העידותי מצפון. וכן העדותי בכם

בית יהודא

(כג) וָאֶתְחַנַּן, זאגט רש"י (אין חנון בכל מקום אלא לשון מתנת חנם) ווא עס שטייט דר ווארט חנון מיינט מען אאומזיסטע מתנה, משה הט געבעטן ביי הקב"ה ער זאל אים שיינקען אמתנה, די מתנה וועט זיין הקב"ה זאל אים לאזן אריין גיין אין ארץ ישראל, זאגט רש"י (אף על פי שיש להם לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים) אפילו צדיקים דארפן ניט בעטן מתנות ביי הקב"ה, זיי קענן מאכן אחוב עם קומט זיי צו בצאהלן פר זייערע מעשים טובים פון דעסטוועגן (אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חנם) בעטענ זיי פון הקב"ה נאר אאומזיסטע מתנה ואונ זיי זאגען פאר זייערע מעשים טובים קומט זיי גאר ניטו, פון וואנען הט משה געוואסט אז הקב"ה גיט אומזיסטע מתנות? (לפי שאמר לו וחנותי את אשר אחון) ווייל הקב"ה האט אמאהל

בעל הטורים

(כג) ואתחנן. לעיל כתיב לא תיראום חזקתי את ישראל אולי ירחם עלי: ואתחנן. בגי׳ שירה שאמר לפניו שירה כדי שישמע

רש"י

(כג) ואתחנן. אין חנון בכל מקום א אלא לשון מתנת חנם אף ע"פ שיש להם לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חנם לפי שאמר לו (שמות לג) וחנותי את אשר אחון ב אמר לו

שפתי חכמים

א דאל"ב הל"ל ואתפלל: ב רל"ל ממיכן ידע משה לבקש מהקב"ה בקשה אף כמתנת חנם ולא בשביל מעשים טובים וע"ז

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כג) ואתחנן אל ה׳. שבעה שמות נקראו לתפלה ואלו הן תפלה תחינה צעקה זעקה נפילה פגיעה רנה ובכלן

ליקוטים על התורה

(כג) וָאֶתְחַנַּן אֶל ה׳ וגו׳ לֵאמֹר, דר מדרש שרייבט וואס מיינט מען לֵאמֹר, צו זאגען, משה האט געבעטן ביי הקב"ה זיין יינד וואס ער הט געטאן זאל ווערן פארשריבן אין די תורה, למשל מען האט געבראכט צווייא ווייבער צום משפט, איינע האט מזנה געווען אונ איינע הט געגעסן אומצייטיגע פירות וואס דאבן געוואקסן אין דעם שמיטה יאר, הט דער שופט גיהייסן מען זאל ביידע ווייבער פירן אין דיא גאסן צו פארשעמן זיי מען זאל

פירוש לתורת אלהים

(כג) וָאֶתְחַנַּן אונ איך האב גיבעטען אל יי צו גאט אז איך זאל מעגין קומען קיין ארץ

הָהִיא לְמֵימָר: כד יְיָ אֱלֹהִים אַתְּ שָׁרֵיתָא לְאַחֲזָאָה יָת עַבְדָּךְ יָת

לֵאמֹר: כד אֲדֹנָי יֱהֹוִה אַתָּה הַחִלּוֹתָ לְהַרְאוֹת אֶת־עַבְדְּךָ אֶת־

ת"א ה' אלהים ברכות לב ע"ו:

בעל הטורים

תפלתו: סמך ה' אלהים לואתחנן לומר שויתי ה' לנגדי תמיד: (כד) החלות. ב' במס' אתה החלות אשר החלות לנפול לפניו אתה החלות להראות במה שכבשת לפני סיחון ועוג וזהו החלות לנפול לפניו להראות במה שהתחיל לנפול. תחנונים ידבר רש ועשיר יענה עזות ס"ת רמוז נשה. ומתחיל הפסוק בתי"ו ומסיים בתי"ו לפי שלא זכה ליכנס בארץ שהיא ת' פרסה על ת' פרסה: להראות. תגין על הרי"ש שהראיתני אף מה שלא בקשתיך: להראות. ג' במס' דין והידך להראות העמים והשרים את יפיה. אשר נתן בשושן להשמידם נתן לו להראות את אסתר זהו שדרשו שהראה לו הקב"ה למשה כל מה שאירע לישראל היאך ישבו בשלותם וכל המלוכין שעתידין להלוך להם וזה הוא להראות העמים והשרים את יפיה היאך הם כיופין בשלותם וכן להשמידם נתן לו להראות שהראהו המלוכין להם: את עבדך. שאמרת לא כן עבדי משה.

רשב"ם

היום. החתות ביום מרין. אבל כשאין שם אותיות אחע"ה יאמר הרימות הקימות הטיבות כולם חטופין: ואתחנן בילמדנו פרשת שלח לך ואל תשאל לו בשעת נדרו מניין ממשה כשאמר לישראל שמעו נא המורים נשבע הקב"ה שלא יכנס לארץ שנא' לכן לא תביאו וגו' אמר משה שעת כעס ושעת שבועת היא איני מדבר עכשיו המתין שנה ואחר כך התחיל להתחנן לפניו שנאמר ואתחנן אל ה' אמר הקב"ה בשביל שהמתנת שאר המתים יורדים לשאול ואתה תעלה שנאמר עלה ראש הפסגה ותראה משם:

רש"י

בלשון ואתחנן ד"א ג זה אחד מעשרה לשונות שנקראת תפלה ד' כדאיתא בספרי: בעת ההוא. לאחר שכבשתי ה ארץ סיחון ועוג דמיתי שמא הותר ו הנדר (ספרי): לאמר. זה אחד מג' מקומות ז שאמר משה לפני המקום איני מניחך עד שתודיעני אם תעשה שאלתי אם לאו: (כד) ה' אלהים. רחום ח בדין: אתה החלות להראות את עבדך.

בית יהודא

גֶעזָאגְט צוּ מֹשֶׁה אִיךְ וֶועל שֵׁיינְקֶען אַמַתָּנָה צוּ וֶועמֶן מַיין ווִילֶען וֶועט זַיין אִיךְ זָאל אִים שֵׁיינְקֶען (אָמַר לוֹ בְּלָשׁוֹן וָאֶתְחַנַּן) דְרִיבֶּער הָט מֹשֶׁה גֶעזָאגְט צוּ הקב"ה מִיט דֶעם לָשׁוֹן וָאֶתְחַנַּן, אִיךְ הָאבּ גֶעבֶּעטֶן בַּיי הקב"ה עֶר זָאל מִיר שֵׁיינְקֶען אַמַתָּנָה, דִי מַתָּנָה זָאל זַיין אִיךְ זָאל אַרִיבֶּער גֵיין דֶעם יַרְדֵּן (דָּבָר אַחֵר) נָאךְ אַפְּשַׁט אִיז (זֶה אֶחָד מֵעֲשָׂרָה לְשׁוֹנוֹת שֶׁנִּקְרֵאת תְּפִלָּה) צֶעהֶן עֶרְלֵיי נֶעמֶן אִיז דָא אוֹיף דֶם בֶּעטוּנְג וָוס אַמֶענְטְשׁ בֶּעט צוּ הקב"ה, אֵיין נָאמֶען פוּן דִי צֶעהֶן אִיז דֶער וָוארְט תְּחִנָּה, דְרִיבֶּער הָאט מֹשֶׁה גֶעזָאגְט וָאֶתְחַנַּן (כִּדְאִיתָא בְּסִפְרֵי) וִויא עֶס שְׁטֵייט אִין סִפְרֵי: (בָּעֵת הַהִיא). אִין דִי צַייט (לְאַחַר שֶׁכָּבַשְׁתִּי אֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג) נָאכְדֶעם ווִיא אִיךְ הָאבּ אֵיינְגֶענוּמֶען דִי לַאנְד פוּן סִיחוֹן אוּנ עוֹג (דָּמִיתִי שֶׁמָּא הוּתַּר הַנֶּדֶר) הָאבּ אִיךְ גֶעטְרַאכְט טָאמֶער אִיז מוּתָּר גֶעוָוארֶן דֶער נֶדֶר פוּן הקב"ה אוּנ אִיךְ מֶעג אַרַיין גֵיין אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל ועיין ש"ח: (לֵאמֹר). זָאגְט רַשִׁ"י (זֶה אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת שֶׁאָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַמָּקוֹם אֵינִי מַנִּיחֲךָ עַד שֶׁתּוֹדִיעֵנִי אִם תַּעֲשֶׂה שְׁאֵלָתִי אִם לַאו) דָס אִיז אֵיינֶער פוּן דִיא דְרַיי מָאהל וָוס מֹשֶׁה הָאט גֶעזָאגְט צוּ הקב"ה אִיךְ וֶועל דִיךְ נִיט אָפּלָאזֶען בִּיז דוּ וֶועסְט מִיר זָאגֶען אוֹיבּ דוּ וֶועסְט טְאהֶען וָוס אִיךְ בֶּעט דִיךְ אָדֶער נֵיין: (כד) ה' אֱלֹהִים. (רַחוּם בַּדִּין) אֲפִילוּ ווֶען הקב"ה שְׁטְרָאפְט דִיא מֶענְטְשֶׁען, שְׁטְרָאפְט עֶר זֵייא מִיט רַחֲמָנוּת: וְאַתָּה הַחִלּוֹתָ לְהַרְאוֹת אֶת עַבְדְּךָ. זָאגְט רַשִׁ"י (פָּתַח לִהְיוֹת עוֹמֵד וּמִתְפַּלֵּל) מֹשֶׁה הָט

דעת זקנים מבעלי התוספות

לא התפלל משה אלא בתחנה ולמה לפי שבשעה שאמר משה לפני הקב"ה הודיעני נא את דרכיך באיזו מדה אתה מנהיג את עולמך ואמר לו הקב"ה וחנותי את אשר אחון כלומר כל מה שאני עושה עמהם מתנת חנם אני נותן להם אמר לו משה באותה מדה שאמרת לי התנהג ותן לי במתנת חנם שאעבור את הירדן לכך אמר ואתחנן לשון וחנותי. ד"א שהתפלל משה תקט"ו תפלות כמנין ואתחנן:

שפתי חכמים

פי' וחנותי וגו': ג דלטעם ראשון קשה למה לא כתיב ואתחנס לכן קאמר ד"א כו' ולטעם אחרון קשה למה לא אמר ויחל כדלעיל: ד ואלו הן שועה לעקה נאקה רנה פגור קריאה נפול פלול פגיעה תחנה: ה דק"ל דהא לעיל מיניה כתיב ואת יהושע צויתי בעת ההיא וגו' שפירושו בעת כיבוש סיחון ועוג ועלה קאי ואתחנן ומתרץ לאחר כו' דמיתי שהותר קלת הנדר לכך עלתה על דעתי להתפלל כדי שאכנס לארץ כו': ו וא"ת וכיון שהותר הנדר תפלה זו למה וי"ל דה"ק משה קודם כיבוש ארץ סיחון ועוג לא עלתה על דעתי להתפלל כיון שהיה גז"ד עם שבועה לא יועיל שום תפלה אבל לאחר הכבוש והנחיל לבני גד ובני ראובן ואלו שבט מנשה אמרתי שמא הותר הנדר דנדר שהותר מקלתו הותר כולו וא"כ הוי גזר דין בלא שבועה לכך מהני תפלה: ז כ' הרא"ם ל"ע דבספרי חשיב ה' מקומות ור' אלעזר ב"ע אומר בד' מקומות בקש משה וכו' והביא כולם א"כ דברי רש"י דלא כמאן וג"ל הא דכתב רש"י הכא זה אחד מג' מקומות כו' ר"ל שהתפלל משה עליהם ובקש מהקב"ה שימלא שאלותיו ושיודיעגו אם יעשה שאלתו ובקשתו כמו גבי מרים שבקש שירפא אותה מלרעתה וכן גבי יפקוד ה' אלהי הרוחות בקש שירשו בניו אחריו גדולתו וכמו שפירש רש"י שם והכא התפלל שיעבור הירדן אבל השנים האחרים שמביא שמה דהיינו בא' וידבר משה לפני ה' לאמר הודיעני אם אתה גואלם וכו' וכן ויצעק משה אל ה' לאמר מה אעשה לעם הזה וגו' שאמר משה הודיעני אם נופל אני בידם כו' אותן שני דברים אינן אלא הודעה בעלמא ולא בקשה ותפלה שימלא את שאלתו וכן הוא בדברי רש"י אם תדקדק בלשונו הכא: ח רל"ל דהא שם של ד' אותיות מדת רחמים הוא ואדני הוא מדת הדין ומפרש רחום בדין

פירוש לתורת אלהים

יִשְׂרָאֵל אַזוֹי ווִיא וַוייטֶער וֶועט שְׁטֵיין [עיין רש"י] בָּעֵת הַהִוא אִין דֶר זֶעלְבִּיגֶר צַייט לֵאמֹר אַזוֹ צוּ זָאגֶן ע' רש"י: (כד) יְיָ אֱלֹהִים שְׁטַארְקֶר גָאט אַתָּה הַחִלּוֹתָ דוּ הָאסְט אָנְגֶהוֹבֶּן לְהַרְאוֹת אֶת עַבְדְּךָ צוּ ווַייזֶן דַיין קְנֶעכְט [עיין רש"י]

ליקוטים על התורה

זָאל ווִיסֶען זֵיי הָאבֶּען גֶעזִינְדִיגְט, דִי אִשָּׁה וָוס הָט גֶעגֶעסֶן דִי אוּמְצֵייטִיגֶע פֵּירוֹת פוּן שְׁמִטָּה הָט גֶעבֶּעטֶן בַּיי דֶעם שׁוֹפֵט מֶען זָאל אִיר אוֹיפְּאֵיינְגֶען אוֹיף דֶעם הַאלְדז עֶטְלִיכֶע פֵּירוֹת, אַלֶע מֶענְטְשֶׁען זָאלֶן ווִיסֶען אִיר זִינְד, מֶען זָאל נִיט זָאגֶן אוֹף אִיר זִיא הָאט אוֹיךְ מְזַנָּה גֶעוֶוען, אַזוֹ הָט מֹשֶׁה גֶעבֶּעטֶן בַּיי הקב"ה מֶען זָאל שְׁרַייבֶּן זַיין זִינְד אִין דִי תּוֹרָה, מֶען זָאל נִיט זָאגֶן עֶר אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּן ווַייל עֶר הָט גֶעמַאכְט אַפַּאלְשׁ אִין דִי תּוֹרָה אָדֶער ווַייל עֶר הָאט גֶעזָאגְט אַזֶעלְכֶע זַאכֶן וָואס עֶר אִיז נִיט גֶעבָּאטֶען גֶעוָוארֶן, נָאר מֶען זָאל ווִיסֶען ווַייל עֶר הָאט גֶעשְׁלָאגֶן דֶעם שְׁטֵיין אִיז עֶר גֶעשְׁטָארְבֶּן, אוּנ ווַייל מֹשֶׁה הָט גֶעהֶערְט ווֶען הקב"ה הָט גֶעזָאגְט דִי גְזֵרָה אִיז גֶעוֶוען מִיט דִי ווֶערְטֶער „לֹא תָבִיאוּ אֶת הַקָּהָל, אִיר זָאלְט נִיט בְּרֵיינְגֶען דִי יוּדֶען אִין לַאנְד כְּנַעַן" הָאט מֹשֶׁה גֶעמֵיינְט דִי גְזֵרָה אִיז נָאר עֶר זָאל נִיט זַיין דֶער מֶלֶךְ אוֹיף יוּדֶען, דִי מְלוּכָה וֶועט גֶעגֶעבֶּן וֶוערֶן צוּ אֵיין אַנְדֶערֶן, אוּנ עֶר וֶועט זַיין גְלַייךְ מִיט אַלֶע יוּדֶען, דְרִיבֶּער הָט עֶר גֶעפְרֶעגְט בַּיי הקב"ה וֶוער וֶועט זַיין זֵייעֶר מֶלֶךְ, ווִי הקב"ה הָאט אִים גֶעזָאגְט יְהוֹשֻׁעַ וֶועט זַיין דֶר מֶלֶךְ, הָאט מֹשֶׁה אַלְץ אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען צוּ יְהוֹשֻׁעַ נָאכְדֶעם וָאֶתְחַנַּן אֶל ה', הָאט מֹשֶׁה גֶעבֶּעטֶן צוּ הקב"ה עֶר זָאל אַרִיבֶּערְגֵיין דֶעם יַרְדֵּן גְלַייךְ מִיט אַלֶע יוּדֶען, הָט אִים הקב"ה גֶעעֶנְטְפֶערְט מַיין מֵיינוּנְג פוּן דִי שְׁבוּעָה אִיז גֶעוֶוען דוּא זָאלְסְט גָאר נִיט אַרִיבֶּערְגֵיין דֶעם יַרְדֵּן:

(כד) ה' אֱלֹהִים אַתָּה הַחִלּוֹתָ וגו'. דֶער מִדְרָשׁ זָאגְט ווִיא מֹשֶׁה הָאט גֶעזֶעהֶן דִיא גְזֵרָה פוּן הקב"ה אִיז שְׁטַארְק, הָאט עֶר

גָּדְלְךָ וְאֶת־יָדְךָ הַחֲזָקָה אֲשֶׁר מִי־אֵל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה כְמַעֲשֶׂיךָ וְכִגְבוּרֹתֶךָ׃

רְבוּתָךְ וְיָת יְדָךְ תַּקִּיפְתָּא דִּי אַתְּ הוּא אֱלָהָא דִּשְׁכִנְתָּךְ בִּשְׁמַיָּא מִלְּעֵלָּא וְשַׁלִּיט בְּאַרְעָא וְלֵית דְּיַעְבֵּד כְּעוֹבָדָךְ׃

בית יהודא

אנגעהויבן בעטן פר הקב"ה (אע"פ ש. גזרה גזרה) אפילו הקב"ה הט גוזר געוועזן אויף משה ער זאל ניט אריין גיין אין ארץ ישראל, פון דעסטוועגן הט ער געבעטן (אמר לו) משה הט גזאגט צו הקב"ה (ממך למדתי) פון דיר האב איך געלערנט אז מען בעט ביי דיר אפילו נאך דיין גזרה, ביזטו מבטל דיין גזרה ווען די יודין האבן געמאכט דעם עגל און דו האסט גוזר געוועזן זיי צו פארלענדן (שאמרת לי) האסטו געזאגט צו מיר (ועתה הניחה לי) איצט לאז מיך (וכי תופס הייתי בך) האב איך דען דיך געהאלטן וואס דוא האסט געזאגט צוא מיר איך זאל דיך לאזן (אלא לפתוח פתח שבי היה תלוי להתפלל עליהם) נאר דו האסט מיר געעפינט אטיר אז דיין פנים איינגט אן מיר אויב איך וועל בעטן פון זייערטוועגן וועסטו זיי ניט פארלענדן, און אזו איז געוועזן, איך האב גבעטן פאר זיי און דוא האסט זיי ניט פארלענדט (כמו כן הייתי סבור לעשות עכשיו) האב איך געטראכט איך זאל איצט אויך אזו טאהן, בעטען ביי דיר דו זאלסט מבטל זיין די גזרה: ואת גדלך. דיין גרויסקייט (זו מדת טובך) מיינט מען דיין גוטע מדה צו מוחל זיין דיא עבירות (וכן הוא אומר) און אזו הט משה געזאגט ביי די זינד פון די מרגלים (ועתה יגדל נא כח ה') זאל איצט גרויס ווערן דר כח פון הקב"ה, צו מוחל זיין די זינד זייערע, האט הקב"ה גיענטפערט סלחתי כדבריך, איך האב מוחל געוועזן זייערע זינד ווי דוא האסט גערעט והט משה איצט אויך אזו געזאגט און הט געווארט הקב"ה זאל אים איצט אויך ענטפערן סלחתי: ואת ידך. דיין האנט (זו ימינך) מיינט מען דיין רעכטע האנט (שהיא פשוטה לכל באי עולם) וואס זיא איז אויסגעצויגען צו נעמען מיט תשובה אלע מענטשן וואס זענען געקומן אויף דר וועלט ודארפסטו דאך מיין תשובה אויך צו נעמען: החזקה. די שטארקע (שאתה כובש ברחמים את מדת הדין החזקה) דוא געמסט־איין מיט רחמנות דעם שטארקען מדת הדין והאב אויף מיר אויך רחמנות און זעם דין פון די גזרה זאלסטו מבטל זיין: ואשר מי אל וגו'. משה הט נאך געזאגט צו הקב"ה (אינך דומה למלך בשר ודם) דוא ביסט ניט גלייך צו א מלך וואס איז א מענטש (שיש לו יועצין וסנקתדרין הממחין בידו כשרוצה לעשות חסד ולעבור על מדותיו) וואס ער הט שרים וום ער פרעגט ביי זיי עצות און ער הט סאנאטארין אז ער וויל טאהן חסד מיט מענטשן לאזן זייא אים ניט (אתה אין מי ימחה בידך אם תמחול לי ותבטל גזרתך) אבער אז דוא וועסט וועלן מוחל זיין מיין עבירה און מבטל זיין די גזרה, ווער וועט דיר זאגן דו זאלסט ניט אזו טאהן (ולפי פשוטו) נאך דעם פשט האט אזו משה געזאגט צו הקב"ה (אתה החלות להראות את עבדך מלחמת סיחון ועוג) דוא האסט אנגעהויבן נייזין דיין קנעכט די מלחמה פון סיחון און עוג (כדכתיב) וויא עס שטייט אין פסוק (ראה החלותי תת לפניך) זעה איך האב אנגעהויבן געבען פאר דיר סיחון און עוג

רש"י

(סס) פתח להיות עומד מז ומתפלל אע"פ שנגזרה גזירה אמר לו ממך למדתי שאמרת לי (שמות לב) ועתה הניחה לי וכי תופס הייתי בך אלא לפתוח פתח שבי תלוי להתפלל עליהם כמו כן הייתי סבור לעשות עכשיו: את גדלך. זו מדת טובך וכן הוא או' (במדבר יד) ועתה יגדל נא כח ה': ואת ידך. זו ימינך שהיא פשוטה לכל באי עולם: החזקה. שאתה כובש ברחמים את מדת הדין החזקה: אשר מי אל וגו'. אינך דומה למלך בשר ודם שיש לו יועצין וסנקתדרין נ הממחין בידו כשרוצה לעשות חסד ולעבור על מדותיו אתה אין מי שימחה בידך אם תמחול לי ותבטל גזירתך. ולפי פשוטו אתה החלות להראות את עבדך מלחמת סיחון ועוג כדכתיב (דברים ב) ראה החלותי תת לפניך ס הרא"י

שפתי חכמים

כלומר רחום בדינו ולא במה"ד הקשה. א"נ רצונו לפרש למה נקוד שם של ד' אותיות הכתוב כאן בנקודות שם אלהים דהיינו חטף סגו"ל וחול"ם וחיר"ק ולא נקיד כשאר שם של ד' ולכך נקט רש"י בלשון הקרא אדני אלהים אע"פ שכתיב יהו"ה כלומר שם של ד' אבל לפי קריאת נקודתו דומה כאלו כתיב אלהים ומפרש דלכך נקוד יהו"ה בנקודות אלהים שהוא מדת הדין אע"פ שיהו"ה מדת הרחמים לומר לך רחום בדין והשם הראשון של אדני דכתיב בקרא לא כיון משה בו כלום רק פירושו רבוני והוא התחלת דבור ולפי לשון ראשון נ"ל מה שנקט רש"י אלהים לפי הקריאה של שם של ד' נקט ואע"ג דלעיל בפי' לך לך כתיב נמי ה' אלהים מה תתן לי ולא מפרש רש"י כלום

י"ל דלעיל ה"ק הן מלד הדין הן מלד הרחמים אני מבקש שתתן לי בנים מאחר שאמרת לי לך לך מארצך וגו' ואעשך לגוי גדול אבל הכא קשה למה לו להזכיר שם של אדנות שהוא מדה"ד: ט דאל"כ אתה הראית את עבדך וגו' מיבעי ליה כמו שמפרש והולך: י וכתיב בתריה ויאמר ה' סלחתי כדברך כלומר זו מדת טובך שאתה מוחל וסולח לעוברי רצונך: כ לקבל שבים בגם זו מענין בקשתו: ל שגם זו מענין בקשתו ולא כמו כי ביד חזקה ישלחם וגו' כי מה ענין זה לבקשתו: מ וזהו מענין בקשתו ולא שפירשו שאין דומה לו כמו כי אין כמוך באלהים וגו' דמה ענין זה לבקשתו: נ פי' קטיגורין: ס גם לפי הפשט דבר דבור על בקשתו כלומר מאחר שהחלות להראות אותי

ליקוטים על התורה

אנגעהייבן רייעדן שטארקע רייד געגן הקב"ה, ער הט געזאגט רבונו של עולם פאר וום גיי איך ניט אריין אין ארץ ישראל ווייל איך האב געזאגט צו די יודען מורים, דו האסט דאך פריער זיי גערופן מיט דעם נאמן, דו האסט געזאגט לאות לבני מרי, נאך דאס משה געזאגט פר הקב"ה נאכדעם ווי דו האסט מיך גרוס געמאכט דערנידערכטו מיך איצט פון מיין גרויסקייט, האט הקב"ה געזאגט איך האב דאך געשווארען, הט משה געזאגט צו הקב"ה דו האסט דאך אמאל דיר מתיר געוועזן א שבועה ווען די יודען האבען געמאכט דעם עגל, האסט דו געשווארען דוא זאלסט זיי פארלענדן, נאכדעם האסטו חרטה געהאט פון די שבועה ונאר דר דין איז די שבועה וואס מען שווערט מיט כעס קען מען מבטל זיין און ביא דעם עגל שטייט ויחר אפי, און משה הט אוך געזאגט למה ה' יחרה אפך, פאר וום זאל ברענען דיין כעס, אבר ביי די שבועה פון משה שטייט ניט אז זיא איז געוועזן מיט כעס דריבר קען ניט בטל ווערן די שבועה:

פירוש לתורת אלהים

את גדלך דיין גרוסקייט ואת ידך און דיין האנד [ע' רג"י] החזקה די שטארקע וום מיט דר מדה פון רחמים נעמסטו איין דעם שטארקען מדת הדין אשר מי ווער איז פאר האנדין אזו אגאט וויא דו אשר יעשה וואס ער זאל קאנען טאן כמעשיך אזו וויא דייגע ווערק וכגבורותיך און אזו ווי דיין שטארקייט [ע' רש"י]:

כה אֶעְבְּרָה־נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְּבָנֹן׃ כו וַיִּתְעַבֵּר יְהוָה בִּי לְמַעַנְכֶם וְלֹא שָׁמַע אֵלָי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי רַב־לָךְ אַל־

וּכְגִבַּרְתָּךְ׃ כה אֶעְבַּר כְּעַן וְאֶחְזֵי יָת אַרְעָא טָבְתָא דִּי בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא טוּרָא טָבָא הָדֵין וּבֵית מַקְדְּשָׁא׃ כו וַהֲוָה רְגַז מִן קֳדָם יְיָ עֲלַי בְּדִילְכוֹן וְלָא קַבֵּיל מִנִּי וַאֲמַר יְיָ לִי סַגִּי לָךְ לָא תּוֹסֵף לְמַלָּלָא קֳדָמַי

תו"א אעברה נא. סם לב ע"ו סם: ססר סטוב ברכות נגא גיטין נו: ויאמר ס' סוטס יג: אל תוסף ברכות לב:

בעל הטורים

הפסוק מתחיל בא' ומסיים בכ' ויש בו כ"א תיבות כנגד אך טוב לישראל וכנגד אהיה: (כה) אעברה נא. סירדן כ' אמה לא אעבור אלא אמה אחת: והלבנון. חסר וי"ו על שם ששה דברים שבזאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם ולמלואים ולזבח השלמים. מן ואתחנן עד והלבנון מ' תיבות לומר זכור לי מ' יום שעמדתי לפניך בהר. לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואח"כ יתפלל מנא לן ממשה: את גדלך. זה השם הגדול. ואת ידך החזקה. זה אתה גבור. אשר מי אל בשמים. כנגד אתה קדוש. אעברה נא אל ישאל אדם צרכיו בשלש ראשונות: (כו) רב לך. פי' אתה התחלת לספר בשבחי רב הוא אלגך וגדול ממך מלספר בו. ד"א הרב שלך וגדול ממך והוא אדה"ר על ידו נקנסה מיתה לכל ומ"מ לך ליגלל ממנה. ד"א רב לך הרבה פעמים עשית כנגדי. אמרת שלח נא ביד תשלח. ולמה הרעת. הצאן ובקר. והסלע. אי אפשר לי לסבול לך יותר. ד"א אפילו בדבר מועט שאתה עושה שלא כהוגן הוא רב לך לפי חכמתך. ד"א בזה יודע שרב לך כי אני רבך כי כמה פעמים נלחתני ועתה לא תוכל לנלחני. ד"א רב לך אתה יש לך רב הכל אני אין לי רב שיתיר שבועתי לכן לא תביאו. ד"א הגיעה השעה שיש לך רב כי כבר הגיע זמנו של יהושע ואין רבנותו ניכר בעודך חי. ד"א רב לך אל תירא ממלאך המות כי הרב שלך

רש"י

מלחמת ל"א מלכים: (כה) אעברה נא. אין נא אלא לשון בקשה: ההר הטוב הזה. זו ירושלים: והלבנון. (יומא לט) זה בית המקדש: (כו) ויתעבר ה'. (ספרי) נתמלא חמה: למענכם. בשבילכם אתם גרמתם לי וכה"א (תהלים קו) ויקציפו על מי מריבה וירע למשה בעבורם: רב לך. (ספרי) שלא יאמרו הרב כמה קשה והתלמיד כמה סרבן

בית יהודא

(הראני מלחמת שלשים ואחד מלכי כנען) וויז מיר די מלחמת פון די איין אונ דרייסיג מלכים פון כנען *): (כה) ואעברה נא. זאגט רש"י (אין נא אלא לשון בקשה) דר ווארט "נא" וואס דא שטייט איז דערטייטש בעטן: ההר הטוב הזה. דר גוטר בארג (זו ירושלים) מיינט מען ירושלים: והלבנון. (זה בית המקדש) לבנון מיינט מען דעם בית המקדש: (כו) ויתעבר ה'. מיינט מען (נתמלא חמה) הקב"ה איז געווארן פוהל מיט כעס: למענכם. מיינט מען (אתם גרמתם לי) איר הט מיך געבראכט צו דיא עבירה (וכן הוא אומר) דוד המלך הט אויך אזו געזאגט (ויקציפו על מי מריבה) דיא יודין האבן דערצערונט צו משה ביי די וואסר וואס זיי האבן אויף משה געקריגט (וירע למשה בעבורם) אונ וועגען זיי האט הקב"ה שלעכט געטאהן צו משה: ורב לך. הקב"ה האט געזאגט צו משה, דו האסט גענוג גערעט, דוא זאלסט ניט מעהר ריידן מיט מיר וועגן די זאך (שלא יאמרו הרב כמה קשה והתלמיד כמה סרבן ומפציר) מען זאל ניט זאגען ווי שווער איז אויס־צו־בעטן אזאך ביא דעם רבי אפילו וועגן

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כו) רב לך. אמר משה לפני הקב"ה רבון העולמי' אם נדרת ונשבעת שלא אכנס לארץ לך והתיר נדרך כמו שהתרת לי נדרי כשנשבעתי ליתרו כדפרש"י בפ' ואלה שמות אמר לו הקב"ה משה רב לך כלומר יש רב עליך שיכול להתיר נדרך אבל אני אין לי רב עלי ואין לי מי שיתיר נדרי. ד"א רב לך ברב בשרת רב לכם בני לוי ברב בשרוהו רב לך. ד"א יש לך רב ומנו יהושע שהגיע זמנו למלוך. ד"א רב לך אל תוסף דבר אמר משה לפני הקב"ה רבון העולמים לי קראת עבדך שנאמר לא כן עבדי משה וללויתן עבד שנא' תקחנו עבד עולם והתחנן לפניך שנא' הירבה אליך תחנונים וכרת עמו ושמעת לו שנא' היכרות ברית עמך תקחנו לעבד עולם ואני עבדך התחננתי לפניך ואמרת אלי הנה אנכי כורת ברית וגו' ולא תתקיים בי

שפתי חכמים

שתי המלחמות של סיחון ועוג הראני גם מלחמת ל"א מלכים: ע כלומר נא האמור כאן אבל אחר נא שבתורה פירוש עתה: פ כדכתיב ירושלים הרים סביב לה: צ למה נקרא ב"ה לבנון משום דמלבן האדם מן העבירות: ק מל' עברה: ר ר"ל בשביל שאמרתי לכם שמעו נא המורים בשביל חטא זה נגזר עלי שלא אכנס לארץ ומביא ראיה וכן הוא אומר וגו' וירע למשה בעבורם דאף התם פי' כמו הכא בעבורם וירע למשה בשביל שהם גרמו ואין למענכם פירושו בעבור שיעשה רצונכם שהייתם חפצים שלא אכנס לארץ כמו למענכם שולחתי בבלה: ש ופירוש רב לך מלשון רבנות כאלו אמר מאחר

פירוש לתורת אלהים

(כה) אעברה איך וועל איבער פארען נא איך בעט דיך ואראה אונ איך וועל זעהן את דם גוטע לאנד אשר וואס איז אויף דר אנדערר זייט ירדן ההר דעם גוטן בארג דם מיינט מען ירושלים והלבנון אונ דאס בהמ"ק: (כו) ויתעבר יי אונ גאט האט געצערינט בי אויף מיר למענכם צוליב אייך [עיין רש"י] ולא אונ ער האט ניט אן גענומען מיין תפלה ויאמר אונ גאט האט געזאגט צוא מיר רב לך עם

משלים על התורה

(כה) אעברה נא וגו' ההר הטוב וגו'. דר ילקוט שרייבט למשל אגביר האט געוואלט נעמען אנוייב פון איין אנדער שטאט, הט ער געשיקט מענטשן זיי זאלן זיא זעהן אויב זיא איז שיין, די מענטשן זענען געקומען צוריק צום גביר אונ האבן געזאגט זיא איז מיאוס, אגוטער פריינד פון די אשה הט געזאגט צום גביר איך זאג דיר זיא איז אשיינע עס איז ניטא אשענערע פון איר, דער גביר איז געקומען זיא נעמען פר אוייב, דר פאטער פון די כלה הט געזאגט די מענטשען וואס דער גביר הט פריער געשיקט זאלען ניט אריין קומען צו איר, ווייל זייא האבען זיא

*) הערה משה האט גיזאגט פאר הקב"ה דו האסט מיר גיזאגט מיט דעם לשון: החלותי תת לפניך וגו', איך האב אנגעהייבן געבין פאר דיר די מלחמה פון סיחון אונ עוג, איז די מלחמה פון סיחון מיט עוג ביי מיר אנהייב, פון די מלחמות, וועלכע מלחמות וועלין זיין דער סוף? אויב איך וועל זיך אריין גיין אין כנען צו די כנענישע מלחמות, איז די מלחמות פון סיחון אונ עוג גיוועזן די לעצטע פון מיינע מלחמות פאר װאָס רופסטו זי אנהייב, ווי זענען דאך אפך ניט אנהייב;

תֹּ֥וסֶף דַּבֵּ֛ר אֵלַ֛י ע֖וֹד בַּדָּבָ֥ר הַזֶּֽה׃
כז עֲלֵ֣ה ׀ רֹ֣אשׁ הַפִּסְגָּ֗ה וְשָׂ֥א עֵינֶ֛יךָ
יָ֧מָּה וְצָפֹ֛נָה וְתֵימָ֥נָה וּמִזְרָ֖חָה וּרְאֵ֣ה
בְעֵינֶ֑יךָ כִּי־לֹ֥א תַעֲבֹ֖ר אֶת־הַיַּרְדֵּ֥ן
הַזֶּֽה׃ כח וְצַ֥ו אֶת־יְהוֹשֻׁ֖עַ וְחַזְּקֵ֣הוּ

עוֹד בְּפִתְגָּמָא הָדֵין׃
כז סַק לְרֵישׁ רָמָתָא וּזְקוֹף
עֵינָךְ לְמַעְרְבָא וּלְצִפּוּנָא
וּלְדָרוֹמָא וּלְמָדִינְחָא וַחֲזֵי
בְעֵינָךְ אֲרֵי לָא תְעִבַּר
יָת יַרְדְּנָא הָדֵין׃ כח וּפַקֵּד
יָת יְהוֹשֻׁעַ וְתַקְּפֵהִי

תו"א עלה ראש שם: ולו את קידושין כט:

בעל הטורים

יעסוק בך ד"א רב לך הרבה טובות מתוקנים לך מה רב טובך אשר צפנת ליראיך: (כח) וחזקהו. ב' דין ואידך החזק מלחמתך אל העיר

בית יהודא

דֶר תַּלְמִיד בְּעֶהְט אַזוֹ שְׁטַארְק (דָּבָר אַחֵר) נָאךְ אַפְּשְׁט אִיז הקב"ה הָט גֶעזָאגְט צוּ מֹשֶׁה רַב לָךְ, פִיל צוּ דִיר (הַרְבֵּה מִזֶּה שָׁמוּר לָךְ) עֶס אִיז אָפְּגֶעהִיט פוּן דַיינֶעטְוֶועגֶען פִיל מֶעהְר ווִיא דֶר שָׂכָר וָוס דוּ רֶעכְנְסְט צוּ הָאבֶּן פוּן דַיין אַריינְקוּמֶען אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (רַב טוּב הַצָּפוּן לָךְ) דָס פִיל גוּטְס וָוס אִיז בֶּעהַאלְטֶען פוּן דַיינֶעטְוֶועגֶען צוּ עוֹלָם הַבָּא: (כז) וּרְאֵה בְּעֵינֶיךָ. הקב"ה הָאט גֶעזָאגְט צוּ מֹשֶׁה (בִּקַּשְׁתָּ מִמֶּנִּי וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה) דוּ הָאסְט גִיבֶּעטֶען פוּן מִיר „אִיךְ וִויל זֶעהֶן דֶם גוּטֶע לַאנְד" (אֲנִי מַרְאֶה לְךָ אֶת כּוּלָּהּ) אִיךְ וֶועל דִיר ווַייזִין דִיא גַאנְצֶע לַאנְד (שֶׁנֶּאֱמַר) ווִיא עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (וַיַּרְאֵהוּ ה' אֶת כָּל הָאָרֶץ) הקב"ה הָט גֶעוויזֶען צוּ מֹשֶׁה דִיא גַאנְצֶע לַאנְד: (כח) וְצַו אֶת יְהוֹשֻׁעַ. זָאלְסְט גֶעבִּיטֶען צוּ יְהוֹשֻׁעַ (עַל הַטְּרָחוֹת וְעַל הַמַּשָּׂאוֹת וְעַל הַמְּרִיבוֹת) עֶר זָאל זִיךְ מַטְרִיחַ זַיין פַאר דִיא יוּדִין, אוּנ עֶר זָאל טְרָאגֶען אוֹיף זִיךְ זַייעֶרֶע בְּשְׁוֶוערוּנְגֶען, אוּנ עֶר זָאל פַארְגֶעמֶען זַייעֶר קְרִיג, אוּנ זָאל זַיי קֵיין שְׁלֶעכְטֶע וֶוערְטֶער רֵיידֶן: וְחַזְּקֵהוּ וְאַמְּצֵהוּ.

רש"י

ומפליר ד"א רב לך הרבה מזה את שמור לך רב טוב הצפון לך: (כז) וראה בעיניך. בקשת ממני ואראה את הארץ הטובה אני מראה לך את כולה שנא' (דברים לד) ויראהו ה' את כל הארץ: (כח) וצו את יהושע. על הטרחות ועל המשאות ועל המריבות: וחזקהו ואמצהו. בדבריך

שפתי חכמים

שאני רבך ואתה תלמידי אין לך אלא לשמוע דברי רבך ולא להיות סרבן נגדי שלא וכו': ת דלטעם ראשון קשה הל"ל רב אני מש"ה פי' ד"א וכו' ולטעם של ד"א לחוד כמי קשה הל"ל רב טוב לך ל"ל גם לטעם ראשון: א ר"ל טוב הצפון בעה"ב יותר משתכנס אתה לארץ: ב רל"ל מה שהשיב הקב"ה למשה על בקשתו לעבור הירדן שהשיב לו עלה ראש הפסגה כו' וראה בעיניך וגו' מה השיב הקב"ה בזה ומפרש בקשת ממני כו' לראות ההר הטוב הזה והלבנון שהוא ירושלים וב"ה שהוא הטוב שבכל הארץ ואני אראה לך את כולה יותר ממה שבקשת: ג כמו שאמר הכתוב טרחכם ומשאכם וריבכם דאי קאי האי ולא על ואמצהו וחזקהו הא כבר אמר וחזקהו בוי"ו דמשמע שחוץ מן

דעת זקנים מבעלי התוספות

שאתה אומר אלי עלה ומות בהר. ועוד כתבת בתורה ואם אמר יאמר העבד אהבתי וגו' ועבדו לעולם. אמר לו הקב"ה רב לך בעל ריב שלך כבר הוציא עליך גזרה שתמות וזהו אדם הראשון שאכל מעץ הדעת וגרם מיתה לכל בריה וזהו שאמר איוב אם יעלה לשמים שיאו וגו' שאפילו אם יעלה אדם לשמים כמו שעשה משה שדש העב ברגליו כמלאכי השרת ודבר אליו הקב"ה פנים אל פנים וכיון שהגיע זמנו למות נשתברו כנפיו ונפל לפני מלאך המות. ועוד כתיב ועבד הפשי מאדוניו שאפילו לקחו רבו באלף זוז כיון שהגיע זמנו למות אינו יכול לומר עבדי אתה ולא תלך למות:

ליקוטי יקרים

(כח) וְצַו אֶת יְהוֹשֻׁעַ וגו' כִּי הוּא יַעֲבֹר וגו'. הקב"ה הָט גֶעזָאגְט צוּ מֹשֶׁה עֶר זָאל שְׁטַארְקֶען יְהוֹשֻׁעַ ווַייל עֶר וֶועט גֵיין פָאראוֹיס פַאר דֶעם פָאלְק, וָוס גֶעהֶער דָס שְׁטַארְקֶען צוּ דֶעם גֵיין פָאראוֹיס? נָאר דֶר פֵּירוּשׁ. אִיז אַפָּאסְטוּךְ גֵייט אִינְטֶער דִי שֶׁעפְּסֶן, ווַייל עֶר דַארְף אַכְטוּנְג גֶעבְּן אוֹיף זַיי עֶס זָאל זַיי קֵיין אוּמְגְלִיק טְרֶעפְן פוּן אַחְיָה, עֶס זָאל נִיט קוּמֶען צוּ זַיי אַגַנָב, וָוארוּם אַז עֶר וֶועט זַיי נִיט הִיטֶען אוּנ עֶס וֶועט טְרֶעפְן אַ אוּמְגְלִיק בַּיי דִי שֶׁעפְּסֶן וֶועט עֶר מוּזֶען בַּאצָאלֶען, עֶר דַארְף זַיי פִירֶען צוּ גוּטֶע גְרָאז צוּ גוּטֶע וַואסֶר, אָבֶּער בַּיי אַמֶלֶךְ אִיז פַארְקֶערְט, דָאס פָאלְק דַארְפֶען הִיטֶען דֶעם מֶלֶךְ, עֶס זָאל אִים קֵיין אוּמְגְלִיק טְרֶעפְן, דֶר מֶלֶךְ דַארְף נָאר אַכְטוּנְג גֶעבְּן אוֹיף דֶעם פָאלְק דוּרְךְ זַיינֶע שָׂרִים, דָס פָאלְק זָאלֶען זַיין עֶרְלִיךְ, עֶס זָאל נִיט זַיין גְנֵבוֹת נִיט רְצִיחוֹת, נִיט פַּאלְשְׁקַייט, דֶער מֶלֶךְ דַארְף נִיט שְׁפַּייזֶען דָס פָאלְק, נָאר דָאס פָאלְק דַארְף שְׁפַּייזֶען דֶעם מֶלֶךְ, מֹשֶׁה רַבֵּינוּ אִיז גֶעוֶוען בַּיי יוּדֶן

פירוש לתורת אלהים

אִיז גֶענוּג אַל דוּ זָאלְסְט שׁוֹין נִיט מֶערִין נָאךְ צוּ רֵיידֶן אוּנ מִתְפַּלֵּל זַיין צוּ מִיר וֶועגֶען דֶר זַאךְ [עיין רש"י]:
(כז) עֲלֵה רֹאשׁ הַפִּסְגָּה גֵייא אוֹיף אוֹיף דֶעם שְׁפִּיץ פוּן דֶעם בַּארְג. וְשָׂא עֵינֶיךָ אוּנ הֵייבּ אוֹיף דַיינֶע אוֹיגֶען יָמָּה קֵיין מַעֲרָב זַייט אוּנ קֵיין צָפוֹן זַייט אוּנ קֵיין דָרוֹם זַייט אוּנ קֵיין מִזְרָח זַייט וּרְאֵה אוּנ זֶעה מִיט דַיינֶע אוֹיגֶען דָאס לַאנְד אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל [עיין רש"י] כִּי וָוארוּם דוּ וֶועסְט נִיט אִיבֶּער פָארֶן דֶעם יַרְדֵּן:
(כח) וְצַו אֶת יְהוֹשֻׁעַ אוּנ זָאג אָן צוּ יְהוֹשֻׁעַ [עיין רש"י]

משלים על התורה

פַארְשְׁעמְט פַר דֶעם גְבִיר, נָאכְדֶעם הָט גֶעוָואלְט דֶר גוּטֶער פְרַיינְד אַרַיין גֵיין, הָט דֶר פָאטֶער גֶעזָאגְט צוּ אִים דוּ וֶועסְט אוֹיךְ נִיט אַרַיין גֵיין זִיא זֶעהֶן. הָט דֶר גוּטֶר פְרַיינְד גֶעזָאגְט פַר וָוס זָאל אִיךְ נִיט אַרַיין גֵיין, אִיךְ הָאבּ זִיא נִיט גֶזֶעהֶן אוּנ הָאבּ גֶעזָאגְט זִיא אִיז שֵׁיין, דִי מֶענְטְשֶׁען פוּן גְבִיר הָאבֶּען גֶעזָאגְט זִיא אִיז מִיאוּס. ווִויל אִיךְ אַרַיין גֵיין זֶעהֶן אוֹיבּ עֶס אִיז ווִיא אִיךְ הָאבּ גֶעזָאגְט, זִיא אִיז שֵׁיין אָדֶער עֶס אִיז ווִיא זַיי הָאבֶּן גֶעזָאגְט זִיא אִיז מִיאוּס, אַזוֹ הָט גֶעזָאגְט מֹשֶׁה צוּ הקב"ה דִי יוּדִין הָאבֶּן גֶעוָואלְט אַרַיין גֵיין אִין לַאנְד כְּנַעַן הָאבֶּן זַיי גֶעשִׁיקְט מְרַגְּלִים זַיי זָאלֶען זֶעהֶן דִי לַאנְד אוֹיבּ זִיא אִיז אַגוּטֶע דִי מְרַגְּלִים הָאבֶּען גֶעזֶעהֶן דִי לַאנְד אוּנ הָאבֶּן גֶעזָאגְט זִיא אִיז נִיט גוּט, אִיךְ הָאבּ נִיט גֶעזֶעהֶן דִי לַאנְד אוּנ הָאבּ גֶעזָאגְט זִיא אִיז גוּט, ווִויל אִיךְ אִיצְט אַרַיין גֵיין אִין דִיא לַאנְד זֶעהֶן אוֹיבּ עֶס אִיז ווִיא זַיי הָאבֶּען גֶעזָאגְט אָדֶער עֶס אִיז ווִיא אִיךְ הָאבּ גֶעזָאגְט ווִיא עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק אֶעְבְּרָה נָא אִיךְ וֶועל אַרִיבֶּער גֵיין דֶעם יַרְדֵּן זֶעהֶן אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה, אוֹיבּ דָס לַאנְד אִיז אִין אֱמֶת אַגוּטֶע:

ואמצהו כי הוא יעבר לפני העם הזה והוא ינחיל אותם את הארץ אשר תראה: כט ונשב בגיא מול בית פעור: פד א ועתה ישראל שמע אל החקים ואל המשפטים אשר אנכי מלמד אתכם לעשות

ואלמהי ארי הוא יעבר קדם עמא הדין והוא יחסן יתהון ית ארעא די תחזי: כט ויתבנא בחילתא לקבל בית פעור: א וכען ישראל שמע לקימיא ולדיניא די אנא מאלף יתכון

רשב"ם

(כט) ונשב בגיא. עד עתה מול בית פעור בערבות מואב וממה שראית כאן יש לכם ללמוד כמו שמפרש והולך:

רש"י

ד שלא ירך לבו לומר כשם שנענש רבי עליהם כך סופי ליענש עליהם מבטיחו אני כי הוא יעבור והוא ינחיל: כי הוא יעבור. אם יעבור לפניהם ה ינחלו ואם לאו לא ינחלו וכן אתה מוצא כששלח מן העם אל העי והוא ישב (יהושע ז) ויכו מהם אנשי העי וגו' וכיון שנפל על פניו אמר ו לו קום לך. קם לך ז כתיב אתה הוא העומד במקומך ומשלח את בני למלחמה למה זה אתה נופל על פניך לא כך אמרתי למשה רבך אם הוא עובר עוברין ואם לאו אין עוברין: (כט) ונשב בגיא וגו'. (ספרי) ונצמדתם לע"א ח ואעפ"כ ועתה ישראל שמע אל החקים והכל מחול לך ואני

בית יהודא

זאלסט אים שטארקען (בדבריך) מיט דיינע רייד (שלא ירך לבו לומר כשם שנענש רבי עליהם כך סופי ליענש עליהם) עם זאל ניט ווייך ווערען זיין הארץ פון שרעק ער וועט זאגען אזו וויא מיין רבי איז געשטראפט געווארען ווען זייא אזו וועט מיין סוף אויך זיין איך וועל אויך געשטראפט ווערען ווען זיי, זאלסטו אים זאגען (מבטיחו אני כי הוא יעבור והוא ינחיל) איך פארזיכער אים ער וועט אריבער גיין דעם ירדן אונ ער וועט מאכען ירשענען די יודין די לאנד כנען: (כי הוא יעבור). אזו הט הקב"ה געזאגט (אם יעבור לפניהם ינחלו) אויב יהושע וועט גיין פר זיי ער וועט גיין צוזאמען מיט די יודין וועלען די יודין ירשענען די לאנד כנען (ואם לאו לא ינחלו) אויב ער וועט ניט גיין מיט זיי, וועלען זיי ניט ירשענען דיא לאנד כנען (וכן אתה מוצא כששלח מן העם אל העי) אונ אזו געפינען מיר ווען יהושע האט געשיקט דריי טויזענד יודין צו די שטאט עי (והוא ישב לו) אונ ער איז געזעסען אין די מחנה אונ איז ניט געגאנגען מיט די יודין צו דיא מלחמה (ויכו מהם אנשי העי) האבען דיא מענטשען פון עי געהרגעט זעקס אונ דרייסיג יודין, איז יהושע געפאלען מיט זיין פנים אויף די ערד (וכיון שנפל על פניו) אונ באלד וויא יהושע איז געפאלען מיט זיין פנים אויף דיא ערד (אמר לו) האט הקב"ה געזאגט צוא יהושע קום לך (קום לך כתיב) שטייא אויף אונ גייא איז געשריבען אין פסוק ומיר זאלען ניט לייענען לך, נאר לך, גיין, הקב"ה האט געזאגט צו יהושע (אתה הוא העומד במקומך) דוא שטייסט אויף דיין ארט אין די מחנה (ומשלח את בני למלחמה) אונ די שיקסט מיינע קינדער אין די מלחמה (למה זה אתה נופל על פניך) צו וואס ביסטו געפאלען אויף דיין פנים (לא כך אמרתי למשה רבך) האב איך דען ניט אזו געזאגט צוא דיין רבי, משה (אם הוא עובר הם עוברין) אויב יהושע וועט גיין צוזאמען מיט די יודין וועלען די יודין גיין אונ וועלען איינעמען די לאנד (ואם לאו) אונ אויב ער וועט ניט גיין מיט דיא יודין צוזאמען (אין עוברין) זאלען די יודין אויך ניט גיין: (כט) ונשב בגיא וגו'. מיר זענען געזעסען אין דעם טאהל (ונצמדתם לעבודת אלילים) אונ איר האט אייך בהעפט צו די עבודה זרה פעור (ואף על פי כן ועתה ישראל שמע אל החקים) פון דעסטוועגען יודין הערט פון איצט צו די חוקים (והכל מחול לך) וועט אלץ זיין געשיינקט צוא דיר (ואני לא זכיתי להמחל לי)

שפתי חכמים

הלווי שתלוהו גם הזקהו ואמלהו אלמא הלווי להוד והחזוק והאמון לחוד: ד כלומר ולא בפעולתך שאין בידו לעשותו חזק ואמיץ אלא בדברים כלומר מבטיחני אותו כי הוא יעבור כי אחריו פי' ואמר כי הוא יעבור וכו' אלמא בדיבור היא החיזוק והאימון: ה רל"ת לא הל"ל רק וינחיל וכו' אלא תיבת והוא בא ללמד דוקא כשהוא יעבור או ינחיל ואם לאו כו': ו ר"ל כאשר היו נהרגין ישראל במלחמת אנשי העי נפל יהושע לפני הקב"ה: ז כלומר משום. דקמת במקומך ולא הלכת עמהם: ח ר"ל דקרא לפניו מיירי בענין תשובת הקב"ה

פירוש לתורת אלהים

והזקהו אונ שטארק אים אונ פעסטיג אים [עיין רש"י] כי אז ער וועט איבער פארען פאר דעם פאלק והוא אונ ער וועט זייא מאכען ארבען את הארץ דם לאנד אשר תראה וואס דו וועסט זעהן [עיין רש"י]: (כט) ונשב בגיא אונ מיר האבען זיך געזאמט אין דעם טאל גיא מול בית פעור אנטקעגען דער עבודת כוכבים וואס הייסט בעל פעור [עיין רש"י]: (א) ועתה ישראל שמע אונ אצונד הערט צוא איר ישראל אל החוקים צו די גזיץ ואל המשפטים אונ צו די

ליקוטי יקרים

ווי אפאסטוך ביי שעפסן, ער הט זיי געהיט פון אלע שאדינס, זיי זאלען טאן אלץ וואס איז געשריבען אין די תורה, זיי זאלען האבען עולם הבא, אונ אין זיין זכות זענען די יודען געשפייזט געווארען אין דער מדבר, מיט מן, שלו, וואסער פון שטיין (נאכדעם ווי מרים איז געשטארבען) ער האט זיך איבערגעגעבען צום שטארבען פון יודינסוועגן, ער איז באגראבען געווארען אין דר מדבר נאר פון וועגן די יודען וואס זענען געשטארבען אין דר מדבר זאלען אופשטיין צו תחית המתים, אבער יהושע איז ניט געוועזן אזוי ווי אפאסטוך, נאר ווי אמלך, ער הט ניט געהאט אזו אכח ווי משה צו געבן יודן עולם הזה אונ עולם הבא, ער הט נאר געדארפט אריין ברייגגן יודן אין ארץ ישראל, האלטן מלחמה מיט די כנענים, צו טיילן די לאנד, איז ער נאר געוועזן ווי אמלך, ווי דר פסוק זאגט ויעבור מלכם לפניהם, דר מלך דארף גיין פריער פאר דעם פאלק, דריבר האט הקב"ה געזאגט צו משה ער זאל זאגין צוא יהושע וואס ער דארף טאן פאר יודינסוועגן ווי עס שטיט אין פסוק:

לְמַעַן תִּחְיוּ וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם
נֹתֵן לָכֶם׃ ב לֹא תֹסִפוּ עַל־הַדָּבָר
אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם וְלֹא
תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ לִשְׁמֹר אֶת־מִצְוֹת
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה
אֶתְכֶם׃ ג עֵינֵיכֶם הָרֹאוֹת אֵת
אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה בְּבַעַל פְּעוֹר כִּי
כָל־הָאִישׁ אֲשֶׁר הָלַךְ אַחֲרֵי בַעַל־
פְּעוֹר הִשְׁמִידוֹ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ

לְמֶעְבַּד בְּדִיל דְּתֵיחוֹן
וְתֵיתוּן וְתֵירְתוּן יָת אַרְעָא
דִּי יְיָ אֱלָהָא דַּאֲבָהָתְכוֹן
יָהֵב לְכוֹן׃ ב לָא תוֹסְפוּן
עַל פִּתְגָמָא דִּי אֲנָא
מְפַקֵּד יָתְכוֹן וְלָא תִמְנְעוּן
מִנֵּהּ לְמִטַּר יָת פִּקּוֹדַיָּא
דַּיְיָ אֱלָהֲכוֹן דִּי אֲנָא
מְפַקֵּד יָתְכוֹן׃ ג עֵינֵיכוֹן
חֲזָן יָת דִּי עֲבַד יְיָ בְּבַעַל
פְּעוֹר אֲרֵי כָּל גַּבְרָא דִּי
אֲזַל בָּתַר בַּעַל פְּעוֹר
שֵׁיצְיֵהּ יְיָ אֱלָהָךְ מִבֵּינָךְ׃

תו"א לא תוספו עירובין לו ר"ה כח זבחים ע עא מנחות ה: ולא תגרעו עירובין ק ר"ה כח זבחים פ:

רשב"ם

(ג) עיניכם הרואות. את אשר עשה בבעל פעור:

בעל הטורים

והרסם וחזקהו ביואב כמו שיואב היה שר לצבא כך היה יהושע שר לצבא אף בחיי משה כדי להחזיקו כמו שמפורש במלחמת עמלק: (א) מלמד אתכם לעשות. שהתלמוד מביא לידי מעשה: (ב) ולא תגרעו ממנו לשמור את. ס"ת ג"י תרי"ג: אשר אנכי מצוה אתכם. וסמיך ליה עיניכם הרואות

בית יהודא

אונ איך האב ניט זוכה געווען מען זאל מיר מוחל זיין מיין עבירה: (ב) ולא תוספו. איר זאלט ניט מעהרין אויף די מצות (כגון חמש פרשות בתפלין) מען טאר ניט מאכן פינף פרשות אין תפלין (חמשת מינין בלולב) מען טאר ניט צוזאמען בינדין פינף מינין מיט דעם לולב (וחמש ציציות) מען טאר

רש"י

לא זכיתי לימחל לי: (ב) לא תספו. (ספרי שם) כגון חמש פרשיות בתפילין חמשת מינין בלולב וחמש ציציות וכן

שפתי חכמים

למשה שלא יכנס לארץ אמר משה לישראל וככב כגיא כלומר מאחר שלא עשית המצוה כהלכתה וכן פרש"י חכ"ש פרשיות שבתפילין וחמש מינין שבלולב אבל אם ישב שמנה ימים בסוכה לא בא השמיני לבטל השבעה ומה שעשה עשוי:

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ב) לא תוסיפו עליו. שאם תוסיפו תגרעו דכל המוסיף גורע שאם תעשה חמשה ציציות גרעת גם הארבעה שהרי אינם כלום

ליקוטי יהודא

(ב) לא תוסיפו על הדבר וגו'. דר מענטש אונ די תורה זענן ביידע געשטעלט געווארן מיט איין צאל, אין די תורה איז דא צוויי הונדערט אכט אונ פערציג מצות עשה, אונ אין מענטש איז אויך דא צוויי הונדערט אכט אונ פערציג גלידער, אזו ווי יעדער גליד פון מענטש טוט זיין ארבעט וואס געהער צו אים, אונ דעם אנדערנס ארבעט קען ער ניט טאן, די אויגן קענען ניט טאן די ארבעט וואס די מויל טוט, מיט די אויגן קען ער ניט עסן אונ ניט רידן, אונ מיט די מויל קען ער ניט זעהן, נאר יעדער גליד ארבעט פר זיך אונ פר אלע גלידער, די הענט ארבעטן צו שפייזען זיך, ער זאל האבן צו עסן ווען די הענט זיין שטארק, אונ זיי שפייזען דעם גאנצן קערפער, פון דעם עסן ווערן אלע גלידער זיין שטארק, אונ אז עס פעלט איין גליד איז אשאדן פר דעם גאנצן מענטש פאר אלע גלידער, אזוי איז געשטעלט געווארן די תורה מיט אירע צוויי הונדערט אכט אונ פערציג מצות, יעדערע מצוה טוט איר זאך, וואס די מצוה פון עסן מצה טוט, קען ניט טאן די מצוה פון לולב, אונ יעדר מצוה פון די תורה איז צוזאמען געבונדן מיט אלע מצות, ווי מיר זאגן ביי יעדער מצוה וכל תרי"ג מצות התלוים בה, אלע תרי"ג מצות געהערן צו יעדער מצוה, דריבער אז עס פעלט איין מצוה, איז אשאדן צו די גאנצע תורה, דריבער אז עס פעלט אין די ספר תורה איין אות אפילו אין אנהייב תורה, איז די גאנצע ספר תורה פסול, דריבער זאגט די תורה לא תגרעו, איר זאלט ניט פעלן איין מצוה אונ אזו וויא דער מענטש קען ניט ליידן אז ער האט איין גליד מער, ער זאל האבן זעקס פינגער אין האנט אדער אין פוס, אזוי קען ניט זיין אן דיא תורה איין

פירוש לתורת אלהים

גרעכטיקייט אשר וואס איך לערן אייך צו טאן [עיין רש"י] למען צוליב ווערלבע תחיו ובאתם איר וועט לעבען אונ איר וועט אריין קומען וירשתם אונ איר וועט ירשינען את הארץ דם לאנד אשר וואס גאט דער גאט פון אייערע עלטערן נותן לכם וועט צו אייך געבען: (ב) לא תוסיפו איר זאלט ניט מערען על הדבר אויף געזעצטע אשר אנכי מצוה וואס איך הייס אייך [עיין רש"י] ולא תגרעו אונ איר זאלט ניט מינערן ממנו פון זייא לשמור נאר איהר זאלט היטן די געבאט פון אייער גאט אשר וואס איך הייס אייך: (ג) עיניכם אייערע אויגען האבן דאך געזעהן את אשר עשה וואס גאט הט געטאן מיט די זעלביגע מענטשן וואס האבן גדינט דעם געטץ בעל פעור כי כל האיש ווארום איטליכער מענטש אשר וואס ער האט געדינט דער עבודת כוכבים וואס הייסט בעל פעור השמידו הט אים דיין

מִקִּרְבֶּךָ: ד וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם: שני
ה רְאֵה | לִמַּדְתִּי אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי יְהוָה אֱלֹהָי לַעֲשׂוֹת כֵּן בְּקֶרֶב הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם בָּאִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ:
ו וּשְׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם כִּי הִוא חָכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֵת כָּל־הַחֻקִּים

ד וְאַתּוּן דְּאַדְבֶּקְתּוּן בְּדַחַלְתָּא דַּיְיָ אֱלָהֲכוֹן קַיָּמִין כָּלְכוֹן יוֹמָא דֵין:
ה חֲזוֹ דְּאַלֵּפִית יָתְכוֹן קְיָמַיָּא וְדִינַיָּא כְּמָא דִּי פַקְּדַנִי יְיָ אֱלָהִי לְמֶעְבַּד כֵּן בְּגוֹ אַרְעָא דִּי אַתּוּן עָלִין תַּמָּן לְמֵירְתַהּ:
ו וְתִטְּרוּן וְתַעְבְּדוּן אֲרֵי הִיא חָכְמַתְכוֹן וְסוּכְלְתָנוּתְכוֹן לְעֵינֵי עַמְמַיָּא דִּי יִשְׁמְעוּן יָת כָּל קְיָמַיָּא הָאִלֵּין וְיֵימְרוּן

רשב"ם

(ד) ואתם הדבקים וגו' בכל קראנו אליו. כדכתיב וישמע אלהים את נאקתם. ופרעה הקריב ויצעקו בני ישראל אל ה'. מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל. וכן במן וכן בשליו וכן במים:

תו"א ואתם הדבקים כתובות קי"א סנהדרין סד ל: ראה למדתי נדרים לז לה בכורות כט: ושמרתם שבת עה:

בעל הטורים

באין לדיין אלא מה שעיניו רואות: (ד) ואתם הדבקים. תגין על הקו"ף רמז לק' ברכות שצריך לברך בכל יום: כלכם היום. וסמיך ליה למדתי אתכם דשמעתא בעיא צלותא כשמש וזהו היום למדתי ועוד כלכם היום שזכות הרבים היא מסייעתם: (ה) למדתי אתכם. ברגם. ט"ו פעמים לימוד במשנה תורה רמז כן ט"ו לגמרא: באים שמה לרשתה ושמרתם. כדכתיב ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חקיו: (ו) האלה ואמרו רק עם. ס"ת מקוה ר"ת ערוה למה ערות אחותו אסורה וערות בת אחיו מותרת ולמה מקוה מ' סאה מטהר ואם חסר קורטב

רש"י

לא תגרעו: (ו) ושמרתם. זו משנה: ועשיתם. כמשמעו: כי הוא חכמתכם ובינתכם וגו'. בזאת תחשבו חכמים ונבונים לעיני העמים:

בית יהודא

ניט מאכען פינף ציצית אין אקלייד וואס האט פינף עקין (וְכֵן לֹא תִגְרְעוּ) אונ מען טאר ניט מאכען וועניגער ומען טאר ניט מאכען נאר דריי פרשות אין תפלין, אונ ניט דריי מינים צום לולב, אונ ניט דריי ציציתו: (ו) וּשְׁמַרְתֶּם. (זֶה מִשְׁנָה) איר זאלט היטען צו לערנען משניות, ווייל משניות זאגען דעם פשט אין דיא תורה: וַעֲשִׂיתֶם. (כְּמַשְׁמָעוֹ) אז איר וועט לערנען משניות וועט איר ווישן וויא צו טאהן די מצות פון די תורה: כִּי הִיא חָכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם וגו'. מען מיינט (בְּזֹאת) מיט די מצות וואס איר וועט טאהן (תֵּחָשְׁבוּ חֲכָמִים וּנְבוֹנִים לְעֵינֵי הָעַמִּים) וועט איר גערעכענט ווערען ביי דיא פעלקער

שפתי חכמים

שנלמדתם לע"ה והייתם מועלים בע"ה אעפ"כ נאמר לכם ועתה ישראל וגו' כלומר אעפ"כ אתם נכנסין לארץ ואני כו' ואף על גב שהיא פרשה בפני עצמה הנה כמוה ויהי אחרי המגפה ויאמר ה' אל משה וגו' ועוד אחרים וא"ת למה הזכיר משה לישראל עבירה זו יותר משאר עבירות שעשו במדבר וי"ל דלכך מזכיר משה להם עבירה דמול בית פעור דאעפ"כ מוחל לכם הקב"ה ע"י קבורתי דלכך נקברתי בח"ל כדכתיב בפ' וזאת הברכה ויקבור אותו בגיא בארץ מואב מול בית פעור ופירש"י שם לכך נקבר מול בית פעור דהיינו בחוץ לארץ שיהא כפרה על מה שחטאו בבית פעור בעבודת אלילים נ"א כשם מהרי"ן: ט שמירה הוא הלימוד והעשיה הוא קיום המצות שכל שאינו לומד אינו עושה: י שינה הרב שמות החכמה והבינה בשמות התואר מפני שאין החכמה והבינה בערך אל האומות

פירוש לתורת אלהים

גאט גמאכט פר טויטען פון צווישען דיר: (ד) וְאַתֶּם אבער איר וואס האט זיך בהעפט אין גאט אונ איר האט ניט גדינט דיא עבודה זרה בעל פעור חַיִּים דרום לעבט איר אלע היינט: (ה) רְאֵה זעה איך האב גלערינט אייך חוּקִים וּמִשְׁפָּטִים געזעץ אונ דינים כַּאֲשֶׁר אזו ווי מיין גאט האט מיר געהייסען לַעֲשׂוֹת צו טאן אזו אין דעם לאנד אֲשֶׁר אַתֶּם בָּאִים וואס איר קומט אהין צו ירשענען זי: (ו) וּשְׁמַרְתֶּם אונ איר זאלט זיי היטען [עיין רש"י] וַעֲשִׂיתֶם אונ איר זאלט זייא טאהן כִּי הִיא חָכְמַתְכֶם ווארום דאס איז אייער קלוגהייט אונ אייער פאר שטענדיקייט לְעֵינֵי הָעַמִּים פאר די פעלקער [ע"ר] אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן ווען זיי וועלען הערען אֵת כָּל הַחוּקִים הָאֵלֶּה

ליקוטי יהודא

מצוה מער, דריבער זאגט די תורה לא תוסיפו, איר זאלט ניט צו געבען נאך מצות, צו די מצות פון די תורה, אונ אזו זענען צו געציילטע אדערן אין מענטש דריי הונדערט פינף אונ זעכציג, אז עס ווערט פארהאלטען דם בלוט אין איין אדער ווערט דר ארט פאלאזירט, אונ אויב ח"ו עס שטעלט זיך דם בלוט אין אאדער ביי דעם הארץ אדער אין קאפ שטארבט דר מענטש, אזו איז דא אין די תורה דריי הונדערט פינף אונ זעכציג לא תעשה, עס זענען דא עבירות קליינע וואס מאכען נאר אפלעק אויף די נשמה, עס זענען דא עבירות וואס קומט פר זיי כרת צום גוף כרת צו די נשמה, דריבער דארף מען היטען די תורה צו טאן ווי אין איר איז געשריבען אונ ניט זיין אחכם געגען די תורה: (ה) רְאֵה לִמַּדְתִּי וגו' לַעֲשׂוֹת כֵּן בְּקֶרֶב הָאָרֶץ. משה רבינו האט געזאגט צו די יודען איר זאלט ניט מיינען הקב"ה פארלאנגט פון אייך איר זאלט אייך פייניגען, מיט פאסטען, מיט אנדערע מינים יסורים, עס איז ניט אזוי, איך לערען אייך חקים אונ

משפטים אזעלכע וואס איר זאלט זיי טאן אין אייער לאנד, איר מעגט זיצען אין אייער לאנד וואס אין איר רינט מילך אונ האניק אונ עסען אונ טרינקען דם בעסטע, נאר איר זאלט היטען צו טאן די חקים אונ משפטים וואס הקב"ה האט אייך געגעבען:

הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ רַק עַם־חָכָם וְנָבוֹן
הַגּוֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה: ז כִּי מִי־גוֹי גָּדוֹל
אֲשֶׁר־לוֹ אֱלֹהִים קְרֹבִים אֵלָיו
כַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּכָל־קָרְאֵנוּ אֵלָיו:
ח וּמִי גּוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר־לוֹ חֻקִּים
וּמִשְׁפָּטִים צַדִּיקִם כְּכֹל הַתּוֹרָה
הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם:
ט רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד
פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־רָאוּ

לְחוּד עַם חַכִּים וְסוּכְלְתָן
עַמָּא רַבָּא הָדֵין: ז אֲרֵי
מַן עַם רַב דִּי לֵיהּ אֱלָהָא
קָרִיב לֵיהּ לְקַבָּלָא צְלוֹתֵיהּ
בְּעִדַּן עָקְתֵיהּ כַּיְיָ אֱלָהַנָא
בְּכָל עִדָּן דַּאֲנַחְנָא מְצַלַּן
קֳדָמוֹהִי: ח וּמַן עַם רַב
דִּי לֵיהּ קְיָמִין וְדִינִין
קְשִׁיטִין כְּכֹל אוֹרָיְתָא
הָדָא דִּי אֲנָא יָהֵב
קֳדָמֵיכוֹן יוֹמָא דֵין:
ט לְחוּד אִסְתַּמַּר לָךְ וְטַר
נַפְשָׁךְ לַחֲדָא דִּילְמָא
תִּנְשֵׁי יָת פִּתְגָּמַיָּא דִּי
חֲזוֹ עֵינָיךְ וְדִילְמָא יְעִדּוֹן

תו"א כי מי ברכות ו מגילה יח סנהדרין לח: כה' אלהינו ר"ה יח יבמות פט קה: ומי גוי ברכות שם: רק השמר ברכות לב שבועות לו אבות ה מנחות לט: ופן יסורו אבות שם:

בעל הטורים

אינו מטהר. רק מיעוטא הוא שאינם יודעים טעם כלאים ופרה וכיוצא בהם: (ט) ושמור נפשך. נר אלהים נשמת אדם. נרך בידי ונרי בידך אם תשמור נרי אשמור נרך: והודעתם לבניך ולבני בניך. שלשה ניני"ן הפוכין לומר שכל מי שהוא ובנו ובן בנו תלמידי חכמים שוב אין התורה פוסקת מזרעו:

רש"י

(ח) חקים ומשפטים צדיקים. הגונים ב ומקובלים: (ט) רק השמר לך וגו' פן תשכח את הדברים. אז כשלא תשכחו אותם ותעשום על אמתתם תתחשבו חכמים ונבונים ל ואם תעוותו אותם מתוך שכחה

בית יהודא

פר קלוגע און פארשטענדיגע מענטשן: (ח) וחקים ומשפטים צדיקים). מען מיינט די חקים און די משפטים זיינען (הגונים) ריכטיגע (ומקובלים) און אנגענומען ביי דעם שכל פון מענטשן, יעדער מענטש וועט פארשטיין די חקים און די משפטים זענען ריכטיג עס דארף אזוי זיין: (ט) ורק השמר לך פן תשכח את הדברים). מען מיינט (אז כשלא תשכחו אותם ותעשום על אמתתם) אויב איר וועט ניט פארגעסן די מצות און איר וועט זיי טאהן ריכטיג ווי איך האב אייך געבאטן (תתחשבו חכמים ונבונים) וועט איר גערעכנט ווערן פר קלוגע און פארשטענדיגע (ואם תעוותו אותם מתוך שכחה) און אויב איר וועט ניט טאהן דיא מצות ריכטיג ווי איך האב געבאטען,

שפתי חכמים

רק מלד עלמן ולא יתכן לומר לעיני העמים והוסיף מלת תתחשבו שפירושו שתחשבו חכמים ונבונים לעיניהם: כ ר"ל היאך שייך על חוקים ומשפטים לדיקים דדוקא גבי אדם שייך לשון זה. ומפרש דלשון לדיקים הגונים כו' ומוסב גם על חקים: ל ר"ל כתיב רק

פירוש לתורת אלהים

דיא אלע געזעטצע ואמרו וועלן זייא זאגען רק נור איין קלוג און איין פאר שטענדיגע פאלק הגוי זיי וועלן זאגן עס איז ניטא אקליגער פאלק וויא די ישראל: (ז) כי מי גוי גדול ווארום וואו איז דען דא אזו איין געהערט פאלק אשר וואס גאט זאל זיין צו אים נאהענט כיי אלהינו וויא אונזער גאט איז צוא אונז נאהענט בכל קראנו אליו אין אלע צייט ווען מיר רופן צו אים: (ח) ומי גוי גדול און ווער איז אזו איין געהערט פאלק אשר לו וואס איז דא צו אים געזעצן און דינים צדיקים גערעכטע ככל אזו וויא די תורה אשר אנכי נותן וואס איך גיב היינט פר אייך: (ט) רק השמר לך נאר היט דיך ושמור נפשך מאוד און היט זייער דיין לעבן פן תשכח טאמער וועסטו פר געסן די זאכן אשר ראו עיניך וואס דיינע אויגען האבען

ליקוטי מרדכי

(ז) כי מי גוי גדול וגו'. דר מנהג ביי מענטשן איז ווען איינער האט אקרוב א רייכן, זאגט ער דר מענטש איז מיין קרוב, און אויב דער קרוב איז אן ארעם פארלייקנט ער, און זאגט ער קען אים ניט פר אקרוב, אבער הקב"ה איז ניט אזוי, אפילו ווען יודן זענען געווען אין מצרים, און האבען געארבעט מיט ליים און ציגול, פון דעסטוועגן האט הקב"ה געזאגט איך בין זייער קרוב, און ווען אפילו דר גביר דערקענט דעם ארעם מאן פר אקרוב זאגט ער אויף אים ער איז מיין קרוב, און ער זאגט ניט איך בין זיין קרוב, אבער הקב"ה איז ניט אזוי, הקב"ה זאגט איך בין דר קרוב פון די יודען, כביכול הקב"ה מאכט זיך אכבוד אז ער איז אקרוב צו דיא יודען, וויא עס שטייט אין פסוק אשר לו אלהים קרובים אליו, הקב"ה איז אקרוב צו די יודען:
(ט) רק השמר לך ושמור נפשך מאוד וגו'. דיא הצלחה פון יעדער מענטש, זענען צוויי הצלחה אויף די וועלט, און הצלחה צו עולם הבא, די הצלחה פון די וועלט זענען דריי זאכן, לעבען, פרנסה, קינדער, און די דריי הצלחות האט געזאגט די תורה ואין סדרה משפטים) את מספר ימיך אמלא, דעם צאל פון דיינע טעג וועל איך דערפילען, ווי פיל יארן עס איז דיר צוגעזאגט געווארן דו זאלסט זיין אויף דער וועלט, וועסטו זיין, עס וועט דיר פון דיינע יארן ניט געפעלט ווערן, פרנסה, זאגט דר פסוק וברך את לחמך ואת מימיך, הקב"ה וועט בענטשן דיין ברויט און דיינע וואסער, וועגן קינדער זאגט דר פסוק לא יהיה

עֵינֶיךָ וּפֶן־יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ
וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וְלִבְנֵי בָנֶיךָ׃ י יוֹם
אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בְּחֹרֵב בֶּאֱמֹר יְהוָה אֵלַי הַקְהֶל־לִי
אֶת־הָעָם וְאַשְׁמִעֵם אֶת־דְּבָרָי
אֲשֶׁר יִלְמְדוּן לְיִרְאָה אֹתִי כָּל־הַיָּמִים
אֲשֶׁר הֵם חַיִּים עַל־הָאֲדָמָה וְאֶת־
בְּנֵיהֶם יְלַמֵּדוּן׃ יא וַתִּקְרְבוּן וַתַּעַמְדוּן
תַּחַת הָהָר וְהָהָר בֹּעֵר בָּאֵשׁ עַד־
לֵב הַשָּׁמַיִם חֹשֶׁךְ עָנָן וַעֲרָפֶל׃
יב וַיְדַבֵּר יְהוָה אֲלֵיכֶם מִתּוֹךְ הָאֵשׁ

אונקלוס

מִלִּבָּךְ כֹּל יוֹמֵי חַיָּךְ
וּתְהוֹדְעִנּוּן לִבְנָךְ וְלִבְנֵי
בְנָךְ׃ י יוֹמָא דִּי קַמְתָּא
קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בְּחֹרֵב
כַּד אֲמַר יְיָ לִי כְּנוֹשׁ
קֳדָמַי יָת עַמָּא וְאַשְׁמְעִנּוּן
יָת פִּתְגָמַי דִּי יֵילְפוּן
לְמִדְחַל קֳדָמַי כָּל יוֹמַיָּא
דִּי אִנּוּן קַיָּמִין עַל אַרְעָא
וְיָת בְּנֵיהוֹן יַלְּפוּן׃
יא וּקְרֵבְתּוּן וְקַמְתּוּן
בְּשִׁפּוֹלֵי טוּרָא וְטוּרָא
בָּעֵר בְּאֶשָּׁתָא עַד צִית
שְׁמַיָּא חֲשׁוֹכָא עֲנָנָא
וַאֲמִיטְתָא׃ יב וּמַלִּיל יְיָ
עִמְּכוֹן מִגּוֹ אֶשָּׁתָא קָל

תולדות אהרן

והודעתם ברכות כא כב מ"ק טו קידושין ל:
יום אשר ברכות סט מ"ק סס קידושין סס:

רשב"ם

(יא) ותקרבון ותעמדון תחת ההר וגו׳. דכתיב ויוצא משה את העם לקראת האלהים מן המחנה ויתיצבו בתחתית ההר. כל גבוה אצל נמוך הגבוה קרוי על והנמוך תחת. ישב פתח האהל נצבים עליו. וכן

רש"י

תהשבו שוטים: (י) יום אשר עמדת. מוסב על מקרא שלמעלה ממנו אשר ראו עיניך יום אשר עמדת מ בחורב אשר ראית את הקולות ואת הלפידים: ילמדון. ילפון ג

בית יהודא

נאָר אַנְדֶערְשׁ, וַוייל איר וֶועט הָאבְּן פַארְגֶעסְן וְויא מֶען דַארְף זֵיי טְאהְן (תִּתְחַשְׁבוּ שׁוֹטִים) וֶועט איר גֶערֶעכֶנְט וֶוערְן נַארֶען בַּיי דִי פֶעלְקֶר: (י) וְיוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ. זָאגְט רש"י (מוּסָב עַל מִקְרָא שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנּוּ) דֶער פָּסוּק גֶהֶער צוּם פְרִיעֶרְדִיגֶען פָּסוּק (אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ בְּחוֹרֵב) דַיינֶע אוֹיגֶן הָאבֶּן גֶעזֶעהֶן אִין דֶעם טָאג וָוָאס דוּ בִּיסְט גֶעשְׁטַאנֶען פַר הקב"ה לֶעבֶּען בַּארְג סִינַי (אֲשֶׁר רָאִיתָ אֶת הַקּוֹלוֹת וְאֶת הַלַּפִּידִים) דוּ הָאסְט גֶעזֶעהֶן דִי קוֹלוֹת (שְׁטִימֶען) פוּן הקב"ה אוּנ דִיא פְלַאמֶען פַייעֶר: (יְלַמְּדוּן). מֵיינְט מֶען (יַלְּפוּן לְעַצְמָם) זֵיי וֶועלֶן

שפתי חכמים

שהוא ל׳ מיעוט והכא מה ממעט ומפרש דקאי אדלעיל מיניה כי היא חכמתכם וגומר ה"מ שתהיו נחשבים חכמים אז כשלא כו׳: מ (ג"א) דא"ל שתודיע לבניך יום אשר עמדת שהרי והודעתם דכתיב בס"ס כינוי הרבים משמע דקאי אלמעלה פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך והודעתם פי׳ והודעתם הדברים ואלו קאי למטה הל"ל והודעת לבניך: נ ר"ל ילמדו כתרגומו ילפון דהיינו שילמדו לעצמן. אבל

פירוש לתורת אלהים

גִיזֶעהְן וּפֶן יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ אוּנ טָאמֶער וֶועלֶען זַייא וֶוערֶען אָפְּגִיטָאהְן פוּן דַיין הַארְצֶן כֹּל אַלֶע דַיינֶע לֶעבֶּענְס טָאג וְהוֹדַעְתָּם אוּנ דוּ זָאלְסְט זֵיי מַאכֶען ווִיסֶן לְבָנֶיךָ צוּ דַיינֶע קִינְדֶער וְלִבְנֵי בָנֶיךָ אוּנ צוּ דַיינֶע קִינְדֶס קִינְדֶער: (י) יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ דֶעם טָאג וָוָאס דוּ בִּיסְט גֶעשְׁטַאנֶען לִפְנֵי יְיָ פַר גָאט אִין חוֹרֵב [עיין רש"י] דָם אִיז גֶוֶוען אִין דֶער צַייט בֶּאֱמוֹר וֶוען גָאט הָט צוּ מִיר גְזָאגְט הַקְהֵל זַאמִיל אַיין צוּ מִיר דָאס פָאלְק וְאַשְׁמִיעֵם אוּנ אִיךְ וֶועל זֵיי לָאזֶען הֶערֶן מַיינֶע רֵייד אֲשֶׁר יוֹם זֵיי זָאלֶן לֶערְנֶען לְיִרְאָה אוֹתִי צוּ פָארְכְטֶען פַר מִיר כָּל הַיָּמִים אַלֶע טֶעג וָואס זַייא לֶעבֶּן עַל הָאֲדָמָה אוֹיף דֶר עֶרְד וְאֶת בְּנֵיהֶם אוּנ זַייעֶרֶע קִינְדֶער יְלַמֵּדוּן זָאלֶן זַייא לֶערְנֶען: (יא) וַתִּקְרְבוּן אִיר הָט גֶנֶעהֶנְט וַתַּעַמְדוּן אוּנ אִיר הָט זִיךְ גֶשְׁטֶעלְט תַּחַת הָהָר אוּנְטֶער דֶעם בַּארְג וְהָהָר אוּנ דֶער בַּארְג הָאט גִבְרֶענְט אִין פַייעֶר עַד לֵב הַשָּׁמַיִם בִּיז אִין מִיטֶן הִימֶל חֹשֶׁךְ עֶס אִיז גֶוֶוען פִינְצְטֶער עָנָן אָוואלְקֶען וַעֲרָפֶל אוּנ אַנֶעפִּיל: (יב) וַיְדַבֵּר יְיָ אוּנ גָאט הָאט צוּ אַייךְ גֶרֶעט מִתּוֹךְ הָאֵשׁ

ליקוטי מרדכי

בְּךָ עָקָר וַעֲקָרָה, עֶס וֶועלֶן נִיט זַיין בַּיי דִיר אַזֶעלְכֶע וָואס קֶענֶען נִיט הָאבֶּן קִינְדֶר, אוּנ דִי קִינְדֶער וֶועלֶן נִיט שְׁטַארְבֶּן אִין דֶער יוּגֶענְד דָם אִיז לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה, צוּ דִי אַלֶע זַאכֶן אִיז דֶר יוּד זוֹכֶה אַז עֶר לֶערְנְט תּוֹרָה, צוּ עוֹלָם הַבָּא, צוּ דֶעם תַּעֲנוּג פוּן דִי נְשָׁמָה קֶען נִיט גֶעוִויס אַמֶענְטְשׁ קוּמֶן נָאר דוּרְךְ תּוֹרָה לֶערְנֶען, ווִי דֶר פָּסוּק זָאגְט כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר, דִי מִצְוֹת זֶענֶען ווִי לִיכְט, דִי תּוֹרָה אִיז דִי לִיכְטִיגְקַייט, אוֹיב אַמֶענְטְשׁ וֶועט הָאבֶּן אִין שְׁטוּב אֲפִילוּ אַפוּד לִיכְט וֶועט זַיין פִינְסְטֶער, אַז עֶר וֶועט אַרוֹיפְגֶעבֶּן פַייעֶר אֲפִילוּ אוֹיף אַיין לִיכְט וֶועט וֶוערֶן לִיכְטִיג אִין שְׁטוּב, דְרִיבֶּער זָאגְט מֹשֶׁה הִשָּׁמֶר לְךָ, דוּ זָאלְסְט דִיךְ הִיטֶען, זָאלְסְט הִיטֶען דַיין גוּף, וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ, אוּנ זָאלְסְט הִיטֶען דַיין נְשָׁמָה, בֵּיידֶע זָאלְסְטוּ הִיטֶען, זֵיי זָאלֶן הָאבֶּן זֵייעֶרֶע הַצְלָחוֹת, אוּנ בֵּיידֶע הַצְלָחוֹת זֶענֶען אוֹיב דוּ וֶועסְט נִיט פַרְגֶעסֶע דִי תּוֹרָה וָואס דוּ הָאסְט גֶענוּמֶען פוּן בַּארְג סִינַי, ווִי אַזוֹי וֶועסְטוּ נִיט פַארְגֶעסֶען דִי תּוֹרָה אַז דוּ וֶועסְט זִיא לֶערְנֶען מִיט דַיינֶע קִינְדֶער אוּנ מִיט דַיינֶע אֵיינִיקְלִיךְ:

קוֹל דְּבָרִים אַתֶּם שֹׁמְעִים וּתְמוּנָה
אֵינְכֶם רֹאִים זוּלָתִי קוֹל: יג וַיַּגֵּד לָכֶם
אֶת־בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם
לַעֲשׂוֹת עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים וַיִּכְתְּבֵם
עַל־שְׁנֵי לֻחוֹת אֲבָנִים: יד וְאֹתִי צִוָּה
יְהוָה בָּעֵת הַהִוא לְלַמֵּד אֶתְכֶם
חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים לַעֲשֹׂתְכֶם אֹתָם
בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה
לְרִשְׁתָּהּ: טו וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד
לְנַפְשֹׁתֵיכֶם כִּי לֹא רְאִיתֶם כָּל־
תְּמוּנָה בְּיוֹם דִּבֶּר יְהוָה אֲלֵיכֶם
בְּחֹרֵב מִתּוֹךְ הָאֵשׁ: טז פֶּן־תַּשְׁחִתוּן
וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כָּל־
סָמֶל תַּבְנִית זָכָר אוֹ נְקֵבָה: יז תַּבְנִית

אונקלוס

פִּתְגָמִין אַתּוּן שָׁמְעִין וּדְמוּת לֵיתֵיכוֹן חָזַן אֱלָהֵן קָלָא: יג וְחַוִּי לְכוֹן יָת קְיָמֵיהּ דִּי פַקֵּיד יָתְכוֹן לְמֶעְבַּד עַשְׂרָא פִּתְגָמִין וּכְתַבִנּוּן עַל תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא: יד וְיָתִי פַקֵּיד יְיָ בְּעִדָּנָא הַהִיא לְאַלָּפָא יָתְכוֹן קְיָמִין וְדִינִין לְמֶעְבַּדְכוֹן יָתְהוֹן בְּאַרְעָא דִּי אַתּוּן עָבְרִין תַּמָּן לְמֵירְתַהּ: טו וְתִסְתַּמְרוּן לַחֲדָא לְנַפְשָׁתֵיכוֹן אֲרֵי לָא חֲזֵיתוּן כָּל דְּמוּת בְּיוֹמָא דִּי מַלֵּיל יְיָ עִמְּכוֹן בְּחוֹרֵב מִגּוֹ אִשָּׁתָא: טז דִּילְמָא תְחַבְּלוּן וְתַעְבְּדוּן לְכוֹן צְלֵם דְּמוּת כָּל צוּרָא דְּמוּת דְּכַר אוֹ נֻקְבָא: יז דְּמוּת כָּל בְּעִירָא דִּי

תולדות אהרן

ואותי צוה נדרים לז נח סנהדרין כח: ונשמרתם ברכות לב: פן תשחיתון סנהדרין נז ע"ז כג חולין נג בכורות נז תמורה כח לז:

רשב"ם

תחת ההר לפי שהם נמוכים וההר גבוה מהם והוצרך לכתוב כאן כמו שכתוב לפנינו ועתה למה נמות כי תאכלנו האש הגדולה וגו': (יד) ואותי צוה. ללמד עשרת הדברים: (טו) תמונת כל סמל. כמו סמל הקנאה המקנה. ענין אליל:

בית יהודא

לערנן פר זיך (ילמדון) מיינט מען (יאלפון לאחרים) זיי וועלן לערנן צו אנדערע: (יד) וְאוֹתִי צִוָּה ה' בָּעֵת הַהִיא לְלַמֵּד אֶתְכֶם. (תורה שבעל פה) משה זאגט צו די יודין אין די צייט וואס מיר זענן געשטאנן לעבן בארג סיני האט הקב"ה מיך געבאטן איך זאל אייך לערנען תורה אויסווייניג אויסער די תורה וואס איז געשריבן: (טז) נסמלו. מיינט מען אצורה

רש"י

לעצמס: ילמדון. יאלפון לאחריס: (יד) ואתי צוה ה' בעת ההוא ללמד אתכם. תורס שבעל פה: (טז) סמל. צורה:

שפתי חכמים

ילמדון דבסמוך דתרגומו יאלפון היינו ללמד לאחריס: ס דק"ל דואותי לוה ודאי קאי אלעיל מיניה ויגד לכס וגו' עשרת הדברים דמשמע

פירוש לתורת אלהים

פון דעם פייער קול דברים אקול פון רייד האט איר געהערט ותמונה אונ אגשטאלט האט איר ניט געזעהן זולתי קול נור אקול האט איר געהערט: (יג) ויגד אונ ער האט געזאגט צו אייך את בריתו זיין ברית אשר וואס ער האט געהייסען אייך לעשות צו טאהן עשרת הדברים די צעהן רייד ויכתבם אונ האט אויף געשריבן דיא צעהן רייד על שני לוחות אויף צווייא טאבלן פון שטיינער: (יד) ואותי אונ מיר האט גאט געהייסען בעת ההיא אין דער צייט ללמד אתכם צו לערנען אייך די תורה שבעל פה חוקים גזעץ ומשפטים אונ דינים לעשותכם איר זאלט דיא מצות טאן בארץ אין דעם לאנד אשר אתם וואס איר וועט אהין קומען לרשתה צו ירשינען זיא: (טו) ונשמרתם איר זאלט אייך זייער היטען איר זאלט נימט מאכן עפיס אגשטאלט פון עבודת כוכבים ווי ווייטער אין די פסוקים וועט שטיין כי וואָרום איר האט ניט געזעהן כל תמונה קיין שום גלייכעניש ביום אין דעם טאג וואס גאט האט צו אייך גערעט בחורב אין חורב מתוך האש פון דעם פייער: (טז) פן תשחיתון טאמר וועט איר פר דארבן ועשיתם לכם אונ איר וועט מאכען צוא אייך פסל אגישניצטע עבודת כוכבים תמונת אגלייכעניש כל סמל פון אלע צורות: (יז) תבנית אדער אגשטאלט

כָּל־בְּהֵמָה אֲשֶׁר בָּאָרֶץ תַּבְנִית כָּל־
צִפּוֹר כָּנָף אֲשֶׁר תָּעוּף בַּשָּׁמָיִם׃
יח תַּבְנִית כָּל־רֹמֵשׂ בָּאֲדָמָה תַּבְנִית
כָּל־דָּגָה אֲשֶׁר־בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ׃
יט וּפֶן־תִּשָּׂא עֵינֶיךָ הַשָּׁמַיְמָה וְרָאִיתָ
אֶת־הַשֶּׁמֶשׁ וְאֶת־הַיָּרֵחַ וְאֶת־
הַכּוֹכָבִים כֹּל צְבָא הַשָּׁמַיִם וְנִדַּחְתָּ
וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם וַעֲבַדְתָּם אֲשֶׁר
חָלַק יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֹתָם לְכֹל הָעַמִּים
תַּחַת כָּל־הַשָּׁמָיִם׃ כ וְאֶתְכֶם לָקַח

אונקלוס

בְּאַרְעָא דְּמוּת כָּל צִפַּר
גַּדְפָּא דִּי פָרַח בַּאֲוִיר
רְקִיעַ שְׁמַיָּא׃ יח דְּמוּת כָּל
רִחְשָׁא דִּי בְאַרְעָא דְּמוּת
כָּל נוּנֵי דִּי בְמַיָּא מִלְּרַע
לְאַרְעָא׃ יט וְדִילְמָא
תִזְקוֹף עֵינָךְ לִשְׁמַיָּא
וְתֶחֱזֵי יָת שִׁמְשָׁא וְיָת
סִיהֲרָא וְיָת כּוֹכְבַיָּא כָּל
חֵילֵי שְׁמַיָּא וְתִטְעֵי
וְתִסְגּוּד לְהוֹן וְתִפְלְחִנּוּן
דִּי זַמִּין יְיָ אֱלָהָךְ יָתְהוֹן
לְכֹל עַמְמַיָּא תְּחוֹת כָּל
שְׁמַיָּא׃ כ וְיָתְכוֹן קָרִיב יְיָ

רשב"ם

(יט) אשר חלק. להאיר. ולפי עיקר הפשט אשר הניח אותם לכל העמים לעובדם כי אינו חושש בהם אבל אתכם לקח ה׳ ויוציא אתכם להיות לו לעם נחלה ולעבדו והוא יהיה לכם לאלהים:

תו"א אשר חלק מגילה ט ע"ז כה:

רש"י

(יט) ופן תשא עיניך. להסתכל בדבר ולתת ע לב לשוב לטעות אחריהם: אשר חלק וגו׳ לכל העמים. (מגילה ח) להאיר פ להם. דבר אחר לאלוהות צ לא מנען מלטעות אחריהם ק אלא החליקם בדברי הבליהם לטרדם מן העולם וכן הוא אומר (תהלים לו) כי החליק

בית יהודא

פוּן אַזָכָר אָדֶער פוּן אַנְקֵבָה: (יט) וּפֶן תִּשָּׂא עֵינֶיךָ. טאָמֶער וועסטו אויפהייבען דיינע אויגען צום הימעל (לְהִסְתַּכֵּל בְּדָבָר) דו זאָלסט קוקען אויף די זאַכען וואס אין הימעל נדי זונן די לְבָנָה די שטערן) (וְלָתֵת לֵב לְטְעוּת אַחֲרֵיהֶם) וועסטו געבען דיין הארץ צו האָבען אטְעוּת אונ צו מיינען אז די זאַכען זענען גאָטער: וַאֲשֶׁר חָלַק לְכֹל הָעַמִּים, הקב"ה הט איינגעטיילט די זונן מיט די לְבָנָה מיט די שטערן, צו אַלע פעלקער וואס זענען פר שפרייט אויף די גאַנצע וועלט, צום לייכטען צו זיי, אָבער ניט מען זאל זיי האַלטען פר גאטער מען זאל דינען צו זיי (דָבָר אַחֵר) נאך אפשט איז אֲשֶׁר חָלַק לָהֶם, הקב"ה הט אפגעטיילט די זונן מיט די לְבָנָה צו די פעלקער (לֶאֱלוהות), מען זאל זיי האַלטען פאר גאטער, נאר הקב"ה האט זיי ניט בשאפן וועגן דעם זייא זאלען זיין גאטער צו דיא פעלקער, הקב"ה הט זיי בשאפען צום לייכטען אויף דר וועלט, נאר ווער עס וויל דינען צו זיי אונ זיי האלטען פר גאטער (לֹא מְנָעָן מִלְּטְעוּת אַחֲרֵיהֶם) האט הקב"ה זיי ניט פרמיטען ניט פרהאַלטען) פון צו האָבען דעם טעות אונ דינען זיי (אֶלָּא הֶחֱלִיקָם בְּדִבְרֵי הַבְלֵיהֶם לְטָרְדָם מִן הָעוֹלָם) נאר הקב"ה הט זיי געלאָזן גלייך גיין מיט זייערע נארעשע רייד ער זאל זיי פרטרייבען פון דר וועלט (וְכֵן הוּא אוֹמֵר) אונ אזו הט דוד המלך ע"ה געזאגט (כִּי הֶחֱלִיק אֵלָיו בְּעֵינָיו) הקב"ה האט גלאט געמאכט די עבירות אין די אויגן פון דעם רשע ער זאל

שפתי חכמים

בלוחו זמן לוה ה׳ את משה ללמד אותם והא בלוחו זמן לא נלטוו אלא בי׳ דברות ולאי העשרת הדברים קאי מאי ללמוד אתכם חוקים ומשפטים דקאמר. אלא ודאי קאי על התורה שבע"פ שבעשרת הדברות דסיינו כללותיהן ופרטותיהן ואת כל המלות הנכללות בהן: (ג"א) פירוש מדכתיב ללמד שזה הלשון שייך לומר על תורה שבע"פ אבל תורה שבכתב שייך לומר בה נתינה דמאחר שהיא כתובה לפני האדם יוכל ללמוד אותה מעלמה: ע דק"ל מה דכתיב ופן תשא עיניך וגומר משים דנושא עיניו לשמים מ"ס יבא לעבוד אותם. לכן פי׳ להסתכל כו׳: פ רלה לומר מה דכתיב ועבדתם אשר חלק לכל העמים וגו׳ וכי הקב"ה חלק לעמים לעבוד להם: צ ולא שנתנם לאלהות שברלם לשם כך רק שלא מנען וכו׳ אלא החליקם בדברי הבל שגרלה להם הטובות המגיע להם מכוכבי מעלה בעבדם אותם ולפי האמת הם רעות כדי לטרדם: ק דלטעם ראשון קשה למה אמר להם וכי להם בלבד הם מאירים לכן אמר ד"א. ולטעם זה לחוד קשה

פירוש לתורת אלהים

פון אַלע בְּהֵמוֹת וואס זענען אויף דער ערד תַּבְנִית אָדער אגעשטאלט פון אלע פייגל כָּנָף וואס האבען פליגלען אֲשֶׁר תָּעוּף וואס פליען אונטער דעם הימעל: (יח) תַּבְנִית אָדער אגעשטאלט פון אלע מינים וואס קריכען אויף דר ערד תַּבְנִית כָּל דָּגָה אדער אגשטאלט פון אלע פיש אֲשֶׁר בַּמַּיִם וואס אין וואסער מִתַּחַת לָאָרֶץ וואס די וואסערין זענען אונטער דר ערד: (יט) וּפֶן תִּשָּׂא אונ טאמער וועסטו אויף הייבען עֵינֶיךָ דיינע אויגן הַשָּׁמַיְמָה צו דעם הימעל וְרָאִיתָ אונ דו וועסט זעהן אֶת הַשֶּׁמֶשׁ די זונן וְאֶת הַיָּרֵחַ אונ די לְבָנָה וְאֶת הַכּוֹכָבִים אונ די שטערין כָּל צְבָא אלע הערשאפט פון דעם הימעל וְנִדַּחְתָּ אונ דו וועסט פאר שטוסן ווערען דו וועסט דיך טועה זיין וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ אונ דו וועסט דיך בוקן צו זיי וַעֲבַדְתָּם אונ דו וועסט צוא זייא דינין אֲשֶׁר חָלַק וואס דיין גאט האט אפ גטיילט זייא צוא לייכטין לְכֹל הָעַמִּים צו אלע פעלקער תַּחַת וואס זענען אונטער דעם הימעל: (כ) וְאֶתְכֶם אונ אייך הט גאט גנומען וַיּוֹצִא אונ ער האט ארויס געצויגען אייך פון

יְהוָה וַיּוֹצִא אֶתְכֶם מִכּוּר הַבַּרְזֶל
מִמִּצְרָיִם לִהְיוֹת לוֹ לְעַם נַחֲלָה כַּיּוֹם
הַזֶּה: כא וַיהוָה הִתְאַנֶּף־בִּי עַל־
דִּבְרֵיכֶם וַיִּשָּׁבַע לְבִלְתִּי עָבְרִי אֶת־
הַיַּרְדֵּן וּלְבִלְתִּי־בֹא אֶל־הָאָרֶץ
הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ
נַחֲלָה: כב כִּי אָנֹכִי מֵת בָּאָרֶץ הַזֹּאת
אֵינֶנִּי עֹבֵר אֶת־הַיַּרְדֵּן וְאַתֶּם עֹבְרִים
וִירִשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה הַזֹּאת:
כג הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן־תִּשְׁכְּחוּ אֶת־
בְּרִית יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר כָּרַת
עִמָּכֶם וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת

לְדַהֲלָתֵהּ וְאַפֵּק יָתְכוֹן
מִכּוּרָא דְפַרְזְלָא מִמִּצְרָיִם
לְמֶהֱוֵי לֵהּ לְעַמָּא אַחְסָנָא
כְּיוֹמָא הָדֵין: כא וּמִן קֳדָם
יְיָ הֲוָה רְגַז עֲלַי עַל
פִּתְגָמֵיכוֹן וְקַיֵּים בְּדִיל
דְּלָא לְמֶעְבַּר יָת יַרְדְּנָא
וּבְדִיל דְּלָא לְמֵיעַל
לְאַרְעָא טָבָא דִּי יְיָ
אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ אַחְסָנָא:
כב אֲרֵי אֲנָא מָאִית
בְּאַרְעָא הָדָא לֵית אֲנָא
עָבַר יָת יַרְדְּנָא וְאַתּוּן
עָבְרִין וְתֵירְתוּן יָת אַרְעָא
טָבָא הָדָא: כג אִסְתַּמְּרוּ
לְכוֹן דִּילְמָא תִתְנְשׁוֹן יָת
קְיָמָא דַּיְיָ אֱלָהֲכוֹן דִּי גְזַר
עִמְּכוֹן וְתַעְבְּדוּן לְכוֹן
צְלֵם דְּמוּת כֹּלָא דִּי

בעל הטורים

(כ) ויוצא . ד׳ במס׳ ויוצא עמו בששון ויוצא גוזלים מסלע ויוצא את בן המלך ויוצא אתכם מכור הברזל ויוצא עמו בששון שנא׳ ובני ישראל יוצאים ביד רמה והוציא להם נוזלים מסלע והעמידו מלך שנאמר ויהי בישורון מלך :

בית יהודא

גיט שרעקן צו זינדיגן, עס זאל ביי אים גאר קיין עבירה זיין (למצוא עונו) ער זאל געפינען זיין זינד, עס זאל אים אנך קומען גרינג צו זינדיגן (לשנוא) הקב״ה זאל אים פיינט האבן : (כ) וכור, זאגט רש״י (הוא כלי שמזקקים בו את הזהב) כור איז אזו אכלי וואס מען שמעלצט אין איר גאלד, די גאלד זאל ווערן ריין : (כא) והתאנף ה׳), (נתמלא רוגז) הקב״ה איז געווארן פוהל מיט צארען : (על דבריכם), מיינט מען (על אודותיכם ועל עסקיכם) וועגן אייך אונ וועגן אייערע גישעפטן : (כב) (כי אנכי מת וגו׳ אינני עובר), משה הט געזאגט איך וועל דא שטארבן איך וועל ניט אריבר גיין דעם ירדן, פרעגט רש״י (מאחר שמת מהיכן יעבור) אז ער וועט שטארבן וועט ער דאך ניט אריבר גיין דעם ירדן, צו וואס זאגט ער איך וועל שטארבן אונ וועל ניט אריבר גיין דעם ירדן ? (אלא אף עצמותי אינם עוברים) נאר משה האט געמיינט אפילו מיינע ביינער וועלן ניט אריבער קומען דעם ירדן צו בגראבן ווערן אין ארץ ישראל ווי יעקב אונ יוסף : (כג) ותמונת כל), זאגט רש״י דא פעלט אוואָרט „דבר״ איר זאלט ניט מאכען תמונת כל דבר, אבילד פון וועלכע

רש״י

(כ) כור . הוא כלי שמזקקים בו את הזהב : (כא) התאנף. נתמלא רוגז : על דבריכם . על אודותיכם על עסקיכם : (כב) כי אנכי מת וגו׳ אינני עובר. מאחר שמת מהיכן יעבור אלא אף עצמותי אינם עוברין : (כג) תמונת כל. תמונת כל ר

שפתי חכמים

ולמה ברא בתחלה דבר שיבאו לטעות בהם בני אדם והא כתיב עולם חסד יבנה לכן צריך לשני טעמים : ר רצה לומר כל היכא שכתוב מלת כל במקרא יש תיבה אחריו שדבוק לו כגון בפרשה זו נמצאו הרבה פעמים כל הימים כל סמל לכך מפרש להוה

פירוש לתורת אלהים

דר איינזערנע טעפט ממצרים פון מצרים [עיין רש״י] להיות איר זאלט צוא אים זיין צו אאייביגע פאלק כיום הזה וויא דעם היינטיגן טאג : (כא) ויי׳ התאנף בי אונ גאט הט אויף מיר געצערינט על דבריכם וועגען אייערע רייד ווייל איר הט גזינדיגט וישבע אונ ער האט געשווארען איך זאל ניט אריבערגיין דעם ירדן ולבלתי אונ איך זאל ניט קומען אין גוטען לאנד אשר וואס דיין גאט גיט צוא דיר פאר איין ארב : (כב) כי אנכי מת בארץ הזאת דען איך וועל שטארבען אין דעם דאזיגין לאנד אינני איך וועל ניט איבער פארען דעם ירדן [עיין רש״י] ואתם עוברים אונ איר וועט איבער פארן דעם ירדן וירשתם אונ איר וועט ירשינען דאס גוטע לאנד : (כג) השמרו לכם היט אייך פן טאמער וועט איר פאר געסן דם זיכרהייט פון אייער גאט אשר וואס ער הט מיט אייך כורת ברית גיווען ועשיתם לכם אונ איר וועט צו אייך מאכען פסל אגעשניצטען בילד תמונת כל אגישטאלט פון אלע זאכען אשר וואס דיין גאט הט

כֹּל אֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ כד כִּי
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא אֵל
קַנָּא׃ פ כה כִּי־תוֹלִיד בָּנִים וּבְנֵי
בָנִים וְנוֹשַׁנְתֶּם בָּאָרֶץ וְהִשְׁחַתֶּם
וַעֲשִׂיתֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כֹּל וַעֲשִׂיתֶם
הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה־אֱלֹהֶיךָ לְהַכְעִיסוֹ׃
כו הַעִידֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם

אונקלוס

פַּקְדָךְ יְיָ אֱלָהָךְ׃ כד אֲרֵי
יְיָ אֱלָהָךְ מֵימְרֵהּ אֶשָּׁא
אָכְלָא הוּא אֵל קַנָּא׃
כה אֲרֵי תוֹלְדוּן בְּנִין וּבְנֵי
בְנִין וְתִתְעַתְּקוּן בְּאַרְעָא
וּתְחַבְּלוּן וְתַעְבְּדוּן צְלֵם
דְּמוּת כֹּלָּא וְתַעְבְּדוּן
דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ
לְאַרְגָּזָא קֳדָמוֹהִי׃
כו אַסְהֵדִית בְּכוֹן יוֹמָא

תו"א כי ה' כתובות קיא סוטה יד ע"ז נב נה: כי תוליד מגילה לא גיטין פח: ונושנתם גיטין שם סנהדרין לח:

בעל הטורים

(כל) כי ה' אלהיך אש אכלה הוא אל קנא כי תוליד. רמז לאחר כ"י שנים אחרי מותו יעבדו עכו"ם פסל מיכה: (כו) העידותי. מלא יו"ד אייתי כ"י י' לפרסומי למילתא:

רשב"ם

(כו) את השמים ואת הארץ. ועצר את השמים והאדמה לא תתן את יבולה:

רש"י

דבר: אשר צוך ה'. אשר לוך יש שלא לעשות: (כד) אל קנא. מקנא לנקום ת אנפרדמנ"ט בלע"ז (אייפער) מתחרה על רוגזו להפרע מעכו"ם: (כה) ונושנתם. (סנהדרין לח) רמז להם שיגלו ממנה לסוף שמונה מאות וחמשים ושתים שנה א כמנין ונושנתם והוא הקדים והגלם לסוף שמונה מאות וחמשים והקדים שתי שנים לונושנתם כדי שלא יתקיים בהם כי אבד תאבדון וזהו שנא' (דניאל ט) וישקוד ה' על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק ה' אלהינו ב צדקה עשה עמנו שמהר להביאה שתי שנים לפני זמנה: (כו) העידותי בכם. הנני מזמינם להיות עדים ג שהתריתי בכם:

בית יהודא

זאך עס איז: (אֲשֶׁר צִוְּךָ ה'), מיינט מען (אֲשֶׁר צִוְּךָ ה' שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת) וואס הקב"ה האט דיך געבאטען מען זאל ניט מאכען: (כד) (אֵל קַנָּא). מיינט מען (מְקַנֵּא לִנְקוֹם) הקב"ה צערינט צו שטראפען (מִתְחָרֶה עַל רוּגְזוֹ לְהִפָּרַע מֵעוֹבְדֵי אֱלִילִים) הקב"ה ווערט דערהיצט מיט כעס ער זאל געצאלט ווערען ווער זאל שטראפען די מענטשען וואס דינען עבודה זרה: (כה) (וְנוֹשַׁנְתֶּם). זאגט רש"י (רָמַז לָהֶם שֶׁיִּגְלוּ מִמֶּנָּה לְסוֹף שְׁמוֹנֶה מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה) משה האט געזאגט אויפען וואונק צו די יודין אז צום סוף אכט הונדערט צוויי און פופציג יאר וועלען זיי פארטריבען ווערען פון ארץ ישראל (כְּמִנְיַן וְנוֹשַׁנְתֶּם) ווי פיל עס בטרעפט דר ווארט „ונושנתם" (וְהִקְדִּים שְׁתֵּי שָׁנִים לְמִנְיַן וְנוֹשַׁנְתֶּם) הקב"ה האט ארויסגעטריבען די יודין פון ארץ ישראל צוויי יאר פריער פר דעם צאל פון ונושנתם (כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְקַיֵּים בָּהֶם כִּי אָבֹד תֹּאבֵדוּן) זיי זאלען ניט געשטראפט ווערען מיט די קללה כי אבוד תאבדון, איר וועט פארלארען ווערען, ווארום ווען יודין וואלטען געווען אין ארץ ישראל ביז דעם צאל פון ונושנתם, וואלטען זיי אין גאנצען פארלענדט געווארען (וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר) דס איז וואס שטייט אין פסוק דניאל האט געזאגט (וַיִּשְׁקוֹד ה' עַל הָרָעָה וַיְבִיאֶהָ עָלֵינוּ כִּי צַדִּיק ה' אֱלֹהֵינוּ) הקב"ה האט געאיילט אויף די שלעכטס און ער האט זיא געבראכט אויף אונז (כִּי צַדִּיק ה' אֱלֹהֵינוּ) ווייל הקב"ה איז א צדיק (צְדָקָה עָשָׂה עִמָּנוּ) הקב"ה האט מיט אונז געטאן א צדקה (שֶׁמִּהֵר לַהֲבִיאָהּ שְׁתֵּי שָׁנִים לִפְנֵי זְמַנָּהּ) דס שלעכטס צוויי יאר פריער פאר די צייט וואס ער האט געשריבען אין די תורה, עס זאל ניט קענען קומען אויף אונז די קללה פון אבוד תאבדון: (כו) (הַעִידוֹתִי בָכֶם הַיּוֹם). משה האט געזאגט צו די יודין (הִנְנִי מְזַמִּינָם לִהְיוֹת עֵדִים שֶׁהִתְרֵיתִי בָּכֶם) איך האב אנגעגרייט די הימעל מיט די ערד זיי זאלען

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כה) כי תוליד. כלו' שתאמרו כבר נתישבנו בארץ ולא ירבה עוד כעס והשחתה הנני מעיד עליכם דברים שהם קיימים לעולם דהיינו שמים וארץ כי אבוד תאבדון ולא יועיל לכם מה שנתישבתם בה. ד"א פירשו רז"ל אם תהיו בארץ כמנין ונושנת"ם אבוד תאבדון וצדקה עשה לנו הקב"ה שהקדים שתי שנים החורבן למנין ונושנתם הה"ד וישקוד ה' על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק ה' אלהינו:

שפתי חכמים

כאלו כתיב כל דבר: ש רלונו לפרש וכי לוה הקדוש ברוך הוא לעשות פסל ומפרש אשר לוך שלא לעשות: ת רלה לומר לא שנקרא קנא מפני שיש בו קנאה ח"ו שאין שם לא קנאה ולא שנאה ולא תחרות אלא מפני שהוא מתחרה וקולף להתפרע מעובדי עבודת אלילים וכיון שהנקמה אינה באה אלא מחמת הקנאה מ"ה כתיב אל קנא במקום אל נוקם: א דכתיב גבי בנין בית ראשון ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה וגו' ועמידת בית ראשון היה ת"י שנה לא מהן ארבעים שנה שהיו במדבר דאף הם היו במנין דהקרא מונה מיליאת מצרים ונמלא שלא היו בארץ אלא תת"ן שנה ולא הגיעו למספר ונושנתם וכדפירש רש"י: ב ר"ל משום דלדיק ה' וישקוד ה' על הרעה ויביאה עלינו אלא לדקה היה מאת ה' שהקדים הרעה קודם זמן ונושנתם וע' בסנהדרין ל"ח: ג כלומר ויהיו עדי התראה לא עדי

פירוש לתורת אלהים

דיר געבאטען מען זאל דאס ניט טאן: (כד) כִּי יְיָ אֱלֹהֶיךָ דען דיין גאט אֵשׁ אֹכְלָה הוּא ער איז א ברענענדיג פייער אֵל קַנָּא ער איז א גאט וואס איז זיך נוקם אן דעם מענטש וואס דינט עבודת כוכבים: (כה) כִּי תוֹלִיד בָּנִים וּבְנֵי בָנִים ווען דו וועסט געבארין קינדער און קינדס קינדער וְנוֹשַׁנְתֶּם בָּאָרֶץ און איר וועט זיך עלטערען אין דעם לאנד וְהִשְׁחַתֶּם און איר וועט פר דארבען וַעֲשִׂיתֶם פֶּסֶל און איר וועט מאכען אגעשניצטען בילד תְּמוּנַת כֹּל א בילד פון אלע מינים וַעֲשִׂיתֶם און איר וועט טאן וואס איז שלעכט אין גאטס אויגען לְהַכְעִיסוֹ צו דר צערנין אים: (כו) הַעִידוֹתִי בָכֶם הַיּוֹם איך מאך אויף אייך עדות היינט אֶת הַשָּׁמַיִם דעם הימל מיט די ערד איך מאך זיי גרייטען צו זיין עדות אז איך האב אייך געזאגט כִּי אָבֹד תֹּאבֵדוּן מַהֵר איר וועט ווערען

ואת־הארץ כי־אבד תאבדון מהר
מעל הארץ אשר אתם עברים
את־הירדן שמה לרשתה לא־
תאריכן ימים עליה כי השמד
תשמדון: כז והפיץ יהוה אתכם
בעמים ונשארתם מתי מספר
בגוים אשר ינהג יהוה אתכם
שמה: כח ועבדתם־שם אלהים
מעשה ידי אדם עץ ואבן אשר
לא־יראון ולא ישמעון ולא יאכלון
ולא יריחן: כט ובקשתם משם את־
יהוה אלהיך ומצאת כי תדרשנו
בכל־לבבך ובכל־נפשך: ל בצר לך

אונקלוס

דין ית שמיא וית ארעא
ארי מיבד תיבדון בפריע
מעל ארעא די אתון
עברין ית ירדנא לתמן
למירתה לא תורכון
יומין עלה ארי אשתצאה
תשתצון: כז ויבדר יי
יתכון בעממיא
ותשתארון עם דמנין
בעממיא די ידבר יי
יתכון לתמן: כח ותפלחון
תמן לעממיא פלחי
טעותא עבד ידי אנשא
אעא ואבנא די לא יחזון
ולא שמעין ולא אכלין
ולא מריחין: כט ותתבעון
מתמן דחלתא דיי אלהך
ותשכח ארי תבעי מן
קדמוהי בכל לבך ובכל
נפשך: ל כד יעוק לך

רשב"ם

(כח) ועבדתם שם. כתרגומו: ולא יריחון. בדבר ואין רוח בפיהם:

בעל הטורים

(כז) בעמים. בגי' בין הבבליים: בגוים. בגי' ובמדי: ינהג. בגי' ביון: שמה. בגי' מרומיים הרי רמוזים כאן ד' גליות: (כח) ועבדתם שם אלהים. ולאו אומר אלהים אחרים כמו בכל מקום רמז ישראל שבחוצה לארץ עובדי עכו"ם בטהרה הם:

בית יהודא

זיין עדות אז איך האב אייך אָנגעזאָגט פריער דעם שטראף וואס איר וועט האבן אז איר וועט זינדיגן: (כח) ועבדתם שם אלהים. זאגט רש"י (כתרגומו) ווי דר תרגום שרייבט (מה שאתם עובדים לעובדיהם כאלו אתם עובדים להם) וואס איר וועט דינען צו די פעלקר וואס דינען עבודה זרה איז גלייך

רש"י

(כח) ועבדתם שם אלהים. כתרגומו משאתם עובדים לעובדיהם כאלו אתם עובדים להם:

שפתי חכמים

עבירה שהרי עדיין לא עשו הרע בעיני ה': ד דקשה לו מפני שהפיך ה' אותם בין העמים מ"ה יעבדו ע"א ותירץ כתרגומו כו':

פירוש לתורת אלהים

גיך פאר לארן מעל הארץ פון לאנד אשר וואס איר פארט איבר דעם ירדן שמה דארטען לרשתה צוא ירשינען זיא לא תאריכון איר וועט ניט דר לענגערין ימים טעג עליה אויף איר איר וועט ניט לאנג זיין אין דעם לאנד כי נאר איר וועט פר טיליגט ווערן: (כז) והפיץ יי אתכם בעמים אונ גאט וועט אייך פר שפרייטן צווישן די פעלקער ונשארתם אונ איר וועט בלייבן מתי מספר ווייניג מענטשן בגוים צווישן די פעלקר אשר וואס גאט וועט אייך אהין פירען: (כח) ועבדתם שם אלהים אונ איר וועט דינען דארטן אפ געטער מעשה דאס ווערק פון מענטשן הענד עץ ואבן האלץ אונ שטיין אשר וואס קענן ניט זעהן ולא ישמעון אונ קענן ניט הערן ולא יאכלון אונ קענן ניט עסן ולא יריחון אונ קענין ניט שמעקין: (כט) אונ אז די אלע זאכן וועלן אייך גרייכן ובקשתם משם וועט איר פון דארטן בעטן פון די ערטר וואס איר וועט דארטן זיין אין גלות וועט איר בעטען את צו גאט דיין גאט ער זאל דיר העלפן ומצאת אונ דו וועסט אים גפינן גאט ב"ה וועט אן נעמן דיין תפלה כי תדרשנו אז דו וועסט פארשטען אים בכל לבבך מיט דיין גאנצן הארצן ובכל נפשך אונ מיט דיין גאנצן לעבען: (ל) בצר לך אז עס וועט דיר

משלי מרדכי

(ל) בצר לך וגו' ושבת וגו'. דר מדרש שרייבט רבי שמואל פרגריטא הט גזאגט פון רבי מאיר'ס וועגן למשל אזוהין פון אגביר הט שטארק געזינדיגט צו זיין פאטער, אונ הט געטאהן זייער מיאוסה מעשים, ביז דר פאטער הט אים

ומצאוך כל הדברים האלה
באחרית הימים ושבת עד יהוה
אלהיך ושמעת בקלו: לא כי אל
רחום יהוה אלהיך לא ירפך ולא
ישחיתך ולא ישכח את ברית
אבתיך אשר נשבע להם: לב כי
שאל נא לימים ראשנים אשר היו
לפניך למן היום אשר ברא אלהים
אדם על הארץ ולמקצה השמים

אונקלוס

וישכחנך כל פתגמיא
האלין בסוף יומיא
ותתוב לדחלתא דיי
אלהך ותקבל למימריה:
לא ארי אלהא רחמנא יי
אלהך לא ישבקנך ולא
יחבלנך ולא יתנשי ית
קימא דאבהתך די קיים
להון: לב ארי שאל
כען ליומיא קדמאי דהוו
קדמך למן יומא די
ברא יי אדם על ארעא
ולמסיפי שמיא ועד סיפי

תולדות אהרן

כי שאל נא חגיגה יא:

רש"י

(לא) לא ירפך. מלהחזיק בך בידיו ולשון לא ירפך לשון לא יפעיל הוא לא יתן לך רפיון ה לא יפריש אותך מאצלו וכן אחזתיו ולא ארפנו (שיר ג) שלא נקוד ארפנו ו כל לשון רפיון מוסב על לשון מפעיל ומתפעל כמו (מלכים ב ד) הרפה לה ז תן לה רפיון (דברים ט) הרף ח ממני התרפה ממני:
(לב) לימים ראשונים. על ימים ט ראשונים: ולמקצה

בית יהודא

ווי איר אליין וואלט דינן עבודה זרה: (לא) [לא ירפך] הקב"ה וועט דיך ניט אפלאזען (מלהחזיק בך בידיו) פון צו האלטן דיך מיט זיינע הענט (ולשון לא ירפך לשון לא יפעיל הוא) לא ירפך איז דערטייטש ער וועט ניט מאכן דו זאלסט אפגילאזט ווערן (לא יתן לך רפיון) הקב"ה וועט דיר ניט געבן א אפלאזונג (לא יפריש אותך מאליו) הקב"ה וועט דיך ניט אפשיידן פון זיך (וכן) אונ אזו שטייט אין פסוק (אחזתיו ולא ארפנו) איך וועל אים אנגעמען אונ וועל אים ניט געבען א אפלאזונג פון מיר (שלא נקוד ארפנו) עס איז ניט געפינטולט ולא ארפנו, איך וועל אים ניט אפלאזען. נאר עס איז געפינטולט ולא ארפנו, אונ איך וועל אים ניט מאכן ער זאל אפגעלאזט ווערן פון מיר (כל לשון רפיון מוסב על לשון מפעיל ומתפעל) דער ווארט רפיון „אפלאזונג" אמאל ווערט ער געטייטשט ער מאכט אפלאזען איין אנדערען, אונ אמאל ווערט געטייטשט ער ווערט אליין אפגעלאזען (כמו) ווי עס שטייט אין פסוק (הרפה לה) לאז איר אפ (תן לה רפיון) גיב איר א אפלאזונג, זאלסט מאכען זיא זאל אפ־געלאזען ווערען פון דיר (הרף ממני) מיינט מען (התרפה ממני) זאלסט אפגעלאזען ווערן פון מיר: (לב) נלימים ראשונים). מען מיינט (על ימים ראשונים) דו זאלסט פרעגן אויף די ערשטע טעג נצו די טעג קען מען דאך ניט פרעגען:

דעת זקנים מבעלי התוספות

(לב) כי שאל נא וכו'. כלומר אם תשאל מפני מה מקפיד הקב"ה עלינו יותר מכל האומות כי שאל נא לימים ראשונים כלומר אם עשה כך לשום אומה בעולם או הנסה אלהים וגו' כל

שפתי חכמים

ה מפני שסקל ממנו פועל עומד כמו הנה לא רפה היום לערוב (רפתה היום לערוב) רפתה רוחם ע"כ פי' לא ירפך שהוא מבנין הפעיל יוצא לשני ופירושו לא יתן לך רפיון. רא"ם: ו פו"א תחת הלמ"ד ופת"ח תחת הרי"ש דהוה רפיה אבל שהוא דנקוד ארפנו בפת"ח תחת האל"ף ושו"א תחת הרי"ש ל' רפיון הוא: ז דפירושו תן לה רפיון היינו מפעיל: ח דפירושו התרפה ממני התפעל: ט פי' מקום דימים אין נשאלין:

פירוש לתורת אלהים

איינג זיין ומצאוך אונ עס וועט דיך טרעפן כל די אלע זאכן וואס פריער איז געשטאנען באחרית הימים אין סוף פון די טעג ושבת אונ דו וועסט דיך ווידר קערן צו ביז דיין גאט דו וועסט תשובה טאהן ושמעת בקולו אונ דו וועסט פאר געמען זיין קול: (לא) כי אל רחום יי אלהיך ווארום דיין גאט איז איין דר בארמיגר גאט לא ירפך ער וועט דיך ניט שלאף מאכן אדר ער וועט דיך ניט אפ שיידן פון זיך ולא ישחיתך אונ ער וועט ניט פר דארבן דיך ולא אונ ער וועט ניט פר געסן דעם ברית פון דיינע עלטערן אשר וואס ער הט צו זייא געשווארן: (לב) כי שאל נא ווארום פרעג נאך לימים ראשונים אויף די ערשטע טעג אשר היו לפניך וואס זענען געוועזן פר דיר איידר דו ביסט נאך געבארין געווארן למן היום פון דעם טאג אשר ברא וואס גאט הט בשאפן אדם אמענטש על הארץ אויף דר ערד ולמקצה אונ פרעג אלע בשעפ־יש וואס

משלי מרדכי

ארויסגעטריבען פון זיין שטוב, ווען דער בעס פון פאטער איז געשטילט געווארן הט ער געשיקט זיין גוטען פריינד צו ד"ם זוהן ער זאל אים זאגען ער זאל גיין איבערבעטען זיין פאטער, הט דער זוהן געזאגט צו דעם גוטן פריינד גיי זאגען צו מיין פאטער איך שעם מיך געהן צו ווערן פר מיין פאטער ווייל איך האב אזו פיל געזינדיגט צו אים, הט דר פאטער געשיקט זאגן צום זוהן, אזוהן דארף זיך ניט שעמען פר זיין פאטער, אז דו קומסט צוריק קומסטו דאך צו דיין פאטער, דריבר הט משה געזאגט צו די יודין בצר לך וגו', ווען דיר וועט שלעכט זיין, עס וועט אויף

וְעַד־קְצֵה הַשָּׁמָיִם הֲנִהְיָה כַּדָּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה אוֹ הֲנִשְׁמַע כָּמֹהוּ׃
לג הֲשָׁמַע עָם קוֹל אֱלֹהִים מְדַבֵּר
מִתּוֹךְ־הָאֵשׁ כַּאֲשֶׁר־שָׁמַעְתָּ אַתָּה וַיֶּחִי׃
לד אוֹ ׀ הֲנִסָּה אֱלֹהִים לָבוֹא
לָקַחַת לוֹ גוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי בְּמַסֹּת
בְּאֹתֹת וּבְמוֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה וּבְיָד

שְׁמַיָּא הַהֲוָה כְּפִתְגָּמָא רַבָּא הָדֵין אוֹ הַאִשְׁתְּמַע כְּוָתֵהּ׃ לג הַשְׁמַע עַמָּא קָל מֵימְרָא דַיְיָ מְמַלֵּל מִגּוֹ אֶשָּׁתָא כְּמָא דִי שְׁמַעְתְּ אַתְּ וְאִתְקַיָּם׃ לד אוֹ נִסִּין דִּי עֲבַד יְיָ לְאִתְגְּלָאָה לְמִפְרַק לֵהּ עַם מִגּוֹ עַם בְּנִסִּין בְּאָתִין וּבְמוֹפְתִין וּבִקְרָבָא
תו"א או הנסה ברכות יא מגילה יא:

בעל הטורים

(לד) או הנסה. בזה הפסוק יש כל האלפא ביתא שרצה הקב"ה ליתן להם התורה במצרים אלא שאמרה מה"ד נסה אותם תחלה לכך הנסה ב' במס' הכא ואידך הנסה דבר אליך תלאה שאמרה מה"ד נסה אותם קודם שתשמיעם דבריך. והפסוק מתחיל באל"ף ומסיים בכ"ף א"ך טוב לישראל וזהו עולה כמה היה אשר נגלה בו למשה להוציאם ממצרים ובו מכה לעכו"ם שנאמר וא"ך אותך. ז' דברים מוזכרים כאן במסות באותות במופתים במלחמה ביד חזקה בזרוע נטויה

רש"י

השמים. וגם שאל לכל הברואים אשר מקצה אל קצה וזהו פשוטו (חגיגה יב) ומדרשו מלמד על קומתו של אדם י שהיתה מן הארץ עד כ השמים וזהו השיעור עצמו אשר מקצה ל אל קצה: הנהיה כדבר הגדול הזה. ומהו הדבר הגדול השמע עם וגו': (לד) הנסה אלהים. הכי עשה נסים שום אלוה לבא לקחת לו גוי וגו'. כל ההי"ן הללו תמיהות הן לכך נקודות הן בחט"ף פת"ח ההיה הנשמע הנסה השמע: במסות. ע"י נסיונות הודיעם גבורותיו כגון (שמות ח) התפאר עלי אם אוכל לעשות כן הרי זה נסיון: באותות. בסימנין להאמין שהוא שלוחו של מקום כגון (שם ד) מה זה בידך: ובמופתים. הם נפלאות שהביא

בית יהודא

(לְמִקְצֵה הַשָּׁמַיִם) (וְגַם שְׁאַל לְכָל הַבְּרוּאִים אֲשֶׁר מִקָּצֶה אֶל קָצֶה) אונ זָאלְסְט פְרֶעגֶן צוּ אַלֶע בַּשֶׁעפֶנִישׁ וָוס זֶענֶען פוּן אֵיין עֶק וֶועלְט בִּיז צוּם אַנְדֶערֶן עֶק וֶועלְט (וְזֶהוּ פְּשׁוּטוֹ) דָס אִיז דֶר פְּשַׁט אִין פָּסוּק (וּמִדְרָשׁוֹ) דִי גְמָרָא זָאגְט (מְלַמֵּד) דֶר פָּסוּק לֶערוּנְט (עַל קוֹמָתוֹ שֶׁל אָדָם שֶׁהָיְתָה מִן הָאָרֶץ עַד הַשָּׁמַיִם) דִי הֵייך פוּן אָדָם הָרִאשׁוֹן אִיז גֶעוֶוען פוּן דִי עֶרְד בִּיז צוּם הִימֶעל (וְהוּא הַשִּׁיעוּר עַצְמוֹ אֲשֶׁר מִקָּצֶה אֶל קָצֶה) דִי זֶעלְבִּיגֶע מָאס וָוס אִיז פוּן דִי עֶרְד בִּיז צוּם הִימֶעל, אִיז פוּן אֵיין עֶק וֶועלְט בִּיז צוּם אַנְדֶערֶן עֶק וֶועלְט: (הֲנִהְיָה כַּדָּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה) אִיז גֶעוֶוען אַזוֹי אַגְרוֹיסֶע זַאךְ ((מַהוּ הַדָּבָר הַגָּדוֹל) וָוס אִיז גֶעוֶוען דִי גְרוֹיסֶע זַאךְ (הֲשָׁמַע עָם וגו') הָט דֶען אַמָאל אַפָאלְק גֶעהֶערְט אַשְׁטִימֶע פוּן גָאט: (לד) (וְהַנִּסָּה אֱלֹהִים), (הֲכִי עָשָׂה נִסִּים שׁוּם אֱלוֹהַּ לָבֹא לָקַחַת לוֹ גוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי) הָט דֶען אַמָאל אַגָאט גֶעטָאן נִסִּים עֶר זָאל קוּמֶען אַרוֹיסנֶעמֶען אַפָאלְק פוּן אַפָאלְק, זָאגְט רש"י (כָּל הַהֵי"ן הַלָּלוּ תְּמִיהוֹת הֵן) דִי אַלֶע הַהֵי"ן וֶוערֶען גֶערֶעט מִיט אַוואוּנְדֶער (לְכָךְ נְקוּדוֹת הֵן בַּחֲטַף פַּתַח) דֶרִיבֶּער זֶענֶען דִי הַהֵי"ן גֶעפִּינְטוּלְט מִיט אַחֲטַף פַּתַח, הֲנִהְיָה, הֲנִשְׁמַע, הֲנִסָּה, הֲשָׁמַע: (בְּמַסֹּת), זָאגְט רש"י (עַל יְדֵי נִסְיוֹנוֹת הוֹדִיעָם גְּבוּרוֹתָיו) דוּרךְ פְּרוּבוּנְג הָט הקב"ה גֶעמַאכְט ווִיסֶען זַיינֶע שְׁטַארְקַייט (כְּגוֹן הִתְפָּאֵר עָלַי אִם אוּכַל לַעֲשׂוֹת כֵּן) דְהַיְינוּ מֹשֶׁה הָאט גֶעזָאגְט צוּ פַּרְעֹה בֶּערִימְט דִיךְ אוֹיף מִיר אוּנ פְּרוּב מִיךְ אוֹב אִיךְ וֶועל קֶענֶען טָאן וִוי דוּ ווִילְסְט (הֲרֵי זֶה נִסָּיוֹן) דָס אִיז גֶעוֶוען אַפְּרוּבוּנְג, אוּנ מֶען הָאט גִיזֶעהֶן דֶעם כֹּחַ פוּן הקב"ה, עֶס אִיז גֶעטָאן גֶעוָוארֶען וִוי פַּרְעֹה הָט גֶעזָאגְט: (וּבְאוֹתוֹת), (בְּסִימָנִים) מִיט צֵייכוּנְגְס (לְהַאֲמִין שֶׁהוּא שְׁלוּחוֹ שֶׁל מָקוֹם) מֶען זָאל גְלוֹיבֶּן אַז מֹשֶׁה אִיז אַשָׁלִיחַ פוּן הקב"ה (כְּגוֹן מַה זֶּה בְּיָדֶךָ) הקב"ה הָאט גֶעזָאגְט צוּ מֹשֶׁה וָוס הָאסְטוּ אִין דַיין הַאנְט, הָט מֹשֶׁה גֶעזָאגְט, אַשְׁטֶעקֶען, הָט הקב"ה גֶעזָאגְט צוּ מֹשֶׁה וַוארְף אִים אוֹיף דִי עֶרְד, אִיז פוּן אִים גֶעוָוארֶען אַשְׁלַאנְג, נָאכְדֶעם אִיז פוּן שְׁלַאנְג גֶעוָוארֶען צוּרִיק אַשְׁטֶעקֶען, הָט הקב"ה גֶעזָאגְט צוּ מֹשֶׁה דֶעם וואוּנְדֶער זָאלְסְטוּ טָאן פַאר דִי יוּדֶען וֶועלֶען זֵיי גְלוֹיבֶּען אַז אִיךְ הָאבּ דִיךְ גֶעשִׁיקְט: (וּבְמוֹפְתִים). מִיט וואוּנְדֶער, מֵיינְט מֶען (הֵם נִפְלָאוֹת שֶׁהֵבִיא

שפתי חכמים

י דכתיב בקרא אשר ברא אלהים אדם על הארץ: כ ולמקצה השמים כלומר קומתו של אדם היתה מן הארץ עד השמים דלפי פשוטו מאי הוי דכתיב ולמקצה השמים: ל ר"ל אף על פי דבקרא משמע מתחלת עולם עד סוף עולם בארכו כדכתיב ולמקצה השמים ועד קצה השמים וגם ע"כ משמע שמהארץ עד השמים היתה קומתו כדכתיב על הארץ

דעת זקנים מבעלי התוספות

זה שאל: (לד) ובמלחמה. הוא קורא לים סוף מלחמה משום דכתיב שם ה' ילחם לכם:

פירוש לתורת אלהים

זֶענֶען פוּן אֵיין עֶק הִימֶעל בִּיז דֶעם אַנְדֶערִין עֶק הִימֶעל הֲנִהְיָה אוֹיבּ עֶס אִיז וֶוען גִוֶועזֶען אַזוֹ אַגְרוֹיסֶע זַאךְ אוֹ הֲנִשְׁמַע אָדֶער אוֹיבּ עֶס אִיז וֶוען גִיהֶערְט גֶעוָוארֶען כָּמֹהוּ אַזוֹ אֵיין גְלַייכֶן: (לג) אוּנ וָוס אִיז דִי גְרוֹיסֶע זַאךְ הֲשָׁמַע הָט דֶען גֶהֶערְט אֵיין שׁוּם פָאלְק קוֹל אֱלֹהִים דֶם קוֹל פוּן גָאט מְדַבֵּר וָוס עֶר הָט גֶרֶעט פוּן צְווִישֶׁען דֶעם פַייעֶר כַּאֲשֶׁר אַזוֹ וִויא דוּ הָאסְט גֶהֶערְט וַיֶּחִי אוּנ עֶר אִיז לֶעבֶּן גֶבְּלִיבֶּען: (לד) אוֹ אָדֶר הָאט דֶען וֶועלְכֶר גָאט נִיסִים גֶטָאן לָבוֹא צוּ קוּמֶען לָקַחַת לוֹ צוּ נֶעמֶען אוּם צוּ לַייזֶן גוֹי אַפָאלְק מִקֶּרֶב גּוֹי פוּן צְווִישֶׁען אֵיין אַנְדֶער פָאלְק בְּמַסּוֹת מִיט נִיסִים בְּאוֹתוֹת מִיט צֵייכֶענְס וּבְמוֹפְתִים אוּנ מִיט וואוּנְדֶער

משלי

אַייךְ קוּמֶען צָרוֹת, וַוייל אִיר הָט גֶעזִינְדִיגְט, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶן מֶעגְסְטוּ טָאהְן תְּשׁוּבָה, אוּנ דַארְפְסְט דִיךְ נִיט שֶׁעמֶען צוּ

מרדכי

טָאהְן תְּשׁוּבָה אוּנ צוּרִיק קוּמֶען צוּ דַיין גָאט, וַוייל הקב"ה אִיז אַייעֶר פָאטֶער אוּנ אִיר זֶענְט זַיינֶע קִינְדֶער:

חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָאִים
גְּדֹלִים כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה לָכֶם
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ׃
לה אַתָּה הָרְאֵתָ לָדַעַת כִּי יְהוָה
הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ׃
לו מִן־הַשָּׁמַיִם הִשְׁמִיעֲךָ אֶת־קֹלוֹ
לְיַסְּרֶךָּ וְעַל־הָאָרֶץ הֶרְאֲךָ אֶת־אִשּׁוֹ
הַגְּדוֹלָה וּדְבָרָיו שָׁמַעְתָּ מִתּוֹךְ
הָאֵשׁ׃ לז וְתַחַת כִּי אָהַב אֶת־

אונקלוס

וּבִידָא תַקִּיפָא וּבִדְרָעָא
מְרָמָא וּבְחֶזְוָנִין רַבְרְבִין
כְּכֹל דִּי עֲבַד לְכוֹן יְיָ
אֱלָהֲכוֹן בְּמִצְרַיִם לְעֵינָךְ׃
לה אַתְּ אִתְחֲזֵיתָא לְמִדַּע
אֲרֵי יְיָ הוּא אֱלֹהִים לֵית
עוֹד בַּר מִנֵּיהּ׃ לו מִן
שְׁמַיָּא אַשְׁמְעָךְ יָת קָל
מֵימְרֵיהּ לְאַלָּפוּתָךְ וְעַל
אַרְעָא אַחְזְיָךְ יָת אֶשָּׁתֵיהּ
רַבְּתָא וּפִתְגָּמוֹהִי שְׁמַעְתְּ
מִגּוֹ אֶשָּׁתָא׃ לז וַחֲלָף אֲרֵי
רְחִים יָת אֲבָהָתָךְ וְאִתְרְעֵי

תולדות אהרן

אתה הראת ר״ה לב: אין עוד סנהדרין ס חולין ז:

בעל הטורים

ובמוראים גדולים כנגד ז׳ ימים שמשה כל מכה ומכה וכנגד ז׳ ימים של פסח: במצרים לעיניך. וסמיך ליה אתה הראת כשעשיתי שפטים במצרים ובאלהיהם ידעתם כי אני ה׳: (לה) הראת. ב׳ דין ואידך כאשר הראית בהר שהראה להם שמים ושמי השמים וראו שאין אלא רשות אחד: (לו) הראך את אשו הגדולה. וסמיך ליה ותחת כי אהב את אבותיך לומר כל מה שהראה למשה הראהו בזכות האבות: (לז) ותחת. ב׳ דין

רש״י

עליהם מכות מופלאות: ובמלחמה בים שנאמר (שם יד) כי ה׳ נלחם להם: (לה) הראת. כתרגומו אתחזיתא כשנתן הקב״ה את התורה פתח להם שבעה רקיעים וכשם שקרע את העליונים כך קרע את התחתונים וראו שהוא יחידי לכך נא׳ אתה הראת לדעת: (לז) ותחת כי אהב. וכל זה

בית יהודא

עֲלֵיהֶם מַכּוֹת מוּפְלָאוֹת) די וואונדערליכע מכות וואס הקב״ה הט געבראכט אויף די מִצְרַיִים: וּבְמִלְחָמָה. (בַּיָּם, שֶׁנֶּאֱמַר) ווי עס שטייט אין פסוק (כִּי ה׳ נִלְחָם לָהֶם) הקב״ה האלט מִלְחָמָה מיט די מִצְרַיִים ביי דעם יַם: (לה) וְהָרְאֵתָ. (כְּתַרְגּוּמוֹ) ווי דר תַּרְגוּם טייטשט (אִתְחֲזֵיתָא) דו ביזט גיזעהן געווארן (כְּשֶׁנָּתַן הקב״ה אֶת הַתּוֹרָה פָּתַח לָהֶם שִׁבְעָה רְקִיעִים) ווען הקב״ה הט געגעבן די תּוֹרָה צו די יודין הט ער געעפינט פון זייערטוועגן אלע זיבען הימלען (וּכְשֵׁם שֶׁקָּרַע אֶת הָעֶלְיוֹנִים כָּךְ קָרַע אֶת הַתַּחְתּוֹנִים) אונ אזו ווי הקב״ה האט געעפינט די הימלען אזו הט ער געעפינט אלץ וואס איז אונטן, אלע ימים, אונ די ערד (וְרָאוּ שֶׁהוּא יְחִידִי) אונ די יודין האבן גיזעהן הקב״ה איז דר אייניציגער גאט אויף די וועלט (לְכָךְ נֶאֱמַר) דריבער זאגט משה צו דיא יודין (אַתָּה הָרְאֵתָ לָדַעַת) דו ביזט גיזעהן געווארן צו וויסן אז הקב״ה איז איין גאט אויף די וועלט: (לז) (וְתַחַת כִּי אָהַב). זאגט רש״י (וְכָל זֶה תַּחַת אֲשֶׁר אָהַב) דס אלץ האט הקב״ה געטאן ווייל ער

שפתי חכמים

ולמקצה השמים הא כילד אלא הוא השיעור כו׳ כלומר הכל שיעור אחד הוא שמקיף השמים היינו גלגל השמים הוא קצה אחד ומרכז השמים שהיא הארץ הוא קצה האחר והיינו מן השמים אל הארץ וחד שיעורא הוא והוי כאלו אמר מקצה השמים ועד קצה השמים פירושו מן השמים ועד הארץ ולפי זה מן הארץ עד לרקיע נקרא על הארץ ולמקצה השמים ונקרא ג״כ למקצה השמים ועד קצה השמים ונקרא ג״כ מסוף העולם ועד סופו ואין הבדל ביניהם רק בקריאת השם: מ פי׳ נראית שאין פירושו כמו הראית אלא כן היה תרגומו אחזית לא אתחזיתא:

פירוש לתורת אלהים

וּבְמִלְחָמָה אונ מיט מִלְחָמָה וּבְיָד חֲזָקָה אונ מיט אשטארקע האנד וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה אונ מיט אוים געשטרעקטע ארים וּבְמוֹרָאִים אונ מיט גרויסע פארכט כְּכֹל אֲשֶׁר אזו ווי אייער גאט האט צוא אייך געטאן אין מִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ פאר דיינע אויגען: (לה) אַתָּה דו ביסט ווארען געוויזען לָדַעַת צוא וויסען כִּי יְיָ אז גאט הוּא הָאֱלֹהִים ער איז אגאט אֵין עוֹד עס איז ניט פאר האנדען קיין גאט חוץ אים [עיין רש״י]: (לו) מִן הַשָּׁמַיִם פון דעם הימל הט ער דיך גימאכט הערען זיין קול לְיַסְּרֶךָ צו שטראפען דיך וְעַל הָאָרֶץ אונ אויף דר ערד הט ער דיר געוויזען זיין גרוס פייער וּדְבָרָיו אונ זיינע רייד האסטו געהערט פון צווישן דעם פייער: (לז) וְתַחַת אונ דס הט דיר אלץ גאט ברוך הוא געטאן ווייל ער האט ליב געהאט דיינע

משלי יוסף

(לז) וְתַחַת כִּי אָהַב וגו׳ וַיִּבְחַר בְּזַרְעָם וגו׳. מיר זאגען יום טוב אין שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה אַתָּה בְחַרְתָּנוּ, דו הקב״ה האסט אונז אויסדערוויילט פר אפאלק צו דיר, מיר ווייסן דער ווארט „אויסדערוויילט" איז נאר ביי צוויי גלייכע זאכען, למשל מען פרעגט ביי איינעם וואס ווילסטו בעסר אשטיקל קאלב פלייש אדער רינדערנע פלייש. דס איז פלייש אונ דס איז פלייש, איינער הט ליב קאלב פלייש איינער הט ליב רינד פלייש, פרעגט מען ביי אים ער זאל אויסקלויבען וועלכע פלייש ער הט ליב, אבער מען וועט ניט פרעגן איינעם ער זאל אויסקלייבן וואס ער וויל בעסר אשטיקל טרוקענע ברויט אדער אשטיקל פלייש געוויס וויל מען אשטיקל פלייש בעסר, מען דארף ניט קלערען אונ ניט קלויבען, אז מיר זאגן בְּחַרְתָּנוּ, הקב״ה הט אונז אויסגעקליבן פון די פעלקר, דס ווייזט אז מיר זענן געוועזן גלייך

אֲבֹתֶיךָ וַיִּבְחַר בְּזַרְעוֹ אַחֲרָיו וַיּוֹצִאֲךָ
בְּפָנָיו בְּכֹחוֹ הַגָּדֹל מִמִּצְרָיִם׃
לח לְהוֹרִישׁ גּוֹיִם גְּדֹלִים וַעֲצֻמִים
מִמְּךָ מִפָּנֶיךָ לַהֲבִיאֲךָ לָתֶת־לְךָ אֶת־
אַרְצָם נַחֲלָה כַּיּוֹם הַזֶּה׃ לט וְיָדַעְתָּ
הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל־לְבָבֶךָ כִּי יְהוָה

אונקלוס

בִּבְנוֹהִי בַּתְרוֹהִי וְאַפְּקָךְ
בְּמֵימְרֵהּ בְּחֵילֵהּ רַבָּא
מִמִּצְרָיִם׃ לח לְתָרָכָא
עַמְמִין רַבְרְבִין וְתַקִּיפִין
מִנָּךְ מִן קֳדָמָךְ לְאָעָלוּתָךְ
לְמִתַּן לָךְ יָת אַרְעֲהוֹן
אַחְסָנָא כְּיוֹמָא הָדֵין׃
לט וְתִדַּע יוֹמָא דֵין וְתְתוּב
לְלִבָּךְ אֲרֵי יְיָ הוּא

תו״א וידעת היום ר״ה שם גיטין כז׃

רשב״ם

(לז) ויוציאך בפניו. ועברתי בארץ מצרים. וה׳ הולך לפניהם יומם׃ (לח) כיום הזה. שכבר התחלתם לירש את ארץ סיחון ועוג׃

בעל הטורים

ואידך ותחת רגליו וזהו שאמרו האבות הן הן המרכבה וזהו ג״כ מתוך האש ותחת כי אהב לומר שהם תוך האש של שכינה׃

בית יהודא

האט ליב געהאט דיינע אלטערן׃ (וַיּוֹצִאֲךָ בְּפָנָיו). ווען הקב״ה הט דיך ארויסגענומען פון מצרים הט ער דיך געפירט פאראוס (כְּאָדָם הַמַּנְהִיג בְּנוֹ לְפָנָיו) ווי אמענטש וואס פירט זיין זוהן פאראוס (שֶׁנֶּאֱמַר) ווי עס שטייט אין פסוק (וַיִּסַּע מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים הַהוֹלֵךְ וגו׳ וַיֵּלֶךְ מֵאַחֲרֵיהֶם) דר מלאך פון הקב״ה וואס איז געגאנגן פר די יודין איז געגאנגן אינטר די יודין ביי דעם ים. (דָּבָר אַחֵר) נאך אפשט איז (וַיּוֹצִאֲךָ בְּפָנָיו) הקב״ה הט דיך ארויסגענומן פר איהם מיינט מען (בִּפְנֵי אֲבוֹתָיו) פר זיינע אלטערן (כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר) ווי עס שטייט אין פסוק (נֶגֶד אֲבוֹתָם עָשָׂה פֶלֶא) געגן זייערע אלטערן הט ער געטאן וואונדער (וְאַל תִּתְמַהּ עַל שֶׁהִזְכִּירָם בִּלְשׁוֹן יָחִיד) זאלסט דיך ניט וואונדערן וואס מען דערמאנט די אלטערן איינציג, מען זאגט ניט בפניהם, פר זיי, נאר מען זאגט בפניו, פאר איהם. די אבות זענען דאך געוועזן דריי (שֶׁהֲרֵי כְּתָבָם בִּלְשׁוֹן יָחִיד) נייטער אין פסוק דערמאנט מען זיי אויך איינציג (וַיִּבְחַר בְּזַרְעוֹ אַחֲרָיו) הקב״ה האט אויסדערוויילט זיין קינדר נאך איהם, האט געדארפט שטיין בזרעם אחריהם אין זייערע קינדר נאך זיי׃ (לח) (מִמְּךָ מִפָּנֶיךָ). זאגט רש״י (סֵרְסֵהוּ וְדָרְשֵׁהוּ) זאלסט אנדערש שטעלען די ווערטער אין פסוק (לְהוֹרִישׁ מִפָּנֶיךָ גְּדוֹלִים וַעֲצוּמִים מִמְּךָ) צו פארטרייבן פר דיר פעלקר וואס זענען גרעסער און שטארקר פין דיר׃ (כַּיּוֹם הַזֶּה). מיינט מען (כַּאֲשֶׁר אַתָּה רוֹאֶה הַיּוֹם) ווי דו זעסט היינט, איך

רש״י

ב תחת אשר אהב׃ ויוצאך בפניו. כאדם המנהיג בנו לפניו ש״נ (שם יד) ויסע מלאך האלהים ההולך וגו׳ וילך מאחריהם דבר אחר ויוציאך בפניו בפני אבותיו כמו שנא׳ (תהלים עח) נגד אבותם עשה פלא ואל תתמה על שהזכירם בל׳ יחיד ע שהרי כתבם בלשון יחיד ויבחר בזרעו אחריו׃ (לח) ממך מפניך. סרסהו ודרשהו להוריש מפניך גוים גדולים ועצומים ממך׃ כיום הזה. כאשר אתה רואה

שפתי חכמים

צ ר״ל למה כתיב ותחת בוי״ו ומתרץ דמוסב אלעיל מיניה וכל זה וכו׳׃ ם ויהיה פי׳ בפניו כמו לפניו וכנוהו וירקה בפניו כמו לפניו וכן פירושו לפי ד״א דפירושו כמי כמו לפניו ואין הפרש בין הפירושים אלא לפי׳ ראשון קאי בפניו על האבות׃ ע ר״ל דכתיב בפניו וקשה דלפי ד״א קאי בפניו על אבותיך והא בפניו לשון יחיד הוא ומפרש ויבחר בזרעו אחריו רלה לומר דהא אף בלא ד״א דאו לא קשה מאי

ליקוטי יוסף

(לט) וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל לְבָבֶךָ וגו׳. פר צייטן איידר די תורה איז גיגעבען געווארן אויף דר וועלט, האבען די פעלקר געגלויבט עס זענען דא צוויי געטער איינער טוט גוטעס אויף דר וועלט און איינער טוט שלעכטס, אבר עס קען ניט זיין דער גוטער גאט זאל טאן שלעכטס, אדער דר שלעכטער גאט זאל טאן גוטס, ווייל צוויי פארקערטע זאכען גוט און שלעכטס קענען ניט זיין אין איין גאט. האט משה געזאגט צו די יודין איך זאג אייך עס איז נאר דא איין גאט, דר גאט טוט איף דר וועלט דס גוטע און דס שלעכטע, דס קענסטו וויסען פון זיך אליין, מאדאך אמענטש קען האבן אין זיין הארצן אפיינדשאפט צו איינעם און אליבשאפט צום אנדערען, ער זאל צו איינעם טאן גוטעס און צו איינעם שלעכטס, קען דאך הקב״ה געווים אזו טאן, דס זאגט דער פסוק וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם, דו קענסט היינט וויסען, אלע טאג קענסטו וויסען, וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל לְבָבֶךָ, דו ווערסט דיך נאר קערען צו דיין הארץ אז דיין הארץ קען זיין גוט און שלעכט, קענסטו וויסען כי ה׳ הוא הָאֱלֹהִים, דער גאט וואס האט רחמנות און טוט גוטעס איז דער זעלביגער וואס טוט דין און שלעכטס, דר זעלביגער גאט וואס אין הימעל איז אוף די ערד, אין עוד, מער אגאט ווי דער איינער איז נישטא׃

פירוש ע״ט

עלטערן וַיִּבְחַר און ער האט אויס דער וויילט אין זיינע קינדר וואס זיי זיינען נאך אים וַיּוֹצִאֲךָ און ער הט אום גצוגן דיך פר אים אזו וויא אמענטש פירט זיין זון לאזט ער אים גיין פאר זיך כדי ער זאל קענען אכטונג געבן אויף אים אזו האט גאט ברוך הוא דיך אויך גפירט פר זיך בְּכֹחוֹ הַגָּדוֹל מיט זיין גרוס כח מִמִּצְרָיִם פון מצרים׃ (לח) לְהוֹרִישׁ צו פר טרייבן גרוסי פעלקער און שטארקע פון דיר ער זאל זיי פר טרייבן מִפָּנֶיךָ פון פאר דיר לַהֲבִיאֲךָ צוא ברענגן דיך לָתֶת צו געבן צו דיר זייער לאנד נַחֲלָה פר איין ארב אזו וויא דו זעהסט היינטיגן טאג׃ (לט) וְיָדַעְתָּ און דו זאלסט וויסען און דו זאלסט

משלי יוסף

גלייך מיט אלע פעלקר און הקב״ה הט אונז אויסגעקליבן פון זיי? נאר דער אמת איז אזו געוועזן, ווארום ווען מיר זענען געוועזן אין מצרים זענען מיר געוועזן גלייך צו די מצרים, מיר האבן געדינט עבודה זרה גלייך מיט זיי, נאר פר וואס דען הט הקב״ה אונז אויסגעקליבען? זאגט דא דער פסוק וְתַחַת כִּי אָהַב אֶת אֲבוֹתֶיךָ ווייל הקב״ה הט ליב געהאט

הוּא הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל־
הָאָרֶץ מִתָּחַת אֵין עוֹד׃ מ וְשָׁמַרְתָּ
אֶת־חֻקָּיו וְאֶת־מִצְוֺתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי
מְצַוְּךָ הַיּוֹם אֲשֶׁר יִיטַב לְךָ וּלְבָנֶיךָ
אַחֲרֶיךָ וּלְמַעַן תַּאֲרִיךְ יָמִים עַל־
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ
כָּל־הַיָּמִים׃ פ שלישי מא אָז יַבְדִּיל מֹשֶׁה
שָׁלֹשׁ עָרִים בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרְחָה

אֱלָהָא דִשְׁכִנְתֵּהּ בִּשְׁמַיָּא
מִלְּעֵלָּא וְשַׁלִּיט עַל אַרְעָא
מִלְּרַע לֵית עוֹד׃ מ וְתִטַּר
יָת קְיָמוֹהִי וְיָת פִּקּוֹדוֹהִי
דִּי אֲנָא מְפַקְּדָךְ יוֹמָא
דֵין דִּי יִיטַב לָךְ וְלִבְנָיךְ
בַּתְרָךְ וּבְדִיל דְּתוֹרִיךְ
יוֹמִין עַל אַרְעָא דִּי יְיָ
אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ כָּל
יוֹמַיָּא׃ מא בְּכֵן יַפְרֵשׁ
מֹשֶׁה תְּלָת קִרְוִין בְּעִבְרָא
דְיַרְדְּנָא מַדְנַח שִׁמְשָׁא׃

תו"א אז יבדיל משה מכות ז:

בעל הטורים

(לט) אין עוד. ושאר קריי' ואין עוד וי"ו יתירה והם ו"פ בקריי'. ו"פ אדין כל הארץ כנגד ו' קלוות מעלה ומטה וד' הרוחות: (מ) סמך ושמרת את חוקיו ואת מצותיו לאז יבדיל לומר שתורה ומצות קולטות: ואם ירחיב (לעתיד לבא) ויספת לך עוד שלש ערים על השלש האלה ועל שלש ערים שצוה לו הקב"ה באלה מסעי לעשות בעבר הירדן לא הזכיר שם ולא צוה משה לישראל לכך כתיב כאן כי משה הבדילם כבר ולכך לא צוה לישראל:

רשב"ם

(מא) אז יבדיל משה. למה הפסיק דברי משה שהן מחוברין יחד זה אחר זה וכתב זה המעשה בנתים. אלא לפי שהאריך בדברים עד עכשיו ועתה מתחיל לפרש המצות היאך ביאר את התורה הזאת. והוא צריך לומר בשופטים ושוטרים שלש ערים תבדיל לך בתוך ארצך אשר ה' אלהיך נותן לך.

רש"י

היום: (מא) אז יבדיל. נתן לב להיות חרד לדבר שיבדילם (מכות ט) ואע"פ שאינן קולטות עד שיבדלו אותן שבארץ כנען אמר משה מצוה שאפשר לקיימה אקיימנה: בעבר הירדן מזרחה שמש. באותו עבר שבמזרחו של ירדן: מזרחה שמש. לפי שהוא דבוק נקודה רי"ש

בית יהודא

האב געהרגת סיחון אונ עוג מיט זייערע פעלקר: (מא) נאז יבדיל. מען מיינט (נתן לב להיות חרד לדבר שיבדילם) משה הט געטראכט אין הארצן ער זאל געשווינט טאן די מצוה אפשיידן די דריי שטעט (ואף על פי שאינן קולטות עד שיבדלו אותן שבארץ כנען) אפילו די דריי שטעט וואס משה הט אפגעשיידט אויף די זייט ירדן האבן נאך ניט צוגענומען די רוצחים ביז עס זענן אפגעשיידט געווארען די דריי שטעט וואס אין לאנד כנען, פון דעסטוועגן (אמר משה מצוה שאפשר לקיימה אקיימנה) האט משה געזאגט די מצוה וואס איך קען טאן וועל איך זיא טאן: ובעבר הירדן מזרחה שמשו. מען מיינט (באותו עבר שבמזרחו של ירדן) אויף די זייט ירדן וואס צו מזרח: ומזרחה שמשו. זאגט רש"י (לפי שהוא דבוק נקודה רי"ש בחטף) ווייל דער ווארט מזרחה איז בהעפט צום ווארט שמש נאך זאגט צוזאמן מזרחה שמשו דריבער שטייט

דעת זקנים מבעלי התוספות

(מא) אז יבדיל משה. אז לשון שירה כמו אז ישיר משה כי כששמעו שאמר הקב"ה ולארץ לא יכופר לדם כי אם בדם שופכו אמרו וכי מי שהרג בשוגג יהיה נהרג כיון שהגיד משה רפואתו של דבר לברוח לערי מקלט אז אמרו שירה והיינו דאמרי אינשי מי שאוכל התבשיל יודע טעמו כך משה כשהרג

שפתי חכמים

דכתיב בפניו משום דקאי על הקדוש ב"ה אפ"ה קשה מה דכתיב את אבותיך ויבחר בזרעו אחריו דע"כ ויבחר וגומר קאי על אבותיך אף ללשון א' ואעפ"כ כתיב בזרעו אחריו דהוא לשון יחיד א"כ אף לד"א דקאי בפניו גם כן על אבותיך לא קשה מה דכתיב לשון יחיד והולכך לשני טעמים דלטעם הראשון קשה הל"ל ויוליאך והוליכך בפניו לכן אמר ד"א ולטעם זה לאחוד נמי קשה והא אבותינו

בכר מתו ומאי בפניו לכן לריכין אנו גם לטעם ראשון: פ רל"ל דאז הוא פירושו מיד ולשון יבדיל משמע לעתיד מ"ה פירש על מחשבת הלב. והרא"ם פי' שהבדל ערים אלו אינו היה תמיד ולא יפול עליו לשון הוה לכן פירשו על המחשבה ר"ל היה במחשבתו תמיד להבדיל עד שהבדיל: צ פי' מפני שעבר הירדן יקרא הלד לצד מזרח וגם הפאה של לד ארץ ישראל אמר הכתוב מזרחה שמש

פירוש לתורת אלהים

ווידער קערן צו דיין הארצן דו זאלסט דאס דיר אין הארצן געמען כי יי' אז גאט ברוך הוא איז אגאט בשמים אויף דעם הימעל ממעל פון אובן ועל הארץ אונ אויף דער ערד פון אונטן אין עוד עס איז ביטא נאך איין גאט: (מ) ושמרת אונ דו זאלסט היטן זיינע געזעץ ואת מצותיו אונ זיינע מצות אשר אנכי מצוך היום וואס איך היים דיר הייגט אשר ייטב לך אז דו וועסט היטן גאטס מצות וועט דיר גוט זיין ולבניך אחריך אונ צו דיינע קינדר וואס וועלן זיין נאך דיר ולמען אונ פון וועגן תאריך ימים דו זאלסט לאנג לעבן על האדמה אויף דר ערד אשר וואס דיין גאט וועט דיר געבן כל הימים אלע טעג: (מא) אז יבדיל משה דערנסטמאל הט משה אפ געשייד שלש ערים דרייא שטעט פון ערי מקלט וועגן בעבר הירדן פון יענער זייט ירדן מזרחה שמש וואס איז אין מזרח זייט וויא דיא זון גייט אויף [עיין רש"י]:

משלי יוסף

דיינע אלטערען ויבחר בזרעו אחריו, דריבער הט ער אויסדערוויילט זייערע קינדער נאך זיי, ווייל הקדוש ברוך הוא ווייסט אז זייערע קינדער וועלען זיין נאך זייא. אזו וויא זייא האבען געהיט תורה אונ מצות אזו וועט איר געווים אויך היטען צוא לערנען תורה אונ טאהן מצות:

שָׁמֶשׁ׃ מב לָנֻס שָׁמָּה רוֹצֵחַ אֲשֶׁר
יִרְצַח אֶת־רֵעֵהוּ בִּבְלִי־דַעַת וְהוּא
לֹא־שֹׂנֵא לוֹ מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם וְנָס
אֶל־אַחַת מִן־הֶעָרִים הָאֵל וָחָי׃
מג אֶת־בֶּצֶר בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ הַמִּישֹׁר
לָראוּבֵנִי וְאֶת־רָאמֹת בַּגִּלְעָד לַגָּדִי
וְאֶת־גּוֹלָן בַּבָּשָׁן לַמְנַשִּׁי׃ מד וְזֹאת
הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ מה אֵלֶּה הָעֵדֹת וְהַחֻקִּים
וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מִמִּצְרָיִם׃
מו בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בַּגַּיְא מוּל בֵּית פְּעוֹר

אונקלוס

מב לְמֵיעֲרוֹק תַּמָּן קָטוֹלָא
דִּי יִקְטוֹל יָת חַבְרֵהּ בְּלָא
מַנְדְּעֵי וְהוּא לָא סָנֵי לֵיהּ
מֵאִתְמָלֵי וּמִדְּקַמּוֹהִי
וְיֵעֲרוֹק לַחֲדָא מִן קִרְוַיָּא
הָאִלֵּין וְיִתְקַיַּם׃ מג יָת
בֶּצֶר בְּמַדְבְּרָא בְּאַרְעָא
מִישְׁרָא לְשִׁבְטָא דִּרְאוּבֵן
וְיָת רָאמוֹת בְּגִלְעָד
לְשִׁבְטָא דְגָד וְיָת גּוֹלָן
בְּמַתְנָן לְשִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה׃
מד וְדָא אוֹרָיְתָא דִּי סַדַּר
מֹשֶׁה קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
מה אִלֵּין סָהֲדְוָתָא וּקְיָמַיָּא
וְדִינַיָּא דִּי מַלִּיל מֹשֶׁה עִם
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִפַּקְהוֹן
מִמִּצְרָיִם׃ מו בְּעִבְרָא
דְיַרְדְּנָא בְּחֵילְתָא לָקֳבֵל

תו"א לנס שמה סוטה מט סנהדרין לג: והוא לא מכות טו: ונס אל שם טז: את בצר שם: וזאת התורה יומא עב מכות שם ע"ז כ מנחות לג:

בעל הטורים

(מב) רוצח. מלא וי"ו שרצח האדם שנברא בששי ועבר על לא תרצח שהוא דבור ששי: (מג) ואת גולן בבשן. וסמיך ליה וזאת התורה רמז הוי גולה למקום תורה: גלן. חסר וי"ו (עיין יהושע כ) ששם אינן גולין כגון אב המכה לבנו והרב לתלמידו וכו' כדאיתא במסכת מכות: (מה) אלה העדות. עדות בגימטריא תלמוד:

בית יהודא

אונטער די רייש אַשׂיָא וניט אַקָמֵץ מִזְרָחָה, נָאר מִזְרְחָה) (שֶׁל מִזְרַח שָׁמֶשׁ) די זייט יַרְדֵן וָוס דָארְטֶן שַׁיינְט־אויף די זוּנֶן (מְקוֹם זְרִיחַת הַשֶּׁמֶשׁ) דֶער אָרְט וָוס די זוּנֶן שַׁיינְט־אוֹיף וֶוערְט גֶערוּפֶען מִזְרְחָה שָׁמֶשׁ: (מד) וְזֹאת הַתּוֹרָה). דָס אִיז די תּוֹרָה (זוֹ שֶׁהוּא עָתִיד לְסַדֵּר אַחַר פָּרָשָׁה זוֹ) די פָּרָשָׁה וָואס וֶועט שְׁטֵיין נָאךְ די פְּרִיעֶרְדִיגֶע פָּרָשָׁה, אִיז די תּוֹרָה וָוס מֹשֶׁה הָט גֶעטָאן פַר די יוּדִין; (מה) וְאֵלֶּה הָעֵדוֹת וגו' אֲשֶׁר דִּבֶּר), זָאגְט רש"י (הֵם הֵם אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּצֵאתָם מִמִּצְרַיִם) דָאס

רש"י

בחטף מזרח של ק שמש מקום זריחת השמש: (מד) וזאת התורה. זו שהוא עתיד לסדר אחר פרשה זו: (מה) אלה העדות וגו' אשר דבר. הם הם אשר דבר בצאתם מ

שפתי חכמים

להודיע איזה עבר הירדן הוא שאינו הפאה של צד ארץ ישראל מבוא השמש: ק ר"ל בסו"א הנקראת חט"ף: ר דאל"כ מה בא המקרא לומר כאן במה שדבר עם ישראל בצאתם מארץ מצרים. ופ'

דעת זקנים מבעלי התוספות

המצרי וברח ידע מה עונשן של הורגים לברוח: מזרחה שמש. כל הרוצחין בורחין לשם אדם הראשון שקנס מיתה על בני העולם ברח למזרח שנ' וישכן מקדם לגן עדן וגו' קין ברח למזרח שנ' ויצא קין מלפני ה' וישב בארץ נוד קדמת עדן: (מג) את בצר במדבר. זש"ה אדם עשוק בדם נפש עד בור ינוס וגו' כלומר אדם שנאנס לשפוך דם נפש כלומר שהרג בשוגג עד מקום אותו שנ' בו וישב ראובן אל הבור ינוס למקלט דהיינו בצר במדבר לראובני:

פירוש לתורת אלהים

(מב) לָנוּס שָׁמָּה צוּא אַנְטְלוֹפֶען דָארְטֶן עֶר הָאט אָפּ גְשֵׁייד דִיא דְרַיי שְׁטֶעט מֶען זָאל אַהִין אַנְטְלוֹפֶען רוֹצֵחַ דֶר רוֹצֵחַ וָואס וֶועט הַרְגֶנֶן אַמֶענְטְשׁ בִּבְלִי דַעַת אָן וִויסֶען שַׁאפְט וְהוּא לֹא שֹׂנֵא לוֹ אוּנ דֶר גַזְלָן אִיז דֶעם הָרוּג קֵיין שׂוֹנֵא נִיט גֶוֶוען מִתְּמוֹל פוּן גֶעכְטֶען שִׁלְשׁוֹם אֵייעֶר גֶעכְטֶען וְנָס זָאל עֶר אַנְטְלוֹפֶן אִין אֵיינֶע פוּן דִיא שְׁטֶעט וָחָי אוּנ עֶר זָאל לֶעבֶּען בְּלַייבֶּען: (מג) אֶת בֶּצֶר בַּמִּדְבָּר דִי שְׁטָאט בֶּצֶר אִין דֶר מִדְבָּר בְּאֶרֶץ הַמִּישׁוֹר אִין דֶעם גְלַייכֶען לַאנְד הָאט עֶר דִיא שְׁטָאט אָפּ גְשֵׁייד לָראוּבֵנִי צוּ דֶעם שֵׁבֶט רְאוּבֵן וְאֶת אוּנ דִי שְׁטָאט רָאמוֹת וָוס אִיז אִין גִלְעָד הָאט עֶר אָפּ גְשֵׁייד לַגָּדִי צוּ דֶעם שֵׁבֶט גָד וְאֶת אוּנ דִי שְׁטָאט גוֹלָן וָוס אִיז אִין בָּשָׁן הָט עֶר אָפּ גְשֵׁייד צוּ דֶעם שֵׁבֶט פוּן מְנַשֶּׁה: (מד) וְזֹאת הַתּוֹרָה אוּנ דָס אִיז דִיא תּוֹרָה דִי עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת וָואס שְׁטֵייט נָאךְ דֶער פָּרָשָׁה אֲשֶׁר וָואס מֹשֶׁה הָאט גְמַאן פַאר דִי יִשְׂרָאֵל: (מה) אֵלֶּה הָעֵדוֹת דָס זֶענֶען דִי בַּצֵייגְנֶעם וְהַחֻקִּים אוּנ דִי גְזֶעצֶן וְהַמִּשְׁפָּטִים אוּנ דִי דִינִים אֲשֶׁר וָוס מֹשֶׁה הָאט גְרֶעט אוּנ גְלֶערִינְט צוּ דִי יוּדִין בְּצֵאתָם מִמִּצְרָיִם וֶוען זֵיי זֶענֶען אַרוֹס גְגַאנְגֶען פוּן מִצְרַיִם אוּנ דִי אֵייגִינֶע דִּבְּרוֹת הָאט עֶר מִיט זֵיי נָאךְ אֵיין מָאל גְלֶערִינְט אִין פְּלַאץ פוּן מוֹאָב וָוס דֶר פְּלַאץ אִיז: (מו) בְּעֵבֶר

בְּאֶרֶץ סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר
יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן אֲשֶׁר הִכָּה מֹשֶׁה
וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מִמִּצְרָיִם׃
מז וַיִּירְשׁוּ אֶת־אַרְצוֹ וְאֶת־אֶרֶץ ׀
עוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי
אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרַח שָׁמֶשׁ׃
מח מֵעֲרֹעֵר אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת־נַחַל
אַרְנֹן וְעַד־הַר שִׂיאֹן הוּא חֶרְמוֹן׃
מט וְכָל־הָעֲרָבָה עֵבֶר הַיַּרְדֵּן
מִזְרָחָה וְעַד יָם הָעֲרָבָה תַּחַת
אַשְׁדֹּת הַפִּסְגָּה׃ פ רביעי ה א וַיִּקְרָא
מֹשֶׁה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־
הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹּבֵר

אונקלוס

בֵּית פְּעוֹר בְּאַרְעָא דְסִיחוֹן
מַלְכָּא דֶאֱמֹרָאָה דִי יָתֵב
בְּחֶשְׁבּוֹן דִי מְחָא מֹשֶׁה
וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִפָּקְהוֹן
מִמִּצְרָיִם׃ מז וִירִיתוּ יָת
אַרְעֵהּ וְיָת אַרְעָא דְעוֹג
מַלְכָּא דְמַתְנָן תְּרֵין מַלְכֵי
אֱמֹרָאָה דִי בְּעִבְרָא
דְיַרְדְּנָא מַדְנַח שִׁמְשָׁא׃
מח מֵעֲרֹעֵר דִי עַל כֵּיף
נַחֲלָא דְאַרְנוֹן וְעַד טוּרָא
דְשִׂיאֹן הוּא חֶרְמוֹן׃
מט וְכָל מֵישְׁרָא עִבְרָא
דְיַרְדְּנָא לְמָדִינְחָא וְעַד
יַמָּא דְמֵישְׁרָא תְּחוֹת
מַשְׁפַּךְ מְרָמָתָא׃ א וּקְרָא
מֹשֶׁה לְכָל יִשְׂרָאֵל וַאֲמַר
לְהוֹן שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יָת
קְיָמַיָּא וְיָת דִינַיָּא דִי
אֲנָא מְמַלֵּל קֳדָמֵיכוֹן יוֹמָא

רש״י

ממלרים חזר וסנחה להם בערבות מואב: (מז) אשר בעבר הירדן. שהוא במזרח שהעבר השני היה במערב:

בית יהודא

איז די זעלבּיגע תורה וואס משה האט געזאגט צו די יודין ווען זיי זענען ארויסגעגאנגען פון מצרים (חזר ושנאה להם בערבות מואב אשר בעבר הירדן שהוא במזרח) נאר ער האט די תורה נאך אמאל געלערנט צו די יודין אין ערבות מואב וואס איז אויף דיא זייט ירדן אין מזרח זייט (שהעבר השני

ליקוטי נחמיה

(א) ויקרא משה אל כל ישראל. ווייל די יודין וואס זענען ארויס־געגאנגען פון מצרים און זענען געשטאנען לעבין בארג סיני און האבן געזעהן די קולות און די פייער וואס איז געווען אויף דעם בארג סיני און האבן גיהערט די צוויי דברות אנכי וגו׳ און לא יהיה לך וגו׳, די מענטשן זענען איצט ניט געוועזן, זענען געוועזן געשטארבן, נאר עס איז געוועזן איצט א נייער דור וואס זענען געבארן געווארן אין דער מדבר, דריבער האט משה זיי אלע צוזאמען גערופן, און האט פאר זיי דערציילט אלץ וואס איז געוועזן ביי דעם בארג סיני און האט פאר זיי געזאגט די צעהן דינים וואס זענען געזאגט געווארן אויף דעם בארג סיני:

פירוש לתורת אלהים

הירדן פון יענער זייט ירדן בגיא אין טאל מול בית פעור אקעגען בית פעור בארץ סיחון אין דעם לאנד פון סיחון דער מלך פון אמורי אשר וואס ער איז געזעסין אין חשבון אשר הכה משה וואס משה האט אים געשלאגען ובני און די יודין בצאתם ווען זיי זענען ארויס גגאנגען פון מצרים: (מז) ויירשו את ארצו און זייא האבען גארבט זיין לאנד ואת און דם לאנד פון עוג דער מלך פון בשן שני די צוויי מלכים פון אמורי אשר וואס זיי זענען געוועזן אויף יענער זייט ירדן מזרח שמש אין מזרח זייט וויא דיא זונן גייט אויף: (מח) מערוער פון ערוער אשר וואס איז ביי דעם בארטן פון דעם טייך ארנון ועד ביז דעם בארג פון שיאון הוא חרמון דם ווערט גרופען חרמון: (מט) וכל הערבה עבר הירדן און דעם גאנצען פלאץ פון יענער זייט ירדן מזרחה אויף מזרח זייט ועד ביז דעם ים פון דעם פלאץ תחת אונטער אשדות די וואסער גיסונג הפסגה פון דיא הייך: (א) ויקרא משה אל כל ישראל און משה האט גרופען צו אלע ישראל ויאמר אליהם און ער האט צו זיי גזאגט שמע ישראל הערט צו ישראל את החקים דיא גזעצין ואת המשפטים און די דינים אשר וואס איך רייד היינט אין אייערע אויערען ולמדתם אותם און איר

בְּאָזְנֵיכֶם הַיּוֹם וּלְמַדְתֶּם אֹתָם
וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשֹׂתָם: ב יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
כָּרַת עִמָּנוּ בְּרִית בְּחֹרֵב: ג לֹא
אֶת־אֲבֹתֵינוּ כָּרַת יְהוָה אֶת־
הַבְּרִית הַזֹּאת כִּי אִתָּנוּ אֲנַחְנוּ
אֵלֶּה פֹה הַיּוֹם כֻּלָּנוּ חַיִּים: ד פָּנִים |
בְּפָנִים דִּבֶּר יְהוָה עִמָּכֶם בָּהָר
מִתּוֹךְ הָאֵשׁ: ה אָנֹכִי עֹמֵד בֵּין
יְהוָה וּבֵינֵיכֶם בָּעֵת הַהִוא לְהַגִּיד
לָכֶם אֶת־דְּבַר יְהוָה כִּי יְרֵאתֶם
מִפְּנֵי הָאֵשׁ וְלֹא־עֲלִיתֶם בָּהָר
לֵאמֹר: ס בצבור קורין בטעם העליון ותמצא בסוף

אונקלוס

דֵּין וְתַלְּפוּן יָתְהוֹן וְתִטְּרוּן לְמֶעְבַּדְהוֹן: ב יְיָ אֱלָהָנָא גְּזַר עִמָּנָא קְיָם בְּחֹרֵב: ג לָא עִם אֲבָהָתָנָא גְּזַר יְיָ יָת קְיָמָא הָדֵין אֱלָהֵן עִמָּנָא אֲנַחְנָא אִלֵּין הָכָא יוֹמָא דֵין כֻּלָּנָא קַיָּמִין: ד מַמְלַל עִם מַמְלַל מַלִּיל יְיָ עִמְּכוֹן בְּטוּרָא מִגּוֹ אֶשָּׁתָא: ה אֲנָא הֲוֵיתִי קָאֵם בֵּין מֵימְרָא דַיְיָ וּבֵינֵיכוֹן בְּעִדָּנָא הַהִיא לְחַוָּאָה לְכוֹן יָת פִּתְגָּמָא דַיְיָ אֲרֵי דְחֶלְתּוּן מִקֳּדָם אֶשָּׁתָא וְלָא סְלֶקְתּוּן

תו"א ולמדתם אותם יבמות קט:

בעל הטורים

(ד) פנים בפנים. פ"א כפולה לומר בפנים מאירות בפנים מסבירות:

רשב"ם

(ה) לאמר. מוסב למעלה פנים בפנים דבר ה' עמכם לאמר אנכי ה' אלהיך:

בית יהודא

היה במערב) וואָרום די אנדערע זייט ירדן איז מערב זייט: (ג) ולא את אבותינו בלבד כרת ה' את הברית הזאת. וואָרום ניט נאָר מיט אונזערע אלטערן אליין הט הקב"ה געמאכט דם פרבינדונג (כי אתנו) נאָר מיט אונז אויך: (ד) ופנים בפנים. אפנים געגען אפנים הט הקב"ה גערעט מיט אייך (אמר רבי ברכיה) רבי ברכיה הט געזאגט (כך אמר משה) אזו הט משה געזאגט צו די יודין (אל תאמרו אני מטעה אתכם על לא דבר) איר זאלט ניט זאגען איך נאר אייך אויף גאר נישט (כדרך שהסרסור עושה בין המוכר והלוקח) ווי אמעקלער טוט צווישן דעם פארקויפר אונ קויפר, אמאל נארט ער דעם פארקויפר אונ אמאל נארט ער דעם קופער (הרי המוכר עצמו מדבר עמכם) דר פארקויפער אליין והקב"ה אליין רעט דאך מיט אייך: (ה) נלאמרו. זאגט רש"י (מוסב על דבר ה' עמכם בהר מתוך האש לאמר אנכי ה' וגו') דר וואָרט "לאמר" גיהער צו די פריערדיגע ווערטער, הקב"ה האט גערעט מיט אייך אויף דעם בארג פון דעם פייער אונ ער האט געזאגט צו אייך אנכי ה' אלהיך (ואנכי עומד בין ה' וביניכם) אונ

רש"י

(ג) לא את אבתינו. בלבד כרת ה' וגו' כי אתנו: (ד) פנים בפנים. א"ר ברכיה כך אמר משה אל תאמרו אני מטעה אתכם על לא דבר כדרך שהסרסור עושה בין המוכר ללוקח הרי המוכר עצמו מדבר עמכם: (ה) לאמר. מוסב על דבר ה' עמכם בהר מתוך האש לאמר אנכי ה' וגו' א ואנכי עומד בין ה' וביניכם:

שפתי חכמים

אלה העדות דבוק עם וזאת התורה ואמר שזאת התורה שהם אלה העדות שמסדר אחר פרשה זו הם העדות אשר דבר בצאתם ממצרים וחזר ושנאן בערבות מואב ומקרא קצר הוא: ש ר"ל כהפסוק משמע דוקא לנו נתנו עשרת הדברות ולא לאבותינו שמתו לפנינו והא הרבה שהיו קיימין בשעת מתן תורה בשנה שניה כשיצאו ממצרים ואף עמהם נכרתה הברית הזאת והשתא לא קיימין ל"פ לא את אבותינו בלבד כרת ה' וגו' אלא אף לנו: ת וזהו דכתיב פנים בפנים: א דאין יתכן לומר דקאי לאמר אשלפניו ולא עליתם בהר לאמר דמה הי' להם לומר בהר אלא שהפסיק הכתוב בין מתוך האש למלת לאמר כדי שיודיע שאני הסרסור בין ה' וביניכם מפני יראתם

פירוש לתורת אלהים

זאלט זייא לערנען ושמרתם לעשותם אונ איר זאלט היטן צו טאן זיי: (ב) יי אלהינו גאט אונזר גאט כרת הט מיט אונז געמאכט אפארבינדונג אין חורב: (ג) לא את אבותינו כרת יי את הברית הזאת ניט מיט אונזערע עלטערן אליין האט גאט געמאכט דעם פארבינדונג כי אתנו נייערט מיט אונז הט ער אויך געמאכט דעם פארבינדונג אנחנו אלה מיט אונז אלע פה היום וום מיר זענען היינט דא כלנו חיים מיר לעבען נאך אלע: (ד) פנים בפנים איר האט אליין געזעהן וויא הקב"ה האט מיט אייך גערעט אויף דעם בארג פון צווישען דעם פייער [עיין רש"י]: (ה) אנכי איך בין געשטאנען צווישען גאט אונ צווישען אייך בעת ההוא אין דיא צייט להגיד לכם את דבר יי איך זאל אייך זאגען דיא רייד פון גאט כי וואָרום איר האט זיך געפארכטען פאר דעם פייער ולא עליתם אונ איר זענט ניט אויף גגאנגען אויף דעם בארג לאמר אזו צו זאגן [עיין רש"י]: (ו) דעם פשט פון עשרת הדברות האבן מיר שוין

הספר ו אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר
הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית
עֲבָדִים׃ ז לֹא־יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים
אֲחֵרִים עַל־פָּנָי׃ ח לֹא־תַעֲשֶׂה לְךָ
פֶסֶל כָּל־תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם
מִמַּעַל וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתָּחַת וַאֲשֶׁר
בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ׃ ט לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה
לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם כִּי אָנֹכִי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֹּקֵד עֲוֺן אָבוֹת עַל־
בָּנִים וְעַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים

אונקלוס

בְּטוּרָא לְמֵימָר׃ ו אֲנָא
יְיָ אֱלָהָךְ דִּי אַפֵּקְתָּךְ
מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם מִבֵּית
עַבְדוּתָא׃ ז לָא יְהֵי
לָךְ אֱלָה אָחֳרָן בַּר מִנִּי׃
ח לָא תַעְבֵּד לָךְ צְלֵם
כָּל דְּמוּת דִּי בִשְׁמַיָּא
מִלְּעֵלָּא וְדִי בְאַרְעָא
מִלְּרַע וְדִי בְמַיָּא מִלְּרַע
לְאַרְעָא׃ ט לָא תִסְגּוּד
לְהוֹן וְלָא תִפְלְחִנּוּן אֲרֵי
אֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ אֵל קַנָּא
מַסְעַר חוֹבֵי אֲבָהָן עַל
בְּנִין מָרָדִין עַל דַּר
תְּלִיתַי וְעַל דַּר רְבִיעַי
לְשָׂנְאַי כַּד מַשְׁלְמִין בְּנַיָּא
תו״א חסר בחמיס ר״כ כד:

בעל הטורים

(ח) פסל כל תמונה. ובדברות הראשונות כתיב וכל תמונה וי״ו יתירה כנגד ו׳ דברים. תבנית זכר או נקבה תבנית כל בהמה תבנית כל צפור תבנית כל רמש תבנית כל דגה: (ט) סמוך לו קנא ללא תשא שכל הנשבע לשקר כאילו

רשב״ם

(ז) על פני. נראה לי אפילו אתה מאמין בי לא יהיה לך אלהים אחרים לקסום בהם קסמים בתרפים של לבן שקרא אותם אלהי שאינן אלא לקסום קסם. וכן לא תעשון אתי אלהי כסף. אע״פ שאתם מאמינים בי. וכן בלתי

רש״י

(ז) על פני. בכל מקום אשר ב אני שם וזהו כל העולם. ד״א כל

בית יהודא

איך שטייא צווישן הקב״ה אונ אייך: (ז) וְעַל פָּנָיו. הקב״ה הט געזאגט (בְּכָל מָקוֹם שֶׁאֲנִי שָׁם) אוֹיף וועלכן ארט איך בין דארטן זאלט איר ניט מאכן אבילד צו דינגן אים (וְזֶהוּ כָּל הָעוֹלָם) אונ איך בין דאך אויף דיא גאנצע וועלט (דָּבָר אַחֵר)

שפתי חכמים

מפני האש ולא יכולתם לעלות בהר: ב ולהאי טעם קשה הל״ל בפני לכן אמר ד״א כו׳ ולפי ד״א קשה הל״ל לעולם ובעל פני יש מקום לטעות ח״ו ל״פ גם טעם ראשון ועיין לעיל בפ׳ יתרו ושם כתבתי למה פירש״י בכאן שני טעמים ולעיל לא פירש אלא טעם אחד ועיין בג״א:

פירוש לתורת אלהים

איין מאל גשריבען אין פרשת יתרו דרום שרייבן מיר נאר דעם טייטש פון די ווערטער אָנֹכִי יְיָ איך בין גאט אֱלֹהֶיךָ דיין גאט אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וואס איך האב דיך אויס געצוגין פון דעם לאנד מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים פון דעם ארט וואס איר זענט דארטען קנעכט גוועזן: (ז) לא יִהְיֶה לְךָ עס זאל ניט זיין צו דיר אֱלֹהִים אֲחֵרִים פרעמדע אפ געטער עַל פָּנַי פר מיין פנים וואו איך בין דא דאס הייסט אויף דער גאנצר וועלט אדער עַל פָּנַי איז טייטש כָּל זְמַן איך לעב אונ איך לעב דאך אייביג: (ח) לא תַעֲשֶׂה לְךָ דו זאלסט ניט מאכן צו דיר פֶּסֶל איין געשניצטן בילד כָּל תְּמוּנָה קיין געמאלטן בילד אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וואס איז אויף דעם הימעל אובן וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ אונ דם וואס איז אויף דר ערד מִתַּחַת אונטן וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם אונ דם וואס איז אין דעם וואסר מִתַּחַת לָאָרֶץ וואס איז אונטער דר ערד: (ט) לא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם דו זאלסט דיך צו זיי ניט בוקן וְלא תָעָבְדֵם אונ דו זאלסט ניט דינען זייא כִּי אָנֹכִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ ווארום איך בין גאט דיין גאט אֵל אזו אגאט קַנָּא וואס צערינט אויף דעם מענטש וואס דינט עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים פּוֹקֵד ער גדענקט עָוֹן אָבוֹת די

ליקוטי נחמיה

(ו) אָנֹכִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ וגו׳. אויף דעם ווארט „איך" איז דא אין לשון קודש צוויי ווערטער, אֲנִי אונ אָנֹכִי, עס זענען דא צווייערליי מענטשן וואס קומן אין אפרעמדע שטאט, איינר איז אבעוואוסטער מענטש אויף דער וועלט, מען הט גיהערט אין פאריז וואנט איינער ראטשילד, נאר מען האט אים אין דיא שטאט קיין מאל גיזעהן, אז מען פרעגט אים ווער ער איז אונ ער זאגט איך בין ראטשילד פון פאריז, ווייס מען שוין דעם כבוד וואס מען דארף אים געבן, אויף דעם ווערט געזאגט דער ווארט אָנֹכִי, אונ אז עס קומט אפרעמדער מענטש וואס מען הט פון אים גאר ניט גיהערט, ווען אפילו ער זאגט זיין נאמן ווייס מען אייך ניט ווער ער איז, דער זאגט מיט דעם ווארט אֲנִי, איך בין דער מענטש מיט דעם נאמען פון דיא שטאט, פון דעסטוועגן ווייס מען ניט ווער ער איז, משה באלד ווי ער איז געקומען צו יודין אין מצרים האט ער צו זיי געזאגט „ה׳ אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם" הט מיך געשיקט צו אייך איך זאל אייך ארויסנעמן פון מצרים, איז געוועזן בעוואוסט ביי יודין אז „ה׳ אֱלֹהִים" הט זיי ארויסגענומן פון מצרים, זיי האבן אים אבער ניט געקענט, איז איצט הקב״ה געקומען צו יודין אונ הט צו זיי געזאגט „אָנֹכִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם", איר האט גיהערט פון משה אז ה׳ אֱלֹהֶיךָ, נעמט דיך ארוס פון מצרים, איך בין דם דער ה׳ אֱלֹהֶיךָ וואס האב דיך ארוסגענומן פון מצרים:

לְשֹׂנְאָי׃ י וְעֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים
לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֺתָו מצותי קרי׃ ס
יא לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ
לַשָּׁוְא כִּי לֹא יְנַקֶּה יְהֹוָה אֵת אֲשֶׁר־
יִשָּׂא אֶת־שְׁמוֹ לַשָּׁוְא׃ ס יב שָׁמוֹר
אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ
יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ׃ יג שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד
וְעָשִׂיתָ כָּל־מְלַאכְתֶּךָ׃ יד וְיוֹם
הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַיהֹוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא

אונקלוס

לְמַחְטֵי בָּתַר אֲבָהָתְהוֹן׃
י וְעָבֵד טִיבוּ לְאַלְפֵי דָרִין
לְרָחֲמַי וּלְנָטְרֵי פִקּוֹדָי׃
יא לָא תֵימֵי יָת שְׁמָא
דַיְיָ אֱלָהָךְ לְמַגָּנָא אֲרֵי
לָא יְזַכֵּי יְיָ יָת דִּי יֵימֵי
בִשְׁמֵהּ לְשִׁקְרָא׃ יב טַר
יָת יוֹמָא דְשַׁבְּתָא
לְקַדָּשׁוּתֵהּ כְּמָא דִי פַקְּדָךְ
יְיָ אֱלָהָךְ׃ יג שִׁתָּא יוֹמִין
תִּפְלַח וְתַעְבֵּד כָּל
עֲבִדְתָּךְ׃ יד וְיוֹמָא
שְׁבִיעָאָה שַׁבְּתָא קֳדָם
יְיָ אֱלָהָךְ לָא תַעְבֵּד

תו"א שמור ברכות כ ר"ה כז שבועות כ׃ כלשר לוך בבת מו סנהדרין נו׃

רשב"ם

לה' לבדו. ולא לו ולאחרים: (יב) שמור את יום השבת. כבר פירשתי בדברות הראשונים למה נאמר כאן זכור וכאן שמור: כאשר צוך ה' אלהיך. כלומר מה שמפרש בדברות הראשונים כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וגו':

בעל הטורים

עובד עכו"ם: (י) סמך ולשומרי מצותי ללא תשא שלפי' בשמירת מצות יש משום לא תשא כשעושה מצוה בלא כשם שמים כאילו נושא שם שמים לבטלה. א"נ שמזהיר שלא לעבור על לא תשא בענין שמירת מצוה שנשבעים לקיים המצוה: (יא) סמך שבת ללא תשא שבעוונים נאמר חלול. לא תשבעו בשמי לשקר וחללת. מחלליה מות יומת: (יב) שמור את יום השבת. ר"ת שאיו וס"ת רתם לומר לך הנדונים בשאיו ובגלי רתם נוחין

בית יהודא

נאך אפשט איז על פי מייגט מען (כל זמן שאני קיים) אזוי לאנג ווי איך לעב זאלסט איר ניט מאכן אבילד צו דינען אים, אונ איך לעב דאך אייביג: (עשרת הדברות, כבר פירשתים) רש"י זאגט אפשט אויף עשרת הדברות האב איך געשריבען אין סדרה יתרו: (יב) (שמור). זאגט רש"י (ובראשונות הוא אומר זכור) אונ ביי די ערשטע עשרת הדברות וס שטייט אין סדרה יתרו שטייט זכור (שניהם בדבור אחד ובתיבה אחת נאמרו) בייד ווערטער זכור אונ שמור זענען געזאגט געווארען מיט איין ארויסרעדונג אונ מיט איין ווארט (ובשמיעה אחת נשמעו) אונ מיט איין הערונג זענען זיי גיהערט געווארען: (כאשר צוך). (קודם מתן תורה במרה) ווי הקב"ה האט דיך געבאטן אויף די מצוה פון שבת ווען דו

רש"י

זמן שאני קיים. עשרת הדברות כבר פירשתים: (יב) שמור. ובראשונות הוא אומר זכור שניהם בדבור אחד ובתיבה אחת נאמרו ובשמיעה אחת נשמעו (מכילתא): כאשר צוך.

שפתי חכמים

ג כשנאמר בתחלה זכור נאמר אף ש"ור דשניהם נאמרו בתיבה אחת וכו' דע"י כם היה ומה שחזר רש"י לכתוב זה כאן ולא סמך על מה שפירש לעיל כמו בשאר הדברות משום דכאן כתיב כאשר צוך ומזה עיקר הלימוד שבדיבור אחד נאמרו לכן חזר לפרשו

ליקוטים על התורה

(יב) שמור את יום השבת לקדשו וגו'. אין די ערשטע דברות [אין יתרו] שטייט זכור את יום השבת דרשת די גמרא זכרהו על היין, מען זאל גדיינקען שבת אויף וויין, אין די דברות שטייט שמור את יום השבת, זאגט די גמרא שמור איז אלא תעשה, דו זאלסט ניט טאן, ווייל עס זענען דא צווייערליי מענטשען, עס זענען דא מענטשען גבירים וואס האבן משרתים אונ דינסטען וואס ארבעטען פון זייערטוועגען אונ די גבירים אליין טוהען גאר ניט, מיט וואס איז ביי זיי שבת אנדערש פון אגאנצע וואך, דריבר זאגט דר פסוק זכור את יום השבת, זאלסט גדיינקען, דעם טאג שבת, מיט וואס וועט ער גדיינקען אז עס איז שבת, אז אגאנצע וואך ארבעט ער אויך ניט, זאגט די גמרא זכרהו על היין, זאלסט אים גדיינקען זיך פרייליך צו מאכן מיט וויין, ער זאל זאגן קידוש איף וויין אונ טרינקען וויין לכבוד שבת, ווי רבי חייא זאגט אמענטש עסט אונ טרינקט לכבוד שבת אונ נעמט שכר פר דעם עסען אונ טרינקען, אונ מיר ווייסען ווי גרויס איז די מצוה צו עסן דריי סעודות שבת, אונ דר מענטש וואס ארבעט אגאנצע וואך, ער ווייס געוויס אפצוגעניגען פון שבת, ער רוהט אפ דעם גוף, דעם קאפ,

פירוש לתורת אלהים

זינד פון עלטערן על בנים אויף די קינדר ועל שלשים אונ אויף דעם דריטן גבירט ועל רבעים אונ אוף דעם פערטן גבירט לשנאי צו מיינע פיינד אז די קינדר טוען אויך שלעכטע מעשים ווי זייערע עלטערן: (י) ועושה חסד ער טוט גנאד לאלפים צו צווי טויזנד גבירט לאוהבי צו דיא וואס האבן מיך ליב ולשמרי מצותי אונ צו די וואס היטן מיינע מצות: (יא) לא תשא דו זאלסט ניט שווערן את שם יי אלהיך ביי דעם נאמען פון גאט דיין גאט לשוא אומזיסט כי לא ינקה יי ווארום גאט לאזט ניט דיין [גאט] איז ניט מוחל את אשר ישא את שמו דר וואס שווערט ביי זיין נאמען לשוא פאלש: (יב) שמור דו זאלסט היטן דעם טאג פון שבת כאשר ווי דיין גאט האט דיר גבאטן [עיין רש"י]: (יג) ששת ימים תעבוד זעקס טאג זאלסטו ארבעטין ועשית כל מלאכתך אונ דוא זאלסט טאן אלע דיינע

מלאכות: (יד) ויום השביעי אונ דעם זיבעטין טאג שבת ליי אלהיך זאל זיין שבת פון גאט וועגן לא

תַּעֲשֶׂה כָל־מְלַאכָה אַתָּה | וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ־וַאֲמָתֶךָ וְשׁוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ וְכָל־בְּהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ כָּמוֹךָ׃ טו וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֹּצִאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה עַל־כֵּן צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת׃ ס טז כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־

אונקלוס

כָּל עֲבִידָא אַתְּ וּבְרָךְ וּבְרַתָּךְ וְעַבְדָּךְ וְאַמְתָךְ וְתוֹרָךְ וַחֲמָרָךְ וְכָל בְּעִירָךְ וְגִיוֹרָךְ דִּי בְּקִרְוָךְ בְּדִיל דִּי יְנוּחַ עַבְדָּךְ וְאַמְתָךְ כְּוָתָךְ׃ טו וְתִדְכַּר אֲרֵי עַבְדָּא הֲוֵיתָא בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם וְאַפְּקָךְ יְיָ אֱלָהָךְ מִתַּמָּן בִּידָא תַקִּיפָא וּבִדְרָעָא מְרָמָא עַל כֵּן פַּקְדָךְ יְיָ אֱלָהָךְ לְמֶעְבַּד יָת יוֹמָא דְשַׁבְּתָא׃ טז יַקַּר יָת אֲבוּךְ וְיָת אִמָּךְ

תו"א ושורך קמא כד: וגרך יבמות מח: למען ינוח קמא כד:

בעל הטורים

בשבת: (טז) סמך כבד את אביך לשבת

רש"י

(שבת פז) קודם מתן תורה ד במרה: (טו) וזכרת כי עבד היית וגו'. (סנהדרין נו) על מנת כן פדאך ה' ושתהיה לו עבד ותשמור מצותיו: (טז) כאשר צוך. אף על כבוד אב ואם נצטוו במרה שנא' (שמות טו) שם שם לו

בית יהודא

בִּיזְט אִין מָרָה גֶעוֶועז, אֵיידֶר דִי תּוֹרָה אִיז גִיגֶעבֶּן גֶעוָוארֶן: (טו) וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ וגו'. משֶׁה הָט גֶעזָאגְט צוּ דִי יוּדִין זָאלְסְט גֶעדֵיינְקֶן דוּ בִּיזְט גֶעוֶועז אַקְנֶעכְט אִין מִצְרַיִם (עַל מְנָת כֵּן פְּדָאֲךָ) אוֹיף דֶעם תְּנַאי הָט הקב"ה דִיךְ אוֹיסְגֶעלֵייזְט (שֶׁתִּהְיֶה לוֹ עֶבֶד וְתִשְׁמוֹר מִצְוֹתָיו) דוּ זָאלְסְט זַיין צוּ אִים אַקְנֶעכְט אוּנ זָאלְסְט הִיטֶן זַיינֶע גֶעבָּאט: (טז) כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ. זָאגְט רש"י (אַף עַל כְּבוּד אָב וָאֵם נִצְטַוּוּ בְּמָרָה) אֲפִילוּ דִיא

שפתי חכמים

במקום הראיה: ד מדכתיב בפרשה זו אלה החקים וגו' דמשמע שנאמרו י' דברות כאן כאשר נאמר שם א"כ היאך הוסיף משה בדברות כאשר צוך וגו' וכן פי' רש"י פ' ד' מיתות ועיין בתוספות פרק רבי עקיבא דף פ"ז וא"ת דלמא כאשר צוך וגו' קאי אפרשת המן דאף התם לוה על השבת וי"ל דלקמן גבי כבוד אב ואם גם כן כתיב כאשר צוך וגו' והתם ע"כ אין לומר כאשר צוך גבי מן דהא התם לא הזהיר על כיבוד אב ואם אף כאשר צוך גבי שבת לא קאי על אזהרת מן עכ"ל: ה (מהרא"י) משום דידע שסוקשה להם השביתה ממלאכה

ליקוטים על התורה

פוּן דִי אַרְבֶּעט, וָואלְטֶען מִיר מֵיינֶען דָס זָאל זַיין בַּיי אִים דֶער גַאנְצֶר שַׁבָּת, אוּנ וֶועגֶן דֶעם הָט אִים הקב"ה גֶעגֶעבֶּן דֶעם שַׁבָּת עֶר זָאל זִיךְ אָפְּרוּהֶען פוּן דִי אַרְבֶּעט? דֶרִיבֶּר זָאגְט דִי תּוֹרָה שָׁמוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת, זָאלְסְט הִיטֶען דֶעם טָאג שַׁבָּת זָאלְסְט אִין אִים קֵיין אַרְבֶּעט טָאן, נָאר נִיט וֶועגֶן דֶעם גוּף זָאלְסְטוּ רוּהֶען, נָאר לְקַדְּשׁוֹ, וֶועגֶן צוּ הֵיילִיגֶן אִים, וַוייל דִי גַאנְצֶע וָואךְ הָאסְטוּ קֵיין צַייט גֶעהַאט צוּ דַאוְונֶען וִויא מֶען דַארְף, אוּנ פִיל מָאל אֲפִילוּ אִין שׁוּהֶל נִיט גֶעוֶועזְן, נִיט גֶעזָאגְט אָמֵן, נִיט אָמֵן יְהֵא שְׁמֵיהּ רַבָּא, נִיט בָּרְכוּ, נִיט קְדוּשָּׁה, נִיט תְּפִלָּה בְּצִבּוּר, גִילֶערְנְט גֶעווּיס נִיט. דֶרִיבֶּער זָאלְסְטוּ טָאן שַׁבָּת כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ אַזוֹ וִוי הקב"ה הָאט דִיךְ גֶעבָּאטֶען, זָאלְסְט דַאוְונֶען אִין שׁוּהֶל לֶערְנֶען תּוֹרָה, וִוי דֶער שלחן ערוך שְׁרַייבְּט וָואס מִיר זָאגֶן שֵׁינָה בְּשַׁבָּת תַּעֲנוּג, אִיוד דַארְף שְׁלָאפֶען שַׁבָּת וַוייל דָס אִיז אֶפְּעְרְגֶעְנִיגֶען צוּ שַׁבָּת, דָאס אִיז נָאר גֶעזָאגְט גֶעוָוארֶן פַאר דִי מֶענְטְשֶׁן וָואס לֶערְנֶען תּוֹרָה אַגַאנְצֶע וָואךְ, אָבֶער בַּעֲלֵי בָּתִּים, סוֹחֲרִים, בַּעֲלֵי מְלָאכוֹת, פַר זֵיי אִיז נִיט גֶעגֶעבֶּן גֶעוָוארֶן דָאס שְׁלָאפֶן שַׁבָּת, פַארְקֶערְט שַׁבָּת וֵוינִיגֶער שְׁלָאפֶען נָאר לֶערְנֶען תּוֹרָה וִויא אֵיינֶער קֶען, תְּהִלִּים זָאגֶען, דַאוְונֶען אִין שׁוּהֶל, מִנְחָה אוֹיךְ, עֶסֶן דְרַיי סְעוּדוֹת וֶועגֶען מִצְוָה דֶעם מֶענְטְשׁ וִוישׁ הקב"ה גֶעבֶּען בְּרָכָה אוּנ הַצְלָחָה דִי גַאנְצֶע וָואךְ, וִוי דֶר זוהר שְׁרַייבְּט כָּל שִׁתָּא יוֹמִין מֵהַאי יוֹמָא מִתְבָּרְכִין, אַלֶע זֶעקְס וָואכֶעדִיגֶע טֶעג וֶוערֶן גֶעבֶּענְטְשְׁט פוּן טָאג שַׁבָּת:

פירוש לתורת אלהים

תַּעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה זָאלְסְט נִיט טָאן אוּם שַׁבָּת קֵיין שׁוּם מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ דוּא אוּנ דַיין זוּן אוּנ דַיין טָאכְטֶער וְעַבְדְּךָ אוּנ דַיין קְנֶעכְט וַאֲמָתֶךָ אוּנ דַיין דִינְסְט מוֹיד וְשׁוֹרְךָ וַחֲמוֹרְךָ אוּנ דַיין אָקְס אוּנ דַיין אֵייזִיל וְכָל בְּהֶמְתֶּךָ אוּנ אַלֶע דַיינֶע בְּהֵמוֹת וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ אוּנ דֶר גֵר וָוס עֶר אִיז אִין דַיינֶע שְׁטֶעט טָאר אוֹיךְ נִיט טָאן אַמְלָאכָה אוּם שַׁבָּת לְמַעַן יָנוּחַ דְרוּם עֶס זָאל רוּהֶען עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ דַיין קְנֶעכְט אוּנ דַיין דִינְסְט כָּמוֹךָ אַזוֹ וִויא דוּ: (טו) וְזָכַרְתָּ אוּנ דוּא זָאלְסְט גִידֶענְקִין כִּי עֶבֶד הָיִיתָ דוּא בִּיסְט גִיוֶועזְן אַקְנֶעכְט אִין דֶעם לַאנְד מִצְרַיִם וַיּוֹצִיאֲךָ יְיָ אוּנ דַיין גָאט הָאט דִיךְ אוּם גִיצוֹיגֶן פוּן דָארְטֶן בְּיָד חֲזָקָה מִיט אַשְׁטַארְקִין כֹּחַ וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה אוּנ מִיט אוּם גִישְׁטְרֶעקְטֶע אָרֶעם אוֹיף דֶעם תְּנַאי הָט עֶר דִיךְ אוּם גִילֵייזְט דוּ זָאלְסְט הִיטֶען זַיינֶע מִצְוֹת עַל כֵּן דְרוּם צִוְּךָ הָט דַיין גָאט דִיךְ גִבָּאטֶן לַעֲשׂוֹת צוּ מַאכֶן אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת דֶעם טָאג שַׁבָּת דוּא זָאלְסְט הַאלְטֶען שַׁבָּת: (טז) כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ דוּ זָאלְסְט עֶרְלִיךְ הַאלְטִין דַיין פָאטֶער אוּנ דַיין מוּטֶער כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ אַזוֹ וִוי דַיין גָאט הָאט דִיר גִבָּאטִין לְמַעַן דְרוּם אַז דוּ וֶועסְט זַיי עֶרְלִיךְ הַאלְטֶן יַאֲרִיכוּן יָמֶיךָ וֶועלְ

אִמֶּךָ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְמַעַן
יַאֲרִיכֻן יָמֶיךָ וּלְמַעַן יִיטַב לָךְ עַל
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן
לָךְ: ס יז לֹא תִרְצָח ס וְלֹא תִנְאָף ס וְלֹא
תִגְנֹב ס וְלֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁוְא:
ס יח וְלֹא תַחְמֹד אֵשֶׁת רֵעֶךָ ס וְלֹא
תִתְאַוֶּה בֵּית רֵעֶךָ שָׂדֵהוּ וְעַבְדּוֹ

אונקלוס

כְּמָא דִי פַקְדָךְ יְיָ אֱלָהָךְ
בְּדִיל דְיוֹרְכוּן יוֹמָךְ
וּבְדִיל דְיוֹטַב לָךְ עַל
אַרְעָא דַיְיָ אֱלָהָךְ
יָהֵב לָךְ: יז לָא תִקְטוֹל
נְפַשׁ. וְלָא תְגוּף. וְלָא
תִגְנוּב (נַפְשָׁא). וְלָא
תַסְהֵיד בְּחַבְרָךְ סַהֲדוּתָא
דְשִׁקְרָא: יח וְלָא תַחְמֵיד
אִתַּת חַבְרָךְ וְלָא תֵרוֹג
בֵּית חַבְרָךְ חַקְלֵהּ
וְעַבְדֵּהּ וְאַמְתֵהּ תּוֹרֵהּ

תו"א למען קידושין לט מ קמא נה חולין קמא:

רשב"ם

(יט) ולא יסף. שוב לא נוסף קול גדול כזה בעולם לפי פשוטו כי כל יסף לשון תוספת. אם יספים אנחנו. אבל ספו תמו מן בלהות מגזרת האף תספה:

בעל הטורים

שגם בשבת כתיב וכבדתו שצריך לכבדו במאכל וכסות: ולמען ייטב לך. תגין על הטי"ת שעברתו אמו ט' חדשים ואביו ואמו נזהרו מט' מדות האמורות בנדרים וזה סימנם אסנ"ת משגע"ח נוטריקון בני אנוסה בני שנואה בני נדה בני תמורה בני מריבה בני שכרות בני גרושת הלב בני ערבוביא בני חצופה. פירוש בני אנוסה. אע"ל שאם אנס אשה והוליד ממנה בן אלא אפי' היא אשתו ואנסה לתשמיש וכן שנינו במסכת כלה מפני מה הווין ליה לאדם בנים בעלי מומין מפני שתובעה ואשתו אינה נתבעת לו פי' אינה מתרצית לו ר' יהודה אומר מפני שאומרת לו בשעת תשמיש אנוסה אני וא"ב רוצה ואינה רוצה וכן איתא בעירובין כל הכופה אשתו לדבר מצוה נקרא חוטא שנאמר גם בלא דעת נפש לא טוב נמצא כי האונס אסור אף באשתו אלא אם הוא צריך לאותה מעשה יפייס ואח"כ יבעול. בני שנואה כמשמעה והוא ששנואה בשעת תשמיש אבל אם היא רצויה בשעת השמיש אע"פ שהיא שנואה שרי. בני נדה אע"פ שאינו אסור מן התורה וי"מ שהאחד נותן אז בנדוי שאסורים בתשמיש המטה וה"ה נמי אם אחד מהם אבל. בני תמורה שהיה מכוין לערוה ונזדמנה לו אשתו וי"מ אפי' שתיהן נשיו בנתכוין לזו ונזדמנה לו אחרת. בני מורדת דאמרה ליה לא בעינא לך ואעפ"כ הוא משמש עמה והרי היא אצלו כזונה ואפי' אם היה נודעתה. ולנוסחא אחרינא בני מריבה שהם מתקוטטים ביחד בכל פעם דהויא כיאה זו כמו זנות כיון שאינה מתוך אהבה. בני שכרות שהוא או היא שכורים. בני גרושת הלב שבלבו לגרשה אפי' אין בלבו שנאה כגון מאותן שכופין להוציא וגמר בלבו לגרשה ואחר כך בא עליה. בני ערבוביא שמשמש עם אשתו ונותן דעתו על אחרת אפילו שתיהן היו נשיו. בני חצופה שתובעתו בפה והרי היא כזונה ואסור לקיימה אבל מי שאשתו מרצה אותו בדברים של רצוי ומקשטת עצמה לפניו כדי שיתן דעתו עליה על זו אמרו רז"ל שיוצאים ממנה בנים חכמים ונבונים כלאה שיצא ממנה יששכר וכל אלו הט' מדות אפילו אין צריכין לפריה ורביה כגון שהיא מעוברת אפ"ה בכל אלו המדות פוגם הולד ונקרא פושע: וצריך לכבדם בט' דברים מאכיל ומלביש וכו' כדאיתא בפ"ק דקידושין. י"ז תיבות יתרות בדברות אחרונות על הראשונות כמנין טוב וזהו שכתוב כאן למען ייטב לך שאינן בראשונות: כאשר צוך ה' אלהיך. ס"ת בגימ' מרה: על האדמה וגו' וסמיך ליה לא תרצח מכוס דכתיב ולארץ לא יכופר לדם: (יז) וסמך לא תנאף לרציחה כדכתיב רצוח וגנוב ונאוף וכן המוליא ש"ז לבטלה כאילו ש"ד וכאן כתיב ולא תנאף ו' יתירה כנגד ו' פעמים מהררים ו"פ מרים דכתיבי בפ' סוטה וסמך לו ולא תגנוב משום מים גנובים ימתקו וכתיב ביה עוד וי"ו יתירה כנגד ו' דברים דכתיבי בריש משלי נתרבה לדם נצפנה לנקי חנם וגו'. וסמך לו ולא תענה ברעך שהגונב מעיד עדות שקר בעצמו שגורם לו לימכר כעבד והוסיף בו וי"ו שבעבודתו לוקח העולם שנברא בו' ימים: (יח) וסמך לו ולא תחמוד שלא יחמוד אשת חבירו ויעיד בו עדות שקר לומר שמת כדי שישאנה. ועדהו הוסיף כאן שכבר הגיעו קרוב לארץ והיה להם שדות:

בית יהודא

מִצְוָה צו גֶעבֶּן כָּבוֹד צו פָאטֶער אונ מוּטֶער זֶענֶען אוֹךְ דִי יוּדִין גֶעבָּאטְן גֶעוָוארֶען אִין מָרָה (שֶׁנֶּאֱמַר) ווִי עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (שָׁם שָׂם לוֹ חֹק וּמִשְׁפָּט) דָארְטְן אִין מָרָה הָט הקב"ה גֶעטָאן גֶעבּוֹ דִי יוּדִין חוּקִים אוּנ מִשְׁפָּטִים: (יז) וְלֹא תִנְאָף. זָאגְט רַשִׁ"י אֵין לָשׁוֹן נִאוּף אֶלָּא בְּאֵשֶׁת אִישׁ) לֹא תִנְאָף מֵיינְט מֶען זָאלְסְט נִיט מְזַנֶּה זַיין מִיט אַ אִשָּׁה ווָאס הָט אַ מַאן: (יח) וְלֹא תִתְאַוֶּה. מֵיינְט מֶען (לֹא תֵרוֹג) זָאלְסְט נִיט גְלוּסְטֶען (אַף הוּא לָשׁוֹן חֶמְדָּה) תֵּרוֹג אִיז דֶערְטַייטְשׁ גְלוּסְטְן (כְּמוֹ) ווִיא עֶס שְׁטֵייט אִין

רש"י

חוק ומשפט: (יז) ולא תנאף. אין ל' ניאוף אלא באשת איש: (יח) ולא תתאוה. לא תירוג אף הוא ל' חמדה כמו (בראשית ב) נחמד למראה דמתרגמינן דמרגג למחזי:

שפתי חכמים

בדאמכחן גבי פורים שקבלו עליהם לימי משתה ושמחה ולא לעשיית מלאכה (מגילה דף ה) לכן הזכיר להם העבדות כלומר כשאומר הרב עבדו שישבות ממלאכה מן הדין שישמע לו כי המלאכה היא לרבו אא"כ יוה ענין הזכרת העבדות לכאן: ו וא"ת ל"ל לרש"י לפרש זה יותר מכל עשרת הדברות וי"ל דקשה לרש"י וי"ו דולא תנאף ל"ל ומתרץ אין ניאוף אלא באשת איש ומוסיף על ענין ראשון על לא תרצח כלומר הזהר במצוה זו דלא תרצח ובזה תפרוש מהרבה עבירות חדא דלא תנאף כי יעלה על דעתו שמא הבעל לא יתן לו אשתו ובזה יבא לידי רציחה וכן כולם ועיין בק"מ ישוב אחר ע"ז: ז ר"ל אין להקשות דהא התם כתיב לא תחמוד והכא כתיב לא תתאוה ומפרש אף הוא

פירוש לתורת אלהים

ווערן דער לענגערט דיינע טעג דו וועסט לאנג לעבן וּלְמַעַן יִיטַב לָךְ עס וועט דיר גוט זיין עַל הָאֲדָמָה אויף די ערד אֲשֶׁר יְיָ ווָאס דיין גָאט וועט דיר געבן: (יז) לֹא תִרְצָח דו זָאלסט ניט מָארדען וְלֹא תִנְאָף אוּנ דוּא זָאלסט ניט מְזַנֶּה זיין מיט אַ אֵשֶׁת אִישׁ וְלֹא תִגְנֹב אוּנ דוּ זָאלסט ניט גַנְבֶענֶען וְלֹא תַעֲנֶה אוּנ דוּא זָאלסט ניט עֵדוּת זָאגען אויף דיין חָבֵר עֵד שָׁוְא פַאלְטְשֶׁע עֵדוּת: (יח) וְלֹא תַחְמֹד אוּנ דוּא זָאלסט ניט גְלוּסְטִין דָם ווייבּ פוּן דיין חָבֵר וְלֹא תִתְאַוֶּה אוּנ זָאלסט ניט גְלוּסְטְן דָם הוֹז פוּן דיין חָבֵר שָׂדֵהוּ זיין

מצות השם

(שלטו) (וְלֹא תִתְאַוֶּה) דָם אִיז דִי מִצְוָה אַז מֶען טָאר ניט גְלוּסְטְן אִין דֶער מַחֲשָׁבָה ווִי אַזוֹי מֶען זָאל אַוֶועק נֶעמֶען דֶעם חָבֵרְס הוֹיז אָדער אַנְדֶערֶע זַאכֶען אוּנ דִי מִצְוָה גֵייט אָן אוֹיף יֶעדֶער אָרְט אוּנ יֶעדֶער צַייט:

ואמתו שורו וחמרו וכל אשר לרעך׃
ס חמישי יט את־הדברים האלה דבר
יהוה אל־כל־קהלכם בהר מתוך
האש הענן והערפל קול גדול ולא
יסף ויכתבם על־שני לחת אבנים
ויתנם אלי׃ כ ויהי כשמעכם את־
הקול מתוך החשך וההר בער
באש ותקרבון אלי כל־ראשי
שבטיכם וזקניכם׃ כא ותאמרו הן
הראנו יהוה אלהינו את־כבדו ואת־
גדלו ואת־קלו שמענו מתוך האש
היום הזה ראינו כי־ידבר אלהים

אונקלוס

וחמרה וכל די לחברך׃
יט ית פתגמיא האלין
מליל יי עם כל קהלכון
בטורא מגו אשתא עננא
ואמיטתא קל רב ולא
פסק וכתבנון על תרין
לוחי אבניא ויהבנון לי׃
כ והוה כד שמעכון ית
קלא מגו חשוכא וטורא
בער באשתא וקרבתון
לותי כל רישי שבטיכון
וסביכון׃ כא ואמרתון
הא אחזינא יי אלהנא
ית יקרה וית רבותה
וית קל מימרה שמענא
מגו אשתא יומא הדין
חזינא ארי ימלל יי עם

ת"א קול גדול. סוטה י. סנהדרין יח׃

רש"י

(יט) ולא יסף. מתרגמינן ולא פסק (לפי שמדת בו"ד אינו יכול לדבר כל דבריו בנשימה אחת וצריך להפסיק ומדת הקב"ה אינו כן לא היה פוסק ומשלא היה פוסק לא היה מוסיף) כי קולו חזק וקיים ח לעולם. דבר אחר ולא יסף לא

בית יהודא

פסוק נחמד למראה (דמתרגמינן) טייטשט דר תרגום (דמרגג למחזי) עס איז גלוסטיג צו זעהן׃ (יט) ולא יסף. זאגט רש"י (מתרגמינן) דר תרגום טייטשט (ולא פסק) ער האט ניט אופגעהערט (לפי שמדת בשר ודם אינו יכול לדבר כל דבריו בנשימה אחת וצריך להפסיק) וויל א מענטש קען ניט ריידן זיינע אלע רייד מיט איין אטעם מוז ער אין מיטן אפרוהען אונ אופהערן ריידען, אונ אז נאך דעם אפרוהען רעט ער ווייטער הייסט דס ער מערט נאך צו ריידען (ומדת הקדוש ברוך הוא אינו כן) אבר הקדוש ברוך הוא איז ניט אזו, ער קען ריידן ווי לאנג ער וויל (לא היה פוסק) אונ ער דארף ניט אין מיטן אופהערען (ומשלא היה פוסק) אונ אז הקב"ה האט אין מיטן ניט אופגעהערט ריידען, נאר ער האט גערעט אלץ צוזאמען מיט איין מאל (לא היה מוסיף) האט ער דאך ניט געמערט צו ריידען (כי קולו חזק וקיים לעולם) ווארום זיין שטימע איז שטארק אונ בלייבט אוף אייביג (דבר אחר) נאך

שפתי חכמים

ש׳ ולכן פירש התרגום לא תירוג שהוא לשון חמדה׃ ח ולפי טעם זה קשה פסיטא משום שהשמיע קולו החזק פעם אחד מש"ה יפסוק קולו

פירוש לתורת אלהים

פעלד ועבדו אונ זיין קנעכט ואמתו אונ זיין דינסט שורו זיין אקס וחמורו אונ זיין אייזיל וכל אונ אלע זאכן פון דיין חבר זאלסטו ניט גלוסטן׃ (יט) את הדברים די רייד דבר האט גאט גירעט אל כל צו אלע אייער איין זאמלונג בהר אוף דעם בארג מתוך האש פון צווישן דעם פייער הענן אונ פון דעם וואלקין והערפל אונ פון דעם נעפיל קול גדול אגרוים קול ולא יסף אונ עס האט ניט אויף גיהערט [עיין רש"י] ויכתבם אונ ער האט זיא גישריבן על שני אוף צווייא שטיינערדיגע טאבלן ויתנם אונ ער האט זיי געגעבן צו מיר׃ (כ) ויהי אונ עס איז גיוועזן כשמעכם אז איר האט דר הערט דס קול מתוך החשך פון צווישן דעם פינצטערניש וההר אונ דר בארג האט גברענט אין פייער ותקרבון אלי אונ איר האט גענענט צו מיר כל אלע עלצטע פון אייערע שבטים וזקניכם אונ אייערע זקנים׃ (כא) ותאמרו אונ איר האט גזאגט הן הראנו יי אלהינו אונזר גאט האט אונז געוויזן את כבודו זיין כבוד ואת גדלו אונ זיין גרוסקייט ואת קולו אונ זיין קול האבן מיר גהערט פון דעם פייער היום הזה דעם טאג האבן מיר גזעהן כי ידבר אלהים את האדם אז גאט טוט ריידן מיט איין מענטשן וחי אונ קאן בלייבן לעבן. אין תרגום יונתן שטייט (יומא הדין חמינא ארום ממלל יי עם בר נש דרוח קדישא ביה ויתקים) דעם טאג האבן מיר גזעהן אז גאט רעט מיט אזו אמענטשן וואס איז דא אין אים רוח הקודש אונ ער קאן בלייבן לעבן ווארום משה רבינו האט גהערט אלע דברות

פון

אֶת־הָאָדָם וָחָי׃ כב וְעַתָּה לָמָּה נָמוּת
כִּי תֹאכְלֵנוּ הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה הַזֹּאת
אִם־יֹסְפִים | אֲנַחְנוּ לִשְׁמֹעַ אֶת־קוֹל
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עוֹד וָמָתְנוּ׃ כג כִּי מִי
כָל־בָּשָׂר אֲשֶׁר שָׁמַע קוֹל אֱלֹהִים
חַיִּים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ־הָאֵשׁ כָּמֹנוּ וַיֶּחִי׃
כד קְרַב אַתָּה וּשֲׁמָע אֵת כָּל־אֲשֶׁר
יֹאמַר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאַתְּ | תְּדַבֵּר
אֵלֵינוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר יְדַבֵּר יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ אֵלֶיךָ וְשָׁמַעְנוּ וְעָשִׂינוּ׃
כה וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת־קוֹל דִּבְרֵיכֶם
בְּדַבֶּרְכֶם אֵלָי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי
שָׁמַעְתִּי אֶת־קוֹל דִּבְרֵי הָעָם הַזֶּה

אונקלוס

אנשא ויתקים: כב וכען
למא נמות ארי תיכלננא
אשתא רבתא הדא אם
מוספין אנחנא למשמע
ית קל מימרא דיי אלהנא
עוד ומיתין אנחנא:
כג ארי מן כל בשרא
די שמע קל מימרא דיי
קימא ממלל מגו אשתא
כותנא ואתקים: כד קרב
את ושמע ית כל די
יימר יי אלהנא ואת
תמלל עמנא ית כל
דימלל יי אלהנא עמך
ונקבל ונעבד: כה ושמיע
קדם יי ית קל פתגמיכון
במללותכון עמי ואמר
יי לי שמיע קדמי ית
קל פתגמי עמא הדין

בעל הטורים

(כד) ואת תדבר. בקול נמוך כאשה בענין שיכול לסבול: ואת תדבר. בגי' שמונה דברות:

רש"י

הוסיף להראות באותו פומבי: (כד) ואת תדבר אלינו. התשתם ט את כחי כנקבה שנצטערתי עליכם ורפיתם את ידי י כי ראיתי שאינכם חרדים להתקרב אליו מאהבה וכי לא היה יפה לכם ללמוד מפי הגבורה ולא ללמוד ממני:

בית יהודא

אפשט איז ולא יסף מיינט מען (ולא הוסיף להראות באותו פומבי) הקב"ה איז ניט מער געזעהן געווארן מיט אזוי א עפענטליכקייט: (כד) ואת תדבר אלינו. משה רבינו האט געזאגט צו די יודען (התשתם את כחי כנקבה) איר האט שוואך געמאכט מיין כח, איך בין געווארן שוואך ווי א נקבה (שנצטערתי עליכם) איך האב געהאט צער וועגען אייך (ורפיתם את ידי) איר האט שוואך געמאכט מיינע הענט (כי ראיתי שאינכם חרדים להתקרב אליו מאהבה) ווייל איך האב געזעהן איר גלוסט ניט צו גענענען צוא הקב"ה מיט ליבשאפט (וכי לא היה יפה לכם ללמוד מפי הגבורה) וואלט דען ניט בעסער געוועזן פאר אייך צו לערנען פון הקב"ה (ולא ללמוד ממני) אונ

שפתי חכמים

ל"פ ד"א וכו' ולפי ד"א קשה למה כתיב יסף הל"ל יוסיף לכך פי' גם טעם ראשון. פומבי פי' גלוי ומפורסם: ט כי נוכח הזכר אתה ונוכח הנקבה את: י מקשים העולם והלא הקב"ה הודה לדבריהם ואמר היטיבו אשר דברו. וי"ל לפי דעתי של משה שחשש שמא לא היו חרדים להתקרב אל ה' מאהבה היו אומרים דברים כאלה והשיב לו הקב"ה מפני יראת ה' אמרו זה להוציא את ישראל מן החשד מדעת

פירוש לתורת אלהים

פון הקב"ה אונ איז געבליבן לעבן. אבער די ישראל נאך איטליכן דבור וואס זייא האבען געהערט פון הקב"ה איז זייא די נשמה אוס גגאנגן נאר גאט ב"ה האט זיי לעבעדיג געמאכט מיט דעם טל וואס איז אן גברייט מען זאל מיט אים מחיה מתים זיין בשעת דיא גאולה וועט קומען וויא עס שטייט אין דער הייליגער גמרא אין דר (מסכת שבת דף פ"ט ע"ב). דרום האבען דיא ישראל געזאגט ועתה למה נמות וגו': (כב) ועתה אצונד למה נמות ווארום זאלן מיר שטארבן כי תאכלנו ווארום עס וועט אונז פאר ברענגען האש דם גרוסע פייער אם אויב מיר וועלען מעהן לשמוע צו הערן את קול יי אלהינו פון אונזר גאט עוד נאך ומתנו וועלן מיר שטארבן: (כג) כי ווארום מי איז דען דא פון אלע בשעפניש אשר שמע וואס האט געהערט קול דם קול פון דעם לעבעדיגן גאט מדבר וואס רעדט מתוך האש פון דעם פייער כמונו אזו ווי מיר ויחי אונ ער זאל לעבן בלייבן: (כד) קרב אתה גנעהן דו ושמע אונ הער את וואס אונזר גאט וועט ריידן ואת אונ דו זאלסט ריידן צו אונז את אלץ וואס גאט אונזר גאט וועט ריידן צו דיר ושמענו אונ מיר וועלן הערן ועשינו אונ מיר וועלן טאן: (כה) וישמע יי את קול דבריכם גאט האט געהערט אייערע רייד

אֲשֶׁר דִּבְּרוּ אֵלֶיךָ הֵיטִיבוּ כָּל־
אֲשֶׁר דִּבֵּרוּ׃ כו מִי־יִתֵּן וְהָיָה לְבָבָם
זֶה לָהֶם לְיִרְאָה אֹתִי וְלִשְׁמֹר אֶת־
כָּל־מִצְוֺתַי כָּל־הַיָּמִים לְמַעַן יִיטַב
לָהֶם וְלִבְנֵיהֶם לְעֹלָם׃ כז לֵךְ אֱמֹר
לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם לְאָהֳלֵיכֶם׃ כח וְאַתָּה
פֹּה עֲמֹד עִמָּדִי וַאֲדַבְּרָה אֵלֶיךָ אֵת
כָּל־הַמִּצְוָה וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים
אֲשֶׁר תְּלַמְּדֵם וְעָשׂוּ בָאָרֶץ אֲשֶׁר
אָנֹכִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ׃
כט וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹת כַּאֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם לֹא תָסֻרוּ יָמִין
וּשְׂמֹאל׃ ל בְּכָל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוָּה

תו"א מי יתן והיה ע"ז ה: למען ייטב שם ה: לך אמור שבת פז ביצה ה מ"ק טו יבמות מז סנהדרין נט ע"ז ס: ואתה פה שבת שם מגילה כא יבמות שם בתרא קו:

אונקלוס

דִּי מַלִּילוּ עִמָּךְ אַתְקִינוּ
כָּל דִּי מַלִּילוּ׃ כו לְוַי
דִּי יְהֵי לִבָּא הָדֵין לְהוֹן
לְמִדְחַל קֳדָמַי וּלְמִטַּר
יָת כָּל פִּקּוֹדַי כָּל יוֹמַיָּא
בְּדִיל דְּיִיטַב לְהוֹן
וְלִבְנֵיהוֹן לְעָלַם׃ כז אִזֵּיל
אֱמַר לְהוֹן תּוּבוּ לְכוֹן
לְמַשְׁכְּנֵיכוֹן׃ כח וְאַתְּ
הָכָא קוּם קֳדָמַי וַאֲמַלֵּיל
עִמָּךְ יָת כָּל תַּפְקֵידְתָּא
וּקְיָמַיָּא וְדִינַיָּא דִּי תַּלְּפִנּוּן
וְיַעְבְּדוּן בְּאַרְעָא דִּי אֲנָא
יָהֵב לְהוֹן לְמֵירְתַהּ׃
כט וְתִטְּרוּן לְמֶעְבַּד כְּמָא
דִּי פַּקֵּיד יְיָ אֱלָהֲכוֹן
יָתְכוֹן לָא תִסְטוּן יַמִּינָא
וּשְׂמָאלָא׃ ל בְּכָל אָרְחָא
דִּי פַּקֵּיד יְיָ אֱלָהֲכוֹן

בעל הטורים

(כח) ואתה פה. תגין על פ"א רמז ליה שיעמוד בפרישות ובטהרה. ד"א ואתה בן פ' פנים ותחיה כמנין עמוד פנים. עמדי יו"ד כפופה שתעמוד באימה לפני וכפוף. ד"א בשבילך ירדתי יו"ד ירידות ונתתי לך עשר דברות:

רשב"ם

(כה) ואתה פה עמוד עמדי ואדברה אליך וגו' ועשו בארץ וגו'. זהו שאמר משה למעלה ואותי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם וגו' לעשותכם אותם בארץ:

פירוש לתורת אלהים

בדברכם אלי אז איר הט צו מיר גרעט ויאמר אונ גאט הט צו מיר גזאגט שמעתי איך האב געהערט דאס קול פון דעם פאלק אשר וואס זיי האבן צו דיר גרעט היטיבו זיי האבן בגיטיגט כל אלץ וואס זיי האבן גרעט זיי ריידן רעכט: (כו) מי יתן ווער וואלט געבן והיה עס זאל זיין דס הארץ וואס זיי האבן אצונד זאל זיין להם צו זיי ליראה אותי צו פארכטן זיך פר מיר ולשמור אונ צו היטען אלע מיינע מצות כל הימים אלע טעג אייביג דרום אז זייא וועלען האבן אזו אהארץ ייטב להם וועט זייא גוט זיין ולבניהם אונ צו זייערע קינדער לעולם אויף אייביג: (כז) לך גייא אונ זאג צו זיי שובו קערט זיך ווידר צו אייערע געצעלטן: (כח) ואתה פה אונ דוא בלייב דא שטיין מיט מיר ואדברה אונ איך וועל צו דיר ריידען את כל המצוה אלע מצות והחוקים אונ די געזעץ והמשפטים אונ די דינים אשר תלמדם וואס דו זאלסט זיי לערנען ועשו אונ זיי זאלן טאן די מצות אין לאנד אשר וואס איך וועל צו זייא געבן לרשתה צו ירשנען זיא: (כט) ושמרתם אונ איר זאלט היטן לעשות צו טאן כאשר צוה אזו ווי אייער גאט הט אייך געבאטן לא תסורו איר זאלט ניט אפ קערן ימין ושמאל אין דר רעכטער זייט אדר אין דר לינקער זייט: (ל) בכל הדרך אין דעם גאנצן וועג

משלי יהודא

(כו) מי יתן והיה לבבם זה וגו'. צוויי מאל שטייט מי יתן, איין מאהל אין דעם פסוק, דם אנדערע מאהל מי יתן מציון ישועת ישראל, דער ענין איז למשל אגביר האט געהאט אאיינציגען זוהן, דער זוהן איז אלטער געווארן האט ער ניט געוואלט עסין ביי זיין פאטער, נאר ער הט געהאנדעלט אונ פון זיין פארדינסט הט ער זיי געשפייזט, אמאהל הט זיך אים געמאכט אגישעפט אין אווייטע לאנד אונ ער איז אהין געפארן וואהנען, דר פאטער הט געהאט גרויס צער וואס זיין זוהן הט זיך אזו שטארק דערוויטערט פון אים, נאר זיין גאנצע טרייסט איז געווען טאמער וועט דר גישעפט ניט גוט זיין אונ ער וועט אנווערן זיין ביסול געלט, וועט ער מוזין קומען צוריק אהיים, עס איז אבער אוועקגעגאנגען פיל יאהר אונ די געשעפטן פון דעם זוהן זענען ניט שלעכט געגאנגען, אמאהל פלוצלונג הט דר פאטער בעקומען אבריף פון זוהן מען הט אים בעגנבת, אונ ער בעהט אים ער זאל אים שיקען געלט אויף פרנסה, האט דער פאטער געשריבען צום זוהן אויף די צייט האב איך געווארט, דו זאלסט דארטען קיין פרנסה האבן, וועסטו מוזין קומען אהיים, צו וואס זאל איך דיר שיקען דיין פרנסה פון וויטן, קום אהיים, וועט דיר קיין גוטס פעלן,

אזו

יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם תֵּלֵכוּ לְמַעַן
תִּחְיוּן וְטוֹב לָכֶם וְהַאֲרַכְתֶּם יָמִים
בָּאָרֶץ אֲשֶׁר תִּירָשׁוּן׃ ו א וְזֹאת
הַמִּצְוָה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לְלַמֵּד אֶתְכֶם
לַעֲשׂוֹת בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים
שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ ב לְמַעַן תִּירָא
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר אֶת־כָּל־
חֻקֹּתָיו וּמִצְוֺתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּךָ
אַתָּה וּבִנְךָ וּבֶן־בִּנְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ
וּלְמַעַן יַאֲרִכֻן יָמֶיךָ׃ ג וְשָׁמַעְתָּ
יִשְׂרָאֵל וְשָׁמַרְתָּ לַעֲשׂוֹת אֲשֶׁר
יִיטַב לְךָ וַאֲשֶׁר תִּרְבּוּן מְאֹד
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ
לָךְ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ׃ פ

יתכון תהכון בדיל
דתיחון וייטב לכון
ותורכון יומין בארעא
די תירתון׃ א ודא
תפקדתא קימיא ודיניא
די פקיד יי אלהכון
לאלפא יתכון למעבד
בארעא די אתון עברין
תמן למירתה׃ ב בדיל
דתדחל קדם יי אלהך
למטר ית כל קימוהי
ופקודוהי די אנא מפקדך
את וברך ובר ברך
כל יומי חייך ובדיל
דיורכון יומיך׃ ג ותקבל
ישראל ותטר למעבד די
ייטב לך ודי תסגון
לחדא כמא די מליל
יי אלהא דאבהתך לך
ארעא עבדא חלב ודבש׃

תו"א וזאת קמא פו:

בעל הטורים

(ג) ט"ז פעמים כתיב זבת חלב ודבש בתורה כנגד לדידי חזאי חלב ודבש דכל א"י והוו ט"ז פרסאות (על רוחב פרסה). כאשר דבר ה' אלהי אבותיך לך. וסמיך

פירוש לתורת אלהים

ווס אייער גאט האט אייך געהייסן תלכו זאלט איר גיין למען תחיון פון וועגן איר זאלט לעבן וטוב און עס זאל אייך גוט זיין והארכתם און איר זאלט דר לענגערן ימים טעג איר זאלט אקיום האבן בארץ אין דעם לאנד וואס איר וועט ירשנן: (א) וזאת המצוה און דאס איז די געבאט החוקים די געזעץ והמשפטים און די גערעכט אשר צוה וואס אייער גאט האט געהייסן לערנען אייך לעשות בארץ צו טאן די מצות אין דעם לאנד אשר אתם וואס איר קומט אהין לרשתה צו ירשנן זיא: (ב) למען תירא דרום זאלסטו דיך פארכטן את יי פאר דיין גאט לשמור צו היטען אלע זיינע געזעץ ומצותיו און זיינע מצות וואס איך געבאט דיר אתה דו און דיין זוהן ובן בנך און דיין זונס זוהן כל ימי אלע טעג פון דיין לעבען כל זמן דו וועסט לעבען זאלסטו היטען די מצות פון גאט ברוך הוא ולמען און דרום יאריכון זיי וועלן דר לענגערן ימיך דיינע טעג: (ג) ושמעת און דו זאלסט הערן ישראל ושמרת און דו זאלסט היטן לעשות צו טאן דיא מצות אשר ייטב עס זאל דיר גוט זיין ואשר תרבון און איר זאלט זיך מערן דם גוטס וועט זיין כאשר דבר אזו ווי גאט

משלי יהודא

אזו איז מיט אונז יודין, פון די צייט וואס מיר האבן אונז דערוויטערט פון הקב"ה, וואס מיר זענען געקומען אין גלות, וויט פון ארץ ישראל, וויט פון ירושלים, און הקב"ה האט צער פון אונזער דערוויטערונג. ווי די גמרא זאגט הקב"ה זאגט מה לו לאב שהגלה את בניו, וועלכן פערגעניגען קען האבען דער פאטער אז זיינע קינדער זענען פון אים פארטריבען, דריבער ווען עס ווערט די יודין שלעכט אין גלות דאמאלס ווארט הקב"ה טאמער וועלען זיי טאהן תשובה וועלען זיי צוריק קומען אין ארץ ישראל, און אז יודין טוהען ניט תשובה אין גלות גאר זיי בעטען הקב"ה זאל זייא העלפען אין גלות, זאגט הקב"ה מי יתן מציון ישועת ישראל ווער זאל געבן יודין זאלן קומען אין ציון און אין ציון זאלן זיי געהאלפן ווערען, און מי יתן והיה לבבם זה להם כל הימים, הלואי וואלטען יודין געהאט צו מיר אייביג אזו אהארץ וויא זיי האבן געהאט אמאהל צו מיר, וואלטען זיי גאר ניט פארטריבען געווארן פון ציון:

ד שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ יְהֹוָה אֶחָד׃ ה וְאָהַבְתָּ

ששי

אונקלוס

ד שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלָהַנָא יְיָ חָד׃ ה וְתִרְחַם יָת יְיָ

תו"א שמע ישראל ברכות ו יא יג טו טז שבת מב פסחים נו ר"ה לב מגילה יז כ חגיגה ג סוטה לב מה גיטין ג ז סנהדרין פג מנחות לו חולין לה: ואהבת את ברכות נד סג יומא כז:

בעל הטורים　　ס"ע רבתי　ס"ד רבתי

לית שמע ישראל שהזכיר אלו השמות כנגד האבות. ה' כנגד אברהם דכתיב ביה אני ה' אשר וגו'. אלהינו כנגד יצחק דכתיב בי' אנכי אלהי אברהם אביך. ה' אחד כנגד יעקב שנא' כו אני ה': עיי"ן דשמע גדולה שפי' שמות יש לישראל ונתן להם תורה שיש לה ע' שמות ונדרשת בע' פנים להבדיל בין ע' עכו"ם: ויש פסיק בין ה' ובין אחד לומר אע"פ שראיתם כמה דמיונות ואע"פ שאני בא עם זה במדה"ד ועם זה במדה"ר אעפ"כ הכל אחד. אחד דל"ת גדולה לומר לך שתמליכהו בשמים ובארץ ובד' רוחות העולם וגם שלא תטעה בדל"ת. וכן רי"ש דלא תשתחוה לאל אחר הרי"ש גדולה שלא תטעה בריי"ש: ד"א עיי"ן ודל"ת גדולים הרי עד וזהו ואתם עדי נאם ה' וגם הקב"ה הוא עד לישראל כדכתיב והייתי עד ממהר. שמע. בגימטריא ת"י שת"י שנה עמד ב"ר. הפסיק מתחיל בעיי"ן ומסיים בדל"ת הרי עד שהשדים בורחים מהקורא שמע בכוונה. ואהבת אותיות האבות. בכל לבבך. כאברהם

רשב"ם

(ד) ה' אלהינו ה' אחד. ה' הוא לבדו אלהינו. ואין לנו אלוה אחר עמו. וכן בדברי הימים ואנחנו ה' אלהינו ולא עזבנוהו. כלומר ה' אלהינו ולא העגלים שאתם משתחוים להם. ה' אחד. לו לבדו נעבוד ולא נצרף

רש"י

(ד) ה' אלהינו ה' אחד. ה' שהוא אלהינו עתה ולא אלהי האומות ע"א הוא עתיד להיות ה' אחד שנא' (צפניה ג) כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ונאמר (זכריה יד) ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד: (ה) ואהבת. (ספרי) עשה דבריו מאהבה אינו דומה עושה מאהבה ל לעושה מיראה העושה אצל רבו מיראה כשהוא

בית יהודא

ניט צו לערנען פון מיר: (ד) ה' אלהינו ה' אחד. מען מיינט (ה' שהוא אלהינו עתה ולא אלהי האומות עובדי אלילים) הקב"ה וואס איצט איז ער נאר אונזער גאט אונ ניט דר גאט פון די געצין דינער (הוא עתיד להיות ה' אחד) ער וועט אמאל זיין איין גאט איבר די גאנצע וועלט (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק (כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה') דאמאלס ווען משיח וועט קומען וועט הקב"ה פארקערען צו די פעלקער אקלארע שפראכע אונ אלע וועלען רופען דעם נאמען פון הקב"ה (ונאמר) נאך זאגט דר פסוק (ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד) אין דעם טאג וועלען אלע מענטשען מודה זיין אז הקב"ה איז איינער אונ זיין נאמען איז איינער: (ה) ואהבת. מיינט מען (עשה דבריו מאהבה) זאלסט טאן די רייד פון הקב"ה מיט ליבשאפט (אינו דומה עושה מאהבה לעושה מיראה) עס איז ניט גלייך די מצוה וואס ווערט געטאן מיט ליבשאפט, צו דיא מצוה וואס ווערט געטאן ווייל מען האט מורא (העושה אצל רבו מיראה) דער קנעכט וואס ארבעט ביי זיין בעל הבית ווייל

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ד) שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. בלא ש"ש הזכרות אי אפשר שאם אמר שמע ישראל ה' אחד כל אומה ואומה אומרת על עכו"ם שלהם שהוא אחד כשהוא אומר אלהינו יודע שעל אלהי ישראל הוא מדבר ואם היינו אומרים ה' אחד משמע אלהינו אחד מן האלהות וכ"ש אם היינו אומרים אלהינו אחד אבל כשאנו כופלים ה"ק ה' שהוא אדון שלנו הוא אחד באדנות ואין עוד מלבדו. וצריך לומר אל מלך נאמן קודם שמע ישראל לפי שבשליש תיבות הללו עם בשכמל"ו תמצא בק"ש רמ"ח תיבות כנגד רמ"ח אברים וכל האומר רמ"ח תיבות שבק"ש כתקנן הקב"ה משמר רמ"ח איבריו וזש"ה שמור מצותי וחיה אמר הקב"ה שמור את שלי ואני אשמור את שלך. א"ר שמעון בן חלפתא משל למלך שהיה לו כרם ביהודה ודירתו בגליל ולאחד יש לו כרם בגליל ודירתו ביהודה בכל שנה ושנה צריך זה שביהודה לילך לגליל וזה שבגליל לילך ליהודה לפרנס כל אחד צרכי כרמו לימים פגעו זה בזה אמרו למה אנו מטריחין אני אפרנס כרמך שבעירי ואתה תפרנס כרמי שבעירך והזהר בה שאם אתה משמר היטב את שלי אני אשמור היטב את שלך:

שפתי חכמים

מפס רבינו ע"ה אמר הקב"ה כל זה: כ דאל"כ שמע ישראל ה' אחד מיבעיא ליה אלא דהוי כאילו אמר שמע ישראל עכשיו הוא לבד ה' אלהינו אבל יבא זמן וכו' כלומר שיודו כל העובדי אלילים שהוא אחד בשמים ובארץ ובד' רוחות והוא היחוד דמפקי רז"ל מהאי קרא כמש"ה והיה ביום ההוא יהיה ה' אחד: ל (הרא"ם) ולא הביאותי זה דהכא פי' ואהבת עשה דבריו מאהבה אינו דומה וכו' ומשמע שקאי אכל המצות ואחר זה פי' בכל נפשך אפי' הוא נוטל את נפשך דמשמע יהרג ואל יעבור ואלו בפרק בן סורר ומורה (דף עד) אמרו בכל נפשך אפי' הוא נוטל את נפשך ופירש"י שם דכתיב ואהבת את ה' אלהיך שלא תמירנו בעבודת אלילים ולכך נ"ל בכל נפשך כלומר תהא אהבתי חביבה לך יותר מכל החביב לך משמע בעבודת אלילים בלבד מיירי אבל

פירוש לתורת אלהים

דר גאט פון דיינע עלטערן האט גערעט אונ האט צו גזאגט צו געבען לך צו דיר ארץ אלאנד זבת וואס רינט חלב מילך ודבש אונ האניק: (ד) שמע ישראל הער ישראל יי גאט אלהינו אונזער גאט יי גאט אחד איז איין איינציגער גאט עס איז ניטא נאך אגאט חוץ אים [עיין רמ"י]: (ה) ואהבת אונ דו זאלסט ליב האבען את יי דעם גאט

מצות השם

(תיז) שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. דאס איז די מצוה אז מיר יודען דארפען גלייבען אז אונזר גאט איז איינער אויף דר גאנצער וועלט אונ דס איז אונזר עיקר אמונה אונ מיר דארפען אין זינען האבען בשעת ווען מיר זאגען דעם פסוק אין דר (קריאת שמע) אז אפילו עס וועט קומען איינער אונ וועט וועלען הרגענען אז מען זאל לייקענען ח"ו אן גאט וואלטען מיר זיך געלאזט הרגענען אונ מיר וואלטען ניט ח"ו געלייקינט אן גאט אונ די מצוה גייט אן ביי זכרים אונ ביי נקבות אויף יעדער ארט אונ יעדער צייט: (תיח) ואהבת את ה' אלהיך וגו'. דס איז די מצוה אז מיר יודען דארפען צו קלערען ווי אזוי מיר זאלען ליב האבען גאט מיט דעם גאנצען הארץ אונ יעדר מענטש דארף נאר זיינע מחשבות טאן ווי אזוי מען קען קומען אז מען זאל ליב האבען גאט ב"ה אונ

משלי נחמיה

(ה) ואהבת את ה' אלהיך וגו'. למשל עס זאל טרעפען איינער האט קיין קינדר, אונ איז ארעם, אונ איז קראנק צום שטארבען אונ פלוצלונג איז צו אים געקומען א נביא אונ האט געזאגט צו אים דו וועסט געזונד ווערען אונ וועסט לאנג לעבען, אונ דיין ווייב וועט זיין מעוברת אונ וועט געבארין אבן זכר, אונ דו וועסט געווינען אויף די לאטעריע פיל געלט אונ דו וועסט רייך ווערען, די ליבשאפט וואס דר מענטש וואלט האבען צו דעם נביא פר די בשורה, איז גאר ניט צו בעשרייבען, אזו האט משה געזאגט צו די יודין די דריי טובות גיט דאך צו דיר הקב"ה אלע טאג, ווי גרוס דארף זיין דיין ליבשאפט צו הקב"ה, דריבר ואהבת את ה' אלהיך, זאלסט ליב האבען דיין גאט בכל לבבך פר דיין גאנצען הארצן פר די קינדר וואס הקב"ה האט דיר געגעבן וואס דו האסט זיי ליב מיט דיין גאנצען הארצן, ובכל נפשך, פר דיין גאנצען לעבן ווייל הקב"ה שיינקט דיר דיין לעבען אלע

את יהוה אלהיך בכל־לבבך ובכל־נפשך ובכל־מאדך: ו והיו הדברים

אלהך בכל לבך ובכל נפשך ובכל נכסך: ו ויהון פתגמיא האלין

תו"א בכל לבבך ברכות נז: ובכל פסחים כה יומא פב סנהדרין עד: והיו ברכות יג מגילה ט יז סוטה לב לג: הדברים סוטה לב:

רשב"ם

לעביד עמו אל אחר אפי' לקסום קסמים כמו שפירשתי למעלה: (ה) ובכל נפשך. לפי פשוטו אפי' נוטלין את נפשך שהרי כבר אמר בכל לבבך:

בעל הטורים

שנאמר בו ומלאת את לבבו. ובכל נפשך כיצחק שמסר נפשו להקב"ה. ובכל מאדך כיעקב דכתיב ביה וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך:

בית יהודא

ער האט פר אים מורא (כשהוא מטריח עליו) אויב דער בעל הבית בשווערט אויף אים די ארבעט אביסל שטארקער (מניחו והולך לו) לאזט ער דעם בעל הבית אונ גייט אוועק פון אים, אבער דער קנעכט וואס דינט זיין בעל הבית ווייל ער האט אים ליב, ביי דעם קנעכט איז ניטא אשווערע ארבעט, אלע ארבעטען זענען גרינג ביי ליבשאפט: ובכל לבבך. מיינט מען (בשני יצריך) מיט דעם יצר טוב אונ מיט דעם יצר הרע ואלע תאוות וואס געהערען צום גוף, דהיינו עסן טרינקען אונ נאך אזעלכע תאוות זאל ער מיינען צו דינען מיט זיי הקב"ה, עיין בח"א בתחלתו (דבר אחר)

רש"י

מטריח עליו מניחו והולך לו: בכל לבבך. (ספרי) בשני יצריך ד"א בכל לבבך שלא יהיה לבך חלוק על המקום: ובכל נפשך. אפילו הוא נוטל את נפשך: ובכל מאדך. (ברכות נז) בכל ממונך יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר ובכל מאדך. דבר אחר ובכל מאדך בכל מדה ומדה שמודד לך בין במדה טובה בין במדת פורענות וכן דוד הוא או' (תהלים קטז) כוס ישועות אשא וגו' (שם) צרה ויגון אמצא וגו': (ו) והיו הדברים וגו'. ומהו האהבה והיו הדברים האלה שמתוך כך אתה

נאך אפשט איז (בכל לבבך) מיינט מען (שלא יהיה לבך חלוק על המקום) אין דיין הארץ זאל ניט זיין קריג אויף הקב"ה, אוב עס איז אמענטשן שלעכט זאל ער ניט זיין בייז אויף הקב"ה, ווארים געוויס איז דאס שלעכטע אויך צו גוטען: ובכל נפשך. מיינט מען (אפילו הוא נוטל את נפשך) אפילו מען זאגט צו דיר אויב דו וועסט מודה זיין אין הקב"ה וועט מען דיך הרגען, אונ אויב דו וועסט לייקענען אין הקב"ה וועסטו לעבען, זאלסטו דיך לאזען הרגען אונ ניט לייקענען אין הקב"ה: ובכל מאדך. מיינט מען (בכל ממונך) מיט דיין גאנצען געלט, אויב מען זאגט צו דיר אז דו וועסט מודה זיין אין הקב"ה וועט מען ביי דיר אוועקנעמען דיין גאנצען פארמעגן, זאלסטו דיין גאנצען פארמעגן אוועק געבען אונ ניט לייקענען אין הקב"ה, הארט רש"י אז עס שטייט מען זאל דם לעבן אוועקגעבן אונ ניט לייקענען אין הקב"ה, וועט מען דאך דם געלט געוויס אוועקגעבן, צו וואס שטייט ובכל מאדך, ענפערט רש"י (יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו) ווייל עס זענען דא מענטשען וואס דם געלט איז ביי זיי ליבער ווי זייער לעבן (לכך נאמר ובכל מאדך) דריבער האט משה געזאגט ובכל מאדך, מיט דיין גאנצען פארמעגן, זאלסט ליב האבן הקב"ה מער ווי דו האסט ליב דיין פארמעגען (דבר אחר) נאך אפשט איז (ובכל מאדך) מיינט מען (בכל מדה ומדה שמודד לך בין במדה טובה בין במדת פורענות) מיט וועלכע מאס הקב"ה מעסט דיך סיי הקב"ה גיט דיר אלע גוטס סייא הקב"ה גיט דיר צרות זאלסטו ליב האבען הקב"ה (וכן דוד הוא אומר) דוד המלך ע"ה זאגט אויך אזוי (כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא) ווען איך טרינק אגלאז ווייץ וועגען מיין הילף וואס איך בין געהאלפן געווארען, לויב איך צו הקב"ה אונ זאג הקב"ה האט מיר געהאלפען (צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא) אונ ווען עס טרעפט מיר צרות אונ טרויער, בעט איך ביי הקב"ה ער זאל מיר העלפען (ומהו האהבה) מיט וואס זאל מען ליב האבן הקב"ה (והיו הדברים האלה) אז דיא תורה אונ מצות וועלן זיין איינגעווארצילט אין דיין הארצען (שמתוך כך אתה מכיר בהקב"ה ומדבק בדרכיו) פון די תורה וואס דו

שפתי חכמים

בשאר מלות יעבור ואל יהרג וכו' וצ"ע (ועיין בקל"מ ובג"א): מ ר"ל למה כתיב לבבך בשני ביתי"ן ומפרש בשני יצריך וכו': נ דלטעם הראשון קשה וכי הלב הוא יצרו של אדם עד שיאמר בשני יצריך לכן אמר ד"א וכו' ולפי ד"א קשה למה אמר בכל לבבך הל"ל בכל לבך ל"פ גם לטעם ראשון: ס מהר"ן דהל"ל לכתוב חדא ותיתי אידך מיניה תרתי ל"ל אלא יש לך וכו' ל"פ שניהם שלא ליתן מקום לילה"ר והכי איתא במס' יומא (דף כב) ובסנהדרין (דף עד): ע דלפי טעם ראשון קשה הל"ל ממונך לכן פי' ד"א וכו' ולפי ד"א קשה הל"ל בכל מדך ל"פ גם לטעם ראשון: פ דהל"ל איך תפול האהבה בדבר שלא ראה ולא השיג מעולם אלא מתוך שיהיו הדברים האלה שהם המצות על לבבך שעל ידן אתה מכיר הקב"ה שלולא שברא ברצונו העולם לא הי' מצוונו במצות וע"י שתדע שהוא הבורא וממנו הכל אתה אוהבו ומתאוה

פירוש לתורת אלהים

אלהיך דיין גאט [ע יו רש"י] בכל לבבך מיט אלע דיינע הערצער מיט דעם יצר הרע אונ מיט דעם יצר טוב ובכל נפשך אונ מיט דיין גאנצען לייב [עיין רש"י] ובכל מאדך אונ מיט גאר דיין פאר מעג [עיין רש"י]: (ו) והיו אונ זיי זאלן זיין הדברים האלה די רייד אשר אנכי מצוך היום וואס איך געבאט דיר היינט על לבבך אויף

משלי נחמיה

טאג ווי מיר זאגן אלע טאג המחזיר נשמות לפגרים מתים, הקב"ה גיט אלע טאג אין דר פריה צוריק די נשמות אין די טויטע קערפערס, ובכל מאודך, פר דיין גאנצן פארמעגן וואס הקב"ה האט דיר געגעבן, אונ ווען אפילו ער האט ניט די אלע דריי זאכן איז ער גלייך ווי עס האט אמאל געטראפן איינר האט געהאט אגרויסן פארמעגן, אונ ווייל ער האט מורא געהאט צו וואגען אין די שטאט, ווייל אין איר זענען געווען פיל גנבים אונ גזלנים, האט ער געוואלט פארן אין איין אנדר שטאט וואגען, ער האט אבר מורא געהאט צו פארן

מצות השם

דר מענטש דארף זיך צו היילגן זיינע געדאנקן אונ דארף וויסן אז די גאנצע וועלט אונ אלדינג וואס עס געפינט זיך אויף דער וועלט וועט אלדינג בטל אונ עס איז גאר ניט ווערט נאר מען זאל ליב האבן דעם היילגען באשעפער אונזערע היילגע ספרים שרייבען איבער דעם שטעלט דער פסוק (בכל לבבך) דם מיינט מען אז דר מענטש זאל ליב האבן גאט מיט צוויי הערצער זאגט די גמרא אז דער פסוק מיינט ניט קיין צוויי הערצער ווארום אמענטש האט נאר איין הארץ נאר מען מיינט דער מענטש זאל ליב האבען גאט מיט דעם יצר הרע אונ מיט דעם יצר טוב ווארום אז דער מענטש האט ליב גאט אונ טוט זיינע מצות

העלפט אים דר יצר הרע אויך ער זאל קענען דינען גאט אונ די מצוה גייט אן אויף יעדער ארט אונ יעדער צייט:

דִּי אֲנָא מְפַקֵּד לָךְ יוֹמָא
דֵּין עַל לִבָּךְ: ז וּתְתַנֵּינוּן
לִבְנָךְ וּתְמַלֵּל בְּהוֹן

הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל
לְבָבֶךָ: ז וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם

רשב"ם

(ז) ושננתם. לשון חדוד לפרשם היטב כמו אשר שננו כחרב לשונם:

תו"א אשר אנכי ברכות יג טז: על לבבך שם טו טז פסחים נו מגילה ג: ושננתם ברכות ד קידושין ל א ודברת בם ברכות יג יומא יט:

רש"י

מכיר בהקב"ה ומדבק בדרכיו (ספרי): **אשר אנכי מצוך היום.** (שם) לא יהיו בעיניך כדיוטגמא ישנה שאין אדם סופנה צ אלא כחדשה ק שהכל רצין לקראתה. דיוטגמא מצות המלך הבאה במכתב: (ז) **ושננתם.** (שם) לשון חדוד הוא ר שיהיו מחודדים בפיך שאם ישאלך אדם דבר לא תהא צריך לגמגם בו אלא אמור לו מיד: **לבניך.** אלו התלמידים יש מצינו בכל מקום שהתלמידים קרוים בנים שנא' (דברים יד) בנים אתם לה' אלהיכם ואומר (מלכים ב ב) בני הנביאים אשר בבית אל וכן בחזקיהו שלמד תורה לכל ישראל וקראם בנים שנא' (ד"ה ב כט) בני עתה אל תשלו וכשם שהתלמידים קרוים בנים שנא' בנים אתם לה' אלהיכם כך הרב קרוי אב שנא' (מלכים ב ב) אבי אבי רכב ישראל וגו': **ודברת בם.** (ספרי) שלא יהא עיקר דבורך אלא ת בם

בית יהודא

וועסט לערנען אונ פון די מצות וואס דו וועסט טאן וועסטו דערקענען הקב"ה אונ וועסט דיך בהעפטן אין זיינע וועגן אין זיינע מדות, אונ פון דעם וועט זיך אין דיר דערוועקן אליבשאפט צו הקב"ה: (ו) נאשר אנכי מצוך היום]. משה הט געזאגט צו די יודין (לא יהיו בעיניך כדיוטגמא ישנה שאין אדם סופנה) די תורה אונ מצות זאלן ניט זיין ביי דיר ווי איין אלטע דערציילונג, וואס אמענטש וויל דאס ניט הערן (אלא כחדשה) נאר עס זאל זיין ביי דיר ווי אנייע זאך (שהכל רצין לקראתה) וואס אלע לויפן צו איר הערן (דיוטגמא מצות המלך הבאה במכתב) דיוטגמא איז גזרות פון מלך געשריבענע, געדרוקטע, אז די גזרות זענען אלטע, וויל זיי קיינער הערען לייענען, יעדער זאגט מיר האבן דס געהערט מיר ווייסן שוין, אבער אז עס קומט אנייער פאפיר מיט נייע גזרות לויפן אלע הערען: (ז) וְשִׁנַּנְתָּם]. זאגט רש"י (לשון חדוד הוא) ושננתם איז דערטייטש זאלסט זיי שארפען (שיהיו מחודדים בפיך) זייא זאלען זיין געשארפט אין דיין מויל (שאם ישאלך אדם דבר לא תהא צריך לגמגם בו) אויב איינער וועט דיך פרעגען אדין זאלסטו ניט דארפען טראכטן (אלא אמור לו מיד) נאר זאלסט באלד זאגן דעם דין: וּלְבָנֶיךָ]. (אלו התלמידים) לבניך מיינט מען די זאלסט לערנען תורה מיט תלמידים (מצינו בכל מקום שהתלמידים קרוים בנים) מיר געפינען אין אלע ארטער אז תלמידים ווערן גערופן קינדער (שנאמר) עס שטייט אין פסוק (בנים אתם לה' אלהיכם) איר זייט קינדר צו הקב"ה, מיינט מען איר זייט תלמידים צו הקב"ה (ואומר) נאך זאגט דר פסוק (בני הנביאים אשר בבית אל) די קינדער פון די נביאים וואס זענען אין בית אל, מיינט מען די תלמידים פון די נביאים (וכן בחזקיהו שלמד תורה לכל ישראל וקראם בנים) דר מלך חזקיהו הט געלערנט תורה צו אלע יודין, זענען אלע יודין געוועזן זיינע תלמידים, אונ ער האט זיי גערופען מיינע קינדער (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק חזקיהו הט געזאגט צו די יודין (בני אתם) איר זייט מיינע קינדער (אל תשלו) איר זאלט ניט פארגעסן (וכשם שהתלמידים קרוים בנים) אונ אזוי ווי תלמידים ווערען גערופען קינדער (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק (בנים אתם לה' אלהיכם) איר זייט קינדער צו הקב"ה (כך הרב קרוי אב) אזוי ווערט דר רבי גערופן פאטר (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק אלישע דר תלמיד פון נביא אליהו הט געזאגט צו אליהו אבי אבי, מיין פאטער מיין פאטער: וְדִבַּרְתָּ בָּם]. מען מיינט (שלא יהא עיקר דבורך אלא בם) דיין עיקר רייד זאל זיין נאר תורה אונ מצות

שפתי חכמים

צ דעת אותו: צ סופנה ל' חשיבות הוא: ק וזהו דכתיב היום כלומר כאלו נאמר היום דאל"כ מאי תלמוד היום והלא זה מ' שנה שנלמוד עליה ועל כל התורה וכ"כ הרא"ם בעצמו לקונן בפי' היום לעמותם: ר מל' אלי גבור שנונים אבל לא ל' משנה דאם כן הל"ל ולמדתם: ש דאי בבנים ממש הא לעיל מיניה כתיב אתה ובנך ובן בנך וכאן כתיב דוקא לבניך אלא ע"כ אתלמידי': ת דאל"כ ודברת אותם הל"ל

פירוש לתורת אלהים

דיין הארצן דו זאלסט שטענדיג טראכטן אין זיין [ע"ר]: (ז) וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ אונ דו זאלסט זיי לערנען צו דיינע קינדער דאס מיינט מען דיא תלמידים [עיין רש"י] וְדִבַּרְתָּ בָּם אונ דו זאלסט רייִדען אין זייא דיין עיקר

מצות השם

(תי"ט) (וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ) דס איז די מצוה אז מען זאל לערנען תורה אז דיא ווערטער זאלן זיין ביי דיר גוט אין זכרון דהיינו אז איין מענטש וועט דיך פרעגין זאלסטו ניט אין גראזין זאגן נאר דו זאלסט אים קענען תיכף זאגן אונ ווידר לערנען מיר ארוס פון דעם פסוק אז יעדער יוד סייא איין ארעם מאן אונ סייא איין עושר סיי איין בחור אדער איין אלטער מאן איז ער מחויב אז ער זאל זיך אים זעצען איין צייט ער זאל אלע טאג עפיס לערנען בייא טאג אונ בייא נאכט אונ עס איז איין מצוה אז יעדער פאטער זאל לערנען מיט זיין זון אונזערע הייליגע חכמים זאגען אז דיא מצוה פון דער תורה לערנען איז זייער גרויס אונ די מצוה גייט אן אויף יעדער ארט אונ יעדער צייט: (תכ) (וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ וכו' וּבְקוּמֶךָ) דאס איז דיא מצוה אז מען זאל לייענען (קריאת שמע) אין דער פריא אונ

משלי נחמיה

אין וועג מיט אזוי פיל געלט, הט ער גענומען דס גאנצע פארמעגען אונ הט פר אים געקויפט איין בריליאנט אונ הט אים גוט בעהאלטען, ווען ער איז געפארן אין וועג הט ער גיבלאנדזעט, אונ עס הט אים גיפעלט עסן, אונ ער הט קיין געלט געהאט צו קויפען עסן, אונ ער הט געלעבט מיט נויט פון הונגער, אונ צער, פון דעסטוועגן איז ער געוועזן אין הארצן פריילאך, ווייל ער הט געוואוסט ער הט ביי זיך אטייערן בריליאנט ער וועט קומען אין זיין שטאט וועט ער דעם בריליאנט פארקופן וועט ער זיין רייך גענוג, דס זעלביגע איז ביי דעם מענטש וואס איז בהעפט צו הקב"ה מיט מורא אונ ליבשאפט מיט זיין גאנצן הארץ אפילו ער לעבט אויף די וועלט מיט ארעמקייט אונ מיט יסורים פון דעסטוועגן דארף ער זיין פריילאך אין הארצן ווייל ער הט ביי זיך אזוי אטייערן בריליאנט, ער וועט אריבער גיין אויף די וועלט די עטליכע צענדליג יארן אונ ער וועט קומען צו זיין אייביגן וואוינונג צו עולם הבא וועט ער זעהן וויא רייך ער איז, ווי דר תנא זאגט איין שעה פארגעניגען צו עולם הבא איז טייערער פון אלע פערגעניגונגען פון די וועלט נאוה"תו:

בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ׃ ח וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל־יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ׃ ט וּכְתַבְתָּם עַל־מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ

בְּמִתְבָךְ בְּבֵיתָךְ וּבְמֵהָכָךְ בְּאָרְחָא וּבְמִשְׁכְּבָךְ וּבְמִקִּימָךְ׃ ח וְתִקְטְרִנּוּן לְאָת עַל יְדָךְ וִיהוֹן לִתְפִלִּין בֵּין עֵינָךְ׃ ט וְתִכְתְּבִנּוּן עַל

תו"א בשבתך ברכות יא יז שבת כג: ובלכתך ברכות יא: ובשכבך שם יד: וקשרתם גיטין פה מנחות לב לה לו לז מב ערכין ג: על ידך מנחות לז ערכין יט: לטטפת זבחים לז מנחות לד ערכין ג לו: בין עיניך מנחות לו: וכתבתם ברכות יד טו שבת קג גיטין מה מנחות לג לד לו מב מד: על מזוזות שם לד: ביתך יומא יא מנחות שם חולין קלה:

בעל הטורים

(ז) ובקומך. תגין על הקו"ף לומר כשיעמוד בבוקר יתפלל ק' ברכות ויגלל מ"ח קללות ועוד שתים גם כל חלי וכל מכה: (ח) טטפת. ט' תגין כנגד ט' איברים שבראש: ידך. בגי' גובה היד: (י) סמך והיה כי יביאך לפרשת שמע לומר לך שבזכות תורה תפילין ומזוזה יכנסו לארץ:

רש"י

עשה עיקר ואל תעשה טפל: ובשכבך. (שם) יכול אפי' שכב בחצי היום ת"ל ובקומך יכול אפי' עמד בחצי הלילה ת"ל בשבתך בביתך א ובלכתך בדרך דרך ארץ דברה תורה זמן שכיבה וזמן קימה: (ח) וקשרתם לאות על ידך. אלו תפילין שבזרוע: והיו לטטפת בין עיניך. אלו תפילין שבראש ועל שם מנין פרשיותיהם נקראו ב טטפת טט בכתפי ג שתים פת באפריקי ד שתים: (ט) מזוזות

בית יהודא

עֲשֵׂה עִיקָּר וְאַל תַּעֲשֶׂה טָפֵל) דײַן עִיקָּר בַּשֶׁעפְּטִיגוּנְג אִין דײַן לֶעבֶּן זָאל זײַן תּוֹרָה אוּנ מִצְוֹת פוּן װעגֶן דִי נְשָׁמָה, אוּנ דִי זַאכֶן װָס גֶעהֶערֶן צוּם גוּף, הַאנְדֶל, אַרְבֶּעט, זָאל זײַן אַ לֶעבֶּן זַאךְ, אוּנ נִיט פַארְקֶערְט דֶר עִיקָּר זָאל זײַן הַאנְדֶל מִיט אַרְבֶּעט אוּנ תּוֹרָה מִיט מִצְוֹת אַ לֶעבֶּן זַאךְ: וּבְשָׁכְבְּךָ. זָאגְט רַשִׁ"י (יָכוֹל אֲפִילוּ שָׁכַב בַּחֲצִי הַיּוֹם) אִיךְ װָאלְט מֵיינֶען אֲפִילוּ עֶר הָט זִיךְ גֶעלֵייגְט אִין מִיטֶן טָאג דַארְף עֶר אוֹיךְ לֵייעֶנֶען קְרִיאַת שְׁמַע (תַּלְמוּד לוֹמַר וּבְקוּמֶךָ) שְׁטֵייט אִין פָּסוּק װען דוּא װעסְט אוֹיפְשְׁטֵיין זָאלְסְטוּ לֵייעֶנֶען קְרִיאַת שְׁמַע (יָכוֹל אֲפִילוּ עוֹמֵד בַּחֲצִי הַלַּיְלָה) אִיךְ װָאלְט מֵיינֶען אֲפִילוּ עֶר שְׁטֵייט אוֹיף אִין מִיטֶען נַאכְט זָאל עֶר אוֹיךְ לֵייעֶנֶען קְרִיאַת שְׁמַע (תַּלְמוּד לוֹמַר בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ) שְׁטֵייט אִין פָּסוּק װען דוּ װעסְט זִיצֶען אִין דײַן שְׁטוּבּ (וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ) װען דוּ װעסְט גֵיין אִין װעג װען דוּ װעסְט זִיצֶען אִין שְׁטוּבּ, בַּײ נַאכְט, אוּנ װען דוּ װעסְט גֵיין אִין װעג בַּײא טָאג, װײסֶען מִיר אַז מֶען דַארְף לֵייעֶנֶען קְרִיאַת שְׁמַע בַּײ טָאג אוּנ בַּײ נַאכְט, צוּ װָס דַארְף שְׁטֵיין בְּשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ, װען דוּ װעסְט דִיךְ לֵייגֶן אוּנ װען דוּ װעסְט אוֹיפְשְׁטֵיין (דֶּרֶךְ אֶרֶץ דִּבְּרָה תּוֹרָה) נָאר דִי תּוֹרָה הָאט גֶעלֶערְנְט דֶעם מֶענְטְשׁ דֶרֶךְ אֶרֶץ (זְמַן שְׁכִיבָה וּזְמַן קִימָה) װען אִיז דִי צֵייט צוּ גֵיין שְׁלָאפֶן „בַּײ נַאכְט", װען אִיז דִיא צֵייט צוּם אוֹיפְשְׁטֵיין, אִין דֶר פְרִיה: (ח) וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ. (אֵלּוּ תְּפִלִּין שֶׁבַּזְּרוֹעַ) דָס מֵיינְט מֶען דִי תְּפִלִּין װָס אוֹיף דִיא הַאנְט: וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. (אֵלּוּ תְּפִלִּין שֶׁבָּרֹאשׁ) מֵיינְט מֶען דִי תְּפִלִּין װָאס אוֹיף דֶעם קָאפּ (וְעַל שֵׁם מִנְיַן פָּרְשִׁיּוֹתֵיהֶם נִקְרְאוּ טֹטָפֹת) װעגֶן דֶעם צָאל פוּן דִי פָּרָשׁוֹת װערְט דִי תְּפִלִּין װָס אוֹיף דֶעם קָאפּ גֶערוּפֶען טֹטָפֹת, װײל אִין דִי תְּפִלִּין װָס אוֹיף דֶעם קָאפּ זֶענֶען דָא פִיר פָּרָשׁוֹת, דֶּרִיבֶּר װערְט דִי תְּפִלָּה גֶערוּפֶען טֹטָפֹת (טַט בְּכַתְפִּי שְׁתַּיִם) אִין לַאנְד כַּתְפִּי אוֹיף צְװײ זָאגְט מֶען טַט (פַּת בְּאַפְרִיקִי שְׁתַּיִם) אִין אַפְרִיקִי אוֹיף צְװײ זָאגְט מֶען פַּת, טַט־פַּת, אִיז פִיר: (ט) וּמְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ. זָאגְט רַשִׁ"י (מְזוּזַת כְּתִיב) עֶס שְׁטֵייט

שפתי חכמים

אלא בס ולא בדברים אחרים: א (קל"ט) נ"ל דה"פ דא"ל בשכבך ובקומך דוקא אפי' בחצי היום ובחצי הלילה. מדכתיב בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך אם כן כל היום וכל הלילה יקרא קריאת שמע וא"כ הל"ל ודברת בם יומם ולילה אלא דרך ארץ וכו' ויהיה בשכבך ובקומך פי' על בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ור"ל בשבתך וגומר ואימתי בזמן שכבך ובזמן קומך דהיינו שחרית וערבית: ב ר"ל דדומה כאלו כתיב שני פעמים שנים טט פי' שנים הוא: ג דבכתפי כשרולים לדבר שנים אומרים טט: ד דבאפריקי כשרולין

ליקוטי יקרים

(ט) וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת וגו'. דֶר יְרוּשַׁלְמִי שְׁרֵייבְּט אֲשֶׁר הָט געהײסֶן אַרְטַבָּאן הָט גֶעשִׁיקְט אַמְתָּנָה צוּ רַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא אַ טײעֶרִין בַּרְלַאנְט אוּנ עֶר הָאט גֶעזָאגְט צוּם שָׁלִיחַ עֶר זָאל זָאגֶען צוּ רַבִּי עֶר זָאל אִים שִׁיקֶען צוּרִיק אַמְתָּנָה װָאס זָאל זײַן

פירוש לתורת אלהים

דײַד זָאל נָאר זײַן אִין דִבְרֵי תּוֹרָה בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ בְּשַׁעַת דוּ זִיצְט אִין דײַן שְׁטוּבּ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ אוּנ װען דוּ גֵייסְט אִין װעג וּבְשָׁכְבְּךָ אוּנ אִין דֶר צֵייט פוּן דײַן לֵייגֶן דִיךְ דָס אִיז בַּײ נַאכְט װערְט גֶערוּפֶן דִי צֵייט פוּן לֵייגֶן שְׁלָאפֶן זָאלְסְטוּ לֵייגֶן קְרִיאַת שְׁמַע פוּן מַעֲרִיב וּבְקוּמֶךָ אוּנ אִין דֶער צֵייט פוּן דײַן אוֹיפְשְׁטֵיין אִין דֶר פְרִיא װערְט גֶערוּפֶען דִי צֵייט פוּן אוֹיפְשְׁטֵיין זָאלְסְטוּ לֵייעֶנֶען קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית: (ח) וּקְשַׁרְתָּם אוּנ דוּ זָאלְסְט זֵייא אָן קְנִיפֶּען לְאוֹת פַאר אַ צֵייכֶן עַל יָדֶךָ אוֹיף דײַן הַאנְד דָאס מֵיינְט מֶען דִיא תְּפִלִּין שֶׁל יָד וְהָיוּ אוּנ זֵייא זָאלֶין זײַן לְטוֹטָפוֹת צוּא תְּפִילִּין בֵּין עֵינֶיךָ צְװִישֶׁען דײַנֶע אוֹגֶן דָס מֵיינְט מֶען דִיא תְּפִילִּין שֶׁל רֹאשׁ: (ט) וּכְתַבְתָּם אוּנ דוּ זָאלְסְט שְׁרֵייבֶּן זֵיי עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ אוֹיף דִי בַּײ שְׁטִידְלֶען פוּן

מצות השם

אוֹיף דֶער נַאכְט אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן אוֹיף יֶעדֶער אָרְט אוּנ יֶעדֶער צֵייט:

(תכא תכב) (וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ) דָאס אִיז דִי מִצְוָה אַז אַיין יוּד דַארְף לֵייגֶן תְּפִילִין אַלֶע טָאג אוּנ דָם אָרְט װיא עֶר זָאל לֵייגֶען אִיז אוֹיף דִיא הַאנְד נָאךְ דֶעם עֶלִינְבּוֹיגֶען װי דָאס גְרִיבִּיל אִיז אוּנ אוֹיךְ דִיא תְּפִלִּין אוֹיף דֶעם קָאפּ דָארְטִין װיא דֶר מוֹחַ פוּן דֶעם קִינְד אִיז װײךְ װיא דִיא גְּמָרָא שְׁרֵייבְּט װען עֶס לֵייגְט תְּפִילִין מִיט רֵיינֶע גֶידַאנְקֶען אוּנ דֶער גוּף אִיז רֵיין דֶער אִיז (מַאֲרִיךְ יָמִים) אוּנ אַיין מֶענְטְשׁ טָאר נִיט אוֹיס רֶעדִין װען עֶר לֵייגְט תְּפִילִין אוּנ עֶר טָאר נִיט לַאכֶען אוּנ קֵיין פְרֶעמְדֶע מַחֲשָׁבוֹת הָאבֶּען נָאר עֶר מוּז זִיךְ אָוֶעק קֶערִין פוּן אַלֶע פְרֶעמְדֶע מַחֲשָׁבוֹת עֶר זָאל דַאװֶענֶען בְּכַוָּנָה אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן אוֹיף יֶעדֶער אָרְט אוּנ יֶעדֶער צֵייט בַּײא זְכָרִים:

(תכג) וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. דָס אִיז דִי מִצְוָה אַז מֶען זָאל אָן שְׁלָאגֶען מְזוּזוֹת אוֹיף דִי טִירִין פוּן דִי הײזֶער

וּבִשְׁעָרֶיךָ׃ ס י וְהָיָה כִּי־יְבִיאֲךָ
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק
וּלְיַעֲקֹב לָתֶת לָךְ עָרִים גְּדֹלֹת
וְטֹבֹת אֲשֶׁר לֹא־בָנִיתָ׃ יא וּבָתִּים
מְלֵאִים כָּל־טוּב אֲשֶׁר לֹא־מִלֵּאתָ
וּבֹרֹת חֲצוּבִים אֲשֶׁר לֹא־חָצַבְתָּ
כְּרָמִים וְזֵיתִים אֲשֶׁר לֹא־נָטָעְתָּ
וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ׃ יב הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־
תִּשְׁכַּח אֶת־יְהוָה אֲשֶׁר הוֹצִיאֲךָ
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים׃ יג אֶת־

מְזוּזָן וְתִקְבְּעִנּוּן בְּסִפֵּי
בֵיתָךְ וּבִתְרְעָךְ׃ י וִיהֵי
אֲרֵי יַעֲלִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ
לְאַרְעָא דִּי קַיֵּים לַאֲבָהָתָךְ
לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב
לְמִתַּן לָךְ קִרְוִין רַבְרְבָן
וְטָבָן דִּי לָא בְנֵיתָא׃
יא וּבָתִּין מְלַן כָּל טוּב
דִּי לָא מַלֵּיתָא וְגֻבִּין
פְּסִילָן דִּי לָא פְסַלְתָּא
כַּרְמִין וְזֵיתִין דִּי לָא
נְצַבְתָּא וְתֵיכוּל וְתִשְׂבַּע׃
יב אִסְתַּמַּר לָךְ דִּילְמָא
תִנְשֵׁי יָת דַּחַלְתָּא דַיְיָ
דִּי אַפְּקָךְ מֵאַרְעָא
דְמִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדוּתָא׃
יג יָת יְיָ אֱלָהָךְ תִּדְחַל

תולדות אהרן

ובשעריך יומא שם: ובתים חולין טו: השמר לך סוטה ה:

רש"י

ביתך. מזוזות כתיב שאין צריך אלא אחת: ובשעריך. לרבות שערי חצרות ושערי מדינות ושערי עיירות (יומא יא): (יא) חצובים. לפי שהיו מקום טרשין וסלעים נופל בו לשון חציבה: (יב) מבית עבדים. כתרגומו מבית עבדותא

בית יהודא

מזוזת (שאין צריך אלא אחת) אויף יעדער טיר דארף מען נאר איין מזוזה: ובשעריך. זאגט רש"י (לרבות שערי חצרות שערי מדינות ושערי עירות) די טויערן פון די הויפן, די טויערן פון לענדער, די טויערן פון שטעט, אויף אלע טויערן דארף זיין א מזוזה: (יא) וחצובים. זאגט רש"י (לפי שהיה מקום טרשין וסלעים נופל בו לשון חציבה) ווייל די ערד איז הארט און שטיינערדיג אז מען האט געדארפט מאכן אברונען הט מען געמוזט האקן אין די ערד, דריבער זאגט דר פסוק (בורות חצובים) אויסגעהאקטע ברונעם: (יב) מבית עבדים. זאגט רש"י (כתרגומו) ווי דר תרגום טייטשט (מבית עבדותא) פון קנעכט־שטוב (ממקום שהייתם

שפתי חכמים

לדבר שנים אומרים פת דהיינו ארבע כלומר ארבע פרשיות בכל תפילין ועיין בתוספות סנהדרין ריש פ"ק: ה ר"ל שאין צריך על פתח

פירוש לתורת אלהים

דיין שטוב ובשעריך און ביי איטליכן טויער: (י) והיה און עס וועט זיין אז גאט וועט דיך ברענגען אל הארץ אשר נשבע צו דעם לאנד וואס ער הט געשווארן צו דיינע עלטערן צו אברהם צו יצחק און צו יעקב לתת לך צו געבין צו דיר ערים גדולות גרויסע שטעט וטובות און גוטע אשר לא בנית וואס דו האסט זיי ניט געבויעט: (יא) ובתים און הייזר מלאים כל טוב וואס זענען פול מיט אלעם גוטן אשר וואס דו האסט זיי ניט דר פילט ובורות חצובים און ברונענס אויס געהאקטע אשר וואס דו האסט זיי ניט אויס געהאקט כרמים וזיתים ווייןגערטנער און אייל בירטען וואס דו האסט ניט געפלאנצט ואכלת ושבעת דו וועסט עסן און זאט זיין און מחמת גרוס גוטס וועסטו אפשר פאר געסן אן גאט: (יב) זאג איך דיר השמר לך דו זאלסט דיך היטן פן טאמער וועסטו פר געסן אן גאט אשר הוציאך וואס ער האט אויס גיצויגען דיך מארץ מצרים פון דעם לאנד מצרים מבית עבדים פון דער ארט וואס איר זענט דארטן גיוועזן קנעכט: (יג) את יי אלהיך תירא פר דיין

ליקוטי יקרים

אזוי גוט ווי די מתנה וואס איך שיק דיר, האט רבי אים צוריק געשיקט אמזוזה, אמאהל הט ארטבאן געפרעגט: רבי גייט אין גאס, האט ארטבאן געזאגט צו רבי איך האב דיר געשיקט אמתנה וואס איז ווערט אגרויס פארמעגן, און דו האסט מיר געשיקט אמתנה וואס איז ווערט אגילדין, האט רבי געזאגט צו ארטבאן דו האסט מיר געשיקט אמתנה וואס איך דארף זיא היטען, און איך האב דיר געשיקט אמתנה וואס ניעט דיך היטען, ווייא עס שטייט אין פסוק בשכבך תשמור עליך, ווען דו וועסט ליגען וועט זיא דיך היטען:

מצות השם

און די גמרא שרייבט אז יעדער וואס ער לייגט תפילין אויף דר האנד און אויף דעם קאפ און הט ציצית אין זיינע קליידער און מזוזות אין די טירין וועט ער אזוי גיך ניט זינדיגען וויארום ער הט זיך אלע מאל צוא דער מאנען אן דיא מצות און זייא זענען אים מציל פון עבירות און דיא מצות גייען אן אויף יעדער ארט און יעדער צייט:

יהוה אלהיך תירא ואתו תעבד
ובשמו תשבע: יד לא תלכון אחרי
אלהים אחרים מאלהי העמים
אשר סביבותיכם: טו כי אל קנא
יהוה אלהיך בקרבך פן יחרה אף
יהוה אלהיך בך והשמידך מעל
פני האדמה: ס טז לא תנסו את־

אונקלוס

וקדמוהי תפלח ובשמה
תקים: יד לא תהכון בתר
טעות עממיא מטעות
עממיא די בסחרניכון:
טו ארי אל קנא יי אלהך
שכינתה בינך דילמא
יתקף רגזא דיי אלהך
בך וישיצנך מעל אפי
ארעא: טז לא תנסון קדם

תו"א לא תנסו תענית ט:

בעל הטורים

(יג) תירא. בגימ' תגמידי חכמים:

בית יהודא

שם עבדים) הקב"ה האט אייך ארוסגענומען פון דעם ארט וואס איר זענט דארט געוועזן קנעכט: (יג) ובשמו תשבע. זאגט רש"י (אם יש בך כל המדות הללו שאתה ירא את שמו) אוב דו האסט די אלע מדות, דו האסט מורא פר דעם נאמען פון הקב"ה (ועובד אותו) אונ דו דינסט צו הקב"ה (אז בשמו תשבע) דאמאלס מעגסטו שווערן ביי זיין נאמען (שמתוך שאתה ירא את שמו) ווייל דו האסט מורא פאר זיין נאמען (תהא זהיר בשבועתך) וועסטו זיין געהיט מיט דיין שבועה דו זאלסט ניט פאלש שווערן (ואם לאו לא תשבע) אוב דו ביזט ניט אזו פרום, זאלסטו ניט שווערן ביי דעם נאמען פון הקב"ה: (יד) ומאלהי העמים אשר סביבותיכם. זאגט רש"י (הוא הדין לרחוקים) צו די געטער פון די ווייטע פעלקער

רש"י

ממקום ו שהייתם שם עבדים: (יג) ובשמו תשבע. אם יש בך כל המדות הללו ז שאתה ירא את שמו ועובד אותו אז בשמו תשבע שמתוך שאתה ירא את שמו תהא זהיר בשבועתך ואם לאו לא תשבע: (יד) מאלהי העמים אשר סביבותיכם. הוא הדין לרחוקים אלא לפי שאתה רואה את

שפתי חכמים

אחד שני מזוזות אבל לכל פתח שבבית צריך מזוזה אחת ולא כ"מ דכוונת הכ' היא דפתח שאין לה אלא מזוזה בצד אחד מן הפתח חייב לקבוע מזוזה באותו פתח (מנחות לא): ו פי' מבית עבדים שהייתם שם עבדים לא מבית העבדים כי לא היו עבדים לעבדים: ז פי' לא שהוא מצוה לישבע כמו את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד שכל אחד מהם מצוה בפ"ע אלא אם יש בך כל המדות הללו וכו' ואם.

ליקוטים על התורה

(יג) את ה' אלהיך תירא וגו'. דר מדרש זאגט דער מענטש וואס האט מורא פר הקב"ה אזו ווי אברהם אונ יוסף אונ איוב האבן מורא געהאט, ואותו תעבוד, אונ דר מענטש האט ניט איין אנדער בשעפטיגונג נאר צו דינען הקב"ה, ער דאווינט אונ לערנט טאג אונ נאכט, אונ ער מאכט חתונה זיינע טעכטר צו תלמידי חכמים דער מענטש מעג שווערן ביי דעם נאמען פון הקב"ה, אבער דער מענטש וואס האט ניט דיא דריי זאכען טאר ניט שווערן, די גמרא זאגט טויזענד שטעט זענען חרב געווארען וועגען שבועות, אונ ניט וועגען פאלשע שבועות נאר וועגן אמתה שבועות, זיי האבן געטאהן ווי זיי האבן געשווארן פון דעסטוועגען זענען זייא געשטראפט געווארן, זעהן מיר וויא ווייט יעדער מענטש דארף זיי געהיט ניט צו שווערן, אפילו אויף אמת, עס זענען דא דרייערליי שבועות, איין שבועה אמת צו מאכן זיינע רייד מען זאל אים גלויבען וואס ער זאגט, דאס זאל מע געווס ניט שווערן, אונ אפילו ער האט אדין תורה אונ בית דין גיבע אים א שבועה, אייב עס איז נאר מעגליך צוא בצאהלין אונ ניט שווערן, זאל מען ניט שווערן, אונ אפילו שווערן צו טאהן אמצוה אדער ניט צו טאהן אעבירה זאל מען אויך ניט שווערן, ווייל אז ער וועט שווערן וועט דער יצר הרע זיך נאך מעהר שטארקן ער זאל האבן די עבירה פון אפאלשע שבועה אויך, וויא מיר זעהן דוד המלך ע"ה האט זיך בערימט נשבעתי ואקימה, איך האב געשווארען אונ האב מקיים געווען די שבועה, פארשטייען מיר אז בייא אונז איז דס אשווערע זאך דריבער וואל דעם מענטש וואס שווערט ניט:

פירוש לתורת אלהים

גאט זאלסטו דיך פארכטען ואותו תעבוד אונ איהם זאלסטו דינען אז דו האסט אין דיר די מדות ובשמו תשבע מעגסטו שווערן ביי זיין נאמען ווארום דו וועסט בוודאי דיך היטן דו זאלסט אמת שווערן אבער אז דו האסט אין דיר ניט די מדות טארסטו ניט שווערן בייא גאטס נאמען: (יד) לא תלכון אחרי אלהים אחרים איר זאלט ניט גיין נאך פרעמדע אפגעטער מאלהי העמים פון די געטער פון די פעלקער אשר סביבותיכם וואס זענין ארום אייך: (טו) כי אל קנא יי אלהיך ווארום דיין גאט איז אצארענדיגער גאט בקרבך צווישן דיר דיין גאט וואס רוהט צווישן דיר איז ער זיך נוקם פון דעם יהודי וואס דינט כוכבים ומזלות פן טאמער וועט זיין דר צארן פון גאט אויף דיר והשמידך אונ ער וועט דיך פר טיליגן מעל פון דר ערד: (טז) לא תנסו את יי אלהיכם איר זאלט ניט

מצות השם

(תכד) לא תנסו את ה' אלהיכם. דאס איז דיא מצוה אז איין אמתין נביא טאר מען נ"ט פרובן צו פיל אונ מען טאר ניט פרובען גאט צוא ער וועט מקיים זיין דאס וואס ער האט אונז צו געזאגט דורך זיינע נביאים אונ ווידער טאר איין מענטש ניט זאגען איך וועל טאהן דיא מצוה אונ איך וועל זעהן צוא איך וועל ווערן גיבענטשט צוא איך וועל ניט ווערען געבענטשט טאר מען אזוי ניט. אונ דיא מצוה גייט אן אויף יעדער אדם אונ יעדער צייט:

יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם
בַּמַּסָּה: יז שָׁמוֹר תִּשְׁמְרוּן אֶת־
מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְעֵדֹתָיו
וְחֻקָּיו אֲשֶׁר צִוָּךְ: יח וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר
וְהַטּוֹב בְּעֵינֵי יְהוָה לְמַעַן יִיטַב לָךְ
וּבָאתָ וְיָרַשְׁתָּ אֶת־הָאָרֶץ הַטֹּבָה
אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ:
יט לַהֲדֹף אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ מִפָּנֶיךָ
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: ס כ כִּי־יִשְׁאָלְךָ
בִנְךָ מָחָר לֵאמֹר מָה הָעֵדֹת
וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה

אונקלוס

יְיָ אֱלָהֲכוֹן כְּמָא דִי נַסֵּיתוּן
בְּנִסֵּיתָא: יז מִטַּר תִּטְּרוּן
יָת פִּקּוּדַיָּא דַּיְיָ אֱלָהֲכוֹן
וְסָהֲדְוָתֵהּ וּקְיָמוֹהִי דִּי
פַקְּדָךְ: יח וְתַעְבֵּד דְּכָשַׁר
וּדְתַקַּן קֳדָם יְיָ בְּדִיל
דְּיֵיטַב לָךְ וְתֵיעוּל וְתֵירַת
יָת אַרְעָא טָבְתָא דִּי קַיֵּים
יְיָ לַאֲבָהָתָךְ: יט לְמִתְבַּר
יָת כָּל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ
מִקֳּדָמָךְ כְּמָא דִּי מַלִּיל יְיָ:
כ אֲרֵי יִשְׁאָלִנָּךְ בְּרָךְ מְחַר
לְמֵימַר מָא סָהֲדְוָתָא
וּקְיָמַיָּא וְדִינַיָּא דִּי פַקֵּיד

תולדות אהרן

ועשית הישר מציעא יג קפ:

בעל הטורים

(יט) להדף. חסר וי״ו כי הגרגשי עמד ופנה:

רש״י

סביבותיך תועים אחריהם הוצרך להזהיר עליהם ביותר: (טז) במסה. כשיצאו ממצרים שנסוהו במים שנא' (שמות יז) היש ה' בקרבנו: (יח) הישר והטוב. זו פשרה לפנים משורת הדין: (יט) כאשר דבר. והיכן דבר (שמות כג) והמותי את כל העם וגו': (כ) כי ישאלך בנך מחר. יש

בית יהודא

טאָרט איר אויך ניט דינען (אלא לפי שאתה רואה את סביבותיך תועים אחריהם) נאר ווייל דו זעסט די פעלקער וואס זענען ארום דיר דינען צו די געטער, וועט דיך אויך גלוסטן דינען צו זיי (צריך להזהיר עליהם ביותר) דארף מען וועגן די נאנטע געטער שטארקער אנזאגען: (טז) (במסה). (כשיצאו ממצרים נסוהו במים) ווען די יודין זענען ארויסגעגאנגען פון מצרים האבען זיי געפרובט הקב״ה ביי די וואסר אין רפידים (שנאמר) ווי דער פסוק זאגט יודין האבען געזאגט מיר ווילען פרובען (היש ה' בקרבנו) אויב הקב״ה איז דא ביי אונז: (יח) (הישר והטוב). (זו פשרה לפנים משורת הדין) וואס גלייך און גוט מיינט מען, אויב צוויי מענטשן קומען צום דיין האבען א דין תורה, זאל דער דיין זעהן פארגלייכן צווישן זיי, דהיינו אויב ראובן מאנט ביי שמעון צוואנציג רובל, און שמעון זאגט עס איז ליגען, ער איז ניט שולדיג, זאל דער דיין זיי פארגלייכן, ער זאל זאגען שמעון זאל באצאהלן צעהן רובל, וועט איינער פון זיי טאן מער ווי דער דין איז, ווארום איינער פון זיי ביידע הט שאדען צעהן רובל, אויב עס קומט ראובן צוואנציג רובל, הט ער שאדן צעהן רובל, אויב ראובן קומט גאר ניט הט שמעון שאדן צעהן רובל: (יט) (כאשר דבר). ווי הקב״ה האט גערעדט (והיכן דבר) וואו האט הקב״ה גערעדט (והמותי את כל העם) איך וועל פארטומלען דעם גאנצע פאלק וואס דו וועסט קומען צו זיי: (כ) (כי ישאלך בנך מחר). מען מיינט ניט מחר, מארגען, נאר (יש מחר לאחר זמן) וואס וועט זיין אין א צייט שפעטער

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כ) כי ישאלך בנך מחר. זו שאלת בן חכם מאותן ארבעה בנים הנזכרים בהגדה ואע״פ שהוא אומר אתכם דמשמע כמו לכם ולא לי מ״מ כיון שאמר אשר צוה ה' אלהינו אינו מוציא עצמו מן הכלל כמו רשע שאומר מה העבודה הזאת לכם והאי דקאמר [אתכם] לפי שעדיין לא נולד באותה שעה שהקב״ה צוה אותה מצוה:

שפתי חכמים

לאו לא תשבע וה״ב וי״ו וכשמו נוסף וצריך להוסיף מלת אם קודם לאו

פירוש לתורת אלהים

פרובען גאט אייער גאט כאשר נסיתם אזו ווי איר הט אים געפרובט אין מסה ווען איר זייט ארויס געגאנגען פון מצרים האט איר אים גיפרובט אוב ער וועט אייך קענען געבען וואסער: (יז) שמור תשמרון איר זאלט היטען די מצות פון גאט ועדותיו און זיינע באצייגניש וחוקיו און זיינע געזעץ וואס ער האט געהייסען דיך: יח) ועשית און דו זאלסט טאן הישר והטוב וואס איז רעכט פארטיג און וואס איז וואל געפעלן בעיני יי׳ אין די אויגען פון גאט דאס מיינט מען דו זאלסט טאן לפנים משורת הדין למען פון וועגן ייטב לך עס זאל דיר גוט זיין ובאת און דו זאלסט קומען וירשת און דו זאלסט ירשינען את דם גוטע לאנד אשר וואס גאט הט געשווארען צו דיינע עלטערן ער זאל דאס דיר געבען: (יט) להדוף את כל אויביך צו פר שטוסין אלע דיינע פיינט מפניך פר דיר כאשר אזו ווי גאט הט גערעט: (כ) כי ישאלך בנך מחר ווען דיין זוהן וועט דיך פרעגן מארגען אין אלאנגע צייט ארום לאמר אזוי צו זאגין מה העדות וואס זענען די באצייגניש והחוקים והמשפטים

יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם׃ כא וְאָמַרְתָּ
לְבִנְךָ עֲבָדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה
בְּמִצְרָיִם וַיֹּצִיאֵנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם
בְּיָד חֲזָקָה׃ כב וַיִּתֵּן יְהוָה אוֹתֹת
וּמֹפְתִים גְּדֹלִים וְרָעִים ׀ בְּמִצְרַיִם
בְּפַרְעֹה וּבְכָל־בֵּיתוֹ לְעֵינֵינוּ׃
כג וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן הָבִיא
אֹתָנוּ לָתֶת לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֵינוּ׃ כד וַיְצַוֵּנוּ יְהוָה
לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה
לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְטוֹב
לָנוּ כָּל־הַיָּמִים לְחַיֹּתֵנוּ כְּהַיּוֹם הַזֶּה׃
כה וּצְדָקָה תִּהְיֶה־לָּנוּ כִּי־נִשְׁמֹר
לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת
לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּנוּ׃ ס

יְיָ אֱלָהַנָא יָתְכוֹן׃
כא וְתֵימַר לִבְרָךְ עַבְדִין
הֲוֵינָא לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם
וְאַפְּקָנָא יְיָ מִמִּצְרַיִם
בִּידָא תַקִּיפָא׃ כב וִיהַב
יְיָ אָתִין וּמוֹפְתִין רַבְרְבִין
וּבִישִׁין בְּמִצְרַיִם בְּפַרְעֹה
וּבְכָל אֱנָשׁ בֵּיתֵהּ
לְעֵינָנָא׃ כג וְיָתָנָא אַפֵּק
מִתַּמָּן בְּדִיל לְאַעָלָא
יָתָנָא לְמִתַּן לָנָא יָת אַרְעָא
דִּי קַיֵּים לַאֲבָהָתָנָא׃
כד וּפַקְּדָנָא יְיָ לְמֶעְבַּד
יָת כָּל קְיָמַיָּא הָאִלֵּין
לְמִדְחַל יָת יְיָ אֱלָהַנָא
לְטַב לָנָא כָּל יוֹמַיָּא
לְקַיָּמוּתָנָא כְּיוֹמָא הָדֵין׃
כה וְזָכוּתָא תְּהֵי לָנָא אֲרֵי
נִטַּר לְמֶעְבַּד יָת כָּל
תַּפְקֵדְתָּא הָדָא קֳדָם יְיָ
אֱלָהַנָא כְּמָא דִי פַקְּדָנָא׃

בעל הטורים

(כה) המצוה הזאת לפני ה' אלהינו. מלמד שהמצות באות ומעידות לפני ה' ופ"א דלפני כפולה לומר שנכנסות לפני ולפנים:

ליקוטי יוסף

(כד) ויצונו ה' וגו'. די צוויי פסוקים זענען אתשובה אויף דיא שאלה וואס דער זוהן האט געפרעגט מה העדות והחקים והמשפטים, צו וואס דארף מען אלע דריי ערליי מצות, עדות חקים משפטים די גרעסטע שאלה איז אויף די חקים, וואס מיר פארשטייען זייא גאר ניט, זאגט משה רבינו הקב"ה האט אונז געבאטען דיא חקים, ווייל דיא חקים וועלען אין אונז ברייגען אהייליגקייט מיר זאלען אייביג מורא האבען פר הקב"ה, אונ אז מיר וועלען מורא האבען פר הקב"ה, וועט אונז גוט זיין כל הימים, אלע טעג, צו עולם הזה, לחיותנו כהיום הזה, מיר זאלען לעבען אויף די וועלט וויא מיר לעבען היינט. וצדקה תהיה לנו וגו' לפני ה' אלהינו, אונ אז מיר וועלען היטען צו טאהן אלע מצות, דיא עדות אונ משפטים אויך, אויסער דעם וואס מיר וועלען האבען עולם הזה וועלען מיר האבען אצדקה וואס מיר וועלען האבען עולם הבא אויך, מיר זאלען לעבען לפני ה' אלהינו, אויף עולם הבא פאר הקב"ה, ווייל מיר האבען געטאן כאשר צונו, וויא הקב"ה האט אונז געבאטען, וויא דער מדרש זאגט אויף דיא ווערטער ריח ניחוח, הקב"ה זאגט שאמרתי ונעשה רצוני, איך האב געזאגט אונ עס איז געטאהן געווארען מיין ווילען:

פירוש לתורת אלהים

אונ די גזעץ אונ די דינים אשר וואס אונזער גאט הט געהייסען אייך: (כא) ואמרת לבנך זאלסטו זאגען צו דיין זוהן עבדים מיר זענען געוועזען קנעכט צו פרעה אין מצרים ויוציאנו יי אונ גאט הט אונז אויס געצויגען פון מצרים ביד חזקה מיט אשטארקין כח: (כב) ויתן יי אונ גאט הט געגעבען אותות ומופתים גדולים צייכען אונ גרויסע וואונדער ורעים אונ שלעכטע במצרים אין מצרים בפרעה אין פרעה אונ אין זיין גאנץ הויז געזינד לעינינו פאר אונזערע אויגען: (כג) ואותנו הוציא משם אונ אונז האט ער פון דארטען אויס געצויגען למען פון וועגען צו ברענגען אונז לתת צו געבין אונז דם לאנד אשר וואס ער הט געשוואוירן צו אונזערע עלטערן ער זאל דם אונז געבען: (כד) ויצונו יי אונ גאט האט געבאטען אונז לעשות צו טאן אלע די געזעצן ליראה צו פארכטען פר אונזער גאט לטוב עס זאל אונז גוט זיין אלע טעג לחיותנו צו לאזען לעבען אונז כהיום הזה אזו וויא היינטיגען טאג: (כה) וצדקה תהיה לנו אונ עס. וועט אונז זיין פר אצדקה מיר וועלען דר פר האבען שכר כי אז מיר וועלען היטען צו טאן את אלע דיא מצות

ז שביעי א כִּי יְבִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ וְנָשַׁל גּוֹיִם־רַבִּים ׀ מִפָּנֶיךָ הַחִתִּי וְהַגִּרְגָּשִׁי וְהָאֱמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי שִׁבְעָה גוֹיִם רַבִּים וַעֲצוּמִים מִמֶּךָּ׃ ב וּנְתָנָם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהִכִּיתָם הַחֲרֵם תַּחֲרִים אֹתָם לֹא־תִכְרֹת לָהֶם בְּרִית וְלֹא תְחָנֵּם׃ ג וְלֹא תִתְחַתֵּן בָּם בִּתְּךָ לֹא־תִתֵּן לִבְנוֹ וּבִתּוֹ לֹא־תִקַּח לִבְנֶךָ׃

תר״א ולא תחנם ע״ז כ: ולא תתחתן יבמות עו קידושין סח ע״ז לו:

אונקלוס

א אֲרֵי יָעֵלִנָךְ יְיָ אֱלָהָךְ לְאַרְעָא דִי אַתְּ עָלֵל לְתַמָּן לְמֵירְתַהּ וִיתָרֵךְ עַמְמִין סַגִּיאִין מִן קֳדָמָךְ חִתָּאֵי וְגִרְגָּשָׁאֵי וֶאֱמוֹרָאֵי וּכְנַעֲנָאֵי וּפְרִזָּאֵי וְחִוָּאֵי וִיבוּסָאֵי שִׁבְעָא עַמְמִין סַגִּיאִין וְתַקִּיפִין מִנָּךְ׃ ב וְיִמְסְרִנּוּן יְיָ אֱלָהָךְ קֳדָמָךְ וְתִמְחִנּוּן גַּמָּרָא תְּגַמַּר יָתְהוֹן לָא תִגְזַר לְהוֹן קְיָם וְלָא תְרַחֵם עֲלֵיהוֹן׃ ג וְלָא תִתְחַתַּן בְּהוֹן בְּרַתָּךְ לָא תִתֵּן לִבְרֵהּ וּבְרַתֵּהּ לָא תִסַּב

בעל הטורים

כאשר צונו. כי יביאך. בספר המלות: (א) ונשל. ג׳ דין ואידך ונשל ה׳ אלהיך את הגוים האל מפניך ונשל הברזל מן העץ

רשב״ם

(א) ונשל. והשליך. כל דבר הנעקר ממקום שהוא אדוק וקבוע בו. וכן כי ישל זיתך. ונשל הברזל מן העץ:

רש״י

מחר שהוא אחר זמן: (א) ונשל. לשון השלכה והתזה וכן (דברים יט) ונשל הברזל: (ב) לא תחנם. (ע״ז כב) לא תתן להם חן אסור לו לאדם לומר כמה נאה כותי זה (יבמות י) ד״א לא תתן להם חניה בארץ:

בית יהודא

הייסט אויך מארגן: (א) וְנָשַׁל. (לָשׁוֹן הַשְׁלָכָה וְהַתָּזָה) וְנָשַׁל מיינט מען אוועקוואַרפֿן אָפּהאַקן (וְכֵן) אזו שטייט אין פסוק (וְנָשַׁל הַבַּרְזֶל) דר אייזען וועט אפהאקען אשטיק האלץ: (ב) וְלֹא תְחָנֵּם. מיינט מען (לֹא תִתֵּן לָהֶם חֵן) זאלסט זיי ניט געבן חן (אָסוּר לוֹ לְאָדָם לוֹמַר כַּמָּה נָאֶה כְּנַעֲנִי זֶה) איז דיר טאר ניט זאגן ווי שיין איז דער כנעני (דָּבָר אַחֵר) נאך אפשט איז לא תחנם מיינט מען (לֹא תִתֵּן לָהֶם חֲנָיָה בָּאָרֶץ) זאלסט ניט

שפתי חכמים

פ׳ אלהיך תורת רא״ס: ה לפי טעם זה קשה הל״ל בנו״ן כיון שהוא לי׳ חן אי כמי הל״ל תחונם מלא וי״ו לכן פירש ד״א לא תתן חנם

פירוש לתורת אלהים

לְפָנֵי פאר אונזער גאט כַּאֲשֶׁר צִוָּנוּ אזו ווי ער האט געהייסן אונז: (א) כִּי יְבִיאֲךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ אז גאט דיין גאט וועט דיך ברענגען אֶל הָאָרֶץ צו דעם לאנד אֲשֶׁר וואס דו קומסט אהין ירשנען זיא וְנָשַׁל אונ ער וועט פאר וואַרפן גוים פיל פעלקר פון פר דיר הַחִתִּי דעם חתי וְהַגִּרְגָּשִׁי אונ דעם גרגשי וְהָאֱמוֹרִי אונ דעם אמורי וְהַכְּנַעֲנִי אונ דעם כנעני וְהַפְּרִיזִי אונ דעם פריזי וְהַחִוִּי אונ דעם חוי וְהַיְבוּסִי אונ דעם יבוסי שִׁבְעָה גוֹיִם רַבִּים וַעֲצוּמִים מִמֶּךָּ זיבן פעלקר גרעסערע אונ שטארקערע פון דיר: (ב) וּנְתָנָם אונ גאט וועט זיי געבן פר דיר וְהִכִּיתָם אונ דו וועסט זיי שלאגן הַחֲרֵם פאר וויסטען תַּחֲרִים דו זאלסט פר וויסטן אוֹתָם זייא לֹא תִכְרוֹת דו זאלסט מיט זיי ניט כורת ברית זיין וְלֹא תְחָנֵּם אונ דו זאלסט דיך איבר זיי ניט דר בארמן אדר וְלֹא תְחָנֵּם דו זאלסט זיי ניט געבן קיין רואונג דו זאלסט די זיבן אומות ניט לאזין וואנן אין לאנד: (ג) וְלֹא

מצות השם

(תכה) הַחֲרֵם תַּחֲרִים אוֹתָם. דאס איז דיא מצוה אז די זיבן פעלקער וואס זייא ווערען אן גערופן (כְּנַעֲנִי חִתִּי אֱמוֹרִי פְּרִיזִי חִוִּי יְבוּסִי גִּרְגָּשִׁי) איז מען מחויב אז מען זאל זייא פאר וויסטען אונ די מצוה איז נוהג תמיד:

(תכו) וְלֹא תְחָנֵּם. דאס איז דיא מצוה אז אויף דיא (עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים) זאל מען זיך ניט דער בארעמען היינו אז מען זעהט אים טרענקען זאל מען אים ניט מציל זיין אונ אז ער איז קראנק זאל מען אים ניט היילען אונ מען טאר אים נישט שענקען קיין מתנה אונ דיא מצוה גייט אן אויף יעדער ארט אונ יעדער צייט:

(תכז) וְלֹא תִתְחַתֵּן בָּם. דאס איז די מצוה אז מען טאר זיך ניט משדך זיין מיט קיין גוי אונ דער וואס ער נעמט איין גויע פר איין ווייב דער ווערט פר שניטן פון דר וועלט אזו וויא עס שטייט אין פסוק (כִּי חִלֵּל יְהוּדָה אֶת קֹדֶשׁ ה׳ אֲשֶׁר אָהֵב וּבָעַל בַּת אֵל נֵכָר יַכְרֵת ה׳ לָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂנָּה עֵר וְעוֹנֶה מֵאָהֳלֵי יַעֲקֹב) דס איז טייטש דעם מענטש וואס ער וועט זיך מתחתן זיין מיט איין גוי וועט גאט פר שניידן פון אים די קינדר אונ עס וועט פון אים ניט בלייבען קיין איבער בלייבונג צווישן די חכמים, אונ אונזערע הייליגע חכמים האבן גיאסרת צו עסן ביי איין גוי ווארום דורך דעם קען מען קומן מען זאל זיך מיט זייא מתחתן זיין אונ מען זאל דינען די עבודה זרה אונ דיא מצוה גייט אן אויף יעדער ארט אונ יעדער צייט:

ד כי־יסיר את־בנך מאחרי ועבדו
אלהים אחרים וחרה אף־יהוה
בכם והשמידך מהר׃ ה כי־אם־כה
תעשו להם מזבחתיהם תתצו
ומצבתם תשברו ואשירהם
תגדעון ופסיליהם תשרפון באש׃
ו כי עם קדוש אתה ליהוה אלהיך
בך בחר ׀ יהוה אלהיך להיות לו
לעם סגלה מכל העמים אשר על־
פני האדמה׃ ז לא מרבכם מכל־

אונקלוס

לברך: ד ארי יטעין ית
ברך מבתר פלחני
ויפלחון לטעות עממיא
ויתקף רגזא דיי בכון
וישצך בפריע: ה ארי
אם כדין תעבדון להון
אגוריהון תתרעון
וקמתהון תתברון
ואשריהון תקצצון
וצלמי טעותהון תוקדון
בנורא: ו ארי עם קדיש
את קדם יי אלהך בך
אתרעי יי אלהך למהוי
לה לעם חביב מכל
עממיא די על אפי
ארעא: ז לא מדסגיאין

ת"א כי יסיר את יבמות סג. קדושין סח ע"ז לו: ואשיריהם סוטה ה ע"ז מה מה: לא מרובכם חולין ת ט:

רשב"ם

(ה) כי אם כה תעשו להם. תגדעון. גידוע נופל באילן: (ז) לא מרבכם

בעל הטורים

אלמלא שחטאו ישראל לא היו צריכין לכלי זיין וזהו וגשל גויס וגשל הברזל: (ז) לא

בית יהודא

לאזען וואגען די זיבען פעלקר מיט דיר צוזאמען אין ארץ ישראל: (ד) וכי יסיר את בנך מאחרי. מען מיינט (בנו של כנעני כשישא את בתך) ווען דר זוהן פון א כנעני וועט נעמן דיין טאכטער פר אנווייב אונ זיא וועט פון איהם האבן קינדר ואזוהן) (יסיר את בנך אשר תלד לו בתך מאחרי) וועט דר כנעני ודיין איידים) אפטאן פון מיר דיין זוהן ודיין אייניקול) וואס דיין טאכטער האט צו איהם געבארן (למדנו שבן בתך הבא מן הכנעני קרוי בנך) לערנן מיר פון דעם פסוק דר זוהן וואס דיין טאכטער האט איהם געבארן פון א כנעני ווערט ער גערופן דיין זוהן (אבל בן בנך הבא מן הכנענית) אבער אז דיין זוהן האט חתונה געהאט מיט א כנענית אונ זיא האט געבארן א זוהן פון דיין זוהן (אינו קרוי בנך) ווערט דר אייניקול ניט גערופן דיין זוהן (אלא בנה) נאר ער ווערט גערופען איר זוהן (שהרי לא נאמר על בתו לא תקח כי תסיר את בנך מאחרי) ווארום דער פסוק זאגט ניט דו זאלסט ניט נעמן די טאכטער פון א כנעני ווארום אז זיא וועט האבן פון דיר א זוהן וועט זיא דיין זוהן אפטאן פון מיר, ווייל ער ווערט ניט גערופען דיין זוהן נאר איר זוהן (אלא כי יסיר את בנך) עס שטייט נאר ער וועט אפטאהן דיין זוהן ודיין אייניקול) וואס דיין טאכטער וועט געבארן פון איהם ופון דעם כנעני: (ה) ומזבחותיהם). מיינט מען (של בנין) וואס איז געבאהט פון פיהל שטיינער הייסט מזבח (מצבותם, אבן אחת) מצבה הייסט איין שטיין: ואשיריהם). מיינט מען (אילנות שעובדין אותן) בוימער וואס מען דינט זיי (ופסיליהם) מיינט מען צלמים, בילדער וואס מען דינט צו זייא: (ז) ולא מרובכם). מיינט מען (כפשוטו)

רש"י

(ד) כי יסיר את בנך מאחרי. (קידושין סח) בנו של כותי כשישא את בתך יסיר את בנך אשר תלד לו בתך מאחרי למדנו שבן בתך הבא מן הכותי קרוי בנך אבל בן בנך הבא מן הכותית אינו קרוי בנך אלא בנה שהרי לא נא' על בתו לא תקח כי תסיר את בנך מאחרי אלא כי יסיר את בנך וגו': (ה) מזבחתיהם. של בנין: מצבותם. אבן אחת: ואשירהם. אילנות שעובדין אותן: ופסיליהם. צלמים: (ז) לא מרבכם. כפשוטו. ומדרשו לפי שאין אתם

שפתי חכמים

חנייה כלומר אף אם לא תכרות אתו ברית ותאמר בלבבך יהיה לי למס עובד לכן אמר ולא תתן להם שום חנייה בעולם בארץ. ולטעם אחרון ק' לא הל"ל אלא לא תחנם שהיינו רשאי ליתן לו חנייה וכל שכן שאין להכרית עמו ברית לכן צריך גם לטעם ראשון: ט ר"ל מפ׳

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ז) לא מרבכם. רשב"ם היה מחבר זה הפסוק ופסוק ראשון

פירוש לתורת אלהים

תתחתן אונ דו זאלסט דיך מיט זיי ניט מתחתן זיין בתך דיין טאכטער זאלסטו ניט געבן צו זיין זוהן פר אנווייב ובתו אונ זיין טאכטער זאלסטו ניט נעמן צו דיין זוהן פאר אנווייב: (ד) כי יסיר ווארום ער וועט אפקערין דיין זוהן פון מיר דר זוהן פון דעם עובד כוכבים אז ער וועט נעמן דיין טאכטער פר אנווייב וועט ער מאכן אפקערין דיין זוהן וואס וועט געבוירן ווערן פון דיין טאכטער פון מיר ועבדו אונ זיי וועלן דינן פרעמדי אפ געטער וחרה אונ עס וועט גרימן דר צארין פון גאט והשמידך אונ ער וועט דיך גיך פר טיליגן: (ה) כי אם נייערט דו זאלסט צו זיי אזוי טאן מזבחותיהם זייערע מזבחות זאלט איר צושטוסן ומצבותם אונ זייערע מצבות זאלט איר צוברעכען ואשיריהם אונ זייערע לינדין ביימר וואס זיי דינן צו זיי זאלט איר פר שניידן ופסיליהם אונ זייערע בילדר זאלט איר פר ברענן אין פייער: (ו) כי ווארום דו

העמים חשק יהוה בכם ויבחר
בכם כי־אתם המעט מכל־העמים׃
ח כי מאהבת יהוה אתכם ומשמרו
את־השבעה אשר נשבע
לאבתיכם הוציא יהוה אתכם ביד
חזקה ויפדך מבית עבדים מיד
פרעה מלך־מצרים׃ מפטיר ט וידעת

אונקלוס

אתון מכל עממיא צבי
יי בכון ואתרעי בכון
ארי אתון זערין מכל
עממיא׃ ח ארי מדרחם
יי יתכון ומדנטר ית
קימא דקיים לאבהתכון
אפק יי יתכון בידא
תקיפא ופרקך מבית
עבדותא מידא דפרעה
מלכא דמצרים׃ ט ותדע

בעל הטורים

מרבכם. כתיב חסר לומר מרבבות שבכם שאתם ממעיטים עצמכם: כי אתם המעט. ה' מעט ג"ז משפחות בפרשת פנחס וה' בלוים הרי ס"ה. וכשתצרף עמהם ה' בנות צלפחד יהיו שבעים:

רשב"ם

מכל העמים. אנש"י לב"ב יבינ"ו ויתמה"ו וכי משה רבינו היה סבור שישראל היו טועים בזה הדבר שיהיו מרובים מכל האומות שבעולם שהוצרך לאמר לא מרובכם. ועוד שאמר חשק ה' בכם. וכי בשביל שהם מרובים יאהב ה' אותם. אלא כך פירושו לפי שאמר למעלה ונשל גוים רבים מפניך החתי וגו' שבעה גוים רבים ועצומים ממך ושמא תאמרו אנו מרובים מאותן שבע עממים ובעוצם ידינו נגרש אותם. לא מרובים אתם מכל אותן שבעה עממים. ולא מרובכם חשק ה' בכם לבער אותם אלא אתם המעט מכל אותם עממים. אלא מאהבת ה' אתכם בשביל שבועתו לאבותיכם. ונשל אותם מפניך: (ט) וידעת כי ה' אלהיך הוא וגו'. כלומר ושמא תאמרו הואיל ונשבע לאבותינו לתת לנו את הארץ למה הוצרכנו לשמור מצותיו כי יעשה מה שהבטיח

רש"י

מגדילים עצמכם כשאני משפיע לכם טובה לפיכך חשקתי בכם: כי אתם המעט. הממעטין עצמכם כגון אברהם שאמר (בראשית יח) ואנכי עפר ואפר וכגון משה ואהרן שאמרו (שמות טז) ונחנו מה לא כנבוכדנצר שאמר (ישעיה יד) אדמה לעליון וסנחריב שאמר (שם לו) מי בכל אלהי הארצות וחירם שאמר (יחזקאל כח) אני מושב אלהים ישבתי: כי אתם המעט. הרי כי משמש בלשון דהא: (ח) כי מאהבת ה'. הרי כי משמש בלשון אלא לא מרובכם חשק ה' בכם אלא מאהבת ה' אתכם: ומשמרו את

בית יהודא

ניט ווייל איר זענט פיל (ומדרש) דר מדרש זאגט (לפי שאין אתם מגדילים עצמיכם כשאני משפיע לכם טובה) ווייל איר זענט ניט גרויס ביי זיך ווען הקב"ה גיט צו אייך פיל גוטס (לפיכך חשק בכם) דריבער גלוסט הקב"ה צו אייך: וכי אתם המעטו. מיינט מען (ממעטין עצמכם) איר מאכט אייך קליין (כגון אברהם שאמר ואנכי עפר ואפר) אזו וויא אברהם אפילו הקב"ה הט אים גיבענטשט מיט אלעם גוטן פון דעסטוועגן הט ער גזאגט אויף זיך איך בין ערד אונ אש (וכגון משה ואהרן שאמרו ונחנו מה) אונ אזו וויא משה אונ אהרן זייא האבן גזאגט אויף זיך ווס זענן מיר (לא כנבוכדנצר שאמר אדמה לעליון) ניט וויא נבוכדנצר וואס ער הט גזאגט איך וועל זיין גלייך צום אובערשטין, צוא הקב"ה (וסנחריב שאמר מי בכל אלהי הארצות) ניט ווי סנחריב וואס ער האט גזאגט אזו ווי די גאטר פון אלע לענדר האבן ניט גקענט רעטטין זייערע לענדער פון מיין האנט אזו וועט הקב"ה ניט קענען רעטטין ירושלים פון מיין האנט (וחירם שאמר אני מושב אלהים ישבתי) חירם הט גזאגט איך בין געזעסען אויף מיינע הימלען וויא הקב"ה: וכי אתם המעטו. זאגט רש"י (כי זה משמש בלשון דהא) דער ווארט כי איז טייטש דהא ווארום ודם הייסט ווייל איר זענט ביי אייך קליין: (ח) כי מאהבת ה'ו. זאגט רש"י (הרי כי משמש בלשון אלא) דער ווארט כי איז טייטש אלא, נאר (לא מרובכם חשק ה' בכם) ניט ווייל איר זענט פיל ואגרויסע פאלקן האט הקב"ה געגלוסט אין אייך (אלא מאהבת ה' אתכם) נאר ווייל הקב"ה הט אייך ליב (ומשמרו את השבועה) מיינט מען (מחמת שמרו את השבועה) ווייל ער האט געהיט די שבועה וום ער

דעת זקנים מבעלי התוספות

דוחיה ומפרש הכי לא מרבכם חשק ה' בכם כי אם מאהבת ה' אתכם ומשמרו את השבועה. וא"ת כיון שלא חשק בנו כי אם מכח תוקף השבועה א"כ למה נטרח לקיים מצותיו לכך כתיב וידעת כי ה' אלהיך הוא האלהים וגו' שומר הברית ממתין ברית השבועה והחסד עד שימצא אוהביו ושומרי מצותיו לאלף דור כלומר עד אלף דור הוא ממתין עד שימצא דור כשר שומרי המצות לקבל שכר השבועה אשר נשבע לאבותינו:

שפתי חכמים

דכתיב כי יסיר את בנך דמשמע דנתינת טעם הוא אדלעיל מיניה ואמאי הוא נתינת טעם ואין לומר דנתינת טעם ארישא דקרא דכתיב בתך לא תתן לבנו דא"כ הל"ל כי יסיר את בתך וגו' ואין לומר דקאי

פירוש לתורת אלהים

ביסט אהייליג פאלק ליי אלהיך צו גאט דיין גאט בך אין דיר הט גאט דיין גאט אום דר ווילט להיות צו זיין צו אים אגליבט פאלק מכל העמים פון אלע פעלקר ווס זענן אויף דר ערד: (ז) לא מרובכם ניט מחמת איר זענט מער פון אלע פעלקר חשק האט גאט אין אייך גיגליסט ויבחר אונ האט אין אייך אוים דערווילט כי אתם המעט ווארום איר זענט וויניגער מכל העמים פון אלע פעלקער [עיין רש"י]: (ח) כי מאהבת יי אתכם נייערט ווייל גאט הט אייך ליב ומשמרו אונ ער וויל היטען דיא שבועה אשר נשבע לאבותיכם ווס ער הט גשווארן צו אייערע עלטערן הוציא יי אתכם דרום הט גאט אייך אוס גיצוגין ביד חזקה מיט דר שטארקר האנט ויפדך אונ ער הט אוס גילייזט דיך פון דעם ארט וואס איר זייט דארטין קנעכט גוועזן מיד פרעה מלך מצרים פון דר האנט פון פרעה דר מלך פון מצרים: (ט) וידעת אונ דו זאלסט

כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא הָאֱלֹהִים
הָאֵל הַנֶּאֱמָן שֹׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֶסֶד
לְאֹהֲבָיו וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָו מצותיו קרי
לְאֶלֶף דּוֹר: י וּמְשַׁלֵּם לְשֹׂנְאָיו אֶל־
פָּנָיו לְהַאֲבִידוֹ לֹא יְאַחֵר לְשֹׂנְאוֹ אֶל־
פָּנָיו יְשַׁלֶּם־לוֹ: יא וְשָׁמַרְתָּ אֶת־
הַמִּצְוָה וְאֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־

תו"א ולשומרי סוטה לא: ומשלם עירובין כב: לא יאחר שם:

אונקלוס

אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ הוּא אֱלֹהִים אֱלָהָא מְהֵימְנָא נָטַר קְיָמָא וְחִסְדָּא לְרָחֲמוֹהִי וּלְנָטְרֵי פִקּוֹדוֹהִי לְאַלְפֵי דָרִין: י וּמְשַׁלֵּם לְסָנְאוֹהִי טָבָן דִּי אִנּוּן עָבְדִין קֳדָמוֹהִי בְּחַיֵּיהוֹן לְאוֹבָדֵיהוֹן לָא מְאַחַר עֲבַד טָב לְסָנְאוֹהִי טָבְוָן דִּי אִנּוּן עָבְדִין קֳדָמוֹהִי בְּחַיֵּיהוֹן מְשַׁלֵּם לְהוֹן: יא וְתִטַּר יָת תַּפְקֶדְתָּא וְיָת קְיָמַיָּא וְיָת

רשב"ם

מבל מקום. על זאת אני משיב לכם כי אם לא תשמרו מצותיו לא תירשו את הארץ והוא לא יעבור על שבועתו כי זו היא מדותיו שומר וממתין את הברית והחסד שנשבע לאבות לקיים מה שהבטיחן עד אלף דור לאותו דור שיהיו אוהביו ושומרי מצותיו וזהו שאמר לפנינו ומסיים את דבריו והיה עקב תשמעון וגו' ושמר ה' אלהיך לך את הברית ואת החסד. לך ישמרנה ולא ימתין עד אלף דור: (י) ומשלם לשונאיו אל פניו. גמול חטאתיו אל פניו בחייו לו ולבניו עד דור רביעי זהו לא יאחר או בחייו או עד רבעים. זהו פשוטו וזו היא מדה טובה מרובה ממדת פורעניות שעל החטאים לא יענש מרביעי ואילך אבל גמול החסדים אע"פ שחוטאין מאה דורות צדיק אחד תעמוד צדקתו אף לדור אחרון של אלף דור שימצא תמים: (יא) ושמרת. כמו שפירשתי לך טעמו של דבר: היום לעשותם. באגדת ילמדנו בענין כי מי גוי גדול אמר רבי אושעיא מי כאומה זאת שיודעת אופיא של אלהיה יודעים מה הוא מבקש מהם והם עושים יודעים היאך הוא מחבבם וכו' פי' הערוך אופיא דעתו. תוספ"ת בשוחר טוב פרשת למנצח בנגינות. אמר רבי זעירי אדם יש לו בן בית פעם ראשונה נכנס אצלו ומושיבו על המטה שנייה על הכסא שלישית על ספסל רביעית אומר כמה פלוני דוחק עלי ומטריחני אבל הקב"ה כל ישראל דוחקין אותו בתפלה והוא שומע ושמח לכך נאמר מי כה' אלהינו בכל קראנו אליו. א"ר יצחק בשם ר' יהודה עבודת כוכבים נראית קרובה שנאמר ישאהו על כתף יסבלוהו והיא רחוקה לבסוף אף יצעק אליו ולא יענה. אבל הקב"ה נראה רחוק כמה דאת אמר מן הארץ עד לרקיע חמש מאות שנה וכן בין כל רקיע ורקיע וגו' ואדם נכנס לבית הכנסת ולוחש והקב"ה שומע תפלתו הה"ד בכל קראנו אליו. בילמדנו פרשת אם

בית יהודא

הָט גֶעשְׁווֹארֶן צוּ אֵייעֶרֶע אֶלְטֶערֶן: (ט) [לְאֶלֶף דוֹר]. פְּרֶעגְט רש"י (וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר לַאֲלָפִים) דָארְטֶען זָאגְט דֶער פָּסוּק הקב"ה טוּהְט חֶסֶד צוּ צְוַויי טוֹיזֶענְד דוֹרוֹת אוּנ דָא שְׁטֵייט דֶר חֶסֶד אִיז נָאר צוּ טוֹיזֶענְד דוֹרוֹת. עֶנְפֶּרְט רש"י (כָּאן שֶׁהוּא סָמוּךְ אֵצֶל לְשׁוֹמְרֵי מִצְוֹתָיו הָעוֹשִׂין מִיִּרְאָה הוּא אוֹמֵר לָאֶלֶף) וַוייל דָא שְׁטֵייט לֶעבְּעֶן לְשׁוֹמְרֵי מִצְוֹתָיו. וָוס זֵיי הִיטֶען דִי מִצְוֹת נָאר וַוייל זֵיי הָאבְּעֶן מוֹרָא פַר הקב"ה עֶר זָאל זֵיי נִיט שְׁטְרָאפְעֶן, זֵייעֶר זְכוּת אִיז נָאר בִּיז טוֹיזֶענְד דוֹרוֹת (וּלְהַלָּן שֶׁהוּא סָמוּךְ אֵצֶל לְאֹהֲבָיו) דָארְטֶען שְׁטֵייט לֶעבְּעֶן לְאֹהֲבָיו (הָעוֹשִׂין מֵאַהֲבָה) וָוס זֵיי טוּהֶען מִצְוֹת וַוייל זֵייא הָאבְּעֶן לִיבּ צוּ הקב"ה (שֶׁשְּׂכָרָם יוֹתֵר גָּדוֹל) אִיז זֵייעֶר שָׂכָר גְרֶעסֶער (הוּא אוֹמֵר לַאֲלָפִים) זָאגְט דֶער פָּסוּק זֵייעֶר זְכוּת אִיז בִּיז צְווייא טוֹיזֶענְד דוֹרוֹת: וּאֹהֲבָיו. מֵיינְט מֶען (אֵלּוּ הָעוֹשִׂין מֵאַהֲבָה) דִי וָוס טוּהֶען מִצְוֹת וַוייל זֵיי הָאבְּעֶן לִיבּ הקב"ה: וּלְשׁוֹמְרֵי מִצְוֹתָיו. מֵיינְט מֶען (אֵלּוּ הָעוֹשִׂין מִיִּרְאָה) דִי וָוס טוּהֶען מִצְוֹת וַוייל זֵיי הָאבְּעֶן מוֹרָא הקב"ה זָאל זֵיי נִיט שְׁטְרָאפְעֶן: (י) וּמְשַׁלֵּם לְשׂוֹנְאָיו אֶל פָּנָיו. מֶען מֵיינְט (בְּחַיָּיו מְשַׁלֵּם לוֹ גְּמוּלוֹ הַטּוֹב) וֶוען דֶר רָשָׁע לֶעבְּט בֶּצָאהְלְט אִים הקב"ה זַיין שָׂכָר אוֹיף דִיא וֶועלְט פַאר זַייגֶע מִצְוֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים וָואס עֶר טוּהְט (כְּדֵי לְהַאֲבִידוֹ מִן הָעוֹלָם הַבָּא)

רש"י

השבועה. מחמת שמרו את השבועה: (ט) לאלף דור. ולהלן הוא אומר (דברים ה) לאלפים כאן שהוא סמוך אצל לשומרי מצותיו העושין מיראה הוא אומר לאלף ולהלן שהוא סמוך אצל לאוהביו העושין מאהבה ששכרם יותר גדול הוא אומר לאלפים: לאוהביו. אלו העושין מאהבה: ולשומרי מצותיו. אלו העושין מיראה: (י) ומשלם לשנאיו אל פניו. בחייו משלם לו גמולו הטוב כדי

שפתי חכמים

אסיפא דקרא כדמשמע פשוטו של קרא וכתו לא תקח לבנך ולכך כתיב כי יסיר את בנך זה אינו דהא כתיב כי יסיר ואי קאי אסיפא הל"ל כי תסיר ל' נקבה אלא בנו של כותי וכו' כלומר ויסירנו הכותי מאחרי אבל בן בנך הבא מן הכותית אינו קרוי בנך ומש"ה לא הקפיד' התורה עליו מפני שכבר מוסר הוא: י שהמ"ס הזה אין שימושו במקום מן כמנהגו ברוב המקומות רק הוא מ"ס הסיבה: כ כלומר הע"ן מיראה לאלף דור והעושים מאהבה לאלפים דור ואף על פי דהכא כמי כתיב לאוהביו לפני שומרי מצותיו יש לומר לאוהביו מוסב אדלעיל מגיה השומר הברית והחסד ולשומרי מצותיו קאי אמה דכתיב אחריו וכן לעיל כמי דכתיב לאלפים וכתיב כמי לשומרי מצותיו אף התם י"ל לאוהביו מוסב אדלעיל מגיה דהיינו מה שכתב לפניו לאלפים ולשומרי מצותיו קאי אמה שכתוב אחריו לאלף דור כמו הכא: ל דאם לא כן קם א רישא לסיפא דכרישא מסיים דאף לשונאיו משלם

דעת זקנים מבעלי התוספות

(י) ומשלם לשינאיו אל פניו. כלומר לאותם שהם שונאיו מיד משלם להם גמול מעשה ידיהם ולא יאחר לשונאו לכן ושמרת את החקים וגו' והיה עקב תשמעון כלומר אם תעשו כן ושמרתם ושמר את ה' אלהיך לך מיד את הברית ואת החסד לא ימתין לאלף דור אלא לך ישלם זה הגמול הטוב כי הראשון לשמוע המצות יהיה זריז ונשכר: חסלת פרשת ואתחנן

פירוש לתורת אלהים

(ט) וְוִיסֶען כִּי יְיָ אֱלֹהֶיךָ אַז גָאט דַיין גָאט הוּא הָאֱלֹהִים עֶר אִיז דֶר רֶעכְטֶער גָאט הָאֵל הַנֶּאֱמָן עֶר אִיז אַבֶּגְלֵייבְּטֶער גָאט שׁוֹמֵר הַבְּרִית עֶר הִיט דֶעם בְּרִית אוּנ דֶעם גְנָאד צוּ דִי וָוס הָאבֶּן אִים לִיבּ וּלְשׁוֹמְרֵי מִצְוֹתָיו אוּנ צוּ דִי וָוס הִיטֶן זַייגֶע מִצְוֹת לְאֶלֶף דוֹר בִּיז טוֹזִינְט דוֹרוֹת: (י) וּמְשַׁלֵּם אוּנ עֶר בַּצָאלְט צוּ זַייגֶע פַיינְט פַר זַיין לֶעבֶּן עֶר בַּצָאלְט דֶעם רָשָׁע זַיין שָׂכָר פוּן דִי מִצְוֹת אוֹיף דֶר וֶועלְט לְהַאֲבִידוֹ כְּדֵי עֶר זָאל אִים מַאכֶן פַר לִירִין פוּן עוֹלָם הַבָּא לֹא יְאַחֵר לְשׂוֹנְאוֹ עֶר טוּט נִיט זַאמִין צוּ זַיין פַיינְט זַיין שָׂכָר פוּן דִי גוּטֶע מַעֲשִׂים צוּ בַּצָאלִין אֶל פָּנָיו יְשַׁלֶּם לוֹ פַר זַיין לֶעבֶּן בַּצָאלְט גָאט בָּרוּךְ הוּא אִים: (יא) וְשָׁמַרְתָּ אוּנ דוּ זָאלְסְט

דִּינַיָּא דִּי אֲנָא מְפַקֵּד לָךְ יוֹמָא דֵין לְמֶעְבְּדְהוֹן: פפפ

הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם: פפפ

ק"ח עזיא"ל סימן ומפטירין נחמו נחמו עמי בישעיה סימן מ':

תו"א אנכי מלוך שם ע"ז כד:

רשב"ם

שמר תשמרון. רמ"ח תיבות יש בק"ש שמשמרת רמ"ח איבוים. ועוד בילמדנו ובפסיקתא דשור או כשב משל למלך ששלח פרוזדוגמא שלו למדינה נטלוה ועמדו על רגליהם ופרעו את ראשיהם וקראו אותה באימה ברתת ובזיעה. כך אמר הקב"ה לישראל קריאת שמע פרוזדוגמא שלי. וכן בפסיקתא דבחודש השלישי אל יהיו דברי אגדה של תורה בעיניך כפרוזדוגמא ישנה. פי' הערוך פרוזדוגמא אגרת: (ול"נ שהיא פקודה וצווי בכתב [בעפעהל]:)

רש"י

להאבידו מן העולם הזה: (יא) היום לעשותם. ולמחר לעולם הבא ליטול שכרם: חסלת פרשת ואתחנן

בית יהודא

עֶר זָאל אִים פַארְלִירֶען פוּן דִי וֶועלְט וָוס זַיין נְשָׁמָה וֶועט אַהִין קוּמֶען: (יא) וְהַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם. הַיינְט אוֹיף דִי וֶועלְט דַארְף מֶען טאהְן מִצְוֹת אוּנ מַעֲשִׂים טוֹבִים (וּלְמָחָר לְעוֹלָם הַבָּא לִיטוֹל שְׂכָרָם) אוּנ מָארְגֶן צוּ עוֹלָם הַבָּא וֶועט מֶען נֶעמֶען דֶעם שָׂכָר פוּן דִי מִצְוֹת:

שפתי חכמים

מעולם הטוב ובסיפא כתיב להאבידו: ם פירוש שמלת היום דבוק עם לעשותם לא עם מלוך דלעיל מניה כי לא היה הלווי היום: חסלת פרשת ואתחנן

פירוש לתורת אלהים

הִיטֶן דִי גֶבָּאט וְאֶת אוּנ דִי גֶזֶעץ אוּנ דִי דִינִים אֲשֶׁר וָואס אִיךְ הֵייס דִיר הַיינְט צוּ טָאן זַייא [עיין רפ"ע]:

הפטרת ואתחנן בישעיה סי' מ'

נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי יֹאמַר אֱלֹהֵיכֶם: דַּבְּרוּ עַל־לֵב יְרוּשָׁלִַם וְקִרְאוּ אֵלֶיהָ כִּי מָלְאָה צְבָאָהּ כִּי נִרְצָה עֲוֺנָהּ כִּי לָקְחָה מִיַּד יְהוָה כִּפְלַיִם בְּכָל־חַטֹּאתֶיהָ: קוֹל קוֹרֵא בַּמִּדְבָּר פַּנּוּ דֶּרֶךְ יְהוָה יַשְּׁרוּ בָּעֲרָבָה מְסִלָּה לֵאלֹהֵינוּ: כָּל־גֶּיא יִנָּשֵׂא וְכָל־הַר

פירוש ע"ט

נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי יֹאמַר אֱלֹהֵיכֶם אַייעֶר גָאט טוּט זָאגֶן צוּ דִי נְבִיאִים אִיר נְבִיאִים זַייט מְנַחֵם מַיין פָאלְק יִשְׂרָאֵל דַּבְּרוּ רֶעט אוֹיף דֶעם הַארְצֶן פוּן יְרוּשָׁלַיִם וְקִרְאוּ אוּנ רוּפְט צוּ אִיר כִּי דָם זִיא וֶועט דֶער פִּילְט וֶוערֶן לֶעָתִיד מִיט אַלֶע מֶענְטְשֶׁן וָואס זֶענֶען פַאר טְרִיבֶּן גִיוָוארֶן פוּן אִיר אָדֶער כִּי מָלְאָה צְבָאָהּ מֵיינְט מֶען עֶס אִיז דֶר פִּילְט גְוָוארֶן אִיר צַייט כִּי נִרְצָה עֲוֺנָהּ דֶען עֶס אִיז בַּאוִוילִיגְט גְוָוארֶען אִיר זִינְד הקב"ה הָאט גֶעשֵׁיינְקְט אִיר זִינְד כִּי לָקְחָה מִיַּד יְיָ וַוייל זִיא אִיז גֶשְׁטְרָאפְט גְוָוארֶן פוּן הקב"ה כִּפְלַיִם בְּכָל חַטֹּאתֶיהָ טָאפֶּעל אַקֶעגֶען אַלֶע אִירֶע זִינְד דָאס אִיז גִיוֶוען אִיבֶּער אִירֶע זִינְד אוּנ אִיבֶּער דִיא זִינְד פוּן אִירֶע עֶלְטֶערֶן זָאגְט יְשַׁעְיָהוּ קוֹל אַקוֹל פוּן רוּחַ הַקּוֹדֶשׁ רוּפְט אוֹם אִין דֶר מִדְבָּר אִין דֶעם וֶועג פוּן יְרוּשָׁלַיִם אוּנ זָאגְט פַּנּוּ דֶּרֶךְ יְיָ רָאמְט אוֹיס גָאטְס וֶועג כְּדֵי דִי פַר טְרִיבֶּענֶע יִשְׂרָאֵל זָאלֶן קָאנֶען דָארְטִין אַרוּם אוּם קֶערֶן זִיךְ צוּ יְרוּשָׁלַיִם יַשְּׁרוּ מַאכְט גְלַייךְ אִין דֶעם פְּלַאץ אַיין אַיינְגְטְרֶעטֶענֶעם וֶועג צוּ גָאטְס פָאלְק כָּל גֶּיא יִנָּשֵׂא אִיטְלִיכֶר טָאל וֶועט דֶער הוֹיבֶּן וֶוערֶען וְכָל הַר וְגִבְעָה יִשְׁפָּלוּ אוּנ אַלֶע בֶּערְג אוּנ הֵייךְ

משלי

נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי יֹאמַר אֱלֹהֵיכֶם. דִי הַפְטוֹרָה לֵייעֶנֶן מִיר פוּן חוּרְבַּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּיז הַיינְט, יֶעדֶער יָאר, וֶועלְכֶע שִׂמְחָה הָאבֶּן מִיר מִיט דִי הַפְטוֹרָה. דֶעם תִּשְׁעָה בְּאָב אִיז טַאקִי גֶעוֶוען אַאֵמֶתֶר טְרוֹיעֶר, מֶען הָט גֶעפַאסְט, גֶעגַאנְגֶען בָּארְפִיס, גֶעזֶעסֶן אוֹיף דִי עֶרְד וִוי אֲבֵלִים, גֶעזָאגְט קִינוֹת, גֶעוֵויינְט, אָבֶער דִי טְרֵייסְטוּנְג פוּן דֶעם שַׁבָּת מִיט דִי הַפְטוֹרָה? וָואוּ אִיז דִי נֶחָמָה? מִיר זֶעהְן קֵיין נֶחָמָה, נָאר דֶר עִנְיָן אִיז לְמָשָׁל אֵיינֶר אִיז שְׁטַארְק קְרַאנְק גֶעוֶוען, דָאקְטוֹירֶעם הָאבֶּן גֶעזָאגְט עֶס אִיז קֵיין הָאפֶענוּנְג עֶר זָאל גֶעזוּנְד וֶוערֶן, זַיין וַוייבּ אוּנ קִינְדֶר פָאטֶר אוּנ מוּטֶער אַלֶע הָאבֶּן גֶעוֵויינְט, דֶערְוַוייל אִיז גֶעקוּמֶען אִין שְׁטָאט אַדָאקְטָאר פוּן מֶלֶךְ, הָט מֶען אִים גֶעבֶּעטֶען עֶר זָאל קוּמֶען זֶעהְן דֶעם קְרַאנְקֶען, דֶר דָאקְטָאר אִיז גֶעקוּמֶען אוּנ הָט בֶּעטְרַאכְט דֶעם קְרַאנְקֶען, אוּנ הָט גֶעזָאגְט דֶר קְרַאנְקֶער וֶועט גֶעזוּנְד וֶוערֶן, עֶר אִיז טַאקִי שְׁטַארְק קְרַאנְק נָאר נִיט צוּם שְׁטַארְבֶּן, וִוי לַאנְג עֶס וֶועט זִיךְ צִיהֶען דִי קְרַאנְקְהַייט קֶען אִיךְ נִיט ווִיסֶן, עֶס קֶען זַיין נָאר עֶטְלִיכֶע טֶעג, אוּנ עֶס קֶען זַיין אַחוֹדֶשׁ, אוּנ עֶס קֶען זַיין בִּיז אַיָאר, אָבֶּר שְׁטַארְבֶּן וֶועט עֶר נִיט, עֶר וֶועט גֶעוִויס גֶעזוּנְד וֶוערֶן, אַזוֹי וִוי אִיר וֵוייסְט אִיךְ בִּין דֶר דָאקְטָאר פוּן מֶלֶךְ, אוּנ פַארְשְׁטֵייא גוּט וָוס אַקְרַאנְקְהַייט אִיז, אוּנ אַזוֹי וִוי אִיר זֶעהְט מִיךְ לֶעבֶּעדִיג פַר אַייךְ, אַזוֹי אִיז גֶעוִויס אַז דֶר קְרַאנְקֶער וֶועט גֶעזוּנְד וֶוערֶן, דָס זֶע בַּיי עֶ זֶעהֶן מִיר אִין אוּנְזֶער גָלוּת, דִי פֶעלְקֶער זָאגֶן צוּ אוּנְז עֶס אִיז אוּמְזִיסְט אַייעֶר הָאפֶענוּנְג אִיר וֶועט פוּן גָלוּת נִיט אוֹיסְגֶעלֵייזְט וֶוערֶן אוּנ דֶר בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וֶועט נִיט גֶעבּוֹיט וֶוערֶן, קוּמְט יְשַׁעְיָה דֶר נָבִיא פוּן הקב"ה אוּנ זָאגְט צוּ דִי יוּדֶען אִיר זָאלְט ווִיסֶען אַזוֹי וִוי אִיר הָט אֱמוּנָה אִין מִיר אַז אִיךְ בִּין אַנָבִיא פוּן הקב"ה, זָאלְט אִיר זַיין זִיכֶער אַז הקב"ה הָט מִיךְ גֶעשִׁיקְט אִיךְ זָאל אַייךְ טְרֵייסְטֶען אִיר וֶועט גֶעוִויס אוֹיסְגֶעלֵייזְט וֶוערֶן, אִיךְ קֶען אַייךְ נִיט זָאגֶן אַגֶעוִויסֶע צַייט וֶוען דָס וֶועט זַיין, אָבֶער זַיין וֶועט גֶעוִויס אַייעֶר אוֹיסְלֵייזוּנְג, דָס זָאגְט דֶר פָּסוּק נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי יֹאמַר אֱלֹהֵיכֶם, אַייעֶר גָאט הָט גֶעזָאגְט צוּ מִיר אִיךְ זָאל אַייךְ טְרֵייסְטֶען אַז אִיר וֶועט גֶעוִויס אוֹיסְגֶעלֵייזְט וֶוערֶן:

דַּבְּרוּ עַל לֵב יְרוּשָׁלַיִם וְקִרְאוּ אֵלֶיהָ. אִיר זָאלְט רֵיידֶן אוֹיף דִי הַארְץ פוּן יְרוּשָׁלַיִם, גוּטֶע רֵייד, גוּטֶע טְרֵייסְטוּנְג, אוּנ אִיר זָאלְט רוּפֶן צוּ אִיר, הַגָּאוֹן מלבי"ם זצ"ל פְרֶעגְט עֶס דַארְף שְׁטֵיין אִין פָּסוּק פְרִיעֶר קִרְאוּ אֵלֶיהָ, אִיר זָאלְט

רופען

וְגֶבַע יִשְׁפָּלוּ וְהָיָה הֶעָקֹב לְמִישׁוֹר וְהָרְכָסִים לְבִקְעָה׃ וְנִגְלָה כְּבוֹד יְהוָה וְרָאוּ כָל־
בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי פִּי יְהוָה דִּבֵּר׃ קוֹל אֹמֵר קְרָא וְאָמַר מָה אֶקְרָא כָּל־הַבָּשָׂר חָצִיר
וְכָל־חַסְדּוֹ כְּצִיץ הַשָּׂדֶה׃ יָבֵשׁ חָצִיר נָבֵל צִיץ כִּי רוּחַ יְהוָה נָשְׁבָה בּוֹ אָכֵן חָצִיר
הָעָם׃ יָבֵשׁ חָצִיר נָבֵל צִיץ וּדְבַר אֱלֹהֵינוּ יָקוּם לְעוֹלָם׃ עַל הַר־גָּבֹהַּ עֲלִי־לָךְ
מְבַשֶּׂרֶת צִיּוֹן הָרִימִי בַכֹּחַ קוֹלֵךְ מְבַשֶּׂרֶת יְרוּשָׁלָםִ הָרִימִי אַל־תִּירָאִי אִמְרִי לְעָרֵי

פירוש ע"ט

וועלן גנידרט ווערן והיה אונ דר קרומר וועג וועט זיין צו אגלייכן וועג והרכסים אונ די בערג וואס זענען גאהינט איינר ביי דעם אנדרן וועלין זיין צו איין גלייכן פלאץ ונגלה אונ עס וועט אנטפלעקט ווערן גאטס כבוד וראו אונ אלע מענטשן וועלן זעהן צו זאמן דס גאטס מול הט גרעט די נחמות ווייל זיי זענין מקוים געווארן זאגט ישעיהו קול איין קול פון גאט זאגט צו מיר ישעיה רוף אונ זאג נביאות ואמר אונ איך האב גזאגט צו אים וואס זאל איך רופן הט מיר דס קול געענפערט רוף כל איטליכר מענטש שטארבט אונ ווערט פר שניטן פון דער וועלט גלייך ווי גראז דרום וכל איז גאר זיין חסד וואס ער זאגט צו טאן צו איין מענטש גלייך וויא דם שפראצונג פון דעם פעלד וואס עס ווערט פאר דארט אונ פר שניטן אונ מען קאן זיך ניט סומך זיין אויף אים ווארום ער קען ניט מקיים זיין זיין הבטחה דען עס קאן זיין ער זאל שטארבען יבש דען אזו ווי עס ווערט פר דארט דם גראז אונ עס ווערט פר ווייעלט דאס שפראצונג כי ווייל גאטס ווינט הט גבלאזן אין אים אכן פר וואר אזו איז דם פאלק אוך גלייך וויא גראז דען אז דער מענטש שטארבט ווערט בטל זיין צו זאג וואס ער הט צו גיזאגט צו איינעם יבש אזו וויא עס ווערט פאר דארט דם גראז אונ עס ווערט פר וויעלט דאס שפראצונג אזו אז דער מענטש שטארבט ווערט בטל זיין צו זאג וואס ער הט צו גיזאגט דרום קאן מען זיך אוף אים ניט סומך זיין ווען ער זאגט צו טאן איין חסד ודבר אבר די רייד פון אונזער גאט האט איין קיום אויף אייביג ווארום ער לעבט אייביג אונ ער קען מקיים זיין צו זאג וואס ער זאגט צו דרום על אויף איין הויכן בארג גייא אוף דו אנזאגערין ציון דם מיינט ער די נביאים וואס זענען מבשר בשורות צו ציון הרימי הייב אוף מיט כח דיין קול מבשרת ירושלים דם מיינט ער אוך די נביאים וואס זענען מבשר בשורות צו ירושלים הרימי הייב אוף דיין קול אונ האב קיין מורא ניט ווארום די הבטחה פון דר בשורה איז גיזאגט פון גאט וואס ער לעבט אייביג דרום וועט ער גיוויס מקיים זיין זיין הבטחה אמרי זאג צו די שטעט פון יהודה אייער גאט קומט אן אום צו לייזין אייך אונ דרום זאגט ער דא מבשרת לשון נקבה אונ ווייטר זאגט ער רגלי מבשר לשון זכר דען אז דיא ישראל וועלן פרום זיין וועט די גאולה גישווינד קומן פר דר צייט אזוי ווי איין זכר איז גישווינד אונ ווען זיי וועלן ניט פרום זיין וועט זיא זיך פר זאמן ביז די צייט וועט קומן אונ וועט ניט איילין

משלי יהודא

רופן צו איר, נאכדעם דברו על לב ירושלים, איר זאלט ריידן אויף די הארץ פון ירושלים, פריער דארף מען רופן נאכדעם ריידן, ענטפערט הגאון מלבי"ם ז"ל דר ענין איז למשל מען הט איינעם אריינגעזעצט אין געפיינקענים (תפיסה) אויף צעהן יאר, אונ ער איז געווען אין דעם געפיינקענים די גאנצע צעהן יאהר, ווען עס קומט דר לעצטר טאג שטייט ער אויף פריה, אונ נעמט צוזאמען זיינע אלע זאכן וואס ער הט געהאט אין דר תפיסה, אונ ווארפט אראפ פון זיך זיינע תפיסה קליידר אונ טוט־אן זיינע קליידר, ווען עס קומט די שעה פארין נאכט, ווען דר טאג ענדיגט זיך מעג ער עפענן די טיר אונ ארויסגיין פון תפיסה, ער דארף ניט ווארטן ביז מען וועט אים רופן ער זאל ארויסגיין, ווייל זיין צייט הט זיך גיענדיגט. נאר ווען ער קומט אהיים צו זיין ווייב אונ קינדר אונ אלטערן אונ גוטע פריינד הט ער מיט זיי אקריג פר וואס זיי האבן אים געלאזט זיין אין תפיסה די גאנצע צעהן יאר אונ האבן ניט געזוכט מיטלן אים צו העלפן ער זאל ארויסגיין פון תפיסה פר די צייט. מוזען די פאמיליע זיך פארענטפערן פר אים אונ מיט אים ריידן גוטע רייד אונ אים ווייזען זיי האבן געטאהן וואס זיי האבן נאר געקענט אונ עס הט ניט געהאלפן, עס איז ניט מעגליך געווען אים ארויס צו נעמן פון דר תפיסה פר די צייט, אזוי טרעפט ביי איינעם, זיין דעקרעט איז געווען ער זאל זיין אין תפיסה צעהן יאר, די פאמיליע הט אבער זייער פיל געטאן פון זייטעוועגן, אונ מען הט אים בעפרייט פר די צייט, דר מענטש אין תפיסה הט גאר ניט געוואוסט פון זיין בעפרייהונג, נאר פלוצלונג הט מען גיעפונט די טיר פון זיין תפיסה אונ מען הט אים גערופן ער זאל ארויסגיין פון תפיסה, דעם מענטש הט מען געמוזט רופן ער זאל ארויסגיין פון תפיסה, ווייל ער הט ניט געוואוסט פון זיין בעפרייהונג, אונ אז ער קומט אהיים דאנקט ער זיי פר די טובה וואס זיי האבן אים בעפרייט פר די צייט, זיי דארפען אים ניט טרייסטן, זיי האבן אים גענוג געטרייסט מיט זיין בעפרייהונג פר זיין צייט, דס זעלביגע זאגט דער נביא וועט זיין ביי דעם אויסלייזונג פון די יודן, אויב די יודן וועלן זיין אין גלות ביז צו די צייט וואס הקב"ה הט גוזר געווען, ווען עס וועט קומן דר לעצטר טאג, וועט מען ניט דארפן רופן די יודן זיי זאלן ארויסגיין פון גלות, זיי וועלן אליין ארויסגיין, נאר מען וועט זיי דארפן טרייסטן, פר וואס זיי זענען ניט ארויס־גענומן געווארן פון גלות פר די צייט, אויף דעם זאגט דר נביא דברו על לב ירושלים, איר זאלט ריידן צו ירושלים אזעלכע רייד וואס זאלן בערוהיגן איר הארץ, אבר אז די יודן וועלן ארויסגיין פון גלות פר די צייט, טרייסטען דארף מען זיי ניט, נאר רופן וועט מען זיי דארפען, ווייל זיי

יהודה הנה אלהיכם: הנה אדני יהוה בחזק יבוא וזרעו משלה לו הנה שכרו אתו ופעלתו לפניו: כרעה עדרו ירעה בזרעו יקבץ טלאים ובחיקו ישא עלות ינהל: מי־מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן וכל בשלש עפר הארץ ושקל בפלס הרים וגבעות במאזנים: מי־תכן את־רוח יהוה ואיש עצתו יודיענו: את־מי נועץ ויבינהו וילמדהו בארח משפט וילמדהו דעת ודרך תבונות יודיענו: הן גוים כמר

פירוש ע"ט

צו קומן פר דר צייט אזו ווי איין נקבה איז ניט גישווינד אונ גיאיילט הנה גאט דער האר וועט קומען מיט שטארקייט וזרועו מושלה לו אונ זיין ארעם וועט גיוועלטיגן צו אים הנה זיין גוטר שכר ווס ער וועט געבן צו די צדיקים איז אן גיברייט מיט אים ופעולתו לפניו אונ דר שכר פון דר ארבט ווס ער דארף געבן צו צדיקים נוייל זייא האבען אים גידינט דר שכר איז אן גיברייט פאר אים כרועה אזו ווי דר פאסטך טוט פאשן זיין סטאדע מיט זיין ארעם יקבץ טלאים טוט ער איין זאמלן די שעפעלך ובחיקו ישא אונ אין זיין שוס טוט ער זיי טראגין עלות ינהל די זייגידיגע שאף טוט ער פירן באמלך אזו וועט גאט פירן דיא ישראל אז זייא וועלן זיך אום קערין. זאגט ישעיהו מי ווער הט גימאסטין מיט זיין טריט אדער מיט זיין כלי די וואסערין פר וואר נאר גאט הט עס גיטאן ושמים בזרת תכן אונ די הימלען הט ער גימאסטין מיט אמאס וכל בשליש עפר הארץ אונ הט גימאסטין מיט איין שליש די שטוב פון דער ערד גאט הט דיא וועלט גיטיילט אויף דריי חלקים איין שליש איז מדבר אונ איין שליש איז ישוב אונ איין שליש איז ימים אונ טייכען אדער וכל בשליש מיינט מען ער הט גמאסטן די וועלט מיט איין שפאן דהיינו פון דעם גראבען פינגר ביז אין דעם גרעסטן דם איז דר דריטר. אדער בשליש איז איין נאמן פון איין כלי וישקל אונ ער הט גיוואגן מיט איין וואג די בערג וגבעות אונ די הוכע ערטר הט ער גוואגן מיט די וואג שאלין ער הט גיזעהן וועלכר בארג עס איז שווער הט ער אים ארין גישטעקט אין הארטע ערד אונ די גרינגע בערג הט ער ארין גישטעקט אין וייכע ערד נוא ווען גאט קען מקיים זיין די הבטחות מי ווער האט אן גברייט דעם רוח הקודש אין דעם מויל פון דיא נביאים יי פאר וואר גאט הט אים אן גיברייט דרום איז ראוי מען זאל גלייבען דריגען ואיש אונ זיין עצה מאן דס איז דר צדיק הט גאט זיין רוח הקודש אים מודיע גיוועזין: זאגט ישעיהו את מי מיט וועמן טוט גאט זיך בראטין אזו ווי ער טוט זיך בראטין מיט די נביאי ישראל אזו ווי מיר געפינן ביי אברהם האט גאט גזאגט המכסה זאל איך דען פר הוילין פון אברהם ווס איך וויל טאן צו סדום ויבינהו אדער וועמן האט גאט גימאכט פר שטיין אונ לערנן ער זאל גיין אין דעם וועג פון משפט וילמדהו אונ הט אים געמאכט לערנן ווישען שאפט ודרך אונ הט אים מודיע גיוועזן דעם וועג פון פר שטענדיקייט אזו ווי ער הט גיטאן צו אברהם דם ער הט אים גיגעבן איין הארץ ער זאל אים דר קענען פון זיך זעלבערט אונ זאל פר שטיין אין דר תורה אונ זיינע נירען האבן גיקוועלט חכמה הן די היידן זענן חשוב ביי גאט אזו ווי דר ביטער טראפין ווס טריפט אראפ ווספון אים פוילט דר עמער וכשחק אונ אזו ווי דאס אפרייבונג פון דיא קופערנע וואג שאלען ווס עס ווערט אפגריבן פון שימל הן די זענן גאכט פר גאט אזו ווי דר דינר שטוב ווס ווערט אוועק גיטראגן דורך דעם ווינד אדער אזו איז דר פשט מי תכן ווער הט אן גבריט גאטס רוח ואיש אונ ווער איז גאטס עצה מענטש ער זאל מודיע זיין איין עצה צו גאט הן גוים די היידן זענן דאך גיאכט פר אים אזו ווי דר ביטער טראפין וואס טריפט אראפ פון דעם עמער אונ

משלי יהודא

וועלן דאך ניט וויסען וועלכע צייט זיי זאלן ארויסגיין פון גלות, דריבער זאגט דר נביא וקראו אליה. איר זאלט זיא רופן, אונ דר פסוק ווערט געטיילט אין צוויי טייל, דברו על לב ירושלים, ווען דארף מען ריידן אויף די הארץ פון ירושלים רייד פון טרייסטונג כי מלאה צבאה, אוב זיא הט געווארט ביז איר צייט איז פוהל געווארן, אונ ווען איז וקראו אליה, ווען דארף מען זיא רופען כי נרצה עונה, ווען איר זינד איז בעוויליגט געווארן, אונ הקב"ה הט זיי ארויסגענומען פר די צייט, כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה, נוייל זיא הט גענומן פון הקב"ה טאפיל פר אירע זינד, ווי מיר געפינן יודן האבן געדארפט זיין אין מצרים פיר הונדערט יאר אונ זיי זענן נאר געוועזן דיא העלפט, צוויי הונדערט מיט צעהן יאר, נוייל זיי האבן געארבעט טאפיל, ווס זיי האבן געדארפט ארבעטן אין פיר הונדערט יאר, האבן זיי געארבעט אין צוויי הונדערט מיט צעהן יאר, ביי דעם גלות קען אויך אזו זיין, אויב יודן וועלן ח"ו האבען גרויסע צרות אין גלות ווס איין יאר וועט קענען גערעכענט ווערן פר צוויי יאר, אדער פר מער. וועלן יודן ארויסגיין פון גלות פר זייער צייט: נחמו נחמו עמי, פר ווס שטייט צוויי מאל נחמו, זאגט דר מדרש נחמו החיים, נחמו המתים, איר זאלט טרייסטן די לעבעדיגע זיי וועלן ארויסגיין פון גלות. אונ איר זאלט טרייסטן די טויטע, נוייל ווען משיח וועט קומן וועלן די מתים לעבעדיג ווערן אונ אויפשטיין פון זייערע קברים. נאך אפשט איז נחמו נחמו, איר זאלט טרייסטן די צעהן שבטים, אונ איר זאלט טרייסטן די צוויי שבטים. דר ילקוט שרייבט רבי ברכיה זאגט פון רבי לויס וועגן למשל איינר הט געהאט איין וויינ־גארטן, הט ער געגעבן דעם וויינגארטנער צו אריס וצו

מִדְּלִי וּכְשַׁחַק מֹאזְנַיִם נֶחְשָׁבוּ הֵן אִיִּים כַּדַּק יִטּוֹל: וּלְבָנוֹן אֵין דֵּי בָּעֵר וְחַיָּתוֹ אֵין דֵּי עוֹלָה: כָּל־הַגּוֹיִם כְּאַיִן נֶגְדּוֹ מֵאֶפֶס וָתֹהוּ נֶחְשְׁבוּ־לוֹ: וְאֶל־מִי תְּדַמְּיוּן אֵל וּמַה־דְּמוּת תַּעַרְכוּ־לוֹ: הַפֶּסֶל נָסַךְ חָרָשׁ וְצֹרֵף בַּזָּהָב יְרַקְּעֶנּוּ וּרְתֻקוֹת כֶּסֶף צוֹרֵף: הַמְסֻכָּן תְּרוּמָה עֵץ לֹא־יִרְקַב יִבְחָר חָרָשׁ חָכָם יְבַקֶּשׁ־לוֹ לְהָכִין פֶּסֶל לֹא יִמּוֹט: הֲלוֹא תֵדְעוּ הֲלוֹא תִשְׁמָעוּ הֲלוֹא הֻגַּד מֵרֹאשׁ לָכֶם הֲלוֹא הֲבִינֹתֶם מוֹסְדוֹת הָאָרֶץ: הַיֹּשֵׁב עַל־חוּג הָאָרֶץ וְיֹשְׁבֶיהָ כַּחֲגָבִים הַנּוֹטֶה כַדֹּק שָׁמַיִם וַיִּמְתָּחֵם כָּאֹהֶל לָשָׁבֶת: הַנּוֹתֵן רוֹזְנִים לְאָיִן שֹׁפְטֵי אֶרֶץ כַּתֹּהוּ עָשָׂה: אַף בַּל־נִטָּעוּ אַף בַּל־זֹרָעוּ אַף בַּל־שֹׁרֵשׁ בָּאָרֶץ גִּזְעָם וְגַם־נָשַׁף בָּהֶם וַיִּבָשׁוּ וּסְעָרָה כַּקַּשׁ תִּשָּׂאֵם: וְאֶל־מִי תְדַמְּיוּנִי

פירוש

ווי אזו קענען זיי אים לערנען ולבנון אונ דר וואלד איז ניט גנוג צו ברענגן אויף גאטס מזבח וחיתו אונ דיא חיות פון דעם פעלד זענען ניט גנוג אויף צו צו ברענגן עולות פר אים אדער דס אלין איז ניט גנוג מכפר צו זיין אויף די זינד פון די היידען כל הגוים אלע היידן זענען אזו וויא גישט אקעגין אים מאפס נאך ווייניגר פון ניט אונ לערקייט זענען זיי גיאכט ביי אים: זאגט ישעיהו צו די היידען אין זיין צייט ואל מי אונ צו וועמן טוט איר גלייכן גאט ומה אונ וואס פר אגישטאלט טוט איר אנריכטען צו אים הפסל קענט איר דען גאט גלייכן צו דעם בילד וואס דר מייסטר פון אייזן טוט אים אום גיסן פון אייזן אדער פון קופר וצורף אונ דר גאלדשמיד טוט אים דר נאך בדעקין מיט בלעכן פון גאלד ורתוקות אונ זילבערנע קייטין מאכט דער גאלדשמיד צו אים אונ מען זאל אים טראגין דר מיט. אונ ווען מען וויל מאכען אהילצערנעם בילד טוט מען אזו המסוכן דר וואס איז גוואנט אונ גילערינט צו פר שטיין צו אפ שיידן צווישן דעם האלץ וואס קאן אקיום האבן אונ צווישן אנדרע העלצר וואס ווערן גיך פר פוילט דר מענטש עץ טוט אום דער ווילין אהאלץ וואס ווערט ניט גיך פר פולט חרש אונ אקלוגן מייסטר טוט ער זוכין צו זיך להכין ער

ע"ט

זאל אים אן ברייטען פון דעם האלץ אשטארק בילד דס ער זאל זיך ניט אום גליטשען הלוא דען פאר וואר איר ווייסט דאך וואל אונ איר האט גיהערט פון אנדרע מענטשן הלוא הוגד פר וואר עס איז דאך גיזאגט גיווארען פון לאנג אן צו אייך הלוא פר וואר איר פר שטייט דאך ווער עס האט גיגרונדפעסטיקט די אפ גרונטן פון דר ערד דס איז גאט: היושב דר גאט וואס זיצט אויף דעם צירקל פון דר ערד אונ אירע זיצר זענען גיאכט פר אים אזו ווי די הישעריקן הנוטה דער גאט וואס האט גיגייגט אונ אום גיצויגן דיא הימלן אזו וויא איין פלעווע וימתחם אונ האט זיי פר שפרייט אזו ווי איין גיצעלט מען זאל זיצן אונטער זיי דעם גאט האט איר גידארפט דינען: הנותן דער גאט וואס גיט דיא ראט הארן פון די היידן צו ניט שפטי אונ זייערע שופטים פון דער ערד האט ער גימאכט אזו וויא לערקייט אף בל נטעו אונ זיי זענען אפילו גאר ניט גיפלאנצט גיווארן אף בל אונ גלייך ווי זייא זענען אפילו ניט גזייעט גווארן וואס דס איז נאך ווייניגר פון גיפלאנצט אף בל דס ער טוט אפילו ניט איין ווארצלן אין דר ערד ווייער ווארצל דאס ער זאל ווידר וואקסין וגם אונ אויך ער טוט נאר איין ווייא אין זייא אווינט אונ זייא ווערען פר דארט וסערה

משלי יהודא

אמענטש וואס זאל אכטונג געבן אויף דעם וויינגארטן ווען די וויין איז געווען גוט האט דר בעל הבית געזאגט „ווי גוט איז די וויין פון מיין וויינגארטן", אונ אז די וויין איז געווען שלעכט, האט דר בעל הבית געזאגט ווי שלעכט איז די וויין פון מיין אריס, האט דר אריס געזאגט צום בעל הבית ווען די וויין איז גוט איז די וויין דיינע אונ ווען די וויין איז שלעכט איז די וויין מיינע? די וויין איז אייביג דיינע, ווען זיא איז גוט אדער שלעכט, אין אנהייב ווען הקב"ה האט געזאגט צו משה גיי צו פרעה, האט הקב"ה געזאגט צו אים נעם ארויס „מיין פאלק" פון מצרים, אונ ווען יודין האבן געמאכט דעם עגל, האט הקב"ה געזאגט צו משה „דיין פאלק" האט געזינדיגט, האט משה געזאגט צו הקב"ה, ווען די יודן זענען צדיקים זענען זיי דיין פאלק אונ ווען זיי זינדיגן זענען זיי מיין פאלק, אייביג זענען זיי דיין פאלק, ביז הקב"ה האט זיי צוריק גערופען מיין פאלק, דריבער האט הקב"ה איצט געזאגט דורך דעם נביא ישעיה נחמו נחמו עמי, איר זאלט טרייסטן די יודין איר זאלט זיי זאגן איך האב געזאגט זיי זענען עמי, מיין פאלק, יאמר

אלהיכם, אפילו ווען הקב"ה וועט גערופן ווערן אלהיכם, ער וועט אייך שטראפן מיט מדת הדין, פון רעסטווענג ווערט איר גערופן איר זייט די פאלק פון הקדוש ב"ה: נאך אפשט איז נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם, הקב"ה וועט זאגן צו די נביאים איר זאלט טרייסטן מיין פאלק, וואס זאל זיין די טרייסטונג? ואמר מה אקרא, דר נביא וועט זאגן וואס זאל איך רופן? איך וועל די יודין טרייסטן זיי וועלן אויסגעלייזט ווערן פון גלות, זיי זענען צוויי מאל אויסגעלייזט געווארן פון גלות אונ זיי זענען אדריטן מאל געקומען אין גלות, אונ וואס איז די גאנצע טובה פון דעם אויסגעלייזט ווערען, אז דר מענטש מוז שטארבען אונ ווערט פארוועלקט אונ פארפוילט, האט הקב"ה געענטפערט, ביז איצט זענען די אויסלייזער געווען מענטשן, אזו ווי די מענטשן זענען ניט געווען אויף אייביג איז זייער אויסלייזונג אויך ניט געווען אויף אייביג, אבער איצט וועט זיין די אויסלייזונג דבר אלהינו, דורך די רייד פון הקב"ה יקום לעולם, וועט אלץ שטיין אויף אייביג, די אויסלייזונג וועט זיין אויף אייביג, די יודין וועלן זיין אויף אייביג:

וְאֶל־מִי תְדַמְּיוּנִי וְאֶשְׁוֶה יֹאמַר קָדוֹשׁ: שְׂאוּ־מָרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי־בָרָא אֵלֶּה הַמּוֹצִיא בְמִסְפָּר צְבָאָם לְכֻלָּם בְּשֵׁם יִקְרָא מֵרֹב אוֹנִים וְאַמִּיץ כֹּחַ אִישׁ לֹא נֶעְדָּר:

פירוש ע"ט

אונ דר שטורעם ווינט טוט זייא אוועק טראגען אזו ווי אשטרוי דעם גאט וום טוט דס אלץ האט איר געדארפט דינען ואל מי אונ צו וועמען ווילט איר מיך גלייכען אונ איך זאל גלייך זיין יאמר טוט זאגען דר היילינגר גאט פון די ישראל שאו הייבט אויף צום הימל אייערע אויגן וראו אונ זעהט ווער הט באשאפען דיא אלע חיילות וואס ווערן גיזעהן אויף דעם הימעל אונ ווער איז דער המוציא וואס טוט אוים ציען אלע טאג מיט דער צאל די חיילות פון דעם הימעל לכלם צו איטליכען פון זייא טוט ער רופין מיט אנאמען פאר וואר גאט טוט עס אלץ מרוב פון וועגען דיא פיל קראפט וואס ער האט אונ איז געשטארקט מיט כח ווערט קיינער פון די חיילות ניט גימינערט:

מנין המצות כסדר עקב יש בה ח' מצות ו' עשין וב' לאוין.

[תכח] (לאו רמט) שלא ליהנות מצפוי ותכשיטין שיקשטו בהן לעבודת כוכבים שנא' לא תחמוד כסף וזהב עליהם:
[תכט] (לאו רנ) שלא נדביק ונחבר שום דבר מעבודת כוכבים ומשמשיה ותקרובת שלה וכל מה שיחם עליה כדי ליהנות ממנו שנא' ולא תביא תועבה אל ביתך:
[תל] (עשה קפ) לברך ברכת הלחם אחר אכילת הלחם כדי שביעה שנא' ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך:
[תלא] (עשה קפא) לאהוב את הגרים שנאמר ואהבתם את הגר וגו':
[תלב] (עשה קפב) ליראה תמיד מהאל יתברך ולהתפחד ממנו שהוא משגיח ומעניש לעוברים על רצונו שנא' את ה' אלהיך תירא:
[תלג] (עשה קפג) להתפלל בכל יום שנאמר ואותו תעבוד:
[תלד] (עשה קפד) להתחבר ולהתיחד ולהתמיד עם חכמי התורה האמיתיים שנאמר ובו תדבק:
[תלה] (עשה קפה) להשבע בשמו ית' בעת הצורך לקיים דבר מהדברים או להכחיש שנא' ובשמו תשבע:

דברים ז עקב

אונקלוס

יב וִיהֵי חֲלַף דִּי תְקַבְּלוּן יָת דִּינַיָּא הָאִלֵּין

יב **וְהָיָה | עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן אֵת**

בעל הטורים

(יב) והיה עקב. לעיל מיניה כתיב היום לעשותם וסמיך ליה עקב כלומר היום לעשותם אבל שכרם בעקב פי' בסוף. עק"ב תיבות יש ביו"ד הדברות הראשונות וזהו בשמרם עקב רב אם תשמור עקב תזכה למה רב טובך אשר צפנת. עקב עשה תורתך קבע. עקב ענוה למוד מן העקב הזה שהולך אחר הרגל דרך ענוה ולפיכך אינו נוגף כמו אצבעות הרגלים: המשפטים. פ"א כפולה שיש לפשפש

רשב"ם

(יב) והית עקב. ושמר ה' לך. כי לדור כשר הוא שומר הבטחת חסד אבות ואם לא תשמור המצות לא ישמור לך אלא לדור אחר:

רש"י

(יב) והיה עקב תשמעון. אם המצות קלות שאדם דש א

בית יהודא

(יב) וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן. זאגט רש"י (אם הַמִּצְוֹת קַלּוֹת שֶׁאָדָם דָּשׁ בַּעֲקֵבָיו תִּשְׁמְעוּן) אויב איר וועט הערן אונ איר וועט טאהן) אֲפִילוּ דיא גרינגע מצות וואס מענטשען טרעטען אויף זיי מיט די פיס, וואס זענען גאר ניט געהערבונגט

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יב) והית עקב תשמעון. פירש"י מצות שאדם דש בעקביו כלו' מצות קלות וזהו שאמר דוד למה אירא בימי רע עון עקבי יסובני. אמר דוד ממצות חמורות שבתורה איני ירא שאני קיימתים אבל מצות קלות שאדם דש בעקביו אני מתיירא אולי מפני שהיא קלה בזויתיה ולא חששתי לקיימה ואתה אמרת הוי זהיר במצוה קלה כבמצוה חמורה וכן כתיב אורח חיים פן תפלס נעו מעגלותיה לא תדע כלו' פן תהיה שוקל למצות ששכרן מרובה ותעשה אותם ותניח הקלות לכן הם מטולטלים שבילי התורה ולא תדע מתן שכרן. משל למלך שהיה לו פרדס והכניס שם פועלים לנטעו ולא גילה להם שכר נטיעה ובאי זו נטיעה יתן שכר מרובה שאלו גילה להם היו הכל רצים לנטיעות ששכרן מרובה ונוטעין אותן ונמצאת

שפתי חכמים

א ר"ל מה דכתיב עקב שהוא לשון יען משמע דודאי הוא שישמעו אל המצות כמו באברהם דכתיב עקב אשר שמע בקולי וגו' קאי אדבר שהוא ודאי דשה אברהם שמע בקולו ורצה לשחוט את בנו אם כן כאן נמי משמע שודאי הוא שישמעו והא אמרינן הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ועל זה פירש דלשון עקב היינו המצות הקלות וכו' כלומר שאינם חשובים בעיני אדם לקבל עליהם מתן שכר גדול לכך נקט רש"י נמי אם המצות קלות ר"ל דלאו ודאי הוא ומפני

פירוש לתורת אלהים

(יב) וְהָיָה אונ עס וועט זיין עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן ווייל איר וועט הערן אֵת הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה די דינים וּשְׁמַרְתֶּם

ליקוטים על התורה

(יב) וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן וגו'. אין סוף יענע סדרה איז געשטאנען דו זאלסט היטען די חקים אונ מצות אונ משפטים, היום לעשותם, היינט זיי צו טאהן, זאגט דיא גמרא מען מיינט היינט זאל מען זייא טאהן, אונ מארגען ווען מען וועט זיין געשטארבען, וועלען די נשמות האבן זייער שכר אויף די אנדערע וועלט, ווארום הקב"ה צאהלט ניט שכר פאר מצות אויף דיא וועלט, ווייל הקב"ה איז אייביג אונ זיין תורה אונ מצות זענען אויך אייביגע, דארף זיין דר שכר פאר תורה אונ מצות אויך אייביג, אונ אמענטש לעבט דאך ניט אייביג. דריבער קען מען אים ניט געבען שכר פאר תורה אונ מצות אויף דיא וועלט, נאר פר משפטים דארף מען געבן שכר צוויי מאהל, אויף די וועלט אונ צוא עולם הבא, ווייל דס איז אמצוה וואס געהער צו הקב"ה, ווארום הקב"ה האט געבאטן דיא משפטים. דריבער דארף מען געבען דעם שכר צו עולם הבא, אונ ווייל דיא מצוה ווערט געטאהן צו מענטשן, דיא משפטים מאכן שלום צווישען מענטשען, דריבער דארף מען געבן דעם שכר אויף די וועלט אויך, וויא דער תנא זאגט אלו דברים, דאס זענען דיא זאכען וואס דר מענטש עסט זייערע פירות אויף די וועלט אונ דר קרן ודיא מצוה אין גאנצען בלייבט צו נעמען פאר איר שכר אויף עולם הבא, איינע פון דיא זאכען איז והבאת שלום בין אדם לחברו, צו מאכן שלום צווישען מענטשען, אונ משפטים מאכען

הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה וּשְׁמַרְתֶּם
וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְשָׁמַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לְךָ אֶת־הַבְּרִית וְאֶת־הַחֶסֶד אֲשֶׁר
נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ: יג וַאֲהֵבְךָ וּבֵרַכְךָ
וְהִרְבֶּךָ וּבֵרַךְ פְּרִי־בִטְנְךָ וּפְרִי־
אַדְמָתֶךָ דְּגָנְךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ
שְׁגַר־אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרֹת צֹאנֶךָ עַל

אונקלוס

וְתִטְּרוּן וְתַעְבְּדוּן יָתְהוֹן וְיִטַּר יְיָ אֱלָהָךְ לָךְ יָת קְיָמָא וְיָת חִסְדָּא דִּי קַיֵּים לַאֲבָהָתָךְ: יג וְיִרְחֲמִנָּךְ וִיבָרְכִנָּךְ וְיַסְגִּנָּךְ וִיבָרֵךְ וַלְדָּא דִּמְעָךְ וְאִבָּא דְּאַרְעָךְ עֲבוּרָךְ וַחֲמָרָךְ וּמִשְׁחָךְ בַּקְרֵי תוֹרָיךְ וְעֶדְרֵי עָנָךְ עַל אַרְעָא

תו״א וברך פרי ברכות לה: ועשתרות תולין לה:

בעל הטורים

ולחקור אחר עומק הדין : תשמעון ושמרתם ועשיתם. ג׳ כנגד מקרא משנה תלמוד : ושמר ה׳ אלהיך לך. אם עקב תשמעון ישמור לך הברית שנאמר באברהם עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור וגו׳ : ושמר. בגי׳ לעתיד לבא : (יג) ואהבך. בזכות אברהם שנאמר בו זרע אברהם אוהבי : וברכך. בזכות יצחק שנאמר בו ויברך אלהים את יצחק : והרבך. בזכות יעקב שנא׳ בו פרה

בית יהודא

פר מצות : ושמר ה׳ וגו׳. (ישמור לך הבטחתו) וועט הקב״ה היטען ער זאל דיר געבען וואס ער האט צוגיזאגט פון דייגעמיזוען *) : (יג) ושגר אלפיך. מיינט מען (ולדי בקרך) די קינדער פון דיינע בהמות (שהנקבה משגרת ממעיה) וואס דיא נקבה שיקט זיי ארויס פון אירע גדערים, פון איר בויך : ועשתרות צאנך. זאגט רש״י (מנחם פירש) מנחם טייטשט (אבירי בשן) די שטארקע שעפסן וואס קומען פון ארט בשן, מען מיינט (מבחר הצאן) די בעסטע שעפסען (כמו) וויא עס

רש״י

בעקביו תשמעון: ושמר ה׳ וגו׳. ישמור לך הבטחתו: (יג) שגר אלפיך. ולדי בקרך שהנקבה משגרת ממעיה: ועשתרות צאנך. מנחם פי׳ (תהלים כב) אבירי בשן ד

שפתי חכמים

ופי׳ משפטים פה הן המצות בכלל אף דיני ממונות ביחוד כי לא הוזכרו פה ואיך יאמר האלה לכן החליף המשפטים במצות. רא״ם א״כ דק״ל דהל״ל והיה אם תשמעון את המשפטים כמו״ש בפרשת כי תבא והיה אם שמוע תשמעו והיה אם לא תשמעו אלא להכי כתיב עקב ר״ל המצות הקלות וכו׳ : ב ר״ל מה דכתיב ושמר וגו׳ משמע לשמור השבועה וכו׳ מסיכא תיתי שלא יקיים השבועה לכן פי׳ ישמור הבטחת הברית ופי׳ ישמור במקום ושמר להורות שאין הוי״ו וי״ו החיבור אלא וי״ו ההיפוך שמהפך העבר לעתיד : ג פי׳ נקראו הולדות שגר שלשון מסגרת והבקרים אלפים מל׳ אלופינו מסובלים : ד ר״ל כשן שם מקום

דעת זקנים מבעלי התוספות

מלאכת הפרדס מקצת קיימת ומקצתה בטלה כך המצות אלו גילה הקב״ה שכרן היו מקצתן בטלות ותני ר׳ שמעון בן יוחאי שתי מצות גילה הקב״ה שכרן קלה שבקלות וחמורה שבחמורות שלוח הקן וכבוד אב ואם ושתיהן שכרן שוה אריכות ימים בשתיהן להראות לעולם כי יש מצוה שנראית קלה בעיני אדם ומתן שכרה מרובה וזהו והיה עקב תשמעון שאפי׳ המצות הקלות תשמעון ושמרתם ועשיתם אותם וכן אמר דוד בשמרם עקב רב. וכתיב מה רב טובך אשר צפנת ליראיך. ומיהו יש תמהין וכי יש מצות שאדם דש בעקביו י״ל כגון שלוח הקן דכתיב כי יקרא קן צפור לפניך ודרשינן פרט למזומן נמצא כשהולך דש בעקביו על הקן. אי נמי מצות ציצית שאדם גורר אחריו כמנהג העולם. אמנם שמעתי שכל המגרר ציציותיו עליו הכתוב אומר וטאטאתיה במטאטא השמד אלא משליכן על כתף ונוטלן ביד :

ליקוטים על התורה

שלום צווישען מענטשן, דריבער זאגט די תורה עקב תשמעון את המשפטים האלה, ווייל איר וועט הערן די משפטים, וואס איך האב אייך געגעבן, איר וועט ניט משפטן מיט אנדערע דינים, נאר מיט די דינים וואס איך האב אייך געגעבן, אויסער דעם שכר וואס איר וועט האבן צו עולם הבא, וויא פאר אלע מצות, וועט איר האבען שכר אויף דיא וועלט אויך וברכך והרבך וגו׳ :

והיה עקב וגו׳, צוא פארשטיין דעם ווארט עקב, וויא קומט צוא מצות דער ווארט עקב, עקב איז דאך דערטייטש אחרים ? האט געדארפט שטיין והיה מקץ, אדער והיה מסוף, רש״י טייטשט עקב מיינט מען די מצות וואס דער מענטש טרעט מיט דיא פיס, וועלכע מצוה טרעט דער מענטש מיט דיא פיס ? נאר מיר וויסען עס זענן דא צוויי הונדערט אכט און פערציג מצות, און עס איז דא צווייא הונדערט אכט און פערציג גלידער ביי א מענטש, יעדער מצוה איז געגן א גליד פון מענטש, ביי א מענטש זענן דא טייערע גלידער, וואס אן דיא גלידער איז

פירוש לתורת אלהים

און איר וועט היטן און איר וועט טאן זיי ושמר וועט גאט היטען צו דיר את הברית דעם ברית און דעם גנאד אשר וואס ער הט געשווארן צו דייני עלטערן [ע״ר]: (יג) ואהבך וברכך און ער וועט ליב האבין דיך און וועט בענטשן דיך והרבך און ער וועט מערין דיך און ער וועט בענטשן די פרוכט פון דיין בויך ופרי אדמתך און די פרוכט פון דיין ערד דיין קארן און דיין וויין און דיין איל בירט שגר אלפיך די קינדער

*) הערה מפרשים פרעגין פאר וואס אין סוף פריערדיגע סדרה שטייט מען זאל היטען מצות חקים משפטים, און דא שטייט נאר משפטים אליין, נאר מיר וויסין עס זענען דא צווייערליי מצות, אזעלכע מצות וואס גיהערין נאר צו הקב״ה אליין, און אזעלכע מצות וואס גיהערין צו הקב״ה און צו מענטשין, פאר די מצות וואס גיהערין צו הקב״ה אליין, בעצאהלט הקב״ה דעם שכר בעולם הבא אליין, ווי די גמרא זאגט שכר מצות בהאי עלמא ליכא, הקב״ה צאהלט ניט שכר פאר מצות אויף דיא וועלט, דאס איז נאר פאר די מצות וואס גיהערין צו הקב״ה אליין, אבער פאר די מצות וואס גיהערין צו הקב״ה און צו מענטשין, אזוי ווי ער האט גיטאהן טובות צו מענטשין אויף די וועלט, צאהלט אים הקב״ה שכר אויף די וועלט, און ווייל ער האט געטאהן מיט די מצוה צו הקב״ה אויך אפארגעניגען האט ער שכר צו עולם הבא אויך, ווי הקב״ה האט גיגעבין שכר צו פנחס, אויף דיא וועלט, און צו עולם הבא, ווייל ער האט גיטאהן אטובה די יודין און האט גיטאהן דעם ווילען פון הקב״ה און ווי דער תנא זאגט דאס זענען די זאכין וואס דער מענטש עסט זייערע פירות אויף די וועלט און דער קרן בלייבט גאנץ צו עולם הבא, דריבער אין סוף פריערדיגע סדרה וואס מען שמועסט פון שכר עולם הבא אליין, ווי דער פסוק זאגט היום לעשותם, היינט [בעולם הזה] דארף מען טאהן די מצות, און מארגין [בעולם הבא] וועט מען נעמען שכר פאר די מצות, האט משה רבינו גערעכנט מצות, חקים, משפטים, פאר די דריי נעמט מען שכר בעולם הבא, אבער אין די סדרה שמועסט מען פון שכר עולם הזה, דאס איז נאר פאר משפטים, דאס זענען מצות וואס גיהערין דער עיקר צו מענטשין :

אונקלוס

דִּי קַיֵּים לַאֲבָהָתָךְ
לְמִתַּן לָךְ: יד בְּרִיךְ תְּהֵי
מִכָּל עַמְמַיָּא לָא יְהֵי בָךְ
עֲקַר וַעֲקָרָא וּבִבְעִירָךְ:
טו וְיַעְדֵּי יְיָ מִנָּךְ כָּל מַרְעִין

תו"א לא יהיה. בכורות מד: והסיר ה'. מליעה קז:

הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ
לָתֶת לָךְ: יד בָּרוּךְ תִּהְיֶה מִכָּל־
הָעַמִּים לֹא־יִהְיֶה בְךָ עָקָר וַעֲקָרָה
וּבִבְהֶמְתֶּךָ: טו וְהֵסִיר יְהֹוָה מִמְּךָ

בעל הטורים

ורכה. הפסוק מתחיל בוי"ו ומסיים בכ"ף וכן ויתן לך האלהים מטל השמים הברכות שבירך יצחק ליעקב מתחילין בוי"ו ומסיימין בכ"ף מיהיי לך כל אותן הברכות: (יד) ברוך תהיה מכל העמים. הפסוק מתחיל בב' ומסיים בכ"ף לומר בזכות התורה שיש בה כ"ב אותיות: לא יהיה

רשב"ם

(יד) עקר. מולי קמץ כמו מן חכם יאמר אשה חכמה מן שפל שפלה איננה כן מן עקר עקרה וכן מצאתי בכל ספרי ספרד:

רש"י

מבחר הצאן כמו (ברכות יד) עשתרות קרנים ה' לשון חוזק ואונקלוס תרגם ועדרי ענך (חולין פד) ורבותינו אמרו למה נקרא שמם ו עשתרות שמעשרות את בעליהן: (יד) עקר.

בית יהודא

שטייט אין פסוק עשתרות קרנים (לשון חוזק) שטארקייט (ותרגם אונקלוס ועדרי ענך) דר תרגום אונקלוס טייטשט די סטאדעס שעפסען (ורבותינו אמרו) די רבנן האבן געזאגט (למה נקרא שמם עשתרות) פר וואס רופט מען דיא שעפסען עשתרות (שמעשירות את בעליהן) ווייל זייא מאכען רייך זייערע בעלי בתים: (יד) נעקרן. מיינט מען (שאינו מוליד)

שפתי חכמים

הוא והיו שם אבירי לאן כלומר שהיו בריאים וחזקים לכן קרא הלאן לשון עשתרות שהוא לשון תוקף וחוזק: ה' אע"פ דלא כתיב הכא קרנים כיון שמלינו בקרא דלשון עשתרות חוזק הוא מפרשינן הכי בכל מקום דכתיב עשתרות אע"פ שלא כתיב קרנים: ו' פי' דרבותינו לא

פירוש לתורת אלהים

פון דיינע בהמות אונ דיינע סטאדעס שאף על האדמה אויף דער ערד וואס ער האט געשווארען צו דיינע עלטערן לתת לך צו געבן דיר: (יד) ברוך תהיה מכל העמים געלובט וועסטו דו זיין פון אלע פעלקר לא יהיה בך עס וועט ניט זיין אין דיר עקר אעקר אונ אונ ניט אעקרה ובבהמתך אונ צווישן דיינע בהמות וועט אויך ניט זיין אעקר אונ ניט אעקרה: (טו) והסיר יי' וגו' אונ גאט וועט אפטאן פון דיר אלע קראנקייט וכל אונ אלע שלעכטע ווייטאג וואס זענען געווען אין

ליקוטים על התורה

ער קיין מענטש, דהיינו דער קאפ, דם הארץ, אונ עס זענען דא מיטעלע גלידער אונ עס זענען דא פראסטע גלידער, די פיס, אז יעדער מצוה איז געגען אגליד פון מענטש, זענן דא טייערע מצות וואס זענען געגען קאפ, נעגין הארץ, וואס דיא מצות זענען דאס לעבן פון מענטש, אונ עס זענען דא מצות וואלוועלע וואס זענען געגען די פיס פון מענטש, דריבער זאגט דער פסוק והיה עקב תשמעון, אויב איר וועט הערן אפילו די מצות וואס זענען געגען טריט פון מענטש, זאגט רש"י אפילו די מצות וואס דער מענטש טרעט מיט די טריט, רש"י מיינט ניט ח"ו איוד זאל טרעטן אויף אמצוה, נאר די מצות וואס זענען געגען די טריט וואס דער מענטש טרעט, זיי זענען אויך טייער ביי הקב"ה, פאר די מצות וועט אויך הקב"ה געבן אגרויסן שכר וויא עס שטייט אין דיא פסוקים, וויא דער תנא זאגט אין אבות זאלסט היטען צו טאהן אגרינגע מצוה וויא אשווערע ווייל דוא ווייסט ניט מתן שכרן של מצות, דיא מתנה וואס הקב"ה גיט צוא דעם שכר פון דיא מצות:

(יד) לא יהיה בך עקר ועקרה ובבהמתך. דר מדרש שרייבט רבי יונתן האט אמאהל געריטען אויף אאייזיל אונ איינער האט געפירט דעם אייזיל, אונ זענען ביידע געגאנגן אין וועג, האבן זיי בעגעגנט אכותי, איז דער כותי געגאנגן מיט זיי ביז זיי זענען געקומן צום בארג גריזים, האט דער כותי געזאגט צו רבי יונתן, פאר וואס איז דער בארג גריזים הייליג, האט רבי יונתן געזאגט צום כותי זאג דו פאר וואס איז דער בארג גריזים הייליג, הט דער כותי געזאגט ווייל ווען דער מבול איז געווען איז אויף דעם בארג ניט געווען דער מבול, האט רבי יונתן גזאגט צום כותי פון וואנען ווייסטו אז אויף דעם בארג גריזים איז ניט געווען דער מבול, האט דער כותי געזאגט ווייל עס שטייט אין פסוק לא גושמה ביום זעם, אין ארץ ישראל האט ניט גערעגנט ווען דער מבול איז געווען, הט רבי יונתן געזאגט צום כותי א"ב אין ארץ ישראל איז ניט געווען דער מבול האט דאך הקב"ה געדארפט זאגן צו נח ער זאל גיין אין ארץ ישראל, צו וואס הט הקב"ה געבאטען צוא נח ער זאל מאכען אתבה, האט דער כותי געזאגט הקב"ה האט געוואלט פרובין נח אונ זעהן אויב ער וועט גלויבען די רייד פון הקב"ה וואס ער זאגט עס וועט זיין אמבול אונ ער וועט בויען דיא תבה הונדערט מיט צוואנציג יאהר, אדער ניין, רבי יונתן הט געשוויגען, נאר דער מענטש וואס הט געפירט דעם אייזיל הט געזאגט צו רבי יונתן "רבי" ערלויב מיר צוא זאגן אפאר ווערטער, האט רבי יונתן צו אים געזאגט איך ערלויב דיר, האט ער געזאגט צום כותי זאג מיר דער בארג גריזים איז אונטער דעם הימעל? האט דער כותי געזאגט געווים איז ער אונטער דעם הימעל, וואס דען, איבער דעם הימעל? האט ער געזאגט צום כותי דוא האסט געלערנט דעם פסוק דיא וואסער פון מבול האבן באדעקט אלע הויכע בערג וואס זענען אונטער דעם הימעל אונ פופצעהן איילין טיף וואסער איז געווען איבער דיא העכסטע בערג, איז דאך דער בארג גריזים אויך געווען באדעקט מיט וואסער, נאר גערעגנט האט ניט אין ארץ ישראל, אבער ווען דיא וואסער האט זיך געשטארקט נאך דעם רעגען האבן זייא פארפלייצט ארץ ישראל אויך אונ דיא הויכע בערג אונ דעם בארג גריזים אויך, איז רבי יונתן אראפגעגאנגען פון אייזיל, אונ האט געהייסען דעם מענטש ער זאל רייטען אויף דעם אייזיל, אונ ער האט געריטען פיר תחום שבת ודס איז אכט מיזענד איילין אונ רבי יונתן הט געזאגט דאס האט געמיינט דער פסוק לא יהיה בך עקר ועקרה, עס וועט ניט זיין ביי יודין מענטשן וואס זאלן ניט געבארין חכמה אין דיא תורה ובבהמתך, אפילו דיא מענטשען וואס פירען בהמות וועלן אויך זיין חכמים אין דיא תורה:

(טו) והסיר ה' ממך כל חולי וגו'. עס זענען דא צווייערלייא קראנקייט, אזעלכע קראנקייט וואס דער מענטש קען זיך ניט היטען פון זייא, ווייל זייא קומען גלייך פון הקב"ה, פאר אשטראף אויף זיינע זינד, נאר זיי קומען ווייל דער מענטש

כָּל־חֳלִי וְכָל־מַדְוֵי מִצְרַיִם הָרָעִים אֲשֶׁר יָדַעְתָּ לֹא יְשִׂימָם בָּךְ וּנְתָנָם בְּכָל־שֹׂנְאֶיךָ׃
טז וְאָכַלְתָּ אֶת־כָּל־הָעַמִּים אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ לֹא־תָחוֹס עֵינְךָ עֲלֵיהֶם וְלֹא תַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵיהֶם כִּי־מוֹקֵשׁ הוּא לָךְ׃ ס
יז כִּי תֹאמַר בִּלְבָבְךָ רַבִּים הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִמֶּנִּי אֵיכָה אוּכַל לְהוֹרִישָׁם׃
יח לֹא

וְכָל מַכְתָּשֵׁי מִצְרַיִם בִּישַׁיָּא דִּי יְדַעְתָּ לָא יְשַׁוֵּינוּן בָּךְ וְיִתְּנִנּוּן בְּכָל סָנְאָךְ׃ טז וּתְגַמַּר יָת כָּל עַמְמַיָּא דִּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ לָא תְחוּס עֵינָךְ עֲלֵיהוֹן וְלָא תִפְלַח יָת טַעֲוָתְהוֹן אֲרֵי לְתַקְלָא הוּא לָךְ׃ יז דִּילְמָא תֵימַר בְּלִבָּךְ סַגִּיאִין עַמְמַיָּא הָאִלֵּין מִנִּי אֶכְדֵּין אִכּוּל לְתָרָכוּתְהוֹן׃ יח לָא

תו"א ואכלת את קמה יג: ולא תעבוד בכת קל"ו

בעל הטורים

כך עקר ועקרה . בגימ' בדברי התורה : (טו) כל חלי. עולה ל"ח שיסיר ממך ל"ח קללות: (יח) זכר תזכר . חסר וי"ו לומר

רש"י

שאינו מוליד : (יז) כי תאמר בלבבך . על כרחך לשון דילמא הוא שמא תאמר בלבבך מפני שהם רבים לא אוכל להורישם אל תאמר כן לא תירא מהם ולא יתכן לפרשו בא' משאר לשונות של כי ; שיפול עליו שוב לא תירא

בית יהודא

וָוס עֶר קֶען נִיט גְבארין קִינְדֶער : (יז) וכִּי תֹאמַר בִּלְבָבְךָ וגו'. זָאגְט רַשִׁ"י (עַל כָּרְחֲךָ לְשׁוֹן דִלְמָא הוּא) מִיר מוּזִין זָאגֶען דֶער וָוארְט „כִּי" וָואס דָא שְׁטֵייט אִיז טַייטְשׁ „טָאמֶער" (שֶׁמָּא תֹאמַר בִּלְבָבְךָ מִפְּנֵי שֶׁהֵם רַבִּים לֹא אוּכַל לְהוֹרִישָׁם) טָאמֶער וֶועסְטוּ זָאגֶן אִין דַיין הַארְצֶן וַוייל דִי פֶעלְקֶער זֶענֶן פִיל וֶועל אִיךְ זֵיי נִיט קֶענֶן פַארְטְרַייבֶּען פוּן זֵייעֶר לַאנְד (אַל תֹאמַר כֵּן) זָאלְסְט נִיט זָאגֶן אַזוֹ (לֹא תִירָא מֵהֶם) זָאלְסְט נִיט מוֹרָא הָאבֶּן פַר זֵיי, זָאגְט רַשִׁ"י (וְלֹא יִתָּכֵן לְפָרְשׁוֹ בְּאַחַת מִשְּׁאָר לְשׁוֹנוֹת שֶׁל „כִּי" שֶׁיִּפּוֹל עָלָיו שׁוּב לֹא תִירָא מֵהֶם) מֶען קֶען נִיט טַייטְשֶׁען דֶעם וָוארְט „כִּי" מִיט אֵיינֶע פוּן דִי אַנְדֶערֶע טַייטְשֶׁען וָואס דֶר וָוארְט „כִּי" וֶוערְט גֶעטַייטְשְׁט וְדְהַיְינוּ מֶען זָאל טַייטְשֶׁן כִּי, וָאר, אָדֶער כִּי, אוֹיבּ, אָדֶער כִּי, ווָארוּם; מֶען זָאל נָאכְדֶעם קֶענֶן זָאגֶן זָאלְסְט נִיט מוֹרָא הָאבֶּען פַר זֵיי וּמֶען קֶען נִיט טַייטְשֶׁען כִּי, נָאר, נָאר דוּ זָאלְסְט זָאגֶען אִין הַארְצֶען דִיא פֶעלְקֶער זֶענֶען פִיל, זָאלְסְטוּ נִיט מוֹרָא הָאבֶּן, כִּי, ווָארוּם, ווָארוּם דוּ זָאלְסְט זָאגֶן אִין הַארְצֶן דִי פֶעלְקֶער זֶענֶן פִיל. כִּי, אוֹיבּ, אוֹיבּ דוּ וֶועסְט זָאגֶן אִין הַארְצֶען דִיא פֶעלְקֶער זֶענֶען פִיל, בַּיי דִי אַלֶע דְרַיי טַייטְשֶׁן פוּן וָוארְט כִּי, פַּאסְין נִיט דִי וֶוערְטֶער אִין פָּסוּק, אוּנ עֶס פַּאסְט נִיט וַוייטֶער

שפתי חכמים

נחלקו על פי' של מנחם דהס ג"כ סברו דעשתרות ל' חוזק הוא דאל"כ היו דברי רבותינו סתרי אהדדי דהא בכרעת כי תבא פירש"י עשתרות לאנך כתרגומו ורבותינו אמרו למה נקראו שמם עשתרות שמעשרות את בעליהן ומחזיקין אותם כעשתרות הללו בהם סלעים חוקים שמע מינה דרבותינו ג"כ סברי דעשתרות ל' חוזק היא כמו מנחם אלא בזה פליגי אפירושו של מנחם דמנחם פירש עשתרות על הצאן ורבותינו פירשו על הבעלים וכן פי' הרא"ם לקמן : ז ר"ל דודאי לא תוכל לפרשו בלשון דהא או אלא משום דלשון דהא או אלא אינן

ליקוטים על התורה

אִיז אַלֵיין שׁוּלְדִיג. עֶר הָאט זִיךְ פַארְקִיהְלְט, אָדֶער פוּן אַשְׁטַארְקֶע זוּנ' אִיז עֶר קְרַאנְק גֶעוָוארֶן, פוּן דִי קְרַאנְקְהַייט קֶען דֶר מֶענְטְשׁ זִיךְ הִיטֶען אוּנ עֶר דַארְף זִיךְ הִיטֶען, וִויא דִיא **גמרא** זָאגְט אַלֶץ אִיז אִין דִיא הַאנְט פוּן הקב"ה, אָדֶער עֶר זָאל זִיא בְּרֵיינְגֶען אוֹיף דֶעם מֶענְטְשׁ, אָדֶער עֶר זָאל הִיטֶען פוּן זֵיא דֶעם מֶענְטְשׁ, נָאר דִי קְרַאנְקְהַייט וָואס קוּמְט פוּן קֶעלְט אוּנ הִיץ, דָאס אִיז גֶעגֶעבֶּן צוּא דֶעם מֶענְטְשׁ אִין הַאנְט, דֶער מֶענְטְשׁ אַלֵיין דַארְף זִיךְ הִיטֶען פוּן פַארְקִיהְלוּנְג אוּנ פוּן הִיץ, זָאגְט מֹשֶׁה צוּא דִיא יוּדִין אוֹיבּ אִיר וֶועט זַיין פְרוּם וֶועט הקב"ה אָפְּטָאהְן פוּן אַייךְ כָּל חוֹלִי, אַלֶע קְרַאנְקְהַייט, אֲפִילוּ דִי קְרַאנְקְהַייט וָואס אִיר וֶועט אַלֵיין בְּרֵיינְגֶען אוֹיף אַייךְ פוּן קֶעלְט אָדֶער פוּן הִיץ וֶועט זֵייא אוֹיךְ הקב"ה אָפְּטָאהְן פוּן אַייךְ אוּנ אִיר וֶועט גֶעזוּנְד וֶוערֶן: (יז—יח) כִּי תֹאמַר וגו' לֹא תִירָא וגו' עַד אֲשֶׁר אַתָּה יָרֵא מִפְּנֵיהֶם.

מִיר וֵוייסֶען הקב"ה הֶעלְפְט נָאר דִיא מֶענְטְשֶׁען וָואס דֶערְמֶענֶען זִיךְ פַאר גָאר נִיט, אוּנ וֵוייסֶען אַז זֵיי קֶענֶען זִיךְ גָאר נִיט הֶעלְפֶן, זֵייעֶר הִילְף קֶען נָאר קוּמֶען פוּן הקב"ה אַלֵיין, וִויא דֶר נָבִיא יִרְמְיָה הָאט גֶעזָאגְט בָּרוּךְ הַגֶּבֶר, וֶוען אִיז אַמֶענְטְשׁ גֶעבֶּענְטְשְׁט? אֲשֶׁר יִבְטַח בַּה', אוֹיבּ עֶר וֶועט זִיךְ פַארְזִיכֶערְן נָאר אוֹיף הקב"ה, אָרוּר הַגֶּבֶר, וֶוען אִיז אַמֶענְטְשׁ גֶעפְלוּכְט? אֲשֶׁר יִבְטַח בָּאָדָם, אוֹיבּ עֶר וֶועט זִיךְ פַארְזִיכֶערְן אוֹיף אַמֶענְטְשׁ. נָאךְ זָאגְט דֶער פָּסוּק שֶׁקֶר הַסּוּס לִתְשׁוּעָה, דִיא הִילְף וָואס דֶער מֶלֶךְ פַארְזִיכֶערְט זִיךְ אוֹיף זַיינֶע פִיל פֶערְד, דָאס אִיז פַאלְשׁ.

פירוש לתורת אלהים

דִי מִצְרַיִם אֲשֶׁר יָדַעְתָּ וָוס דוּ וֵוייסְט ווֹאל לֹא יְשִׂימָם וֶועט עֶר זֵיי נִיט טָאן צְוִוישֶׁן דִיר וּנְתָנָם בְּכָל שֹׂנְאֶיךָ אוּנ עֶר וֶועט גֶעבֶּען זֵייא אִין דַיינֶע אַלֶע פַיינְד: (טז) וְאָכַלְתָּ אוּנ דוּ וֶועסְט פַארְלֶענְדֶען אַלֶע כְּנַעֲנִים אֲשֶׁר וָוס גָאט דַיין גָאט וֶועט דִיר גֶעבֶּען לֹא תָחוֹס עֵינְךָ עֶס זָאל זִיךְ נִיט דֶר בַּארְמִין דַיין אוּנ אִיבֶּער זֵייא וְלֹא תַעֲבֹד אֶת אֱלֹהֵיהֶם אוּנ דוּ זָאלְסְט נִיט דִינֶען זֵייעֶרֶע עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים כִּי מוֹקֵשׁ הוּא לָךְ ווָארוּם עֶר וֶועט צוּ דִיר זַיין אַשְׁטְרוֹכְלוּנְג: (יז) כִּי תֹאמַר בִּלְבָבְךָ אוּנ טָאמֶר וֶועסְטוּ וֶועלֶן טְרַאכְטֶן אִין דַיין הַארְצֶען רַבִּים דִיא כְּנַעֲנִים זֶענֶען מֶער אֵיידֶר אִיךְ אֵיכָה אוּכַל לְהוֹרִישָׁם וִוי אַזוֹ וֶועל אִיךְ קֶענֶען פַר טְרַייבֶּען זֵיי: (יח) זָאג אִיךְ דִיר לֹא תִירָא מֵהֶם דוּ זָאלְסְט דִיךְ פַר זֵיי נִיט פַארְכְטֶען

תִּירָא מֵהֶם זָכֹר תִּזְכֹּר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפַרְעֹה וּלְכָל־מִצְרָיִם:
יט הַמַּסֹּת הַגְּדֹלֹת אֲשֶׁר־רָאוּ עֵינֶיךָ וְהָאֹתֹת וְהַמֹּפְתִים וְהַיָּד הַחֲזָקָה וְהַזְּרֹעַ הַנְּטוּיָה אֲשֶׁר הוֹצִאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כֵּן־יַעֲשֶׂה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְכָל־הָעַמִּים אֲשֶׁר־אַתָּה יָרֵא מִפְּנֵיהֶם:
כ וְגַם אֶת־הַצִּרְעָה

תדחל מנהון מדכר תדכר ית די עבד יי אלהך לפרעה ולכל מצרים:
יט נסין רברבין די חזאה עינך ואתיא ומופתיא וידא תקיפתא ודרעא מרממא די אפקך יי אלהך כן יעבד יי אלהך לכל עממיא די את דחיל מקדמיהון:
כ ואף ית ערעיתא יגרי

בעל הטורים

תזכור מה שעשה לשם מאות רכב בחור: (יט) המסות הגדולות. כל האלפא ביתא בזה הפסוק חוץ מנו"ן רמז כי עוד יעשה פעם שנית נפלאות כימי צאתך מארץ מצרים: (כ) את הצרעה. בגימ' שתים היו:

רש"י

מהם: (יט) המסות. נסיונות: והאותות. כגון (שמות ד) ויהי לנחש (שם) והיו לדם ביבשת: והמופתים. המכות המופלאות: והיד החזקה. זה הדבר: והזרוע הנטויה. זו החרב של מכת בכורות: (כ) הצרעה.

בית יהודא

די ווערטער לא תירא מהם, זאלסט ניט מורא האבן פאר זיי. עס זעהט אויס אז דו ווערסט ניט אזו זאגן דארפסטו מורא האבן פאר זיי, פאר וואס?! נאר דו ווערסט זאגן רבים הגוים האלה ממני וגו' זאלסט ניט מורא האבן, אונ אז דו ווערסט ניט זאגן זאלסטו מורא האבן, פאר וואס? אויב דו ווערסט ניט זאגן זאלסטו מורא האבן, פאר וואס? ווארום זאגן רבים הגוים וגו' זאלסטו ניט מורא האבען אונ אויב דו ווערסט ניט זאגן זאלסטו מורא האבען אונ אויב דוא ווערסט ניט זאגען זאלסטו מורא האבן, פאר וואס? דריבער מוז מען זאגן וויא רש"י טייטשט "כי" טאמער, טאמער ווערסטו זאגן די פעלקער זענן פיל וויא אזו וועל איך זיי קענען פארטרייבען פון לאנד? זאלסטו ניט מורא האבן פאר זיי ווארום הקב"ה וועט זייא פארטרייבען פאר דיר: (יט) והמסות. מיינט מען (נסיונות) דיא פרובונג: והאותות. די צייכונס (כגון ויהי לנחש) פון שטעקן איז געווארן א שלאנג (והיו לדם ביבשת) פון וואסער איז געווארן בלוט אויף די ערד: והמופתים. מיינט מען (המכות המופלאות) דיא וואנדערליכע מכות: והיד החזקה. (זה הדבר) יד החזקה מיינט מען דעם פעסט די מגפה וואס איז געווען אין מצרים אויף די בהמות: והזרוע הנטויה. (זה החרב של מכות בכורות) זרוע הנטויה מיינט מען דעם שווערד וואס מיט אים האט הקב"ה געהרגעט דיא בכורים אין מצרים: (כ) והצרעה. זאגט רש"י (מין שרץ העוף) דאס איז א מין שרץ וואס קען פליהען (שהיתה זורקת

שפתי חכמים

מופלים על תחלת הענין ולא לי אי דהוה לי אם משום שאין שייך לו' א"ת כך אל תאמר כך שאם מוכרח לומר כך א"כ אין שייך לו' אל תאמר כך ועוד דמשמע מייכה א"ת בלבבך וגו' לא תירא מהם הא אם לא תאמר תירא מהם ואין זה נכון. כן כ' רש"י בשילהי גיטין דף ל': ח דכתיב הנה יד ה' הויה במקנך וגו': ט כדכתיב וחרבו שלופה בידו נטויה על ירושלים י"מ כמשמעו החרב שהכה הקב"ה בו הבכורים וי"מ (בכל בו

פירוש לתורת אלהים

זכור גדענק תזכור דו זאלסט גדענקן את אשר עשה וואס גאט דיין גאט הט גיטאן לפרעה צו פרעה אונ צו אלע מצרים: (יט) המסות הגדולות די גרויסע פרובן אשר ראו עיניך וואס דייגע אויגן האבן געזעהן והאותות אונ די צייכן והמופתים אונ דיא וואונדער והיד החזקה אונ די שטארקע האנד והזרוע הנטויה אונ דיא אויסגעשטרעקטע ארעם וואס גאט דיין גאט הט אויס גיצויגען דיך כן אזו וועט גאט דיין גאט טאן לכל העמים צו אלע כנענים וואס דו האסט מורא פר זיי: (כ) וגם את הצרעה אונ אוך די בינען ישלח וועט דיין

ליקוטים על התורה

עין ה' אל יראיו, הקב"ה קוקט נאר אויף דיא מענטשן וואס האבן מורא נאר פר אים, למיחלים לחסדו, די מענטשן וואס האפען נאר צו זיין חסד, די מענטשן רעטעט הקב"ה פון טויט אונ פון אלע אומגליקען, דריבער ווען יודין וועלן דארפען גיין צו די מלחמה מיט די כנענים, אויב אלע יודין צוזאמען וועלן האבן איין הארץ מיט האפענונג אונ מורא נאר פאר הקב"ה, גיט פאר די פעלקער, מעגען די יודין זיין זיכער אז זייא וועלען איינגעמען די מלחמה, טאמער ווערסטו זאגן אין דיין הארץ די פעלקער זענען פיל מעהר פון מיר וויא אזו וועל איך קענען זיי פארטרייבען, איז דאך אבעוויזונג אז דוא גלויבסט ניט אין הקב"ה אז ביי אים זענען אלע גבורים וויא גאר ניט, אין איין רגע קען ער פארלענדן אגאנצע וועלט אונ אין איין רגע קען ער אויפבאהען אגאנצע וועלט, אונ ווייל דו ווערסט אין דעם ניט גלייבען דריבער ווערסטו מורא האבן צו גיין אין דער מלחמה מיט די כנענים, זאג איך אייך איר זאלט פון דעסטוועגען גיין צוא דיא מלחמה, איר געדינקט דאך וואס איך האב געטאהן צו די מצרים, איך האב אייך געקענט ארויסנעמן פון מצרים אן די מכות אונ אן די וואנדער, דס אלץ האב איך געטאן ווייל איר זענט געווען שוואך אין דעם גלויבען אונ פארזיכערונג אין הקב"ה, איר האט מורא געהאט פאר די מצרים ביז וויא פאר הקב"ה, דריבער האט הקב"ה איך געמוזט ווייזען זיין כח, אזוי וועט הקב"ה טאהן צוא דיא פעלקער, אפילו אתה ירא מפניהם, אפילו דוא האסט מורא פאר זייא מעהר ווייא פאר הקב"ה פון דעסטוועגען וועט הקב"ה געבען אייערע פיינד אין אייערע הענט איר זאלט וויסן דעם כח פון הקב"ה:

יְשַׁלַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּם עַד־אֲבֹד
הַנִּשְׁאָרִים וְהַנִּסְתָּרִים מִפָּנֶיךָ׃ כא לֹא
תַעֲרֹץ מִפְּנֵיהֶם כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בְּקִרְבֶּךָ אֵל גָּדוֹל וְנוֹרָא׃ כב וְנָשַׁל
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־הַגּוֹיִם הָאֵל מִפָּנֶיךָ
מְעַט מְעָט לֹא תוּכַל כַּלֹּתָם מַהֵר פֶּן
תִּרְבֶּה עָלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה׃ כג וּנְתָנָם
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהָמָם מְהוּמָה
גְדֹלָה עַד הִשָּׁמְדָם׃ כד וְנָתַן מַלְכֵיהֶם
בְּיָדֶךָ וְהַאֲבַדְתָּ אֶת־שְׁמָם מִתַּחַת
הַשָּׁמָיִם לֹא־יִתְיַצֵּב אִישׁ בְּפָנֶיךָ עַד

אונקלוס

יי אלהך בהון עד
דיבדון דאשתארו
ודאטמרו מקדמך׃
כא לא תתבר מקדמיהון
ארי יי אלהך שכינתיה
בינך אלהא רבא
ודחילא׃ כב ויתרך יי
אלהך ית עממיא האלין
מקדמך זער זער לא
תכול לשיציותהון
בפריע דילמא תסגי עלך
חיות ברא׃ כג וימסרנון
יי אלהך קדמך
וישגשנון שגוש רב
עד דישיצנון׃ כד וימסר
מלכיהון בידך ותובד
ית שמהון מתחות שמיא
לא יתעתד אנש מקדמך

רשב"ם

(כג) והמם מהומה גדולה. על כרחך והמם כמו וסבב. שמם מן שממה. על הר ציון ששמם. וממין כפולים ופירושו והרעים קול מהומה גדולה במלחמה עד השמדם ואלו היה פירושו של מ"ם אחרונה כמו אותם הי' לו לכתוב והממם אבל מגזרת המה הומה לבי אומר והמם והמה אותם כמו מן עשה עצבי עשם ומן כאשר ראה יעקב ויאמר יעקב כאשר ראם ראה אותם והמם מגזרת הטה יתפרש המה אותם ואם תאמר לפרש גם את זו כמו והמה אותם אי אפשר לומר כך לפי שהלשון המיון נתלה בגוף האדם לבי כבנור יהמה

בעל הטורים

עד אבד. חסר וי"ו ועולה ז' שיאבד הז' עממין: מפניך. פ"א כפולה לומר מפניך ומפני שלוחך: (כא) אל גדול ונורא. ולא אמר גבור אלא הזכיר גדול כנגד אברהם דכתיב ביה האדם הגדול. ונורא כנגד יעקב דכתיב ביה מה נורא המקום הזה. והזכיר אלו שמליצו שנלחמו אברהם עם המלכים ויעקב כנגד לבן ועשו אבל לא מליצו ביצחק שנלחם: (כג) והמם. ב' במסו' והמם מהומה גדולה והמם גלגל עגלתו

בית יהודא

בָּהֶם מָרָה וּמְמַרְסַתָּן וּמְסַמֵּא אֶת עֵינֵיהֶם בְּכָל מָקוֹם שֶׁהָיוּ נִסְתָּרִים שָׁם) דער שֶׁרֶץ הָט אויף זייא געווארפן גיפט אונ הָט זייא געמאכט קראנק זיי זאלן ניט קענען האבן קינדער אונ ער הָט זיי בלינד געמאכט, אונ דר שֶׁרֶץ הָט געטראפן צו זיי אין זייערע ארטער וואו זיי זענן גוועז בעהאלטן׃ (כב) פֶּן תִּרְבֶּה עָלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה) . פרעגט רש"י (וַהֲלֹא אִם עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם אֵין מִתְיָרְאִין מִן הַחַיָּה) ווען די יודין טוהען דעם ווילען פון הקב"ה האבען זיי דאך ניט מורא פר חיות (שֶׁנֶּאֱמַר) וויא עס שטייט אין פסוק (וְחַיּוֹת הַשָּׂדֶה הָשְׁלְמָה לָךְ) די חיות פון פעלד וועלן מאכן פרידען מיט דיר (אֶלָּא גָּלוּי הָיָה לְפָנָיו שֶׁעֲתִידִין לַחֲטוֹא) נאר הקב"ה האט געוואסט אז די יודין וועלן זינדיגען, וועלן זיי דארפן מורא האבען פאר דיא חיות׃ (כג) וְהָמָם) . זאגט רש"י (נָקוּד קָמַץ כּוּלּוֹ) דער גאנצער ווארט איז געפינקטלט מיט קמץ (לְפִי שֶׁאֵין מֶ"ם אַחֲרוֹנָה מִן הַיְסוֹד) ווייל דער לעצטער מ"ם איז ניט פון

רש"י

(סוטה לו) מין שרץ העוף שהיתה זורקת בהם מרה ומסרסתן ומסמאה את עיניהם בכל מקום שהיו נסתרין שם: (כב) פן תרבה עליך חית השדה. והלא אם עושין רצונו של מקום אין מתיראין מן החיה שנאמר (איוב ה) וחית השדה השלמה לך אלא גלוי היה לפניו שעתידין לחטוא: (כג) והמם. נקוד קמ"ץ כולו לפי שאין מ"ם אחרונה מן

שפתי חכמים

והר"ד אבודרהם) שהבכורים הכו באבותיהם דהבכורים היו יודעים שהם ילקו בשביל ישראל והלכו ואמרו לאבותיהם שישלחו את ישראל ממצרים ולא שמעו להם והלכו והרגו מהם כמה אלפים וזהו שנאמר למכה מצרים בבכוריהם: י לעיל בפרשת משפטים פירשתי למה לא

פירוש לתורת אלהים

גאט אויף זיי אן רייצן עַד אֲבֹד הַנִּשְׁאָרִים ביז ער וועט פארלירן די וואס זענען געבליבן וְהַנִּסְתָּרִים מִפָּנֶיךָ אונ די וואס האבן זיך בעהאלטן פר דיר׃ (כא) לֹא תַעֲרוֹץ מִפְּנֵיהֶם דו זאלסט דיך ניט צו ברעכען פר זיי כִּי יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבֶּךָ ווארום גאט דיין גאט איז צווישן דיר אֵל גָּדוֹל וְנוֹרָא דר גרויסער אונ דר פארכטיגר גאט׃ (כב) וְנָשַׁל יְיָ אֱלֹהֶיךָ אונ גאט דיין גאט וועט פאר ווארפן אֶת הַגּוֹיִם הָאֵל די כנענים פר דיר איינציגווייס לֹא תוּכַל דו קאנסט זייא ניט גיך פאר טיליגען פֶּן תִּרְבֶּה ווארום טאמער וועלען זיך אויף דיר מערין דיא חַיּוֹת פון דעם פעלד׃ (כג) וּנְתָנָם גאט וועט זיי געבן לְפָנֶיךָ פר דיר וְהָמָם אונ ער וועט זיי פר טומלן מְהוּמָה גְּדוֹלָה אגרויסע פארטומלונג עַד הִשָּׁמְדָם ביז זיי וועלן פר טיליגט ווערן׃ (כד) וְנָתַן אונ ער וועט געבן זייערע מְלָכִים אין דיין האנד וְהַאֲבַדְתָּ אונ דו זאלסט מאכן פארלירן זייער נאמן מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם פון אונטער דעם הימל לֹא יִתְיַצֵּב עס וועט זיך ניט שטעלען קיין שום מענטש פאר דיר עַד

הַשְׁמִדְךָ אֹתָם׃ כה פְּסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם
תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ לֹא־תַחְמֹד כֶּסֶף
וְזָהָב עֲלֵיהֶם וְלָקַחְתָּ לָךְ פֶּן תִּוָּקֵשׁ
בּוֹ כִּי תוֹעֲבַת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא׃
כו וְלֹא־תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל־בֵּיתֶךָ
וְהָיִיתָ חֵרֶם כָּמֹהוּ שַׁקֵּץ | תְּשַׁקְּצֶנּוּ
וְתַעֵב | תְּתַעֲבֶנּוּ כִּי־חֵרֶם הוּא׃ פ
ח א כָּל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ

אונקלוס

עַד דְּתְשֵׁיצֵי יָתְהוֹן׃
כה צַלְמֵי טַעֲוָתְהוֹן תּוֹקְדוּן
בְּנוּרָא לָא תַחְמֵד כַּסְפָּא
וְדַהֲבָא דִּי עֲלֵיהוֹן וְתִסַּב
לָךְ דִּילְמָא תִתְּקַל בֵּהּ
אֲרֵי מְרַחֲקָא דַּייָ אֱלָהָךְ
הוּא׃ כו וְלָא תָעֵל
דִּמְרַחֲק לְבֵיתָךְ וּתְהֵי
חֶרְמָא כְּוָתֵהּ שַׁקָּצָא
תְשַׁקְּצִנֵּהּ וְרַחָקָא
תְרַחֲקִנֵּהּ אֲרֵי חֶרְמָא
הוּא׃ א כָּל תַּפְקֶדְתָּא דִּי

תו"א לא תחמוד ע"ז לא תמורה כח: ולא תביא פסחים מח סוטה ד מכות כב ע"ז טו: והיית חרם קידושין כח ע"ז כל חולין קמ תמורה ל: שקץ שבת פב ע"ז טו:

בעל הטורים

וגומר מלמד שעשה להם כמו למצרים דכתיב בהו ויסר את אופן מרכבותיו: (כה) פסילי אלהיהם תשרפון באש. וסמיך כי חרם הוא ולכן דן יהושע את עכן שעבר על החרם בשרפה: (כו) כי חרם. וסמיך ליה כל המצוה לומר שהעובר על החרם כעובר על כל המצות וחרם אותיות רמ"ח שנפרעין מרמ"ח איבריו ואם יחזור בתשובה יהיה רחם וזהו ברוגז רחם תזכור:

רשב"ם

מעצמו ואם היה המין עושה לאחרים צריך להדגישו והימם. כמו כלה שארי מעצמי כילה את אחרים ישנא את הכתם הטוב מעצמו לפיכך רפי ולאחרים

רש"י

היסוד והרי הוא כמו והם אותם אבל (ישעי' כח) והמם גלגל עגלתו כולו יסוד לפיכך חציו קמ"ץ וחציו פת"ח כשאר פעל של שלש אותיות: (א) כל המצוה. כפשוטו ב ומדרש

בית יהודא

פוּדַאמֶענְט פוּן וָוארְט (וַהֲרֵי הוּא כְּמוֹ וְהֵם אוֹתָם) עֶס אִיז גְלַייךְ וִויא עֶס וָואלְט גֶוועֶן צְוַויי וֶוערְטֶער וְהֵם אוֹתָם, עֶר וֶועט פַארְטוּמְלֶען זֵייא (אֲבָל וְהָמַם גַּלְגַּל עֶגְלָתוֹ כּוּלּוֹ יְסוֹד) אָבֶּער וְהָמַם, עֶר וֶועט פַארְטוּמְלֶען דֶעם רָאד פוּן זַיין וָואגֶען, אִיז דֶר גַאנְצֶער וָוארְט פוּדַאמֶענְטַנֶע (לְפִיכָךְ חֶצְיוֹ קָמֵץ וְחֶצְיוֹ פַּתַח) דְרִיבֶּער אִיז אַהַאלְבֶּער וָוארְט גֶעפִּינְטוּלְט מִיט אַקָמֵץ אוּנ אַהַאלְבֶּער וָוארְט מִיט אַפַּתַח (כִּשְׁאָר פֹּעַל שֶׁל שָׁלֹשׁ אוֹתִיּוֹת) וִויא אַלֶע וֶוערְטֶער פָּעַל פוּן דְרַייא אוֹתִיּוֹת, אִיז גֶעפִּינְטוּלְט קָמֵץ אוּנ פַּתַח *): (א) וְכָל הַמִּצְוָה, זָאגְט רש"י (כִּפְשׁוּטוֹ) וִויא עֶס אִיז דֶערְטַייטְשׁ פוּן דִיא וֶוערְטֶער, כָּל הַמִּצְוָה, אַלֶע מִצְוֹת (וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה) דֶער מִדְרָשׁ זָאגְט כָּל הַמִּצְוָה מֵיינְט מֶען דִי גַאנְצֶע מִצְוָה, אַז אַמֶענְטְשׁ טוּהְט

דעת זקנים מבעלי התוספות

(א) כל המצוה. אם התחלת במצוה גמור אותה כלה וכן אז"ל המתחיל במצוה אומרים לו מרוק פי' גמור וכל המתחיל במצוה ואחר גומרה נקראת על שם גומרה מנא לן ממשה שהתחיל במצות ארונו של יוסף שנאמר ויקח משה את עצמות יוסף ולא גמרה שלא הכניסן לארץ אלא ישראל הכניסוהו לפיכך נקראת על שמם שנאמר ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם ולא כתיב אשר העלה משה. ועוד אמר ר' ינאי כל מי שהתחיל במצוה ואינו גומרה קובר אשתו ובניו מנא לן מיהודה שנאמר מה בצע כי נהרוג את אחינו ישבו לפרוס על הפת ולברך ברכת המוציא אמר להם אנו הורגין את אחינו ומברכין ובוצע ברך נאץ ה' אלא לכו ונמכרנו לישמעאלים וכתיב וישמעו אחיו ולא גמר המצוה

שפתי חכמים

פירש רש"י לעיל טעם זה: ב פי' שסם מלוה הוא שם המין כאלו אמר

פירוש לתורת אלהים

הַשְׁמִדְךָ אֹתָם בִּיז דוּ וֶועסְט פַאר טִילִיגֶען זֵייא: (כה) פְּסִילֵי דִי בִּילְדֶער פוּן זֵייעֶרֶע אָפְּ גֶעטֶער זָאלְט אִיר פַאר בְּרֶענֶען אִין פַייעֶר לֹא תַחְמוֹד דוּ זָאלְסְט נִיט גְלוּסְטֶען כֶּסֶף וְזָהָב דֶם זִילְבֶּער אוּנ גָאלְד עֲלֵיהֶם וָואס אִיז אוֹיף זֵיי וְלָקַחְתָּ לָךְ דוּ זָאלְסְט נֶעמֶען צוּ דִיר פֶּן תִּוָּקֵשׁ בּוֹ וָוארוּם טָאמֶר וֶועסְטוּ גִישְׁטְרוּכְלְט וֶוערֶען דוּרְךָ אִים כִּי וָוארוּם תּוֹעֲבַת דֶם אוּם וֶוערְדִיקַייט פוּן גָאט הוּא עֶר: (כו) וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אוּנ דוּ זָאלְסְט נִיט בְּרֶענְגֶען אַיין אוּם וֶוערְדִיקַייט אֶל בֵּיתֶךָ אִין דַיין שְׁטוּב וְהָיִיתָ אוּנ דוּ וֶועסְט זַיין וִויסְט אַזוֹ וִויא עֶר אִיז שַׁקֵּץ פַאר אוּמְרֵיינֶען תְּשַׁקְּצֶנּוּ דוּ זָאלְסְט פַאר אוּמְרֵיינֶען אִים וְתַעֵב אוּנ אוּמְוֶוערְדִיגֶען תְּתַעֲבֶנּוּ זָאלְסְטוּ אוּמְוֶוערְדִיגֶן אִים כִּי וָוארוּם חֵרֶם וִויסְט הוּא עֶר: (א) כָּל הַמִּצְוָה אַלֶע מִצְוֹת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ

מצות השם

(תכח) לֹא תַחְמוֹד כֶּסֶף וְזָהָב עֲלֵיהֶם. דָאס אִיז דִיא מִצְוָה אַז מֶען טָאר נִיט הֲנָאָה הָאבֶּען פוּן דֶעם גָאלְד אוּנ זִילְבֶּער וָוס עֶס אִיז אוֹיף דִי אָפְּ גֶעטֶער אוּנ דִי מִצְוָה גֵייט אָן אוֹיף יֶעדֶר אָרְט אוּנ יֶעדֶער צַייט:

(תכט) וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתֶךָ. דָס אִיז דִי מִצְוָה אַז מֶען טָאר נִיט קַיין הֲנָאָה הָאבֶּן פוּן דֶעם וָוס מֶען אִיז מַקְרִיב צוּ דִיא (עֲבוֹדָה זָרָה) אִינ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן אוֹיף יֶעדֶער אָרְט אוּנ יֶעדֶער צַייט:

---

*) **הערה** דער ווארט פעל איז דריי אותיות געפינטעלט מיט קמץ פתח, פעל אין טייטש ער האט גיטאהן, נאר מיר וויסין ניט וואס ער האט גיטאהן, אבער למשל אכל, איז אויך פעל, ער האט גיטאהן, נאר מיר וויסין באלד וואס ער האט גיטאהן, אכל, ער האט גיגעסין, אונ אזוי והמם איז אויך פעל, ער האט גיטאהן, וואס האט ער גיטאהן? ער האט פארטומולט, וועמען? גלגל עגלתו, דעם ראד פון זיין וואגין, דא אין פסוק שטייט והמם, דאס איז צוויי ווערטער והם, ער האט פארטומולט, וועמען? אותם, זיי, די פיינד, דער קמץ וואס שטייט אונטער די מ"ם דארף שטיין אונטער דעם ווארט אותם, אזעלכע אפגעקירצטע ווערטער זענען דא אין עברית זייער פיל, ווי עס שטייט אין אנהייב פסוק ונתנם, איז גלייך ווי עס וואלט געשטאנען ונתן אותם, דער קמץ וואס אונטער די אנדערע נון, גיהער צום ווארט אותם, אונ אזוי קדשנו, איז גלייך ווי עס וואלט געשטאנען קדש אותנו, צונו, צוה אותנו.

הַיּוֹם תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת לְמַעַן תִּחְיוּן
וּרְבִיתֶם וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע יְהוָה
לַאֲבֹתֵיכֶם׃ ב וְזָכַרְתָּ אֶת־כָּל־הַדֶּרֶךְ
אֲשֶׁר הוֹלִיכֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ זֶה
אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר לְמַעַן עַנֹּתְךָ
לְנַסֹּתְךָ לָדַעַת אֶת־אֲשֶׁר בִּלְבָבְךָ
הֲתִשְׁמֹר מִצְוֺתָו מצותיו קרי אִם־לֹא׃
ג וַיְעַנְּךָ וַיַּרְעִבֶךָ וַיַּאֲכִלְךָ אֶת־הַמָּן
אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתָּ וְלֹא יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ

אנא מפקדך יומא דין
תטרון למעבד בדיל
דתיחון ותסגון ותיתון
ותירתון ית ארעא די
קיים יי לאבהתכון׃
ב ותדכר ית כל ארחא
די דברך יי אלהך דנן
ארבעין שנין במדברא
בדיל לענויתך לנסיותך
למדע ית די בלבך
התטר פקודוהי אם לא׃
ג ועניך ואכפנך ואוכלך
ית מנא די לא ידעתא
ולא ידעון אבהתך׃

תו"א ויענך כתובות מז סנהדרין לט׃

רשב"ם

יאמר ושנא את בגדי כלאו וישנה ואת נערותיה׃ (ב) למען ענותך. זהו עינוי שאין פת בסלך וחייך תלוים למרום בכל יום׃

בעל הטורים

(א) לאבותיכם. וסמיך ליה וזכרת את כל הדרך לומר שתזכור דרך שהלכו בו אבותיך ותלך בו גם אתה׃ (ג) ויאכילך את המן למען הודיעך. מלמד בבאכילת המן ניתן להם דעה וכן בעזרא הוא אומר (ע"ש וצ"ע) ומנך נתת להם להשכילם וזהו לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן׃

בית יהודא

אמצוה זאל ער טאהן דיא מצוה אין גאנצען (אם התחלת במצוה גמור אותה) אויב דו האסט אנגעהויבן טאהן אמצוה, זאלסטו די מצוה ענדיגען (שאינה נקראת המצוה אלא על מי שגומרה) וואראם די מצוה ווערט גערופען נאר אויף דעם מענטש וואס ענדיגט זיא (שנאמר) וואראם עס שטייט אין פסוק (ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם) די ביינר פון יוסף וואס די יודין האבען אויפגעברייננגט פון מצרים האבן זיי בגראבין אין שכם, איז דאך אקשיא האבן דען די יודין אויפגעבריינגט דיא ביינער פון יוסף פון מצרים (והלא משה לבדו נתעסק בהם להעלותם) נאר משה אליין האט זיך דאך בשעפטיגט מיט יוסף'ס ביינער ער זאל זיי אויפברייננגען פון מצרים (אלא לפי שלא הספיק לגומרה וגמרוה ישראל נקראת על שמם) נאר ווייל משה הט די מצוה ניט געקענט ענדיגען, ער הט די ביינער פון יוסף ניט געקענט בגראבען אין ארץ ישראל, ווייל ער איז ניט אריינגעקומען אין ארץ ישראל, אונ די יודין האבן גיענדיגט די מצוה, זייא האבן בגראבען די ביינער פון יוסף אין ארץ ישראל. רעכונט אויף זיי דער פסוק גלייך וויא זיי וואלטען געטאהן דיא גאנצע מצוה וויא זייא וואלטען אים פון מצרים אויך געבריינגט׃ (ב) והתשמור מצותיו. אויב דו וועסט היטען

רש"י

אגדה אם התחלת במלוה גמור אותה ל שאינה נקראת המלוה אלא על שם הגומרה שנאמר (יהושע כד) ואת עלמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם והלא משה לבדו נתעסק בהם להעלותם אלא לפי שלא הספיק לגומרה וגמרוה ישראל נקראת על שמם׃ (ב) התשמור מצותיו. שלא

שפתי חכמים

כל המלות׃ ל פי' כל מל' ויכל אלהים ביום השביעי וגומר א"נ כל כתיב כל המצוה׃ (ב) וזכרת את כל הדרך. אדלעיל קאי כלו' אם יאמר לך לבך לחמוד כסף וזהב במח בהקב"ה וזכור כל הדרך אשר הוליכך ולא הוצרכת לכסף וזהב׃ (ג) ויענך. בדרך. כד"א ענה בדרך כחי קצר ימי. וירעבך שלא נתן לך

דעת זקנים מבעלי התוספות

להצילו לגמרי לכך כתיב ותמת בת שוע אשת יהודה ועד ואונן בניו לכך כשיתחיל אדם במצוה יגמור את כלה לכך

פירוש לתורת אלהים

היום וואס איך געביט דיר היינט תשמרון זאלט איהר היטען לעשות צוא טאהן [עיין רמ"י] למען דרום תחיון וועט איר לעבען ורביתם אונ איר וועט זיך מערן ובאתם אונ איר וועט קומן וירשתם אונ איר וועט ירשנן את הארץ דם לאנד אשר נשבע יי וואס גאט האט גישווארן לאבותיכם צו אייערע עלטערין׃ (ב) וזכרת אונ דו זאלסט גידענקין את כל הדרך דעם גאנצן וועג אשר הוליכך וום דיין גאט הט גיפירט דיך זה ארבעים שוין פערציג יאר במדבר אין דער מדבר למען דרום ענתך צו פייניגען דיך לנסותך צו פרובן דיך לדעת צו וויסן את אשר בלבבך וום ביי דיר אין הארצן איז התשמור מצותיו אוב דו וועסט היטען זיינע מצות אם לא אונ אויב ניט׃ (ג) ויענך אונ ער הט גיפייניגט דיך וירעבך אונ ער הט אום גהונגערט דיך ויאכלך אונ ער הט גמאכט עסין דיך את המן דעם מן אשר לא ידעת וואס דו האסט ניט גוואסט ולא ידעון אבותיך אונ וום דיינע עלטערין האבן ניט גוואסט למען דרום הודיעך צו מאכן וויסן דיך כי אז ניט דורך דעם ברוט אליין יחיה האדם קאן אמענטש לעבן כי על כל נייערט דורך

לְמַעַן הוֹדִיעֲךָ כִּי לֹא עַל־הַלֶּחֶם
לְבַדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם כִּי עַל־כָּל־מוֹצָא
פִי־יְהוָה יִחְיֶה הָאָדָם׃ ד שִׂמְלָתְךָ
לֹא בָלְתָה מֵעָלֶיךָ וְרַגְלְךָ לֹא בָצֵקָה
זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה׃ ה וְיָדַעְתָּ עִם־
לְבָבֶךָ כִּי כַּאֲשֶׁר יְיַסֵּר אִישׁ אֶת־
בְּנוֹ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מְיַסְּרֶךָּ׃ ו וְשָׁמַרְתָּ
אֶת־מִצְוֺת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת

אונקלוס

בְּדִיל לְאוֹדָעוּתָךְ אֲרֵי לָא
עַל לַחְמָא בִלְחוֹדוֹהִי
מִתְקַיַּם אֱנָשָׁא אֲרֵי עַל
כָּל אַפָּקוּת מֵימְרָא דַיְיָ
יִתְקַיַּם אֱנָשָׁא׃ ד כְּסוּתָךְ
לָא אִבְלִיאַת מִנָּךְ וּמְסָנָךְ
לָא יְחִפוּ דְּנָן אַרְבְּעִין
שְׁנִין׃ ה וְתִדַּע עִם לִבָּךְ
אֲרֵי כְּמָא דִּי מַלֵּיף
גַּבְרָא יָת בְּרֵהּ יְיָ אֱלָהָךְ
מַלֵּיף לָךְ׃ ו וְתִטַּר יָת
פִּקּוּדַיָּא דַּייָ אֱלָהָךְ לִמְהַךְ

תולדות אהרן

בי כלמר ברכות כה:

בעל הטורים

על הלחם . ב׳ דין והידך והקרבתם על הלחם שבזכות הקרבנות העולם ניזון : יחיה האדם . וסמיך ליה שמלתך לא בלתה רמז למה שאמרו בעומדים בלבושיהם ק״ו מחטה וזהו כשיחי׳ האדם שמלתך לא בלתה : (ד) ארבעים שנה . וסמיך ליה וידעת עם לבבך רמז עד מ׳ שנה לא קם איניש אדעתא דרביה וכן בן ארבעים לבינה . ולבבו יבין לבבו עולה מ״ם וכן ג״כ הלב באמצע הגוף כמו מ״ם שהוא באמצע הא״ב : (ה) מיסרך . תגין על המ״ם לומר שהנשמה נוצרה במ׳ יום והתורה נתנה למ׳ יום ואם לא תשמור התורה שנתנה למ׳ יום מיסרך ונוטל ממך נשמתך שנוצרה במ׳ יום : (ו) ללכת בדרכיו . בגי׳ ללמוד תורה : וליראה אותו. למה כי ה׳ אלהיך מביאך אל ארץ טובה ולא תהיה כפוי טובה:

רש״י

תנסהו ולא ם תהרהר אחריו : (ד) שמלתך לא בלתה. ענני כבוד היו שפים בכסותם ומגהצים אותם כמין כלים מגוהצים ואף קטניהם כמו שהיו גדלים ב היה גדל לבושן עמהם כלבוש הזה של חומט שגדל עמו : לא בצקה. לא

בית יהודא

די מִצְוֹת וָוס הקב״ה הָט גִיבָּאטְן (שֶׁלֹּא תְנַסֵּהוּ) זָאלְסְט אִים נִיט פְּרוּבְן (וְלֹא תְהַרְהֵר אַחֲרָיו) אוּנ זָאלְסְט נִיט טְרַאכְטְן נָאךְ זַיינֶע מַעֲשִׂים : (ד) וְשִׂמְלָתְךָ לֹא בָלְתָה . זָאגְט רַשִׁ״י (עַנְנֵי כָבוֹד הָיוּ שָׁפִין בִּכְסוּתָם וּמְגַהֲצִים אוֹתָם כְּמִין כֵּלִים מְגוּהָצִים) דִי װאלְקְן הָאבְּן גֶערִיבְּן זַייעֶרֶע קְלֵיידֶר אוּנ הָאבְּן זֵיי גֶעפּוּצְט אוּנ די קְלֵיידֶער זֶענֶן גֶוועֶן וויא גֶיפְּרֶעסְטֶע (וְאַף קְטַנֵּיהֶם) אוּנ זַייעֶרֶע קְלֵיינֶע קִינְדֶער (כְּמוֹ שֶׁהָיוּ גְדֵלִים) אַזוֹ וויא זֵייא הָאבְּן גֶעוואקְסְן (הָיָה גָדֵל לְבוּשָׁן עִמָּהֶן) הָאבְּן דיא קְלֵיידֶער גֶעוואקְסְן מִיט זֵיי (כִּלְבוּשׁ הַזֶּה שֶׁל חוֹמֶט שֶׁגָדֵל עִמּוֹ) וויא דָם קְלֵייד פוּן דֶעם חוֹמֶט וָוס וואקְסְט מִיט אִים נָדר חוֹמֶט אִיז אַמִין שֶׁרֶץ וָוס הָט לֶעבְּן בּויךְ אַזוֹ וויא אַבֵּייטִיל , אַז עֶס קוּמְט ווינְטֶער וויקְלְט עֶר זִיךְ אַרַיין אִין דֶעם בֵּייטִיל אוּנ וֶוערְט וויא אַקְנַייל מֶען דֶערְקֶענְט גָאר נִיט פוּן זַיין גַאנְצְן קֶערְפֶּער אוּנ עֶר שְׁלָאפְט אִינְוַוייניג זֶעקְס חֳדָשִׁים בִּיז אָנְהֵייבּ זוּמֶער , אוּנ וֶוען עֶר אִיז קְלֵיין אִיז דָאס בֵּייטִיל אוֹיךְ קְלֵיין אוּנ וָואס עֶר וֶוערְט גְרֶעסֶער וֶוערְט דָאס בֵּייטִיל אוֹיךְ גְרֶעסֶער אוּנ דָם בֵּייטִיל אִיז אֵייבִּיג גְלַייךְ מִיט זַיין גוּף :

דעת זקנים מבעלי התוספות

מזון אלא דבר יום ביומו וזהו רעבון כמו שאחז״ל אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו : למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו. ולא תשים בטחונך על הלחם ועל המזונות כי על כל מוצא פי ה׳ יחיה האדם על כל מצותיו וחוקיו שיצאו

שפתי חכמים

מל׳ כלה כלומר שיעשה את כולה אם התחיל בה יגמור אותה והמלוה דכתיב בקרא פי׳ מלוה אחת היא : מ דק״ל וכי בשביל שעינה אותם ישמרו מלות ומפרש דה״פ דלכך עינה אותם לדעת וגומר התשמור מלותיו כלו׳ שלא תנסו וכו׳ והוי כאלו אמר לדעת התהרהר אחריו אחר שיענה אותך ותאמר מה לי ולמלותיו : נ רל״ל מה חידוש היה בזה שאם מניחים הבגדים בקופסא שלא היו בלין ומפרש דאף ע״פ שהיו הבגדים עליהם כל מ׳ שנה לא היו בלין והטעם משום דענני

פירוש לתורת אלהים

אַלֶע זַאכֶן וָוס עֶס וֶוערְט אוֹסְגִיצוֹגְן פוּן דֶעם מוֹל פוּן גָאט ב״ה יִחְיֶה הָאָדָם קָאן אַמֶענְטְשׁ לֶעבֶּען פוּן אַלֶע זַאכֶען וָואס גָאט הֵייסְט מֶען זָאל דֶער פוּן גִישְׁפֵּייזְט וֶוערְן וֶוערְט מֶען גִישְׁפֵּייזְט : (ד) שִׂמְלָתְךָ דֵיינֶע קְלֵיידֶר לֹא בָלְתָה זֶענֶן נִיט וָוארִין פַארְפוֹילְט פוּן דִיר וְרַגְלְךָ אוּנ דֵיינֶע פִים זֶענֶן נִיט וָוארְן גְשְׁוָואלֶן זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה אַצוּנְד אִיז שׁוֹן פֶערְצִיג יָאר[עיין רש״י]: (ה) וְיָדַעְתָּ עִם לְבָבֶךָ אוּנ דוּ זָאלְסְט ווִיסֶען אִין דַיין הַארְצֶן כִּי אַזוֹ ווִי אַפָאטֶר שְׁטְרָאפְט זַיין קִינְד אַזוֹ אוֹךְ יְיָ טוּט גָאט דַיין גָאט דִיךְ שְׁטְרָאפֶן : (ו) וְשָׁמַרְתָּ אוּנ דוּ זָאלְסְט הִיטֶען אֶת דִי מִצְוֹת פוּן דַיין גָאט

ליקוטי יקרים

(ג) כִּי לֹא עַל הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ וגו׳ . מִיר זֶעהְן יָא זֶעגְן דָא פִיל מֶענְטְשְׁן גְבִירִים וָואס אַרְבֶּעטְן וֵוינִיג , וַוייל זֵייעֶרֶע גֶעשֶׁעפְטְן וֶוערְן גֶעפִירְט דוּרךְ מְשָׁרְתִים , אוּנ זֵיי עֶסְן צוּ דֶערְצַייט , אוּנ שְׁלָאפֶען צוּ דֶערְצַייט , אוּנ וֶוען דֶער וֶועטֶער אִיז נִיט גוּט גֵייעֶן זֵיי נִיט אַרוֹיס פוּן שְׁטוּב , אוּנ זוּמֶער וואהְנֶען זֵיי אִין גֶערְטְנֶער אוּנ וֶועלְדֶער , פוּן דֶעסְטְוֶועגְן לֶעבֶּען זֵייא נִיט לַאנְג , הקב״ה שִׁיקְט צוּ זֵייא אַנְדֶערֶע סִבּוֹת וָואס זֵייא הָאבֶּען קֵיין מָאהְל נִיט גֶערְוָואַסְט פוּן זֵייא אוּנ דוּרךְ דִיא סִבּוֹת שְׁטַארְבְּען זֵייא פַר דִיא צַייט , אוּנ עֶס זֶענֶן דָא מֶענְטְשֶׁן אָרֶעמֶע וָואס אַרְבֶּעטֶען זֵייעֶר שְׁוֶוער בִּיז זֵייא פַארְדִינֶען זֵייעֶר שְׁטִיקְל בְּרוֹיט , אוּנ זֵיי עֶסְן נִיט צוּ דֶערְצַייט , אוּנ שְׁלָאפֶן נִיט צוּ דֶערְצַייט , אוּנ גֵייעֶן אִין גַאס אֲפִילוּ אִין דִי שְׁלֶעכְטֶע וֶועטֶערִין , אִין שְׁנֵיי אוּנ רֶעגֶען אוּנ ווִינְט , סַיי ווִינְטֶער אוּנ זוּמֶער , פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען לֶעבְּן זֵיי לַאנְג , אַמָאהְל בִּיז אִין גְרוֹיס אֶלְטֶער , זֶעהְן מִיר אַז נִיט פוּן בְּרוֹיט

אַלֵיין נָאר פוּן גוּט עֶסְן לֶעבְּט דֶער מֶענְטְשׁ , נָאר עַל מוֹצָא פִי ה׳ יִחְיֶה הָאָדָם , אַז הקב״ה הָאט אַרוֹיסְגִירֶעדְט אוּנ גִיזָר גֶעוֶועזְן אוֹיף אַמֶענְטְשׁ אַזוֹ לַאנְג זָאל דֶער מֶענְטְשׁ לֶעבֶּען , אַזוֹי לַאנְג לֶעבְּט עֶר :

בִּדְרָכָיו וּלְיִרְאָה אֹתוֹ: ז כִּי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ מְבִיאֲךָ אֶל־אֶרֶץ טוֹבָה
אֶרֶץ נַחֲלֵי מָיִם עֲיָנֹת וּתְהֹמֹת
יֹצְאִים בַּבִּקְעָה וּבָהָר: ח אֶרֶץ חִטָּה
וּשְׂעֹרָה וְגֶפֶן וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ־זֵית
שֶׁמֶן וּדְבָשׁ: ט אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא
בְמִסְכֵּנֻת תֹּאכַל־בָּהּ לֶחֶם לֹא־
תֶחְסַר כֹּל בָּהּ אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבָנֶיהָ
בַרְזֶל וּמֵהֲרָרֶיהָ תַּחְצֹב נְחֹשֶׁת:
י וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת־יְהוָה

בְּאָרְחָן דְּתַקְנָן קֳדָמוֹהִי
וּלְמִדְחַל יָתֵהּ: ז אֲרֵי
יְיָ אֱלָהָךְ מַעֲלָךְ לְאַרְעָא
טַבְתָּא אַרְעָא נָגְדָא
נַחֲלִין דְּמַיִן מַבּוּעֵי עֵינָן
וּתְהוֹמִין נָפְקִין בְּבִקְעָן
וּבְטוּרִין: ח אַרְעָא חִטִּין
וְסַעֲרִין וְגוּפְנִין וּתְאֵנִין
וְרִמּוֹנִין אַרְעָא דְּזֵיתָהָא
עָבְדִין מְשַׁח וְהִיא
עָבְדָא דְבַשׁ: ט אַרְעָא
דִּי לָא בְעַצְרוּן תֵּיכוּל
בַּהּ לַחְמָא לָא תֶחְסַר כָּל
מִדַּעַם בַּהּ אַרְעָא דִּי
אַבְנַהָא פַּרְזְלָא וּמִטּוּרָהָא
תִּפְסוֹל נְחָשָׁא: י וְתֵיכוּל
וְתִשְׂבַּע וּתְבָרֵךְ יָת יְיָ

תו"א כי ה' בס: ארץ חטה בס מה אד עירובין ד סוכה ה מנחות כד: ארץ אשר ברכות מד: לא תחסר יומא כה סוכה לה: ארץ אשר תענית ד: ואכלת ברכות כ כה מה נה פסחים מט סוטה לג מליעה קיד עירובין ג:

רשב"ם

(ז) כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה וגו'. ולבסוף ורם לבבך ושכחת. לכך אני מצוך לזכור את הדרך וספוק צרכיך משמים וידעת כי לא בכח יגבר איש: (ט) אשר לא במסכנת תאכל בה לחם. כלומר לא תאכל פת חריבה בדרך עני ומסכן שהרי מלבד החטה והשעירה שהוא לחם יהיה לך גפן ותאנה ורמון וגו' ודבש תמרים שהם מתוקים:

בעל הטורים

(ח) ארץ חטה ושעורה. י' תיבות בפסוק לכך לריך ליתן י' אלבעות בפת בשעת ברכה ועוד כנגד י' מלות שנעשו בפת לא תחרוש לא תזרע כלאים לקט שכחה פאה לא תחסום תרומה מעשר ראשון ושני וחלה: (ט) תחסר. ג' דין ואידך ולפחת השמן לא תחסר וכטן רשעים תחסר אף ע"פ שזה נאמר בא"י הלדיקים בכ"מ לא יחסרו לחם שהרי אליהו הלך ללרפת ושם אמר לה לא תחסר אבל הרשעים בכ"מ תחסר להם: לא תחסר. תגין על הרי"ש לומר שהיה ראש טפרות תבל: (י) ואכלת ושבעת. וסמיך ליה פן תשכח וגומר שלריך להזכיר יום המיתה בברכות המזון ולכך תקנו הטוב והמטיב על הרוגי ביתר שנתנו לקבורה:

בית יהודא

ולא בְצָקָהוּ. מיינט מען (לא נָפְחוּ בְּבָצֵק) דייגע פיס זענען ניט אויפגעבלאזן געווארן ווי טייג ווייל זיי זענען ניט געשוואלן געווארן (כְּדֶרֶךְ הוֹלְכֵי יָחֵף שֶׁרַגְלֵיהֶם נְפוּחוֹת) ווי דער שטייגער איז די מענטשן וואס גייען בארפיס ווערן זייערע פיס געשוואלען: (ח) זֵית שֶׁמֶן. מיינט מען (זֵיתִים הָעוֹשִׂין שֶׁמֶן)

רש"י

נפחה כבלק כדרך הולכי יחף שרגליהם נפוחות: (ח) זית

שפתי חכמים

כבוד וכו' וזהו דכתיב מעליך ר"ל אע"פ שהיו הבגדים עליהם: ם וא"ת והא בפרשת כי תבא כתיב ונעלך לא בלתה מעל רגלך שמע מיניה שהיו להם מנעלים ויש לומר דהתם קאי איולאי מלרים שהיו להם

דעת זקנים מבעלי התוספות

מפיו יחיה האדם והם יתנו לך חיים בעולם הזה ולעולם הבא: (ז) ארץ נחלי מים. שבעה פעמים כתיב כאן ארץ כנגד שבעה עממין. שני לוחות כנגד החתן וכלה וכנגד שני שושבינין וכנגד שמים וארץ וכנגד שתי תורות תורה שבכתב ותורה שבעל פה וכנגד שני עולמות העולם הזה והעולם הבא. וא"ר חנינא לוחת כתיב חסר ללמדך שהיו שתיהן שוות:

ליקוטי יוסף

(י) וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ וגו' אֲשֶׁר נָתַן לָךְ. די גמרא זאגט דיא בְּרָכָה נוֹדֶה לְךָ ה' אֱלֹהֵינוּ וגו' וואס מיר זאגען אין בענטשן האט יהושע געמאכט, נאר ניט וויא מיר זאגען היינט שֶׁהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ, וואס דו האסט די לאנד געמאכט ירשנען צוא אונזערע עלטערין, נאר מען האט געזאגט שֶׁהִנְחַלְתָּ לָנוּ,

פירוש לתורת אלהים

לָלֶכֶת צו גיין בִּדְרָכָיו אין זיינע וועגין וּלְיִרְאָה אוֹתוֹ אונ צו פארכטען פאר אים: (ז) כִּי וואָרום יְיָ גאט אֱלֹהֶיךָ דיין גאט מְבִיאֲךָ ער וועט דיך ברענגען אֶל אין אגוט לאנד אֶרֶץ אלאנד נַחֲלֵי טייכען מַיִם וואסער עֲיָנֹת קוואל ברונען וּתְהוֹמוֹת אונ אפ גרונטען יוֹצְאִים זייא גיין ארוס בַּבִּקְעָה אין טאל וּבָהָר אונ אויף דעם בארג: (ח) אֶרֶץ אלאנד חִטָּה וואס וואקסט אין איר ווייץ וּשְׂעֹרָה אונ גערשטין וְגֶפֶן אונ ווינשטאק וּתְאֵנָה אונ פייגן ביימער וְרִמּוֹן אונ מיל גראמן אֶרֶץ אלאנד זֵית מיט אייל ביימער שֶׁמֶן מיט בוימאייל וּדְבָשׁ אונ האניק: (ט) אֶרֶץ אלאנד אֲשֶׁר וואס ניט מיט ארימקייט תֹּאכַל וועסט דוא אין איר עסין ברוט לֹא עס וועט איין זאך ניט פעלין אין איר אֶרֶץ אזו אלאנד אֲשֶׁר וואס אירע שטיינער זענען אייזן וּמֵהֲרָרֶיהָ אונ פון אירע בערג תַּחְצֹב וועסטו האקין נְחֹשֶׁת קופער: (י) וְאָכַלְתָּ אונ דו וועסט עסין וְשָׂבָעְתָּ אונ דו וועסט זאט זיין וּבֵרַכְתָּ אונ דוא זאלסט לויבין דיין גאט עַל אויף דעם

מצות השם

(תל) וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ. דס איז דיא מִצְוָה אז יעדער מענטש דארף נאך יעדער עסין צוא בענטשן דהיינו ווען ער עסט איינס פון דיא פינף (מינים) קארין מעל אונ מען האט פון זייא געבאקען ברויט אפילו ער האט נאר

אֱלֹהֶיךָ עַל־הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר
נָתַן־לָךְ: שני יא הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תִּשְׁכַּח
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְבִלְתִּי שְׁמֹר
מִצְוֺתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר
אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם: יב פֶּן־תֹּאכַל
וְשָׂבָעְתָּ וּבָתִּים טֹבִים תִּבְנֶה
וְיָשָׁבְתָּ: יג וּבְקָרְךָ וְצֹאנְךָ יִרְבְּיֻן
וְכֶסֶף וְזָהָב יִרְבֶּה־לָּךְ וְכֹל אֲשֶׁר־לְךָ
יִרְבֶּה: יד וְרָם לְבָבֶךָ וְשָׁכַחְתָּ אֶת־
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הַמּוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים: טו הַמּוֹלִיכֲךָ
בַּמִּדְבָּר ׀ הַגָּדֹל וְהַנּוֹרָא נָחָשׁ ׀ שָׂרָף

אֱלָהָךְ עַל אַרְעָא טָבְתָא
דִּיהַב לָךְ: יא אִסְתַּמַּר
לָךְ דִּלְמָא תִתְנְשֵׁי יָת
דַּחַלְתָּא דַּיְיָ אֱלָהָךְ בְּדִיל
דְּלָא לְמִטַּר פִּקּוֹדוֹהִי
וְדִינוֹהִי וּקְיָמוֹהִי דִּי אֲנָא
מְפַקֵּדָךְ יוֹמָא דֵין:
יב דִּלְמָא תֵיכוּל וְתִשְׂבַּע
וּבָתִּין שַׁפִּירִין תִּבְנֵי
וְתֵיתֵב: יג וְתוֹרָךְ וְעָנָךְ
יִסְגּוּן וְכַסְפָּא וְדַהֲבָא
יִסְגֵּא לָךְ וְכֹל דִּי לָךְ
יִסְגֵּא: יד וְיִרִים לִבָּךְ
וְתִתְנְשֵׁי יָת דַּחַלְתָּא דַּיְיָ
אֱלָהָךְ דִּי אַפְּקָךְ מֵאַרְעָא
דְמִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדוּתָא:
טו דְּדַבְּרָךְ בְּמַדְבְּרָא רַבָּא
וּדְחִילָא אֲתַר חִיוָן קַלָּן
ת״א ירם לבבך ברכות לב סוטה ד ס:

בעל הטורים

ואכלת וברכת. היינו ברכות המזון וכן כמו צריך לברך לפניו פי' ואכלת ושבעת וברכת ככר שאסור לאדם ליהנות מן העוה"ז בלא ברכה שנא' לה' הארץ ומלואה אבל לאחר שבירך היא משלו שנא' והארץ נתן לבני אדם וזה אמרתי לה' אדני אתה טובתי בל עליך מכיון שהודיתי לה' אין הטובה משלך: ואכלת. בגימ' זהו בכוית: (יב) ובתים. ד' במס' דין ואידך ובתים מלאים כל טוב. ותמדו שדות וגזלו בתים ונשאו. ובתים מאין אדם אם תשמור מצותיו תמלא בתים מלאים כל טוב ובתים טובים תבנה אבל אם רם לבבך ותגזול שדות ובתים אז ובתים מאין אדם: (יג) ובקרך וצאנך ירביון וכסף וזהב סמך כסף וזהב לצאן לומר לך הרוצה שיעשיר יעסוק בבהמה דקה ימ"ת כתיב ירבין חסר וי"ו לומר שאם מרעה בשדות אחרים נכסיו מתמוטטין: (טו) נחש שרף ועקרב וצמאון. בגימטריא בכשדים בפרס במוקדון ובשעיר:

פירוש לתורת אלהים

גוטן לאנד אשר וואס ער הט דיר גיגעבן: (יא) השמר לך זייא גהיט צו דיר פן תשכח טאמער וועסטו פאר געסין את יי אלהיך דיין גאט לבלתי שמור דאס דו וועסט ניט היטן מצותיו זיינע מצות ומשפטיו אונ זיינע דינים וחוקותיו אונ זיינע גזעץ אשר וואס איך גיביט דיר היינט: (יב) פן תאכל טאמער וועסטו עסין ושבעת אונ דו וועסט זאט זיין ובתים טובים אונ גוטע הייזר תבנה וועסט דו בויען וישבת אונ דו וועסט דרינען זיצן: (יג) ובקרך אונ דיינע רינדער אונ דיינע שאף ירביון זייא וועלן זיך מערין וכסף אונ זילבער וזהב אונ גאלד ירבה וועט זיך מערין לך צו דיר וכל אונ אלע זאכן וואס וועט זיין צו דיר ירבה וועט זיך מערין: (יד) ורם אונ עס וועט דער הוכט ווערען דיין הארץ ושכחת אונ דו וועסט פר געסין את יי גאט דיין גאט וואס ער האט אוס גיצויגין דיך מארץ מצרים פון דעם לאנד מצרים מבית עבדים פון דעם ארט וואס איהר זייט אין איר קנעכט געוועזן: (טו) המוליכך במדבר וואס ער הט גיפירט דיך אין דער מדבר הגדול דעם גרוסן והנורא אונ דעם פארכטיגען נחש וואס זיינן דארטין גיוועזן ברענענדיגע שלאנגן ועקרב אונ עגדיסן וצמאון אונ דארשט אשר וואס איז דארטין קיין וואסער ניט גיוועזן המוציא וואס ער הט

ליקוטי יוסף

וואס דו האסט דיא לאנד געמאכט ירשנן צו אונז, אונ ווען יודין וואלטן פון די לאנד ניט פארטריבען געווארן וואלטן מיר אייביג זאגן שהנחלת לנו, וואס דו האסט געמאכט ירשנן צו אונז, נאר ווייל מיר זענען פון דיא לאנד פארטריבען געווארן זאגען מיר שהנחלת לאבותינו, דו האסט דיא לאנד געמאכט ירשנן צו אונזערע אלטערין, דריבער זאגט משה רבינו צו די יודין ואכלת ושבעת, אז דו וועסט עסן אונ וועסט זאט זיין, וברכת, זאלסטו בענטשן על הארץ הטובה אשר נתן לך, אויף די גוטע לאנד וואס הקב"ה הט געגעבן צו דיר, זעה דו זאלסט ניט דארפן זאגען על שהנחלת לאבותינו, וויא אזוי? השמר לך פן תשכח וגו', דו זאלסט דיך היטען טאמער וועסטו פרגעסען הקב"ה, וועסטו פארטריבען ווערן פון דיא לאנד וועסטו ניט קענען זאגן שהנחלת לנו, נאר וועסט מוזן זאגן שהנחלת לאבותינו: [הרב רמ"א]

מצות השם

געגעסען איין (כזית) מוז ער שוין בענטשען אונ איידער ער עסט דארף־ער צו מאכען די ברכה (ברכת המוציא) אונ דיא מצוה גייט אן אויף יעדער ארט סייא ביא זכרים אונ סייא ביא נקיבות:

וְעַקְרָב וְצִמָּאוֹן אֲשֶׁר אֵין־מָיִם
הַמּוֹצִיא לְךָ מַיִם מִצּוּר הַחַלָּמִישׁ׃
טז הַמַּאֲכִלְךָ מָן בַּמִּדְבָּר אֲשֶׁר לֹא־
יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן עַנֹּתְךָ וּלְמַעַן
נַסֹּתֶךָ לְהֵיטִבְךָ בְּאַחֲרִיתֶךָ׃
יז וְאָמַרְתָּ בִּלְבָבֶךָ כֹּחִי וְעֹצֶם יָדִי
עָשָׂה לִי אֶת־הַחַיִל הַזֶּה׃ יח וְזָכַרְתָּ
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי הוּא הַנֹּתֵן לְךָ
כֹּחַ לַעֲשׂוֹת חָיִל לְמַעַן הָקִים אֶת־
בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ כַּיּוֹם
הַזֶּה׃ פ יט וְהָיָה אִם־שָׁכֹחַ תִּשְׁכַּח
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהָלַכְתָּ אַחֲרֵי
אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַעֲבַדְתָּם
וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם הַעִדֹתִי בָכֶם הַיּוֹם
כִּי אָבֹד תֹּאבֵדוּן׃ כ כַּגּוֹיִם אֲשֶׁר

אונקלוס

וְעַקְרַבִּין וּבֵית צַחֲוָנָא אֲתַר דִּי לֵית מַיָּא דְּאַפֵּק לָךְ מַיָּא מִטִּנָּרָא תַּקִּיפָא׃ טז דְּאוֹכְלָךְ מַנָּא בְּמַדְבְּרָא דִּי לָא יְדַעוּן אֲבָהָתָךְ בְּדִיל לְעַנָּיוּתָךְ וּבְדִיל לְנַסָּיוּתָךְ לְאוֹטָבָא לָךְ בְּסוֹפָךְ׃ יז וְתֵימַר בְּלִבָּךְ חֵילִי וּתְקוֹף יְדִי קְנוֹ לִי יָת נִכְסַיָּא הָאִלֵּין׃ יח וְתִדְכַּר יָת יְיָ אֱלָהָךְ אֲרֵי הוּא יָהֵב לָךְ עֵצָה לְמִקְנֵי נִכְסִין בְּדִיל לְקַיָּמָא יָת קְיָמֵהּ דִּי קַיֵּים לַאֲבָהָתָךְ כְּיוֹמָא הָדֵין׃ יט וִיהֵי אִם מִנְשָׁא תִנְשֵׁי יָת דַּחַלְתָּא דַּייָ אֱלָהָךְ וּתְהָךְ בָּתַר טָעֲוַת עַמְמַיָּא וְתִפְלְחִנּוּן וְתִסְגּוּד לְהוֹן אַסְהֵדִית בְּכוֹן יוֹמָא דֵין אֲרֵי מֵיבַד תֵּיבְדוּן׃ כ כְּעַמְמַיָּא דִּי יְיָ מוֹבֵיד

תו״א המוציא לך ברכות לח: המאכלך יומא עה:

בעל הטורים

(כ) כגוים ג׳ כגוים אשר ה׳ מאביד אם לא נהיה כגוים ויקטירו שם כגוים

פירוש לתורת אלהים

אום גצוגן צו דיר מים וואסר מצור פון דעם שטיין החלמיש דעם שטארקין׃ (טז) המאכילך מן במדבר ער הט גימאכט עסין צו דיר מן אין דער מדבר אשר וואס דיינע עלטערן האבן ניט גוואסט למען דרום ער זאל דיך פייניגן ולמען אונ דרום ער זאל פרובן דיך להטיבך ער זאל דיר גוטס טאהן אין דיין סוף׃ (יז) ואמרת אונ דו וועסט וועלן טראכטין אין דיין הארצען כחי מיין כח ועוצם ידי אונ מיין שטארקע מאכט עשה לי הט מיר איין גיזאמילט את דס גוטס׃ (יח) וזכרת אונ דו זאלסט גדענקן את גאט דיין גאט כי ער גיט דיר קראפט לעשות איין צו זאמלן גוטס למען דרום הקים ער זאל מקיים זיין את בריתו זיין ברית אשר וואס ער הט גשווארן לאבותיך צו דיינע עלטערן כיום הזה גלייך ווי היינטיגן טאג׃ (יט) והיה אונ עס וועט זיין אם אויב שכח פאר געסן תשכח דו וועסט פר געסן את אין גאט דיין גאט והלכת אונ דו וועסט גיין אחרי נאך דיא עבודת כוכבים ועבדתם אונ דוא וועסט דינן זיי והשתחוית אונ דו וועסט דיך צו זייא בוקן העדותי בין איך אייך היינט מתרה כי אז איר וועט פר לארן ווערן׃ (כ) כגוים אזו ווי די כנענים אשר וואס גאט מאכט פארלירען מפניכם פאר אייך כן

ליקוטי יקרים

(יז–יח) ואמרת בלבבך כחי ועוצם ידי וגו׳. ווען דיא יודין זענן אריין געקומן אין ארץ ישראל אונ האבן געטראפן אלץ פערטיגע, וויא דער פסוק זאגט (אין סדרה ואתחנן) דו וועסט קומען אין ארץ ישראל אונ דוא וועסט דארטען האבען הייזער וואס דו האסט זייא ניט געבויט, אונ ווייגערטנער וואס דו האסט ניט געפלאנצט, אונ אלץ האסטו געטראפן פערטיגע, האבען די יודין ניט געהאט מיט וואס גרויס צו זיין ביי זיך, ווייל אלץ וואס זייא האבן געהאט איז ניט גיוועזן זייערע, ווען עס וועט אבער קומען דיא צייט וואס דו וועסט אליין בויען הייזער, אונ דו וועסט האבן פיל שעפסן אונ רינדער, אייגענע, אונ דו וועסט האבען פיל זילבער אונ גאלד, וועסטו ביי דיר גרויס ווערען, ווייל דו וועסט זאגען דאס פארמעגען איז דאך שוין מיינע, וואס מיין כח (מיין חכמה) אונ מיין שטארקע האנט הט דאס אלץ בעארבעט, זאלסטו דאס ניט זאגן, ווארום דאס פארמעגן וואס דו האסט אליין דיר איינגעשאפט, איז פון הקב״ה, ניט דיינע, ווארום הקב״ה האט דיר גגעבן כח צו פערשאפן דיר דאס פארמעגען׃

יהוה מאביד מפניכם כן תאבדון
עקב לא תשמעון בקול יהוה
אלהיכם: פ ט א שמע ישראל אתה
עבר היום את־הירדן לבא לרשת
גוים גדלים ועצמים ממך ערים
גדלת ובצרת בשמים: ב עם־גדול
ורם בני ענקים אשר אתה ידעת
ואתה שמעת מי יתיצב לפני בני
ענק: ג וידעת היום כי יהוה אלהיך
הוא־העבר לפניך אש אכלה הוא

אונקלוס

מקדמיכון כן תיבדון
חלף דלא קבלתון
במימרא דיי אלהכון:
א שמע ישראל את
עבר יומא דין ית
ירדנא למיעל למירת
עממין רברבין ותקיפין
מנך קרוין רברבן וכריכן
עד צית שמיא: ב עם
רב ותקיף בני גבריא
די את ידעת ואת שמעת
מן יכול למיקם קדם
בני גבריא: ג ותדע
יומא דין ארי יי אלהך
הוא יעבר קדמך
מימרה אשא אכלא

רשב"ם

(כ) עקב לא תשמעון. זהו סיום על התלת

בעל הטורים

מדה כנגד מדה בשביל ויקטירו שם כגוים ואמרו אם לא נהיה כגוים ע"כ כגוים אשר ה' מאביד מפניכם כן תאבדון:

רש"י

שמן. זיתים העושים ע שמן: (א) גדולים ועצומים

בית יהודא

אייל בירטן וואס פון זיי מאכט מען אייל: (א) וגדולים ועצומים

שפתי חכמים

מנעלים אותם מנעלים לא בלו מעל רגליהם ומה שפירש כאן היינו אותן שנולדו במדבר שלא היו להם מנעלים. והרא"ם פי' כדרך הולכי יחף כלומר להודיע בחיזה מין נפיחה קמיירי לא שהיו יחפי רגל וכו' ואין להקשות לפי פירושו מאי בא להשמיענו פשיטא שלא בצקה כי אין שלא הלכו יחף. די"ל אין ה"נ דזה בא הכתוב להשמיענו דלא בלתה מעל רגליהם וה"פ רגלך לא בצקה כדרך כל הולכי יחף לפי שלא בלתה לכלל זה משום דנעלך לא בלתה מעל רגליך: ע ר"ל דשני מיני זיתים הם ומין אחד אינו עושה שמן לכך צריך למיכתב זית שמן

פירוש לתורת אלהים

תאבדון אזו וועט איר ווערן פארלארן עקב ווייל איר וועט ניט פארגעמן בקול אין דעם קול יי גאט אייער גאט: (א) שמע ישראל הער ישראל אתה דו וועסט אצונד איבערפארן את הירדן דעם ירדן לבא צו קומן לרשת צו ארבען גוים פעלקער גדולים גרוסע ועצומים אונ שטארקע ממך פון דיר ערים שטעט גדולות גרוסע ובצורות אונ פעסטע בשמים ביז דעם הימל: (ב) עם גדול אגרום פאלק ורם אונ איין הוך פאלק בני דיא קינדער פון די ריזן אשר וואס דו ווייסט ואתה שמעת אונ דו האסט גיהערט מי ווער קען בשטיין לפני פר די קינדער פון די ריזן וועסט דו וועלין פר זיי מורא האבן: (ג) וידעת זאלסטו היינט וויסן אז גאט דיין גאט הוא ער גייט פר דיר אש אוכלה ער איז איין ברענענדיג פייער הוא ישמידם ער וועט זייא

משלים על התורה

(א) אתה עובר היום וגו'. דער מדרש שרייבט רבי תנחומא זאגט משה הט געזאגט צו די יודין אתם עוברים, איר גייט אריבער דעם ירדן, אבער איך וועל ניט אריבערגיין דעם ירדן, משה הט געמיינט טאמער וועלן די יודין בעטן פון זיינעטוועגן, זיי האבן אבער ניט פארשטאנען וואס משה מיינט ומשה הט געמיינט מאדאך איך אײנער האב געקענט בעטן פאר אלע יודינסוועגן, וועלן דאך אלע יודין קענען בעטן פון מיינעטוועגן ביי הקב"ה אז איך זאל מעגן אריין גיין אין ארץ ישראל) למשל איינער הט געהאט עטליכע קינדער, אמאהל איז דער פאטער בייז געווארן אויף זיין ווייב ודי מוטער פון די קינדער) אונ ער האט געוואלט זיין ווייב גטין, אונ ער האט געזאגט צו איר דו זאלסט וויסען איך וועל נעמען איין אנדער ווייב, הט דם ווייב געזאגט צו אים זאג מיר וועלכע אשה וועסטו נעמען פאר אנווייב, הט ער געזאגט צו איר די אשה וועל איך נעמן פר אנווייב, הט די מוטער צוזאמען גערופן אירע קינדער אונ הט גזאגט צו זיי איר זאלט וויסען אייער פאטער וויל מיך גטינזאג ער וויל נעמן די אשה פר אנווייב, איר זאלט וויסען וואס פר אשלעכטס זיא וועט מיט אייך טאהן, דיא מוטער האט געטראכט זיי וועלן פארשטיין וואס זיא מיינט זיי זאלן גיין צום פאטער בעטען פון אירעטוועגן ער זאל זיא ניט גטין, אונ די קינדער האבען דם ניט פארשטאנען אונ האבן ניט געבעטען, וויא די מוטער הט גזעהן זיי פארשטייען ניט וואס זיא מיינט אונ זיי בעטען ניט ביי זייער פאטער פון אירעטוועגן, הט זיא געזאגט צו די קינדער איך וועל אייך זאגען פון אייערטוועגען, איר זאלט זעהן צו געבן כבוד אייער פאטער. אזו איז געוועזן ביי משה. ווען הקב"ה הט געזאגט צו משה דו זאלסט נעמען יהושע בן נון, ער וועט אריבער גיין מיט די יודין דעם ירדן אונ דו וועסט ניט אריבערגיין דעם ירדן, אונ משה הט דם געזאגט צו די יודין, דו וועסט היינט אריבערגיין דעם ירדן אבער איך וועל ניט אריבערגיין דעם ירדן, הט משה געמיינט יודין

יַשְׁמִידֵם וְהוּא יַכְנִיעֵם לְפָנֶיךָ וְהוֹרַשְׁתָּם וְהַאֲבַדְתָּם מַהֵר כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה לָךְ׃ שלישי ד אַל־תֹּאמַר בִּלְבָבְךָ בַּהֲדֹף יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֹתָם מִלְּפָנֶיךָ לֵאמֹר בְּצִדְקָתִי הֱבִיאַנִי יְהוָה לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת וּבְרִשְׁעַת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה יְהוָה מוֹרִישָׁם מִפָּנֶיךָ׃ ה לֹא בְצִדְקָתְךָ וּבְיֹשֶׁר לְבָבְךָ אַתָּה בָא לָרֶשֶׁת אֶת־

הוּא יְשֵׁיצִנּוּן וְהוּא יְתַרְכִנּוּן קֳדָמָךְ וְתֵתָרְכִנּוּן וְתוֹבְדִנּוּן בִּפְרִיעַ כְּמָא דִי מַלִּיל יְיָ לָךְ׃ ד לָא תֵימַר בְּלִבָּךְ בִּדְיִתְבַּר יְיָ אֱלָהָךְ יָתְהוֹן מִן קֳדָמָךְ לְמֵימַר בִּזְכוּתִי אַעֲלַנִי יְיָ לְמֵירַת יָת אַרְעָא הָדָא וּבְחוֹבֵי עַמְמַיָּא הָאִלֵּין יְיָ מְתָרֵךְ לְהוֹן מִן קֳדָמָךְ׃ ה לָא בִזְכוּתָךְ וּבְקַשִּׁיטוּת לִבָּךְ אַתְּ עָלֵל לְמֵירַת

בעל הטורים

(ה) הביאני. ד' במסורה בצדקתי הביאני ה'. במראות אלהים הביאני אל ארץ ישראל. הביאני אל בית היין. הביאני המלך חדריו. וזהו שדרשו חז"ל שראתה

רשב"ם

הפרישה. והיה עקב תשמעון הנחלו את הארץ ועקב לא תשמעון תאבדו ממנה: (ג) והאבדתם מהר. כל מלחמות שתלחמו בהם תנצחום במהירות בלא טורח מולה ומצודות ימים רבים וא"מ לא תוכל לכלותם מהר פן תרבה עליך חית השדה כי לא אניח לכם להלחם על כולם בפעם אחת: (ד) אל תאמר בלבבך. כשיהדוף ה' אלהיך אותם מלפניך שני דברים גרמו לי לנחול הארץ הזאת אלו האומות נתחייבו להתגרש ברשעם מן הארץ ומה שאני זוכה בה יותר מאומה אחרת בצדקתי הביאני ה' יותר משאר אומות הואיל כי ברשעת הגוים האלה מורישם: (ה) לא בצדקתך וביושר לבבך. שהרי זכור אל תשכח את אשר הקצפת וגו' אפס א' משני דברים אמת כי ברשעתם הפסידו נחלתם. ומה שאתה זוכה בה לא בצדקתך אלא למען הקים את השבועה וגו':

בית יהודא

ממך. מען מיינט (אתה עצום והם עצומים ממך) דו ביזט שטארק אונ זיי זענען שטארקער פון דיר: (ד) ואל תאמר בלבבך. זאלסט ניט זאגען אין דיין הארצן (צדקתי ורשעת הכנענים גרמו) מיין פרומקייט אונ די שלעכטס פון די כנענים האבען מיך געבריינגט אין זייער לאנד: (ה) ולא בצדקתך אתה בא לרשתו, ניט וועגען דיין פרומקייט קומסטו ירשנן די לאנד כנען (כי ברשעת הגוים) נאר וועגען דיא שלעכטקייט פון די פעלקער טרייבט זייא הקב"ה ארוס פון

רש"י

ממך. אתה עצום פ והם עצומים ממך: (ד) אל תאמר בלבבך. צדקתי ורשעת צ הגוים גרמו: (ה) לא בצדקתך וגו' אתה בא לרשת וגו' כי ברשעת

שפתי חכמים

ה"נ לפי דאמרינן שא"י משובחת בשבעה דברים וכשתמנה זית שמן לשני דברים אז תמצא ח' דברים ולכך פי' זיתים העושים שמן ר"ל דכל אחד הוא: פ דאם לא כן מאי ממך ברשת גוים גדולים ועצומים כגי: צ רלה לומר דהכי קאמר קרא כתיב אל תאמר בלבבך וגו' בצדקתי הביאני וברשעת הגוים וגומר דמשמע דלא לדקתם ולא רשעת הגוים גרמו לרשת ואח"כ כתיב לא בצדקתך כי אם ברשעת הגוים האלה וגו'

פירוש לתורת אלהים

פארטיליגען והוא אונ ער וועט זיי אונטער טעניג מאכען מפניך פאר דיר והורשתם אונ דו וועסט זיי פאר טרייבען והאבדתם מהר אונ דו וועסט זיי גיך מאכען פארלירען כאשר אזו וויא גאט האט גירעט צו דיר: (ד) אל תאמר זאלסט ניט טראכטען אין דיין הארצן בהדף אז גאט דיין גאט וועט זיי פאר שטוסען פאר דיר לאמר דו וועסט זאגין בצדקתי דורך מיין גערעכטיקייט הביאני יי האט גאט מיך געבראכט לרשת צוא ירשינען דאס לאנד וברשעת אונ דורך דעם שלעכטיקייט פון די כנענים יי גאט מורישם מאכט פר טרייבען זיי פון פאר דיר: (ה) לא זאג איך דיר ניט וועגען דיין גערעכטיקייט וביושר אונ רעכט פרטיקייט

משלים על התורה

וועלען פארשטיין וואס ער מיינט, זיי זאלען בעטען ביי הקב"ה פון זיינגעטרויעגען, זיי האבען אבער ניט פארשטאנען וואס משה מיינט, אונ זיי האבען ניט געבעטען פון זיינגעטרויעגען, וויא משה האט געזעהן זיי פארשטייען ניט אונ בעטען ניט פון זיינגעטרויעגען, האט ער צו זיי געזאגט איך וועל אייך געבעטען פון אייערטרויעגען איר זאלט זיין געהיט צוא געבען כבוד צוא אייער פאטער וואס אין הימעל, וויא עס שטייט אין פסוק משה האט געזאגט צוא דיא יודין את ה' אלהיך תירא, דו זאלסט מורא האבען פאר הקב"ה:

(ד) אל תאמר בלבבך וגו'. דער מיינונג פון פסוק איז למשל עס איז אמאהל געווען אסוחר ושמעריל וואס האט געמאכט שלעכטע געשעפטען אונ האט באנקראטירט, ער האט געמוזט פארקויפען זייניגע סחורה ער זאל קענען אנטלויפען פון שטאט, דערנוייל טרעפענדיג האט ער געטראפען אסוחר ומשהו. אונ ער זאגט צו אים משה קום אריין צו מיר איך וויל פארקויפען מיין קראם סחורה, טאמער וועסטו קויפען, משה האט געקויפט די קראם סחורה, אונ שמעריל איז אוועק פון שטאט, אונ משה איז אריינגעקומען אין די קראם אונ איז גליקליך געווארען, נווייסען מיר ניט וואס דא איז געוועזען, צו נוייל הקב"ה האט געוואלט משה'ס גליק דריבער האט ער צוגעשיקט משה'ן ער זאל זיך טרעפען מיט שמעריל'ן אונ זאל ביי אים קויפען די קראם סחורה, אונ הקב"ה האט געוואלט שמעריל'ס אומגליק דריבער האט ער געמאכט שמעריל זאל באנקראטירען, אדער דער עיקר איז נאר געווען ביי הקב"ה שמעריל'ס אומגליק, נוייל

געוויס

אַרְצָם כִּי בְּרִשְׁעַת ׀ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מוֹרִישָׁם מִפָּנֶיךָ וּלְמַעַן הָקִים אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב׃
ו וְיָדַעְתָּ כִּי לֹא בְצִדְקָתְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ כִּי עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף אָתָּה׃
ז זְכֹר אַל־תִּשְׁכַּח אֵת אֲשֶׁר־הִקְצַפְתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמִּדְבָּר לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר־יָצָאתָ ׀ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד־בֹּאֲכֶם עַד־הַמָּקוֹם הַזֶּה מַמְרִים הֱיִיתֶם עִם־יְהוָה׃
ח וּבְחֹרֵב הִקְצַפְתֶּם אֶת־יְהוָה וַיִּתְאַנַּף יְהוָה בָּכֶם לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם׃
ט בַּעֲלֹתִי הָהָרָה לָקַחַת לוּחֹת הָאֲבָנִים לוּחֹת

אונקלוס

יָת אַרְעֲהוֹן אֲרֵי בְּחוֹבֵי עַמְמַיָּא הָאִלֵּין יְיָ אֱלָהָךְ מְתָרֵךְ לְהוֹן מִן קֳדָמָךְ וּבְדִיל לַאֲקָמָא יָת פִּתְגָמָא דִּי קַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָתָךְ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב׃ ו וְתִדַּע אֲרֵי לָא בִזְכוּתָךְ יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ יָת אַרְעָא טָבְתָא הָדָא לְמֵירְתַהּ אֲרֵי עַם קְשֵׁי קְדָל אַתְּ׃ ז הֱוֵי דְכִיר לָא תִנְשֵׁי יָת דִּי אַרְגֵּזְתָּא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בְּמַדְבְּרָא לְמִן יוֹמָא דִּי נְפַקְתָּא מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם עַד מֵיתֵיכוֹן עַד אַתְרָא הָדֵין מְסָרְבִין הֲוֵיתוֹן קֳדָם יְיָ׃ ח וּבְחוֹרֵב אַרְגֵּזְתּוּן קֳדָם יְיָ וַהֲוָה רְגַז מִן קֳדָם יְיָ בְּכוֹן לְשֵׁיצָאָה יָתְכוֹן׃ ט בְּמִסְּקִי לְטוּרָא לְמִסַּב לוּחֵי אַבְנַיָּא לוּחֵי קְיָמָא דִּי

בעל הטורים

בפתח על היס מה שלא ראה יחזקאל יזהו במראות אלהים הביאני שכלם היו נביאים וזכו למראה וכן במתן תורה הביאני אל בית היין פי' לפני הר סיני ונתן לי התורה שנדרשת בשבעים פנים הביאני חדריו והראני השמים ושמי השמים: (ז) את אשר הקצפת. פ"א כפולה לומר קצף אחר קצף:

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ט) לוחת אבנים. כל מי שאינו עושה להיו כאבן הזה לעסוק בתורה אינו זוכה לדברי תורה. ד"א אבנים שרובן של מיתות האמורות בתורה הן בסקילת אבנים. ד"א בזכות יעקב שנא' משם רועה אבן ישראל. ד"א בזכות בהמ"ק שנא' הנני יסד בציון אבן ר' שמעון אומר בזכותו של מלך המשיח שנא' בו חזה הוית עד די אתגזרת אבן די לא בידין:

שפתי חכמים

לכך פירש דס"פ רישא של קרא אל תאמר בלבבך לדקתי ורשעת

פירוש לתורת אלהים

פון דיין הארצן אַתָּה בָא קומסט דו לָרֶשֶׁת צו ירשנען אֶת אַרְצָם זייער לאנד כִּי בְּרִשְׁעַת נייערט דאס שלעכטיקייט הַגּוֹיִם די כנענים הָאֵלֶּה דיזע יְיָ גאט דיין גאט מוֹרִישָׁם מאכט פר טרייבן זיי פון פר דיר וּלְמַעַן אונ דרום הָקִים ער זאל בשטעטיגן אֶת הַדָּבָר די זאך אֲשֶׁר וואס גאט הט געשווארן צו דייניע עלטערן לְאַבְרָהָם צו אברהם לְיִצְחָק צו יצחק וּלְיַעֲקֹב אונ צו יעקב: (ו) וְיָדַעְתָּ אונ דו זאלסט וויסן אז ניט מחמת דיין גערעכטיקייט יְיָ גאט דיין גאט נֹתֵן גיט ער צו דיר דאס גוטע לאנד לְרִשְׁתָּהּ צו ירשנען זיא כִּי דען דו ביסט הארט אקין: (ז) זְכוֹר געדענק אַל פר געס ניט ווי דו האסט דר צערינט אֶת יְיָ דיין גאט בַּמִּדְבָּר אין דר מדבר לְמִן הַיּוֹם פון דעם טאג אֲשֶׁר יָצָאתָ וואס דו ביסט ארוס גגאנגן מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם פון דעם לאנד מצרים עַד בֹּאֲכֶם ביז איר זייט געקומען עַד ביז דעם ארט מַמְרִים ווידר שפעניגר הֱיִיתֶם זייט איר געוועזן עִם יְיָ פר גאט ב"ה: (ח) וּבְחוֹרֵב אונ אין חורב הִקְצַפְתֶּם הט איר דערצערינט גאט וַיִּתְאַנַּף האט גאט אויף אייך געצערינט לְהַשְׁמִיד צו פר טיליגען אֶתְכֶם אייך: (ט) בַּעֲלֹתִי הָהָרָה אז איך בין ארוף גגאנגן אוף דעם

משלים על התורה

געוויס איז שמעריל געוועזן זינדיג פר הקב"ה, אונ משה איז גאר געקומען טרעפענדיג צו שמעריל, דם זעלביגע איז דא געוועזן ביי די יודין, משה הט געזאגט צו די יודין איר זאלט ניט זאגן ווייל איר זענט פרום, אונ די כנענים זענען ניט פרום נדם הייסט בְּצִדְקָתִי וּבְרִשְׁעַת הַגּוֹיִם] דריבער טרייבט הקב"ה ארויס די כנענים, אונ פירט אייך אריין,

הַבְּרִית אֲשֶׁר־כָּרַת יְהוָה עִמָּכֶם
וָאֵשֵׁב בָּהָר אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים
לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַלְתִּי וּמַיִם לֹא
שָׁתִיתִי׃ י וַיִּתֵּן יְהוָה אֵלַי אֶת־שְׁנֵי
לוּחֹת הָאֲבָנִים כְּתֻבִים בְּאֶצְבַּע
אֱלֹהִים וַעֲלֵיהֶם כְּכָל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר
דִּבֶּר יְהוָה עִמָּכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ
בְּיוֹם הַקָּהָל׃ יא וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים
יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה נָתַן יְהוָה אֵלַי
אֶת־שְׁנֵי לֻחֹת הָאֲבָנִים לֻחוֹת
הַבְּרִית׃ יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קוּם רֵד
מַהֵר מִזֶּה כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ אֲשֶׁר
הוֹצֵאתָ מִמִּצְרָיִם סָרוּ מַהֵר מִן־

אונקלוס

גזר יי עמכון ויתבית
בטורא ארבעין יממין
וארבעין לילון לחמא לא
אכלית ומיא לא אשתיתי:
י ויהב יי לי ית תרין
לוחי אבניא כתיבין
באצבעא דיי ועליהון
ככל פתגמיא די מליל
יי עמכון בטורא מגו
אשתא ביומא דקהלא:
יא והוה מסוף ארבעין
יממין וארבעין לילון
יהב יי לי ית תרין לוחי
אבניא לוחי קימא:
יב ואמר יי לי קום חות
בפריע מכא ארי חביל
עמך די אפקתא
ממצרים סטו בפריע מן

תו"א ואשב בהר מגילה כא: ועליהם כם יח:

בעל הטורים

(ט) ואשב בהר. בגימטריא לתלמודו:
(י) ועליהם ככל הדברים. בגימ' זה תלמוד:
(יב) הוצאת ממצרים. פי' מהעיר לועז
ובכ"מ שאומר מארץ מצרים פי' מכל הארץ:

רש"י

הגוים. הרי כי משמש בלשון אלא: (ט) ואשב בהר.
(מגילה כא) אין ישיבה אלא לשון עכבה: (י) לחת.

בית יהודא

דאנד (הרי כי משמש בלשון אלא) דר ווארט כי איז טייטש
נאר: (ט) ואשב בהר. מען מיינט ניט מען איז נאר געזעסן
בייא דעם בארג (אין ישיבה אלא לשון עכבה) זיצען מיינט מען אלאנגע פארוויילונג: (י) ולחות. זאגט רש"י (לחת

שפתי חכמים

הגוים גרמו ר"ל דשניהם גרמו אלא רשעת הגוים לבד גרמה להתגרש
ונשאר המקום הפקר לכל וכל הקודם זכה בו ואתם הקודמים זכיתם
בו ומ"ם מאהבת ה' אתכם ומשמרו את השבועה ולא תפול אהבת ה'
אלא על בומרי מצותיו ככר פי' הרמב"ן שמם מדבר עם ישראל בכלל
וכאן מוכיח הדור שהיו ממרים את ה': ק פי' ישיבה האמור פה אינו
אלא לשון עכבה דאל"כ קשה דהא כתיב ואנכי עמדתי בהר:

פירוש לתורת אלהים

בארג לקחת צו נעמן לוחות די שטיינערנע טאבלן
לוחות הברית דיא טאבלן פון דעם ברית אשר וואס
גאט הט מיט אייך כורת ברית גוועזן ואשב בהר איך
האב מיך גזאמט אוף דעם בארג ארבעים יום פערציג
טאג וארבעים לילה אונ פערציג נעכט לחם ברוט האב
איך ניט געגעסן ומים אונ וואסר לא שתיתי האב איך
ניט געטרונקן: (י) ויתן יי אלי אונ גאט הט געגעבן צו
מיר את די צוויי שטיינערנע טאבלן כתובים וואס זיי
זענין געשריבן געווארן מיט די פינגר פון גאט ב"ה
ועליהם אונ אוף זיי איז געשטאנען ככל אזו ווי אלע די
רייד אשר וואס גאט הט מיט אייך גרעט בהר אוף
דעם בארג מתוך האש פון צווישען פייער ביום אין
דעם טאג הקהל פון איין זאמלונג: (יא) ויהי אונ עס
איז געווען מקץ אין סוף פון די פערציג טעג וארבעים
לילה אונ די פערציג נעכט נתן יי הט גאט צו מיר
געגעבן את שני די צוויי שטיינערני לוחות לוחות הברית
לוחות פון דעם ברית: (יב) ויאמר אונ גאט הט צו
מיר גזאגט קום שטיי אויף רד ניידר גיך אראפ פון
בארג כי שחת עמך ווארום דיין פאלק הט פרדארבן
אשר וואס דו האסט זיי אויס גצויגן פון מצרים סרו מהר
זיי האבן באלד אפ געקערט מן הדרך פון דעם וועג
אשר וואס איך האב געבאטן זייא עשו להם זייא האבן

משלים על התורה

זיין, עס איז ניט אזו, דער עיקר איז ביי הקב"ה ארויס
צו טרייבן די כנענים, אונ וואס מען ברייגגט אייך אריין אין
דיא לאנד, איז ניט נייער הקב"ה וויל נאר אייך וועגען
אייער פרומקייט, ניין, הקב"ה וואלט ארייגגעפירט אין
די לאנד, ניט נאר אייך נאר אפילו אנדערע אויך, נאר
ווייל הקב"ה הט געשוואורן צו אייערע עלטערן, ער זאל
אייך אריין פירען אין די לאנד, דריבער פירט ער אייך
אריין אין די לאנד:

הדרך אשר צויתם עשו להם
מסכה: יג ויאמר יהוה אלי לאמר
ראיתי את־העם הזה והנה עם
קשה־ערף הוא: יד הרף ממני
ואשמידם ואמחה את־שמם
מתחת השמים ואעשה אותך לגוי
עצום ורב ממנו: טו ואפן וארד מן
ההר וההר בער באש ושני לוחת
הברית על שתי ידי: טז וארא והנה
חטאתם ליהוה אלהיכם עשיתם
לכם עגל מסכה סרתם מהר מן
הדרך אשר־צוה יהוה אתכם:
יז ואתפש בשני הלחת ואשלכם
מעל שתי ידי ואשברם לעיניכם:
יח ואתנפל לפני יהוה כראשנה

אונקלוס

ארחא די פקדתנון עבדו
להון מתכא: יג ואמר
יי לי למימר גלי קדמי
ית עמא הדין והא עם
קשי קדל הוא: יד אנח
בעותך מקדמי ואשצנון
ואמחי ית שמהון מתחות
שמיא ואעבד יתך לעם
תקיף וסגי מנהון:
טו ואתפניתי ונחתית מן
טורא וטורא בער
באשתא ותרין לוחי
קימא על תרתין ידי:
טז וחזיתי והא חבתון
קדם יי אלהכון עבדתון
לכון עגל מתכא סטיתון
בפריע מן ארחא די
פקיד יי יתכון: יז ואחדית
בתרין לוחיא ורמיתנון
מעל תרתין ידי
ותברתנון לעיניכון:
יח ואשתטחית קדם יי

תו״א הרף ברכות לב: ואתפש נדרים לח: ואשברם פסחים פ:

בעל הטורים

(יז) ואשלכם. חסר י׳ שפרחו י׳ הדברות

רשב״ם

(יז) ואשברם, כי לא עצרתי כח כמו שפירשתי

רש״י

לחת כתיב שמתיהם שוות: (יח) ואתנפל לפני

בית יהודא

כתיב) מיינט מען נאר איינע (ששתיהן שוות) ווייל זיי זענען געווען ביידע גלייך, ווייא איינע: (יח) ואתנפל לפני ה׳ כראשונה ארבעים יום. איך בין געפאלען פר הקב״ה וויא

דעת זקנים מבעלי התוספות

(טז) וארא והנה חטאתם. מה ראה ראה שפרח הכתב מעליהם ולכך ואתפוש בשני הלוחות ואשברם לעיניכם. משל לסרדיוט שהיה מהלך בדרך וחותם המלך בידו ובא ליכנס למדינה עבר בתוך הנהר ונפל החותם במים ונמחק הכתב מה עשה קרע הנייר ושבר החותם כך משה כשהיה יורד מן ההר והלוחות בידו פרח הכתב מעליהם ושברם. ד״א וארא ראה העגל שעשו ושברן. משל למלך שקדש אשה ואמר לה לאחר זמן אני שולח כתובתך ביד השושבין עד שהשושבין בא והכתובה בידו מצאה שקלקלה וזינתה ראה השושבין הקלקול וקרע הכתובה אמר מוטב שתדון כפנויה ולא כאשת איש. כך הקב״ה קידש את ישראל במתן תורה ואמר לשלוח הלוחות שהן הכתובה תוך ארבעים יום ע״י משה שושבין בא משה והכתובה בידו וראה שקלקלו בעגל ושבר הכתובה: (יז) ואשליכם מעל שתי ידי. וש״ה עת להשליך אבנים זה לוחות הראשונות. ועת כנוס אבנים זה לוחות אחרונות: (יח) ואתנפל לפני ה׳ כראשונה. כמו שעשיתי בארבעים יום הראשונים שהתנפלתי לפני הקב״ה

פירוש לתורת אלהים

גמאכט צו זיי מסכה איין געגאסיגע עבודת כוכבים: (יג) ויאמר אונ גאט הט צו מיר געזאגט לאמר אזו צו זאגן ראיתי איך זעה דם פאלק והנה זיי זענען איין הארט אקינדיג פאלק: (יד) הרף לאז אפ פון מיר אונ איך וועל זיי פר טיליגן ואמחה אונ איך וועל אום מעקין את שמם זייער נאמען מתחת השמים פון אונטער דעם הימל ואעשה אונ איך וועל מאכן אותך דיך לגוי עצום צו איין שטארק פאלק ורב ממנו אונ מער ווי זייא זענין: (טו) ואפן אונ איך האב מיך געקערט וארד אונ איך האב אראפ גנידערט מן ההר פון בארג וההר אונ דער בארג האט געברענט אין פייער ושני לוחות אונ דיא צווייא לוחות פון דעם ברית על שתי זענין געווען אויף מיינע צוויי הענד: (טז) וארא אונ איך האב געזעהן והנה איר הט גזינדיגט צו גאט אייער גאט עשיתם איר הט גמאכט צו אייך עגל מסכה איין געגאסן קאלב סרתם איר הט אפ געקערט מהר געשווינד מן הדרך פון דעם וועג וואס גאט הט אייך גבאטן: (יז) ואתפוש אונ איך האב אן גנומען די

אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַלְתִּי וּמַיִם לֹא שָׁתִיתִי עַל כָּל־חַטַּאתְכֶם אֲשֶׁר חֲטָאתֶם לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לְהַכְעִיסוֹ׃
יט כִּי יָגֹרְתִּי מִפְּנֵי הָאַף וְהַחֵמָה אֲשֶׁר קָצַף יְהוָה עֲלֵיכֶם לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם

אונקלוס

כְּקַדְמֵיתָא אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין לֵילָוָן לַחְמָא לָא אֲכָלִית וּמַיָּא לָא אִשְׁתֵּיתִי עַל כָּל חוֹבֵיכוֹן דִּי חַבְתּוּן לְמֶעְבַּד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ לְאַרְגָּזָא קֳדָמוֹהִי׃
יט אֲרֵי דְּחֵילִית מִקֳּדָם רֻגְזָא וְחֶמְתָּא דִּי רְגֵז יְיָ עֲלֵיכוֹן לְשֵׁיצָאָה יָתְכוֹן

תולדות אהרן

לחם לא יומא עה: כי יגרתי נדרים לב בתרא ע:

רשב"ם

בפרשת כי תשא: (יט) גם בפעם ההוא. מלמד שכמה פעמים התפלל עליהם:

בעל הטורים

מהם: (יט) יגרתי. ד' דין ואידך העבר חרפתי אשר יגורתי. ואשר יגורתי יבא לי. יגורתי כל עצבותי ידעתי כי לא תנקני. יגורתי מפני האף והחמה. והתפללתי שתעביר חרפתי פן יאמרו הארץ וגו' ואשר יגורתי יבא לי פי' לי לבדי כי אע"פ ששמעת תפלתי על ישראל לא תנקני

בית יהודא

דָּם ערשטע מאהל פערציג טעג (שֶׁנֶּאֱמַר) וואָרום עס שטייט אין פָּסוּק משה הט געזאגט (וְעַתָּה אֶעֱלֶה אֶל ה' אוּלַי אֲכַפְּרָה) איצט וועל איך ארויפגיין צו הקב"ה טאמער וועל איך קענען אויסבעטען ביי הקב"ה ער זאל אייך שייגקען די עבירה (בְּאוֹתָהּ עֲלִיָּיה נִתְעַכַּבְתִּי אַרְבָּעִים יוֹם) ביי דעם ארויפגיין בין איך פארהאלטען געווארען פערציג טעג (נִמְצְאוּ כָּלִים בְּכ"ט בְּאָב) די פערציג טעג האבען זיך געענדיגט דעם ניין אונ צוואנציגסטען טאג אין אב (שֶׁהוּא עָלָה בְּי"ח בְּתַמּוּז) ווארום משה איז ארויפגעגאנגען אויף דעם בארג דעם אכטצעהנטין טאג אין תמוז, ביז ניין אונ צוואנציג טעג אין אב, איז פערציג טעג (בּוֹ בַּיּוֹם נִתְרַצָּה הקב"ה לְיִשְׂרָאֵל) דעם ניין אונ צוואנציגסטען טאג אין אב איז הקב"ה איבערגעבעטען געווארען צו די יודין (וְאָמַר לוֹ לְמֹשֶׁה פְּסָל לְךָ שְׁנֵי לוּחוֹת) אונ הקב"ה האט געזאגט צו משה דוא זאלסט ארומהאקין צוויא ברילאנטענע טאוולען ואונ זאלסט זייא מיר געבען וועל איך אויף זיי שרייבען די צעהן געבאטן משה הט אזו געטאהן אונ איז מיט דיא צוויי טאוולען ארויפגעגאנגען צו הקב"ה (עָשָׂה עוֹד אַרְבָּעִים יוֹם) אונ איז געוועזען אויף דעם בארג נאך אדריטען מאהל פערציג טעג (נִמְצְאוּ כָּלִים בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים) די פערציג טעג האבען זיך גיענדיגט יום כפור (בּוֹ בַּיּוֹם נִתְרַצָּה הקב"ה לְיִשְׂרָאֵל בְּשִׂמְחָה) אין דעם טאג יום כפור איז הקב"ה בעוויליגט געווארען צו יודין מיט פרייליכקייט (וְאָמַר לוֹ לְמֹשֶׁה סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶךָ) אונ הקב"ה הט געזאגט צו משה איך האב געשייגקט דיא יודין זייערע עבירות וויא דו האסט געבעטען (לְכָךְ הוּקְבַּע לִמְחִילָה וְלִסְלִיחָה) דריבער איז געבליבען דער צעהנטער טאג אין תשרי זאל זיין אויף אייביג יום כפור, אטאג צו פארגעבן אלע יודישע זינד פון גאנצין יאהר (וּמִנַּיִן שֶׁנִּתְרַצָּה בְּרָצוֹן שָׁלֵם) פון וואנען ווייסען מיר אז הקב"ה הט דאמאלס מוחל געוועזען דיא יודין זייער עבירה אונ איז צו זיי בעוויליגט געווארען מיט אגאנצע בעוויליגונג (שֶׁנֶּאֱמַר בָּאַרְבָּעִים שֶׁל לוּחוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת) ווארום ביי דיא פערציג טעג פון די אנדערע לחות האט משה געזאגט (וְאָנֹכִי עָמַדְתִּי בָהָר כַּיָּמִים הָרִאשֹׁנִים) איך בין געשטאנען אויף דעם בארג וויא די ערשטע פערציג

רש"י

ה' כראשונה ארבעים יום. שנאמר (שמות לב) ועתה אעלה אל ה' אולי אכפרה באותה עלייה נתעכבתי ארבעים יום ר נמצאו כלים בכ"ט באב. שהוא עלה בשמונה עשר בתמוז ש בו ביום נתרצה הקדוש ברוך הוא לישראל וא"ל למשה (שם לד) פסל לך שני לוחות עשה עוד מ' יום נמצאו כלים ביוה"כ בו ביום נתרצה הקב"ה לישראל בשמח' ת וא"ל למשה (במדבר יד) סלחתי כדברך לכך הוקבע למחילה ולסליחה ומנין שנתרצה ברצון שלם א שנא' בארבעים של לוחות אחרונות (דברים י) ואנכי עמדתי בהר

שפתי חכמים

ר ר"ל אל תאמר באותה עלייה עלה לקבל לוחות אחרונות וירד ביום הכפורים דהא כתיב בסמוך בעת ההיא אמר ה' אלי פסל לך ופירש רש"י לסוף ארבעים נתרצה לי דהיינו אותן ארבעים הכתובים כאן משמע שעדיין לא עלה לקבל לוחות אחרונות לכך מפרש דאותן ארבעים היינו ארבעים אמצעים שעלה להתפלל שנאמר ועתה אעלה וגו': ש ע"ל בפרשת כי תשא מה שכתבתי באריכות ושם מפורש: ת אבל הרצוי של ר"ח אלול לא היה אלא לנתינת הלוחות אבל לא לענין חטא העגל והא דקאמר בתר הכי ומנין שנתינת הלוחות היה ברצון ולא על צד ההכרח מפני שכבר קבלו עליהם עול תורה והמצות ונכנסו בברית ואי אפשר להם בלא תורה ומצות וכו'. הרא"ם. ובעל החזקוני פי' שמה שפירש רש"י שאמר לו למשה סלחתי כדברך איננו הכתוב שכתוב בפרשת שלח לך על המרגלים אלא הוא לשונו של רש"י דהא תיכף ליציאת מצרים בי"ז בתמוז נעשה העגל ושלוח המרגלים לא היה אלא עד כ"ט בסיון של שנה שניה עכ"ל וכן נראה שסוף מדברי רש"י דהא בפ' כי תשא לא נקט רש"י הקרא דסלחתי כדברך דכתב שם נתרצה הקב"ה לישראל בשמחה ובלב שלם ואמר לו סלחתי ומסר לו וכו': א ע"כ כוונת רש"י על נתינת הלוחות דאלו ריצוי

דעת זקנים מבעלי התוספות

על שאמר הרף ממני ואשמידם עד שהתנה עמהם שלא ישמידם שנא' וינחם ה' על הרעה אבל לא מחל העון ועכשיו התנפלתי על מחילת העון כי יגרתי מפני האף והחמה וישמע ה' אלי גם בפעם הזאת למחול העון שנשבע בראשונה שלא להשמיד:

פירוש לתורת אלהים

צוויי לוחות וָאַשְׁלִיכֵם אונ איך האב זיי געווארפען פון מיינע ביידע הענד וָאֲשַׁבְּרֵם אונ איך האב צו בראכען זיי לְעֵינֵיכֶם פאר אייערע אויגין: (יח) וָאֶתְנַפַּל אונ איך בין גיפאלין לִפְנֵי יְיָ פאר גאט איך האב מתפלל געוועזן כָּרִאשֹׁנָה אזו ווי צום ערשטען אַרְבָּעִים יוֹם פערציג טעג וְאַרְבָּעִים לַיְלָה אונ פערציג נעכט לֶחֶם לֹא אָכַלְתִּי ברוט האב איך ניט געגעסן וּמַיִם אונ וואסער האב איך ניט געטרונקען עַל כָּל וועגין אלע אייערע זינד אֲשֶׁר חֲטָאתֶם וואס איר הט גזינדיגט לַעֲשׂוֹת צו טאן הָרַע דאס בייז בְּעֵינֵי אין די אויגן פון גאט לְהַכְעִיסוֹ צו דער צערנין אים: (יט) כִּי יָגֹרְתִּי דען איך האב מיך גיפארכטן מִפְּנֵי הָאַף פאר דעם צארן וְהַחֵמָה אונ פאר דעם גרים

וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֵלַי גַּם בַּפַּעַם הַהִוא׃
כ וּבְאַהֲרֹן הִתְאַנַּף יְהוָה מְאֹד
לְהַשְׁמִידוֹ וָאֶתְפַּלֵּל גַּם־בְּעַד אַהֲרֹן
בָּעֵת הַהִוא׃ כא וְאֶת־חַטַּאתְכֶם
אֲשֶׁר־עֲשִׂיתֶם אֶת־הָעֵגֶל לָקַחְתִּי
וָאֶשְׂרֹף אֹתוֹ ׀ בָּאֵשׁ וָאֶכֹּת אֹתוֹ
טָחוֹן הֵיטֵב עַד אֲשֶׁר־דַּק לְעָפָר
וָאַשְׁלִךְ אֶת־עֲפָרוֹ אֶל־הַנַּחַל הַיֹּרֵד

וְקַבֵּיל יְיָ צְלוֹתִי אַף
בְּזִמְנָא הַהִיא׃ כ וְעַל
אַהֲרֹן הֲוָה רְגַז מִן קֳדָם
יְיָ לַחֲדָא לְשֵׁיצָיוּתֵהּ
וְצַלֵּיתִי אַף עַל אַהֲרֹן
בְּעִדָּנָא הַהִיא׃ כא וְיָת
חוֹבַתְכוֹן דִּי עֲבַדְתּוּן יָת
עֶגְלָא נְסֵבִית וְאוֹקֵדִית
יָתֵהּ בְּנוּרָא וְשָׁפִית יָתֵהּ
בְּשׁוֹפִינָא יָאוּת עַד דִּי
הֲוָה דְּקִיק לְעַפְרָא
וּרְמֵית יָת עַפְרֵהּ לְנַחְלָא
דְּנָחֵית מִן טוּרָא׃

תו"א ותם ע"ז מג כח׃

בעל הטורים

ותמיתני במדבר ולא תכנס לארץ: (כא) לעפר. ג' במס' אשר דק לעפר. וידק לעפר. הדק לעפר ביאשיהו כשביער העכו"ם והיינו דאמרינן

רש"י

כימים הראשונים מה הראשונים ברצון אף האחרונים ברצון אמור מעתה האמצעיים היו בכעס: (כ) ובאהרן התאנף ה'. לפי ששמע ב לכם: להשמידו. זה כלוי בנים ג וכן הוא אומר (עמוס ב) ואשמיד פריו ממעל: ואתפלל גם ד בעד אהרן. והועילה תפלתי לכפר מחצה ה ומתו שנים ונשארו השנים: (כא) טחון. ל' הווה כמו הלוך וכלות מולא"ט

בית יהודא

טעג (מַה הָרִאשׁוֹנִים בְּרָצוֹן) אַזוֹ ווִי דִי עֶרְשְׁטֶע פֶּערְצִיג טֶעג איז הקב"ה גֶוועֶן בֶּעוִוילִיגְט צוּ יוּדִין ווָארוּם עֶס אִיז גֶוועֶן פַר דֶעם עֶגֶל׃ (אַף אַחֲרוֹנִים בְּרָצוֹן) דִי לֶעצְטֶע פֶּערְצִיג טֶעג אִיז אוֹיךְ הקב"ה גֶעוֶעֶן בֶּעוִוילִיגְט צוּ יוּדִין (אֱמוֹר מֵעַתָּה אֶמְצָעִיִּים הָיוּ בְּכַעַס) פוּן דַאנֶען ווייסֶן מִיר אַז דִי מִיטֶעלְסְטֶע פֶּערְצִיג טֶעג אִיז הקב"ה גֶוועֶן בֵּייז אוֹיף יוּדִין׃ (כ) וּבְאַהֲרֹן הִתְאַנַּף ה'. אוֹיף אַהֲרֹן אִיז הקב"ה בֵּייז גֶוועֶן (לְפִי שֶׁשָּׁמַע לָהֶם) ווייל עֶר הָט גֶעפָאלְגְט דִי יוּדִין אוּנ הָאט גֶעמַאכְט דֶעם עֶגֶל׃ (לְהַשְׁמִידוֹ). (זֶה כִּלּוּי בָּנִים) לְהַשְׁמִידוֹ מֵיינְט מֶען הקב"ה הָט גֶעוָואלְט הַרְגֶענֶן דִי קִינְדֶער פוּן אַהֲרֹן (וְכֵן הוּא אוֹמֵר) אוּנ אַזוֹ זָאגְט דֶער פָּסוּק (וָאַשְׁמִיד פִּרְיוֹ מִמַּעַל) אִיךְ הָאבּ פַארְטִילִיגְט זַיינֶע פְרוּכְט וַזַיינֶע קִינְדֶער׃ פוּן הוֹיבֶען, פוּן הִימֶל, זֶעהֶן מִיר דָס קִינְדֶער פַארְלֶענְדוּנְג הֵייסְט הַשְׁמָדָה׃ וָאֶתְפַּלֵּל גַּם בְּעַד אַהֲרֹן. אִיךְ הָאבּ פַאר אַהֲרֹן אוֹיךְ גֶבֶּעטֶען (וְהוֹעִילָה תְּפִלָּתִי לְכַפֵּר מֶחֱצָה) מַיין תְּפִלָּה הָט גֶהאָלְפֶען הקב"ה זָאל אִים שֵׁיינְקֶען הֶעלְפְט (וּמֵתוּ שְׁנַיִם וְנִשְׁאֲרוּ שְׁנַיִם) צְווַיי קִינְדֶער זֶענֶען גֶשְׁטָארְבֶּען אוּנ צְווַיי קִינְדֶער זֶענֶען גֶבְּלִיבֶּען לֶעבֶּען׃ (כא) וְטָחוֹן. זָאגְט רש"י (לְשׁוֹן הֹוֶה) טָחוֹן אִיז טַייטְשׁ מָאהְלִין (כְּמוֹ הָלוֹךְ וְכָלוֹת) ווִיא הָלוֹךְ אִיז טַייטְשׁ גֵיין, כָּלוֹת אִיז טַייטְשׁ

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כא) ואכות אותו טחון. כדי שלא יהנה איש ממנו׃

שפתי חכמים

החטא לא היה עד יוה"כ ונתינת הלוחות מפורש בקרא פסל לך וגו' והוצרך לג"ם מפני שנוכל לומר שפסל לך היה בהכרח לפי שישראל כבר קבלו עליהם עול תורה ונתגיירו וא"א לחזור בהם אבל בי"ה נתרלה ברצון גמור ומ"ש אמור מעתה אמלעים וכו' אגב גררא אמר כן׃ ב פי' אבל לא לפי שחטא׃ ג דייק מדכתיב להשמידו ולא כתיב להשמיד אותו כמו דכתיב להשמיד אתכם אלמא לא קאי על אהרן גופא אלא ודאי דקאי אבניו׃ ד ר"ל דגם לרבות הבנים׃ ה וזהו גרס וגם גרמה להם שנסתכלו והלילו במתן תורה ויאכלו וישתו כדמשמע

פירוש לתורת אלהים

צָארְן אֲשֶׁר קָצַף ווָאס גָאט הָט אוֹף אַייךְ גִיצֶערִינְט לְהַשְׁמִיד צוּ פַר טִילִיגֶן אַייךְ וַיִּשְׁמַע אוּנ גָאט הָט צוּ מִיר גֶהֶערְט גַּם אוֹךְ בַּפַּעַם אִין דֶעם מָאל׃ (כ) וּבְאַהֲרֹן אוּנ אוֹיף אַהֲרֹן הִתְאַנַּף הָאט גָאט גִיצֶערִינְט זַייעֶר לְהַשְׁמִידוֹ צוּ פַאר טִילִיגֶען אִים וָאֶתְפַּלֵּל אוּנ אִיךְ הָאבּ גִיבֶּעטֶן גַּם פַר אַהֲרֹן אוֹךְ בָּעֵת הַהִוא אִין דִי זֶעלְבִּיגֶע צַייט׃ (כא) וְאֶת חַטַּאתְכֶם אוּנ אַייעֶרֶע זִינְד אֲשֶׁר ווָס אִיר הָט גְמַאכְט דָס עֶגֶל לָקַחְתִּי הָאבּ אִיךְ גִינוּמֶען וָאֶשְׂרֹף אוּנ אִיךְ הָאבּ פַאר בְּרֶענְט אִים אִין פַייעֶר וָאֶכֹּת אוֹתוֹ אוּנ אִיךְ הָאבּ צוּ שְׁטוֹסֶען אִים טָחוֹן עֶס אִיז גוּט צוּ מָאלֶן גִיוָוארֶן עַד אֲשֶׁר בִּיז עֶס אִיז דִין גְוָוארֶן ווִי שְׁטוֹבּ פוּן דִיא עֶרְד וָאַשְׁלִיךְ אוּנ אִיךְ הָאבּ גְוָוארְפֶן זַיין שְׁטוֹבּ אֶל הַנַּחַל צוּ דֶעם טַייךְ הַיּוֹרֵד ווָס דֶער טַייךְ גֶידֶערְט פוּן דֶעם בַּארְג אַרָאפּ׃ (כב) וּבְתַבְעֵרָה וּבְמַסָּה אוּנ אִין תַּבְעֵרָה אוּנ אִין מַסָּה

ליקוטים על התורה

(כא) וְאֶת חַטַּאתְכֶם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם אֶת הָעֵגֶל וגו'. דֶער פָּסוּק אִיז שְׁוֶוער צוּ פַרְשְׁטֵיין, צוּ ווָס זָאגְט דֶר פָּסוּק וְאֶת חַטַּאתְכֶם, עֶס דַארְף נָאר שְׁטֵיין וְאֶת הָעֵגֶל אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם, דֶעם עֶגֶל ווָאס אִיר הָאט גֶעמַאכְט הָאבּ אִיךְ פַארְבְּרֶענְט, צְווייטֶענְס דֶער עֶגֶל אִיז דָאךְ גֶעוֶועֶן גָאלְד, אַז מֶען הָאט אִים גֶעלֵייגְט אִין פַייעֶר אִיז עֶר צוּ שְׁמָאלְצֶען גֶעוָוארֶן, צוּ ווָאס הָט מֶען אִים גֶעדַארְפְט צוּשְׁטוֹיסֶען, דָאס דְרִיטֶע אִיז יוּדִין הָאבֶּען גָאר נִיט גֶעמַאכְט דֶעם עֶגֶל, אַהֲרֹן הָט גֶעמַאכְט דֶעם עֶגֶל, נָאר אִין סִדְרָה תִּשָּׂא שְׁטֵייט דִי יוּדִין הָאבֶּען גֶעשְׁאכְטֶן קָרְבָּנוֹת צוּם עֶגֶל, דָאס אִיז אֲעֲבֵירָה ווָאס קוּמְט אוֹיף אִיר סְקִילָה, דְרִיבֶּער זָאגְט משֶׁה צוּ דִי יוּדִין וְאֶת חַטַּאתְכֶם אַייעֶרֶע זִינְד (דִי קָרְבָּנוֹת) ווָאס אִיר הָט מַקְרִיב גֶעוֶועֶן מִיט דֶעם עֶגֶל, הָאבּ אִיךְ זַייא פַארְבְּרֶענְט אִין פַייעֶר, אוּנ דֶעם עֶגֶל הָאבּ אִיךְ צוּשְׁטוֹיסֶן אוּנ צוּמָאלִין׃

מן־ההר׃ כב ובתבערה ובמסה
ובקברת התאוה מקצפים הייתם
את־יהוה׃ כג ובשלח יהוה אתכם
מקדש ברנע לאמר עלו ורשו את־
הארץ אשר נתתי לכם ותמרו את־
פי יהוה אלהיכם ולא האמנתם לו
ולא שמעתם בקלו׃ כד ממרים
הייתם עם־יהוה מיום דעתי אתכם׃
כה ואתנפל לפני יהוה את ארבעים
היום ואת־ארבעים הלילה אשר
התנפלתי כי־אמר יהוה להשמיד
אתכם׃ כו ואתפלל אל־יהוה ואמר
אדני יהוה אל־תשחת עמך

אונקלוס

כב ובדלקתא ובנסתא
ובקברי דמשאלי מרגזין
הויתון קדם יי׃ כג וכד
שלח יי יתכון מרקם
גיאה למימר סקו
ואחסינו ית ארעא די
יהבית לכון וסרבתון על
גזרת מימרא דיי אלהכון
ולא הימנתון ליה ולא
קבלתון למימריה׃
כד מסרבין הויתון קדם
יי מיומא דידעית יתכון׃
כה ואשתטחית קדם יי
ית ארבעין יממין וית
ארבעין לילון די
אשתטחית ארי אמר יי
לשיצאה יתכון׃ כו וצליתי
קדם יי ואמרית יי
אלהים לא תחבל עמך

תולדות אהרן

את ארבעים ברכות לד׃ ואתפלל בס לב

רשב"ם

(כה) ואתנפל לפני ה׳ את ארבעים וגו׳ ואתפלל אל ה׳ ואומר וגו׳. מי האיש החכם ישים לב למה הוצרך לכפול כאן נפילת הארבעים יום וכי דרך המקרא לכפול דבר ולומר דעו לכם שכשנפלתי לפני ה׳ מ׳ יום כך וכך התפללתי אפס חכמה גדולה בא להודיע לישראל שמא תאמרו והלא חטא גדול כמעשה העגל הועילה תפלתו של משה וניצלנו. אף בארץ ישראל אם נחטא יועילו לנו תפלות הנביאים. אמר להם לא תועיל לכם תפלות בארץ ישראל כי עתה נתכפר לכם כדי שלא יתחלל שמו שהרי כאן התפלל כך זכור לעבדיך וגו׳ פן יאמרו הארץ אשר הוצאתנו משם מבלתי יכולת ה׳ להביאם ולכך לא נתחייבתם בעדו מיתה. אבל לאחר שיהרוג שלשים ואחד מלכים וינחילכם את הארץ אז יוציאכם ויגרש אתכם מן הארץ שאין כאן חילול השם לאמר לאומות מבלתי יכולת ה׳ אלא יאמרו הגוים ישראל חטאו לו כמו שמפורש באתם נצבים ואמרו כל הגוים על מה עשה ה׳ ככה לארץ הזאת ומה חרי האף וגו׳ ואמרו על אשר עזבו את ברית ה׳ אלהי אבותם וגו׳ ויתשם ה׳ מעל אדמתם באף ובחמה ובקצף גדול וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה׃

בעל הטורים

בע״ג מפרר וזורה לרוח׃ (כד) ממרים הייתם. הפ׳ מתחיל במ״ם ומסיים במ״ם לו׳ לך שכל מ׳ שנה שהייתם במדבר ממרים הייתם׃ (כו) אדני יהוה אל תשחת. מאדני עד ובזרועך הנטויה שהוא סוף התפלה כ״ח תיבות שמצא חן לפניו ושמע תפלתו וזהו בורא ניב שפתים טוב כתיב׃

בית יהודא

פארלעגדן׃ (כה) וואתנפל וגו׳). זאגט רש״י (אלו הן עצמן האמורים למעלה) דאס זענען די זעלביגע פערציג טעג וואס שטייט אין פסוק י״ח (וכפלן כאן) משה האט דא נאך אמאהל געשריבען די זעלביגע (לפי שכתב כאן סדר תפלתו) ווייל דא הט משה געשריבען דעם סדר פון זיין תפלה, וואס ער הט

רש"י

בלע״ז (מהלעכד)׃ (כה) ואתנפל וגו׳. אלו הן עצמם האמורים למעלה וכפלן כאן לפי שכתוב כאן סדר תפלתו

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כב) ובתבערה. הם המתאוננים דכתיב ותבער בם אש ה׳. ובמסה דכתיב ויקרא שם המקום מסה ומריבה על ריב

פירוש לתורת אלהים

ובקברות התאוה אונ אין קברות התאוה מקציפים הט איר אויך דער צערינט גאט׃ (כג) ובשלוח אונ אז גאט הט אייך גישיקט מקדש ברנע פון קדש ברנע לאמר צו זאגין עלו גייט אוף אונ ירשת דאס לאנד אשר וואס איך האב צו אייך גגעבן ותמרו האט איר ווידרגישפעניגט את פי אוף די רייד פון אייער גאט ולא האמנתם אונ איר האט ניט גוואלט גלייבן אין אים ולא שמעתם אונ איר הט ניט גוואלט הערן זיין קול׃ (כד) ממרים ווידערשפעניגר הייתם זייט איר געוועזן עם יי מיט גאט מיום פון דעם טאג וואס איך האב אייך דער קענט׃ (כה) ואתנפל אונ איך בין געפאלין לפני יי פר גאט מתפלל צו זיין את ארבעים היום די פערציג טעג ואת ארבעים אונ דיא פערציג נעכט אשר וואס איך בין גפאלן כי ווארום גאט האט גזאגט להשמיד צו פר טיליגן אייך׃ (כו) ואתפלל אונ איך האב גבעטן אל יי צו גאט ב״ה ואומר אונ איך האב גזאגט אדני גאט דער האר איך בעט דיך אל תשחת דו זאלסט ניט פארדארבן דיין פאלק אונ דיין ארבטייל

ונחלתך אשר פדית בגדלך אשר
הוצאת ממצרים ביד חזקה: כז זכר
לעבדיך לאברהם ליצחק וליעקב
אל־תפן אל־קשי העם הזה ואל־
רשעו ואל־חטאתו: כח פן־יאמרו
הארץ אשר הוצאתנו משם מבלי
יכלת יהוה להביאם אל־הארץ
אשר־דבר להם ומשנאתו אותם
הוציאם להמתם במדבר: כט והם
עמך ונחלתך אשר הוצאת בכחך
הגדל ובזרעך הנטויה: פ רביעי
יא בעת ההוא אמר יהוה אלי פסל־

ואחסנתך די פרקתא
בתקפך די אפקתא
ממצרים בידא תקיפא:
כז אדכר לעבדיך
לאברהם ליצחק וליעקב
לא תתפני לקשיות
עמא הדין ולחוביהון
ולחטאיהון: כח דילמא
יימרון דיירי ארעא די
אפקתנא מתמן מדלית
יוכלא דיי לאעלותהון
לארעא די מליל להון
ומדסני יתהון אפקנון
לקטלותהון במדברא:
כט ואנון עמך ואחסנתך
די אפקתא בחילך רבא
ובדרעך מרממא:
א בעדנא ההיא אמר
יי לי פסל לך תרין לוחי

תג"א מבלי יכולת סס:

רש"י

שנאמר ה' אלהים אל תשחת עמך וגו': (א) בעת ההיא. לסוף מ' יום נתרצה לי ואמר לי פסל לך ואח"כ ועשית ארון

בית יהודא

געזאגט אין זיין תפלה (שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק משה הט געזאגט צו הקב"ה ה' אלהים אל תשחת עמך וגו': (א) בעת ההיא. משה האט געזאגט (לסוף ארבעים יום נתרצה לי) אין דעם פערציגסטן טאג איז הקב"ה בעווילגט געווארן צו מיר (ואמר לי פסל לך) אונ הקב"ה האט געזאגט צו מיר דו זאלסט ארומהאקין צוויא בריליאנטענע טאוולען (ואחר כך ועשית ארון) נאכדעם הט הקב"ה גיזאגט צו מיר

דעת זקנים מבעלי התוספות

בני ישראל ועל נסותם. ובקברות התאוה שנתאוו לשליו: (כח) ומשנאתו אותם. כלומר אי שמא לא היה בדעתו ליתן להם הארץ אלא פתה אותם בדברים עד שהוציאם ממצרים והרגם כי שונא היה אותם כד"א הנה מפתיה והולכתיה המדבר והמתיה בצמא. ובלשון תלמוד יש ואוי"ן הרבה שהן במקום או כמו חלץ ועשה מאמר ביבמתו שר"ל או עשה בה מאמר: (כט) והם עמך ונחלתך. לפי שהוציאם הקב"ה מכללו שיאמר למשה כי שחת עמך הוצרך לומר לו והם עמך ונחלתך: (א) בעת ההיא. אחר שמחל להם הקב"ה אמר לו פסל לך שלא יאמרו ויתרעמו עליך לומר הפסדתי' דבר נחמד שוהו הלוחות אשר שברת וזש"ה לכל זמן ועת לכל חפץ עת היה שישתברו הלוחות ועת היה שיעשו אחרים וזהו פסל לך. ד"א שיהא הפסולת שלך ומהיכן פסלן פליגי ביה ר' לוי ור' חנן חד אמר מתחת כסא הכבוד וחד אמר מתחת אהלו היה מחצב משם חצב לו שני

פירוש לתורת אלהים

ארבטייל אשר פדית וואס דו האסט אום גליזט בגדלך מיט דיין גרוסקייט אשר וואס דו האסט אום גיצוגן זיי ממצרים פון מצרים ביד חזקה מיט דיין שטארקע מאכט: (כז) זכור גידענק צו דייגע קנעכט לאברהם צו אברהם ליצחק וליעקב צו יצחק אונ צו יעקב אל תפן קער דיך ניט אל קשי צום הארט אקען פון דעם פאלק ואל רשעו אונ צו זיין שלעכטס ואל חטאתו אונ צו זיין זינד: (כח) פן טאמער יאמרו וועלן זאגן הארץ די יצערס פון דעם לאנד אשר וואס דו האסט אונז אום גצוגן פון דארטן מבלי ווייל גאט קען זיי ניט ברענגן אל הארץ צו דעם לאנד אשר דבר וואס ער הט גרעט צו זיי ומשנאתו אונ ווייל ער הט זיי פיינט הוציאם הט ער אום גיצוגן זיי להמיתם צו טייטן זיי במדבר אין דר מדבר: (כט) והם זיי זענען דאך דיין פאלק ונחלתך אונ דיין ארבטייל אשר הוצאת וואס דו האסט אום גצוגן זיי בכוחך הגדול מיט דיין גרוסן כח ובזרועך הנטויה אונ מיט דיין אום געשטרעקטן ארעם: (א) בעת ההיא אין די צייט נאך די פערציג טאג

משלי

(א) פסל לך וגו'. דער ילקוט שרייבט למשל איינער הט גענומן אווייב אונ זיא הט מזנה געוועז, הט דר מאן זיא ארויסגעטריבען, נאכדעם הט זיא אים איבערגבעטן, אונ ער איז צו איר גוט געווארן, הט איר גוטער פריינד

נחמיה

געזאגט צום מאן, נעם דיין ווייב צוריק מיט דעם זעלבינן כבוד אזו וויא דו האסט מיט איר חתונה געהאט, הט דר מאן געזאגט צום גוטען פריינד, אז איך וועל זיא צוריק נעמן מיט אזו אכבוד וויא זיא הט חתונה געהאט, וועלן אלע

לְךָ שְׁנֵי־לוּחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים
וַעֲלֵה אֵלַי הָהָרָה וְעָשִׂיתָ לְּךָ אֲרוֹן
עֵץ: ב וְאֶכְתֹּב עַל־הַלֻּחֹת אֶת־
הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל־הַלֻּחֹת
הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ וְשַׂמְתָּם
בָּאָרוֹן: ג וָאַעַשׂ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים

אונקלוס

אַבְנַיָא כְּקַדְמָאֵי וְסַק
לִקְדָמַי לְטוּרָא וְתַעְבֵּד
לָךְ אֲרוֹנָא דְאָעָא:
ב וְאֶכְתּוֹב עַל לוּחַיָא
יָת פִּתְגָּמַיָא דִי הֲווֹ עַל
לוּחַיָא קַדְמָאֵי דִי תַבַּרְתָּא
וּתְשַׁוֵּינוּן בַּאֲרוֹנָא:
ג וַעֲבָדִית אֲרוֹנָא דְאָעֵי

תולדות אהרן

ועשית לך יומא ג ע"ב מנחות כח: אשר שברת. מנחות לט: ושמתם בס:

בית יהודא

דו זאלסט מאכן אַקאסטן (וַאֲנִי עָשִׂיתִי אָרוֹן תְּחִלָּה) אונ איך האב געמאכט דעם קאסטן פריער (שֶׁכְּשֶׁאָבוֹא וְהַלּוּחוֹת בְּיָדִי הֵיכָן אֶתְּנֵם) ווארום אז איך וועל קומען אונ איך וועל האלטן די לוחות אין האנט אונ איך וועל ניט האבן דעם קאסטן וואו וועל איך לייגן די לוחות, דריבער האב איך דעם קאסטן געמאכט פריער, זאגט רש"י (וְלֹא זֶה הוּא הָאָרוֹן שֶׁעָשָׂה בְּצַלְאֵל) דס איז ניט דער קאסטען וואס בצלאל הט געמאכט (שֶׁהֲרֵי מִשְׁכָּן לֹא נִתְעַסְּקוּ בוֹ עַד לְאַחַר יוֹם הַכִּפּוּרִים) ווארום דעם משכן האט מען אנגעהויבן מאכן נאך יום כפור (כִּי בִּרְדָתּוֹ מִן הָהָר צִוָּה לָהֶם עַל מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן) ווארום נאכדעם וויא משה איז אראפגעקומען פון בארג נאך יום כפור הט ער געבאטען מען זאל מאכען דעם משכן (וּבְצַלְאֵל עָשָׂה מִשְׁכָּן תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ אָרוֹן וְכֵלִים) אונ בצלאל האט געמאכט פריער דעם משכן נאכדעם דעם ארון מיט די כלים, איז דאך דער ארון געמאכט געווארן נאך סוכות, אונ משה האט געמאכט א ארון פר ראש חודש אלול (נִמְצָא זֶה אָרוֹן אַחֵר הָיָה) איז דאך דער ארון פון משה געוועזן איין אנדער ארון (וְזֶהוּ שֶׁהָיָה יוֹצֵא עִמָּהֶם לַמִּלְחָמָה) אונ דער ארון פון משה פלעגט גיין מיט די יודין אין מלחמה (וְאוֹתוֹ שֶׁעָשָׂה בְּצַלְאֵל לֹא יָצָא לַמִּלְחָמָה) אונ דער ארון וואס בצלאל

רש"י

ואני עשיתי ארון תחלה שכשאבוא והלוחות בידי היכן אתנם. ולא זה הוא הארון שעשה בצלאל שהרי משכן לא נתעסקו בו עד לאחר יום הכפורים כי ברדתו מן ההר צוה להם על מלאכת המשכן ובצלאל עשה משכן תחלה ואח"כ ארון וכלים נמצא זה ארון אחר היה וזהו שהי' יוצא עמהם למלחמה ואותו

שפתי חכמים

בפרשת משפטים ובפרשת שמיני ע"ש: ו כלומר אל תאמר ודאי לא

דעת זקנים מבעלי התוספות

לוחות ונטל לו הפסולת ומשם העשיר משה שהיו של סנפירינון וזש"ה ידיו גלילי זהב אלו הלוחות וכיצד היו הדברות חמשה על לוח אחד וחמשה על לוח אחד. ד"א פסל לך שאני עושה אותך מלך ואתה פוסל כל מה שתרצה: ועלה אלי ההרה ועשית לך ארון עץ. ומשה לא עשה כן שנא' ואעש ארון עץ קודם: (ב) ושמתם בארון. שבו היו תמיד מונחין שברי לוחות ואותם היו מוליכין למלחמה כדתניא בספרי וארון ברית ה' נוסע לפניהם זה שיוצא עמהם במחנות הוא היה ארון עץ שעשה משה בעלייתו לסיני ומתחלה שם בו שברי לוחות גם לוחות אחרונות כדכתיב ואשים את הלוחות בארון אשר עשיתי עד שנעשה ארון של זהב שעשה בצלאל וכשנעשה נתנו בו לוחות אחרונות שנא' ונתת אל הארון את העדות אשר אתן אליך. ואותו שעשה בצלאל לא היו רגילין להוליך למלחמה כדכתיב במלחמת שילה מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה כי לא היתה כזאת מתמול שלשום שלא היו רגילים להוליכו וישם לקו שנשבה הארון ועל הארון שעשה בצלאל הוא שאמרו רבותינו כל זמן שארון ושכינה שלא במקומם אסורין ישראל בתשמיש המטה והא דכתיב גבי אוריה שאמר הארון וישראל חונים בסוכות ואני אלך לשכב עם אשתי משמע דמחמיר על עצמו היה אבל האחרים מותרים בתשמיש המטה היינו בארון של עץ שעשה משה שהיו מוליכין במלחמה ומה שהיה במלחמת יהושע שהלך עמהם על פי הדבור היה. והא דאמרי' בשלהי פ"ק דבבא בתרא מלמד שלוחות ושברי לוחות מונחים בארון ומשמע התם דהיינו בארון שעשה בצלאל היינו בבנין שהיתה מנוחה עדי עד. ובירושלמי איכא פלוגתא יש אומרים ארון אחד היה ויש אומרים שתי ארונות:

פירוש לתורת אלהים

איז הקב"ה צו מיר איבער געבעטן געווארען אונ הט צו מיר געזאגט פְּסָל לְךָ האק אויס צו דיר שְׁנֵי לוּחוֹת צוויי שטיינערנע לוחות כָּרִאשֹׁנִים אזו ווי די ערשטע זענען געוועזן וַעֲלֵה אונ גיי ארויף צו מיר הָהָרָה אויף דעם בארג וְעָשִׂיתָ אונ דו זאלסט צו דיר מאכען אֲרוֹן עֵץ איין ארון פון האלץ [עיין רש"י]:

(ב) וְאֶכְתּוֹב אונ איך וועל שרייבען עַל הַלּוּחוֹת אויף די לוחות אֶת הַדְּבָרִים די רייד אֲשֶׁר וואס זענען געוועזן עַל הַלּוּחוֹת אויף די ערשטע לוחות אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ וואס דו האסט צו בראכן וְשַׂמְתָּם אונ דו זאלסט זיי טאן בָּאָרוֹן אין דעם ארון: (ג) וָאַעַשׂ אונ איך האב געמאכט אֲרוֹן איין ארון פון טענען האלץ וָאֶפְסֹל אונ איך האב

משלי

אלע מענטשן פרעגען וועגען דעם פר וואס איז דר כבוד, וועט צו זיי בעוואסט ווערן, אז זיא הט מזנה געווען אונ האב זיא ארויסגעטריבן, אונ געם זיא צוריק, וועט דאך ניט שיין זיין פאר איר, דריבער איז בעסער איך זאל זיא צוריקנעמן שטיל וועט מען גאר ניט וויסען, דס זעלביגע איז געווען ביי די לוחות, משה הט געבעטען ביי הקב"ה ער זאל געבן די איצטיגע לוחות מיט אזו אכבוד ווי ער הט געגעבן די ערשטע לוחות, הט הקב"ה געזאגט צו משה, אז איך וועל געבען די לוחות מיט אזו אכבוד וויא איך

נחמיה

האב געגעבן די ערשטע לוחות, וועלן די פעלקר פרעגען וואו זענען די ערשטע לוחות? וועט צו זיי בעוואסט ווערן אז די יודין האבען געדינט עבודה זרה, אונ די ערשטע לוחות האט מען צובראכען, וועט ניט זיין שיין פאר די יודין, דריבער איז בעסער עס זאל זיין שטיל, די פעלקער זאלען ניט וויסען אז איך גיב זייא נייע לוחות, דריבער הט הקב"ה געזאגט פְּסָל לְךָ, זאלסט אויסהאקען נייע טאוולען צוא דיר, עס זאל קיינער וויסען נאר דו:

וָאֶפְסֹל שְׁנֵי־לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים
וָאַעַל הָהָרָה וּשְׁנֵי הַלֻּחֹת בְּיָדִי׃
ד וַיִּכְתֹּב עַל־הַלֻּחֹת כַּמִּכְתָּב
הָרִאשׁוֹן אֵת עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר
דִּבֶּר יְהוָה אֲלֵיכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ
בְּיוֹם הַקָּהָל וַיִּתְּנֵם יְהוָה אֵלָי׃ ה וָאֵפֶן
וָאֵרֵד מִן־הָהָר וָאָשִׂם אֶת־הַלֻּחֹת
בָּאָרוֹן אֲשֶׁר עָשִׂיתִי וַיִּהְיוּ שָׁם
כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי יְהוָה׃ ו וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל

אונקלוס

שִׁטִּין וּפְסָלִית תְּרֵין לוּחֵי
אַבְנַיָּא כְּקַדְמָאֵי וּסְלֵקִית
לְטוּרָא וּתְרֵין לוּחַיָּא
בִּידִי׃ ד וּכְתַב עַל לוּחַיָּא
כִּכְתָבָא קַדְמָאָה יָת
עַשְׂרָא פִתְגָּמַיָּא דִּי מַלִּיל
יְיָ עִמְּכוֹן בְּטוּרָא מִגּוֹ
אֶשָּׁתָא בְּיוֹמָא דִקְהָלָא
וִיהָבִנּוּן יְיָ לִי׃
ה וְאִתְפְּנֵיתִי וּנְחָתִית מִן
טוּרָא וְשַׁוִּיתִי יָת לוּחַיָּא
בַּאֲרוֹנָא דִּי עֲבָדִית וַהֲווֹ
תַמָּן כְּמָא דִּי פַקְּדַנִי יְיָ׃
ו וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נְטַלוּ

בעל הטורים

(ו) ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה שם מת אהרן. סמך מיתת אהרן לשבירת הלוחות לומר לך קשה מיתת הצדיקים כשבירת הלוחות וגם ת"ח שמת הכל נעשין קרוביו שצריכין לקרוע

רשב"ם

(ו) ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן וגו'. וכי תאמרו לי אתה אומר ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההיא בתחלת הארבעים והלא אנו יודעים שאהרן מת וא"כ מה הועילה תפלתך. אמר להם משה לא בתחלת הארבעים מת במעשה העגל אלא בסוף הארבעים מת בהר ההר באותו זמן כשנסעו מבארות בני יעקן שבאו שם ממוסרות כדכתיב במסעות ויסעו ממוסרות ויחנו בבני יעקן והלכו משם עד הר ההר שם מת אהרן ולא במעשה העגל ויכהן אלעזר בנו תחתיו שלבש שם בגדי אביו ודרך גדולה וכבוד מת ע"פ ה' זהו דרך פשוטו שהרי אין כתיב כאן ובני ישראל נסעו מחצרות ולא כתיב ויחנו

רש"י

שעשה בצלאל לא יצא למלחמה אלא בימי עלי ונענשו עליו ונשבה: (ו) ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה. מה ענין זה לכאן ועוד וכי מבארות בני יעקן נסעו

בית יהודא

הָט געמאכט איז ניט געגאנגען מיט די יודין אין מִלְחָמָה (אֶלָּא בִּימֵי עֵלִי) נאר אין די צייט פון עֵלִי הָט מען גענומען איין מאהל דעם ארון פון בְּצַלְאֵל אין די מִלְחָמָה (וְנֶעֶנְשׁוּ עָלָיו וְנִשְׁבָּה) זענען די יודין פר דעם געשטראפט געווארן אונ דר ארון איז געפאנגען געווארן צו די פְּלִשְׁתִּים: (ו) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ מִבְּאֵרֹות בְּנֵי יַעֲקָן מוֹסֵרָה. פרעגט רש"י (מַה עִנְיַן זֶה לְכָאן) ווי קומט דער פסוק צו פריערדיגע דערציילונג (וְעוֹד) נאך אפראגע איז (וְכִי מִבְּאֵרוֹת בְּנֵי יַעֲקָן נָסְעוּ לְמוֹסֵרָה)

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ו) ובני ישראל נסעו מבארות. לפי הפשט מוסרה אינו מוסרות דמסעי ובארות יעקן אינו יעקן ובין בארות ומוסרה היה הר ההר ושם מת אהרן וה"פ דקרא ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן ללכת למוסרה ופגעו בהר ההר ושם מת אהרן:

פירוש לתורת אלהים

אום גיהאקט שְׁנֵי לוּחוֹת צוויא שטיינערנע לוחות כָּרִאשֹׁנִים אזו וויא דיא ערשטע וָאַעַל אונ איך בין ארוף גיגאנגען הָהָרָה אוף דעם בארג וּשְׁנֵי הַלּוּחוֹת אונ דיא צוויי לוחות בְּיָדִי זענען גיוועזן אין מיינע הענד: (ד) וַיִּכְתּוֹב אונ ער הט גישריבען עַל הַלּוּחוֹת אוף די לוחות כַּמִּכְתָּב אזו ווי דם ערשטע גשריפט איז גיוועזן אֶת עֲשֶׂרֶת די עשרה הַדִּבְּרוֹת אֲשֶׁר דִּבֶּר וואס גאט הט גירעדט צו אייך אוף דעם בארג מִתּוֹךְ הָאֵשׁ פון צווישן דעם פייער אין דעם טאג פון דעם איין זאמלונג וַיִּתְּנֵם יְיָ אונ גאט הט זייא גיגעבען אֵלַי צו מיר: (ה) וָאֵפֶן אונ איך האב מיך גיקערט וָאֵרֵד אונ איך האב אראפ גינידערט מִן הָהָר פון דעם בארג וָאָשִׂים אונ איך האב גיטאן אֶת הַלּוּחוֹת די לוחות בָּאָרוֹן אין דעם ארון אֲשֶׁר עָשִׂיתִי וואס איך האב גימאכט וַיִּהְיוּ שָׁם אונ זיי זענען דארטן גיוועזן כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי יְיָ ווי גאט האט מיר גיבאטען: (ו) וּבְנֵי

ליקוטי מרדכי

(ו) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ מִבְּאֵרוֹת בְּנֵי יַעֲקָן וגו'. **דר בעל הטורים** שרייבט דריבער דערמאנט דער פסוק דם שטארבן פון אַהֲרֹן נאך דם צוברעכונג פון די לוחות, צו זאגן אונז, דם שטארבן פון אַצַדיק איז גלייך וויא די לוחות זענן צובראכען געווארן, אונ אז אַתַּלְמִיד חָכָם שטארבט דארפן אלע רייסן די קליידער, אזו וויא אייף אַסֵפֶר תּוֹרָה וואס איז פארברענט געווארן, מֹשֶׁה האט געזאגט איך האב געטאן די לוחות אין אַקאסטן, נאכדעם זאגט משה שָׁם מֵת אַהֲרֹן, דארטען איז אַהֲרֹן געשטארבען, צו לערנען אונז ווען אַסֵפֶר תּוֹרָה ווערט אלט אונ מען קען ניט לייענען אין איר זאל מען דיא סֵפֶר תּוֹרָה לייגען לעבען אַקֶבֶר פון אַתַּלְמִיד חָכָם, דער **רשב"ם** זאגט דריבער שטייט דא דערמאנט דאס שטארבן פון אַהֲרֹן לעבען דיא דערמאנונג פון עֵגֶל, ווייל משה האט געזאגט איך האב געבעטען פאר אַהֲרֹן, וועלען דיא יודין זאגען צו משה, וואס הט געהאלפען דיין תְּפִלָּה אַהֲרֹן איז דאך געשטארבען, דריבער הט משה געזאגט צו דיא יודין דער עֵגֶל איז געמאכט געווארען באלד וויא איר זענט ארויסגעגאנגען פון מִצְרַיִם, אין דרייא חֳדָשִׁים שפעטער, אונ אַהֲרֹן איז געשטארבן ווען איר הט געצויגן פון בְּאֵרוֹת בְּנֵי יַעֲקָן צוא מוֹסֵרָה, דאס איז פערציג יאהר שפעטער, האט מיין תְּפִלָּה געהאלפען ער זאל לעבען נאך פערציג יאהר, אונ זיין זוהן אֶלְעָזָר איז געווארען אַכֹּהֵן גָּדוֹל, דאס איז אויך אַגרויסער זְכוּת פאר אַהֲרֹן:

נָסְעוּ מִבְּאֵרֹת בְּנֵי־יַעֲקָן מוֹסֵרָה שָׁם מֵת אַהֲרֹן וַיִּקָּבֵר שָׁם וַיְכַהֵן אֶלְעָזָר בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ ז מִשָּׁם נָסְעוּ הַגֻּדְגֹּדָה וּמִן־הַגֻּדְגֹּדָה יָטְבָתָה אֶרֶץ נַחֲלֵי מָיִם׃ ח בָּעֵת הַהִוא הִבְדִּיל יְהוָה

אונקלוס

מִבְּאֵרוֹת בְּנֵי יַעֲקָן לְמוֹסֵרָה תַּמָּן מִית אַהֲרֹן וְאִתְקְבַר תַּמָּן וְשַׁמֵּשׁ אֶלְעָזָר בְּרֵהּ תְּחוֹתוֹהִי׃ ז מִתַּמָּן נְטַלוּ לְגֻדְגֹּד וּמִן גֻּדְגֹּד לְיָטְבַת אַרְעָא נָגְדָן נַחֲלִין דְּמַיִּין׃ ח בְּעִדָּנָא הַהִיא אַפְרֵשׁ

תו"א בעת ההוא פסחים כד הוריות ג:

רשב"ם

בחצרות. ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן שאצל מוסרה. או כלך לדרך זו מבארות בני יעקן כשבאו ממוסרה. ורבותינו דרשו משינוי המקרא מה שדרשו: (ח) בעת ההוא הבדיל ה' את שבט הלוי. בעת של מעשה העגל שמצאו חן כדכתיב ויאספו אליו כל בני לוי: ולברך בשמו. הכהנים לישראל:

בעל הטורים

עליו כמו על ספר תורה שנשרף ועוד סמך ואשים הלוחות בארון אצל מיתת אהרן לומר ס"ת שבלה קוברין אותה אצל תלמיד חכם לומר קיים זה מה שכתוב בזה: ויקבר ויכהן. מיתת צדיקים מכפרת כבגדי כהונה: (ז) משם נסעו הגדגדה. הפסוק מתחיל במ' ומסיים במ' לומר שכל מ' שנה היתה הבאר עמהם: (ח) בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי. סמך כאן לומר שהלוים החזירו את ישראל: סמך

בית יהודא

האבען דען יודין געצויגען פון בארות בני יעקן צו מוסרה (והלא ממוסרה באו לבני יעקן) פון מוסרה איז מען געקומען צו בני יעקן (שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק (און סדרה מסעי) ויסעו ממוסרות, יודין האבען געצויגען פון מוסרות ביז בני יעקן (ועוד) נאך אפראגע (שם מת אהרן) דארטען איז אהרן געשטארבען (והלא בהר ההר מת) אהרן איז דאך געשטארבען אויף דעם הר ההר (צא וחשב ותמצא שמונה מסעות ממוסרות להר ההר) אז דו וועסט ציילען וועסטו זעהן פון מוסרות ביז צום הר ההר איז דא אכט ערטער וואו יודין האבען געצויגען (אלא אף זו מן התוכחה) נאר דאס איז אויך פון דעם מוסר וואס משה האט געזאגט צו דיא יודין (ועוד עשיתם זאת) נאך דם האט איר געטאהן (כשמת אהרן בהר ההר לסוף ארבעים שנה) אין ענדע פערציגסטין יאהר ווען אהרן איז געשטארבען אוף דעם הר ההר (ונסתלקו ענני כבוד) אונ די וואלקינס וואס זענען גוועז ארום אייך זענען אוועקגעגאנגען (ויראתם לכם ממלחמת מלך ערד) האט איר מורא געהאט פאר דיא מלחמה פון מלך ערד (ונתתם ראש לחזור למצרים) אונ איינעם פון אייך האט איר געמאכט אלצטין אונ איר הט געוואלט גיין אין מצרים (וחזרתם לאחוריכם שמונה מסעות) אונ איר זענט געגאנגען צוריק אכט ציהונגען (עד בני יעקן) ביז בני יעקן (ומשם למוסרה) פון בני יעקן זענט איר געקומען צו מוסרה (שם נלחמו בכם בני לוי) דארטען האבען די לוים מיט אייך געהאט אמלחמה (והרגו מכם ואתם מהם) די לוים האבען געהרגת פון אייך אונ איר הט געהרגת פון דיא לוים (עד שהחזירו אתכם בדרך חזרתכם) ביז די לוים האבען אייך צוריק געקערט אין דעם זעלביגען וועג וום איר הט אייך געוואלט קערען צו מצרים (ומשם חזרתם הגדגודה הוא חור הגדגד) פון דארטען זענט איר צוריק געגאנגען צוא חור הגדגד: (ז) ומן הגדגודה וגו'ו. (ובמוסרה עשיתם אבל כבד על מיתתו של אהרן שגרמה לכם זאת) אין מוסרה הט איר געמאכט אגרויסען טרויער אוף דם שטארבען פון אהרן, ווייל דאס שטארבען פון אהרן הט געבראכט צו אייך די מלחמה (ונדמה לכם כאלו מת שם) עס איז בייא אייך גלייך גוועז וויא אהרן וואלט דארט געשטארבען (וסמך משה תוכחה זו לשיבור הלוחות) אונ משה הט געזאגט דעם מוסר צו די יודין צוזאמען מיט דעם מוסר וום ער הט צובראכען דיא לוחות (לומר שקשה מיתתן של צדיקים לפני הקב"ה כיום שנשתברו בו הלוחות) משה האט געזאגט צו די יודין אז אצדיק שטארבט איז ביי הקב"ה אזו אצער ווי עס איז גוועז דעם טאג וואס די לוחות זענען צו בראכען געווארען (ולהודיעך שהוקשה לו מה שאמרו נתנה ראש לפ"ו ממנו כיום שעשו בו את העגל) משה האט געמאכט וויסען די יודין אז ער איז בייז פר וום זיי האבען געזאגט מיר וועלען אוף אונז געבען א אלצטין אונ האבען זיך געוואלט אפשיידען פון אים, אונ דר טאג ווען זיי האבען דם געזאגט איז ביי משה גוועזען גלייך ווי דער טאג וואס זיי האבען אין אים געמאכט דעם עגל: (ח) נבעת ההיא הבדיל ה'ו. זאגט רש"י (מוסב לענין הראשון) דם גיהער צו די פריערדיגע פסוקים: ובעת ההיאו.

רש"י

למוסרה והלא ממוסרות באו לבני יעקן שנאמר (במדבר לג) ויסעו ממוסרות וגו'. ועוד שם מת אהרן והלא בהר ההר מת צא וחשב ותמצא שמונה מסעות ממוסרה ז להר ההר אלא אף זו מן התוכחה ועוד עשיתם זאת כשמת אהרן בהר ההר לסוף ארבעים שנה ונסתלקו ענני כבוד יראתם לכם ממלחמת מלך ערד ונתתם ראש לחזור למצרים וחזרתם לאחוריכם שמונה מסעות עד בני יעקן ומשם למוסר' שם נלחמו בכם בני לוי והרגו מכם ואתם מהם עד שהחזירו אתכם בדרך חזרתכם ומשם חזרתם הגדגדה הוא חור הגדגד: (ז) ומן הגדגדה וגו'. ובמוסרה עשיתם אבל כבד על מיתתו של אהרן שגרמה לכם זאת ונדמה לכם כאלו מת שם וסמך משה תוכחה זו לשבירת הלוחות לומר שקשה מיתתן של צדיקים לפני הקב"ה כיום שנשתברו בו הלוחות ולהודיעך שהוקשה לו מה שאמרו נתנה ראש לפרוש ממנו כיום שעשו בו את העגל: (ח) בעת ההיא הבדיל ה' וגו'. מוסב לענין הראשון:

שפתי חכמים

נלטווה על מלאכת המשכן אלא לאחר יוה"כ אבל בצלאל עשה ארון בתחלה ואח"כ משכן וא"כ איכא למימר דזהו הארון שעשה בצלאל לכן פי' ובצלאל עשה המשכן תחלה כו': ז ומה שפירשו רש"י בפרשת

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ח) בעת ההיא. פי' כשנעשה העגל שפי' לעיל הבדיל ה' את שבט הלוי לשמשו מפני שלא היו במעשה העגל זש"ה והכהנים הלוים בני צדוק אשר שמרו את משמרת מקדשי

פירוש לתורת אלהים

ישראל אונ די קינדער ישראל נסעו האבען גיצויגען מבארות בני יעקן פון בארות בני יעקן מוסרה צו מוסרה שם מת אהרן דארטען איז אהרן גישטארבען ויקבר שם אונ איז דארטען באגראבען געווארן ויכהן זיין זון אלעזר איז גווארן אכהן גדול תחתיו אוף זיין ארט [עיין רש"י]: (ז) משם פון דארטען נסעו האבען זיי געצויגען צו גודגודה אונ פון גודגודה יטבתה צוא יטבתה ארץ איין לאנד נחלי טייכען מים מיט וואסער [עיין רש"י]:

את־שבט הלוי לשאת את־ארון
ברית־יהוה לעמד לפני יהוה
לשרתו ולברך בשמו עד היום הזה׃
ט על־כן לא־היה ללוי חלק ונחלה
עם־אחיו יהוה הוא נחלתו כאשר
דבר יהוה אלהיך לו׃ י ואנכי עמדתי
בהר כימים הראשנים ארבעים יום

תו"א לשרתו תענית כו סוטה לט זבחים יז ערכין יז : ואנכי מגילה כא :

אונקלוס

ח ית שבטא דלוי למטל
ית ארון קימא דיי
למיקם קדם יי
לשמשותה ולברכא
בשמה עד יומא הדין׃
ט על כן לא הוה ללוי
חלק ואחסנא עם
אחוהי מתנן דיהב לה
יי אנון אחסנתה כמא
די מליל יי אלהך לה׃
י ואנא הויתי קאם
בטורא כיומין קדמאין

רש"י

בעת ההוא. בשנה הראשונה לצאתכם ממצרים וטעיתם בעגל ובני לוי לא טעו הבדילם ח המקום מכם וסמך מקרא זה לחזרת בני יעקן לומר שאף בזו לא טעו בה בני לוי אלא עמדו באמונתם: לשאת את ארון. ט הלוים: לעמוד לפני ה' לשרתו ולברך בשמו. הכהנים והוא נשיאת כפים: (ט) על כן לא היה ללוי חלק. לפי שהובדלו לעבודת מזבח י ואינן פנויין לחרוש ולזרוע: ה' הוא נחלתו. נוטל פרס כ מזומן מבית המלך: (י) ואנכי עמדתי בהר. לקבל הלוחות האחרונות ולפי שלא פי' למעל' כמה עמד בהר בעלי' אחרונה זו חזר והתחיל כה: בימים הראשונים.

בית יהודא

משה הט געזאגט צו די יודין (בשנה הראשונה לצאתכם ממצרים) אין דעם ערשטן יאהר ווי איר זענט ארויסגעגאנגען פון מצרים (וטעיתם בעגל) אונ איר הט געהאט א טעות צו זאגן אויף דעם עגל דס איז אייער גאט (ובני לוי לא טעו) אונ דר שבט לוי הט קיין טעות געהאט (הבדילם המקום מכם) דאמאלס הט הקב"ה אפגעשיידט דעם שבט לוי פון אייך (וסמך מקרא זה לחזרת בני יעקן) אונ ער הט געשריבען דעם פסוק לעבן דס צוריק קערן ווס די יודין האבן צוריק גקערט פון מוסרה צו בני יעקן (לימר) צו זאגן (שאף בזה לא טעו בה בני לוי) אפילו אין דר זאך פון מלחמת ערד האבען אויך די לוים קיין טעות געהאט צו מורא האבן פר די מלחמה (אלא עמדו באמונתם) נאר זיי זענען געבליבען ביי זייער גלויבונג אין הקב"ה אז ער וועט זיי העלפען: ולשאת את הארון. (הלוים) די לוים זאלען טראגען דעם ארון: ולעמוד לפני ה' לשרתו ולברך בשמו. (הכהנים) די כהנים זאלען שטיין פר הקב"ה אים צו בעדינען, צו מקריב זיין קרבנות, אונ צו בענטשן די יודין מיט זיין נאמען (והוא נשיאות כפים) דם מיינט מען דוכנען: (ט) ועל כן לא היה ללוי חלקו. דריבער זאלן די לוים ניט האבן אחלק אין ארץ ישראל (לפי שהובדלו לעבודת מזבח) וייל זיי זענען אפגעשיידט געווארן צו דינען ביי דעם מזבח (ואינן פנוין לחרוש ולזרוע) האבען זייא קיין צייט צו אקערען אונ צוא זייען: וה' הוא נחלתו. (נוטל פרס מזומן מבית המלך) די כהנים אונ לוים דארפען נעמען בעשטימטע בעלוינונג פון הקב"ה, די תרומה אונ מעשר ווס גיהער צו הקב"ה דארפען נעמען די כהנים תרומה אונ דיא לוים מעשר: (י) ואנכי עמדתי בהר. משה זאגט איך בין געשטאנען אויף דעם בארג (לקבל הלוחות האחרונות) צו נעמן פון הקב"ה די לעצטע לוחות (ולפי שלא פירש למעלה כמה עמד בהר בעליתו האחרונה זו) וייל משה האט ניט געזאגט

דעת זקנים מבעלי התוספות

בתעות בני ישראל מעלי וגו' המה יקרבו אלי לשרתני. ועל כן כשבחרם הקב"ה לחלקו ולשרתו לא היה ללוי חלק ונחלה עם אחיו כדי שלא יעסקו בשום דבר כי אם בעבודת המקום וכי תימא א"כ במה יתפרנסו ה' הוא נחלתו שצוה את ישראל לחרוש ולזרוע ולקצור בשבלים לתת להם מעשר מדגן ותירוש ויצהר וערים לשבת: (י) ואנכי עמדתי בהר. לקבל לוחות אחרונות ולהרבות בתחנונים לפני הקב"ה שימחול העון לגמרי וישמע אלי גם בפעם ההיא ומחל לגמרי וביום הכפורים הי' שאמר סלחתי כדבריך ולכך הוקבע אותו יום להיות למחילה ולכפרה לישראל כי מאה ועשרים יום יש ממתן תורה עד יום הכפורים כיצד בששה בסיון נתנה התורה בשבעה עלה לקבל לוחות הראשונים והיה לו לשהות מ' יום בלא אותו יום לפי שאין לילו עמו וירד בשבעה עשר בתמוז ובאותו יום

שפתי חכמים

חקת ז' מסעות ממוסרה להר ההר מפורש ברש"י פ' אלה מסעי: ח והא דכתיב הבדיל וגו' והא עדיין לא הבדיל עד שנה שניה משהוקם המשכן צ"ל הבדיל הקב"ה במחשבה וע"כ אתא צריך לפרש כן מדכתיב אחרי כן ואנכי עמדתי בהר דקאי נמי אבעת ההיא שהיא שנה ראשונה והוא אחר העגל ובזה ניחא מה שלא פירש"י הקרא כסדר הכתוב בתורה: ט ר"ל דבפסוק הבדיל וכו' משמע דלוים גם כן מברכין וזה אינו ר"ל לשאת את הארון היינו הלוים לעמוד לפני ה' ולשרתו ולברך בשמו היינו כהנים: י כלומר לא מצד שנתקדשו להיות משרתי עליון כמובן מן הקרא דאדרבה ראוי להרבות שכרם ולא למעטם: כ והם התרומה ומעשרות ויהיה נאמר ה' הוא נחלתו הוא

פירוש לתורת אלהים

(ח) בעת ההיא אין די צייט הבדיל יי האט גאט אפ געשייד את דעם שבט לוי לשאת צו טראגן את ארון דעם ארון ברית יי וואס אין אים איז געטם לוחות לעמוד צו שטיין לפני יי פר גאט לשרתו צו באדינען אים ולברך בשמו אונ צו בענטשן די ישראל מיט דעם נאמן פון גאט ב"ה עד ביז דעם היינטיגן טאג: (ט) על כן דרום וייל שבט לוי זענען אפ געשייד געווארן צו דר עבודה פון דעם מזבח האבן זייא דאך ניט צייט צו אקערין אונ צו זייען לא היה איז ניט גיוועןן ללוי צו דעם שבט לוי חלק איין חלק ונחלה אונ איין ירושה עם אחיו מיט זיינע ברידער יי גאט הוא ער נחלתו זיין ירושה כאשר דבר אזו ווי הקב"ה הט גירעט צו אים: (י) ואנכי אונ איך בין גישטאנען אויף דעם בארג כימים הראשונים אזו ווי די

וְאַרְבָּעִים לַיְלָה וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֵלַי גַּם
בַּפַּעַם הַהִוא לֹא־אָבָה יְהוָה
הַשְׁחִיתֶךָ׃ יא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קוּם
לֵךְ לְמַסַּע לִפְנֵי הָעָם וְיָבֹאוּ וְיִירְשׁוּ
אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבֹתָם
לָתֵת לָהֶם׃ פ חמישי יב וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה

אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין
לֵילָוָן וְקַבִּיל יְיָ צְלוֹתִי
אַף בְּזִמְנָא הַהוּא לָא
אֲבֵי יְיָ לְחַבָּלוּתָךְ׃
יא וַאֲמַר יְיָ לִי קוּם זִיל
לְמִטּוּל קֳדָם עַמָּא וְיֵעֲלוּן
וְיֵירְתוּן יָת אַרְעָא דִּי
קַיֵּמִית לַאֲבָהָתְהוֹן לְמִתַּן
לְהוֹן׃ יב וּכְעַן יִשְׂרָאֵל

בעל הטורים

מים ללשאת את הארון ולברך לומר שצריך ליטול ידיו כדי לישא כפיו׃

תו"א וישמע ה' ברכות לב׃ ועתה שם לג שבת לא מגילה כה סוטה יא מנחות מג נדה ז׃

(י) לא אבה. ג' דין ואידך לא אבה לי לא אבה יבמי קרי ביה לא אבה אלא יבמי (ע' יבמות קי) כדכתיב כי לא אלמן ישראל ויהודה מאלהיו׃ (יא) קום לך למסע. ג' תגי"ן על קו"ף שאזכור להם זכות אברהם שאמרתי לו קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה׃ אשר נשבעתי לאבותם לתת להם. וסמיך ליה ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה לומר לך שהאבות היו יראי ה'׃ (יב) מה ה' אלהיך שואל מעמך. מה בא"ת ב"ש י"ן ששואל ממך ק' ברכות בכל יום ויום ויש בפסוק ק' אותיות (ע' מנחות מג) וכן ממך עולה ק'׃ ועתה ישראל. ב' דסמיכי הכא ואידך ועתה ישראל שמע אל החקים כנגד ב' תורות תורה שבכתב ותורה

בית יהודא

פריער ווי לאנג ער איז געוועזן אויף דעם בארג ביי דעם לעצטען ארויפגיין (חזר והתחיל בה) הט ער נאך אמאהל אנגעהויבן שמועסין פון זיין לעצטען ארויפגיין אויף דעם בארג׃ וכימים הראשונים). (של לוחות הראשונים) ווי דיא ערשטע טעג וואס איך בין געוועזן אויף דעם בארג געמען די ערשטע לוחות (מה הם ברצון אף אלו ברצון) אזוי ווי די ערשטע פערציג טעג איז הקב"ה געוועזן בעוויליגט צו דיא יודין, ווייל עס איז געוועזן פר דעם עגל, אזוי די לעצטע פערציג טעג איז אויך הקב"ה געוועזן בעוויליגט צו דיא יודין (אבל האמצעיים שעמדתי שם להתפלל עליכם היו בכעס) אבער די מיטעלסטע פערציג טעג וואס איך בין געשטאנען אויף דעם בארג בעטען ביי הקב"ה פון איינערטוועגען, דאמאלס איז הקב"ה אויף אייך בייז געוועזן׃ (יא) ויאמר ה' אלי וגו'). משה האט געזאגט צו די יודין (אף על פי שסרתם מאחריו וטעיתם בעגל) אפילו איר האט אוועק געקערט פון הקב"ה אונ איר הט געזאגט אויף דעם עגל ער איז אייער גאט, פון דעסטוועגען (אמר לי הקב"ה לך נחה את העם) הט הקב"ה געזאגט צו מיר גיי פיר דאס פאלק צו די לאנד וואס איך וועל זיי געבען׃ (יב) ועתה ישראל). נאך הט משה געזאגט צו די יודין (אף על פי שעשיתם כל זאת) אפילו איר האט

רש"י

של לוחות הראשונות ל מה הם ברצון אף אלו ברצון אבל האמצעיים שעמדתי שם להתפלל עליכם היו בכעס׃ (יא) ויאמר ה' אלי וגו'. אף ע"פ שסרתם מאחריו מ וטעיתם בעגל אמר לי (שמות לב) לך נחה את העם׃ (יב) ועתה ישראל. אף על פי שעשיתם כל זאת עודנו

שפתי חכמים

תשובה על מאמר לא הי' ללוי חלק ונחלה עם אחיו יתוייב מזה ליתן להם פרנסה אחרת תמורת החלק והנחלה וכשאמר ה' הוא נחלתו יתוייב בהכרח שיפורש על הפרס שהם התרומות ומעשרות ואמר מזומן להודיע שזה שנתן להם במקום החלק שנתן לישראל הוא מפני שזה מזומן בלי עמל ואין צריכים לעמל עד שימנעו מעבודת המזבח׃ ל שהם

דעת זקנים מבעלי התוספות

נשתברו הלוחות למחר בשמונה עשר עלה להתפלל על מעשה העגל ושהה שם ארבעים יום שנא' ואתנפל לפני ה' ארבעים יום כראשונה ושלמו בכ"ח באב אמר לו ית' פסל לך ועלה בכ"ט ואמר להם לישראל למחר ביום שלשים באב יהיה ר"ח אלול שיתחילו לתקוע שופר כדי שלא תטעו בירידתי כמו שטעיתם בראשונה וזכר לדבר אנו תוקעין ביום ר"ח אלול שהוא יום שלשים באב שלעולם אנו עושין ר"ח שני ימים ויום ראשון הוי מחשבון דאב שהוא מלא ושהה שם ארבעים יום שנא' ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים ושלמו ביום הכפורים כיצד יום אחד מאב וכ"ט מאלול הרי שלשים ועשרה מתשרי הרי מ' והוא יום הכפורים ואמר לו באותו יום סלחתי כדבריך ולמחר ירד ושבעה עשר בתמוז של אותה שנה בחמישי בשבת היה שהרי לעולם פסח וי"ז בתמוז באין ביום אחד ובפרק ר' עקיבא מסיק דפסח שבו יצאו ישראל ממצרים חמישי בשבת היה וא"כ נמצא שלוחות הראשונות באו בה' בשבת בשבעה עשר בתמוז א"כ ר"ה בשבת היה לסי' א"ת ב"ש ג"ר וא"כ יום הכפורים בשני הי' והלוחות האחרונות באו ביום שני ולפי ששתיהן באו חדא ביום שני וחדא ביום חמישי נהגו לקרות בתורה ביום שני וביום חמישי וזהו דרשו ה' בהמצאו ב"ה מצאו שהם ימי קריאת התורה ואז ב"ד יושבין שמתוך שבאין לשמוע התורה באין לדין. וה"ר בכור שור נתן סימן לדבר בצדק תשפוט עמיתך כי בשני ימים הללו מזל צדק משמש (בשמש) בשני בתחלת ליל שני בשעה ראשונה ובחמישי בשעה ראשונה מן היום דהא אמרינן במס' שבת כשנ"צ חל"ם ראשי לילות חל"ם כשנ"צ ראשי ימים והסי' כי היא היתה אם כל חי׃ (יב) ועתה ישראל מה ה' אלהיך. אטו דבר קטן הוא זה וי"ל דאקרא דלבתריה קאי לשמור את מצות ה' וגו' לטוב לך כלומר אינו שואל ממך דבר זה כי אם לטוב לך להנאתך

פירוש לתורת אלהים

ערשטע טעג וארבעים לילה ארבעים יום פערציג טעג ואַרבעים לילה אונ פערציג נעכט וישמע אונ גאט האט גיהערט צו מיר גם אויך אין דעם מאל ער הט מיין תפלה אן גינומען אין דעם מאל אויך לא אונ גאט הט ניט גיוואלט השחיתך צו פר דארבין דיך׃ (יא) ויאמר יי אלי אונ גאט הט צו מיר גיזאגט קום שטיי אויף לך גיי למסע צו ציהען פר דעם פאלק ויבאו אונ זיי זאלן קומען ויירשו אונ זיי זאלן ירשינן את הארץ דם לאנד אשר נשבעתי וואס איך האב גישווארן לאבותם צו זייערע עלטערין לתת צו געבען להם צו זייא׃ (יב) ועתה ישראל אונ אצונד ישראל מה וואס יי אלהיך גאט דיין גאט שואל באגערט מעמך פון דיר כי ער

משלי מרדכי

(יב) ועתה ישראל מה ה' וגו'. דער ווארט ועתה, איצט, גייט צו פריערדיגע פסוקים, איצט נאך אלע זינד וואס איר הט געטאן בעט הקב"ה פון אייך איר זאלט פר אים מורא האבען, דער ענין איז דער גוף אונ די נשמה זענען

יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ שֹׁאֵ֖ל מֵעִמָּ֑ךְ כִּ֣י אִם־
לְ֠יִרְאָה אֶת־יְהוָ֨ה אֱלֹהֶ֜יךָ לָלֶ֤כֶת
בְּכָל־דְּרָכָיו֙ וּלְאַהֲבָ֣ה אֹת֔וֹ וְלַֽעֲבֹד֙
אֶת־יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ בְּכָל־לְבָבְךָ֖ וּבְכָל־
נַפְשֶֽׁךָ׃ יג לִשְׁמֹ֞ר אֶת־מִצְוֺ֤ת יְהוָה֙
וְאֶת־חֻקֹּתָ֔יו אֲשֶׁ֛ר אָנֹכִ֥י מְצַוְּךָ֖ הַיּ֑וֹם
לְט֖וֹב לָֽךְ׃ יד הֵ֚ן לַיהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ

מָא יְיָ אֱלָהָךְ תָּבַע מִנָּךְ
אֱלָהֵן לְמִדְחַל קֳדָם יְיָ
אֱלָהָךְ לִמְהָךְ בְּכָל אָרְחָן
דְּתָקְנָן קֳדָמוֹהִי וּלְמִרְחַם
יָתֵהּ וּלְמִפְלַח קֳדָם יְיָ
אֱלָהָךְ בְּכָל לִבָּךְ וּבְכָל
נַפְשָׁךְ׃ יג לְמִטַּר יָת
פִּקּוֹדַיָּא דַּייָ וְיָת קְיָמוֹהִי
דַּאֲנָא מְפַקֵּדָךְ יוֹמָא
דֵּין לִדְיֵיטַב לָךְ׃ יד הָא

תו"א הן לה׳ מגילה יב:

בעל הטורים

שבע"פ: (יד) הן לה׳ אלהיך. הפסוק מתחיל ומסיים בה"א לומר שבה"א נברא העולם וכנגד ה׳ חומשי תורה. וי׳ תיבות בפסוק לומר לא ירדה שכינה למטה מעשרה: הארץ וכל אשר בה. וסמיך ליה רק באבותיך לומר

רש"י

רחמיו וחבתו עליכם ומכל מה שחטאתם לפניו אינו שואל מכם כי אם ליראה וגו׳: כי אם ליראה וגו׳. (ברכות לג) רבותינו דרשו מכאן הכל בידי שמים ב הוץ מיראת שמים: (יג) לשמור את מצות ה׳. ואף היא לא לחנם ם אלא לטוב לך שתקבלו שכר: (יד) הן לה׳ אלהיך.

בית יהודא

געשאהן די אַלֶע זאכן פון דעסטוועגן (עוֹדֶנוּ רַחֲמָיו וְחִבָּתוֹ עֲלֵיכֶם) איז נאך זיינע רחמנות אונ זיינע ליבשאפט אויף אייך (וּמִכָּל מַה שֶׁחֲטָאתֶם לְפָנָיו) אונ פון אַלֶין וואס איר האט געזינדיגט פַר אים (אֵינוֹ שׁוֹאֵל מִכֶּם כִּי אִם לְיִרְאָה) הקב"ה בעהט ניט מעהר פון אייך נאר איר זאלט פַר אים מורא האבן (וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ מִכָּאן הַכֹּל בִּידֵי שָׁמַיִם חוּץ מִיִּרְאַת שָׁמַיִם) די רבנן לערנען פון דאנען אַלֶין איז אין די הענט פון הקב"ה, ווי הקב"ה וויל אַזוֹ טוהט ער מיט אַלֶע מענטשן, נאר דער מענטש זאל מורא האבען פַר הקב"ה דעם מענטש, דס גייט ניט הקב"ה, נאר מען לאזט דעם מענטש טאהן ווי ער וויל: (יג) (לִשְׁמֹר אֶת מִצְוֺת ה׳). איר זאלט היטען צו טאהן וואס הקב"ה האט געבאטען (וְאַף הִיא לֹא לְחִנָּם) אונ איר וועט דס ניט טאהן פאר אומזיסט (אֶלָּא לְטוֹב לָךְ שֶׁתְּקַבְּלוּ שָׂכָר) נאר עס זאל דיר גוט זיין, וואָרום איר וועט נעמען בצאהלט פַר די מצות וואס איר וועט טאהן: (יד) (וְהֵן לַה׳ אֱלֹהֶיךָ). (הַכֹּל) צו הקב"ה גיהער אַלֶין, אַלֶע מענטשען געהערן צו הקב"ה

דעת זקנים מבעלי התוספות

ולהרבות לך שכר. ומיהו רבותינו הקשו כן ותירצו דלגבי משה מילתא זוטרתי היא ומכאן דרשו רבותינו דחייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום דכתי׳ מה אל תיקרי מה אלא מאה כלו׳ ק׳ ברכות ה׳ אלהיך שואל מעמך. ויש לחזק הדבר מ"ה בחילוף א"ת ב"ש הוי י"ץ שעולה מאה וכן בפסוק זה יש מאה אותיות חסר אחת וכאשר תיסיף אות אחת לעשות ממה מאה תשלם החשבון למאה. וי"א כי דוד תקנם שבכל יום היו מתים ק׳ אנשים מישראל באו והגידו לדוד עמד ותקן מאה ברכות בכל יום שנא׳ נאם הגבר הוקם על ע"ל בגימט׳ מאה ומיד נעצרה המגפה. עוד יש להוכיח מאה ברכות מדכתיב הנה כ"י כ"ן יברך גבר במנין כ"י כ"ן יברך גבר כי יברך חסר ו׳ כתיב ולכך תקנו לומר מודים שהרי פי׳ משתחוים כדכתיב גבי נעמן והשתחויתי לה׳ אלהיך. ותרגם יונתן ואודיתי קדם ה׳ אלהך. ומ"מ אנו אומרים מודים ולא משתחוים לפי שעולה בגימטריא מודי"ם מאה לומר שכל האומר מודים כהוגן כאלו קיים מאה ברכות ר"ל שיכרע עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה או שיראה איסר כנגד לבו וכרע כחיזרא וזקיף כי חויא ושיתכוין לומר משתחוים אנו לך כדאיתא בירושלמי א"ר בון מימי לא איכוונית וכו׳ ומחזיקנא טיבותא לרישאי דכי מטינא למודים כרע מגרמיה:

שפתי חכמים

כלים בי"ז בתמוז ולא הכלים בכ"ח באב דאם דהוקשו מ׳ ימים האחרונים לראשונים לא בא להשמיענו שהיו ברצון שלם כמו הראשונים דזה אינו שהרי הראשונים היו ברצון גמור שהרי עדיין לא חטאו בעגל אבל האחרונים לא היו ברצון אלא לענין נתינת הלוחות אבל לענין כפרת העגל לא היה עד סוף מ׳ יום שהוא יום כפור שאז אמר סלחתי כדבריך וע"כ הוקבע היום לכפרה ולסליחה רק היקש בא להודיענו שאלו מ׳ יום הנזכרים בפסוק ואנכי עמדתי בהר אינם ארבעים האמצעים אלא מ׳ אחרונים שהיו ברצון ולא בכעס מזה נלמוד שמשה עמד בהר ק"ך יום: מ דאל"כ מה לענין זה בתוך התוכחות: נ פיי דסבירא להו שהמקרא הזה אינו דבוק עם הקודמים לו רק התחלת דבור הוא ולהודיעך שהכל בידי שמים חוץ כו׳ ולכן אין שואל ממך כי אם ליראה אותו וכיולא בו מפעולות האדם הבחיריים שאם ירצה יפעול ואם לא ירצה לא יפעול ובכללם יראת השם. הרא"ם: ם רצונו לתרץ דבריפא דקרא אמר לשמור את מצות ה׳ להנאתו של הקב"ה ובסיפא דקרא כתיב לטוב לך

פירוש לתורת אלהים

וויל נאר דו זאלסט דיך פארבעטין את פאר דיין גאט ללכת צו גיין בכל אין אַלֶע זיינע וועגען לאהבה אותו אונ דו זאלסט אים ליב האבן ולעבוד אונ צו דינען גאט דיין גאט בכל מיט דיין גאנצן הארצען ובכל נפשך אונ מיט דיין גאנצין לעבין: (יג) לשמור צו היטען את מצות די מצות יי פון גאט ואת חקותיו אונ זיינע גיזעץ אשר וואס איך גיביט דיר היינט לטוב לך עס זאל דיר גוט זיין: (יד) הן ליי אלהיך צו

משלי

ביידע גלייך אַזוֹ ווי דער גוף ווען ער איז געזונד גלוסט ער צו עסין אונ צו טרינקען, אונ אַז ער האט ניט זיין עסין אונ טרינקען צו די צייט האט ער גרויס צער, אָבער ווען עס טרעפט אַז דר מענטש ווערט קראנק, פארלירט ער דעם אפעטיט צום עסין, וואס מער מיר זעהן זיין אפעטיט צום עסין איז ווייניג, פארשטייען מיר אַז די קראנקייט איז גרעסער, ווי עס האט אמאהל געטראפען, איינער

מרדכי

שמואל איז געגאנגען אין גאס, האט אים געטראפען זיין גוטער פריינד שמעון, האט שמעון געזאגט צו שמואל וואס ביזטו אַזוֹ טרויעריג, האט שמואל געזאגט צו שמעון דו ווייסט דאך מיין איינציגען קינד, ער האט שוין דריי טעג ניט געגעסען, שמעון האט גאר ניט גיענטפערט, נאר זייא זענען ביידע געגאנגען ביז זיי זענען געקומען צו שמואל אהיים, שמואל האט געטראפען ביי זיך אין שטוב מענטשן

הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמָיִם הָאָרֶץ וְכָל־
אֲשֶׁר־בָּהּ׃ טו רַק בַּאֲבֹתֶיךָ חָשַׁק
יְהוָה לְאַהֲבָה אוֹתָם וַיִּבְחַר בְּזַרְעָם
אַחֲרֵיהֶם בָּכֶם מִכָּל־הָעַמִּים כַּיּוֹם
הַזֶּה׃ טז וּמַלְתֶּם אֵת עָרְלַת לְבַבְכֶם
וְעָרְפְּכֶם לֹא תַקְשׁוּ עוֹד׃ יז כִּי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וַאֲדֹנֵי

דַּיְיָ אֱלָהָךְ שְׁמַיָּא וּשְׁמֵי
שְׁמַיָּא אַרְעָא וְכָל דִּי בַהּ׃
טו לְחוֹד בַּאֲבָהָתָךְ צְבִי
יְיָ לְמִרְחַם יָתְהוֹן וְאִתְרְעִי
בִּבְנֵיהוֹן בַּתְרֵיהוֹן בְּכוֹן
מִכָּל עַמְמַיָּא כְּיוֹמָא
הָדֵין׃ טז וְתַעְדּוֹן יָת
טַפְשׁוּת לִבְּכוֹן וְקָדַלְכוֹן
לָא תַקְשׁוֹן עוֹד׃ יז אֲרֵי
יְיָ אֱלָהֲכוֹן הוּא אֱלָהָא
דַּיָּנִין וּמָרֵי מַלְכִין אֱלָהָא

תו"א ומלתם את ערלת קה סוכה נב: כ' ס' מגילה לא:

בעל הטורים

הארץ וכל אשר בה לא נבראו אלא בזכות האבות: (טו) רק באבותיך. מיעוט הוא שגם עליהם יש דין. אברהם במה אדע. יצחק אהב את עשו. יעקב אמר נסתרה דרכי מה': סמך לרק באבותיך ומלתם לומר שתמולו ערלת הלב כמו שעשו האבות:

בית יהודא

(וְאַף עַל פִּי כֵן רַק בַּאֲבוֹתֶיךָ חָשַׁק ה' מִן הַכֹּל) פון דעסטוועגן האט הקב"ה געגלוסט נאר דיינע אלטערען מעהר פון אלע מענטשען: (טו) וּבָכֶם וגו' כַּיּוֹם הַזֶּה. מיינט מען (כְּמוֹ שֶׁאַתֶּם חֲשׁוּקִים הַיּוֹם הַזֶּה) אזו וויא איר זענט היינט גלוסטיג פר הקב"ה: (טז) וְעָרְלַת לְבַבְכֶם. מיינט מען (אוֹטֶם לְבַבְכֶם וְכִסּוּיוֹ) אייער פארמאכטע אונ בארעקטע הארץ: (יז) וַאֲדוֹנֵי הָאֲדוֹנִים. הקב"ה איז אהערר איבער אלע הערין (לא

רש"י

הכל ע ואעפ"כ רק באבותיך חשק ה' מן הכל: (טו) בכם. פ כמו שאתם (רואים אתכם) חשוקים מכל העמים היום הזה: (טז) ערלת לבבכם. אוטם לבבכם צ וכיסויו: (יז) ואדוני האדונים. לא יוכל שום אדון ק להציל אתכם

שפתי חכמים

משמע להגיהתן של ישראל ל"פ ואף היא כו' ר"ל ודאי בשבילו תעשו אבל מ"מ אף לכם לא לחנם אלא לטוב לכם: ע ר"ל כל מה שכתיב בקרא שמים ושמי שמים והארץ: פ רלל"ת ל"ל בכם לא הל"ל פק ויבחר בזרעם אחריהם מכל וגו' ל"פ כמו שאתם חשוקים כו' כלומר בכם אתם רואים שהקב"ה בחר בכם ובזרעכם שהרי אתם רואים אתכם חשוקים מכל העמים ואמר היום הזה מפני שפי' מלת בכם ממש והם היו נמצאים בפועל כיום הזה ולא יפול בו כ"ף הדמיון כי דבוק הוא עם ויבחר בזרעם אחריהם כאלו אמר ובחר בזרעם אחריהם כיום הזה מכל העמים: צ וכסויו שהוא אטומו וכן כתב בפרשת וארא ע"ש: ק דאל"כ כי ה' הוא האלהים והאדון מיבעי ליה ועוד כיון שהוא האל

פירוש לתורת אלהים

גאט דיין גאט הַשָּׁמַיִם דער הימל וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם אונ די אייבערשטע הימלן הָאָרֶץ די ערד וְכָל אונ אלץ וואס איז אויף די ערד: (טו) רַק בַּאֲבֹתֶיךָ נייערט אין דיינע עלטערין אליין חָשַׁק יְיָ האט גאט גיגלוסט לְאַהֲבָה צו ליב האבן אוֹתָם זיי וַיִּבְחַר אונ ער האט אויס דער וויילט בְּזַרְעָם אין זייערע קינדער אַחֲרֵיהֶם נאך זייא בָּכֶם אין אייך מִכָּל מער פון אלע פעלקער כַּיּוֹם הַזֶּה אזו ווי דעם היינטיגען טאג: (טז) וּמַלְתֶּם אונ איר זאלט בשניידין אֵת דאס פאר שטאפונג לְבַבְכֶם פון אייער הארצין וְעָרְפְּכֶם אונ אייער אקין לֹא זאלט איר ניט מער הארט אקינדיג האלטן: (יז) כִּי ווארום יְיָ גאט אֱלֹהֵיכֶם אייער גאט הוּא ער איז אגאט איבער

משלי מרדכי

ווס האבן גיווארט אויף אים, ער איז מיט זיי אריינגעגאנגען אין איין אנדער שטוב אונ שמעון איז אריינגעגאנגען צום קינד, ער פרעגט דעם קינד פר וואס ער עסט ניט, דאס קינד זאגט עס הונגערט מיך ניט, שמעון זאגט צום קינד איך וועל דיר שיינקען דם מעסעריל אויב דו וועסט עסין, דם קינד איז בעשטאנען דאריף צו נעמען דם מעסעריל אונ עסין, שמעון האט אים גיגעבן דאס מעסעריל, די מוטער האט אים גיגעבן אביסל זופ מיט אזעמיל אונ אשטיקל פלייש אונ ער האט גיגעסן, שמעון איז אריינגעגאנגען צו שמואל אונ זאגט צו אים וואס זאגסטו דיין קינד וויל ניט עסין, ער האט איצט גיגעסין, זאגט שמואל צו שמעון זאג מיר וויא אזו איז דם גיוועזן וואס ער האט איצט גיגעסין, זאגט שמעון איך האב אים גיגעבן מיין מעסעריל, האט שמואל געזאגט צו שמעון איצט זעהסטו אז ער איז ניט גזונד, פר וואס האט ער ביז היינט גגעסן אן דיין מעסעריל, ער וואלט איצט אויך ניט עסין, נאר ער האט זיך גענייט ער זאל עסין וועגין דעם מעסעריל צו האבן, דם זעלביגע איז ביי די נשמה, דוד המלך האט געזאגט ומתוקים מדבש ונופת צופים, די תורה אונ מצות זענען זיסער פון האניק אונ פון אלע זיסקייט, דארף דאך יעדער נשמה האבען אפעטיט צו לערנן תורה אונ צו טאהן מצות, נאר אזו ווי ביי דעם גוף אז ער איז קראנק האט ער ניט אפעטיט צום עסין, אזו אז די נשמה איז קראנק פון עבירות, האט זיא ניט אפעטיט צו תורה אונ מצות, ווייל די עבירות זענען מטמא די נשמה, אונ דיא טומאה האט פיינט די קדושה, דריבער די רשעים האבן פיינט די תורה אונ מצות אונ זיי האבן פיינט די צדיקים, וויא דער פסוק זאגט צופה רשע לצדיק וגו' דער רשע וואלט גערן הרגנען דעם צדיק, פון דעסטוועגן אז דער רשע ווייס מען וועט אים געבן גוטס פר תורה אונ מצות באלד אויף די וועלט. איצט ער איז נאך ניט שטארק טמא פון עבירות, ווייסן די עולם הזה וואס ער וויל האבן, וועט ער טאהן מצות אונ לערנען תורה, דם הייסט תורה שלא לשמה, אונ ער קען אמאהל זיין, דיא תורה זאל בישלאכווייז ארויסציהען די טומאה

פון

הָאֲדֹנִים הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבֹּר וְהַנּוֹרָא
אֲשֶׁר לֹא־יִשָּׂא פָנִים וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד׃
יח עֹשֶׂה מִשְׁפַּט יָתוֹם וְאַלְמָנָה וְאֹהֵב
גֵּר לָתֶת לוֹ לֶחֶם וְשִׂמְלָה׃
יט וַאֲהַבְתֶּם אֶת־הַגֵּר כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם

רַבָּא גִּבָּרָא וּדְחִילָא דִּי
לֵית קֳדָמוֹהִי מִסַּב אַפִּין
וְאַף לָא לְקַבָּלָא שׁוֹחֲדָא׃
יח עָבֵד דִּין יִתַּם
וְאַרְמְלָא וְרָחֵם גִּיּוֹרָא
לְמִתַּן לֵהּ מְזוֹנָא וּכְסוּ׃
יט וּתְרַחֲמוּן יָת גִּיּוֹרָא
אֲרֵי דַיָּרִין הֲוֵיתוּן בְּאַרְעָא

תו"א האל הגדול יומא סט: אשר לא ברכות כ מגילה לא ר"ה יז נדה ע׃

בעל הטורים

(יח) ואוהב. ב'. ואוהב גר ואוהב חמס שנאה נפשו אוהב את הגר אבל האוהב חמס שנאה נפשו׃

רש"י

מידו: לא ישא פנים. אם תפרקו ר עולו: ולא יקח שחד. לפייסו בממון: (יח) עשה משפט יתום ואלמנה. הרי גבורה יש ואצל גבורתו אתה מוצא ענותנותו (מגילה לא): ואהב גר לתת לו לחם ושמלה. ודבר חשוב הוא זה שכל עצמו של יעקב אבינו על זה התפלל (בראשית כח) ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש: (יט) כי גרים

בית יהודא

יוכל שום אדון להציל אתכם מידו) עס איז ניטא איין הער וס זאל אייך קענן רעטטין פון זיין האנט: ולא ישא פנים. (אם תפרקו עולו) אויב איר וועט אראפנעמען פון אייך דעם יאך פון הקב"ה וועט הקב"ה אייך געוויס שטראפן: ולא יקח שוחד. ער וועט ניט נעמן שוחד (לפייסו בממון) איר זאלט אים איבערבעטן מיט געלט: (יח) עושה משפט יתום ואלמנה. אז אייגער איז מצער איתום אדער א אלמנה, וועט הקב"ה טאהן אמשפט ער וועט שטראפען דעם מענטש פון זייערט וועגן (הרי גבורה) דאס איז אשטארקייט פון הקב"ה (ואצל גבורתו אתה מוצא ענותנותו) אונ ביי דיא שטארקייט פון הקב"ה געפינסטו זיינע נידעריגקייט, אז ער הט רחמנות אויף איתום אונ אויף א אלמנה (ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה) אונ הקב"ה האט ליב אגר ער זאל אים געבען ברויט אונ קליידונג (ודבר חשוב הוא זה) אונ דס איז אגרויסע זאך (שכל עצמו של יעקב אבינו על זה התפלל) דאס גאנצע תפלה וואס יעקב האט געבעטען פאר הקב"ה איז נאר געוועז (ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש) הקב"ה זאל מיר געבן ברויט צום עסן אונ אקלייד אן צו קליידן: (יט) כי גרים הייתם. (מום שבך אל תאמר לחבירך) דעם פעלער וואס

שפתי חכמים

על כל האלהים מכ"ש שהוא האדון על כל האדונים אלא וכו': ר מפני במשוא פנים בכ"מ הוא לזכות את החייב או לוותר לו עונשו וכן הגיקח שוחד וכסף יתי' לא יפול בו לזכות את החייב רק לוותר עונשו הוכרח לפרש לוותר ואמר שאם תפרקו עולו לא ישא וכו' כלומר לוותר עונשיכם גם לא יקח שוחד וכו' שפירושו לוותר עונשיכם כמנהג לוקחי שוחד והכתוב הזכיר שניהם מפני שהויתור יהיה פעם משום משוא פנים פעם מפני שוחד. כתב הרא"ם לא ידעתי מה ממון נופל אלא הקב"ה ולמה לא פירש ולא יקח שוחד הגלוה במקום עבירה שיוותר לו עונש העבירה שעבר בעבור המלוה שעשה אלא יתן לו שכרו בעבור המלוה ויענוש בעבור העבירה שעבר וצריך עיון עד כאן לשונו: ש כלומר ממה שכתוב בתחלה כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים וגו' הרי גבורה לכך סמך לו עושה משפט יתום ואלמנה וגו' להודיע ענותנותו: ת פי' ולא תחשוב שדבר קטן הוא לתת לגר לחם ושמלה שנראה מזה שאין לו גבורה ויכולת יותר מזה שהרי לעיל

פירוש לתורת אלהים

אלע געטער והאדוני אונ ער איז אהער איבער אלע הערען האל ער איז דר גאט הגדול דר גרויסר הגבור דר שטארקר והנורא אונ דר פארכטיגר אשר וואס ער איז ניט נושא פנים ולא אונ נעמט ניט שוחד: (יח) עושה אונ ער טוט משפט דעם משפט יתום פון איתום ואלמנה אונ פון א אלמנה ואוהב גר אונ ער הט ליב אגר לתת לו צו געבען צו אים לחם ברויט ושמלה אונ אקלייד: (יט) ואהבתם אונ איר זאלט ליב האבען את הגר דעם גר כי ווארום גרים הייתם איר זענט אויך געוועזן גרים בארץ אין דעם לאנד מצרים׃

מצות השם

(תלא) (ואהבתם את הגר) די מצוה איז מען זאל ליב האבען איין גר דאס הייסט מען זאל אים מקרב זיין ווארום גאט ב"ה האט אויך ליב איין גר אזו וויא עס שטייט (ואוהב גר לתת לו לחם כו') דם איז טייטש גאט ב"ה הט ליב איין גר אונ ער גיט אים קליידונג אונ ברויט אונ די מצוה גייט אן אויף יעדר ארט אונ יעדעי צייט:

משלי מרדכי

פון זיין נשמה אונ די נשמה זאל ווערען הייליג אונ ער זאל לערנן תורה מיט אמת, דם זאגען אונז די פסוקים, משה הט געזאגט צו די יודין ועתה, אונ איצט אז איך האב אייך גיגעבן נייע לוחות, וועל איך אייך זאגן וום הקב"ה וויל פון אייך, איר זאלט מורא האבען פר הקב"ה וועגען דריי זאכן, ערשטונס וועגן זיין גרויסקייט וויי די פסוקים זאגען ביז פסוק כבו אונ דיא מורא דארף אייך ברייגען צוא ליבשאפט איר זאלט ליב האבען הקב"ה, צווייטונס וויל ער איז ה', ער האט רחמנות, אונ ער איז אלהיך, ער שטראפט, אויב איינער איז ארעם אדער קראנק אדער איין אנדער אומגליק, זאל ער מורא האבען פאר הקב"ה אונ זאל לערנן תורה אונ טאהן מצות וועט הקב"ה אויף אים רחמנות האבען אונ וועט אים העלפען, אונ אויב ער איז רייך אונ געזונד דארף ער וויסען אויב ער וועט זינדיגען קען הקב"ה דם אלץ אוועקנעמען פון אים, וויא איר הט געזעהן ווס הקב"ה האט געטאהן, צו מצרים, צו קרח, צו דתן אונ אבירם אונ ביי דעם ים, דאס דריטע איז איר דארפט מורא האבען אונ ליב האבען הקב"ה, פאר דיא גוטע לאנד וואס הקב"ה וועט אייך באלד געבען וויא עס שטייט פון פסוק ח' אונ ווייטער, ווייניגסטונס טאהן, וויא דאס קינד האט געטאהן וועגען דעם מעמעריל:

בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ כ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
תִּירָא אֹתוֹ תַעֲבֹד וּבוֹ תִדְבָּק
וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ׃ כא הוּא תְהִלָּתְךָ
וְהוּא אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר־עָשָׂה אִתְּךָ אֶת־
הַגְּדֹלֹת וְאֶת־הַנּוֹרָאֹת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר
רָאוּ עֵינֶיךָ׃ כב בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ
אֲבֹתֶיךָ מִצְרָיְמָה וְעַתָּה שָׂמְךָ יְהוָה

אונקלוס

דְמִצְרָיִם׃ כ יָת יְיָ
אֱלָהָךְ תִּדְחַל וְקֳדָמוֹהִי
תִּפְלַח וּלְדַחַלְתֵּהּ
תִּקְרַב וּבִשְׁמֵהּ תְּקַיֵּם׃
כא הוּא תֻּשְׁבַּחְתָּךְ וְהוּא
אֱלָהָךְ דַּעֲבַד עִמָּךְ יָת
רַבְרְבָתָא וְיָת חֲסִינָתָא
הָאִלֵּין דִּי חֲזוֹ עֵינָךְ׃
כב בְּשִׁבְעִין נַפְשָׁן נְחַתוּ
אֲבָהָתָךְ לְמִצְרָיִם וּכְעַן

תו"א את ה' פסחים לב קידושין נ קמא מה סנהדרין כז מנחות סג בכורות ו תמורה יד: ובו תדבק תמורה ג:

בעל הטורים

(כ) את ה' אלהיך תירא. בגימטריא תורה: (כב) בשבעים נפש. הפסוק מתחיל ומסיים בבי"ת לומר שיעקב הזהירם שידבקו איש בביתו ולא יתערבו במצריים ולכך נקראו בית יעקב:

בית יהודא

דו האסט זאלסטו מיט אים ניט זידלען איין אנדערען: (כ) נאת ה' אלהיך תירא. זאלסט מורא האבען פר הקב"ה (ותעבוד לו) זאלסט דינען צוא אים (ותדבק בו) זאלסט דיך בהעפטן צו אים (ולאחר שיהיו בך כל המדות הללו) גאבדעם

רש"י

הייתם. מוס שבך א אל תאמר לחברך: (כ) את ה' אלהיך תירא. ותעבוד לו ותדבק בו ולאחר שיהיו בך

שפתי חכמים

מיניה כתיב עושה משפט יתום הרי גבורה: א פי' כאלו אמר ואהבתם את הגר ולא תונהו בדברים. ולכן כאמר אחריו גבי גרים

פירוש לתורת אלהים

(כ) אֶת פַר דַיין גאט תִירָא זָאלְסְטוּ דיך פָארְכְטֶען אונ אים דִינֶען וּבוֹ תִדְבָּק אין אים זָאלְסְטוּ דיך בַּהֶעפְטִין אונ נָאכְדֶעם אַז עֶס וֶועט זַיין אין דיר די מִדוֹת וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ דֶענְצְמָאל מֶעגְסְטוּ שְׁוֶוערִין בַּיי זַיין נָאמֶען: (כא) הוּא תְהִלָּתְךָ עֶר אִיז דַיין לוֹבּוּנְג וְהוּא אֱלֹהֶיךָ אונ עֶר אִיז דַיין גָאט אֲשֶׁר וָוס עֶר הָט מִיט דִיר גִיטָאן אֶת הַגְּדוֹלוֹת די גְרוֹסֶע וְאֶת אונ די פָארְכְטִיגֶע זַאכֶן וָוס דַיינֶע אוֹיגֶען הָאבֶּן גִיזֶעהֶן: (כב) בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ מִיט זִיבֶּעצִיג מֶענְטְשִׁין יָרְדוּ אֲבוֹתֶיךָ הָאבֶּען דַיינֶע עֶלְטֶערְן גִינִידֶערְט מִצְרַיְמָה אין מִצְרַיִם וְעַתָּה שָׂמְךָ אונ אַצוּנְד הָאט הקב"ה דיך גִטָאן כְּכוֹכְבֵי וִוי די שְׁטֶערִין פוּן דֶעם הִימֶל לָרוֹב צוּ

משלי יהודא

(כ) אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וגו' וּבוֹ תִדְבָּק. פְרֶעגְט די גמרא קֶען דֶען אַמֶענְטְשׁ זִיךְ בַּהֶעפְטֶן צוּ הקב"ה, נָאר מֶען מֵיינְט עֶר זָאל גֶעבְּן פוּן זַיין פַארְמֶעגְן פַּרְנָסָה צוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים ווָס לֶערְנֶען תּוֹרָה, וֶועט עֶר הָאבְּן אַזְכוּת פוּן זֵייעֶר תּוֹרָה לֶערְנֶען, דֶער עִנְיָן אִיז לְמָשָׁל אֵיינֶער הָט אַמָאל גֶעזָאגְט צוּ זַיין וַוייבּ דוּ זֶעהְסְט מִיר הָאבֶּן דָא קֵיין פַּרְנָסָה אִיךְ וֶועל אַוֶועק אִין אַמֶעריקָא טָאמֶער וֶועט מִיר הקב"ה דָארְטֶען הֶעלְפֶן, עֶר אִיז אַוֶועק פוּן דֶערְהֵיים אוּנ אִיז גֶעקוּמֶען אִין אַמֶעריקָא, עֶר אִיז גֶוֶוען אִין אַמֶעריקָא אַלַאנְגֶע צַייט אוּנ הָט נִיט פַארְדִינְט, נָאר אוֹיף זַיין שְׁטִיקֶעל בְּרוֹיט, אִיז בַּיי אִים גֶעבְּלִיבֶּען עֶר זָאל זֶעהֶן בֶּעקוּמֶען עֶטְלִיכֶע רוּבֶּל צוּא בַּצָאהְלִין פַר דִיא שִׁיף אוּנ פָארִין אַהֵיים, אִין וֶועג הָאט גֶעטְרָאפֶען אַ אוּמְגְלִיק צוּ דִיא שִׁיף, זִיא הָט אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַרָאפְּצוּגֵיין אוּנ דֶערְטְרוּנְקֶען צוּ וֶוערֶען, עֶס אִיז גֶעוֶוען אַגְלִיק עֶס אִיז גִיוֶוען נִיט וַוייט פוּן אַ אִינְזֶעל יֶעדֶערֶער הָט זִיךְ גֶערַאטֶעוֶועט וִוי עֶר הָט גֶעקֶענְט, דֶער אָרֶעמֶער אִיז אוֹיךְ גֶעקוּמֶען אוֹיף דֶעם אִינְזֶעל, ווַייל עֶר הָט גֶעהַאט גְרוֹיס שְׁרֶעק אוּנ פַארְמַאטֶערְט, הָט עֶר זִיךְ גֶעזֶעצְט אָפְּרוּהֶען אוּנ אִיז אַייְנְגֶעשְׁלָאפֶן אוֹיף אַגַאנְצֶען טָאג אוּנ אַגַאנְצֶע נַאכְט, עֶר הָט זִיךְ אוֹיפְגֶעוַואכְט, עֶר זֶעהְט עֶר אִיז אֵיינֶער אַלֵיין, אוּנ עֶס הוּנְגֶערְט אִים, גֵייעֶנְדִיג הָט עֶר גֶעזֶעהֶן שֵׁיינֶע

מצות השם

(תלב) (אֶת ד' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא) דָס אִיז דִיא מִצְוָה אַז מֶען זָאל זִיךְ פָארְכְטֶן פַר גָאט אוּנ יֶעדֶר מֶענְטְשׁ דַארְף זִיךְ צוּ בַּרֶעכֶענֶען אַז עֶר אִיז אֵיין קְלֵיינֶע בְּרִיָּה אוּנ עֶר שְׁטֵייט פָאר גָאט ב"ה אַזַא גְרוֹיסֶער מֶלֶךְ אוּנ אַז עֶס קוּמְט אֵיין עֲבֵירָה צוּ זַיין הַאנְד זָאל עֶר צִיטֶערֶן פַר גָאט אוּנ זָאל מוֹרָא הָאבֶּן וֶועט עֶר נִיט טְאן קֵיין עֲבֵירָה אוּנ דִי מִצְוָה גֵייט אָן אוֹיף יֶעדֶר אָרְט בַּיי זְכָרִים אוּנ בַּיי נְקֵבוֹת:
(תלג) אוֹתוֹ תַעֲבוֹד. דָס אִיז דִי מִצְוָה אַז יֶעדֶער יוּד זָאל בֶּעטֶן אַלֶע טָאג גָאט ב"ה אִין דִי מִצְוָה אִיז נִכְלָל אַז דֶער מֶענְטְשׁ זָאל צוּם עֶרְשְׁטֶן דֶר צֵיילֶן דִי שְׁבָחִים פוּן גָאט אוּנ דֶר נָאךְ וֶועגֶן פַּרְנָסָה וָוס עֶר דַארְף אוּנ עֶס אִיז נִיט פַר הַאנְדֶן קֵיין אוֹיסגֶעזֶעצְטֶע צַייט אוֹיף דֶעם דַאוֶונֶען נָאר אֵיין גַאנְצֶע טָאג מֶעג עֶר בֶּעטֶען גָאט ב"ה אוּנ דֶר צֵיילֶן זַיינֶע שְׁבָחִים אוּנ עֶר מוּז הָאבֶּן אֵיין רֵיינֶעם גוּף צוּ דֶעם דַאוֶונֶען מִיט רֵיינֶע מַחְשָׁבוֹת אוּנ דִי מִצְוָה גֵייט אָן אוֹיף יֶעדֶר אָרְט אוּנ יֶעדֶר צַייט בַּיי זְכָרִים אוּנ נְקֵבוֹת:
(תלד) וּבוֹ תִדְבָּק. דָאס אִיז דִי מִצְוָה אַז מֶען זָאל זִיךְ בַּהֶעפְטֶן צוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים אוּנ מֶען זָאל זֵיי עֶרְלִיךְ הַאלְטֶן אוּנ דֶער וָוס עֶר בַּהֶעפְט זִיךְ אָן תַּלְמִידֵי חֲכָמִים אִיז גְלַייךְ אַזוֹי וִויא עֶר בַּהֶעפְט זִיךְ אָן גָאט ב"ה אִיבֶּער דֶעם זָאל יֶעדֶער פָאטֶער זֶעהֶן אַז עֶר זָאל חֲתוּנָה מַאכֶען זַיין טָאכְטֶער צוּ אֵיין תַּלְמִיד חָכָם אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן אוֹיף יֶעדֶר אָרְט בַּייא זְכָרִים אוּנ נְקֵבוֹת:
(תלה) וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ. דָאס אִיז דִיא מִצְוָה אַז אוֹיף אֱמֶת מֶעג מֶען שְׁוֶוערֶען אַז מֶען אִיז מְחוּיָב גֶעוָוארֶען אֵיין שְׁבוּעָה בַּייא דֶעם (בֵּית דִין) אוּנ מֶען זָאל זִיךְ הַיילֶען צוּא אֵיין דְבַר מִצְוָה מֶעג מֶען אוֹיךְ שְׁוֶוערֶען אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן אוֹיף יֶעדֶער אָרְט אוּנ יֶעדֶער צַייט בַּייא זְכָרִים אוּנ בַּייא נְקֵבוֹת:

אלהיך ככוכבי השמים לרב:
יא א ואהבת את יהוה אלהיך
ושמרת משמרתו וחקתיו
ומשפטיו ומצותיו כל־הימים:
ב וידעתם היום כי | לא את־בניכם
אשר לא־ידעו ואשר לא־ראו את־
מוסר יהוה אלהיכם את־גדלו את־
ידו החזקה וזרעו הנטויה: ג ואת־
אתתיו ואת־מעשיו אשר עשה

אונקלוס

שויך יי אלהך ככוכבי
שמיא למסגי: א ותרחם
ית יי אלהך ותטר
מטרת מימרה וקימוהי
ודינוהי ופקודוהי כל
יומיא: ב ותדעון יומא
דין ארי לא ית בניכון
די לא ידעו ודי לא חזו
ית אלפנא דיי אלהכון
ית רבותה ית ידה
תקיפא ודרעה מרממא:
ג וית אתותה וית
עובדוהי די עבד בגו

רשב"ם

(ב) את מוסר. כדכתיב לעיל כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך:

רש"י

כל המדות הללו ב אז בשמו תשבע: (ב) וידעתם היום. תנו ג לב לדעת ולהבין ולקבל תוכחתי: כי לא את בניכם. אני מדבר עכשיו ד שיוכלו לומר אנו לא ידענו ולא ראינו

בית יהודא

ווי דו וועסט האבען די אלע דריי מדות (אז בשמו תשבע) דאמאלס וועסטו מעגן שווערן ביי דעם נאמן פון הקב"ה: (ב) וידעתם היום. איר זאלט היינט וויסען (תנו לב לדעת ולהבין ולקבל תוכחתי) איר זאלט געבן אייער הארץ צו וויסן אונ צו פארשטיין אונ אן צו נעמן מיין שטראף: וכי לא את בניכם אני מדבר עכשיו). איך רייד דאך ניט איצט מיט אייערע קינדער (שיוכלו לומר אנו לא ידענו ולא ראינו בכל זה) זיי זאלן קענן זאגן מיר האבן ניט געוואסט אונ ניט געזעהן

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ב) כי לא את בניכם. כלו' אינם ראוים ליענש ככם על המצות שהרי אתם ראיתם את מוסר ה' ואת גדלו ולא לפטור הבנים בא:

שפתי חכמים

הייתה מוס שכך וכו' אבל האסכה סתם שפירושו להיטיב לו לא יפול עליו כי גרים הייתה שבשביל שהיו גרים אינם מקויבים להיטיב לגר כדפי' רש"י בפ' משפטים ועיין בב"מ דנ"ט: ב תקן בזה כמה ענינים כתב ותעבוד במקום אותו תעבוד שה"ל למנות אותו אלא תירא ותעבוד וכתב ותדבק בו תדבק כדי שיהיו כל הפעולות נמשכות זו אחר זו תירא ותעבוד ותדבק. ובתוספת מלת אז לא יהיה ובשמו תשבע מלות עשה כמובן מן הקרא ויהי' וי"ו ובשמו מיותר. ויתוסף מלת אם ויהי' שיעור הכתוב כאלו אמר אם תירא ותעבוד ותדבק אז תשבע כלומר אז מותר לך ליעבע ולא מלוה שתשבע כמובן מקרא: ג לא שהודיעם היום שום דבר שהרי לא הודיעם פה ידיעה חדשה: ד פי' את הוא כמו עם והוסיף אני מדבר כי לולא תוספת אני מדבר אין מובן כלל ולכך הוצרך לפ' מלת

פירוש לתורת אלהים

פיל: (א) ואהבת אונ דו זאלסט ליב האבען את יי אלהיך גאט דיין גאט ושמרת אונ דו זאלסט היטען משמרתו זיין היטונג וחקותיו אונ זיינע געזעץ ומשפטיו אונ זיינע דינים ומצותיו אונ זיינע מצות אלע טעג: (ב) וידעתם אונ איר זאלט היינט וויסן כי ווארום איך רייד ניט מיט אייערע קינדר אשר וואס זייא האבן ניט גוואסט ואשר אונ וואס זיי האבן ניט געזעהן את מוסר די שטראף פון יי אלהיכם גאט אייער גאט את גדלו זיין גרויסקייט ואת אונ זיין שטארקע מאכט וזרועו אונ זיין אום געשטרעקטן ארעם: (ג) ואת אותותיו אונ זיינע צייכן ואת מעשיו אונ זיינע ווערק אשר עשה וואס ער הט געטאן בתוך מצרים אין מצרים לפרעה צו

משלי יהודא

שטיינדליך ליגען אויף די ערד, הט ער אראפגענומן פון זיך דעם זאק אונ הט אריינגעשאטען אפילע זאק מיט די שטיינדליך אונ הט זיי געטראגן אויף די פלייצע, גייענדיג הט ער געטראפן אייגער גייט אונ טראגט אויך אזאק אויף דיא פלייצע, ער פרעגט ביי אים אויב עס איז ווייט צו אשטאט, זאגט ער ניין, באלד וועט זיין אשטאט, ער פרעגט אים וואס טראגסטו אין דיין זאק, זאגט ער ברויט, אונ וואס טראגסטו אין דיין זאק, אביסול שטיינדליך, ער זאגט צו אים ווייז נאר די שטיינדליך, ער הט געזעהן די שטיינדליך הט ער דערקענט דס זענן בריליאנטין, זאגט ער צו אים דו גייסט דאך שוין אין דיין שטאט נא דיר די שטיינדליך אונ גיב מיר די ברויט, דר הט אויסגעשאטען אויף די ערד די שטיינדליך, דר אנדערר הט אויסגעשאטן די ברויט, דר הט גענומן די שטיינדליך אונ הט געלייגט אין זיין זאק, אונ דר הט גענומן די ברויט אונ הט געלייגט אין זיין זאק, אונ איז געגאנגן אהיים, ווי ער איז געקומן אין שטוב הט ער אראפגענומן פון זיך דעם זאק אונ הט אים געשטעלט אין אווינקול, אין שטוב איז געווען אגרויסע שמחה מען הט אים אזו לאנג ניט געזעהן, דס ווייב אונ די קינדער האבן געמיינט אין זאק איז געווים דא אפארמעגן, זיא הט זיך ניט געאיילט גיין צום זאק זעהן וואס איגוויינינג ליגט, נאר אקינד איז געגאנגן צום זאק אונ הט ארוסגענומן אשטיקול טרוקענע ברויט אונ הט געוויזען די מוטער, ווי די מוטער הט געזעהן אז דר מאן איז געקומן צוריק פון אמעריקא ארעם הט זיא געקריגט מיט אים, פר שאנדע אונ קריג איז ער אוועקגעגאנגן פון שטוב אונ איז געגאנגן

אין

בְּתוֹךְ מִצְרָיִם לְפַרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם
וּלְכָל־אַרְצוֹ: ד וַאֲשֶׁר עָשָׂה לְחֵיל
מִצְרַיִם לְסוּסָיו וּלְרִכְבּוֹ אֲשֶׁר הֵצִיף
אֶת־מֵי יַם־סוּף עַל־פְּנֵיהֶם בְּרָדְפָם
אַחֲרֵיכֶם וַיְאַבְּדֵם יְהוָה עַד הַיּוֹם
הַזֶּה: ה וַאֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם בַּמִּדְבָּר
עַד־בֹּאֲכֶם עַד־הַמָּקוֹם הַזֶּה: ו וַאֲשֶׁר
עָשָׂה לְדָתָן וְלַאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב
בֶּן־רְאוּבֵן אֲשֶׁר פָּצְתָה הָאָרֶץ אֶת־
פִּיהָ וַתִּבְלָעֵם וְאֶת־בָּתֵּיהֶם וְאֶת־
אָהֳלֵיהֶם וְאֵת כָּל־הַיְקוּם אֲשֶׁר

אונקלוס

מִצְרַיִם לְפַרְעֹה מַלְכָּא
דְמִצְרַיִם וּלְכָל אַרְעֵהּ:
ד וְדִי עֲבַד לְמַשְׁרִיַת
מִצְרַיִם לְסוּסָוָתֵהּ
וְלִרְתִיכוֹהִי דִּי אֲטֵיף יָת
מֵי יַמָּא דְסוּף עַל אַפֵּיהוֹן
בְּמִרְדַּפְהוֹן בָּתְרֵיכוֹן
וְאוֹבְדִנּוּן יְיָ עַד יוֹמָא
הָדֵין: ה וְדִי עֲבַד לְכוֹן
בְּמַדְבְּרָא עַד מֵיתֵיכוֹן
עַד אַתְרָא הָדֵין: ו וְדִי
עֲבַד לְדָתָן וְלַאֲבִירָם בְּנֵי
אֱלִיאָב בַּר רְאוּבֵן דִּי
פְּתַחַת אַרְעָא יָת פּוּמַהּ
וּבְלַעְתִנּוּן וְיָת אֱנָשׁ
בָּתֵּיהוֹן וְיָת מַשְׁכְּנֵיהוֹן

בעל הטורים

(ד) ויאבדם. ב'. ויאבדם ה' עד היום. מסגיא לגוים ויאבדם. זהו שיש במדרש שנדמה לפרעה לסוסיא נקבה כדי למשכו כים לאבדו זהו משגיא לגוים ויאבדם:

תו"א זאת כל פסחים קיח סנהדרין קי:

בית יהודא

דִי אַלֶע זַאכֶען: (ו) וּבְקֶרֶב כָּל יִשְׂרָאֵל. זָאגְט רַשִׁ"י (כָּל מָקוֹם שֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶם בּוֹרֵחַ) אוֹיף יֶעדֶער אָרְט וָואס אֵיינֶער פוּן זֵיי (פוּן קֹרַח'ס קִינְדֶער אוּנ דָתָן וַאֲבִירָם'ס קִינְדֶער) אִיז אַנְטְלָאפֶען (הָאָרֶץ נִבְקַעַת מִתַּחְתָּיו וּבוֹלַעְתּוֹ) הָט זִיךְ גֶעשְׁפָּאלְטֶען דִי עֶרְד אוּנְטֶער אִים אוּנ זִיא הָט אִים אַיינְגֶעשְׁלוּנְגֶען (אֵלּוּ דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה) אַזוֹ זָאגְט רַבִּי יְהוּדָה (אָמַר לוֹ רַבִּי נְחֶמְיָה) רַבִּי נְחֶמְיָה הָט גֶעזָאגְט צוּ רַבִּי יְהוּדָה (וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ) עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק דִי עֶרְד הָט גִיעֶפִינְט אִיר מוֹיל, נָאר אֵיין מוֹיל (וְלֹא פִּיּוֹתֶיהָ) נִיט אִירֶע מוֹילֶער, נִיט פִיל מַיילֶער, אוּנ וִויא דוּ זָאגְסְט הָט דָאךְ דִי עֶרְד גִיעֶפִינְט פִיל מַיילֶער (אָמַר לוֹ) הָט רַבִּי יְהוּדָה גֶעזָאגְט צוּ רַבִּי נְחֶמְיָה (וּמָה אֲנִי מְקַיֵּים בְּקֶרֶב כָּל יִשְׂרָאֵל) וִויא דֶען מֵיינְט דֶר פָּסוּק זֵיי זֶענֶען אַיינְגֶעזוּנְקֶען גֶעוָוארֶען צְווִישֶׁען אַלֶע יוּדִין (אָמַר לוֹ) הָט רַבִּי נְחֶמְיָה גֶעזָאגְט צוּ רַבִּי יְהוּדָה (שֶׁנַּעֲשֵׂית הָאָרֶץ מִדְרוֹן כְּמַשְׁפֵּךְ) דִי עֶרְד אִיז גֶעוָוארֶען אַיינְגֶעבּוֹיגֶען בִּיז צוּ דִיא עֶפֶענוּנְג וִויא אַלֵייקֶע (וְכָל מָקוֹם שֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶם) אוֹיף וֶועלְכֶען אָרְט אֵיינֶער פוּן קֹרַח'ס קִינְדֶער אוּנ פוּן דָתָן וַאֲבִירָם'ס קִינְדֶער זֶענֶען גֶעוֶוען (הָיָה מִתְגַּלְגֵּל וּבָא עַד מְקוֹם הַבְּקִיעָה) הָט עֶר זִיךְ גֶעקַיילֶערְט בִּיז צוּם גְרוּבּ אוּנ דִי גְרוּבּ הָאט אִים אִין זִיךְ אַרַיינְגֶעשְׁלוּנְגֶען: וְאֵת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר

רש"י

בכל זה: (ו) בקרב כל ישראל. כל מקום שהיה אחד מהם בורח הארץ נבקעת מתחתיו ובולעתו אלו דברי רבי יהודה אמר לו רבי נחמיה והלא כבר נאמר (במדבר טז) ותפתח הארץ את פיה ולא פיותיה אמר לו ומה אני מקיים בקרב כל ישראל אמר לו שנעשית הארץ מדרון ה כמשפך וכל מקום שהיה א' מהם הי' מתגלגל ובא עד מקום הבקיעה: ואת כל היקום אשר ברגליהם. זה ממונו של אדם

שפתי חכמים

את שפירושו עם כי על המקבל הדבר אינו נופל בו אלא מלת עם והוסיף מלת עכשיו כי בלא תוספת היה המובן שלא ידבר עם בניהם לעולם רק עם אלא לבדם: ה והא דמפרש רש"י הקרא שלא על הסדר י"ל דקאי ג"כ על הקרא וידעתם שראוי לקבל תוכחתו מאחר

פירוש לתורת אלהים

פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם דֶר קֶענִיג פוּן מִצְרַיִם וּלְכָל אַרְצוֹ אוּנ צוּ זַיין לַאנְד: (ד) וַאֲשֶׁר עָשָׂה אוּנ וָואס עֶר הָט גִיטָאן לְחֵיל צוּם חַיִל פוּן מִצְרַיִם לְסוּסָיו צוּ זַיינֶע פֶערְד וּלְרִכְבּוֹ אוּנ צוּ זַיינֶע רַייט וֶועגֶען אֲשֶׁר הֵצִיף וָואס עֶר הָט גְמַאכְט פַר פְלֵייצֶען אֶת דָם וַואסֶר פוּן דֶעם יַם סוּף עַל פְּנֵיהֶם אוֹיף זֵייא בְּרָדְפָם וֶוען זֵייא הָאבֶּען נָאךְ גִיאָגְט אַייךְ וַיְאַבְּדֵם יְיָ אוּנ גָאט הָט זֵיי גְמַאכְט פַר לִירֶן עַד בִּיז הַיינְטִיגֶען טָאג: (ה) וַאֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם אוּנ וָוס עֶר הָט גִיטָאן צוּ אַייךְ בַּמִּדְבָּר אִין דֶר מִדְבָּר עַד בִּיז אִיר זֶענְט גִיקוּמֶען עַד בִּיז דֶעם אָרְט: (ו) וַאֲשֶׁר אוּנ וָוס עֶר הָט גְטָאן צוּ דָתָן אוּנ צוּ אֲבִירָם בְּנֵי דִי קִינְדֶער פוּן אֱלִיאָב בֶּן רְאוּבֵן דֶער זוּהְן פוּן רְאוּבֵן אֲשֶׁר וָוס דִי עֶרְד הָט גֶעפִינְט אִיר מוֹל וַתִּבְלָעֵם אוּנ הָט אַיין גְשְׁלוּנְגֶען זֵיי וְאֶת אוּנ זֵייעֶרֶע הַיוזֶער וְאֶת

משלי יהודא

אִין בֵּית הַמִּדְרָשׁ, אִין דֶערְהֵיים זֶענֶען דִי קִינְדֶער גֶעגַאנְגֶען נָאךְ אַמָאהְל צוּם זַאק אוּנ הָאבֶּען גֶעפוּנֶען אַשְׁטֵיינְדִיל אוּנ הָאבֶּען אִים גִיגֶעבֶּען דִי מוּטֶער, זִיא הָט גֶענוּמֶען דֶם שְׁטֵיינְדִיל אוּנ הָאט אִים גֶעווִיזֶען צוּ אַבְּרִילַאנְטִין הֶענְדְלֶער, דֶער בְּרִילַאנְטִין הֶענְדְלֶער הָט גֶעזָאגְט דֶם שְׁטֵיינְדִיל אִיז וֶוערְט צְוָואנְצִיג טוֹיזֶענְד רוּבֶּל, אִין דִי שְׁטָאט אִיז נִיטָא וֶוער עֶס

בְּרַגְלֵיהֶם בְּקֶרֶב כָּל־יִשְׂרָאֵל: ז כִּי
עֵינֵיכֶם הָרֹאֹת אֶת־כָּל־מַעֲשֵׂה יְהוָה
הַגָּדֹל אֲשֶׁר עָשָׂה: ח וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־
כָּל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם
לְמַעַן תֶּחֶזְקוּ וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה
לְרִשְׁתָּהּ: ט וּלְמַעַן תַּאֲרִיכוּ יָמִים
עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה
לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם וּלְזַרְעָם אֶרֶץ
זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ: ס ששי כִּי הָאָרֶץ
אֲשֶׁר אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא

וְיָת כָּל יְקוּמָא דִּי עִמְּהוֹן
בְּגוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל: ז אֲרֵי
עֵינֵיכוֹן חֲזָאָה יָת כָּל
עוֹבָדָא דַיְיָ רַבָּא דִּי עֲבַד:
ח וְתִטְּרוּן יָת כָּל תַּפְקֵידְתָּא
דִּי אֲנָא מְפַקֵּיד לְכוֹן יוֹמָא
דֵין בְּדִיל דְּתִתְקְפוּן
וְתֵיעֲלוּן וְתֵירְתוּן יָת
אַרְעָא דִּי אַתּוּן עָבְרִין
תַּמָּן לְמֵירְתַהּ: ט וּבְדִיל
דְּתוֹרְכוּן יוֹמִין עַל אַרְעָא
דִּי קַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָתְכוֹן
לְמִתַּן לְהוֹן וְלִבְנֵיהוֹן
אַרְעָא עָבְדָא חֲלַב וּדְבָשׁ:
י אֲרֵי אַרְעָא דִּי אַתְּ עָלֵל
לְתַמָּן לְמֵירְתַהּ לָא

רשב"ם

(ז) כי עיניכם. אלא עיניכם רואות: (י) כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים. כן שיטת פרשיות הללו צריכים אתם לשמור מצות ה'. כי הארץ הזאת טובה מכל הארצות לשומרי מצותיו ורעה מכל הארצות ללא שומרם כי הארץ אשר אתה בא שמה איננה כארץ מצרים שאין צריכים למטר ובין טובים ובין חטאים בטורח השקאת שדותיהם יש להם לחם אבל ארץ ישראל אם אתם שומרים המצות עיני ה' אלהיך בה מראשית השנה ועד אחריתה:

רש"י

שמעמידו על רגליו: (ז) כי עיניכם הרואת. מוסב על המקרא האמור למעלה כי לא את בניכם ו אשר לא ידעו וגו' כי אם עמכם אשר עיניכם הרואות וגו': (י) לא כארץ

בית יהודא

בְּרַגְלֵיהֶם. זאָגט רש"י (זֶה מָמוֹנוֹ שֶׁל אָדָם) מען מיינט דאָס געלט פון מענטש (שֶׁמַּעֲמִידוֹ עַל רַגְלָיו) דם געלט שטעלט דעם מענטש אויף זיינע פיס: (ז) כִּי עֵינֵיכֶם הָרוֹאוֹת. אייערע אויגען האָבען געזעהן, זאָגט רש"י (מוּסָב עַל הַמִּקְרָא הָאָמוּר לְמַעְלָה) דר פסוק געהער צום פריערדיגען פסוק (כִּי לֹא אֶת בְּנֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ) איך שמועס ניט צו אייערע קינדער וואָס ווייסען ניט וואָס ביז איצט איז געווען (כִּי אִם עִמָּכֶם) נאָר מיט אייך שמועס איך (אֲשֶׁר עֵינֵיכֶם הָרוֹאוֹת) וואָס אייערע אויגען האָבען אַלץ געזעהן: (י) וְלֹא כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם הִיא. דיא לאַנד כנען איז ניט וויא דיא לאַנד מִצְרַיִם וְאֶלָּא טוֹבָה הֵימֶנָּה)

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ח) למען תחזקו. אינו אומר עשו מצות לשמן למען תחזקו דא"כ הוי על מנת לקבל פרס אלא ה"ק עשו המצוה מאהבה כי למען זה תחזקו ואין למען מוסב לתיבה שלאחריה וכן למען תאריכון ימים: (י) לא כארץ מצרים. שהיא ארץ מישור שאדם יכול להמשיך מים לשדותיו מן הנהרות כמו שעושים לגן הירק הנזרעים על שפת הנהר אלא היא ארץ הרים ובקעות ואין אדם יכול להשקותם כי אם למטר השמים תשתה מים ותמיד אתם צריכים להקב"ה ולכך הוהרו במצותיו כדי

שפתי חכמים

אשר ראיתם כל האותות אשר עשה במצרים ואשר עשה לכם במדבר ואשר עשה לכם בשעת בליעתן של דתן ואבירם שנבלעו בקרב כל ישראל ונעשה הארץ מדרון כמשפך ולא נפל א' מישראל במדרון הסות אף שהיה עומד אצלו וזהו נס גדול: ו פי' מלת כי הראשון פי' דהא והאחרון אלא כאלו אמר תנו לב לדעת ולהבין תוכחתי דהא לא עם

פירוש לתורת אלהים

אֲהָלֵיהֶם און זייערע געצעלטען וְאֵת און נאָר זייער בַּשְׁטאַנד זייער גוטס וואָס זיי האָבען געהאט און דם איז געווען בְּקֶרֶב צווישען אַלע יִשְׂרָאֵל: (ז) כִּי ביי'ערט עֵינֵיכֶם אייערע אויגען הָרוֹאוֹת האָבען געזעהן אֶת דיא גרויסע ווערק פון גאָט אֲשֶׁר עָשָׂה וואָס ער הָט געטאָן: (ח) וּשְׁמַרְתֶּם דרום זאָלט איר היטין אֶת אַלע געבאָט אֲשֶׁר וואָס איך געביט דיר היינט לְמַעַן דרום תֶּחֶזְקוּ איר זאָלט געשטאַרקט זיין וּבָאתֶם און איר זאָלט קומען וִירִשְׁתֶּם און איר זאָלט ירשענען אֶת הָאָרֶץ דאָס לאַנד אֲשֶׁר וואָס איר פאָרט אַהין אַריבער לְרִשְׁתָּהּ צו ירשענען זיא: (ט) וּלְמַעַן און דרום תַּאֲרִיכוּ איר זאָלט דער לייַנגערין יָמִים טעג עַל הָאֲדָמָה אויף דיא ערד אֲשֶׁר וואָס גאָט האָט געשוואָרען לַאֲבוֹתֵיכֶם צו אייערע עלטערן לָתֵת צו געבען לָהֶם צו זיי וּלְזַרְעָם און צו זייערע קינדער אֶרֶץ אַ לאַנד וואָס רינט חָלָב וּדְבַשׁ מילך און האָניק: (י) כִּי דען דם לאַנד וואָס דו ווערסט אַהין קומען

משלי יהודא

זאָל אים קויפען נאָר איך וועל מיט דיר פאָרען אין פעטערבורג דאָרטען וועלען מיר אים פאַרקויפען באַדיר דערוויל טויזענד רובל, זיא איז געוואָרען פרייליך און איז געקומען אַהיים און הט נאָך אַמאָהל געזוכט אין זאַק און הט געפונען נאָך עטליכע שטיינדליך, זיא הט שוין געוואַקסט וויא רייך זיא איז, זיא איז געגאַנגען אין גאַס און האָט געקויפט פיש און פלייש און געמאַכט אַסעודה, און זיא וואַרט אויף איר מאַן זיא ווייס ניט וואו ער איז, ער איז

בארץ מצרים הוא אשר יצאתם בארעא דמצרים היא די

בית יהודא

נאר די לאנד כנען איז בעסר וויא די לאנד מצרים (ונאמרה הבטחה זו לישראל ביציאתם ממצרים) איידער יודין זענען ארויסגעגאנגען פון מצרים האט מען זיי באלד צו געזאגט אז די לאנד כנען איז בעסער וויא דיא לאנד מצרים (שהיו אומרים שמא לא נבוא אל ארץ טובה ויפה כזו) זיי האבן געזאגט טאמער וועלן מיר ניט קומן אין אזוי אגוטע אונ שיינע לאנד ווי מצרים, פרעגט רש"י (יכול בגנותה הכתוב מדבר) טאמער מיינט דר פסוק צו זאגן די שענדליכקייט פון ארץ ישראל (וכך אמר להם) אונ אזו הט משה געזאגט צו די יודין (לא כארץ מצרים היא) די לאנד כנען איז ניט ווי די לאנד מצרים (אלא רעה הימנה) נאר די לאנד כנען איז שלעכטר פון די לאנד מצרים, דס קען ניט זיין (תלמוד לומר) זאגט אונז דר פסוק (וחברון שבע שנים נבנתה לפני צוען מצרים) חברון איז געבאהט געווארן זיבען יאר פריער פר צוען מצרים (אדם אחד בנאן) איין מענטש הט געבאהט חברון אונ צוען (והם בנה צוען למצרים בניו חם הט געבאהט די שטאט צוען צו זיין זוהן מצרים (וחברון לכנען) די שטאט חברון הט חם געבאהט צו זיין זוהן כנען (דרך ארץ אדם בונה את הנאה ואחר כך בונה את הכעור) דער פירונג פון דר וועלט איז פריער באהט מען דיא שענערע נאכדעם באהט מען די מיאוסה (שפסולתו של ראשון הוא נותן בשני) די פראסטע מאטריאל וואס בלייבט פון די ערשטע גיט מען אין דיא אנדערע (ובכל מקום החביב קודם) אונ אלע מאל וואס עס איז ליבער איז פריער (הא למדת שחברון יפה מצוען) פון דאנען לערנן מיר אז חברון איז בעסער פון צוען (ומצרים משובחת מכל הארצות) מצרים איז געוועזן בעסער פון אלע לענדר (שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק (כגן ה' כארץ מצרים) דיא לאנד מצרים איז געוועזן ווי דר גארטן פון הקב"ה, ווי דר גן עדן (וצוען שבח מצרים היא) די שטאט צוען איז געוועזן די בעסטע פון מצרים (שהיתה מקום מלכות) די שטאט צוען איז געוועזן א ארט פאר מלכים (שכן הוא אומר) ווארום אזו זאגט דער פסוק (כי היו בצוען שריו) די שרים פון מצרים האבן געוואוינט אין צוען (וחברון פסולתה של ארץ ישראל) חברון איז געוועזן די ערגסטע פון ארץ ישראל (לכך הוקצה לקבורה מתים) דריבר איז חברון אפגעשיידט געווארען מען זאל אין איר בגראבען מתים (ואף על פי כן היא יפה מצוען) פון דעסטוועגן איז חברון בעסר פון צוען (ובכתובות דרשו בענין אחר) אין די גמרא כתובות לערנט מען מיט איין אנדער בעווייזונג אז די לאנד כנען איז געוועזן בעסער פון מצרים (אפשר אדם בונה בית לבני הקטן ואחר כך לבני הגדול) קען דס זיין אמענטש זאל באהען אשטוב פריער פר דעם יינגערן זוהן נאכדעם פר דעם אלטערן זוהן ופריער זאל ער באהען די שטאט חברון פאר זיין יינגערן זוהן כנען, נאכדעם זאל ער באהען די שטאט צוען פר זיין אלטערען זוהן מצרים? פר וואס דען שטייט חברון איז געבאהט געווארן זיבען יאר פריער פר צוען (אלא שמבונה על אחד משבעה בצוען) נאר מען מיינט חברון איז געבאהט געווארען זיבען מאל בעסר ווי צוען, זעהן מיר חברון וואס זיא איז דיא ערגסטע פון ארץ ישראל איז זיא זיבען מאל בעסר פון צוען וואס זיא איז די בעסטע פון מצרים: ואשר יצאתם משם. (אפילו ארץ רעמסס אשר ישבתם בה) אפילו דיא לאנד

רש"י

מצרים היא. אלא טובה הימנה ונאמרה הבטחה זו לישראל ז ביציאתם ממצרים שהיו אומרים שמא לא נבוא אל ארץ טובה ויפה כזו (ספרי) יכול בגנותה הכתוב מדבר ח וכך אמר להם לא כארץ מצרים היא אלא רעה הימנה תלמוד לומר (במדבר יג) וחברון שבע שנים נבנתה וגו' ט אדם אחד בנאן וחם בנה צוען למצרים בנו וחברון לכנען דרך ארץ אדם בונה את הנאה ואח"כ בונה את הכעור (ס"א הגרוע) שפסולתו של ראשון הוא נותן בשני ובכל מקום החביב קודם הא למדת שחברון יפה מצוען ומצרים משובחת מכל הארצות שנאמר (בראשית יג) כגן ה' כארץ מצרים וצוען שבח מצרים היא שהיתה מקום מלכות שכן הוא אומר (ישעי' ל) כי היו בצוען שריו וחברון פסולתה של ארץ ישראל לכך הקצוה לקבורת מתים ואע"פ כן היא יפה מצוען ובכתובות (דף קיב) דרשו בענין אחר אפשר אדם בונה י בית לבנו הקטן ואח"כ לבנו הגדול אלא שמבונה כ על אחד משבעה בצוען: אשר יצאתם משם. אפי'

שפתי חכמים

עיניכם אני וכו' כמו שפירש רש"י לעיל אלא עמכם וכו' אני מדבר ומפני שלא יתכן לומר אלא עמכם עיניכם הרואות הוסיף מלת אשר קודם עיניכם: ז רצונו לתרץ למה הזכיר ארצות ומפ' דהבטחה וכו': ח יש להקשות מה היתה כוונתו של משה שידבר בגנותה של א"י ח"ו והלא המרגלים נלקו על שהוציאו דבה על א"י ועוד קשה ואיך יתפרש הקרא של אחריו והארץ אשר אתם עוברים שמה למטר השמים תשתה מים וזה לגמעליותא ונראה דה"ק יכול וכו' כלומר אע"פ דא"י היתה גבי לכל הארצות ואפי' מארץ מצרים אפ"ה ארץ מצרים טובה היא מלד מ: שבטבעה מגדלת זרעים תמיד בהיות שמשקים אותה תמיד והארץ אשר אתה עובר שמה א"א להשקות אותה כיון שהיא ארץ הרים ועוד שצריך להשקות פעמים רבות מפני שהמים נוזלים מן ההר והארץ לא תשבע מים ואם כן בדרך טבע אינה מגדלת זרעים כי אם בהשגחת השם והיפך הטבע וזהו שבח לישראל שיזונו בדרך נס אע"פ דבטבע אינה טובה היא כארץ מצרים ועל זה אמר שמא בגנותה כלומר מתוך גנותה יספר גם כן בשבחה: ט ר"ל שבע שנים נבנתה חברון קודם צוען: י כי לפי' הראשון יהיה שנים כמשמעו ונבנתה כבנין ממש ומלת לפני קודם בזמן אבל לפי מה שדרשו בכתובות יהי' פי' של שנים שונים ונבנתה מל' והבנה גם אנכי ממנה שהוא ל' עשיית פירות ולפני קודם במעלה: כ י"מ מבונה לשון עושה פרי כמו אבנה ממנה כדפירש"י כלומר חלק קרקע א' שבחברון עושה תבואה כנגד שבעה

פירוש לתורת אלהים

לרשתה צו ירשינן זיא לא זיא איז ניט אזו שלעכט ווי דם לאנד מצרים אשר וואס איר זענט פון דארטן

משלי יהודא

גוועזן אין בית המדרש אונ הט מורא גהאט צו גיין אהיים, ער הט געווארט אין בית המדרש ביז שפעט אין דערנאכט, ער האט גערעכנט געוויס שלאפט מען, וועט ער אין דערשטיל זיך לייגן שלאפען ניט גיגעסן, ער גייט אהיים אונ קומט צו זיין שטוב זעהט ער אין שטוב איז ליכטיג, אויף דעם טיש שטייען טעלער מיט פיש, ער עפינט דיא טיר אונ קומט אריין אין שטוב. דס ווייב נעמט אים אן זייער פריילך אונ פרעגט אים ווא ביזטו געוועזן אגאנצע טאג ער פרעגט ביי איר פר וואס האסטו געמאכט אזו אפרייליכע סעודה, זיא זאגט צו אים פון די שטיינדליך וואס איך האב געפונען אין זאק, אונ דערציילט אים דעם גרויסען ווערט וואס די שטיינדליך האבן, וויא ער הט דם גיהערט הט ער געחלשת, מען הט אים דערוועקט, אונ מען הט אים גיפרעגט פר וואס ער הט געחלשת, הט ער זיי דערציילט איך האב געהאט אפולען זאק מיט אזעלכע בריליאנטין אונ האב זייא אוועקגעגעבן פר די טרוקענע ברויט וואס ליגט אין זאק, ווייל איך האב ניט געוואוסט די טייערקייט פון די שטיינר, אונ די עטליכע שטיינדליך

דְּנָפַקְתּוּן מִתַּמָּן דִּי תִזְרַע
יָת זַרְעָךְ וּמַשְׁקַת לַהּ
בְּרַגְלָךְ כְּגִנְתָּא דְיַרְקָא׃
יא וְאַרְעָא דִּי אַתּוּן עָבְרִין
תַּמָּן לְמֵירְתַהּ אֲרַע טוּרִין
וּבִקְעָן לִמְטַר שְׁמַיָּא

תו"א והשקית שבת פה: למטר השמים בתרא יט:

מִשָּׁם אֲשֶׁר תִּזְרַע אֶת־זַרְעֲךָ
וְהִשְׁקִיתָ בְרַגְלְךָ כְּגַן הַיָּרָק׃
יא וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה
לְרִשְׁתָּהּ אֶרֶץ הָרִים וּבְקָעֹת לִמְטַר

רש"י

ארץ רעמסס לא אשר ישבתם בה והיא במיטב ארץ מצרים שנאמר (בראשית מז) במיטב הארץ וגו' אף היא אינה כארץ ישראל: והשקית ברגלך. ארץ מצרים היית צריך להביא מים מנילוס ברגליך ולהשקותה וצריך אתה לנדד משנתך ולעמול והנמוך שותה ולא הגבוה ואתה מעלה המים מן הנמוך לגבוה אבל זו למטר השמים תשתה מים אתה ישן על מטתך והקב"ה משקה נמוך וגבוה גלוי ושאינו גלוי כאחת: כגן הירק. שאין די לו בגשמים ומשקין אותו ברגל ובכתף: (יא) ארץ הרים ובקעות. משובח ההר מן המישור שהמישור בבית כור אתה זורע כור אבל ההר בית כור ממנו חמשת כורין ארבע מארבע שפועיו ואחד בראשו:

בית יהודא

רעמסס וואס איר האט דארט געוואוינט (והיא במיטב הארץ) וואס רעמסס איז דאס בעסטע פון מצרים (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק פרעה האט געזאגט צו יוסף במיטב הארץ הושב את אביך, אין דעם בעסטן ארט פון לאנד מצרים זאלסטו בזעצן דיין פאטער, אונ יוסף האט בזעצט דעם פאטער אין רעמסס, אי, דאך רעמסס דאס בעסטע פון מצרים (אף היא אינה כארץ ישראל) רעמסס איז נאך אויך ניט אזוי גוט ווי ארץ ישראל: והשקית ברגלך). אונ דו פלעגסט בעגיסן דיינע פעלדער מיט וואסער מיט דיינע פיס (ארץ מצרים היתה צריכה להביא מים מנילוס ברגלך ולהשקותה) ווען דו ביזט געווען אין מצרים האסטו געדארפט ברייננגן וואסער פון טייך נילוס מיט דיינע פיס אונ בעגיסן די פעלדער (וצריך אתה לנדד משנתך ולעמול) האסטו געדארפט דיך שטערן פון דיין שלאף ווייל ביי טאג האבן זיי געמוזט ארבעטען פר פרעה אונ זיך מאטערן צו ברייננגן די וואסער אונ בעגיסען די פעלדער (והנמוך שותה ולא הגבוה) אונ דער נידעריגער ארט איז געווען בעגאסן מיט וואסער, אבער ניט דער הויכער ארט, ווייל די וואסער פלעגט אראפלויפען פון הויכן ארט אין דעם נידעריגען ארט (ואתה מעלה המים מן הנמוך לגבוה) פלעגסטו מוזין שעפן די וואסער פון נידעריגן ארט אונ טראגן אויף דעם הויכן ארט אונ בעגיסין (אבל זו) אבער די לאנד וואס דוא וועסט אין איר קומן (למטר השמים תשתה מים) זיא וועט טרינקען די וואסער וואס וועט רעגענן פון הימעל (אתה ישן על מטתך) דו וועסט שלאפען אויף דיין בעט (והקב"ה משקה נמוך וגבוה גלוי ושאינו גלוי כאחת) אונ הקב"ה וועט בעגיסען מיט וואסער דיינע פעלדער די נידעריגע אונ די הויכע, די ארטער וואס מען זעהט אונ די ארטער וואס מען זעהט ניט, אלץ וועט בעגאסן ווערן מיט איין מאל: וכגן הירק). (שאין די לו בגשמים ומשקין אותו ברגל ובכתף) אין מצרים האסטו געמוזט טאן מיט דיינע פעלדער ווי מען טוט מיט די גערטנער וואס אין זיי וואקסט ירקות (ערד פרוכטן) וואס זייא האבן ניט גענוג מיט רעגן וואסר, נאר מען מוז גיין מיט די פיס שעפן וואסער אונ טראגן די וואסער אויף דעם אקסל אונ בעגיסן די פעלדער אזוי ווי די גערטנער: (יא) וארץ הרים ובקעות). דיא לאנד בגען איז בערג אונ גלייכע ערד (משובח ההר מן המישור) אבארג איז בעסער פון אגלייכן פלאץ (שהמישור בבית כור אתה זורע כור) ווארום אגלייכער פלאץ וואס איז גרוס אכור (פופצעהן הונדערט איילן די לייננג אונ פופצעהן הונדערט איילען די ברייט) קען מען אויף אים זייען אכור (דרייסיג סאה) תבואה (אבל ההר בית כור) אבער אבארג וואס איז הויבין גרוס אכור (ממנו חמשת כורין) אויף אים קען מען זייען פינף כורין (ארבע מארבע שפועיו) פיר כורין קען מען זייען אויף די פיר זייטען וואס גייען אראפ־באר"ג (ואחד בראשו) אונ איין כור קען מען זייען הויבן אויף דעם

פירוש לתורת אלהים

ארום גנאנגן אשר תזרע וואס דו האסט גזייעט את זרעך דיינע זאמין והשקית אונ דו האסט בדארפט אן טרענקין מיט דיינע פיס דו האסט געדארפט ברייננגן וואסער פון נילוס ווארום אין מצרים גייט ניט רעגין אזוי ווי אין ארץ ישראל כגן הירק דם לאנד מצרים איז גלייך ווי אגארטין וואס וואקסט אין אים ירקות איז ניט גנוג רעגן וואסר נאר מען מוז בעגיסן מיט די וואסער וואס מען ברייננגט מיט די פיס אונ וואס מען טראגט אויף דעם אקסיל: (יא) והארץ אבער דם לאנד אשר וואס איר פארט אהין אריבער לרשתה צו ירשינען זיא איז אלאנד הרים מיט בערג ובקעות אונ מיט טאלן למטר פון דעם רעגין פון דעם הימל תשתה מים טוט זיא טרינקן וואסר מען בדארף ניט טראגן וואסר מיט די פיס אן צו

משלי יהודא

וואס איר האט געפונען זענען געבליבן אין זאק ניט ווילענדיג, איך האב פון זיי ניט געוואוסט, דם זעלביגע איז ביי די מענטשען, דם טייערסטע זאך ביי יעדער מענטש איז די צייט, יעדער מנוט וואס גייט אוועק איז אפערלארענע זאך, וואס וועט קיין מאהל ניט צוריק קומן, דער מענטש דארף די צייט אומבייטען אויף תורה אונ מצות, ער טאהשט (בייט) די צייט אויף פרנסה, נאכדעם די צייט גייט אוועק, ער שטארבט, מען הייבט אן אין הימעל צו זוכען וואס ער האט געטאהן אויף די וועלט אין די זיבעציג יאהר, מען געפינט נאר ברויט, די ברויט איז אויך ניט ריינע נאר פארמישט מיט עבירות, מען פסקנט ער זאל גיין אין גיהנם, דערווייל קומט אמלאך אונ געפינט אמצוה, ווערט פריילך אין הימעל פון די מצוה, מען ווארט ביז שבת ער גייט ארויס פון גיהנם, מען ווייזט אים דעם שכר פון די מצוה, דערווייל האט מען געפונען נאך עטליכע מצות, אונ ער האט נאר ניט געוואוסט פון זיי, ווי ער האט גזעהן דעם שכר פון יעדער מצוה האט ער אנגעהויבען וויינען, איך האב דאך געהאט זיבעציג יאהר וואס איך האב אין זיי געקענט האבען

הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה־מָּיִם׃ יב אֶרֶץ אֲשֶׁר־
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ דֹּרֵשׁ אֹתָהּ תָּמִיד עֵינֵי
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּהּ מֵרֵשִׁית חסר א׳ הַשָּׁנָה
וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה׃ ס יג וְהָיָה אִם־
שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֺתַי אֲשֶׁר

תִּשְׁתֵּי מַיָּא׃ יב אַרְעָא
דַּייָ אֱלָהָךְ תָּבַע יָתַהּ
תְּדִירָא עֵינֵי יְיָ אֱלָהָךְ
בַּהּ מֵרֵישָׁא דְשַׁתָּא וְעַד
סוֹפָא דְשַׁתָּא׃ יג וִיהֵי אִם
קַבָּלָא תְקַבְּלוּן לְפִקּוֹדַי

תולדות אהרן

תמיד עיני ברכות כה ר"ה יז: מרשית ר"ה ח: והיה אם סוכה מז סוטה מה מנחות כד:

רשב"ם

(יג) והיה אם שמוע תשמעו. אם שמעת בישן תשמע בחדש וכן אם שכח תשכח התחלת לשכוח סופך לשכוח כך שנויה באגדת שמואל במגלת חסידים מצאו כתוב אם תעזבה יום יומים תעזבך משל לשנים שיצאו אחד מטבריא ואחד מציפורי ופגעו זה בזה בחדא משכונא והסיחו זה עם זה ופרשו זה מזה זה הולך מיל וזה הולך מיל נמצא זה רחוק מזה שני מילין. תוספות: והיה אם שמוע תשמעו. ונתתי מטר ותאכלו לשובע בלא טורח. ואם לאו ועצר את השמים ולא יהיה מטר:

בעל הטורים

(יב) מרשית השנה. אותיות מתשרי: סמך עיני ה' אלהיך בה לוהיה לומר אם שמוע תשמע עיני ה' אלהיך בה כי כמים הפנים לפנים: ועד אחרית שנה. והיה אם שמוע. לומר אם תשמעו עד אחרית

בית יהודא

בארג: ובקעות הן מישרו. בקעות מיינט מען אגלייכן פלאין: (יב) ואשר ה' אלהיך דורש אתה. דו קומסט אין אלאנד וואס הקב"ה פארשט זיא וגיט אכטונג אויף אירו פרעגט רש"י (והלא כל הארצות הוא דורש) הקב"ה פארשט דאך וגיט אכטונג) אויף אליע לענדר (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק (להמטיר על ארץ לא איש) הקב"ה מאכט רעגנן אפילו אויף אזו אלאנד וואס אין איר איז קיין מענטש דא (אלא) נאר אזו מיינט מען (כביכול דורש אותה ודורש את כל הארצות עמה) הקב"ה פארשט וגיט אכטונג) דר עיקר אויף די לאנד וואס דו וועסט אין איר קומען אונ מיט איר צוזאמן גיט ער אכטונג אויף אליע לענדר אויך: ותמיד עיני ה' אלהיך בהו. די אויגן פון הקב"ה קוקען שטענדיג אין די לאנד (לראות מה היא צריכה) צו זעהן וואס די לאנד דארף (ולחדש בה גזרות) צו געבן אין די לאנד נייע גזרות (עתים לטובה עתים לרעה) עס זאל זיין אין איר גוטע צייטען אדר שלעכטע צייטען (כדאיתא בראש השנה) ווי עס שטייט אין די גמרא ראש השנה: ומראשית השנה. זאגט רש"י (מראש השנה נידון מה יהא בסופה) פון אנהייב יאר ווערט דר יאר געמשפט וואס זאל זיין אין דעם יאר ביז צום ענדע יאר: (יג) והיה אם שמעו. זאגט רש"י פר וואס שטייט והיה, מיט או"ו, ווייל (והיה מוסב על האמור למעלה) דיא פסוקים פון והיה אונ ווייטר גיהערען צו פריער (למטר השמים תשתה מים) דו וועסט טריגקן וואסר פון דעם רעגן וואס וועט גיין פון הימעל, ווען? והיה אם שמוע וגו', אויב דוא וועסט הערען די מצות פון הקב"ה: והיה אם שמוע תשמעו. פאר וואס שטייט צוויי מאל? מען מיינט (אם תשמע בישן תשמע בחדש) אויב דו וועסט הערען די אלטע לערנונג וואס דוא האסט געלערנט ודו וועסט שטענדיג חזרין דיא אלע לערנונג. וואס דו האסט פון לאנג געלערנט וועסטו פארשטיין צו לערנן נייע לערנונג וואס דו האסט נאך ניט געלערנט (וכן) אונ אזו שטייט אין פסוק (והיה אם שכוח תשכח) וועסטו פארגעסען, מיינט מען (אם התחלת לשכוח) אויב

רש"י

ובקעות. הן מישור: (יב) אשר ה' אלהיך דורש אותה. והלא כל הארצות הוא דורש שנאמר (איוב לח) להמטיר על ארץ לא איש אלא כביכול אינו דורש אלא אותה וע"י אותה דרישה שדורשה דורש את כל הארצות עמה: תמיד עיני ה' אלהיך בה. לראות מה היא צריכה ולחדש בה גזרות עתים לטובה עתים לרעה כו' כדאיתא (בר"ה יז): מרשית השנה. מר"ה נידון מה יהא בסופה: (יג) והיה אם שמוע. והיה מוסב על האמור למעלה למטר השמים תשתה מים: והיה אם שמוע תשמעו. (סוכה מו) אם תשמע בישן תשמע בחדש וכן (דברים ח) והיה אם שכוח תשכח אם התחלת לשכוח סופך שתשכח כולה.

שפתי חכמים

חלקים שבלועין: ל דאל"כ אחר יאחאס ל"ל: מ דאל"כ מאי עד אחרית השנה הרי כל שנפסק בר"ה נוהג כל השנה ועוד בעיני ה' אלהיך סגי אלא לשנות גזורות הגזורות בר"ה כפי הראוי לאנשים (ג"א) ול"נ דנמלת תמיד קא דייק לא דמשמע שתמיד בכל עת הוא משגיח עלי' לחדש לה מה היא צריכה וכן משמע במס' ר"ה: נ אם ישראל רשעים הם בר"ה הוא גוזר שיבואו גשמים מועטים באותה שנה ובשחוזרין בתשובה בתוך אותה שנה אז לא יוכל להוסיף שהרי כבר נגזר מה עושה הקב"ה מביא אותן גשמים מועטים על השדות וקרקעות ולא למקום מדבר או ליבוש שאינו צריך לגשמים וגם מביא אותם בעתם וכן להיפך אם הם טובים בר"ה וכו': ס שאם תשמעו אז ונתתי מטר ארצכם ואם לאו ועצר וכו': ע פי' אם תחזור על למודך בשמעת תתחכם בו ותבין דברים חדשים מתוך דברים ישנים וכן פי' רש"י פרק לולב וערכה דלע"ג דגבי העניק תעניק אמרו דברה תורה כל' בני אדם היכא דאיכא

דעת זקנים מבעלי התוספות

שיוריד לכם מטר בעתו: (יב) ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה תמיד. לפקוד יושביה ולדקדק במעשיהם שאינן נדונין אלא לפי רוב מעשיהם ולפיכך והיה אם שמוע תשמעו וגו' אז ונתתי מטר ארצכם בעתו. וכן מסיק בפ"ק דר"ה תמיד עיני ה' אלהיך בה עתים לטובה עתים לרעה כיצד הרי שהיו ישראל רשעים גמורים בר"ה ופסקו להם גשמים מועטים ולבסוף חזרו בהם להוסיף עליהם א"א שכבר נגזרה גזרה אלא הקב"ה מוריד אותם לארץ הצריכה להם עתים לרעה כיצד וכו' כדאיתא התם: מרשית השנה. חסר אלף מכאן אמר ר' יצחק בפ"ק דר"ה דכל שנה שרשה בתחלתה מתעשרת בסופה

פירוש לתורת אלהים

טרענקין: (יב) ארץ דס איז אזו אלאנד אשר יי וואס גאט דיין גאט דורש פארשט זיא תמיד עיני די אויגן יי פון גאט דיין גאט בה איז אויף איר מראשית פון אנהייב יאר ועד ביז דעם סוף פון דעם יאר: (יג) והיה אונ עס וועט זיין אם אויב שמוע הערען תשמעו וועט איר הערען אל צו מיינע מצות אשר וואס איך גיביט

משלי יהודא

טוזענדער מצות, אונ האב די צייט אוועקגעגעבן פר די אומריינע ברויט, דריבער גיט דיא גמרא א עצה, דער מענטש וואס מוז ארבעטען אויף פרנסה, זאל ער מאכען שותפות מיט תלמידי חכמים, ער זאל זיי געבען פרנסה, נאר ריינע ברויט אן עבירות, וועסטו קענען האבען ביידע וועלטין:

אנכי מצוה אתכם היום לאהבה את־יהוה אלהיכם ולעבדו בכל־לבבכם ובכל־נפשכם׃ יד ונתתי מטר־ארצכם בעתו יורה ומלקוש

אונקלוס

די אנא מפקד יתכון יומא דין למרחם ית יי אלהכון ולמפלח קדמוהי בכל לבכון ובכל נפשכון׃ יד ואתן מטר ארעכון בעדנה בכיר ולקיש

תו"א לההבה תענית ב: בכל ברכות טו: ונתתי תענית שם: יורה ומלקוש שם:

בעל הטורים

השנה יתן הגשמים בזמנם ובמקום שצריך להם ואם היו צדיקים בתחלת השנה והקב"ה גזר עליהם גשמים וסרחו מורידן במדברות ובימים: (יג) בכל לבבכם ובכל נפשכם. ונתתי מטר. לומר שאין נענין על המטר אלא אם כן יכוונו להתפלל בכל לב: (יד) בעתו. בגי' בלילות:

רש"י

שכן כתיב במגלה פ אם תעזבני יום יומים אעזבך: מצוה אתכם היום. שיהיו עליכם חדשים כאלו שמעתם בו ביום צ (ספרי): לאהבה את ה'. שלא תאמר הרי אני לומד בשביל שאהיה עשיר בשביל שאקרא רב בשביל שאקבל שכר אלא כל מה שתעשו עשו מאהבה ק וסוף הכבוד לבא: ולעבדו בכל לבבכם. עבודה שהיא בלב וזו היא תפלה שהתפלה קרוי' עבודה שנא' (דניאל ו) אלהך די אנת פלח ליה בתדירא וכי יש פולחן בבבל אלא על שהיה מתפלל שנ' (שם) וכוין פתיחן ליה וגו' וכן בדוד הוא אומר (תהלים קמא) תכון תפלתי קטרת לפניך: בכל לבבכם ובכל נפשכם. והלא כבר הזהיר בכל לבבך ובכל נפשך אלא אזהרה ליחיד ר אזהרה לצבור: (יד) ונתתי מטר ארצכם. (ספרי) עשיתם מה שעליכם ש

בית יהודא

דו האסט אנגעהויבן פארגעסן (סופך שתשכח כולה) וועסט זיין דיין סוף דו וועסט אין גאנצן פארגעסען (שכן כתיב במגלה) ווארום אזו שטייט אין אמגלה די תורה זאגט צו דעם מענטש (אם תעזבני יום) אוב דו וועסט מיך פארלאזען איין טאג (יומים אעזבך) וועל איך דיך פארלאזען צוויי טעג *): ומצוה אתכם היום. מען מיינט (שיהיו עליכם חדשים) די מצות זאלן ביי אייך זיין אלע טאג ווי נייע (כאילו שמעתם בו ביום) ווי איר וואלט זיי היינט געהערט: ולאהבה את ה'. מען מיינט (שלא תאמר) דו זאלסט ניט זאגן (הרי אני לומד בשביל שאהיה עשיר) איך וועל לערנען תורה, וועט הקב"ה מיך רייך מאכן (בשביל שאקרא רב) מען זאל מיך רופן רבי (בשביל שאקבל שכר) מען זאל מיר

בצאלן פר מיין תורה לערנן ואוף די וועלט אדער אוף יענע וועלטו (אלא כל מה שתעשו) נאר אלץ וואס איר וועט טאן תורה אונ מצות (עשו מאהבה) זאלט איר טאן נוייל איר הט ליב הקב"ה (וסוף הכבוד לבוא) אונ וואס הקב"ה דארף אייך געבן פאר אייער תורה אונ מצות וועט ער אייך געבען: ולעבדו בכל לבבכם. איר זאלט דינען הקב"ה מיט אייער גאנצען הארץ, מען מיינט (עבודה שהיא בלב) אדינונג וואס איז מיט די הארץ (וזו היא תפלה) דס איז דאווענן (שהתפלה קרויה עבודה) דאווענן הייסט געדינט צו הקב"ה (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק דער מלך דריוש האט געזאגט צו דניאל (אלהך די אנת פלח ליה בתדירא) דיין גאט וואס דו דינסט צו אים שטענדיג (וכי יש פולחן בבבל) איז דען געווען אדינונג צו הקב"ה אין בבל, מיט וואס הט דניאל געדינט צוא הקב"ה אין בבל (אלא על שם שהיה מתפלל) נאר נוייל ער הט געדאווינט אין בבל, מיט דעם דאווענען הט ער געדינט צו הקב"ה (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק (וכוין פתיחן ליה וגו') די פענסטער פון זיין שטוב זענען געווען אפען געגן ירושלים אונ דריי מאל אין טאג הט ער געדאווינט (וכן בדוד הוא אומר) דוד המלך הט אויך אזוי געזאגט צוא הקב"ה (תכון תפלתי קטורת לפניך) מיין תפלה זאל זיין ביי דיר אזו אנגענומען ווי איך וואלט געררייכערט קטורת פר דיר: ובכל לבבכם ובכל נפשכם. פרעגט רש"י (והלא כבר הזהיר על כך בכל לבבך ובכל נפשך) משה הט דאך שוין געזאגט דו זאלסט ליב האבען הקב"ה מיט דיין גאנצע הארץ אונ מיט דיין גאנצען לעבין (אלא אזהרה ליחיד אזהרה לצבור) נאר פריער הט משה געזאגט יעדער יוד בעזונדער זאל ליב האבען הקב"ה מיט זיין גאנצע הארץ אונ מיט זיין גאנצן לעבין, יעדער יוד זאל אויף זיך נעמן יסורים אונ זאל זיך לאזין הרגנן פר די תורה אונ מצות, נאכדעם הט משה געזאגט ווען עס וועט טרעפען מען וועט וועלן נייטין אלע יודין צו זאמן זיי זאלן דינען עבודה זרה, זאלען אלע יודין אויף זיך נעמן יסורים אונ זאלן זיך לאזען הרגנן אונ נוט דינען עבודה זרה: (יד) ונתתי מטר ארצכם. הקב"ה זאגט צו די יודין (עשיתם מה שעליכם) אז איר וועט האבען

שפתי חכמים

למדרש דרשינן. רא"ם. א"נ הכא מוכח דכתיב והיה בהוא לי ודאי ומלת אם הוא ל' ספק לכן דרשו בו מה שדרשו: פ ר"ל במגילת סתרים אבל אינו פסוק בכל העשרים וארבע והכי איתא בירושלמי ומביא משל לשני בני אדם שנפטרים זה מזה בשוק זה הולך דרך יום לצד מזרח וזה הולך לצד מערב נמצא שרחוקים זה מזה מהלך ב' ימים כן המשל בתורה: צ דאל"כ היום ל"ל: ק פי' כאלו אמר לאהבת ה' ויהי' א"כ ולעבדו דבוק עם אם שמוע תשמעו אל מצותי ומהראוי להיות ולעבדני אלא שאין זה אלא דרשא בעלמא: ר ר"ל אי כתיב חד קרא ה"א על הציבור ולא על היחיד אע"פ דכתיב בכל לבבך ובכל נפשך שהוא ל' יחיד מ"מ ה"א דדרך הקרא לכתוב ל' יחיד אף אם קאי על ציבור כמו שמע ישראל. וא"ת למה הזכיר גבי מצוה זו יותר ליחיד ונכפל מצות דהא אין חילוק בין יחיד לרבים וי"ל הואיל דבמצוה זו כתב הקרא טובות הרבה תוספת דגן ותירוש ויצהר ועשב לבהמה וכו' סגולה לעשית למי שמקיים המצוה הזו לכך ה"א דוקא לרבים אבל לא ליחיד לכן צריך לרבות ליחיד וקמ"ל כי בעשותם המצות מאהבה יעשה גם עם היחידים כל הנסים האלה רמב"ן. וכ"ן שאזהרה שבכאן קאי על רבים אתי שפיר דלא כתיב בכאן ובכל מאודכם כדלעיל דכתיב ובכל מאודך משום דהכא איירי בציבור ואין ממון שהוא ממונם חביב עליהם יותר מגופם לרוב הצבור משא"כ גבי יחיד מהרא"י: ש רצונו לתרץ למה כתב גבי מצוה זו כך הרבה שכר ונתתי מטר ארצכם בעתו

פירוש לתורת אלהים

איך היינט לאהבה צו ליב האבן את יי גאט אייער גאט ולעבדו אונ צו דינן אים בכל מיט אייער גאנצן הארצן ובכל נפשכם אונ מיט אייער גאנצן לעבין: (יד) ונתתי אונ איך וועל געבן מטר דעם רעגן ארצכם

---

*) הערה אין די גמרא ירושלמי איז געשריבען למשל צוויי מענטשין [ראובן אונ שמעון] זענען געשטאנען איינער לעבין אנדערין, באלד אין דער פריה איז ראובן אוועקגעגאנגען פון דעם ארט אטאג גאנג וויט צו מזרח זייט, אונ שמעון איז אויך באלד אין דער פריה אוועקגעגאנגען אטאג גאנג וויט צוא מערב זייט, פארין נאכט איז שמעון וויט פון ראובן צוויי טעג, ביי די תורה לערנען איז אייך אזוי אז מען לערנט ניט תורה איין טאג, איז די תורה געווארין וויט פון מענטש איין טאג, אונ דער מענטש איז געווארין וויט פון די תורה אויך איין טאג, זענען זיי איצט וויט איינער פון אנדערן צוויי טעג.

ואספת דגנך ותירשך ויצהרך:
טו ונתתי עשב בשדך לבהמתך
ואכלת ושבעת: טז השמרו לכם פן

ותכנוש עבורך וחמרך
ומשחך: טו ואתן עשבא
בחקלך לבעירך ותיכול
ותשבע: טז אסתמרו לכון

תו"א ואספת דגנך ברכות לה: ונתתי עשב ברכות מ מג: ואכלת יומא עה גיטין סב:

בית יהודא

געטאן וואס איר דארפט טאן (אף אני אעשה מה שעלי) וועל איך טאן וואס איך דארף טאן, איך וועל אייך געבן רעגן (בעתו) אין זיין צייט (בלילות) ביי נאכט, ווען מענטשן זענען אין דערהיים (שלא יטריחו אתכם) דר רעגן זאל אייך ניט בעלעסטיגן (דבר אחר) נאך אפשט איז בעתו, אין זיין צייט מיינט מען (בלילי שבתות) שבת ביי נאכט (שהכל מצויין בבתיהם) ווען אלע יודין זענען אין דערהיים: (יורה). (היא רביעה הנופלת אחר הזריעה) יורה מיינט מען דעם רעגן וואס רעגינט נאך דעם פארזייהונג (שמרוה את הארץ ואת הזרעים) ער מאכט זאט מיט וואסר די ערד און דם פארזייהונג: (מלקוש). (רביעה היורדת סמוך לקציר) מלקוש מיינט מען דעם רעגן וואס רעגינט נאנט פר דעם שנייידן די תבואה (למלאות התבואה בקשיה) די קערנער זאלן ווערן פוהל אין די שטרויא (ולשון מלקוש דבר המאוחר) מלקוש איז דער טייטש אפארשפעטיגטע זאך (כדמתרגמינן והיו העטופים ללבן) די עטופים, די שפעטיגע שעפסן זענען געוועזן פר לבן, טייטשט דר תרגום לקשיא, איז לקשיא דערטייטש די שפעטיגע, און מלקוש איז אויך דירטייטשו די שפעטיגע (דבר אחר) נאך אפשט איז (לכך נקראת מלקוש) דריבער ווערט דר רעגן וואס גייט אין ניסן גערופן מלקוש (שיורדת על המלילות ועל הקשין) ווייל ער גייט אויף די קערנער און אויף די שטרויא: (ואספת דגנך). מיינט מען (אתה תאספנו) דוא וועסט איינזאמלען דיינע תבואה פון פעלד (אל הבית) אין שטוב (ולא אויביך) ניט דיינע פיינד (כענין שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק (אם אתן את דגנך עוד מאכל לאויביך) אויב איך וועל געבן דיינע קארען צו דיינע פיינד צום עסן (כי מאספיו יאכלוהו) נאר די וואס וועלן פארזאמלען די תבואה פון פעלד אין שטוב וועלן עסן די תבואה (ולא כענין שנאמר) ניט ווי עס שטייט אין פסוק (והיה אם זרע ישראל וגו׳) ווען די יודין פלעגן פארזייען, און די תבואה איז אויפגעוואקסען, זענען געקומען מדין און עמלק און האבן אפגעשניטן דיא תבואה: (טו) (ונתתי עשב בשדך). איך וועל געבן גראז אין דיין פעלד פר דיינע בהמות (שלא תצטרך להוליכם למדברות) דו זאלסט ניט דארפן פירן די בהמות אין דער מדבר זיי צו פיטערען (דבר אחר) נאך אפשט איז (שתהיה גוזז תבואתך כל ימות הגשמים) דו וועסט אפרייסן פון די גראז פון דיינע תבואה אגאנצן ווינטר, וואס עס וועט אביסול וואקסן וועסטו אפרייסן (ומשליך לפני בהמתך) און דו וועסט ווארפען די גראז פון די תבואה פאר דיינע בהמות (ואתה מונע ידך ממנה שלשים יום קודם לקציר) און דרייסיג טעג פר דעם שניידן די תבואה וועסטו אופהערען צו רייסן די גראז (ואינה פוחתת מדגנה) פון דעסטוועגן וועט ניט זיין ווייניגער קארן וויא עס דארף זיין: (ואכלת ושבעת). זאגט רש"י (הרי זו ברכה אחרת) דם איז איין אנדר ברכה (שתהא ברכה מצויה בפת בתוך המעים) עס וועט זיין אברכה אין דעם ברויט ווען דם ברויט וועט זיין בייא דעם מענטש אין די גידערים, אין בויך (ואכלת ושבעת) ווי פיל דוא וועסט עסן וועסטו זאט זיין: (טז) (השמרו לכם). איר זאלט אייך היטן (כיון שתהיו

רש"י

אף אני אעשה מה שעלי: בעתו. בלילות שלא יטריחו אתכם ד"א (שם) בעתו בלילי שבתות ת שהכל מצויין בבתיהם: יורה. (תענית ו) היא רביעה הנופלת לאחר הזריעה שמרוה את הארץ ואת הזרעים: ומלקוש. רביעה היורדת סמוך לקציר למלאות התבואה בקשיה (שם) ול׳ מלקוש דבר המאוחר כדמתרגמינן (בראשית ל) והיה העטופים ללבן לקשיא. ד"א לכך נקראת מלקוש שיורדת על המלילות א ועל הקשין: ואספת דגנך. אתה תאספנו אל הבית ב ולא אויביך כענין שנאמר (ישעיה סב) אם אתן את דגנך וגו׳ כי מאספיו יאכלוהו ולא כענין שנא׳ (שופטים ו) והיה אם זרע ישראל וגו׳: (טו) ונתתי עשב בשדך. (ספרי) שלא תצטרך להוליכה ג למדבריות ד"א שתהיה גוזז תבואתך כל ימות הגשמים ומשליך לפני בהמתך ואתה מונע ידך ממנה ל׳ יום קודם לקציר ואינה פוחתת מדגנה: ואכלת ושבעת. הרי זו ברכה אחרת ד שתהא ברכה מצויה בפת בתוך המעים. ואכלת ושבעת: (טז) השמרו לכם. כיון שתהיו אוכלים ושבעים השמרו לכם שלא תבעטו

שפתי חכמים

יורה ומלקוש וגו׳ הא לעיל בפרשת בחקותי כתיב ונתתי גשמיכם בעתם ותו לא ומתרץ עשיתם מה שעליכם כלומר שעשיתם כל מה שעליכם לעשות שלא היה לכם לעשות יותר מזה שהרי שמרתם מצותי מאהבה ויראה כדכתיב לאהבה וגומר ולעבדו לכך אני אעשה מה שעלי ואתלם לכם שכר הרבה. רא"ם: ת והא דנקט רש"י רק בלילי שבתות ובגמ׳ דתענית (דף כג) נקט לילי שבתות וגילי רביעיות משום המזיקים ששולטין בשני לילות אלו י"ל דרש"י פי׳ לפי הזמן הזה שאין המזיקים מצויים בינינו לכך לא נקט אלא בלילי שבתות והשתא א"ש דנקט רש"י הטעם משום שהכל מצויין בבתיהן ולא קאמר הטעם משום דשכיחי מזיקים ולטעם ראשון קשה הל"ל בעתותם כיון דכל הלילות שוין לכך קאמר ד"א ולפי ד"א קשה תינח בזמן דשכיחי מזיקים כגון בזמן הזה מאי בעתו דכתיב בקרא לכן קאמר גם טעם ראשון: א ר"ל מלקוש נוטריקון מלילות קשין ולהאי טעמא לחוד קשה הל"ל ומלילות לכן צריך לטעם ראשון ולטעם ראשון קשה הל"ל לקשיא ל"ל גם לטעם שני: ב רצונו לתרץ מה ברכה היא זאת שהוא עצמו יטריח ויעשה ויאסוף התבואה ולא יהיו לו עבדים ושפחות ומתרץ אתה תאספנו ולא אויביך: ג כלומר שלא תצטרך להוליך הבהמות לרעות במדברות ששם עשב למרעה בהמות אבל ימצאו בשדך עשב הבהמה וזהו אליבא דרבי יהודה ד"א שתהא גוזז וכו׳ אליבא דרשב"י שמפ׳ עשב בשדך על עשב השדה ולא על עשב הבהמות הצומח בתוכו ופי׳ לבהמתך וגם לבהמתך שמרוב ריבויו גוזז ומאכיל לבהמתו והנותר יותיר לדגן לבני אדם מ"ה מביא רש"י שני טעמים אלו: ד רצונו לתרץ

דעת זקנים מבעלי התוספות

שנא׳ מראשית השנה ועד אחרית שנה מכלל דאית לה אחרית פי׳ רשה בתחלתה שהעולם זכאי ונוהגין עצמן בשפלות ובענוה: (יד) יורה. היא רביעה ראשונה היורדת במרחשון ונקרא יורה על שם שמורה בני אדם להטיח גגותיהן. ד"א שיורה כחץ. ומלקוש בניסן ונקראת מלקוש על שם שממלא התבואה בקשיה: ואספת דגנך. כלומר ואחר כך לא ירדו

פירוש לתורת אלהים

פון אייער לאנד בעתו אין זיין צייט יורה פריא רעגין ומלקוש און שפעט רעגין ואספת און דו וועסט איין זאמלען דגנך דיין קארין ותירושך און דיין וויין ויצהרך און דיין אייל ביירט [עיין רש"י]: (טו) ונתתי און איך וועל געבן עשב גראז בשדך אין דיין פעלד לבהמתך צו דיינע בהמות ואכלת און דו וועסט עסן ושבעת און דו וועסט זאט זיין: (טז) השמרו איר זאלט אייך היטן פן טאמער יפתה וועט איבערריידעט

יִפְתֶּה לְבַבְכֶם וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם
אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם׃
יז וְחָרָה אַף־יְהוָה בָּכֶם וְעָצַר אֶת־
הַשָּׁמַיִם וְלֹא־יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה
לֹא תִתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ וַאֲבַדְתֶּם
מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר

אונקלוס

דִּילְמָא יִטְעוּן לִבְּכוֹן
וְתִסְטוּן וְתִפְלְחוּן לְטָעֲוָת
עַמְמַיָּא וְתִסְגְּדוּן לְהוֹן׃
יז וְיִתְקוֹף רוּגְזָא דַּיְיָ
בְּכוֹן וְיֵחוֹד יָת שְׁמַיָּא
וְלָא יְהֵי מִטְרָא וְאַרְעָא
לָא תִתֵּן יָת עֲלַלְתַּהּ
וְתֵיבְדוּן בִּפְרִיעַ מֵעַל
אַרְעָא טָבְתָא דַּיְיָ יָהֵב

תו"א ועבדתם אלהים אחרים יבמות עת סנהדרין קיג: ועצר תענית ג ז ח סנהדרין שם: ואבדתם ברכות טו תענית ז:

בעל הטורים

(טז) לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם להם. ז' ממי"ן בס"ת וכנגדן פתחי לי אחותי רעיתי יונתי תמתי שראשי ז' יודין בס"ת לומר כל המודה בעכו"ם ככופר בעשרת הדברות שנתנו למ' יום וכן ז' ממי"ן כי ז' מומין כתיבי בעכו"ם פה להם ולא ידברו וגומר:

רש"י

שאין אדם מורד בהקב"ה אלא מתוך שביעה שנאמר (דברים יב) פן תאכל ושבעת ובקרך ולאנך ירביון מה הוא אומר אחריו ורם לבבך ושכחת: וסרתם. לפרוש מן התורה ה ומתוך כך ועבדתם אלהים אחרים שכיון שאדם פורש מן התורה הולך ומדבק בע"א וכן דוד הוא אומר (שמואל א כו) כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד וגו' ומי אמר לו כן אלא כיון שאני מגורש מלעסוק בתורה הריני קרוב לעבוד אלהים אחרים: אלהים אחרים. (ספרי) שהם אחרים לעובדיהם ו צועק אליו ואינו עונהו נמצא עשוי לו כנכרי: (יז) את יבולה. אף מה שאתה מוביל לה ז כענין שנאמר (חגי א) זרעתם הרבה והבא מעט: ואבדתם מהרה. על כל שאר היסורין ח אגלה אתכם מן האדמה שגרמה לכם להטוא ט (ספרי) משל למלך ששלח בנו לבית

בית יהודא

אוכלים ושבעים) ווייל איר וועט עסן אונ זאט זיין (השמרו לכם) זאלט איר אייך היטן (שלא תבעטו) איר זאלט ניט אוועקטרעטן פון הקב"ה (שאין אדם מורד בהקב"ה אלא מתוך שביעה) ווארום אמענטש גייט ניט אוועק פון הקב"ה ווען ער איז הונגעריג (ארעם) נאר ווען ער איז זאט ורייך (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק (פן תאכל ושבעת ובקרך וצאנך ירביון) טאמר וועסטו עסן אונ דו וועסט זיין זאט, דיינע רינדער אונ דיינע שעפסן וועלן געמערט ווערן (מה הוא אומר אחריו) וואס זאגט דר פסוק נאכדעם (ורם לבבך ושכחת) דיין הארץ וועט דערהייבט ווערן וועסטו פארגעסן הקב"ה: וסרתם) איר וועט אוועקקערן פון הקב"ה, מיינט מען (לפרוש מן התורה) איר וועט אייך אפשיידן פון די תורה (ומתוך כך ועבדתם אלהים אחרים) דריבער וועט איר קומען צו דינען עבודה זרה (שכיון שאדם פורש מן התורה) ווארום דר מענטש וואס שיידט זיך אפ פון די תורה (הולך ומדבק בעבודת גלולים) גייט ער אונ באהעפט זיך צו דינען עבודה זרה (וכן בדוד הוא אומר) בייא דוד זאגט אויך אזו דר פסוק (כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה') זיי האבן מיך היינט פארטריבן פון צו זיין בהעפט צו די נחלה ודי תורה) פון הקב"ה (לאמר לך עבוד אלהים אחרים) צו זאגן גיי דינען עבודה זרה, פרעגט רש"י (ומי אמר לו כן) ווער האט דען אזו געזאגט צו דוד ער זאל גיין דינען עבודה זרה (אלא כיון שאני מגורש מלעסוק בתורה) נאר ווייל איך בין פארטריבן פון צו לערנען תורה (הריני קרוב לעבוד עבודת גלולים) בין איך נאנט צוא דינען עבודה זרה: ואלהים אחרים) מיינט מען (שהם אחרים לעובדיהם) די גאטר זענען פרעמד צו די מענטשן וואס דינען צו זיי (צועק אליו ואינו עונהו) דר מענטש שרייט צוא זיין גאט אונ ער ענפערט אים ניט (נמצא עשוי לו כנכרי) איז זיין גאט צו אים ווי אפרעמדער: (יז) ואת יבולה) מיינט מען די ערד וועט ניט געבן (אף מה שאתה מוביל לה) אפילו דם פארזייהונג וואס דו האסט געבראכט אין פעלד אונ געזייט (כענין שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק (זרעתם הרבה והבא מעט) איר וועט זייען פיל אונ וועט אריינברייגען ווייניג: ואבדתם מהרה) הקב"ה זאגט (על כל שאר היסורין אגלה אתכם מן האדמה שגרמה לכם לחטוא) אויסער אלע יסורים וואס איר וועט האבען וועל איך אייך פארטרייבן פון די לאנד ווייל זיא האט אייך געבראכט צו זינדיגען (משל לעשיר ששלח בנו לבית המשתה) למשל אבייכר מענטש

דעת זקנים מבעלי התוספות

גשמים לפי שהוא זמן אסיפה וקציר וגשמים בעת הקציר סימן קללה שנא' הלא קציר חטים היום וגו' ובמס' ברכות פריך כתיב ואספת דגנך דמשמע אתה בעצמך וכתיב ועמדו זרים ורעו צאנכם ומשני כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום כאן בשאין עושין רצונו של מקום וקשה דהרי קאי אוהיה אם שמוע וצ"ע:

שפתי חכמים

היאך מוסב ואכלת ושבעת אשלמעלה וכי בשביל שיאכל לבהמתו הוא שבע ומתרץ דלא מוסב למעלה והרי זו כו': ה מסוס דפי' וסרתם בכ"מ הוא לסור ממה שנלטוו לעשות שהן ממלות עשה כדכתיב וסרתם מן הדרך וגו' לא ממה שהוזהרו שלא לעשות הלכך ע"כ ל"ל דפי' וסרתם לסור מן התורה שנלטוו לעסוק בה ויתחייב מזה ועבדתם וגו' מכאן אמרו שהפורש וכו' רא"ם: ו ע' בפרשת יתרו ברש"י: ז דאל"כ יבולה ל"ל הא כבר כתיב ועצר וכו' ולא יהיה מטר ומסתמא לא תתן את יבולה הכהוג: ח ר"ל וכי בשביל שלא יהא מטר והאדמה לא תתן את יבולה בשביל זה יאבדו מהרה ל"פ על כל כו': ט דק"ל מלת הטובה ל"ל דהל"ל מעל ארלכם או מעל הארץ כו' אלא לומר שטובתה שהיתה טובה בשבר הימים היא גרמה לכם לתעו:

פירוש לתורת אלהים

ווערען לבבכם אייער הארץ וסרתם אונ איר וועט אפקערין ועבדתם אונ איר וועט דינען אלהים אחרים פרעמדע אפגעטער והשתחויתם להם אונ איר וועט זיך בוקין צו זיי: (יז) וחרה אונ עס וועט גריםן אף דער צארין יי פון גאט בכם אוף אייך ועצר אונ ער וועט אוף האלטן את השמים דעם הימל ולא יהיה אונ עס וועט ניט זיין מטר רעגין והאדמה אונ די ערד לא תתן וועט ניט געבן את יבולה איר פרוכט ואבדתם

יהוה נתן לכם: יח ושמתם את־דברי
אלה על־לבבכם ועל־נפשכם
וקשרתם אתם לאות על־ידכם והיו
לטוטפת בין עיניכם: יט ולמדתם
אתם את־בניכם לדבר בם
בשבתך בביתך ובלכתך בדרך:

לכון: יח ותשוון ית
פתגמי אלין על לבכון
ועל נפשכון ותקטרון
יתהון לאת על ידכון
ויהון לתפלין בין עיניכון:
יט ותלפון יתהון ית
בניכון למללא בהון
במתבך בביתך
ובמהכך בארחא

תו״א ושמתם את דברי אלה ברכות יג קידושין ל מנחות לז: על לבבכם ברכות טו: וקשרתם שם י יד: לטוטפות זבחים לד: ולמדתם ברכות טו קידושין כט ל בתרא כא: לדבר בם ברכות יג:

בית יהודא

האט געשיקט זיין זוהן צו א סעודה (והיה יושב ומפקידו) דער פאטער האט געזאגט צום זוהן (אל תאכל יותר מצרכך) זאלסט ניט עסן מער ווי פיל דו דארפסט עסן (שתבא נקי לביתך) זאלסט קומן ריין אהיים (ולא השגיח הבן ההוא) דער זוהן האט ניט אכטונג געגעבן אויף די רייד פון פאטער (אכל ושתה יותר מצרכו) ער האט גיגעסן אונ געטרונקן מער ווי פיל ער האט געדארפט (והקיא וטנף את כל בני המסבה) ער האט אויס־גיבראכן וואס ער האט גיגעסן אונ געטרונקן אונ האט בשמיצט אלע מענטשן וואס זענן גיזעסן ביי די סעודה (נטלוהו בידיו וברגליו וזרקוהו אחורי פלטרין) מען האט אים אנגענומן ביי די הענט אונ ביי די פיס אונ מען האט אים ארויסגעווארפן אינטער דעם פאלאץ: מהרה. הקב״ה זאגט איך וועל אייך געשווינט ארוסטרייבן פון לאנד (איני נותן לכם ארכא) איך וועל אייך ניט געבן אדערלייגערונג, איך וועל ניט וווארטען (ואם תאמרו והלא נתנה ארכא לדור המבול) אוב איר וועט זאגן עס איז דאך גיגעבן געווארן אדערלייגערונג צו די מענטשן וואס מען האט אוף זיי געבראכט דם פארפלייצונג פון מבול (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק (והיו ימיו מאה ועשרים שנה) הקב״ה האט געזאגט איך וועל וואַרטען הונדערט מיט צוואנציג יאר, טאמער וועלן זיי טאן תשובה, פר וואס וואַרט מען אונז ניט טאמער וועלען מיר טאן תשובה, דער תירוץ איז (דור המבול לא היה להם ממי ללמוד) די מענטשן פון מבול האבן ניט געהאט פון וועמען צו לערנען פרום צו זיין, דריבער האט מען זיי גענומט וואַרטען אלאנגע צייט ביז נח וועט בויען די תבה, אונ ער וועט זיי זאגען עס וועט קומן א מבול, טאמער וועלן זיי אים גלויבן אונ וועלן טאן תשובה (ואתם יש לכם ממי ללמוד) איר האט דאך א תורה האט איר דאך פון וועמען צו לערנען, פר וואס זאל מען אייך וואַרטען: (יח) ושמתם את דברי וגו׳. משה זאגט צו די יודין (אף לאחר שתגלו היו מצוינים במצות) אפילו נאכדעם ווי איר וועט פארטריבען ווערען פון אייער לאנד זאלט איר אויך זיין בצייכונט מיט מצות (הניחו תפלין עשו מזוזות) לייגט תפלין מאכט מזוזות ביי אייערע טירען (כדי שלא יהיו לכם חדשים כשתחזרו) ווען איר וועט צוריק קומען אין ארץ ישראל זאלן די מצות ניט זיין ביי אייך נייע (וכן הוא אומר הציבי לך ציונים) אונ אזוי זאגט דער פסוק שטעל דיר צייכונגס, ווייל דו וועסט דארפען צוריק קומן אין ארץ ישראל: (יט) ולדבר בם. זאגט רש״י (משעה שהבן יודע לדבר) ווען אקינד הויבט צו רייד ען (למדהו תורה צוה לנו משה) זאלסטו אים לערנען דעם פסוק תורה צוה לנו משה (שיהא זה למוד דבורו) מיט דעם פסוק זאלסטו אים אנהייבן לערנען ריידן (מכאן אמרו) פון דאנען האבן די חכמים געזאגט (כשהתינוק מתחיל לדבר) ווען אקינד הייבט אן ריידן (אביו מסיח עמו בלשון הקודש) זאל דר פאטער מיט אים ריידען לשון קודש (ומלמדו תורה) אונ זאל מיט אים לערנען תורה (ואם לא עשה כן) אוב דער פאטער האט ניט אזוי געטאן (הרי

רש״י

המשתה והיה יושב ומפקידו אל תאכל יותר מצרכך שתבא נקי לביתך ולא השגיח הבן ההוא אכל ושתה יותר מצרכו והקיא וטנף את כל בני המסיבה נטלוהו בידיו וברגליו וזרקוהו אחורי פלטרין: מהרה (שם) איני נותן לכם ארכא ואם תאמרו והלא נתנה ארכא לדור המבול שנאמר (בראשית ו) והיו ימיו מאה ועשרים שנה דור המבול לא היה להם ממי ללמוד ואתם יש לכם ממי ללמוד: (יח) ושמתם את דברי. (ספרי) אף לאחר שתגלו היו מצויינים במצות הניחו תפילין עשו מזוזות כדי שלא יהיו לכם חדשים כשתחזרו וכן הוא אומר (ירמיה לא) הציבי לך ציונים: (יט) לדבר בם. (ספרי) משעה שהבן יודע לדבר למדהו תורה צוה לנו משה שיהא זה למוד דבורו מכאן אמרו כשהתינוק מתחיל לדבר אביו מסיח עמו בלשון הקדש ומלמדו תורה ואם לא עשה כן הרי הוא

שפתי חכמים

לכך אגלה אתכם יימנה: י וא״ת הלא נתן גם לישראל ארכא אחר שחטאו י״ל דה״ק כיון שתתמלא סאתם מיד יביא עליהם פורעניות מה שא״כ גבי דור המבול אע״פ שנתמלא סאתם אפ״ה נתן להם עוד ארכא כדכתיב ויאמר ה׳ לא ידון וגו׳ ק״ך שנה ופירש״י אאריך להם אפי וכו׳: כ והא דפירש״י לעיל בסוף פרשת בראשית אע״פ שראו באבדון של דור אנוש וכו׳ י״ל שסבורים היו שהיה מקרה בעלמא כיון שלא הציף אלא שליש: ל דאל״כ מה ענין זה אצל גלותם וא״ל דושמתם וגו׳ נכל הנמשכים אחריו נויירי בגלותם א״כ מה זה שאמר באחרונה למען ירבו

פירוש לתורת אלהים

און איר וועט פארלארין ווערין מהרה גיך מעל פון דעם גוטן לאנד אשר וואס גאט טוט צו אייך געבין: (יח) ושמתם און איר זאלט טאן את די רייד על לבבכם אויף אייערע הערצער ועל נפשכם און אויף אייערע נשמות וקשרתם און איר זאלט אן קניפען אותם זיי לאות פר אצייכין על ידכם אויף אייערע הענד והיו און זייא זאלן זיין לטוטפות צו תפלין בין עיניכם צווישען אייערע אויגען: (יט) ולמדתם אותם און איר זאלט לערנען זיי את בניכם מיט אייערע קינדער לדבר בם צו ריידן אין זיי בשבתך ווען דו וועסט זיצען אין דער היים ובלכתך און אז דוא וועסט גיין אין וועג און ווען דו לייגסט זיך און שטייסט אויף [עיין רש״י]:

ובשכבך ובקומך: כ וכתבתם על־
מזוזות ביתך ובשעריך: כא למען
ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה
אשר נשבע יהוה לאבתיכם לתת
להם כימי השמים על־הארץ: ס
שביעי ומפטיר כב כי אם־שמר תשמרון
את־כל־המצוה הזאת אשר אנכי
מצוה אתכם לעשתה לאהבה את־

אונקלוס

ובמשכבך ובמקימך:
כ ותכתבנון על מזוזין
ותקבענון בספי ביתך
ובתרעיך: כא בדיל דיסגון
יומיכון ויומי בניכון על
ארעא די קיים יי
לאבהתכון למתן להון
כיומי שמיא על ארעא:
כב ארי אם מטר תטרון
ית כל תפקדתא הדא
די אנא מפקד יתכון
למעבדה למרחם ית יי

תו"א וכתבתם בס יד שבת לב מנחות מד: על מזוזות מנחות לד: למען ירבו ימיכם ברכות ח טו שבת לב קס יומא יח קידושין לד בתרא קי חולין קלט: אשר נשבע ה' סנהדרין ל: כימי השמים על הארץ שם עקידה שער טו: לאהבה את ה' אלהיכם כתובות קיא:

בעל הטורים

(כ) וכתבתם על מזוזות ביתך. וסמיך ליה למען ירבו שע"י המזוזות לא יבא המשחית אל בתיכם. וסמיך ליה אם שמור תשמרון על שם ה' שומרך ה' צלך על יד ימינך: (כא) על הארץ. ט"פ על הארץ בזה הספר כנגד ט' שבטים שנטלו חלק מעבר לירדן: (כב) כי אם שמר. בגי' תורה:

רשב"ם

(כא) כימי השמים על הארץ. כלו' מטר מן השמים והאדמה תתן את יבולה:

רש"י

כאלו קברו שנא' ולמדתם אותם את בניכם מ לדבר בם וגו': (כא) למען ירבו ימיכם וימי בניכם. אם עשיתם כן ירבו ואם לאו לא ירבו שדברי תורה נדרשין מכלל לאו הן ומכלל הן לאו: לתת להם. (שם) לתת לכם אין כתיב כאן אלא לתת להם מכאן מצינו למדים תחיית המתים נ מן התורה: (כב) שמור תשמרון. אזהרת שמירות הרבה להזהר

בית יהודא

הוא כאלו קוברו) איז גלייך ווי ער וואלט אים באגראבן (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם וגו': (כא) ולמען ירבו ימיכם וימי בניכם). איר זאלט לערנען די תורה אונ מצות צו אייערע קינדער, זיי זאלן ריידען די ווערטער פון די תורה פון וועגען עס זאל געמערט ווערן אייערע טעג אונ די טעג פון אייערע קינדער (אם עשיתם כן ירבו) אויב איר וועט אזו טאן וועט גימערט ווערן אייערע טעג אונ די טעג פון אייערע קינדער (ואם לאו) אוב איר וועט ניט אזוי טאן (לא ירבו) וועלין זייא ניט גימערט ווערען (שדברי תורה נדרשין מכלל לאו הן ומכלל הן לאו) וואראום די תורה ווערט געלערונט מען זאל וויסן פון ניין יוא אונ פון יוא ניין: ולתת להם). זאגט רש"י (לתת לכם אין כתיב כאן) עס שטייט ניט אין פסוק הקב"ה האט געשווארן צו אייערע אלטערן ער זאל אייך געבען די לאנד (אלא לתת להם) נאר עס שטייט הקב"ה הט געשווארן צו אייערע אלטערן ער זאל זיי געבען די לאנד, צו די אלטערן זאל ער געבען די לאנד, די אלטערן זענען דאך געשטארבן (מכאן מצינו למדים תחיית המתים מן התורה) פון דאנען קענען מיר לערנען, אז מיר ווייסן פון די תורה עס וועט זיין תחיית המתים, וועלן אברהם יצחק יעקב אויפשטיין לעבעדיג אונ וועלען קומען אין ארץ ישראל: (כב) ושמור תשמרון). היטן זאלט איר היטען (אזהרת שמירות הרבה) מען הט אנגעזאגט אוף פיל היטונג (להזהר בתלמודו שלא ישתכח)

שפתי חכמים

וגומר על האדמה וגו' י"ל שתשובו לארץ ותאריכו ימים שם: מ דהל"כ לכתוב קרא ולמדתם את בניכם ללמוד בם לדבר בם ל"ל: נ שהמתים

פירוש ע"ט

(כ) וכתבתם אונ דו זאלסט זיי שרייבען על מזוזות אויף די ביי שטידלעך ביתך פון דיין שטוב ובשעריך אונ פון דיינע טויערן: (כא) למען ירבו דרום זייא זאלין זיך מערען ימיכם אייערע טעג וימי אונ דיא טעג בניכם פון אייערע קינדער על האדמה אויף די ערד אשר וואס גאט האט געשווארען לאבותיכם צו אייערע עלטערען לתת צו געבען להם צו זיי כימי וויא דיא טעג וואס דער הימל איז אויף די ערד עיין רש"י]:
(כב) כי אם שמור תשמרון ווען איר וועט היטן את די אלע מצות אשר וואס איך גביט אייך לעשותה צו טאן זיא לאהבה צו ליב האבען את גאט אייער גאט ללכת

ליקוטי יוסף

(כא) למען ירבו ימיכם וגו'. די גמרא זאגט מען הט דערציילט צו רבי יוחנן אין בבל זענען דא אלטע מענטשן, האט ער זיך געוואונדערט, עס שטייט דאך אין פסוק למען ירבו ימיכם על האדמה, אייערע טעג וועלן גימערט ווערן אויף די ערד פון ארץ ישראל, אבער ניט אין חוצה לארץ, וויא מען האט אים געזאגט זייא גייען אין דער פריה אונ פארין נאכט אין שוהל דאווענען, הט ער געזאגט אין דעם זכות לעבען זייא לאנג, רבי יהושע בן לוי האט געזאגט צו זיינע קינדער איר זאלט גיין אין דער פריה אונ פארין נאכט דאווענען אין שוהל, וועט איר לאנג לעבען, עס האט געטראפען א אשה איז גאנץ אלט גיוען אונ זיא איז געקומען צו רבי יוסי בן חלפתא אונ הט געזאגט צו אים מיין לעבען איז מיר פארמיאוסת פון אלטער, איך וויל שטארבען, אונ קען ניט, האט רבי יוסי צוא איר געזאגט וועלכע מצוה ביזטו געוואנט צו טאהן, האט זיא געזאגט איך גייא אלע טאג פריה אונ אבענד אין שוהל דאווענען, האט רבי יוסי צו איר געזאגט דריי טאג זאלסטו ניט גיין אין שוהל דאווענען, וועסטו שטארבען, דיא אשה האט אזו געטאהן, אויף דעם דריטען טאג איז זיא קראנק געווארן אונ געשטארבען, זעהן מיר וויא גרוים איז די מצוה צוא גיין אלע טאג פריה אונ אבענד אין שוהל דאווענען, וועט מען זוכה זיין צו לאנג לעבען:

יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לָלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו
וּלְדָבְקָה־בוֹ: כג וְהוֹרִישׁ יְהוָה אֶת־
כָּל־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלִּפְנֵיכֶם
וִירִשְׁתֶּם גּוֹיִם גְּדֹלִים וַעֲצֻמִים מִכֶּם:
כד כָּל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כַּף־
רַגְלְכֶם בּוֹ לָכֶם יִהְיֶה מִן־הַמִּדְבָּר
וְהַלְּבָנוֹן מִן־הַנָּהָר נְהַר־פְּרָת וְעַד
הַיָּם הָאַחֲרוֹן יִהְיֶה גְּבֻלְכֶם: כה לֹא־

אונקלוס

אֱלָהֲכוֹן לִמְהַךְ בְּכָל
אָרְחָן דְּתַקְנָן קֳדָמוֹהִי
וּלְאִתְקָרָבָא לְדַחַלְתֵּהּ:
כג וִיתָרֵךְ יְיָ יָת כָּל
עַמְמַיָּא הָאִלֵּין מִקֳּדָמֵיכוֹן
וְתֵירְתוּן עַמְמִין רַבְרְבִין
וְתַקִּיפִין מִנְּכוֹן: כד כָּל
אַתְרָא דִּי תִדְרוֹךְ פַּרְסַת
רַגְלְכוֹן בֵּהּ דִּלְכוֹן יְהֵי
מִן מַדְבְּרָא וְלִבְנָן מִן
נַהְרָא נְהַר פְּרָת וְעַד יַמָּא
מַעַרְבָא יְהֵי תְּחוּמְכוֹן:
כה לָא יִתְעַתַּד אֱנָשׁ

בעל הטורים

(כד) כל המקום אשר תדרוך. וביהושע

רשב"ם

(כד) אשר תדרך כף רגלכם. להלחם בשבעה עממים: מן המדבר. דרום. נהר פרת. צפון: עד הים האחרון. ממקום שאתם עומדים עכשיו בקרן דרומית מזרחית של ארץ ישראל עד הים האחרון במערב: (כה) לא יתיצב איש. בתוך התחומין האלה:

רש"י

בתלמודו שלא ישתכח: ללכת בכל דרכיו. הוא רחום ואתה תהא רחום הוא גומל חסדים ואתה גומל חסדים: ולדבקה בו. אפשר לומר כן והלא אש אוכלה הוא אלא הדבק בתלמידים ובחכמים ומעלה אני עליך כאלו נדבקת בו: (כג) והוריש ה'. עשיתם מה שעליכם אף אני אעשה מה שעלי: ועצמים מכם. אתם גבורים והם גבורים מכם שאם לא שישראל גבורים מה השבח ההוא שמשבח את האמוריים לומר ועצומים מכם אלא אתם גבורים משאר האומות והם גבורים מכם: (כה) לא יתיצב איש וגו'. (שם) אין לי אלא איש אומה ומשפחה ואשה בכשפיה מנין ת"ל לא יתיצב מכל מקום א"כ מה ת"ל איש אפי' כעוג

בית יהודא

יעדר יוד זאל זיין געהיט ער זאל ניט פארגעסן זיין לערנן: וללכת בכל דרכיו. מען מיינט (הוא רחום) הקב"ה האט רחמנות (ואתה תהא רחום) דו זאלסט אויך האבן רחמנות (הוא גומל חסדים) הקב"ה טוט חסדים מיט מענטשן (ואתה גומל חסדים) דו זאלסט אויך טאן חסדים מיט מענטשן (ולדבקה בו) דו זאלסט דיך בהעפטן צו הקב"ה, פרעגט רש"י (אפשר לומר כן) קען מען אזו זאגן, קען דען א מענטש זיין בהעפט צו הקב"ה (והלא אש אוכלה הוא) הקב"ה איז דאך ווי אברענענדיגע פייער (אלא) נאר מען מיינט (הדבק בתלמידים ובחכמים) דו זאלסט דיך בהעפטן צו תלמידים פון לערנן תורה און צו חכמים פון לערנן תורה (ומעלה אני עליך כאילו נדבקת בו) וועל איך אויף דיר רעכענען גלייך ווי דו וואלסט דיך באהעפט צו הקב"ה: (כג) והוריש ה'. וועט הקב"ה פארטרייבן די פעלקר פר אייך, הקב"ה זאגט צו די יודין (עשיתם מה שעליכם) אויב איר וועט האבן געטאן וואס אויף אייך איז געוועזן צו טאן (אף אני אעשה מה שעלי) וועל איך אויך טאן וואס אויף מיר איז צו טאן: ועצומים מכם. שטארקערע פון אייך (אתם גבורים) איר זענט שטארקע (והם גבורים מכם) און זיי זענען שטארקער פון אייך (שאם לא שישראל גבורים היו) ווארום אויב די יודין וואלטן ניט געוועזן שטארקע (מה השבח ההוא שמשבח את האמורים לאמר ועצומים מכם) וואס איז דר לויב וואס ער לויבט די אמורים צו זאגן זיי זענען שטארקער פון אייך (אלא) נאר אזו מיינט מען (אתם גבורים משאר אנשים והם גבורים מכם) איר זענט שטארקער פון אנדערע מענטשן און די אמורים זענען שטארקער פון אייך: (כה) ולא יתיצב איש בפניכם. זאגט רש"י (אין לי אלא איש) פון דעם פסוק ווייס איך איין מענטש וועט זיך ניט שטעלן פר אייך (אומה ומשפחה ואשה בכשפיה מנין) פון וואנן ווייסען מיר אפילו אגאנצע פאלק און אפילו אגאנצע פאמיליע און אפילו א אשה מיט כשוף וועט זיך אויך ניט שטעלן געגן אייך (תלמוד לומר לא יתיצב מכל מקום) זאגט דר פסוק מען וועט זיך ניט שטעלן געגן דיר, מיינט מען עס וועט זיך קיינר שטעלן געגען דיר, פרעגט רש"י (אם כן) אויב עס איז אזו, אז עס וועט זיך קיינר שטעלן געגן די יודין (מה תלמוד לומר איש) פר וואס זאגט דער פסוק איש, א מענטש, ענפערט רש"י מען מיינט

שפתי חכמים

בלמס יקומו ויסבו כו: ם פי' דא"ל ולדבקה בו מה הוא רחום אף אתה תהא רחום דהא כבר כתיב ללכת בדרכיו ופירש"י מה הוא רחום וכו' אלא ע"כ לדרשא אחריתא הוא דאתא כדפירש"י וכו' ובזה יתורץ מה שמקשים למה לא פירש"י לעיל בפסוק ובו תדבק וגם בפ' ראה בפסוק ובו תדבקון ודו"ק: ע אף כאן פירושו כדפרישית לעיל: פ ה"פ אי הוה כתיב איש לא יתיצב ה"א דוקא

פירוש לתורת אלהים

צו גיין בכל דרכיו אין אלע זיינע וועגין ולדבקה בו און צו בהעפטן זיך אין אים: (כג) והוריש יי' וועט גאט פר טרייבן את די אלע פעלקר מלפניכם פון פר אייך וירשתם און איר וועט ירשנען גוים גדולים גרוסע פעלקר ועצומים און שטארקע מכם פון אייך [עיין רש"י]: (כד) כל המקום אלע ערטר אשר וואס אייערע פוס וועלן טרעטן אויף אים לכם צו אייך יהיה וועט עס זיין מן פון דר מדבר און פון דעם בארג לבנון מן הנהר פון דעם טייך פרת ועד ביז דעם לעצטן ים ביז דעם ים וואס איז אין סוף ארץ ישראל יהיה וועט זיין גבולכם אייערע גרענעץ: (כה) לא יתיצב איש בפניכם. עס וועט זיך ניט שטעלן קיין שום מענטש פאר

אייך

אונקלוס

קֳדָמֵיכוֹן דַּחְלַתְכוֹן וְאֵימַתְכוֹן יִתֵּן יְיָ אֱלָהֲכוֹן עַל אַפֵּי כָל אַרְעָא דִּי תִדְרְכוּן בַּהּ כְּמָא דִּי מַלִּיל לְכוֹן : סםם

לֹא־יִתְיַצֵּב אִישׁ בִּפְנֵיכֶם פַּחְדְּכֶם וּמוֹרַאֲכֶם יִתֵּן ׀ יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּדְרְכוּ־בָהּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם: סםם

קי"א . א"ק . יעל"א סימן . ומפטירין ותאמר ציון בישעי' סי' מ"ט :

בעל הטורים

כל מקום חסר ה"א בה' בבטים לא הוריש יהושע : (כה) ומוראכם . ב' דין ואידך ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ מלמד כשנכנסו ישראל היה מוראם אף על חית הארץ כדכתיב והשבתי חיה רעה מן הארץ וכענין שנאמר ליונות המשית ונער קטן נוהג בם :

רש"י

צ מלך הבשן : פחדכם ומוראכם . והלא פחד הוא מורא אלא פחדכם על הקרובים ומוראכם על הרחוקים : פחד . לשון בעיתת פתאום : מורא . לשון דאגה מימים רבים : כאשר דבר לכם . והיכן דבר (שמות כג) את אימתי אשלח לפניך וגו' : חסלת פרשת עקב

בית יהודא

(אֲפִילוּ בְּעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן) אֲפִילוּ אַזוֹ אַמֶענְטְשׁ וִוי עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן וֶועט זִיךְ אוֹיךְ נִיט שְׁטֶעלְן גֶעגְן אַייךְ : וּפַחְדְּכֶם וּמוֹרַאֲכֶם) . פְרֶעגְט רש"י (וַהֲלֹא פַּחַד הוּא מוֹרָא) פַּחַד אִיז דָאךְ דֶער זֶעלְבִּיגֶער טַייטְשׁ וִוי מוֹרָא , צוּ וָוס שְׁטֵייעֶן בֵּיידֶע וֶוערְטֶער פַּחַד אוּנ מוֹרָא (אֶלָּא פַּחְדְּכֶם עַל הַקְּרוֹבִים) נָאר פַּחְדְּכֶם מֵיינְט מֶען אַייעֶר שְׁרֶעק וֶועט זַיין אוֹיף דִי פֶעלְקֶער וָוס זֶענֶען נָאנְט צוּ אַייךְ (וּמוֹרַאֲכֶם עַל הָרְחוֹקִים) אוּנ מוֹרַאֲכֶם מֵיינְט מֶען אַייעֶר שְׁרֶעק וֶועט זַיין אוֹיף דִי פֶעלְקֶער וָוס זֶענֶען ווייט פוּן אַייךְ (פַּחַד לָשׁוֹן בְּעִיתַת פִּתְאוֹם) פַּחַד מֵיינְט מֶען אַפְּלוּצְלוּנְגֶע שְׁרֶעק (מוֹרָא לָשׁוֹן דַּאֲגָה מִיָּמִים רַבִּים) מוֹרָא מֵיינְט מֶען אַזוֹ אַשְׁרֶעק וָוס מֶען זָארְגְט פַאר אִיר וּפַר דִי שְׁרֶעקְן פוּן אַלַאנְגֶע צַייט : וּכַאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם) . וִוי הקב"ה הָאט גֶערֶעט צוּ אַייךְ (וְהֵיכָן דִּבֶּר) ווּאוּ הָט הקב"ה הָאט גֶערֶעט , הקב"ה הָאט גֶעזָאגְט צוּ דִי יוּדִין (אֶת אֵימָתִי אֲשַׁלַּח לְפָנֶיךָ) מַיין מוֹרָא וֶועל אִיךְ שִׁיקְן פַר דִיר :

שפתי חכמים

אים אבל השתא דכתיב לא יתיצב תחלה ואחר כך איש אמרינן לא יתיצב מ"מ ואיש לדרשא אחריגא אתא כדפירש"י אפי' כעוג מלך הבשן כשם מהרי"ן וכדפירש"י בגיטין דף ס"ו גבי ונתן בידה וכן בכמה מקומות ועי"ל דכתיב כאן פחדכם ומוראכם וגו' על פני כל הארץ כלומר כל העולם יהא מתיירא מפניכם א"כ ממילא לא יתיצב מ"מ הוא. רא"ם. אי נמי דק' למה הוכפל הענין דהא לעיל כתיב לא יתיצב איש בפניך וגו' אלא לרבות אפי' אומה וכו' : צ כלומר האיש המופלא בבריאותו וגבורתו שיתיצב בפני כולם כההוא דעקר טורא לא יתיצב בפניכם : ק אע"פ פרש"י פירש פחדכם על הקרובים כו' י"ל פרש"י בא לפי ההבדל למה פחד בא' על הקרובים ומורא על הרחוקים :

חסלת פרשת עקב

פירוש לתורת אלהים

אֵייךְ מִיט אַייךְ מִלְחָמָה צוּ הַאלְטְן אֲפִילוּ אַזוֹ אַמֶענְשׁ וִוי עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן פַּחְדְּכֶם וּמוֹרַאֲכֶם אַייעֶר מוֹרָא יִתֵּן וֶועט גֶעבְּן יְיָ אֱלֹהֵיכֶם גָאט אַייעֶר גָאט עַל אוֹיף דֶעם גַאנְצִין לַאנְד אֲשֶׁר וָוס אִיר וֶועט דְּרִינֶען טְרֶעטְן כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אַזוֹיא וִויא עֶר הָאט גִירֶעט לָכֶם אוֹיף אַייךְ :

הפטרת עקב (בישעיה סימן מט)

וַתֹּאמֶר צִיּוֹן עֲזָבַנִי יְהוָה וַאדֹנָי שְׁכֵחָנִי : הֲתִשְׁכַּח אִשָּׁה עוּלָהּ מֵרַחֵם בֶּן־בִּטְנָהּ גַּם־אֵלֶּה תִשְׁכַּחְנָה וְאָנֹכִי לֹא אֶשְׁכָּחֵךְ : הֵן עַל־כַּפַּיִם חַקֹּתִיךְ חוֹמֹתַיִךְ נֶגְדִּי תָּמִיד : מִהֲרוּ בָּנָיִךְ מְהָרְסַיִךְ וּמַחֲרִבַיִךְ מִמֵּךְ יֵצֵאוּ : שְׂאִי־סָבִיב עֵינַיִךְ וּרְאִי כֻּלָּם נִקְבְּצוּ

פירוש ע"ט

וַתֹּאמֶר צִיּוֹן עֲזָבַנִי יְיָ צִיּוֹן טְרַאכְט זִיךְ גָאט הָט מִיךְ פַאר לָאזְט וַאדֹנָי אוּנ גָאט הָאט מִיךְ פַאר גֶעסִין אָבֶּער הֲתִשְׁכַּח קֶען דֶען אַאִשָּׁה פַאר גֶעסִין אִיר יוּנְג קִינְד מֵרַחֵם פוּן צוּ דֶער בַּארֶעמְן זִיךְ אִיבֶּער דֶעם קִינְד וָוס גֵייט אַרוֹם פוּן אִיר בּוֹיךְ דָאס אִיז דָאךְ גִיוִוים נִיט אַזוֹ פַר גֶעס אִיךְ זִיא אוֹיךְ נִיט גַם אוּנ וֶוען אֲפִילוּ דִי זַאכֶען וֶוערֶען יוֹא אַמָאל פַאר גֶעסִין וְאָנֹכִי אָבֶּר אִיךְ גָאט וֶועל דִיךְ נִיט פַר גֶעסְן הֵן אִיךְ גֶעדֵיינְק דִיךְ גְלַייךְ וִוי אִיךְ הָאב דִיךְ אוֹם גִיקְרִיצְט אוֹיף מַיינֶע הֶענְד צוּ זֶעהְן אוּנ צוּ גֶדֶענְקִין דִיךְ תָּמִיד אָדֶער עַל אִיךְ הָאבּ דִיךְ אוֹם גִיקְרִיצְט אִיבֶּער מַיינֶע וָואלְקִין חוֹמֹתַיִךְ דַיינֶע מוֹיֶערִין זֶענֶען תָּמִיד אַקֶעגִין מִיר אִיךְ זָאל מִיךְ דֶער מַאנֶן אִין זֵיי צוּ בּוֹיעֶן זֵיי מִהֲרוּ בָּנָיִךְ לָאזְן דַיינֶע קִינְדֶער אַיילִין תְּשׁוּבָה צוּ טָאן מְהָרְסַיִךְ וֶועלֶן דַיינֶע צוּפִירֶער וָואס הָאבֶּען דִיךְ צוּפִירְט אוּנ דִי וָואס הָאבֶּן דִיךְ חָרוּב

משלי נחמיה

וַתֹּאמֶר צִיּוֹן עֲזָבַנִי ה' וַאדֹנָי שְׁכֵחָנִי וגו'. עֶס זֶענֶען דָא צְווֵייעֶרְלֵיי מֶענְטְשֶׁן וָוס פָארִין אַוֶועק פוּן זֵייעֶרֶע וַוייבֶּער אִין אַפְרֶעמְדֶע וַוייטֶע לַאנְד , אֵיינֶר הָט אַשְׁלֶעכְטֶע וַוייבּ עֶר קֶען נִיט אוּנ וִויל נִיט וואהְנֶען מִיט אִיר , אוּנ גָטִין קֶען עֶר זִיא נִיט , צִיהְט עֶר אַוֶועק פוּן אִיר אוּנ פַארְלָאזְט זִיא , אוּנ מִיט דֶערְצַייט פַארְגֶעסְט עֶר זִיא , אַמָאל טְרֶעפְט אֵיינֶער הָט לִיבּ זַיין וַוייבּ נָאר זֵיי הָאבֶּן נִיט פַּרְנָסָה , פָארְט עֶר אַוֶועק פוּן דֶערְהֵיים זוּכֶען פַּרְנָסָה , דֶער מַאן הָט זַיין וַוייבּ נָאר פַארְלָאזִין , אָבֶּער נִיט פַארְגֶעסִין , עֶר גֶעדֵיינְקְט זִיא אַלֶע מִנוּט , אוּנ וָוס עֶר פַארְדִינְט שִׁיקְט עֶר צוּ אִיר , אוּנ בַּאלְד וִויא עֶר הָט נָאר פַּרְנָסָה , רוּפְט עֶר זִיא , זִיא

באו־לך חי־אני נאם־יהוה כי כלם כעדי תלבשי ותקשרים ככלה׃ כי חרבתיך
ושממתיך וארץ הרסתך כי עתה תצרי מיושב ורחקו מבלעיך׃ עוד יאמרו באזניך
בני שכליך צר־לי המקום גשה־לי ואשבה׃ ואמרת בלבבך מי ילד־לי את־אלה
ואני שכולה וגלמודה גלה ׀ וסורה ואלה מי גדל הן אני נשארתי לבדי אלה איפה
הם׃ כה־אמר אדני יהוה הנה אשא אל־גוים ידי ואל־עמים ארים נסי והביאו בניך
בחצן ובנתיך על־כתף תנשאנה׃ והיו מלכים אמניך ושרותיהם מיניקתיך אפים
ארץ ישתחוו־לך ועפר רגליך ילחכו וידעת כי־אני יהוה אשר לא־יבשו קוי׃ היקח
מגבור מלקוח ואם־שבי צדיק ימלט׃ כי־כה ׀ אמר יהוה גם־שבי גבור יקח
ומלקוח עריץ ימלט ואת־יריבך אנכי אריב ואת־בניך אנכי אושיע׃ והאכלתי את־

משלי נחמיה

זאל צו אים קומען, אונ אויב ער הט פיל פארדינט קומט ער צוריק אהיים, אונ אפילו עס טרעפט ער געפינט ניט דארטין פרנסה קומט ער אויך אהיים, דס זעלביגע הט געטראפען ביי ציון, ווען דר בית המקדש איז געווען אין ציון הט הקב"ה געהאט זיין וואהנונג אין בית המקדש, איצט אז דער בית המקדש איז חרב געווארן אונ הקב"ה הט זיין וואהנונג אוועקגעצויגן פון ציון אין אנוויטע לאנד, אויף דעם הימעל, זאגט ציון עזבני ה', גאט הט מיך פארלאזין, אונ הט מיך פארגעסן אויך, זאגט הקב"ה, עס קען טרעפען אמאן זאל פארגעסען זיין ווייב, אבער התשכח אשה עולה מרחם בן בטנה, איינגע מוטער קען ניט פארגעסען איר קליינעם קינד ווס עז איז ניט לאנג ארויסגעקומען פון איר בויך, ווס עס איז ניט לאנג ווי ער איז געבארין געווארן, דאמאלס איז איר רחמנות אונ איר ליבשאפט צו דעם קינד זייער גרויס, פון דעסטוועגען טרעפט גם אלה תשכחנה, דס זאל אויך פארגעסן ווערן, אבער ואנכי לא אשכחך, הקב"ה זאגט איך וועל דיך ניט פארגעסן, ווען עס וואלט געווען דער חורבן נאר איף דעם בית המקדש אליין, וואלסטו געקענט זאגען איך האב פארגעסן ציון איך האב פארגעסן דעם בית המקדש, דער חורבן איז דאך אויף די יודין אויף מיינע קינדער אויך אזו ווי איך וועל מיינע קינדר ניט פארגעסן, וועל איך אין ציון אויך ניט פארגעסן, ווי עס שטייט ווייטער אין די פסוקים:

פירוש ע"ט

גימאכט וועלן ארוס גיין פון דיר אונ וועלן דיך שון מער ניט חרוב מאכען שאי הייב אוף ארום אונ ארום דיינע אויגען אונ זעה כלם אלע דיינע קינדר זענן איין גיזאמילט גיווארן אונ זענן גקומן צו דיר חי ביי מיין לעבין גישווארן זאגט גאט כי אז מיט אלע דיינע קינדר וועסטו זיך אן קליידן ווי מיט איין צירונג ותקשרים אונ דו וועסט זייא אן קניפן אוף דיר אזו ווי דאס צירונג וואס מען קניפט אן צו אכלה כי דען דיינע חורבות אונ דיינע וויסטע ערטר וארץ אונ דיין צופירט לאנד כי וועט היינט איינג זיין צו בוען דרוף הייזר צו זיצן אין זיי פון וועגין די פיל זיצר ווס וועלן קומן צו זיצן אין איר ורחקו אונ זיי וועלן דערווייטערט ווערן פון דיר דיינע פארדארבר אונ וועלן שוין ניט קומן אין דיין גבול עוד זיי וועלן נאך זאגען אין דיינע אויערן בני דיינע פרווארפנע קינדער די קינדר ווס דו ביסט גיוועזן פארווארפן פון זייא וועלן זאגן אוף דיר צר עס איז מיר צו איינג דס ארט פון צו זיצן דא וועגין דעם פיל פאלק וואס דא איז אונ איינער וועט זאגען צו זיין חבר גשה נעהן פון מיינטוועגען אונ רוק דיך אוועק אויף איין אנדער ארט אונ איך וועל מיך זעצין אויף דיין ארט ואמרת אונ דוא ציון וועסט דענסטמאל טראכטין אין דיין הארצין מי ווער הט מיר אוף גיצויגן די אלע קינדר ואני אונ איך בין דאך גוועען אליין גולה איך בין גיוועזן אפארטריבענע אונ איין אפקערעריין פון אלע מענטשען אלע האבען גזאגט אוף מיר גייט אוועק פון איר ואלה אונ ווער האט דיא אלע קינדער מגדל גיוועזן הן איך בין דאך גיבליבען אליין אונ וואו זענען די אלע גיוועזן ביז אהער כה אזו זאגט גאט דער האר הנה איך וועל אוף הייבין צו די פעלקער מיין האנט ואל אונ איך וועל אויף הייבן מיין פאן דאס וועט זיין אסימן אז זיי זאלן ברייגגן די פר טריבענע ישראל צו ציון והביאו אונ זייא וועלן ברענגען דיינע זין אין די עקין פון די קליידער ובנותיך אונ דיינע טעכטער וועלן אוף די אקסלן גיטראגען ווערען צו דיר והיו אונ דיא מלכים וועלן זיין דיינע דער ציהרס פון דיינע קינדר ושרותיהם אונ זייערע הארינטעס וועלן זיין דיינע זייגעריגס פון דיינע קינדער אפים מיט זייער פנים וועלין זיי זיך בוקין צו דיר ביז צו דיא ערד ועפר אונ דעם שטוב פון דיינע פיס וועלן זייא לעקין וידעת אונ דו וועסט דענסטמאל וויסען דאס איך בין גאט אשר דיא מענטשין וואס האפין צוא מיר ווערן ניט פאר שעמט. זאגט גאט איר ישראל מיינט היוקח קען דען זיין עס זאל צו גינומען ווערין פון דעם שטארקן די רויב ווס ער האט גערויבט ואם אדר קען דען אנטרונען ווערן פון זיינע הענט דס גיפענקניש פון דעם צדיק אבער איר האט אטעות כי דען אזו הט גאט גזאגט גם דאס גפענקניש פון דעם שטארקין וועט אויך צו גינומען ווערען פון זיין האנד ומלקוח עריץ ימלט אונ דס רויב פון דעם שטארקין וועט אנטרונען ווערן ואת אונ מיט דיינע קריגער וועל איך מיך קריגען ואת בניך אונ דיינע

קינדער

מוֹנַיִךְ אֶת־בְּשָׂרָם וְכֶעָסִיס דָּמָם יִשְׁכָּרוּן וְיָדְעוּ כָל־בָּשָׂר כִּי אֲנִי יְהוָה מוֹשִׁיעֵךְ וְגֹאֲלֵךְ
אֲבִיר יַעֲקֹב׃ כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה אֵי זֶה סֵפֶר כְּרִיתוּת אִמְּכֶם אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּיהָ אוֹ מִי
מִנּוֹשַׁי אֲשֶׁר־מָכַרְתִּי אֶתְכֶם לוֹ הֵן בַּעֲוֺנֹתֵיכֶם נִמְכַּרְתֶּם וּבְפִשְׁעֵיכֶם שֻׁלְּחָה אִמְּכֶם׃
מַדּוּעַ בָּאתִי וְאֵין אִישׁ קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה הֲקָצוֹר קָצְרָה יָדִי מִפְּדוּת וְאִם־אֵין־בִּי כֹחַ
לְהַצִּיל הֵן בְּגַעֲרָתִי אַחֲרִיב יָם אָשִׂים נְהָרוֹת מִדְבָּר תִּבְאַשׁ דְּגָתָם מֵאֵין מַיִם וְתָמֹת
בַּצָּמָא׃ אַלְבִּישׁ שָׁמַיִם קַדְרוּת וְשַׂק אָשִׂים כְּסוּתָם׃ אֲדֹנָי יְהוִה נָתַן לִי לְשׁוֹן לִמּוּדִים
לָדַעַת לָעוּת אֶת־יָעֵף דָּבָר יָעִיר ׀ בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר יָעִיר לִי אֹזֶן לִשְׁמֹעַ כַּלִּמּוּדִים׃ אֲדֹנָי
יְהוִה פָּתַח־לִי אֹזֶן וְאָנֹכִי לֹא מָרִיתִי אָחוֹר לֹא נְסוּגֹתִי׃ גֵּוִי נָתַתִּי לְמַכִּים וּלְחָיַי לְמֹרְטִים
פָּנַי לֹא הִסְתַּרְתִּי מִכְּלִמּוֹת וָרֹק׃ וַאדֹנָי יְהוִה יַעֲזָר־לִי עַל־כֵּן לֹא נִכְלָמְתִּי עַל־כֵּן שַׂמְתִּי
פָנַי כַּחַלָּמִישׁ וָאֵדַע כִּי־לֹא אֵבוֹשׁ׃ קָרוֹב מַצְדִּיקִי מִי־יָרִיב אִתִּי נַעַמְדָה יָּחַד מִי־בַעַל
מִשְׁפָּטִי יִגַּשׁ אֵלָי׃ הֵן אֲדֹנָי יְהוִה יַעֲזָר־לִי מִי־הוּא יַרְשִׁיעֵנִי הֵן כֻּלָּם כַּבֶּגֶד יִבְלוּ עָשׁ

פירוש ע"ט

קינדער וועל איך העלפין והאכלתי אונ איך וועל מאכען עסין צו דיא מענטשין וואס האבען דיך דערצערינט זייער פלייש וכעסיס אונ אזו וויא מיט זיסען וויין אזו וועלן זיך די פוגלן אן שיכרין מיט זייער בלוט וידעו כל בשר אונ אלע מענטשן וועלען וויסען דענסטמאל דס איך גאט בין דיין העלפער וגואלך אונ דיין אויסלייזער איז דער שטארקר גאט פון יעקב: כה אמר יי אזו זאגט גאט צו די ישראל אי זה וואו איז דר גט פון אייער מוטער וואס איך האב זיא אוועק גישיקט מיט אים או מי מנושי אדער ווער איז פון מיינע מאנערם וום האט מיר געלט אנטליגן אשר וום איך האב אייך פר קויפט צו אים פר דעם חוב הן בעונותיכם נמכרתם איבער אייערע זינד זייט איר פר קופט גיווארען ובפשעיכם אונ איבער אייערע פשעים איז אוועק געשיקט גיווארן אייער מוטר פון מיר מדוע ווארום בין איך גיקומן צו אייך אונ אפילו איין מאן פון אייך הט זיך ניט גיקערט צו מיר קראתי איך האב גירופען איר זאלט קומען צו מיר אונ מען האט מיר ניט גיענפערט הקצור איז דען גיקירצט גיווארען מיין האנט פון אום צו לייזן אייך ואם אין האב איך דען קיין כח מציל צו זיין אייך הן מיט מיין גישרייא האב איך אוס געטריקנט דעם ים אשים איך האב גיטאן די טייכן אזו טרוקן ווי די מדבר תבאש עס איז פר שטונקן גיווארין זייערע פיש ווייל אין די טייכין איז קיין וואסר גיוועזן ותמות אונ זייא זענען גישטארבן פון וועגן דארשט אלביש איך וועל אן קליידן די הימלן מיט שווארצקייט ושק אונ איין זאק וועל איך טאן זייערע קליידר. זאגט ישעיהו אדני גאט דר האר הט מיך גישיקט נביאות זאגען אונ הט מיר גיגעבן אשיינע אויסשפראכע וואס איז ראוי צו מאכען לערנן לדעת כדי איך זאל מאכן וויסען צו צייטען וויס דעם מידן וואס איז מיד אונ דארשטיג ער גלוסט זייער צו הערען גאטס רייד זאל איך אים מאכען וויסען דבר גאטס רייד

יעיר גאט דר וועקט מיך אלע מארגן צו גיין זיין נביאות זאגן יעיר ער דער וועקט מיר מיין אויער מיט זיין רוח הקודש לשמוע צו הערין דעם אמת אונ דם רעכטפארטיקייט אזו ווי דר שטייגר איז פון דיא לערנערס אדני גאט דער האר האט מיר גיעפינט מיינע אויערין אונ הט מיך גמאכט הערן די רייד את מי וועמן זאל איך גאט שיקן נביאות זאגן צו די ישראל איך האב גישיקט עמוס האבן זיי אים גירופן פסילוס איין שטאמלר ווייל ער הט גישטאמעלט מיט זיין לשון אונ אין מיכה האבן זייא אוך גיפונן אפעלער ואנכי אונ ווי איך ישעיהו האב גיהערט דיא רייד האב איך ניט ווידער־גישפעניגט פון צו גיין אין זיין שליחות אחור אהינטר זיך בין איך ניט ווארין גירוקט בייערט איך האב גיזאגט צו גאט הנני שלחני דא בין איך שיק מיך גאט הט געזאגט צו מיר מיינע קינדער ישראל זענן ווידרשפעניגר אונ מאכן מיד זייערע לערנר בבן זאלסטו מקבל זיין אוף זיך דו זאלסט ניט צערנן אוף זיי האב איך גיזאגט צו גאט איך בין עם מקבל אוף מיר גוי מיין קערפר האב איך גיגעבן צו די שלעגר ולחיי אונ מיינע באקן האב איך גיגעבן צו די אום פליקר וום וועלן מיר אום פליקען מיין בארד פני מיין פנים האב איך ניט בעהאלטין פון שאנד אונ שפייעכץ איך האב מיך ניט פארמיטן פון צו גיין נביאות זאגן איבר דיא מורא'ס איך בין בטוח גיוועזן ואדני דס גאט דער האר וועט מיר העלפן ווען זיי וועלן אוף שטיין אוף מיר על כן דרום בין איך ניט פר שעמט גווארן על כן שמתי אונ דרום האב איך גיטאן מיין פנים אזו ווי אשטארקין שטיין ואדע אונ איך ווייס זייער גוט דס איך וועל ניט פר שעמט ווערן קרוב גאט איז נאהינט צו מיר צו גירעכט מאכען מיך אין דין מי ווער וויל זיך קריגען מיט מיר לאמיר זיך צוזאמן שטעלן ווער עס וויל קומען מיט מיר אין משפט דר זאל גינעהנן צו מיר הן אדני גאט דער

יאכלם: מי בכם ירא יהוה שמע בקול עבדו אשר | הלך חשכים ואין נגה לו יבטח
בשם יהוה וישען באלהיו: הן כלכם קדחי אש מאזרי זיקות לכו | באור אשכם
ובזיקות בערתם מידי היתה־זאת לכם למעצבה תשכבון: שמעו אלי רדפי צדק
מבקשי יהוה הביטו אל־צור חצבתם ואל־מקבת בור נקרתם: הביטו אל־אברהם אביכם
ואל־שרה תחוללכם כי־אחד קראתיו ואברכהו וארבהו: כי־נחם יהוה ציון נחם כל־
חרבתיה וישם מדברה כעדן וערבתה כגן־יהוה ששון ושמחה ימצא בה תודה וקול זמרה:

פירוש ע"ט

האר ווערט מיר העלפין מי נוא ווער איז דר וואס זאל מיך קענן אום גירעכט מאכן הן כלכם דיא אלע ווס וועלן אוף שטיין אוף מיר וועלן פאר פוילט ווערן אזו ווי אקלייד ווערט פר פוילט עש יאכלם דר ווארם ווס עסט אוף קליידר דר וועט זיי אוף עסין מי ווער איז צווישען אייך וואס האט מורא פאר גאט שומע וואס הערט דעם קול פון גאטס קנעכט דאס איז דער נביא אשר וואס ער איז גיגאנגען אין דער פינסטערניש אונ קיין ליכט איז ניט דא צו אים פלומר חאטשע אצרה קומט אוף אים פון דעסטוועגין יבטח זאל ער זיך פאר זיכערין אין גאטס נאמן דס איין הילף וועט קומן צו אים וישען באלהיו אונ ער זאל זיך אן לעהנין אין גאטס אום לייזונג דען גאט וועט אים גווים מציל זיין פון דר צרה הן כולכם אבר איר אלע וואס איר הערט ניט צו אין קול פון די נביאים קודחי אש טוט איר אן צינדן דאס פייער פון גאטס כעס אוף אייך מאזרי זיקות איר שטארקט אוף אייך די פונקן אונ די קוילין פון פייער ווס ווערן גווארפן מיט דעם שליידר לכו גייט אין דער ליכט פון אייער פייער ובזיקות בערתם אונ אין די פונקן ווס איר האט אן גיצונדען נאך אייערע מעשים נאך וועט איר גשטראפט ווערן. זאגט גאט מידי פון מיין האנד וועט דר בעצאהלונג זיין צו אייך כדי למעצבה איר זאלט שטארבען מיט טרויערקייט. זאגט ישעיהו שמעו הערט צו מיר די ווס יאגן נאך גרעכטיקייט אונ באגערען צו הערען אלערנונג פון גאט הביטו קוקט צו דעם שטיין וואס איר זייט אום גיהאקט גווארין פון אים זאל אונ צו דעם גרוב וואס איר זייט פון אים אום געפיקט אונ אום גגראבן גווארן אדר מקבת בור צו דעם לאך פון דעם גרוב ווס איר זייט גבארן גווארן פון איר הביטו קוקט צו אברהם אייער עלטער פאטער ער איז דר שטיין וואס איך האב אייך דא גיזאגט זאל אונ צו שרה ווס הט אייך גיבארן זיא איז דער מקבת בור וואס דא פריער שטייט כי אחד דען ער איז איינר גוועזן אין לאנד כנען דס איך גאט האב אים פאר טריבין אהין פון זיין לאנד אונ פון זיין געבורט קראתיו איך האב אים גערופן ואברכהו אונ האב אים גבענטשט אונ גימערט אזו וועל איך אייך אויך גרייסן דען איר זייט ביי מיר אויך איין איינציג פאלק כי דען גאט הט גטרייסט די שטאט ציון נחם ער הט גטרייסט אלע חורבות וישם אונ הט גטאן איר מדבר אזו ווי דעם עדן וערבתה אונ אירע וויסטע ערטר ווס זענן פריער וויסט גוועזן הט גאט גימאכט אזו גוט אזו וויא גאטס גארטען ששון פרייד אונ שמחה וועט גיפונען ווערין אין איר תודה אקול פון לויב אונ גזאנג וועט גפונען ווערן אין איר:

מנין המצות בפרשת ראה יש בה נ"ה מצות י"ז עשין ול"ח לאוין.

[תלו] (עשה קפו) לאבד העבודת כוכבים ומשמשיה ובתיהם ולא נניח רושם מהן שנאמר אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגוים:

[תלז] (לאו רסה) שלא למחוק שום שם משמות הקדש ולא שום דבר שיש בו קדושה ולא לנתוץ שום בית עבודת האל שנא' לא תעשון כן לה' אלהיכם:

[תלח] (עשה קפז) להביא כל קרבנות חובה או נדבה המוטלין על האדם ברגל הראשון שיפגע מהשלש רגלים באופן שלא יעברו השלש רגלים אם לא שכבר הקדים כל קרבנותיו שנא' ובאת שמה והבאתם שמה עולותיכם וזבחיכם וגו':

[תלט] (לאו רסב) שלא להעלות דבר מן הקרבנות מחוץ לעזרה שנאמר השמר לך פן תעלה עלתיך בכל מקום אשר תראה:

[תמ] (עשה קפח) להקריב כל הקרבנות בבית הבחירה שנא' כי אם במקום אשר יבחר ה' באחד שבטיך שם תעלה עלתיך:

[תמא] (עשה קפט) לפדות קדשים שנפל בהם מום ובאותו פדיון לוקחין בהמה אחרת לקרבן ואותו קדש שנפל בו המום יוצא לחולין ויהיה מותר לשחוט ולאכול אותו שנא' רק בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר וגו':

[תמב] (לאו רסג) שלא לאכול מעשר שני של דגן חוץ לירושלים שנא' לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך:

[תמג] (לאו רסד) שלא לאכול מעשר שני של תירוש חוץ לירושלים שנאמר לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך ותירושך:

[תמד] (לאו רסה) שלא לאכול מעשר שני של יצהר חוץ לירושלים שנאמר לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך ותירושך ויצהרך:

[תמה] (לאו רסו) שלא לאכול בכור תמים חוץ לירושלים שנא' ובכורות בקרך וצאנך:

[תמו] (לאו רסז) שלא לאכול חטאת ואשם חוץ לעזרה שנאמר [לא תוכל לאכול בשעריך] בקרך וצאנך:

[תמז] (לאו רסח) שלא לאכול מבשר העולה שנאמר [לא תוכל לאכול בשעריך] וכל נדריך אשר תדור:

[תמח] (לאו רסט) שלא לאכול קדשים קלים קודם זריקת דמים שנא' [לא תוכל לאכול בשעריך] ונדבותיך:

[תמט] (לאו רע) שלא יאכל כהן בכורים בחוץ שנאמר [לא תוכל לאכול בשעריך] ותרומת ידך:

[תנ] (לאו רעא) שלא לעזוב הלוים ולהתעלם מלתת להם חקם שהם המעשרות ובפרט במועדות ה' כדי לשמחם שנאמר השמר לך פן תעזוב את הלוי כל ימיך על אדמתך:

[תנא] (עשה קצ) לשחוט בהמה חיה ועוף כשנרצה לאכלם ולא הותר לנו אכילתם כי אם בשחיטה הראויה שנאמר וזבחת מבקרך ומצאנך:

[תנב] (לאו רסב) שלא לאכול אבר מן החי שנאמר לא תאכל הנפש עם הבשר :
[תנג] (עשה קלא) להביא כל מה שנתחייבו בח"ל בחטאת ועולה ואשם ושלמים אל בית הבחירה שנא' רק קדשיך אשר יהיו לך ונדריך תשא ובאת אל המקום אשר יבחר ה' :
[תנד] (לאו רסג) שלא להוסיף בתורה שבכתב ולא בתורה שבעל פה שום דבר שנאמר לא תוסיף עליו :
[תנה] (לאו רסד) שלא לגרוע דבר ממה שהתורה שלמה חייבה אותנו בין בכתב בין בע"פ שנא' ולא תגרעו ממנו :
[תנו] (לאו רסה) שלא לשמוע למתנבא בשם עבודת כוכבים ולא נאמין לו ולא נשאל ממנו אות ומופת שנאמר לא תשמע אל דברי הנביא ההוא :
[תנז] (לאו רסו) שלא להקל נטירת המסית שנא' לא תאבה לו :
[תנח] (לאו רסז) שלא להטות אזן לדברי המסית ולשנוא אותו מאוד שנאמר ולא תשמע אליו :
[תנט] (לאו רסח) שלא יציל המוסת למסית כשיראהו בסכנת מות שנאמר ולא תחוס עינך עליו :
[תס] (לאו רסט) שלא ילמד המוסת זכות על המסית ואפילו יודע לו זכות לא יטעון עליו שנא' לא תחמול :
[תסא] (לאו רע) שלא ימנע וישתוק המוסת מללמד חובה שידע בה על המסית שנאמר ולא תכסה עליו :
[תסב] (לאו רעא) שלא להסית שום אחד מישראל לעבוד עבודת כוכבים שנאמר ולא יוסיפו לעשות כדבר הרע הזה בקרבך :
[תסג] (עשה קלב) לחקור את העדים כל אחד בפני עצמו ולדרוש אותם היטב בהפלגה הידועה כדי שתתקיים העדות שעל פיו ישפוט הדין על האמת שהעידו שנאמר ודרשת וחקרת ושאלת היטב והנה אמת נכון הדבר :
[תסד] (עשה קלג) לשרוף את עיר הנדחת וכל אשר בה ולהרוג אנשיה שנאמר ושרפת באש את העיר ואת כל שללה כליל :
[תסה] (לאו רעב) שלא לבנות עיר הנדחת לעולם שנאמר תל עולם לא תבנה עוד :
[תסו] (לאו רעג) שלא ליהנות ולהחזיק כלל בשום דבר ממון של עיר הנדחת שנא' ולא ידבק בידך מאומה מן החרם :
[תסז] (לאו רעד) שלא לעשות שרט בכל מקום שבגוף על מת שימות לנו או לשם עבודת כוכבים שנא' לא תתגודדו :
[תסח] (לאו רעה) שלא לעשות קרחה בראש על המתים שנאמר ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת :
[תסט] (לאו רעו) שלא לאכול פסולי המוקדשים שנא' לא תאכל כל תועבה :
[תע] (עשה קלד) לבדוק בסימני העוף וע"ז נאמר כל צפור טהורה תאכלו :
[תעא] (לאו רעז) שלא לאכול משרץ העוף כגון הזבובים והדבורים וכדומה שנא' וכל שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו :
[תעב] (לאו רעח) שלא לאכול מבהמה חיה ועוף שמתו שנאמר לא תאכלו כל נבלה :
[תעג] (עשה קלה) להוציא מע"ש שנא' עשר תעשר את כל תבואת זרעך :
[תעד] (עשה קלו) להוציא מעשר עני שנאמר מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך :
[תעה] (לאו רעט) שלא לתבוע החובות בשנת השמיטה אלא ישמטו כלם ולא יתבעם עוד שנאמר שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו לא יגש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמיטה לה' :
[תעו] (עשה קלז) רשות לנגוש העובד כוכבים ולהכריחו לפרוע חובו שנאמר את הנכרי תגוש :
(והרמב"ם והסמ"ג ז"ל ס"ל שלא בא הכתוב אלא להזהיר על המלוה בישראל בעשה ול"ת וכן נמי ענין הרבית) :
[תעז] (עשה קלח) להשמיט כספים דהיינו החובות בשנת השמיטה שנאמר ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך :
[תעח] (לאו רפ) שלא למנוע הצדקה ועשיית החסד מאחינו בני ישראל הנצרכים כשיש בידינו להחזיק להם שנא' לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ידך מאחיך האביון :
[תעט] (עשה קלט) לעשות צדקה ולחזק ביד העני בכל מה שצריך למחייתו שנאמר כי פתח תפתח את ידך לו :
[תפ] (לאו רפא) שלא להמנע מלהלוות מפני פחד השמיטה שלא תפקיע החוב שנאמר השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע וגו' :
[תפא] (לאו רפב) שלא לשלח העבד עברי כשיצא לחירות בסוף השש או ביובל או במיתת האדון בידים רקניות שנאמר וכי תשלחנו חפשי מעמך לא תשלחנו ריקם :
[תפב] (עשה ר) להעניק העבד עברי כשיצא לחפשי ולא יצא בידים רקניות שנאמר הענק תעניק לו וגו' :
[תפג] (לאו רפג) שלא לעשות עבודה בקדשים שנאמר לא תעבוד בבכור שורך :
[תפד] (לאו רפד) שלא לגוז צמרי הקדשים שנאמר ולא תגז בכור צאנך :
[תפה] (לאו רפה) שלא לאכול חמץ ביום ארבעה עשר בניסן אחר חצות שנאמר לא תאכל עליו חמץ :
[תפו] (לאו רפו) שלא להותיר דבר מבשר חגיגת י"ד עד יום השלישי שנאמר ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבקר :
[תפז] (לאו רפז) שלא להקריב שה הפסח בבמת יחיד ואפילו בשעת היתר הבמות שנאמר לא תוכל לזבוח את הפסח באחד שעריך :
[תפח] (עשה רא) לשמוח ברגלים שנאמר ושמחת בחגך :
[תפט] (עשה רב) להראות כל זכר בירושלם בבית הבחירה שלש פעמים קבועים בשנה שהם פסח שבועות סוכות שנאמר שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך :
[תצ] (לאו רפח) שלא לעלות לבית הבחירה בלא קרבן שהוא הנקרא עולת ראיה שנאמר ולא יראה את פני ה' ריקם :

דברים יא ראה

אונקלוס

(כו) רְאֵה אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם

(כו) חֲזוֹ דִּי אֲנָא יָהֵב קֳדָמֵיכוֹן יוֹמָא דֵּין :

בעל הטורים

(כו) ראה אנכי. אמר לשון יחיד ופי' ראה אמר לכ"א ואחד. וי"מ ליהושע אמר ראה אנכי והזהירו לברך את ישראל כשיעברו את הירדן. וי"מ לפי שקללות וברכות שבמשנה תורה כולם נאמרו בלשון יחיד. ד"א ראה אנכי ראה עשרת הדברות שפתח באנכי ותקיים

רשב"ם

(כו) ראה אנכי נתן לפניכם היום. מצות ברכה וקללה. כמו שמפרש והולך ונתתה את הברכה על הר גריזים ואת הקללה וגו' :

רש"י

(כו) ראה אנכי נותן. ברכה וקללה. האמורות בהר

בית יהודא

(כו) וּרְאֵה אָנֹכִי נוֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה. משֶׁה הָאט גֶעזָאגְט צוּ דִי יוּדִין זֶעה אִיךְ גִיבּ הַיינְט פַר אֵייךְ אַבְרָכָה אוּנ אַקְלָלָה (הָאֲמוּרָה בְּהַר גְּרִזִים וּבְהַר עֵיבָל) דִי בְּרָכָה וָוס אִיז גֶעזָאגְט גֶעוָוארֶן אוֹיף דֶעם בַּארְג גְרִזִים, אוּנ דִיא

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כו) ראה. זה אני אומר לך שתבחר בחר לך באותו שאמר אנכי ה' אלהיך. ד"א ראה אנכי שבחרתי בטובה ולפיכך אני משונה מכל שנאמר ומשה לא ידע כי קרן עור פניו: נותן לפניכם היום. בעולם הזה הם ברכה וקללה אבל לימות

פירוש לתורת אלהים

(כו) רְאֵה אָנֹכִי נוֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה זֶעהְט אִיךְ גִיבּ פַאר אֵייךְ הַיינְט אַבְּרָכָה אוּנ אַקְלָלָה [עיין רש"י] :

משלים על התורה

(כו) רְאֵה אָנֹכִי וגו'. דֶער ספרי שְׁרַייבְּט לְמָשָׁל אֵיינֶער אִיז גֶיגַאנְגֶען אִין וֶועג, צְווֵא אַשְׁטָאט, הָאט עֶר גֶטְרָאפֶען צְוֵ

בְּרָכָה וּקְלָלָה׃ כז אֶת־הַבְּרָכָה
אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֺת יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם
הַיּוֹם׃ כח וְהַקְּלָלָה אִם־לֹא תִשְׁמְעוּ
אֶל־מִצְוֺת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְסַרְתֶּם
מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם

אונקלוס

בִּרְכָן וּלְוָטִין׃ כז יָת
בִּרְכָן דִּי תְקַבְּלוּן
לְפִקּוֹדַיָּא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן
דִּי אֲנָא מְפַקֵּד יָתְכוֹן
יוֹמָא דֵין׃ כח וּלְוָטַיָּא אִם
לָא תְקַבְּלוּן לְפִקּוֹדַיָּא דַּייָ
אֱלָהֲכוֹן וְתִסְטוּן מִן
אָרְחָא דִּי אֲנָא מְפַקֵּד
יָתְכוֹן יוֹמָא דֵין לִמְהָךְ

בעל הטורים

אותם כי כל המלות כלולות בהם. ד"א ראה אנכי פי' ממני תראו וכן תעשו. ד"א ראה ל' יחיד לפניכם ל' רבים והיינו דאמרינן כילד סדר המשנה משה שנה לאהרן פרקו ואחר כך נכנסו בניו וכו' כדאיתא בעירובין. ד"א לעיל כתיב לכם וסמיך ליה ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה כלומר לכם אני אומר שתבחרו בברכה. ד"א ראה כי המפיל גורל עם חבירו מכסה הגורלות והחלקים שלא יברור חבירו חלק היפה אבל אתה ראה הגורלות וראה החלקים ובחרת בחיים וזהו אתה תומיך גורלי שאתה תומיך בידי ליתנה על גורל הטוב ולברור אותו: (כו) את הברכה. בברכה אמר את לפי ריבוי כי לא נפל דבר אחד מכל דברו הטוב ובקללה לא אמר את אלא והקללה. ד"א את הברכה מאל"ף ועד תי"ו מאם בחקותי עד קוממיות והקללה בוי"ו ועד ה"א מואם לא תשמעו עד כיד משה ובקללה אמר אם לא תשמעו ובברכה אמר אשר תשמעון ולא אמר אם בלשון ספק ואמר אשר מלשון אשרי שנאמר אשרי אדם שומע לי: את הברכה אשר תשמעו. ס"ת תורה שבזכות התורה יבואו הברכות:

בית יהודא

קְלָלָה וָוס אִיז גֶעזָאגְט גֶעוָוארֶן אוֹיף דֶעם בַּארג עֵיבָל׃ (כז) וְאֶת הַבְּרָכָה) דִי בְּרָכָה גִיבּ אִיךְ אַייךְ (עַל מְנַת אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ) אוֹיף דֶעם תְּנַאי אִיר זָאלְט הֶערִין דִי מִצְוֺת פוּן הקב"ה׃ (כח) וּמִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לָלֶכֶת וגו') דִי קְלָלָה גִיבּ אִיךְ אַייךְ אוֹבּ אִיר וֶועט נִיט וֶועלֶען הֶערִין דִי מִצְוֺת פוּן הקב"ה אוּנ אִיר וֶועט אַוֶועקְגֵיין פוּן דֶעם וֶועג וָוס אִיךְ הָאבּ אַייךְ גֶעבָּאטֶן אוּנ אִיר וֶועט גֵיין דִינֶען עֲבוֹדָה זָרָה, זָאגְט רש"י (הָא לָמַדְתָּ) פוּן דַאנֶען לֶערוּנְטְמ

רש"י

גריזים א והר עיבל: (כז) את הברכה. על מנת ב אשר תשמעו: (כח) מן הדרך אשר אנכי מצוה אתכם היום ללכת וגו'. הא למדת שכל העובד ע"א

שפתי חכמים

א רצל"ת והלא הקללות נאמרו לעיל בפ' בחקותי ולקמן בפ' כי תבא ומתרץ האמורו' בהר גריזים וכו' ופי' נותן מסדר לפניכי' היום: ב רלונו לתרץ ה"ל למימר אם תשמעו כמו שכתוב אחריו והקללה אם לא תשמעו דמלת אשר משמע שישמרו בודאי וז"א דהא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ושמא לא ישמרו ומתרץ אשר תשמעו ע"מ כו' ובזה יתורץ מה שלא פירש מלת אשר במקום אם כמו שפירש רש"י גבי ונולדתך אשר הולדת אם תוליד עוד מדלא כתי' אם

דעת זקנים מבעלי התוספות

המשיח כלם ברכה: (כז) את הברכה אשר תשמעו וגו' והקללה אם לא תשמעו. משל לזקן היושב על אם הדרך ויש לפניו שני דרכים אחד תחלתו קוצים וסופו מישור ואחד תחלתו מישור וסופו קוצים ומזהיר את העוברים דרך שם ואומר להם הזהרו מזה שתחלתו מישור כי כלו קוצים עד סופו לכו בזה שתחלתו קוצים כי סופו מישור כל מי ששומע לו אע"פ שיגע מעט בתחלתו אחר כך הולך בשלום אבל מי שלא שמע לו והלך באותו שתחלתו מישור נכשל בסוף כך אדם שעובר עבדה והולך בשרירות לבו מוצא נחת רוח ודרך ישר בעולם הזה וכשנופל מת הולך לגיהנם שכולו קוצים אבל מי ששודה בעולם הזה ויגע בתורה ובמצות הוא יורש העולם הבא שכולו מישור ונחת רוח ושמחה:

פירוש לתורת אלהים

(כז) אֶת הַבְּרָכָה דִי בְּרָכָה וֶועט אִיר הָאבֶּן אוֹיף דֶעם תְּנַאי אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ אַז אִיר וֶועט צוּ הֶערֶן דִי מִצְוֺת פוּן אַייעֶר גָאט אֲשֶׁר וָוס אִיךְ גֶעבִּיט אַייךְ הַיינְט׃ (כח) וְהַקְּלָלָה אוּנ דִי קְלָלָה וֶועט אִיר הָאבֶּן אִם לֹא תִשְׁמְעוּ אוֹבּ אִיר וֶועט נִיט הֶערֶען אֶל מִצְוֺת יְיָ צוּ דִי מִצְוֺת פוּן אַייעֶר גָאט וְסַרְתֶּם אוּנ אִיר וֶועט אָפְּקֶערֶן

משלים על התורה

דִי שְׁטָאט גֵייעֶן צְוַויי וֶועגִין, הָט עֶר נִיט גֶעוואוּסְט אִין וֶועלְכֶע וֶועג עֶר זָאל גֵיין, אִיז דָארְט גֶזֶעסִין אֵיין אַלְטֶער מַאן הָט עֶר צוּ אִים גֵיזָאגְט דִי וֶועג וָוס גֵייט רֶעכְטְס זֶענֶן דִי עֶרְשְׁטֶע פָּאר מַייל שְׁלֶעכְט, פוּהל מִיט דֶערְנֶר, אָבֶּער וַוייטֶער אִיז דִי וֶועג זֵייעֶר גוּט, אַפֶּערְגֶענִיגֶן אוֹיף אִיר צוּ גֵיין, דִי וֶועג וָוס גֵייט לִינְקְס זֶענֶן דִי עֶרְשְׁטֶע פָּאר מַייל גוּט, אָבֶּר וַוייטֶער אִיז פוּהל מִיט דֶערְנֶר אוּנ זֵייעֶר שְׁלֶעכְט, אַזוֹ הָט מֹשֶׁה גֵיזָאגְט צוּ דִי יוּדִין וֶוען אִיר וֶועט זֶעהֶן דִי הַצְלָחָה פוּן דִי רְשָׁעִים אִיז גְרוֹס עֶס אִיז אָבֶּר נִיט אוֹיף לַאנְג נָאר אוֹיף אַבִּיסֶעל יָאהְרִין, אָבֶּר נָאכְדֶעם וֶועלֶן זֵייקוּמֶן צוּ אַאֵייבִּיגֶע שְׁלֶעכְטְס, דִי יָאהְרִין פוּן דִי וֶועלְט לוֹיפֶן אַוֶועק וִוי אַפַייל פוּן בּוֹיגִין, אַוֶועקְגֵיין פוּן דִי וֶועלְט מוּז יֶעדֶערֶער, אָבֶּער זַיין מִשְׁפָּט אִין גֵיהִנֹּם קֶען זַיין אַאֵייבִּיגֶר, דָס אִיז דִי לִינְקֶע וֶועג, אָבֶּער צַדִּיקִים גֵייעֶן אִין דִי רֶעכְטֶע וֶועג, זֵיי הָאבֶּן צַעַר אוֹיף דִי וֶועלְט, אָבֶּער נָאכְדֶעם וֶועלֶן זֵיי הָאבֶּן אַזוֹ אַפַּארְגֶענִיגֶן וָוס דֶר רָשָׁע הָט בַּיי זַיין לֶעבֶּן נִיט גֶעקֶענְט הָאבֶּן אַ.וֹ אַפַּארְגֶענִיגֶען, וִויא דֶער פָּסוּק זָאגְט לְהֵטִיבְךָ בְּאַחֲרִיתֶךָ, עֶס זָאל דִיר גוּט זַיין אִין לֶעצְטֶן וואוּנ וִוי דֶר תַּנָּא זָאגְט אֵיין שָׁעָה פַארְגֶענִיגֶן פוּן עוֹלָם הַבָּא אִיז בֶּעסֶר פוּן דֶעם גַאנְצֶן פַארְגֶענִיגֶען פוּן דִי וֶועלְט וֶוען דֶר מֶענְטְשׁ זָאל זִיא הָאבְּן אוֹיף זַיין גַאנְצֶן לֶעבְּן, דְרִיבֶּר זָאגְט מֹשֶׁה רְאֵה אָנֹכִי נוֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה, זֶעה אִיךְ גִיבּ פַאר אַייךְ בֵּיידֶע וֶועגֶן, דִי וֶועג צוּ אַבְּרָכָה אוּנ דִי וֶועג צוּ אַקְלָלָה, נָאר אִיר זָאלְט קֵיין טָעוּת הָאבֶּן, אִיר זָאלְט וִויסֶן דִי וֶועג פוּן בְּרָכָה אִיז אוֹיבּ אִיר וֶועט הֶערֶן דִי מִצְוֺת פוּן הקב"ה, דִי וֶועג פוּן קְלָלָה אִיז אוֹיבּ אִיר וֶועט נִיט הֶערֶן דִי מִצְוֺת פוּן הקב"ה. דֶר מדרש זָאגְט הַכִּכָּר וְהַמַּקֵּל נִתְּנוּ כְּרוּכִים מִן הַשָּׁמַיִם, דֶער בְּרוֹיט אוּנ דֶר שְׁטֶעקִין זֶענֶן גִיגֶעבְּן גִיוָוארֶן פוּן הִימֶעל אַיינְגֶעוִויקוֹלְט, אוֹיבּ אִיר וֶועט לֶערְנֶען תּוֹרָה אוּנ טְאהְן מִצְוֺת אִיז דָא דֶר בְּרוֹיט, אוּנ אוֹיבּ נִיט אִיז דָא דֶר שְׁטֶעקִין. דַארְפֶען מִיר וִויסֶן וָוס מֵיינְט דֶר מִדְרָשׁ וָוס עֶר זָאגְט דֶר בְּרוֹיט אוּנ דֶר שְׁטֶעקִין זֶענֶן גִיגֶעבְּן גִוָוארֶן "אַיינְגֶעוִויקוֹלְט", נָאר דִי גְּמָרָא דֶערְצֵיילְט רַב אִיז אַמָאהְל גִיגַאנְגֶען אִין גַאס פַרֵייטָאג פַארִין נַאכְט הָט עֶר

הַיּוֹם לָלֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים
אֲשֶׁר לֹא־יְדַעְתֶּם׃ ס כט וְהָיָה כִּי
יְבִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ
וְנָתַתָּה אֶת־הַבְּרָכָה עַל־הַר גְּרִזִים

תו״א ונתתה את סוטה לז:

אונקלוס

בָּתַר טַעֲוַת עַמְמַיָּא דִּי
לָא יְדַעְתּוּן׃ כט וִיהֵי אֲרֵי
יָעֵלִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ לְאַרְעָא
דִּי אַתְּ עָלֵל תַּמָּן
לְמֵירְתַהּ וְתִתֵּן יָת
מְבָרְכַיָּא עַל טוּרָא
דִּגְרִזִין וְיָת מְלַטְטַיָּא עַל

רשב״ם

(כט) את הברכה. שתהיה על הר גריזים ע״י תנאי אשר תשמעו אל מצות ה׳ וגו׳:

רש״י

הרי הוא ג סר מכל הדרך שנלטוו ישראל מכאן אמרו כל ד המודה בע״א ככופר בכל התור׳ כולה (ספרי): (כט) ונתתה את הברכה. כתרגומו ית מברכיא ה את המברכים: על הר גרזים. (סוטה לז) כלפי הר גרזים הופכין פניהם ופתחו בברכה ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה וגו׳. כל הארורים שבפרשה אמרו תחלה בלשון ו ברוך ואח״כ

בית יהודא

(כָּל הָעוֹבֵד גִלּוּלִים) דֶר וָואס דִינְט עֲבוֹדָה זָרָה (הֲרֵי הוּא סָר מִכָּל הַדֶּרֶךְ שֶׁנִּצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל) הָאט עֶר אַוֶועקְגֶעקֶערְט פוּן גַאנְצֶן וֶועג, פוּן דִי גַאנְצֶע תּוֹרָה) וָואס דִי יוּדִין זֶענֶען גֶעבָּאטֶן גֶעוָוארֶן (מִכָּאן אָמְרוּ) פוּן דַאנֶען הָאבֶּן דִי חֲכָמִים גֶעזָאגְט (הַמּוֹדֶה בַּעֲבוֹדַת גִלּוּלִים) דֶר וָואס אִיז מוֹדֶה וֶער זָאגְט דִי עֲבוֹדָה זָרָה אִיז אַגָאט (כְּכוֹפֵר בְּכָל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ) אִיז גְלַייךְ וִוי עֶר וָואלְט גֶעלַייקֶענְט אִין דִי גַאנְצֶע תּוֹרָה: (כט) (וְנָתַתָּה אֶת הַבְּרָכָה).

זָאגְט רַשִׁ״י (כְּתַרְגוּמוֹ) וִוי דֶר תַּרְגוּם טַייטְשְׁט יַת מְבָרְכַיָּא, (אֶת הַמְבָרְכִים) דִי בֶּענְטְשֶׁער: וְעַל הַר גְּרִזִים). דִי לְוִיִּם הָאבֶּן גֶעבֶּענְטְשְׁט דִי יוּדִין אוּנ הָאבֶּען זַיי גֶעפְּלוּכְט, זֶעקְס שְׁבָטִים יוּדִין זֶענֶען גֶעשְׁטַאנֶען אוֹיף דֶעם בַּארְג גְרִזִים, אוּנ זֶעקְס שְׁבָטִים יוּדִין זֶענֶען גֶעשְׁטַאנֶען אוֹיף דֶעם בַּארְג עֵיבָל, דִי לְוִיִּם זֶענֶען גֶעשְׁטַאנֶען צְווִישֶׁן בֵּיידֶע בֶּערְג (כְּלַפֵּי הַר גְּרִזִים הוֹפְכִין פְּנֵיהֶם וּפָתְחוּ בִּבְרָכָה) פְרִיעֶר הָאבֶּען דִי לְוִיִּם גֶעקֶערְט זַייעֶר פָּנִים צוּם בַּארְג גְרִזִים אוּנ הָאבֶּן גֶעבֶּענְטְשְׁט דִי זֶעקְס שְׁבָטִים, זַיי הָאבֶּן גֶעזָאגְט (בָּרוּךְ הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יַעֲשֶׂה פֶּסֶל וּמַסֵּכָה) גֶעבֶּענְטְשְׁט זָאל זַיין דֶער מֶענְטְשׁ וָואס וֶועט קֵיין בִּילְד מַאכֶן צוּם דִינֶען צוּא אִים (כָּל הָאֲרוּרִים שֶׁבַּפָּרָשָׁה אָמְרוּ תְּחִלָּה בִּלְשׁוֹן בָּרוּךְ) אַלֶע צְוֶועלְף מָאל אָרוּר וָואס שְׁטֵייט אִין סֶדְרָה תָּבֹא הָאבִּין דִי לְוִיִּם זַיי פְרִיעֶר גֶעזָאגְט מִיט דֶעם לָשׁוֹן בָּרוּךְ, גֶעבֶּענְטְשְׁט זָאל זַיין דֶר וָואס וֶועט נִיט אַזוֹ טָאן

שפתי חכמים

כמו דכתיב והקללה אם לא תשמעו היה לו לכתוב ג״כ אם כיון דחד ענינא הוא ומדכינה הכ׳ וכתב גבי קללה אם וגבי ברכה לשון אשר אע״ג דתרווייהו לשון אם הם ע״כ לריכים אנו לפרש דהאי אשר על מנת אשר תשמעו ודו״ק. ובזה יתורץ קושית הרא״ם שהקשה למה לא פירש רש״י אשר שהוא כמו אם ולמה פירש שהוא כמו ע״מ אשר וכו׳ כיון שמלינו אם במקום אשר: ג מפני שלשון הסרה הוא בכל מקום הסרת דבר מכל הדבר כמו ויסלהו ה׳ מג״ע אף ע״פ שנולת מן מורה על מקלת: ד פי׳ מאחר שהדרך הנאמר פה מורה על כל התורה בכללה ואמר אחר זה ללכת לעבוד אלהים אחרים למדנו שהעובד ע״א ככופר בכל התורה כולה: ה כלו׳ הלוים המברכים לישראל דאם הוא קאי על הברכה ממש למה כתיב ונתתה והרי אין בה ממשות אלא קאי על הלוי׳ כלומר ונתת את המברכים לישראל וזהו הלוים ועי״ל דאי קאי על הברכה ממש א״כ יהיו כל ישראל הנותנים הברכה ואינו כן שהרי בפ׳ כי תבא כתיב שנותני הברכה הם הלוים לבדם אלא הציווי הוא לכל ישראל שהם יתנו הלוים המברכים בלפי הר גריזים אבל לא מפני שאין נופל בה ל׳ נתינה כי מלינו ונתן על ראש השעיר שפירושי גם כן בפה הרא״ס: ו דכתיב בפ׳ כי תבא ששה שבטים יעמדו על הר גריזים וששה שבטים בהר עיבל א״כ ש״מ שישראל היו עומדים על הר גריזים והלוים עמדו בין ההרים והפכו פניהם ופתחו בברכה ברוך האיש וגו׳ אע״פ שלא מפורש בפ׳ כי תבא בקרא רק ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה וגו׳ אבל לא נאמר ברוך האיש וגו׳ מ״מ כיון דכתיב הכא את הברכה ש״מ שהיה

פירוש לתורת אלהים

פוּן דֶעם וֶועג אֲשֶׁר וָואס אִיךְ גִיבִּיט אַייךְ הַיינְט לָלֶכֶת צוּא גֵיין אַחֲרֵי נָאךְ דִיא עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים אֲשֶׁר לֹא יְדַעְתֶּם וָואס אִיר קֶענְט זֵייא גָאר נִיט [עיין רש״י]: (כט) וְהָיָה אוּנ עֶס וֶועט זַיין כִּי יְבִיאֲךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ אַז דַיין גָאט וֶועט דִיךְ בְּרֵיינְגֶען אֶל הָאָרֶץ צוּ דֶעם לַאנְד אֲשֶׁר אַתָּה בָא וָואס דוּ וֶועסְט אַהִין קוּמֶען צוּ יַרְשֶׁענֶן זִיא וְנָתַתָּה זָאלְסְטוּ גֶעבֶּן דִיא בֶּענְטְשֶׁערְס עַל הַר אַקֶעגֶן דֶעם בַּארְג גְרִיזִים וְאֶת הַקְּלָלָה אוּנ דִי

משלים של התורה

גִיזֶעהֶן זַיין תַּלְמִיד רַב הוּנָא שְׁטֵייט אִין גַאס אוּנ אִיז אַרוּמְגֶעגַארְטְלְט מִיט אַשְׁטְרִיקוֹל, הָאט רַב גִיזָאגְט צוּ רַב הוּנָא וואוּ אִיז דַיין גַארְטְל הָאט רַב הוּנָא גְזָאגְט אִיךְ הָאבּ קֵיין גֶעלְט גִיהַאט צוּ קוֹיפֶן וַויין אוֹיף קִידוּשׁ, הָאבּ אִיךְ גִיגֶעבֶּן אַמַשְׁכּוֹן דֶעם גַארְטְל אוּנ הָאבּ גֶענוּמֶען וַויין אוֹיף קִידוּשׁ, הָאט רַב גְזָאגְט צוּ רַב הוּנָא הקב״ה זָאל דִיר גֶעבֶּן רַייכְקֵייט דוּ זָאלְסְט זַיין בַּדֶעקְט מִיט זַיידֶענְצַייג, פוּן דִיא מִצְוָה אוּנ פוּן דִי בְּרָכָה אִיז רַב הוּנָא רַייךְ גִוָוארֶן, פוּן דִי מִצְוָה צוּ מַאכֶן קִידוּשׁ אוֹיף וַויין, אוּנ וַוייל דִי מִצְוָה אִיז גֶוועזֶן בַּיי אִים אַזוֹ טַייעֶר צוּ גֶעבֶּן אַמַשְׁכּוֹן דֶעם גַארְטְל אוּנ גֵיין אַרוּמְגֶעגַארְטְלְט מִיט אַשְׁטְרִיקוֹל, הָאט עֶר זוֹכֶה גֶוועזֶן צוּ הָאבֶּן אַזוֹ פִיל וַויין, אַז בַּיי אִים אִין קֶעלֶער זֶענֶען אַמָאל זָאעֶר גִיוָוארֶן פִיר הוּנְדֶערְט פֶעסֶר וַויין, אוּנ הקב״ה הָאט אִים גִיטָאן אַנֵס פוּן דִי עֶסִיג אִיז צוּרִיק גְוָוארֶן וַויין, ווִיא דִי גְמָרָא זָאגְט דֶער יוּד וָואס אִיז פְרוּם אוּנ מַאכְט שְׁטֶענְדִיג קִידוּשׁ אוֹיף וַויין וְאוּנ נִיט אוֹיף דֶעם וַויין וָואס מֶען רוּפְט אִים יֵין קִדּוּשׁ, וָואס דָס אִיז דִיא עֶרְגְסְטֶע וַויין, עֶס קֶען זַיין מֶען טָאר גָאר נִיט מַאכֶן אוֹיף אִים אַבְּרָכָה בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן) נָאר אַזוֹ וִוי עֶר זוֹכְט צוּ הָאבֶּן אַשֵׁיינֶעם אֶתְרוֹג, שֵׁיינֶע תְּפִלִּין, אוּנ אַנְדֶערֶע מִצְוֹת שֵׁיינֶע, אַזוֹ זוֹכְט עֶר צוּ הָאבֶּן גוּטֶן וַויין כְּשֵׁרָה צוּ קִדּוּשׁ, אוּנ עֶר מֵיינְט נָאר וֶועגֶן מִצְוָה וֶועט עֶר גֶעווִים זוֹכֶה זַיין צוּ דִי בְּרָכָה וָואס דִי גְמָרָא זָאגְט עֶר וֶועט הָאבֶּן אֵייגֶענֶע קֶעלֶערְס וַויין, אוּנ דִי בְּרָכָה וָואס רַב הָאט גֶעבֶּענְטְשְׁט צוּ רַב הוּנָא עֶר זָאל בַּדֶעקְט וֶוערֶען מִיט זַיידֶענְצַייג, אִיז אוֹיךְ גֶעקוּמֶען צוּ רַב הוּנָא, רַב הוּנָא אִיז גְוֶועזֶן אַקְלֵיינֶער נַאנִידֶערִיגֶער אוּנ הָאט גֶעהַאט פִיל קִינְדֶער, זִיהְן אוּנ טֶעכְטֶער, שְׁנִיר אוּנ אֵיידִימְס, אַמָאהְל הָאט רַב הוּנָא חֲתוּנָה גֶעמַאכְט אַטָאכְטֶער, נָאךְ דֶר חוּפָּה הָאט

וְאֶת־הַקְּלָלָה עַל־הַר עֵיבָל׃ ל הֲלֹא־הֵמָּה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן אַחֲרֵי דֶּרֶךְ מְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ בְּאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בָּעֲרָבָה מוּל הַגִּלְגָּל אֵצֶל אֵלוֹנֵי

טוּרָא דְעֵיבָל׃ ל הֲלָא אִנּוּן בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא אֲחוֹרֵי אֹרַח מַעֲלֵי שִׁמְשָׁא בְּאַרְעָא כְנַעֲנָאָה דְּיָתֵב בְּמֵישְׁרָא לָקֳבֵל גִּלְגְּלָא בִּסְטַר מֵישְׁרֵי

תו"א הלא המה סס לג לג :

רשב"ם

(ל) אחרי דרך. הרי הם כמו שני פשטות. אבל בשביל שטעמו של דרך באות ראשונה נעשה שופר מהפך : מבוא השמש. שקיעת השמש :

בעל הטורים

(ל) הלא המה בעבר הירדן. ס"ת אהרן לפי שעד עתה היו ענניס על ידו שהיו מראים להם הדרך ועתה פסקו העננים לכך צריך ליתן להם סימן לידע הדרך. הפסוק מתחיל ומסיים בה"א שלוה להם לעבות ה' דברים ונתלתם ושברתם תבוערון תגדעון ואבדתם וכן אמר להם ה' דברים לסי'. מבוא השמש. ארץ הכנעני. היושב בערבה. מול הגלגל. אצל אלוני מורה :

בית יהודא

(וַאַחַר כַּךְ הָפְכוּ פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הַר עֵיבָל וּפָתְחוּ בִקְלָלָה) נאכדעם האבן די לוים געקערט זייער פנים געגן בארג עיבל אונ האבן אנגעהויבן זאגן ארור האיש : (ל) והלא המה) . זאגט רש"י (נָתַן בָּהֶם סִימָן) משה האט גיגעבן אצייכן צו די יודין זיי זאלן וויסן וועלכע זענען די בערג : ואחריו . ווייט (אַחַר הַעֲבָרַת הַיַּרְדֵּן הַרְבֵּה וְהָלְאָה לְמֶרְחוֹק) נאכדעם ווי איר וועט אריבער גיין דעם ירדן פיל אונ ווייט פון ירדן , דארטן זענען די בערג (וְזֶהוּ לְשׁוֹן אַחֲרֵי) דאס איז דר מיינונג פון ווארט אחרי , ווייט (כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר אַחֲרֵי מוּפְלָג הוּא) וואו עס שטייט דר ווארט אחרי מיינט מען ווייט : ודרך מבוא השמש) . די בערג זענען (לְהַלָּן מִן הַיַּרְדֵּן לְצַד מַעֲרָב) ווייט פון ירדן צו מערב זייט אין דעם וועג וואו די זון גייט אונטער (וְטַעַם הַמִּקְרָא מוֹכִיחַ שֶׁהֵם שְׁנֵי דְבָרִים) די נגינה פון פסוק ווייזט אויך אז אחרי מיט דרך זענען צוויי זאכן , מען זאל ניט לייענען אחרי דרך צוזאמען , אחרי דרך , נאך די וועג , נאר דר ווארט אחרי איז בעזונדער , אחרי ווייט פון ירדן , דרך מבוא השמש , אין די וועג וואו די זונן גייט אונטער (שֶׁנִּקְּדוּ בִּשְׁנֵי טְעָמִים) אחרי אונ דרך זענען געצייכנט מיט צוויי נגינות (אַחֲרֵי נָקוּד בְּפַשְׁטָא) דער ווארט אחרי איז געצייכנט מיט אפשטא (וְדֶרֶךְ נָקוּד בִּשְׁפֵל) אונ דרך איז געצייכנט מיט איתיב והוא דגוש) אין דל"ת פון דרך איז דא אפינטול (וְאִם הָיָה אַחֲרֵי דֶרֶךְ דִבּוּר אֶחָד) ווען אחרי דרך וואלט געווען איין זאך , אחרי דרך נאך דיא וועג (הָיָה נָקוּד אַחֲרֵי בִּמְשָׁרֵת) וואלט אחרי געווען געצייכנט מיט אמשרת (בְּשׁוֹפָר הָפוּךְ) מיט אפארקערטן שופר , מיט אמהפך ואחרי) (וְדֶרֶךְ בְּפַשְׁטָא) אונ דער ווארט דרך וואלט געווען געצייכנט מיט אפשטא (דרך) (וְרָפֶה) אונ אין דל"ת פון דרך וואלט ניט געווען אפינטול *) : ומול הגלגל) . מיינט מען (רָחוֹק מִן הַגִּלְגָּל) ווייט פון גלגל : ואלוני מורה) . (שְׁכֶם הוּא) אלוני מורה מיינט מען די שטאט שכם (שֶׁנֶּאֱמַר) וויא עס שטייט אין

רש"י

הפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה : (ל) הלא המה. נתן בהם ז סימן : אחרי. אחרי העברת הירדן ח הרבה והלאה למרחוק וזהו לשון אחרי ט כל מקום שנאמר אחרי מופלג הוא : דרך מבוא השמש. להלן מן הירדן לצד מערב י וטעם המקרא מוכיח שהם שני דברים שנקקדו בשני טעמים אחרי נקוד בפשטא כ ודרך נקוד במשפל והוא ל דגוש ואם היה אחרי דרך דבור אחד היה נקוד אחרי במשרת בשופר מ הפוך ודרך בפשטא ורפה : מול הגלגל. רחוק מן נ הגלגל : אלוני מורה. הוא ס שכם שנ' (בראשית יב) עד

שפתי חכמים

פס ברכה ומסברא היא שפתחו תחלה בברכה : ז ר"ל דהא כל מקום שכתוב הלא משמע שהוא סותר דבר כמ"ש גבי אברהם ושרה הלא הוא אמר לי אחותי היא אבל כאן אין לפרש שהוא סותר שום דבר וגם אין פירושו כהלא הוא ברכת בני עמון שפירושו להחזיק ולאמת דבר שאין שייך כאן לאמת דבריו דהא קאי על נתינת ברכה והקללה ומתרץ נתן להם סימן בהם לכך כתיב הלא : ח פי' מלת אחרי דבקה עם מלת הירדן לא עם דרך מבוא השמש הבא אחריה ואמר הראיה על זה מטעם המקרא המוכיח על זה שהם שני דברים שנקקדו בב' טעמים וכו' : ט פי' מלת אחרי ביו"ד פי' מופלג כמו שפי' הרבה פעמים דכ"מ שנ' אחרי הוא מופלג פעם זמניי כמו גבי אברהם אחרי הדברים האלה ופעם מקומיי כמו הכא : י פי' והוא דבור בפני עצמו כאלו אמר הלא המה בעבר הירדן הרבה והלאה למרחוק לצד מבוא השמש שהוא בצד מערבי : כ פשטא הוא א' מהטעמי' המבטלים הנקראים מלכים ומפסיק התיבה שלאחריה : ל במשפל היא שנקרא בלשוננו יתיב : מ שופר הפיך הוא הנקרא בלשוננו מהפך שהוא כמו שופר ונקרא משרת פי' שהוא מוכך התיבה לתיבה שלאחריו משום הכי נקרא משרת כלומר שהוא משרת לתיבה אחרת : נ ר"ל דכל היכא שכתוב מול משמע נוכח שהוא כנגדו אבל פעמים הוא קרוב ופעמי' הוא רחוק והואיל ונתן עוד סימן וכתב אצל אלוני מורה שפירושו כמו לאלוני מורה ידענו שהנוכח האמור פה הוא רחוק שאלו היה קרוב הל"ל אצל הגלגל ואלוני מורה : ס ר"ל היכן מצינו מקום ששמו אלון מורה . ומתרץ הוא שכם כו' ואף ע"ג דהתם משמע דשכם

פירוש לתורת אלהים

פלוּבערם זאלסטו געבן זאקען בארג עיבל [עיין רש"י]: (ל) הלא פר וואר המה זיי די צוויי בערג זענין בעבר הירדן, אוף יענער זייט ירדן אחרי ווייט דרך מבוא השמש אוף דעם וועג וואו די זון גייט אונטער דאס הייסט מערב זייט בארץ הכנעני אין דעם לאנד פון דעם כנעני היושב בערבה וום ער זיצט אין דעם פלאץ מול

משלים על התורה

ער זיך געלייגט אוף אבעט אביסל שלאפן, אונ ווייל ער איז גוועז קליין הט מען ניט גזעהן אז ער ליגט אוף דעם בעט, אונ זיינע קינדר האבן אויסגעטאהן זייערע זיידענע מאנטלען אונ האבן גלייגט אוף דעם בעט אויף רב הונא, איז רב הונא בדעקט געווארין מיט די זיידענע קליידר, דס אדך איז גקומן פון דעם וויין ווס ער הט גקויפט אויף קידוש, דס איז ווס דר מדרש זאגט דער ברוט איז גגעבן גווארן איינגעוויקולט, די ברכה איז איינגעוויקולט אין די מצוה, אז מען טוהט די מצוה נעמט מען די ברכה מיט דיא מצוה, ווערסטו פרעגין מיר זעהן פיל מענטשען ווס

*) הערה דער ווארט וואס ענדיגט זיך מיט איינע פון די פיר אותיות א. ה. ו. י. איז אין דעם ערשטן ווארט ניטא אפינטול, דאס איז נאר אז די ביידע ווערטער לייענען זיך ניט צוזאמען, אבער אז די ביידע ווערטער לייענען זיך צוזאמען, קען זיין אפינטול אין ערשטין אות וואס נאך דעם ווארט, דאס זאגט רש"י ווען אחרי אונ דרך וואלטין ווערין געלייענט צוזאמען, אחרי דרך, וואלט ניט גיווען אפינטול אין ד' פון דרך, ווייל דער ווארט אחרי ענדיגט זיך מיט איוד, אבער אז אחרי איז בעזונדער אונ דרך בעזונדער, קען זיין אפינטול אין ד' פון דרך :

מֹרֶה׃ לא כִּי אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן
לָבֹא לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָכֶם וִירִשְׁתֶּם אֹתָהּ
וִישַׁבְתֶּם־בָּהּ׃ לב וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹת
אֵת כָּל־הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים
אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם׃
יב א אֵלֶּה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר
תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן
יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לְךָ לְרִשְׁתָּהּ
כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר־אַתֶּם חַיִּים עַל־
הָאֲדָמָה׃ ב אַבֵּד תְּאַבְּדוּן אֶת־כָּל־

אונקלוס

מֹרֶה׃ לא אֲרֵי אַתּוּן
עָבְרִין יָת יַרְדְּנָא לְמֵיעַל
לְמֵירַת יָת אַרְעָא דַּייָ
אֱלָהֲכוֹן יָהֵב לְכוֹן
וְתֵירְתוּן יָתַהּ וְתֵיתְבוּן
בַּהּ׃ לב וְתִטְּרוּן לְמֶעְבַּד
יָת כָּל קְיָמַיָּא וְיָת דִּינַיָּא
דִּי אֲנָא יָהֵב קֳדָמֵיכוֹן
יוֹמָא דֵין׃ א אִלֵּין קְיָמַיָּא
וְדִינַיָּא דִּי תִטְּרוּן
לְמֶעְבַּד בְּאַרְעָא דִּיהַב
יְיָ אֱלָהָא דַאֲבָהָתָךְ לָךְ
לְמֵירְתַהּ כָּל יוֹמַיָּא דִּי
אַתּוּן קַיָּמִין עַל אַרְעָא׃
ב אַבָּדָא תְּאַבְּדוּן יָת כָּל
אַתְרַיָּא דִּי פְלַחוּ תַמָּן

תולדות אהרן

אלה החקים שם לג׃ אבד שם ע"ז מה׃

רש"י

מקום שכם עד אלון מורה: (לא) כי אתם עוברים את הירדן וגו'. נסים של ע ירדן יהיו סימן בידכם שתבואו ותירשו את הארץ: (ב) אבד תאבדון. אבד ואח"כ

בית יהודא

פסוק (עד מקום שכם עד אלון מורה) אברהם איז געקומען ביז דעם ארט שכם ביז אלון מורה: (לא) וכי אתם עוברים את הירדן וגו'). משה האט געזאגט צו די יודין (נסים של ירדן יהיו סימן בידכם שתבואו ותירשו את הארץ) די נסים וואס וועט געטאן ווערן ביי דעם ירדן פון אייערטוועגן זיי וועלן זיין ביי אייך א צייכען אז איר וועט קומען אין די לאנד אונ איר וועט זיא ירשנען: (ב) נאבד תאבדון), זאגט רש"י פר וואס שטייט צוויי מאל אבד אונ תאבדון (מכאן לעוקר עבודה

שפתי חכמים

ואלון מורה שני מקומות הן כו' מ"מ ל"ל הואיל ונאמר ביאה אחת לשניהם משמע דמקום אחד הוא דאי ב' מקומות היו אם בא לשכם לא בא לאלון מורה אלא שהוא מקום אחד וה"פ ויבא עד שכם דהיינו עד אלון מורה וע"ש בפי' רש"י: ע דאל"כ הל"ל כי אתם באים אל

פירוש לתורת אלהים

הגלגל ווייטער פון גלגל אצל אלוני מורה ביי דעם פלאץ פון מורה: (לא) כי אז איר וועט איבער פארן דעם ירדן דיא נסים פון דעם ירדן וועט זיין צוא אייך א סימן לבא לרשת אז איר וועט קומען ארבן דם לאנד אשר וואס גאט אייער גאט גיט צו אייך וירשתם אותה אונ איר וועט ירשנען זיא וישבתם בה אונ איר וועט אין איר זיצין: (לב) ושמרתם לעשות אונ איר זאלט היטן צו טאן את כל החוקים ואת המשפטים אלי געזעצן אונ די גרעכטען אשר אנכי וואס איך גיב פאר אייך היינט: (א) אלה דם זענין די געזעצין אונ די גרעכטן אשר תשמרון וואס איר זאלט היטן לעשות צו טאן בארץ אין דעם לאנד אשר נתן יי וואס דער גאט פון דיינע עלטערין האט גיגעבן צו דיר לרשתה צו ירשנען זיא כל הימים אלי טעג אשר אתם חיים וואס איר וועט לעבען אויף דער ערד: (ב) אבד פארלירן תאבדון איר זאלט מאכן פארלירן את אלע ערטער וואס די כנענים האבן

משלים על התורה

טוהען מצות אונ האבן ניט פרנסה, וועל איך דיר זאגען למשל א ארעם מאן מיט ארייכן זענן אמאהל גגאנגען אין פעלד, האבן זיי גיזעהן א אוצר, גאלד זילבר בריליאנטין, זיי האבן אויסגעטאהן זייערע קאפאטעס אונ האבן אויסגעשפרייט אויף די ערד אונ האבן ארויפגעלייגט אויף די קאפאטעס פון דעם אוצר ווי פיל זיי האבן גקענט, זילבר גאלד בריליאנטין, אונ האבן גענומען די קאפאטעס אויף די פלייצעס אונ זענן געגאנגען אהיים, דר רייכער ווייל ער האט געהאט א גאנצע קאפאטע האט ער אלץ געבראכט אהיים, דר ארעמער ווייל זיין קאפאטע איז געוען צוריסן, אין וועג גייענדיג איז אלץ ארויסגעפאלען, גאר ווייניג האט ער געבראכט אהיים, דם זעלביגע איז ביי די ברכה פון די מצות, ווארום אזו ווי די ברכות זענן איינגעוויקולט אין די מצות, אונ קומען פון די מצות, אזו זענען די קללות

מצות השם

(תלו) אבד תאבדון את כל המקומות. דאס איז דיא מצוה אז מען זאל מאכען פאר לירען דיא אלע ערטער וואס דארטן האבען געדינט די כנענים די (עבודה זרה) אונ דיא מצוה גייט אן ביי זכרים אונ נקבות:

הַמְּקֹמוֹת אֲשֶׁר עָבְדוּ־שָׁם הַגּוֹיִם
אֲשֶׁר אַתֶּם יֹרְשִׁים אֹתָם אֶת־
אֱלֹהֵיהֶם עַל־הֶהָרִים הָרָמִים וְעַל־
הַגְּבָעוֹת וְתַחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן׃
ג וְנִתַּצְתֶּם אֶת־מִזְבְּחֹתָם וְשִׁבַּרְתֶּם
אֶת־מַצֵּבֹתָם וַאֲשֵׁרֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן
בָּאֵשׁ וּפְסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תְּגַדֵּעוּן
וְאִבַּדְתֶּם אֶת־שְׁמָם מִן־הַמָּקוֹם

אונקלוס

עַמְמַיָּא דִּי אַתּוּן יָרְתִין יָתְהוֹן יָת טַעֲוָתְהוֹן עַל טוּרַיָּא רָמַיָּא וְעַל רָמָתָא וּתְחוֹת כָּל אִילָן עַבּוּף׃ ג וּתְתָרְעוּן יָת אֱגוֹרֵיהוֹן וּתְתַבְּרוּן יָת קָמָתְהוֹן וַאֲשֵׁרֵיהוֹן תּוֹקְדוּן בְּנוּרָא וְצַלְמֵי טַעֲוָתְהוֹן תְּקוֹצְצוּן וְתוֹבְדוּן יָת שְׁמְהוֹן מִן

תו"א אשר עבדו ע"ז כח: אשר אתם סנהדרין מו ע"ז מד מה מז חולין יז: ותחת כל ע"ז מד נדה ג: ונתצתם סנהדרין פט ע"ז מט: ואשריהם פסחים מה מכות כח ע"ז מה מח נג: ואבדתם שבת קב סנהדרין ג מכות כב ע"ז מט תמורה לג:

רשב"ם

כלומר אחרי דרך המערב: (ב) אשר עבדו שם את אלהיהם. הגוים אשר אתם יורשים אותם:

בעל הטורים

(ג) תשרפון. ג' במסורה בהאי ענינא והיינו דתנן ג' אשרות הן וזהו ואשריהם תשרפון וגו': ואבדתם את שמם. לא תעשון כן.

בית יהודא

זָרָה שֶׁצָּרִיךְ לְשָׁרֵשׁ אַחֲרֶיהָ) פוּן דאָנֶען וַוייסֶן מִיר אַז מֶען מוּז אוֹסְרַייסֶן דִי עֲבוֹדָה זָרָה מִיט דֶעם וָוארְצִיל, אָפְּהאַקֶן דִי לִינְדֶענְבּוֹימֶער, אוּנ אוֹסְרַייסֶן זֵייעֶרֶע וָוארְצְלֶן: וְאֵת כָּל הַמְּקוֹמוֹת אֲשֶׁר עָבְדוּ שָׁם וגו'). אִיר זָאלְט פַארְלִירֶן וּפַארְלֶענְדֶן) דִי אַלֶע אֶרְטֶער וָואס דִי פֶעלְקֶער הָאבֶּן דָארְטֶן גֶעדִינְט זֵייעֶרֶע גֶעטֶער, הַארְט רש"י דִי אֶרְטֶר קֶען מֶען דָאךְ נִיט פַארְלִירֶן וּפַארְלֶענְדֶן), דְרִיבֶּר זָאגְט רש"י מֶען מֵיינְט מֶען זָאל פַארְלֶענְדֶן וָואס אִיז אוֹיף דִי אֶרְטֶר (וּמַה תְּאַבְּדוּן מֵהֶם) וָואס זָאל מֶען פַארְלִירֶן וּפַארְלֶענְדֶן) פוּן דִי אֶרְטֶער (אֱלֹהֵיהֶם אֲשֶׁר עַל הֶהָרִים) מֶען זָאל פַארְלֶענְדֶען זֵייעֶרֶע גֶעטֶער וָואס זֶענֶען אוֹיף דִי בֶּערְג: (ג) וּמִזְבֵּחַ). (שֶׁל אֲבָנִים הַרְבֵּה) אַמִּזְבֵּחַ אִיז גֶעמַאכְט פוּן פִיל שְׁטֵיינֶער צוּזַאמֶען גֶעלֵייגְט [וְוִויא אַ עֶנְגְלִישֶׁע קִיךְ] (מַצֵּבָה שֶׁל אֶבֶן אַחַת) מַצֵּבָה מֵיינְט מֶען אֵיין שְׁטֵיין אַגְרוֹסֶן (וְהִיא בִּימוֹס שֶׁשְּׁנוּיָה בְּמִשְׁנָה) מַצֵּבָה מֵיינְט מֶען דֶעם וָוארְט „בִּימוֹס" וָואס שְׁטֵייט אִין דִי מִשְׁנָה (אֶבֶן שֶׁהָצְּבָה מִתְחִלָּתָהּ לְבִימוֹס) אַשְׁטֵיין וָואס מֶען הָאט אִיר אוֹסְגֶעהַאקְט פוּן אָנְהֵייבּ צוּ אַבִּימוֹס, צוּ אַמַצֵּבָה, מֶען זָאל אוֹיף אִיר מַקְרִיב זַיין קָרְבָּנוֹת: וַאֲשֵׁרָה). מֵיינְט מֶען (אִילָן הַנֶּעֱבָד) אַבּוֹים וָואס מֶען הָאט גֶעדִינְט צוּ אִים: וְאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם). אִיר זָאלְט פַארְלִירֶן, פַארְלֶענְדֶן, זֵייעֶר נָאמֶען. אִיר זָאלְט זֵיי רוּפֶן מִיט אַנְדֶערֶע נֶעמֶן (לְכַנּוֹת לָהֶם שֵׁם לִגְנַאי) אִיר זָאלְט זֵייא רוּפֶן מִיט שֶׁענְדְלִיכֶע נֶעמֶן, אוּב מֶען הָאט בִּיז אִיצְט גֶערוּפֶן דֶעם נָאמֶען בֵּית גַּלְיָא וְדִי עֶפֶּענְטְלִיכֶע שְׁטוּבּ) (קוֹרִין לָהּ בֵּית כַּרְיָא) זָאל מֶען אִיר אִיצְט רוּפֶן בֵּית כַּרְיָא וְדִי בֶּעגְרַאבֶּענֶע

רש"י

פ תאבדון (שם) מכאן לעוקר ע"ג שצריך לשרש אחריה: את כל המקומות אשר עבדו שם וגו'. ומה תאבדון מהם את צ אלהיהם אשר על ההרים: (ג) מזבח. של אבנים הרבה: מצבה. של אבן אחת והיא בימוס (אלטאר) השנויה במשנה (ע"ז מו) אבן שהצבה מתחלתה לבימוס: אשרה. אילן ק הנעבד: ואבדתם את שמם. (שם) לכנות להם שם לגנאי בית גלייא קורין לה

שפתי חכמים

הארץ וגו' וירשתם אותה ושמרתם לעשות וגו' ועוד דהא כבר כתיב והיה כי יביאך וגו' וא"כ כי אתם עוברים ל"ל אלא נסים כו': פ ר"ל למה כתיב אבד תאבדון שהוא כפל לשון ואף על גב דדברה תורה כלשון בני אדם הכי הל"ל אבד תאבדו וכתיב תאבדון אלא לדרשא ודלא כפי' הרא"ם: צ ר"ל למה כתיב אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם והרי אין מחובר נעשה עבודת אלילים (ע"ז דף מה) אלא ודאי את כל המקומות כמו מן המקומות ומה תאבדון מהם את אלהיהם וכו' פי' את אלהיהם דבק עם אבד תאבדון ולא עם אשר עבדו שם הסמוך וזהו שפי' ומה תאבדון וכו' ובא כמי להוציא במקום שא"א לאבד כמו העובד ללבנה הכוכבים: ק ואף ע"פ

פירוש לתורת אלהים

דארט גידינט עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים אֲשֶׁר וָואס אִיר וֶועט זַייא יַרְשִׁינֶן אֶת אֱלֹהֵיהֶם זֵייעֶרֶע עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים עַל הֶהָרִים הָרָמִים וָואס זֶענֶען אוֹיף דִיא הוֹיכֶע בֶּערְג וְעַל הַגְּבָעוֹת אוּנ אוֹיף אַלֶע הוֹיכֶע עֶרְטֶער וְתַחַת כָּל עֵץ רַעֲנָן אוּנ דִי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וָוס זֶענֶען אוּנְטֶער אַלֶע צְווייג הַאפְּטִיגֶע בֵּיימֶער: (ג) וְנִתַּצְתֶּם אוּנ אִיר זָאלְט צוּשְׁטוּסֶען זֵייעֶרֶע מִזְבְּחוֹת וְשִׁבַּרְתֶּם אוּנ אִיר זָאלְט צוּבְּרֶעכֶען זֵייעֶרֶע מַצֵּבוֹת וַאֲשֵׁרֵיהֶם אוּנ זֵייעֶרֶע לִינְדֶע בֵּיימֶער וָואס זֵיי דִינֶען צוּ זֵיי תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ זָאלְט אִיר פַארְבְּרֶענֶען אִין פַייעֶר וּפְסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם אוּנ דִיא צוּרוֹת פוּן זֵייעֶרֶע עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים תְּגַדֵּעוּן זָאלְט אִיר פַארְשְׁנֵיידֶען וְאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם אוּנ אִיר זָאלְט מַאכֶן פַארְלִירֶן זֵייעֶר

משלים על התורה

איין עוויקולט אין די עֲבִירוֹת אוּנ קוּמֶען פוּן די עֲבִירוֹת, דְרִיבֶּער דֶר מֶענְטְשׁ וָוס אִיז פְרוּם עֶר הָט קֵיין עֲבִירוֹת וְדָס הֵייסְט עֶר הָט אַגַאנְצֶע קַאפִּיטְעל קוּמֶען אוֹיף אִים דִיא בְּרָכוֹת פוּן דִי מִצְוֹת, אָבֶּער דֶער מֶענְטְשׁ וָוס הָט עֲבִירוֹת דָם הֵייסְט עֶר הָט אַצְעֶרִיסֶענֶע קַאפִּיטְעל אַזוֹי וִוי דִי בְּרָכוֹת קוּמֶען פוּן דִי מִצְוֹת, וֶוערֶן זֵיי פַארְלָארֶן פוּן דִי עֲבֵירוֹת, דְרִיבֶּער זָאגְט משֶׁה רְאֵה וגו' זֶעה אִיךְ גִיבּ פַאר אַייךְ הַיינְט בְּרָכוֹת אוּנ קְלָלוֹת, אַז אִיר וֶועט הִיטֶען צוּ טָאהֶן מִצְוֹת, דָאס זֶענֶען דִי בְּרָכוֹת, אוֹיבּ אִיר וֶועט טָאהֶן עֲבֵירוֹת דָם זֶענֶען דִי קְלָלוֹת:

אַתְרָא הַהוּא: ד לָא תַעְבְּדוּן כֵּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן: ה אֱלָהֵן לְאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהֲכוֹן מִכָּל שִׁבְטֵיכוֹן לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּהּ תַּמָּן לְבֵית שְׁכִנְתֵּהּ תִּתְבְּעוּן וְתֵיתוּן לְתַמָּן: ו וְתֵיתוּן לְתַמָּן עֲלָוָתֵיכוֹן וְנִכְסַת קוּדְשֵׁיכוֹן וְיָת

הַהוּא: ד לֹא־תַעֲשׂוּן כֵּן לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם: ה כִּי אִם־אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל־שִׁבְטֵיכֶם לָשׂוּם אֶת־שְׁמוֹ שָׁם לְשִׁכְנוֹ תִדְרְשׁוּ וּבָאתָ שָׁמָּה: ו וַהֲבֵאתֶם שָׁמָּה עֹלֹתֵיכֶם וְזִבְחֵיכֶם

תו"א לא תעשון שבת שם פסחים מח סנהדרין נו עא מגות כב: ובאת שמה ר"ה ד ז חגיגה ד: לשכנו סנהדרין יא: והבאתם חגיגה שם זבחים ס בכורות כג:

בעל הטורים

אזהרה למוחק את השם׳ (ד) לא תעשון. בגי׳ אזהרה על כל מוחק שם: (ה) אל המקום. בא"ת ב"ש ת"ך לידפ"י בגי׳ זהו ירושלים: מקום. בגי׳ עליון: ובאת שמה. ב׳ במס׳ דין ואידך ובאת שמה ורחם שם יהוא לשוח יהוא למלך מה מלך במשיחה אף כל עניין הקרבנות במשיחה. הכלים אינן מתקדשים אלא במשיחה וכה"ג במשיחה: (ו) עולותיכם וזבחיכם. ח׳ דברים מוזכרים כאן כנגד ח"פ

רשב"ם

(ד) לא תעשון כן. לזבוח לה׳ בכל מקום:

רש"י

בית כריא עין כל ר עין קוץ: (ד) לא תעשון כן. להקטיר לשמים בכל מקום שי כי אם במקום אשר יבחר. ד"א ונתצתם את מזבחותם ואבדתם את שמם לא תעשון כן (ספרי) אזהרה למוחק את השם ולנותץ ת אבן מן המזבח או מן העזרה אמר רבי ישמעאל וכי תעלה על דעתך שישראל נותצין את המזבחות א אלא שלא תעשו כמעשיהם ויגרמו עונותיכם למקדש אבותיכם שיחרב: (ה) לשכנו

בית יהודא

שְׁטוּבוּ, אויב מֶען הָט איר בִּיז איצְט גערופֶן עֵין כָּל׳ די אויג פון אַלֶע, זָאל מֶען איר איצְט רופֶן עֵין קוֹץ, דִי דֶערְגֶער אויג: (ד) ולא תַעֲשׂוּן כֵּן. איר זָאלְט נִיט אַזוֹי טָאן צוּ הקב"ה (לְהַקְטִיר לַשָּׁמַיִם בְּכָל מָקוֹם) איר זָאלְט נִיט מַקְרִיב זַיין קָרְבָּנוֹת צוּ הקב"ה אויף וועלְכֶן אָרְט איר וועט ווֶעלֶן (כִּי אִם בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר) איר זָאלְט מַקְרִיב זַיין אַייעֶרע קָרְבָּנוֹת נָאר אויף דֶעם אָרְט וָואס הקב"ה וועט אויס דֶערְווייל֒ן, וָואס הקב"ה וועט הייסֶן, נָאךְ דֶעם פְּשַׁט גֵייט דֶר פָּסוּק לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן וגו׳ צוּם אַנְדֶערְן פָּסוּק כִּי אִם אֶל הַמָּקוֹם וגו׳ (דָּבָר אַחֵר) נָאךְ אַפְשַׁט אִיז דֶער פָּסוּק לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן וגו׳ גִיהֶער צוּם פְרִיעֶרְדִיגֶען פָּסוּק וְנִתַּצְתֶּם אֶת מִזְבְּחֹתָם, איר זָאלְט צוּשְׁטֶערֶן זֵייעֶרע מִזְבְּחוֹת (וְאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם) איר זָאלְט פַארְלִירֶן זֵייעֶר נָאמֶן, אָבֶּער (לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לַה׳ אֱלֹהֵיכֶם) צוּא הקב"ה זָאלְט איר נִיט אַזוֹ טָאן (אַזְהָרָה לְמוֹחֵק אֶת הַשֵּׁם) דָס איז אַ אָנְזָאג מֶען זָאל נִיט אָפְּמֶעקֶן דֶעם נָאמֶען פוּן הקב"ה (וּלְנוֹתֵץ אֶבֶן מִן הַמִּזְבֵּחַ אוֹ מִן הָעֲזָרָה) אוּנ מֶען טָאר נִיט צוּשְׁטוּיסֶן אַ שְׁטֵיין פוּן מִזְבֵּחַ אוּנ נִיט פוּן דִי עֲזָרָה (אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל) רַבָּן גַּמְלִיאֵל הָאט גֶעזָאגְט (וְכִי תַעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שֶׁיִּשְׂרָאֵל נוֹתְצִין אֶת הַמִּזְבְּחוֹת) קֶען דֶען אויפְגֵיין אויף דַיין שֵׂכֶל צוּ זָאגֶן אַז דִי יוּדִין ווֶעלֶן צוּ שְׁטוֹסֶן דִי שְׁטֵיינֶער פוּן דִי מִזְבְּחוֹת ווָס זֶענֶן אִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, ווָס מֶען דַארְף זֵיי אָנְזָאגֶן זֵיי זָאלֶען דָס נִיט טָאן? (אֶלָּא) נָאר אַזוֹי מֵיינְט מֶען, משֶׁה הָאט גֶעזָאגְט צוּ דִי יוּדִין (שֶׁלֹּא תַעֲשׂוּ כְּמַעֲשֵׂיהֶם) איר זָאלְט נִיט טָאן ווִי דִי כְּנַעֲנִים טוּהֶען, ווָארוּם אַז איר וועט טָאן ווִי דִי כְּנַעֲנִים טוּהֶען (וְיִגְרְמוּ עֲוֹנוֹתֵיכֶם לְמִקְדַּשׁ אֲבוֹתֵיכֶם שֶׁיֵּחָרֵב) ווֶעלֶן אַייעֶרע זִינְד בְּרֵיינְגֶען דֶער מִקְדָּשׁ ווָס אַייעֶרע אֶלְטֶערֶן הָאבֶּען אִים גֶעבּוֹיט זָאל חָרֵב ווֶערֶען: (ה) וּלְשִׁכְנוֹ תִדְרְשׁוּ. ווָאוּ הקב"ה וועט רוּהֶען אַהִין זָאלְט

שפתי חכמים

שהוא מחובר לקרקע וכל המחובר לקרקע כקרקע דמי שאני הכא דאית ביה תפיסת יד מתחלה כשנטע גרעין א"כ כאן שנטעו לשם ע"א דאליבא דכ"ע כולו אסור כיון דמתחלה נטעו לשם ע"א: ד פירש"י בית גליא לי גבוה בית כליא לשון כליון ל"א בית כריא בית הכסא לשון כורה שוחה ועיין בערוך: ש פירוש שאזהרה הואת היא דבקה עם אשר עבדו שם הגוים וגו׳ וכאלו אמר לא תעשון כן לה׳ אלהיכם להקטיר על ההרים הרמים וגו׳ כאשר עבדו שם הגוים וגו׳ כי אם אל המקום וגו׳: ת פי׳ דוקא בע"א לויתי אתכם ונתלתם וגו׳ אבל לא תעשון כן לה׳ אלהיכם ופי׳ כי אם אל המקום שלא תעשון כן לה׳ אלהיכם לנתוץ ולהרוס אלא שיהא מכובד בעיניכם עד שתהיו דורשים תמיד את המקום אשר יבחר וגו׳ להביא שמה עולותיכם וגו׳ ולטעם ראשון קשה דהיה לו לסמוך קרא דלא תעשון כן וגו׳ לקרא דלעיל אלהיהם על ההרים וגו׳ ולטעם אחרון קשה דבקות כי אם וגו׳ לשלמעלה כי הפי׳ שצריך לפרש בו הוא רחוק קלת מפשוטו לכן לריך גם לטעם ראשון: א כתב הרא"ם כ"ל דרבי ישמעאל מודה שהוא אזהרה למוחק משום דמלינו לנימר שלא כיון למחוק דרך

פירוש לתורת אלהים

נָאמֶן מִן הַמָּקוֹם הַהוּא פוּן דֶעם אָרְט: (ד) לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן איר זָאלְט אַזוֹי נִיט טָאן צוּא אַייעֶר גָאט איר זָאלְט נִיט מַקְטִיר זַיין צוּ גָאט ב"ה אויף אַלֶע עֶרְטֶער אַזוֹי ווִי דִי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת זֶענֶען מַקְטִיר צוּ זֵייעֶרע עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים אויף אַלֶע עֶרְטֶער: (ה) כִּי אִם נָאר צוּא דֶעם אָרְט אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ ווָס אַייעֶר גָאט ווֶעט אוֹם דֶר ווייל֒ן פוּן אַלֶע אַייעֶרִי שְׁבָטִים לָשׂוּם צוּ טָאן זַיין נָאמֶן דָארְטִין לְשִׁכְנוֹ תִדְרְשׁוּ צוּ זַיין רוּאוּנג זָאלְט איר פָארְשְׁטִין וּבָאתָ שָׁמָּה אוּנ דוּ זָאלְסְט אַהִין קוּמֶען: (ו) וַהֲבֵאתֶם שָׁמָּה אוּנ איר זָאלְט אַהִין בְּרֶענְגִין עוֹלוֹתֵיכֶם

מצות השם

(תלז) לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לַה׳ אֱלֹהֵיכֶם. פוּן דֶעם פָּסוּק לֶערְנֶן מִיר אַרוֹיס אַז מֶען טָאר נִיט אָפּ מֶעקֶן קֵיין שׁוּם נָאמֶן פוּן גָאטְס נֶעמֶען אֲפִילוּ מֶען מֶעקְט אָפּ נָאר אֵיין אוֹת אִיז מֶען עוֹבֵר אויף דֶער מִצְוָה אוּנ דִי מִצְוָה גֵייט אָן אויף יֶעדֶער אָרְט אוּנ יֶעדֶער צֵייט: (תלח) וּבָאתָ שָׁמָּה וַהֲבֵאתֶם שָׁמָּה עוֹלֹתֵיכֶם. דָאס אִיז דִיא מִצְוָה אַז יֶעדֶער ווָאס עֶר בַּאדַארְף צוּ בְּרֶענְגֶען אֵיין קָרְבָּן אֵיין נֶדֶר ווָאס עֶר הָאט מְנַדֵּר גִיוֶועזֶן אָבֶּער אֵיין נְדָבָה זָאל עֶר דֶעם עֶרְשְׁטֶען יוֹם טוֹב ווָאס עֶר ווֶעט עוֹלֶה רֶגֶל זַיין בְּרֶענְגֶען אִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אַרַיין אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן ווֶען דָאס בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אִיז גִישְׁטַאנֶען:

וְאֵת מַעְשְׂרֹתֵיכֶם וְאֵת תְּרוּמַת
יֶדְכֶם וְנִדְרֵיכֶם וְנִדְבֹתֵיכֶם וּבְכֹרֹת
בְּקַרְכֶם וְצֹאנְכֶם׃ ז וַאֲכַלְתֶּם־שָׁם
לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּשְׂמַחְתֶּם בְּכֹל
מִשְׁלַח יֶדְכֶם אַתֶּם וּבָתֵּיכֶם אֲשֶׁר
בֵּרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ ח לֹא תַעֲשׂוּן
כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ עֹשִׂים פֹּה הַיּוֹם

מַעַשְׂרָתֵיכוֹן וְיָת
אַפְרָשׁוּת יְדְכוֹן וְנִדְרֵיכוֹן
וְנִדְבָתֵיכוֹן וּבְכוֹרֵי
תוֹרֵיכוֹן וְעָנְכוֹן׃ ז וְתֵיכְלוּן
תַּמָּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן
וְתִחְדּוֹן בְּכֹל אוֹשָׁטוּת
יְדְכוֹן אַתּוּן וֶאֱנָשׁ בָּתֵּיכוֹן
דִּי בָּרְכָךְ יְיָ אֱלָהָךְ׃ ח לָא
תַעְבְּדוּן כְּכֹל דִּי אֲנַחְנָא
עָבְדִין הָכָא יוֹמָא דֵין

תו"א מעשרתיכם חולין קלו : ובכרת שם קלה קלו בכורות לה : לא תעשון זבחים קיד קיח :

בעל הטורים

לפני ה' דכתיבי ברגל בפ' זו : (ח) אנחנו עושים פה היום. ס"ת בגימ' הלוים כי עתה הלוים נושאים (הארון) וכשתעברו הירדן לא ישאו אותו:

בית יהודא

איר קומען (זֶה מִשְׁכַּן שִׁילֹה) דָס מיינט מען דעם מִשְׁכָּן וָוס איז געוועזן אין שִׁילֹה : (ו) וְזִבְחֵיכֶם . מיינט מען (שְׁלָמִים שֶׁל חוֹבָה) די שְׁלָמִים וָוס מען מוז זיי מַקְרִיב זיין וָדס זענען די שְׁלָמִים וָוס מען איז מַקְרִיב שָׁבוּעוֹת : וּמַעְשְׂרֹתֵיכֶם . מיינט מען (מַעְשַׂר בְּהֵמָה וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי לֶאֱכוֹל לִפְנִים מִן הַחוֹמָה) די מַעֲשֵׂר פון בְּהֵמוֹת , אונ דָם צווייטע מַעֲשֵׂר פון תְּבוּאָה וָוס מען מוז זיי עסען אינווייניג פון די מאהער וָוס ארום יְרוּשָׁלַיִם : וּתְרוּמַת יֶדְכֶם . (אֵלּוּ הַבִּכּוּרִים) תְּרוּמַת יֶדְכֶם מיינט מען בִּכּוּרִים די ערשטע צייטיגע פֵּירוֹת וָוס מען דארף ברייגגען אין יְרוּשָׁלַיִם , פַר וָוס רופט מען בִּכּוּרִים תְּרוּמַת יֶדְכֶם (שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם) ווארום עס שטייט אין פָּסוּק ביי בִּכּוּרִים (וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטֶּנֶא מִיָּדֶךָ) דר כֹּהֵן זאל נעמען דעם קארב מיט פֵּירוֹת פון דיין האנט : וּבְכוֹרוֹת בְּקַרְכֶם . די בְּכוֹרִים פון דיינע רינדער (לְתִתָּם לַכֹּהֵן וְיַקְרִיבָם שָׁם) מען דארף דיא בְּכוֹרִים געבען צום כֹּהֵן אונ ער איז זיי מַקְרִיב פאר קָרְבָּנוֹת אין יְרוּשָׁלַיִם : (ז) וַאֲשֶׁר בֵּרַכְךָ ה' . מען מיינט (לְפִי הַבְּרָכָה הָבֵא) ווי הקב"ה הָט דיך געבענטשט אזו זאלסטו די קָרְבָּנוֹת ברייגגען , איז מען רייכער ברייגגט מען מער קָרְבָּנוֹת , ארעמער ברייגגט מען ווייניגער קָרְבָּנוֹת : (ח) וְלֹא תַעֲשׂוּן כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ עוֹשִׂים וגו') . איר זאלט ניט טאן אין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אזו ווי מיר טוהען דא אין דר מִדְבָּר , זאגט רש"י (מוּסָב לְמַעְלָה עַל כִּי אַתֶּם עוֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן וגו') דער פָּסוּק גיהער צו פריער צום פָּסוּק וואס שטייט פריער כִּי אַתֶּם עוֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן, משה הָט געזאגט צו די יוּדִין (כְּשֶׁתַּעַבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן) אז איר וועט אריבער גיין דעם ירדן (מִיָּד מוּתָּרִים אַתֶּם לְהַקְרִיב בְּבָמָה) וועט איר באלד מעגען מַקְרִיב זיין קָרְבָּנוֹת אויף אַבָּמָה (כָּל י"ד שָׁנָה שֶׁל כִּבּוּשׁ וְחִלּוּק) דיא גאנצע פערציג יאר וָוס מען הָט איינגענומען אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל

רש"י

תדרשו . (ספרי) זה ב משכן שילה : (ו) זבחיכם . שלמים של ג חובה : מעשרתיכם . מעשר בהמה ומעשר שני לאכול לפנים ד מן החומה : תרומת ידכם . אלו הבכורים שנאמר בהם (דברים כו) ולקח הכהן הטנא מידך : ובכורות בקרכם . לתתם לכהן ה ויקריבום שם : (ז) אשר ברכך ה' . (ספרי) לפי הברכה ו הבא : (ח) לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים וגו' . מוסב למעלה על כי אתם עוברים את הירדן וגו' כשתעברו את הירדן מיד ז מותרים אתם להקריב בבמה כל י"ד שנה של

שפתי חכמים

השחתה רק שנכתב השם במקום שאינו לפי כבודו או שנכתב שלא במקומו מ"ה הוא מוחק את השם וכוונתו הוא לש"ש מ"ה לריך להזהיר אבל הנותן אבן מן המזבח דאינו חייב אלא כשנותן אותו דרך השחתה אין שייך כאן אזהרה משום וכי תעלה ע"ד וכו' ור"י פליג את"ק באחדא ומודה לו באחדא : ב (נח"י) ר"ל ולא בכל מקום לפי שהבמות אסורות ונראה דדייק דתיבת לשכנו מיותרת דהא די באמרו כי אם אל המקום וגו' אלא דמיירי בב' מקומות בירושלים ובשילה ודברי הרא"ם מגומגמים : ג (נח"י) פי' אפי' של חובה וכ"ש שלמי רשות לאפוקי בבמה אינו מקריב אלא דבר שנידר ונידב והכי אמרינן במגילה (דף י) ובזבחים (דף קיט) : ד כלומר בשלמא מעשר בהמה מביא לירושלים כדי להקריב שם אבל מעשר שני למה מביא לשם שהרי אינו מקריבו ומתרץ כדי לאכול וכו' : ה ר"ל דבכורות בקרכם משמע שהישראל מוזהר על הבכורים להקריבם וזה אינו שהרי הישראל לריך ליתן הבכור לכהן ומתרץ הישראל מביא וכו' : ו פי' אשר ברכך כאשר ברכך ויהא מוסב על נדריכם ונדבותיכם שיש בידו להוסיף לפי הברכה אבל הבאים חובה אין בידו להוסיף עליהם והולרך לדרוש כן דאל"כ משמע דדוקא מי שיתברך יביא וזה אינו דהא בכל ישראל איירי (ג"א) : ז פי' האי לא תעשון לאו אוהכאתם שמה וגו' דסמיך ליה קאי דמיירי בשילה דא"כ יהיה פי' לא תעשון בשילה ככל אשר אנחנו עושים פה במדבר וא"א לפרש כן:

פירוש לתורת אלהים

אייערי קָרְבָּן עוֹלוֹת וְזִבְחֵיכֶם אונ אייער קָרְבָּן שְׁלָמִים וְאֵת מַעְשְׂרֹתֵיכֶם אונ אייער מַעֲשֵׂר וְאֵת תְּרוּמַת יֶדְכֶם אונ דָם אויף הייבונג פון אייערי הענד דאס מיינט מען די בִּיכּוּרִים וְנִדְרֵיכֶם אונ אייערי נְדָרִים וְנִדְבֹתֵיכֶם אונ אייערי נְדָבוֹת וּבְכוֹרוֹת בְּקַרְכֶם אונ די ערשטלינג פון אייערי רינדער וְצֹאנְכֶם אונ פון אייערי שאף זאלט איר דאס געבען צו דעם כהן ער זאל דאס מַקְרִיב זיין דארטן וואו גאט ב"ה וועט אום קלויבין צו מאכן רוהען זיין נאמען דארטען : (ז) וַאֲכַלְתֶּם שָׁם לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם אונ איר זאלט דארטין עסין פאר אייער גאט וּשְׂמַחְתֶּם אונ איר זאלט זיך פרייען בְּכֹל מִשְׁ' אלעם אייער פר מעג אַתֶּם וּבָתֵּיכֶם איר מיט אייער הויז גיזינד אֲשֶׁר בֵּרַכְךָ נאך דער בְּרָכָה וואס דיין גאט הָט דיך גיבענטשט : (ח) לֹא תַעֲשׂוּן איר זאלט ניט טאן כְּכֹל אזו וויא מיר טוען דא אצונד אִישׁ איטליכער מענטש טוט וָוס אים גיפעלט [עיין רש"י] :

איש כל־הישר בעיניו: ט כי לא־
באתם עד־עתה אל־המנוחה ואל־
הנחלה אשר־יהוה אלהיך נתן לך:
י ועברתם את־הירדן וישבתם
בארץ אשר־יהוה אלהיכם מנחיל
אתכם והניח לכם מכל־איביכם
מסביב וישבתם־בטח: שני יא והיה

אונקלוס

גבר כל מן דכשר
קדמוהי: ט ארי לא
אתיתון עד כען לבית
ניחא ולאחסנא דיי
אלהך יהב לך:
י ותעברון ית ירדנא
ותיתבון בארעא דיי
אלהכון מחסן יתכון
ויניח לכון מכל בעלי
דבביכון מסחור סחור
ותיתבון לרחצן: יא ויהי

תו"א איש כל הס קי קית: כי לא מגילה י
זבחים קיט: והיה המקום סנהדרין כ:

רשב"ם (ח) איש כל הישר בעיניו. בכ"מ שאנו חונים שם במדבר אנו מקריבין במשכן המטלטל ממקום למ

רש"י

כבוש וחלוק ובבמה לא תקריבו כל מה שאתם מקריבים פה היום במשכן שהוא עמכם ונמשח והוא כשר להקריב בו חטאות ואשמות נדרים ונדבות אבל בבמה אין קרב אלא הנידר והנידב וזהו איש כל הישר בעיניו נדרים ונדבות שאתם מתנדבים ע"י שישר בעיניכם להביאם ולא ע"י חובה אותם תקריבו בבמה (זבחים קיט): (ט) כי לא באתם. (ספרי) כל אותן ח י"ד שנה: עד עתה. כמו עדיין: אל המנוחה. (זבחים קיט) זו שילה: הנחלה. זו ירושלים: (י) ועברתם את הירדן וישבתם בארץ. שתחלקוה ויהא כל אחד מכיר את חלקו ואת שבטו: והניח לכם. לאחר כבוש וחלוק ומנוחה (שופטים ג) מן הגוים אשר הניח ה' לנסות בם את ישראל ואין זו אלא בימי דוד. אז: (יא) והיה המקום וגו'. בנו לכם בית הבחירה

בית יהודא

אונ מען האט זיא צוטיילט (ובבמה לא תקריבו כל מה שאתם מקריבים פה היום במשכן שהוא עמכם ונמשח) אויף אבמה זאלט איר ניט מקריב זיין אזעלכע קרבנות וואס איר זענט מקריב היינט דא אין משכן וואס ער איז מיט אייך אונ איז געזאלבט געווארן (והוא כשר להקריב בו חטאות ואשמות נדרים ונדבות) אין דעם משכן מעג מען מעג מען מקריב זיין חטאות אונ אשמות נדרים אונ נדבות (אבל בבמה אין קרב אלא הנידר והנידב) אבער אויף אבמה טאר מען ניט מקריב זיין חטאות אונ אשמות נאר נדרים אונ נדבות (וזהו איש כל הישר בעיניו) דס מיינט מען יעדער מענטש וועט מקריב זיין וואס אים גיפעלט, דאס זענען די קרבנות נדרים ונדבות (שאתם מתנדבים על ידי שישר בעיניכם להביאם) וואס איר ברייגנט זיי אנדבה ווייל עס גיפעלט אייך צו ברייגגען (ולא על ידי חובה) ניט ווייל איר מוזט זיי ברייגגען (אותם תקריבו בבמה) די קרבנות נדרים אונ נדבות מעגט איר מקריב זיין אויף אבמה: (ט) וכי לא באתם. ווייל איר זענט ניט געקומען (כל אותן י"ד שנה) די גאנצע פירצעהן יאר: ועד עתה. (כמו עדיין) ביז איצט, ביז נאך די פירצעהן יאר זענט איר ניט געקומען (אל המנוחה) צו די רוהונג (זו שילה) מיינט מען שילה (נחלה זו ירושלים) נחלה מיינט מען ירושלים: (י) ועברתם את הירדן וישבתם בארץ. אז איר וועט אריבער גיין דעם ירדן אונ איר וועט זיצן אין דעם לאנד (שתחלקוה) איר וועט די לאנד צוטיילן (ויהא כל אחד מכיר את חלקו ואת שבטו) אונ יעדער יוד וועט דערקענען זיין חלק אונ זיין שבט (והניח לכם) אונ הקב"ה וועט אייך מאכען רוהען (לאחר כבוש וחלוק ומנוחה מן הגוים אשר הניח ה' לנסות בם את ישראל) נאכדעם ווי איר וועט די לאנד איין נעמן אונ איר וועט זיא צוטיילן אונ איר וועט זיין רוהיג פון דיא פעלקר וואס הקב"ה האט זיי געלאזען אין ארץ ישראל ער זאל מיט זיי פרובען די יודין (ואין זו אלא בימי דוד) דס איז נאר געווען אין די צייט פון דוד (אז) דאמאלס: (יא) והיה המקום וגו'. וועט זיין דער ארט וואס הקב"ה וועט אים אויס־

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ט) אל המנוחה. שיניח הקב"ה לכם ואל הנחלה שתעברו את הירדן:

שפתי חכמים

דהא כמו שאנו היינו מקריבים כל מיני קרבנות במדבר כך היו מקריבים בשילה הלכך ע"כ צ"ל דהאי קרא דלא תעשון מוסב אלמעלה אכי אתם עוברים וגו' ומכאן נמי מוכיח רש"י מה שפירש לעיל זבחיכם שלמיכם של חובה דהואיל ומפרש כאן ובבמה לא תקריבו כל מה שאתם מקריבין במשכן וכו' ואם יהיה שבמשכן היו מקריבים שלמים של חובה ובבמה ג"כ מותר להקריב שלמים של חובה א"כ מקריבין אנו בבמה מה שמקריבין במשכן ובקרא כתיב לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים פה וגומר: ח ר"ל וכי בשביל שהם לא באו עד עתה אל המנוחה לא יקריבו כל הקרבנות באותו זמן כשיבואו לעבור את הירדן. ומתרץ כי לא באתם משמע כל אותן י"ד שנה של כיבוש וחילוק לא תוכלו להקריב כאן קרבנות חובה כמו שאתם עתידים להקריב: ט פי' לא עד עכשיו שא"כ יתוייב שיהיה פירושו עד היום הזה שאנו עומדים פה במדבר וא"א זה דא"כ יהיה הפירוש שלא היו מקריבים קרבנות חובה במדבר ואין זה אמת שהרי במדבר היו מקריבין כל מיני קרבנות אבל מלת עדיין כיפלת על הזמן העתיד שהם הי"ד שנה של כיבוש והילוק כלומר כל אותן י"ד שנה עדיין לא באתם אל המנוחה וגו' לכך לא תקריבו קרבנות חובה: י שהוא אחר י"ד

פירוש לתורת אלהים

(ט) כי לא ווארום די גאנצע פערצין יאר זענט איר נאך ניט גקומען אל המנוחה צו דעם רואונג דס איז משכן שילה ואל הנחלה אונ צו דעם ערב דאס איז ירושלים אשר וום גאט דיין גאט גיט צו דיר אבער אז איר וועט שון איינגעמען אונ צו טיילן דם לאנד ארץ ישראל טארט איר שוין אפילו נדרים ונדבות אוך ניט מקריב זיין אוף איין במה: (י) ועברתם אונ אז איר וועט איבער פארן דעם ירדן וישבתם בארץ אונ איר וועט זיך באזעצן אין דעם לאנד אשר יי וום גאט אייער גאט וועט מאכן ערבן צו אייך והניח אונ גאט ב"ה וועט אייך לאזן רוהען פון אלע אייערע פיינד וום זענען ארום אייך וישבתם אונ איר וועט זיצען זיכערלך: (יא) והיה אונ עס וועט זיין המקום דם ארט וום אייער גאט וועט אים אום דר ווילן צו

המקום אשר־יבחר יהוה אלהיכם בו לשכן שמו שם שמה תביאו את כל־אשר אנכי מצוה אתכם עולתיכם וזבחיכם מעשרתיכם ותרמת ידכם וכל מבחר נדריכם אשר תדרו ליהוה:
יב ושמחתם לפני יהוה אלהיכם אתם ובניכם

אתרא די יתרעי יי אלהכון בה לאשראה שכנתה תמן לתמן תיתון ית כל די אנא מפקד יתכון עלותכון ונכסת קודשיכון מעשרתיכון ואפרשות ידכון וכל שפר נדריכון די תדרון קדם יי:
יב ותחדון קדם יי אלהכון אתון ובניכון

ת"א מבחר כריתות כז:

בעל הטורים

(יא) לשכן שמו שם שמה. רמז לשני מחילות אחת לקדשי הקדשים ואחת לקדשים קלים: (יג) עלתיך בכל מקום אשר תראה. ס"ת הכרמל.

בית יהודא

דערוויילן, צו קומן אהין אונ צו ברייננן דארטן קרבנות (בנו לכם בית הבחירה בירושלים) זאלט איר באהען אבית המקדש אין ירושלים (וכן הוא אומר בדוד) אונ אזוי זאגט דר פסוק ביי דוד המלך (ויהי כי ישב המלך בביתו) ווען דר מלך דוד איז געזעסן אין זיין שטוב (וה' הניח לו מכל אויביו מסביב) אונ הקב"ה הט אים געמאכט רוהיג פון ייגע אלע פיינד וואס זענן געווען ארום אים (ויאמר המלך אל נתן) דער מלך דוד הט געזאגט צו נתן (ראה אנכי יושב בבית ארזים וארון ה' יושב בתוך היריעה) זעה נאר איך זיין וואהנן

רש"י

בירושלים וכן הוא אומר בדוד (שמואל ב ז) ויהי כי ישב המלך בביתו וה' הניח לו מכל אויביו מסביב ויאמר המלך אל נתן הנביא ראה נא אנכי יושב בבית ארזים וארון ה' יושב בתוך היריעה: שמה תביאו וגו'. למעלה ב אמור לענין שילה וכאן אמור לענין ירושלים ולכך חלקם הכתוב ליתן היתר בין זו לזו משחרבה שילה ובאו לנוב ל וחרבה נוב ובאו לגבעון היו הבמות מותרות עד שבאו לירושלים: מבחר נדריכם. מלמד שיביאו מן המובחר:

בית יהודא

אין אשטוב וואס איז געבויט פון טענענבוימער אונ דער ארון איז אין אגעצעלט פון פלאכטעם: ושמה תביאו וגו'. האט רש"י עם איז דאך פריער געשריבן ואין פסוק ו והבאתם שמה, ענטפערט רש"י (למעלה אמור לענין שילה) פריער שמועסט דר פסוק ווען דר משכן וועט זיין אין שילה זאל מען אלע קרבנות ברייננען אין שילה (וכאן אמור לענין ירושלים) אונ דא שמועסט דער פסוק ווען דער בית המקדש וועט זיין אין ירושלים, זאל מען אלע קרבנות ברייננן אין ירושלים (ולכך חלקם הכתוב) דריבער הט דער פסוק זיי צוטיילט אונ הט געשריבן ביי שילה בעזונדער אונ ביי ירושלים בעזונדער, משה הט דאך געקענט זאגן ביידע צוזאמן, אוף דעם ארט וואס הקב"ה וועט אויס דערוויילן, זאל מען אלע קרבנות ברייננן (ליתן היתר בין זו לזו) פון די צייט וואס שילה וועט חרב ווערען ביז דער משכן וועט אויף איין אנדער ארט געבויט ווערען זאל מען מעגען מקריב זיין קרבנות אוף במות (משחרבה שילה ובאו לנוב) פון די צייט וואס שילה איז חרב געווארן ביז יודין זענן געקומען אין נוב האבן זיי געמעגט מקריב זיין קרבנות אוף במות, אבער אין נוב האט מען ניט געמעגט מקריב זיין קרבנות אויף במות, ווייל אין נוב איז אויפגעשטעלט געווארן דר משכן ועיין ש"ח (וחרבה נוב ובאו לגבעון) ווען נוב איז חרב געווארן אונ יודין זענן געקומען אין גבעון (היו הבמות מותרות) הט מען געמעגט מקריב זיין קרבנות אויף במות (עד שבאו לירושלים) ביז יודין זענן געקומען אין ירושלים אונ מען הט אופגעבויט דעם בית המקדש אין ירושלים: ומבחר נדריכם. זאגט רש"י (מלמד שיביא מן המובחר) דער פסוק לערנט

שפתי חכמים

שנה שכבשו וחלקו דקודם לכן לא מקרי ישיבה כיון שלא הכיר כל אחד מקום ישיבתו שישאר בה להשתקע והכי אמרינן בפרשת כי תבא וירשתה וישבת בה שלא נתחייבו בביכורים עד אחר שכבשוה והלקוה ועוד מדכתיב מנחיל אתכם ולא כתיב נותן ש"מ לאחר ירושה מיירי: ב ר"ל והרי כתיב לעיל והבאתם שמה וגומר ומתרץ למעלה כו': ל דקודם שבאו לנוב היו הבמות מותרות וכשבאו לנוב הזרו

פירוש לתורת אלהים

מאבען רוהען זיין נאמען דארטן שמה תביאו אהין זאלט איר ברייננען את אלץ וואס איך גביט אייך עולותיכם אייערע קרבן עולות וזבחיכם אונ אייערע קרבן שלמים מעשרותיכם אייערע מעשרות ותרומת ידכם דס איז בכורים וכל אונ אלע אייערע בעסטע נדרים ווארום אז מען איז מקריב אקרבן פאר אנדר מוז מען געבען די בעסטע פון זיינע שאף אדר פון בהמות אשר תדרו ליי וואס איר וועט מנדר זיין צו גאט: (יב) ושמחתם לפני יי אלהיכם אונ איר זאלט זיך פרייען פאר אייער גאט אתם איר אונ אייערע

משלי יהודא

(יב) ושמחתם וגו' והלוי כי אין לו חלק ונחלה. דארפן מיר וויסען ערשטונס פר וואס הט הקב"ה ניט גיגעבן אחלק אין ארץ ישראל צו די לוים, אונ וואס פר אשמחה הט דר ישראל מיט דעם לוי? נאר דר ענין איז למשל אגביר הט אמאהל געדארפט פארין אוויטין וועג דורך אמדבר, אוף צו פארין אין אמדבר מוז מען אלץ מיט געמן פון דערהיים, עסין אונ טרינקען, אונ כלים, טעפ, שיסלען, דער גביר הט מיט גענומן זיינע אלע אכט קינדר, ער הט געוואוסט איין קינד איז דא צווישן זיי וואס ער הט ליב צו טאהן אלץ נאר פר זיך אליין, אונ דר קינד הט געקענט גוט קאכין, אונ אלע זיבען קינדר האבן דס ניט געקענט, דר פאטער הט געטראכט מען וועט קומן אין דר מדבר אונ מען וועט

וּבְנֹתֵיכֶם וְעַבְדֵיכֶם וְאַמְהֹתֵיכֶם
וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֵיכֶם כִּי אֵין לוֹ
חֵלֶק וְנַחֲלָה אִתְּכֶם: יג הִשָּׁמֶר לְךָ
פֶּן־תַּעֲלֶה עֹלֹתֶיךָ בְּכָל־מָקוֹם אֲשֶׁר
תִּרְאֶה: יד כִּי אִם־בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר
יְהוָה בְּאַחַד שְׁבָטֶיךָ שָׁם תַּעֲלֶה
עֹלֹתֶיךָ וְשָׁם תַּעֲשֶׂה כֹּל אֲשֶׁר אָנֹכִי

אונקלוס

וּבְנָתֵיכוֹן וְעַבְדֵיכוֹן
וְאַמְהָתֵיכוֹן וְלֵוָאָה דִּי
בְּקִרְוֵיכוֹן אֲרֵי לֵית לֵהּ
חֳלָק וְאַחְסָנָא עִמְּכוֹן:
יג אִסְתַּמַּר לָךְ דִּילְמָא
תַּסֵּק עֲלָוָתָךְ בְּכָל אַתְרָא
דִּי תֶחֱזֵי: יד אֱלָהֵן
בְּאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ
בְּחַד מִן שִׁבְטָיךְ תַּמָּן
תַּסֵּק עֲלָוָתָךְ וְתַמָּן
תַּעְבֵּד כֹּל דִּי אֲנָא

תו"א השמר לך זבחים קז קיח: שם תעלה סנהדרין לו זבחים קז קיח קיט:

בעל הטורים

בכל. בגימט' אליהו רמז לאליהו שיעלה עולות בהר הכרמל: (יד) שבטיך. בגי' שבט יהודה: שם תעלה עלתיך. ר"ת השע ט' דברים אתם

רש"י

(יג) השמר לך. (ספרי) ליתן לא תעשה על הדבר: בכל מקום אשר תראה. אשר יעלה בלבך אבל אתה מקריב ע"פ נביא כגון אליהו בהר הכרמל: (יד) באחד שבטיך. בחלקו של בנימין ולמעלה הוא אומר מכל שבטיכם עד שלא קנאה דוד את הגורן מארונה היבוסי גבה הזהב מכל השבטים ומ"מ הגורן בחלקו של בנימין היה:

בית יהודא

אונז מען דארף ברייננן קרבנות פון די בעסטע בהמות: (יג) והשמר לך. זאגט רש"י (ליתן לא תעשה על הדבר) אוב מען וועט ברייננן אקרבן אויף איין אנדר ארט ניט אין משכן אדר ניט אין בית המקדש ווען זיי וועלן זיין וועט אים קומן מלקות: ובכל מקום אשר תראה. אויף יעדער ארט וואס דו וועסט זעהן, וואס וועט דיר געפעלן (אשר יעלה בלבך) וואס וועט אויפגיין אין דיין הארצן דו זאלסט אויף דעם ארט מקריב זיין אקרבן, טאר מען ניט (אבל אתה מקריב על פי נביא) אבער אז אנביא וועט זאגען מען זאל אויף דעם ארט מקריב זיין אקרבן מעג מען מקריב זיין (כגון אליהו בהר הכרמל) ווי דער נביא אליהו האט מקריב געווען אקרבן אויף דעם בארג כרמל: (יד) ובאחד שבטיך. בייא איינעם פון דיינע שבטים (בחלקו של בנימין) אין דעם חלק פון שבט בנימין איז געשטאנען דר בית המקדש, פרעגט רש"י (ולמעלה הוא אומר מכל שבטיכם) פריער זאגט דאך דר פסוק דער בית המקדש וועט זיין אויסדערוויילט פון אלע שבטים (הא כיצד) ווי איז געווען? (כשקנה דוד את הגורן מארונה היבוסי) ווען דוד המלך האט געקויפט דעם פלאץ פון ארונה היבוסי (גבה הזהב מכל השבטים) האט ער צונואמן גענומען דם געלט פון אלע שבטים, האבען אלע שבטים אחלק אין דעם פלאץ (ומכל מקום הגורן בחלקו של

שפתי חכמים

לאיסורם לפי שהמשכן הוקם בנוב לכך אסורות: מ ר"ל והרי לעיל כתיב שמה תביאו משמע דוקא שמה ולא במקום אחר ולמה ליה עוד השמר לך ומתרץ ליתן לא תעשה על הדבר: נ ר"ל למה כתיב אשר תראה לא הו"ל רק בכל מקום ומתרץ ללמדך דדוקא במקום אשר תראה לא תקריב אבל מקריב אתה על פי נביא וכו': ס כתב הרא"ם היינו למ"ד שירושלים נתחלקה לשבטים ונפלה בחלקו של בנימין אבל למ"ד ירושלים לא נתחלקה לשבטים צ"ל באחד שבטיך קאי על שילה עכ"ל ול"נ אפי' למ"ד ירושלים לא נתחלקה לשבטים מקום ב"ה היה בחלקו של בנימין אף שהעיר ירושלים לא נתחלקה וכמו דכתיב בין כתפיו שכן: ע דע"כ קרא דלעיל מיירי נמי בבית עולמי' מדכתיב כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלהיכם מיירי בבית עולמים דהא לא מצינו שבחר ה' בשום מקום כי אם בירושלים ואתר מקומות כגון גלגל וגבעון ונוב ושילה ישראל מעצמם בחרו להם אלא ע"כ צ"ל דקרא כי אם אל המקום מיירי בשילה ובבית עולמים ופירוש

פירוש לתורת אלהים

זיהן אונ אייערע טעכטער ועבדיכם אונ אייערע קנעכט ואמהותיכם אונ אייערע דינסט מיידין והלוי אונ דער לוי וואס וואנט אין אייערע שטעט כי אין לו חלק ווען ער האט ניט קיין טייל אונ קיין ארב צווישן אייך: (יג) השמר לך דו זאלסט דיך היטן פן טאמער וועסטו אויף ברייננן דיינע קרבן עולות בכל מקום אויף אלע ערטער וואס עס וועט אויף גיין אויף דיין הארצן טארסטו ניט מקריב זיין דארט קרבנות: (יד) כי אם במקום נאר אויף דעם ארט וואס גאט וועט אוס דערוויילן אויף איין ביהמ"ק ביי איינעם פון אייערע שבטים שם תעלה דארטין זאלסטו אויף ברייננן דיינע עולות ושם אונ דארטן זאלסטו טאן

מצות השם

(תלט־תמ) השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה. דאס איז דיא מצוה אז מען טאר ניט ארוים נעמען פון דיא קרבנות (חוץ לעזרה) אונ ווידער איז איין מצוה אז מען זאל מקריב זיין קרבנות אין דעם בית המקדש אונ דיא מצוה גייט אן ווען דאס בית המקדש איז געשטאנען:

משלי יהודא

דארפן קאכין עסין וועט ער ניט וועלן קאכן נאר אקליינעם טעפיל פאר זיך, האט דר גביר געזאגט צו זיין משרת ווען דו וועסט פאקין די כלים אין די פור זאלסטו אריין לייגן די גרעסטע טעפ, אז ער וועט קאכין עסין, וועט ער מוזין קאכען אין די גרויסע טעפ, אבישל עסין אין אגרויסען טאפ קען מען ניט קאכין, וועט ער מוזען קאכן אפולן טאפ, וועלן אלע האבן צו עסין, דם זעלביגע איז געווען ביי די יודין, הקב"ה האט געוואוסט ווען יודין וועלן זיין אין ארץ ישראל וועלן זיי דארפן האבען די ברכה פון הקב"ה, עס זאל זיין רעגין אין די צייט, נוארעם אין דר צייט, טאמער וועלען יודין ניט האבן כח ארפצוציהען די ברכות פון הימעל

מצוך: טו רק בכל־אות נפשך תזבח ואכלת בשר כברכת יהוה אלהיך אשר נתן־לך בכל־שעריך הטמא

מפקדך: טו לחוד בכל רעות נפשך תכוס ותיכול בשרא כברכתא דיי אלהך די יהב לך בכל קרויך מסאבא

רשב"ם

(טו) בכל אות נפשך. בגבולין שאין שם מקום להקריבם שם תאכל חולין בכל שעריך:

תו"א רק בכל בכורות טו לב תמורה לא:

בעל הטורים

מעלה על המזבח. עולה. חטאת. אשם. שלמים. מנחה. שמן. לבונה. יין. מים: (טו) כברכת. ב' דין ואידך כברכת ה' אלהיך אשר נתן לך גבי עולת ראיה והיינו דתנן מי שיש לו אוכלין מרובין מביא עולות מרובים וזהו תזבח ואכלת בשר תזבח דהיינו עולה ואכלת בשר דהיינו שלמים הכל תרבה לפי ברכת ה' אלהיך אשר נתן לך:

בית יהודא

בנימין היה) פון דעסטוועגן איז דר פלאץ געוועזן אין דעם חלק לאנד וואס גיהער צום שבט בנימין: (טו) רק בכל אות נפשך וגו'), פרעגט רש"י (במה הכתוב מדבר) פון וועלכע פלייש שמועסט דר פסוק (אם בבשר תאוה) אויב דר פסוק שמועסט וואס איינער וויל עסן פלייש אונ ער וויל (להתירה להם בלא הקרבת אימורים) מען זאל אים מתיר זיין צו עסן די פלייש מען זאל ניט דארפן מקריב זיין אקרבן שלמים אונ מקריב זיין די חלב אויף דעם מזבח (הרי הוא אמור במקום אחר) דער דין איז שוין געזאגט געווארן אויף איין אנדר ארט, עס שטייט אין פסוק (כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך)

רש"י

(טו) רק בכל אות נפשך. במה הכתוב מדבר אם בבשר תאוה להתירה להם בלא הקרבת אימורים (חולין יז) הרי הוא אומר במקום אחר כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך וגו' ואמרת אוכלה בשר וגו' במה זה מדבר בקדשים שנפל בהם מום שיפדו ויאכלו בכל מקום יכול יפדו על מום עובר ת"ל רק: תזבח ואכלת. (בכורות טו יבמות עג) אין לך בהם היתר גיזה וחלב אלא אכילה ע"י זביחה: הטמא והטהור. לפי שבאו מכח קדשים שנאמ' בהם (ויקרא ז) והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל הוצרך להתיר בו

ווען הקב"ה וועט דערברייטערען דיין גרענעץ (ואמרת אוכלה בשר) אונ דו וועסט זאגן איך וועל עסן פלייש, מעגסטו עסן פלייש, אין דערהיים אונ דו דארפסט ניט ברייגנען די בהמה אין ירושלים צום משכן מען זאל זיא פריער מקריב זיין שלמים (במה זה מדבר) ביוא וועלכע פלייש שמועסט דר פסוק (בקדשים שנפל בהם מום) ביוא אקרבן וואס אין אים איז געפונען געווארען אפעלער (שיפדו ויאכלו בכל מקום) מען מעג דעם קרבן אויסלייזן אויף געלט, פר די געלט קויפט מען איין אנדר קרבן אונ דעם קרבן וואס האט דעם פעלער שעכט מען אונ מען מעג עסן זיין פלייש אוף וועלכן ארט מען וויל (יכול יפדו על מום עובר) איך וואלט מיינען אפילו דר קרבן האט בעקומען אפעלער וואס דער פעלער וועט אוועקגיין מעג מען אים אוסבייטען אוף געלט פריער איידער דער פעלער גייט אוועק (תלמוד לומר רק) זאגט דער פסוק רק, אונ וואו עס שטייט דר ווארט רק, נאר, קומט ווייניגער צו מאכן פון פריער, ניט ביי אלע פעלערס מעג מען אומבייטן דעם קרבן אויף געלט, נאר אז דער קרבן הט אאייביגען פעלער: ותזבח ואכלת). זאגט רש"י (אין לך בהם היתר גיזה וחלב) דר קרבן וואס האט בעקומען אאייביגען פעלער אונ מען האט אים אויסגעביטען אויף געלט, טאר מען אים ניט האלטען צו שערן פון אים די וואל ואויב ער איז אשעפס) אדער צו מעלקן פון איר די מילך (אלא אכילה על ידי זביחה) מען מעג נאר אים שעכטען אונ עסן: והטמא והטהור וגו'). זאגט רש"י (לפי שבא מכח קדשים) נוייל דיא בהמה איז פריער געוועזן הייליג פר אקרבן (שנאמר בהם והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל) אונ ביי קרבנות זאגט די תורה אוב די פלייש פון קרבן וועט אנרירען אזאך וואס איז טמא טאר מען ניט עסן די פלייש, וואלטען מיר מיינען אויב דיא פלייש פון דעם אויסגעלייזטן קרבן הט אנגערירט אטומאה טאר מען ניט עסן די פלייש (הוצרך להתיר בו שטמא וטהור אוכלין בקערה אחת) דארף די תורה זאגען אז אטמא מיט אטהור

שפתי חכמים

לשכנו דכתיב כמו ולשכנו והוא דבור בפ"ע והיינו פי' אדלעיל ואשר יבחר דלעיל מיירי בבית עולמים וא"כ מקשה רש"י שפיר: פ פי' אפי' אם נפל בו מום דודאי יבריא יפדה אותו מיד כשיפול בו המום אע"פ שסופו להתרפאות ויאכל כמום זה ת"ל רק דכל אכין ורקין מיעוטין הן והכא בא למעוטי מום עובר: צ פי' דהל"ל בכל אות נפשך תאכל בשר ומשתמע איירי אלא בזביחה שהרי הקדשים והחולין שוין בזביחה ודרשו מכאן שאין להם היתר הנאה בקדשים הנפסלין אלא הנאה הבאה על ידי זביחה לאפוקי גיזה וחלב שאין הנאתן באה

פירוש לתורת אלהים

אלץ וואס איך האב דיך גיבאטין: (טו) רק בכל נאר מיט אלע גלוסטיקייט פון דיין לעבין תזבח מעגסטו שעכטין אונ עסין דאס פלייש כברכת נאך דעם בענטשונג פון גאט דיין גאט אשר נתן לך וואס ער הט גגעבן צו דיר בכל שעריך דו מעגסט עסין דם פלייש אין אלע דיינע שטעט הטמא דער טמא מיט דעם טהור מעגן עסין דם פלייש פון איין שיסל [עיין רש"י] כצבי אזו ווי איין הירש וכאיל אונ וויא איין אינד:

משלי יהודא

הימעל, ווארום דעם כח האבן נאר געהאט די לוים, ווי דער מדרש זאגט אויף דעם פסוק הנה עין ה' אל יראיו, די אויג פון הקב"ה קוקט אויף די מענטשן וואס האבן מורא פר אים, דס זענען די לוים, אויב דר שבט לוי וועט האבן אחלק פעלדר אין ארץ ישראל וועלען זיי ציהען די ברכה נאר פר זיך אליין, דריבער הט הקב"ה צו די לוים קיין חלק גיגעבען, זייער חלק דם איז די מעשר אונ די תרומה זאל זיין פארשפרייט איבער גאנץ ארץ ישראל, וועלען זיי מוזין ברייגנען די ברכה פר אלע יודין, דריבער דארף יעדר יוד דאנקען די לוים, אונ ווען עס איז ביי זיי אשמחה דארפן זיי רופן צו די שמחה דעם לוי אויך:

מצות השם

(תמא) רק בכל אות נפשך וגו'. פון דעם פסוק לערנען אונזערע חכמים ארוים אז עס איז איין מצוה אז דיא קדשים וואס זייא האבען איין פעלער זאל מען אויס לייזען אונ מען זאל זייא עסין אונ פאר דעם געלד וואס מען גיט פאר איר זאל מען קויפען איין אנדער קרבן וואס עס האט גאר ניט קיין פעלער:

והטהור יאכלנו כצבי וכאיל: טז רק
הדם לא תאכלו על־הארץ
תשפכנו כמים: יז לא־תוכל לאכל
בשעריך מעשר דגנך ותירשך

דכיא יכלנה כבשר
טביא ואילא: טז לחוד
דמא לא תיכלון על
ארעא תשדנה כמיא:
יז לית לך רשו למיכל
בקרויך מעשר עבורך

תו"א כלבי בכורות לג: על הארץ פסחים
טז כ כב חולין לג לה לו: לא תוכל
פסחים כד לו יבמות עג פב מליעה מו מכות יז יט זבחים כה: דגנך גיטין מז מנחות סו חולין קב מעילה טו:

רש"י

טמאה וטהור אוכלין ק בקערה אחת: כצבי וכאיל. שאין קרבן בא מהם: כצבי וכאיל. ר לפוטרן מן הזרוע והלחיים והקיבה: (טז) רק הדם לא תאכלו. אף ע"פ שאמרתי שאין לך בו ש זריקת דם במזבח לא תאכלנו: תשפכנו כמים. לומר לך שאין ת צריך כסוי. ד"א הרי הוא כמים א להכשיר את הזרעים (ספרי חולין עד): (יז) לא תוכל. בא הכתוב ליתן לא תעשה ב על הדבר: לא תוכל. רבי יהושע בן קרחה אומר יכול אתה אבל אינך רשאי כיוצא בו (יהושע טו) ואת היבוסי יושבי ירושלים לא יכלו בני יהודה להורישם יכולים היו אלא שאינן רשאין לפי שכרת להם אברהם ברית כשלקח מהם מערת המכפלה

בית יהודא

מעגען עסן פון איין שיסל די פלייש פון דעם אויסגעלייזטן קרבן, אפילו די פלייש איז טמא געווארן פון דעם טמא: [כצבי וכאילו. אזו וויא א טמא מעג עסן די פלייש פון אהערש און פון אסארנע (שאין קרבן באה מהם) ווארום פון אהערש און אסארנע איז מען ניט מקריב א קרבן, אזוי מעג א טמא עסן די פלייש פון דעם אויסגעלייזטן קרבן: [כצבי וכאילו. צו וואס גלייכט די תורה דעם אויסגעלייזטן קרבן צו א הערש און אסארנע (לפטרן מן הזרוע והלחיים והקיבה) מען זאל ניט דארפן געבן צום כהן פון דעם אויסגעלייזטן קרבן דעם פאדערשטין פוס און די באקן און דעם מאגען אזוי ווי מען דארף דס ניט געבן פון אהערש און אסארנע: (טז) ורק הדם לא תאכלו. משה זאגט צו די יודין (אף על פי שאמרתי שאין לך בו זריקת דם במזבח) אפילו איך האב דיר געזאגט מען זאל ניט שפריצן די בלוט פון דעם אויסגעלייזטן קרבן אויף דעם מזבח, פון דעסטוועגן (לא תאכלנו) זאלסטו דיא בלוט ניט עסן ופון אהערש און אסארנע און פון נאך חיות און עופות וואס מען מעג עסן זייער פלייש, פון דעסטוועגן זייער בלוט טאר מען ניט עסן: ותשפכנו כמים. די בלוט פון דעם אויסגעלייזטן קרבן מעגסטו פארגיסען ווי וואסער (לומר לך שאין צריך כסוי) דער פסוק זאגט דיר מען דארף ניט בדעקען דם בלוט (דבר אחר) נאך אפשט איז (הרי הוא כמים להכשיר את הזרעים) די בלוט איז ווי וואסער אויב די בלוט וועט ארויפגעגאסן ווערן אויף תבואה אדער אויף פירות, נאכדעם וועלען די תבואה אדער די פירות אנרירען א טומאה וועלען זיי ווערן טמא: (יז) ולא תוכלו. זאגט רש"י (בא הכתוב ליתן לא תעשה על הדבר) דער פסוק קומט זאגן אז מען וועט עסן די אלע זאכן אויסער ירושלים וועט מען עובר זיין אויף א לאו און עס וועט קומען מלקות: ולא תוכלו. רבי יהושע בן קרחה זאגט (יכול אתה) דו קענסט עסן וואו דו ווילסט (אבל אינך רשאי) אבער דו טארסט ניט (כיוצא בו) אזוי אגלייכען זאגט דער פסוק (ואת היבוסי יושבי ירושלים לא יכלו בני ישראל להורישם) דיא יבוסים וואס האבן געוואוינט אין ירושלים האבען די יודין ניט געקענט פארטרייבן פון ירושלים (יכולים היו) זיי האבן געקענט (אלא שאינן רשאין) נאר זיי האבן ניט געטארט (לפי שכרת להם אברהם ברית כשלקח מהם מערת המכפלה) ווען אברהם אבינו הט געקויפט ביי זיי די מערת המכפלה האט ער זיי צוגעזאגט זיינע קינדער זאלן ניט אוועקנעמן פון זיי זייער שטיק לאנד

שפתי חכמים

על ידי זביחה: ק פי' אע"פ שהבשר ההוא שאכל אותו הטהור בהכרח נגע בו הטמא שהרי גם הוא אוכל עמו בקערה אחת כדילפי רז"ל מקרא דכתיב בפרשה שלאחריה כן תאכלנו הטמא והטהור יחדו דמיירי בפסולי המוקדשים כדאיתא בפרק השוחט. כתב הרא"ם אבל יש לתמוה על רש"י ז"ל שהביא הקרא והבשר אשר יגע בכל טמא וגו' ללמוד מזה על הטהור שיאכל בשר פסולי המוקדשים אף כשהטמא נגע בו והיה לו להביא הקרא בכל קודש לא תגע אזהרה שלא יאכל טמא קדשים ולפיכך הוצרך הקרא לומר שהטמא יאכלנו וכו' ומתרץ משום דקרא בכל קדש לא תגע לא משתמע בהדיא שלא יאכל טמא קדשים אלא ממדרש רז"ל לכן הביא רש"י הקרא והבשר אשר יגע בכל טמא וללמוד על טהור שיוכל לאכול בשר טמא של פסולי המוקדשים ול"נ דהוכחת רש"י הוא דעיקר קרא הוא בא להתיר לטהור שיאכל בשר טמא דאם לא כן לשתוק קרא שטהור יוכל לאכול דהא ק"ו הוא אם טמא יכול לאכול כ"ש טהור אלא ע"כ עיקר קרא בא ללמוד על הטהור שיאכל בשר טמא כדפרישית: ר פי' ומ"ה פטור מן המתנות כלבי וכאיל שהן פטורין כיון שאין בא מהם קרבן כמו שפירש אחר זה: ש פי' והיה עולה על הדעת שלא נאסר הדם אלא כדי שיהא נזרק ע"ג המזבח קמ"ל ויש לתמוה ל"ל להאי קרא תיפוק ליה מפרשת אחרי מות דכתיב אשר יאכל כל דם וגו' שבא ללמד אפי' דם חולין וכפירש"י שם ושמא י"ל כתיב בהאי וכתיב בהאי וכו' כן כתב הרא"ם וכן תירץ לעיל בפרשת אחרי מות ונ"ל דהאי מהתם ה"א כיון שהיו תמימים והיה דמם ראוי לגבי מזבח בשעת שחיטה אף שהם חולין מ"ה אסרה רחמנא מה שאין כן בפסולי המוקדשים מ"ה אילטריך קרא לאוסרו ועיין לעיל בפ' אחרי מות מה שכתבתי: ת לפי שמדמה אותו לצבי ואיל ה"א מה צבי ואיל צריכי כסוי אף בהמה זו צריכה כסוי לכך צריך למכתב תשפכנו כמים כלומר שאין צריך כסוי. הרא"ם. עי"ל דה"א דכל בהמה דמה חייב בכסוי דהא בהמה בכלל חיה היא ודם חיה צריך כסוי ה"ה בהמה קמ"ל על הארץ תשפכנו כמים מה מים אין צריך כסוי אף דם פסולי המוקדשים ומינה ילפינן לכל בהמה שאין דמה צריך כסוי וכן הוא בהדיא בפרק כסוי הדם (דף עד) עיין שם: א דלטעם ראשון קשה מים ל"ל לא לכתוב אלא על הארץ תשפכנו ותו לא וממילא ידענו דלא בעי כסוי מ"ה צריך טעם אחר ואי לטעם אחרון לחודיה התם גבי הכשר זרעים היה לו לכתוב מ"ה צריכין אנו גם לטעם ראשון: ב כתב הרא"ם מפני שלא אמר דהוה לא תעשה אבל האריך לימר בא הכ' וכו' הוכרחתי לומר שהוא ע"ד רמז בלבד אבל עיקר הלאו הוא

פירוש לתורת אלהים

(טז) רק הדם נאר דאס בלוט זאלט איר ניט עסן על הארץ אויף דער ערד זאלט איר פר גיסן דם בלוט אזו וויא וואסער: (יז) לא תוכל דו טארסט ניט עסן אין דייני שטעט דעם מעשר פון דיין קארן און פון

מצות השם

(תמב־תמג־תמד) לא תוכל לאכל בשעריך וגו'. דס איז דיא מצוה אז דיא מעשרות דהיינו מעשר שני פון דיין קארן אדער פון דיין וויין אדער אייל בירט טאר מען ניט עסן איידער מען לייזט דאס אוס חוץ אין ירושלים מעג מען יוא עסן און מען דארף ניט אים לייזען און דיא מצוה גייט אן ווען דער דין פון מעשר גייט אן:

וְיִצְהָרֶ֔ךָ וּבְכֹרֹ֥ת בְּקָרְךָ֖ וְצֹאנֶ֑ךָ וְכָל־
נְדָרֶ֙יךָ֙ אֲשֶׁ֣ר תִּדֹּ֔ר וְנִדְבֹתֶ֖יךָ
וּתְרוּמַ֥ת יָדֶֽךָ׃ יח כִּ֣י אִם־לִפְנֵי֩ יְהוָ֨ה
אֱלֹהֶ֜יךָ תֹּאכְלֶ֗נּוּ בַּמָּקוֹם֙ אֲשֶׁ֨ר יִבְחַ֜ר
יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֘יךָ֮ בּוֹ֒ אַתָּ֨ה וּבִנְךָ֤
וּבִתֶּ֙ךָ֙ וְעַבְדְּךָ֣ וַאֲמָתֶ֔ךָ וְהַלֵּוִ֖י אֲשֶׁ֣ר
בִּשְׁעָרֶ֑יךָ וְשָׂמַחְתָּ֗ לִפְנֵי֙ יְהוָ֣ה

חַמְרָךְ וּמִשְׁחָךְ וּבְכוֹרֵי
תּוֹרָךְ וְעָנָךְ וְכָל נִדְרָךְ דִּי
תִּדַּר וְנִדְבָתָךְ וְאַפְרָשׁוּת
יְדָךְ׃ יח אֱלָהֵן קֳדָם יְיָ
אֱלָהָךְ תֵּיכְלִנֵּהּ בְּאַתְרָא
דִּי יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ בֵּהּ
אַתְּ וּבְרָךְ וּבְרַתָּךְ וְעַבְדָּךְ
וְאַמְתָךְ וְלֵוָאָה דִּי
בְּקִרְוָיךְ וְתֶחְדֵּי קֳדָם יְיָ

בעל הטורים

(יז) ותרומת ידך. וסמיך ליה לפני ה׳. כי תרומת ידך היינו ביכורים:

בית יהודא

(וְלֹא יְבוּסִים הָיוּ) די מֶענְטְשֶׁן זֶענֶען נִיט גֶעוֶוען יְבוּסִים (אֶלָּא חִתִּים הָיוּ) נָאר זֵיי זֶענֶען גֶעוֶוען חִתִּים (אֶלָּא עַל שֵׁם הָעִיר שֶׁשְּׁמָהּ יְבוּס) נָאר וַוייל זֵיי הָאבְּן גֶעוואוֹינְט אִין דִי שְׁטָאט יְבוּס דְרִיבֶּער הָט מֶען זֵיי גֶערוּפְן יְבוּסִים (כַּךְ מְפוֹרָשׁ בְּפִרְקֵי דְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר) אַזוֹי שְׁטֵייט אִין סֵפֶר פִּרְקֵי דְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר (וְהוּא שֶׁנֶּאֱמַר) דָאס אִיז וָוס דֶר פָּסוּק זָאגְט (כִּי אִם הֱסִירְךָ הָעִוְרִים וְהַפִּסְחִים) דִי יְבוּסִים הָאבְּן גֶעזָאגְט צוּ דָוִד דוּ זָאלְסְט נִיט קוּמֶן צוּ אוּנְז בִּיז דוּ וֶועסְט צוּנֶעמֶן דִי צְוֵויי בִּילְדֶר דֶעם בְּלִינְדְן אוּנ דֶעם לָאהְמֶן וְדֶעם הִינְקֶעדִיגְן) דֶם זֶענֶען גֶעמֵיינְט יִצְחָק וָואס עֶר אִיז גֶעוֶוען בְּלִינְד אוּנ יַעֲקֹב וָוס עֶר אִיז גֶעוֶוען לָאהְם (צְלָמִים שֶׁכָּתְבוּ עֲלֵיהֶם אֶת הַשְּׁבוּעָה) אוֹיף דִי צְוֵויי בִּילְדֶר הָאבְּען זֵיי אוֹפְגֶעשְׁרִיבְּן דִי שְׁבוּעָה פוּן אַבְרָהָם: (וּבְכוֹרוֹת בְּקָרְךָ) (אַזְהָרָה לַכֹּהֲנִים) דָם אִיז אָנְגֶעזָאגְט צוּ דִיא כֹּהֲנִים אַז זֵיי וֶועלְן הָאבְּן בְּכוֹרִים וָוס דִי יִשְׂרְאֵלִים וֶועלְן זֵיי גֶעבְּן, זָאלְן זֵיי קוּמֶען מִיט דִי בְּכוֹרִים אִין יְרוּשָׁלַיִם: וּתְרוּמַת יָדֶךָ) תְּרוּמַת יָדֶךָ מֵיינְט מֶען בִּכּוּרִים: (אֵלּוּ הַבִּכּוּרִים) (יח) וְלִפְנֵי ה׳) . פַאר גָאט, מֵיינְט מֶען (לִפְנִים מִן הַחוֹמָה) אִין דִי שְׁטָאט יְרוּשָׁלַיִם אִינְוֶוייניג פוּן דִיא מָאהֶער וָוס אַרוּם יְרוּשָׁלַיִם: וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ). מֹשֶׁה הָאט גֶעזָאגְט צוּ דִי יוּדִין (אִם אֵין לְךָ לָתֵת לוֹ מֵחֶלְקוֹ) אוּב דוּא הָאסְט נִיט מַעַשְׂרוֹת צוּ גֶעבְּען דֶעם לֵוִי (כְּגוֹן מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן) דְהַיְינוּ דוּ הָאסְט נִיט מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן וְדִיא עֶרְשְׁטֶע צֶעהְן פוּן הוּנְדֶערְט וָוס מֶען דַארְף גֶעבְּן דֶעם לֵוִי (תֵּן לוֹ מַעֲשֵׂר עָנִי) גִיבּ אִים דִי מַעֲשֵׂר וָוס דוּ דַארְפְסְט גֶעבְּען דֶעם אָרֶעם מַאן (אֵין לְךָ מַעֲשֵׂר עָנִי) אוּב דוּ הָאסְט נִיט דִי מַעֲשֵׂר וָואס מֶען דַארְף גֶעבְּען דֶעם אָרֶעם מַאן (הַזְמִינֵהוּ עַל שְׁלָמֶיךָ) זָאלְסְטוּ אִים בֶּעטְן עֶר זָאל

רש״י

ולא יבוסים היו אלא חתיים היו אלא על שם העיר ששמה יבוס כך מפורש בפרקי דר״א והוא שנא׳ (שמואל ב ה) כי אם הסירך העורים והפסחים צלמים שכתבו עליהם את השבועה: ובכורות בקרך. אזהרה לכהנים: ותרומת ידך. אלו הבכורים: (יח) לפני ה׳. לפנים מן החומה: והלוי אשר בשעריך. אם אין לך לתת לו מחלקו כגון מעשר ראשון תן לו מעשר עני אין לך מעשר

שפתי חכמים

ופירושו הוא היכו אלא בלא לאכלו חוץ לחומה אי נמי הכי פירושו שאף ע״פ שכתוב למעלה והבאתם שמה עולותיכם וגו׳ ולא חוץ לחומה חזר ואמר לא תוכל לאכול בשעריך ליתן לא תעשה על הדבר כדלעיל: ג פי׳ השבועה שנשבעו אברהם ויצחק לאבימלך והצלמים העורים הם כנגד יצחק והפסחים הם כנגד יעקב דכתיב ביה והוא צולע על ירכו: ד רצ״ל למה כתיב ובכורות בקרכם והרי הכהן מצווה על הבכורות: ה פי׳ אזהרה לאוכל חוץ לחומה לחייב עליו מלקות: ו ולא בתוך העזרה דומיא דושחט את בן הבקר שהרי כל הנזכרים

פירוש לתורת אלהים

דַיין וויין אוּנ פוּן דַיין אֵייל בִּירְט וּבְכוֹרוֹת אוּנ דִיא בְּכוֹרִים פוּן דַיינֶע רִינְדֶער אוּנ פוּן דַיינֶע שָׁאף וְכָל נְדָרֶיךָ אוּנ אַלֶע נְדָרִים וָוס דוּ וֶועסְט אַנֶּדֶר טָאן פוּן גָאטְס וֶועגֶן וְנִדְבוֹתֶיךָ אוּנ דַיין בַּאוִוילִיגוּנְג וָוס דַיין הַארְץ וֶועט בַּוִוילִיגֶען פוּן גָאטְס וֶועגִין וּתְרוּמַת יָדֶךָ אוּנ דִי בְּכוֹרִים טָארְסְטוּ דָאס אַלֶץ נִיט עֶסְן אִין דַיינֶע שְׁטֶעט: (יח) כִּי אִם נָאר לִפְנֵי פַאר גָאט דַיין גָאט זָאלְסְטוּ דָם עֶסְן אִינְוֶוייניג פוּן דֶר מוֹיֶער פוּן יְרוּשָׁלַיִם בַּמָּקוֹם אִין דֶעם אָרְט וָוס גָאט וֶועט אוֹיס דֶר וֶוייל׳ן אִין אִים אַתָּה דוּ אוּנ דַיין זוּהְן אוּנ דַיין טָאכְטֶער וְעַבְדְּךָ אוּנ דַיין קְנֶעכְט אוּנ דַיין דִינְסְט וְהַלֵּוִי אוּנ דֶר לֵוִי וָואס אִיז אִין דַיינֶע שְׁטֶעט וְשָׂמַחְתָּ

מצות השם

(תמה) וּבְכוֹרוֹת בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ. דָאס אִיז דִיא מִצְוָה אַז דֶער כֹּהֵן טָאר נִיט עֶסְן פוּן קֵיין בְּכוֹר אִין אַנְדֶערֶע שְׁטֶעט נָאר אִין יְרוּשָׁלַיִם מֶעג עֶר עֶסְן. אוֹךְ אֵיין אַנְדֶערֶער טָאר נִיט עֶסְן פוּן קֵיין בְּכוֹר דָאס מֵיינְט מֶען אֵיין יִשְׂרָאֵל אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן אוֹיף יֶעדֶער אָרְט:

(תמו) וְכָל נְדָרֶיךָ אֲשֶׁר תִּדּוֹר. דָאס אִיז דִיא מִצְוָה אַז דָם פְלֵייש פוּן אֵיין קָרְבָּן עוֹלָה טָאר מֶען נִיט עֶסְן אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן אִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ:

(תמז) וְנִדְבוֹתֶיךָ. דָם אִיז דִיא מִצְוָה אַז מֶען טָאר נִיט עֶסְן קֵיין שוּם פְלֵייש פוּן קָדָשִׁים אֵיידֶער מֶען שְׁפְּרֶענְגְט דָאס בְּלוּט אוֹיף דֶעם מִזְבֵּחַ אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן אִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ:

(תמח) וּתְרוּמַת יָדֶךָ. דָאס אִיז דִי מִצְוָה אַז דִי כֹּהֲנִים טָארֶן נִיט עֶסְן בִּיכּוּרִים אוֹיס וֶוייניג פוּ יְרוּשָׁלַיִם אוּנ אֵיין פְרֶעמְדֶער מֵיינְט מֶען וָואס עֶר אִיז נִיט קֵיין כֹּהֵן טָאר נִיט עֶסְן קֵיין בִּכּוּרִים אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן וֶוען דָאס בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אִיז גֶעשְׁטַאנֶען:

אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מִשְׁלַח יָדֶךָ׃ יט הִשָּׁמֶר
לְךָ פֶּן־תַּעֲזֹב אֶת־הַלֵּוִי כָּל־
יָמֶיךָ עַל־אַדְמָתֶךָ׃ ס כ כִּי־
יַרְחִיב יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־גְּבֻלְךָ
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ וְאָמַרְתָּ אֹכְלָה
בָשָׂר כִּי־תְאַוֶּה נַפְשְׁךָ לֶאֱכֹל בָּשָׂר
בְּכָל־אַוַּת נַפְשְׁךָ תֹּאכַל בָּשָׂר׃
כא כִּי־יִרְחַק מִמְּךָ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר

אונקלוס

אֱלָהָךְ בְּכֹל אוֹשָׁטוּת
יְדָךְ: יט אִסְתְּמַר לָךְ
דִּילְמָא תִשְׁבּוֹק יָת לֵוָאֵי
כָּל יוֹמָךְ עַל אַרְעָךְ:
כ אֲרֵי יַפְתֵּי יְיָ אֱלָהָךְ
יָת תְּחוּמָךְ כְּמָא דִי מַלֵּיל
לָךְ וְתֵימַר אֵיכוּל בִּשְׂרָא
אֲרֵי תִתְרְעֵי נַפְשָׁךְ לְמֵיכַל
בִּשְׂרָא בְּכָל רְעוּת נַפְשָׁךְ
תֵּיכוּל בִּשְׂרָא: כא אֲרֵי
יִתְרְחֵק מִנָּךְ אַתְרָא דִי

תו"א כי ירחיב הולין ו עד׳ כי ירחק קידושין נז הולין יז תמורה יז:

רשב"ם

(יט) כל ימיך על אדמתך. כל הימים אשר אתה חי על האדמה: (כ) כי ירחיב. ותהיה רחוק מן המשכן:

בעל הטורים

(יט) פן תעזוב את הלוי. וסמיך ליה כי ירחיב לומר מתן אדם ירחיב לו: (כ) תאכל בשר. וסמיך ליה כי ירחק לומר שיתרחק האדם מלאכול בשר כדאי׳ בפ׳ כיסוי הדם: (כא) כי ירחק. הפסוק מתחיל ומסיים בכ"ף לומר אע"פ ששחט צריך להכניס בו כף ידו ולבדוק הריאה:

רש"י

עני הזמינהו על שלמיך: (יט) השמר לך. ליתן לא תעשה ז על הדבר: על אדמתך. אבל בגולה אינך מוזהר עליו ח יותר מעניי ישראל: (כ) כי ירחיב וגו׳. (חולין פד) למדה תורה דרך ארץ שלא יתאוה אדם לאכול בשר אלא מתוך ט רחבת ידים ועושר: בכל אות נפשך וגו׳. אבל במדבר נאסר להם בשר חולין אלא אם כן מקדישה י ומקריבה שלמים: (כא) כי ירחק ממך המקום. ולא תוכל לבוא ולעשות שלמים בכל יום כמו

בית יהודא

קומן עסן מיט דיר דיינע שלמים: (יט) והשמר לך]. זאגט רש"י (ליתן לא תעשה על הדבר) אויב ער פארלאזט דעם לוי, ער גיט אים ניט מעשר ראשון אונ ניט מעשר עני אונ ער בעט אים ניט ער זאל עסן מיט אים צוזאמען זיינע שלמים, הט ער אעבירה פון אלאו: ועל אדמתך]. נאר אויף דיין ערד אין ארץ ישראל ביזטו געבאטן ניט צו פארלאזען דעם לוי (אבל בגולה אינך מוזהר עליו יותר מעניי ישראל) אבער היינט ווס מיר זענען ניט אין ארץ ישראל זענען מיר ניט געבאטן אויף דעם לוי מער ווי אויף ארעמע ישראלים: (כ) וכי ירחיב וגו׳]. זאגט רש"י (למדה תורה דרך ארץ) די תורה לערנט ווי דער פירונג פון מענטשן זאל זיין (שלא יתאוה אדם לאכול בשר אלא מתוך רחבת ידים ועושר) א מענטש זאל ניט גלוסטן עסן פלייש נאר ווען ער איז רייך אונ פארדינט פיל: ובכל אות נפשך וגו׳]. זאגט רש"י (אבל במדבר נאסר להם בשר חולין) אבער ווען יודין זענען געווען אין דר מדבר האבען זיי ניט געמעגט עסן פראסטע פלייש (אלא אם כן מקדישה ומקריבה שלמים) נאר סיידן ער הט די בהמה געהייליגט פר אקרבן שלמים אונ מען הט זיא מקריב געווען ווי דער דין פון שלמים: (כא) וכי ירחק ממך המקום]. אוב דר ארט ודר משכן אדר דער בית המקדש] וועט זיין נוייט פון דיר (ולא תוכל לבוא ולעשות שלמים בכל

שפתי חכמים

לעיל אין שום אחד מהם נאכל בעזרה דאין נאכלים בתוך העזרה אלא קדשי קדשים ולא קדשים קלים: ז כמו דפרישית למעלה דכ"מ שנאמר השמר וגו׳ דק"ל ל"ל השמר לך והרי למעלה כתיב והלוי אשר בשעריך וא"כ ל"ל למכתב בו שני פעמים ומתרץ ליתן לא תעשה על הדבר ר"ל על הדבר האמור לעיל והלוי אשר וגו׳ וזהו שנקט על הדבר: ח והטעם לפי שבא"י יש לישראל נחלות וללוי אין נחלות ולכך צריכים שיתנו עיניהם עליו אבל בגולה אין לישראל נחלה כמו שאין ללוי נחלה: ט וא"ת והא פשוטו דקרא משמע הרחבת גבולו ומרחקו מן הארץ ולמה הוציאו רש"י מפשוטו וי"ל משום דכתי׳ בתריה כי ירחק ממך המקום וגו׳ הרי מרחק גבולו אמור הא מה אני מקיים כי ירחיב וגו׳ בהרחבת ידים ועושר ופי׳ גבולך בשדות וכרמים הוא העושר וזהו אליבא דרבי אלעזר בן עזריה: י ופי׳ בכל אות נפשך בכל מין שתאוה נפשך בין שתקריבנה שלמים בין שלא תקריבנה שלמים והיינו אליבא דרבי ישמעאל דדריש קרא דכי ירחיב בהרחבת גבולין דהיינו לאחר שבאו אל הארץ אבל לרבי אלעזר דדריש להרחבת ידים ועושר לא שייך למימר אבל במדבר נאסר להם וכו׳ דהא בכל אות

פירוש לתורת אלהים

אונ דו זאלסט היך פרייען פר דיין גאט בכל משלח ידך נאך דיין פר מעג נאך: (יט) השמר לך היט דיך פן טאמר וועסטו פר לאזען דעם לוי כל ימיך אלע דיינע טעג ווס דו וועסט זיין אויף דער ערד אין ארץ ישראל. אבער אין גלות איז דר לוי גלייך מיט איין אנדערן עני: (כ) כי ירחיב ווען גאט וועט דר ברייטערן דיין גרענעץ כאשר אזו ווי ער האט צו דיר גרעט ואמרת אונ דוא וועסט זאגין אכלה איך וועל עסין פלייש כי תאוה ווארום דו וועסט גלוסטן צו עסען פלייש בכל אות נפשך מיט דיין גאנצען גלוסטונג תאכל בשר מעגסטו עסין פלייש [עיין רש"י]: (כא) כי ירחק ווען עם וועט ווייט זיין פון דיר דאס

מצות השם

(תמט) השמר לך פן תעזוב את הלוי. דאס איז דיא מצוה אז מען טאר ניט אויף האלטען דאס מעשר מען זאל ניט געבן דעם לוי נאר מען איז מחויב דם אפ צו געבען אונ מען זאל זייא משמח זיין אויך איין יתום אונ איין אלמנה איז מען מחויב אז מען זאל זייא געבען מעשר עני אונ מען זאל זיי משמח זיין אונ דיא מצוה מען זאל דיא לוים משמח זיין איז אן געגאנגען ווען דאס בית המקדש איז געשטאנען אונ דיא ארימע לייט אונ איין יתום ואלמנה איז מען מחויב אין יעדער צייט:

וזבחת

יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָשׂוּם שְׁמוֹ
שָׁם וְזָבַחְתָּ מִבְּקָרְךָ וּמִצֹּאנְךָ אֲשֶׁר
נָתַן יְהוָה לְךָ כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ
וְאָכַלְתָּ בִּשְׁעָרֶיךָ בְּכֹל אַוַּת נַפְשֶׁךָ׃
כב אַךְ כַּאֲשֶׁר יֵאָכֵל אֶת־הַצְּבִי
וְאֶת־הָאַיָּל כֵּן תֹּאכְלֶנּוּ הַטָּמֵא
וְהַטָּהוֹר יַחְדָּו יֹאכְלֶנּוּ׃ כג רַק חֲזַק
לְבִלְתִּי אֲכֹל הַדָּם כִּי הַדָּם הוּא

אונקלוס

יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּהּ תַּמָּן וְתִכּוֹס מִתּוֹרָךְ וּמֵעָנָךְ דִּי יְהַב יְיָ לָךְ כְּמָא דִי פַקֵּדְתָּךְ וְתֵיכוֹל בְּקִרְוָיךְ בְּכָל רְעוּת נַפְשָׁךְ׃ כב בְּרַם כְּמָא דִי מִתְאֲכֵל בְּשַׂר טַבְיָא וְאַיְלָא כֵּן תֵּיכְלִנֵּהּ מְסָאֲבָא וְדַכְיָא כַּחְדָא יֵיכְלִנֵּהּ׃ כג לְחוֹד תְּקַף בְּדִיל דְּלָא לְמֵיכַל דְּמָא אֲרֵי דְמָא הוּא נַפְשָׁא

תו"א וזבחת יומא עה חולין יז פח בכורות כו לג׃ רק חזק פסחים יז מב סנהדרין כט מכות כג חולין ב קב׃ כי הדם זבחים לה׃

רשב"ם

(כג) רק חזק לבלתי אכל הדם. לפי שהדם מובלע בכל האברים צריך להתחזק ולדקדק יפה להוציאו׃

בעל הטורים

כאשר צויתיך. בגימ' רוב אחד בעוף ורוב שנים בבהמה׃ כאשר. נוטריקון רובו של אחד ככולו׃ (כב) אך כאשר יאכל הצבי והאיל. אך מיעוטא הוא שאינו חייב במתנות׃

בית יהודא

יוּם) אונ דו וועסט ניט קענן קומן צום משכן אדער צום בית המקדש אלע טאג אונ מקריב זיין די בהמה אקרבן שלמים (כמו עכשיו שהמשכן הולך עמכם) ווי דו טוסט היינט צוייל דר משכן גייט מיט אייך׃ וזבחת כאשר צויתיך׃ דו זאלסט שעכטן ווי איך האב דיך געבאטן, עס קען שטיין אין פסוק וזבחת, דו זאלסט שעכטן, אז עס שטייט כאשר צויתיך, ווי איך האב דיך געבאטן (למדנו שיש צווי בזביחה איך ישחוט) לערנן מיר פון די ווערטר אז הקב"ה האט געבאטן ווי אזוי מען זאל שעכטען (והן הלכות שחיטה שנאמרו למשה בסיני) דס מיינט מען דיא דינים פון שחיטה וואס הקב"ה האט געזאגט צו משה אויף דעם בארג סיני׃ (כב) ואך כאשר יאכל את הצבי וגו'. דר פסוק זאגט (אינך מוזהר לאכלן בטהרה) דו ביזט ניט געבאטען דו מוזט עסן די פלייש מיט ריינקייט, נאר אפילו ווען דוא ביזט טמא מעגסטו אויך עסן די פלייש פון אלע בהמות ווי דו מעגסט עסן די פלייש פון אהערש ווען דו ביזט טמא ועיין ש"חו. זאגט רש"י (אי מה צבי ואיל חלבו מותר) טאמער איז דער דין אזו ווי מען מעג עסען די חלב פון אהערש אונ פון א איל ואזוי אתיה) (אף חולין חלבן מותר) אזו זאל מען מעגען עסן די חלב פון אלע בהמות וס זענען ניט אקרבן (תלמוד לומר אך) זאגט דר פסוק אך, דער ווארט "אך" קומט ווייניגר צו מאכן, ניט צו אלע זאכען איז גלייך בהמות חולין צו אצבי אונ א איל, נאר געגן טומאה ניט געגן חלב׃ (כג) ורק חזק

רש"י

עכשיו שהמשכן הולך עמכם׃ וזבחת וגו' כאשר צויתיך. למדנו שיש צווי בזביחה היאך ישחוט והן הלכות שחיטה שנאמרו למשה מסיני׃ (כב) אך כאשר יאכל את הצבי וגו'. אינך מוזהר לאכלן בטהרה אי מה צבי ואיל חלבן מותר אף חולין חלבן מותר ת"ל אך׃ (כג) רק חזק לבלתי אכל הדם. ממה שנאמר חזק אתה למד שהיו

שפתי חכמים

כפשט מתמה קאמר בין לאחר בואם לארץ בין קודם בואם לארץ ווה דבר תימה לרש"י דמתחלה פי' כי ירחיב בהרחבת ידים ועושר ואיך חזר ופירש בהרחבת גבולים ועוד מאחר שפירש קרא דבכל אות נפשך אליבא דרבי ישמעאל דמפרש הרחבה בהרחבת גבולין איך אפשר עוד שיפרש קרא דכי ירחק בהרחבת גבולין עכ"ל הרא"ם. ונ"ל דר"א לא פליג אר"י בזה דפירש הקרא בכל אות נפשך דלא הותר להם בשר תאוה במדבר מדכתיב בתריה כי ירחק ממך וגו' וזבחת מבקרך ומלאך ומפרש קרא דכי ירחק בהרחבת מקום ולא כר"י דדריש קרא בריחוק מקום אתה זובח ולא בקירוב מקום שאין שוחטין חולין בעזרה וקרא דכי ירחיב דרש שלא יאכל בשר אלא מתוך רחבת ידים ועושר וס"ל כר"י בחדא ופליג עליה בחדא עיין שם בגמרא פ"ק דחולין (דף טז ודף פד). כ אף ע"פ שהחולין שהם בשר התאוה הם ממין הנקרבין והיה לנו לאוכלן בטהרה כמו המוקדשין דומיא דחלב חולין שאנו מוזהרין בחלבן מפני שהם ממין הנקרבין קמ"ל׃ ל פי'

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כא) כאשר צויתיך. מכאן אמרו רבותינו במס' חולין מלמד שנצטוה משה על הקנה ועל הושט ועל רוב אחד בעוף ועל רוב שנים בבהמה ואמר הרב יעקב מקורביי"ל כאשר צויתיך עולה כמו רוב אחד בעוף ורוב שנים בבהמה ודוק ותשכח. ד"א אש"ר אל"ף אחד שי"ן שנים רי"ש רוב ונוקי המיעט באותו ששחיטתו מועט דהיינו בעוף הרי אחד בעוף ושנים בבהמה ורוב קאי אתרוייהו׃

פירוש לתורת אלהים

ארט אשר וואס גאט האט אוס דער וויילט לשום צו טאן זיין נאמן דארטען ער זאל מאכען רוהען זיין שכינה דארטען וזבחת מעגסטו שעכטען פון דיינע רינדער אונ פון דיינע שאף אשר נתן וואס גאט האט געגעבן צו דיר כאשר אזו וויא איך האב דיר געבאטן ואכלת אונ דו מעגסט זיי עסין אין דייני שטעט בכל אות מיט דיין גאנצען גלוסטיקייט פון דיין ווילען׃ (כב) אך נאר אזו ווי עס ווערט גיגעסין איין הערש אונ איין איל כן תאכלנו אזו זאלט איר דם אויך עסין הטמא דר טמא מיט דעם טהור מעגן צו זאמען אים עסן׃ (כג) רק חזק נאר שטארק דיך דו זאלסט ניט עסן דם בלוט כי ווארום דאס בלוט איז די נשמה

מצות השם

(תנ) וזבחת מבקרך ומצאנך. דס איז דיא מצוה אז מען וויל עסין איין בהמה אדער איין חיה אדער איין עוף כוו מען דאס קוילין מיט איין כשר מעסער אונ דיא מצוה גייט אן איף יעדער ארט ביי זכרים אונ נקבות׃

אונקלוס

וְלָא תֵיכוֹל נַפְשָׁא עִם בִּשְׂרָא: כד לָא תֵיכְלִנֵּהּ עַל אַרְעָא תִשְׁדְּנֵהּ כְּמַיָּא: כה לָא תֵיכְלִנֵּהּ בְּדִיל דְּיֵיטַב לָךְ וְלִבְנָיךְ בַּתְרָךְ:

תו"א ולא תאכל פסחים כב חולין קב: לא תאכלנו חולין קטו פסחים כח כריתות ד ס:

הַנָּפֶשׁ וְלֹא־תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם־הַבָּשָׂר: כד לֹא תֹּאכְלֶנּוּ עַל־הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמָּיִם: כה לֹא תֹּאכְלֶנּוּ לְמַעַן יִיטַב לְךָ וּלְבָנֶיךָ אַחֲרֶיךָ כִּי־

בעל הטורים

(כג) עם הבשר. בגימט' בבשר מן החי: (כד) תשפכנו. בגי' פטיר מלכותו:

רש"י

שטופים בדם לאכלו לפיכך הוצרך לו' חזק דברי רבי יהודה רבי שמעון בן עזאי אומר לא בא הכתוב אלא להזהירך וללמדך עד כמה אתה צריך להתחזק במצות מ אם הדם שהוא קל להשמר ממנו שאין אדם מתאוה לו הוצרך לחזקך באזהרתו קל וחומר לשאר מצות: ולא תאכל הנפש עם הבשר. (חולין קב) אזהרה לאבר ג מן החי: (כד) לא תאכלנו. אזהרה לדם ס התמצית: (כה) לא תאכלנו. אזהרה לדם ע האברים: למען ייטב לך וגו'. (מכות כג) צא ולמד מתן שכרן של מצות אם הדם שנפשו של אדם קצה ממנו הפורש ממנו זוכה לו ולבניו אחריו ק"ו לגזל ועריו'

בית יהודא

לְבִלְתִּי אֲכוֹל הַדָּם. זָאגְט רַשִׁ"י (מִמָּה שֶׁנֶּאֱמַר חֲזַק אַתָּה לָמֵד שֶׁהָיוּ שְׁטוּפִים בַּדָּם לְאָכְלוֹ) וַוייל דִי תּוֹרָה זָאגְט מֶען זָאל זִיךְ שְׁטַארְקְן נִיט צוּ עֶסְן בְּלוּט, ווייסְען מִיר זַיי זֶענְן גֶעוֶועְן שְׁטַארְק גֶעוואוֹנְט צוּ עֶסְן בְּלוּט (לְפִיכָךְ הוּצְרַךְ לוֹמַר חֲזַק) דְרִיבֶּער דַארְף דִי תּוֹרָה זָאגֶען מֶען זָאל זִיךְ שְׁטַארְקְן נִיט צוּ עֶסְן בְּלוּט (דִבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה) אַזוֹי זָאגְט רַבִּי יְהוּדָה, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן עַזַּאי זָאגְט (לֹא בָא הַכָּתוּב אֶלָּא לְהַזְהִירְךָ וּלְלַמֶּדְךָ עַד כַּמָּה אַתָּה צָרִיךְ לְהִתְחַזֵּק בְּמִצְוֹת) דֶר פָּסוּק קוּמְט אָן־צוּ־זָאגֶען דִיר אוּנ דִיךְ צוּ לֶערְנֶען ווִי פִיל דוּ דַארְפְסְט דִיךְ שְׁטַארְקְן גֶעגֶן דֶעם יֵצֶר הָרָע צוּ טָאן מִצְוֹת (אִם הַדָּם שֶׁהוּא קַל לְהִשָּׁמֵר מִמֶּנּוּ שֶׁאֵין אָדָם מִתְאַוֶּה לוֹ) מַאדָאךְ דָם בְּלוּט

וָוס אִיז גְרִינְג מֶען זָאל זִיךְ הִיטֶען נִיט צוּ עֶסֶען וַוייל מֶענְטְשְׁן גְלוּסְטֶען גָאר נִיט צוּ עֶסְן בְּלוּט, פוּן דֶעסְטְוֶועגְן (הוּצְרַךְ לְהַזְהִיר בְּאַזְהָרָתוֹ) הָאט הקב"ה גֶעדַארְפְט דִיר שְׁטַארְק אָנְזָאגְן דוּ זָאלְסְט נִיט עֶסְן בְּלוּט, וַוייל עֶס אִיז אַעֲבֵירָה צוּ עֶסְן בְּלוּט ווֶעט דֶר יֵצֶר הָרָע דִיךְ אָנְרֵייצְן דוּ זָאלְסְט עֶסֶען בְּלוּט (קַל וָחוֹמֶר לִשְׁאָר מִצְוֹת) בַּיי אַנְדֶערֶע מִצְוֹת צוּ טָאן דַארְף זִיךְ אַמֶענְטְשׁ גֶעוִוויס שְׁטַארְקְען גֶעגֶן יֵצֶר הָרָע, צוּא טָאן דִי מִצְוֹת, וַוייל דֶעם יֵצֶר הָרָע ווֶעט זַיין גְרִינְג עֶר זָאל דִיךְ אָנְרֵייצְן דוּ זָאלְסְט נִיט טָאן ווִי הקב"ה הָט גֶעבָאטֶן: (וְלֹא תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם הַבָּשָׂר). זָאגְט רַשִׁ"י (אַזְהָרָה לְאֵבֶר מִן הַחַי) דָאס אִיז אַאָנְזָאג מֶען זָאל נִיט אָפְּשְׁנַיידֶען אַשְׁטִיק פְלֵייש פוּן אַלֶעבֶּעדִיגֶע בְּהֵמָה אוּנ עֶסְן: (כד) (לֹא תֹאכְלֶנּוּ). זָאגְט רַשִׁ"י (אַזְהָרָה לְדַם הַתַּמְצִית) דָס אִיז אַאָנְזָאג מֶען זָאל נִיט עֶסְן דִי בְּלוּט וָואס דִי בְּהֵמָה קְוֶועטְשְׁט אַרוֹיס פוּן הָאלְדְז נָאךְ דֶער שְׁחִיטָה ועיין ש"חו: (כה) (לֹא תֹאכְלֶנּוּ), (אַזְהָרָה לְדַם הָאֵבָרִים) דָס אִיז אַאָנְזָאג מֶען זָאל נִיט עֶסְן דִי בְּלוּט וָוס אִיז אַיינְגֶעזַאפְּט אִין דִי גְלִידֶער וְאִין דִי פְלֵייש אִין דִי בֵּיינֶער: (לְמַעַן יִיטַב לָךְ וגו'). זָאגְט רַשִׁ"י (צֵא וּלְמַד מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל מִצְוֹת) פוּן דַאנֶען קֶענְסְטוּ לֶערְנֶען אוּנ ווייסֶען דֶעם שָׂכָר וָואס הקב"ה ווֶעט גֶעבֶּן פַר מִצְוֹת (אִם הַדָּם שֶׁנַּפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם קָצָה מִמֶּנּוּ) מַאדָאךְ אַז מֶען עֶסְט נִיט בְּלוּט. ווֶען הקב"ה ווָאלְט נִיט גִיבָּאטֶן מֶען זָאל נִיט עֶסֶען בְּלוּט, ווָאלְט מֶען אוֹיךְ נִיט גִיגֶעסֶען בְּלוּט, וַוייל מֶענְטְשְׁן מִיאוּסִין זִיךְ צוּ עֶסְן בְּלוּט, פוּן דֶעסְטְוֶועגְן (הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ) אַז עֶר עֶסְט נִיט בְּלוּט וַוייל הקב"ה הָט גֶעבָּאטֶען מֶען זָאל נִיט עֶסְן (זוֹכֶה לוֹ וּלְבָנָיו אַחֲרָיו) אִיז עֶר זוֹכֶה צוּ אַלֶעם גוּטְן פַאר זִיךְ אוּנ פַאר זַיינֶע קִינְדֶער נָאךְ אִים (קַל וָחוֹמֶר לְגָזֵל וַעֲרָיוֹת שֶׁנַּפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם מִתְאַוָּה לָהֶם) דֶר מֶענְטְשׁ וָוס גַזְלְת נִיט אוּנ אִיז נִיט מְזַנֶּה אֲפִילוּ עֶר גְלוּסְט שְׁטַארְק דָם צוּ טָאן פוּן דֶעסְטְוֶועגְן טוּט עֶר דָאס נִיט וַוייל הקב"ה הָט גֶעבָּאטְן מֶען

שפתי חכמים

כיון שאינן בני הקרבה אף חולין שאינן נקרבין לגבי מזבח יהא חלבן כמי מותר ת"ל אך פי' אכין ורקין מיעוטין הן וכל זה שפירש"י קרא דאך כאשר יאכל לטומאה וטהרה של חולין הוא ע"פ פשוטו אבל מדרש רז"ל בא ללמד על צבי ואיל שטעון שחיטה כדאיתא בפרק שני דחולין (דף כח): מ פי' לפי שיצר הרע של אדם מסיתו תמיד להעבירו על דעת קונו הלכך אפי' מצות קלות צריכין חיזוק ק"ו לשאר מצות שאדם מתאוה להם מהרא"י: נ פי' לא תאכל ממנו בעוד שהנפש עם הבשר: ס ופי' דם התמצית הוא דם השותת בשעת שחיטה נג' גווני דמים יורדין בשעת שחיטה הראשון שחור והשני אדום ואח"כ הוא מתחיל לקלח ואחר כך כשנתמעט הדם חוזר ושותת ושלפתן נקראו דם התמצית ודם האיברים היינו כשפירש ממקום למקום אפי' שהוא עדיין בלוע בתוך האבר ולא יצא לחוץ הוא אסור אבל אם לא פירש אינו באזהרה דלא תאכלנו כך מפורש בגמרא פרק קמא דחולין (דף טו): ע וקשה דהא בפרק כל הבשר (דף קטו) מוקמינן ליה לקרא דלא תאכלנו אזהרה לבשר בחלב ורש"י בעצמו הביא כפ"ק דכריתות וכמו שהקשה הרא"ם על גירסא זו מההיא דכריתות (דף ד) ונ"ל דרש"י פירש הכי אליבא דשאר תנאים ואמוראים דפרק כל הבשר דילפי אזהרת אכילת בשר בחלב משאר מקראות ע"ש וחד תנא יליף לה מדכתיב ג' פעמים לא תבשל גדי בחלב אמו וחד מהם לאיסור אכילה אתא עיין ברש"י לעיל בפ' משפטים ומה שפירש"י בגמ' דכריתות הוא

פירוש לתורת אלהים

וְלֹא תֹאכַל אוּנ דוּ זָאלְסְט נִיט עֶסִין דִיא נְשָׁמָה מִיט דֶעם פְלֵייש דָאס הֵייסְט דוּ זָאלְסְט נִיט אָפְּשְׁנַיידֶען אַשְׁטִיק פְלֵייש פוּן אַלֶעבֶּעדִיגֶע בְּהֵמָה אוּנ עֶסִין [ע"ר]: (כד) לֹא תֹאכְלֶנּוּ דוּ זָאלְסְט עֶס נִיט עֶסִין עַל אוֹיף דֶער עֶרְד זָאלְסְטוּ פַאר גִיסֶען אַזוֹ ווִיא וַואסֶער: (כה) לֹא תֹאכְלֶנּוּ דוּא זָאלְסְט עֶס נִיט עֶסִין לְמַעַן דְרוּם ווֶעט דִיר גוּט זַיין אוּנ צוּ דַיינֶע קִינְדֶער וָואס ווֶעלִין זַיין נָאךְ דִיר כִּי אַז דוּא ווֶעסְט טְאהֶן דָאס וָואס אִיז רֶעכְט פַארְטִיג אִין גָאטְס אוֹיגִין [עיין רש"י]: (כו) רַק קָדָשֶׁיךָ אֲשֶׁר יִהְיוּ לְךָ נָאר דִיא קָדָשִׁים וָואס

מצות השם

(תנא) וְלֹא תֹאכַל וגו'. דָאס אִיז דִיא מִצְוָה אַז אַיין אֵבֶר וָואס מֶען הָט אָפּ גִישְׁנִיטְן פוּן אַיין לֶעבְּדִיגֶע בְּהֵמָה טָאר מֶען נִיט עֶסְן אוּנ דָאס הֵייסְט וְאֵבֶר מִן הַחַי אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן אוֹיף יֶעדֶער אָרְט אוּנ יֶעדֶער צַייט:

תַּעֲשֶׂה הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה׃ כו רַק
קָדָשֶׁיךָ אֲשֶׁר־יִהְיוּ לְךָ וּנְדָרֶיךָ תִּשָּׂא
וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר
יְהוָה׃ כז וְעָשִׂיתָ עֹלֹתֶיךָ הַבָּשָׂר
וְהַדָּם עַל־מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְדַם־
זְבָחֶיךָ יִשָּׁפֵךְ עַל־מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
וְהַבָּשָׂר תֹּאכֵל׃ כח שְׁמֹר וְשָׁמַעְתָּ

אונקלוס

אֲרֵי תַעְבֵּד דְּכָשַׁר קֳדָם
יְיָ׃ כו לְחוֹד מַעְשַׂר
קוּדְשָׁיךְ דִּיהוֹן לָךְ וְנִדְרָךְ
תִּטּוֹל וְתֵיתֵי לְאַתְרָא דְּי
יִתְרְעֵי יְיָ׃ כז וְתַעְבֵּד
עֲלָוָתָךְ בִּשְׂרָא וּדְמָא עַל
מַדְבְּחָא דַּייָ אֱלָהָךְ וְדַם
נִכְסַת קוּדְשָׁיךְ יִשְׁתְּפֵךְ עַל
מַדְבְּחָא דַּייָ אֱלָהָךְ
וּבִשְׂרָא תֵּיכוּל׃ כח טַּר

תו"א רק קדשיך נזיר כה בכורות יד תמורה יז: תשא ובאת נזיר כה תמורה יח: ועשית נזיר שם זבח ס פג פס פו קד חולין ל תמורה יז: ודם זבחיך פסחים עז סנהדרין ד זבחים לו לז נב קד: והבשר פסחים יג:

בעל הטורים

(כו) ונדריך. ב׳ במסו׳ ונדריך תשא ובאת ונדריך תשלם היינו דתנן בנדרים הם מתו או נגנבו חייב באחריותן וזהו ונדריך תשלם היאך ונדריך תשא שאתה חייב באחריותן עד שתביאם כדאמרינן כיון דאמר עלי כמאן דטעין ליה אכתפיה דמי: (כז) והבשר תאכל. וסמיך ליה שמור ושמעת לומר ע"ס אסור לאכול בשר כדאיתא בפסחים: (כח) שמור ושמעת. אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד: כי תעשה הטוב

בית יהודא

זָאל דָם נִיט טָאן, וָועט עֶר גְעווִים זוֹכֶה זַיין צוּ אַלֶעם גוּטֶן פַר זִיךְ אוּנ פַר זַיינֶע קִינְדֶר אוֹיף אֵייבִּיג: (כו) וְרַק קָדָשֶׁיךָ. דֶר פָּסוּק זָאגְט (אַף עַל פִּי שֶׁאַתָּה מוּתָּר לִשְׁחוֹט חוּלִין) אֲפִילוּ דוּ מֶעגְסְט שֶׁעכְטֶן פְּרָאסְטֶע בְּהֵמוֹת אוּנ עֶסֶן זֵייעֶר פְלֵייש אוֹיף וֶועלְכֶן אָרְט דוּ ווִילְסְט (לֹא הִתַּרְתִּי לְךָ לִשְׁחוֹט אֶת הַקָּדָשִׁים וּלְאָכְלָן בִּשְׁעָרֶיךָ בְּלֹא הַקְרָבָה) אָבֶּר קָרְבָּנוֹת טָארְסְטוּ נִיט שֶׁעכְטֶן אִין דַיינֶע שְׁטֶעט אוּנ עֶסֶן נִיט מַקְרִיב גֶעוֶוען אַקָרְבָּן (אֶלָּא הֲבִיאֵם לְבֵית הַבְּחִירָה) נָאר מוּזְט זֵיי בְּרֵיינְגֶן אִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אוּנ מַקְרִיב זַיין אַקָרְבָּן: (כז) וְעָשִׂיתָ עוֹלוֹתֶיךָ. זָאגְט רש"י אַזוֹי מֵיינְט דֶר פָּסוּק (אִם עוֹלוֹת הֵם) אוֹיבּ דִי קָרְבָּנוֹת זֶענֶען עוֹלוֹת (תֵּן הַבָּשָׂר וְהַדָּם עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ) זָאלְסְטוּ גֶעבֶּען דִי פְלֵייש מִיט דִי בְּלוּט אוֹיף דֶעם מִזְבֵּחַ (וְאִם זִבְחֵי שְׁלָמִים הֵם) אוֹיבּ דִי קָרְבָּנוֹת זֶענֶען שְׁלָמִים (דַּם זְבָחֶיךָ יִשָּׁפֵךְ עַל הַמִּזְבֵּחַ תְּחִלָּה) זָאלְסְטוּ פְרִיעֶר שְׁפְּרִיצֶן דִי בְּלוּט אוֹיף דֶעם מִזְבֵּחַ (וְאַחַר כָּךְ וְהַבָּשָׂר תֹּאכֵל) נָאכְדֶעם זָאלְסְטוּ עֶסֶן דִיא פְלֵייש פוּן קָרְבָּן (וְעוֹד דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ) נָאךְ הָאבֶּען אוּנְזֶערֶע רַבָּנִים גֶעלֶערְנְט, דִי וֶוערְטֶר (רַק קָדָשֶׁיךָ) נָאר דַיינֶע הֵיילִיגְקַייט (בָּא לְלַמֵּד) קוּמְט צוּ לֶערְנֶען (עַל הַקָּדָשִׁים שֶׁבְּחוּצָה לָאָרֶץ) אוֹיבּ עֶר אִיז נִיט אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אוּנ עֶר הָאט גֶעהֵיילִיגְט אַבְּהֵמָה פַר אַקָרְבָּן מוּז עֶר דִי בְּהֵמָה בְּרֵיינְגֶען אִין יְרוּשָׁלַיִם צוּם בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אוּנ דָארְטֶן זִיא מַקְרִיב זַיין פַר אַקָרְבָּן (וְלְלַמֵּד עַל הַתְּרוּמוֹת וְעַל וְלָדוֹת קָדָשִׁים שֶׁיַּקְרִבוּ) אוּנ עֶס קוּמְט צוּ לֶערְנֶען תְּרוּמָה זָאל מֶען עֶסֶן אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אוּנ אַז עֶר הָאט גֶעהֵיילִיגְט אַבְּהֵמָה אַנְקֵבָה פַאר אַקָרְבָּן אוּנ אֵיידֶער עֶר הָאט דִי בְּהֵמָה מַקְרִיב גֶעוֶוען אַקָרְבָּן הָאט זִיא גֶעהַאט קִינְדֶר, מוּז מֶען דִי קִינְדֶר מַקְרִיב זַיין פַר קָרְבָּנוֹת: (כח) וּשְׁמוֹר. (זוּ מִשְׁנָה) מֶען מֵיינְט דוּא זָאלְסְט הִיטְען צוּ לֶערְנֶען מִשְׁנָיוֹת (שֶׁאַתָּה צָרִיךְ לְשָׁמְרָהּ בְּבִטְנְךָ שֶׁלֹּא תִּשְׁכַּח) דוּא דַארְפְסְט הִיטֶען דִי מִשְׁנָיוֹת אִין דַיין בּוֹיךְ דוּ זָאלְסְט זֵיי נִיט פַארְגֶעסֶן (כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר) (כִּי נָעִים כִּי תִשְׁמְרֵם בְּבִטְנֶךָ) זֵיי וֶועלֶען דִיר זַיין זִיס אַז דוּא

רש"י

שנפשו של אדם מתאוה להם: (כו) רק קדשיך. אע"פ שאתה מותר לשחוט חולין לא התרתי לך לשחוט את הקדשים ולאכלן בשעריך בלא הקרבה אלא הביאם לבית הבחירה: (כז) ועשית עלתיך. אם עולות הם תן הבשר והדם על גבי המזבח ואם זבחי שלמים הם דם זבחיך ישפך על המזבח תחלה ואח"כ והבשר תאכל (ספרי) ועוד דרשו רבותינו רק קדשיך בא ללמד על הקדשים שבחוצה לארץ וללמד על התמורות ועל ולדות קדשים שיקריבו: (כח) שמור. זו משנה שאתה צריך לשמרה בבטנך שלא תשכח כענין שנא׳ (משלי כב) כי נעים כי תשמרם בבטנך

שפתי חכמים

אליבא דר׳ דדריש האי לא תאכלנו לאזהרת אכילת בשר בחלב: פ ר"ל למה ליה למכתב עוד פסוק זה והרי כבר כתיב רק קדשיך וגו׳ תשא ובאת אל המקום אשר יבחר ה׳ וכלל שם כל מיני קרבנות ועוד קשה והרי ברישא דקרא כתיב ועשית עולותיך הבשר והדם על מזבח ה׳ ואח"כ כתיב והבשר תאכל וא"כ קשיא אהדדי. ומתרץ דפסוק זה הוא הפי׳ של קרא ראשון וה"פ אם עולות הן תן הבשר והדם על המזבח ואם זבחי שלמים הם כו׳ והא דנקט גבי עולה על גבי המזבח וגבי שלמים נקט על המזבח מפני שנתינת הבשר והדם דעולות הוא על גגו של מזבח לא על גוף המזבח ואילו דם השלמים הוא על גוף המזבח לא על גגו: צ כלומר אם הקדיש בהמה

פירוש לתורת אלהים

ווָעט זַיין צוּא דִיר וּנְדָרֶיךָ אוּנ דַיינֶע נְדָרִים ווָאס דוּ ווֶעסְט מְנַדֵּר זַיין פוּן גָאטְס ווֶעגֶן תִּשָּׂא זָאלְסְטוּ טְרָאגֶען וּבָאתָ אוּנ דוּא זָאלְסְט קוּמֶען צוּא דֶעם אָרְט אֲשֶׁר ווָס גָאט ווֶעט אוֹיס דֶער ווֵיילֶען [עיין רש"י]: (כז) וְעָשִׂיתָ אוּנ דוּ זָאלְסְט מַאכֶן דַיינֶע קָרְבָּן עוֹלוֹת הַבָּשָׂר וְהַדָּם דָאס פְלֵייש מִיט דֶעם בְּלוּט עַל אוֹיף דֶעם מִזְבֵּחַ פוּן דַיין גָאט אוּנ אוֹיבּ דִיא קָדָשִׁים זֶענֶען שְׁלָמִים אִיז אַזוֹ דֶר דִין וְדַם זְבָחֶיךָ דָם בְּלוּט פוּן דַיין שֶׁעכְטוּנג יִשָּׁפֵךְ זָאל פַאר גָאסֶען ווֶערֶען אוֹיף דֶעם מִזְבֵּחַ פוּן גָאט וְהַבָּשָׂר תֹּאכֵל אוּנ דָם פְלֵייש זָאלְסְטוּ עֶסֶן: (כח) שְׁמוֹר הִיט וְשָׁמַעְתָּ אוּנ דוּא זָאלְסְט פַאר נֶעמֶען אֵת אַלֶע רֵייד אֲשֶׁר ווָאס אִיךְ גִיבּ דִיר לְמַעַן

מצות השם

(תנב) רַק קָדָשֶׁיךָ אֲשֶׁר וגו׳. דָאס אִיז דִיא מִצְוָה אַז חָאטְשֶׁע גָאט בָּרוּךְ הוּא הָאט אוּנְז מַתִּיר גִיוֶועזְן אַז מֶען מֶעג קוֹילֶען אוּנ עֶסֶן דָאס פְלֵייש אִין חוּץ לָאָרֶץ אָבֶּער קָדָשִׁים מוּז מֶען בְּרֶענְגֶען קַיין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אִין דֶעם בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אַבַיין אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן ווֶוען דָאס בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אִיז גֶעשְׁטַאנֶען:

אֶת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי
מְצַוֶּךָּ לְמַעַן יִיטַב לְךָ וּלְבָנֶיךָ
אַחֲרֶיךָ עַד־עוֹלָם כִּי תַעֲשֶׂה הַטּוֹב
וְהַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: ס שלישי
כט כִּי־יַכְרִית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־הַגּוֹיִם
אֲשֶׁר אַתָּה בָא־שָׁמָּה לָרֶשֶׁת אוֹתָם
מִפָּנֶיךָ וְיָרַשְׁתָּ אֹתָם וְיָשַׁבְתָּ
בְּאַרְצָם: ל הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תִּנָּקֵשׁ

אונקלוס

וְתְקַבֵּל יָת כָּל פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין דִּי אֲנָא מְפַקֵּדָךְ: בְּדִיל דְּיֵיטַב לָךְ וְלִבְנָךְ בַּתְרָךְ עַד עָלַם אֲרֵי תַעְבֵּד דְּתָקֵן וּדְכָשַׁר קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ: כט אֲרֵי יְשֵׁיצֵי יְיָ אֱלָהָךְ יָת עַמְמַיָּא דִּי אַתְּ עָלֵל לְתַמָּן לְתָרָכָא יָתְהוֹן מִקֳּדָמָךְ וְתֵירַת יָתְהוֹן וְתֵיתַב בְּאַרְעֲהוֹן: ל אִסְתַּמַּר לָךְ דִּילְמָא

רשב"ם

(כט) כי יכרית וגו' מפניך. מוסב על כי יכרית: (ל) פן תנקש. כמו ינקש נושה. דא לדא נקשן. לא תטלטל לנוע ולנוד ולרכוב אחריהם:

בעל הטורים

והישר בעיני ה'. וסמיך ליה כי יכרית לומר שאין יוצאין למלחמה אלא לדיקים שעושים הטוב והישר: (כט) לרשת אותם. ולא לממ׳ אותם. ולא שאר אומות:

רש"י

ואם שנית אפשר שתשמע ותקיים (ספרי) הא כל שאינו בכלל משנה ק אינו בכלל מעשה: את כל הדברים. (סס) שתהא הביבה עליך מצוה קלה ר כמצוה חמורה: הטוב. בעיני השמים: והישר. בעיני ש אדם: (ל) פן תנקש. אונקלוס תרגם לשון מוקש ואני אומר שלא חש לדקדק בל׳ שלא מצינו נו"ן בל׳ יוקש ואפי׳ ליסוד הנופל ממנו אבל בלשון טירוף וקשקוש מצינו נו"ן (דניאל ה) וארכבתיה דא לדא נקשן ואף זה אני אומר פן תנקש אחריהם פן תטרף אחריהם להיות כרוך אחר מעשיהם וכן (תהלים קט) ינקש נושה

בית יהודא

וועסט זיי היטען אין דיין בויך (וְאִם שָׁנִיתָ אֶפְשָׁר שֶׁתִּשְׁמַע וּתְקַיֵּים) אונ אויב דו האסט געלערנט משניות וועט דיר זיין מעגליך דו זאלסט הערען די מצות פון הקב"ה אונ זאלסט זיי טאן (הָא כָּל שֶׁאֵינוֹ בִּכְלַל מִשְׁנָה) אָבער דער וואס האט ניט געלערנט משניות (אֵינוֹ בִּכְלַל מַעֲשֶׂה) קען ער ניט טאן מצות, ווייל אן משניות אונ גמרא קען מען ניט טאן די מצות וואס שטייען אין די תורה: וְאֵת כָּל הַדְּבָרִים. מיינט מען (שֶׁתְּהֵא חֲבִיבָה עָלֶיךָ מִצְוָה קַלָּה כְּמִצְוָה חֲמוּרָה) עס זאל ביי דיר זיין ליב צו טאן אגרינגע מצוה ווי דו טוסט מיט ליבשאפט אשווערע מצוה ואזוי ווי עס איז דיר ליב צו טאן אשווערע מצוה, ווייל דו ווערסט נעמען פר איר פיל שכר אזו זאל דיר ליב זיין צוא טאן אגרינגע מצוה אפילו דו מיינסט דו ווערסט נעמען פר איר ווייניג שכר, ווארום דוא קענסט ניט וויסן דעם שכר אפילו פון אגרינגע מצוה ווי פיל דם וועט זיין: הַטּוֹב. וואס איז גוט (בְּעֵינֵי הַשָּׁמַיִם) ביי הקב"ה: וְהַיָּשָׁר. (בְּעֵינֵי אָדָם) אונ וואס גיפעלט צו מענטשען: (ל) פֶּן תִּנָּקֵשׁ. זאגט רש"י (אוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם לְשׁוֹן מוֹקֵשׁ) דר תרגום טייטשט "תִּנָּקֵשׁ" טאמר וועסטו געשטרויכלט ווערן, דו ווערסט אטעות האבן אונ ווערסט טאן ווי די פעלקר טוהען, זאגט רש"י (וַאֲנִי אוֹמֵר) אונ איך זאג (שֶׁלֹּא חָשׁ לְדַקְדֵּק בְּלָשׁוֹן) דר תרגום הט ניט אכטונג גיגעבען צו טייטשן ריכטיג דעם ווארט (שֶׁלֹּא מָצִינוּ נוּ"ן בְּלָשׁוֹן יוֹקֵשׁ) אין ווארט שטרויכלונג אויף לשון הקודש געפינן מיר ניט עס זאל זיין געשריבען מיט אנו"ן (וַאֲפִילוּ לִיסוֹד הַנּוֹפֵל מִמֶּנּוּ) אפילו דער נו"ן וואס זאל שטיין אין מוקש זאל אמאל אוועקפאלען פון ווארט אונ אמאל זאל ער זיין אין ווארט, דס אוך ניט, נאר דר נו"ן איז קיין מאל דא אין ווארט מוקש אשטרויכלונג (אֲבָל בִּמְקוֹם טֵרוּף וְקִשְׁקוּשׁ מָצִינוּ נוּ"ן) אבער ווען מוקש זאל זיין דערטייטש קלאפן געפינען מיר עס זאל זיין מיט אנו"ן, ווי עס שטייט אין פסוק (וְאַרְכֻּבָתֵיהּ דָּא לְדָא נָקְשָׁן) זיינע קניה האבן געקלאפט איינע צו די אנדערע (וְאַף זֶה אֲנִי אוֹמֵר) דעם "תִּנָּקֵשׁ" וועל איך אוך אזו טייטשען פֶּן תִּנָּקֵשׁ אַחֲרֵיהֶם מיינט מען פן תטרוף אחריהם, טאמער וועסטו קלאפן נאך זיי (לִהְיוֹת כָּרוּךְ אַחַר מַעֲשֵׂיהֶם) דו וועסט גיין נאך זיי צו טאן ווי זיי טוהען (וְכֵן) אונ אזו שטייט אין אפסוק (יְנַקֵּשׁ נוֹשֶׁה לְכָל אֲשֶׁר לוֹ) דער מאנער זאל גיין צו

שפתי חכמים

לקרבן והוא בחוץ לארץ חייב לטפל בהבאתה עד שיביאנה לבית הבחירה: ק שאם לא למד היאך יעשה: ר דאם לא כן כל למה לי לכתוב סתם הדברים האלה אשר אנכי מצוך וכולם במשמע: ש פירוש כגון דיני דבר מלרא שהיגו

פירוש לתורת אלהים

דרום יִיטַב עס זאל דיר גוט זיין אונ דיינע קינדער ביז אייביג כִּי אַז דו וועסט טאן דם וואס איז גוט אונ וואס עס וואל געפעלט אין גאטס אויגן: (כט) כִּי יַכְרִית יְיָ אֱלֹהֶיךָ ווען גאט וועט פאר שניידען אֶת הַגּוֹיִם דיא כנענים אֲשֶׁר וואס דו קומסט אהין צו פר טרייבען זייא פאר דיר וְיָרַשְׁתָּ אוֹתָם אונ דוא וועסט זייא ירשנין וְיָשַׁבְתָּ אונ דו וועסט דיך בזעצן אין זייער לאנד: (ל) הִשָּׁמֶר לְךָ היט דיר פן טאמער וועסטו גישטרויכלט ווערען נאך זייא דוא וועסט גיין נאך זייערע מעשים אַחֲרֵי נאך דעם אז זייא וועלן פאר טיליגט ווערען פון פאר דיר [עיין רש"י] ופן טאמער וועסטו פארשטען צוא זייערע עבודת כוכבים לֵאמֹר דו וועסט זאגן ווי די כנענים דינען זייערע עבודת כוכבים ואעשה אזוי וועל איך אוך

אחריהם אחרי השמדם מפניך ופן תדרש לאלהיהם לאמר איכה יעבדו הגוים האלה את אלהיהם ואעשה כן גם אני: לא לא תעשה כן ליהוה אלהיך כי כל תועבת יהוה אשר שנא עשו לאלהיהם כי גם את בניהם ואת בנתיהם ישרפו באש לאלהיהם: יג א את

תתקל בתריהון בתר דישתיצון מקדמך ודילמא תתבע לטעותהון למימר אכדין פלחין עממיא האלין ית טעותהון ואעבד כן אף אנא: לא לא תעבד כן קדם יי אלהך ארי כל דמרחק קדם יי די סני עבדו לטעותהון ארי אף ית בניהון וית בנתיהון יוקדין בנורא לטעותהון: א ית כל פתגמא די אנא

רתו"א היכה סנהדרין סג. עז פה. זבחים קז:

בית יהודא

דעם וואס האט בייא אים געבארגט ער זאל אוועקנעמען פון אים אלץ וואס ער האט (מקלל את הרשע להיות עליו נושים רבים) דוד המלך פלוכט דעם רשע ער זאל האבן אויף זיך פיל מאנערס (ויהיו מחזירין ומתנקשין אחר ממונו) אונ די מאנערס זאלן קומען קלאפן אין זיינע טירען אוועקנעמען פון זיין שטוב אלץ וואס ער האט: ואחרי השמדם מפניך. נאכ־דעם ווי איך וועל זיי פארטיליגן פר דיר (אחר שתראה שאשמידם מפניך) נאכדעם ווי דו וועסט זעהן איך וועל זיי פארטיליגן פר דיר (יש לך לתת לב מפני מה נשמדו אלו) דארפסטו דאך אריינגעמען אין הארצן צו בעטראכטן פר וואס זענען די מענטשן פארטיליגט געווארן (מפני מעשים מקולקלים שבידיהם) ווייל זיי האבן געטאן שלעכטע זינד (אף אתה לא תעשה כן) זאלסטו אויך ניט אזו טאן (שלא יבואו אחרים וישמידוך) עס זאלן ניט קומען אנדערע אונ ווען דיך פאר־טיליגן: ואיכה יעבדו וגו'. זאגט רש"י (לפי שלא ענש על עבודת אלילים אלא על זובח וקטור ונסוך והשתחואה) ווייל

רש"י

לכל אשר לו מקלל את הרשע להיות עליו נושים רבים ויהיו מחזירין ומתנקשין אחר ממונו: אחרי השמדם מפניך. אחר שתראה שאשמידם מפניך ת יש לך לתת לב מפני מה נשמדו אלו מפני מעשים מקולקלים שבידיהם אף אתה לא תעשה כן שלא יבואו אחרים וישמידוך: איכה יעבדו. לפי שלא ענש על עבודת אלילים אלא על זבוח וקטור ונסוך והשתחואה כמו שכתוב (שמות כב) בלתי לה' לבדו דברים הנעשי' לגבוה בא ולמדך כאן שאם דרכה של עבודת אלילים לעבדה בדבר אחר כגון פוער לפעור א וזורק אבן למרקולים זו היא עבודתה וחייב אבל זבוח וקטור ונסוך והשתחואה אפי' שלא כדרכה חייב: (לא) כי גם את בניהם. גם לרבות את אבותיהם ואמותיהם אמר ר' עקיבא אני ראיתי נכרי שכפתו לאביו לפני כלבו ב ואכלו: (א) את כל הדבר.

הקב"ה האט ניט געשטראפט אויף דיגען צו עבודה זרה סיידען מען הט צו איר געדינט מיט איינע פון די פיר זאכן, מען הט געשאכטן צו איר אקרבן, אדער מען הט גערייכערט צו איר קטורת, אדר מען האט גיגאסן צו איר וויין, אדר מען הט זיך געבוקט צו איר (כמו שכתוב) וויא עס איז געשריבן אין דר תורה (בלתי לה' לבדו) איר זאלסט באר דינען צו הקב"ה אליין (דברים הנעשים לגבוה) די זאכען וואס ווערן געטאן צו הקב"ה טאר מען ניט טאן צו די עבודה זרה, אונ די פיר זאכען ווערן געטאן אין בית המקדש צו הקב"ה (בא ולמדך כאן) קומט דא דער פסוק אונ לערנט דיך (שאם דרכה של עבודה זרה לעבדה בדבר אחר) אויב עס איז דר פירונג פון די עבודה זרה מען זאל איר דינען מיט איין אנדר זאך וניט מיט איינע פון די פיר זאכען (כגון פוער לפעור) דהיינו ער הט זיך אויפגעדעקט צו די עבודה זרה פעור (וזורק אבן למרקולים) אדר ער האט געווארפן אשטיין צו די עבודה זרה מרקולים (זו היא עבודתה וחייב) ווייל מיט די זאכן דינט מען צו די עבודה זרות, דריבר וועט ער געשטראפט ווערן (אבל זבוח וקטור ונסוך והשתחואה אפילו שלא כדרכה חייב) אבער אז ער האט געשאכטן אקרבן צו די עבודה זרה, אדער ער הט גערייכערט קטורת, אדר ער הט גיגאסן וויין, אדר ער הט זיך געבוקט צו די עבודה זרה, אפילו ער האט געטאן איינע פון די פיר זאכען צו אזו עבודה זרה וואס מען דינט ניט צו איר מיט די פיר זאכן, פון דעסטוועגן איז ער בעשולדיגט געווארן מען זאל אים הרגנן: (לא) וכי גם את בניהם וגו'. זאגט רש"י (גם לרבות את אבותיהם ואמותיהם) מיט דעם ווארט גם, אויך, מיינט דר פסוק צו זאגען זיי פלעגן פארברענגן צו זייערע עבודה זרות זייערע פאטערס אונ מוטערס, אונ אפילו זייערע זיהן אונ זייערע טעכטר פלעגן זיי אויך פארברענגן צו די עבודה זרות, רבי עקיבא זאגט (אני ראיתי כנעני שכפתו לאביו לפני כלבו ואכלו) איך האב געזעהן אכנעני הט געבונדן זיין פאטער אונ הט אים געלייגט פר זיין הונט אונ דר הונט הט אים אופגעגעסן, דס איז געוועזן בייא דעם כנעני אקרבן צו זיין עבודה זרה, ווייל ער האט געדינט צו דעם הונט ווערן ש"ח: (א) ואת כל הדבר. איר זאלט היטן צו טאן אלע מצות וואס איך

שפתי חכמים

אלא מכוס ועשית היטב והטוב: ת דקשה לרש"י דמפשוטו של הפסוק לא לפיכך פי' אחר שתראה וכו': א פי' שפוערין לפניו פי קרא משמע דוקא שאחר השמדם אתה מוזהר בלא תנקש וקודם סטעות ומוליכין רעי זו היא עבודתו: ב ר"ל סע"א. ואכלו. ר"ל

פירוש לתורת אלהים

טאן: (לא) לא תעשה כן ליי אלהיך דו זאלסט אזו ניט טאן צוא גאט כי ווארום אלי זאכן וואס איז אום ווערדיג פאר גאט אשר שנא וואס ער האט פיינט עשו האבען זייא דאס גישאהן צוא זייערע עבודת

כוכבים

אֵת כָּל־הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה
אֶתְכֶם אֹתוֹ תִשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת לֹא־
תֹסֵף עָלָיו וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ: פ
ב כִּי־יָקוּם בְּקִרְבְּךָ נָבִיא אוֹ חֹלֵם
חֲלוֹם וְנָתַן אֵלֶיךָ אוֹת אוֹ מוֹפֵת:
ג וּבָא הָאוֹת וְהַמּוֹפֵת אֲשֶׁר־דִּבֶּר

אונקלוס

מִפְּקֵד יָתְכוֹן יָתֵהּ תִּטְּרוּן
לְמֶעְבַּד לָא תוֹסְפוּן
עֲלוֹהִי וְלָא תִמְנְעוּן מִנֵּהּ:
ב אֲרֵי יְקוּם בֵּינָךְ נְבִיָּא
אוֹ חָלֵם חֶלְמָא וְיִתֵּן לָךְ
אָת אוֹ מוֹפְתָא:
ג וְיֵיתֵי אָתָא וּמוֹפְתָא דִּי

רשב"ם

(ג) יבא האות והמופת. שיודעים עתידות ע"י רוח טומאה ותרפים ואוב וידעוני:

רש"י

קלה כחמורה: תשמרו לעשות. ליתן לא תעשה על עשה האמורים בפרשה שכל השמר לשון לא תעשה הוא אלא שאין לוקין על השמר של עשה: לא תסף עליו. (ספרי) חמשה טוטפות בתפילין ה' ג מינין בלולב ארבע ברכות בברכת כהנים: (ב) ונתן אליך אות. בשמים כענין שנאמר בגדעון (שופטים ו) ועשית לי אות ואומר (שם) יהי נא חורב אל הגזה וגו': או מופת. בארץ (ס"א ונתן אליך אות. בשמים דכתיב (בראשית א) והיו לאותות ולמועדים: או מופת. בארץ דכתיב אם טל יהיה על הגזה לבדה ועל

בית יהודא

געבּיט אייך (קַלָּה כַּחֲמוּרָה) די גרינגע מצות זאָלט איר טאָן אַזוֹ ווי איר וועט טאָן די שווערע מצות: תִּשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת. זאָגט רש"י (לִיתֵּן לֹא תַעֲשֶׂה עַל עֲשֵׂה הָאֲמוּרִים בַּפָּרָשָׁה) אוֹיף די אַלע מצות וואָס שטייען אין די תּוֹרָה האָט מען געגעבן אַ לֹא תַעֲשֶׂה אוֹיף די עֲשֵׂה, אוּנ ער וועט ניט טאָן אַ מִצְוָה, וועט ער האָבן אַ טאָפּעלע עֲבֵירָה, דְּהַיְינוּ הקב"ה האָט געבאָטן מען זאָל לייגן תְּפִלִּין, אוּנ ער האָט ניט געלייגט תְּפִלִּין, האָט ער צווייא עֲבֵירוֹת, איין עֲבֵירָה האָט ער וואָס ער האָט ניט געלייגט תְּפִלִּין, ער האָט ניט געטאָן די מִצְוָה, די צווייטע עֲבֵירָה, וואָס ער האָט מורד געווען אין הקב"ה, הקב"ה האָט געבאָטן מען זאָל טאָן די מִצְוָה אוּנ ער האָט ניט געטאָן (שֶׁכָּל הַשָּׁמֵר לָשׁוֹן לֹא תַעֲשֶׂה הִיא) וואו עס שטייט דער וואָרט הִשָּׁמֵר, מיינט מען דוּ זאָלסט דיך היטען ניט צו טאָן אַנדערש ווי הקב"ה האָט געבאָטן (אֶלָּא שֶׁאֵין לוֹקִין עַל הַשָּׁמֵר שֶׁל עֲשֵׂה) נאָר מען שלאָגט ניט מַלְקוּת אוֹיף דעם לאו פוּן אַ מִצְוַת עֲשֵׂה וואָס דער לאו איז געזאָגט געוואָרן מיט דעם וואָרט הִשָּׁמֵר, ודו זאָלסט דיך היטען ניט צו טאָן אַנדערש נאָר צו טאָן די מִצְוָה) אויב ער האָט די מִצְוָה ניט געטאָן שלאָגט מען אים ניט מַלְקוּת: וְלֹא תוֹסֵף עָלָיו. מיינט מען זאָלסט ניט מאַכען (חֲמִשָּׁה טוֹטָפוֹת) פינף פַּרְשִׁיוֹת אין דיא תְּפִלִּין (חֲמִשָּׁה מִינִים בְּלוּלָב) צוּם לוּלָב הֲדַס עֲרָבָה זאָל ער ניט צוּבינדן נאָך אַ מין, צוזאַמען מיט דעם אֶתְרוֹג וועט זיין פינף מינים (אַרְבַּע בְּרָכוֹת לְבִרְכַּת כֹּהֲנִים) צו די דרייא בְּרָכוֹת וואָס די כֹּהֲנִים בענטשען די יודין זאָל ער ניט צו געבען אַ פערדע בְּרָכָה: (ב) וְנָתַן אֵלֶיךָ אוֹת. (בַּשָּׁמַיִם) ער וועט געבען צו דיר אַ צייכן אין הימעל (כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר בְּגִדְעוֹן) ווי עס שטייט ביי גִּדְעוֹן, גִּדְעוֹן האָט געזאָגט צו הקב"ה (וְעָשִׂיתָ לִּי אוֹת) דוּ זאָלסט טאָן צו מיר אַ צייכען (וְאוֹמֵר) אוּנ ער האָט געזאָגט (יְהִי נָא חוֹרֶב אֶל הַגִּזָּה) דיא וואָל זאָל זיין טרוקען אוּנ אוֹיף די ערד זאָל זיין טאַה, טאַה קוּמט פוּן הימעל: וְאוֹ מוֹפֵת. אָדער ער וועט מאַכען אַ וואונדער (בָּאָרֶץ) אוֹיף די ערד. וּסְפָרִים אֲחֵרִים, אַנדערע סְפָרִים שרייבן אַזוֹי וְנָתַן אֵלֶיךָ אוֹת, ער וועט געבען צו דיר אַ צייכן, מיינט מען בַּשָּׁמַיִם אין הימעל (דִּכְתִיב) וויא עס שטייט אין פסוק (וְהָיוּ לְאוֹתוֹת וּלְמוֹעֲדִים) די זוּנן מיט די לְבָנָה אוּנ די שטערען וועלן זיין צו צייכונגס: וְאוֹ מוֹפֵת. אָדער ער וועט געבען אַ וואונדער (בָּאָרֶץ) אוֹיף די ערד (דִּכְתִיב) ווי עס שטייט אין פסוק (אִם טַל תִּהְיֶה עַל הַגִּזָּה לְבַדָּהּ) אויב עס וועט זיין טאַה

שפתי חכמים

שרפו באש וכזה יש ראיה לפירש"י: ג עיין לעיל פרשת ואתחנן וכפי פירשתי והא דפי' ה' מינים שבלולב היינו אם אגדן באגודה אחת דאז הוא עובר דאם לא אגדן באגודה אחת אינו עובר ואפי' למ"ד לולב אין צריך אגד מ"מ שמעינן מיניה דאם אגדן אית ביה משום בל תוסיף:

פירוש לתורת אלהים

כּוֹכָבִים כִּי גַם אֶת בְּנֵיהֶם וואָרוּם זייערע זיהן אוּנ זייערע טעכטער טוּען זיי אוֹיך פאַר בּרענגען אין פייער לֵאלֹהֵיהֶם צוּא זייער עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים [עיין רמ"ן]: (א) אֵת כָּל הַדָּבָר אַלע די גרינגע זאַכען גלייך מיט די האַרבע זאַכען אֲשֶׁר וואָס אִיך טוּא אייך גיביטען אוֹתוֹ אים תִּשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת זאָלט איר היטען צו טאָן לֹא דוּ זאָלסט אוֹיף אים ניט מערען דוּ טאָרסט ניט מאַכען פינף פַּרְשִׁיוֹת אין תְּפִלִּין אָדער פינף מינים ביי דעם לוּלָב אָדער פיר בְּרָכוֹת ביי בִּרְכוֹת כֹּהֲנִים וְלֹא אוּנ דוּ טאָרסט ניט מינערן פוּן אים דוּ זאָלסט ניט מאַכען דרייא מינים אין לוּלָב דרייא פַּרְשִׁיוֹת אין תְּפִלִּין: (ב) כִּי יָקוּם בְּקִרְבְּךָ נָבִיא אַז עס וועט אוֹיף שטיין צווישען דיר אַ נביא אוֹ חוֹלֵם חֲלוֹם אָדער עס וועט זיך חלומען אַ מענטשין אַ חלום וְנָתַן אֵלֶיךָ אוּנ ער וועט דיר געבען אוֹת אַ צייכען אוֹ מוֹפֵת אָדער אַ וואונדער: (ג) וּבָא אוּנ עס וועט קוּמען הָאוֹת דער צייכען וְהַמּוֹפֵת אוּנ דער וואונדער אֲשֶׁר וואָס ער האָט צוּ דיר גערעט ער וועט דיר געבען אַ צייכען אוֹיף דעם הימל אָדער

מצות השם

(תנג־תנד) לֹא תוֹסֵף עָלָיו וגו'. דאָס איז דיא מִצְוָה אַז מען טאָר ניט מערען אוֹיף גאַנץ מִצְוֹת דְּהַיְינוּ דוּ טאָרסט ניט מאַכען פינף פַּרְשִׁיוֹת אין די תְּפִלִּין אָדער פינף מינים ביי דעם לוּלָב אָדער פיר בְּרָכוֹת ביי בִּרְכַּת כֹּהֲנִים אוּנ ווידער טאָרסט דוּ ניט מינערען פוּן גאַנץ מִצְוֹת דְּהַיְינוּ מען טאָר ניט מאַכען דרייא מינים אין לוּלָב אָדער דרייא פַּרְשִׁיוֹת אין תְּפִלִּין נאָר מען מוּז מאַכען פיר פַּרְשִׁיוֹת אין תְּפִלִּין אוּנ פיר מינים אין לוּלָב אוּנ דיא מִצְוָה גייט אָן אוֹיף יעדער אָרט אוּנ יעדער צייט:

אֵלֶיךָ לֵאמֹר נֵלְכָה אַחֲרֵי אֱלֹהִים
אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא־יְדַעְתָּם וְנָעָבְדֵם׃
ד לֹא תִשְׁמַע אֶל־דִּבְרֵי הַנָּבִיא
הַהוּא אוֹ אֶל־חוֹלֵם הַחֲלוֹם הַהוּא
כִּי מְנַסֶּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם
לָדַעַת הֲיִשְׁכֶם אֹהֲבִים אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְכָל־
נַפְשְׁכֶם׃ ה אַחֲרֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
תֵּלֵכוּ וְאֹתוֹ תִירָאוּ וְאֶת־מִצְוֹתָיו
תִּשְׁמֹרוּ וּבְקֹלוֹ תִשְׁמָעוּ וְאֹתוֹ

אונקלוס

מַלִּיל עִמָּךְ לְמֵימַר נְהָךְ
בָּתַר טָעֲוַת עַמְמַיָּא דִּי
לָא יְדַעְתּוּן וְנִפְלְחִנּוּן׃
ד לָא תְקַבֵּל לְפִתְגָּמֵי
נְבִיָּא הַהוּא אוֹ לְחָלֵם
חֶלְמָא הַהוּא אֲרֵי מְנַסֵּי
יְיָ אֱלָהֲכוֹן יָתְכוֹן לְמִדַּע
הַאִיתֵיכוֹן רָחֲמִין יָת יְיָ
אֱלָהֲכוֹן בְּכָל לִבְּכוֹן וּבְכָל
נַפְשְׁכוֹן׃ ה בָּתַר דַּחְלְתָא
דַּייָ אֱלָהֲכוֹן תְּהָכוּן וְיָתֵהּ
תִּדְחֲלוּן וְיָת פִּקּוֹדוֹהִי
תִּטְּרוּן וּלְמֵימְרֵהּ
תְּקַבְּלוּן וְקֳדָמוֹהִי

רישב״ם

(ד) כי מנסה ה' וגו'. נתן כח בכשפים לדעת הנולדות לנסות ולזכות ישראל שהתרה בהם לא יהיה בך מעונן ומנחש ומכשף וגו' עד תמים תהיה עם ה' אלהיך ואם לא יאמינו בע״ג זו היא זכותן:

רש״י

כל הארץ חורב) אעפ״כ לא תשמע לו וא״ת ומפני מה ד נותן לו הקב״ה ממשלה לעשות אות כי מנסה ה' אלהיכם אתכם: (ה) ואת מצותיו תשמרו. (ספרי) תורת משה: ובקולו תשמעו. ה בקול הנביאים: ואתו תעבודו. ו במקדשו: ובו תדבקון. (סוטה יד) הדבק בדרכיו ז גמול חסדים

בית יהודא

אויף די וואל אליין (ועל כל הארץ חורב) אונ אויף די ערד וועט זיין טרוקן, אדר עס וועט זיין פארקערט די וואל וועט זיין טרוקן אויף די ערד וועט זיין טאהו (אף על פי כן לא תשמע לו) אפילו ער וועט דיר געבן צייכונם אונ די צייכונם וועלן ווערן אמת, פון דעסטוועגן זאלסטו אים ניט פאלגן (ואם תאמר) אוב דו וועסט זאגן. (מפני מה נותן לו הקב״ה ממשלה לעשות אות) פר וואס גיט אים הקב״ה אגיוועלטיגקייט ער זאל טאן אצייכן אדר אוואונדר, איז די אנטוואורט (כי מנסה ה' אלהיכם אתכם) הקב״ה וויל אייך פרובן: (ה) (ואת מצותיו תשמורו). איר זאלט היטען זיינע מצות, מיינט מען (תורת משה) וואס משה לערונט אייך: ובקולו תשמעו. איר זאלט הערן זיין שטימע מיינט מען איר זאלט הערן (בקול הנביאים) די שטימע פון די נביאים איר זאלט פאלגן ווס די נביאים וועלן צו אייך זאגען: ואותו תעבודו. אים זאלט איר דינען (במקדשו) אין זיין בית המקדש: ובו תדבקון. צו אים זאלט איר אייך בהעפטן, מיינט מען (הדבק בדרכיו) זאלסט דיך בהעפטן צו זיינע וועגן וצו דעם פירונג) פון הקב״ה (גמול חסדים) זאלסט טאן טובות

שפתי חכמים

ד פי' דקשה לרש״י דהא כל כי הוא נתינת טעם אלמעלה והכא מאי נתינת טעם הוא ל״פ וא״ת וכו' והוי שפיר נתינת טעם: ה פי' משום דמצותיו תשמרו תורת משה כולה במשמע שכל המצות נכללין בה א״כ מאי ובקולו תשמעו אלא לרבות קול הנביאים: ו דעבודה זו מיירי בקרבנות שהוא במקדש דאי בעבודת מצות הרי כבר אמור: ז והא דלא פי' רש״י לעיל בפ' עקב דכתיב נמי ובו תדבק וי״ל משום

פירוש לתורת אלהים

ער וועט געבן אוואונדר אויף דר ערד אונ עס וועט זיין אזו ווי דר מענטש האט גזאגט לאמר צו זאגן דר נאך וועט ער זאגען נלכה לאמיר גיין אחרי נאך פרעמדע אפ געטער אשר וואס דו ווייסט זייא ניט ונעבדם אונ מיר וועלן זיי דינען: (ד) לא תשמע אל דברי הנביא ההוא זאלסט דו ניט הערין די רייד פון דעם נביא או אדר צו די רייד פון דעם ווס עס האט אים גחלימת. אז דו וועסט וועלן פרעגן פר וואס האט הקב״ה גיגעבן עס זאל זיין אזו ווי דער נביא האט גירעט איז דר תירוץ כי ווארום אייער גאט פרובט אייך לדעת צוא וויסען הישכם אוב איר האט ליב את אייער גאט בכל מיט גאר אייערע הערצר אונ מיט גאר אייער לעבין: (ה) אחרי יי אלהיכם תלכו נאך אייער גאט זאלט איר גיין ואותו תיראו אונ פר אים זאלט איר זיך פארכטען ואת אונ זיינע מצות זאלט איר היטן ובקולו אונ זיין קול זאלט איר הערין ווס די נביאים וועלען אייך זאגין ואותו תעבודו אונ אים זאלט איר דינען אין בהמ״ק ובו תדבקון אונ אין אים זאלט איר זיך בהעפטן איר זאלט גומל חסד זיין אונ איר זאלט מבקר חולים זיין אזוי ווי גאט האט

מצות השם

(תנה) לא תשמע אל וגו', דאס איז דיא מצוה אז מען טאר ניט צוא הערען דעם פאלשען נביא וואס ער וויל אפ רעדען פון גאטס וועג אונ מען טאר פון אים ניט פאר לאנגען קיין צייכען אונ אפילו ער ברענגט איין צייכען טאר מען אים אויך גאר ניט הערין אונ דיא מצוה גיט אן אויף יעדער ארט אונ יעדער צייט:

תַּעֲבֹדוּ וּבוֹ תִדְבָּקוּן׃ ו וְהַנָּבִיא
הַהוּא אוֹ חֹלֵם הַחֲלוֹם הַהוּא יוּמָת
כִּי דִבֶּר־סָרָה עַל־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם ׀ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
וְהַפֹּדְךָ מִבֵּית עֲבָדִים לְהַדִּיחֲךָ מִן
הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לָלֶכֶת בָּהּ וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ׃ ס
ז כִּי יְסִיתְךָ אָחִיךָ בֶן־אִמֶּךָ אוֹ־בִנְךָ

אונקלוס

תִּפְלְחוּן וּבְדַחְלְתֵהּ
תִּתְקָרְבוּן׃ ו וּנְבִיָּא
הַהוּא אוֹ חָלֵם חֶלְמָא
הַהוּא יִתְקְטֵל אֲרֵי מַלֵּיל
סְטְיָא עַל יְיָ אֱלָהֲכוֹן
דִּי אַפֵּיק יָתְכוֹן מֵאַרְעָא
דְּמִצְרַיִם וּדְפָרְקָךְ מִבֵּית
עַבְדוּתָא לְאַטְעָיוּתָךְ מִן
אָרְחָא דִּי פַקְּדָךְ יְיָ
אֱלָהָךְ לִמְהַךְ בַּהּ וּתְפַלֵּי
עָבֵד דְּבִישׁ מִבֵּינָךְ׃
ז אֲרֵי יִמְלְכִנָּךְ אָחוּךְ

תו"א והנביא סנהדרין פט: מן הדרך שם פט ל: ללכת שם פט: ובערת חולין קמ: כי יסיתך קידושין פ סנהדרין נה סה ע"ז נו חולין ד:

בעל הטורים

(ו) והפדך. פ"א כפולה פדיה אחר פדיה: ובערת הרע מקרבך. וסמיך ליה כי יסיתך שאין טוענין למסית: (ז) כי יסיתך אחיך בן אמך וגו'.

רש"י

קבור מתים בקר חולים כמו שעשה הקב"ה: (ו) סרה. דבר המוסר מן העולם שלא היה ולא נברא ולא צויתיו לדבר כן דיסטודר"א בלעז (אבווענדונג): והפדך מבית עבדים. (ספרי) אפי' אין לו עליך אלא מה שפדאך דיו: (ז) כי יסיתך. אין הסתה אלא גרוי שנאמר (ש"א כו) אם ה' הסיתך בי מיטר"א בלעז (אנרייצען) שמסיתו לעשות כן: אחיך. מאב: או בן אמך. י מאם (קידושין פו):

רשב"ם

(ז) יסיתך. כל עצה שסופה פורענות קורא הסתה. ותסיתני לבלעו חנם. אשר הסתה אותו איזבל אשתו. ויסיתהו לעלות אל רמות גלעד:

בית יהודא

צו מענטשן (קבור מתים) זאלסט בגראבן טויטע (בקר חולים) זאלסט בעזוכן קראנקע (כמו שעשה הקב"ה) ווי הקב"ה הט געטאן: (ו) וְהָרַה. ווייל ער הט גערעט (דָּבָר הַמּוּסָר מִן הָעוֹלָם) אזעלכע רייד וואס זענען אפגעטאן פון דער וועלט (שֶׁלֹּא הָיָה וְלֹא נִבְרָא) וואס זענען ניט געוועזן און ניט בשאפן געווארן (וְלֹא צִוִּיתִיו לְדַבֵּר כֵּן) איך האב אים ניט געבאטן ער זאל אזוי ריידן: וְהַפֹּדְךָ מִבֵּית עֲבָדִים. משה הט געזאגט צו די יודין (אֲפִילּוּ אֵין לוֹ עָלֶיךָ אֶלָּא שֶׁפְּדָאֲךָ דַּיּוֹ) אפילו ווען הקב"ה זאל דיר קיין טובה געטאן נאר דם איינע וואס ער האט דיך אויסגעלייזט פון צו זיין אקנעכט אין מצרים, איז אויך גענוג דו זאלסט אים פאר דעם דינען: (ז) וְכִי יְסִיתְךָ. זאגט רש"י (אֵין הַסָּתָה אֶלָּא גֵּרוּי) יְסִיתְךָ מיינט מען ער וועט דיך אנרייצען דו זאלסט אזו טאן, ווייל ער וועט דיר איינריידען אז מען דארף אזוי טאהן (שֶׁנֶּאֱמַר) ווי עס שטייט אין פסוק דוד האט געזאגט צו שאול (כִּי אִם ה' הֱסִיתְךָ בִּי) נאר הקב"ה הט דיך אנגערייצט אויף מיר (שֶׁמְּשִׂיאוֹ לַעֲשׂוֹת כֵּן) ער הט אים איינגערעט ער זאל אזו טאן: וְאָחִיךָ. דיין ברודער (מֵאָב) פון איין פאטער: נאר בֶּן אִמֶּךָ. אדער דער זוהן פון דיין מוטער, ער איז דיין ברודער (מֵאֵם) פון איין מוטער: וְחֵיקֶךָ. מיינט מען, דיין

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ז) כי יסיתך אחיך בן אמך. שהוא חביב לך ששניהם יצאתם מבטן אחד אבל בני האב אינן חביבין כל כך זה לזה. ועוד

שפתי חכמים

דפשוטו של מקרא ובו תדבק פירושו הוא הדבק בדרכיו גמול חסדים וכו' אבל הכא משום דלא נטעה לומר ולפרש הקרא אחרי ה' תלכו וגו' ולאחר שיהיו בך כל המדות הללו אז בו תדבקון להיות כל הבנתו עליהם לכך הוצרך לפ' הדבק בדרכיו וכו': ח דהל"ל והפודך מבית עבדים ל"ל הרי כתיב המוציא אתכם מארץ מצרים וכיון שהוציאם כבר יצאו לחירות: ט ואם תאמר מתחלה פי' אין הסתה אלא ל' גירוי ואחר כך כתב שהוא מסיאו וכו' שלשון זה משמע שהוא ל' הטעאה כבר תי' הרא"ם בפרשת בראשית בפסוק הנחש השיאני כתב אע"פ שהסתה לשון הסתה הוא מל' הטעאה מ"מ מה שפירש רש"י כאן אין הסתה אלא ל' גירוי שמסיאו וכו' הוא מפני שהגירוי עצמו הוא אינו בא אלא מדברי המטעים. ופי' שמסיאו לעשות כן מטעהו לעשות כן: י ויחסר וי"ו וכן אמך כי לא יתכן לו' רק אחיך מן האב ומן האם דהא כבר מצאנו דנקרא אחיך אפי' מן האב כמו שנים עשר

פירוש לתורת אלהים

גיטאהן: (ו) וְהַנָּבִיא הַהוּא און דער נביא או אדער דער וואס האט אים גחלימת יוּמָת ער זאל ווערין געטייט כִּי ווארום ער האט גירעט ליגען אויף הקב"ה הַמּוֹצִיא וואס האט אייך אויס גיצוגען פון לאנד מִצְרַיִם וְהַפֹּדְךָ און וואס האט דיך אויס גילייזט איר זאלט ניט זיין קנעכט [עיין רש"י]. לְהַדִּיחֲךָ צו פר שטוסן דיך פון דעם וועג אֲשֶׁר צִוְּךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בָּהּ וואס דיין גאט הט דיר גיבאטן צו גיין אין איר וּבִעַרְתָּ און דוא זאלסט אויסרומן דאס בייז פון צווישן דיר: (ז) כִּי יְסִיתְךָ אָחִיךָ ווען דיין ברודער

מצות השם

תנ"ו־תנ"ז־תנ"ח־תנ"ט־תס־תסא) כִּי יְסִיתְךָ אָחִיךָ. דם זענען די מצות ערשטינס אז מען טאר ניט אן רעדין איין יוד אז ער זאל דינען דיא עבודה זרה און ווידער איז איין מצוה אז דעם וואס ער רעט צו אז מען זאל דינען דיא עבודה זרה טאר מען ניט ליב האבען און מען טאר אים גאר ניט צוא הערין און ווידער איז איין מצוה אז מען זאל דעם וואס ער רעט אפ פון גאט פיינד האבין און מען טאר אייף אים ניט קיין רחמנות זאגען און מען טאר אויף אים ניט מלמד זכות זיין נאר עס איז איין מצוה אויף אים מלמד חוב צוא זיין און אז דער וואס דער נמסית האט אים אן גירעט אז ער זאל דינען דיא עבודה זרה און האט געדינט דיא עבודה זרה קומט אים צוא פאר שטיינען און דעם וואס

אוֹ־בִתְּךָ אוֹ ׀ אֵשֶׁת חֵיקֶךָ אוֹ רֵעֲךָ אֲשֶׁר כְּנַפְשְׁךָ בַּסֵּתֶר לֵאמֹר נֵלְכָה וְנַעַבְדָה אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ אַתָּה וַאֲבֹתֶיךָ׃ ח מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר סְבִיבֹתֵיכֶם הַקְּרֹבִים אֵלֶיךָ אוֹ הָרְחֹקִים מִמֶּךָּ מִקְצֵה

בַּר אִמָּךְ אוֹ בְרָךְ אוֹ בְרַתָּךְ אוֹ אִתַּת קְיָמָךְ אוֹ חַבְרָךְ דִּי כְנַפְשָׁךְ בְּסִתְרָא לְמֵימַר נְהָךְ וְנִפְלַח לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא דִּי לָא יְדַעְתְּ אַתְּ וַאֲבָהָתָךְ׃ ח מִטַּעֲוַת עַמְמַיָּא דִּי בְסַחֲרָנֵיכוֹן דִּקְרִיבִין לָךְ אוֹ דִּרְחִיקִין

תולדות אהרן

מאלהי, סנהדרין סא:

בעל הטורים

כי יסיתך ר"ת בגימ' ביחוד רמז ליחוד מן התורה: כנפשך. ב' במס'. אשר כנפשך. כנפשך שבעך היינו דאיתא בחולין אין הסתה בדברים והא כתיב כי יסיתך ההוא כמו באכילה ושתיה והיינו כנפשך כמו כנפשך שבעך היינו אכילה: אשר לא ידעת אתה ואבותיך. כתיב במסית לפי שרעך כנפשך דהיינו אביו מסיתו לומר לא תלמוד לעבוד מאבותיך שהוא אבי אביך אלא תלמד מאביך:

בית יהודא

ווייב (השוכבת חיקך) וואס זיא ליגט אין דיין שויס (ומחקה בך) אונ זיא רייצט אן אין דיר (וכן) אונ אזוי שטייט אין פסוק (ומחיק הארץ) מיינט מען מיסוד התקוע בארץ) פון דעם פונדאמענט וואס איז אריינגעשטעקט אין די ערד: ואשר כנפשך. וואס ער איז ווי דו אליין (זה אביך) דאס מיינט מען דיין פאטער (פירש לך הכתוב את החביבין לך) דר פסוק האט דא אויסגערעכענט די מענטשן וואס זענען ביי דיר ליב, פון דעסטוועגן אוב זיי האבן דיך אנגערעט דו זאלסט דינען עבודה זרה, זאלסטו זיי הרגען (קל וחומר לאחרים) אויב אנדערע מענטשן האבן דיך אנגערעט צו דינען עבודה זרה זאלסטו זיי געוויס הרגנען: (בסתר). אין דערשטיל, זאגט רש"י (דבר הכתוב בהוה) דר פסוק שמועסט ווי דר פירונג איז (שאין דברי מסית אלא בסתר) אז איינער קומט אנריידען צו א עבירה רעט ער צו אים שטיל. עס זאל קיינער הערן (וכן שלמה הוא אומר) דר מלך שלמה זאגט אויך אזוי (בנשף בערב יום באישון לילה ואפלה) ווען די אשה זונה קומט אנריידען מען זאל מיט איר מזנה זיין, קומט זיא אין אבענד, ווען דער טאג ווערט טונקיל, ווען עס איז גאר פינסטער: ואשר לא ידעת אתה ואבותיך. זאגט רש"י מען מיינט (גנאי גדול הוא לך) דאס איז פר דיר א גרויסע שאנדע (שאף האומות אין מניחין מה שמסרו להם אבותיהם) אפילו די פעלקער לאזין ניט אוועק דיא געטער וואס זייערע אלטערן האבן צו זיי איבער געגעבן (וזה אומר לך עזוב מה שמסרו לך אבותיך) אונ דער מענטש זאגט צו דיר דו זאלסט פארלאזען דעם גאט וואס דיינע אלטערן האבען צו דיר איבערגעגעבן: (ח) והקרובים אליך או הרחוקים, דיא געטער פון די פעלקער וואס זענען נאנט צו דיר אדער זייא זענען ווייט פון דיר, פרעגט רש"י (למה פרט קרובים ורחוקים) צו וואס זאגט דער פסוק נאנטע אונ ווייטע, וואס איז דער חילוק צווישען נאנטע אונ ווייטע (אלא כך אמר הכתוב) נאר אזוי זאגט דער פסוק (מטבן של קרובים אתה למד טבן של רחוקים) פון דיא נאנטע געטער קענסטו וויסען וואס עס איז מיט דיא ווייטע געטער (כשם שאין ממש בקרובים) אזוי ווייא דו זעהסט די נאנטע געטער זענען גאר נישט (כך אין ממש ברחוקים) אזוי זענען די ווייטע געטער אויך גאר נישט: ומקצה הארץ. פון איין עק וועלט ביז צום אנדערן עק וועלט, (זו חמה ולבנה וצבא השמים) דאס מיינט מען די זונן די לבנה

רש"י

חיקך. השוכבת בחיקך ומחקה לך אפקייט"א בלע"ז (אנהעגענד) וכן (יחזקאל מג) ומחיק הארץ מיסוד התקוע בארץ: אשר כנפשך. זה אביך פירש לך הכתוב את החביבין לך ק"ו לאחרים: בסתר. דבר הכתוב בהווה שאין דברי מסית אלא בסתר וכן הוא אומר (משלי ז) בנשף בערב יום באישון לילה ואפלה: אשר לא ידעת אתה ואבותיך. דבר זה גנאי גדול הוא לך שאף האומות אין מניחין מה שמסרו להם אבותיהם וזה אומר לך עזוב מה שמסרו לך אבותיך: (ח) הקרובים אליך או הרחוקים. למה פרט קרובים ורחוקים אלא כך אמר הכתוב מטיבן של קרובים אתה למד טיבן של רחוקים כשם שאין ממש בקרובים כך אין ממש ברחוקים: מקצה הארץ. זו חמה

שפתי חכמים

אחים אבותנו וכמו כי ישבו אחים יחדו אלא ע"כ או נקט קרא כי אחיו מן האב יותר חביב לו מאח מן האם: ב ויחסר מלת או כי אין

דעת זקנים מבעלי התוספות

שדרכן לשנא זה את זה מפני הירושה: בסתר לאמר. דבר הכתוב בהווה כי דרך לדבר דבר מכוער כזה בסתר. והרב בכור שור אומר שלפי שנאמר הולך רכיל מגלה סוד אל תאמר שבשביל שדבר לך בסתר שאסור לגלות סודו כי אדרבה לא תכסה עליו שאסור לכסות דבריו:

פירוש לתורת אלהים

פון איין פאטער וועט דיך אנריידען בן אמך אדער דיין ברודער פון איין מוטער או בנך אדער דיין זוהן או בתך אדער דיין טאכטער או אשת אדער דיין ווייב או רעך אדער דיין חבר וואס דוא האסט אים ליב ווי דיין לעבין דס מיינט מען דעם פאטער [עיין רש"י] בסתר אין דערשטיל [עיין רש"י] לאמר ער וועט צו דיר זאגען נלכה לאמר גיין אונ לאמר דינען פרעמדע געטער אשר וואס דו מיט דיינע עלטערן האבען זייא ניט גיקאנט: (ח) מאלהי העמים אשר סביבותיכם פון דיא געטער פון דיא כנענים וואס זענין

מצות השם

ער האט צוא גירעט קומט מען זאל אים פאר שטיינען אפילו דער וואס ער האט אים צוא גערעט האט ניט געדינט דיא עבודה זרה אונ דיא מצוה גייט אן אויף יעדער ארט ביי זכרים אונ נקבות:

הארץ ועד־קצה הארץ: ט לא־תאבה לו ולא תשמע אליו ולא־תחוס עינך עליו ולא־תחמל ולא־תכסה עליו: י כי־הרג תהרגנו ידך תהיה־בו בראשונה להמיתו ויד

מנך מסיפי ארעא ועד סיפי ארעא: ט לא תיבי לה ולא תקביל מנה ולא תחוס עינך עלוהי ולא תרחם ולא תכסי עלוהי: י ארי מקטל תקטלניה ידך תהי ביה בקדמיתא למקטליה

תו"א לא תאבה שם עב : לא תחמול שם כט לג לו פה מכות יב : כי הרג סנהדרין לג לה :

רשב"ם

(י) כי הרג תהרגנו. [אלא הרוג תהרגנו] :

בעל הטורים

(ט) ולא תחוס עינך עליו. (עם האותיות והתיבות) גימ' אין טוענין למסית: ולא תכסה. ב' ולא תכסה עליו ולא תכסה עוד על הרוגיה. כמו שדרשו במסית שאם יצא מב"ד חייב אין מחזירין אותו לזכות וזהו לא תכסה עוד על הרוגיה פי' על מי שיוצא ליהרג:

רש"י

ולבנה ל' וצבא השמים שהן מהלכין מסוף העולם ועד סופו: (ט) לא תאבה לו. לא תהא תאב לו מ לא תאהבנו לפי שנא' (ויקרא יט) ואהבת לרעך כמוך את זה לא תאהב: ולא תשמע אליו. בהתחננו על נפשו למחול לו לפי שנא' (שמות כג) עזוב תעזוב עמו ב לזה לא תעזוב: ולא תחום עינך עליו. לפי שנא' (ויקרא יט) לא תעמוד על דם רעך על זה לא תחום: ולא תחמול. לא תהפוך בזכותו: ולא תכסה עליו. אם אתה יודע לו חובה אינך רשאי לשתוק: (י) כי הרג תהרגנו. (אם יצא מב"ד זכאי החזירהו לחובה) יצא מב"ד חייב אל ם תחזירהו לזכות (ספרי): ידך תהיה בו בראשונה. מצוה ביד הניסת להמיתו לא מת בידו ימות ביד אחרים שנא' ויד כל העם וגו':

בית יהודא

אונ אלע שטערין אונ מזלות (שהן מהלכין מסוף העולם ועד סופו) זיי גייען פון איין עק וועלט ביז צום אנדערען עק וועלט, זיי זענן אויך ניט קיין גאטער: (ט) ולא תאבה לו. מיינט מען (לא תהא תאב לו) דו זאלסט ניט גלוסטין צו דעם מענטש (לא תאהבנו) זאלסט אים ניט ליב האבן (לפי שנאמר) ווייל עס שטייט אין פסוק (ואהבת לרעך כמוך) זאלסט ליב האבן דיין פריינד וויא זיך אליין (את זה לא תאהב) אבער דעם מענטש זאלסטו ניט ליב האבן: ולא תשמע אליו. זאלסט ניט הערן צו אים (בהתחננו על נפשו למחול לו) ווען ער וועט דיך בעטן דו זאלסט אים מוחל זיין אונ שיינקען זיין לעבען (לפי שנאמר) ווייל עס שטייט אין פסוק (עזוב תעזוב עמו) טייטשט דר תרגום דו זאלסט אוועקלאזין דיא פיינדשאפט וואס דו האסט אין הארצן צו דיין חבר (לזה לא תעזוב) די פיינדשאפט וואס דו האסט צו דעם מענטש זאלסטו ניט אוועקלאזין: ולא תחום עינך עליו. זאגט רש"י (לפי שנאמר) ווייל עס שטייט אין פסוק (לא תעמוד על דם רעך) זאלסט ניט שטיין לעבען די בלוט פון דיין חבר, ווען דו זעהסט מען וויל הרגנן דיין חבר זאלסטו ניט שטיין אונ זעהן וויא מען הרגת אים, נאר זאלסט אים רעטטין פון טויט (על זה לא תחום) אויף דעם מענטש זאלסטו ניט רחמנות האבן, מעגסט שטיין אונ זעהן ווי מען הרגת אים: ולא תחמול. מיינט מען (לא תהפוך בזכותו) זאלסט ניט רחמנות האבען אויף אים אונ זאלסט ניט זוכען אויף אים א זכות: ולא תכסה עליו. זאלסט ניט באדעקין אויף אים (אם אתה יודע לו חובה) אויב דו ווייסט אים צו בעשולדיגען (אינך רשאי לשתוק) טארסטו ניט שווייגען, נאר דו מוזט זאגין פר בית דין: (י) וכי הרוג תהרגנו. נאר הרגען זאלסטו אים (אם יצא מבית דין זכאי) אויב ער איז ארויסגעגאנגען פון בית דין גערעכט אונ דו ווייסט אים צו בעשולדיגען (החזירהו לחובה) זאלסטו אים צוריק ברייגגען צו בית דין זאלען אים בעשולדיגען צום הרגנען (יצא מבית דין חייב) אויב ער איז ארויסגעגאנגען פון בית דין בעשולדיגט צום הרגנן אונ דו ווייסט אים גערעכט צו מאכן מען זאל אים ניט הרגנן (אל תחזירהו לזכות) זאלסטו אים ניט צוריקברייגגען צו בית דין מען זאל אים גערעכט מאכען נאר מען זאל אים הרגנען: ידך תהיה בו בראשונה. זאגט רש"י (מצוה ביד הניסת להמיתו) עס איז אמצוה אויף דעם מענטש וואס מען הט אים אנגערעט ער זאל זיין דר ערשטער צום הרגנן דעם מענטש וואס איז דער אנרייד ער, דעם ערשטען שטיין זאל ער אויף אים ווארפען (לא מת בידו) אויב ער איז ניט געשטארבן דורך זיין האנט (ימות ביד אחרים) זאל ער שטארבן דורך אנדערע הענט, זאלן אנדערע מענטשן אים הרגנען (שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק (ויד כל העם

שפתי חכמים

אלא נקרא ריע בשום מקום: ל דאל"כ לא היה לו לכתוב אלא הרחוקים ממך עד קצה הארץ: מ דאי אפשר כמשמעו שלא תרצה לדבריו ושלא לקבל דברי המסית הותך דא"כ מאי לא תחום עינך עליו וגו' כי הרג תהרגנו וגו' הוא עומד להרוג וקא מזהיר שלא להתרצות לדבריו ולא לקבל דבריו לעבוד אלהים אחרים: נ ות"א משבק תשבק מה דבלבך עלוהי היינו השנאה דבלבך ותמחול לו והא דפי' רש"י לעיל לעזור לו וכאן פי' שהוא לשון מחילה. י"ל דלעיל פי' לפי פשוטו וכן פי' מהרא"י: ם ואע"ג דדברה תורה כל' בני אדם כתב הרא"ם ה"מ היכא דליכא למדרש ליה אבל היכא דאיכא למדרש דרשינן. ונראה לי דקשה ליה לרש"י דהרוג תהרגנו יתירא היה דסת

פירוש לתורת אלהים

ארום אייך הקרובים אליך וואס זענין נאהינט צו דיר או אדער וואס זענין ווייט פון דיר [עיין רש"י] מקצה פון איין עק וועלט דס מיינט מען די זון אונ די לבנה אונ די שטערען וואס גייען פון איין עק וועלט ביז צום אנדערען עק וועלט: (ט) לא תאבה לו דוא זאלסט ניט גלוסטן אונ ניט ליב האבן אים [עיין רש"י] ולא אונ דו זאלסט צו אים ניט צוא הערען אז ער וועט דיך בעטען אויף זיין לעבין דוא זאלסט אים מוחל זיין ולא אונ דיין אויג זאל זיך אויף אים ניט דערבארמין ולא תחמול אונ דוא זאלסט אויף אים ניט מלמד זכות זיין ולא אונ דוא זאלסט אויף אים ניט פר דעקן אז דוא ווייסט אויף אים בייז טארסטו ניט שווייגען: (י) כי נייערט הרוג הרגענען תהרגנו דו זאלסט הרגנין אים [עיין רש"י]

כָּל־הָעָם בָּאַחֲרֹנָה׃ יא וּסְקַלְתּוֹ
בָאֲבָנִים וָמֵת כִּי בִקֵּשׁ לְהַדִּיחֲךָ
מֵעַל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הַמּוֹצִיאֲךָ
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים׃
יב וְכָל־יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּן וְלֹא־
יוֹסִפוּ לַעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הָרָע הַזֶּה
בְּקִרְבֶּךָ׃ ס יג כִּי־תִשְׁמַע בְּאַחַת
עָרֶיךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ
לָשֶׁבֶת שָׁם לֵאמֹר׃ יד יָצְאוּ אֲנָשִׁים
בְּנֵי־בְלִיַּעַל מִקִּרְבֶּךָ וַיַּדִּיחוּ אֶת־
יֹשְׁבֵי עִירָם לֵאמֹר נֵלְכָה וְנַעַבְדָה
אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא־יְדַעְתֶּם׃

אונקלוס

וִידָא דְכָל עַמָּא
בְּבַתְרֵיתָא׃ יא וְתִרְגְּמִנֵּהּ
בְּאַבְנַיָּא וִימוּת אֲרֵי בְעָא
לְאַטְעָיוּתָךְ מִבָּתַר דַּחַלְתָּא
דַיְיָ אֱלָהָךְ דִּי אַפְּקָךְ
מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם מִבֵּית
עַבְדוּתָא׃ יב וְכָל
יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּן וְיִדְחֲלוּן
וְלָא יוֹסְפוּן לְמֶעְבַּד
כְּפִתְגָּמָא בִישָׁא הָדֵין
בֵּינָךְ׃ יג אֲרֵי תִשְׁמַע
בְּחַד מִקִּרְוָךְ דִּי יְיָ
אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ לְמִתַּב
תַּמָּן לְמֵימָר׃ יד נְפָקוּ
גֻּבְרִין בְּנֵי רִשְׁעָא מִבֵּינָךְ
וְאַטְעִיאוּ יָת יָתְבֵי קַרְתְּהוֹן
לְמֵימַר נְהָךְ וְנִפְלַח
לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא דִּי לָא

תו"א וכל ישראל סנהדרין סג: באחת שם יז: יצאו אנשים ברכות לא כתובות סח בתרא י סנהדרין פה קיא: מקרבך סנהדרין יו: וידיחו שם קיב:

בית יהודא

בָּאַחֲרוֹנָה) די האנט פון אלע יודין וואס וועלען דארטן זיין זאלן זיין נאך אים צו הרגנן דעם אנדערער: (יג) וְלָשֶׁבֶת שָׁם. זאגט רש"י (פְּרַט לִירוּשָׁלַיִם) די שטאט ירושלים מיינט מען נים (שֶׁלֹּא נִתְּנָה לְדִירָה) ווייל ירושלים איז ניט געגעבן געווארן פאר איינציגע מענטשן צו וואהנען אין איר. זיא איז פרייא געווען פאר אלע יודין צו קומען אין איר ווען איינער האט געוואלט: וְכִי תִשְׁמַע לֵאמֹר]. ווען דוא וועסט הערין (אוֹמְרִים כֵּן) מען זאגט אזוי „יָצְאוּ" עס זענען ארויס־געגאנגען מענטשען: (יד) וּבְנֵי בְלִיַּעַל]. (בְּלִי עוֹל) אן איאך (שֶׁפָּרְקוּ עוֹלוֹ שֶׁל מָקוֹם) זיי האבען פון זיך אראפגענומען דעם יאך פון די תורה אונ מצותו פון הקב"ה: וַאֲנָשִׁים]. (וְלֹא נָשִׁים) מענער זענען ארויסגעגאנגען, ניט ווייבער: וְיוֹשְׁבֵי עִירָם]. זיי האבען אנגערעט דיא איינוואוינער פון זייער שטאט (וְלֹא יוֹשְׁבֵי עִיר אַחֶרֶת) ניט דיא איינוואוינער פון איין אנדער שטאט (מִכָּאן אָמְרוּ) פון דאנען האבען די חכמים גזאגט (אֵין נַעֲשֵׂית עִיר הַנִּדַּחַת) א שטאט ווערט ניט א עיר הנדחת צו דיא אלע דינים וואס שטייט אין דיא פרשה (עַד שֶׁיַּדִּיחוּהָ אֲנָשִׁים) ביז מענער זענען געווען די אנגיידער צו דינען עבודה זרה

רש"י

(יג) לשבת שם. (ספרי) פרט לירושלים שלא ניתנה לדירה: כי תשמע וגו' לאמר. אומרים כן שיצאו וגו': (יד) בני בליעל. (שם) בלי עול שפרקו עולו של מקום: אנשים. (סנהדרין פה) ולא נשים: ישבי עירם. ולא יושבי עיר אחרת מכאן אמרו אין נעשית עיר הנדחת עד שידיחוה

שפתי חכמים

כתיב אחר זה ידך תהיה בו בראשונה להמיתו אלא וכו': ע פי' אדם אחד אלא לכל ישראל מי שרוצה לדור בתוכה הרשות בידו כי ירושלים לא נתחלקה לשבטים: פ כלומר אין פירושו כמו לאמר בכל מקום שפירושו שיחזור ויאמר או אמור להם דברי כבושים. אבל לאמר האמור פה הוא דבוק עם יצאו אנשים שלאחריו: צ דאל"כ אנשים ל"ל הא כתיב בני בליעל ולכך הפך רש"י לפרש בליעל קודם לאנשים:

פירוש לתורת אלהים

ידך דיין האנד תִּהְיֶה זאל זיין צום ערשטען צו הרגנן אים אונ עס איז א מצוה דער וואס איז געווארען אן גירעט דער זאל אים טייטען וְיַד אונ די האנד פון גאר דעם פאלק זאל זיין צום לעצטען אז ער וועט אים ניט הרגינן זאלן אים אנדערע הרגינען: (יא) וּסְקַלְתּוֹ בָאֲבָנִים וָמֵת אונ דוא זאלסט אויף אים ווארפין שטיינער אונ ער זאל ווערען גיטייט כִּי ווארום ער האט געוואלט פאר שטוסין דיך פון דיין גאט הַמּוֹצִיאֲךָ וואס ער האט דיך אויס גיצויגען פון מִצְרַיִם וואס דו ביסט דארט געווען אקנעכט: (יב) וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּן אונ אלע יודין זאלין הערען אונ זאלען זיך פארכטען ולא אונ זיי זאלען ניט מערן צוא טאהן אזעלכע שלעכטע זאכן צווישן דיר: (יג) כִּי תִשְׁמַע אז דו וועסט הערן בְּאַחַת עָרֶיךָ אין איינע פון דיינע שטעט אֲשֶׁר וואס גאט דיין גאט וועט דיר געבן לָשֶׁבֶת שָׁם דארט צו זיצן לֵאמֹר צו זאגן: (יד) יָצְאוּ אֲנָשִׁים עס זענין ארויס גיגאנגען מאנען בְּנֵי בְלִיַּעַל אזעלכי מאנן וואס זיי האבן פון זיך אפ גיטאן דעם עול פון גאט ב"ה מִקִּרְבֶּךָ פון צווישן דיר וַיַּדִּיחוּ אונ זיי האבן פאר שטוסן די זיצר פון זייער שטאט זייא

טו וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב וְהִנֵּה אֱמֶת נָכוֹן הַדָּבָר נֶעֶשְׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּקִרְבֶּךָ׃ טז הַכֵּה תַכֶּה אֶת־יֹשְׁבֵי הָעִיר הַהִוא לְפִי־חָרֶב הַחֲרֵם אֹתָהּ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּהּ וְאֶת־בְּהֶמְתָּהּ לְפִי־חָרֶב׃ יז וְאֶת־כָּל־שְׁלָלָהּ תִּקְבֹּץ אֶל־תּוֹךְ רְחֹבָהּ

אונקלוס

יְדַעְתּוּן׃ טו וְתִתְבַּע וְתִבְדּוֹק וְתִשְׁאַל יָאוּת וְהָא קֻשְׁטָא כֵּוַן פִּתְגָּמָא אִתְעֲבִידָא תּוֹעֶבְתָּא הָדָא בֵּינָךְ׃ טז מִמְחָא תִמְחֵי יָת יָתְבֵי קַרְתָּא הַהִיא לְפִתְגַּם דְּחָרֶב גַּמַּר יָתַהּ וְיָת כָּל דִּי בַהּ וְיָת בְּעִירַהּ לְפִתְגַּם דְּחָרֶב׃ יז וְיָת כָּל עֲדָאַהּ תִּכְנוֹשׁ לְגוֹ פְּתָיַהּ וְתוֹקֵד בְּנוּרָא

הו"א ודרשת שם מד : והנה שם : הכה תכה מליעה לה סנהדרין קיא : לפי חרב סנהדרין נב : החרם אותה שם קיא קיב : ואת בהמתה שם קיא תמורה ה : ואת כל שללה תקבוץ סנהדרין יז מה קיא קיב תמורה ח :

בעל הטורים

(טו) ודרשת וחקרת היטב. לפי שנאמר כי תשמע באחת עריך בשמועה בעלמא לכך מזהיר אותך שתדרוש ותחקור היטב :

רש"י

אנכים ועל שיהיו מדיחיה מתוכה : (טו) **ודרשת וחקרת ושאלת היטב**. (שם מ) מכאן למדו שבע חקירות מרבוי המקרא כאן יש ג' דרישה וחקירה והיטב ושאלת אינו מן המנין וממנו למדו בדיקות ובמקום אחר הוא אומר (דברים יט) ודרשו השופטים היטב ועוד במקום אחר הוא אומר (שם יז) ודרשת היטב ולמדו היטב היטב לג"ש ליתן ק האמור של זה בזה : (טז) **הכה תכה**. (ב"מ לא) אם אינך יכול

בית יהודא

(וְעַד שֶׁיִּהְיוּ מַדִּיחֶיהָ מִתּוֹכָהּ) אוּנ סַיידֶען דִי אָנְגֶערַייצֶער זֶענֶען גֶוועזֶען דִי אַיינְוואוֹהְנֶער פוּן דִי זֶעלְבִּיגֶע שְׁטָאט : (טו) וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב. זָאגְט רש"י (מִכַּאן לָמְדוּ שֶׁבַע חֲקִירוֹת) פוּן דַאנֶען לֶערְנֶען מִיר מֶען דַארְף פְרֶעגֶען דִי עֵדוּת זִיבֶּען זַאכֶן וועלְכֶע שָׁעָה אִין טָאג, וועלְכֶער טָאג אִין דֶר וואָך, וועלְכֶער טָאג אִין חוֹדֶשׁ, וועלְכֶער חוֹדֶשׁ אִין יָאהְר, וועלְכֶער יָאהְר אִין שְׁמִטָּה, וועלְכֶע שְׁמִטָּה אִין יוֹבֵל, אוּנ וועלְכֶער אָרְט (מֵרִבּוּי הַמִּקְרָא) דָם לֶערוּנְט מֶען פוּן דִי פִיל ווערְטֶער ווָאס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (כַּאן יֵשׁ שְׁלֹשָׁה) דָא זֶענֶען דְרַיי ווערְטֶער (דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה וְהֵיטֵב) וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ הֵיטֵב (וְשָׁאַלְתָּ אֵינוֹ מִן הַמִּנְיָן) דֶער וואָרְט „וְשָׁאַלְתָּ" ווערְט נִיט גֶערֶעכֶענְט צוּא חֲקִירוֹת (וּמִמֶּנּוּ לָמְדוּ בְּדִיקוֹת) פוּן וואָרְט „וְשָׁאַלְתָּ" לֶערְנֶען מִיר אַז מֶען דַארְף נָאךְ זַאכֶן פְרֶעגֶען דִי עֵדוּת, דָם ווערְט גֶערוּפֶן בְּדִיקוֹת וְדְהַיְינוּ מֶען פְרֶעגְט דִיא עֵדוּת אִין וועלְכֶע קְלֵיידֶער אִיז דֶר מֶענְטְשׁ גֶעוועזֶען אָנְגֶעטָאהְן, ווען עֶר הָט דִיא עֲבֵירָה גִיטָאהְן, לְמָשָׁל דִי עֵדוּת זָאגֶן אוֹיף אֵיינֶעם עֶר הָט אָנְגֶעצוּנְדֶען אַלִיכְט שַׁבָּת, פְרֶעגְט מֶען זַיי וויא גְרוֹיס אִיז גֶעוועזֶען דִי לִיכְט ווָאס עֶר הָט גֶעצוּנְדֶען שַׁבָּת, אָדֶער דִי עֵדוּת זָאגֶן אוֹיף אֵיינֶעם עֶר הָאט גֶעהַרְגֶעט אַמֶענְטְשׁ, פְרֶעגְט מֶען זַיי מִיט ווָאס הָט דֶר מֶענְטְשׁ גֶעהַרְגֶעט זַיין חָבֵר, בַּיי יֶעדֶער עֲבֵירָה אִיז דָא צוּ פְרֶעגֶען זַייטִיגֶע זַאכֶען, אוּנ אַז בֵּיידֶע עֵדוּת זָאגֶען נִיט גְלַייךְ אִין חֲקִירוֹת אָדֶער אִין בְּדִיקוֹת זֶענֶען דִי עֵדוּת נִיט אָנְגֶענוּמֶען אוּנ דֶעם מֶענְטְשׁ הַרְגֶעט מֶען נִיט (וּבְמָקוֹם אַחֵר הוּא אוֹמֵר) אוֹיף נָאךְ אַאָרְט זָאגְט דֶר פָּסוּק (וְדָרְשׁוּ הַשֹּׁפְטִים הֵיטֵב) דִי שׁוֹפְטִים זָאלֶען גוּט פָארְשְׁטֵין דִי זַאךְ, אִיז נָאךְ צְווֵייא חֲקִירוֹת וְדָרְשׁוּ אוּנ הֵיטֵב אִיז שׁוֹין פִינְף (וּבְמָקוֹם אַחֵר הוּא אוֹמֵר) אוֹיף נָאךְ אַאָרְט זָאגְט דֶר פָּסוּק (וְדָרַשְׁתָּ הֵיטֵב) דוּא זָאלְסְט גוּט פָארְשְׁטֵין דִיא זַאךְ, אִיז נָאךְ צְווֵייא חֲקִירוֹת וְדָרַשְׁתָּ אוּנ הֵיטֵב, אִיז שׁוֹין זִיבֶּען (וְלָמְדוּ הֵיטֵב הֵיטֵב לִגְזֵרָה שָׁוָה) מֶען לֶערוּנְט דִיא דְרַייא מָאהְל הֵיטֵב ווָאס זֶענֶען גְלַייכֶע ווערְטֶער (לִיתֵּן הָאָמוּר שֶׁל זֶה בָּזֶה) וויא זַיי זָאלְטֶען גֶעשְׁטַאנֶען אַלֶע צוּזַאמֶען אֵיינֶס לֶעבֶּן דֶם אַנְדֶערֶע : (טז) הַכֵּה תַכֶּהוּ. דֶער פָּסוּק מֵיינְט (אִם אֵינְךָ יָכוֹל לַהֲמִיתָם בְּמִיתָה הַכְּתוּבָה בָּהֶם) אוֹיב דוּ קֶענְסְט נִיט הַרְגֶענֶען דִי מֶענְטְשֶׁען

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יז) כליל לה' אלהיך. כדי שיודע לכל שלשם ה' ב"ה חרבתם

שפתי חכמים

ק וכאלו כלם כתובים במקום א' ודרשת וחקרת היטב ודרשו השופטים

פירוש לתורת אלהים

הָאבֶּן אַן גִירֶעט לֵאמֹר צוּ זָאגֶען נֵלְכָה לָאמִיר גֵיין אוּנ לָאמִיר דִינֶען פְרֶעמְדֵי אָפּ גֶעטֶער ווָס דוּ ווייסְט זֵייא נִיט : (טו) וְדָרַשְׁתָּ אוּנ דוּ זָאלְסְט פָארְשְׁטֶען וְחָקַרְתָּ אוּנ דוּ זָאלְסְט זוּכֶן וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב אוּנ דוּ זָאלְסְט גוּט פְרֶעגֶן וְהִנֵּה אוּנ עֶס אִיז אֱמֶת דִי זַאךְ נֶעֶשְׂתָה עֶס אִיז ווָארֶן גִיטָאהְן דִיא אוּם ווֶערְדִיגֶע זַאךְ צְווִישֶׁען דִיר : (טז) הַכֵּה שְׁלָאגֶן תַּכֶּה זָאלְסְט דוּ שְׁלָאגֶן אֶת דִי זִיצֶער פוּן דֶער שְׁטָאט צוּא שַׁארְפֶע שְׁווֶערְד [עיין רש"י] הַחֲרֵם דוּ זָאלְסְט פַר ווִיסְטֶן זִיא מִיט אַלֶץ ווָאס אִיז אִין אִיר וְאֶת בְּהֶמְתָּהּ אוּנ אִירֶע בְּהֵמוֹת לְפִי חָרֶב צוּא שַׁארְפֶע שְׁווֶערְד : (יז) וְאֶת כָּל שְׁלָלָהּ אוּנ גָאר אִיר פַארְמֶעגֶען תִּקְבֹּץ זָאלְסְט דוּא אַיין זַאמְלֶען אִין אִיר גַאס אַרַיין וְשָׂרַפְתָּ אוּנ דוּא זָאלְסְט פַאר בְּרֶענֶען דִיא שְׁטָאט מִיט גָאר אִיר פַארְמֶעגֶען כָּלִיל גָאר אִין גַאנְצֶן

מצות השם

(תסב) וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב וגו'. דָאס אִיז דִיא מִצְוָה אַז דִיא עֵדוּת ווָאס זֵייא זָאגֶען עֵדוּת זָאל מֶען גוּט נָאךְ פָארְשְׁטֶען אוּנ גוּט נָאךְ פְרֶעגֶען כְּדֵי מֶען זָאל ווִיסֶען צוּא זֵייא זָאגֶען אֱמֶת אוּנ מֶען דַארְף דִיא עֵדוּת ווָאס זֵייא זָאגֶען אַז אֵיינֶער הָאט דֶעם אַנְדֶערֶען גֶעהַרְגֶעט דַארְף מֶען פְרֶעגֶען מִיט ווָאס מֶען הָאט אִים גֶעהַרְגֶעט אַלְדוּנְג אוּיס צוּ פְרֶעגֶען כְּדֵי דָאס זָאל זַיין אֵיין גוּט עֵדוּת אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן ווֶען מֶען פַּסְקְנְט דִינֵי נְפָשׁוֹת :

וְשָׂרַפְתָּ בָאֵשׁ אֶת־הָעִיר וְאֶת־כָּל־
שְׁלָלָהּ כָּלִיל לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהָיְתָה
תֵּל עוֹלָם לֹא תִבָּנֶה עוֹד׃ יח וְלֹא־
יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן־הַחֵרֶם לְמַעַן
יָשׁוּב יְהוָה מֵחֲרוֹן אַפּוֹ וְנָתַן־לְךָ
רַחֲמִים וְרִחַמְךָ וְהִרְבֶּךָ כַּאֲשֶׁר
נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ׃ יט כִּי תִשְׁמַע
בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר אֶת־כָּל־
מִצְוֺתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם
לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃

אונקלוס

יָת קַרְתָּא וְיָת כָּל עֲדָאַהּ
גְּמִיר קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ
וּתְהֵי תֵּל חָרִיב לְעָלַם
לָא תִתְבְּנֵי עוֹד׃ יח וְלָא
יִדְבַּק בִּידָךְ מִדַּעַם מִן
חֶרְמָא בְּדִיל דִּיתוּב יְיָ
מִתְּקוֹף רוּגְזֵהּ וְיִתֵּן לָךְ
רַחֲמִין וִירַחֵם עֲלָךְ
וְיַסְגִּנָּךְ כְּמָא דִּי קַיֵּים
לַאֲבָהָתָךְ׃ יט אֲרֵי
תְקַבֵּל לְמֵימְרָא דַּייָ
אֱלָהָךְ לְמִטַּר יָת כָּל
פִּקּוֹדוֹהִי דִּי אֲנָא מְפַקֵּדָךְ
יוֹמָא דֵין לְמֶעְבַּד דְּכָשַׁר

תו"א ושרפת באש את העיר סנהדרין קיא קיב: כליל לה' אלהיך שם קיא קיב: והיתה תל עולם שם קיא: ולא ידבק בידך שבת ל פסחים מה סנהדרין קיא מכות כב ע"ז יב מב מג מד מה: ונתן לך רחמים שבת קנא ביצה לב יבמות עט:

בעל הטורים

(יח) ורחמך והרבך. שלא תדאג לומר החרבתי עיר ויושבים לכך מבטרך לומר שלא תדאג ויפרך וירבך: (יט) לעשות הישר בעיני ה'. וסמיך ליה בנים אתם דבזמן שעושין רצונו של מקום קרויין בנים: ונתן לך רחמים ורחמך. וסמיך ליה בנים אתם לומר לך שכל מי שיש בו רחמים ומרחם על הבריות הקב"ה מרחם עליו כאב על הבן. סמך מת לעיר הנדחת לומר לך שעכו"ם תשובה כמת וגם שהיו מתגודדים

בית יהודא

וואס האבען געדינט עבודה זרה מיט דעם טויט וואס איז געשריבען אין דיא פרשה מען זאל זיי הרגנן (המיתם במיתה אחרת) מעגסטו זיי הרגנן מיט איין אנדער טויט: (יז) לה' אלהיך. מיינט מען (לשמו ובשבילו) פון וועגען דעם נאמען פון הקב"ה אונ פון זיינעטוועגען ודר נאמען פון הקב"ה זאל געהייליגט ווערען וואררום ווען הקב"ה טוהט אמשפט אין רשעים ווערט זיין נאמען געהייליגט, עיין רש"י בשלח ע"פ ואכבדה בפרעה: (יח) למען ישוב ה' מחרון אפו.

רש"י

להמיתם במיתה הכתובה בהם המיתם באחרת: (יז) לה' אלהיך. לשמו ובשבילו: (יח) למען ישוב ה' מחרון

דעת זקנים מבעלי התוספות

העיר ולא ליהנות ממימונם: (יח) ונתן לך רחמים. בשכר שלא רחמת על מכעיסיו הוא ירחם עליך:

ליקוטים על התורה

(יז־יח) כליל לה' אלהיך וגו' ונתן לך רחמים ורחמך וגו'. דיא **גמרא** זאגט אז מען וועט הרגנן דיא מענטשן פון דיא שטאט וואס האבען געדינט עבודה זרה, וועט זיין ביי הקב"ה גלייך וויא מען וואלט מקריב געוועזען אקרבן, נאר מען זאל זייא ניט הרגנן מיט כעס אונ מיט רציחה, נאר מען זאל זיי הרגנן ווייל הקב"ה האט געבאטען מען זאל זייא הרגנן, דריבר זאגט דער פסוק ונתן לך רחמים, הקב"ה וועט אין דיר געבען מער רחמנות, אונ מיט רחמנות זאלסטו זייא הרגנן, ווייל דם איז זייער טובה זייא זאלען שטארבען, אונ אויב זייא וועלען טאהן תשובה פאר דעם שטארבען איז געוויס אטובה, אזוי וויא דו שעכסט אבהמה צו אקרבן, שעכסטו זיא מיט רחמנות פון איר טובה וועגען, אונ וועגען מצוה ווייל הקב"ה האט געבאטען מען זאל דעם קרבן שעכטין אזוי מיט רחמנות זאלסטו זייא הרגנן, ווייל הקב"ה הט געבאטען, אונ דו טוהסט דיא מצוה:

פירוש לתורת אלהים

פון גאט דיין גאטס נאמען וועגען והיתה אונ זיא זאל זיין אבארג אויף אייביג לא זיא זאל שוין מער ניט ווערען גיבויעט: (יח) ולא ידבק בידך מאומה מן החרם אונ עס זאל ניט ווערען בהעפט אין דיין האנד עפים פון דעם וויסט דו זאלסט דר פון קיין שום זאך ניט נעמען למען דרום גאט זאל אום קערען פון זיין גרים צארן ונתן אונ ער וועט דיר געבען דער ברימקייט ורחמך אונ ער וועט דר בארמין דיך והרבך אונ ער וועט מערן דיך כאשר אזו ווי גאט הט גשווארן צו דיינע עלטערן: (יט) כי תשמע בקול יי אלהיך אז דוא וועסט הערן אין דיין גאטס קול לשמור צו היטן גאר זיינע מצות וואס איך גיביט דיר היינט לעשות צו טאהן דס רעכט פארטי׳יט אין דיין גאטס אויגן: (א) בנים אתם ליי אלהיכם איר זענט קינדער צוא אייער

מצות השם

(תסג־תסד־תסה) ושרפת באש וגו'. דאס איז דיא מצוה אז איין שטאט וואס דיא מענטשן וואס זייא וואהנען אין איהר האבען געדינט דיא עבודה זרה זאל מען זיא פאר ברענען אונ אלדונג וואס עס געפינט זיך אין אהר אין בייער אונ דיא מענטשען זאל מען הרגינען מיט איין שווערד אונ מען טאר ניט קיין הנאה האבען פון דיא זאכען וואס עס געפינט זיך אין דער שטאט אונ מען טאר דיא שטאט ניט אוף מויערען אונ דיא שטאט ווערט אן גערופען (עיר הנדחת) אונ קיין עיר הנדחת מאכט מען ניט נאר דורך איין בית דין פון איין אונ זיבעציג מענטשען:

ס רביעי יד א בָּנִים אַתֶּם לַיהוָה
אֱלֹהֵיכֶם לֹא תִתְגֹּדְדוּ וְלֹא־תָשִׂימוּ
קָרְחָה בֵּין עֵינֵיכֶם לָמֵת׃ ב כִּי עַם
קָדוֹשׁ אַתָּה לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ וּבְךָ בָּחַר
יְהוָה לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה מִכֹּל
הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ ס

אונקלוס

קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ׃ א בְּנִין
אַתּוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן
לָא תִתְחַמְּמוּן וְלָא תְשַׁוּוּן
מְרַט בֵּין עֵינֵיכוֹן עַל
מִית׃ ב אֲרֵי עַם קַדִּישׁ
אַתְּ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ וּבָךְ
אִתְרְעֵי יְיָ לְמֶהֱוֵי לֵהּ
לְעַם חֲבִיב מִכֹּל עַמְמַיָּא
דִּי עַל אַפֵּי אַרְעָא׃

תו"א בנים אתם כו' אלהיכם קידושין לו
כתרא י אבות פ"ג עקידה שער

עו: לא תתגודדו יבמות יג. יד מכות כ עקרים מ"ד פ"ח: ולא תשימו קרחה מכות שם מנחות לז: כי עם קדוש קידושין לו:

בעל הטורים

לפני עכו"ם כמו על מת: (א) בנים אתם. בפסוק הזה יש שנים עשר תיבות כנגד י"ב שבטים שנקראו בנים לה': (ב) מכל העמים אשר על פני האדמה. וסמיך ליה לא תאכל כל תועבה לומר לך שלא יתערבו עם העכו"ם אותם שנמשלו לבהמות. כבהמות הטיר ג' וז' בחיות כנגד

רשב"ם

(א) לא תתגודדו. כדכתיב ויתגודדו כמשפטם בחרבות וברמחים וכמו גודו אילנא:

רש"י

אפו. שכל זמן שע"א בעולם הרון אף בעולם: (א) לא תתגודדו. לא תתנו גדידה ושרט בבשרכם על מת כדרך שהאמוריים עושין לפי שאתם בניו של מקום ואתם ראוין להיות נאים ולא גדודים ומקורחים: בין עיניכם. אצל הפדחת ובמקום אחר הוא אומר (ויקרא כא) לא יקרחו קרחה בראשם לעשות כל הראש כבין העינים: (ב) כי עם קדוש אתה. קדושת עצמך מאבותיך ש ועוד ובך בחר ה':

בית יהודא

הקב"ה זאל זיך צוריק קערן פון זיין כעס (שכל זמן שעובדי אלילים בעולם חרון אף בעולם) ווארום אזו לאנג ווי די געצין דינער זענען אויף דער וועלט, איז דער כעס פון הקב"ה אויף דר וועלט: (א) ולא תתגודדו. מיינט מען (לא תתנו גדידה ושרט בבשרכם על מת) איר זאלט ניט געבן אשטעכונג אונ איר זאלט ניט רייסען אייער לייב אויף אמת (כדרך שהאמורים עושים) וויא די אמורים טוהען (לפי שאתם בניו של מקום) ווייל איר זענט די קינדער פון הקב"ה (ואתם ראוים להיות נאים ולא גדודים ומקורחים) דארפט איר זיין שיין ניט צושטאכין אונ ניט מיט אויסגעפליקטע האר פון קאפ: ובין עיניכם. צווישען דיא אויגען מיינט מען (אצל הפדחת) לעבען שטערן (ובמקום אחד הוא אומר) אויף איין אנדער ארט זאגט דר פסוק (לא יקרחו קרחה בראשם) זייא זאלען ניט אויספליקען דיא האר פון זייער קאפ (לעשות כל הראש כבין העינים) אזו ווי מען טאר ניט אויסרייסען די האר ווס איבער דעם שטערן געגען צווישען די אויגען, אזו טאר מען ניט אויסרייסען די האר פון אלע ערטער פון קאפ: (ב) וכי עם קדוש אתה. ווארום דוא ביסט אהייליגע פאלק (קדושת עצמך מאבותיך) דוא האסט דיין אייגענע הייליגקייט פון דיינע עלטערין (ועוד ובך בחר ה') נאך אהייליגקייט

דעת זקנים מבעלי התוספות

(א) בנים אתם לה' אלהיכם. ולכן אם מת אביכם חבשר ודם לא תתגודדו שהרי אינכם יתומים בכך כי יש לכם אב שהוא חי וקיים יתברך ויתעלה שמו אבל העכו"ם כשמת אביו יש לו להתגודד שאין לו עוד אב כי אם עצו ואבנו שאין בם מועיל כדכתיב אומרים לעץ אבי אתה ולאבן את ילדתני:

שפתי חכמים

היטב ודרשת היטב הרי שבע: ר פי' נמום דלאזהרה לא תפול אלא על הפועל שבידו לפעול הדבר ולא על הפעול כלומר שנעשה בו המעשה ומפני שמלת לא תתגודדו מורה על הרוב על הפעול מ"ה פי' לא תתנו גדידה בבשרכם. ונקט גדידה ושרט להודיע שגדידה מענין שרט והם שמות נרדפים. וככר פירשתי בפרשת אמור עיין שם כי שם הכל מפורש: ש פי' קדושתך אינה משלך אלא מאבותיך לכם

פירוש לתורת אלהים

גאט לא תתגודדו איר זאלט ניט קראצן ולא אונ איר זאלט ניט טאן קיין רייסונג צווישן אייערע אויגען למת פון וועגען איין מת דער חזקוני שרייבט איר ישראל ווען אייערע עלטערען אפילו שטארבן זענט איר דאך ניט קיין רעכטע יתומים מחמת איר זענט דאך גאטס קינדער: (ב) כי עם קדוש אתה ליי אלהיך ווארום דו ביסט אהייליג פאלק צוא דיין גאט פון דיינע עלטערן ובך אונ אין דיר הט גאט אום דער וויילט להיות צו זיין צוא אים אגליבט פאלק מכל פון

ליקוטים על התורה

(א) בנים אתם לה' לא תתגודדו וגו'. ווייל יודן האבן געוואגט צווישען פעלקער, וואס בי זייא איז דער מנהג זיי רייסען פון זיך דאס לייב אונ דיא האר פון קאפ ווען עס שטארבט ביי זייא איינער פון זייער משפחה, דריבער זאגט משה צו דיא יודען איר זייט קינדער צו הקב"ה, דער גוף פון מענטש געהערט צוא פאטער אונ מוטער, אונ דיא נשמה געהער צוא הקב"ה, הקב"ה גיט דיא נשמה אין דעם מענטש אוף אגעוויסע צייט, ווען עס קומט דיא צייט נעמט הקב"ה זיין נשמה צוריק. וויא דער מדרש משלי שרייבט, רבי מאיר איז געזעען שבת צו מנחה אין בית המדרש אונ האט געזאגט אדרשה, ביז צו מעריב, אונ ער האט געדאווינט מעריב, ביי אים אין דערהיים איז אין דיא צייט געשטארבען פלוצלונג זיין קינד וואס איז אלט געווען עטליכע יאהר, די מוטער האט גענומען דאס קינד אונ האט אים אריינגעטראגען אין איין אנדער שטוב אונ האט אים

מצות השם

(תסו) לא תתגודדו וגו'. דאס איז דיא מצוה אז מען טאר ניט קראצען דאס לייב אדער אום רייסען דיא האר פון דיא ברעמען וועגען איין מת אונ דיא מצוה גייט אן אויף יעדער ארט אונ יעדער צייט:

(תסז) ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת. דאס איז דיא מצוה אז מען טאר זיך ניט אויס רייסען דיא האר פון דעם קאפ פון וועגען איין מת אונ דיא מצוה גייט אן אויף יעדער ארט:

ג לא תאכל כל־תועבה׃ ד זאת
הבהמה אשר תאכלו שור שה
כשבים ושה עזים׃ ה איל וצבי
ויחמור ואקו ודישן ותאו וזמר׃
ו וכל־בהמה מפרסת פרסה

אונקלוס

ג לא תיכול כל דמרחק׃
ד דין בעירא דתיכלון
תורין אמרין דרחלין
וגדין דעזין׃ ה אילא
וטביא ויחמורא ויעלא
ורימא ותורבלא ודיצא׃
ו וכל בעירא דסדיקא

הג"א לא תאכל ע"ז מז חולין קיד: זאת הבהמה זבחים לד תולין עא עח בכורות י: איל וצבי זבחים לד חולין כא: בהמה חולין מא מו:

בעל הטורים

עשרת הדברות: (ד) עזים. וסמיך ליה איל רמז לזה דאיתא בחולין עיזא דכרכוז נוין חיה הוא:

בית יהודא

האסטו ווייל הקב"ה האט דיך אויסדערוויילט דו זאלסט זיין צו אים אפאלק: (ג) וכל תועבהו. מיינט מען (כל שתעבתי לך) אלץ וואס איך האב דיר געבאטן דו זאלסט ניט עסין, זאלסטו ניט עסין (כגון צרם אוזן בכור כדי לשחטו במדינה) דהיינו אוב אכהן הט געהאט אבכור וואס אישראל הט אים גיגעבן, הט דר כהן געמאכט אפעלער אין דעם בכור ער הט אים גישפאלטן דעם אויער, ער זאל אים ניט דארפען ברייננען אין ירושלים מקריב זיין אקרבן, נאר ער זאל אים מעגן שעכטן אין לאנד, ווא ער וועט וועלן (הרי דבר שתעבתי לך) דס איז אזאך וואס איך האב דיר געאסרת (כל מום לא יהיה בו) עס זאל ניט זיין אפעלר אין דעם בכור ודו זאלסט ניט מאכן אפעלער אין אבכור (ובא ולמד כאן שלא ישחוט ויאכל על אותו המום) לערונט דא דער פסוק אויב ער הט געמאכט אפעלער אין דעם בכור טאר ער ניט שעכטן דעם בכור אונ אים עסין וועגן דעם פעלר, ווייל ער האט דעם פעלער אליין געמאכט (בשל בשר בחלב) אויב ער הט געקאכט פלייש מיט מילך (הרי דבר שתעבתי לך) דאס איז אזאך וואס איך האב דיר געאסרת, מען טאר ניט קאכין פלייש מיט מילך (והזהיר כאן על אכילתו) דא הט די תורה געבאטען מען טאר ניט עסין פלייש געקאכט מיט מילך: (ד) זאת הבהמה וגו' איל וצבי ויחמור. זאגט רש"י (למדנו שהחיה בכלל בהמה) דר פסוק לערנט אונז אז אחיה ווערט אויך גערופען בהמה (ולמדנו) נאך לערנט אונז דער פסוק (שבהמה וחיה טמאה מרובה מן הטהורה) די בהמות אונ חיות וואס מען טאר ניט עסין זענען מער ווי די בהמות אונ חיות וואס מען מעג זייא עסין (שבכל מקום פורט את המועט) ווארום ביי יעדער זאך רעכנט דער פסוק די וואס זענען ווייניגער: ואקו. (מתורגם יעלא) אויף דעם ווארט אקו" טייטשט דר תרגום יעלא, ווי עס שטייט אין פסוק יעלי סלע, דאס איז די חיה וואס הייסט שטיינבאק: ותאו. דאס איז תורבאלא (שור היער) אוואלד אקס (בוא יער בלשון ארמי) אויף דיא ארמישע שפראכע איז באלא אוואלד: (ו) ומפרסתו. מיינט מען (סדוקה) גישפאלטענע קלאען (כתרגומו) וויא דער תרגום טייטשט (פרסה) קלאהען:

רש"י

(ג) כל תועבה. (חולין קיד) כל שתעבתי לך ה כגון לרס אוזן בכור כדי לשוחטו במדינה הרי דבר שתעבתי לך כל מום לא יהיה בו. ובא ולמד כאן שלא ישחט ויאכל על אותו המום. בשל בשר בחלב הרי דבר שתעבתי לך והזהיר כאן על אכילתו: (ד) זאת הבהמה וגו': (ה) איל וצבי ויחמור. למדנו שהחיה בכלל בהמה (חולין סג) ולמדנו שבהמה וחיה טמאה מרובה מן הטהורה שבכל מקום פורט את המועט: ואקו. מתורגם יעלא (איוב לט) יעלי סלע הוא אשטנבו"ק (שטיינבאק): ותאו. תורבלא תור היער בלא"ה יער בלשון ארמי: (ו) מפרסת. סדוקה כתרגומו: פרסה. א פלאנט"ה

שפתי חכמים

לא כן למה הולרך לומר אחריו וכך כתר ה' שפירש ועוד שבתר כך הרי כאן שתים והלא מקדים' עלמם מחוייב שיכתר בס ה': ת ואם תאמר שיאך אנו אוכלין תרנגולים ובהמות מסורכים דהא תעבתי לך שאסור לסרסן וי"ל מדאילטריך קרא גבי סירוס למיסר לגבוה לא תקרב הא להדיוט שרי: א לא שמפרסת מגזרת פרסה שאלו הי' מפרסת מגזרת פרסה הי' הגמל הכתוב בו ופרס' אינגו מפרים שאין לו פרסה שידרוך

ליקוטים על התורה

געליינט אויף אבעט אונ בדעקט מיט אלייעך, נאך מעריב איז רבי מאיר געקומען אהיים, ער זאגט צום ווייב וואו איז דאס קינד, זאגט זיא ער איז געגאנגען צו דיר אין בית המדרש, האט רבי מאיר געזאגט איך האב אים געזוכט אין בית המדרש אונ ער איז ניט געווען, דערווייל האט זיא אים גיגעבן וויין צו זאגען הבדלה, נאך הבדלה האט רבי מאיר נאך אמאהל געפרעגט וואו איז דאס קינד, הט זיא געזאגט ער וועט געוויס באלד קומען, זיא האט אים געגעבן עסין, ער הט אפגעגעסן אונ געבענטשט, נאכדעם זאגט זיא צו אים „רבי" איך האב אשאלה צו פרעגען, זאגט רבי מאיר פרעג, פאר עטליכע יאר צוריק האט איינער מיר געגעבן עפעס צו בעהאלטען, היינט איז ער געקומען פלוצלונג איך זאל אים דיא זאך צוריקגעבען, זאל איך אים צוריקגעבין אדער ניין, זאגט רבי מאיר געוויס דארף מען צוריקגעבן, זאגט זיא אז דיין וויסן וויל איך ניט צוריקגעבען, זאגט זיא צוא אים קום מיט מיר אין דיא אנדערע שטוב, זיא האט אים צוא געפירט צום בעט אונ אויפגעדעקט דעם

פירוש לתורת אלהים

אלע כנעניים וום זענין אויף דר גאנצער ערד: (ג) לא תאכל כל תועבה דוא טארסט ניט עסין איין אום ווערדיגע זאך: (ד) זאת הבהמה אשר תאכלו דם זענין די בהמות וום איר זאלט עסען שור דעם אקס שה כשבים ושה עזים דם יונגע לאם אונ דם יונגע בעקיל: (ה) איל וצבי ויחמור דיא איינד אונ דעם הירש אונ דעם יחמור ואקו ודישון אונ דעם שטיין באק אונ די נאזעל אונ די בערג ציג אונ די געמז: (ו) וכל אונ אלע בהמות וום איז צו שפאלטן די קלאען ושסעת

מצות השם

(תסזו) לא תאכל כל תועבה, דאס איז דיא מצוה אז מען טאר ניט עסין קיין קדשים וואס זייא זענען פסול געווארען אדער אזעלכע קדשים וואס מען האט אין זייא געמאכט איין פעלער אונ דיא מצוה גייט אן ווען דאס בית המקדש אין געשטאנען:

וְשֹׁסַעַת שֶׁסַע שְׁתֵּי פְרָסוֹת מַעֲלַת
גֵּרָה בַּבְּהֵמָה אֹתָהּ תֹּאכֵלוּ׃ ז אַךְ
אֶת־זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה
וּמִמַּפְרִיסֵי הַפַּרְסָה הַשְּׁסוּעָה אֶת־
הַגָּמָל וְאֶת־הָאַרְנֶבֶת וְאֶת־הַשָּׁפָן
כִּי־מַעֲלֵה גֵרָה הֵמָּה וּפַרְסָה לֹא
הִפְרִיסוּ טְמֵאִים הֵם לָכֶם׃ ח וְאֶת־
הַחֲזִיר כִּי־מַפְרִיס פַּרְסָה הוּא וְלֹא
גֵרָה טָמֵא הוּא לָכֶם מִבְּשָׂרָם לֹא

אונקלוס

פַּרְסָתָא וּמְטַלְּפָא טִלְפִין
תַּרְתֵּין פַּרְסָתָא מַסְּקָא
פִשְׁרָא בִּבְעִירָא יָתַהּ
תֵּיכְלוּן׃ ז בְּרַם יָת דֵּין
לָא תֵיכְלוּן מִמַּסְּקֵי פִשְׁרָא
וּמִמַּסְדִּיקֵי פַּרְסָתָא
מְטַלְּפֵי טִלְפַיָּא יָת
גַּמְלָא וְיָת אַרְנְבָא וְיָת
טַפְזָא אֲרֵי מַסְּקֵי פִשְׁרָא
אִנּוּן וּפַרְסָתְהוֹן לָא
סְדִיקָא מְסָאֲבִין אִנּוּן
לְכוֹן׃ ח וְיָת חֲזִירָא אֲרֵי
מַסְדִּיק פַּרְסָתָא הוּא וְלָא
פָשַׁר מְסָאַב הוּא לְכוֹן
מִבִּסְרְהוֹן לָא תֵיכְלוּן

תו״א בבהמה שם יז: השסועה שם סג סו בכורות ו נדה כד: את הגמל בכורות ז נדה כד: ואת הארנבת מגילה ט: ואת השפן בכורות ו: ואת החזיר שם

בעל הטורים

(ז) טמאים הם לכם. וסמיך ליה ואת החזיר לומר לך שאסור לגדל חזירים. וסמיך מבשרם לא תאכלו לאת זה תאכלו מכל אשר במים כלומר אע״פ שאסרתי לאכול מבשרם אשר מהם במים תאכלו דחמרא דימא שרי. ד״א לא תאכלו את זה תאכלו לומר שקרבי דגים אין לוקחין אלא מן המומחה דקרי ביה לא תאכלו אא״כ יאמר זה הוא שלקחתי מפלוני ליד וכשר הוא

רש״י

(פוססזאהלע): ושסעת. הלוקה בשתי לפרניס שיש סדוקה ואינה הלוקה בלפרניס והיא טמאה: בבהמה. (חולין סט) משמע מה שנמלא בבהמה אכול ב מכאן אמרו שהשליל ניתר בשחיטת אמו: (ז) השסועה. (נדה כד) בריה היא שיש לה שני גבין ושני שדראות אמרו רבותינו למה נשנו בבהמות מפני השסועה ובעופות מפני הראה שלא נאמרו

בית יהודא

וְשֹׁסַעַת. מֵיינְט מֶען (חֲלוּקָה בִּשְׁתֵּי צְפָרְנַיִם) דִי קְלָאה אִיז צוּטֵיילְט מִיט צְוֵויי נֶעגִיל, זִיא אִיז דוּרְךְ גְשְׁפַּאלְטֶן (שֶׁיֵּשׁ סְדוּקָה וְאֵינָהּ חֲלוּקָה בִּצְפָרְנַיִם וְהִיא טְמֵאָה) עֶס זֶענֶען דָא קְלָאהֶען ווָס זֶענֶען גֶעשְׁפַּאלְטֶן אוּנ זֶענֶען נִיט צוּטֵיילְט מִיט צְוֵויי נֶעגִיל, דִי בְּהֵמוֹת זֶענֶען טָמֵא: וּבַבְּהֵמָה. (מַשְׁמַע מַה שֶׁנִּמְצָא בַּבְּהֵמָה אֱכוֹל) אַז מֶען שֶׁעכְט אַבְּהֵמָה אַלְץ ווָס מֶען גֶעפִינְט אִין דִיא בְּהֵמָה מֶעג מֶען עֶסִין (מִכָּאן אָמְרוּ) פוּן דַאנֶען הָאבֶּען דִיא חֲכָמִים גֶעזָאגְט (שֶׁהַשְּׁלִיל נִיתָּר בִּשְׁחִיטַת אִמּוֹ) אַז מֶען שֶׁעכְט אַבְּהֵמָה אוּנ מֶען גֶעפִינְט אִין דִי בְּהֵמָה אַלֶעבֶּעדִיגֶע קָאלְבּ, דַארְף מֶען נִיט שֶׁעכְטֶן דִי קָאלְבּ נָאר מֶען מֶעג אִיר הַרְגֶענֶען אוּנ עֶסִין: (ז) וְהַשְּׁסוּעָה. זָאגְט רַשִׁ״י (בְּרִיָּה הִיא שֶׁיֵּשׁ לָהּ שְׁנֵי גַבִּין וּשְׁנֵי שִׁדְרָאוֹת) דָאס אִיז אַמִין בְּשֶׁעפֶענִישׁ ווָס הָט צְוֵויי רוּקִינְס אוּנ צְוֵויי שִׁדְרוֹת (וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ לָמָּה נִשְׁנוּ) דִי רַבָּנָן הָאבֶּן גֶעזָאגְט צוּ ווָס זֶענֶען דָא נָאךְ אַמָאהל גֶעלֶערוּנְט גֶעווָארֶען ווֶעלְכֶע בְּהֵמוֹת חַיּוֹת עוֹפוֹת מֶען מֶעג עֶסִין אוּנ ווֶעלְכֶע מֶען טָאר נִיט עֶסִין, דָאס אִיז דָאךְ גֶלֶערוּנְט גְווָארִין אִין סֶדְרָה שְׁמִינִי, נָאר (בִּבְהֵמוֹת מִפְּנֵי הַשְּׁסוּעָה) בְּהֵמוֹת זֶענֶען דָא נָאךְ אַמָאהל גֶעלֶערוּנְט גֶעווָארֶען ווייל אִין דִי סֶדְרָה שְׁמִינִי שְׁטֵייט נִיט דִיא בְּהֵמָה שְׁסוּעָה, אוּנ דָא שְׁטֵייט דִיא בְּהֵמָה שְׁסוּעָה (וּבְעוֹפוֹת מִפְּנֵי הָרָאָה שֶׁלֹּא נֶאֶמְרוּ בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים) עוֹפוֹת זֶענֶען דָא נָאךְ אַמָאל

שפתי חכמים

על הארץ וזה היינו לכך פי׳ מפרסת ל׳ סדק כלומר שהפרסה סדוקה: ב פירוש מדכתיב בריש׳ דקרא וכל בהמה מפרסת פרסה וגו׳ מה ת״ל בבהמה אותה תאכלו שדי בהמה דרישא דקרא אבהמה דסיפא דקרא ודרוש הכי בהמה הנמצאת בבהמה תאכלו והא דנקט רש״י

פירוש לתורת אלהים

אוּנ ווָס הָאבֶּען דִי שְׁפַּאלְטוּנְג אִין דִי צְווֵיי קְלָאעֶן מַעֲלַת גֵּרָה ווָס ווִידֶר קֶייעְט אוּנְטֶער דִי בְּהֵמוֹת אֹתָהּ תֹּאכֵלוּ דָאס זָאלְט אִיר עֶסִין: (ז) אַךְ נָאר דִיא זָאלְט אִיר נִיט עֶסֶן מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה פוּן דִי ווָס ווִידֶער קֶייעֶן וּמִמַּפְרִיסֵי אוּנ פוּן דִי ווָס הָאבֶּן גִשְׁפַּאלְטֶענֶע קְלָאעֶן אֶת הַגָּמָל דָאס קֶעמֶל וְאֶת הָאַרְנֶבֶת אוּנ דֶעם הָאז וְאֶת הַשָּׁפָן אוּנ דָאס קִינִיגְל כִּי מַעֲלֵה גֵרָה דֶען זֵיי ווִידֶער קֶייעֶן וּפַרְסָה אָבֶער דִיא קְלָאעֶן שְׁפַּאלְטֶען זֵייא נִיט טְמֵאִים זֵייא זֶענִין אוּם רֵיין צוּ אַייךְ: (ח) וְאֶת הַחֲזִיר אוּנ דָאס חֲזִיר כִּי מַפְרִיס דֶען עֶר שְׁפַּאלְט דִי קְלָאעֶן וְלֹא גֵרָה אָבֶּר עֶר ווִידֶער קֶייעְט נִיט טָמֵא הוּא עֶר אִיז אוּם רֵיין צוּא אַייךְ וּמִבְּשָׂרָם פוּן זֵייעֶר פְלֵיישׁ זָאלְט אִיר נִיט עֶסִין וּבְנִבְלָתָם אוּנ אִין זֵייעֶרֶע נְבֵלוֹת זָאלְט

ליקוטים על התורה

ווַיילֶעךְ הָאט עֶר גֶעזֶעהֶן זַיין קִינְד לִיגְט גֶעשְׁטָארְבֶּען הָאט עֶר אָנְגֶעהוֹיבֶּען ווֵיינֶען, הָאט זִיא גֶעזָאגְט צוּ אִים דוּ הָאסְט דָאךְ מִיר אִיצְט גֶעזָאגְט אַז אֵיינֶער גִיט עֶפֶּעס צוּ בֶּעהַאלְטֶען ווֶען עֶר קוּמְט אָפְּנֶעמֶען מוּז מֶען אִים צוּרִיקְגֶעבֶּען, ה׳ נָתַן, הקב״ה הָאט גֶעגֶעבֶּן דִי נְשָׁמָה אִין דֶעם קִינְד, וַה׳ לָקָח, אוּנ הקב״ה הָאט דִיא נְשָׁמָה צוּרִיקְגֶענוּמֶען, יְהִי שֵׁם ה׳ מְבוֹרָךְ, זָאל זַיין דֶער נָאמֶען פוּן הקב״ה גֶעבֶּענְטְשְׁט אוּנ גֶעלוֹיבְּט:

תֹאכֵלוּ וּבְנִבְלָתָם לֹא תִגָּעוּ׃ ס
ט אֶת־זֶה תֹּאכְלוּ מִכֹּל אֲשֶׁר בַּמָּיִם
כֹּל אֲשֶׁר־לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת
תֹּאכֵלוּ׃ י וְכֹל אֲשֶׁר אֵין־לוֹ סְנַפִּיר
וְקַשְׂקֶשֶׂת לֹא תֹאכֵלוּ טָמֵא הוּא
לָכֶם׃ ס יא כָּל־צִפּוֹר טְהֹרָה
תֹּאכֵלוּ׃ יב וְזֶה אֲשֶׁר לֹא־תֹאכְלוּ
מֵהֶם הַנֶּשֶׁר וְהַפֶּרֶס וְהָעָזְנִיָּה׃
יג וְהָרָאָה וְאֶת־הָאַיָּה וְהַדַּיָּה

וּבִנְבִלָתְהוֹן לָא תִקְרְבוּן׃ ט יָת דֵּין תֵּיכְלוּן מִכֹּל דִּי בְמַיָּא כֹּל דִּי לֵהּ צִיצִין וְקַלְפִּין תֵּיכְלוּן׃ י וְכֹל דִּי לֵית לֵהּ צִיצִין וְקַלְפִּין לָא תֵיכְלוּן מְסָאָב הוּא לְכוֹן׃ יא כָּל צִפַּר דַּכְיָא תֵּיכְלוּן׃ יב וְדֵין דִּי לָא תֵיכְלוּן מִנְּהוֹן נִשְׁרָא וְעָר וְעַזְיָא׃ יג וּבַת

תו"א כל צפור קידושין נז חולין קמ: וזה אשר קידושין סט חולין קמ: והראה חולין סג בכורות ו:

בעל הטורים

(ח) ובנבלתם לא תגעו. וסמיך ליה את זה תאכלו לומר שיש נבילה שתאכל ממנה כגון נבילה מוסרחת שאינה ראויה לגר: לא תגעו. בגי' חייב לטהר ברגל: (ט) תאכלו. וסמיך ליה וכל אשר אין לו להתיר דג טהור בנמצא בתוך דג טמא: (י) טמא הוא לכם. וסמיך ליה כל צפור. לרבות צפור משולחת של מצורע (עי' תוס' קידושין דף נז): (יב) הנשר. התחיל בנשר מפני שהוא מלך בעופות שנא' אם על פיך יגביה נשר אם על פיך ס"ת מלך:

בית יהודא

געלערנט געוואָרען, ווייל אין די סדרה שמיני שטייט ניט דער עוף ראָה, אונ דאָ שטייט דער עוף ראָה: (ח) וּבְנִבְלָתָם לֹא תִגָּעוּ. זאָגט רש"י (רַבּוֹתֵינוּ פֵּירְשׁוּ בְּרֶגֶל) די רבנים זאָגען דער פסוק מיינט יום טוב זאָל אמענטש ניט אָנרירען אַנְבֵלָה (שֶׁאָדָם חַיָּיב לְטַהֵר אֶת עַצְמוֹ בְּרֶגֶל) ווייל יעדער יוד דאַרף זיין ריין יום טוב (יָכוֹל יִהְיוּ מוּזְהָרִים בְּכָל הַשָּׁנָה) איך וואָלט מיינען יודין זאָלען זיין גיבאָטין אַגאַנץ יאָהר זיי זאָלען ניט אָנרירען אַנְבֵלָה (תַּלְמוּד לוֹמַר) שטייט אין פסוק (אֱמוֹר אֶל הַכֹּהֲנִים וגו' לְנֶפֶשׁ לֹא יִטַּמָּא) הקב"ה האָט געזאָגט צו משה זאָג צו דיא כֹּהֲנִים זיי זאָלען זיך ניט מְטַמֵּא זיין צו אַמֵּת (וּמַה טוּמְאַת הַמֵּת חֲמוּרָה) מאַדאַך דיא טוּמְאָה פון אַמֵּת ווס זיא איז אַשְׁטאַרקע טוּמְאָה (כֹּהֲנִים מוּזְהָרִים וְאֵין יִשְׂרָאֵל מוּזְהָרִים) זעגען נאָר כֹּהֲנִים געבאָטען זייא זאָלען ניט טָמֵא ווערען אָבער יִשְׂרְאֵלִים מעגין זיך מְטַמֵּא זיין צו אַמֵּת (טוּמְאַת נְבֵלָה קַלָּה לֹא כָּל שֶׁכֵּן) די טוּמְאָה פון אַנְבֵלָה וואָס זיא איז אַגרינגע טוּמְאָה איז געוויס אז יִשְׂרְאֵלִים מעגען זיך צו איר מְטַמֵּא זיין, נאָר יום טוב טאָרין ניט יִשְׂרְאֵלִים טמא ווערען פון אַנְבֵלָה אויך ניט: (יא) וְכָל צִפּוֹר טְהוֹרָה תֹּאכֵלוּ. זאָגט רש"י (לְהַתִּיר הַמְשׁוּלַּחַת שֶׁבִּמְצוֹרָע) אז אמצורע ווערט געהיילט פון זיין צָרַעַת דאַרף ער ברייננגען צווייא פייגיל, אייגע ווערט געשאָכטען, דיא אַנדערע ווערט אָוועקגילאָזין זיא זאָל פליהען וואוהין זיא וויל, ווער עס חאַפּט די פייגיל מעג ער זיא שעכטען אונ עסין: (יב) וְזֶה אֲשֶׁר לֹא תֹאכְלוּ מֵהֶם, דיא פייגיל זאָלט איר ניט עסין (לֶאֱסוֹר אֶת הַשְּׁחוּטָה) אָבער די פייגיל וואס מען הט איר געשאָכטען וועגען דעם מְצוֹרָע טאָר מען ניט עסין: (יג) וְהָרָאָה וְאֶת הָאַיָּה וגו'. זאָגט רש"י

רש"י

בת"כ: (ח) ובנבלתם לא תגעו. (ת"כ) רבותינו פירשו ברגל שאדם חייב לטהר את עצמו ברגל יכול יהיו מוזהרים בכל השנ' ת"ל (ויקרא כא) אמור אל הכהני' וגו' ומה טומאת המת חמורה כהני' מוזהרי' ואין ישראל מוזהרי' טומאת נבלה קלה לא כל שכן: (יא) כל צפור טהורה תאכלו. (קידושין נז) להתיר משולחת שבמצורע: (יב) וזה אשר לא תאכלו מהם. לאסור את השחוטה: (יג) והראה

שפתי חכמים

ל' שליל דלא לאפוקי וכו': ג פי' כל ריבוי הוא לרבות המשולחת וזה

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ח) ובנבלתם לא תגעו. אם מתו מיתת עצמן לא תגעו בהן כדי לאכלן כמו בכל קדש לא תגע אמרינן במס' מכות שהוא אזהרה לאוכל ואפקיה רחמנא בלשון נגיעה ליתן שיעור לנוגע כאוכל והכא נמי אפקיה לאכילה בלשון נגיעה וכפל המלה לא תאכלו ולא תגעו חדא מילתא היא דאי נוגע ממש קאמר אכילה למה כתיבא אם על הנגיעה הזהיר על האכילה לא כל שכן. ומיהו רבותינו אמרו דבנגיעה ממש קאמר ואזהרה לישראל ברגל כדאמר מר חייב אדם לטהר עצמו ברגל: (ט) כל אשר לו סנפיר וקשקשת. תימא לי דגים למה נשנו דבשלמא בהמה מפרש בחולין דנשנית מפני השסועה ובעופות מפני הראה דגים למה נשנו יותר מחגבים וצ"ע. ועוד תימה לי קרא שלישי לדגים דכתיב בפרשת שמיני כל אשר אין לו סנפיר וקשקשת שקץ הוא למה לי וצ"ע בתוספות דחולין: (יב) הנשר. אינו אותו שקורין אייגיל"א בלע"ז אנש"ר בערבי שהרי לאייגיל"א

פירוש לתורת אלהים

איר ניט אָן רירען: (ט) אֶת זֶה תֹּאכְלוּ דָם זאָלט איר עסין מִכֹּל פון אַלעם ווס איז אין די וואַסערען כֹּל אַלעם ווס הט פלוס פעדערען וְקַשְׂקֶשֶׂת אונ שופּען תֹּאכֵלוּ זאָלט איר עסין: (י) וְכֹל אונ אַלם וואָס האָט ניט פלוס פעדרין וְקַשְׂקֶשֶׂת אונ קיין שופּען לֹא תֹאכֵלוּ זאָלט איר ניט עסין טָמֵא דָם איז אום ריין צו אייך: (יא) כָּל צִפּוֹר אַלע ערליי רייגע פייגל זאָלט איר עסין: (יב) וְזֶה אונ דאָס איז וואָס איר זאָלט ניט עסין פון זיי הַנֶּשֶׁר דעם אָדלער וְהַפֶּרֶס אונ דעם האָביכט וְהָעָזְנִיָּה אונ דעם גרייף: (יג) וְהָרָאָה אונ די

מצות השם

(תשמ) כָּל צִפּוֹר וגו'. פון דעם פסוק לערנען מיר ארויס אז מען דאַרף נאָך צו זוכען וועלכעס עוף איז טהור אונ וועלכעס עס איז טָמֵא אונ דיא מִצְוָה גייט אָן אויף יעדער אָרט אונ יעדער צייט:

אונקלוס

וְנִפָּא וְטַרְפִּיתָא וְדַיְתָא
לִזְנַהּ: יד וְיָת כָּל עוֹרְבָא
לִזְנֵהּ: טו וְיָת בַּת
נַעֲמִיתָא וְצִיצָא וְצִפַּר
שַׁחְפָּא וְנַצָּא לִזְנוֹהִי:
טז וְקַדְיָא וְקִפּוֹפָא
וּבַוְתָא: יז וְקָתָא
וִירַקְרְקָא וְשָׁלֵי נוּנָא:
יח וְחַוָּרִיתָא וְאִבּוּ לִזְנַהּ

לְמִינָהּ: יד וְאֵת כָּל־עֹרֵב לְמִינוֹ:
טו וְאֵת בַּת הַיַּעֲנָה וְאֶת־הַתַּחְמָס
וְאֶת־הַשָּׁחַף וְאֶת־הַנֵּץ לְמִינֵהוּ:
טז אֶת־הַכּוֹס וְאֶת־הַיַּנְשׁוּף
וְהַתִּנְשָׁמֶת: יז וְהַקָּאָת וְאֶת־
הָרָחָמָה וְאֶת־הַשָּׁלָךְ: יח וְהַחֲסִידָה

בעל הטורים

(טו) היענה. שמענה את בניה ואינה

רש"י

ואת האיה וגו'. (חולין סג) היא ראה היא איה היא דיה ד ולמה נקרא שמה ראה שרואה ביותר ולמה הזהירך בכל שמותי' שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק שלא יהא האוסר' קורא אותה ראה והבא להתיר אומר זו דיה שמה או איה שמה וזו לא אסר הכתוב ובעופות פרט לך הטמאים ה ללמד שהעופות הטהורים מרובים על הטמאי' לפיכך פרט את ו המועט: (טז) והתנשמת. קלב"א שורי"ץ (פלעדערמויז): (יז) שלך. השולה דגים מן הים: (יח) דוכיפת. הוא

בית יהודא

(הָאַיָּה הִיא אַיָּה הִיא דַיָּה) דָס אִיז אֵיין פֿויגעל זיא הָט דְרַיי נֶעמֶען „רָאָה אַיָּה דַיָּה" (וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ רָאָה) פַר וָואס רוּפְט מֶען זיא רָאָה (שֶׁרוֹאָה בְּיוֹתֵר) ווייל זיא זֶעהְט זֵייעֶר ווייט (וְלָמָּה הִזְהִיר בְּכָל שְׁמוֹתֶיהָ) פַר וָואס בַּיי דֶעם אָנְזָאגִין ניט צוּ עֶסִין די פֿויגעל הָט מֶען גֶעזָאגְט אַלֶע דְרַיי נֶעמֶען (שֶׁלֹּא לִיתֵּן פִּתְחוֹן פֶּה לְבַעַל דִּין לַחֲלוֹק) טָאמֶער וועט אֵיינֶער ווֶעלֶן קְרִיגֶען אוֹיף דֶעם דִין זָאג ער ניט קֶענֶען עֶפֶענֶען די מויל צוּ קְרִיגֶען (שֶׁלֹּא יְהֵא הָאוֹסְרָהּ קוֹרֵא אוֹתָהּ רָאָה) אוּב די תּוֹרָה וועט נָאר שְׁרַייבֶּן אֵיין נָאמֶען, דְהַיְינוּ עֶס וועט שְׁטֵיין רָאָה אַלֵיין, וועט אֵיינֶער זָאגִין די פֿויגעל טָאר מֶען נִיט עֶסִין ווייל זיא הֵייסְט רָאָה, אוּנ די תּוֹרָה הָאט גֶעאַסְרְט די פֿויגעל, וועט אֵיינֶער אַנְדֶערֶר אוּנ וועט זָאגִין דֶעם פֿויגעל רָאָה טָאר מֶען רָאָה (וְהַבָּא לְהַתִּיר אוֹמֵר זוֹ דַיָּה שְׁמָהּ אוֹ אַיָּה שְׁמָהּ) וועט קוּמֶען אֵיין אַנְדֶערֶר אוּנ וועט זָאגֶען ער הֵייסְט אַיָּה (וְזוֹ לֹא נִיט עֶסִין, אָבֶּער דָס אִיז נִיט דֶר פֿויגעל רָאָה, דֶער פֿויגעל, הֵייסְט דַיָּה, אָדֶער ער וועט זָאגֶען ער הֵייסְט אַיָּה אָסַר הַכָּתוּב) דֶעם פֿויגעל דַיָּה אָדֶער אַיָּה הָט די תּוֹרָה נִיט גֶעאַסְרְט, דְרִיבֶּר הָט די תּוֹרָה גֶעשְׁרִיבֶּען אַלֶע דְרַיי נֶעמֶען (וּבָעוֹפוֹת פָּרַט לְךָ הַטְּמֵאִים) בַּיי עוֹפוֹת הָט די תּוֹרָה גֶעשְׁרִיבֶּען דִיא נֶעמֶען פוּן די עוֹפוֹת וָואס מֶען טָאר נִיט עֶסִין (לְלַמֵּד שֶׁהָעוֹפוֹת הַטְּהוֹרִים מְרוּבִּים עַל הַטְּמֵאִים) צוּ לֶערְנֶען אוּנְז די עוֹפוֹת וָואס מֶען מֶעג זַיי עֶסִין זֶענֶען מֵעהְר ווִי די עוֹפוֹת וָואס מֶען טָאר נִיט עֶסִין (לְפִיכָךְ פָּרַט אֶת הַמּוּעָט) דְרִיבֶּער הָט דִיא תּוֹרָה גֶעשְׁרִיבֶּן די עוֹפוֹת וָואס מֶען טָאר נִיט עֶסִין ווייל זַיי זֶענֶען ווייניגֶער: (טז) וְהַתִּנְשֶׁמֶת. אַפְלֶעדֶערְמויז: (יז) שָׁלָךְ. (הַשּׁוֹלֶה דָגִים מִן הַיָּם) דֶר פֿויגעל שָׁלָךְ הָט אָנְגֶעזָאגְט אַ פִּיל אוּנ עֶר הָט לִיבּ פִישׁ, פְלִיהְט עֶר שְׁטֶענְדִיג אִיבֶּער דֶעם יָם אוּנ מִיט זַיין שְׁנָאבֶּעל כַאפְּט עֶר דִיא פִישׁ: (יח) דוּכִיפַת.

דעת זקנים מבעלי התוספות

יש לו אצבע יתירה ונשר מפרש באלו טרפות שאין לו שום סימן טהרה: (יד) ואת כל עורב. גם הוא אינו אותו שקורין קורבי"ל כי הקורבי"ל בדקו ומצאו שיש בו אצבע יתירה וזפק וא"כ דורס אם הוא עורב שהרי באלו טרפות מפרש דבעורב לית ביה אלא שני סימני טהרה דהויא בי"ט עופות טמאים ואי אינו דורס הא ביה ג' סימני טהרה אלא ודאי דורס הוא וא"כ היכי קאמר התם דעוף הבא לפנינו בשני סימנין טהור ובלבד שיכיר עורב ואם דומה לעורב ומכיר נמי עורב היאך טהור כיון דאמרינן דעורב דורס יהא קי"ל דכל עוף הדורס טמא אלא ודאי אותו שאנו קורין קורבי"ל אינו עורב דקרא אלא אותו שנראה אותו רוקק בשעת תשמיש ודאי והוא עורב: (טו) בת היענה. להכי נקט בת לפי שאינה ראויה אלא כשהיא קטנה לפי שבשרה קשה כעץ כשהיא גדולה: ואת הנץ. גם הוא אינו אותו שאנו קורין אשפרבי"ר שהרי שלשה סימנים טהרה יש לו כדמסיק באלו טרפות תלתא הדרי בכולהו ומוכחי' התוספות התם דהסימן שאינו אלא בפרס או בעזניה הוי קרקבן נקלף וא"כ הג' סימני טהרה דהוו בנץ הוו אצבע יתירה ואינו דורס ואשפרוי"ר אנו רואים בכל יום שהוא דורס בין לפירש"י שאוחז המאכל ברגליו בין לפר"ת שפי' דורס ואוכל העוף מחיים:

שפתי חכמים

אשר לא תאכלו לאסור הפשוטה נראה דדריש כן דוה אשר לא תאכלו יתור הוא דהא כתיב בסופו וכל שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו אלא לאסור הפשוטה דמלירע ובגמ' פריך ואיפוך אנא דמסולחת לאיסור והפשוט' להיתר ומשני לא אמרה תורה שלא לתקלה שהאסת למכשול עון כשיקנה ויאכלנה. והקשה הרא"ם וא"ת אי הכי למה לי רביא דכל נפור לרבות המסולחת וי"ל אסמכתא בעלמא הוא וכן כתב רש"י שם בהדיא קידושין (דף נו): ד והוכחת רב"י הוא מכדי נשנה תורה לאוסופי הוא דאתא אמה שכתב למעלה בת"כ ואם כן למה לא כתיב הכא ואת הדאה ואת הראה ולהורות דלהוסיף בא כמו שאמרו למה נשנית בבהמה משום השסועה שלא נאמרה בויקרא אם כן מ"ש התם דכתיב דאה ומ"ש הכא דכתיב ראה ולא דאה אלא ש"מ ראה ודאה אחת היא ומ"ה לא כתב הכא דאה דאם כן ה"א דאה וראה תרתי ניניהו ולאוסופי קא אתי מ"ה לא נקט קרא כאן אלא ראה ולהורות שדאה וראה אחת היא ותו ק"ל א"ה הל"ל ואת הראה למינה כדי לכלול גם הדאה שבויקרא וע"ז פירש היא ראה היא איה היא דיה שבכל אחד הוא לכן כתב למינה לבסוף כדי לכלול אותם בכלל אחד ללמד שהכל א' הוא. ותו ק"ל א"כ שהכל אחד הוא למה נקט קרא והרא' ואת האי' והדי' למינה ואת דמפסיק בין הרא' והאי' ל"ל ותירץ למה נקרא שמה ראה וכו' כלומר מ"ה הפסיק קרא לומר שמשונה שם זה מאחר שמות שיש לו דמפ"ה נקרא בשם ראה שרואה ביותר כדתניא עומדת בבבל ורואה נבילה בא"י. ודברי הרא"ם קשה להולמם עיין בגמרא פרק אלו טריפות (דף סג): ה דק"ל לפי שפירש דמש"ה הזהירך בכל השמות וכו' כדי שלא יבא להתיר קשה למה יתיר דשמא הוא מן העופות הטמאים ולא פרט אותו כמו שלא פרט עופות טהורין ומתרץ ופרט לך עופות הטמאים וכו' וכיון שלא פרט לך זה ודאי מן הטהורים הוא לכן הזהירך בכל השמות. א"כ ביין דעופות טהורים מרובים מן הטמאים לכך אחר הרוב שהן טהורים ונטהר אותן מ"ה פרט לך כל השמות: ו משא"כ בבהמה וחיה שפרט

פירוש לתורת אלהים

ווייא וְאֶת הָאַיָּה אוּנ דֶעם גֵייעֶר אוּנ די דַיָּה צוּ אִיר מִין: (יד) וְאֵת אוּנ אַלֶע עֶרְלַיי רָאבֶּן צוּא זֵייעֶר מִין: (טו) וְאֵת בַּת הַיַּעֲנָה אוּנ די יוּנְגֶע שְׁטְרוֹיס וְאֶת הַתַּחְמָס אוּנ די אַמְסִיל וְאֶת הַשָּׁחַף אוּנ דיא נַאכְטִיגַאל אוּנ דֶעם קוּקוּק צוּ זַיין מִין: (טז) אֶת הַכּוֹס אוּנ די קְלֵיינֶע אֵייל אוּנ גְרוֹסֶע אֵייל אוּנ דֶעם שְׁוַואן: (יז) וְהַקָּאָת דֶעם פֶּעלִיקַן אוּנ דֶעם אַאס גֵייעֶר אוּנ דֶעם שְׁטוֹרְץ פֶּעלִיקַן: (יח) וְהַחֲסִידָה אוּנ דֶעם שְׁטָארְךְ אוּנ דֶעם גֵייד

וְהָאֲנָפָה לְמִינָהּ וְהַדּוּכִיפַת וְהָעֲטַלֵּף׃ יט וְכֹל שֶׁרֶץ הָעוֹף טָמֵא הוּא לָכֶם לֹא יֵאָכֵלוּ׃ כ כָּל־עוֹף טָהוֹר תֹּאכֵלוּ׃ כא לֹא־תֹאכְלוּ כָל־נְבֵלָה לַגֵּר אֲשֶׁר־בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה

וְנַגַּר טוּרָא וַעֲטַלְּפָא׃ יט וְכֹל רִחֲשָׁא דְעוֹפָא מְסָאַב הוּא לְכוֹן לָא יִתְאַכְלוּן׃ כ כָּל עוֹפָא דְכֵי תֵיכְלוּן׃ כא לָא תֵיכְלוּן כָּל נְבִילָא לְתוֹתַב עָרֵל דִּי בְקִרְוָיךְ תִּתְּנִנַּהּ

תו"א וכל שרץ מכות יז: לא תאכלו שבת קה קה פסחים כה ע"ז כ כז חולין קיג. קיד קטו בכורות כג כריתות נח:

בית יהודא

(והא תַרְנְגוֹל הַבָּר) אַוּוילְדֶער הָאן (וְכַרְבַּלְתּוֹ כְּפוּלָה) עֶר הָט אַטָאפֶּעלְּטְן קַאם אויף דֶעם קָאפּ: (יט) וְשֶׁרֶץ הָעוֹף. (הֵם הַנְּמוּכִים הָרוֹחֲשִׁים עַל הָאָרֶץ) די זַאכְען וָוס פְלִיהֶען נִידֶערִיג אונ קְרִיכֶען אויף דִיא עֶרְד (כְּגוֹן זְבוּבִים) דְהַיְינוּ פְלִיגֶען (וּצְרָעִים וַחֲגָבִים טְמֵאִים) אונ אֵיישֶׁערִיקֶען וָוס מֶען טָאר נִיט עֶסִין (הֵם קְרוּיִים שֶׁרֶץ) זֵיי וֶוערֶן גֶערוּפֶן שֶׁרֶץ׃ (כ) כָּל עוֹף טָהוֹר תֹּאכֵלוּ. די עוֹפוֹת וָוס זֶענֶען רֵיינֶע מֶעגְט איר עֶסִין (וְלֹא אֶת הַטָּמֵא) אָבֶער די עוֹפוֹת וָוס זֶענֶען נִיט רֵיינֶע טָאר מֶען נִיט עֶסִין (בָּא לִיתֵּן עֲשֵׂה עַל לֹא תַעֲשֶׂה) פְרִיעֶר הָט דִיא תּוֹרָה גֶעזָאגְט די אַלֶע נַיינְצֶעהְן נִיט רֵיינֶע עוֹפוֹת טָאר מֶען נִיט עֶסִין, דָם הֵייסְט אַ לֹא תַעֲשֶׂה, אַלָאו, נִיט צוּ טְאהְן, נִיט צוּ עֶסִין, נָאכְדֶעם זָאגְט דִיא תּוֹרָה אַלֶע עוֹפוֹת טְהוֹרִים וְרֵיינֶע) זָאלְט איר עֶסִין, דָאס הֵייסְט אַמִצְוַת עֲשֵׂה, אַמִצְוָה צוּם טָאהְן, צוּם עֶסִין די עוֹפוֹת טְהוֹרִים, פוּן דֶעם וֵוייסִין מִיר אַלֵיין אָבֶער די נִיט רֵיינֶע טָאר מֶען נִיט עֶסִין, דִיא נִיט רֵיינֶע, נִיט עֶסִין, דָם אִיז אַלָאו, נָאר וַוייל דֶער נִיט עֶסִין שְׁטֵייט דָאךְ אִיצְט נִיט, נָאר וַוייל מֶען אִיז גְבָאזִין צוּא עֶסִין די רֵיינֶע, פַארְשְׁטֵייעֶן מִיר אָבֶר די נִיט רֵיינֶע טָאר מֶען נִיט עֶסִין, דָם הֵייסְט אַלָאו וָוס קוּמְט פוּן אַ עֲשֵׂה, דֶעם נֵיין וֵוייסִין מִיר פוּן דֶעם יוֹא, דְרִיבֶּער וֶוערְט מֶען נִיט גְשְׁטְרָאפְט וִוי פַאר אַלָאו, וִוי עֶס וָואלְט גֶעשְׁטַאנֶען נֵיין, נָאר מֶען וֶוערְט גִישְׁטְרָאפְט וִוי מֶען טוּהְט נִיט אַמִצְוָה וָוס מֶען דַארְף טָאהְן, וִוי מֶען טוּהְט נִיט אַמִצְוַת עֲשֵׂה, אַז מֶען עֶסְט אַפֵייגִיל וָואס מֶען טָאר נִיט עֶסִין, הָאט מֶען אַעֲבֵירָה פוּן אַלָאו אוּנ פוּן אַעֲשֵׂה וָנִישְׁט די תּוֹרָה מֵיינְט דֶער עִיקָר צוּ זָאגֶען מֶען זָאל עֶסִין די פֵייגִיל וָוס זֶענֶען רֵיינֶע, די תּוֹרָה מֵיינְט נָאר דֶר עִיקָר צוּ זָאגְן אָבֶער די נִיט רֵיינֶע זָאל מֶען נִיט עֶסִין)*) (וְכֵן) אוּנ אַזוֹ שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (בְּהֵמָה אוֹתָהּ תֹּאכֵלוּ) אַבְּשֵׁרָה בְּהֵמָה זָאלְט איר עֶסִין (וְלֹא בְהֵמָה טְמֵאָה) וֵוייסִין מִיר אוֹיסְוֵוייגִיג די תּוֹרָה מֵיינְט אָבֶר די בְּהֵמוֹת וָוס זֶענֶן טָמֵא זָאלְט איר נִיט עֶסִין, דָם הֵייסְט (לָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה עֲשֵׂה) וַוייל דֶעם נֵיין וֵוייסֶען מִיר פוּן דֶעם יוֹא, דְרִיבֶּער הֵייסְט דֶר לָאו נָאר וִויא אַעֲשֵׂה (לַעֲבוֹר עֲלֵיהֶם בַּעֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה) אַז מֶען וֶועט עֶסִין אַבְּהֵמָה טְמֵאָה וִוי עֶס שְׁטֵייט אִין דִיא פְּסוּקִים ז"ה) הָט עֶר אַעֲבֵירָה פוּן אַלָאו אוּנ אַעֲשֵׂה וִויא מִיר הָאבֶען גֶעזָאגְט פְרִיעֶר׃ (כא) וְלַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ. זָאגְט רַשִׁ"י מֶען מֵיינְט (גֵּר תּוֹשָׁב שֶׁקִּיבֵּל עָלָיו שֶׁלֹּא לַעֲבוֹד עֲבוֹדַת אֱלִילִים וְאוֹכֵל נְבֵילוֹת) עֶס זֶענֶען גֶעוֶוען בַּייא יוּדִין צְוֵוייעֶרְלֵייא גֵרִים, עֶס זֶענֶען גֶעוֶוען גוֹיִים וָואס הָאבֶּן זִיךְ מְגַייר גֶעוֶוען מִיט אֱמֶת, זֵיי זֶענֶען גֶעוֶוען גְלַייךְ מִיט די גֶעבָּארֶענֶע יוּדִין, אוֹיף זֵיי זָאגְט דִיא תּוֹרָה חוּקָּה אַחַת לָכֶם וְלַגֵּר, אֵיין תּוֹרָה פַר אַייךְ יוּדִין מִיט דֶעם גֵּר, עֶס זֶענֶן גֶעוֶוען גוֹיִם וָוס הָאבֶּן זִיךְ נָאר מְגַייר גֶעוֶוען זֵיי זָאלֶן נִיט דִינֶען עֲבוֹדָה זָרָה, זֵיי זָאלֶן מֶעגֶען וואוֹנֶען אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, דְרִיבֶּער רוּפְט מֶען אִים גֵּר תּוֹשָׁב, עֶר אִיז אַגֵר צוּ זִיצֶען (וואוֹנֶען) אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וָוארוּם די יוּדִין הָאבֶּן נִיט גֶעמֶעגְט לָאזֶען וואוֹנֶען אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל די פֶעלְקֶר וָוס הָאבֶּן גֶעדִינְט עֲבוֹדָה זָרָה) אוֹיף דֶעם גֵּר תּוֹשָׁב זָאגְט דִיא תּוֹרָה מֶען מֶעג אִים גֶעבֶּען נְבֵלוֹת צוּם עֶסְן, וִוי רַשִׁ"י זָאגְט גֵּר תּוֹשָׁב וָוס עֶר הָט אוֹיף זִיךְ גֶענוּמֶן עֶר זָאל נִיט דִינֶען

רש"י

תרנגול הבר ובלעז הרופ"א (ווידעהאפף) וכרבלתו כפולה: (יט) שרץ העוף. הם הנמוכים הרוחשים על הארץ כגון זבובין ולרעים והגבים טמאים הם קרויים שרץ: (כ) כל עוף טהור תאכלו. ולא את הטמא בא ליתן עשה על לא תעשה וכן בבהמה אותה תאכלו ולא בהמה טמאה לאו הבא מכלל עשה עשה לעבור עליהם בעשה ול"ת: (כא) לגר אשר בשעריך. גר תושב שקבל עליו שלא לעבוד ע"א

פירוש לתורת אלהים

האפען צוא זיין מין וְהַדּוּכִיפַת אונ דעם אוער האן אונ די שְׁוַואלְב׃ (יט) וְכֹל אונ גאר דם ווידמינונג פון די עופות פון דער ערד טָמֵא איז אום ריין צו אייך לֹא יֵאָכֵלוּ זייא זאלין ניט ווערין גיגעסען׃ (כ) כָּל עוֹף אלי ריינע פייגל מעגט איר עסען׃ (כא) לֹא תֹאכְלוּ איר זאלט ניט עסין אנבלה לַגֵּר צוא דעם גר וואס ער איז אין דיינע שטעט תִּתְּנֶנָּה זאלסטו זי געבין וַאֲכָלָהּ אונ ער זאל זיא עסין [עיין רש"י]

מצות השם

(תע) וְכֹל שֶׁרֶץ הָעוֹף טָמֵא וגו'. דאס איז דיא מצוה אז מען טאר ניט עסין קיין פליגען אונ ווערעם אדער בינען אונ נאך אזו גלייכען נאר האניק פון דיא בינען מעג מען יוא עסין אונ דיא מצוה גייט אן אוף יעדער ארט אונ יעדער צייט׃

(תעא) לֹא תֹאכְלוּ כָל נְבֵלָה. דם איז דיא מצוה אז מיר יודען טארען ניט עסין איין בהמה אדער איין חיה אדער איין עוף וואס זייא זענען גיפיגערט פון זיך אליין מען האט זייא ניט געקוילים אדער אפילו מען האט זייא געקוילים נאר מען הט זייא

*) הערה בעלי קבלה שרייבין ווען די תורה זאגט מען זאל די זאך עסין, איז אמצוה מען זאל די זאך עסין, ווארום פון אלע זאכין וואס דער מענטש עסט ווערט פון דאס עסין אין דעם מענטש בלוט, שמאלץ, פלייש, יעדעס דאך פון אלע עסינווארג מענטשין פלייש, איז דאך דער מענטש צוזאמען גישטעלט פון אלע מינים עסין וואס ער עסט, אונ אז דער מענטש לערנט תורה אונ טוהט מצות אונ מעשים טובים, ניט נאר דער מענטש אליין טוהט דאס, נאר אלע מינים עסינווארג וואס ער האט גיגעסין דינען צו הקב"ה, ווארום אז ער וואלט זיי ניט גיגעסין וואלט ער דאך גיווען גישטארבין, דריבער וואס אצדיק עסט טוהט ער אטובה צו די עסינווארג, אונ וואס ארשע עסט טוהט ער שלעכטס צו די עסינווארג ווי די גמרא זאגט אעם הארץ טאר ניט עסין פלייש, דריבער אז די תורה זאגט כל צפור טהורה תאכלו, אלע פייגיל וואס איך האב אייך מתיר גיווען זאלט איר עסין [אונ נאך אזעלכע פסוקים] און טאקי דער מענטש מקיים אמצוה אז ער עסט זיי, דריבער זאגט רש"י דאס איז אמצות עשה [בקיצור געשריבען]:

ואכלה או מכר לנכרי כי עם קדוש אתה ליהוה אלהיך לא־תבשל גדי בחלב אמו: פ חמישי כב עשר תעשר את כל־תבואת זרעך

אונקלוס

ויֵיכְלִנַּהּ אוֹ תְזַבְּנִנַּהּ לְבַר עַמְמִין אֲרֵי עַם קַדִּישׁ אַתְּ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ לָא תֵיכוּל בְּשַׂר בַּחֲלָב: כב עַשָּׂרָא תְעַשַּׂר יָת כָּל עֲלָלַת זַרְעָךְ דְּיִפּוֹק

תו"א כי עם פסחים כב קידושין נז מנחות קא חולין קטו קיז בכורות ו: לא תבשל קידושין נז: עשר תעשר שבת קיט סוכה לו ר"ה ח תענית כה סוטה מח מליעא מח בכורות נג:

בעל הטורים

מרחמות עליהם וכן העורב אכזרי על בניו לכך סמכו לה: (כא) לא תבשל גדי. בגימט' [היא] איסור אכילה ובישול והנאה: (כב) סמך עשר תעשר וגו' היוצא השדה שנה שנה לבשר בחלב לומר כשם שתערובת בשר בחלב אסור כן גם כן אסור התערובת של כלאים בשדה ואם תשמור מן התערובת אז אבשל פירותיך בזמנן ותתעשר: וסמך בחלב אמו לשנה שנה לומר שמיניקת חברו לא תנשא תוך ב' שנים ויהיה הולד בחלב אמו ב' שנים:

רש"י

ואוכל נבלות: כי עם קדוש אתה לה'. (ספרי) קדש את עצמך במותר לך דברים המותרים ואחרים נוהגים בהם איסור אל תתירם בפניהם: לא תבשל גדי. (חולין קיג) שלשה פעמים פרט לחיה ולעופות ח ולבהמה טמאה: לא תבשל גדי וגו'. (כב) עשר תעשר. מה ענין זה אצל זה ט אמר להם הקב"ה לישראל לא תגרמו לי לבשל גדיים י של תבואה עד שהן במעי אמותיהן שאם אין אתם מעשרים מעשרות כראוי כשהוא סמוך להתבשל אני מוליא רוח קדים

בית יהודא

עבודה זרה אונ ער עסט נבלות: וכי עם קדוש אתה לה'. מען מיינט (קדש עצמך במותר לך) אפילו די זאכן וואס דו מעגסט זיי טאן, זאלסטו זיי טאן מיט היילינקייט (דברים המותרים ואחרים נוהגים בהם איסור אל תתירם בפניהם) די זאכן וואס מען מעג זיי טאן, נאר עס זענען דא מענטשן וואס אסרין אויף זיך די זאכן אונ טוהען דס ניט, אדר זיי עסן דס ניט, אונ דו ווילסט די זאך טאן אדר עסן, זאלסטו דס ניט טאן לעבין זיי אונ ווען זיי זעהן, נאר זאלסט דס טאן אדר עסן ביי זיך אין דערהיים: ולא תבשל גדי. זאגט רש"י (שלשה פעמים) דריי מאל שטייט אין די תורה מען זאל ניט קאכן אציג אין דיא מילך פון איר מוטער (פרט לחיה ולעופות ולבהמה טמאה) אבר מען מעג קאכען מיט מילך די פלייש פון אחיה אונ פון עופות אונ פון בהמות וואס מען טאר זיי ניט עסן: ולא תבשל גדי וגו' (כב) עשר תעשר. זאגט רש"י (מה ענין זה אצל זה) וואס געהערין דיא צוויי זאכן איינע לעבין אנדערן, מען זאל ניט קאכען אציג אין די מילך פון די מוטער אונ מען זאל געבן מעשר פון תבואה (אמר להם הקב"ה לישראל) הקב"ה האט געזאגט צו דיא יודין (אל תגרמו לי לבשל גדיים של תבואה עד שהן במעי אמותיהן) איר זאלט מיך ניט ברענגען איך זאל פארלענדען די יונגע קערנר תבואה ווען זיי זענען נאך אין די גידערעם פון זייער מוטער, ווען זיי זענען נאך אין די שטרוי (שאם אין אתם מעשרים מעשרות כראוי) אז איר וועט ניט געבן מעשרות ווי איך האב אייך געבאטען צו געבען (כשהוא סמוך להתבשל) אז די תבואה וועט זיין נאנט צום צייטיג ווערן (אני מוציא

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כב) היוצא השדה שנה שנה. אמרו רז"ל אין מעשרין משל שנה זו לשנה אחרת. ד"א אם אתה מעשר שנה זו אתה זוכה

שפתי חכמים

לך הטהורים: ז כתב הרא"ס מפני שאזהרה זו היא לא לגוי וויפי כמו לא תתגודדו שאזהרה זו אינה אלא לגוי כמו שפירש"י שם אלא אזהרה זו הכרחי לנפש ולא יפול עליה כי עם קדוש אתה וגו' לכן אמרו מפני שעם קדוש אתה ראוי לך לקדש עצמך אפי' במותר לך וכו'. ול"נ דק"ל מה שסיים הכ' פה ממה דכתיב בסוף פרשת שמיני והל"ל לא תאכלו כל נבלה והל' תשקצו את נפשותיכם וגו'. אלא להכי כתיב כי עם קדוש אתה לה' וגו' למדרש קדש עצמך וכו': ח דמה שפירש לעיל בפ' משפטי' שבא לאיסור אכילה ובישול והנאה ר"ל זה מוכח מדכתיב ג' פעמים לא תבשל ומה שפי' כאן פרט לחיה ולעופות ולבהמה טמאה זה מוכח מדכתיב ג"פ גדי: ט ואע"ג שרש"י אינו דורש סמוכים אלא אותן שכתבו שלא במקומן י"ל דבמשנה תורה דורש סמוכים כמו שפירש"י לקמן בפרשת כי תלא בפסוק ולקחת לך לאשה וגו': י ר"ל אל תגרמו לי לכלות גדיים של תבואה. ר"ל שעדיין

פירוש לתורת אלהים

או מכור אדער דו זאלסט פאר קויפין צו איין עובד כוכבים כי עם קדוש ווארום דו ביסט א היילינ פאלק צוא דיין גאט לא תבשל דוא זאלסט ניט קאכען א ציקלע אדער אנדער פלייש אין מילך [עיין רש"י]: (כב) עשר תעשר דו זאלסט נעמען אצעהנטיל את כל תבואת פון אלע תבואות היוצא השדה וואס וועט

ליקוטי יקרים

(כב) עשר תעשר וגו' היוצא השדה. דער ספרי שרייבט ניט נאר פון תבואה דארף מען געבען מעשר, נאר פון אלע פארדינסטען וואס א מענטש פארדינט דארף ער געבן א צעהנטיל אויף צדקה, עס שטייט אין פסוק היוצא השדה, זאגט דער מדרש אויב מען גיט ניט מעשר פון תבואה, וועט אין פעלד ניט מער וואקסען נאר וויא פיל ער האט ארויסגעטראגען פון שטוב אין פעלד צום פארזייען, דר ילקוט ראובני שרייבט היוצא השדה מיינט מען אויב דער מענטש גיט ניט מעשר פון זיינע תבואה, וועט צו נעמען דיא תבואה היוצא השדה דער וואס גייט ארויס אין פעלד, דאס איז עשו, דיא פעלקער וועלען קומען אונ וועלען צונעמען דיא תבואה, וויא עס שטייט אין פסוק אם זרע ישראל, ווען דיא יודען האבען פארזייט זייערע פעלדער איז געקומען עמלק אונ האט צו גענומען די תבואה:

מצות השם

(תעב) עשר תעשר וגו'. דאס איז דיא מצוה אז חוץ דעם מעשר ראשון וואס מען שייד אפ דארף מען אפ צו שיידן (מעשר שני) אונ דאס געהער צו דעם בעל הבית אונ דער בעל הבית דארף דם עסן אין ירושלים אונ אז ער וויל די פירות פון מעשר שני אוס לייזן זאל ער נעמען מטבעות פון זילבר אזו פיל וויפיל דיא פירות זענען ווערט אונ זאל זאגן אז דם געלד זאל זיין היילינ פר די פירות אזו ווערן די פירות אום היילינ אונ מען מעג זיי עסן אומעדום ווו ער וויל אונ דם געלד דארף ער אויף צו ברענגען קיין ירושלים אונ זאל זיך דארטן קופן דר פר עסן אונ טרינקען אונ דיא מצוה גייט אן ווען דאס בית המקדש איז געשטאנען שלעבט געקוויים טאר מען ניט עסן אונ דיא מצוה גייט אן אויף יעדער ארט אונ יעדער צייט ביי זכרים אונ נקבות:

הַיֹּצֵא הַשָּׂדֶה שָׁנָה שָׁנָה: כג וְאָכַלְתָּ
לִפְנֵי ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־
יִבְחַר לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם מַעְשַׂר דְּגָנְךָ
תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וּבְכֹרֹת בְּקָרְךָ
וְצֹאנֶךָ לְמַעַן תִּלְמַד לְיִרְאָה אֶת־
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כָּל־הַיָּמִים: כד וְכִי־
יִרְבֶּה מִמְּךָ הַדֶּרֶךְ כִּי לֹא תוּכַל
שְׂאֵתוֹ כִּי־יִרְחַק מִמְּךָ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר
יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָשׂוּם שְׁמוֹ שָׁם

אונקלוס

חַקְלָא שַׁתָּא בְּשַׁתָּא:
כג וְתֵיכוֹל קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ
בְּאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי
לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּהּ תַּמָּן
מַעְשַׂר עֲבוּרָךְ חַמְרָךְ
וּמִשְׁחָךְ וּבְכוֹרֵי תוֹרָךְ
וְעָנָךְ בְּדִיל דְּתֵילַף
לְמִדְחַל קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ
כָּל יוֹמַיָּא: כד וַאֲרֵי יִסְגֵּי
מִנָּךְ אָרְחָא אֲרֵי לָא
תִכּוֹל לְמִטְּלֵהּ אֲרֵי
יִתְרָחַק מִנָּךְ אַתְרָא דִּי
יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ לְאַשְׁרָאָה
שְׁכִנְתֵּהּ תַּמָּן אֲרֵי

תו"א שנה שנה בכורות נג כד: ואכלת מליעא פג: מעשר דגנך יומא עו ר"ה ה
מכות יח יט שבועות כב זבחים כט מנחות פז תמורה כח כריתות יד: למען תלמד יבמות לג: כי לא פסחים ל מליעא נג: כי ירחק מכות שם:

רשב"ם

(כג) למען תלמד ליראה. כשתראה מקום שכינה וכהנים בעבודתם ולוים בדוכנם וישראל במעמדם:

בית יהודא

רוּחַ קָדִים וְהִיא מְשַׁדֶּפֶת) וועל איך ארויסציהן אמזרח ווינט אונ ער וועט ארופּקלאפּן די קערנער תבואה פון די זאנגן (שֶׁנֶּאֱמַר) ווי עס שטייט אין פסוק (וּשְׁדֵפָה לִפְנֵי קָמָה) איידער די זאנגן וועלן קענן שטיין וועלן די קערנער אויסגעקלאפּט ווערן (וְכֵן לְעִנְיַן בִּכּוּרִים) בּײַ בכורים וועט אויך אזוי זיין, אז איר וועט ניט ברייננגן בכורים, וועט קומן אזווינט אונ וועט אראפּוואַרפין די פּירות פון בוים איידער זיי וועלן צייטיג ווערן: (שָׁנָה שָׁנָה). יאר אין יאר, זאגט רש"י (מִכָּאן שֶׁאֵין מְעַשְּׂרִין מִן הֶחָדָשׁ עַל הַיָּשָׁן) פון דאנען ווייסן מיר מען טאר ניט געבן מעשר פון נייע תבואה אויף אלטע תבואה נאר נים פון אלטע תבואה אויף נייע תבואה) נאר מען גיט מעשר פון די תבואה וואס וואקסט אין דעם יאהר, פון נייע אויף נייע, פון אלטע אויף אלטע: (כג) וְאָכַלְתָּ וגו'). (זֶה מַעֲשֵׂר שֵׁנִי) דאס מיינט מען דיא צווייטע מעשר (שֶׁכְּבָר לִמְּדָנוּ לִיתֵּן מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן לַלְוִיִּם) אז מען דארף געבען די ערשטע מעשר צו די לוים דם האבן מיר שוין גילערונט (שֶׁנֶּאֱמַר) וויא עס שטייט אין פסוק (וַאֲכַלְתֶּם אוֹתוֹ בְּכָל מָקוֹם) איר מעגט עסן דעם מעשר אויף אלע ערטער, אונ אז דא שטייט מען מוז עסן דעם מעשר נאר אין ירושלים (עַל כָּרְחָךְ זֶה מַעֲשֵׂר אַחֵר הוּא) מוזען מיר זאגען דס איז איין אנדער מעשר, ניט וואס מען גיט דעם לוי: (כד) וְכִי יְבָרֶכְךָ). ווארום הקב"ה וועט דיך בענטשן (שֶׁתְּהֵא

רש"י

והיא משדפתן שנא' (מלכים ב יט) ושדפה לפני קמה וכן ב לענין ביכורים: שנה שנה. (ספרי) מכאן שאין מעשרין מן החדש על הישן: (כג) ואכלת וגו'. זה מעשר שני שכבר למדנו ליתן מעשר ראשון ללוים שנא' (במדבר יח) כי תקחו מאת בני ישראל וגו' ונתן להם רשות לאכלו בכל מקום שנא' (שם יח) ואכלתם אותו בכל מקום על כרחך זה מעשר אחר הוא: (כד) כי יברכך. שתהא התבואה מ מרובה

שפתי חכמים

התבואה בתוך קשיה והיא קרובה להתבשל: כ ר"ל אם לא תביאו ביכורים גם כן מכלים פירותיכם כלומר שכך דרשינן גם כן הסמיכות דביכורים לקרא לא תבשל גדי וכו' דפרשת משפטים ודפרשת כי תשא ולכן קאמר וכן כלומר אע"פ שאין דרכו לדרוש סמיכות מ"מ כיון שדורשין פה יש לדרוש נמי התם: ל וכ"ש איפכא אלא רבותא קמ"ל דאפי' מן החדש על הישן שהוא מן היפה על הרעה אסור: מ ויהיה כי יברכך דבוק עם כי לא תוכל שאתו כי לא תפול הברכה רק על רבוי התבואה אבל לא יפול כי יברכך על כי ירחק שירחיב גבולך לכבוש ארצות עד שירחק ממך המקום שלא תפול הברכה על

דעת זקנים מבעלי התוספות

לעשר בשנה הבאה: (כג) מעשר דגנך תירושך ויצהרך. אם אתה מעשר כראוי הרי הוא דגנך תירושך ואם לאו הרי הוא דגני ותירושי שנא' לכן אשוב ולקחתי דגני בעתו ותירושי במועדו ועוד בא וראה כמה גדול כחן של מעשרות שבכל התורה כתיב לא תנסו את ה' אלהיכם וגבי מעשר כתיב הביאו את המעשר אל בית האוצר ובחנוני נא בזאת וגו' ודרשו רבותינו ז"ל מאי עד בלי די עד שיבלו שפתותיכם מלומר די:

פירוש לתורת אלהים

וואקסין אין פעלד שָׁנָה שָׁנָה איטליכם יאר [עיין רש"י]: (כג) וְאָכַלְתָּ אונ דו זאלסט עסין פר גאט דיין גאט בַּמָּקוֹם אויף דעם ארט וואס ער וועט אויסדערוויילען לְשַׁכֵּן צו מאכן רוהען זיין שכינה דארט מַעְשַׂר דְּגָנְךָ דם מעשר פון דיין קארען תִּירֹשְׁךָ דיין וויין וְיִצְהָרֶךָ אונ דיין אייל דאס מיינט מען מעשר שני וּבְכוֹרוֹת אונ דיא עלצטע פון דיינע שאף אונ רינדער לְמַעַן תִּלְמַד דרום דו זאלסט לערנען לְיִרְאָה צו פארכטן פר גאט דיין גאט אלע טעג: (כד) וְכִי יִרְבֶּה אונ אז עס וועט זיין ווייט פון דיר דער וועג כִּי לֹא תוּכַל דוא וועסט ניט קענען טראגן כִּי יִרְחַק ווארום עס וועט זיין ווייט פון דיר דאס ארט דיא שטאט ירושלים אֲשֶׁר וואס גאט דיין גאט וועט אויס קלויבין צו טאן זיין שכינה רוהען דארטען כִּי יְבָרֶכְךָ ווארום גאט דיין גאט וועט דיך בענטשן דו וועסט האבן פיל מעשר אונ עס וועט זיין ווייט צוא טראגען דעם

כִּי יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ כה וְנָתַתָּה
בַּכָּסֶף וְצַרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדְךָ וְהָלַכְתָּ
אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ בּוֹ׃ כו וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף בְּכֹל
אֲשֶׁר־תְּאַוֶּה נַפְשְׁךָ בַּבָּקָר וּבַצֹּאן
וּבַיַּיִן וּבַשֵּׁכָר וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּשְׁאָלְךָ
נַפְשֶׁךָ וְאָכַלְתָּ שָּׁם לִפְנֵי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ וְשָׂמַחְתָּ אַתָּה וּבֵיתֶךָ׃
כז וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר־בִּשְׁעָרֶיךָ לֹא
תַעַזְבֶנּוּ כִּי אֵין לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ׃

אונקלוס

יְבָרְכִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ׃
כה וְתִתֵּן בְּכַסְפָּא וּתְצוּר
כַּסְפָּא בִּידָךְ וּתְהָךְ
לְאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ
אֱלָהָךְ בֵּהּ׃ כו וְתִתֵּן
כַּסְפָּא בְּכֹל דִּי יִתְרְעֵי
נַפְשָׁךְ בְּתוֹרֵי וּבְעָנָא
וּבַחֲמַר חֲדַת וְעַתִּיק
וּבְכֹל דִּי תִשְׁאֲלִנָּךְ
נַפְשָׁךְ וְתֵיכוּל תַּמָּן קֳדָם
יְיָ אֱלָהָךְ וְתֶחֱדֵי אַתְּ
וֶאֱנָשׁ בֵּיתָךְ׃ כז וְלֵוָאָה
דִּי בְקִרְוָיךְ לָא תִשְׁבְּקִנֵּהּ
אֲרֵי לֵית לֵהּ חֳלָק

תו"א ולרת הכסף ברכות מו שבת קכח עירובין לת פסחים לה סוכה מה קידושין יח קמה נה מליעה עב מז בכורות כ נה: ונתתה יומה עו נזיר לה קמה סג מליעה מה שבועות כג: ובמכר עירובין כו: ושמחת יבמות סב סוכה כז:

בעל הטורים

(כה) ולרת .ב' במסורה ולרת הכסף בידך ולרת אותם בכנפיך והיינו דתנן המפקיד מעות אלל חבירו ולררן והפשילן לאחוריו חייב ומפרש טעמא אמר קרא ולרת הכסף בידך אע"פ שלרורין יהיו בידך וזהו אע"פ שלרת אותם בכנפיך יהיו בידך:

רשב"ם

(כז) והלוי אשר בשעריך לא תעזבנו. אלא תשמחהו עמך ותיטיב לך ולו:

רש"י

לשמחה: (כו) בכל אשר תאוה נפשך. כלל: בבקר ובצאן ובייו ובשכר. פרט: ובכל אשר תשאלך נפשך. (ספרי ב"ק סג) חזר וכלל מה הפרט מפורש ולד ולדות הארץ ג ורחוי למחכל חדם וכו': (כז) והלוי וגו' לא תעזבנו. מליתן לו ם מעשר ראשון: כי אין לו חלק ונחלה עמך. (ספרי) יצאו לקט שכחה ופאה והפקר שאף

בית יהודא

התבואה מרובה לשאת) דו וועסט האבן פיל תבואה צו טראגן אין ירושלים: (כו) ובכל אשר תאוה נפשך. מעגסט אויסגעבן דם געלט אויף אליך וואס דו וועסט גלוסטן, איז אכלל, אויף אליך (בבקר ובצאן וביין ובשכר) איז אפרט, נאר אויף אקסן שעפסן וויין אלטן וויין, מעגסטו אויסגעבן דם געלט (ובכל אשר תשאלך נפשך) אונ מעגסט אויסגעבן דם געלט אויף אליך וואס דו וועסט גלוסטן (חזר וכלל) איז נאך אמאל אכלל (מה הפרט מפורש ולד ולדות הארץ) אזוי ווי דר פרט אקסן שעפסן פיטערן זיך פון דר ערד ופון דיא זאכן וואס וואקסן פון דר ערד, וויין וואקסט פון דיא ערד (וראוי למאכל אדם) אונ מענטשן קענן דם עסן, אזוי אליע זאכן וואס זענן פון דר ערד אדר זיי לעבן פון דר ערד מעג מען קויפען פון מעשר שני געלט: (כז) והלוי וגו' לא תעזבנו. דעם לוי זאלסטו ניט פארלאזן (מליתן לו מעשר ראשון) פון צו געבען אים דיא ערשטע צעהן פון הונדערט: וכי אין לו חלק ונחלה עמך. דער לוי הט דאך ניט קיין טייל אין ארץ ישראל מיט דיר צוזאמען (יצאו לקט שכחה ופאה והפקר) אבער אז אישראל הט צוזאמען געקליבן זאנגן תבואה וואס פאלן אראפ אויף די ערד פון די שניטערס ווען זייא שניידן די תבואה ודם הייסט לקט, אדר ער הט געפונען אביסול תבואה וואס מען הט פארגעסן אין פעלד ודם הייסט שכחה, דער דין איז אז מען שניידט די תבואה פון פעלד מוז מען לאזען אביסול תבואה אין עק פעלד פר די ארעמע מענטשן ודם הייסט פאה אויב אארעם מאן אישראל הט אביסול תבואה וואס ער הט גענומען פון די פאה, אדער אבעל הבית הט געלייגט אביסול תבואה אין פעלד אונ הט געזאגט ווער עס וויל מעג געמען די ביסול תבואה ודם הייסט הפקר, אונ אישראל הט גענומען די ביסול תבואה, פון דיא פיר ערליי תבואה ולקט שכחה

שפתי חכמים

ג ורחוי לאכילה: ג פי' כגון גפן מחרלן לאפוקי מים ומלח וכמהין ופטריות גידולי קרקע למעוטי דגים: ם לא שתזמינהו על שלחנך אם אין לך מעשר ראשון ולא מעשר עני כמו שפי' לעיל גבי לפני ה' אלהיך תאכלנו וגו' אתה ובנך וגו' כי שם מדבר בענין אכילה כדכתיב לפני

פירוש לתורת אלהים

מעשר: (כה) ונתתה אונ דו זאלסט געבן פר געלד יו זאלסט דאס אום לייזן וצרת אונ דו זאלסט איין בינדן דם געלד אין דיין האנד והלכת אונ דו זאלסט גיין צוא דעם ארט אשר וואס גאט דיין גאט ווערט אום דר וויילן אין אים: (כו) ונתתה אונ דוא זאלסט געבן דאס געלד בכל פאר אלדינג וואס דיך וועט גלוסטן מעגסטו קופין פר דעם געלט בבקר רינדער ובצאן אונ שאף וביין אונ וויין ובשכר אונ אלטן וויין ובכל אונ אלדינג וואס דו וועסט וועלין ואכלת אונ דו זאלסט דארט עסען פר דיין גאט ושמחת אונ דוא מיט דיין הויז גיזינד זאלסט דיך פרייען: (כז) והלוי אשר בשעריך אונ דעם לוי וואס איז אין דיינע שטעט זאלסטו ניט פאר לאזען אים דוא מוזט אים געבן מעשר ראשון ווארום ער הט ניט

קיין

ס כח מִקְצֵה | שָׁלֹשׁ שָׁנִים תּוֹצִיא
אֶת־כָּל־מַעְשַׂר תְּבוּאָתְךָ בַּשָּׁנָה
הַהִוא וְהִנַּחְתָּ בִּשְׁעָרֶיךָ׃ כט וּבָא
הַלֵּוִי כִּי אֵין־לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ
וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה אֲשֶׁר
בִּשְׁעָרֶיךָ וְאָכְלוּ וְשָׂבֵעוּ לְמַעַן
יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־מַעֲשֵׂה

אונקלוס

וְאַחְסָנָא עִמָּךְ׃ כח מִסּוֹף
תְּלַת שְׁנִין תַּפֵּק יָת כָּל
מַעֲשַׂר עֲלַלְתָּךְ בְּשַׁתָּא
הַהִיא וְתַצְנַע בְּקִרְוָיךְ׃
כט וְיֵיתֵי לֵוָאָה אֲרֵי לֵית
לֵהּ חֳלָק וְאַחְסָנָא עִמָּךְ
וְגִיּוֹרָא וְיִתְמָא וְאַרְמַלְתָּא
דִּי בְקִרְוָיךְ וְיֵיכְלוּן
וְיִשְׂבְּעוּן בְּדִיל דִּי יְבָרְכִנָּךְ
יְיָ אֱלָהָךְ בְּכָל עוֹבָדֵי

רשב"ם

(כח) מקצה שלש שנים. שנת מעשר עני׃

בעל הטורים

(כט) יברכך ה' אלהיך בכל מעשה ידך. וסמיך ליה וזה דבר השמטה שמוט. שצריך לומר לו משמט אני׃

רש"י

הוא יש לו חלק עמך כהן כמוך ולכן ע חייבים במעשר׃ (כח) מקצה שלש שנים. בא ולמד שאם השהה מעשרותיו של שנה ראשונה ושניה לשמטה שיבערם מן הבית בשלישית: (כט) ובא הלוי. ויטול מעשר ראשון: והגר והיתום. ויטלו מעשר שני שהוא של עני של שנה זו ולא תאכלנו אתה בירושלים כדרך שנזקקת לאכול מעשר שני של שתי שנים: ואכלו ושבעו. תן להם כדי שביעה מכאן אמרו אין פוחתין לעני בגורן וכו' ואתה הולך לירושלים צ במעשר של שנה ראשונה ושניה שהשהית ומתודה (דברים כז) בערתי הקדש מן הבית כמו שמפורש (שם) בכי תכלה לעשר׃

בית יהודא

פֵּאָה הֶפְקֵר) דַארְף מען ניט געבן מַעֲשֵׂר צום לֵוִי (שֶׁאַף הוּא יֵשׁ לוֹ חֵלֶק עִמְּךָ כַּהֵן כָּמוֹךָ) ווארום אין די תְּבוּאָה הָט דֶר לֵוִי אַחֵלֶק אַזוֹי ווי דֶר יִשְׂרָאֵל, דֶר אָרֶעמֶר לֵוִי מֶעג אויך נֶעמֶן לֶקֶט שִׁכְחָה פֵּאָה, אַזוֹ ווי דֶר יִשְׂרָאֵל, אוּנ מֶעג נֶעמֶן די תְּבוּאָה פון הֶפְקֵר אַזוֹי ווי דֶר יִשְׂרָאֵל (וְאֵינָן חַיָּבִין בְּמַעֲשֵׂר) דְרִיבֶּער דַארְף מֶען ניט גֶעבּן מַעֲשֵׂר פון די פִיר עֶרְלֵיי תְּבוּאָה׃ (כח) וּמִקְצֵה שָׁלֹשׁ שָׁנִים. זָאגְט רש"י (בָּא וּלְמַד) דֶר פָּסוּק קוּמְט לֶערְנֶן (שֶׁאִם הִשְׁהָה מַעַשְׂרוֹתָיו שֶׁל שָׁנָה רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה לִשְׁמִטָּה) אויבּ דֶר יִשְׂרָאֵל הָט גֶעהַאלְטֶן בַּיי זִיךְ די מַעַשְׂרוֹת פון עֶרְשְׁטֶן יָאר אוּנ פון אַנְדֶערֶן יָאר פון שְׁמִטָּה (שֶׁיְּבַעֲרֵם מִן הַבַּיִת בַּשְּׁלִישִׁית) מוּז עֶר זֵיי אַרוֹיסְנֶעמֶן פון שְׁטוּבּ דֶעם דְרִיטֶן יָאר פון שְׁמִטָּה אוּנ זֵיי גֶעבֶּן צוּם לֵוִי׃ (כט) וּבָא הַלֵּוִי. (וְיִטּוֹל מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן) דֶער לֵוִי וֶועט קוּמֶן אוּנ וֶועט נֶעמֶען די עֶרְשְׁטֶע מַעֲשֵׂר וָוס גִיהֶער צוּ אִים׃ וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם. דֶר גֵּר אוּנ דֶר יָתוֹם וֶועלֶן קוּמֶן (וְיִטְּלוּ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי) אוּנ וֶועלֶן נֶעמֶן די צְווייטֶע מַעֲשֵׂר (שֶׁהוּא שֶׁל עָנִי שֶׁל שָׁנָה זוֹ) אין דֶעם דְרִיטֶען יָאר פון שְׁמִטָּה גִיהֶער די צְווייטֶע מַעֲשֵׂר צוּא אָרֶעמֶע (וְלֹא תֹאכְלֶנּוּ אַתָּה בִּירוּשָׁלַיִם כְּדֶרֶךְ שֶׁנִּזְקַקְתָּ לֶאֱכוֹל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁל שְׁתֵּי שָׁנִים) די מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְדִי צְווייטֶע מַעֲשֵׂר) פון דְרִיטֶן יָאר זָאלְסְטוּ נִיט עֶסֶן אין יְרוּשָׁלַיִם ווי דוּ בִּיזְט גֶעוֶוען גֶענֵייט צוּ עֶסֶען אין יְרוּשָׁלַיִם דִיא צְווייטֶע מַעֲשֵׂר פון די צְווייי יָאר פון שְׁמִטָּה׃ וְאָכְלוּ וְשָׂבֵעוּ. זֵיי זָאלֶען עֶסֶן אוּנ זַאט זַיין (תֵּן לָהֶם כְּדֵי שְׂבִיעָה) זָאלְסְט זֵיי גֶעבֶּן אַזוֹ פִיל זֵיי זָאלֶן קֶענֶן זַאט זַיין (מִכַּאן אָמְרוּ) פון דַאנֶען הָאבֶּען די חֲכָמִים גֶעזָאגְט (אֵין פּוֹחֲתִין לֶעָנִי בַּגּוֹרֶן) ווען דֶר בַּעַל הַבַּיִת טֵיילְט דֶעם מַעֲשֵׂר עָנִי צוּ די אָרֶעמֶע מֶענְטְשֶׁן ווָס קוּמֶן צוּ זַיין שְׁפֵּייכְלֶער, מוּז עֶר גֶעבֶּען צוּ יֶעדֶער אָרֶעם מַאן נִיט ווֵייניגֶער ווי עֶס שְׁטֵייט אין מִשְׁנָה ה' פֶּרֶק שְׁמִינִי פון מַסֶּכֶת פֵּאָה (וְאַתָּה הוֹלֵךְ לִירוּשָׁלַיִם בְּמַעֲשֵׂר שֶׁל שָׁנָה רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה שֶׁהִשְׁהָה) אוּנ אויבּ דֶר בַּעַל הַבַּיִת פון פֶעלְד הָט בַּיי זִיךְ פַארְהַאלְטֶן דֶעם צְווייטֶען מַעֲשֵׂר פון עֶרְשְׁטֶן אוּנ צְווייטֶן יָאר פון שְׁמִטָּה, אַז עֶס קוּמְט דֶר דְרִיטֶר יָאר פון שְׁמִטָּה מוּז דֶער בַּעַל הַבַּיִת גֵייֶן מִיט די מַעֲשֵׂר אין יְרוּשָׁלַיִם (וּמִתְוַדֶּה בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת) אוּנ עֶר זָאל זָאגֶן פַר הקב"ה אִיךְ הָאבּ אוֹיסְגֶערָאמְט דָאס הֵיילִיגְקֵייט פון שְׁטוּבּ (כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּכִי

שפתי חכמים

ה' אלהיך תאכלנו וגו' אבל כאן שלא כלל הלוי באכילה עמו שהרי כתיב ואכלת לפני ה' וגו' ושמחת אתה וביתך וגו' ואחר כך הפסיק הענין והתחיל בפי' אחר והלוי אשר בשעריך לא תעזבנו הפי' מלתת לו חלקו במעשר ראשון: ע ר"ל ולמה יש ללוי חלק בהם לפי שאינם חייבים במעשר ר"ל דלקט שכחה ופיאה והפקר אינם חייבים במעשר וא"ת והלא מלינו גבי לוי בפי' קרח מכל מתנותיכם תרימו את כל תרומת ה' וי"ל דכל שניתן להם במתנה ממנו יפרישו מעשר אבל אלו לא ניתן להם במתנה אלא הפקר לכל: פ והרי זה מקרא קצר כי בלתי תוספת הזאת הי' נראה שהלוי והגר והיתום והאלמנה משפט א' להם והוא שתתן להם מאכל שיאכלו וישבעו: צ פי' במעשר שני של שנה ראשונה ושניה כדי שתאכלנו בירושלים ומתודה בערתי הקודש מן הבית. בשנה ראשונה ושניה של שמיטה מוציא בכל אחת מהן מעשר ראשון ושני וכן ברביעית וחמישית ובשנה שלישית וששית מוציא מעשר ראשון ומעשר עני ומעשר ראשון נאכלין בכל

פירוש לתורת אלהים

קיין חֵלֶק אוּנ קיין יְרוּשָׁה מִיט דִיר [עיין רש"י]׃ (כח) מִקְצֵה פון סוֹף שָׁלֹשׁ שָׁנִים דְרַיי יָאר תּוֹצִיא זָאלְסְטוּ אוֹיס צִיעֶן אֶת גָאר דֶעם מַעֲשֵׂר פון דַיין תְּבוּאָה בַּשָּׁנָה הַהִיא אין דֶעם יָאהר וְהִנַּחְתָּ בִּשְׁעָרֶיךָ אוּנ דוּא זָאלְסְט לֵייגֶען אין דַיינֶע שְׁטֶעט [עיין רש"י]׃ (כט) וּבָא הַלֵּוִי אוּנ דֶער לֵוִי זָאל קוּמֶען אוּנ עֶר זָאל נֶעמֶן מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן כִּי ווָארוּם עֶר הָאט נִיט קיין חֵלֶק אוּנ קיין יְרוּשָׁה מִיט דִיר וְהַגֵּר אוּנ דֶער גֵּר אוּנ דֶר יָתוֹם אוּנ די אַלְמָנָה אֲשֶׁר ווָס זֵיי זֶענֶען אין דַיינֶע שְׁטֶעט וְאָכְלוּ דוּ זָאלְסְט זֵייא אַזוֹ פִיל גֶעבֶּען זֵייא זָאלֶען עֶסִין אוּנ זָאלֶען זַאט זַיין [עיין רש"י] לְמַעַן דְרוּם גָאט דַיין גָאט זָאל דִיךְ בֶּענְטְשֶׁען בְּכָל

יָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה׃ ס ששי טו א מִקֵּץ
שֶׁבַע־שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה׃
ב וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה שָׁמוֹט כָּל־
בַּעַל מַשֵּׁה יָדוֹ אֲשֶׁר יַשֶּׁה בְּרֵעֵהוּ
לֹא־יִגֹּשׂ אֶת־רֵעֵהוּ וְאֶת־אָחִיו כִּי־
קָרָא שְׁמִטָּה לַיהוָה׃ ג אֶת־הַנָּכְרִי
תִּגֹּשׂ וַאֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ אֶת־אָחִיךָ
תַּשְׁמֵט יָדֶךָ׃ ד אֶפֶס כִּי לֹא יִהְיֶה־

אונקלוס

יְדָךְ דִּי תַעְבֵּד׃
א מִסּוֹף שְׁבַע שְׁנִין
תַּעְבֵּד שְׁמִטְּתָא׃
ב וְדֵין פִּתְגָם שְׁמִטְּתָא
דְּתַשְׁמֵט כָּל גְּבַר מָרֵי
רְשׁוּ דִּי יַרְשֵׁי בְּחַבְרֵיהּ
לָא יִתְבַּע מִן חַבְרֵיהּ וּמִן
אֲחוּהִי אֲרֵי קְרָא
שְׁמִטְּתָא קֳדָם יְיָ׃
ג מִן בַּר עַמְמִין תִּתְבַּע
וְדִי יְהֵי לָךְ עִם אֲחוּךְ
תַּשְׁמֵט יְדָךְ׃ ד לְחוֹד

תו"א לא יגוש בפרק מה מכות ג: כי קרא שמטה לה' קידושין לח: אפס כי לא יהיה בך אביון שבועות כה מציעא ל לג סנהדרין סד:

בעל הטורים

(ב) ישה. ב' אשר ישה ברעהו כי ישה לך אלוה מעונך שאם תשמט ישה לך מעונך: (ג) תשמט ידך. אפס. פי' מיעוטא הוא שאם יש

רשב"ם

(ב) כי קרא שמטה לה'. כלומר כי הגיע זמן שמטה כמו מקראי קדש קרא עלי מועד קראו צום כלם לה' זמן: (ד) אפס כי לא יהיה בך אביון. אם

רש"י

(א) מקץ שבע שנים. יכול שבע שנים לכל מלוה ומלוה ת"ל (פס' ט) קרבה שנת השבע ואם אתה אומר ז' שנים לכל מלוה ומלוה להלואת כל אחד ואחד היאך היא קרבה הא למדת ז' שנים למנין השמטות: (ב) שמוט כל בעל משה ידו. שמוט את ידו של כל בעל משה: (ד) אפס כי לא יהיה

בית יהודא

תַּכְלֵה לַעְשֵׂר) ווי עס שטייט אין די סִדְרָה תָּבֹא אין די פְּסוּקִים פון וְכִי תְכַלֶּה לַעְשֵׂר אונ ווייטער: (א) מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים. זאגט רש"י (יָכוֹל שֶׁבַע שָׁנִים לְכָל מַלְוֶה וּמַלְוֶה) איך וואלט מיינן ביי יעדער חוב אז עס גייט אריבער זיבן יאר פון דר צייט ווס ער הט געבארגט דם געלט טאר ניט דר מַלְוֶה מאנן דעם חוב ביי דעם לֹוֶה (תַּלְמוּד לוֹמַר) זאגט דר פסוק (קָרְבָה שְׁנַת הַשֶּׁבַע) עס קומט נאנט צום זיבעטען יאר (וְאִם אַתָּה אוֹמֵר שֶׁבַע שָׁנִים לְכָל מַלְוֶה וּמַלְוֶה לְהַלְוָאַת כָּל אֶחָד וְאֶחָד אֵיךְ הִיא קְרֵבָה) אויב דו וועסט זאגן מען מיינט זיבע יאר בייא יעדער חוב, יעדער מַלְוֶה פון יעדער געלט ווס ער הט פארבארגט צו יעדער מענטש אז עס איז אריבער זיבען יאר ווי דר לֹוֶה הט דם געלט געבארגט טאר ניט דר מַלְוֶה מאנן דעם חוב, ווי אזו זאגט מען צו אלע יודין עס איז נאנט צום זיבעטען יאר, איז דען ביי אלע יודין גלייך נאנט צום זיבעטען יאר צו זיינע חובות, אפילו ביי איין מַלְוֶה איז אויך ניט גלייך דר זיבעטער יאר צו זיינע אלע חובות ווס מענטשן זענן אים שולדיג איינר הט געבארגט פריער איינר שפעטער (הָא לָמַדְתָּ שֶׁבַע שָׁנִים לְמִנְיַן הַשְּׁמִטָּה) געווים מיינט מען זיבען יאר פון שְׁמִטָּה, דער לעצטער טאג פון זיבעטען יאר, דם איז דר שְׁמִטָּה יאר, מאכט פארפאלן אלע חובות, אפילו ווס מען הט גיבארגט מיט עטליכע טעג פריער: (ב) נשמוט כל בעל משה ידו. זאגט רש"י מען מיינט (שְׁמוֹט אֶת יָדוֹ שֶׁל כָּל בַּעַל מַשֶּׁה) יעדער מענטש וואס מאנט חובות ביי מענטשן זאל אפלאזען זיין האנט פון די חובות, ער זאל זיי ניט מאנען: (ד) וְאֶפֶס כִּי לֹא יִהְיֶה בְּךָ אֶבְיוֹן. פרעגט רש"י דא זאגט דער פסוק עס וועט ניט זיין

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ב) וזה דבר השמטה. מכאן אמרו רבותינו הפורע לחבירו בשמטה כו' וכן ברוצח כתיב וזה דבר הרוצח שגלה לעיר

שפתי חכמים

מקום ומעשר שני נאכל בירושלים כמו שמפורש במקום אחר: ק פי' המקרא הזה מסורס שהשמטה אינה נופלת אלא על ידו של בעל משה

פירוש לתורת אלהים

מַעֲשֵׂה יָדְךָ אין אלץ ווס דו וועסט טאן מיט דיינע הענט: (א) מִקֵּץ פון סוף שֶׁבַע שָׁנִים זיבען יאר תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה זאלסטו מאכען שְׁמִטָּה איין פאר לאזונג: (ב) וְזֶה אונ דאס איז דְּבַר דער דין פון שְׁמִטָּה שָׁמוֹט דם געלט ווס איינער האט אנטליגען צו זיין חָבֵר זאל דר מַלְוֶה לאזין דאס געלט בייא דעם לֹוֶה אונ זאל אים דאס געלט ניט מאנען לֹא ער טאר ניט מאנען זיין חָבֵר וְאֶת אָחִיו אונ זיין ברודר כִּי ווארום קָרָא ער הט גירופען שְׁמִטָּה פון גאטס וועגן: (ג) אֶת דעם עכו"ם קענסט דו מאנען וַאֲשֶׁר אונ וואס עס

מצות השם

(תעג) מִקְצֵה שָׁלֹשׁ שָׁנִים וגו'. דאס איז דיא מִצְוָה אז נאך דרייא יאהר פון דער (שְׁמִיטָּה) אונ דאס זעקסטע יאהר זאל מען געבען מַעֲשֵׂר פאר דיא ארעמע לייט אונ דיא מִצְוָה גייט אן ווען מַעֲשֵׂר גייט אן:

(תעד־תעה) שָׁמוֹט כָּל בַּעַל וגו'. דאס איז דיא מִצְוָה פון שְׁמִיטָּה דאס הייסט אלע זיבען יאהר האט מען געמאכט שְׁמִיטָּה אונ אז איינער האט דעם אנדערען אנטליגען געלד אונ עס איז געקומען דאס זיבעטע יאהר אונ ער האט ניט אפגעגעבען איז דער חוב פאר פאלען אונ דער וואס ער האט אנטליגען טאר ניט מאנען נאר אונזערע חֲכָמִים האבען מְתַקֵּן געוועזען איין (פְּרוֹזְבּוּל) דאס איז אזו איין כְּתָב וואס עס שטייט אין דעם אז דער וואס ער אנטלייעט זאגט פאר דיא דַיָּינִים אז יעדער חוב וואס ער האט זאל ער מעגען נעמען ווען ער וויל אונ דיא דַיָּינִים חַתְמֶען זיך אויף דעם כְּתָב. אזו ווען אפילו עס קומט דאס יאר פון שְׁמִיטָּה ווערט עס ניט פאר פאלען אונ דיא מִצְוָה גייט אן בייא זְכָרִים אונ נְקֵבוֹת:

(תעו) אֶת הַנָּכְרִי תִּגֹּשׂ. דאס איז דיא מִצְוָה אז איין פרעמדען וואס ער איז ניט פון דיין פאלק קענסט דו מאנען אז

בַּךְ אֶבְיוֹן כִּי־בָרֵךְ יְבָרֶכְךָ יְהוָה
בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן־לְךָ
נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ׃ ה רַק אִם־שָׁמוֹעַ
תִּשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר
לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת
אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם׃ ו כִּי־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ בֵּרַכְךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ
וְהַעֲבַטְתָּ גּוֹיִם רַבִּים וְאַתָּה לֹא

אונקלוס

אֲרֵי לָא יְהֵי בָךְ מִסְכֵּנָא
אֲרֵי בָרָכָא יְבָרְכִנָּךְ יְיָ
בְּאַרְעָא דִּי יְיָ אֱלָהָךְ
יָהֵב לָךְ אַחֲסָנָא לְמֵירְתַהּ׃
ה לְחוֹד אִם קַבָּלָא תְקַבֵּל
לְמֵימְרָא דַּייָ אֱלָהָךְ
לְמִטַּר לְמֶעְבַּד יָת כָּל
תַּפְקֵידְתָּא הָדָא דִּי אֲנָא
מְפַקֵּדָךְ יוֹמָא דֵין׃
ו אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ בָּרְכָךְ
כְּמָא דִּי מַלֵּיל לָךְ
וְתוֹזֵיף לְעַמְמִין סַגִּיאִין

בעל הטורים

מסכון בידך אינו מסמט : (ד) אביון כי ברך יברכך ס'. והיינו דכתיב כי יעמוד לימין אביון:

רשב"ם

תשמט הקדוש ברוך הוא ישלם לך : (ה) אם שמוע תשמע והעבטת. תקח משכנותם בעל כרחם על הלוואותיך:

בית יהודא

אָרֶעם מאן (ולהלן הוא אומר כי לא יחדל אביון) אונ דארטן ווייטער זאגט דר פסוק עס וועט ניט אויפהערן צו זיין ארעמע מענטשן, אלא נאר אזוי מיינט דר פסוק (בזמן שאתם עושים רצונו של מקום) ווען איר וועט טאהן דעם ווילן פון הקב"ה (אביונים באחרים ולא בכם) וועלן זיין ארעמע מענטשן ביי די געצי דינר, ניט ביי אייך (וכשאין אתם עושין רצונו של מקום) אונ ווען איר וועט ניט טאן דעם ווילן פון הקב"ה (אביונים בכם) וועלן זיין ארעמע מענטשן ביי אייך : ואביון. (דל מעני) דר אביון איז ארעמער פון עני (ולשון אביון שהוא תאב לכל דבר) דר ווארט אביון איז טייטש גלוסטן. ער גלוסט צו אלע זאכן אונ הט ניט : (ה) (רק אם שמוע תשמע) נאר אויב דו וועסט הערען די מצות פון הקב"ה (אז לא יהיה בך אביון) וועט ניט זיין ביי דיר קיין אביון : (שמוע תשמע). מען מיינט (שמע קמעא משמיעין אותו הרבה) אז ער האט געהערט אביסל מצות מאכט מען אים הערען פון הימער פיל מצות : (ו) (כאשר דבר לך). ווי הקב"ה הט צו דיר גערעט, זאגט רש"י (והיכן דבר) וואו הט הקב"ה גערעט. הקב"ה הט געזאגט (ברוך אתה בעיר) גיבענטשט וועסטו זיין אין שטאט : (והעבטת). זאגט רש"י (כל לשון הלואה כשנופל על המלוה נופל בלשון מפעיל) אלע ווערטר פון בארגן, ווען מען רעט פון מלוה ופון דעם פארבארגר, רעט מען מיט דעם ווארט מפעיל, ער פארבארגט, ער מאכט דר לוה זאל האבען ביי אים גיבארגט (כגון והלוית) דהיינו דר ווארט והלוית, דוא וועסט פארבארגן. דו וועסט מאכן מען זאל האבן ביי דיר געבארגט (ועבטת) דו וועסט משכונן, דו וועסט מאכן מען זאל דיר געבען אמשכון (ועבטת נופל על הלוה) ועבטת גייט אויף דעם לוה ווס בארגט אונ גיט אמשכון (כמו) אזו ווי ולוית, דו וועסט בארגן, ועבטת דו וועסט געבן אמשכון : (והעבטת גוים). זאגט רש"י (יכול שתהא לוה מזה ומלוה לזה) איך וואלט מיינען דו וועסט בארגן ביי דעם אונ

רש"י

בך אביון. ולהלן הוא אומר כי לא יחדל אביון אלא בזמן שאתם עושים רצונו של מקום אביונים באחרים ולא בכם וכשאין אתם עושים רצונו של מקום אביונים בכם. אביון דל מעני ולשון אביון שהוא תאב לכל דבר: (ה) רק אם שמוע תשמע. אז לא יהיה בך אביון: שמוע תשמע. שמע קמעא משמיעין אותו הרבה: (ו) כאשר דבר לך. והיכן דבר (דברים כח) ברוך אתה בעיר: והעבטת. כל לשון הלואה כשנופל על המלוה נופל בלשון מפעיל כגון והלוית והעבטת ואם היה אומר ועבטת היה נופל על הלוה כמו ולוית: והעבטת גוים. יכול שתהא לוה מזה ומלוה לזה

שפתי חכמים

אלא יהיה לו יד לבקש חובו והוסיף אלת של מפני שאמר אלת ידו ט"ו ז"ל ידו של מי וא"מר של בעל מנה גם הוסיף אלת את להורות שידו הוא הפעול כי בזו"ת את סי' ידו הפועל כמו והשיגה ידו : ר' פירוש סמל, רק דבקה עם אפס כי לא יהיה בך אביון כאלו אמר אם שבסביבתך שלא יהיה בך אביון אינו רק אם שמוע תשמע : ש דק"ל מאי זה רק דכתיב בקרא דהא כל אכין ורקין מיעוטין הן ומפרש דמיעוט

דעת זקנים מבעלי התוספות

מקלט צריך לומר רוצח אני ובירושלמי מסיק ש"מ האי מאן דחכים בחדא מסכתא ומוקרין ליה כגון תרתין צריך למימר בחדא לחודא אנא חכים :

פירוש לתורת אלהים

וועט דיר קומען געלט ביי דיין ברודער תשמט ידך זאלסטו פר לאזן דיין האנד : (ד) אפס נאר עס וועט ניט זיין אין דיר קיין נויט בדערפטיגער [עיין רש"י] כי ווארום גאט וועט דיך בענטשן אין דעם לאנד וואס דיין גאט וועט דיר געבען איין ארב צוא ירשנן : (ה) רק נאר אם אוב דו וועסט הערען בקול אין דיא שטימע פון דיין גאט לשמור צוא היטען גאר די מצוה אשר ווס איך גיבית דיר היינט : (ו) כי יי אלהיך ברכך כאשר דבר לך ווארום דיין גאט האט דיך גיבענטשט אזו ווי ער הט גירעט פון דיינעט וועגען והעבטת גוים רבים אונ דוא וועסט אנטלייען געלט צוא פיל פעלקער ואתה אונ דוא וועסט ניט

מצות השם

ער איז דר שולדיג געלד אונ מען טאר אים ניט פר לענגערען קיין צייט אונ דיא מצוה גייט אן ביי זכרים אונ נקבות:

תַעֲבֹט וּמָשַׁלְתָּ בְּגוֹיִם רַבִּים וּבְךָ לֹא יִמְשֹׁלוּ: ס ז כִּי־יִהְיֶה בְךָ אֶבְיוֹן מֵאַחַד אַחֶיךָ בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ בְּאַרְצְךָ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ לֹא תְאַמֵּץ אֶת־לְבָבְךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת־יָדְךָ מֵאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן:

וְאַתְּ לָא תְזוּף וְתִשְׁלוֹט בְּעַמְמִין סַגִּיאִין וּבָךְ לָא יִשְׁלְטוּן: ז אֲרֵי יְהֵי בָךְ מִסְכֵּנָא חַד מֵאַחָיךְ בַּחֲדָא מִקִּרְוָיךְ בְּאַרְעָךְ דַּיְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ לָא תְתַקֵּיף יָת לִבָּךְ וְלָא תִקְפּוֹץ יָת יְדָךְ מֵאֲחוּךְ

רש"י

ת"ל ואתה לא תעבוט: ומשלת בגוים רבים. יכול גוים אחרים מושלים עליך ת"ל ובך לא ימשולו: (ז) כי יהיה בך אביון. התאב תאב ת קודם: מאחד אחיך. אחיך מאביך קודם לאחיך א מאמך: שעריך. עניי עירך קודמים לעניי עיר אחרת: לא תאמץ. יש לך אדם שמצטער אם יתן אם לא יתן לכך נאמר לא תאמץ. יש לך אדם שפושט את ידו וקופצה לכך נא' ולא תקפוץ: מאחיך האביון. אם לא

בית יהודא

פארבארגן צו דעם (תַּלְמוּד לוֹמַר וְאַתָּה לֹא תַעֲבוֹט) זאגט דר פסוק דו וועסט קיין משכון געבן ווייל דו וועסט ניט בארגן: וּמָשַׁלְתָּ בְּגוֹיִם רַבִּים. דו וועסט געוועלטיגן אויף פיל פעלקר (יָכוֹל גּוֹיִם אֲחֵרִים מוֹשְׁלִים עָלֶיךָ) איך וואלט מיינן אנדערע פעלקר וועלן געוועלטיגן אויף דיר (תַּלְמוּד לוֹמַר) זאגט דר פסוק (וּבְךָ לֹא יִמְשֹׁלוּ) אוף דיר וועט קיינר געוועלטיגן: (ז) וכִּי יִהְיֶה בְךָ אֶבְיוֹן. זאגט רש"י (הַתָּאֵב תָּאֵב קוֹדֵם) ווער עס גלוסט מעהר איז ער פריער צום העלפן אים, ווער עס דארף די הילף נייטיגר, דר איז פריער מען זאל אים העלפען: ומֵאַחַד אַחֶיךָ. מיינט מען (אֶחָד מֵאַחֶיךָ) איינר פון דיינע ברידער (אָחִיךָ מֵאָבִיךָ קוֹדֵם לְאָחִיךָ מֵאִמֶּךָ) דיין ברודר פון איין פאטר איז פריער צום העלפן אים ווי דיין ברודר פון איין מוטער ועיין ש"ח: וּבְאַחַד שְׁעָרֶיךָ. זאגט רש"י (עֲנִיֵּי עִירְךָ קוֹדְמִין לַעֲנִיֵּי עִיר אַחֶרֶת) די ארעמע פון דיין שטאט זענען פריער צום העלפן זיי ווי די ארעמע פון איין אנדר שטאט: ולֹא תְאַמֵּץ. זאגט רש"י (יֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁמִּצְטַעֵר אִם יִתֵּן אִם לֹא יִתֵּן) עס איז דא אמענטש וואס האט צער אז ער וועט געבן צדקה, ווייל עס איז אים אשאד דם געלט, ער זאל גישט געבן צדקה האט ער אויך צער, ווייל די תורה האט געבאטן מען זאל געבן צדקה (לְכָךְ נֶאֱמַר לֹא תְאַמֵּץ) דריבר זאגט דיא תורה זאלסט ניט שטארקן דיין הארץ צום נישט געבן (יֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁפּוֹשֵׁט אֶת יָדוֹ וְקוֹפְצָהּ) עס איז דא אמענטש וואס ציהט אויס זיין האנט צו נעמן אמטבע צו געבען דעם ארעם מאן אונ ער פארמאכט דיא האנט אונ נעמט ניט (לְכָךְ נֶאֱמַר וְלֹא תִקְפּוֹץ) דריבר זאגט דר פסוק זאלסט ניט פארמאכן דיין האנט: ומֵאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן. הארט רש"י צו וואס שטייט דר ווארט מאחיך, פון דיין ברודער, נאר מען מיינט (אִם לֹא

שפתי חכמים

הא אשמיעה וע"כ לדרשא אתי אם שמע קמעא משמיעין אותו הרבה: ת פי' היותר אביון מהם כלומר שצריך לאותו דבר תן לו קודם כיון שהוא תאב יותר: א דאל"כ מאחד ל"ל. ומפרש מאחד מיוחד שבאחיך דהיינו: אח"ך מן האב דכתי' בים כי ישבו אחים יחדו:

פירוש לתורת אלהים

לייען פון זייא ומשלת אונ דוא וועסט געוועלטיגען איבער פיל פעלקער ובך לא ימשולו אונ זייא וועלען ניט געוועלטיגען איבער דיר: (ז) כי ווען עס וועט זיין אין דיר איין נויט בדערפטיגער מאחד אחיך איינער פון דיינע ברידער באחד אין איינע פון דיינע שטעט בארצך אין דיין לאנד וואס דיין גאט וועט דיר געבען [עיין רש"י] לא תאמץ דו זאלסט ניט שטארקן דיין הארץ ולא תקפוץ את ידך מאחיך אונ דוא זאלסט ניט צומאכען דיין האנד פון דיין ברודער דעם אביון [עיין רש"י]:

ליקוטי יוסף

(ז) כי יהיה בך אביון וגו'. די גמרא זאגט אין דיא צעהן טעג פון ראש השנה ביז יום כפור ווערט געשריבן אונ געחתמת איף יעדער מענטש וויפיל ער זאל דעם יאר פארדינן אונ וויפיל ער זאל האבן שאדן, דאס פארדינן וואס מען זאגט צו יעדער מענטש דאס ווערט אין הימעל גערעכנט וויפיל דער מענטש דארף פרנסה פאר זיינע שטוב מענטשן, אונ אוב דר מענטש צאהלט יעדר ואך אוף תלמוד תורה אונ אוף אנדערע צדקות אדער ער האלט ביי זיך אין שטוב אשטענדיגן ארעם מאן אוף שבת אונ יום טוב, אדער ער האט א ארעם מאן וואס ער גיט אים פרנסה אלע וואך, דאס ווערט אלץ אין הימעל גערעכנט פאר אשטענדיגע הוצאה וויא דיא הוצאה פאר זיינע שטוב מענטשען, וויא דער תנא זאגט ויהיו עניים בני ביתך, דיא ארעמע מענטשען וועלען זיין אין הימעל גערעכנט וויא דיינע שטוב מענטשען אונ הקב"ה וועט דיר געבען פרנסה פון זייערטוועגען אויך, דאס האט משה רבינו געזאגט צוא דיא יודען כי

מצות השם

(תעז־תעח) ולא תקפוץ וגו'. דאס איז דיא מצוה אז מען זאל געבען איין ארום מאן צדקה אונ ניט פאר שליסען די האנד פאר איין ארום מאן מען זאל אים ניט געבן אונ יעדר יוד איז מחויב צו געבען וויא ווייט זיין כח איז ער זאל געבען צדקה אונ די ארעמע לייט וואס זיי זענען זיינע קרובים זיי דארף ער פריער צו געבען אונ אז זיינע קרובים זענען ניט קיין ארומע לייט זאל ער געבן די ארומע לייט פון זיין שטאט פריער אונ דר נאך זאל ער געבן אנדערע ארומע לייט וואס זייא זענען פון אנדערע שטעט אונ אונזערע היילגע חכמים שרייבן אז דר כח פון דר מצוה איז זייער גרוס אונ מיר וועלען דר לייזט ווערן פון דעם גלות נאר דורך דער מצוה פון צדקה אזוי ווי דער פסוק שרייבט וציון במשפט תפדה ושביה בצדקה) דס איז טייטש די וואס זייא זענען אין גלות יועלען דר לייזט ווערען דורך דר מצוה פון צדקה אונ דיא מצוה גייט אן אויף יעדער ארט ביי זכרים אונ נקבות:

ח כִּי־פָתֹחַ תִּפְתַּח אֶת־יָדְךָ לוֹ
וְהַעֲבֵט תַּעֲבִיטֶנּוּ דֵּי מַחְסֹרוֹ אֲשֶׁר
יֶחְסַר לוֹ׃ ט הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־יִהְיֶה
דָבָר עִם־לְבָבְךָ בְלִיַּעַל לֵאמֹר
קָרְבָה שְׁנַת־הַשֶּׁבַע שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה
וְרָעָה עֵינְךָ בְּאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן וְלֹא תִתֵּן

מִסְכֵּנָא׃ ח אֱלָהֵין מִפְתַּח תִּפְתַּח יָת יְדָךְ לֵהּ וְאוֹזָפָא תוֹזְפִנֵּהּ כְּמִסַּת חֶסְרוֹנֵהּ דְּיֶחְסַר לֵהּ׃ ט אִסְתַּמַּר לָךְ דִּילְמָא יְהֵי פִתְגָּם עִם לִבָּךְ בִּרְשַׁע לְמֵימַר קְרִיבָא שַׁתָּא שְׁבִיעֵתָא שַׁתָּא דִשְׁמִטְּתָא וְתִבְאַשׁ עֵינָךְ בַּאֲחוּךְ מִסְכֵּנָא

תו"א כי פתח מליעה לח: והעבט תעביטנו כתובות סז גיטין לז מליעה לא: די מחסורו כתובות סז: השמר לך שבועות מו כתובות סו סוטה מז גיטין לו בתרא י: קרבה שנת השבע מכות ג: ורעה עינך באחיך האביון סנהד' קט:

רשב"ם

(ח) כי פתוח תפתח את ידך. אלא השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל כלומר דבר שהוא של רשעים כמו דבר בליעל יצוק. שפתרונו כן:

בעל הטורים

(ח) פתח. פ"א כפולה לומר פתח לו ידך וגם פיך לפתו בדברים. ד"א הראוי לפת תן לו פת הראוי למעדנים תן לו מעדנים יתפק לו בכל מיני מתיקה. ד"א פתח תפתח שאם הוא מתביים תביא לו לפתחו. ד"א פתח תפתח בכל הדבר וכן נתון תתן לו העניק תעניק לו לומר שאין שיעור להענקה אלא תתן ותחזור ותתן: פתח. חסר ו' מלוה כיום ו' ליתן פת לעניים מהרית עזרא: פתח. ג' במס' ב' בהאי ענינא ואידך פתות נכתתו שערי ארלך לומר שאם תפתח לו ידך יפתחו לך שערי שמים כדי שיקובל תפלתך ואם לאו לא יפתחו לך שנאמר אוטם אזנו מזעקת דל וגו': די מחסרו אשר יחסר. ר"ת דמאי שמאכילין העניים דמאי:

בית יהודא

תִּתֵּן לוֹ סוֹפְךָ לִהְיוֹת אָחִיו שֶׁל אֶבְיוֹן) אויב דו וועסט ניט געבן צְדָקָה, וועט זיין דיין סוף דו וועסט ווערן דר ברודר פון אָרעם מאן, דו וועסט ווערן אָרעם גְלייך ווי אַלע אָרעמע: וּפָתוֹחַ תִּפְתַּחוּ. (אֲפִילוּ כַּמָּה פְּעָמִים) זָאלְסט עֶפענען דיין האַנט צו געבן צְדָקָה, אֲפִילוּ פִיל מָאל, אונ זָאלְסט ניט זאָגן איך האָב היינט גענוג גיגעבן, נאָר ווי פִיל אָרעמע עס קומן זָאלְסטו זיי געבן: (ח) נִי פָתוֹחַ תִּפְתָּחוּ. זאָגט רש"י (הֲרֵי כִּי מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן אֶלָּא) דר וואָרט כִּי איז טייטש „נאָר", זָאלְסט נאָר עֶפענען די האַנט אונ געבן צְדָקָה: וְהַעֲבֵט תַּעֲבִיטֶנּוּ. מען מיינט (אִם לֹא רָצָה בְּמַתָּנָה) אויב דער אָרעם מאן וויל ניט דוא זָאלְסט אים שיינקן (תֵּן לוֹ בְּהַלְוָאָה) באָרג אים דם געלט: וְדֵי מַחְסוֹרוֹ. ווי פִיל אים פעלט זָאלְסטו אים געבן ער זָאל האָבן גענוג (וְאֵי אַתָּה מְצֻוֶּה לְהַעֲשִׁירוֹ) דו בִּיזְט ניט גיבאָטן אים רייך צו מאַכן: וַאֲשֶׁר יֶחְסַר לוֹ. זָאלְסט אים געבן וָוס אים וועט פעלען (אֲפִילוּ סוּס לִרְכּוֹב עָלָיו) אֲפִילוּ עס פעלט אים אַפערד צו רייטן אויף אים (וְעֶבֶד לָרוּץ לְפָנָיו) עס פעלט אים אַקנעכט וָוס זָאל לויפן פַר אים, ווייל ער איז רייך געוועזן האָט ער גיהאַט אַפערד צו רייטן אויף אים אונ הָט גיהאַט אַקנעכט וָוס זָאל לויפן פַר אים, אונ איצט איז ער אָרעם אונ הָט דָם ניט, מוז מען

רש"י

תתן לו סופך להיות אחיו של אביון: (ח) פתח תפתח. אפילו כמה פעמים: כי פתח תפתח. הרי כי משמש בלשון אלא: והעבט תעביטנו. אם לא רלה במתנה תן לו בהלואה: די מחסרו. ואי אתה מלווה להעשירו: אשר יחסר לו. אפי' סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו: לו.

ליקוטי יוסף

יִהְיֶה בְךָ אֶבְיוֹן, אויב עס וועט זיין אַ אָרעם מאן אין דיר, אין דיין שְׁטוּב, אונ דער אָרעם מאן וועט זיין איינער פון דיינע ברידער איוד וויא דו בִּיזְט, זָאל דיר ניט שווער זיין אים צו שפייזען, אונ דוא זָאלְסט ניט שטאַרקן דיין הארץ איין צוא האַלטן דיין רַחֲמָנוּת אים אַוועק צו לָאזען פון דיר, ווייל דו וועסט רעכענען וויפיל ער קאָסט דיך יעדער וואָך קענְסְטוּ דאס האָבן צו פאַרבעסערן די הוֹצָאָה פאַר דיינע שְׁטוּב מענטשען, דאס זָאלְסטו ניט טראַכטען וועגן צווייא זאַכען, ערשטענס הקב"ה גיט דיר דיין פַּרְנָסָה פון זיינעטוועגען איך, ווען דער אָרעם מאן וועט ניט זיין בייא דיר וועט הקב"ה דיר געבן וויניגר, צווייטונס כִּי בִּגְלַל הַדָּבָר הַזֶּה יְבָרֶכְךָ ה', וָוס הקב"ה בענטשט דיך איז נאָר וועגן זיין זְכוּת:

פירוש לתורת אלהים

(ח) כִּי נָאר פָּתוֹחַ דו זָאלְסט עֶפינען דיין האַנד צו אים וְהַעֲבֵט אונ דו זָאלְסט אים אַנְטְלייען דֵּי מַחְסוֹרוֹ גינוג זיין פעלונג אֲשֶׁר וָואס וועט פעלן צוא אים: (ט) הִשָּׁמֶר לְךָ זָאלְסט זיין גיהיט צוא דיר פֶּן טאָמֶר יִהְיֶה וועט זיין אין דיין הארץ בְּלִיַּעַל אַשְׁלעכטע זאַך לֵאמֹר צו זאָגען קָרְבָה שְׁנַת הַשֶּׁבַע עס הָט גינעהנט דם זיבעטע יאָהר שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה דָם יאָהר פון שְׁמִטָּה וְרָעָה עֵינְךָ אונ עס וועט זיין שלעכט דיין אויג בְּאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן

משלי יהודא

(ט) קָרְבָה שְׁנַת הַשֶּׁבַע וגו' וְהָיָה בְךָ חֵטְא, פְרִיער זאָגט דר פָּסוּק אַטַעֲנָה פַאר דעם עָשִׁיר אים גערעכט צו מאַכן ער וויל ניט געבן דעם אָרעם מאן ווייל עס וועט זיין שְׁמִטָּה וועט ניט וואַקסען אין דיא פעלדער, דֶרִיבּר האָט ער מוֹרָא צו געבן דעם אָרעם מאן טאָמֶר וועט אים שפּעטר פעלין, נאָכדעם זאָגט דער פָּסוּק וְהָיָה בְךָ חֵטְא. דו וועסט האָבן אַזינד אַז דו וועסט ניט געבן דעם אָרעם מאן, פַר וואס וועט ער האָבן אַזינד? טאָמֶר איז טאַקי דר עָשִׁיר גערעכט, נאָר לְמָשָׁל אַגְבִיר איז געפאָרען מיט זיין מְשָׁרֵת אויף אַשיף, דער גְבִיר האָט געהאַט אויף דיא שיף פִיל סְחוֹרָה, אונ ווייל ער איז געוועזן אַלַמְדָן האָט ער געהאַט אויף די שיף אַקאָסטען סְפָרִים צו לערנען אין זייא אויף די שיף. פְּלוּצְלוּנג איז געוואָרען אַשְׁטוּרֶם ווינט אויף דעם יָם, האָט דער קאַפִּיטאַן געזעהן דיא שיף איז צופיל טיף אין וואַסער איין בֵּייג דר ווינט וועט טאָן די שיף אויף אַזייט

מצות השם

(תעט) וְרָעָה עֵינְךָ בְּאָחִיךָ. דָם איז די מִצְוָה אַז מען זָאל אַנְטְלייען געלד זיין ברודר וָוס ער איז אַ אָרעם מאַן דר וָוס ער האָט מוֹרָא צו אַנְטְלייען טאָמֶר וועט מען אים ניט אָפּ געבן איז זיין זינד גרוס אונ דיא מִצְוָה גייט אָן אויף יעדער אָרט אונ יעדער צייט:

וְלָא תִתֵּן לֵהּ וְיִקְרֵי עֲלָךְ קֳדָם יְיָ וִיהֵי בָךְ חוֹבָא: י מִתַּן תִּתֵּן לֵהּ וְלָא יַבְאֵשׁ לִבָּךְ בְּמִתְּנָךְ לֵהּ אֲרֵי בְּדִיל פִּתְגָּמָא

לוֹ וְקָרָא עָלֶיךָ אֶל־יְהוָֹה וְהָיָה בְךָ חֵטְא: י נָתוֹן תִּתֵּן לוֹ וְלֹא־יֵרַע לְבָבְךָ בְּתִתְּךָ לוֹ כִּי בִּגְלַל | הַדָּבָר הַזֶּה

תו"א וקרא עליך אל ה' כתובות סח: והיה בך חטא מגלה. שם: נתון תתן לו מליעה לא שבועות כה עיקרים מ"ג פ"ג: כי בגלל הדבר הזה שבת קיא:

בעל הטורים

(י) נתון. מלא וי"ו שזוכה לומר ברכות כדאיתא בפ"ק דב"ב: בתתך לו. ב' הכא ואידך בתתך לו לחם וחרב גבי דוד לומר שצריך

רש"י

(כתובות סו) זו אשה ב וכן הוא אומר (בראשית ב) אעשה לו עזר כנגדו: (ט) וקרא עליך. (ספרי) יכול מלוה ת"ל (דברים כד) ולא ג יקרא: והיה בך חטא. מכל מקום אפי' לא יקרא א"כ למה נאמר וקרא עליך ממהר אני ליפרע על ידי הקורא יותר ממי שאינו קורא: (י) נתון תתן לו. אפי' מאה פעמים: לו. בינו ובינך: כי בגלל הדבר. אפילו אמרת ד ליתן אתה נוטל שכר האמירה עם שכר

בית יהודא

אים געבן אפערד אונ אקנעכט: לו. (זו אשה) מען מוז אים געבן אווייב (וכן הוא אומר) אזוי הט געזאגט הקב"ה (אעשה לו עזר כנגדו) איך וועל מאכן צו אדם אהילף ואווייב וום זאל אים העלפן) אונ זאל זיין שטענדיג געגן אים, אזוי ווי דארט שטייט אעשה לו, מיינט מען אווייב, אזוי אז דא שטייט יחסר לו, מיינט מען אויך עס וועט אים פעלן אווייב: (ט) וקרא עליך). זאגט רש"י (יכול מצוה) איך וואלט מיינן עס איז אמצוה דר ארעם מאן זאל רופן צו הקב"ה אונ זאל מסרין אוף דעם מענטש ווס גיט אים ניט צדקה (תלמוד לומר ולא יקרא) זאגט דער פסוק ער זאל ניט רופן צו הקב"ה, די תורה זאגט נאר וואס עס וועט זיין אויב ער וועט רופן: והיה בך חטא. אויב דו וועסט ניט געבן צדקה וועסטו האבן אזינד (מכל מקום אפילו לא יקרא) אפי' דר ארעם מאן וועט ניט רופן אויף דיר צו הקב"ה (אם כן למה נאמר וקרא עליך) אויב עס איז אזו צו וואס זאגט דר פסוק „ער וועט רופן אויף דיר", נאר הקב"ה זאגט (ממהר אני ליפרע על ידי הקורא יותר ממי שאינו קורא) איך וועל געשווינט שטראפען דעם מענטש וואס גיט ניט צדקה אונ דער ארעם מאן שרייט צו מיר אונ מסרת אויף דעם מענטש ווס גיט אים ניט, אבר דר מענטש ווס גיט ניט צדקה אונ ארעמע מענטשן שרייען ניט צו מיר ווייגן אים, דר מענטש וועט אויך געשטראפט ווערן נאר ניט אזוי געשווינט. איך וועל אים ווארטן טאמער וועט ער בעסער ווערן: (י) ונתון תתן לו). זאלסט אים געבן אונ געבן (אפילו מאה פעמים) אפילו הונדערט מאל: לו). צו אים, מיינט מען (בינו ובינך) צווישען אים אונ צווישן דיר, עס זאל קיינר זעהן ווען דו וועסט אים געבען: וכי בגלל הדבר). זאגט רש"י (אפילו אמרת ליתן) אפילו דו האסט געזאגט צום ארעמאן דו וועסט אים געבן (אתה נוטל שכר האמירה עם שכר המעשה) נאכדעם ווען דוא האסט אים גיגעבן וועסטו נעמן שכר פר דעם זאגען אונ שכר פר דעם געבן ווארום ווען דר רייכר זאגט צום ארעמאן איך וועל דיר געבן ווס דו האסט גיבעטן האט שוין דר ארעם מאן אשמחה, דריבר קומט דעם רייכען שכר פר די שמחה

שפתי חכמים

ב כלומר שאתה מחויב להשיאו אשה: ג בפ' כי תלא כתיב האי קרא ואע"פ שהמקרא ההוא בשכיר יום קמיירי והמקרא הזה בהלוואת עני מיירי מכל מקום תרוויהו בעני קמיירי כתיב הכא באחיך האביון וגו' וכתיב התם כי עני הוא וגו': ד מדכתיב הדבר דרשו לשון דבור

פירוש לתורת אלהים

אין דיין ברודר דעם אביון ולא תתן לו אונ דו וועסט אים ניט געבן וקרא אונ ער וועט רופען אוף דיר צו גאט והיה וועט זיין אין דיר אזינד: (י) נתון געבען תתן לו דו זאלסט אים געבען אפילו הונדערט מאל ולא אונ עס זאל ניט זיין שלעכט דיין הארץ בתתך לו אין דיין טאן געבן אים כי ווארום פון דער זאך

משלי יהודא

וועט אריין וואסר אין די שיף אונ זיא וועט דערטרונקען ווערן, האט ער געזאגט צו אלע סוחרים יעדר סוחר זאל פון זיינע סחורה ווארפן אביסל סחורה אין וואסר די שיף זאל ווערן גרינגר וועט זיא זיך אויפהייבן העכער. אלע סוחרים האבן אזוי געטאהן, דר גביר האט געזאגט צום משרת מיר וועלן נעמן דעם קאסטען ספרים אריין ווארפן אין ים, דר משרת איז בייז געווארן אונ זאגט צום בעל הבית פר ווס ווארפסטו ניט אריין אין ים אקאסטן סחורה, דו האסט אין שיף צעהן קאסטן סחורה ווארפסטו זיי ניט אין ים, אונ ספרים האסטו נאר איין קאסטען ווילסטו ווארפן אין ים, וואס וועט הקב"ה זאגען צו דער זאך? יעדער מענטש האט הוצאות ואויסגאבן אין שטוב זייער פיל, אויסר דם נייטיגע עסין אונ טרינקען, אויסער דיא נייטיגע קליידר, אונ אז עס טרעפט אשלעכטע צייט דער מענטש וויל קלענר מאכן די הוצאה, דאס ערשטע פארקלענערט ער מיט צדקה, ער גיט ניט צדקה, פאר וואס פארקלענערט ער ניט מיט אנדערע זאכען אין שטוב, ווס קאסטין מער ווי די צדקה, דם האט געזאגט משה צו די יודן, דו וועסט זאגן קרבה שנת השבע, עס איז נאנט צו זיין דער זיבעטער יאר עס וועט ניט וואקסין אין פעלד, וועסטו וועלן קלענר מאכן דיינע הוצאות, וועלכע הוצאה וועט זיין ביי דיר די ערשטע קלענר צו מאכן, ורעה עינך באחיך האביון, דו וועסט ניט געבען צדקה דעם ארעם מאן, וקרא עליך אל ה', וועט ער רופן אוף דיר צו הקב"ה, פר וואס האט הקב"ה דיר גיגעבן ד' ככרי"ט אונ ער איז ארעם, והיה בך חטא, אונ אוף דיר וועט מען אויך גפינן אזינד אין הימעל, מען וועט זעהן אין הימל דו ביזט ניט בעסר פר דעם ארעם מאן, פר ווס זאלסטו זיין רייך אונ ער ארעם? קען זיין מען וועט דאס רייכקייט פון דיר צוא נעמען, דריבער נתון תתן לו, אזו ווייא דוא האסט דעם ארעם מאן גענעבען, אזוי זאלסטו אים ווייטער געבען, וועט ער ניט שרייען אויף דיר וועסטו בלייבען בייא דיין רייכקייט:

(י) כי בגלל הדבר הזה וגו'. דר ספר אה"י שרייבט למשל איינר איז גיגאנגען אין גאס אונ הט פארלארן הונדערט רובל, מארגען איז ער גיגאנגען אין גאס אונ האט געפונען

יְבָרֶכְךָ֙ יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ בְּכָל־מַעֲשֶׂ֔ךָ
וּבְכֹ֖ל מִשְׁלַ֥ח יָדֶֽךָ׃ יא כִּ֛י לֹא־יֶחְדַּ֥ל
אֶבְי֖וֹן מִקֶּ֣רֶב הָאָ֑רֶץ עַל־כֵּ֞ן אָנֹכִ֤י
מְצַוְּךָ֙ לֵאמֹ֔ר פָּ֠תֹחַ תִּפְתַּ֨ח אֶת־
יָדְךָ֜ לְאָחִ֧יךָ לַעֲנִיֶּ֛ךָ וּלְאֶבְיֹנְךָ֖
בְּאַרְצֶֽךָ׃ ס יב כִּֽי־יִמָּכֵ֨ר לְךָ֜ אָחִ֣יךָ
הָֽעִבְרִ֗י א֚וֹ הָֽעִבְרִיָּ֔ה וַעֲבָֽדְךָ֖ שֵׁ֣שׁ

הָדֵין יְבָרְכִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ
בְּכָל עוֹבָדָךְ וּבְכֹל
אוֹשָׁטוּת יְדָךְ: יא אֲרֵי
לָא יִפְסוֹק מִסְכֵּנָא מִגּוֹ
אַרְעָא עַל כֵּן אֲנָא
מְפַקֵּדָךְ לְמֵימַר מִפְתַּח
תִּפְתַּח יָת יְדָךְ לַאֲחוּךְ
לְעַנְיָךְ וּלְמִסְכֵּנָךְ
בְּאַרְעָךְ: יב אֲרֵי יִזְדַּבַּן
לָךְ אֲחוּךְ בַּר יִשְׂרָאֵל
אוֹ בַּת יִשְׂרָאֵל וְיִפְלְחִנָּךְ

רשב"ם

(יא) כי לא יחדל אביון מקרב הארץ. כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה **טוב ולא יחטא: (יב)** אחיך העברי. בגנבתו: או העבריה. שמכרה אביה בקטנותה לאמה. והגיעו שש שנים לשמטה קודם הבאת סימנים:

בעל הטורים

ליתן לכל א' לפי מה שהוא צריך כמו שנתן לדוד לחם וגם חרב:

בית יהודא

בַּעזונדער]: (יא) [עַל כֵּן. מיינט מען (מִפְּנֵי כֵּן) וועגן דעם זאג איך דיר דו זאלסט געבן צְדָקָה, דו זאלסט גיבענטשט ווערן: ולֵאמֹר]. הקב"ה זאגט (עֵצָה לְטוֹבָתְךָ אֲנִי מַשִּׂיאֲךָ) איך גיב דיר אַעֵצה דו זאלסט געבן צְדָקָה ווייל דָס איז דיין טוֹבָה: ולְאָחִיךָ לַעֲנִיֶּךָ]. צו דיין ברודר (לְאֵיזֶה אָח) צו וועלכן ברודר (לֶעָנִי) צו דעם אָרעמען ברודר: ולַעֲנִיֶּךָ]. זאגט רש"י (בְּיוּד אֶחָד לָשׁוֹן עָנִי אֶחָד הוּא) ווען עס שטייט לַעֲנִיֶּךָ מיט איין יו"ד מיינט מען איין אָרעם מאן (אֲבָל עֲנִיֶּיךָ בִּשְׁנֵי יודין שְׁנֵי עֲנִיִּים) אָבֶּר אַז עס שטייט עֲנִיֶּיךָ מיט צְוֵויי יודין מיינט מען צְווייא אָרעמע: (יב) [כִּי יִמָּכֵר לְךָ]. אַז ער וועט צו דיר פַארקויפט ווערן (עַל יְדֵי אֲחֵרִים) דורך אַנדערע (בְּמְכָרוּהוּ בֵּית דִּין בִּגְנֵבָתוֹ הַכָּתוּב מְדַבֵּר) דר פסוק שמועסט פון דעם מענטש וָוס בית דין האבען אים פַארקויפט פר אַקנעכט ווייל ער האט געגנבת אונ הט ניט צו בַצאלן, פרעגט רש"י (הֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר) דר דין איז דָאך שוין לַאנג געזאגט געווארן אין די סדרה משפטים כי תקנה עבד עברי, ווען דו וועסט קויפען אַקנעכט וָוס ער איז איוּד (וּבִמְכָרוּהוּ בֵּית דִּין הַכָּתוּב מְדַבֵּר) אונ דער פסוק רעט אויך אַז בית דין האבן אים פַארקויפט פר אַקנעכט ווייל ער הט געגנבת אונ הט ניט צו באצאלן (אֶלָּא מִפְּנֵי שְׁנֵי דְבָרִים שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ כָּאן) נאר ווייל דא שטייען צְווייא נייע דינים וואס אין סדרה משפטים שטייען זיי ניט, דריבער שרייבט דא דר פסוק נאך אמאל דעם דין (אֶחָד) איין דין איז (שֶׁכָּתוּב אוֹ הָעִבְרִיָּה אַף הִיא תֵּצֵא בְּשֵׁשׁ) אוב אַאידישע מיידיל איז פַארקויפט געווארען פר אַדינסט אונ זיא הט אָפגעדינט זעקס יאר גייט זיא אַרוס פרייא פון בעל הבית (וְלֹא שֶׁמְּכָרוּהָ בֵּית דִּין) ניט ווען בית דין הט איר פַארקויפט

רש"י

המעשה: (יא) על כן. (שם) מפני ה כן: לאמר. (ספרי) עלה לטובתך ו אני משיאך: לאחיך לעניך. לאיזה אח לעני: לעניך. ביו"ד אחד לשון עני אחד הוא אבל עניייך בשני יודי"ן שני עניים: (יב) כי ימכר לך. (קידושין יד) ע"י אחרים שמכרוהו בית דין בגנבתו ז הכתוב מדבר והרי כבר נאמר (שמות כא) כי תקנה עבד עברי ובמכרוהו בית דין הכתוב מדבר אלא מפני שני דברים שנתחדשו כאן א' שכתוב או העבריה אף היא תצא בשש ולא שמכרוה בית דין

שפתי חכמים

כמו שדרשו על דבר שרה ע"פ דבורה של שרה וכו' דאל"כ הדבר ג"ל הוה ליה ל:כתב כי בגלל זה יברכך ה': ה פי' ולא לשון הואיל כמו כי על כן לא נתתיה לשלה בני כי על כן לא נתתיך לנגוע אליה כי שם מחובר עם מלת כי וכל כי על כן שבמקרא לשון הואיל הוא כמו שכתב רש"י בפ' וירא אבל כאן שהוא בלתי מלת כי פירושו מפני כן: ו דאל"כ לאמר ל"ל הא אין דיבור קודם ממנו שיבא אחריו מלת לאמר: ז וא"ת מנ"ל דלמא כי ימכר ע"י עצמו דומיא דונמכר לך דמיירי במוכר עצמו דא"ל מיותרא דקרא מפיק ליה דאי במוכר עצמו

פירוש לתורת אלהים

וועגן יְבָרֶכְךָ וועט דיך גאט בענטשען אין אַלע דיינע מַעֲשִׂים וּבְכֹל אונ אין אַלע זאכין וואס דיינע הענד וועלין טאהן: (יא) כִּי ווארום עס וועט ניט ווערן פר מיטן איין אֶביון פון דעם לאנד עַל כֵּן דרום אָנֹכִי מְצַוְּךָ טוא איך דיר גיביטען לֵאמֹר צו זאגען איך גיב דיר איין עֵצה פָּתֹחַ עפינען תִּפְתַּח זאלסטו עפינען דיין האנד צו דיין ברודער צו דיין אָרום מאן וּלְאֶבְיוֹנְךָ אונ צוא דיין נויט בדערפטיגין אין דיין לאנד: (יב) כִּי יִמָּכֵר ווען עס וועט ווערן פר קופט צו דיר דיין ברודר דר ישראל פר אַקנעכט אוֹ הָעִבְרִיָּה אדר איין ישראלית פאר אַדינסט וַעֲבָדְךָ זאל ער דיך דינען זעקס יאר וּבַשָּׁנָה אונ אין דעם

משלי יהודא

צְווייא הונדערט רובל, פון דעסטוועגן איז ער נאך ניט גיטרייסט אוף די הונדערט רובל וואס ער האט פארלוירן, ווייל ער טראכט ווען איך וואלט ניט פארלוירן די הונדערט רובל וואלט איך איצט גיהאט דרייא הונדערט רובל, אמאל הט ישראפן ער איז גיגאנגן אוף אַפעלד אונ הט גיטראגן אַזאַ קארין אוף די פלייצעס, דר זאק איז אונגטן צוריסען גיווארן אונ די קארין הט זיך גישאטן אונ פארשפרייט אוף דעם פעלד, אונ ער איז גיקומען אהיים ליידיג, די קארין האבען זיך איינגעזייט אין פעלד, אונ אויפגעוואקסין אמאל איז געקומען דער מענטש נאך אמאל אוף די פעלד אונ הט דערזעהן די קארין הט ער גהאט אגרוסע שמחה, ווייל פון דעם זאק קארין וועט ער איצט האבען צעהן

שית שנין ובשתא
שביעתא תפטרנה בר
חורין מעמך: יג וארי
תפטרנה בר חורין
מעמך לא תפטרנה
ריקן: יד אפרשא תפרש
לה מענך ומאדרך
וממעצרתך די ברכך

שנים ובשנה השביעת תשלחנו
חפשי מעמך: יג וכי־תשלחנו
חפשי מעמך לא תשלחנו ריקם:
יד העניק תעניק לו מצאנך ומגרנך
ומיקבך אשר ברכך יהוה אלהיך

בעל הטורים

(יג) תשלחנו. וכי תשלחנו. לא תשלחנו. ג"פ ליוצא בתוך שש ובסוף שש ויוצא ביובל: (יד) העניק. מלא יו"ד כי בעשר מכות העניקתיך ג' דברים כלי כסף וכלי זהב ושמלות לכן העניקהו מג' דברים מצאנך ומגרנך ומיקבך והיינו דכתיב וזכרת כי עבד היית:

רש"י

שאין האשה נמכרת בגנבתה שנא' בגנבתו ולא בגנבתה אלא בקטנה שמכרה אביה ולמד כאן שאם יצאו שש שנים קודם שתביא סימנין תצא ח ועוד חידש כאן העניק תעניק: (יד) העניק תעניק. ל' עדי בגובה ט ובמראית העין דבר שיהא ניכר שהטיבות לו וי"מ ל' הטענה על צוארו: מצאנך ומגרנך ומיקבך. יכול אין לי אלא אלו בלבד ת"ל אשר ברכך מכל מה שברכך בוראך ולמה נאמרו אלו מה אלו מיוחדים שהם י בכלל ברכה אף כל שהוא בכלל ברכה יצאו פרדות ולמדו רבותינו במס' קידושין בג"ש כ כמה נותן

בית יהודא

פר אגנבה (שאין האמה נמכרת בגנבתה) ווארום א אשה ווערט ניט פארקויפט פר אדינסט ווען זיא האט גענבעט (שנאמר) ווארום עס שטייט אין פסוק (בגנבתו) פר זיין גנבה זאל ער פארקויפט ווערן (ולא בגנבתה) אבר אז א אשה האט גענבעט ווערט זיא ניט פארקויפט פר אדינסט ווען איר גנבה (אלא בקטנה שמכרה אביה) נאר מען שמועסט וועגן אפאטער האט פארקויפט זיין קליינע טאכטער פר אדינסט (ולמד כאן) לערנט דא דר פסוק (שאם יצאו שש שנים קודם שתביא סימנים תצא) אויב זיא האט אפגעדינט זעקס יאהר פריער איידער זיא האט געבראכט צייכונס אז זיא איז אלט צוועלף יאר מיט אטאג, גייט זיא ארויס פריי (ועוד חדש כאן) נאך אנייעס דין האט די תורה דא געזאגט העניק תעניק, ווען אקנעכט האט אפגעדינט זעקס יאר ביי זיין בעל הבית אונ ער גייט אהיים מוז דר בעל הבית אים געבן אביסול פון זיינע שעפסן, פון תבואה, פון וויין, ער זאל דם טראגען צו זיך אהיים: (יד) והעניק תעניק. זאגט רש"י (לשון עדי בגובה ובמראית העין) העניק תעניק מיינט מען דו זאלסט בעצירן דעם קנעכט מיט מתנות ווס ער זאל טראגן אויף זיינע פלייצעס אין דערהייך אלע זאלן זעהן (שיהא ניכר שהטיבות לו) מען זאל דערקענען אז דו האסט אים דם גוטס גיגעבען (ויש מפרשים לשון הטענה על צוארו) אנדערע זאגן העניק תעניק מיינט מען אלין ווס דו וועסט אים געבן זאלסטו בעלאדן אויף זיין האלדז: ומצאנך מגרנך מיקבך. זאגט רש"י (יכול אין לי אלא אלו בלבד) איך וואלט מיינען נאר פון די דריי זאכען דארף ער געבן דעם קנעכט, ניט מעהר (תלמוד לומר אשר ברכך) זאגט דר פסוק ווס הקב"ה האט דיך געבענטשט זאלסטו אים געבן (מכל מה שברכך בוראך) פון אלץ וואס דיין בשעפער הקב"ה האט דיך געבענטשט זאלסטו אים געבן (ולמה נאמרו אלו) פר ווס זאגט דר פסוק נאר די דריי זאכן (מה אלו מיוחדים שהם בכלל ברכה) אזוי ווי די דריי זאכן זענען געבענטשט געווארן פון הקב"ה זיי זאלען גימערט ווערן פון זיך אליין, שעפסן מערען זיך אליין, פון איין קערינדיל תבואה וואקסט ארויס פיל, אונ אזוי ווייגטרויבן (אף כל שהוא בכלל ברכה) אזוי פון אלע זאכן וואס ווערן געמערט דארף ער געבן דעם קנעכט (יצאו פרדות) אזעלכע אייזלען וואס האבען קיין קינדער, פון זייא דארף ער ניט געבן דעם קנעכט (ולמדו רבותינו במסכת קידושין בגזרה

שפתי חכמים

הרי כבר נא' ונמכר לך א"כ במכור ע"י אחרים כמו הרי כבר נאמר כי תקנה עבד עברי דמיירי במכרוהו ב"ד ותירץ הרא"ס ושמא י"ל דכתיב כי ימכר ע"י אחרים משמע דסתם בנין נפעל ע"י אחרים משמע לבד גבי ונמכר לך דכתיב ביה כי ימוך אחיך ופירש ואמר ונמכר לך ע"כ צ"ל שהוא ע"י עצמו וג"ל דילפינן עברי עברי מהדדי כתיב הכא אחיך העברי וכתיב התם עבד עברי מה התם שנמכר ע"י אחרים אף ה"נ כשנמכר ע"י אחרים: ח וא"ת ולמה לא אמר עוד חדוש כאן שהעברי אינו יוצא בראשי איברים. מדקקים עברי לעבריה כמ"ש בפ' משפטים ושמא י"ל שלא אמרו כל פרשה שנאמרה ונשנית לא נשנית אלא בעבור דבר שנתחדש אלא בחדוש המבואר בקרא בלבד לא כמו זה שיוצא מן ההיקש. הרא"ס. ולי נראה דאפילו אי לאו היקשא דהכא לא הוה מצי למילף עבד עברי שיוצא בראשי איברים מק"ו מעבד כנעני ומה עבד כנעני שאינו יוצא בשש יוצא בראשי איברים עבד עברי שיוצא בשש אינו דין שיוצא בראשי איברים דה"א אמה עבריה תוכיח שיוצאת בשש ואינה יוצאת בראשי איברים אף עבד עברי כן ואין לומר היא גופה נילף בק"ו מעבד כנעני שאלא בראשי איברים דהא בהדיא כתיב בה לא תצא כצאת העבדים ודו"ק כ"ל: ט ר"ל יקשט הרב את עבדו בגיאות בכמה מיני קשוטים ויהיה ניכר לעבד שנתן לו רבו כל הטובות הללו: י לאפוקי פרדה וכן גידולי קרקע לאפוקי פרידה אינה פרה ורבה: כ ר"ל נא' כאן לא תשלחנו ריקם ולהלן בפ' כי

פירוש לתורת אלהים

זיבטן יאר תשלחנו זאלסטו אים ארוס שיקן פרייא פון דיר: (יג) וכי תשלחנו אונ אז דו וועסט אים ארוס שיקן פריי פון דיר לא תשלחנו זאלסטו אים ניט שיקן ליידיג: (יד) העניק אן לאדן תעניק דו זאלסט אים אן לאדען פון דיינע שאף ומגרנך אונ פון דיין שייער תבואה ומיקבך אונ פון דיין קעלטער אשר ווס

מצות השם

(תפ"תפא) וכי תשלחנו וגו'. דאס איז דיא מצוה אז איין (עבד עברי) דאס הייסט איין יודעשער קנעכט אז ער גייט פרייא ארוס זאל דער האר אים געבען פון זיינע שאף אונ אויך אביסול תבואה פון דעם שייער אבער ליידיג טאר ער אים ניט ארוס שיקען אונ דיא מצוה גייט אן אין דער צייט ווען יובל גייט אן:

משלי יהודא

זעק קארין, דער מענטש איז איצט אין גאנצן געטרייסט אויף דעם פריערדיגן זאק קארי, וואס ער האט [illegible] און ער קען ניט זאגן ווען ער וואלט ניט [illegible]

תִּתֶּן־לוֹ׃ טו וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ
בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּפְדְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
עַל־כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ אֶת־הַדָּבָר
הַזֶּה הַיּוֹם׃ טז וְהָיָה כִּי־יֹאמַר אֵלֶיךָ
לֹא אֵצֵא מֵעִמָּךְ כִּי אֲהֵבְךָ וְאֶת־
בֵּיתֶךָ כִּי־טוֹב לוֹ עִמָּךְ׃ יז וְלָקַחְתָּ
אֶת־הַמַּרְצֵעַ וְנָתַתָּה בְאָזְנוֹ
וּבַדֶּלֶת וְהָיָה לְךָ עֶבֶד עוֹלָם וְאַף

אונקלוס

יְיָ אֱלָהָךְ תִּתֵּן לֵהּ׃
טו וְתִדְכַּר אֲרֵי עַבְדָּא
הֲוֵיתָא בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם
וּפָרְקָךְ יְיָ אֱלָהָךְ עַל כֵּן
אֲנָא מְפַקֵּדָךְ יָת
פִּתְגָּמָא הָדֵין יוֹמָא
דֵין׃ טז וִיהֵי אֲרֵי יֵימַר
לָךְ לָא אֶפּוֹק מֵעִמָּךְ אֲרֵי
רַחֲמָךְ וְיָת אֱנָשׁ בֵּיתָךְ
אֲרֵי טַב לֵהּ עִמָּךְ׃
יז וְתִסַּב יָת מַרְצְעָא וְתִתֵּן
בְּאֻדְנֵהּ וּבְדַשָּׁא וִיהֵי לָךְ
עֲבֵד פָּלַח לְעָלַם וְאַף

תו"א כי הסכן עם כב : כי טוב לו כתובות סז קידושין טו כ כב ערכין כט ל : ולקחת קידושין טו :

רשב"ם

(טו) כי עבד היית. והוציאך ברכוש גדול : (יז) ואף לאמתך תעשה כן.

בעל הטורים

(טו) הזה היום. וסמיך ליה והיה כי יאמר אליך לומר שרציעה ביום

בית יהודא

שָׁנָה כַּמָּה נוֹתֵן לוֹ מִכָּל מִין וּמִין) אִין דִי גְמָרָא קִידּוּשִׁין לֶערְנֶן זַיי רַבָּנָן מִיט אַגְזֵרָה שָׁוָה וויא פִיל דֶר בַּעַל הַבַּיִת דַארְף גֶעבֶּן דֶעם קְנֶעכְט פוּן יֶעדֶר מִין׃ (טו) וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ. דוּ זָאלְסְט גֶעדֶיינְקֶען דוּ בִּיזְט גִיוֶועז אַקְנֶעכְט אִין מִצְרַיִם (וְהֶעֱנַקְתִּי וְשָׁנִיתִי לְךָ מִבִּזַּת מִצְרַיִם וּמִבִּזַּת הַיָּם) אוּנ אִיךְ הָאבּ דִיר גִיגֶעבְּן צְווֵיי מָאהל מַתָּנוֹת, וָוס דוּ הָאסְט גֶענוּמְען פוּן מִצְרַיִם אֵיידֶער דוּ בִּיזְט אַרוֹיסְגֶעגַ גְעֶן פוּן זֵיי אוּנ וָוס דוּ הָאסְט גֶענוּמֶען בַּיי דֶעם יַם (אַף אַתָּה הַעֲנֵק וּשְׁנֵה לוֹ) דוּ זָאלְסְט אוֹיךְ גֶעבְּן דַיין קְנֶעכְט מַתָּנוֹת אֵיין מָאל אוּנ נָאךְ אַמָאהל וְעַיֵּין בְּסֵפֶר פָּרָשַׁת דְּרָכִים בִּדְרוּשׁ דֶּרֶךְ מִצְרַיִם : (יז) עֶבֶד עוֹלָם. זָאגְט רַשִׁ"י (יָכוֹל כְּמַשְׁמָעוֹ) אִיךְ וָואלְט מֵיינֶען עוֹלָם מֵיינְט מֶען אֵייבִּיג (תַּלְמוּד לוֹמַר וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ וְאִישׁ אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ תָּשׁוּבוּ) זָאגְט דֶר פָּסוּק אַז עֶס וֶועט קוּמֶען יוֹבֵל זָאל יֶעדֶער מֶענְטְשׁ גֵיין צוּרִיק צוּ זַיינֶע פֶעלְדֶער אוּנ צוּ זַיינֶע הַייזֶער וָואס עֶר הָט פַארְקוֹיפְט, אוּנ יֶעדֶער קְנֶעכְט זָאל גֵיין צוּרִיק צוּ זַיין פַאמִילְיֶע (הָא לָמַדְתָּ שֶׁאֵין זֶה אֶלָּא עוֹלָמוֹ שֶׁל יוֹבֵל) פוּן דַאנֶען לֶערְנֶען מִיר אַז דָא מֵיינְט מֶען עוֹלָם בִּיז יוֹבֵל : וְאַף לַאֲמָתְךָ תַּעֲשֶׂה כֵּן. צוּ דַיין דִינְסְט זָאלְסְטוּ אוֹיךְ אַזוֹ טָאהְן (הַעֲנֵק לָהּ) אַז זִיא וֶועט אַפְּדִינֶען זֶעקְס יָאהְר זָאלְסְטוּ אִיר אוֹיךְ גֶעבֶּען וויא דוּ דַארְפְסְט גֶעבֶּען דַיין קְנֶעכְט (יָכוֹל אַף לִרְצִיעָה הִשְׁוָה הַכָּתוּב אוֹתָהּ)

ר"ש"י

לו מכל מין ומין : (טו) וזכרת כי עבד היית. והענקתי ושניתי לך מביזת מצרים וביזת הים אף אתה הענק ושנה לו : (יז) עבד עולם. יכול כמשמעו ת"ל (ויקרא כה) ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשובו לו הא למדת שאין זה אלא עולמו של יובל (מכילתא) : ואף לאמתך תעשה כן. הענק לה יכול אף לרציעה השוה הכתוב אותה ת"ל

שפתי חכמים

תמה גבי בכור אדם כו' ולא יראו פני ריקם מה להלן גבי בכור עשרים כסף אף כאן עשרים כסף . והתם גופיה מנלן שהרי יוסף בכור רחל נמכר למצרים בעשרים כסף : ל ולא תימא דילמא התי קרא במכרוהו ב"ד קמיירי שהיה ושלש שנים קודם היובל שהיובל מוליהו אבל הנרצע יעבוד לעולם כמשמעו י"ל דבמכרוהו ב"ד מושב אל משפחתו נפקא הא מה אני מקיים ואיש אל משפחתו וגו' בנרצע

פירוש לתורת אלהים

גָאט דַיין גָאט הָט דִיךְ גִיבֶּענְטְשְׁט תִּתֶּן לוֹ זָאלְסְטוּ אִים גֶעבֶּען : (טו) וְזָכַרְתָּ אוּנ דוּ זָאלְסְט גֶידֶענְקֶען אַז דוּא בִּיסְט גִיוֶועזְן אֵיין קְנֶעכְט אִין מִצְרַיִם וַיִּפְדְּךָ אוּנ גָאט דַיין גָאט הָט דִיךְ אוֹם גִילֵייזְט אוּנ עֶר הָט דִיךְ אָן גִילָאדֶן מִיט מִצְרַיִם אוּנ מִיט בִּיזַּת הַיָּם עַל כֵּן דְרוּם אָנֹכִי מְצַוְּךָ טוּא אִיךְ דִיר גִיבִּיטֶען הַיינְט דִי זַאךְ אַז דוּא וֶועסְט אַרוֹים שִׁיקֶען דַיין קְנֶעכְט פְרֵייא זָאלְסְטוּ אִים אָן לָאדֶען פוּן דַיין גוּטְס : (טז) וְהָיָה אוּנ עֶס וֶועט זַיין כִּי יֹאמַר אַז דֶער קְנֶעכְט וֶועט צוּא דִיר זָאגֶען לֹא אֵצֵא אִיךְ וֶועל נִיט אַרוֹס גֵיין פְרֵיי פוּן דִיר כִּי וָוארוּם עֶר הָאט לִיבּ דִיךְ מִיט דַיין הוֹיז גִיזִינְד כִּי וָוארוּם עֶס אִיז אִים גוּט מִיט דִיר : (יז) וְלָקַחְתָּ זָאלְסְטוּ נֶעמֶען אֵיין אָעל וְנָתַתָּה אוּנ דוּ זָאלְסְט דוּרְךְ שְׁטֶעכִין אִין זַיין אוֹעֶר אוּנ אִין דֶר טִיר וְהָיָה אוּנ עֶר זָאל זַיין

משלי יהודא

זַאק קָארִין וָואלְט עֶר אִיצְט גֶעהַאט עֶלֶעף זֶעק קָארִין, נַוייל דָאס אִיז נִיט אֱמֶת, וֶוען דֶער זַאק קָארִין וָואלְט נִיט אוֹסגֶעשָׁאטֶען גִיוָוארֶן אִין פֶעלְד וָואלְט עֶר מֶער נִיט גֶהַאט נָאר דֶעם אֵיין זַאק קָארִין, אוּנ נַוייל עֶס אִיז אוֹסגֶעשָׁאטִין גִיוָוארֶן דֶריבֶּער הָאט עֶר אִיצְט צֶעהְן זֶעק קָארִין, דָס זָאגְט דִי תּוֹרָה לֹא יֵרַע לְבָבְךָ בְּתִתְּךָ לוֹ, וֶוען דוּ הָאסְט גִיגֶעבְּן דֶעם אָרֶעם מַאן צְדָקָה, זָאל דִיר נִיט שְׁלֶעכְט זַיין אִין הַארְצֶען, דוּ זָאלְסְט נִיט מֵיינֶען וֶוען דוּ וָואלְסְט דֶעם אָרֶעם־ מַאן נִיט גֶעבְּן וָואלְסְטוּ מֶער גֶעהַאט, וָואס דוּ הָאסְט אִים גֶעגֶעבְּן וָואלְט גֶעוֶוען בַּיי דִיר, דוּ הָאסְט אַטְעוּת, וֶוען דוּ וָואלְסְט דֶעם אָרֶעם מַאן נִיט גֶעבֶּען, וָואלְסְטוּ גָאר נִיט גֶעהַאט, כִּי בִּגְלַל הַדָּבָר הַזֶּה, נָאר וֶועגֶען דִיא זַאךְ, נַוייל דוּא הָאסְט גֶעגֶעבְּן דֶעם אָרֶעם מַאן, דֶריבֶּער הָאט דִיךְ הקב"ה גֶעבֶּענְטְשְׁט, וויא דֶער פָּסוּק זָאגְט זִרְעוּ לָכֶם לִצְדָקָה, אִיר זָאלְט דִיא צְדָקָה פַארְזֵייעֶן פוּן אִיר וֶועט וַואקְסֶען מֶער :

לְאֲמָתְךָ תַּעֲשֶׂה־כֵּן: יח לֹא־יִקְשֶׁה בְעֵינֶךָ בְּשַׁלֵּחֲךָ אֹתוֹ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ כִּי מִשְׁנֶה שְׂכַר שָׂכִיר עֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וּבֵרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה: פ שביעי יט כָּל־הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יִוָּלֵד בִּבְקָרְךָ וּבְצֹאנְךָ הַזָּכָר תַּקְדִּישׁ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲבֹד

אונקלוס

לְאַמְתָךְ תַּעְבֵּד כֵּן: יח לָא יִקְשֵׁי בְעֵינָךְ בְּמִפְטְרָךְ יָתֵהּ בַּר חוֹרִין מֵעִמָּךְ אֲרֵי עַל חַד תְּרֵין כַּאֲגַר אֲגִירָא פַּלְחָךְ שִׁית שְׁנִין וִיבָרְכִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ בְּכֹל דִּי תַעְבֵּד: יט כָּל בּוּכְרָא דִּי יִתְיְלִיד בְּתוֹרָךְ וּבְעָנָךְ דִּכְרִין תַּקְדֵּישׁ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ לָא תִפְלַח בְּבוּכְרָא

תו"א משנה שם טז כ כה ערכין ל: כל הבכור מגלה לה חולין קל: אשר יולד נדה ה: בבקרך חולין קלה קלה: הזכר נדרים יב נזיר ד בכורות יט מב מו ערכין כט: לא תעבוד חולין קלז בכורות ט כה:

בעל הטורים

ולא בלילה: (יט) סמך כל הבכור לפרשת עבד לו' כמו שאני אוסר לך לעבוד בבכור כך לא תעבוד בע"ע עבודת עבד וכמו שהמום פוסל בבכור כך המום פוסל ברציעה:

רשב"ם

להענקה: (יח) לא יקשה בעיניך. שתשלחנו חפשי מעמך במה שאתה נותן לו משנה וכפילות שכר שכיר בעבודת שש שנים שעבד אותך שאתה מעניק לו מצאנך ומגרנך כך מלבד שכירות של קנין שש שנים שקנית אותו שהרי יברכך ה' בכ' אשר תעשה והרי פי' פסוק זה דוגמת ולא ירע לבבך בתתך לו וכן תרע עינה באיש חיקה ובבנה ובבתה מתת לא' מהם כי רוע העין וקשיות הלב מדבר על נתינת ממון לאחרים. וכאשר הורגלו לפרש שלא יקשה בעיניך על מה שאתה משלחו חפשי לסוף שש שהרי הרבה עבדך שש שנים כלומר יותר משאר שכירים. שטות הוא בידם. וכי למה יקשה בעיניו בשילוח חפשי והלא לא קנאו מתחלה אלא לפי עבודת שש שנים שהכל יודעים שבשביעית יצא ועוד לא היה לו לומר משנה שכר שכיר אלא משנה שכיר. ויש מפרש משנה שכיר שש שנים לפי שסתם שכיר שלש שנים כדכתיב בשלש שנים כשני שכיר ונקלה כבוד מואב. וגם זה הבל. כי במקום אחר כתיב בעוד שנה כשני שכיר. ופי' כשני שכיר. שלש שנים מצומצמות כשני שכיר שהיא שנה מצומצמת: (יט) תקדיש לה' אלהיך. כלומר נהוג בו דין הקדש שלא תעבוד בו ולא תגוז. ומ"ש לא יקדיש איש אותו כבר פירשתיו לא יקדיש איש אותו לקרבן אחר:

רש"י

(שמות כא) ואם אמור יאמר העבד עבד נרצע ואין אמה נרצעת: (יח) כי משנה שכר שכיר. מכאן אמרו עבד עברי עובד בין ביום ובין בלילה וזהו כפלים שבעבודת שכירי יום ומהו עבודתו בלילה רבו מוסר לו שפחה כנענית והולדות לאדון: (יט) כל הבכור וגו' תקדיש. ובמקום אחר הוא אומר לא יקדיש (ויקרא כז) אך בכור אשר יבכר לה' וגו' הא כילד אינו מקדישו לקרבן אחר

בית יהודא

איך וואלט מיינען אויב די דינסט וויל דיגען לייגגער ווייא זעקס יאהר זאל מען איר אויך שטעכן דעם אויער ווי מען שטעכט דעם אויער פון קנעכט (תלמוד לומר ואם אמור יאמר העבד) זאגט דר פסוק אויב דר קנעכט וועט זאגן ער וויל דיגען לייגגער ווי זעקס יאהר, זאל מען אים שטעכן דעם אויער (עבד נרצע) דעם קנעכט שטעכט מען דעם אויער (ואין אמה נרצעת) אבער די דינסט שטעכט מען ניט דעם אויער: (יח) (כי משנה שכר שכיר), ווארום דער קנעכט הט דיך טאפיל געדינט (מכאן אמרו) פון דאנען האבן די חכמים געזאגט (עבד עברי עובד בין ביום ובין בלילה) א יודישער קנעכט דינט צו זיין בעל הבית ביי טאג אונ בייא נאכט (וזהו כפלים שבעבודת שכיר יום) דס איז טאפיל ווי עם ארבעט דר וואס איז געדונגן צו זיין א טאג ארבעטר (ומהו עבודתו בלילה) וואס איז זיין ארבעט בייא נאכט (רבו מוסר לו שפחה כנענית והולדות לאדון) זיין בעל הבית גיט אים אויף בייא נאכט זיין כנעניש דינסט, אונ די קינדר וואס די דינסט וועט פון אים גיבארין געהערין זיי צו זיין קנעכט צום בעל הבית: (יט) (כל הבכור וגו' תקדיש). אלע בכורים פון דיינע בהמות זאלסטו הייליגען צוא הקב"ה, פרעגט רש"י (ובמקום אחר הוא אומר לא יקדיש) אויף איין אנדער ארט זאגט דר פסוק די בכורים פון די בהמות זאל מען ניט הייליגן (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק (אך בכור אשר יבוכר לה' בבהמה לא יקדיש איש אותו) דיא בכורים פון בהמות זאל מען ניט הייליגען (הא כיצד) ווי זענען געענפערט דיא פסוקים (אינו מקדישו לקרבן אחר) מען מיינט דעם בכור טאר מען ניט הייליגען צוא מאבען פון אים איין אנדער קרבן, אעולה,

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יח) כי משנה שכר שכיר. (שכיר שכר הוא) הוא שלש שנים כמ"ש בשלש שנים כימי שכיר ונקלה כבוד מואב וא"כ זה שעובד שש שנים הוי פי שנים דשכיר ולכך הרגילו לשכור עבור ופעמים דליכא ונמצא הא' מפסיד אבל שלש שנים לא מ"י למהוי בלא עבור ואין מפסיד לא זה ולא זה:

שפתי חכמים

סיולא ביובל ועיין בפ' משפטים ובפ' בהר: מ פי' אפי' בעל כרחו ם שלש שנים שאלו היו שוכרין לשנה או לשנתים פעמים דאיכא

פירוש לתורת אלהים

צו דיר אקנעכט ביז צום יובל ואף לאמתך אונ צוא דיין דינסט זאלסטו אוך אזו טאן אז זיא וועט ארוס גיין פרייא זאלסטו זיא אוך אן לאדען מיט אלעם גוטען: (יח) לא יקשה עס זאל ניט שלעכט זיין אין דיינע אויגן בשלחך אין דיין אוועק שיקען אים פריי פון דיר כי ווארום משנה טאפל שכר שכיר פון אגידונגנם הט ער דיך באדינט זעקס יאר [עיין רש"י] וברכך אונ גאט דיין גאט וועט דיך בענטשין אין אלדונג וואס דו וועסט טאן: (יט) כל הבכור אלע ערשטע קינדר אשר וואס וועט ווערען גיבארען פון דיינע רינדער אדער פון דיינע שאף אזכר תקדיש זאלסטו מאכען הייליג פון דיין גאטס וועגין לא

מצות השם

(תפב־תפג) לא תעבוד וגו', דאס איז דיא מצוה אז מען טאר ניט ארבעטען מיט איין בהמה פון קדשים אונ מען טאר ניט אפ שערען דיא וואל פון דיא שאף פון קדשים אונ דיא מצוה גיט אן אין בית המקדש:

לא

בבכר שורך ולא תגז בכור צאנך׃ כ לפני יהוה אלהיך תאכלנו שנה בשנה במקום אשר־יבחר יהוה

דתורך ולא תגוז בוכרא דענך׃ כ קדם יי אלהך תיכלניה שתא בשתא באתרא די יתרעי יי את ואנש ביתך׃

תו"א ולא תגוז חולין קלו קלז תמורה יח: לפני ה' מכות יט בכורות כז כח תמורה כא: שנה בשנה בכורות כז כח ערכין לא תמורה כא:

בית יהודא

אחשאת (וכאן למד) אונ דא לערונט דר פסוק (שמצוה לומר הרי אתה קדוש לבכורה) עס איז אמצוה מען זאל זאגן צו דעם בכור פון בהמות דו ביזט הייליג צו די הייליגקייט פון אבכור (דבר אחר) נאך אפשט איז (אי אפשר לומר תקדיש) מען קען ניט זאגן מען דארף הייליגן דעם בכור (שכבר נאמר לא תקדיש) עס שטייט דאך אין פסוק מען דארף אים ניט הייליגן (ואי אפשר לומר לא תקדיש) אונ מען קען ניט זאגן מען דארף אים ניט הייליגען (שהרי כבר נאמר תקדיש) עס שטייט דאך אין פסוק מען זאל אים הייליגען (הא כיצד) וויא זענן גיענפערט די פסוקים (מקדיש אתה הקדש עלוי) דר דין איז דר בעל הבית פון בכור מעג געבען דעם בכור צו וועלכן כהן ער וויל, אויב עס איז געקומן צום בעל הבית פון בכור אישראל אדער אלוי (נאר ניט אכהן) אונ האט געזאגט צום בעל הבית פון בכור איך גיב דיר ארובעל ומער אדער וויניגער) אונ גיב דעם בכור צו מיין טאכטרס זוהן ער איז אכהן, מעג דער בעל הבית נעמען דעם רובעל פר זיך אונ ער גיט דעם בכור צוא דעם איינינקל פון דעם ישראל אדער פון דעם לוי, ווס דר איינינקל איז אכהן, דס געלט רופט מען אין די גמרא טובת הנאה (אונ אזו מעג דר ישראל אדער לוי טאהן פאר איין אנדער כהן'ס וועגן, נאר אכהן טאר ניט אזו טאהן ניט פאר זיך ניט פר איין אנדער כהן'ס וועגן), זאגט די תורה אדין אז איינר הט געזאגט אויף זיין בהמה ווס איז אבכור, דר בכור זאל זיין הייליג, צו ווס הט ער געדארפט הייליגען דעם בכור דר בכור איז דאך הייליג אן זיין זאגן, נאר דער בעל הבית הט אביסל הנאה פון דעם בכור, נאר אויב עס וועט קומען צו אים אישראל אדער אלוי אונ וועט זאגען צו אים ווי פיל ווילסטו איך זאל דיר געבן פר דעם ווס דו וועסט געבען דעם בכור צו דעם כהן ניט צו איין אנדערן, ווי פיל דער בעל הבית וועט נעמען פון דעם ישראל איז דס געלט הייליג, דס מוז ער אוועק געבן צום בית המקדש, דס איז די הייליגקייט ווס ער האט געהייליגט אין דעם בכור, אונ אזו זאגט רש"י (מקדיש אתה הקדש עלוי) דוא קענסט הייליגען אין דעם בכור, ווס דו וועסט אפשאצין דר ישראל אדער דר לוי וועט דיר געבן (ונותן להקדש כפי טובת הנאה שבו) אונ דעם טובת הנאה דס געלט ווס ער הט גענומן פר דעם בכור דארף ער געבן צו הקדש (ובזה מתורץ כל דברי הש"ח וקושיתו. ועיין ערכין כט ברש"י ד"ה הקדש עלוי, דרש"י מיירי שם אם החרים את הבכור וסתם חרמים לכהן נלחד מ"ד) ע"כ כתב שם רש"י ויתן טובת הנאתו לכהן, וכאן מיירי אם הקדיש את הבכור ע"כ טובת הנאתו להקדש ודו"ק. המעתיקו: (לא תעביד בבכור שורך ולא תגוז בכור צאנך) דו זאלסט ניט ארבעטען מיט דעם אקס וואס ער איז אבכור, אונ זאלסט ניט שערין די וואל פון דעם שעפס ווס ער איז אבכור, זאגט רש"י (אף החלוף למדו רבותינו שאסור) די רבנן האבן געלערונט פארקערט טאר מען אויך ניט, מען טאר ניט שערין דיא האר פון אאקס ווס איז אבכור, אונ מען טאר ניט ארבעטען מיט אשעפס ווס איז אבכור (אלא שדבר הכתוב בהווה) נאר דר פסוק רעט ווי דר פירונג פון די וועלט איז, מיט אאקס ארבעט מען אונ פון אשעפס שערט מען דיא וואל: (כ) לפני ה' אלהיך תאכלנו, זאגט רש"י (לכהן הוא אומר) דיא תורה זאגט דס צום כהן, ער זאל עסין די פלייש פון בכור פאר הקב"ה, אין ירושלים (שכבר מצינו שהוא ממתנות כהונה) ווארום מיר געפינען שוין לאנג אין די תורה געשריבען אז אבכור פון אבהמה גיהער צום כהן (אחד תם ואחד בעל מום) סיי דר בכור איז גאנץ אונ סיי ער הט אפעלער (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק (ובשרם יהיה לך כחזה התנופה) די פלייש פון דעם בכור זאל מען געבען צום כהן ווי מען גיט אים דיא ברוסט פון שלמים: (שנה בשנה) זאגט רש"י (מכאן שאין משהין אותו יותר משנתו) פון דאנען ווייסען מיר מען זאל ניט האלטן דעם בכור לעבעדיג מער ווי איאהר (יכול יהא פסול משעברה שנתו) איך וואלט מיינען אז מען האט ניט געשאכטען דעם בכור אין יאהר, זאל ער זיין פסול נאך דעם יאהר (כבר הוקש למעשר) די תורה הט געמאכט דעם דין פון בכור גלייך צום דין פון מעשר (שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק (ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך תירושך

רש"י

וכאן למד שמצוה לומר הרי אתה ב קדוש לבכורה (ערכין כט) ד"א א"א לומר ס תקדיש שכבר נאמר לא יקדיש וא"א לומר לא יקדיש שהרי כבר נאמר תקדיש הא כיצד מקדישו אתה הקדש ע עלוי ונותן להקדש כפי טובת הנאה שבו: לא תעבוד בבכור שורך ולא תגוז וגו'. אף החלוף למדו רבותינו שאסור אלא שדבר הכתוב בהווה: (כ) לפני ה' אלהיך תאכלנו. לכהן הוא אומר שכבר מצינו שהוא ממתנות כהונה אחד תם ואחד בעל מום שנא' (במדבר יח) ובשרם יהיה לך וגו': שנה בשנה. מכאן שאין משהין אותו יותר על שנתו יכול יהא פסול משעברה שנתו כבר הוקש למעשר שנא' (לעיל יד) ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך

שפתי חכמים

עבד. דאל"כ הא כבר כתיב אם אדוניו יתן לו אשה וגו': נ דאל"כ תקדיש ל"ל הרי קדוש ועומד הוא: ס דלפי טעם ראשון קשה מה המלוה שיאמר קדוש אתה כיון שהוא קדוש ועומד לכן אמר ד"א וכו' ולטעם האחרון קשה דלשון תקדיש משמע שגופו מקדיש ולא הקדש עלוי לכן פי' גם לישנא קמא וכזה ניחא מה שמקשי' דהאי ד"א הוא דברי רבי ישמעאל וטעם הראשון הוא דברי רבנן דפליגי עליה והלכה כרבנן ולמה לו להביא דברי ר"י כיון שאין הלכה כמותו אלא ע"כ לפרש מה שפירש"י כאן ונותן להקדש כפי טובת הנאה שבו מיירי דבור על אופניו: ע כתב הרא"ס ובפ' המקדיש שדהו פי' מקדיש אתה הקדש עילוי פי' להעלותו בדמים ויתן טובת הנאה לכהן וכ"ע. עוד ק"ל דבריש פרק כל הפסולים תנן פסולי המוקדשים הנאתן להקדש נמכרין באיטלז ונשקלין בליטרא חוץ מן הבכור והמעשר שהנאתן לבעלים וכו' והיאך פירש והנאתן להקדש ומלאתי כתוב וכ"ל רש"י לא בא אלא לפרש הקרא קרוב לפי פשוטו וליישב הקרא דבר

פירוש לתורת אלהים

תעבוד דו טארסט ניט ארבייטין מיט דעם בכור פון דיינע אקסין ולא תגוז אונ דו טארסט ניט שערין די וואל פון דיא בכורים פון דיינע שאף: (כ) לפני יי דר כהן זאל אים עסין פר גאט דיין גאט איטליכם יאר עס איז אמצוה ער זאל ניט האלטין דעם בכור מער פון איין יאר במקום אין דעם ארט וואס גאט

אתה וביתך: כא וכי־יהיה בו מום
פסח או עור כל מום רע לא
תזבחנו ליהוה אלהיך: כב בשעריך
תאכלנו הטמא והטהור יחדו
כצבי וכאיל: כג רק את־דמו לא
תאכל על־הארץ תשפכנו כמים:
פ טז א שמור את־חדש האביב
ועשית פסח ליהוה אלהיך כי

אונקלוס

כא וארי יהי ביה מומא
חגיר או עויר כל מום
ביש לא תכסניה קדם
יי אלהך: כב בקרויך
תיכלניה מסאבא ודכיא
כחדא כבסר טביא
ואילא: כג לחוד ית
דמיה לא תיכול על
ארעא תשדניה כמיא:
א טר ית ירחא דאביבא
ותעבד פסחא קדם

תר"א וכי יהיה בכורות יד לז לט: בשעריך יבמות עג מכות יט: הטמא בכורות
לב: כלאי שם יב לג: רק את שם טו: שמור
ר"ה ז כא סנהדרין יג זבחים ז:

רש"י

תירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך מה מעשר שני אינו נפסל משנה לחברתה אף בכור אינו נפסל אלא שמלוהו תוך שנתו: שנה בשנה. אם שחטו בסוף שנתו אוכלו אותו היום ויום א' משנה אחרת למד שנאכל לשני ימים ולילה א' (ספרי): (כא) מום. כלל: פסח או עור. פרט: כל מום רע. חזר וכלל מה הפרט מפורש מום הגלוי ואינו חוזר אף כל מום שבגלוי ואינו חוזר: (כג) רק את דמו לא תאכל. שלא תאמר הואיל וכולו היתר הבא מכלל איסור הוא שהרי קדוש ונשחט בחוץ בלא פדיון ונאכל יכול יהא אף הדם מותר ת"ל רק את דמו לא תאכל: (א) שמור את חדש האביב. מקודם בואו שמור שיהא ראוי לאביב להקריב בו את מנחת העומר ואם לאו עבר את השנה:

בית יהודא

(ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך) דו זאלסט עסין פר הקב"ה דעם מעשר פון דיינע קארין אונ פון דיינע וויין אונ פון דיינע בוימאייל אונ די בכורים פון דיינע רינדער אונ פון דיינע שעפסין (מה מעשר שני אינו נפסל משנה לחברתה) אזוי וויא מעשר שני אויב מען הט אים ניט אויפגיגעסען אין דעם ערשטן יאהר, ווערט ער ניט פסול, נאר מען מעג אים עסין אין אנדערען יאהר (אף בכור אינו נפסל) אויב מען הט דעם בכור ניט אויפגיגעסען אין ערשטען יאהר מעג מען אים עסין אין צווייטען יאהר (אלא שמצוה תוך שנתו) נאר עס איז אמצוה מען זאל אים עסין אין דעם יאהר ווס ער איז געבארן געווארן: ושנה בשנתו. מיינט מען (אם שחטו בסוף שנתו) אויב ער הט געשאכטן דעם בכור אין דעם לעצטן טאג פון יאהר (אוכלו אותו היום) עסט ער די פלייש דעם זעלבינגן טאג (ויום אחד משנה האחרת) אונ אויף מארגען דעם גאנצן טאג, דאס הייסט איין טאג פון דעם אנדערען יאהר (למד שנאכל לשני ימים ולילה אחד) דער פסוק לערונט אונז דר בכור ווערט גיגעסען צוויי טעג מיט איין נאכט: (כא) מום. אפעלער, איז אכלל אלע פעלערם (פסח ועור) אלאהמער ואהינקעדיקער אונ אבלינדער, איז אפרט, נאר די צוויוא פעלערם (כל מום רע) אלע שלעכטע פעלערם (חזר וכלל) איז נאך אמאהל אכלל אלע פעלערם (מה הפרט מפורש מום הגלוי ואינו חוזר) אזו וויא דר פרט זענען צוויי פעלערם ווס מען זעהט זיי אונ ווערען ניט צוריק געזונד ווערן (אף כל מום שבגלוי ואינו חוזר) אזו אלע פעלערם וואס מען זעהט זיי אונ ווערן ניט צוריק געזונד ווערן, הייסין פעלערם ביי אבכור: (כג) ורק את דמו לא תאכלו. זאגט רש"י (שלא תאמר הואיל וכולו היתר הבא מכלל איסור הוא) דר בכור איז דאך פריער גוועזן אסור מען זאל אים שעכטען אויסער די עזרה, נאכדעם ווען ער הט בעקומן אפעלער איז ער געווארן מותר מען זאל אים שעכטען אויסער די עזרה, איז דאך דער היתר געקומן פון אאיסור (שהרי קדש) דער בכור איז פריער גוועזן הייליג (ונשחט בחוץ בלא פדיון ונאכל) אונ ער איז געשאכטן געווארן אויסער די עזרה אן אאויסלייזונג אונ די פלייש ווערט גיגעסין (יכול יהא אף הדם מותר) וואלט איך מיינען מען זאל דיא בלוט אוך מעגן עסין (תלמוד לומר) זאגט דער פסוק (רק את דמו לא תאכל) נאר די בלוט זאלט איר ניט עסין: (א) ושמור את חודש האביב. מען מיינט (מקודם בואו) איידער דער חודש האביב וניסן קומט (שמור שיהא ראוי לאביב) זאלסטו היטען אונ אכטונג געבן דר חודש ניסן זאל קענען זיין אביב ופריהליגג (להקריב בו את מנחת העומר) מען זאל קענען אין דעם חודש ניסן מקריב זיין דעם עומר פון דיא נייע תבואה (ואם לאו) אויב דו זעהסט די תבואה וועט נאך ניט זיין צייטיג ביז

שפתי חכמים

בבכור שהסריחו שכל הסרחים לכהנים לכך פי' שיתן טובת הנאה לכהנים בשביל הסרס שהוא לכהן ע"ש (דף כ"ח וכ"ט): פ דכתיב

פירוש לתורת אלהים

וועט אים דער ווילן אתה דו מיט דיין הויז גיזינד: (כא) וכי יהיה אונ אז עס וועט זיין אין אים אפעלער פסח אהינקדיגער אדער אבלינדער אדער איין אנדער שלעכטער פעלער לא טארסטו אים ניט שעכטען פון דיין גאטס וועגען: (כב) בשעריך אין דיינע שטעט מעגסטו עסין אים הטמא דער טמא מיט דעם טהור אין איינם כצבי אזו ווי אהירש אונ אזו ווי איין אינד: (כג) רק נאר זיין בלוט טארסטו ניט עסין על אויף דער ערד זאלסטו פר גיסין דם בלוט אזו ווי וואסר: (א) שמור דו זאלסט היטן דעם חודש ווס די תבואה ווערט צייטיג אין ארץ ישראל דס מיינט מען ניסן כדי דוא זאלסט מקריב זיין דעם

בְּחֹ֣דֶשׁ הָֽאָבִ֔יב הוֹצִ֨יאֲךָ֜ יְהוָ֧ה אֱלֹהֶ֛יךָ מִמִּצְרַ֖יִם לָֽיְלָה׃ ב וְזָבַ֥חְתָּ פֶּ֛סַח לַיהוָ֥ה אֱלֹהֶ֖יךָ צֹ֣אן וּבָקָ֑ר בַּמָּקוֹם֙ אֲשֶׁר־יִבְחַ֣ר יְהוָ֔ה לְשַׁכֵּ֥ן שְׁמ֖וֹ שָֽׁם׃ ג לֹא־תֹאכַ֤ל עָלָיו֙ חָמֵ֔ץ שִׁבְעַ֥ת יָמִ֛ים תֹּֽאכַל־עָלָ֥יו מַצּ֖וֹת לֶ֣חֶם עֹ֑נִי כִּ֣י בְחִפָּז֗וֹן יָצָ֙אתָ֙ מֵאֶ֣רֶץ

יְיָ אֱלָהָךְ אֲרֵי בְּיַרְחָא דַאֲבִיבָא אַפְּקָךְ יְיָ אֱלָהָךְ מִמִּצְרַיִם וַעֲבַד לָךְ נִסִּין בְּלֵילְיָא׃ ב וְתִכּוֹס פִּסְחָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ מִן בְּנֵי עָנָא וְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא מִן תּוֹרֵי בְּאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּיהּ תַּמָּן׃ ג לָא תֵיכוּל עֲלוֹהִי חֲמִיעַ שִׁבְעָא יוֹמִין תֵּיכוּל עֲלוֹהִי פַּטִּיר לְחֶם עֳנִי אֲרֵי בִּבְהִילוּ נְפַקְתָּא

תו"א הוציאך ה' ברכות ט: וזבחת פסחים ע זבחים ז ט מנחות ב מג: לא תאכל פסחים כח לה מג מה מנחות ע: לחם עני ברכות לח לט פסחים כו לח קטו סוכה לה מנחות עה חולין קג:

רשב"ם

(ב) צאן ובקר. חכמים פירשוהו כתרגומו. כי לפי הפשט גם נדריהם ונדבותיהם ברגלים היו מביאין כמו שכתוב בפ' שור או כשב ובפינחס:

בעל הטורים

(ב) וזבחת פסח. וסמיך ליה לא תאכל עליו חמץ. לומר לך שאין שוחטין הפסח על החמץ:

רש"י

ממצרים לילה. והלא ביום יצאו שנא' (במדבר לג) ממחרת הפסח יצאו בני ישראל וגו' אלא לפי שבלילה נתן להם פרעה רשות לצאת שנא' (שמות יב) ויקרא למשה ולאהרן לילה וגו': (ב) וזבחת פסח לה' אלהיך צאן. שנא' מן הכבשים ומן העזים תקחו: ובקר. (ספרי) תזבח לחגיגה שאם נמנו על הפסח חבורה מרובה מביאים עמו חגיגה כדי שיהא נאכל על השובע ועוד למדו רבותינו דברים הרבה מפסוק זה: (ג) לחם עני. לחם שמזכיר את העוני שנתענו במצרים: כי בחפזון יצאת. ולא הספיק בצק להחמיץ וזה יהיה לך לזכרון. והחפזון לא שלך היה אלא של מצרים שכן

בית יהודא

צו פֶּסַח (עַבֵּר אֶת הַשָּׁנָה) זָאלְסְטוּ מַאכֶען דֶעם יָאהר צְוֵויי מָאהל אֲדָר: וּמִמִּצְרַיִם לָיְלָה, פְרֶעגְט רַשִּׁ"י (וַהֲלֹא בַּיּוֹם יָצְאוּ) יוּדִין זֶענֶען אַרוֹיסְגֶעגַאנְגֶען פוּן מִצְרַיִם בַּיי טָאג (שֶׁנֶּאֱמַר) ווִי עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח יָצְאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל) אוֹיף מָארְגֶן פוּן קָרְבַּן פֶּסַח זֶענֶען דִי יוּדִין אַרוֹיסְגֶעגַאנְגֶען פוּן מִצְרַיִם (אֶלָּא לְפִי שֶׁבַּלַּיְלָה נָתַן לָהֶם פַּרְעֹה רְשׁוּת לָצֵאת) נָאר ווייל בַּיי נַאכְט הָט פַּרְעֹה זֵיי עֶרְלוֹיבְּט אַרוֹיס צוּ גֵיין פוּן מִצְרַיִם, אִיז גְלֵייךְ ווִי זֵיי וָואלְטֶן בַּיי נַאכְט אַרוֹיסְגֶעגַאנְגֶען פוּן מִצְרַיִם (שֶׁנֶּאֱמַר) ווִי עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לַיְלָה) פַּרְעֹה הָט בַּיי נַאכְט גֶערוּפֶען צוּ מֹשֶׁה אוּנ צוּ אַהֲרֹן אוּנ הָאט גֶעזָאגְט צוּ זֵייא גֵייט אַרוֹיס פוּן מִצְרַיִם: (ב) וְזָבַחְתָּ פֶּסַח לַה' אֱלֹהֶיךָ צֹאן וגו'. דוּא זָאלְסְט שֶׁעכְטֶען דֶעם קָרְבַּן פֶּסַח צוּ הקב"ה שֶׁעפְּסֶן (שֶׁנֶּאֱמַר) ווִי עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (מִן הַכְּבָשִׂים וּמִן הָעִזִּים תִּקָּחוּ) אִיר זָאלְט נֶעמֶען דֶעם קָרְבַּן פֶּסַח פוּן שֶׁעפְּסֶען אָדֶער פוּן צִיגֶען (וּבָקָר תִּזְבַּח לַחֲגִיגָה) אוּנ אָקְסִין זָאלְסְטוּ שֶׁעכְטֶען צוּ אַקָרְבָּן אוֹיף יוֹם טוֹב, מֶען זָאל הָאבֶּן צוּ עֶסִין פְלֵייש יוֹם טוֹב (שֶׁאִם נִמְנוּ עַל הַפֶּסַח חֲבוּרָה מְרוּבָּה) אוֹיבּ עֶס הָאבֶּן זִיךְ גֶעצֵיילְט אוֹיף דֶעם קָרְבַּן פֶּסַח פִיל מֶענְטְשֶׁען, וֶועט יֶעדֶר מֶענְטְשׁ פוּן זֵיי הָאבֶּן ווֵיינִיג פְלֵייש צוּם עֶסִין (מְבִיאִים עִמּוֹ חֲגִיגָה) בְּרֵיינְגְט מֶען מִיט דֶעם קָרְבַּן פֶּסַח אַקָרְבָּן חֲגִיגָה וְדָאס אִיז אַקָרְבָּן שְׁלָמִים אוּנ פְרִיעֶר עֶסְט מֶען דִי פְלֵייש פוּן קָרְבַּן חֲגִיגָה נָאכְדֶעם עֶסְט מֶען דֶעם קָרְבַּן פֶּסַח (כְּדֵי שֶׁיְּהֵא נֶאֱכָל עַל הַשּׂוֹבַע) מֶען זָאל עֶסִין דֶעם קָרְבַּן פֶּסַח וֶוען מֶען אִיז זַאט (וְעוֹד לָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ דְּבָרִים הַרְבֵּה מִפָּסוּק זֶה) נָאךְ פִיל זַאכֶן לֶערְנֶען אוּנְזֶערֶע רַבָּנִים פוּן דֶעם פָּסוּק: (ג) וְלֶחֶם עֹנִי. מֶען מֵיינְט מֶען זָאל עֶסִין (לֶחֶם שֶׁמַּזְכִּיר אֶת הָעוֹנִי שֶׁנִּתְעַנּוּ בְּמִצְרַיִם) אַזֶעלְכֶע בְּרוֹיט ווָאס זָאל דֶערְמַאנֶען דִי אָרֶעמְקֵייט אוּנ דָם פַּיינִיגֶען ווָאס דִיא יוּדִין זֶענֶען גֶעפַּיינִיגְט גֶעוָוארֶען אִין מִצְרַיִם: וְכִי בְחִפָּזוֹן יָצָאתָ. ווָארוּם מִיט אַיילוּנְג בִּיזְטוּ אַרוֹיסְגֶעגַאנְגֶען פוּן מִצְרַיִם (וְלֹא הִסְפִּיק בָּצֵק לְהַחְמִיץ) עֶס אִיז נִיט גֶעוֶען צֵייט דִיא טֵייג זָאל זָאעֶר ווֶערֶען (וְזֶה יִהְיֶה לְךָ לְזִכָּרוֹן) דִי מַצָּה וֶועט בַּייא דִיר זַיין אַאָנְדֵיינְקוּנְג (וְהַחִפָּזוֹן לֹא שֶׁלְּךָ הָיָה) דָם אַיילוּנְג אִיז נִיט גֶוֶוען

שפתי חכמים

במעשר מקלה שלא שנים תולית את כל מעשר תבואתך ופירש"י שבא ללמד שאם הפסח מעשרותיו וכו': צ דהא הפסח אינו בא אלא מן הכבשים או מן העזים: ק שבשעה קלה נגאלו כולם שהרי לא הספיק בלקס להחמיץ ובכן זה יזכרו העוני: ר וא"ת והלא בזולת זה לא

פירוש לתורת אלהים

עוֹמֶר אִין דֶר צַייט אוּם פֶּסַח אוּנ אַז דִי תְּבוּאָה וֶועט נָאךְ נִיט זַיין צַייטִיג זָאלְסְטוּ מַאכֶן אַיין עִיבּוּר וְעָשִׂיתָ אוּנ דוּא זָאלְסְט מַאכֶען אַקָרְבָּן פֶּסַח פוּן גָאט דַיין גָאטְס וֶועגִין כִּי ווָארוּם אִין דֶעם צֵייטִיגֶען חוֹדֶשׁ הוֹצִיאֲךָ הָאט דִיךְ גָאט דַיין גָאט אוֹיס גֶעצוֹיגִין פוּן מִצְרַיִם לָיְלָה בַּיי נַאכְט הָט פַּרְעֹה גִיגֶעבֶּן רְשׁוּת זֵייא זָאלֶען אַרוֹיס גֵיין פוּן מִצְרַיִם: (ב) וְזָבַחְתָּ אוּנ דוּא זָאלְסְט שֶׁעכְטֶען אַקָרְבָּן פֶּסַח פוּן גָאט דַיין גָאטְס וֶועגֶען צֹאן שָׁאף זָאלְסְטוּ שֶׁעכְטִין פַאר אַקָרְבָּן פֶּסַח וּבָקָר אוּנ רִינְדֶער זָאלְסְטוּ שֶׁעכְטֶען פַר אַיין קָרְבָּן חֲגִיגָה בַּמָּקוֹם אִין דֶעם אָרְט ווּ דַיין גָאט וֶועט אוֹיס דֶר ווֵיילֶן לְשַׁכֵּן צוּ מַאכֶן רוּהֶען דָארְטֶן זַיין שְׁכִינָה: (ג) לֹא תֹאכַל דוּ זָאלְסְט בַּיי אִים נִיט עֶסִין חָמֵץ שִׁבְעַת יָמִים, תֹּאכַל עָלָיו מַצּוֹת זִיבֶּען טָאג זָאלְסְטוּ בַּייא אִים

מצות השם

(תפד) לֹא תֹאכַל עָלָיו חָמֵץ, דָאס אִיז דִיא מִצְוָה אַז אוּם עֶרֶב פֶּסַח נָאךְ זֵייגֶער זֶעקְס טָאר מֶען נִיט עֶסֶען קֵיין חָמֵץ אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן אוֹיף יֶעדֶער אָרְט בַּייא זְכָרִים אוּנ נְקֵבוֹת:

ולא

מִצְרַיִם לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת־יוֹם צֵאתְךָ
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ׃
ד וְלֹא־יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר בְּכָל־
גְּבֻלְךָ שִׁבְעַת יָמִים וְלֹא־יָלִין מִן־
הַבָּשָׂר אֲשֶׁר תִּזְבַּח בָּעֶרֶב בַּיּוֹם
הָרִאשׁוֹן לַבֹּקֶר׃ ה לֹא תוּכַל

מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם בְּדִיל
דְתִדְכַּר יָת יוֹמָא מִפְּקָךְ
מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם כֹּל
יוֹמֵי חַיָּךְ׃ ד וְלָא יִתְחֲזֵי
לָךְ חֲמִיר בְּכָל תְּחוּמָךְ
שִׁבְעָא יוֹמִין וְלָא יְבִית
מִן בִּסְרָא דִּי תִכּוֹס
בְּרַמְשָׁא בְּיוֹמָא קַדְמָאָה
לְצַפְרָא׃ ה לֵית לָךְ

תו"א למען ברכות יב פסחים קיז : ולא ילין מן פסחים עא חגיגה י : לא תוכל פסחים לא זבחים קיד :

רש"י

הוא אומר (שמות יב) ותחזק מצרים על העם וגו': למען תזכור. ע"י אכילת הפסח והמצה את יום צאתך: (ד) ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבקר. אזהרה למותיר בפסח דורות ש לפי שלא נאמר אלא בפסח מצרים ויום ראשון האמור כאן הוא י"ד בניסן ת כמה דאת אמר (שמות יב) אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם ולפי שנסתלק הכתוב מעניינו של פסח א והתחיל לדבר בחקות שבעת ימים כגון שבעת ימים תאכל עליו מצות ולא יראה לך שאור בכל גבולך הוצרך לפ' באיזו

בית יהודא

דיינער, ניט דו האסט דיך געאיילט ארויס צו גיין פון מצרים (אלא של מצרים) נאר די מצרים האבן דיך געאיילט דו זאלסט געשווינט ארויסגיין פון זייער לאנד (שכן הוא אומר) וואָרום אזו זאגט דר פסוק (ותחזק מצרים על העם וגו') די מצרים האבען זיך געשטארקט אויף די יודין זיי זאלין געשווינד ארויס גיין פון זייער לאנד: ולמען תזכור. פון וועגן דו זאלסט גדיינקן (על ידי אכילת הפסח והמצה את יום צאתך) דורך דעם קרבן פסח אונ די מצה וואס דו וועסט עסין וועסטו גדיינקען דעם טאג וואס דו ביזט ארויסגעגאנגען פון מצרים: (ד) ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבוקר. די פליישׁ פון דעם קרבן פסח וואס דו וועסט שעכטן ערב פסח פארין נאכט, זאל ניט נעכטיגען ביז דעם ערשטן טאג פסח אין דער פריה (אזהרה למותיר בפסח דורות) דס איז אאנזאג אויף אלע צייטן ווען מען וועט עסין דעם קרבן פסח זאל מען ניט לאזן פון די פלייש ביז מארגן פריה (לפי שלא נאמר אלא בפסח מצרים) ווייל נאר ביי דעם קרבן פסח וואס מען הט גיגעסן אין מצרים איז מען געבאטען געווארן מען זאל ניט לאזן פון די פלייש ביז אין דר פריה, דריבר זאגט דא דר פסוק אז ביי אלע קרבנות פסחים זאל מען ניט לאזן פון דיא פלייש ביז אין דער פריה (ויום ראשון האמור כאן הוא י"ד בניסן) ביום הראשון מיינט מען דעם פריערדיגן טאג, דעם טאג וואס פר פסח, דס איז ערב פסח דעם פירצעהנטען טאג אין ניסן ואיז גלייך ווי אין פסוק וואלט גישטאנען ולא ילין לבוקר מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון, עס זאל ניט נעכטיגן ביז אין דער פריה פון די פלייש וואס דו וועסט שעכטן פארין נאכט דעם טאג וואס איז פר פסח, ערב פסחו (כמה דאת אמר) ווי דו זאגסט (אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם) איז אויך דערטייטש אין דעם פריערדיגען טאג, דעם טאג וואס פאר פסח, ערב פסח, זאלט איר אויסראמען די חמץ פון אייערע שטובין (ולפי שנסתלק הכתוב מעניינו של פסח) אונ ווייל דר פסוק איז אוועק געגאנגען פון צוא שמועסין פון קרבן פסח (והתחיל לדבר בחקות שבעת ימים) אונ ער הט אנגעהויבען ריידען די דינים פון די זיבען טעג (כגון שבעת ימים תאכל עליו מצות) זיבען טעג זאלסטו עסין מצה (ולא יראה לך שאור בכל גבולך) אונ עס זאל ניט גזעהן ווערען זויערטייג אין אלע ערטער וואס גיהערן צו דיר, אונ נאכדעם שרייבט דער פסוק עס זאל ניט נעכטיגן פון די פלייש ביז אין דר פריה (הוצרך לפרש באיזה זביחה הוא מזהיר) דארף דר פסוק זאגען אויף וועלכע געשאכטענע פלייש ער זאגט מען זאל ניט לאזען נעכטיגען

שפתי חכמים

היו רשאין לאכול חמץ דהא כתיב שבעת ימים מצות תאכלו וגו'. וי"ל דזהו דוקא לדורות אבל במצרים לא נאסרו אלא אותו יום בלבד כדאיתא בפ' כל שעה (דף כח) ובפרק מי שהיה (דף צו): ש כי בפסח מצרים כתיב ולא תותירו ממנו עד בוקר וה"א דוקא פסח מצרים שהיו אוכלין אותו בחפזון והיו מזומנים לצאת לדרך מש"ה לא תותירו אבל פסח דורות לא קמ"ל והא דכתיב בפ' כי תשא ולא ילין לבקר זבח חג הפסח ההוא באימורי פסח קמיירי והא דכתיב בפ' בהעלותך לא ישאירו ממנו עד ביקר ההוא בפסח שני קמיירי: ת ויהיה פירושו אשר תזבח דהיינו ביום הראשון שהוא ארבעה עשר בניסן ולבוקר דבק עם ולא ילין כאילו אמר ולא ילין לבוקר מן הבשר אשר תזבח בערב יום ראשון: א פי' דאי לא נסתלק לא היה צריך לומר אלא ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב לבקר ופשיטא דביום

פירוש לתורת אלהים

עסין מצות לחם עוני ארעמע ברויט [עיין רש"י] כי וואָרום מיט איילינדיג ביסטו ארויס גיגאנגען פון דעם לאנד מצרים דיא מצרים האבען געאיילט איר זאלט ארויס גיין למען תזכור דרום זאלסטו גידענקען דעם טאג וואס דוא ביסט ארויס געגאנגען פון דעם לאנד מצרים [עיין רש"י] כל אזוי לאנג ווי דו וועסט לעבין: (ד) ולא יראה לך שאור בכל גבלך אונ עס זאל ניט ווערין גזעהן זויער טייג אין אלע ערטער וואס קערין צו דיר שבעת ימים זיבן טאג ולא דס פלייש פון דעם קרבן פסח וואס ער איז גישאכטין גווארן ערב פסח טאר ניט ליגען די גאנצע ערשטע נאכט פסח ביז אין דער פריה נאר דיא פלייש מוז אויפגיגעסין ווערין ביא נאכט (עיין רש"י): (ה) לא תוכל לזבוח את הפסח דו

מצות השם

(תפה) ולא ילין וגו'. דאס איז דיא מצוה אז פון דעם קרבן חגיגה וואס מען האט אים מקריב גוועען מיט דעם קרבן פסח טאר מען פון אים ניט איבער לאזען אויף דעם דריטען טאג אונ דיא מצוה גייט אן אין בית המקדש:

לִזְבֹּחַ אֶת־הַפָּסַח בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ׃ ו כִּי אִם־אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם תִּזְבַּח אֶת־הַפֶּסַח בָּעָרֶב כְּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ מוֹעֵד צֵאתְךָ מִמִּצְרָיִם׃ ז וּבִשַּׁלְתָּ

רְשׁוּ לְמִכַּס יָת פִּסְחָא בַּחֲדָא מִקִּרְוָיךְ דַּיְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ׃ ו אֱלָהֵן לְאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּהּ תַּמָּן תִּכּוֹס יָת פִּסְחָא בְּרַמְשָׁא כְּמֵעַל שִׁמְשָׁא זְמַן מִפְּקָךְ מִמִּצְרָיִם׃ ז וּתְבַשֵּׁל

תו"א שם תזבח ברכות ט פסחים כט זבחים יב:

רשב"ם (ז) ובשלת. צלי:

רש"י

זביחה הוא מזהיר שאם כתב ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב לבקר הייתי אומר שלמים הנשחטים כל שבעה כולן בבל תותירו ואינן נאכלין אלא ליום ולילה לכך כ' בערב ביום הראשון. ד"א בחגיגת י"ד הכתוב מדבר ולמד עליה שנאכלת לשני ימים והראשון האמור כאן ביו"ט הראשון הכתוב מדבר וכן משמעות המקרא בשר חגיגה אשר תזבח בערב לא ילין ביו"ט הראשון עד בקרו של שני אבל נאכלת היא בארבעה עשר ובט"ו וכך היא שנויה במס' פסחים: (ו) בערב כבוא השמש מועד צאתך ממצרים. (ספרי) הרי שלשה זמנים חלוקים. בערב משש שעות ולמעלה זבחהו וכבוא השמש תאכלהו ומועד צאתך אתה שורפהו כלו' נעשה נותר ויצא לבית השרפה: (ז) ובשלת. זהו צלי אש

בית יהודא

ביז אין דר פריה (שאם כתב ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב לבוקר) אויב דר פסוק וואלט געשריבען עס זאל ניט געבליבען פון די פלייש וואס דו וועסט שעכטען פארין נאכט, ביז אין דר פריה, וואלטען מיר גאר ניט וויסען אז דר פסוק מיינט דעם קרבן פסח וויל מען הט שוין אויפגעהערט שמועסען פון קרבן פסח! (הייתי אומר) וואלט איך זאגען מען מיינט (שלמים הנשחטים כל שבעה כולן בבל תותירו) די שלמים וואס ווערען געשאכטען אלע זיבען טעג פסח טאר מען ניט לאזען זייערע פלייש בלייבען ביז אין דר פריה (ואינן נאכלין אלא ליום ולילה) אונ זיי ווערען נאר גיגעסען דיעם טאג וואס מען שעכט זיי אונ די נאכט נאכדעם ביז אין דר פריה, אונ אין אמת איז דר דין ניט אזו, שלמים ווערען גיגעסען דעם טאג וואס מען שעכט זיי, אונ די נאכט נאכדעם, אונ מארגען דעם גאנצען טאג (לכך כתב בערב ביום הראשון) דריבער שרייבט דר פסוק מען מיינט די פלייש וואס איז געשאכטען געוואָרען פארין נאכט דעם פריערדיגען טאג פר פסח, ערב פסח, דאס איז דער קרבן פסח (דבר אחר) נאך אפשט איז (בחגיגת י"ד הכתוב מדבר) דער פסוק שמועסט פון דעם קרבן חגיגה וואס מען איז מקריב ערב פסח (ולמד עליה שנאכלת לשני ימים) אונ דר פסוק לערונט אונז אז דער קרבן חגיגה ווערט גיגעסען צוויא טעג (והראשון האמור כאן ביום טוב הראשון הכתוב מדבר) אונ וואס דא שטייט ביום הראשון מיינט מען דעם ערשטען טאג יום טוב (וכן משמעות המקרא) אונ אזוי מיינט דער פסוק (בשר חגיגה אשר תזבח בערב לא ילין ביום טוב הראשון עד בוקרו של שני) דם פלייש פון דעם קרבן חגיגה וואס דו האסט אים געשאכטען ערב פסח פארין נאכט מעגסטו די פלייש עסין דעם ערשטען טאג יום טוב אונ די פלייש זאל ניט בלייבען ביז אין דער פריה פון אנדערען טאג (אבל נאכלת היא בארבעה עשר ובחמשה עשר) אבער די פלייש פון דעם קרבן חגיגה ווערט גיגעסען דעם פירצעהנטען טאג אונ דעם פופצעהנטען טאג, ערב פסח אונ דעם ערשטען טאג פסח (וכך היא שנויה במסכת פסחים) אונ אזו איז גלערונט אין דיא גמרא פסחים: (ו) בערב כבוא השמש מועד צאתך ממצרים). פארין נאכט, ווען די זונען גייט אונטער, די צייט וואס דו ביזט ארויסגעגאנגען פון מצרים (הרי שלשה זמנים חלוקים) זענען דריי צייטען וואס זענען אפגעטיילט איינר פון אנדערען (בערב משש שעות ולמעלה זבחהו) פארין נאכט מיינט מען פון האלבען טאג אונ ווייטער איז די צייט צו שעכטען דעם קרבן פסח (וכבא השמש תאכלהו) אונ ווען דיא זונען גייט אונטער זאלסטו עסין דעם קרבן פסח (ומועד צאתך אתה שורפו) אונ די פלייש פון קרבן פסח וואס בלייבט ביז אין דעם ערשטען טאג פסח אין דר פריה וואס דם איז דיא צייט וואס דו ביזט ארויסגעגאנגען פון מצרים, זאלסטו די געבליבענע פלייש פארברענען (כלומר) מען מיינט ניט מען זאל די געבליבענע פלייש פארברענען דעם ערשטען טאג פסח אין דר פריה, ווארום מען טאר ניט יום טוב פארברענען געבליבענע פסולה פלייש פון אקרבן, נאר אזו מיינט מען (נעשה נותר ויצא לבית השרפה) די פלייש פון קרבן פסח וואס בלייבט ביז דעם ערשטען טאג פסח אין דר פריה, דם הייסט „נותר" געבליבענע פלייש, איז די פלייש געווארען פסול זאל מען די פלייש פארברענען מוצאי יום טוב בייא נאכט אדער מארגען באלד אין דער פריה: (ז) ובשלתו. זאגט רש"י מען מיינט ניט מען זאל קאכין (זהו צלי אש) מע

שפתי חכמים

י"ד קמיירי דהא עליה קאי דכתיב לעיל מיניה וזבחת פסח וגו': ב והוי כאלו כתיב שם תזבח את הפסח בערב דהיינו בין הערבים

פירוש לתורת אלהים

טארסט ניט שעכטען דעם קרבן פסח באחד שעריך אין איינע פון דיינע שטעט אשר וואס גאט דיין גאט וועט דיר געבען: (ו) כי אם נאר אל צו דעם ארט וואס גאט דיין גאט וועט אויס דער וויילען לשכן שמו צו מאכען רוהען זיין שכינה שם דארט זאלסטו שעכטען דעם קרבן פסח בערב באלד ווי דיא זונן וועט אן הייבען פר גיין כבוא השמש אז די זונן וועט שוין פר גיין זאלסטו עסין דעם קרבן פסח מועד אונ אז עס וועט בלייבען פון דעם קרבן פסח ביז אין דר פריא די צייט וואס דו ביסט ארוס גגאנגען פון מצרים מוזטו פר ברענען: (ז) ובשלת אונ דו זאלסט קאכען דו זאלסט בראטען דעם קרבן פסח ואכלת אונ דו זאלסט

ואכלת במקום אשר יבחר יהוה
אלהיך בו ופנית בבקר והלכת
לאהליך: ח ששת ימים תאכל
מצות וביום השביעי עצרת
ליהוה אלהיך לא תעשה

ותיכול באתרא די
יתרעי יי אלהך בה
ותתפני בצפרא ותהך
לקרוך: ח שתא יומין
תיכול פטירא וביומא
שביעאה כנש קדם יי
אלהך לא תעבד

רשב"ם

ופנית בבקר. אינך צריך להתעכב כל ימי הפסח:

תו"א ופנית פסחים ח לה סוכה מז ר"ה כב חגיגה טז זבחים לז: ששת ימים פסחים לה קכ סוכה מז חגיגה יח מנחות ט: עצרת לה' פסחים סח קב חגיגה יח מגילה יט:

רש"י

שאף הוא קרוי בשול: ופנית בבקר. (ספרי) לבקרו של ג שני מלמד שטעון לינה ליל של מוצאי יו"ט (חגיגה טז): (ח) ששת ימים תאכל מצות. ובמקום אחר הוא אומר (שמות יב) שבעת ימים ד שבעה מן הישן ה וששה מן החדש ד"א למד על אכילת מצה בשביעי שאינה חובה ו ומכאן אתה למד לששת ימים שהרי שביעי בכלל היה ויצא מן הכלל ללמד שאין אכילת מצה בו חובה אלא רשות ולא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא מה שביעי רשות אף כולם רשות חוץ מלילה הראשון שהכתוב קבעו חובה שנ' (שמות יב) בערב תאכלו מצות: עצרת לה' אלהיך. עצור עצמך מן המלאכה. ד"א כנופיא של מאכל ומשתה לשון

בית יהודא

מיינט מען זאל בראטען די פלייש אויף דעם פייער (שאף הוא קרוי בישול) בראטען הייסט אויך בשול, ווארום ובשלת מיינט מען דו זאלסט פארטיג מאכן די פלייש צום עסין, געקאכט אדער געבראטען, מען זאל נאר קענן עסין וויא עס שטייט בשל קציר, הבשילו אשכלותיה ענבים, מיינט מען צייטיג אונ פארטיג געווארן: ופנית בבקר, זאגט רש"י מען מיינט (לבוקרו של שני) מען זאל גיין אהיים דעם אנדערען טאג פסח ודס איז אין דר תורה דר ערשטער טאג חול המועד (מלמד שטעון לינה ליל של מוצאי יום טוב) דר פסוק לערנט אונז די נאכט וואס נאך יום טוב מוז ער נעכטיגן אין ירושלים, ער זאל ניט אוועק גיין פון ירושלים מוצאי יום טוב ביי נאכט באלד נאך הבדלה נאר ער מוז נעכטיגן ביז אין דר פריה, אין ירושלים: (ח) וששת ימים תאכל מצותו, זעקס טעג זאלסטו עסין מצה, זאגט רש"י (ובמקום אחר הוא אומר שבעת ימים) אויף איין אנדער ארט זאגט דר פסוק זיבען טעג זאל מען עסין מצה (שבעה מן הישן) אויב ער וויל עסין מצה פון אלטע תבואה עסט ער מצה זיבען טעג (וששה מן החדש) אונ פון נייע תבואה עסט ער מצה נאר זעקס טאג, ווארום דעם ערשטען טאג פסח מוז ער עסין מצה פון אלטע תבואה, ווייל מען האט נאך ניט מקריב געווען דעם עומר (דבר אחר) נאך אפשט איז (למד על אכילת מצה בשביעי שאינה חובה) דער פסוק לערענט אונז דעם זיבעטען טאג פסח איז מען ניט געניטט צו מוזין עסין מצה, ער טאר ניט עסין חמץ, אונ ער מוז ניט עסין מצה, אז ער וויל עסין אזעלכע זאכען וואס ניט חמץ אונ ניט מצה, מעג ער (ומכאן אתה למד לששת ימים) פון דאנען לערנען מיר די זעקס טעג איז אויך אזו דער דין, ער מוז ניט עסין נאר מצה, ער מעג עסין וואס ער וויל, נאר ניט חמץ (שהרי שביעי בכלל היה) דער זיבעטער טאג איז געווען אין כלל פון פסוק שבעת ימים תאכל מצות, זיבען טאג זאלסטו עסין מצה (ויצא מן הכלל) אונ ער איז ארויסגעגאנגען פון די זיבען טעג, ווארום אין אנדערען פסוק שטייט ששת ימים תאכל מצות, זעקס טעג זאלסטו עסין מצה (ללמד שאין אכילת מצה בו חובה) דער פסוק קומט לערנען אז דעם זיבענטען טאג מוז מען ניט עסין מצה (אלא רשות) נאר וויא ער וויל (ולא ללמד על עצמו יצא) דר זיבעטער טאג איז ניט ארויסגעגאנגען פון כלל נאר פר זיך אליין אז נאר אין אים מוז מען ניט עסין מצה (אלא ללמד על הכלל כולו יצא) נאר ער איז ארויסגעגאנגען פון כלל זיבען טעג צו לערנען אויף דעם גאנצען כלל אויף אלע זיבען טעג (מה שביעי רשות) אזו ווי דער זיבעטער טאג איז ווי מען וויל, אז מען וויל עסט מען ניט מצה (אף כולם רשות) אזו זענען אלע זיבען טעג ארשות, אז מען וויל ניט עסין מצה, עסט מען ניט, נאר חמץ זאל מען ניט עסין (חוץ מלילה הראשון) נאר דיא ערשטע נאכט פסח מוז מען עסין מצה (שהכתוב קבעו חובה) די תורה האט גזאגט מען מוז עסין מצה דיא ערשטע נאכט פסח (שנאמר בערב תאכלו מצות) ווארום עס שטייט אין פסוק בייא נאכט זאלט איר עסין מצות: ועצרת לה' אלהיך. מיינט מען (עציר עצמך מן המלאכה) זאלסט דיך אויפהאלטען פון צו ארבעטן (דבר אחר) נאך אפשט איז (כנופיא של מאכל ומשתה) אפארזאמלונג צום עסין אונ טרינקען לכבוד יום טוב (מלשון נעצרה נא אותך) ווי מנוח האט געזאגט צום

שפתי חכמים

ובא השמש תאכלנו דהיינו בלילה ובמועד לאחר שרפהו ונמצא שאין השריפה חובה עליו מ"ה פי' כלומר נעשה נותר ויצא לבית השריפה לא שחובה עליו לשרפו: ג דא"ל לבקרו של ראשון די"ט הוא ואסור לצאת חוץ לתחום ועי"ל דא"ל לבקרו של ראשון שהרי חייב ביום ראשון להביא עולות ראיה כן כתבו התוס' פרק לולב וערבה (דף מז): ד עיין בהרא"ם שהאריך כאן ביותר וכבר הודעתי לך מה שאין סברת לאורך הפסק אין לי להביא: ה דבששה עשר בניסן מביאין העומר ומתיר החדש אבל אם רוצה לאכול מן ניסן כל ז' הרשות בידו: ו מבואר

פירוש לתורה אלהים

עסין אויף דעם ארט וואס גאט דיין גאט וועט אין אים אויסדערוויילען ופנית בבקר אונ זאלסט דיך קערן אין דר פריא. דעם טאג וואס נאך יום טוב דעם ערשטען טאג חול המועד והלכת אונ דו זאלסט גיין צו דיין געצעלט: (ח) ששת ימים תאכל מצות זעקס טעג זאלסטו עסין מצות פון נייע תבואה אבער אין דעם ערשטען טאג טאר מען ניט עסין פון דר נייע תבואה נאר פון דער אלטער וביום השביעי אונ דעם זיבעטען טאג עצרת אויף האלטונג פון מלאכה אדער איין זאמלונג פון עסין אונ טרינקען ליי אלהיך פון

מְלָאכָה׃ ס ט שִׁבְעָה שָׁבֻעֹת
תִּסְפָּר־לָךְ מֵהָחֵל חֶרְמֵשׁ בַּקָּמָה
תָּחֵל לִסְפֹּר שִׁבְעָה שָׁבֻעוֹת׃
י וְעָשִׂיתָ חַג שָׁבֻעוֹת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ
מִסַּת נִדְבַת יָדְךָ אֲשֶׁר תִּתֵּן כַּאֲשֶׁר
יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ יא וְשָׂמַחְתָּ
לִפְנֵי ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אַתָּה וּבִנְךָ
וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר
בִּשְׁעָרֶיךָ וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה
אֲשֶׁר בְּקִרְבֶּךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם׃

עֲבִידָא׃ ט שִׁבְעָא
שָׁבוּעִין תִּמְנֵי לָךְ
מִדְּשָׁרֵיוּת מַגְּלָא בַּחֲצַד
עוּמְרָא דַאֲרָמוּתָא תְּשָׁרֵי
לְמִמְנֵי שִׁבְעָא שָׁבוּעִין׃
י וְתַעְבֵּד חַגָּא דְשָׁבוּעַיָּא
קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ מִסַּת
נִדְבַת יְדָךְ דִּי תִתֵּן כְּמָא
דִּי יְבָרְכִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ׃
יא וְתֶחְדֵּי קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ
אַתְּ וּבְרָךְ וּבְרַתָּךְ וְעַבְדָּךְ
וְאַמְתָךְ וְלֵוָאָה דִּי
בְקִרְוָךְ וְגִיּוֹרָא וְיִתַּמָּא
וְאַרְמַלְתָּא דִּי בֵינָךְ
בְּאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ
אֱלָהָךְ לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּהּ

תולדות אהרן

שבעת מגילה ל׳ חגיגה יז׃ תספר לך מנחות פה׃ מהחל מליעה פו מנחות סו עא׃ מסת חגיגה יז׃ ושמחת פסחים ע׃

רשב״ם

(ט) מהחל חרמש. כתרגומו כי העומר נקרא ראשית קצירכם׃ (י) מסת. די לפי ריוח נדבת ידך. וכן פתר דונ״ש ופירש מסת די. כברכת אל שדי.

בעל הטורים

(ט) שבעה שבועות תספר לך. ב׳ ספירות בפסוק לומר לך דמלוה למימני יומי ומלוה לממני שבועי׃ מהחל. ב׳ דין והיך מהחל התרומה דהיינו העומר שהוא ראשית למנחות כתרומה שהיא ראשית׃ בקמה תחל לספור. קרי ביה בקומה שצריך לברך על העומר מעומד׃ (יא) ושמחת. לא נאמר שמחה בפסח שהתבואה עדיין בשדה ובעצרת שהתבואה כבר נקצרת ועדיין היין בגפנים נאמר שמחה אחת ובסוכות

בית יהודא

מַלְאָךְ מיר וועלן דיך אויפהאלטן וועסטו ביי אונז עסין׃ (ט) וּמֵהָחֵל חֶרְמֵשׁ בַּקָּמָה. ווען מען וועט אנהייבן מיט אמעסר שניידן די שטייענדיגע תבואה (כִּי שֶׁנִּקְצַר הָעוֹמֶר) ווען מען האט אנגיהויבן שניידן גערשטין צום עומר (שֶׁהוּא רֵאשִׁית הַקָּצִיר) דס איז דער אָנהייב פון די תבואה שניידן ופון די צייט זאל מען אנהייבן ציילן זיבען וואכן׃ (י) מִסַּת נִדְבַת יָדְךָ. מיינט מען (דִּי נִדְבַת יָדְךָ) זאלסט געבן ווי פיל דיין האנט קען געבען אנדבה (הַכֹּל לְפִי הַבְּרָכָה הָבֵא שַׁלְמֵי שִׂמְחָה וְקַדֵּשׁ קְרוּאִים לֶאֱכוֹל) ווי די ברכה איז ביי דיר פון הקב״ה אזו זאלסטו ברייננן שלמים וועגן שמחה פון יום טוב אונ זאלסט רופן געסט זיי זאלען ביי דיר עסין׃ (יא) וְהַלֵּוִי וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה. הקב״ה זאגט (אַרְבָּעָה שֶׁלִּי כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה שֶׁלָּךְ) איך גיב דיר מיינע פיר געסט געגן דיינע פיר געסט (בִּנְךָ בִּתְּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ) דיין זוהן דיין טאכטער דיין קנעכט דיין דינסט (אִם אַתָּה מְשַׂמֵּחַ אֶת שֶׁלִּי) אויב דוא וועסט

רש״י

(שופטים יג) נעלרה נא אותך׃ (ט) מהחל חרמש בקמה. (ספרי מנחות עא) משנקצר העומר שהוא ראשית הקציר׃ (י) מסת נדבת ידך. די נדבת ידך הכל לפי הברכה הבא שלמי שמח׳ וקדש קרואים לאכול׃ (יא) והלוי והגר והיתום והאלמנה. ארבעה שלי כנגד ארבעה שלך בנך ובתך עבדך ואמתך אם אתה משמח את שלי אני משמח את

שפתי חכמים

בפרשת כא ע״ש׃ ז פירושו לא בתחלת הקציר תלוי מלתא אלא בקצירת העומר אך מפני שתחלת הקציר הוא העומר כתב מהחל חרמש בקמה׃ ח תרגום די נחסורו כנסת חסרונו ומ״ס מסת פורש ופרשו מסס ודגוש הסמ״ך לחסרון אות הכפל׃

פירוש לתורת אלהים

גאט דיין גאטס נאמן וועגן לא דו טארסט ניט טאן קיין מְלָאכָה׃ (ט) שִׁבְעָה שָׁבוּעוֹת זיבען וואכען זאלסטו צו דיר ציילן מֵהָחֵל פון אן הייבין חֶרְמֵשׁ דאס שנייד מעסר אין דיא שטייענדיגע תבואה אז מען וועט דעם ערשטען שניט טאן אין די תבואה דס מיינט מען דעם עומר תָּחֵל זאלסטו אן הייבן לִסְפּוֹר צו ציילן זיבן וואכן׃ (י) וְעָשִׂיתָ וגו׳ דו זאלסט מאכן דעם יום טוב פון שבועות צו גאט דיין גאט מִסַּת גנוג נִדְבַת באוויליגונג פון דיין פר מעג ווס דו זאלסט געבין נאך דיין פאר מעג זאלסטו מקריב זיין קרבנות שלמים אונ דו זאלסט רופן ארעמע לייט זאלן ביי דיר עסין כַּאֲשֶׁר אזו ווי דיין גאט וועט דיך בענשן׃ (יא) וְשָׂמַחְתָּ לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ אונ דו זאלסט דיך פרייען פר גאט דיין גאט אַתָּה דו וּבִנְךָ אונ דיין זוהן אונ דיין טאכטער אונ דיין קנעכט אונ דיין דינסט וְהַלֵּוִי אונ דר לוי ווס איז אין דיין שטאט אונ דר גר אונ דער יתום אונ די אלמנה ווס איז צווישן דיר [עיין רש״י] בַּמָּקוֹם אין דעם ארט ווס גאט דיין גאט וועט אויס

יב וזכרת כי־עבד היית במצרים
ושמרת ועשית את־החקים
האלה: פ מפטיר יג חג הסכת תעשה
לך שבעת ימים באספך מגרנך
ומיקבך: יד ושמחת בחגך אתה
ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי
והגר והיתום והאלמנה אשר
בשעריך: טו שבעת ימים תחג
ליהוה אלהיך במקום אשר־יבחר
יהוה כי יברכך יהוה אלהיך בכל
תבואתך ובכל מעשה ידיך והיית

תמן: יב ותדכר ארי
עבדא הויתא במצרים
ותטר ותעבד ית
קימיא האלין: יג חגא
דמטליא תעבד לך
שבעא יומין במכנשך
מאדרך וממעצרתך:
יד ותחדי בחגך את
וברך וברתך ועבדך
ואמתך ולואה וגיורא
ויתמא וארמלתא די
בקרוך: טו שבעא יומין
תחוג קדם יי אלהך
באתרא די יתרעי יי
ארי יברכנך יי אלהך
בכל עללתך ובכל עובדי

תולדות אהרן

חג הסוכות סוכה ט יא יב טו כב כו: באספך סוכה יג ר"ה יג יד: ושמחת פסחים קט מגילה יז מ"ק יד חגיגה ח: והיית אך פסחים עא סוכה מח:

בעל הטורים

כדי כח ידך במתן נדרים. והמדמה מסת אל מם הוא חמם: (יג) באספך מגרנך. כמו שפירשתי הטעם על כי בסוכות הושבתי את בני ישראל:
תמלת פרשת ראה

רשב"ם

שהכל בבית נאמר בו ג' שמחות: (יב) החקים האלה. כתיב בעצרת לפי שניתנה בו תורה: (יג) הסוכות תעשה לך באספך מגרנך. רמז לנויי סוכה לעטרה בסבלים:

רש"י

שלך: (יב) וזכרת כי עבד היית וגו'. ע"מ כן פדיתיך שתשמור ותעשה את החוקים האלה: (יג) באספך. בזמן האסיף שאתה מכניס לבית פירות הקיץ. ד"א ט באספך מגרנך ומיקבך י למד שמסככין את הסוכה בפסולת גורן ויקב (סוכה יב): (טו) והיית אך שמח. לפי פשוטו

בית יהודא

דערפרייען מיינע פיר געסט (אני משמח את שלך) וועל איך דערפרייען דיינע פיר געסט: (יב) וזכרת כי עבד היית וגו'. הקב"ה זאגט (על מנת כן פדיתיך) אויף דעם תנאי האב איך דיך אויסגעלייזט פון מצרים (שתשמור ותעשה את החקים האלה) דו זאלסט היטען אונ דו זאלסט טאהן די חקים: (יג) ובאספך. מיינט מען (בזמן האסיף שאתה מכנים לבית פירות הקיץ) אין די צייט פון פארזאמלונג ווען דו א געמסט אריין אין שטוב דיא פירות פון זומער (דבר אחר) נאך אפשט (באספך מגרנך ומיקבך) ווען דו וועסט פארזאמלען פון דיין שייער אונ פון דיין קעלטער (למד) דר פסוק לערונט אונז (שמסככין את הסוכה בפסולת גורן ויקב) מען זאל בארעקין די סוכה מיט די שטרויא פון שייער אונ מיט די צווייגען פון די ווינגשטאקין: (טו) והיית אך שמח. זאגט רש"י (לפי

דעת זקנים מבעלי התוספות

(טו) והיית אך שמח. אתה מוצא כתיב שלש שמחות בחג הסוכות. ושמחת בחגך. אך שמח. ושמחת לפני ה' אלהיך דכתיב בפרשת אמור אל הכהנים וגבי שבועות לא כתיב אלא

שפתי חכמים

ט דלפי פשוטו קשה ל"ל למה נקט חג הסוכות וגם באספך היה לו לומר חג הסוכות בלבד או חג האסיף לכך מ"ה אמר ד"א וכו': י פסולת גורן הוא התבן ויקב הם החרצנים לאפוקי המחובר והמקבל טומאה:

פירוש לתורת אלהים

דערוויילן לשכן צו מאכן רוהען זיין היילגען נאמען: (יב) וזכרת אונ דו זאלסט גידענקין כי אז דו ביסט גוועז אקנעכט אין מצרים אונ גאט הט דיך אום געלייזט אוף דעם תנאי ושמרת דו זאלסט היטען אונ דו זאלסט טאן די אלע גזעץ: (יג) חג הסכות תעשה לך שבעת ימים דו זאלסט דיר מאכין זיבען טעג סוכות באספך אין דיין טאן איין זאמלען פון דיין שייער אונ פון דיין קעלטער אין שטוב אריין: (יד) ושמחת אונ דו זאלסט דיך פרייען אתה דו ובנך מיט דיין זוהן אונ מיט דיין טאכטער אונ קנעכט אונ דינסט והלוי והגר מיט דעם לוי מיט דעם גר יתום ואלמנה ווס זענין אין דיינע שטעט: (טו) שבעת ימים זיבען טעג תחוג זאלסטו יום טוב מאכן פון דיין גאטס וועגין במקום אין דעם ארט ווס גאט וועט אויסדערוויילן כי

מצות השם

(תפו) ושמחת בחגך. דאס איז דיא מצוה אז יעדער יוד זאל זיך משמח זיין אום יום טוב מיט עסען אונ טרינקען אונ זאל מאכען דיא קינדער אונ דעם נוייב שיינע קליידער לכבוד יום טוב אונ ווידער איז מען מחויב משמח צו זיין איין ארעם מאן אונ איז זיך מחויב משמח צוא זיין אזא שמחה וואס עס איז אין דעם דא אז גאט זאל הנאה האבען אונ דיא מצוה גייט אן אויף יעדער ארט סייא בייא זכרים אונ סייא בייא נקבות:

אך שמח: טז שלוש פעמים | בשנה יראה כל־זכורך את־פני | יהוה אלהיך במקום אשר יבחר בחג המצות ובחג השבעות ובחג הסכות ולא יראה את־פני יהוה ריקם: יז איש כמתנת ידו כברכת יהוה אלהיך אשר נתן־לך: ססס

קכ"ו. פליאה סימן. ומפטירין עניה סערה בישעיה סימן נ"ד:

אונקלוס

ידיך ותהי ברם חדי: טז תלת זמנין בשתא יתחזי כל דכורך קדם יי אלהך באתרא די יתרעי בחגא דפטיריא ובחגא דשבועיא ובחגא דמטליא ולא יתחזון קדם יי ריקנין: יז גבר כמתנת ידה כברכתא דיי אלהך די יהב לך: ססס

תו"א יראה חגיגה ב ערכין ג: זכורך חגיגה ד ה: בחג המצות ביצה יט ר"ה ד מ"ק כד חגיגה ... יראות כח: איש כמתנת חגיגה ח

בעל הטורים

(טז) כל זכורך. בגי' גדולים וקטנים: את פני. פ"א כפולה לומר פנים בפנים וכשם שבא לראות כך בא ליראות:

בית יהודא

פשוטו אין זה לשון ציווי אלא לשון הבטחה) נאך דעם מיינונג פון פסוק האט ניט הקב"ה געבאטן מען זאל זיין פרייליך *) נאר הקב"ה האט צוגעזאגט עס וועט די יודין זייער גוט זיין אונ זיי וועל זיין פרייליך פון זיך אליין (ולפי תלמודו למדו מכאן) די גמרא לערונט פון דעם פסוק (לרבות לילי יום טוב האחרון לשמחה) די נאכט פון לעצטן טאג יום טוב וואס איז שמיני עצרת בייא נאכט) זאל מען אויך זיין פרייליך: (טז) ולא יראה את פני ה' ריקם) מען זאל ניט גיזעהן ווערן פאר הקב"ה לידיג (אלא הבא עולות ראיה ושלמי חגיגה) נאר זאלסט ברייגגען קרבנות, עולות זאלסטו ברייגגען ווייל דו ביזט גיזעהן גווארן פר הקב"ה, שלמים זאלסטו ברייגגען ווייל עס איז יום טוב, וועסטו האבען פלייש צו עסין יום טוב: (יז) ואיש כמתנת ידו. זאגט רש"י (מי שיש לו אוכלין הרבה ונכסים מרובים) דר מענטש וואס האט געהאט זיינע מענטשען וקינדער קענעכט דינסטין) פיל, צו געבען זיי עסין אונ ער איז גוועזען רייך (יביא עולות מרובות ושלמים מרובים) האט ער געדארפט ברייגגען פיל עולות אונ פיל שלמים:

רש"י

אין זה לשון צווי אלא לשון הבטחה ולפי תלמודו למדו מכאן לרבות לילי יום טוב האחרון לשמחה (סס): (טז) ולא יראה את פני ה' ריקם. אלא הבא עולות ראיה ושלמי חגיגה: (יז) איש כמתנת ידו. (חגיגה ח) מי שיש לו אוכלין הרבה ונכסים מרובין יביא עולות מרובות ושלמים מרובים: חסלת פרשת ראה

שפתי חכמים

כ לדתניא פרק לולב וערבה וסיית אך שמח לרבות ליל י"ט אחרון או אינו אלא לרבות ליל י"ט ראשון ת"ל אך חלק ומה ראית לרבות ליל י"ט אחרון ולהוציא ליל י"ט ראשון מרבה אני ליל י"ט אחרון שיש שמחה לפניו דהיינו החג לכן צריך לכוללו עם שבעת הימים משא"כ ליל י"ט ראשון: ל אע"פ שאין במלות יראה כל זכורך אלא עולת ראיה בלבד הוכרח רש"י לפרש ג"כ על שלמי חגיגה מדכתיב איש כמתנת ידו והקרא מוסב אלמעלה דכתיב מסת נדבת ידך וכתיב ושמחת בחגך אתה ובנך וגו' שזה רמז לשלמי חגיגה כי אין שמחה בלא בשר: חסלת פרשת ראה

דעת זקנים מבעלי התוספות

חדא ושמחת לפני ה' אלהיך. וגבי פסח לא כתיב שמחה כלל לפי שבפסח עדיין לא נלקטו התבואות ולא פירות האילן. ובחג השבועות כבר נלקטו התבואות ואיכא חדא שמחה ולא יותר כי עדיין לא נלקטו פירות האילן וגם התבואות לתוך הבית אבל בחג הסוכות שלקטו התבואות ופירות האילן וגם הכל נאסף לתוך הבית אז השמחה היא שלימה לכך כתיב ביה שלש שמחות:

ליקוטי יקרים

(טו) והיית אך שמח. דער דעת זקנים שרייבט בייא פסח שטייט ניט דער ווארט שמחה, ביי שבועות שטייט איין מאהל שמחה, ביי סוכות שטייט דרייא מאהל שמחה, ווייל ביי פסח איז נאך ניטא די ניי ע תבואה און דעם עומר שניידט מען פון די גערשטען וואס זענן נאך פייכט אונ ווייך אונ מען מוז זייא טריקענען אויף דעם פייער, איז ניטא ... זיין שמחה, שבועות איז דא איין שמחה, מען שניידט שון די תבואה, סוכות איז דא צוויי שמחות (ווי עס שטייט דא) ווייל סוכות נעמט מען אריין אין די שייערן תבואה אונ פירות, אונ אדריטע מאל שטייט שמחה (אין די סדרה אמור) ביי די מצוה פון לולב אונ אתרוג:

פירוש לתורת אלהים

יברכך ווארום דיין גאט וועט דיך בענטשען בכל תבואתך אין גאר דיין תבואה ובכל אונ אין אלדינג וואס דיינע הענד וועלן טאן והיית אונ דו וועסט גאר זיין פרייליך: (טז) שלוש דרייא מאל אין יאר יראה זאלן ווערין געזעהן דיינע זכרים את פני יי אלהיך פר גאט דיין גאט במקום אין דעם ארט וואס גאט וועט אוסדערווייל בחג המצות אום פסח אונ אום שבועות אונ אום סוכות ולא יראה אונ עס זאל ניט ווערען גזעהן פר גאט ליידיג: (יז) איש כמתנת ידו איטליכער מענטש נאך זיין פר מעג כברכת נאך די ברכה פון גאט דיין גאט וואס ער האט דיר גיגעבען [עיין רש"י]:

מצות השם

(תפז־תפח) שלש פעמים בשנה וגו'. דאס איז דיא מצוה אז יעדער יוד האט (עולה רגל) געוועזען קיין ירושלים אין בית המקדש אריין אלע יום טוב דהיינו פסח שבועות אונ סוכות אונ דיא מצוה איז געוועזען אז מען איז געגאנגען קיין ירושלים האט מען ניט געטארט קומען ליידיג און איין קרבן אונ דיא מצוה גייט אן אין בית המקדש:

*) הערה ווארום אויף פרייליך זיין קען מען ניט געביטין אויף אמענטש, ווען ער איז געזונד אונ זיינע אלע שטוב מענטשען זענען געזונד אונ ער איז רייך, דארף מען גאר ניט געביטען אויף אים ער זאל זיין פרייליך ער איז אליין פרייליך, אונ ווען דעם מענטש פעלט געזונט אדער אים פעלט פרנסה, אפילו מען ... אויף אים געביטען ער זאל זיין פרייליך קען ער אויך ניט זיין פרייליך:

עניה סערה לא נחמה הנה אנכי מרביץ בפוך אבניך ויסדתיך בספירים: ושמתי
כדכד שמשתיך ושעריך לאבני אקדח וכל־גבולך לאבני־חפץ: וכל־בניך
למודי יהוה ורב שלום בניך: בצדקה תכונני רחקי מעשק כי־לא תיראי וממחתה כי
לא־תקרב אליך: הן גור יגור אפס מאותי מי־גר אתך עליך יפול: הנה הן כתיב אנכי
בראתי חרש נפח באש פחם ומוציא כלי למעשהו ואנכי בראתי משחית לחבל: כל־
כלי יוצר עליך לא יצלח וכל־לשון תקום־אתך למשפט תרשיעי זאת נחלת עבדי
יהוה וצדקתם מאתי נאם־יהוה: הוי כל־צמא לכו למים ואשר אין־לו כסף לכו שברו
ואכלו ולכו שברו בלוא־כסף ובלוא מחיר יין וחלב: למה תשקלו־כסף בלוא־לחם
ויגיעכם בלוא לשבעה שמעו שמוע אלי ואכלו־טוב ותתענג בדשן נפשכם: הטו

פירוש ע"ט

עניה סוערה די ארומע וואס איר הארץ איז געשטורמט פון וועגן פיל צרות זיא איז נאך ניט געטרייסט געווארין ביז אהער דאס מיינט ער דיא שטאט ירושלים הנה דוא זאלסט וויסען דאס איך גאט וועל פלאסטערען מיט דיא שטיינער נופך דייני פאדלאגעס [פאמויסטין] ויסדתיך אונ איך וועל מאכין דייגע פונדאמענטין מיט די שטיינער ספיר: ושמתי אונ איך וועל טאן כדכוד שמשותיך, דייגע פענצטער וואס די זונן שיינט דורך זיי וועלען זייערי שויבן זיין פון דעם ברילאנט כדכוד ושעריך אונ דייגע טויערין וועל איך מאכין פון ברילאנטין וואס זיי ברענען אונ לייכטען גלייך ווי בראנדען פייער וכל גבולך אונ גאר דיא שטיינער פון דיין לאנד וועלען זיין בגערינגדיגע אונ בדערפטיגע שטיינער: וכל אונ אלי דייני קינדער וועלין לערנין גאטס תורה ורב שלום אונ עס וועט זיין פיל שלום ביא דייגע קינדער: בצדקה דורך דר צדקה וואס דו וועסט טאן וועסט דו ווערען אן גיבריית מיט אלעם גוטען רחקי דו וועסט דער ווייטערט זיין פון די וואס רובין דיך כי לא תיראי דען דו וועסט ניט מורא האבן דם זייא וועלין ווידער קומען צו דיר וממחתה אונ פון איין בראך וועסטו דר ווייטערט זיין כי לא תקרב דען זיא וועט ניט גינעהנען צוא דיר: הן מורא וועט האבן פר גזירות רעות דער וואס איך בין ניט מיט אים מי אונ ווער עס האט זיך איין גיזאמילט צוא מלחמה האלטן מיט דיר אדער ווער עס הט זיך גירייצט מיט דיר וועט פאלען פאר דיר אדער מי גר ווער עס הט גיוואנט מיט דיר ישראל אין דיין ארומקייט דער וועט רוהען מיט דיר אין דיין רייכקייט אז עס וועט דיר וואל גיין: הנה איך גאט האב בשאפן איין אייזען מייסטער דאס ער בלאזט אין דעם פייער פון די קולין אונ ציהט אוס א כלי דם זיא איז ראוי צו דעם בדערפניש וואס מען הט זיא פון דעסט וועגען גמאכט ואנכי אונ איך גאט האב בשאפן איין פר דארבער וואס פר דארבט די כלי דאס מיינט ער איך האב אן גירייצט אין דיר דעם פיינט אונ איך האב צוא אים אן גיגרייט איין פורעניות: כל כלי איטליכם כלי זיין וואס ווערט גשארפט פון דייגט וועגין צו מלחמה האלטען מיט דיר לא יצלח וועט ניט בגליקען וכל לשון אונ איטליכם לשון וואס וועט שטיין מיט דיר צום משפט וועסטו שולדיג מאכן זאת נחלת דם איז די נחלה פון גאטס קנעכט אונ זייער גירעכטיקייט וואס וועט זייא קומען פון מיר נאם יי אזו זאגט גאט: הוי דם שרייא איך כל איטליכר דארשטיגער זאל גיין צום וואסר דם איז די תורה ואשר אונ אפילו דער וואס האט ניט געלט לכו גייט קויפט אונ עסט ולכו אונ גייט קופט אן געלט אונ אן פאר בייטונג די תורה וואס

ליקוטי יהודא

ושמתי כדכוד שמשותיך וגו'. דר ילקוט שרייבט עס הט אמאל געטראפן אשיף איז געפארן אוף דעם גרוסן ים, אלע מענטשן אין די שיף זענן געוועזן גוים, נאר איין קינד איז גיוועזן איודישר, אונ עס איז געווארן אגרוסער שטורם ווינט אוף דעם ים, איז געקומן אליהו הנביא צו דעם קינד אונ האט געזאגט צו אים אוב דו וועסט גיין וואהין איך וועל דיך שיקן וועל איך רעטטין דיא שיף, דו זאלסט גיין צו רבי יהושע בן לוי אונ זאלסט אים ווייזן די שטיינר כדכוד, האט דאס קינד געזאגט צו אליהו רבי יהושע איז אגרוסער מאן אונ ער וועט מיר ניט גלויבן, האט אליהו געזאגט צום קינד רבי יהושע איז ביי זיך גאנץ נידעריג אונ ער וועט דיר גלויבן, אונ דו זאלסט אים ניט ווייזן די שטיינר ווען אמענטש וועט זעהן, נאר דו זאלסט גיין מיט רבי יהושע דרייא תחום שבת זעקס טויזינד איילין ווייט פון די שטאט לוד, דארטין איז דא אקעלר וועסטו מיט אים אריין גיין אין קעלר, אין קעלר וועסטו אים ווייזן די שטיינר כדכוד, באלד איז דר ווינט שטיל געווארן, דאס קינד איז ארויסגעגאנגן פון די שיף אונ איז געקומן צו רבי יהושע, ער האט גיטראפען רבי יהושע האט גילערנט מיט פיל מענטשן, דאס קינד איז געגאנגן צו רבי יהושע אונ האט געזאגט צו אים רבי איך האב מיט דיר עפעס צו ריידען נאר קום מיט מיר, רבי יהושע הט דעם קינד גאר ניט גיפרעגט וואס ער וויל נאר ער איז געגאנגען מיט אים די דרייא תחום שבת ביז אין קעלער, ווי זיי זענען געקומן אין קעלער האט דם קינד געוויזן צו רבי יהושע די שטיינר כדכוד, איז באלד ליכטיג געווארן אין קעלר ביז אין די שטאט לוד, דאס קינד האט אווארף געטאן די שטיינר אוף די ערד, זענען זייא באלד פערשוואונדן געווארן אונ מען הט ניט געוואוסט וואו זיי זענען אהין געקומן, דאס זענען דיא שטיינער כדכוד וואס דער נביא זאגט:

אָזְנְכֶם וּלְכוּ אֵלַי שִׁמְעוּ וּתְחִי נַפְשְׁכֶם וְאֶכְרְתָה לָכֶם בְּרִית עוֹלָם חַסְדֵי דָוִד הַנֶּאֱמָנִים׃
הֵן עֵד לְאוּמִּים נְתַתִּיו נָגִיד וּמְצַוֵּה לְאֻמִּים׃ הֵן גּוֹי לֹא־תֵדַע תִּקְרָא וְגוֹי לֹא־יְדָעוּךָ
°דגש אחר שורק אֵלֶיךָ יָרוּצוּ לְמַעַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְלִקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל כִּי פֵאֲרָךְ׃

פירוש ע"ט

זיא איז בעסער יין וחלב פון וויין אונ מילך: לָמָה ווארום זאלט איר גורם זיין איר זאלט וועגין אייער זילבר צו אייערי פיינט אן ברוט נאר אום זיסט ויגיעכם אונ אייער מידיקייט דס איז אייער גוטס וואס איר מידט זיך איבער דעם זאלט איר אוועק געבען ניט פון זאט ווערין שמעו ליבערשט הערט צוא מיר אונ עסט גוטס דאס מיינט ער לערינט די תורה וואס זיא איז גוט ותתענג אונ איר זאלט האבין פארגעניגען פון דיא פעטקייט פון אייער לאנד: הטו בייגט אייערי אויערין אונ גייט צוא מיר שמעו הערט מיינע רייד דען וועט לעבין בלייבען אייערע נשמות ואכרתה אונ איך וועל פר שניידען צו אייך אבריתות ברית ביז אייביג חסדי דס איך גאט זאל בצאלען צו דוד המלך פר זיינע בגלייבטע חסדים וואס ער האט גיטאהן: הן איין עדות צו דיא קיניגרייכען האב איך אים גיגעבין איך האב אים גיגעבען פאר איין האר צוא דיא קיניגרייכן דס ער זאל זיי שטראפן אונ זאל עדות זאגן זייערי שלעכטי מעשים אקעגין זייער פנים נגיד איין האר אונ איין געביטער צו די קיניגרייכן האב איך אים גיגעבען: הן איין פאלק וואס דוא וועסט אים ניט קאנען וועסטו רופען וגוי אונ אזו איין פאלק וואס וועט דיך ניט קענען וועלין לויפין צו דיר דאס וועט זיין למען פון וועגן גאט דיין האר וואס ער ווערט גערופין אויף דיר ולקדוש ישראל כי פארך אונ פון וועגן דעם היילינען פון די ישראל ווס ער איז דיין שיינקייט ער גיט דיר שיינקייט:

מנין המצות כסדר שופטים יש בה מ"ח מצות י"ד עשין וכ"ז לאוין.

[תצא] (עשה רג) להעמיד שופטים ושוטרים שנאמר שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך:
[תצב] (לאו רפט) שלא ליטע אילנות במקדש או אצל המזבח על הדרך הנוי והיופי שנא' לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה' אלהיך:
[תצג] (לאו רל) שלא להקים מצבה בשום מקום שנא' ולא תקים לך מצבה:
[תצד] (לאו רלא) שלא להקריב קרבן מבהמה שיש בה מום ואפי' הוא מום עובר שנא' לא תזבח לה' אלהיך שור ושה אשר יהיה בו מום:
[תצה] (עשה רד) לשמוע לב"ד הגדול ולעשות כל מה שיצוו שנ' ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך וגו' ע"פ התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה:
[תצו] (לאו רלב) שלא לחלוק על בעלי הקבלה ולא לשנות את דבריהם בכל עניני התורה שנאמר לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל:
[תצז] (עשה רה) למנות בארץ ישראל מלך מישראל שנא' שום תשים עליך מלך:
[תצח] (לאו רלג) שלא להקים מלך בארץ ישראל שלא יהיה מזרע ישראל שנא' לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא:
[תצט] (לאו רלד) שלא ירבה לו המלך שימלוך סוסים זולת מה שצריך למרכבתו ומרכבת פרשיו שנא' רק לא ירבה לו סוסים:
[תק] (לאו רלה) שלא לילך מא"י לקבוע דירה במצרים שנא' לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד:
[תקא] (לאו רלו) שלא ירבה המלך נשים יותר על שמונה עשרה שנאמר ולא ירבה לו נשים:
[תקב] (לאו רלז) שלא ירבה לו המלך לעצמו ממון רב יותר ממה שצריך למלחמתו ועבדיו שנא' וכסף וזהב לא ירבה לו מאד:
[תקג] (עשה רו) שיכתוב לו המלך ספר תורה מיוחד מלבד אותה שהניחו לו אבותיו שנא' וכתב לו את משנה התורה הזאת:
[תקד] (לאו רלח) שלא יטול כל שבט לוי חלק בארץ שנא' לא יהיה לכהנים הלוים כל שבט לוי חלק ונחלה עם ישראל:
[תקה] (לאו רלט) שלא יטול כל שבט לוי חלק בביזה שנאמר ונחלה לא יהיה לו:
[תקו] (עשה רז) ליתן לכהן הזרוע והלחיים והקיבה מכל בהמה טהורה של ישראל שישחטו שנ' וזה יהיה משפט הכהנים וגו' ונתן לכהן הזרוע והלחיים והקיבה:
[תקז] (עשה רח) להפריש מן הדגן תירוש ויצהר תרומה גדולה ולתת לכהן שנא' ראשית דגנך תירושך ויצהרך וגו' תתן לו:
[תקח] (עשה רט) לתת לכהן ראשית גז הצאן שנא' וראשית גז צאנך תתן לו:
[תקט] (עשה רי) שיהיו הכהנים והלוים עובדים במקדש משמרות. וברגלים תהיה יד הכל בשוה שנא' וכי יבוא הלוי (וגם כהן בכלל) ושרת בשם ה' אלהיו ככל אחיו הלוים וגו' וזה ברגל כי שלא ברגל כתיב לבד ממכריו על האבות אשר כל אחד יעבוד במשמרתו:
[תקי] (לאו ס) שלא לקסום שנאמר לא ימצא בך וגו' קוסם קסמים וגו':
[תקיא] (לאו סא) שלא נעסוק במעשה כישוף כלל שנ' לא ימצא וגו' ומכשף:
[תקיב] (לאו סב) למנוע מלעשות השבעות על שום ענין שנא' לא ימצא בך וגו' וחובר חבר:
[תקיג] (לאו סג) שלא נשאל בבעל אוב שנאמר לא ימצא בך וגו' ושואל אוב:
[תקיד] (לאו סד) שלא נשאל בידעוני שנא' לא ימצא וגו' וידעוני:
[תקטו] (לאו סה) שלא לדרוש אל המתים שנא' לא ימצא וגו' ודורש אל המתים:
[תקטז] (עשה ריא) לשמוע בדברי נביא ה' שנא' נביא מקרבך וגו' אליו תשמעון:
[תקיז] (לאו סו) שלא להתנבא בשקר שנאמר אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי אשר לא צויתיו לדבר וגו':
[תקיח] (לאו סז) שלא להתנבא בשם עבודת כוכבים דכתיב ואשר ידבר בשם אלהים אחרים וגו':
[תקיט] (לאו סח) שלא נירא מלענוש לנביא שקר שנאמר לא תגורו ממנו:
[תקכ] (עשה ריב) להבדיל שש ערי מקלט מערי הלוים שנאמר תכין לך הדרך ושלשת את גבול ארצך וגו':
[תקכא] (לאו סט) שלא לחמול על רוצח או קוטע יד חבירו וכדומה שנ' לא תחוס עינך נפש בנפש וגו':
[תקכב] (לאו סי) שלא להסיג גבול שנאמר לא תסיג גבול רעך וגו':
[תקכג] (לאו סיא) שלא נעניש שום אדם עונש גוף או ממון ע"פ עד אחד אפי' הוא חכם ונביא וכשר שנאמר לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת:
[תקכד] (עשה ריג) לעשות לעדים אשר העידו שקר כמו שבקשו להזיק בעדותם שהיו מעידין שנא' ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו:

[תקכח] (עשה ריד) למנות כהן משוח מלחמה כדי להוכיח את העם בשעת המלחמה בלשון שאמרה תורה שנאמר והיה כקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן וגו׳:
[תקכט] (לאו ריב) שלא לערוץ ולהתפחד מן האויבים בשעת המלחמה ולא לברוח מפניהם שנאמר ואל תערצו מפניהם:
[תקל] (עשה רטו) לקרא לשלום יושבי העיר אשר נלחם בה ברצון שנאמר והיה אם שלום תענך ופתחה לך והיה כל העם הנמצא בה יהיו לך למס ועבדוך:
[תקלא] (לאו ריג) שלא להחיות במלחמת חובה שום אחד מז׳ עממין ויהיה בידנו מבלי סכנת נפשינו שנאמר רק מערי העמים האלה וגו׳ לא תחיה כל נשמה:
[תקלב] (לאו ריד) שלא להכרית ולהשחית אילני המאכל כשנצור אל הערים שנאמר לא תשחית את עצה לנדוח עליו גרזן:
[תקלג] (עשה רטז) לערוף עגלה בנחל איתן כשימצא הרוג בשדה או בדרך ולא נודע מי הכהו שנא׳ כי ימצא חלל וגו׳ והורידו זקני העיר ההיא את העגלה אל נחל איתן:
[תקלד] (לאו רטו) שלא לעבוד ולזרוע בנחל איתן זה שעורפים בו העגלה שנא׳ אשר לא יעבד בו ולא יזרע:

אונקלוס | דברים טז שופטים

יח דַיָנִין וּפֻרְעָנִין תְּמַנֵּי לָךְ בְּכָל קִרְוָיךְ דַּיְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ

יח שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן־לְךָ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לִשְׁבָטֶיךָ וְשָׁפְטוּ

תו״א שפטים סנהדרין ז יז ע״ז כב: שעריך מכות ז:

רשב״ם

(יח) שופטים ושטרים. השופטים מצוים לשוטרים המסרבים בדברי המשפטים:

בעל הטורים

(יח) שופטים. סמך שופטים לרגלים לומר שהרגלים ע״פ השופטים. ועוד כי הם מעשים להביא הנדרים ברגלים כדאמרינן אוזהרה לב״ד סיעתיך. ועוד כי השופטים מזהירים העם שלא לחטוא ברגלים כדאמרינן בקבלה דמתא ריגלא: כברכת ה׳ אלהיך אשר נתן לך שופטים. שהשופטים היו מלווין לתת למי שהוא עני. ד״א אשר נתן לך שופטים כלו׳ ליתן לשופטים כענין שנאמר לתת מנת וגו׳ למען יחזקו בתורת ה׳: איש כמתנת ידו שופטים. רמז שממשכנין על הצדקה: שלש פעמים. וסמיך ליה שופטים בב׳ מקומות סנהדרין יושבין בהר הבית ובעזרה ובלשכת הגזית. וכן ג׳ שורות של תלמידים יושבין לפני סנהדרין: יראה כל זכורך. וסמיך ליה שופטים. שחייב אדם להקביל פני רבו ברגל: שופטים. בגי׳ ע׳ סנהדרין. שפטים. בגמ׳ מכאן שמעמידין שופטים בעלי כספים שודעין לבטל הכספים. שופטים הגין למעלה ולמטה יראה הדיין כאילו חרב מלמעלה וגיהנם פתוחה מלמטה: תתן לך. ולא לעכו״ם מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל חקיו ומשפטיו בגי׳ דיוקי משפטיו: בכל שעריך. בכל מה שאתה משער נמנין הבירך הן למסים הן להטיל לצדקה: לשבטיך

רש״י

(יח) שפטים ושטרים. שופטים דיינין הפוסקים את הדין: ושטרים. (סנהדרין טז) הרודין את העם אחר מצותן שמכין וכופתין א במקל וברצועה עד שיקבל עליו את דין השופט: בכל שעריך. (ת״כ) בכל עיר ב ועיר: לשבטיך. מוסב על תתן לך ג שופטים

בית יהודא

(יח) ושופטים ושוטרים). זאגט רש״י (שופטים דיינים הפוסקים את הדין) שופטים מיינט מען דיינים וואס פסקנן דינים, ווען צוויי מענטשן קריגען אייגער מיט דעם אנדערן זאל מען קומן צו די דיינים זיי זאלן פסקנן וועער איז גערעכט (ושוטרים הרודין את העם אחר מצותן) שוטרים רופט מען די מענטשן וואס גייען די יודין צו טאן ווי די שופטים האבן געפסקנט (שמכין וכופתין במקל וברצועה עד שיקבל עליו את דין השופט) די שוטרים בינדען אונ שלאגן דיא מענטשן מיט אשטעקען אונ מיט אקאנטשיק ואנאגייקעו ביז זיי מוזען אויף זיך נעמן צו טאן ווי דר שופט הט געפסקנט: ובכל שעריך). מיינט מען (בכל עיר ועיר) ביי דעם טויער פון יעדער שטאט זאלן זיצען דיינים צו משפטן דאס פאלק דר מנהג איז געווען פארצייטען לעבין טויער פון שטאט איז געווען אשטוב פאר דיינים צום משפטן דארטן דאס פאלק: ולשבטיך). (מוסב על תתן לך) דר ווארט לשבטיך גיהער צום אנהייב פסוק, צום תתן לך, אונ אזו דארף

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יח) שופטים ושוטרים. שופטים לדון שוטרים לכוף בעלי דינין לקיים עליהם את הדין וכן הוא אומר ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו ויואב בן צרויה על הצבא מה ענין זה לזה אבל דוד עושה הדין ויואב מכריח לקיים גזרת הדין:

שפתי חכמים

א לפי שמלינו שוטרים על אותם הממונים על המלחמה כמו ודברו השוטרים ותרגום ויונתן סרכיא: ב ר״ל כיון דבכל ספר ושער של בית ימנו שופטים א״כ את מי הם דנין הא כולם יהיו שופטים ומתרץ בכל עיר ועיר: ג דלא יתכן להיות דכוק

פירוש לתורת אלהים

(יח) שופטים דיינים וואס פסקנן דעם דין ושוטרים און שמשים וואס זיי גייטן דם פאלק דהיינו זיי בינדן אונ שלאגן מיט אשטעקין אונ מיט ארימען ביז ער זאל טאהן וואס דר דיין הט גפסקנת תתן לך זאלסטו געבן צו דיר בכל שעריך אין אלע דיינע שטעט וואס דיין גאט גיט צו דיר לשבטיך צו דיינע שבטים [ע׳ רש״י] ושפטו און זיי זאלן משפטן דם פאלק איין גירעכטן

ליקוטים על התורה

(יח) שופטים ושוטרים תתן לך וגו׳. דיא גמרא זאגט יפתח בדורו כשמואל בדורו, יפתח איז געווען אין זיין דור יודן אזוי ווי שמואל איז געווען אין זיין דור יודן. דער מיינונג איז, אזוי ווי אפאטער וואס האט צוויי ערליי קינדער, קלענערע אונ גרעסערע, מוז ער האבן צוויי מלמדים, איין מלמד פאר די גרויסע קינדער, אונ איין מלמד פאר די קליינע קינדער, אונ אזוי וויא דר מלמד וואס לערונט מיט די קליינע קינדער קען ניט לערנען מיט די גרויסע קינדער, אזוי דער מלמד וואס לערונט מיט דיא גרויסע קינדער קען ניט לערנען מיט די קליינע קינדער, דם זעלבינע איז געווען ביי די יודן, ווייל דר דור פון שמואל זענען געווען צדיקים, האבן זיי געדארפט אשופט וויא שמואל איז געווען,

מצות השם

(תצא) שופטים ושוטרים וגו׳. דאס איז דיא מצוה אז אין יעדער שטאט דארף זיין דיינים וואס זייא זאלען פסקנען דיא דינים אונ אפילו אין אשטאט וואס עס געפינט זיך ניט גאר הונדערט יודען דארפען זייא צו האבען איין (בית דין) פון דרייא מענטשען אונ דיא דרייא דיינים דארפען צו זיין חכמים אונ זייא זאלען האבען (יראת שמים) אונ זייא זאלען ניט זיין קיין (בעלי גאוה) אונ זייא זאלען פיינד האבען געלד דאס הייסט זייא זאלען קיין שוחד ניט נעמען אונ זייא זאלען ליב

את־העם משפט־צדק׃ יט לא־תטה משפט לא תכיר פנים

אונקלוס: לשבטיך וידונון ית עמא דין דקשוט׃ יט לא תצלי דין לא תשתמודע

בעל הטורים

ושפטו. לומר שמלוה לשבט לשפוט שבטו. ושפטו. אותיות ושפוט יהי חביב עליך דין של פשוט לדקדק בו כדין של מאה מנה. שופטים

בית יהודא

שטייט אין פסוק „שופטים ושוטרים תתן לך לשבטיך בכל שעריך אשר ה׳ אלהיך נותן לך״ דיא ווערטער שופטים ושוטרים תתן לך, איז אכלל, דו זאלסט געבן צו דיר יודין שופטים און שוטרים, וואו זאלן געגעבן ווערן די שופטים מיט די שוטרים (לשבטיך בכל שעריך) צו דיינע שבטים אין אלע שטעט, פרעגט רש״י (לשבטיך) צו וואס דארף שטיין לשבטיך, אז עס שטייט בכל שעריך, אין דיינע אלע שטעט, וואו יודין וואנן, איז דאך דס צו די שבטים, דריבער זאגט רש״י (מלמד שמושיבין דיינים לכל שבט ושבט ובכל עיר ועיר) דר פסוק לערנט אונז מען זאל געבן דיינים צו יעדער שבט און אין יעדער שטאט, דהיינו אוב צוויי שבטים וואנען אין איין שטאט זאל זיין צווייערלייא דיינים, יעדער שבט זאל האבען זייניע דיינים, און אויב איין שבט וואהנט אין צוויי שטעט, זאל זיין אין יעדער שטאט דיינים ווארום מען קען ניט זאגן נותן לך לשבטיך, ער גיט צו דיר, מיינט מען דאך צו דיא יודין, לשבטיך מיינט מען אויך צו יודין, צו וואס שטייט צוויי מאהל, דריבר זאגט רש״י דר ווארט לשבטיך געהער צום אנהייב פסוק׃ ושפטו את העם משפט צדקו. מיינט מען (מנה דיינים מומחים וצדיקים לשפוט צדק) זאלסט אופנעמען דיינים וואס זאלן קענן לערנן און זאלן זיין פרומע, זייא זאלען וויסן צו משפטין ריכטיג און ערליך׃ (יט) ולא תטה משפט. (כמשמעו) מען מיינט זאלסט ניט פאלש פסקנן׃ ולא תכיר פנים. מיינט מען ווען עס קומט צום דיין צווייא מענטשן האבן אדין תורה, און דער דיין קען זיך מיט איינעם, טאר ניט דר דיין זיך בקענן איצט מיט אים, נאר ער מוז זיך מאכן פרעמד צו ביידע (אף בשעת הטענות) אפילו ווען זיי טענן מוז דר דיין זיך מאכן פרעמד מיט זייא, גלייך ווי ער קען ניט ביידע (אזהרה לדיין) דאס איז אגזאג צום דיין (שלא יהא רך לזה וקשה לזה) ער זאל ניט ריידן צו איינעם ווייכע רייד און צום אנדערן הארטע רייד (אחד עומד ואחד יושב) מען טאר ניט איינעם לאזען שטיין דעם אנדערען הייסען זיצען (לפי שכשרואה שהדיין מכבד את חברו מסתתמין טענותיו) ווען איינער זעהט ווי דר דיין גיט כבוד זיין חבר

רש״י

ושוטרים תתן לך לשבטיך בכל שעריך אשר ה׳ אלהיך נותן לך: לשבטיך. מלמד שמושיבין דיינין לכל שבט ושבט ד ובכל עיר ועיר: ושפטו את העם וגו׳. מנה דיינין מומחים ה וצדיקים לשפוט לדק: (יט) לא תטה משפט. כמשמעו: לא תכיר פנים. אף בשעת הטענות ו אזהרה לדיין שלא יהא רך לזה וקשה לזה אחד עומד ואחד יושב לפי שכשרואה שהדיין מכבד את חבירו מסתתמין טענותיו:

שפתי חכמים

עס נותן לך הסמוך לו כי מאחר שאמר אשר ה׳ אלהיך נותן לך הרי כל שבטיך בכלל מלת לך אלא מוסב וכו׳ וכאלו כתיב ובשעריך ויחסר ו׳ דובשעריך ומפ׳ והולך א״כ ל״ל למכתב תרוייהו לשבטיך ובכל שעריך ומפרש, מלמד שמושיבין וכו׳: ד ר״ל לשבטיך מלמד אם היו בני שבטים בעיר אחת שצריך שופטים לכל שבט ושבט ובכל שעריך נלמד שאם היו בני עיירות של שבט אחד שצריך שופטים בכל עיר ועיר וא״ת ואף אי לא מוסב על תתן לך יש לפרש כמי הכי מדכתיב נותן לך לשבטיך דלשבטיך מוסב על לך דסמיך ליה וי״ל דלך דכתיב גבי נותן מאחר שכתוב בו אשר ה׳ אלהיך נותן לך הרי כל שבטיך בכלל אם כן הדרא קושיא לדוכתה לשבטיך ל״ל אבל תתן לך הוי כמו תתן לשבטיך ולך דכתי׳ בקרא הוי כמו לך לך וכמו עשה לך דהוא תיקון הלשון ה״ס הכא כמי אבל לך דכתיב גבי נותן מלת לך קאי אכל ישראל ולא תיקון ל׳ הוא אלא פי׳ דנותן הוא דכתיב אשר ה׳ אלהיך נותן ולמי נותן לך ופירושי קא מפרש והיינו לכל ישראל דאין לומר נותן לשבטיך וכי לשבטים ניתנה הארץ מה שא״כ גבי תתן לך כיון דלשבטיך מוסב על תתן אם כן אין אנו צריכים לפירושו דמלת לך ע״כ תיקון ל׳ הוא וק״ל: ה ר״ל הל״ל ושפטתם את העם משפט צדק שהוא נוכח כמו שכ׳ אחריו בל׳ נוכח לא תטה לא תכיר ולא תקח ומתרץ מנה וכו׳ וה״פ שופטים ושוטרים תתן לך כו׳ ומה טיבן של דיינים שתתן ומפרש ושפטו את העם משפט צדק ר״ל ציווי הוא לישראל שימנו דיינים שיודעים לשפוט לדק שיהיו מומחין ולדיקים: ו כלומר כיון דלא תטה משפט כמשמעו דהיינו שלא יעוות

ליקוטים על התורה

און דר דור פון יפתח זענען געוועזן קלענערע מענטשען, האבן זייא געדארפט אשופט ווי יפתח איז געוועזן, שמואל האט ניט געקענט זיין אשופט ביי דעם דור פון יפתח, און יפתח האט ניט געקענט זיין אשופט ביי דעם דור פון שמואל, זעהן מיר הקב״ה גיט דעם שופט ווי דער דור, און אזוי איז צו יעדער צייט, אויב די מענטשן פון שטאט זענען צדיקים און זיי ווילען מיט אמת האבן ערליכע דיינים, שיקט הקב״ה צו זיי ערליכע דיינים, און אויב זיי זענען רשעים, און ווילן ניט האבן ערליכע דיינים, זייא ווילן דיינים וואס זאלן נעמען שוחד, שיקט צו זיי דר שטן אזעלכע דיינים ווי זיי ווילן, דס האט געזאגט משה רבינו צו די יודן שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך, דו זאלסט געבען שופטים און שוטרים אין דיינע אלע שטעט, וועלכע שופטים? אשר ה׳ אלהיך נותן לך, אזעלכע שופטים וואס הקב״ה וועט דיר געבען, ושפטו את העם משפט צדק, וואס וועלען משפטין דאס פאלק מיט אאמתין משפט, אבער ניט אזעלכע שופטים וואס דער שטן וועט אייך געבן, לשבטיך, דיא דיינים זענען וויא דיא שבטים, אויב דיא שבטים זענען פרומע, אדער ניין:

פירוש לתורת אלהים

משפט דו זאלסט זעצין דיינים צדיקים לומדים וואס זאלין רעכט משפטן: (יט) לא תטה משפט דו זאלסט ניט אוועק נייגען דעם משפט דו זאלסט ניט פאלש פסקנן לא תכיר פנים דו זאלסט ניט דר קענן איין פנים ווען דיא בעלי דינים וועלן טענן טאר ניט דר דיין ריידן מיט איין בעל דין הארטע רייד און מיט דעם אנדערין ווייכע רייד אדר ער טאר ניט הייסן איין בעל דין זיצן און דר אנדרר זאל שטיין ווארום אז דר בעל דין זעהט דר דיין האלט ערליך דעם אנדרן בעל דין און אים ניט

מצות השם

האבען מענטשען און זייא דארפען צו זיין שטארק און מיט שטארקע הערצער זייא זאלען קענען מציל זיין דעם גירעכטען פון דעם רויבערס האנד וואס ער האט אים גערויבט און דיא מצוה גייט אן אויף יעדער ארט:

וְלֹֽא־תִקַּ֣ח שֹׁ֔חַד כִּ֣י הַשֹּׁ֗חַד יְעַוֵּר֙
עֵינֵ֣י חֲכָמִ֔ים וִֽיסַלֵּ֖ף דִּבְרֵ֥י צַדִּיקִֽם׃
כ צֶ֥דֶק צֶ֖דֶק תִּרְדֹּ֑ף לְמַ֤עַן תִּֽחְיֶה֙
וְיָרַשְׁתָּ֣ אֶת־הָאָ֔רֶץ אֲשֶׁר־יְהוָ֥ה
אֱלֹהֶ֖יךָ נֹתֵ֥ן לָֽךְ׃ ס כא לֹֽא־תִטַּ֥ע

אונקלוס

אַפִּין וְלָא תְקַבֵּל שׁוֹחֲדָא
אֲרֵי שׁוֹחֲדָא מְעַוַּר עֵינֵי
חַכִּימִין וּמְקַלְקֵל פִּתְגָּמִין
תְּרִיצִין׃ כ קְשׁוֹט בִּקְשׁוֹט
תְּהֵי רָדֵיף בְּדִיל
דְּתֵיחֵי וְתֵירַת יָת אַרְעָא
דַּייָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ׃
כא לָא תִצּוֹב לָךְ אֲשֵׁירַת

תו"א כי השחד כתובות קה: צדק צדק פאה יא כתובות ג סנהדרין לב: לא תטע לך שם ז ע"ז נב מעילה כח:

רשב"ם

(כא) לא תטע לך אשרה. שום אילן שלא יבואו לעובדו כמנהג עובדי גלולים: אצל מזבח. כי שם היו רגילים כדכתיב בגדעון ואת האשרה אשר

רש"י

ולא תקח שחד. (ספרי) אפי' ז לשפוט לדק: כי השחד יעור. (כתובות קה) ח משקבל שחד ממנו אי אפשר שלא יטה את לבבו אצלו להפך בזכותו: דברי צדיקים. דברים ט המלודקים משפטי אמת: (כ) צדק צדק תרדוף. (ספרי) הלך י אחר בית דין יפה: למען תחיה וירשת. (סנהדרין לב) כדאי הוא מנוי הדיינין הכשרים כ להחיות את ישראל ולהושיבן על אדמתן: (כא) לא תטע לך אשרה. לחייבו עליה משעת נטיעתה ל ואפי' לא עבדה

בית יהודא

וואס ער האט מיט אים די דין תורה) ווערן באלד פארמאכט זיינע טענות, ער ווערט פארמישט אונ ווייס ניט וואס צו טענן, ווייל ער טראכט בייא זיך אז דער דיין גיט דעם מענטש כבוד, געוויס וועט דר דיין אים גלויבן וואס ער וועט זאגן אונ מיר וועט ער ניט גלויבן וועט ער אים גערעכט מאכן גיט מיך, צו וואס טויג מיר וואס איך וועל זאגן מיינע טענות אז זיי וועלן ניט העלפן, אונ אין אמת קען זיין דר מענטש איז גערעכט: ולא תקח שוחד. ווען צוויייא מענטשן קומן האבן אדין תורה, טאר ניט דר דיין געמן אמתנה פון איינעם (אפילו לשפט צדק) אפילו דר דיין טראכט ער וועט ערליך פסקנן דעם דין, פון דעסטוועגן טאר מען ניט: (כי השחד יעור). דיא מתנה וועט אים פארבלענדן דיא אויגן פון שכל, ער וועט ניט קענן זעהן דעם דין ריכטיג ער זאל דעם מענטש בעשולדיגען (משקבל שחד ממנו) ווי ער האט גענומן אמתנה פון דעם מענטש (אי אפשר שלא יטה את לבו אצלו להפך בזכותו) איז שוין ניט מעגליך ער זאל ניט צו ברענגן דיא הארץ זיינע צו דעם מענטש ער זאל זוכן אים גערעכט צו מאכען: (דברי צדיקים). ער וועט פארקרימען (דברים המצודקים) דיא גערעכטע רייד פון די תורה (משפטי אמת) דיא אמתה משפטים וועט ער מאכן פאלש, נאר ער זאל גערעכט מאכן דעם מענטש וואס ער האט פון אים די מתנה גענומען: (כ) וצדק צדק תרדוף. מיינט מען (הלך אחר בית דין יפה) זאלסט גיין נאך אגוטן בית דין, ווען צוויי מענטשן האבן אדין תורה זאלן זייא גיין צוא ערליכע דיינים: (למען תחיה וירשת). זאגט רש"י (כדאי הוא מנוי הדיינים הכשרים להחיות את ישראל ולהושיבן על אדמתם) פר די איינע מצוה אליין וואס יודין וועלן טאן זיי וועלן אויפנעמן פרומע דיינים וועלן זיי ווערט זיין זיי זאלן לעבן אונ זאלן באזעצט ווערן אין ארץ ישראל: (כא) ולא תטע לך אשרה). זאגט רש"י (לחייבו עליה משעת נטיעתה) באלד ווי ער פלאנצט דעם בוים האט ער שוין אעבירה

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כא) לא תטע לך אשירה. פשטיה דקרא לפי שדרכן לעשות כן למזבח הבעל כדאשכחן גבי גדעון שנתץ מזבח הבעל והאשרה אשר עליו כרת. [ו]גוף שכשיקריבו על המזבח יהי' נראה שלשם האשרה יהיו מקריבין:

שפתי חכמים

הדין א"כ לא תכיר פנים ל"ל ומתרץ ללמדך אף בשעת הטענות כו' ר"ל אפי' קודם המשפט גם כן לא יעוות הדין ולא יקלקל שלא יסף כו' ולכך לריך רש"י נמי לפרש לא תטה כמשמעו: ז דא"א לפרש שלא לשפוט לדק הרי כבר כתיב לא תטה משפט ואם כן לא תקח שוחד ל"ל אלא שאפי' לשפוט לדק אסור ליקח שוחד אי נמי רש"י עלמו מפרש והולך ר"ל קרא דכי השוחד יעור כתיבת טעם הוא על לא תקח שוחד ופירושו משקיבל שוחד ממנו א"א לו שלא יטה לבו אלא להפך בזכותו דהא לא קבל השוחד ממנו בתחלה אלא כדי שיזכהו ויעוות הדין לשכנגדו אלא ש"מ לא תקח שוחד אפי' לשפוט לדק: ח וא"ת בפרשת משפטים פי' כי יעור פקחים אפי' חכם בתורה ונוטל שוחד סוף שתטרף דעתו עליו וכו' וי"ל דהתם כתיב יעור פקחים ודאי קאי אפקחות שבו כלומר יעיר הפקחות שתטרף דעתו וכו': ט ר"ל דלא קאי אדיינים אלא אתירה שהם דברים המלודקים ונקראו אמת ואותן דברי' של תורה הוא מסלף שלא פסק כדין תורה ויהיה מלת דברי כמו דברים ולא שיהיה דברי סמוך כמו חלוני שקיפים שהוא כמו חלונים נטעי נעמנים שהוא כמו נטעים: י פי' אע"פ דכל ב"ד יכולין לדין הנתבע בע"כ מ"מ מלוה על התובע שילך אחר ב"ד יפה. דא"ל כמשמעו בלדק תשפוט ל"ל ועוד לדק לדק ל"ל ועוד הא כבר כתי' לא תטה משפט אלא הלך וכו': כ דק"ל דהא לדק לדק תרדוף שילך אחר ב"ד יפה לא נלטוה אלא מי שיש לו דין עם חבירו וכי בשביל זה יחיו כל ישראל וירשו את הארץ ומתרץ דלמען תחיה לא קאי אלדק לדק תרדוף אלא מוסב השופטים והשוטרים תתן לך וכו': ל דאם לא כן הוא בכלל לא יהיה לך אלהים אחרים ועוד הל"ל לא תעבוד

פירוש לתורת אלהים

ווערט ער פארמישט אונ וועט ניט וויסן וואס צו טענן ולא תקח שוחד אונ דו זאלסט ניט געמן שוחד אפילו דו וועסט וועלן רעכט משפטין כי ווארום דר שוחד מאכט בלינד די אויגן פון די חכמים ווי באלד דר דיין נעמט שוחד איז גאר ניט מיגליך ער זאל אים ניט גירעכט מאכן ויסלף אונ שוחד טוט פאר קרימען די רייד פון די צדיקים אונ ער משפט ניט ווי די צדיקים האבן געפסקת: (כ) צדק צדק תרדוף דו זאלסט זוכן איין גירעכטין בית דין למען דרום דו זאלסט לעבן אונ ירשענן דס לאנד ארץ ישראל וואס דיין גאט טוט דיר געבען [עיין רש"י]: (כא) לא תטע לך אשרה דו טארסט ניט פלאנצען

מצות השם

(תצב־תצג) לא תטע לך וגו'. דאס איז דיא מצוה אז מען טאר ניט פלאנצען קיין שום בוים ביי דעם בית המקדש אוך טאר מען ניט אוף שטעלען איין שטיין וואס מען זאל אויף אים מקריב זיין קרבנות אפילו ער וויל מיט דעם דינען גאט

לְךָ אֲשֵׁרָה כָּל־עֵץ אֵצֶל מִזְבַּח
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־לָּךְ׃
כב וְלֹא־תָקִים לְךָ מַצֵּבָה אֲשֶׁר
שָׂנֵא יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ ס יז א לֹא־
תִזְבַּח לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ שׁוֹר וָשֶׂה

כָּל אִילָן בִּסְטַר מַדְבְּחָא
דַּיְיָ אֱלָהָךְ דִּי תַעְבֵּד לָךְ׃
כב וְלָא תְקִים לָךְ קָמָא
דִּי סָנֵי יְיָ אֱלָהָךְ׃ א לָא
תִכּוֹס קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ תּוֹר
וְאִמַּר דִּי יְהֵי בֵהּ מוּמָא

תולדות אהרן

לא תזבח זבחים לו בכורות יד׳:

רשב"ם

אליו תברת. כזכר בניהם מזבחותם ואשריהם כל עץ רענן: (כב) ולא תקים לך מצבה. לשמים להקטיר בשעת איסור הבמות מאחר שיהיה לך מזבח קבוע לאחר ירושה כדכתיב לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים פה היום וגו׳ להקריב בכל מקום וכדכתיב בדברי הימים אך הבמות לא סרו ומפ׳ שם לא היו מקטירים כי אם לה׳:

בעל הטורים

ושפטו משפט. הרי ג׳ שדיני ממונות בג׳: (כא) אשרה. בגימ׳ דיין שאינו הגון שכל המעמיד דיין שאינו הגון כאילו נוטע אשרה אצל המזבח: אשרה כל עץ אצל מזבח. בגי׳ רשע אצל צדיק: (כב) אשר שנא ה׳ אלהיך. וסמיך ליה לא תזבח לרבות רובע ונרבע

בית יהודא

(ואפילו לא עבדה עובר בלא תעשה על נטיעתה) אפילו ער האט נאך ניט געדינט דעם בוים האט ער אעבירה אויף דעם פלאנץ דיעם בוים: ולא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה׳ אלהיך. זאלסט ניט פלאנצן איין אשרה ואלינדן בוים, אונ ניט אלע אנדערע בוימר לעבן דעם מזבח פון הקב"ה, זאגט רש"י (אזהרה לנוטע אילן ולבונה בית בהר הבית) דס איז אנזאג מען זאל ניט פלאנצן אבוים. אונ מען זאל ניט בויען אשטוב אויף דעם בארג וואס אוף אים שטייט דר בית המקדש: (כב) ולא תקים לך מצבה. מיינט מען (מצבת אבן אחת להקריב עליה אפילו לשמים) אמצבה מיינט מען איין שטיין מקריב זיין אויף אים קרבנות אפילו צוא הקב"ה טאר מען אויך ניט: (אשר שנא). וואס הקב"ה האט פיינד, (מזבח אבנים ומזבח אדמה צוה לעשות ואת זו שנא) הקב"ה האט געבאטן מען זאל מאכן אמזבח פון שטיינער אדר פון ערד, אבער אמצבה האט הקב"ה פיינט (כי חק היתה לכנענים) ווייל עס איז געווארן ביא דיא כנענים אחוק אדינונג צו די געצי; זייערע) מען זאל מקריב זיין קרבנות אויף איין שטיין צו זייערע געצין בילדער (ואף על פי שהיתה אהובה לו בימי האבות) אפילו אין דיא צייט פון די אבות איז געוועזן ליב ביא הקב"ה מען זאל צו אים מקריב זיין קרבנות אויף איין שטיין (עכשיו שנאה) איצט האט הקב"ה דס פיינט (מאחר שעשאוה אלה חוק לעבודת אלילים) ווייל דיא כנענים האבן געמאכט אחוק ואבעשטימטע זאך! מען זאל מקריב זיין קרבנות אויף איין שטיין צו זייערע געצין בילדער: (א) ולא תזבח וגו׳ כל דבר רע). זאגט רש"י (אזהרה למפגל בקדשים על ידי דבור רע) דס איז אאנזאג דר וואס מאכט פסול אקרבן ווייל ער האט גערעט אדר געטראכט ער זאל עסן דעם קרבן לייננער וויא די צייט, האט ער אעבירה (ועוד נדרשו בו שאר דרשות בשחיטת קדשים) אין די גמרא זבחים ווערט געלערנט פיל דינים פון דעם

רש"י

עובר בלא תעשה על נטיעתה: לא תטע לך אשרה כל עץ מ אצל מזבח ה׳ אלהיך. אזהרה לנוטע אילן ולבונה בית ב בהר הבית: (כב) ולא תקים לך מצבה. מצבת אבן אחת להקריב ם עליה אפי׳ לשמים: אשר שנא. מזבח אבנים ומזבח אדמה צוה לעשות ואת זו שנא ע כי חק היתה לכנענים פ ואע"פ שהיתה אהובה לו בימי האבות עכשיו שנאה מאחר שעשאוה אלו חק לע"א: (א) לא תזבח וגו׳ כל דבר רע. (ספרי) אזהרה למפגל בקדשי׳ ע"י צ דבור רע. ועוד נדרשו בו שאר דרשות בשחיטת קדשים:

שפתי חכמים

אשרה מנ"מ בנטיעה אלא לחייבו וכו׳: מ אף ע"פ שבקרא לא כתיב ולא תטע לך כל עץ אצל מזבח מ"מ מוכרח אתה לומר דגם לא תטע קאי אכל עץ דאל"כ קשה היאך כתיב לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח וכי עבודת אלילים דוקא אצל מזבח אסור לעבוד ושלא אצל המזבח מותר לעבוד אלא ה"ק לא תטע לך אשרה כלל בכל העולם כולו ולא תטע לך כל עץ אצל מזבח דוקא הא שלא אצל מזבח מותר: נ הרא"ם כתב אין זה אלא דרך אסמכתא מדבריהם מדלא כתיב ולא תטע לך כל עץ בהדיא אלא כל עץ סתם ל"ש בנטיעה ל"ש בבנין אבל כ ויה דקרא איכו אלא בנטיעה דלא תטע דקרא אתרווייהו קאי בין אאשירה בין אכל עץ אצל מזבח ה׳ ועוד מלאתי דבפ׳ בלק פירש"י על פסוק כאהלים נטע ה׳ ל׳ נטיעה מלינו באהלים דכתיב ויטע אהלי אפדנו ה"נ שייך לשון נטיעה על בית ועי"ל דמרבינן לבונה בית מדכתיב כל דמרבה אפי׳ בונה בית: ס והוכחתו מדכתיב אשר שנא ה׳ אלהיך דמשמע מתחלה היה נחת רוח בעיניו כשהקימו מצבה אלא עכשיו שונא אותה ואי להקריב עליה לשם עבודת אלילים בתחלה נמי היה שונא לזה: ע ויהיה פי׳ אשר שנא אשר היא השנואה מכבר לה׳ אלהיך ולא שמפרש אשר שנא ה׳ אותה מצבה לא תקים אבל מצבה אשר לא שנא ה׳ תקים זה אין נכון כי כל המצבות שנא ה׳ כדמפרש רש"י וא"ל: פ וא"ת מטעם זה גם המזבחות יהיו אסורות דהא מזבחות ג"כ חק כנעני׳ הוא כדכתיב לעיל בפרשת ראה ונתצתם את מזבחותם וי"ל דלכך נקט רש"י מאחר שעשאוה אלו לחק לע"א ר"ל דאין לך עכו"ם בעולם שלא יעשו לה מצבה לכן שנא הקב"ה אותה אבל המזבחות אינן כל כך חק שאין עושין מזבחות לכל ע"א לכך לא שנא אותן הקב"ה רא"ם: צ דאין לומר דבא להזהיר על בעל מום שהרי בהדיא כתיב אשר יהיה בו מום ומתרץ אזהרה כו׳ ע"י דבור רע ר"ל לעיל בפרשת ויקרא ובפרשת קדושים כתיב שפיגול אסור לאכול והיינו

פירוש לתורת אלהים

איין לינדן בוים וואס מען דינט צו אים [עיין רש"י] כל עץ אלע עררליי בוימר טאר מען ניט פלאנצן לעבן דעם מזבח פון גאט וואס דו וועסט דיר מאכן [ע׳ רש"י]: (כב) ולא תקים לך מצבה אונ דו טארסט ניט אויף שטעלען צו דיר אמצבה איין שטיין דו זאלסט אויף אים מקריב זיין קרבנות אפילו צו גאט אשר וואס גאט דיין גאט האט דאס פיינט [עיין רש"י]: (א) לא תזבח דו זאלסט ניט שעכטען פון דיין גאטס

מצות השם

גאר אז מען וויל מקריב זיין איין קרבן זאל ער ברענגען אין בית המקדש אריין:

(תצד) לא תזבח לה׳ וגו׳. דאס איז דיא מצוה אז איין בהמה וואס זיא האט איין פעלער טאר מען ניט מקריב זיין פאר איין קרבן אפילו דיא בהמה האט איין פעלער וואס עס וועט זיך קענען אויס היילען טאר מען דיא בהמה שוין ניט מקריב זיין פאר איין קרבן אונ דיא מצוה גייט אן אין דעם בית המקדש:

אֲשֶׁר יִהְיֶה בוֹ מוּם כֹּל דָּבָר רָע
כִּי תוֹעֲבַת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא׃
ס׃ ב כִּי־יִמָּצֵא בְקִרְבְּךָ בְּאַחַד
שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן
לָךְ אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה
אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה־אֱלֹהֶיךָ
לַעֲבֹר בְּרִיתוֹ׃ ג וַיֵּלֶךְ וַיַּעֲבֹד
אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחוּ לָהֶם
וְלַשֶּׁמֶשׁ | אוֹ לַיָּרֵחַ אוֹ לְכָל־צְבָא
הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לֹא־צִוִּיתִי׃
ד וְהֻגַּד־לְךָ וְשָׁמָעְתָּ וְדָרַשְׁתָּ
הֵיטֵב וְהִנֵּה אֱמֶת נָכוֹן הַדָּבָר
נֶעֶשְׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל׃
ה וְהוֹצֵאתָ אֶת־הָאִישׁ הַהוּא אוֹ

אונקלוס

כל מדעם ביש ארי
מרחק קדם יי אלהך
הוא׃ ב ארי ישתכח
בינך בחדא מקרויך דיי
אלהך יהב לך גבר או
אתתא די יעבד ית
דביש קדם יי אלהך
למעבר על קימיה׃
ג ואזל ופלח לטעות
עממיא וסגיד להון
ולשמשא או לסיהרא
או לכל חילי שמיא דילא
פקדית׃ ד ויתחוון לך
ותשמע ותתבע יאות
והא קשטא כון פתגמא
אתעבידת תועבתא
הדא בישראל׃ ה ותפק
ית גברא ההוא או

תו"א שעריך כתובות מה׃ וילך ויעבד מגילה ט סנהדרין ח׃ והגד לך שם מ׃ והוצאת את האיש ההוא סוטה כג סנהדרין יז מה מ קיח׃

רשב"ם

(ג) אשר לא צויתי. לעבדם׃

בעל הטורים

מוקצה ונעבד׃ (א) כל דבר רע כי תועבה. לומר לך כל המגלל את פיו נקרא תועבה ושנאוי׃ כל דבר רע. וכתיב בתריה איש או אשה אשר יעשה

רש"י

(ב) לעבר בריתו. אשר כרת ה' אתכם שלא לעבוד אלילים׃ (ג) אשר לא צויתי. ל לעבדם (מגילה ה)׃ (ד) נכון. ר מכוון העדות׃ (ה) והוצאת את האיש

בית יהודא

פסוק׃ (ב) וַלַעֲבוֹר בְּרִיתוֹ. (אֲשֶׁר כָּרַת אִתְּכֶם שֶׁלֹּא לַעֲבוֹד אֱלִילִים) אויב אַ איש אָדֶר אַ אִשָּׁה וועט ניט האַלטן דעם פאַרבינדונג וואס הקב"ה האט געמאכט מיט אייך איר זאָלט ניט דינען עֲבוֹדָה זָרָה׃ (ג) וַאֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִיו. (לְעָבְדָם) וואס איך האב ניט געבאטען מען זאל זייא דינען׃ (ד) וְנָכוֹן. מיינט מען (מְכֻוָּן הָעֵדוּת) אַלֶע עדות האָבען געזאָגט גלייך׃ (ה) וְהוֹצֵאתָ אֶת הָאִישׁ הַהוּא וגו' אֶל שְׁעָרֶיךָ. זאָגט רש"י

שפתי חכמים

מפורש אותו איש שמפגל אם עובר אם לאו לכן נאמ' כאן לא תזבח כל דבר רע ללמדך שהכתוב למפגל בקדשים פי' בשעת שחיטה היה מחשבתו ע"מ לאכול חוץ לזמנו או חוץ למקומו דהיינו ע"י דבור רע׃ ק ר"ל דקרא משמע שהקב"ה לא צוה להם שיהיו בעולם אם כן אלהות הן שע"כ נבראו וזה אינו לכך מפ' לעבדם ר"ל שלא צויתי לעבוד׃ ר ר"ל שלא תטעה לפרש הקרא והנה אמת נכון הדבר היינו ע"פ

פירוש לתורת אלהים

ווען איין אָקם אָדֶר איין לֶעמִיל אֲשֶׁר וואס ווֶעט אין אים זיין אַפֶּעלֶר כָּל דָּבָר רָע אָדֶר אַשְׁלֶעכְטֶע זַאך ע' רש"י כִּי ווארום עֶס איז פַר דיין גאָט אום ווערדיג׃ (ב) כִּי יִמָּצֵא בְקִרְבְּךָ אַז עֶס ווֶעט גפונען ווערען צווישען דיר בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ אין אייגֶע פון דיינֶע שטעט אֲשֶׁר וואס דיין גאָט ווֶעט דיר געבין אִישׁ אָדֶר איין אִשָּׁה אֲשֶׁר ווָס ווֶעט טאן דאס בייז בְּעֵינֵי אין דיין גאָטס אוגין לַעֲבוֹר בְּרִיתוֹ צו ניט האַלטען דעם בְּרִית וואס גאָט האָט מיט אייך כּוֹרֵת בְּרִית וגווען איר זאָלט ניט דינען עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים׃ (ג) וַיֵּלֶךְ אונ ער ווֶעט גיין דינען פְרֶעמְדֶע אָפ געטער וַיִּשְׁתַּחוּ לָהֶם אונ ער ווֶעט זיך צו זיי בוקין וְלַשֶּׁמֶשׁ אָדֶר ער ווֶעט זיך בוקין צו דער זונן אָדֶר צו דער לְבָנָה אוֹ אָדֶר לְכָל צו אַלֶע הֶערְשַׁאפְט פון דעם הימֶל אֲשֶׁר וואס איך האב ניט גיבאָטען מען זאל דינען׃ (ד) וְהֻגַּד לְךָ אונ עס ווֶעט דיר גזאָגט ווערען וְשָׁמַעְתָּ אונ דו ווֶעסט הערן וְדָרַשְׁתָּ הֵיטֵב זאָלסט דו גוט פאַרשטֶן וְהִנֵּה אונ דם איז אֱמֶת נָכוֹן הַדָּבָר דיא זַאך איז אֱמֶת דיא עדות זאָגן ביידע גלייך נֶעֶשְׂתָה עם איז וואָרן גיטאן די אום ווערדיגע זאַך צווישֶן דיא יִשְׂרָאֵל׃ (ה) וְהוֹצֵאתָ אֶת הָאִישׁ הַהוּא אוֹ אֶת הָאִשָּׁה

ליקוטי יקרים

(ה) וְהוֹצֵאתָ אֶת הָאִישׁ הַהוּא וגו'. דאס אַנְדֶערֶע מָאהל וואס שְׁטֵייט אין די תּוֹרָה אֶת הָאִישׁ אוֹ אֶת הָאִשָּׁה איז איבעריג. נאך שְׁטֵייט אין פָּסוּק וּסְקַלְתָּם, מען זאָל „זיי" בעווארפען מיט שְׁטֵיינֶר, עֶס האָט דאך נאָר איינער געזינדיגט, אַ איש אדער

אֶת־הָאִשָּׁה הַהִוא אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת־
הַדָּבָר הָרָע הַזֶּה אֶל־שְׁעָרֶיךָ
אֶת־הָאִישׁ אוֹ אֶת־הָאִשָּׁה
וּסְקַלְתָּם בָּאֲבָנִים וָמֵתוּ׃ ו עַל־פִּי
שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוּמַת
הַמֵּת לֹא יוּמַת עַל־פִּי עֵד אֶחָד׃
ז יַד הָעֵדִים תִּהְיֶה־בּוֹ בָרִאשֹׁנָה

אונקלוס

יָת אִתְּתָא הַהִיא דִּי עֲבָדוּ יָת פִּתְגָּמָא בִּישָׁא הָדֵין לִתְרַע בֵּית דִּינָךְ יָת גַּבְרָא אוֹ יָת אִתְּתָא וְתִרְגְּמִנּוּן בְּאַבְנַיָּא וִימוּתוּן׃ ו עַל מֵימַר תְּרֵין סָהֲדִין אוֹ תְּלָתָא סָהֲדִין יִתְקְטֵל דְּחַיָּב קְטוֹל לָא יִתְקְטֵל עַל מֵימַר סָהִיד חַד׃ ז יְדָא דְסָהֲדַיָּא תְּהֵי בֵהּ בְּקַדְמֵיתָא לְמִקְטְלֵהּ

הג"א אל שעריך כתובות מה: על פי ברכות יח סנהדרין לו מכות ה ו שבועות לד: לא יומת מכות ו: יד העדים תהיה בו סנהדרין מה:

בעל הטורים

את הרע וגו' וילך ויעבוד אלהים אחרים לומר שהדיבור והמחשבה בעכו"ם מצטרפים למעשה: (ו) על פי שנים עדים. פ"א כפולה לומר דוקא מפיהם ולא מפי כתבם: יומת המת. הרשעים בחייהם נקראים מתים:

בית יהודא

המתרגם אל שעריך לתרע בית דינך טועה) דר וואס טייטשט אל שעריך צו דיין טויער מיינט מען צו דעם טויער וואס בית דין האבן אים געמשפט צום הרגנן, דארטן זאל מען אים הרגנן, הט ער א טעות (שכן שנינו) ווארום אזוי האבן מיר געלערנט (אל שעריך זה שער שעבד בו) צו דיין טויער מיינט מען דעם טויער (אין די שטאט) וואו ער הט דארט געדינט עבודה זרה, דארט זאל מען אים הרגנן, פרעגט רש"י (או אינו) טאמער ניין (אלא שער שנדון בו) נאר מען דארף אים הרגנן, ביי דעם בית דין וואס זייא האבן אים געמשפט צום הרגנן, ענטפערט רש"י (נאמר שעריך למטה) עס שטייט דר ווארט שעריך (אין פסוק ה) ביי דעם הרגנן (ונאמר שעריך למעלה) אונ עס שטייט דער ווארט שעריך פריער (אין פסוק ב) ביי דעם דינען עבודה זרה (מה שעריך האמור למעלה) אזוי ווי דר שעריך וואס שטייט פריער (אין פסוק ב) מיינט מען (שער שעבד בה) דעם טויער (די שטאט) וואס ער האט אין איר געזינדיגט (אף שעריך האמור למטה) אזוי דר שעריך וואס שטייט נאכדעם (אין פסוק ה) וואו מען זאל אים הרגנן, מיינט מען אויך (שער שעבד בה) דעם טויער (די שטאט) וואס ער האט אין איר געזינדיגט, דארט זאל מען אים הרגנען (ותרגומו לקרויך) דר תרגום טייטשט ביידע ווערטער שעריך, לקרויך, אין דיינע שטעט: (ו) ושנים עדים או שלשה) צוויי עדות אדער דריי עדות, פרעגט רש"י (אם מתקיימת עדות בשנים למה פרט לך

רש"י

ההוא וגו' אל שעריך וגו'. המתרגם אל שעריך לתרע בית דינך טועה שכן שנינו אל שעריך זה שער שעבד בו או אינו אלא שער שנדון בו נאמר שעריך ש למטה ונאמר שעריך למעלה ת מה שעריך האמור למעלה שער שעבד בו אף שעריך האמור למטה שער שעבד בו. ותרגומו א לקרויך: (ו) שנים עדים או שלשה. אם מתקיימת עדות בשנים

שפתי חכמים

לומר שנכון הוא שעובד ע"א ל"פ מכוון העדות כלומר נכון כפי שעדי' כאשר חקרת: ש ר"ל היינו האי שעריך דכתיב כאן: ת דכתי' כי ימצא בקרבך באחד שעריך מה להלן שער שעבד בו אף כאן לשער שעבד בו: א פי' לעירך ולא שמפרש לתרעך כתרגום על מזוזות ביתך

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ו) או שלשה עדים. לפי שכתוב גבי דין אחרי רבים להטות פירש לך הכתוב גבי עדים דאין הולכין בהם אחר הרוב אלא עדותן בטלה וכן אפילו הם מאה ודוקא כשבאו כלם להעיד וכונתם היה מתחלה להעיד אבל אם שנים באו להעיד והתרו בדבר וראה קרוב או פסול עמהם הדבר לא יבטל עדות השנים מפני ראיתו של זה כיון שלא היתה כונתו להעיד שאם אי אתה אומר כן לא תמצא שנים בעדות של קידושין כשרה שהרי כמה קרובים רואים בקידושין וכמה פעמים ראיתי מורי הרב שהיה אומר בשעת קידושין כל הכשרין להעיד יהיו עדי קידושין:

ליקוטי יקרים

אשה, דארף מען דאך נאר איינם הרגנן, נאר מיר ווייסען די גמרא זאגט אז אשה איז גלייך צו אאיש צום בעשטראפט ווערען אויף אעבירה, צו וואס זאגט דיא תורה אאיש אדער אאשה, וואס זאל זיין דער חלוק צווישען אאיש אונ אאשה, נאר אזו מיינט דיא תורה, אוב אאשה האט געדינט עבודה זרה, קען זיא זאגן איך בין ניט שולדיג, מיין מאן האט מיר געהייסען האב איך אים געמוזט פאלגען, ווייל ער געוועלטיגט אויף מיר ווי די תורה הט געזאגט והוא ימשל בך, דיין מאן זאל געוועלטיגן אויף דיר אוב דער מאן דינט עבודה זרה קען ער זאגן מיין ווייב האט מיך אנגערעט איך זאל דינען עבודה זרה, ווי אדם הראשון האט געזאגט צו הקב"ה דס ווייב וואס דו האסט מיר געגעבן זיא האט מיר געגעבן פון עץ הדעת אונ האט מיך אנגערעט איך זאל עסין, האב איך געגעסין, דריבר זאגט דיא תורה האיש או האשה, ביידע האבען ניט זייערע תירוצים, נאר ווער עס דינט עבודה זרה דארף מען הרגנען,

פירוש לתורת אלהים

ההיא זאלסטו אום ציהען דעם מאנן אדער די אשה אשר עשו את הדבר הרע הזה וואס זייא האבען גיטאן די שלעכטע זאך אל שעריך צוא דיין טויער פון דיין שטאט את האיש דעם מאנן אדער די אשה וסקלתם אונ דו זאלסט זיי פר שטיינען מיט שטיינער אונ זיי זאלען שטארבען: (ו) על פי שנים עדים דורך צווייא עדות או שלשה עדים אדער דורך דרייא עדות יומת המת זאל ווערן גיטייט דר וואס קומט אים מיתה [נ"ל] לא יומת דורך איין עדות זאל ער ניט ווערן גיטייט: (ז) יד העדים די הענד פון די עדות תהיה זאל זיין אין אים צום ערשטן להמיתו צו טייטן אים ויד אונ דיא

נאר אוב עס איז אמת דר מאן האט געהייסען דס ווייב דינען

להמיתו ויד כל־העם באחרנה ובערת הרע מקרבך: פ ח כי יפלא ממך דבר למשפט בין־דם לדם בין־דין לדין ובין נגע לנגע דברי ריבת בשעריך וקמת

וידא דכל עמא בבתריתא ותפלי עבד דביש מבינך: ח ארי יתכסי מנך פתגמא לדינא בין דמא לדמא בין דינא לדינא ובין מכתש סגירו למכתש סגירו פתגמי פלגתא דינא בקרויך ותקום

תו"א כי יפלא ממך שם פה פו הוריות ד נדה יט עקדה שער מג:

בעל הטורים

(ח) כי יפלא. פ"א כפולה ועקומה לו' כמופלא שבב"ד ולינו חייב כ"א בתורה שבע"פ. ב"פ השופט בפרשה שהם כנגד שבעים סנהד' שלריך

רשב"ם

(ח) בין דם לדם. לפי פשוטו בין רציחה לרציחה בין שוגג למזיד: בין דין לדין. דיני ממונות: נגע. נגע צרעת:

רש"י

למה פרט לך שלשה להקיש שלשה לשנים מה שנים עדות אחת אף שלשה עדות אחת. ב ואין נעשין זוממין עד שיזומו כולם (מכות ו): (ח) כי יפלא. כל הפלאה לשון הבדלה ופרישה שהדבר נבדל ומכוסה ג ממך: בין דם לדם. (ספרי סנהדרין פד) בין דם טמא לדם טהור: בין דין לדין. בין דין זכאי לדין חייב: ובין נגע לנגע. בין נגע טמא לנגע טהור: דברי ריבות. שיהיו חכמי העיר חולקים

בית יהודא

בשלשה) אויב עס איז געווען צוויי עדות צו וואס האט די תורה געשריבן דריי עדות (להקיש שלשה לשנים) מען זאל גלייכן דריי עדות צו צוויי עדות (מה שנים עדות אחת) אזוי וויא צוויי עדות וואס קומען צוזאמען צו בית דין קען מען ניט אפטיילן איינעם פון אנדערן, נאר זיי זענען איינס (אף שלשה עדות אחת) אויב עס קומען צו בית דין דריי עדות צוזאמען, קען מען ניט אפטיילן איין עדות פון אנדערן, נאר זיי זענען אלע דרייא איינס (ואין נעשין זוממין עד שיזומו כולם) די עדות ווערן ניט זוממין ולגנערס) ביידען מען זאל מאכן אלע דריי פאר ליגנערס *): (ח) וכי יפלאו. זאגט רש"י (כל הפלאה לשון הבדלה ופרישה) דאס ווארט הפלאה איז דערטייטש אפגעשיידט (שהדבר נבדל ומכוסה ממך) דיא זאך ווערט זיין אפגעשיידט אונ בעדעקט פון דיר: ובין דם לדם. מיינט מען (בין דם טמא לדם טהור) מען וועט ניט וויסען אויף בלוט פון אשה, אויב די בלוט איז טמא אדער זיא איז טהור: ובין דין לדין. מיינט מען (בין דין זכאי לדין חייב) זיי וועלן ניט וויסען צו פסקנען אדין תורה ווער איז גערעכט אונ ווער איז אומגערעכט: ובין נגע לנגע. מיינט מען (בין

שפתי חכמים

ובשעריך: ב ואם תאמר הל"ל שאין נעשין וכו' דהא פי' אשלמעלה וי"ל ה"פ מה שנים עדות אחת ואם נמלא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה אף שלשה עדות אחת ואם נמלא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה כולה וגם אין נעשין זוממין עד שיזומו כולן ר"ל דמה שנים אין נעשין זוממין עד שיזומו שניהם אף שלשה אין נעשין זוממין עד שיזומו שלשתם: ג וא"ת ל"ל כפל לשון דנקט וי"ל דמתחלה פי' שהוא ל' הבדלה ופרישה מפני כי כל הנעלם ומכוסה ממנו נבדל ונפרש ממנו ואחר כך חזר ואמר שהדבר נבדל כו' מפני שהמכוון מכי יפלא ממך

פירוש לתורת אלהים

הענד פון דעם גאנצען פאלק זאל זיין אן אים צום לעצטען ובערת אונ דו זאלסט אוסרומען דם ביין פון צווישן דיר: (ח) כי יפלא אז דו וועסט ניט וויסען אדין ווי צו פסקנן בין דם אויב די בלוט איז טמא אדער טהור בין אויב דער מענטש איז גירעכט אדער ניט גירעכט ובין נגע אויב די נגע איז טמא אדער טהור דברי די חכמים אין דיין שטאט וועלן זיך קריגין דער וועט זאגען ער איז חייב אונ דער וועט זאגען ער איז פטור אדער דער וועט

ליקוטי יקרים

עבודה זרה אונ זיא האט געדינט אפילו ער האט ניט געדינט אדער דם ווייב האט אנגערעט דעם מאן ער זאל דינען עבודה זרה אונ ער האט געדינט, אפילו זיא האט ניט געדינט, הרגת מען ביידע, איינעם ווייל ער האט געדינט אונ דעם אנדערען ווייל ער האט געניית אדער ווייל ער האט אנגערעט, אונ אויב דער מאן האט געדינט עבודה זרה ניט ווייל דאס ווייב האט אים אנגערעט, הרגת מען נאר אים אליין, אונ אויב דאס ווייב האט געדינט עבודה זרה, אונ דער מאן האט איר ניט געניים, הרגת מען נאר זיא אליין (עיין ספר הברית על התורה): (ז) ובערת הרע מקרבך, ווען איינער זינדיגט צו אמלך, אונ דר מענטש ווערט געהרגת, איז ווען צוויי זאכן, איין כאהל וועגען כבוד פון מלך, דאס צווייטע אז מען וועט אים ניט הרגנן, וועלן נאך פיל מענטשען אראפווארפען פון זיך די מורא פון מלך ביז ער וועט ווערען אוים מלך, אונ אז עס וועט קיין מלך זיין איז דאך דיא לאנד אומגליקליך, וויא דער תנא זאגט יעדר מענטש דארף בעטען פאר דאס פרידן פון מלך, יוארום

*) הערה דער דין איז אויב צוויי עדות קומען צו בית דין אונ זאגין מיר האבין גיזעהן זונטאג פריה שעה ניין האט ראובן געהרגת אמענטש, נאכדעם זענען געקומען אנדערע צוויי עדות אונ האבין גיזאגט צו די ערשטע צוויי עדות, ווי אזוי קענט איר זאגין איר האט גיזעהן זונטאג פריה שעה ניין האט ראובן געהרגת אמענטש, זונטאג פריה שעה ניין זענט איר גיווען מיט אונז צו זאמען אויף דעם ארט, וואס איז ווייט פון די גאס וואס איר זאגט אז דארט האט ראובן געהרגת דעם מענטש, עס קען זיין ראובן האט געהרגת אמענטש אין די צייט, אבער איר האט דאס ניט גיזעהן, דארף מען הרגנן די ערשטע צוויי עדות, אונ אויב די אנדערע צוויי עדות זאגין נאר אויף איינעם פון די ערשטע צוויי דו ביזט גיווען זונטאג פריה שעה ניין מיט אונז אונ דו האסט גאר ניט גיזעהן אז ראובן האט געהרגת אמענטש, ווערט אלץ בטל, מען הרגת ניט דעם עדית אונ ניט ראובן, אונ אויב דריי עדות וואס קומען צו זאמען צו בית דין זענען געקומען צוזאמען צו בית דין אונ האבין גיזאגט מיר האבין גיזעהן זונטאג פריה שעה ניין האט ראובן געהרגת אמענטש, נאכדעם זענען געקומען צוויי עדות אונ האבין גיזאגט צו די אלע ערשטע עדות [צו דריי אדער צו מער] איר אלע עדות זענט גיווען זונטאג פריה שעה ניין מיט אונז אויף יענעם ארט וואס פון דארט האט איר גאר ניט געקענט זעהן ביז אויף די גאס וואס איר זאגט ראובן האט דארט געהרגת אמענטש, הרגת מען אלע עדות, אפילו זייא זענען הונדערט עדות, אבער אז די אנדערע עדות זאגין נאר אויף צוויי עדות איר זענט גיווען מיט אונז זונטאג פריה שעה ניין, אונ אויף דעם דריטען זאגין זיי ניט [אונ אפילו עס זענען פריער געקומען הונדערט עדות מיט איין מאהל, אונ די אנדערע צוויי עדות האבין נאר גיזאגט אויף ניין אונ ניינציג איר זענט די שעה גיווען מיט אונז] ווערין אלע עדות בטל אונ מען הרגת קיינעם ניט, דאס איז נאר אז אלע ערשטע עדות זענען געקומען אלע צו זאמען מיט איין מאהל, אונ אויב עס זענען געקומען דריי עדות אדער מעהר בישלאכוויין איז איין אנדער דין:

ועלית אל־המקום אשר יבחר
יהוה אלהיך בו: ט ובאת אל־
הכהנים הלוים ואל־השפט אשר
יהיה בימים ההם ודרשת והגידו
לך את דבר המשפט: י ועשית
על־פי הדבר אשר יגידו לך מן
המקום ההוא אשר יבחר יהוה
ושמרת לעשות ככל אשר יורוך:

אונקלוס

ותסק לאתרא די יתרעי
יי אלהך ביה: ט ותיתי
לות כהניא לואי ולות
דינא די יהי ביומיא
האנון ותתבע ויחוון לך
ית פתגמא דדינא:
י ותעבד על מימר
פתגמא די יחוון לך מן
אתרא ההוא די יתרעי
יי ותטר למעבד ככל

תולדות אהרן

וקמת ועלית סוטה מה קידושין כט סנהדרין יד פז זבחים יז: ובאת אל הכהנים הלוים ר"ה כה סוטה מה קידושין כו סנהדרין יד כח נב: הבר יגידו לך סנהדרין פז ע"ז ח: מן המקום שם מו:

בית יהודא

נגע טמא לנגע טהור) זיי וועלן נים וויסן אויף אנגע, אויב זיא איז טמא אדר טהור: ודברי ריבות). עס וועט זיין קריג (שיהיו חכמי העיר חולקים בדבר) די חכמים פון די שטאט וועלן קריגן אין די זאך (זה מטמא וזה מטהר) איינר וועט זאגן די בלוט איז טמא, אונ איינער וועט זאגן די בלוט איז טהור (זה מחייב וזה מזכה) איין חכם וועט דעם מענטש בעשולדיגן אונ איינער וועט אים גערעכט מאכן: וקמת ועלית). זאגט רש"י (מלמד שבית המקדש גבוה מכל המקומות) דר פסוק לערונט אונז דר בארג וואס דר בית המקדש איז אויף אים געשטאנען איז געווען העכר פון אלע ערטער: (ט) ואל הכהנים הלוים). מיינט מען (הכהנים שיצאו משבט לוי) די כהנים וואס זענן געבארען פון שבט לוי: ואל השופט אשר יהיה בימים ההם), דו זאלסט קומן פרעגן דעם דין ביי דעם שופט וואס וועט זיין אין די טעג (ואפילו אינו כשאר שופטים שהיו לפניו) אפילו ער איז נים אזו אשופט ווי דיא שופטים וואס זענען געווען פריער פר אים, פון דעסטוועגן (אתה צריך לשמוע לו) מוזטו אים פאלגען (אין לך אלא שופט שבימיך) דו האסט נים מער צו פרעגן נאר

רש"י

בדבר זה מטמא וזה מטהר זה מחייב ד וזה מזכה: וקמת ועלית. (סנהדרין פו) מלמד שבית המקדש ה גבוה מכל המקומות: (ט) הכהנים הלוים. הכהנים שילאו משבט לוי: ואל השופט אשר יהיה בימים ההם. (ספרי) ואפי' אינו כשאר שופטים שהיו לפניו ו אתה לריך

שפתי חכמים

אות מענין כסוי שנעלם ומכוסה ממנו מש"ה הולרך הרב להעתיקו מענין לענין: ד ר"ל מה שכתוב בין דם לדם וגו' לא יודעים כל עיקר אלא מובדל ומכוסה מהן אבל מה שכתוב דברי ריבות יודעים אלא שזה מטמא וגו' דאל"כ מאי זה דכתיב כי יפלא משמע דמכוסה מהם שאין יודעים כל עיקר ואחר כך כתב דברי ריבות משמע שזה מטהר וזה מטמא וכו' כשם מהרי"ן. והרא"ם פי' והספרים שבין זה הפסוק ובין כי יפלא ממך בין דם לדם וגו' הוא שאם הספק בדם עלמו אם הוא טהור או טמא או אם הבעל דין זכאי או חייב אבל הכא הוא הספק על דברי חכמי העיר שאחד מזכה וא' מחייב על מי ראוי לסמוך א"כ שבתחלה סתם כי יפלא ואח"כ פי' דברי ריבות שזה מטהר וזה מטמא וכו': ה פי' מכל המקומות שבשאר ארלות לאפוקי בא"י היה עין עיטם גבוה ממנו כמו שפירש"י לקמן בפסוק ובין כתפיו שכן. תוספת: ו ר"ל

ליקוטי יקרים

ווע: נים דער מלך וואלט איינר דעם צווייטען לעבעדיג איינ־געשלנגן, איז דם הרגן אטובה פר די מענטשען פון לאנד אונ אטובה פר דעם מלך, אבער אז איינר זינדיגט צו הקב"ה, האט ער צו הקב"ה גאר נים געטאן מיט זיין זינדיגען, הקב"ה בלייבט דער זעלביגער גאט וואס ער איז פריער געווען, דריבר וועגען הקב"ה דארף מען אים נים הרגנען, פארקערט הקב"ה פון זיינעטוועגען וואלט וועלן דער זינדיגר זאל נאך לעבן טאמער וועט ער טאן תשובה, נאר וועגן דיא מענטשען דארף מען אים הרגנן, וואס־זום אז מען ז־עט אים נים הרגנן וועלען נאך פיל מענטשען זינדיגען אונ דינען עבודה זרה וועלען זייא ארויס־געטריבען ווערען פון ארץ ישראל נויא עס שטייט אין פרשה והיה אם שמוע) דריבר זאגט דער פסוק ובערת הרע מקרבך זאלסט אויסרומען דאס שלעכטס פון דיר, נים פון מיינעטוועגען זאלסטו אים הרגנען, נאר פון דיינעטוועגען עס זאל דיר נים שלעכטס ווערען דורך אים:

פירוש לתורת אלהים

זאגען ער איז טהור אונ דר וועט זאגען ער איז טמא וקמת זאלסטו אויף שטיין אונ דוא זאלסט אוף גיין אל המקום אשר יבחר יי אלהיך בו צוא דעם ארט וום גאט וועט אין אים אוס דר ווילן [עיין רש"י]: (ט) ובאת אונ דו זאלסט קומען צו די כהנים וואס זיינען פון שבט לוי ואל השופט אונ צוא דעם דיין אשר וואס ער וועט זיין אין דיא טעג [עיין רש"י] ודרשת אונ דו זאלסט פארשטען והגידו וועלין זייא דיר זאגן דעם משפט: (י) ועשית אונ דו זאלסט טאן על פי הדבר דורך דעם ווארט וום זיי וועלן דיר זאגן

מצות השם

(תצה־תצו) ועשית על פי וגו'. דאס איז די מצוה אז אזו ווי עס הייסט דם בית דין וום עס זיצט אין דעם (לשכת הגזית) דם איז געווען אין בית המקדש אזו זאל מען טאן אונ מען טאר גים אפ קערען פון דער זאך וואס זייא וועלען דיר זאגן אפילו זייא וועלען דיר זאגען אויף רעכטס אז עס איז לינקס אדער אויף לינקס אז עס איז רעכטס מוזטו זייא פאלגען אונ מכל שכן אז זייא זאגען דיר וויא רעכטס איז מוזט דו זייא בודאי פאלגען אונ דיא מצוה גיים אן ווען דאס בית המקדש איז געשטאנען:

יא עַל־פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ וְעַל־
הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר־יֹאמְרוּ לְךָ תַּעֲשֶׂה
לֹא תָסוּר מִן־הַדָּבָר אֲשֶׁר־יַגִּידוּ
לְךָ יָמִין וּשְׂמֹאל׃ יב וְהָאִישׁ אֲשֶׁר־
יַעֲשֶׂה בְזָדוֹן לְבִלְתִּי שְׁמֹעַ אֶל־
הַכֹּהֵן הָעֹמֵד לְשָׁרֶת שָׁם אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אוֹ אֶל־הַשֹּׁפֵט וּמֵת הָאִישׁ
הַהוּא וּבִעַרְתָּ הָרָע מִיִּשְׂרָאֵל׃
יג וְכָל־הָעָם יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ וְלֹא יְזִידוּן
עוֹד׃ ס שני יד כִּי־תָבֹא אֶל־הָאָרֶץ

אונקלוס

דִּי יַלְפְנָךְ׃ יא עַל מֵימַר
אוֹרָיְתָא דִּי יַלְפְנָךְ וְעַל
דִּינָא דִּי יֵימְרוּן לָךְ
תַּעְבֵּד לָא תִסְטֵי מִן
פִּתְגָמָא דִּי יְחַוּוֹן לָךְ
יַמִּינָא וּשְׂמָאלָא׃ יב וְגַבְרָא
דִּי יַעְבֵּד בִּרְשַׁע בְּדִיל
דְּלָא לְקַבָּלָא מִן כָּהֲנָא
דְּקָאֵם לְשַׁמָּשָׁא תַמָּן
קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ אוֹ מִן
דַּיָּנָא וְיִתְקְטֵל גַּבְרָא
הַהוּא וּתְפַלֵּי עָבֵד דְּבִישׁ
מִיִּשְׂרָאֵל׃ יג וְכָל עַמָּא
יִשְׁמְעוּן וְיִדְחֲלוּן וְלָא
יַרְשְׁעוּן עוֹד׃ יד אֲרֵי
תֵעוֹל לְאַרְעָא דַּיְיָ

תו"א על פי התורה מגילה כ סוטה ז יז סנהדרין פו: לא תסור ברכות יט כבת כג סוכה מו הוריות ד מנחות לח: והאיש אשר סנהדרין פז: וכל העם שם פט:

בעל הטורים

שימרה על ב"ד הגדול: (יג) וכל העם ישמעו ויראו. וסמיך ליה תשימה עלי מלך שכן כתיב במלך כל איש אשר ימרה את פיך ולא יזידון עוד. וסמיך ליה תשימה עלי מלך שכן אמר דוד להכרית מעיר ה' כל פועלי און: (יד) כי תבא. בגימ' בימי שמואל:

רש"י

לשמוע לו אין לך אלא שופט שבימיך: (יא) ימין ושמאל. (סנהדרין פט) אפי' אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין ז וכל שכן כשאומר לך על ימין ימין ועל שמאל שמאל: (יג) וכל העם ישמעו. (ספרי) מכאן

בית יהודא

בייא דעם שופט וואס איז אין דיין צייט: (יא) וימין ושמאל. מען מיינט (אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל) אפילו ער וועט דיר זאגן אויף רעכט ונאך דיין מיינונגו דס איז לינק (ועל שמאל שהוא ימין) אונ אויף לינק ונאך דיין מיינונגו וועט ער זאגן דס איז רעכט, פון דעסטוועגן מוזטו טאן ווי ער וועט דיר זאגן, ווייל געווים האסטו אטעות ניט די איין אונ זיבעציג סנהדרין, וואס זיצען אין די עזרה פון בית המקדש, דו מיינסט דאס איז רעכט אונ דאס אנדערע איז לינק, עס איז אבער אין אמת פארקערט, אונ עס איז ריכטיג ווי די סנהדרין זאגן (וכל שכן כשאומר לך על ימין ימין ועל שמאל שמאל) אונ אז דיא סנהדרין זאגן אויף רעכט דס איז רעכט, אונ אויף לינק זאגען זיי דס איז לינק, מוז מען געווים טאן ווי זיי זאגן: (יג) וכל העם ישמעו. זאגט

שפתי חכמים

וכי אפשר שילך אדם אל השופט שאינו בימיו הסס. אלא ללמדך בא אפילו אינו וכו': ז דה"פ אפילו אם אומר לך על ימין שאתה סבור שהוא שמאל ועל שמאל שאתה סבור שהוא ימין שתשמע לו ולא תתלה את הטעות בו אלא כך כי הש"י נותן רוחו על משרתי מקדשו תמיד ושומרם מכל טעות שלא יצא מפיהם כי אם אמת וא"ת מנ"ל למדרש כך דלמא כמשמעו שלא תסור מן הדבר ההוא לא

פירוש לתורת אלהים

מן המקום פון דעם ארט אשר וואס גאט וועט אוס קלויבן ושמרת אונ דו זאלסט היטן לעשות צו טאן אזוי ווי זיי וועלין דיך לערנין: (יא) על פי דורך די תורה אשר יורוך וואס זייא וועלען דיך לערנין ועל אונ אויף דעם משפט וואס זיי וועלן דיר זאגען תעשה זאלסטו טאן לא תסור דו זאלסט ניט אפ קערין פון דר זאך וואס זיי וועלן דיר זאגען רעכט אדר לינקס [עיין רש"י]: (יב) והאיש אונ דר מענטש וואס וועט טאן מיט ווילען לבלתי ער וועט ניט הערען דעם כהן העומד וואס שטייט צו דינען דארט גאט או אל השופט אדער צו דעם שופט ומת האיש זאל דער מענטש ווערען גיטייט ובערת אונ דו זאלסט אויסראמען דאס בייז פון צווישען ישראל: (יג) וכל העם אונ גאר דאס פאלק זאלן הערן אז מען וועט אים טייטען [עיין רש"י] ויראו אונ זייא זאלען זיך פארכטען ולא יזידון אונ זייא זאלען מער ניט מוטוויליגען: (יד) כי תבא אז דו

ליקוטי יהודא

(יד) כי תבוא אל הארץ וגו'. מלכים זענען דא אויף דער וועלט צווייערליי, עס איז דא אמלך וואס האט איינגינומען אלאנד מיט זיין שווערד, מיט אמלחמה, דער מלך גיט אלע מענטשן פון לאנד זייא זאלען זיין צו אים קנעכט, אונ ער טוהט אין די מדינה וואס ער וויל, אונ עס איז דא אמלך וואס די שרים פון דיא מדינה האבע אים געמאכט ער זאל זיין אמלך, דער מלך האט נאר צו בעפעלין מיט די תנאים ובעדינגונגען וואס דיא שרים האבען מיט אים געמאכט, דריבער האט הקב"ה ניט גיוואלט מען זאל מאכען אמלך בייא יודען איידער מען וועט איינגעמען ארץ ישראל, ווארום אז אמלך וואלט איינגענומען ארץ ישראל מיט מלחמה ווי אלע פעלקער, וואלט ער נאכדעם געוואלט זיין אמלך איף יודן מיט שטארקייט אלע יודן זאלען

אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ וִירִשְׁתָּהּ
וְיָשַׁבְתָּה בָּהּ וְאָמַרְתָּ אָשִׂימָה עָלַי
מֶלֶךְ כְּכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתָי׃
טו שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ אֲשֶׁר
יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ מִקֶּרֶב
אַחֶיךָ תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ לֹא תוּכַל
לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי אֲשֶׁר לֹא־
אָחִיךָ הוּא׃ טז רַק לֹא־יַרְבֶּה־לּוֹ

אונקלוס

אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ וְתֵירְתַהּ
וְתֵיתֵב בַּהּ וְתֵימַר אֱמַנֵּי
עֲלַי מַלְכָּא כְּכָל עַמְמַיָּא
דִּי בְסַחְרָנָי׃ טו מַנָּאָה
תְמַנֵּי עֲלָךְ מַלְכָּא דִּי
יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ בֵּהּ מִגּוֹ
אֲחָךְ תְּמַנֵּי עֲלָךְ מַלְכָּא
לֵית לָךְ רְשׁוּ לְמַנָּאָה
עֲלָךְ גְּבַר נוּכְרַי דִּי לָא
אֲחוּךְ הוּא׃ טז לְחוֹד
לָא יַסְגֵּי לֵהּ סוּסָוָן וְלָא

תו"א ואמרת אשימה עלי שם כה: שום תשים עליך מלך יבמות מה קב כתובות יז סוטה מא קידושין לב: תשים קידושין עו קמא פה בתרא ג סנהדרין יט כ כב: לא תוכל לתת סוטה מא: לא ירבה לו סוסים סנהדרין כא:

רשב"ם

(טו) איש נכרי. להלחם מלחמותיכם: אשר לא אחיך הוא. כי יסיתכם

בעל הטורים

ויבכתה. מלא ה"א לאחר ה' דורות שאלו מלך: ככל הגוים אשר סביבותי. ולכך שאלו מלך בימי שמואל כי עד עתה לא היה לפלשתים מלך אלא סרנים. אחר פרשת עכו"ם והשרה כתיב פרשת מלך לומר שהמלך מצווה להסיר האשרות ולבער עכו"ם: (טו) שום תשים עליך. בגי' שלשים מעלות. לומר שהמלכות נקנית בל' מעלות: מקרב אחיך. בגימט' משבט יהודה:

בית יהודא

רש"י (מִכַּאן) פון דאנען ווייזען מיר (שֶׁמַּמְתִּינִים לוֹ עַד הָרֶגֶל) מען נווארט אים מיט דעם הרגען ביז יום טוב (וּמְמִיתִין אוֹתוֹ בָּרֶגֶל) אונ מען הרגעט אים יום טוב, אין ירושלים ווען אלע יודין זענען צו זאמען: (טז) ולא ירבה לו סוסים. איודישער מלך טאר ניט האבן פיל פערד (אֶלָּא כְּדֵי מֶרְכַּבְתּוֹ) נאר וויא פיל פערד ער דארף צו זיין רייטוואגען מעג ער האבן (שֶׁלֹּא יָשִׁיב אֶת הָעָם מִצְרַיְמָה) ער זאל ניט שיקען יודין אין מצרים קויפן פערד (שֶׁהַסּוּסִים בָּאִים מִשָּׁם) ווארום פערד פלעגט מען ברייגען פון מצרים (כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר בִּשְׁלֹמֹה) ווי עס

רש"י

שממתינים לו עד הרגל ח וממיתין אותו ברגל: (טז) לא ירבה לו סוסים. (סנהדרין כא) אלא כדי ט מרכבתו שלא ישיב את העם מצרימה שהסוסים י באים משם כמה שנאמר בשלמה (מלכים א י) ותעלה

שפתי חכמים

לשמאל ולא לימין וי"ל כיון שהדבר הוא שלא לא סייך בים ימין ושמאל לכן דרשו מה שדרשו: ח וא"ת מאי שנא דהכא פרש"י מכאן שממתינים לו עד הרגל וכו' ומ"ש גבי בן סורר ומורה שפירש"י וכל ישראל ישמעו ויראו מכאן שצריך הכרזה בב"ד וכו' ע"ש והאריך הרא"ם ובסוף כתב אך יש לתמוה דהכא דייק מוכל העם ישמעו ויראו שצריך המתנה והכרזה ואלו בבן סורר ומורה לא דייק מקרא דכל ישראל וגומר אלא הכרזה בלבד בלא המתנה ועוד היכי משתמע מהכא המתנה מי כתיב הכא וכל העם יראו ויראו ישמעו ויראו כתיב בשמיעה לבדה משמע ע"כ. יעויין זה בהמפרשים: ט מדכתיב לו דמשמע לו הוא דלא ירבה שיהיו לו סוסים בטלים אבל כדי הצריך לו מותר דהיינו כדי מרכבתו: י והואיל וסוסים באים משם ואי אפשר שיעלה המלך עם עבדיו שיהיו תמיד עם כדי שיקבלו סוסים קונים ומגלה שישובו למצרים

ליקוטי יהודא

זיין זיינע קנעכט אונ ער וואלט זאגען ארץ ישראל איז זיין לאנד, אונ הקב"ה האט דאך געזאגט כי לי בני ישראל עבדים, יודען זענען מיינע קנעכט, אונ כי לי הארץ, דיא לאנד איז מיינע, דריבער האט הקב"ה געהייסען פריער זאל מען איינעמען ארץ ישראל אן אמלך, נאר נאכדעם אז דיא לאנד וועט זיין איינגענומען אונ צוטיילט, יעדער שבט וועט זיין אויף זיין ארט, נאכדעם אוב איר וועט וועלען מעגט איר מאכען אמלך, נאר ביי מאכען אמלך וועט געווים זיין אקריג, יעדער שבט וועט וועלען מען זאל פון אים נעמען איינם פאר אמלך, אונ ווייל זייא וועלן ניט קענן זיך פארגלייכן וועלן זייא נעמן איינעם פון דיא פעלקר פאר אמלך, דריבער זאגט די תורה לא תוכל לתת עליך איש נכרי, דו טארסט ניט מאכען אויף דיר אפרעמדין מענטש פאר אמלך, אונ די קריג וועט הקב"ה שטיל מאכען, הקב"ה וועט זאגן ווער זאל זיין דער מלך:

פירוש לתורת אלהים

וועסט קומען אין דעם לאנד וואס גאט וועט דיר געבען וירשתה אונ דו וועסט ירשענען זיא אונ דו וועסט זיצין אין איר איר וועט איין נעמען דאס לאנד אונ איר וועט זיך צו טיילן מיט די לאנד ואמרת אונ דו וועסט זאגען אשימה איך וועל טאן אויף מיר אמלך ככל הגוים אזו ווי אלע פעלקר וואס זייגען ארום מיר זייא האבען מלכים וועל איך אויך האבען אמלך: (טו) שום תשים מעגסטו אויף דיר מאכען אמלך אשר יבחר וואס גאט וועט אים אום קלויבין מקרב אחיך פון דיינע ברידער זאלסט דו מאכן אמלך לא תוכל לתת עליך דו טארסט ניט געבען אויף דיר אפרעמדען מענטש אשר וואס ער איז ניט דיין ברודער: (טז) רק לא נאר דר מלך זאל ניט מערן פיל פערד נאר וויא פיל ער דארף האבען גייטיג צו זיין רייט וואגן ולא

מצות השם

(תצז־תצח) שום תשים וגו'. דאס איז דיא מצוה אז מיר דארפען צו מאכען אויף אונז איין מלך אונ ווידער טאר מען ניט מאכען איין פרעמדען וואס ער איז ניט דיין ברודער אונ מיר זענען מחויב אז מיר זאלען מורא האבען פאר אים אונ מיר דארפען אין אים נוהג כבוד זיין אונ דער וואס ער איז מורד אין אים מעג ער אים הרגענען:

(תצט־תקא) לא ירבה לו סוסים. דאס איז דיא מצוה אז דער יודעשער מלך זאל זיך ניט מערען פיל פערד

יָתֵב יָת עַמָּא לְמִצְרַיִם
בְּדִיל לְאַסְגָּאָה לֵהּ
סוּסָוָן וַיְיָ אֲמַר לְכוֹן
לָא תוֹסְפוּן לְמִתּוּב
בְּאוֹרַח הָדָא עוֹד :
יז וְלָא יַסְגֵּי לֵהּ נְשִׁין
וְלָא יִטְעֵי לִבֵּהּ וְכַסְפָּא
וְדַהֲבָא לָא יַסְגֵּי
לֵהּ לַחֲדָא : יח וִיהֵי
כְּמִתְּבֵהּ עַל כּוּרְסֵי
מַלְכוּתֵהּ וְיִכְתּוֹב לֵהּ
יָת פַּתְשֶׁגֶן אוֹרַיְתָא הָדָא

רשב"ם

לעבוד עו"ג: (יח) משנה התורה. וזקני פירשו בדברי הימים שני ספרי התורה ותרגומו פתשגן. ואינו מגורת ושננתם:

סוּסִים וְלֹא־יָשִׁיב אֶת־הָעָם
מִצְרַיְמָה לְמַעַן הַרְבּוֹת סוּס וַיהוָה
אָמַר לָכֶם לֹא תֹסִפוּן לָשׁוּב
בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה עוֹד : יז וְלֹא יַרְבֶּה־לּוֹ
נָשִׁים וְלֹא יָסוּר לְבָבוֹ וְכֶסֶף וְזָהָב
לֹא יַרְבֶּה־לּוֹ מְאֹד : יח וְהָיָה
כְשִׁבְתּוֹ עַל כִּסֵּא מַמְלַכְתּוֹ וְכָתַב
לוֹ אֶת־מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל־

תו"א לא תוספון לשוב סוכה נא : ולא ירבה לו נשים מלעלה קטו סנהדרין ב ד :

רש"י

ותלא מרכבה ממלרים בשש מאות כסף וסוס בחמשים ומאה: (יז) ולא ירבה לו נשים. אלא שמונה עשרה שמלינו שהיו לו לדוד שש נשים ונאמר לו (שמואל ב יב) ואם מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה: וכסף וזהב לא ירבה לו מאד. (סנהדרין כא) אלא כדי ליתן באכסניא (גאסטפריינדשאפט) (ס"א לאפסניא) (מאהלצייט): (יח) והיה כשבתו. אם עשה כן כדאי הוא שתתקיים מלכותו: את משנה התורה. (סנהדרין

בית יהודא

איז גֶעזָאגְט גֶעוָוארֶן בַּיי שְׁלֹמֹה (וַתַּעֲלֶה וַתֵּצֵא מֶרְכָּבָה מִמִּצְרַיִם בְּשֵׁשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף וְסוּס בַּחֲמִשִּׁים וּמֵאָה) אַרַייטְוָואגֶן פְלֶעגְט מֶען בְּרֵיינְגֶען פוּן מִצְרַיִם פַּר זֶעקְס הוּנְדֶערְט זִילְבֶּערְנֶע מַטְבְּעוֹת, אוּנ אַפֶערְד פְלֶעגְט מֶען בְּרֵיינְגֶען פַר הוּנְדֶערְט מִיט פוּפְצִיג זִילְבֶּערְנֶע מַטְבְּעוֹת: (יז) וְלֹא יַרְבֶּה לּוֹ נָשִׁים. עֶר זָאל נִיט הָאבֶּען פִיל ווייבֶּר (אֶלָּא י"ח) נָאר אַכְטְצֶעהֶן (שֶׁמָּצִינוּ שֶׁהָיוּ לוֹ לְדָוִד שֵׁשׁ נָשִׁים) מִיר גֶעפִינֶען אִין פָּסוּק דָוִד הַמֶּלֶךְ הָט גֶעהַאט זֶעקְס ווייבֶּער (וְנֶאֱמַר לוֹ) אִיז גֶעזָאגְט גֶעוָוארֶן צוּ נָתָן הַנָּבִיא עֶר זָאל זָאגֶן צוּ דָוִד (וְאִם מְעַט) אוֹיבּ דִיא זֶעקְס ווייבֶּר זֶענֶען דִיר וֶוינִיג (וְאוֹסִיפָה לְּךָ כָּהֵנָּה וְכָהֵנָּה) וֶועל אִיךְ דִיר עֶרְלוֹיבֶּען צוּ נֶעמֶען נָאךְ זֶעקְס ווייבֶּער אוּנ נָאךְ זֶעקְס ווייבֶּר, אִיז צוּזַאמֶען אַכְטְצֶעהֶן ווייבֶּר: (וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יַרְבֶּה לוֹ מְאוֹד). עֶר זָאל נִיט מֶערֶן פַּר זִיךְ זִילְבֶּר אוּנ גָאלְד (אֶלָּא כְּדֵי לִיתֵּן לְאַכְסַנְיָא) עֶר זָאל נָאר הָאבֶּען צוּ גֶעבֶּען זַיינֶע מִילִיטֶר אוּנ פָאלִיצַיְיע שׁוֹפְטִים אוּנ שׁוֹטְרִים וויא פִיל זֵייא דַארְפֶען: (יח) וְהָיָה כְּשִׁבְתּוֹ. זָאגְט רַשִׁ"י (אִם עָשָׂה כֵּן) אוֹיבּ דֶר מֶלֶךְ הָט אַזוֹי גֶעטָאן (כְּדַאי הוּא שֶׁתִּתְקַיֵּים מַלְכוּתוֹ) אִיז עֶר וֶוערְט זַיין מְלוּכָה זָאל בַּיי אִים זַיין אוֹיף זַיין גַאנְצֶן לֶעבֶּען: וְאֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה. מֵיינְט מֶען עֶר זָאל שְׁרַייבֶּען

שפתי חכמים

ויהיו דרים שם (סמ"ג) אבל יש לתמיה על כמה קהלות השוכנים שם וכו' והאריך בזה ותירץ משם הר"ר אליעזר ממיי"ץ שאמר לא תוספו לשוב בדרך הזה עוד לא אסרה תורה אלא בדרך הזה כלומר מארץ ישראל למצרים אבל משאר ארצות מותר ונכון הוא: ב מדכתיב לו דמשמע לו הוא דלא ירבה שרולה ליתן לאוצר שלו אלא כדי ליתן לאכסניא פי' סיפוק לחיילותיו ולפרשיו ולעבדיו במאכל ובמשתה ומלבושים וכל הצריך להם: ל דאל"כ והיה כשבתו ל"ל דהל"ל וכתב לו את משנה התורה וגו' דודאי קודם לכן אינו מחוייב יותר משאר ישראל אלא

פירוש לתורת אלהים

יָשִׁיב אוּנ עֶר זָאל נִיט צוּרִיק קֶערֶען דֶם פָאלְק אִין מִצְרַיִם לְמַעַן פוּן וֶועגֶען צוּ מֶערֶן פֶערְד וָוארוּם אִין מִצְרַיִם זַיינֶען דִי בֶּעסְטֶע פֶערְד וַיְיָ אוּנ גָאט אָמַר לָכֶם הָאט צוּ אַייךְ גֶיזָאגְט לֹא תוֹסִיפוּן לָשׁוּב אִיר זָאלְט נִיט צוּרִיק קֶערֶען אוֹיף דֶעם וֶועג פוּן מִצְרַיִם: (יז) וְלֹא אוּנ דֶער מֶלֶךְ זָאל נִיט נֶעמֶען פִיל ווייבֶּער וְלֹא יָסוּר לְבָבוֹ אוּנ עֶר זָאל נִיט אָפּ קֶערֶען זַיין הַארְץ פוּן הקב"ה וְכֶסֶף וְזָהָב אוּנ גָאלְד אוּנ זִילְבֶּר זָאל דֶר מֶלֶךְ נִיט מֶערֶען נָאר וויא פִיל עֶר דַארְף הָאבֶּען צוּא זַיין חַיִל: (יח) וְהָיָה אוּנ עֶס וֶועט זַיין וֶוען עֶר וֶועט זִיצֶען אוֹיף זַיין מְלוּכָה שְׁטוּהְל [עיין רש"י] וְכָתַב אוּנ דֶער מֶלֶךְ זָאל שְׁרַייבֶּען פַר זִיךְ צְוֵויי סִפְרֵי

מצות השם

פֶערְד נָאר וויפִיל עֶר דַארְף אִין זַיינֶע רַייט וֶועגֶען דָאס זָאל עֶר זִיךְ קוֹיפֶען אוּנ ווידֶר אִיז אֵיין מִצְוָה אַז עֶר זָאל זִיךְ נִיט מֶערֶען קֵיין ווייבֶּר אוּנ ווידֶר אִיז אֵיין מִצְוָה אַז עֶר זָאל זִיךְ נִיט מֶערֶן קֵיין פִיל גָאלְד אוּנ זִילְבֶּער נָאר וויא פִיל עֶר דַארְף צוּ טֵיילֶען זַיינֶע מִילִיטֶער אָדֶער וָואס עֶר דַארְף זִיךְ אָן גְרֵייטֶען אוֹיף מִלְחָמָה צוּ הַאלְטֶען אוֹיף דֶעם מֶעג עֶר זִיךְ מֶערֶן אָבֶּער נִיט עֶר זָאל זִיךְ מַאכֶען גָאלְדֶענֶע אוֹצְרוֹת עֶר זָאל זִיךְ בַּארוּמֶען אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן אִין דֶער צַייט וֶוען עֶס עֶקְסִיסְטִירְט אֵיין יוּדִישֶׁער מֶלֶךְ:
(תקב) לֹא תוֹסִיפוּן לָשׁוּב וגו'. דָאס אִיז דִיא מִצְוָה אַז מֶען טָאר נִיט ווידֶער קֶערֶען קֵיין מִצְרַיִם נָאר נָאךְ סְחוֹרָה הַאנְדְלֶען מֶעג מֶען פָארֶען עֶס אִיז נָאר אָסוּר אַז מֶען זָאל שׁוֹן דָארְט גֶישְׁט וואוֹנֶען אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן אוֹיף יֶעדֶער אָרְט:
(תקג) וְכָתַב לוֹ וגו'. דָאס אִיז דִיא מִצְוָה אַז אֵיין יוּדִישֶׁר מֶלֶךְ דַארְף זִיךְ צוּ שְׁרַייבֶּען צְוֵויא (סִפְרֵי תּוֹרוֹת) אֵיין סֵפֶר תּוֹרָה וָואס עֶר זָאל הָאבֶּען אִין דִיא אוֹצְרוֹת אוּנ דָאס אַנְדֶערֶע זָאל עֶר הַאלְטֶען מִיט זִיךְ תָּמִיד עֶס זָאל נִיט וֶוערֶען אַוֶועק גֶעריִרְט פוּן אִים נָאר אוֹיף אַזַא אָרְט וָואס עֶס אִיז נִיט רָאוּי מֶען זָאל אִין דֶעם לֵייגֶען דְהַיְינוּ אִין בֵּית הַכִּסֵּא אָדֶער נָאךְ אַזֶעלְכֶע עֶרְטֶער זָאל עֶר נִיט הָאבֶּען מִיט זִיךְ דָאס סֵפֶר תּוֹרָה אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן וֶוען עֶס אִיז דָא אֵיין יוּדִישֶׁער מֶלֶךְ:

ספר מלפני הכהנים הלוים׃
יט והיתה עמו וקרא בו כל־ימי חייו
למען ילמד ליראה את־יהוה
אלהיו לשמר את־כל־דברי
התורה הזאת ואת־החקים האלה
לעשתם׃ כ לבלתי רום־לבבו
מאחיו ולבלתי סור מן־המצוה
ימין ושמאול למען יאריך ימים

אונקלוס

על ספרא מן קדם כהניא לואי׃ יט ותהי עמה ויהי קרי בה כל יומי חיוהי בדיל דיליף למדחל קדם יי אלהה למטר ית כל פתגמי אוריתא הדא וית קימיא האלין למעבדהון׃ כ בדיל דלא ירים לבה מאחוהי ובדיל דלא יסטי מן תפקדתא ימינא ושמאלא בדיל דיורך תו"א

והיתה סס כה : למען ילמד הוריות יא : למען יאריך סס כריתות ה :

בעל הטורים

(כ) לבלתי רום לבבו מאחיו. הפ' מתחיל ומסיים בל' רמז שילא מלכות מיהודה שמנו עולה ל' ול' מעלות במלכות ודוד בן ל' שנה במלכו ולכך אמר שירה שמתחלת בל' והוא למנלח לעבד ה' לדוד : למען יאריך ימים. מלך שמלך בן ל' יאריך ימים ולא כשאול. ולכך סמך לא יהיה לכהנים והאחריו פרשת אוב למסוס מעשה דנוב עיר הכהנים ומשום שאל באוב.

רש"י

שם) שתי ספרי תורות אחת שהיא מונחת בבית גנזיו ואחת שנכנסת ויוצאת עמו. ואונקלוס תרגם פתשגן פתר משנה ל' שנון ודבור: (יט) דברי התורה. כמשמעו: (כ) ולבלתי סור מן המצוה. אפילו מצוה קלה של נביא: למען יאריך ימים. מכלל הן אתה שומע לאו וכן מצינו בשאול שאמר לו שמואל (שמואל א י) שבעת ימים תוחל עד בואי אליך להעלות עולה וגו' וכתיב (שמואל א יג) וייחל שבעת ימים ולא שמר הבטחתו לשמור כל היום ולא הספיק להעלות העולה עד שבא שמואל ואמר לו נסכלת כאשר לא שמעת וגו' ועתה ממלכתך לא תקום (שם) הא למדת שבשביל

בית יהודא

(שתי ספרי תורות) צוויי ספרי תורה׃ (אחת שהיא מונחת בבית גנזיו) איין ספר תורה זאל ליגען אין זיינע אוצרות (ואחת שנכנסת ויוצאת עמו) אונ איין ספר תורה זאל זיין שטענדיג מיט אים, וואו הין ער וועט גיין זאל זיין די ספר תורה מיט אים, ביי זיין אריינגיין אונ ביי זיין ארויסגיין (ואונקלוס תרגם פתשגן) דר תרגום אונקלוס שרייבט פתשגן אוריתא, דר מלך זאל שרייבן פר זיך די רייד פון די תורה (פתר משנה לשון שנון ודבור) דר תרגום טייטשט דעם ווארט משנה, רייד׃ (יט) (ודברי התורה), (כמשמעו) די רייד וואס שטייט אין די תורה ועיין ש"ח׃ (כ) ולבלתי סור מן המצוה, זאגט רש"י (אפילו מצוה קלה של נביא) אפילו אגרינגע מצוה פון אנביא וועט הייסן דעם מלך, מוז אויך דער מלך טאן ווי דר נביא וועט אים זאגן׃ (למען יאריך ימים), ער זאל לערנען תורה אונ טאן מצות וועט ער לאנג לעבן מיט זיין מלוכה, זאגט רש"י (מכלל הן אתה שומע לאו) פון וואס ער וועט נישט לערנען תורה אונ טאן מצות וועט ער ניט לאנג לעבן מיט זיין מלוכה (וכן מצינו בשאול) אזוי געפינען מיר איז געוועזן ביי דעם מלך שאול (שאמר לו שמואל) דר נביא שמואל האט געזאגט צו שאול (שבעת ימים תוחיל עד בואי אליך להעלות עולות) זיבען טעג זאלסטו ווארטן ביז איך וועל צו דיר קומען מקריב זיין קרבנות עולות (וכתיב) אונ עס שטייט אין פסוק (וייחל שבעת ימים) שאול האט געווארט זיבען טאג (ולא שמר הבטחתו לשמור כל היום) ער האט ניט געהיט זיין צוזאג ער זאל ווארטן אגאנצער טאג (ולא הספיק להעלות העולה עד שבא שמואל) ער הט נאך ניט געענדיגט אויפצובריינגען ומקריב צו זיין דעם קרבן עולה אונ שמואל איז געקומען (ואמר לו שמואל) האט געזאגט צו שאול (נסכלת) האסט נארעש געטאן (ולא שמרת את מצות ה') דו האסט ניט געהיט פון הקב"ה הט דיך געבאטן ודו זאלסט היטן צו טאן פון אנביא וועט דיר זאגען (ועתה ממלכתך לא תקום) אונ איצט וועט דיין מלוכה ניט בלייבען ביי דיר (הא למדת) האסטו געלערנט (שבשביל מצוה קלה של נביא נענש) וועגן אגרינגע מצוה

שפתי חכמים

שהוא מוסב אלעיל שהכ' מבשרו שאם יעשה כן שתתקיים מלכותו: מ הוצרך לפרש זה כמשמעו משום שפירש אח"כ ולבלתי סור מן המצוה אפי' על מצוה קלה של נביא אבל אי דברי תורה לאו כמשמעו ה"א ולבלתי סור מן המצוה היינו כמשמעו ר"ל ד"ת ממש: נ כלומר מכאן למוד שמואל הנביא שהעונש על מצות הנביא לא יאריך ימים על ממלכתו ואמר לשאול נסכלת כאשר לא שמעת וגומר:

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כ) לבלתי רום לבבו מאחיו. זה נתינת טעם לכסף וזהב לא ירבה לו. ולבלתי סור מן המצוה זו נתינת טעם לכתוב לו את משנה התורה הזאת לספר תורה התלוי בזרועו ויוצא ונכנס עמו ושמעתי כי אותו ס"ת התלוי בזרועו לא היה כתיב בו כי אם עשרת הדברים ולפי שיש מן אנכי עד לרעך תרי"ג אותיות כנגד תרי"ג מצות קרוי ס"ת:

פירוש לתורת אלהים

תורות מלפני פון פר די כהנים וואס זיינען פון שבט לוי׃ (יט) והיתה עמו איין ספר תורה זאל זיין מיט אים אין זייני אוצרות וקרא בו אונ אין איין ספר תורה זאל ער לייענען אזוי לאנג ווי ער וועט לעבין למען ילמד ער זאל לערנין ליראה ער זאל זיך פארכטן פר גאט לשמור ער זאל היטן גאר די רייד פון דער תורה ואת החוקים אונ ער זאל היטן די געזעץ צו טאן זיי׃ (כ) לבלתי צו ניט רום לבבו ער זאל ניט טראכטין אין זיין הארץ אז ער איז גרעסער פון זיינע ברידר ולבלתי אונ ער זאל ניט אפקערן פון דר מצוה [ע' רש"י] ניט רעכטס אונ ניט לינקס למען דרום ער זאל דער לענגערן טעג אויף זיין מלוכה הוא ובניו ער

מיט

יוֹמִין עַל מַלְכוּתֵהּ הוּא
וּבְנוֹהִי בְּגוֹ יִשְׂרָאֵל׃
א לָא יְהֵי לְכָהֲנַיָּא
לֵוָאֵי כָּל שִׁבְטָא דְלֵוִי
חֲלָק וְאַחְסָנָא עִם יִשְׂרָאֵל
קֻרְבָּנַיָּא דַיָי וְאַחְסַנְתֵּהּ
יֵיכְלוּן׃ ב וְאַחְסָנָא לָא
יְהֵי לֵהּ בְּגוֹ אֲחוֹהִי מַתְּנָן
דִּיהַב לֵהּ יְיָ אִנּוּן׃

ת"א הוא ובניו הוריות שם כריתות שם׃

עַל־מַמְלַכְתּוֹ הוּא וּבָנָיו בְּקֶרֶב
יִשְׂרָאֵל׃ ס שלישי יח א לֹא־
יִהְיֶה לַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם כָּל־שֵׁבֶט לֵוִי
חֵלֶק וְנַחֲלָה עִם־יִשְׂרָאֵל אִשֵּׁי
יְהוָה וְנַחֲלָתוֹ יֹאכֵלוּן׃ ב וְנַחֲלָה
לֹא־יִהְיֶה־לּוֹ בְּקֶרֶב אֶחָיו יְהוָה

בעל הטורים

כטרד ממלכותו׃ (א) לא יהיה לכהנים. סמך לפרשת מלך כי על פי כהן גדול הוי"ך הוא נמשח והקדים מלך שגדול הוא ממנו ועוד רמז שעל הנשיא יהיה העולה והמנחה והנסך ועוד מה כהן ולוי נוטלין מעשר כך המלך נאכס יעשר׃ אשי ה' ונחלתו. וכתיב בתריה וזה יהיה משפט הכהנים משלחן גבוה קא זכו׃ הלוים. בגמ' אדכ"י הוי"ה וזהו ה' הוא נחלתו׃

רש"י

מלוה קלה של כליא נעגם׃ הוא ובניו. (הוריות יא) מגיד שאם בנו הגון למלכות הוא קודם לכל אדם׃ (א) כל שבט לוי. בין תמימין בין בעלי מומין׃ חלק. בביזה׃ ונחלה. בארץ׃ אשי ה'. קדשי המקדש (ס"א קדשי הקדשים)׃ ונחלתו. אלו קדשי הגבול ע תרומות ומעשרות. הכל׃ (ב) נחלה. גמורה. לא יהיה לו בקרב אחיו. ובספרי דרשו ונחלה לא יהיה לו זו נחלת שאר. בקרב אחיו פ זו נחלת חמשה ואיני יודע מה היא וכ"ל שארץ כנען שמעבר

בית יהודא

ווס אַנביא האט געבאטן איז שאול געשטראפט געווארן און מען האט ביי אים צוגענומען די מלוכה׃ והוא ובניו. זאגט רש"י (מג-ד) דר פסוק זאגט (שאם בנו הגון למלכות) אויב אמלך שטארבט און ער האט געלאזן אזוהן וואס ער איז ווערט און קען זיין אמלך (הוא קודם לכל אדם) איז ער פריער צו דר מלוכה פון אלע אנדערע מענטשן׃ (א) וכל שבט לוי. דר גאנצר שבט לוי (בין תמימין בין בעלי מומין) סיי די מענטשן וואס זענן גאנצע, ווס האבן קיין פעלר, און סיי די מענטשן וואס האבן פעלערס, זאלן ניט האבן (חלק, בבזה) אטייל פון די רויב ווס יודין וועלן רויבן אין אמלחמה (ונחלה בארץ ישראל) און זאלען ניט האבן אטייל אין ארץ ישראל׃ ואשי ה'. (קדשי המקדש) אלע פלייש פון קרבנות וואס מען איז מקריב אין בית המקדש, זאלן זיי עסן׃ ונחלתו. (אלו קדשי הגבול) און אלע הייליגקייט ווס זענן געהייליגט אין ארץ ישראל זאלן זיי אויך עסן, דס זענען תרומות און מעשרות (אבל נחלה גמורה לא יהיה לו בקרב אחיו) אבר אנחלה, פעלדר, גערטנר, זאלן זיי ניט האבן צווישן די יודין (ובספרי דרשו ונחלה לא יהיה לו זו נחלת שאר) אין ספרי האט מען געלערנט כהנים און לוים טארען ניט האבען נחלות ופעלדער גערטנר) מיינט מען אנחלה פון אפריינד אויך ניט׃ (ב) ובקרב אחיו. (זו נחלת חמשה) בקרב אחיו מיינט מען נחלת חמשה זאלן זיי אויך ניט האבן, זאגט רש"י (ואיני יודע מה היא) איך ווייס ניט וואס דר ספרי מיינט מיט די ווערטער נחלת חמשה (ונראה לי) נאר איך זאג אזוי מיינט מען (שארץ כנען שמעבר הירדן ואילך) די לאנד

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ב) ונחלה לא יהיה לו. כתוב בספרי ונחלה לא יהיה לו זו נחלת שאר פי' הרב בכור שור זו שאר האחין דן ונפתלי גד ואשר ובנימין ואפרים ומנשה בקרב אחיו זו נחלת חמשה ראובן שמעון יהודה יששכר וזבולון שהיו אחיו של לוי ומן

שפתי חכמים

ס דהל"כ ל"ל כל שבט לוי כיון שכתיב לפניו לכהנים הלוים אלא לרבות בין תמימים כו' וא"ת למה איצטריך מיעוט לבעלי מומין והא לעיל בפ' לו כתיב כל זכר בבני אהרן יאכלנה ופירש"י כל זכר אפי' בעל מום כו' ר"ל שגם הם יחלקו בקרבנות ופשיטא שלא ינחלו דמשום זה ינתן להם חלק בקרבנות וי"ל נפי שקדשי הגבול כגון תרומה וביכורים בכור וחלה וזרוע וכו' שים לבעלים טובת הנאה בקרבנותיהן שהם יכולין ליתן לאיזה כהן שירצו ולריב הם נותנין לתמימים שיכולין להקריב ולא לבעלי מומין שאינם יכולין להקריב ה"א שיטלו חלק בארץ לכך צריך מיעוט׃ ע ר"ל קדשים שמביאין מן הגבול ומה הם ומפרש תרומות ומעשרות׃ פ מפני שכבר התחיל בו לא יהיה לכהנים חלק ונחלה וגומר ופירש ונחלה הוא חלק נחלת הארץ הוצרכו לדרוש האי קרא ונחל' לא יהי' לו זו נחלת שאר וכו' ורש"י שפירש ונחל' לא יהי' לו לפי פשוטו ס"ל אע"פ שפתח בו תחלה לא יהיה לכהנים חלק וגומר חזר

פירוש לתורת אלהים

מיט זיינע קינדער צווישען די ישראל [עיין רש"י]׃ (א) לא עס זאל ניט זיין צו די כהנים ווס זיינען פון שבט לוי כל שבט לוי גאנץ שבט לוי סיי די כהנים ווס האבן אפעלער און סיי די כהנים ווס האבען ניט אפעלער חלק ונחלה איין חלק אין דעם רויב ווס די יודין וועלן נעמען אין די מלחמות און איין ירושה אין דעם לאנד ארץ ישראל מיט די ישראל אשי יי די קרבנות וואס מען איז מקריב אין בית המקדש ונחלתו און זיין ירושה דאס מיינט מען תרומה און מעשר יאכלון זאלין זיי עסין׃ (ב) ונחלה און אירושה זאל צוא אים ניט זיין צווישען זיינע ברידער די פינף שבטים וואס משה מיט יהושע האבין גימאכט ירשנין די ישראל און צווישען די זיבען שבטים ווס די ישראל האבען אליין גירשת

מצות השם

(תקד־תקה) לא יהיה וגו'. דאס איז די מצוה אז די כהנים און די לוים זאלען ניט נעמען קיין חלק אין דעם רויב וואס די יודען וועלען אן נעמען אין די מלחמות און ווידר שארן זייא ניט נעמען קיין חלק אין ארץ ישראל און דאס ענין דער פון האבען אונזערע הייליגע חכמים געזאגט ווייל דיא כהנים און די לוים זיינען אפ געשיידט זיי זאלען טאן גאטס דינסט און זיי זאלן לערנען די יודען גאטס וועגען א בר דעם האט הקב"ה אן געזאגט אז זייא זאלען זיין אפ געשייד פון דער וועלט׃

הוּא נַחֲלָתוֹ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לוֹ: ס
ג וְזֶה יִהְיֶה מִשְׁפַּט הַכֹּהֲנִים מֵאֵת
הָעָם מֵאֵת זֹבְחֵי הַזֶּבַח אִם־שׁוֹר
אִם־שֶׂה וְנָתַן לַכֹּהֵן הַזְּרֹעַ וְהַלְּחָיַיִם

אַחְסַנְתֵּהּ כְּמָא דִי מַלִּיל לֵהּ: ג וְדֵין יְהֵי דַּחֲזֵי לְכַהֲנַיָּא מִן עַמָּא מִן נָכְסֵי נִכְסְתָא אִם תּוֹר אִם אִמַּר וְיִתֵּן לְכַהֲנָא

תו"א וזה יהיה. חולין קל: מאת העם מאת קלב: מאת זובחי שם קלו: אם שור שם קלב: ונתן שם קלו: הזרע שם קלד:

בית יהודא

כְּנַעַן וָוס איז פון די אַנְדֶערֶע זַייט יַרְדֵן אונ וַוייטֶד (נִקְרֵאת אֶרֶץ חֲמִשָּׁה עֲמָמִין) דָם וָוערְט גֶערוּפֶן די לַאנד פון פִינְף פֶעלְקֶר (וְשֶׁל סִיחוֹן וְעוֹג שְׁנֵי עֲמָמִין) אונ די שְׁטִיק לַאנד וָוס יודין הָאבֶּן אַוועק גֶענוּמֶן פון סִיחוֹן אונ עוֹג, דָם זֶענֶען צְוֵויי פֶעלְקֶר, אֱמוֹרִי אונ כְּנַעֲנִי (וְנַחֲלַת שְׁאָר) די נַחֲלָה פון די אִיבֶּערִיגֶע פעלְקֶר (לִרְבוֹת קֵינִי קְנִזִּי קַדְמוֹנִי) מֵיינְט מֶען די דְרַייא פֶעלְקֶר קֵינִי אונ קְנִזִּי אונ קַדְמוֹנִי (וְכֵן דּוֹרֵשׁ בְּפָרָשַׁת מַתָּנוֹת שֶׁנֶּאֶמְרוּ לְאַהֲרֹן) אונ אַזוֹ לֶערְנְט דֶר סִפְרִי אין די פָּרָשָׁה וָוט איז גֶעלֶערְנְט מֶען זָאל גֶעבֶּן צוּ אַהֲרֹן מַתָּנוֹת, שְׁטֵייט דָארְטֶן (עַל כֵּן לֹא הָיָה לְלֵוִי חֵלֶק וְנַחֲלָה) דְרִיבֶּר זָאל דֶר לֵוִי נִיט הָאבֶּן אַחֵלֶק אונ אַנַחֲלָה (לְהַזְהִיר עַל קֵינִי קְנִזִּי וְקַדְמוֹנִי) אין די לַאנד פון די דְרַייא פֶעלְקֶר זָאלֶן זֵיי אוֹיךְ קֵיין חֵלֶק וְנַחֲלָה הָאבֶּן (שׁוּב נִמְצָא בְּדִבְרֵי רַבִּי קְלוֹנִימוּס) אין דיא סְפָרִים פון רַבֵּינוּ קְלוֹנִימוּס גֶעפִינֶען מיר (הָכִי גָּרְסִינָן בְּסִפְרִי) אַזוֹי הָאבֶּן מיר גֶעלֶערְנְט אין סִפְרִי (וְנַחֲלָה לֹא יִהְיֶה לוֹ) דֶער שֵׁבֶט לֵוִי זָאל נִיט הָאבֶּן אַנַחֲלָה (אֵלּוּ נַחֲלַת חֲמִשָּׁה) דָאס מֵיינְט מֶען דיא נַחֲלָה פון פִינְף (בְּקֶרֶב אֶחָיו) עֶר זָאל נִיט הָאבֶּן אַנַחֲלָה צְווִישֶׁען זַיינֶע בְּרִידֶר (אֵלּוּ נַחֲלַת שִׁבְעָה) מֵיינְט מֶען די נַחֲלָה פון זִיבֶּען (נַחֲלַת חֲמִשָּׁה שְׁבָטִים וְנַחֲלַת שִׁבְעָה שְׁבָטִים) מֶען מֵיינְט דיא נַחֲלָה פון פִינְף שְׁבָטִים אונ דיא נַחֲלָה פון זִיבֶּען שְׁבָטִים (וּמִתּוֹךְ שֶׁמֹּשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ לֹא חָלְקוּ נַחֲלָה אֶלָּא לַחֲמִשָּׁה שְׁבָטִים בִּלְבַד) אונ ווייל משה מִיט יְהוֹשֻׁעַ צוּזַאמֶען הָאבֶּן נָאר צוּטֵיילְט דיא נַחֲלוֹת צוּא פִינְף שְׁבָטִים (שֶׁכֵּן מֹשֶׁה הִנְחִיל לִרְאוּבֵן וְגָד וַחֲצִי שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה) וָוארוּם משה הָט גֶעמַאכְט יַרְשֶׁנֶען אַנַחֲלָה צוּא רְאוּבֵן אונ גָד אונ אַהַאלְבֶּן שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה אוֹיף די זַייט יַרְדֵן (וִיהוֹשֻׁעַ הִנְחִיל לִיהוּדָה וְאֶפְרַיִם וְלַחֲצִי שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה) אונ יְהוֹשֻׁעַ הָט גֶמַאכְט יַרְשֶׁנֶען אַנַחֲלָה אין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל צוּ יְהוּדָה אונ אֶפְרַיִם אונ צוּם אַנְדֶערֶען הַאלְבֶּן שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה (וְשִׁבְעַת הָאֲחֵרִים) אונ די אַנְדֶערֶע זִיבֶּען שְׁבָטִים (נָטְלוּ מֵאֵלֵיהֶן אַחֲרֵי מוֹת יְהוֹשֻׁעַ) הָאבֶּן אַלֵיין גֶענוּמֶען זֵייעֶרֶע חֲלָקִים אין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נָאכְדֶעם ווי יְהוֹשֻׁעַ איז גֶעשְׁטָארְבֶּען (מִתּוֹךְ כָּךְ הִזְכִּיר חֲמִשָּׁה לְבַד וְשִׁבְעָה לְבַד) דְרִיבֶּר הָט דֶר סִפְרִי דֶערְמַאנְט פִינְף שְׁבָטִים בֶּעזוּנְדֶער אונ זִיבֶּען שְׁבָטִים בֶּעזוּנְדֶער: (כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לוֹ). ווִיא הקב"ה הָט גֶערֶעט צוּ אַהֲרֹן ואונ צוּם גַאנְצֶען שֵׁבֶט לֵוִי (בְּאַרְצָם לֹא תִנְחָל אֲנִי חֶלְקְךָ) אין זֵייעֶר לַאנד וָועסְטוּ נִיט יַרְשֶׁנֶען אִיךְ בִּין דַיין חֵלֶק: (ג) וּמֵאֵת הָעָם. (וְלֹא מֵאֵת הַכֹּהֲנִים) אוֹיב אַכֹּהֵן שֶׁעכְט אַבְּהֵמָה דַארְף עֶר נִיט גֶעבֶּען זְרוֹעַ וּלְחָיַיִם וְהַקֵּבָה צוּא אֵיין אַנְדֶער כֹּהֵן: וְאִם שׁוֹר אִם שֶׂה. אוֹיב עֶר שֶׁעכְט אַאָקְס אָדֶער אַשֶׁעפְּס (פְּרָט לְחַיָּה) אָבֶּער אַז עֶר שֶׁעכְט אַחַיָּה דַארְף עֶר נִיט גֶעבֶּן צוּם כֹּהֵן דִי זְרוֹעַ לְחָיַיִם וְהַקֵּבָה: הַזְּרוֹעַ. וָוערְט גֶערוּפֶען (מִן הַפֶּרֶק שֶׁל אַרְכּוּבָּה עַד כַּף שֶׁל יָד) אֵיין פָאדֶערְשְׁטֶע פוּס פון קְנִיהַ דִי גַאנְצֶע פָאלְקֶע: וְהַלְּחָיַיִם. מֵיינְט מֶען די בַּאקִין (עִם הַלָּשׁוֹן) מִיט דֶעם צוּנְג.

רש"י

הירדן והלך נקראת ארץ ה' עממין ושל סיחון ועוג ב' עממין אמורי וכנעני ונחלת שאר לרבות צ קני וקנזי וקדמוני וכן דורש בפרשת מתנות שנאמרו לאהרן על כן לא היה ללוי וגו' להזהיר על קני וקנזי וקדמוני. שוב נמצא בדברי רבי קלונימוס הכי גרסינן בספרי, ונחלה לא יהיה לו. אלו נחלת חמשה. בקרב אחיו. אלו נחלת שבעה. נחלת חמשה שבטים ק ונחלת שבעה שבטים ומתוך שמשה ויהושע לא חלקו נחלה אלא לחמשה שבטים בלבד שכן משה הנחיל לראובן וגד וחצי שבט מנשה ויהושע הנחיל ליהודה ואפרים ולחצי שבט מנשה ושבעה האחרים נטלו מאליהן אחרי מות יהושע מתוך כך הזכיר חמשה לבד ושבעה לבד: כאשר דבר לו. (במדבר יח) בארצם לא תנחל וגו' אני חלקך: (ג) מאת העם. ולא מאת ר הכהנים: אם שור אם שה. פרט ש לחיה: הזרוע. מן הפרק של ארכובה עד כף של יד שקורין ת אשפלדו"ן (שולטער): והלחיים. (חולין קלג) עם הלשון א

שפתי חכמים

אסיים בו נמי. רא"ס: צ ר"ל הקב"ה הבטיח את אברהם שיתן לזרעו עשרה עממים שבעה נתן להם עכשיו וקני וקנזי וקדמוני יתן להם לעתיד לבא: ק ר"ת מפרש ה' אחים מן האם ראובן שמעון יהודה יששכר זבולן הואיל ומאם אחת אתו לריך מיעוט טפי: ר שהכהנים פטורים מלתת המתנות מבהמתן לכהן אחר והלוים הן בספק אם הם בכלל העם אם לא והמוליא מחבירו עליו הראיה לפיכך הם פטורים מלתת ואם נטלו לא יחזירו: ש דאל"כ הל"ל בהמה סתם והכל במשמע בין שור בין שה ומתרץ אי כתיב בהמה סתם גם חיה היה במשמע דהא חיה היא בכלל בהמה לכך נאמר אם שור אם שה פרט לחיה: ת ובלע"ז קורין שויבל: א דאם לא כן למה לו העלם של לחי ר"ל ודאי עם הלשון ועוד נ"ל כיון שהלחיים נותנים לו תחת התפלה כמו

דעת זקנים מבעלי התוספות

האם ואפילו הכי לא יקח נחלה עמהם: (ג) מאת זובחי הזבח. פי' שוחטי השחיטה ולא זבח קרבן ממש קאמר שהרי זרוע.

פירוש לתורת אלהים

נָאךְ דֶעם טוֹט פון יְהוֹשֻׁעַ יְיָ הוּא נַחֲלָתוֹ גָאט עֶר איז זַיין יְרוּשָׁה כַּאֲשֶׁר אַזוֹי ווִי גָאט הָאט צוּ אִים גֶירֶעט אונ הָאט צוּ אִים גִיזָאגְט בְּאַרְצָם לֹא תִנְחָל אִין זֵייעֶר לַאנְד זָאלְסְטוּ נִיט יַרְשֶׁנֶען אֲנִי חֶלְקְךָ אִיךְ גָאט בִּין דַיין חֵלֶק (עַיין רש"י): (ג) וְזֶה יִהְיֶה מִשְׁפַּט אונ דָם זָאל זַיין דֶער דִין פון די כֹּהֲנִים וָוס זֵיי זָאלִין נֶעמֶען פון דֶעם פָאלְק אָבֶּער נִיט פון די אַנְדֶערֶע כֹּהֲנִים מֵאֵת פון די וָוס וֶועלֶן שֶׁעכְטִין דָם שֶׁעכְטוּנְג. אִם שׁוֹר אִם שֶׂה סַיי זֵיי וֶועלֶן שֶׁעכְטֶן אַאָקְס אָדֶער אַשָׁאף אָבֶּער אַז זֵיי וֶועלֶן שֶׁעכְטֶן אַחַיָּה דַרְפֶען זֵיי גָאר נִיט גֶעבִּין דִיא כֹּהֲנִים וְנָתַן אונ עֶר זָאל גֶעבִּין צוּם כֹּהֵן דִיא פָאדֶערְשְׁטֶע פָאלְקֶע אונ די בַּאקִין אונ דֶעם מָאגֶען ע"כ:

מצות השם

(תקו) וְנָתַן לַכֹּהֵן הַזְּרוֹעַ וְהַלְּחָיַיִם וְהַקֵּבָה. דָאס איז דִיא מִצְוָה אַז מֶע זָאל גֶעבֶּען דֶעם כֹּהֵן דִיא אָרֶעם אונ דִיא קִין בַּאקֶען אונ דֶעם מָאגֶען אונ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן אִין דֶעם בֵּית הַמִּקְדָּשׁ:

אונקלוס	
דרועא ולועא וקבתא:	והקבה: ד ראשית דגנך תירשך
ד ריש עבורך חמרך	
ומשחך וריש גזא דענך	ויצהרך וראשית גז צאנך תתן־

תו"א ראשית פסחים לב מנחות כז חולין לה : וראשית גז שם קלו קלז קלח : תתן לו שבת נה פסחים לג חולין קלב קלג :

בעל הטורים

(ד) ראשית דגנך. בגי' משתמרה : גז . ב' במסורה גז צאנך כמטר על גז והיינו דאמרינן שצריך ליתנו לו כשהוא מלובן וזהו כמטר על גז

רש"י

דורשי רשומות ב היו אומרים. זרוע תחת יד ג שנאמר (במדבר כה) ויקח רומח בידו. לחיים. תחת תפלה שנא' (תהלים קו) ויעמוד פנחס ויפלל. והקבה. תחת האשה אל קבתה: (ד) ראשית דגנך. זו תרומה ולא פי' בה שיעור אבל רבותינו נתנו בה שיעור עין יפה א' מארבעים עין רעה אחד מששים בינונית אחד מחמשים וסמכו על המקרא שלא לפחות מאחד מששים שנא' (יחזקאל מה) וששיתם ד האיפה מחומר ה השעורים ששית האיפה חצי סאה ו כשאתה נותן חצי סאה לכור הרי א' מששים שהכור שלשים סאין: וראשית גז צאנך. כשאתה גוזז צאנך בכל שנה תן ממנה ראשית ז לכהן ולא פי' בה שיעור ורבותינו נתנו בה שיעור אחד מס' (חולין קלו) וכמה צאן חייבות בראשית הגז חמש רחלות שנאמר (ש"א כה) וחמש צאן עשויות ח רבי עקיבא אומר

בית יהודא

(דורשי רשומות היו אומרים) די מענטשן וואס לערנען דרשות אויף פסוקים האבען געזאגט (זרוע תחת יד) די פאדערשטע פוס פון אבהמה גיט מען דעם כהן, פאר די מצוה וואס דער כהן פנחס האט געטאהן מיט זיין האנט, וויא עס שטייט אין פסוק ויקח רומח בידו, פנחס האט גענומען אשפיז אין האנט אונ האט געשטאכן די צוויי מענטשן וואס האבען מזנה געווען (לחיים) דיא באקין פון די בהמה גיט מען דעם כהן (תחת תפלה) פאר די תפלה וואס פנחס האט געבעטען (שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק (ויעמוד פנחס ויפלל) פנחס איז געשטאנען אונ האט געבעטען ביי הקב"ה (והקבה) דעם מאגען פון אבהמה דארף מען געבען דעם כהן (תחת האשה אל קבתה) ווייל פנחס האט געשטאכן די אשה וואס האט מזנה געווען ביז אין איר בויך: (ד) (וראשית דגנך). דאס ערשטע פון דיינע קארין זאלסטו געבען דעם כהן (זו תרומה) דאס איז תרומה (ולא פירש בה שיעור) אונ דיא תורה האט ניט געשריבען וויא פיל מען זאל געבען תרומה צום כהן (אבל רבותינו נתנו בה שיעור) אבער די רבנן האבען גזאגט ווי פיל תרומה מען זאל געבען דעם כהן (עין יפה אחד מארבעים) דער וואס איז אגוטער מענטש גיט ער תרומה צום כהן איינס פון פערציג (עין רעה אחד מששים) אשלעכטער מענטש גיט איינס פון זעכציג (בינונית אחד מחמשים) מיטעלע מענטשען גיבען איינס פון פופציג (וסמכו על המקרא שלא לפחות מאחד מששים) דיא חכמים האבען גענומען זייערע רייד פון דעם פסוק אז מען טאר ניט געבען תרומה ווייניגער וויא איינס פון זעכציג (שנאמר) ווארום עס שטייט אין פסוק (וששיתם את האפה מחומר השעורים ששית האפה חצי סאה) איר זאלט געמען אזעקסטיל פון אאפה פון אכור גערשטען ואכור איז דרייסיג סאה) אונ אזעקסטיל פון אאפה איז אהאלבע סאה וואררום אאפה איז דרייא סאה) (כשאתה נותן חצי סאה לכור) אונ אז דו וועסט געבען אהאלבע סאה פון אכור (הרי אחד מששים) איז דאס איינס פון זעכציג (שהכור שלשים סאין) ווארום אכור איז דרייסיג סאה: (וראשית גז צאנך). מען מיינט (כשאתה גוזז צאנך בכל שנה) יעדער יאהר ווען דוא וועסט שערין די וואל פון די שעפסן (תן ממנה ראשית לכהן) דם ערשטע ביסעל וואל וואס דו וועסט אפשערין זאלסטו געבען דעם כהן (ולא פירש בה שיעור) אונ עס שטייט ניט אין די תורה וויא פיל וואל זאל מען געבען דעם כהן (ורבותינו נתנו בה שיעור) די רבנן האבען געזאגט ווי פיל וואל מען זאל געבען דעם כהן (אחד מששים) איין פונט פון זעכציג פונט (וכמה צאן חייבות בראשית הגז) וויא פיל שעפסען זאל מען שערין מען זאל דארפען פון זייא געבען דיא ערשט געשוירענע וואל צום כהן (חמש רחלות) פינף שעפסען (שנאמר) ווארום עס שטייט אין פסוק (וחמש צאן עשויות) פינף שעפסין געמאכטע, פערטיגע, וואס פון זיי איז גיטאן

דעת זקנים מבעלי התוספות

לחיים וקיבה נוהגין בחולין אבל לא במוקדשין כדמסיק במס' חולין פ' הזרוע זובחי לרבות בהמת שותפין : (ד) ראשית דגנך. אין לה שיעור אלא ששיריה נכרין שלא יעשה אדם כל גרנו תרומה ולפיכך אחז"ל חטה אחת פוטרת את הכרי אמנם רבותינו נתנו בה שיעורין עין רעה אחד מששים עין יפה אחד ממ' בינונית אחד מחמשים ואסמכוה אקרא אחד מששים דכתיב ששית האיפה מחמר החטים ואיפה שלש סאין וא"כ ששית האיפה הוי חצי סאה וכור הוי שלשים סאה הרי חצי סאה לשלשים סאין והיינו אחד מששים. עין יפה אחד מארבעים דכתיב וששיתם את האיפה מחמר החטים ומחמר השעורים וששיתם משמע שתי ששיות וששית האיפה של מעלה הרי שלש ששיות שעולה סאה ותצי וכתיב מחמר החטים ומחמר השעורים שהם שני כורין שעולים ששים סאין הרי חצי סאה לכ' סאין וזהו אחד מארבעים. בינונית אחד מחמשים דכתיב גבי שלל מדין אחד אחוז מן החמשים וקא קרי לי' תרומה וגם לשון תרומה תרי ממאה : וראשית גז צאנך תתן לו. בפרק ראשית הגז מפרש דבעי' שיהא בו כדי נתינה שיתן לו צמר כדי לעשות אבנט :

שפתי חכמים

שפירש"י מ"ה נותנים להם גם הלשון שהוא עיקר כלי הדבור : ב פי' פסוקים הכתובים (ב"ק דף פב): ג ר"ל הכהנים זכו לזרוע תחת היד של פנחס שנ' ויקח וגו' : ד לשון ששית : ה היינו כור : ו דהאיפה שלש סאין וכתיב וששיתם האיפה מחומר השעורים שפירושו שתוליאו ששית מאיפה הרי חצי סאה לכור כמאה שצריך להוליא אחד מששים : ז לא שהגיזה הראשונה של שנה ראשונה תתן כולה לכהן ושאר הגיזות שבכל שנה ושנה פטורות : ח ר"ל כשיש לך חמש לאן עשויות (גמרא)

פירוש לתורת אלהים

(ד) ראשית דגנך תירושך ויצהרך דם ערשטע פון דיין קארען אונ פון דיין וויין אונ פון דיין אייל [עיין רש"י] וראשית אונ דם ערשטע וואל וום דו וועסט שערין פון דיינע שאף תתן לו זאלסטו געבען צום כהן [עיין רש"י]:

מצות השם

(תקז) ראשית דגנך תירושך ויצהרך וגו' תתן לו. דם איז די מצוה אז מען זאל געבען (תרומה גדולה) צו דעם כהן אונזערע חכמים האבען מתקן געווען אז איין (עין יפה) זאל געבען איינס פון פערציג דעם כהן אונ איין מיטלער מאן זאל געבען איינס פון פופציג צום כהן אונ איין שלעכטער זאל געבען איינס פון זעכציג צום כהן אונ מען דארף אפ צו שיידען דאס בעסטע פון זיינע תבואת אונ פון זיין וויין אונ זיין אייל דיא מצוה גייט אן ווען דער דין פון תרומה גייט אן:

(תקח) וראשית גז וגו'. דאס איז דיא מצוה אז מען דארף צו געבען דעם כהן (ראשית הגז) דאס הייסט דאס ערשטע שערעכץ וואס ער וועט אפ שערען פון זיינע שאף אונ דיא מצוה גייט אן אין ארץ ישראל:

לָו׃ ה כִּי בוֹ בָּחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
מִכָּל־שְׁבָטֶיךָ לַעֲמֹד לְשָׁרֵת בְּשֵׁם־
יְהוָה הוּא וּבָנָיו כָּל־הַיָּמִים׃ ס רביעי
ו וְכִי־יָבֹא הַלֵּוִי מֵאַחַד שְׁעָרֶיךָ
מִכָּל־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־הוּא גָּר שָׁם
וּבָא בְּכָל־אַוַּת נַפְשׁוֹ אֶל־הַמָּקוֹם
אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה׃ ז וְשֵׁרֵת בְּשֵׁם
יְהוָה אֱלֹהָיו כְּכָל־אֶחָיו הַלְוִיִּם

אונקלוס

תִּתֵּן לֵהּ׃ ה אֲרֵי בֵהּ אִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ מִכָּל שִׁבְטָךְ לִמְקָם לְשַׁמָּשָׁא בִּשְׁמָא דַיְיָ הוּא וּבְנוֹהִי כָּל יוֹמַיָּא׃ ו וַאֲרֵי יֵיתֵי לֵוָאָה מֵחֲדָא מִקִּרְוָיךְ מִכָּל יִשְׂרָאֵל דִּי הוּא דָר תַּמָּן וְיֵיתֵי בְּכָל רְעוּת נַפְשֵׁהּ לְאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ׃ ז וִישַׁמֵּשׁ בִּשְׁמָא דַיְיָ אֱלָהֵהּ כְּכָל

בעל הטורים

שישא מלובן ולא לותי אז ראשית גז לאנך תתן לו: (ו) וכי יבא הלוי. בגימ' זהו הכהן:

רשב"ם

(ו) וכי יבא הלוי. כהן שאינו מאותה משמרה שעובדת היום בירושלים בעורה:

תו"א כי בו בחר סנהדרין עד: לעמד סוטה לח זבחים כג. חולין קלג קלח: הוא ובניו סוטה שם חולין קלח: מאחד סוכה נה: ובא בכל קמא קט מנחות פד: ושרת בשם סוכה שם מנחות שם ערכין יא:

בית יהודא

גוואָרן אַלע מִצְוֹת וָוס מען דאַרף פון זיי טאן, און די מִצְוָה צו געבן פון זייערע וואָ"ל צום כֹּהֵן איז אויך גטאן געוואָרן ועיין ש"ת] (ר"ע אומר) רַבִּי עֲקִיבָא זאָגט (ראשית גז שתים) די צוויי ווערטר ראשית גז מיינט מען צוויי שעפסען (צאנך ארבעה) פון וואָרט צאנך ווייסן מיר נאך צוויי שעפסן, איז פיר שעפסן (תתן לו הרי חמשה) פון תתן לו ווייסן מיר נאך איין שעפס איז צוזאמען פינף שעפסן: (ה) (לעמוד לשרת). זאָגט רש"י (מכאן שאין שירות אלא בעמידה) פון דאנען ווייסן מיר די בעדינונג פון די כהנים אין בית המקדש מוז זיין נאר שטייענדיג: (ו) וכי יבוא הלוי. זאָגט רש"י (יכול בבן לוי ודאי הכתוב מדבר) איך וואָלט מיינען דר פסוק שמועסט פון אַלוי (תלמוד לומר ושרת) זאָגט דר פסוק ער זאָל בעדינען אין בית המקדש (יצאו לוים שאין ראוין לשרות) לוים טארין דאך ניט בעדינען אין בית המקדש, דריבער מוזין מיר זאגן, דר פסוק שמועסט פון אכהן, ווייל יעדער כהן איז פון שבט לוי, דריבער רופט מען אים לוי: (ז) ושרתו. זאָגט רש"י (למד על הכהן שבא ומקריב קרבנות נדבתו או חובתו ואפילו במשמר שאינו שלו) דר פסוק לערונט אונז א'יב אכהן דאַרף מקריב זיין אאייגענעם קרבן אנדר אדער אנדבה אדער וָוס ער איז שולדיג אקרבן פאר אזונד, אחטאת אאשם, מעג ער קומען אין בית המקדש צו יעדר צייט און מקריב זיין זיינע קרבנות אפילו אין די וואָך וואס איז ניט זיינע *) (דבר אחר) נאך אפשט (עוד למד) נאך לערונט אונז דר פסוק (על הכהנים הבאים לרגל) די כהנים וָוס קומען אויף יום טוב אין ירושלים נוויא אלע יודין מוזין קומען אויף יום טוב אין ירושלים) און עס איז ניט זייער וואָך צו מקריב זיין קרבנות (שמקריבין במשמר ועובדין

רש"י

ראשית גז שתים. צאנך ארבעה. תתן לו הרי חמשה: (ה) לעמוד לשרת. מכאן שאין שירות אלא מעומד: (ו) וכי יבא הלוי. (ספרי) יכול בבן לוי ודאי הכתוב מדבר תלמוד לומר ושרת יצאו לוים שאין ראוין לשירות: ובא בכל אות נפשו וגו'. (ז) ושרת. למד על הכהן שבא ומקריב קרבנות נדבתו או חובתו ואפי' במשמר שאינו שלו. ד"א עוד למד על הכהנים הבאים לרגל שמקריבין במשמר כ ועובדין בקרבנות הבאות מחמת הרגל כגון

שפתי חכמים

מאי עבירות שמעשות כלומר שמחייבות את בעליהן ואומרות קום עשה המצוה ועל איזה מלוה ק"י אין לומר אמלות בכור דהא אף כשאין לו אלא בהמה אחת חייב בבכירה וגם א"ל דקאי אמתנות שנותנין לכהן וכו'. דהא אף כשאין לו אלא בהמה אחת חייב במתנות ועכ"ל דקאי אראשית הגז: ט כלו' בכן לוי ממש לאפוקי כהן ואפשר לומר דלמא בכהן נמי מיירי דהא כהן נמי בן לוי הוא ת"ל ושרת וכו': י דהכי משתמע מגולת בכל אות נפשו ספי' באתות נפשו רולה להקריב ולא על לד חיוב משמרתו: כ (ג"א) דאל"כ ל"ל ככל אחיו הכהנים

פירוש לתורת אלהים

(ה) כִּי בוֹ בָּחַר יְיָ אֱלֹהֶיךָ מִכָּל שְׁבָטֶיךָ ווארום אים האט גאט אויס דערוויילט פון אלי דיינע שבטים לעמוד לשרת צו שטיין און צו בדינען אין גאטס נאמן [פי' רש"י] הוא ער מיט זיינע.קינדר אלע טאג: (ו) וְכִי יָבֹא הַלֵּוִי און אז עס וועט קומען דער כהן וָוס ער איז פון שבט לוי מֵאַחַד שְׁעָרֶיךָ פון איינע פון דיינע שטעט מִכָּל פון אלע יודישע שטעט אֲשֶׁר וָואס ער וואוינט דארטן וּבָא און עס וועט אים גלוסטן צו קומען אֶל צו דעם אָרט וָוס גאט וועט אוס דערוויילן: (ז) וְשֵׁרֵת בְּשֵׁם יְיָ אֱלֹהָיו און ער זאל העלפען דינען אין זיין גאטס נאמען כְּכָל אֶחָיו הַלְוִיִּם אזוי וויא אלע זיינע ברידער דיא כהנים וָואס זיינען פון שבט לוי

מצות השם

(תקט) וְכִי יָבֹא וגו'. דאס איז איין מִצְוָה אז עס וועט קומען איין פרעמדער כהן זאל ער אליין מקריב זיין זיינע קרבנות וָואס ער וועט ברענגען גלייך וויא דיא כהנים פון דעם מִשְׁמָר פון דער וואך און זאל געמען איין חלק גלייך מיט אלע כהנים פון דיא קרבנות יו"ט און דיא מִצְוָה גייט אָן אין בית המקדש:

*) הערה ווען דער בית המקדש איז גיווען זענען אלע כהנים גיווען געטיילט אין פיר און צוואנציג טייל [יעדער טייל רופט מען משמר, זענען גיווען פיר און צוואנציג משמורות] יעדער משמר האט געהאט זיין בעשטימטע וואך וואס ער האט מקריב גיווען קרבנות אין בית המקדש, אזוי איז גיווען אוואך נאך אוואך, אמשמר נאך אמשמר:

העמדים שם לפני יהוה: ח חלק
כחלק יאכלו לבד ממכריו על-
האבות: ס ט כי אתה בא אל-
הארץ אשר-יהוה אלהיך נתן לך
לא-תלמד לעשות כתועבת

אחוהי ליואי דמשמשין
תמן (בצלו) קדם יי: ח חלק
כחלק ייכלון בר
ממטרתא דייתי בשבתא
דכן אתקינו אבהתא:
ט ארי את עליל לארעא
דיי אלהך יהב לך לא
תילף למעבד כטעות

ת"א כחלק סוכה נה: לא תלמד שבת פה ר"ה כד סנהדרין פח ע"ז יח מג:

בעל הטורים

(ח) כחלק. ב' במסורה חלק כחלק יאכלו כחלק היושב על הכלים דאמרינן כהן בעל מום חולק בקדשים אף על פי שפסול בעבודה והיינו לפי היושב על הכלים: (ט) כי אתה בא. סמך כאן

רשב"ם

(ח) לבד ממכריו על האבות. לפי הפשט כמו איש מאת מכרו אם יש לו שום קרוב מאבותיו שיתן לו קרבנו לעשותו הוא יש לו רשות להקריבו מותר אוב לומר שהמלך שואל באורים ולא כאוב:

רש"י

מוספי הרגל ואע"פ שאין המשמר שלהם: (ח) חלק כחלק יאכלו. מלמד שחולקין בעורות ובבשר שעירי חטאות. מ יכול אף בדברים הבאים שלא מחמת הרגל כגון תמידין ומוספי שבת ונדרים ונדבות ת"ל לבד ממכריו על האבות חוץ ממה שמכרו האבות בימי דוד ושמואל שנקבעו המשמרות ומכרו זה לזה טול אתה שבתך ואני אטול שבתי: (ט) לא תלמד לעשות. (סנהדרין סח) אבל אתה למד

בית יהודא

בקרבנות הבאות מחמת הרגל) פון דעמטוועגען זענען זיי מקריב קרבנות צוזאמען מיט אלע כהנים פון דעם משמר, אבער נאר די קרבנות וואס מען איז מקריב וועגן יום טוב (כגון מוספי הרגל) דהיינו די קרבנות מוסף פון יום טוב (ואף על פי שאין המשמר שלהם) אפילו דר משמר איז ניט זייער: (ח) וחלק כחלק יאכלו. זאגט רש"י (מלמד שחולקין בעורות ובבשר שעירי חטאות) דר פסוק לערנט אונז די כהנים וואס זענען געקומען צו יום טוב אונ האבען מקריב געווען די קרבנות פון מוספים (דס איז עולות אונ חטאות) צוזאמען מיט דעם משמר פון די וואך, דארפען אלע גלייך טיילען דיא פעל פון די עולות אונ פון דיא חטאות אונ מיט די פלייש פון דיא שעירים וואס זענען חטאות טיילען זיי אויך פר אלע גלייך (יכול אף בדברים הבאים שלא מחמת הרגל) איך וואלט מיינען אפילו די קרבנות וואס מען איז מקריב ניט וועגן יום טוב, זאלען אויך די פרעמדע כהנים מקריב זיין צוזאמען מיט דיא כהנים פון משמר (כגון תמידין ומוספי שבת ונדרים ונדבות) דהיינו די קרבנות תמידין אונ מוספין פון שבת אונ נדרים אונ נדבות (תלמוד לומר) זאגט דער פסוק (לבד ממכריו על האבות) אויסער דיא קרבנות וואס זענען פארקויפט געווארען דורך די אלטערן (חוץ ממה שמכרו האבות בימי דוד ושמואל שנקבעו המשמרות ומכרו זה לזה טול אתה שבתך ואני אטול שבתי) אויסער די קרבנות וואס די אלטערן האבן פארקויפט די וואכן איינער צום אנדערן אין דיא צייט פון דוד המלך אונ דער נביא שמואל וועם זייא האבן געמאכט די פיר אונ צוואנציג משמרות אונ זיי האבען פארקויפט איינער צום אנדערן אונ געזאגט נעם דו דיא וואך זאל זיין דיינע צו מקריב זיין אין איר קרבנות, אונ איך וועל נעמען איין אנדער וואך זאל זיין מיינע צו מקריב זיין אין איר קרבנות, דס קען ניט געענדערט ווערן, נאר יעדער משמר איז מקריב די קרבנות וואס געהערן צו זיין וואך: (ט) ולא תלמד לעשות.

שפתי חכמים

לא הל"ל אלא ובא ושרת בכל אות נפשו אלא בכהנים הבאים לרגל אירי שיקריבו ככל אחיהם בני המשמר. ולטעם א' קשה ל"ל אל המקום אשר יבחר ה' לא הל"ל אלא אל המזבח אשר לפני ה' ושרת וגו' ולטעם ב' לבד. קשה ל"ל בכל אות נפשו לכן צריך גם לטעם ראשון דבכל אות קאי על הנדרים והנדבות שלו שהרי מאות נפשו הוא מנדר ומנדב: ל וכסמוך אפרש דדוקא מוספי הרגלים שבאין מחמת הרגל ולא דברים שלא מחמת הרגל: מ הא דנקט עורות ובשר שעירי חטאות משום דאין להם חלק אלא במוספי הרגלים ומוספין היינו עולות

פירוש לתורת אלהים

וואס שטייען דארט פר גאט אין בהמ"ק [עיין רש"י]: (ח) חלק כחלק יאכלו ער נעמט אחלק גלייך מיט דיא כהנים פון דעם משמר פון דעם פלייש פון דעם קרבן חטאת אונ פון די פעל פון די קרבנות וואס מען איז מקריב פון יום טוב וועגן אבער די קרבנות וואס ניט פון יום טוב וועגן דהיינו פון דעם קרבן תמיד אדר פון דעם קרבן מוסף פון שבת נעמט ער ניט אחלק לבד חוץ וואס די עלטרין האבן פארקופט דס מיינט מען וואס דוד המלך אונ שמואל הנביא אין זייערע צייטען האבען דיא כהנים צווישען זיך גימאכט אז אלע וואך זאל איין אנדערער משמר מקריב זיין (עיין רש"י): (ט) כי אתה בא אל הארץ אשר יי אלהיך נותן לך אז דו וועסט קומען צו דעם לאנד וואס דיין גאט וועט דיר געבען לא זאלסטו ניט לערנען צו טאן די אומווירדיגע זאכן פון די כנענים [עי' רש"י]:

ליקוטי מרדכי

(ח) חלק כחלק יאכלו. דוד המלך ע"ה האט געזאגט שלום רב לאהבי תורתך, פיל פרידען איז צו די מענטשען וואס האבן ליב די תורה, פאר וואס האט ער ניט געזאגט ללומדי תורתך, צו דיא וואס לערנען דיא תורה, ווייל ניט אלע מענטשן לערנען תורה, סוחרים, בעלי מלאכות, זייא האבען קיין צייט צו לערנען תורה, מאכען זייא שותפות מיט אלמדן ער זאל לערנען תורה אונ זייא גיבען אים פרנסה, אונ ער גיט זייא אחלק פון זיין תורה, ווייל זייא האבען ליב דיא תורה מאכען זייא אזוי אשותפות, זאגט דוד המלך ע"ה אפילו דיא מענטשען וואס לערנען ניט אליין דיא תורה, נאר ווייל זייא האבען ליב דיא תורה מאכען זייא אשותפות וועגען תורה וועט צו זייא אויך זיין שלום, דאס זאגט דיא תורה חלק כחלק יאכלו, דער למדן מיט דעם בעל הבית וואס גיט אים פרנסה וועלען זיך גלייך טיילין, ווייל דיא אלטערין האבען אויך אזו פארקויפט תורת פאר פרנסה, זבולון אונ יששכר, שמעון אחי עזריה, דאס מיינט מען לבד ממכריו על האבות:

הַגּוֹיִם הָהֵם: י לֹא־יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ־וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ קֹסֵם קְסָמִים מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף:
יא וְחֹבֵר חָבֶר וְשֹׁאֵל אוֹב וְיִדְּעֹנִי

עַמְמַיָּא הָאִנּוּן: י לָא יִשְׁתְּכַח בָּךְ מַעֲבַר בְּרֵהּ וּבְרַתֵּהּ בְּנוּרָא קָסֵם קִסְמִין מְעָנֵן וּמְנַחֵשׁ וְחָרֵשׁ: יא וְרָטֵין רְטָן וְשָׁאֵל בִּדִין וּזְכוּרוּ

תו"א לא ימלא סנהד' נז כד: מעונן שם: מנחש שם: וחבר חבר שם נו סה כריתות ג:

רשב"ם

אע"פ שאינו ממשמרה זו: (יא) וחבר חבר. הניגון בחי"ת כמו מן החרב תאכל החרב וזה מוכיח וחובר חברים מחוכם, כמו מן מלך מלכים, וכמו מן עבד עבדים, כן יאמר מן חבר חברים, ואלו היה חבר מעמו בבי"ת

בעל הטורים

(י) קסם קסמים מעונן ומנחש. קסם בגימ' לוחז במקלו. מעונן בגימ' אוחזי העינים: מנחש. נוטריקון מפי נפלה חתיכה מלי ד"ת מקל נחש חולדה שועל:

בית יהודא

דו זָאלְסְט נִיט לֶערְנֶען צוּ טְאהְן וְוִי דִי פֶעלְקֶר טוּהֶען (אֲבָל אַתָּה לָמֵד לְהָבִין וּלְהוֹרוֹת) אָבֶּער דוּ מֶעגְסְט לֶערְנֶען צוּא פַארְשְׁטֵיין וָוּם זֵיי טוּהֶען דוּ זָאלְסְט קֶענֶן לֶערְנֶען צוּ אַנְדֶערֶע מֶענְטְשֶׁען זֵייא זָאלֶן ווִיסֶען וָוּם נִיט צוּ טְאהְן (כְּלוֹמַר) מֶען מֵיינְט (לְהָבִין בְּמַעֲשֵׂיהֶם כַּמָּה הֵם מְקוּלְקָלִים) מֶען זָאל פַרְשְׁטֵיין וָוּם זֵיי טוּהֶען וְוִיא מִיאוּס אוּנ שְׁלֶעכְט זֵייא זֶענֶען (וּלְהוֹרוֹת לְבָנֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כַּךְ וְכַךְ) אוּנ דוּ וֶועסְט לֶערְנֶען דֵיינֶע קִינְדֶער זֵיי זָאלֶען נִיט אַזוֹ טְאהְן (שֶׁזֶּהוּ חוֹק הַנָּכְרִים) וְוייל דָם אִיז אַחוּק אַבֶּעשְׁטִימְטֶע זַאךְ בַּיי דִי פֶעלְקֶער זֵיי זָאלֶן אַזוֹ טְאהְן צוּ זֵייעֶרֶע גֶעצִין בִּילְדֶער: (י) וּמַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ. זֵיי פִירֶען זֵייעֶרֶע זִיהְן אוּנ זֵייעֶרֶע טֶעכְטֶער אִין פַייעֶר (הִיא עֲבוֹדַת הַמּוֹלֶךְ) אַזוֹ הָאט מֶען גֶעדִינְט צוּ דִיא עֲבוֹדָה זָרָה מוֹלֶךְ (עוֹשֶׂה מְדוּרוֹת אֵשׁ מִכָּאן וּמִכָּאן וּמַעֲבִירוֹ בֵּין שְׁנֵיהֶם) מֶען מַאכְט צְוֵויי פַייעֶרִין, אֵיין פַייעֶר אִין דִי זַייט רֶעכְטְס, אוּנ אֵיין פַייעֶר אִין דִיא אַנְדֶערֶע זַייט לִינְקְס אוּנ מֶען פִירְט דֶעם קִינְד צְווִישֶׁען בֵּיידֶע פַייעֶרִין: וְקוֹסֵם קְסָמִים]. זָאגְט רש"י (אֵיזֶהוּ קוֹסֵם) וֶועלְכֶער מֶענְטְשׁ הֵייסְט אַקוֹסֵם (הָאוֹחֵז אֶת מַקְלוֹ וְאוֹמֵר אִם אֵלֵךְ אִם לֹא אֵלֵךְ) עֶר הַאלְט אִין הַאנְט אַשְׁטֶעקִין אוּנ זָאגְט זָאל אִיךְ גֵיין, אָדֶער אִיךְ זָאל נִיט גֵיין, אוּנ מִיט כִּשּׁוּף עֶנְפֶערְט אִים דֶער שְׁטֶעקִין (וְכֵן הוּא אוֹמֵר) אוּנ אַזוֹ זָאגְט דֶר פָּסוּק (עַמִּי בְּעֵצוֹ יִשְׁאָל וּמַקְלוֹ יַגִּיד לוֹ) מַיין פָאלְק פְרֶעגְט בַּיי זַיין הָאלְץ אוּנ זַיין שְׁטֶעקִין זָאל אִים זָאגֶען: וּמְעוֹנֵן]. (ר"ע אוֹמֵר) רַבִּי עֲקִיבָא זָאגְט (אֵלּוּ נוֹתְנֵי עוֹנוֹת) דָם זֶענֶן דִי מֶענְטְשֶׁען וָוּם גִיבֶּען צֵייטֶן (שֶׁאוֹמְרִים עוֹנָה פְּלוֹנִית יָפָה לְהַתְחִיל) זֵיי זָאגֶן אִין דִי צֵייט אִיז גוּט אָנְצוּהוֹיבֶּען וָוּם גֶעשֶׁעפְט אָדֶער אֵיין אַנְדֶער זַאךְ) (וַחֲכָמִים אוֹמְרִים אֵלּוּ אוֹחֲזֵי הָעֵינַיִם) דִי חֲכָמִים זָאגֶען מְעוֹנֵן מֵיינְט מֶען דֶער וָוּם מַאכְט פַארְבְּלֶענְדוּנְג: וּמְנַחֵשׁ]. מֵיינְט מֶען (פִּתּוֹ נָפְלָה מִפִּיו) אֵיינֶער זָאגְט אַצֵייכֶען זַיין בְּרוֹיט אִיז אַרוֹיסְגֶעפַאלֶן פוּן זַיין מוֹיל, אִיז אַשְׁלֶעכְטֶער צֵייכֶען (צְבִי הִפְסִיקוֹ בַּדֶּרֶךְ) אַהֶערְשׁ אִיז אַרִיבֶּער גֶעגַאנְגֶען דֶעם וֶועג (מַקְלוֹ נָפַל מִיָּדוֹ) זַיין שְׁטֶעקִין אִיז אַרוֹיסְגֶעפַאלֶען פוּן זַיין הַאנְט, אִיז אַצֵייכֶן נִיט צוּ גֵיין דֶעם וֶועג, אַזֶעלְכֶע צֵייכוּנְס אָדֶער אַנְדֶערֶע צֵייכוּנְס זָאל אֵיינֶער נִיט בֶּעצֵייכֶענֶען: (יא) וְחוֹבֵר חָבֶר]. מֵיינְט מֶען (שֶׁמְּצָרֵף נְחָשִׁים אוֹ עַקְרַבִּים אוֹ שְׁאָר חַיּוֹת לְמָקוֹם אֶחָד) מִיט

רש"י

להבין ולהורות כלומר להבין מעשיהם כמה הם מקולקלים ולהורות לבניך לא תעשה כך וכך שזה הוא חק העכו"ם: (י) מעביר בנו ובתו באש. היא עבודת המולך עושה מדורות אש מכאן ומכאן ומעבירו בין שתיהם: קוסם קסמים. איזהו קוסם האוחז את מקלו ואומר אם אלך ואם לא אלך וכן הוא אומר (הושע ד) עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו: מעונן. (סנהדרין סה) ר"ע אומר אלו נותני עונות שאומרים עונה פלונית יפה להתחיל וחכ"א אלו אוחזי העינים: מנחש. (ספרי) פתו נפלה מפיו צבי הפסיקו בדרך מקלו נפל מידו: (יא) וחבר חבר. (סנהדרין שם)

שפתי חכמים

ושעירי חטאות כדכתיב בפרשת פנחס והעולות מקריבין הכל לגבוה ואין לכהנים מהם אלא העורות ושעירי חטאות יש מהן לכהן הבשר: נ פירש

פירוש לתורת אלהים

(י) לֹא יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ עֶם זָאל נִיט וֶוערֶען גִיפוּנֶען צְווִישֶׁען דִיר אַזוֹי אֵיינֶער וָוּם עֶר פִירְט זַיין זוּן אָדֶער זַיין טָאכְטֶער אִין פַייעֶר עֶס אִיז דָא אֵיין עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים מוֹלֶךְ דֶר וָוּם דִינְט זֵיא מַאכְט עֶר צְוֵויי פְלַאקֶרִין פַייעֶר אוֹיף צְוֵויי זַייטֶן אוּנ אִין מִיטֶן פִירְט עֶר דוּרְךְ זַיינֶע קִינְדֶער קוֹסֵם קְסָמִים אָדֶער אֵיין כִּישׁוּף מַאכֶער וָואס הֵייסְט קוֹסֵם דָאס אִיז אַזוֹי אַמֶענְטְשׁ וָוּם עֶר נֶעמְט אַשְׁטֶעקִין אוּנ מֶעסְט מִיט זַיינֶע הֶענְד אוֹיב עֶר זָאל גֵיין אוֹיב נִיט מְעוֹנֵן אִיז אַזוֹ אַמֶענְטְשׁ וָוּם זֶעהְט אוֹיף דִי צֵייט אִיז גוּט אָן צוּ הֵייבֶּען דִי מְלָאכָה אוּנ דִי צֵייט אִיז נִיט גוּט וּמְנַחֵשׁ מֵיינְט מֶען דֶר וָוּם זָאגְט מַיין בְּרוֹיט אִיז אַרָאפּ גִיפַאלֶען פוּן דֶעם מוֹיל אָדֶר עֶר זָאגְט אֵיין הִירְשׁ אִיז אִיבֶּער גִילָאפֶען דֶעם וֶועג אִיז דָם אֵיין שְׁלֶעכְטֶער סִימָן: (יא) וְחוֹבֵר חָבֶר אוּנ אַכִּישׁוּף מַאכֶר וָוּם בַּהֶעפְט שְׁלַאנְגֶען אוּנ עֶגְדִיסֶען אוֹיף אֵיין אָרְט

מצות השם

(תקי) לֹא יִמָּצֵא בְךָ וגו'. דָאס אִיז דִיא מִצְוָה אַז מֶען טָאר נ ט לָאזֶען לֶעבֶּען אֵיין כִּישׁוּף מַאכֶער וָואס זֵייא טוּעֶן כִּישׁוּף מִיט פָארְמְלֶען אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן אוֹיף יֶעדֶער אָרְט אוּנ יֶעדֶער צֵייט: אַז אַזוֹי אֵיין כִּישׁוּף מַאכֶער וָואס עֶר שְׁפַּרְעכְט אָפּ אוֹיף אֵיין שְׁלַאנְג אָדֶער אֵיין עֶגְדִיס טָאר זִיךְ נִיט גֶעפִינֶען צְווִישֶׁען יוּדֶען אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן אוֹיף יֶעדֶער אָרְט אוּנ יֶעדֶער צֵייט:

(תקיא) לֹא יִמָּצֵא בְךָ וגו'. דָאס אִיז דִיא מִצְוָה אַז כָּל מִינֵי כִּישׁוּף טָאר מֶען נִיט צוּ הֶערֶען אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן אוֹיף יֶעדֶר אָרְט אוּנ יֶעדֶר צֵייט:

(תקיב) לֹא יִמָּצֵא בְךָ וגו' וְחוֹבֵר חָבֶר. דָאס אִיז דִיא מִצְוָה

(תקיג) לֹא יִמָּצֵא בְךָ וגו' וְשׁוֹאֵל אוֹב. דָאס אִיז דִיא מִצְוָה אַז מֶען טָאר נִיט פְרֶעגִין בַּייא דִיא כִּשּׁוּף פוּן אוֹב אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן אוֹיף יֶעדֶער אָרְט אוּנ יֶעדֶער צֵייט:

(תקיד) לֹא וגו' וְיִדְּעֹנִי. מֶען טָאר נִישְׁט כִּשּׁוּף טָאן דוּרְךְ

וְדֹרֵשׁ אֶל־הַמֵּתִים׃ יב כִּי־תוֹעֲבַת
יְהוָה כָּל־עֹשֵׂה אֵלֶּה וּבִגְלַל
הַתּוֹעֵבֹת הָאֵלֶּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
מוֹרִישׁ אוֹתָם מִפָּנֶיךָ׃ יג תָּמִים
תִּהְיֶה עִם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ חמישי יד כִּי ׀
הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אַתָּה יוֹרֵשׁ
אוֹתָם אֶל־מְעֹנְנִים וְאֶל־קֹסְמִים

וְתָבַע מִן מֵתַיָּא׃ יב אֲרֵי
מְרַחַק יְיָ כָּל דְּיָעֲבֵד
אִלֵּין וּבְדִיל תּוֹעֲבָתָא
הָאִלֵּין יְיָ אֱלָהָךְ
מְתָרֵךְ יָתְהוֹן מִקֳּדָמָךְ׃
יג שְׁלִים תְּהֵי בְּדַחַלְתָּא
דַּייָ אֱלָהָךְ׃ יד אֲרֵי
עַמְמַיָּא הָאִלֵּין דִּי אַתְּ
יָרֵת יָתְהוֹן מִן מְעָנְנַיָּא

תו"א ודורש אל סנהדרין סה: כי תועבת סנהדרין כז: תמים תהיה פסחים קיג:

בעל הטורים

(יג) תמים: ת' גדולה שאם תלך בתמימות כאילו קיימת מאל"ף ועד תי"ו:

רשב"ם

כמו חבר אנכי לכל אשר יראוך. ירך גדר כתף וגזל שטעם למטה היה לו לומר וחובר חבר מן ירך ירכו גזלו. חברים מקשיבים לקולך ובתי"ת מצאתי אחרי כן בתפרי ספרד כדברי: (יב) מוריש אותם. כי אינם חושבים לדרוש את הקב"ה ואת נביאי המצות. כי סומכין על תועבותיהם המגידים להם ברוח הטומאה: (יג) תמים תהיה וגו'. וממנו תדרוש ולא מן המתים. ולפי כי מנסה הקב"ה בם את ישראל נתן כח ברוח הטומאה להגיד על

רש"י

שמלרף נחשים או עקרבים או שאר חיות למקום אחד: ושואל אוב. זה מכשפות ששמו פיתום ומדבר משחיו ומעלה את המת בבית השחי שלו: וידעני. מכניס עלם חיה ששמה ידוע לתוך פיו ומדבר העלם ע"י מכשפות: ודרש אל המתים. כגון המעלה ם בזכרותו והנשאל ע בגלגולת: (יב) כל עושה אלה. (מכות כד ספרי) עושה כל אלה לא נא' אלא כל עושה אלה אפילו אחת מהן: (יג) תמים תהיה עם ה' אלהיך. התהלך עמו בתמימות ותלפה לו פ ולא תחקור אחר העתידות אלא כל מה שיבוא

בית יהודא

כִּשּׁוּף בְּרֵיינְגְט עֶר צוּזַאמֶען שְׁלַאנְגֶען עֶגְדִיסֶען אָדֶער אַנְדֶערֶע חַיּוֹת צוּ אֵיין אָרְט: וְשׁוֹאֵל אוֹב. זָאגְט רַשִׁ"י (זֶה מְכַשְּׁפוֹת שֶׁשְּׁמוֹ פִּיתוֹם) דָס אִיז אַמִין כִּשּׁוּף וָוָאס הֵייסְט פִּיתוֹם (וּמְדַבֵּר מִשֶּׁחְיָיו) עֶר רֶעט פוּן אוּנְטֶער דֶעם אָרֶעם (וּמַעֲלֶה אֶת הַמֵּת בְּבֵית הַשֶּׁחִי שֶׁלּוֹ) עֶר נֶעמְט אַמֵּת אוּנ לֵייגְט אִים אוּנְטֶער זַיין אָרֶעם, אוּנ דֶר מֵת רֶעט: וְיִדְּעֹנִי. מֵיינְט מֶען (מַכְנִיס עֶצֶם חַיָּה שֶׁשְּׁמָהּ יָדוּעַ לְתוֹךְ פִּיו וּמְדַבֵּר הָעֶצֶם עַל יְדֵי מְכַשְּׁפוֹת) עֶר נֶעמְט אַבֵּיין פוּן אַחַיָּה וָוָאס הֵייסְט יָדוּעַ, אוּנ עֶר הַאלְט דֶעם בֵּיין אִין מוֹיל אוּנ דֶר בֵּיין רֶעט, דָס וֶוערְט גֶעמַאכְט מִיט כִּשּׁוּף: וְדוֹרֵשׁ אֶל הַמֵּתִים. מֵיינְט מֶען (כְּגוֹן הַמַּעֲלֶה

וְהַנִּשְׁאָל בְּגֻלְגֹּלֶת) עֶר מַאכְט מִיט כִּשּׁוּף אַמֵּת זָאל רֵיידֶן, אָדֶער אַקָאפּ פוּן אַמֵּת זָאל רֵיידֶען: (יב) כָּל עֹשֵׂה אֵלֶּה. זָאגְט רַשִׁ"י (עוֹשֵׂה כָּל אֵלֶּה לֹא נֶאֱמַר) עֶס שְׁטֵייט נִיט אִין פָּסוּק דֶר וָואס טוּהְט דִי אַלֶע זַאכֶן (אֶלָּא) נָאר עֶס שְׁטֵייט (כָּל עוֹשֵׂה אֵלֶּה) אַלֶע מֶענְטְשֶׁן וָואס טוּהֶען דִי זַאכֶן (אֲפִילוּ אַחַת מֵהֶן) אֲפִילוּ עֶר טוּהְט נָאר אֵיינְס פוּן דִיא זַאכֶען הָאט אִים הַקָּבָּ"ה פֵיינְט: (יג) וְתָמִים תִּהְיֶה. מֶען מֵיינְט (הִתְהַלֵּךְ עִמּוֹ בִּתְמִימוּת) זָאלְסְט גֵיין מִיט הַקָּבָּ"ה מִיט גַאנְצְקֵייט (וּתְצַפֶּה לוֹ) זָאלְסְט הָאפֶן צוּ הַקָּבָּ"ה (וְלֹא תַּחְקוֹר אַחַר הָעֲתִידוֹת) זָאלְסְט נִיט פְרֶעגֶן בַּיי דִי מְכַשְּׁפִים וָואס עֶס וֶועט זַיין (אֶלָּא כָּל מַה שֶׁיָּבוֹא עָלֶיךָ קַבֵּל בִּתְמִימוּת) נָאר אַלֶץ וָואס אוֹיף דִיר וֶועט קוּמֶען זָאלְסְטוּ אָנְנֶעמֶען מִיט גַאנְצְקֵייט

שפתי חכמים

רש"י הוחז וסוגר עיני הבריות שמראה להם כאלו עושה דברים של פלא ואינו עושה כלום: ם ר"ל שמעלה המת על זכרות שלו ומדבר שם: ע פי' בגלגולת מן המת המוטלת על הארץ ועונה מה שמואלים לו ע"י מכשפות כך הוא נדרש בספרי. ובפרק ארבע מיתות תניא בברייתא אוב זה המעלה בזכורו והנשאל בגלגולת ודורש אל המתים זה המרעיב עלמו ולן בבית הקברות והא דהביא רש"י הספרי והניח תלמוד שלנו י"ל דלפי שהוא יותר קרוב לפשוטו: פ ר"ל אתה אל תעשה כמו שעושין הע"א אלא תמים תהיה שתתהלך עמו בתמימות

פירוש לתורת אלהים

וְשׁוֹאֵל אוּנ אַזוֹ אֵיינֶער וָואס פְרֶעגְט דֶעם כִּישׁוּף מַאבֶר וָואס הֵייסְט אוֹב וְיִדְּעוֹנִי וְדוֹרֵשׁ אוּנ אַזוֹ אֵיינֶער וָואס פַארְשְׁט צוּא מֵתִים (עיין רש"י): (יב) כִּי תוֹעֲבַת יְיָ וָוארוּם דָאס אִיז מִיאוּס בַּיי גָאט וֶוער עֶס טוּט דִי אַלֶע זַאכֶן אֲפִילוּ אֵיינְס פוּן דִי זַאכֶן וּבִגְלַל אוּנ וֶועגֶן דִי אוּמְוֶוערְדִיגְקֵייט יְיָ טוּט דַיין גָאט זֵיי פַר טְרַייבֶּן פַאר דִיר: (יג) תָּמִים דוּ זָאלְסְט זַיין גַאנְץ מִיט דַיין גָאט דוּ זָאלְסְט נִיט נָאךְ פָארְשֶׁען וָואס וֶועט אַמָאל זַיין נָאר וָואס עֶס וֶועט אוֹיף דִיר קוּמֶען זָאלְסְטוּ מְקַבֵּל זַיין בְּאַהֲבָה: (יד) כִּי הַגּוֹיִם וָוארוּם דִי פֶעלְקֶער וָואס דוּ וֶועסְט זֵייא יַרְשֶׁענֶען אֶל מְעוֹנְנִים זֵיי הֶערֶען צוּ דִי כִּישׁוּף מַאכֶערְס וְאַתָּה אוּנ דִיר הָאט דַיין גָאט נִיט

מצות השם

אַבֵּיין פוּן אַחַיָּה וָואס הֵייסְט יִדְּעוֹנִי אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן אוֹיף יֶעדֶער אָרְט אוּנ יֶעדֶער צַייט:

(תקטו) וְדוֹרֵשׁ אֶל הַמֵּתִים. דָאס אִיז דִיא מִצְוָה אַז מֶען טָאר נִיט טָאן כִּישׁוּף דוּרְךְ טוֹיטֶע אָדֶער מֶען זָאל זִיךְ אוֹיס הוּנְגֶערְן אוּנ נֶעכְטִיגֶען אוֹיף דֶעם בֵּית הַקְּבָרוֹת אַז אֵיין מֵת זָאל זִיךְ צוּ אִים בַּאוַוייזְן אוּנ דִי מִצְוָה גֵייט אָן אוֹיף יֶעדֶר אָרְט:

משלים על התורה

(יג) תָּמִים תִּהְיֶה וגו'. דֶר אה"י שְׁרַייבְּט לְמָשָׁל אַגְבִיר הָאט גֶעהַאט אַ אֵיינְצִיגֶען זוּהְן, עֶר הָט אִים גֶעגֶעבֶּן שֵׁיינֶע קְלֵיידֶער אוּנ גוּט עֶסֶען אוּנ טְרִינְקֶען, דֶר קִינְד הָט זִיךְ בַּאהֶעפְט צוּ שְׁלֶעכְטֶע חֲבֵרִים, עֶר הָט נִיט גֶעוָואלְט לֶערְנֶען אוּנ הָט גֶעטָאהְן פִיל שְׁלֶעכְטֶע מַעֲשִׂים וָואס דֶר פָאטֶער הָט זִיךְ גֶעשֶׁעמְט, עֶר הָט אִים גֶעזָאגְט מוּסָר אוּנ עֶס הָט נִיט גֶעהָאלְפֶן, בִּיז דֶר פָאטֶר הָט פוּן אִים אַרָאפּ גֶענוּמֶן זַיינֶע שֵׁיינֶע קְלֵיידֶר אוּנ הָט אִים אַרוֹיס גֶעטְרִיבֶּן פוּן שְׁטוּבּ, עֶר הָט נִיט גֶעהַאט וואוּהִין צוּ גֵיין אִיז עֶר גֶעגַאנְגֶען אִין בֵּית

יִשְׁמָעוּ וְאַתָּה לֹא כֵן נָתַן לְךָ יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ׃ טו נָבִיא מִקִּרְבְּךָ מֵאַחֶיךָ
כָּמֹנִי יָקִים לְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵלָיו
תִּשְׁמָעוּן׃ טז כְּכֹל אֲשֶׁר־שָׁאַלְתָּ
מֵעִם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב בְּיוֹם
הַקָּהָל לֵאמֹר לֹא אֹסֵף לִשְׁמֹעַ
אֶת־קוֹל יְהוָה אֱלֹהָי וְאֶת־הָאֵשׁ
הַגְּדֹלָה הַזֹּאת לֹא־אֶרְאֶה עוֹד
וְלֹא אָמוּת׃ יז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָי

וּמִן קָסְמַיָּא שָׁמְעִין וְאַתְּ
לָא כֵן יְהַב לָךְ יְיָ
אֱלָהָךְ׃ טו נְבִיָּא מִבֵּינָךְ
מֵאַחָיךְ כְּוָתִי יְקִים לָךְ יְיָ
אֱלָהָךְ מִנֵּהּ תְּקַבְּלוּן׃
טז כְּכֹל דִּי שְׁאֶלְתָּא
מִקֳּדָם יְיָ אֱלָהָךְ בְּחֹרֵב
בְּיוֹמָא דִקְהָלָא לְמֵימַר
לָא אוֹסֵף לְמִשְׁמַע יָת
קָל מֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהִי וְיָת
אֶשָּׁתָא רַבְּתָא הָדָא לָא
אֶחֱזֵי עוֹד וְלָא אֵמוּת׃
יז וַאֲמַר יְיָ לִי אוֹטִיבוּ דִּי

ת״א אליו יבמות ל:

רשב״ם

פי׳ השעירים: (טו) נביא מקרבך מאחיך כמוני. שיצוה לך מצות שבתורה ולא כנביא וחולם חלום שיאמר לך לעבוד ע״ג. ומה שכתוב ולא קם נביא עוד בישראל כמשה הרי פירושו כמו שמפרש אשר ידעו ה׳ פנים אל פנים. אבל להאמין להקב״ה יהא כמותך ולדבר אמת מאתו ולא

(טז) ככל אשר שאלת. ככל עולה ע׳ לומר שמעתי לשאלתכם ושמתי עליכם ע׳ זקנים וגם כאשר ישאלו ישראל נביאים יותן להם נביאים׃

בעל הטורים

(טו) נביא מקרבך. הפסוק מתחיל ומסיים בנו״ן לומר שידע נו״ן שערי בינה ויש בו י׳ תיבות לומר שתשמע לו כמו לעו״ד הדברות: כמוני. בגי׳ עמו: תשמעון. ג׳ במסורה אליו תשמעון קטן כגדול תשמעון כלומר אחד קטן ואחד גדול שמע אליו׃

בית יהודא

אונ מיט צופרידען וזאלסט שטענדיג זאגען כל מה דעביד רחמנא לטב עביד, אלץ וואס הקב״ה טוהט, איז דאס צו גוטין (ואז תהיה עמו ולחלקו) אז דו וועסט אזו טאהן וועסטו זיין מיט הקב״ה אונ וועסט זיין דר חלק פון הקב״ה, נאר הקב״ה אליין וועט אויף דיר אכטונג געבן עס זאל דיר

רש״י

עליך קבל בתמימות ואז תהיה צ עמו ולחלקו: (יד) לא כן נתן לך. הקב״ה לשמוע ק אל מעוננים ואל קוסמים שהרי השרה שכינה על הנביאים ואורים ותומים: (טו) מקרבך מאחיך כמני. כמו שאני ר מקרבך מאחיך יקים לך

קיין שלעכטס טרעפען אונ דו זאלסט גליקליך זיין אייביג: (יד) ולא כן נתן לך ה׳ אלהיך, הקב״ה האט צו דיר ניט אזו גיגעבן (לשמוע אל מעוננים ואל קוסמים) דו זאלסט הערן וואס די צייט וויסענדע אונ וואס די מכשפים זאגען (שהרי השרה שכינה על הנביאים ואורים ותומים) ווארום הקב״ה האט געמאכט רוהען זיין שכינה אויף די נביאים אונ אויף דיא אורים ותומים, זיי וועלן דיר זאגן אלץ וואס דו דארפסט וויסן: (טו) נביא מקרבך מאחיך כמוני. משה הט געזאגט צו די יודין (כמו שאני מקרבך מאחיך) אזו וויא איך בין פון דיר פון דיינע ברידער (יקים לך תחתי) אזו א נביא וועט דיר

שפתי חכמים

ותלפה לו כו׳: צ כך תפרש הקרא תמים תהיה ר״ל שתלפה לו ולא תחקור וכו׳ ואז עם ה׳ אלהיך ר״ל תהיה עמו ולחלקו: ק ר״ל שאל תקשה לך כי פשוטו של מקרא ואתה לא כן נתן לך ה׳ אלהיך משמע שהזכיר מקודם ע״ז שלא יהיה בו קוסם ומעונן ומנחש והיכן מצינו שהזכיר ע״ז וע״ז השיב בזה לוה לך שלא תשמע אל מעוננים וקוסמים שהרי לכך השרה שכינתו על הנביאים כדי שתשמע אל הנביאים ולא למעוננים וקוסמים והא דנקט רש״י הקדוש ברוך הוא במקום ה׳ אלהיך להורות שא״ל להזכיר פה אלהיך המורה בכ״מ נתינת הסיבה שהוא אלהיך והוא בעל הכח והממשלה אשר הביאך אל הארץ וכמו תמים תהיה עם ה׳ אלהיך שמלד שאני אלהיך ראוי להשתדל להיות עמי ולהדבק בי והכא שהוא סיפור דברים א״ל למלת אלהיך אלא לשם ה׳ כמו ראו קרא ה׳ בשם ורבים כמוהו. והא דלא נקט שם ה׳ כדי שלא נחשוב שקילר בלשונו. הרא״ם: ר ר״ל הא כתיב ולא קם נביא עוד בישראל כמשה

פירוש לתורת אלהים

אזו גיגעבען: (טו) נביא איין נביא פון צווישען דיר פון דיינע ברידער אזו ווי איך יקים וועט צו דיר דיין גאט אויף שטעלען אליו צו אים זאלט איר הערען: (טז) ככל אזוי וויא דו האסט בגערט פון דיין גאט בחורב אין חורב ביום אין דעם טאג פון איין זאמלונג לאמר דו האסט גיזאגט לא אסף איך וויל ניט מער הערען אין מיין גאטס קול ואת האש אונ דם גרויסי פייער וויל איך מער ניט זעהן ולא אמות וועל איך ניט שטארבן: (יז) ויאמר יי הט גאט צו מיר גזאגט היטיבו זיי האבן גוט גיטאן וואס זיי האבען גירעדט:

משלי יהודא

המדרש לערנען, עס איז אוועקגעגאנגען עטליכע טעג, ער הט געזעהן ער הט ניט צו עסען אונ ניט וואו צוא שלאפען איז ער געקומען איבערבעטען דעם פאטר, דר פאטר הט אים געגעבען אזעלכע עסען אונ טרינקען אונ קליידר וויא פריער, אונ דר קינד איז געווארן איין גאנץ אנדר מענטש, אלץ איז געווארן צו גוטן, אין אצייט שפעטער הט דם קינד פארגעסען וואס עס איז געוועזן אונ איז נאך אמאהל שלעכט געווארן, דר פאטער האט אים נאך אמאהל ארויסגעטריבען וויא פריער, איז ער נאך אמאהל גוט געווארן,

מצות השם

(תקמז) נביא מקרבך וגו׳. דס איז די מצוה אז איין אמתין נביא זאל קומען צו הערן אונ די מצוה גייט אן אויף יעדער ארט:

היטיבו אשר דברו: יח נביא אקים
להם מקרב אחיהם כמוך ונתתי
דברי בפיו ודבר אליהם את כל
אשר אצונו: יט והיה האיש אשר
לא ישמע אל דברי אשר ידבר
בשמי אנכי אדרש מעמו: כ אך
הנביא אשר יזיד לדבר דבר
בשמי את אשר לא צויתיו לדבר
ואשר ידבר בשם אלהים אחרים

אונקלוס

מלילו: יח נביא אקים
להון מגו אחיהון כותך
ואתן פתגמי נבואתי
בפומה וימלל עמהון
ית כל די אפקדניה:
יט ויהי גברא די לא
יקבל לפתגמי די ימלל
בשמי מימרי יתבע
מניה: כ ברם נביא די
ירשע למללא פתגמא
בשמי ית די לא
פקדתיה למללא ודי
ימליל בשום טעות

תו"א אנכי שם: אך הנביא שם:

בעל הטורים

(יח) נביא אקים להם. בגימ' זהו ירמיהו זה הוכיחן וזה הוכיחן וכו' כדאיתא בפסיקתא:

רש"י

תחתי וכן ש מנביא לנביא: (כ) אשר לא צויתיו לדבר. אבל צויתי לחברו: ואשר ידבר בשם אלהים אחרים. אפי' כוון את ההלכה לאסור את האסור ולהתיר את המותר: ומת. בחנק. ג' מיתתן בידי אדם (ספרי סנהדרין עח) המתנבא מה שלא שמע ומה שלא נא' לו ונאמר

בית יהודא

הקב"ה אויפשטעלן אויף מיין ארט (וכן מנביא לנביא) אזו ווערט זיין פון איין נביא צום אנדערן נביא, איין נביא ווערט שטארבען ווערט זיין איין אנדער נביא אויף זיין ארט: (כ) ואשר לא צויתיו לדברו. אים האב איך ניט געבאטען צו ריידן די נביאות (אבל צויתי לאחרים) אבער צו אנדערע האב איך געבאטן זיי זאלן זאגן די נביאות: ואשר ידבר בשם אלהים אחרים. אונ דר מענטש וואס ווערט זאגן אזוי אין דעם נאמען פון דיא עבודה זרה, ער ווערט זאגן דיא עבודה זרה האט אזו געבאטן (אפילו כיון את ההלכה) ער הט געזאגט ווי דר דין (לאסור את האסור ולהתיר את המותר) ער הט געאסרת דס זעלביגע וואס הקב"ה הט געאסרת, אונ ער הט מתיר גוועזן דם זעלביגע וואס הקב"ה הט מתיר גוועזן, פון דעסטוועגן ומת הנביא ההוא, דארף מען הרגנען דעם נביא: ומת. (בחנק) מען דארף אים הרגנן מיט חנק. מען זאל ארומוויקלען אטוך ארום זיין האלדז אונ אים דערשטיקן, זאגט רש"י (שלשה מיתתן בידי אדם) דרייערליא נביאים ווערען געהרגת דורך מענטשען (המתנבא מה שלא שמע) ער זאגט נביאות אויסגעטראכט פון הארצן אונ ער הט די נביאות ניט גיהערט פון הקב"ה (ומה שלא נאמר לו ונאמר לחבירו) דיא נביאות איז ניט געזאגט געווארן צו אים

שפתי חכמים

ל"פ כמו שאני מקרבך מאחיך: ש פירוש כדי שלא יובן שמדבר על נביא פרטי העתיד לקום אחריו כמו שפירשו הטועים הוסיף ואמר וכן מנביא לנביא והוכחתו שהרי המכוון הוא להרחיקם מן המעוננים והקוסמים ואמר שאינך לריך אל המעוננים והקוסמים כי תמיד יהיו מקרבך נביאים

פירוש לתורת אלהים

(יח) נביא איך וועל צו זיי אויף שטעלין א נביא פון זייערע ברידער אזו ווי דו ביסט ונתתי אונ איך וועל געבען מיינע רייד אין זיין מויל ודבר אונ ער וועט צו זייא ריידען אלץ וואס איך וועל אים גיבאטען: (יט) והיה אונ עס וועט זיין דער מענטש וואס וועט ניט הערן מיינע רייד אשר וואס דר נביא וועט ריידן פון מיין נאמען וועגען אנכי וועל איך פארשטען פון אים: (כ) אך נאר הנביא דער נביא וואס וועט מוטוויליגן צו ריידן פון מיינעט וועגען את אשר וואס איך האב אים ניט גיבאטן צו ריידן נאר איך האב גבאטן צו איין אנדר נביא ואשר ידבר אונ דער וואס וועט ריידן אין דעם נאמן פון אנדרע געטר אפילו

מצות השם

(תקיז) אך הנביא אשר וגו'. דאס איז דיא מצוה אז איין נביא טאר ניט זאגען איין נביאות פון גאטס וועגען וואס גאט האט אים ניט געבאטען אונ דיא מצוה גייט אן אויף יעדער ארט אונ יעדער צייט:

(תקיח) ואשר ידבר וגו'. דאס איז דיא מצוה אז מען זאל ניט זאגען קיין נביאות פון דיא עבודה זרה וועגען אונ דיא מצוה גייט אן אויף יעדער ארט אונ אין יעדער צייט:

משלי יהודא

אונ אזו הט זיך געפירט עטליכע מאהל, אמאהל הט דר פאטער געזאגט צום קינד פר וואס זאלן מיר ניט זיין ביידע גלייך, ווען איך גיב דיר גוט עסן אונ טרינקן אונ שיינע קליידר וואס דו האסט פארגעניגן פון מיר, האב איך קיין פארגעניגען פון דיר, אונ ווען איך נעם ביי דיר אוועק דיינע קליידר אונ דיין עסן אונ טרינקן אונ דו האסט קיין פארגעניגען פון מיר, דאמאלס האב איך פארגעניגן פון דיר, מיר דארפן זיין ביידע גלייך ווען דו האסט פארגעניגען פון מיר זאל איך האבן פארגעניגן פון דיר, דאס זעלביגע איז ביי יודן מיט הקב"ה, ווען הקב"ה גיט צו די יודן גוטס זינדיגן זיי, ווי דער פסוק זאגט ואכל ושבע ודשן ופנה אל אלהים אחרים, ער הט געגעסן זאט געווארען אונ פעט אונ הט געדינט עבודה זרה, ווען הקב"ה הט זיי גיגעבען

וּמֵת הַנָּבִיא הַהוּא׃ כא וְכִי תֹאמַר
בִּלְבָבֶךָ אֵיכָה נֵדַע אֶת־הַדָּבָר
אֲשֶׁר לֹא־דִבְּרוֹ יְהוָה׃ כב אֲשֶׁר
יְדַבֵּר הַנָּבִיא בְּשֵׁם יְהוָה וְלֹא־יִהְיֶה
הַדָּבָר וְלֹא יָבֹא הוּא הַדָּבָר אֲשֶׁר

אונקלוס

עַמְמַיָּא וְיִתְקְטֵל נְבִיָּא
הַהוּא׃ כא וַאֲרֵי תֵימַר
בְּלִבָּךְ אֶכְדֵין נִדַּע יָת
פִּתְגָּמָא דִּי לָא מַלְּלֵהּ
יְיָ׃ כב דִּי יְמַלֵּל נְבִיָּא
בִּשְׁמָא דַיְיָ וְלָא יְהֵי
פִּתְגָּמָא וְלָא יִתְקַיַּם הוּא

רשב"ם

כנביא הנותן לישראל אות ומופת לעבוד עבודת גלולים: (כב) ולא יהיה הדבר ולא יבוא. וכגון שאין תשובה ומעשים טובים שינחם הקב"ה בשבילם הרי חזקיה תפלה הועילה לו. ולנינוה כי שבו מדרכם הרעה:

בית יהודא

נאר צו זיין חבר, דהיינו הקב"ה הט געזאגט די נביאות צו ראובן, הט ראובן דערציילט צו שמעון וס הקב"ה הט צו אים גזאגט, איז שמעון געגאנגן אין איין אנדער שטאט אונ הט גזאגט די נביאות, אונ ער האט ניט געזאגט אז הקב"ה האט געזאגט די נביאות צו ראובן, נאר ער האט געזאגט הקב"ה הט דיא נביאות געזאגט (והמתנבא בשם עבודת אלילים) אויב ער זאגט נביאות אויף דעם נאמן פון די געצין בילדער (אבל הכובש את נבואתו) אבער אז ער פעהאלט זיינע נביאות, הקב"ה הט אים געהייסן זאגען נביאות אונ ער וויל ניט זאגען (והעובר על דברי נביא) אונ דר מענטש וס טוהט ניט וס דר נביא הט אים געבאטן (והעובר על דברי עצמו) דער נביא אליין טוהט ניט וויא זיינע נביאות וס ער האט געזאגט אין דעם נאמען פון הקב"ה (מיתתן בידי שמים) זייער שטארבן איז דורך הקב"ה (שנאמר) ווי הקב"ה הט געזאגט (אנכי אדרוש מעמו) איך וועל פארשטן פון אים, איך וועל אים שטראפען: (כא) וכי תאמר בלבבך. מיינט מען (עתידין אתם לומר) איר וועט אזו זאגן (כשיבוא חנניה בן עזור ומתנבא הנה כלי בית ה' מושבים מבבלה עתה מהרה) ווען חנניה בן עזור וועט קומן אונ וועט זאגען נביאות דיא כלים פון בית המקדש וועלען צוריקגעקערט ווערען פון בבל אין ארץ ישראל (וירמיהו עומד וצווח על העמודים ועל הים ועל יתר הכלים שלא גלו עם יכניה) אונ ירמיהו איז געשטאנען אונ הט געשריגען פארקערט, ניט נאר די כלים וס זענן אין בבל וועלען ניט צוריק קומען אין ארץ ישראל, נאר די כלים וס זענען נאך אין ארץ ישראל וועלען געברייגט וגעבראכט ווערן אין בבל, דיא זיילן אונ דר ים דר גרויסער קעסל אונ די איבעריגע כלים וס זענן ניט פארטריבן געווארן צוזאמען מיט דעם מלך יכניה (בבלה יובאו עם גלות צדקיהו) וועלן זיי געברייגט וגעבראכט ווערן אין בבל צוזאמען מיט דעם מלך צדקיהו: (כב) אשר ידבר הנביא. וס דער נביא וועט ריידן (ויאמר דבר זה עתיד לבא עליכם) אונ ער וועט זאגען צו די יודין די זאך וועט אויף אייך קומן (ותראו שלא יבא) אונ איר וועט זעהן עס וועט ניט קומן (הוא הדבר אשר לא דברו ה') דס איז די זאך וואס הקדוש ב"ה הט ניט גערעט, נאר ער הט געזאגט ליגען (והרוג אותו) זאלסטו אים הרגענן (ואם תאמר זו במתנבא על העתידות) אויב דו וועסט זאגן דס איז ביי דעם מענטש וס זאגט אויף זאכן וס וועט זיין, אז די זאך קומט ניט וויסען מיר ער הט געזאגט ליגן (הרי

רש"י

לחברו והמתנבא בשם ע"א ת אבל הכובש את נבואתו א והעובר על דברי נביא והעובר על דברי עצמו מיתתן בידי שמים שנא' אנכי אדרוש מעמו: (כא) וכי תאמר בלבבך. עתידים אתם ב לו' כשיבא חנניה בן עזור ומתנבא (ירמיה כז) הנה כלי בית ה' מושבים מבבלה עתה מהרה וירמיהו עומד ג וצווח על העמודים ועל הים ד ועל יתר הכלים שלא גלו עם יכניה בבלה יובאו עם גלות צדקיהו: (כב) אשר ידבר הנביא. (ספרי) ויאמר דבר זה עתיד לבוא עליכם ותראו שלא יבא ה הוא הדבר אשר לא דברו ה' והרוג אותו וא"ת זו במתנבא על העתידות ו הרי שבא

שפתי חכמים

בכל דור ודור שלא תגטרך למעוננים: ת דכתיב אשר לא צויתיו לדבר היינו מה שלא שמע ומדכתיב אשר לא צויתיו משמע אבל לחבירו צויתיו והמתנבא בשם ע"א דכתיב בהדיא ואשר ידבר וגומר: א הכובש את נבואתו משמע ליה מדכתיב אשר לא ישמע קרי ביה אשר לא ישמיע כלומר דכובש נבואתו והעובר על דברי הנביא בין הוא בין אחרים דכתיב אשר לא ישמע אל דברי אשר ידבר בשמי בין אחרים ובין הוא וכתיב אנכי אדרוש מעמו דהיינו מיתה בידי שמים: ב פי' מפני שמלת וכי בכ"מ מורה על העתיד סיבים כמו וכי יכה איש שפירושו כשיכה וכן כי יגח שור וכן כל כיוצא בזה: ג ר"ל אמר להיפך: ד ר"ל יש שעשה שלמה: ה כגון חנניה בן עזור שאמר אחר כך גם שאר הכלים בבלה הובאו עם גלות צדקיהו: ו ר"ל בקושיא זו תפול אם מתנבא העתידות כגון חנניה בן עזור אבל הרי שבא ואמר

פירוש לתורת אלהים

ער וועט זאגן ווי דער דין איז ומת זאל דער נביא ווערען גיטייט קומט אים חנק: (כא) וכי תאמר אונ אז דו וועסט וועלין טראכטן אין דיין הארץ איכה ווי וועלן מיר וויסן די זאך אשר וס גאט הט דאס ניט גירעט: (כב) אשר ידבר וואס דער נביא וועט ריידן פון גאטס וועגען אז די זאך וועט זיין ולא יהיה אונ די זאך וועט ניט זיין אונ זיא וועט ניט קומען הוא הדבר דס איז די זאך וס גאט הט ניט גירעט

משלי יהודא

געגעבן אין די הענט פון די פעלקער ווי עס שטייט אין ספר שופטים) האבען זיי געטאהן תשובה, נאכדעם וויא הקב"ה הט זיי צוריקגעגעבן זייער גוטס האבן זיי ווייטער געזינדיגט, איז זיי נאך אמאהל שלעכט געווארען, הט משה רבינו געזאגט צו די יודן תמים תהיה עם ה' אלהיך, פאר וואס זאלט איר ניט זיין גאנץ מיט הקב"ה, ווען אייך איז גוט אונ איר האט פארגעניגן פון הקב"ה זינדיגט איר אונ הקב"ה הט ניט פארגעניגען פון אייך, אונ ווען אייך איז שלעכט אונ איר האט קיין פארגעניגן פון הקב"ה,

מצות השם

(תקיט) לא תגור. דאס איז דיא מצוה אז איין פאלשען נביא זאל מען הרגענען אונ מען זאל זיך פאר אים ניט פארכטען אונ דיא מצוה גייט אן אויף יעדער ארט אונ אין יעדער צייט:

לא־דברו יהוה בזדון דברו הנביא
לא תגור ממנו: ס יט א כי־יכרית
יהוה אלהיך את־הגוים אשר יהוה
אלהיך נתן לך את־ארצם וירשתם
וישבת בעריהם ובבתיהם:
ב שלוש ערים תבדיל לך בתוך
ארצך אשר יהוה אלהיך נתן לך
לרשתה: ג תכין לך הדרך
ושלשת את־גבול ארצך אשר

אונקלוס

פתגמא די לא מלליה
יי ברשע מלליה נביא
לא תדחל מנה:
א ארי ישיצי יי אלהך
ית עממיא די יי
אלהך יהב לך ית
ארעהון ותירתנון ותיתב
בקרויהון ובבתיהון:
ב תלת קרוין תפריש
לך בגו ארעך די יי
אלהך יהב לך למירתה:
ג תתקן לך ארחא
ותתלת ית תחום ארעך:

תו"א תכין לך בהלה ק מכות ט י:

רשב"ם

(ג) ושלשת. פן ירדוף:

בעל הטורים

(ג) ושלשת. ב' במס' ושלשת את גבול ארצך ושלשת תרד מאד רמז למה שאמרו דרך ירידה גולה דרך עליה אינו גולה וזהו תרד שהרגו דרך ירידה אז ושלשת שילך אל ערי מקלט:

רש"י

שאמר עבו כך וכך ומפי הקב"ה אני אומר כבר נלטוו שאם בא להדיחך מאחת מכל המצות לא תשמע לו ז אא"כ מומחה הוא לך שהוא צדיק גמור כגון אליהו בהר הכרמל שהקריב בבמה בשעת איסור הבמות כדי לגדור את ישראל הכל לפי צורך שעה וסייג הפרצה לכך נאמר אליו ח תשמעון: לא תגור ממנו. (שס) לא תמנע עצמך מללמד עליו חובה ולא תירא ט ליענש עליו: (ג) תכין לך הדרך. מקלט מקלט

בית יהודא

שבא ואמר כשו כך וכך ומפי הקב"ה אני אומר) ווי איז אויב איינער איז געקומען אונ הט געזאגט הקב"ה הט מיר געהייסן איך זאל אייך זאגן אזו זאלט איר טאן, פון וואגען ווען מיר ווייסן אז ער זאגט אמת אדר ליגען (אני אומר) איך וועל דיר זאגן (כבר נצטוו שאם בא להדיחך מאחת מכל המצות לא תשמע לו) אויף דר זאך זענן מיר שוין געבאטן געווארן אוב דר מענטש וועט דיר זאגן אוף אמצוה דו זאלסט זיא ניט טאן אדר ער וועט דיר הייסן טאן אעבירה זאלסטו אים ניט פאלגן (אלא אם כן מומחה הוא לך שהוא צדיק גמור) סיידן דוא ווייסט געוויס אז ער איז אאמתר צדיק (כגון אליהו בהר הכרמל) אזוי ווי אליהו הנביא הט געטאן בייא דעם בארג כרמל (שהקריב בבמה בשעת איסור הבמות) ער הט מקריב געוועזן אויף אבמה אין די צייט ווען מען הט ניט געמעגט מקריב זיין אוף אבמה (כדי לגדור את ישראל) צו פארציימן די יודין זיי זאלען ניט דינען עבודה זרה (הכל לפי צורך שעה וסייג הפרצה) דר צדיק דארף זעהן אלץ צו טאן ווי די צייט דארף אונ ווי מען דארף פארצוימן די אויסברעכונג פון די עבירות וואס יודין טוהען אין דיא צייט (לכך נאמר אליו תשמעון) דריבער זאגט דער פסוק אמאל זאלסטו הערן צו דעם נביא וואס טוט אעבירה, אויב דו ווייסט געוויס אז ער איז אצדיק ווי אליהו הנביא: (לא תגור ממנו). זאלסט ניט מורא האבען פאר אים ופר דעם פאלשען נביא! (לא תמנע עצמך מללמד עליו חובה) זאלסט דיך ניט פארמיידן פון צו לערנן ודערציילן! אוף אים זיינע זינד צו בעשולדיגען אים מען זאל אים הרגנן (ולא תירא ליענש עליו) אונ זאלסט ניט מורא האבען צו געשטראפט ווערן פאר אים: (ג) ותכין לך הדרך). זאגט רש"י (מקלט מקלט היה כתוב על פרשת דרכים) וואו די וועגן שיידן זיך

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ג) ושלשת את גבול ארצך. ארץ ישראל ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה ומסיק בפרק שני דמכות ושלשת שיהו כשולשות מאה פרסה מדרום לחברון ומאה מחברון לשכם

שפתי חכמים

כך וכך עשו ומפי הקב"ה אני אומר א"כ היאך נדע שלא דיברו ומפרש זה כבר וכו': ז ואם לא בא להדיחך אין הקפדה אם תשמע לו: ח ר"ל אם מומחה הוא לך ולדיק גמור: ט מגוס דכפרשת אלה הדברים

פירוש לתורת אלהים

בזדון מיט מוטוויליקייט הט דס דער נביא גירעט לא תגור זאלסטו דיך ניט פארכטען פאר אים דו זאלסט אים טייטן: (א) כי יכרית אז דיין גאט וועט פר שניידען את הגוים די כנענים וואס דיין גאט גיט דיר זייער לאנד וירשתם אונ דו וועסט זיי ירשנען וישבת אונ דו וועסט זיצן אין זייערי שטעט אונ אין זייערי הייזער: (ב) שלוש ערים זאלסטו דיר אפ שיידען דרייא שטעט בתוך אין דיין לאנד וואס דיין גאט וועט דיר געבען צו ירשנען זיא: (ג) תכין דו זאלסט פאר ריכטען דעם וועג פון די ערי מקלט

מצות השם

(תקב) שלוש ערים תבדיל לך. דאס איז דיא מצוה אז דיא יודען זענען געקומען קיין ארץ ישראל האט גאט זייא געהייסען מאכען דיא (ערי מקלט) אונ דיא מצוה גייט אן אין ארץ ישראל ווען דיא יודען זענען גיזעסען אין זייער לאנד:

משלי יהודא

דאמאלס הט הקב"ה פארגעניגן פון אייך, איר טוט תשובה אונ איר ווערט פרום, איר דארפט זיין בויידע גלייך איר זאלט האבן פארגעניגן פון הקב"ה אונ הקב"ה זאל האבן פארגעניגן פון אייך:

יַנְחִילְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהָיָה לָנוּס
שָׁמָּה כָּל־רֹצֵחַ: ד וְזֶה דְּבַר הָרֹצֵחַ
אֲשֶׁר־יָנוּס שָׁמָּה וָחָי אֲשֶׁר יַכֶּה
אֶת־רֵעֵהוּ בִּבְלִי־דַעַת וְהוּא לֹא־
שֹׂנֵא לוֹ מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם: ה וַאֲשֶׁר
יָבֹא אֶת־רֵעֵהוּ בַיַּעַר לַחְטֹב עֵצִים
וְנִדְּחָה יָדוֹ בַגַּרְזֶן לִכְרֹת הָעֵץ וְנָשַׁל

אונקלוס

דִּי יַחְסְנִנָךְ יְיָ אֱלָהָךְ וִיהֵי
לְמֵעֲרוֹק תַּמָּן כָּל קָטוֹלָא:
ד וְדֵין פִּתְגַם קָטוֹלָא
דְּיֵעֲרוֹק תַּמָּן וְיִתְקַיַּם דִּי
יִקְטוֹל יָת חַבְרֵהּ בְּלָא
מַנְדְּעֵהּ וְהוּא לָא סָנֵי לֵהּ
מֵאִתְמָלֵי וּמִדְּקַמּוֹהִי:
ה וְדִי יֵעוֹל עִם חַבְרֵהּ
בְּחֻרְשָׁא לְמִקַּץ אָעִין
וְתִתְמְרִיג יְדֵהּ בְּפַרְזְלָא
לְמִקַּץ אָעָא וְיִשְׁתְּלֵף
פַּרְזְלָא מִן אָעָא וְיַשְׁכַּח

תו"א לנוס שמה סנהדרין יח: וזה דבר שבועות מז מכות ט י יב: בבלי דעת נדרים כה קמה פו מכות ט: ואשר יבא את רעהו ביער נדרים שם קמה
שם מכות ח ט: העץ מכות ז: ונשל הברזל שם ד:

רשב"ם

(ה) ונשל הברזל. הוא הגרזן שקרוי ברזל. כדכתיב אם קהה הברזל שישליך הגרזן התיבה בקעת מן העץ:

בית יהודא

לינקס רעכטס איז געוועזן געשריבען די ווערטער מקלט מקלט, דער רוצח זאל וויסן וואוהין צו לויפן: וְשִׁלַּשְׁתָּ אֶת גְּבוּל אַרְצְךָ. זאלסט טיילן דיין לאנד אין דריי טייל (שיהא מתחלת הגבול עד העיר הראשונה של עיר מקלט) פון אנהייב גרענץ פון ארץ ישראל ביז די ערשטע מקלט שטאט זאל זיין אזו ווייט (כשיעור מהלך שיש ממנה עד השניה) ווי עס איז פון די ערשטע מקלט שטאט ביז די אנדערע מקלט שטאט (וכן משניה לשלישית) אונ אזו ווייט זאל זיין פון די אנדערע מקלט שטאט ביז די דריטע מקלט שטאט (וכן מן השלישית עד הגבול השני של ארץ ישראל) אונ אזו ווייט זאל זיין פון די דריטע מקלט שטאט ביז צום אנדערן גרענץ פון ארץ ישראל, דהיינו די לייגג פון ארץ ישראל איז געוועזן פיר הונדערט מייל, זאל מען מעסטען פון אנהייב ארץ ישראל הונדערט מייל אונ בויען א שטאט, פון דיא שטאט זאל מען מעסטן נאך הונדערט מייל אונ בויען א שטאט, פון די צווייטע שטאט זאל מען מעסטן נאך הונדערט מייל אונ בויען א דריטע שטאט, וועט זיין פון דיא דריטע שטאט ביז צום אנדערען עק ארץ ישראל הונדערט מייל (עיין ש"ח): (ה) וְנִדְּחָה יָדוֹ. מיינט מען (כשבא להפיל הגרזן על העץ) ווען ער הט געוואלט ווארפען די האק אויף דעם בוים האט זיך אשטויס געטאן די האנט (ותרגומו ותתמריג ידיה) דער תרגום טייטשט עס האט זיך אפגערוקט זיין האנט (ונשמטה ידו להפיל מכת הגרזן על העץ) ווען ער הט אויפגעהויבן די האנט מיט די האק צו געבן א קלאפ־ארויין דיא האק אין בוים הט זיך די האנט אגליטש אדער א שטויס געטאן, זאגט רש"י אויף דיא ווערטער כי שמטו הבקר (תרגם יונתן) טייטשט דר יונתן (ארי מרגוהי תורייא) די אקסן האבן זיך אפגערוקט אויסגעשפאנט אונ זענען אוועקגעגאנגען פון וואגען: וְנָשַׁל הַבַּרְזֶל מִן הָעֵץ. זאגט רש"י (יש מרבותינו אומרים נשמט הברזל מקתו) א טייל רבנן זאגן מען מיינט דר אייזען ודי האקו איז אראפגעפאלן פון זיין האלץ ופון זיין האנטו וס איז אריין געשטעקט אין די האק אונ איז געפאלען אויף איינעם אונ הט אים געהרגעט

רש"י

היה כתוב על פרשת י דרכים: וְשִׁלַּשְׁתָּ אֶת גְּבוּל אַרְצְךָ. שיהא מתחלת הגבול עד העיר הראשונה של עיר מקלט כשיעור מהלך שיש ממנה עד השניה וכן משניה לשלישית וכן מן השלישית עד גבול השני של ארץ ישראל: (ה) ונדחה ידו. כשבא להפיל הגרזן על העץ ותרגומו ותתמריג ידיה ל' ונשמטה ידו להפיל מכת הגרזן על העץ (שמואל ב ו) כי שמטו הבקר תרגם יונתן ארי מרגוהי תוריא: ונשל הברזל מן העץ. (מכות ז) יש מרבותינו אומרי' נשמט הברזל מקתו

שפתי חכמים

פי' רש"י שני פירושים על לא תגורו ל' מורא ולשון הכנסה לכך נקט שתי לשונות. בשם מהרי"ן. והרא"ם פי' דמה שכתב אחר מאמר לא תגורו מלמד עליו חובה מאמר ולא תירא פן תענש עליו ס"א נתינת טעם על לא תגורו עצמך וכו' כאלו אמר לא תמנע עצמך וכו' ולא תירא מזה פן תענש עליו עכ"ל: י שלא יטעה בפרשת דרכים: כ ואם תאמר דלפי חילוק הזה תחלק הארץ לארבעה חלקים

דעת זקנים מבעלי התוספות

ומאה משכם לקדש ומאה מקדש לצפון ופריך מאי שנא מהאי גיסא דמרחקי ומאי שנא מהאי גיסא דמקרבי פי' שהרי אותם שדרים ברוח דרומי וברוח צפוני היו רחוקים מערי מקלט מאה פרסה ואותם הדרים בין חברון לשכם ובין שכם לקדש היו קרובים מערי מקלט ומשני אמר אביי משום דבשכם נפישי רוצחים דכתיב שם ירצחו שכמה מאי חבר כהנים אר"א שהיו מתחברין להרוג נפשות ככהנים שמתחברין ליטול תרומה בבית הגרנות ומשום דשכיחי רוצחים היתה קרובה לעיירות שבינה לבין חברון ובינה לבין קדש כדי שיבאו ההורגים בשוגג מעיירות הסמוכות להו למקלט ויהרגו הורגי מזיד שבתוכה ואי קשיא א"כ דבארץ ישראל שכיחי רוצחים הדרא קושיא לדוכתא אמאי בעבר הירדן תלת כו' וצ"ל דבגלעד מיהא שכיחא טפי מדקרי לה עקובה מדם:

פירוש לתורת אלהים

וְשִׁלַּשְׁתָּ אונ דו זאלסט מעסטען אויף דרייא טייל דיין לאנד אֲשֶׁר יַנְחִילְךָ וואס דיין גאט וועט דיך מאכען ירשענען (עיין רש"י) וְהָיָה אונ עס זאל זיין אהין צוא אנטלויפען איטליכער רוצח: (ד) וְזֶה דְּבַר אונ דס איז דר דין פון דעם רוצח אֲשֶׁר יָנוּס וס ער וועט אהין אנטלופן אונ ער זאל בלייבן לעבען אֲשֶׁר יַכֶּה וס ער וועט שלאגן זיין חבר ניט וויסענדיג אונ דר רוצח איז דעם מענטשין ניט א פיינט מִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁום פון נעכטין אונ פון אייער נעכטען: (ה) וַאֲשֶׁר יָבֹא אונ דער וואס וועט קומען מיט זיין חבר אין וואלד לַחְטֹב צו האקן האלץ וְנִדְּחָה אונ אז ער וועט וועלין אפ האקין האלץ וועט זיין האנד שאקלען מיט דער

הַבַּרְזֶל מִן־הָעֵץ וּמָצָא אֶת־
רֵעֵהוּ וָמֵת הוּא יָנוּס אֶל־אַחַת
הֶעָרִים־הָאֵלֶּה וָחָי׃ ו פֶּן־יִרְדֹּף
גֹּאֵל הַדָּם אַחֲרֵי הָרֹצֵחַ כִּי יֵחַם
לְבָבוֹ וְהִשִּׂיגוֹ כִּי־יִרְבֶּה הַדֶּרֶךְ
וְהִכָּהוּ נָפֶשׁ וְלוֹ אֵין מִשְׁפַּט־מָוֶת
כִּי לֹא שֹׂנֵא הוּא לוֹ מִתְּמוֹל
שִׁלְשׁוֹם׃ ז עַל־כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ
לֵאמֹר שָׁלֹשׁ עָרִים תַּבְדִּיל לָךְ׃
ח וְאִם־יַרְחִיב יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־
גְּבֻלְךָ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ
וְנָתַן לְךָ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר

אונקלוס

יָת חַבְרֵהּ וִימוּת הוּא
יֵעֱרוֹק לַחֲדָא מִן קִרְוַיָּא
הָאִלֵּין וְיִתְקַיַּם׃ ו דִּילְמָא
יִרְדּוֹף גָּאֵל דְּמָא בָּתַר
קָטוֹלָא אֲרֵי יֵחַם לִבֵּהּ
וְיִדְבְּקִנֵּהּ אֲרֵי תִסְגֵּי
אָרְחָא וְיִקְטְלִנֵּהּ נְפַשׁ
וְלֵהּ לֵית חוֹבַת דִּין
דִּקְטוֹל אֲרֵי לָא סָנֵי
הוּא לֵהּ מִתְּמַלֵּי
וּמִדְּקַמּוֹהִי׃ ז עַל כֵּן
אֲנָא מְפַקֵּד לָךְ לְמֵימַר
תְּלָת קִרְוִין תַּפְרֵשׁ לָךְ׃
ח וְאִם יַפְתֵּי יְיָ אֱלָהָךְ יָת
תְּחוּמָךְ כְּמָא דִי קַיֵּים
לַאֲבָהָתָךְ וְיִתֵּן לָךְ יָת

תו"א ומלא את מס ח ערכין ל: הוא ינוס מכות ב: ולו אין משפט מות סם י: כי לא שונא הוא לו סם:

רשב"ם

(ח) ואם ירחיב. לתת לך כל העשרת עממים שניתנו לאברהם בין הבתרים:

בעל הטורים

(ז) שלש ערים. לומר שחזוקות היו וערי מבלר שלא יבא עליהם גואל הדם בחיל:

רש"י

וים מהם אומרים שישל הברזל לחתיכה מן העץ המתבקע והיא נתזה והרגה: (ו) פן ירדף גאל הדם. לכך אני אומר להכין לך דרך ל וערי מקלט רבים: (ח) ואם ירחיב. כאשר

בית יהודא

(וְיֵשׁ מֵהֶם אוֹמְרִים) אטייל רבנן זאגן (שֶׁיַּשֵּׁל הַבַּרְזֶל לַחֲתִיכָה מִן הָעֵץ הַמִּתְבַּקֵּעַ וְהִיא נִתְּזָה וְהָרְגָה) מען מיינט דר אייזען ודי האקו הט אראפגעווארפן אשטיק האלץ פון דעם בוים וום מען האקט אונ די שטיק האלץ איז געפאלן אויף איינם אונ הט אים געהרגת: (ו) פֶּן יִרְדּוֹף גּוֹאֵל הַדָּם, טאמער וועט דער פריינד פון געהרגתין לויפן נאך דעם רוצח אונ וועט אים וועלן הרגנן (לָכֵן אֲנִי אוֹמֵר) דריבער זאג איך דיר (לְהָכִין לְךָ דֶרֶךְ וְעָרֵי מִקְלָט רַבִּים) דו זארסט גרייט מאכן די וועגן וום פירען צו די מקלט שטעט, דר רוצח זאל ניט בלאנדזען אונ זאל ניט פארהאלטן ווערען אין וועג נאר ער זאל קענען גלייך לויפען ביז אין אמקלט שטאט, אונ זאלסט מאכן דריי מקלט שטעט אין ארץ ישראל: (ח) וְאִם יַרְחִיב, אויב הקב"ה וועט דערברייטערן ופארגרעסערן דיין לאנד (כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָתֵת לְךָ אֶרֶץ קֵינִי קְנִזִּי וְקַדְמוֹנִי)

שפתי חכמים

וי"ל דמתחלת הגבול עד עיר מקלט שניה יש כמו שיש מן העיר הראשונה עד האחרונה ומעיר שניה עד הגבול השני גם כן יש כשיעורים הללו לכך נקרא משולש וכן פירשתי בפרשת תרומה גבי בדים. ועוד מפורש בפרק אלו הן הגולין ושלשת כלומר שמתחלקת לארבע רבעים לרחבו וע"ש: ל ר"ל דבקרא משמע שה"פ הוא ינוס אל אחת הערים האלה וחי בהם פן ירדוף גואל הדם וגו' וכי מה מועיל זה שכם שמא עדיין ירדוף גואל הדם אחריו עד העיר של מקלט והשיגו כי יחם לבבו ל"פ שלא קאי אהוא ינוס וגו' דסמוך אלא אלמעלה דכתיב תכין לך הדרך ושלשת דהיינו שיכתוב מקלט מקלט על פרשת דרכים וגם לריך ג' ערי מקלט ולמה ונפרש פן ירדוף וגו' אבל

פירוש לתורת אלהים

האק וְנָשַׁל אונ עם וועט אראפ פאלן דם אייזן פון דר שטיל אדער די האק וועט ארוס ווארפען איין שטיקל האלץ וּמָצָא אונ עם וועט טרעפין זיין חבר וָמֵת אונ ער וועט שטארבען הוּא ער דר רוצח יָנוּס זאל אנטלופין צו איינע פון די שטעט וָחָי אונ ער זאל בלייבן לעבן: (ו) פֶּן יִרְדּוֹף טאמער וועט נאך יאגן דער פריינד פון דעם געהרגתין נאך דעם רוצח כִּי יֵחַם ווארום עם וועט זיך דער היצען זיין הארץ וְהִשִּׂיגוֹ אונ ער וועט אים חאפין כִּי יִרְבֶּה ווייל עם וועט זיין נוייט דער וועג וְהִכָּהוּ אונ ער וועט אים שלאגן צום טויט וְלוֹ אונ צו דעם רוצח קומט ניט אמשפט פון טויט כִּי לֹא שׂוֹנֵא ווארום ער האט ניט פיינט געהאט דעם געהרגתין ניט פון נעכטען אונ אייער נעכטן: (ז) עַל כֵּן דרום גיבט איך דיר לֵאמֹר צו זאגין שָׁלֹשׁ עָרִים דו זאלסט אפ שיידען דריא שטעט: (ח) וְאִם יַרְחִיב אונ אז דיין גאט וועט דיר דער ברייטערען דיין לאנד כַּאֲשֶׁר אזו וויא ער האט געשווארען צו דייני עלטערען וְנָתַן אונ ער וועט דיר

דבר לתת לאבתיך: ט כי־תשמר
את־כל־המצוה הזאת לעשתה
אשר אנכי מצוך היום לאהבה
את־יהוה אלהיך וללכת בדרכיו
כל־הימים ויספת לך עוד שלש
ערים על השלש האלה: י ולא
ישפך דם נקי בקרב ארצך אשר
יהוה אלהיך נתן לך נחלה והיה
עליך דמים: פ יא וכי־יהיה איש
שנא לרעהו וארב לו וקם עליו
והכהו נפש ומת ונס אל־אחת

כל ארעא די מליל למתן
לאבהתך: ט ארי תטר
ית כל תפקדתא הדא
למעבדה די אנא מפקדך
יומא דין למרחם ית
יי אלהך ולמהך בארחן
דתקנן קדמוהי כל יומיא
ותוסף לך עוד תלת
קרוין על תלת אלין:
י ולא ישתפך דם זכי
בגו ארעך די יי אלהך
יהב לך אחסנא ויהי
עלך חובת דין דקטול:
יא וארי יהי גבר סני
לחבריה ויכמן ליה ויקום
עלוהי וימחניה נפש
וימות ויערוק לחדא מן

תולדות אהרן

וארב לו כתובות טו קמא מב פו סנהדרין מט:

בית יהודא

ווי הקב"ה הט געשווארן ער זאל דיר געבן די לאנד פון די דריי פעלקר קיני קניזי קדמוני: (ט) ויספת לך עוד שלש ערים. זאלסטו מאכן נאך דריי מקלט שטעט (הרי תשע) וועט זיין ניין מקלט שטעט (שלש שבעבר הירדן) דריי מקלט שטעט אויף די זייט ירדן (ושלש שבארץ כנען) אונ דריי מקלט שטעט אין ארץ ישראל (ושלש לעתיד לבא) אונ נאך דריי מקלט שטעט ווען ארץ ישראל וועט גרעסר ווערן: (יא) וכי יהיה איש שונא לרעהו. אויב איינר [ראובן] וועט פיינט האבן זיין חבר [שמואל] (ועל ידי שנאתו הוא בא לידי וארב לו) אונ ווען די פיינדשאפט וועט ראובן ווען טרעפן שמואל'ן ער זאל אים קענן הרגנן (מכאן אמרו) פון דאנען האבען די חכמים געזאגט (עבר אדם על מצוה קלה סופו לעבור על מצוה חמורה) אויב איינער הט געטאן אגרינגע עבירה וועט ער טאן אשווערע עבירה (לפי שעבר על לא תשנא) ווייל ער הט געזינדיגט, הקב"ה הט געזאגט דו זאלסט ניט פיינט האבן מענטשען, אונ ער האט פיינט געהאט (סופו לבא לידי שפיכות דמים) איז געוועזן דער סוף ער הט געהרגעט אמענטש, דעם מענטש וום ער הט פיינט געהאט (לכך נאמר כי יהיה איש שונא לרעהו וגו') דריבער זאגט דר פסוק אויב איינר וועט פיינט האבן זיין חבר, איז דאך אקשיא צו ווס דערצייל'ט די תורה די פיינדשאפט (שהיה לו לכתוב) די תורה הט געדארפט שרייבען (וכי יקום איש וארב לרעהו והכהו נפש) אויב איין מענטש [ראובן] וועט אופשטיין אונ וועט ווען טרעפן שמואל'ן ער זאל אים הרגנן אונ וועט אים הרגנן, נאר די תורה דערציילט פון וואנען קומט דם וום איין מענטש זאל וועלען הרגנען

רש"י

נשבע לתת לך הרץ מז קני וקנזי וקדמוני: (ט) ויספת לך עוד שלש. הרי ט' ג' שבעבר הירדן וג' שבארץ כנען וג' לע"ל: (יא) וכי יהיה איש שנא לרעהו. ע"י שנאתו הוא בא לידי וארב לו מכאן אמרו עבר אדם על מצוה קלה סופו לעבור על מצוה חמורה לפי שעבר על לא תשנא סופו לבא לידי שפיכות דמים לכך נאמר וכי יהיה איש שונא לרעהו וגו' שהיה לו לכתוב וכי יקום איש וארב לרעהו והכהו נפש:

שפתי חכמים

עתה דאיכא ערי מקלט רבים וגם כתיב בכל פרסת דרכים מקלט בקל יכול להנצל הרוצח בלא יוכל גואל הדם להשיגו: מ פי' הש"י שהבטיח לתת עשר אומות ולא נתן לישראל רק שבע אומות וקני וקנזי וקדמוני עדיין לא נתן אלא שעתידים להיות לנו ירושה לקיים שבועת

פירוש לתורת אלהים

געבען גאר דם לאנד אשר וואס ער הט גירעט צו געבן דיינע עלטערן: (ט) כי תשמור את כל המצוה הזאת ווייל דו וועסט היטן גאר די מצוה לעשותה צו טאן זיא וואס איך גיביט דיר היינט לאהבה צו ליב האבין דיין גאט וללכת אונ צו גיין אין זיינע וועגען אלע טעג ויספת זאלסטו דיר מערען נאך דריי שטעט על השלש האלה אויף די דריי שטעט: (י) ולא ישפך אונ עס זאל ניט ווערין פאר גאסען דם נקי ריין בלוט בקרב ארצך אין דיין לאנד אשר וואס גאט דיין גאט נותן לך נחלה גיט דיר איין ירושה והיה אונ עס וועט אויף דיר זיין אשילד פון די בלוט: (יא) וכי יהיה אונ אז עס וועט זיין איין מענטש אשונא צוא זיין חבר וארב לו אונ ער וועט לאקערן אויף אים וקם אונ ער וועט אויף אים אויף שטיין והכהו נפש אונ ער וועט אים שלאגן ומת אונ ער וועט שטארבין ונס אל אחת הערים האל אונ ער וועט אנטלופען צו איינע פון די

קריא האלין: יב וישלחון סבי קרתה וידברון יתה מתמן ויתנון יתה ביד גאל דמא וימות: יג לא תחוס עינך עלוהי ותפלי אשדי דם זכי מישראל וייטב לך: יד לא תשני תחומא דחברך די תחימו קדמאי באחסנתך די תחסן בארעא די יי אלהך יהב לך למירתה:

הערים האל: יב ושלחו זקני עירו ולקחו אתו משם ונתנו אתו ביד גאל הדם ומת: יג לא־תחוס עינך עליו ובערת דם־הנקי מישראל וטוב לך: ס ששי יד לא תסיג גבול רעך אשר גבלו ראשנים בנחלתך אשר תנחל בארץ אשר יהוה אלהיך נתן לך לרשתה:

תולדות אהרן

ושלחו מכות י: לא תסיג שבת פה נדה נז:

בעל הטורים

(יד) סמך לא תסיג גבול רעך לרוצח. שלא תאמר הואיל ומותר להרוג הרוצח אסיג גבולו שלא יהא ממונו חמור מגופו: מישראל וטוב לך. לא תסיג. דבשון מסיג גבול נחרב הבית דכתיב הוי מגיעי בית בבית: לא תסיג גבול. אזהרה לב"ד שלא יחליפו אחת מערי מקלט בעיר

רשב"ם

(יד) לא תסיג. כמו נסוגו אחור. ממשיך את המצר אחור להרחיב את שדהו מכמות שגבלו אותו ראשונים:

רש"י

(יג) לא תחוס עינך עליו. (ספרי) שלא תאמר הראשון כבר נהרג למה אנו הורגים את זה ונמצאו שני ישראלים הרוגים: (יד) לא תסיג גבול. לשון (ישעיה מב) נסוגו אחור שמחזיר סימן חלוקת הקרקע לאחור לתוך שדה חברו למען הרחיב את שלו והלא כבר נא' לא תגזול מה ת"ל לא תסיג למד על העוקר תחום חברו שעובר בב' לאוין יכול אף בחוצה לארץ ת"ל בנחלתך אשר תנחל וגו' בארץ ישראל

בית יהודא

דעם אנדערען, נאר דס קומט פון אפריערדיגע פיינד־שאפט: (יג) ולא תחוס עינך וגו'). זאגט רש"י (שלא תאמר הראשון כבר נהרג למה אנו הורגים את זה ונמצאו שני ישראלים נהרגים) דו זאלסט ניט זאגען דר יוד (שמואל) איז דאך שוין געהרגת געווארן צו וואס זאלען מיר הרגענען דעם יוד (ראובן) אויך, וועלען דאך זיין צוויי יודען געהרגתה, דריבער זאגט די תורה מען זאל ניט רחמנות האבען אויף דעם רוצח נאר מען זאל אים הרגענען: (יד) ולא תסיג גבולו)

תסיג איז דערטייטש אנועקרוקען (לשון נסיגו אחור) ווי עס שטייט נסוגו אחור, זיי האבען זיך אנועקגערוקט צוריק אינטער זיך (שמחזיר סימן חלוקת הקרקע לאחור לתוך שדה חברו) דעם צייכען וואס זיין פעלד איז אפגעטיילט פון זיין חברס פעלד נעמט ער ארויס פון ארט און שטעלט אים צוריק אין זיין חברס פעלד (למען הרחיב את שלו) זיין פעלד זאל ברייטער און גרעסער ווערען, פרעגט רש"י (והלא כבר נאמר לא תגזול ומה תלמוד לומר לא תסיג) די תורה האט דאך געבאטען מען זאל ניט גזלנען, און אז ער נעמט אוועק אשטיקל פעלד פון זיין חבר איז דאך אגזלה, ווייסען מיר דאך שוין אז מען טאר ניט, צו וואס דארף שטיין לא תסיג. ענטפערט רש"י (למד על העוקר תחום חברו שעובר בשני לאוין) די תורה לערונט אונז אז ער נעמט ארוס דעם צייכן וואס צווישען די פעלדער און שטעלט אים אריין אין חברס פעלד האט ער אעבירה פון צוויי לאוין, לא תגזול און לא תסיג (יכול אף בחוצה לארץ) איך וואלט מיינען אז מען שטעלט אריין דעם צייכן וואס צווישען דיא פעלדער אין חברס פעלד אין חוצה לארץ ואויסער ארץ ישראל) האט מען אויך איין עבירה פון צווייא לאוין (תלמוד לומר בנחלתך אשר תנחל) זאגט דער פסוק נאר אין די פעלדער וואס דו וועסט ירשנען אין ארץ ישראל (בארץ ישראל עובר בשני לאוין) אז ער שטעלט דעם צייכען וואס צווישען די פעלדער אין זיין חברס פעלד אין ארץ ישראל האט ער אעבירה פון צווייא לאוין "לא תגזול און לא תסיג"

שפתי חכמים

האבות: ג דאל"כ מאי לא תחוס דקאמר וכי תעלה על דעתך שיחוס שום אדם על הרוצח במזיד ואחר התראה:

פירוש לתורת אלהים

שטעט: (יב) ושלחו זאלען די אלצטע פון זיין שטאט שיקען ולקחו אותו משם און זייא זאלען אים נעמען פון דארטען ונתנו אותו און זיי זאלען אים געבען אין די האנד פון דעם פרייגד ומת און ער זאל ווערען געטייט: (יג) לא תחוס עינך עליו דיין אויג זאל ניט רחמנות האבען אויף אים ובערת דם און דו זאלסט אום ראמען דעם וואס פאר גיסט ריין בלוט וטוב לך וועט דיר גוט זיין: (יד) לא תסיג דו טארסט ניט אוועק רוקען דעם גרענעץ פון דיין חבר אין זיין פעלד אריין כדי דיין פעלד זאל ברייטער ווערען אשר גבלו וואס די ערשטע מענטשין האבען גימאכט דעם גרענעץ בנחלתך אין דיין ירושה וואס דו וועסט

מצות השם

(תקכא) לא תחוס עינך וגו'. דאס איז דיא מצוה אז אויף איין רוצח וואס ער האט גיהרגת איין מענטש במזיד טאר מען אויף אים ניט קיין רחמנות האבען נאר מען זאל אים הרגענען:

(תקכב) לא תסיג גבול רעך. דאס איז די מצוה אז איינער דעם אנדערען טאר ניט (מסיג גבול) טאן דאס הייסט ער וועט נעמען פון זיין חברס ערד צו זיך אין זיין גרענעץ אריין און דיא מצוה גייט אן בייא זכרים און נקבות:

ס טו לֹא־יָקוּם עֵד אֶחָד בְּאִישׁ
לְכָל־עָוֺן וּלְכָל־חַטָּאת בְּכָל־חֵטְא
אֲשֶׁר יֶחֱטָא עַל־פִּי | שְׁנֵי עֵדִים אוֹ
עַל־פִּי שְׁלֹשָׁה־עֵדִים יָקוּם דָּבָר׃
טז כִּי־יָקוּם עֵד־חָמָס בְּאִישׁ לַעֲנוֹת

טו לָא יְקוּם סָהִיד חַד
בִּגְבַר לְכָל עֲוָיָן וּלְכָל
חוֹבִין בְּכָל חֵט דִּי יְחֲטָא
עַל מֵימַר תְּרֵין סָהֲדִין
אוֹ עַל מֵימַר תְּלָתָא
סָהֲדִין יִתְקַיַּם פִּתְגָמָא׃
טז אֲרֵי יְקוּם סָהִיד שְׁקַר
בִּגְבַר לְאַסְהָדָא בֵהּ

תו"א לא יקום גיטין ח קידושין סו בתרא קטו סנהדרין ט : על פי פסחים יג ר"ה כה יבמות קא סוטה ג : יקום דבר קמא יג בתרא כו : לענות בו מכות ה :

בעל הטורים

אחרת : לרשתה . וסמיך ליה (טו) לא יקום עד אחד באיש. שאינו יכול להעיד על כאן גבול תחומך והיינו ממון : לכל עון . היינו נפשות : לכל חטאת . היינו קרבן . ל עלה כתיב על פי שנים עדים דהכא איירי בממון ואין מאמינין על הס כל כך כמו בנפשות:

ביאור יהודא

(בחוצה לארץ אינו עובר אלא משום לא תגזול) אבער אז ער שטעלט די"ם צייכן וואס צווישן די פעלדער אין זיין חברים פעלד אין חוצה לארץ, האט ער נאר א עבירה פון איין לאו „לא תגזול" : (טו) (עד אחד) . האלט רש"י צו וואס שטייט דר ווארט אחד , אז עס שטייט עד און עס שטייט ניט עדים , וועלן מיר אליין וויסען אז מען מיינט נאר איין עדות , זאגט רש"י פון דאנען וויסען מיר פארקערט , ווייל עס שטייט עד אונ אחד (זה בנה אב כל עד שבתורה שנים) וויסען מיר פון דאנען אויף די גאנצע תורה וואו עס שטייט „עד" מיינט מען צוויי עדות (אלא אם כן פרט לך בו אחד) חוץ עס שטייט לעבן ווארט עד , דער ווארט אחד : לכל עון ולכל חטאת) . איין עדות זאל ניט קומען עדות זאגן אויף זיין חבר (להיות חברו נענש על עדותו לא עונש גוף ולא עונש ממון) דר חבר זאל דורך זיין זאגען געשטראפט ווערן מיט אקערפערליכען שטראף ומיתה אדער מלקות) ניט אגעלט שטראף (אבל קם הוא לשבועה) אבער איין עדות קען ברייננן צו אשבועה (אמר לחברי תן לי מנה שהלויתיך) ראובן האט געזאגט צו שלמה גיב מיר די הונדערט גילדען וואס איך האב דיר געבארגט (אמר לו אין לך בידי כלום) האט שלמה געזאגט צו ראובן דו האסט ביי מיר קיין געלט, איך בין דיר ניט שולדיג (ועד אחד מעיד שיש לו) אונ איין עדות זאגט אויף שלמה ער איז שולדיג געלט צוא ראובן (חייב להשבע לו) מוז שלמה שווערען אז ער איז ניט שולדיג געלט צו ראובן : (על פי שני עדים) . זאגט רש"י (ולא שיכתבו עדותם באגרת וישלחו לבית דין) די עדות מוזען אליין רעדען פר בית דין וואס זיי וויסען צו זאגן אונ ניט זיי זאלען שרייבן זייערע עדות אויף אבריף אונ שיקן צו בית דין (ולא שיעמיד תורגמן בין העדים ובין הדיינים) עס זאל ניט שטיין אמליץ צווישן די עדות אונ די דיינים, די עדות זאלן זאגען צום מליץ אונ דר מליץ זאל זאגן צו די דיינים וואס די עדות האבן צו אים געזאגט, טאר מען ניט , נאר די דיינים מוזען הערן ווי ווערטער ווי זייא גייען ארוס פון מויל פון די עדות אונ זיי מוזען פארשטיין וואס די עדות רעדען : (טז) (לענות בו סרה) . די עדות זאגן (דבר שאינו) אזאך וואס איז ניט אמת

רש"י

עובר בשני לאוין בחולה לארץ אינו עובר אלא משום לא תגזול: (טו) עד אחד. (סוטה ג) זה בנה אב כל עד שבתורה שנים עד שיפרט לך בו אחד: לכל עון ולכל חטאת. להיות חברו נענש על עדותו לא עונש גוף ולא עונש ממון אבל קם הוא לשבועה (ספרי). אמר לחברו תן לי מנה שהלויתיך אמר לו אין לך בידי כלום ועד אחד מעידו שיש לו חייב להשבע לו: על פי שני עדים. (גיטין עא) ולא שיכתבו עדותם באגרת וישלחו לב"ד ולא שיעמיד תורגמן בין העדים ובין הדיינים: (טז) לענות בו סרה.

שפתי חכמים

ב וא"ת דלמא מכאן משמע כל עד שבתורה א' הוא דמה הכא כתיב עד וכתיב אחד אלא אף כ"מ שכתוב עד אחד הוא וי"ל דא"כ לא הל"ל כאן אחד דהא עד לי יחיד הוא והוא"ל וכו' רחמנא ע"א ל"ל לומר דוקא כאן אחד הוא הא במקום שכתוב עד סתם שנים הוא. וא"ת ולמה לא פירש זה לעיל גבי לא יומת על פי עד אחד כבר תירצו התוספות בפרק קמא דסוטה דאחד דהתם לעדות מיוחדת לאפוקי זה רואה מחלון זה ועד שני רואה מחלון אחר ועי"ל דלא יכולין למילף איפכא דכ"מ שנא' עד סתם הוא אחד דאם כן מה דכתיב אחר זה כי יקום עד וגומר והכא עד שקר וגומר מיירי נמי באחד וזה אינו דהא כתיב אח"כ ועשיתם לו כאשר זמם והא לעיל כתיב לא יקום עד אחד וגומר אע"כ צ"ל דכ"מ שנאמר עד הוא שנים וכו' ובזה יתורץ נמי למה לא פירש רש"י זה לעיל גבי לא יומת על פי ע"א די"ל דלעיל ה"א איפכא אבל הכא א"א לומר איפכא כדפרישית ודו"ק היטב : ע פי' כלומ איר לא יקום עד אחד באיש לחייבו שום עון ושום חטאת ופי' עון עונש כמו כי לא שלם עון האמורי וגו' ושתם עונש כולל של גוף וממון ולכל חטאת דכתיב בקרא פירושו קרבנות והא דלא פירש"י זה מפני שהוא נכלל במה שפי' ממון אך הכי' רלה לפרש אותן בפרטות : פ מפני שהעד אינו קם על העונש אלא על בעל העונש שע"פ עדותו נענש מי שהוא ראוי ליענש : צ רל"ל ליכתב לא יקום וגו' סתם וממילא ה"ל במשמע בין עונש גוף ובין עונש ממון ומתרץ אי כתיב סתם אף שבועה היה במשמע לכך נאמר לכל עון ולכל חטאת הוא דאינו קם אבל קם הוא לשבועה : ק וא"ת ולמה לא פירש"י זה לעיל גבי ע"פ שנים או שלשה וי"ל דלעיל י"ל אורחא דקרא הוא נקט ע"פ אבל הכא קשה למה נקט קרא תרי זימני ע"פ ולמה לא כתיב ע"פ שנים או ג' וגומר אלא ע"כ למדרש אתא ולא שיכתבו וכו' : ר כגון שאין הדיינים מכירים בלשון עדים דפי' ע"פ שנים עדים ע"פ שנים המעידים בב"ד

פירוש לתורת אלהים

ירשינן בארץ אין דעם לאנד וואס דיין גאט וועט דיר געבן צו ירשינן זיא : (טו) לא יקום עד אחד עס זאל ניט אויף שטיין איין עדות באיש אויף א מענטש לכל דבר דורך איין עדות זאל מען ניט געשטראפט ווערן מיט געלד אונ ניט מיט נפשות אבער אשבועה קאן ער אים יוא מחייב זיין בכל און אלע זינד וואס ער וועט זינדיגען על פי שני עדים דורך דעם מויל פון צוויי עדות אדער דורך דרייא עדות [זייז רש"י] יקום דבר זאל בלייבען שטיין די זאך : (טז) כי יקום עד חמס ווען עס וועט אויף שטיין איין פאלשער עדות אויף

מצות השם

(תקכג) לא יקום עד וגו׳. דאס איז דיא מצוה אז איין עדות קען ניט מחייב זיין קיין שום זאך הן אין געלד זאכען הן אין אנדערע זאכען נאר איין שבועה קען ער יוא מחייב זיין אונ דיא מצוה גייט אן ביי זכרים אין יעדער ארט :

בּוֹ סָרָה: יז וְעָמְדוּ שְׁנֵי־הָאֲנָשִׁים
אֲשֶׁר־לָהֶם הָרִיב לִפְנֵי יְהוָה
לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים וְהַשֹּׁפְטִים אֲשֶׁר
יִהְיוּ בַּיָּמִים הָהֵם: יח וְדָרְשׁוּ
הַשֹּׁפְטִים הֵיטֵב וְהִנֵּה עֵד־שֶׁקֶר
הָעֵד שֶׁקֶר עָנָה בְאָחִיו: יט וַעֲשִׂיתֶם

אונקלוס

סְטְיָא : יז וִיקוּמוּן תְּרֵין
גֻּבְרִין דִּי לְהוֹן דִּינָא
קֳדָם יְיָ קֳדָם כָּהֲנַיָּא
וְדַיָּנַיָּא דִּי יְהוֹן בְּיוֹמַיָּא
הָאִנּוּן : יח וְיִתְבְּעוּן
דַּיָּנַיָּא יָאוּת וְהָא סָהִיד
שְׁקַר סָהֲדָא שִׁקְרָא
אַסְהֵד בַּאֲחוּהִי :
יט וְתַעְבְּדוּן לֵהּ כְּמָא דִי

ת״א ועמדו שני בתרא קכה סנהדרין יט שבועות ל : ודרשו סנהדרין מ : והנה עד קמא פה מכות ה : ועשיתם לו כתובות לב לג קמא ה כד פד פה סנהדרין יח לג מכות ב ד ה חולין יא :

בעל הטורים

(יז) הריב . ב׳ אשר להם הריב לפני התגלע הריב נטוש וה״ס מסבא לפניך הדין ואתה יודע להיכן הדין נוטה אי אתה רשאי לבלוע דמשמעלו האנשים אשר להם הריב ודרשו השופטים וגומר שישפטו ביניהם אבל לפני התגלע הריב נטוש :

רש״י

דבר שאינו שהוסר העד הזה מכל העדות ש הזאת כולד שאמרו להם והלא עמנו הייתם באותו היום במקום פלוני (ספרי) : (יז) ועמדו שני האנשים. (שבועות ל) בעדים הכתוב מדבר ת ולמד שאין עדות בנשים ולמד שצריכין להעיד עדותן מעומד : אשר להם הריב. אלו בעלי א הדין : לפני ה׳. יהיה דומה להם כאלו עומדים לפני המקום שנא׳ (תהלים פב) בקרב אלהים ישפוט : אשר יהיו בימים ההם. (ר״ה כה) יפתח בדורו כשמואל בדורו לריך אתה לנהוג בו כבוד : (יח) והנה עד שקר. כל מקום שנאמר עד בשנים ב הכתוב מדבר : ודרשו השופטים היטב. ע״פ המזוימין אותם ג שבודקים וחוקרים את ז הבאים להזימם

בית יהודא

(שֶׁהוּסַר הָעֵד הַזֶּה מִכָּל הָעֵדוּת הַזֹּאת) די עדות זענען אפּגעטאן פון די גאנצע זאך וואס זיי זאגן, זיי ווייזן ניט אונ האבן די זאך ניט געזעהן (כֵּיצַד) ווי אזו (שֶׁאָמְרוּ לָהֶם וַהֲלֹא עִמָּנוּ הֱיִיתֶם אוֹתוֹ הַיּוֹם בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי) עס זענען געקומען אנדערע צוויי עדות אונ האבן געזאגט צו די ערשטע צוויי עדות ווי אזו קענט איר זאגן איר הט געזעהן זונטאג הט ראובן געטאן די עבירה ואדער ער הט געבארגט געלט דעם גאנצן טאג זונטאג זענט איר געווען מיט אונז צו־זאמען אויף דעם ארט, פון דעם ארט הט איר גאר ניט געקענט זעהן ראובן אונ איר הט אים ניט געזעהן : (יז) וְעָמְדוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים. זאגט רש״י (בְּעֵדִים הַכָּתוּב מְדַבֵּר) דר פסוק שמועסט פון עדות (וְלָמַד שֶׁאֵין עֵדוּת בְּנָשִׁים) דר פסוק לערונט אונז ווייבר זענען ניט עדות, נאר אנשים, מענער (וְלָמַד) נאך לערונט דער פסוק (שֶׁצְּרִיכִין לְהָעִיד עֵדוּתָן מְעוּמָּד) עדות דארפן זאגען זייערע עדות שטייענדיג (אֲשֶׁר לָהֶם הָרִיב) וואס צו זיי איז די קריג (אֵלּוּ בַּעֲלֵי הַדִּין) מיינט מען די מענטשן וואס זענען געקומען האבען אדין תורה (לִפְנֵי ה׳) מיינט מען (יְהִי דוֹמֶה לָהֶם כְּאִלּוּ עוֹמְדִים לִפְנֵי הַמָּקוֹם) עס זאל ביי זיי זיין גלייך ווי זיי וואלטן געשטאנען פר הקב״ה (שֶׁנֶּאֱמַר) ווארום עס שטייט אין פסוק (בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפּוֹט) הקב״ה איז דא צווישן די דיינים ווען זיי משפטן (אֲשֶׁר יִהְיוּ בַּיָּמִים הָהֵם) זאגט רש״י (יִפְתָּח בְּדוֹרוֹ כִּשְׁמוּאֵל בְּדוֹרוֹ) יפתח איז געווען אשופט אין זיין צייט, ווי שמואל איז געווען אשופט אין זיין צייט, אפילו שמואל איז געווען פיל גרעסר פון יפתח, פון דעסטוועגן (צָרִיךְ אַתָּה לִנְהוֹג בּוֹ כָּבוֹד) דארפסטו געבן כבוד צו יפתח אין זיין צייט אזוי וויא צו שמואל אין זיין צייט : (יח) וְדָרְשׁוּ הַשּׁוֹפְטִים הֵיטֵב. דיא שופטים זאלן גוט פרעגן (עַל פִּי הַמְּזִמִּין אוֹתָם) אויף די אנדערע עדות וואס זענען געקומען אפלייקענען די ערשטע עדות (שֶׁבּוֹדְקִים וְחוֹקְרִים אֶת הַבָּאִים לְהַזִּימָם בִּדְרִישָׁה וּבַחֲקִירָה) די אנדערע עדות וואס זענען געקומען אפלייקענען די ערשטע עדות זאל מען זיי גוט אויספארשטן אונ אויספרעגן אויב זיי זאגן אמת אז די ערשטע עדות זענען געווען מיט זיי דעם טאג (וְהִנֵּה עֵד שֶׁקֶר) זאגט רש״י (כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר עֵד

שפתי חכמים

שהב״ד מקבלים העדות מפיהם : ש משא״כ בשני עדים המכחישים זה את זה דהא מודים זה לזה דהיו במעשה אבל אלו אומרים כך היה המעשה ואלו אומרים כך היה אבל בעדים זוממים הוסר העד הזה מכל העדות שאלו אומרים עמנו הייתם ולא הייתם אלל המעשה זו : ת דק״ל וכי שנים באים לדין ושלשה אינם באים לדין ועוד אנשים ל״ל הל״ל ועמדו אשר להם הריב שהרי אף הנשים באין לדין אלא ע״כ בעדים הכתוב מדבר : א וכאלו אמר ועמדו שני האנשים ואשר להם הריב : ב ואע״פ שכבר פירש זה לעיל חזר וכתב זה כאן שלא נטעה לומר שאם הוזם אחד מהם יהא הוא נהרג כס״ד דיסודה בן טבאי שהרג עד זומם לכך חזר וכתב זה כאן כ״מ וכו׳ אם כן ממילא אין נעשו זוממין עד שיזומו שניהם : ג פי׳ הדרישה הזאת אינה על עדים הראשונים אלא על הבאים להזימם. קאי ודרשו השופטים העדים הבאים להזים את הראשונים והנה נמלאו העדים הראשונים שסקר העדות ועשיתם להם כאשר זמם אבל אם נמלאו הראשונים בחקירת עלמן שהם משקרים לא נעשו זוממין אלא עדותן בטלה. והא דמהפך רש״י הקרא ומפרש שלא על סדר הקרא. י״ל דרש״י בא עוד להוכיח

פירוש להורת אלהים

אמענטשן לענות צו זאגן פאלשע עדות אויף אים[ט״ר]: (יז) ועמדו שני האנשים דיא צוויי מענטשין (עיין רש״י) אשר להם הריב וואס איז צו זייא די קריג זאלין שטיין לפני יי פר גאט לפני הכהנים פר די כהנים און פר די דיינים וואס וועלען זיין אין די צייט : (יח) ודרשו און די דיינים זאלן גוט נאך פארשטען דורך די עדות וואס זיי ווילן אפ לייקענין והנה עד שקר ליגען הט דר עדות גיזאגט אויף זיין ברודר : (יט) ועשיתם און איר

משלי יוסף

(יט) ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו. דיא גמרא זאגט ווען צוויי עדות לוי און משהו זענען געקומען צו בית דין און האבן געזאגט אויף איינם שמואל ער האט אנגעצונדען אליכט שבת, און בית דין האבן געפסקת מען זאל

לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ: כ וְהַנִּשְׁאָרִים

חַשִׁיב לְמֶעְבַּד לַאֲחוּהִי וּתְפַלֵּי עָבֵיד דְּבִישׁ מִבֵּינָךְ: כ וּדְיִשְׁתַּאֲרוּן

תו״א ובערת קמא פה סנהדרין עח: והנשארים סנהדרין פט מכות ד:

בית יהודא

בשנים הכתוב מדבר) וואו עס שטייט דר ווארט „עד" מיינט מען צוויי עדות: (יט) וכאשר זמם. ווי די עדות האבן געטראכט צו טאן (ולא כאשר עשה) אבר ניט ווי זיי האבן געטאן (מכאן אמרו הרגו אין נהרגין) פון דאנען האבן די חכמים געלערנט אויב דורך די ערשטע עדות האט מען דעם מענטש געהרגת, נאכדעם זענען געקומען די אנדערע עדות אונ האבן געמאכט פאר ליגנער די ערשטע עדות, הרגת מען ניט די ערשטע עדות ועיין ש״חז: ולעשות לאחיו. זאגט רש״י (מה תלמוד לומר לאחיו) צו וואס שטייט דר ווארט לאחיו, צו זיין ברודר (למד) דר ווארט „לאחיו" לערנט אונז (על זוממי בת כהן נשואה שאינן בשרפה אלא במיתת הבועל שהוא בחנק) אויב צוויי עדות זענען געקומען אונ האבן געזאגט אויף איינעם „יהודה" ער האט מזנה געווען מיט א טאכטער פון א כהן וואס זיא איז אמאן, האבן די צוויי עדות געוואלט איר זאל מען פארברענן, אונ אים זאל מען דערשטיקען, נאכדעם זענען געקומען אנדערע צוויי עדות אונ האבן געזאגט צו די ערשטע צווייא עדות ווי אזוי קענט איר זאגן איר האט געזעהן זונטאג האט יהודה מזנה געווען מיט א כהנ׳ס טאכטער זונטאג זענט איר געווען מיט אונז צוזאמען אויף א ארט ווייט פון דעם ארט וואס איר זאגט, אונ איר האט די זאך ניט געקענט זעהן, דארף מען דאך די ערשטע עדות הרגנן, מיט וועלכן טויט זאל מען זיי הרגנן? מיט איר טויט? ווי זיי האבן איר געוואלט הרגנען? פארברענען? אדער ווי זיי האבן „אים" געוואלט הרגנן, דערשטיקען? דריבער זאגט דר פסוק מען זאל טאן צום עדות ווי ער האט געטראכט צו טאן צו זיין ברודר, צו אים, ניט צו איר (שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק (היא באש תשרף) זיא זאל פארברענט ווערן אין פייער (היא ולא בועלה) נאר זיא זאל פארברענט ווערן אבער דר וואס האט מיט איר מזנה געווען אים פארברענט מען ניט, נאר מען דערשטיקט אים (לכך נאמר כאן לאחיו) דריבער זאגט דא דער פסוק לאחיו, צו זיין ברודער (כאשר זמם לעשות לאחיו) ווי ער האט געטראכט צו טאהן צו זיין ברודער (ולא כאשר זמם לעשות לאחותו) אונ ניט ווי ער האט געטראכט צו טאהן צו זיין שוועסטער (אבל בכל שאר מיתות השוה הכתוב אשה לאיש) אבער אויף אנדערע עבירות וואס קומט מיתה ווערען ווייבער געהרגת מיט דעם זעלבינן טויט ווי מענער (וזוממי אשה נהרגין כזוממי איש) די עדות ווס האבן גזאגט אויף א אשה זיא האט געטאהן אעבירה וואס איר קומט מיתה, אונ זיי זענען געווארען ליגנער וויא עס שטייט פריער) הרגת מען זיי, גלייך ווי דער דין איז ווען זייא זאגען אזעלכע עדות אויף א איש א מאנס פערזאהן) (כגון שהעידוה שהרגה את הנפש) דהיינו זייא האבען געזאגט עדות אויף א אשה זיא האט געהרגת א מענטש (שחללה את השבת) אדער זיי האבען געזאגט עדות אויף א אשה זיא האט געטאהן א מלאכה שבת (נהרגין במיתתה) אויב די עדות זענען געווארן ליגנער וויא עס שטייט פריער, הרגת מען די עדות מיט דעם זעלבינן טויט וואס זיי האבן געוואלט מען זאל איר הרגנן (ש״א מיעט כאן אחותו אלא במקום שיש לקיים בהן הזמה במיתת הבועל) וואס די תורה האט דא געזאגט מען זאל טאהן צו די עדות וויא זייא האבען געטראכט צוא טאהן צו זייער ברודער, ניט צוא זייער שוועסטער, דס איז נאר אויב זייא האבען עדות גזאגט אויף א איש מיט א אשה אויף איין עבירה ווי פריער איז געשריבען ביי דעם מזנה זיין מיט די טאכטער פון א כהן מען קען זאגין מען זאל זיי הרגנען מיט דעם טויט וואס זיי האבן איר געוואלט הרגנן, אונ מען קען זאגען מען זאל זיי הרגנן מיט דעם טויט וואס זיי האבן אים געוואלט הרגנן, אויף דעם האט די תורה געזאגט מען זאל זיי הרגנן מיט זיין טויט ניט מיט איר טויט, אבער וואו דיא עדות וויל׳ען מען זאל הרגנען די אשה אליין אויף אזו א עבירה וואס זיא אליין האט געטאהן, אן א מאנספערזאהן, הרגת מען די עדות

שפתי חכמים

דודרשו השופטים וגו׳ קאי על המזומים מפני דכ״מ שנאמר עד שנים **במשמע** א״כ ע״כ ודרשו קאי על המזומים שצריכין להזים ב׳ העדים **דאלו** לא הזימו אלא א׳ מן העדים לא נעשו זוממים אבל אי קאי ודרשו **וגו׳** על העדים הראשונים שהוכחשו ל״ל שנים אפי׳ אחד שהכחיש **את** מכירו בדרישות או בחקירות עדותן בטלה כמ״ש הטור בהל׳ עדות: ד דודאי אותו איש שנהרג חייב מיתה ממקום אחר ולכך נהרג. דאל״כ למה ראה הקב״ה עוות זה שזה נהרג מיתת ב״ד בחנם ולמה לא הקרה השם שיביאו עידי מזימין קודם שיהרג זה אלא ודאי חייב מיתת ב״ד ממקום אחר היה ולכן נתגלגל הדבר שנהרג קודם שבאו עדים זוממין ואין נהרגין. ועוד יש טעמים אחרים עיין

רש״י

בדרישה ובחקירה: (יט) כאשר זמם. ולא כאשר עשה מכאן אמרו הרגו אין נהרגין (מכות ה): לעשות לאחיו. מה ת״ל לאחיו למד על זוממי בת כהן נשואה שאינן בשרפה אלא כמיתת הבועל שהוא בחנק שנאמר (ויקרא כא) היא באש תשרף היא ולא בועלה לכך נא׳ כאן לאחיו כאשר זמם לעשות לאחיו ולא כאשר זמם לעשות לאחותו אבל בכל שאר מיתות השוה הכתוב אשה לאיש וזוממי אשה נהרגין כזוממי איש כגון שהעידוה שהרגה את הנפש שחללה את השבת נהרגין במיתתה שלא מיעט כאן אחותו אלא במקום שיש לקיים

פירוש לתורת אלהים

זאלסט צו אים טאן אזו ווי ער האט גיטראכט צו טאן צו זיין ברודער ובערת הרע מקרבך אונ דו זאלסט אום ראמען דס בייז פון צווישען דיר: (כ) והנשארים אונ די איבריגע יודין זאלין הערין אז מען וועט הרגנין

משלי יוסף

זאל שמואל׳ן הרגנן, אונ איידר מען האט שמואל׳ן גיהרגת זענען געקומען אנדערע צוויי מענטשן אונ האבן געזאגט צו לוי מיט משה ווי אזו קענט איר זאגן איר האט גיזעהן דעם שבת ביי נאכט שעה אכט האט שמואל אנגעצונדען א ליכט, די גאנצע צייט פון זיבן ביז ניין זייט איר געווען מיט אונז צוזאמען, אונ איר האט שמואל׳ן גאר ניט גיזעהן, דארף מען הרגנען די ערשטע צוויי עדות לוי אונ משה, מיר זאלן ניט זאגען פאר וואס איז דער שטראף פון דיא עדות אזו גרויס, שמואל לעבט דאך מען האט דאך אים

מצות השם

(תקכד) כאשר זמם וגו׳. דאס איז דיא מצוה אז עדות האבן פאלש עדות געזאגט זאל מען זייא טאן אזו וויא זייא האבען אין זינען געהאט צו טאן דעם וואס זייא האבען אויף אים פאלש עדות געזאגט:

אונקלוס

ישמעון וידחלון ולא יוספון למעבד עוד כפתגמא בישא הדין בינך: כא ולא תחוס עינך נפשא חלף נפשא עינא חלף עינא שנא חלף שנא ידא חלף ידא רגלא חלף רגלא: א ארי תפוק לאגחא קרבא על בעלי

ישמעו ויראו ולא־יספו לעשות
עוד כדבר הרע הזה בקרבך:
כא ולא תחוס עינך נפש בנפש עין
בעין שן בשן יד ביד רגל ברגל:
ס כ א כי־תצא למלחמה על־

תו"א נפש בנפש שם ה יד: יד ביד כתובות לד: רגל ברגל קמא פד:

בעל הטורים

(כא) יד ביד רגל ברגל. וסמיך ליה (א) כי תצא למלחמה. לומר מחוסרי אבר אין יוצאין למלחמה:

רש"י

בהן הזמה ה כמיתת הבועל: (כ) ישמעו ויראו. מכאן שצריכין הכרזה ו איש פלוני ופלוני נהרגין על שהוזמו בב"ד: (כא) עין בעין. (ב"ק פד) ממון ז וכן שן בשן וגו': (א) כי תצא למלחמה. סמך הכתוב יציאת מלחמה לכאן לו' לך ח שאין מחוסר אבר יוצא למלחמה ד"א לו' לך ט אם עשית משפט לדק אתה מובטח שאם תצא למלחמה אתה נוצח וכן דוד הוא או' (תהלים קיט) עשיתי משפט ולדק

בית יהודא

מיט דעם טויט וואס זיי האבן געוואלט מען זאל איר הרגענען: (כ) וישמעו ויראו. זיי וועלן הערן און וועלן מורא האבן, זאגט רש"י (מכאן) פון דאנען ווייזן מיר (שצריכין הכרזה) מען דארף אויסרופן (איש פלוני ופלוני נהרגין על שהוזמו בבית דין) די עדות וואס הייסן מיט די נעמן וועלן געהרגעט ווערן נייל זיי האבן געזאגט פאלשע עדות ביי בית דין: (כא) עין בעין. (וכן שן בשן ממון) אויב צוויי עדות האבן געזאגט ראובן האט אויסגעהאקט אאויג ואדער זיי זאגען ראובן האט אויסגעהאקט אצאן פון שמעון, און זיי זענען געוואהרן ליגנער, דארפן די עדות בצאהלען צו ראובן געלט פאר אאויג אדער געלט פאר אצאן: (א) כי תצא למלחמה. זאגט רש"י (סמך הכתוב יציאת מלחמה לכאן) דריבער האט משה געשריבן כי תצא למלחמה לעבן עין תחת עין (לומר לך שאין מחוסר אבר יוצא למלחמה) צו זאגען דר מענטש וואס אים פעלט אגליד דארף גיט גיין אין אמלחמה (דבר אחר) נאך אפשט (לומר לך) צו זאגען דיר (אם עשית משפט צדק אתה מובטח שאם תצא למלחמה אתה מנצח) אויב דו האסט געטאהן אריכטיגען משפט ביזטו זיכער אויב דוא וועסט ארויסגיין צו אמלחמה וועסטו איינגעמען די מלחמה (וכן דוד הוא אומר) דוד המלך האט אויך אזו געזאגט (עשיתי משפט

שפתי חכמים

במפרשים: ה אבל אי לא באין להרוג אלא אותה בלבד כגון שהרגה את הנפש או שחללה את השבת נהרגין במיתתה: ו דק"ל למה סיפה כאן וכתב והנשארים ולא כתיב וכל ישראל וגו' כמו בפ' ראה גבי מסית ותירץ משום דלריך הכרזה בב"ד איש פלוני וכו' ולעדות פסולים הגזלנים והגנבים ומלוי בריבית ושאר פסולי עדות השנויים במשנה לכן לא כתב כל ישראל כיון שמי שהוא פסול לעדות א"ל לירא מזה כיון דבלא"ה הוא פסול מ"ה כתיב והנשארים וגומר כלומר הכשרים שכשרים להעיד והא דלא פירש רש"י הכא מנותיכים עד הרגל כמו בתחלת הפרשה מתורץ ג"כ בזה: ז פי' כמו שאמרו פרק החובל מכדי כתיב ועשיתם לו כאשר זמם ואי ס"ד יד ביד ממש יד ביד ל"ל ופירש רש"י דאי העיד באיש פלוני שקטע יד חבירו משלם ממון הניתן מיד ליד דאי כמשמעו הא כבר כתיב ועשיתם לו כאשר זמם: ח דק"ל דהיה לו להסמיך לכאן המשפטים דפרשת כי תלא וכי יהיה באיש חטא משפט מות כו' ושאר דיני מיתות שנאמרו שם ומתרץ לומר לך כו': ט דלפי' א' קשה והא עין בעין וגו' דנאמר הכא מיירי בממון ולא במחוסר אבר ל"פ ד"א כו' ולפי ד"א לחוד קשה היה לו להסמיך

פירוש לתורת אלהים

די פאלשע עדות וועלין זיי זיך פארכטען ולא יוסיפו און זיי וועלין ניט מערען צו טאהן נאך אזו ווי די שלעכטע זאך צווישן דיר: (כא) ולא תחוס עינך און דיין אויג זאל ניט רחמנות האבין אויף זייא נפש בנפש אז די עדות האבען מחייב גיוועזן יענם מיתה קומט זייא מיתה עין בעין און אז זייא האבין גיזאגט איינער האט דעם אנדרין אויס גישלאגען איין אויג מוזין זייא אים צאלען פר איין אויג שן בשן אצאהן פר אצאהן יד ביד אהאנד פר אהאנד רגל ברגל אפוס פאר אפוס: (א) כי תצא למלחמה אז דו וועסט ארויס

משלי יוסף

גיט געהרגעט, פר וואס זאל מען די עדות הרגענען? דר ענין איז למשל אמאל איז געקומן אדארף מאן אין אגרויסע שטאט האט ער גיבעטן זיינם אגוטן פריינד ער זאל גיין מיט אים אין די גאסען צו זעהן די שיינקייט פון די שטאט, זיי זענען געגאנגען פון איין גאס אין די אנדערע, האט דר דארף מאן געזעהן אגרויסע הויז, האט ער געפרעגט ווער וואנט דא אין די הויז, האט דער גוטער פריינד געזאגט דא איז אשפיטאל, אינוויינינג ליגען קראנקע מענטשן דאקטורים היילין זיי, זאגט דער דארף מאן מיר וועלן אריין גיין אינוויינינג זעהן, זיי זענען געקומן אין איין שטוב האבען זיי גיזעהן עטליכע קראנקע זענען געלעגען אויף די בעטלעך און האבן געשמועסט איינר מיט דעם אנדערן דערציילט פון צייטונגען, דערווייל זענען אריינגעקומן משרתים און האבען געשטעלט אטישעל לעבן יעדר בעט און מען האט געגעבען די קראנקע צו עסין מיטאג, אבולקע מיט זופ און פלייש, זיי האבן גיגעסין, דר דארף מאן זאגט צו זיין חבר מיר וועלן אריין גיין נאך אין אשטוב זעהן, זיי זענען אריינגעקומן אין די אנדערע שטוב האבן זיי גיזעהן די קראנקע ליגן אויף די בעטלך און שרייען פון שמערצין און לעבין איין בעטיל שטייט אדאקטאר און שניידט אפ אפינגר פון אהאנט, דר קראנקר שרייט און דר דאקטאר שטייט קאלט בלוטיג און שניידט, דער דארף מאן זאגט צו זיין חבר, זעה נאר דר דאקטאר איז אזו ארוצח, און דר דאקטאר פון די ערשטע שטוב איז אזו אגוטער, האט דער חבר צו אים געזאגט דס איז איין דאקטאר פון די ערשטע שטוב און פון די שטוב, נאר די קראנקע פון די ערשטע שטוב איז שון נאך זייער קראנקייט זיי האלטן שון ביי געזונד ווערן גיט מען זיי גוט עסין זיי זאלן געשווינד

אֹיְבֶךָ וְרָאִיתָ סוּס וָרֶכֶב עַם רַב מִמְּךָ לֹא תִירָא מֵהֶם כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ הַמַּעַלְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: ב וְהָיָה כְּקָרָבְכֶם אֶל־הַמִּלְחָמָה וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן וְדִבֶּר אֶל־הָעָם: ג וְאָמַר אֲלֵהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל

אונקלוס

דְּבָבָךְ וְתֶחֱזֵי סוּסָוָן וּרְתִכִּין עַם סַגִּי מִנָּךְ לָא תִדְחַל מִנְּהוֹן אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ מֵימְרֵהּ בְּסַעְדָּךְ דְּאַסְּקָךְ מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם: ב וִיהֵי כְּמִקְרַבְכוֹן לְאַגָּחָא קְרָבָא וְיִתְקְרֵיב כַּהֲנָא וִימַלֵּל עִם עַמָּא: ג וְיֵימַר לְהוֹן שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתּוּן

תו"א והיה כקרבכם סוטה מב: ודבר אל שם: ואמר שם:

בית יהודא

וְצֶדֶק בַּל תַּנִּיחֵנִי לְעֹשְׁקָי) ווייל איך האב געטאהן משפט אונ צדקה דריבער בעט איך דיך דו זאלסט ניט לאזען מען זאל מיך בערויבן: (עַל אֹיְבֶךָ). מיינט מען (יִהְיוּ בְּעֵינֶיךָ כְּאוֹיְבִים) זיי זאלן זיין ביי דיר גערעכענט ווי דיינע פיינד (אַל תְּרַחֵם עֲלֵיהֶם) זאלסט ניט רחמנות האבן אויף זיי (כִּי לֹא יְרַחֲמוּ עָלֶיךָ) ווייל זיי וועלן אויף דיר אויך ניט רחמנות האבן: (סוּס וָרֶכֶב). האט רש"י וועט ביי די מלחמה זיין נאר איין פערד אונ איין רייטוואגען, נאר הקב"ה זאגט (בְּעֵינַי כֻּלָּם כְּאִישׁ אֶחָד) ביי מיר איז גלייך ווי אלע וואלטן געווען איין פערד (וְכֵן הוּא אוֹמֵר) אונ אזו האט גזאגט הקב"ה צו גדעון (וְהִכִּיתָ אֶת מִדְיָן כְּאִישׁ אֶחָד) דוא וועסט אזו גרינג שלאגען מדין ווי דו וואלסט שלאגן איין מענטש (וְכֵן הוּא אוֹמֵר) אונ אזו זאגט דר פסוק (כִּי בָא סוּס פַּרְעֹה וגו') אלע פערד פון פרעה זענען אזו געשווינד דערטרונקען געווארען אין ים ווי עס וואלט נאר איין פערד געווען: (עַם רַב מִמְּךָ). זאגט הקב"ה (בְּעֵינֶיךָ הוּא רַב) ביי דיר איז דם פיל ווען דו אליין זאלסט דארפען מלחמה האלטן, וועסטו ניט קענען (אֲבָל בְּעֵינַי אֵינוֹ רַב) אבער ביי מיר זענען זייא ניט פיל: (ב) (וְהָיָה כְּקָרָבְכֶם אֶל הַמִּלְחָמָה). מיינט מען (סָמוּךְ לְצֵאתְכֶם מִן הַסְּפָר מִגְּבוּל אַרְצְכֶם) ווען איר וועט זיין נאנט ארויס צו גיין פון גרענעץ, נאנט ארויס צו גיין פון אייער לאנד צו די מלחמה: (וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן). זאל גענען דער כהן (הַמָּשׁוּחַ לְכָךְ) וואס איז געזאלבט געווארן צו דער זאך (וְהוּא הַנִּקְרָא מְשׁוּחַ מִלְחָמָה) ער ווערט גערופען משוח מלחמה, ער איז געזאלבט געווארן צו ריידן מיט יודין דעם פירונג פון מלחמה: (וְדִבֶּר אֶל הָעָם בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ). אונ ער זאל ריידען צום פאלק מיט לשון הקודש: (ג) (שְׁמַע יִשְׂרָאֵל). דער כהן זאל זאגען צו דיא יודין (אֲפִילוּ אֵין לָכֶם זְכוּת אֶלָּא קְרִיאַת שְׁמַע בִּלְבַד) אפילו איר הט

רש"י

בל תניחני לעושקי: על איבך. יהיו בעיניך כאויבים אל תרחם עליהם כי לא ירחמו עליך: סוס ורכב. בעיני כולם כסוס א' וכן הוא אומר (שופטים ו) והכית את מדין כאיש א' וכן הוא אומר (שמות טו) כי בא סוס פרעה: עם רב ממך. בעיניך הוא רב אבל בעיני אינו רב: (ב) בקרבכם אל המלחמה. סמוך לצאתכם מן הספר מגבול ארצכם: ונגש הכהן. (סוטה מב) המשוח לכך והוא הנקרא משוח מלחמה: ודבר אל העם. (שם) בלשון הקדש: (ג) שמע ישראל (שם) אפי' אין בכם

שפתי חכמים

לתחלת הסדרה דכתיב ושפטו את העם משפט צדק וכו' ל"פ הטעם הראשון: י דאל"כ ל"ל למכתב על אויביך ודאי אם יצאו למלחמה לא יצאו על אוהבים: כ וא"ת והא זה בהדיא כתיב בסמוך והכית את כל זכורה לפי חרב וע"ק למה כתיב אחרי' רק הנשים והטף וגו' וכאן משמע שלא ירחמו כלל עליהם וי"ל דלקמן איירי שלא בשעת מלחמה פנים אל פנים אלא במלחמות העיר' קמיירי תדע דכתוב ונתנה ה' אלהיך בידך לכך כתיב נמי רק הנשים והטף וכאן איירי בשעת מלחמה פנים אל פנים שלא תרחם עליהם כלל: ל והא דלא הביא רש"י הפסוק כל סוס פרעה הקדים לו י"ל מש"ה לא הביא הקרא דלעיל משום דכתיב כל סוס וכל רכבו הוא וכאלו כתיב כל סוס וסוס של פרעה לכן הביא קרא כי בא סוס דלא יכול לפרשו כן. (נח"י) נ"ל שהוא ט"ס ובספרי מביא פסוק סוס ורוכבו רמה בים: מ ר"ל הא כתיב סוס ורכב משמע שכולם בעיני הקב"ה כסוס אחד ואחריו כתיב עם רב ומתרץ בעיניך כו': נ ר"ל דהיה לו לכתוב והיה כי תצאו למלחמה ל"פ סמוך כו' וא"ל מנ"ל דפי' סמוך לספר הוא דלמא בקרבתם למלחמה ממש הוא י"ל דהא כתיב בסמוך שמע ישראל וגו' א"כ הקרבה למלחמה אמור מת"ל והיה כקרבכם וגו' אלא סמוך לספר הכהן מתנה עליהם כל התנאים ועיין בסוטה (דף מב): ס מדכתיב אחריו ודברו השוטרים מקים כהן לשוטרים מה שוטרים יש להן מי שממונה עליהם דהיינו דיינים אף כהן יש לו מי שממונה עליו דהיינו כהן גדול דכ"ג חשוב ממנו: ע מדכתיב הכא ודבר אל העם ולהלן בפרשת יתרו כתיב משה ידבר והאלהים יעננו בקול מה להלן בלשון הקודש דהיינו

פירוש לתורת אלהים

גיין צו דער מלחמה עַל אֹיְבֶךָ אויף דיינע פיינד וְרָאִיתָ סוּס וָרֶכֶב אונ דו וועסט זעהן פערד אונ רייטער עַם רַב מִמְּךָ מער פאלק פון דיר לֹא תִירָא מֵהֶם זאלסטו דיך ניט פארכטין פר זיי כִּי ווארום דיין גאט איז מיט דיר הַמַּעַלְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וואס ער האט דיך אויף גיבראכט פון לאנד מצרים: (ב) וְהָיָה אונ עס וועט זיין אז איר וועט גינעהענען צו דער מלחמה ווען איר וועט זיין נאהענט ארויס צוא גיין פון אייער גרעניץ וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן זאל גינעהענען דער כהן וואס איז גיזאלבט גיווארן דער צו וְדִבֶּר אֶל הָעָם אונ ער זאל ריידן צום פאלק אוף לשון הקודש: (ג) וְאָמַר אֲלֵהֶם אונ ער זאל צו זייא זאגען שְׁמַע יִשְׂרָאֵל [עיין רש"י]

משלי יוסף

געזונד ווערן אונ זאלן ארויסגיין פון שפיטאל, די קראנקע איז איצט ביי זיי דר אנהייב קראנקייט, ביי דעם מענטש איז בראנדיג געווארן א פינגער, אוב דר דאקטאר וועט אים דעם פינגער ניט אפשנייטען וועט בראנדיג ווערן די גאנצע האנט אונ ער וועט פון דעם שטארבן. הט דער דאקטאר אויף אים רחמנות אונ נעמט אראפ דעם פינגער וועט דער מענטש בלייבען לעבען, דם זאגט די תורה. ווען צוויי מענטשן

מצות השם

(תקכה) וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן וגו'. דאס איז דיא מצוה אז דער כהן מיט דיא אורים ותומים זאל מיט גיין מיט די יודען אין דער מלחמה אריין אונ דיא מצוה גייט אן ווען עס איז דא איין יודישער מלך:

קְרֵיבִין יוֹמָא דֵין לְאַגָּחָא קְרָבָא עַל בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן לָא יְזוּעַ לִבְּכוֹן לָא תִדְחֲלוּן וְלָא תִתְבַּהֲתוּן וְלָא תִתַּבְרוּן

אַתֶּם קְרֵבִים הַיּוֹם לַמִּלְחָמָה עַל־אֹיְבֵיכֶם אַל־יֵרַךְ לְבַבְכֶם אַל־תִּירְאוּ וְאַל־תַּחְפְּזוּ וְאַל־תַּעַרְצוּ׃

תר"א אל ירך לבבכם סס :

רש"י

זכות אלא קריאת שמע פ בלבד כדאי אתם שיושיע אתכם: על איביכם. אין אלו אחיכם שאם תפלו בידם אינם מרחמים עליכם צ אין זו כמלחמת יהודה עם ישראל שנא' (ד"ה ב כח) ויקומו האנשים אשר נקבו בשמות ויחזיקו בשבי' וכל מערומיהם הלבישו מן השלל וילבישום וינעילום ויאכילום וישקום ויסיכום וינהלום בחמורים לכל כושל ויביאום יריחו עיר התמרים אצל אחיהם וישובו שומרון. אלא על אויביכם אתם הולכים לפיכך התחזקו למלחמה: אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו. (סוטה מב) ארבע אזהרות כנגד ארבעה דברים שמלכי האומות עושים מגיפים בתריסיהם ק כדי להקישן זה לזה כדי להשמיע קול שיחפזו אלו שכנגדם וינוסו ורומסים בסוסיהם ומצהילין אותם להשמיע קול שעטת פרסות סוסיהם וצווחין בקולם ותוקעין בשופרות ומיני משמיעי קול: אל ירך לבבכם. מצהלות ר סוסים: אל תיראו. מהגפת התריסין : ואל

בית יהודא

גיט קיין אנדער זכות גאר וואס איר זאגט אלע טאג שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד (כדאי אתם שיושיע אתכם) זענט איר אויך ווערט הקב"ה זאל אייך העלפן: (על איביכם.) דער כהן זאגט צו די יודין (אין אלו אחיכם) די מענטשן וואס איר גייט צו זיי האלטן מלחמה זענן ניט אייערע ברידער (שאם תפלו בידם אינם מרחמים עליכם) אויב איר וועט פאלן אין זייערע הענט וועלן זיי אויף אייך קיין רחמנות האבן (אין זו כמלחמת יהודה עם ישראל) די מלחמה איז ניט וויא די מלחמה פון שבט יהודה מיט די צעהן שבטים (שנאמר) ביי זייער מלחמה זאגט דער פסוק (ויקומו האנשים אשר נקבו בשמות) עס זענען אויפגעשטאנען די מענטשען וואס זענען ארויסגערעט געווארן מיט זייערע נעמען (ויחזיקו בשביה) זיי האבן אנגענומען די מענטשן וואס זיי האבן געפאנגען (וכל מערומיהם הלבישו מן השלל) אלע געפאנגענע מענטשן וואס זענען געוועז נאקעט האט מען זיי געגעבן קליידער פון דעם רויב וואס מען האט גערויבט (וילבישום) מען האט זיי געגעבן קליידער (וינעילום) מען האט זיי געגעבן שיך (ויאכילום) מען האט זיי געגעבן עסין (וישקום) אונ טרינקען (ויסיכום) מען האט זייא געשמירט מיט בוימאייל (וינהלום בחמורים לכל כושל) אלע שוואכע האט מען געפירט אויף אייזלען (ויביאום יריחו עיר התמרים אצל אחיהם) מען האט זיי געבריינגט אין די שטאט יריחו ודס איז די שטאט וואס אין איר וואקסט פיל טייטלען צו זייערע ברידער (וישובו שומרון) אונ זיי זענען צוריקגעגאנגען אין שומרון, דס איז געוועז ביי מלחמה יודין מיט יודין (אלא על איביכם אתם הולכים) איר גייט האלטען מלחמה מיט אייערע פיינט (לפיכך התחזקו למלחמה) דריבער זאלט איר אייך שטארקן צו די מלחמה: ואל ירך לבבכם. זאל ניט ווייך ווערן אייער הארץ (אל תיראו) איר זאלט ניט מורא האבען (ואל תחפזו) איר זאלט ניט זיין געאיילט צו אנטלויפן (ואל תערצו) איר זאלט ניט צו בראכען ווערען פר זיי, זאגט רש"י (ארבע אזהרות כנגד ארבעה דברים שמלכי האומות עושים) דיא פיר אנזאגין זענן געגען די פיר זאכען וואס די מלכים פון די פעלקר טוהען אין די מלחמה (מגיפים בתריסיהן כדי להקישן זה לזה כדי להשמיע קול שיחפזו אלו שכנגדם וינוסו) זיי מאכען גאנץ די פאנצירין איינעם צום אנדערען די פאנצירין זאלען קלאפן איינס דם אנדערע עס זאל גיהערט ווערן אגרויסער קלאנג וועלן דם אנדערע פאלק מיינן אז זיי זענן אגרויסע מחנה, וועלן זיי דערשראקען ווערען אונ וועלן אנטלויפען (ורומסים בסוסים ומצהילין אותם להשמיע קול שעטת פרסות סוסיהם) זיי מאכן די פערד זאלען טרעטן שטארקע מיט, אונ די פערד זייערע זאלן שרייען אונ עס זאל געהערט ווערן אשטארקע שטימע פון די טריט פון זייערע פערד (וצווחין בקולם) זיי שרייען מיט זייערע הויכע שטימען (ותוקעין בשופרות) זיי בלאזין מיט שופרות (ומיני משמיעי קול) אונ זיי בלאזען מיט נאך אזעלכע זאכען וואס מאכען הערן אהויכע שטימע: ואל ירך לבבכם. אייער הארץ זאל ניט ווייך ווערן (מצהלות סוסים) פון דעם געשריי פון די פערד: ואל תיראו. (מהגפת התריסין) איר זאלט ניט מורא האבן

שפתי חכמים

עשרת הדברות אף ודבר אל העם בלשון הקודש. (סוטה פ' משוח מלחמה). א"כ כתיב גבי יוסף כי פי המדבר אליכם מה להלן בלשון הקודש אף כאן בלשון הקודש : פ דאם לא כן שמע ישראל ל"ל הא כתיב ונגש הכהן ודבר אל העם וגו' : צ דאל"כ הא כבר כתיב כי תצא למלחמה על אויביך : ק פי' מדביקים תריסיהם זה לזה כדי שינקשו התריסים זה לזה וישמיעו קול : ר פי' לצעקת סוסים קורין

פירוש לתורת אלהים

אתם קרבים איר טוט גינעהנין היינט צוא דער מלחמה על איבכם אויף אייערע פיינד [עיין רש"י] אל ירך לבבכם עס זאל ניט זיין ווייך אייער הארץ אל תיראו איר זאלט זיך ניט פארכטין ואל תחפזו אונ

מצות השם

(תכו) אל תערצו מפניהם. דאס איז דיא מצוה אז מען טאר זיך ניט פארכטען פאר דיא פעלקער וואס גאט האט געהייסען מיט זייא מלחמה האלטען אונ מען טאר ניט זיין צו בראכען פאר זייא:

משלי יוסף

מענטשן זאגן עדות אויף איינם אז מען דארף אים הרגנן אונ זיי וועלן בלייבן ליגנר, אויב מען וועט די עדות ניט הרגנן, ווען צוויי מענטשן וועלן זיין בייז אויף איינם וועלן זיי קומען צו בית דין אונ וועלען זאגען אויף אים ער האט געטאן א עבירה וואס אים קומט מיתה. אונ זיי וועלען טראכטן וועט קיינר קומן אונז מאכן פר ליגנר, איז גוט, וועט מען אים הרגנען, אונ אוב מען וועט אונז מאכען פאר ליגנער, אונ מען וועט אים ניט הרגנען, וועלכע שאדין וועלען מיר האבען, אונז וועט מען דאך אויך ניט הרגנן, וועט דאך קיין מענטש ניט זיכער זיין מיט זיין לעבן, דריבער אפילו הקב"ה איז אגרוסר בעל רחמנות אונ טוהט גוטעס צו אלע מענטשן פון דעסטוועגען מוז ער הייסן מען זאל די עדות הרגנן, עס זאל ניט זיין א אומגליק אויף אלע יודן, ווי דר פסוק זאגט והנשארים ישמעו ויראו, די איבעריגע מענטשן וועלען הערן אז מען זאגט פאלשע עדות הרגעט מען, וועט מען מורא האבן צו זאגען פאלשע עדות:

מִפְּנֵיהֶם׃ ד כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הַהֹלֵךְ
עִמָּכֶם לְהִלָּחֵם לָכֶם עִם־אֹיְבֵיכֶם
לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם׃ ה וְדִבְּרוּ
הַשֹּׁטְרִים אֶל־הָעָם לֵאמֹר מִי־
הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַיִת־חָדָשׁ וְלֹא
חֲנָכוֹ יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ פֶּן־יָמוּת
בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יַחְנְכֶנּוּ׃ ו וּמִי־

אונקלוס

מִקֳדָמֵיהוֹן׃ ד אֲרֵי יְיָ
אֱלָהֲכוֹן דִּמְדַבַּר
קֳדָמֵיכוֹן לַאֲגָחָא לְכוֹן
קְרָב עִם בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן
לְמִפְרַק יָתְכוֹן׃ ה וִימַלְּלוּן
סָרְכַיָּא קֳדָם עַמָּא לְמֵימַר
מַן גַּבְרָא דִּי בְנָא בֵיתָא
חַדְתָּא וְלָא חַנְכֵהּ יְהַךְ
וִיתוּב לְבֵיתֵהּ דִּילְמָא
יְמוּת בַּאֲגָחָא קְרָבָא וּגְבַר
אָחֳרָן יְחַנְּכִנֵּהּ׃ ו וּמַן

תו"א כי ה' שם : ודברו שם מג : לאמר וגו' שם מג מד : ולא חנכו שם מג : ומי הלים שם מג מד :

רשב"ם

(ה) ילך וישוב לביתו. אב ירך לבבו וירע מזלו פן ימות במלחמה וגו' שיש נותן אל לבו כשהולך למלחמה ודואג שמא אין לי מזל לחנך את ביתי או את אשתי או את כרמי ולכך גרם מזלי ללכת עתה למלחמה ומתוך כך ירא למות. ושלשה מעשים הזכיר בית אשה וכרם. ולבסוף כולל כל הדברים מי האיש הירא ורך הלבב בין באלו שאמרנו בין בדברים אחרים. וכן בקהלת מונה ג' דברים וחוזר וכולל מה יתרון לאדם. הלא גרוע הוא מכל דבר שהרי דור הולך ודור אחר בא שאין הבנים בדמות אבות. ואין זה זכרון. אבל והארץ לעולם עומדת כמו בששת ימי בראשית וכן השמש וחוזר וכולל כל הדברים יגעים כל מעשה העולם כך הם כולם כמששת ימי בראשית אבל טורח ויגיעה הוא להזכיר כולם. ולא יוכל איש לדבר ולא תמלא אזן משמוע אם יספרו לו אלא זה הכלל אין כל חדש ולכולם יש זכרון אבל אין זכרון לראשונים שאין הילוד דומה למוליד:

בית יהודא

פַר דֶעם קְלַאפֶּן פוּן דִי פּאַנְצִירִין׃ וְאַל תַּחְפְּזוּ. (מִקּוֹל הַקְּרָנוֹת) אִיר זָאלְט אַייךְ נִיט אַיילֶן צוּ אַנְטְלוֹיפֶען וַוייל אִיר וֶועט הֶערֶן דִי שְׁטִימֶע פוּן דִי שׁוֹפָרוֹת מִיט דִי טְרוּמֵייטֶן׃ וְאַל תַּעַרְצוּ. (מִקּוֹל הַצְּוָחָה) אִיר זָאלְט נִיט צוּבְּרַאכֶן וֶוערֶען פוּן דִי הוֹיכֶע שְׁטִימֶען פוּן זֵייעֶר שְׁרַייעֶן׃ (ד) וְכִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם וגו'. ווָארוּם הקב"ה אַלֵיין גֵייט מִיט אַייךְ אִין דִי מִלְחָמָה (הֵם בָּאִים בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל בָּשָׂר וָדָם) זֵיי קוּמֶען מִיט דִי שְׁטַארְקַייט פוּן מֶענְטְשֶׁען ווָס זֵיי זֶענֶען נָאר פְלֵייש אוּנ בְּלוּט (וְאַתֶּם בָּאִים בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם) אוּנ אִיר קוּמְט מִיט דִי שְׁטַארְקַייט פוּן הקב"ה (פְּלִשְׁתִּים בָּאוּ בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל גָּלְיָת) פְּלִשְׁתִּים זֶענֶען גְקוּמֶן מִיט דִיא שְׁטַארְקַייט פוּן גָלְיָת (מָה הָיָה סוֹפוֹ נָפַל וְנָפְלוּ עִמּוֹ) ווָס אִיז גְוֶוען זַיין עֶנְדֶע, עֶר אִיז גְפַאלֶען אוּנ דִי פְּלִשְׁתִּים זֶענֶען גֶעפַאלֶען מִיט אִים׃ וְהַהוֹלֵךְ עִמָּכֶם. (זֶה מַחֲנֵה הָאָרוֹן) הקב"ה גֵייט מִיט אַייךְ, מֵיינְט מֶען דֶר אָרוֹן מִיט דִי לוּחוֹת גֵייט מִיט אַייךְ׃ (ה) וְלֹא חֲנָכוֹ. עֶר ווָאט נָאךְ נִיט בֶּעוואוּנְט דִי שְׁטוּבּ (לֹא דָר בּוֹ) עֶר הָאט נָאךְ נִיט גֶעווֹאהְנְט אִין דִי שְׁטוּבּ (חִנּוּךְ, לְשׁוֹן הַתְחָלָה) חִנּוּךְ מֵיינְט מֶען אָנְהֵייבֶּען, עֶר הָאט נָאךְ נִיט אָנְגֶעהוֹיבֶּן ווֹאהְנֶען אִין דִי שְׁטוּבּ׃ וְאִישׁ אַחֵר יַחְנְכֶנּוּ. אוּנ אַיין אַנְדֶער מֶענְטְשׁ וֶועט בֶּעוַוייעֶן דִיא שְׁטוּבּ (וְדָבָר שֶׁל

רש"י

תחפזו. מקול הקרנות: ואל תערצו. מקול הצווחה: (ד) כי ה' אלהיכם וגו'. הם באים בנצחונו של בשר ודם ואתם באים בנצחונו של מקום. פלשתים באו בנצחונו של גלית מה היה סופו נפל ונפלו עמו: ההלך עמכם. זה ש מחנה הארון: (ה) ולא חנכו. לא דר בו. חנוך לשון התחלה: ואיש אחר יחנכנו. ודבר של עגמת נפש ת הוא זה:

שפתי חכמים

לגלת : ש דאין שייך על הקב"ה למימר ההולך עמכם דהא מלא כל העולם כבודו ל"פ זה מחנה וכו' : ת דאם לא כן מאי נפקא מיניה

ליקוטי יקרים

(ח) מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַּיִת חָדָשׁ וגו'. דֶער עִנְיָן פוּן דִי דְרַייא זַאכֶן ווָאס דִי שׁוֹטְרִים הָאבֶּען אוֹיסְגֶערוּפֶען, אִיז וִויא דִיא גמרא דֶערְצֵיילְט רבי יהודה הנשיא וְדָאס אִיז רַבֵּינוּ הַקָּדוֹשׁ) הָאט אַמָאהְל גֶעלֶערְנְט מִיט זַיינֶע תַּלְמִידִים הָאט עֶר גֶעשְׁמֶעקְט אַרֵיחַ פוּן קְנָאבִּיל, אוּנ וַוייל עֶר אִיז גֶעוֶוען אַאֵיידֶעלֶער מֶענְטְשׁ הָאט עֶר נִיט גֶעקֶענְט לַיידֶן דֶעם רֵיחַ פוּן קְנָאבִּיל, הָאט עֶר גֶעזָאגְט ווֶער עֶס הָאט גִיגֶעסֶען קְנָאבִּיל זָאל אַרוֹיסְגֵיין פוּן בֵּית הַמֶּדְרָשׁ, אִיז רַבִּי חִיָּיא אַרוֹיסְגֶעגַאנְגֶען פוּן בֵּית הַמֶּדְרָשׁ, בַּאלְד נָאךְ רַבִּי חִיָּיא זֶענֶען אַלֶע תַּלְמִידִים אַרוֹיסְגֶעגַאנְגֶען פוּן בֵּית הַמֶּדְרָשׁ, דֶער זוּהְן פוּן רַבִּי הָאט גֶעזָאגְט צוּ רַבִּי חִיָּיא דוּא ווֵייסְט דָאךְ אַז מַיין פָאטֶער קֶען נִיט לַיידִין דֶעם רֵיחַ פוּן קְנָאבִּיל פַאר ווָאס הָאסְטוּ גִיגֶעסֶען קְנָאבִּיל, הָאט רַבִּי חִיָּיא גֶעזָאגְט ח"ו אִיךְ וֶועל מְצַעֵר זַיין דַיין פָאטֶער? אִיךְ הָאבּ קֵיין קְנָאבִּיל גֶעגֶעסֶן, נָאר וַוייל אִיךְ הָאבּ גֶעווָאלְט דֶר ווָאס הָאט גֶעגֶעסֶען קְנָאבִּיל זָאל נִיט פַארְשֶׁעמְט וֶוערֶען דְרִיבֶּער בִּין אִיךְ פְרִיעֶר אַרוֹיסְגֶעגַאנְגֶען נָאךְ מִיר זֶענֶען אַלֶע אַרוֹיסְגֶעגַאנְגֶען, ווֵייס מֶען נִיט ווֶער עֶס הָאט גֶעגֶעסֶען קְנָאבִּיל, דָאס זֶעלְבִּיגֶע הָאט גֶעזָאגְט מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, ווֶען מֶען וֶועט גֵיין צוּ אַמִּלְחָמָה זָאל מֶען אוֹיסְרוּפֶען וֶועלְכֶער מֶענְטְשׁ ווָאס ווֵייס בַּייא זִיךְ עֶר אִיז זִינְדִיג, דָאס מֵיינְט מֶען הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב, עֶר הָאט מוֹרָא צוּ גֵיין אִין דִי מִלְחָמָה אוּנ זַיין הַארְץ שְׁרֶעקְט אִים, ווֶעגֶען זַיינֶע עֲבֵירוֹת, זָאל עֶר גֵיין אַהֵיים, עֶר וֶועט זִיךְ אָבֶּער שֶׁעמֶען צוּא גֵיין אַהֵיים,

פירוש לתורת אלהים

אִיר זָאלְט נִיט אַיילֶן וְאַל תַּעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶם אוּנ אִיר זָאלְט זִיךְ נִיט צוּ בְּרֶעכֶן פַאר זֵיי׃ (ד) כִּי ווָארוּם גָאט עֶר גֵייט מִיט אַייךְ לְהִלָּחֵם צוּ מִלְחָמָה הַאלְטֶן פוּן אַייעֶרְט ווֶעגֶען מִיט אַייעֶרִי פַיינְד לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם צוּ הֶעלְפֶען אַייךְ׃ (ה) וְדִבְּרוּ אוּנ דִיא שַׁמָּשִׁים זָאלֶען רֵיידֶן צוּ דֶעם פָאלְק לֵאמֹר צוּ זָאגֶן מִי הָאִישׁ וֶועלְכֶער מֶענְטְשׁ ווָס הָאט פַאר זִיךְ גֶעבּוֹיט אַנַייעֶ שְׁטוּבּ וְלֹא חֲנָכוֹ אוּנ עֶר הָט נָאךְ נִיט גִיווֹאנְט אִין אִיר יֵלֵךְ וְיָשׁוּב לְבֵיתוֹ זָאל עֶר זִיךְ אוּם קֶערֶען צוּא זַיין שְׁטוּבּ פֶּן יָמוּת בַּמִּלְחָמָה טָאמֶער וֶועט עֶר שְׁטַארְבֶּען אִין דֶער מִלְחָמָה וְאִישׁ אוּנ אַיין אַנְדֶרֶר מֶענְטְשׁ וֶועט דִי שְׁטוּבּ בַּנַייעֶן אוּנ דָם אִיז אַגְרוֹס עַגְמַת נֶפֶשׁ׃ (ו) וּמִי הָאִישׁ אוּנ וֶועלְכֶער מֶענְטְשׁ ווָס הָט גִיפְלַאנְצְט אַוַויין גָארְטֶען וְלֹא חִלְּלוֹ אוּנ הָאט אִים נִיט אוּם גִילֵייזְט [עיין רש"י]

הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ
יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ פֶּן־יָמוּת
בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יְחַלְּלֶנּוּ׃
ז וּמִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר אֵרַשׂ אִשָּׁה וְלֹא
לְקָחָהּ יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ פֶּן־יָמוּת
בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יִקָּחֶנָּה׃
ח וְיָסְפוּ הַשֹּׁטְרִים לְדַבֵּר אֶל־הָעָם
וְאָמְרוּ מִי־הָאִישׁ הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב

אונקלוס

גַּבְרָא דִּי נְצִיב כַּרְמָא
וְלָא אַחֲלֵיהּ יְהָךְ וִיתוּב
לְבֵיתֵהּ דִּילְמָא יְמוּת
בְּאַגְחָא קְרָבָא וּגְבַר אָחֳרָן
יַחֲלִנֵּהּ׃ ז וּמַן גַּבְרָא
דִּי אֲרַס אִתְּתָא וְלָא
נְסָבַהּ יְהָךְ וִיתוּב לְבֵיתֵהּ
דִּילְמָא יְמוּת בְּאַגְחָא
קְרָבָא וּגְבַר אָחֳרָן יִסְּבִנַּהּ׃
ח וְיוֹסְפוּן סָרְכַיָּא לְמַלָּלָא
עִם עַמָּא וְיֵימְרוּן מַן
גַּבְרָא דְּדָחֵל וּתְבִיר לִבָּא

תו"א ומי האיש שם : פן ימות קידושין יג :
ויספו סוטה מג מד : מי האיש שם מד :
ורך הלבב סוטה מג :

בעל הטורים

(ח) הירא . ב' במס' הירא ורך הלבב הירא את דבר ה' זהו שאמרו הירא מעבירות שבידו כדכתיב הירא את דבר ה' :

רש"י

(ו) ולא חללו. לא פדאו בשנה הרביעית שהפירות טעונין לאכלן בירושלים או לחללן בדמים ולאכול הדמים בירושלים : (ז) פן ימות במלחמה. ישוב פן ימות שאם לא ישמע לדברי הכהן א כדאי הוא שימות : (ח) ויספו השוטרים. (סוטה מג) למה נאמר כאן ויספו מוסיפין זה על דברי הכהן שהכהן מדבר ומשמיע מן שמע ישראל עד להושיע אתכם ומי האיש ושני ושלישי כהן מדבר ושוטר משמיע וזה שוטר מדבר ושוטר משמיע: הירא ורך הלבב. רבי עקיבא אומר כמשמעו שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה רבי

בית יהודא

עַצְמַת נֶפֶשׁ הוּא זֶה) אוּנ דָס אִיז אַגְרוֹיסֶר צַעַר : (ו) וְלֹא חִלְּלוֹ. מֵיינְט מֶען (לֹא פְּדָאוֹ בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית) עֶר הָט נִיט אוֹסְגֶעלֵייזְט דִי פֵּירוֹת וָוס הָאבֶּן גֶעוואַקְסֶן אוֹיף דֶעם בּוֹים דֶעם פֶערְטִין יָאהְר פוּן זַיין פְלַאנְצוּנְג (שֶׁהַפֵּירוֹת) ווָארוּם דִי פֵּירוֹת פוּן פֶערְטֶן יָאהְר (טְעוּנִין לְאָכְלָן בִּירוּשָׁלַיִם) דַארְף מֶען זֵיי עֶסִין אִין יְרוּשָׁלַיִם (אוֹ לְחַלְּלָן בְּדָמִים וְלֶאֱכוֹל הַדָּמִים בִּירוּשָׁלַיִם) אָדֶער מֶען זָאל אוֹיסְטַאהְשִׁין (אוֹיסְבַּייטֶן) דִי פֵּירוֹת אוֹיף גֶעלְט, אוּנ מִיט דִי גֶעלְט זָאל מֶען קוּמֶן אִין יְרוּשָׁלַיִם אוּנ פַר זֵיי קוֹיפֶן עֶסִינְוַוארְג אוּנ ווַיין אוּנ זֵיי עֶסִין אוּנ טְרִינְקֶען אִין יְרוּשָׁלַיִם : (ח) וְיָסְפוּ הַשּׁוֹטְרִים. זָאגְט רַשִׁ"י (לָמָּה נֶאֱמַר כַּאן וְיָסְפוּ) פַר וָוס שְׁטֵייט דָא וְיָסְפוּ, זֵיי זָאלֶן מֶעהְרִין (מוֹסִיפִין זֶה עַל דִּבְרֵי הַכֹּהֵן) ווַייל דִיא שׁוֹטְרִים מֶערִין זֵייעֶרֶע רֵייד אוֹיף דִיא רֵייד פוּן כֹּהֵן (שֶׁהַכֹּהֵן מְדַבֵּר וּמַשְׁמִיעַ מִן שְׁמַע יִשְׂרָאֵל עַד לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם) ווָארוּם דֶער כֹּהֵן הָט גֶעדַארְפְט רֵיידְן אוּנ מַאכְן הֶערֶן מִיט אַהוֹיכֶע שְׁטִימֶע צוּ אַלֶע מֶענְטְשֶׁען וָוס זֶענֶען גֶעוֶוען גְרֵייט צוּ גֵייִן אִין דִיא מִלְחָמָה, פוּן שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אוּנ ווַייטֶער בִּיז לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם (וּמִי הָאִישׁ וְשֵׁנִי וּשְׁלִישִׁי כֹּהֵן מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ) אוּנ דֶעם עֶרְשְׁטֶן מִי הָאִישׁ, אוּנ דֶעם אַנְדֶערֶן מִי הָאִישׁ, אוּנ דֶעם דְרִיטֶען מִי הָאִישׁ הָט דֶר כֹּהֵן גִירֶעט דִי ווֶערְטֶער צוּ דִי שׁוֹטְרִים אוּנ דִי שׁוֹטְרִים הָאבֶּען גֶעמַאכְט הֶערֶן דִי ווֶערְטֶער מִיט אַהוֹיכֶע שְׁטִימֶע צוּ אַלֶע מֶענְטְשֶׁן וָוס זֶענֶען גֶעוֶוען גְרֵייט צוּ גֵייִן אִין מִלְחָמָה (וְזֶה שׁוֹטֵר מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ) אוּנ פוּן מִי הָאִישׁ הַיָּרֵא אוּנ ווַייטֶער הָאבֶּען דִי שׁוֹטְרִים גִירֶעט דִי ווֶערְטֶער אוּנ דִי שׁוֹטְרִים הָאבֶּן גֶעמַאכְט הֶערֶן מִיט אַהוֹיכֶע שְׁטִימֶע צוּ דִי מֶענְטְשֶׁען פוּן מִלְחָמָה : וְהַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב. דִי גְמָרָא זָאגְט (רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר כְּמַשְׁמָעוֹ) רַבִּי עֲקִיבָא זָאגְט הַיָּרֵא מֵיינְט מֶען (שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמוֹד בְּקִשְׁרֵי הַמִּלְחָמָה וְלִרְאוֹת חֶרֶב שְׁלוּפָה) עֶר קֶען נִיט שְׁטֵיין בֵּיי דִיא פַארְבִּינְדוּנְג פוּן אַמִּלְחָמָה אוּנ עֶר קֶען נִיט זֶעהְן ווִי מֶען הַאלְט דִי בְּלוֹיזֶע שְׁווֶערְדֶן, רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי

שפתי חכמים

אם יתכנו הוא או אחר : א ר"ל דודאי חוזר כדי לכסות וכו' ואי אמר לו כהן שיחזור והוא אינו חוזר נמלא שעובר על דברי כהן וכדאי הוא שימות במלחמה בשביל עבירה זו ולעולם איימא לך אין מיתה בלא חטא . ובזה מתורן למה פרש"י פן ימות במלחמה בסוף לא כסדר

פירוש לתורת אלהים

יֵלֵךְ וְיָשׁוֹב לְבֵיתוֹ זָאל עֶר גֵייִן אוּנ זִיךְ אוּם קֶערֶן צוּ זַיין הֵיים פֶּן יָמוּת בַּמִּלְחָמָה טָאמֶר ווֶעט עֶר שְׁטַארְבֶּן אִין דֶער מִלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יְחַלְּלֶנּוּ אוּנ אֵיין אַנְדֶער מֶענְטְשׁ ווֶעט אִים אוֹיס לֵייזֶען : (ז) וּמִי הָאִישׁ אוּנ ווֶעלְכֶער מֶענְטְשׁ וָוס הָאט מְקַדֵּשׁ גֶעוֶוען אֵיין אִשָּׁה וְלֹא לְקָחָהּ אוּנ עֶר הָט זִיא נָאךְ נִיט גְנוּמֶן עֶר אִיז מִיט אִיר נִיט גִיגַאנְגֶן אוּנְטֶער דֶער חוּפָּה יֵלֵךְ וְיָשׁוּב לְבֵיתוֹ זָאל עֶר גֵייִן אוּנ זָאל זִיךְ אוּם קֶערֶן צוּ זַיין הֵיים פֶּן יָמוּת בַּמִּלְחָמָה טָאמֶער ווֶעט עֶר שְׁטַארְבֶּען אִין דֶער מִלְחָמָה וְאִישׁ אוּנ אֵיין אַנְדֶערֶער מַאן ווֶעט זִיא גֶעמֶען פַר אַווַייבּ : (ח) וְיָסְפוּ אוּנ דִי שַׁמָּשִׁים זָאלֶן נָאךְ רֵיידְן צוּם פָאלְק וְאָמְרוּ אוּנ זֵיי זָאלֶן זָאגֶען מִי הָאִישׁ הַיָּרֵא ווֶעלְכֶער מֶענְטְשׁ וָואס פַארְכְט זִיךְ אוּנ עֶר הָאט אַווֵייךְ הַארְץ עֶר קֶען נִיט זֶעהְן בְּלוֹיזֶע שְׁווֶערְדֶן [ע' רמ"ז]

ליקוטי יקרים

ווַייל מֶען ווֶעט ווִיסֶען אַז עֶר אִיז זִינְדִיג, דְרִיבֶּר הָאט מֹשֶׁה גֶעזָאגְט מֶען זָאל פְרִיעֶר אוֹסְרוּפֶען דִי דְרַיי זַאכֶען, ווֶער עֶס הָט גֶעבּוֹיט אַשְׁטוּבּ, אָדֶער גֶעפְלַאנְצְט אַווַיין גַארְטְן, אָדֶער גִינוּמֶן אַווַייבּ, זָאל עֶר גֵייִן אַהֵיים", ווֶעלְכֶער מֶענְטְשׁ עֶס ווֶעט גֵייִן אַהֵיים, ווֶעט מֶען נִיט ווִיסֶען פַאר וָואס עֶר גֵייט אַהֵיים, ווֶעט דֶר זִינְדִיגֶער אוֹיךְ גֵייִן אַהֵיים אוּנ ווֶעט זִיךְ נִיט שֶׁעמֶן, ווַייל מֶען ווֶעט נִיט ווִיסֶען פַר וָואס עֶר גֵייט אַהֵיים, עֶר ווֶעט דָאךְ קֶענֶען זָאגֶען ווֶעגֶען אֵיינֶע פוּן דִי דְרַיי זַאכֶען גֵייט עֶר אַהֵיים, ווֶעגֶען אַשְׁטוּבּ, אָדֶער ווֶעגֶען אַווַיין גַארְטֶען, אָדֶער ווֶעגֶען אַווַייבּ :

ילך וישב לביתו ולא ימס את־
לבב אחיו כלבבו: ט והיה ככלת
השטרים לדבר אל־העם ופקדו
שרי צבאות בראש העם: ס שביעי
י כי־תקרב אל־עיר להלחם עליה
וקראת אליה לשלום: יא והיה אם־

יהך ויתוב לביתה ולא
יתבר ית לבא דאחוהי
כלבה: ט ויהי כד
ישיצון סרכיא
למללא עם עמא וימנון
רבני חילא בריש עמא:
י ארי תקרב לקרתא
לאגחא (קרבא) עלה
ותקרי לה מלין דשלם:
יא ויהי אם שלם תענינך

תו"א ולא ימס סוטה מג :

בית יהודא

זאגט מען מיינט (הירא מעבירות שבידו) ער האט מורא פר זיינע עבירות, ער האט מורא צו גיין אין די מלחמה וייל ער ווייסט ער האט פיל געזינדיגט טאמער וועט ער געהרגעט ווערן אין די מלחמה פר זיינע זינד (ולכך תלתה לו תורה לחזור על בית וכרם ואשה) אונ דריבער האט די תורה געזאגט דר וואס האט געבויט אנייע שטוב, אונ דר וואס האט געפלאנצט אנייעם וויינגארטן, אונ דר וואס האט גענומען אנייע ווייב, זאלן גיין צוריק פון די מלחמה (לכסות על החוזרים בשביל עבירות שבידם) זיי זאלן בדעקין אויף די מענטשן וואס גייען צוריק פון די מלחמה וועגן זייערע עבירות (שלא יבינו שהם בעלי עבירה) מען זאל ניט וויסען אז זיי גייען צוריק וייל זייא האבען עבירות (והרואהו חוזר אומר שמא בנה בית או נטע כרם או ארש אשה) דר וואס וועט זעהן זיי גייען צוריק פון די מלחמה, וועט מען זאגן טאמער האבן זיי געבויט הייזער, אדער געפלאנצט אנוויינגארטען, אדער גענומען ווייבער: ופן ימות במלחמה). זאגט רש"י (ישוב פן ימות שאם לא ישמע לדברי הכהן כדאי הוא שימות) ער זאל צוריקגיין פון די מלחמה, טאמער וועט ער שטארבען אין די מלחמה, אויב ער וועט ניט פאלגען די רייד פון כהן איז ער ווערט ער זאל שטארבן אין די מלחמה: (ט) ושרי צבאות). זאגט רש"י (שמעמידין זקפין מלפניהם ומלאחריהם וכשילין של ברזל בידיהם) מען האט גישטעלט אלצטע ארום די מלחמה מענטשען (זעלנער) פר זיי אונ אונטער זיי אונ זיי האבען געהאלטן אייזערנע שטעקינס אין די הענט (וכל מי שרוצה לחזור הרשות בידו לקפח את שוקיו) אונ ווער עס וויל צוריקגיין פון דיא מלחמה מעגען די אלצטע אים שלאגן מיט די שטעקינס אויף די פיס זיי זאלען אים די פיס אפהאקין (זקפין בני אדם עומדין בקצה המערכה לזקוף את הנופלים ולחזקם בדברים) זקפין מיינט מען מענטשען וואס שטייען ארום די מענטשן (זעלנער) וואס שטייען אויף דעם מלחמה פלאץ, אונ זיי הייבן־אויף די געפאלענע זעלנער אונ שטארקן זיי מיט גוטע רייד (שובו אל המלחמה) גייט צוריק צו די מלחמה (ולא תנוסו) איר זאלט ניט אנטלויפן (שתחלת נפילה ניסה) דס אנטלויפען איז אנהייב פון פאלן: (י) וכי תקרב אל עיר). זאגט רש"י (במלחמת הרשות הכתוב מדבר) דער פסוק שמועסט פון אזו אמלחמה וואס יודין

רש"י

יוסי הגלילי אומר הירא מעבירות שבידו ולכך תלתה לו תורה לחזור על בית וכרם ואשה לכסות על החוזרים בשביל עבירות שבידם שלא יבינו שהם בעלי עבירה והרואהו חוזר אומר שמא בנה בית או נטע כרם או ארש אשה: (ט) שרי צבאות. שמעמידין זקפין מלפניהם ומלאחריהם וכשילין של ברזל בידיהם וכל מי שרוצה לחזור הרשות בידו לקפח את שוקיו. זקפין. בני אדם עומדים בקצה המערכה לזקוף את הנופלים ולחזקם בדברים שובו אל המלחמה ולא תנוסו שתחלת ג נפילה ניסה: (י) כי תקרב אל עיר. במלחמת הרשות

שפתי חכמים

הכתיב בקרא משום דאליבא דר"י הגלילי מפרש. בשם מהרי"ק. והוא כעין מה שפירש הרא"ס: ב ר"ל ר"י הגלילי סבר אין מיתה בלא חטא ולכן אם אין עבירות בידו מה לו לירא מפני המלחמה אלא ודאי שירא מעבירות שבידו ועכשיו קשה לרש"י כיון דאין מיתה בלא חטא א"כ למה אמר וגזר קרא לחזור על בית וכרם ואשה אי אין בידם עבירות גם על בית וכרם ואשה אינן חוזרין לדברי ר"י הגלילי ומתרץ דודאי אין בידם עבירות ומה שגזרה רחמנא שיחזרו כדי לכסות על החוזרין בשביל עבירות שבידם וכו' ותו קשא לרש"י לר"י הגלילי דאמר דלכך חוזר על בית וכרם ואשה כדי לכסות על החוזרין א"כ למה כתיב בכל אחד פן ימות במלחמה משמע בשביל מיתה בלא חטא ומתרץ דה"ק פן ימות במלחמה וכו': ג דעת

דעת זקנים מבעלי התוספות

(י) וקראת אליה לשלום. כי גדול השלום שהקב"ה שינה כשאמרה שרה ואדוני זקן וכן כתיב חבור עצבים אפרים הנח

ליקוטי מרדכי

(י) וקראת אליה לשלום. דער מדרש שרייבט פון דעם פסוק זעהן מיר וויא טייער בייא הקב"ה איז דיא מדה פון שלום,

פירוש לתורת אלהים

ילך וישב לביתו זאל ער גיין אונ זאל זיך אום קערין צו זיין היים ולא ימס אונ ער זאל ניט מאכין צו גיין זיינע ברידערס הערצער אזו ווי זיין הארץ צו גייט: (ט) והיה אונ עס וועט זיין אז דיא שמשים וועלין ענדיגען צו ריידן צום פאלק ופקדו זאלן זייא אויף נעמען אלצטע אויף דעם פאלק זייא זאלען זעהן וועלכער מענטש עס וועט וועלען אנטלופען פון די מלחמה זאלן זיי ניט לאזן אונ זאלן זיי מחזק זיין מיט רייד אונ זאלן זאגן קערט צוריק צו דר מלחמה אונ אנטלופט ניט ווארום דם אנטלופען איז אאנהייב מפלה: (י) כי תקרב אז דו וועסט גנעהנען צו אשטאט וואס איז ניט פון ארץ ישראל מלחמה צו האלטין אוף איר וקראת זאלסטו רופען צו איר צו שלום: (יא) והיה אונ עס וועט זיין אוב זיא וועט דיר ענפערן

מצות השם

(תכז) וקראת אליה לשלום, דאס איז דיא מצוה אז מען וועט מלחמה האלטען אויף איין שטאט זאל מען צום ערשטען פרעגען צו וויל זיא זיך איבער געבען מיט פרידען אונ דיא מצוה גייט אן ווען עס איז דא איין יודישער מלך:

שָׁלוֹם תַּעַנְךָ וּפָתְחָה לָךְ וְהָיָה כָּל־
הָעָם הַנִּמְצָא־בָהּ יִהְיוּ לְךָ לָמַס
וַעֲבָדוּךָ׃ יב וְאִם־לֹא תַשְׁלִים עִמָּךְ
וְעָשְׂתָה עִמְּךָ מִלְחָמָה וְצַרְתָּ
עָלֶיהָ׃ יג וּנְתָנָהּ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּיָדֶךָ

וְתִפְתַּח לָךְ וִיהֵי כָּל
עַמָּא דְיִשְׁתְּכַח בַּהּ יְהוֹן
לָךְ מְסַקֵּי מִסִּין
וְיִפְלְחֻנָּךְ׃ יב וְאִם לָא
תַשְׁלֵם עִמָּךְ וְתַעֲבֵד
עִמָּךְ קְרָב וּתְצוּר עֲלַהּ׃
יג וְיִמְסְרִנַּהּ יְיָ אֱלָהָךְ

תולדות אהרן

ועיין שם׃

רש"י

הכתוב מדבר כמו שמפורש בענין כן תעשה לכל הערים הרחוקות וגו': (יא) כל העם הנמצא בה. (ספרי) אפי' אתה מולא בה משבעה אומות ד שנלטוית להחרימם אתה רשאי לקיימם: למס ועבדוך. (שם) עד שיקבלו עליהם מסים ושעבוד: (יב) ואם לא תשלים עמך ועשתה עמך מלחמה. הכתוב מבשרך שאם לא תשלים עמך סופה להלחם בך ה אם תניחנה ותלך: וצרת עליה. אף להרעיבה ולהלמיאה ולהמיתה מיתת תחלואים: (יג) ונתנה ה' אלהיך בידך. אם

בית יהודא

גייען צו פרעמדע שטעט וואס זענען ניט פון ארץ ישראל אונ ווילען זיי איינגעמען צו פארגרעסערען ארץ ישראל, אדער ווייל זיי האבן געהערט אז די פעלקער פון די שטעט זענען פיינד צו די יודען אונ זיי ווילען שלעכטס טאהן צו די יודען, מעגען די יודען ארויסגיין פריער צו זיי מאכן מיט זיי אמלחמה (כמו שמפורש בענין) ווי עס שטייט דא אין די פסוקים (כן תעשה לכל הערים הרחוקות) אזוי זאלסטו טאהן צו די אלע שטעט וואס זענען ווייט פון דיר, אויב דו וועסט דארפן מיט זיי האבן אמלחמה *): (יא) וכל העם הנמצא בה. זאגט רש"י (אפילו אתה מוצא בה משבעה אומות שנצטוית להחרימם אתה רשאי לקיימם) אפילו דו וועסט געפינען אין די שטאט מענטשן פון די זיבען פעלקער וואס דו ביזט געבאטען געווארן דו זאלסט זיי הרגענען, פון דעסטוועגען מעגסטו זייא לאזען לעבן ועיין הערה: ולמס ועבדוך, דו מעגסט מיט זיי האלטען מלחמה אזוי לאנג (עד שיקבלו עליהם מס ושעבוד) ביז זיי וועלען נעמען אויף זיך זיי זאלען דיר געבען פאדאטקעס אונ זאלען דיך דינען: (יב) ואם לא תשלים עמך. אויב דיא מענטשן פון שטאט וועלען ניט מאכן פרידען מיט דיר (ועשתה עמך מלחמה) וועלען די מענטשן פון שטאט מאכען מיט דיר אמלחמה (הכתוב מבשרך) דר פסוק זאגט דיר (שאם לא תשלים עמך סופה להלחם בך אם תניחנה ותלך) אויב זייא וועלען ניט מאכען פרידען מיט דיר, אונ דוא וועסט ניט ענדיגען די מלחמה, נאר דוא וועסט גיין צוריק אהיים, זאלסטו וויסען זיי וועלען נאכדעם קומען צו דיר אין ארץ ישראל אונ וועלען מאכן מיט דיר אמלחמה, דריבער זאג איך דיר (וצרת עליה) דוא זאלסט בעלעגערין אויף איר (אף להרעיבה ולהצמיאה ולהמיתה מיתת תחלואים) דו זאלסט זייא מאכן הונגעריג אונ דארשטיג אונ זאלסט זיי הרגנן מיט קראנקייטן, אונ מיט וואס נאר דו וועסט קענען זיי הרגנן זאלסטו זיי הרגענען: (יג) ונתנה ה' אלהיך בידך. משה זאגט

דעת זקנים מבעלי התוספות

לו כדפרש"י לעיל ועוד כמה קולמוסין משתברין כמה דיו משתפך באחי יוסף שאמרו אביך צוה לפני מותו לאמר כה תאמרון ליוסף וגו' ולא מצינו ביעקב שצוה כן אלא מפני השלום כתב וגם ברכת כהנים מסיים בשלום וכן שמונה עשרה ועוד שנו רבו' שואלין בשלום לעכו"ם מפני דרכי שלום. וגם המקדים שלום לחבירו צריך חבירו לכפול לו לשלום ולומר לו שלום עליך וברכה טובה וסמך ללשון זה מדכתיב כי תקדמנו ברכות טוב כלו' כי תקדמנו בשלום צריך להחזיר לו ברכת טוב פי' ברכה טובה

שפתי חכמים

רש"י כל מי שיוס בא לידי נפילה שנאמר וינוסו אנשי ישראל מפני פלשתים ויפלו חללים בהרי הגלבוע וכן הוא בסוטה: ד וא"ת ל"ל קרא תיפוק ליה מריבוי ושבית שביו לרבות כנענים שבתוכן כדפירש רש"י לקמן וי"ל דאי מהתם ה"א דוקא כשנמלאו בעיר שלא השלימה שחייבים להכות את כל הזכרים שבתוכה הקל הכ' בכנענים שבתוכה שיהיו גלולים עם הנשים והטף מאחר שהאנשים שהם עיקר עובדי ע"א נהרגו אבל כשנמלאו בעיר שהשלימה שכולן נלולין האנשים והנשים והטף אימא הכנענים שבתוכה נידונים כאלו הם בעירם קמ"ל ואי מהכא ה"א דוקא כשנמלאו בעיר של שאר אומות שהשלימה שהם כפופים תחת ידינו הקל בהם הכ' גם בכנענים שבתוכה אבל כשנמלאו בעיר של שאר אומות שלא השלימה שאנשיהם הם בהריגה אימא יהיו הכנענים שבתוכה גם כן בהריגה כאלו היו בעירם קמ"ל עכ"ל הרא"ם. ועי' לקמן מה שכתבתי על זה: ה ה"ק ואם לא תשלים עמך

פירוש לתורת אלהים

שלום ופתחה לך אונ זיא וועט דיר עפינען די טויערן והיה זאל זיין גאר דם פאלק וואס וועט ווערן געפונען אין דר שטאט יהיו לך למס זאלען זיי זיין צו דיר צו מס ועבדוך אונ זיי זאלען דיך דינען: (יב) ואם לא תשלים עמך אונ אויב זיא וועט ניט שלום מאכען מיט דיר ועשתה אונ זיא וועט מאכן מיט דיר אמלחמה וצרת עליה זאלסטו בלעגערן אויף איר: (יג) ונתנה אונ דיין

ליקוטי מרדכי

אפילו ביי אמלחמה מיט פעלקער זאל מען זייא פריער פרעגען טאמער ווילען זיי מאכן שלום, רבי עקיבא זאגט ביי אסוטה האט הקב"ה געהייסען אפמעקן זיין נאמען פון די פרשה טאמער איז די אשה ניט טמא געווארען וועט זיין שלום ביי איר מיט איר מאן, רבי מאיר פלעגט זאגן אדרשה אלע שבת ביי נאכט, אונ עס איז געווען א אשה וואס זיא פלעגט קומען אלע שבת ביי נאכט אין דיא ווייבערשע שוהל הערין דיא דרשה פון רבי מאיר, אמאהל האט רבי מאיר'ס דרשה געדויערט לענגער וויא אלע מאהל ביז דיא אשה איז געקומען אהיים האבן שון אויסגעברענט די ליכט אונ עס איז געווען פינסטער, דער מאן האט געזאגט צו איר וואו ביזטו געווען אזוי שפעט, האט זיא געזאגט איך האב געהערט די דרשה פון רבי מאיר, איר מאן איז געווען אפראסטער מענטש ער האט געלאכט פון תלמידי חכמים, האט ער געזאגט צו איר דו זאלסט ניט קומען צו מיר אין שטוב ביז דו וועסט שפייען צו רבי מאיר אין פנים, די אשה האט געמוזט אוועקגיין

*) הערה די ערשטע מלחמה וואס יודין האבן געמאכט ווען זיי זענען אריינגעגאנגען מיט יהושע אין ארץ ישראל, אונ האבין געהרגעט די זיבען פעלקער, די מלחמה ווערט גערופין „מלחמת חובה", ווייל די מלחמה האט הקב"ה גיבאטין, מען זאל הרגנן אלע זיבען פעלקער וואס וואהנען אין ארץ ישראל, דאס איז נאר ווען זיי זענען אין ארץ ישראל, אבער אז מען וועט טרעפין איינעם אדער עטליכע פון די זיבען פעלקער אין איין אנדער שטאט וואס ניט פון ארץ ישראל מעג מען זיי לאזין לעבין:

וְהִכִּיתָ אֶת־כָּל־זְכוּרָהּ לְפִי־חָרֶב׃
יד רַק הַנָּשִׁים וְהַטַּף וְהַבְּהֵמָה וְכֹל
אֲשֶׁר יִהְיֶה בָעִיר כָּל־שְׁלָלָהּ תָּבֹז
לָךְ וְאָכַלְתָּ אֶת־שְׁלַל אֹיְבֶיךָ אֲשֶׁר
נָתַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָךְ׃ טו כֵּן תַּעֲשֶׂה
לְכָל־הֶעָרִים הָרְחֹקֹת מִמְּךָ מְאֹד
אֲשֶׁר לֹא־מֵעָרֵי הַגּוֹיִם־הָאֵלֶּה
הֵנָּה׃ טז רַק מֵעָרֵי הָעַמִּים הָאֵלֶּה
אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה
לֹא תְחַיֶּה כָּל־נְשָׁמָה׃ יז כִּי־הַחֲרֵם

אונקלוס

בִּידָךְ וְתִמְחֵי יָת כָּל
דְּכוּרַהּ לְפִתְגַם דְּחָרֶב׃
יד לְחוֹד נְשַׁיָּא וְטַפְלָא
וּבְעִירָא וְכֹל דִּי יְהֵי
בְקַרְתָּא כָּל עֲדָאַהּ תֵּבוֹז
לָךְ וְתֵיכוֹל יָת עֲדָאָה
דְסַנְאָךְ דִּי יְהַב יְיָ אֱלָהָךְ
לָךְ׃ טו כֵּן תַּעְבֵּד לְכָל
קִרְוַיָּא דִּי רְחִיקִין מִנָּךְ
לַחֲדָא דִּי לָא מִקִּרְוֵי
עַמְמַיָּא הָאִלֵּין אִנּוּן׃
טז לְחוֹד מִקִּרְוֵי עַמְמַיָּא
הָאִלֵּין דִּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב
לָךְ אַחְסָנָא לָא תְקַיֵּם
כָּל נִשְׁמְתָא׃ יז אֲרֵי

תולדות אהרן

לא תחיה סוטה כג סנהדרין מז:

רשב"ם

(טז) לא תחיה כל נשמה. כשתבא להלחם עליהם לא תקרא להם לשלום כמו שפירשתי לך בשאר אומות. אבל אם יבאו אליך מדעתם להיות

בית יהודא

צו די יודין (אם עשית כל האמור בענין סוף שה' נותנה בידך) אויב דו האסט געטאהן אלץ וואס שטייט אין די פרשה, וועט הקב"ה געבן די שטאט אין דיין האנט: (יד) והטף. מיינט מען (אף טף של זכרים) אפילו קליינע קינדער זכרים מעגסטו אויך לאזן לעבן אונ זיי נעמן צו דיר פר קנעכט (ומה אני מקיים והכית את כל זכורה בגדולים) אונ וואס דער פסוק זאגט דו זאלסט הרגענען אלע זכרים, מיינט מען גרויסע

רש"י

עשית כל האמור בענין סוף שה' נותנה בידך: (יד) והטף. אף טף של זכרים ומה אני מקיים והכית

דעת זקנים מבעלי התוספות

ולכך אמר ר' יוחנן מימי לא הקדימני אדם לשלום ואפי' עכו"ם בשוק שאין דרך למהר כ"כ ולקדם לו שלום הקדמתי לו לפי שאם יקדים לי הייתי צריך לכפול לו שלום ואין כופלין שלום לעכו"ם. ועוד אמרו רבותינו מציאת חרש שוטה וקטן

ליקוטי מרדכי

פון שטוב אונ איז געקומען אין די ווייבערשוהל, דערווייל איז געקומען אליהו הנביא צו רבי מאיר אונ האט אים דערציילט די גאנצע מעשה וואס דא איז געווארן מיט די אשה, איז רבי מאיר געקומען אין בית המדרש, אונ די אשה איז איך געקומען דאוונען, האט רבי מאיר אנגעהויבן עפענען די מויל וויא מען געגעצט, אונ האט געזאגט איך האב אעין הרע, טאמער איז דא א אשה וואס וויים אפ־צושפרעכען אעין הרע, האבען דיא ווייבער געזאגט צו דיא אשה דו ווייסט דאך אפ־צושפרעכען אעין הרע גיי צו רבי מאיר אונ שפרעך אפ זיין עין הרע וועסטו דאך דערווייל אים מוזן אשפיי טאן אין פנים, וועסטו קענען קומען צו דיין מאן אהיים, די אשה האט אזו געטאהן, אונ צו דעם אפשפרעכען די עין הרע מוז מען אשפיי טאהן אוף דעם פנים, נאכדעם האט רבי מאיר צו איר געזאגט גיי אהיים אונ זאג דיין מאן דו האסט מיר געהייסען שפייען אוף דעם פנים פון רבי מאיר איין מאהל אונ איך האב געשפיים אוף זיין פנים זיבען מאהל, דס אלץ הט רבי מאיר געטאהן וועגען עס זאל זיין שלום צווישען מאן אונ ווייב, דיא ברכה פון דיא כהנים ענדיגט זיך מיט שלום, שמונה עשרה ענדיגט זיך מיט שלום, ווען הקב"ה האט געגעבען דיא תורה צו יודען האט ער זיי געבענשט מיט שלום, די מתנה וואס הקב"ה האט געגעבן צו פנחס איז געווען שלום, אונ נאך פיל אזעלכע זאכען וואס ווערן געטאן נאר מיט שלום:

פירוש לתורת אלהים

גאט וועט זיא געבין אין דיין האנד והכית אונ דו זאלסט שלאגן אלע אירע זכרים מיט דעם שארפן שווערד: (יד) רק הנשים והטף נאר די ווייבער אונ די קליינע קינדער וכל אונ אלדינג וואס וועט זיין אין שטאט אפילו די קליינע זכרים כל שללה תבוז לך גאר דעם פארמעגין מעגסטו דיר רויבין ואכלת אונ דו זאלסט עסין דעם רויב פון דיינע פיינד אשר וואס דיין גאט האט דיר געגעבן: (טו) כן תעשה לכל הערים הרחוקות ממך מאוד אזוי זאלסטו טאן צו דיא שטעט וואס זיי זענין זייער ווייט פון דיר אשר וואס זייא זענין ניט פון דיא כנענים פון ארץ ישראל: (טז) רק מערי העמים האלה נאר פון די שטעט פון די כנענים אשר וואס דיין גאט וועט דיר געבן אירושה לא זאלסטו ניט לאזען לעבען אפילו איין נשמה: (יז) כי החרם נאר פאר ווייסטן זיי אזו ווי דיין גאט

מצות השם

(תקכח) לא תחיה כל נשמה. דאס איז דיא מצוה אז פון דיא זיבען פעלקער (החתי והאמורי הכנעני והפריזי החוי והיבוסי והגרגשי) דיא זיבען פעלקער טארסטו דו ניט לאזען לעבען אונ דיא מצוה גייט אן אין ארץ ישראל:

לא

תחרימם החתי והאמרי הכנעני והפרזי החוי והיבוסי כאשר צוך יהוה אלהיך: יח למען אשר לא־ילמדו אתכם לעשות ככל תועבתם אשר עשו לאלהיהם וחטאתם ליהוה אלהיכם: ס
יט כי־תצור אל־עיר ימים רבים להלחם עליה לתפשה לא־תשחית את־עצה לנדח עליו גרזן כי ממנו תאכל ואתו לא תכרת

גמרא תגמרנון חתאי ואמראי כנענאי ופרזאי חואי ויבוסאי כמא די פקדך יי אלהך: יח בדיל די לא ילפון יתכון למעבד ככל תועבתהון די עבדו לטעותהון ותחובון קדם יי אלהכון: יט ארי תצור לקרתא יומין סגיאין לאגחא עלה למכבשה לא תחבל ית אילנה לארמא עלוהי גרזנא ארי מנה תיכול ויתה לא תקוץ ארי לא

תולדות אהרן

למען אשר סוטה לה: לא תשחית סנהדרין ק: כי ממנו תענית ז מכות כב:

רשב"ם

עבדיך קודם שתלך עליהם כמו הגבעונים יכול אתה להחיותם: (יט) כי תצור אל עיר ימים רבים. ותצטרך לחתוך אילנות לבנות מצור דיק וסוללות: כי ממנו תאכל. שהרי צריכים לך למאכל לאחר שתתפוש העיר ותהיה שלך: ואותו לא תכרות. אותו עץ מאכל שאינו חוק ומבצר לאנשי

רש"י

את כל זכורה בגדולים: (יז) כאשר צוך. לרבות את ו הגרגשי: (יח) למען אשר לא ילמדו. הא אם עשו תשובה והתגיירו ז אתה רשאי לקבלם: (יט) ימים. שנים: רבים. (שם שבת יט) שלשה מכאן אמרו אין צרין על עיירות של נכרים פחות מג' ימים קודם לשבת ח ולמד שפותח בשלום שנים או ג' ימים וכן הוא אומר (שמואל ב ח)

בית יהודא

זכרים: (יז) וכאשר צוך. (לרבות את הגרגשי) אויב דו וועסט טרעפן אין ארץ ישראל מענטשן פון פאלק גרגשי, מוזטו זיי אויך הרגנן ועיין רש"י שמות לד־יאו: (יח) ולמען אשר לא ילמדו. זאגט רש"י (הא אם עשו תשובה ונתגיירו אתה רשאי לקבלם) אויב זיי האבן געטאהן תשובה אונ האבן זיך מגייר גוועזן מעגסטו זיי געמן צווישן יודין, אונ זאלן בלייבן וואהנען מיט אייך: (יט) ימים. מיינט מען (שנים) צוויי טעג: ורבים. מיינט מען (שלשה) דריי טעג (מכאן אמרו) פון דאנען האבען די חכמים גזאגט (אין צרין על עירות של נכרים פחות משלשה ימים קודם לשבת) יודין ופארצייטן האבן ניט געמעגט בעלאגערן אויף די שטעט פון די כנענים צו מלחמה ווען עס איז גוועזן ווייניגער וויא דריי טעג פאר שבת (ולמד) נאך לערנט אונז דר פסוק (שפותח בשלום שנים או שלשה ימים) צוויי אדער דריי טעג פר די מלחמה דארף מען פרעגען ביי די מענטשן פון שטאט

דעת זקנים מבעלי התוספות

יש בהן גזל מפני דרכי שלום וכן מפרנסין עניי עכו"ם עם עניי ישראל מפני דרכי שלום ולכך בירך הקב"ה את עמו בשלום

שפתי חכמים

סופה שתעשה עמך מלחמה לכך וצרת עליה: ו ר"ל דו' אומות הוזכרו בקרא אבל גרגשי לא הוזכר וכאשר צוך מרבה גרגשי (מהר"ן) ומה שלא הוזכרו בפי' מפני שלא נתקיים בו כי החרם תחרימם וגומר כי גרגשי עמד ופנה מהם כמו שפירש רש"י בפרשת כי תשא ומ"מ הוצרך לרבות אותו שמ"מ הוא בכלל לא תחיה כל נשמה יאם נמלט מהם בתוך השבעה אומות שגם הם כמותם: ז וא"ת כיון שעשו תשובה ונתגיירו פשיטא שמותר לקבלם ומה קמ"ל. וי"ל דהא קמ"ל דאע"פ שלא קבלו עליהם רק שבע מצות בני נח אתה רשאי לקבלם. רא"ם. א"נ י"ל דאפי' אם עשו תשובה ונתגיירו ה"א שלא יקבלם דלמא משום יראה נתגיירו ולא עשו תשובה גמורה קמ"ל: ח וא"ת והא לא הוזכר שבת בקרא וכמו שהקשה הרא"ם וי"ל דהוא"ל וליתו מכאן שצריך לפתוח להם בשלום ג' ימים ואם היו צרין על ערי עובדי אלילים פחות מג' ימים קודם לשבת אם כן הייתי צריך לפתוח בשלום גם בשבת וקרא כתיב ממצוא חפצך חפצי שמים מותרין וחפציך אסורים בשבת ופתיחת שלום חפצך הוא לכך אין צרין פחות מג' ימים קודם שבת כדי שפתיחת שלום לא יהא בשבת ואפשר שגם הרא"ם כוון לזה במה שכ' ושמא י"ל. משום דבעי למפתח להו לשלום וצריך ג' ימים לקחת

פירוש לתורת אלהים

האט דיר געבאטן: (יח) למען אשר לא ילמדו אתכם כדי זיי זאלן אייך ניט לערנן לעשות צו טאן אזו ווי אלע זייערע אום ווירדיגע זאכן אשר וואס זיי האבן געטאן צו זייערע עבודת כוכבים וחטאתם אונ איר וועט זיין זינדיג צו אייער גאט: (יט) כי תצור אל עיר ימים רבים אז דו וועסט באלעגערן א שטאט פיל טעג להלחם עליה מלחמה צו האלטן אויף איר לתפשה צו בצווינגן זיא לא זאלסטו ניט פר דארבן אירע ביימער לנדח צו לייגן אויף אים איין האק אפ צו האקין אים כי ווארום פון אים וועסטו עסין ואותו אים

מצות השם

(תקכט) לא תשחית את עצה. דאס איז דיא מצוה אז מען האלט מלחמה איף איין שטאט טאר מען ניט פאר דארבען דיא ביימער וואס עס וואקסט אויף זייא פירות אויך טאר מען ניט פאר דארבען מען זאל אום האקן איין בוים וואס עס וואקסט אויף אים פירות אפילו ניט אין דער צייט פון מלחמה אונ דיא מצוה גייט אן אויף יעדער אדם:

כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה לָבֹא מִפָּנֶיךָ בַּמָּצוֹר׃ כ רַק עֵץ אֲשֶׁר־תֵּדַע כִּי לֹא־עֵץ מַאֲכָל הוּא אֹתוֹ תַשְׁחִית וְכָרָתָּ וּבָנִיתָ מָצוֹר עַל־הָעִיר אֲשֶׁר־הִוא עֹשָׂה עִמְּךָ מִלְחָמָה עַד רִדְתָּהּ׃ פ כא א כִּי־יִמָּצֵא חָלָל בָּאֲדָמָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ נֹפֵל בַּשָּׂדֶה לֹא נוֹדַע מִי הִכָּהוּ׃ ב וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ

אונקלוס

כַּאֲנָשָׁא אִילַן חַקְלָא לְמֵיעַל מִקֳּדָמָךְ בִּצְיָרָא׃ כ לְחוֹד אִילָן דְּתִדַּע אֲרֵי לָא אִילַן דְּמֵיכַל הוּא יָתֵהּ תְּחַבֵּל וְתִקּוֹץ וְתִבְנֵי כַּרְקוֹמִין עַל קַרְתָּא דִּי הִיא עָבְדָא עִמָּךְ קְרָבָא עַד דְּתִכְבְּשַׁהּ׃ א אֲרֵי יִשְׁתְּכַח קְטִילָא בְּאַרְעָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ לְמֵירְתַהּ רְמֵי בְּחַקְלָא לָא אִתְיְדַע מַן קַטְלֵהּ׃ ב וְיִפְּקוּן סָבָךְ וְדַיָּנָךְ

בעל הטורים

(כ) מלחמה עד רדתה. בגי' זהו חף הסכת: (א) כי ימצא חלל. סמך לפרשת מלחמה שבשעת מלחמה דרך למצא חללים: באדמה. בגי' בגלוי:

תו"א כי האדם תענית כט: רק עץ ב"ב נח: אותו תענית שם: עד רדתה שבת יט: כי ימצא יומא כג סוטה מד מה: לרשתה סוטה מה ב"ק פב: לא נודע יומא שם סוטה מז: ויצאו יומא שם סוטה מד מה:

רשב"ם

העיר כגון הרחוקים אותם לא תכרות: כי האדם עץ השדה לבא מפניך במצור. כל כי שאחרי לא מתפרש אלא אותו לא תכרות אלא עץ השדה לבא האדם מפניך במצור אותו תכרות הם הקרובים לעיר שנסתרים בהם אנשי העיר הבורחים מפניך ובאים בתוך העיר כדכתיב ותבא העיר במצור. כי האדם אלא האדם. עץ השדה אלא עץ השדה האדם לבא מפניך במצור שגירים את האדם לבא מפניך במצור. רק עץ אשר תדע וגו' אילן סרק בין קרוב לעיר בין רחוק מעיר תשחית לבנות מצור **אבל** עץ מאכל הרחוק לא תכרות כי אם הקרוב לעיר שמעכב את **החיל** להתקרב לחומה: (כ) אשר תדע. אשר תכיר: עד רדתה. עד רדת חומותיה. כדכתיב עד רדת חומותיך הגבוהות והבצורות:

בית יהודא

אויב זיי ווילען מאכן פרידען (וְכֵן הוּא אוֹמֵר) **אונ אזו זאגט דר פסוק** (וַיֵּשֶׁב דָּוִד בְּצִקְלָג יָמִים שְׁנָיִם) **דוד איז גזעסן אין צקלג צוויי טעג** (וּבְמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת הַכָּתוּב מְדַבֵּר) **דר פסוק שמועסט פון די מלחמות וואס יודין האבן געמאכט מיט זייער אייגענעם ווילען: וכי האדם עץ השדה. זאגט רש"י** (הֲרֵי כִּי מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן דִּלְמָא) **דר ווארט "כי" איז דייטיטש טאמר** (שֶׁמָּא הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה) **טאמר איז דער בוים פון פעלד וויא אמענטש** (לְהִכָּנֵס בְּתוֹךְ הַמָּצוֹר מִפָּנֶיךָ) **ער זאל אריין גיין זיך בעהאלטן פר דיר אין דעם בעלאגערונג** (לְהִתְיַיסֵּר בְּיִסּוּרֵי רָעָב וְצָמָא כְּאַנְשֵׁי הָעִיר) **ער זאל געשטראפט ווערען מיט יסורים פון הונגער אונ דארשט ווי די מענטשען פון שטאט ווערן געשטראפט** (לָמָּה תַּשְׁחִיתֶנּוּ) **פאר וואס זאלסטו אים פארדארבען, אפהאקין: (כ) ועד רדתה. זאגט רש"י** (לְשׁוֹן רִדּוּי) **געוועלטיגקייט** (שֶׁתְּהֵא כְּפוּפָה לָךְ) **ביז די מענטשען פון**

רש"י

וישב דוד בצקלג ימים שנים ובמלחמת הרשות הכתוב מדבר (ספרי): כי האדם עץ השדה. הרי כי משמש בלשון דלמא שמא האדם עץ השדה להכנס בתוך המצור מפניך להתייסר ביסורי רעב וצמא כאנשי העיר למה תשחיתנו: (כ) עד רדתה. ל' רדוי שתהא כפופה לך:

שפתי חכמים

העובדי אלילים עליה ביניהם כדי להשיב להם: ט מדכתיב לתפסה משמע שלא באים אלא לתפוש אלא במלחמת רשות דאי במלחמת מ"ו הכתוב מדבר הא כתיב לא תחיה כל נשמה: י ר"ל שמא עץ השדה כאדם כי דרך בני אדם שצרין על עיר כשתופסין אחד מאנשי העיר מייסרים אותו ביסורי רעב וצמא כדי שיתירו אותן שבעיר מפניהם להכנס בתוך המצור ולהתייסר ביסורי רעב וצמא ושמא אתה סבור שגם עץ השדה כך שאם כרתו שאר אילנות יראים מפניך להכנס בתוך המצור כאנשי העיר ומאחר שאינו כן למה תשחיתנו: כ מגזרת רדה בקרב אויביך כי לא יפול על עיר המורה על אנשים לשון ירידה אלא על

דעת זקנים מבעלי התוספות

שנאמר ה' יברך את עמו בשלום: (יט) כי האדם עץ השדה. כי זה משמש כמו אלא כלומר אלא עץ שאדם יכול לבוא בו מפניך במצור כגון אם יש שם יער צומח עושה פירות לפני העיר ויכול אדם ליכנס שם ולהתחבא ולארוב לך ולבא מפניך במצור אשר אתה יושב יכול אתה להשחיתו. ד"א סרס המקרא ודרשהו יה"ק ואותו לא תכרות וגו' לבא מפניך במצור כלו' לעשות ממנו מצור לכבוש העיר. כי האדם עץ השדה לאכלה ולא תשחיתהו: (כ) רק עץ אשר תדע כי לא עץ מאכל הוא אותו תשחית וכרת, לעשות ממנו מצור. ובפ"ק דתענית מסיק מאי כי האדם עץ השדה וכי האדם עץ השדה הוא אלא בתלמיד חכם הכתוב מדבר כלומר אם תלמיד חכם הגון הוא ממנו תאכל ואותו לא תכרות ואם לאו אותו תשחית וכרת

פירוש לתורת אלהים

בדארפסטו ניט פר שניידען כי טאמר איז דר בוים אזו ווי אמענטש לבא צו קומען פר דיר אין בלעגרונג: (כ) רק נאר אזו אבוים וואס דו וועסט וויסען אוף אים וואקסט ניט עסין ווארג אותו אים זאלסטו יוא אפ האקען אונ דו זאלסט בויען אבלעגערונג אויף דער שטאט וואס זיא האלט מיט דיר מלחמה עד רדתה ביז וואנען זיא וועט זיין אונטר טעניג צו דיר: (א) כי אז עס וועט ווערן גפונען איין געהרגתר אין דעם לאנד אשר וואס דיין גאט וועט דיר געבן צו ירשינן זיא נופל בשדה ער איז גפאלען אין פעלד לא עס איז ניט דר וואוסט גווארן ווער עס הט אים געהרגת: (ב) ויצאו זקניך אונ זיי זאלין ארוס גיין די בעסטע

מצות השם

(תקל) כי ימצא חלל וגו', דאס איז דיא מצוה פון עגלה ערופה אונ זיא גייט אן ווען דאס בית המקדש איז געשטאנען:

ומדדו אל־הערים אשר סביבת
החלל: ג והיה העיר הקרבה אל־
החלל ולקחו זקני העיר ההוא
עגלת בקר אשר לא־עבד בה
אשר לא־משכה בעל: ד והורדו
זקני העיר ההוא את־העגלה אל־
נחל איתן אשר לא־יעבד בו
ולא יזרע וערפו־שם את־העגלה

אונקלוס

וימשחון לקרויא די
סחרנות קטילא:
ג ותהי קרתא דקריבא
לקטילא וידברון סבי
קרתא ההיא עגלת תורי
די לא אתפלח בה די
לא נגידת בניר:
ד ויחתון סבי קרתא
ההיא ית עגלתא לנחלא
ביר די לא אתפלח בה
ולא יזדרע וינקפון תמן

תו״א אשר לא פסחים כו סוטה מז מליחה ל: אשר לא משכה סוטה מה מו: אל נחל שם מו מכות כב: וערפו שם תענית ע״ז כט חולין כד בכורות י כריתות ו:

בעל הטורים

(ב) ומדדו. ב׳ דין ואידך ומדדו את תכנית שמודדין מראשו שהוא עיקר תכונת האדם: אשר. אותיות ראש שמודדין מראשו: אשר סביבות החלל. בגימט׳ בראשו של הרוג: (ג) לא עבד בה ולא משכה בעול. לא יעבד ולא יזרע. הרי ד׳ מלות לכפר על ד׳ רוחות

רש״י

(ב) ויצאו זקניך. (סוטה מד סנהדרין יד) מיוחדים שבזקניך אלו ל׳ סנהדרי גדולה: ומדדו. (סוטה מה) ממקום מ׳ שהחלל שוכב: אל הערים אשר סביבות החלל. לכל צד לידע ב׳ איזו קרובה: (ד) אל נחל איתן. קשה ם שלא נעבד: וערפו. קוצץ ערפה בקופיץ ע׳ אמר הקב״ה תבא עגלה בת שנתה שלא עשת׳ פירות ותערף במקום שאינו עושה פירות לכפר על הריגתו של זה שלא הניחוהו

בית יהודא

שטאט וועלען זיין איינגעבויגן צו דיר דו זאלסט אויף זייא געוועלטיגען: (ב) ויצאו זקניך. מיינט מען (מיוחדים שבזקניך) די בעסטע פון דיינע זקנים (אלו סנהדרי גדולה) דס זעגן די איין אונ זיבעציג דיינים, די גרעסטע: ומדדו. זיי זאלען מעסטען (ממקום שהחלל שוכב) פון דעם ארט וואס דער געהרגעטר ליגט: ואל הערים שסביבות החללו. צו דיא שטעט וואס ארום דעם געהרגעט׳ן (לכל צד) צו אלע זייטען (לידע איזו קרובה) מען זאל וויסען וועלכע שטאט איז די נעהנסטע:

(ד) ואל נחל איתן. צו א טאהל (קשה) וואס די ערד איז הארט (שלא נעבד) די ערד איז נאך ניט געארבעט געווארן, מען האט נאך ניט געאקערט דיא ערד: וערפו. מיינט מען (קוצץ עורפה בקופיץ) ער האקט אפ דעם קאפ פון די קאלב פון אינטען מיט אבער יטע האק (אמר הקב״ה תבא עגלה בת שנתה שלא עשתה פירות) הקב״ה האט געזאגט זאל קומען א קאלב וואס איז נאך ניט אלט א יאהר אונ זיא האט נאך קיין קינדער געהאט (ותערף במקום שאינו עושה פירות) אונ איר קאפ זאל אפגעהאקט ווערן אויף אזו א ארט וואס האט נאך ניט געוואקסען פירות (לכפר על הרגו של זה שלא הניחוהו לעשות

דעת זקנים מבעלי התוספות

ולא תלמוד לפניו ואם בתלמיד שאינו הגון לא תניחנו לפניך: (ב) ומדדו אל הערים. אמר הרב בכור שור דכל זה צוה הקדוש ברוך הוא לעשות כדי שיצא קול לנרצח ומתוך כך יבואו עדים ויעידו שהוא מת ולא תשב אשתו עגונה ומאי דאמרו רבותינו אין מעידין אלא על פרצוף פנים עם החוטם כגון שבא ואמר מעיד אני על חוטמו ופרצופו שהוא כך וכך ואין העדים מכירין אותו אלא מתוך דבריהם יבינו המכירים אותו שהוא זה אבל אם באים עדים שאומרים מכירין אנו בודאי שזהו ובטבע יעות עין גמור כאלו ראיתיו חי ודאי תנשא אשתו בעדות זו אפילו לאחר כמה שבועות ולפיכך אפי׳ ממקום רחוק יכול לבא ולהתבונן בו וההוא דטבע בדגלת ואסקוהו אגשרא וכו׳ ואנסבה רבא לדביתהו אפילו לאחר חמשה יומי עדות סתם

שפתי חכמים

חומותיה: ל פי׳ מהרש״ל זקני העיר דומיא דולקחו זקני העיר וכתב זקניך משמע המיוחדים שבזקניך והיינו סנהדרין ע״ש בגמרא סנהדרין (דף יד): מ ואע״פ שהכתוב לא גילה רק סוף המדידה ולא ראש המדידה מסתברא דראש המדידה אינה אלא מן החלל: נ לא שהיא חובה למדוד מן החלל עד כל עיר ועיר אלא המדידה היא לידע איזה היא היותר קרובה אל החלל לפיכך אם היה החלל סמוך לעיר שבודאי אין עיר קרובה הימנה אל החלל אין צריך מדידה: ס ר״ל איתן ל׳ חוק וקשה: ע דגמרינן עריפה עריפה מחטאת העוף מה להלן ממול עורף אף כאן. ופי׳ וערפו יסירו ערפה כמו מלת

פירוש לתורת אלהים

פון די יודען דם מיינט מען די סנהדרין ושופטיך אונ דיינע דיינים ומדדו אונ זיי זאלען מעסטען פון דעם ארט וואו דר געהרגעטר ליגט אל צו די שטעט וואס איז ארום דעם דער הרגת׳ן מען זאל וויסען וועלכע שטאט איז נעהנטער צו אים: (ג) והיה העיר הקרובה וועט זיין די שטאט וואס איז נאהינט אל החלל צו דעם געהרגעט׳ן ולקחו זאלען נעמען די אלצטע פון דיא זעלביגע שטאט עגלת בקר אקאלב פון רינדער אשר וואס זיא האט ניט גצוגן אין יאך: (ד) והורידו זקני העיר ההיא זאלען מאכען נידערן די אלצטע פון דיא שטאט את העגלה דם קאלב אל צו דעם טאל וואס ער איז הארט וואס ער איז ניט בעארבעט געווארן אשר וואס מען האט נאך ניט גאקערט אין אים ולא יזרע אונ עס איז ניט גזייעט געווארן קיין מאל וערפו שם זאל

מצות השם

(תקלא) לא יעבד וגו׳. דאס איז דיא מצוה אז אין דעם טאהל וואס מען האט דיא עגלה ערופה אפ געהאקט דעם קאפ טאר מען ניט זייען אונ ניט אקערין אונ דיא מצוה גייט אן ווען דאס בית המקדש איז געשטאנען:

בַּנָּחַל׃ ה וְנִגְּשׁוּ הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי כִּי בָם בָּחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בְּשֵׁם יְהוָה וְעַל־פִּיהֶם יִהְיֶה כָּל־רִיב וְכָל־נָגַע׃ ו וְכֹל זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא הַקְּרֹבִים אֶל־הֶחָלָל יִרְחֲצוּ אֶת־יְדֵיהֶם עַל־הָעֶגְלָה הָעֲרוּפָה בַנָּחַל׃ מפטיר ז וְעָנוּ וְאָמְרוּ יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכָה שפכו קרי אֶת־הַדָּם הַזֶּה

יָת עֶגְלְתָא בְּנַחְלָא׃ ה וְיִתְקָרְבוּן כָּהֲנַיָּא בְּנֵי לֵוִי אֲרֵי בְהוֹן אִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ לְשַׁמָּשׁוּתֵהּ וּלְבָרָכָא בִּשְׁמָא דַיְיָ וְעַל מֵימְרְהוֹן יְהֵי כָּל דִּין וְכָל מַכְתַּשׁ סְגִירוּ׃ ו וְכֹל סָבֵי קַרְתָּא הַהִיא דְּקָרִיבִין לְקְטִילָא יַסְחוּן יָת יְדֵיהוֹן עַל עֶגְלְתָא דִּנְקִיפְתָּא בְנַחְלָא׃ ז וְיִתִּיבוּן וְיֵימְרוּן יְדָנָא לָא אַשְׁדָא יָת דְּמָא הָדֵין

הו"א בנחל סוטה מו: ונגשו גיטין כט: ועל פיהם סנהדרין פ: הערופה פסחים ט זבחים מו חולין יא כד קיז כריתות ו: וענו סוטה לח מה מז:

רשב"ם

(ה) ונגשו הכהנים בני לוי. וענו ואמרו כפר לעמך ישראל:

בעל הטורים

העולם וכן ד' פעמים חלל וד' פעמים עגל בפרשה: (ז) לא שפכה. כתיב בה"א שלא נגענו בו בחמשה אלבעותינו ועוד כי הנפש יש לה ה' שמות ולכן נתן דוד ליואב ה' קללות כשהרג לאבנר זב ומצורע וכו':

בית יהודא

פירות) צו פֿאַרגעבען אויף די זינד וואס עס איז געהרגת געוואָרען דר מענטש וואס מען הט אים ניט געלאָזען ער זאָל האָבען קינדער, אונ מִצְוֹת ווענן ש"ח: (ז) וְיָדֵינוּ לֹא שָׁפְכוּ. די סַנְהֶדְרִין זאָגען אוּנזערע הענט האָבען ניט פֿאַרגאָסען די בלוּט, מיר האָבען ניט געהרגת דעם מענטש, פֿרעגט רש"י (וְכִי עָלְתָה עַל לֵב שֶׁזִּקְנֵי בֵּית דִּין שׁוֹפְכֵי דָמִים הֵם) איז דען אויפגעגאַנגען אַ מענטשען אין האַרצען צו מיינען אַז די אֶלְצְטֶע פֿון בֵּית דִּין וועלען פֿאַרגיסען בלוּט, וועלען הרגנען מענטשען? צו וואס דאַרפֿען זיי דערציילען אַז זיי האָבען דעם מענטש ניט געהרגת? (אֶלָּא) נאָר אַזוֹ האָבען זיי געזאָגט (לֹא רְאִינוּהוּ וּפְטַרְנוּהוּ בְּלֹא מְזוֹנוֹת וּבְלֹא לְוָיָה) מיר האָבען דעם מענטש ניט געזעהן, ווען מיר וואָלטען אים געזעהן וואָלטען מיר אים ניט אַוועקגילאָזט אָן עסין צו געבען אויף דעם וועג אונ אָן בעגלייטען אים (וְהַכֹּהֲנִים אוֹמְרִים כַּפֵּר לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל) די כֹּהֲנִים

רש"י

פ לעשות פירות: (ז) ידינו לא שפכה. וכי עלתה על לב שזקני בית דין שופכי דמים הם אלא לא ראינוהו ופטרנוהו בלא מזונות ובלא לויה. והכהנים אומרים כפר

שפתי חכמים

תזמור יסירו הזמורה: פ ואם תאמר לפי זה משמע שאם נהרג זקן או סריס שאין עושין פירות שאין מביאין עגלה ערופה וזה אינו דהא קרא לא מחלק. וי"ל פירות היינו מצות שלא הניחוהו לקיים מצות

דעת זקנים מבעלי התוספות

היה והדמיון ולא אמר מוחזקני בו: (ז) ידינו לא שפכה. כתיב בה"א לומר שחייב בעל הבית לעשות לאורח חמשה דברים אכילה שתיה לינה לויה מזון לדרך (וגם מתנה) ובמסכת סוטה פרק עגלה ערופה מסיק ידינו לא שפכה. וכי תעלה על דעתך שב"ד שופכי דמים הן אלא שלא בא לידינו ופטרנוהו בלא מזונות לא בא לידינו ופטרנוהו בלא לויה דמשמע אבל אם ראינוהו היינו עושין לו לויה ולא היה ניזוק דאמר רב יהודה אמר רב כל המלוה את חבירו אפילו ארבע אמות בעיר אינו נזוק רבינא אלווייה לרב נחמן בר יצחק מטיא לידי הזיקא ואתצ"ל. ות"ר הרב לתלמיד עד עיבורה של עיר חבר לחבר עד תחום שבת תלמיד לרב אין לו שיעור וכמה אמר רב ששת פרסה ורבו מובהק שלש פרסאות ותניא ר' מאיר אומר כופין ללויה ולויה אין לה שיעור שנאמר ויראו איש יוצא מן העיר ויאמרו אליו הראנו את מבוא העיר ועשינו עמך חסד וכתיב ויראם את מבוא העיר ומה חסד עשו עמו שהרגו כל העיר לפי חרב ואותו האיש ומשפחתו הצילו וכתיב וילך האיש ארץ החתים ויבן העיר ויקרא שמה לוז. וכשבא סנחריב לא בלבל' ונבוכדנצר לא החריבה ואף מלאך המות אין לו רשות לעמוד בה אלא זקנים שכתוכה שדעתן קצה בחייהן מוציאין אותם חוץ לחומה ומתים והלא דברים קל וחומר ומה כנעני זה שלא דבר בפיו ולא הלך ברגליו אלא הראה באצבעו גרם הצלה לו ולזרעו עד סוף כל הדורות מי שעשה לויה בפיו וברגליו על אחת כמה וכמה ואמר ר' יהושע בשביל ארבע אמות שלוהו מצרים לאברהם אבינו נשתעבדו בבניו ארבע מאות שנה. ויש אומרים דלויה הוי שיעור מיל וסמך לדבר כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך וגו' מ"ם דמלאכיו יו"ד של יצוה למ"ד של לך הרי מיל ואז הוא בטוח להיות נשמר בכל דרכיו וכשהאורח יוצא לדרך אע"פ שנותן לו בעל הבית מעות צריך ליתן לו לחם שנא' ועל פת לחם יפשע גבר כי שמא יאחזנו בולמוס בדרך וימות ונמצא בעל הבית פושע על שהניחו לצאת בלא לחם. וא"ר יוחנן כל מי שאינו מלוה כאלו שופך דמים שאלו לווהו אנשי יריחו לאלישע לא גירה דובים בתינוקות שנא ויעל משם בית אל והוא עולה בדרך ונערים קטנים יוצאים ויתקלסו בו ויאמרו עלה קרח עלה קרח אמרו הקרחת עלינו את המקום מאי נערים קטנים אמר ר' אלעזר בני אדם שמנוערין מן המצות קטנים שהיו מקטני אמנה וכתיב ויפן אחריו ויראם ויקללם בשם ה' מה ראה שמכולם נתעברה אמם ביום הכפורים ור' יוחנן אמר ראה שלא היה בהם שום לחלוחית של מצות לא בם ולא בזרעם ועוד גדולה לויה ממתנה דאלו מתנה בממונו

פירוש לתורת אלהים

מען דאַרפֿטען אָפּ האַקען פֿון הינטען דעם קאָפּ אֶת פֿון דעם קאַלב בַּנָּחַל אין טאָל: (ה) וְנִגְּשׁוּ הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי אונ זאָלען גנעהען די כֹּהֲנִים וואס זענען פֿון שֵׁבֶט לֵוִי כִּי וואָרום אין זיי הט דיין גאָט אום דער וויילט לְשָׁרְתוֹ צו באַדינען אים וּלְבָרֵךְ אונ צו בענטשען מיט גאָטס נאָמען וְעַל אונ דורך זייער מויל זאָל זיין אַלע קריג אונ אַלע פּלאָג ווי זיי זאָגען אַזוֹ מוז מען זיי פֿאָלגען: (ו) וְכֹל זִקְנֵי הָעִיר הַהוּא אונ אַלע אֶלְצְטֶע פֿון דיא שטאָט הַקְּרוֹבִים וואס זענען נאָהענט צו דעם געהרגתן יִרְחֲצוּ זאָלען וואַשען זייערע הענד עַל הָעֶגְלָה אויף דעם קאַלב וואס מען הט איר אָפּ געהאַקט דעם קאָפּ פֿון הינטען אין דעם טאָל: (ז) וְעָנוּ אונ זיי זאָלען שרייען אונ

וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ׃ ח כַּפֵּר לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־פָּדִיתָ יְהוָה וְאַל־תִּתֵּן דָּם נָקִי בְּקֶרֶב עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְנִכַּפֵּר לָהֶם הַדָּם׃ ט וְאַתָּה תְּבַעֵר הַדָּם הַנָּקִי מִקִּרְבֶּךָ כִּי־תַעֲשֶׂה הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה׃ ססס

וְעֵינָנָא לָא חֲזָאָה׃ ח כַּהֲנַיָּא יֵימְרוּן כַּפַּר לְעַמָּךְ יִשְׂרָאֵל דִּי פְרַקְתָּא יְיָ וְלָא תִתֵּן חוֹבַת דַּם זַכַּי בְּגוֹ עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל וְיִתְכַּפַּר לְהוֹן עַל דְּמָא׃ ט וְאַתְּ תְּפַלֵּי אַשְׁדֵּי דַּם זַכַּי מִבֵּינָךְ אֲרֵי תַעֲבֵּד דְּכָשַׁר קֳדָם יְיָ׃ ססס

הנ"א ועינינו לא שם מו: כפר לעמך שם מו הוריות ו כריתות כו: ואתה תבער כתובות לז סנהדרין נג:

כ"ז. מלוה סימן. ומפטירין אנכי אנכי בישעיה סימן נ"א:

בעל הטורים

(ח) כפר לעמך ישראל. מכאן שכל ישראל ערבים זה לזה: כפר לעמך ישראל אשר פדית. ר"ת בני' זה הכהנים:

רשב"ם

(ט) תבער הדם. אם נמצא הרוצח אחרי כן יהרג. כי תעשה את הישר בעיני ה':

רש"י

לעמך ישראל: (ח) ונכפר להם הדם. הכתוב מבשרם שמשעשו כן יכופר להם העון: (ט) ואתה תבער. (כתובות לז) מגיד שאם נמצא ההורג אחר שנתערפה העגלה הרי זה יהרג והוא הישר בעיני ה': חסלת פרשת שופטים

בית יהודא

זאגן צו הקב"ה מיר בעטען דו זאלסט מוחל זיין די יודין זייערע זינד: (ח) וְנִכַּפֵּר לָהֶם הַדָּם. זאגט רש"י (הַכָּתוּב מְבַשְּׂרָם שֶׁמִּשֶּׁעָשׂוּ כֵּן יְכוּפַּר לָהֶם הָעָוֹן) די תורה זאגט צו די יודין אויב זיי וועלן טאהן וויא דא איז געשריבען וועט הקב"ה זיי מוחל זיין די זינד: (ט) וְאַתָּה תְּבַעֵר. (מַגִּיד דער פסוק זאגט (שֶׁאִם נִמְצָא הַהוֹרֵג אַחַר שֶׁנִּתְעָרְפָה הָעֶגְלָה) אויב מען האט געפונען דעם רוצח נאכדעם וויא מען האט אפגעהאקט דעם קאפ פון די קאלב (הֲרֵי זֶה יֵהָרֵג) זאל דער רוצח געהרגת ווערן (וְהוּא הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי ה') אז מען וועט אזוי טאהן וועט געפעלן צו הקב"ה:

דעת זקנים מבעלי התוספות

ולויה בגופו ועוד שאחד המלוה ואחד הנלוה אינו ניזוק שנא' שלום שלום לרחוק ולקרוב דהיינו המתלוה המתרחק מן העיר ולקרוב המתקרב אל העיר דהיינו המלוה שחוזר לעיר. ועוד איתא בירושלמי אפריון נמטייה למאן דמלוה פי' חן יגיע לאותן המלוין את ההולכים בדרך דאמר רבי יהושע בן לוי המהלך בדרך ואין לו לויה יעסוק בתורה שנאמר כי לוית חן הם לראשך: (ט) ואתה תבער הדם הנקי. פרש"י שאם נמצא הרוצח לאחר עריפת העגלה שאין פוטרין אותו ותמה דבכתובות פ"ג מסיק אמר ר' לוי כתיב ואתה תבער הדם הנקי הוקשו שופכי דמים לעגלה ערופה לומר לך מה עגלה ערופה מן הצואר פי' ללמד דרוצח נדון בסייף. ופי' הרב רבינו משה ז"ל דההיא סוגיא אתיא כמ"ד חנק חמור וכן משמע בפרק ארבע מיתות דמפיק דרוצח בסייף מדכתיב והבאתי עליכם חרב נוקמת נקם ברית ומסיק אשכחן עבד בן חורין מנא לן ק"ו הוא קטל עבדא בסייף בן חורין לא כל שכן הניחא למ"ד חנק קל אלא למ"ד חנק חמור מאי איכא למימר כלומר מהיכא תפוק דהורג בן חורין בסייף דהשתא ליכא ק"ו ומשני נפקא ליה מדתניא ואתה תבער הדם הנקי הוקשו שופכי דמים לעגלה ערופה מה להלן מן הצואר אף כאן מן הצואר מכלל דלמ"ד חנק חמור איצטריך ואתה תבער להקיש רוצח לעגלה ערופה ואם נמצא הרוצח לאחר עריפת העגלה דקי"ל חנק קל מסייף דהשתא נפקא לן רוצח בסייף מק"ו דעבד ואי קשיא לדידיה ולארץ לא יכופר וגו' למאי אתא י"ל דאצטריך שמא נמצא הרוצח לאחר יום הכפורים אין פוטרין אותו אע"ג דאיכא תרתי עריפת העגלה ויום הכפורים ואידך שמא לית ליה האי:

שפתי חכמים

פגם הם נקראים פירות: צ דאם לא כן כהנים הכא מאי עבידתייהו בסלמא הזקנים דכתיב וכל זקני העיר ירחצו וגומר אלא הכהנים מאי בעי הכא אלא הם אומרים כפר לעמך ישראל:

פירוש לתורת אלהים

און זיי זאלן זאגן אונזערע הענד האבן ניט פר גאסן דם בלוט און אונזערע אויגן האבן ניט געזעהן [עיין רש"י]: (ח) זאגן די כהנים כַּפֵּר פר גיב צו דיין פאלק יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר פָּדִיתָ וואס דו גאט האסט זיי אויס געלייזט וְאַל תִּתֵּן און זאלסט ניט געבין די זינד פון ריין בלוט בְּקֶרֶב צווישען דיין פאלק ישראל וְנִכַּפֵּר וועט זייא פאר געבין ווערין דם בלוט וואס עס איז פר גאסן געווארען: (ט) וְאַתָּה און דו זאלסט אויסראטען די ריינע בלוט פון צווישען דיר דאס הייסט אויב דו האסט געפונען דעם גזלן זאלסטו אים הרגענען כִּי תַעֲשֶׂה ווארום מיט דעם וועסטו טאן די רעכט פארטיקייט אין גאטס אויגען:

ליקוטי נחמיה

(ח) כַּפֵּר לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר פָּדִיתָ וגו'. דער ילקוט ראובני שרייבט דער מענטש וואס איז געהרגת געווארן, זיין נשמה שוועבט אויף דער וועלט און זיא האט קיין רוהונג, און עס איז איר גאנץ שלעכט, ביז מען נעמט אנקמה אין דעם רוצח און מען הרגת אים, דריבער האט די תורה געבאטען מען זאל ניט רחמנות האבן אויף א רוצח נאר מען זאל אים הרגענען, און אזוי לאנג וויא דער רוצח איז ניט געפונען געווארען איז דער געהרגת'ער ביז אויף די מענטשען פון זיין שטאט פאר וואס זייא זוכען ניט דעם רוצח, דריבער האט הקב"ה געבאטען מען זאל נעמען דיא קאלב און מען זאל זיא הרגנען, ווארום באלד ווי די קאלב ווערט געהרגת גייט ארום פון דיא קאלב א גוארעכץ און דער ווארעם קריכט ביז ער געפינט דעם רוצח און ער וויקלט זיך ארום אים, ווייס מען דאס איז דער רוצח און מען הרגת אים, דריבער זאגט די תורה אז מען הרגת דיא קאלב וְנִכַּפֵּר לָהֶם הַדָּם, איצט וועט די בלוט פון געהרגתין מוחל זיין די מענטשען פון זיין שטאט, ווארום דער רוצח וועט געפונען ווערען דורך דעם ווארעם וואס וועט ארויסגיין פון דיא קאלב:

אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מְנַחֶמְכֶם מִי־אַתְּ וַתִּירְאִי מֵאֱנוֹשׁ יָמוּת וּמִבֶּן־אָדָם חָצִיר יִנָּתֵן׃
וַתִּשְׁכַּח יְהוָה עֹשֶׂךָ נוֹטֶה שָׁמַיִם וְיֹסֵד אָרֶץ הא' בקמץ וַתְּפַחֵד תָּמִיד כָּל־הַיּוֹם
מִפְּנֵי חֲמַת הַמֵּצִיק כַּאֲשֶׁר כּוֹנֵן לְהַשְׁחִית וְאַיֵּה חֲמַת הַמֵּצִיק׃ מִהַר צֹעֶה לְהִפָּתֵחַ
וְלֹא־יָמוּת לַשַּׁחַת וְלֹא יֶחְסַר לַחְמוֹ׃ וְאָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ רֹגַע הַיָּם וַיֶּהֱמוּ גַּלָּיו יְהוָה
צְבָאוֹת שְׁמוֹ׃ וָאָשִׂם דְּבָרַי בְּפִיךָ וּבְצֵל יָדִי כִּסִּיתִיךָ לִנְטֹעַ שָׁמַיִם וְלִיסֹד אָרֶץ קמץ
ז"ק וְלֵאמֹר לְצִיּוֹן עַמִּי־אָתָּה׃ הִתְעוֹרְרִי הִתְעוֹרְרִי קוּמִי יְרוּשָׁלַםִ אֲשֶׁר שָׁתִית מִיַּד
יְהוָה אֶת־כּוֹס חֲמָתוֹ אֶת־קֻבַּעַת כּוֹס הַתַּרְעֵלָה שָׁתִית מָצִית׃ אֵין־מְנַהֵל לָהּ מִכָּל־
בָּנִים יָלָדָה וְאֵין מַחֲזִיק בְּיָדָהּ מִכָּל־בָּנִים גִּדֵּלָה׃ שְׁתַּיִם הֵנָּה קֹרְאֹתַיִךְ מִי יָנוּד לָךְ

ליקוטי יהודא

אנכי אנכי הוא מנחמכם, הקב"ה זאגט צו די יודן אנכי הוא, איך בין דער זעלביגער גאט וואס האט דיך ארויס גענומען פון מצרים, איך בין גאר ניט גיעדערט געווארען, איך האב היינט דעם זעלביגן כח וואס איך האב געהאט ווען איך האב דיך ארויסגענומען פון מצרים, איך קען דיר היינט אזוי פיל העלפען ווי איך האב דאמאלס געקענט, נאר מי את. ווער ביזטו? דו ביזט היינט ניט דער זעלביגער וואס דו ביזט געווען ווען איך האב דיך פון מצרים ארויס גענומען, דאמאלס האסטו געהאט אמונה, האסט געגלייבט אין מיר, אז איך קען אלין טאן אונ דריבער האסטו ניט מורא געהאט פר פרעה אונ ניט פאר מצרים, אבער היינט ותיראי מאנוש ימות, האסטו מורא פאר א מענטש. וואס איז דען א מענטש, ער מוז דאך שטארבן, אונ יעדע רגע איז ער ניט זיכער מיט זיין לעבען, דער מענטש איז דאך ווי גראז, אין אנהייב זוממער בליהט ער זייער שיין, אז עס קומט ענדע זוממער ווערט ער פארוועלקט אונ פאלט אויף די ערד אונ מען טרעט אויף אים, אזוי איז ביי די מענטשן, זיין כח איז נאר אין זיין יוגענד, אבער אז ער ווערט אלטער שטארבט ער אונ ליגט אין דער ערד, אונ מען טרעט אויף אים, פאר דעם מענטש האסטו מורא טאמער וועט ער דיר שלעכטס טאן, אונ פאר מיר וואס איך ליב אייביג אונ איך האב בשאפן דיא הימל אונ די ערד, האסטו פאר מיר ניט מורא צו זינדיגען, דו האסט מורא פאר דעם כעס פון דיא מענטשען וואס ווילען דיר שלעכטס טאן, וואו איז דען זיין כעס? זייא מיט זייער כעס זענען דאך אין מיינע הענט, איך קען דאך מאכן אין איין מנוט זיי זאלען שטארבען, אדער זייא זאלען ארעם ווערען אונ ניט האבען צו עסין, אבער אז דו ווערסט ניט זינדיגען אונ דו וועסט דיך פארזיכערן אויף מיר וועסטו געהאלפין ווערען פון אלע דיינע פיינד. דר **ילקוט** שרייבט רבי אבא האט גזאגט פון רבי שמעון בן לויש וועגען **למשל** א גביר איז בייז געווארן אויף זיין ווייב אונ ער האט זיא ארויסגעטריבן פון זיין פאלאץ, אין אציים שפעטער ווען זיין כעס איז אוועקגעגאנגן האט ער געוואלט זיא צוריק נעמען, האט זיא געזאגט אויב ער וועט מיר פארגרעסערין מיין כתובה אויף נאך אמאהל אזוי פיל וועל איך צוריק גיין צו אים, אזוי האט הקב"ה געזאגט צו די יודן ווען איר זייט גיווען לעבען בארג סיני האב איך צו אייך גזאגט איין מאל אנכי, איך האב געזאגט אנכי ה' אלהיך וגו', אונ ווען משיח וועט קומן וועל איך צו אייך זאגען צוויי מאהל אנכי, ווייא עס שטייט אין פסוק אנכי אנכי הוא מנחמכם, נאך זאגט דער **ילקוט** הקב"ה האט געזאגט צו דיא יודען מיט דעם ווארט „אנכי" האב איך בשאפען אלין וואס איז אין הימעל אונ אלין וואס איז אויף דיא ערד, מי את, ווער ביזטו? דו ביזט דאך די טאכטער פון אברהם יצחק יעקב, דו ביזט דאך די טאכטער פון די גרעסטע גערים אונ דו האסט מורא פאר אשטערבליכען מענטש, דו ווייסט דען ניט וואס איך האב געטאן צו די אלע מענטשן וואס האבן געוואלט שלעכטס טאהן צו אייערע אלטערן, אמרפל צו אברהם, ואבימלך צו יצחק, לבן אונ עשו צו יעקב, אונ אלע זענען געפאלן אין זייערע הענט. אזוי וועל איך טאהן צו אלע וואס ווילען אייך שלעכטס טאהן:

פירוש ע"ט

אנכי איך אנכי איך בין אייער טרייסטער מי את ווער ביסטו דוא קומסט דאך ארויס פון גרויסע צדיקים וואס פארכטסט דו דיך פאר איין מענטש וואס ער וועט שטארבען אונ פר א מענטש חציר וואס ער וועט ווערען גיגעבען אזו וויא א גראז ותשכח אונ דו האסט פר געסן אן גאט וואס ער האט דיך בשאפן וואס ער האט גינייגט די הימל אונ ער האט גיגרונד פעסט די ערד אונ דו האסט דיך אויף אים ניט אן גילענט אונ דו האסט דיך תמיד געפארכטן אגאנצן טאג פר דעם צארען פון דעם בליידיגר כאשר אזו ווי ער האט זיך אן גיברייט צו פר דארבין פר וואס זאלסטו ניט גידענקין וואו איז דער צארין פון דעם בליידיגר מהר זעה אז ער מוז איילן כדי ער זאל ניט שטארבן אין גרוב אריין אונ ער מוז זעהן אז עס זאל ניט ווערען געמינערט זיין ברוט כדי ער זאל אויך ניט שטארבן ואנכי אבר איך דיין גאט האב געשפאלטין דעם ים אונ זייא טוען ברומען זייגע אינדין גאט הייסט זיין נאמין צבאות ואשם אונ איך האב גיטאן מיינע רייד די תורה אין דיין מול אונ האב דיך צו גידעקט מיט דעם שאטן פון מיינע הענד איך האב דיר גיזאגט צו פלאנצען די יודין וואס איז אויף זייא גיזאגט גיווארען זייא זאלען זיין אזוי פיל וויא די שטערין אין הימל אונ צו גרונד פעסטיגן די יודין וואס אויף זיי איז גיזאגט גיווארן זיי זאלן אזו פיל זיין וויא דאס שטויב פון דער ערד אונ צו זאגען צו די מענטשען פון ציון דו ביסט מיין פאלק התעוררי דר וועק דיך קומי שטייא אויף ירושלים וואס דו האסט גיטרונקן פון גאטס האנד דעם בעכר פון זיין צארן די הייבן וואס זענין איין גיזעצט אונטען אין דעם בעכר האסט דו אויס גיטרונקן אונ אויס גיזויגען דו האסט שון בקומען נאר דם פורעניות אין מנהל פון אלע קינדער וואס זיא האט גיבוירין האט זיא קיין פירער ניט פון אלע קינדר וואס זיא האט דר צויגן האט קיינער ניט זיא צו גיהאלטען ביי אירע הענד זיא זאל ניט פאלן וואריום זיי האבן אליין קיין כח ניט: שתים צווייא ערליי צרות האט דיך גיטראפען ווער

הַשֹּׁד וְהַשֶּׁבֶר וְהָרָעָב וְהַחֶרֶב מִי אֲנַחֲמֵךְ: בָּנַיִךְ עֻלְּפוּ שָׁכְבוּ בְּרֹאשׁ כָּל־חוּצוֹת
כְּתוֹא מִכְמָר הַמְלֵאִים חֲמַת־יְהוָה גַּעֲרַת אֱלֹהָיִךְ: לָכֵן שִׁמְעִי־נָא זֹאת עֲנִיָּה וּשְׁכֻרַת
וְלֹא מִיָּיִן: כֹּה־אָמַר אֲדֹנַיִךְ יְהוָה וֵאלֹהַיִךְ יָרִיב עַמּוֹ הִנֵּה לָקַחְתִּי מִיָּדֵךְ אֶת־כּוֹס
הַתַּרְעֵלָה אֶת־קֻבַּעַת כּוֹס חֲמָתִי לֹא־תוֹסִיפִי לִשְׁתּוֹתָהּ עוֹד: וְשַׂמְתִּיהָ בְּיַד מוֹגַיִךְ
אֲשֶׁר־אָמְרוּ לְנַפְשֵׁךְ שְׁחִי וְנַעֲבֹרָה וַתָּשִׂימִי כָאָרֶץ גֵּוֵךְ וְכַחוּץ לַעֹבְרִים: עוּרִי עוּרִי
לִבְשִׁי עֻזֵּךְ צִיּוֹן לִבְשִׁי ׀ בִּגְדֵי תִפְאַרְתֵּךְ יְרוּשָׁלַ‍ִם עִיר הַקֹּדֶשׁ כִּי לֹא יוֹסִיף יָבֹא־בָךְ
עוֹד עָרֵל וְטָמֵא: הִתְנַעֲרִי מֵעָפָר קוּמִי שְּׁבִי יְרוּשָׁלָ‍ִם הִתְפַּתְּחִו התפתחי קרי מוֹסְרֵי
צַוָּארֵךְ שְׁבִיָּה בַּת־צִיּוֹן: כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה חִנָּם נִמְכַּרְתֶּם וְלֹא בְכֶסֶף תִּגָּאֵלוּ: כִּי
כֹה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה מִצְרַיִם יָרַד־עַמִּי בָרִאשֹׁנָה לָגוּר שָׁם וְאַשּׁוּר בְּאֶפֶס עֲשָׁקוֹ:
וְעַתָּה מַה־לִּי־פֹה נְאֻם־יְהוָה כִּי־לֻקַּח עַמִּי חִנָּם מֹשְׁלָו משליו קרי יְהֵילִילוּ נְאֻם־יְהוָה
וְתָמִיד כָּל־הַיּוֹם שְׁמִי מִנֹּאָץ: לָכֵן יֵדַע עַמִּי שְׁמִי לָכֵן בַּיּוֹם הַהוּא כִּי־אֲנִי־הוּא הַמְדַבֵּר
הִנֵּנִי: מַה־נָּאווּ עַל־הֶהָרִים רַגְלֵי מְבַשֵּׂר מַשְׁמִיעַ שָׁלוֹם מְבַשֵּׂר טוֹב מַשְׁמִיעַ יְשׁוּעָה
אֹמֵר לְצִיּוֹן מָלַךְ אֱלֹהָיִךְ: קוֹל צֹפַיִךְ נָשְׂאוּ קוֹל יַחְדָּו יְרַנֵּנוּ כִּי עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ בְּשׁוּב
יְהוָה צִיּוֹן: פִּצְחוּ רַנְּנוּ יַחְדָּו חָרְבוֹת יְרוּשָׁלָ‍ִם כִּי־נִחַם יְהוָה עַמּוֹ גָּאַל יְרוּשָׁלָ‍ִם: חָשַׂף

פירוש ע"ט

וועט שאקלן מיט דעם קאפ ער זאל דיך טרייסטן ווארום אלע האבן דיך פיינד השוד עס איז אוף דיר געקומען ארובונג און אבראך אהונגער און אשווערד דער הונגער הט איך צו בראכן און די שווערד הט איך ברובט מיט וועמן קאן איך דיך טרייסטן און זאגן אז די אומה הט אויך אזו געטראפן בניך דיינע קינדער זענין געווארען מיד אין די עקין פון אלע גאסן אזוי ווי איין ווילדר אקס וואס ליגט אין דר נעץ און ער קען זיך ניט ריגן המלאים וואס זייא זענין פוהל מיט דעם צארען פון גאט דם געשריי פון דיין גאט לכן דרום אזו שמעי הער צו דו ארימע שטאט דו ביסט שכור אבר ניט פון וויין: כה אמר אזו הט דיין האר גאט געזאגט און דיין גאט וועט קריגען פון זיין פאלק וועגין הנה לקחתי איך האב גינומן פון דיין האנד דעם בעכר פון פר פלוכונג און דיא הייבן פון דעם בעכער פון מיין צארין וועסטו ניט מערען צו טרינקען דו וועסט שון ניט האבען קיין פורעניות: ושמתיה און איך וועל טאן דעם בעכר פון פורעניות אין דר האנד פון די וואס זיי האבען גימאכט צו גיין דיך אדער זיי האבען גימאכט טרויערן דיך וואס זיי האבין גיזאגט צו דיין לייב בייג דיך איין און מיר וועלן אוף דיר איבר פארען און דו האסט גטאן אזו ווי ערד דיין לייב און אזו ווי איין גאס צו די וואס איבער פארען זייא האבן אוף דיר גיטרעטן און דו האסט גליטן עורי דר וועקדיך פון דיין צער קלייד אן דיין שטארקייט דוא שטאט ציון דו שטאט ירושלים קלייד אן די קליידר פון דיין שונקייט דו היילגע שטאט ווארום עס וועט שון ניט מערן צו קומן אין דיר קיין טמא התנערי שאקעל דיך אפ פון דר ערד שטיי אוף פון דר ערד וואס דו ביסט גיזעסן און האסט גיקלאגט

זעץ דיך ירושלים אויף איין שטוהל התפתחי ווער גיעפינט די בינד רימן פון דיין האלז דו גיפאנגענע שטאט ציון כי כה אמר ווארום אזוי הט גאט גיזאגט חנם אום זיסט זייט איר ווארען פר קופט און ניט מיט געלד וועט איר ווערן אויס גליזט כי כה אמר ווארום אזו הט דיין שטארקר גאט גיזאגט מצרים די מצרים האבן געארבייט מיט די ישראל ווארום ירד מיין פאלק האט גינידערט צום ערשטען זייא זאלן דארטן וואנן אין הונגר ואשור אבר דר מלך פון אשור באפס הט אום זיסט גערויבט די ישראל ועתה און היינט וואס האב איך דא וואס איך זאם מיך אליין און מאך זאמן מייני קינדר אזו איז די רייד פון גאט כי לוקח ווארום מיין פאלק איז ווארען גינומען אום זיסט זיינע גיוועלטיגער טוען זיך לויבין און בארימען אזו איז די רייד פון גאט און תמיד גאנצע טעג ווערט מיין נאמן דר צערינט: לכן דרום אזוי אז איך וועל אויס לייזען מיין פאלק ידע עמי וועט מיין פאלק וויסן און דר קענין מיין נאמן לכן דרום אזו דעם טאג וועלין זיי וויסען אז איך בין דער וואס הט גירעט דא בין איך און בין מקיים מיינע רייד מה נאוו וויא שיין זענין אוף די בערג די פיס פון דעם וואס וועט זאגן איין בשורה ער וועט מבשר זיין גוטס ער מאכט הערען איין הילף ער וועט זאגן צו די מענטשען פון ציון דיין גאט האט גיקיניגט קול צופיך איין שטים פון דיינע אויסזעהערס פון די מענטשן וואס שטייען אוף די הויכע מוערן און אוף די טארימס זיי זאלען זעהן גאנץ נייט זיי האבן אוף גיהובן איין שטים זייא וועלן אלע צוזאמען זינגען ווארום זיי וועלן זעהן אז גאט וועט אום קערען זיין שכינה זאל רוהען אין ציון פצחו עפינט זינגט צוזאמען די וואס זענין

חרוב

יְהוָה אֶת־זְרוֹעַ קָדְשׁוֹ לְעֵינֵי כָּל־הַגּוֹיִם וְרָאוּ כָּל־אַפְסֵי אָרֶץ קמץ בז״ק אֵת יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ׃ סוּרוּ סוּרוּ צְאוּ מִשָּׁם טָמֵא אַל־תִּגָּעוּ צְאוּ מִתּוֹכָהּ הִבָּרוּ נֹשְׂאֵי כְּלֵי יְהוָה׃ כִּי לֹא בְחִפָּזוֹן תֵּצֵאוּ וּבִמְנוּסָה לֹא תֵלֵכוּן כִּי־הֹלֵךְ לִפְנֵיכֶם יְהוָה וּמְאַסִּפְכֶם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃

פירוש ע״ט

חָרוּב געוואָרען אין ירושלים וואָרום גאָט האָט גיטרייסט זיין פאָלק ער האָט אויס גילייזט די ישראל אונ וועט זיי ברענגען אין ירושלים: חשף יי׳ גאָט האָט אנטפלעקט זיין הייליגען אָרעם פאר אלע פעלקערס אויגן אונ זיי וועלין זעהן אלע פעלקער די הילף פון אונזער גאָט סורו קערט אפ סורו קערט אפ גייט ארוס פון דארטען טמא אל תגעו זיי זאלן זיין צו אייך טמא איר זאלט זייא ניט אן ריהרען גייט ארוס פון איר גייט ארוס פון גלות הברו די כהנים אונ לוים וואָס זיי האָבען גיטראָגען אין דער מדבר גאָטס כלים דעם ארון קודש. רש״י שרייבט פון דאגען איז גדרונגען אז עס וועט זיין תחית המתים כי לא בחפזון נאָר איר זאָלט ניט ארוס גיין איילינדיג אונ איר זאָלט ניט ארוס גיין מיט אנטלויפונג פר וואָס כי הולך וואָרום גאָט גייט פריער פר אייך וואָס דארפט איר ארוס גיין איילינדיג אונ אייער איין זאמלער איז גאָט פון ישראל וואָס דארפט איר ארוס גיין מיט אנטלויפונג גאָט וועט אייך אלע איין זאמלען:

מנין המצות כסדר תצא יש בה ע״ד מצות . כ״ז עשין . מ״ז לאוין .

[תקלב] (עשה ריז) להתנהג עם היפת תואר כמשפט הכתוב בפ׳ שנאמר וראית בשביה אשת יפת תואר וגו׳ וגלחה את ראשה ועשתה את צפרניה וגו׳:

[תקלג] (לאו סטז) שלא למכור אשת יפת תואר שבא עליה פ״א בבית אחר לקיחת העיר שנא׳ והיה אם לא חפצת בה ושלחתה לנפשה ומכור לא תמכרנה בכסף:

[תקלד] (לאו סיז) שלא להשתמש עם האשה יפת תואר הנזכרת כדרך שמשתמשים בשפחות שנא׳ לא תתעמר בה תחת אשר עניתה:

[תקלה] (עשה ריח) לתלות על העץ קצת מאותם שנתחיבו בסקילה שנאמר ותלית אותו על עץ וגו׳:

[תקלו] (לאו סיח) שלא לעזוב התלוי להלין על העץ שנתלה שנאמר לא תלין נבלתו על העץ:

[תקלז] (עשה ריט) לקבור הנסקל הנזכר וכל הרוגי ב״ד בו ביום שקבלו את הדין שנאמר כי קבור תקברנו ביום ההוא:

[תקלח] (עשה רכ) להשיב אבדה לבעליה שנאמר השב תשיבם לאחיך:

[תקלט] (לאו סיט) שלא להעלים את העין מאבדת אחינו אשר תאבד ממנו שנאמר לא תוכל להתעלם:

[תקמ] (לאו סכ) שלא להניח בהמתו של חברו ומכ״ש חברו עצמו רובץ תחת משאו שנא׳ לא תראה את חמור אחיך או שורו נופלים בדרך והתעלמת מהם:

[תקמא] (עשה רכא) להקים המשא על הבהמה או על האדם כשיהיה לבדו שנאמר הקם תקים עמו:

[תקמב] (לאו סכא) שלא ילבשו הנשים מלבושים המיוחדים באותו מקום לאנשים שנאמר לא יהיה כלי גבר על אשה:

[תקמג] (לאו סכב) שלא ילבשו האנשים מלבושי הנשים שנאמר ולא ילבש גבר שמלת אשה:

[תקמד] (לאו סכג) שלא נקח קן צפור בעת הצידה האם על הבנים שנאמר לא תקח האם על הבנים:

[תקמה] (עשה רכב) לשלח האם מן הקן קודם שיקח הבנים שנאמר שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך:

[תקמו] (עשה רכג) להסיר המכשולות והסכנות מכל מושבותינו ולבנות כל המקומות הרעועים על סדר שתוסר הסכנה שנאמר ועשית מעקה לגגך:

[תקמז] (לאו סכד) שלא להניח המכשולות והסכנות בארצנו ובבתינו שנאמר ולא תשים דמים בביתך:

[תקמח] (לאו סכה) שלא לזרוע שני מיני תבואה בכרם ולא קנבוס ולוף (וכן שאר ירקות) שנאמר לא תזרע כרמך כלאים:

[תקמט] (לאו סכו) שלא לאכול כלאי הכרם שנאמר פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם:

[תקנ] (לאו סכז) שלא לחרוש בשור וחמור יחדיו שנאמר לא תחרוש בשור ובחמור יחדו:

[תקנא] (לאו סכח) שלא ללבוש בגד ארוג בצמר ופשתים שנאמר לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו:

[תקנב] (עשה רכד) לבעול את האשה אחר שיקנה אותה בקידושי כסף או בשטר או בביאה שנא׳ כי יקח איש אשה ובעלה וגו׳:

[תקנג] (עשה רכה) להיות המוציא שם רע על אשתו יושב עמה ותהי׳ תחתיו לעולם שנאמר ולו תהיה לאשה:

[תקנד] (לאו סכט) שלא יוכל השקרן שהוציא שם רע על אשתו לגרשה כל ימיו שנאמר לא יוכל לשלחה כל ימיו:

[תקנה] (עשה רכו) לסקול את העוברים על קצת מצות ואחת מהן היא נערה המאורסה ובועלה שנא׳ וסקלתם אותם באבנים ומתו:

[תקנו] (לאו סל) שלא לענוש בשום עונש את העושה איזו פעולה רעה בעל כרחו שלא בטובתו שנאמר ולנערה לא תעשה דבר:

[תקנז] (עשה רכז) שישא האונס את אנוסתו שנא׳ [ונתן האיש השכב עמה לאבי הנערה חמשים כסף] ולו תהיה לאשה:

[תקנח] (לאו סלא) שלא יוכל האונס לגרש את אנוסתו לעולם שנאמר תחת אשר ענה לא יוכל שלחה כל ימיו:

[תקנט] (לאו סלב) שלא ישא בת ישראל מי שנפסדו לו כלי המשגל עד שאינו ראוי להוליד שנאמר לא יבא פצוע דכה וכרות שפכה בקהל ה׳:

[תקס] (לאו סלג) שלא ישא מי שהוא ממזר בת ישראל שנאמר לא יבא ממזר בקהל ה׳:

[תקסא] (לאו סלד) שלא נתחתן בזכרי עמון ומואב לבד אפילו אחר שנכנסו לדת שנאמר לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה׳:

[תקסב] (לאו סלה) שלא להשלים עם עמון ומואב לעולם שנא׳ לא תדרוש שלומם וטובתם כל ימיך לעולם:

[תקסג] (לאו סלו) שלא להרחיק זרע עשו אחר שנכנס לברית הדת שנאמר לא תתעב אדומי כי אחיך הוא:

[תקסד] (לאו סלז) שלא להרחיק המצרי ולתעב חתנותם בדור שלישי אחר כניסתם לדת שנאמר לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו:

[תקסה] (לאו סלח) שלא יכנס כל טמא תוך מחנה לויה שכמוהו לדורות הר הבית שנאמר כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה ויצא אל מחוץ למחנה לא יבא אל תוך המחנה:

[תקסו] (עשה רכח) להכין ולייחד מקום קבוע לעשות כל אחד צרכיו מחוץ למחנה שנאמר ויד תהיה לך מחוץ למחנה:

[תקסז] (עשה רכט) להיות לכל אחד ואחד מאנשי החיל כלי החפירה תלוי לו עם כלי מלחמתו שנא׳ ויתד תהיה לך על אזנך:

[תקסח] (לאו סלט) שלא להשיב עבד שברח מאדוניו מחוצה לארץ לארץ ישראל שנאמר לא תסגיר עבד אל אדוניו אשר ינצל אליך מעם אדוניו:

[תקסט] (לאו סמ) שלא להונות את העבד הנזכר שברח מח״ל ואפי׳ בדברים שנאמר עמך ישב בקרבך בטוב לו לא תוננו:

[תקע] (לאו סמא) שלא לבעול את האשה בלא כתובה וקדושין שנאמר לא תהיה קדשה מבנות ישראל:

[תקעא] (לאו סמב) שלא להקריב לגבי המזבח אתנן זונה ומחיר כלב שנאמר לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב בית ה׳ אלהיך וגו׳:

[תקעב] (לאו סמג) שלא ללות ברבית מישראל שנא׳ לא תשיך לאחיך נשך כסף נשך אוכל נשך כל דבר אשר ישך:

[תקעג] (עשה רל) היתר רבית מן העכו״ם אם נרצה להלוות להם והם ירצו ללות מאתנו שנאמר לנכרי תשיך:

[תקעד] (לאו סמד) שלא לאחר הנדרים והנדבות ושאר הקרבנות שנתחיבו בהם שנא׳ כי תדור נדר לה׳ אלהיך לא תאחר לשלמו:

[תקעה] (עשה רלא) קיים כל מה שקבלנו ונתחייבנו על נפשותינו בדבור משבועה ונדרים. וצדקה. וקרבנות. וזולת זה. שנא׳ מוצא שפתיך תשמור. ועשית. כאשר נדרת. לה׳ אלהיך. נדבה. אשר דברת בפיך:

[תקעו] (עשה רלב) להיות השכיר אוכל מהדבר שיעבוד בו בעת גמר עבודתו כשיהיה הדבר ההוא מחובר לקרקע שנאמר כי תבא בכרם רעך ואכלת ענבים כנפשך שבעך:
[תקעז] (לאו סמה) שלא יקח הפועל השכיר ויוליך בידו מהאוכל שיעבוד בו יותר על אכילתו ולא יתן לאחרים שנאמר ואכלת וגו' ואל כליך לא תתן:
[תקעח] (לאו סמו) שלא יאכל השכיר בשעת עבודתו מן הדבר שיעבוד בו כשיעבוד במחובר לקרקע שנאמר וחרמש לא תניף על קמת רעך:
[תקעט] (עשה רלג) לגרש המגרש את האשה בספר שנא' וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה ושלחה מביתו:
[תקפ] (לאו סמז) שלא להחזיר את הגרושה אחר שנשאת או נתארסה לאחר שנא' לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה:
[תקפא] (לאו סמח) שלא יצא החתן מביתו שנה ראשונה לצבא ולא לזולתו שנא' לא יצא בצבא ולא יעבור עליו לכל דבר:
[תקפב] (עשה רלד) להתייחד החתן עם אשתו שנה תמימה כדי לשמחה שנאמר ושמח את אשתו:
[תקפג] (לאו סמט) שלא למשכן כל דבר שעושין בו אוכל נפש בין שלא בשעת הלואה שנאמר לא יחבול רחים ורכב:
[תקפד] (לאו סנ) שלא לקוץ ולתלוש סימני טומאת הצרעת שנאמר השמר בנגע הצרעת:
[תקפה] (לאו סנא) שלא ימשכן המלוה את חברו מבית ומחוץ בזרוע אלא ע"י שליח ב"ד ובגזרתם שנאמר לא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו:
[תקפו] (לאו סנב) שלא למנוע המשכון מבעליו בעת שהוא צריך אליו שנאמר לא תשכב בעבטו:
[תקפז] (עשה רלה) להשיב המשכון לבעליו בעת שיצטרך אליו שנאמר השב תשיב לו את העבוט כבא השמש:
[תקפח] (עשה רלו) לתת שכר שכיר ביומו ולא יאחר אותו ליום אחר שנאמר ביומו תתן שכרו:
[תקפט] (לאו סנג) שלא לקבל כל עיקר עדות הקרובים קצתם על קצתם בין לזכות בין לחובה שנא' לא יומתו אבות על בנים:
[תקצ] (לאו סנד) שלא להטות משפט הגרים והיתומים שנאמר לא תטה משפט גר יתום:
[תקצא] (לאו סנה) שלא למשכן אלמנה בין עניה בין עשירה שנאמר לא תחבול בגד אלמנה:
[תקצב] (עשה רלז) להניח עומר השכחה שנאמר ושכחת עומר בשדה לא תשוב לקחתו לגר ליתום ולאלמנה יהיה.
[תקצג] (לאו סנו) שלא לקחת עומר השכחה שנאמר ושכחת עומר בשדה לא תשוב לקחתו:
[תקצד] (עשה רלח) להלקות את העוברים על קצת מצות מיוחדות בתורה שנא' והכהו לפניו כדי רשעתו במספר ארבעים:
[תקצה] (לאו סנז) שלא להכות את החוטא יותר ממה שיוכל לסבול שנאמר ארבעים יכנו לא יוסיף:
[תקצו] (לאו סנח) שלא ימנע הבהמה מלאכול מאותו דבר שתעבוד בו עבודתה שנא' לא תחסום שור בדישו:
[תקצז] (לאו סנט) שלא תנשא היבמה לאיש זר ולא יבא איש זר עליה בעודה זקוקה ליבם שנא' לא תהיה אשת המת החוצה:
[תקצח] (עשה רלט) להיות היבם נושא את אשת אחיו מאביו כשמת ולא הניח ז"ע שנאמר ובן אין לו וגו' יבמה יבא עליה ולקחה לו לאשה ויבמה:
[תקצט] (עשה רמ) להיות היבמה חולצת ליבם אם לא ישאנה שנאמר וחלצה נעלו מעל רגלו וגו':
[תר] (עשה רמא) לחציל הנרדף אפילו בנפשו של רודף אם לא נוכל להצילו באחד מאבריו שנא' וקצותה את כפה:
[תרא] (לאו סס) שלא לחוס על הרודף הנזכר שנאמר לא תחוס עינך:
[תרב] (לאו ססא) שלא יהיו אצלינו בבתינו המשקולות והמדות חסרות שנאמר לא יהיה בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה וגו':
[תרג] (עשה רמב) לזכור בפה [כל הימים] מה שעשה והרע לנו עמלק שנא' זכור את אשר עשה לך עמלק:
[תרד] (עשה רמג) להכרית מזרעו של עשו את עמלק לבדו שנאמר תמחה את זכר עמלק:
[תרה] (לאו ססב) שלא נשכח מה שעשה והרע לנו זרע עמלק בצאתנו מארץ מצרים שנאמר לא תשכח:

דברים כא תצא

אונקלוס

י אֲרֵי תִפּוֹק לְאַגָּחָא קְרָבָא עַל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ וְיִמְסְרִנּוּן יְיָ אֱלָהָךְ

י כִּי־תֵצֵא לַמִּלְחָמָה עַל־אֹיְבֶיךָ וּנְתָנוֹ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּיָדֶךָ

בעל הטורים

(י) כי תצא למה כתיב פרשת עגלה ערופה בין שתי מלחמות הקדים לה מלחמה שלא יאמר השונא אהרוג כי עת מלחמה היא ויאמרו האויבים הרגוהו במלחמה וכתיב מלחמה אחריה לומר תבער דם הנקי להרוג הרוצח ואח"כ תלך במלחמה ותנצח ולא היו מניחים לילך שונאים במלחמה ביחד שמא יהרגו זה לזה במלחמה: כי תעשה הישר. וסמיך ליה כי תצא למלחמה שאין יוצאין למלחמה אלא צדיקים. ה' וסמיך ליה כי תצא למלחמה לומר שהשם יוצא עמך כענין שנ' ויצא ה' ונלחם בגוים: כי תצא. לא אליהם ואל תניחם לבא עליך פן ישחיתו הארץ: על אויבך. חסר יו"ד שבמלחמת יחיד הכ' מדבר:

רש"י

(י) כי תצא למלחמה. במלחמת הרשות הכתוב מדבר שבמלחמת ארץ ישראל אין לומר ושבית שביו א שהרי

בית יהודא

(י) וכי תצא למלחמה. זאגט רש"י (במלחמת הרשות הכתוב מדבר) דר פסוק שמועסט פון די מלחמה וואס יודין האלטן מלחמה מיט זייער ווילען מיט די מענטשן וואס וואגן ניט

אין ארץ ישראל (שבמלחמת ארץ ישראל) ווארום ביי די מלחמה וואס יודין האבען געהאט ווען זיי זענען אריין געקומען אין ארץ ישראל מיט די זיבען פעלקר וואס האבען געוואוינט אין ארץ ישראל (אין לומר ושבית שביו) קען מען

שפתי חכמים

א וא"ת דלמא לעולם במלחמות א"י הכתוב מדבר ומה שכתוב ושבית שביו היינו אם נמלא בה משאר עממים שלא מז' עממים. וי"ל דרש"י עלמו מתרץ קושיא זו במה שפירש אחריו ושבית שביו לרבות כנעניים שבתוכה ואע"פ שהם מז' עממים ש"מ דבכל מקום הולך אחר אנשי העיר דהא הכא אם אנשי העיר משאר עממים אף כנעניים שבתוכה מותר לקיימן והוא הדין אם אנשי העיר משבעת עממים אף שאר עממים שבתוכה אסור לקיימן ואי מדבר ממלחמת ארץ ישראל אין לומר ושבית שביו דאין לומר דקאי על שאר עממים שבתוכה דהא אף שאר אומות שבתוכה אסור לקיימם כדפרי' מלאתי בשם מהרי"ן והרא"ם תירץ כיון דעיקר הפ' אינה אלא להתיר יפת תואר לא הי' לו להתירה אלא במלחמת הרשות שכל הנכשים הם בהיתר ולא במלחמת חובה שכל הנשים הם באיסור לא תחי'

פירוש לתורת אלהים

(י) כי תצא למלחמה ווען דו וועסט ארויס גיין צוא אמלחמה אוף דיינע פיינד וואס זיי וואגען ניט אין ארץ ישראל ונתנו און דיין גאט וועט אים געבען אין דיינע הענד דוא וועסט געווינען די מלחמה ושבית

משרי יהודא

(י) כי תצא למלחמה על אויביך וגו'. מפרשי התורה לערנן די פסוקים מייגען די מלחמה וואס יעדר יוד דארף האבען מיט דעם יצר הרע, דער ענין איז למשל אין אשטאט האט געוואוינט אמלך, זייער אשטארקר, און איז געלערנט פון

וְשָׁבִיתָ שִׁבְיוֹ: יא וְרָאִיתָ בַּשִּׁבְיָה
אֵשֶׁת יְפַת־תֹּאַר וְחָשַׁקְתָּ בָהּ
וְלָקַחְתָּ לְךָ לְאִשָּׁה: יב וַהֲבֵאתָהּ
אֶל־תּוֹךְ בֵּיתֶךָ וְגִלְּחָה אֶת־רֹאשָׁהּ

אונקלוס

בִּידָךְ וְתִשְׁבֵּי שִׁבְיְהוֹן:
יא וְתֶחֱזֵי בְּשִׁבְיָה אִתְּתָא
שַׁפִּירַת חֵזוּ וְתִתְרְעֵי
בַהּ וְתִסְּבַהּ לָךְ לְאִנְתּוּ:
יב וְתָעֲלִנַהּ לְגוֹ בֵּיתָךְ

תו"א ושבית שביו סוטה לה: וראית בשביה קידושין כה: וחשקת בה שם: והבאתה שם כב: וגלחה את ראשה יבמות מח.

בעל הטורים

שביו. בגי' ואם יהיו כנענים: (יא) אשת. בגי' בשר נבילה מותרת. כמו שדרשו חכמים מוטב שיאכלו ישראל בשר תמותות שחוטות ואל יאכלו בשר תמותות נבילות: לך לאשה והבאתה אל תוך ביתך. לומר לאחר שתגייר אותה תהי' לך לאשה ולא בגיותה: (יב) וגלחה את ראשה לפי שהטיבה ראשה לפתותך: ועשתה את צפרניה. לפי שרמזה לך בהם לפתותך:

בית יהודא

נִיט זָאגְן דוּ וֶועסְט פוּן זֵיי פַאנְגְן אַ אִשָּׁה (שֶׁהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה) דִי תּוֹרָה הָט דָאךְ גֶעשְׁרִיבְּן מֶען זָאל אַיין מֶענְטשׁ פוּן זֵיי נִיט לָאזְן לֶעבְּן: וְשָׁבִיתָ שִׁבְיוֹ. זָאגְט רַשִׁ"י (לְרַבּוֹת כְּנַעֲנִים שֶׁבְּתוֹכָהּ) אֲפִילוּ עֶר הָט גֶעפַאנְגְן אַכְּנַעֲנִית (וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא מִשִּׁבְעָה אוּמּוֹת) אֲפִילוּ זִיא אִיז פוּן דִי זִיבְּעְן פֶעלְקֶער פוּן דֶעסְטְוֶועגְן מֶעג עֶר זִיא הַאלְטְן פַר אַוַּוייבּ, וָוארוּם דִי זִיבְּעְן פֶעלְקֶער דַארְף מֶען הַרְגֶּענְן גָאר וֶוען זֵיי וואוֹינֶען אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אָבֶּער דִי וָוס זֶענֶען אוֹיסֶער אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל דַארְף מֶען נִיט הַרְגֶּענְן: (יא) וְלָקַחְתָּ לְךָ לְאִשָּׁה. זָאגְט רַשִׁ"י (לֹא דִבְּרָה תּוֹרָה אֶלָּא כְּנֶגֶד יֵצֶר הָרַע) נִיט עֶס אִיז אַמִּצְוָה עֶר זָאל זִיא נֶעמֶען פַר אַוַּוייבּ, נָאר אוֹיבּ דֶער יֵצֶר הָרַע שְׁטַארְקְט זִיךְ אוֹיף אִים עֶר זָאל מִיט אִיר מְזַנֶּה זַיין, הָאט דִי תּוֹרָה גֶעזָאגְט עֶר זָאל נִיט מְזַנֶּה זַיין נָאר עֶר זָאל זִיא נֶעמֶען פַר אַוַּוייבּ, דָס הֵייסְט גֶעגְן דֶעם יֵצֶר הָרַע (שֶׁאִם אֵין הקב"ה מַתִּירָהּ יִשָּׂאֶנָּה בְּאִיסוּר) אוֹיבּ הקב"ה וֶועט אִים נִיט מַתִּיר זַיין עֶר זָאל זִיא נֶעמֶען פַאר אַוַּוייבּ, וֶועט עֶר זִיא נֶעמֶען אוּנ וֶועט מִיט אִיר מְזַנֶּה זַיין אֲפִילוּ עֶר טָאר נִיט, אוּנ אַז עֶר וֵוייס עֶר מֶעג זִיא נֶעמֶען פַר אַוַּוייבּ, וֶועט עֶר וַוארְטְן אוּנ וֶועט נִיט מְזַנֶּה זַיין מִיט אִיר (אֲבָל אִם נְשָׂאָהּ סוֹפוֹ לִהְיוֹת שׂוֹנְאָהּ) אָבֶּער אוֹיבּ עֶר הָט זִיא גֶענוּמֶען פַר אַוַּוייבּ, וֶועט זַיין דֶער סוֹף עֶר וֶועט זִיא פַיינְט הָאבְּעְן (שֶׁנֶּאֱמַר אַחֲרָיו כִּי תִהְיֶיןָ לְאִישׁ שְׁתֵּי נָשִׁים וגו') וִוי עֶס שְׁטֵייט בַּאלְד אוֹיבּ אַמָּאן וֶועט הָאבְּעְן צְוֵוייא ווייבֶּער אֵיינֶע וֶועט עֶר לִיבּ הָאבְּן אוּנ אֵיינֶע וֶועט עֶר פַיינְט הָאבְּן (וְסוֹפוֹ לְהוֹלִיד מִמֶּנָּה בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה) דֶר סוֹף וֶועט זַיין עֶר וֶועט הָאבְּעְן פוּן אִיר אַזוֹהְן וָוס עֶר וֶועט זַיין אַסוֹרֵר וּמוֹרֶה, אַפְרֶעסֶער אַזוֹיפֶער וֶועט פַארְשֶׁעמֶען זַיין פָאטֶער אוּנ מוּטֶער (לְכָךְ נִסְמְכוּ פָּרָשִׁיּוֹת הַלָּלוּ) דְרִיבֶּער זֶענֶען גֶעשְׁרִיבְּן דִי דְרֵיי פָּרָשִׁיּוֹת אֵיינֶע נָאךְ דִי אַנְדֶערֶע: וְאִשָּׁה. אוּנ עֶס שְׁטֵייט נִיט אִשָּׁה יְפַת תֹּאַר (אֲפִילוּ אֵשֶׁת אִישׁ) אֲפִילוּ דִיא גֶעצִין דִינֶערִין הָט אַמַּאן, מֶעג עֶר זִיא אוֹיךְ נֶעמֶען פַר אַוַּוייבּ: (יב) וְעָשְׂתָה אֶת צִפָּרְנֶיהָ. מֵיינְט מֶען (תְּגַדְּלֵם) זִיא זָאל זֵיי

רש"י

כבר נאמר לא תחיה כל נשמה: ושבית שביו. לרבות כנענים שבתוכה ואע"פ שהם משבעה אומות: (יא) ולקחת לך לאשה. לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע שאם אין הקב"ה מתירה ישאנה באיסור אבל אם נשאה סופו להיות שונאה שנאמר אחריו כי תהיין לאיש וגו' וסופו להוליד ממנה בן סורר ומורה לכך נסמכו פרשיות הללו: אשת. אפילו ד אשת איש: (יב) ועשתה את צפרניה. תגדלם

שפתי חכמים

מלבד אם אותה ששבה היא משאר עממים ישאנה לא ישבה ואת"ל ישבה ה"ל מיעוטא דמיעוטא: ב שכנ"ה וטפס כ"ולים כמותם דאל"כ שביו ל"ל עיין לעיל בפ' שופטים בפסוק כל העם הנמצא בה: ג רל"ל דלשון ולקחת לך לאשה משמע דמלות עשה הוא שיקח ע"א לאשה וזה אינו דהא יותר טוב שיקח יהודית לאשה: ד ומה שפי' פלא כסדר הקרא י"ל דאין רלונו בו לפרש הקרא אלא קאי אפירוש דלעיל מייתי דפי' אם אין הקב"ה מתירה ישאנה באיסור וצדהיצרך להתיר יפת תואר מ"מ כלא יפת תואר אסור מן התורה וזה אינו דע"א אינה אסורה אלא מדרבנן כדאמרינן דחכמים גזרו דהבא על הע"א דחייב משום נשג"ז ומתרץ דודאי פנויה א כה אלא מדרבנן אבל כאן כתיב אשת דמשמע אפילו אשת איש ואין להקשות מנ"מ אם היא אשת איש והא אין קידושין לע"א דכתיב ואיש אשר ינאף את אשת רעהו ואמרינן אשת רעהו פרט לאשת ע"א שאין קידושין לע"א. מ"מ א"א אסור דהא אף בן נח מוזהר על א"א דכתיב על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו ואמרינן באשתו ולא באשת חבירו וכן באבימלך דכתיב

דעת זקנים מבעלי התוספות

(י) ושבית שביו. פרש"י לרבות כנענים שבתוכה ואע"פ שהם משבעה עממין ומקשי' העולם היכי משתמע לי' מושבית שביו וי"ל דה"ק ושבית שביו של אויביך כלומר אפי' הכנענים ששובו אויביך להם ושבית אותו: (יב) והבאתה אל תוך ביתך. כלומר שלא ילחצנה במלחמה לבא עליה יותר מביאה ראשונה ולא אסרה תורה אלא ביאה שנייה ואני אומר לא ביאה שנייה ולא ביאה ראשונה אלא לאחר כל המעשים הללו. וי"מ שלא ילחצנה במלחמה שלא יטול חליצה הבגדים שעליה במלחמה והכי משמע קרא דבתריה והבאתה אל תוך ביתך והדר והסירה את שמלת שביה מעליה ודרכן להתקשט במלחמה בבגדים נאים:

פירוש לתורת אלהים

שְׁבְיוֹ אוּנ דוּ וֶועסְט פַאנְגְן זַיין גִיפֶענְקְנִישׁ [עיין רש"י]: (יא) וְרָאִיתָ אוּנ דוּ וֶועסְט זֶעהְן אִין דִיא גִיפֶענְקְנִישׁ אֵשֶׁת יְפַת תֹּאַר אַוַּוייבּ וָואס זִיא אִיז שֵׁיין וְחָשַׁקְתָּ בָהּ אוּנ דוּ וֶועסְט אִיר גְלוּסְטֶען וְלָקַחְתָּ לְךָ לְאִשָּׁה מֶעגְסְטוּ זִיא נֶעמֶען צוּ דִיר פַר אַוַּוייבּ: (יב) וַהֲבֵאתָהּ אוּנ דוּ זָאלְסְט זִיא בְּרֶענְגֶען אִין דַיין שְׁטוּבּ וְגִלְּחָה אֶת רֹאשָׁהּ

משלי יהודא

זַיין יוּגֶענְד וִוי אַזוֹ צוּ פִירְן אַמִּלְחָמָה, אוּנ עֶר וואהְנְט אִין דִי שְׁטָאט פוּן לַאנְגֶע יָאהְרֶען, אוּנ עֶר וֵוייס יֶעדֶר ווינְקֶעלֶע אִין שְׁטָאט, אוּנ מִיט אִים זֶענֶען גֶעוֶועזֶען זֶעקְס הוּנְדֶערְט זֶעלְנֶער, שְׁטַארְקֶע מֶענְטשְׁן. אוּנ זֵיי הָאבְּן דֶעם מֶלֶךְ זֵייעֶר לִיבּ גֶעהַאט. אוּנ דִי טוֹיעֶרֶען פוּן שְׁטָאט זֶענֶען גִיוֶועזֶען גוּט פַארְשְׁלָאסֶן, פְּלוּצְלוּנְג אִיז גֶעקוּמֶען צוּ דִי שְׁטָאט אַיוּנְגֶער מֶלֶךְ אוּנ וִויל מַאכְן אַמִּלְחָמָה מִיט דֶעם אַלְטְן מֶלֶךְ עֶר זָאל אַיינְנֶעמֶען דֶעם מֶלֶךְ מִיט דִי מֶענְטְשְׁן פוּן שְׁטָאט, זֵיי זָאלְן אַלֶע זַיין אוּנְטֶערְטֶענִיג אוּנְטֶער אִים אוּנ זָאלְן אִים דִינֶען, וֶוער עֶס הֶערְט לַאכְט פוּן דֶעם יוּנְגֶען מֶלֶךְ, מֶען זָאגְט צוּא אִים וֶועגֶען פַּר זַאכְן וֶועסְטוּ נִיט גֶעוִוינֶען דִיא מִלְחָמָה.

מצות השם

(תקלב) וְרָאִיתָ בַּשִּׁבְיָה וגו'. דָס אִיז דִי מִצְוָה אַז מִיט אֵיין יְפַת תֹּאַר וָוס מֶען הָט זִיא צוּ גְנוּמֶען אִין גֶפֶענְקֶענִשׁ פוּן אֵיין מִלְחָמָה זָאל מֶען טָאן אַזוֹ וִוי אִין דֶר תּוֹרָה שְׁטֵייט אוּנ דִי מִצְוָה גֵייט אָן וֶוען עֶס אִיז דָא אֵיין יוּדִישֶׁר מֶלֶךְ:

וְעָשְׂתָה אֶת־צִפָּרְנֶיהָ׃ יג וְהֵסִירָה
אֶת־שִׂמְלַת שִׁבְיָהּ מֵעָלֶיהָ וְיָשְׁבָה
בְּבֵיתֶךָ וּבָכְתָה אֶת־אָבִיהָ וְאֶת־
אִמָּהּ יֶרַח יָמִים וְאַחַר כֵּן תָּבוֹא
אֵלֶיהָ וּבְעַלְתָּהּ וְהָיְתָה לְךָ לְאִשָּׁה׃
יד וְהָיָה אִם־לֹא חָפַצְתָּ בָּהּ
וְשִׁלַּחְתָּהּ לְנַפְשָׁהּ וּמָכֹר לֹא־

וּתְגַלַּח יָת רֵישַׁהּ וּתְרַבֵּי
יָת טוּפְרַנְהָא׃ יג וְתַעְדֵּי
יָת כְּסוּת שִׁבְיַהּ מִנַּהּ
וְתֵיתֵב בְּבֵיתָךְ וְתִבְכֵּי יָת
אֲבוּהָא וְיָת אִמַּהּ יְרַח
יוֹמִין וּבָתַר כֵּן תֵּיעוֹל
לְוָתַהּ וְתִבְעֲלִנַּהּ וּתְהֵי לָךְ
לְאִנְתּוּ׃ יד וִיהֵי אִם לָא
תִּתְרְעֵי בַהּ וְתִפְטְרִנַּהּ
לְנַפְשַׁהּ וְזַבָּנָא לָא

תו"א ובכתה את אביה שם מ מה: ואחר כן תבא קידושין סח:

בעל הטורים

(יג) ירח ימים. ולא אמר חודש לומר לך מה ירח אורו פגום כנגד אור השמש אף כותית מאוסה היא כנגד בת ישראל: (יד) ושלחתה לנפשה. בגימ' לנפשה לא בבית אביה הנכרי:

רשב"ם

(יג) והסירה את שמלת שביה. כדי לנוולה:

רש"י

ה כדי שתתנוול: (יג) והסירה את שמלת שביה. לפי שהם נאים שהנכרים ו בנותיהם מתקשטות במלחמה בשביל להזנות אחרים עמהם: וישבה בביתך. בבית שמשתמש בו ז נכנס ונתקל בה יוצא ונתקל בה רואה בבכייתה רואה בנוולה כדי שתתגנה עליו: ובכתה את אביה. כל כך ח למה כדי שתהא בת ישראל שמחה וזו עלובה בת ישראל מתקשטת וזו מתנוולת: (יד) והיה אם לא חפצת בה. הכתוב מבשרך שסופך ט לשנאותה: לא

בית יהודא

לאזען וואקסען (כְּדֵי שֶׁתִּתְנַוֵּל) זיא זאל פארמיאוסט ווערען׃ (יג) וְהֵסִירָה אֶת שִׂמְלַת שִׁבְיָהּ. זיא זאל אראפנעמען פון זיך די קליידער וואס זיא איז געוועזען אנגעטאן ווען מען האט איר געפאנגען (לְפִי שֶׁהֵם נָאִים) ווייל די קליידער זענען שיינע (שֶׁהַנָּכְרִים בְּנוֹתֵיהֶם מִתְקַשְּׁטוֹת בַּמִּלְחָמָה בִּשְׁבִיל לְהַזְנוֹת אֲחֵרִים עִמָּהֶם) ווייל ווען די גויים פלעגען גיין אין מלחמה פלעגען זיי מיט נעמען אין די מלחמה זייערע טעכטער געצירט מיט שיינע קליידער דר שונא זאל מיט זיי מזנה זיין, וועלען זיי איינגעמען דורך זיי די מלחמה: וְיָשְׁבָה בְּבֵיתֶךָ.

זיא זאל זיצען אין דיין שטוב (בְּבַיִת שֶׁמִּשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ) זיא זאל זיצען אין די שטוב וואס דו טוסט אין איר דיינע אלע גישעפטען אונ עסן אונ טרינקען (נִכְנָס וְנִתְקָל בָּהּ יוֹצֵא וְנִתְקָל בָּהּ) ווען ער וועט אריין גיין אין שטוב וועט ער זיא זעהן אונ ווען ער וועט ארויסגיין פון שטוב וועט ער זיא זעהן (רוֹאֶה בִּבְכִיָּתָהּ רוֹאֶה בְּנִוּוּלָהּ כְּדֵי שֶׁתִּתְגַּנֶּה עָלָיו) ער זאל זעהן איר וויינען, ער זאל זעהן ווי זיא איז פארמיאוסט, טאמער וועט זיא פארמיאוסט ווערען אויף אים, אונ ער וועט זיא אנטשיקען פון זיך: וּבָכְתָה אֶת אָבִיהָ. זיא זאל וויינען אויף איר פאטער אונ מוטער, זאגט רש"י (כָּל כָּךְ לָמָּה) צו וואס זאל זיא וויינען (כְּדֵי שֶׁתְּהֵא בַּת יִשְׂרָאֵל שְׂמֵחָה) די יודישע ווייב זאל זיין פרייליך (וְזוּ עֲצֵבָה) אונ דיא יפת תואר זאל זיין טרויעריג (בַּת יִשְׂרָאֵל מִתְקַשֶּׁטֶת) דיא יודישע ווייב זאל זיך צירען (וְזוּ מִתְנַוֶּלֶת) די יפת תואר זאל ווערען פארמיאוסט: (יד) וְהָיָה אִם לֹא חָפַצְתָּ בָּהּ. זאגט רש"י (הַכָּתוּב מְבַשֶּׂרְךָ שֶׁסּוֹפְךָ לִשְׂנֹאתָהּ) דער פסוק

שפתי חכמים

ה פי' בעולת בעל ס"מ דאסת אים אסור אף לבני נח כ"ש לישראל אבל ביפת תואר התיר לו הקב"ה: ה עיין בפ' בראשית על פ' ויעש אלהים את הרקיע: ו ר"ל לפי בדרך העולם שלובשים בגדים בזויים בדרך כדי שלא יתלכלכו הבגדים הנאים אם כן לא היה לו להסיר בגדים הללו כדי שתתגנה עליו ומתרץ דודאי אומה ישראלית דרכן בכך שלובשים בגדים בזויים כשיוצאין לדרך אבל ע"א וכו': ז ר"ל"ת דלא הל"ל רק וישבה ובכתה דודאי בביתך הוא שהרי לעיל כתיב והבאתה אל תוך ביתך ומתרץ דס"א אם היו לו שנים או שלשה בתים ואין דירתו אלא באחד שתשב באותו שאין דירתו בו. לכך נאמר וישבה בביתך בבית שמשתמש בו ר"ל שעיקר דירתו בו: ח ר"ל למה אמרה תורה שתתאבל בשביל אביה עו"א ותבכה הא היא גיורת ומתרץ דבכייה ו לא בשביל כבוד אביה אלא כדי כו': ט כתב הרא"ם לא ידעתי מהיכן דרשו זה כו' ונראה דדרשו זה מדכתיב והיה אם וגומר מפוס דמלת והיה לשון ודאית ומש"ה דרשו מה שדרשו. וא"ל דקאי אסוף הפסוק דהל"ל אם לא תחפץ שהוא לשון עתיד ולא חפצת שהוא ל' עבר אלא הכתוב מבשרך. וא"ת והא פירש"י לעיל אבל אם נשאה סופה להיות סונאה כו' וא"כ ל"ל והי' וגומר לבשר על זה והא כלמד זה מכח סמיכות הפרשיות כדפירש"י לעיל וי"ל לפי שפי' התו'

פירוש לתורת אלהים

אונ זיא זאל אפ שערען די האר פון איר קאפ וְעָשְׂתָה
אונ זיא זאל לאזען וואקסען אירע נעגיל׃ (יג) וְהֵסִירָה
אונ זיא זאל אויס טאן די קליידער וואס זיא איז
אנגעטאהן ווען מען הט זיא גיפאנגען ווארום די
טעכטער פון די אומות בְּשַׁעַת מִלְחָמָה צירען זייא
זיך מיט שיינע קליידער זאל זיא די שיינע קליידער
אויס טאן כְּדֵי זיא זאל אויף אים מיאוס ווערען [עיין רש"י]

וְיָשְׁבָה בְּבֵיתֶךָ אונ זיא זאל זיצען אין דיין שטוב
וּבָכְתָה אֶת אָבִיהָ אונ זאל באוויינען איר פאטער
מיט איר מוטער יֶרַח יָמִים אחודש טעג [עיין רש"י]
וְאַחַר כֵּן דער נאך זאלסטו קומען צו איר אונ זאלסט
ווערין איר מאן וְהָיְתָה אונ זיא זאל זיין צו דיר פר
אווייב׃ (יד) וְהָיָה אונ עס וועט זיין אויב דו וועסט
ניט וועלען אין איר וְשִׁלַּחְתָּהּ לְנַפְשָׁהּ זאלסטו זי אוועק

משלי יהודא

ע־שטונס ווייל דו ביזט איינר אונ זיי זענען פיל, צווייטונס ווייל זיי זענען די איינוואהנער פון די שטאט זיי ווייסן יעדר ווינקעלע פון שטאט, אונ דו ביזט אפרעמדר אין שטאט, דו ווייסט ניט וויא אריין צו גיין אונ ווי ארוס צו גיין. דם דריטע דוא ביזט איינגער מאן דוא האסט נאך ניט גילערונט מלחמה, אונ ער איז איין אלטער מלך, ער

תְּמַכְּרֶנָּה בַּכָּסֶף לֹא־תִתְעַמֵּר בָּהּ תַּחַת אֲשֶׁר עִנִּיתָהּ׃ ס טו כִּי תִהְיֶיןָ לְאִישׁ שְׁתֵּי נָשִׁים הָאַחַת אֲהוּבָה וְהָאַחַת שְׂנוּאָה וְיָלְדוּ־לוֹ בָנִים הָאֲהוּבָה וְהַשְּׂנוּאָה וְהָיָה הַבֵּן הַבְּכֹר לַשְּׂנִיאָה׃ טז וְהָיָה בְּיוֹם

תְּזַבְּנִנַּהּ בְּכַסְפָּא לָא תִתַּגַּר בַּהּ חֲלַף דִּי עַנִּיתַהּ׃ טו אֲרֵי תֶהֱוְיָן לִגְבַר תַּרְתֵּין נְשִׁין חֲדָא רְחִימְתָּא וַחֲדָא שְׂנִיאֲתָא וִילִידָן לֵהּ בְּנִין רְחִימְתָּא וּשְׂנִיאֲתָא וִיהֵי בְּרָא בוּכְרָא לִשְׂנִיאֲתָא׃ טז וִיהֵי בְּיוֹמָא דְיַחְסֵן

תו"א כי תהיין לאיש יבמות נג קידושין סח. וילדו לו שם בתרא קכז קמב בכורות כז: והיה הבן הבכור בתרא קכז: והיה ביום הנחילו שם:

רשב"ם

(יד) לא תתעמר. סחורת אדם המכור׳ ניפל בו לשון זה. וכן לפנינו והתעמר בו ומכרו: אשר עניתה. ביאת נשואין לפי הפשט:

בעל הטורים

סמך אשר עניתה לכי תהיין. לומר לך שלא יענה אותה כהויות של ביאה: (טו) שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה. מרבה נשים מרבה כשפים לומר לך כיון שיש לו ב׳ נשים הא׳ עושה בכשפים כדי שיסנא השניה: והיה הבן הבכור לשניאה. והיינו בני השנואה שהוא מבני ט׳ מדות שמנו בנדרים ולכך סמיך לי בן סורר ומורה שיהיה הבן סורר ומורה: לשניאה. אותיות לנשיאה לומר לך שהנואה בנשואיה שהם בפסולין: במדרש דורש לאיש זה הקב"ה. אהובה אלו העכו"ם שמראה להם פנים. שנואה אלו ישראל שמסתיר מהם פנים: (טז) ביום הנחילו. לעתיד לבא. לא יוכל לבכר. כי אם בני בכורי ישראל: ביום הנחילו את בניו. ס"ת מותו רמז למאי דא"ר יהודה ג׳ שנכנסו

בית יהודא

זאגט דיר דיין סוף וועט זיין דו וועסט זיא פיינט האבן: ולא תתעמר בהו. מיינט מען (לא תשתמש בה) זאלסט ניט ארבעטן מיט איר צו בעדינען דיך (בלשון פרסי קורין לעבדות ושימוש עימראה) אין לאנד פערסיע רופט מען אויף ארבעט אונ בעדינונג, עימראה (מיסודו של רבי משה הדרשן למדתי

רש"י

תתעמר בה. לא תשתמש בה בל׳ פרסי קורין לעבדות ושימוש עימראה מיסודו של ר"מ הדרשן למדתי כן:

שפתי חכמים

את דברי רש"י והביאם הרא"ם בספרו והאריך שם שפי׳ רש"י בפ"ק דקידושין אפי׳ ביאה ראשונה לא התירה התורה אלא לאחר כל המעשים הללו ונראה דהקרא ג"כ מסייעו מדכתיב ואחר כן תבא

דעת זקנים מבעלי התוספות

(טו) כי תהיין לאיש. לכך נסמכו פרשיות הללו לכאן לומר לך עבירה גוררת עבירה דלפי שיקח יפת תאר תהיין לו שתי נשים ומריבה בתוך ביתו ולא עוד אלא שתשנא האחת ומה כתיב אחריו כי יהיה לאיש בן סורר ומורה שכן מצינו בדוד שלפי שלקח בת תלמי מלך גשור בצאתו למלחמה יצא ממנו אבשלום שבקש להרגו ושכב עם נשיו ועל ידו נהרגו כמה רבבות מישראל. ומה כתיב אחריו וכי יהיה באיש חטא משפט מות אם ינצל מזה לא ינצל מזה הרי עבירה גוררת עבירה:

ליקוטים על התורה

(טו) הָאַחַת אֲהוּבָה וְהָאַחַת שְׂנִיאָה וגו׳. דער אלשיך ז"ל שרייבט דער מענטש וואס האט הנאה פון א עבירה, ניט אויף לאנג וועט ער האבען די הנאה, די עבירה וועט אים ברענגען צו גרויסע יסורים ביז ער וועט קיין הנאה האבען פון זיין לעבען, ווי די תורה זאגט דער יוד וואס וועט נעמען די יפת תאר וועט זיין דר סוף ער וועט זיא פיינט האבען, וועט ער נעמען איין אנדר ווייב איודישע וועלכע ער וועט ליב האבען, וועט זיין קריג צווישען די ווייבער. די גמרא זאגט אז עס איז קריג ביי א מענטש אין שטוב איז ערגער ווי די מלחמה פון גוג ומגוג, שלמה המלך ע"ה האט געזאגט עס איז בעסער צו עסין א שטיקל טרוקענע ברויט אונ עס איז פרידען אין שטוב, ווי צו עסין פלייש אונ עס איז קריג אין שטוב, נאכדעם ווען די צוויי ווייבער וועלען אנהייבן האבן קינדער, וועט זיין דאס ערשטע קינד פון דיא ווייב וואס ער האט פיינט, אונ דאס קינד וועט געבען צוויי חלקים פון זיין פארמעגען, פון דר זאך וועט ער אויך האבען גרוס צער, דאס גרעסטע צער וועט ער האבען וואס דער זוהן וואס ער וועט האבען פון די יפת תאר וועט זיין א סורר ומורה, ווי מיר געפינען ביי דוד המלך ע"ה ער האט אויך גענומען איפת תואר אין דיא מלחמה אונ זיא האט פון אים געבארען דעם זוהן אבשלום וואס ער האט געוואלט הרגענען זיין פאטער דוד, אונ אויסער דעם האט דוד געהאט פון אים גרויסע צרות:

פירוש לתורת אלהים

שיקן צו איר ווילען וּמָכוֹר לֹא תִמְכְּרֶנָּה בַּכָּסֶף אבער פר קופען טארסטו זיא ניט פר געלד לא תִתְעַמֵּר בָּהּ דו טארסט זיך ניט בדינען מיט איר תַּחַת אֲשֶׁר עִנִּיתָהּ ווייל דוא האסט זיא גיפייניגט: (טו) כִּי ווען עס וועט זיין צו אמאן צוויי ווייבער הָאַחַת אֲהוּבָה איינע וועט זיין אגיליבטע אונ איינע אגיפיינטע וְיָלְדוּ לוֹ בָנִים אונ זייא וועלין צו אים גיבארין זין הָאֲהוּבָה וְהַשְּׂנוּאָה די גיליבטע אונ דיא גיפיינטע וְהָיָה אונ עס וועט זיין דער אלצטער זוהן צו דעם ווייב וואס ער הט זיא פיינט: (טז) וְהָיָה בְּיוֹם הַנְחִילוֹ אֶת בָּנָיו אונ עס

משלי יהודא

הט שון געפירט פיל מלחמות, ער ווייס ווי אזו צו האלטן מלחמה גגעגן דיר, דס פערטע איז ער מיט זיין פאלק גייען געגען דיר אונ ווילן דיך אין גאנצן פארלענדן, אונ דו ווילסט נאר דעם מלך אליין פארלענדען אונ די מענטשן וום זענען אין שטאט זאלן בלייבן לעבן אונ דו זאלסט זיי גייטן זיי זאלן דיך דינן, האסטו אשווערערע מלחמה ווי ער הט, אזו א מלחמה איז דא ביי יעדער מענטש צווישן יצר הרע אונ יצר טוב, יעדער קינד באלד ווייא ער ווערט געבארן איז שון דא אין אים דר יצר הרע ווי עס קריגע

מצות השם

(תקלג תקלד) לֹא תִתְעַמֵּר בָּהּ וגו׳. דאס איז די מִצְוָה אז די יפת תואר טאר ער נישט פר קופען אז ער וויל דר נאך מיט איר נישט וואנען אונ ווידער ער טאר זיא נישט האלטן פר איין דינסט ווייל ער הט זיא גפייניגט די מצוה איז נוהג ווען עס איז געוועזען ביי דיא יודען איין יודישער מלך:

הַנְחִילוֹ אֶת־בָּנָיו אֵת אֲשֶׁר־יִהְיֶה
לוֹ לֹא יוּכַל לְבַכֵּר אֶת־בֶּן־
הָאֲהוּבָה עַל־פְּנֵי בֶן־הַשְּׂנוּאָה
הַבְּכֹר׃ יז כִּי אֶת־הַבְּכֹר בֶּן־
הַשְּׂנוּאָה יַכִּיר לָתֶת לוֹ פִּי שְׁנַיִם
בְּכֹל אֲשֶׁר־יִמָּצֵא לוֹ כִּי־הוּא
רֵאשִׁית אֹנוֹ לוֹ מִשְׁפַּט הַבְּכֹרָה׃ ס

לִבְנוֹהִי יָת דִּי יְהֵי לֵהּ
לֵית לֵהּ רְשׁוּ לְבַכָּרָא יָת
בַּר רְחִמְתָּא עַל אַפֵּי בַר
שְׂנִיאֲתָא בּוּכְרָא׃ יז אֲרֵי
יָת בּוּכְרָא בַר שְׂנִיאֲתָא
יַפְרֵשׁ לְמִתַּן לֵהּ תַּרְתֵּין
חוּלָקִין בְּכֹל דִּי יִשְׁתְּכַח
לֵהּ אֲרֵי הוּא רֵישׁ
תָּקְפֵּהּ לֵהּ חֲזֵי לֵהּ

תו"א יכיר יבמות מז קידושין עד בתרא קכז בכורות מו מז: לתת לו פי שנים קידושין עח בתרא קכב קכד בכורות נב: בכל אשר ימצא לו בתרא קיא קכד בכורות נב: ראשית אונו יבמות סב קידושין כט בתרא קיא בכורות מז נדה כג:

בעל הטורים

לבקר את החולה ביום ולא כותבין ולא עושין דין בלילה כותבין ואין עושין דין וזה מה שמלוה בשעת מיתה אם הוא ביום יש לו תורת דין: את אשר יהי' לו. בגימ' מלמד שהבן נוטל בראוי כבמוחזק: את אשר יהיה לו. ס"ת תורה שלא ינחילו לעבור על דברי תורה ואם כתב לאחר בל' ירושה לא אמר כלום מפני שהתנה על מה שכ' בתורה וכל המתנה על מה שכ' בתורה אין בדבריו כלום: (יז) לתת לו פי שנים. בשביל שהוא נוטל פי שנים יש באותיות של בכור ענין כפילות הבי"ת כפולה על האות שלפניה וכן הכ"ף על היו"ד שלפניה וכן הרי"ש. והוי"ו נכתבת כפולה שכותבין אותה שני ווי"ן: יכיר. בגימ' לאחר כדדרשינן יכירנו לאחרים: בכל אשר ימצא לו כי. ס"ת ראוי ולמ"ד דבכל והכ"ף דאשר הוא לא והיינו לא ראוי שאין הבכור נוטל פי שנים בראוי: ראשית אונו. כל ראשית הוא מובחר. ראשית דגנך. קדש ישראל לה' ראשית תבואתה: לו משפט הבכורה כי יהיה לאיש. לומר משפט בכורה לאיש ואין משפט בכורה לאשה:

רשב"ם

(יז) כי את הבכור. אלא כי הוא ראשית אונו כי הוא ראוי ראשית לירש ממונו. כמו מצאתי און לי. וידיו תשבנה אונו:

רש"י

(יז) פי שנים. (ב"ב קכג) כנגד שני י אחים: בכל אשר ימצא לו. מכאן שאין הבכור נוטל פי שנים בראוי

בית יהודא

בֵּן) פון די דְרָשׁוֹת וָוס רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן הָט גֶעשְׁרִיבֶּן הָאבּ איך אַזוֹ גֶעלֶערְנְט: (יז) פִּי שְׁנַיִם. מֵיינְט מֶען (כְּנֶגֶד שְׁנֵי אַחִים) גֶעגֶן צְוֵויי בְּרִידֶר וְדְהַיְינוּ אֵיינֶר אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּן אוּנ הָט גֶעלָאזְן פִינְף קִינְדֶער, אֵיינֶער פוּן זֵיי אִיז אַבְּכוֹר, צוּטֵיילְט מֶען דָאס פַארְמֶעגֶן אוֹף זֶעקְס טֵייל, דֶר בְּכוֹר נֶעמְט צְוֵויי טֵייל, אוּנ דִי פִיר קִינְדֶער נֶעמֶן פִיר חֲלָקִים: וּבְכֹל אֲשֶׁר יִמָּצֵא לוֹ. זָאגְט רש"י (מִכָּאן שֶׁאֵין הַבְּכוֹר נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם בָּרָאוּי לָבֹא לְאַחַר מִיתַת הָאָב כְּבַמּוּחְזָק) פוּן דַאנֶען וַוייסְן מִיר אַז אַבְּכוֹר נֶעמְט נִיט צְוֵויי חֲלָקִים פוּן דֶעם פַארְמֶעגֶן וָוס הָט גֶעדַארְפְט קוּמֶען נָאךְ דֶעם פָאטֶערְס שְׁטַארְבֶּן, עֶר נֶעמְט נָאר צְוֵויי חֲלָקִים פוּן דִי זַאכְן וָוס זֶענֶען דָא אִין שְׁטוּבּ וֶוען דֶר פָאטֶער שְׁטַארְבְּט וְדְהַיְינוּ נָאכְדֶעם וִוי דֶער פָאטֶער אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּן הָאט מֶען בַּאצָאלְט חוֹבוֹת וָוס מֶען אִיז שׁוּלְדִיג גֶעוֶוען צוּ זַיין פָאטֶער, פוּן דִי חוֹבוֹת נֶעמְט נִיט דֶר בְּכוֹר צְוֵויי חֲלָקִים, נָאר אֵיין חֵלֶק, גְלַייךְ מִיט אַלֶע

דעת זקנים מבעלי התוספות

(טז) לא יוכל לבכר. ואם תאמר הרי יעקב בכר יוסף בן האהובה על פני ראובן בן השנואה כדכתיב וירא ה' כי שנואה לאה בפשיעתו של ראובן היה ונתנה ליוסף שפרנס אביו וא"ה לא יוכל לבכר ואם פשע באביו יביאנו לבית דין כדמפרש ר"ל שיהיה לו שני חלקים שאם הניח ג' מנים והאחים היו ה' שיקח הבכור ב' מנים והד' אחים יקחו א' ומתרץ דבכל אשר ימצא לו לא:

שפתי חכמים

אליה ובעלתה וכתיב אחר כך והיתה לך לאשה ואם כן נוכל לומר דקרא דוהיה אם לא חפצת וגומר הבשורה היא אפי' ביאה ראשונה לא יבא עליה ומסמיכות הפרשיות למדנו מביאה שניה ואילך שאם יקח אותה ויגיירה בע"כ ויקחה לאשה שסופו לשנאותה כו': י רל"ל פי שנים בכל אשר ימצא לו משמע פי שנים ממה שיש לו.

פירוש לתורת אלהים

וָועט זַיין אִין דֶעם טָאג אַז עֶר וָועט מַאכֶן אַרְבֶּען זַיינֶע קִינְדֶער אֵת אֲשֶׁר יִהְיֶה לוֹ וָוס עֶס וָועט זַיין צוּ אִים לֹא יוּכַל לְבַכֵּר טָאר עֶר נִיט מַאכֶן פַר אַבְּכוֹר אֶת בֶּן הָאֲהוּבָה דֶעם זוּהְן פוּן דִי גֶעלִיבְּטֶע וַוייבּ עַל פְּנֵי בֶּן הַשְּׂנוּאָה פַר דֶעם זוּהְן פוּן דֶעם וַוייבּ וָואס עֶר הָט זִיא פַיינְד הַבְּכוֹר וָוס עֶר אִיז דֶר בְּכוֹר אוּנ אִים דַארְף מֶען גֶעבֶּען צְוֵוייא חֲלָקִים אִין זַיין גוּטְס: (יז) כִּי אֶת הַבְּכוֹר נָאר דֶעם בְּכוֹר וָוס עֶר הָט פוּן זַיין וַוייבּ וָוס עֶר הָט פַיינְד זָאל עֶר דֶערְקֶענֶען פַר אַבְּכוֹר לָתֶת לוֹ פִּי שְׁנַיִם צוּ גֶעבֶּען אִים צְוֵויי חֲלָקִים יְרוּשָׁה אִין אַלֶם וָואס וֶועט זִיךְ גֶיפִינֶען בַּיי אִים פַארְמֶעגִין [עיין רש"י] כִּי הוּא רֵאשִׁית אוֹנוֹ וָוארוּם עֶר אִיז דֶער עֶרְשְׁטֶער פוּן זַיין קְרַאפְט לוֹ מִשְׁפַּט הַבְּכֹרָה צוּ אִים אִיז דֶער דִין פוּן בְּכוֹרָה עֶר הֵייסְט אַבְּכוֹר דְרוּם זָאל עֶר נֶעמֶן צְוֵויי

משלי יהודא

רַבִּי מִיט אַנְטוֹנִינוּס) וִוי עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק לַפֶּתַח חַטָּאת רוֹבֵץ, בַּיי דִי טִיר, בַּיי דִי עֶפֶענוּנג פוּן זַיין גֶעבּוֹירֶן לִיגְט דֶר יֵצֶר הָרָע אוּנ גֵייט שׁוֹן אַרַיין אִין קִינְד, אוּנ עֶר וֶוערְט אַמֶּלֶךְ אוֹף זַיינֶע צְוֵויי הוּנְדֶערְט אַכְט אוּנ פֶערְצִיג גְלִידֶר אוּנ דְרַיי הוּנְדֶערְט פִינְף אוּנ זֶעכְצִיג אָדֶערֶן, אוּנ יֶעדֶער טָאג שְׁטַארְקְט זִיךְ זַיין מְלוּכָה אוֹף זֵיי, אוּנ אַלֶע גְלִידֶער אוּנ אָדֶערֶן פָאלְגֶן אִים אוּנ טוּעֶן מִיט פְרֵיילִיכְקֵייט אַזוֹ וִוי עֶר זָאגְט זֵיי, אַלֶע טָאג וֶוערְט מֶער אַיינְגֶעוָוארְצִילְט זַיין מְלוּכָה אוֹף זֵיי, בִּיז דָם קִינְד וֶוערְט אַלְט דְרַייצֶעהְן יָאהְר, צוּ דְרַייצֶעהְן יָאהְר קוּמְט אַנַייעֶר מֶלֶךְ דֶר יֵצֶר טוֹב אוּנ ווִיל מַאכֶן אַמִלְחָמָה מִיט דֶעם יֵצֶר הָרָע, עֶר זָאל אִים אַרוֹיס טְרַייבֶּן פוּן דֶעם קִינְד אוּנ עֶר ווִיל זַיין אַמֶּלֶךְ אוֹף זַיינֶע גְלִידֶער אוּנ אָדֶערֶן, אוּנ אוּב דֶר יֵצֶר טוֹב גֶעוִוינְט אַיין דִיא מִלְחָמָה אוּנ טְרַייבְּט אַרוֹס דֶעם יֵצֶר הָרָע פוּן דֶעם קִינְד, הָט עֶר גֶעוִויזְן אַגְרוֹסֶע שְׁטַארְקֵייט, זֶעהְן מִיר עֶס זֶענֶען דָא צְוֵויי עֶרְלֵיי מִלְחָמוֹת אוֹף דֶר וֶועלְט, אֵיין מִלְחָמָה אַ אוֹם־

יח כִּי־יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקוֹל אָבִיו וּבְקוֹל אִמּוֹ וְיִסְּרוּ אֹתוֹ וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיהֶם׃

בְּרוּתָא׃ יח אֲרֵי יְהֵי לִגְבַר בַּר סָטֵי וּמָרֵי לֵיתוֹהִי מְקַבֵּל לְמֵימַר אֲבוּהִי וּלְמֵימַר אִמֵּהּ וּמַלְפִין יָתֵהּ וְלָא יְקַבֵּל

תו"א כי יהיה ספר הזהר פרשת בלק: ויסרו אותו כתובות מז סנהדרין עא:

רשב"ם

(יח) מורה. מקנטר. מל' מרה מריתי:

בעל הטורים

(יח) סורר. בגימ' זה אבשלום בן דוד:

בית יהודא

בְּרֵידוּ׃ (יח) וסורר. מיינט מען (סר מן הדרך) ער איז אוועקגעגאנגען פון גוטן וועג: ומורה. מיינט מען (מסרב בדברי אביו) ער פאלגט ניט די רייד פון זיין פאטער (לשון ממרים) ווי משה רבינו האט געזאגט צו די יודן איר זענט ממרים, איר פאלגט ניט: ויסרו אותו זאגט רש"י (מתרין בו בפני שלשה ומלקין אותו) מען זאגט דעם בן סורר ומורה פאר דריי מענטשן ער זאל ניט זיין אזולל וסובא, און ער פאלגט ניט שלאגט מען אים מלקות. (בן סורר ומורה) אינו חייב עד שיגנוב ויאכל תרטימר בשר וישתה חצי לוג יין) דעם בן סורר ומורה שלאגט מען ניט מלקות, נאר אויב ער האט גענבעת געלט און פאר דעם געלט האט ער געקויפט אפונט פלייש און אהאלבע קווארט וויין און ער האט אופגיגעסן דעם פונט פלייש און אויסגעטרונקען די האלבע קווארט וויין ביידע צוזאמען מיט איין מאל (שנאמר זולל וסובא) ווארום עס שטייט אין פסוק דר בן סורר ומורה איז אזולל וסובא, וואס איז אזולל וסובא? (ונאמר) און עס שטייט אין פסוק (אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר למו) זאלסט ניט זיין צוזאמען מיט די מענטשן וואס טרינקען וויין און עסן פלייש, אפלייש עסער הייסט זולל, און אוויינטרינקער הייסט סובא (ובן סורר ומורה נהרג על שם סופו) דר בן סורר ומורה ווערט געהרגעת, וועגן דעם וואס שפעטער וועט פון אים זיין (הגיעה תורה לסוף דעתו) די תורה ווייס וואס דער סוף וועט זיין מיט דעם בן סורר ומורה (סוף שמכלה ממון אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא) דער סוף וועט זיין ער וועט פארלענדן דאס געלט פון זיין פאטער,

רש"י

לבא ב לאחר מיתת האב כבמוחזק: (יח) סורר. סר מן הדרך: ומורה. מסרב בדברי אביו לשון ממרים: ויסרו אותו. (סנהדרין עא) מתרין בו בפני ג' ל ומלקין אותו. בן סורר ומורה אינו חייב עד שיגנוב ויאכל תרטימר בשר וישתה חצי לוג יין שנאמר זולל וסובא ונאמר (משלי כג) אל תהי בסובאי יין בזוללי ב בשר למו (סנהדרין עב) ובן סורר ומורה נהרג על שם סופו הגיעה תורה לסוף דעתו סוף שמכלה ממון אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא ועומד

שפתי חכמים

קתי אפי שנים אלא ה"ק פי שנים כנגד ב' אחים וכלל אשר ימצא לו מילתא באפי נפשיה הוא: כ ר"ל דוקא בכל אשר ימצא לו דהיינו מה שיש לו עכשיו ומוחזק בו נוטל פי שנים אבל במה שראוי לו כגון שמת אחד ממורישי אביו לאחר מות אביו וה"ה אם היתה לאביו מלוה בלתי משכון כל זה הוא ראוי ואין לבכור פי שנים בזה: ל ליכא למתניתין נקט דתנן מתרין בו בפני שלשה ומלקין אותו ובגמרא מפרש דמתניתין לגדדין קתני דמתרין בפני שנים ומלקין בג'. וא"ת מנ"ל לרש"י שמלקין אותו. וי"ל מדכתיב הכא בן סורר ולהלן כתיב והיה אם בן הכות הרשע וילפינן בן בן לג"ש מה להלן מלקות אף כאן מלקות: מ דק"ל על מה מתרין בו עדיו ומפרש בן סורר ומורה אינו חייב כו' וא"כ מתרין בו שלא יגנוב ולא יאכל תרטימר בשר: נ פ"מ דל' זולל וסובא שייך בבשר ויין ותו קשה לרש"י וכי בשביל זה נהרג שגונב ואוכל תרטימר בשר ושותה חצי לוג יין ומפרש בן סורר ומורה נהרג ע"ש סופו כו' וא"ת מ"ש דבן סורר ומורה דהגיעה תורה לסוף דעתו ונהרג ע"ש סופו והא בישמעאל כתיב באשר הוא שם ופרש"י לפי מעשיו של עכשיו הוא נידון ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות וכו' ע"ש בפירש"י בפ' וירא וי"ל דהתם גבי ישמעאל כשהיה קטן לא התחיל כלל במידי דשייך לאותה עבירה שימית את ישראל בצמא אבל בן סורר ומורה התחיל באותה עבירה שהרי אוכל תרטימר בשר ועי"ל דאין

דעת זקנים מבעלי התוספות

ואזיל: (יח) כי יהיה לאיש בן סורר ומורה. על שם סופו הוא נהרג כדפרש"י ואי קשיא כיון שנהרג מפני שעתיד ללסטם את הבריות אין לחייבו במיתה חמורה מלסטים דאלו רוצח בסייף וזה בסקילה ונראה לומר מדכתיב איננו שומע בקול אביו ובקול אמו והוי כמו מקלל אביו ואמו שהוא בסקילה שנאמר אביו ואמו קלל דמיו בו:

פירוש לתורת אלהים

חלקים: (יח) כי יהיה ווען עס וועט זיין צוא אמענטש אזוהן וואס ער איז סורר איין אפ קערער ער קערט זיך אפ פון דעם גוטען וועג ומורה און איין ווידער שפעניגער איננו שומע ער וויל ניט הערען בקול אביו ובקול אמו אין דעם קול פון זיין פאטער און אין דעם קול פון זיין מוטער ויסרו אותו און זייא וועלען אים

משלי יהודא

ווייניגסטע, וואס צוויי מלכים מיט זייערע פעלקער האלטן מלחמה, די מלחמה געהער צוא הקב"ה, וועלכן מלך הקב"ה וויל, דר געווינגט די מלחמה, און עס איז דא די איינווייניגסטע מלחמה, דר יצר טוב מיט דעם יצר הרע, די מלחמה געהער נאר צוא דעם מענטש אליין, ער זאל זיך בעטראכטן מיט זיין שכל וועמן ער זאל פאלגן, זאגט הקב"ה צו די יודן זעהט מיינע מלחמות און זעהט אייערע מלחמות, די מלחמה וואס געהער צו מיר איך זאל טאהן פון אייערטוועגן, וועט אזו זיין כי תצא למלחמה, דוא וועסט נאר גיין צו דיא מלחמה על אויביך, אוף דיינע פיינד, וועסטו גאר ניט דארפן האלטן מלחמה, נאר ונתנו ה' אלהיך בידך, הקב"ה וועט אים געבן אין דיין האנט, ושבית שביו, און דו וועסט פאנגען וואס הקב"ה האט געפאנגן פון דייגעטוועגן, הט שון הקב"ה איינגענומן די מלחמה פון דיינעטוועגן, איצט דארפסטו איינעמען דיין מלחמה מיט דעם יצר הרע פון הקב"הס וועגן, דו זאלסט לויבן און דאנקען הקב"ה פר די טובה וואס ער הט דיר געטאהן אין די מלחמה, דו ביזט געבליבן לעבן און דו האסט נאך גענומן פיל גוטס פון דיינע פיינד, אבער דו האסט ניט אזו געטאהן, וראית בשביה אשת יפת תואר, דוא האסט גזעהן צווישען דיא געפאנגענע אשיינע אשה האסטו געגלוסט צו איר, און דו האסט דיך ניט געשטארקט צו העלפן דעם יצר טוב ער זאל איינגעמען דיא מלחמה געגן יצר הרע, דיין גלוסטן אליין צו איר איז אעבירה, נאכדעם האסטו געטאהן אגרעסערע עבירה ולקחת לך לאשה, דוא האסט זיא גענומן צו דיר פאר אווייב, פון דעסטוועגן הט הקב"ה נאך גיגעבן הילף דעם יצר טוב טאמער וועט ער קענן איינגעמען דעם יצר הרע, דריבער

יט וְתָפְשׂוּ בוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ וְהוֹצִיאוּ אֹתוֹ אֶל־זִקְנֵי עִירוֹ וְאֶל־שַׁעַר מְקֹמוֹ׃ כ וְאָמְרוּ אֶל־זִקְנֵי עִירוֹ בְּנֵנוּ זֶה סוֹרֵר וּמֹרֶה אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקֹלֵנוּ זוֹלֵל וְסֹבֵא׃ כא וּרְגָמֻהוּ כָּל־אַנְשֵׁי עִירוֹ בָאֲבָנִים וָמֵת וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ וְכָל־יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ׃ ס שני כב וְכִי־יִהְיֶה בְאִישׁ

מִנְּהוֹן׃ יט וְיֶחְדוּן בֵּהּ אֲבוּהִי וְאִמֵּהּ וְיַפְּקוּן יָתֵהּ לָקֳדָם סָבֵי קַרְתֵּהּ וְלִתְרַע בֵּית דִּין אַתְרֵהּ׃ כ וְיֵימְרוּן לְסָבֵי קַרְתֵּהּ בְּרַנָא דֵין סָטֵי וּמָרֵי לֵיתוֹהִי מְקַבֵּל לְמֵימְרָנָא זָלֵל בְּסַר וְסָבֵי חֲמַר׃ כא וְיִרְגְּמֻנֵּהּ כָּל גַּבְרֵי קַרְתֵּהּ בְּאַבְנַיָּא וִימוּת וּתְפַלֵּי עָבֵד דְּבִישׁ מִבֵּינָךְ וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּן וְיִדְחֲלוּן׃ כב וַאֲרֵי יְהֵי בִגְבַר חוֹבַת

תו"א ותפשו בו סנהדרין מז: זקני עירו מכות י: בננו זה פסחים קטו סנהדרין ע עא: זולל וסובא שם עקידה פעל מב: וכי יהיה באיש חטא יבמות ו סנהדרין לה מה מו:

רשב"ם (כ) זולל וסובא. כדכתיב אל תהי בסבאי יין בזוללי בשר למו:

בעל הטורים

(כ) בננו. חסר יו"ד כאילו עבר על עשרת הדברות: ומרה. חסר וי"ו כי מרה יהיה לו באחרונה: (כא) ובערת הרע מקרבך וכל ישראל. וסמיך ליה וכי יהיה באיש חטא. לומר לך שכל ישראל ערבים זה לזה לבער ולהוכיח החוטאים. לעיל כתיב ורגמוהו וסמך לו

רש"י

בפרשת דרכים ומלסטם את הבריות ם אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב: (כא) וכל ישראל ישמעו ויראו. מכאן שצריך ע הכרזה בב"ד פלוני נסקל על שהיה בן סורר ומורה: (כב) וכי יהיה באיש חטא משפט מות.

בית יהודא

זיין פאטר וועט ווערן אָרעם אונ ער וועט וועלן עסין פלייש אונ טרינקן וויין ווי ער איז געוואוינט געוועזן ביז איצט אונ ער וועט ניט האבן (וְעוֹמֵד בְּפָרָשַׁת דְּרָכִים וּמְלַסְטֵם הַבְּרִיּוֹת) אונ ער וועט שטיין אויף די וועגן אונ ער וועט גזלנן, אוועקנעמען דם געלט פון די מענטשן, וועט בית דין אים הרגנן, אדר אנדערע מענטשן וועלן אים חאפין אונ הרגנן (אָמְרָה תּוֹרָה יָמוּת זַכַּאי וְאַל יָמוּת חַיָּיב) הט דיא תורה געזאגט עס איז בעסר ער זאל שטארבען ומען זאל אים הרגנן איידר ער זינדיגט, אונ מען זאל ניט ווארטן ביז ער וועט זינדיגען נאכדעם זאל מען אים הרגנן: (כא) וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ. זאגט רש"י (מִכָּאן שֶׁצָּרִיךְ הַכְרָזָה בְּבֵית דִּין) נוייל עס שטייט אלע יודין זאלען הערן וויסן מיר מען דארף אויסרופן ביי בית דין (פְּלוֹנִי נִסְקַל עַל שֶׁהָיָה בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה) דעם מענטש ודעם קינדו בעווארפט מען מיט שטיינער אונ מען הרגת אים ווייל ער איז געוועזן אבן סורר ומורה: (כב) וְכִי יִהְיֶה בְאִישׁ חֵטְא מִשְׁפַּט מָוֶת. זאגט רש"י (סְמִיכוּת הַפָּרָשִׁיּוֹת) דריבר שטייען נאנט די

שפתי חכמים

ב"ד של מעלה דנין על שם סופו אבל מלוה לב"ד של מטה שידונו את הרשעים ע"ש סופן: ם ר"ל והורגן וא"ת ולמה נידון בסקילה שהיא חמורה הא רולא בסייף הוא י"ל דלפעמים שמלסטם את הבריות בשבת והורגן נמלא שמחלל את השבת וחייב בסקילה משום נטילת נשמה: ע אין להקשות מנ"ל לרש"י שאין לריך אלא הכרזה והרי כתיב וכל ישראל ישמעו ולמה לא פירש"י שממתינים לו עד הרגל כמו שפי' בפרשת שופטים של וכל העם ישמעו האמור בזקן ממרא וי"ל דהתם כתיב יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו ויד כל העם באחרונה וכאן משמע דאנשי עירו יתחילו לרוגמו תחלה דכתיב ורגמוהו כל אנשי עירו אלא לריך לפרש הכי במעמד אנשי עירו כמו שפירש"י בסמוך על וסקלוה אנשי עירה שכתוב במוליא ש"ר במעמד אנשי עירה ואי אמרת כאן שממתינים לו עד הרגל למה אמר במעמד

פירוש לתורת אלהים

שטראפן אונ שלאגן וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיהֶם אונ ער וועט ניט הערן צו זיי: (יט) וְתָפְשׂוּ זאלן אן נעמן אים זיין פאטר אונ מוטער וְהוֹצִיאוּ אֹתוֹ אונ זיי זאלען אים ארויס ציען אֶל זִקְנֵי עִירוֹ צוא דיא אלצטע פון זיין שטאט וְאֶל שַׁעַר מְקוֹמוֹ אונ צו דעם טויער פון דעם בית דין פון זיין שטאט: (כ) וְאָמְרוּ אֶל זִקְנֵי עִירוֹ אונ זיי זאלן זאגין צו די אלצטע פון זיין שטאט בְּנֵנוּ זֶה סוֹרֵר וּמוֹרֶה דער זוהן אונזערער איז איין אפ קערער אונ אווידער שפעניגער אֵינֶנּוּ שׁוֹמֵעַ בְּקֹלֵנוּ ער וויל ניט הערען אונזער קול זוֹלֵל וְסוֹבֵא ער איז אפרעסר אונ אזופר: (כא) וּרְגָמֻהוּ אונ זיי זאלן אים פר שטיינגן כָּל אַנְשֵׁי עִירוֹ אלע מענטשן פון זיין שטאט בָּאֲבָנִים מיט שטיינער וָמֵת אונ ער זאל שטארבן [ע' רש"י] וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ אונ זאלסט אויס רוימען דאס בייז פון צווישין דיר וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ אונ כל ישראל זאלן הערן אונ זיי זאלן מורא האבן עיין רש"י: (כב) וְכִי יִהְיֶה בְאִישׁ ווען עס וועט זיין אין א מענטש איינד ווס אוף דעם קומט א משפט פון טוט וְהוּמַת

משלי יהודא

וְגִלְּחָה אֶת רֹאשָׁהּ וגו' וויא עס שטייט ווייטער אין דיא פסוקים אוב דאס וועט אוך ניט העלפן נאר זיא וועט בלייבן זיין ווייב וועלן די עבירות פארגרעסערט ווערן ביז ער וועט האבן אבן סורר ומורה, וואס ער וועט אים פארבישערן זיין לעבן, ווארום אז' איז דר סוף פון יצר הרע ער ווייזט פריינדשאפט דעם מענטש ביז ער ברענגט אים אין גיהנם אוף דיא וועלט אונ אוף יענע וועלט, אבער דר סוף פון יצר טוב איז גליקליך צו מאכן דעם מענטש אוףביידע וועלטען. וואהל דעם מענטש וואס פאלגט דעם יצר טוב:

חֵטְא מִשְׁפַּט־מָוֶת וְהוּמָת וְתָלִיתָ אֹתוֹ עַל־עֵץ׃ כג לֹא־תָלִין נִבְלָתוֹ עַל־הָעֵץ כִּי־קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ בַּיּוֹם הַהוּא כִּי־קִלְלַת אֱלֹהִים תָּלוּי וְלֹא

דִּין דִּקְטוֹל וְיִתְקְטֵל וְתִצְלוֹב יָתֵהּ עַל צְלִיבָא׃ כג לָא תְבִית נְבִלְתֵּהּ עַל צְלִיבָא אֲרֵי מִקְבַּר תִּקְבְּרִנֵּהּ בְּיוֹמָא הַהוּא אֲרֵי עַל דְּחָב קֳדָם יְיָ אִצְטְלֵב וְלָא תְסָאֵב יָת

תו"א והומת שם מו: ותלית אותו סוטה כג סנהדרין מה מו: לא תלין יבמות עט סנהדרין מו מז: כי קבור תקברנו שם מו: כי קללת אלהים סנהדרין מה מו:

רשב"ם

(כג) כי קללת אלהים תלוי. כשרואין בני אדם את התלוים רגילין לקלל את הדיינים או קרובים של הרוג או שאר ב"א לפי שפעמים על עבירה מועטת הוא נהרג כמו מקושש והקב"ה אמר לא תקלל לפי שרגילין בני אדם לקללם ולכך לא תלין נבלתו אלא קבר תקברנו וגם שלא תטמא את אדמתך. שאם לא היה נקבר יטמאו בו נוגע או מאהיל:

בעל הטורים

פרשת נתלין לומר שכל הנסקלין נתלין: (כג) על העץ. וסמיך ליה כי קבור תקברנו. לומר שגם העץ נקבר עמו ועוד לקבור בארון:

בית יהודא

פרשות איינע לעבין די אנדערע (מגיד) דר פסוק זאגט (שאם הסיס עליו אביו ואמו) אוב זיין פאטר אונ מוטר האבן אויף אים רחמנות געהאט אונ האבן אים ניט געבראכט צו בית דין (סוף שיצא לתרבות רעה) וועט זיין דר סוף ער וועט שלעכט אויפוואקסן (ויעבור עבירות ויתחייב מיתה בבית דין) אונ ער וועט טאן עבירות אונ ער וועט זיך פאר־שולדיגן בית דין זאלן אים הרגנן: ותלית אותו על עץ. זאגט רש"י (רבותינו אמרו) אונזערע רבנים האבען געזאגט (כל הנסקלין נתלין) די אלע מענטשן וואס מען האט זיי בעווארפן מיט שטיינער אונ געהרגת הט מען זיי נאכדעם געהאנגען (שנאמר) וואָרום עס שטייט אין פסוק (כי קללת אלהים תלוי) דער וואס הט געלעסטערט הקב"ה איינגט (והמברך ה' בסקילה) אונ דר וואס לעסטערט הקב"ה בעווארפט מען אים מיט שטיינער ביז ער שטארבט, זאגט דר פסוק נאכדעם זאל מען אים איינגן, לערנען מיר פון דאנען אז אלע מענטשן וואס מען האט זיי געמשפט סקילה איינגט מען זיי נאך דעם הרגנן: (כג) וכי קללת אלהים תלויו. מיינט מען (זלוזלו של מלך) עס איז ניט שיין פר הקב"ה (שאדם עשוי בדמות דיוקנו) יעדער מענטש איז בעשאפן געווארען אין די איינגליכקייט פון הקב"ה (וישראל הם בניו) אונ די יודין וואס זיי זענען די קינדר פון הקב"ה

רש"י

סמיכות הפרשיות מגיד שאם הסיא עליו אביו ואמו סוף שילא לתרבות רעה ויעבור עבירות ויתחייב מיתה בב"ד: ותלית אותו על עץ. (סנהדרין מה) רבותינו אמרו כל הנסקלין נתלין שנאמר כי קללת אלהים תלוי והמברך ה' בסקילה: (כג) כי קללת אלהים תלוי. זלזולו של מלך הוא צ שאדם עשוי בדמות דיוקנו וישראל הם בניו ק משל

שפתי חכמים

כל אנשי עירו והא הוי במעמד כל ישראל כיון שכל ישראל היו שם אלא ודאי אין ממתינים לו עד הרגל ומה שכתוב וכל ישראל ישמעו היינו שצריך הכרזה בב"ד. א"כ יש לומר דק"ל למה כתיב ורגמוהו כל אנשי עירו וגומר והא כתיב יד העדים תהיה בו בראשונה וגומר ואין לומר דהא דכתיב כל אנשי עירו במעמ"ד כל אנשי עירו והא כתיב וכל ישראל ישמעו וגומר משמע שהיה במעמד כל ישראל הל"ל ורגמוהו כל ישראל א"כ הדרא קושיא לדוכתה והא יד העדים כתיב ומתרץ וכל ישראל להכרזה הוא דאתא ולעולם ורגמוהו וגומר במעמד כל העיר ועיין עוד מזה לעיל פ' שופטים: פ דכתיב והומת ותלית דהיי כלל דמשמע כל המומתים נתלים ואחריו כתיב כי קללת אלהים תלוי דהוי פרט דמשמע דוקא מברך השם נתלה ולא שאר המומתין ואפילו אותן שחייבים סקילה ואי מקרבי להדדי הוי כלל ופרט ואין בכלל אלא מה שבפרט מברך השם אין מידי אחריכא לא הפסיק דמרחקי מהדדי אתא כלל ומרבה כל המומתין ואתי פרט ומיעט הכלל שאין נתלין אלא הנסקלין דוקא דדמי לפרט במקלת שהן בסקילה כמו מברך השם: צ ר"ל כזה האי כי מה נתינת טעם הוא אשלמעלה ומפרש זלזולו כו' והיינו למאן דאמר כל הנסקלין נתלין אבל לדברי חכמים דס"ל דאין נסקלין נתלין אלא מגדף ועובד ע"א שהוא נמי כמו מגדף נ"ל מה שכתוב כי קללת אלהים היינו מברך השם וקללת לשון קללה אלא לפי שיטת המקרא לפי המדרש הקרוב לפשוטו ומכח סמיכות הפרשיות דכל הנסקלין נתלין מפרש רש"י קללת לשון זלזול עיין בהרא"ם שהאריך כאן וצ"ל דלא תקשה מנ"ל לרש"י דכל הנסקלין נתלין דהא דפי' הכא דקללה לשון זלזול הוא דע"כ תרוויהו מכמע מדכתיב קללת אלהים דאי למברך השם לחוד אתי ה"ל לכתוב מברך השם לשון נקייה אלא קללה לי זלזול הוא ואי לשון זלזול בהדיא אלא למברך השם נמי אתא. מלאתי: ק ר"ל וכפרט ישראל שגם בניו

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כג) כי קללת אלהים תלוי. ע"י הוא נתקלל ונתלה ואם אין קוברין אותו לא יהיה כבוד של מעלה שמא יאמרו הרואים זה מחרף היה ופשט ידו במלך:

ליקוטים על התורה

(כג) לא תלין נבלתו על העץ וגו', דר תיקונים שרייבט מען טאר ניט לאזין נעכטיגן אמת ביי נאכט, ווייל דער מדרש זאגט מזיקים האט הקב"ה בשאפן ערב שבת צווישן טאג אונ נאכט, הט הקב"ה בשאפן זייערע נשמות, אונ ער הט גיוואלט בשאפן זייערע גופים איז געווארען שבת, זענען זייא געבליבן נשמות אן גופים, דריבר זוכין זייא צו געפינן גופים, אונ ווען אמזיק טרעפט ביי נאכט אמת, איז דאך זיין גוף לידיג, גייט ער אריין אין דעם גוף אונ וויל ניט ארויסגיין פון אים, אונ ווען מען בגראבט דעם מענטש אין זיין קבר, אונ דער מזיק וויל ארויסגיין פון דעם גוף אונ קען ניט ארויסגיין האט דר גוף גרויסע יסורים פון דעם מזיק אין קבר ובפי טאג זענען דיא מזיקים ניטא] אונ אוב דר מענטש איז געהאנגן געווארען פר אעבירה

פירוש לתורת אלהים

אונ ער וועט ווערען געטייט ותלית אותו על עץ אונ דוא זאלסט אים הענגען אויף איין בוים ווארום דער דין איז ווען מען פאר שטיינט מוז מען אים נאך דעם פר שטיינען אויף הענגען [עיין רש"י]: (כג) לא תלין עס זאל ניט איבער נעכטיגען זיין טוט לייב אויף דעם בוים כי קבור תקברנו נאר דעם זעלביגן טאג זאלסטו אים בגראבן כי קללת אלהים תלוי ווארום די לעסטערונג פון גאט הענגט עס איז

מצות השם

(תקלה תקלז) כי קבור וגו' דס איז די מצות עשה אז איינר לעסטערט השי"ת הט אים דס ב"ד גהאנגן אויף איין תליה אונ אין דעם זעלביגן טאג וום מען הט אים אויף גהאנגן הט מען אים גמוזט באגראבן ער הט גישט גטארט נעכטיגן אויף דר תליה די מצוה איז נוהג ביי זכרים אונ נקבות בשעת ווען די סנהדרין זענען גוועזין:

תטמא את־אדמתך אשר יהוה אלהיך נתן לך נחלה: סכב: א לא־תראה את־שור אחיך או את־שיו נדחים והתעלמת מהם השב תשיבם לאחיך: ב ואם־לא קרוב אחיך אליך ולא ידעתו ואספתו

אונקלוס

ארעך די יי אלהך יהב לך אחסנא: א לא תחזי ית תורא דאחוך או ית אמרה דטען ותתכבש מנהון אתבא תתבנון לאחוך: ב ואם לא קריב אחוך לותך ולא ידעת ליה ותכנשנה

ת"י א את שור אחיך מליעה כו: השב תשיבם לאחיך קמה כו מליעא כו כת חולין כו:

בעל הטורים

(א) לא תראה את שור אחיך. סמך השבת אבדה לקבורה שאם הוא כהן והוא בבית הקברות על זה נאמר והתעלמת: נותן לך. וסמיך ליה והתעלמת לומר כל שבשלו מחזיר אף בשל חבירו מחזיר: (ב) ואספתו. ב' במס' דין ואידך ואספתו מצרעתו וזהו שדרשו נגעים באים על צרי עין שאינו רוצה להשאיל כליו ואומר אין לי ולמחר נגעים באים על ביתו וצוה הכהן ופנו את הבית ומוציאין הכלים ורואין הכל שיש לו וזהו ואספתו אל תוך ביתו והיינו מפתיליה ואספתו מצרעתו שצרעת באה עליו. ד"א המוסף בכשרים לוקה בגופו ומי שאבדה לו אבדה תוסף בכל אף בכשרים ולוקה בגופו בצרעת וגמלא כמתאסף האבדה

רש"י

לשני אחים תאומים שהיו דומין זה לזה אחד נעשה מלך ואחד נתפס ללסטיות ונתלה כל הרואה אותו אומר המלך תלוי. כל קללה שבמקרא לשון הקל וזלזול כמו (מלכים א ב) והוא קללני קללה נמרצת: (א) והתעלמת. כובש עין כאלו אינו רואהו: לא תראה והתעלמת. לא תראה אותו יש שתתעלם ממנו זהו פשוטו (ב"מ ל) ורבותינו

בית יהודא

האבן געווים א איינגליכקייט צו הקב"ה (משל לשני אחים תאומים שהיו דומין זה לזה) למשל עס זענן געוועזן צוויי ברידר, וואס זענן געבארען געווארען אצווילינג און זענען געוועזן גלייך איינר צום אנדערן (אחד נעשה מלך ואחד נתפס ללסטיות ונתלה) איינר איז געווארן אמלך און איינר איז געווארן אגזלן און מען הט אים געהאנגן (כל הרואה אותו) ווער עס האט אים געזעהן איינגען (אומר המלך תלוי) האט ער געזאגט דר מלך איינגט (כל קללה שבמקרא לשון זלזול הוא) וואו עס שטייט אין פסוק דער ווארט קללה, מיינט מען פארשעמט (כמו) וויא עס שטייט אין פסוק דוד המלך האט געזאגט אויף שמעי בן גרא (והוא קללני קללה נמרצת) ער האט מיך פארשעמט אשטארקע פארשעמונג *): (א) (והתעלמת). מיינט מען (כובש עין כאלו אינו רואהו) ער נעמט אוועק די אויגען זייגע פון דר זאך גלייך ווי ער וואלט די זאך גאר ניט געזעהן: (לא תראה ... ולאחיך). דו זאלסט דיא געפונענע זאך געבען צו דיין ברודער (אותו שתתעלם ממנו) צו דעם מענטש וואס די זאך איז פון אים פארלארען געווארען (זהו פשוטו) אזו איז דר מיינונג פון פסוק (ורבותינו אמרו פעמים שאתה מתעלם וכו') ... האבען געזאגט אמאהל מעגסטו לאזען דיא זאך פארלארן ווערן, און דו דארפסט זיא ניט נעמן (עיין ש"ה):

שפתי חכמים

... לא תלין נבלתו על העץ דמשל לשני אחין כו': ר דה"ל שהוא מעלים מלהגיד שמלא' דא"כ והתעלמת אות' מבע"ל: ש ר"ל דקרא משמע

פירוש לתורת אלהים

... נית שיין פאר גאט דעריבער זאלסטו אים באלד ... ארויס נעמען און ניט לאזן העננען ולא תטמא את אדמתך און זאלסט ניט פר אומרייניגען דיין ערד אשר יי אלהיך נותן לך נחלה וואס דיין גאט גיט צו דיר איין ארב: (א) לא תראה דו זאלסט ניט זעהן דעם אקס פון דיין ברודער או את שיו נדחים אדער זיינע שאף ... פאר שטוסען פאר בלאנזט והתעלמת מהם און ... ט וועלען דיך פאר הולען אוועקגיין פון זייא ... ווי דו זעהסט ניט נאר השב תשיבם זאלסטו זיי ... ער קערן צו דיין ברודער: (ב) ואם לא און ווען ... ברודער איז ניט נאהענט צו דיר ולא ידעתו און ... דו ווייסט אים ניט ואספתו זאלסטו אים אריין נעמען אין דיין שטוב והיה ער זאל זיין מיט דיר עד דרוש

ליקוטים על התורה

ווילען די מזיקים נאך מער אריין גיין אין דעם גוף וויל זייא זוכען נאר אגוף וואס איז טמא. דער זוהר שרייבט אזי לאנג ווי דער מת ליגט ניט אויף זיין ארט אין קבר, קומט ניט דיא נשמה צו איר ארט, און די נשמה וואס דארף מגולגל ווערין אין איין אנדער מענטש וואס ווערט איצט געבארען ווערין, קען זיא ניט מגולגל ווערין ביז דער גוף קומט אין קבר, דריבער קען אמאל זיין אגרויסר שאדין פאר די נשמה, דהיינו היינט האט געדארפט געבארען ווערן אצדיק וואלט דיא נשמה אריין אין דעם צדיק, און וויל דר גוף איז נאך ניט געווען אין קבר, איז די נשמה געבליבען ביז מארגען, און אין דעם צדיק איז אריין איין אנדער נשמה, און מארגען ווערט געבארען ווערין ארשע ווערט די נשמה מוזין אריין קומען אין דעם רשע, דריבער דארף מען זעהן דר מת זאל קומען אין קבר דעם זעלבען טאג:

מצות השם

(תקלט) השב תשיבם לאחיך. דאס איז די מצות עשה אז מען דארף אום צו קערן איין אבידה דס הייסט ווען איינער הט עפים פר לארן און דר אנדערער הט געפונען איז אמצוה נאך צו פרעגן וועמן די זאך קער און מען זאל אפ געבען דיא מצוה איז נוהג ביי זכרים און נקבות:

*) הערה ווארום שמעי בן גרא האט ניט געפלוכט צו דוד ער האט אים נאר פארשעמט, ווי די גמרא זאגט דער ווארט „נמרצת", אין אראשי תיבות נואף, מואבי, רוצח, צורר, תועבה, די ווערטער זענען דאך ניט אפלוכונג נאר אפארשעמונג:

אֶל־תּוֹךְ בֵּיתֶךָ וְהָיָה עִמְּךָ עַד
דְּרֹשׁ אָחִיךָ אֹתוֹ וַהֲשֵׁבֹתוֹ לוֹ׃
ג וְכֵן תַּעֲשֶׂה לַחֲמֹרוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה
לְשִׂמְלָתוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְכָל־אֲבֵדַת
אָחִיךָ אֲשֶׁר־תֹּאבַד מִמֶּנּוּ וּמְצָאתָהּ
לֹא תוּכַל לְהִתְעַלֵּם׃ ס ד לֹא־
תִרְאֶה אֶת־חֲמוֹר אָחִיךָ אוֹ שׁוֹרוֹ
נֹפְלִים בַּדֶּרֶךְ וְהִתְעַלַּמְתָּ מֵהֶם

לְגוֹ בֵיתָךְ וִיהֵי גְּנִיז עִמָּךְ עַד דְּיִתְבַּע אֲחוּךְ יָתֵיהּ וְתָתֵיבִנֵּהּ לֵהּ: ג וְכֵן תַּעְבֵּד לַחֲמָרֵהּ וְכֵן תַּעְבֵּד לִכְסוּתֵהּ וְכֵן תַּעְבֵּד לְכָל אֲבֵדַת אֲחוּךְ דִּי תֵיבַד מִנֵּהּ וְתַשְׁכְּחִנַּהּ לֵית לָךְ רְשׁוּ לְאִתְכַּסָּאָה: ד לָא תֶחֱזֵי יָת חֲמָרָא דַאֲחוּךְ אוֹ תוֹרֵהּ רְמַן בְּאָרְחָא וְתִתְכַּבֵּשׁ מִנְּהוֹן אֲקָמָא תְקִים

תו"א והיה עמך עד מציעא כז כח : והשבותו לו קמא פא מציעא כח סנהדרין עג : וכן תעשה לחמורו גיטין מה : לכל אבדת אחיך קמא קיג מציעא כז לא : אשר תאבד ממנו מציעא כב כז : לא תוכל להתעלם מציעא כו : נופלים בדרך שם לב : והתעלמת מהם ברכות יט מציעא ל סנהדרין יח :

בעל הטורים

לביתך ותחזירנה לו אז לא יחמוד עוד באחרים ותאסוף אותו מארעתו : עד דרוש אחיך אותו . פי' שידרוש האות שלו שיתן לו סימן בו וזהו שדרז"ל דרשהו אם הוא רמאי אם לאו מאי לאו בסימנים שעליה : (ד) והתעלמת . נומר פעמים שאתה מתעלם כגון זקן ואינו לפי כבודו :

רש"י

אמרו פעמי' שאתה ה מתעלם וכו': (ב) עד דרש אחיך. (ב"מ כז) וכי תעלה בלבבך שיתנהו לו קודם שידרשהו אלא דרשהו א שלא יהא רמאי: והשבתו לו. שתהא בו השבה ב שלא יאכל בביתך כדי דמיו ותתבע ממנו מכאן אמרו כל דבר שעושה ואוכל יעשה ויאכל ושאינו עושה ואוכל ג ימכר: (ג) לא תוכל להתעלם. לכבוש עינך ד כאלו אינך רואה אותו: (ד) הקם תקים. (ב"מ לב) זו טעינה ה להטעין משאוי שנפל מעליו: עמו. עם בעליו אבל אם הלך וישב לו ואמר לו הואיל ועליך מצוה אם רצית לטעון

בית יהודא

(ב) ועד דרוש אחיך. פרעגט רש"י (וכי תעלה בלבבך שיתנהו לו קודם שידרשהו) קען מען דען מיינען מען זאל די געפונענע זאך געבן צו דעם מענטש וואס זוכט זיא ניט, אונ פרעגט ניט אויף איר, אז קיינער זוכט ניט אונ פרעגט ניט, צו וועמן וועט מען געבן? (אלא) נאר אזוי מיינט מען (דרשהו שלא יהא רמאי) דער וואס האט די זאך געפונען זאל ניט געבן די זאך צו דעם וואס זוכט די זאך ביז ער וועט ווייסען געוויס אז די זאך איז זיינע: והשבותו לו. מיינט מען (שתהא בו השבה) דער וואס געפינט זאל זעהן ער זאל האבן וואס צוריק צו געבן, דהיינו אויב ער האט געפונען אבהמה זאל ער זעהן (שלא יאכל בביתך כדי דמיו ותתבע ממנו) דיא בהמה זאל ניט אויפעסין ביי אים אזו פיל וויא זיא איז ווערט, וועט ער צונעמען די בהמה פר זיין געלט (מכאן אמרו) פון דאנען האבען די חכמים געזאגט (כל דבר שעושה ואוכל) יעדער זאך וואס ארבעט אונ עסט, פאורדינט דאך די בהמה איר עסין (יעשה ויאכל) זאל די בהמה ארבעטן אונ פר איר ארבעט וועט מען איר געבן עסין (ושאינו עושה ואוכל) אונ די בהמה וואס ארבעט ניט אונ עסין מוז מען איר געבען (ימכר) זאל מען די בהמה פארקויפען, אונ ווער עס וועט געבן אצייכן אז די בהמה איז גוועזן זיינע, וועט מען אים געבן דם געלט פון די בהמה: (ג) ולא תוכל להתעלם. דוא טארסט ניט (לכבוש עיניך כאילו אינך רואה אותו) בעהאלטן דיינע אויגען פון די פארלארענע זאך גלייך וויא דו זעהסט זיא ניט: (ד) והקם תקימו. (זו טעינה) אויפלאדען אויף די בהמה (להטעין משאוי שנפל מעליו) אויב איינער האט געפירט אאייזיל מיט אמשא אונ די משא איז אראפגעפאלען פון אייזיל, וועלכער מענטש עס זעהט דארף ער העלפען דעם פורמאן אויפלאדן די משא אויף דעם אייזיל: ועמו. מיט אים (עם בעליו) ער זאל אויפלאדן צוזאמען מיט דעם בעה"ב פון אייזיל (אבל אם הלך וישב לו ואמר לו הואיל ועליך מצוה אם רצית לטעון טעון פטור) אבער אז דער בעל הבית פון אייזיל איז אוועקגעגאנגען פון אייזיל אונ האט זיך געזעצט רוהען אונ ער זאגט צו איינעם עס איז דאך אמצוה אויף דיר דו זאלסט אויפלאדן דיא משא אויף דעם אייזיל, אויב דו ווילסט טאהן די מצוה מעגסטו אויפלאדען, דארף ער נים אויפלאדן אויב ער וויל ניט, נוייל די מצוה

שפתי חכמים

לא תראה אלא והתעלמת דמשמע דמותר להתעלם: ה הא כיצד היה כהן והסיר בבית הקברות או שהוא זקן ואינו לפי כבודו: א ומלת אותו שב לאחיך כלומר שתדרוש את אחיך שהוא בעל אבידה מה סימנים פיו לדבר שנאבד ממנו: ב ר"ל דלא הל"ל והשבותו לו אלא יהיה עמך עד דרוש אחיך ואם יודע לו שהוא אלך ודאי חייב אתה להשיב לו: ג כדי שיוכל לקיים והשבותו לו: ד (קל"מ) הולכך לפרש זה אע"ג שכבר פירש זה לעיל מפני שחזר לפרשו ע"פ ניסרז"ל פעמים שאתה מתעלם שנראה כאלו הוא מסופק בפירושו לכך אמר כאן שא"א לפרש לא תוכל להתעלם אלא שלא כו': ה רצ"ל למה משנה הלי' שבכאן כתיב הקם תקים ובפרשת משפטים כתיב עזב תעזוב. ומתרץ דבס מדבר

פירוש לתורת אלהים

ביז דיין ברודער וועט נאך פרעגן נאך אים והשבותו זאלסטו ווידר קערן אים: (ג) וכן אונ אזו זאלסטו טאן צו זיין אייזל אונ צו אלע פר לירונג פין דיין ברודר אשר תאבד וואס עם וועט פאר לארען ווערען פון אים אונ דו וועסט גיפינען לא תוכל טארסטו דיך ניט פר הולן: (ד) לא תראה דו זאלסט ניט זעהן דיין ברודרס אייזיל או שורו אדר זיין אקס זענין גיפאלן אין וועג מחמת גרוים משא והתעלמת וועסטו וועלן דיך מאכן ניט זעהנדיג אונ אוועקגיין זאג איך דיר הקם תקים אוף שטעלן זאלסטו אוף שטעלן

מיט

הָקֵם תָּקִים עִמּוֹ: ס ה לֹא־יִהְיֶה כְלִי־גֶבֶר עַל־אִשָּׁה וְלֹא־יִלְבַּשׁ גֶּבֶר שִׂמְלַת אִשָּׁה כִּי תוֹעֲבַת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כָּל־עֹשֵׂה אֵלֶּה: פ ו כִּי יִקָּרֵא קַן־צִפּוֹר ׀ לְפָנֶיךָ בַּדֶּרֶךְ:

עִמֵּהּ: ה לָא יְהֵי תִּקּוּן זֵין דִּגְבַר עַל אִתְּתָא וְלָא יְתַקַּן גְּבַר בְּתִקּוּנֵי אִתְּתָא אֲרֵי מְרַחַק קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ כָּל עָבֵד אִלֵּין: ו אֲרֵי יְעָרַע קִנָּא דְצִפְּרָא קֳדָמָךְ בְּאָרְחָא בְּכָל אִילָן אוֹ עַל אַרְעָא

תו"א הקם תקים עמו מציעא לא לב לג :
לא יהיה כלי גבר נזיר נט : ולא ילבש גבר שם מכות כ : כי יקרא קן צפור מציעא קב חולין קלט קמ קמא ספר הזוהר פרשת ויצא ופרשת שמות :

בעל הטורים

(ה) כלי גבר על אשה . בגימ' כלי תורה רמז שלא ילמד אדם לבתו תורה : על אשה . ב' כלי גבר על אשה . אם נפתה לבי על אשה . זהו שאמרו שמיירי באשה שלובשת כלי גבר כדי להתנכר ולזנות כדכתיב אם נפתה לבי על אשה ועל פתח רעי ארבתי : כי תועבת ה' . כי יקרא קן צפור . לומר שלא יסתכל בעופות כשנזקקין זה לזה : (ו) יקרא קן..

רשב"ם

(ה) לא יהיה כלי גבר על אשה . ללכת בין האנשים ולזנות : (ו) כי יקרא.

רש"י

טעון פטור : (ה) **לא יהיה כלי גבר על אשה.** (ספרי נזיר פ"א) שתהא דומה לאיש כדי שתלך בין האנשים שאין זו אלא לשם ניאוף: **ולא ילבש גבר שמלת אשה.** לילך ולישב בין הנשים ו ד"א שלא ישיר שער הערוה ז ושער של בית השחי: **כי תועבת.** לא אסרה תורה אלא לבוש זה המביא לידי תועבה: (ו) **כי יקרא.** פרט למזומן:

בית יהודא

איז נאר ער זאל העלפן אויפלאדן אבער ניט ער זאל אליין אויפלאדין : (ה) ולא יִהְיֶה כְּלִי גֶבֶר עַל אִשָּׁה . **אאִשָּׁה** זאל ניט אנטאהן קליידר פון אזכר (שֶׁתְּהֵא דוֹמָה לְאִישׁ) **זיא** זאל אויסזעהן מענליך (כְּדֵי שֶׁתֵּלֵךְ בֵּין הָאֲנָשִׁים) **זיא** זאל קענען גיין צווישן מענער (שֶׁאֵין זוֹ אֶלָּא לְשֵׁם נִיאוּף) **ווייל** דס טוהט זיא געווים נאר זיא זאל קענן מזנה זיין : וְלֹא יִלְבַּשׁ גֶּבֶר שִׂמְלַת אִשָּׁה . **אמאנספערזאהן** זאל ניט אנטאהן קליידער פון אאִשָּׁה , ער זאל אויסזעהן **וויא אאִשָּׁה** (לֵילֵךְ לֵישֵׁב בֵּין הַנָּשִׁים) ער זאל קענן גיין זיצען צווישען ווייבר (דָּבָר אַחֵר) נאך אזאך מיינט דער פסוק (שֶׁלֹּא יַשִּׁיר שְׂעַר הָעֶרְוָה וְשֵׂעָר שֶׁל בֵּית הַשֶּׁחִי) מענער טארן ניט אראפנעמן די האר פון דיא ערוה אונ ניט די האר פון אונטער **דעם ארעם** , **וויא די ווייבער טוהען** : וכי תֹעֲבַת . זאגט **רש"י** (לֹא אָסְרָה תוֹרָה אֶלָּא לְבוּשׁ הַמֵּבִיא לִידֵי תוֹעֵבָה) די תורה **האט** נאר געאסרת אן צו טאהן אזעלכע קליידער וואס דערוועקין די מענער אונ ווייבר צו מזנה זיין : (ו) וכי יִקָּרֵא . (פְּרָט לְמְזוּמָּן) אויב עס וועט געטראפן ווערן פר דיר אנעסט מיט פייגיל , אבער

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ו) כי יקרא קן צפור . לכך נסמכו פרשיות הללו לומר דמצוה גוררת מצוה שע"י שלוח הקן יזכה לאורך ימים ושיבנה בית חדש ויעשה מצות מעקה ומה כתיב אחריו לא תזרע כרמך כלאים שתזכה לכרם ולזרוע ומה כתיב אחריו לא תחרוש בשור

שפתי חכמים

בפריקה לפרק המשא אבל זו טעינה : ו ר"ל שלא יתקשט בקישוט אשה וא"ת למה מפרש ד"א על סיפא של קרא היה לו ג"כ לפי' פי' אחר על רישא דקרא כדמפרש בגמ' ר"א בן יעקב אומר מנין שלא תלבש אשה כלי זיין ותלא למלחמה ת"ל לא יהיה כלי גבר על אשה והרא"ם כתב והה"נ שלא תלך אשה בכלי זיין למלחמה . ועי"ל משום דקשה לד"א דלמה כתיב ברישא לא יהיה כלי גבר על אשה ובסיפא כתיב ולא ילבש גבר שמלת אשה הל"ל ולא יהיה כלי אשה על גבר ומדמשנה ודאי בשני ענינים משתעי קרא ולפי דבר אחר לחוד נמי קשה למה נקט לי' לבישה הל"ל לא יתקשט גבר בהתקשטות נשים ל"ל גם פי' ראשון : ז ר"ל דרך הנשים בכך : ח רצונו לפרש בזה מה שפירש לפניו שתהא דומה לאיש כדי שתלך בין האנשים וכן בסיפא לילך ולישב בין הנשים

פירוש לתורת אלהים

מיט אים דו זאלסט העלפן ארוף לייגען [עיין רש"י] : (ה) לא יִהְיֶה עס טאר ניט זיין אקלייד פון אמאנס פרשון אוף איין אִשָּׁה צו גיין צווישן מאנן ולא יִלְבַּשׁ אונ איין מאנס פרשון זאל ניט אן קליידן אקלייד פון איין אִשָּׁה צוא גיין צווישען ווייבער כִּי תוֹעֲבַת ווארום דאס איז די אומווירדיקייט פון גאט דיין גאט כָּל עֹשֵׂה אלע די וואס טוען די דאזיגע : (ו) כִּי יִקָּרֵא ווען עס וועט זיך טרעפן אנעסט מיט פייגילך

ליקוטי יקרים

(ו) כִּי יִקָּרֵא קַן צִפּוֹר לְפָנֶיךָ . דר מדרש שרייבט דר מענטש וואס איז מקיים די מצוה ווען עס טרעפט אים אנעסט מיט פייגיל אונ די מוטר זיצט אוף די פייגיל אדער אוף די אייער אונ ער שיקט אוועק די מוטר נאכדעם נעמט ער דיא קליינע פייגעלעך אדער די אייער , וועט ער מיט דעם זכות פון דיא מצוה ברייננגען אויף געשווינט אליהו הנביא אונ דעם מלך המשיח , אונ עס איז דא אמזיק וואס ער פליהט אזו געשווינט ווי אפויגיל , ווענן די מצוה וואס ער האט אוועקגעשיקט דיא מוטר פון די קליינע פייגיל , וועט ער גירעטעט ווערן פון דעם מזיק . ווען יודן לערנן תורה נח מ׳ זו אונ גמרא מיט ליבשאפט , אונ מיט יראת שמים ווערט אוף זיי געזאגט לא תקח האם על בנים , מען זאל ניט נעמען די מוטער פון דיא קינדר , מען זאל ניט צו נעמען די שכינה פון דיא יודן , אונ ווען יודן לערנען ניט תורה מיט ליבשאפט אונ מיט יראת שמים ווערט אוף זיי געזאגט שלח תשלח את האם , ווערט דיא מוטער (דיא שכינה) אוועקגעשיקט פון דיא קינדער , פון די יודן . אונ ווען יודן היטן שבת וויא דער דין איז מיט ליבשאפט אונ מיט יראת שמים ווערט אוף זיי געזאגט לא תקח האם על הבנים , מען זאל ניט נעמען די מוטער (די שכינה) פון די קינדר , פון דיא יודען , אונ ווען יודן היטן ניט שבת ווי דר דין איז מיט ליבשאפט אונ יראת שמים ווערט אוף זיי גיזאגט שלח תשלח את האם , זאלסט אוועקשיקן די מוטער (די שכינה) פון די קינדר , פון די יודן :

מצות השם

(תקמא) הָקֵם תָּקִים עִמּוֹ . דאס איז די מצוה ווען איינער פון אונזערע ברידר טראגט איין משא אונ קען ניט דר טראגען זאל אים דר אנדערער צו העלפן די מצוה איז נוהג ביי זכרים אונ נקבות :

(תקמב תקמג) וְלֹא יִלְבַּשׁ וגו'. דס איז די מצות לא תעשה איין מאנסביל טאר זיך ניט אן קליידן קיין מלבוש פון איין אשה גם ער טאר זיך ניט פארבן די האר אונ זיך שפיגלן אזו ווי איין אשה דס איז נוהג אין יעדר ארט :

בְּכָל־עֵץ ׀ אוֹ עַל־הָאָרֶץ אֶפְרֹחִים
אוֹ בֵיצִים וְהָאֵם רֹבֶצֶת עַל־
הָאֶפְרֹחִים אוֹ עַל־הַבֵּיצִים לֹא־
תִקַּח הָאֵם עַל־הַבָּנִים׃ ז שַׁלֵּחַ
תְּשַׁלַּח אֶת־הָאֵם וְאֶת־הַבָּנִים
תִּקַּח־לָךְ לְמַעַן יִיטַב לָךְ וְהַאֲרַכְתָּ
יָמִים׃ ס שלישי ח כִּי תִבְנֶה בַּיִת חָדָשׁ
וְעָשִׂיתָ מַעֲקֶה לְגַגֶּךָ וְלֹא־תָשִׂים

אֶפְרֹחִין אוֹ בֵיעִין וְאִמָּא רְבִעָא עַל אֶפְרֹחִין אוֹ עַל בֵּיעִין לָא תִסַּב אִמָּא עַל בְּנַיָּא׃ שַׁלָּחָא תְשַׁלַּח יָת אִמָּא וְיָת בְּנַיָּא תִּסַּב לָךְ בְּדִיל דְּיֵיטַב לָךְ וְתוֹרִיךְ יוֹמִין׃ ח אֲרֵי תִבְנֵי בֵיתָא חַדְתָּא וְתַעְבֵּד תִּיקָא לְאִגָּרָךְ וְלָא תְשַׁוֵּי חוֹבַת דִּין דִּקְטוֹל בְּבֵיתָךְ׃

תולדות אהרן

והאם רבצת על האפרוחים חולין קמ קמא: שלח תשלח את האם מליעא נא חולין קלח קיט קמא: ואת הבנים מליעא קב חולין קמ קמא: למען ייטב לך קידושין לט חולין קמב: מעקה לגגך חולין קלו: ולא תשים דמים כתובות מא קמא טו טז:

בעל הטורים

בגימ' פרט למזומן: אפרוחים הן בילים. בגימ' שלריכים גמון: על הבנים. ב' הכא ואידך כה אמר ה' על הבנים והבנות הילודים במקום הזה ממותי תחלואים ימותו אם תקיים המלוה יאריכון ימיך ואם לאו כה אמר ה' ממותי תחלואים ימותו: (ז) והארכת ימים. בגימ' בעולם שכלו ארוך: והארכת ימים. וסמיך ליה כי תבנה בית חדש. לומר אם בנית בית חדש עשה לו מעקה כדי שיאריכו בו ימים ולא יפלו ממנו. ועוד עיקר אריכות ימים הוא בשביל בנין בית חדש שהוא בית המקדש וע"כ אף דבכיבוד אב ואם הקדים והארכת ימים ללמען ייטב לך לא כן הכא כדי להסמיך והארכת ימים לכי תבנה בית חדש. לעיל כתיב למען ייטב לך וסמך כאן כי יפול הנופל ממנו רמז למה שדרשו הרי שעלה באילן כדי לשלח את האם ונפל ומת היכן אריכות ימים

רשב"ם

שודמן ע"י מקרה: לא תקח האם על הבנים. לפי דרך ארץ פירשתי בלא תבשל גדי בחלב אמו וכן באותו ואת בנו שדומה לאכזריות ורעבתנות לקחת ולשחוט ולבשל ולאכול אם ובנים יחד: (ח) מעקה. אין לו חבר בתורה כמו

רש"י

לא תקח האם. (חולין קמ) בעודה ע"ג על בניה: (ז) למען ייטב לך וגו'. (שם קמב) אם מלוה קלה שאין בה חסרון כיס אמרה תורה למען ייטב לך והארכת ימים קל וחומר למתן שכרן של מלות החמורות: (ח) כי תבנה בית חדש. אם קיימת מלות שלוח הקן סופך לבנות בית חדש ותקיים מלות מעקה שמלוה גוררת מלוה ותגיע לכרם

בית יהודא

דר נעמסט מיט פֿייגל וואס זענען שטענדיג ביי דיר אין הויף אָדער אין שטוב, מעגסטו נעמען די יונגע פֿייגל אַפילו ווען די מוטער איז לעבן זיי: ולא תקח האם. (בעודה על בניה) זאָלסט ניט נעמען די מוטער ווען זיא איז צוזאַמען מיט די קינדער: (ז) למען ייטב לך וגו׳. זאָגט רש"י (אם מצוה קלה שאין בה חסרון כיס) מאַדאַך אז מען טוהט אַגרינגע מצוה וואס מען האט קיין שאדן געלט (אמרה תורה למען ייטב לך והארכת ימים) האט די תורה געזאָגט עס וועט דיר גוט זיין און וועסט לאַנג לעבן (קל וחומר למתן שכרן של מצות חמורות) אז מען טוהט שווערע מצות, און מען האט שאדן געלט, איז געוויס אז הקב"ה וועט געבען פיל שכר: (ח) כי תבנה בית חדש). זאָגט רש"י (אם קיימת מצות שלוח הקן) אויב דו האסט געטאָהן די מצוה אַוועק צו שיקען די מוטער פון די קליינע פֿייגעליך (סופך לבנות בית חדש ותקיים מצות מעקה) וועט זיין דיין סוף דוא וועסט זוכה זיין צו בויען אַנייע שטוב און דוא וועסט טאָהן אַמצוה צו מאַכן אַמעקה (אַוואַנט) אַרום דיין דאַך (שמצוה גוררת מצוה) וואָרום איין

שפתי חכמים

שלא תקשי ליה מנ"ל לפרש הכי דלמא בכל ענין אסור ללבוש דגזירת הכתוב הוא. ומתרץ דהא קרא נותן טעם כי תועבת ה' וגומר משמע דלא הכרח תורה כו': ט אבל אי פורחת באויר למעלה מן הבנים מותר ללקחה: י ר"ל דהל"ל כן צ"ל משאר המלות. ומתרץ דלכך ככתב

דעת זקנים מבעלי התוספות

ובחמור יחדו שתזכה לשוורים וחמורים ולא תחרוש בהם יחדו ומה כתיב אחריו לא תלבש שעטנז שתזכה לטלית נאה ותעשה בו ציצית וגדולה מצות ציצית כדמסיק בפרק במה מדליקין כל הזהיר במצות ציצית זוכה ומשמשין אותו שני אלפים ושמונה

פירוש לתורת אלהים

פר דיר אין וועג בְּכָל עֵץ אויף אַלע ביימער אָדער אויף דער ערד אֶפְרֹחִים יונגע פֿייגעליך אָדער אייער וְהָאֵם רֹבֶצֶת און די מוטער זיצט עַל הָאֶפְרֹחִים אויף דיא פֿייגעליך אָדער אויף די אייער לא תקח זאָלסטו ניט נעמען די מוטער ווען זיא איז נאָך אויף די קינדער וויא דען זאָלסטו טאָהן: (ז) שַׁלֵּחַ תְּשַׁלַּח דו זאָלסט אַוועק שיקן די מוטער וְאֶת הַבָּנִים און די קינדער זאָלסטו דיר נעמען לְמַעַן כְּדֵי עס זאָל דיר גוט זיין וְהַאֲרַכְתָּ און דו וועסט דער לענגערן די טעג [עיין רש"י]: (ח) כִּי תִבְנֶה ווען דו וועסט בויען אַנייע שטוב וְעָשִׂיתָ זאָלסטו מאַכען אַגאַניק אַרום דיין דאַך [עיין רש"י] וְלֹא תָשִׂים און זאָלסט ניט טאָן שולד בלוט אין דיין

מצות השם

(תקמד תקמה) שַׁלֵּחַ תְּשַׁלַּח וגו׳. דָס איז די מִצְוָה ווען איינער געפינט אַנעסט מיט פֿייגעליך טאָר ער די מוטער פון דיא פֿייגעליך ניט נעמען נאָר ער זאָל די מוטער אַוועק לאָזן און די יונגע פֿייגעליך זאָל ער זיך נעמען די מִצְוָה פון שִׁלּוּחַ הַקֵּן איז נוהג אין איטליכן אָרט ביי זְכָרִים און נְקֵבוֹת:

(תקמו) וְעָשִׂיתָ מַעֲקֶה לְגַגֶּךָ וגו׳. דָס איז אַמִצְוָה אַז איינער בויעט אַשטוב מוז ער מאַכין אויבן אויף דעם דאַך אַרום דעם דאַך ווענט פון אַלע זייטן ווער עס וועט זיין אויף דעם דאַך זאָל ניט קענען אַראָפּ פאַלן פון דאַך:

(תקמז) וְלֹא תָשִׂים וגו׳. דָס איז די מִצְוָה דו זאָלסט ניט לאָזן איין זאַך וואס איז מזיק מענטשן אין דיין שטוב

דמים בביתך כי־יפל הנפל ממנו׃
ט לא־תזרע כרמך כלאים פן־תקדש המלאה הזרע אשר תזרע

ארי יפל דנפל מנה׃
ט לא תזרע כרמך ערובין דילמא תסתאב דמעת זרעא די תזרע

תו"א כי יפל קמה נה חולין קלו׃ פן תקדש קידושין נו חולין קטו קטז׃ המלאה סוטה פסחים כה׃

בעל הטורים

של זה׃ (ח) כי יפול הנופל. וסמיך ליה לא תזרע. רמז לדברי ר' יאשיה דאמר עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד׃
(ט) המלאה. ב' במס' פן תקדש המלאה כאשר תעיק העגלה המלאה לה עמיר וזה"ש שצריך להרחיק בכלאים כמלא למד בקר. ושניהם רפויין שצריך למדוד כד"א מוקקות וא' ים דגם כעלמים בבטן המלאה׃

רשב"ם

מגזרת מעשה מרמה הוא. אבל עקת רשע. תעיק העגלה. מעיק תחתיכם, מגזרה שב קם הם׃ (ט) תקדש. תאסר בקדשים׃

רש"י

שדה ולבגדים נאים לכך נסמכו פרשיות הללו׃ מעקה. גדר סביב לגג ואונקלוס תרגם תיקא כגון תיק שמשמר מה שבתוכו׃ כי יפל הנופל. ראוי זה ליפול כו ואף עפ"כ לא תתגלגל מיתתו על ידך שמגלגלין זכות ע"י זכאי וחובה ע"י ל חייב׃ (ט) כלאים. (קידושין לט חולין פב) חטה מ ושעורה וחרצן במפולת יד׃ פן תקדש. כתרגומו תסתאב כל דבר הנתעב על האדם בין לשבח כגון הקדש בין לגנאי כגון איסור נופל בו ל' קדש כמו (ישעיה סה) אל תגש בי כי קדשתיך׃ המלאה. זה מילוי ותוספת שהזרע מוסיף׃

בית יהודא

מצוה שלעפט צו זיך נאך מצות (ותגיע לכרם ושדה ולבגדים נאים) אונ דו וועסט פלאנצען אווייננארטן אונ דו וועסט האבן אפעלד אונ שיינע קליידר (לכך נסמכו פרשיות הללו) דריבער זענען גאנט די פרשיות איינע נאך די אנדערע׃ מעקה. מיינט מען (גדר סביב לגג) אפארצוימונג ארום דעם דאך (ואונקלוס תרגם תיקא) אויף דעם ווארט מעקה טייטשט דר תרגום תיקא. אשייד (כגון תיק שמשמר מה שבתוכו) ער זאל מאכן ארום דעם דאך אזו ווי אשייד, וואס ער היט אלץ וואס ליגט אינווייניג, די וואנט וואס ארום דאך וועט אויך היטען אלץ וואס איז אויף דעם דאך עס זאל נית ארא־פאלן׃ וכי יפול הנופל, זאגט רש"י (ראוי זה ליפול) דער מענטש וואס פאלט אראפ פון אדאך אונ ווערט געהרגת, איז געווים אז ער האט געטאהן אזוי אזינד אז ער דארף ווערן געהרגת, וועסטו פרעגן צו וואס דארף איך מאכען אמעקה, דיא וואס האבן נית געזינדיגט וועלן נית אראפ פאלן, עס וועלן נאר פאלען די זינדיגע (ואף על פי כן) פון דעסטוועגען זאלסטו מאכן אמעקה (לא תתגלגל מיתתו על ידך) זאל ער נית שטארבען דורך דיר (שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב) ווייל אגוטע זאך קומט דורך אגוטן שליח, אונ אשלעכטע זאך קומט דורך אשלעכטען שליח, אז איינער וועט אראפפאלן פון דיין דאך, וועט מען זאגען אויף דיר דו ביסט ארשע׃ (ט) וכלאים. מיינט מען (חטה ושעורה והרצן במפולת יד) ער הט גענימען אין האנט איין ווייץ אונ איין גערשט אונ איין קערין פון אווייגטרויב אונ הט איינגעזייט אין דר ערד אלע דריי צוזאמען, ווען דס וואקסט ארוים פון דר ערד טאר מען דס נית עסין׃ פן תקדש. זאגט רש"י (כתרגומו) וויא דער תרגום טייטשט (תסתאב) עס וועט זיין פארמיאוסת, אסור (כל דבר הנתעב על האדם) יעדר זאך וואס אמענטש טאר נית עסין (בין לשבח כגון הקדש) סיי ער טאר נית עסין ווייל דיא זאך איז פארבעסערט געווארן, זיא איז הייליג געווארן (בין לגנאי כגון איסור) סיי ער טאר נית עסין ווייל דיא זאך איז ערגער געווארען, זיא איז געווארן אסור (נופל בו קדוש) ווערט אלץ גערופן קדוש (כמו) ווי עס שטייט אין פסוק איינער וועט זאגן צום אנדערין (אל תגע בי כי קדשתיך) זאלסט מיך נית אנרירען ווארום איך וועל דיך מטמא זיין׃ והמלאה. (זה מילוי ותוספת שהזרע מוסיף) המלאה מיינט מען וואס עס ווערט דערפילט אונ צוגעוואקסען, וואס פון דעם פארזייאונג

דעת זקנים מבעלי התוספות

מאות עבדים שנאמר ביום ההוא יחזיקו עשרה אנשים וכו'. ד"א כי יקרא זש"ה קורא דגר ולא ילד עושה עושר ולא במשפט מה כתיב אחריו כסא כבוד מרום מראשון מה ענין זה לזה ללמדך שהקורא הזה מביא ביצים משאר עופות ויושב עליהן עד שיוצאים מקליפתן ונעשים אפרוחים והן עולין עליו ומורטין את כנפיו ואוכלין אותו וכשהוא רוצה לפרות אינו יכול ומצא אותו חיה או שרץ ואוכלו מי גרם לו זה על שגזל ביצים שאינם שלו כך עכו"ם שפשטו ידיהם בכסא הכבוד

שפתי חכמים

כאן משום דמלוה זו קלה מכולן כו'׃ כ ר"ל לל"ל הנופל. ומתרץ דהנופל ר"ל ראוי זה ליפול ומפרש והולך כיון שראוי זה ליפול למה עובר זה בלאו אם לא עשה מעקה ונפל אדם ממנו. ומפ' ואעפ"כ לא תתגלגל כו'׃ ל וא"כ כל הטעם נזרננים אחריך שאתה חייב הואיל ונפל זה מן הגג שלך׃ מ ולאו דוקא חטה ושעורה אלא ה"ה שני מיני זרעים אחרים ואם תאמר מנ"ל לרש"י שצריך שני מיני זרעים אחרים עם חרצן דלמא מין אחד עם חרצן סגי. וי"ל דא"כ הל"ל לא תזרע בכרמך כלאים דהוה משמע מין זרע אחר עם כרמך שהוא כלאים ומדכתיב לא תזרע כרמך כלאים משמע שהוא כלאים בלא כרמך. וא"ת והלא כבר הזהיר על הכלאים לעיל בפרשת קדושים דכתיב שדך לא תזרע כלאים. וי"ל דלעיל מיירי מכלאי זרעים כדכתיב שדך לא

פירוש לתורת אלהים

שטוב כי יפול וואורום אפילו עס וועט אראפ פאלין פון דעם דאך דער וואס דארף אראפ פאלין זאל דס נית זיין דורך דיר ווארום גאט שיקט אזכות דורך אזכאי אונ אחוב דורך אחייב׃ (ט) לא תזרע דוא זאלסט נית זייען דיין וויין גארטין מיט צו מישונג דאס איז ווייץ מיט גערשטין אונ קערנדליך וויין טרויבן צוזאמען פן תקדש טאמער וועט אסור ווערין המלאה די פולע תבואה הזרע דורך די זייאונג וואס דו וועסט זייען ותבואת הכרם מיט די פרוכט פון דעם וויין גארטין דען אלס ווערט אסור די גמרא זאגט דס ווארט תקדש איז גלייך ווי עס וואלט געשטאנען צוויי ווערטער תוקד אש מען זאל דס פר ברענין אין

מצות השם

(תקמח תקמט) פן תקדש המלאה, דס איז די מצוה מען טאר נית זייען קיין תבואה אין איין וויינגארטן אונ מען טאר די תבואה נית עסן אונ נית קיין הנאה האבן די מצוה איז נוהג ביי זכרים אונ נקבות׃

וּתְבוּאַת הַכָּרֶם׃ ס י לֹא־תַחֲרֹשׁ
בְּשׁוֹר־וּבַחֲמֹר יַחְדָּו׃ יא לֹא תִלְבַּשׁ
שַׁעַטְנֵז צֶמֶר וּפִשְׁתִּים יַחְדָּו׃ ס
יב גְּדִלִים תַּעֲשֶׂה־לָּךְ עַל־אַרְבַּע
כַּנְפוֹת כְּסוּתְךָ אֲשֶׁר תְּכַסֶּה־בָּהּ׃

וַעֲלַלַת כַּרְמָא׃ י לָא
תִרְדֵּי בְתוֹרָא וּבַחֲמָרָא
כַּחֲדָא׃ יא לָא תִלְבַּשׁ
שַׁעַטְנֵזָא עֲמַר וְכִתָּן
מְחַבַּר כַּחֲדָא׃
יב כְּרוּסְפְּדִין תַּעְבֵּד לָךְ
עַל אַרְבַּע כַּנְפֵי כְסוּתָךְ׃

תו"א ותבואת הכרם ברכות לה : לא תלבש שעטנז כלאים לד שבת כו יבמות ד ה נזיר מא נח מנחות לט מג בכורות י ערכין ג : צמר ופשתים יבמות ד נזיר נח מנחות לט מג : גדלים שבת נו סוכה ט יבמות ד נזיר מא נח מנחות לט מ מג בכורות יז ערכין ג : על ארבע זבחים יח מנחות מג חולין קלו : אשר תכסה שבת כו זבחים יט מנחות מא מג :

רשב"ם

(יב) גדלים. ציצית צריך שיהא גדול וקלוע :

בעל הטורים

(י) לא תחרוש בשור ובחמור. טהור וטמא רמז שלא ישתתף לדיק עם רשע : תחרוש. ב' דין ואידך אל תחרוש על רעך רעה זהו שמפרש טעם שלא לחרוש בשור ובחמור לפי שהשור מעלה גרה והחמור אינו מעלה גרה וכשיראה שהשור מעלה גרה יהיה סבור שהוא אוכל ומצטער וזהו אל תחרוש על רעך רעה שגורם לחמור שחורש על רעהו רעה : (יא) לא תלבש. בגימטריא אסורה להנות. שאפילו בגד אריך ובו כלאים מלד אחד אסור להתכסות בה מלד השני : (יב) גדלים. ב' הכא ואידך גדלים מעשה שרשרת וזה שאמרו ב"ה גדיל שנים דתרי גדלים כתיב ופתלהו מתוכו כדכתיב מעשה שרשרות כדרך העושים שרשרות : אשר תכסה. בגימ' להביא כסות סומא שהוא חייב. אשר תכסה בה כי יקח רמז להא דאיתא בנדרים ר"א מגלה טפח ומכסה טפח בעת ביאה. ד"א אשר תכסה כי יקח רמז לת"ח שמאפיל בטליתו. ד"א רמז כי יקח אשר תכסה מלמד שמכסים לו על עונותיו :

בית יהודא

וואקסט ארוים אונ עס ווערט מעהר אונ גרעסר : (י) ולא תחרוש בשור ובחמור. זאגט רש"י (הוא הדין לכל שני מינים שבעולם) אנדערע צוויי מינים וואס זענען דא אויף דער וועלט טאר מען אויך ניט איינשפאנען צוזאמען מען זאל מיט זיי אקערין (והוא הדין להנהיגם יחד קשורים זוגים בהולכת שום משא) אונ אפילו ניט צום אקערין טאר מען אויך ניט איינשפאנען צוויי מינים צוזאמען זיי זאלען שלעפען אמשא : (יא) שעטנז. (לשון ערוב) צומישונג, מען טאר ניט אנטאהן אקלייד וואס איז געמאכט געווארען פון וואל מיט פלאקס צוזאמען (ורבותינו פירשו שוע טוי ונוז) די רבנן זאגען אויב עס איז געשפונענע פעדים פון פלאקס אונ די פעדים פון וואל אונ געשפונענע פעדים פון דיא וואל אונ פלאקס זענען צוזאמען געוועבט טאר מען ניט אנטאהן דם קלייד, אדער מען האט גענייט אוואלענע קלייד מיט פלאקסענע פעדים, אדער אפלאקסענע קלייד איז גענייט מיט וואלענע פעדים טאר מען ניט אנטאהן דאס קלייד ואבער פילצענע קליידער וואס איז צומישט וואל מיט פלאקס, מעג מען : (יב) וגדלים תעשה לך. זאלסט דיר מאכען ציצית (אף מן הכלאים) אפילו פון וואל מיט פאדים צוזאמען (לכך סמכן הכתוב) דריבער האט דר פסוק געשריבען די מצוה ציצית לעבן

רש"י

(י) לא תחרוש בשור ובחמור. (ב"ק נד) הוא הדין לכל שני מינים שבעולם והוא הדין להנהיגם יחד קשורים ב זוגים בהולכת שום משא : (יא) שעטנז. ל' עירוב. ורבותינו פירשו ם שוע טווי ונוז : (יב) גדלים תעשה לך. (יבמות ד ספרי) אף מן הכלאים לכך סמכן הכתוב :

שפתי חכמים

זרע כלאים ואינו עובר אלא בלאו אחד וכאן עובר בשני לאוין משום כלאי זרעים ומשום כלאי כרם : נ וא"ת מנ"ל דלאו דוקא שור וחמור ובחרישה וי"ל דילפינן שור שור משבת דכתיב ושורך וחמורך וכל בהמתך מה להלן כל בהמות אף כאן כל בהמות והוא"ל דשור וחמור לאו דוקא אף לא תחרוש לאו דוקא אלא ה"ה להנהיגם כו': ס לאפוקי לבדים שאינן טווי ונוז אין בהם משום שעטנז וע' לעיל בפרשת קדושים :

דעת זקנים מבעלי התוספות

שהחריבו ביתו ושרפו היכלו לסוף יאבד זכרם : (י) לא תחרוש בשור ובחמור יחדו. לפי שהשור מעלה גרה ומצטער החמור כשישמע השור (והחמור) אוכל : (יא) לא תלבש שעטנז. לפי שהפרכת נעשה משש ושש כיתנא ומתכלת ותכלת עמרא הרי צמר ופשתים יחדיו ולא רצה הקב"ה שיעשו בניו דוגמתו כמו שמצינו בקטרת איש אשר יעשה כמוה להריח בה וגו' וכן אחז"ל לא יעשה אדם בית תבנית היכל אכסדרה תבנית אולם וכו' דבר אחר לפי שהקריב קין זרע פשתן והבל הביא מבכורות צאנו שהוא מין צמר לא רצה הקב"ה שיתחברו יחד לפי שלשם נחלקו :

ליקוטי יהודא

(י) לא תחרוש בשור ובחמור יחדו. דר ספר עשרה מאמרות שרייבט דר עגל וואס דיא יודען האבען געמאכט אין דער מדבר איז געווען אאקס אונ אאייזיל צוזאמען, דר קאפ ביז צום בויך איז ער געווען אקס, אונ פון בויך אונ ווייטער איז ער געווען אייזיל, דריבער האט הקב"ה געבאטען מען זאל ניט איינשפאנן צום אקערין אונ ניט צום פארן אאקס מיט אאייזיל צוזאמען עס זאל ניט דערמאנט ווערין דער עגל פאר הקב"ה :

פירוש לתורת אלהים

פייער : (י) לא תחרוש דו טארסט ניט אקערין בשור מיט אאקס אונ מיט אאייזל צוזאמען געשפאנט [ע"ר] : (יא) לא תלבש דו טארסט ניט אן קליידען אקלייד וואס איז געמאכט פון וואל מיט פלאקס צוזאמען געשפונען אדער גינייט : (יב) גדלים פלעכטונג דם איז ציצית זאלסטו צו דיר מאכען על ארבע אויף די פיר עקין כסותך פון דיין קלייד אשר וואס דו טוסט דיך צוא דעקין מיט איר : (יג) כי יקח איש ווען אמאן

מצות השם

(תקנ) לא תחרוש וגו'. דם איז די מצוה מען טאר ניט אקערן אדר פארן אויף איין וואגן וואס עס איז איין געשפאנט איין אוקס מיט איין אייזיל אין איינעם מען טאר אפילו ניט אן טרייבן דם איז נוהג ביי זכרים אונ נקבות :

(תקנא) לא תלבש וגו'. דם איז די מצוה מען טאר ניט אן קליידן קיין מלבוש וואס עס איז גינייט פון וואל אונ פלאקס דם הייסט שעטנז דאס איז נוהג ביי זכרים אונ נקבות :

ס יג כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבָא אֵלֶיהָ
וּשְׂנֵאָהּ: יד וְשָׂם לָהּ עֲלִילֹת דְּבָרִים
וְהוֹצִא עָלֶיהָ שֵׁם רָע וְאָמַר אֶת־
הָאִשָּׁה הַזֹּאת לָקַחְתִּי וָאֶקְרַב
אֵלֶיהָ וְלֹא־מָצָאתִי לָהּ בְּתוּלִים:
טו וְלָקַח אֲבִי הַנַּעַר הנערה קרי וְאִמָּהּ

אונקלוס

דִי תְכַפֵּי בַהּ: יג אֲרֵי
יִסַּב גְּבַר אִתְּתָא וְיֵעוֹל
לְוָתַהּ וְיִסְנְנַהּ: יד וִישַׁוֵּי
לַהּ תַּסְקוֹפֵי מִלִּין וְיַפֵּק
עֲלַהּ שׁוּם בִּישׁ וְיֵימַר יָת
אִתְּתָא הָדָא נְסֵבִית
וְעָלִית לְוָתַהּ וְלָא
אַשְׁכָּחִית לַהּ בְּתוּלִין:
טו וְיִסַּב אֲבוּהָא (נ"א

תולדות אהרן

והקרב עליה כתובות מו:

בעל הטורים

(יג) ובא אליה. ב' דין ואידך ובא אליה נולך גדול ודרשו אותו על ילה"ר גם בכאן בשביל שהלך אחרי יצרו הרע סופו לשנאתה ולהוציא עליה שם רע: (יד) והוצא עליה שם רע. חסר יו"ד כאילו עבר על י' הדברות וכן לא נחתם גזר דין על אבותינו עד שהוציאו י' המרגלים דבה: (טו) אבי הנער. כתיב חסר ה"א שהלכה כנער לכך הוציא עליה ש"ר:

רש"י

(יג) ובא אליה ושנאה. סופו: (יד) ושם לה עלילות דברים. עבירה גוררת עבירה עבר על לא תשנא (ויקרא יט) סופו לבא לידי לשון הרע: את האשה הזאת. (כפ"י) מכאן שאין אומר דבר אלא בפני בעל דין: (טו) אבי הנערה ואמה. (שם) מי שגדלו גידולים

בית יהודא

דין פון שעטנז צו לערנען דר דין פון שעטנז איז ניטא ביי די מצוה ציצית: (יג) וּבָא אֵלֶיהָ וּשְׂנֵאָהּ]. ער וועט קומען צו איר אונ וועט זיא פיינט האבן (סופו) דער סוף פון די פיינדשאפט וועט זיין: (יד) וְשָׂם לָהּ עֲלִילוֹת דְּבָרִים]. ער וועט אויף איר אויסטראכטן אפאלשע זאך (עֲבֵירָה גוֹרֶרֶת עֲבֵירָה) איין עבירה שלעפט צו זיך נאך אעבירה (עבר על לא תִשְׂנָא) הקב"ה הט געבאטן איין מענטש זאל ניט פיינט האבן דעם אנדערען, אונ ער האט איר פיינט (סופו לָבֹא לִידֵי לָשׁוֹן הָרַע) וועט זיין דער סוף ער וועט האבען נאך אעבירה, ער וועט אויף איר ריידן לשון הרע, שלעכטע רייד: וְאֶת הָאִשָּׁה הַזֹּאת]. אז דער מאן זאגט פר בית דין "די אשה" האב איך גענומען פר אווייב וויסען מיר אז די אשה איז אויך גוועזן ביי בית דין, דריבער האט דער מאן געקענט ווייזן אויף איר "די אשה" (מִכָּאן) פון דאנן לערנען מיר (שֶׁאֵין אוֹמֵר דָּבָר אֶלָּא בִּפְנֵי בַעַל דִּין) ווען איינער מאנט עפעס ביי דעם אנדערין אונ ער קומט צוא בית דין טאר ער גאר ניט ריידן פר בית דין ביז דר אנדערער וועט אויך קומען: (טו) וְאֲבִי הַנַּעֲרָה וְאִמָּהּ]. די תורה זאגט (מי שֶׁגִּדְּלוּ גִדּוּלִים

שפתי חכמים

ע"ר ל"ל ובא אליה ושנאה היה לו לכתוב כי יקח איש אשה ושם לה וגומר. ומתרץ דל"ך נאמר ללמדך הואיל ושנאה סופו ושם לה וגומר: פ דאל"כ הזאת ל"ל. הקשה מהרי"ן האי קרא ל"ל תיפוק ליה מהא דכתיב בפרשת משפטים לא תשא וגומר ופירש"י שלא ישמיע דבריו לדיין כו'. וי"ל לחייבו בלא תעשה ועשה למי שמשמיע דבריו קודם שבא בעל דין חבירו. (קל"מ) ולפעד"נ דאי מהתם ה"א דווקא היכא שבעלי הדינים בעצמם טוענים אבל היכא שאין האשה עצמה מדברת כדכאן ה"א דיכול הבעל לטעון שלא בפניה קמ"ל:

פירוש לתורת אלהים

(יג) וועט נעמן אווייב וּבָא אֵלֶיהָ אונ ער וועט קומען צו איר אונ ער וועט זיא פיינט האבן: (יד) וְשָׂם לָהּ אונ ער וועט צו איר טאהן עלילות אבלבול פון רייד וְהוֹצִיא אונ ער וועט אוים ציען אויף איר שֵׁם רָע אשלעכטין נאמען וְאָמַר אונ ער וועט זאגען די אשה האב איך גינומין איר אין די אוגן מוז ער דם זאגן וָאֶקְרַב אונ איך האב גינעהנט צוא איר וְלֹא מָצָאתִי אונ איך האב ניט גיפונן ביי איר בְּתוּלִים [עיין רש"י]: (טו) וְלָקַח אֲבִי הַנַּעֲרָה אונ עס זאל נעמן דער פאטער פון דיא יונג. פרוויא וְאִמָּהּ אונ איר מוטער [עיין רש"י]

ליקוטי יוסף

(יג) כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבָא אֵלֶיהָ וגו'. אוב איינר וועט נעמען אווייב מיט חופה אונ קידושין, אונ באלד נאך די חתונה וועט ער זיא פיינט האבן, אונ ער וועט וועלן זיא ארום שיקן פון זיך מיט אנט נאר די כתובה וויל ער איר ניט געבן, ווייל ער האבען געגען איר אזעלכע טענות זיא זאל כו"ע נעמען גט אן כתובה, אונ ער וועט אויף איר טאן עלילות דברים, ער וועט זאגען אויף איר זיא רעט אויף אים אונ צו אים שלעכטע רייד, זיא פלוכט אים, אונ זיא פלוכט זיינע עלטערין, וְהוֹצִיא עָלֶיהָ שֵׁם רָע, אונ ער וועט טאן אויף איר אשלעכטען נאמען, ער וועט זאגען זיא האט ניט דאס יודישקייט מיט טבילה אונ מיט נאך פיל זאכן, אונ דאס גרעסטע איז וואס ער וועט זאגן ער הט ניט געפינען ביי איר בתולים ווייל זיא הט מזנה גוועזן נאך די תנאים נפארציטין האט דער חתן מקדש געווען דיא כלה ווען עס איז געוועזן די תנאים, דארף דיא זאך בעוויזען ווערין ביי בית דין איב זיינע רייד זענען אמת, דריבער דארפן קומען צוא בית דין אירע פאטער אונ מוטער ואויב זיא האט קיין פאטער אונ מוטער זאלען קומן אירע ברידער אונ שוועסטער אדער אנדערע קרובים אונ ווייזן פאר בית דין דעם לייליך וואס זייא זענען אויף אים געלעגען אונ וויין דיא בתולים אונ אז דאס גרעסטע זאך איז ליגן, זעהם מען אלץ וואס ער זאגט איז ליגען, ער רעט נאר ווייל ער האט זיא פיינט אונ וויל זיא גטין אן כתובה, דריבער זאל בית דין אים שלאגן מלקות פאר די שלעכטע רייד וואס ער האט גערעט אויף איין יודישע טאכטער, אונ ווייל ער הט איר געוואלט גטין, זאל בית דין פסקנען ער טאר זיא קיין מאל ניט גטין, ער מוז זיא האלטן פאר אווייב דאס גאנצע לעבען.

מצות השם

(תקכב) כִּי יִקַּח וגו'. דס איז די מצוה אז מען מוז מקדש זיין די אשה ווען ער גענמט זיא בחופה וקידושין ער מוז זיא מקדש זיין מיט איין טבעת קידושין כדת משה וישראל:

וְהוֹצִיאוּ אֶת־בְּתוּלֵי הַנַּעַר הנערה קרי
אֶל־זִקְנֵי הָעִיר הַשָּׁעְרָה: טז וְאָמַר
אֲבִי הַנַּעַר הנערה קרי אֶל־הַזְּקֵנִים אֶת־
בִּתִּי נָתַתִּי לָאִישׁ הַזֶּה לְאִשָּׁה
וַיִּשְׂנָאֶהָ: יז וְהִנֵּה־הוּא שָׂם עֲלִילֹת
דְּבָרִים לֵאמֹר לֹא־מָצָאתִי לְבִתְּךָ
בְּתוּלִים וְאֵלֶּה בְּתוּלֵי בִתִּי וּפָרְשׂוּ
הַשִּׂמְלָה לִפְנֵי זִקְנֵי הָעִיר: יח וְלָקְחוּ

אונקלוס

אֲבוּהִי) דְעוּלֶמְתָּא וְאִמַּהּ
וְיַפְּקוּן יָת בְּתוּלֵי עוּלֶמְתָּא
לִקֳדָם סָבֵי קַרְתָּא לִתְרַע
בֵּית דִּין אַתְרָא: טז וְיֵימַר
אֲבוּהָא דְעוּלֶמְתָּא
לְסָבַיָּא יָת בְּרַתִּי יְהָבִית
לְגַבְרָא הָדֵין לְאִנְתּוּ
וּסְנָנַהּ: יז וְהָא הוּא שַׁוִּי
תַּסְקוֹפֵי מִלִּין לְמֵימַר לָא
אַשְׁכָּחִית לִבְרַתָּךְ בְּתוּלִין
וְאִלֵּין בְּתוּלֵי בְרַתִּי
וְיִפְרְסוּן שׁוֹשִׁיפָא קֳדָם
סָבֵי קַרְתָּא: יח וְיִדְבְּרוּן

תו"א את בתי נתתי לאיש כתובות כב מו סוטה כג קידושין ג סד: ושם לה עלילות דברים כתובות מו: לא מצאתי לבתך בתולים ופרשו השמלה שם:

רשב"ם

(טו) את בתולי. לפי הפשט דם בתולים שעל השמלה:

בעל הטורים

(טז) את בתי נתתי. בגימ' הפה שאסר הוא הפה שהתיר:

בית יהודא

הָרָעִים יִתְבַּזוּ עָלֶיהָ) די פאטער אונ מוטער וואס האבן אויפ־געאַדרעוועט אַזוי אַשלעכטע טאכטער זאלן זיי קומען צו בית דין אונ זאלן פארשעמט ווערן דורך איר: (טז) וְאָמַר אֲבִי הַנַּעֲרָה. האַרט רש"י די מוטער איז דאך אויך דא ביי בית דין, פאר וואס זאגט די תורה דער פאטער זאל זאגן, די מוטער קען דאך אויך דם זעלביגע זאגן (מְלַמֵּד) דר פסוק לערונט אונז (שֶׁאֵין רְשׁוּת לְאִשָּׁה לְדַבֵּר בִּפְנֵי הָאִישׁ) ווען אַאִשָּׁה איז לעבען איר מאן, דארף זיא ניט ריידן די רייד וואס גיהער צוא איר מאן ער זאל ריידען: (יז) וּפָרְשׂוּ הַשִּׂמְלָה. זאגט רש"י מען מיינט ניט מען זאל פארשפרייטן דעם ליילך פאר בית דין (הֲרֵי זֶה מָשָׁל) דם איז נאר אַמָשָׁל (מְחֻוָּרִין הַדְּבָרִים כַּשִּׂמְלָה) די זאך איז קלאר וויא אריינע ווייסע קלייד.

רש"י

צ הרעים יתבזו עליה: (טז) ואמר אבי הנערה. (שם) מלמד שאין רשות לאשה לדבר בפני האיש: ופרשו השמלה. (שם) הרי זה משל ר מחוורין הדברים כשמלה:

שפתי חכמים

צ דאם לא כן והוציאו את הבתולה מבע"ל ולמה נאמר אבי הנערה ואמה אלא לדרשא ראו גידולים כו': ק דהא אף האשה עומדת בב"ד כדכתיב ולקח אבי הנערה ואמה וכתיב אחריו ואמר אבי הנערה ולא כתיב ואמרה אם הנערה אלא מלמד כו' בשם מהרי"ן. והרא"ם פי' דאל"כ ואמרה הנערה אל הזקנים הנה האיש הזה שם לי וגומר מיבעי ליה: ר דאם לא כן אפשר שנאבדה השמלה או שכובסה או

ליקוטי יוסף

אונ ווייל ער האט איר ניט געוואלט געבן כתובה ודם באטרעפט פופציג טאלער, אטאלער איז געוועזן פיר גילדין, איז דם צוויי הונדערט גילדן) מוז ער א צט געבן צוויי מאל אזו פיל, דאם איז הונדערט טאלער, אונ ער מוז די הונדערט טאלער שוין געבן, אונ אוב די זאך איז אמת זיא האט מזנה געוועזן נאך די תנאים, זאל מען איר הרגנן מיט סקילה, מען זאל איר בעווארפן מיט שטיינער ביז זיא שטארבט. דר ספר **אור החיים** שרייבט אויף דיא פסוקים על דרך המוסר, כי יקח איש אשה, אייב איינר ווערט נעמען אאשה מיינט מען ער ווערט לערנען תורה, ושנאה, אונ ער ווערט דיא תורה פיינט האבען, ער ווערט ניט וועלען מעהר לערנען תורה, ושם לה עלילות דברים, ער ווערט מאכן שלעכטע רייד אויף דיא תורה, והוציא עליה שם רע, ער ווערט אויסציהען אשלעכטען נאמען אויף די תורה, ער ווערט זאגן אלע יודען וואס לערנען תורה זענן ארעם אונ האבען ניט פרנסה, אונ די וואס לערנען ניט תורה האבן פרנסה אונ זענען רייך, לא מצאתי לבתך בתולים, איך האב ניט געפונען ביי דיין טאכטער, ביי דיין תורה, אפארגעניגען, איך האב קיין פרנסה פון דיין תורה, אבער הקב"ה זאגט פארקערט די גאנצע פרנסה וואס איז דא אויף דער וועלט וואלט די גאנצע וועלט ניט בשאפען געווארען, וזכרו אותו, מען זאל אים שטראפען ווייל ער האט אויפגיהערט לערנען תורה, וויא דיא **גמרא** זאגט דער מענטש וואס לערונט ניט תורה ברייננט הקב"ה אויף אים יסורים. אונ ווייל ער האט אויסגעטראכט אשלעכטן נאמן אויף די תורה, דר וואס לערונט תורה האט ניט פרנסה, דריבער זאל מען אים שטראפען מיט הונדערט רובל, ער זאל מאכן תשובה אונ זאל זאגן אלע טאג הונדערט ברכות. ולו תהיה לאשה, דיא תורה זאל ווייטער זיין ביי אים אווייב, ער זאל ווייטער לערנען תורה, לא יוכל שלחה כל

פירוש לתורת אלהים

וְהוֹצִיאוּ אונ זייא זאלען ארוס ציהען אֶת בְּתוּלֵי דיא בתולים פון דר יונג פרויא אֶל צו דיא אלצטע פון שטאט הַשָּׁעְרָה צום טויער וואו בית דין זיצען: (טז וְאָמַר זאל זאגן דר פאטר פון די יונג פרויא אֶל הַזְּקֵנִים צו די אלטע לייט צום בית דין אֶת בִּתִּי מיין טאכטער האב איך גיגעבען לָאִישׁ צו דעם מאן פאר אווייב וַיִּשְׂנָאֶהָ אונ ער הט זיא פיינט גיקריגן: (יז) וְהִנֵּה ער האט גיטאן עֲלִילוֹת דְּבָרִים אבלבול פון רייד לֵאמֹר צו זאגין לֹא מָצָאתִי איך האב ניט גפונן צו דיין טאכטער בתולים וְאֵלֶּה אונ דאס איז דיא בתולים פון מיין טאכטער וּפָרְשׂוּ הַשִּׂמְלָה זאלן זיי פאר שפרייטן דם קלייד זיי זאלן קלאר מאכן די זאך ווי אקלייד לִפְנֵי זִקְנֵי הָעִיר פר די אלטע לייט פון דר שטאט פר דעם בית דין: (יח) וְלָקְחוּ אונ די אלטע לייט פון די שטאט זאלען

זִקְנֵי הָעִיר־הַהִוא אֶת־הָאִישׁ וְיִסְּרוּ אֹתוֹ׃ יט וְעָנְשׁוּ אֹתוֹ מֵאָה כֶסֶף וְנָתְנוּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָה כִּי הוֹצִיא שֵׁם רָע עַל בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל וְלוֹ־תִהְיֶה לְאִשָּׁה לֹא־יוּכַל לְשַׁלְּחָהּ כָּל־יָמָיו׃ ס כ וְאִם־אֱמֶת הָיָה הַדָּבָר הַזֶּה לֹא־נִמְצְאוּ בְתוּלִים לַנַּעֲרָ (לנערה קרי)׃ כא וְהוֹצִיאוּ אֶת־הַנַּעֲרָ (הנערה קרי) אֶל־פֶּתַח בֵּית־אָבִיהָ וּסְקָלוּהָ אַנְשֵׁי עִירָהּ בָּאֲבָנִים וָמֵתָה כִּי־עָשְׂתָה נְבָלָה בְּיִשְׂרָאֵל

סָבֵי קַרְתָּא הַהִיא יָת גַּבְרָא וְיַלְקוּן יָתֵהּ׃ יט וְיִגְבּוּן מִנֵּהּ מְאָה סִלְעִין דִּכְסַף וְיִתְּנוּן לַאֲבוּהָא דְעוּלֵימְתָּא אֲרֵי אַפֵּק שׁוּם בִּישׁ עַל בְּתוּלְתָּא דְיִשְׂרָאֵל וְלֵהּ תְּהֵי לְאִנְתּוּ לֵית לֵהּ רְשׁוּ לְמִפְטְרַהּ כָּל יוֹמוֹהִי׃ כ וְאִם קְשׁוֹט הֲוָה פִּתְגָּמָא הָדֵין לָא אִשְׁתְּכַחוּ בְּתוּלִין לְעוּלֵימְתָּא׃ כא וְיַפְּקוּן יָת עוּלֵימְתָּא לִתְרַע בֵּית אֲבוּהָא וְיִרְגְּמֻנַּהּ אֱנָשֵׁי קַרְתַּהּ בְּאַבְנַיָּא וּתְמוּת אֲרֵי עֲבַדַת קְלָנָא

רשב״ם

(כא) לזנות בית אביה. שיש עדים שזינתה אחר שנתקדשה:

תו״א ויסרו אותו כתובות מו סנהדרין פה: וענשו אותו כתובות שם: כי הוציא שם רע ערכין טו: ואם אמת היה הדבר כתובות מ מד ערכין שם: והוציאו את הנערה אל פתח כתובות מ מד מה ערכין שם: ומתה כתובות מד:

בעל הטורים

(כא) אל פתח בית אביה וסקלוה. בגי׳ זהו ראו אלו הגדולין שגידלתם: כי עשתה נבלה. וסמיך ליה (כב) כי ימצא איש שוכב.

רש״י

(יח) ויסרו אותו. זו מלקות (כתובות מו): (כ) ואם אמת היה הדבר. (שם) בעדים והתראה שזנתה לאחר אירוסין: (כא) אל פתח בית אביה. ראו גידולים

בית יהודא

אז זיא איז געווען א בתולה: (יח) וְיִסְּרוּ אוֹתוֹ. (מַלְקוּת) מען זאל אים שלאגן מַלְקוּת: (כ) וְאִם אֱמֶת הָיָה הַדָּבָר. אויב די זאך איז אֱמֶת (בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה שֶׁזִּנְּתָה לְאַחַר אֵירוּסִין) עס זענען דא עדות וואס ווייסן אז זיא האט מְזַנֶּה גוועזן נאכדעם ווִיא איר מאן האט איר מְקַדֵּשׁ גוועזן, אונ די עדות האבן איר געזאגט פאר דעם מְזַנֶּה זיין דו זאלסט ניט מְזַנֶּה זיין ווארום מען וועט דיך הַרְגֶנֶען מיט שטיינער בעווארפען, זאל מען איר פירען (כא) וְאֶל פֶּתַח בֵּית אָבִיהָ), צו די טיר פון איר פאטערס שטוב, אונ מען זאל צו זיי זאגען (ראו גדולים שֶׁגִּדַּלְתֶּם) זעהט דיא קינדער וואס איר האט אויפ־

שפתי חכמים

מי יודע שזו הסמלה שלה או אם הוא דם בתולים: ש דילפינן ויסרו מויסרו ובן מבן כתיב הכא ויסרו אותו וכבן סורר ומורה כתי׳ ויסרו אותו ובמלקות כתי׳ והי׳ אם בן הכות וגו׳ וילפינן בן מבן כדפריסית: ת דאל״כ מה להלן מלקות אף כאן מלקות והתם מנלן משום דכתיב בן סורר ומורה

פירוש לתורת אלהים

נעמען אֶת הָאִישׁ דעם מאן וְיִסְּרוּ אוֹתוֹ אונ זיי זאלן אים שטראפען מיט מַלְקוּת: (יט) וְעָנְשׁוּ אונ זיי זאלן אים שטראפען מֵאָה כֶּסֶף הונדערט זילבערנע טאלער וְנָתְנוּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָה אונ זיי זאלן דאס געבען דעם פאטער פון די יונג פרויא כִּי ווארום ער האט אויס גיצויגן שֵׁם רָע אשלעכטן נאמען עַל בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל אויף די יונג פרויא

ליקוטי יוסף

יָמָיו, אזוי לאנג ווי ער וועט לעבען זאל ער לערנען תּוֹרָה אונ זאל זיא ניט אוועק שיקן פון זיך, וְאִם אֱמֶת הָיָה הַדָּבָר, אונ אויב דיא זאך איז אֱמֶת, ווען זיין תּוֹרָה לערנען האט ער ניט פַּרְנָסָה דאס איז אסימן אז ער לערנט ניט די תּוֹרָה מיט אֱמֶת יִרְאַת שָׁמַיִם, נאר מיט אפ קוּרְסוּת, איז אמִצְוָה מען זאל אים ארויסטרייבן פון דער וועלט מיט זיין תּוֹרָה לערנען (עד כאן לְשׁוֹנוֹ הַקָּדוֹשׁ):

פון יִשְׂרָאֵל וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה אונ צו אים זאל זיא זיין צוא אווייב לֹא יוּכַל לְשַׁלְּחָהּ ער זאל זיא ניט קענין אוועק שיקן פון זיך אזוי לאנג ווי ער וועט לעבען: (כ) וְאִם אונ אויב די זאך איז געווען אֱמֶת לֹא נִמְצְאוּ עס איז ניט גפונען געווארען בְּתוּלִים צו די יונג פרוי דען זיא האט מְזַנֶּה געווען ווען זיא איז נאך גיוועזן אין פאטערס הויז: (כא) וְהוֹצִיאוּ אֶת הַנַּעֲרָה זאלן זיי ארויס ציהען דיא יונג פרוי צו דער טיר פון איר פאטערס שטוב וּסְקָלוּהָ אונ איר שטאט לייט זאלען זיא פאר שטיינען אונ זיא זאל שטארבען כִּי עָשְׂתָה ווארום זיא

מצות השם

(תקנג תקנד) לֹא יוּכַל וגו׳. דס איז דיא מִצְוָה ווען איינער איז מוציא שם רע אוף איין בְּתוּלָה אז ער האט בייא איר גישט גפונען קיין בְּתוּלִים אונ עס איז גאר שֶׁקֶר די זאך טאר ער איר קיין מאל קיין גט נישט געבען ער מוז זיא האלטען פר אווייב תָּמִיד עס איז נוהג בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן:

לִזְנוֹת בֵּית אָבִיהָ וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ׃ ס כב כִּי־יִמָּצֵא אִישׁ שֹׁכֵב | עִם־אִשָּׁה בְעֻלַת־בַּעַל וּמֵתוּ גַּם־שְׁנֵיהֶם הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִם הָאִשָּׁה וְהָאִשָּׁה וּבִעַרְתָּ הָרָע מִיִּשְׂרָאֵל׃ ס כג כִּי יִהְיֶה נַעֲרָ נערה קרי

בְּיִשְׂרָאֵל לְזַנָּאָה בֵּית אֲבוּהָא וּתְפַלֵּי עָבֵד דְּבִישׁ מִבֵּינָךְ׃ כב אֲרֵי יִשְׁתְּכַח גְּבַר דְּשָׁכֵיב עִם אִתְּתָא אִתַּת גְּבַר וְיִתְקַטְּלוּן אַף תַּרְוֵיהוֹן גַּבְרָא דְּשָׁכֵיב עִם אִתְּתָא וְאִתְּתָא וּתְפַלֵּי עָבֵד דְּבִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל׃ כג אֲרֵי תְהֵי עוּלֵימְתָּא בְתֻלְתָּא

תו"א לזנות בית אביה שם מה סנהדרין נ: כי ימצא איש סנהדרין פו: ומתו גם שניהם שם סו ערכין ז: כי יהיה נערה בתולה כתובות מט:

בית יהודא

געאָדעוועט: ולזנות בית אביהו. (כמו בבית) גלייך ווי עס וואלט געשטאנען בבית, זיא האט מזנה געוועזן ווען זיא איז געוועזן ביי איר פאטער אין שטוב: (אנשי עירה). זאגט רש"י (במעמד כל אנשי עירה) אלע מענטשן פון איר שטאט זאלען קומען זעהן ווי מען וועט איר הרגנן: (כב) ומתו גם שניהם. זאגט רש"י (להוציא מעשה חדודים שאין האשה נהנית מהם) אבער אז ער האט אנדערע הנאות געהאט פון דם פרעמדע ווייב, וואס ער האט פון דעם הנאה נאר ניט דיא אשה, הרגת מען זיי ניט: וגם לרבות הבאים מאחוריהם), אויב איינער האט מזנה געוועזן מיט אפרעמדע ווייב ניט ווי מיט א ווייב, הרגת מען זייא אויך (דבר אחר) נאך אפשט איז (גם שניהם לרבות את הולד) מען הרגת מען אפילו איר קינד הרגת מען אויך (שאם היתה מעוברת) אויב זיא איז געוועזן מעוברת (אין ממתינין לה עד שתלד) ווארט מען איר ניט ביז זיא וועט געבארין דאס קינד, נאר מען הרגת זיי ביידע, מיינט מען

רש"י

סגדלתם: לזנות בית אביה. כמו בבית אביה: וסקלוה אנשי עירה. (ספרי) במעמד כל א אנשי עירה: (כב) ומתו גם שניהם. (שם) להוציא מעשה חדודים ב שאין האשה נהנית מהם: גם. לרבות הבאים ג מאחריהם (ס"א מאחוריהם) (שם) ד"א גם ד שניהם לרבות את הולד שאם ה היתה מעוברת אין ממתינין לה עד שתלד:

שפתי חכמים

למה נסקלה אפי' אם אמת הוא שזינתה דלמא זינתה קודם אירוסין ואפי' אם זינתה לאחר אירוסין דלמא בלא עדים והתראה זינתה ל"פ בעדים וכו': א כ"ל דמביא ראיה לפירושו שפירש בית אביה כבית אביה ר"ל שחסר ב' אחד וה כן מלינו שדרך הקרא לחסר ב' ומפרש אנשי עירה במעמד כל אנשי עירה ר"ל דבקרא כתיב וסקלוה אנשי עירה באבנים משמע שהם מתחילים וזה אינו דהא כתיב יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו וגו' וע"כ צ"ל באנשי עירה ר"ל במעמד כל אנשי עירה ש"מ שדרך הקרא לחסר בי"ת. ותו קשה לרש"י אם כן משמע מן הקרא דמ"ה חייבת בסקילה כי נבלה עשתה בבית אביה אם כן לפ"ז קשה למה חייבה התורה סקילה אם שכב עם הנערה המאורסה בעיר הא לא זינתה בבית אביה ל"פ ומלאה אים בעיר לפיכך שכב עמה פרלה קורהה לגנב כיון שהיא פרוצה כ"כ שלא ישבה בביתה כדרך הבתולות ודאי זינתה ג"כ בבית אביה ומ"ה היא בסקילה והשתא א"ש למה מהפך רש"י לפ' קראי שלא כסדר. וכזה יתורץ מ"ש הרא"ם לא ידעתי טעם נכון כו': ב ר"ל אם בא עליה כשאר איבריה שלא באותו מקום שאין האשה נהנית מהם אלא האיש פטורים דגם שניהם משמע דשניהם שוין בהנאה. ואע"ג דאם בא עליה שלא כדרכה אף ע"פ שאין האשה נהנית אפ"ה שניהם חייבין. שאני התם דאתרבאי ממשכבי אשה: ג יש כאן נוסחאות מתחלפות שבמקצת פירושים כתיב לרבות הבאים אחריהם בלא מ"ס. ר"ל כגון אם נגמר דינם למיתה אפ"ה אם בא הוא אחר כך על אשה אחרת או איש אחר בא עליה גם הם נהרגו ולא אמרינן דזה שנגמר דינו גברא קטילא הוא וכגואלו שאלו אחרים גבי מותים שכבו אלא אלו הבאים אחריהם חייבים גם כן מיתה. ובמקצת פירושים כתיב לרבות הבאים מאחריהם במ"ם כלומר מאחוריהם דהיינו שלא כדרכה: ד דלטעם ראשון קשה דאם שכב עמה אפי' שלא כדרכה פשיטא שהוא חייב דהא כתיב משכבי אשה מלמד שיש לה שני משכבים כדרכה ושלא כדרכה גם צ"ל ל"פ ד"א. ולפי ד"א קשה דהכי הל"ל ומתו שניהם האיש השוכב עם האשה וגם האשה ל"פ טעם ראשון: ה (כח"י) על ענין כיוצא בזה פרש"י בערכין (דף ז) מדהל"ל ומתו ולא

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כב) ומתו גם שניהם. פרש"י גם לרבות הבאים אחריהם ואמר שאם בא איש עליה לאחר שנגמר דינה שחייב מיתה. דסלקא דעתך אמינא דכמתה דמיא ולא לחייב עליה קמ"ל גם:

ליקוטי יקרים

(כב) כי ימצא וגו' האיש השכב וגו'. דיא ווערטער פון האיש השוכב ביז ובערת זיינען איבעריג, עס שטייט דאך שוין ומתו גם שניהם, נאר די תורה זאגט פריער די נערה וואס האט מזנה געוועזן זאל מען זיא הרגנן, מען דארף דאך אים אויך הרגנן, פאר וואס נאר זיא זאל מען הרגנען, מען ווייס דאך אבער ניט ווער ער איז, אבער הקב"ה ווייס ווער ער איז, פוחט הקב"ה אזוי, ער ברייננגט צו זאמען דעם מענטש וואס האט מזנה געוועזן מיט דיא נערה המאורסה, און מען האט אים ניט געהרגת, מיט אזוי אאשה וואס זיא האט אויך מזנה געווען און מען האט ניט געוואוסט און מען האט זיא ניט געהרגת, און די ביידע ווענען איצט מזנה, און מען געפינט זייא און מען הרגת זיי, דאס זאגט דער פסוק ומתו גם שניהם, זייא זאלען ביידע שטארבען, האיש השוכב עם האשה, דער מענטש וואס ער האט מזנה געווען מיט די אשה, מיט דיא נערה המאורסה וואס שטייט אין פריערדיגען פסוק, והאשה, און דיא אשה וואס האט אמאל אויך מזנה געוועזן ועיין רש"י סדרה משפטים ע"פ ואשר לא צדה רמ"א ז"ל:

פירוש לתורה אלהים

האט גטאן אמיאוסה זאך צווישען די ישראל לזנות בית אביה מזנה צו זיין אין איר פאטערס הויז ובערת הרע מקרבך און דו זאלסט אוס ראמען דם בייז פון צווישען דיר: (כב) כי ימצא ווען עס וועט געפונען ווערען איש אמאן ליגט מיט איין אשה וואס זיא האט אמאן ומתו גם שניהם זאל מען ביידע הרגנען האיש השוכב עם האשה דעם מאן וואס איז געלעגען מיט די אשה והאשה און די אשה ובערת און דו זאלסט אוים ראמען דם בייז פון די ישראל: (כג) כי יהיה ווען עס וועט זיין נערה בתולה איונג פרוי איין בתולה מאורשה וואס זיא איז פר קנסת צו אמאן וואס אחתן האט זיא מקדש געוועזן ומצאה און עס וועט זיא געפינען איין מאן אין שטאט

בְּתוּלָה מְאֹרָשָׂה לְאִישׁ וּמְצָאָהּ אִישׁ בָּעִיר וְשָׁכַב עִמָּהּ׃
כד וְהוֹצֵאתֶם אֶת־שְׁנֵיהֶם אֶל־שַׁעַר ׀ הָעִיר הַהִוא וּסְקַלְתֶּם אֹתָם בָּאֲבָנִים וָמֵתוּ אֶת־הַנַּעֲרָ הנערה קרי עַל־דְּבַר אֲשֶׁר לֹא־צָעֲקָה בָעִיר וְאֶת־הָאִישׁ עַל־דְּבַר אֲשֶׁר־עִנָּה אֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ׃ ס
כה וְאִם־בַּשָּׂדֶה יִמְצָא הָאִישׁ אֶת־הַנַּעֲרָ הנערה קרי הַמְאֹרָשָׂה וְהֶחֱזִיק־בָּהּ הָאִישׁ וְשָׁכַב עִמָּהּ וּמֵת הָאִישׁ אֲשֶׁר־שָׁכַב עִמָּהּ לְבַדּוֹ׃
כו וְלַנַּעֲרָ ולנערה קרי לֹא־תַעֲשֶׂה דָבָר אֵין לַנַּעֲרָ לנערה קרי

דִמְאָרְסָא לִגְבַר וְיַשְׁכְּחִנַּהּ גְּבַר בְּקַרְתָּא וְיִשְׁכּוּב עִמַּהּ׃ כד וְתַפְּקוּן יָת תַּרְוֵיהוֹן לִתְרַע קַרְתָּא הַהִיא וְתִרְגְּמוּן יָתְהוֹן בְּאַבְנַיָּא וִימוּתוּן יָת עוּלֵמְתָּא עַל עֵסַק דִּי לָא צְוָחַת בְּקַרְתָּא וְיָת גַּבְרָא עַל עֵסַק דְּעַנִּי יָת אִתַּת חַבְרֵהּ וּתְפַלֵּי עָבֵד דְּבִישׁ מִבֵּינָךְ׃ כה וְאִם בְּחַקְלָא יַשְׁכַּח גְּבַר יָת עוּלֵמְתָּא דִמְאָרְסָא וְיִתְקֶף בַּהּ גַּבְרָא וְיִשְׁכּוּב עִמַּהּ וְיִתְקְטֵל גַּבְרָא דִּשְׁכֵב עִמַּהּ בִּלְחוֹדוֹהִי׃ כו וּלְעוּלֵמְתָּא לָא תַעְבֵּד מִדַּעַם לֵית לְעוּלֵמְתָּא

תו"א ומצאה איש ערכין טו : והוצאתם את קידושין י : על דבר סנהדרין מה : ומת האיש אשר שכב קידושין סו סנהדרין טו : ולנערה לא תעשה דבר נדרים כו קמא כח סנהדרין פג ע"ז מ :

בעל הטורים

רמז לאיש שסטיה בלאשתו תחת התאנה וסקלוהו : (כד) אשר לא צעקה. ואף אם ירצה ממנו יכולה לומר מתחלת לצער בתולים צועקת :

רש"י

(כג) ומצאה איש בעיר. (ערכין ז) לפיכך שכב עמה פרצה קוראה לגנב הא אלו ישבה בביתה לא אירע לה :

בית יהודא

הַרְגֵת איר באֶ"ד, אֲפִילוּ דער קינד ווערט אויך גֶעהַרְגֶת אין איר : (כג) וּמְצָאָהּ אִישׁ בָּעִיר. איינער ווט טרעפען אַפְרֶעמְדֶע ווייב אין שטאט (לְפִיכָךְ שָׁכַב עִמָּהּ) דְרִיבֶּער הָט בֶּעטְרָאפֶען איינער הט מיט איר מְזַנֶה גוועזן (פִּרְצָה קוֹרְאָה לְגַנָּב) דיא אָפֶענֶע טיר רופט דעם גַנָּב ער זאל אַריין גיין אין שטוב גַנְבֶענֶן, דאס איז אַמָשָׁל, אַז אַטיר איז אָפֶען גייט אַריין דר גַנָּב אונ גַנְבֶת, אַז די טיר איז פַארמַאכט גייט דר גַנָּב אַוועק פון טיר, וַוייל די אִשָּׁה איז גוועזן אין גאס נאָדער אויף אַאָרט ווא מֶענְטְשֶׁען גייען ניטו דְרִיבֶּער הָט מֶען מיט איר מְזַנֶה גוועזן (הָא אִלּוּ יָשְׁבָה בְּבֵיתָהּ לֹא אֵירַע לָהּ) אָבֶער ווען זיא וואָלט גוועזן שטענדיג אין שטוב וואָלט איר

פירוש לתורת אלהים

וְשָׁכַב עִמָּהּ אונ ער וועט מיט איר ליגן : (כד) וְהוֹצֵאתֶם זָאלט איר ארוס ציהען זייא ביידע אֶל שַׁעַר צו דעם טויער וואו עס זיצען דם בית דין פון דיא שטאט וּסְקַלְתֶּם אונ איר זָאלט זיי בעוואַרפען מיט שטיינער אונ זיי זאלן שטארבען אֶת הַנַּעֲרָה די יונג פרויא זאל מען פר שטיינען עַל דְּבַר פון וועגן וואס זיא הט ניט גשריגען אין שטאט וואו עס וואָלטען זיך געפינען העלפר וְאֶת הָאִישׁ אונ דעם מאן עַל דְּבַר פון וועגין וואס ער הט גפייניגט אֶת אֵשֶׁת רֵעֵהוּ דם ווייב פון זיין חבר וּבִעַרְתָּ אונ דו זאלסט אום ראמען דאס בייז פון צווישען דיר : (כה) וְאִם בַּשָּׂדֶה אונ אוב אין פעלד יִמְצָא הָאִישׁ וועט גפינען דר מענטש די יונג פרוי הַמְאוֹרָשָׂה וואס מען הט זיא מקדש גוועזן וְהֶחֱזִיק אונ דער מאן וועט זיך שטארקען אין איר וְשָׁכַב עִמָּהּ אונ וועט מיט איר ליגין וּמֵת הָאִישׁ זאל מען טייטען דעם מאן אליין : (כו) וְלַנַּעֲרָה אונ צו די נערה זאלסטו ניט טאן קיין שום זאך אֵין לַנַּעֲרָה די נערה הט דא קיין עבירה עס זאל איר דר פר קומען מיתה כִּי ווארום אזו ווי

מצות השם

(תקנה) וּסְקַלְתֶּם אוֹתָם בָּאֲבָנִים. דאס איז די מצוה ווען איינער ליגט ביי איין בתולה וואס זיא איז איין כלה צו איין מאן זאל דאס ב"ד זיי פר שטיינען דם איז נוהג ווען די יודישע מלוכה איז גוועזן :

(תקנו) וְלַנַּעֲרָה לֹא וגו'. דם איז די מצוה ווען איינער איז מאנס איין בתולה אַכַלָה אין פעלד מיט געוואלד קומט אים איין מיתה אָבער די נערה קומט נישט קיין מיתה :

חֵטְא מָוֶת כִּי כַּאֲשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל־רֵעֵהוּ וּרְצָחוֹ נֶפֶשׁ כֵּן הַדָּבָר
הַזֶּה: כז כִּי בַשָּׂדֶה מְצָאָהּ צָעֲקָה הַנַּעַר הנערה קרי הַמְאֹרָשָׂה וְאֵין
מוֹשִׁיעַ לָהּ: ס כח כִּי־יִמְצָא אִישׁ נַעַר נערה קרי בְתוּלָה אֲשֶׁר לֹא־
אֹרָשָׂה וּתְפָשָׂהּ וְשָׁכַב עִמָּהּ וְנִמְצָאוּ: כט וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּהּ לַאֲבִי הַנַּעַר הנערה קרי חֲמִשִּׁים כָּסֶף וְלוֹ־תִהְיֶה לְאִשָּׁה תַּחַת אֲשֶׁר עִנָּהּ לֹא־יוּכַל שַׁלְּחָהּ כָּל־יָמָיו: ס
כג א לֹא־יִקַּח אִישׁ אֶת־אֵשֶׁת אָבִיו וְלֹא יְגַלֶּה כְּנַף אָבִיו: ס

חוֹבַת דִּין דִּקְטוֹל אֲרֵי כְּמָא דִיקוּם גַּבְרָא עַל חַבְרֵהּ וְיִקְטְלִנֵּהּ נְפַשׁ כֵּן פִּתְגָּמָא הָדֵין: כז אֲרֵי בְחַקְלָא אַשְׁכְּחַהּ צְוַחַת עוּלֵמְתָּא דִּמְאָרְסָא וְלֵית דְּפָרִיק לַהּ: כח אֲרֵי יַשְׁכַּח גְּבַר עוּלֵמְתָּא בְתֻלְתָּא דִּי לָא מְאָרְסָא וְיֶחֱדִנַּהּ וְיִשְׁכּוּב עִמַּהּ וְיִשְׁתַּכְּחוּן: כט וְיִתֵּן גַּבְרָא דִּישְׁכֵב עִמַּהּ לַאֲבוּהָא דְעוּלֵמְתָּא חַמְשִׁין סִלְעִין דִּכְסַף וְלֵיהּ תְּהֵי לְאִנְתּוּ חֲלָף דִּי עַנְּיַהּ לֵית לֵהּ רְשׁוּ לְמִפְטְרַהּ כָּל יוֹמוֹהִי: א לָא יִסַּב גְּבַר יָת אִתַּת אֲבוּהִי וְלָא יְגַלֵּי

תו"א כי כאשר פסחים כה יומא כב סנהדרין עד עג: כי בשדה דפרא טו: ואין מושיע סנהדרין עג: כי ימצא איש כתובות כט לח: ונתן האיש ברכות כא יבמות ד: לאבי הנערה כתובות כט לח מ מב: חמשים כסף כתובות לג: ולו תהיה יבמות נט כתובות כט לט מ מכות טו: תחת אשר כתובות לב לג מ קמא מד ערכין טו: לא יוכל שלחה כל ימיו גיטין נ תמורה ה: לא יקח איש ברכות כא יבמות ד מט ל קידושין סז: ולא יגלה כנף אביו יבמות ד לג

רשב"ם

(כו, צעקה הנערה. שמא צעקה: (א) לא יקח איש את אשת אביו. הוכפל כאן לומר שהנולד ממנה הרי הוא בלא יבא ממזר:

רש"י

(כו) כי כאשר יקום וגו'. לפי פשוטו זהו משמעו כי אנוסה היא ובחזקה עמד עליה כאדם העומד על חברו להרגו (פסחים כה סנהדרין עג) ורבותינו דרשו בו הרי זה בא ללמד ו ונמצא למד וכו': (א) לא יקח. (קידושין סז)

בית יהודא

דס ניט געטראפן: (כו) ובי כאשר יקום וגו']. זאגט רש"י (לפי פשוטו זהו משמעו) נאך דעם פשט פון פסוק איז אזו דער מיינונג (כי אנוסה היא) זיא איז דאך גוועזן געניוט (ובחזקה עמד עליה) אונ מיט שטארקייט איז דער מענטש אויפגעשטאנען אויף איר (כאדם העומד על חברו להרגו) אזו
זויא אמענטש שטייט־אויף אויף זיין חבר אים צו הרגען (ורבותינו דרשו בו הרי זה בא ללמד ונמצא למד) דיא רבנן לערנען ואין די גמרא פסחים דינים פון דעם פסוק עיין שם: (א) ולא יקחו. מיינט מען (אין לו בה לקוחין) עס איז ניטא

שפתי חכמים

ידענא דאין ומתו פחות משנים עכ"ל: ו ר"ל דבקרא משמע דרולא בא ללמד על נערה המאורסה ואין למדין ממנו כלום ונמלא דרולא נלמד מנערה המאורסה מה נערה המאורסה ניתן להצילה מן העבירה בנפשו כל בועל כדמשמע ואין מושיע לה הא יש מושיע לה בכל דבר

פירוש לתורת אלהים

אײנער שטײט אויף אויף זײן חבר צו הרגן אים כן הדבר אזו איז דיא זאך אויך מיט גיוואלד איז ער גלעגין בײ איר: (כז) כי בשדה ווארום ער הט דאך זיא גפונען אין פעלד צעקה הנערה דיא נערה האט גשריגן ואין מושיע אונ עס איז ניט גוועזן קײנער װס זאל איר העלפן: (כח) כי ימצא ווען אײנער װעט טרעפן אנערה װס זיא איז נאך ניט אכלה ותפשה אונ ער װעט זיא בצװינגן אונ װעט מיט איר ליגן מיט גיוואלד ונמצאו אונ מען האט זײא גיטראפין ליגענדיג: (כט) ונתן זאל דר מענטש װס איז מיט איר גלעגין געבין צום פאטר פון דר נערה חמשים כסף פופציג שקלים ולו אונ צו אים זאל זיא זײן פאר אװײב תחת אשר ענה װײל ער הט זיא גפײניגט לא יוכל ער טאר איר ניט געבן גט אזו לאנג װי ער װעט לעבין: (א) לא יקח אמענטש טאר ניט נעמין זײן פאטערס װײב אפילו זיא איז ניט זײן מוטער

מצות השם

(תקנז תקנח) לא יוכל וגו'. דס איז די מצוה װען אײנער האט מאנס גװען אבתולה װס זיא איז גישט פר קנאסט מוז ער געבן דעם פאטר חמשים כסף אונ ער זאל זיא נעמן פר אװײב ער קען זיא קײן מאהל נישט גטין:

ב לֹא־יָבֹא פְצוּעַ־דַּכָּה
וּכְרוּת שָׁפְכָה בִּקְהַל יְהוָה׃ ס
ג לֹא־יָבֹא מַמְזֵר בִּקְהַל יְהוָה גַּם
דּוֹר עֲשִׂירִי לֹא־יָבֹא לוֹ בִּקְהַל

בס"ת אשכנזים כתיב דכא באל"ף

כַּנְפָא דַאֲבוּהִי׃ ב לָא
יִדְכֵּי דִפְסִיק וְדִמְחַבַּל
לְמֵעַל בִּקְהָלָא דַייָ׃
ג לָא יִדְכֵּי מַמְזֵרָא
לְמֵעַל בִּקְהָלָא דַייָ אַף
דָּרָא עֲשִׂירָאָה לָא יִדְכֵּי
לֵהּ לְמֵעַל בִּקְהָלָא

תרי"א לא יבוא פצוע דכה שם מט עה עז : לא יבא ממזר שם עד עה קידושין עג עד :

בעל הטורים

(ג) ממזר . ב' במסורה דין ואידך (זכריה ט) וישב ממזר באשדוד . זה הוא שאחז"ל עתידין ממזרים ליטהר ויתישבו בארץ : לא יבא ממזר בקהל ה' . סמך ממזר לפצוע דכה שממזר אינו מוליד כפצוע דכה (המפרש האריך בשם הגדולים ומסיק בשמייהו דרישיה דקרא

רשב"ם

(ב) פצוע דכה . מיני סריסים ומפורשים ביבמות :

רש"י

אין לו בה לקוחין ; ואין קידושין תופסין בה : ולא יגלה כנף אביו . (יבמות לג) שומרת יבם של אביו הראויה לאביו והרי כבר הוזהר עליה משום (ויקרא יח) ערות אחי אביך אלא לעבור על זו בשני לאוין ולסמוך לה לא יבא ממזר ללמד שאין ממזר אלא מחייבי כריתות וק"ו מחייבי מיתות ב"ד שאין בעריות מיתת ב"ד שאין בה כרת: (ב) פצוע דכה . (יבמות עז) שנפצעו או שנדכאו ביצים שלו : וכרות שפכה . שנכרת הגיד ושוב אינו יורה קילוח זרע אלא שופך ושותת ואינו מוליד : (ג) לא יבא ממזר בקהל ה' . לא ישא בת ישראלית:

בית יהודא

בײ איר קידושין (ואין קידושין תופסין בה) די קידושין װערן ניט אנגענומן בײ איר אויב אײנער האט מקדש געװען זײן פאטערס װײב װאס איז ניט זײן מוטער נאכדעם װיא דער פאטער איז געשטארבן , איז די קידושין גאר ניט , זיא דארף ניט פון אים אגט , אונ זיא מעג נעמן אמאן : ולא יגלה כנף אביו . מײנט מען (שומרת יבם של אביו הראויה לאביו) װען עס זענן געװען צװײ ברידר ראובן אונ שמעון אונ שמעון איז געשטארבן אן קינדער , דארף ראובן געמען דס װײב פון שמעון צו זיך פר אװײב , דס װײב פון שמעון הײסט יבמה , ראובן הײסט יבם , אין די צײט פון נאך שמעון'ס שטארבן ביז ראובן נעמט זיא פר אװײב , הײסט שמעון'ס װײב „שומרת יבם" , זיא װארט אויף דעם יבם , איר מאנס ברודער ער זאל מיט איר חתונה האבען , זאגט דער פסוק אויב ראובנס זוהן װיל נעמען די שומרת יבם פר אװײב טאר ער ניט , פרעגט רש"י (והרי כבר הוזהר עליה) ראובנס זוהן איז דאך שוין אײן מאהל פארבאטן געװארן ער זאל ניט נעמן פר אװײב זײן פאטערס שומרת יבם (משום ערות אחי אביך) װײל זיא איז דס װײב פון זײן פאטערס ברודער , איז זיא דאך זײנע אמומע (אלא לעבור על זו בשני לאוין) די תורה האט נאך אמאהל גיבאטן , אויב ראובנס זוהן װעט נעמן פאר אװײב די שומרת יבם , קומט אים צװײא מאהל מלקות פר צװײ לאוין ועיין יבמות צג) (ולסמוך לה לא יבא ממזר) די תורה װיל שרײבן לעבען דעם פסוק דעם אנדערן פסוק לא יבא ממזר (ללמד שאין ממזר אלא מחייבי כריתות) צו לערנען אז אממזר איז נאר אויב ער איז גיבארין פון אזו אפאטער אונ מוטער װאס קומט זײ כרת פר דעם זנות װאס זײ האבן מזנה געװען , אונ פון דעם זנות איז ער געבארען געװארן (וקל וחומר מחייבי מיתות בית דין) אונ אויב אײנער האט מזנה געװען מיט אזו אאשה , װאס בית דין דארף זײ הרגנן פר דעם זנות , אונ פון דעם זנות איז געבארן געװארן אקינד , איז געװיס דאס קינד אממזר (שאין בעריות מיתת בית דין שאין בה כרת) בײ אלע זנות װאס בית דין הרגעת איז דא כרת אויך ואויב עס איז דא עדות אויף דעם זנות , הרגעט זײ בית דין , אויב עס איז ניטא עדות קומט זײ כרת : (ב) ופצוע דכה) . מײנט מען (שנפצעו או שנדכאו ביצים שלו) עס זענן גישפאלטען געװארן אדער צוקװעטשט געװארען זײנע אײער : וכרות שפכה . מײנט מען (שנכרת הגיד) עס איז אפגעשניטן אשטיקל פון די מילה (ושוב אינו יורה קילוח זרע) דיא זרע גײט ניט ארויסגעשפריצט (אלא שופך ושותת) נאר עס גיסט ארויס אונ עס רינט (ואינו מוליד) אונ ער קען ניט גיבארין קינדער : (ג) ולא יבא ממזר בקהל ה'.

שפתי חכמים

שיוכל להושיע יושיע לה אף רולה ניתן להצילו בנפשו של רודף : ז רל"ל הל"ל לא יגלה כדכתיב בסיפא לא יגלה ומתרץ דקיחה משמע אין לו בה קידושין ר"ל קידושי כסף דילפינן קיחה קיחה משדה עפרון ור"ל לאחר מיתת אביו דהל"ב תיפוק לי' דהיא אשת איש : ח ר"ל ל"ל עוד ולא יגלה כנף אביו אלא לרבות שומרת יבם כו' : ט וא"ת והא שלשה לאוין הן דהא איכא לאו דלא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר וי"ל דשני לאוין הללו אף לאחר מיתת אביו הם אבל לאו דלא תהיה אשת המת לאיש זר דוקא מחיים : י ר"ל וגם בשביל זה נכתב ולא יגלה כנף אביו כדי שיסמוך לה לא יבא וגו' ואם תאמר והא מפסיק קרא דלא יבא פלוע דכה וי"ל כיון דלאו בני כניס נינהו ולא שייך בהו ממזר לא חשיב הפסק : כ ר"ל שאל תקשי ליה והא אין עונשין מן הדין לכך שאין בעריות כו' והואיל ואיכא ביה כרת אם כן בלאו ק"ו נמי ממזר הוא כיון שהוא מחייבי כריתות ושומרת יבם של אביו בכרת שהיא דודתו : ל דמדכתי' אחריו לא יבא ממזר מקים פלוע דכה לממזר נמי ממזר פסול שלו מאותו מקום אף פלוע דכה פסול שלו מאותו מקום : מ ואם תאמר ולמה לא פרש"י זה לעיל גבי פלוע דכה וי"ל דרש"י

פירוש לתורת אלהים

דהיינו זיא איז אים אשטיף מוטער ולא יגלה אונ זאל ניט אויפדעקין זײן פאטערס שאנד [עיין רש"י] : (ב) לא יבא עס זאל ניט קומען אפצוע דכה אונ ניט אכרות שפכה װאס זײערע ביצים זענן צוקװעטשט אדער אפגעריסין פון די אדערין בקהל יי אין דעם קהל פון גאט ער טאר ניט נעמן אישראלית פאר אװײב : (ג) לא יבא עס טאר ניט קומען אממזר אין דעם קהל פון גאט ער טאר ניט נעמן אישראלית

מצות השם

(תקנט) לא יבא וגו' . דס איז די מצוה אפצוע דכה אונ אכרות שפכה טאר ניט קומען בקהל ה' היינו ער טאר ניט נעמן קײן יודישע טאכטער פר אײן װײב די מצוה איז נוהג אין יעדער צײט :

(תקס) לא יבא וגו' . דס איז די מצוה אײן ממזר טאר ניט נעמען קײן יודישע טאכטער פאר אײן װײב ער טאר ניט קומען בקהל ה' דאס איז נוהג בײ זכרים אונ נקבות :

יהוה: ס ד לֹא־יָבֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי
בִּקְהַל יְהוָה גַּם דּוֹר עֲשִׂירִי לֹא־
יָבֹא לָהֶם בִּקְהַל יְהוָה עַד־עוֹלָם:
ה עַל־דְּבַר אֲשֶׁר לֹא־קִדְּמוּ אֶתְכֶם
בַּלֶּחֶם וּבַמַּיִם בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם
מִמִּצְרָיִם וַאֲשֶׁר שָׂכַר עָלֶיךָ אֶת־
בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר מִפְּתוֹר אֲרַם
נַהֲרַיִם לְקַלְלֶךָּ: ו וְלֹא־אָבָה יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ אֶל־בִּלְעָם וַיַּהֲפֹךְ

אונקלוס

דַיָי: ד לָא יִדְכּוּן עַמּוֹנָאֵי
וּמוֹאֲבָאֵי לְמֵעַל בִּקְהָלָא
דַיָי אַף דָּרָא עֲשִׂירָאָה
לָא יִדְכֵּי לְהוֹן לְמֵעַל
בִּקְהָלָא דַיָי עַד עָלָם:
ה עַל עֵסַק דִּי לָא
עֲרַעוּ יָתְכוֹן בְּלַחְמָא
וּבְמַיָּא בְּאָרְחָא בְּמִפַּקְכוֹן
מִמִּצְרַיִם וְדִי אֲגַר עֲלָךְ
יָת בִּלְעָם בַּר בְּעוֹר
מִפְּתוֹר אֲרָם דִּי עַל
פְּרָת לְלַטָּיוּתָךְ: ו וְלָא
אֲבָה יְיָ אֱלָהָךְ לְקַבָּלָא

תו"א לא יבא עמוני ומואבי ברכות כח יבמות יז כט מו עז כתובות ז נזיר כג קידושין סו הוריות י ידים עו: על דבר אשר לא קדמו אתכם יבמות עו עז סנהדרין קג: ולא אבה ה' אלהיך ברכות נה ספר הזוהר פרשת כי תצא:

בעל הטורים

מיירי בממזר מבת ישראל ודור עשירי משכחת בממזר וממזרת. ומוכרח לחלק הקרא מדלא כתיב לא יבא ממזר עד דור עשירי מוכח כן מגמרא דיבמות דף פ"ח ע"ב) (ול"נ דקרא מיירי בממזר ידוע והרמז לממזר שא"י. א"נ ע"פ מ"ש הראשונים דהא דממזר אינו חי בקשו רחמים אכה"ג. בלא"ה א"ש): (ד) וסמך עמוני ומואבי לממזר שבנות לוט נבעלו לאביהן וילדו ממזרים והנקיבות מותרות לפי שהם נתכוונו לדבר מצוה: (ה) אשר לא קדמו. בגי' את הזכרים: אשר לא קדמו אתכם. ר"ת בגי' בלק. שהוא לוה לעשות כן: (ו) לשמוע אל בלעם. וסמיך ליה לא תדרש שלומם. כדאיתא בהנזקין (דף נ"ז דאסקוהו בנגידא ע"ש):

בית יהודא

(לא ישא ישראלית) א ממזר זאל ניט נעמן איין יודישע ווייב: (ד) ולא יבא עמוני, (ולא ישא ישראלית) די עמונים וזכרים זאלן ניט נעמן יודישע ווייבער, אבער די נקבות פון עמון מעגן נעמן יודישע מענער: (ה) ועל דברו. מיינט מען (על העצה שיעצו אתכם להחטיאכם) וועגן די עצה וואס זיי האבן גיגעבן אייך צו מאכן זינדיגן: ובדרך. (כשהייתם בטירוף)

רש"י

(ד) לא יבא עמוני. לא ישא בת ישראל: (ה) על דבר. (ספרי) על העצה שיעצו אתכם להחטיאכם: בדרך. כשהייתם

שפתי חכמים

לא בא לפרש מאי בקהל ה' דמלתא דפשיטא הוא דקהל ה' הוא שלא ישא ישראלית אלא דקשה לרש"י למה כתיב דממזר לא יבא בקהל ה' והא ק"ו הוא ומה פלוע דכה שלא נולד בעבירה אסור לבא בקהל ממזר שנולד בעבירה לא כ"ש ל"פ לא ישא ישראלית כלומר אפי' אם כשאה טפין אותו להוציא' ופלוע דכה אם נשאה לא יוציא ולהכי לא מצי למילף ק"ו דנימא דיו לבא מן הדין להיות כנדון: נ וא"ת והא כבר פירש לעיל גבי לא יבא ממזר בקהל ה'. י"ל כיון דעמון ומואב זכרים אסורים לבא בקהל ונקבות מותרות לבא בקהל הוצרך לפרש שהזכר לא ישא ישראלית אבל הנקבה מותרת בישראל וגם הקרא הוצרך לכתוב גבי עמוני ומואבי לא יבא בקהל ה' מטעם זה: ס דאל"כ דבר ל"ל הל"ל על אשר לא קדמו וגו' אלא ה"ק קרא על הדיבור כלומר על העצה אשר לא קדמו וגו' כלומר ובשביל דבר זה נמי ור"ל דאשר

ליקוטי מרדכי

(ה) ואשר שכר וגו'. דאס ערשטע דארפן מיר וויסען וואס איז אקללה אונ וואס איז אברכה, דהיינו אקללה, ראובן פלוכט שמעונען אונ זאגט צו אים דו זאלסט שטארבען, זיינע ווערטער הרגנן ניט שמעונען אונ זיי קענן אים ניט הרגנן, דאס לעבען אונ דאס שטארבען פון שמעון איז אין דיא האנט פון הקב"ה, אונ ווייל ראובן וויל שמעון זאל שטארבן דריבער וועט שמעון שטארבן? וואס האט שמעון מורא פאר דיא קללה פון ראובן, דם זעלביגע איז ביי אברכה, ראובן בענטשט צו לוי ער זאל זיין געזונד אונ זאל לאנג לעבען", ראובן קען ניט געבען צו לוי וואס ער ווינשט אים, דאס גיהער אלץ צו הקב"ה, וואס האט לוי פון ראובן'ס ברכה, דאס זעלביגע דארף מען וויסען וואס האט מואב געמיינט וואס זיי האבן געדונגען בלעם ער זאל דיא יודען פלוכן, בלעם קען דאך ניט טאן צו דיא יודען וואס ער וויל עס זאל אויף זיי קומן, ער קען נאר רידען, וואס וועט מואב האבן פון זיין רידן, ווען הקב"ה וועט ניט טאהן וואס ער וועט רידן, אונ אויף הקב"ה אליין איז אוואונדער פאר

פירוש לתורת אלהים

גם דור אפילו דם צעהנטע געבירט פון אים טאר אוך ניט נעמין אישראלית: (ד) לא יבא עמוני איינר פון פאלק עמון אונ מואב טאר מען אים ניט געבין אישראלית פר אווייב גם דור אפילו דאס צעהנטע גיבירט פון זייא טארען אוך ניט נעמען יודישע ווייבער עד עולם ביז אייביג: (ה) על דבר פון וועגין ווייל זיי האבן אייך ניט גיגעבין ברוט אונ וואסר בדרך אויף דעם וועג ווען איר זייט ארום גינאנגען פון מצרים ואשר שכר עליך אונ ווייל ער הט גידונגען אויף דיר בלעם דעם זוהן פון בעור פון דר שטאט פתור ארם נהרים לקללך צו שעלטען דיך: (ו) ולא אבה אבר גאט דיין גאט הט ניט גיוואלט צו הערן וואס הט הקב"ה געדארפט איינהאלטען דיא מויל פון בלעם ער

מצות השם

(תקסא תקסב) לא יבא וגו'. דאס זענין די מצות אז איינעם פון דעם פאלק עמון ומואב טאר מען ניט געבן איין יודישע טאכטער פר אווייב ווייל זייא האבען דיא ישראל ניט געוואלט געבען קיין ברוט אונ וואסער אונ זייער שלום זאל מען ניט פארשטען אויף אייביג,

יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְּךָ אֶת־הַקְּלָלָה
לִבְרָכָה כִּי אֲהֵבְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃
ז לֹא־תִדְרֹשׁ שְׁלֹמָם וְטֹבָתָם כָּל־
יָמֶיךָ לְעוֹלָם׃ ס רביעי ח לֹא־תְתַעֵב
אֲדֹמִי כִּי אָחִיךָ הוּא לֹא־תְתַעֵב
מִצְרִי כִּי־גֵר הָיִיתָ בְאַרְצוֹ׃ ט בָּנִים

מִן בִּלְעָם וַהֲפַךְ יְיָ
אֱלָהָךְ לָךְ יָת לְוָטִין
לְבִרְכָן אֲרֵי רַחְמָךְ יְיָ
אֱלָהָךְ׃ ז לָא תִתְבַּע
שְׁלָמְהוֹן וְטָבָתְהוֹן כָּל
יוֹמָךְ לְעָלַם׃ ח לָא
תְרַחֵק אֱדוֹמָאָה אֲרֵי
אֲחוּךְ הוּא לָא תְרַחֵק
מִצְרָאָה אֲרֵי דַיָּר הֲוֵיתָא
בְּאַרְעֵהּ׃ ט בְּנִין

תו"א ויהפוך ה' אלהיך סנהדרין קה: לא תדרש גיטין נז: לא תתעב אדומי קמא לב: לא תתעב מצרי ברכות סג:

בעל הטורים

(ח) וסמך לא תתעב אדומי. לומר אע"פ דכתיב וישטום עשו את יעקב. לא תתעב אדומי כי עמונים לא קדמו אותך בלחם ובמים והוא

רש"י

כטירוף: (ז) לא תדרוש שלומם. (ספ) מכלל שנא' עמך ישב בקרבך יכול אף זה כן ת"ל לא תדרוש שלומם: (ח) לא תתעב אדומי. לגמרי אף ואע"פ שראוי לך לתעבו שיצא בחרב לקראתך: לא תתעב מצרי. מכל וכל אע"פ שזרקו זכוריכם ליאור מה טעם שהיו לכם אכסניא בשעת הדחק. לפיכך: (ט) בנים אשר יולדו

בית יהודא

ווען איר זענט גיוועזן אומרוהיג פון וועג: (ז) ולא תדרוש שלומם וגו'. זאלסט ניט פארשטן ופארלאנגען פון זיי זייא זאלען מאכן פרידען מיט דיר, זאגט רש"י (מכלל שנאמר עמך ישב בקרבך) ווייל עס שטייט אין פסוק ואויף אנדערע פעלקער. זיי מעגן וואהנען מיט דיר צוזאמן אין דיינע שטעט (יכול אף זה כן) וואלט איך מיינען מיט עמון אונ מואב זאל מען אויך מעגן מאכן פרידען אונ וואהנען מיט זיי צוזאמן (תלמוד לומר לא תדרוש שלומם) זאגט דר פסוק זאלסט ניט פארשטען ופערלאנגען פון זיי זייער פרידען: (ח) ולא תתעב אדומי. (לגמרי) זאלסט ניט פארמיאוסין אדום אין גאנצען אויף אייביג (ואף על פי שראוי לך לתעבו) אפילו דוא וואלסט געדארפט אים פארמיאוסין (שיצא בחרב לקראתך) ווייל ער איז ארויסגעגאנגען מיט אשווערד געגען דיר: ולא תתעב מצרי. (מכל וכל) זאלסט ניט פארמיאוסין די מצרים אין גאנצען (אף על פי שזרקו זכוריכם ליאור) אפילו די מצרים האבען געווארפען אייערע קינדער דיא זכרים אין טייך אונ האבן זיי דערטרונקען, פון דעסטוועגן זאלסט איר זיי ניט פארמיאוסין (מה טעם) פר וואס (שהיו לכם אכסניא בשעת הדחק) ווייל זיי האבען אייך געהאלטען אין זייער לאנד ווען אייך איז שלעכט געוועזן ועיין ש"ח: (ט) ובנים אשר יולדו להם דור שלישי וגו'. זאגט רש"י (ושאר האומות

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ח) לא תתעב אדומי. י"א אע"פ שלא קדמו אתכם לא תתעבנו כי אחיך הוא ומזרעו של אברהם הוא ולפי זה צ"ל כאשר עשו לי בני עשו דמיירי לענין לעבור בארצם כדכתיב גבי יפתח וישלח ישראל מלאכים אל מלך מואב לאמר אעברה בארצך ולא אבה וגם אל מלך אדום שלח ולא אבה. אי נמי לא תתעב אדומי אע"פ שהיה לך לתעבו לפי שלא הניחך לעבור דרך ארצו לא תתעבנו כי אחיך הוא: לא תתעב מצרי. אף ע"פ שלסוף שעבדו בכם לא תתעבנו כי גר היית בארצו והטיבו לכם בראשונה:

שפתי חכמים

כמו ואסר: ע ר"ל מסיכא תיתי תדרוש שלומם וטובתם ומתרץ מכלל וגומר. (קל"מ) נלע"ד שצ"ל ברש"י לא תדרוש וגומר ועל סוף המקרא שנא' וטובתם פירש זה שהרי בספרי תניא לא תדרוש שלומם מכלל שנא' כי תקרב אל עיר וגו' יכול אף כאן כן ת"ל לא תדרוש מ"מ. וטובתם מכלל שנאמר בטוב לו לא תוננו יכול אף כאן כן ת"ל וטובתם כו' והמדפיסים לא הבינו כוונת רש"י והשמיטו מלת וגומר: פ ר"ל הא כתיב אחריו בנים אשר יולדו להם דור שלישי יבא הא דור שני לא יבא אם כן מתועב הוא ולמה אמר ברישא לא תתעב ומתרץ מה שכ' לא תתעב ר"ל לגמרי לא תתעב אבל מעט תתעבם: צ משום דכתיב אחריו דור שלישי יבא הא דור שני לא יבא ולמה אמר לא תתעב מצרי ומתרץ דה"ק לא תתעב מכל וכל אבל מעט תתעבו כדפירש לעיל גבי לא תתעב אדומי ונקט כאן מכל וכל ר"ל משום שנאמר כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו וכל הבת תחיון ואע"פ שזרקו זכוריכם ליאור אפ"ה אל תתעבו מה טעם שהיו כו' וזה שנקט רש"י מכל וכל: ק יש מקשים

פירוש לתורת אלהים

צו בלעם אונ האט אים ניט גילאזט ער זאל דיך שעלטן ויהפוך אונ גאט דיין גאט האט פר קערט את הקללה לברכה די קללה צוא אברכה בלעם האט דיך גיוואלט שעלטען אונ דער נאך האט ער דיך גימוזט בענטשען כי אהבך ווייל דיין גאט הט דיך ליב: (ז) לא תדרוש דו זאלסט ניט פארשטען זייער שלום אונ זייער גוטס כל ימיך אלע דיינע טעג אויף אייביג: (ח) לא תתעב דו זאלסט ניט פר אום ווערדיגן דם פאלק אדום אפילו זייא זענין ארוים גיגאנגען מיט אשווערד מלחמה צו האלטען קעגען דיר כי ווייל ער איז דיין ברודער לא תתעב דו זאלסט ניט פר אום ווערדיגען אמצרי אפילו זיי האבן אריין

ליקוטי מרדכי

זאל ניט ריידן קללות אוף יודן, זאל ער ריידן, אבער הקב"ה וועט ניט טאן וואס ער פלוגט, וויא דוד המלך ע"ה האט געזאגט אוף זיינע פיינד, יקללו המה, זאלען זיי פלוכן, ואתה תברך, נאר דו זאלסט בענטשן, צו וואס האט הקב"ה גענייט בלעם ער זאל מוזין בענטשן, נאר אוף דעם פסוק ולא קם נביא עוד בישראל כמשה, ביי יודן איז ניט געוועזן נאך אנביא ווי משה, זאגט דר מדרש אבל באומות העולם קם, אבער ביי די פעלקר איז געוועזן אזו אנביא ווי משה, דס איז בלעם, משל לנשר ועטלף, משה אונ בלעם זענען געוועזן ווי דר אדלר אונ די פלעדר־מויז, צו פארשטיין די ווערטר פון מדרש, וועלען מיר נאר שרייבן די נאטורן פון די ביידע עופות, דער אדלער זעהט נאר ביי טאג, ניט ביי נאכט, ביי דעם אדלער ווי עס קומט פון אהאלבע נאכט אונ ווייטער, הייבט זיך אן ביסלאכווייז צו שטארקן זיין זעהונג, די אוגן ווערן אים אלע מאל ליכטיגר ביז האלבן טאג, דאמאלס איז זיין ליכטיגקייט אזו שטארק, אז ער קוקט אין די ליכטיגקייט פון די זונן, אונ וואס ליכטיגר דיא זונן איז שטארקר איז די ליכטיגקייט פון זיינע אויגן, פון נאך

אֲשֶׁר־יִוָּלְדוּ לָהֶם דּוֹר שְׁלִישִׁי יָבֹא
לָהֶם בִּקְהַל יְהוָה׃ ס י כִּי־תֵצֵא
מַחֲנֶה עַל־אֹיְבֶיךָ וְנִשְׁמַרְתָּ מִכֹּל
דָּבָר רָע׃ יא כִּי־יִהְיֶה בְךָ אִישׁ

דִּי יִתְיַלְדוּן לְהוֹן דָּרָא
תְלִיתָאָה יִדְכּוּן לְהוֹן
לְמֵיעַל בִּקְהָלָא דַיְיָ׃
י אֲרֵי תִפּוֹק מַשְׁרִיתָא
עַל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ וְתִסְתַּמַּר
מִכֹּל מִדַּעַם בִּישׁ׃
יא אֲרֵי יְהֵי בָךְ גְּבַר דִּי

תו"א בנים אשר יולדו יבמות עז מה קידושין מה: ונשמרת מכל דבר רע כתובות מו ע"ז כ: כי יהיה בך איש פסחים ג נזיר סו נדה מג:

בעל הטורים

קדמך שנאמר כאשר עשו לי בני עשו: (י) ונשמרת. בגי' מן שפיכת דמים. ובגי' מן קללת השם. ובגי' אין להסתכל באשה כלל: מכל דבר רע. זהו נבול פה (דרש דבר ל' דיבור):

בית יהודא

מותרין מיד) מיט אנדערע פעלקער מעגט איר באלד וואהנען צו זאמען אונ איר מעגט זיך מיט זיי מתחתן זיין (הא למדת) פון דאנען לערנט מען (שהמחטיא לאדם קשה מן ההורגו) דער וואס מאכט זינדיגען א מענטש איז ערגער ווי ער וואלט אים געהרגעט (שההורגו הורגו בעולם הזה) דער וואס הרגעט א מענטש הרגעט ער אים אויף דיא וועלט, אבער דער געהרגעטער וועט האבען עולם הבא (והמחטיאו) אבער דער וואס מאכט זינדיגען א מענטש (מוציאו מן העולם הזה ומן העולם הבא) נעמט ער אים ארויס פון ביידע וועלטען פון דיא וועלט אונ פון יענע וועלט (לפיכך אדום שקדמם בחרב לא נתעב) דריבער אדום אפילו ער איז ארויסגעגאנגען מיט א שווערד געגען יודען, פונ דעסטוועגען איז ער גישט פארמיאוסט געווארען (וכן מצרים שטבעום) אונ אזו די מצרים אפילו זיי האבען דערטרונקען די יודישע קינדער, פון דעסטוועגען זענען זיי נישט פארמיאוסט געווארען (ואלו שהחטיאום נתעבו) אונ מואב ווייל זיי האבען געמאכט זינדיגען די יודין זענען זיי פארמיאוסט געווארען אויף אייביג: (י) וכי תצא וגו' ונשמרת. ווען דו וועסט גיין צו א מלחמה זאלסטו דיך היטען פון צו זינדיגען (שהשטן מקטרג בשעת הסכנה) ווען דער מענטש איז אין א סכנה, דאמאלס מסרת אויף אים דער שטן, אויף זיינע עבירות, דריבער דארף דר מענטש ביי די צייט פון מלחמה זיך מער

רש"י

להם דור שלישי. ושאר האומות מותרין מיד ר הא למדת שהמחטיאו לאדם קשה לו מן ההורגו ש שההורגו הורגו בעוה"ז והמחטיאו מוציאו מן העוה"ז ומן העוה"ב לפיכך אדום שקדמם בחרב לא נתעב וכן מצרים שטבעום ואלו שהחטיאום נתעבו: (י) כי תצא וגו' ונשמרת. שהשטן

שפתי חכמים

ל"ל לרש"י לפרש הטעם למה דור שלישי יבא הא הכתוב עצמו מפרש הטעם כי גרים הייתם וגומר. וי"ל דקשה לרש"י וכי בשביל שהיו גרים בארצו יבאו בקהל אחר שעשו להם כל הרע הזה שהרגו יאוריהם וכי בשאר ארצות שיש שם גרים הורגים הזכרים שלהם וע"ז פי' מה טעם כו' ויהיה האי מה טעם פי' על כי גרים וגומר דכתיב בקרא: ר ר"ל אל תאמר מה קנס זה שקנסן במה שתעבן עד דור שלישי הא אף שאר ע"א דינן כן ל"פ ושאר ע"א כו': ש כלומר אל תקשי לך למה לא נתעבו לגמרי הרי עמון ומואב לא עשו כלום אלא

ליקוטי מרדכי

האלבן טאג וואס די ליכטיגקייט פון דיא זונן ווערט טינקעלער ווערען זיינע אויגען אלע מאל טינקעלער, ביי נאכט וואס דיא פינסטערקייט איז שטארקער ביז האלבע נאכט זעהט ער גאר ניט. ביי די פלעדער מויז איז פאר קערט, פון האלבען טאג אונ ווייטער נעענטער צו נאכט ווערען אירע אויגען אלע מאל ליכטיגער ביז האלבע נאכט אונ זיא זעהט גאר אין דער פינסטער, אונ פון האלבע נאכט נעענטער צו טאג זעהט זיא אלע מאל ווייניגער ביז ביי טאג זעהט זיא גאר ניט, אזו זענען געוועזען דיא ביידע מענטשען, משה איז געוועזען ווי דער אדלער ער הט נאר גיזעהן אין די ליכטיגקייט, וואס היליגער די מחנה יודען זענען געוועזען, מער הייליגקייט, איז געקומען אויף משה, אונ ער האט גיזעהן באספקלריא המאירה, כביכול אין די ליכטיגקייט פון הקב"ה, ווי עס שטייט אין פסוק ותמונת ה' יביט, דאס געשטאלט פון הקב"ה [ווי מען זעהט אפאטעגראף פון א מענטש, אבער ניט דעם מענטש אליין] הט משה גיזעהן אויף הקב"ה, אונ ווען דיא הייליגקייט פון יודען איז שוואך גיוועזן, זייא האבען געזינדיגט איז שוואך געווארען דאס זעהונג פון משה אין די הייליגקייט, דריבער ווען יודען האבען געטאן דיא גרויסע זינד מיט דעם עגל, האט הקב"ה געזאגט צוא משה לך רד, גייא אראפ פון דיין גרויסקייט, גייא אראפ פון בארג סיני, ווייל דיין ליכטיגקייט איז נאר ווען יודען זענען הייליג, דריבער נאכדעם ווי יודען האבען געטאן תשובה אויף דעם עגל, אונ זענען צוריק הייליג גיווארען האט משה פארלאנגט פון הקב"ה גרויסע זאכען וויא עס שטייט אין סדרה תשא. אונ דיא רייד פון משה וואס ער האט גירעט אונ וואס ער האט געוואלט איז אלץ געטאן געווארען. ווי עס איז געווען ביי קרח, אונ הקב"ה איז בייז געווען אויף משה וואס ער האט ניט גירעט צום שטיין ער זאל געבען וואסער, צוא

פירוש לתורת אלהים

גיווארפען אייערע זכרים אין וואסר כי גר היית ווייל דוא ביסט גיוועזן אגר אין זיין לאנד דוא האסט גיוואוינט אין זיין לאנד: (ט) בנים די קינדער וואס וועט צו זיי גיבארען ווערען דור שלישי דער דריטער דור יבא מעג קומען אין קהל פון גאט דאס דריטע גיבוירט מצרי מעג נעמען אישראלית [עיין רש"י]; (י) כי ווען דו וועסט ארוס גיין מיט א מחנה מלחמה האלטען מיט דייני פיינט ונשמרת זאלסטו ווערין גיהיט עס זאל אין דיר ניט זיין קיין בייזע זאך [עיין רש"י]; (יא) כי יהיה ווען עס וועט זיין צווישען דיר א מענטש

מצות השם

(תקסג תקסד) בנים אשר וגו'. דאס איז די מצות אז דאס דריטע דור פון אדום ומצרי מעגן נעמען יודישע טעכטער רש"י שרייבט אז איינער מאכט זינדיגן איין מענטש איז ערגיר וויא ער הארגיט איין מענטש ווארום דיא אנדערע אומות וואס זיי האבען גברענט אונ גבראטען הט זיי השי"ת ניט אזו פאראכטיט ווי עמון ומואב ווייל זיי האבען מוסר גוועזען זייערע טעכטער זאלען מזנה זיין מיט יודען:

אשר לא יהיה טהור מקרה לילה ויצא אל מחוץ למחנה לא יבא אל תוך המחנה: יב והיה לפנות ערב ירחץ במים וכבא השמש יבא אל תוך המחנה: יג ויד תהיה לך מחוץ למחנה ויצאת שמה

לא יהי דכי מקרה ליליא ויפוק למברא למשריתא לא יעול לגו משריתא: יב ויהי למפני רמשא יסחי במיא וכמעל שמשא יעול לגו משריתא: יג ואתר מתקן יהי לך מברא למשריתא ותפוק תמן

רשב"ם

(יג) ויד תהיה לך. כתרגומו:

תו"א מקרה לילה קמה כה: ולא אל תוך המחנה פסחים סח: והיה לפנות ערב נזיר סו: ויד תהיה לך ברכות כה:

רש"י

מקטרג בשעת הסכנה: (יא) מקרה לילה. דבר הכתוב בהווה: ויצא אל מחוץ למחנה. זו מצות עשה: לא יבא אל תוך המחנה. זו מצות לא תעשה ואסור להכנס למחנה לויה א וכ"ש למחנה שכינה (פסחים סז): (יב) והיה לפנות ערב. סמוך להערב שמשו יטבול שאינו ב טהור בלא הערב שמש: (יג) ויד תהיה לך. כתרגומו כמו (במדבר ב) איש על ידו: מחוץ למחנה. חוץ ג לענן:

בית יהודא

היטן פון עבירות ווי אין איין אנדער צייט: (יא) ומקרה לילה. זאגט רש"י (דבר הכתוב בהווה) דר פסוק שמועסט ווי עס טרעפט מער, דס מערסטע טרעפט פון א מענטש זאל ארויסגיין זרע ביי נאכט, אונ אז עס גייט ארויס פון א מענטש זרע ביי טאג איז ער אויך טמא ביז נאכט: ויצא אל מחוץ למחנה. זאגט רש"י (זו מצות עשה) דס איז א מצוה ער זאל ארויסגיין פון די מחנה ווען ער איז טמא: ולא יבא אל תוך המחנה. ער זאל ניט אריינקומען אין די מחנה ווען ער איז טמא, אונ אויב ער איז געקומען אין די מחנה (זו מצות לא תעשה) האט ער א עבירה אויף א לאו (ואסור ליכנס למחנה לויה וכל שכן למחנה שכינה) ווען ער איז טמא טאר ער ניט אריין גיין אין די מחנה פון די לוים, אונ אין די מחנה שכינה טאר ער געוויס ניט אריין גיין: (יב) והיה לפנות ערבו. מיינט מען (סמוך להערב שמשו יטבול) נאנט פאר דעם זונן אונטערגיין זאל ער זיך טובל זיין (שאינו טהור בלא הערב שמש) איידער די זונן גייט אונטער ווערט ער ניט ריין פון זיין טומאה: (יג) ויד תהיה לך. זאגט רש"י (כתרגומו) ווי דר תרגום טייטשט „ואתר" א ארט (כמו) ווי עס שטייט אין פסוק (איש על ידו) יעדער מענטש זאל זיין אויף זיין ארט: ומחוץ למחנה. מיינט מען (חוץ לענן) אויסער די

שפתי חכמים

שהחטיאו את ישראל נתעבו לגמרי ואדומי ומצרי עמדו להרגן ולא נתעבו לגמרי וא"ל משום דלא קדמו אתכם וגומר דהא ע"כ צ"ל דאדום נמי לא קדמו דאל"כ למה נתן הכ' הטעם דלא תתעב אדומי כי אחיך הוא ולא נתן גם הטעם שקדמו ש"מ דאין זה עיקר הטעם וא"ל נמי משום דשכר את בלעם לקלל אותם ואדום לא שכר את בלעם דלמא הא דלא שכר אדום את בלעם משום דאדום לא ידע זה שאת אשר יאור בלעם יותר ובלק ידע זה ממלחמות סיחון וכמו שפרש"י לעיל. וכיון שהוא כן אין להחזיק לאדום טובה בשביל זה ואדרבה יותר היה לתעב אותם כיון שרצו להרוג אותם בחרב ואי משום שהוא אחיך הא עמון ומואב נמי קרובים הם עמנו וכמו שאמר אברהם ללוט כי אנשים אחים אנחנו. ומתרץ הא למדת כו': ת דבלילה דרך שרואה קרי אבל ביום אין דרך שרואה קרי אבל בודאי מי שרואה קרי ביום גם הוא טמא: א ר"ל מדכתיב שני מחנות בפסוק וא"ת והא אפקיה לשני מחנות חד למ"ע וחד למצות ל"ת. וע"ק למה נקט כ"ש למחנה שכינה אלא היה לנקוט ואסור ליכנס למחנה לויה ולמחנה שכינה וי"ל דה"פ דר"ל בזה מה שכתוב ויצא אל מחוץ למחנה היינו ע"כ מחנה שכינה דמהיכי תיתי לרבות שאר מחנות ואחריו כתיב לא יבא אל תוך המחנה מרבה קרא אפי' מחנה לויה וא"כ קשה שאם נכנס בטומאת קרי למחנה שכינה שהיא קדושה חמורה אינו עובר אלא בעשה כדכתיב ויצא וגומר ואם נכנס למחנה לויה שאין בה קדושה כל כך עובר בלא תעשה שהוא חמור מעשה כדכתיב לא יבא וגו' ומתרץ דהא אסור ליכנס למחנה לויה בלא תעשה כ"ש כו'. וא"ת והרי אין עונשין מן הדין. וי"ל ה"מ היכא דלא רמז כלל בתורה אבל הכא כתיב שעובר בעשה אבל לא תעשה בא מן הדין בדבר זה עונשין. והרא"ם תירץ משום דתרווייהו מחנה שכינה ומחנה לויה משום קדושתה של שכינה הוא וכחד מחנה חשיבי להו כו' ע"ש כי האריך: ב ר"ל דודאי יכול לטבול כל היום מתי שירצה אלא ר"ל מ"מ בקרא והיה לפנות ערב ירחץ במים שלא תאמר אבל קודם לכן לא אלא קרא עלה טובה קמ"ל כמו שכתוב אחריו וכבא השמש יבא אל תוך המחנה כיון שאינו טהור בלא הערב שמש מה לו לטבול בעוד היום גדול. וזהו שנקט רש"י סמוך להערב שמשו יטבול שאינו כו': ג וא"ת והלא משמת אהרן נסתלקו ענני כבוד כדפרש"י בפ' חקת.

פירוש לתורת אלהים

אשר וואס ער וועט ניט ריין זיין דורך א טרעפונג וואס האט אים גיטראפן ביי נאכט ויצא זאל ער ארויס גיין פון דר מחנה לא יבא ער טאר ניט אריין קומען אין דר מחנה: (יב) והיה אונ עס וועט זיין נאנט פאר נאכט איידר די זון גייט אונטער ירחץ במים זאל ער זיך טובל זיין אין וואסער וכבא השמש אונ אז די זון וועט אונטער גיין יבא מעג ער קומען אין דער מחנה: (יג) ויד תהיה אונ איין ארט זאל צו דיר זיין אויסער די

ליקוטי מרדכי

ווייזן יודן וויא גרוס זיין היילגקייט איז, אונ ווי ווייט זייערע ווערטער האבן צו בעפעלין אויף א שטיין ער זאל געבען וואסער (והדברים ארוכים), אונ פארקערט איז געוועזן ביי בלעם, ער איז געוועזן ווי די פלעדער מויז, וואס מער פינסטערקייט פון טומאה עס איז געוועזן, מער כח האט ער געהאט, אונ וואו עס איז געוועזן די טומאה גרויס האבן זיינע ווערטער אראפ־געצויגן אלעם שלעכטס אויף דיא טמא מענטשן פון דעם טמא ארט דריבר האבן די מואבים געדונגן בלעם ער זאל גיין פלוכען די יודען, ווייל פון די צייט וואס יודן זענען ארויסגעגאנגן פון מצרים ביז צוא דיא צייט פון בלעם האבן יודען געהאט פיל געזינדיגט, ווי הקב"ה האט געזאגט עד אנה ינאצוני, ביז ווי לאנג וועלן מיך די יודן דערצערענען, האבן דיא מואבים גימיינט

מצות השם

(תקסה) לא יבא וגו'. דס איז די מצוה אז איין טמא מענטש טאר ניט אריין קומען אין דר מחנה ביז ער וועט זיך טובל זיין אין איין מקוה דער נאך מעג ער אריין קומען דס גייט אן ביי זכרים אונ נקבות:

חוּץ: יד וְיָתֵד תִּהְיֶה לְךָ עַל־אֲזֵנֶךָ
וְהָיָה בְּשִׁבְתְּךָ חוּץ וְחָפַרְתָּה בָהּ
וְשַׁבְתָּ וְכִסִּיתָ אֶת־צֵאָתֶךָ: טו כִּי
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִתְהַלֵּךְ ׀ בְּקֶרֶב
מַחֲנֶךָ לְהַצִּילְךָ וְלָתֵת אֹיְבֶיךָ
לְפָנֶיךָ וְהָיָה מַחֲנֶיךָ קָדוֹשׁ וְלֹא־
יִרְאֶה בְךָ עֶרְוַת דָּבָר וְשָׁב
מֵאַחֲרֶיךָ: ס טז לֹא־תַסְגִּיר עֶבֶד

לְבָרָא: יד וְסִכְּתָא תְּהֵי
לָךְ עַל זֵינָךְ וִיהֵי בְּמִיתְבָךְ
לְבָרָא וְתַחְפַּר בַּהּ וּתְתוּב
וּתְכַסֵּי יָת מַפְּקָתָךְ:
טו אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ
שְׁכִינְתֵהּ מְהַלְּכָא בְּגוֹ
מַשְׁרִיתָךְ לְשֵׁיזָבוּתָךְ
וּלְמִמְסַר בַּעֲלֵי דְבָבָךְ
קֳדָמָךְ וּתְהֵי מַשְׁרִיתָךְ
קַדִּישָׁא וְלָא יִתְחֲזֵי בָךְ
עֲבֵירַת פִּתְגָם וִיתוּב
מֵימְרֵהּ מִלְאוֹטָבָא לָךְ:
טז לָא תִמְסַר עֶבֶד עַמְמִין

תו"א ויתד תהיה לך שם יומא פה כתובות

פ: כי ה' אלהיך סוטה ג ספר הזוהר פרשה נח ופרשת אחרי מות: והיה מחניך ברכות כה שבת קג קנ: לא יראה בך ברכות שם שבת קנ סוטה ג כא מגילה קיד: לא תסגיר יבמות לט גיטין מה קידושין סג:

רשב"ם

על אזנך. עם שאר כליך: (טו) מתהלך. שגם ארון שבו תורה היה יוצא עמהם למלחמה כדכתיב וכלי הקודש והצוצרות. התרועה בידו:

בעל הטורים

(יד) ויתד תהיה לך על אזנך. רמז שאם שמע נבול פה סיכוף אלבעו לתוך אזנו וזהו ויתד תהיה לך על אזנך שלא לשמוע נבול פה לא חוץ מן הבית או תכוף אלבעך לתוך אזנך. ובמדרש ויתד תהיה לך על זכות האבות שהוא כיתד התקוע לישראל. ויתד בגימ' והאבות: ויתד תהיה לך על אזנך. בגימטר' מדותי תהיה על אזנך. כלומר י"ג מדות יהיו כלי זיין שלך: וחפרתה. ב' במס' דין ואידך (איוב יא) וחפרת לבטח תשכב. זהו מה שאמרו לעולם יבדוק אדם עצמו לצרכיו קודם שישן וחפרתה וכסית את לאתך ואז וחפרת לבטח תשכב: (טו) ערות דבר. וסמיך ליה לא תסגיר עבד. רמז ערוה סגורה בעששית אסור לקרות קריאת שמע כנגדה:

רש"י

(יד) על אזנך. לבד משאר ד כלי תשמישך: אזנך. כמו כלי זיינך: (טו) ולא יראה בך. הקב"ה ה ערות דבר: (טז) לא תסגיר עבד. ו כתרגומו. ד"א

בית יהודא

וואלקינס ווס ארום די מַחֲנֶה: (יד) וְעַל אֲזֵנֶךָ. בּיי דיינע געווער (לְבַד מִשְּׁאָר כְּלֵי תַּשְׁמִישְׁךָ) אויסער די איבעריגע כֵּלִים ווס איינגן אויף דיין זייט צו דיין ניצונג זאלסטו דעם גרויסן שפיציגן אייזען אויך האבן איינגן: וַאֲזֵנֶךָ. מיינט מען (כְּלֵי זַיְנָךְ) די כֵּלִים ווס זענען דיינע געווער: (טו) וְלֹא יִרְאֶה בְךָ. (הקב"ה עֶרְוַת דָּבָר) הקב"ה זאל ניט זעהן אין דיר אשענדליכע זאך: (טז) לֹא תַסְגִּיר עֶבֶד. זאגט רש"י (כְּתַרְגּוּמוֹ) וויא דער תַּרְגּוּם טייטשט, אויב אכנעניששער

שפתי חכמים

וי"ל אין מוקדם ומאוחר בתורה וזה נאמר קודם מיתת אהרן: ד כלומר שיתד זה תהיה לך לבד שאר כלי תשמישך כדי שתחפור בה: ה הנזכר בראש הפסוק דאל"כ לא יראה בגר"י תחת היו"ד ניבעי ליה: ו עבד עממין פי' עבד שהוא ישראל הנמכר לעו"א כדאיתא בגיטין (דף מה) ולפי זה קשה למה קרא אותו הקרא עבד דהא ישראל הוא ל"פ ד"א כו'. ולפי' של ד"א קשה כיון דהאי קרא לא תסגיר ליסגא דחירות הוא

ליקוטי מרדכי

יודען זענן טָמֵא פון זייערע זי"ד וועט בִּלְעָם איצט האבן אכח צו פלוכין זיי אונ ברייננן אויף זיי אַקְלָלָה, אונ אין אמת הט געקענט בִּלְעָם ברענגן אויף זיי אַקְלָלָה, ווייל בִּלְעָם האט געהאט אכח צו ברייגן קְלָלוֹת פון טוּמְאָה לְהַבְדִּיל ווי משה הט געקענט ברייגן בְּרָכוֹת פון קְדוּשָׁה, דריבער האט הקב"ה געזעהן בִּלְעָם ער זאל ניט ריידין וואס ער וויל, אונ ניט פלוכין די יודן, נאר ער מוז זעהן מַחֲזֵה שַׁדַּי, ער זאל קוקין אין די ליכטיגקייט פון די קְדוּשָׁה וועט ער ניט קענן קוקין אין די טוּמְאָה אונ וועט ניט קענען פלוכין די יודען נאר ער וועט זייא מוזין בענטשען, דאס איז פארקערט געווארן פון קְלָלָה אויף בְּרָכָה פון טוּמְאָה אויף קְדוּשָׁה:

פירוש לתורת אלהים

מַחֲנֶה וְיָצָאתָ שָׁמָּה אונ דארט זאלסטו גיין ארוים לְצוֹרֶךְ: (יד) וְיָתֵד תִּהְיֶה לְךָ אונ אשפיציגע שטיק אייזין זאל זיין צו דיר איינגען לעבין דיינע געווער וואס דו האסט וְהָיָה בְּשִׁבְתְּךָ אונ עס וועט זיין ווען דו וועסט זיצן אין דר אוסן פון דיין צורך ווען וְחָפַרְתָּה זאלסטו מיט דעם אייזין גראבין וְשַׁבְתָּ אונ דר נאך זאלסטו צו דעקין דיין אוים גאנג: (טו) כִּי יְיָ אֱלֹהֶיךָ ווארום גאט דיין גאט גייט אין דיין לאגער לְהַצִּילְךָ מציל צו זיין דיך פון דיינע פיינד אונ איבר צו געבין דיינע אלע פיינד פר דיר דרום וְהָיָה זאל זיין דיין לאגר הייליג וְלֹא יִרְאֶה בְךָ אונ גאט זאל ניט זעהן אין דיר איין שענדליכע זאך ווארום אז עס וועט זיין אין דיר אשענדליכע זאך וְשָׁב וועט גאט זיך צוריק קערן פון הינטער דיר: (טז) לֹא תַסְגִּיר דו זאלסט ניט איבר געבען אקנעכט צו זיין הארן אֲשֶׁר

מצות השם

(תקסז תקסז) וְשַׁבְתָּ וְכִסִּיתָ וגו'. דאס זענין די מִצְוֹת דו זאלסט האבען אארט חוץ דר מַחֲנֶה אונ אנאגל זאל זיין צו דיר אז דו וועסט גיין לְצוֹרֶךְ זאלסטו מיט דעם נאגל צו דעקין דיין אוים גאנג:

(תקסח תקסט) לֹא תַסְגִּיר וגו'. דס זעניין די מִצְוֹת דו זאלסט ניט איבער ענטפערין איין קנעכט צוא זיין האר אז ער וועט אנטלופען צוא דיר פון חוץ לָאָרֶץ קיין יִשְׂרָאֵל נאר דעם האר פון ח"ל זאלסטו צאלן פר איהם אונ דו זאלסט דעם קנעכט ניט נארען. עס איז נוהג ביי זְכָרִים אונ נְקֵבוֹת:

אֶל־אֲדֹנָיו אֲשֶׁר־יִנָּצֵל אֵלֶיךָ מֵעִם
אֲדֹנָיו׃ יז עִמְּךָ יֵשֵׁב בְּקִרְבְּךָ
בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ
בַּטּוֹב לוֹ לֹא תּוֹנֶנּוּ׃ ס יח לֹא־תִהְיֶה
קְדֵשָׁה מִבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל וְלֹא־יִהְיֶה
קָדֵשׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ יט לֹא־תָבִיא

אונקלוס

לְיַד רִבּוֹנֵהּ דְּיִשְׁתֵּזֵב
לְוָתָךְ מִלְּוָת רִבּוֹנֵהּ׃
יז עִמָּךְ יְתֵב בֵּינָךְ
בְּאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי
בַּחֲדָא מִן קִרְוָיךְ בִּדְיֵיטַב
לֵהּ לָא תּוֹנְנֵהּ׃ יח לָא
תְהֵי אִתְּתָא מִבְּנַת
יִשְׂרָאֵל לִגְבַר עֲבֵד וְלָא
יִסַּב גַּבְרָא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל
אִתְּתָא אֲמָא׃ יט לָא

תו"א בטוב לו ערכין כט: ולא יהיה סנהדרין נד פב חולין קטז כריתות כ: לא תביא אתנן זונה יבמות נט סוטה כו ע"ז יז מו תמורה כט פרה פ"ב מ"ג:

בעל הטורים

וסמך (יח) לא תהיה קדשה ללא תסגיר עבד לאיירי בבת ישראל הנשואה לעבד ועוד סמך עבד לבנות ישראל לומר בתך בגרה שחרר עבדך ותן

רשב"ם

(יח) קדשה, זונה. פנויה מנאפת: קדש. בא על פנויות בלא כתובה וקדושין ולא מיוחדת לו כפילגשים:

רש"י

אפילו עבד כנעני של ישראל שברח מחוצה לארץ לא"י:
(יח) לא תהיה קדשה. מופקרת מקודשת ומזומנת
לזנות: ולא יהיה קדש. (סנהדרין נד) מזומן למשכב
זכור. ואונקלוס תרגם לא תהא אתתא מבנת ישראל לגבר
עבדא שאף זו מופקרת לבעילת זנות היא מאחר שאין
קידושין תופסין לו בה שהרי הוקשו לחמור שנאמר (בראשית
כב) שבו לכם פה עם החמור עם הדומה לחמור. ולא יסב
גברא מבני ישראל אתתא אמתא שאף הוא נעשה קדש על
ידה שכל בעילותיו בעילת זנות שאין קדושין תופסין לו בה:
(יט) אתנן זונה. נתן לה טלה באתננה פסול להקרבה:
ומחיר כלב. החליף שה בכלב: גם שניהם. (ב"ק

בית יהודא

קְנֶעכְט וָועט אַנְטְלוֹיפְן פוּן זַיין בַּעַל הַבַּיִת אוּנ וָועט קוּמֶען
צוּ דִיר זָאלְסְטוּ אִים נִיט אִיבֶּערְגֶעבְּן צוּרִיק צוּ זַיין בַּעַל
הַבַּיִת (דָבָר אַחֵר) נָאךְ אַפְּשְׁט אִיז (אֲפִילוּ עֶבֶד כְּנַעֲנִי שֶׁל
יִשְׂרָאֵל שֶׁבָּרַח מִחוּצָה לָאָרֶץ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל) אֲפִילוּ אַכְּנַעֲנִישֶׁער
קְנֶעכְט וָוס דִינְט בַּיי אַיוּד אִין חוּץ לָאָרֶץ אוּנ עֶר אִיז
אַנְטְלָאפְּן צוּ אַיוּד וָוס וואוֹינְט אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, זָאל נִיט
דֶר יוּד צוּרִיק שִׁיקְן דֶעם קְנֶעכְט צוּ זַיין בַּעַל הַבַּיִת אִין
חוּץ לָאָרֶץ, נָאר עֶר זָאל בְּלַייבְּן בַּיי אִים אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל:
(יח) וְלֹא תִהְיֶה קְדֵשָׁה. זָאגְט רַשִׁ"י קְדֵשָׁה מֵיינְט מֶען
(מוּפְקֶרֶת מְקוּדֶּשֶׁת וּמְזוּמֶּנֶת לִזְנוּת) אַ אִשָּׁה וָוס אִיר פַּרְנָסָה
אִיז צוּ מְזַנֶּה זַיין מִיט יֶעדֶער מֶענְטְשׁ וָוס וָועט צוּ אִיר
קוּמֶען: וְלֹא יִהְיֶה קָדֵשׁ. מֵיינְט מֶען (מְזוּמָּן לְמִשְׁכַּב זָכוּר)
אַזָכָר וָוס אִיז גְרֵייט מֶען זָאל מִיט אִים מְזַנֶּה זַיין (וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם) דֶער תַּרְגוּם טַייטְשְׁט (לָא תְהֵא אִתְּתָא מִבְּנַת יִשְׂרָאֵל לִגְבַר
עַבְדָּא) אַיוּדִישֶׁע טָאכְטֶער זָאל נִיט וֶוערְן אַוַוייבּ צוּ אַכְּנַעֲנִישְׁעֶן קְנֶעכְט (שֶׁאַף זוֹ מוּפְקֶרֶת לִבְעִילַת זְנוּת הִיא) דִי אִשָּׁה הֵייסְט
אוֹיךְ זִיא אִיז גֶעוָוארְן אַזוֹנָה (מֵאַחַר שֶׁאֵין קִידוּשִׁין תּוֹפְסִין לוֹ בָּהּ) וַוייל אֲפִילוּ דֶער עֶבֶד כְּנַעֲנִי הָט זִיא מְקַדֵּשׁ גֶעוֶועזְן זֶענֶען
זַייא קֵיין קִידוּשִׁין, אִיז עֶר דָאךְ נִיט אִיר מַאן, אִיז זִיא דָאךְ מִיט אִים מְזַנָּה שְׁטֶענְדִיג (שֶׁהֲרֵי הוּקְשׁוּ לַחֲמוֹר) וַוייל
דִי כְּנַעֲנִים זֶענֶען גֶעגְלִיכְן צוּ אַאֵייזִיל (שֶׁנֶּאֱמַר) ווָארוּם עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק אַבְרָהָם הָאט גֶעזָאגְט צוּ זַיינֶע קְנֶעכְט
(שְׁבוּ לָכֶם פֹּה עִם הַחֲמוֹר) אִיר זָאלְט דָא זִיצֶען עִם הַחֲמוֹר, זָאלְסְט נִיט לֵייעֶנֶען עִם הַחֲמוֹר, נָאר מֶען זָאל לֵייעֶנֶען עַם
הַחֲמוֹר (עַם הַדּוֹמֶה לַחֲמוֹר) אַפָאלְק וָוס אִיז גְלַייךְ צוּ אַאֵייזִיל (וְלָא יִסַּב גַּבְרָא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִתְּתָא אַמְתָא) אַיוּד
זָאל נִיט נֶעמֶען אַוַוייבּ אַכְּנַעֲנִישֶׁע דִינְסְט (שֶׁאַף הוּא נַעֲשֶׂה קָדֵשׁ עַל יָדָהּ) וַוייל עֶס הֵייסְט עֶר הָט זִיךְ צוּגֶעגְרֵייט צוּ
מְזַנֶּה זַיין (שֶׁכָּל בְּעִילוֹתָיו בְּעִילַת זְנוּת) וַוייל יֶעדֶר מָאל וָוס עֶר בַּהֶעפְט זִיךְ מִיט אִיר, הֵייסְט דָאס עֶר אִיז מְזַנֶּה מִיט
אִיר (שֶׁאֵין קִידוּשִׁין תּוֹפְסִין לוֹ בָּהּ) וַוייל דִי קִידוּשִׁין וָואס עֶר הָט אִיר מְקַדֵּשׁ גֶוֶועזְן זֶענֶען נִיט קֵיין קִידוּשִׁין, אִיז עֶר דָאךְ
נִיט אִיר מַאן, נָאר עֶר אִיז שְׁטֶענְדִיג מְזַנֶּה מִיט אִיר: (יט) וְאֶתְנַן זוֹנָה. מֵיינְט מֶען (נָתַן לָהּ טָלֶה בְּאֶתְנַנָּהּ פָּסוּל
לְהַקְרָבָה) אוֹיבּ אֵיינֶער הָט מְזַנֶּה גֶעוֶועזְן מִיט אַאִשָּׁה אוּנ עֶר הָט אִיר גֶעגֶעבְּן אַשֶׁעפְּס אַמַתָּנָה פַר דֶעם זְנוּת, טָאר מֶען
נִיט מַקְרִיב זַיין דֶעם שֶׁעפְּס פַר אַקָרְבָּן: וּמְחִיר כֶּלֶב. מֵיינְט מֶען (הֶחֱלִיף שֶׂה בְּכֶלֶב) עֶר הָט גֶעטָאשְׁט וגֶעבִּיטֶען אַהוּנְט

פירוש לתורת אלהים

יִנָּצֵל אֵלֶיךָ וָוס עֶר וָועט אַנְטְלוֹפֶן אוּנ וָועט וָועלֶען בַּיי
דִיר גִירֶעטֶעט וֶוערֶן פוּן זַיין הַארֶן: (יז) עִמְּךָ יֵשֵׁב
מִיט דִיר זָאל עֶר זִיצִין בְּקִרְבְּךָ צְוִוישֶׁן דִיר אִין דֶעם
אָרְט וָוס עֶר וָועט זִיךְ אוֹס דֶר וֶוייְלִין אִין אֵיינֶעם
פוּן דַיינֶע שְׁטֶעט בַּטּוֹב לוֹ וואוּ עֶס וָועט אִים גֶפֶעלֶן
לֹא ד זָאלְסְט אִים זְגִיט נַארִין: (יח) לֹא עֶס זָאל נִיט
זַיין פוּן דִי יוּדִישֶׁע טֶעכְטֶער אַזֶעלְכֶע וָוס אִיז אָן
גִיבְּרֵייט אוֹיף זְנוּת וְלֹא יִהְיֶה קָדֵשׁ אוּנ עֶס זָאל נִיט
זַיין פוּן דִי קִינְדֶער יִשְׂרָאֵל אַזֶעלְכֶער וָואס עֶר אִיז
אָן גִיבְּרֵייט אוֹיף זְנוּת: (יט) לֹא תָבִיא דוּ זָאלְסְט נִיט

שפתי חכמים

כמו שאמרו מכאן המוכר עבדו לעו"א או לחולה לארץ יצא לחירות אם כן קשה למה נקט ליסנא דלא תסגיר הל"ל לא תעביד עבד אל אדוניו
מ"ה צריך גם לטעם ראשון: ז כלומר הואיל ואונקלוס תרגם כן אל תסיב לי תשובה מיניה מפני שיכולני לתרץ שגם אונקלוס סובר כמותי

מצות השם

(תקע) לֹא תִהְיֶה וגו'. קֵיין יוּדִישֶׁע טָאכְטֶער טָאר נִיט
מְזַנֶּה זַיין זִיא טָאר נִיט זַיין קֵיין אָן בְּרֵייטֶערְן מְזַנֶּה
צוּ זַיין דְהַיְינוּ זִיא זָאל זִיךְ אַלֵיין נִיט מַפְקִיד זַיין צוּ זְנוּת
אָדֶער אִיהר פָאטֶער אוּנ מוּטֶער זָאלֶן זִיא נִיט מַפְקִיר זַיין
לִזְנוּת דָס אִיז נוֹהֵג אִין יֶעדֶער צַייט אוּנ אִין יֶעדֶן אָרְט בַּיי
זְכָרִים אוּנ בַּייא נְקֵבוֹת:
(תקעא) לֹא תָבִיא אֶתְנַן זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב בֵּית ה' וגו'.
מֶען טָאר נִיט בְּרֶענְגֶען אִין הוֹיז פוּן גָאט דָס גֶעלְד

אֶתְנַן זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב בֵּית יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ לְכָל־נֶדֶר כִּי תוֹעֲבַת יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ גַּם־שְׁנֵיהֶם׃ ס כ לֹא־תַשִּׁיךְ
לְאָחִיךָ נֶשֶׁךְ כֶּסֶף נֶשֶׁךְ אֹכֶל נֶשֶׁךְ
כָּל־דָּבָר אֲשֶׁר יִשָּׁךְ׃ כא לַנָּכְרִי
תַשִּׁיךְ וּלְאָחִיךָ לֹא תַשִּׁיךְ לְמַעַן
יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מִשְׁלַח
יָדֶךָ עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־

תְּעַל אֲגַר זָנִיתָא וְחוּלְפַן
כַּלְבָּא לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ
אֱלָהָךְ לְכָל נִדְרָא אֲרֵי
מְרַחַק קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ
אַף תַּרְוֵיהוֹן׃ כ לָא
תְרַבֵּי לַאֲחוּךְ רִבִּית כְּסַף
רִבִּית עֲבוּר רִבִּית כָּל
מִדַּעַם דְּמִתְרַבֵּי׃ כא לְבַר
עַמְמִין תְּרַבֵּי וְלַאֲחוּךְ
לָא תְרַבֵּי בְּדִיל דִּיבָרְכִנָךְ
יְיָ אֱלָהָךְ בְּכֹל אוֹשָׁטוּת
יְדָךְ עַל אַרְעָא דִּי
אַתְּ עָלֵיל לְתַמָּן

תו"א ומחיר כלב תמורה ל : לכל נדר פסחים ל
תמורה ל : כי תועבת ה' בכורות נו

תמורה כט : גם שניהם קמא נד תמורה ל : לא תשיך לאחיך מציעא סא עה: נשך כסף שם פ: נשך אוכל שם: נשך כל דבר שם סה : לנכרי תשיך שם ע : ולאחיך לא תשיך שם עה :

רשב"ם

(כ) לא תשיך. לפי הפשט במלוה מדבר :

בעל הטורים

לה: (יט) ומחיר. ב' במס' דין ואידך ומחיר שדה עתודים. זהו שאמרו נתן לה חטין ועשאן סלת והיינו ומחיר שדה וכן עתודים כמו דהיינו שמחליף טלה בכלב : כי תועבת ה' אלהיך גם שניהם. וסמיך ליה (כ) לא תשיך. לומר אחד המלוה והלוה והערב נתעבים : ישך. ב' דין ואידך (משלי כג) כנחש ישך. שהרבית דומה למי שנשכו נחש שעולה מעט מעט ואינו מרגיש עד שעולה לממון רב כמו נשיכת הנחש. סמך

בית יהודא

אויף אַשְׁעֶפְּס, רְאוּבֵן הָט גֶעגֶעבֶּן צוּ שְׁמוּאֵל אַהוּנְט, אוּנ שְׁמוּאֵל הָט גֶעגֶעבֶּן צוּ רְאוּבֵן אַשְׁעֶפְּס פַר דֶעם הוּנְט, טָאר נִיט רְאוּבֵן מַקְרִיב זַיין דֶעם שְׁעֶפְּס פַר אַקָרְבָּן : וְגַם שְׁנֵיהֶם. (לְרַבּוֹת שִׁנּוּיֵיהֶם) אֲפִילוּ מֶען הָט גֶעעֶנְדֶערְט (כְּגוֹן חִטִּים וַעֲשָׂאָן סוֹלֶת) עֶר הָט גֶעגֶעבֶּן צוּ דִי זוֹנָה אַמַתָּנָה ווייץ אָדֶער עֶר הָט גֶעטָאשְׁט וגעבּיטן ווייץ גֶעמָאלְן אוּנ גֶעמַאכְט פוּן זֵיי מֶעל, טָאר מֶען נִיט גֶעבְּן דִי מֶעל צוּ אַקָרְבָּן מִנְחָה אוֹיף דֶעם מִזְבֵּחַ : (כ) וְלֹא תַשִּׁיךְ. (אַזְהָרָה לַלֹּוֶה שֶׁלֹּא יִתֵּן רִבִּית לַמַּלְוֶה) דָאס אִיז אַאָנְזָאג צוּם לֹוֶה עֶר זָאל נִיט גֶעבְּן פְּרָאצֶענְט צוּם מַלְוֶה (וְאַחַר כָּךְ אַזְהָרָה לַמַּלְוֶה) נָאכְדֶעם אִיז אַאָנְזָאג צוּם מַלְוֶה עֶר זָאל נִיט נֶעמֶן פְּרָאצֶענְט, ווִי עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (אֶת כַּסְפְּךָ לֹא תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ) דַיין גֶעלְט זָאלְסְטוּ נִיט גֶעבְּן אוֹיף בַּיימוּנְג, אוֹיף פְּרָאצֶענְט צוּ נֶעמֶען : (כא) לַנָּכְרִי תַשִּׁיךְ. אַז דוּ פַארְבָּארְגְסְט גֶעלְט צוּ אַגֶעצִין דִיגֶער מֶעגְסְטוּ בַּייא אִים גֶעמֶן פְּרָאצֶענְט (וְלֹא לְאָחִיךָ) נִיט צוּ דַיין בְּרוּדֶר, אוֹיב דוּ הָאסְט פַארְבָּארְגְט גֶעלְט צוּ דַיין בְּרוּדֶ'ער (צוּ אַיוּד) זָאלְסְטוּ נִיט נֶעמֶן בַּיי אִים פְּרָאצֶענְט (וְלָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה עֲשֵׂה) דֶער לָאו ווָס ווֶערְט גֶעלֶערְנְט פוּן אַעֲשֵׂה, ווייל דִי תּוֹרָה זָאגְט

רש"י

סה) לרבות שינוייהם כגון חטים ועשאן סלת: (כ) לא תשיך. אזהרה ללוה שלא יתן רבית למלוה ואח"כ אזהרה למלוה (ויקרא כה) את כספך לא תתן לו בנשך (ב"מ ע): (כא) לנכרי תשיך. ולא לאחיך (ב"מ ע) לאו הבא

שפתי חכמים

שלא זו כו' וכך פי' בסמוך כן : ח וא"ת והיכי ספק רש"י דברי ב"ה דאמרו הם ולא שינוייהם ומפרש כב"ש דדרש גם לרבות שינוייהם. וי"ל כיון דקאמר בגמרא גם לב"ש קשיא מ"ס פירש אליבא דב"ש : ט (נח"י) דאל"כ לא תשוך מבע"ל כי הלוה הוא הגורם למלוה שישכנו:

פירוש לתורת אלהים

ברענגען אֶתְנַן זוֹנָה דִי מַתָּנָה פוּן אַזוֹנָה ווען מֶען הָט איר גיגעבען אַמַתָּנָה אַצִיקְעלֶע פַר זְנוּת וּמְחִיר כֶּלֶב אוּנ דָאס פַאר בַּייטוּנְג פוּן אַהוּנְט דְהַיְינוּ עֶר הָאט פַארְבּיטֶען פַאר אַהוּנְט הָט עֶר גֶענוּמֶען אַצִיקְעלֶע טָארְסְטוּ עֶס נִיט בְּרֶענְגֶען בֵּית יְיָ אֱלֹהֶיךָ אִין דֶעם הויז פוּן גָאט דַיין גָאט לְכָל נֶדֶר פוּן ווֶעגִין אַנֶדר ווָס עֶר הָט גִיטָאן כִּי תוֹעֲבַת ווָארוּם דִי בֵּיידֶע זֶענִין בַּיי גָאט דַיין גָאט אוּם ווֶערְדִיג עֶר הָאט זֵייא פַיינְד:

(כ) לֹא תַשִּׁיךְ דוּ זָאלְסְט נִיט בַּייסֶען צוּ דַיין בְּרוּדֶר אַבַּייסוּנְג פוּן גֶעלְד אָדֶער אַבַּייסוּנְג פוּן עֶסִין ווארג נֶשֶׁךְ כָּל דָּבָר אָדֶער אִיטְלִיכֶע זַאךְ ווָאס דֶער מִיט ווֶערְט מֶען גֶעבִּיסֶן מֶען מֵיינְט מֶען זָאל נִיט נֶעמֶען רְוָוחִים פוּן אַלֶערְלֵייא זַאכֶען [עיין רמ"י]: (כא) לַנָּכְרִי תַשִּׁיךְ פוּן אַכְּנַעֲנִי מֶעגְסְטוּ גֶעמִין צִינְזֶען וּלְאָחִיךָ לֹא תַשִּׁיךְ אוּנ בַּיי דַיין בְּרוּדֶער טָארְסְטוּ נִיט נֶעמֶען צִינְזֶען לְמַעַן דְרוּם אַז דוּא ווֶעסְט אַזוּ טָאהְן

מצות השם

אָדֶער אֵיין מַתָּנָה ווָאס מֶען הָאט אֵיין זוֹנָה גֶעגֶעבְּן פַאר זְנוּת :

(תקעב) לֹא תַשִּׁיךְ לְאָחִיךָ. דָאס אִיז דִי מִצְוָה אַז אֵיין יוּד זָאל דֶעם אַנְדֶערְן הֶעלְפְן מִיט גֶעלְד עֶר זָאל בַּיי אִים נִיט נֶעמֶען קַיין רְוָוחִים דִי רְוָוחִים הֵייסְן אֵיישׁוּן תַשִּׁיךְ דָאס אִיז טַייטְשׁ עֶס בַּייסְט אַזוֹי ווִיא אַשְׁלַאנְג טוּט אַבִּיס טוּט פְרִיעֶר נִיט ווֵייא נָאר דָם אָרְט אוּנ דֶער נָאךְ פִילְט עֶר אוֹיף דֶעם גַאנְצְן גוּף אַזוֹי דִיא רְוָוחִים עֶסִין אוֹיף דֶעם אָרֶעם מַאן דָאס אִיז נוֹהֵג בַּייא זְכָרִים אוּנ נְקֵבוֹת :

(תקעג) לַנָּכְרִי תַשִּׁיךְ. בַּיי אֵיין נָכְרִי מֶעג מֶען נֶעמֶן רִבִּית עֶס אִיז נוֹהֵג בְּכָל מָקוֹם בַּיי זְכָרִים אוּנ נְקֵבוֹת :

לא

שמה לרשתה: ס כב כי־תדר נדר ליהוה אלהיך לא תאחר לשלמו כי־דרש ידרשנו יהוה אלהיך מעמך והיה בך חטא: כג וכי תחדל לנדר לא־יהיה בך חטא: כד מוצא שפתיך תשמר ועשית כאשר נדרת ליהוה אלהיך נדבה אשר

לְמֵירְתַהּ: כב אֲרֵי תִדַּר נְדַר קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ לָא תְאַחַר לְשַׁלָּמוּתֵהּ אֲרֵי מִתְבַּע יִתְבְּעִנֵּהּ יְיָ אֱלָהָךְ מִנָּךְ וִיהֵי בָךְ חוֹבָא: כג וַאֲרֵי תִתְמְנַע לְמִנְדַּר לָא יְהֵי בָךְ חוֹבָא: כד אַפָּקוּת סִפְוָתָךְ תִּטַּר וְתַעְבֵּד כְּמָא דִי נְדַרְתָּא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ נְדַבְתָּא דִי מַלֵּלְתָּא

תו"א כי תדר נדר ראש השנה ה: לא תאחר ביצה יט ר"ה ד ה ו נדרים ג ד ו ז

ושם כט ערכין ו תמורה יח: כי דרש ידרשנו נדרים ד: מעמך ר"ה ו נדרים ו: והיה בך חטא זבחים כח: וכי תחדל לנדור נדרים כח עז חולין ב. עקידה שער עה: מוצא שפתיך תשמור שבועות יו זבחים ה, מנחות ב נח: נדבה זבחים ב ד:

בעל הטורים

כדר ללא תסיך סלא תאמר אלוה ברבית כדי לשלם נדרי: (כב) לא תאחר. ד' לא תאחר מלאתך ודמעך לא תאחר (פרשת משפטים) כאשר תדור נדר לאלהים אל תאחר לשלמו (קהלת ה) וישועתי לא תאחר (ישעיה מו). שאם תשלם נדרך וישועתי לא תאחר אבל הנודר ואינו משלם הוא מרחיק ישועה:

רש"י

מכלל עשה עשה לעבור עליו בשני לאוין ועשה: (כב) לא תאחר לשלמו. (ספרי) שלשה רגלים ב ולמדוהו רבותינו מן המקרא: (כד) מוצא שפתיך תשמר.

בית יהודא

ביי דעם געצין דינר איז אמצוה צו נעמן פראצענט, וויסן מיר אז ביי איוד טאר מען ניט נעמן פראצענט, דריבר אזו ווי אז ער נעמט ניט פראצענט פון געצין דינער הט ער אעבירה ווייל ער הט ניט געטאן די מצוה וום הקב"ה הט געבאטן, אבר מלקות קומט אים ניט, אזו אז ער הט גענומען פראצענט ביי איוד, הט ער נאר אעבירה, ער הט ניט געטאן וואס הקב"ה הט געבאטן, אבער מלקות קומט אים ניט (לעבור עליו בשני לאוין ועשה) אוב מען נעמט פראצענט ביי איוד, איז דא צוויי עבירות פון לאוין, ווייל עס שטייט צוויא מאל, לא תשיך לאחיך, ולאחיך לא תשיך, אונ איין מאל איז דא אעבירה פון אמצות עשה, פון לנכרי תשיך ווי עס שטייט פריער) דריבר אז מען נעמט פראצענט פון איוד, קומט צוויי מאל מלקות, אויסער די עבירה פון די מצות עשה: (כב) ולא תאחר לשלמו. (שלשה רגלים) זאלסט ניט פארשפעטיגן צו בצאלן דיין נדר אין דריי ימים טובים, פסח שבועות סוכות, אויב דרייא ימים טובים פסח שבועות סוכות זענען אריבער געגאנגען אונ ער הט ניט בצאלט זיין נדר וום ער הט געטאן פר פסח, הט ער אעבירה, פון דעם לאו, לא תאחר לשלמו (ולמדוהו רבותינו מן המקרא) די רבנן האבען דאס געלערנט פון אפסוק, ועיין בגמרא ראש השנה דף ד: (כד) (מוצא שפתיך תשמור). וואס דיינע לעפצען ודיין מויל) וועט ארויס־

שפתי חכמים

י לא תשיך לאחיך ולאחיך לא תשיך. ואין להקשות והא הוו ג' לאוין דכתיב לפני עור לא תתן מכשול. י"ל דהאי לאו הוא לאו שבכללות דהא דרשינן ביה מי שהוא עור בדבר כלומר לא תתן לו עלה שאינה הגונה ואין לוקין על לאו שבכללות אי נמי כיון דדרשו על העור בדבר מ"ה לא רצו למנות אותו בכלל הלאוין. והרא"ם פי' עובר בשני לאוין לאו דלא תשיך ולאו דלפני עור לא תתן וגומר והאריך שם. ומה שכתבתי כן מצאתי: כ ר"ל דכתיב לעיל בסוף פרשת ראה בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות לא הל"ל רק במקום אשר יבחר

פירוש לתורת אלהים

יברכך וועט דיך גאט בענטשען אין אלע דייגע האנדלען על הארץ אויף דעם לאנד אשר וום דו קומסט דארטן לרשתה צו ארבען זיא: (כב) כי תדור נדר ליי אלהיך ווען דו וועסט טאן אנדר צוא גאט לא תאחר לשלמו זאלסט ניט שפעטיגן צו בצאלן אים [עי' רש"י] כי וואריום אז דו וועסט פארשפעטיגען דריי רגלים דרוש ידרשנו וועט אים גאט פארשטין פון דיר והיה בך חטא אונ דו וועסט האבען איין עבירה: (כג) וכי תחדל לנדור אונ אז דו וועסט דיך פר מיידין פון צו טאהן נדרים לא יהיה בך חטא וועט אין דיר קיין עבירה ניט זיין: (כד) מוצא שפתיך תשמור וואס דיין מויל זאגט ארוס זאלסטו היטען ועשית אונ זאלסט טאהן אזו ווי דוא האסט אידר גטאהן צו גאט דיין

ליקוטי נחמיה

(כד) מוצא שפתיך תשמיר וגו'. דר ספר אור החיים שרייבט ווען אמענטש וויל טאן אנדר צו הקב"ה, אדער ער וויל עפעס צו זאגן צו אמענטש תשמור ועשית, זאלסטו ווארטען מיט דעם נדר ביז דו וועסט קיינן טאן אונ געבן וואס דו האסט צו געזאגט, אונ אוב עס איז ביי דיר אספק טאמער וועסטו ניט קענן טאן דעם נדר, זאלסטו ניט זאגען דעם נדר, נאר ווען דו וועסט קענען די זאך טאן אונ געבן אן אנדר איז נאך בעסר, אונ אוב דו האסט עפעס צוגעזאגט צו אמענטש, זאלסטו היטן צו טאן ווי דו האסט צו געזאגט כאשר נדרת לה' אלהיך, גלייך ווי דו וואלסט געטאן דעם נדר צו הקב"ה, נדבה אשר דברת בפיך, אפילו וואס דו האסט צוגעזאגט צו געבן איז ניט אחוב, נאר אנדבה, פון דעסטוועגן מוזטו דס געבן, ווייל דיין מויל הט צו געזאגט צו געבן, איז שון געווארן פון די נדבה אנדר:

מצות השם

(תקעה) לא תאחר וגו'. דס איז די מצות ווען איינער טוט אנדר מוז ער בצאלן אונ אז ער האלט איף דריי ימים טובים אונ באצאלט ניט איז ער עובר אוף לא תאחר דס איז נוהג בכל זמן:

דִּבַּרְתָּ בְּפִיךָ׃ ס חמישי כה כִּי תָבֹא
בְּכֶרֶם רֵעֶךָ וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים
כְּנַפְשְׁךָ שָׂבְעֶךָ וְאֶל־כֶּלְיְךָ לֹא
תִתֵּן׃ ס כו כִּי תָבֹא בְּקָמַת רֵעֶךָ
וְקָטַפְתָּ מְלִילֹת בְּיָדֶךָ וְחֶרְמֵשׁ לֹא
תָנִיף עַל קָמַת רֵעֶךָ׃ ס כד א כִּי
יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבְעָלָהּ וְהָיָה אִם

אונקלוס

בְּפוּמָךְ׃ כה אֲרֵי תִתָּגַר
בְּכַרְמָא דְחַבְרָךְ וְתֵיכוֹל
עִנְבִין כְּנַפְשָׁךְ שִׂבְעָךְ
וּלְמָאנָךְ לָא תִתֵּן׃ כו אֲרֵי
תִתָּגַר בְּקָמְתָא דְחַבְרָךְ
וְתִקְטוֹף מְלִילָן בִּידָךְ
וּמַגְלָא לָא תְרִים עַל
קָמְתָא דְחַבְרָךְ׃ א אֲרֵי
יִסַּב גְּבַר אִתְּתָא
וְיִבְעֲלִנַּהּ וִיהֵי אִם לָא

תו"א בפיך נדרים ז: כי תבוא בכרם מציעא פז פח פט נח לב: כנפשך שם פח לב: ואל כליך לא תתן שם פז פט לב: כי תבא בקמת רעך שם פז פח פט: וחרמש לא תניף שם פז: כי יקח איש אשה קידושין ב ד ו ט יח: והיה אם לא תמצא נזיר ב גיטין ח: כי מצא בה סוטה ג: לא גיטין פח ל:

בעל הטורים

(כה) סמך כי תבא בכרם רעך לנדר. רמז סחור סחור לכרמא לא תקרב שאם נדר בנזיר לא ישכיר עצמו למלאכת הכרם ולכך הקדים כרם לשדה מה שאין דרך להקדימו: לא תתן וסמיך ליה (כו) בקמת רעך. רמז שפעמים לא תתן אפי' לתוך פיך כגון עוסק במין זה שאינו אוכל ממין אחר: בקמת רעך וסמיך ליה (א) כי יקח איש אשה. לומר מה שדה נקנה בכסף ושטר אף קדושין. כי יקח (איש) בגי' לא שיוקח:

בית יהודא

ביידן זאלסטו היטן צו טאן (ליתן עשה על לא תעשה) דר מענטש וואס באצאלט ניט זיין נדר אויסר די עבירה לא תאחר לשלמו, האט ער נאך א עבירה, די תורה הט געזאגט מוצא שפתיך תשמור, אונ ער טוט ניט וואס זיין מויל הט גערעט *): (כה) וכי תבא בכרם רעך. זאגט רש"י (בפועל הכתוב מדבר) דר פסוק שמועסט ווען איינר הט געדונגן אמענטש ער זאל ארבעטן אין זיין ווייגארטן: ואל כליך לא תתן, זאגט רש"י (מכאן שלא דברה תורה אלא בשעת הבציר) פון דאנען ווייסן מיר אז די תורה שמועסט דר ארבעטער ארבעט אין דעם ווייגארטן אין די צייט ווען מען שניידט־אפ די וויינטרויבן. דאמאלט מעג דר ארבעטער עסן פון די ווינטרויבען ווי פיל ער וויל (בזמן שאתה נותן לכליו של בעל הבית) דס איז אין די צייט ווען דר ארבעטער לייגט די ווינטרויבן אין די כלים פון בעל הבית, אבער צו זיך אין זיינע כלים טאר ער ניט לייגען (אבל אם בא לעדור ולקשקש אינו אוכל) אבר ווען דער ארבעטער גראבט אין די ערד ארום די ווייגשטאקן אונ ווען ער קלויבט ארוס די שלעכטע ווינטרויבן פון די גוטע, טאר ער ניט עסן פון די ווינטרויבן: וכנפשך. ווי דיין ווילען (כמה שתרצה) ווי פיל דו ווילסט מעגסטו עסן (ועיין רש"י חיי שרה ע"פ אם יש את נפשכם): ושבעך. דיין זאט זיין (ולא אכילה גסה) אבר ניט מער ווי מען דארף: (כו) וכי תבא בקמת רעך. זאגט רש"י (אף זו בפועל הכתוב מדבר) דער פסוק

רש"י

(ר"ה ז) ליתן עשה ל על לא תעשה: (כה) כי תבא בכרם רעך. (ב"מ פז) בפועל מ הכתוב מדבר: ואל כליך לא תתן. מכאן שלא דברה תורה אלא בשעת הבציר בזמן שאתה נותן לכליו של בעל הבית אבל אם בא לעדור ב ולקשקש אינו אוכל: כנפשך. כמה שתרצה: שבעך. ולא אכילה גסה: (כו) כי תבא בקמת רעך. (שם) אף זו ם

שפתי חכמים

ולא יראה וגו' שהרי ברישא דקרא כתיב שלש פעמים בשנה ומשמע קאי על שלשה הללו ולמה נאמר אלא ליתן ג' רגלים לנדר שאם אינו משלם בג' רגלים עובר בלא תעשה ועשה: ל רז"ל הא כתיב לעיל לא תאחר לשלמו ש"מ שצריך לקיימו: מ ומפרש והולך שאל תקשי מגלי' לפרש הכי שהרי כתיב ואל כליך לא תתן מכאן שלא דברה כו' אבל שכרו לעדור ולקשקש אינו אוכל ש"מ דבפועל בבציר הכ' מדבר: נ פי' שמלקט הענבים הרעים מתוך הטובים: ם שהרי כתיב וחרמש לא תניף מכאן שלא דברה תורה אלא בשעת הקציר שאתה קוצר

פירוש לתורת אלהים

נאט נדבה דאס באוויליקייט וואס דוא האסט גירעט מיט דיין מויל: (כה) כי ווען דוא וועסט קומען אין דיין חברס ווין גארטען אריין [עיין רש"י] ואכלת ענבים מעגסטו עסין ווין טרויבין נאך דיין ווילען נאך שבעך דיין זעטיקייט דו מעגסט עסין ווי פיל דו ווילסט ביז דוא וועסט זאט זיין ואל כליך לא תתן אבר אין דיינע כלים טארסטו ניט נעמן אהיים טראגן: (כו) כי תבא בקמת רעך ווען דו וועסט קומען אין דיין חברס שטייענדיגע תבואה דא שמועסט אויך בייא אפועל וקטפת מעגסטו אפ רייסען זאנגין מיט דיינע הענד אונ עסין וחרמש אבר איין שערפ אדער איין מעסער אדער אנדערע זאכען וואס מען קאן מיט זייא שניידען לא תניף זאלסטו ניט אויף הייבן אוף דיין חברס שטייענדיגע תבואה: (א) כי

מצות השם

(תקעו תקיעז תקעח) כי תבא בכרם רעך ואכלת ענבים וגו'. דס איז די מצות ווען איין פועל ארבייט ביי זיין בעל הבית אין ווין גארטן מעג ער עסין פון די ווינטרויבן ווי פיל ער קען אבר אהיים טאר ער גישט נעמן אן דעם בעה"ב ידיעה אונ זאל ניט שניידן פר זיך פון בעה"ב תבואה מיט אשערף דס איז נוהג בכל מקום ובכל זמן:

*) **הערה** דער דין פון דריי ימים טובים, פסח שבועות סוכות דאס איז נאר גיוועזן ווען דער בית המקדש איז גיוועזן, אונ איינער האט גיטאן אנדר צו בריינגען אקרבן האט די תורה גיזאגט מען דארף ניט גיין וועגין דעם קרבן אין ירושלים, נאר מען מעג ווארטין ביז יום טוב. אויף יום טוב מוז מען דאך קומען אין ירושלים, וועט מען דאמאלס ברייגגען דעם קרבן פון נדר, אונ אויב עס איז אריבערגעגאנגען דריי ימים טובים אונ ער האט ניט געברייגגט, האט ער עובר גיוועזן אלאו לא תאחר לשלמו, אבער היינט אז איינער טוהט אנדר אין שוהל, אדער אזוי צו געבן צדקה די ערשטע געלט וואס ער האט דארף ער בצ..הלין דעם נדר.

לֹא תִמְצָא־חֵן בְּעֵינָיו כִּי־מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ׃
ב וְיָצְאָה מִבֵּיתוֹ וְהָלְכָה וְהָיְתָה לְאִישׁ־אַחֵר׃
ג וּשְׂנֵאָהּ הָאִישׁ הָאַחֲרוֹן וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ אוֹ כִי יָמוּת הָאִישׁ הָאַחֲרוֹן אֲשֶׁר־לְקָחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה׃
ד לֹא־יוּכַל בַּעְלָהּ

אונקלוס

תִּשְׁכַּח רַחֲמִין בְּעֵינוֹהִי אֲרֵי אַשְׁכַּח בַּהּ עֲבֵרַת פִּתְגָּם וְיִכְתּוֹב לַהּ גֵּט פִּטּוּרִין וְיִתֵּן בִּידַהּ וְיִפְטְרִנַּהּ מִבֵּיתֵהּ׃
ב וְתִפּוֹק מִבֵּיתֵהּ וּתְהָךְ וּתְהֵי לִגְבַר אָחֳרָן׃
ג וְיִסְנְנַהּ גַּבְרָא בַתְרָאָה וְיִכְתּוֹב לַהּ גֵּט פִּטּוּרִין וְיִתֵּן בִּידַהּ וְיִפְטְרִנַּהּ מִבֵּיתֵהּ אוֹ אֲרֵי יְמוּת גַּבְרָא בַתְרָאָה דְּנַסְבַהּ לֵהּ לְאִנְתּוּ׃
ד לֵית לַהּ רְשׁוּ לְבַעְלַהּ קַדְמָאָה דִּי

תו"א וכתב לה שבת עו סוכה כד סוטה כ גיטין כא כו כח סא סג קידושין ג ה יג יד: ונתן בידה גיטין נח עז מליעא נו: ושלחה מביתו יבמות קי גיטין פא קידושין ו מח: ויצאה מביתו סוטה ה גיטין פג פה ל קידושין ה ט מא מד עז: ושנאה האיש האחרון גיטין ל קידושין יג: וכתב לה קידושין שם: או כי ימות גיטין שם: לא יוכל בעלה הראשון יבמות כב:

בעל הטורים

בה ערות דבר. ר"ת בעד שאין דבר שבערוה אלא בעדים: דבר וכתב. שצריך דבור עם הכתב: וכתב לה. לשמה: ספר כריתת. ג' תרי בהאי עניגא ואידך (ישעיה נ) ספר כריתות אמכם. זהו שאמרו ספר כורתה ואין דבר אחר כורתה ולכך כתיב תלת זמני ספר כריתות אע"פ שאשה נקנית בג' דרכים אין דבר אחר כורתה אלא ספר: (ב) מביתו וילאה. לומר היא יולאת משכונתו כשהיא גרושה ולא הוא: (ג) או כי ימות האיש האחרון. ולא אמר השני לומר שהוא אחרון שאם נשאת לשני ומת לא תנשא עוד דבתרי זימני הוי חזקה:

רש"י

בפועל הכתוב מדבר: (א) כי מצא בה ערות דבר מלוה עליו ע לגרשה שלא תמצא חן בעיניו. (ס"א מצוה שלא תמצא חן בעיניו): (ב) לאיש אחר. (גיטין ל) אין זה בן זוגו פ של ראשון הוא הוציא רשעה מתוך ביתו וזה הכניסה: (ג) ושנאה האיש האחרון. הכתוב מבשרו

בית יהודא

שמועסט אויך בײ אפּועל, דר בעל הבית פון פעלד האט געדונגן איין ארבעטר ער זאל שנײדן די תבואה פון פעלד: (א) (כי מצא בה ערות דבר). זאגט רש"י אז איינר געפינט בײ זײן װײב אשנדליכע זאך (מצוה עליו לגרשה) איז אמצוה ער זאל איר געבן גט אונ זיא זאל אװעקגײן פון אים (שלא תמצא חן בעיניו) זיא זאל ניט געפינן חן אין זײנע אויגן, ער זאל זיא ניט האלטן װײטער פר אװײב: (ב) ולאיש אחר. צוא איין אנדר מאן (אין זה בן זוגו של ראשון) דער אנדערר מאן איז ניט גלײך צום ערשטין מאן הוא הוציא רשעה מתוך ביתו) דר ערשטר מאן הט ארויס געטריבן די רשעת פון זײן שטוב (וזה הכניסה) אונ דר אנדערר מאן הט ארײנגענומען די רשעת צו זיך אין שטוב: (ג) ושנאה האיש האחרון. זאגט רש"י (הכתוב מבשרו שסופו לשנאתה) דר פסוק זאגט צו דעם אנדערן מאן דר

שפתי חכמים

וכותן לכליו של בעל הבית אבל שכרו לחרוש או לשאר דבר אינו אוכל ש"מ דבפועל הכתוב מדבר: ע דהא הקרא נותן טעם למה לא תמלא חן בעיניו כי מלא בה ערות דבר משמע דמלוה עליו כו' וזהו שכת' מלא והיה שהוא לשון ודאי כלומר מלוה: (נח"י) דהל"ל והיה כי מלא בה ערות דבר ושלחה מביתו ל"ל דכתיב אם לא תמלא וגומר אלא הכתוב בא ללמד שלא תאמר אשלחנה אפי' לאחר זמן ויש לחוש שמא ביני וביני תמלא חן בעיניו ולא ישלחנה לכן מלוה עליו לגרשה וידעתי מה שכתב הרא"ם ואין רצוני להאריך: פ פי' אין זה השני

פירוש לתורת אלהים

יקח װען אמענטש װעט נעמען אװײב אונ װעט זײן איר מאן והיה אונ עס װעט זײן אם לא אז זיא װעט ניט געפינען ליבשאפט אין זײנע אויגן כי מצא בה װײל ער הט אין איר געפונען איין שענדליכע זאך וכתב לה זאל ער איר שרײבען אשײדונגס בריף מײנט מען אגט ונתן בידה אונ זאל געבען אין איר האנד ושלחה מביתו אונ ער זאל זיא אװעק שיקען פון זײן הױז: (ב) ויצאה מביתו אונ אז זיא װעט ארױס גײן פון זײן הױז והלכה אונ זיא װעט גײן אונ װעט זײן צו איין אנדער מאן פר אװײב: (ג) ושנאה אונ דער אנדרר מאן װעט זיא אוך פײנד האבן וכתב לה אונ ער װעט איר אויך שרײבען אגט ונתן בידה אונ װעט געבען אין איר האנד אונ װעט זיא אװעק שיקען או כי ימות אדער דער אנדערער מאן װאס הט זיא גינומען פר אװײב װעט שטארבען: (ד) לא יוכל טאר ניט איר ערשטער מאן װעם הט זיא אװעק

מצות השם

(תקעט) וכתב לה ספר כריתת ונתן בידה וגו'. דאס איז די מצוה אז איינר געמט איין װײב אונ װיל מיט איר ניט װאגען זאל ער איר גט געבען דאס איז נוהג בכל זמן:

(תקפ) לא יוכל וגו'. װען איינר גט זײן װײב װײל זיא הט בײ אים ניט קײן חן אונ זיא הט התונה מיט איין אנדערין אונ דר אנדערר הט זיא אויך גיגט טאר זיא דר ערשטר מאן ניט צוריק נעמען, ם איז נוהג בכל זמן:

הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר־שִׁלְּחָהּ לָשׁוּב לְקַחְתָּהּ לִהְיוֹת לוֹ לְאִשָּׁה אַחֲרֵי אֲשֶׁר הֻטַּמָּאָה כִּי־תוֹעֵבָה הִוא לִפְנֵי יְהוָה וְלֹא תַחֲטִיא אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה׃ ס ששיה כִּי־יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה חֲדָשָׁה לֹא יֵצֵא בַּצָּבָא וְלֹא־יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל־דָּבָר נָקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ שָׁנָה

אונקלוס

פַּטְרַהּ לְמִתַּב לְמִסְבַהּ לְמֶהֱוֵי לַהּ לְאִנְתּוּ בָּתַר דִּי אִסְתְּאָבַת אֲרֵי מְרַחֲקָא הִיא קֳדָם יְיָ וְלָא תְחַיֵּב יָת אַרְעָא דַּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ אַחֲסָנָא׃ ה אֲרֵי יִסַּב גְּבַר אִתְּתָא חֲדַתָּא לָא יִפּוֹק בְּחֵילָא וְלָא יִעְבַּר עֲלוֹהִי לְכָל מִדַּעַם פְּנֵי יְהֵי לְבֵיתֵהּ שַׁתָּא חֲדָא וְיַחְדֵּי יָת

תו"א לכל דבר סוטה מז:

בעל הטורים

(ד) ולא תחטיא. וסמיך ליה (ה) כי יקח איש אשה. שהיא מגלת את האדם מן החטא: נחלה וסמיך כי יקח. לו' בית והון נחלת אבות וגומר (משלי יט) אבל כי יקח איש אשה מה' אשה משכלת. ועוד לומר שכתובת אשה ממקרקעי: ועוד לומר שהוקשה לנחלה ליקנות בג' דרכים: לכל דבר נקי. לו' שיהיה נקי בדבור כההיא דאמרינן הכל יודעין כלה למה היא נכנסת לחופה וכו' דבר אחר לכל דבר נקי יהיה לביתו שהנושא אשה מוחלין לו על כל עונותיו. נקי יהיה לביתו שנה ס"ת שם של ד' אותיות

בית יהודא

סוף וועט זיין ער וועט זיא פיינט האבן אונ ער וועט זיא אויך גטין (וְאִם לָאו) אונ אויב ער וועט זיא ניט גטין (קוֹבְרָתוֹ) וועט זיא אים בגראבן (שֶׁנֶּאֱמַר) ווי עס שטייט אין פסוק (אוֹ כִּי יָמוּת הָאִישׁ הָאַחֲרוֹן) אדר דר אנדערר מאן וועט שטארבן: (ד) וְאַחֲרֵי אֲשֶׁר הוּטַּמָּאָה, זאגט רש"י מען מיינט (לְרַבּוֹת סוֹטָה שֶׁנִּסְתְּרָה) אויב א אשה איז געוועזן אליין אין אשטוב מיט אפרעמדן מאן, אונ איר מאן איז איר חושד אז זיא הט מזנה געוועזן, טאר ניט איר מאן זיך בהעפטן מיט איר ביז זיא וועט טרינקען די מַיִם הַמְאָרְרִים, וועט מען ווייסן אוב זיא הט מזנה געוועזן אדר ניין ועיין ש"תו: (ה) וְאִשָּׁה חֲדָשָׁה. אַנֵייעַ ווייב מיינט מען (שֶׁהִיא חֲדָשָׁה לוֹ) בייא אים איז זיא אנייע (וַאֲפִילּוּ אַלְמָנָה) אפילו זיא איז א אַלְמָנָה (פְּרַט לְמַחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ) אויב איינער הט גיגט זיין ווייב, נאכדעם הט ער זיא צוריק גענומן, זיא הייסט ניט אנייע: וְלֹא יַעֲבוֹר עָלָיו. (דְּבַר הַצָּבָא) די ענינים פון מלחמה גיהערען ניש צו אים: וּלְכָל דְּבָרוֹ. (שֶׁהוּא צוֹרֶךְ הַצָּבָא) אלע זאכן ווס געהערען צו מלחמה, זאל ער זיין פון זיי פרייא (לֹא לְסַפֵּק מַיִם וּמָזוֹן וְלֹא לְתַקֵּן דְּרָכִים) ער דארף ניט צוגרייטן עסן מיט וואסר צו די מענטשן וואס זענן אין די מלחמה, ער דארף ניט גיין פארריכטען די וועגן (אֲבָל הַחוֹזְרִים מֵעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה עַל פִּי כֹּהֵן) אבר די מענטשען וואס גייען אוועק פון די מלחמה ווייל דר כהן הייסט זיי אהיים גיין (כְּגוֹן בָּנָה בַּיִת וְלֹא חֲנָכוֹ) דהיינו ער הט געבויט אשטוב אונ ער האט זיא נאך ניט בעגייט, ער הט נאך ניט געוואנט

רש"י

שסופו לשנאותה צ ואם לאו קוברתו שנא' או כי ימות: (ד) אחרי אשר הטמאה. (יבמות יא) לרבות סוטה ק שנסתרה: (ה) אשה חדשה. שהיא חדשה לו ר ואפילו אלמנה פרט למחזיר גרושתו: ולא יעבור עליו. דבר הצבא: לכל דבר. (ספרי. סוטה מז) שהוא לורך הצבא לא לספק מים ומזון ולא לתקן דרכים ש אבל החוזרים מעורכי המלחמה על פי כהן כגון בנה בית ולא חנכו או

שפתי חכמים

הכונה אותה בן זוגו של ראשון שגרשה. בן זוגו פי' דומה לו דאל"כ אחר ל"ל: צ דאל"כ אם שנאה האיש האחרון מבע"ל: ק פי' דאין לומר כמשמעו אם נשאת לאיש דאם כן הוה משמע דוקא אם בא עליה אסור להחזירה אבל גרושתו מן האירוסין מותר להחזיר וזה אינו דהא כתיב ושלחה מביתו ויצאה מביתו והלכה והיתה וגומר והיתה משמע הויה שהוא ל' קדושין ש"מ דה"ה גרושתו מן האירוסין אסור להחזיר א"כ אחרי אשר הוטמאה ל"ל אלא לרבות סוטה שנסתרה בלומר אחרי שהוא ספק שמא הוטמאה לא יבא עליה עד שיסקנה מים המאררים ואע"ג דאיסור סוטה שנסתרה בהדיא כתיב בה טומאה דאמרינן במס' סוטה (דף כח) ונטמאה ג' חד לבועל וחד לבעל וחד לתרומה כבר תירצו בגמרא דאיצטריך קרא דהכא למיקם עלה בלאו: ר (ג"א) דאל"כ כי יקח איש בתולה מבע"ל: ש פי' עליו דכתיב בקרא מיעוט הוא דוקא עליו לא יעבור כל דבר השייך ללבא אבל על

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ה) נקי יהיה לביתו. פרש"י אף בשביל ביתו יהיה לרבות את כרמו. נ"ל היינו הא דתנן במסכת סוטה פרק משוח מלחמה ואלו שאין זזין ממקומן בנה בית והנכו נטע כרם וחללו והנושא ארוסתו והכונס יבמתו שנאמר נקי יהיה לביתו זה ביתו יהיה לרבות את כרמו ושמח את אשתו זו אשתו אשר לקח לרבות יבמתו וכל אלה אין מספיקין מים ומזון ואין מתקנים את

פירוש לתורת אלהים

גישיקט אונ האט זיא פריער גיגט לָשׁוּב צו ווידער קערין צו גענמין זיא צוא זיך פאר אווייב אַחֲרֵי נאך דעם אז זיא איז שוין פר אום ווירדיגט גיווארן כִּי תוֹעֵבָה הִיא ווארום דס איז אום ווירדיג פר גאט וְלֹא אונ דו זאלסט ניט מאכן זינדיגן דם לאנד אֲשֶׁר וואס גאט דיין גאט גיט דיר איין ארב: (ה) כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה ווען איינר וועט נעמען איין נייע ווייב לא זאל ער ניט גיין צו א מִלְחָמָה וְלֹא אונ מען זאל אים ניט בענוצין צו קיין שום זאך פון דעם בדערפניש פון דעם חיל דהיינו ער זאל זיי געבן וואסער אדר פר ריכטן די וועגן נָקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ נאר ער זאל פרייא זיין אין זיין היים איין יאהר וְשִׂמַּח אֶת אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר לָקָח

מצות השם

(תקפא תקפב) וְלֹא יַעֲבוֹר וגו'. דס איז די מִצְוָה אחתן דם ערשטע יאר פון דר חֲתוּנָּה זאל ער זיצען אין דר היים ער טאר ניט גיין אין דר מִלְחָמָה אריין ווען די מְלוּכָה איז געוועזין ביי די יודן:

אִתְּתֵהּ דִּי נְסַב׃ ו לָא יִסַּב מַשְׁכּוֹנָא רֵחְיָא וְרִכְבָּא אֲרֵי בְהוֹן מִתְעֲבֵד מְזוֹן לְכָל נַפְשׁ׃ ז אֲרֵי יִשְׁתְּכַח גְּבַר גָּנֵב נַפְשָׁא מֵאֲחוּהִי מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִתְּגַר בֵּהּ וִיזַבְּנִנֵּהּ וְיִתְקְטֵל גַּנָּבָא

אֶחָת וְשִׂמַּח אֶת־אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר־לָקָח׃ ו לֹא־יַחֲבֹל רֵחַיִם וָרָכֶב כִּי־נֶפֶשׁ הוּא חֹבֵל׃ ס ז כִּי־יִמָּצֵא אִישׁ גֹּנֵב נֶפֶשׁ מֵאֶחָיו מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִתְעַמֶּר־בּוֹ וּמְכָרוֹ וּמֵת הַגַּנָּב

רשב"ם

(ו) כי נפש הוא הובל. כתרגומו׃

תו"א לא יחבל ב"מ קיג׃

בעל הטורים

לומר שהשם מעיד עליהם ומגיד שיתחן היתירה. ושמח מגין י יש של ושמח חייב בתשמיש המטה בשנה שהן כל ימות השנה חוץ מיה"כ. הפסוק מתחיל בכי יקח ומסיים בקיחה לומר נשא אשה בבחרותו ישא אשה בזקנותו׃ אשתו אשר לקח וסמיך ליה (ו) לא יחבול. לומר לא יחבול אשתו בתשמיש המטה. ד"א על שם שהאשה היא משכונו של אדם דבעין נדרים אשתו של אדם מתה׃ כי נפש הוא חובל. וסמך (ז) כי ימלא איש. גונב. לומר שהגונב כונטל נפשו של אותו שגונב ממנו כ‏ענין שנאמר (משלי כב) וקבע את קובעיהם נפש׃ כי ימלא איש גונב נפש מאחיו מבני (ישראל). ר"ת בגי' זהו יוסף׃

רש"י

אדם אשה ולא לקחה מספיקין מים ומזון ומתקנין את הדרכים׃ יהיה לביתו. (שם) אף בשביל ביתו ת אם בנה בית וחנכו ואם נטע כרם וחללו אינו זז מביתו בשביל צורכי המלחמה׃ לביתו. זה ביתו׃ יהיה. לרבות את כרמו׃ ושמח. ישמח את אשתו ותרגומו ויחדי ית אתתיה והמתרגם ויחדי עם אתתיה טועה הוא שאין זה תרגום של ושמח א אלא של ושמח׃ (ו) רחים. היא התחתונה׃ רכב. היא העליונה׃ לא יחבול. אם בא למשכנו על חובו בב"ד ב לא ימשכנו בדברים שעושים בהן ג אוכל נפש (ב"מ קיג)׃ (ז) כי ימצא. (ספרי) בעדים והתראה

בית יהודא

אין איר (או אָדָם אִשָּׁה וְלֹא לְקָחָהּ) עֶר הָאט מְקַדֵּשׁ גֶעוֶועֶן אַ אִשָּׁה אוּנ עֶר הָאט זִיא נָאךְ נִיט גֶענוּמֶען פַאר אַ ווייבּ (מַסְפִּיקִין מַיִם וּמָזוֹן וּמְתַקְּנִין אֶת הַדְּרָכִים) דַארְפֶען זַייא גֶעבֶּען עֶסֶען אוּנ וואַסֶער צוּ דִי מֶענְטשֶׁען וָואס זֶענֶען אִין דִי מִלְחָמָה, אוּנ דַארְפֶען פַארְרִיכְטֶען דִי וֶועגֶען׃ וִיהְיֶה לְבֵיתוֹ. (אַף בִּשְׁבִיל בֵּיתוֹ) אֲפִילוּ וֶועגֶען זַיין שְׁטוּבּ אִיז עֶר אוֹיךְ פְרַייא פוּן דִי מִלְחָמָה (אִם בָּנָה בַּיִת וַחֲנָכוֹ) אוֹיבּ עֶר הָאט גֶעבּוֹיט אַ שְׁטוּבּ אוּנ עֶר וואוֹינְט אִין שְׁטוּבּ, נָאר נָאךְ נִיט אַ יָאר (וְאִם נָטַע כֶּרֶם וְחִלְּלוֹ) אוֹיבּ עֶר הָאט גֶעפְלַאנְצְט אַ ווייַנְגַארְטֶען אוּנ עֶס אִיז שׁוֹין דֶער פֶערְטֶער יָאר אוּנ עֶר הָאט דִי פֵּירוֹת פוּן פֶערְטֶען יָאר גֶעפִירְט אִין יְרוּשָׁלַיִם, אָדֶער עֶר הָאט דִי פֵּירוֹת אוֹיסְגֶעבִּיטֶען אוֹיף גֶעלְט, נָאר דֶער פֶערְטֶער יָאר אִיז נָאךְ נִיט גֶעעֶנְדִיגְט (אֵינוֹ זָז מִבֵּיתוֹ בִּשְׁבִיל צָרְכֵי הַמִּלְחָמָה) דַארְף עֶר נִיט אַוֶועקְגֵיין פוּן זַיין שְׁטוּבּ וֶועגֶען דִי זַאכֶען וָוס דִי מִלְחָמָה דַארְף׃ לְבֵיתוֹ. (זֶה בֵּיתוֹ) עֶר אִיז פְרַייא פוּן דִי מִלְחָמָה צוּ זַיין אִין זַיין שְׁטוּבּ׃ וְהָיָה. (לְרַבּוֹת כַּרְמוֹ) עֶר זָאל זַיין פְרַייא אִין דֶערְהֵיים וֶועגֶען זַיין ווייַנְגַארְטֶען׃ וְשִׂמַּח. מֵיינְט מֶען (יְשַׂמַּח אֶת אִשְׁתּוֹ) עֶר זָאל דֶערְפְרֵייעֶן זַיין ווייבּ (וְתַרְגּוּמוֹ וְיַחְדֵּי יָת אִתְּתֵיהּ) דֶער תַּרְגּוּם שְׁרַייבְּט אוֹיךְ אַזוֹי, עֶר זָאל דֶערְפְרֵייעֶן זַיין ווייבּ (וְהַמְתַרְגֵּם) אוּנ דֶער וָואס טַייטְשְׁט (וְיֶחְדֵּי עִם אִתְּתֵיהּ טוֹעֶה הוּא) עֶר זָאל זִיךְ פְרֵייעֶן מִיט זַיין ווייבּ, הָאט עֶר אַ טָעוּת (שֶׁאֵין זֶה תַּרְגּוּם שֶׁל וְשִׂמַּח אֶלָּא שֶׁל וְשָׂמַח) וֶוען עֶס וָואלְט גֶעשְׁטַאנֶען וְשָׂמַח אֶת אִשְׁתּוֹ, וָואלְט גֶעוֶוען דֶער טַייטְשׁ עֶר זָאל זִיךְ פְרֵייעֶן מִיט זַיין ווייבּ. אַז עֶס שְׁטֵייט וְשִׂמַּח אֶת אִשְׁתּוֹ, מֵיינְט מֶען עֶר זָאל פְרֵייליךְ מַאכֶען זַיין ווייבּ׃ (ו) וְרֵחַיִם. (הִיא הַתַּחְתּוֹנָה) רֵחַיִם מֵיינְט מֶען דֶעם אוּנְטֶערְשְׁטֶען שְׁטֵיין פוּן דֶעם מִיהְל שְׁטֵיין (רֶכֶב, הִיא הָעֶלְיוֹנָה) רֶכֶב מֵיינְט מֶען דֶעם אוֹיבֶּערְשְׁטֶען שְׁטֵיין פוּן דֶעם מִיהְלשְׁטֵיין׃ וְלֹא יַחֲבוֹלוֹ, זָאגְט רש"י (אִם בָּא לְמַשְׁכְּנוֹ עַל חוֹבוֹ בְּבֵית דִּין) אוֹיבּ אֵיינֶער רְאוּבֵן מָאנְט גֶעלְט בַּייא מֹשֶׁה, אוּנ מֹשֶׁה צָאלְט נִיט, אוּנ רְאוּבֵן קוּמְט צוּ בֵּית דִּין, אוּנ בֵּית דִּין שִׁיקְט זַייעֶר שַׁמָּשׁ צוּ מֹשֶׁה מֶען זָאל נֶעמֶען בַּייא מֹשֶׁה אַ מַשְׁכּוֹן (לֹא יְמַשְׁכְּנֶנּוּ בִּדְבָרִים שֶׁעוֹשִׂים בָּהֶן אוֹכֶל נֶפֶשׁ) זָאל נִיט נֶעמֶען דֶער שַׁמָּשׁ אַ מַשְׁכּוֹן אַזֶעלְכֶע זַאכֶען וָוס מֹשֶׁה פַארְדִינְט מִיט זַיי זַיין פַּרְנָסָה צוּ הָאבֶּען עֶסֶען פַאר זִיךְ מִיט זַיין ווייבּ אוּנ קִינְדֶער׃ (ז) וְכִי יִמָּצֵא וגו'. מֵיינְט מֶען (בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה) עֵדוּת הָאבֶּען גֶעזֶעהֶען וִוי עֶר גַּנְבֶת דֶעם מֶענְטשׁ אוּנ דִי עֵדוּת הָאבֶּען גֶעזָאגְט צוּ אִים עֶר

שפתי חכמים

אחר עובר׃ ת פי' מלת יהיה רבוי הוא הוסיף לו הויה אחרת להיות כזה דהיינו הבונה בית וחנכו והנוטע כרם וחללו ולא עלתה להם שנה לחינוך והילול שהם שוים לכונס אשה ולא עלתה לו שנה לחופתו שלא יזוז ממקומו ה"ה נמי גבי חינוך וחילול׃ א פי' בחיר"ק תחת השי"ן אלא של ושמח פי' בקמ"ץ תחת השי"ן׃ ב ר"ל דלא יחבול משמע דאסור למשכן אותו בב"ד וזה אינו דהא מדהוצרך להזהיר השב תשיב לו את העבוט ש"מ דמותר להשכין ומתרץ דמה דכתיב כאן לא יחבול ר"ל אם בא למשכנו כו' כגון שבתחלה הלוהו בלא משכון ועכשיו בא למשכנו כו'׃ ג משום דר"ל מ"ם כי נפש הוא חובל משמע כל דברים שעושה בהם אוכל נפש וא"כ למה נאמר רחים

פירוש להורת אלהים

אוּנ זָאל מַאכֶען פְרֵייעֶן זַיין ווייבּ וָואס עֶר הָאט גֶענוּמֶען׃ (ו) לֹא יַחֲבֹל בֵּית דִּין זָאל נִיט נֶעמֶען אַ מַשְׁכּוֹן פַאר אַ חוֹב רֵחַיִם דֶעם אוּנְטֶערְשְׁטֶען מִיל שְׁטֵיין אוּנ נִיט דֶעם אוֹיבֶּערְשְׁטֶען מִיל שְׁטֵיין כִּי ווָארוּם עֶס אִיז גְלַייךְ וִוי עֶר מַשְׁכֶּנְתְּ אִים דָאס לֶעבֶּען ווָארוּם פוּן דִי מִיל שְׁטֵיינֶער ווֶערְט עֶר גֶישְׁפֵּייזְט׃ (ז) כִּי יִמָּצֵא אִישׁ ווֶען עֶס ווֶעט גִיפוּנֶען ווֶערֶען אַ מֶענְטשׁ ווָאס הָאט גִינַגְבֶית אַ נֶפֶשׁ פוּן זַיינִי בְּרִידֶער מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל פוּן דִי יוּדִין וְהִתְעַמֶּר בּוֹ וּמְכָרוֹ אוּנ דֶער גַּנָּב ווֶעט אַרְבֶּעטֶען מִיט אִים אוּנ דֶערְנָאךְ ווֶעט עֶר אִים פַארְקוֹיפֶען וּמֵת הַגַּנָּב

מצות השם

(תקפג) לֹא יַחֲבֹל רֵחַיִם וָרֶכֶב וגו'. דָאס אִיז דִי מִצְוָה וֶוען אֵיינֶער ווִיל נִיט אָפּ גֶעבֶּען דֶעם חַבֵר גֶעלְד בַּאדַארְף דָם בֵּית דִּין אִים נִיט צוּ מַשְׁכְּנֶן קֵיין מִיל שְׁטֵיין פוּן דֶר מִיל ווייל עֶר אִיז זִיךְ מְפַרְנֵס פוּן דֶעם אַז מֶען נֶעמְט בַּייא אִים דָם רוֹבְּט מֶען בַּייא אִים דָם לֶעבֶּען דָם אִיז נוֹהֵג בְּכָל זְמַן׃

הַהוּא וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ: ס
ח הִשָּׁמֶר בְּנֶגַע־הַצָּרַעַת לִשְׁמֹר
מְאֹד וְלַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר־יוֹרוּ
אֶתְכֶם הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם כַּאֲשֶׁר
צִוִּיתִם תִּשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת: ט זָכוֹר
אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לְמִרְיָם בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם:
ס י כִּי־תַשֶּׁה בְרֵעֲךָ מַשַּׁאת מְאוּמָה

אונקלוס

הַהוּא וּתְפַלֵּי עָבֵד דְּבִישׁ מִבֵּינָךְ: ח אִסְתַּמַּר בְּמַכְתַּשׁ סְגִירוּ לְמִטַּר לַחֲדָא וּלְמֶעְבַּד כְּכֹל דִּי יַלְּפוּן יָתְכוֹן כָּהֲנַיָּא לֵוָאֵי כְּמָא דִּי פַקֵּדְתִּנּוּן תִּטְּרוּן לְמֶעְבַּד: ט הֱוֵי דְכִיר יָת דִּי עֲבַד יְיָ אֱלָהָךְ לְמִרְיָם בְּאָרְחָא בְּמִפַּקְכוֹן מִמִּצְרָיִם: י אֲרֵי תַרְשֵׁי בְחַבְרָךְ רְשׁוּ

בעל הטורים

(י) כי תשה ברעך. סמך לצרעת לומר שע"י זה בא הצרעת שאומר לו חבירו השאילני כלי שלך והוא אומר אין לי ולמחר באים נגעים על ביתו ונוה הכהן ופנו את

רשב"ם

(ח) השמר בנגע הצרעת לשמור מאוד ולעשות. שאפילו הוא מלך כעוזיהו לא יכבדוהו אלא יסגר שבעת הימים וישלחהו ובדד ישב: ככל אשר יורו אתכם. שהרי תזכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים שאע"פ שהיתה נביאה ואחות משה לא חלקו לה כבוד אלא תסגר שבעת ימים: (ט) בדרך בצאתכם

בית יהודא

זָאל נִיט גַּנְבֶנֶן וַוייל מֶען וֶועט אִים הַרְגֶנֶן, אוּנ עֶר הָט גֶעגַנְבֶת קוּמְט אִים מִיתָה (וְכֵן כָּל כִּי יִמָּצֵא שֶׁבַּתּוֹרָה) וואו עֶס שְׁטֵייט אִין דִי תּוֹרָה כִּי יִמָּצֵא, עֶס וֶועט גֶעפוּנֶן וֶוערֶן, מֵיינְט מֶען עֶס זֶענֶען גֶעוֶוען עֵדוּת אוּנ דִי עֵדוּת הָאבֶּן גֶעזָאגְט צוּ אִים פְרִיעֶר עֶר זָאל דָס נִיט טָאן: וְהִתְעַמֶּר בּוֹ. זָאגְט רש"י (אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיִּשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ) דֶר גַּנָּב וֶוערְט אַנְדֶערְשׁ נִיט בֶּעשׁוּלְדִיגְט מֶען זָאל אִים הַרְגֶנֶן, סַיידֶן עֶר הָט גֶעאַרְבֶּעט מִיט אִים אֵיידֶר עֶר הָט אִים פַארְקוֹיפְט:

רש"י

ד וכן כל כי ימלא שבתורה: והתעמר בו. אינו חייב עד שישתמש בו: (ח) השמר בנגע הצרעת. שלא תתלוש סימני טומאה ה ולא תקוץ את הבהרת: בכל אשר יורו אתכם. אם להסגיר אם להחליט אם לטהר: (ט) זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים. (ספרי) אם באת להזהר שלא תלקה בצרעת ו אל תספר לשון הרע זכור העשוי למרים שדברה באחיה ולקתה בנגעים: (י) כי תשה

(ח) וְהִשָּׁמֶר בְּנֶגַע הַצָּרַעַת. מֵיינְט מֶען (שֶׁלֹּא תִתְלוֹשׁ סִימָנֵי טוּמְאָה) זָאלְסְט נִיט אָפְּרַייסֶן דִי צֵייכוּנְס וָואס זֶענֶען מְטַמֵּא דִי נֶגַע וְלֹא תָקוּץ אֶת הַבַּהֶרֶת) אוּנ זָאלְסְט נִיט אָפְּהַאקֶן וּאָפְּשְׁנַיידֶן דִי שְׁטִיקְל הוֹיט וָואס אוֹיף אִיר אִיז דֶער ווייסֶער פְלֶעק ועיין סדרה תזריע): וּכְכֹל אֲשֶׁר יוֹרוּ אֶתְכֶם. ווי דִיא כֹּהֲנִים וֶועלֶן אַייךְ לֶערְנֶן (אִם לְהַסְגִּיר) אוֹיבּ מֶען זָאל דֶעם מֶענְטשׁ פַארְשְׁלִיסֶן (אִם לְהַחְלִיט) אוֹיבּ עֶר זָאל זַיין טָמֵא בִּיז עֶר וֶועט גֶעזוּנְד וֶוערֶן (אִם לְטַהֵר) אָדֶער עֶר זָאל זַיין בַּאלְד טָהוֹר (עיין סדרה תזריע): (ט) וְזָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹהֶיךָ לְמִרְיָם. גֶעדֵיינְק וָואס הקב"ה הָט גֶעטָאן צוּ מִרְיָם וַוייל זִיא הָט גֶערֶעט לָשׁוֹן הָרָע, זִיא אִיז גֶעוָוארֶן מְצוֹרָע (אִם בָּאתָ לְהִזָּהֵר שֶׁלֹּא תִלָּקֶה בְּצָרַעַת) אוֹיבּ דוּא ווילְסְט דִיךְ הִיטֶן דוּ זָאלְסְט נִיט וֶוערֶען אַמְצוֹרָע (אַל תְּסַפֵּר לָשׁוֹן הָרָע) זָאלְסְטוּ נִיט רֵיידֶן לָשׁוֹן הָרָע (זְכוֹר הֶעָשׂוּי לְמִרְיָם שֶׁדִּבְּרָה בְּאָחִיהָ וְלָקְתָה בִּנְגָעִים) גֶעדֵיינְק וָואס עֶס אִיז גֶעטָאן גֶעוָוארֶן צוּ מִרְיָם וַוייל זִיא הָט גֶערֶעט אוֹף אִיר בְּרוּדֶער אוּנ זִיא אִיז גֶעשְׁלָאגֶן גֶעוָוארֶן מִיט צָרַעַת: (י) (כִּי תַשֶּׁה בְרֵעֲךָ. מֵיינְט מֶען (תָּחוֹב בַּחֲבֵרְךָ) דוּ וֶועסְט מָאנֶען דַיין חָבֵר עֶר זָאל דִיר

שפתי חכמים

ורכב דלא כחד סגי דלא תרווייהו כלי אוכל נפש הם אלא כדי ליתן לאו על רחים לחוד ועל רכב לחוד ואע"פ שזה לריך לזה מ"מ הואיל ושני כלים הם עובר על כל אחד ואחד: ד הילרך לפרש שלא תאמר כיון דבכנגלא בידו תלה רחמנא אפי' ליכא עדים בשעה שגנבו קמ"ל דשם מליאה בעדים דאל"כ יכול לומר שלא גנבו אלא הוא מוכר את עלמו: ה מפני שבתליפת סימני טומאה או בקלילת הנגע עלמו לא יוכל הכהן להבחין את הנגע אם הוא טהור או טמא: ו דאל"כ מה

דעת זקנים מבעלי התוספות

הדרכים שנקיים הם מכל דבר: (ח) השמר בנגע הצרעת. הוצרך לכפול אזהרה זו לפי שהיא מכה משתלחת בכל אדם אפילו במלכים כדאשכחן בעוזיהו מלך יהודה שנצטרע ונושא גדולה היא לכך צריך לומר שאפילו נצטרע המלך צריך להרחיקו ולעשות לו ככל אשר יורו הכהנים ולכך נמי סמך לכאן זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים שהיתה אחות המלך ואחות כהן גדול ואפ"ה הרחיקוה והסגירוה כשאר המצורעים:

ליקוטים על התורה

(י) כִּי תַשֶּׁה בְרֵעֲךָ וגו' לֹא תָבוֹא אֶל בֵּיתוֹ וגו'. אוֹבּ דוּ וֶועסְט מָאנֶען אַחוֹב בַּיי דַיין חָבֵר זָאלְסְטוּ נִיט אַרַיין קוּמֶען צוּ אִים אִין שְׁטוּבּ בַּייא אִים נֶעמֶען אַמַשְׁכּוֹן. דֶער ילקוט ראובני שְׁרַייבְּט יֶעדֶער מֶענְטשׁ דַארְף גֶעדֵיינְקֶען עֶר אִיז אוֹךְ פִיל שׁוּלְדִיג צוּ הקב"ה, אוּנ עֶס טָאר קֵיינֶר נִיט מָאנֶען פוּן אִים זַיינֶע חוֹבוֹת אָן דֶעם רְשׁוּת פוּן הקב"ה, אוּנ אַז דֶער מַלְוֶה וֶועט אַרַיין גֵיין

פירוש לתורת אלהים

הַהוּא זָאל דֶר גַּנָּב גֶיטֵייט וֶוערֶן וּבִעַרְתָּ אוּנ דוּ זָאלְסְט אוֹם רוֹמֶען דָס בֵּייז פוּן צְווִישֶׁען דִיר: (ח) הִשָּׁמֶר זַייא גִיהִיט אִין דִי נְגָעִים פוּן צָרַעַת לִשְׁמוֹר מְאוֹד זֵייעֶר צוּ הִיטֶן וְלַעֲשׂוֹת אוּנ צוּ טָאן אַזוֹ וִוי דִי כֹּהֲנִים וֶועלֶן אַייךְ לֶערְנֶין כַּאֲשֶׁר אַזוֹ וִוי אִיךְ הָאבּ זֵיי גִיבָּאטֶן [עיין רש"י] תִּשְׁמְרוּ זָאלְט אִיר הִיטִין צוּ טָאן: (ט) זָכוֹר גִידֶענְק וָואס גָאט הָאט דַיין גָאט גִיטָאהֶן צוּא מִרְיָם בַּדֶּרֶךְ אִין וֶועג אַרוּם גֵייעֶנְדִיג פוּן מִצְרַיִם [עיין רש"י]: (י) כִּי תַשֶּׁה בְרֵעֲךָ וֶוען דוּ וֶועסְט בָּארְגֶן דַיין חַבֵר מַשַּׁאת

מצות השם

(תקפד) הִשָּׁמֵר בְּנֶגַע הַצָּרַעַת. דָס אִיז דִי מִצְוָה זָאלְסְט זַיין אָפּ גִהִיט וֶוען אֵיינֶער הָט אַנֶגַע צָרַעַת זָאל עֶר פְרֶעגֶן דֶעם כֹּהֵן וִוי אַזוֹ עֶר וֶועט אִים זָאגֶן זָאל עֶר פָאלְגֶן דָס אִיז נוֹהֵג בִּזְמַן הַבַּיִת:

לֹא־תָבֹא אֶל־בֵּיתוֹ לַעֲבֹט עֲבֹטוֹ׃
יא בַּחוּץ תַּעֲמֹד וְהָאִישׁ אֲשֶׁר אַתָּה
נֹשֶׁה בוֹ יוֹצִיא אֵלֶיךָ אֶת־הָעֲבוֹט
הַחוּצָה׃ יב וְאִם־אִישׁ עָנִי הוּא לֹא
תִשְׁכַּב בַּעֲבֹטוֹ׃ יג הָשֵׁב תָּשִׁיב לוֹ
אֶת־הָעֲבוֹט כְּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ וְשָׁכַב
בְּשַׂלְמָתוֹ וּבֵרֲכֶךָּ וּלְךָ תִּהְיֶה

מִדַּעַם לָא תֵיעוֹל לְבֵיתֵהּ
לְמִסַּב מַשְׁכּוֹנֵהּ׃
יא בְּבָרָא תְּקוּם וְגַבְרָא
דִּי אַתְּ רְשֵׁי בֵהּ יַפֵּק
לְוָתָךְ יָת מַשְׁכּוֹנָא לְבָרָא׃
יב וְאִם גְּבַר מִסְכֵּן הוּא
לָא תִשְׁכּוּב בְּמַשְׁכּוֹנֵהּ׃
יג אֲתָבָא תְתֵב לֵהּ יָת
מַשְׁכּוֹנָא כְּמֵיעַל שִׁמְשָׁא
וְיִשְׁכּוּב בִּכְסוּתֵהּ
וִיבָרְכִנָּךְ וְלָךְ תְּהֵי זָכוּתָא

תו"א והאיש אשר קמא א מליעא קיג: ואם איש עני שם קיד: השב תשיב
שם לה מכות טז תמורה ו כב: בשלמתו מליעא קיד: ולך תהיה לדקה פסחים לא גיטין לו קידושין א מליעא פב קיד בתרא א שבועות מד:

רשב"ם

ממצרים, שאע"פ שהיו טרודים ללכת. העם לא נסע עד האסף מרים. וכל שכן שאר בני אדם: (יב) לא תשכב בעבוטו. לא תשכב ועבוטו אצלך

רש"י

ברעך. תחוב ז בחברך: משאת מאומה. (סס) חוב של כלום: (יב) לא תשכב בעבוטו. לא תשכב ט ועבוטו אצלך: (יג) כבוא השמש. (ב"מ קיד) אם כסות לילה הוא ואם כסות יום החזירהו בבקר וכבר כתיב בואלה המשפטים (שמות כב) עד בא השמש תשיבנו לו כל היום תשיבנו לו וכבוא השמש תקחנו: וברכך. ואם אינו מברכך

בית יהודא

עֶפְּעֶס גֶעבְּן וָוס עֶר אִיז דִיר שׁוּלְדִיג: (מַשַּׁאת מְאוּמָה) אַמָאנוּנְג (חוֹב שֶׁל כְּלוּם) וָוס עֶר אִיז דִיר עֶפְּעס שׁוּלְדִיג: (יב) וְלֹא תִשְׁכַּב בַּעֲבוֹטוֹ. מֵיינְט מֶען (לֹא תִשְׁכַּב וַעֲבוֹטוֹ אֶצְלְךָ) דוּ זָאלְסְט דִיךְ נִיט לֵייגְן שְׁלָאפְן אוּנ זַיין מַשְׁכּוֹן זָאל זַיין בַּיי דִיר: (יג) וּכְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ. (אִם כְּסוּת לַיְלָה הוּא) אוֹב דוּ הָאסְט גֶענוּמֶן אַמַשְׁכּוֹן וָוס מֶען דַארְף אִים בַּיי נַאכְט צוּם שְׁלָאפְן, וֶוען דִי זוּנְן וֶועט אוּנְטֶערְגֵיין זָאלְסְטוּ אִים דֶעם מַשְׁכּוֹן צוּרִיקְגֶעבְּן (וְאִם כְּסוּת יוֹם) אוּנ אוֹיבּ דוּ הָאסְט בַּייא אִים גֶענוּמֶן אַמַשְׁכּוֹן וָוס מֶען דַארְף אִים בַּיי טָאג (הַחֲזִירֵהוּ בַּבֹּקֶר) זָאלְסְטוּ אִים צוּרִיקְגֶעבְּן אִין דֶער פְרִיה (וּכְבָר כְּתִיב בְּוְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים) דָס אִיז שׁוֹין גֶעשְׁרִיבְּן אִין דִי סֶדְרָה וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים (עַד בּוֹא הַשֶּׁמֶשׁ תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ) אֵיידֶער דִי זוּנְן וֶועט אוּנְטֶערְגֵיין זָאלְסְטוּ אִים דֶעם מַשְׁכּוֹן צוּרִיקְגֶעבְּן, אוֹיבּ דָס אִיז אַמַשְׁכּוֹן וָוס מֶען דַארְף אִים בַּיי טָאג, (כָּל הַיּוֹם תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ) אוּנ אוֹיבּ דָס אִיז אַמַשְׁכּוֹן וָוס מֶען דַארְף אִים בַּייא נַאכְט זָאלְסְטוּ אִים גֶעבְּן דֶעם מַשְׁכּוֹן עֶר זָאל אִין אִים גֵיין אַגַאנְצֶן טָאג (וּכְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ תִּקָּחֶנּוּ) וֶוען דִיא זוּנְן וֶועט אוּנְטֶערְגֵיין זָאלְסְטוּ דֶעם מַשְׁכּוֹן צוּרִיקְנֶעמֶן צוּ דִיר: וּבֵרֲכֶךָ. וֶוען דוּא וֶועסְט אַזוֹ טָאן וֶועט דֶער לֹוֶה דִיךְ בֶּענְטְשְׁן (וְאִם אֵינוֹ מְבָרֶכְךָ)

שפתי חכמים

ענין זה לזה ול"נ דרש"י בא לתרץ יתורא דכתיב בקרא גבי נגע לרעת לשמור מאד ל"ל וע"ז פירש אם באת להזהר שלא תלקה כו': ז ויהיה פי' תשה מלשון לא תהיה לו כנושה ותרגומו אחרי תרשי גם זה לשון חוב פוא כמו ממאורי רשותך פארי אפרע שפי' מבעל חובך אפילו סובין תקבל (ב"ק דף מז): ח אבל לא תפרש מלת מאומה זה כשאר מאומה שכתיב בקרא שפירושו לא כלום: ט דאי כמשמעו הא אסור

פירוש לתורת אלהים

מְאוּמָה עֶפְּעס אֵיין לַייאוּנְג לֹא תָארְסְטוּ נִיט קוּמֶן אִין זַיין שְׁטוּבּ אַרֵיין צוּא נֶעמֶען בַּייא אִים אַמַשְׁכּוֹן: (יא) בַּחוּץ תַּעֲמוֹד נָאר דוּ זָאלְסְט שְׁטֵיין אוֹיף דֶער גַאס וְהָאִישׁ אוּנ דֶער מֶענְטְשׁ וָוס דוּ מָאנְסְט אִים דֶעם חוֹב יוֹצִיא זָאל עֶר זַיין מַשְׁכּוֹן צוּ דִיר אַרוֹיס טְרָאגְן אוֹיף דֶער גַאס: (יב) וְאִם אִישׁ עָנִי הוּא אוּנ אוֹיבּ דֶער לֹוֶה אִיז אֵיין אָרִים מַאן לֹא תִשְׁכַּב בַּעֲבוֹטוֹ זָאלְסְטוּ דִיךְ נִיט לֵייגְן כָּל זְמַן זַיין מַשְׁכּוֹן אִיז בַּיי דִיר: (יג) הָשֵׁב תָּשִׁיב לוֹ דוּ זָאלְסְט אִים דָס מַשְׁכּוֹן צוּרִיקְגֶעבִּין כְּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ אַז דִיא זוּן וֶועט אוּנְטֶער גֵיין וְשָׁכַב בְּשַׂלְמָתוֹ אוּנ עֶר זָאל לִיגְן אִין זַיין קְלֵייד [עיין רש"י] וּבֵרֲכֶךָ וֶועט דִיךְ דֶער לֹוֶה בֶּענְטְשֶׁען אוּנ אַז עֶר וֶועט דִיךְ אֲפִילוּ נִיט בֶּענְטְשֶׁען וּלְךָ תִּהְיֶה צְדָקָה וֶועט דָאס

ליקוטים על התורה

צוּם לֹוֶה אִין שְׁטוּבּ נֶעמֶן בַּייא אִים אַמַשְׁכּוֹן אוֹיף זַיין חוֹב אָן דֶעם רְשׁוּת פוּן בֵּית דִין וֶועלֶען דִי מְקַטְרְגִים קוּמֶען צוּ אִים אִין שְׁטוּבּ מָאנֶען פוּן אִים זַיינֶע חוֹבוֹת אוּנ נֶעמֶען פוּן אִים מַשְׁכָּנוֹת אָן דֶעם רְשׁוּת פוּן הקב"ה, אוּנ אֲפִילוּ דֶער מַלְוֶה נֶעמְט בַּייא דֶעם לֹוֶה אַמַשְׁכּוֹן דוּרְךְ דֶעם שָׁלִיחַ פוּן בֵּית דִין, אוֹבּ דֶער מַלְוֶה לָאזְט לִיגְן דֶעם מַשְׁכּוֹן בַּיי זִיךְ אַגַאנְצֶע נַאכְט אוּנ הָאט נִיט צוּרִיקְגֶעגֶעבְּן בַּיי נַאכְט דֶעם מַשְׁכּוֹן צוּם לֹוֶה, דַארְף דֶער מַלְוֶה ווִיסֶן עֶר הָט אוֹיךְ בַּיי נַאכְט גִיגֶעבְּן אַמַשְׁכּוֹן אִין הִימֶל זַיין נְשָׁמָה, וֶועט מֶען זִיא אוֹיךְ פַארְהַאלְטֶן אוּנ מֶען וֶועט זִיא אִים נִיט צוּרִיק גֶעבְּן אִין דֶר פְרִיה, דְרִיבֶּר דַארְף דֶער מַלְוֶה צוּרִיק גֶעבְּן דֶעם לֹוֶה דֶעם מַשְׁכּוֹן אִין דֶר פְרִיה אוּנ פַארִין נַאכְט, אוֹיבּ דֶער מַלְוֶה הָט גֶענוּמֶן בַּיי דֶעם לֹוֶה אַזוּ אַמַשְׁכּוֹן וָואס דֶר לֹוֶה דַארְף אִים בַּיי טָאג, זָאל דֶר מַלְוֶה צוּרִיק גֶעבְּן דֶעם לֹוֶה דֶעם מַשְׁכּוֹן

מצות השם

(תקפה) לֹא תָבֹא וגו'. וֶוען עֶס קוּמְט דִיר בַּיי דַיין חָבֵר גֶעלְד טָארְסְטוּ נִיט גֵיין אַהֵיים נֶעמֶן בַּיי אִים דָס מַשְׁכּוֹן עֶר זָאל זִיךְ פַר שֶׁעמֶן נָאר דוּ זָאלְסְט שְׁטֵיין אִין דְרָאסֶן אוּנ עֶר אַלֵיין זָאל דִיר דֶר לַאנְגֶן דָס מַשְׁכּוֹן: (תקפו תקפז) הָשֵׁב תָּשִׁיב לוֹ אֶת הָעֲבוֹט כְּבֹא הַשֶּׁמֶשׁ וגו'. דָאס אִיז דִיא מִצְוָה וֶוען עֶר הָאט דִיר גִיגֶעבְּן אֵיין מַשְׁכּוֹן אֵיין מַלְבּוּשׁ אָדֶער אֵיין קִישְׁען וָוס עֶר בַּאדַארְף בַּיי נַאכְט צוּם שְׁלָאפְן זָאלְסְטוּ עֶס אַלֶע בַּיי נַאכְט צוּרִיק גֶעבְּן וֶוען עֶר הָט נֶעבִיךְ נִיט קֵיין אַנְדֶערְס צוּ שְׁלָאפְן דָס אִיז נוֹהֵג בְּכָל זְמַן:

צְדָקָה לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ ס שביעי
יד לֹא־תַעֲשֹׁק שָׂכִיר עָנִי וְאֶבְיוֹן
מֵאַחֶיךָ אוֹ מִגֵּרְךָ אֲשֶׁר בְּאַרְצְךָ
בִּשְׁעָרֶיךָ׃ טו בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ
וְלֹא־תָבוֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ כִּי עָנִי

אונקלוס

קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ׃ יד לָא תַעְשׁוֹק אֲגִירָא עַנְיָא וּמִסְכֵּנָא מֵאַחָיךְ אוֹ מִגִּיּוֹרָךְ דִּי בְאַרְעָךְ בְּקִרְוָיךְ׃ טו בְּיוֹמֵהּ תִּתֵּן אַגְרֵהּ וְלָא תֵיעוֹל עֲלוֹהִי שִׁמְשָׁא אֲרֵי עַנְיָא הוּא

תו"א לא תעשוק שכיר מליעה סה קיח׃ מאחיך או מגרך מליעה קיח׃ ביומו תתן שכרו סם קי קיח׃ ולא תבוא עליו השמש סם קז קיח׃ כי עני הוא סם׃

בעל הטורים

הבית והכל רואין שיש לו׃ (יד) לא תעשוק שכיר. סמך לכי תטה לומר אפי' אם הוא חייב לך אל תאמר אעכבנו בחובי אלא פרע לו שכרו מיד ואחר כך גבה חובך׃ ה' אלהיך. וסמיך ליה לא תעשק. לומר אם עשק העני כאלו עשק לשם דכתיב מלוה ה' חונן דל׃ (טו) ולא תבא. ג' דין ואידך ולא תבא דמעתך. ולא תבא עליו רעה. ולא תבא עליו השמש כדי שלא תבא דמעתך. פי' שלא יבכה עליך שאין לו

בית יהודא

אויב ער וועט דיך ניט בענטשען (מִכָּל מָקוֹם וּלְךָ תִּהְיֶה צְדָקָה) פון דעסטוועגן וועט דיר גערעכענט ווערן דו טוהסט אצדקה, וועט הקב"ה דיך בענטשען׃ (יד) ולא תַעֲשֹׁק שָׂכִיר. אויב דו האסט געדונגען אמענטש זאל ביי דיר ארבעטן, זאלסטו ניט פארהאלטן דט געלט פון זיין ארבעט ביי זיך אונ אים ניט בצאלן, פרעגט רש"י (וַהֲלֹא כְּבָר כְּתִיב די תורה הט דאך שוין געשריבן איין מאל דעם דין ואין דיא סדרה קדושים) (אֶלָּא לַעֲבוֹר עַל הָאֶבְיוֹן בִּשְׁנֵי לָאוִין) אויב דר ארבעטר איז ארעם, אונ דר בעל הבית בצאלט אים ניט פר זיין ארבעט, הט דר בעל הבית אעבירה פון צוויי לאוין, איין לאו שטייט אין דיא סדרה קדושים לא תַעֲשֹׁק אֶת רֵעֲךָ, דער אנדערער לאו שטייט דא לא תַעֲשֹׁק שְׂכַר שָׂכִיר שֶׁהוּא עָנִי וְאֶבְיוֹן, דו זאלסט ניט פארהאלטן די ארבעטגעלט פון דעם ארבעטר ווס ער איז ארעם (וְעַל הֶעָשִׁיר) אונ אויב דער ארבעטר איז רייך (כְּבָר הוּזְהַר) איז שוין לאנג דר בעל הבית געבאטן געווארען לא תַעֲשֹׁק אֶת רֵעֲךָ, דו זאלסט ניט פארהאלטן די ארבעטגעלט פון דעם ארבעטר׃ (אֶבְיוֹן). הייסט (הַתָּאֵב לְכָל דָּבָר) ער גלוסט צו אלץ, אונ הט ניט׃ (מִגֵּרְךָ). (זֶה גֵּר צֶדֶק) אגוי וואס הט זיך מגייר געווען צו זיין איוד גלייך וויא אלע יודין׃ (בִּשְׁעָרֶיךָ). (זֶה גֵּר תּוֹשָׁב הָאוֹכֵל נְבֵלוֹת) גר אשר בשעריך מיינט מען דר גוי ווס האט זיך מגייר געוועזן נאר ער זאל ניט דינען עבודה זרה, ער זאל מעגן וואנען אין ארץ ישראל, דריבער ווערט ער גערופן גר אשר בשעריך אונ ער ווערט גערופען גר תושב, ער איז אגר צו מעגן וואנען אין ארץ ישראל מיט יודין צוזאמען, אונ ווייטר צו אלע זאכן איז ער גלייך צו אלע גוים ווען יודין האבן געוואנט אין ארץ ישראל זענען זיי געווען געבאטן ניט צו לאזען וואנען אין ארץ ישראל די געצין דינער׃ אז איינר הט גדונגען איין ארבעטר אגר צדק אדער אגר תושב, מוז ער אים אויך בצאלען זיין ארבעטגעלט צו דער צייט׃ (וַאֲשֶׁר בְּאַרְצְךָ). (לְרַבּוֹת שְׂכַר בְּהֵמָה וְכֵלִים) אויב איינר הט געדונגען ביי זיין חבר אבהמה ער זאל מיט איר ארבעטן, אדער ער הט געדונגען כלים ער זאל

רש"י

מ"מ ולך תהיה צדקה׃ (יד) לא תעשק שכיר. והלא כבר כתיב אלא לעבור על האביון בשני לאוין לא תעשוק שכר שכיר שהוא עני ואביון ועל העשיר כבר הוזהר (ויקרא יט) לא תעשוק את רעך׃ אביון. (ויקרא רבה) התאב לכל דבר׃ מגרך. זה גר צדק׃ בשעריך. זה גר תושב האוכל נבלות׃ אשר בארצך. לרבות

שפתי חכמים

משום רבית׃ י פי' תאב והבה קרובים בענינם׃ כ וכאלו אמר או מגרך או אשר בארצך או בשעריך ומפני שאו בשעריך מורה על גר תושב ואו מגרך מורה על גר צדק וסניהם מכונים בשם גר פי' בשעריך אחר מגרך קודם אשר בארצך המורה על שכר בהמה וכלים ולא שכר גופם הוא. ול"נ דפי' בשעריך קודם בארצך כי סיכי דנכרי מארצך שכר בהמה וכו' דאי לאו בשעריך ה"א בארצך לרבות גר תושב אתא

ליקוטים על התורה

באלד אין דר פריה, אונ אויב דאס איז אזו אמשכו ווס דר לוה דארף אים ביי נאכט, זאל דר מלוה אים צוריק געבען דעם משכון פאריו נאכט. אונ דר מלוה זאל ניט זאגען וויא אזוי וועל איך אפגעמען מיין חוב, זאגט דיא תורה ולך תהיה צדקה, דו זאלסט דאס גאר גיט רעכענען פאר אחוב, דו זאלסט רעכענען דו האסט אים דאס געלט געשיינקט, אונ דער לוה פון דעם געלט איז הקב"ה. ווי דוד המלך ע"ה האט געזאגט מלוה ה' חונן דל, דער וואס גיט צדקה צו אארעם מאן, האט ער דאס געלט פארבארגט צו הקב"ה אונ הקב"ה וועט אים בצאהלין, אוב דער ארעם מאן וועט קענען דיר בצאהלין אונ וועט דיר בצאהלין, איז גוט, אונ אוב דער ארעם מאן וועט דיר ניט בצאהלין, וועט הקב"ה דיר בצאהלין׃

פירוש לתורת אלהים

צו דיר זיין גירעכינט אצדקה פר גאט דיין גאט׃ (יד) לא תַעֲשֹׁק שָׂכִיר דו זאלסט ניט רובין דם גיצאלט פון אגידונגינם ווס ער איז איין עני ואביון מאחיך פון דיינע ברידער אונ אוף איין עושר האט שון דער פסוק לאנג אן גיזאגט לא תעשוק את רעך נאר דרום שטייט דא נאך איין מאל לא תעשוק צו ווייזן אז מען צאלט ניט איין אביון זיינע שכירות איז מען עובר אוף צווייא לאוין או מגרך אדער פון דיין גר ווס ער איז אין דיין לאנד בשעריך אין דיינע שטעט׃ (טו) ביומו נאר דו זאלסט אים דעם זעלביגען טאג געבין זיין שכירות ולא תבא עליו השמש אונ דיא זון זאל אוף אים ניט אונטער גיין איידער דיא זון גייט אונטער מוזטו אים געבין זיין שכירות כי עני הוא ווארום ער איז איין ארום מאן ואליו הוא אונ פון

משלי יהודא

(תקפח) ביומו תתן שכרו. דס איז די מצוה ווען דו דינגסט איין פועל אוף ביי טאג ער זאל ביי דיר פר ארביטן מוזטו אים אלע נאכט צאלן וואֶרן מיט דעם טוהט ער זיך ערנערן זיין גאנץ לעבן. דס איז נוהג בכל זמן׃

לא

הוא ואליו הוא נשא את־נפשו ולא־יקרא עליך אל־יהוה והיה בך חטא: ס
טז לא־יומתו אבות על־בנים ובנים לא־יומתו על־אבות איש בחטאו יומתו: ס
יז לא תטה משפט גר יתום ולא תחבל

ולה הוא מסר ית נפשיה ולא יקבי עלך קדם יי ויהי בך חובא: טז לא ימותון אבהן על פום בנין ובנין לא ימותון על פום אבהן אנש בחובה ימותון: יז לא תצלי דין גיורא ויתמא ולא תסב משכונא לבוש

תו"א ואליו הוא שם קיב: לא יומתו אבות יבמות עט קמא כח סנהדרין כז כח: ובנים לא יומתו ברכות ז קמא פח סנהדרין פז: איש בחטאו שם: ולא תחבול מליעא קיג קטו סנהדרין כח:

בעל הטורים

מה לאכול. ולא תבא עליו רעה שאל"כ יקרא עליך אל ה' ויבא עליך רעה: והיה בך חטא. וסמיך ליה (טז) לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות. לומר שפעמים בחטאך ימותו בניך (ר"ל כשאוחזין מעשי אבותיהם בידיהם וערש"י): בחטאו יומתו לא תטה. לומר כל המטה דין חייב מיתה: (יז) גר יתום. ולא אמר גר ויתום

רשב"ם

(טו) ואליו הוא נושא את נפשו. מתאוה נפשו כדי לאכול שכרו. וכמוהו חטאת עמי יאכלו ואל עונם ישאו נפשם. מתאוים הכהנים לאכול חטאות שיביאו על עונם: (טז) ובנים לא יומתו על אבות. בב"ד כדכתיב ואת בני המכים לא המית ככתוב לא יומתו וגו' אבל הקב"ה פוקד עון אבות על בנים כשאוחזים מעשה אבותיהם בידיהם וכדכתיב אבות יאכלו בוסר ושני בניהם תקהינה. לאבד נחלת אבות אבל לא ע"י בית דין:

רש"י

שכר בהמה וכלים: (טו) ואליו הוא נושא את נפשו. אל השכר הזה הוא נושא את נפשו למות עלה בכבש ונתלה באילן: והיה בך חטא. (ספרי) מ"מ מ אלא שממהרין להפרע ע"י הקורא: (טז) לא יומתו אבות על בנים. בעדות בנים ואם תאמר בעון בנים כבר נאמר איש בחטאו יומתו אבל מי שאינו איש מת בעון אביו והקטנים מתים בעון אבותם בידי שמים: (יז) לא תטה משפט גר יתום. ועל העשיר כבר הוזהר (דברים טז) לא תטה

בית יהודא

מיט זיי ניצן אדר ארבעטן, מוז ער בצאלן דם ארבעטער געלט צו דר צייט: (טו) ואליו הוא נושא את נפשו. זאגט רש"י (אל השכר הזה הוא נושא את נפשו למות) וועגן די ארבעטגעלט האט דר ארבעטער איינגעשטעלט זיין לעבן צום שטארבן (עלה בכבש) ער איז ארופגעגאנגן אויף אהויכע לייטער (ונתלה באילן) אונ ער איז ארויפגעגאנגן אויף אהויכן בוים, נאר וועגן דם בצאלונג וואס מען וועט אים שפעטער בצאלן: והיה בך חטא. (מכל מקום) אויב דר ארבעטער וועט שרייען צו הקב"ה אויף דעם בעל הבית וואס בצאלט אים ניט זיין ארבעטגעלט, צו ער וועט ניט שרייען, וועט אלץ הקב"ה שטראפען דעם בעל הבית (אלא שממהרין להפרע על ידי הקורא) נאר אוב דער ארבעטער שרייט צו הקב"ה אויף דעם בעל הבית פר וואס ער בצאלט אים ניט זיין ארבעטגעלט, וועט הקב"ה געשווינטער שטראפען דעם בעל הבית: (טז) ולא יומתו אבות על בנים. אלטערן זאלען ניט שטארבן ניט געהרגת ווערן (בעדות בנים) אויב קינדער זאגען עדות אויף זייער פאטער ער האט געטאן אעבירה וואס עס קומט מען זאל אים הרגען, הרגת מען אים ניט וועגן זייער עדות זאגן (ואם תאמר בעון בנים) אוב דו וועסט זאגען מען מיינט אלטערן שטארבן ניט וועגן די זינד פון זייערע קינדער (כבר נאמר) דם האט דר פסוק שוין געזאגט (איש בחטאו יומתו) יעדער מענטש שטארבט פר זיינע זינד (אבל מי שאינו איש) אבער דער וואס איז נאך ניט אמענטש (מת בעון אביו) שטארבט פר די זינד פון זיין פאטער (והקטנים מתים בעון אבותם בידי שמים) קליינע קינדער שטארבן וועגן די זינד פון זייערע אלטערן, דורך הקב"ה: (יז) ולא תטה משפט גר יתום. זאגט רש"י (ועל העשיר כבר הוזהר) מען זאל ניט פסקענען פאלש די דין תורה פון אריכען מענטש האט שוין די תורה געזאגט (לא תטה משפט) זאלסט ניט אפנייגען דעם דין,

שפתי חכמים

דמסתבר טפי: ל פרש"י שמוסר נפשו עליו לעלות בכבש גבוה וסיכן עצמו ליפול ולתלות באילן כשעלה עליו: מ ואפי' לא יקרא א"כ למה:

פירוש לתורת אלהים

וועגן דעם שכר איז ער זיך מוסר נפש דען עס איז דא אזו איין ארבייט וואס איז סכנות נפשות דרום מוזטו אים דעם זעלביגען טאג בצאלען ולא יקרא אונ ער זאל ניט רופען אויף דיר צו גאט ווארום אז דוא וועסט אים ניט בצאלען וועט ער אויף דיר שרייען צו גאט והיה אונ עס וועט זיין אין דיר אזינד[ע"ש]: (טז) לא עס זאלן ניט גטייט ווערן די פאטער דורך דעם עדות פון קינדער אז אזוהן זאגט עדות אויף אפאטער אז ער האט גהרגת אמענטש קומט אים קיין מיתה ניט ובנים לא אונ קינדער זאלן ניט גטייט ווערן דורך דעם עדות פון די פאטער איש איטליכער מענטש זאל גטייט ווערן פאר זיין אייגענע עבירה: (יז) לא תטה משפט דו זאלסט ניט אוועק נייגען דעם משפט פון אגר אדער פון איין יתום וואס זיי זענען זוכה

מצות השם

(תקפט) לא יומתו וגו'. דם איז די מצוה ווען איינער האט גיהרגת אמענטש אונ עס איז ניט דא קיין עדות נאר זיין אייגנער זון זאגט עדות אויף אים אז ער האט גיהרגת דעם מענטש הרגת מען ניט דעם פאטער דורך דעם זונס עדות זאגן: (תקצ) לא תטה משפט גר יתום. דם איז די מצוה אז מען טאר ניט אוועק נייגן דם משפט פון איין גר אדער פון איין יתום אונ די מצוה גייט אן אין יעדער צייט:

(תקצא) ולא תחבול בגד אלמנה. דאס איז דיא מצוה אז מען טאהר ניט נעמען קיין שום משכון פון איין אלמנה אונ דיא מצוה גייט אן אויף יעדער ארט:

בֶּגֶד אַלְמָנָה׃ יח וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם וַיִּפְדְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם עַל־כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה׃ ס יט כִּי תִקְצֹר קְצִירְךָ בְשָׂדֶךָ וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר בַּשָּׂדֶה לֹא תָשׁוּב לְקַחְתּוֹ לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה לְמַעַן

אַרְמְלָא׃ יח וְתִדְכַּר אֲרֵי עַבְדָּא הֲוֵיתָא בְּמִצְרַיִם וּפַרְקָךְ יְיָ אֱלָהָךְ מִתַּמָּן עַל כֵּן אֲנָא מְפַקֵּדָךְ לְמֶעְבַּד יָת פִּתְגָמָא הָדֵין׃ יט אֲרֵי תַחְצוֹד חֲצָדָךְ בְּחַקְלָךְ וְתִנְשֵׁי עֻמְרָא בְּחַקְלָא לָא תְתוּב לְמִסְּבֵהּ לְגִיּוֹרָא לְיִתַּמָּא וּלְאַרְמְלָא יְהֵי

ת"א כי תקצור קצירך סוטה מה חולין קלה: ושכחת עמר סוטה מה מליעה יח: לא תשוב מליעה שם חולין קלה: לגר חולין קלה:

בעל הטורים

לומר לך גר שנתגייר כקטן שנולד דמי: ולא תחבול בגד אלמנה. וזכרת כי עבד היית במצרים. הזכיר זה על לא תחבול לומר שתזכור שהיית עבד ונתתי לך חן בעיני מצרים ושאלו לך כלי כסף וכלי זהב ושמלות ע"כ אני מצוך לא תחבול: (יט) סמך כי תקצור קצירך בשדך ללא תטה

בית יהודא

זאָלְסט ניט פַּסְקְנֶן פַאלְשׁ (וְשָׁנָה בְּעָנִי) די תּוֹרָה הָט נאָך אַמאָל גֶעשְׁרִיבְּן מֶען זאָל ניט פַאלְשׁ פַּסְקְנֶן דֶעם דין פוּן אַ אָרֶעם מַאן (לַעֲבוֹר עָלָיו בִּשְׁנֵי לָאוִין) אוֹב מֶען פַּסְקֶנְט פַאלְשׁ אַ דין פוּן אַ אָרֶעם מַאן הָט מֶען אַעֲבֵירָה פוּן צְוֵויי לָאוִין (לְפִי שֶׁנָּקֵל לְהַטּוֹת מִשְׁפַּט עָנִי יוֹתֵר מִשֶּׁל עָשִׁיר) ווייל בּיי די דַיָּינִים איז גְרִינְגֶער צוּ פַּסְקְנֶן אַפַאלְשֶׁן דין פַר אַ אָרֶעם מַאן, ווי צוּ פַּסְקְנֶן אַפַאלְשֶׁן דין פַר אַרייכְן, ווייל פַר דֶעם רייכְן הָאבְּן די דַיָּינִים מוֹרָא, אוּנ פַר דֶעם אָרֶעמַאן הָאבְּן זֵיי ניט מוֹרָא (לְכַךְ הִזְהִיר וְשָׁנָה עָלָיו) דְרִיבֶּער הָט הקב"ה צְוֵויי מָאל גֶעזָאגְט מִיט צְווֵיי לָאוִין מֶען זאָל ניט פַּסְקְנֶן פַאלְשׁ דֶעם דין פוּן אָרֶעם מַאן: וְלֹא תַחֲבוֹל) (שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הַלְוָאָה) אוֹב אֵיינֶער הָט פַארְבָּארְגְט גֶעלְט צוּ אַ אַלְמָנָה אָן אַמַשְׁכּוֹן, אוּנ דִיא אַלְמָנָה צָאלְט ניט דֶעם חוֹב, טָאר מֶען ניט נֶעמֶן אִיר קְלֵייד אַמַשְׁכּוֹן וִוי מֶען גֶענֶעמְט בּיי אַמַאן, ווי עֶס שְׁטֵייט פְרִיעֶר פָּסוּק יא יב יג: (יח) וְזָכַרְתָּ. הקב"ה זָאגְט צוּ דִיא יוּדִין (עַל מְנַת כֵּן פְּדִיתִיךָ לִשְׁמוֹר חֻקּוֹתַי אֲפִילּוּ יֵשׁ חִסָּרוֹן כִּיס בַּדָּבָר) אִיךְ דֶעם תְּנַאי וּבֶּעדִינְגוּנְג) הָאבּ אִיךְ דִיךְ אוֹסגֶעלֵייזְט פוּן מִצְרַיִם דוּ זָאלְסְט הִיטֶן מַיינֶע חוּקִּים אֲפִילּוּ דוּ וֶועסְט דוּרְךְ זֵיי שָׁאדְן הָאבְּן גֶעלְט: (יט) וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר) . אוֹיבּ דוּ וֶועסְט פַארְגֶעסְן אַבִּינְטוּל תְּבוּאָה אִין פֶעלְד, זָאלְסְטוּ ניט גֵיין צוּרִיק נֶעמֶן דָם בִּינְטוּל תְּבוּאָה, נָאר זִיא זָאל בְּלַייבְּן פַר אָרֶעמֶע לַייט, זָאגְט רַשִׁ"י (וְלֹא גָדִישׁ) אָבֶּער אַז דוּ הָאסְט פַארְגֶעסֶן אַשַׁייעֶר תְּבוּאָה מֶעגְסְטוּ אִים צוּרִיקְנֶעמֶען (מִכָּאן אָמְרוּ) פוּן דַאנֶען הָאבְּן דִיא חֲכָמִים גֶעזָאגְט (עוֹמֶר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סָאתַיִם וּשְׁכָחוֹ אֵינוֹ שִׁכְחָה) אוֹיבּ עֶר הָט פַארְגֶעסְן אַבִּינְטוּל תְּבוּאָה וָוס אִין אִים אִיז דָא צְוֵויי סָאָה תְּבוּאָה, אִיז דָם קֵיין פַארְגֶעסוּנְג, מֶעג דֶר בַּעַל הַבַּיִת צוּרִיק גֵיין גֶענֶען דֶעם בִּינְטוּל תְּבוּאָה וַסְאָה אִיז אַזוֹ אַמָאס: בַּשָּׂדֶה) . (לְרַבּוֹת שִׁכְחַת קָמָה שֶׁשָּׁכַח מִקְצָתָהּ מִלִּקְצוֹר) אוֹיבּ אִין פֶעלְד אִיז גֶעבְּלִיבְּן שְׁטֵיין אַבִּיסֶל תְּבוּאָה וָוס עֶר הָט פַארְגֶעסְן אָפְּצוּשְׁנַיידְן, טָאר מֶען ניט צוּרִיק גֵיין דָם אָפְּשְׁנַיידֶן, נָאר דָם מוּז בְּלַייבְּן פַר אָרֶעמֶע לַייט: וְלֹא תָשׁוּב לְקַחְתּוֹ. זָאלְסְט

רש"י

משפט ושנה בעני לעבור עליו בשני לאוין לפי שנקל להטות משפט עני יותר משל עשיר לכך הזהיר ושנה עליו: ולא תחבול. שלא בשעת ה הלואה: (יח) וזכרת. על מנת כן פדיתיך לשמור חקותי אפילו יש חסרון כיס בדבר: (יט) ושכחת עומר. ולא גדיש ם מכאן אמרו עומר שיש בו סאתים ע ושכחו אינו שכחה: בשדה. לרבות שכחת קמה פ ששכח מקצתה מלקצור: לא תשוב לקחתו. (פלה

שפתי חכמים

כאמר וקרא עליך אלא שממהרין כו': נ הוכרח רש"י לפרש כן אע"פ שפירש לעיל גבי לא יחבול כדי שלא תטעה לומר נ"ל לקרא למנקט ולא תחבול בגד אלמנה והא לעיל כתיב השב תשיבנו לו אע"כ להכי נקט קרא גבי אלמנה לא תחבול דאפילו משכנה בשעת הלואה חייב להחזיר נ"ה פירש שלא בשעת הלואה אבל בשעת הלואה אין לריך להחזיר דלא תחבול לא שייך אלא שלא בשעת הלואה אבל בשעת הלואתו כיון שנותן מדעתו אין שייך בו לשון חבלה והא דנקט קרא ולא תחבול בגד אלמנה ללמד שאינה בהשבה משום שלא להשיאה שם רע בשכנותיה כדאמר בגמ' פ' המקבל א"נ להשוות אלמנה בין ענייה ובין עשירה דאין ממשכנין אותה: ם גדיש היינו שיש בו סאתים: ע דאם הקפידה תורה על סאתים מה לי גדיש מה לי עומר: פ פירוש אם אין בקמה סאתים אבל אם יש בה סאתים אינה שכחה דומיא

פירוש לתורת אלהים

בַּדִּין זָאלְסְטוּ נִיט גְרֶעכְט מַאכְן וַייעֶר בַּעַל דִּין ע' רש"י וְלֹא אוּנ דוּ טָארְסְט נִיט נֶעמֶן אַמַשְׁכּוֹן אַקְלֵייד פוּן אַיין אַלְמָנָה: (יח) וְזָכַרְתָּ אוּנ דוּ זָאלְסְט גֶדֶענְקֶן אַז דוּ בִּיסְט גִיוֶוען אַקְנֶעכְט אִין מִצְרַיִם וַיִּפְדְּךָ אוּנ גָאט דַיין גָאט הָט דִיךְ פוּן דָארְטְן אוּם גְלֵייזְט אוּף דֶעם תְּנַאי אַז דוּ זָאלְסְט מְקַיֵּים זַיין זַיינֶע מִצְוֹת עַל כֵּן דְרוּם גֶבִּיט אִיךְ דִיר פוּן גָאטְס וֶועגְן אַז דוּ זָאלְסְט טָאן דִי זַאךְ: (יט) כִּי תִקְצוֹר קְצִירְךָ בְּשָׂדֶךָ וֶוען דוּ וֶועסְט שְׁנַיידְען דַיינֶע תְּבוּאָה אִין פֶעלְד וְשָׁכַחְתָּ עוֹמֶר בַּשָּׂדֶה אוּנ וֶועסְט פַר גֶעסְן אַבִּינְטוּל תְּבוּאָה אִין פֶעלְד טָארְסְטוּ דִיךְ נִיט אוּם קֶערִין צוּ נֶעמִין אִים לַגֵּר לַיָּתוֹם צוּ אַגֵר אוּנ צוּ אַיָתוֹם אוּנ צוּ אַיין אַלְמָנָה זָאל

מצות השם

(תקצב תקצג) וְשָׁכַחְתָּ עוֹמֶר וגו'. דָם אִיז דִי מִצְוָה אַז מֶען הָט פַר גֶעסֶען אַיין גַארְבּ טָאר מֶען זִיךְ נִיט אוּם קֶערִין צוּ נֶעמֶען זִי אוּנ עֶס אִיז אַיין מִצְוָה אַז מֶען זָאל אִיבֶּער לָאזְן אַבִּיסֶל תְּבוּאָה אִין פֶעלְד עֶס זָאל זַיין פַר דֶעם גֵר. אוּנ פַר דֶעם יָתוֹם. אוּנ פַר דֶער אַלְמָנָה אוּנ דִי מִצְוָה גֵייט אָן וֶוען מַעֲשֵׂר גֵייט אָן:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ׃ ס
כ כִּי תַחְבֹּט זֵיתְךָ לֹא תְפַאֵר אַחֲרֶיךָ לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה׃
כא כִּי תִבְצֹר כַּרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל אַחֲרֶיךָ לַגֵּר

אונקלוס

בְּדִיל דִּיבָרְכִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ בְּכֹל עוֹבָדֵי יְדָךְ׃
כ אֲרֵי תַחְבּוֹט זֵיתָךְ לָא תְפַלֵּי בַּתְרָךְ לְגִיּוֹרָא לְיִתְמָא וּלְאַרְמְלָא יְהֵי׃
כא אֲרֵי תִקְטוֹף כַּרְמָךְ לָא תְעַלֵּל בַּתְרָךְ לְגִיּוֹרָא

חז"א כי תחבוט סם עה : כי תבלור פיהם י מולין קלה :

בעל הטורים

משפט . לומר לך שלריך שתדע משפט הקליר כההיא דתנן שתים לקט שלש אינן לקט : למען יברכך . וסמיך ליה (כ) כי תחבוט זיתך לא תפאר אחריך . לו׳ לך (שהאזהרי) [שהזית] סימן ברכה וסמך זית לשדה לו׳ כשם שמניחין פאה בשדה כך לריך להניח פאה באילן :

רש"י

ה) מכאן אמרו שלאחריו אינו שכחה שלפניו אינו שכחה שאינו בבל תשוב : למען יברכך . (ספרי) ואע"פ צ שבאת לידו שלא במתכוין ק ק"ו לעושה במתכוין אמור מעתה נפלה סלע מידו ומלאה עני ונתפרנס בה הרי הוא מתברך עליה : (כ) לא תפאר . (חולין קלא) לא תטול תפארתו ר ממנו מכאן שמניחין פאה לאילן : אחריך . (שם קלא) זו ש שכחה : (כא) לא תעולל . אם מלאת בו עוללות לא תקחנה (פאה לט) ואיזו היא עוללת כל שאין לה לא כתף ולא נטף יש לה אחד מהם הרי הוא לבעל הבית וראיתי בגמ׳ ירושלמי איזו היא כתף פסיגין ת זה על גב זה נטף

בית יהודא

ניט צוריק גיין נעמן וום דו האסט פארגעסן (מכאן אמרו) פון דאגן האבן די חכמים געזאגט (שלאחריו שכחה ושלפניו אינו שכחה) די תבואה וום מען פארגעסט אונטער־זיך, אונ מען איז פון די תבואה אוועק געגאנגען, אונ אז מען וועט זיך דערמאנען וועט מען דארפן צוריק גיין, דם הייסט אפארגעסונג אונ מען טאר ניט צוריק גיין דם נעמן, נאר דם מוז בלייבן פר ארעמע לייט (שלפניו אינו שכחה) אונ די תבואה וום ער פארגעסט פארונט, פר אים, איז קיין פארגעסונג, ווען ער דערמאנט זיך מעג ער דם נעמען (שאינו בבל תשוב) ווייל ער דארף ניט צוריק גיין דם נעמן ועיין משניות פאה פרק ששי משנה ג׳ : למען יברכך .

זאגט רש"י (ואף על פי שבאת לידו שלא במתכוין) אפילו דם ביסול תבואה איז געקומען צום ארעם מאן ניט ווילענדיג פון בעל הבית, פון דעסטוועגן וועט דער בעל הבית געבענטשט ווערען (קל וחומר לעושה במתכוין) דער וואס גיט צדקה צוא ארעמע פון ווענען מצוה, וועט ער געווים געבענטשט ווערי (אמור מעתה) איצט קען מיר זאגען (נפלה סלע מידו ומצאה עני ונתפרנס בה הרי הוא מתברך עליה) אויב איינער הט פארלארען אטאלער אונ אארעם מאן הט דעם טאלער געפונען אונ ער האט געקויפט פאר דעם טאלער עסינוואַרג פר זיך אונ פר זיין ווייב אונ קינדר, דר וום הט פארלארן דעם טאלער ווערט געבענטשט פון הקב"ה, ווייל פר זיין טאלער איז אארעם מאן געשפייזט גווארען : (כ) ולא תפאר. מיינט מען (לא תטול תפארתו ממנו) זאלסט ניט אראפנעמען די שיינקייט פון בוים, זאלסט ניט אראפנעמען אלע פירות פון בוים ופירות זענען די שיינקייט פון בוים! (מכאן שמניחין פאה לאילן) פון דאנן ווייסען מיר מען דארף לאזן אביסל פירות אויף דעם בוים פר ארעמע לייט, דם הייסט פאה: ואחריך. (זו שכחה) אויב מען הט פארגעסען אביסל פירות אויף דעם בוים, געהער דאס צו ארעמע : (כא) ולא תעולל. מיינט מען (אם מצאת בו עוללות לא תקחם) אויב דו ווייסט געפינען עוללות אויף דעם בוים זאלסטו זיי ניט נעמן (ואיזו היא עוללות) וועלכע טרויבן הייסן עוללות (כל שאין לה לא כתף ולא נטף) ווען די טרויבן זענן גרוים ליגען די טרויבן אנגעלעגט איינער אויף דעם אנדערען אזו וויא איין מענטש איז אנגעלעגט אויף דעם אקסיל פון דעם אנדערן, דם הייסט כתף, אונ ווען די טרויבן זענן קליין איז יעדער טרויב בעזונדער, דם הייסט אין להם כתף די טרויבן האבן ניט אקסלען זיי זענען ניט אנגעלעגט איינער אויף דעם אנדערן, אונ ווען די טרויבן זענן גרוים זעגען די צווייגליך שווער אונ אראפגעבויגן דם הייסט נטף, אונ ווען זיי זענען קליין זענן די צווייגליך אין דערהייך, דם הייסט „עוללות" יונגע אונ קליינע טרויבען, דאס מוז מען לאזען אויף דעם בוים פר ארעמע (יש לה אחד מהם) אויב די טרויבען האבען נאר איינס, זיי ליגען איינע אויף די אנדערע דם איז כתף, אפילו זיי האבן ניט נטף, די צווייגן זענן ניט אראפגעבויגן, אדער פארקערט, די צווייגען זענן אראפגעבויגן דם איז נטף, אפילו זיי האבען ניט כתף, די טרויבן ליגען ניט איינע אויף די אנדערע, פון דעסטוועגן געהערן די טרויבן צום בעל הבית, רש"י זאגט (וראיתי בגמרא ירושלמית איזה הוא כתף פסיגין זה על גב זה) איך האב געזעהן אין די גמרא ירושלמי וואס הייסט כתף ווען די קליינע צווייגליך טרויבן ליגען איינע אויף די אנדערע

שפתי חכמים

דגדים ללא הוה שכחה : צ פירוש שכששכח אותו ועדיין לא ידעו בו הבעלים כבר זכו בו העניים מיד שלא בכוונת בעלים ואפילו הכי כתיב למען יברכך : ק והוכחתו דמיירי שלא במתכוין מדכתיב למען יברכך וגומר דאי במתכוין מאי שנא דכתיב הכא למען יברכך יותר משאר מקומות דכתיב לדקה : ר פירש"י לא תטול כל פריו ממנו עד שלא ישאר פאר ולשון לא תפאר מלשון ובכל תבואתי תשרש שפירושו עקירה : ש ר"ל שכחת אילן מדכתיב אחריך משמע מה שאחריך הוא בבל תשוב : ת שרביט אמלעי שבאשכול קרויה שדרה שדומה לשדרה של אדם שמחברת את הצלעות וכן מחוברים לו אשכלות קטנות הנקראין פסיגין ופסיגין לי חתיכה וגתח אותו

פירוש לתורת אלהים

דרום וועט דיך גאט יברכך יי אלהיך למען דאס זיין בענטשין אין אלע ווערק פון דיינע הענט[עיין רש"י]: (כ) כי ווען דו וועסט אום קלאפן דיינע איילבירטין זאלסטו ניט אראפ נעמן זיין שיינקייט פון אים[עי' רש"י] לגר צום גר אונ צום יתום אונ צו דיא אלמנה זאל דם זיין : (כא) כי תבצור ווען דו וועסט אפ שניידין די ווייַנטרויבין פון דיין ווייַנגארטין אונ דו וועסט צווישן זיי געפינען קליינע טרויבין וואס די גמרא

לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה: כב וְזָכַרְתָּ
כִּי־עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם עַל־
כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־הַדָּבָר
הַזֶּה: ס כה א כִּי־יִהְיֶה רִיב בֵּין
אֲנָשִׁים וְנִגְּשׁוּ אֶל־הַמִּשְׁפָּט
וּשְׁפָטוּם וְהִצְדִּיקוּ אֶת־הַצַּדִּיק
וְהִרְשִׁיעוּ אֶת־הָרָשָׁע: ב וְהָיָה אִם־
בִּן הַכּוֹת הָרָשָׁע וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט

אונקלוס

לְיַתְמָא וּלְאַרְמְלָא יְהֵי:
כב וְתִדְכַּר אֲרֵי עַבְדָּא
הֲוֵיתָא בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם
עַל כֵּן אֲנָא מְפַקֵּדָךְ
לְמֶעְבַּד יָת פִּתְגָּמָא הָדֵין:
א אֲרֵי יְהֵי דִין בֵּין
גֻּבְרַיָּא וְיִתְקָרְבוּן לְדִינָא
וִידוּנִנּוּן וִיזַכּוּן יָת זַכָּאָה
וִיחַיְּבוּן יָת חַיָּבָא:
ב וִיהֵי אִם בַּר חַיָּבָא
לְאַלְקָאָה חַיָּבָא וְיִרְמְנֵּהּ

תו"א ושפטום סנהדרין י: והצדיקו את סנהדרין שם: והיה אם בן כתובות לג לה סנהדרין יג מה מכות כה: והפילו מכות יג כב כג תמורה ג:

בעל הטורים

(כב) גבי כרם כתיב וזכרת. ע"ש זכרו כיין לבנון: (א) כי יהיה ריב. סמך ריב ללקט שע"י לקט שכחה ופאה מריבים העניים זה עם זה: שמשפט ישפטוב השופט. לומר שמכות בשלשה: (ב) והיה אם בן הכות הרשע. בן הוא ל' בינה לומר לך שצריך בינה בענין האמוד שאומדין אותו כמה מכות ראוי לקבל ויכו אותו מכות הראויות לסבלם. וכן דברי אגור בן יקה שאגר בינה והקיאה וכן יהושע בן נון שהיה מלא חכמה ובינה: והפילו השופט. והפילו בגימ' כפול שצריך שתהיה הרצועה כפולה:

רש"י

אלו התלויות בסדרה ויורדות: (א) כי יהיה ריב. (ספרי) סופם להיות נגשים אל המשפט אמור מעתה אין שלום יוצא מתוך מריבה מי גרם ללוט לפרוש מן הצדיק הוי אומר זו מריבה: והרשיעו את הרשע. יכול כל המתחייבין בדין לוקין ת"ל והיה אם בן הכות הרשע פעמים לוקה ופעמים אינו לוקה ומי הוא הלוקה למוד מן הענין לא תחסום שור בדישו לאו שלא ניתק לעשה (מכות יג): (ב) והפילו השופט. מלמד שאין מלקין אותו לא עומד ולא

בית יהודא

(נשאר אלו התלויות בשדרה ויורדות) נאך הייסט די קליינע צווייגליך טרויבן וואס אייגען אונטען אין די עקין פון די גרויסע צווייגען ועיין ש"ח: (א) כי יהיה ריב]. אויב עס איז אקריג ביי מענטשן (סופם להיות נגשים אל המשפט) וועט זיין דער סוף זייא וועלען קומען צו בית דין אונ וועלען בעשטראפט ווערן פון בית דין (אמור מעתה) מען קען איצט זאגן (אין שלום יוצא מתוך מריבה) פון קריג קומט ניט ארויס פרידליכע זאכען (מי גרם ללוט לפרוש מן הצדיק) ווער הט געבראכט צו לוט ער זאל זיך אפשיידען פון צדיק אברהם (הוי אומר זו מריבה) דס איז גוועזן די קריג וואס איז גוועזן צווישען די פאסטוכער פון אברהם מיט די פאסטוכער פון לוט: והרשיעו את הרשע. זאגט רש"י (יכול כל המתחייבין בדין לוקין) איך וואלט מיינען אלע מענטשען וואס ווערען פארשולדיגט ביי בית דין זאל מען זייא שלאגען מלקות (תלמוד לומר) זאגט דר פסוק (והיה אם בן הכות הרשע) אונ עס וועט זיין אויב דו וועסט פארשטיין מען דארף שלאגען דעם רשע (פעמים לוקה ופעמים אינו לוקה) אמאהל דארף מען שלאגן מלקות אונ אמאהל דארף מען ניט שלאגען מלקות (ומי הוא הלוקה) וועמען דארף מען שלאגען מלקות (למוד מן הענין) דס לערענט מען פון דיא פסוקים וואס דא שטייען צוזאמען (לא תחסום שור בדישו) זאלסט ניט פארשליסן ופארמאכען די מויל פון אקס ווען ער דרעשט די תבואה, אונ אז ער האט פארשלאסן ופארמאכט די מויל פון אקס ווען ער הט גידרעשט דיא תבואה, קומט אים מלקות (לאו שלא ניתק לעשה) דס איז א לאו וואס נאך אים שטייט ניט א מצות עשה, אזוי אויף אלע עבירות ווא עס שטייט א לאו, מען זאל דאס ניט טאהן אונ נאך דעם לאו שטייט ניט א עשה, אויב מען הט די זאך געטאהן קומט מלקות *): (ב) והפילו השופט]. זאגט רש"י (מלמד שאין מלקין אותו לא

שפתי חכמים

א) פתחיו תרגום ירושלמי ומפסיג יתיה לפסיגין וכשפסיגין סוכבים זה על זה כן כמשאוי השוכבת על כתפות של אדם לכך קרוי כתף. וגטף הם גרגרי ענבים המחוברים הרבה בסוף השדרה ונוטפין למטה כל אלו אינם לעניים אבל כשאין בהן לא כתף ולא נטף אלא מפוזרין זו היא לעניים. מלאתי. והרא"ם פירש כל שאין לה לא כתף ולא נטף והן התלויין כראשי הזמירות הנקראת בל' יון סכיאה שאין בהם כתף שהן הפכיין שוה על גבי זה כו' ולא נטף שהן הגרגרין התלויות בשדרות האשכלות ונקרא הכתף פסיגה מפני שמפסיק בינו לבין הכתף האחר מל' מפסיג ועולה שפירושו מפסיק ועולה עכ"ל ועיין לעיל בפרשת קדושים ושם מפורש יותר: א פי' מדהל"ל כי יגשו אנשים אשר יהיה להם המשפט ש"מ דה"ק אם יהיה ריב סופם שיגשו למשפט ולא יוכלו לזתפשר כ"א ע"י משפט: ב כתרגומו וי"מ שהוא לשון בינה שהוא בר דעת לאפוקי חש"ו וים מפרשים שקאי אשופט כלומר והיה אם השופט מבין שעבר וראוי להכות. מלאתי: ג הא ניתק לעשה אין לוקין

פירוש לתורת אלהים

רופט ... עוללות טארסט ניט נעמען זיי לגר צום גר אונ צום יתום אונ צו די אלמנה זאל דס זיין: (כב) וזכרת אונ דו זאלסט גדענקען אז דו ביסט איין קנעכט גוועזן אין לאנד מצרים על כן דרום גיבט איך דיר צו טאן דיא זאך: (א) כי יהיה ווען עס וועט זיין איין קריג צווישען מענטשען ונגשו אונ דר פון וועט זיין אז זיי וועלן גיגעהען צום משפט צו דיא דיינים אונ זייא וועלן משפטין זייא [עיין רש"י] והצדיקו אונ זיי וועלן גרעכט מאכן דעם צדיק אונ שולדיג מאכין דעם רשע: (ב) והיה אונ עס וועט

*) הערה עס זענען דא צווייערליי לאוין, עס זענען דא לאוין וואס נאך דעם לאו איז דא אעשה, דהיינו די תורה האט גיזאגט לא תגזול, מען זאל ניט גזלנן, אונ אויב מען האט געגזלת וואס זאל מען טאהן? והשיב את הגזלה, ער זאל צוריק געבין וואס ער האט געגזלת, אונ ווייא איין

ג וְהִכָּהוּ לְפָנָיו כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ בְּמִסְפָּר׃ ג אַרְבָּעִים יַכֶּנּוּ לֹא יֹסִיף פֶּן־יֹסִיף לְהַכֹּתוֹ עַל־אֵלֶּה מַכָּה רַבָּה וְנִקְלָה אָחִיךָ לְעֵינֶיךָ׃ ד לֹא־תַחְסֹם

דִּינָא וְיִלְקְנֵהּ קֳדָמוֹהִי כְּמִסַּת חוֹבְתֵהּ בְּמִנְיָן׃ ג אַרְבְּעִין יַלְקְנֵהּ לָא יוֹסֵף דִּילְמָא יוֹסֵף לְאַלְקוּתֵהּ עַל אִלֵּין מְחָא רַבָּא וְיֵקַל אֲחוּךְ לְעֵינָךְ׃ ד לָא תֵחוֹד פּוּם

תו"א כדי רשעתו כתובות לב לז קמה פג מכות ד כב : ארבעים יכנו כתובות לב מכות ג כב כג : לא יוסיף כתובות לג מכות כג : ונקלה אחיך מגילה ז סנהד' י מכות כג : לא תחסם שור בדישו יבמות ד

בעל הטורים

כדי . ב' במס' הכא ואידך והשיגה ידו ומלא כדי גאולתו שנגאל ונפטר : (ג) ונקלה . ב' הכא ואידך ונקלה כבוד מואב כיון שנקלה כבודו שלא לבזותו יותר : אחיך. בגימ' זכל שאם נתקלקל ברעי פטור : ונקלה אחיך לעיניך. וסמיך ליה (ד) לא תחסום . רמז שצריך ליתן לפני המצוה מכל מין ומין . סמך לא תחסום למלקות

רש"י

יושב אלא מוטה: לפניו כדי רשעתו. ולאחריו כדי שתים ד' מכאן אמרו מלקין אותו שתי ידות מלאחריו ושליש מלפניו (מכות כב): במספר. (שם) והינו נקוד במספר ה למד שהוא דבוק לומר במספר ארבעים ולא ארבעים שלמים אלא מנין שהוא סוכם ומשלים לארבעים ו והן ארבעים חסר אחת: (ג) לא יוסיף. מכאן ז אזהרה למכה את חברו: ונקלה אחיך. כל היום קורהו רשע ומשלקה קרהו אחיך: (ד) לא תחסם שור בדישו. (ב"מ לד) דיבר

בית יהודא

עומד ולא יושב אלא מוטה) דער פסוק לערנט אונז מען שלאגט אים ניט מלקות ווען ער שטייט ניט ווען ער זיצט נאר ווען ער שטייט איינגעבויגען לעבן איינגעבויגע ברעט : ולפניו כדי רשעתו . (ולאחריו כדי שתים) איין חלק מלקות זאל מען אים שלאגען פארנט . אונ צוויי חלקים מלקות זאל מען אים שלאגן אינטען אויף די פלייצע (מכאן אמרו) פון דאנן האבן די רבנן געזאגט (מלקין אותו שתי ידות מלאחריו ושליש מלפניו) מען שלאגט אים זעקס אונ צוואנציג מלקות אינטען , דרייצעהן מלקות ביי די רעכטע זייט פלייצע , אונ דרייצעהן מלקות בייא דיא לינקע זייט פלייצע (ושליש מלפניו) אונ דרייצעהן מלקות שלאגט מען אים פארונט אויף דיא הארץ (ועיין גמרא מכות דף כב) : (במספר). זאגט רש"י (והינו נקוד במספר) עס איז ניט געפינטולט במספר , נאר עס איז געפינטולט במספר , ווען עס וואלט געווען געפינטולט במספר , וואלט זיך דא געענדיגט דער פסוק , אונ די ווערטער ארבעים יכנו וואלט געווען אבזונדער פסוק , אבער אז עס שטייט במספר (למד שהוא דבוק) לערנן אונז דיא נקודות אז דער ווארט במספר איז בהעפט צום ווארט ארבעים (לומר במספר ארבעים) אין צאהל פון פערציג (ולא ארבעים שלמים) ניט גאנצע פערציג (אלא מנין שהוא סוכם ומשלים לארבעים) נאר עס פעלט צום צו ציילען צו פערציג (והן ארבעים חסר אחת) מיינט מען פערציג ווייניגער איינע, אז מען וועט צו ציילען נאך איינע וועט זיין פערציג, אונ אן דיא איינע איז ניין אונ דרייסיג : (ג) ולא יוסיף . זאגט רש"י (מכאן אזהרה למכה את חברו) פון דאנן איז אגזאג איין מענטש טאר ניט שלאגן דעם אנדערען : ונקלה אחיך . זאגט רש"י (כל היום קוראו רשע) אגאנצע טאג רופט מען אים רשע (די אלע פסוקים רופען אים רשע) (ומשלקה קראו אחיך) אונ ווי מען הט אים געשלאגען מלקות, רופט מען אים דיין ברודער וואררום געוויס הט ער גיטאהן תשובה : (ד) ולא תחסום שור בדישו,

שפתי חכמים

וה"ה לאו שאין בו מעשה ושניתן לאזהרת מיתת ב"ד ושניתן לתשלומי' ולאו שבכללות כדאיתא במס' מכות (דף יג) : ד הכי ג' רשעיות אחת מלפניו כלומר שליש מלפניו וב' ידות מאחוריו . וי"מ כדי רשעתו היינו י"ג מכות משים דבן י"ג בר עונשין הוא ולפניו ר"ל כנגד לבו ולאחוריו על גבו דאותן ב' חלקים קנס הוא : ה ר"ל כפת"ח תחת הבי"ת : ו כלומר שצריך למנות ולהזכיר במנין מ' חסר אחת ולא שיאמר ל"ט אלא יאמר מ' חסר אחת והטעם כדי שלא ישכח וילקה אותו עוד מכה א' ויעבור על פן יוסיף וגו' מ"ה הוא מזכיר מ' חסר אחת כדי שיזכור ובזה נמי ניחא שמזכיר בקרא מ' ולא ל"ט : ז דהא הכא בתחלה מכה בהיתר ואעפ"כ כתיב לא יוסיף כ"ש אם מכה

פירוש לתורת אלהים

זיין אז דו וועסט פר שטיין הכות הרשע אז מען דארף דעם רשע שלאגן והפילו זאל אים מאכן פאלן דער דיין אונ זאל אים שלאגן פר זיין רשעת מיט איין צאל : (ג) ארבעים נאר ביז די צאל וואס איז נאנט צו פערציג דאס מיינט מען פערציג אן איינס אבער ניט מער פן יוסיף טאמר וועסטו מערן צו שלאגן אים על אלה אויף דיא מכה רבה פיל שלעק ונקלה וועט דיין ברודער גיאכט זיין פר נישט אין דיינע אויגען ווייל דו וועסט אים שלאגן אן אצאהל וויא מען שלאגט אבהמה : (ד) לא תחסום דו טארסט ניט פר

מצות השם

(תקצד) והכהו לפניו כדי וגו' . דאס איז די מצוה אז דאס בית דין איז מחויב צו שלאגען מלקות דעם וואס זיי פרשטייען אז אים קומט מלקות אונ מעהר פון ניין אונ דרייסיג אפילו דער וואס מען שלאגט אים מלקות איז אזוי שטארק ווי שמשון הגבור שלאגט מען ניט מעהר אונ איין שלאפען שאצט מען אפ וויפיל ער קאן אוים האלטען אונ די מצוה גייט אן ווען דאס בית דין סמוכים איז דא :

(תקצה) פן יוסיף . דאס איז די מצוה אז מען טאר ניט שלאגן מער וויא ניין אונ דרייסיג מלקות . אונ אזוי באלד אז דער וואס ער שלאגט מלקות הט מער געשלאגן ווי מען הט געשאצט אז ער קאן אום האלטען אונ דער וואס מען הט אים געשלאגן איז געשטארבן מוז מען דעם וואס ער הט געשלאגען מלקות פר טרייבען אין ערי מקלט אריין :

(תקצו) לא תחסום שור בדישו , דאס איז די מצוה . אז מען טאר ניט פר שליסען דאס מויל פון איין בהמה אונ פון איין חיה אדער איין עוף ווען זי שטייט אונ דרעשט אונ די מצוה גייט אן אין יעדער צייט :

איז דר דין אז ער הט ניט צוריקגיגעבין ? קומט אים ניט מלקות , דאס ווערט גערופין אלאו הניתק לעשה , פון דעם לאו איז גיווארין אמצות עשה והשיב את הגזלה , ער זאל די גזלה צוריק געבין , אונ אזוי לאנג ווי ער גיט ניט צוריק די גזלה האט ער ניט גיטאהן די מצות עשה , אונ אז מען טוהט ניט אמצות עשה איז נאר אעבירה ווס הקב"ה שטראפט פר איר אבער עס קומט ניט מלקות , אזעלכע לאוין זענען דא עטליכע אין דיא תורה , אינ עס זענען דא לאוין :

שׁוֹר בְּדִישׁוֹ: ס ה כִּי־יֵשְׁבוּ אַחִים יַחְדָּו וּמֵת אַחַד מֵהֶם וּבֵן אֵין־לוֹ

תּוֹרָא בְּדַיָשֵׁהּ: ה אֲרֵי יִתְּבוּן אַחִין כַּחְדָא וִימוּת חַד מִנְּהוֹן וּבַר לֵית לֵהּ לָא תְהֵי אִתַּת

תו"א מליצה פח לד מכות כג מגילה יג: כי ישבו אחים יחדו יבמות ד יז כד קיא בתרא קיט מכות כג נדה מד: ומת אחד מהם יבמות כד: ובן אין לו שם כב לה פז נדה שם:

בעל הטורים

שרלועה שמלקין בה היא של עגל משום ידע שור קונהו וזה לא ידע קונו לפיכך יפרע ברצועה של עגל: (ה) כי ישבו אחים יחדו. סמך ללא תחסום לומר לך יבמה שנפלה לפני מוכה שחין אין חוסמין אותה: ובן אין לו. ס"ת אונן עם אל"ף דאין כלו' לא יעשה כאונן שהיה דש מבפנים

בית יהודיא

זאלסט ניט פארמאכן די מויל פון אקס ווען ער דרעשט די תבואה נאר מען מוז אים לאזן עסין פון די תבואה (דבר הכתוב בהווה) דער פסוק שמועסט ביי די זאך וואס איז שטענדיג, אקסין דרעשין תבואה (והוא הדין לכל בהמה חיה ועוף העושים במלאכה שהוא בדבר מאכל) דר זעלביגער דין איז ביי אלע בהמות חיות עופות וואס זיי ארבעטן ביי אזאך וואס איז צום עסין טאר מען ניט פרמאכן זייערע מיילער, נאר מען מוז זיי לאזן עסין פון די זאך וואס זיי ארבעטען (אם כן למה נאמר שור) אויב ביי אלע בהמות חיות עופות איז דר זעלביגער דין צו וואס זאגט די תורה נאר שור נזאל שטיין אין פסוק לא תדוש בחסימה, זאלסט ניט דרעשין תבואה מיט אלעבעדיגע זאך וואס איר מויל זאל זיין פארמאכט זיא זאל ניט קענען עסין פון די תבואה (להוציא את האדם) אויב מען דינגט אמענטש ער זאל ארבעטן ביי עסינוואריג מעג מען מיט אים אויסרעדן פריער ער זאל ניט עסין פון דיא עסינוואריג: בדישו. זאגט רש"י (יכול יחסמנו מבחוץ) איך וואלט מיינן מען מעג פארמאכען די מויל פון די בהמה פריער איידער די בהמה גייט צום דרעשין (תלמוד לומר לא תחסום שור מכל מקום) זאגט דר פסוק זאלסט ניט פארמאכען די מויל פון אקס ניט פר דעם דרעשין ניט אין מיטען דרעשין (ולמה נאמר דישו) פאר וואס זאגט די תורה צום דרעשין טאר מען ניט פארמאכן די מויל פון אקס (לומר לך) צו זאגן דיר (מה דישו מיוחד דבר שלא נגמרה מלאכתו למעשר ולחלה) אזוי ווי דם דרעשין ווען מען דרעשט דיא תבואה איז דאך די תבואה נאך ניט פערטיג צו געבען פון איר מעשר אונ ניט צו געבן פון איר חלה (וגדולו מן הארץ) אונ תבואה וואקסט דאך פון די ערד (אף כל כיוצא בו) אזוי אלע זאכען וואס איז גלייך צו די תבואה וואס מען דרעשט מוז מען לאזין דיא בהמה זאל פון דעם עסין (יצא החולב והמגבן והמחבץ שאין גדולו מן הארץ) אז מען מעלקט מילך פון אבהמה, אדער מען מאכט קעז, אדער מען מאכט פוטער, ווייל דם וואקסט ניט פון די ערד, ווען אייער ארבעט ביי די דריי זאכען, דארף ניט דער בעל הבית אים לאזין עסין פון די דריי זאכן (יצא הלש והמקטף שנגמרה מלאכתו לחלה) אז מען קנעט אטייג, אדער מען וועלגערט די טייג ווייל מיט די ארבעט ווערט די טייג פערטיג מען זאל געבען פון איר חלה, ווען איינר ארבעט די צוויי זאכען, דארף ניט דר בעל הבית אים לאזען עסין פון די טייג (יצא הבודל בתמרים ובגרוגרות) ווען איינער שיידט אפ די צוזאמען געקלעבטע טייטלען אונ געטריקנטע פייגען, עס זאל זיין יעדר טייטול אונ יעדר פייג בעזונדר, דארף ניט דער בעל הבית אים לאזין עסין פון די טייטלען אונ ניט פון דיא געטריקנטע פייגען (שנגמרה מלאכתן למעשר) ווייל זייער ארבעט איז שוין פערטיג צו געבען פון זיי מעשר: (ה) וכי ישבו אחים יחדו. זאגט רש"י מען מיינט (שהיתה להם ישיבה אחת בעולם) די ברידר זענען געווען צוזאמען אויף דר וועלט, אונ איין ברודער איז געשטארבן אן קינדר דארף איינער פון די ברידער נעמען דם ווייב פון געשטארבענעם ברודער צו זיך פר אווייב (פרט לאשת אחיו שלא היה בעולמו) אבער אז די ברידער זענן ניט געווען צו זאמען אויף דער וועלט, דהיינו איינר הט געהאט איין זוהן, דער זוהן הט חתונה געהאט אונ איז געשטארבען אן קינדער נאך זיין שטארבן איז געבארן געווארען צו זיין פאטער אזוהן, דארף ניט דם ווייב פון געשטארבענעם גענומען ווערען צו איר מאנס ברודר: יחדו. מיינט מען (המיוחדים בנחלה) וואס זענען צוזאמען אין ירושה, דהיינו צוויי ברידער פון איין פאטער. ווען איין ברודר שטארבט אן קינדר ואונ אפאטער איז ניטא ירשת אים זיין ברודר, אונ ער דארף ירשענען זיין ווייב אויך (פרט

רש"י

הכתוב בהווה והוא הדין לכל בהמה חיה ועוף העושים במלאכה שהיא בדבר מאכל אם כן למה נאמר שור ט להוציא את האדם: בדישו. (שם פט) יכול יחסמנו מבחוץ י ת"ל לא תחסום שור מכל מקום ב ולמה נאמר דישו לומר לך מה דישו מיוחד דבר שלא נגמרה מלאכתו (למעשר ולחלה) וגדולו מן הארץ אף כל כיוצא בו יצא החולב והמגבן והמחבץ שאין גדולו מן הארץ יצא הלש והמקטף שנגמרה מלאכתו לחלה יצא הבודל בתמרים ובגרוגרות ל שנגמרה מלאכתן למעשר: (ה) כי ישבו אחים יחדו. (יבמות יז) שהיתה להם ישיבה אחת בעולם פרט לאשת אחיו שלא היה בעולמו: יחדו. המיוחדים בנחלה מ פרט לאחיו מן

שפתי חכמים

את חבירו בחנם דמתחלתו באיסור שעובר בלא תעשה: ח דילפינן שור שור כו' כדפי' לעיל: ט פי' כיון דשור לאו דוקא א"כ לכתוב רחמנא לא תדוש בחסימה: י ר"ל בדישו. משמע דוקא בשעת דישה א"כ יכול יחסמנו מבחוץ שלא בשעת דישו ואח"כ יהא מותר לדוש כן בחסימה ת"ל רו': כ דאל"כ הל"ל לא תדוש בשור בחסימה דמשמע דוקא בשעת דישה אסור ומדכתיב לא תחסום משמע מ"מ ובדישו לדרשא אחרינא אתי כמו שמפרש והולך ולמה נאמר דיש כו' וכעין זה פירשתי בסוף פ' עקב על לא יתיצב איש וכו': ל ר"ל אם נותנן על הגג לייבשן ונתקשרו זה עם זה וצריך להפרידם זה מזה אם רוצה ליטלן. ופי' שבאלו המלאכות אפילו מצוה ליכא אבל במלאכות שהן גידולי קרקע ולא נגמרה מלאכתן אע"פ שאינו עובר בלאו כדנפקא משור ילא אדם מ"מ מצוה היא אם לא נותנו עמו אבל באלו אפילו תנאי לא צריך: מ ר"ל דוקא המיוחדים בנחלה שזה יורש את זה אם מת דהיינו אחים מן האב פרט לאחים מן האם שאין זה יורש את זה שכל קרובי אביו יורשין אותו ולא אחיו מאמו וא"ת ל"ל יחדו תיפוק ליה מג"ש דאחים אחים מבני יעקב כתיב הכא אחים וכתיב התם שנים עשר עבדיך אחים וגו' מה להלן מן האב אף כאן מן האב וי"ל כיון שמצינו דנקראו אחים אפילו קרובים כדכתיב אנשים

פירוש לתורת אלהים

שליסן דם מויל פון דעם אקס בשעת ער דרעשט די תבואה: (ה) כי ישבו ווען עס וועלן זיצען צוויי ברידר צוזאמען אויף דער וועלט אונ איינער פון זייא וועט שטארבן אונ קינדער וועט ניט זיין צו

לאוין וואס נאך זיי שטייט ניט אמצות עשה, אזוי זוי דער לאו לא תחסום שור בדישו, מען זאל ניט פארשליסען [פארמאכין] די מויל פון אקס ווען ער דרעשט די תבואה, אונ אז מען האט פארמאכט די מויל פון אקס ווען ער האט גידראשין די תבואה האט די תורה ניט גיזאגט וואס מען זאל טאהן, דריבער קומט אים מלקות, אונ אזוי איז ביי אלע לאוין אזעלכע וואס שטייט נים נאך זיי עשה קומט מלקות:

לֹא־תִהְיֶה אֵשֶׁת־הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ וּלְקָחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה וְיִבְּמָהּ׃ ו וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד יָקוּם עַל־שֵׁם אָחִיו הַמֵּת וְלֹא־יִמָּחֶה שְׁמוֹ מִיִּשְׂרָאֵל׃ ז וְאִם־לֹא יַחְפֹּץ הָאִישׁ לָקַחַת אֶת־

אונקלוס

מַתְנָא לְבָרָא לִגְבַר אוֹחֲרָן יְבָמַהּ יֵעוֹל עֲלַהּ וְיִסְּבַהּ לֵהּ לְאִנְתּוּ וִיבַמְּהּ׃ ו וִיהֵי בּוּכְרָא דִּי תְלִיד יְקוּם עַל שְׁמָא דַּאֲחוּהִי מִתְנָא וְלָא יִתְמְחֵי שְׁמֵהּ מִיִּשְׂרָאֵל׃ ז וְאִם לָא יִצְבֵּי גַּבְרָא

בעל הטורים

וזורס מבחוץ ולכך סמך לו בדישו : לאשה ויבמה . בגימטריא ויבמה בעל כרחה :

תו"א לא תהיה אשת המת יבמות יג לג קידושין טו בכורות יט : יבמה יבא עליה יבמות ג כז ל לט נד כתובות פג : ולקחה לו לאשה יבמות ח יט כ לט **כתובות** ג קידושין יד : והיה הבכור יבמות יב כד מ בתרא יב בכורות נב : יקום על שם אחיו יבמות כד מ בכורות נב : **ואם לא יחפוץ האיש לקחת** יבמות כ לט מה מד קה נדה לב נב :

רשב"ם (ו) יקום . הבן על שם אביו [אחיו] לפי הפשט :

רש"י

האם: ובן אין לו. (סס כב) עיין עליו בן נ או בת או בן הבן או בת הבן (או בן הבת) או בת הבת : (ו) והיה הבכור. גדול האחים ם הוא מייבם אותה: אשר תלד. פרט לאילונית ע שאינה יולדת: יקום על שם אחיו. זה שייבם את אשתו יטול נחלת פ המת בנכסי אביו : ולא ימחה שמו. (סס כד) פרט לאשת צ סריס ששמו

בית יהודא

לְאָחִיו מִן הָאֵם) אָבֶער צְווֵיי בְּרִידֶער נָאר פוּן אֵיין מוּטֶער, אוּנ אֵיין בְּרוּדֶר אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּן אָן קִינְדֶר, יַרְשֶׁת אִים נִיט זַיין בְּרוּדֶער, נָאר דִי נֶעֶנְטֶערֶע פְרֵיינְד פוּן זַיין פָאטֶער יַרְשֶׁנֶן אִים, אוּנ אַזוֹ ווִי זַיין בְּרוּדֶר יַרְשֶׁת נִיט זַיין פַרְמֶעגְן, אַזוֹ יַרְשֶׁת עֶר נִיט זַיין ווַייבּ: וּבֵן אֵין לוֹ. דֶר גִישְׁטָארְבֶּענֶר רְאוּבֵן הָט נִיט גֶעלָאזֶן אַזוּהְן (עַיִן עָלָיו) דַארְף מֶען זֶעהְן (בֵּן אִי בַּת אוֹ בֶּן הַבֵּן אִי בַּת הַבֵּן אוֹ בֶּן הַבַּת אוֹ בַּת הַבַּת) טָאמֶר אִיז דָא אַזוּהְן, אָדֶער אַטָאכְטֶער, אָדֶער עֶס אִיז דָא אַזוּהְן פוּן אַגִישְׁטָארְבֶּענֶעם זוּהְן וָואס עֶר אִיז גִישְׁטָארְבֶּן וֶוען זַיין פָאטֶר הָט גֶעלֶעבְּט, אָדֶער עֶס אִיז דָא אַטָאכְטֶער פוּן דֶעם גִישְׁטָארְבֶּענֶעם זוּהְן, אָדֶער דֶר גִישְׁטָארְבֶּענֶער הָט גֶעהַאט אַטָאכְטֶער אוּנ זִיא אִיז גִישְׁטָארְבֶּן וֶוען אִיר פָאטֶער הָאט גִילֶעבְּט, אוּנ פוּן אִיר אִיז דָא אַזוּהְן אָדֶער אַטָאכְטֶער, דַארְף נִיט דֶער בְּרוּדֶר פוּן רְאוּבֵן נֶעמֶען רְאוּבֵן'ס ווַייבּ, ווַייל רְאוּבֵן'ס בְּרוּדֶר אִיז נִיט דֶר יוֹרֵשׁ פוּן רְאוּבֵן, נָאר דִיא אֵיינִיקְלֶאךְ פוּן רְאוּבֵן יַרְשֶׁנֶען אִים, אוּנ אַאָנְדֵיינְקוּנְג אוֹיף דֶר וֶועלְט פוּן רְאוּבֵן אִיז דָאךְ אוֹיךְ דָא, זַיינֶע אֵיינִיקְלֶאךְ, אָבֶּער אַז פוּן דֶעם גִישְׁטָארְבֶּענֶעם אִיז גָאר נִיט גֶעבְּלִיבֶּען קִינְדֶער: (ו) וְהָיָה הַבְּכוֹר. מֵיינְט מֶען (גָּדוֹל הָאַחִים הוּא מְיַבֵּם אוֹתָהּ) דֶר אֶלְצְטֶער פוּן אִיר מַאנְס בְּרִידֶער זָאל זִיא נֶעמֶען פַר אַווַייבּ (עַיֵּין שׁ"ח): וַאֲשֶׁר תֵּלֵד. (פְּרָט לָאֵילוֹנִית שֶׁאֵינָהּ יוֹלֶדֶת) אוֹיבּ מֶען ווַייס גֶעווִיס אַז דָס ווַייבּ פוּן גִישְׁטָארְבֶּענֶעם אִיז אַעֲקָרָה, זִיא וֶועט קֵיין קִינְדֶער הָאבֶּן, טָאר זִיא נִיט גֶענוּמֶן וֶוערֶען צוּ אִיר מַאנְס בְּרוּדֶר: וְיָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו. זָאגְט רַשִׁ"י (זֶה שֶׁיְּיַבֵּם אֶת אִשְׁתּוֹ) דֶר ווָאס נֶעמְט זַיין בְּרוּדֶערְס ווַייבּ (יִטּוֹל נַחֲלַת הַמֵּת בְּנִכְסֵי אָבִיו) זָאל עֶר נֶעמֶען דֶעם חֵלֶק יְרוּשָׁה וָוס דֶער גִישְׁטָארְבֶּענֶער הָט גֶעדַארְפְט נֶעמֶן פוּן זַיין פָאטֶער: וְלֹא יִמָּחֶה שְׁמוֹ. זָאגְט רַשִׁ"י (פְּרָט לְאֵשֶׁת סָרִיס שֶׁשְּׁמוֹ מָחוּי) אוֹיבּ דֶער גִישְׁטָארְבֶּענֶער בְּרוּדֶר אִיז גֶוועֶן אַסָרִיס, עֶר הָט נִיט גֶקֶענְט הָאבְּן קִינְדֶער, טָאר נִיט דֶר בְּרוּדֶער נֶעמֶן זַיין ווַייבּ, ווַייל

שפתי חכמים

אחים אנחנו ה"א אפילו קרובים הייבין לייבם כמו שמלינו גבי בועז לכך כתיב יחדו המיוחדים בנחלה כו' ובגמרא פ"ב דיבמות תירלו בענין אחר ע"ש והביא' הרא"ס ע"ש : נ ר"ל מדכתיב אין ביו"ד דהל"ל אן חסר יו"ד כמו שנכתב בסמוך מאן יבמי חסר יו"ד ומדכתיב ביו"ד קראו אין ואל"ף מתחלף בעי"ן והוי כאלו כתיב עיין ר"ל עיין עליו שאם יש לו בן או בת כו' שפטורה מן החליצה ומן היבום : ם ר"ל שמצוה בגדול לייבם וא"ת דלמא אם אין בכור פטורים מיבום וי"ל דא"כ לא הל"ל כי ישבו אחים יחדו דהוא בא ללמדך פרט לאשת אחיו שלא היה בעולמו כדפירש"י ואם אחיו שאינו בכור אין מייבם למה אילטריך למעט אשת אחיו שלא היה בעולמו פשיטא דהא לאו בכור הוא אלא ודאי שמע מינה דאף אחיו שאינו בכור מייבם ומה שכתוב בכור בא ללמדך שמצוה בגדול מן האחים כדפירש"י : ע ופירוש הכתוב כך הוא ולקחה לו לאשה והיה הבכור כלומר המייבם יהיה בכור . אשר תלד ואותה יבמה תהא ראויה לילד פרט לאילונית כו' : פ (בגמ') אתה אומר לנחלה או אינו אלא שאם שמו יוסף קורין שמו יוסף יוחנן קורין שמו יוחנן נאמר כאן שם אחיו ונאמר להלן על שם אחיהם יקראו בנחלתם מה להלן נחלה אף כאן נחלה : צ ותנן ביבמות (דף עט) אם הי' סריס חמה פירש"י שלקה ממעי אמו שלא

פירוש לתורת אלהים

לא תִהְיֶה טָאר דֶעם טוֹטִינְס ווַייבּ נִיט גֶעמֶען אֵיין אַנְדֶערֶען מַאן יְבָמָהּ אִיר שְׁווָאגֶער אִיר מַאנְס בְּרוּדֶר מוּז זִיא גֶעמֶען פַר אַווַייבּ וּלְקָחָהּ אוּנ עֶר זָאל זִיא נֶעמֶען פַר אַווַייבּ אוּנ עֶר זָאל זִיא בַּשְׁווֶעגֶערֶען: (ו) וְהָיָה אוּנ עֶס זָאל זַיין דֶער בְּכוֹר ווָאס זִיא וֶועט גֶיבֶּארִין יָקוּם זָאל וֶוערֶן בַּשְׁטֶעטִיגְט אוֹיף דֶעם נָאמֶען פוּן זַיין גִישְׁטָארְבֶּענֶם בְּרוּדֶער וְלֹא יִמָּחֶה אוּנ עֶס זָאל נִיט וֶוערֶן אוֹיס גֶמֶעקְט זַיין נָאמֶן פוּן דִי יִשְׂרָאֵל [ע"ר]: (ז) וְאִם אוּנ אוֹבּ דֶער מֶענְטְשׁ וֶועט נִיט וֶועלֶן גֶעמֶן דִיא יְבָמָה וְעָלְתָה זָאל זַיין יְבָמָה אוֹיף גֵיין צוּם טוֹיעֶר

מצות השם

(תקצז) לֹא תִהְיֶה וגו'. דָס אִיז דִי מִצְוָה אַז עֶס וֶועט אַמֶענְטְשׁ שְׁטַארְבֶּן אוּנ וֶועט מִיט זַיין ווַייבּ נִישְׁט הָאבֶּען קֵיין קִינְדֶער טָאר זִי נִיט חַתוּנָה הָאבֶּען בִּיז זִי וֶועט בַּיי דֶעם שְׁוָואגֶר חֲלִיצָה נֶעמֶן אוּנ דִי מִצְוָה גֵייט אָן אוֹיף יֶעדֶר אָרְט: (תקצח) יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ. דָס אִיז דִי מִצְוָה אַז וֶוען אֵיינֶער אִיז גִישְׁטָארְבֶּן אֵיין בְּרוּדֶר אוּנ דֶר בְּרוּדֶר הָט מִיט זַיין ווַייבּ קֵיין קִינְדֶר נִיט גִיהַאט אַזוֹ מוּז דֶר לֶעבֶּידִיגֶר בְּרוּדֶר נֶעמֶן דֶעם טוֹטֶען בְּרוּדֶערְס ווַייבּ צוּ זִיךְ פַר אַווַייבּ כְּדֵי עֶר זָאל קֶענֶען אַנָאמֶן גֶעבֶּן נָאךְ זַיין בְּרוּדֶר אוּנ אַזוֹ בַּאלְד אַז דֶר לֶעבֶּידִיגֶר בְּרוּדֶר ווִיל נִיט נֶעמֶען זִי פַר אַווַייבּ מוּז עֶר אִיר חֲלִיצָה גֶעבֶּן אוּנ דִי דַיָּינִים דַארְפֶן קוֹבֵעַ מָקוֹם צוּ זַיין ווָאוּ דִי חֲלִיצָה זָאל זַיין אוּנ דִי מִצְוָה גֵייט אָן אִין יֶעדֶר צַייט:

יבמתו ועלתה יבמתו השערה אל־הזקנים ואמרה מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל לא אבה יבמי: ח ויקראו־לו זקני־עירו ודברו אליו ועמד ואמר לא חפצתי לקחתה: ט ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים וחלצה נעלו מעל רגלו וירקה בפניו וענתה ואמרה ככה יעשה לאיש אשר לא־יבנה את־בית אחיו: י ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל:

למסב ית יבמתה ותסק יבמתה לתרע בית דינא לקדם סביא ותימר לא צבי יבמי לאקמא לאחוהי שמא בישראל לא אבי ליבמותי: ח ויקרון ליה סבי קרתיה וימללון עמיה ויקום ויימר לא רעינא למסבה: ט ותתקרב יבמתיה לותיה לקדם סביא ותשרי סינה מעל רגליה ותרוק באנפוהי ותתיב ותימר כדין יתעבד לגברא די לא יבני ית ביתא דאחוהי: י ויתקרי שמיה בישראל

תו"א ועלתה יבמתו יבמות כ כה: מאן יבמי להקים יבמות קו קידושין ד סנהדרין מט: לאחיו שם יבמות כד קיח: לא אבה יבמי שם ק: וקראו לו זקני עירו שם מד קא קו סנהדרין לא מט: ודברו יבמות קא: לא חפצתי לקחתה מ"ק כא יבמות קה סנהדרין מט: לעיני הזקנים יבמות קא קו: וחלצה נעלו שם קב קג קו קידושין יד: מעל רגלו יבמות קד ערכין יט: וירקה בפניו יבמות קו סנהדרין מט: וענתה ואמרה סוטה לב לג: ככה יעשה לאיש יבמות קד קה קו קידושין יד סנהדרין מט: אשר לא יבנה יבמות מז: ונקרא שמו שם קב קו קידושין יד סנהדרין מט: בישראל יבמות קא: בית חלוץ יבמות מד קידושין יד:

רשב"ם

(ט) וחלצה נעלו. לקנות ממנו ירושת אחיו המת כמו שמצינו בבועז דרך ארץ לפי פשוטו:

בעל הטורים

(ט) הזקנים. ה' זקנים לומר לך שמלות חליצה בחמשה: וירקה בפניו. לפי שהרוק דומה לש"ז כלומר שאינו חפץ להקים זרע:

בית יהודא

ווען אפילו ער וואלט געלעבט ביז גאנץ אלט וואלט אויך גוועזן זיין נאמן אפגעמעקט פון דר וועלט: (ז) השערה. צום טויער (כתרגומו) ווי דר תרגום זאגט (לתרע בית דינא) צום טויער פון בית דין: (ח) ועמד. (בעמידה) שטייענדיג: ואמר. ער זאל זאגן בלשון הקודש (ואף היא דבריה בלשון הקודש) זיא דארף אויך זאגן מיט לשון הקודש: (ט) וירקה בפניו. זיא זאל שפייען פר אים (על גבי קרקע) אויף די ערד: אשר לא יבנה. זאגט רש"י (מכאן למי שחלץ שלא יחזור וייבם) פון דאנן וויסען מיר אויב דר ברודר האט איר גיגעבן חליצה, נאך די חליצה טאר ער זיא ניט נעמען פר אנווייב (דלא כתיב אשר לא בנה) ווארום עס שטייט ניט אין פסוק ער האט ניט געבויט (ער האט זיא ניט גענומען פר אנווייב) (אלא אשר לא יבנה) נאר עס שטייט ער וועט ניט בויען (ער וועט זיא ניט נעמען פר אנווייב) (כיון שלא בנה) וויל ער האט ניט געבויט וויל ער האט זיא ניט גענומען פר אנווייב פאר די חליצה (שוב לא יבנה) טאר ער שוין ניט בויען, טאר ער זיא ניט נעמען פר אנווייב נאך די חליצה: (י) ונקרא

רש"י

מחוי: (ז) השערה. כתרגומו לתרע בית דינא: (ח) ועמד. בעמידה: ואמר. (סוטה לב) בלה"ק ואף היא דבריה בלה"ק: (ט) וירקה בפניו. (יבמות קו) על גבי קרקע: אשר לא יבנה. מכאן למי שחלץ שלא יחזור וייבם דלא כתיב אשר לא בנה אלא אשר לא יבנה כיון שלא בנה שוב לא יבנה: (י) ונקרא שמו וגו'. (שם)

שפתי חכמים

ראה חמה בעת אחת בכשרותו אבל סריס אדם שסיתה לו שעת הכושר חולץ וחולצין לאשתו: ק ואינו כמו בשעריך תאכלנו שפירושו עיר דהא אל הזקנים כתיב ויושב הזקנים היה בשער ב"ד: ר דילפינן ואמר ואמרו בג"ש כתיב הכא ואמר ולהלן בפ' כי תבא כתיב ואמרו אל כל וגו' מה להלן בלה"ק אף כאן בלה"ק והתם מנלן ילפינן ענייה ענייה מהדדי דהכא כתיב וענו הלוים ובפ' יתרו היה אומר משה ידבר והאלהים יעננו בקול מה להלן בלה"ק אף כאן בלה"ק: ש ופי' בפניו כנגד פניו לא בפניו ממש פי' משום דוירקה דבוק לעיל למלת לעיני

פירוש לתורת אלהים

וואו דאס בית דין זיצט צו די זקנים אונ זאל אזוי זאגין מאן יבמי מיין יבם וויל ניט בשטעטיגען איין נאמן צו זיין ברודער צווישן די ישראל לא אבה ער וויל מיך ניט מייבם זיין: (ח) וקראו אונ זאלען אים רופן די אלצטע פון זיין שטאט אונ זאלן ריידען צו אים ועמד אונ ער מוז שטייענדיג זאגען בלשון הקודש איך וויל זיא ניט נעמען: (ט) ונגשה אונ די יבמה זאל גינעהנן צו אים פר די אויגן פון די זקנים וחלצה אונ זיא זאל אפ ציען זיין שוך פון זיין פוס וירקה אונ זיא זאל אוים שפייען אויף דער ערד פאר זיינע אויגן וענתה אונ זיא זאל שרייען אונ זאגען ככה יעשה אזוי זאל גיטאן ווערן צו דעם מענטשן וואס ער וועט ניט בויען זיין ברודערס הויז ער וויל ניט מייבם זיין זיין ברודערס ווייב: (י) ונקרא אונ עס זאל גירופן

ס יא כי־ינצו אנשים יחדו איש
ואחיו וקרבה אשת האחד להציל
את־אישה מיד מכהו ושלחה
ידה והחזיקה במבשיו: יב וקצתה
את־כפה לא תחוס עינך: ס יג לא־
יהיה לך בכיסך אבן ואבן גדולה

בית שרי סנא: יא ארי
ינצון גברין כחדא גבר
ואחוהי ותתקרב אתת
חד לשזבא ית בעלה
מיד מחוהי ותושט ידה
ותתקף בבית בהתתה:
יב ותקוץ ית ידה לא
תחוס עינך: יג לא יהי
לך בכיסך מתקל ומתקל

תו"א כי ינצו קמא פה סנהדרין פו: ושלחה ידה קמא כז כח: והחזיקה שם פו: וקצותה את שם כט:

בעל הטורים

(יא) כי ינצו אנשים. סמך כי ינצו לחלוץ הנעל שע"י חלילה מריבה כדאמרינן כיון שבנים לבניך שלום על ישראל דאפטרה מחליצה ויבום: והחזיקה. ב' במסורה דין ואידך והחזיקה בו ונשקה לו העזה פניה דוקא אם החזיקה במזיד כדכתיב העזה פניה ותאמר לו אבל אם שגגה פטורה: (יב) כפה. ב' דין ואידך כפה פרשה לעני מה להלן ממון אף כאן ממון: עינך. וסמיך ליה (יג) לא יהיה לך בכיסך. לומר לך שלא יסתכל בכיס מבושיו ובערותו ד"א עינך לא יהיה לך בכיסך למנות מה שבו כי אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין: וקצותה את כפה. וסמיך ליה לא יהיה לך בכיסך. לומר דקצותה את כפה הוא ממון דבר המוטל בכיס:

רשב"ם

(יג) גדולה וקטנה. שעושה שני חצאי זקוקים אחד גדול ואחד קטן לרמות בני אדם שכששוקל שני חצאי זקוקים ביחד הרי הוא זקוק מצומצם (כחתיכה

רש"י

מלוה על כל העומדים שם ת לומר חלוץ הנעל: (יא) כי ינצו אנשים. (ספרי) סופן לבא לידי מכות א כמו שנאמר מיד מכהו אין שלום יוצא מתוך ידי ב מצות: (יב) וקצותה את כפה. ממון דמי בשתו הכל לפי המבייש והמתבייש או אינו אלא ידה ממש נאמר כאן לא תחוס ונאמר להלן בעדים זוממין (לעיל יט) לא תחוס מה להלן ממון אף כאן ממון: (יג) גדולה וקטנה. (ספרי) גדולה

בית יהודא

שמו וגו'). זאגט רש"י (מצוה על כל העומדים שם לומר חלוץ הנעל) עס איז אמצוה אלע מענטשן וואס שטייען דארטן ביי די חליצה זאלן זאגן די צוויי ווערטער „חלוץ הנעל" דר שוך איז אויסגעטאהן געווארן: (יא) (כי ינצו אנשים). ווען מענטשן ווערן זיך קריגן (סופן לבא לידי מכות) וועט זיין פון די קריג אגעשלעג. מען וועט שלאגן איינער דעם אנדערן (כמו שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק דס ווייב פון איינעם וועט קומען רעטעווען איר מאן (מיד מכהו) פון די האנט וואס וועט אים שלאגן (אין שלום יוצא מתוך ידי מצותא) פון קריג קומט ניט פרידען: (יב) (וקצותה את כפה). מיינט מען (ממון דמי בשתו) זיא זאל בצאהלן געלט פר די שאנדע וואס זיא האט אים געטאהן מיט איר האנט (הכל לפי המבייש והמתבייש) דס ווערט בצאהלט וויא בית דין שאצט דעם מענטש וואס הט פארשעמט און דעם מענטש וואס איז פארשעמט געווארן, פרעגט רש"י (או אינו) טאמער נייין (אלא ידה ממש) נאר די תורה מיינט מען זאל אפהאקין איר האנט, ענטפערט רש"י (נאמר כאן) דא זאגט דער פסוק (לא תחוס) זאלסט ניט רחמנות האבען (ונאמר להלן בעדים זוממין לא תחוס) און דארטן ביי די פאלשע עדות זאגט אויך דער פסוק זאלסט ניט רחמנות האבן (מה להלן ממון) אזו וויא דארטן ביי די פאלשע עדות צאלען זיי געלט פר אהאנט (אף כאן ממון) דא מיינט מען אויך זיא זאל צאלען געלט פאר די שאנדע וואס זיא האט דעם מענטש פארשעמט מיט איר האנט ועיין סדרה שופטים יט־כא ברש"י שם]: (יג) וגדולה וקטנה. מיינט מען (גדולה שמכחשת את הקטנה) דהיינו ער הט צוויי שטיינער יעדער שטיין וועגט אפונט, נאר איין שטיין

שפתי חכמים

הזקנים כאלו אמר לעיני הזקנים וירקה ויאמר בפניו לבדו וע"כ צ"ל שפירושו כנגד פניו ומשום דהרוק הוא דוקא כנגד פניו חשוב כאלו הוא בפניו ממש לכן כתיב בפניו ולא לפניו: ת פירוש דק"ל מלת בישראל צ"ל ומתרץ מלוה כו' ויהיה פי' בישראל בנוכח ישראל שיהיו שם בשעת חליצה לקרוא חלוץ הנעל ואע"ג דכתיב בקרא בית חלוץ י"ל דמלת בית לדרשא אתי בית א' הוא כונס ולא שתי בתים פי' שאם כונס יבמתו אסור לו לייבם את צרתה: א דאל"כ הל"ל כי יכה איש את אחיו וקרבה וגו' ומתרץ דע"י מלות סופו לבא לידי מכות: ב הא דנקט לשון מלה ולא נקט לשון ריב כמו שנקט למעלה אין שלום יוצא מתוך מריבה משום דלשון הקרא נקט דלמעלה כתיב כי יהיה ריב נקט:

פירוש לתורת אלהים

ווערן זיין נאמען צווישען די ישראל בית חלוץ הנעל [ע"כ]: (יא) כי ינצו ווען עס ווען זיך קריגען איין מאן מיט זיין ברודר וועט דער סוף זיין עס וועט ארוס קומען צו איין געשלעג וקרבה און דס ווייב פון איינעם וועט גענעהען להציל צו מציל זיין איר מאן פון זיין שלעגער ושלחה און זיא וועט אויס שטרעקין איר האנד און וועט אן גרייפען דעם פרעמדען מאן אין זיין שאנד: (יב) וקצותה זאלסטו אפ האקין אירע העגד לא תחוס דוא זאלסט ניט דער בארמין עינך דיין אוג איבער איר דוא זאלסט ניט אויף איר רחמנות האבען: (יג) לא עס זאל ניט זיין צו דיר אין דיין בייטל צוויי ערלייא גוויכט גדולה וקטנה אגרויסע גוויכט צו קופין

מצות השם

(תקצט תר) לא תחוס עינך. דס איז די מצוה ווען איינער זעהט נאך לויפן זיין חבר או: מען וויל אים הרגנען איז ער מחויב זיין חבר מציל צו זיין און אזו באלד אז איין ווייב פון איינם וועט גענעהנן הע[?]ן איר מאן ווען ער שלאגט זיך מיט זיין חבר און זי וועט אפ האפין דעם פרעמדן מאן ביי זיין שאנד מעג מען איר אפ האקען איר האנד וואריין מען איז דוחה איין נפש פר איין אנדערן און די מצוה גייט אן אין יעדער צייט:

(תרא) לא יהיה וגו'. דס איז די מצוה אז מען טאר ניט האבן ביי זיך אין שטוב קיין פאלשע מאס און קיין פאלשע וואגשאלן און די מצוה גייט אן אויף יעדער ארט און אין יעדער צייט:

וּקְטַנָּה׃ יד לֹא־יִהְיֶה לְךָ בְּבֵיתְךָ
אֵיפָה וְאֵיפָה גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה׃
טו אֶבֶן שְׁלֵמָה וָצֶדֶק יִהְיֶה־לָּךְ
אֵיפָה שְׁלֵמָה וָצֶדֶק יִהְיֶה־לָּךְ לְמַעַן
יַאֲרִיכוּ יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ׃ טז כִּי תוֹעֲבַת
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כָּל־עֹשֵׂה אֵלֶּה כֹּל
עֹשֵׂה עָוֶל׃ פ מפטיר יז זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר־

אונקלוס

רַבְּתָא וּזְעֵרְתָא׃ יד לָא
יְהֵי לָךְ בְּבֵיתָךְ מְכִילָא
וּמְכִילָא רַבְּתָא וּזְעֵרְתָא׃
טו מַתְקְלִין שַׁלְמִין דִּקְשׁוֹט
יְהוֹן לָךְ מְכִילָן שַׁלְמִין
דִּקְשׁוֹט יְהוֹן לָךְ בְּדִיל
דְּיוֹרְכוּן יוֹמָיךְ עַל אַרְעָא
דַּייָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ׃
טז אֲרֵי מְרַחַק קֳדָם יְיָ
אֱלָהָךְ כָּל עָבֵד אִלֵּין כֹּל
עָבֵד שְׁקַר׃ יז הֲוֵי דְכִיר

תולדות אהרן

איפה ואיפה בתרא כט : אבן שלמה שם פח. פט : איפה שלמה שם פט : כל עושה אלה שם פח : זכור מגילה כט :

רשב"ם

אחת) ויושר. ולכן אומר אבן שלימה זקוק שלם מצומצם בהתיכה אחת עשה שלא יוכל לרמות: (טו) שלימה וצדק. חתיכה אחת ומכוון ויושר:

בית יהודא

וועגט אביסל מעהר פון אפונט, דר צווייטער שטיין וועגט אביסל ווייניגער פון אפונט, דר גרויסער שטיין לייקונט דעם קליינעם שטיין, דס טאר מען ניט האבן (שלא יהא נוטל בגדולה ומחזיר בקטנה) ווען ער נעמט ביי אייגעם נעמט ער מיט דעם גרויסן פונט, און ווען ער גיט צוריק גיט ער מיט דעם קליינעם פונט: (יד) ולא יהיה לך. מיינט מען (אם עשית כן) אויב דו האסט אזוי געטאן, דוא האסט געגארט מענטשען מיט אפאלשע וואג (לא יהיה לך כלום) וועסטו גאר ניט האבען, דוא וועסט זיין ארעם: ואבן ואבן. אשטיין און אשטיין מיינט מען משקלות, געוויכטער: (טו) ואבן שלמה וצדק יהיה לך. (אם עשית כן) אויב דו האסט אזוי געטאהן, דוא האסט געקויפט און פארקויפט מיט אערליכע וואג (יהיה לך הרבה) וועסטו האבען פיל פארמעגן, וועסט זיין רייך: (יז) וזכור את אשר עשה לך עמלק. זאגט

רש"י

כשמכחשת ג את הקטנה שלא יהא נוטל בגדולה ומחזיר בקטנה: (יד) לא יהיה לך. אם עשית כן ד לא יהיה לך כלום: אבן ואבן. ה משקלות: (טו) אבן שלמה וצדק יהיה לך. אם עשית כן ו יהיה לך הרבה: (יז) זכור את אשר עשה

שפתי חכמים

מריבה וכאן כתיב כי יגלו נקט מלות: ג כגון שמכניס מנה שלם או שמכניס חצי מנה אלא זה מכחיש את זה כלומר שאחת גדולה ואחת קטנה: ד דאל"כ לך ל"ל לא יהיה בכיסך אבן ואבן מיבעי ליה ויהיה פי' הקרא הכי לא יהיה לך כלומר אם יהיה בכיסך אבן ואבן אז לא יהיה לך ומפני שא"א לומר אם אתה עושה כן כו' אלא לאחר שתפרש הכנת גדולה וקטנה פירש תחלה גדולה וקטנה ואח"כ לא יהיה לך שלא ע"ד המקרא: ה ר"ל וכי אסור להיות אבנים בביתו ומתרץ משקלות ששוקלין בהן דומיא דאיפה שהיא שם מדה ה"ה באבנים: ו לך

פירוש לתורת אלהים

דרוף און אקליינע גוויכט צו פרקופן דרויף: (יד) לא יהיה עס זאל ניט זיין אין דיין הויז איפה ואיפה צווייא ערליי מאסן גדולה וקטנה אגרויסע מאס און אקליינע: (טו) אבן אגאנץ און אריכטיגע גיוויכט און מאס זאל זיין צו דיר למען דרום וועסטו לאנג לעבן אויף דער ערד אשר וואס גאט דיין גאט גיט דיר [עיין רש"י]: (טז) כי תועבת ווארום עס איז אום ווערדיג ביי גאט דער וואס טוט דאס כל עשה דער וואס טוט אום רעכט גאט האט פיינט מען זאל האבין צוויי ערליי גיוויכט אדער צוויי ערליי מאסען: (יז) זכור גידענק וואס

משלי

(יז) זכור את אשר עשה לך עמלק וגו'. די תורה האט גיזאגט דו זאלסט געדיינקען וואס עמלק האט געטאן צו דיר, דו זאלסט ניט פארגעסין, צו וואס דארף די תורה זאגן צוויי מאל, געדיינקען און ניט פרגעסן, און צו וואס דארפן מיר געדיינקען און ניט פארגעסען, למשל אסוחר איז געקומען צו די אלטע יאהרין עס איז אים שווער געווען ער זאל אליין פארין אין לייפציג נאך סחורה, האט ער געזאגט צו זיין זוהן איונגער מאן ער זאל פארין אין לייפציג נאך סחורה, די מוטער האט אנגעהובען צו גרייטען דעם זוהן אין וועג, מיט קליידער, מיט עסין, מיט גוטע שפייז, דער ווייל האט

מרדכי

די מוטער זיך דערמאנט אז דעם זוהן טרעפט אמאל אקראם ביים הארץ, נאר זיא האט געוואוסט דעם מעדיצין וואס ער נעמט דאמאלס ווערט אים בעסר, האט זיא איינגעפאקט אין רייזע קעסטיל אין אווינקיל דם פלעשעלע מעדיצין, אייידער דער זוהן איז געפארין האט זיא געזאגט צו אים, געדיינק מיין זוהן, אין דעם זייט קעסטיל איז דא כלייש, אויף די זייט איז דא טארט מיט ווין, זאלסט עסין געזונד, עס איז אלץ דא גענוג, און זיא האט אקרעכין געטאן און געזאגט, מיין זוהן אין דעם ווינקיל איז די פלעשעלע מעדיצין, הלואי זאלסטו ניט דארפן זיא ארויסנעמין, נאר

מצות

(תרב תרג תרד) זכור את וגו'. דס איז די מצוה אז מיר דארפען גידענקין דם שלעכטס וואס עמלק האט אונז געטאן און דורך דעם וועלן מיר דר וועקין אויף

השם

אים אונזר שנאה מיר זאלען זיים פיינד האבן און ווידער דארפן מיר צו פר שניידין די קינדר פון עמלק און די מצוה גייט אן אויף יעדר ארט און אין יעדער צייט:

אונקלוס

יז ית די עבד לך עמלק בארחא במפקכון ממצרים: יח די ערעך בארחא וקטל בך כל דהוו מתאחרין בתרך

יז עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים: יח אשר קרך בדרך ויזנב בך כל־הנחשלים אחריך

תו"א לך עמלק עקידה שער מד:

בעל הטורים

(יח) אשר קרך בדרך. קרך בגי' סרס: ויזנב בך. בגימטריא זה מילה: כל הנחשלים אחריך. בגימטריא זה היה שבטו של דן:

רשב"ם

(יח) אשר קרך בדרך. לשון מקרה כמו מן עשה עשך ויכוננך. וכן מן אקרה כה קרך:

רש"י

לך. אם שקרת במדות ובמשקלות הוי דואג מגרוי האויב שנאמר (משלי יא) מאזני מרמה תועבת ה' וכתיב בתריה בא זדון ז ויבא קלון: (יח) אשר קרך בדרך. לשון מקרה. דבר אחר לשון קרי וטומאה שהיה מטמאן במשכב זכור. דבר אחר ל' קור וחום צננך והפשירך ח מרתיחתך שהיו כל האומות יראים להלחם בכם ובא זה והתחיל והראה מקום לאחרים. משל לאמבטי רותחת שאין כל בריה יכולה לירד בתוכה בא בן בליעל אחד קפץ וירד לתוכה אע"פ שנכוה הקרה ט אותה בפני אחרים: ויזנב בך. מכת זנב חותך מילות וזורק י כלפי מעלה: כל הנחשלים אחריך. חסרי כח כ מחמת חטאם ל שהיה

בית יהודא

רש"י (אם שקרת במדות ובמשקלות הוי דואג מגרוי האויב) אויב דו האסט גיגעבען אפאלשע מאס אדער אפאלשע וואג זאלסטו זארגען אונ מורא האבען פר שונאים (פיינדן) וואס וועלען אויף דיר קומען (שנאמר) ווארום עס שטייט אין פסוק (מאזני מרמה תועבת ה') הקב"ה פרמיאוסט דעם מענטש וואס וועגט אויף פאלשע וואג־שאלין (וכתיב בתריה) נאכדעם זאגט דר פסוק (בא זדון) עס וועט קומען צו דיר דיין שונא (ויבא קלון) אונ עס וועט קומען צו דיר שאנדע, מיט דעם שלעכטס וואס דער שונא וועט דיר טאהן, וועסטו האבען שאנדע: (יח) ואשר קרך בדרך. (לשון מקרה) טרעפונג, ער האט דיך געטראפען אין וועג (דבר אחר) נאך מיינט מען (לשון קרי וטומאה) אשר קרך, ער האט דיך פראמריינינגט (שהיה מטמאן במשכב זכור) די עמלקים האבען געחאפט מענער פון יודין אונ האבען מיט זיי מזנה גוועזן (דבר אחר) נאך מיינט מען (לשון קור וחום) קאלט אונווארעם, אשר קרך, ער האט דיך קאלט געמאכט (צננך והפשירך מרתיחתך) ער האט דיך קאלט געמאכט פון דיינע היץ (שהיו כל האומות יראים להלחם בכם) אלע פעלקר האבען מורא גהאט צו האלטען מלחמה מיט אייך (טאמער וועלען זיי פון אייך אפגעבריט ווערן, פון אייער היץ) (ובא זה והתחיל והראה מקום לאחרים) איז געקומען עמלק אונ הט אנגעהויבן האלטן מלחמה מיט אייך אונ הט געוויזען פאר אנדערע פעלקער אז איר זענט ניט אזוי הייס, מען קען זיך ניט אפבריהען פון אייך, מען קען מיט אייך האלטען מלחמה (משל לאמבטי רותחת שאין כל בריה יכולה לירד בתוכה) עס איז גוועזן אוואנע מיט הייסע וואסער עס הט איין מענטש ניט געקענט אריין גיין אין דיא וואנע (בא בן בליעל אחד קפץ וירד לתוכה) איז געקומען איין מענטש אונ איז אריינגעשפרונגען אין די וואנע (אף על פי שנכוה) אפילו ער האט זיך אפגעבריט (הקרה אותה בפני אחרים) ער הט אבער די וואסער קאלט געמאכט פאר אנדערע מענטשן: ויזנב בך. (מכת זנב) דער מדרש זאגט די עמלקים האבען אפגעשניטן די מילות פון די ערב רב אונ האבען זיי געווארפען געגען הימעל: וכל הנחשלים אחריך. מיינט מען (חסרי כח) שוואכע וואס פעלט זיי כח (קרעפטן) (מחמת

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יח) ויזנב בך כל הנחשלים. שהכה אותם מכת זנב שהיה חותך מילותיהם של ישראל וזורקן כלפי מעלה ואומר בזה בחרת טול חלקך ווש"ה והשב לשכנינו שבעתים אל חיקם השב להם מה שעשו לנו במילה הנתונה בחיקו של אדם. ד"א מה שעשו לתורה שנאמר מזוקק שבעתים. מה שעשו בבית המקדש שנתון בחיקו של עולם שנאמר ומחיק הארץ עד העזרה התחתונה. ואמרו ישראל לפני הקב"ה רבון העולמים אתה אומר לנו זכור שיש לנו שכחה אתה שאין לפניך שכחה זכור ה' וגו' את יום ירושלים האומרים ערו ערו עד היסוד בה ואע"פ שמלכות אדום לא החריבו ירושלים אלא מלכות בבל היו שואלין כך מחמת חורבן ב"ש ולמה עמלק דומה לכלב שהוא להוט ללקק דם כך הוא להוט ללקק דמן של ישראל וזהו עמלק עם לק: ולא ירא אלהים. במשקולות לכך נסמך לפרשת לא יהיה לך בביתך וגו' לפי שלא קיימו מורא דמשקולות דכתיב בהו ויראת מאלהיך לכך בא עמלק ווש"ה מאזני מרמה תועבת ה' וגו' וכתיב בתריה בא זדון ויבא קלון. וגם כאן כתיב כי תועבת ה' כל עושה אלה:

שפתי חכמים

בתרא דומיא דלך קמא שהוא דבק עם עונש עבירה אף לך בתרא דבק עם שכר המלוה: ז ר"ל בא האויב ויתגרה בך מלחמה ויביא לך לקלון: ח ר"ל כדבר חם שהכל יראים ממנו כך האו"ה היו יראים מכם אבל עמלק ציננך והפשירך ל' מים פושרין: ט ר"ל הראה אותה קר בפני אחרים: י כלומר שהטיח דברים כלפי מעלה לומר מליה שלוית לעמך ישראל מה הועילה להם: כ דנחשלים הוא מל' חלש דהרבה תיבות מלינו שנתחלפו כמו כשב כבש וכן אפילות פרש"י בפרשת וארא בסופו אפלי אפלות וכן שמלה שלמה: ל שנפלטו

פירוש לתורת אלהים

עמלק הט דיר גיטאהן אויף דעם וועג אז דו ביסט ארוס גיגאנגען פון מצרים: (יח) אשר קרך וואס ער הט דיך גיטראפין אויף דעם וועג ויזנב אונ הט גיהרגית צווישען דיר אלע וואס זענין גיוועזן שלאפע לייט

משלי מרדכי

טאמר ח"ו וועסטו זיא דארפן זאלסטו ניט פרגעסן וואו זיא שטייט דו זאלסט ניט דארפן לאנג זוכין, דער גמשל איז ווען הקב"ה הט ארוסגענומען יודן פון מצרים אונ ער הט זיי גישיקט זאלן גיין אין א"י, אויף דעם וועג הט הקב"ה זיי געגעבן אתורה, אין די תורה הט הקב"ה איינגעפאקט וגעשריבן וואס עס איז געוועזן מיט אדם, נח, אברהם, יצחק, יוסף, פנחס, וויא פרום זיי זענען געוועזן אונ ווי גליקליך זיי זענען געוועזן, די יודען זאלען וויסן ווי גרוס איז די הצלחה פון די פרומע, הקב"ה הט געוואוסט אז יודן האבן אזו אקראנקייט אז עס טרעפט זיי זינדיגן, הט הקב"ה איינגעפאקט וגעשריבען אין די תורה די מעשה פון די מרגלים, פון קרח, טאמר ח"ו וועט אין זיי קומען אטראכטונג צו זינדיגן, וועלן זיי זעהן דעם שטראף פון די זינדיגע, וועלען זיי ניט זינדיגן, אזו הט משה גיזאגט צו די יודן געדיינק דם פלעשעלע מעדיצין, געדיינק וואס עמלק הט דיר געטאן אין וועג ווען דו ביזט ארוסגעגאנגען

פון

וְאַתָּה עָיֵף וְיָגֵעַ וְלֹא יָרֵא אֱלֹהִים׃
יט וְהָיָה בְּהָנִיחַ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ ׀ לְךָ
מִכָּל־אֹיְבֶיךָ מִסָּבִיב בָּאָרֶץ אֲשֶׁר
יְהוָה־אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה
לְרִשְׁתָּהּ תִּמְחֶה אֶת־זֵכֶר עֲמָלֵק
מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם לֹא תִּשְׁכָּח׃ פ פ פ

אונקלוס: וְאַתְּ מְשַׁלְהֵי וְלָאֵי וְלָא דָחֵיל מִן קֳדָם יְיָ׃ יט וִיהֵי כַּד יְנִיחַ יְיָ אֱלָהָךְ לָךְ מִכָּל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ מִסְּחוֹר סְחוֹר בְּאַרְעָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ אַחֲסָנָא לְמֵירְתַהּ תִּמְחֵי יָת דּוּכְרָנָא דַעֲמָלֵק מִתְּחוֹת שְׁמַיָּא לָא תִּתְנְשֵׁי׃

פ פ פ

ק"י. עלי סימן. ומפטירין רני עקרה בישעיה סימן נ"ד:

תו"א עיף ויגע ע"ק ג: וסיה בהנית סנהדרין כ: תמחה בתרה כה: מתחת השמים עקידה שער נה:

בית יהודא

חַמַּאם) וַוייל זֵיי זֶענֶן גֶוועֶן זִינְדִיג (שֶׁהָיָה הָעֲנָן פּוֹלְטָן) דֶער וואלְקִין הָט זֵיי אַרוֹיסְגֶעוואָרְפֶן פוּן זִיךְ: וְאַתָּה עָיֵף וְיָגֵעַ. דוּ בִּיזְט גֶעוֶועזֶן עָיֵף אוּנ יָגֵעַ (עָיֵף בַּצָּמָא) מִיד פוּן דָארְשְׁט (דִכְתִיב) וָוארוּם עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (וַיִּצְמָא שָׁם הָעָם לַמַּיִם) דָם פָאלְק אִיז גֶוועֶן דָארְשְׁטִיג צוּ וַואסֶער (וּכְתִיב אַחֲרָיו) נָאכְדֶעם שְׁרַייבְּט דֶר פָּסוּק (וַיָּבֹא עֲמָלֵק) עֲמָלֵק אִיז גֶעקוּמֶען, אִיז עֲמָלֵק גֶעקוּמֶען וֶוען דָם פָאלְק יוּדִין זֶענֶן גֶוועֶן דָארְשְׁטִיג צוּ וַואסֶר (וְיָגֵעַ, בַּדֶּרֶךְ) אוּנ עֶר אִיז גֶוועֶן גֶעמַאטֶערְט פוּן וֶועג: וְלֹא יָרֵא) (עֲמָלֵק אֱלֹהִים מִלְּהָרַע לָךְ) עֲמָלֵק הָאט נִיט מוֹרָא גֶעהַאט פַר הקב"ה עֶר זָאל זִיךְ פַארְמַיידֶען פוּן צוּ טָאהְן דִיר שְׁלֶעכְטֶס: (יט) וְתִמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק) זָאלְסְט אָפְּמֶעקִין עֲמָלֵק פוּן דֶר וֶועלְט עֶס זָאל נִיט בְּלַייבֶּען אַאַנְדֵיינְקוּנְג פוּן עֲמָלֵק אוֹיף דֶר וֶועלְט, זָאלְסְט זֵיי הַרְגֶענֶען (מֵאִישׁ וְעַד אִשָּׁה) מֶענֶער אוּנ וַוייבֶּער (מֵעוֹלֵל וְעַד יוֹנֵק) יוּנְגֶע קִינְדֶער אוּנ זֵייגֶענְדִיגֶע קִינְדֶער (מִשּׁוֹר וְעַד שֶׂה) אָקְסִין אוּנ שֶׁעפְּסֶן (שֶׁלֹּא יְהֵא שֵׁם עֲמָלֵק נִזְכָּר אֲפִילוּ עַל הַבְּהֵמָה) דֶער נָאמֶען עֲמָלֵק זָאל נִיט דֶערְמַאנְט וֶוערֶן אֲפִילוּ אוֹיף אַבְּהֵמָה (לוֹמַר בְּהֵמָה זוֹ מִשֶּׁל עֲמָלֵק הָיְתָה) צוּ זָאגֶען דִיא בְּהֵמָה אִיז גֶוועֶן פוּן עֲמָלֵק:

רש"י

הענן פולטן: ואתה עיף ויגע. עיף בצמא דכתיב (שמות יז) ויצמא שם העם למים וכתיב אחריו ויבא עמלק. ויגע. בדרך: ולא ירא. עמלק מ אלהים מלהרע לך: (יט) תמחה את זכר עמלק. מאיש ועד אשה ב מעולל ועד יונק משור ועד שה שלא יהא שם עמלק נזכר אפילו על הבהמה לומר בהמה זו משל עמלק היתה:

חסלת פרשת תצא

שפתי חכמים

מן הענן נחתך מילתן מעמלק: מ שלא תפרש שהוא תואר לישראל שלא היו ישראל יראי אלהים דומיא דעיף ויגע לכ"פ עמלק כו' ודרשו כך מדנקוד קמ"ץ תחת היו"ד אם כן הוא פועל עבר כמו כי זקן יצחק ואלו היה תואר ה"ל לנקוד בסו"א תחת היו"ד: ב כלו' שלא תאמר אחריו זכר שתהא זכרו עליו לומר זה של עמלק היתה דאל"כ תכה מבע"ל: חסלת פרשת כי תצא

פירוש לתורת אלהים

אַחֲרֶיךָ וָוס זֶענִין גִיגַאנְגֶען צוּם הִינְטֶערְשְׁטֶן וְאַתָּה אוּנ דוּ בִּיסְט גִיוֶועזֶן מִיד פוּן דָארְשְׁט אוּנ מִיד פוּן דֶעם וֶועג וְלֹא יָרֵא אוּנ דֶער עֲמָלֵק הָאט נִיט מוֹרָא גִיהַאט פַאר גָאט שְׁלֶעכְטֶס צוּא טָאהְן דִיר [עיין רש"י]: (יט) וְהָיָה אוּנ עֶס וֶועט זַיין בְּהָנִיחַ אַז גָאט וֶועט דִיךְ מַאכֶען רוּעֶן פוּן אַלֶע דַיינֶע פַיינְט מִסָּבִיב פוּן אַרוּם אוּנ אַרוּם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נוֹתֵן לְךָ אִין דֶעם לַאנְד וָואס גָאט גִיט דִיר פַאר אֵיין אַרְבּ דוּא זָאלְסְט עֶס יַרְשִׁינֶען תִּמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק זָאלְסְטוּ אוֹיס מֶעקִין דָאס גִידֶעכְנִישׁ פוּן עֲמָלֵק [עיין רש"י] לֹא תִּשְׁכָּח דוּא זָאלְסְט נִיט פַאר גֶעסֶען וָואס אִיךְ זָאג דִיר:

משלי

פוּן מִצְרַיִם, עֶר הָט גֶעהַרְגֶעט דִי מֶענְטְשְׁן וָוב זֶענֶן גֶעוֶועזֶן שְׁוואַכֶע אִין אֱמוּנָה אוּנ הָאבֶּן נִיט מוֹרָא גֶעהַאט פַר הקב"ה, וַוידִיבֶּר הָט מֹשֶׁה זֵיי דֶערְמַאנְט עֲמָלֵק, וַוייל עֲמָלֵק אִיז נָאךְ גֶעוֶועזֶן, דָם בֶּעסְטֶע אִיז וֶוען אִיר וֶועט קוּמֶען אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל זָאלְט אִיר זַיין פְּרוּם נִיט מַחֲמַת מוֹרָא וַוייל אִיר וֶועט אַייךְ דֶערְמַאנֶען אִן עֲמָלֵק וָואס עֶר הָט אַייךְ גֶעשְׁלָאגֶן וַוייל אִיר זֶענְט נִיט פְרוּם גֶעוֶועזֶן, נָאר תִּמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק, דָם גֶעדֵיינְקֶען פוּן עֲמָלֵק זָאלְסְטוּ אָפְּמֶעקִין, דוּ זָאלְסְט

מרדכי

זַיין פְרוּם אָן דִי דֶערְמַאנוּנְג פוּן עֲמָלֵק, זָאלְסְט דִינֶען הקב"ה מִיט לִיבְּשַׁאפְט, אוּנ וַוייל עֶר הָט דִיר גֶעגֶעבֶּן אַזוֹ אַגוּטֶע לַאנְד, נָאר פוּן דֶערְסְטֶוועגֶען לֹא תִּשְׁכָּח, זָאלְסְטוּ נִיט פַרְגֶעסֶן דִי מַעֲשֶׂה פוּן עֲמָלֵק, זָאלְסְט נִיט פַרְגֶעסֶן דִי פְלֶעשֶׁעלֶע מֶעדִיצִין, טָאמֶר ח"ו וֶועט דֶר יֵצֶר הָרַע זִיךְ שְׁטַארְקִין אוֹיף דִיר דִיךְ אָנְרֵייזֶן צוּ זִינְדִיגֶן, זָאלְסְטוּ נִיט פַרְגֶעסִין וָוס עֲמָלֵק הָט דִיךְ אַמָאל גִישְׁלָאגֶן וַוייל דוּ הָאסְט נִיט מוֹרָא גֶעהַאט פַר הקב"ה, וֶועסְטוּ צוּרִיק פְרוּם וֶוערֶען:

הפטרת תצא (בישעיה סימן נד)

רָנִּי עֲקָרָה לֹא יָלָדָה פִּצְחִי רִנָּה וְצַהֲלִי לֹא־חָלָה כִּי־רַבִּים בְּנֵי־שׁוֹמֵמָה מִבְּנֵי בְעוּלָה

פירוש ע"ט

רָנִּי עֲקָרָה זָאגְט יְשַׁעְיָהוּ זִינְג הַיינְט דוּ יְרוּשָׁלַיִם וָוס דוּ בִּיסְט גְלַייךְ גִיוֶועזֶן בִּיז אַהֶער אַזוֹ וִויא אֵיין. אִשָּׁה עֲקָרָה וָוס זִיא הָט נִיט גִיבָארֶען פִּצְחִי עֶפִין דַיין מוֹיל אוּנ זִינְג אוּנ קְלִינְג הוֹיךְ מִיט דַיין קוֹל דוּא

אמר יהוה: הרחיבי | מקום אהלך ויריעות משכנותיך יטו אל־תחשכי האריכי
מיתריך ויתדתיך חזקי: כי־ימין ושמאול תפרצי וזרעך גוים יירש וערים נשמות
יושיבו: אל־תיראי כי־לא תבושי ואל־תכלמי כי־לא תחפירי כי בשת עלומיך תשכחי
וחרפת אלמנותיך לא תזכרי־עוד: כי בעליך עשיך יהוה צבאות שמו וגאלך קדוש
ישראל אלהי כל־הארץ יקרא: כי־כאשה עזובה ועצובת רוח קראך יהוה ואשת
נעורים כי תמאס אמר אלהיך: ברגע קטן עזבתיך וברחמים גדלים אקבצך:
בשצף קצף הסתרתי פני רגע ממך ובחסד עולם רחמתיך אמר גאלך יהוה: כי־
מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבר מי־נח עוד על־הארץ כן נשבעתי מקצף

פירוש ע"ט

ירושלים וואס דו ביסט גלייך גוועזן אזו ווי איין אשה וואס זיא האט ניט געהאט די שמערצין פון קינדער געבארין כי רבים דען די קינדער פון די פאר וויסטע שטאט ירושלים וועלין זיין מער וויא די קינדער פון די באמאנטע שטאט אזוי האט גאט גיזאגט: הרחיבי דער ברייטער דם ארט פון דיין גיצעלט דו ירושלים אונ די פירהנג פון דיין רואונג לאזין זיי גינייגט ווערען אונ פאר שפרייט געצויגן ווייט דו זאלסט ניט פר מיידן פון צו נייגן זיי דער לענגר דיינע שטריק אונ דיינע פלעקער שטארק דאס מיינט ער די שטריק וואס הענגן אין עק גיצעלט אונ פלעקער זענין צו זייא צו גיבונדען אונ די פלעקער שטעקט מען איין אין דער ערד צו שטארקען דם גיצעלט אונ דרום הייס איך דיר דער ברייטערען דיינע גיצעלטען כי ימין דען אויף די רעכטע זייט אונ אויף די לינקע זייט וועסטו דיך שטארקען אונ דיינע קינדער וועלען ירשינען די פעלקר פון עובדי כוכבים ומזלות אונ וויסטע שטעט וועלען זייא בזעצען אל תיראי דו זאלסט ניט מורא האבען דוא וועסט שון קיין מאל ניט פארשעמט ווערען אונ דו זאלסט דיך ניט שעמן צו ווייזן דיין גדולה דען דו וועסט שון מער ניט פר שעמט ווערן כי בושת דען די בושה פון דיין יוגענד וועסטו פר געסן אונ דאס לעסטרונג פון דיין אלמנה צייט וועסטו ניט מער גידענקין כי בועליך דען דיין האר וואס האט דיך בשאפין אונ האט דיך גרוס גימאכט יי צבאות שמו גאט דער האר איבר אלע חיילות איז זיין נאמען וגואלך אונ דיין אום לייזער איז דער הייליגר פון די ישראל דער גאט פון דער גאנצער וועלט ווערט ער גירופן כי כאשה עזובה דען אזו ווי א אשה איז פר לאזען גיווארען פון איר מאן אונ זיא איז מיט איין טרויעריג גימיט אזו הט דיך גאט גיטראפן אונ אזוי וויא איין אשה וואס זיא ווערט נמאס אין די אויגן פון איר מאן אויף איין קליינע צייט אזו הט גיזאגט דיין גאט אויף די ישראל ברגע קטון אין איין קליינע רגע האב איך דיך פאר לאזט אונ מיט דער בארימקייט וועל איך איין זאמלען דיך: בשצף קצף מיט פיל צארן אדר מיט ווייניג צארען האב איך בעהאלטין מיין שכינה איין רגע פון דיר אונ מיט אזוי איין חסד וואס וועט אייביג זיין וועל איך מיך דער בארמין אויף דיר אזו הט גיזאגט גאט דיין אום לייזר כי מי נח

משלי נחמיה

בשצף קצף הסתרתי פני רגע ממך וברחמים גדולים אקבצך:
דר ענין איז למשל ביי א גביר איז אמאל גישטארבן זיין ווייב, אונ ער הט גיוואלט נעמן איין אנדר ווייב, הט מען אים גירעט א שידוך מיט א אלמנה וואס הט געהאט אגישעפט, זיא הט אין איר פרמעגן גאר ניט געהאט, נאר זיא פלעגט נעמן סחורה אויף בארג אונ פרקויפען אונ פרדינען, די אלמנה איז גיפעלן דעם גביר אונ ער הט צו איר גזאגט, איך וויל מיט דיר חתונה האבן, דיין האנדיל דארף איך ניט, נאר איין זאך וויל איך דו זאלסט בצאלן אלין וואס דו ביזט שולדיג, אלע וועקסלען וואס מענטשען האבען אויף דיר זאלסטו בצאלן, נאך די חתונה זאל איך ניט דארפן צאלען פר דיר חובות, זיא הט אים צוגעזאגט אזו צו טאן, ער הט בעשטימט א צייט ווען זיא זאל אלין האבען בצאלט אונ עס זאל זיין חתונה, די אלמנה הט אבר געהאט פיל רעכענונגס מיט די סוחרים אונ הט זיי ניט גיוואלט בצאלן ווי פיל עס קומט זיי, אונ זיי האבען ניט געוואלט נעמן ווייניגער, דערווייל הט זיך געצויגען לייננגער פון טערמין, דר גביר הט גיזעהן די צייט פון די חתונה איז אריבר אונ ביז זיא וועט זיך פרגלייכן מיט די חובות וועט לאנג דויערין, ווייל זיא פרגלייכט זיך היינט מיט איינעם, אין צעהן טאג שפעטער נאך מיט איינעם, איז ער גגאנגן אין דער שטיל צו אלע בעלי חובות אונ הט אנגערייצט אלע בעלי חובות אויף איר זיי זאלן קומן פרנעמן איר גאנצן פרמעגן מיט איין מאל, עס זאל ווערין געשווינט אענדע מיט דעם גישעפט, ווי די אלמנה הט גיהערט אז דם הט ער געטאן, הט זיא זיך געקריגט מיט אים, הט ער געזאגט צו איר דם האב איך געטאן פון וועגן דיין טובה, דו וועסט געשווינט פריי ווערן פון דיינע חובות וועסטו קענן חתונה האבן מיט מיר וועסטו נאכדעם לעבן רוהיג, הקב"ה הט געזאגט צו די יודען זיי זאלען טאן תשובה, זיי זאלן בצאלן די חובות פון זייערע זינד, וועט ער זיי אויסלייזין פון גלות, אז הקב"ה הט געזעהן עס דויערט זייער לאנג ביז זיי טוען תשובה, הט הקב"ה אויף זיי פרשטארקערט די צרות פון גלות זיי זאלן מוזין געשווינט טאן תשובה, האבן די יודן געשריגן צו הקב"ה פר וואס האסטו אויף אונז אזו שווער געמאכט די צרות פון גלות, הט הקב"ה געזאגט צו די יודן דם איז אייער טובה, בשצף קצף הסתרתי פני רגע ממך, איך האב אויף אקורצע צייט בעהאלטין מיין פנים פון דיר מיט גרוס כעס, ווייל איך וויל עס זאל געשווינט קומען די צייט וברחמים גדולים אקבצך, איך זאל דיך פרזאמלען אין ארץ ישראל מיט גרוס רחמנות:

עָלַיִךְ וּמִגְּעָר־בָּךְ׃ כִּי הֶהָרִים יָמוּשׁוּ וְהַגְּבָעוֹת תְּמוּטֶינָה וְחַסְדִּי מֵאִתֵּךְ לֹא־יָמוּשׁ וּבְרִית שְׁלוֹמִי לֹא תָמוּט אָמַר מְרַחֲמֵךְ יְהוָה׃

פירוש ע"ט

דען אזוי וויא די וואסער פון נח אזו איז צו מיר די שבועה אזו וויא איך האב גישווארין איך זאל שון מער ניט ברייגגען דם וואסר פון נח אויף דער ערד אזוי שווער איך פון צו צערנין אויף דיר אונ אן צו שרייען אין דיר ישראל כי ההרים ימושו דען וויא די בערג וועלען ווערען אפ גיטאן אונ די הויך וועלען ווערן גיגייגט אפילו עם זאל זיך אויס לאזען דער זכות אבות ואמהות פון דעסט וועגען וחסדי מאתך וועט מיין חסד ניט ווערען אפ גיטאן פון דיר ובריתי שלומי לא תמוט אונ דער כריתות ברית פון מיין שלום וואס איך האב דיר מבטיח גיווען וועט ניט ווערן גגייגט אזו זאגט דיין דר בארמיגר גאט׃

מנין המצות בפ' תבוא יש בה ו' מצות ג' עשין וג' לאוין.

[תרו] (עשה רמד) להתחיל בשבח ספור טובותיו יתברך עם אבינו יעקב כשנביא הבכורים למקדש והם הפסוקים הללו שנאמרו בפרשה שנאמר וענית ואמרת לפני ה' אלהיך וגו':

[תרז] (עשה רמה) להתודות לפניו יתברך שעשינו כל מה שגזר עלינו בהוצאת המעשרות והתרומות ולא החזקנו בהם שנאמר ואמרת לפני ה' אלהיך בערתי הקדש מן הבית וגו':

[תרח] (לאו שסג) שלא לאכול מעשר שני באנינות שנאמר לא אכלתי באוני ממנו:

[תרט] (לאו שסד) שלא לאכול מעשר שני בטומאה ואפי' בירושלים שנא' ולא בערתי ממנו בטמא:

[תרי] (לאו שסה) שלא להוציא דמי מעשר שני אלא בצרכי אכילה ושתיה [וסיכה] שנא' לא נתתי ממנו למת וגו':

[תריא] (עשה רמו) להדמות וללכת בדרכי השי"ת בכל מה שבאפשרות יכולתני שנא' והלכת בדרכיו:

דברים כו תבוא

כו א וְהָיָה כִּי־תָבוֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה וִירִשְׁתָּהּ וְיָשַׁבְתָּ בָּהּ׃

אונקלוס

א וִיהֵי אֲרֵי תֵעוֹל לְאַרְעָא דַּייָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ אַחְסָנָא וְתֵירְתַהּ וְתֵיתֵב בַּהּ׃

בעל הטורים

(א) כי תבוא. כתיב לעיל מניה תמחה את זכר עמלק וסמיך ליה והיה כי תבוא אל הארץ שנצטוו למחות זכר עמלק מיד בכניסתן לארץ ועל זה רצה לעכב ביאתם לארץ שהוא הגיד למלך מצרים כי ברח העם. וכן הגיד ללבן כי ברח יעקב. ועי"כ סמך לו פרשת ביכורים שמזכיר בה ארמי אובד אבי: כי תבוא. כי עולה למנין ל'. תבוא. אותיות אבות וזהו שדרשו בגיד הנשה שאין בא"י פחות מל' צדיקים שחשובים כאבות:

בית יהודא

(א) וְהָיָה כִּי תָבוֹא וגו' וִירִשְׁתָּהּ וְיָשַׁבְתָּ בָּהּ. זאגט רש"י (מַגִּיד שֶׁלֹּא נִתְחַיְּבוּ בְּבִכּוּרִים עַד שֶׁכָּבְשׁוּ אֶת הָאָרֶץ וְחִלְּקוּהָ) דער פסוק זאגט אונז יודין האבען ניט געדארפט ברייגגען בכורים ביז זיי האבען איינגענומען די לאנד אונ האבען

רש"י

(א) והיה כי תבוא. וירשתה וישבת בה. (קידושין לו) מגיד שלא נתחייבו בבכורים עד שכבשו א

שפתי חכמים

א ואם תאמר למה לא מפרש רש"י זה לעיל בפ' שופטים גבי פרשת מלך דהתם נ"כ כתיב וירשתה וישבת בה. וי"ל דלדעת רש"י לתרץ לל"ל כאן וירשתה וישבת בה דהא ממלך גמרי' דילפינן ביאה ביאה מהדדי מה התם אינן חייבים אלא אחר כיבוש וחילוק אף הכא כן והאי ג"ש גמירי דהיא הלכה למשה מסיני כמו שפרש"י בפרשת שלח גבי חלה על בביאכם אל הארץ משונה ביאה זו מכל ביאות שבתורה כו' וכיון שפרט לך בחלה מהן כו' ר"ל וכיון שפרט לך במלך שאינו אלא לאחר ירושה וישיבה אף כלן כן אלמא דג"ש גמורה הוא ואם

דעת זקנים מבעלי התוספות

(א) והיה כי תבוא. אשר נשבע ה' לאבותינו. ולכך אמרי רבותינו שהגר מביא ואינו קורא שאינו יכול לומר לאבותינו אלא בתפלה (אבל) אומר אלהינו ואלהי אבותינו שאנו סומכים על הירוש' שאומר שכל הגרים נקראים על שם אברהם ולכך נקרא אב המון גוים:

פירוש לתורת אלהים

(א) וְהָיָה כִּי תָבוֹא אֶל הָאָרֶץ אונ עס וועט זיין אז דוא ווערסט קומן צו דעם לאנד אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נוֹתֵן לְךָ נַחֲלָה וואס גאט דיין גיט דיר פאר איין ארב וִירִשְׁתָּהּ וְיָשַׁבְתָּ בָּהּ אונ דו ווערסט ארבען דם לאנד אונ

משלי יהודא

(א) וְהָיָה כִּי תָבוֹא אֶל הָאָרֶץ וגו'. דר ספר בינה לעתים שרייבט וועגן פיר זאכן הט הקב"ה געבאטן מען זאל ברייגגען בכורים, דם ערשטע איז ווייל הקב"ה וויל דר מענטש זאל קענן איינהאלטן זיינע תאות, למשל א גביר הט געשיקט זיין זוהן אין א ווייטע שטאט ער זאל דארטן לערנן א מלאכה, אונ אלע חודש הט דר גביר אים גשיקט געלט אויף זיין הוצאה, אונ צו יעדר מאל ווס ער פלעגט דארפן שיקן געלט צו זיין זוהן פלעגט ער זוכן אזו א מענטש ווס פארט אין די שטאט וואו זיין זוהן איז, אונ דורך אזו א מענטש פלעגט ער שיקן דם געלט, נאך פלעגט ער זוכן א מענטש ווס איז קארג ווס אים איז שווער ארוס צו געבן א קאפעקע פון האנט, אונ ער הט געוואוסט אז דעם זוהן וועט גאנץ שווער אנקומן ביז ער וועט פון דעם מענטש ביסלאכווייז קענען אפנעמען דם געלט, אמאל הט מען גיזאגט צום גביר אין די שטאט וואו דיין זוהן וואהנט פארין אזו פיל מענטשן גבירים אונ נגידים ווס דו קענסט

ב וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית | כָּל־פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תָּבִיא מֵאַרְצְךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ וְשַׂמְתָּ בַטֶּנֶא וְהָלַכְתָּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר

אונקלוס

ב וְתִסַּב מֵרֵישׁ כָּל אִבָּא דְאַרְעָא דִי תָעֵיל מֵאַרְעָךְ דִי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ וּתְשַׁוֵּי בְסַלָּא וּתְהָךְ לְאַתְרָא דִי יִתְרְעֵי יְיָ:

תו״א ולקחת מראשית כל גיטין מז בתרא פח מנחות פד חולין קכ קכה ערכין יא: אשר תביא ערכין כט: מהלך מנחות שם חולין קלו:

בעל הטורים

(ב) ולקחת. בגימ׳ בשבעה מינין: מראשית. ולא כל ראשית. ראשית דגנך קדש ישראל לה׳ ראשית תבואתו ראשית ירימו חרם לה׳ קטן היודע

רשב״ם

(ב) אשר ה׳ אלהיך נותן לך. ארץ כנען. ושמת בטנא. לפי שהוא סוף דבור הלמ״ד קמ״ץ אבל לא מחובר לשלפניו:

רש״י

את הארץ וחלקיה: (ב) מראשית. ולא כל ראשית שאין כל הפירות חייבין בבכורים אלא שבעת המינין בלבד נאמר כאן ארץ ונאמר להלן (לעיל ח) ארץ חטה ושעורה וגו׳ מה להלן משבעת המינים שנשתבחה בהם א״י אף כאן שבח ארץ ישראל שהן שבעה מינין: זית שמן. זית אגורי שממנו אגור בתוכו: ודבש. הוא דבש תמרים: מראשית.

בית יהודא

זיא צוטיילט צו דיא שבטים: (ב) ומראשית). פון דיא ערשטע (ולא כל ראשית) ניט אלע ערשטע פירות (שאין כל הפירות חייבין בבכורים) ניט פון אלע פירות דארף מען ברייגגן בכורים (אלא שבעת המינים בלבד) נאר פון די זיבן מינים (נאמר כאן ארץ) דא שטייט דר ווארט ארץ „מארצך" (ונאמר להלן ארץ חטה ושעורה וגו׳) אונ דארטן שטייט אויך דר ווארט ארץ (מה להלן שבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל) אזוי ווי דארטן שטייט דר ווארט ארץ ביי די זיבן מינים וואס מיט זיי איז געלויבט געווארען ארץ ישראל (אף כאן שבח ארץ ישראל שהן שבעת המינים) דא מיינט אויך דער פסוק מען זאל ברייגגן בכורים פון די פירות וואס מיט זיי איז געלויבט ארץ ישראל דס זענען די זיבן מינים, ווייץ, גערשטן, וויינטרויבן, פייגן, מילגרוימען, איילבירטן, האניק פון טייטלען: וזית שמן). מיינט מען (זית אגורי) פאר וואס רופט מען אים זית אגורי, ווייל (ששמני אגור בתוכו) די בוימ־אייל איז פארזאמעלט אין דעם איילבירט: ודבש). האניק (הוא דבש תמרים) האניק פון טייטלען: ומראשית). זאגט

שפתי חכמים

כן ל״ל לומר כאן וירשתה וישבת בה ומתרץ מגיד שלא נתחייבו בבכורים כו׳ וא״כ בענין אכילה מדבר וה״א דמיד חייבים בבכורים קודם שנסכין מהן כדאמרינן כל הנהנה מן העוה״ז בלא ברכה כאלו מעל ולא הוה ילפינן גז״ש ממלך לכן צריך לפרש ביה בהדיא וירשתה וישבת בה הכל לעיל בפ׳ שופטים לא הוה ילפינן לה מביכורי׳ דה״א מיד כשנכנסים לארץ מחוייבים להעמיד מלך דהא בשביל זה מפימין עליהם מלך כדי שילא לפניהם למלחמה ואין לך צורך יותר גדול משעת כיבוש וחילוק דאז היה עיקר מלחמ׳ ולכן צריך לפרש בה וירשתה וישבת בה שהיגה אלא לאחר כיבוש וחילוק כדי שיתלו הכיבוש בהקב״ה ולא במלך בשר ודם: ב כך היא הנוסחא ברוב ספרים שבידינו והקשה ע״ז הרא״ם ל״ל מראשית תיפוק ליה מג״ש דארץ ארץ שאין חייבין בביכורים אלא ז׳ מינין בלבד ועוד מ״ש הכא דדרשינן מראשית ולא כל ראשית למעט שלא יהיו ראשית כל האילנות חייבים בביכורים אלא מקלתן בלבד ומ״ש גבי חלה דדרשינן מראשית ולא כל ראשית למעט שלא יעשה כל עיסתו חלה והאריך בזה וע׳ בנח״י באריכות: ג והא דבפרשת עקב פי׳ זית שמן זית העושה שמן כי יש זיתים שאין

פירוש לתורת אלהים

דו וועסט דיך בזעצין אין איר: (ב) וְלָקַחְתָּ אונ דוא וועסט ברייגגען פון דיין לאנד וואס גאט דיין גאט זאלסט נעמען פון די ערשטי פירות פון דיא זיבען גיט צו דיר וְשַׂמְתָּ בַטֶּנֶא אונ דו זאלסט זיי אריין טאן מינים וואס ארץ ישראל איז מיט זיי בארימט גווארן אין אקארב וְהָלַכְתָּ אֶל הַמָּקוֹם אונ דו זאלסט גיין מיט וואס וואקסען דארט אויף די ערד אֲשֶׁר תָּבִיא וואס דו די פירות צו דעם ארט וואס גאט דיין גאט וועט אום

משלי יהודא

דורך זיי שיקן דם געלט צו דיין זוהן אונ זיי וועלן געבן צו דיין זוהן דם געלט באלד ווי זיי וועלן קומן אין שטאט אין גאנצן מיט איין מאל, פר וואס שיקסטו דם געלט דורך קארגע מענטשן וואס עם וועט שווער זיין דיין זוהן ביז ער וועט פון אים אפנעמן דאס געלט ביסלאכווייז אונ מיט שוועריקייט, הט דר גביר געזאגט איך וועל דיר זאגן, דו ווייסט דאך יונגע מענטשן זוכען צו האבן פארגעניגן, דם מערסטע טוהען אזוי גבירישע קינדר, אז איך וועל שיקען צו מיין זוהן די הודש געלט דורך אזוי אמענטש וואס וועט אים געבן דם געלט אין גאנצן מיט איין מאהל, וועט ער זייא אויסגעבן אויף צו גיין אין טעאטער אונ נאך אזעלכע פארגעניגן, וועט זיין צוויי פעלרס, איין פעלר וועט זיין ער וועט ווערן אשארלאטאן אהולטיי, דם צווייטע ער וועט פרברייגגן דם געלט אין עטליכע טעג וועט ער ניט האבן דעם גאנצן חודש פר וואס צו קויפן עסין, אבער אז דם געלט ווערט גשיקט דורך אקארגין מענטש וואס ער וועט אים גאר געבן ביסלאכווייז אונ עס וועט אים שווער אנקומן, ערשטנס וועט ער האבן דם געלט אויף דעם גאנצן חורש, צווייטנס וועט ער ווערן אפגעוואהנט פון די פרגעניגונס

וואס די יונגע מענטשן ווילן האבן, דם זעלבינגע הט הקב״ה גיוואלט ביי בכורים, ווייל אז עס קומט זומער אונ דר מענטש זעהט אנייע פרי וואלט ער וועלן זיא שוין עסין אונ הנאה האבן פון איר, ווי דר פסוק זאגט כבכורה, ווי אערשט צייטיגע פרי בעודה בכפו יבלענה, ווען זיא איז נאך אויף די צווייג ווילט ער זיא איינשלינגען, צוגעוואגן דעם מענטש איין צו האלטן זיין תאוה הט ה״ב״ה גבאטן די ערשט צייטיגע פרי זאל ער ניט עסין נאר ער זאל זיי ברייגגן אין ירושלים אונ זאל טאהן מיט זיי ווי עס שטייט אין די פסוקים אונ זאל זיא געבן צום כהן, דם צווייטע איז צו לערנן דיא מענטשן אגוטע מדה, אז איינר טוהט אטובה צו זיין חבר, זאל דר חבר געדייגקן די טובה אונ זאל אים אלע מאהל דאנקן פר די טובה, אונ אזוי זאלן אלע יודין דאנקן צו הקב״ה פר די טובה וואס ער הט זיי געטאהן, ער הט זיי ארויסגענומן פון מצרים אונ הט זייא געגעבן די גוטע לאנד, דם דאנקן איז למשל איינער איז געגאנגן אין גאס הט ער געזעהן א ארעם מאן זיצט פרחלשת פון הונגר הט ער גיזאגט צו אים קום מיט מיר איך וועל דיר געבן עפעס עסין, זיי זענען גקומן אין שטוב ער הט

יִבְחַר יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ
שָׁם: ג וּבָאתָ אֶל־הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה
בַּיָּמִים הָהֵם וְאָמַרְתָּ אֵלָיו הִגַּדְתִּי
הַיּוֹם לַיהֹוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי־בָאתִי אֶל־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהֹוָה לַאֲבֹתֵינוּ
לָתֶת לָנוּ: ד וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטֶּנֶא
מִיָּדֶךָ וְהִנִּיחוֹ לִפְנֵי מִזְבַּח יְהֹוָה

אֱלָהָךְ לְאַשְׁרָאָה
שְׁכִנְתֵּהּ תַּמָּן: ג וְתֵיתֵי
לְוָת כַּהֲנָא דִּי יְהֵי
בְּיוֹמַיָּא הָאִנּוּן וְתֵימַר
לֵהּ חַוֵּיתִי יוֹמָא דֵין
קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ אֲרֵי
עָלֵית לְאַרְעָא דִּי קַיֵּים
יְיָ לַאֲבָהָתַנָא לְמִתַּן
לָנָא: ד וְיִסַּב כַּהֲנָא סַלָּא
מִידָךְ וְיַחֲתִנֵּהּ קֳדָם
מַדְבְּחָא דַּייָ אֱלָהָךְ:

תו"א הגדתי היום בכורים פו ס' הזהר פ' יתרו: ולקח הכהן מוכה מז מכות יה מנחות סה: והניחו מכות יח מנחות סא:

בעל הטורים

לדבר אביו מלמדו תורה: (ד) טנא. בגימ' ס' רמז לבכורים אחד מס' ולכך נעלם ס' בפ' ביכורים:

בית יהודא

רש"י (אָדָם יוֹרֵד לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ וְרוֹאֶה תְּאֵנָה שֶׁבִּכְּרָה) ווען איינער גייט אַריין אין זיין פֶעלד אונ ער זעהט אַערשטע פייג אָדער איין אַנדער פְּרִי פון די זיבן מינים) איז צייטיג געוואָרן, נאָר פון דעסטוועגן קען ער זיא נאך ניט אַראָפּנעמן פון בוים וייל זיא דאַרף נאך וואַקסן (כּוֹרֵךְ עָלֶיהָ גֶּמִי לְסִימָן) וויקעלט ער ארום די פְּרִי מיט אַשְׁנִירוֹל צו אַצייכן אַז די פְּרִי איז די ערשטע דעם יאר צייטיג געוואָרן (וְאוֹמֵר הֲרֵי זוּ בִּכּוּרִים) אונ ער זאָגט די פְּרִי זאָל זיין בכּורים, אונ זיא וואַקסט אויף דעם בוים בּיז זיא ווערט גאַנץ צייטיג: (ג) וַאֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם] . דוא זאָלְסט קומען צו דעם כּהן וָוס וועט זיין אין די טעג (אֵין לְךָ אֶלָּא כֹּהֵן שֶׁבְּיָמֶיךָ כְּמוֹ שֶׁהוּא) דו האָסט ניט מער וָוס צו טאָן נאָר גיין צום כּהן וָואס אין דיין צייט אַזוֹ ווי דר כּהן איז אין די צייט: וְאָמַרְתָּ אֵלָיו. (שֶׁאֵינְךָ כְּפוּי טוֹבָה) דו זאָלְסט זאָגען צום כּהן דו ביזט ניט די טובה ווָאס הקב"ה האָט דיר געטאָן: וְהִגַּדְתִּי הַיּוֹם] . זאָגט רש"י (פַּעַם אַחַת בְּשָׁנָה) איין מָאל אין יאָר דאַרף ער זאָגן די פְּסוּקִים פון די פַּרְשָׁה (וְלֹא שְׁתֵּי פְּעָמִים) ניט צְווייא מָאל, אויב ער האָט געבּראַכט אַבּיסוֹל בּכּורים, צום כּהן, אונ ער הָט געזאָגט די פסוקים פון די פַּרְשָׁה, נאכדעם זענען צייטיג געוואָרן בּיי אים נאך אַבּיסוֹל בּכּורים אונ ער בּריינגט זיי אויך צום כּהן, דאַרף ער ניט זאָגן נאך אַמאָל די פְּסוּקִים: (ד) וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטֶּנֶא מִיָּדֶךָ] . דער כּהן זאָל נעמען די קאָרב מיט פֵּירוֹת פון דיין האַנט (לְהָנִיף אוֹתוֹ) ער זאָל אים אויפהייבן (כֹּהֵן מֵנִיחַ יָדוֹ תַּחַת יַד הַבְּעָלִים וּמֵנִיף) דער בּעל הבּית האָלט דעם קאָרב אויף זיין האַנט אונ דער כּהן האַלט זיין האַנט אונטער די האַנט פון בּעל הבית אונ

רש"י

(ברכות לט בכורים פה) אדם יורד לתוך שדהו ורואה תאנה שבכרה כורך עליה גמי לסימן ואומר הרי זו בכורים: (ג) אשר יהיה בימים ההם. אין לך אלא כהן שבימיך כמו שהוא: ואמרת אליו. (ספרי) שאינך כפוי טובה: הגדתי היום. (שם) פעם אחת בשנה ולא שתי פעמים: (ד) ולקח הכהן הטנא מידך. להניף אותו. כהן מניח ידו תחת יד הבעלים ומניף (ספרי סוכה מז):

שפתי חכמים

עושין שמן ולמה לא פי' התם כמו שפי' הכא וי"ל דלעיל איירי בשבח א"י ועל זה פי' זיתים העושים שמן כלומר בשאר ארצות יש זיתים שאין עושים שמן לאפוקי בארץ ישראל כל הזיתים שבה כולן עושין שמן והכא איירי קרא בביכורים שאין מביאין ביכורים אלא מפירות א"י ומשבח פירות ארץ ישראל כדילפינן מג"ש דארץ ארץ והוי כאלו נכתבו כאן בהדיא הפירות בפרשת ביכורים וזית דהכא איירי בזיתים דא"י שכולן עושין שמן כדפרש"י בפרשת עקב ואם כן אתי שפיר מה שפירש זית שמן שסמנו אגיר בתיכו כו' כי יש זיתים שסמנן זב מהן בעת הגשם ואינם טובים כ"כ ל"פ זית אגורי כו' ובזה יתירץ גם כן מה שמקשים דברי הרא"ם אהדדי: ד רצ"ל מלת ראשית לא"ל לא הל"ל אלא ולקחת מפרי וגומר: ה לאו דוקא תאנה אלא ה"ה שאר מינין והא דנקט תאנה לפי שממהר להתבשל יותר מכל שאר פירות: י דאל"כ למאי צריך לומר הכי וכי קודם לכן לא ידע הקב"ה כל זאת שבא אל הארץ. כפוי הוא מלשון הכפישני באפר: ז פי' אם היו לו פירות יותר ממין אחד ומין אחד ממהר להתבכר יותר מהשני והוא הביא המין המתבכר לירושלים וקורא ואח"כ כשנתבכר המין השני מביאו ג"כ א"צ לקרות פעם שנית והוכחתו מדכתיב היום דמשמע מיעוטא דאל"כ היום ל"ל: ח פירשתי בפרשת לו ובפרשת תלוה

פירוש לתורת אלהים

דער ווילן לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם צו מאַכן רוּען דאָרטין זיין נאָמען מיינט מען אין ביהמ"ק: (ג) וּבָאתָ אונ דו זאָלְסט קומען צום כּהן וואס ער וועט זיין אין די טעג וְאָמַרְתָּ אֵלָיו אונ זאָלְסט זאָגין צוא אים דו בּיסט ניט כְּפוּי טוֹבָה הִגַּדְתִּי איך טוא זאָגן היינט צו גאָט דיין גאָט כִּי בָאתִי אֶל הָאָרֶץ דס איך בין גיקומן אין די לאַנד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ וָוס גאָט הט גישוואָרן צו אונזרע עלטערן ער זאָל זיא אונז געבן הט ער מקיים גיוועזן אונ האָט זיא אונז גיגעבען: (ד) וְלָקַח הַכֹּהֵן אונ דער כּהן זאָל געמען דעם קאָרב פון דיין האַנד וְהִנִּיחוֹ אונ

משלי יהודא

גיגעבן דעם אָרעם מאַן אגוטן מיטאג, אונ הָט אים זאט געמאַכט, דער בעל הבית האט גיזאָגט צום אָרעם מאַן דו זאָלסט קומען מאָרגן וועסטו אויך דא עסין מיטאג, דר אָרעם מאן הט געדאַנקט דעם בעל הבית פר דעם צוזאָג אויף מאָרגענדיגן מיטאג, אויף מאָרגען איז געקומען דר אָרעם מאַן צום מיטאג, ער הט גיגעסן זאט, נאך דעם עסין הט ער געדאַנקט דעם בעל הבית פאר דעם מיטאג.

מצות השם

(תרו) הִגַּדְתִּי הַיּוֹם וגו'. דאס איז דיא מִצְוָה פון מִקְרָא בִּכּוּרִים דָאס הייסט אַז ער בּרענגט בּיכּוּרים לייענט ער דיא פַּרְשָׁה פון בִּיכּוּרִים אונ דיא מִצְוָה גייט אָן אין דעם בֵּית הַמִּקְדָּשׁ:

דער

אֱלֹהֶיךָ: ה וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי
וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה וַיָּגָר שָׁם בִּמְתֵי
מְעָט וַיְהִי־שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל עָצוּם
וָרָב: ו וַיָּרֵעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים וַיְעַנּוּנוּ

ה וְתָתֵיב וְתֵימַר קֳדָם
יְיָ אֱלָהָךְ לָבָן אֲרַמָּאָה
בְּעָא לְאוֹבָדָא יָת אַבָּא
וּנְחַת לְמִצְרַיִם וְדָר תַּמָּן
בְּעַם זְעֵר וַהֲוָה תַמָּן
לְעַם רַב תַּקִּיף
וְסַגִּי: ו וְאַבְאִישׁוּ לָנָא
מִצְרָאֵי וְעַנִּיוּנָא

תו"א וענית ואמרת סוטה לב לג: ארמי אובד בכורים פו:

רשב"ם

(ה) ארמי אובד אבי. אברהם ארמי היה אובד וגולה מארץ ארם. כדכתיב לך לך מארצך וכדכתיב ויהי כאשר התעו אותי אלהים מבית אבי לשון אובד ותועה אחד הם כאדם הגולה כדכתיב תעיתי כשה אובד בקש עבדך. צאן אובדות היו עמי. רועיהם התעום. כלומר מארץ נכריה באו אבותינו לארץ הזאת ונתנה.

רש"י

(ה) וענית. ל' ט הרמת קול: ארמי אבד אבי. מזכיר חסדי המקום י ארמי אובד אבי לבן בקש לעקור את הכל כשרדף אחר יעקב ובשביל שחשב ב לעשות חשב לו המקום כאלו עשה שאומות העולם עו"א ל חושב להם הקב"ה מחשבה כמעשה: וירד מצרימה. ועוד אחרים מ באו עלינו לכלותנו שאחרי זאת ירד יעקב למצרים: במתי מעט.

בית יהודא

הייבט־אוף די קארב נעיין ש"ח) : (ה) (ועניתָ , (לשון הרמת קול) ער זאל זאגן די פסוקים מיט אהויכע שטימע : וארמי אובד אבי. זאגט רש"י (מזכיר חסדי המקום) ער דערמאנט די טובות וואס הקב"ה האט געטאן מיט יודין פון די ערשטע צייט , פון יעקב אבינו , ביז זיין צייט (ארמי אובד אבי) דער ארמי האט פארלארן (פארלענדט) מיין פאטער יעקב (לבן בקש לעקור את הכל כשרדף אחר יעקב) ווען לבן האט געיאגט נאך יעקב האט ער געוואלט הרגנען אלע ויעקב מיט זיינע ווייבער אונ מיט זיינע קינדער) די יודישע פאלק זאל אויף דר וועלט ניט זיין (ובשביל שחשב לעשות ליעקב) ווייל ער האט געטראכט אזוי צו טאן צו יעקב צו פארלענדען אים (חשב לו המקום כאילו עשה) רעכונט אויף אים הקב"ה גלייך ווי ער וואלט אזוי געטאן , וויא ער וואלט אים פארלענדט (שאומות עובדי כוכבים חושב להם הקב"ה מחשבה כמעשה) ביי די פעלקר וואס דינען צו די שטערן (ניט צו הקב"ה) יעדר שלעכטע זאך וואס זיי טראכטען צו טאן , רעכונט אויף זיי הקב"ה גלייך ווי זיי וואלטען די זאך געטאן: וירד מצרימה) . אונזר פאטער (יעקב) האט גענידערט אין מצרים , ער זאגט (ועוד אחרים באו עלינו לכלותינו) נאך אנדערע פיינד זענען געקומען אויף אונז צו פארלענדען אונז (שאחרי זאת ירד יעקב למצרים) ווארום נאכדעם האט יעקב גענידערט אין מצרים ועיין ש"ח *) : ובמתי מעט) . מיט ווייניג מענטשן (בשבעים

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ה) וענית ואמרת. קריאת הבכורים הוא בקול רם אבל קריאת ודוי מעשר בערתי הקודש מן הבית הוי בקול נמוך דלא כתיב וענית כי אם ואמרת וזהו שייסד הפייט ודוי נמוך ומקרא רם תענה:

שפתי חכמים

ובפרשת אמור והוכחתו מדהל"ל ולקח הכהן הטנא והניחו לפני מזבח ה' וגומר מידך ל"ל אלא מידך מופנה לג"ש נאמר כאן יד ונאמר בבעלים דשלמים יד מה להלן תנופה כדמפרש שם אף יד דהכא לענין תנופה והתנופה דהכא פרש"י בפרק לולב וערבה שהבעלים אוחזים בשפת הטנא וכהן מניח ידו תחת שוליו של טנא ואף ע"פ דגבי שלמים הכהן מניח ידו תחת יד בעלים ממש מסיק דגבי שלמים ליכא שפה ושולים מש"ה ידו של כהן תחת יד הבעלים ממש: ט אבל אינה אלא עונייה ותשובה שאין תשובה זולת קורא או שואל והכא מי קראו או שאלו מה: י כלומר כיון שמזכיר חסדיו של הקב"ה שנתן להם את הארץ הזאת מזכיר נמי שאר חסדים שעשה עם אבותינו דאל"כ מה ענינו דארמי אובד אבי גבי ביכורים: כ ר"ל בזה והלא לא האבידו ואם כן מה זה דכתיב אובד דמשמע שהאבידו ויהי' אובד פועל יוצא כאלו אמר מאבד אף שאינו לפי הדקדוק לכן צריך לפרש לפי מדרש רז"ל: ל רצונו בזה והלא אין הקב"ה מצרף מחשבה למעשה חוץ מבע"ז ל"פ שהעו"א כו' ר"ל אפי' בלא ע"ז ודוקא בישראל הוא כן: מ ר"ל

פירוש לתורת אלהים

זאל אים לייגען פר דעם מזבח פון גאט דיין גאט: (ה) ועניתָ אונ דו זאלסט שרייען ואמרתָ אונ דו זאלסט זאגן פר גאט דיין גאט ארמי אובד אבי לבן ארמי האט גימאכט פאר לירען מיין פאטער יעקב [עיין רש"י] אונ נאך אנדרע זענען גיקומען פר לענדין אונז וירד מצרימה איז ער גינידערט אין מצרים אונ האט דארט גיוואוינט במתי מעט מיט ווייניג מענטשין נאר מיט זיבציג מענטשין ויהי שם לגוי גדול אונ ער איז דארטין גיווארען צוא אגרויס פאלק עצום ורב שטארק אונ פיל: (ו) וירעו אונ די מצרים האבין אונז בייז געטאן

מצות השם

(תרז) ואמרת לפני וגו'. דאס איז די מצוה אז מען טאר ניט עסין קיין מעשר שני ווען ער טרויערט אויף אמת אונ ווידער איז אמצוה אז מען טאר ניט עסין ווען מען איז טמא אונ ווידער איז אמצוה אז מען טאר ניט גיצען פון מעשר שני נאר אויף עסין

משלי יהודא

דר בעל הבית האט גזאגט צום ארעם מאן , דו האסט דאך מיר שוין איין מאהל גדאנקט נעכטן פאר דעם איצטיגן מיטאג , צו וואס דאנקסטו מיר איצט נאך אמאהל פר דעם

אונ טרינקן אדער אויף אנדערע זאכען וואס עס איז מקיים דעם גוף אונ דיא מצוה גייט אן ווען דאס ביהמ"ק איז געשטאנען:

---

*) הערה דער שפתי חכמים שרייבט דער וירד מצרימה מיט ארמי אובד אבי זענען צוויי בעזונדערע זאכין , אבער פון פסוק זעהט מען דאס איז צוזאמען איין זאך , דריבער וועלין מיר אזוי זאגין , די גמרא זאגט אין מסכת שבת [דף י:] אמענטש זאל ניט ענדערין איין קינד פון אלע קינדער , ווייל יעקב האט געמאכט צו יוסף דאס זיידענע העמדיל איז געווארין גרוים די פיינדשאפט פון די ברידער אויף אים ביז זיי האבין אים פארקויפט , אונ וועגין דעם איז יעקב מיט אלע קינדער געקומען אין מצרים , אונ יודין זענען געבליבען אין מצרים אונ מעז האט זיי געפייניגט [ווי עס שטייט אין די תורה] , אין דער זאך איז שולדיג געווען לבן , ווען לבן וואלט ניט גענארט צו יעקב , אונ ער וואלט אים געגעבין נאר זיין טאכטער רחל פאר אווייב , וואלט יעקב געהאט איין ערליי קינדער , וואלט קיין פיינדשאפט געווען צווישען די קינדער וואלט יעקב ניט געקומען וואהנען אין מצרים , נאר ווייל לבן האט אים גענארט צו יעקב , אונ האט אים געגעבין פאר אווייב זיין טאכטער לאה איז געווען צווייערליי קינדער אונ אפיינדשאפט צווישען די קינדער ביז יוסף איז פארקויפט געווארין אין מצרים אונ ביז יעקב מיט די קינדר זענען געקומען אין מצ"ים , דריבער זאגט דער פסוק ארמי אובד אבי וירד מצרימה , וועגין לבן ארמי האט יעקב גענידערט אין מצרים , אונ וואס הקב"ה האט גיזאגט צו אברהם כי גר יהיה זרעך וגו' , דאס איז ניט געווען אגזרה , נאר הקב"ה האט גיזאגט צו אברהם וואס עס וועט זיין [מעט רמז לזה איתא באלשיך ז"ל]:

וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה׃ ז וַנִּצְעַק
אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע
יְהוָה אֶת־קֹלֵנוּ וַיַּרְא אֶת־עָנְיֵנוּ
וְאֶת־עֲמָלֵנוּ וְאֶת־לַחֲצֵנוּ׃ ח וַיּוֹצִאֵנוּ
יְהוָה מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ
נְטוּיָה וּבְמֹרָא גָּדֹל וּבְאֹתוֹת
וּבְמֹפְתִים׃ ט וַיְבִאֵנוּ אֶל־הַמָּקוֹם
הַזֶּה וַיִּתֶּן־לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת
אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ׃ י וְעַתָּה
הִנֵּה הֵבֵאתִי אֶת־רֵאשִׁית פְּרִי
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־נָתַתָּה לִּי יְהוָה
וְהִנַּחְתּוֹ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ

אונקלוס

וִיהַבוּ עֲלָנָא פֻּלְחָנָא קַשְׁיָא׃ ז וְצַלֵּינָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָא דַאֲבָהָתָנָא וְקַבִּיל יְיָ צְלוֹתָנָא וּגְלֵי קֳדָמוֹהִי עַמְלָנָא וְלֵאוּתָנָא וְדוּחְקָנָא׃
ח וְאַפְּקָנָא יְיָ מִמִּצְרַיִם בִּידָא תַקִּיפָא וּבִדְרָעָא מְרָמְמָא וּבְחֶזְוָנָא רַבָּא וּבְאָתִין וּבְמוֹפְתִין׃
ט וְאַיְתָנָא לְאַתְרָא הָדֵין וִיהַב לָנָא יָת אַרְעָא הָדָא אַרְעָא עָבְדָא חֲלַב וּדְבָשׁ׃
י וּכְעַן הָא אַיְתֵיתִי יָת רֵישׁ אִבָּא דְאַרְעָא דִיהַבְתְּ לִי יְיָ וְתַחְתִּנֵּיהּ

תו"א ויבאנו אל המקום עד יומא עד : אשר נתתה לי בגדרה פה : והנחתו סוכה מן מכות יה מנחות פה :

בעל הטורים

(ט) ויבאנו אל המקום הזה. ויבאנו חסר יו"ד שנסינו אותו עשר נסיונות והביאנו לארץ :

רשב"ם

הקב"ה לנו : (י) ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתתה לי . כי לא על ידי נעשתה זאת כי אם בחסדך זכיתי בוה וכסדר הזה

בית יהודא

נֶפֶשׁ) מִיט זִיבְּעַציג מֶענטשֶׁן : (ט) וְאֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה . (זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ) צוּ דֶעם אָרְט מֵיינְט מֶען צוּם בֵּית הַמִּקְדָּשׁ : וַיִּתֶּן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ . (כְּמַשְׁמָעוֹ) עֶר הָט אוּנְז גֶעגֶעבְּן דִי לַאנְד , אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל : (י) וְהִנַּחְתּוֹ . (מַגִּיד) דֶער פָּסוּק זָאגְט אוּנְז (שֶׁנּוֹטְלוֹ אַחַר הֲנָפַת הַכֹּהֵן וְאוֹחֲזוֹ בְּיָדוֹ כְּשֶׁהוּא קוֹרֵא וְחוֹזֵר וּמֵנִיף) דֶער בַּעַל הַבַּיִת גֶעמְט דִי קָארְבּ פוּן כֹּהֵן נָאכְדֶעם וִוי עֶר הָט זִיא אוֹיפְגֶעהוֹבֶּען , אוּנ עֶר הַאלְט דִי קָארְבּ אִין הַאנְט וֶוען עֶר זָאגְט דִי פְּסוּקִים אוּנ עֶר הֵייבְּט אוֹיף דִי

רש"י

בשבעים נפש : (ט) אל המקום הזה . זה בית המקדש : ויתן לנו את הארץ . כמשמעו : (י) והנחתו . מגיד שנוטלו אחר הנפת (ס"א הנחת) הכהן ם ואוחזו בידו כשהוא קורא

שפתי חכמים

דמשמע מכח זה שהארמי אובד אבי וירד מצרימה וזה אינו ל"פ ועוד אחרים כו' וענין בפני עצמו הוא : נ ואם כן בע"כ ל"ל הא דכתיב אל המקום היינו ב"ה אבל אם פירוש דויתן לנו את הארץ לאו כמשמעו היינו יכולים לפרש אל המקום היינו ארץ ישראל : ם דאל"כ והנחתו למה לי הרי כבר כתיב והניחו והא דפירש חוזר ומניף הוכחתו מהכא דגמרינן והנחתו מוהניחו לפני ה' מה והניחו דריסא קודם הנחה הי'

פירוש לתורת אלהים

וַיְעַנּוּנוּ אוּנ זֵיי הָאבִּין אוּנְז גִיפַּיינִיגְט וַיִּתְּנוּ אוּנ הָאבֶּן אוֹיף אוּנְז גִיגֶעבֶּן שְׁוֶוערֶע אַרְבֵּיט : (ז) וַנִּצְעַק אֶל יְיָ אוּנ מִיר הָאבִּין גִישְׁרִיגֶען צוּא גָאט דֶעם גָאט פוּן אוּנְזֶערֶע עֶלְטֶערֶען וַיִּשְׁמַע הָאט גָאט גִיהֶערְט אוּנְזֶער קוֹל וַיַּרְא אֶת עָנְיֵנוּ אוּנ עֶר הָט גִיזֶעהֶן אוּנְזֶער פַּיין אוּנ אוּנְזֶער מִידִקֵייט וְאֶת לַחֲצֵנוּ אוּנ אוּנְזֶער בַּאצְווִינְגֶנִישׁ : (ח) וַיּוֹצִיאֵנוּ אוּנ גָאט הָאט אוּנְז אַרוֹיס גִיצוֹגֶען פוּן מִצְרַיִם מִיט שְׁטַארְקֶע מַאכְט וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה אוּנ מִיט אוֹם גִישְׁטְרֶעקְטֶען אָרִים וּבְמוֹרָא גָדוֹל אוּנ מִיט גְרוֹיס פַארְכְט וּבְאוֹתוֹת אוּנ מִיט צֵייכֶען וּבְמוֹפְתִים אוּנ מִיט ווּאוּנְדֶער : (ט) וַיְבִיאֵנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה אוּנ עֶר הָט אוּנְז גִיבְּרַאכְט צוּ דֶעם אָרְט מֵיינְט מֶען דָם בֵּיהַמ"ק וַיִּתֶּן לָנוּ אוּנ עֶר הָט אוּנְז גִיגֶעבְּן דָם לַאנְד אֶרֶץ זָבַת אַלַאנְד וָוס רִינְט מִילְךְ פוּן דִי בְּהֵמוֹת אוּנ הָאנִיק רִינְט פוּן דִי טֵייטְלִין : (י) וְעַתָּה אוּנ אַצוּנְד הָאבּ אִיךְ גִיבְּרַאכְט דָם עֶרְשְׁטֶע פוּן דִי פֵּירוֹת וָוס וַואקְסֶען פוּן דִי עֶרְד אֲשֶׁר וָוס דוּ גָאט הָאסְט מִיר גִיגֶעבֶּען וְהִנַּחְתּוֹ אוּנ דוּ זָאלְסְט לֵייגֶן דֶעם קָארְבּ מִיט דִי פֵּירוֹת פַאר גָאט

משלי יהודא

שֶׁעלְבִּיגֶן מִיטָאג , הָט דֶר אָרֶעם מַאן גְזָאגְט נֶעכְטִן וֶוען אִיךְ הָאבּ דִיר גְדַאנְקְט בִּין אִיךְ גְוֶוען זַאט , הָאבּ אִיךְ נָאךְ נִיט גְשְׁפִּירְט אִין הַארְצֶן דִי גְרוֹסֶע טוֹבָה פוּן מָארְגֶענְדִיגֶן מִיטָאג , הָט דֶר דַאנְק נִיט גֶעקֶענְט זַיין אַזוֹ וַוייט פוּן טִיפֶן הַארְצִין וִויא אִיצְט אַז אִיךְ בִּין גְוֶוען הוּנְגֶרִיג . אוּנ דוּ הָאסְט מִיךְ זָאט גְמַאכְט שְׁפִּיר אִיךְ אִיצְט זֵייעֶר גוּט דִי טוֹבָה וָוס דוּ הָאסְט מִיר גְטָאהְן , אִיז דֶר דַאנְק אוֹיךְ פוּן טִיפֶן הַארְצִין , דָם זֶעלְבִּיגֶע אִיז בַּיי דִי בִּכּוּרִים , אֲפִילוּ מִיט דֶעם דֶרְמַאנוּנְג פוּן יְצִיאַת מִצְרַיִם זֶענֶען מִיר גֶעווֹאוֹנְט . מִיר זָאגְן אַלֶע טָאג צְווֵיי מָאהל אִין קְרִיאַת שְׁמַע יְצִיאַת מִצְרַיִם , פוּן דֶעסְטְוֶועגֶן

והשתחוית לפני יהוה אלהיך׃
יא ושמחת בכל־הטוב אשר נתן
לך יהוה אלהיך ולביתך אתה
והלוי והגר אשר בקרבך׃ ס שני
יב כי תכלה לעשר את־כל־מעשר

אונקלוס

קדם יי אלהך ותסגוד
קדם יי אלהך׃ יא ותחדי
בכל טבתא די יהב
לך יי אלהך ולאנש
ביתך את ולואי וגיורא
די בינך׃ יב ארי תשיצי
לעשרא ית כל מעשר

תו"א ושמחת בכל פסחים לו ערכין יא׃ ולביתך גיטין מז׃ כי תכלה ר"ה יב סוטה מח׃ את כל מעשר נדרים לו תמורה י׃

בעל הטורים

(יא) ושמחת בכל הטוב. וסמיך ליה כי תכלה לעשר שבשביל המעשר תשמח בכל הטוב כמו שדרשו עשר בשביל שתתעשר׃ הטוב. עולה כ"ב בשביל התורה שנתנה בכ"ב אותיות׃ (יב) תכלה לעשר את כל מעשר. ר"ת בגימ' בחג של פסח׃

רשב"ם

הוכיח יהושע לישראל בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרח. ש׳

רש"י

והוזר ומניף (ספרי בכורים פ"ג)׃ (יא) ושמחת בכל הטוב. (בכורים פ"ג) מכאן אמרו אין קורין מקרא בכורים אלא בזמן שמחה מעצרת ועד החג שאדם מלקט תבואתו ופירותיו ויינו ושמנו אבל מהחג ואילך מביא ואינו קורא׃ אתה והלוי. אף הלוי חייב בבכורים אם נטעו בתוך עריהם׃ והגר אשר בקרבך. (שם מכות יט) מביא ואינו קורא שאינו יכול לומר לאבותינו׃ (יב) כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית. כשתגמור להפריש מעשרות של שנה השלישית קבע זמן הביעור והוידוי בערב הפסח של שנה הרביעי' שנא'

בית יהודא

קארב נאך אמאל׃ (יא) ושמחת בכל הטוב. זאגט רש"י (מכאן אמרו) פון דאנען האט מען געזאגט (אין קורין מקרא בכורים אלא בזמן שמחה) די פסוקים פון בכורים לייענט מען נאר אין די צייט ווען דר מענטש איז פרייליך מיט זיינע תבואה אונ פרוכטען וואס ער האט אריינגענומען פון פעלד (היינו מעצרת עד החג) דס איז פון שבועות ביז סוכות (שאדם מלקט תבואתו ופירותיו ויינו ושמנו) אין די צייט נעמט דר מענטש אריין צו זיך פון פעלד זיינע תבואה אונ פרוכטען, ווין, בוימאייל (אבל מהחג ואילך) אבער פון נאך סוכות אונ ווייטער (מביא ואינו קורא) ברייננט ער בכורים אונ לייענט ניט די פסוקים׃ (אתה והלוי). זאגט רש"י (אף הלוי חייב בבכורים אם נטעו בתוך עריהם) די לוים וואס האבן געפלאנצט בוימער אין זייערע שטעט, דארפן זיי ברייננען בכורים פון זייערע פרוכטען׃ (והגר אשר בקרבך). די גרים ברייננען בכורים פון זייערע פעלדער נאר זיי לייענען ניט די פסוקים (שאינו יכול לומר לאבותינו) ווייל ער קען ניט זאגן הקב"ה האט גיגעבן די לאנד צו אונזערע עלטערן, צו זיינע עלטערן האט דאך הקב"ה די לאנד ניט געגעבן, ווייל זיינע עלטערן זענען געווען גוים׃ (יב) (כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית). ווען דו וועסט ענדיגן צו מעשרין די אלע מעשרות פון דיינע תבואות אין דעם דריטען יאר (כשתגמור להפריש מעשרות של שנה השלישית) ווען דו וועסט ענדיגען אפצושיידען די מעשרות פון דריטען יאר (קבע זמן הביעור והוידוי בערב הפסח של שנה הרביעית) הקב"ה האט בעשטימט די צייט פון ארויסגעבען אלע מעשרות פון שטוב אונ צו זאגען דעם ודוי בערתי הקודש מן הבית וגו', דס זאל זיין ערב פסח פון פערטען יאר אין שטוב (שנאמר) וואריום עס

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יא) ושמחת בכל הטוב. מכאן אמרו רבותינו בפסחים בפרק כל שעה מעצרת ועד החג מביא וקורא דהוא זמן הבאת הבכורים ולכך נקרא שבועות יום הבכורים דכל התבואות מתבכרות בין שני זמנים הללו. מחג ועד חנוכה מביא דאכתי איכא פירות ואינו קורא דלא שייך למימר הנה הבאתי מראשית פרי האדמה דהשתא ליכא ראשית. מחנוכה ואילך אינו מביא ואינו קורא דכתיב אשר תביא מארצך והשתא ליכא כלל דאפילו לחיה שבשדה היא כלה באותו זמן׃ והגר אשר בקרבך. תימה להה"ר יוסף קרא מה ענין גר אצל בכורים והלא בכורים אינן נתנים אלא לכהנים. ועוד אשר תביא מארצך כתיב למעוטי גרים שאין להם חלק בארץ עד שבא אצל ר' יום טוב והראה לו מדרש ברור וראיה במס' בכורים פרק אלו מביאים ולא קורין שאין יכולים לו' אשר נשבע לאבותינו לתת לנו גר אם לא היתה אמו מישראל מביא ואינו קורא וכשהוא מתפלל בינו לבין עצמו אומר אלהי אבות ישראל ואם היתה אמו מישראל אומר אלהינו ואלהי אבותינו ואמר על הדא משנה בתלמוד ירושלמי תני ר' יהודה גר עצמו מביא וקורא טעמא מאי כי אב המון גוים נתתיך לשעבר היית אב לארם מכאן ואילך אב לכל הגוים אמר ר' יהושע בן לוי הלכה כר' יהודה אתא עובדא קומי ר' ואורי כר' יהודה׃

שפתי חכמים

מניף אף וכו'׃ ע (דב"ט) מה שמחה שייך כאן שכתב ושמחת וגו' הלא אינן נאכלים לזרים דאיתקשו לתרומה. לכ"פ מכאן אמרו כו' ולכן כמו גבי הלוי והגר א"ל כמו בפרשת ראה שאתה מחויב לשמח אותם עמך כיון דאסורים להם. לכ"פ שגם הם מחויבים בבכורים׃ פ פי' כמ"ח עריהם׃ צ דקשה לרש"י יהא הגר חייב בכל המצות האמורו' בתורה ופשיטא דחייב בביכורים ולא היה לו לכתוב אלא אתה והלוי ומשני מביא ואינו קורא ולהכי חילקן׃ ק פי' לא כשתגמור

פירוש לתורת אלהים

דיין גאט והשתחוית אונ זאלסט דיך בוקן פר גאט דיין גאט׃ (יא) ושמחת אונ דוא זאלסט דיך פרייען מיט גאר דעם גוטין וואס גאט דיין גאט האט דיר גיגעבן אתה והלוי והגר דו אונ דער לוי אונ דער גר וואס איז צווישן דיר די לוים אז זיי האבן גיפלאנצט ביימער אין זייערע שטעט אדער ווען אגר האט גיקופט אפעלד אונ האט דארטן גיפלאנצט ביימר דארפין זייא אויך ברייננען בכורים׃ (יב) כי תכלה

משלי יהודא

איז דר דאנק אויף יציאת מצרים ניט אזו היים ווי איצט ביי די שמחה ווען ער איז זאט גיווארן מיט אלע תבואות אונ פרוכטען וואס ער האט אראפגענומען פון זיינע פעלדר אונ גערטנער, אונ דאס דריטע איז, ווייל פון פיל גוטס קען אמאהל זיין דר מענטש זאל ניט פרום ווערן, ווי דר פסוק זאגט ואכל ושבע ודשן ופנה אל אלהים אחרים, ער וועט עסין אונ זאט זיין אונ וועט זיך קערין צו פרעמדע געטער ואונ נאך אזעלכע פסוקים), דריבר זאל מען גדיינקען דס שלעכטס וואס זיי האבן גיהאט אין מצרים, אונ די גרויסע טובה וואס הקב"ה האט זיי גטאהן מיט דעם אויסלייזונג פון

מצרים

תְּבוּאָתְךָ בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁת שְׁנַת הַמַּעֲשֵׂר וְנָתַתָּה לַלֵּוִי לַגֵּר לַיָּתוֹם

עֲלַלְתָךְ בְּשַׁתָּא תְלִיתָאָה שְׁנַת מַעַשְׂרָא וְתִתֵּן לְלֵוָאֵי לְגִיוֹרָא לְיִתַּמָּא

תו"א ונתתה ללוי נדרים פד:

רשב"ם

שהבאתים משם ונתתי להם: (יב) שנת המעשר. מעשר עני:

בית יהודא

שטייט אין פסוק (מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך) אין ענדע דריי יאר זאלסטו ארוסגעבן פון שטוב אלע מעשרות פון דייגע תבואה (נאמר כאן מקץ ונאמר להלן מקץ שבע שנים לענין הקהל) דא ביי מעשרות זאגט דר פסוק דס זאל זיין "מקץ", אונ דארטן ביי הקהל ואין סדרה וילך) זאגט אויך דר פסוק מקץ, דר דין הקהל זאל זיין מקץ שבע שנים, אין סוף זיבן יאר (מה להלן רגל) אזו ווי דר דין הקהל, איז אום יום טוב (אף כאן רגל) אזו דא ביי מעשרות ארוסגעבן זאל אויך זיין יום טוב (אי מה להלן חג הסוכות) איך וואלט מיינן אזו ווי די מצוה הקהל איז יום טוב סוכות (אף כאן חג הסוכות) אזו ביי מעשרות זאל מען אויך ארויסגעבן אלע מעשרות אום סוכות (תלמוד לומר) זאגט דר פסוק (כי תכלה לעשר מעשרות של שנה השלישית) אז דו וועסט ענדיגן צו מעשרין די מעשרות פון דריטן יאר, מיינט מען (רגל שהמעשרות כלין בו) דעם יום טוב וואס אין אים ענדיגן זיך די מעשרות (וזהו פסח) אונ דס איז דער יום טוב פסח (שהרבה אילנות יש שנלקטין אחר הסוכות) וואורום עס זענן דא פיל בוימר וואס מען נעמט אראפ פון זיי זייערע פרוכטן נאך סוכות, דארף מען נאך סוכות געבן פון זיי מעשר (נמצאו מעשרות של שלישית כלין בפסח של רביעית) ענדיגט מען דאך די מעשרות פון די פירות וואס האבן געוואקסן דעם דריטן יאר פון שמטה ביז פסח וואס אין פערטן יאר פון שמטה (וכל מי ששהה מעשרותיו) דער מענטש וואס האט פארהאלטן זיינע מעשרות ביי זיך אונ ער האט זיי נאך ניט געגעבן צו וועמן מען דארף זיי געבן (הצריכו הכתוב לבערו מן הבית) הייסט די תורה מען זאל אלע מעשרות ארוסגעבן פון שטוב ביז ערב פסח פון פערטן יאר פון שמטה: (שנת המעשר) מיינט מען (שנה שאין נוהג בה אלא מעשר אחד משני המעשרות שנהגו בשני שנים שלפניה) דס איז א יאר וואס מען גיט נאר איין ערליי מעשר. פון די צוויי מעשרות וואס מען האט געגעבן אין די צוויי יאר וואס זענען געוועזן פר דעם יאר *) (ששנה ראשונה ושניה של שמטה נוהג בהן מעשר ראשון) דעם ערשטן יאר אונ דעם אנדערן יאר פון שמטה גיט מען די ערשטע צעהן פון הונדערט צום לוי (כמו שכתוב) ווי עס איז געשריבן (כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר) ווען איר לויים וועט נעמען דעם מעשר פון די יודין (ומעשר שני) נאך אצווייטע מעשר (כמו שנאמר) נאך צעהן נעמט מען אונ מען פירט דס אין ירושלים (שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק (ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך תירושך ויצהרך) דו זאלסט עסן פר הקב"ה ואין ירושלים) דעם מעשר פון דייגע קארן אונ פון דייגע וויין אונ פון דייגע בוימאייל (הרי ב' מעשרות) איז צוויי מעשרות (ובא ולמדך כאן בשנה השלישית שאין נוהג מאותן ב' המעשרות אלא האחד) קומט דא דר פסוק אונ לערנט אונז, דעם דריטען יאר פון שמטה דארף מען נאר געבן איין מעשר פון די צוויי מעשרות (ואיזה זה מעשר ראשון) נאר דעם ערשטען מעשר וואס מען גיט צום לוי (ותחת מעשר שני יתן מעש־

רש"י

(דברים יד) מקצה שלש שנים תוציא וגו' נאמר כאן מקץ ונאמר להלן (שם לא) מקץ שבע שנים לענין הקהל מה להלן רגל אף כאן רגל אי מה להלן חג הסוכות אף כאן חג הסוכות ת"ל כי תכלה לעשר מעשרות של שנה השלישית רגל שהמעשרות כלין בו וזהו פסח שהרבה אילנות יש שנלקטין אחר הסוכות נמצאו מעשרות של שלישית כלין בפסח של רביעית וכל מי ששהה מעשרותיו הצריכו הכתוב לבערו מן הבית: שנת המעשר. שנה שאין נוהג בה אלא מעשר אחד משני מעשרות שנהגו בשתי שנים שלפניה, שבשנה ראשונה ושניה של שמטה נוהג בהן מעשר ראשון כמ"ש (במדבר יח) כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר ומעשר שני שנאמר (לעיל יד) ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך תירושך ויצהרך הרי ב' מעשרות ובא ולמדך כאן בשנה השלישית שאין נוהג מאותן ב' מעשרות אלא האחד ואיזה זה מעשר ראשון ותחת מעשר

שפתי חכמים

להפרים המעשר של שנה שניה כפי המובן מן בשנה השלישית דמשמע שאתה עומד בשנה שלישית ומפרים מעשר של שנה שניה דאם לא כן הל"ל כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואות השנה השלישית לפי' שולרך לפי' שפי' בשנה השלישית בשנה השלישית וחסר ס"ן כמו את הדרך ילכו בה שילכו בה ושנה השלישית היא שנה שלישית של שמטה. ר רלינו בזה להוכיח שיקבע זמן הביעור והוידוי בערב פסח ופסוק זה כתיב בפרשת ראה גבי מעשר: ש לאו דוקא כאן בפרשה זו אלא ר"ל נאמר על מעשר של שנה שלישית מקץ והוי כמו הכא כאן מאחר שמדבר כאן גם כן במעשר של שנה שלישית: ת דקשה למה קרא שנה השלישית שנת המעשר וכי שאר שנים שנה א' וב' אינן

פירוש לתורת אלהים

לעשר ווען דו וועסט פר ענדיגן צו מעשרין די אלע מעשרות פון דיין תבואה בשנה השלישית אין דעם דריטען יאהר פון שמטה וואס דענסטמאל איז שנת המעשר דס יאהר וואס מען גיט נאר איין מעשר [ע"ז] ונתתה אונ דו זאלסט געבן צום לוי צום גר אונ צום יתום אונ צו די אלמנה ואכלו אונ זייא זאלען עסען

משלי יהודא

מצרים, וועלן זיי זיך דערנענטרין צו הקב"ה אונ צו זיין תורה אונ מצות, דס פערטע איז צוגעוואגן זיך אין די מדה פון ענוות וצו זיין נידעריג ביי זיך, ווי אברהם אבינו האט גזאגט ואנכי עפר ואפר, איך בין ערד אונ אש, משה אונ אהרן האבן גזאגט ונחנו מה, וואס זענן מיר, מיר זענן גאר ניט, דריבער האט הקב"ה געבאטן דיא בכורים זאל מען ניט שיקן דורך שליח, נאר יעדר בעל הבית זאל נעמן דעם קארב מיט בכורים אויף די פלייצעס אונ טראגן אין ירושלים, אפילו דר מלך פון יודין האט אויך גמוזט טראגן אויף די פלייצעס דעם קארב מיט בכורים פון הר הבית ביז אין די עזרה:

*) הערה דער דין פון מעשר איז אזוי, דעם ערשטין יאהר פון שמטה גיט מען מעשר ראשון צום לוי, אונ מעשר שני פירט מען אין ירושלים, דעם צווייטין יאהר פון שמטה גיט מען אייך מעשר ראשון צום לוי, מעשר שני פירט מען אין ירושלים, דעם דריטען יאהר פון שמטה גיט מען מעשר ראשון צום לוי, אונ מעשר עני צו ארעמע לייט. מעשר שני גיט מען ניט דעם דריטען יאהר, דעם פערטין אונ דעם פינפטין יאהר פון שמטה גיט מען מעשר ראשון צום לוי אונ מעשר שני פירט מען אין ירושלים, דעם זעקסטין יאהר גיט מען מעשר ראשון צום לוי, אונ מעשר עני צו ארעמע לייט, מעשר שני ניט:

וְלָאַלְמָנָה וְאָכְלוּ בִשְׁעָרֶיךָ וְשָׂבֵעוּ׃
יג וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בִּעַרְתִּי
הַקֹּדֶשׁ מִן־הַבַּיִת וְגַם נְתַתִּיו
לַלֵּוִי וְלַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה כְּכָל־
מִצְוָתְךָ אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי לֹא־עָבַרְתִּי

אונקלוס

וּלְאַרְמְלָא וְיֵיכְלוּן
בְּקִרְוָךְ וְיִשְׂבְּעוּן׃
יג וְתֵימַר קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ
פַלֵּתִי קֻדְשָׁא מַעַשְׂרָא מִן
בֵּיתָא וְאַף יְהַבְתֵּהּ לְלֵוָאֵי
וּלְגִיוֹרָא לְיִתַּמָּא
וּלְאַרְמְלָא כְּכָל פִּקּוּדָךְ
דִּי פַקֶּדְתַּנִי לָא עֲבָרִית

תו"א ואכלו בשעריך ברכות לה יבמות טו גיטין פח מליעה פט מכות יז: ואמרת לפני סוטה לג: בערתי הקדש ברכות לה מעשר שני עב מגילה כ גיטין פה מליעה פח: לא עברתי ברכות מז:

בעל הטורים

(יג) לא עברתי ממלותיך. בגימטריא לא מן התלושים על המחוברים:

רשב"ם

(יג) ואמרת לפני ה' אלהיך. כך צוה הקב"ה כדי שלא יאמר אדם לעכב

רש"י

שני יתן מעשר עני שנאמר כאן. ונתת ללוי. את אשר לו הרי מעשר ראשון. לגר ליתום ולאלמנה. זה מעשר עני: ואכלו בשעריך ושבעו. תן להם א כדי שבען (פאה י ספרי) מכאן אמרו אין פוחתין לעני בגורן פחות מחצי קב ב חטים וכו': (יג) ואמרת לפני ה' אלהיך. (סוטה לב) התודה ג שנתת מעשרותיך: בערתי הקדש מן הבית. (ספרי) זה מעשר שני ונטע רבעי ד ולמדך שאם שהה מעשרותיו של שתי שנים ה ולא העלם לירושלים שצריך להעלותם עכשיו: וגם נתתיו ללוי. (שם) זה מעשר ראשון וגם לרבות תרומה ו ובכורים: ולגר ליתום ולאלמנה. זה מעשר עני: ככל מצותך. נתתים כסדרן לא הקדמתי תרומה לבכורים ולא מעשר לתרומה ולא שני לראשון שהתרומה

בית יהודא

עָנִי) אונ דעם צווייטן מַעֲשֵׂר זאָל מען ניט פירן אין יְרוּשָׁלַיִם נאר מען זאָל אים געבן צו אָרֶעמֶע (שֶׁנֶּאֱמַר כַּאן) וואָרום דא שטייט (וְנָתַתָּ לַלֵּוִי, אֶת אֲשֶׁר לוֹ) דו זאָלסט געבן צום לֵוִי וואס געהער צו אים (הֲרֵי מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן) דאס זענען די ערשטע צעהן (לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה) מען זאָל געבן צום גר צום יתום צו די אַלְמָנָה (זֶה מַעֲשַׂר עָנִי) דאס איז דער מַעֲשֵׂר וואס מען גיט צו אָרֶעמֶע:וְאָכְלוּ בִשְׁעָרֶיךָ וְשָׂבֵעוּ. די אָרֶעמֶע מענטשן, מען עסן זייערע מַעֲשֵׂר אין אַלֶע שטעט וואו זיי וויילן אונ זאָלן זאט זיין (תֵּן לָהֶם כְּדֵי שָׂבְעָן) דו זאָלסט זיי געבן אזו פיל זיי זאָלן קענן זאט ווערן (מִכַּאן אָמְרוּ) פון דאנן האבן די רבנן געזאָגט (אֵין פּוֹחֲתִין לֶעָנִי בַּגּוֹרֶן פָּחוֹת מֵחֲצִי קַב חִטִּים) ווען מען טיילט די אָרֶעמֶע מענטשן פון שייער דארף מען געבן צו יעדער אָרֶעם מאן ניט ווייניגער ווי אהאלבן קב ואזוי אמאס] ווייץ ווי עס שטייט אין מַסֶּכֶת פֵּאָה פֶּרֶק חו: (יג) וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ. דו זאָלסט זאָגען פאר הקב"ה (הִתְוַדֵּה שֶׁנָּתַתָּ מַעַשְׂרוֹתֶיךָ) דו זאָלסט אויסרעכענען אַלֶע מַעַשְׂרוֹת וואס דו האסט געגעבן אונ צו ווערמען דו האסט זיי געגעבן, דו זאָלסט זאָגן: וּבִעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת. איך האב אויסגערוימט דיא היילינקייט פון שטוב (זֶה מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְנֶטַע רְבָעִי) דיא היילינקייט מיינט מען מַעֲשֵׂר שֵׁנִי אונ נֶטַע רְבָעִי *) (וְלִמֶּדְךָ שֶׁאִם שָׁהָה מַעַשְׂרוֹתָיו שֶׁל שְׁתֵּי שָׁנִים וְלֹא הֶעֱלָם לִירוּשָׁלַיִם) די תּוֹרָה לערנט דיך אויב ער הט פארהאלטן די מַעֲשֵׂר שֵׁנִי אָדער די נֶטַע רְבָעִי פון צווייא יאר ביי זיך אונ הט זיי ניט געבראכט אין ירושלים (שֶׁצָּרִיךְ לְהַעֲלוֹתָם עַכְשָׁיו) דארף ער זיי ברייגגן אין ירושלים איצט דעם דריטן יאר: וְגַם נְתַתִּיו לַלֵּוִי. איך האב דעם לֵוִי אויך געגעבן (זֶה מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן) מיינט מען מַעֲשֵׂר ראשון האב איך געגעבן צום לֵוִי (וְגַם לְרַבּוֹת תְּרוּמָה וּבִכּוּרִים) וְגַם, דעם לֵוִי אויך, אונ דעם כֹּהֵן איך געגעבן תְּרוּמָה אונ בכורים: וְלַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה. (זֶה מַעֲשַׂר עָנִי) צו גֵרִים אונ יְתוֹמִים אונ אַלְמָנוֹת האב איך געגעבן דעם מַעֲשֵׂר וואס געהער צו אָרֶעמֶע: כְּכָל מִצְוָתְךָ. איך האב געטאן אַלץ ווי דו האסט געבאטען (נְתַתִּים כְּסִדְרָן) איך האב זיי געגעבן כְּסֵדֶר, בִּכּוּרִים, תְּרוּמָה, מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, מַעֲשֵׂר שֵׁנִי אָדער מַעֲשַׂר עָנִי (וְלֹא הִקְדַּמְתִּי תְּרוּמָה לְבִכּוּרִים) איך האב ניט געגעבן תְּרוּמָה פריער פאר בִּכּוּרִים (וְלֹא מַעֲשֵׂר לִתְרוּמָה) איך האב ניט געגעבן מַעֲשֵׂר פריער פאר תְּרוּמָה (וְלֹא שֵׁנִי לְרִאשׁוֹן) איך האב ניט געגעבן מַעֲשֵׂר שֵׁנִי

שפתי חכמים

שנים של מעשר ומותרך שנה שאין נוהג כו': א ק"ל לרש"י וכי אם אינו רולה לאכול מה לעשות. ל"פ תן לו כו' עשה מה שעליך יש לעשות: ב שהוא שנים עשר בילים אבל שעורים לריך ליתן לו קב ודוקא בגורן לריך ליתן לו חלי קב חטים אבל בעיר א"ל ליתן לו חלי קב שבעיר יכול לילך ג"כ לאחרים מה שא"כ בגרנות שהגרנות רחוקים זה מזה: ג כלומר התודה אל לכך. דאם לא כן ה"ל לומר ואמרת לה' אלהיך מאי לפני כמו דכתיב לעיל גבי הבאת בכורים (ג"א) דאי כמשמעו מה לורך לומר להקב"ה הא ככר ידוע לפניו: ד כדפרש"י לעיל בפרשת קדושים שמעשר שני ונטע רבעי הם נקראים קודש: ה ר"ל והרי אין מעשר שני נוהג בשנה שלישית אם כן לא הוה ליה להתודות אלא על מעשר עני שהוא נוהג בשנה השלישית ונמסכת עד פסח של שנה רביעית כדלעיל ל"פ ולמדך כו': ו כתב תרומות ל' רבים לכלול גם תרומת מעשר כי היכי דבמתני' שלהי מעשר שני כלל ביכורים בכלל תרומה כדפי' שם הר"ש כדכתיב ותרומת ידך

פירוש לתורת אלהים

אין דיינע שטעט אונ זאָלין זאט זיין דו זאָלסט זיי געבן זייא זאָלן זיך קאנן אן זעטין דער מיט ווייל ער דארף ניט געבין מַעֲשֵׂר שֵׁנִי זאָ' ער געבען מַעֲשַׂר עָנִי: (יג) וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ אונ דו זאָלסט זאָגען פאר גאָט דיין גאָט בִּעַרְתִּי איך האב אוים גיראמט דיא היילינע זאכן פון דעם הויז [עיין רש"י] וְגַם נְתַתִּיו אונ איך האב צום לֵוִי מַעֲשֵׂר ראשון אויך גגעבן וְלַגֵּר אונ צום גר אונ צום יָתוֹם וְאַלְמָנָה האב איך גיגעבן מַעֲשַׂר עָנִי כְּכָל מִצְוָתְךָ אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי אזוי ווי אַלֶע דיינע מִצְוֹת וואס דו האסט מיר גיבאטן [עי' רש"י] לֹא עָבַרְתִּי איך האב ניט עובר גיווען פון דיין גיבאט וְלֹא שָׁכָחְתִּי אונ איך האב ניט פר געסען אברכה צו

*) הערה דער דין איז אז איינער פלאנצט אבוים, די פירות וואס וואקסין אויף דעם בוים די ערשטע דריי יאהר, זענען ערלה, מען טאר זיי ניט עסין אינ ניט הנאה האבין פון זיי, די פירות וואס וואקסין אויף דעם ביים דעם פערטין יאהר, הייסין „נטע רבעי" דאס פערטע יאהר פון פלאנצונג, דארף מען די פירות ברייגגען אין ירושלים, אדער מען טאהשט [מען בייט־אום] דיא פירות אויף געלט אונ דאס געלט ברייגגט מען אין ירושלים אונ פאר דעם געלט קויפט מען עסנוואַרג אין ירושלים אונ מען עסט אין ירושלים, אונ אזוי טיהט מען מיט מעשר שני:

ממצותיך ולא שכחתי: יד לא־אכלתי באני ממנו ולא־בערתי ממנו בטמא ולא־נתתי ממנו למת

מפקודיך ולא אתנשיתי: יד לא אכלית באבלי מנה ולא פליתי מנה בדמסאב ולא יהבית מנה

תו"א לא אכלתי מעשר שני עב יבמות עג עד מכות יט: ולא נתתי יבמות עד:

רשב"ם

מעשרותיו לשקר לפני הקב"ה: (יד) לא אכלתי באני. כמו ידיו תשבנה אונו ממון שגזל. מצאתי און לי לפי פשוטו:

בעל הטורים

(יד) ולא נתתי. ב' דין ואידך ולא נתתי לחטוא אכי זה הוא שדרשו בספרי לא שכחתי מלהזכיר שמך עליו ומלברכך פי' בדבורי לא חטאתי בו: למת. ב' דין ואידך אל תבכו למת ואל תנודו לו כלומר לא נתתי ממנו לצורך מת לא למבכות ולא למקוננות:

בית יהודא

פריער פר מעשר ראשון (שהתרומה קרויה ראשית) תרומה ווערט גערופן ראשית (שהיא ראשונה משנעשה דגן) באלד ווי עס ווערט ריינע קארן דארף מען דס ערשטע געבן תרומה (וכתיב) אונ עס שטייט אין פסוק (מלאתך ודמעך לא תאחר) דיינע בכורים אונ די תרומה זאלסטו ניט פארשפעטיגן (לא תשנה את הסדר) זאלסט ניט ענדערן דעם סדר, זאלסט ניט געבן וואס פריער שפעטער אונ ניט וואס שפעטער פריער: ולא עברתי ממצותיך. מיינט מען (לא הפרשתי ממין על שאינו מינו) איך האב ניט געגעבן תרומה אונ מעשר פון איין מין אויף דעם אנדערן מין, ניט פון ווייץ אויף גערשטן, ניט פון גערשטן אויף ווייץ, אונ ניט פון אנדערע צווייי מינים (ומן החדש על הישן) אונ איך האב ניט געגעבן תרומה אונ מעשר פון נייע תבואה אויף אלטע תבואה אונ ניט פון אלטע תבואה אויף נייע תבואה,

רש"י

קרויה ראשית ז שהיא ראשונה משנעשה דגן וכתיב (שמות כב) מלאתך ודמעך לא תאחר לא תשנה את הסדר: לא עברתי ממצותיך לא הפרשתי ממין על שאינו מינו ח ומן החדש על הישן (ולא מן התלוש על המחובר ולא מן המחובר על התלוש): ולא שכחתי. מלברכך על הפרשת ט מעשרות: (יד) לא אכלתי באני ממנו. מכאן שאסור י לאונן: ולא בערתי ממנו בטמא. בין שאני טמא והוא טהור ב בין שאני טהור והוא טמא והיכן הוזהר ל על כך (לעיל יב) לא תוכל לאכול בשעריך (יבמות עד מכות י) זו אכילת טומאה כמו שנא' בפסולי המוקדשים (לעיל טו) בשעריך תאכלנו הטמא והטהור וגו' אבל זה לא תוכל לאכול דרך אכילת שעריך האמור במקום אחר: ולא נתתי ממנו למת. (ספרי) לעשות לו מ ארון ותכריכין: שמעתי

אפילו ווען ביידע זענען פון דעם זעלביגען מין (ולא מן התלוש על המחובר) אונ איך האב נוט געגעבן תרומה אונ מעשר פון אפגעשניטענע תבואה אויף די תבואה וואס איז נאך בהעפט צו דיא ערד (ולא מן המחובר על התלוש) אונ ניט פון די תבואה וואס איז נאך בהעפט צו די ערד אויף די תבואה וואס זענען אפגעשניטען: ולא שכחתי מלברכך על הפרשת המעשרות. ווען איך האב געגעבן תרומה אונ מעשר האב איך ניט פארגעסן צו מאכען א ברכה ועיין ש"ח: (יד) לא אכלתי באוני ממנו. איך האב ניט געגעסען פון דעם מעשר שני ווען איך בין געוועזן אן אונן (מכאן שאסור לאונן) פון דאנען ווייסן מיר אז אן אונן טאר ניט עסן מעשר שני, ווען עס שטארבט ביי איינעם איינער פון די זיבן מתים וואס ער דארף נאך אים זיצן שבעה, פון שטארבען ביז נאך די קבורה הייסט מען אן אונן: ולא בערתי ממנו בטמא. מיינט מען (בין שאני טמא והוא טהור) סיי ווען איך בין געוועזן טמא אונ דיא תרומה איז געוועזן טהור (בין שאני טהור והוא טמא) סיי ווען איך בין געוועזן טהור אונ דיא תרומה איז געוועזן טמא ועיין ש"ח (והיכן הוזהר על כך) וואו איז מען געוואטן געווארן מען זאל ניט עסן תרומה ווען מען איז טמא אדער ווען דיא תרומה איז טמא, עס שטייט אין פסוק (לא תוכל לאכול בשעריך, זו אכילת טומאה) דוא טארסט ניט עסין אין דיינע שטעט, מיינט מען דו טארסט ניט עסן ווען עס איז טמא (כמו שנאמר בפסולי המוקדשין) ווי עס שטייט ביי קדשים וואס זענען פסול געווארען (בשעריך תאכלנו הטמא והטהור) דוא מעגסט אים עסן אין דיינע שטעט וואו דו ווילסט, אטמא מיט אטהור מעגן עסן צוזאמען (אבל זה אבר תרומה (לא תוכל לאכול דרך אכילת שעריך האמור במקום אחר) טארסטו ניט עסען אין דיינע שטעט ואטמא מיט אטהורו ווי אנדערע זאכען וואס מע עסט אין דיינע שטעט אטמא מיט אטהור צוזאמען, ווי עס שטייט אוף איין אנדער ארט: ולא נתתי ממנו למת. איך האב ניט געגעבן פון דעם מעשר שני צו אמת (לעשות לו ארון ותכריכין) מען זאל מאכען

שפתי חכמים

והרז"ל אלו בכורי' ורש"י הזכירם כפי' דלאו כל אינשי שמעתא גמירי: ז ר"ל נו בזה היכן הקפידה התורה בזה על הסדר: ח פי' איטין על שעורין: ט כ' הרא"ס פי' מלברכך מלשבחך בעת הפרשת מעשרות ולא מלברך ברכת הפרשת מעשרות שהוא נוסח הברכות שתקנו אנשי כנסת הגדולה שברכות על המצות אינו אלא מדרבנן: י (קל"מ) דאל"כ מאי כ"מ אם אבל אם לא אכל ואע"פ שהוידוי הוא בכל המעשרות והתרומות כמו שדרשו רז"ל מקרא דוגם נתתיו וגומר כדלעיל מ"מ מלת ממנו משמע מעשר אחד ואין זה אלא מעשר שני שנקרא קודש וע"ש: כ ר"ל התרומה בין שהוא טמא ואני טהור: ל וא"ת וכימא כמי מכאן הוזהר כמ"ש לעיל מכאן שאסור לאונן וי"ל בודאי איסור למדין מכאן ל"פ והיכן הוזהר על כך ר"ל כדי שיעבור עליו בלאו וילקה אבל גבי אונן שאכל אינו אלא איסור בעלמא ולא מלקות והא דכתי' לא אכלתי באוני אינו אלא סיפור דברים אבל אינו אזהרה כי אזהרה לא שייך אלא מפי הקב"ה. ל"פ אזהרה מנין כו': מ רבותא קמ"ל אפי' ארון

פירוש לתורת אלהים

מאכן איבער דעם אפ שיידונג פון מעשר: (יד) לא אכלתי איך האב ניט געגעסן אין מיין טרויערקייט פון דעם מעשר ולא בערתי אונ איך האב ניט אוסגערומט פון דעם מעשר איך האב אים ניט גיגעסן ווען איך בין גיוועזן טמא אונ דער מעשר איז גיוועזן טהור אדר פר קערט ולא נתתי אונ איך האב ניט גיגעבען פון אים צוא אמת מען זאל פון אים מאכען איין ארון אונ תכריכים שמעתי איך האב גיהערט דעם

מצות השם

(תרה תרט תרי) ולא נתתי ממנו למת. דס איז די מצוה ווען איינער איז איין אונן טאר ער ניט עסען פון מעשר. איך האב אים ניט אויס גירומט ווען איך בין טמא געוועזין איך האב פון דעם נישט געגעבען צו אמת אוף איין ארון אונ תכריכים איך האב צו גיהערט וואס הש"ת הייסט אזו וויא זיינע מצות זאגען:

שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהָי עָשִׂיתִי
כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי: טו הַשְׁקִיפָה
מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן־הַשָּׁמַיִם וּבָרֵךְ
אֶת־עַמְּךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְאֵת
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ כַּאֲשֶׁר
נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ אֶרֶץ זָבַת חָלָב
וּדְבָשׁ: ס שלישי טז הַיּוֹם הַזֶּה יְהוָה

אונקלוס

לְמֵימַר קַבֵּלִית לְמֵימְרָא
דַיְיָ אֱלָהִי עֲבָדִית כְּכֹל
דִּי פַקֵּדְתַּנִי: טו אִסְתְּכִי
מִמְּדוֹר קֻדְשָׁךְ מִן שְׁמַיָּא
וּבָרֵךְ יָת עַמָּךְ יָת
יִשְׂרָאֵל וְיָת אַרְעָא דִּי
יְהַבְתְּ לָנָא כְּמָא דִּי
קַיֵּימְתָּא לַאֲבָהָתָנָא אֲרַע
עָבְדָא חֲלַב וּדְבָשׁ:
טז יוֹמָא הָדֵין יְיָ אֱלָהָךְ

תו"א השקיפה מעשר שני פ"ה חגיגה יב: היום הזה מגילה כ:

בעל הטורים

(טו) השקיפה. עולה בגי' ת"ק. כלומר השקיפה ממהלך ת"ק שנה שמשמים לארץ. ותגין על הקו"ף לומר בזכות אברהם שהוליד למאה שנה: וברך. ג' דין ואידך וברך את נחלתך. הואל וברך את בית עבדך זהו שדרשו בספרי וברך את עמך את ישראל בבנים ובבנות והיינו הואל וברך את בית עבדך ואת האדמה בטל ומטר והיינו וברך את נחלתך: זבת חלב ודבש. וסמיך ליה (טז) היום הזה ה' אלהיך מצוך לעשות. רמז למה שנאמר ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו

רש"י

בקול ה' אלהי. (מעשר שני פ"ד) הביאותיו נ לבית הבחירה: עשיתי ככל אשר צויתני. שמחתי ושימחתי ם בו: (טו) השקיפה ממעון קדשך. (ספרי) עשינו מה שגזרת עלינו עשה אתה מה שעליך ע לעשות שאמרת (ויקרא כו) אם בחקתי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם: אשר נתתה לנו כאשר נשבעת לאבתינו. לתת לנו וקיימת פ ארץ זבת חלב ודבש: (טז) היום הזה ה' אלהיך מצוך. בכל יום יהיו בעיניך חדשים כאלו בו ביום נצטוית

בית יהודא

פון זייגעטעווען אקאסטן אונ תכריכין: (שמעתי בקול ה' אלהי.) איך האב געהערט די שטימע פון הקב"ה (הביאותיו לבית הבחירה) איך האב געבראכט אין בית המקדש ווס געהער צום בית המקדש: (עשיתי ככל אשר צויתני.) איך האב געטאן אלץ ווי דו האסט מיך געבאטן (שמחתי ושימחתי בו) איך האב מיך געפרייט אונ האב פרייליך געמאכט אנדערע מענטשן מיט דעם מעשר שני: (טו) השקיפה ממעון קדשך. זאלסט ־־קן פון דיין הייליגע וואונונג (עשינו מה שגזרת עלינו) מיר האבן געטאן ווס דו האסט גוזר געוועזן אויף אונז (עשה אתה מה שעליך לעשות) טוה דו ווס דו דארפסט טאן (שאמרת אם בחוקותי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם) דוא האסט געזאגט צוא אונז אויב איר וועט גיין מיט מיינע חוקים וועל איך געבן אייער רעגן אין זייער צייט, ווען מען וועט אים דארפן: (ואשר נתתה לנו כאשר נשבעת לאבותינו.) דו זאלסט בענטשן די לאנד וואס דו האסט אונז געגעבן ווי דו האסט געשווארן צו אונזערע אלטערן (לתת לנו) דו זאלסט אונז געבן (וקיימת ארץ זבת חלב ודבש) אונ דו האסט אונז געגעבן א לאנד ווס אין איר רינט מילך פון די בהמות אונ האניק פון די טייטלען: (טז) (היום הזה ה' אלהיך מצוך.) משה זאגט צו די יודין (בכל יום יהיו בעיניך חדשים) דיא מצות פון הקב"ה זאל זיין ביי דיר אלע טאג ווי נייע (כאלו בו ביום

שפתי חכמים

ותכריכין שהוא של מלוה וכל שכן של חול וע' בקל"מ: נ דאם לא כן מת"ל שמעתי בקול ה' הרי כבר התודה שקיים כל מה שלוה עליו ושנאמר מכל מה שהוזהר עליו ומזה הטעם עצמו דרשו גבי עשיתי ככל אשר צויתני שמחתי ושימחתי בו. רא"ם: ם ר"ל אחרים: ע דאל"כ מה מקום לתפלה זו לכאן אלא מכיון שעשינו כו' ראוי לך לעשות מה שהבטחתנו אבל עכ"פ תפלה היא ולא כמ"ש הרא"ם ודב"ט: פ ר"ל במה שמוסיף מלת לתת לנו כו' שבשבועה לא הוזכר ארץ זבת חלב ודבש וא"כ איך כתיב הכא כאשר נשבעת וגומר ל"פ לתת לנו כלומר כאשר נשבעת לתת לאבותינו וקיימת ההבטחה שהבטחת ליוצאי מצרים לתת להם ארץ זבת חלב ודבש יותר ממה שנשבעת

פירוש לתורת אלהים

קול פון גאט מיין גאט עשיתי איך האב אלעס גיטאן אזו וויא דו האסט מיר גיבאטן: (טו) השקיפה קוק פון דיין הייליג וואונונג פון דעם הימעל [ע' רש"י] וברך אונ בענטש דיין פאלק ישראל ואת האדמה אונ די ערד ווס דו האסט אונז גיגעבין בענטש עס זאל וואקסן פון איר פיל תבואה כאשר אזו ווי דו האסט גישווארן צו אונזערע עלטרין דו זאלסט אונז געבן ארץ אלאנד ווס רינט מילך פון די שאף אונ רינדער אונ האניק פון טייטלען: (טז) היום הזה דעם טאג יי' אלהיך גיבוט דיר גאט דיין גאט צוא טאהן

משלים על התורה

(טז) היום הזה וגו'. דעם טאג געביט דיך הקב"ה צו טאהן די חקים אונ די משפטים, ביז איצט ווען איר זייט געוועזן אין דר מדבר, הט איר די חקים אונ משפטים נאר געדארפט לערנען, ווייל פיל דינים האט איר ניט גקענט טאהן אין דר מדבר, אבער איצט אז איר קומט אין ארץ ישראל, דארטן וועט איר קענן טאהן אלע מצות, נאר נאך איין מצוה איז דא היינט צו טאהן וואס איר דארפט זיא טאהן מיט אייער גאנצע הארץ אונ מיט אייער גאנצן לעבן, דס איז תפלה, ווען איר וועט קומן אין ארץ ישראל זאלט איר אויפשטעלן אבית המקדש, אין דיא הייליגע שטוב זאלט איר בעטן ביי הקב"ה אלץ וואס איר וועט דארפן, אונ אפילו ווען איר וועט זיין ווייט פון בית המקדש אונ איר וועט בעטן ביי זיך אין שטוב צו הקב"ה ווס איר וועט דארפן זאלט איר אויך שטיין געגן דעם ארט ווא דר בית המקדש שטייט, ווארום אייערע תפלות וועלן פריער קומן אין בית המקדש, אונ פון בית המקדש וועלן זיי גיין אין הימעל, דוד המלך ע"ה הט בעשטימט געוויסע צייטן צו תפלה, ערב ובוקר וצהרים, מעריב, שחרית, מנחה,

אֱלֹהֶיךָ מְצַוְּךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־הַחֻקִּים
הָאֵלֶּה וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים וְשָׁמַרְתָּ
וְעָשִׂיתָ אוֹתָם בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־
נַפְשֶׁךָ׃ יז אֶת־יְהוָה הֶאֱמַרְתָּ הַיּוֹם
לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים וְלָלֶכֶת
בִּדְרָכָיו וְלִשְׁמֹר חֻקָּיו וּמִצְוֹתָיו

אונקלוס

מְפַקֵּד לְמֶעְבַּד יָת
קְיָמַיָּא הָאִלֵּין וְיָת דִּינַיָּא
וְתִטַּר וְתַעְבֵּד יָתְהוֹן
בְּכָל לִבָּךְ וּבְכָל נַפְשָׁךְ׃
יז יָת יְיָ חֲטַבְתְּ יוֹמָא דֵין
לְמֶהֱוֵי לָךְ לֶאֱלָהּ וְלִמְהַךְ
בְּאָרְחָן דְּתָקְנָן קֳדָמוֹהִי
וּלְמִטַּר קְיָמוֹהִי וּפִקּוּדוֹהִי
וְדִינוֹהִי וּלְקַבָּלָא

תולדות אהרן

את ה' ברכות ו חגיגה שם גיטין נז:

רשב"ם

(יז) את ה' האמרת היום. אתה הוקקת שאמר הקב"ה ונתרצה להיות לך לאלהים. כי הדבר תלוי בו ליעשות הוא אלהיך ויושיעך מהוך שקבלת

בעל הטורים

חקיו ותורותיו יגלורו: בכל לבבך ובכל נפשך. וסמיך ליה את ה' האמרת. דבכל לבבך ובכל נפשך היינו ק"ש דכתיב ביה בכל לבבך יבכל נפשך והיינו דאמרינן אתם עשיתוני חטיבה אחת בארץ היינו ק"ש: (יז) את ה' האמרת היום. בגימ' זה בקריאת שמע: את ה' האמרת. כאן רמז ו' סדרים. להיות לך לאלהים זה סדר זרעים שמתחיל בק"ש ועוד שיש בו תרומות ומעשרות שהם יראת השם. דברים שבינינו לבין השם. וללכת בדרכיו זה סדר מועד דכתיב אם תשיב משבת רגלך. ולשמור חקיו זה סדר נשים במדבר בעריות שנא' בהם ובמרתם

בית יהודא

גְצִפוּיִת עֲלֵיהֶם) גְלַייךְ וְוִי דוּ בִּיזְט הַיינְט אוֹיף זַיי גֶעבָּאטְן גֶעוָואָרְן׃ וְשָׁמַרְתָּ וְעָשִׂיתָ אוֹתָם, זָאגְט רַשִׁ"י (בַּת קוֹל מְבָרַכְתּוֹ הֵבֵאתָ בִּכּוּרִים הַיּוֹם תִּשְׁנֶה לְשָׁנָה הַבָּאָה) אַשְׁטִימְמֶע פוּן הִימֶל בֶּענְטְשְׁט אִים וַוייל דוּ הָאסְט הַיינְט גֶעבְּרַאכְט בִּכּוּרִים וֶועסְטוּ זוֹכֶה זַיין אִיבֶּער אַיאָר נָאךְ אַמָאל בְּרֵיינְגֶן בִּכּוּרִים׃ (יז) הֶאֱמַרְתָּ וְהֶאֱמִירְךָ, זָאגְט רַשִׁ"י (אֵין לָהֶם עֵד מוֹכִיחַ בַּמִּקְרָא) אִין פָּסוּק אִיז נִיטָא אַבְּעוַויינוּנְג וְוִי דֶר טַייטְשׁ אִיז פוּן דִי צְוַויי ווערְטֶער „הֶאֱמַרְתָּ וְהֶאֱמִירְךָ" (וְלִי נִרְאֶה שֶׁהוּא לְשׁוֹן הַפְרָשָׁה וְהַבְדָּלָה) מִיר דַאכְט זִיךְ הֶאֱמַרְתָּ אוּנ הֶאֱמִירְךָ אִיז דֶערְטַייטְשׁ אָפְּשֵׁיידוּנְג (הִבְדַּלְתָּ לְךָ מֵאֱלֹהֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים) פוּן אַלֶע גֶעטֶער וָואס דִי פֶעלְקֶער דִינֶען הָאסְטוּ אָפְּגֶעשֵׁיידְט צוּ דִיר הַקבּ"ה עֶר זָאל זַיין צוּא דִיר אַגָאט (וְהוּא הִפְרִישְׁךָ אֵלָיו מֵעַמֵּי הָאָרֶץ לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגוּלָּה) אוּנ פוּן אַלֶע פֶעלְקֶער הָאט הקב"ה דִיךְ אָפְּגֶעשֵׁיידְט צוּ אִים דוּ זָאלְסְט זַיין בַּיי אִים אַגֶעלִיבְּטֶע פָאלְק (וּמָצָאתִי לָהֶם עֵד וְהוּא לְשׁוֹן תִּפְאֶרֶת) אוּנ אִיךְ הָאבּ גֶעפוּנֶן אַבְּעוַויינוּנְג צוּ דִי צְוַויי ווערְטֶער, אַז זֵיי זֶענֶען דֶערְטַייטְשׁ שַׁיינְקַייט אוּנ לוֹיבּ (כְּמוֹ

רש"י

עליהם: ושמרת ועשית אותם. בת קול מברכתו צ הבאת בכורים היום תשנה לשנה הבאה: (יז) האמרת והאמירך. אין להם עד מוכיח במקרא ולי נראה שהוא לשון הפרשה והבדלה הבדלתיו לך מ מאלהי הנכר להיות לך לאלהים והוא הפרישך אליו ר מעמי הארץ להיות לו לעם סגולה ומצאתי להם עד והוא ל' ש תפארת כמו (תהלים לד)

שפתי חכמים

לאבותינו: צ דק"ל כולאי להכי נסמכה פ' זו דהכא לפרשת ביכורים שיאמ נמי הא דכתיב ושמרת קאי אפרשת ביכורים ואיך נופל אפרשת ביכורים ושמרת ועשית אותם וגו' כיון שבפרשת ביכורים כתיב שכבר עשה המעשה שכבר הביא הביכורים כדמשמע מהשקיפה ממעון קדשך וגו' ל"פ בת קול מברכתו כו' הרא"ם. ול"נ דק"ל דאם הקרא כפשוטו ל"ל דכתיב היום הזה כו' הא כבר הזהיר על זה בפרשת והיה אם שמוע ובפרשת ואהבת אלא ע"כ ל"ל דכל הענין קאי על הבאת ביכורים וא"כ הא' דכתיב ושמרת ועשית על מה קאי ואיך נתקשר ודבוק עם את ה' האמרת כו' אלא ע"כ ברכה שבת קול מברכת אותו כו': ק זהו פי' של האמרת היום וגו': ר זהו פי' של וה' האמירך וגומר: ש האמרת שבחת כמו יתאמרו כל פועלי און

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יז) את ה' האמרת היום וה' האמירך. אתמר בפ"ק דברכות אמר הקב"ה אתם עשיתם אותי חטיבה אחת בעולם שאתם אומרים שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם שנאמר מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ ד"א האמרת לשון תמורה וחלוף כלו' בשביל ה' החלפת כל האלהות ובחרת בהקב"ה וה' האמירך החליף כל האומות שבעולם ובחר בך להיותך לו לעם סגולה ודומה לו יתאמרו כל פועלי און שמחליפין דבריהם ואינם עומדים בדבורם. ד"א לשון אמיר וענף שהוא ל' גבהות כדכתיב שנים שלשה גרגרים בראש אמיר וכאן את ה' האמרת הגבהת על כל אלהים וה' האמירך הגביהך על כל האומות וכן יתאמרו כל פועלי און שמגביהין עצמן מרוב גסות שבהן ושמעתי שבתרגום ירושלמי אתה האמרת המלכת שכן בלשון ערבי קורין למלך אמיר:

פירוש לתורת אלהים

אַלֶע גִיזֶעץ וְאֶת הַמִּשְׁפָּטִים אוּנ דִיא דִינִים [עַיין רַשִׁ"י] וְשָׁמַרְתָּ אוּנ דוּא זָאלְסְט הִיטֶען אוּנ טָאהֶן זֵייא מִיט דַיין גַאנְץ הַארְץ אוּנ מִיט גָאר דַיין ווילֶען [עַיין רַשִׁ"י]׃ (יז) אֶת יְיָ גָאט הָאסְטוּ גִילִיבְּט לִהְיוֹת צוּ זַיין צוּ דִיר אַגָאט וְלָלֶכֶת אוּנ צוּ גֵיין אִין זַיינֶע וֶועגֶען וְלִשְׁמוֹר אוּנ צוּ הִיטֶען זַיינֶע גֶזֶעץ אוּנ זַיינֶע מִצְוֹת אוּנ זַיינֶע דִינִים

משלים על התורה

צוּ מַעֲרִיב דַארְף דֶער מֶענְטְשׁ בֶּעטֶן בַּיי הקב"ה, עֶר זָאל זוֹכֶה זַיין צוּ זֶעהֶן אִין דֶער פְּרִיָה דִיא לִיכְטִיגְקַייט, אִין דֶר פְּרִיָה דַארְף עֶר דַאנְקֶען הקב"ה וָוס עֶר הָט אִים דִי נְשָׁמָה צוּרִיקְגִיגֶעבֶּן אוּנ עֶר הָט זוֹכֶה גִיוֶועז צוּ זֶעהֶן נָאךְ אַמָאהָל דִיא לִיכְטִיגְקַייט, צוּ מִנְחָה דַארְף עֶר בֶּעטֶן בַּיי הקב"ה אַזוֹ ווִי אִיךְ הָאבּ זוֹכֶה גִוֶועז צוּ זֶעהֶן וֶוען דִי לִיכְטִיגְקַייט

מצות השם

(תריא) וְלָלֶכֶת בִּדְרָכָיו דָאס אִיז דִי מִצְוָה אַז יֶעדֶער יוּד דַארְף גֵיין אִין גָאטְס וֶועג וִויא וַוייט עֶס אִיז מֶעגְלֶעךְ אוּנ אוּנְזֶערֶע הֵיילִיגֶע חֲכָמִים גִיבֶּן צוּ פַּאר שְׁטֵיין דָאס עִנְיָן אַז מִיר דַארְפֶען זִיךְ פִירֶען אַזוֹ וִויא גָאט ב"ה אִיז אַיין בַּעַל רַחֲמָנוּת אַזוֹי זָאלֶן מִיר זַיין מִיט רַחֲמָנוּת אוּנ אַזוֹ וִויא גָאט הָאלְט אַיין דֶעם צָארֶען אוּנ שְׁטְרָאפְּט נִיט גֶעךְ נָאר עֶר וַוארְט בִּיז מֶען זָאל תְּשׁוּבָה טָאן אַזוֹ דַארְפֶן מִיר אַיין הַאלְטֶען דֶעם צָארְין אוּנ מֶען זָאל נִיט זַיין קַיין כַּעֲסָן אוּנ מֶען זָאל זִיךְ פְרֵייעֶן מִיט דֶעם וָואס גָאט הָאט אִים צוּא גֶעטֵיילְט אוּנ זָאל גוֹמֵל חֶסֶד זַיין מִיט יֶעדֶען מֶענְטְשׁ אוּנ מֶען זָאל נִיט מוֹצִיא זַיין קַיין שׁוּם דְבָרִים בְּטֵלִים אוּנ אַלֶע זַיינֶע מַעֲשִׂים זָאלֶען זַיין פוּן גָאטְס וֶועגֶען אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן אוֹיף יֶעדֶער אָרְט בַּייא זְכָרִים אוּנ נְקֵבוֹת׃

וּמִשְׁפָּטָיו וְלִשְׁמֹעַ בְּקֹלוֹ: יח וַיהוָה הֶאֱמִירְךָ הַיּוֹם לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ וְלִשְׁמֹר כָּל־מִצְוֹתָיו: יט וּלְתִתְּךָ עֶלְיוֹן עַל כָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עָשָׂה לִתְהִלָּה וּלְשֵׁם וּלְתִפְאָרֶת וְלִהְיֹתְךָ עַם־קָדֹשׁ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר: פ רביעי כז א וַיְצַו מֹשֶׁה וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל

אונקלוס

לְמֵימְרֵהּ: יח וַייָ חַטְבָךְ יוֹמָא דֵין לְמֶהֱוֵי לֵהּ לְעַם חֲבִיב כְּמָא דִי מַלִּיל לָךְ וּלְמִטַּר כָּל פִּקּוֹדוֹהִי: יט וּלְמִתְּנָךְ עִלָּאָה עַל כָּל עַמְמַיָּא דִי עֲבַד לְתֻשְׁבְּחָא וּלְשׁוּם וּלְרְבוּ וּלְמֶהֱוָךְ עַם קַדִּישׁ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ כְּמָא דִי מַלִּיל: א וּפַקִּיד מֹשֶׁה וְסָבֵי יִשְׂרָאֵל יָת עַמָּא לְמֵימַר

רשב"ם

מצותיו: (יח) וגם הוא האמירך. הפעילך שאמרת ונתרצית שתהיה לו לעם לפי שעשה נסים וגבורות שנתרצית להיות לו לעם. האמרת פאשרי"רא בלעז:

תו"א וה' האמירך ברכות שם חגיגה שם גיטין שם: ולתתך עליון ברכות שם:

בעל הטורים

את מקותי. ומצותיו זה סדר קדשים שמדבר בקרבנות דכתיב בהו אלה המצות. ומשפטיו זה סדר נזיקין. ולשמוע בקולו זה סדר טהרות דכתיב ביה אמרות ה' אמרות טהורות. וכנגדם אמר ו' דברים. להיות לו לעם סגולה ולתתך עליון לתהלה ולשם ולתפארת ולהיותך עם קדוש: (יט) ולתתך עליון. רמז לטוטפות דקוב"ה דכתיב ביה האדיך ישראל: לתהלה ולשם ולתפארת. כלו' מה שישראל משבחים ומהללים לשם הוא להם לתפארת והיינו דאמרינן עתיד הקב"ה להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק שאותה עטרה שמעטרים להקב"ה בתפלתם מחזירה להם אבל מי ששח שיחת חולין בבהכ"נ מקיפין לו כל גופו בקוצים לכך שס"ח לית. וכנגדו כקול הסירים: אשר עשה. בגימט' שבעים אומות: ולהיתך. חסר ו' שאין הוויית קדושתן ניכרת כ"כ בעוה"ז: קדש. חסר וי"ו לו' קדש עצמך מעט למטה ויקדשו אותך למעלה וכן ו"פ קדוש ישראל בקריית: ולהיותך עם קדוש. וסמיך ליה (א) ויצו משה. אזהרה לב"ד שיעסוק לקדש עצמך:

רש"י

יתאמרו כל פועלי און: (יח) כאשר דבר לך. (שמות יט) והייתם לי סגולה: (יט) ולהיותך עם קדוש כאשר

בית יהודא

ווי עס שטייט אין פסוק (יתאמרו כל פועלי און) אלע מענטשן וואס טוהען אומרעכט לויבן זיך, איז דערטייטש אין פסוק (את ה' האמרת היום) דו האסט היינט געלויבט הקב"ה (וה' האמירך היום) אונ הקב"ה הט היינט דיך געלויבט: (יח) (כאשר דבר לך). אזוי ווי הקב"ה האט צו דיר גערעדט (והייתם לי סגולה) איר וועט זיין צוא מיר אנגעליבטע פאלק: (יט) (ולהיותך עם קדוש כאשר דבר). דו זאלסט זיין אהייליגע

פירוש לתורת אלהים

ולשמוע בקולו אונ צו פר נעמען זיינע מצות: (יח) ויי' אונ גאט הט דיך גליבט להיות דו זאלסט צו אים זיין אנגליבט פאלק כאשר אזו ווי ער הט צו דיר גירעט ולשמור אונ דו זאלסט היטען אלע מצות [עיין רש"י]: (יט) לתהלה צוא לוב אונ צוא אגוטען שם אונ צוא אשיינקייט ולהיותך אונ הוא זאלסט זיין אהייליג פאלק יי' אלהיך צו גאט דיין גאט דורך דעם וואס דו וועסט היטין זיינע מצות וועסטו ווערן אהייליג פאלק כאשר דבר אזוי וויא ער האט צו דיר גירעט (והייתם) איז טייטש איר זאלט זיין צו מיר אהייליג פאלק: (א) ויצו משה אונ משה מיט די אלצטע פון די ישראל האבן גיבאטען דעם פאלק לאמר אזוי צו

משלים על התורה

איז היינט געקומען, זאל איך זוכה זיין צו זעהן ווען זיא וועט אונטער גיין היינט. די גמרא זאגט תפלה איז גרעסר פון אלע קרבנות, דר מדרש זאגט יודין האבן גזאגט פר הקב"ה ווען דר בית המקדש איז געשטאנן אז מען האט געזינדיגט הט מען געבראכט אקרבן, האסטו אונז מוחל גיוועזן אונזערע זינד, היינט אז מיר האבן קיין בית המקדש וואס זאלן מיר טאהן דו זאלסט אונז מוחל זיין דיא זינד, האט הקב"ה גיזאגט לערונט תורה וועל איך מוחל זיין אייערע זינד, האבן יודין גיזאגט מיר קענען ניט לערנען תורה, וועגן די צרות פון גלות. הט הקב"ה גזאגט איר זאלט דאווענען אונ בעטן ביי מיר מיט טרערן, וועל איך מוחל זיין אייערע זינד, ווען אייערע אלטערן זענען געוועזן אין מצרים זענען זייא אויך אויסגעלייזט גווארן נאר דורך תפלה, וויא עס שטייט אין פסוק ויאנחו בני ישראל מן העבודה וגו', יודין האבען געזיפצט געקרעכצט פון דיא ארבעט אונ האבן געשריגען האט הקב"ה געהערט זייער שרייען אונ הט זייא אויסגעלייזט פון מצרים. נאר דער מענטש זאל ניט מיינן דר עיקר תפלה הט מען מתקן גוועזן ווען מען איז אין אצרה ח"ו, ווי מען איז גוועזן אין מצרים, וועלן מיר זעהן למשל איינר איז גקומען צו פארן פון וועג, הט מען אים גפרעגט אויב די וועג איז זיכער פון גזלנים, פון גנבים, הט ער גיזאגט די וועג איז גאנץ רוהיג אונ זיכער, איר מעגט פארן אויף דעם וועג, עס וועט אייך קיין שלעכטס טרעפן, אויף מארגן איז נאך איינר גקומען פון דעם זעלבינן וועג, וויא ער איז גקומען אין שטוב הט ער גזאגט צו זיין ווייב אונ קינדר לויבט צו הקב"ה אז איר זעהט מיך לעבעדיג, אונ ער האט צוזאמן גערופן זיינע גוטע פריינד אונ האט גיבענטשט גומל, אונ הט גיגעבן צדקה, מען האט אים גיפרעגט וואס אים הט גטראפן אין וועג, האט ער צו זייא גיזאגט איך קען אייך גאר ניט אויסדערציילן דעם חסד וואס הקב"ה הט מיט מיר גטאהן, נאר בקיצור וועל איך אייך זאגען, גזלנים האבן מיך געכאפט אונ האבן מיך געבונדן אונ נאר מיך צו הרגנן, פלוצלונג האבן זיי דערזעהן זעלנר גייען, גלייך וויא די

זעלנער

אֶת־הָעָם לֵאמֹר שָׁמֹר אֶת־כָּל־
הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם
הַיּוֹם: ב וְהָיָה בַּיּוֹם אֲשֶׁר תַּעַבְרוּ
אֶת־הַיַּרְדֵּן אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ וַהֲקֵמֹתָ לְךָ אֲבָנִים
גְּדֹלוֹת וְשַׂדְתָּ אֹתָם בַּשִּׂיד:
ג וְכָתַבְתָּ עֲלֵיהֶן אֶת־כָּל־דִּבְרֵי
הַתּוֹרָה הַזֹּאת בְּעָבְרֶךָ לְמַעַן
אֲשֶׁר תָּבֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה

טר ית כל תפקדתא
די אנא מפקד יתכון
יומא דין: ב ויהי ביומא
די תעברון ית ירדנא
לארעא דיי אלהך יהב
לך ותקים לך אבנין
רברבין ותסוד יתהון
בסידא: ג ותכתוב
עליהון ית כל פתגמי
אוריתא הדא במעברך
בדיל די תיעול לארעא
דיי אלהך יהב לך
ארעא עבדא חלב ודבש

תו"א והיה ביום סוטה לג:

בעל הטורים

(ב) והקמת לך . ב' במסו' והקמת לך אבנים גדולות והקמת את המשכן לומר ששקול להם הקמת אלו האבנים כהקמת המשכן:

בית יהודא

פאלק ווי הקב"ה הט גערעט (והייתם לי קדושים) איר זאלט זיין צו מיר הייליג: (א) נשמיר את כל המצוה . זאגט רש"י (לשון הוה) זאלסט אייביג היטען צו טאן די מצות: (ב) והקמות לך . (בירדן) דו זאלסט אויפשטעלן אין ירדן גרויסע שטיינר (ואחר כך תוציאו משם אחרית) גאכדעם זאלט איר ארויסנעמן פון ירדן אנדערע שטיינער (ותבנו מהן מזבח בהר עיבל) אונ איר וועט בויען פון די שטיינר א מזבח אויף דעם בארג עיבל (נמצאת אתה אומר שלשה מיני אבנים היו) זעהן מיר דארטן זענן געווען דרייערליי שטיינער (שנים עשר בירדן) צוועלף שטיינער זענן געווען אין ירדן (וכנגדן בגלגל) צוועלף שטיינער זענן געווען אין גלגל (וכנגדן בהר עיבל)

רש"י

דבר. (ויקרא כ) והייתם לי קדושים: (א) שמור את כל המצוה. לשון הווה ת גרדל"ט בלעז [בעאבאכטענד]: (ב) והקמות לך. בירדן ואח"כ תוציאו משם אחרות ותבנו מהן מזבח בהר עיבל נמצאת אתה אומר שלשה מיני אבנים היו א שנים עשר בירדן וכנגדן בגלגל וכנגדן בהר עיבל

שפתי חכמים

ישתבחו שדרכן ללחם (רש"י חגיגה ד"ג): ת פי' הווה שומר המלוה הזאת תמיד לא ל' ציווי דא"כ היה לינקד השי"ן בשו"א ואין לפרשו שהוא מקור דא"ס כן שמור תשמור מבע"ל כמו פתוח תפתח נתון תתן רא"ס: א מן המקראות דהכא לא מוכח מידי אלא מן המקראות שביהושע מוכח הכל דביהושע כתיב שנים עשר אבנים הקימו בירדן במקום בפות רגלי הכהנים ושנים עשר אבנים הקימו בגלגל במלון ראשון של א"י ועל אותם אבנים כתב מתחלה בהר עיבל כל התורה ומשום דכתיב ביהושע שני מיני אבנים דהיינו ירדן וגלגל מש"ה נקט רש"י תהלה שני מקומות אלו אע"פ שמתחלה הקימו אותן בהר עיבל כיון שקלעו אותן ולקחו והקימו אותם בגלגל מ"ה נקטינהו בהדדי וע"ז כתב רש"י כדאיתא במסכת סוטה דהתם מביא הקרא דספר יהושע וג' מיני אבנים שכתב רש"י ר"ל ג' מיני מקומות וכו זה יתורצו קושיות הרא"ם

פירוש לתורת אלהים

זאגן שמור היט תמיד די מצות וואס איך גיב אייך היינט: (ב) והיה אונ עס וועט זיין אין דעם טאג ווען איר וועט איבער פארן דעם ירדן אל הארץ צו די לאנד וואס גאט דיין גאט גיט דיר והקמות לך זאלסטו דיר אין ירדן אויף שטעלין גרויסע שטיינער ושדת אונ דו זאלסט זיי בשמירען מיט קאלך: (ג) וכתבת אונ דו זאלסט אויף זיי שרייבן גאר די רייד פון די תורה בעברך ווען דו וועסט איבער פארן דעם ירדן למען פון וועגן אשר תבא דו זאלסט קומען צום לאנד וואס גאט דיין גאט גיט דיר ארץ זבת אלאנד וואס

משלים על התורה

זעלנר וואלטן געשיקט געווארן פון הימעל, מיך צו רעטטין, די גזלנים זענן אנטלאפן, די זעלנר האבן מיך אופגעבונדן, אונ בין מיט די שווערסטע קרעפטן אונ מיט שרעק געקומן אהיים, ווען מיר זעהן ווער דארף מעהר לויבן הקב"ה, געוויס דר ערשטער, ווייל הקב"ה הט אים גרעטעט אפילו פון שרעק אויך, ער איז גגאנגן זיין וועג זיכער אונ רוהיג, דס זעלביגע דארף זיין ביי יעדער מענטש וואס ער איז רוהיג, אונ איז גזונד, אונ הט פרנסה, דארף ער טאהן צוויי זאכען, דאנקען הקב"ה פר די טובות פון יעדר טאג אונ בעטן אויף ווייטר הקב"ה זאל מיט אים טאהן חסד, דריבר הט משה רבינו גזאגט צו די יודין ווען איר וועט קומן אין ארץ ישראל וועט איר ברייננגען בכורים, וועט איר זוכה זיין צו אלע טובות וועגן די מצוה פון בכורים, ווי דר מדרש זאגט וועלכר יוד עס הט געברייננגט בכורים ווי דר דין, איז ארויסגעגאנגן אשטימעמע פון הימעל אונ הט גזאגט דו זאלסט זוכה זיין אויף דעם אנדערן יאהר נאך אמאהל ברייננגען בכורים, אבער היום הזה, היינט ווען איר זייט אין ערבות מואב, אונ נאכדעם ווען דר בית המקדש וועט ניט זיין אונ איר וועט זיין אין גלות, איר וועט ניט האבען בכורים זאלט איר היטען דיא עבודה מיט אייער גאנצען הארצען אונ מיט אייער גאנצען לעבען, דאס איז תפלה, ווייל דיא תפלה וועט זיין פאר אייך איין גרויסע טובה צום גוף אונ צו דיא נשמה:

אלהיך | נתן לך ארץ זבת חלב
ודבש כאשר דבר יהוה אלהי־
אבתיך לך: ד והיה בעברכם
את־הירדן תקימו את־האבנים
האלה אשר אנכי מצוה אתכם
היום בהר עיבל ושדת אותם
בשיד: ה ובנית שם מזבח ליהוה
אלהיך מזבח אבנים לא־תניף
עליהם ברזל: ו אבנים שלמות
תבנה את־מזבח יהוה אלהיך
והעלית עליו עולת ליהוה אלהיך:
ז וזבחת שלמים ואכלת שם
ושמחת לפני יהוה אלהיך:
ח וכתבת על־האבנים את־כל־
דברי התורה הזאת באר היטב:
ס ט וידבר משה והכהנים הלוים

אונקלוס

כמא די מליל יי אלהא
דאבהתך לך: ד ויהי
במעברכון ית ירדנא
תקימון ית אבניא האלין
די אנא מפקד יתכון
יומא דין בטורא דעיבל
ותסוד יתהון בסידא:
ה ותבני תמן מדבחא
קדם יי אלהך מדבח
אבנין לא תרים עליהון
פרזלא: ו אבנין שלמן
תבני ית מדבחא דיי
אלהך ותסק עלוהי
עלון קדם יי אלהך:
ז ותכוס נכסת קודשין
ותיכול תמן ותחדי קדם
יי אלהך: ח ותכתוב על
אבניא ית כל פתגמי
אוריתא הדא פרש
יאות: ט ומליל משה
וכהניא לואי לכל

תו"א והיה בעברכם סנהדרין מד: מזבח אבנים זבחים סא: לא תניף ע"ז נב: אבנים שלמות תבנה גם זבחים כד סא: וזבחת שלמים פסחים קט חגיגה ד: וכתבת סוטה לה: באר היטב גם לב לה לו:

רשב"ם

(ח) וכתבת על האבנים את כל דברי וגו'. שכשנשבעו עתה בהר גריזים ובהר עיבל היתה התורה לפניהם כתובה ונשבעו שיקיימוה:

בעל הטורים

(ד) תקימו. ב' במסורה תקימו את האבנים ופסל ומצבה לא תקימו כנגד מה שצויתי אתכם. לא תקימו אני מצוה אתכם תקימו את האבנים: (ח) התורה הזאת באר היטב. בגימ' גם בשבעים לשונות. בפי' זו נעלם ס' לומר אף על פי שכתוב ביום אשר תעברו את הירדן נתרחקו ס' מילין קודם שהקימו האבנים כדאיתא בסוטה:

רש"י

כדאי' במס' סוטה (דף לה): (ח) באר היטב. (שם) בע' ב

בית יהודא

אונ צוועלף שטיינר זענן געוועזן איף דעם בארג עיבל (כדאיתא במסכת סוטה) וויא עס שטייט אין דיא גמרא סוטה: (ח) ובאר היטב. מיינט מען (בשבעים לשון) מען זאל

שפתי חכמים

שהקשה על רש"י ז"ל ממסכת סוטה פרק אלו נאמרין: ב ע"ל פ' דברים ושם פירשתי. (נה"י) והטעם שנכתב בע' ל' היינו כדאיתא

פירוש לתורת אלהים

רינט מילך פון דיא בהמות אונ שאף אונ האניק
רינט פון די טייטלין כאשר דבר אזוי ווי גאט ווס ער
איז דר גאט פון דיינע עלטערן הט צו דיר גירעט:
(ד) והיה אונ עס ווערט זיין ווען איר ווערט אריבער
גיין דעם ירדן תקימו זאלט איר אויף שטעלען די
שטיינר בהר עיבל אויף דעם בארג עיבל ושדת אותם
בשיד אונ דו זאלסט זיי בשמירן מיט וואפנע [ע' רש"י]:
(ה) ובנית אונ דו זאלסט דארטען בויען אמזבח צו
גאט דיין גאט מזבח אבנים דער מזבח זאל זיין פון
שטיינר לא תניף דו זאלסט ניט אויף הייבן אויף זיי
אייזן ארום צו האקין זיי: (ו) אבנים גאר פון גאנצע
שטיינר זאלסטו בויען דעם מזבח פון גאט דיין גאט
והעלית אונ דו זאלסט אויף אים אויף ברייגגן עולות
פר גאט דיין גאט: (ז) וזבחת אונ דו זאלסט שעכטן
שלמים אונ זאלסט דארטען עסין ושמחת אונ זאלסט
דיך פרייען פאר גאט דיין גאט: (ח) וכתבת אונ דו
זאלסט שרייבען אויף דיא שטיינער את כל דברי
גאר די רייד פון די תורה באר היטב גוט באשייד [ע"ין]:
(ט) וידבר משה אונ משה מיט די כהנים וואס זענין
פון שבט לוי האבן גירעט צו אלע ישראל לאמר צו

אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הַסְכֵּת וּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם הַזֶּה נִהְיֵיתָ לְעָם לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ י וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְעָשִׂיתָ אֶת־מִצְוֺתָו וְאֶת־חֻקָּיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם׃ ס חמישי יא וַיְצַו מֹשֶׁה אֶת־הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר׃ יב אֵלֶּה יַעַמְדוּ לְבָרֵךְ אֶת־הָעָם עַל־הַר גְּרִזִים בְּעָבְרְכֶם אֶת־הַיַּרְדֵּן שִׁמְעוֹן וְלֵוִי וִיהוּדָה וְיִשָּׂשכָר וְיוֹסֵף וּבִנְיָמִן׃

אונקלוס

יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר אֲצֵית וּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל יוֹמָא הָדֵין הֲוֵיתָא לְעַמָּא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ׃ י וּתְקַבֵּל לְמֵימְרָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ וְתַעְבֵּד יָת פִּקּוֹדוֹהִי וְיָת קְיָמוֹהִי דִּי אֲנָא מְפַקֵּיד לָךְ יוֹמָא דֵין׃ יא וּפַקֵּיד מֹשֶׁה יָת עַמָּא בְּיוֹמָא הַהוּא לְמֵימַר׃ יב אִלֵּין יְקוּמוּן לְבָרָכָא יָת עַמָּא עַל טוּרָא דִּגְרִזִּים בְּמֶעְבַּרְכוֹן יָת יַרְדְּנָא שִׁמְעוֹן וְלֵוִי וִיהוּדָה וְיִשָּׂשכָר וְיוֹסֵף

תו"א הסכת ושמע ברכות טז טז סג ס' הזוהר פ' תרומה: אלה יעמדו סוטה לג לח: על הר שם לז:

בעל הטורים

(יב) גריזים. בגימ' הברכה יהיה בו:

רשב"ם

(יב) אלה יעמדו לברך וגו'. לפי הפשט דומה שאלו עונין אמן אבל הלוים הופכין פניהם בשעת ברכה להר גרזים וכשמקללים פונים להר עיבל:

רש"י

לשון: (ט) הסכת. כתרגומו: היום הזה נהיית לעם. בכל יום יהיו בעיניך כאלו היום באת עמו בברית: (יב) לברך את העם. כדאיתא במסכת סוטה (דף לו) ששה שבטים עלו לראש הר גרזים וששה לראש הר עיבל והכהנים והלוים והארון למטה באמצע הפכו לוים פניהם כלפי הר גרזים ופתחו בברכה ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה וגו' ואלו ואלו עונין אמן חזרו והפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה ואומרים ארור האיש אשר יעשה פסל וגו' וכן כולם עד ארור אשר לא יקים:

בית יהודא

שרייבן די תורה אויף זיבעציג שפראכן: (ט) והסכת. איז דערטייטש (כתרגומו) ווי דר תרגום שרייבט אציתּ, פאר־נעם, זאלסט גוט הערן: היום הזה נהיית לעם. מען מיינט (בכל יום יהיו בעיניך כאילו היום באת עמו בברית) אלע טאג זאל ביי דיר זיין גלייך ווי דו וואלסט היינט געקומען מיט הקב"ה אין פארבינדונג: (יב) ולברך את העם. זאגט רש"י (כדאיתא במסכת סוטה) ווי עס שטייט אין די גמרא סוטה (ששה שבטים עלו לראש הר גרזים) זעקס שבטים זענען ארויפ־געגאנגען אויף דעם בארג גרזים (וששה לראש הר עיבל) אונ זעקס שבטים זענען ארויפגעגאנגען אויף דעם בארג עיבל (והכהנים והלוים והארון למטה באמצע) דיא כהנים אונ לוים אונ דר ארון זענען געשטאנען אונטן צווישן די צוויי בערג (הפכו לוים פניהם כלפי הר גרזים ופתחו בברכה) די לוים האבען זיך געקערט מיט זייער פנים צום בארג גרזים אונ האבן אנגעהויבן זאגען אברכה (ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה) געבענטשט זאל זיין דר מענטש וואס וועט ניט מאכן בילדר צום דינען צו זיי (ואלו ואלו עונין אמן) די זעקס שבטים וואס זענען געשטאנען אויף דעם בארג גרזים אונ די זעקס שבטים וואס זענען געשטאנען אויף דעם בארג עיבל, האבן געטאן אגעשריי אמן (חזרו והפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה) נאכדעם האבן די לוים זיך אומגעקערט מיט זייער פנים צום בארג עיבל אונ האבן אנגעהויבן זאגען אקללה (ואומרים) אונ זיי זאגען (ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה) געפלוכט זאל זיין דר מענטש וואס וועט מאכן בילדר צום דינען זיי (וכן כולם עד ארור אשר לא יקים) אונ אזוי איז געווען ביי אלע צוועלף מאל ארור ביז דעם לעצטען ארור אשר לא יקים, פריער האט מען געזאגט צום בארג גרזים מיט ברוך, נאכדעם האט מען געזאגט צום בארג עיבל

שפתי חכמים

במסכת סוטה (דף לה) שיכלו האומות להעתיקה: ג פי' מדכתיב נהיית לעם לה' אלהיך ולא כתיב תהיה משמע שעל הברית הקודם קמיירי ומדכתיב היום הזה למדנו שרמז להם שבכל יום יהיו בעיניך כאלו היום באת כו' הרא"ם. ול"נ דמהיום הזה דייק כמו גבי היום הזה ה' אלהיך מלוך דאין לו' כמשמעו שהרי באותו היום קבלו עליהם הברכות והקללות האמורות בהר גריזים ובהר עיבל. דאי מש"ה נאמר היום הזה א"כ ה"ל להקדים ולומר ויצו משה את העם וגו' שהוא פרשת הקללות ואחר כך ה"ל למנקט פרשת היום הזה דאין שייך לו' הכא אין מוקדם ומאוחר בתורה כיון דהוא עיקר הטעם לפי שנאמר היום הזה: ד אף על גב דכתיב שמעון ולוי ויהודה וגומר משמע דאותן ששה שבטים היו מברכים ולא שבט לוי לבד וי"ל מדכתיב ואלה יעמדו על הקללה בהר עיבל ובע"כ צ"ל על הקללה

פירוש לתורת אלהים

זאגין הסכת פר נעם אונ הער ישראל היום הזה דעם טאג ביסטו גיווארן אפאלק ליי אלהיך צו גאט דיין גאט: (י) ושמעת אונ דו זאלסט הערן צום קול פון גאט דיין גאט ועשית אונ דוא זאלסט טאהן זיינע מצות אונ זיינע גיזעץ אשר אנכי וואס איך גיביט דיר היינט: (יא) ויצו אונ משה הט גיבאטען דם פאלק אין דעם טאג לאמר צוא זאגען: (יב) אלה יעמדו די שבטים זאלין שטיין אויף דעם בארג גריזים ווען די כהנים מיט די לוים וועלין בענטשין דאס פאלק בעברכם אז איר וועט איהר פארין דעם ירדן שמעון לוי

יג וְאֵלֶּה יַעַמְדוּ עַל־הַקְּלָלָה בְּהַר
עֵיבָל רְאוּבֵן גָּד וְאָשֵׁר וּזְבוּלֻן דָּן
וְנַפְתָּלִי׃ יד וְעָנוּ הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ אֶל־
כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל קוֹל רָם׃ ס
טו אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל
וּמַסֵּכָה תּוֹעֲבַת יְהוָה מַעֲשֵׂה יְדֵי
חָרָשׁ וְשָׂם בַּסָּתֶר וְעָנוּ כָל־הָעָם
וְאָמְרוּ אָמֵן׃ ס טז אָרוּר מַקְלֶה
אָבִיו וְאִמּוֹ וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס
יז אָרוּר מַסִּיג גְּבוּל רֵעֵהוּ וְאָמַר

אונקלוס

וּבִנְיָמִן׃ יג וְאִלֵּין יְקוּמוּן
עַל לְוָטַיָא בְּטוּרָא דְעֵיבָל
רְאוּבֵן גָּד וְאָשֵׁר וּזְבוּלֻן
דָּן וְנַפְתָּלִי׃ יד וִיתִיבוּן
לֵוָאֵי וְיֵימְרוּן לְכָל אֱנָשׁ
יִשְׂרָאֵל קָלָא רָמָא׃ טו לִיט
גַּבְרָא דִּי יַעְבֵּד צְלֵם
וּמַתְּכָא מְרַחְקָא קֳדָם
יְיָ עוֹבַד יְדֵי אֻמָּן וּמְשַׁוֵּי
בְּסִתְרָא וְיָתִיבוּן כָּל
עַמָּא וְיֵימְרוּן אָמֵן׃
טז לִיט דְּיַקְלֵי אֲבוּהִי
וְאִמֵּהּ וְיֵימַר כָּל עַמָּא
אָמֵן׃ יז לִיט דִּישַׁנֵּי
תְּחוּמָא דְּחַבְרֵהּ וְיֵימַר

תו"א וענו הלוים סוטה שם: קול רם שם
לג: ארור האיש שם לב לג שבועות לו
ע"ז שם:

בעל הטורים

(יד) קול רם. וסמיך ליה ארור האיש אשר יעשה פסל לומר שבקולו של רם היינו בקול הקב"ה שמעו דבור אנכי ה' ולא יהיה לך: (טו) בסתר. ד' ושם בסתר. מכה רעהו בסתר. כי אתה עשית בסתר בדוד בענין בת שבע. כי תאכלם בחסר כל בסתר. לומר אם תעשה בסתר תאכלם בחסר כל בסתר. התחיל בעכו"ם שהיא שקולה כנגד כל התורה כולה. וסמך לעכו"ם (טז) מקלה אביו ואמו דג' שותפין יש באדם. וסמיך למקלה אביו (יז) מסיג

ליכנס בבית אחרים ולא יליזו עליו. ומקלה אביו. במקום בית גידולו.

רשב"ם

(טו) ושם בסתר. כל הארורים שנים עשר כנגד י"ב שבטים וכולם עבירות שרגילים להיות בסתר הם כמו שמפרש בכולם חוץ משנים שרגילים להיות פעמים בגלוי ופעמים בסתר והן ע"ג. ומכה רעהו. ולכך פי' בשניהם בסתר שעל עבירות שבגלוי לא באו לקלל כי בית דין יענשוהו על הגלויות כמו שכתוב בסוף כל הקללות הנסתרות לה' אלהינו הוא יקח נקמה מן הנסתרות שהרי נתקללו בשם הקב"ה אבל הנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת. מלקות. סקילה. שריפה. הרג. וחנק. הלא תראה אין כתוב כאן ארור שוכב עם אשת רעהו. כי מה לו אין אחרים רגילים שם. וכן מסיג גבול בגנבה הוא עושה שאם יראה ימחה

רש"י

(טז) מקלה אביו. מזלזל לשון (לעיל כה) ונקלה אחיך: (יז) מסיג גבול. מחזירו לאחוריו וגונב את הקרקע ל'

בית יהודא

מיט אָרוּר: (טז) וּמַקְלֶה אָבִיו וְאִמּוֹ. מֵיינְט מֶען (מְזַלְזֵל) עֶר פַארְשֶׁעמְט זַיין פָאטֶר אָדֶר זַיין מוּטֶער (לָשׁוֹן וְנִקְלָה אָחִיךָ) מֵיינְט מֶען דַיין בְּרוּדֶר וֶועט פַארְשֶׁעמְט וֶוערֶן: (יז) וּמַסִּיג גְּבוּלוֹ. מֵיינְט מֶען (מַחֲזִירוֹ לַאֲחוֹרָיו) עֶר רוּקְט דִיא וַואנְט וָוס צְווִישֶׁען דִי פֶעלְדֶער אוּנ עֶר שְׁטֶעלְט זִיא אִין זַיין חַבֵרְס פֶעלְד (וְגוֹנֵב אֶת הַקַּרְקַע) אוּנ עֶר גַנְבֶת אַשְׁטִיק עֶרְד פוּן זַיין חַבֵרְס

דעת זקנים מבעלי התוספות

(טו) ארור האיש אשר יעשה. בסוטה פרק אלו נאמרין מסיק וכי העובד ע"ז בארור סגי ליה אלא זה הבא על הערוה והוליד בן והלך לבין האומות ועבד ע"ז אמר הקב"ה ארור אביו ואמו שהן גרמו לו ופרש"י שיש אחד עשר ארורים כנגד י"א שבטים וכנגד שמעון לא כתיב ארור לפי שלא נתברך כשברך יעקב לבניו וגם לא עלה בלבו של משה רבינו לברכו כשברך האחרי' לפני מותו ואי קשיא מה נשתנו אלו הי"א דברים מכל שאר דברים י"ל משום דכל הני ישנן בינו לבין קונו ואין שום בריה יכולה להכיר ולידע בהם ואיתא בשוחר טוב למד ולימד שמר ועשה ויש ספק בידו למחות ולא מיחה הרי הוא בכלל ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לא למד ולא לימד לא שמר ולא עשה כגון שהיה חבוש בבית האסורין והיה ספק בידו למחות ומיחה הרי היא בכלל ברוך אשר קיים את דברי התורה הזאת:

שפתי חכמים

אל הקללה. ר"ל שהלוים הפכו פניהם להן ולכן נקראו אצל יותר מאותן שהיו עומדים על הר גריזים אף שהיו קרובים להן כמו אלו כיון שלא יתכן לפרש כמשמעו שאין שייך לומר אלה יעמדו על הקללה וכי יש ממשות בקללה שדורסין עליה ברגלים אלא בע"כ פירושו אצל הקללה כלומר אצל אותן המקללים א"כ ש"מ שהן עצמן אינן מקללין ממילא הא דכתיב אלה יעמדו לברך וגומר נמי הן עצמן אינן המברכים ועכשיו סברא הוא שהם שבט לוי מדכתיב וענו הלוים וגומר. וא"ת א"כ מאי זה דכתיב אלה יעמדו לברך את העם וגומר והרי משמע דהם עצמן היו המברכין. י"ל דה"פ אלה יעמדו אצל הלוים בשעה שעמדו הלוים לברך את העם על הר גריזים שמעון

פירוש לתורת אלהים

לֵוִי יְהוּדָה יִשָּׂשכָר יוֹסֵף בִּנְיָמִין: (יג) וְאֵלֶּה יַעַמְדוּ עַל הַקְּלָלָה אוּנ דִי שְׁבָטִים זָאלֶען שְׁטֵיין אוֹיף דֶעם בַּארְג עֵיבָל וֶוען דִיא כֹּהֲנִים מִיט דִיא לְוִיִּם וֶועלֶען פְלוּכֶען רְאוּבֵן גָד אָשֵׁר זְבוּלֻן דָן נַפְתָּלִי [ע' רש"י]: (יד) וְעָנוּ הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ אוּנ דִי לְוִיִּם זָאלִין שְׁרֵייעֶן אוּנ זָאלֶען זָאגֶען צוּ אַלֶע יִשְׂרָאֵל מִיט אַהוֹךְ קוֹל: (טו) אָרוּר פַר פְלוּכְט זָאל וֶוערֶען דֶער מֶענְטְשׁ וָוס עֶר וֶועט מַאכֶען אֵיין בִּילְד אוּנ אֵיין גִיסוּנְג תּוֹעֲבַת יְיָ דָאס אוּמְווִירְדִיקַייט פוּן גָאט מַעֲשֵׂה יְדֵי חָרָשׁ וֶוערְק וָואס אַמֵיינְסְטֶער הָאט גִימַאכְט מִיט דִי הֶענְד וְשָׂם בַּסָּתֶר אוּנ וֶועט עֶס טָאהְן אִין פֶערְבָּארְגֶענִישׁ וָוארוּם עֶר זָאל דָס טָאהְן אַז אִיטְלִיכֶער זֶעהְט קוּמְט דָאךְ אִים סְקִילָה נָאר אַז עֶר וֶועט עֶס טָאן קֵיינֶער זָאל נִיט זֶעהְן זָאל עֶר פַר פְלוּכְט וֶוערֶן וְגוֹ' אוּנ דָס גַאנְצֶע פָאלְק זָאלִין זָאגֶען אָמֵן: (טז) אָרוּר פַר פְלוּכְט זָאל וֶוערֶן דֶר וָוס אִיז מְבַזֶּה זַיין פָאטֶר אוּנ מוּטֶער וְאָמַר וגו': (יז) אָרוּר פַר פְלוּכְט זָאל וֶוערֶען דֶער וָוס פַר רוּקְט דֶעם גְרֶענֶעץ פוּן זַיין חָבֵר וְאָמַר וגו': (יח) אָרוּר

כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס יח אָרוּר מַשְׁגֶּה
עִוֵּר בַּדָּרֶךְ וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃
ס יט אָרוּר מַטֶּה מִשְׁפַּט גֵּר־יָתוֹם
וְאַלְמָנָה וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃
כ אָרוּר שֹׁכֵב עִם־אֵשֶׁת אָבִיו כִּי
גִלָּה כְּנַף אָבִיו וְאָמַר כָּל־הָעָם
אָמֵן׃ ס כא אָרוּר שֹׁכֵב עִם־כָּל־
בְּהֵמָה וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס
כב אָרוּר שֹׁכֵב עִם־אֲחֹתוֹ בַּת־אָבִיו
אוֹ בַת־אִמּוֹ וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃
ס כג אָרוּר שֹׁכֵב עִם־חֹתַנְתּוֹ וְאָמַר
כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס כד אָרוּר מַכֵּה

כָּל עַמָּא אָמֵן׃ יח לִיט
דִּימַטְעֵי עַוִּירָא בְּאָרְחָא
וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן׃
יט לִיט דִּיצַלֵּי דִּין דַּיָּר
יִתַּמָּא וְאַרְמְלָא וְיֵימַר כָּל
עַמָּא אָמֵן׃ כ לִיט
דְּיִשְׁכּוּב עִם אִתַּת אֲבוּהִי
אֲרֵי גַלִּי כַּנְפָּא דַאֲבוּהִי
וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן׃
כא לִיט דְּיִשְׁכּוּב עִם כָּל
בְּעִירָא וְיֵימַר כָּל עַמָּא
אָמֵן׃ כב לִיט דְּיִשְׁכּוּב
עִם אַחָתֵהּ בַּת אֲבוּהִי
אוֹ בַת אִמֵּהּ וְיֵימַר כָּל
עַמָּא אָמֵן׃ כג לִיט
דְּיִשְׁכּוּב עִם חֲמוֹתֵהּ
וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן׃
כד לִיט דְּיִמְחֵי לְחַבְרֵהּ

תו"א ארור שוכב עם אשת אביו שבת מי: ארור שוכב עם כל בהמה עירובין נג פסחים מט:

רשב"ם

בידו. וכן משגה עור ומטה משפט. כל אלו דברי סתר. שוכב עם אשת אביו. זהו במקום שהוא גדל שם ואין רואה: עם כל בהמה. אין זה כי אם בסתר. וכן אחותו. וחתנתו. האם רגילה בבית בתה:

בעל הטורים

גבול רעהו לו' שהבא על א"א שהוא מסיג גבול רעהו גורם לבן שמקלה אביו שאינו מכיר אביו. וסמך לו (יח) משגה עור לו' לא תיעץ לו לפי דרכך כדי להסיג גבולו: משגה. ב' משגה עור משגה ישרים בדרך רע וזהו שדרשו משגה עור שמיעצו לחטוא זה משגה ישרים בדרך רע שהוא ישר ונותן לו עצה לעקם דרכיו. וסמך לו (יט) מטה משפט שהיודע הדין ומטהו כראיותיו או טוען שקר הוא משגה עור: (כא) סמך שוכב עם בהמה לאשת אביו. לפי שהוא עמה בבית וכרוך אחריה כבהמה וכן אחותו וחותנתו שהם תדירים עמו. וסמך לו (כד) מכה רעהו בסתר. שהוא בלישנא כמו זנות חותנתו ואחותו שהוא בלישנא

בית יהודא

פעלד (לשון והוסב אחור) ווי עס שטייט והוסג אחור, עס איז אפגערוקט געווארן אויף אינטן, צוריק: (יח) ומשגה עִוֵּר. מיינט מען והסומא בדבר ומשיא עצה רעה) ווען איינער איז בלינד אין אזאך, ער ווייס ניט וואס צו טאן, אונ זיין חבר גיט אים אשלעכטע עצה, פון וועגן זיין טובה: (כד) ומכה רעהו בסתרו. זאגט רש"י (על לשון הרע הוא

רש"י

(ישעיה נט) והוסג אחור: (יח) משגה עור. הסומא בדבר ה ומשיאו עצה רעה: (כד) מכה רעהו בסתר.

שפתי חכמים

וגומר כך מצאתי בשם א' מהגדולים. ול"נ דהוכחתו מדכתיב וענו הלוים ואמרו אל כל איש ישראל וגו' ש"מ דהלוים היו המקללין וה"ה המברכין דהא קודם שאמרו ארור האיש היו אומרים ברוך האיש דא"ל דהא דכתיב וענו הלוים פירושו דענו הלוים תחל' כלומר שהם התחילו ואח"כ כל העם אחריהן דא"כ הכי הל"ל וענו הלוים וכל איש ישראל ואמרו וגו' ועוד מאי אל כל איש ישראל שהרי הם עצמן היו ג"כ מן המקללין אלא ע"כ שהלוים היו המברכין והמקללין והיו הופכים פניהם כלפירש רש"י ופי' דקרא דאלה יעמדו לברך את העם כאלו אמר אלה יעמדו על הר גרזים כשיבאו הלוים לברך את העם ומי הם העומדים על הר גרזים שמעון ולוי וגו'. וא"ת והרי כתיב אלה יעמדו לברך את העם שמעון לוי ויהודה וגו' א"כ משמע שגם לוי היה עומד על הר גרזים כמו שאר שבטים ואיך פי' הוא ז"ל והכהנים והלוים והארון למטה באמצע כו'. וי"ל שני מיני לוים הם מהם הראוין לשרת דהיינו עד שיגיע לנ' שנים ושאינן ראוין לשרת דהיינו מנ' ואילך ואותן הראוין לשרת עומדין למטה ואותן שאינן ראוין לשרת עומדין על ההר בברייתא פרק אלו נאמרין (דף לז): ה דגמרינן משגה משגה

פירוש לתורת אלהים

פר פלוכט זאל ווערען דער וואס מאכט בלאנזען איין בלינדען אויף דעם וועג ער פירט אים ניט אויף דעם גוטען וועג ואמר וגו' אונ דאס גאנצע פאלק זאלען זאגען אמן [עיין רש"י]: (יט) ארור פר פלוכט זאל ווערען דר וואס נייגט אוועק דעם משפט פון אגר אדר פון איתום אדער פון איין אלמנה ואמר וגו': (כ) ארור שוכב פאר פלוכט זאל ווערען דר וואס ליגט מיט זיין פאטערס ווייב אפילו זיא איז ניט זיין מוטער כי גלה וואררום ער האט אנפלעקט דיא שאנד פון זיין פאטער ואמר וגו': (כא) ארור שוכב פאר פלוכט זאל ווערין דער וואס ליגט מיט אבהמה ואמר וגו': (כב) ארור פר פלוכט זאל ווערען דער וואס ליגט מיט זיין שוועסטער וואס ער איז מיט איר פון איין פאטער אדער פון איין מוטער ואמר וגו': (כג) ארור פאר פלוכט זאל ווערען דער וואס ליגט מיט זיין שוויגער ואמר וגו': (כד) ארור פר פלוכט זאל ווערען דער וואס שלאגט זיין חבר אין דער פר בארגניש ואמר וגו' [עיין רש"י]:

רֵעֵהוּ בַּסָּתֶר וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן: ס כה אָרוּר לֹקֵחַ שֹׁחַד לְהַכּוֹת נֶפֶשׁ דָּם נָקִי וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן: ס כו אָרוּר אֲשֶׁר לֹא־יָקִים אֶת־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה־הַזֹּאת לַעֲשׂוֹת אוֹתָם וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן: פ כח א וְהָיָה אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־

אונקלוס

בְּסִתְרָא וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן: כה לִיט דִּי מְקַבֵּל שׁוֹחֲדָא לְמִקְטַל נְפַשׁ דַּם זַכַּי וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן: כו לִיט דִּי לָא יְקַיֵּם יָת פִּתְגָּמֵי אוֹרָיְתָא הָדָא לְמֶעְבַּד יָתְהוֹן וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן: א וִיהֵי אִם קַבָּלָא תְקַבֵּל לְמֵימְרָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ לְמִטַּר לְמֶעְבַּד יָת כָּל

ת"א ארור אשר לא יקים שבועות לו: והיה אם שמוע תשמע בתרא פט:

רשב"ם

(כו) ארור אשר לא יקים. על כל עבירות שבסתר:

בעל הטורים

בביתו: בסתר. בגי' בלשון הרע ובגי' מסר ממון חבירו וסמך (כה) לוקח שוחד להכות נפש לומר הולך רכיל למען שפך דם. וסמך (כו) אשר לא יקים להכות נפש. לומר השופך דם כעובר על כל התורה: אמן. בגימטריא יהו"ה אדנ"י ולכן גדול העונה אמן יותר מן המברך שעולה שני שמות: (א) שמוע תשמע. בגימטריא לד"ת ולדברי חכמים:

רש"י

על לשון הרע ו הוא אומר. ראיתי ביסודו של רבי משה הדרשן י"א ארורים יש כאן ז כנגד י"א שבטים וכנגד שמעון לא כתב ארור לפי שלא היה בלבו לברכו לפני מותו כשברך שאר השבטים לכך לא רצה לקללו: (כו) אשר לא יקים. כאן כלל את כל התורה כולה וקבלוה עליהם באלה ובשבועה:

בית יהודא

אומר) מען מיינט דהיינו ראובן רעט שלעכטע רייד אויף משה פר שמואל, דריבער הט שמואל פיינט בעקומן משה'ן, אונ הט אוועקגענומן די פרנסה פון משה, אונ וויל משה הט קיין פרנסה, קען זיין ער זאל קראנק ווערן פון צער, אדר זיין ווייב אונ קינדר זענן קראנק געווארן, אדר שטארבן פון צער אונ הונגר, ווער הט די שלעכטס געטאן? ראובן, מיט זיינע שלעכטע רייד ווס ער הט גערעט צו שמואל אויף משה, אין דערשטיל, אונ משה ווייס ניט ווער עס הט אים געשלאגען, ווער הט אויף אים גערעט, זאגט רש"י (ראיתי ביסודו של רבי משה הדרשן) איך האב געזעהן אין די דרשות פון רבי משה הדרשן (י"א ארורים יש כאן) דא שטייט עלף מאל ארור ואויסער ארור אשר לא יקים) (כנגד י"א שבטים) געגען עלף שבטים (וכנגד שמעון לא כתב ארור) געגען שבט שמעון הט משה ניט געשריבן ארור (לפי שלא היה בלבו לברכו לפני מותו כשברך שאר השבטים לכך לא רצה לקללו) ווייל משה הט געטראכט אין הארצען פר זיין שטארבן ווען ער וועט בענטשן אלע שבטים זאל ער דעם שבט שמעון ניט בענטשן, דריבער הט ער אים ניט געוואלט פלוכען, ער זאל זיין ניט געפלוכט אונ ניט געבענטשט: (כו) ואשר לא יקים. זאגט רש"י (כאן כלל את כל התורה כולה) אין דעם ארור הט משה געפלוכט וועגען די גאנצע תורה, וועלכע עבירה מען וועט טאן אדער וועלכע מצוה מען וועט ניט טאן, זאל מען זיין געפלוכט (וקבלוה עליהם באלה ובשבועה) האבן יודן אויף

שפתי חכמים

מפ' קדושים והתם גופא מנלן עיין בפ' קדושים: ו דאל"כ בסתר ל"ל וכי אם יכהו בגלוי הכאה מאוס מיותר בתמיה והלא כתיב לא יוסיף פן יוסיף בפ' כי תלא. ז וא"ת למה סמך ר' משה הדרשן לגבי מכה רעהו בסתר. וי"ל בשלמא בלא זה ל"ק מידי למה כתיב י"א ארורים כדי להוציא ראובן מכלל הארור משום דכתיב ארור שוכב עם אשת אביו והוא בלבל יצועי אביו מ"ס לא נאמרו אלא י"א ארורים כדי להוציא ראובן אבל עכשיו לפי מה שפירשתי דמכה רעהו בסתר על לשון הרע הוא אומר א"כ לא ה"ל לומר אלא י' ארורים ולהוציא גם

פירוש לתורת אלהים

(כה) ארור לוקח פר פלוכט זאל ווערן דר ווס נעמט שוחד צו הרגין אמענטש אונ צו פאר גיסען אום שולדיג בלוט ואמר כל העם אמן אונ דם גאנצע פאלק זאל זאגען אמן: (כו) ארור וגו' פאר פלוכט זאל ווערן דער וואס וועט ניט מקיים זיין די רייד פון די תורה לעשות אותם צוא טאהן זייא [עיין רש"י]: (א) והיה אם שמוע אונ עס וועט זיין אז דוא וועסט הערין דעם קול פון דיין גאט לשמור צו היטען אונ

ליקוטים על התורה

(א) והיה אם שמוע תשמע בקול וגו'. דער מדרש שרייבט רבי יהושע פון סכנין האט געזאגט פון רבי לוי'ס וועגען הקב"ה האט געזאגט צו די יודען אוב דו וועסט הערין מיינע מצות, וועל איך הערין דיינע תפלות, רבי יהושע הט גיזאגט פון רב נחמן'ס וועגען דר מענטש וואס קומט אין בית המדרש אונ ער הערט תורה לערנען וועט ער זוכה זיין צו זיצן צוזאמען מיט חכמים ווען משיח וועט קומן, רבי שמעון בן חלפתא זאגט דר מענטש וואס לערנט תורה אונ ער טוהט ניט ווי די תורה האט געבאטען, ווערט ער מער געשטראפט ווי דער וואס האט קיין תורה געלערנט. דאס איז גלייך ווי איינער האט געהאט אפריכט גארטין אונ ער האט דעם גארטען געגעבען צו צוויא מענטשען, זייא זאלען אין אים פלאנצין בוימער, איינער האט געפלאנצט בוימער אונ האט זייא אפגעהאקט, דער אנדערער האט גאר ניט געפלאנצט, אויף וועמן איז דער בעל הבית מער בייז, געוויס אויף דעם וואס האט געפלאנצט דיא בוימער אונ האט זיי אפגעהאקט, בייא הקב"ה איז איך אזוי, דער מענטש וואס האט געלערנט תורה אונ ווייס דיא מצות פון דיא תורה, אונ ער טוהט זייא ניט, איז זיין שטראף גרעסער פון דעם מענטש וואס האט קיין תורה געלערנט אונ ער ווייס ניט דיא מצות פון דיא תורה:

מִצְוֺתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם
וּנְתָנְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עֶלְיוֹן עַל כָּל
גּוֹיֵי הָאָרֶץ: ב וּבָאוּ עָלֶיךָ כָּל
הַבְּרָכוֹת הָאֵלֶּה וְהִשִּׂיגֻךָ כִּי
תִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ:
ג בָּרוּךְ אַתָּה בָּעִיר וּבָרוּךְ אַתָּה
בַּשָּׂדֶה: ד בָּרוּךְ פְּרִי־בִטְנְךָ וּפְרִי
אַדְמָתְךָ וּפְרִי בְהֶמְתֶּךָ שְׁגַר
אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרוֹת צֹאנֶךָ: ה בָּרוּךְ
טַנְאֲךָ וּמִשְׁאַרְתֶּךָ: ו בָּרוּךְ אַתָּה
בְּבֹאֶךָ וּבָרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתֶךָ: ששי

אונקלוס

פִּקּוּדוֹהִי דִּי אֲנָא מְפַקֵּדָךְ
יוֹמָא דֵין וְיִתְּנִנָּךְ יְיָ
אֱלָהָךְ עִלַּי עַל כָּל
עַמְמֵי אַרְעָא: ב וְיֵיתוּן
עֲלָךְ כָּל בִּרְכָתָא הָאִלֵּין
וְיִדְבְּקֻנָּךְ אֲרֵי תְקַבֵּל
לְמֵימְרָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ:
ג בְּרִיךְ אַתְּ בְּקַרְתָּא
וּבְרִיךְ אַתְּ בְּחַקְלָא:
ד בְּרִיךְ וַלְדָּא דִמְעָךְ
וְאִבָּא דְאַרְעָךְ וּוַלְדָּא
דִבְעִירָךְ בַּקְרֵי תוֹרָיךְ
וְעֶדְרֵי עָנָךְ: ה בְּרִיךְ
סַלָּךְ וְאַצְוָתָךְ: ו בְּרִיךְ
אַתְּ בְּמֵיעֲלָךְ וּבְרִיךְ אַתְּ

תו"א ונתנך ה' אלהיך עליון עקידה שער עו : ברוך אתה בעיר מליצה קז : ברוך אתה בבאך שם :

רשב"ם

(ה) טנאך. שיהא מלא פירות : ומשארתך. הוא כלי שנותנין בו את הבצק :

בית יהודא

זיך געגומען די תורה מיט אפ'הויבונג אונ מיט אשבועה : (ד) ושגר אלפיך. מיינט מען (ולדות בקרך) די קינדער פון דיינע בהמות (שהבהמה משגרת ממעיה) וואס די בהמה שיקט ארוס פון אירע געדערים נפון איר בויך : ועשתרות צאנך. (כתרגומו) ווי דער תרגום טייטשט (ועדרי ענך) די סטאדעס שעפסן (ורבותינו אמרו) אונזערע רבנים האבן געזאגט (למה נקרא שמן עשתרות) פר וואס רופט מען שעפסן, עשתרות (שמעשירות את בעליהן) נוייל זיי מאכן רייך זייערע בעלי בתים (ומחזיקות אותם) אונ זיי שטארקן זייערע בעלי בתים (כעשתרות הללו שהן סלעים חזקים) ווי די עשתרות, ווי די שטארקע שטיינער : (ה) וברוך טנאך. מיינט מען (פ רותיך) דיינע פרוכטן וועלען זיין געבענטשט (דבר אחר) נאך קען מען זאגען (טנאך דבר לח שאתה מסנן בסלים) טנאך מיינט מען נאסע זאכן וואס מען זייט זיי אינקערב, דהיינו וויין : ומשארתך. מיינט מען (דבר יבש שנשאר בכלי ואינו זב) טרוקענע זאכן וואס בלייבען אין די כלי אונ רינען ניט ארוס : (ו) וברוך אתה בבאך וברוך אתה בצאתך. מען מיינט (שתהא יציאתך מן העולם בלא חטא כביאתך לעולם) דיין ארוסגיין פון

רש"י

(ד) שגר אלפיך. ולדות בקרך שהבהמה משגרת ממעיה : ועשתרות צאנך. כתרגומו ורבותינו אמרו למה נקרא שמם עשתרות שמעשירות את בעליהן ומחזיקות אותם כעשתרו' הללו שהן סלעים הזקים:(ה) ברוך טנאך. פירותיך ד"א טנאך דבר לח שאתה מסנן בסלים : ומשארתך. דבר יבש שנשאר בכלי ואינו זב : (ו) ברוך אתה בבאך וברוך אתה בצאתך. (ב"מ קז) שתהא יציאתך מן העולם

שפתי חכמים

את יוסף שהוליא דבה על אחיו וסיפר עליהם לשון הרע ותירץ ראיתי כו' וק"ל. וראיתי שיש גורסים ראיתי כו' על אשר לא יקים וה"פ ראיתי ביסודו של ר' משה הדרשן י"א ארורים כו' עד לא רלה לקללו וקשה הרי י"ב הם עם ארור אשר לא יקים וגו' ומתרץ כאן בארור אשר לא יקים וגו' כולל את כל התורה וגם הארורים דלעיל נכללו בארור אשר לא יקים וגו' ואם כן קשה דארורים דלעיל יתירים הם ולמה נכתבו אלא ודאי כמו שראיתי ביסודו של ר' משה הדרשן : ח ע"ל בפרשת עקב ושם פירשתי : ט פי' כגון יין ותירוש : י כגון כל מיני פירות ונקרא משארתך בעבור שהם נשארים בסל ולפי פירוש ראשון דפי'

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ג) ברוך אתה בעיר. במצות אשר אתה עושה בעיר כגון סוכה ומזוזה ומעקה. וברוך אתה בשדה במצות לקט שכחה ופאה. ד"א ברוך אתה בעיר זו ירושלים שנקראת עיר הקדש וברוך אתה בשדה זו ציון שנאמר בה ציון שדה תחרש : (ה) ברוך טנאך. אלו הבכורים שנאמר בהם ולקח הכהן הטנא מידך : ומשארתך. זו חלה :

פירוש לתורת אלהים

צו טאהן אלע דיינע מצות אשר וואס איך גיבעט דיר היינט : (ב) ובאו עליך אונ זיי וועלין קומען אוף דיר אלע ברכות וואס וועלען נוייטער שטיין והשיגוך אונ זייא וועלען דיך גרייכען כי תשמע או דו וועסט פר נעמין צוא דעם קול פון גאט דיין גאט : (ג) ברוך גיבענטשט וועסטו זיין אין שטאט וברוך אונ גיבענטשט וועסטו זיין אין פעלד : (ד) ברוך פרי בטנך גיבענטשט וועט זיין די פרוכט פון דיין בויך מיינט מען דיינע קינדער ופרי אדמתך אונ די פרוכט פון דיין ערד ופרי בהמתך אונ די פרוכט פון דיינע בהמות שגר אלפיך דיא קינדער וואס דיא בהמה נווארפט עס ארוים פון אירע גידערים ועשתרות צאנך אונ דיינע סטאדים שאף [עיין רש"י] : (ה) ברוך טנאך גבענטשט וועט זיין דיינע פירות פון דעם קארב ומשארתך אונ דיינע פירות (עיין רש"י ושפ"ח) : (ו) ברוך גבענטשט וועסטו זיין אין דיין קומן וברוך

ז יִתֵּן יְהוָה אֶת־אֹיְבֶיךָ הַקָּמִים
עָלֶיךָ נִגָּפִים לְפָנֶיךָ בְּדֶרֶךְ אֶחָד
יֵצְאוּ אֵלֶיךָ וּבְשִׁבְעָה דְרָכִים יָנוּסוּ
לְפָנֶיךָ׃ ח יְצַו יְהוָה אִתְּךָ אֶת־
הַבְּרָכָה בַּאֲסָמֶיךָ וּבְכֹל מִשְׁלַח
יָדֶךָ וּבֵרַכְךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ׃ ט יְקִימְךָ יְהוָה לוֹ
לְעַם קָדוֹשׁ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע־לָךְ כִּי
תִשְׁמֹר אֶת־מִצְוֺת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
וְהָלַכְתָּ בִּדְרָכָיו׃ י וְרָאוּ כָּל־עַמֵּי
הָאָרֶץ כִּי שֵׁם יְהוָה נִקְרָא עָלֶיךָ
וְיָרְאוּ מִמֶּךָּ׃ יא וְהוֹתִרְךָ יְהוָה

אונקלוס

בְּמַפְּקָךְ׃ ז יִתֵּן יְיָ יָת
בַּעֲלֵי דְבָבָךְ דְּקָיְמִין
עֲלָךְ תְּבִירִין קֳדָמָךְ
בְּאָרְחָא חַד יִפְּקוּן לְוָתָךְ
וּבְשִׁבְעָא אָרְחָן יֶעֶרְקוּן
מִקֳּדָמָךְ׃ ח יְפַקֵּד יְיָ
עִמָּךְ יָת בִּרְכְתָא
בְּאוֹצְרָךְ וּבְכֹל אוֹשָׁטוּת
יְדָךְ וִיבָרְכִנָּךְ בְּאַרְעָא
דַּייָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ׃
ט יְקִימִנָּךְ יְיָ לֵהּ
לְעַם קַדִּישׁ כְּמָא דִּי
קַיֵּים לָךְ אֲרֵי תִטַּר יָת
פִּקּוֹדַיָּא דַּייָ אֱלָהָךְ וּתְהָךְ
בְּאָרְחָן דְּתַקְנָן קֳדָמוֹהִי׃
י וְיֶחֱזוּן כָּל עַמְמֵי אַרְעָא
אֲרֵי שְׁמָא דַּייָ אִתְקְרֵי
עֲלָךְ וְיִדְחֲלוּן מִנָּךְ׃
יא וְיוֹתְרִנָּךְ יְיָ לְטָבָא

תו"א ובשבעה קידושין ב: יצו ה' אתך תענית ח מציעא מב: וראו כל עמי ברכות ו נו מגילה טז סוטה יז מנחות לה חולין פט:

בעל הטורים

(ז) ינוסו לפניך. וסמיך ליה (ח) יצו ה' אתך את הברכה באסמיך. שתמלא בתים מלאים כל טוב: באסמיך. בג' זהו סמוי. שאין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין: (י) שם ה' נקרא. ר"ת שי"ן פי' שי"ן של תפילין: ויראו ממך. וסמיך ליה (יא) והותירך ה'. לומר בזכות התפילין יותיר ימים דכתיב אדני עליהם יחיו:

רשב"ם

(ח) באסמיך. באוצרותיך. שיהיו מלאים דגן תירוש ויצהר כדכתיב וימלאו אסמיך שבע: (י) נקרא עליך. שימלא משאלותיך. בהראותו כי אתם עמו:

רש"י

כ בלא חטא כביאתך לעולם: (ז) ובשבעה דרכים ינוסו לפניך. כן דרך הנבהלים לברוח להיות מתפזרין

בית יהודא

די וועלט וועט זיין אן אזינד אזוי ווי דו ביזט געקומן אוף דר וועלט אן אזינד: (ז) ובשבעה דרכים ינוסו לפניך. אין זיבען וועגן וועלן זיי אנטלויפן פר דיר (כן דרך הנבהלים לברוח להיות מתפזרין לכל צד) אזוי איז דערשטייגער פון די מענטשן וואס זענען געאיילט צו אנטלויפען פארשפרייטן זיי זיך אין אלע זייטן, וואו איינער קען לויפען לויפט ער, און עס לויפן ניט אלע צוזאמען, און מען מיינט ניט ריכטיג זיין.

שפתי חכמים

פירותיך א"כ לא יהיה פי' של משארתך כלום וי"ל שהוא כמשמעו כמו משארותם צרורות בשמלותם וכאלו אמר ברוכים פירותיך ועיסתך ולפי' ראשון קשה למה לא נאמר פירותיך כמשמעו ולמה נאמר טנאך ל"פ ד"א טנאך דבר שמסנן כו' ולפי ד"א קשה דהא ברכת הענבים נכללים בברכת הפירות ולמה קבע לו ברכה לעצמו וא"ל דנתן ברכה ליין בפ"ע שאף שלא תהיה ברכה מרובה בענבים אפ"ה יהיה הרבה יין זה אינו כיון שהברכה מרובה בפירות גם הענבים בכלל ונוסתמא יהיה ריבוי יין לכן צריך גם לטעם ראשון: כ פי' מה ביאתך לעולם בלא חטא אף יציאתך מן העולם בלא חטא והוכחתו מדכתיב ברישא בבואך ואחר כך בצאתך ודרך העולם לצאת תחלה מן הבית ואחר כך לבא ועוד למה בירך ביאתו ויציאתו ולא הליכתו ושאר תנועותיו ל"פ הכ' על ביאתו בלא חטא ושיעור הכ' כך הוא ברוך היית בבואך שלא היה בך חטא וככה תהיה ברוך בצאתך שלא יהיה בך חטא וא"ת מה נעשה גבי קללה דהתם נמי כתיב כתיב ארור אתה בבואך ברישא דהתם ליכא למימר כביאתך לעולם בחטא כו' וכמו שהקשה הרא"ם ז"ל אבל בשם מהרר"ת מפראג מצאתי כתוב דל"ק מידי דה"פ ארור אתה

פירוש לתורת אלהים

אתה בצאתך און געבענטשט וועסטו זיין אין דיין ארוס גיין: (ז) יתן יי גאט וועט געבען דיינע פיינט וואס שטייען אויף דיר אויף נגפים וועלען ווערען אוועק געשטוסן פר דיר בדרך אין איין וועג וועלן זיי ארוס גיין צו דיר מלחמה האלטן ובשבעה און מיט זיבען וועגען וועלען זיי אנטלויפן פר דיר: (ח) יצו יי גאט וועט געבין דיר די ברכה אין דיינע אוצרות ובכל משלח און אין אלע זאכין וואס דו וועסט טאהן מיט דיינע הענט וברכך און ער וועט דיך בענטשן בארץ אין דעם לאנד וואס גאט דיין גאט גיט דיר: (ט) יקימך גאט וועט דיך אויף ריכטן צו זיך פר אהייליג פאלק כאשר אזו ווי ער האט צו דיר געשוואוירן כי תשמור אז דו וועסט היטען די מצות פון גאט דיין גאט והלכת בדרכיו און דו וועסט גיין אין זיינע וועגן אין דעם גוטן וועג: (י) וראו און אלע פעלקר פון דער וועלט וועלן זעהן כי שם יי אז דער נאמן פון גאט ווערט אוף דיר גרופן ויראו ממך און זיי וועלן זיך פארכטן פר דיר: (יא) והותירך און גאט וועט דיך איבר לאזן

לְטוֹבָ֗ה בִּפְרִ֧י בִטְנְךָ֛ וּבִפְרִ֥י בְהֶמְתְּךָ֖ וּבִפְרִ֣י אַדְמָתֶ֑ךָ עַ֚ל הָֽאֲדָמָ֔ה אֲשֶׁ֨ר נִשְׁבַּ֧ע יְהוָ֛ה לַאֲבֹתֶ֖יךָ לָ֥תֶת לָֽךְ׃
יב יִפְתַּ֣ח יְהוָ֣ה ׀ לְךָ֠ אֶת־אוֹצָר֨וֹ הַטּ֜וֹב אֶת־הַשָּׁמַ֗יִם לָתֵ֤ת מְטַר־אַרְצְךָ֙ בְּעִתּ֔וֹ וּלְבָרֵ֕ךְ אֵ֖ת כָּל־מַעֲשֵׂ֣ה יָדֶ֑ךָ וְהִלְוִ֙יתָ֙ גּוֹיִ֣ם רַבִּ֔ים וְאַתָּ֖ה לֹ֥א תִלְוֶֽה׃
יג וּנְתָֽנְךָ֨ יְהוָ֤ה לְרֹאשׁ֙ וְלֹ֣א לְזָנָ֔ב וְהָיִ֨יתָ֙ רַ֣ק לְמַ֔עְלָה וְלֹ֥א תִהְיֶ֖ה לְמָ֑טָּה כִּֽי־תִשְׁמַ֞ע אֶל־מִצְוֺ֣ת ׀ יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֗יךָ אֲשֶׁ֨ר אָנֹכִ֜י מְצַוְּךָ֛ הַיּ֖וֹם לִשְׁמֹ֥ר וְלַעֲשֽׂוֹת׃
יד וְלֹ֣א תָס֗וּר מִכָּל־הַדְּבָרִים֙ אֲשֶׁ֨ר אָנֹכִ֜י מְצַוֶּ֥ה אֶתְכֶ֖ם

בְּוַלְדָּא דִמְעָךְ וּבְוַלְדָּא דִבְעִירָךְ וּבְאִבָּא דְאַרְעָךְ עַל אַרְעָא דִּי קַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָתָךְ לְמִתַּן לָךְ׃
יב יִפְתַּח יְיָ לָךְ יָת אוֹצְרֵיהּ טָבָא יָת שְׁמַיָּא לְמִתַּן מְטַר אַרְעָךְ בְּעִדָּנֵיהּ וּלְבָרָכָא יָת כָּל עוֹבָדֵי יְדָךְ וְתוֹזֵיף לְעַמְמִין סַגִּיאִין וְאַתְּ לָא תְזוּף׃
יג וְיִתְּנִנָּךְ יְיָ לְתַקִּיף וְלָא לְחַלָּשׁ וּתְהֵי בְּרַם לְעֵלָּא וְלָא תְהֵי לְתַחְתָּא אֲרֵי תְקַבֵּל לְפִקּוֹדַיָּא דַּייָ אֱלָהָךְ דִּי אֲנָא מְפַקֵּיד לָךְ יוֹמָא דֵין לְמִטַּר וּלְמֶעְבַּד׃
יד וְלָא תִסְטוּן מִכָּל פִּתְגָמַיָּא דִּי אֲנָא

תולדות אהרן

יפתח ה' לך תענית ב ט חגיגה יב בתרא כה:

שפתי חכמים

בבואך כמו בלאתך דבלאתך בודאי היתה בך חטא אף בבואך תהיה ארור כלומר מלא חטא ואין לתמוה קטן הנולד במה חטא וי"ל דהקב"ה פוקד עון אבות על בנים ועוד נאמרו בזה דברים רבים. ונראה לי לפרש על דרך שאמרו בפרק התינוקות למה הולד דומה במעי אמו לפנקס מקופל כו' ומלמדין אותו כל התורה כולה כו' ועל זה נאמר ארור אתה בבאך שמשכחין ממך כל התורה וארור אתה בצאתך שתשכח גם כן התורה שתלמוד בזה העולם ותחלת דינו של אדם הוא עסקת בתורה. עי"ל דביאתו של אדם לזה העולם הוא

ליקוטי יקרים

(יב) יִפְתַּח ה' לְךָ וגו' לָתֵת מְטַר אַרְצְךָ וגו'. פַאר וָואס שְׁטֵייט מְטַר אַרְצְךָ, דֶעם רֶעגֶן פוּן דַיין לַאנְד, אוּנ עֶס שְׁטֵייט נִיט לָתֵת מָטָר, צוּ גֶעבֶּן רֶעגֶן, נָאר אַזוֹ ווִי עֶס זֶענֶען דָא צְוֵייעֶרְלֵיי מוּטֶערְס, עֶס אִיז דָא אַמוּטֶער וָואס זִיא זֵייגְט אַלֵיין אִיר קִינְד, דָאס אִיז גֶעזוּנְד פַאר דֶעם קִינְד, ווַייל דֶר קִינְד אִיז פוּן אִיר בְּלוּט גֶעבּאָרֶן, אוּנ עֶר זֵייגְט אִיר בְּלוּט [וָוארוּם פוּן אִיר בְּלוּט ווֶערְט מִילְךְ], אִיז דִי מִילְךְ מִיט זַיין נַאטוּר, אָבֶּער אַז דֶער קִינְד זֵייגְט פוּן אַפְרֶעמְדֶע מוּטֶער, פַּאסְט נִיט דִי מִילְךְ מִיט זַיין נַאטוּר, קֶען דֶר קִינְד קְרַאנְק ווֶערִין, בַּיי דֶעם רֶעגִין זָאגְט אוֹךְ דֶער פָּסוּק וְהוֹלִידָהּ וְהִצְמִיחָהּ, ווֶען דֶער רֶעגִין קוּמְט אוֹיף דִיא עֶרְד מַאכְט עֶר נַאס דִי עֶרְד מִיט וַואסֶר, אוּנ פוּן דִי עֶרְד וַואקְסְט אַלֶע תְּבוּאוֹת אוּנ פְרוּכְטֶן, אוּנ עֶס אִיז דָא צְוֵויי עֶרְלֵיי רֶעגִין, עֶס אִיז דָא רֶעגִין וָואס דִי ווָאלְקִין זֶענֶן פוּן דֶעם זֶעלְבִּיגֶן אָרְט, דֶער רֶעגִין פַּאסְט גְלַייךְ צוּ דֶעם זֶעלְבִּיגֶן אַקְלִים, צוּ דִי נַאטוּר פוּן דִי עֶרְד, וַואקְסִין גוּטֶע פֵּירוֹת, עֶס זֶענֶן דָא ווָאלְקִינְס וָואס דֶער ווִינְט הָאט זֵייא גֶעבְּרַאכְט פוּן וַוייט, פוּן אֵיין אַנְדֶער אַקְלִים, הָאט דֶער רֶעגִין אֵיין אַנְדֶער נַאטוּר פוּן דִי עֶרְד, זֶענֶען דִיא תְּבוּאוֹת אוּנ דִיא פְרוּכְטִין נִיט גוּט, דְרִיבֶּער זָאגְט דִיא תּוֹרָה ווֶען הקב"ה ווֶעט דִיר גֶעבֶּען אַבְּרָכָה ווֶעט עֶר דִיר גֶעבֶּן דֶעם רֶעגִין פוּן דַיין לַאנְד׃

פירוש לתורת אלהים

אוֹיף גוּטֶן בִּפְרִי בִטְנְךָ אִין דֶעם פְרוּכְט פוּן דַיין בּוֹיךְ דַיינֶע קִינְדֶער וּבִפְרִי אוּנ אִין דֶעם פְרוּכְט פוּן דַיינֶע בְּהֵמוֹת אוּנ דִי פְרוּכְט פוּן דַיין עֶרְד עַל הָאֲדָמָה אוֹיף דִי עֶרְד ווָוס גָאט הָט גְשְׁווֹארֶן צוּ דַיינֶע עֶלְטֶערְן עֶר זָאל דִיר דָס גֶעבִּין מֵיינְט מֶען אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל׃ (יב) יִפְתַּח יְיָ גָאט ווֶעט צוּ דִיר עֶפִינֶען זַיין גוּטֶן אוֹצָר אֶת הַשָּׁמַיִם דֶעם הִימֶל לָתֵת מְטַר צוּ גֶעבֶּן רֶעגֶן צוּ דַיין עֶרְד אִין דֶער צַייט וּלְבָרֵךְ אוּנ צוּ בֶּענְטְשִׁין אַלֶע ווֶערְק פוּן דַיינֶע הֶענְט וְהִלְוִיתָ אוּנ דוּ ווֶעסְט לַייעֶן גֶעלְט צוּ פִיל מֶענְטְשִׁין וְאַתָּה אָבֶּר דוּ ווֶעסְט בַּיי זֵייא נִיט דַארְפֶען לַייעֶן׃ (יג) וּנְתָנְךָ אוּנ גָאט ווֶעט דִיךְ גֶעבֶּן צוּ אַשְׁטַארְקַייט וְלֹא לְזָנָב אוּנ נִיט צוּ אַשְׁלַאפְקַייט (תרגום) וְהָיִיתָ אוּנ דוּ ווֶעסְט זַיין נָאר דֶערְהֵייבְּט וְלֹא תִהְיֶה אוּנ דוּ ווֶעסְט נִיט זַיין דֶערְנִידֶערְט כִּי תִשְׁמַע אַז דוּ ווֶעסְט הֶערֶען דִי מִצְוֹת פוּן גָאט דַיין גָאט אֲשֶׁר אָנֹכִי ווָוס אִיךְ גֶבִּיט דִיךְ הַיינְט פוּן גָאטְס ווֶעגִין צוּ הִיטֶען אוּנ צוּ טָאן׃ (יד) וְלֹא תָסוּר אוּנ דוּ זָאלְסְט נִיט אָפּ קֶערֶן פוּן דִי אַלֶע זַאכֶען וָואס אִיךְ גֶבִּיט דִיר הַיינְט יָמִין וּשְׂמֹאל נִיט אוֹיף דִיא רֶעכְטֶע

היום ימין ושמאול ללכת אחרי
אלהים אחרים לעבדם: פ טו והיה
אם־לא תשמע בקול יהוה
אלהיך לשמר לעשות את־כל־
מצותיו וחקתיו אשר אנכי מצוך
היום ובאו עליך כל־הקללות
האלה והשיגוך: טז ארור אתה
בעיר וארור אתה בשדה: יז ארור
טנאך ומשארתך: יח ארור פרי־
בטנך ופרי אדמתך שגר אלפיך
ועשתרת צאנך: יט ארור אתה
בבאך וארור אתה בצאתך:
כ ישלח יהוה | בך את־המארה

אונקלוס

מפקד יתכון יומא דין
ימינא ושמאלא למהך
בתר טעות עממיא
למפלחהון: טו ויהי
אם לא תקבל במימרא
דיי אלהך למטר למעבד
ית כל פקודוהי וקימוהי
די אנא מפקדך יומא
דין וייתון עלך כל
לוטיא האלין וידבקנך:
טז ליט את בקרתא
וליט את בחקלא:
יז ליט סלך ואצותך:
יח ליט ולדא דמעך
ואבא דארעך בקרי
תוריך ועדרי ענך: יט ליט
את במעלך וליט את
במפקך: כ יגרי יי בך
ית מארתא וית שגושיא

תולדות אהרן

נעבדם בתרא פט : והיה אם לא תשמע שם :

רש"י

ל לכל לד : (כ) המארה. חסרון כמו (ויקרא יג) צרעת ממארת:

(כ) והמארה. מיינט מען (חסרון) אפעלונג (כמו) ווי עס שטייט אין פסוק (צרעת ממארת) א צרעת וואס מאכט אפעלר

בית יהודא

נאר פיל וועגן, מער ווי זיבן אדר ווייניגר פון זיבן :

שפתי חכמים

בבכיה כי כן דרך התינוק כשבא לאויר העולם שהוא בוכה כך יציאתו מן העולם יהיה ג"כ בבכיה וזהו סימן רע לו כדאמרינן מת מתוך שחוק סימן יפה לו מתוך בכיה סימן רע לו כו' וק"ל כ"ל : ל הרא"ם פי' כי דרך הל' לשום שבעה במקום ריבוי כמו עד עקרה ילדה שבעה כו' :

פירוש לתורת אלהים

זייט אונ ניט אויף די לינקע זייט ללכת צו גיין נאך אנדרע אפ געטער לעבדם צו דינען זיי : (טו) והיה אונ עס וועט זיין אם לא תשמע אז דו וועסט ניט פאר נעמען אין דעם קול פון גאט דיין גאט לשמור לעשות צו היטען אונ צו טאן את כל מצותיו גאר זיינע מצות וחוקותיו אונ זיינע געזעץ אשר וואס איך גביט דיר היינט ובאו עליך וועלין קומען אויף דיר אלע דיא קללות והשיגוך אונ וועלען דיך גרייכען : (טז) ארור פר פלוכט וועסטו זיין אין שטאט וארור אונ פר פלוכט וועסטו זיין אין פעלד : (יז) ארור פר פלוכט וועט זיין די פירות פון דיין קארב אונ דיין איבער בלייבונג : (יח) ארור פרי בטנך פאר פלוכט וועט זיין די פרוכט פון דיין בויך ופרי אדמתך אונ די פרוכט פון דיין ערד שגר אלפיך די קינדער פון דיינע רינדער ועשתרות צאנך אונ די סטאדעס פון דיינע שאף : (יט) ארור אתה וגו' פר פלוכט וועסטו זיין אין דיין קומען אונ פאר פלוכט אין דיין ארוס גיין : (כ) ישלח גאט וועט שיקען אין דיר את המארה די מיגערונג את המאומה דם פר

ליקוטי יקרים

(טו) והיה אם לא תשמע וגו'. דארפן מיר וויסן צו וואס שטייט דער ווארט והיה, עס קען שטיין ואם לא תשמע. גאר די גמרא זאגט הרשעים מלאים חרטות, ווען רשעים זינדיגען האבן זיי נאכדעם חרטה, דאס זענען אזעלכע רשעים וואס זינדיגן ווייל תאוה, דער יצר הרע שטארקט זיך אויף זיי זינדיגן זיי, ווען זיי האבן זייער תאוה אפגעטאן האבן זיי חרטה אונ טוען תשובה, ווייל זיי ווייסען דאס איז אעבירה, זיי האבען אבער ניט געקענט זיך שטארקן אויף דעם יצר הרע, אונ זיי האבען צער וואס זיי האבן געמוזט זינדיגן, אויף אזעלכע מענטשן האט משה ניט געזאגט זיינע קללות, עס זענען דא מענטשען וואס זינדיגן ווייל זיי גלויבן ניט אין די תורה, אדער זייא ווילען דערצערענען הקב"ה, אונ ווען זיי טוען אעבירה זענען זיי פריילך, אונ האבן ניט חרטה אויף די עבירות וואס זיי האבען געטאן, אויף די מענטשן האט משה געזאגט די קללות, די גמרא זאגט וואו עס שטייט דער ווארט והיה מיינט מען אשמחה, זאגט דער פסוק והיה אם לא תשמע וגו' אוב בייא דיר וועט זיין אשמחה וואס דוא וועסט ניט טאן דיא מצות פון הקב"ה, דאמאלס וועט אויף דיר קומען די קללות, אבער אן אשמחה ווי פריער שטייט, וועט ניט זיין אויף דיא קללות :

אֶת־הַמְּהוּמָה וְאֶת־הַמִּגְעֶרֶת בְּכָל־מִשְׁלַח יָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה עַד הִשָּׁמֶדְךָ וְעַד־אֲבָדְךָ מַהֵר מִפְּנֵי רֹעַ מַעֲלָלֶיךָ אֲשֶׁר עֲזַבְתָּנִי׃
כא יַדְבֵּק יְהוָה בְּךָ אֶת־הַדָּבֶר עַד כַּלֹּתוֹ אֹתְךָ מֵעַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃
כב יַכְּכָה יְהוָה בַּשַּׁחֶפֶת וּבַקַּדַּחַת וּבַדַּלֶּקֶת וּבַחַרְחֻר וּבַחֶרֶב וּבַשִּׁדָּפוֹן וּבַיֵּרָקוֹן

אונקלוס

וית מזופיתא בכל אושטות ידך די תעבד עד דתשתצי ועד דתיבד בפריע מן קדם בישות עובדיך דשבקתא דחלתי:
כא ידבק יי בך ית מותא עד דישיצי יתך מעל ארעא די את עלל לתמן למירתה:
כב ימחנך יי בשחפתא ובקדחתא ובדלקתא ובחרחורא ובחרבא ובשדפונא ובירקונא

רשב"ם

(כ) המהומה. ע"י קולות וברד. כמו וירעם ה' בקול גדול וגו' על פלשתים ויהמם: המגערת. הנני גוער לכם את הזרע וארותי את ברכותיכם: (כב) בשחפת וגו'. מיני חלאים הם. קדחת ודלקת וחרחר. מיני המימות הם:

בעל הטורים

(כב) יככה ה'. ד' פעמים כתיב בתוכחות יככה ה' כנגד ארבע גליות. ויש בזה הפסוק שבעה ענינים בשחפת ובקדחת ובדלקת ובחרחר ובחרב ובשדפון ובירקון כנגד ז' תועבות בלבו:

בית יהודא

אין קלייד: והמהומה]. מיינט מען (שג"ש) אפארמוישונג, ווייל דו וועסט הערן קול בהלות, שרעקליכע געשרייען: (כב) ובשחפת]. מיינט מען (שבשרו נשחף ונפוח) זיין לייב איז פארפוילט אונ געשוואלן: ובקדחת]. אהיץ קראנקייט (לשון כי אש קדחה באפי) ווי עס שטייט אין פסוק אפייער ברענט אין מיין כעס (והוא אש של חולים) אפייער. אהיץ ווס קראנקע האבן (שהיא חמה מאד) ווס זיא איז זייער הייס: ובדלקת]. אאנצינדונג (חמה יותר מקדחת) דלקת ברענט הייסר פון קדחת (ומיני חלאים הם) דלקת אונ קדחת אונ חרחור זענן אזעלכע מינים קראנקייט: ובחרחור]. מיינט מען (חולי המחממו תוך הגוף וצמא תמיד למים) תרחור איז אקראנקייט מיט א אינוויינגסטע היץ ווס ברענט אין דעם מענטש אונ ער איז נאר דארשטיג צו טרינקן וואסער (לשון ועצמי חרה מני חורב) מיין ביין איז פארטריקנט פון היץ (נחר מפוח מאש) דר בלאזר איז פארטריקנט פון פייער: ובחרב]. מיט דעם שווערד (יביא עליך גייסות) הקב"ה וועט אוף דיר ברייגען אמלחמה: ושדפון ויירקון]. זענן (מכת תבואה שבשדות) אזעלכע קראנקייט ווס קומט אוף די תבואה ווס וואקסט אין פעלד (שדפון, רוח קדים) אהייסר מזרח ווינט וואס פארברענט דיא תבואה (ירקון) מיינט מען (יובש אטריקעניש (ופני התבואה מכסיפין ונהפכין לירקון) אונ דיא תבואה ווערט געלב אונ ווערן קאליע: ועד אבדך]. זאגט רש"י (תרגום עד דתיבד) דער תרגום טייטשט ביז דו וועסט ווערן פארלארן (כלומר) מען מיינט (עד אבוד אותך) ביז

רש"י

ממארת: המהומה. שגוש קול בהלות: (כב) בשחפת. שבשרו נשחף ונפוח: ובקדחת. לשון (דברים לב) כי אש קדחה באפי והוא אש של חולי מלוו"י בלעז (פיעבעריטלע) שהיא חמה מאד: ובדלקת. חמה יותר מקדחת ומיני חלאים הם: ובחרחר. חולי המחממו תוך הגוף וצמא תמיד למים ובלעז אשריגמנ"ט (ברענד) לשון (איוב ל) ועצמי חרה מני חרב (ירמיה ו) נחר מפוח אש: ובחרב. יביא עליך בו גייסות: שדפון וירקון. מכות תבואה בשבשדות. שדפון. רוח קדים אשיל"ה בלעז (זאנגעפערברענט). ירקון. יובש ופני התבואה מכסיפין ונהפכין לירקון קמ"א בלעז (געלב): עד אבדך. תרגום עד דתיבד ם כלומר עד

שפתי חכמים

מ ק"ל דהא עד כאן מנה מיני חלאים והרב מה חולי הוא ומתרץ דקללה בפ"ע הוא שיביא עליך גייסות א"נ דק"ל היאך סחרב מכה מעלמו: נ גם כן קשה לו כמו כן ומפרש דמכות תבואה הן ועד כאן מנה מכות של גוף וכאן מונה מכות תבואה: ם דלפי פשוטו משמע דירדפך הקב"ה עד שתאבד ממנו וימלאך אחר וזה אינו דהא יאבד מהקב"ה מי ימלאנו ויגילו מידו ולכן מביא התרגום עד דתיבד שהיא ל' כליון מן העולם וקשה לרש"י וא"כ הכנוי ל"ל לא ה"ל לומר אלא עד אבוד וע"ז פי' כלומר עד אבוד איתך פי' דאי לא נאמר ד' הכנוי ה"א מלת אבד הוא מקור כמו אבד תאבדון ופי' עד שתאבד אתה דבר מה ויהיה כפרת חטאתך לכן הוסיף ד' הכנוי כדי שיסוב מלת

פירוש לתורת אלהים

טומלונג ואת המגערת אונ דם פר דארבונג בכל משלח ידך אין אלע זאכן וואס דיינע הענט וועלן טאן עד השמדך ביז ער וועט דיך פר טיליגין ועד אבדך אונ ביז ער וועט מאכן גשווינד פר לירען דיך מפני רוע מעלליך פון וועגין דיינע שלעכטע ווערק אשר עזבתני ווס דו האסט מיך פר לאזן: (כא) ידבק יי גאט וועט מאכן בהעפטן אין דיר דעם מארד עד כליתו ביז ער וועט דיך פר לענדן פון דר ערד אשר ווס דו קומסט דארטן צו ארבין זיא: (כב) יככה יי גאט וועט דיך שלאגן בשחפת מיט גשווילעכץ ובקדחת מיט אדער־היצונג ובדלקת אונ מיט נאך אקראנקהייט וואס היצט מער פון קדחת ובחרחור אונ מיט דארקייט ובחרב אונ מיט שווערד פון חיילות ובשדפון אונ מיט האגיל שלאק עם וועט זיין אהאגל אדער אווינט

וּרְדָפוּךָ עַד אָבְדֶךָ׃ כג וְהָיוּ שָׁמֶיךָ אֲשֶׁר עַל־רֹאשְׁךָ נְחֹשֶׁת וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר־תַּחְתֶּיךָ בַּרְזֶל׃ כד יִתֵּן יְהוָה אֶת־מְטַר אַרְצְךָ אָבָק וְעָפָר מִן

ויִרְדְּפֻנָּךְ עַד דְּתֵיבַד׃ כג וִיהוֹן שְׁמַיָּךְ דִּי עִלָּוֵי רֵישָׁךְ חֲסִינִין כִּנְחָשָׁא מִלְּאַחֲתָא מִטְרָא וְאַרְעָא דִּי תְחוֹתָךְ תַּקִּיפָא כְּפַרְזְלָא מִלְּמֶעְבַּד פֵּרִין׃ כד יִתֵּן יְיָ יָת מְטַר אַרְעָךְ אַבְקָא וְעַפְרָא מִן

תו"א יתן ה' את מטר תענית ג ט׃

רשב"ם

(כג) והיו שמיך אשר על ראשך נחשת. שלא ירד מטר מן השמים. אלא יתן מטר ארצך אבק ועפר. הרוח במקום שרגיל להמטיר מטר מטיר לך מן השמים אבק ועפר. כלומר מגבהי ההרים שהן יבשים מאין מטר יורד אבק ועפר שינקרו עיניכם. ומתוך כך יתנך ה' נגף שלא תוכל לראות ולברוח מפני אויביך׃ (כד) מטר ארצך. ל' ירידה כמו המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש. ימטר על רשעים פחים אש וגפרית׃

רש"י

אבוד אותך שתכלה מאליך: (כג) והיו שמיך אשר על ראשך נחשת. קללות הללו משה מפי עצמו אמרן ע ושבהר סיני מפי הקב"ה אמרן כמשמעו וכן נאמר (ויקרא כו) ואם לא תשמעו לי פ ואם תלכו עמי קרי וכאן הוא אומר לקול ה' אלהיך ידבק ה' בך יככה ה' הקל משה בקללותיו לאמרן בלשון יחיד וג"כ בקללה זו הקל שבראשונות הוא אומר (שם) את שמיכם כברזל וארצכם כנחושה שלא יהיו השמים מזיעין כדרך שאין הברזל מזיע ומתוך כך יהא חורב בעולם והארץ תהא מזיעה כדרך שהנחשת מזיע והיא מרקבת פירותיה וכאן הוא אומר שמיך נחשת וארצך ברזל שיהיו שמים מזיעין אע"פ שלא יריקו מטר מ"מ לא יהיה חורב של אבדון בעולם והארץ לא תהא מזיעה כדרך שאין הברזל מזיע ואין הפירות מרקיבין ומ"מ קללה היא צ בין שהיא כנחשת בין שהיא כברזל לא תוציא פירות וכן השמים לא יריקו מטר: (כד) מטר ארצך אבק ועפר. (תענית ג) זיקא דבתר מטרא ק מטר יורד ולא כל צרכו ואין בו כדי להרבין

בית יהודא

הקב"ה וועט דיך פארלירען (שֶׁתִּכְלֶה מֵאֵלֶיךָ) דו וועסט פארלענדט ווערן פון זיך אליין ועיין ש"ח׃ (כג) וְהָיוּ שָׁמֶיךָ אֲשֶׁר עַל רֹאשְׁךָ נְחֹשֶׁת, זאגט רש"י (קְלָלוֹת הַלָּלוּ מֹשֶׁה מִפִּי עַצְמוֹ אֲמָרָן) די קללות האט משה געזאגט פון זיך אליין (וְשֶׁבְּהַר סִינַי מִפִּי הקב"ה אֲמָרָן) אונ די קללות וואס זענען געזאגט געווארן אויף דעם בארג סיני האט זיי משה געזאגט פון הקב"ה (וְכֵן נֶאֱמַר) אונ אזו איז דארטען געזאגט געווארען (וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ לִי) אויב איר וועט ניט הערען צו מיר (וְאִם תֵּלְכוּ עִמִּי בְּקֶרִי) אויב איר וועט גיין מיט מיר טרעפונדיג, דם זענען די ווערטער פון הקב"ה (וְכָאן הוּא אוֹמֵר לְקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ) אונ דא זאגט דער פסוק אויב דו וועסט ניט הערען די שטימע פון הקב"ה (יַדְבֵּק ה' בְּךָ) הקב"ה וועט צו דיר באהעפטען, (יַכְּכָה ה') הקב"ה וועט דיך שלאגן, די ווערטער זענען פון משה אליין (הֵקֵל מֹשֶׁה בְּקִלְלוֹתָיו לְאָמְרָן בִּלְשׁוֹן יָחִיד) משה האט פארגרינגערט די קללות, ער האט ניט געשפראכט אלע יודין צוזאמען, נאר איינציגע מענטשען, נאר די זינדיגע אליין (וְגַם כֵּן בִּקְלָלָה זוֹ הֵקֵל) אונ די קללה האט ער אויך פארגרינגערט (שֶׁבָּרִאשׁוֹנוֹת הוּא אוֹמֵר) ביי די ערשטע קללות האט ער געזאגט (אֶת שְׁמֵיכֶם כַּבַּרְזֶל וְאַרְצְכֶם כַּנְּחוּשָׁה) אייערע הימלען וועלען זיין ווי אייזען אונ אייער ערד וועט זיין ווי קופער (שֶׁלֹּא יִהְיוּ הַשָּׁמַיִם מַזִּיעִין) די הימלען וועלען ניט שוויצען ועס וועט פון זיי ניט זיין אפייכטקייט (כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵין הַבַּרְזֶל מַזִּיעַ) וויא אייזען שוויצט ניט (וּמִתּוֹךְ כָּךְ יְהֵא חוֹרֶב בָּעוֹלָם) דורך דעם וועט זיין אטריקעניש אויף דער וועלט (וְהָאָרֶץ תְּהֵא מַזִּיעָה) אונ די ערד וועט שוויצען וזיא וועט זיין פייכט (כְּדֶרֶךְ שֶׁהַנְּחֹשֶׁת מַזִּיעַ) ווי קופער שוויצט (וְהִיא מְרַקֶּבֶת פֵּירוֹתֶיהָ) די ערד וועט פארפוילען אירע תבואה (וְכָאן הוּא אוֹמֵר) דא זאגט משה (שָׁמֶיךָ נְחֹשֶׁת) די הימלען וועלען זיין ווי קופער (וְאַרְצְךָ בַּרְזֶל) די ערד וועט זיין וויא אייזען (שֶׁיִּהְיוּ שָׁמַיִם מַזִּיעִין) די הימלען וועלען שוויצען נזייא וועלען זיין פייכט (אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָרִיקוּ מָטָר) אפילו עס וועט ניט גיסען פון זיי רעגען (מִכָּל מָקוֹם לֹא יִהְיֶה חוֹרֶב שֶׁל אֲבַדּוֹן בָּעוֹלָם) פון דעסטוועגען וועט ניט זיין אהייץ אונ אטריקעניש פון אפארלירונג אויף דער וועלט (וְהָאָרֶץ לֹא תְהֵא מַזִּיעָה) די ערד וועט ניט שוויצען (כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵין הַבַּרְזֶל מַזִּיעַ) אזו ווי אייזען שוויצט ניט, די ערד וועט זיין טרוקען (וְאֵין הַפֵּירוֹת מַרְקִיבִין) וועלען די פירות ניט פארפוילט ווערן (וּמִכָּל מָקוֹם קְלָלָה הִיא) פון דעסטוועגען איז דם א קללה (בֵּין שֶׁהִיא כִּנְחֹשֶׁת בֵּין שֶׁהִיא כְּבַרְזֶל) סיי די ערד וועט זיין ווי קופער סיי זיא וועט זיין ווי אייזען (לֹא תוֹצִיא פֵּירוֹת) עס וועט פון די ערד ניט וואקסען תבואה אונ פרוכטען (וְכֵן הַשָּׁמַיִם לֹא יָרִיקוּ מָטָר) פון די הימלען וועט ניט גיסען רעגען׃ (כד) וּמְטַר אַרְצְךָ אָבָק וְעָפָר. דער רעגען פון דיין לאנד וועט זיין שטויב אונ ערד, מיינט מען (זִיקָא דְּבָתַר מִטְרָא) דער ווינט וואס וועט זיין נאך דעם רעגען (מָטָר יוֹרֵד וְלֹא כָּל צָרְכּוֹ) עס גייט רעגען

שפתי חכמים

אבד עליו כלומר עד אבוד אותך ומ"מ פירש כתרגומו שתכלה מאליך ודוק היטב. ובזה יתורץ מה שכתב רא"ם ולא ידעתי איך יתיישב מה שכ' תחלה עד דתיבד וסיים בו עד אבוד אותך דמשמע שזה פירושו עד דתיבד וכתב אחר זה שתכלה מאליך וזה אינו אלא לפי המתרגם עכ"ל · ע ה"פ משה ביקש מהקב"ה שיתן לו רשות לקללם הכי ונתן לו הקב"ה רשות וא"כ הכל א"ש הא דאמרינן אפי' אות אחת לא חידש מעצמו ר"ל בלי רשות הקב"ה והא דפירש מפי עצמו אמרן רצ"ל שהוא היה מבקש מהקב"ה והתו' כתבו פרק בני העיר משה מפי עצמו אמרן וברוח הקודש ע' שם · פ ואם משה אמרן לא שייך למימר תשמעו לי וגו' : צ רצונו בזה שלא תקשי הרי הוא רוצה לקללם ומאי קללה בזה והיו שמיך אשר על ראשך נחשת : ק זהו ל' גמרא ורצונו של רש"י לתרץ איך שייך לומר שהמטר יהיה אבק ועפר שני הפכים הם

פירוש לתורת אלהים

אונ וועט אום שלאגען די תבואה ובירקון אונ מיט גרינקייט געלזוכט דיא תבואה וועט פאר דארט ווערען אונ זיא וועט ווערען געל ורדפוך אונ זייא וועלען דיך יאגען עד אבדך ביז דו וועסט פאר לארען ווערען׃ (כג) והיו אונ עס וועלען זיין דיא הימלען וום איבער דיין קאפ אזו ווי קופער עס וועט ניט גיין רעגין והארץ אונ דיא ערד וואס אונטער דיר ברזל וועט זיין אזו וויא אייזען זיא וועט ניט אום ציהען פירות׃ (כד) יתן גאט וועט געבען דעם רעגען פון דיין לאנד ערד אונ שטויב [עיין רש"י]

הַשָּׁמַיִם יֵרֵד עָלֶיךָ עַד הִשָּׁמְדָךְ׃
כה יִתֶּנְךָ יְהוָה ׀ נִגָּף לִפְנֵי אֹיְבֶיךָ
בְּדֶרֶךְ אֶחָד תֵּצֵא אֵלָיו וּבְשִׁבְעָה
דְרָכִים תָּנוּס לְפָנָיו וְהָיִיתָ לְזַעֲוָה
לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ׃ כו וְהָיְתָה
נִבְלָתְךָ לְמַאֲכָל לְכָל־עוֹף הַשָּׁמַיִם
וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ וְאֵין מַחֲרִיד׃
כז יַכְּכָה יְהוָה בִּשְׁחִין מִצְרַיִם
וּבָעְפֹלִים ובטחורים קרי וּבַגָּרָב וּבֶחָרֶס
אֲשֶׁר לֹא־תוּכַל לְהֵרָפֵא׃ כח יַכְּכָה

אונקלוס

שְׁמַיָּא יְהוֹת עֲלָךְ עַד דְּתִשְׁתֵּצֵי׃ כה יִתְּנִנָּךְ יְיָ תְּבִיר קֳדָם סָנְאָךְ בְּאָרְחָא חֲדָא תִּפּוֹק לְוָתֵיהּ וּבְשִׁבְעָא אָרְחָן תְּעָרוֹק מִקֳּדָמוֹהִי וּתְהֵי לְזִיעַ לְכֹל מַלְכְוָת אַרְעָא׃ כו וּתְהֵי נְבִלְתָּךְ מְשַׁגְרָא לְמֵיכַל לְכָל עוֹפָא דִּשְׁמַיָּא וְלִבְעִירַת אַרְעָא וְלֵית דְּמָנִיד׃ כז יִמְחִנָּךְ יְיָ בְּשִׁחֲנָא דְּמִצְרַיִם וּבִטְחוֹרִין וּבִגְרָבָא וּבַחֲרִיס יַבִּישׁ דִּי לָא תִכּוּל לְאִתַּסָּאָה׃ כח יִמְחִנָּךְ יְיָ

תולדות אהרן

ובעפלים מגילה כה׃ ובגרב ובחרס בכורות מא׃

רשב״ם

(כו) ואין מחריד. אין מבריח העופות מעל הנבלות כי אין קוברין׃

בעל הטורים

(כה) נגף. ג׳ במסורה דין ואידך אך נגוף נגף הוא לפנינו. וירא חרס כי נגף לפני ישראל. אם שמוע תשמעו יגוסו לפניכם כדכתיב וירא חרס וגו׳ ואם לא תשמעו יתנך ה׳ נגף׃ (כח) בשגעון. ב׳ יככה ה׳ בשגעון. והוא בשגעון ינהג כלומר לא די שיככה אלא שכל מנהגך יהיה בשגעון׃

רש״י

ר את העפר והרוח באה ומעלה את האבק ומכסה את עשב הזרעים שהן לחים מן המים ונדבק בהם ונעשה טיט ומתייבש ומרקיבין׃ (כה) לזעוה. לאימה ולזיע שיזועו כל שומעי מכותיך ממך ויאמרו אוי לנו שלא יבוא עלינו כדרך שבא על אלו׃ (כז) בשחין מצרים. רע היה מאד יבש לח מבפנים ויבש מבחוץ כדאי׳ בבכורות (בכורות מא)׃ גרב. שחין לח׃ חרס. שחין יבש כחרס׃ (כח) ובתמהון

בית יהודא

נָאר ווייניג ניט ווי פיל מען דארף (וְאֵין בּוֹ כְּדֵי לְהַרְבִּיץ אֶת הֶעָפָר) עס איז ניטא אזוי פיל רעגען עס זאל גוט נאס מאכן דיא ערד דער שטויב זאל בלייבען ליגען (וְהָרוּחַ בָּא וּמַעֲלֶה אֶת הָאָבָק וּמְכַסֶּה אֶת עֵשֶׂב הַזְּרָעִים שֶׁהֵם לַחִים מִן הַמַּיִם וְנִדְבָּק בָּהֶם וְנַעֲשֶׂה טִיט וּמִתְיַיבֵּשׁ וּמַרְקִיבִין) נאך דעם ביסעל רעגען קומט אווינט אונ הייבט־אויף דעם שטויב אין דערהייך אונ דר שטויב בדעקט די בלעטער פון דעם פארזייהונג אונ דיא תבואות וואס זענען נאס פון רעגן אונ די שטויב קלעבט זיך צו די נאסע תבואה אונ עס ווערט ליים אונ עס ווערט פארטריקונט אונ די תבואה ווערט פארפוילט׃ (כה) (לְזַעֲוָה), מיינט מען (לְאֵימָה וּלְזִיעַ) צוא אמורא אונ אציטערניש (שֶׁיָּזוּעוּ כָּל שׁוֹמְעֵי מַכּוֹתֶיךָ מִמְּךָ) אלע מענטשען וואס וועלן הערין דיינע מכות וועלן ציטערין פון דיר (וְיֹאמְרוּ) זיי וועלן זאגען (אוֹי לָנוּ) וויי צו אונז, מיר האבען מורא (שֶׁלֹּא יָבֹא עָלֵינוּ כְּדֶרֶךְ שֶׁבָּא עַל אֵלּוּ) טאמער וועט קומען אויף אונז ווי עס איז געקומען אויף די יודין׃ (כז) (בִּשְׁחִין מִצְרַיִם), זאגט רש״י (רַע הָיָה מְאֹד) דר שחין וואס איז געווען אין מצרים איז געווען זייער שלעכט (לַח מִבִּפְנִים וְיָבֵשׁ מִבַּחוּץ) אינוויינוג איז ער געווען נאס אונ אויסווייניג איז ער געווען טרוקין (כִּדְאִיתָא בִּבְכוֹרוֹת) וויא עס שטייט אין די גמרא בכורות׃ (גָּרָב), (שְׁחִין לַח) פייכטער שחין הייסט גרב׃ (חֶרֶס), (שְׁחִין יָבֵשׁ כַּחֶרֶס) חרס מיינט מען שחין וואס איז טרוקען וויא אשארבען׃ (כח) (וּבְתִמְהוֹן לֵבָב), מיינט

שפתי חכמים

ושני הפכים בנושא אחד א״א ל״פ זיקא דבתר כו׳: ר להרבין הוא מל׳ ריבן תחת משאו: ש דלל״כ למה אמר בשחין מצרים הל״ל סתם שחין: ת פי׳

פירוש לתורת אלהים

מִן הַשָּׁמַיִם פון דעם הימל וועט ער לאזען אויף דיר נידערן עַד הִשָּׁמְדָךְ ביז ער וועט דיך פר טיליגן׃ (כה) יִתֶּנְךָ גאט וועט דיך געבן גמארד פאר דיינע פיינד בְּדֶרֶךְ מיט איין וועג וועסטו ארוס גיין צוא אים מלחמה האלטן וּבְשִׁבְעָה אונ מיט זיבן וועגען וועסטו אנטלופען פאר אים וְהָיִיתָ לְזַעֲוָה אונ דו וועסט זיין פאר אציטערניש צו אלע קיניגרייך פון דער ערד זיי וועלין מורא האבן טאמער וועט אויף זייא קומען אזו וויא עס איז גקומן אויף דיר׃ (כו) וְהָיְתָה נִבְלָתְךָ אונ עס וועט זיין דיין גוף לְמַאֲכָל צו איין עסין צו אלע פייגעלך וואס פליען אונטער דעם הימל וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ אונ צו די פיה פון דער ערד וְאֵין מַחֲרִיד אונ קיינר וועט זיי ניט דר שרעקין קיינר וועט זיי ניט אוועק טרייבן׃ (כז) יַכְּכָה גאט וועט דיך שלאגען מיט דעם שחין וואס ער האט גישלאגען דיא מצרים וּבָעְפֹלִים אונ מיט פייכטע בלאטערן וּבַגָּרָב וּבֶחָרֶס מיט פייכטן פארך אונ מיט דארען פארך אֲשֶׁר וואס דו וועסט ניט קאנן גהיילט ווערן׃ (כח) יַכְּכָה יְיָ גאט וועט דיך שלאגען בְּשִׁגָּעוֹן מיט שגעון אונ מיט בלינדקייט אונ מיט איין פר

יְהוָה בְּשִׁגָּעוֹן וּבְעִוָּרוֹן וּבְתִמְהוֹן
לֵבָב׃ כט וְהָיִיתָ מְמַשֵּׁשׁ בַּצָּהֳרַיִם
כַּאֲשֶׁר יְמַשֵּׁשׁ הָעִוֵּר בָּאֲפֵלָה וְלֹא
תַצְלִיחַ אֶת־דְּרָכֶיךָ וְהָיִיתָ אַךְ
עָשׁוּק וְגָזוּל כָּל־הַיָּמִים וְאֵין מוֹשִׁיעַ׃
ל אִשָּׁה תְאָרֵשׂ וְאִישׁ אַחֵר יִשְׁגָּלֶנָּה
בַּיִת תִּבְנֶה וְלֹא־תֵשֵׁב בּוֹ ישכבנה קרי
כֶּרֶם תִּטַּע וְלֹא תְחַלְּלֶנּוּ׃ לא שׁוֹרְךָ
טָבוּחַ לְעֵינֶיךָ וְלֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ
חֲמֹרְךָ גָּזוּל מִלְּפָנֶיךָ וְלֹא יָשׁוּב לָךְ
צֹאנְךָ נְתֻנוֹת לְאֹיְבֶיךָ וְאֵין לְךָ
מוֹשִׁיעַ׃ לב בָּנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ נְתֻנִים

אונקלוס

בְּטַפְשׁוּתָא וּבְסַמְיוּתָא
וּבְשַׁעֲמָמוּת לִבָּא׃
כט וּתְהֵי מְמַשֵּׁשׁ בְּטִהֲרָא
כְּמָא דִי מְמַשֵּׁשׁ עַוִירָא
בְּקִבְלָא וְלָא תַצְלַח יָת
אָרְחָתָיךְ וּתְהֵי בְּרַם עֲשִׁיק
וְאָנִיס כָּל יוֹמַיָּא וְלֵית
דְּפָרִיק׃ ל אִתְּתָא תֵּירוֹס
וּגְבַר אָחֳרָן יִשְׁכְּבִנַּהּ
בֵּיתָא תִבְנֵי וְלָא תֵיתֵב
בֵּהּ כַּרְמָא תִצּוֹב וְלָא
תַחֲלְנֵהּ׃ לא תּוֹרָךְ יְהֵי
נְכֵס לְעֵינָךְ וְלָא תֵיכוּל
מִנֵּהּ חֲמָרָךְ יְהֵי אֲנֵס
מִקֳּדָמָךְ וְלָא יְתוּב לָךְ
עָנָךְ מְסִירִין לְבַעֲלֵי
דְּבָבָךְ וְלֵית לָךְ פָּרִיק׃
לב בְּנָךְ וּבְנָתָךְ מְסִירִין

תו"א והיית ממשש מגילה כד: ישגלנה שורך טבוח ברכות נו: בניך ובנותיך נתנים שם יבמות סג:

רש"י

לבב. אוטם הלב אשטורדישו"ן בלעז (בעטייבונג)׃ (כט) עשוק. בכל מעשיך יהיה א ערעור: (ל) ישגלנה. לשון שגל פלגש ב והכתוב כנהו לשבח ג ישכבנה (מגילה כה) ותקון סופרים ד הוא זה: תחללנו. בשנה הרביעית

בית יהודא

מֶען (אוֹטֶם הַלֵּב) דָם הַארְץ אִיז פַארְמַאכְט פוּן פַארְמִישׁוּנְג אוּנ װייס נִיט װָאס צוּ טָאהְן: (כט) וְעָשׁוּקוֹ. דוּ װֶעסְט זַיין גֶערוֹיבְּט (בְּכָל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיֶה עִרְעוּר) אוֹיף אַלְץ װָאס דוּ װֶעסְט טָאהְן װֶעט זַיין קְרִיג: (ל) וִישְׁגָּלֶנָּהוּ. (לְשׁוֹן שֵׁגָל, פִּלֶגֶשׁ) דֶר פָּסוּק זָאגְט דוּ װֶעסְט מְקַדֵּשׁ זַיין אַאִשָּׁה אוּנ אֵיין אַנְדֶער מֶענְטְשׁ װעט זִיא נֶעמֶען פַר אַשֵׁגָל, אַפִּלֶגֶשׁ (וְהַכָּתוּב כִּנָּהוּ לְשֶׁבַח יִשְׁכָּבֶנָּה) עֶס הָאט גֶעדַארְפְט שְׁטֵיין אִין פָּסוּק יִשְׁכָּבֶנָּה. עֶר װֶעט מִיט אִיר לִיגֶען, נָאר דֶער פָּסוּק הָט פַארְבֶּעסֶערְט דֶעם לָשׁוֹן אוּנ הָט גֶעשְׁרִיבֶּן יִשְׁגָּלֶנָּה, עֶר װֶעט זִיא נֶעמֶען פַר אַפִּלֶגֶשׁ, עֶר װֶעט זִיא הַאלְטֶן פַר אַװייבּ נָאר עֶר װֶעט נִיט חֲתוּנָה הָאבֶּען מִיט אִיר (וְתִקּוּן סוֹפְרִים הוּא זֶה) דָאס אִיז פַארְבֶּעסֶערְט גֶיוָוארִין פוּן דִי מֶענְטְשֶׁען װָאס הָאבֶּן גְשְׁרִיבֶּען דִי סֵפֶר תּוֹרָה וְיִשְׁכָּבֶנָּה אוּנ יִשְׁגָּלֶנָּה, זֶענֶען פַארְטַאהְשְׁט וּפַארְבַּיטֶען דִיא צְװייא מִיטֶען אוֹתִיּוֹת, דֶער כ אוֹיף ג, פוּן גיכ"ק, אוּנ דֶער ב אוֹיף ל: וּתְחַלְּלֶנּוּ. אוּנ דוּא װֶעסְט נִיט זוֹכֶה זַיין (בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית לֶאֱכוֹל פִּרְיוֹ) צוּ עֶסִין דִיא פֵּירוֹת פוּן דֶעם נַייעֶם װַיינְגַארְטֶען אִין דֶעם פֶערְטֶען יָאהְר וְדֶער דִין אִיז אַז מֶען פְלַאנְצְט אַװיינְגַארְטֶען וְאָדֶער נָאר אֵיין בּוֹים דִי פֵּירוֹת װָאס װַאקְסִין אוֹיף דֶעם בּוֹים דִי עֶרְשְׁטֶע דְרֵייא יָאהְר הֵייסֶן עָרְלָה, מֶען טָאר זֵיי נִיט עֶסִין אוּנ נִיט הֲנָאָה הָאבֶּען פוּן זֵיי, דִי פֵּירוֹת װָאס װַאקְסֶן דֶעם פֶערְטֶן יָאהְר, דַארְף מֶען

שפתי חכמים

מדכתיב ובחרם הוי גרב לח ועיין לעיל בפרשת אמור: א דא"ל כמו לא תעשוק את רעך ספי' כובש שכר שכיר שאינו נותנין הפי' וגזלה כבר אמור ל"פ מעניין ויקרא שם הכאר עשק כי התעשקו: ב פי' אשה פלגש כלו' אשה תארש ואיש אחר יקחנה לו לפלגש: ג פי' הל"ל ישכבנה אלא שכינוי זה ישגלנה לשבח כלו' שלא ישכב אותה בדרך זנות אלא שיקח אותה לפילגש: ד כבר פירשתיו

פירו"ש לתורת אלהים

טוּמֶעלְט הַארְץ: (כט) וְהָיִיתָ אוּנ דוּ װֶעסְט טַאפֶּען אִין מִיטֶען טָאג כַּאֲשֶׁר אַזוֹ װִי אַבְּלִינְדֶר טַאפְּט װייל עֶס אִיז פִינְצְטֶער וְלֹא תַצְלִיחַ אוּנ דוּא װֶעסְט נִיט בַּאגְלִיקֶן אִין אַלֶע דַיינֶע װֶעגֶן וְהָיִיתָ אוּנ דוּ װֶעסְט זַיין פַר צוּקְט אוּנ גְגַזִילְתְּ אַלֶע דַיינֶע טֶעג וְאֵין מוֹשִׁיעַ אוּנ קֵיינֶער װֶעט דִיר נִיט הֶעלְפֶן: (ל) אִשָּׁה תְאָרֵשׂ אַװייבּ װֶעסְטוּ מְקַדֵּשׁ זַיין וְאִישׁ אוּנ אֵיין אַנְדֶר מַאן װֶעט מִיט אִיר לִיגֶן בַּיִת תִּבְנֶה אֵיין הוֹיז װֶעסְטוּ בּוֹיעֶן אוּנ דוּ װֶעסְט דְרִינֶען נִיט זִיצֶען כֶּרֶם אַװיין גָארְטֶען װֶעסְטוּ פְלַאנְצֶען אוּנ דוּ װֶעסְט אִים נִיט אוֹסְלֵייזֶן: (לא) שׁוֹרְךָ דַיין אָקְס װֶעט זַיין גֶעשָׁאכְטֶן פַר דַיינֶע אוֹגֶען וְלֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ אָבֶּער דוּ װֶעסְט פוּן אִים נִיט עֶסִין חֲמוֹרְךָ דַיין אֵייזֶל װֶעט זַיין גְגַזִילְתְּ פַר דַיינֶע אוֹגֶען אוּנ עֶס װֶעט נִיט אוּם גֶקֶערְט װֶערֶן צוּ דִיר צֹאנְךָ דַיינֶע שָׁאף װֶעלֶן גְגֶעבֶּן װֶערֶן צוּ דַיינֶע פֵיינְט וְאֵין אוּנ עֶס װֶעט צוּ דִיר נִיט זַיין קֵיין הֶעלְפֶער: (לב) בָּנֶיךָ דַיינֶע זִיהְן אוּנ דַיינֶע טֶעכְטֶער װֶעלִין גִיגֶעבֶּען װֶערֶען צוּ אֵיין אַנְדֶער פָאלְק וְעֵינֶיךָ אוּ...

לְעַם אַחֵר וְעֵינֶיךָ רֹאוֹת וְכָלוֹת
אֲלֵיהֶם כָּל־הַיּוֹם וְאֵין לְאֵל יָדֶךָ׃
לג פְּרִי אַדְמָתְךָ וְכָל־יְגִיעֲךָ יֹאכַל עַם
אֲשֶׁר לֹא־יָדָעְתָּ וְהָיִיתָ רַק עָשׁוּק
וְרָצוּץ כָּל־הַיָּמִים׃ לד וְהָיִיתָ מְשֻׁגָּע
מִמַּרְאֵה עֵינֶיךָ אֲשֶׁר תִּרְאֶה׃
לה יַכְּכָה יְהוָה בִּשְׁחִין רָע עַל־
הַבִּרְכַּיִם וְעַל־הַשֹּׁקַיִם אֲשֶׁר לֹא־
תוּכַל לְהֵרָפֵא מִכַּף רַגְלְךָ וְעַד
קָדְקֳדֶךָ׃ לו יוֹלֵךְ יְהוָה אֹתְךָ וְאֶת־
מַלְכְּךָ אֲשֶׁר תָּקִים עָלֶיךָ אֶל־גּוֹי
אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתָּ אַתָּה וַאֲבֹתֶיךָ
וְעָבַדְתָּ שָּׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים עֵץ
וָאָבֶן׃ לז וְהָיִיתָ לְשַׁמָּה לְמָשָׁל

אונקלוס

לְעַמָּא אָחֳרָן וְעֵינָיךְ חָזְיָן וִיסוּפָן בְּגַלְלְהוֹן כָּל יוֹמָא וְלֵית חֵילָא בִּידָךְ׃ לג אִבָּא דְאַרְעָךְ וְכָל לֵאוּתָךְ יֵיכוֹל עַמָּא דִּי לָא יְדַעְתְּ וּתְהֵי בְּרַם עֲשִׁיק וּרְעִיעַ כָּל יוֹמַיָּא׃ לד וּתְהֵי מִשְׁתַּטֵּה מֵחֵזוּ עֵינָיךְ דִּי תֶחֱזֵי׃ לה יִמְחִנָּךְ יְיָ בְּשִׁחְנָא בִּישָׁא עַל רְכוּבַיָּא וְעַל שָׁקַיָּא דִּי לָא תִכּוּל לְאִתַּסָּאָה מִפַּרְסַת רַגְלָךְ וְעַד מוֹחָךְ׃ לו יַגְלֵי יְיָ יָתָךְ וְיָת מַלְכָּךְ דִּי תְקִים עֲלָךְ לְעַם דִּי לָא יְדַעְתְּ אַתְּ וַאֲבָהָתָךְ וְתִפְלַח תַּמָּן לְעַמְמַיָּא פָּלְחֵי טַעֲוָתָא אָעָא וְאַבְנָא׃ לז וּתְהֵי לְצָדוּ לְמַתְלָא וּלְשׁוֹעֵי בְּכֹל

תו"א יולך ה' אותך יומא כב:

בעל הטורים

(לה) קדקדך. יולך ה' אותך ואת מלכך. רמז לקדקד יהויקים שלא ניתן לקבורה:

רש"י

לאכול פריו: (לב) וכלות אליהם. מצפות אליהם שישובו ואינם שבים. כל תוחלת שאינה באה קרויה כליון עינים: (לז) לשמה. אשטורדישו"ן [גור בעטייבונג] כל הרואה אותך ישום עליך: למשל. כשתבא מכה רעה על

בית יהודא

זיי פירען אין ירושלים אונ דארטען זיי עסין, אדער מען טאהשט נמען פארבייטו די פירות אויף געלט, מעג מען די פירות עסין אין דערהיים, אונ ווען ער וועט קומען אין ירושלים וועט ער ברייגגען דם געלט אין ירושלים אונ וועט פר דם געלט קויפן עסינווארג: (לב) וכלות אליהם. מיינט מען (מצפות אליהם שישובו ואינם שבים) דייגע אויגן וועלן פארלענגדט ווערען קוקענדיג אונ ווארטענדיג אויף זיי דו זאלסט זיי זעהן צוריק־קומענדיג, אונ זייא וועלען ניט צוריק קומן (כל תוחלת שאינה באה קרויה כליון עינים) יעדער האפנונג וום אמענטש האפט אונ עס קומט ניט, ער ווארט ער זאל דיא זאך זעהן אונ ער זעהט זיא ניט, ווערט גערופן כליון עינים, אאויגן פארלענדונג, גלייך וויא ער וואלט ניט קענען זעהן, ווייל די אויגן זייגע זענען בלינד געווארן: (לז) לשמה. צו וויסט (כל הרואה אותך ישום עליך) אלע וום וועלן דיך זעהן וועלען זיך וואנדערין אויף דיין פארוויסטונג: למשל. מיינט מען (כשתבא מכה רעה על האדם) אז עם וועט קומן אשלעכטע מכה אויף אמענטש

פירוש לתורת אלהים

דייגע אויגן וועלן עם זעהן וכלות אונ וועלן האפען צו זיי אגאנצען טאג. זיי זאלן זיך אום קערין ואין לאל ידך אונ דו וועסט קיין מאכט ניט האבן אין דייגע הענד זיי צו בקומען: (לג) פרי אדמתך די פרוכט פון דיין ערד אונ גאר דיין מאטערגעש וום דו האסט דיך דרוף געמאטערט יאכל וועט עם אוף עסין אזו אפאלק וום דו קאנסט זיי גאר ניט והיית אונ דו וועסט זיין נאר פר צוקט ורצוץ אונ צו שטוסען כל הימים אלע טעג: (לד) והיית אונ דו וועסט זיין פר טומלט פון וועגן אלץ וום דייגע אויגן וועלן מוזען זעהן: (לה) יככה יי גאט וועט דיך שלאגן מיט שלעכטע שחין על הברכים אוף די קייען ועל השוקים אונ אוף די שענקל אשר יום דו וועסט ניט קאנען געהיילט ווערן מכף רגלך פון דייגע פים, ביז אין דיין אקין: (לו) יולך גאט וועט דיך פירען מיט דיין מלך אשר תקים וום דו וועסט אוף דיר אוף שטעלן אל גוי צו אזו אפאלק וום דו מיט דייגע עלטערן האבן זיי ניט גקענט ועבדת שם אונ דו וועסט דארטן מוזען דינען צו אזעלכע פעלקר וום זיי דינען אלהים אחרים אנדערע אפ געטער פון האלץ אונ פון שטיין: (לז) והיית אונ

וועסט

וּלְשְׁנִינָה בְּכֹל הָעַמִּים אֲשֶׁר־
יְנַהֶגְךָ יְהוָה שָׁמָּה׃ לח זֶרַע רַב
תּוֹצִיא הַשָּׂדֶה וּמְעַט תֶּאֱסֹף כִּי
יַחְסְלֶנּוּ הָאַרְבֶּה׃ לט כְּרָמִים תִּטַּע
וְעָבָדְתָּ וְיַיִן לֹא־תִשְׁתֶּה וְלֹא תֶאֱגֹר
כִּי תֹאכְלֶנּוּ הַתֹּלָעַת׃ מ זֵיתִים יִהְיוּ
לְךָ בְּכָל־גְּבוּלֶךָ וְשֶׁמֶן לֹא תָסוּךְ
כִּי יִשַּׁל זֵיתֶךָ׃ מא בָּנִים וּבָנוֹת תּוֹלִיד
וְלֹא־יִהְיוּ לָךְ כִּי יֵלְכוּ בַּשֶּׁבִי׃
מב כָּל־עֵצְךָ וּפְרִי אַדְמָתֶךָ יְיָרֵשׁ

אונקלוס

עַמְמַיָּא דִּי יְדַבְּרִנָּךְ יְיָ
לְתַמָּן׃ לח בַּר זְרַע סַגִּי
תַּפֵּק לְחַקְלָא וּזְעֵר
תִּכְנוֹשׁ אֲרֵי יַחְסְלִנֵּהּ
גּוֹבָא׃ לט כַּרְמִין תִּצּוֹב
וְתִפְלַח וְחַמְרָא לָא תִשְׁתֵּי
וְלָא תִכְנוֹשׁ אֲרֵי
תֵיכְלִנֵּהּ תּוֹלַעְתָּא׃
מ זֵיתִין יְהוֹן לָךְ בְּכָל
תְּחוּמָךְ וּמִשְׁחָא לָא
תְסוּךְ אֲרֵי יִתְּרוּן זֵיתָךְ׃
מא בְּנִין וּבְנָן תּוֹלִיד וְלָא
יְהוֹן לָךְ אֲרֵי יְהָכוּן
בְּשִׁבְיָא׃ מב כָּל אִילָנָךְ
וְאִבָּא דְאַרְעָךְ יַחְסְנִנֵּהּ

תו"א זרע רב ברכות שם: לה תמתה סנהדרין ז: זיתים יהיו ברכות שם: כי ישל
שפן בילה לה: בנים ובנות ברכות שם: יירש הצלצל קמא קיז:

בעל הטורים

(מ) זיתים יהיו לך בכל גבולך. זה הפ' מתחיל ומסיים בזית לו' שאין הזית מתקבל באילן אחר וזהו בניך כשתילי זיתים שלא יתערבו באחרים לכן סמך לו בנים ובנות תוליד: (מב) יירש הצלצל. וסמיך ליה (מג) הגר אשר בקרבך. רמז לכי ימוך אחיך ונמכר לגר: מטה מטה. בגימ' גיהנם:

רשב"ם

(לז) ולשנינה. לדבור כמו ושננתם: (מ) ישל. כמו ונשל גוים. יבן ימל קצירו מן ונמלתם. וכן אחריתו כנחש ישך מן נשך הנחש. ל' יפעל:

רש"י

אדם יאמרו זו דומה למכת פלוני: ולשנינה. לשון ושננתם (לעיל ו) ידברו בך וכן תרגומו ולשועי לשון ספור ואשתעי: (לח) יחסלנו. יכלנו ועל שם כך נקרא ה חסיל שמכלה את הכל: (מ) כי ישל. ו ישיר פירותיו לשון (לעיל יט) ונשל הברזל: (מב) יירש הצלצל. יעשנו הארבה רש מן הפרי: יירש. יעני: צלצל. ז מין ארבה. ואי אפשר לפרש יירש לשון ירושה שאם כן היה לו לכתוב יוריש ח ולא לשון הורשה

בית יהודא

(יאמרו זו דומה לְמַכַּת פְּלוֹנִי) וועט מען זאָגען דיא מַכָּה איז גְלייך צו די מַכָּה וָוֹם יֶענֶער מֶענְטְשׁ הָט: וּלְשְׁנִינָה, צוּ אַרייִדוּנג (לָשׁוֹן וְשִׁנַּנְתָּם) ווי עם שְׁטֵייט אין פָּסוּק וְשִׁנַּנְתָּם, דוּ זָאלְסְט זֵיי רֵיידֶן (יְדַבְּרוּ בָּךְ) אַלֶע פֶעלְקֶער וועלֶען פוּן דִיר רֵיידֶן (וְכֵן תַּרְגּוּמוֹ וּלְשׁוּעֵי) דֶער תַּרְגּוּם טַייטְשְׁט דֶעם וָוארְט וְלִשְׁנִינָה, וּלְשׁוּעֵי (לָשׁוֹן סִפּוּר וְאִשְׁתְּעִי) וּלְשׁוּעֵי איז דֶרְטַייטְשׁ צוּ דֶערְצֵיילֶן אוּנ צוּ שְׁמוּעֶסִין: (לח) יַחְסְלֶנּוּ. איז דֶרְטַייטְשׁ יְכַלֶּנּוּ, עֶר ווֶעט אִים פַרְלֶענְדֶען (וְעַל שֵׁם כָּךְ נִקְרָא חָסִיל שֶׁמְּכַלֶּה אֶת הַכֹּל) אוּנ דְרִיבֶּער ווֶערְט דֶער הֵיישֶׁערִיק גֶערוּפֶען חָסִיל, ווייל עֶר פַרְלֶענְדְט אַלִין: (מ) כִּי יִשַּׁל. מֵיינְט מֶען (יַשִּׁיר פֵּירוֹתָיו) עֶר ווֶעט אַרָאפּוּוארְפֶען פוּן זִיךְ זַיינֶע פֵּירוֹת (לָשׁוֹן וְנָשַׁל הַבַּרְזֶל) ווִיא עֶם שְׁטֵייט אִין פָּסוּק וְנָשַׁל הַבַּרְזֶל, דֶער אַייזֶן ווֶעט אַרָאפּ פַאלֶן: (מב) וְיָרֵשׁ הַצְּלָצַל. מֵיינְט מֶען (יְעַשְּׁנוּ הָאַרְבֶּה רָשׁ מִן הַפְּרִי) דֶער הֵיישֶׁערִיק ווֶעט אָרֶעם מַאכֶן דֶעם בּוֹים פוּן זַיינֶע פֵּירוֹת, עֶר ווֶעט אוֹיפֶעסִין אַלֶע פֵּירוֹת פוּן די בּוֹימֶער וועלֶען די בּוֹימֶער זַיין אָרֶעם אוּנ לֵיידִיג פוּן זֵייעֶרֶע פֵּירוֹת (יְיָרֵשׁ, יְעַנִּי) יְיָרֵשׁ, עֶר ווֶעט אָרֶעם מַאכֶן (הַצְּלָצַל, מִין אַרְבֶּה) אַמִין הֵיישֶׁערִיק וָוֹם הֵייסְט צְלָצַל, זָאגְט רש"י (וְאִי אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ יְיָרֵשׁ לָשׁוֹן יְרוּשָּׁה) מֶען קֶען נִיט טַייטְשֶׁען יְיָרֵשׁ מֵיינְט מֶען יַרְשֶׁנֶן (שֶׁאִם כֵּן הָיָה לוֹ

שפתי חכמים

בפרשת וירא: ה פי' במ"א קרא ארבה חסיל ולמה אלא על שם שהוא מכלה הכל: ו ולא הספיק לומר ל' נשירה מפני שהוא פועל יוצא לאחר וחסר הפעול שהם הפירות ולכן אמר ישיר פירותיו כמו ונשל הברזל שהוא ג"כ פועל יוצא ופי' שנשל הברזל חתיכה מן העץ המתבקע והיא הלכה והרגתו. רא"ם: ז ולהכי נקרא צלצל שהוא מל' צלצל ותרועה כלומר שאין הרבה ביחד ושאין בקול ובמהומה: ח בקיר"ק

פירוש לתורת אלהים

ווֶעסְט זַיין צוּ ווִיסְט לְמָשָׁל אוּנ פַר אַמְשָׁל אַז עֶם ווֶעט קוּמֶען אַשְׁלֶעכְטֶע מַכָּה אוֹיף אֵיינֶם ווֶעלֶען מֶענְטְשֶׁן זָאגֶן דָם איז גְלֵייךְ צוּ די מַכָּה וָואס איז אוֹיף אַייךְ גְקוּמֶן וְלִשְׁנִינָה אוּנ צוּ רֵייד אִיטְלִיכֶר ווֶעט פוּן דִיר רֵיידֶן בְּכֹל הָעַמִּים צְווִישֶׁן די אַלֶע פֶעלְקֶער וָוס גָאט ווֶעט דִיךְ אַהִין פִירֶען: (לח) זֶרַע אִין דֶעם פֶעלְד ווֶעסְטוּ אוֹיס צִיהֶען פִיל זָאמֶען וּמְעַט אוּנ ווֵיינִיג ווֶעסְטוּ אַיין זַאמְלֶען כִּי ווָארוּם דֶר הֵיישֶׁערִיק ווֶעט עֶם פַאר לֶענְדֶען: (לט) כְּרָמִים תִּטַּע וְעָבָדְתָּ וויין גֶערְטְנֶר ווֶעסְטוּ פְלַאנְצֶן אוּנ אוֹסְאַרְבֶּעטֶען וְיַיִן אוּנ וויין ווֶעסְטוּ פוּן אִים נִיט טְרִינְקֶען אוּנ נִיט אַיין זַאמְלֶען כִּי ווָארוּם די ווֶערִים ווֶעלֶען עֶם אוֹיף עֶסִין: (מ) זֵיתִים אֵייל־בֶּערְטִין בוֹמֶר ווֶעסְטוּ הָאבִּין אִין אַלֶע דַיינֶע גְרֶענֶעצֶן וְשֶׁמֶן לֹא תָסוּךְ אוּנ מִיט אֵייל ווֶעסְטוּ דִיךְ נִיט שְׁמִירֶען כִּי יִשַּׁל זֵיתֶךָ ווָארוּם דֶער בּוֹם ווֶעט אַרָאפּ וַוארְפֶן פוּן זִיךְ זַיינֶע אֵייל בִּירְטֶן: (מא) בָּנִים זִין אוּנ טֶעכְטֶער ווֶעלֶען צוּ דִיר גִיבָּארֶען ווֶערֶן אָבֶּר זֵיי ווֶעלִין נִיט זַיין בַּיי דִיר כִּי יֵלְכוּ בַּשֶּׁבִי ווָארוּם זֵיי ווֶעלֶן גֵיין אִין דֶר שִׁבְיָה: (מב) כָּל אַלֶע בֵּיימֶער אוּנ אַלֶע פְרוּכְט פוּן דַיין עֶרְד יְיָרֵשׁ הַצְּלָצַל

הַצְּלָצַל׃ מג הַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ
יַעֲלֶה עָלֶיךָ מַעְלָה מָּעְלָה וְאַתָּה
תֵרֵד מַטָּה מָּטָּה׃ מד הוּא יַלְוְךָ
וְאַתָּה לֹא תַלְוֶנּוּ הוּא יִהְיֶה לְרֹאשׁ
וְאַתָּה תִּהְיֶה לְזָנָב׃ מה וּבָאוּ עָלֶיךָ
כָּל־הַקְּלָלוֹת הָאֵלֶּה וּרְדָפוּךָ
וְהִשִּׂיגוּךָ עַד הִשָּׁמְדָךְ כִּי־לֹא
שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר
מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר צִוָּךְ׃ מו וְהָיוּ
בְךָ לְאוֹת וּלְמוֹפֵת וּבְזַרְעֲךָ עַד־
עוֹלָם׃ מז תַּחַת אֲשֶׁר לֹא־עָבַדְתָּ
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב
לֵבָב מֵרֹב כֹּל׃ מח וְעָבַדְתָּ אֶת־
אֹיְבֶיךָ אֲשֶׁר יְשַׁלְּחֶנּוּ יְהוָה בָּךְ
בְּרָעָב וּבְצָמָא וּבְעֵירֹם וּבְחֹסֶר
כֹּל וְנָתַן עֹל בַּרְזֶל עַל־צַוָּארֶךָ עַד

אונקלוס

סַקָּאָה׃ מג תּוֹתָב עָרֵל דִּי בֵינָךְ יְהֵי סְלִיק עֲלָּךְ מִנָּךְ לְעֵלָּא לְעֵלָּא וְאַתְּ תְּהֵי נָחֵת לְתַחְתָּא לְתַחְתָּא׃ מד הוּא יוֹזְפִנָּךְ וְאַתְּ לָא תוֹזְפִנֵּהּ הוּא יְהֵי לְתַקִּיף וְאַתְּ תְּהֵי לְחַלָּשׁ׃ מה וְיֵיתוּן עֲלָךְ כָּל לְוָטַיָּא הָאִלֵּין וְיִרְדְּפֻנָּךְ וְיַדְבְּקֻנָּךְ עַד דְּתִשְׁתֵּיצֵי אֲרֵי לָא קַבֵּלְתָּא לְמֵימְרָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ לְמִטַּר פִּקּוֹדוֹהִי וּקְיָמוֹהִי דִּי פַקְּדָךְ׃ מו וִיהוֹן בָּךְ לְאָת וּלְמוֹפֵת וּבִבְנָיךְ עַד עָלְמָא׃ מז חֲלַף דִּי לָא פְלַחְתָּא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בְּחֶדְוָא וּבְשַׁפִּירוּת לִבָּא מִסְּגֵי כֹלָּא׃ מח וְתִפְלַח יָת בַּעֲלֵי דְבָבָךְ דִּי יְגָרֵינֵהּ יְיָ בָּךְ בְּכַפְנָא וּבְצַחוּתָא וּבְעַרְטִלָיוּתָא וּבַחֲסִירוּת כֹּלָּא וְיִתֵּן נִיר פַּרְזְלָא עַל צַוְּארָךְ עַד

תו"א תחת אשר לא עבדת את ה' עקרים מ"ג. פל"ג: ועבדת את איביך ברכות נס:

רשב"ם

(מו) לאות. שהמקלל יקלל לשונאו להיות כמוהו (וגם י"ל שלא עבדתם להקב"ה):

רש"י

וגירושין שאם כן היה לו לכתוב יורים: (מז) מרב כל.

בית יהודא

לִכְתּוֹב יִירַשׁ) ווָארוּם אוֹיבּ אַזוֹ הָט גֶעדַארְפְט זַיין גֶעשְׁרִיבֶּן יִירַשׁ מִיט אַהִירִיק אוּנְטֶער דִיא עֶרְשְׁטֶע יוּד (וְלֹא לָשׁוֹן הוֹרָשָׁה וְגֵירוּשִׁין) אוּנ מֶען קֶען נִיט טַייטְשֶׁען יְיָרֵשׁ פַאְרְטְרַייבֶּן (שֶׁאִם כֵּן הָיָה לוֹ לִכְתּוֹב יוֹרִישׁ) ווָארוּם אוֹיבּ אַזוֹ הָט גְדַארְפְט זַיין גֶעשְׁרִיבֶּן יוֹרִישׁ: (מז) וּמֵרוֹב כֹּל]. דוּא הָאסְט גְדַארְפְט דִינֶגְן

פירוש לתורת אלהים

ווֶעט דֶער הֵייזְשְׁרִיק פַר אָרֶעמֶן עֶר ווֶעט דִי פֵּירוֹת אוֹף עֶסִין ווֶעלִין דִי בֵּייְמֶער אָרוּם זַיין פוּן פֵּירוֹת: (מג) הַגֵּר אֲשֶׁר דֶער פְרֶעמְדֶר ווָס ווֶעט וואֹנֶן צְוִוישֶׁן דִיר יַעֲלֶה ווֶעט אִיבֶּר דִיר אִיטְלִיכְס מָאל הֶעכֶר אוֹף גֵיין דָם הֵייסְט עֶר ווֶעט גְרוֹיס ווֶערֶן וְאַתָּה אוּנ דוּ ווֶעסְט אַלֶע מָאל נִידְרִין אוּנְטִין דוּא ווֶעסְט פַאר אָרוּמְט ווֶערֶן: (מד) הוּא יַלְוְךָ עֶר ווֶעט דִיר לַייֶען וְאַתָּה לֹא תַלְוֶנּוּ אוּנ דוּ ווֶעסְט אִים נִיט לַייֶען ווָארוּם עֶר ווֶעט זַיין רַייךְ הוּא עֶר ווֶעט זַיין שְׁטַארְק אוּנ דוּ ווֶעסְט זַיין שְׁלַאף [תרגום]: (מה) וּבָאוּ אוּנ עֶס ווֶעלִין קוּמֶען אוֹף דִיר דִי אַלֶע קְלָלוֹת אוּנ ווֶעלִין דִיךְ נָאךְ יָאגֶען אוּנ ווֶעלִין דִיךְ גְרַייכֶען עַד הִשָּׁמְדָךְ בִּיז דוּא ווֶעסְט ווֶערֶן פַר טִילִיגְט כִּי לֹא שָׁמַעְתָּ ווַייל דוּ הָאסְט נִיט גִיפָאלְגְט אִין דֶעם קוֹל פוּן גָאט דַיין גָאט לִשְׁמוֹר צוּ הִיטִין זַיינֶע מִצְוֹת אוּנ זַיינֶע גִיזֶעץ ווָס עֶר הָאט דִיר גִיבָאטֶן: (מו) וְהָיוּ אוּנ זֵיי ווֶעלֶן זַיין בַּיי דִיר צוּ אַצֵייכֶן אוּנ צוּ אַוווּנְדֶר וּבְזַרְעֲךָ אוּנ אִין דַיינֶע קִינְדֶער עַד עוֹלָם בִּיז אֵייבִּיג: (מז) תַּחַת ווַייל דוּ הָאסְט נִיט גְדִינְט צוּ גָאט דַיין גָאט מִיט שִׂמְחָה אוּנ מִיט אַגוּט הַארְץ מֵרוֹב אַז דוּא הָאסְט אַלְץ דָם גוּטְס גִיהַאט: (מח) וְעָבַדְתָּ ווֶעסְט דוּ מוּזֶען דִינֶען דַיין פַיינְד אֲשֶׁר ווָס גָאט ווֶעט אוֹף דִיר שִׁיקֶן בְּרָעָב וּבְצָמָא אִין הוּנְגֶער אוּנ דָארְשְׁט וּבְעֵירוֹם אוּנ נַאקִיט וּבְחוֹסֶר כֹּל אוּנ עֶס ווֶעט דִיר אַלְץ פֶעלִין וְנָתַן אוּנ עֶר ווֶעט גֶעבֶּן אַיין

אייזערנע

השמידו אתך: מט ישא יהוה עליך גוי מרחק מקצה הארץ כאשר ידאה הנשר גוי אשר לא־תשמע לשנו: נ גוי עז פנים אשר לא־ישא פנים לזקן ונער לא יחן: נא ואכל פרי בהמתך ופרי־אדמתך עד השמדך אשר לא־ישאיר לך דגן תירוש ויצהר שגר אלפיך ועשתרת צאנך עד האבידו אתך: נב והצר לך בכל־שעריך עד רדת חמתיך הגבהת והבצרות אשר אתה בטח בהן בכל־ארצך והצר לך בכל־

אונקלוס

דישיצי יתך: מט ייתי יי עלך עם מרחיק מסיפי ארעא כמא די משתדי נשרא עמא די לא תשמע לישנה: נ עם תקיף אפין די לא יסב אפין לסבא ועל ינקא לא מרחם: נא וייכול ולדא דבעירך ואבא דארעך עד דתשתיצי די לא ישאר לך עבורא חמרא ומשחא בקרי תוריך ועדרי ענך עד דיובד יתך: נב ויעק לך בכל קרויך עד דיכבש שוריך רמיא וכריכיא די את רחיץ לאשתזבא בהון בכל ארעך ויעק לך

תולדות אהרן

ישא ה' עליך סוכה נה:

בעל הטורים

(מט) ידאה הנשר. בגימ' עשרה כדאיתא בסוכה דהיינו אלכסנדרוס שהיער לבא ביו"ד ימים ובא ביום אחד:

רש"י

בעוד שהיה לך ט כל טוב: (מט) כאשר ידאה הנשר. פתאום י וד"ך מגלחת ויקלו סוסיו: לא תשמע לשונו. לא תכיר לשונו וכן (בראשית מא) תשמע חלום לפתור אותו. וכן (שם מב) כי שומע יוסף אינטינדר"י בלעז (פערשטעהען): (נב) עד רדת חמתיך. ל' רדוי כ וכבוש: (נג) ואכלת

בית יהודא

הקב"ה (בעוד שהיה לך כל טוב) ווען דו האסט געהאט אלע גוטס: (מט) וכאשר ידאה הנשר. זאגט רש"י (פתאום) פלוצלונג דאס פאלק וועט קומען צו דיר פלוצלונג (ודרך מצלחת) אונ ער וועט האבען אגליגליכע וועג (ויקלו סוסיו) זיינע פערד וועלען זיין גרינג צום לויפען געשווינט וויא דר אדלער פליהט נועיין ש"ח: ולא תשמע לשונו. מיינט מען (לא תכיר לשוני) דו וועסט ניט קענען זיין שפראך, דו וועסט ניט וויסען וואס ער רעט (וכן תשמע חלום לפתור אותו) דו פארשטייסט ווי צו בעשיידען אחלום, נאך שטייט אין פסוק (כי שומע יוסף) יוסף פארשטייט וואס זיי ריידען, דעם ווארט תשמע מיינט מען ניט הערען נאר מען מיינט פארשטיין: (נב) עד רדת חומותיך. זאגט רש"י (לשון רדוי וכבוש) ביז ער וועט גוועלטיגען אונ וועט איינגעמען דיינע מאהעריין ומויערין: (נג) ואכלת פרי בטנך בשר בניך וגו' במצור.

שפתי חכמים

תחת היו"ד ראשונה והשניה נחה: ט עשה מ"ס מרוב כמו בי"ת כמו מ"ס מסיני בא כאלו אמר ברוב כל ספירושו בעוד רוב כל כלומר בעוד שהיה לך כל טוב: י ק"ל וכי לא יכול לבוא הנשר מקרוב ל"פ פתאום כו' כלומר כאשר ידאה הנשר זהו ענין בפני עצמו ולא קאי אגוי מרחוק וגו' דסמיך ליה אלא קאי אריש' דקרא ישא ה' עליך גוי פתאום כאשר ידאה כו': כ ויחסר בי"ת מן חומותיך שהיה לו לכתוב עד רדת בחומותיך כמו וירדו בדגת הים דהרי אין ל' ירידה נופל אלא מדבר הגבוה לנמוך

פירוש לתורת אלהים

איינערגע זאך אויף דיין האלז עד השמידו ביז ער וועט דיך פאר טיליגען: (מט) ישא יי גאט וועט ברענגען אונ דער הייבען אויף דיר איין פאלק פון ווייטען מקצה הארץ פון עק וועלט כאשר אזו ווי איין אדלער פליהט אזוי פלוצלונג וועט ער אויף אייך קומען גוי אזו אפאלק אשר לא תשמע וואס דו וועסט ניט פאר שטיין זיין לשון: (נ) גוי אפאלק וואס איז איין עזות פנים אשר וואס ער וועט ניט שוינען איין אלטען מאן ונער לא יחון אונ אויף אקינד וועט ער זיך ניט דער בארמען: (נא) ואכל אונ ער וועט אויף עסין די פרוכט פון דיינע פיה אונ פון דיין ערד עד השמדך ביז ער וועט דיך פר טיליגען אשר אז ער וועט דיר ניט איבר לאזען קיין קארען אונ קיין וויין אונ קיין אייל בירט שגר אלפיך די קינדער פון דיינע בהמות ועשתרות צאנך אונ די סטארעם שאף עד האבידו אותך ביז ער וועט דיך מאכען פר לירען: (נב) והצר אונ ער וועט דיך בליידיגען אין אלע דיינע שטעט עד ביז ער וועט איין נעמען אלע דיינע הוכע אונ שטארקע מויערן

שְׁעָרֶיךָ בְּכָל־אַרְצְךָ אֲשֶׁר נָתַן
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָךְ׃ נג וְאָכַלְתָּ פְרִי־
בִטְנְךָ בְּשַׂר בָּנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ אֲשֶׁר
נָתַן־לְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּמָצוֹר
וּבְמָצוֹק אֲשֶׁר־יָצִיק לְךָ אֹיְבֶךָ׃
נד הָאִישׁ הָרַךְ בְּךָ וְהֶעָנֹג מְאֹד
תֵּרַע עֵינוֹ בְאָחִיו וּבְאֵשֶׁת חֵיקוֹ
וּבְיֶתֶר בָּנָיו אֲשֶׁר יוֹתִיר׃ נה מִתֵּת ׀
לְאַחַד מֵהֶם מִבְּשַׂר בָּנָיו אֲשֶׁר
יֹאכֵל מִבְּלִי הִשְׁאִיר־לוֹ כֹּל בְּמָצוֹר
וּבְמָצוֹק אֲשֶׁר יָצִיק לְךָ אֹיִבְךָ
בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ׃ נו הָרַכָּה בְךָ

בְּכָל קִרְוָךְ בְּכָל אַרְעָךְ
דִּי יְהַב יְיָ אֱלָהָךְ לָךְ׃
נג וְתֵיכוּל וַלְדָּא דִמְעָךְ
בְּשַׂר בְּנָךְ וּבְנָתָךְ דִּי
יְהַב לָךְ יְיָ אֱלָהָךְ בִּצְיָרָא
וּבְעָקְתָא דִּיעִיק לָךְ
סָנְאָךְ׃ נד גַּבְרָא דְּרַכִּיךְ
בָּךְ וּדְמְפַנַּק לַחֲדָא
תִּבְאַשׁ עֵינֵהּ בְּאָחוּהִי
וּבְאִתַּת קְיָמֵהּ וּבִשְׁאָר
בְּנוֹהִי דִּי יַשְׁאַר׃
נה מִלְּמִתַּן לְחַד מִנְּהוֹן
מִבְּשַׂר בְּנוֹהִי דִּי יֵיכוֹל
מִדְּלָא אִשְׁתְּאַר לֵהּ
כֹּלָּא בִּצְיָרָא וּבְעָקְתָא
דִּי יְעִיק לָךְ סָנְאָךְ בְּכָל
קִרְוָךְ׃ נו דְּרַכִּיכָא בָךְ

תי"א במצור קמא קיז׃ הרכה בך גיטין נו׃

רש"י

פרי בטנך בשר בניך וגו' במצור. מחמת שיהיו צרין על העיר ל ויהיה שם מצוק עקת רעבון: (נד) הרך בך והענוג. הוא הרך הוא הענוג לשון פנוק ומהתענג ומרך מוכיח עליהם ששניהם אחד אע"פ שהוא מפונק ודעתו קצה בדבר מאוס ימתק לו לרעבונו בשר בניו ובנותיו עד כי

בית יהודא

אנט רש"י (מַחֲמַת שֶׁיִּהְיוּ צָרִין עַל הָעִיר וְיִהְיֶה שָׁם מָצוֹק, עָקַת רַעֲבוֹן) ווייל דיינע פיינד וועלן בעלאגערן די שטאט און וועלן ניט לאזין אריין ברייגגען אין שטאט עסינגוואַרג, וועט זיין אצודריקונג פון הונגער, וועט איר עסין דאס פלייש פון אייערע קינדער: (נד) וְהָרַךְ בְּךָ וְהֶעָנוֹג). זאגט רש"י (הוּא הָרַךְ הוּא הֶעָנוֹג) רך און ענוג זענען ביידע איין זאך (לְשׁוֹן פִּינּוּק) איידעל געאדעוועט געווארין (וּמִתְעַנֵּג וּמֵרוֹךְ מוֹכִיחַ עֲלֵיהֶם שֶׁשְּׁנֵיהֶם אֶחָד) די צוויי ווערטר וואס שטייען צוזאמען „מִתְעַנֵּג וּמֵרוֹךְ" דם ווייזט אז ענוג און רך זענען ביידע איין זאך (אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְפוּנָּק וְדַעְתּוֹ קָצָה בְּדָבָר מִיאוּס) אפילו דער מענטש איז איידיל און ער מיאוסט זיך צו עסין אמיאוסה זאך, פון דעסטוועגען (יִמְתַּק לוֹ לְרַעֲבוֹנוֹ בְּשַׂר בָּנָיו וּבְנוֹתָיו) ווייל ער וועט זיין שטארק הונגעריג וועט אים זיס זיין צו עסין דאס פלייש פון זיינע

שפתי חכמים

וסחומות ככר הם עומדים בנמוך על הארץ ומ"ה פי' אותו הרב מל' רדוי וכבוש ואף שרדת ממשקל שבת י"ל דס"ל שהוא ממלות הורים שבאים הרבה בתורה ואף שכתוב והורד המשכן יורידו המשכן שגם המשכן היה עומד על הארץ שאני מלת רדת שהוא פועל עומד בעצמו לאפוקי יורידו והורד פועל יוצא לשני: ל פי' אין המצור מורה על הרעבון בבעבורו יאכלו בשר בניהם רק

פירוש לתורת אלהים

מוערען אֲשֶׁר וָוס דו פַר זִיכֶערְסְט דִיךְ אִין זֵייא אִין גַאר דַיין לַאנְד וְהַצַּר און ער וועט דיך באליידיגען אין אַלִי דַיינִי שְׁטֶעט בְּכָל אין אלע דיינע לענדער וואס גאט דיין גאט האט דיר גיגעבן: (נג) וְאָכַלְתָּ און דו וועסט עסין די פרוכט פון דיין בויך בְּשַׂר דם פלייש פון דיינע זין און פון דיינע טעכטער וואס גאט האט דיר גיגעבין וועסטו זייא אויף עסין בְּמָצוֹר אין באלעגרונג און אין באצווינגעניש אֲשֶׁר וואס דיינע פיינד וועלין דיך צודריקען: (נד) הָאִישׁ דר מענטש הָרַךְ בְּךָ וואס האט גיהאט אווייך הארץ אויף זיינע קינדער וְהֶעָנֹג מְאֹד און וואס ער איז גיוועז זייער איין איידלער תֵּרַע וועט שלעכט זיין זיינע אויגן אין זיינע ברידער און אין זיין ווייב פון זיין שוס וּבְיֶתֶר און אין די איבריגע זין וואס ער האט איבער גילאזט וועט זיינע אויגין שלעכט זיין: (נה) מִתֵּת פון צו געבין צו איינעם פון זיי עסין פון דעם פלייש פון זיינע קינדער וואס ער וועט עסין ווארום זיין לעבין איז אים ליבער מִבְּלִי פון וועגן ווייל עס וועט אים ניט בלייבן בְּמָצוֹר אין דאס בלעגרונג און אין דעם בצווינגניש וואס דיינע פיינד וועלין דיך בצווינגען בְּכָל שְׁעָרֶיךָ אין אלע דיינע שטעט: (נו) הָרַכָּה בְךָ די איידעלע אשה וואס זיא האט זייער אווייך הארץ וְהָעֲנֻגָּה און וואס זיא

וְהָעֲנֻגָּה אֲשֶׁר לֹא־נִסְּתָה כַף־רַגְלָהּ הַצֵּג עַל־הָאָרֶץ מֵהִתְעַנֵּג וּמֵרֹךְ תֵּרַע עֵינָהּ בְּאִישׁ חֵיקָהּ וּבִבְנָהּ וּבְבִתָּהּ:
נז וּבְשִׁלְיָתָהּ הַיּוֹצֵת הסר א מִבֵּין רַגְלֶיהָ וּבְבָנֶיהָ אֲשֶׁר תֵּלֵד כִּי־תֹאכְלֵם בְּחֹסֶר־כֹּל בַּסָּתֶר בְּמָצוֹר וּבְמָצוֹק אֲשֶׁר יָצִיק לְךָ אֹיִבְךָ בִּשְׁעָרֶיךָ:
נח אִם־לֹא תִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת הַכְּתֻבִים בַּסֵּפֶר הַזֶּה לְיִרְאָה אֶת־הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא הַזֶּה אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ:
נט וְהִפְלָא יְהוָה אֶת־

וּדְמְפַנְּקָא דִּי לָא נַסִּיאַת פַּרְסַת רַגְלַהּ לְאַחָתָא עַל אַרְעָא מִמְּפַנְּקוּ וּמִמְּרַכִּיכוּ תַּבְאַשׁ עֵינַהּ בִּגְבַר קְיָמַהּ וּבִבְרַהּ וּבִבְרַתַּהּ:
נז וּבִזְעַר בְּנָהָא דְּיִפְּקוּן מִנַּהּ וּבִבְנָהָא דִּי תְלִיד אֲרֵי תֵיכְלִנּוּן בַּחֲסִירוּת כֹּלָּא בְּסִתְרָא בִּצְיָרָא וּבְעָקְתָא דִּי יְעִיק לָךְ סָנְאָךְ בְּקִרְוָיךְ:
נח אִם לָא תִטַּר לְמֶעְבַּד יָת כָּל פִּתְגָּמֵי אוֹרָיְתָא הָדָא דִּכְתִיבִין בְּסִפְרָא הָדֵין לְמִדְחַל יָת שְׁמָא יַקִּירָא וּדְחִילָא הָדֵין יָת יְיָ אֱלָהָךְ:
נט וְיַפְרֵשׁ יְיָ

תו"א ובשליתה יבמות קג: אם לא תשמור מכות יג. כג. תמורה ג עקרים מ"ג פל"א: והפלא ה' את מכות קלת מכות כג תמורה ג:

רשב"ם

(נו) תרע עינה באיש חיקה ובבנה ובבתה. הגדולים מתת להם מכל מה שתאכל. וגם בשליתה [משליתה] ובבניה אשר תלד בסתר. שלא יוודע לפי שתאכלם בחסר כל. גם מאלה תרע עינה באיש חיקה ובבנה ובבתה מתת להם: (נז) ובשליתה.

רש"י

תרע עינו מ בבניו הנותרים מתת לאחד מהם מבשר בניו אשר יאכל. ד"א הרך בך הרחמני ורך הלבב מרוב רעבתנות יתאכזרו ולא יתנו מבשר בניהם השחוטים לבניהם הנותרים: (נו) תרע עינה באיש חיקה ובבנה ובבתה. הגדולים: (נז) ובשליתה. בניה הקטנים. בכולן תהא עינה צרה כשתאכל את האחד מליתן לאשר אצלה מן הבשר: (נט) והפלא ה' את מכתך. מופלאות ומובדלות

בית יהודא

זיהן אונ פון זיינע טעכטער (עַד כִּי תֵרַע עֵינוֹ בְּבָנָיו הַנּוֹתָרִים מִתֵּת לְאַחַד מֵהֶם מִבְּשַׂר בָּנָיו אֲחֵיהֶם אֲשֶׁר יֹאכֵל) אונ זיין אויג וועט זיין שלעכט אויף זיינע איבעריגע קינדער פון צו געבן צו איינעם פון זיי אשטיקל פון זיינע קינדערשע פלייש וואס זענען געוועזן זייערע ברידער ווייל ער וועט וועלן אליין עסין דם פלייש (דָּבָר אַחֵר) נאך האט משה רבינו געמיינט (הָרַךְ בְּךָ הָרַחְמָנִי וְרַךְ הַלֵּבָב) דר מענטש וואס איז ביז איצט געוועזן מיט רחמנות אונ האט געהאט אווייכע הארץ (וּמֵרוֹב רְעַבוֹן יִתְאַכְזְרוּ וְלֹא יִתְּנוּ מִבְּשַׂר בְּנֵיהֶם הַשְּׁחוּטִים לִבְנֵיהֶם הַנּוֹתָרִים) פון דעם פיל הונגער וועלן זיי ווערען אומדערבארעמדיג אונ וועלן ניט געבען איין שטיקל פלייש פון זייערע געשאכטענע קינדער צו זייערע איבעריגע קינדער די לעבעדיגע וואס זענען אויך הונגעריג: (נו) (תֵּרַע עֵינָהּ בְּאִישׁ חֵיקָהּ וּבִבְנָהּ וּבְבִתָּהּ) (הַגְּדוֹלִים) וועט שלעכט זיין איר אויג צו געבען אשטיקל פלייש פון אירע געשאכטענע קינדער צו איר מאן אונ צו איר זוהן אונ צו איר טאכטער די אלטערע: (נז) (וּבְשִׁלְיָתָהּ) מיינט מען (בָּנֶיהָ הַקְּטַנִּים) אירע קליינע קינדער (בְּכוּלָּן תְּהֵא עֵינָהּ צָרָה כְּשֶׁתֹּאכַל אֶת הָאֶחָד מִלִּיתֵּן לַאֲשֶׁר אֶצְלָהּ מִן הַבָּשָׂר) ווען זיא וועט עסין דם פלייש פון איין קינד וועט איר אויג זיין שלעכט צו געבען פון דעם פלייש צו דעם קינד וואס שטייט לעבען איר: (נט) (וְהִפְלָא ה' אֶת מַכּוֹתְךָ) מען מיינט (מוּפְלָאוֹת וּמוּבְדָּלוֹת מִשְּׁאָר מַכּוֹת) דיינע מכות וועלן זיין

שפתי חכמים

המצור מחייב שיהיה שם מצוק שהוא עקת רעבון שבעבורו יאכלו בשר בניהם וי"ו של ובמצוק נוסף כוי"ו של ואיה וענה: מ פי' עינו

פירוש לתורת אלהים

איז געוועזן מיט פארגעניגען אֲשֶׁר וואס זיא האט ניט גיפרובט קיין מאל שטעלין אירע פיס אויף דער ערד מֵהִתְעַנֵּג מחמת איידעלקייט אונ מחמת ווייכקייט תֵּרַע וועט היינט אין גלות שלעכט זיין אירע אויגען אין איר מאן פון איר שויס וּבִבְנָהּ אונ אין איר זוהן אונ איר טאכטער: (נז) וּבְשִׁלְיָתָהּ אונ אין אירע קליינע קינדער וּבְבָנֶיהָ אונ אין אירע קינדער וואס זיא וועט געבארין וועט זיא אויף זייא קיין רחמנות

האבען כִּי תֹאכְלֵם נאר זיא וועט זייא אויף עסין בְּחוֹסֶר כֹּל ווייל עס וועט איר אלץ פעלין בַּסֵּתֶר אין פארבארגיניש בְּמָצוֹר אין דעם באלעגרונג וּבְמָצוֹק אונ אין דעם בצווינגעניש אֲשֶׁר וואס דיין פיינד וועט דיך בצווינגען בִּשְׁעָרֶיךָ אין דיינע שטעט: (נח) אִם אוב דו וועסט נאך ניט וועלן היטן לַעֲשׂוֹת צו טאן דיא רייד וואס שטייט אין דער תורה לְיִרְאָה צוא פארכטן זיך פר דעם ערליכן אונ פארכטיגן נאמן

מַכֹּתְךָ וְאֵת מַכּוֹת זַרְעֶךָ מַכּוֹת גְּדֹלֹת וְנֶאֱמָנוֹת וָחֳלָיִם רָעִים וְנֶאֱמָנִים׃ ס וְהֵשִׁיב בְּךָ אֵת כָּל־מַדְוֵה מִצְרַיִם אֲשֶׁר יָגֹרְתָּ מִפְּנֵיהֶם וְדָבְקוּ בָּךְ׃ סא גַּם כָּל־חֳלִי וְכָל־מַכָּה אֲשֶׁר לֹא כָתוּב בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֹּאת יַעְלֵם יְהוָה עָלֶיךָ עַד הִשָּׁמְדָךְ׃ סב וְנִשְׁאַרְתֶּם בִּמְתֵי מְעָט תַּחַת אֲשֶׁר הֱיִיתֶם כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב כִּי־לֹא שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל

אונקלוס

יָת מַחְתָךְ וְיָת מָחַת בְּנָיךְ מָחָן רַבְרְבָן וּמְהֵימְנָן וּמַכְתְּשִׁין בִּישִׁין וּמְהֵימְנִין׃ ס וְיָתֵיב בָּךְ יָת כָּל מַכְתְּשֵׁי מִצְרַיִם דִּי דְחֶלְתָּא מִקֳּדָמֵיהוֹן וְיִדְבְּקוּן בָּךְ׃ סא אַף כָּל מְרַע וְכָל מָחָא דִּי לָא כְתִיבִין בְּסִפְרָא דְאוֹרָיְתָא הָדָא יַיְתִנּוּן יְיָ עֲלָךְ עַד דְּתִשְׁתֵּיצֵי׃ סב וְתִשְׁתַּאֲרוּן בְּעַם זְעֵר חֲלָף דִּי הֲוֵיתוּן כְּכוֹכְבֵי שְׁמַיָּא לִסְגֵי אֲרֵי לָא קַבֶּלְתָּא לְמֵימְרָא

תולדות אהרן

וחלים רעים ע"ז נה: גם כל חלי גיטין כח:

בעל הטורים

(סא) כל חלי. עולה ל"ח כנגד ל"ח קללות:

רשב"ם

שליא ממש כמו שמצינו בתלמוד. לפי הפשט: (נט) ונאמנים. ארוכים ומקוימים. כמו לדור ודור אמונתך. ותקעתיו יתד במקום נאמן:

בית יהודא

וואנדערליכער אונ אפגעשיידט פון אנדערע מכות:ונאמנות. זייא וועלן זיין בגלויבט (לִיסָרֵךְ) דיך צו שטראפען (לְקַיֵּים שְׁלִיחוּתָם) צו טאהן זייערע שליחות וואס הקב"ה האט זייא געשיקט: (ס) וַאֲשֶׁר יָגֹרְתָּ מִפְּנֵיהֶם. וואס דו האסט מורא געהאט פר זיי מיינט מען (מִפְּנֵי הַמַּכּוֹת) דו האסט מורא געהאט פר די מכות (כְּשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל רוֹאִים מַכּוֹת מְשׁוּנוֹת הַבָּאוֹת עַל מִצְרַיִם) ווען דיא יודין פלעגען זעהן דיא אומנאטירליכע מכות וואס זענען גקומען אויף די מצרים (הָיוּ יְרֵאִים מֵהֶם שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ גַּם עֲלֵיהֶם) האבען זיי מורא געהאט פר די מכות טאמער וועלן די מכות אויף זייא אויך קומען (תֵּדַע) איך וועל דיר ווייזען אז עס איז אזו (שֶׁכֵּן כְּתִיב) ווארום אזו שטייט אין פסוק (וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע) אונ עס וועט זיין אויב דו וועסט הערען די מצות פון הקב"ה (כָּל הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְּמִצְרַיִם לֹא אָשִׂים עָלֶיךָ) אלע קראנקייט וואס איך האב גיטאהן אין מצרים וועל איך ניט טאהן אויף דיר אבער אז איר וועט ניט וועלען הערן די מצות פון הקב"ה וועט אויף אייך קומען דיא קראנקייט פון דיא מצרים (אֵין מְיָרְאִין אֶת הָאָדָם אֶלָּא בְּדָבָר שֶׁהוּא יָגוּר מִמֶּנּוּ) מען מאכט ניט אמורא אויף אמענטש נאר מיט די זאך וואס ער האט פאר איר מורא, אז מען מאכט יודין אמורא מיט דיא קראנקייט פון מצרים, געווים האבען די יודין מורא געהאט פר דיא קראנקייט פון מצרים: (סא) יַעְלֵם. (לְשׁוֹן עֲלִיָּה) אויפגיין, הקב"ה וועט זיי אויפברייגגען אויף דיר: (סב) וְנִשְׁאַרְתֶּם בִּמְתֵי מְעַט תַּחַת וגו'. מיינט מען (מוּעָטִין חִלּוּף מְרוּבִּין) וויאס

רש"י

מאחר מכות: ונאמנות. ל' שרך לקיים שליחותן: (ס) אשר יגרת מפניהם. מפני המכות כשהיו ישראל רואים מכות משונות הבאות על מצרים היו יראים מהם שלא יבואו גם עליהם תדע שכן כתיב (שמות טו) והיה אם שמוע וגו' כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך אין מיראין ב את האדם אלא בדבר שהוא יגור ממנו: (סא) יעלם. לשון ם עלייה: (סב) ונשארתם במתי מעט תחת וגו'. מועטין

שפתי חכמים

יהיה לך מליתן להם ולמי תרע עינו באותן הנזכרים בקרא באחיו ובאשת חיקו אבל לא שתהיה עינו רעה בעלמו כלומר שתהא עינו רעה כי באחיו הבא אחריו יתאן זה הפי': נ אבל מהכא דכתיב אשר יגורת מפניהם אין להוכיח מידי דיכולים למימר אשר יגורת מפניהם קאי אמצרים וה"פ כל מדוה מצרים ואיזה מצרים אשר יגורת מפניהם לכך הוכרח להוכיח מאם שמוע וגו': ס והמ"ם בו מ"ם השימוש וכינוי לרבים ואיננו מל' העלמה כמו אל תעלם אזנך ויהיה פי' כמו והפלא ה' את מכותך כלו' שיהיו מופלאות ונעלמות מעיני כל חי שא"כ הי' העי"ן נקוד בשו"א כמו אל תעלם אזנך והעלם יעלימו ועוד הי' ראוי להיות יעלימם ה' עליך מאחר שהוא שב אל המכות. רא"ם. וקשה דהא

פירוש לתורת אלהים

אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ פר גאט דיין גאט: (נט) וְהִפְלָא אזו וועט גאט מאכן ווונדערליך דיינע שלעק וְאֵת מַכּוֹת זַרְעֶךָ אונ די שלעק פון דיינע קינדער מַכּוֹת גרויסע שלעק אונ בגלייבטע וָחֳלָיִם רָעִים אונ שלעכטע קראנקייט וְנֶאֱמָנִים אונ בגלייבטע זייא זענין באגלייבט מקיים צוא זיין זייער שליחות אונ דיך צוא שטראפען: (ס) וְהֵשִׁיב בְּךָ אונ ער וועט אויף דיר ווידער קערין אֵת כָּל מַדְוֵה מִצְרַיִם אלע ווייטאג פון מצרים אֲשֶׁר וואס דו האסט דיך גיפארכטען פר זייא וְדָבְקוּ אונ זייא וועלען זיך בהעפטין אין דיר: (סא) גַּם אויך אלע קראנקייט אונ אלע שלעק אֲשֶׁר וואס שטייט ניט גישריבען אין דער תּוֹרָה יַעְלֵם וועט גאט זיי ברענגען אויף דיר עַד הִשָּׁמְדָךְ ביז ער וועט דיך פאר טיליגען (סב) וְנִשְׁאַרְתֶּם אונ איר וועט בלייבען גאר ווייני פאלק תַּחַת אנדערש פון פריער וואס איר זייט גיוועזן אזו פיל וויא שטערען אין הימל אבער היינט וועט

יהוה אלהיך׃ סג והיה כאשר־שש
יהוה עליכם להיטיב אתכם
ולהרבות אתכם כן ישיש יהוה
עליכם להאביד אתכם ולהשמיד
אתכם ונסחתם מעל האדמה
אשר־אתה בא־שמה לרשתה׃
סד והפיצך יהוה בכל־העמים
מקצה הארץ ועד־קצה הארץ
ועבדת שם אלהים אחרים אשר

אונקלוס

דיי אלהך׃ סג ויהי כמא
דחדי יי עליכון לאוטבא
יתכון ולאסגאה יתכון
כן יחדי יי עליכון
לאובדא יתכון ולשצאה
יתכון ותטלטלון מעל
ארעא דאת עלל לתמן
למירתה׃ סד ויבדרנך
יי בכל עממיא מסיפי
ארעא ועד סיפי ארעא
ותפלח תמן לעממיא
פלחי טעותא די לא

תולדות אהרן

עקיה כאשר מגילה י עקרים מ״ג פל״ח : ישיש סנהדרין לט :

רש״י

הלוף ע מרוצין : (סג) כן ישיש ה׳. (מגילה י) את אויביכם פ עליכם להאביד וגו׳: ונסחתם. לשון עקירה וכן (משלי טו) בית גאים יסח ה׳: (סד) ועבדת שם אלהים אחרים. כתרגומו לא עבודת אלהות ממש צ אלא מעלים

בית יהודא

איר האט גדארפט זיין פיל, וועט איר זיין ווייניג: (סג) כן ישיש ה׳, את אויביכם עליכם להאביד וגו׳. אזו וועט הקב״ה דערפרייען אייערע פיינד אויף אייך זיי זאלן אייך פארלענדן פון דער וועלט: ונסחתם. (לשון עקירה) ונסחתם איז דערטייטש אויסרייסין (וכן) אונ אזו שטייט אין פסוק (בית גאים יסח ה׳) די שטוב פון די מענטשן וואס זענען גרוים ביי זיך וועט הקב״ה אויסרייסען: (סד) ועבדת שם אלהים אחרים. (כתרגומו) וויא דער תרגום טייטשט (לא עבודת אלהות ממש) מען מיינט ניט איר וועט דינען עבודה זרה צו די הילצענע אונ שטיינערנע בילדער (אלא) נאר מען מיינט (מעלים מס וגולגליות לכומרי עובדי כוכבים) מען וועט אייך גייטען איר

דעת זקנים מבעלי התוספות

(סג) והיה כאשר שש ה׳ עליכם להיטיב אתכם ולהרבות אתכם. הוא אינו שש בפורענות אבל אחרים ששים ומפסוק זה נרמז הקץ שכתוב בדניאל ומעת הוסר התמיד ולתת שקוץ שומם ימים אלף מאתים ותשעים וה״ק והיה כאשר שש ה׳ עליכם להיטיב אתכם במדבר ובארץ ישראל שהיתה שכינה עמכם ולהרבות אתכם במצרים שנאמר וירבו ויעצמו דהיינו אלף ומאתים ותשעים. ת׳ של גלות מצרים ות״פ מיציאת מצרים עד שנבנה הבית כדכתיב ויהי בשמונים וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים ויבן את הבית לה׳. ות״י שנה שעמד בית ראשון כמנין בזא״ת יבא אהרן הרי בין הכל אלף קק״צ. וכמו כן ימשך הגלות. וזש״ה כי למועד מועדים וחצי וגו׳ תכלינה כל אלה. למיעד הראשון מתפרש זמן כמו למועד הזה ומועדים וחצי ר״ל שני זמנים כמו מועד צאתך ממצרים כשני מועדים של מצרים וחצי ר״ל חצי השני מועדים דהיינו מועד שלישי והרי הן שלש מועדים כמו שעמדו במצרים כפי׳ הכתוב ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים וארבע מאות שנה. ושלשה פעמים ת״ל עולים אלף מאתים ותשעים ואז יכלה הגלות. וכן אמר הכתוב האחר ויתיהבון בידיה עד עדן עדנים ופלג עדן ואי בעי הוי אמר בפירוש ג׳ מועדים אלא שרצה לסתום את דבריו וכאן רמז משה כן בתורה וכן אמר הושע וענתה שמה כימי נעוריה וכיום עלותה מארץ מצרים וענתה לשון מעון כמו וענה איים בארמנותיו כימי גלות נעוריה דהיינו גלות מצרים וכימי עלותה מארץ מצרים זהו מיציאת מצרים עד שחרב בית המקדש וזהו אלף מאתים ותשעים כדפי׳ לעיל ונמצא זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים. והקץ אחר דכתיב בסוף דניאל אשרי המחכה ויגיע לימים אלף שלש מאות שלשים וחמשה הוא נרמז בפרשת וילך דכתיב ואנכי הסתר אסתיר פני מהם ביום ההוא וגו׳ הסת״ר אסתי״ר עולה בגימ׳ אלף שלש מאות שלשים וששה בעזר שדי אך משיח יבא בנ״ה לסוף אלף קק״צ שהוא מ״ה שנים קודם. אמנם אין אנו יודעים מהיכן מתחיל המנין שנדע מתי יסיים. וכן מצינו בקץ מצרים שאמר הקב״ה וענו אותם ארבע מאות שנה וזה נאמר שלשים שנה קודם שנולד יצחק שהרי אברהם היה בן שבעים שנה באותו פרק ובן מאה היה כשנולד יצחק הרי שלשים שנה

שפתי חכמים

בכל הספרים נקוד יעלס בסו״ח כמו והעלס יעלימו שהוא כמי נקוד בסו״ח וע״כ צ״ל דרש״י אינו מחלק בין נקוד סו״ח או חט״ף סו״ח ועיקר הוכחתו הוא דה״ל לכתוב יעלימס א״כ הוכחתו דאס הוא מל׳ העלמה איך נופל ל׳ עליך וק״ל: ע פי׳ אין כוונת הכתוב בזה שיאמרו מתי מעט שלא יוכלו לעמוד כנגד אויביהם דאס כן מה טעם ככוכבי השמים לרוב מה לי אם היו מרובין מתחלתן או מועטין אבל כונתו שילכו ויתמעטו כפרי החג וגם א״ל שבמקום שהיו רבים בהפלאה יהיו עכשיו מועטים בהפלאה דאס כן מועטים חלוף המרובים מבע״ל דמשמע חלוף מרובים הראשוני׳ לא חלוף מרובים דמשמע איזה שיהיו רא״ם: פ ר״ל במה שהוסיף מלת אויביכם שהשמחה מוסב על האויבים כלומר הקב״ה ישיש האויבים עליכם דאס לא כן הל״ל ישיש דהוה משמע הוא בעצמו ישוש ועוד הרי אין הקדוש ברוך הוא שמח במפלתן של רשעים: צ דאין שייך לומר שהקדוש ברוך הוא יבשרס שיעבדו ע״א:

פירוש לתורת אלהים

איר זיין ווייניג כי לא שמעת ווייל דו האסט ניט צו געהערט אין דעם קול פון גאט דיין גאט: (סג) והיה אונ עס וועט זיין כאשר אזו וויא גאט האט זיך אוף אייך געפרייט אז ער זאל גוטץ טאהן צוא אייך ולהרבות אונ צו מערין אייך כן ישיש אזו וועט גאט מאכן פרייען אייערע פיינד אוף אייך להאביד צוא מאכן פר לירן אייך אונ צו פר טיליגן אייך ונסחתם אונ איר וועט פר רוקט ווערן פון דר ערד אשר וואס דו קומסט דארטן צו ארבען זיא: (סד) והפיצך אונ גאט וועט דיך פר שפרייטן צווישן אלע פעלקער מקצה פון איין עק וועלט ביז דיא אנדרע עק וועלט ועבדת אונ דו וועסט דינען צו אנדרע אפ געטער אשר

לא־ידעת אתה ואבתיך עץ
ואבן: סה ובגוים ההם לא תרגיע
ולא־יהיה מנוח לכף־רגלך ונתן
יהוה לך שם לב רגז וכליון עינים
ודאבון נפש: סו והיו חייך תלאים
לך מנגד ופחדת לילה ויומם ולא
תאמין בחייך: סז בבקר תאמר

ידעת את ואבהתך אעא
ואבנא: סה ובעממיא
האנון לא תנוח ולא יהי
מנח לפרסת רגלך ויתן
יי לך תמן לב דחיל
וחשכת עינין ומפחן
נפש: סו ויהון חייך תלן
לך מקבל ותהי תוה
ליליא ויממא ולא
תהימין בחייך:
סז בצפרא תימר מן יתן

רשב"ם

(סה) לב רגז. דחיל:

תו"א ובגוים ההם מכות כד: ונתן ה' לך נדרים כב: והיו חייך ברכות כד מנחות קג: בבקר תאמר סוטה מט:

בעל הטורים

(סו) תלאים. ב' במסר' והיו חייך תלואים ועמי תלואים למשובתי והיינו דאמרינן בינונים תלוים ועומדין בין ר"ה ליוה"כ זכו נכתבין לחיים לא זכו נכתבין למיתה וזהו ועמי תלואים שתלוים עד שיעשו תשובה:

בית יהודא

וואלט געבן פאראטקעס אונ קאפ־געלט צו די כומרים פון די געצין דינער: (סה) ולא תרגיעו. מיינט מען (לא תנוח) דו וועסט ניט רוהען (כמו) וויא עס שטייט אין פסוק (וזאת המרגעה) דס איז די רוהונג: ולב רגז. מיינט מען (לב חרד) אשרעקעדיגע הארץ (כתרגומו) ווי דר תרגום טייטשט (דחיל) שרעקעדיג (כמו) ווי עס שטייט אין פסוק (שאול מתחת רגזה לך) די גרוב פון אונטן הט געציטערט פר דיר (שמעו עמים ירגזון) פעלקר האבן גיהערט האבן זיי געציטערט (מוסדות השמים ירגזון) די פונדאמענטין פון הימל האבן געציטערט: וכליון עינים. פארלענדונג פון די אויגען מיינט מען (מצפה לישועה ולא תבוא) ער וועט האפין צו הילף אונ עס וועט קיין הילף קומן ועיין פסוק לבו: (סו) והיו חייך תלואים לך. (על הספק) יעדר טאג וועט דיין לעבן איינגען אויף אספק. דו וועסט ניט וויסן אויב דו וועסט אים אוים לעבען (כל ספק קרוי תלוי) יעדערע זאך וואס מען ווייסט ניט אזו אדער אזו הייסט דס עס איינגט ועס איז ניט אויף דעם בעלעק ניט אויף די ערד) דו וועסט מורא האבען יעדער טאג (שמא אמות היום בחרב הבאה עלינו) טאמער וועל איך היינט שטארבען מיט די שווערד וואס וועט אויף אונז קומען (ורבותינו דרשו) די רבנן האבן גלערונט (זה הלוקח תבואה מן השוק) דער מענטש וואס האט ניט תבואה פון זיינע פעלדר נאר ער מוז קויפן תבואה פון גאס, זיין לעבען איז אין ספק טאמער וועט ער איין טאג ניט בעקומן צו קויפן וועט ער שטארבען פון הונגער: ולא תאמין בחייך. דו וועסט ניט גלויבן אין דיין לעבען (זה הסומך על הפלטר) דר מענטש וואס איז ארעם אונ קען ניט קויפען תבואה פון גאס נאר ער מוז קויפען געבאקטע ברויט פון בעקער, דעם מענטש איז נאך ערגער, טאמר וועט ער ניט האבן געלד באלד אין דער פריה צו קויפן ברויט, אונ ביז ווען ער וועט האבען געלט וועט דיא ברויט זיין פארקויפט ועיין ש"ח: (סז) (בבקר תאמר מי יתן ערב). אין דר פריה וועסטו זאגן

רש"י

מס וגולגליות לכומרי ע"א: (סה) לא תרגיע. לא תנוח כמו (ישעיה כח) וזאת המרגעה: לב רגז. לב חרד כתרגומו דחיל כמו (שם יד) שאול מתחת רגזה לך (שמות טו) שמעו עמים ירגזון (שמואל ב כב) מוסדות השמים ירגזו: וכליון עינים. מצפה לישועה ולא תבוא: (סו) חייך תלואים לך. על הספק כל ספק קרוי תלוי שמא אמות היום בחרב הבאה עלינו (מנחות כד) ורבותינו דרשו זה הלוקח תבואה מן השוק: ולא תאמין בחייך. זה הסומך על הפלטר: (סז) בבקר

שפתי חכמים

ק וזה גרוע יותר מהלוקח תבואה מן השוק דהלוקח תבואה מן

דעת זקנים מבעלי התוספות

בין זה לזה. ושבט אפרים מנו ארבע מאות מברית בין הבתרים וטעו שלשים שנה והרגום אנשי גת כדכתיב בדברי הימים. ויש שהתחילו המנין משירדו למצרים וטעו. ויש שמנו משהתחיל השעבוד וטעו. והאמת היה שהארבע מאות שנה התחילו משנולד יצחק אך לא נודע על נכון עד שיצאו ממצרים. וכן על גלות בבל דאמר לו הקב"ה לירמיה לפי מלאת לבבל שבעים שנה. וחשב בלשצר וטעה ומנה אחשורוש וטעה כמו שמפורש בפרק קמא דמגלה. כך קץ זה שמא מתחיל משנת ביטול התמיד בימי הורקנוס וארסתובלוס כדתניא בשלהי מסכ' סוטה תנו רבנן כשצרו מלכי בית חשמונאי זה על זה והיה הורקנוס מבחוץ וארסתובלוס מבפנים וכו' ואז נתבטל התמיד. וכשיבא משיח במהרה בימינו אז יתבררו ויתלבנו הדברים ואז

פירוש לתורת אלהים

לא ידעת וואס דו מיט דייני עלטערן האבן ניט גוווסט: (סה) ובגוים אונ צווישן די פעלקר וועסטו אויך קיין רוא ניט האבן ולא יהיה אונ עס וועט ניט זיין קיין רואונג צוא דיא טריט פון דיינע פים ונתן אונ גאט וועט דיר דארטען געבין איין דער שראקן הארץ אונ פאר לענטע אויגען דו וועסט ארויס קוקן אויף אהילף ביז דיא אויגען וועלען דיר פאר לענט ווערען אונ דיא הילף וועט ניט קומען ודאבון אונ אטרויעריג גמיט: (סו) והיו אונ עס וועט זיין דיין לעבן וועט דיר אנטקעגן הענגען דיין לעבן וועט ביי דיר תמיד זיין אין ספק טאמער וועסטו באלד גהרגת ווערן מיט דר שווערד פון דעם פיינד ופחדת אונ דו וועסט דיך פארכטן טאג אונ נאכט ולא תאמין אונ דו וועסט דיר ניט גלייבן אין דיין לעבין [ע' רמ"ין]: (סז) בבוקר אין דר פריא וועסטו זאגן ווער וואלט היינט געבן די נאכט פון נעכטן ווייל אלע שעה

מִי־יִתֵּן עֶרֶב וּבָעֶרֶב תֹּאמַר מִי־יִתֵּן
בֹּקֶר מִפַּחַד לְבָבְךָ אֲשֶׁר תִּפְחָד
וּמִמַּרְאֵה עֵינֶיךָ אֲשֶׁר תִּרְאֶה׃
סח וֶהֱשִׁיבְךָ יְהוָה | מִצְרַיִם בָּאֳנִיּוֹת
בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אָמַרְתִּי לְךָ לֹא־
תֹסִיף עוֹד לִרְאֹתָהּ וְהִתְמַכַּרְתֶּם
שָׁם לְאֹיְבֶיךָ לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת
וְאֵין קֹנֶה׃ ס סט אֵלֶּה דִבְרֵי הַבְּרִית

אונקלוס

רמשא ובצפרא תימר
מן יתן צפרא מתוהות
לבך די תהי תוה ומחזו
עיניך די תהי חזי׃
סח ויתיבנך יי מצרים
בספינן בארחא די
אמרית. לך לא תוסף
עוד למחזיה ותזדבנון
תמן לבעלי דבבך
לעבדין ולאמהן ולית
דקנה׃ סט אלין פתגמי

תו"א והתמכרתם מגילה יח׃ ואין קונה בתרה פט׃ אלה דברי הברית ברכות ה סוטה לז׃

רשב"ם

(סז) מי יתן ערב. לפי הפשט ערב העתיד לבא שכן דרך החולים׃

בעל הטורים

(סז) ובערב. ד' במסורה. הכא. ואידך ובערב יהיה על המשכן. ובערב חתרתי לי בקיר. ומקטירים לה' עולות בבקר ובערב. חתרתי כשילאו לגולה ותאמר מי יתן בקר שנאמר בו בבקר ובערב וכאותו שנא' ובערב יהיה על המשכן שהיה כבוד שכינה עמנו׃ (סח) והשיבך ה'. בגימ' זה יהיה בימי ירמיה. כ"ו שמות בתוכחה כנגד כ"ו שמות שבתפלת י"ח חוץ מברכת המינין להגן מכ"ו שמות שבתוכחה׃

רש"י

האמר מי יתן ערב. (סוטה מט) ויהי הערב של ר אמש׃ ובערב תאמר מי יתן בקר. של שחרית שהצרות מתחזקות יש תמיד וכל שעה מרובה קללתה משלפניה׃ (סח) באניות. בספינות ת בשביה׃ והתמכרתם שם לאיביך. אתם מבקשים להיות נמכרים להם לעבדים ולשפחות׃ ואין קנה. כי יגזרו עליך הרג וכליון׃ והתמכרתם. בלעז איפורווגדרי"ן ווי"ש (איר ווערדעט אייך אליין פערקויפען) ולא יתכן לפרש והתמכרתם בלשון ונמכרתם על ידי מוכרים

בית יהודא

ווער ווייס געבן (והיה הערב של אמש) עס זאל היינט זיין וויא נעכטיגער אבענד איז געוועזן, עס זאל היינט ניט זיין ערגער ווי נעכטן ביי נאכט איז געוועזן׃ ובערב תאמר מי יתן בוקר). ביי נאכט וועסטו זאגען ווער וועט געבן עס זאל ביי נאכט זיין ניט ערגער ווי עס איז געוועזן (בוקר של שחרית) היינט אין דר פריה (שהצרות מתחזקות תמיד) די צרות האבן זיך שטענדיג געשטארקט (וכל שעה מרובה קללתה משלפניה) יעדר שעה איז געוועזן דיא קללה גרעסר פון דיא פריערדיגע שעה׃ (סח) ובאניות) . מיינט מען (בספינות בשביה) מען וועט אייך פאנגען אונ אריין פירען אין שיפען אונ מען וועט אייך אוועקפירען געפאנגענע אין מצרים׃ והתמכרתם שם לאויבך). זאגט רש"י מען מיינט (אתם מבקשים להיות נמכרים להם לעבדים ולשפחות) איר וועט וועלן פארקויפט ווערן צו זיי פר קנעכט אונ דינסטין (ואין קונה) מען וועט אייך ניט קויפן (כי יגזרו עליכם חרב וכליון) זיי וועלען גוזר זיין אויף אייך מען זאל אייך הרגנן אונ פרלענדען (והתמכרתם) מיינט מען איר וועט וועלן פרקויפט ווערן (ולא יתכן לפרש והתמכרתם בלשון ונמכרתם על ידי מוכרים אחרים) מען קען ניט טייטשען והתמכרתם אזו ווי ונמכרתם, מען זאל

דעת זקנים מבעלי התוספות

נדע למפרע מהיכן התחיל. ואומר הרב בכור שור כי קץ זה נרמז באלפא ביתא של תשר"ק כי תשר"ק עולה אלף צפע"ס עולה שליש מאות ואז נמל"ך תוכן המלוכה לישראל כי כבר בא משיח י' שנים לסוף אלף קק"צ יטח"ז עולה ל"ד הרי תחלת שנת ל"ה וזהו אלף שליש מאות שלשים והמשה. ואחר יטח"ז הד"ג ב"א התענוג בא שאז יכבש כל העולם תחת יד ישראל ר"ל הלויתן יבא לעשות סעודה לצדיקים׃ (סח) באניות. ויהיו שבים טף ונשים שאם היו מוליכין אותן ברגל לא היו שבים רק הגדולים היכולים ללכת ברגל׃ ואין קונה. פי' ה"ר יוסף קרא שיאמרו המצריים אם תתנו לנו בחנם לא נקח אותם לעבדים לפי שאבותינו נשתעבדו בהם ולקו בכל מיני מכות וכשיראו השבאים כך שאין שוים להם כלום יהיו חובטין אותם במקלות וירעיבו אותם׃

שפתי חכמים

הפסוק יכול ליקח בפעם אחת הרבה שיש סיפוק לזמן רב משא"כ בסומך על הפלטר והקללה הוא דשמא פעם אחת לא ימצא ליקח וימות ברעב׃ ר דק"ל דהא הסברא הפוכה היא דהא אמרי' בב"ב (דף טו) אידלא יומא אידלא קלירא ש"מ שהחולי תכבד בערב יותר מבבקר ועל זה פירש ויהיה ערב של אמש׃ ש רצונו בזה להוכיח שפירושו כך ואין פירושו מי יתן ערב שעתיד עדיין להיות׃ ת הוסיף מלת בשביה בעבור שבזולת זה אין זו קללה אם ישובו עם הספינות למצרים רא"ס והיה זה קללה יותר מאשר הוליכם ברגלים משום דזה היה מכה קשה שהיו מעלמם נטבעים

פירוש לתורת אלהים

ווערט אלץ גרעסרע צרות אונ שטארקערע צרות זיין פון די ערשטע ובערב אונ אוף דר נאכט וועסטו זאגן ווער וואלט געבן עס זאל היינט זיין דר טאג וואס ער איז שון געוועזן ווארום דערנסטמאל איז ניט געוועזן אזו אגרויסע צרה מפחד מחמת די פארכט פון דיין הארץ וואס דו וועסט דיך פארכטן וממראה אונ מחמת דם זעהונג פון דיינע אוגן וואס דו וועסט זעהן׃ (סח) והשיבך אונ גאט וועט דיך ווידער קערן געפאנגען מיט שיפן אין מצרים בדרך אין דעם וועג וואס איך האב דיר גזאגט לא תוסיף עוד דו זאלסט ניט מערין צו זעהן דעם וועג וועסטו אהין ווידר מוזען קומן והתמכרתם אונ איר וועט וועלן דארטן פארקויפט ווערן צו אייערע פיינד פר קנעכט אונ דינסטן ואין קונה אונ קיינר וועט אייך ניט וועלין קויפן׃ (סט) אלה דם זענען די רייד פון דעם ברית אשר צוה וואס גאט האט געבאטן צו משה אין דעם

לאנד

אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה לִכְרֹת
אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מוֹאָב
מִלְּבַד הַבְּרִית אֲשֶׁר־כָּרַת אִתָּם
בְּחֹרֵב׃ פ שביעי כט א וַיִּקְרָא מֹשֶׁה
אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
אַתֶּם רְאִיתֶם אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה
יְהוָה לְעֵינֵיכֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
לְפַרְעֹה וּלְכָל־עֲבָדָיו וּלְכָל־אַרְצוֹ׃
ב הַמַּסּוֹת הַגְּדֹלֹת אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ
הָאֹתֹת וְהַמֹּפְתִים הַגְּדֹלִים הָהֵם׃
ג וְלֹא־נָתַן יְהוָה לָכֶם לֵב לָדַעַת
וְעֵינַיִם לִרְאוֹת וְאָזְנַיִם לִשְׁמֹעַ עַד
הַיּוֹם הַזֶּה׃ ד וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם

אונקלוס

קְיָמָא דִּי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה לְמִגְזַר עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאַרְעָא דְמוֹאָב בַּר מִקְּיָמָא דִּי גְזַר עִמְּהוֹן בְּחֹרֵב׃ א וּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל יִשְׂרָאֵל וַאֲמַר לְהוֹן אַתּוּן חֲזֵיתוּן יָת כָּל דִּי עֲבַד יְיָ לְעֵינֵיכוֹן בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם לְפַרְעֹה וּלְכָל עַבְדוֹהִי וּלְכָל אַרְעֵהּ׃ ב נִסֵּי רַבְרְבַיָּא דִּי חֲזָאָה עֵינָךְ אָתַיָּא וּמוֹפְתַיָּא רַבְרְבַיָּא הָאִנּוּן׃ ג וְלָא יְהַב יְיָ לְכוֹן לִבָּא לְמִדַּע וְעַיְנִין לְמֶחֱזֵי וְאֻדְנִין לְמִשְׁמַע עַד יוֹמָא הָדֵין׃ ד וְדַבָּרִית יָתְכוֹן

תולדות אהרן

ולא נתן ה' ע"ז ה: ואולך אתכם שם:

רשב"ם

(סט) בחורב. תוכחות שבפרשת אם בחקות' שכתוב בסופן ביד משה בהר סיני. הוא הר חורב: (ג) עד היום הזה. שראיתם מעשיו הגדולים:

בעל הטורים

(ג) ולא נתן ה' לכם לב לדעת. וסמיך ליה (ד) ואולך אתכם ארבעים שנה. רמז שעד מ' שנה אין אדם עומד על דעת רבו:

בית יהודא

פֿײַטשֿן איר װעט פֿרקױפֿט װערן דורך אַנדערע װאָס װעלן אײַך פֿרקױפֿן (מִפְּנֵי שֶׁנֶּאֱמַר אַחֲרָיו וְאֵין קוֹנֶה) װײַל עס שטײט נאָכדעם מען װעט אײַך ניט קױפֿן, װעט איר דאָך ניט פֿאַרקױפֿט װערן, נאָר מען מײנט וְהִתְמַכַּרְתֶּם, איר װעט װעלן פֿאַרקױפֿט װערן: (סט) וְלִכְרוֹת אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. צו מאַכן אַנײעם פֿאַרבינדונג מיט די יודין (שֶׁיְּקַבְּלוּ עֲלֵיהֶם אֶת הַתּוֹרָה בְּאָלָה וּבִשְׁבוּעָה) זײ זאָלן אױף זיך נעמען דיא תּוֹרָה מיט אַפֿלוכונג און מיט אַשְׁבוּעָה: וּמִלְּבַד הַבְּרִית. אױסער דעם פֿאַרבינדונג, און אױסער (קְלָלוֹת שֶׁבְּתוֹרַת כֹּהֲנִים שֶׁנֶּאֶמְרוּ בְּסִינַי) די קְלָלוֹת װאָס זענען געשריבן אין סדרה בְּחֻקֹּתַי װאָס זענען געזאָגט גװאָרען אױף דעם באַרג סִינַי: (ג) וְלֹא נָתַן ה' לָכֶם לֵב לָדַעַת. הקב"ה האָט אײַך ניט געגעבן אַהאַרץ צו װיסען (לְהַכִּיר אֶת חַסְדֵי הקב"ה וּלְהִדָּבֵק בּוֹ) צו דערקענען די חֲסָדִים װאָס הקב"ה האָט מיט אײַך געטאָהן און זיך בּהעפטן מיט הקב"ה: עַד הַיּוֹם הַזֶּה. ביז הײַנטיגען טאָג, זאָגט רש"י (שָׁמַעְתִּי) איך האָב געהערט (שֶׁאוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁנָּתַן

רש"י

אחרים א מפני שנא' אחריו ואין קונה: (סט) לכרות את בני ישראל. שיקבלו עליהם את התורה באלה ובשבועה: מלבד הברית. קללות שבת"כ שנאמרו בסיני: (ג) ולא נתן ה' לכם לב לדעת. להכיר את חסדי הקב"ה ב ולהדבק בו: עד היום הזה. שמעתי שאותו היום

שפתי חכמים

בים: א כלו' ונמכרתם מבנין נפעל כמו כי נמכרנו אני ועמי ומדכתי' והתמכרתם מבנין התפעל יורה שפי' והתמכרתם שתבקשו להמכר ולא תוכלו מפני שאין קונה: ב לא לדעת המסות הגדולות והאותות והמופתים כפי המובן מפשט הכ' כי לא יפול בם לומר ולא נתן ה' לכם לב

פירוש לתורת אלהים

לאַנד פֿון מוֹאָב ער זאָל מיט דיא קינדער יִשְׂרָאֵל כּוֹרֵת בְּרִית זײַן מִלְּבַד חוץ דעם בְּרִית װאָס גאָט האָט כּוֹרֵת בְּרִית געװען מיט דיא יִשְׂרָאֵל אין חוֹרֵב: (א) וַיִּקְרָא און משה האָט גרופֿן צו אַלע ישראל וַיֹּאמֶר און האָט צו זײ גזאָגט אַתֶּם רְאִיתֶם איר האָט דאָך גזעהן אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה אַלץ װאָס גאָט האָט געטאָן פֿאַר אײַערע אױגן אין לאַנד מִצְרַיִם לְפַרְעֹה צו פַּרְעֹה און צו אַלע זײַנע קנעכט און צו זײַן גאַנצען לאַנד: (ב) הַמַּסּוֹת הַגְּדוֹלוֹת די גרױסע נסים װאָס דײַנע אױגן האָבן גזעהן הָאוֹתוֹת וְהַמּוֹפְתִים הַגְּדוֹלִים הָהֵם די גרױסע צײכן און די גרױסע װאונדער: (ג) וְלֹא און גאָט האָט אײַך ניט געגעבן קײן האַרץ צו דער קאָנען די חֲסָדִים פֿון גאָט און צו בּהעפֿטן זיך אין אים וְעֵינַיִם לִרְאוֹת און אױגן צו זעהן וְאָזְנַיִם לִשְׁמוֹעַ און אױערן צו הערן די תּוֹרָה פֿון גאָט עַד הַיּוֹם הַזֶּה ביז דעם טאָג [עיין רש"י]: (ד) וָאוֹלֵךְ און איך האָב אײַך געפֿירט אין דער מִדְבָּר

אונקלוס

ארבעין שנין במדברא
לא בליאת כסותכון
מנכון ומסנך לא עדו
מעל רגלך: ה לחמא
לא אכלתון וחמר חדת
ועתיק לא שתיתון בדיל
דתתדעון ארי אנא יי
אלהכון: ו ואתיתון
לאתרא הדין ונפק סיחון
מלכא דחשבון ועוג
מלכא דמתנן לקדמותנא
לאגחא קרבא ומחוננון:
ז ונסבנא ית ארעהון
ויהבנה לאחסנא לשבטא

דברים כט תבוא

ארבעים שנה במדבר לא־בלו
שלמתיכם מעליכם ונעלך לא־
בלתה מעל רגלך: ה לחם לא
אכלתם ויין ושכר לא שתיתם
למען תדעו כי אני יהוה אלהיכם:
מפטיר ו ותבאו אל־המקום הזה
ויצא סיחן מלך־חשבון ועוג מלך־
הבשן לקראתנו למלחמה ונכם:
ז ונקח את־ארצם ונתנה לנחלה

רש"י

ג שנתן משה ספר התורה לבני לוי כמ"ש (לקמן לא) ויתנה אל הכהנים בני לוי באו כל ישראל לפני משה ואמרו לו משה רבינו אף אנו עמדנו בסיני וקבלנו את התורה ונתנה לנו ומה אתה משליט את בני שבטך עליה ד ויאמרו לנו יום מחר לא לכם נתנה לנו נתנה ושמח משה על הדבר ועל זאת אמר להם היום הזה נהיית לעם וגו' (לעיל כז) היום הזה הבנתי שאתם דבקים וחפצים במקום. (ו) ותבאו אל המקום הזה. עתה אתם רואים עצמכם בגדולה וכבוד ה אל תבעטו במקום ואל ירום לבבכם ושמרתם את דברי הברית הזאת. ד"א ולא נתן ה' לכם לב לדעת (ע"ז ה) שאין אדם עומד על סוף דעתו של רבו וחכמת משנתו עד ארבעים

בית יהודא

משה ספר התורה לבני לוי) דעם טאג ווס משה האט גיגעבן די ספר תורה צו די כהנים וואס זענן פון שבט לוי (כמו שכתוב) וויא עס איז געשריבן (ויתנה אל הכהנים בני לוי) משה הט געגעבן די תורה צו דיא כהנים ווס זענן פון שבט לוי (באו כל ישראל לפני משה) זענן גקומן אלע יודין פאר משה (ואמרו לו) אונ זיי האבן גזאגט צו אים, משה רבינו (אף אנו עמדנו בסיני וקבלנו את התורה ונתנה לנו) מיר זענן אויך גשטאנן לעבן בארג סיני אונ מיר האבן גענומן דיא תורה אונ די תורה איז צו אונז גיגעבן גווארן (ומה אתה משליט בני שבטך עליה) פר ווס מאכסטו גוועלטיגן אויף די תורה די מענטשן פון דיין שבט (ויאמרו לנו יום מחר לא לכם נתנה לנו נתנה) מארגן וועט דר שבט לוי זאגן צו אונז ניט צו אייך איז די תורה גיגעבן גווארן נאר צו אונז איז זיא גיגעבן גווארין (וישמח משה על הדבר) הט משה זיך גפרייט מיט די רייד פון די יודין, ווייל ביי זייא איז טייער די תורה (ועל זאת אמר להם) אויף דעם הט משה געזאגט צו זייא (היום הזה נהיית לעם) היינטיגן טאג ביזטו גווארן אפאלק צוא הקב"ה (היום הזה הבנתי) הייננטיגען טאג האב איך פארשטאנען (שאתם דבקים וחפצים במקום) אז איר זענט בהעפט צו הקב"ה אונ איר ווילט דיין הקב"ה: (ו) ותבואו אל המקום הזה. משה הט גיזאגט צו דיא יודין (עתה אתם רואים עצמכם בגדולה וכבוד) איצט זעהט איר אז איר זענט מיט גרויסקייט אונ מיט כבוד (אל תבעטו במקום) איר זאלט ניט טרעטן אויף די מצות פון הקב"ה (ואל ירום לבבכם) עס זאל ניט דערהייכט ווערן אייער הארץ (ושמרתם את דברי הברית הזאת) אונ איר זאלט היטען דיא רייד פון דעם פארבינדונג (דבר אחר) נאך אפשט איז (ולא נתן ה' לכם לב לדעת) הקב"ה האט אייך ניט גיגעבן אהארץ צו וויסן (שאין אדם עומד על סוף דעתו של רבו וחכמת משנתו עד ארבעים שנה) ביז פערציג יאהר קען ניט אמענטש וויסען

שפתי חכמים

לדעת וגומר. ג ר"ל איך יתכן זה דלא היה להם קודם לכן עינים ואזנים: ד פי' על התורה: ה ויהיה פירושו דאל המקום על המקום הזה כלומר למעלה ולגדולה הזאת וכן לד"א ג"כ פירושו למעלה הזאת שלפי' הראשון שפירש לב לדעת להכיר חסדי המקום שכל המעלות והגדולות והכבוד שלכם הם מן המקום יהיה פירושו מאחר שבאתם אל המדרגה הזאת להכיר שכל הגלחות שלך הן מן המקום ולא מידכם ראוי שתשמרו את דברי הברית הזאת למען תלליחו בכל אשר תעשון והל' האחרון שפירש לב לדעת להשיג חכמות רבו יהיה פירושו אחר שבאתם אל המדרגה הזאת להשיג חכמתו יתברך מעתה הוא מדקדק עמכם בשמירת המלות לכן ראוי הוא שתשמרו את דברי הברית הזאת שהן מלותיו יתברך למען תשכילו ולא תכשלו בכל אשר תעשון. כתב הרא"ם אבל לא ידעתי איך יתוקן ההפסק של וילא סיחון וגומר בין ותבאו אל המקום הזה ובין ושמרתם וגומר כיון שהם דבקים זה לזה ונ"ל לפרש לפי פי' ראשון שפירש אתם רואים עלמכם בגדולה.

פירוש לתורת אלהים

פערציג יאר לא בלו אייערע קליידר זענען ניט פר פולט גווארן פון אייך ונעלך אונ דיין שוך איז ניט פר פולט גווארן פון דיין פוס: (ה) לחם לא אכלתם ברוט האט איר ניט גיגעסן ויין ושכר אונ וויין אונ אלטין וויין הט איר ניט גיטרונקן אונ איר לעבט דאך פארט למען דרום תדעו איר זאלט וויסן אז איך בין גאט אייער גאט: (ו) ותבאו אונ איר זייט גקומן צו דעם ארט ויצא סיחון מלך חשבון איז ארוס גגאנגן סיחון דר מלך פון חשבון אונ עוג דר מלך פון בשן קעגין אונז מלחמה האלטען ונכם האבען מיר זיי גשלאגן: (ז) ונקח אונ מיר האבן אוועק גנומן זייער לאנד ונתנה לנחלה אונ מיר האבן עס גגעבן צו איין

לָרֽאוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי שֵׁבֶט הַֽמְנַשִּׁי׃ ח וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם לְמַעַן תַּשְׂכִּילוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן׃ פפפ

קכ"ב. לעבדיו סימן. ומפטירין קומי אורי. בישעיה סימן ס':

דִרְאוּבֵן וּלְשִׁבְטָא דְגָד וּלְפַלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה׃ ח וְתִטְּרוּן יָת פִּתְגָמֵי קְיָמָא הָדָא וְתַעְבְּדוּן יָתְהוֹן בְּדִיל דְּתַצְלְחוּן יָת כָּל דִּי תַעְבְּדוּן׃ פפפ

תולדות אהרן

ושמרתם את דברי הברית סוטה סם סנהדרין לט ע"ז יט: למען תשכילו עקידה שער נח:

בית יהודא

ריכטיג די מיינונגען פון זיין רבי אונ קען ניט וויסען די חכמה פון זיין לערנען (ולפיכך לא הקפיד עליכם המקום עד היום הזה) דריבער ביז היינטיגען טאג אפילו איר האט נאך ניט גוט געהיט דיא תורה איז הקב"ה ניט בייז גוועען אויף אייך, וועיל עס איז גוועען פאר פערצינ יאהר, האט איר נאך ניט גוט פארשטאנען דיא תורה (אבל מכאן ואילך יקפיד) אבער פון היינט אונ ווייטער ווס עס וועט שוין זיין נאך פערציג יאהר אויב איר וועט ניט גוט היטען דיא תורה וועט הקב"ה זיין בייז אויף אייך (ולפיכך) (ח) ושמרתם את דברי הברית הזאת) דריבער זאלט איר היטען דיא רייד פון די תורה:

רש"י

שנה ולפיכך לא הקפיד עליכם המקום עד היום הזה אבל מכאן ואילך יקפיד. ולפיכך: (ח) ושמרתם את דברי הברית הזאת וגו': חסלת פרשת כי תבוא

שפתי חכמים

ובכוד והכרתם חסדי ה' למכה מלכים גדולים לסיחון ולעוג מלכי האמורי כי לעולם חסדו לכן אל תבעטו כו' ולפי פי' אהרון ה"פ מאחר שהגעתם אל המדרגה הזאת שתוכלו להשיג חכמתו יתברך שהוא התורה והמצות ותוכלו גם כן להשיג שכל הגלהתכם הם ע"י קיום התורה והמצות עד שהכיתם את שני מלכי האמורי לכן מעתה הוא מן הראוי שתשמרו וגומר כדי שתצליחו בכל אשר תעשו ואם לאו לא תצליחו כי מעתה הוא מדקדק עמכם:

חסלת פרשת כי תבוא

פירוש לתורת אלהים

אַרְבּ צוּ שֵׁבֶט רְאוּבֵן אוּנ צוּ שֵׁבֶט גָד אוּנ צוּ הַאלְבּ שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה: (ח) וּשְׁמַרְתֶּם אוּנ אִיר זָאלְט הִיטֶען דִי רֵייד פוּן דֶעם בְּרִית וָוס אִיךְ וֶועל דָא מִיט אַייךְ כּוֹרֵת בְּרִית זַיין אִיר זָאלְט הִיטֶן גָאטְס תוֹרָה וַעֲשִׂיתֶם אוּנ אִיר זָאלְט זַיי טָאן לְמַעַן תַּשְׂכִּילוּ דְרוּם זָאלְט אִיר בַּגְלִיקֶן אֵת כָּל אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן אַלֶץ וָוס אִיר וֶועט טָאן:

הפטרת תבוא (בישעיה סימן ס)

קוּמִי אוֹרִי כִּי־בָא אוֹרֵךְ וּכְבוֹד יְהוָה עָלַיִךְ זָרָח׃ כִּי־הִנֵּה הַחֹשֶׁךְ יְכַסֶּה־אֶרֶץ
וַעֲרָפֶל לְאֻמִּים וְעָלַיִךְ יִזְרַח יְהוָה וּכְבוֹדוֹ עָלַיִךְ יֵרָאֶה׃ וְהָלְכוּ גוֹיִם לְאוֹרֵךְ
וּמְלָכִים לְנֹגַהּ זַרְחֵךְ׃ שְׂאִי־סָבִיב עֵינַיִךְ וּרְאִי כֻּלָּם נִקְבְּצוּ בָאוּ־לָךְ בָּנַיִךְ מֵרָחוֹק

ליקוטי יהודא

קומי אורי כי בא אורך וגו'. רש"י ז"ל שרייבט פון מדרש אויף דעם פסוק וירא אלהים את האור כי טוב, דעם ערשטען טאג איז געווען אלעכטיגקייט פון הקב"ה אין די זונן, ווי הקב"ה האט גזעהן אויף די וועלט וועלען זיין רשעים וואס וועלן ניט ווערט זיין צו בענוצען מיט אזו אטייערע ליכטיגקייט האט הקב"ה בעהאלטין די ליכטיגקייט פאר דיא צדיקים ווען משיח וועט קומען, אז הקב"ה האט בעהאלטין דיא ליכטיגקייט פאר די צדיקים, איז דיא ליכטיגקייט זייערע, היינט ווען עס לייכט דיא זונן מיט דיא לבנה לייכט זיא פאר אלע לעבעדיגע זאכען גלייך, פאר יודן פאר גוים, פאר צדיקים אונ רשעים, אונ די ליכטיגקייט פון די זונן מיט דיא לבנה גיהער צו הקב"ה וייל ער האט זיא צו קיינם געשיינקט, אבער ווען משיח וועט קומען ווען די זונן מיט די לבנה וועלן ניט בעלייכטן אוף דיא וועלט, וויא עס שטייט ווייטער אין פסוק ולא יהיה לך השמש לאור יומם וגו', די זונן וועט ניט מעהר זיין צו לייכטען בייא טאג אונ די לבנה וועט ניט לייכטין בייא נאכט, ווער דען וועט לייכטען? זאגט דר נביא די ליכטיגקייט פון די צדיקים וועט לייכטען, ווי דר נביא זאגט צו די יודען [וואס אלע וועלען זיין צדיקים וויא דער פסוק זאגט ועמך כולם צדיקים, דיין פאלק וועלען אלע זיין צדיקים] קומי אורי, שטיי־אוף אונ בעלייכט דיא וועלט, כי בא אורך, ווארום עס איז געקומען דיא צייט דיין ליכטיגקייט זאל לייכטין, וכבוד ה' עליך זרח דער כבוד פון הקב"ה וועט אוף דיר שיינען, אונ אויף דיא ערד וועט זיין פינסטער אונ איין נעפיל וועט בדעקין די קעניגרייכען, אונ נאר אוף דיר וועט שיינען די ליכטיגקייט פון הקב"ה, זיין כבוד וועט אויף דיר גיזעהן ווערין, אונ אלע פעלקר וועלן מוזין גיין ביי דיין ליכטיגקייט, אונ ווי עס שטייט ווייטער אין דיא פסוקים:

פירוש ע"ט

ישעיה הנביא האט גזאגט. קומי אורי שטיי אוף אונ לייכט דו ירושלים ווארום עס איז גקומען דיין ליכט אונ גאטס כבוד וועט אוף דיר שיינען כי הנה החשך דען די פינסטערניש וועט צו דעקן דיא ערד אונ איין נעפל וועט צו דעקן די עובדי כוכבים ומזלות אין ארץ ישראל אונ אוף דיר וועט שיינען גאטס שכינה אונ זיין כבוד וועט גזעהן ווערען אוף דיר: והלכו אונ דיא פעלקער וועלען גיין צו דיין ליכטיגקייט אונ דיא מלכים וועלען גיין צו דיא ליכטיגקייט פון דיין שיינונג שאי סביב עיניך הייב ארום דיינע אויגין דו ירושלים אונ זעה דאס אלע דיינע מענטשין זענען איין גזאמילט גוואַרען אונ

יָבֹאוּ וּבְנֹתַיִךְ עַל־צַד תֵּאָמַנָה׃ אָז תִּרְאִי וְנָהַרְתְּ וּפָחַד וְרָחַב לְבָבֵךְ כִּי־יֵהָפֵךְ עָלַיִךְ הֲמוֹן יָם חֵיל גּוֹיִם יָבֹאוּ לָךְ׃ שִׁפְעַת גְּמַלִּים תְּכַסֵּךְ בִּכְרֵי מִדְיָן וְעֵיפָה כֻּלָּם מִשְּׁבָא יָבֹאוּ זָהָב וּלְבוֹנָה יִשָּׂאוּ וּתְהִלֹּת יְהוָה יְבַשֵּׂרוּ׃ כָּל־צֹאן קֵדָר יִקָּבְצוּ לָךְ אֵילֵי נְבָיוֹת יְשָׁרְתוּנֶךְ יַעֲלוּ עַל־רָצוֹן מִזְבְּחִי וּבֵית תִּפְאַרְתִּי אֲפָאֵר׃ מִי־אֵלֶּה כָּעָב תְּעוּפֶינָה וְכַיּוֹנִים אֶל־אֲרֻבֹּתֵיהֶם׃ כִּי־לִי ׀ אִיִּים יְקַוּוּ וָאֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ בָּרִאשֹׁנָה לְהָבִיא בָנַיִךְ מֵרָחוֹק כַּסְפָּם וּזְהָבָם אִתָּם לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהַיִךְ וְלִקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל כִּי פֵאֲרָךְ׃ וּבָנוּ בְנֵי־נֵכָר חֹמֹתַיִךְ וּמַלְכֵיהֶם יְשָׁרְתוּנֶךְ כִּי בְקִצְפִּי הִכִּיתִיךְ וּבִרְצוֹנִי רִחַמְתִּיךְ׃ וּפִתְּחוּ שְׁעָרַיִךְ תָּמִיד יוֹמָם וָלַיְלָה לֹא יִסָּגֵרוּ לְהָבִיא אֵלַיִךְ חֵיל גּוֹיִם וּמַלְכֵיהֶם נְהוּגִים׃ כִּי־הַגּוֹי וְהַמַּמְלָכָה אֲשֶׁר לֹא־יַעַבְדוּךְ יֹאבֵדוּ וְהַגּוֹיִם חָרֹב יֶחֱרָבוּ׃ כְּבוֹד הַלְּבָנוֹן אֵלַיִךְ יָבוֹא בְּרוֹשׁ תִּדְהָר וּתְאַשּׁוּר יַחְדָּו לְפָאֵר מְקוֹם מִקְדָּשִׁי וּמְקוֹם רַגְלַי אֲכַבֵּד׃ וְהָלְכוּ אֵלַיִךְ שְׁחוֹחַ בְּנֵי מְעַנַּיִךְ וְהִשְׁתַּחֲווּ עַל־כַּפּוֹת רַגְלַיִךְ כָּל־מְנַאֲצָיִךְ וְקָרְאוּ לָךְ עִיר יְהוָה צִיּוֹן קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל׃ תַּחַת הֱיוֹתֵךְ עֲזוּבָה וּשְׂנוּאָה וְאֵין עוֹבֵר וְשַׂמְתִּיךְ לִגְאוֹן עוֹלָם מְשׂוֹשׂ דּוֹר וָדוֹר׃ וְיָנַקְתְּ חֲלֵב גּוֹיִם וְשֹׁד מְלָכִים תִּינָקִי וְיָדַעַתְּ כִּי אֲנִי יְהוָה מוֹשִׁיעֵךְ וְגֹאֲלֵךְ אֲבִיר יַעֲקֹב׃ תַּחַת הַנְּחֹשֶׁת אָבִיא זָהָב וְתַחַת הַבַּרְזֶל אָבִיא כֶסֶף וְתַחַת הָעֵצִים נְחֹשֶׁת וְתַחַת הָאֲבָנִים בַּרְזֶל וְשַׂמְתִּי פְקֻדָּתֵךְ

פירוש ע"ט

זעגען גקומען. צו דיר בניך דיינע זיהן וועלן קומען פון ווייטן אונ דיינע טעכטר וועלן דערצוגין ווערן אוף די זייטן אז תראי דענסטמאל וועסטו זעהן אונ וועסט לייכטן אונ עס וועט דר שראקין ווערן אונ דער בריטערט ווערן דיין הארץ מחמת שמחה כי יהפך ווארום עס וועט פאר קערט ווערן צו דיר דם רייכקייט פון מערב זייט דם גוטס וועט קומן צו דיר שפעת גמלים דם פילקייט פון דיא קעמלען וועלן דיך צו דעקין די יונגע קעמלן פון מדין אונ פון עיפה דיא אלע וועלין קומען צו דיר פון שבא גאלד אונ ווייריך וועלן זיי טראגן אונ גאטס לוב וועלן זיי מבשר זיין אונ דער ציילין: כל צאן אלע שאף פון די טאטארין וועלן איין גזאמילט ווערן צו דיר די שעפסן פון נביות וועלן דיך באדינען זייא וועלן זיין צו דיין בדערפעניש זייא וועלען אוף גבראכט ווערדין אוף מיין מזבח צו איין גוטין ווילען איר וועט מקריב זיין קרבנות צו מיר ובית תפארתי אונ מיין ביהמ"ק וואס מען לובט מיך אין אים וועל איך גאט אים בשיינען אונ אין דר צייט פון דער גאולה וועלן מענטשין פרעגן איינר דעם אנדרן אוף די ישראל אונ וועלן זאגין מי אלה ווער זענין די ווס זיי פליען אזו גיך וויא איין וואלקן אונ אזו ווי די טובין פליען גיך צו זייערע נעסטן זאגט גאט כי לי דען צו מיין זאג וועלן די וואנער פון די אינזלען האפן אונ די שיפען פון דעם ים תרשיש וועלין קומען אזו וויא זיי זענין גיקומען צום ערשטן אין די טעג פון שלמה צו ברענגען דייני קינדער ישראל פון וויטינס אונ זייער זילבער אונ זייער גאלד וועט זיין מיט זיי דם וועלן זיי ברענגן פון וועגען דעם נאמן פון גאט דיין גאט וואס ער איז

אוף דיר גירופן אונ פון וועגין דעם היילגן פון די ישראל וואס ער האט דיך בשיינט ובנו אונ דיא פרעמדע קינדר וועלן בויען דיינע מויערען ווארום מיט מיין צארן האב איך דיך גשלאגן אונ מיט מיין ווילען האב איך דיך דער בארימט ופתחו אונ דיינע טויערין וועלן תמיד אפין זיין טאג אונ נאכט וועלן זיי ניט צו גשלאסן ווערען צו ברענגין צו דיר דאס גוטס כבוד הלבנון דער כבוד פון דעם וואלד לבנון די גוטע ביימער פון דעם וואלד וועלין גיבראכט ווערען צו דיר די ביימר ווס הייסין ברוש תדהר ותאשור זיי וועלין גיבראכט ווערען צו זאמען צו בשיינען דם ארט פון מיין בית המקדש אונ דאס ארט פון מיינע פיס וועל איך גאט ערליך האלטן והלכו אליך אונ זיי וועלין גיין צו דיר איין גבוגן די קינדר פון די בבליים אונ זיי וועלין זיך בוקן צ"ף די טריט פון דיינע פיס אלע דיינע דער צערנר אונ וועלן דיך רופען גאטס שטאט די שטאט ציון פון דעם היילגען פון די ישראל דאס ער הט אום דער ווילט אין דיר וועלן זיי דיך רופען תחת היותך דר פר וואס דו ביסט גיוועזן פאר לאזען אונ גיפיינט אונ קיינער איז ניט איבר גפארן אין דיין לאנד דר פר וועל איך דיך מאכן צו איין איביג גרוסקייט אונ איין פרייד ביז צוא דור דורות וידעת אונ דו וועסט וויסן אז איך גאט בין דיין העלפר אונ דיין אום לייזער וואס איך בין דער שטארקר פון יעקב: תחת הנחשת פאר דעם קופר וואס מען האט ביי דיר אוועק גנומן וועל איך דיר ברענגין גאלד אונ פר דעם אייזין זילבער ותחת העצים נחשת אונ פאר דעם האלץ קופר אונ פר די שטיינר וועל איך ברייננען אייזן אונ איך וועל טאן דיינע אלצטע שלום אונ

שלום ונגשיך צדקה: לא־ישמע עוד חמס בארצך שד ושבר בגבוליך וקראת
ישועה חומתיך ושעריך תהלה: לא־יהיה־לך עוד השמש לאור יומם ולנגה הירח
לא־יאיר לך והיה־לך יהוה לאור עולם ואלהיך לתפארתך: לא־יבוא עוד שמשך
וירחך לא יאסף כי יהוה יהיה־לך לאור עולם ושלמו ימי אבלך: ועמך כלם
צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר מטעו מטעי קרי מעשה ידי להתפאר: הקטן יהיה
לאלף והצעיר לגוי עצום אני יהוה בעתה אחישנה:

פירוש ע"ט

דיינע בצווינגער וועל איך טאן מיט גירעכטיגקייט איך וועל איבער דיר מאכען גוטע אונ ערליכע אלצטע אונ הארען לא ישמע אונ עס וועט שוין ניט גיהערט ווערען קיין גזילה אין דיין לאנד רובניש אונ ברעכעניש וועט ניט גיהערט ווערען אין דיין גבול אונ עס וועט גירופין ווערען איין הילף אין דיינע מוערן אונ אוף דיינע טוערען וועט זיין אלוב מען וועט דארטען גאט לובען לא יהיה לך עס וועט שוין מער ניט זיין צו דיר די זון צו לייכטען ביי טאג דו וועסט ניט דארפען צו דער ליכט פון דער זון אונ צו דער ליכט פון דר לבנה וועסטו ניט דארפען עס זאל לייכטען צו דיר אונ גאט וועט דיר זיין איין אייביגע ליכט אונ דיין גאט וועט דיר זיין צו איין שיינקייט לא יבא עוד שמשך עס וועט שוין ניט אונטער גיין דיין זון אונ דיין לבנה וועט ניט ווערין איין גיטאהן ווארום גאט וועט זיין צו דיר צוא איין אייביגע ליכט אונ זיי וועלן זיך אום לאזן דיינע טרויערדיגע טעג ועמך אונ דיין פאלק זענין אלע צדיקים אויף אייביג וועלן זיי ירשינן דם לאנד נצר מטעי זיי זענין דם שפראצונג פון מיין פלאנצונג אונ זייא זענין דיא ווערק פון מיינע הענד אז איך זאל מיך מיט זיי בארימן הקטן דר ווס קליין איז צווישן זיי וועט זיין צו טויזנט מענטשין אונ דער יונגסטער אונ דר שלאפסטער פון זיי וועט זיין צו אין שטארק פאלק אני איך גאט אין דער צייט פון דער גאולה וועל איך זיא אייל. רש"י שרייבט אזוי איז דער פשט אז די ישראל וועלען פרום זיין אחישנה וועל איך די גאולה איילן צו בריינגען פר דער צייט אונ אז ניט בעתה וועל איך ווארטין ביז די צייט פון דער גאולה וועט קומען אונ וועל זיא דענסטמאל בריינגען:

דברים כט נצבים

ט אתם נצבים היום כלכם לפני יהוה אלהיכם ראשיכם

אונקלוס

ט אתון קימין יומא דין כלכון קדם יי אלהכון רישיכון שבטיכון סביכון

רשב"ם

(ט) אתם נצבים היום כלכם. כדכתיב לעיל ויקרא משה אל כל ישראל וגו':

בית יהודא

(ט) ואתם נצבים. זאגט רש"י (מלמד שכנסם משה לפני הקב"ה ביום מותו להכניסם בברית) דר פסוק לערונט אונז אין דעם טאג ווס משה איז געשטארבן, פר זיין שטארבן הט ער פארזאמעלט אלע יודין פאר הקב"ה ופאר דעם כ"ש גן) ער זאל מיט זייא מאכן נאך אמאהל אפארבינדונג מיט אשבועה זיי זאלן היטען צו טאהן אלין וואס איז געשריבען אין די תורה: וראשיכם שבטיכם. מיינט מען (ראשיכם

בעל הטורים

(ט) נצבים כדרך שנאמר בסיני ויתיצבו בתחתית ההר בו בג' אמר כאן אתם נצבים: לפני ה' אלהיכם ראשיכם. הקיש

רש"י

(ט) אתם נצבים. מלמד שכינסם א משה לפני הקב"ה ביום מותו ב להכניסם בברית: ראשיכם

שפתי חכמים

א. וא"ת מנ"ל הא דלמא לא כינסם אלא כל אחד ואחד עמד בחנייה שלו והוא עמד באמצע. ועוד קשה נ"ל לפרש להכניסם בברית הרי כתיב בהדיא בקרא וי"ל דמה שפירש להכניסם בברית מזה מוכח שכינסם דהרי אין כריתות ברית אלא דרך העברה כדלקמן ואם כן מדכתיב בקרא שהכניסם בברית ממילא עקרם ממקומם וכנסם יחד כדי להעבירם בברית: ב מדכתיב היום משמע היום מלאו ימי ובנותי ביום הזה אמות. רא"ס. א"נ דהל"ת הכי למה כינסם עכשיו יותר מכל מ' שנה הניחא אם הוא יום מותו א"ש דהם לא עכשיו

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ט) אתם נצבים היום כלכם. במעמד א' ראשי השבטים והשבטים

ליקוטים על התורה

(ט) אתם נצבים היום כלכם וגו'. משה רבינו האט געזאגט צו די יודן היינט איז דער לעצטער טאג וואס איר זייט אלע צוזאמען מיט מיר, אונ וואס איר אליין זייט אלע צוזאמען, ווארום מארגין וועלן דיא יודען שוין ניט זעהן משה'ן, אונ ווען יודין וועלן קומען אין ארץ ישראל, יעדער יוד וועט גיין צו זיין שטוב אונ פעלד אונ ויינגארטען, וועט איר זיין יעדער בעזונדער, אונ אפילו אוף יום טוב וואס איר וועט דארפען קומען אלע צוזאמען אין ירושלים, וועלען נאר זיין צוזאמען דיא זכרים, ניט די נקבות, אבער אלע זאלן זיין צוזאמען, מענער אונ ווייבער אויך, אונ איך אויך מיט אייך, דאס איז נאר "היום" היינט, דער לעצטער טאג, דריבער איז היינט דיא צייט מען זאל מאכען אנייעם פארבינדונג אייך צו הקב"ה:

פירוש לתורת אלהים

(ט) אתם נצבים היום כלכם איר שטייט היינט אלע פר אייער גאט ראשיכם שבטיכם אייערע אלצטע פון

שִׁבְטֵיכֶם זִקְנֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם כֹּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל: י טַפְּכֶם נְשֵׁיכֶם וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּקֶרֶב מַחֲנֶיךָ מֵחֹטֵב עֵצֶיךָ עַד שֹׁאֵב מֵימֶיךָ: יא לְעָבְרְךָ בִּבְרִית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּבְאָלָתוֹ אֲשֶׁר

אונקלוס

וְסָרְכֵיכוֹן כֹּל אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל: י טַפְלְכוֹן נְשֵׁיכוֹן וְגִיּוֹרָךְ דִּי בְּגוֹ מַשְׁרִיתָךְ מִלָּקֵט אָעָךְ עַד מָלֵי מַיָּךְ: יא לְאַעָלוּתָךְ בִּקְיָמָא דַּיָי אֱלָהָךְ וּבְמוֹמָתֵהּ דִּי

תולדות אהרן

מחטב עציך יבמות עט:

בעל הטורים

ראשיכם לאלהיכם לומר מורא רבך כמורא שמים: ישראל. וסמיך ליה (י) טפכם. לומר שיהיו ישראל בעיני הראשים לנהלם ולהדריכם כטפם: נשיכם. וסמיך ליה וגרך רמז שלא הוזהרו כשרות להנשא לפסולין:

רש"י

שבטיכם. ג ראשיכם לשבטיכם: זקניכם ושטריכם. החשוב חשוב קודם ואח"כ כל איש ישראל: (י) מחטב עציך. (תנחומא) מלמד שבאו כנענים להתגייר בימי משה ד כדרך שבאו גבעונים בימי יהושע וזהו האמור בגבעונים (יהושע ט) ויעשו גם המה בערמה ונתנם משה חוטבי עצים ושואבי מים: (יא) לעברך. להיותך עובר ה בברית ולא יתכן לפרשו כמו להעבירך אלא כמו (לעיל ד) לעשותכם ו אותם: לעברך בברית. דרך העברה כך היו כורתי

בית יהודא

(שִׁבְטֵיכֶם) פריער זאלן שטיין די אלצטע צו איערע שְׁבָטִים: (זִקְנֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם). נאכדעם זאלן שטיין די זְקֵנִים, נאך די זְקֵנִים זאלען שטיין די שׁוֹטְרִים (הֶחָשׁוּב חָשׁוּב קוֹדֶם) ווער עס איז בעסר זאל שטיין פריער (וְאַחַר כָּךְ כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל) נאכדעם זאלן שטיין אלע יודין ומענער, נאכדעם זאלן שטיין קליינע קינדער זכרים, נאכדעם ווייבער, נאכדעם גרים *), נאכדעם זענען געשטאנען ומחוטב עציך עד שואב מימיך), די וואס האבן געהאקט האלץ אונ האבען גישעפט וואסר, זאגט רש"י (מְלַמֵּד) דר פסוק לערנט אונז (שֶׁבָּאוּ כְּנַעֲנִים לְהִתְגַּיֵּיר בִּימֵי מֹשֶׁה) אין דיא צייט פון משה זענען געקומען כנענים צו משה ער זאל זיי מגייר זיין, הט משה זיי ניט מגייר גווען, פון דעסטוועגען זענען זייא געבליבען ביי יודין, צו האקין האלץ צו שעפן וואסר, ואונ זיי זענען אפילו וויא אגר תושב אויך נוט גווען (כְּדֶרֶךְ שֶׁבָּאוּ גִבְעוֹנִים בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ) ווי דיא גבעונים זענען געקומען צו יהושע (וְזֶהוּ הָאָמוּר בְּגִבְעוֹנִים) דריבער זאגט דער פסוק ביי דיא גבעונים (וַיַּעֲשׂוּ גַם הֵמָּה בְעָרְמָה) זיי האבן אויך גיטאן מיט פאלשקייט, אז מען זאגט זייא אויך, ווייסן מיר אז פריער פר זייא הט מען אזו געטאהן, אונ זיי האבען אויך אזו גטאהן ווי יענע האבן געטאהן אין דיא צייט פון משה (וּנְתָנָם מֹשֶׁה חוֹטְבֵי עֵצִים וְשׁוֹאֲבֵי מָיִם) אונ משה הט זיי גיגעבן איין ארבעט זיי זאלן האקין האלץ אונ שעפן וואסער: (יא) (לְעָבְרְךָ). מיינט מען (לִהְיוֹת עוֹבֵר בִּבְרִית) דו זאלסט דורך גיין דעם פרבינדונג (וְלֹא יִתָּכֵן לְפָרְשׁוֹ כְּמוֹ לְהַעֲבִירְךָ) מען קען ניט טייטשן לעברך גלייך וויא עס וואלט געשטאנען להעבירך, דיך צו מאכן דורך גיין, גאר דוא וועסט אליין דורך גיין, ניט מען וועט דיך פירען אונ בייטן דו זאלסט דורך גיין (אֶלָּא כְּמוֹ לַעֲשׂוֹתְכֶם אוֹתָם) נאר לעברך מיינט מען דיין דורך גיין וואס דו וועסט דורך גיין ווי עס שטייט לעשותכם אותם, אייער טאהן זייא איר זאלט זייא טאהן: (וּלְעָבְרְךָ בִּבְרִית). מיינט מען (דֶּרֶךְ הָעֲבָרָה) דורך גיין (כָּךְ הָיוּ כּוֹרְתֵי בְרִיתוֹת ע"ש) די מענטשן

דעת זקנים מבעלי התוספות

עצמם והשוטרים: כל איש ישראל. אלו הבינונים והנשים והטף והגרים שבאו לגור בקרב המחנה: (י) מחטב עציך. אלו העבדים: עד שואב מימיך. אלו השפחות. ווש"ה קטן וגדול שם הוא. ד"א קטן וגדול קטן זה דוד שנאמר ודוד הוא הקטן וגדול זה משה שנאמר והאיש משה גדול מאד. ד"א ועבד חפשי מאדוניו אלו ישראל שכל זמן שהאדם הוא בחיים הוא עבד לעשות רצון קונו וכשהוא מת נעשה חפשי מן המצות. ד"א אתם נצבים היום כולכם אעפ"י שהקללות הללו באין על שונאיכם יש לכם עמידה. ד"א אתם נצבים מפני מה עשאן מצבה מפני שנשתנו מדעתו לדעת יהושע ואף יהושע עשאן מצבה ועתה התיצבו ואשפטה אתכם לפני ה'. ד"א אימתי תהיה להם הצבה והעמדה היום כלכם כשתהיו באגודה אחת כולכם: (יא) לעברך בברית. ועתה אתם מוכנים כאחד לעבור בברית.

שפתי חכמים

אימתי אבל אם לא היה כיום נותו למה עכשיו יותר מכל מ' שנה: ג דאל"כ אלא ראשיכם ושבטיכם כל אחד ואחד בפני עצמו קשה ראשיכם למה לי מדכתיב שבטיכם גם הראשים בכלל וגם שאר הפרטים למה לי שהרי כלן בכלל שבטיכם הם. בכלמת כשפירושו ראשיכם לשבטיכם יש לומר בתחלה נקט ראשיכם ואח"כ זקניכם ואחר כך שוטריכם ואחר כך כל ישראל החשוב חשוב קודם אבל אי הוה ראשיכם ושבטיכם תרי מילי א"כ ראשיכם ל"ל וכי תימא א"כ אמאי כתיב ראשיכם ולא כתיב ראשי שבטיכם די"ל ללמדנו דנשיא הדור הוא שקול ככל הדור: ד ואין הכוונה לומר שרימו את משה כמו שרימו את יהושע ח"ו שרימו את מי שנא' עליו בכל ביתי נאמן הוא אלא שבאו אליו להשלים עמו ולא קבלן ונתנן לחוטבי עצים ולשואבי מים ופי' גם המה וגו' שבאו אבל לא שיכלו לרמות אותו: ה ר"ל אתה בעצמך תהא עובר ולא ע"י אחרים וזהו שפי' ולא יתכן כו' פי' ע"י אחרים דאם כן איך יפול אחריו ל' בברית ה' אלהיך כיון שפירש להעבירך ועוד איך יפורש להעבירך והא הוה מודעה רבה לקבלת הברית לאמר אנוסים היינו: ו דפירוש לעשות אותם כלומר

פירוש לתורת אלהים

איערי שְׁבָטִים זִקְנֵיכֶם איערי זְקֵנִים וְשֹׁטְרֵיכֶם אונ איערי שַׁמָּשִׁים כֹּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל אונ אלע יודין [ע' רש"י]: (י) טַפְּכֶם איערע קליינע קינדער נְשֵׁיכֶם איערי ווייבער וְגֵרְךָ אונ דיין גר וואס איז צווישען דיין מַחֲנֶה מֵחוֹטֵב עֵצֶיךָ פון דיין האלץ העקר עַד ביז דיין וואסר שעפר שטייט איר היינט אלע פאר גאט ב"ה: (יא) לְעָבְרְךָ

*) **הערה** ביי יודין זענען גיוועזן צווייערליי גרים, עס זענען גיוועזן גרים וואס האבין זיך מגייר גיוועזן צו היטען די תורה גלייך מיט אלע יודין, די גרים זענען גיוועזן צו אלע זאכין גלייך צו אלע יודין, ווי דער פסוק זאגט הקהל חוקה אחת לכם ולגר ולאזרח הארץ, איין דין זאל זיין צום גר אונ צו דעם גיבארינעם יוד, אונ עס זענען גיוועזן גוים וואס האבין זיך מגייר גיוועזן נאר זיי זאלין ניט דינען עבודה זרה, זיי זענען גיוועזן צו אלע זאכין ווי גוים, נאר זיי האבין געמעגט וואהנען אין ארץ ישראל, ווארום די גוים וואס האבין געדינט עבודה זרה האבין ניט געמעגט וואהנען אין ארץ ישראל, דער גר ווערט גערופין אין די תורה, גר אשר בשעריך, ער איז אגר צו מעגין וואהנען אין דיינע שטעט, צו דעם גר הייסט די תורה מען זאל אים פארקויפין אדער שיינקען נבלות, ער ווערט גערופין גר תושב, אונ ווי עס שטייט דא אין פסוק וגרך אשר בקרב מחניך, ער איז אגר צו מעגין זיין אין דיין מחנה, די גרים זענען געשטאנען באנדער נאך די ווייבער, אבער אמתה גרים זענען געשטאנען צוזאמען מיט אלע יודין:

יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כֹּרֵת עִמְּךָ הַיּוֹם: שני
יב לְמַעַן הָקִים־אֹתְךָ הַיּוֹם לוֹ לְעָם
וְהוּא יִהְיֶה־לְּךָ לֵאלֹהִים כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר־לָךְ וְכַאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ

יְיָ אֱלָהָךְ גָּזַר עִמָּךְ יוֹמָא דֵין: יב בְּדִיל לַאֲקָמָא יָתָךְ יוֹמָא דֵין קֳדָמוֹהִי לְעַמָּא וְהוּא יְהֵי לָךְ לֶאֱלָהּ כְּמָא דִי מַלֵּיל לָךְ וּכְמָא דִי קַיֵּים לַאֲבָהָתָךְ:

בית יהודא

ווס האבן געוואלט מאכן צווישען זיך אפארבינדונג האבן זיי געמאכט (מחיצה מכאן ומחיצה מכאן) אוואנט פון דעם זייט רעכטס, אונ אוואנט פון דעם זייט לינקס (ועוברים בנתים) אונ די מענטשן זענען געגאנגען צווישן, ביידע ווענט (כמו שכתוב העגל אשר כרתו לשנים ויעברו בין בתריו) ווי עס שטייט אין פסוק די קאלב וואס זיי האבן צושניטען אויף צוויי שטיקר אונ זיי זענען געגאנגען צווישען די שטיקער: (יב) למען הקים אותך היום לו לעם. משה זאגט צו די יודין (כל כך הוא נכנס לטרוח) הקב"ה גייט אריין אזו פיל זיך מטריח זיין פון אייערטוועגען (למען קיים אותך לפניו לעם) ער זאל דיך דערהאלטן פר זיך צו אפאלק: והוא יהיה לך לאלהים. אונ ער וועט זיין צו דיר אגאט (לפי שדבר לך ונשבע לאבותיך שלא להחליף את זרעם באומה אחרת) ווייל הקב"ה האט גירעט צו דיר אונ האט געשווארען צו דיינע אלטערן ער זאל ניט אומטאהשין ופארבייטן זייערע קינדר אויף איין אנדער פאלק (לכך הוא אוסר אתכם בשבועות הללו שלא תקניטוהו) דריבר פארבינט ער אייך מיט די שבועות איר זאלט אים ניט דערצערנען (אחר שהוא אינו יכול להבדל מכם) ווייל ער קען זיך ניט אפשיידען פון אייך (עד כאן פרשתי לפי פשוטו של פרשה) זאגט רש"י ביז איצט האב איך געלערנט די פרשה נאך דעם פראסטען מיינונג פון די פרשה (ומדרש אגדה) דר מדרש זאגט (למה נסמכה פרשת אתם נצבים לקללות) פאר וואס שטייט דיא סדרה אתם נצבים לעבן די קללות וואס זענען געשריבען אין סדרה תבא (לפי ששמעו ישראל מאה קללות חסר שתים חוץ ממ"ט שבתורת כהנים) ווייל די יודין האבן געהערט הונדערט קללות ווייניגר צוויי ווס זענען געשריבען אין סדרה תבא אויסער די ניין אונ פערציג קללות ווס זענען געשריבען אין תורת כהנים ואין ספר ויקרא סדרה בחוקותיו (הוריקו פניהם) איז געל געווארן זייער פנים (ואמרו) אונ זיי האבן געזאגט (מי יוכל לעמוד באלו) ווער קען בעשטיין בייא אזו פיל קללות (התחיל משה לפייסם) הט משה אנגעהויבן זיי איבערבעטען אונ הט גזאגט צו זיי (אתם נצבים היום) איר שטייט היינט אלע פר הקב"ה (הרבה הכעסתם למקום ולא עשה אתכם כליה) איר האט ביז היינט פיל דערצערנט פר הקב"ה פון דעסטוועגען האט ער ניט געמאכט פון אייך אפארלענדונג (והרי אתם קיימים לפניו) אונ איר לעבט אלע פאר הקב"ה: היום. מיינט מען (כיום הזה שהוא קיים) אזו וויא דר טאג איז שטענדיג (והוא מאפיל ומאיר) ער ווערט פינסטער אונ לייכט מארגען נאך אמאהל (כך האיר לכם) אזו הט הקב"ה געלויכטען צו אייך (וכך עתיד להאיר לכם) אונ אזו וועט הקב"ה ווייטער לייכטען צו אייך (והקללות והיסורים מקיימין אתכם ומציבין אתכם לפניו) די קללות אונ די יסורים וואס איך האב גזאגט, זיי וועלן אייך דערהאלטן אויף דר וועלט אונ וועלען אייך אויפשטעלען פר הקב"ה, ווייל איר וועט מורא האבן פר די קללות וועט איר ניט זינדיגן, אונ ווען איינר וועט זינדיגען וועט אויף אים קומען יסורים וועגען זיין טובה, ער זאל טאהן תשובה ושב ורפא לו, ער וועט טאהן תשובה וועט ער געהיילט ווערען פון דיא יסורים (ואף הפרשה שלמעלה מזו פיוסין הם) אין די פרשה ווס פאר אתם נצבים הט אויך משה גירעט צו די יודין זיי צו איבערבעטען, ער הט גזאגט צו זייא (אתם ראיתם את כל אשר עשה וגו') איר הט געזעהן אלץ ווס הקב"ה הט גיטאהן פון אייערטוועגען, זעהט איר דאך אז הקב"ה הט אייך ליב (דבר אחר אתם נצבים) נאך האט משה רבינו געמיינט מיט די פרשה אתם

רש"י

בריתות עושין מחילה מכאן ומחילה מכאן ועוברים בנתים כמ"ש (ירמיה לד) העגל אשר כרתו לשנים ויעברו בין בתריו: (יב) למען הקים אותך היום לו לעם. כל כך הוא נכנס ז לטרוח למען קיים אותך לפניו לעם: והוא יהיה לך לאלהים. לפי שדבר לך ונשבע לאבותיך שלא להחליף את זרעם באומה אחרת לכך הוא אוסר אתכם בשבועות הללו שלא תקניטוהו אחר שהוא אינו יכול להבדל מכם. ע"כ פירשתי לפי פשוטו של פרשה. ומ"א למה נסמכה פרשת אתם נצבים לקללות לפי ששמעו ישראל מאה קללות חסר שתים חוץ ממ"ט שבתורת כהנים הוריקו פניהם ואמרו מי יוכל לעמוד באלו התחיל משה לפייסם אתם נצבים היום הרבה הכעסתם למקום ולא עשה אתכם כלייה והרי אתם קיימין לפניו: היום. כיום הזה שהוא קיים והוא מאפיל ומאיר כך האיר לכם וכך עתיד להאיר לכם והקללות והיסורין מקיימין אתכם ומציבין ח אתכם לפניו ואף הפרשה שלמעלה מזו ט פיוסין הם אתם ראיתם את כל וגו' ד"א אתם נצבים לפי שהיו

שפתי חכמים

אתם מעלמכם ולא ע"י אחרים: ז ק"ל אם כא להודיענו כלמען זה אמה מכרת עמהם ברית זה לא יתכן הוא"ל וכתב אחריו למה כרת עמהם ברית דכתיב פן יש ככם איש או אשה או משפחה או שבט וגומר ואם כן אמה קאי למען הזה ל"פ כ"כ הוא נכנס לטרוח כו' כלומר רצונו דקרא לתרץ בלמען וגו' שלא תקשה למה היה הקב"ה מטריח ואוסר אותם בשבוע; לא היה לו להזהירם אלא כאזהרה בעלמא ואם ישמעו טוב ואם לא ישמעו יתן להם עונש ככל אחר ליוויים אלא לכך נכנס כל כך לטרוח וכו' לפי שכבר נשבע לאבותיך שלא להחליף כו' לכך הוכרח להכניסם כו': ח פי' שע"י הקללות אתם נזהרים מלעבור המלות לעולם ועוד שהם ממרקין העונות ותהיו חיים וקיימים לעולם וכן אמרו (פ"ק דע"ז דף ד ובמסכת ברכות דף ה): ט בזה מוכח

דעת זקנים מבעלי התוספות

שהרי אתם יחד ולא יוכל לפקפק איש ולומר אני לא הייתי שם ולא קבלתי הברית עלי כי אחרי שתעברו את הירדן ותתפזרו איש איש לנחלתו אי אפשר לאסוף אתכם יחד שלא יהיה בכם זקן או חולה או חגר או סומא אבל עתה כלכם יחד לעברך כאיש אחד:

פירוש לתורת אלהים

בברית יי אלהיך דו זאלסט איבר פארען אין ברית פון דיין גאט ובאלתו אונ אין זיין שבועה אשר וואס דיין גאט איז מיט דיר היינט כורת ברית: (יב) למען דרום הט גאט גמוזט קומען צו דער טרחה ער זאל מיט דיר כורת ברית זיין אונ זאל דיך בשווערין אז דוא זאלסט מקיים זיין דיא תורה הקים כדי

לאברהם ליצחק וליעקב: יג ולא
אתכם לבדכם אנכי כרת את־
הברית הזאת ואת־האלה הזאת:
יד כי את־אשר ישנו פה עמנו עמד
היום לפני יהוה אלהינו ואת אשר
איננו פה עמנו היום: שלישי טו כי־
אתם ידעתם את אשר־ישבנו
בארץ מצרים ואת אשר־עברנו
בקרב הגוים אשר עברתם:
טז ותראו את־שקוציהם ואת

אונקלוס

לאברהם ליצחק וליעקב:
יג ולא עמכון בלחודיכון
אנא גזר ית קימא הדא
וית מומתא הדא:
יד ארי ית מן דאיתוהי
הכא עמנא קאם יומא
דין קדם יי אלהנא וית
מן דליתוהי הכא עמנא
יומא דין: טו ארי אתון
ידעתון ית דיתבנא
בארעא דמצרים וית די
עברנא בגו עממיא די
עברתון: טז וחזיתון ית
שקוציהון וית טעותהון

תולדות אהרן

ולא אתכם נדרים כה שבועות לט: כי את אשר ישנו פה שבת קמו שבועות שם ספר הזוהר פרשת לך לך: אשר עברנו עקרים מ"ד פי"ג: ותראו את ע"ז יב:

רש"י

ישראל יוצאין מפרנס לפרנס ממשה ליהושע לפיכך עשה אותם מצבה כדי לזרזם וכן עשה יהושע וכן שמואל (שמואל א יב) התיצבו ואשפטה אתכם כשיצאו מידו ונכנסו לידו של שאול: (יד) ואת אשר איננו פה. ואף עם דורות העתידים להיות: (טו) כי אתם ידעתם וגו' ותראו את שקוציהם. לפי שראיתם את האומות עו"ג ושמא השיא לב אחד מכם אותו ללכת אחריהם: (טז) ותראו את

בית יהודא

נצבים (לפי שהיו ישראל יוצאין מפרנס לפרנס ממשה ליהושע) ווייל יודין זענען איצט ארויסגעגאנגען פון איין מלוכה צו די אנדערע מלוכה, פון משה צו יהושע (לפיכך עשה אותם מצבה) דריבער הט משה איצט געשטעלט אלע יודין פאר הקב"ה (כדי לזרזם) ער זאל זיי שטארקן צו היטן תורה אונ מצות (וכן עשה יהושע) יהושע הט אויך אזו געטאהן (וכן שמואל) דער נביא שמואל הט אויך אזו גיטאהן ער האט גזאגט צו די יודין (התיצבו ואשפטה אתכם) איר זאלט אייך שטעלן וועל איך מיט אייך ריידען, איך וועל זאגען מיינע טענות אונ איר זאגט אייערע טענות וועלן מיר האבן א משפט צו וויסן ווער איז גערעכט, דס הט שמואל צו זיי גיזאגט (כשיצאו מידו ונכנסו לידו של שאול) ווען זייא זענען ארויסגעגאנגען פון זיין האנט צוא דיא האנט פון שאול: (יד) ואת אשר איננו פה. זאגט רש"י מען מיינט ניט ער איז דא גישטא ווייל ער איז ערגעץ אוועקגעגאנגען, נאר מען מיינט (ואף עם דורות העתידים להיות) דיא דורות ודיא קינדער) וואס וועלן גיבארין ווערען, מיט זיי איז אויך היינט דער פארבינדונג, ווייל זייערע נשמות זענען איצט דא (ועיין ש"ח): (טו) וכי אתם ידעתם וגו' ותראו את שקוציהם. משה הט גזאגט צו דיא יודין (לפי שראיתם העבודת כוכבים) ווייל איר האט געזעהן זייערע געטער (ושמא השיא לב אחד מכם אותו ללכת אחריהם) טאמער האט איינעם פון אייך אנגערעט זיין הארץ ער זאל גיין דינען דיא עבודה זרה: (טז) ותראו את שקוציהם. (על שם שהם מאוסים כשקצים)

דעת זקנים מבעלי התוספות

(טו) כי אתם ידעתם את אשר ישבנו בארץ מצרים. מלמד שהיה שם מיוצאי מצרים מכאן שלא נגזרה גזירה על פחות מבן עשרים:

שפתי חכמים

שדבר משה דברי פיוסים שלא תקשי איך שייך שדבר פיוסים הרי כל הפ' משמע תוכחה וגם לעיל מיניה הכל תוכחה: י דלנטעס ראשון קשה דהא לפי מלב ל' הפרשה הוא תוכחה ולא פיוס ל"פ ד"א כו' ולפי ד"א קשה למה אמר אתם נצבים היום יום דכתיב בקרא ל"ל: כ ולא יתכן לפרש כמשמעו אף שאיננו פה שהלכו להם דהרי כתיב אתם נצבים היום כלכם ועוד יש לומר איך שייך לכרות ברית עם מי שאיננו פה דלמא אם היה בא מן הדרך והיה פה לא היה מקבל הברית אבל אי קאי על העתידים להיות א"ש דאף אם הגופים לא היו שם אבל הנשמות היו שם וקבלו הברית ועוד י"ל כי ברא כרעיה דאבוה הוא וכיון שהאבות קבלו הבנים הבאים אחריהם גם כן בכלל הברית: ל דק"ל מאי נתינת טעם הוא אמה שלפניו אחת אשר איננו פה עמנו

פירוש לתורת אלהים

ער זאל דיך אויף ריכטען היינט צוא זיך פאר א פאלק והוא אונ ער וועט זיין צוא דיר א גאט כאשר אזוי וויא ער האט גירעט צוא דיר וכאשר אונ אזו וויא ער האט גישווארן צו דיינע עלטרן צו אברהם אונ צו יצחק אונ צו יעקב [עיין רש"י]: (יג) ולא אתכם לבדכם אנכי כורת את הברית הזאת אונ ניט מיט אייך אליין מאך איך דעם ברית ואת אונ דיא שבועה: (יד) כי את אשר ישנו פה גאר מיט דעם וואס ער איז דא מיט אונז עומד היום וואס ער שטייט היינט פר גאט ואת אונ מיט דעם וואס ער איז ניטא מיט אונז היינט אפילו מיט די דורות וואס זיי וועלן זיין, דאס הייסט איר זייט אויף אייך מקבל אפילו דיא דורות וואס וועלן זיין נאך אייך זאלען אוך האלטען דעם ברית מיט דער שבועה: (טו) כי אתם ידעתם את אשר ישבנו ווארום איר ווייסט אז מיר זענען גזעסין אין לאנד מצרים ואת אונ וואס מיר זענען איבער גפארן צווישן די פעלקר אשר וואס איר זייט איבער גיפארן: (טז) ותראו אונ איר האט געזעהן את שקוציהם זייערע

גִּלֻּלֵיהֶם עֵץ וָאֶבֶן כֶּסֶף וְזָהָב אֲשֶׁר
עִמָּהֶם: יז פֶּן־יֵשׁ בָּכֶם אִישׁ אוֹ־
אִשָּׁה אוֹ מִשְׁפָּחָה אוֹ־שֵׁבֶט אֲשֶׁר
לְבָבוֹ פֹנֶה הַיּוֹם מֵעִם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
לָלֶכֶת לַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם
הָהֵם פֶּן־יֵשׁ בָּכֶם שֹׁרֶשׁ פֹּרֶה רֹאשׁ
וְלַעֲנָה: יח וְהָיָה בְּשָׁמְעוֹ אֶת־דִּבְרֵי

אונקלוס

אָעָא וְאַבְנָא כַּסְפָּא
וְדַהֲבָא דִּי עִמְּהוֹן:
יז דִּילְמָא אִית בְּכוֹן גְּבַר
אוֹ אִתְּתָא אוֹ זַרְעִית אוֹ
שִׁבְטָא דִּי לִבֵּיהּ פָּנֵי
יוֹמָא דֵין מִדַּחַלְתָּא דַּיְיָ
אֱלָהָנָא לְמֵהַךְ לְמִפְלַח
יָת טַעֲוַת עַמְמַיָּא הָאִנּוּן
דִּילְמָא אִית בְּכוֹן גְּבַר
מְהַרְהַר חֲטָאִין אוֹ
זָדוֹן: יח וִיהֵי בְּמִשְׁמְעֵהּ
יָת פִּתְגָּמֵי מוֹמָתָא הָדָא

בעל הטורים

(יז) פרה. חסר וי"ו קרי ביה פרה רמז כפרה סוררה סרר ישראל:

בית יהודא

ווייל זיי זענען מיאוס ווי די שקץ ים ומיים זאבעם אונ נאך אזעלכע דריבער זאגט ער שקוציהם: (גלוליהם). (מוסרחים ומאוסים כגלל) זיי זענען פארשטונקען אונ מיאוס ווי צואה: (עץ ואבן). בילדער פון האלץ אונ פון שטיין (אותן של עצים ושל אבנים ראיתם בגלוי) דיא הילצענע אונ שטיינערנע בילדער האט איר געזעהן, ווייל זיי שטייען אין אפענטליכע ארטער (לפי שאין העובדי כוכבים יראים שמא יגנבו) ווייל די כנענים וואס דינען צו די בילדער האבן קיין מורא טאמער וועט מען זיי גנבענן, עס איז ניט ביי אים אשאדען אויב מען וועט זייא גנבענן, אונ ביי דעם גנב זענען זיי גאר ניט ווערט ער זאל זיי גנבענן (אבל של כסף וזהב עמהם בחדרי משכיתם הם) אבער די זילבערנע אונ גאלדענע בילדער האלטען די כנענים ביי זיך, אין די שטובן וואס זיי האלטען זייער פארמעגן (לפי שהם יראים שמא יגנבו) ווייל זיי האבן מורא טאמער וועט מען די בילדער גנבענן: (יז) ופן יש בכם וגו'. משה זאגט (לפיכך אני צריך להשביעכם) דריבער דארף איך אייך בשווערען (פן יש בכם, שמא יש בכם) טאמער איז דא בייא אייך: ואשר לבבו פונה היום. (מקבל עליו הברית) אזו אמענטש וואס זיין הארץ קערט היינט אוועק פון הקב"ה אונ ער וויל ניט נעמען אויף זיך דאס פארבינדונג צו הקב"ה: ושורש

רש"י

שקוציהם. על שם שהם מאוסים כשקצים: גלליהם. שמוסרחים ומאוסים כגלל: עץ ואבן. אותן של עצים ושל אבנים ראיתם בגלוי לפי שאין העו"א יראים שמא יגנבו אבל של כסף וזהב עמהם בחדרי משכיתם הם לפי שהם יראים שמא יגנבו: (יז) פן יש בכם וגו'. לפיכך אני צריך להשביעכם: פן יש בכם. שמא יש בכם: אשר לבבו פנה היום. מלקבל עליו הברית: שרש פרה ראש

שפתי חכמים

היום ל"פ שראיתם וכו' עד לפיכך אני צריך להשביעכם כלומר נתינת טעם אשלפני פניו אלעברך בברית וגומר וכ"ת הוא למה היה הקב"ה חושד לישראל שיעבדו ע"א וצריך להשביעם על זה אלא לכך היה חושדן שאמר להם לפי שראיתם כו' ויהיו שני פסוקים הללו כי אתם ידעתם וגומר ותראו את שקוציהם וגומר הם דבוקים עם פן יש בכם הבא אחריהם ויחסר וי"ו מן מלת פן וגומר לכ"פ ותראו וגו' אחר פן יש בכם: מ ר"ל אמאי שינה הקרא בלשונו וכתב בעץ ובאבן תראו ובכסף ובזהב לא כתב תראו: נ יש מקשים והא כתיב לעיל בפרשת ואתחנן פן תשכח את הדברים ופן תשא עיניך וגו' ובפ' עקב פן יפתה לבבכם ולא פי' שם שהוא ל' שמא ולפי מה שפירש הרא"ם דהאי פן יש בכם הוא מדברי רש"י ולא בא לפרש אלא משום חבור הקרא נקט אותו רש"י ל"ק ולא מידי ואפי' בלא"ה נמי י"ל דהא דפרש"י כאן פי' של פן ולא לעיל יש לומר דלעיל הוא ל' לא תעשה כמו שאמרו כל מקום שנא' השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה אבל הכא ע"כ ליכא לפרש שהוא לא תעשה כלומר שלא יעשה זאת דהא כתיב פן יש בכם דפי' שכבר ישנם לכן פרש"י שהוא ל' שמא: ס זהו מל' רש"י ולא שרש"י מפרש עכשיו הא דכתיב בקרא שמא יש בכם אשר לבבו כו' ותדע דאם לא כן היה קשה הרי רש"י בעצמו כבר פירש לעיל ועוד דבקרא משמע שקאי אע"א וא"כ איך פירש הוא שקאי אהעברת ברית אלא הוא מל' רש"י והא דנקט קרא דפן יש בכם שורש וגומר ולא נקט פן יש בכם איש או אשה וגומר דרצונו של רש"י לתרץ תרתי פן יש בכם ל"ל ותירץ שמ"ש פעם אחרת פן יש בכם הוא מפני שהראשון מדבר בע"ז והשני בקבלת הברית כאלו אמר שמא יש בכם אשר לבבו פונה היום מעם ה' ללכת אחרי ע"א או שמא יש בכם אשר לבבו פונה היום מלקבל עול הברית ויהיה מלת היום קאי אהתרוויהו שבניהם

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יז) פן יש בכם. זאת היא נתינת טעם אחר לקבלת הברית אשר לבבו פונה היום ותהיה מחשבתו לרעה לעזוב את השם לזה יש לחוש. ועוד פן יש בכם שורש פורה ראש ולענה ותפרה ותרבה מחשבה רעה עד שיביאנה למעשה כדמפרש ואזיל והיה בשמעו וגו' כלומר לאחר מכאן כשמעו דברי האלה שקבלו ישראל והתברך יחשוב בלבבו שלום יהיה לי כלומר מה לי ולצער

פירוש לתורת אלהים

עבודת כוכבים ומזלות עץ ואבן וואס זייא זענין פון האלץ אונ פון שטיין כסף וזהב אונ דיא וואס זענין געמאכט געווארען פון זילבער אונ פון גאלד אשר עמהם וואס זיי האלטען זייא ביי זיך אין זייערי חדרים ניט אויף דר גאס. אונ טאמר וועט איינם פון אייך זיין הארץ אן ריידן ער זאל אויך דינען צו זיי אזו וויא ווייטער שטייט דרום מוז איך אייך בשווערען: (יז) פן יש בכם טאמער איז דא צווישען אייך איש איין מאן אדר אשה איין אשה או אדר משפחה אדר אשבט אשר וואס זיין הארץ וועט היינט אפ קערען פון אונזר גאט ללכת צו גיין לעבוד צו דינען די אפ געטר הגוים די פעלקר פן טאמער איז דא צווישען אייך שורש איין ווארציל וואס בליהט אזעלכע קרייטעכצר וואס זענען ביטר וויא גאל אונ ווערמיט עס וועט זיין צווישען אייך איין רשע: (יח) והיה בשמעו את דברי האלה די זאת אונ עס וועט זיין אז ער וועט הערען די רייד פון די קללה והתברך בלבבו אונ ער וועט זיך טראכטען אין זיין הארצען אברכה פון שלום לאמר אונ גר

הָאָלָה הַזֹּאת וְהִתְבָּרֵךְ בִּלְבָבוֹ לֵאמֹר שָׁלוֹם יִהְיֶה־לִּי כִּי בִּשְׁרִרוּת לִבִּי אֵלֵךְ לְמַעַן סְפוֹת הָרָוָה אֶת־הַצְּמֵאָה: יט לֹא־יֹאבֶה יְהוָה סְלֹחַ לוֹ כִּי אָז יֶעְשַׁן אַף־יְהוָה וְקִנְאָתוֹ

אונקלוס

וְיַחְשַׁב בְּלִבֵּהּ לְמֵימַר שְׁלָמָא יְהֵי לִי אֲרֵי בְּהַרְהוֹר לִבִּי אֲנָא אָזֵל בְּדִיל לְאוֹסָפָא לֵהּ חֲטָאֵי שָׁלוּתָא עַל זְדָנוּתָא: יט לָא יֵיבֵי יְיָ לְמִשְׁבַּק לֵהּ אֲרֵי בְּכֵן יִתְקֵף רֻגְזָא דַיְיָ וְחֶמְתֵּהּ

רשב"ם

(יח) למען ספות הרוה. המזיד שמתוך שובע הוא חוטא: הצמאה. לתאבון שאינו רשע כעושה להכעים מתוך שובע: כי בשרירות לבי. אלא בשרירות: (יט) כי אז יעשן, לא יאבה ה' סלוח לו אלא אז יעשן על אשר עזבו. ולא יאמרו מבלי יכולת ה' כמו שפרשתי אצל ואתפלל אל ה' ואומר וגו' בפ' עקב תשמעון:

רש"י

ולענה. שרש מגדל עשב מר ע כגידין שהם מרים כלומר מפרה ומרבה רשע בקרבכם: (יח) והתברך בלבבו. לשון ברכה יחשוב בלבו ברכת שלום פ לעצמו לאמר לא יבואוני קללות הללו אך שלום יהיה לי: והתברך. בנדיר"א שוי"א בלעז (ווירד זיך זעגנען) כמו והתגלח והתפלל: בשררות לבי אלך. במראית לבי כמו (במדבר כד) אשורנו ולא קרוב כלומר מה שלבי רואה לעשות: למען ספות הרוה. לפי שאוסיף לו פורענות צ על מה שעשה עד הנה בשוגג והייתי מעביר עליהם וגורם עתה שאצרפם עם המזיד ק ואפרע ממנו הכל וכן ת"א בדיל לאוספא ליה חטאי שלותא על זדנותא שאוסיף לו אני השגגות על הזדונות: הרוה. שוגג שהוא עושה כאדם שכור שעושה שלא מדעת: הצמאה. שהוא עושה מדעת ובתאוה: (יט) יעשן אף ה'. ע"י כעס הגוף מתחמם והעשן יוצא מן האף וכן (ש"ב

בית יהודא

פירה ראש ולענה]. מען מיינט (שורש מגדל עשב מר כגידין שהם מרים) אוואַרציל וואס פון אים וואַקסט אַגראַז וואס ער איז ביטער ווי אַדערין וואס זענען ביטער (כלומר) מען מיינט (מפרה ומרבה רשע בקרבכם) ער וועט פרוכטבארען אונ וועט מערן שלעכטס אין אייך: (יח) [והתברך בלבבו]. זאגט רש"י (לשון ברכה) והתברך מיינט מען ער וועט זיך בענטשן אין זיין הארצן (יחשב בלבו ברכת שלום לעצמו) ער וועט טראכטן אין זיין הארצן צו מיר וועט זיין אברכה פון שלום (לאמר) צוא זאגן (לא יבואוני קללות הללו אך שלום יהיה לי) צו מיר וועלן דיא קללות ניט קומען, צו מיר וועט נאר זיין פרידן; [והתברך]. מיינט מען ער וועט זיך בענטשן (כמו והתגלח והתפלל) ווי עס שטייט והתגלח, ער וועט זיך אפגאלן, והתפלל, ער וועט בעטען: [בשרירות לבי אלך]. מיינט מען (במראית לבי) מיט די אויסזעהונג פון מיין הארץ וועל איך גיין (כמו) וויא עס שטייט אין פסוק (אשורנו ולא קרוב) איך זעה עס וועט אמאהל זיין אאומגליק צו מואב עס איז אבער ניט נאנט (כלומר) אזו מיינט ער איך וועל טאהן (מה שלבי רואה לעשות) וואס עס וועט גיפעלע מיין הארץ צו טאהן: [למען ספות הרוה]. מיינט מען הקב"ה זאגט (לפי שאוסיף לו פורענות על מה שעשה עד הנה בשוגג והייתי מעביר עליהם) אלע עבירות וואס ער האט ביז איצט גיטאהן אומגערין וניט ווילענדיג, בשוגג] אונ איך האב אים אויף זיי ניט געוואלט שטראפן, איצט וועל איך אים צוגעבן אשטראף אויף די עבירות אויך (וגורם עתה שאצרפם עם המזיד) ער וועט איצט מאכן איך זאל צוזאמען רעכענען די זינד וואס ער הט געטאהן אומגערין מיט די זינד וואס ער האט געטאהן גערין (ואפרע ממנו הכל) איך וועל פון אים אלץ געצאהלט ווערן, איך וועל אים אויף אלץ שטראפען (וכן תרגם אונקלוס) אונ אזו טייטשט דר תרגום (בדיל לאוספא ליה חטאי שלותא על זדנותא) פון וועגן איך זאל אים צו געבן דיא זינד וואס ער הט גיטאהן בשוגג צו די זינד וואס ער הט געטאהן במזיד (שאוסיף לו אני השגגות על הזדונות) איך וועל צו געבען די עבירות פון שוגג צו דיא עבירות פון מזיד: [הרוה]. מיינט מען (שוגג) אומגערען (שהוא עושה כאדם שכור) ער טוהט וויא אמענטש וואס איז שכור (שהוא עושה שלא מדעת) ער טוהט ניט ווייסענדיג וואס ער טוהט: [הצמאה]. מיינט מען (שהוא עושה מדעת ובתאוה) ער טוהט ווייסענדיג אונ מיט אגלוסטונג צו טאהן, ווי איינער וואס טרינקט ווייל ער איז דארשטיג: (יט) [יעשן אף ה']. זאגט רש"י (ע"י הכעס הגוף מתחמם והעשן יוצא מן האף) ווען איינער איז בייז מיט כעס ווערט זיין קערפער דערהיצט אונ אזו וויא ארויך גייט ארוים פון זיינע נאז לעבער (וכן) אונ אזו שטייט אין פסוק (עלה עשן באפו) עס איז אויפגעגאנגען ארויך אין זיין

דעת זקנים מבעלי התוספות

הזה הרי לא קבלתי האלה וא"כ בשרירות לבי אלך למען ספות הרוה כלומר שירצה להוסיף החטאים שהוא רוה ונשבע מהם שאין בהם יצה"ר כגון לבישת כלאים עם הצמאה עם החטאים שהוא תאב וצמא להם כגון גזל ועריות. אבל עכשיו שתבואו כלכם בברית ותקבלו האלות והשבועות תדע כי העובר על הברית לא יאבה ה' סלוח לו כי אז יעשן אף ה' וקנאתו שהתניתם לו לעמוד ולא תעמודו ומתוך כך לא תבואו לידי מחשבות רעות

שפתי חכמים

יחד אינם חפלים לקבל הברית. הרא"ס: ע כגידין מין עשב מר הוא וכן מרה כלענה במשלי לענה ורא"ם באיכה ת"י גידין: פ ר"ל גם אם לא ישיג הקללות מה ברכה יש בזה אם לא יהיה לו מעלה יתירה כלומר רב טוב. לכך פירש ברכת שלום כלומר כשיש שלום זהו הברכה כדכתיב ה' יברך את עמו בשלום ואותה ברכה של שלום יחשוב בלבו: צ דקשה לו כיון דכתיב כי בשרירות לבי אלך משמע שהוא מזיד וא"כ מאי למען ספות הרוה וגו' ותירץ למען אוסיף לו פורענות כו' וק"ל: ק תיקן בזה כמה ענינים שפירש ספות מלשון הוספה ולא מענין כלייה כמו פן תספה ועוד שינה ואמר למען שאוסיף מפני שספות מקור ויסבול למען שיספה העובר הסוא וגם הוסיף מלת לו כי לולא

פירוש לתורת אלהים

וועט זאגין די קללות וועלען אוף מיר ניט קומען נאר שלום עס וועט צוא מיר זיין שלום כי אז איך וועל טאהן וואס מיין הארץ וועט גלוסטין למען פון וועגן ספות מערן די זעט מיט די דארשט [עיין רש"י]: (יט) לא יאבה גאט וועט אים ניט וועלן פר געבען כי אז ווארום דענסטמאל יעשן וועט רייכערן דר צארן פון גאט גאט וועט צערנין אוף דעם מענטשין וקנאתו אונ זיין צארען וועט זיין אין דעם זעלביגען

בָּאִישׁ הַהוּא וְרָבְצָה בּוֹ כָּל־הָאָלָה
הַכְּתוּבָה בַּסֵּפֶר הַזֶּה וּמָחָה יְהוָה
אֶת־שְׁמוֹ מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם׃
כ וְהִבְדִּילוֹ יְהוָה לְרָעָה מִכֹּל
שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אָלוֹת הַבְּרִית
הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה׃
כא וְאָמַר הַדּוֹר הָאַחֲרוֹן בְּנֵיכֶם
אֲשֶׁר יָקוּמוּ מֵאַחֲרֵיכֶם וְהַנָּכְרִי
אֲשֶׁר יָבֹא מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה וְרָאוּ
אֶת־מַכּוֹת הָאָרֶץ הַהִוא וְאֶת־
תַּחֲלֻאֶיהָ אֲשֶׁר־חִלָּה יְהוָה בָּהּ׃
כב גָּפְרִית וָמֶלַח שְׂרֵפָה כָל־אַרְצָהּ

אונקלוס

בְּגַבְרָא הַהוּא וְיִדְבְּקִן
בֵּהּ כָּל לְוָטַיָּא דִּכְתִיבִין
בְּסִפְרָא הָדֵין וְיִמְחֵי יְיָ
יָת שְׁמֵהּ מִתְּחוֹת שְׁמַיָּא׃
כ וְיַפְרְשִׁנֵּהּ יְיָ לְבִישָׁא
מִכֹּל שִׁבְטַיָּא דְּיִשְׂרָאֵל
כְּכֹל לְוָטֵי קְיָמָא
דִּכְתִיבִין בְּסִפְרָא
דְּאוֹרָיְתָא הָדֵין׃ כא וְיֵימַר
דָּרָא בָתְרָאָה בְּנֵיכוֹן דִּי
יְקוּמוּן מִבַּתְרֵיכוֹן וּבַר
עַמְמִין דְּיֵיתֵי מֵאַרְעָא
רְחִיקָא וְיֶחֱזוֹן יָת מַחָתָא
דְּאַרְעָא הַהִיא וְיָת
מַרְעָהָא דִּי אַמְרַע יְיָ
בַּהּ׃ כב גָּפְרִיתָא וּמִלְחָא

תו"א למען ספות סנהדרין עז : לא יאבה אבה:

בעל הטורים

(כ) והבדילו ה' לרעה. בגימטריא הנה זה ירבעם : (כח) אשר יקומו מאחריכם. ר"ת אחאב ירבעם מנשה שהם הרשיעו בעכו"ם יותר מכל : חלה. ב' במס' מתרי עניני דין ואידך והלך לו חלה את פני ה' וגומר ויעתר לו ודרשינן ויחתר לו מלמד שחתר הקב"ה חתירה תחת כסא הכבוד וקבלו בתשובה והיינו מה חלה דהכא לשון סבירה בארץ אף הלא דגבי מנשה ל' חתירה שנעשה לו חתירה ברקיע :

בית יהודא

גאז (וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין זוֹ לִפְנֵי הַמָּקוֹם) אֲפִילוּ מֶען קֶען דָם נִיט זָאגֶען אויף הקב"ה (הַכָּתוּב מַשְׁמִיעַ אֶת הָאוֹזֶן כְּדֶרֶךְ שֶׁהִיא רְגִילָה וִיכוֹלָה לִשְׁמוֹעַ כְּפִי דֶּרֶךְ הָאָרֶץ) דֶר פָּסוּק מַאכְט הֶערֶען דֶעם אויעֶר ווִי דֶר אויעֶר אִיז גֶעוואוֹהנְט צוּ הֶערֶן, אוּנ ווִי עֶר קֶען הֶערֶן, ווִי דֶר פִירוּנְג אִיז בַּיי די וֶועלְט מֶענְטְשֶׁן: וְקִנְאָתוֹ. (לְשׁוֹן חֵמָה) וְקִנְאָתוֹ מֵיינְט מֶען זַיין כַּעַס (אֲחִיזַת לְבִישַׁת נְקָמָה וְאֵינוֹ מַעֲבִיר עַל הַמִּדָּה) ווָס אִים הָאט אָנְגֶענוּמֶען אַבְּעקְלֵיידוּנְג צוּ טָאהְן אַנְקָמָה צוּ בֶּעשְׁטְרָאפֶען אוּנ נִיט אַנְדֶערְשׁ צוּא טָאהְן, נִיט צוּ שְׁוַיינְקֶען: (כ) וְהַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה. פְרֶעגְט רש"י (וּלְמַעְלָה הוּא אוֹמֵר) פְרִיעֶר זָאגְט דֶער פָּסוּק בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֹּאת (גַּם כָּל חֳלִי וְכָל מַכָּה אֲשֶׁר לֹא כָתוּב בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֹּאת), זָאגְט רש"י (הַזֹּאת לְשׁוֹן נְקֵבָה מוּסָב עַל הַתּוֹרָה) דֶר ווָארְט הַזֹּאת ווָס אִיז לְשׁוֹן נְקֵבָה גֵייט אויף דֶעם ווָארְט הַתּוֹרָה (הַזֶּה לְשׁוֹן זָכָר מוּסָב עַל הַסֵּפֶר) דֶער ווָארְט הַזֶּה ווָאס אִיז לְשׁוֹן זָכָר גֵייט אויף דֶעם ווָארְט הַסֵּפֶר (וְעַל יְדֵי פִּיסוּק הַטְּעָמִים הֵן נֶחֱלָקִים לִשְׁתֵּי לְשׁוֹנוֹת) דוּרְךְ דִיא נְגִינָה

רש"י

כב) עלה עשן באפו ואע"פ שאין זו לפני המקום הכתוב משמיע את האוזן כדרך שהיא רגילה ויכולה לשמוע כפי דרך הארץ : וקנאתו. לשון חמה אנפרטמנ"ט (אפייער) אחיזת לבישת נקמה ר ואינו מעביר על המדה : (כ) הכתובה בספר התורה הזה. ולמעלה הוא אומר (לעיל כח) בספר התורה הזאת גם כל חלי וכל מכה וגו' הזאת ל' נקבה מוסב על התורה. הזה לשון זכר מוסב על הספר וע"י פיסוק הטעמים

שפתי חכמים

מלת לו לא יובן למי יוסיף ובלי תוספת פורעניות יובן שיוסיף השגגות על הזדונות פי' שיחשבו זדונות כשגגות או הסיפוך ופי' של קרא הכי הוא פעולותיו אלו שהולך אחרי שרירות לבו הם סבה לו שיוסיף לו פורעניות השגגות עם פורעניות הזדונות . רא"ם : ר רצונו בזה ואיך שייך לו' אנקמה ל' קנאה וע"ל בריש פ' פנחס ושם

דעת זקנים מבעלי התוספות

הללו ותעמדו בבריתו שאם לא תעמדו בבריתו ורבצה בו כל האלה ומחה ה' את שמו של עובר מתחת השמים לא נין לו ולא

פירוש לתורת אלהים

מֶענְטְשֶׁען וְרָבְצָה בּוֹ אוּנ עֶס ווֶעט זִיךְ בַּהֶעפְטֶען אִין אִים כָּל הָאָלָה גָאר דִי קְלָלָה הַכְּתוּבָה ווָס אִיז גֶישְׁרִיבֶּען אִין דֶעם סֵפֶר וּמָחָה אוּנ גָאט ווֶעט צוּ מֶעקִין זַיין נָאמֶען פוּן אוּנְטֶער דֶעם הִימֶל פוּן דֶער גַאנְצֶער ווֶעלְט: (כ) וְהִבְדִּילוֹ אוּנ גָאט ווֶעט אִים אָפּ שֵׁיידֶען צוּ בֵּייזֶען מִכֹּל פוּן אַלֶע שְׁבָטִים פוּן דִיא יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אַזוֹ ווִיא אַלֶע קְלָלוֹת פוּן דֶעם בְּרִית הַכְּתוּבָה ווָס אִיז גֶישְׁרִיבֶּען אִין דֶער סֵפֶר תּוֹרָה: (כא) וְאָמַר אוּנ עֶר ווֶעט זָאגֶען הַדּוֹר דֶר דוֹר ווָס ווֶעט קוּמֶען נָאךְ זַיי בְּנֵיכֶם אֵייעֶרֶע קִינְדֶער ווָס ווֶעלֶען אוּף שְׁטֵיין נָאךְ אֵייךְ וְהַנָּכְרִי אוּנ דֶער פְרֶעמְדֶער אֲשֶׁר יָבֹא ווָס עֶר ווֶעט קוּמֶען פוּן אַוֶויט לַאנְד וְרָאוּ אוּנ זַיי ווֶעלֶען זֶעהְן דִי מַכּוֹת פוּן דֶעם לַאנְד וְאֶת תַּחֲלוּאֶיהָ אוּנ אִירֶע קְרֶיינְק אֲשֶׁר ווָאס גָאט הָאט גֶימַאכְט קְרֶיינְקִין אִין אִיר: (כב) גָּפְרִית שְׁוֶועבֶּעל וָמֶלַח אוּנ זַאלְץ שְׂרֵפָה הָאט פַאר בְּרֶענְט כָּל אַרְצָהּ אִיר גַאנְץ לַאנְד לֹא תִזָּרַע זִיא קָאן נִיט גֶעזֵייט

ווערען

לֹא תִזָּרַע וְלֹא תַצְמִחַ וְלֹא־יַעֲלֶה
בָהּ כָּל־עֵשֶׂב כְּמַהְפֵּכַת סְדֹם
וַעֲמֹרָה אַדְמָה וּצְבֹיִים וצבוים קרי
אֲשֶׁר הָפַךְ יְהוָה בְּאַפּוֹ וּבַחֲמָתוֹ׃
כג וְאָמְרוּ כָּל־הַגּוֹיִם עַל־מֶה עָשָׂה
יְהוָה כָּכָה לָאָרֶץ הַזֹּאת מֶה חֳרִי
הָאַף הַגָּדוֹל הַזֶּה׃ כד וְאָמְרוּ עַל
אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת־בְּרִית יְהוָה אֱלֹהֵי
אֲבֹתָם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּם בְּהוֹצִיאוֹ
אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ כה וַיֵּלְכוּ
וַיַּעַבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ

אונקלוס

יְקִידַת כָּל אַרְעַהּ לָא
תִזְדְּרַע וְלָא תַצְמַח וְלָא
יִסַּק בַּהּ כָּל עִסְבָּא
כְּמַהְפֶּכְתָּא דִסְדֹם וַעֲמֹרָה
אַדְמָה וּצְבוֹיִם דִּי הֲפַךְ
יְיָ בְּרֻגְזֵהּ וּבְחֵמְתֵהּ׃
כג וְיֵימְרוּן כָּל עַמְמַיָּא
עַל מָה עֲבַד יְיָ כְּדֵין
לְאַרְעָא הָדָא מָא תְקוֹף
רֻגְזָא רַבָּא הָדֵין׃
כד וְיֵימְרוּן עַל דִּשְׁבָקוּ
יָת קְיָמָא דַּיְיָ אֱלָהָא
דַּאֲבָהָתְהוֹן דִּי גְזַר עִמְּהוֹן
בְּאַפָּקוּתֵהּ יָתְהוֹן
מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃
כה וַאֲזַלוּ וּפְלָחוּ לְטַעֲוַת
תו"א ואמרו על שם׃

בעל הטורים

(כה) וישתחוו. מלא וי"ו ה"ה שאר עבודה

רש"י

הן נחלקים לשתי לשונות בפרשת הקללות הטפחה נתונה תחת בספר והתורה הזאת דבוקים זה לזה לכך אמר הזאת וכאן הטפחה נתונה תחת התורה נמצא ספר התורה דבוקים זל"ז לפיכך לשון זכר נופל אחריו שהלשון נופל על הספר: (כה) לא

בית יהודא

זענען זיי צוטיילט געוואָרן אויף צוויי לְשׁוֹנוֹת אויף לָשׁוֹן זָכָר אונ אויף לָשׁוֹן נְקֵבָה (בְּפָרָשַׁת הַקְּלָלוֹת הַטִּפְּחָא נְתוּנָה תַּחַת בְּסֵפֶר) אין סֵדְרָה תָבֹא בֵּיי די קְלָלוֹת שְׁטֵייט דֶר טִפְּחָא אונטֶער דֶעם וואָרט בְּסֵפֶר, איז דֶר וואָרט בְּסֵפֶר אָפּגֶעטֵיילְט געוואָרין פון וואָרט הַתּוֹרָה (וְהַתּוֹרָה הַזֹּאת דְבוּקִים זֶה לָזֶה) די צְוויי ווערטֶער „הַתּוֹרָה הַזֹּאת" זֶענֶען צוזאַמֶען בַּהֶעפְט (לָכֵן אָמַר הַזֹּאת) דְרִיבֶּער שְׁטֵייט דֶער וואָרט הַזֹּאת לָשׁוֹן נְקֵבָה, ווייל דֶער וואָרט הַזֹּאת גֶיהֶער אויף דֶעם וואָרט הַתּוֹרָה, אונ דֶער וואָרט „הַתּוֹרָה" איז לָשׁוֹן נְקֵבָה (וְכָאן הַטִּפְּחָא נְתוּנָה תַּחַת הַתּוֹרָה) אונ דָא שְׁטֵייט דֶר טִפְּחָא אונטֶער דֶעם וואָרט הַתּוֹרָה (נִמְצָא בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה דְבוּקִים זֶה לָזֶה) די צְווייא ווערטֶער בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה זֶענֶען צוזאַמֶען בַּהֶעפְט, דֶער סֵפֶר וואָס אין אים איז גֶעשְׁרִיבֶּען די תּוֹרָה, אונ סֵפֶר איז לָשׁוֹן זָכָר (לְפִיכָךְ לָשׁוֹן זָכָר נוֹפֵל אַחֲרָיו) דְרִיבֶּער שְׁטֵייט נָאכְדֶעם דֶר וואָרט „הַזֶּה" וואָס איז לָשׁוֹן זָכָר (שֶׁהַלָּשׁוֹן נוֹפֵל עַל הַסֵּפֶר) ווייל דֶער וואָרט הַזֶּה גֵייט אויף דֶעם וואָרט סֵפֶר׃ (כה) וְלֹא יְדָעוּם. מֵיינְט מֶען (לֹא יָדְעוּ בָּהֶם גְבוּרַת אֱלָהוּת) זֵיי ווייסֶן נִיט נִיי

דעת זקנים מבעלי התוספות

נכד בעמו. והבדילו ה' לרעה הוא חושב להבדל מישראל ללכת בשרירות לבו ויבדל לרע לו: (כג) על מה עשה ה'. אם בשן רציחה וניאוף הרי יש ג"כ בשאר האומות ואין ארצם שממה כזאת. ואמרו כלומר והשיבו בדין עשה לה כך כי באו בברית של הקב"ה מרצונם ואחר עזבוהו אבל שאר אומות לא באו עמו בברית ואינו חושש מהם ומתוך כך יצדיקו עליהם הדין ויודו כי בפשעיהם נתשם ה' מעל אדמתם לפי שעברו על הברית אשר קבלו מה שלא קבלו שאר אומות וכן אמר יחזקאל העולה על רוחכם היו לא תהיה שאתם אומרים נהיה כגוים וכמשפחות האדמה לשרת עץ ואבן חי אני נאם ה' אם לא ביד חזקה ובחמת שפוכה אמלוך עליכם ואביא אתכם במסורת הברית כלומר כי אתם עמי מקוימים בברית לא הם ואז"ל כל כי האי ריתחא

פירוש לתורת אלהים

ווערין וְלֹא תַצְמִיחַ אונ עס ווערט דרוף ניט שפּראָצען וְלֹא יַעֲלֶה אונ עס ווערט ניט אויף גיין דרויף קיין שום גראז כְּמַהְפֵּכַת אזו ווי דאס פאר קערונג פון די פיר שטעט סְדוֹם עֲמוֹרָה אַדְמָה אונ צְבוֹיִם אֲשֶׁר הָפַךְ וואס גאט האט פאר קערט מיט זיין צארין אונ מיט זיין גרים צאָרן׃ (כג) וְאָמְרוּ אונ אַלֶע פעלקער ווערען זאָגען עַל מֶה איבער וואס פאר אזאך האט גאט אזו גיטאהן צו די לאנד מֶה חֳרִי וואס איז דר גרויסר צאָרן׃ (כד) וְאָמְרוּ ווערלין זיי זאגען איבער דעם האט גאט דם גיטאהן עַל אֲשֶׁר ווייל זיי האבן פר לאזט דעם ברית פון זייערי עלטערין אֲשֶׁר כָּרַת וואס גאט האט מיט זיי כּוֹרֵת בְּרִית גיוועען בְּהוֹצִיאוֹ אז ער האט זייא אוס גיצוגען פון דעם לאנד מִצְרַיִם וואס גאט האט כּוֹרֵת בְּרִית גיוועען מיט זייערי עלטערן אז זיי זאלין אים דינען אונ זיי האבין עובר גיוועען׃ (כה) וַיֵּלְכוּ אונ זיי זענין גיגאנגען אונ האבין גדינט פרעמדי אפ געטער וַיִּשְׁתַּחֲווּ אונ האבן זיך צו זיי גיבוקט אֱלֹהִים אזעלכע אפ געטער אֲשֶׁר לֹא וואס זיי קענען ניט זיי האבין אין זיי ניט דער קענט קיין שום גבורה פון אגאט וְלֹא חָלַק לָהֶם אונ גאט האט די עבודת כוכבים ניט אפ גיטיילט צו זייער חלק זיי זאלען זיי דינען אדער אזו איז דער פשט אֱלֹהִים די אפ געטער האבין זיי ניט גטאהן קיין שום טובה

לָהֶם אֱלֹהִים אֲשֶׁר לֹא־יְדָעוּם וְלֹא
חָלַק לָהֶם׃ כו וַיִּחַר־אַף יְהוָה
בָּאָרֶץ הַהִוא לְהָבִיא עָלֶיהָ אֶת־
כָּל־הַקְּלָלָה הַכְּתוּבָה בַּסֵּפֶר הַזֶּה׃
כז וַיִּתְּשֵׁם יְהוָה מֵעַל אַדְמָתָם
בְּאַף וּבְחֵמָה וּבְקֶצֶף גָּדוֹל
וַיַּשְׁלִכֵם אֶל־אֶרֶץ אַחֶרֶת כַּיּוֹם
הַזֶּה׃ כח הַנִּסְתָּרֹת לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ

עַמְמַיָא וּסְגִידוּ לְהוֹן דַחְלָן
דִי לָא יְדָעֻנוּן וְלָא
אוֹטִיבָא לְהוֹן׃ כו וּתְקֵיף
רֻגְזָא דַיְיָ בְּאַרְעָא הַהִיא
לְאַיְתָאָה עֲלַהּ יָת כָּל
לְוָטַיָא דִכְתִיבִין בְּסִפְרָא
הָדֵין׃ כז וְטַלְטְלִנּוּן יְיָ
מֵעַל אַרְעֲהוֹן בִּרְגַז
וּבְחֵמְתָא וּבִתְקוֹף רְגַז
וְאַגְלִנּוּן לְאַרְעָא אָחֳרִי
כְּיוֹמָא הָדֵין׃ כח דְמִטַּמְּרָן

תג"א ויתשם ה' שם קי: הנסתרות שם מג:

בעל הטורים

שהיא כעין פנים: (כז) באף ובחמה ובקצף. בגימטריא שבעים כנגד שבעים שנה של גלות בבל: וישלכם. למ"ד גדולה והסר

רשב"ם

(כח) **הנסתרות לה' אלהינו**. כבר פירשתים אצל הארורים על הנסתרות [כי] הנסתרים היו הברכות והקללות שאין הדבר ליענש **ביד בית דין אלא** ביד הקב"ה: לנו ולבנינו. לעשות דיני עונשין על פי עדות:

בית יהודא

האבן ניט געזעהן די עבודה זרה זאל האבן אגאטליכע שטארקייט: ולא חלק להם. מיינט מען (לא נתנם לחלקם) הקב"ה האט ניט געגעבן די עבודה זרה זאל זיין זייער חלק (ואונקלוס תרגם לא איטיבא להון) אוף די ווערטער (ולא חלק להם) שרייבט דר תרגום לא אוטיבא להון מען מיינט (לא הטיבו להם שום טובה) דיא עבודה זרה הט קיין טובה געטאן צו די מענטשן וואס דינען צו זיי (ולשון לא חלק) די ווערטער לא חלק מיינט מען (אותו אלוה שבחרו להם לא חלק להם שום נחלה ושום חלק) דר גאט וואס זיי האבן אויסדערוויילט צו דינען אים ער הט זייא ניט געגעבן אלאנד אונ ניט אטייל פון אלאנד, אז זיי האבען פון אים גאר גישט, צו וואס דינען זיי אים: (כז) (ויתשם ה'), (כתרגומו) וויא דער תרגום טייטשט (וטלטלינון) ער הט זיי פארווארפן (וכן) אונ אזו שטייט אין פסוק (הנני נותשם מעל אדמתם) איך וועל זיי אויסרייסען פון זייער ערד: (כח) והנסתרות לה' אלהינו.

רש"י

ידעום. לא ידעו בהם ש גבורת אלהות: ולא חלק להם. לא נתנם להלקם. ואונקלוס תרגם ולא אוטיבא להון לא הטיבו להם שום טובה ולשון לא חלק אותו אלוה שבחרו להם לא חלק להם שום נחלה ושום חלק: (כז) ויתשם ה'. כתרגומו וטלטלינון וכן (ירמיה יב) הנני נותשם מעל אדמתם: (כח) הנסתרת לה' אלהינו. ואם תאמרו מה בידינו

שפתי חכמים

מבואר היטב: ש והא דמהפך רש"י ופי' שלא על סדר המקרא משום דבא להוכיח מה דכתיב במקרא לא ידעום היינו לא ידעו בהם גבורות אלהות מדכתיב לא חלק להם שלא נתנם לחלקם אם כן פשיטא הוא שלא ידעום לא ידעום ל"ל אלא על כרחך לא ידעו בהם גבורות אלהות והרא"ם פירש מפני שהיה לו לומר אשר לא חלק להם ולא ידעום כדי לומר תחלה שאותן האלוהות שהשתחוו להם אינם מחמת שנתנם להם השם לחלקם ואחר כך בא לומר גם לא בחרו אותם הם

דעת זקנים מבעלי התוספות

לירתח רחמנא עלן וליפריקינן: (כה) ולא חלק להם. כלומר אין זה חלק שלהם כי אני חלקם שנאמר חלקי ה' אמרה נפשי וכתיב ה' מנת חלקי וכוסי: (כח) הנסתרות לה' אלהינו. **לפי** שכתוב והבדילו ה' לרעה ואח"כ הדור האחרון דמשמע **דכל**

ליקוטי יהודא

(כח) הנסתרות לה' אלהינו וגו'. אלע מצות וואס הקב"ה האט געבאטען איז אין זיי דא צוויי זאכען, די מצוה וויא זיא איז געשריבן אין די תורה צו טאהן, אונ עס זענען דא סודות, וואס מיר פארשטייען ניט, פאר וואס האט הקב"ה אזו געבאטען, טאמער וועט אמענטש זאגען ווייל איך וויים ניט די מצוה מיט אלע טעמים אונ סודות, טוה איך דאך די מצוה וויא אבהמה, וועט די מצוה גאר ניט זיין אנגענומען ביי הקב"ה, דריבער האט משה געזאגט הנסתרות לה' אלהינו, די בעהאלטענע זאכען די סודות פון דיא מצוה מעג בלייבן ביי הקב"ה, והנגלות לנו ולבנינו, נאר וואס עס איז אופגעדעקט, וואס דיא תורה האט געזאגט מיר זאלען טאן, דאס גיהער צו אונז אונ צו אונזערע קינדער מיר זאלן טאהן אלע רייד וואס דיא תורה הט גירעט, אונ דער וואס וויים דיא סודות פון דיא תורה איז גוט, אונ דער וואס וויים ניט דיא סודות אונ טוהט יעדער מצוה ווי עס איז געשריבען אין דיא תורה אונ אין שלחן ערוך איז אויך גוט אונ עס איז ליב ביי הקב"ה:

פירוש לתורת אלהים

ולא חלק להם אונ זיי האבין צו זייא ניט אפ גיטיילט קיין שום חלק אונ קיין שום נחלה דריבער: (כו) ויחר אונ עס הט גיגרימט דער צארען פון גאט אין דעם לאנד להביא צו ברענגען אוף איר אלע קללות וואס שטייט אין דעם ספר: (כז) ויתשם אונ גאט הט זייא פר שטוסען אדר פר ווארפן פון זייער ערד באף מיט צארען ובחמה אונ מיט גרים צארען ובקצף אונ מיט גרוסען גרים צארען וישליכם אונ ער האט זייא פאר ווארפן אל ארץ אחרת צו אפרעמד לאנד כיום הזה אזו וויא דעם טאג: (כח) הנסתרות דיא עבירות וואס אמענטש טוט אונ קיינער וויים ניט אז ער האט גיטאהן דיא עבירה וועט גאט אליין דעם מענטש שטראפן והנגלות אונ די עבירות וואס דער מענטש טוט אפין וואס מען וויים אז ער האט גיטאהן דיא עבירה לנו דאס גיהער צו אונז אונ צו אונזרי קינדר ביז אייביג אז מיר זאלן שטראפען דעם מענטש[ע"כ]:

וְהַנִּגְלֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד־עוֹלָם לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת׃ ס
י"א נקודות
רביעי שני כשהן מחוברין

ל א וְהָיָה כִי־יָבֹאוּ עָלֶיךָ כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לְפָנֶיךָ וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל־לְבָבֶךָ בְּכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִדִּיחֲךָ

אונקלוס

קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא וּדְמִגַּלְיָן לָנָא וְלִבְנָנָא עַד עָלְמָא לְמֶעְבַּד יָת כָּל פִּתְגָּמֵי אוֹרָיְתָא הָדָא: א וִיהֵי אֲרֵי יֵיתוּן עֲלָךְ כָּל פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין בִּרְכָן וּלְוָטִין דִּי יְהָבִית קֳדָמָךְ וּתְתוּב לְלִבָּךְ בְּכָל עַמְמַיָּא דִּי אַגְלְיָךְ יְיָ

בעל הטורים

יו"ד לומר שאין השלכה כואת לי' השבטים (עי' ב"ר פ' ע"ג): (כח) נקוד על עי"ן שבעד כדאיתא בפרק נגמר הדין שע' יום הי' מאחד בשבט שהתחיל לבאר התורה עד י' בניסן שעברו הירדן שאין לנו ולבנינו ליענש ד"א רמז לע' שנה של גלות בבל:

רש"י

לעשות את כל דברי התורה הזאת אתה מעניש את הרבים על הרהורי היחיד שנאמר פן יש בכם איש א וגו' ואח"כ וראו את מכות הארץ ההיא והלא אין אדם יודע מטמונותיו של חבירו אין אני מעניש אתכם על הנסתרות שהן לה' אלהינו והוא יפרע מאותו יחיד אבל הנגלות לנו ולבנינו לבער הרע מקרבנו ואם לא נעשה דין בהם יענש את הרבים (סנהדרין מג) נקוד על לנו ולבנינו לדרוש שאף על הנגלות לא ענש את הרבים עד שעברו את הירדן ב משקבלו עליהם את השבועה בהר

בית יהודא

משה רַבֵּינוּ זָאגְט צוּ דִי יוּדִין (וְאִם תֹּאמְרוּ מַה בְּיָדֵינוּ לַעֲשׂוֹת) אוֹיבּ אִיר װעט זָאגֶן װָאס קֶענֶן מִיר טָאן (אַתָּה מַעֲנִישׁ הָרַבִּים עַל הִרְהוּרֵי הַיָּחִיד) דוּ זָאגְסְט אַלֶע יוּדִין װעלֶן גֶעשְׁטְרָאפְט װערֶען װַייל אֵיין מֶענְטְשׁ טְרַאכְט צוּ דִינֶען עֲבוֹדָה זָרָה (שֶׁנֶּאֱמַר) װִיא עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (פֶּן יֵשׁ בָּכֶם אִישׁ וגו' טָאמֶער אִיז דָא בַּיי אַייךְ אַמֶענְטְשׁ װָאס טְרַאכְט צוּ דִינֶען עֲבוֹדָה זָרָה (וְאַחַר כָּךְ) נָאכְדֶעם זָאגְט דֶר פָּסוּק (וְרָאוּ אֶת מַכּוֹת הָאָרֶץ הַהִיא) זֵיי װעלֶן זֶעהֶן דִי מַכּוֹת פוּן דֶעם לַאנְד, זֶעהְן מִיר אַז דִי לַאנְד װעט גֶעשְׁטְרָאפְט װערֶען װַייל אֵיינֶער טְרַאכְט צוּ זִינְדִיגֶען (וַהֲלֹא אֵין אָדָם יוֹדֵעַ מַטְמוֹנוֹתָיו שֶׁל חֲבֵרוֹ) אֵיין מֶענְטְשׁ װֵייס דָאךְ נִיט װָאס בַּיי זַיין חָבֵר אִין הַארְצֶען אִיז בֶּעהַאלְטֶען, הָט מֹשֶׁה גֶעזָאגְט (אֵין אֲנִי מַעֲנִישׁ אֶתְכֶם עַל הַנִּסְתָּרוֹת) אִיךְ שְׁטְרָאף אַייךְ נִיט אוֹיף דִיא בֶּעהַאלְטֶענֶע עֲבֵירוֹת (שֶׁהֵן לַה' אֱלֹהֵינוּ) זֵיי גֶעהֶערֶען צוּ הקב"ה (וְהוּא יִפָּרַע מֵאוֹתוֹ יָחִיד) הקב"ה אַלֵיין װעט שְׁטְרָאפֶען דֶעם אֵיינְצִיגֶען מֶענְטְשׁ (אֲבָל הַנִּגְלוֹת) אָבֶּר דִי עֲבֵירוֹת װָאס מִיר װֵייסֶען פוּן זֵיי, אוּנ מִיר װֵייסֶען דִי מֶענְטְשֶׁען װָאס טוּהֶען דִי עֲבֵירוֹת (לָנוּ וּלְבָנֵינוּ) דָאס גֶעהֶער צוּ אוּנְז אוּנ צוּ אוּנְזֶערֶע קִינְדֶער (לְבַעֵר הָרַע מִקִּרְבֵּנוּ) מִיר זָאלֶען אוֹיסְרָאמֶען דָאס שְׁלֶעכְטְס װָאס אִיז צְװִוישֶׁען אוּנְז (וְאִם לֹא נַעֲשֶׂה דִין בָּהֶם) אוֹיבּ מִיר װעלֶען זֵייא נִיט בֶּעשְׁטְרָאפֶען (יֵעָנֵשׁ אֶת הָרַבִּים) װעט הקב"ה שְׁטְרָאפֶען פִיל מֶענְטְשֶׁען (נָקוּד עַל לָנוּ וּלְבָנֵינוּ) אוֹיף דִי צְװֵיי װערְטֶער „לָנוּ וּלְבָנֵינוּ" אִיז גֶעפִּינְטֶעלְט (לִדְרוֹשׁ) צוּ לֶערְנֶען (שֶׁאַף עַל הַנִּגְלוֹת לֹא עָנַשׁ אֶת הָרַבִּים עַד שֶׁעָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן) אֲפִילוּ פַאר דִי בֶּעװוּאוּסְטֶע עֲבֵירוֹת הָאט אוֹיךְ הקב"ה נִיט גֶעשְׁטְרָאפְט אַנְדֶערֶע מֶענְטְשֶׁען בִּיז מֶען אִיז אַרִיבֶּר גֶעגַאנְגֶען דֶעם יַרְדֵּן (מִשֶּׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם אֶת הַשְּׁבוּעָה בְּהַר גְּרִזִים וּבְהַר עֵיבָל וְנַעֲשׂוּ עֲרֵבִים זֶה לָזֶה) אוּנ מֶען הָאט אוֹיף זִיךְ גֶענוּמֶען דִי שְׁבוּעוֹת װָאס דִי לְוִיִּם הָאבֶּען זֵיי בֶּעשְׁװוֹארֶען אוֹיף דֶעם בַּארְג גְּרִזִים אוּנ אוֹיף דֶעם בַּארְג עֵיבָל אוּנ אַלֶע יוּדִין זֶענֶען גוּט גֶעשְׁטַאנֶען אֵיינֶער פַר דֶעם אַנְדֶערֶן, אוֹיבּ אֵיינֶער װעט זֶעהֶן זַיין חָבֵר װִיל זִינְדִיגֶען, אוֹיבּ עֶר קֶען אִים אָפְּהַאלְטֶען עֶר זָאל נִיט זִינְדִיגֶען, מוּז עֶר אִים אָפְּהַאלְטֶען, אוּנ אוֹיבּ עֶר

דעת זקנים מבעלי התוספות

הארץ ילקו ע"י איש אחד או משפחה אחת לכך כתי' הנסתרות לה' אלהינו והוא דיין ליפרע מן העושה הרעה לשלם לו גמולו ולא ילקו ישראל עליו אבל הנגלות העבירות שעשו בגלוי לנו ולבנינו העונש אם לא נבער הרע מקרבנו. ובסנהדרין מסיק למה נקוד על לנו ולבנינו ועל עי"ן שבעד עולם שלא ענש על הנסתרות עד שעברו את הירדן פי' שאז קבלו התורה כאחד ונעשו ערבים זה לזה אז הנסתרות לנו ולבנינו. ואי קשיא א"כ דממעטי' נסתרות מלה' היה לו לינקד על ה' אלהינו י"ל שאין זה דרך כבוד לינקוד על השם שיהא נמחק ולפי שדין הנקודה להיות על ה' אלהינו ומהפכין אותה ליתנה על לנו ולבנינו לפיכך נקודה ע' שבעד להשלים י"א אותיות נקודות כנגד לה' שיש בו י"א אותיות. ובמסורת הגדולה שנינו דבעי' על הנקודה הזאת דלנו ולבנינו למאי אתא. ומשני שכך אמר עזרא הסופר כשכתב בתורה אם יבא משה רבינו וישאל למה כתבת זה אומר לו לכך נקדתי עליהם ואם יאמר יפה כתבת אעביר הנקודה מעליהם משמע שהיה מסופק בנגלות אם הם לנו ולבנינו קודם שעברו ישראל את הירדן אם לאו ולפי' נקד עליהם. ומכאן קצת ראיה לאותם הכותבים פסוק בלא שרטוט שנוקדין על ב' תיבות קודם שיכתבו השלישי לפי שהנקודה כמחק מדקאמר עזרא לפיכך נקדתי עליהם והוי כאלו לא כתבתים:

שפתי חכמים

מעלמס מחמת שהכירו בהם גבורות אלהות: ת רל"ל כזה איך תולה הנסתרות בהאי פרשה: א דמשמע יחיד חטא ואחר כך וראו את מכות הארץ ההיא דמשמע דכל הארץ נענשו בשבילו: ב פירוש דאי לאו הנקודה ה"א כך היא המדה לעולם בא הנקודה לדרוש דהא דכתיב הנגלות לנו ולבנינו לאו עד הנה נוהגת מדה זו אלא מכאן והילך דכל נקודה בא למעט. ואם תאמר לא הוה ליה לנקוד אלא לה' לבד דמשמע שפיר מיניה דהן לה' אלהינו ומשמע נמי מכח הנקודה דהן לנו ולא לה' והא כילד אלא לדרוש שאף על הנגלות כו' ועוד קשה למה נקודה העי"ן שבעד יש לומר דלכך נקיד העי"ן שבעד כדי לנקוד י"א אותיות כנגד י"א אותיות שבשם לאשמועינן שהנקודה ראוי' להיות על השם למעט אלא שאין דרך לנקוד את השם מצאתי בשם מהרי"ן והרא"ם פירש דהנקודה שבעד מורה שאין כאן מקום מלה זו רק קאי אנסתרות לומר דמדה זו מעולם ועד העולם ואף על גב דבלא

פירוש לתורת אלהים

(א) וְהָיָה אוּנ עֶס װעט זַיין כִּי אַז זֵייא װעלֶען קוּמֶען אוֹיף דִיר כָּל אַלֶע דִי רֵייד הַבְּרָכָה דִי בְּרָכָה וְהַקְּלָלָה אוּנ דִי קְלָלָה אֲשֶׁר װָאס אִיךְ הָאבּ פַר דִיר גִיגֶעבֶּן וַהֲשֵׁבֹתָ אוּנ דוּ װעסְט װִידֶער קֶערֶען דוּ װעסְט דִיר נֶעמֶען צוּם הַארְצֶען בְּכָל הַגּוֹיִם װֶען דוּ װעסְט זַיין צְװִוישֶׁען אַלֵי פֶעלְקֶער אֲשֶׁר װָאס גָאט הָט דִיךְ דָארְטֶען פַר שְׁטוֹסֶען:

יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה: ב וְשַׁבְתָּ עַד
יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְקֹלוֹ כְּכֹל
אֲשֶׁר־אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם אַתָּה
וּבָנֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ:
ג וְשָׁב יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־שְׁבוּתְךָ
וְרִחֲמֶךָ וְשָׁב וְקִבֶּצְךָ מִכָּל־הָעַמִּים
אֲשֶׁר הֱפִיצְךָ יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה:
ד אִם־יִהְיֶה נִדַּחֲךָ בִּקְצֵה הַשָּׁמָיִם

אונקלוס

אֱלָהָךְ לְתַמָּן: ב וּתְתוּב
לְדַחְלְתָא דַיְיָ אֱלָהָךְ
וּתְקַבֵּל לְמֵימְרֵהּ כְּכֹל
דִּי אֲנָא מְפַקֵּדָךְ יוֹמָא
דֵין אַתְּ וּבְנָיךְ בְּכָל לִבָּךְ
וּבְכָל נַפְשָׁךְ: ג וִיתוּב יְיָ
אֱלָהָךְ יָת שְׁבֵי גָלְוָתָךְ
וִירַחֵם עֲלָךְ וִיתוּב
וִיכַנְשִׁנָּךְ מִכָּל עַמְמַיָּא
דִּי בַדְּרָךְ יְיָ אֱלָהָךְ
לְתַמָּן: ד אִם יְהֵי גָלְוָתָךְ
בִּסְיָפֵי שְׁמַיָּא מִתַּמָּן

תולדות אהרן

ושב ה' אלהיך מגילה כט ס' הזוהר פרשת ויקרא:

בית יהודא

האט אים ניט אפגעהאלטן, ווערט ער געשטראפט פאר זיין חברים זינד: (ג) וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ. זאגט רש"י (הָיָה לוֹ לִכְתּוֹב וְהֵשִׁיב אֶת שְׁבוּתְךָ) עס האט געבארפט שטיין אין פסוק וְהֵשִׁיב אֶת שְׁבוּתְךָ, הקב"ה וועט צוריק קערן דיין צוריק קערונג (רַבּוֹתֵינוּ לָמְדוּ מִכָּאן) ווייל עס שטייט וְשָׁב האבן די רבנן געלערנט (כִּבְיָכוֹל שֶׁהַשְּׁכִינָה שְׁרוּיָה עִם יִשְׂרָאֵל בְּצָרַת גָּלוּתָם) הקב"ה איז מיט די יודין אין דיא צָרָה פון גָלוּת (וּכְשֶׁנִּגְאָלִין) ווען זיי וועלן אויסגעלייזט ווערן פון גָלוּת (הִכְתִּיב גְּאוּלָה לְעַצְמוֹ שֶׁהוּא יָשׁוּב עִמָּהֶם) האט הקב"ה געשריבען די אויסלייזונג אויף זיך אויך, הקב"ה וועט אויך צוריק־קערען פון גָלוּת מיט די יודין צוזאמען, איז דער־טייטש אין פסוק וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ, הקב"ה וועט זיך צוריק קערן, אֶת שְׁבוּתְךָ, מיט דיין צוריק קערונג צוזאמען, ווען יודין וועלן צוריק קערען פון גָלוּת וועט הקב"ה זיך אויך צוריק קערען פון גָלוּת (וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר) נאך קען מען זאגען (שֶׁגָּדוֹל יוֹם קִבּוּץ גָּלֻיּוֹת וּבְקוֹשִׁי) דס פערזאמלען די יודין ארום צו נעמען זיי פון גָלוּת וועט זיין אגרויסע זאך אונ אשווערע (כְּאִלּוּ הוּא עַצְמוֹ צָרִיךְ לִהְיוֹת אוֹחֵז בְּיָדָיו מַמָּשׁ אִישׁ אִישׁ

רש"י

גרזים ובהר עיבל ונעשו ערבים זה לזה: (ג) ושב ה' אלהיך את שבותך. היה לו לכתוב והשיב את שבותך רבותינו למדו מכאן כביכול שהשכינה שרויה עם ישראל בצרת גלותם וכשנגאלין הכתיב גאולה לעצמו שהוא ישוב עמהם ועוד י"ל שגדול יום קבוץ גליות ובקושי כאלו הוא

שפתי חכמים

נקודה שבעד ידענו דאכסתרות קאי ולא אנגלות כדלעיל מכל מקום אלמלא הנקודה שבעד המנוקדת שכתב שלא במקומה היה נראה כדמות טעות מפני שכותב אותו גבי הנגלות אבל עם הנקודה כאלו כתב בפי'

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ב) ושבת עד ה' אלהיך. וכתיב ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך וגו' כל כך למה כדא"ר יונתן בפ"ח דיומא גדולה תשובה שמקרבת את הגאולה שנא' ובא לציון גואל מה טעם משום ולשבי פשע ביעקב וכו' מענין גדולה תשובה כדאי' התם. ועוד תני ר' יוסי בר' יהודה אומר אדם עובר עבירה פעם ראשונה מוחלין לו כו' רביעית אין מוחלין לו שנאמר כה אמר ה' על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו והטעם שמעתי מרמ"ל לפי שיש לו שלש מחיצות לפני הקב"ה ראשונה רעש ואחר הרעש אש ואחר האש רוח ואחר הרוח קול דממה דקה ששם שכינתו של הקב"ה ובכל מחיצה יש לה מלאכים וכאשר יחטא חטא הראשון ובא למחיצה הראשונה הן מעכבין אותו ואין מניחין אותו לעבור ונמחל וכן השלישי נמחל במחיצה שלישית וכשאדם חוטא רביעית שבא לפני הקב"ה עד מחיצתו אינו נמחל. וזש"ה הוי המכעיסים אותי על פני הוי שמכעיסין כמה פעמים עד שבא פשעם לפני:

פירוש לתורת אלהים

(ב) וְשַׁבְתָּ אונ דו וועסט ווידר קערן עַד ביז דיין גאט דו וועסט תשובה טאהן וְשָׁמַעְתָּ בְקֹלוֹ אונ דו וועסט פאר נעמען אין זיין קול כְּכֹל אזו ווי איך געביט דיר היינט אַתָּה וּבָנֶיךָ דו אונ דיינע קינדער וועט איר אלע תשובה טאן בְּכָל לְבָבְךָ מיט דיין גאנצען הארצן וּבְכָל נַפְשְׁךָ אונ מיט דיין גאנצן לעבין: (ג) וְשָׁב יְיָ אֱלֹהֶיךָ אונ הקב"ה וועט צוריק קערין אֶת שְׁבוּתְךָ דיין צוריק קערונג וְרִחֲמֶךָ אונ ער וועט דער בארמען דיך וְשָׁב וְקִבֶּצְךָ אונ ער וועט צוריק קערען דיך מִכָּל הָעַמִּים פון אלי פעלקער וואס גאט האט דיך דארטן פאר שפרייט: (ד) אִם ווען עס וועט אפילו זיין דיינע פאר שטויסענע אין עק פון דעם הימל ווען די ישראל וועלן אפילו

משלי יהודא

(ב) וְשַׁבְתָּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וגו'. דר ענין תשובה איז יעדר יאהר, ווען עס קומט ראש חודש אלול ביז נאך יום כפור, די תשובה וואס פר ראש השנה קומט צו פארריכטין די גוועזענע צייט פון גאנצען יאהר, למשל עס איז אמאל גוועזן אין אשטאט אשניידער וואס אלע גבירים פון שטאט האבען ביי אים בעשטעלט קליידר צו מאכן, ווייל זיין ארבעט איז גיוועזן זייער שיין, זיין פירונג איז גוועזן אנאנצע וואך האט ער געארבעט מיט זיינע מענטשן, ווי פיל עס האט געקענט פערטיג ווערן ביז דאנערשטאג אנהייב נאכט, נאכדעם האט מען ארומגענומען אלע קליידר אונ מען האט זיי געלייגט אויף דעם טיש אונ ער מיט זיינע מענטשן זענען ניט געשלאפען אגאנצע נאכט אונ מען האט דורך גזעהן אלע קליידער, טאמער פעלט ערגעץ אקנעפיל, טאמער איז אארט ניט גוט גיפרעסט, אדער אנדערע קליינע פעלערס וואס מען האט ניט געזעהן, אין דער פריה פרייטאג פלעגט מען ברענגען די קליידר צו די גבירים אונ

מִשָּׁם יְקַבֶּצְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּמִשָּׁם יִקָּחֶךָ׃ ה וֶהֱבִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יָרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וִירִשְׁתָּהּ וְהֵיטִבְךָ וְהִרְבְּךָ מֵאֲבֹתֶיךָ׃ ו וּמָל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־לְבָבְךָ וְאֶת־לְבַב זַרְעֶךָ לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ לְמַעַן חַיֶּיךָ׃ חמישי שלישי כשהן מחוברין ז וְנָתַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵת

אונקלוס

יְכַנְּשִׁנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ וּמִתַּמָּן יְקָרְבִנָּךְ׃ ה וְיַעֲלִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ לְאַרְעָא דִּירִיתוּ אֲבָהָתָךְ וְתֵירְתִנַּהּ וְיוֹטֵב לָךְ וְיַסְגִּנָּךְ מֵאֲבָהָתָךְ׃ ו וְיַעְדֵּי יְיָ אֱלָהָךְ יָת טַפְשׁוּת לִבָּךְ וְיָת טַפְשׁוּת לִבָּא דִבְנָיךְ לְמִרְחַם יָת יְיָ אֱלָהָךְ בְּכָל לִבָּךְ וּבְכָל נַפְשָׁךְ בְּדִיל חַיָּיךְ׃ ז וְיִתֵּן יְיָ אֱלָהָךְ יָת כָּל לְוָטַיָּא

תו"א והביאך ה' ערכין לב: אשר ירשו אבותיך שם נדה מו: ומל ה' אלהיך עקידה שער פה עקרים מ"ד פכ"ה:

בעל הטורים

(ו) את לבבך ואת לבב. ר"ת אלול לכך נהגו להשכים להתפלל סליחות מר"ח אלול ואילך וכן לולא האמנתי לראות בטוב ה' לולא אותיות אלול שמאלול ואילך חרדתי נגד ה'. את לבבך ואת. בגימ' זה לימות המשיח. וסמיך ליה ואתה תשוב וגומר והותירך שאם תשוב בתשובה שלימה מיד תהא נגאל:

רש"י

עצמו צריך להיות אוחז בידיו ממש איש איש ממקומו כענין שנאמר (ישעיה כז) ואתם תלקטו ג לאחד אחד בני ישראל ואף בגליות שאר האומות מצינו כן (יחזקאל כט) ושבתי את

בית יהודא

מִמְּקוֹמוֹ) גְּלֵייךְ ווִיא הקב"ה אַלֵיין וֶועט דַארְפֶן מִיט זַיינֶע הֶענְט אָן נֶעמֶן יֶעדֶער יוּד פוּן זַיין אָרְט אוּנ אִים בְּרֵיינְגֶן צוּ דֶעם אָרְט וואוּ אַלֶע יוּדִין וֶועלֶן וֶוערֶן פַארְזַאמוּלְט צוּ גֵיין אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר) וִוי עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (וְאַתֶּם תְּלֻקְּטוּ לְאַחַד אֶחָד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל) אִיר וֶועט צוּזַאמֶען גֶעקְלִיבֶּען וֶוערֶען אֵיינְצִיגְוַויְיז, אִיר יוּדִין (וְאַף בְּגָלֻיּוֹת שְׁאָר הָאוּמּוֹת מָצִינוּ כֵּן) בַּיי דֶעם גָלוּת פוּן אַנְדֶערֶע פֶעלְקֶער גֶעפִינֶען מִיר אוֹךְ אַזוֹ, הקב"ה הָט גֶעזָאגְט (וְשַׁבְתִּי אֶת שְׁבוּת מִצְרַיִם) אִיךְ וֶועל צוּרִיק קֶערֶען דָם צוּרִיק קֶערֶען פוּן דִי מִצְרַיִם ועיין ספר הברית עה"ת מרצ"ק מה שכתב על זה בביאור המלות:

שפתי חכמים

שאין כאן מקומו אלא למעלה. ואם תאמר גבי עכן למה נענשו כבר תירלו בגמרא משום דהוו ידעי ביה אשתו ובניו: ג על גלות בבל נאמרה נבואה זו. וא"ת והא כפ' וארא פירש"י בפסוק והפלתי שהוא לי הפרשה וכן לא נפלאת היא ממך וגו' וכאן פירש שהוא לי

פירוש לתורת אלהים

זַיין פַר טְרִיבִּין אִין עֶק וֶועלְט מִשָּׁם יְקַבֶּצְךָ וֶועט דַיין גָאט דִיךְ אַיין זַאמְלֶען פוּן דָארְטִין וּמִשָּׁם יִקָּחֶךָ אוּנ פוּן דָארְטֶען וֶועט עֶר דִיךְ נֶעמֶען׃ (ה) וֶהֱבִיאֲךָ אוּנ דַיין גָאט וֶועט בְּרֶענְגֶען דִיךְ אֶל הָאָרֶץ צוּ דֶעם לַאנְד וָואס דַיינֶע עֶלְטֶערְן הָאבֶּן גִירַשְׁתְּ וִירִשְׁתָּהּ אוּנ דוּ וֶועסְט דָאס יַרְשֶׁנִין וְהֵיטִבְךָ אוּנ עֶר וֶועט דִיר גוּטְס טָאהֶן וְהִרְבְּךָ מֵאֲבֹתֶיךָ אוּנ עֶר וֶועט דִיךְ מֶערִין פוּן דַיינֶע עֶלְטֶערִין דוּ וֶועסְט זַיין מֶער פוּן זֵיי׃ (ו) וּמָל יְיָ אֱלֹהֶיךָ אוּנ גָאט וֶועט בַּשְׁנַיידֶען אֶת לְבָבְךָ דַיין הַארְץ אוּנ דָם הַארְץ פוּן דַיינֶע קִינְדֶער לְאַהֲבָה צוּ לִיבּ הָאבֶּען דַיין גָאט בְּכָל לְבָבְךָ מִיט דַיין גַאנְצֶען הַארְצֶן אוּנ מִיט דַיין גַאנְצֶען לֶעבִּין לְמַעַן פוּן וֶועגֶען דוּ זָאלְסְט לֶעבִּין׃

ליקוטי יקרים

(ז) וְנָתַן ה' אֱלֹהֶיךָ וגו' אֲשֶׁר רְדָפוּךָ. דִי גמרא זָאגְט לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם מִן הַנִּרְדָּפִין וְלֹא מִן הָרוֹדְפִין, אַמֶענְטְשׁ זָאל בֶּעסֶער זַיין פוּן דִי וָואס מֶען יָאגְט זֵיי, אוּנ עֶר זָאל קֵיינֶעם יָאגֶן, וִויא שלמה המלך הָאט גֶעזָאגְט וְהָאֱלֹהִים יְבַקֵּשׁ אֶת נִרְדָּף, הקב"ה זוּכְט צוּ הֶעלְפֶען דֶעם וָואס אִיז גֶעיָאגְט גֶעוָוארֶען, אוּנ אֵיינֶער יְהוּדָה יָאגְט זַיין חַבֵר שִׁמְעוֹן עֶר וִויל אִים הַרְגֶען, שִׁמְעוֹן לוֹיפְט פָארְאוֹיס אוּנ יְהוּדָה לוֹיפְט נָאךְ אִים, שִׁמְעוֹן בֶּעט בַּיי הקב"ה עֶר זָאל אִים גֶעבֶּען כֹּחַ צוּ לוֹיפֶען גֶעשְׁוִוינְד יְהוּדָה זָאל אִים נִיט חַאפִּין, יְהוּדָה בֶּעט בַּיי הקב"ה עֶר זָאל אִים גֶעבֶּען כֹּחַ צוּ לוֹיפֶען גֶעשְׁוִוינְד עֶר זָאל קֶענֶען חַאפִּין שִׁמְעוֹנֶען, אוּנ זָאל אִים שְׁלֶעכְטְס טָאן, וֶוען דִי בֵּיידֶע תְּפִלּוֹת קוּמֶען פַאר הקב"ה, וֶועמֶען הֶעלְפְט הקב"ה? גֶעוִויס הֶעלְפְט הקב"ה שִׁמְעוֹנֶען, דָאס זָאגְט מֹשֶׁה רַבֵּינוּ הקב"ה וֶועט גֶעבֶּען דִי קְלָלוֹת אוֹיף דַיינֶע פֵיינְד אֲשֶׁר רְדָפוּךָ, וַוייל זֵיי הָאבֶּען דִיךְ גֶעיָאגְט׃

(ז) וְנָתַן יְיָ אֱלֹהֶיךָ אוּנ דַיין גָאט וֶועט גֶעבֶּען אֵת כָּל הָאָלוֹת הָאֵלֶּה אַלֶע דִי קְלָלוֹת עַל אוֹיְבֶיךָ אוֹיף דַיינֶע פֵיינְד וְעַל

משלי יהודא

אַפְּנֶעמֶען דָאס גֶעצָאהְלְט אוּנ נֶעמֶען נַייעֶ אַרְבֶּעט אוֹיף דִיא אַנְדֶערֶע וָואךְ, אוּנ שַׁבָּת פְלֶעגְט עֶר מִיט זַיינֶע מֶענְטְשֶׁען לֶעבֶּען מִיט פַארְגֶענִיגֶען, וַוייל זַיין אַרְבֶּעט הָט גֶפוּנֶען חֵן בַּיי דִי גְבִירִים אוּנ מֶען הָט גֶגֶעבֶּן נַייעֶ אַרְבֶּעט אוֹיף וַוייטֶער, אַזוֹ דַארְף טָאהֶן יֶעדֶער מֶענְטְשׁ פַר רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וַוייל פַר יָאהְרֶען רֹאשׁ הַשָּׁנָה הָט עֶר גֶענוּמֶען אַרְבֶּעט פוּן הקב"ה צוּ לֶערְנֶען תּוֹרָה צוּ טָאהֶן מִצְוֹת בִּיז דֶעם אַנְדֶערְן רֹאשׁ הַשָּׁנָה, אַז עֶס קוּמְט פַר רֹאשׁ הַשָּׁנָה, עֶר וֶועט בַּאלְד דַארְפֶן דִי אַרְבֶּעט זַיינֶע אָפְּגֶעבֶּן פַר הקב"ה, מֶען זָאל אִים בֶּצָאהְלֶען פַר דִי אַרְבֶּעט אוּנ מֶען זָאל אִים גֶעבֶּן נַייעֶ אַרְבֶּעט אוֹיף דֶעם נַייעֶר יָאהְר, מוּז עֶר רֹאשׁ חוֹדֶשׁ אֱלוּל אָנְהֵייבֶּן גוּט אַרוּמְזֶעהֶן זַיינֶע תּוֹרָה אוּנ מִצְוֹת אוּנ מַעֲשִׂים טוֹבִים אוּנ תְּפִלּוֹת טָאמֶער אִיז דָא אִין זֵיי עֶפֶּעס אָפֶּעלֶער זָאל עֶר זֵיי פַארְרִיכְטֶען, דָם אַלֶין זָאל גֶעפִינֶען חֵן בַּיי הקב"ה, עֶס זָאל

כָּל־הָאָלוֹת הָאֵלֶּה עַל־אֹיְבֶיךָ
וְעַל־שֹׂנְאֶיךָ אֲשֶׁר רְדָפוּךָ׃ ח וְאַתָּה
תָשׁוּב וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה וְעָשִׂיתָ
אֶת־כָּל־מִצְוֺתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ
הַיּוֹם׃ ט וְהוֹתִירְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בְּכֹל ׀ מַעֲשֵׂה יָדֶךָ בִּפְרִי בִטְנְךָ
וּבִפְרִי בְהֶמְתְּךָ וּבִפְרִי אַדְמָתְךָ
לְטֹבָה כִּי ׀ יָשׁוּב יְהוָה לָשׂוּשׂ
עָלֶיךָ לְטוֹב כַּאֲשֶׁר־שָׂשׂ עַל־
אֲבֹתֶיךָ׃ י כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר מִצְוֺתָיו וְחֻקֹּתָיו
הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה כִּי
תָשׁוּב אֶל־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־
לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ׃ ס ששי יא כִּי

הָאִלֵּין עַל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ
וְעַל סָנְאָךְ דִּי רְדָפוּךְ׃
ח וְאַתְּ תְּתוּב וּתְקַבֵּל
בְּמֵימְרָא דַייָ וְתַעְבֵּד יָת
כָּל פִּקּוֹדוֹהִי דִּי אֲנָא
מְפַקֵּד לָךְ יוֹמָא דֵין׃
ט וְיוֹתְרִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ בְּכֹל
עוֹבָדֵי יְדָךְ בִּוְלַדָּא דִמְעָךְ
וּבִוְלַדָּא דִבְעִירָךְ וּבְאִבָּא
דְאַרְעָךְ לְטָבָא אֲרֵי יְתוּב
יְיָ לְמֶחֱדֵי עֲלָךְ לְטַב כְּמָא
דִּי חֲדִי עַל אֲבָהָתָךְ׃
י אֲרֵי תְקַבֵּל בְּמֵימְרָא דַייָ
אֱלָהָךְ לְמִטַּר פִּקּוֹדוֹהִי
וּקְיָמוֹהִי דִּכְתִיבִין בְּסִפְרָא
דְאוֹרָיְתָא הָדֵין אֲרֵי תְתוּב
קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בְּכָל לִבָּךְ
וּבְכָל נַפְשָׁךְ׃ יא אֲרֵי

בעל הטורים

(י) כי תשמע בקול ה' אלהיך. בגימט' זהו לקול של התלמיד חכם: כי תשוב אל ה' אלהיך. וסמיך ליה (יא) כי המצוה הזאת. לומר שקולה היא התשובה כנגד כל המצות כולן:

ליקוטי מרדכי

(יא) כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת וגו', דֶער מדרש שְׁרַייבְּט הקב"ה הָאט גֶעזָאגְט צוּ דִי יוּדֶען אוֹיבּ אִיר הָאט גֶעלֶערְנְט תּוֹרָה הָאט אִיר גֶעטָאן אַמִּצְוָה מִיט מַיין וֶועלְט, וָוארוּם וֶוען נִיט אֵייעֶר תּוֹרָה לֶערְנֶען וָואלְט אִיךְ וִויסְט גֶעמַאכְט דִי וֶועלְט, דִי רַבָּנָן זָאגֶען לְמָשָׁל אַמֶּלֶךְ הָאט גֶעהַאט אַטַייעֶרִין בְּרִילַאנְט, הָאט עֶר אִים גֶעגֶעבֶּען בֶּעהַאלְטִין צוּ זַיין גוּטֶען פְּרַיינְד, אוּנ עֶר הָאט גֶעזָאגְט צוּ דֶעם גוּטֶען פְרַיינְד דוּ זָאלְסְט אַכְטוּנְג גֶעבֶּען אוֹיף דֶעם בְּרִילַאנְט אוּנ זָאלְסְט אִים גוּט הִיטֶען, וַוייל טָאמֶער וֶועט עֶר פַארְלָארֶען וֶוערִין הָאסְטוּ נִיט אַזוֹי פִיל גֶעלְד צוּ בֶּצָאהְלֶען פַאר אִים, אוּנ אִיךְ הָאבּ נִיט נָאךְ אַזוֹי אַבְּרִילַאנְט וִויא דֶער בְּרִילַאנְט אִיז, וֶועלֶען מִיר בֵּיידֶע הָאבֶּען שָׁאדְין, דְרִיבֶּער זָאלְסְטוּ טָאהְן אַמִּצְוָה אוּנ זָאלְסְט גוּט הִיטֶען דֶעם בְּרִילַאנְט, אַזוֹי הָאט גִיזָאגְט מֹשֶׁה צוּ דִי יוּדֶען אוֹבּ אִיר וֶועט הִיטֶען דִי תּוֹרָה אִיז דִי צְדָקָה וְדֶער זְכוּתוֹ נִיט נָאר פַאר אֵייךְ אַלֵיין, נָאר פַאר אֵייךְ אוּנ פַר מִיר אוֹיךְ, וִויא עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק מֹשֶׁה הָאט גִיזָאגְט צוּ דִי יוּדֶען וּצְדָקָה תִּהְיֶה לָּנוּ, צוּ „אוּנְז" וֶועט זַיין אַזְכוּת אַז מִיר וֶועלֶען הִיטֶען

פירוש לתורת אלהים

שֹׂנְאֶיךָ אוּנ אוֹיף דַיינֶע שׂוֹנְאִים וָוס הָאבֶּען דִיךְ נָאךְ גִיאָגְט: (ח) וְאַתָּה תָשׁוּב אוּנ דוּ וֶועסְט ווידֶער קֶערֶען וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְיָ אוּנ דוּ וֶועסְט פַאר נֶעמֶען אִין גָאטֶס קוֹל וְעָשִׂיתָ אוּנ דוּ וֶועסְט טָאן אַלֶע זַיינֶע מִצְוֹת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם וָוס אִיךְ גֶעבִּיט דִיר הַיינְט: (ט) וְהוֹתִירְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ אוּנ גָאט וֶועט דִיךְ מַאכֶען פַר אִיבֶּרִיגֶען בְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ אִין אַלֶע דַיינֶע וֶוערְק פוּן דַיינֶע הֶענְד בִּפְרִי בִטְנְךָ אִין דִי פְרוּכְט פוּן דַיין בּוֹיךְ וּבִפְרִי בְהֶמְתְּךָ אוּנ אִין דִיא פְרוּכְט פוּן דַיינֶע בְּהֵמוֹת וּבִפְרִי אַדְמָתְךָ אוּנ אִין דִיא פְרוּכְט פוּן דַיין לַאנְד שַׁאפְט לְטוֹבָה צוּ גוּטֶען אַלֶע זַאכֶען וֶועלֶען בֵּיי דִיר זַיין מֶער וִויא דוּ דַארְפְסְט כִּי יָשׁוּב יְיָ וָוארוּם גָאט וֶועט דִיר ווידֶער קֶערֶען לָשׂוּשׂ עָלֶיךָ לְטוֹב צוּ פְרַייעֶן זִיךְ אוֹיף דִיר צוּ גוּטְס כַּאֲשֶׁר שָׂשׂ עַל אֲבֹתֶיךָ אַזוֹ וִויא עֶר הָט זִיךְ גִיפְרַייט אוֹיף דַיינֶע עֶלְטֶערְן: (י) כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל יְיָ אֱלֹהֶיךָ אַז דוּ וֶועסְט פַר נֶעמֶען אִין גָאטֶס קוֹל לִשְׁמוֹר צוּ הִיטֶען זַיינֶע מִצְוֹת אוּנ זַיינֶע גִיזֶעץ הַכְּתוּבָה וָואס אִיז גִישְׁרִיבֶּען אִין דֶער סֵפֶר תּוֹרָה כִּי תָשׁוּב אַז דוּ וֶועסְט ווידֶער קֶערֶען צוּ דַיין גָאט בְּכָל לְבָבְךָ מִיט דַיין גַאנְצֶען הַארְצֶען אוּנ מִיט דַיין גַאנְצֶען לֶעבִּין: (יא) כִּי הַמִּצְוָה דִי מִצְוָה וָוס אִיךְ

משלי יהודא

קוּמֶען יוֹם כִּפּוּר זָאל אִים הקב"ה גֶעבֶּען אַרְבֶּעט אוֹיף נָאךְ יָאהְר צוּא זוֹכֶה זַיין לֶערְנֶען תּוֹרָה אוּנ טָאהְן מִצְוֹת אוּנ מַעֲשִׂים טוֹבִים, דָס זָאגְט דֶר פָּסוּק וְשַׁבְתָּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וגו', אוֹבּ דוּ וֶועסְט דִיךְ קֶערֶען צוּ הקב"ה. אוּנ דוּ וֶועכְסְט

הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ
הַיּוֹם לֹא־נִפְלֵאת הִוא מִמְּךָ וְלֹא־
רְחֹקָה הִוא׃ יב לֹא בַשָּׁמַיִם הִוא
לֵאמֹר מִי יַעֲלֶה־לָּנוּ הַשָּׁמַיְמָה
וְיִקָּחֶהָ לָּנוּ וְיַשְׁמִעֵנוּ אֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָּה׃
יג וְלֹא־מֵעֵבֶר לַיָּם הִוא לֵאמֹר מִי
יַעֲבָר־לָנוּ אֶל־עֵבֶר הַיָּם וְיִקָּחֶהָ
לָּנוּ וְיַשְׁמִעֵנוּ אֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָּה׃ יד כִּי

אונקלוס

תַּפְקֵידְתָּא הָדָא דִּי אֲנָא
מְפַקֵּיד לָךְ יוֹמָא דֵין לָא
מְפָרְשָׁא הִיא מִנָּךְ וְלָא
רְחִיקָא הִיא׃ יב לָא
בִשְׁמַיָּא הִיא לְמֵימַר
מַן יִסַּק לָנָא לִשְׁמַיָּא
וְיִסְּבַהּ לָנָא וְיַשְׁמְעִנַּנָא
יָתַהּ וְנַעְבְּדִנַּהּ׃ יג וְלָא
מֵעִבְרָא לְיַמָּא הִיא
לְמֵימַר מַן יִעְבַּר לָנָא
לְעִבְרָא דְיַמָּא וְיִסְּבַהּ
לָנָא וְיַשְׁמְעִנַּנָא יָתַהּ
וְנַעְבְּדִנַּהּ׃ יד אֲרֵי קָרִיב

תו"א לא נפלאת היא ממך עקידה שער טז עקרים מ"ד פכ"ה : לא בשמים עירובין נה מליצה נט : כי קרוב עירובין נד :

בעל הטורים

(יב) מי יעלה לנו השמימה. ר"ת מילה וס"ת יהוה לו' שאינו יכול לעלות אלא השם אם לא שיהא נימול וכן התהלך לפני והיה תמים שנאמר

רש"י

שבות מצרים : (יא) לא נפלאת היא ממך. לא מכוסה היא ממך כמו שנאמר (לעיל יז) כי יפלא אדי יתכסי (מיכה א) ותרד פלאים ותרד במטמוניות מכוסה הכובשה בטמון : (יב) לא בשמים היא. (עירובין נה) שאלו היתה בשמים היית צריך לעלות ד אחריה וללמדה : (יד) כי קרוב

בית יהודא

(יא) ולא נפלאת היא ממך. מיינט מען (לא מכוסה היא ממך) די תורה און מצות זענען ניט בדעקט פון דיר, נפלאת איז דערטייטש בדעקט (כמו שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק (כי יפלא), טייטשט דר תרגום (ארי יתכסי), עס וועט בדעקט ווערן, נאך שטייט אין פסוק (ותרד פלאים) מיינט מען (ותרד במטמוניות) זיא האט אראפגענידערט אין בעהעלטעניש (מכוסה וחבושה בטמון) באדעקט און אריינגעטאן אין אבעהאלטעניעם ארט : (יב) ולא בשמים היא. די תורה איז ניט אין הימעל (שאילו היתה בשמים) ווען די תורה וואלט געוועזן אפילו אין הימעל (היית צריך לעלות אחריה וללמדה) וואלסטו געדארפט ארויפגיין אין הימעל זיא נעמן פון דארטן ווייל די תורה איז דיין לעבן צו ביידע וועלטן : (יד) וכי

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יב) "מי "יעלה "לנו "השמימה. הרי מילה בראשי תיבות רמז שבזכות מילה עלה משה לשמים לקבל התורה :

שפתי חכמים

מכוסה כו' כבר תירץ הרא"ם קושיא זו בפ' שופטים בפסוק כי יפלא פרש"י ל' הבדלה ופרישה וכו' ע"ש : ד דקשה ליה הרי רישא דקרא וסיפא דקרא סתרי אהדדי שמתחלה כתיב לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו משמע אלא קרובה היא ויכול לשלוח שליח אחריה אם כן משמע שאינה כל כך קרובה עד שלא יצטרך לשלוח שליח אחריה :

פירוש לתורת אלהים

געבוט דיר היינט לא נפלאת היא ממך זיא איז ניט בעהאלטין פאר דיר ולא רחוקה היא און זיא איז ניט וויט : (יב) לא בשמים היא די תורה איז ניט אין הימל לאמר מי יעלה צו זאגן ווער וועט אויף גיין פון אונזערט וועגען אין הימל ויקחה לנו און וועט זיא צוא אונז נעמן וישמיענו אותה און וועט זיא לאזען הערן אונז ונעשנה און מיר וועלן זיא טאן ווארום זיא זאל זיין אויף דעם הימל וואלט איר גימוזט אהין ארויף גיין און דארטן זיא לערנין : (יג) ולא מעבר לים היא און די תורה איז ניט אויף יענער זייט ים לאמר צו זאגן ווער וועט פון אונזערט וועגן איבר פארן אויף יענער זייט ים ויקחה לנו און וועט זיא נעמען צו אונז און וועט זיא לאזן הערן אונז און מיר וועלן זיא טאן : (יד) כי

ליקוטי מרדכי

די תורה, צו "אונז" מיינט מען צו מיר און צו איך, די גמרא זאגט אייביג זאל א מענטש זיך רעכענען ער האט איצט העלפט מצות און העלפט עבירות, און די וועלט האט אויך איצט העלפט מצות און העלפט עבירות, אויב ער טהוט איצט א מצוה, האט ער גטאן א טובה זיך און האט געטאן א טובה די וועלט, ווייל יעדר מענטש און די וועלט ווערט געמשפט נאך דעם רעכענונג וואס איז דא מעהר, אוב מצות זענען מעהר פון עבירות, אפילו נאר מיט איינע, ווערט מען געמשפט צו גוטן, און אויב ח"ו עס איז דא עבירות מעהר פון מצות אפילו נאר מיט איינע ווערט מען ח"ו געמשפט צום שלעכטען, דריבער אויב ער טוהט איין עבירה האט ער געטאן א רעה פאר זיך און פאר די גאנצע וועלט, דער תנא זאגט ותלמוד תורה כנגד כולם, לערנן תורה בעשטייט געגען אלע מצות, וואהל דעם מענטש וואס טוהט מצות און מעשים טובים און איז מזכה זיך און איז מזכה אלע יודן, דר תנא דבי אליהו שרייבט אליהו הנביא איז אמאל געגאנגען אין וועג האט ער גיזעהן ווי א מענטש גייט און לאכט פון אים, האט אליהו געזאגט צו אים אז דו האסט ניט געלערנט תורה וואס וועסטו ענטפערין ווען דוא וועסט קומן צום משפט פאר הקב"ה, האט דער מענטש געזאגט איך וועל ענטפערען מען האט מיר ניט גיגעבן חכמה פון הימעל לערנן תורה, האט

משלי יהודא

פארריכטען אלץ וואס דוא האסט קאליע געמאכט, ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך, וועט הקדוש ברוך הוא דיר צוריקקערן ווצוריקגעבען דיין תורה און מצות דוא זאלסט זייא ווייטער טאהן און ער וועט אויף דיר רחמנות האבען און ער וועט דיר תחמנען אגוט יאהר :

קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד בְּפִיךָ
וּבִלְבָבְךָ לַעֲשֹׂתוֹ׃ ס שביעי ומפטיר
רביעי כשהן מחוברין טו רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ
הַיּוֹם אֶת־הַחַיִּים וְאֶת־הַטּוֹב וְאֶת־
הַמָּוֶת וְאֶת־הָרָע׃ טז אֲשֶׁר אָנֹכִי
מְצַוְּךָ הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו וְלִשְׁמֹר
מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחָיִיתָ
וְרָבִיתָ וּבֵרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּאָרֶץ
אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃

אונקלוס

לָךְ פִּתְגָּמָא לַחְדָא בְּפוּמָךְ וּבְלִבָּךְ לְמֶעְבְּדֵהּ׃ טו חֲזִי דִּיהָבִית קֳדָמָךְ יוֹמָא דֵין יָת חַיֵּי וְיָת טָבְתָא וְיָת מוֹתָא וְיָת בִּישָׁא׃ טז דִּי אֲנָא מְפַקֵּיד לָךְ יוֹמָא דֵין לְמִרְחַם יָת יְיָ אֱלָהָךְ לִמְהָךְ בְּאָרְחָן דְּתָקְנָן קֳדָמוֹהִי וּלְמִטַּר פִּקּוֹדוֹהִי וּקְיָמוֹהִי וְדִינוֹהִי וְתֵיחֵי וְתִסְגֵּי וִיבָרְכִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ בְּאַרְעָא דִּי אַתְּ עָלֵל לְתַמָּן לְמֵירְתַהּ׃
תו"א את החיים עקידה שער ז ושער קא׃

בעל הטורים

על המילה: (יד) בפיך ובלבבך לעשותו. בפיך כי חיים הם למוצאיהם ובלבבך אגרא דבמעשה סברא: (טו) את החיים ואת הטוב. בגימ' תולאות כי מנגי תולאות חיים: (טז) וברכך. ב' במס' דין ואידך גבי עבד עברי לא יקשה בעיניך וגומר וברכך ה' אלהיך והיי בלחז"ל שאין ע"ע נוהג בח"ל כמו הכא דכתיב וברכך בארץ וגו' התם נמי דוקא בארץ:

רש"י

אליך. התורה נתנה לכם ה בכתב ובעל פה: (טו) את החיים ואת הטוב. זה תלוי בזה אם תעשה טוב הרי לך חיים ו ואם תעשה רע הרי לך המות. והכתוב מפרש והולך היאך: (טז) אשר אנכי מצוך היום לאהבה. הרי

בית יהודא

קָרוֹב אֵלֶיךָ, די תּוֹרָה איז נאָהְנְט צוּ דִיר (הַתּוֹרָה נִתְּנָה לָכֶם בִּכְתָב וּבְעַל פֶּה) די תּוֹרָה איז גֶעגֶעבֶּן גֶעוָואָרֶן צוּ אַייךְ גֶעשְׁרִיבֶּן אוּנ וָוס איר ווייסְט נִיט אינְווייניג איז גֶעזָאגְט גֶעוָואָרֶן אויסְווייניג, אין די גְּמָרָא: (טו) וְאֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב) זָאגְט רש"י (זֶה תָּלוּי בָּזֶה) אֵיינְס אֵיינְגְט אין דָאס אַנְדֶערֶע (אִם תַּעֲשֶׂה טוֹב) אויב דוּ וֶועסְט טָאן וָואס גוּט איז (הֲרֵי לְךָ חַיִּים) וֶועסְטוּ הָאבְּן לֶעבְּן (וְאִם תַּעֲשֶׂה רַע) אויב דוּ וֶועסְט טָאן שְׁלֶעכְטְס (הֲרֵי לְךָ הַמָּוֶת) איז פַר דִיר דֶר טוֹיט (וְהַכָּתוּב מְפָרֵשׁ וְהוֹלֵךְ אֵיךְ) דֶער פָּסוּק זָאגְט בַּאלְד וָואס עֶר מֵיינְט: (טז) וַאֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לְאַהֲבָה). אוֹב דוּא וֶועסְט טָאן דִי מִצְוֹת וָוס אִיךְ גֶעבִּיט דִיךְ הַיינְט דוּ זָאלְסְט לִיבּ

שפתי חכמים

ואחר כך כתיב כי קרוב אליך הדבר וגומר דמשמע דלא נצרך לעליה כלל. ל"פ לא בשמים היא שאלו היתה בשמים אי אפשר לעלות אחריה ואם בקשת ללמדה בע"כ אתה בעלמך היית לריך לעלות אחריה ואם כן א"ש הא דכתיב כי קרוב אליך והא דכתיב ויקחה לנו דמשמע להביאה לנו רבותא קאמר כלומר לאו דוקא לעבור או לעלות שם ודאי לא תוכלו אלא אפי' אם נמלא שום איש עולה או עובר כדי להביאה ללמדה לא ימלא. רא"ם: ה דק"ל והא אף כי היא לפנינו קשה הבנת התורה מלד עומק המושג וקולר המשיג ועז"פ התורה נתנה בכתב ובעל פה ואם כן מתוך תורה שבע"פ הבנת התורה קרובה מאד וק"ל: ו ק"ל הל"ל דבר וחילופו את החיים ואת המות ואת הטוב ואת הרע

ליקוטי מרדכי

אֵלִיָּהוּ גֶעזָאגְט צוּ דֶעם מֶענְטְשׁ וָואס איז דַיין פַּרְנָסָה? הָאט דֶער מֶענְטְשׁ גֶעזָאגְט, אִיךְ נֶעם פְלַאקְס אוּנ פְלֶעכְט פוּן זֵייא שְׁטְרִיק פוּן דִי שְׁטְרִיק פְלֶעכְט אִיךְ נֶעצִין, אוּנ פַאנְג מִיט זֵייא חַיוֹת אוּנ פִישׁ אוּנ פַארְקוֹיף זֵיי, הָאט אֵלִיָּהוּ גֶעזָאגְט צוּ אִים צוּ מַאכֶן שְׁטְרִיק אוּנ נֶעצִין אוּנ צוּ פַאנְגֶן פִישׁ אוּנ חַיוֹת הָאט מֶען דִיר גֶעגֶעבְּן חָכְמָה, אוּנ צוּ תּוֹרָה לֶערְנֶען הָט מֶען דִיר נִיט גֶעגֶעבְּן חָכְמָה? מִיט דִי זֶעלְבִּיגֶע חָכְמָה קֶענְסְטוּ דָאךְ לֶערְנֶען תּוֹרָה אוֹיךְ, דָאס איז דִי זֶעלְבִּיגֶע בַּיי אַלֶע מֶענְטְשֶׁן, אַז זֵייא הָאבְּן חָכְמָה צוּ הַאנְדְלֶן אוּנ צוּ מְלָאכָה, הָאבְּן זֵיי חָכְמָה צוּ לֶערְנֶען אוֹיךְ, טָאמֶער וֶועט מֶען זָאגֶן מֶען הָאט קֵיין צַייט צוּא לֶערְנֶען, אוֹיף דֶעם פְרֶעגְט מֶען דֶעם מֶענְטְשׁ נָשָׂאתָ וְנָתַתָּה בֶּאֱמוּנָה, הָאסְטוּ גֶעהַאנְדִילְט מִיט אֱמוּנָה, הָאסְטוּ גֶיגְלוֹיבְּט אַז נִיט מִיט דַיין חָכְמָה אוּנ נִיט מִיט דַיין כֹּחַ הָאסְטוּ דַיין פַּרְנָסָה, נָאר ה' מוֹרִישׁ וּמַעֲשִׁיר, הקב"ה מַאכְט אָרֶעם אוּנ רַייךְ, הקב"ה בְּרֵיינְגְט דִי סִבּוֹת צוּ פַּרְנָסָה, הוּא הַנּוֹתֵן לְךָ כֹּחַ לַעֲשׂוֹת חָיִל, הקב"ה גִיבְּט דִיר חָכְמָה אוּנ כֹּחַ צוּ דַיין פַּרְנָסָה, מֶעגְסְטוּ דָאךְ גְלוֹיבִּין הקב"ה אַז דוּ וועסְט גֵיין אִין שׁוּהְל דַאוֶונֶען אוּנ וֶועסְט לֶערְנֶען אַלֶע טָאג אַבִּיסוּל, פַאר גֶעוִויס וֶועט הקב"ה דִיר גֶעבֶּען דַיין פַּרְנָסָה נָאךְ פִיל מֶעהְר אִין דִי אִיבֶּערִיגֶע צַייט אִין טָאג׃

פירוש לתורת אלהים

קָרוֹב דִי זַאךְ איז צוּא דִיר זֵייעֶר נָאהִינְט [עיין רש"י]׃ (טו) רְאֵה נָתַתִּי זֶעה אִיךְ הָאבּ גִיגֶעבְּן פַר דִיר הַיינְט אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב דָם לֶעבְּן אוּנ דֶם גוּטְם וְאֶת הַמָּוֶת אוּנ דֶעם טוֹט אוּנ דֶם בֵּייז אֵיינְס וֶוענְט זִיךְ אִין דֶעם אַנְדֶרֶן אַז דוּ וֶועסְט טָאן גוּטְס וֶועסְטוּ לֶעבְּן אוּנ אַז דוּא וֶועסְט טָאהְן שְׁלֶעכְץ וֶועסְטוּ שְׁטַארְבֶּען׃ (טז) הַיינְט איז דֶער פָּסוּק מְפוֹרָשׁ אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם וָואס אִיךְ גֶעבִּיט דִיר הַיינְט לְאַהֲבָה דוּ זָאלְסְט לִיבּ הָאבְּן דַיין גָאט לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו צוּ גֵיין אִין זַיינֶע וֶועגֶען וְלִשְׁמוֹר אוּנ צוּ הִיטֶען זַיינֶע מִצְוֹת אוּנ זַיינֶע גִיזֶעץ אוּנ זַיינֶע גִירֶעכְט דָם איז דָם גוּטְם וָואס אִיךְ הָאבּ פַר דִיר גִיגֶעבִּין אוּנ אַז דוּ וֶועסְט זֵיי טָאן וְחָיִיתָ וְרָבִיתָ וֶועסְטוּ לֶעבְּן אוּנ דוּ וֶועסְט דִיךְ מֶערֶן וּבֵרַכְךָ

יז וְאִם־יִפְנֶה לְבָבְךָ וְלֹא תִשְׁמָע
וְנִדַּחְתָּ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לֵאלֹהִים
אֲחֵרִים וַעֲבַדְתָּם׃ יח הִגַּדְתִּי לָכֶם
הַיּוֹם כִּי אָבֹד תֹּאבֵדוּן לֹא־
תַאֲרִיכֻן יָמִים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר
אַתָּה עֹבֵר אֶת־הַיַּרְדֵּן לָבוֹא שָׁמָּה
לְרִשְׁתָּהּ׃ יט הַעִידֹתִי בָכֶם הַיּוֹם
אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ הַחַיִּים
וְהַמָּוֶת נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַבְּרָכָה

אונקלוס

יז וְאִם יִפְנֵי לִבָּךְ וְלָא
תְקַבֵּל וְתִטְעֵי וְתִסְגּוּד
לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא
וְתִפְלְחִנּוּן׃ יח חַוֵּיתִי
לְכוֹן יוֹמָא דֵין אֲרֵי מֵיבַד
תֵּיבְדוּן לָא תוֹרְכוּן יוֹמִין
עַל אַרְעָא דִּי אַתְּ עָבַר
יָת יַרְדְּנָא לְמֵעַל לְתַמָּן
לְמֵירְתַהּ׃ יט אַסְהֵדִית
בְּכוֹן יוֹמָא דֵין יָת שְׁמַיָּא
וְיָת אַרְעָא חַיֵּי וּמוֹתָא
יְהָבִית קֳדָמָךְ בִּרְכָן

תו"א ואם יפנה סוכה מז: החיים והמות ובחרת בחיים עקרים מ"ה פ"ט:

בעל הטורים

(יט) ובחרת בחיים. בחיים עולה ע' לומר בשבעים פנים התורה נדרשת כהן וכן סו"ד ה' ליראיו וחיי האדם ע' שנה:

רש"י

הטוב וכו תלוי. וחיית ורבית. הרי החיים: (יז) ואם יפנה לבבך. הרי הרע: (יח) כי אבד תאבדון. הרי המות: (יט) העדתי בכם היום את השמים ואת הארץ. שהם קיימים לעולם וכאשר תקרה אתכם הרעה ז יהיו עדים שאני התריתי בכם בכל זאת. ד"א העדותי בכם היום את השמים וגו' א"ל הקב"ה לישראל הסתכלו ח בשמים שבראתי לשמש אתכם שמא שנו את מדתם שמא לא עלה גלגל חמה מן המזרח והאיר לכל העולם כענין שנאמר (קהלת

בית יהודא

האבן הקב"ה ואונ זוי וויטר שטייט (הרי הטוב) דאס איז דם גוטע ווס דו זאלסט טאן (ובו תלוי וחיית ורבית) אן דעם איינגט די ברכה דו זאלסט לעבן אונ זאלסט דיך מערן וזאלסט האבען פיל קינדר אונ זאלסט גרויס ווערן מיט הצלחה (הרי החיים) דם איז דם לעבן ווס איך האב דיר צוגעזאגט: (יז) (ואם יפנה לבבך). אויב דיין הארץ וועט אוועקקערן פון הקב"ה (הרי הרע) דאס איז דם שלעכטע ווס דו וועסט טאן: (יח) (כי אבוד תאבדון). וועט איר פארלארן ווערן (הרי המות) דם איז דר טויט ווס איך האב דיר געזאגט: (יט) (העדותי בכם היום את השמים ואת הארץ). איך האב היינט געשטעלט אויף אייך עדות דיא הימלן אונ די ערד (שהם קיימים לעולם) ווס זיי זענען אייביג (וכאשר תקרה אתכם הרעה) ווען אייך וועט טרעפן דם שלעכטע (יהיו עדים) ווערן זיי זיין עדות (שאני התריתי בכם בכל זאת) אז איך האב אייך אלץ געזאגט פריער (דבר אחר) נאך אזאך מיינט דער פסוק ווס ער זאגט (העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ) איך האב היינט געשטעלט אויף אייך עדות די הימלן מיט די ערד (אמר להם הקב"ה לישראל) הקב"ה הט געזאגט צו דיא יודין (הסתכלו בשמים שבראתי לשמש אתכם) זעהט נאר די הימלן ווס איך האב בשאפען זיי זאלן אייך בעדינען (שמא שנו את מדתם) טאמער האבן זיי געענדערט זייער בעשאפונג (שמא לא עלה גלגל חמה מן המזרח והאיר לכל העולם) טאמער האט אמאל געטראפען די זונן איז ניט אויפגעגאנגען פון מזרח זייט צו בעלייכטען די וועלט? ניין, דם הט קיין מאל געטראפן (כענין שנאמר) ווי

שפתי חכמים

כלכסמוך ועוד קשה ראה נתתי וגו' דמשמע דביד הקב"ה הוא מעשה האדם וזה אינו שהרי אמרו הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ל"פ זה תלוי בזה שאם תעשה וכו' פי' שאם תעשה מעלמך טוב אתן לך אני את החיים ואם תעשה אתה רעה אתן לך את המות כי בידך לבחור מהטוב ומהרע ואי זה שתרצה תבחר: ז רצונו בזה והרי עדיין לא עשו כלום ואמאי יעידו ל"פ וכאשר תקרה וכו' כלומר עדי התראה הם: ח דלטעם ראשון קשה הל"ל העדותי בכם בפני השמים והארץ מפני שהם יהיו עדי התראה לכן אמר ד"א וכו' ולפי' של ד"א קשה למה אמר ל' העדותי שהוא ל' עדות או התראה ל"פ גם הטעם הראשון:

חסלת פרשת נצבים

פירוש לתורת אלהים

אונ דיין נאמ וועט דיך בענטשין אין דעם לאנד ווס דו קומסט דארטן צו ירשינן זיא: (יז) ואם יפנה לבבך אונ אז דיין הארץ וועט אפ קערען ולא תשמע ונדחת אונ דו וועסט ניט הערען ווס איך האב דיר געבאטן אונ דו וועסט ווערען פר שטוסן והשתחוית אונ דו וועסט דיך בוקן צו פרעמדע אפ געטער ועבדתם אונ דו וועסט זיי דינן דם איז דם שלעכץ: (יח) אונ אז דו וועסט דאס טאן וועט איר האבען דעם טוט הגדתי לכם היום איך טוא צו אייך זאגין היינט כי אבוד תאבדון אז איר וועט פר לארן ווערן לא תאריכון ימים איר וועט ניט דר לייננערן טעג אויף דר ערד אשר אתה עובר ווס דו פארסט איבר דעם ירדן לבוא שמה לרשתה צו קומן דארטן ירשנין זיא: (יט) העדותי בכם היום איך מאך אויף אייך היינט עדות את השמים דעם הימל מיט דר ערד ווארום זיי האבן אייביג אקיום דרום באשטעל איך זיי פר עדות אז איר וועט זינדיגן אונ עס וועט אייך שלעכט אום גיין אזו ווי פריער איז געשטאנען זאלן זיי זיין עדות אז איך האב אייך דם אלץ מתרה געוועזן [עיין רש"י] החיים דם לעבן מיט דעם טוט האב איך געגעבן פר דיר

והקללה ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך: כ לאהבה את־יהוה אלהיך לשמע בקלו ולדבקה־בו כי הוא חייך וארך ימיך לשבת על־האדמה אשר נשבע יהוה לאבתיך לאברהם ליצחק וליעקב לתת להם: פ פ פ

ולוטין ותתרעי בחיי בדיל דתיחי את ובניך: כ למרחם ית יי אלהך לקבלא למימרה ולאתקרבא לדחלתה ארי הוא חייך ואורכות יומיך למתב על ארעא די קיים יי לאבהתך לאברהם ליצחק וליעקב למתן להון: פ פ פ

תו"א לאהבה את ה' אלהיך נדרים סב: כי הוא חייך ברכות נה שבת יג פסחים מט קידושין מ:

מ' פסוקים. לבב"ו סימן. ומפטירין שוש אשיש בישעיה סימן ס"א:

בית יהודא

עס שטייט אין פסוק (וזרח השמש ובא השמש) אלע טאג שיינט די זונן אונ גייט אונטער די זונן (הסתכלו בארץ שבראתי לשמש אתכם) זעהט גאר די ערד וואס איך האב בשאפן זיא זאל אייך בעדינן (שמא שנתה מדתה) טאמער האט זיא געענדערט איר בעשאפונג (שמא זרעתם אותה ולא צמחה) טאמער האט אמאל געטראפן איר האט געזייעט אין די ערד אונ עס האט ניט געוואקסן (או שמא זרעתם חטים והעלתה שעורים) אדער טאמער האט געטראפן איר האט געזייט ווייץ אונ עס האט געוואקסן גערשטן (ומה אלו שנעשו לא לשכר ולא להפסד) מאראך די הימל אונ די ערד וואס זענן בשאפן געווארן ניט צום פארדינען אונ ניט צום שאדן (אם זוכין אין מקבלין שכר) ווען זיי זענן זוכה זיי טוהען ווי הקב"ה האט געבאטן בעקומען זיי ניט אבעלוינונג פון הקב"ה (ואם חוטאין אין מקבלין פורענות) אוב זיי זאלן זינדיגן וועלן זיי ניט געשטראפט ווערן, פון דעסטוועגן (לא שנו את מדתם) ענדערען זיי ניט זייער בעשאפונג (אתם שאם זכיתם תקבלו שכר) איר יודין אויב איר וועט זוכה זיין וועט איר נעמען אבעלוינונג (ואם חטאתם תקבלו פורענות) אויב איר וועט זינדיגן וועט איר געשטראפט ווערן (על אחת כמה וכמה) איז געוויס אז איר דארפט ניט זינדיגן, נאר פארקערט איר זאלט טאן מצות אונ לערנען תורה וועט איר האבען שכר: ובחרת בחיים. משה רבינו האט געזאגט צו די יודין (אני מורה לכם שתבחרו בחלק החיים) איך לערן אייך איר זאלט בעסר נעמן די זאכן וואס וועלן אייך ברייננגן לעבען (כאדם האומר לבנו בחר לך חלק יפה בנחלתי) וויא אמענטש זאגט צוא זיין זוהן נעם דיר דעם בעסטן חלק פון מיין פארמעגען (ומעמידו על חלק היפה) אונ ער שטעלט דעם זוהן בייא דעם בעסטן חלק (ואומר לו את זה ברור לך) אונ ער זאגט צו אים דעם חלק זאלסטו נעמען פר דיר (ועל זה נאמר) אויף דר זאך איז געזאגט געווארן פון דוד המלך ע"ה (ה' מנת חלקי וכוסי) הקב"ה איז מיין חלק אונ מיין כוס (אתה תומיך גורלי) דוא האסט אנגעלענט מיין גורל (הנחת ידי על גורל הטוב) דוא האסט געלייגט מיין האנט אויף דעם גוטן גורל (לומר את זה קח לך) צו זאגן דעם חלק זאלסטו נעמן פר דיר:

רש"י

א) וזרח השמש ובא השמש הסתכלו בארץ שבראתי לשמש אתכם שמא שנתה מדתה שמא זרעתם אותה ולא צמחה או שמא זרעתם חטים והעלתה שעורים ומה אלו שנעשו לא לשכר ולא להפסד אם זוכין אין מקבלין שכר ואם חוטאין אין מקבלין פורענות לא שנו את מדתם אתם שאם זכיתם תקבלו שכר ואם חטאתם תקבלו פורענות עאכ"ו: ובחרת בחיים. אני מורה לכם שתבחרו בחלק החיים כאדם האומר לבנו בחר לך חלק יפה בנחלתי ומעמידו על חלק היפה ואומר לו את זה ברור לך וע"ז נאמר (תהלים טז) ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי הנחת ידי על גורל הטוב לומר את זה קח לך: חסלת פרשת נצבים

פירוש לתורת אלהים

די ברכה מיט דר קללה ובחרת אונ איך ווייז דיר דו זאלסט אום דער ווייל'ען אין דעם לעבען [עיין רש"י] למען פון וועגען דו אונ דיינע קינדער זאלן לעבען: (כ) לאהבה צו ליב האבן דיין גאט לשמוע צו פר נעמן זיין קול ולדבקה בו אונ צו בהעפטן זיך אין אים כי הוא חייך ווארום דס איז דיין לעבן ואורך ימיך אונ דס דר לענגערן פון דיינע טעג לשבת צו זיצן אויף דר ערד אשר נשבע וואס גאט האט געשווארין צו דיינע עלטערן צו אברהם אונ צו יצחק אונ צו יעקב לתת להם צו געבן צו זיי דס לאנד אונ דס איז דר גוטער חלק:

הפטרת נצבים (בישעיה סימן סא)

שוש אשיש ביהוה תגל נפשי באלהי כי הלבישני בגדי־ישע מעיל צדקה יעטני כחתן יכהן פאר וככלה תעדה כליה: כי כארץ תוציא צמחה וכגנה זרועיה

פירוש ע"ט

שוש אשיש בי די שטאט ירושלים זאגט איך טוא מיך פרייען מיט גאנץ רייד עס טוט זיך פרייען מיין לייב מיט דעם אום לייזונג פון גאט ווארום ער האט מיך אן גיקלייד מיט קליידר פון

הילף

תצמיח כן | אדני יהוה יצמיח צדקה ותהלה נגד כל־הגוים: למען ציון לא
אחשה ולמען ירושלם לא אשקוט עד־יצא כנגה צדקה וישועתה כלפיד יבער:
וראו גוים צדקך וכל־מלכים כבודך וקרא לך שם חדש אשר פי יהוה יקבנו:
והיית עטרת תפארת ביד־יהוה וצנוף וצניף קרי מלוכה בכף־אלהיך: לא־יאמר לך
עוד עזובה ולארצך לא־יאמר עוד שממה כי לך יקרא חפצי־בה ולארצך בעולה
כי־חפץ יהוה בך וארצך תבעל: כי־יבעל בחור בתולה יבעלוך בניך ומשוש
חתן על־כלה ישיש עליך אלהיך: על־חומתיך ירושלם הפקדתי שמרים כל־היום
וכל־הלילה תמיד לא יחשו המזכירים את־יהוה אל־דמי לכם: ואל־תתנו דמי

פירוש ע"ט

הילף אזו וויא אקלייד רינגלט ארום דעם גוף פון דעם מענטש אזוי האט מיך גאט ארום גירינגלט מיט הילף אונ מיט אהעמדיל פון צדקה הט ער מיך גיטאהן איין הילען אזוי וויא אהעמד מאכט ארום הילען אזו האט מיך גאט ארום גיהילט מיט צדקה כחתן אזו ווי אחתן וואס ער צירט זיך מיט שונהייט אזו וויא אכלה וואס זיא צירט זיך מיט אירע צירונג כי כארץ אזו ווי די ערד ציהט אוס איר שפרצונג אונ אזו ווי אגארטען מאכט שפראצען די זאמען אזוי מאכט גאט שפראצען גירעכטיקייט אונ לוב צו די ישראל אנטקעגען אלע פעלקער למען ציון אונ פון וועגן די שטאט ציון וועל איך דס טאהן איך וועל ניט שווייגן אוף דעם וואס זייא האבען זיא חרוב גימאכט אונ פון וועגן דער שטאט ירושלים וועל איך דס טאן איך גאט וועל ניט שטיל זיין ביז עס וועט ארוס גיין אונ שיינען אזו וויא דער מארגען שטערן דס גירעכטיקייט וואס איך וועל טאהן צו די ישראל אונ איר הילף וואס איך וועל ברענגען אוף איר וועט גיזעהן ווערין צו איטליכן כלפיד אזוי וויא אברענד פייער וואס עס טוט ברענען וראו גוים אונ די פעלקר וועלן זעהן דיין גירעכטיקייט וואס איך וועל דיר טאהן אונ אלע מלכים וועלען זעהן דיין כבוד אונ מען וועט רופען צוא דיר אנייעם נאמין וואס גאט מול וועט אים בשיידין אזו וויא ווייטער וועט שטיין והיית אונ דו וועסט זיין אקרון פון שונהייט אין גאטס הענד אונ איין איינהיל פון איין קיניגרייך וועסט דוא זיין אין גאטס הענד לא יאמר לך עס וועט צוא דיר שוין מער ניט גיזאגט ווערען דו ביזט אפאר לאזינע שטאט אונ צו דיין לאנד וועט שוין מער ניט גיזאגט ווערין וויסט לאנד נאר מען וועט רופען צו דיר די שטאט וואס מיין בגער איז אין איר אונ צו דיין לאנד וועט מען רופען דו ביזט אבזעסען לאנד ווארום גאט האט אין דיר בגערט אונ דיין לאנד וועט בזעסען ווערען כי יבעל אזו ווי עס ווערט בהעפט אבחור מיט אבתולה צוזאמען בשעת חתונה אונ זייא שיידען זיך ניט אפ איינער פון דעם אנדערין אזו וועלען דיינע קינדער אין דיר זיך בזעצן אונ זיי וועלן זיך ניט אפ שיידן פון דיר א נ אזוי וויא דער חתן פרייט זיך מיט די כלה אזו וועט זיך פרייען אוף דיר דיין גאט זאגט גאט על חומותיך אויף דיינע מויערין פון ירושלים האב איך גיזעצט שומרים אגאנצן טאג אונ אגאנצע נאכט תמיד שטענדיג לא יחשו זייא זאלן ניט שווייגן דיא וואס טוען גידענקין פאר גאט דעם חורבן פון

משלי יוסף

על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים וגו'. דער עקרים פרעגט אוף דעם ענין תפלה, למשל ראובן בעט ביי שמעון ער זאל אים שיינקן צעהן רובל, אונ שמעון וויל ניט, קען זיין מיט פיל בעטן וועט די הארץ פון שמעון גוט ווערן צו ראובן אונ ער וועט אים שיינקן דיא צעהן רובל, הט די תפלה ודס בעטן פון ראובן גיענדערט די הארץ פון שמעון, פון שלעכטן צו גוטן, דס קען נאר זיין ביי אמענטש, זיין הארץ זאל גיענדערט ווערן פון שלעכט צו גוט דורך תפלה, אבער הקב"ה ווערט ניט איבר גירעט דורך די רייד פון אמענטש ווי אזו קען העלפן תפלה, נאר דר ענין איז ווי דר נביא ישעיה זאגט על חומותיך ירושלים וגו'. דר שטייגר איז אין די גרוסע שטעט גייען ארום וועכטערס אין די גאסן אגאנצע נאכט, אונ שרייען דיא שעה'ן, דר זייגער האט גישלאגן איינס, צוויי, די וועכטערס מיינען ניט אויף־צו־וועקין דיא מענטשן פון שלאף זיי זאלן וויסין ווי פיל איז דר זייגער, זיי מיינען נאר צו ווייזן די בעלי בתים אז זיי היטן ערליך די שטאט אונ זייא שלאפן ניט אונ ווייסן ריכטיג דעם זייגר, דס זאגט דר פסוק אויף דיינע מויער, ירושלים האב איך גשטעלט היטערס אגאנצע טאג אונ אגאנצע נאכט זאלן זיי ניט שווייגן, המזכירים את ה', די מענטשן וואס דער־מאנן צו הקב"ה דר חורבן בית המקדש, זאלן זיי ניט דערמאנן וועגן הקב"ה זאל גדענקן, נאר אל דמי לכם, איר זאלט ניט שווייגן פון אייערטוועגען, איר זאלט גדיינקן דעם חורבן בית המקדש פון אייערט וועגן, איר זאלט גדיינקן פר וואס דר בית המקדש איז חרב געווארן, וועגן אייערע זינד, אונ אז איר וועט טאן תשובה וועט דר בית המקדש צוריק געבויעט ווערן, דס זעלביגע איז ביי דעם ענין תפלה, דיא תפלה איז ניט צו ענדערין דעם ווילן פון הקב"ה, נאר דר מענטש זאל זיך אליין ענדערן, דורך די תפלה וועט ער פרום ווערן, איז דר ווילן פון הקב"ה גאר ניט גיענדערט. פריער איז אוך געווען ביי הקב"ה דר זעלביגר מיינונג, צו דעם מענטש וואס איז ניט פרום, וויל ניט הקב"ה געבן וואס ער בעט, אונ צו דעם מענטש וואס איז פרום וויל הקב"ה געבן וואס ער בעט, אז דר זעלביגר מענטש וואס איז פריער ניט פרום געווען האט זיך איצט נאך דעם דאווגען גיענדערט אונ איז פרום גיווארן גיט אים הקב"ה וואס ער האט גיבעטען:

לוֹ עַד־יְכוֹנֵן וְעַד־יָשִׂים אֶת־יְרוּשָׁלִַם תְּהִלָּה בָּאָרֶץ׃ נִשְׁבַּע יְהוָה בִּימִינוֹ וּבִזְרוֹעַ עֻזּוֹ אִם־אֶתֵּן אֶת־דְּגָנֵךְ עוֹד מַאֲכָל לְאֹיְבַיִךְ וְאִם־יִשְׁתּוּ בְנֵי־נֵכָר תִּירוֹשֵׁךְ אֲשֶׁר יָגַעַתְּ בּוֹ׃ כִּי מְאַסְפָיו יֹאכְלֻהוּ וְהִלְלוּ אֶת־יְהוָה וּמְקַבְּצָיו יִשְׁתֻּהוּ בְּחַצְרוֹת קָדְשִׁי׃ עִבְרוּ עִבְרוּ בַּשְּׁעָרִים פַּנּוּ דֶּרֶךְ הָעָם סֹלּוּ סֹלּוּ הַמְסִלָּה סַקְּלוּ מֵאֶבֶן הָרִימוּ נֵס עַל־הָעַמִּים׃ הִנֵּה יְהוָה הִשְׁמִיעַ אֶל־קְצֵה הָאָרֶץ אִמְרוּ לְבַת־צִיּוֹן הִנֵּה יִשְׁעֵךְ בָּא הִנֵּה שְׂכָרוֹ אִתּוֹ וּפְעֻלָּתוֹ לְפָנָיו׃ וְקָרְאוּ לָהֶם עַם־הַקֹּדֶשׁ גְּאוּלֵי יְהוָה וְלָךְ יִקָּרֵא דְרוּשָׁה עִיר לֹא נֶעֱזָבָה׃ מִי־זֶה ׀ בָּא מֵאֱדוֹם חֲמוּץ בְּגָדִים מִבָּצְרָה זֶה הָדוּר בִּלְבוּשׁוֹ צֹעֶה בְּרֹב כֹּחוֹ אֲנִי מְדַבֵּר בִּצְדָקָה רַב לְהוֹשִׁיעַ׃ מַדּוּעַ אָדֹם לִלְבוּשֶׁךָ וּבְגָדֶיךָ כְּדֹרֵךְ בְּגַת׃ פּוּרָה ׀ דָּרַכְתִּי לְבַדִּי וּמֵעַמִּים אֵין־אִישׁ אִתִּי וְאֶדְרְכֵם בְּאַפִּי וְאֶרְמְסֵם בַּחֲמָתִי וְיֵז נִצְחָם עַל־בְּגָדַי וְכָל־מַלְבּוּשַׁי אֶגְאָלְתִּי׃ כִּי יוֹם נָקָם בְּלִבִּי וּשְׁנַת גְּאוּלַי בָּאָה׃ וְאַבִּיט וְאֵין עֹזֵר וְאֶשְׁתּוֹמֵם וְאֵין סוֹמֵךְ וַתּוֹשַׁע לִי זְרֹעִי וַחֲמָתִי הִיא סְמָכָתְנִי׃ וְאָבוּס עַמִּים בְּאַפִּי וַאֲשַׁכְּרֵם בַּחֲמָתִי וְאוֹרִיד לָאָרֶץ נִצְחָם׃ חַסְדֵי יְהוָה ׀ אַזְכִּיר תְּהִלּוֹת יְהוָה כְּעַל כֹּל אֲשֶׁר־גְּמָלָנוּ יְהוָה וְרַב־טוּב לְבֵית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־גְּמָלָם כְּרַחֲמָיו וּכְרֹב חֲסָדָיו׃ וַיֹּאמֶר אַךְ־עַמִּי הֵמָּה בָּנִים לֹא יְשַׁקֵּרוּ וַיְהִי לָהֶם לְמוֹשִׁיעַ׃ בְּכָל־צָרָתָם ׀ לא לו קרי צָר וּמַלְאַךְ פָּנָיו הוֹשִׁיעָם בְּאַהֲבָתוֹ וּבְחֶמְלָתוֹ הוּא גְאָלָם וַיְנַטְּלֵם וַיְנַשְּׂאֵם כָּל־יְמֵי עוֹלָם׃

פירוש ע"ט

ירושלים אונ ער זאל זיא ווידער בויען די מלאכים ריידן תמיד פר גאט אונ זאגן אתה תקום דאס איז טייטש דו זאלסט אוף שטיין אונ זאלסט דיך דער בארעמען איבר ציון: אל דמי לכם עס זאל ניט זיין אשווייגונג צו אייך ביז הקב"ה וועט טאן ירושלים צו אלובונג אוף דער וועלט: נשבע ה' הקב"ה הט גישווארין ביי זיין רעכטע האנט אונ ביי זיין שטארקין ארעם אוב איך וועל געבן דיין קארען צו דיינע פיינד זיי זאלען אים עסין, אונ אוב די פרעמדע וועלן טרינקען דיין וויין ווס דו האסט געארבעט ביי אים: כי מאספיו נאר די יודין וואס וועלן פארזאמלען די קארן, וועלן אים עסין, אונ זיי וועלן לויבען הקב"ה, אונ די יודען ווס האבען פארזאמולט דעם וויין וועלען אים טרינקען אין מיין היילינען הויף אין ירושלים. דער נביא זאגט עברו עברו גייט הין אונ צוריק אין די טויערין פון ירושלים, קערט אום די וועגין פאר דעם פאלק, רומט אום די וועג, רומט אפ די שטיינר פון וועג ווייל עס גייען די פארטריבענע פון גלות, צוריק אין ארץ ישראל: הרימו הייבט אוף אפאן צו די פעלקר ווס די יודען זענען פארטריבען צווישן זיי אונ זאלן זיי ברייננגן צו מיר: הנה ה' השמיע הקב"ה האט געמאכט הערין זיין הילף ביז עק וועלט, אמרו זאגט צוא דיא שטאט ציון דיין הילף איז געקומען: הנה שכרו זיין שכר צו געבן די צדיקים איז מיט אים, אונ דער שכר פון זייערע מעשים טובים איז פאר אים ער זאל זיי געבין: וקראו להם אונ מען וועט רופין די יודען זיי זענען אהייליגע פאלק, דיא אויסגעלייזטע פון הקב"ה, ולך אונ דיך ירושלים וועט מען רופן די ביזט אגיפארשטע פון גאט, ניט אפארלאזענע שטאט: דר נביא הט געזאגט נביאות אוף שעיר אונ גלייך וויא מען פרעגט מי ווער איז דער ווס איז געקומען פון שעיר מיט גיפארבטע קליידער אין בלוט פון די שטאט בצרה ער איז גישיינט אונ גיצירט מיט זיינע קליידער ער איז געגורט מיט זיין גרוס קראפט: זאגט גאט ב"ה אני איך בין דאס מדבר בצדקה איך האב גירעט אונ האב מבטיח גוועזן צו טאהן דאס גירעכטיקייט מיט די ישראל אונ איך בין דער ווס איך מער צו העלפן זיי, זאגט ישעיה הנביא חסדי יי איך וועל דערמאנען צו די ישראל דיא חסדים פון גאט תהלות יי אונ גאטס לוב איז אוף אלע טובות ווס ער הט אונז באצאלט אונ דאס פיל גוטס וועל איך גידענקין ווס ער הט גטאהן צו ישראל ווס ער הט צו זיי גיטאהן אזו ווי זיין דער בארימקייט אונ אזו ווי זיין פיל גינאד: ויאמר אונ גאט זאגט אפילו איך ווייס דאך אז זיי וועלן זינדיגן אקעגין מיר אך נאר זיי זענען דאך מיין פאלק אונ זיי זענען פר מיר אזו וויא קינדער ווס פעלשן ניט אין גאט איז ער גיוועזן צו זייא צו אהילף בכל צרתם אין אלע צרות ווס ער הט אוף זיי גיבראכט לא צר הט ער זיי ניט באליידיגט ער הט זיי אזו פיל גישטראפט ווי פיל זיי איז געקומען פר זייערע שלעכטע מעשים זאגט דר פסוק אטעם פר ווס איז דאס אזו ווארום ומלאך פניו אמלאך פון הקב"ה האט גיהאלפען זייא אין שליחות פון גאט מחמת זיין ליבשאפט ובחמלתו אונ מיט זיין דר בארימקייט הט ער זייא אום גילייזט וינטלם וינשאם אונ ער טראגט זיי אונ לייד די משא פון זייער בדערפיניש כל ימי עולם אלע טאג פון דער וועלט דאס הייסט אייביג:

[תריב] (עשה רמז) להקהיל את כל עם בני ישראל אנשים ונשים וטף בכל מוצאי שביעית ביום השני בחג הסוכות של שנת שמינית שנאמר הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגו':

[תריג] (עשה רמח) לכתוב כל איש מישראל ס"ת לעצמו שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה:

דברים לא וילך

לא א וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל: ב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם בֶּן־מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם לֹא־אוּכַל עוֹד לָצֵאת וְלָבוֹא וַיהוָה אָמַר אֵלַי

אונקלוס

* וַאֲזַל מֹשֶׁה וּמַלִּיל יָת פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין עִם כָּל יִשְׂרָאֵל: ב וַאֲמַר לְהוֹן בַּר מְאָה וְעֶשְׂרִין שְׁנִין אֲנָא יוֹמָא דֵין לֵית אֲנָא יָכִיל עוֹד לְמִפַּק וּלְמֵעַל וַיָי אֲמַר לִי לָא

תולדות אהרן

*ויאמר אליהם ר"ה יא יג קידושין לח:

בעל הטורים

(א) וילך. ב"ג המלך פ"ת וילך פי' ב"ג המלך כשחל ר"ה יום ב' או ג' אז נלבים וילך נפרדים: וילך משה. לעיל מיניה כתיב לאברהם ליצחק וליעקב וסמיך ליה וילך משה שהלך אליהם להגיד להם כי קיים הקב"ה את שבועתו והכניס ישראל לארץ ואיתא במדרש מכאן שהמתים מספרים זע"ז: (ב) ולבוא. מלא וי"ו שלא אוכל עוד לבוא בששה סדרי משנה:

רש"י

(א) וילך משה וגו': (ב) לא אוכל עוד לצאת ולבוא. יכול שתשש כחו ת"ל (לקמן לד) לא כהתה עינו ולא נס לחה אלא מהו לא אוכל איני רשאי שנטלה ממני הרשות וניתנה ליהושע: וה' אמר אלי. זהו פירוש לא אוכל עוד א לצאת ולבא לפי שה' אמר אלי: אנכי היום. (ר"ה יא) היום מלאו ימי ושנותי ביום זה נולדתי וביום זה

בית יהודא

(א) וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וגו'). משה איז געגאנגען צו די יודין און האט צו זיי גערעדט די אלע רייד *): (ב) ולא אוכל עוד לצאת ולבוא). זאגט רש"י (יכול שתשש כחו) איך וואלט מיינען ווייל משה איז שוואך געווען דריבער האט ער געזאגט איך קען ניט ארויסגיין און קען ניט קומען (תלמוד לומר) זאגט דר פסוק (לא כהתה עינו ולא נס לחה) זיין אויג איז ניט טונקעל געווארן און זיין פייכקייט איז ניט אנטלאפן פון אים (אלא מהו לא אוכל) נאר פר וואס האט משה געזאגט לא אוכל (איני רשאי) איך טאר ניט, ניט איך קען ניט, נאר איך טאר ניט (שנטלה ממני הרשות ונתנה ליהושע) דיא מלוכה איז צוגענומען געווארן פון מיר און געגעבן געווארן צו יהושע: וה' אמר אלי). זאגט רש"י (זהו פירוש לא אוכל עוד לצאת ולבא לפי שה' אמר אלי) דס איז דער מיינונג פון משה וואס ער האט געזאגט איך קען ניט ארויסגיין און קומען, ווייל הקב"ה האט געזאגט צו מיר איך זאל ניט אריבער גיין דעם ירדן: (אנכי היום). משה האט געזאגט (היום הזה מלאו ימי ושנותי) היינט האט זיך גיענדיגט מיינע טעג און מיינע יארן ווס איך האב געדארפט זיין אויף דער וועלט (ביום זה נולדתי ביום זה אמות) דעם טאג בין איך געבארען געווארן

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ב) בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבא. כי זקנתי ועוד כי ה' אמר אלי לא תעבור את הירדן הזה. ואתם אין לכם הפסד בדבר כי ה' אלהיך הוא עובר לפניך ואין לכם כמוהו. ד"א לא אוכל עוד לצאת ולבא לא משום חלישות

שפתי חכמים

א כאלו אמר לפי שה' אמר אלי לא תעבור יהושע הוא עובר אבל לא מפני שתשש כחו כי כתיב לא כהתה עינו וגומר דא"ל סוף' הוא באנפי נפשיה כאלו אמר לא אוכל ועוד שה' אמר אלי דכיון שפירש לא אוכל איני רשאי אם כן היינו שהקב"ה אמר אליו לא

פירוש לתורת אלהים

(א) וַיֵּלֶךְ משה און משה איז גגאנגען וַיְדַבֵּר און ער האט גרעט דיא רייד צו אלע ישראל: (ב) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם און ער האט צו זיי גזאגט בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה איך בין היינט אלט הונדרט און צוואנציג יאר [עיין רש"י] לא אוכל איך קאן שון מער ניט אום גיין און קומען איך טאר שוין ניט גיין פר אייך מלחמה האלטען ווארום עס איז אוועק גנומען גווארן פון מיר דער רשות און עס איז גגעבן גווארן צו יהושע ווארום

ליקוטים על התורה

(א) וַיֵּלֶךְ משה וגו'. אין די גאנצע תורה געפינען מיר ניט דעם ווארט וַיֵּלֶךְ משה, משה איז געגאנגען, און וואהין איז ער געגאנגען? נאר די תורה זאגט ומשה יקח את האהל, משה האט גענומען זיין געצאלט און האט אים געשטעלט ווייט פון דער מחנה, און ווען משה האט געדארפט ריידען מיט די יודען, האט הקב"ה געזאגט צו משה ער זאל הייסען מאכען צוויי טרומייטין, אויב מען האט געבלאזן מיט איין טרומייט איז געווען א סימן אז נאר די נשיאים דארפין קומען צו משה, און אויב מען האט געבלאזן מיט ביידע טרומייטען, איז געווען א סימן (א צייכען) אלע יודען זאלען קומען צו משה, נאר אין דעם לעצטען טאג ווען משה האט געדארפט שטארבן, האט מען ניט געטארט בלאזין מיט די טרומייטן און זייא זענען בעהאלטן

*) הערה וילך משה, די שאלה איז פאר וואס געפינען מיר ניט אין די גאנצע תורה וילך משה, נאר עס שטייט משה האט גירעט צו די יודין, דער תירץ איז, אין סדרה תשא שטייט ומשה יקח את האהל, משה האט גענומען זיין געצאלט און האט אים גישטעלט ווייט פון די מחנה יודין, און ווען משה האט געדארפט ריידין מיט די יודין, האט הקב"ה גיזאגט צו משה דו זאלסט מאכין צוויי זילבערנע טרומייטין, ווען דו וועסט דארפין ריידין מיט די נשיאים אליין אל מען בלאזין מיט איין טרומייט וועלין די נשיאים וום אין די מחנה הערין דם טרומייטערין וועלין זיי קומען צו דיר, און ווען דו וועסט וועלין ריידין מיט אלע יודין צוזאמען, זאל מען בלאזין מיט ביידע טרומייטין, וועלין צו דיר קומין אלע יודין, הט משה קיין מאהל געדארפט גיין צו די יודין ריידין מיט זיי, נאר די יודין זענען געקומען צו אים, אבער ווען עס איז גיווען דער לעצטער טאג פון זיין לעבין, האט שלמה המלך גיזאגט אין שלטון ביום המות, אין דעם טאג וואס דער מענטש שטארבט, פריער פאר זיין שטארבין ווערט אפגינאמען פון אים זיין גיוועלטיקייט, זאגט דער מדרש אין דעם טאג זענען בעהאלטין גיווארין די צוויי טרומייטין, דריבער אז משה האט דעם לעצטין טאג געדארפט ריידין צו די יודין האט ער געמוזט קומען צו זיי, דריבער זאגט דער פסוק וילך משה:

לֹא תַעֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה׃ ג יְהֹוָה
אֱלֹהֶיךָ הוּא | עֹבֵר לְפָנֶיךָ הוּא־
יַשְׁמִיד אֶת־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלְּפָנֶיךָ
וִירִשְׁתָּם יְהוֹשֻׁעַ הוּא עֹבֵר לְפָנֶיךָ
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהֹוָה׃ שני ד וְעָשָׂה יְהֹוָה
לָהֶם כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְסִיחוֹן וּלְעוֹג
מַלְכֵי הָאֱמֹרִי וּלְאַרְצָם אֲשֶׁר
הִשְׁמִיד אֹתָם׃ ה וּנְתָנָם יְהֹוָה
לִפְנֵיכֶם וַעֲשִׂיתֶם לָהֶם כְּכָל־הַמִּצְוָה
אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶתְכֶם׃ ו חִזְקוּ וְאִמְצוּ
אַל־תִּירְאוּ וְאַל־תַּעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶם
כִּי | יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא הַהֹלֵךְ עִמָּךְ
לֹא יַרְפְּךָ וְלֹא יַעַזְבֶךָּ׃ ס שלישי חמישי

אונקלוס

תִעְבַּר יָת יַרְדְּנָא הָדֵין׃
ג יְיָ אֱלָהָךְ מֵימְרֵהּ יִעְבַּר
קֳדָמָךְ הוּא יְשֵׁיצֵי יָת
עַמְמַיָּא הָאִלֵּין מִקֳּדָמָךְ
וְתֵירְתִנּוּן יְהוֹשֻׁעַ הוּא
עָבַר קֳדָמָךְ כְּמָא דִי
מַלֵּיל יְיָ׃ ד וְיַעְבֵּד יְיָ
לְהוֹן כְּמָא דִי עֲבַד
לְסִיחוֹן וּלְעוֹג מַלְכֵי
אֱמוֹרָאָה וּלְאַרְעֲהוֹן
דִּי שֵׁיצֵי יָתְהוֹן׃
ה וְיִמְסְרִנּוּן יְיָ קֳדָמֵיכוֹן
וְתַעְבְּדוּן לְהוֹן כְּכָל
תַּפְקֶדְתָּא דִי פַקֵּדִית
יָתְכוֹן׃ ו תְּקִיפוּ וְאַלִּימוּ
לָא תִדְחֲלוּן וְלָא תִתַּבְרוּן
מִקֳּדָמֵיהוֹן אֲרֵי יְיָ
אֱלָהָךְ הוּא דִּמְדַבַּר
קֳדָמָךְ לָא יִשְׁבְּקִנָּךְ וְלָא

בעל הטורים

(ג) ה' אלהיך הוא עובר לפניך. הפ' מתחיל ומסיים בשם לומר שהקב"ה הולך לפני ישראל ולאחריהם וכן כתיב כי הולך לפניכם ה' ומאספכם אלהי ישראל:

רש"י

ממנו ב אמות ד"א לצאת ולבא בדברי תורה מלמד שנסתמו מסורות ומעינות החכמה: (ו) לא ירפך. לא יתן לך

בית יהודא

אונ דעם טאג וועל איך שטארבן (דָּבָר אַחֵר) נאך אפשט איז (לָצֵאת וְלָבֹא בְּדִבְרֵי תּוֹרָה) משה הט ניט געקענט ארויסגיין פון דערהיים אונ קומן אין בית המדרש לערנן תורה ווייל פון משה איז אפגעטאן געווארן דיא תורה (מְלַמֵּד שֶׁנִּסְתְּמוּ, מִמֶּנּוּ מְסוֹרוֹת וּמַעְיְנוֹת הַחָכְמָה) דר פסוק לערונט אונז דעם טאג ווס משה הט געדארפט שטארבן זענען בייא אים פארמאכט געווארן די קוואלן פון חכמה, אונ די תורה וואס איז געגעבן געווארן צוא אים איז אוועקגענומען געווארן פון אים: (ו) וְלֹא יַרְפְּךָ. מיינט מען (לֹא יִתֵּן לְךָ רִפְיוֹן) הקב"ה

שפתי חכמים

תעבור לכ"פ סוה' אמר הוא פי' אלפניו כלומר לא אוכל לפי שה' אמר וגומר והוי"ו וה' הוא כמו ואדם אין ופירושו לפי שאדם אין: ב והטעם כדי שלא ילטער שנטלה הגדולה ממנו ונתנה ליהושע דכיון שנסתמו ממני מסורות החכמה למה לו חיים. ואם תאמר למה מהפך רש"י ומפרש בתחלה לא אוכל עוד לצאת ולבא ואחר כך נופ' אנכי היום שלא ע"ד הקרא. ועוד קשה האי ד"א הל"ל נמי קודם אנכי

ליקוטים על התורה

געווארן, ווייל אין שלטון ביום המות, אין דעם טאג וואס דר מענטש דארף שטארבן ווערט צו גענומן פון אים זיין גרויסקייט, דריבער האבן די יודן ניט געקענט וויסן אוב משה דארף ביידן מיט זיי, ווייל זיי האבן ניט גיהערט טרומייטערין, האט משה געמוזט גיין פון זיין געצעלט צו די יודן, אונ אזו געפונן מיר ביי דוד המלך, פריער שטייט אין פסוק והמלך דוד, אונ ווען ער האט געדארפט שטארבן שטייט ויקרבו ימי דוד למות, עס זענען געקומען דיא טעג פון דוד צו שטארבן, אונ עס שטייט ניט ויקרבו ימי המלך דוד למות, ווייל דעם לעצטין טאג איז ער קיין מלך געוועזן:

פירוש לתורת אלהים

ויי אָמַר אֵלַי אונ גאט הט צו מיר גיזאגט לא תַעֲבוֹר דו זאלסט ניט איבער פארן דעם ירדן [עיין רש"י]: (ג) יי אלהיך גאט דיין גאט הוא עובר לפניך ער וועט פאר דיר איבר פארן הוא ישמיד ער וועט פר טיליגן די כנענים פר דיר וירשתם אונ דו וועסט זיי ארבין יהושע הוא עובר לפניך יהושע וועט פאר דיר איבער פארן כאשר דבר יי אזו ווי גאט הט גרעט: (ד) ועשה יי להם אונ גאט וועט טאן צו זייא צו דיא כנענים כאשר עשה אזו ווי ער האט גטאן צו סיחון אונ צו עוג די מלכים פון אמורי ולארצם אונ צו זייער לאנד אשר ווס ער הט זיי פאר טיליגט: (ה) ונתנם יי לפניכם אונ גאט וועט זיי געבין פאר אייך ועשיתם להם אונ איר זאלט טאן צו זיי ככל אזו ווי דאס גבאט אשר ווס איך האב אייך גבאטן: (ו) חזקו שטארקט אייך ואמצו אונ פעסטיגט אייך אל תיראו איר זאלט ניט פארכטן ואל אונ איר זאלט זיך ניט צו ברעכען פר זיי כי ווארום גאט דיין גאט הוא ער איז דר וואס

כשהן מחוברין
ז ויקרא משה ליהושע
ויאמר אליו לעיני כל־ישראל חזק
ואמץ כי אתה תבוא את־העם הזה
אל־הארץ אשר נשבע יהוה
לאבתם לתת להם ואתה תנחילנה
אותם: ח ויהוה הוא ׀ ההלך לפניך
הוא יהיה עמך לא ירפך ולא יעזבך
לא תירא ולא תחת: ט ויכתב
משה את־התורה הזאת ויתנה
אל־הכהנים בני לוי הנשאים את־

אונקלוס

ירתשנך: ז וקרא משה
ליהושע ואמר לה לעיני
כל ישראל תקף ואלים
ארי את תעול עם עמא
הדין לארעא די קיים יי
לאבהתהון למתן להון
ואת תחסננה יתהון:
ח ויי הוא דמדבר קדמך
מימרה יהי בסעדך לא
ישבקנך ולא ירחקנך:
לא תדחל ולא תתבר:
ט וכתב משה ית אוריתא
הדא ויהבה לכהניא בני
לוי דנטלין ית ארון קימא

תולדות אהרן

כי אתה תבוא סנהדרין ח: ויכתוב משה גיטין נט:

רש"י

רפיון להיות ג נעזב ממנו: (ז) כי אתה תבוא את העם הזה. אתרי את תיעול עם עמא הדין משה אמר ליהושע זקנים שבדור יהיו עמך ד הכל לפי דעתן ועצתן אבל הקדוש ברוך הוא אמר ליהושע כי אתה תביא את בני ישראל אל הארץ אשר נשבעתי להם (לקמן לג) תביא על כרחם הכל תלוי בך טול מקל והך על קדקדן דבר ה אחד לדור ולא שני דברים לדור (סנהדרין ח): (ט) ויכתוב משה וגו' ויתנה. כשנגמרה כולה ו

בית יהודא

ניעט דיר ניט געבן א אפלאזונג (להיות נעזב ממנו) ער וועט ניט לאזען דו זאלסט זיין פון אים פארלאזען: (ז) וכי אתה תבוא את העם הזה. דער תרגום טייטשט (ארי את תיעול עם עמא הדין) משה הט געזאגט צו יהושע דו וועסט אריין גיין אין ארץ ישראל צוזאמען מיט דעם פאלק (משה אמר ליהושע) משה הט געזאגט צו יהושע (זקנים שבדור יהיו עמך) די אלטע יודין וואס זענען אין דיין צייט זאלען זיין מיט דיר צוזאמען (הכל לפי דעתן ועצתן) אלץ זאלסטו טאן נאך זייער מיינונג אונ נאך זייער עצה (אבל הקב"ה אמר ליהושע) אבער הקב"ה הט אנדערש געזאגט צו יהושע (כי אתה תביא את בני ישראל אל הארץ אשר נשבעתי להם) נאר דוא וועסט ברייננען די יודין צו די לאנד וואס איך האב געשווארען איך זאל זיא געבן צו זיי (תביא על כרחם) דו וועסט זיי ברייננען אפילו ווען זיי וועלען ניט וועלען (הכל תלוי בך) אלץ וועט זיין ווי דו וועסט וועלען (טול מקל והך על קדקדן) נעם אשטעקן אונ שלאג זייא אויף זייערע קעפ (דבר אחד לדור ולא שני דברים לדור) איין אלצטער דארף זיין ביי אפאלק ניט צוויי אלצטע ביי אפאלק: (ט) וויכתוב משה וגו' ויתנה. זאגט רש"י (כשנגמרה כולה נתנה לבני שבטו) ווען משה האט

שפתי חכמים

היום. ויש לתרץ על דרך פלפול לא אוכל עוד לצאת ולבא יכול כו' עד לפי שה' אמר אלי וגו' ומקשה רש"י ע"פ זה ואם תאמר והרי איתא במדרש היום מלאו ימי וכו' א"כ ש"מ דבלא טעם זה וה' אמר אלי וגומר לא היה יכול עוד לצאת ולבא ומתרץ לעולם וכו' כמו שפירשתי ודקא קשיא לך הרי איתא במדרש היום מלאו ימי וכו' דמשמע דבלא טעם שה' אמר אלי וגומר לא היה עוד יכול לצאת ולבא. י"ל שהמדרש מפ' לצאת ולבא בע"א ד"א לצאת ולבא בד"ת וכו' בשם מהרי"ץ. ולפי ד"א צ"ל וה' אמר וגו' כמשמעו ועוד שה' אמר הרא"ס: ג הא דלא פירש"י האי לא ירפך במקום אותך כמנהגו בכל מקום שפי' לא יעשה אותך רפוי לפני סיחון ועוג נראה מפני כי כל כי נתינת טעם קאי אדלעיל מיניה דכתי' לא תערצו מפניה' מפני שלא יעשה אותך רפוי מ"ה לא תירא הניחא אי פי' של לא ירפך לא יתן לך רפיון להיות נעזב ממנו א"ם משו"ה לא תירא כיון שאינך נעזב מן השם אבל אם היה פי' לא יעשה אותך רפוי לא יפול עליו לא תערצו כי אין זה סיבה שלא תערצו וכ"ה גם כן דברי הרא"ס: ד דק"ל דלקמן כתיב כי אתה תביא וגומר א"כ סתרי קראי אהדדי וא"ל כי אתה תבוא פי' כמו כי אתה תביא ז"א שהרי אונקלוס תרגם על כי אתה תבוא וגומר ארי את תיעול עם עמא הדין ושם תרגם ית ומתרץ דה"פ משה אמר לו: ה דבר פי' מנהיג: ו (מהר"ן) כונת רש"י שפי' התורה הזאת הנזכר כאן ר"ל כל התורה מבראשית עד לעיני כל ישראל ולא

פירוש לתורת אלהים

גייט מיט דיר לא ירפך ער וועט דיך ניט שלאף מאכן ולא אונ ער וועט דיך ניט פר לאזין: (ז) ויקרא משה ליהושע אונ משה הט גירופן צו יהושע ויאמר אונ ער הט גזאגט צו אים פר די אויגן פון גאר די ישראל חזק שטארק דיך ואמץ אונ פעסטיג דיך כי דען דו וועסט קומען מיט דעם פאלק אל צו דעם לאנד וואס גאט הט גשווארן צו זייערע עלטערן ער זאל זיי דס לאנד געבן ואתה אונ דו וועסט זיא מאכן ארבן זיי: (ח) ויי הוא ההולך לפניך אונ גאט ער איז דער וואס גייט פאר דיר הוא ער וועט זיין מיט דיר לא ירפך ער וועט דיך ניט פר לאזן לא תירא דו זאלסט דיך ניט פארכטן ולא תחת אונ דו זאלסט ניט שרעקין: (ט) ויכתוב משה את התורה הזאת האט משה גשריבן די תורה ויתנה אונ ער הט זיא גגעבן צו די כהנים די קינדער פון לוי הנושאים וואס זייא טראגן דעם ארון מיט די לוחות פון גאט ואל אונ

אֲרוֹן בְּרִית יְהוָה וְאֶל־כָּל־זִקְנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ רביעי י וַיְצַו מֹשֶׁה אוֹתָם
לֵאמֹר מִקֵּץ | שֶׁבַע שָׁנִים בְּמֹעֵד
שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה בְּחַג הַסֻּכּוֹת׃
יא בְּבוֹא כָל־יִשְׂרָאֵל לֵרָאוֹת אֶת־
פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר
יִבְחָר תִּקְרָא אֶת־הַתּוֹרָה הַזֹּאת
נֶגֶד כָּל־יִשְׂרָאֵל בְּאָזְנֵיהֶם׃ יב הַקְהֵל
אֶת־הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים וְהַטַּף
וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ לְמַעַן יִשְׁמְעוּ

אונקלוס

דַיְיָ וּלְכָל סָבֵי יִשְׂרָאֵל׃
י וּפַקֵּיד מֹשֶׁה יָתְהוֹן
לְמֵימַר מִסּוֹף שְׁבַע שְׁנִין
בִּזְמַן שַׁתָּא דִשְׁמִטְתָא
בְּחַגָּא דִמְטַלַּיָּא׃ יא בְּמֵיתֵי
כָל יִשְׂרָאֵל לְאִתְחֲזָאָה
קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בְּאַתְרָא
דִי יִתְרְעֵי תִּקְרֵי יָת
אוֹרַיְתָא הָדָא קֳדָם כָּל
יִשְׂרָאֵל וְתַשְׁמְעִנּוּן׃
יב כְּנוֹשׁ יָת עַמָּא גֻּבְרַיָּא
וּנְשַׁיָּא וְטַפְלָא וְגִיּוֹרָךְ דִּי
בְקִרְוָיךְ בְּדִיל דְּיִשְׁמְעוּן

תו״א מקץ שבע שנים ר״ה יב סוטה מא: בבוא כל חגיגה ג סוטה שם: באזניהם חגיגה שם: הקהל את העם שם: למען ישמעו ולמען שם:

בעל הטורים

(יא) בבוא כל ישראל. מלא וי״ו כי ו׳ היו באים כהנים וזקנים אנשים ונשים וטף וגרך: (יב) העם האנשים. בגי׳ זה

רש״י

נתנה לבני שבטו: (י) מקץ שבע שנים. בשנה ראשונה של שמטה שהיא שנה שמינית ולמה קורא אותה שנת השמטה שעדיין שביעית נוהגת בה בקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית: (יא) תקרא את התורה הזאת. המלך היה קורא מתחלת אלה הדברים כדאי׳ במסכת (סוטה מא) על בימה של עץ שהיו עושין בעזרה: (יב) האנשים. ללמוד: והנשים. לשמוע: והטף. למה באו (חגיגה ג)

בית יהודא

אָפְּגֶעשְׁרִיבְּן דִי גַאנְצֶע תּוֹרָה הָט עֶר זִיא גֶעגֶעבְּן צוּ זַיין שֵׁבֶט צוּ דִי לְוִיִּם: (י) וּמִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים. וֶוען דֶר זִיבְּעטֶער יָאר וָדָס אִיז דֶר שְׁמִטָּה יָאר) וֶועט זַיין גֶעעֶנְדִיגְט וֶוערְב רֹאשׁ הַשָּׁנָה) אִין דֶעם יוֹם טוֹב סוּכּוֹת וָוס עֶר אִיז (בְּשָׁנָה רִאשׁוֹנָה שֶׁל שְׁמִטָּה) אִין דֶעם עֶרְשְׁטֶן יָאהְר פוּן דֶר בַּייעֶר שְׁמִטָּה (שֶׁהִיא שָׁנָה הַשְּׁמִינִית) זִיא אִיז דֶר אַכְטֶער יָאר צוּ דִי פְרִיעֶרְדִיגֶע שְׁמִטָּה (וְלָמָּה קוֹרֵא אוֹתָהּ שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה) פַר וָוס רוּפְט מֶען דֶעם יָאר דֶר שְׁמִטָּה יָאר (שֶׁעֲדַיִין שְׁבִיעִית נוֹהֶגֶת בָּהּ) וַוייל אִין דֶעם עֶרְשְׁטֶן יָאר וָוס נָאךְ שְׁמִטָּה זֶענֶען נָאךְ דָא דִינִים פוּן שְׁמִטָּה (בְּקָצִיר שֶׁל שְׁבִיעִית הַיּוֹצֵא לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית) דִי תְּבוּאָה וָוס הָט גֶעוואַקְסְן אִין דֶעם זִיבְּעטֶן יָאר בִּיז אִין אַכְטֶן, אוּנ מֶען שְׁנֵיידְט דִי תְּבוּאָה אִין דֶעם אַכְטֶען יָאר, זֶענֶען דָא בַּיי דִי תְּבוּאָה אַלֶע דִינִים פוּן שְׁמִטָּה גְלַייךְ ווִי מֶען וָואלְט דִי תְּבוּאָה גֶעשְׁנִיטְן אִין דֶעם זִיבְּעטֶן יָאר וְעַיֵּין ש״ח): (יא) וְתִקְרָא אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת). זָאגְט רש״י (הַמֶּלֶךְ הָיָה קוֹרֵא מִתְּחִלַּת אֵלֶּה הַדְּבָרִים) דֶער מֶלֶךְ הָט גֶעלֵייעֶנְט אִין דִיא תּוֹרָה פוּן אָנְהֵייבּ סֵפֶר אֵלֶּה הַדְּבָרִים, אוּנ אַלֶע יוּדִין הָאבְּן גֶעהֶערְט. (כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה) ווִי עֶס שְׁטֵייט אִין דִי גְּמָרָא סוֹטָה (עַל בִּימָה שֶׁל עֵץ שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין בָּעֲזָרָה) דֶר מֶלֶךְ אִיז גֶעשְׁטַאנֶען אוֹיף אַהוֹיכְן קַאסְטְן וָוס מֶען הָאט גֶעמַאכְט פוּן זַיינֶעטְוֶועגְן אִין דֶעם הוֹיף פוּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ: (יב) וְהָאֲנָשִׁים). (לִלְמוֹד) מֶענֶער זֶענֶען גֶעקוּמֶען לֶערְנֶען: וְהַנָּשִׁים). (לִשְׁמוֹעַ)

שפתי חכמים

במו התורה הזאת שכתוב אחר זה שר״ל משנה התורה לבד דלמה יתן לכם רק משנה תורה לכהנים ולא כלה: ז פי׳ אם היה זורע בא׳סור

פירוש לתורת אלהים

צוּ דִי זְקֵנִים פוּן דִי יִשְׂרָאֵל: (י) וַיְצַו מֹשֶׁה אוֹתָם אוּנ מֹשֶׁה הָט זֵיי גִיבָּאטְן לֵאמֹר צוּ זָאגְען מִקֵּץ אִין סוֹף פוּן זִיבְּן יָאר בְּמוֹעֵד אִין דֶר צַייט וֶוען עֶס הָאט זִיךְ אוֹם גֶלָאזְט דָאס יָאר פוּן שְׁמִיטָה דָאס אִיז דָאס זִיבֶּעטֶע יָאר אוּנ עֶס הָט זִיךְ אָן גְהוֹיבְּן דָס אַכְטֶע יָאר בְּחַג הַסּוּכּוֹת אִין דֶעם יוֹם טוֹב סוּכּוֹת: (יא) בְּבוֹא כָּל יִשְׂרָאֵל וֶוען אַלֶע יִשְׂרָאֵל וֶועלִין קוּמֶען לֵרָאוֹת צוּ גֶעהְן וֶוערֶען פַר גָאט בַּמָּקוֹם אִין אָרְט ווִי גָאט וֶועט אוֹסְדֶערְוֵויילֶן תִּקְרָא זָאלְסְטוּ לֵייעֶנֶען דִי תּוֹרָה קֶעגֶן אַלֶע יִשְׂרָאֵל אִין זֵייעֶרִי אוֹיעֶרֶן אַלֶע זָאלֶן הֶערֶן [ע״ו]: (יב) הַקְהֵל אֶת הָעָם דוּ זָאלְסְט אַיין זַאמְלֶן דָס פָאלְק הָאֲנָשִׁים דִי מַאנֶן אוּנ דִי ווַייבֶּער אוּנ קִינְדֶער וְגֵרְךָ אוּנ דַיין גֵר וָוס וואוֹנְט אִין דַיינֶע שְׁטֶעט לְמַעַן דְרוּם זֵיי זָאלֶן הֶערִין וּלְמַעַן יִלְמְדוּ אוּנ זֵיי זָאלֶן לֶערְנֶען [עיין רש״י]

מצות השם

תריב) הַקְהֵל אֶת וגו׳. דָאס אִיז דִי מִצְוָה אַז אִין אוֹם לָאז דֶם זִיבֶּעטֶע יָאר פוּן דֶער שְׁמִיטָה דָאס הֵייסְט אָנְפַאנְג דֶעם אַכְטֶען יָאר אוֹם חוֹל הַמּוֹעֵד סוּכּוֹת הָאט מֶען גֶעבְּלָאזִין מִיט טְרוּמֵייטֶן אִין יְרוּשָׁלַיִם אוּנ מֶען הָאט אַיין גִיזַאמוֹלְט דָם גַאנְצֶע פָאלְק אוּנ מֶען הָט גִיבְּרֶענְגְט אַיין בִּימָה פוּן הָאלְץ אִין דֶר עֲזָרָה אַריין פוּן דִי ווַייבֶּער אוּנ דֶר מֶלֶךְ אִיז גִיזֶעסֶן אוֹיף דֶר בִּימָה אוּנ אַלֶע יוּדֶן הָאבְּן זִיךְ אַיין גִיזַאמוֹלְט אַרוּם אִים אוּנ דֶר שַׁמָּשׁ פוּן דֶער שׁוּל נֶעמְט אוֹס אַיין סֵפֶר תּוֹרָה אוּנ הָאט גִיגֶעבְּן צוּ דֶעם עֶלְצְטֶען פוּן דֶער שׁוּל בִּיז עֶס אִיז גֶעקוּמֶן צוּם כֹּהֵן הַגָּדוֹל אוּנ דֶער כֹּהֵן הַגָּדוֹל הָאט זִיא גֶעגֶעבֶּן צוּם מֶלֶךְ אוּנ דֶער מֶלֶךְ הָאט דֶעם עוֹלָם מְזָרֵז גֶעוֶוען זֵייא זָאלֶען טָאן מִצְוֹת אוּנ צְדָקוֹת אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן וֶוען דָאס בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אִיז גֶעשְׁטַאנֶען׃

ולמען ילמדו ויראו את־יהוה
אלהיכם ושמרו לעשות את־כל־
דברי התורה הזאת: יג ובניהם
אשר לא־ידעו ישמעו ולמדו
ליראה את־יהוה אלהיכם כל־
הימים אשר אתם חיים על־
האדמה אשר אתם עברים את־
הירדן שמה לרשתה: פ חמישי ששי
כשהן מחוברין יד ויאמר יהוה אל־משה
הן קרבו ימיך למות קרא את־
יהושע והתיצבו באהל מועד
ואצונו וילך משה ויהושע ויתיצבו

אונקלוס

ובדיל דילפון (נ"א דילפון)
וידחלון מקדם יי אלהכון
ויטרון למעבד ית כל
פתגמי אוריתא הדא:
יג ובניהון די לא ידעון
ישמעון וילפון (נ"א וילפון)
למדחל ית יי אלהכון
כל יומיא די אתון
קימין על ארעא די
אתון עברין ית ירדנא
תמן למירתה: יד ואמר
יי למשה הא קריבו
יומיך לממת קרי ית
יהושע ואתעתדו במשכן
זמנא ואפקדנה ואזל
משה ויהושע ואתעתדו

תו"א קרבו מ"ק כה: וילך מסכ סוטה יג:

בעל הטורים

שהם באים ללמוד: (יד) הן קרבו ימיך למות. אמר מרע"ה רבש"ע בזה הלשון שבחתיך שאמרתי הן לה' אלהיך השמים וכו' ובדרך זה אתה מבשרני למות א"ל הקדוש ברוך הוא וכי לא אמרת והן לא יאמינו לי וכ"כ יען לא האמנתם בי:

רש"י

לתת שכר ח למביאיהם: (יד) ואצונו. ט ואזרזנו:

בית יהודא

ווייבר זענען געקומען הערן (והטף למה באים) צו וואס זענען געקומען קליינע קינדער? (לתת שכר למביאיהם) הקב"ה זאל געבן אגוטע בעלוינונג צו די עלטערן ווייל זיי האבען געבראכט זייערע קינדער: (יד) ואצונו. מיינט מען (ואזרזנו) איך וועל אים שטארק אנזאגען צו היטען אלץ וואס

דעת זקנים מבעלי התוספות

אלא משום שה' אמר אלי לא תעבור וגו': (יד) הן קרבו ימיך למות. אמר משה לפני הקב"ה בלשון הן שבחתי לפניך דכתיב הן לה' אלהיך השמים ושמי השמים וגו' ובלשון הן אתה ממיתני אמר לו אף בלשון הן קראת תגר לפני דכתיב הן בני ישראל לא שמעו אלי. ד"א אמר לו משה בהן שבחתי לפניך כדפירש"י ובהן קנסת עלי מיתה למה אתה מודד מדה רעה תחת מדה טובה אמר לו הקב"ה גם זו מדה טובה דכתיב הן

שפתי חכמים

בשמטה אסור אחר השמטה כמו בשמטה א"נ ספיח דשמטה: ח דקרא דלמען ישמעו שב אל הנשים ולמען ילמדו שב אל האנשים והטף אינן לא בכלל שמיעה ולא בכלל למוד אלא ליתן שכר למביאיהם: ט דא"ל ליווי ממש שהרי לא כתיב אחריו שום ליווי:

פירוש לתורת אלהים

ויראו און זיי זאלן זיך פארכטן פר גאט ושמרו און זיי זאלן היטן צו טאן די אלע רייד פון די תורה: (יג) ובניהם אשר לא ידעו און זייערע קינדער וואס ווייסן ניט ישמעו ולמדו זיי זאלן הערן און זאלן לערנן ליראה צו פארכטן זיך פר אייער גאט כל הימים אלע טעג אשר וואס איר לעבט על האדמה אויף דר ערד אשר וואס איר פארט איבר דעם ירדן שמה דארטן צו ירשינן זיא: (יד) ויאמר יי אל משה און גאט האט גזאגט צו משה הן דיינע טעג האבען גנעהנט צו שטארבין עס איז שוין נאהינט צו דיין טויט קרא רוף צו יהושע און שטעלט אייך אין אוהל מועד ואצונו און איך וועל אים גביטן וילך און משה איז גגאנגן מיט

ליקוטי נחמיה

(יד) הן קרבו ימיך למות וגו'. דער מדרש דערציילט רבי שמעון בן חלפתא איז אמאל געוועז אויף אברית, דער פאטער פון קינד האט געגעבן צו די מענטשען אלטין וויין צו טרינקען, און ער האט געזאגט איך בין פארזיכערט אויף הקב"ה אז פון דעם וויין וועל איך געבען טרינקן צו די מענטשן וואס וועלן זיין אויף די חתונה פון דעם קינד, און אלע מענטשן האבן געזאגט צום פאטער אזוי ווי דו האסט זוכה געוועזן אים מלה צו זיין אזו זאלסטו זוכה זיין צו זעהן ווי ער וועט לערנן תורה און ווי ער וועט חתונה האבען, די סעודה האט געדויערט ביז האלבע נאכט, אלע מענטשן האבען מורא געהאט צו גיין אהיים ביי נאכט, און רבי שמעון איז אהיים געגאנגן אין דר פינסטער, האט אים געטראפן דער מלאך המות, און ער האט געזאגט צו רבי שמעון ווייל דו פארזיכערסט זיך אויף דיינע פרומקייט דריבר גייסטו אין אזו אצייט וואס מענטשן דארפען נים גיין? רבי שמעון האט געזאגט צו אים ווער ביזטו? פאר וואס גייסטו ביי נאכט? האט ער געזאגט איך בין דער מלאך המות, האט רבי שמעון געזאגט צוא אים אויף דיין פנים זעהט מען; דו האסט צער, האט דער מלאך המות געזאגט איך האב צער פון די רייד וואס מענטשן רידן, האט רבי שמעון געזאגט צום מלאך המות וועלכע רייד האסטו געהערט. האט דר מלאך המות געזאגט צו רבי שמעון דוא גייסט דאך פון אברית, און

איך

בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃ טו וַיֵּרָא יְהוָה בָּאֹהֶל
בְּעַמּוּד עָנָן וַיַּעֲמֹד עַמּוּד הֶעָנָן
עַל־פֶּתַח הָאֹהֶל׃ טז וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה הִנְּךָ שֹׁכֵב עִם־אֲבֹתֶיךָ
וְקָם הָעָם הַזֶּה וְזָנָה | אַחֲרֵי | אֱלֹהֵי
נֵכַר־הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוּא בָא־שָׁמָּה
בְּקִרְבּוֹ וַעֲזָבַנִי וְהֵפֵר אֶת־בְּרִיתִי
אֲשֶׁר כָּרַתִּי אִתּוֹ׃ יז וְחָרָה אַפִּי בוֹ
בַיּוֹם־הַהוּא וַעֲזַבְתִּים וְהִסְתַּרְתִּי
פָנַי מֵהֶם וְהָיָה לֶאֱכֹל וּמְצָאֻהוּ

אונקלוס

בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא׃ טו וְאִתְגְּלִי
יְיָ בְּמַשְׁכְּנָא בְּעַמּוּדָא
דַעֲנָנָא וְקָם עַמּוּדָא
דַעֲנָנָא עַל תְּרַע מַשְׁכְּנָא׃
טז וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה הָא
אַתְּ שָׁכֵיב עִם אֲבָהָתָךְ
וִיקוּם עַמָּא הָדֵין וְיִטְעֵי
בָּתַר טָעֲוָת עַמְמֵי אַרְעָא
דִּי הוּא עָלֵל תַּמָּן בֵּינֵיהוֹן
וְיִשְׁבְּקוּן דַּחַלְתִּי וְישַׁנּוּן
יָת קְיָמִי דִּי גְזָרִית
עִמְּהוֹן׃ יז וְיִתְקוֹף רֻגְזִי
בְהוֹן בְּיוֹמָא הַהוּא
וְארַחֲקִנּוּן וְאֱסַלֵּק שְׁכִנְתִּי
מִנְּהוֹן וִיהוֹן לְמִבַּז
וִיעָרְעָן יָתְהוֹן בִּישָׁן

תו"א ויאמר ה' אל סנהדרין ג: וקם העם הזה יומא נב: וחרה אפי בו חגיגה ה:

בעל הטורים

(טז) וקם העם. תגין על הקו"ף לו' שימאסו בק' ברכות ובבנין של שלמה שהיה היכלו ק' אמה: העם הזה וזנה אחרי. בגימ' זה סוף מנשה: (יז) והסתרתי פני מהם והיה לאכול. סופי תיבות בגימט' המן וזהו שדרשו בחולין ואנכי הסתר אסתיר רמז לאסתר:

רש"י

(טז) נכר הארץ. גויי הארץ: (יז) והסתרתי פני. כמו שאיני רואה

בית יהודא

ער איז געבאטן געווארן: (טז) וְנֵכַר הָאָרֶץ. מיינט מען (גויי הארץ) די פעלקער פון די לאנד: (יז) וְהִסְתַּרְתִּי פָּנַיו. הקב"ה זאגט איך וועל בעהאלטן מיין פנים

שפתי חכמים

י לאפוקי שתפרש שנכר קאי אאלהי וכאלו אמר אלהי של נכר הארץ וכ"ת ה"נ דא"כ הל"ל לאלהים נכרים דלא מצינו אלהי דבוק עם מלה שלאחריו וזה יוכיח אלהי אברהם כו' דפי' אלהי של אברהם וכו' ואין אלהי דבוק למלה שלאחריו ועוד דאם אלהי דבוק למלה של נכר אם כן מלת הארץ אין נופל עליו מלאתי בשם מוהרי"ן. וכ' הרא"ם מ"מ קרי ע"א נכר י"ל בעבור שהם כנכרים נחשבי' בארץ שאין הארץ שלהם שנכר

דעת זקנים מבעלי התוספות

צדיק בארץ ישולם. ועוד שלעה"ב אעלך בכבוד על כסא של מרגליות ואשימך ראש על נ"ה רבוא צדיקים כמנין הן. ד"א הן אין לו זוג כיצד א' אחד ט' תשעה הרי עשרה ב' שנים ח' שמונה הרי עשרה ה' אין לה זוג וכן נו"ן אין לה זוג כיצד יו"ד עשרה צ' תשעים הרי מאה מ' ארבעים ס' ששים הרי מאה נו"ן אין לה זוג ומשה אין לו זוג דכתיב ולא קם נביא עוד בישראל כמשה ולפיכך קרבו ימיך למות ובהרתיך בחלקי:

(יז) והסתרתי פני מהם. זהו דרך חבה כאדם שחטא לו בנו ואומר לרבו להלקותו והוא אינו יכול לראות בצרת בני שרחמיו

ליקוטי נחמיה

איך האב שוין אקוויטול איף דעם קינד אז צום דרייסיגסטען טאג זאל איך נעמען פון אים זיין נשמה, אונ דער פאטער האט אייך געגעבן טרינקען וויין אונ ער האט געזאגט צו אייך איך בין פארזיכערט אוף הקב"ה אז פון דעם וויין וועל איך געבען טרינקען אוף זיין חתונה אונ אלע מענטשן וואס זענען דארטן געוועזן האבען אים געבענטשט עס זאל אזוי זיין, דערווייל זאגט רבי שמעון צום מלאך המות וויז מיר מיין קוויטול, האט דר מלאך המות געזאגט צו רבי שמעון דיין קוויטול אונ די קוויטליך פון דיינע חברים האב איך ניט, ווייל איר לערונט תורה אונ טוהט מצות אונ איר גיט צדקה, דריבר גיט אייך הקב"ה אלע מאל מער יאהרין, האט רבי שמעון געזאגט איך בעט ביי הקב"ה פאר דעם קינד ער זאל בלייבן לעבן, אונ דאס קוויטול זאלסטו צוריק געבען, איך בשווער דיך דו זאלסט אזוי טאן, אונ דאס קינד האט געלעבט, האט רבי עקיבא געזאגט זעה נאר וויא פיל תורה אונ מצות אונ צדקות משה רבינו האט געטאן אונ דאס אלץ האט ניט געהאלפען אונ הקב"ה האט געזאגט צו משה הן קרבו ימיך למות, דיינע טעג האבען געענדט ביז צום סוף, האסט ניט מעהר קיין טעג צום לעבען:

פירוש לתורת אלהים

יהושע ויתיצבו אונ זיי האבן זיך געשטעלט אין אוהל מועד: (טו) וירא יי אונ גאט האט זיך בוויזען אין אוהל מועד מיט דעם עמוד ענן ויעמוד אונ דר עמוד הענן הט זיך געשטעלט אוף דר טיר פון דעם אוהל מועד: (טז) ויאמר יי אל משה אונ גאט הט גזאגט צו משה הנך דו וועסט ליגען מיט דייגע עלטערען דו וועסט שטארבן וקם אונ דם פאלק וועט אוף שטיין וזנה אונ וועט זיך קערין אחרי נאך דיא פרעמדע אפ געטער פון דעם לאנד אשר וום ער קומט דארטן צווישען אים והפר אונ ער וועט שטערן מיין ברית וום איך האב געמאכט מיט אים: (יז) וחרה אפי בו אונ עס וועט גרימן מיין צארין אין אים אין דעם פאלק ביום ההוא אין דעם זעלביגן טאג ועזבתים אונ איך וועל פאר לאזען זייא והסתרתי אונ איך וועל בעהאלטן מיין פנים פון זיי והיה אונ ער וועט זיין לאכול צו פאר דארבונג ומצאוהו אונ עס וועט אים טרעפין פיל שלעכטס יצרות אונ לייד ואמר אונ ער

אונקלוס

סַגִּיאָן וְעָקָן וְיֵימַר
בְּיוֹמָא הַהוּא הֲלָא
מִדְּלֵית שְׁכִינַת אֱלָהִי
בֵּינִי עֲרָעוּנִי בִּישָׁתָא
הָאִלֵּין׃ יח וַאֲנָא סַלָּקָא
אֲסַלֵּק שְׁכִנְתִּי מִנְּהוֹן
בְּיוֹמָא הַהוּא עַל כָּל
בִּישָׁא דִּי עֲבַדוּ אֲרֵי
אִתְפְּנִיוּ לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא׃
יט וּכְעַן כְּתִיבוּ לְכוֹן
יָת תֻּשְׁבַּחְתָּא הָדָא
וְאַלְּפַהּ יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
שַׁוְיַהּ בְּפוּמְהוֹן בְּדִיל
דִּתְהֵי קֳדָמַי תֻּשְׁבַּחְתָּא
הָדָא לְסָהִיד בִּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ כ אֲרֵי אַעֵלִנּוּן
לְאַרְעָא דִּי קַיֵּמִית
לַאֲבָהָתְהוֹן עָבְדָא חֲלַב
וּדְבַשׁ וְיֵיכְלוּן וְיִשְׂבְּעוּן
וְיִתְפַּנְּקוּן וְיִתְפְּנוּן בָּתַר

תו"א ואנכי הסתר אסתיר שם חולין קלט׃ ועתה כתבו נדרים לח סנהדרין כא עקדה שער יט׃ ולמדה את בני ישראל עירובין נד׃ ואכל ושבע מכות לב׃

רָע֥וֹת רַבּ֖וֹת וְצָר֑וֹת וְאָמַר֙ בַּיּ֣וֹם
הַה֔וּא הֲלֹ֗א עַ֣ל כִּֽי־אֵ֤ין אֱלֹהַי֙ בְּקִרְבִּ֔י
מְצָא֖וּנִי הָרָע֥וֹת הָאֵֽלֶּה׃ יח וְאָנֹכִ֗י
הַסְתֵּ֨ר אַסְתִּ֤יר פָּנַי֙ בַּיּ֣וֹם הַה֔וּא עַ֥ל
כָּל־הָרָעָ֖ה אֲשֶׁ֣ר עָשָׂ֑ה כִּ֣י פָנָ֔ה אֶל־
אֱלֹהִ֖ים אֲחֵרִֽים׃ יט וְעַתָּ֗ה כִּתְב֤וּ לָכֶם֙
אֶת־הַשִּׁירָ֣ה הַזֹּ֔את וְלַמְּדָ֥הּ אֶת־
בְּנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֖ל שִׂימָ֣הּ בְּפִיהֶ֑ם לְמַ֨עַן
תִּֽהְיֶה־לִּ֜י הַשִּׁירָ֥ה הַזֹּ֛את לְעֵ֖ד בִּבְנֵ֥י
יִשְׂרָאֵֽל׃ ששי שביעי כשהן מחוברין כ כִּֽי־
אֲבִיאֶ֜נּוּ אֶֽל־הָאֲדָמָ֣ה ׀ אֲשֶׁר־
נִשְׁבַּ֣עְתִּי לַאֲבֹתָ֗יו זָבַ֤ת חָלָב֙ וּדְבַ֔שׁ
וְאָכַ֥ל וְשָׂבַ֖ע וְדָשֵׁ֑ן וּפָנָ֞ה אֶל־אֱלֹהִ֤ים

בעל הטורים

ומלאהו. חסר וי"ו לומר ששה פעמים גלו ג' על ידי סנחריב וג' ע"י נבוזראדן: הרעות האלה. בגימט' ארבע גליות: (יט) ולמדה את בני ישראל. בגי' הן תורה בכתב: שימה בפיהם. בגימ' זה תלמוד:

רש"י

כמו שאני כ רואה בצרתם: (יט) את השירה הזאת. (לקמן לב) האזינו השמים עד וכפר אדמתו עמו:

בית יהודא

בְּצָרָתָם) אַזוֹ ווִי אִיךְ זֶעה גָאר נִיט זַייעֶרֶע צָרוֹת: (יט) וְאֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת). פוּן הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם בִּיז וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ:

דעת זקנים מבעלי התוספות

עליו ומסתיר פניו שלא יראה בהכאת בנו: רעות רבות וצרות. רעות שנעשו צרות זו לזו כגון זיבורא ועקרבא שמים צוננין מעלי לעקיצת דבורים ומים חמים לעקיצת עקרב וחלופא סכנתא מי שעקצו זיבורא ועקרבא אינו יודע מה לעשות שמה שמועיל לזה מזיק לזה וכך הן צרותיהן של ישראל בגלות כשהעכו"ם מיצר לו ירא לצעוק עליו פן ישניאהו ואם לא יצעק עליו ירגיל להיות מיצר לו: על כי אין אלהי בקרבי. שגרמתי לו לסלק שכינתו ממני באו עלי וגו': (יח) ואנכי הסתר אסתיר. מכאן לאסתר מן התורה כלו' בימי אסתר אסתיר פני מהם ויבקש המן לאבדם:

שפתי חכמים

נגזרה עליהם שיגרשו משם: כ פי' הסתרת פנים הוא העדר השגחתו

פירוש לתורת אלהים

וועט זָאגִין אִין דֶעם זֶעלְבִּיגֶן טָאג הֲלֹא פַר וָואר עַל ווייל מַיין גָאט אִיז נִיט צְווִישֶׁן מִיר מְצָאוּנִי הָט מִיךְ גִיטְרָאפִין דִי שְׁלֶעכְטֶס: (יח) וְאָנֹכִי הַסְתֵּר אַסְתִּיר אוּנ אִיךְ וֶועל בֶּעהאַלְטִין פָּנַי מַיין פָּנִים בַּיּוֹם הַהוּא אִין דֶעם טָאג אִיךְ וֶועל מִיךְ מַאכֶען גְלַייךְ ווִיא אִיךְ זֶעה נִיט זַייעֶרֶע צָרוֹת עַל וֶועגִין דָאס שְׁלֶעכְטֶס וָוס עֶר הָאט גִיטָאן כִּי ווייל עֶר הָאט זִיךְ גֶעקֶערְט צוּ פְרֶעמְדֶע אָפּ גֶעטֶער: (יט) וְעַתָּה כִּתְבוּ לָכֶם אוּנ אַצוּנְד שְׁרַייבְּט אַייךְ אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת דִיא שִׁירָה דָאס אִיז פוּן הַאֲזִינוּ בִּיז וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ וְלַמְּדָהּ אוּנ לֶערִינְט זִיא צוּ דִי קִינְדֶער יִשְׂרָאֵל שִׂימָהּ בְּפִיהֶם טוּא זִיא אִין זַייעֶר מוֹל לְמַעַן כְּדֵי דִיא שִׁירָה זָאל זַיין צוּא מִיר צוּא אַיין עֵדוּת אוֹף דִיא קִינְדֶער יִשְׂרָאֵל: (כ) כִּי אֲבִיאֶנּוּ ווָארוּם אִיךְ וֶועל אִים בְּרֶענְגֶן צוּ דִי לַאנְד ווָס אִיךְ הָאבּ גִישְׁווֹאוֹרֶן צוּ זַיינֶע עֶלְטֶרֶן אִיךְ זָאל זֵיי גֶעבֶּען דֶם לַאנְד זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ פוּן דִי

מצות השם

(תריג) כִּתְבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת. דָס אִיז דִיא מִצְוָה אַז יֶעדֶער יוּד אִיז מְחוּיָב עֶר זָאל זִיךְ לָאזֶען שְׁרַייבֶּען אַיין סֵפֶר תּוֹרָה אוּנ אֲפִילוּ עֶר הָאט אַיין יְרוּשָׁה אַסֵפֶר תּוֹרָה אִיז עֶר אוֹיךְ מְחוּיָב זִיךְ צוּא שְׁרַייבֶּען פַאר זַיין גֶעלְט אוּנ עֶס אִיז אָסוּר צוּא הַאלְטֶען אַיין סֵפֶר תּוֹרָה וָואס עֶס אִיז נִישְׁט מוּגָה דָאס הַייסְט וָואס עֶס אִיז דָא גְרַאזֶען אִין אִיר אִין זַיין שְׁטוּב אוּנ דִיא מִצְוָה גֵייט אָן אוֹיף יֶעדֶען אָרְט אוּנ יֶעדֶער צַייט:

אֲחֵרִים וַעֲבָדוּם וְנִאֲצוּנִי וְהֵפֵר אֶת־
בְּרִיתִי׃ כא וְהָיָה כִי־תִמְצֶאןָ אֹתוֹ
רָעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת וְעָנְתָה הַשִּׁירָה
הַזֹּאת לְפָנָיו לְעֵד כִּי לֹא תִשָּׁכַח
מִפִּי זַרְעוֹ כִּי יָדַעְתִּי אֶת־יִצְרוֹ אֲשֶׁר
הוּא עֹשֶׂה הַיּוֹם בְּטֶרֶם אֲבִיאֶנּוּ
אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבָּעְתִּי׃
כב וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת
בַּיּוֹם הַהוּא וַיְלַמְּדָהּ אֶת־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ כג וַיְצַו אֶת־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן
וַיֹּאמֶר חֲזַק וֶאֱמָץ כִּי אַתָּה תָּבִיא

אונקלוס

טָעֲוַת עַמְמַיָּא וְיִפְלְחֻנּוּן
וְיַרְגְּזוּן קֳדָמַי וִישַׁנּוּן
יָת קְיָמִי׃ כא וִיהֵי אֲרֵי
יְעָרְעָן יָתֵהּ בִּישָׁן סַגִּיאָן
וְעָקָן וְתָתֵב תֻּשְׁבַּחְתָּא
הָדָא קֳדָמוֹהִי לְסָהִיד
אֲרֵי לָא תִתְנְשֵׁי מִפּוּם
בְּנֵיהוֹן אֲרֵי גְּלֵי קֳדָמַי
יָת יִצְרְהוֹן דִּי אִנּוּן
עָבְדִין יוֹמָא דֵין עַד לָא
אֲעֵלִנּוּן לְאַרְעָא דִּי
קַיֵּמִית׃ כב וּכְתַב מֹשֶׁה
יָת תּוּשְׁבַּחְתָּא הָדָא
בְּיוֹמָא הַהוּא וְאַלְּפַהּ
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כג וּפַקֵּיד
יָת יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן וַאֲמַר
תְּקַף וְאִתְּלַם אֲרֵי אַתְּ תָּעֵל

תו"א והיה כי תמצאן אותו חגיגה ה: כי לא תשכח שבת קלח: כי הספ סנהדרין ח:

בית יהודא

(כ) וְנִאֲצוּנִי. מיינט מען (וְהִכְעִיסוּנִי) מיט זייערע זינד וועלען זיי מיך ברייגגען צו כעס (וְכֵן כָּל נִיאוּץ לְשׁוֹן כַּעַס) וואו עס שטייט דר ווארט ניאוץ, מיינט מען כעס: (כא) וְעָנְתָה הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְפָנָיו לְעֵדוּ. די שירה וועט זיין פר די יודין אעדות (שֶׁהִתְרֵיתִי בּוֹ בְּתוֹכָהּ עַל כָּל הַמּוֹצְאוֹת אוֹתוֹ) אין די שירה האב איך געזאגט צו די יודין אלץ וואס זיי וועט טרעפן אוב זיי וועלען זינדיגן: (כִּי לֹא תִשָּׁכַח מִפִּי זַרְעוֹ.) זאגט רש"י (הֲרֵי זוֹ הַבְטָחָה לְיִשְׂרָאֵל שֶׁאֵין תּוֹרָה מִשְׁתַּכַּחַת מִזַּרְעָם לְגַמְרֵי) דס איז אצוזאג פון הקב"ה צו דיא יודין די תורה וועט ניט פארגעסן ווערן אין גאנצען פון די יודין, עס קען זיין אביסל תורה וועט פארגעסן ווערן נאר ניט אין גאנצען: (כג) וַיְצַו אֶת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן. ער הט געבאטן צו יהושע, ווייסען מיר ניט ווער הט געבאטען, זאגט רש"י (מוּסָב לְמַעְלָה כְּלַפֵּי שְׁכִינָה) דר ויצו מיינט מען הקב"ה הט געבאטען צו יהושע, אונ דס געהער צו פריער צו פסוק ט"ז, וואס שטייט ויאמר ה' (כְּמוֹ שֶׁמְּפוֹרָשׁ) ווי עס שטייט אין פסוק „אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לָהֶם" צו די לאנד וואס „איך"

רש"י

(כ) ונאצוני. והכעיסוני וכן כל נאוץ לשון כעס: (כא) וענתה השירה הזאת לפניו לעד. שהתריתי בו בתוכה ל על כל המוצאות אותו: כי לא תשכח מפי זרעו. הרי זו הבטחה לישראל שאין תורה משתכחת מזרעם מ לגמרי: (כג) ויצו את יהושע בן נון. מוסב למעלה כלפי שכינה כמו שמפורש נ אל הארץ אשר נשבעתי להם:

שפתי חכמים

כי כל מי שאינו רואה דבר אין משגיח בו: ל ואין להם פתחון פה לומר אלו היינו יודעים בכל אלו הרעות לא היינו עוברים על מצות השם ואז יקראו את השירה הזאת שכתיב בה בפי' ההתראה שהתרה בם על כל הרעות: מ ר"ל הרי עינינו רואות שהלבבות מתמעטות ומה זה דכתיב כי לא תשכח וגומר: נ כלומר דקאי אדלעיל ויאמר ה' אל משה הנך שוכב עם אבותיך וגומר ואחר שסיים דבריו עם משה צוה את יהושע אבל אינו דבוק עם ויכתוב משה וגומר שא"כ משמע היה המצוה ה"ל לומר אשר נשבע להם לא אשר נשבעתי להם אבל לא יכול רש"י להוכיח מדכתיב ואנכי אהיה עמך והוא יהיה עמך מבע"ל כיון שמשה היה המצוה דיש לומר דפי' הוא ואנכי אהיה וגימר כלומר זכותי יהיה עמך מ"ה מוכרח רש"י להוכיח מאשר נשבעתי אבל אי לאו דכתיב אשר נשבעתי היינו מפרשים האי כי אתה תביא כלפי משה

פירוש לתורת אלהים

בהמות וואס דארטין זענען טוט רינן מילך אונ פון די טייטלען וואס דארטן וואקסן טוט רינן האניק ואכל ושבע אונ ער וועט עסין אונ ער וועט זאט זיין ודשן אונ ער וועט פעט ווערן ופנה אונ ער וועט זיך קערן צו פרעמדע אפגעטער ועבדום אונ ער וועט דינען זיי ונאצוני אונ וועלען דער צערנען מיך והפר אונ ער וועט שטערין מיין פארבינדונג: (כא) והיה אונ עס וועט זיין כי תמצאן אותו אז עס וועט אים טרעפין פיל שלעכטם וצרות אונ לייד וענתה השירה וועט דיא שירה זיין פאר אים פאר איין עדות [עיין רש"י] כי לא תשכח ווארום די שירה וועט ניט פאר געסען ווערין פון דעם מול פון זיינע קינדער [עיין רש"י] כי ידעתי ווארום איך ווייס זיינע גידאנקן אשר וואס ער טוט היינט בטרם איידער איך ברענג אים צוא דעם לאנד וואס איך האב געשווארען: (כב) ויכתוב אונ משה האט גישריבען די שירה אין דעם טאג וילמדה אונ ער האט זיא גילערינט די קינדער פון ישראל: (כג) ויצו אונ גאט הט געבאטען צו יהושע דעם זון פון נון ויאמר אונ ער האט גיזאגט חזק ואמץ שטארק דיך אונ פעסטיג דיך כי ווארום דו וועסט

אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־
נִשְׁבַּעְתִּי לָהֶם וְאָנֹכִי אֶהְיֶה עִמָּךְ׃
כד וַיְהִי ׀ כְּכַלּוֹת מֹשֶׁה לִכְתֹּב אֶת־
דִּבְרֵי הַתּוֹרָה־הַזֹּאת עַל־סֵפֶר עַד
תֻּמָּם׃ שביעי כה וַיְצַו מֹשֶׁה אֶת־הַלְוִיִּם
נֹשְׂאֵי אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה לֵאמֹר׃
כו לָקֹחַ אֵת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה
וְשַׂמְתֶּם אֹתוֹ מִצַּד אֲרוֹן בְּרִית־
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְהָיָה־שָׁם בְּךָ לְעֵד׃
כז כִּי אָנֹכִי יָדַעְתִּי אֶת־מֶרְיְךָ וְאֶת־
עָרְפְּךָ הַקָּשֶׁה הֵן בְּעוֹדֶנִּי חַי

אונקלוס

יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְאַרְעָא
דִּי קַיֵּמִית לְהוֹן וּמֵימְרִי
יְהֵי בְּסַעְדָּךְ׃ כד וַהֲוָה
כַּד שֵׁיצֵי מֹשֶׁה לְמִכְתַּב
יָת פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא הָדָא
עַל סִפְרָא עַד דִּשְׁלִימוּ׃
כה וּפַקֵּיד מֹשֶׁה יָת לֵוָאֵי
נָטְלֵי אֲרוֹן קְיָמָא דַּיְיָ
לְמֵימָר׃ כו סִיבוּ יָת
סִפְרָא דְּאוֹרַיְתָא הָדֵין
וּתְשַׁוּוֹן יָתֵהּ מִסְּטַר אֲרוֹן
קְיָמָא דַּיְיָ אֱלָהֲכוֹן וִיהֵי
תַּמָּן בָּךְ לְסָהִיד׃ כז אֲרֵי
אֲנָא יָדַעְנָא יָת סַרְבָנוּתָךְ
וְיָת קְדָלָךְ דְּקַשְׁיָא הָא

תולדות אהרן

לקח את ספר גיטין ה בתרא טו מנחות ל׃ ושמתם אותו בתרא יד׃

בעל הטורים

(כד) ואף כי אחרי מותי. כ"ו פנים

רש"י

(כו) לקח. כמו זכור שמור הלוך׃ מצד ארון ברית ה'. נחלקו בו חכמי ישראל בבבא בתרא יש מהם אומרים דף

בית יהודא

האָב געשׁוואָרען, דָס זָאגט דָאךְ הקב"ה, משֶׁה הָט דָאךְ ניט געשׁוואָרען׃ (כו) וְלָקוֹחַ. צו נעמען (כְּמוֹ זָכוֹר שָׁמוֹר הָלוֹךְ) אַזוֹ ווי זָכוֹר, געדיינקען, שָׁמוֹר, היטען, הָלוֹךְ, גיין, אַזוֹ לָקוֹחַ, צו נעמען׃ וּמִצַּד אֲרוֹן בְּרִית ה'. זָאגט רש"י (נֶחְלְקוּ בוֹ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל בְּבָבָא בַּתְרָא) אין די גְמָרָא בָּבָא בַּתְרָא קריגען

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כו) לקוח את ספר התורה. מדרש באותו יום של שבעה באדר קודם פטירת משה רבינו כתב י"ג ספרי תורה לי"ב שבטים וקרא לכל שבט ושבט והוכיחן והזהירן על התורה ועל המצות אנשים בפני עצמן ונשים בפני עצמן ואמר להם הזהרו כלכם בספר התורה הזה שאני נותן לכם לשמור ולעשות וספר תורה אחד לקח והניחו לצד ארון הברית שנאמר לקוח את ספר התורה הזה ושמתם אותו מצד ארון ברית ה'. וי"א שירד גבריאל ונטל את התורה מידו של משה והעלה אותה לב"ד הגדול שבשמים כדי להודיע צדקתו של משה בפמליא של מעלה שנא' צדקת ה' עשה וגו' ולא עוד אלא שצדיקים שבמרום קורין בו בשני ובחמישי ובשבתות ובראשי חדשים ובימים טובים ובפ"ק דב"ב פליגי ר' מאיר ור' יהודה חד אמר שהספר תורה היה מונח בארון וחד אמר מצדו וכו' כדאיתא התם׃

שפתי חכמים

שמשה לוה ליהושע והאי דקאמר לעיל כי אתה תבוא כו' היינו דרך עלה בעלמא מ"ה הוכיח רש"י דמוסב כלפי שכינה ממלת אשר נשבעתי׃ ם שהוא לשון הווה ולא לשון ציווי כלומר עליכם לקחת את ס"ת

פירוש לתורת אלהים

ברענגען די קינדער יִשְׂרָאֵל אֶל הָאָרֶץ צו דעם לאנד
וואס איך האב געשׁוואָרען איך זאל געבען צו זיי וְאָנֹכִי
און איך גאט אֶהְיֶה עִמָּךְ איך וועל זיין מיט דיר׃
(כד) וַיְהִי און עס איז געוועזען כְּכַלּוֹת אז משֶׁה האט
געענדיגט צו שרייבען אֶת דִּבְרֵי די רייד פון די תּוֹרָה
עַל סֵפֶר אויף איין סֵפֶר עַד תֻּמָּם ביז דעם אום לאז׃
(כה) וַיְצַו משֶׁה און משֶׁה האט געבאָטען די לְוִיִּם
נוֹשְׂאֵי וואס זיי טראגען דעם אָרון מיט די לוחות פון
גאט לֵאמֹר אזוֹ צו זאגען׃ (כו) לָקוֹחַ נעמט דעם סֵפֶר
הַתּוֹרָה וְשַׂמְתֶּם און איר זאלט אים טאהן איר זאלט
אים לייגען מִצַּד פון דער זייט אֲרוֹן פון דעם אָרון
מיט די לוחות פון גאט אייער גאט [עיין רש"י]
וְהָיָה שָׁם און ער זאל דארטען זיין די סֵפֶר תּוֹרָה זאל
דארטען ליגען בְּךָ לְעֵד זיא זאל זיין צו דיר פאר איין
עדות ווי פריער איז געשטאנען׃ (כז) כִּי אָנֹכִי ווארום איך וויים דיין ווידר שפעניקייט וְאֶת עָרְפְּךָ און דיין

ליקוטי יקרים

(כז) הֵן בְּעוֹדֶנִּי חַי עִמָּכֶם מַמְרִים הֱיִתֶם וגו'. משֶׁה רַבֵּינוּ הָט געזאגט
אַ קַל וָחוֹמֶר, מַאדָאךְ ווען איךְ לעב מיט אייךְ צוזאמען טוהט
איר געגען דעם ווילען פון הקב"ה, וואס וועט זיין נאךְ מיין
שטארבען, הגאון החסיד פון שעפּטיווקא זצ"ל פרעגט
די גמרא זאגט אין ברכות אין דיא שְׁכֵנוּת פון רבי זירא
האבען געוואוינט עטליכע מענטשען רְשָׁעִים, נאכדעם וויא רַבִּי
זירא איז געשטארבען האבען זיי געזאגט ביז איצט איזלעבען און
געווען רַבִּי זירא האבען מיר געלעבט אין זיין זכות, וואס וועלען
מיר איצט טאן? האבען זיי געטאן תְּשׁוּבָה, דָס זעלביגע וואלט
דאךְ איצט ביי יודען אויךְ געקענט זיין, ווען משֶׁה האט גילעבט
האבען די יודען זיךְ ניט געהיט פון זינדיגען, ווייל זייא האבען
זיךְ פארלאזט אויף די תְּפִלּוֹת פון משֶׁה, אבער ווען זיי וועלען
זעהן משֶׁה איז געשטארבען און האבען ניט אויף וועמען זיךְ צו
פארלאזין, וועלען זייא זיךְ היטען פון צו זינדיגען, דער תירוץ
איז ווייל עס זענען דא צווייערליי זינדיגער, איינער זינדיגט ווייל
ער גלוסט צו די פערגעניגען, און ווייל ער בעקומט ניט דעם
פערגעניגען כָּשֵׁר, טוהט ער אים אָסוּר, און פון דעסטוועגען האט

עמכם היום ממרים היתם עם
יהוה ואף כי־אחרי מותי: מפטיר
כח הקהילו אלי את־כל־זקני
שבטיכם ושטריכם ואדברה
באזניהם את הדברים האלה
ואעידה בם את־השמים ואעידה בראש עמוד בי"ה שמ"ו סימן
ואת־הארץ: כט כי ידעתי אחרי

אינקלוס

בעד אנא קים עמכון יומא דין מסרבין הויתון קדם יי ואף ארי בתר דאמותי: כח כנישו לותי ית כל סבי שבטיכון וסרכיכון ואמלל קדמיהון ית פתגמיא האלין ואסהד בהון ית שמיא וית ארעא: כט ארי ידענא בתר

בעל הטורים

אחרי מותי. יהושע פרנס את ישראל כ"ח שנה וכ' שנים האריכו הזקנים:

בית יהודא

תנאים (יש מהם אומרים דף היה בולט מן הארון מבחוץ ושם היה מונח) עם זענן דא תנאים וואס זאגן אברעט איז ארויס־געגאנגען פון ארון אויסווייניג און אויף די ברעט איז געלעגן די ספר תורה (ויש אומרים) און עס זענען דא תנאים וואס זאגן (מצד הלוחות היה מונח בתוך הארון) די ספר תורה איז געלעגן אין ארון ביי די זייט פון די לוחות: (כח) והקהילו אלי. משה הט געזאגט פארזאמלט צו מיר אלע יודין, זאגט רש"י (ולא תקעו אותו היום בחצוצרות להקהיל את הקהל) דעם טאג הט מען ניט געבלאזען מיט די טרומייטן צו פארזאמלען די יודין צו משה (לפי שנאמר) ווייל עס שטייט אין פסוק הקב"ה הט געזאגט צו משה עשה לך, דו זאלסט מאכן צו דיר צוויי טרומייטן, די טרומייטן זאלען זיין נאר פון דיינעטוועגן (ולא השליט יהושע עליהם) והקב"ה הט ניט געמאכט געוועלטיגן יהושע אויף די חצוצרות (ואף בחייו נגנזו ביום מיתו) ווען משה הט נאך געלעבט זענען דיא חצוצרות בעהאלטן געווארען אין דעם טאג וואס ער איז געשטארבן (לקיים מה שנאמר) עס ווערט געטאן ווי דער פסוק זאגט (ואין שלטון ביום המות) אין דעם טאג וואס דער מענטש שטארבט איז אויפגיהערט זיינע געוועלטיגקייט: ואעידה בם את השמים ואת הארץ, זאגט רש"י (ואם תאמר) אוב דוא וועסט זאגען ופרעגן (הרי כבר העיד למעלה) עס שטייט פריער משה הט געמאכט עדות די הימעל און ערד, ער האט געזאגט (העידותי בכם היום וגו') היינט מאך איך אויף אייך עדות דיא הימעל און ערד, ענפערט רש"י (התם לישראל אמר) דארטען הט משה געזאגט צו די יודין ער וועט אויף זיי מאכן עדות די הימעל און ערד (אבל לשמים וארץ לא אמר) אבער צו די הימעל און ערד האט נאך משה ניט געזאגט זיי וועלען זיין עדות (ועכשיו בא לומר האזינו השמים וגו') איז איצט משה געקומען זאגן צו די הימעל און ערד זיי זאלען זיין עדות: (כט) ואחרי מותי כי השחת תשחיתון. פרעגט רש"י (והרי כל ימות יהושע לא השחיתו)

רש"י

היה בולט מן הארון מבחוץ ושם היה מונח ויש אומרים מצד הלוחות היה מונח בתוך הארון: (כח) הקהילו אלי. ולא תקעו אותו היום בחצוצרות להקהיל את הקהל לפי שנאמר (במדבר י) עשה לך ולא השליט יהושע עליהם ואף בחייו נגנזו קודם יום מותו (ס"א ביום מותו) לקיים מה שנאמר (קהלת ח) ואין שלטון ביום המות. ואעידה בם את השמים ואת הארץ. ואם תאמר הרי כבר העיד למעלה (לעיל ל) העידותי בכם היום וגו'. התם לישראל אמר אבל לשמים ולארץ לא אמר ועכשיו בא לומר האזינו השמים וגו': (כט) אחרי מותי כי

שפתי חכמים

שם ולשום אותה מלד הארון להיות לעד כל הימים: ע ר"ל אמאי לא כתיב שיתקעו כמו דכתיב כפ' בהעלותך כשיקהיל אותם: פ פי' אם

ליקוטי יקרים

ער נאך די עבירה חרטה און עס איז אים גרינג צו זינדיגן און גרינג צו טאן תשובה און עס קומט אויף דר עלטער טוהט ער תשובה באמת, און אזעלכע מענטשן זענן געוועזן די שכנים פון רבי זירא, דריבר האבן זייא באלד געטאן תשובה, און עס זענן דא מענטשן וואס זענן אפקורסים און האבן גאר ניט מורא צו זינדיגען, ווייל זיי גלויבען ניט אין דיא תורה, און ניט אין הקב"ה, אזעלכע מענטשן זענן דאמאלס געוועזן די יודן, אמאל האבען זיי געזאגט היש ה' בקרבנו? איז דא הקב"ה צווישען אונז? פיל מאל האבען זייא געזאגט צו משה „דו" האסט אונז ארויסגענומען פון מצרים, אפילו ביי דעם ים שטייט ויאמינו בה' ובמשה עבדו, זייא האבן געגלויבט אין הקב"ה און האבן געגלויבט אז משה איז נאר א קנעכט פון גאט, זאגט דר מדרש חזרו ולא האמינו, זייא האבען חרטה געהאט און האבען ניט געגלויבט, הקב"ה אליין הט געזאגט וינסו אותי זה עשר פעמים וגו' זייא האבן מיך געפרובט צעהן מאל און גלויבע מיר ניט, נאר אזוי לאנג וויא משה האט געלעבט האט ער געזוכט אין זיי איין צו גלויבען דאס גלויבונג, האט משה געזארגט וואס וועט זיין נאך זיין שטארבען:

פירוש לתורת אלהים

הארטען אקין הן בעודני אז איך לעב נאך. עמכם היום און איך בין היינט מיט אייך ממרים זייט איר געוועזן ווידר שפעניגערם קעגען גאט ואף ווי אוך אז נאך מיין טוט וואס וועט איר שון טאהן נאך דעם אז איך וועל שטארבען: (כח) הקהילו אלי זאמילט איין צו מיר את כל זקני אלע אייערע זקנים פון אייערי שבטים און אייערי שמשים ואדברה און איך וועל ריידן אין זייערי אויערן זיי זאלן הערען את הדברים האלה דיא רייד ואעידה און איך וועל מאכען עדות אויף זייא דעם הימל מיט דער ערד [עיין רש"י]: (כט) כי ידעתי ווארום איך ווייס וואל אחרי מותי אז

משלי יהודא

(כט) כי ידעתי וגו' וקראת אתכם וגו'. למשל בייא אגביר איז קראנק געווארען זיין איינציג קינד, האט ער

מותי כי־השחת תשחתון וסרתם מן־הדרך אשר צויתי אתכם וקראת אתכם הרעה באחרית הימים כי־תעשו את־הרע בעיני יהוה להכעיסו במעשה ידיכם׃
ל וידבר משה באזני כל־קהל ישראל את־דברי השירה הזאת עד תמם׃ פ פ פ

ע' פסוקים אדני"ה סימן ומפטירין שובה בהושע סימן י"ד :

דאמות ארי חבלא תחבלון ותסטון מן ארחא די פקדית יתכון ותערע יתכון בישתא בסוף יומיא ארי תעבדון ית דביש קדם יי לארגזא קדמוהי בעובדי ידיכון׃ ל ומליל משה קדם כל קהלא דישראל ית פתגמי תושבחתא הדא עד דשלימו׃ פ פ פ

רשב"ם

(ל) השירה. סידור דברים קרוי שירה: הזאת, פרשת האזינו שמעידה עליהם פורענות לכשיעברו על המצות ויבינו כי בחטאתם לקו :

בעל הטורים

(כט) הרעה באחרית הימים. ר"ת עולה בגי' גוג : וקראת. ד' וקראת אתכם הרעה וקראת שמו ישמעאל וקראת שמו עמנואל וקראת ישועה חומותיך כשתקרה אתכם הרעה וקראת ישמע אל שתתפלל לאל שישמע אליך ושיהיה עמנו אל ותשוב אליו בתשובה אז וקראת ישועה חומותיך :

רש"י

השחת תשחתון. והרי כל ימות יהושע לא השחיתו שנאמר (יהושע כד) ויעבדו העם את ה' כל ימי יהושע מכאן שתלמידו של אדם חביב עליו כגופו שכל זמן שיהושע חי היה נראה לו למשה כאלו הוא חי : חסלת פרשת וילך

בית יהודא

די גאנצע צייט וואס יהושע האט געלעבט האבען יודען ניט געזינדיגט (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק (ויעבדו העם את ה' כל ימי יהושע *) יודין האבען געדינט צו הקב"ה די גאנצע צייט וואס יהושע האט געלעבט, ענטפערט רש"י (מכאן) פון דאנען ווייסען מיר (שתלמידו של אדם חביב עליו כגופו) אמענטש האט ליב זיין תלמיד ווי ער האט ליב זיך אליין (שכל זמן שיהושע חי היה נראה למשה כאילו הוא חי) אזוי לאנג ווי יהושע האט געלעבט, אזוי ווי ער וואלט געלעבט ווי משה גלייך, אונ ווען יהושע איז געשטארבען איז געוועזען גלייך ווי דאמאלס איז משה אויך געשטארבען, דריבער אז משה האט געזאגט אחרי מותי, נאך מיין טויט האט משה געמיינט נאך יהושע'ס טויט וועלען די יודין זינדיגען אונ אזוי איז געוועזען :

שפתי חכמים

תמלא לומר יהושע לא השליט עליהם מ"מ היה לו לתקוע שהרי משה עדיין היה קיים ל"פ ואף בחייו כו' כלומר בשלמא אם היה יהושע שולט בהם אחרי מות משה היו תוקעים בהם אף באותו יום שמת משה אבל מללא השליט יהושע בהן אחרי מות משה דין הוא שיגנזו באותו יום שמת משה ולא ינהג בהם משה שררה ביום המיתה לקיים מה שנאמר אין שלטון ביום המות כלומר אין שררה הנוהג באדם כל ימיו נוהגת ביום מותו ואין להקשות למה נגנזו אף אם לא יגנזו לא יתקעו בהן וי"ל דגם זה היה שררה שאף שהיו בעין לא השליט בהם יהושע ולכן נגנזו וכן מצינו בדוד המלך ע"ה בכ"מ שמזכירו הזכירו דוד המלך ובאותו יום שמת כתיב ויקרבו ימי דוד למות מהאי טעמא ואין שלטון וגו' : צ ולפיכך כינה מיתתו של יהושע שהיא מיתתו של משה וכתב אחרי מותי במקום אחרי מות יהושע : חסלת פרשת וילך

פירוש לתורת אלהים

נאך מיין טוט וועט איר זינדיגען וסרתם אונ איר וועט אפ קערען פון דעם וועג וואס איך האב אייך געבאטען וקראת אונ עס וועט אייך בגעגנען דאס שלעכטס באחרית הימים אין דעם סוף פון די טעג כי תעשו אז איר וועט טאהן וואס איז שלעכט אין גאטס אויגען להכעיסו צו דערצערנען אים מיט די ווערק פון אייערי הענט : (ל) וידבר משה אונ משה האט גערעט אין די אויערען פון גאר דעם איין זאמלונג פון די ישראל כלומר אלע ישראל האבען געהערט את דברי די רייד פון דיא שירה עד תומם ביז אין אום לאז דאס מיינט מען פון האזינו ביז וכפר אדמתו עמו :

משלי יהודא

גיבריינגט דעם גרעסטען דאקטאר פון דיא לאנד, דער דאקטאר האט גיזעהן מען מוז געבען דעם קינד אמעדיצין, וואס ער קען דעם קינד גיזונד מאכען אונ ער קען אים ברייגען צום שטארבען, אוב מען וועט היטען צו טאן אלץ וואס מען דארף צו דעם מעדיצין, וועט דער קינד געזונד ווערען, אונ אויב מען וועט ניט היטען צו טאן אלץ וואס מען דארף צו דעם מעדיצין קען ער שטארבען פון דעם מעדיצין, אונ ווייל דם היטונג איז זייער שווער, דריבער האט דר פאטר גיבעטען דעם דאקטאר ער זאל בייא אים אזוי לאנג זיין ביז דר קינד וועט זיך אליין געוואהען ער זאל היטען אלץ וואס מען דארף היטען צו דעם מעדיצין, דר דאקטאר איז געבליבען לעבען קינד ער האט אים געהיט ווי נוייט ער האט נאר געקענט, דר דאקטאר איז געוועזען איין אלטער מאן, עס איז גיקומען די צייט ער זאל שטארבען, האט ער גיהאט גרוס צער וואס דורך זיין האנט איז דאס קינד איצט אין א גרויסע סכנה, אונ ער האט גיזאגט איך ווייס אז נאך מיין טוט וועט דר קינד ניט קענען זיך היטען מיט דעם מעדיצין ווי מען דארף זיין גיהיט אונ דר סוף וועט גיוויס ניט גוט זיין, נאר עס איז פארפאלען ער האט איין מאהל אנגעהובען געמען דעם מעדיצין מוז ער אים געמען ווייטער, דם זעלביגע האט גיזאגט משה צו די יודען איך האב אייך גיגעבען די תורה, זיא איז אסם צום לעבען אונ אסם צום שטארבען

*) הערה בספר יהושע כתיב ויעבוד ישראל את ה' וגו' :

ומשקורין וילך בשבת שובה אז מפטירין שובה ישראל בהושע סימן י"ד. וכשיהיו נצבים וילך מחוברים אזי קורין האזינו בשבת שובה. ואז מפטירין לנצבים וילך שוש אשיש. ומפטירין בהאזינו שובה ישראל:

שובה ישראל עד יהוה אלהיך כי כשלת בעונך: קחו עמכם דברים ושובו אל־
יהוה אמרו אליו כל־תשא עון וקח־טוב ונשלמה פרים שפתינו: אשור |
לא יושיענו על־סוס לא נרכב קמץ בז"ק ולא־נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו אשר־
בך ירחם יתום: ארפא משובתם אהבם נדבה כי שב אפי ממנו: אהיה כטל
לישראל יפרח כשושנה ויך שרשיו כלבנון: ילכו יונקותיו ויהי כזית הודו וריח
לו כלבנון: ישבו ישבי בצלו יחיו דגן ויפרחו כגפן זכרו כיין לבנון: אפרים מה־

משלי יהודא

שטארבן, אוב איר וועט היטן די תורה וועט איר דורך די תורה לעבן אונ גליקליך זיין, אונ אויב איר וועט די תורה ניט היטן, זייט איר אומגליקליך מיט אייער גאנצן לעבן, נאר אזו לאנג וויא איך לעב מיט אייך היט איך אייך איר זאלט טאן וויא עס שטייט אין די תורה, אבער נאך מיין שטארבן ווייס איך איר וועט די תורה ניט היטן אונ עס וועט ח"ו אויף אייך קומן דס שלעכטס, פון דעם האב איך צער וס איך בין גיוועזן דר שליח פון די תורה, דריבר בעט איך אייך איר זאלט בעסר גיין צום גליק אונ היטען וואס שטייט אין די תורה:

שובה ישראל עד ה' אלהיך וגו'. די גמרא זאגט גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כזכיות, תשובה איז אזו גרויס אפילו די עבירות וס מען הט געטאן במזיד, ווערן גערעכונט פאר מצות, דארפען מיר וויסן צוויי זאכן, ערשטונס ווי אזו ווערט פון עבירות מצות, צווייטונס ווי אזוי זאל זיין די תשובה וואס דורך איר זאל ווערן פון עבירות מצות, דר ענין איז למשל אגביר הט געהאט אאיינציגע טאכטר ער האט גידארפט טאהן מיט איר אשידוך, איז ער געפארן אין אישיבה אונ דארטן איז אים געפעלן אארעמער בחור, ער זאל אים נעמן פר אחתן, דר גביר הט געשיקט זיין משרת ער זאל רופן דעם פאטר פון דעם בחור, דר פאטר איז געקומן, האט דר גביר געזאגט צום פאטר, איך וויל נעמן דיין זוהן פר אאיידים, נדן אונ מתנות וויל איך ניט פון דיר, נאר זאלסט אים מאכן שיינע קליידר, איך זאל ניט פארשעמט ווערן, דר פאטר הט אזו צו געזאגט, מען הט געשריבן תנאים, דר פאטר הט געטאן מער ווי זיין כח אונ הט געמאכט דעם זוהן שיינע קליידר אונ מען איז געפארן צו די חתונה, דר פאטר מיט דעם חתן אונ די מוטר זענען געקומן דיא נאכט וס פר די חתונה אין די שטאט וואו דר מחותן וואנט, אונ זיי זענען אריינגעפארן אין אגאסט הויז, זיי האבן געשיקט זאגן צום גביר זיי זענען געקומן אין דעם גאסט הויז, דר גביר הט געזאגט איצט ביי נאכט דארף מען ניט גיין צו זיי, מען דארף זיי לאזען אפרוהען פון וועג, מארגן הט דר גביר געבעטן צו זיך עטליכע גוטע פריינד אונ זיי זענען געגאנגן צום חתן, ווי זיי האבן גיעפינט די טיר זענען זיי דערשראקן געווארן, זיי האבן גיזעהן דר חתן דר פאטר די מוטר זיצען אונ וויינן, דר גביר פרעגט מיט שרעק וס זיי וויינן, האבן זיי געוויזען אים ווי די פענסטר איז צובראכן אונ גנבים האבן ביי נאכט געגנבת דעם גאנצן קאסטן קליידר עס איז ניט מער געבליבן ביי זיי נאר וואס זיי זענען אנגעטאן, ביי די ווערטר האבן זיי נאך מער געוויינט, דר גביר הט א"ף זיי

פירוש ע"ט

שובה ישראל איר ישראל פון דעם לאנד יהודה קערט ווידער אונ טוט תשובה עד יי ביז עס איז נאך דא דער מדת הרחמים וואס ער הייסט יי אונ אז איר וועט ניט תשובה טאהן וועט קומען דער מדת הדין וס הייסט אלהיך אונ וועט אוף אייך מקטרג זיין ווארום דוא האסט גיהאט פיל שטרויכלונג מחמת דיינע זינד: קחו נעמט מיט אייך רייד די ווערטר וס נייטר וועט שטיין אונ קערט ווידר צו גאט אונ זאגט צו אים כל תשא עון פר גיב אלע אונזערע זינד אדער כל צוא אלע יודען תשא עון פר גיב די זינד וקח טוב דס ביטל גוטע מעשים וס מיר האבען געט פאר דיר אונ משפט אונז נאך די גוטע מעשים נאך אונ פר דעם וס מיר וואלטען בדארפט מקריב זיין פרים פאר גאט וועלען מיר בצאלן מיט דעם וואס מיר וועלן גאט לובן מיט אונזערע לעפצען: זאגט הושע דאס זאלט איר אוך זאגען פר גאט אין אייער תפלה ליבער גאט מיר ווייסן אז דער מלך פון אשור וועט אונז ניט העלפין מיר באגערן ניט די הילף פון מענטשן אונ אוף די פערד פון מצרים וס זיי פלעגן אונז שיקן צו הילף וועלן מיר ניט רייטן ניט אזו ווי מיר האבן גיזאגט צו ישעיה מיר וועלן אוף די פערד אנטלויפען אונ מיר וועלען שון מער ניט זאגען צוא די ווערק פון אונזערע הענד דו ביסט אונזער גאט נאר צוא דיר גאט אליין וועלען מיר האפען ווארום דורך דיר ווערט דר בארימט דער יתום: זאגט דר נביא אזו הט מיר גיזאגט דער רוח הקודש וייל זיי וועלען פר מיר אזו ריידן דרום ארפא וועל איך היילן זייער ווילדיקייט איך וועל זיי ליב האבן מיט באווילינג אהיה איך וועל זיין אזו וויא טל צו דיא ישראל די ישראל וועלן בליהן אזו ווי ארוז אונ דר טל וועט שלאגן זיינע ווארצלן זיי זאלען וואקסן אזו וויא די ביימער פון דעם וואלד וס זייא זענען זייער גרוס ילכו זיי וועלן גיין זיי וועלען זיך מערען זייני צווייגן דס איז זייני קינדער אונ אזו ווי דער אייל פון דער מנורה אזו וועט זיין זייער לויטערקייט:

ישבו יושבי בצלו די ישראל וס זענען פריער גיזעסן אין דעם שאטן פון דעם לבנון דס איז דער ביהמ"ק אונ היינט זענען זיי פאר טריבען גיווארען פון אים וועלן זיי זיך ווידר קערען צו אים זיי וועלען זיך דער נערן מיט גאטס מצות זכרו דס גידעכניש פון זייער גאט וועט ניט אוף הערען אזו וויא דאס

כִּי עוֹד לָעֲצַבִּים אֲנִי עָנִיתִי וַאֲשׁוּרֶנּוּ אֲנִי כִּבְרוֹשׁ רַעֲנָן מִמֶּנִּי פֶּרְיְךָ נִמְצָא׃ מִי חָכָם וְיָבֵן אֵלֶּה נָבוֹן וְיֵדָעֵם כִּי־יְשָׁרִים דַּרְכֵי יְהוָה וְצַדִּקִים יֵלְכוּ בָם וּפֹשְׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם׃ מִי־אֵל כָּמוֹךָ נֹשֵׂא עָוֹן וְעֹבֵר עַל־פֶּשַׁע לִשְׁאֵרִית נַחֲלָתוֹ לֹא־הֶחֱזִיק לָעַד אַפּוֹ כִּי־חָפֵץ חֶסֶד הוּא׃ יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ יִכְבֹּשׁ עֲוֹנֹתֵינוּ וְתַשְׁלִיךְ בִּמְצֻלוֹת יָם כָּל־חַטֹּאתָם׃ תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ מִימֵי קֶדֶם׃ וַיהוָה נָתַן קוֹלוֹ לִפְנֵי חֵילוֹ כִּי רַב מְאֹד מַחֲנֵהוּ כִּי עָצוּם עֹשֵׂה דְבָרוֹ כִּי־גָדוֹל יוֹם־יְהוָה וְנוֹרָא מְאֹד וּמִי יְכִילֶנּוּ׃ וְגַם־עַתָּה נְאֻם־יְהוָה שֻׁבוּ עָדַי בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְצוֹם וּבִבְכִי וּבְמִסְפֵּד׃ וְקִרְעוּ לְבַבְכֶם וְאַל־בִּגְדֵיכֶם וְשׁוּבוּ אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כִּי־חַנּוּן וְרַחוּם הוּא אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וְנִחָם עַל־הָרָעָה׃ מִי יוֹדֵעַ יָשׁוּב וְנִחָם וְהִשְׁאִיר אַחֲרָיו בְּרָכָה מִנְחָה וָנֶסֶךְ לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃

פירוש ע"ט

גידעכניש פון דעם וויין וואס מען האט מנסך גיוועזן אין ביהמ"ק: אפרים וועט זאגן מה לי עוד וואס טויג מיר נאך לעצבים איך זאל נאך גיין די בילדער פון עובדי כוכבים ומזלות אונ וועט תשובה טאהן אני עניתי אונ איך גאט וועל אים ענטפערען פון זייני צרות אונ איך וועל קוקען אין זיין ארימקייט אני איך גאט בין אן גיבויגען צוא אפרים ער זאל זיך האלטען זיין האנט אין מיר אזו וויא איין צווייג האפטיגר בוים וואס אמענטש האלט זיך אן ביי זייני צווייגען איך וועל מיך תמיד לאזן גיפינען צו די ישראל אונ הערן זייער תפלה ממני פון מיר זענען אלי דייני פירות גיפונען איך בין דער גאט וואס די טובות וואס דו האסט קומט דם פון מיר מי חכם ווער איז איין חכם צווישען אייך אונ זאל פר שטיין צו געבען זיין הארץ צו די אלי זאכען אונ זאל ווידער קערען צו מיר נבון איין פר שטאנדיגר אונ זאל די אלע זאכען וויסען כי ווארום ישרים זיי זענען רעכט פארטיג די וועגען פון גאט אונ די צדיקים גייען אין זיי אונ די זינדיגר ווערן גישטרויכילט דורך זיי דוויל זייא זענען ניט גיגאנגען אין דעם וועג: אונ דוויל עס איז רעכט אז די הפטורה זאל זיך אוס לאזן מיט גוטס דרום זאל מען זאגן די עטליכע פסוקים: מי אל כמוך ווער איז אזו אגאט וויא דו ווארום דו

ביסט אזו אגאט וואס ער פר טראגט די זינד אונ פארט איבר אוף די זינד צו דעם איבער בלייבונג פון זיין נחלה דאס זענען די ישראל לא החזיק ער האט ניט גישטארקט צו אייביג זיין צארן ווארום ער בגערט נאר חסד ער וועט ווידער קערען אונ וועט דר בארמן אונ וועט בצווינגן אונזרי זינד אונ וועט ווארפען אין דעם טיפניש פון דעם ים אלע זינד פון די ישראל תתן אמת ליעקב דו זאלסט געבן אמת צו יעקב כלומר דו זאלסט אונז געבען אונ זאלסט וואר מאכן די הבטחה וואס דו האסט מבטיח גיוועזן צוא יעקב אונ האסט גזאגט כי לא אעזבך דאס איז טייטש איך וועל דיך ניט פאר לאזען חסד אונ דאס וואס דוא ווערסט מקיים זיין דיין הבטחה זאל דס זיין אשכר פר דעם חסד וואס אברהם האט גבאטען צו זיינע קינדר זיי זאלן טאן צדקה אונ משפט אשר נשבעת ווי דו האסט גשווארן צו אונזרע עלטרן פון דיא ערשטע יארן ביי דער עקדה פון יצחק האסטו גישווארן אז דוא זאלסט מיט אונז טאהן גוטס אזו זאלסטו מקיים זיין:

משלי יהודא

שטארק רחמנות געהאט, אונ האט געשיקט אין אקליידר האנדיל מען האט באלד געבראכט שיינע קליידר טייערע, אונ מען האט געפירט דעם חתן מיט די כלה צו די חופה, נאך די חופה זענן די געסט געזעסן ביי דעם טיש געגעסן געטרונקן, מיט פערגעניגן, נאר דר פאטר פון חתן איז געזעסן טרויעריג, מענטשען האבן געזאגט צו אים וואס ביזטו טרויעריג, דו דארפסט טאנצן פר פרייד וואס דו האסט זוכה געווען צו זיין אמחותן מיט אזו אגרויסן גביר, האט ער גיענטפערט איר האט דאך געוויס געהערט וואס מען האט גענבעת אלע קליידר פון מיין זוהן, האבן זיי געלאכט פון אים דר מחותן האט דאך געקויפט פר דעם חתן אנדערע קליידר, וואס זארגסטו, האט דר פאטר געזאגט צו וואס האב איך געדארפט די טובה, אז איך האב געהאט אלין מיינע האבן זיי געזאגט צום פאטר דו ווייסט גאר ניט אז דר גנב האט דיר געטאן אטובה, ווארום דו מיינסט דיינע קליידר וואלטן גיפעלן דעם גביר, יעדר פון זיי וואס וואלט געקומן זעהן דיא קליידר וואלט געזאגט איין אנדער פעלער, אונ דו וואלסט געהאט צער פון דעם, ווארום קען דען זיין דו זאלסט קענען מאכן קליידר עס זאל זיין נאך דעם רייכקייט פון אזו אגביר, זעה נאר די קליידר וואס דיינע זיהן גייען אנגעטאן, איצט מען האט דיא קליידר גענבעת, עס האט זיי קיינר גיזעהן אונ דר גביר האט גיקויפט פר דיין זוהן קליידר איז אין זיי געוויס קיין פעלר, אונ עס קומט קיינר זאגן אפעלר. יעדר יוד גייט אוף דר וועלט מיט מצות אונ מעשים טובים אונ תורה אונ תפלה, ווען ער קומט אוף די אנדערע וועלט, אונ מלאכים קומן זעהן דם פעקיל וואס ער האט גיבריינגט, איינם גיפעלט ניט די מצות, איינם גיפעלט ניט די מעשים טובים, איינם גיפעלט ניט די תורה, די תפלה, אבר אז עס קומט איינר וואס זיינע יאהרן זענן ביי אים גיגנבעת גיווארן אדער פארלארן גיווארן אין עבירות, אונ ער טוהט תשובה, אונ אוף יעדר עבירה איז ער מקיים אמצות עשה ושבת עד ה' אלהיך, וויפיל עבירות ער האט גיהאט אזו פיל מאל רעכונט אוף אים הקב"ה די מצות עשה ושבת, אז הקב"ה אליין קויפט פון זיינעטוועגן די מצות ווער וועט אוף די מצות זאגן אפעלר, דריבר זאגט די גמרא גדולה תשובה, תשובה איז גרוס אפילו פון די עבירות וואס ער האט גיטאן במזיד ווערט פון זיי מצות, אונ דר נביא זאגט שובה

תִּקְעוּ שׁוֹפָר בְּצִיּוֹן קַדְּשׁוּ־צוֹם קִרְאוּ עֲצָרָה׃ אִסְפוּ־עָם קַדְּשׁוּ קָהָל קִבְצוּ זְקֵנִים
אִסְפוּ עוֹלָלִים וְיֹנְקֵי שָׁדָיִם יֵצֵא חָתָן מֵחֶדְרוֹ וְכַלָּה מֵחֻפָּתָהּ׃ בֵּין הָאוּלָם
וְלַמִּזְבֵּחַ יִבְכּוּ הַכֹּהֲנִים מְשָׁרְתֵי יְהוָה וְיֹאמְרוּ חוּסָה יְהוָה עַל־עַמֶּךָ וְאַל־תִּתֵּן נַחֲלָתְךָ
לְחֶרְפָּה לִמְשָׁל־בָּם גּוֹיִם לָמָּה יֹאמְרוּ בָעַמִּים אַיֵּה אֱלֹהֵיהֶם׃ וַיְקַנֵּא יְהוָה לְאַרְצוֹ
וַיַּחְמֹל עַל־עַמּוֹ׃ וַיַּעַן יְהוָה וַיֹּאמֶר לְעַמּוֹ הִנְנִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֶת־הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר
וּשְׂבַעְתֶּם אֹתוֹ וְלֹא־אֶתֵּן אֶתְכֶם עוֹד חֶרְפָּה בַּגּוֹיִם׃ וְאֶת־הַצְּפוֹנִי אַרְחִיק מֵעֲלֵיכֶם
וְהִדַּחְתִּיו אֶל־אֶרֶץ צִיָּה וּשְׁמָמָה אֶת־פָּנָיו אֶל־הַיָּם הַקַּדְמֹנִי וְסֹפוֹ אֶל־הַיָּם הָאַחֲרוֹן
וְעָלָה בָאְשׁוֹ וְתַעַל צַחֲנָתוֹ כִּי הִגְדִּיל לַעֲשׂוֹת׃ אַל־תִּירְאִי אֲדָמָה גִּילִי וּשְׂמָחִי כִּי־
הִגְדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת׃ אַל־תִּירְאוּ בַּהֲמוֹת שָׂדַי כִּי דָשְׁאוּ נְאוֹת מִדְבָּר כִּי־עֵץ נָשָׂא
פִרְיוֹ תְּאֵנָה וָגֶפֶן נָתְנוּ חֵילָם׃ וּבְנֵי צִיּוֹן גִּילוּ וְשִׂמְחוּ בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם כִּי־נָתַן לָכֶם
אֶת־הַמּוֹרֶה לִצְדָקָה וַיּוֹרֶד לָכֶם גֶּשֶׁם מוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ בָּרִאשׁוֹן׃ וּמָלְאוּ הַגֳּרָנוֹת בָּר
וְהֵשִׁיקוּ הַיְקָבִים תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר׃ וְשִׁלַּמְתִּי לָכֶם אֶת־הַשָּׁנִים אֲשֶׁר אָכַל הָאַרְבֶּה הַיֶּלֶק
וְהֶחָסִיל וְהַגָּזָם חֵילִי הַגָּדוֹל אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּי בָּכֶם׃ וַאֲכַלְתֶּם אָכוֹל וְשָׂבוֹעַ וְהִלַּלְתֶּם אֶת־
שֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־עָשָׂה עִמָּכֶם לְהַפְלִיא וְלֹא־יֵבֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם׃ וִידַעְתֶּם כִּי
בְקֶרֶב יִשְׂרָאֵל אָנִי וַאֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְאֵין עוֹד וְלֹא־יֵבֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם׃

משלי יהודא

ישראל, יודן טוהט תשובה אויף אייערי זינד, וואָרום עד ה׳ אלהיך, דיין תשובה וועט קומען ביז צו הקב״ה אליין, דריבער וועט איר קענען געהאָלפען ווערין דורך די תשובה, הקב״ה זאָל אייך חתמ׳ן דעם יאָהר לחיים טובים׃

תקעו שופר בציון וגו׳, דער נביא זאָגט מען זאָל בלאָזען שופר אין ציון (דאָס איז ראש השנה), מען זאָל הייליגען אַ טאָג צום פאַסטען (דאָס איז יום כפור), פאַרזאַמעלט דאָס פאָלק, פאַרזאַמעלט די אַלטע מענטשען, פאַרזאַמעלט יונגע קינדער אונד זייגענדיגע קינדער, די כהנים זאָלען אויך וויינען, מען זאָל פאַרזאַמלען אין דעם תענית יום כפור אַלטע מענטשען אונד כהנים פאַרשטייען מיר, זיי קענען בעטען ביי הקב״ה פאַר אַלע יודינס וועגען, אַבער וואָס וועלען אונז העלפען די קליינע קינדער, נאָר למשל עס איז געווען אַ מלך וואָס האָט געהאַט אין זיין מדינה אַגרויסע שטיק מדבר (מטעפעס) ער האָט געוואָלט דער פּלאַץ זאָל בעוואָנט ווערען מיט מענטשען האָט ער אויסגערופען אין די מדינה ווער עס וויל וואָהנען אין דעם מדבר וועט ער אים געבען געלט ער זאָל דאָרטען בויען הייזער, אונד מאַכען פעלדער, פלאַנצען וויין גערטנער, עס זענען געקומען טויזענדער מענטשען, דער מלך האָט געטאָן אַלץ ווי ער האָט געזאָגט, אונד ער האָט זיי געגעבען ביידע חוקים אונד משפטים, אונד ער האָט צו זיי געזאָגט אויב איר וועט היטען צו טאָן די חוקים אונד משפטים וואָס איך האָב אייך געגעבען וועט איר בלייבען ביי אייערע הייזער, פעלדער, וויין גערטנער, אונד אויב איר וועט ניט היטען, וועל איך אַלץ ביי אייך אַוועקנעמען, אונד וועל אייך צוריק ... רויסטרייבען פון דאַנען, אונד אויסער דעם שטראָף מוזט איר מיר געבען אַמשכון אייערע קינדער, אויב איר וועט ניט היטען מיינע חוקים אונד משפטים וועל איך ביי אייך אייערע קינדער אויך צו נעמען, יעדער יאָר איז דער מלך גיקומ׳ זעהן וועלכע מענטשען היטען זיינע חוקים זענען זיי געבליבען ווייטער אויף זייערע אָרטער, אונד די מענטשען וואָס האָבען ניט געהיט די חוקים האָט מען זיי אַרויסגעטריבען פון זייערע הייזער אָדער מען האָט צוגענומען זייערע קינדער, סיידין ער האָט צוגעזאָגט אויף ווייטער צו היטען די חוקים וואָרט מען אים נאָך אַיאָהר, אַזוֹ איז געווען ווען הקב״ה האָט בשאַפען די וועלט, איז די וועלט געווען אַמדבר, ווי עס שטייט אין פסוק והארץ היתה תהו ובהו. די ערד איז געווען וויסט אונד ליידיג, דער מדרש שרייבט בראשית מיינט מען וועגען די יודען וואָס זיי הייסען „ראשית" האָט הקב״ה בשאַפען די וועלט, איז דער עיקר בשאַפונג פון די וועלט געווען וועגען די יודען, אונד ער האָט זיי אַריינגעפירט אין ארץ ישראל אונד האָט זייא גיגעבען הייזער, פעלדער, וויינגערטנער, אונד האָט זיי גיגעבען תורה אונד מצות, אונד האָט גיזאָגט צו זיי אויב איר וועט היטען די תורה אונד מצות וועט איר בלייבען אין אייער לאַנד ביי אייערע הייזער, פעלדער, וויינגערטנער, אונד איר מוזט מיר געבען אַמשכון אייערע קינדער, אונד איר וועט ניט היטען דיא תורה אונד מצות וועל איך ביי אייך אַוועקנעמען אייערע קינדער אויך, ווי עס שטייט אין פסוק ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חקיו וגו׳, הקב״ה האָט גיגעבען צו די יודען די לענדער פון די פעלקער, אויף דעם תנאי (בעדינגונג) זיי זאָלען היטען זיינע חקים אונד די תורה, נאָך זאָגט דער פסוק מפי עוללים ויונקים יסדת עוז, ווייל די קליינע קינדער זענען גיגעבען גיוואָרען אַמשכון אויף די תורה, דריבער האָט מען זיי גיגעבען די תורה, יעדער יאָהר אין דיא צעהן טעג פון ראש השנה ביז יום כפור קומט הקב״ה זעהן וואָס די מענטשען האָבען גיטאָן דעם יאָהר, וועלכע מענטשען האָבען געהיט דיא תורה בלייבען זייא מיט זייערע קליינע קינדער ווייטער אויף דער וועלט, ... ווער עס האָט ח״ו ניט געהיט דיא תורה, אונד ער מיט זיינע קליינע קינדער זענען אין סכנה, קומט דער נביא אונד זאָגט טוהט תשובה אויף געשווינט איידער עס גייט אַוועק דער יום כפור, איר זאָלט הייליגען דעם טאָג יום כפור מיט פאַסטען, נעמט מיט אין שוהל אייערע קליינע קינדער, אונד האָט רחמנות אויף די קליינע שעפסעליך, ואלה הצאן מה חטאו, וואָס האָבען די קליינע שעפסעליך געזינדיגט, וואָס זיי זאָלען ח״ו אַוועקגענומען ווערין פון דער וועלט וועגען אייערע זינד. זיי שרייען געביך טאַטע, מאַמע, האָט רחמנות אויף אונז, אויף אונזערע יונגע יאָהרין, ראַטעוועט אונז פון דעם מלאך המות ער זאָל אונז ניט אַוועק נעמען פון אייך, איצט איז די צייט וואָס איר קענט טאָן תשובה, מיט אמת אונד איר קענט ראַטעווען אייך מיט אייערע קליינע קינדער, דריבער זאָגט דער נביא ערב יום כפור פאַרין נאַכט איידער איר גייט אין שוהל נעמט צוזאַמען אייערע קליינע קינדער אונד די זייגענדיגע קינדער, אונד זעהט צו טאָן תשובה איר זאָלט ניט ח״ו אַוועקגענומען ווערין אייגער פון אַנדערין, אונד איר זאָלט געחתמ׳ט ווערין צו אַגוט יאָהר שנת חיים וברכה׃

א אַצִיתוּ שְׁמַיָא וַאֲמַלֵל וְתִשְׁמַע אַרְעָא

לב א הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲדַבֵּרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי־פִי׃

רשב"ם

(א) האזינו השמים. להפרע מישראל אם יחטאו כדכתיב ועצר את

בעל הטורים

(א) האזינו לעיל מיניה כתיב את השירה הזאת עד תמם וסמיך ליה האזינו כמו שהאזנתם ושמעתם לד"ת כן האזינו לדברי השירה הזאת. כפי הפשט האזינו השמים פי' יושבי ערים הגדולות ובצורות בשמים. ותשמע הארץ. יושבי הארץ פי' יושבי כפרים וערים הקטנים: השמים ואדברה. עולה תרי"ג כלומר האזינו לתרי"ג מצות. הפסוק מתחיל בה"א ומסיים ביו"ד שכלל השם בראש השירה. ויש בו ז' תיבות

רש"י

(א) האזינו השמים. שאני מתרה בהם בישראל א ותהיו אתם עדים בדבר שכך אמרתי להם ב שאתם תהיו עדים וכן ותשמע הארץ. ולמה העיד בהם שמים וארץ ג אמר משה אני בשר ודם למחר אני מת ד אם יאמרו ישראל לא קבלנו עלינו הברית מי בא ומכחישם לפיכך העיד בהם שמים וארץ עדים שהם קיימים לעולם ועוד שאם יזכו יבואו העדים ויתנו שכרם הגפן תתן פריה והארץ תתן יבולה והשמים יתנו טלם ואם יתחייבו תהיה בהם יד העדים תחלה (לעיל יא) ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה ואח"כ ואבדתם מהרה ע"י האומות:

בית יהודא

(א) וְהַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וגו'. די הימל זאלן הערן (שֶׁאֲנִי מַתְרֶה בָּהֶם בְּיִשְׂרָאֵל) אז איך זאג צו די יודין זיי זאלן ניט זינדיגן (וִתְהִיוּ אַתֶּם עֵדִים בְּדָבָר) איר זאלט זיין עדות אויף דר זאך (שֶׁכַּךְ אָמַרְתִּי לָהֶם שֶׁאַתֶּם תִּהְיוּ עֵדִים) ווארום איך האב אזו געזאגט צו די יודין אז איר וועט זיין עדות (וְכֵן וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ) אונ די ערד זאל אויך אזו הערן (וְלָמָּה הֵעִיד בָּהֶם שָׁמַיִם וָאָרֶץ) צו וואס האט משה גענומען די הימל אונ ערד פר עדות (אָמַר מֹשֶׁה) ווייל משה האט געזאגט (אֲנִי בָּשָׂר וָדָם) איך בין גאר א מענטש (לְמָחָר אֲנִי מֵת) עס קען זיין איך זאל מארגן שטארבן (אִם יֹאמְרוּ יִשְׂרָאֵל לֹא קִבַּלְנוּ עָלֵינוּ הַבְּרִית מִי בָּא וּמַכְחִישָׁם) אויב יודין וועלן זאגן מיר האבן אויף אונז ניט גענומען אפארבינדונג צו טאן די מצות פון די תורה ווער וועט קומען זיי אפלייקענען (לְפִיכָךְ הֵעִיד בָּהֶם שָׁמַיִם וָאָרֶץ) דריבער האט ער אויף זיי געמאכט עדות די הימעל אונ ערד (עֵדִים שֶׁהֵם קַיָּמִים לְעוֹלָם) אזעלכע עדות וואס זענען אייביג דא (וְעוֹד) ווען נאך אזאך האט משה גענומען פר עדות די הימל אונ ערד (שֶׁאִם יִזְכּוּ) אויב יודין וועלן זוכה זיין (יָבוֹאוּ הָעֵדִים וְיִתְּנוּ שְׂכָרָם) וועלען קומען די עדות אונ וועלן געבן צו די יודין זייער בעלוינונג (הַגֶּפֶן תִּתֵּן פִּרְיָהּ) די וויינשטאק וועט געבן אירע פרוכטען (וְהָאָרֶץ תִּתֵּן יְבוּלָהּ) די ערד וועט געבן אירע פרוכטען (וְהַשָּׁמַיִם יִתְּנוּ טַלָּם) די הימלן וועלן געבן זייער טאה (וְאִם יִתְחַיְּבוּ) אויב די יודין וועלן זיך פארשולדיגן זיי וועלן זינדיגען (תִּהְיֶה בָּהֶם יַד הָעֵדִים תְּחִלָּה) וועלן די עדות זיין די ערשטע וואס וועלן זיי שטראפען (וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר) ער וועט אופהאלטען די הימלן אונ עס וועט ניט זיין רעגען (וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ) אונ די ערד וועט ניט געבן אירע פרוכט (וְאַחַר כָּךְ וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה עַל יְדֵי הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים) נאכדעם וועט איר געשווינט פארלארן ווערען דורך די פעלקער *):

דעת זקנים מבעלי התוספות

(א) האזינו השמים. משה אמר האזנה לשמים ושמיעה לארץ וישעיה בהפך שאמר שמעו שמים והאזיני ארץ לפי שאומנתו של משה בשמים ודרך הוא לומר למי שאצלו האזן הסכת ולארץ לפי שהיא רחוקה ממנו אמר שמיעה. וישעיה

שפתי חכמים

א משום דק"ל מה לו למשה לצוות לשמים וכי הוא מושל על השמים וע"ק למה לקח עדות על ישראל הרי עדיין לא חטאו ל"פ שאני מתרה בהם בישראל כדכתיב לעיל העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ וזהו ל' התראה הוא וכמו העד העיד בנו האיש וגו' כי עדיין לא דבר עם השמים והארץ כלום ועכשיו דבר עמהם: ב דק"ל דלמא ישראל לא יקבלו שמים וארץ להיות עדים ל"פ שאמרתי להם ר"ל כבר אמרתי להם: ג פי' אל תאמר מדלא כתיב האזינו השמים והארץ ואדברה ודאי שני ענינים הם אלא ר"ל וכן ותשמע הארץ שאני מתרה בהם בישראל ותהיו עד בדבר והא דכתיב גבי שמים האזינו וגבי הארץ ותשמע משום דמרע"ה היה קרוב לשמים שהיה קרוב למיתה והיתה עתה נשמתו דבקה למעלה וכשאדם קרוב לחבירו שעומד קרוב אצלו אומר לו האזין ולכך אמר האזינו אבל היה רחוק מן הארץ לכך שייך בה ל' שמיעה ומ"ה לא כלל אותם כאחד לו' האזינו השמים והארץ ואדברה וגו' והרא"ם פירש דמ"ה לא כלל אותן בדיבור אחד מפני שהשמים הם יותר נכבדים מן הארץ ולפי פירושו קשה למה שינה הקרא בלשונו. דגבי שמים כתיב ל' האזנה וגבי הארץ כתיב ל' שמיעה: ד וא"ת והא בפרשת נצבים פי' שם ע"א כפי' העידותי

פירוש לתורת אלהים

(א) הַאֲזִינוּ פַאר גֶעמְט הַשָּׁמַיִם די הימלן וַאֲדַבֵּרָה אונ איך וועל ריידן וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אונ די ערד זאל הערן אִמְרֵי פִי די זאג פון מיין מויל [עיין ר"ן]:

ליקוטים על התורה

(א) הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וגו'. דער זוהר שרייבט ווען משה האט געזאגט הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲדַבֵּרָה, איר הימלן זאלט איינבייגען אייערע אויערין צו הערין וואס איך וועל ריידן, האבען די וועלטין אציטער געטאן, אונ עס איז ארויסגעגאנגען אשטימע אונ האט געזאגט משה פאר וואס מאכסטו ציטערין די גאנצע וועלט, דו ביזט דאך גיבארען פון א מענטש אונ די הימלען מיט די ערד זענען בשאפען פון הקב"ה ווי אזוי קענסטו זאגן די הימלן מיט דיא ערד זאלען הערין דיינע רייד? האט משה גיזאגט איך וועל ניט זאגען מיינע רייד, כי שם ה' אֶקְרָא. נאר איך וועל רופען דעם נאמען פון הקב"ה, איך וועל זאגען פר די יודען דיא רייד פון הקב"ה, אונ איר זאלט הערין אונ זיין עדות אויף דעם וואס איך האב צו זייא געזאגט, וויא די הימלן אונ די ערד האבען דאס גיהערט זענען זייא שטיל געווארען אונ האבן איינגעבויגען זייערע אויערין צו הערין דיא רייד פון משה:

*) הערה די ערשטע שאלה אין פסוק פאר וואס האט משה רבינו גיענדערט דעם לשון, פון האזינו צו תשמע, ער האט געקענט זאגין האזינו השמים והאזיני ארץ, די צווייטע שאלה אזוי ווי משה האט גיזאגט האזינו כיט אציווי [אבעפעל] צו די הימלען זיי זאלין הערין האט ער גענדאופט זאגין צו די ערד אויך מיט אציווי ושמעי ארץ, דר דין איז דער עיקר עדות צו אזאך דארף מען גאר צוויי עדות, אויב עס איז דא מעהר ווי צוויי זענען די איבעריגע ניט נייטיג, נאר צוויי פון זיי דארפין די זאך גוט הערין אונ זעהן די זאלין וויסען עדות צוזאגין, אין מדרש איז דא צוויי מיינונגען וועגין די הימלען, איינער זאגט עס זענען דא זיבען הימלען אונ איינער זאגט עס זענען דא דריי הימלען, אבער צוויי הימלען זענען געווים דא, אבער ערד איז נאר דא איינע, האזינו, איז פון ווארט אזן, אויער, אז מען וויל איינער זאל די רייד גוט הערין זאגט מען צו אים בייג־איין דיין אויער צו די שטימע וועסטו גוט הערין, דריבער האט משה גיזאגט צו די הימלען, איר זענט דאך צוויי געווים, קענט איר דאך זיין עדות, האזינו השמים, איר הימלען אויב איר וועט איינבייגין אייערע אויערין צו הערין מיינע רייד, ואדברה, וועל איך ריידין, וועט איר זיין עדות, אבער אז איר וועט ניט איינבייגין אייערע אויערין צו הערין מיינע רייד, אונ איר ווילט ניט זיין עדות, וועל איך גאר ניט ריידין, ווארום צו די ערד קען איך ניט ריידין, זיא איז דאך איינע קען זיא דאך ניט זיין אעדות [ווי עס שטייט אין פסוק לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת, איין עדות טאר ניט עדות זאגין אויף אמענטש ער האט גיזינדיגט] דריבער איר הימלען זענט דער עיקר עדות, ותשמע הארץ אמרי פי, זאל די ערד אויך הערין וואס מיין מויל וועט זאגין, וועט זיין אדריטער עדות אויך, אונ אפילו די ערד וועט ניט צובייגין אירע אויערין גוט צו הערין הארט מיך אויך גוט, ווייל ניט די ערד איז דער עיקר עדות נאר די הימלען זענען דער עיקר עדות:

ב יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי תִּזַּל כַּטַּל אִמְרָתִי כִּשְׂעִירִם עֲלֵי־דֶשֶׁא וְכִרְבִיבִים עֲלֵי־עֵשֶׂב׃ ג כִּי שֵׁם יְהוָה

מִימְרִי פּוּמִי׃ ב יְבַסֵּם כְּמִטְרָא אֻלְפָנִי יִתְקַבַּל כְּטַלָּא מֵימְרִי כְּרוּחֵי מִטְרָא דְנָשְׁבִין עַל דִּתְאָה וְכִרְסִיסֵי מַלְקוֹשָׁא דִי עַל עִשְׂבָּא׃ ג אֲרֵי

תו"א יערוף כמטר לקחי תענית ז: כשעירים עלי דשא בתרא כח: כי שם ה' ברכות כא: מה יומא לז עקידה שער כג:

רשב"ם

השמים וגו': (ב) יערף כמטר. אם תקבלו דברי תוכחתי יועילו לכם כמטר: (ג) כי שם ה' אקרא. כאשר אספר לכם גבורות שעשה לכם הקב"ה והטובות

בעל הטורים

והיינו חלבה עמודיה שבעה כנגד ז' רקיעים וז' ארצות וז' ימי המעשה: ותשמע. ב' במס' דין ואידך ותשמע ותושיע שאם תשמעו אמרי פי תהיו נושעים וזהו ותשמע ותושיע: (ב) יערף. ב' במס' דין ואידך יערוף מזבחותם ישודד מצבותם זכה ולמד תורה כמו משה נעשית לו סם חיים והיינו יערוף כמטר ות"א יערוף יבסם. לא זכה שלמד שלא לשמה נעשית לו סם המות והיינו יערוף מזבחותם שהוא ל' עריפה כמו וערפו שם את העגלה: לקחי. ג' במס' דין. ואידך לקחי כא לי פת לחם. זך לקחי. הכא משתעי בתורה שאין לקח אלא תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם וזהו שאמרו אם אין קמח אין תורה. יערף כמטר לקחי. מתי זך לקחי. לקחי לי פת לחם וזהו קמח אם יש קמח יש תורה: לקחי. בגימ' קמח: כטל. ב' במס' תזל כטל אהיה כטל לישראל לומר שהתורה היא כטל לישראל דוקא אבל לעו"ג בהפך כדכתיב ראה ויתר גוים שמסיני התיר וכו': כמטר כטל כשעירים וכרביבים. ד' מדות כנגד ד' מדות בלומדים. וכן ביד כל אחד ואחד מישראל ד"פ כלאי' בעירובין גבי כילד סדר המשנה: וכרביבים עלי עשב (ג) כי שם ה' אקרא. מכאן שמתפללין על עצירת גשמים. דבר אחר עלי

בית יהודא

(ב) יַעֲרֹף כַּמָּטָר. משה זָאגְט צוּ דִי הִימְלֶען (זוּ הִיא הָעֵדוּת שֶׁתָּעִידוּ) דָם אִיז דִי עֵדוּת וָוָאס אִיר זָאלְט זָאגְן (שֶׁאֲנִי אוֹמֵר בִּפְנֵיכֶם) אִיךְ זָאג פַר אַייךְ (תּוֹרָה שֶׁנָּתַתִּי לְיִשְׂרָאֵל הִיא חַיִּים לָעוֹלָם) דִי תּוֹרָה וָוָאס אִיךְ הָאבּ גֶעגֶעבֶּן צוּ דִי יוּדְין אִיז לֶעבֶּן צוּ דֶר וֶועלְט (כַּמָּטָר הַזֶּה שֶׁהוּא חַיִּים לָעוֹלָם) אַזוֹי וִוי דֶר רֶעגֶן וָוָאס עֶר אִיז לֶעבֶּן אוֹיף דֶר וֶועלְט (כַּאֲשֶׁר יַעַרְפוּ הַשָּׁמַיִם טַל וּמָטָר) וֶוען דִי הִימְלֶען גִיסֶן אַרָאפּ טָאה אוּנ רֶעגֶן אוֹיף דִי עֶרְד: יַעֲרֹף. (לָשׁוֹן יַטִּיף) יַעֲרוֹף אִיז דֶערְטַייטְשׁ עֶס רִינְט טְרָאפִּינְס (וְכֵן יִרְעֲפוּן דָשֶׁן) עֶס רִינְט טְרָאפִּינְס פֶעטְס (יַעַרְפוּ טָל) עֶס רִינְט טְרָאפִּינְס טָאה: תִּזַּל כַּטַּל. עֶס וֶועט רִינֶן וִוי טָאה (שֶׁהַכֹּל שְׂמֵחִים בּוֹ) וָוָאס אַלֶע פְרֵייעֶן זִיךְ מִיט אִים (לְפִי שֶׁהַמָּטָר יֵשׁ בּוֹ עַצְבִים לַבְּרִיּוֹת) וַוייל וֶוען עֶס רֶעגִינְט זֶענֶען מֶענְטְשֶׁן טְרוֹיעֶרִיג (כְּגוֹן הוֹלְכֵי דְרָכִים) דְהַיְינוּ דִי מֶענְטְשֶׁן וָוָאס גֵייעֶן אִין וֶועג (וּמִי שֶׁהָיָה בּוֹרוֹ מָלֵא יַיִן) אוּנ דֶר מֶענְטְשׁ וָוָאס הָט אַגְרוּבּ פוּל וַויין: כִּשְׂעִירִם. (לָשׁוֹן רוּחַ

רש"י

(ב) יערף כמטר לקחי. זו היא העדות שתעידו שאני אומר בפניכם תורה שנתתי לישראל שהיא חיים לעולם (ספרי) כמטר הזה שהוא חיים לעולם כאשר יערפו השמים טל ומטר: יערף. לשון יטיף וכן (תהלים סה) ירעפון דשן (לקמן לג) יערפו טל: תזל כטל. (ספרי) שהכל שמחים בו לפי שהמטר יש בו עצבים לבריות (ס"א יש עצבים בו) כגון הולכי דרכים ומי שהיה בורו מלא יין: כשעירם. לשון רוח סערה ח כתרגומו כרוחי מטרא מה הרוחות הללו מחזיקין את העשבים ומגדלין אותם אף דברי תורה מגדלין את לומדיהן: וכרביבים. טיפי מטר ונראה לי על שם שיורה כחץ נקרא רביב כמה דאת אמר (בראשית כא) רובה קשת: דשא. ארברי"ן (גראזיכט) עטיפת הארץ ט מכוסה בירק: עשב. קלה אחד קרוי עשב וכל מין ומין לעצמו קרוי עשב: (ג) כי שם ה' אקרא. הרי כי משמש בלשון כאשר

סְעָרָה) כִּשְׂעִירִם מֵיינְט מֶען אַשְׁטוּרֶעם וִוינְט (כְּתַרְגּוּמוֹ) וִויא דֶר תַּרְגּוּם שְׁרַייבְּט (כְּרוּחֵי מִטְרָא) וִוי דִי וִוינְטֶען פוּן רֶעגֶן (מָה הָרוּחוֹת הַלָּלוּ מַחֲזִיקִין אֶת הָעֲשָׂבִים) אַזוֹי וִוי דִי וִוינְטֶען שְׁטַארְקֶען דִי גְרָאזֶען (וּמְגַדְּלִין אוֹתָן) אוּנ מַאכֶען זֵיי וַואקְסֶען (אַף דִּבְרֵי תוֹרָה מְגַדְּלִין אֶת לוֹמְדֵיהֶן) אַזוֹ דִי רֵייד פוּן דִיא תּוֹרָה מַאכְן גְרוֹס זֵייעֶרֶע לֶערְנֶער: וְכִרְבִיבִים. מֵיינְט מֶען (טִיפֵּי מָטָר) טְרָאפֶּן רֶעגֶן, זָאגְט רש"י (וְנִרְאֶה לִי) מַיין מֵיינוּנְג אִיז (עַל שֵׁם שֶׁיּוֹרֶה כַּחֵץ נִקְרָא רְבִיב) וַוייל דֶער רֶעגֶן וַוארְפְט וִוי אַפַייל, וֶוערְט דֶר רֶעגֶן גֶערוּפֶען רְבִיב, וַוייל רְבִיב אִיז טַייטְשׁ וַוארְפֶן אוּנד שִׁיסֶען (כְּמָה דְאַתְּ אָמַר רוֹבֵה קֶשֶׁת) וִוי דֶער פָּסוּק זָאגְט (רוֹבֵה קַשָּׁת) עֶר שִׁיסְט מִיט אַפַייל־אוּנ־בּוֹיגֶן: דֶשֶׁא. מֵיינְט מֶען (עֲטִיפַת הָאָרֶץ מְכוּסָּה בְּיָרָק) דָם בֶּעדֶעקוּנְג, וָוָאס דִי עֶרְד אִיז בַּאדֶעקְט מִיט גְרִינֶע בְּלֶעטֶער, פוּן אֵיין מִין אָדֶר פוּן פִיל מִינִים צוּזַאמֶען וֶוערְט גֶערוּפֶען דֶשֶׁא: עֵשֶׂב. זָאגְט רש"י (קֶלַח אֶחָד קָרוּי עֵשֶׂב) אֵיין וָוארְצִיל וֶוערְט גֶערוּפֶען עֵשֶׂב (וְכָל מִין וּמִין לְעַצְמוֹ קָרוּי עֵשֶׂב) אוּנ יֶעדֶר מִין גְרָאז בֶּעזוּנְדֶר, וֶוערְט גֶערוּפֶען עֵשֶׂב: (ג) כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא. זָאגְט רש"י (הֲרֵי כִּי מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן

שפתי חכמים

בכם את השמים וגומר וי"ל דלעיל גבי התראה שצריכים העדים להתרות כאדם שרוצה לעבור עבירה שלא יעבור ואם כן ק"ל איך יעשו השמים והארץ התראה הא אין יכולין לדבר דאין לפרש דמשה התרה בהם בישראל בפני השמים והארץ שלא יעברו דהא באותו זמן לא רצו לעבור והוי התראת כספק ולא שמיה התראה ועל זה פרש"י הסתכלו וכו' והסתכלות בזה הוא כאלו דברו ההתראה בפה והכא בשירה זו מדבר בעונשן של ישראל שאם יעברו על מצות השם ויעבדו ע"א וגבי העונש כתיב יד העדים תהיה בו בראשונה ל"פ כאן טעם אחר: ה דק"ל היאך תלוי זה הדבר בכאן דזו היא העדות וכו': ו י"ל שרוצה לפרש היאך משמע זה מפסוק שאמר להם לישראל כן שהתורה היא כמטר ומפרש שה"ק קרא כאשר וכו'. ומכליה לרש"י לפרש דלקחי היא התורה משום דכתיב כי לקח טוב נתתי לכם וגו' וטעמא נמי משום דלקחה מיד אל יד שנאמר מימינו אש דת למו ר"ל משרע"ה לקחה מימינו של הקב"ה ולמה נקרא תורה חיים משום שנאמר עץ חיים היא למחזיקים בה: ז משא"כ במטר ואח"כ מדמה אותה לרוח דהוא כמי טוב יותר מן הטל והוא מוסיף והולך: ח דסמ"ך ושי"ן מתחלפין: ט פי' דשא כולל מיני עשבים רבים שהוא לכיסת הארץ וכיסוי' ונקרא דשא והעשב הוא כל מין ומין בפני עצמו

דעת זקנים מבעלי התוספות

לארץ שהיתה קרובה לו אמר לשון האזינו שמי שהוא אצלו אינו צריך אלא שיטה אזנו לשמוע ולמי שהוא רחוק צריך השמעה בקול ורש"י פי' שלכך שינה הדברים לפי ששמים וארץ עדים דכתיב העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ ועדים כשעדותן מכוונת עדותן קיימת ואלו לא בא ישעיה ונתן שמיעה לשמים והאזנה לארץ היו שמים מעידים ואומרים כשנקרינו בעדות בימי משה בהאזנה שמענו והארץ מעידה

ליקוטי יקרים

(ג) כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא וגו'. דֶּר מִדְרָשׁ זָאגְט אִין פָּסוּק שְׁטֵייט צַדִּיק מוֹשֵׁל יִרְאַת אֱלֹהִים, דִי צַדִּיקִים וָוָאס הָאבֶּן מוֹרָא פַר הקב"ה גִיוֶועלְטִיגֶן אוֹיף דֶר וֶועלְט כִּבְיָכוֹל וִוי הקב"ה גִיוֶועלְטִיגְט

פירוש לתורת אלהים

(ב) יַעֲרֹף כַּמָּטָר עֶס זָאל טְרִיפֶען אַזוֹ וִוי רֶעגֶן לִקְחִי מַיין לֶערְנוּנְג תִּזַּל כַּטַּל עֶס זָאל רִינֶען אַזוֹ וִוי טוֹי אִמְרָתִי מַיין זָאג כִּשְׂעִירִים אַזוֹ וִוי שְׁטוּרֶם וִוינְט אוֹיף דֶעם גְרָאז אוּנ

אַזוֹ וִוי דִי טְרָאפֶּען רֶעגִין אוֹיף דֶעם קְרוֹיט עיין רש"י] **(ג) כִּי אַז אִיךְ וֶועל רוּפֶען דֶעם נָאמֶען פוּן גָאט הַשֵּׁם גִיט**

אונקלוס

בִּשְׁמָא דַיְיָ אֲנָא מְצַלֵּי הָבוּ רְבוּתָא קֳדָם אֱלָהֲנָא: ד תַּקִּיפָא דִּשְׁלְמִין עוֹבָדוֹהִי אֲרֵי כָּל אָרְחָתֵהּ דִּינָא אֱלָהָא מְהֵימְנָא דְּמִן קֳדָמוֹהִי עַוְלָא לָא נָפֵק דְּמִן קֳדָם זַכַּי וְקַשִּׁיט:

תו"א הצור תמים קמא כ ע"ז ית עקידה מעי פג: אל אמונה תענית יא:

אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ: ד הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ כִּי כָל־דְּרָכָיו מִשְׁפָּט אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל צַדִּיק וְיָשָׁר

בעל הטורים

עשב כי שם ה׳ אקרא. מכאן שמברכין על כל מין ומין כדאיתא בברכות: כי שם ה׳ אקרא (ד) הצור תמים. לומר שמברכין ברוך דיין האמת: צדיק וישר הוא. שחייב לו לו׳ יפה דנתני:

רשב"ם

שגמל לכם וגם שהוא צדיק במה שיעשה לכם גם אתם הבו גודל לאלהינו היו מודים על האמת: (ד) הצור תמים פעלו. שירה זו לעד היא. לפיכך מדברת השירה אחר שיבא לישראל פורעניות חטאתם. הצור תמים פעלו. בכל פורעניות שהביא עליכם צדיק

רש"י

ג כמו (ויקרא כג) כי תבאו אל הארץ כשאקרא ואזכיר שם ה׳ אתם הבו גודל לאלהינו וברכו שמו מכאן אמרו שעונין ברוך שם כבוד מלכותו ב אחר ברכה שבמקדש (תענית טז): (ד) הצור תמים פעלו. אע"פ שהוא חזק ל כשמביא פורענות על עוברי רצונו לא בשטף הוא מביא כי אם בדין כי תמים פעלו: אל אמונה. לשלם לצדיקים צדקתם לעולם הבא מ ואע"פ שמאחר את תגמולם סופו לאמן את דבריו: ואין עול. אף לרשעים משלם שכר צדקתם נ בעולם הזה:

בית יהודא

כאשר) דר ווארט כי איז דערטייטש כאשר "ווען" (כמו) ווי עס שטייט אין פסוק (כי תבואו אל הארץ) ווען איר וועט קומען צו די לאנד, משה הט געזאגט צו די יודין (כשאקרא ואזכיר שם ה׳) ווען איך וועל רופען אונ דערמאנען דעם נאמן פון הקב"ה (אתם הבו גודל לאלהינו) זאלט איר געבן אגרויסקייט צו הקב"ה (וברכו שמו) איר זאלט לויבען זיין נאמן (מכאן אמרו) פון דאנן האבן די רבנן געזאגט (שעונין ברוך שם כבוד מלכותו אחר ברכה שבמקדש) ווען דר בית המקדש איז געווען נאך יעדר ברכה וואס מען הט געזאגט אין בית המקדש, הט מען געענטפערט ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד (ועיין ש"ח): (ד) הצור תמים פעלו. משה רבינו האט געזאגט (אף על פי שהוא חזק) אפילו הקב"ה איז שטארק אונ אין איין רגע קען ער מאכן אפארלענדונג פון דיא גאנצע וועלט, פון דעסטוועגן (כשמביא פורענות על עוברי רצונו) ווען ער ברייננט אשטראף אוף די מענטשען וואס טוהען אנדערש ווי זיין ווילען וואס זענען רשעים (לא בשטף הוא מביא) ברייננט ער ניט דיא שטראף מיט אפארפלייצונג ומיט אפארלענדונג (כי אם בדין) נאר וויא דער דין איז צו שטראפען פר יעדער עבירה (כי תמים פעלו) ווארום אלץ וואס הקב"ה טוט איז מיט גאנצקייט, ניט מיט פארלענדונג: (אל אמונה) ער איז אגאט וואס ער איז בעגלויבט (לשלם לצדיקים צדקתם לעולם הבא) ער וועט בצאלן צו צדיקים פאר זייער פרומקייט צו עולם הבא (ואף על פי שמאחר את תגמולם) אפילו ער שפעטיגט זייער בצאלונג, ער צאלט ניט באלד (סופו לאמן את דבריו) דער סוף איז ער מאכט אמת זיינע רייד אונ בצאלט צו דיא צדיקים אגוטן שכר צו עולם הבא: (ואין עול) ער טוט קיין אומרעכט (אף לרשעים משלם שכר צדקתם בעולם הזה) אפילו צו רשעים בצאלט הקב"ה שכר פאר זייערע מצות, נאר

דעת זקנים מבעלי התוספות

אני נקראתי בלשון שמיעה ואין עדותן מכוונת בא ישעיה והחליף הדברים נמצאו שניהם בלשון האזנה ושניהם בלשון שמיעה ואמר רב הונא בשם רב אחא מדברי שניהם נלמוד שעליונים מרובים מן התחתונים שהרי משה אמר לשמים האזינו בלשון רבים ולארץ ותשמע בלשון יחיד וכן ישעיה אמר לשמים שמעו ולארץ והאזיני לשון יחיד. ושמא לכך נקראו העליונים שמים בלשון רבים והתחתונים ארץ בלשון יחיד: (ד) הצור תמים פעלו. דין הוא שתתנו לו גודל כי הוא צור ותקיף ועושה פעולתו בתמימות ואינו מראה כעס למכעיסים לפניו: צדיק וישר הוא. לעושי רצונו ואינו מקפח שכרם. ולפי שהיה רוצה לספר היאך נוקם נקמה מישראל כשמכעיסין לפניו ואחר כך מן האומות המשעבדים בהן לפיכך

שפתי חכמים

קרוי עשב וע׳ בפרשת בראשית: י דא"א לפרש שהוא נתינת טעם אסלמעלה: כ וא"ת דלמא עניית אמן. ותו מנליה לפרש במקדש דלמא במדינה נמי. וי"ל הואיל דכתיב הבו גודל ואמן לאו גדולה היא אלא האמנת דברי המברך וכתיב נמי כי שם ה׳ אקרא משמע שם של ד׳ באותיותיו ואסור להזכיר השם של ד׳ בגבולין כי אם במקדש היו מזכירים השם באותיותיו: ל דק"ל למה קרא מרע"ה להקב"ה צור ותו מאי תמים דהזכיר הכא וכי ס"ד שפעולתו של הקב"ה אינה תמימה ל"פ אע"פ כו׳: מ דק"ל למה אמר הל׳ של אמונה ומפרש דקאי אמתן שכרן של צדיקים שהוא לזמן ארוך בעה"ב לכן שייך ביה ל׳ אמונה: נ ר"ל דפסוק זה כפל ל׳ היא מדכתיב אל אמונה ודאי אין עושה עול אלא אף לרשעים דה"א דלא משלם להם שכרן אלא מנכה להם מצוה נגד עבירה ועל העבירות הנותרות הוא מעניש אותן קמ"ל דאין מנכה

פירוש לתורת אלהים

איין אבפרקייט צו גאט אונ לויבט זיין נאמן [ע׳ רש"י]:

(ד) הצור דר שטארקר אפילו גאט איז שטארק אז ער ברייננט איין פורעניות אוף די וואס זענען עובר זיין רצון טוט ער נאר מיט גרעכטיקייט ווארום תמים פעלו זיין ווערק זענען גאנץ אונ רעכט פארטיג כי ווארום אלע זיינע וועגן איז משפט אל אמונה ער איז אווארהאפטיגר גאט אפילו ער צאלט ניט דעם שכר פון צדיקים תיכף אוף דר וועלט אבר דר סוף וועט זיין ער וועט מאכן אמת זיינע רייד אונ וועט זיא בצאלן זייער שכר לעולם הבא ואין עול אונ פאר אים איז קיין אום רעכט ניטא אפילו די רשעים אוב זיי האבן עפים גטאן גוטע מעשים בצאלט ער זיא זייער שכר אוף דער וועלט צדיק גרעכט אוף וועמען ער ברייננט פורעניות זענען

ליקוטי יקרים

אוף די וועלט, אלץ וואס הקב"ה טוהט, טוהען דיא צדיקים אוך, הקב"ה איז גוזר אויף עקרות זיי זאלען גיבארין קינדר, דער נביא אלישע האט אוך גוזר גיוועזן אויף די שונמית זיא זאל גיבארין אקינד, הקב"ה מאכט לעבעדיג טויטע, די צוויי נביאים אליהו אונ אלישע האבן אוך לעבעדיג געמאכט צווייא טויטע קינדר, הקב"ה האט גישפאלטען דעם ים, אליהו אונ אלישע האבן אוך גישפאלטען דעם ירדן, הקב"ה היילט קראנקע מיט זיין ווארט אן מעדיצין, דר נביא אלישע הט איך גיהיילט צוא נעמן אן מעדיצין אונ אן אפאסטער, הקב"ה האט זיס געמאכט די ביטערע וואסער, דער נביא אלישע האט אוך זיס געמאכט ביטערע וואסר, נאך פיל ענינים דערציילט דר מדרש, וואס צדיקים האבען געטאן נסים אונ וואונדר אוף דר וועלט, צו ווייזין ווי ליב הקב"ה האט די צדיקים, אזו ווי אפאטער וואס האט ליב זיין איינציג קינד אונ ער טוהט וואס דר קינד וויל,

הוּא: ה שִׁחֵת לוֹ לֹא בָּנָיו מוּמָם דּוֹר

הוא: ה חַבִּילוּ לְהוֹן לָא לֵהּ בְּנַיָּא דִי פְּלַחוּ

רשב״ם

וישר הוא כמו שמפרש והולך שהטיב לכם בכמה ענינים. והם וישמן ישורון ויטש אלוה עשהו: (ה) שחת לו. שחת ישראל לעצמו כדכתיב שחתך ישראל כי בי בעזרך. הוא גרם לעצמו השחתה: לו. כלו׳ ולא לאחר: בניו מומם. מומם הוא כפל לשון של שחת ישראל בניו

בית יהודא

זייער שְׂכַר גיט הקב״ה אויף די וועלט: וצדיק וישר הוא]. מיינט מען (הכל מצדיקים עליהם את דינו) אלע מענטשן מאכן אויף זיך גערעכט זיין משפט, אלע מענטשען זאגן הקב״ה איז גערעכט מיט זיין משפט (וכך ראוי וישר להם) אלע מענטשען זענען מודה זיי האבען געדארפט אזוי געשטראפט ווערן ווי זיי זענן געשטראפט געווארן אונ עס איז גלייך ווי הקב״ה הט געטאן (צדיק מפי הבריות וישר הוא וראוי להצדיקו) אלע מענטשן זאגען מיט זייער מויל הקב״ה איז אצדיק אונ וואס ער טוט איז גלייך, אונ מען דארף אים גערעכט מאכן, ווייל ער איז מיט אמת גערעכט *) : (ה) ושחת לו וגו׳]. (כתרגומו) ווי דר תרגום טייטשט (חבילו להון ולא ליה) די יודין האבן פארדארבען ושלעכטס געטאן] צו זיך אליין, ניט צוא הקב״ה: ובניו מומם]. (בניו היו) די יודין זענן געוועזן די קינדר פון הקב״ה (והשחתה שהשחיתו היא מומם) אונ דס פארדארבונג וואס זיי האבן פארדארבן ודי זינד וואס זיי האבן געזינדיגט] דס איז זייער פעלער: ובניו מומם]. מיינט מען (מומם של בניו היה ולא מומו) די פעלער זענן געוועזן פון די קינדער ופון די יודין] ניט זיין פעלער, ניט דר פעלער פון הקב״ה: דור עקש] זיי זענען (עקום ומעוקל) פארקרימט אונ פארדרייט (ואת כל הישרה יעקשו) אלע גלייכע זאכען פארקרימען זיי (ובלשון משנה) אין דר משנה שטייט (חולדה ששיניה עקומות

רש״י

צדיק וישר הוא. הכל מלדיקים עליהם את דינו ם וכך ראוי וישר להם. לדיק מפי הבריות וישר הוא ע וראוי להלדיקו: (ה) שחת לו וגו׳. כתרגומו חבילו להון פ ולא ליה: בניו מומם. בניו היו צ והשחתה שהשחיתו היא מומם: בניו מומם. מומם של בניו היה ק ולא מומו: דור עקש. עקום ומעוקל כמו (מיכה ג) ואת הישרה יעקשו ובלשון משנה חולדה ששיניה עקומות ועקושות: ופתלתל.

שפתי חכמים

מלוה כנגד עבירה אלא משלם להם שכר המלות בעוה״ז כדכתיב ומשלם לשונאיו אל פניו וגו׳ כדי שיהא עונש של עבירות בעוה״ב מרובה: ם ר״ל שרולה לפרש מלת לדיק וכו׳ דל׳ לדיק נאמר על מי שקונה בעלמו שלימות הרבה וזה אין שייך בהקב״ה חלילה ומתרץ הכל מלדיקין כו׳ והרא״ם פי׳ הולרך לפרש הכל מלדיקין כו׳ מפני שא״א לומר שהכ׳ מעיד על לדקתו יתברך כי לא יעלה על דעת היפך זה וכ״ש אחר שנאמר עליו שהוא אל אמונה ואין עול ומפני שיש לטעות ולומר שמלת לדיק וישר הם תוארים להקב״ה מ״ה פי׳ דשניהם הוא תואר השם מפי הבריות וכו׳ ר״ל שהכל מלדיקין עליהם את דינו: ע ר״ל שישר לבריות לעשות כן וקאי וישר על הבריות אבל א״ל שקאי וישר על הקב״ה כיון דלדיק קאי אבריות ולא אהקב״ה ה״ה נמי מלת וישר קאי נמי אבריות ולא אהקב״ה וק״ל: פ ר״ל ולא ליה להקב״ה והכי משמע הקרא השחיתו ולמי השחיתו וקאמר לא ליה כלומר לא להקב״ה ויהיה לפי זה מלת לו דבקה עם מלת לא הבא אחריו לא עם מלת שחת ולפי ל׳ הכ׳ ה״ל לתרגם וליה לא אלא שתרגם אותו אחר לשון הנהוג והולרך להוסיף מלת להון אחר מלת שחת כי בזולת זה אין לו הבנה לקרא דלמי שחת ולא יפול עליו מלת לו לא כיון שאין אנו יודעים למי שחת רא״ם: צ דק״ל למה קורא אותן בניו כיון שחטאו: ק דק״ל למה כתיב מומם ולא כתיב מום סתם ויהיה מלת בניו דבקה עם שחת כאלו אמר שחתו בניו וזהו שתרגם חבילו לבון

דעת זקנים מבעלי התוספות

הצדיק דין תחלה: (ה) שחת לו לא בניו. כלו׳ אם שחת האדם מעשיו ועושה רשע לא לו ההשחתה שהרי הוא אינו נפסד בכך אלא לבניו מומיו המום הוא שלהם כדכתי׳ לא אותי הכעיסו כי אם אותם למען בשת פניהם. וכן תרגם אינקלוס חבילו להון לא ליה וגו׳. וקשיא לרב ר׳ משה מפינטרים״א דלפי זה הי׳ לו לכתוב שחת לא לו הראשון בא׳ והשני בוי״ו לכך פי׳ שחת לו לא בניו מומם מום שלהם הוי שהקב״ה אומר עליהם

ליקוטי יקרים

אונ ער לאזט דעם קינד גיוועלטיגן אויף זיין גאנצן פארמעגען, אזו האט הקב״ה געמאכט גיוועלטיגן די צדיקים אויף די גאנצע וועלט איף אלין וואס אין הימעל אונ אויף די ערד, ווי יהושע האט גיבאטן איף די זונן אונ די לבנה זיי זאלן בלייבן שטיין, יהושע האט ניט גיבעטין ביי הקב״ה. הקב״ה זאל הייסין זייא זאלען בלייבן שטיין, נאר ער אליין האט אויף זיי געבאטן זייא זאלען בלייבן שטיין, אונ זענן געבליבן שטיין, אונ דאס איז געוועזן אכביד פאר הקב״ה, אכבוד פאר די יודען, אונ אזו האט משה רבינו געזאגט צוא די הימעל אונ ערד כי שם ה׳ אקרא, ווען איך נאוג אנדערע צדיקים] וועל רופען דעם נאמן פון הקב״ה מיט תפלה, זאלט איר הימעל אונ ערד געבען כבוד צו הקב״ה אונ איר זאלט טאהן וואס מען וועט בעטען, דורך דעם וועגן אלע מענטשען דינען צו הקב״ה וויא עס וועט זיין אין דיא צייט ווען משיח וועט קומען:

פירוש לתורת אלהים

אלע אויף זיך מצדיק דעם דין אונ זאגען גאט איז גרעכט אונ ער הט רעכט גמשפט וישר הוא אונ דם וס דיא מענטשין זענען מצדיק דעם דין דאס איז רעכט פארטיג אונ עס גיהער אזו צו זיין: (ה) שחת זיי האבן זיך פר דארבן ווייל זיי האבן גיזינדיגט לו׳ לא צו אים ניט זיי האבן דר מיט גאט גאר ניט גטאן בניו זיי זענין גוועזן גאטס קינדר אונ וס זיי האבן פאר דארבין דאס איז זייער פעלער דור עקש עס

*) **הערה** הצור תמים פעלו וגו׳. דער פסוק איז שווער צו פארשטיין, למשל איינער וועט שטיין צווישען פיל מענטשין אונ וועט לויבין ארב אדער איין אנדער צדיק אונ וועט זאגין אויף אים איר זאלט וויסען דער רב איז קיין גנב קיין גזלן, קיין רוצח, וועט מען לאכין פון דעם מענטשין, מען וועט זאגין צו אים דאס איז אלויב אויף ארב אז ער איז קיין גנב, קיין גזלן קיין רוצח? דאס זעלביגע וועלין מיר פרעגין אויף משה רבינו, ער לויבט הקב״ה ער איז אל אמונה, אין עול, דאס איז אלויב אויף הקב״ה אז אלץ איז אמת אונ ער טוהט קיין אומרעכט? אפילו אויף ארענטליכען מענטש איז דאס קיין לויב? נאר משה רבינו האט אונז דערציילט אלויב אויף הקב״ה וואס ביי אמענטש קען דאס ניט זיין, למשל איינער האט געזינדיגט צו אמלך אונ מען האט געפסקת אויף אים אריכטיגען דין מען זאל אים הרגנן, האבין זיך פארזאמלט צום מלך זיין ווייב אונ קינדער, זיין פאטער אונ מוטער, זיינע ברידער אונ גוטע פריינד, דאס ווייב האט געזאגט צום מלך אדוני המלך איך האב עפעס געזינדיגט צו דיר? זאגט דער מלך, ניין, זאגט דאס ווייב צום מלך אז איך האב צו דיר ניט געזינדיגט, פאר וואס נעמסטו אוועק פון מיר מיין מאן, אונ אזוי האבין גיפרעגט די קינדער דעם מלך אז מיר האבין צו דיר ניט געזינדיגט פאר וואס נעמסטו אוועק ביי אינז אונזער פאטער, אונ אזוי פרעגין די פאטער אונ מוטער דעם מלך, מיר האבין צו דיר ניט געזינדיגט פאר וואס נעמסטו אוועק פון אונז אונזר זוהן, וום קען דר מלך זיי ענפערין? דר מלך טוהט צו דעם זינדיגער אריכטיגען דין אונ מיט דעם דין טוהט ער אומרעכט צו פיל מענטשין, אונ ער קען נישט אנדערש טאהן, זאגט משה הקב״ה טוהט ניט אזוי, הצור תמים פעלו, די מעשים פון הקב״ה זענען גאנץ, כי כל דרכיו משפט, זיינע אלע וועגין, זיין גאנצער פירונג איז מיט דין, אל אמונה, ער איז אגאט מיט אמת, ואין עול, אונ ער טוהט ניט אומרעכט, ווען אמענטש ווערט פא שולדיגט צו הקב״ה ער זאל שטארבין, נעמט אים הקב״ה ניט אוועק פון דער וועלט, ביז אלע מענטשין וואס גיהערין צו אים ווערין אויך פארשולדיגט, ביז דאס ווייב ווערט פארשולדיגט זיא זאל ווערין אלמנה, די קינדער ווערין פארשולדיגט זיי זאלין זיין יתומים, די פאטער אונ מוטער ווערין פארשולדיגט צו פארלירען זייער זוהן, אונ אזוי לאנג וויא אלע מענטשין וואס גיהערין צו אים זענען ניט פארשולדיגט שטארבט ער ניט, נאר הקב״הווארט ביז ער וועט קומען אויף דיא אנדערע וועלט וועט ער דארטין נעמען זיין שטראף, דריבער זאגט שלמה המלך ע״ה ויש רשע מאריך ברעתו, עס איז דא ארשע וואס לעבט לאנג אויף דער וועלט, ווייל מען קען אים ניט אוועק נעמען פון דער וועלט וועגין אנדערע מענטשין וואס גיהערין צו אים:

עִקֵּשׁ וּפְתַלְתֹּל: ו ה׳ רבתי והיא תיבה לעצמה הַ לַיהוָה תִּגְמְלוּ־זֹאת עַם נָבָל וְלֹא חָכָם הֲלוֹא־הוּא אָבִיךָ קָּנֶךָ הוּא עָשְׂךָ וַיְכֹנְנֶךָ: ז שני זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם בִּינוּ

לְטָעֲוָתָא דְּרָא דְּאַשְׁנִיוּ עוֹבָדוֹהִי וְאִשְׁתַּנִּיוּ: ו הָא קֳדָם יְיָ אַתּוּן גָּמְלִין דָּא עַמָּא דְּקַבִּילוּ אוֹרַיְתָא וְלָא חַכִּימוּ הֲלָא הוּא אֲבוּךְ וְאַתְּ דִּי לֵהּ הוּא עֲבָדָךְ וְאַתְקְנָךְ: ז אִדְּכַר יוֹמִין

תו״א הוא אביך קנך ברכות לה סנהדרין קב עקידה שער מה עקרים מ״ג פל״ז:

בעל הטורים

(ו) הלה׳. ה׳ גדולה לומר וכי לה׳ תגמלו זאת שנתן לכם ה׳ חומשי תורה: הוא עשך ויכוננך. וסמיך ליה (ז) זכור. כלומר זכור היאך עשה אותך ויכוננך בבטן מטיפה סרוחה: שאל אביך ויגדך

רשב״ם

של הקב״ה הם עשו מום בעצמם. כדכתיב כי משחתם בהם. מום בם: (ו) תגמלו זאת. בתמיה לעבוד אלהים אחרים: קנך. קנה אותך. שפדאך מבית עבדים: (ז) זכור ימות עולם. בטרם נולדתם הכין לכם נחלתכם:

רש״י

אנטורטיליי״ש (פערדרעהט) כפתיל הזה שגודלין אותו ומקיפין אותו סביבות הגדיל. פתלתל. מן התיבות הכפולות כמו ירקרק אדמדם סחרחר סגלגל: (ו) הלה׳ תגמלו זאת. לשון תימה וכי לפניו אתם מעליבין שיש בידו להפרע מכם ושהיטיב לכם בכל הטובות: עם נבל. ששכחו את העשוי להם: ולא חכם. להבין את הנולדות שיש בידו להיטיב ולהרע: הלא הוא אביך קנך. שקנאך שקננך בקן הסלעים ובארץ חזקה שתקנך בכל מיני תקנה: הוא עשך. אומה באומות: ויכננך. אחרי כן בכל מיני בסיס וכן. מכם כהנים מכם נביאים ומכם מלכים כרך שהכל תלוי בו: (ז) זכור ימות עולם. מה עשה בראשונים שהכעיסו

בית יהודא

ועקושית) אתולדה וואס אירע ציין זענן פארקרימט אונ פארדרייט: ופתלתלו. פערדרייט (כפתיל הזה שגודלין אותו ומקיפין אותו סביבות הגדיל) ווי אקנייטיל וואס מען פלעכט אים, אונ ארום די פלעכטונג וויקולט מען מיט אפאדים, עס זאל ניט צוריק אויפגעפלאכטן ווערן: ופתלתלו. מן התיבות הכפולות) דר ווארט פתלתול, איז פון די ווערטר וואס זענן מיט טאפעלע אותיות (כמו) ווי (ירקרק) שטארק גרין (אדמדם) שטארק רויט (סחרחר) גאנץ ארום (סגלגל) גאנץ קיילעכדיג: ופתלתלו. שטארק פארדרייט: (ו) והלה׳ תגמלו זאת. זאגט רש״י (לשון תימה) דס איז געזאגט מיט אוואונדר (וכי לפניו אתם מעציבין) פר הקב״ה טוט איר אזעלכע טרויעריגע זאכן? זינדיגט איר מיט אזעלכע עבירות, פר וואס האט איר ניט מורא (שיש בידו להפרע מכם) וואס ער קען געצאלט ווערן פון אייך ער קען אייך שטראפן, אונ פאר וואס פארגעסט איר (שהטיב לכם בכל הטובות) דיא אלע טובות וואס הקב״ה האט אייך געטאן: ועם נבל]. איר זענט אפאלק (ששכחו את העשוי להם) וואס האבן פארגעסן די טובות וואס צו זיי איז געטאן געווארען: ולא חכם]. אונ איז ניט קלוג (להבין את הנולדות) צוא פארשטיין וואס עס קען געבארן ווערן (שיש בידו להיטיב ולהרע) אז הקב״ה קען טאן גוטס אונ שלעכטס: והלוא הוא אביך קנך]. הקב״ה איז דיין פאטער (שקנאך) וואס האט דיך געקויפט (שקננך בקן הסלעים) ער האט דיך אריינגעזעצט אין אשטיינערנע נעסט (ובארץ חזקה) אונ אין אשטארקע לאנד (שתקנך בכל מיני תקנה) ער האט דיך פארבעסערט מיט אלע ערליי פארבעסערונג: והוא עשך]. (אומה באומות) הקב״ה האט דיך געמאכט אפאלק צווישן פעלקער: ויכוננך]. (אחרי כן בכל מיני בסיס וכן) נאכדעם האט הקב״ה דיך גיפעסטיגט מיט אלע ערלייא שטיצונגען אונ פעסטיגקייט (מכם כהנים מכם נביאים מכם מלכים) פון אייך זענן כהנים, פון אייך זענן נביאים, פון אייך זענן מלכים (כרך שהכל תלוי בו) איר זענט אשטאט וואס פון אייך איז אלץ: (ז) וזכור ימות עולם]. געדיינק נאר דיא פארצייטיגע טעג (מה עשה בראשונים שהכעיסו לפניו) וואס הקב״ה האט געטאן מיט די פריערדיגע

דעת זקנים מבעלי התוספות

כי לא בניו הם כשוטאין וכן אמר הושע כי היא לא אשתי והם לא בני כי בני זנונים המה: (ו) עם נבל. ששכחו הטובה העשוי להם: ולא חכם. שהוא רשע ואינו רוצה להתחכם ולראות את הנולד מה יהיה בסופו: (ז) זכור ימות עולם. עתה מזכיר והולך החסדים שעשה הקב״ה עם ישראל: בינו

שפתי חכמים

והוא עלמו מה שאמר למעלה שאת לו לא אלא שכפל הענין במלות שונות כמנהג השירות והנבואות. רא״ם: ר כמו שעושין פתילה לנר של שמן שמקיפין סביב הקש: ש ר״ל אתם עושים מעשים מעליבים ולמה אין ראוי לעשות שיש בידו להפרע מכם ועוד שהטיב לכם כל טובות וא״ל מנ״ל לרש״י שאלו שני הטעמים אמר להם י״ל כדמפרש ואזיל דכתיב עם נבל ששכחו את העשוי להם דהיינו שהטיב להם ולא חכם להבין את הנולדות דהיינו שיש בידו להפרע מהם כמו שעשה לדור המבול ולדור הפלגה ולאנשי סדום ש״מ דמלת הלה׳ וגומר כולל כמי שני טעמים: ת ל׳ קנין: א ל׳ קן. פי׳ דק״ל מדכתיב קנך שהוא ל׳ קנין איך שייך לומר אביך דהא לגבי אביו אין נופל ל׳ קנין ל״פ שהוא לשון קננך ותו ק״ל דהם הוא לשון קן הי״ל לנקוד בחיר״ק תחת הקו״ף וגם ה״ל להדגיש הנו״ן מל׳ כנשר יעיר קנו ל״פ שהוא מל׳ תיקון וא״ל מנ״ל שהוא ל׳ תיקון דלמא הוא מל׳ קנין ומל׳ קן אם כן הוה ליה לנקוד קונך בחולם מל׳ קונה שמים וארץ ואין לפרש מל׳ תקון ול׳ קננך לחוד ולא ל׳ קנין א״כ חסר תי״ו של מלת תיקון אע״כ ל״ל כל ג׳ לשונות: ב דק״ל מה שבח זה שעשה אותם הא כל העולם עשה. ל״פ אומה באומות ר״ל בחר בך מכל אוה״ע: ג בפת״ח וכן הוא כמי ל׳ בסיס אלא בסיס מל׳ הרפית וכן מל׳ עברית: ד משא״כ בשאר אומות

פירוש לתורת אלהים

איז איין פאר קרימטער דור ופתלתול אונ איין פר דרייטער: (ו) הלה׳ תגמלו זאת אוב צו גאט טוט איר דס וואס איר זינדיגט טוט איר דען עפיס גאט דער מיט נוייל עס איז ביי אים אין דיא הענט ער זאל אייך שטראפן דר פר. געהערט איר פר אים מורא צו האבן. אונ אויך האט ער אייך גיטאהן טובות נהערט איר ניט זיין כפוי טובה. (מזרחי). עם נבל איין שלעכטע פאלק זיי האבן פר געסן דס גוטס וואס גאט האט זיי שון גיטאהן ולא אונ ניט קלוג זיי ווילן ניט פאר שטיין אז ביי גאט איז אין די הענט ער זאל זיי טאן גוטס אונ שלעכץ הלא פר וואר ער איז דיין פאטער ער האט דיר גמאכט אנעסט אונ האט דיך בזעצט אין אגוט אונ אין אשטארק לאנד הוא עשך ער האט דיך בשאפן אונ ער האט דיך גישטארקט [ע״ר]: (ז) זכור ימות עולם גידענק דיא פריערדיגע צייטען גידענק וואס גאט האט גיטאהן צו די ערשטי וואס

שנות דר־ודר שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו־לך: ח בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם יצב גבלת

אונקלוס

דמן עלמא אסתכל בשני דר ודר שאל אבוך ויחוי לך סביך ויימרון לך: ח באחסנא עלאה עממיא בפרשותה בני אנשא קיים תחומי

תו"א שאל אביך סוכה כב: יצב גבלות חגיגה יב:

רשב"ם

(ח) בהנחל עליון גוים. שנתן להם נחלות: בהפרידו בני אדם. אחר מיתת **נח** ובימי אברהם שכתוב שם. משם נפרדו אִי הגוים איש ללשונו. ושם **תמצא** שהציב גבולות עמים, בני כנען שנים עשר כנגד מספר בני יעקב שהיו **שנים עשר**, שתמצא כנען וי"א בניו שנים עשר וכתיב שם ויהי גבול הכנעני **מצידון** וגו' לפי שכל אלו היו לישראל אבל בכל שאר בני נח לא פירש בהם שום גבול. ושוב מצאתי כמה פנים במדרש למספר בני ישראל **כי כנע**

בעל הטורים

זקניך. הרי ג' דורות וסמיך ליה (ח) בהנחל. לומר כל שהוא ובנו ובן בנו ת"ח הרי הוא לו כנחלה שאין לו הפסק: גבלת. חסר ב' ווי"ן לומר י"ב מזלות יצב למספר בני ישראל:

בית יהודא

מענטשן וואס האבן דערצערנט פאר אים: (בינו שנות דור ודור). איר זאלט פארשטיין די יארן פון די פריערדיגע **דורות** (דור אנוש שהציף עליהם מי אוקינוס) די מענטשן וואס זענען געווען אין די צייט פון אנוש וואס הקב"ה האט זיי **פארפלייצט** מיט די וואסער פון ים אוקינוס (ודור המבול ששטפם) און די מענטשן וואס די וואסער פון מבול האבן זיי **פארפלייצט** (דבר אחר) נאך אפשט איז אזוי האט משה **געזאגט** צו די יודין (לא נתתם לבבכם על שעבר) איר האט ניט **געגעבן** אייער הארץ צו בעטראכטן וואס איז געווען: (בינו שנות דור ודור). פארשטייט די יארן פון די דורות וואס **וועלן** זיין (להכיר להבא שיש בידו להיטיב לכם) איר זאלט **דערקענען** אויף די צייט וואס וועט קומען אז הקב"ה קען אייך טאן גוטעס (ולהנחיל לכם ימות המשיח והעולם הבא) ער קען **אייך** געבן די גוטע צייט וואס וועט זיין ווען משיח וועט קומען און ער וועט אייך געבען עולם הבא: (שאל אביך). **פרעג** דיין פאטער (אלו הנביאים שנקראים אבות) מיינט מען פרעג די נביאים זיי ווערן גערופן אבות, פאטערס (כמו **שנאמר** באליהו) ווי עס שטייט ביי דעם נביא אליהו, דר נביא אלישע האט אים גערופען (אבי אבי רכב ישראל) מיין **פאטער** מיין פאטער דו ביזט דער רייטוואגן פון דיא יודין: (זקניך). (אלו החכמים) דו זאלסט פרעגן דיינע אלטע **מענטשן** מיינט מען די חכמים וואס לערנען תורה: (ויאמרו לך). (הראשונות) וועלן זיי דיר זאגן וואס איז געווען אין **דיא** ערשטע צייטן: (ח) (בהנחל עליון גוים). ווען הקב"ה האט געגעבן די וועלט צו די פעלקער (כשהנחיל הקב"ה **למכעיסיו** את חלק נחלתם) ווען הקב"ה האט געגעבן א חלק פון די וועלט צו די מענטשען וואס האבן אים דערצערנט (**הציפן** ושטפן) ווייל זיי האבן אים דערצערנט האט ער זייא פארפלייצט מיט די וואסער פון מבול: (בהפרידו בני אדם). (**כשהפיץ** דור הפלגה) ווען הקב"ה האט פארשפרייט דיא מענטשן וואס האבן געמאכט דעם טורעם (היה בידו להעבירם **מן** העולם) האט הקב"ה געקענט זיי פארטרייבן ופארלענדן פון דער וועלט (ולא עשה כן) והקב"ה האט ניט געטאן אזוי

רש"י

לפניו: בינו שנות דר ודר. דור אנוש שהציף עליהם מי אוקינוס ודור המבול ששטפם. ד"א לא נתתם לבבכם על מה שעבר. בינו שנות דור ודור. להכיר להבא שיש בידו להיטיב לכם ולהנחיל לכם ימות המשיח והעולם הבא: **שאל אביך.** אלו הנביאים שנקראים אבות כמו שנאמר באליהו (מלכים ב ב) אבי אבי רכב ישראל: **זקניך.** (קידושין לב) אלו החכמים: **ויאמרו לך.** הראשונות: **(ח) בהנחל עליון גוים.** כשהנחיל הקב"ה למכעיסיו את חלק נחלתן הציפם ושטפם: **בהפרידו בני אדם.** כשהפיץ דור הפלגה היה בידו להעבירם מן העולם ולא עשה כן אלא יצב

שפתי חכמים

ד לוקחין מלך ממדינה אחרת: **ה** ר"ל היה ראוי לכם לזכור ימות עולם **וכיון** דלא עשיתם לכל הפחות בינו שנות דור ודור להבא כו' והוצרך **לפרש** ד"א וכו' משום דלפי' ראשון קשה כפל ל' דהא כבר נאמר זכור **ימות** עולם וגם דור אנוש ודור המבול בכלל ל"פ ד"א ולפי ד"א **לחוד** נמי קשה כי אין שייך לו' לשון הבנה אדבר שאינו בעולם הזה **אלא** בעה"ב אשר עין לא ראתה בלתי אלהים לבדו ל"פ גם טעם **ראשון**: **ו** פי' כי מלת זקן נוטריקון זה שקנה חכמה: **ז** ר"ל מה היה

דעת זקנים מבעלי התוספות

שנות דור ודור. כי קודם שהיו בעולם הייתי מתקן להם מקום בכל דור ודור כדמפרש ואזיל: (ח) בהנחל עליון גוים. שהנחיל לכל אומה ואומה נחלתה: בהפרידו בני אדם. בדור הפלגה שהפרידם והפליגם והלכו איש ואיש למקומו כד"א ויפץ ה' אותם משם וגו': יצב גבולות עמים למספר בני ישראל. בירר נחלה לשנים עשר שבטים אע"פ שעדיין לא נולדו כיצד שמסר ארץ ישראל לבני כנען שהם עבדים לבני שם כדי שלא

ליקוטי יהודא

(ח) בהנחל עליון גוים וגו'. ווען הקב"ה האט צוטיילט די וועלט צו די פעלקער, דאס איז געווען ווען אלע מענטשען זענען **געווען** צוזאמען, און האבן געבויעט דעם טורעם, האט הקב"ה **צושפרייט** די מענטשן אויף דער וועלט, און האט געמאכט פון **זיי** בעזונדערע פעלקער יעדער פאלק זאל האבען איין אנדרע **שפראכע** און צו יעדער פאלק האט הקב"ה **געגעבען** אבעזונדערע שטיק לאנד, האט זייא הקב"ה **צוטיילט** אויף זיבעציג פעלקער, צו דעם זעלביגן צאהל וואס **זענען** געווען דיא קינדער פון ישראל (פון יעקב) ווען זיי זענען **געקומען** אין מצרים און אויף די זיבעציג פעלקער האט הקב"ה **געגעבן** זיבעציג שרים, יעדר פאלק האט אבעזונדר שר, נאר יודן **האבן** קיין שר, אויף יודן גיוועלטיגט הקב"ה אליין, צו ווייזען **יודן** אליין זענען ביי הקב"ה געצעכנט וויא אלע פעלקער צוזאמען:

פירוש לתורת אלהים

האבען געזינדיגט פאר אים בינו שנות דור ודור פאר שטייט די יארען פון די ערשטע דורות [עיין רש"י] שאל פרעג דיין פאטער דאס זענען די נביאים ויגדך וועט ער דיר זאגן זקניך פרעג דייני זקנים די חכמים ויאמרו וועלן זיי דיר זאגען די טובות וואס גאט האט אייך גיטאהן די פריערדיגע צייטן: (ח) בהנחל עליון גוים ווען הקב"ה האט גמאכט ירשינען צו די ערשטע פעלקער וואס האבן אים דער צערינט ער האט זיי פאר פלייצט און האט זיי דרטרונקן בהפרידו בני אדם אז ער האט גטאהן צו שיידען די מענטשען פון דעם דור הפלגה האט ער דאך געקענט זיי פארלענדין פון דר וועלט און ער האט פארט אזו ניט גטאן נאר יצב ער האט גשטעלט גבולות די גרענעצין פון דיא פעלקער למספר צו דר צאל פון די קינדער ישראל ער האט זייא גלאזט לעבען פון וועגן דר צאל פון די קינדר ישראל

עַמִּים לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ט כִּי חֵלֶק יְהוָה עַמּוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ׃ י יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר

עַמְמַיָּא לְמִנְיַן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ט אֲרֵי חֻלָקָא דַיְיָ עַמֵּהּ יַעֲקֹב עֲדַב אַחְסַנְתֵּהּ׃ י סַפֵּיק צָרְכֵיהוֹן בְּאַרְעָא מַדְבְּרָא וּבֵית צַחֲוָנָא אֲתַר

רשב"ם

ובניו כמו כך שנים עשר הם: (י) ימצאהו. כמו ומצא להם, **הקדוש ברוך** הוא נמצא להם. הקב"ה היה סיפוק שלהם: יסובבנהו. במלאכיו ששמרום.

רש"י

גבולות עמים קיימם ולא אבדם: למספר בני ישראל. בשביל מספר בני ישראל שעתידים לצאת מבני שם ח ולמספר שבעים נפש של בני ישראל שירדו למצרים ט הציב גבולות עמים שבעים לשון: (ט) כי חלק ה' עמו. למה כל זאת לפי שהיה חלקו י כבוש ביניהם. ועתיד לצאת ומי הוא חלקו עמו. ומי הוא עמו. יעקב חבל נחלתו. והוא השלישי באבות כ המשולש בשלש זכיות זכות אבי אביו וזכות אביו וזכותו הרי ג' כחבל הזה שהוא עשוי בג' גדילים והוא ובניו היו לו לנחלה ל ולא ישמעאל בן אברהם ולא עשו בנו של יצחק: (י) ימצאהו בארץ מדבר. אותם מצא לו מ נאמנים בארץ מדבר שקבלו עליהם תורתו ומלכותו ועולו מה שלא

בית יהודא

(אֶלָּא יַצֵּב גְּבוּלוֹת עַמִּים) נָאר הקב"ה הָט פוּן זֵיי גֶעמַאכְט בֶּעזוּנְדֶערֶע פֶּעלְקֶער, אוּנ הָט גֶעמַאכְט גְרֶענְעֶצֶן צְווִישֶׁן דִי פֶּעלְקֶער (קִיְּמָם וְלֹא אִבְּדָם) עֶר הָט זֵיי דֶערְהַאלְטֶן אוֹיף דֶר וֶועלְט אוּנ הָט זֵיי נִיט פַארְלֶענְדְט: (לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל). מֵיינְט מֶען (בִּשְׁבִיל מִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁעֲתִידִים לָצֵאת מִבְּנֵי שֵׁם) וַוייל פוּן דִי קִינְדֶער פוּן שֵׁם הָאבֶּן גֶעדַארְפְט גֶעבָּארֶן וֶוערֶן דֶר צָאל יוּדִין דְרִיבֶּר הָט הקב"ה זֵיי נִיט פַארְלֶענְדְט (וּלְמִסְפַּר שִׁבְעִים נֶפֶשׁ שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁיָּרְדוּ לְמִצְרַיִם) אוּנ וַוייל זִיבֶּעצִיג מֶענְטְשֶׁן פוּן יוּדִין זֶענֶען גֶעקוּמֶען אִין מִצְרַיִם (הִצִּיב גְּבוּלוֹת עַמִּים שִׁבְעִים לָשׁוֹן) דְרִיבֶּר הָאט הקב"ה גֶעשְׁטֶעלְט דִי גְרֶענְעֶצֶן פוּן דִי פֶעלְקֶער אוֹיף זִיבֶּעצִיג לְשׁוֹנוֹת: (ט) (כִּי חֵלֶק ה' עַמּוֹ). מֹשֶׁה זָאגְט צוּ דִי יוּדִין (לָמָּה כָּל זֹאת) פַר וָוס הָאט הקב"ה דָם אַלְץ גֶעטָאהְן (לְפִי שֶׁהָיָה חֶלְקוֹ כָּבוּשׁ בֵּינֵיהֶם) וַוייל זַיין חֵלֶק אִיז גֶעוֶוען בֶּעהַאלְטֶן צְווִישֶׁן זֵייא (וְעָתִיד לָצֵאת) אוּנ הָאט גֶעדַארְפְט גֶעבָּארֶען וֶוערֶן פוּן זֵייא (וּמִי הוּא חֶלְקוֹ) וֶוער אִיז דֶר חֵלֶק פוּן הקב"ה (עַמּוֹ) זַיין פָאלְק (וּמִי הוּא עַמּוֹ) וֶוער אִיז זַיין פָאלְק: (יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ). יַעֲקֹב אִיז דִיא נַחֲלָה דֶער חֵלֶק פוּן הקב"ה (וְהוּא הַשְּׁלִישִׁי בְּאָבוֹת) עֶר אִיז דֶר דְרִיטֶער פוּן דִיא אָבוֹת (הַמְשׁוּלָּשׁ בְּשָׁלֹשׁ זְכִיּוֹת) עֶר הָט דְרַייא זְכִיּוֹת (זְכוּת אֲבִי אָבִיו וּזְכוּת אָבִיו וּזְכוּתוֹ) דֶעם זְכוּת פוּן זַיין זֵיידֶע אַבְרָהָם אוּנ דֶעם זְכוּת פוּן זַיין פָאטֶער יִצְחָק אוּנ זַיין זְכוּת (הֲרֵי שְׁלֹשָׁה) אִיז דְרַייא (כְּחֶבֶל הַזֶּה שֶׁהוּא עָשׂוּי בִּשְׁלֹשָׁה גְּדִילִים) וִויא אַשְׁטְרִיק וָואס עֶר אִיז גֶעפְלָאכְטֶן פוּן דְרַייא פֶעדִים (וְהוּא וּבָנָיו הָיוּ לוֹ לְנַחֲלָה) אוּנ יַעֲקֹב מִיט זַיינֶע קִינְדֶער זֶענֶען גֶעוָוארֶן דֶר חֵלֶק פוּן הקב"ה (וְלֹא יִשְׁמָעֵאל בֶּן אַבְרָהָם וְלֹא עֵשָׂו בְּנוֹ שֶׁל יִצְחָק) נִיט יִשְׁמָעֵאל דֶער זוּהְן פוּן אַבְרָהָם אוּנ נִיט עֵשָׂו דֶער זוּהְן פוּן יִצְחָק: (י) (יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר). עֶר הָט אִים גֶעפוּנֶען אִין אַווִיסְטֶע לַאנְד (אוֹתָם מָצָא לוֹ נֶאֱמָנִים בְּאֶרֶץ הַמִּדְבָּר) הקב"ה הָט גֶעפוּנֶען אִין דֶר מִדְבָּר דִיא קִינְדֶער פוּן יַעֲקֹב זֶענֶען בֶּעגְלוֹיבְּט צוּ אִים (שֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם תּוֹרָתוֹ וּמַלְכוּתוֹ וְעוּלוֹ) זֵייא הָאבֶּען אוֹיף זִיךְ גֶענוּמֶען זַיין תּוֹרָה, זַיין מְלוּכָה, אוּנ דִי מַשָּׂא פוּן זַיינֶע מִצְוֹת

דעת זקנים מבעלי התוספות

יוכלו לערער עליהם כשיבואו ליטלה מידם. ובני כנען שנים עשר היו דכתיב וכנען ילד את צידון בכורו ואת חת ואת היבוסי ואת האמורי ואת הגרגשי ואת החוי ואת הערקי ואת הסיני ואת הארודי ואת הצמרי ואת החמתי הרי י"א וכתיב ואחר נפוצו משפחות הכנעני דמשמע דאחד מן המשפחות נחלקה לשנים זהו הפריזי שאינו מנוי כאן הרי י"ב וזהו למספר בני ישראל: (י) ימצאהו בארץ מדבר. כמו ימציאהו שהמציא להן כל צרכן כגון באר ושלו שמלתם לא בלתה ורגלם לא

שפתי חכמים

חלק נחלתן הליפס וסטפס: ח דאל"כ למספר ל"ל והכי משמע הקרא כהפרידו בני אדם דהיינו כשהפיץ דור הפלגה יצב גבולות עמים ר"ל שלא העבירם מן העולם ולמה עשה כן למספר בני ישראל ר"ל בשביל ישראל שילא מן שם: ט ר"ל שרולה לפרש עוד ענין אחד וה"ק הפסוק יצב גבולות עמים ר"ל עשה אומות הרבה וכמה עשה ומפרש למספר בני ישראל ר"ל במספר של ע' נפש שירדו למצרים עשה דהיינו ע' אומות ויהיה מאמר יצב גבולות עמים נדרש לפניו ולאחריו כדפי' והולרך רש"י לשני טעמים דלטעם ראשון קשה למה לי למלת גבולות לא היה לו לכתוב רק יצב עמים למספר בני ישראל גבולות למה לי ולטעם אחרון קשה כיון שהכעיסו לפניו למה לא איבדם מן העולם לכן לריך גם לטעם ראשון: י משום דכל כי הוא נתינת טעם אלעיל מיני' ה"נ משמע שרולה ליתן טעם אלעיל: כ ר"ל לכך קרא ליעקב חבל נחלתו: ל דק"ל למה לא כתיב אברהם או ילחק ומתרץ הוא ובניו היו לו לנחלה אבל לאברהם היה ישמעאל דלאו נחלתו הוא ולילחק הי' עשו ואע"פ שכבר נא' למעלה מה שלא אבדם הוא בעבור מספר בני ישראל שהם מבני שם מ"מ עדיין לא פירש שם מה ענינם של מספר בני ישראל עד שיגלגלו אנשי דור הפלגה בעבורם ופירש כאן הטעם מפני כי יעקב וגומר היה כבוש ביניהם אע"פ שנאמר כי חלק וגו' לא יובן שהי' כבוש ביניהם אך כיון שהוא נתינת טעם למה שכתוב למעל' יצב גבולות עמים בעביר מספר ב"י שעתידים ללאת מהם דהיינו שהיה כבוש ביניהם. רא"ם: מ רלונו. בזה מ"ע לא רלה כמו עשו

פירוש לתורת אלהים

וָוס זֵיי וֶועלֶן אַרוֹיס קוּמֶען פוּן דִי קִינְדֶער פוּן שֵׁם אוּנ פוּן וֶועגֶן דִי זִיבּעצִיג נְפָשׁוֹת וָוס זֵיי הָאבֶּען גִיוְדֶערְט אִין מִצְרַיִם הָט עֶר גְמַאכְט אַבְּשְׁטַאנְד צוּ דִי אוּמוֹת אוּנ הָט זֵיי צוּ טֵיילְט אוֹיף זִיבֶּצִיג לְשׁוֹנוֹת: (ט) אוּנ פַר וָוס אִיז דָם אַזוֹי כִּי וָוארוּם דֶער חֵלֶק פוּן גָאט אִיז גֶוֶוען צְווִישֶׁן זֵיי אוּנ הָט בַּדַארְפְט אַרוֹיס קוּמֶען פוּן זֵיי אוּנ וֶוער אִיז גָאטְס חֵלֶק עַמּוֹ זַיין פָאלְק וֶוער אִיז זַיין פָאלְק יַעֲקֹב חֶבֶל דֶר טֵייל פוּן זַיין אַרְבּ [עיין רש"י]: (י) יִמְצָאֵהוּ גָאט הָט גֶפוּנֶען דִי יִשְׂרָאֵל פַר בַּגְלֵייבְּטֶע

ליקוטי יוסף

(י) יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר וגו'. דֶר מדרש שְׁרֵייבְּט וֶוען יוּדֶן זֶענֶען גֶעוֶוען אִין מִצְרַיִם אוּנ הָאבֶּן גֶעשְׁרִיגֶן, גֶעזִיפְצְט, וֶועגֶן זֵייעֶרֶע שְׁוֶוערֶע אַרְבֶּעט, אוּנ הקב"ה הָאט גֶעזָאגְט צוּ מֹשֶׁה עֶר זָאל גֵיין אוֹיסְלֵייזִין יוּדֶן פוּן מִצְרַיִם, הָאט מֹשֶׁה גֶעזָאגְט צוּ הקב"ה אִין מִצְרַיִם אִיז פוּהְל מִיט עֲבוֹדָה זָרָה, וָואס דִיא יוּדֶן דִינֶען גְלַייךְ וִוי דִי מִצְרַיִם, וִוי אַזוֹי קֶע' מֶען זֵיי אוֹיסְלֵייזִין פוּן מִצְרַיִם, הָאט הקב"ה גֶעזָאגְט צוּ מֹשֶׁה דוּ זֶעהְסְט נָאר וָואס זֵיי טוּהֶען אִיצְט, אִיךְ זֶעה וָואס זֵיי וֶועלֶן שְׁפֶּעטֶר טָאן, זֵיי וֶועלֶען אַוֶועק וַוארְפֶען דִי עֲבוֹדָה זָרָה פוּן מִצְרַיִם אוּנ וֶועלֶן דִינֶען צוּ מִיר דָאס זָאגְט מֹשֶׁה יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר, הקב"ה הָאט אַרוֹיס גֶענוּמֶען יוּדֶן פוּן מִצְרַיִם וַוייל עֶר הָאט גֶעוְואוּסְט עֶר וֶועט אִים גֶעפִינֶען אִין דֶער מִדְבָּר עֶר וֶועט נֶעמֶען דִי תּוֹרָה, אוּנ וֶועט גְלוֹיבֶּען אִין הקב"ה, אַרוֹיס צוּ גֵיין פוּן לַאנְד מִצְרַיִם וָואס זִיא אִיז גוּט כְּגַן ה', וִויא דֶער גָארְטֶען וָואס הקב"ה הָאט אִים

וּבְתֹהוּ יְלֵל יְשִׁמֹן יְסֹבְבֶנְהוּ יְבוֹנְנֵהוּ

די לית מיא אשרינון סחור סחור לשכינתיה אלפינון

רשב״ם

כדכתיב לנו מלאכיך סביב יהנה״). והמפרש בהיקף ענגים אינו. כי לפי הפשט אין הענן אלא לעמוד ענן לפניהם כדכתיב וה׳ הולך לפניהם יומם בעמוד ענן לנחותם הדרך. ועוד כי יצרנהו כפלו של יסובבנהו: כאישון עינו. יצרנהו הקב״ה לישראל כמו האישון ששומר את העין. הוא הבשר שנכפף על העין שקורין הפלפייד״א. ולפי שמכסה את העין ומחשיך אותו

״) אולי כוונתו על הכתוב (בתהלים לה) חונה מלאך ה׳ סביב ליראיו ויחלצם.

בעל הטורים

(י) יבוננהו. מלא וי״ו שבוי״ו כשנין נתן להם ו׳ דברים ואלו הן תורה עדות פקודי מצות יראת משפט:

בית יהודא

(מה שלא עשו ישמעאל ועשו) וואס ישמעאל און עשו האבן דאס ניט געוואלט טאן (שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק (וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן) הקב״ה האט געשיינט ווער איז געקומען פון שעיר ופון עשו) צו די יודין, און הקב״ה האט געשיינט ווער איז געקומען פון פארן ופון ישמעאל) צו די יודין, הקב״ה איז געוועזן ביי עשו און ישמעאל זייא זאלן נעמן די תורה האבן זיי ניט געוואלט, פון זיי איז הקב״ה געקומען צו יודין זיי זאלן נעמן די תורה, האבן זיי גענומן די תורה: ובתהו ילל ישמון. מיינט מען (ארץ ציה ושממה) אין אוויסטן ארט (מקום יללת תנינים ובנות יענה) אין אזו א ארט וואס דארטן טרויערן די שלאנגן און די שטרויס פייגל זינגן טרויעריגע לידער (אף שם נמשכו אחר האמונה) אפילו אין דעם וויסטן ארט האבן די יודין געצויגן נאך הקב״ה ווייל זיי האבן געגלויבט אין הקב״ה אז ער קען זיי שפייזען אין אוויסטן ארט אויך (ולא אמרו למשה איך נצא למדברות מקום ציה ושממון) און זיי האבן ניט געזאגט צו משה וויא אזו וועלן מיר ארויסגיין אין א מדבר אין אוויסטן ארט (כענין שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק הקב״ה האט געזאגט צו דיא יודין איך געדיינק (לכתך אחרי במדבר) דיין גיין נאך מיר אין דר מדבר: יסיבבנהו. הקב״ה האט אים ארומגענומן (שם סבבם והקיפם בעננים) דארטן אין דר מדבר האט הקב״ה ארומגערינגלט די יודין מיט וואלקינס (וסבבם בדגלים לארבע רוחות) און האט זיי ארומגערינגלט מיט דיא פאנען צו אלע פיר זייטן (וסובבם בתחתית ההר) און ער האט זיי ארומגענומן אונטער דעם בארג (שכפאו עליהם כגיגית) ער האט אויף זיי בדעקט מיט דעם בארג ווי מען בדעקט מיט אפאס: יבוננהו. (שם בתורה ובינה) הקב״ה האט דארטן דיא יודין גיגעבן פארשטיין די תורה, און האט זיי געגעבן פארשטאנדיגקייט: יצרנהו. הקב״ה האט געהיט די יודין (מנחש שרף ועקרב ומן העובדי כוכבים) פון שלאנגן און פון ברענענדיגע שלאנגען און פון עגדעסין און פון די געציין דינער: כאישון עינו. הקב״ה האט געהיט די יודין וויא אמענטש היט אישון עינו (הוא השחור שבעין) דאס שווארצע וואס אין אויג (שהמאור יוצא הימנו) פון דאס שווארצע וואס אין אויג גייט ארויס דיא ליכטיגקייט (ואונקלוס תרגם ימצאהו יספיקהו כל צרכו במדבר) דער תרגום אונקלוס טייטשט הקב״ה האט געגעבן צו די יודין אין דר מדבר אלץ וואס זיי האבן געדארפט, ימצאהו איז דערטייטש ער האט אים געגעבן גענוג (כמו) ווי עס שטייט אין פסוק (ומצא להם) עס וועט זייא גענוג זיין, נאך שטייט אין פסוק (לא ימצא לנו ההר) דר בארג וועט אונז ניט גענוג זיין: ויסובבנהו. מיינט מען (אשרינון סחור סחור לשכינתיה) הקב״ה האט געמאכט רוהען דיא יודין ארום זיין שכינה (אהל מועד באמצע וארבעה דגלים לארבע רוחות) דר אהל מועד איז געשטאנען אין מיטן, און די יודין מיט די פיר פאנען זענען געווען

רש״י

עשו ישמעל ועשו שנאמר (לקמן לג) וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן: ובתהו ילל ישימון. ארץ ציה ושממה מקום יללת תנינים ובנות יענה אף שם נמשכו אחר האמונה ולא אמרו למשה היאך נצא למדברות מקום ציה ושממון כענין שנא׳ (ירמיה ב) לכתך אחרי במדבר: יסבבנהו. שם סבבם והקיפם בעננים וסבבם בדגלים לארבע רוחות וסבבם בתחתית ההר שכפאו ב עליהם כגיגית: יבוננהו. שם בתורה ובינה: יצרנהו. מנחש שרף ועקרב ומן האומות: כאישון עינו. הוא השחור שבעין ש שהמאור יוצא הימנו. ואונקלוס תרגם ימצאהו יספיקהו כל צרכו במדבר כמו (במדבר יא) ומצא להם (יהושע יז) לא ימצא לנו ההר. יסבבנהו. אשרינון סחור סחור לשכינתיה ע אוהל מועד

שפתי חכמים

וישמעאל לנחלתי שהם מבני אברהם ויצחק כמו בניו של יעקב: ב והטובה בזה כדי שיהיו כמו אנשים ולא יוכל לשלוט כל ימיו כדין אנוסה וכן פירשתי בפ׳ וישמע יתרו ואין להקשות מנ״ל לשלשה אלו י״ל דהי מינייהו מפקת א״כ דהקרא מפרש שלשתן דקא ק׳ יסובבנהו יבוננהו שסיבב אותן בשעת נתינת התורה דהיינו כפה עליהם הר כגיגית יסובבנהו יצרנהו מנחשים דהיינו שהקיפן בענני כבוד והרג כל הנחשים והעקרבים יסובבנהו יצרנהו כאישון מן האומות דהיינו שסבבן בדגלים: ס (נח״ו) ולמה נקרא אישון משום דנראה בו כדמות איש קטן כמו שנראה דמות איש במראות הנשים דאישון ל׳ איש וע״ש: ע פי׳ שהתרגום מתרגם כך על יסובבנהו ומפרש זה

דעת זקנים מבעלי התוספות

בצקה: ובתהו ילל ישימון. ובאותו תהו דמדבר שהוא מקום שממה ויללה שאין שם רק תנים ובנות יענה שמספידין ומיללין כד״א אעשה מספד כתנים וגו׳ שם המציא כל צרכן וכן תרגום אונקלוס. ד״א ימצאה ובארץ מדבר מציאה גדולה מצא ישראל במדבר מן התורה שנתנה להם שם: ובתהו ילל ישימון. שעד שלא נתנה התורה היה העולם חשוך ושמם כלילה וכשנתנה היה אור שנא׳ כי נר מצוה ותורה אור: יסובבנהו. בסכוך עננים. ד״א בהר סיני כשכפה עליהם ההר כגיגית: יבוננהו. שהבינם בתורה, ד״א לשון בנין המשכן: יצרנהו כאישון עינו. ששמרן מאומות ומעמלק:

ליקוטי יוסף

געפלאנצט, און גיין אין דעם וויסטן מדבר נאנט דריי מיליאן מענטשען, ווייבער, קליינע קינדער, אלטע, און האבן ניט גיפרעגט וואס וועט מען עסין אין דר מדבר, נאר זייא האבן געגלויבט אז הקב״ה וועט זיי שפייזן אין דער מדבר, גלייך ווי עס וואלט געווען בארץ מדבר, וויא דער מדבר וואלט געוועזן א לאנד, און די אמונה געדיינקט אייביג הקב״ה צו די יודען, וויא הקב״ה האט געזאגט צום נביא ירמיה ער זאל רופן צו די יודען זכרתי לך חסד נעוריך וגו׳:

פירוש לתורת אלהים

אין דער מדבר זייא האבן אויף זיך מקבל געווען זיין תורה און זיין מלכות און זיין עול. אבער שעיר ופארן האבען אזו ניט גיטאהן דען גאט האט זייא גיפרעגט אוב זיי ווילען נעמן די תורה און זיי האבן ניט גיוואלט ובתוהו און אין דעם לאנד וואס איז וויסט און עס איז אזו איין ארט וואו דיא שלאנגען קלאגן האבן זיי זיך דארטן אויך נאך גצוגן נאך דר אמונה און האבען ניט גזאגט צו משה וואו וועלען מיר גיין אין דיא וויסטע מדבריות נאר זייא האבען גגלייבט אין הקב״ה און זענען גגאנגען יסובבנהו גאט האט זייא דארטען ארום גרינגלט מיט די וואלקינם

פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא נְטַרְנוּן כְּבָבַת עֵינֵיהוֹן: יא כְּנִשְׁרָא דִּמְחִישׁ לְקִנֵּהּ עַל בְּנוֹהִי מִתְחוֹפַף פָּרִיס גַּדְפּוֹהִי מְקַבֵּלְהוֹן מְנַטְּלְהוֹן עַל

יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ: יא כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ עַל־גּוֹזָלָיו יְרַחֵף יִפְרֹשׂ כְּנָפָיו יִקָּחֵהוּ יִשָּׂאֵהוּ עַל־אֶבְרָתוֹ:

תו"א כנשר יעיר עקידה שער עו:

רשב"ם

נקרא אישון וכמוהו שמרני באישון בת עין. כנוגע בבבת עינו הוא שקורין פרו"נילא שרואין בה: (יא) יעיר קנו. מעירו ומנענעו ממקומו. לשאתו

רש"י

בחמלע והרבעה דגלים לד' רוחות: (יא) כנשר יעיר קנו. נהגם ברחמים ובחמלה פ כנשר הזה רחמני על בניו ואינו נכנס לקנו פתאום עד שהוא מקשקש ומטרף על בניו בכנפיו בין אילן לאילן בין שוכה צ לחברתה כדי שיעורו בניו ויהא בהם כח לקבלו: יעיר קנו. יעורר בניו: על גוזליו ירחף. אינו מכביד עצמו עליהם אלא מחופף נוגע ואינו נוגע אף הקב"ה (איוב לז) שדי לא מצאנוהו שגיא כח ק כשבא ליתן תורה לא נגלה עליהם מרוח אחת אלא מארבע רוחות שנאמר (לקמן לג) ה' מסיני בא ר וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן ואתה מרבבות קודש (חבקוק ג) אלוה מתימן יבא זו רוח רביעית: יפרוש כנפיו יקחהו. כשבא ליטלן ממקום למקום אינו נוטלן ברגליו כשאר עופות לפי שאשר עופות יראים מן הנשר שהוא מגביה לעוף ופורח עליהם לפיכך נושאן ברגליו מפני הנשר אבל הנשר אינו ירא אלא מן החץ לפיכך נושאן על כנפיו אומר מוטב שיכנס החץ בי ולא יכנס בבני אף הקב"ה (שמות יט) ואשא אתכם על כנפי נשרים כשנסעו מצרים אחריהם והשיגום (חונים) על הים היו זורקים בהם חצים ואבני בליסטראות מיד (שמות יד) ויסע

בית יהודא

אָרום אֹהֶל מוֹעֵד אין די פיר זייטן: (יא) וּכְנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ. משה האט געזאגט (נָהֲגָם בְּרַחֲמִים וּבְחֶמְלָה) הקב"ה הט געפירט די יודין מיט רַחֲמָנוּת (כְּנֶשֶׁר הַזֶּה רַחֲמָנִי עַל בָּנָיו) ווי דר אדלער הט רחמנות אויף זיינע קינדער (וְאֵינוֹ נִכְנָס לְקִנּוֹ פִּתְאוֹם) אונ ער קומט ניט צו זיין נעסט פלוצלונג (עַד שֶׁהוּא מְקַשְׁקֵשׁ וּמְטָרֵף עַל בָּנָיו בִּכְנָפָיו) נאר פריער קלאפט ער מיט זיינע פליגול לעבין זיינע קינדער (בֵּין אִילָן לְאִילָן בֵּין שׂוֹכָה זוֹ לַחֲבֶרְתָּהּ) צווישען איין בוים אונ דעם אנדערן, צווישן איין צווייג אונ דם אנדערע (כְּדֵי שֶׁיֵּעוֹרוּ בָּנָיו) זיינע קינדער זאלן זיך אויפוועקן (וִיהֵא בָּהֶם כֹּחַ לְקַבְּלוֹ) ווען זיי האבן כח אים צו האלטן אין זייער געסט: וְיָעִיר קִנּוֹ. מיינט מען (יְעוֹרֵר בָּנָיו) ער וועקט־אויף זיינע קינדער: וְעַל גּוֹזָלָיו יְרַחֵף. ער פליהט אונ שוועבט איבר זיינע קינדער (אֵינוֹ מַכְבִּיד עַצְמוֹ עֲלֵיהֶם) ער מאכט זיך ניט שווער אויף זיי (אֶלָּא מְחוֹפֵף) נאר ער בדעקט אויף זיי (נוֹגֵעַ וְאֵינוֹ נוֹגֵעַ) ער רירט אן די קינדער זיינע אונ עס איז ניט אנגערירט (אַף הקב"ה) הקב"ה הט אויך אזו געטאן (שַׁדַּי לֹא מְצָאנוּהוּ שַׂגִּיא כֹחַ) מיר האבן ניט געפונען הקב"ה זאל קומען צו די יודין מיט אשטארקן כח (כְּשֶׁבָּא לִיתֵּן תּוֹרָה) ווען הקב"ה איז געקומען געבן די תורה צו יודין (לֹא נִגְלָה עֲלֵיהֶם מֵרוּחַ אַחַת) הט ער זיך ניט בעוויזען צו זייא פון איין זייט (אֶלָּא מֵאַרְבַּע רוּחוֹת) נאר פון פיר זייטן (שֶׁנֶּאֱמַר) וויא עס שטייט אין פסוק (ה' מִסִּינַי בָּא) הקב"ה איז געקומען פון סיני (וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ) אונ הט געשיינט פון שעיר צו אים (הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן) ער האט געשיינט פון בארג פארן (וְאָתָה מֵרִבְבֹת קֹדֶשׁ) אונ ער איז געקומען פון צעהן טויזענד הייליגע מלאכים (אֱלוֹהַּ מִתֵּימָן יָבֹא) הקב"ה איז געקומען פון תימן (זוֹ רוּחַ רְבִיעִית) דס איז די פערטע זייט: וְיִפְרוֹשׂ כְּנָפָיו יִקָּחֵהוּ. ער שפרייט־אוס זיינע פליגול אונ ער נעמט דיא גאנצע נעסט (כְּשֶׁבָּא לִיטְּלָן מִמָּקוֹם לְמָקוֹם) ווען דר אדלער קומט צו דיא נעסט אונ ער וויל זיי איבערטראגן פון איין ארט צום אנדערן ארט (אֵינוֹ נוֹטְלָן בְּרַגְלָיו כִּשְׁאָר עוֹפוֹת) נעמט ער זיי ניט מיט זיינע פיס וויא אנדערע עופות טוהען (לְפִי שֶׁשְּׁאָר עוֹפוֹת יְרֵאִים מִן הַנֶּשֶׁר שֶׁהוּא מַגְבִּיהַּ לָעוּף וּפוֹרֵחַ עֲלֵיהֶם) ווייל אנדערע עופות האבען מורא פר דעם אדלער ווייל ער פליהט הויך אונ ער פליהט איבער זיי, דריבר האבן זיי מורא צו האלטען זייערע קינדער אויף זיך טאמער וועט דער אדלער זיי חאפען (לְפִיכָךְ נוֹשְׂאָן בְּרַגְלָיו מִפְּנֵי הַנֶּשֶׁר) דריבר טראגט ער די קינדער מיט די פיס ווייל ער האט מורא פאר דעם אדלער (אֲבָל הַנֶּשֶׁר אֵינוֹ יָרֵא אֶלָּא מִן הַחֵץ) אבער דער אדלער האט נאר מורא פר אפייל, טאמער וועט מען שיסען צו אים (לְפִיכָךְ נוֹשְׂאָן עַל כְּנָפָיו) דריבר טראגט ער די קינדער אויף זיינע פליגול וואָרום פון זיינע פליגול וועט זייא קיינער חאפען, ווייל עס פליהט קיינער העכער פון אים (אָמַר מוּטָב שֶׁיִּכָּנֵס הַחֵץ בִּי וְלֹא יִכָּנֵס בְּבָנַי) ער זאגט בעסר זאל די פייל אריינגיין אין מיר אונ זאל ניט אריין גיין אין מיינע קינדער (אַף הקב"ה) הקב"ה האט אויך אזוי געזאגט (וָאֶשָּׂא אֶתְכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים) איך האב אייך געטראגען וויא אויף די פליגול פון א אדלער (כְּשֶׁנָּסְעוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵיהֶם וְהִשִּׂיגוּם חוֹנִים עַל הַיָּם) ווען דיא מצרים האבן געצויגן נאך די יודין אונ זייא האבען געטראפען די יודין רוהען לעבין ים (הָיוּ זוֹרְקִים בָּהֶם חִצִּים וְאַבְנֵי בְּלִיסְטְרָאוֹת) האבן דיא מצרים געווארפן פיילען אונ שטיינער אויף דיא יודין וּמִיַּד וַיִּסַּע

שפתי חכמים

אוהל מועד וכו': פ מכאן והלאה חוזר לספר הטובות שעשה להם מעת לאתם ממצרים והם שכחו את הכל: צ פי' סוכה ענף עלים: ק רש"י אומר כן וה"פ שדי דהיינו הקב"ה לא מצאנוהו שגיא כח ר"ל דאע"ג דהוא שגיא דהיינו חזק לא נוהג בכח עם הבריות: ר מסיני בא אינו מן מנין ד' רוחות אלא שילא מסיני לקראת ישראל ואלו הן הד' רוחות וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן ואתה מרבבות קודש אלוה מתימן יבוא ויש מקשים והא רש"י פי' לעיל קרא וזרח משעיר למו וגו' על העו"א שלא רצו לקבל עליהם את התורה וכ"פ רש"י לקמן בפ' וזאת הברכה וכאן פי' הקרא לד' רוחות העולם וי"ל דתרווייהו איתנייהו ביה דאי לד' רוחות לחוד נכתב הקרא א"כ קשה למה קרא שמות הרוחות בשמות אלו מה שלא קרא ד' רוחות העולם בשמות אלו בכל התורה כולה אלא ע"כ ל"ל דקאי נמי על העו"א ואלו לעו"א לחוד הוה אתי למה לא הזכירן בשמותן בהדיא אלא ע"כ תרווייהו איתנייהו ביה ולעיל בפסוק ימלאהו שמספר בשבחן של ישראל

פירוש לתורת אלהים

אונ מיט דְּגָלִים יְבוֹנְנֵהוּ ער הט זיי דארטן געגעבען צו פר שטיין די תורה. יִצְּרֶנְהוּ ער האט זיי גיהיטען פון שלאנגען אונ פון עגדיסן אונ פון די עובדי כוכבים כְּאִישׁוֹן אזו ווי דם שווארץ אפיל פון דעם אויג [ע' רש"י]: (יא) כְּנֶשֶׁר גאט הט זיי גיפירט מיט דערבארימקייט אזו ווי א אדלער איז זיך מרחם איבר זייני קינדער [ע"ר] יִפְרוֹשׂ כְּנָפָיו ער פארשפרייט זייני פליגל יִקָּחֵהוּ ער נעמט זייני קינדער אויף זייני פליגל אונ טראגט

יב יְהוָה בָּדָד יַנְחֶנּוּ וְאֵין עִמּוֹ אֵל
נֵכָר׃ שלישי יג יַרְכִּבֵהוּ עַל־בָּמֳתֵי
יתיר ו׳ אָרֶץ וַיֹּאכַל תְּנוּבֹת שָׂדָי

תו״א ה׳ בדד ינחנו שם׃

תְּקוֹף אֲבָרוֹהִי׃ יב יְיָ בִּלְחוֹדוֹהִי עָתִיד לְאַשְׁרָיוּתְהוֹן בְּעָלְמָא דְּהוּא עָתִיד לְאִתְחַדָּתָא וְלָא יִתְקַיַּם קֳדָמוֹהִי פֻּלְחַן טַעֲוָן׃ יג אַשְׁרֵנוּן עַל תָּקְפֵּי אַרְעָא וְאוֹכְלִנּוּן בִּזַּת סָנְאֵיהוֹן וִיהַב לְהוֹן בִּזַּת שַׁלִּיטֵי

רשב״ם

על אברתו. כמו העירותי מצפון ויאת. הנני מעיר עליכם. כשמביאו ממקום **למקום** קורא אותו לשון הערה׃ (יב) ה׳ בדד. הוא לבדו הוציאם ממצרים **הוליך** אותם לא״י׃ (יג) על במותי ארץ. ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות׃

בעל הטורים

(יב) ינחנו. ב׳ במס׳ בדד ינחנו. מתן אדם ירחיב לו ולפני גדולים ינחנו. לומר מי שנותן צדקה הקב״ה בדד ינחנו׃ (יג) על במותי ארץ. מלא וי״ו על ששה עממים׃

בית יהודא

מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים וגו׳ וַיָּבֹא בֵּין מַחֲנֵה מִצְרַיִם וגו׳) איז באלד געקומען אַמַלְאַךְ פון הקב״ה און האט זיך געשטעלט צווישן די מִצְרַיִם און יודין, און אַלע פייערן און שטיינער זענען אריין אין דעם מַלְאָךְ׃ (יב) וה׳ בָּדָדוֹ. (לָבֶטַח נְהָגָם בַּמִּדְבָּר) הקב״ה האט געפירט די יודין אין דער מִדְבָּר אַליין און זיכער׃ וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר. מיינט מען (לֹא הָיָה כֹּחַ בְּאֶחָד מִכָּל אֱלֹהֵי הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים לְהַרְאוֹת כֹּחוֹ וּלְהִלָּחֵם עִמָּהֶם) עס איז ניט געווען אפילו איינער פון אלע פעלקערשע געטער וואס זאל קענען ווייזען זיין כח צו מאכן אַמִלְחָמָה מיט די יודין (וְרַבּוֹתֵינוּ דְּרָשׁוּהוּ עַל הֶעָתִיד) די רבנן לערנען דעם פסוק אויף די צייט ווען משיח וועט קומען (וְכֵן תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס) דער תרגום אונקלוס לערנט אויך דעם פסוק אויף דיא צייט ווען משיח וועט קומען, זאגט רש״י (וַאֲנִי אוֹמֵר) און איך זאג (דִּבְרֵי תוֹכָחָה הֵם) די רייד זענען צו שטראפען די יודין (לְהָעִיד הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ) צו מאכען פאר עדות די הימעל און ערד (וּתְהֵא הַשִּׁירָה לָהֶם לְעֵד) דיא סדרה האזינו וועט אויך זיין אַעֵדוּת (שֶׁסּוֹפָן לִבְגּוֹד) זייער סוף וועט זיין זיי וועלן זינדיגען (וְלֹא יִזְכְּרוּ הָרִאשׁוֹנוֹת שֶׁעָשָׂה לָהֶם) זיי וועלן ניט געדיינקען די ערשטע טובות וואס הקב״ה האט צו זיי געטאהן (וְלֹא הַנּוֹלָדוֹת שֶׁהוּא עָתִיד לַעֲשׂוֹת לָהֶם) און זיי וועלן ניט טראכטן וועגען די זאכען וואס קענען געבארן ווערן, וואס הקב״ה קען זיי טאהן רעות און טובות (לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְיַישֵּׁב הַדָּבָר לְכָאן וּלְכָאן) דריבער דארפן מיר לערנען די פסוקים אויף וואס עס איז געווען און אויף וואס עס וועט זיין (וְכָל הָעִנְיָן מוּסָב עַל זְכוֹר יְמוֹת עוֹלָם בִּינוּ שְׁנוֹת דּוֹר וָדוֹר) און די אלע פסוקים געהערען צו די פסוקים וואס איז פריער געשריבן „איר זאלט געדיינקען דיא פריערדיגע טעג און די פריערדיגע יאהרען״, פון די צייט וואס הקב״ה האט בשאפען די וועלט ביז די צייט וואס איר קומט אריין אין ארץ ישראל (כֵּן עָשָׂה לָהֶם) אזוי האט הקב״ה געטאהן צו זייא (וְכֵן עָתִיד לַעֲשׂוֹת) און אזוי וועט ער טאהן (כָּל זֶה הָיָה לָהֶם לִזְכּוֹר) דאס אלץ דארפן די יודין געדיינקען׃ (יג) יַרְכִּבֵהוּ עַל בָּמֳתֵי אָרֶץ. זאגט רש״י (כָּל הַמִּקְרָא כְּתַרְגּוּמוֹ) דער גאנצער פסוק דארף ווערן געטייטשט ווי דער תרגום שרייבט׃ יַרְכִּבֵהוּ וגו׳. ער מאכט אים רייטען (עַל שֵׁם שֶׁאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גְּבוֹהָה מִכָּל הָאֲרָצוֹת) ווייל ארץ ישראל איז העכער פון אלע לענדער, דער וואס וואהנט אין ארץ ישראל ווערט גערופען „ער רייט אויף דם העכסטע לאנד פון אלע לענדער״׃ וַיֹּאכַל תְּנוּבֹת שָׂדָי. ער וועט עסין די פרוכטן פון פעלד (אֵלּוּ פֵּירוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל) דם מיינט מען ער וועט עסען דיא

רש״י

מלאך האלהים וגו׳ ויבא בין מחנה מצרים וגו׳: (יב) ה׳ בדד. ה׳ בדד ובטח ש נהגם במדבר: ואין עמו אל נכר. לא היה כח באחד א מכל אלהי הגוים להראות כחו ולהלחם עמהם. ורבותינו דרשוהו על ב העתיד וכן תרגם אונקלוס ואני אומר דברי תוכחה הם ג להעיד השמים והארץ ותהא השירה להם לעד שסופן לבגוד ולא יזכרו הראשונות שעשה להם ולא הנולדות שהוא עתיד לעשות להם לפיכך צריך ליישב הדבר ד לכאן ולכאן וכל הענין מוסב על זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור כן עשה להם וכן עתיד לעשות כל זה היה להם לזכור: (יג) ירכבהו על במתי ארץ. כל המקרא ה כתרגומו: ירכבהו וגו׳. על שם שארץ ישראל גבוה מכל הארצות: ויאכל תנובת שדי. אלו ו פירות

שפתי חכמים

מביא הטעם שדרשו על העו״ה שלא רצו לקבל התורה ובפסוק כנשר יעיר קנו שבא לספר בטובתו של מקום שהטיב לישראל מביא טעם השני: ש וה״ק הפסוק וי״י נהג את ישראל בדד ובטח אבל א״ל וי״י היה בדד דזה פשיטא אלא מלת בדד שב אל העם כלומר שלא היו צריכין לשום אומה ללכת עמהם מרוב בטחונם ויהיה מלת ינחנו עתיד תחת עבר: א ר״ל זהו פירוש בטח כלומר שלא פחדו שמא יקום שום אחד מכל אלהי הגוים להראות כחו להלחם עמהם משום דלא היה כו׳: ב ר״ל קרא די״י בדד: ג רצונו בזה דאין שייך לפרשו על העתיד כיון שעכשיו מדבר דברי תוכחות עמהם א״כ איך יתכן שיתגלגל בכאן באמצע התוכחה על העתיד ל״פ ואני אומר כו׳ כלו׳ אף שהוא דבור על העתיד מ״מ גם הם דברי תוכחה כל הענינים וכו׳: ד ר״ל כך הקרא של י״י בדד ינחנו הוא משמע להבא ולעבר: ה פי׳ שיתן להם א״י וכ״ת א״כ הל״ל וינחילנו וגו׳ מאי ירכיבהו וכו׳ וכדמפרש ואזיל: ו ק״ל וכי במקום אחר לא יאכלו לכ״ה. אלו פירות כו׳:

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יג) ירכיבהו על במתי ארץ. כד״א ואתה על במותימו תדרוך: ויאכל תנובות שדי. מאחר שבאו לארץ אכלו תנובת השדה ופסק המן כדכתיב וישבות המן ממחרת הפסח ויאכלו מעבור הארץ כדי שיתחזקו לכבוש את הארץ ואמרינן התם דקריב עומר והדר אכול והקשה הרב נתן האופניא״ל למה המתינו עד לאחר הקרבת העומר יבא עשה דבערב תאכלו מצות וידחה לא תעשה דולחם וקלי וכרמל וכו׳ כמו שעשה דמילה דוחה לא תעשה דצרעת ותירץ גזרה כזית ראשון אטו כזית שני דמכזית ראשון שיאכל מן המצה אקיים ליה עשה ונמצא עובר לאו בכזית שני דבכי האי גוונא אמרינן ביבמה שנפלה לפני כהן גדול דלא מיבמה יבא עשה דיבמה יבא עליה וידחה ל״ת דאלמנה לא יקח

פירוש לתורת אלהים

זיי פון איין ארט אויף דעם אנדערן ארט [עיין רש״י]׃ (יב) יְיָ בָּדָד גאט אליין האט זיי געפירט זיכער אין דער מִדְבָּר און זיי האבן פאר קיינעם ניט מורא געהאט וְאֵין עִמּוֹ און עס איז ניט געווען מיט אים אֵל נֵכָר איין פרעמדער אפ גאט עס איז ניט געווען איין אפ גאט פון אלע אפ געטער ער זאל בווייזען זיין כח מלחמה צו האלטען מיט די ישראל [עיין רש״י]׃ (יג) יַרְכִּבֵהוּ עַל בָּמֳתֵי אָרֶץ ער האט אים גימאכט רייטען אויף די הייך פון דער ערד ער האט זיי גמאכט רוען אין ארץ ישראל וואס איז העכער פון אלע לענדער

אונקלוס

קרוין ונכסי יתבי כרכין תקיפין : יד יהב להון בזת מלכיהון ושליטיהון עם עותר דברביהון

וַיֵּנִקֵהוּ דְבַשׁ מִסֶּלַע וְשֶׁמֶן מֵחַלְמִישׁ צוּר: יד חֶמְאַת בָּקָר וַחֲלֵב צֹאן עִם־חֵלֶב כָּרִים וְאֵילִים

בעל הטורים

ויניקהו . חסר יו"ד מיו"ד דברות יונקת כל התורה :

תו"א ויניקהו דבש סוטה יא :

רשב"ם

דבש . תמרים : ושמן . זיתים שגדלים על ההרים : (יד) חמאת בקר . לפי הפשט ארץ זבת חלב . ובשר הרבה להם לאכול : חלב כרים . אילים מדבריות המפוטמי' במרעה כדכתיב ירעה מקנך כר נרחב וכן לבשו כרים הצאן דוגמת סוף הפסוק ועמקים יעטפו בר הכרים של תבואה לבשו את הצאן מלאים צאן לרעות בהם . וכן ואויבי ה' כיקר כרים במניעת שדי תבואות שמשתדפין ברגע אחד סמוך לקציר בעוד לילה . כלו בעשן . כלו בשרפת אש . וסופן משחירין . ואני כך ראיתי (כך) בקציר כן הרשעים תחלה מצליחים בתבואת כרים ויהפך עליהם לילה וידכאו : ואילים בני בשן . סתם בני בשן שמינים:

רש"י

ארץ ישראל שקלים לגוב ולהתבשל מכל פירות הארצות : ויניקהו דבש מסלע . מעשה באחד שאמר לבנו ח בסיכני הבא לי קליעות מן החבית הלך ומצא הדבש צף על פיה ט אמר לו זו של דבש היא אמר לו השקע ידך לתוכה ואתה מעלה קליעות מתוכה (ספרי) · ושמן מחלמיש צור . (מנחות פה) אלו זיתים של י גוש חלב : במותי ארץ . לשון גובה : שדי . לשון שדה : חלמיש צור . תקפו וחוזקו של סלע כשאינו דבוק לתיבה שלאחריו נקוד חלמיש כ וכשהוא דבוק נקוד חלמיש : (יד) חמאת בקר וחלב צאן . זה היה בימי שלמה שנאמר (מלכים א ד) עשרה בקר בריאים ועשרים בקר רעי ומאה צאן : עם חלב כרים . זה היה בימי עשרת השבטים שנאמר (עמוס ו) ואוכלים כרים מצאן : חלב כליות חטה . זה היה בימי שלמה שנאמר (מלכים א ד) ויהי לחם שלמה וגו' : ודם ענב תשתה חמר . בימי עשרת השבטים (עמוס ו) השותים במזרקי יין : חמאת בקר . הוא שומן הנקלט מע"ג החלב : וחלב צאן . חלב של צאן וכשהוא דבוק ל נקוד חלב כמו בחלב אמו : כרים . כבשים : ואילים .

בית יהודא

פירות פון ארץ ישראל (שקלים לגוב ולהתבשל מכל פירות הארצות) וואס זענען גרינג געשווינדט צו בליהען אונ צייטיג ווערן געשווינדער ווי די פירות פון אלע לענדר : ויניקהו דבש מסלע . זאגט רש"י (מעשה) עס האט געטראפן (באחד שאמר לבנו בסיכני) אין די שטאט סיכני האט איינר געזאגט צוא זיין זוהן (הבא לי קציעות מן החבית) נעם ארויס געטריקונטע פייגן פון פאס אונ ברייננג מיר (הלך ומצא הדבש צף על פיה) דר זוהן איז געגאנגן צו די פאס אונ האט געזעהן די פאס איז פוהל מיט האניק (אמר לו זו של דבש היא) האט דר זוהן געזאגט צום פאטר אין די פאס איז דאך האניק ניט פייגען געטריקונטע (אמר לו) האט דר פאטער געזאגט צום זוהן (השקע ידך לתוכה ואתה מעלה קציעות מתוכה) שטעק אריין די האנט טיף אין די פאס וועסטו ארויסנעמען געטריקונטע פייגן פון די פאס , דס מיינט דר פסוק דבש מסלע , האניק פון אשטיין , ווארום געטריקונטע פייגען זענען הארט וויא שטיין , אונ פון דעסטוועגען איז פון זיי ארויסגעגאנגען אזוי פיל האניק : ושמן מחלמיש צור . בוימאייל וועסטו ארויסנעמען פון אשטארקען שטיין (אלו זיתים של גוש חלב) דס מיינט מען די איילבירטען וואס וואקסן אויף דעם ארט גוש חלב , די איילבירטען זענען הארט ווי שטיין אונ פון זייא גייט ארויס פיל בוימאייל : (יג) ובמותי ארץ . (לשון גובה) במותי איז דערטייטש "הויך" אויף די העכסטע ערטר : ושדיו . (לשון שדה) שדי איז ניט דערטייטש מיין פעלד , נאר וויא עס וואלט געשטאנען שדה , אפעלד : וחלמיש צור . מיינט מען (תקפו וחזקו של סלע) דיא שטארקייט פון שטיין (כשאינו דבוק לתיבה שלאחריו נקוד חלמיש) ווען דר ווארט חלמיש איז ניט באהעפט צום אנדערן ווארט וואס נאך אים איז געפינטולט חלמיש (וכשהוא דבוק נקוד חלמיש) אונ אז דר ווארט חלמיש איז בהעפט צום אנדערן ווארט וואס נאך אים , איז געפינטולט חלמיש : (יד) וחמאת בקר וחלב צאן . (זה היה בימי שלמה) דס איז גוועון אין דיא צייט פון שלמה (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק (עשרה בקר בריאים) צעהן אקסן פעטע (ועשרים בקר רעי) אונ צעהן אקסען געפיטערטע (ומאה צאן) אונ הונדערט שעפסן (עם חלב כרים) מיט דיא פעטע שעפסן (זה היה בימי עשרת השבטים) דס איז גוועון אין די צייט פון די צעהן שבטים (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק (ואוכלים כרים מצאן) אונ זיי עסען די פעטע פון די שעפסען : וחלב כליות חטה . די פעטע ווייץ קערנר (זה היה בימי שלמה) דס איז גוועון אין דיא צייט פון שלמה (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק ויהי לחם שלמה וגו' , דס ברויט פון שלמה איז גוועון יעדער טאג דרייסיג כור פיינע ווייצן מעהל : ודם ענב תשתה חמר . דיא בלוט פון די ווייגטרויבן וועסטו טרינקען וויין , דס איז גוועון (בימי עשרת השבטים) אין דיא צייט פון דיא צעהן שבטים , ווי עס שטייט אין פסוק (השותים במזרקי יין) זייא טרינקען וויין אין בעקינס : וחמאת בקר . (הוא שומן הנקלט מעל גבי החלב) דיא פעטע וואס ווערט אראפגענומען פון די מילך , הייסט חמאה : וחלב צאן . מיינט מען (חלב של צאן) מילך פון שעפסן (וכשהוא דבוק) אז דער ווארט חלב איז באהעפט צו נאך אווארט (נקוד חלב בח"פ) איז געפינטולט דר ווארט חלב מיט אחטף פתח (כמו בחלב אמו) וויא דר ווארט חלב אמו : כרים . מיינט מען כבשים , שעפסען : ואילים .

דעת זקנים מבעלי התוספות

ומשני גזרה ביאה ראשונה אטו ביאה שנייה דמביאה ראשונה אקיים ליה עשה הכא נמי דכותה : ויניקהו דבש מסלע . שהיו עושים הדבורים דבש בנקיקי הסלעים . וגם התמרים גדלים על הסלעים ויוצא הדבש : ושמן מחלמיש צור . שהזתים הגדלים בסלעים הם טובים מאותן שבבקעה לפי שחמה זורחת עליהם תמיד וממתקן כד"א וממגד תבואות שמש : (יד) עם

שפתי חכמים

ז דק"ל והיאך בא זה שהיו יונקים דבש מן הסלע : ח בסיכני שם מקום : ט וקליעות הם קשים כמו סלע ואפ"ה היה דבש עליהם וא"כ היו יונקים דבש מן הסלע : י גוש חלב שם מקום : כ דק"ל למה נקוד חלמיש בשו"א תחת הלמ"ד ה"ל למינקד חלמיש בקמץ כמו חלמיש למעינו מים לכך מפ' כשאינו דבוק כו' אבל כאן דבוק : ל דק"ל למה נקוד וחלב בשו"א תחת החי"ת וליר"י תחת הלמ"ד ה"ל למכתב וחלב

פירוש לתורת אלהים

ויאכל אונ האט גמאכט זיי עסין די פרוכט פון דעם פעלד דס איז די פירות פון ארץ ישראל וואס זייא ווערן גיכר צייטיג פון אלע פירות פון אנדרע לענדר ויניקהו אונ ער האט אים גמאכט זייגען האניק פון אפעלזן ושמן אונ אייל פון אשטארקן פעלזן [ע' רש"י] : (יד) חמאת בקר פוטער פון רינדר וחלב צאן אונ מילך פון שאף עם חלב כרים מיט פעטיקייט פון שאף ואילים בני בשן אונ שאף פון בשן ועתודים אונ זכרים פון

ישאף

בְּנֵי־בָשָׁן וְעַתּוּדִים עִם־חֵלֶב כִּלְיוֹת
חִטָּה וְדַם־עֵנָב תִּשְׁתֶּה־חָמֶר׃
טו וַיִּשְׁמַן יְשֻׁרוּן וַיִּבְעָט שָׁמַנְתָּ
עָבִיתָ כָּשִׂיתָ וַיִּטֹּשׁ אֱלוֹהַ עָשָׂהוּ
וַיְנַבֵּל צוּר יְשֻׁעָתוֹ׃ טז יַקְנִאֻהוּ

וְתַקִּיפֵיהוֹן עַמְמָא דְאַרְעֲהוֹן
וְאַחְסַנְתְּהוֹן עִם בְּזַת
חֵילֵיהוֹן וּמַשִּׁרְיָתְהוֹן וְדַם
גִּבָּרֵיהוֹן יִתְּשַׁד כְּמַיָּא׃
טו וַעֲתַר יִשְׂרָאֵל וּבְעַט
אַצְלַח תְּקוֹף קְנָא נִכְסִין
וְשָׁבַק פֻּלְחַן אֱלָהָא
דַּעֲבָדֵהּ וְאַרְגֵּז קֳדָם
תַּקִּיפָא דְּפָרְקֵהּ׃
טז אַקְנִיאוּ קֳדָמוֹהִי

תו"א עם חלב כליות חטה כתובות קיא: ודם ענב תשתה חמר שם: וישמן ישרון ברכות לב:

רשב"ם

אבל בשאר מקומות הכרים המפוטמים במרעה הם שמינים מכל הבייתות: עם חלב כליות חטה. שומן חמדת חטים המובחרים כאן. וכמו ותכל דוד המלך. כלתה נפשי לשון חימוד ותאוה, כלה שארי. כמו משורש שבה שביה יו"ד תחת ה"י בכל חטופי למ"ד פעל ה"י. ומן בנה הגזרה בניה: חמר. ויין חמר מלא מסך: (טו) עבית. מגזרת במעבה האדמה. כמו מן מראה ראית. מעשה עשית (וכן עשית היו"ד במקום ה"א בשרשו): אלוה

בית יהודא

(כְּמַשְׁמָעוֹ) שעפּסען זְכָרִים נאשעפס אַזָכָר, ביז ער ווערט אַלט צוועלף חֳדָשִׁים, הייסט ער כֶּבֶשׂ, אַשְׁעפּס, דעם דרייצעהנטין חוֹדֶשׁ, הייסט ער פַּלְגָס, פון דרייצענטין חוֹדֶשׁ און ווייטער הייסט ער אַיִל: וּבְנֵי בָשָׁן). (שְׁמֵנִים הָיוּ) די שעפּסען פון בָּשָׁן זענען גוועזן פעטע: וּכִלְיוֹת חִטָּה). מיינט מען (חִטִּים שְׁמֵנִים כְּחֵלֶב כְּלָיוֹת וְגַסִּין כְּכוּלְיָא) ווייץ פעטע ווי די פעטס פון די ניר'ען און גרויס ווי אַניר: וְדַם עֵנָב). מיינט מען (הָיָה שׁוֹתֶה עֵנָב) ער האט געטרונקען די זאפט פון ווייטרויבן (וְטַעַם יַיִן חָשׁוּב) און ער האט פארזוכט א גשמאק פון גוטן וויין: וְחָמֶר). יַיִן בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי) אויף אֲרַמִּית זאגט מען אויף וויין חֲמַר, זאגט רש"י (חֶמֶר אֵין זֶה שֵׁם דָּבָר) חֶמֶר איז ניט דער נאמען פון וויין וניט אלע וויין ווערט גערופן חָמֶר) (אֶלָּא לָשׁוֹן מְשׁוּבָּח בְּטַעַם) נאר דר וויין וואס האט אגוטן געשמאק, ווערט גערופן חֶמֶר (וְעוֹד יֵשׁ לְפָרֵשׁ שְׁנֵי מִקְרָאוֹת הַלָּלוּ אַחַר תַּרְגּוּם שֶׁל אוּנְקְלוֹס) מען קען זאגן דעם מיינונג פון די צוויי פסוקים וויא דער תרגום אונקלוס שרייבט (אַשְׁרִינוּן עַל תּוּקְפֵי אַרְעָא) איך וועל זייא מאכען רוהען אויף דיא שטארקייט פון לאנד און וויא עס שטייט ווייטער אין תַּרְגּוּם): (טו) וְעָבִיתָ). (לָשׁוֹן עוֹבִי) עָבִיתָ, דוא ביזט גראב געווארן: וְכָּשִׂיתָ). (כְּמוֹ כָּסִיתָ) דו האסט בדעקט (לָשׁוֹן כִּי כִסָּה פָנָיו בְּחֶלְבּוֹ) ער האט בדעקט זיין פנים מיט פעטס (כְּאָדָם שֶׁשָּׁמֵן מִבִּפְנִים וּכְסָלָיו נִכְפָּלִים מִבַּחוּץ) וויא א מענטש וואס איז פעט אינווייניג און זיינע פלאנקען זענען איינגעקנייטשט פון אויסווייניג (וְכֵן הוּא אוֹמֵר) און אזו זאגט דר פסוק (וַיַּעַשׂ פִּימָה עֲלֵי כֶסֶל) ער האט געמאכט אמויל וקנייטשין) אויף דיא פלאנקען: וְכָּשִׂיתָ). זאגט רש"י (יֵשׁ לָשׁוֹן קַל בְּלָשׁוֹן כִּסּוּי) דר ווארט „כִּסּוּי" באדעקט איז דא מיט אגרינגען לָשׁוֹן (כְּמוֹ וְכוֹסֶה קָלוֹן עָרוּם) ווער עס בדעקט די שאנד איז קלוג (וְאִם כָּתַב כִּשִּׂיתָ דָּגוּשׁ) ווען עס וואלט גוועזן געשריבן כִּשִּׂיתָ מיט אפינטול אין דיא שין (הָיָה נִשְׁמַע כִּסִּיתָ אֶת אֲחֵרִים) וואלט מען מיינען דו האסט באדעקט אנדערע (כְּמוֹ כִּי כִסָּה פָנָיו) ווי עס שטייט ער הט בדעקט זיין פנים נאר כָּשִׂיתָ מיט אקמץ און אין שין איז ניטא אפינטול, מיינט מען דוא האסט זיך אליין בדעקט): וַיְנַבֵּל צוּר יְשׁוּעָתוֹ). ער הט פארשעמט דעם גאט וואס הט אים גיהאלפען (גִּנָּהוּ וּבִיזָּהוּ) ער הט אים פארשעמט (כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר) ווי עס שטייט אין פסוק (אֲחוֹרֵיהֶם אֶל הֵיכַל ה') זיי זענען געשטאנען מיט דעם אינטען צום בית המקדש (אֵין נִבּוּל גָּדוֹל מִזֶּה) עס איז ניטא אגרעסערע פארשעמונג ווי דאס איז גוועזן: (טז) וַיְקַנְאֻהוּ). מיינט מען (הֶבְעִירוּ חֲמָתוֹ וְקִנְאָתוֹ) זיי האבען אנגעצונדן

רש"י

מ כמשמעו: בני בשן. שמנים היו: כליות חטה. חטים שמנים כחלב כליות וגסין כ כוליא: ודם ענב. תהיה שותה טוב [צ"ל ענב] ם וטעם יין חשוב: חמר. יין בלשון ארמי: חמר. אין זה שם דבר אלא לשון משובח בטעם וויר"ש בלעז (וויינ״כט). ועוד יש לפרש שני מקראות הללו אחר תרגום של אונקלוס אשרינון על תוקפי ארעא וגו': (טו) עבית. לשון עובי: כשית. כמו כסית לשון (איוב טו) כי כסה פניו בחלבו כאדם ששמן מבפנים וכסליו נכפלים מבחוץ וכן הוא אומר (שם) ויעש פימה עלי כסל: כשית. יש לשון קל ע בלשון כסוי כמו (משלי יב) וכוסה קלון ערום ואם כתב כשית דגוש היה נשמע כסית את אחרים פ כמו (איוב טו) כי כסה פניו: וינבל צור ישעתו. גנהו וביזהו כמו שנאמר (יחזקאל ח) אחוריהם אל היכל ה' וגו' אין נבול גדול מזה: (טז) יקנאהו.

שפתי חכמים

כולו בקמ"ץ: מ נראה דהלעת רש"י כך הוא כרים כבשים והסתא א"ם דאילים הוי פירושו כמשמעו דבלא זה ה"א דאילים הם כבשים ולמה נקראו אילים שמחזיקים ומעשרים את בעליהן ואילים מל' ואת אילי הארץ לקח שהוא ל' חוזק אבל השתא שפירש כרים כבשים אין אנו צריכים לדחוק ולפרש דאילים מלשון חוזק אלא אילים פירוש כמשמעו: נ דאל"כ למה מדמה לחלב כליות לא לשאר חלב: ם ר"ל שכך הפי' של פסוק ודם ענב היה שותה וכו': ע רצונו בזה כיון שהוא מל' כסוי ה"ל להדגיש השי"ן כמו שמצינו בכ"מ שלשון כסוי מודגש: פ אבל עכשיו הוא משמע שאתה מכסה את עצמך:

דעת זקנים מבעלי התוספות

חלב כרים ואילים. מיטב של כבשים ואילים כמו ואכלו את חלב הארץ: עם חלב כליות חטה. כליות ממש לפי שבכליות יש חריץ מדמה אותם בחטה: ודם ענב תשתה חמר. שיהא

פירוש לתורת אלהים

שאף עם חֵלֶב כִּלְיוֹת חִטָּה און אזו איין פעטע ווייץ ווי חֵלֶב פון ניר'ן און איטליכע ווייץ איז אזו גרוס ווי אַניר וְדַם עֵנָב און פון רויטע וויין טרויבן וויא בלוט תִּשְׁתֶּה חָמֶר האסטו געטרונקען וויין: (טו) וַיִּשְׁמַן יְשֻׁרוּן און די ישראל זענין פעט געווארן וַיִּבְעָט און ער האט גמרעטן שָׁמַנְתָּ דו ביסט גוואָרן פעט און דיק כָּשִׂיתָ דו ביסט געווארן בדעקט מיט פעטיקייט וַיִּטֹּשׁ און ער הט פר לאזן דעם גאט וואס האט אים בשאפן וַיְנַבֵּל און ער הט גשענט און הט מבזה גוועזן צור דעם שטארקן גאט וואס האט אים גיהאלפען:

משלים על התורה

(טו–יח) וַיְנַבֵּל צוּר יְשֻׁעָתוֹ וגו' צוּר יְלָדְךָ תֶּשִׁי וגו'. למשל ראובן האט געטאן אטובה צוא שמעון און

בְּפֻלְחַן טַעֲוָן בְּתוֹעֲבָתָא אַרְגִּיזוּ קֳדָמוֹהִי׃ יז דַּבָּחוּ לְשֵׁדִין דְּלֵית בְּהוֹן צְרוֹךְ דַּחֲלָן דְּלָא יְדָעוּנוּן חַדְתָּא דִּי מִקְּרִיב אִתְעֲבִידָא לָא אִתְעַסָּקוּ בְּהוֹן אֲבָהָתְכוֹן׃ יח דַּחֲלָא תַּקִּיפָא דִּבְרָאָךְ

בְּזָרִ֑ים בְּתוֹעֵבֹ֖ת יַכְעִיסֻֽהוּ׃ יז יִזְבְּח֗וּ לַשֵּׁדִים֙ לֹ֣א אֱלֹ֔הַ חול אֱלֹהִ֖ים לֹ֣א יְדָע֑וּם חֲדָשִׁים֙ מִקָּרֹ֣ב בָּ֔אוּ לֹ֥א שְׂעָר֖וּם אֲבֹתֵיכֶֽם׃ יח צ֥וּר יְלָדְךָ֖

תו"א צור ילדך עס ה:

רשב"ם

עשהו. הוא עשך ויכוננך: וינבל. גוי נבל ולא חכם: (יז) לא שערום. לשון לשעירים אשר הם זונים אחריהם: (יח) ילדך. כמו ילד את אלמודד

רש"י

הבעירו חמתו צ וקנאתו: בתועבות. במעשים תעובים כגון משכב זכור וכשפים שנאמר בהם תועבה: (יז) לא אלה. כתרגומו דלית בהון צרוך ק אלו היה בהם צרוך ר לא היתה קנאה ש כפולה כמו עכשיו: חדשים מקרוב באו. (ספרי) אפילו האומות לא היו רגילים בהם נכרי שהיה רואה אותם היה אומר זה צלם יהודי: לא שערום אבותיכם. לא יראו מהם ת לא עמדה שערתם מפניהם דרך שערות האדם לעמוד מחמת יראה כך נדרש בספרי ויש לפרש עוד שערום

בית יהודא

דעם כעס אונ דעם צארן פון הקב"ה: (בתועבות) מיינט מען (במעשים תעובים) מיט מיאוסע עבירות (כגון במשכב זכור וכשפים) איר האט מזנה געווען מיט זכרים איר האט גיטאהן כשוף (שנאמר בהם תועבה) ביי די עבירות שטייט זייא זענען פארמיאוסת ביי הקב"ה: (יז) (לא אלוה) מיינט מען (כתרגומו) ווי דר תרגום טייטשט (דלית בהון צרוך) עס איז ניטא אין זיי אבעדארפונג, מען דארף זיי ניט, ווייל זיי קענען ניט העלפען (אלו היה בהן צרוך) ווען עס וואלט געווען אין זיי אבעדארפונג, ווען מען וואלט זיי געדארפט, וואלטן זייא וואלטען געקענט העלפן (לא היתה קנאה כפולה כמו עכשיו) וואלט ניט געווען דר כעס פון הקב"ה טאפיל ואזו גרויס) וויא ער איז איצט ווארום אז זייער גאט וואלט זיי געקענט העלפן, וואלטען זייא געקענט זאגן דריבר דינגען מיר צוא אים ווייל ער העלפט אונז, אבער אז ער קען ניט העלפן צו וואס דינט איר צו אים? געוויס צו דערצערענען הקב"ה, דריבר איז גרויס אויף אייך דר כעס פון הקב"ה: (חדשים מקרוב באו) נייע געטער, עס האט נאך אין פאלק ניט געדינט צו זייא (אפילו האומות לא היו רגילים בהם) אפילו די פעלקר זענן ניט געווען געוואהנט צו דינען די געטער (נכרי שהיה רואה אותם) דר גוי וואס הט געזעהן די געטער (היה אומר זה צלם יהודי) האט ער געזאגט דער צלם איז פון איוד, איוד דינט צו אים, ווייל גוים האבען צווא אזעלכע געטער ניט געדינט: (לא שערום אבותיכם) מיינט מען (לא יראו מהם) אייערע אלטערן האבען ניט מורא געהאט פר די געטער (לא עמדה שערתם מפניהם) די האר פון אייערע אלטערן האבען זיך ניט אויפגעשטעלט פר זיי (דרך שערות האדם לעמוד מחמת יראה) דיא נאטור איז ווען אמענטש ווערט דערשראקען שטעלן זיך אויף זיינע האר (כך נדרש בספרי) אזו ווערט גלערנט אין ספרי (ויש לפרש עוד) מען

דעת זקנים מבעלי התוספות

היין אדום כדם וחשיבות הוא כד"א אל תרא יין כי יתאדם: (טז) בתועבות יכעיסוהו. בגזל ועריות שנא' בהם כי את התועבות האל עשו: (יז) יזבחו לשדים. שהוא דבר נמאס: לא אלוה. שאין לו כח ולא חוזק כמו ואת אילי הארץ לקח. ואונקלוס תרגם דלית בהון צרוך אך אם היה בהם שום צורך לא היתה קנאה כפולה כמו שהוא עכשיו. ואמר ליה ההוא רומאה לר' שמעון אלהכון קנאי הוא דכתיב אל קנא כלום מתקנא אלא גבור בגבור וכתיב הם קנאוני בלא אל ואני אקניאם בלא עם. א"ל אמשול לך משל למה הדבר דומה לאדם שנשא אשה יפת תואר ביותר וחזר ולקח אחרת עליה כעורה ביותר כעסה עליו הראשונה ואמרה לו אלו לקחת הגונה לא הייתי מקפדת עכשיו שהיא כעורה הקפידה כפולה כך אמר הקב"ה כיון שאתם יודעים שאין בהם ממשות הרי הקנאה כפולה: אלהים לא ידעום. לא הכירום שיהיה בהם שום תועלת. והרב יוסף קרא פירש לפי שבהקב"ה כתיב כי ידעתי את מכאוביו אבל הם לא ידעו בצרותיהם ולא עמדו להם: חדשים מקרוב באו. לא נקראו אלוה עד עכשיו: לא שערום אבותיכם. לא פקדום. פוקד מתרגמינן מסער: (יח) צור ילדך תשי. הקב"ה

שפתי חכמים

צ פירוש שכל לשון קנאה הוא המתחרה לנקום נקמת דבר: ק לרוך פירוש כח ויכולת והוצרכו לפרש כן מדכתיב אחריו אלהים לא ידעום ואם היה פי' לא אלוה כמשמעו איך קראו אחר זה אלהים הרא"ם: ר רצ"ל שלא תקשי מדכתיב לא אלהים משמע אבל אם היה בו צורך כגון כוכבים ומזלות לא היו מקניטים לו ואיך יתכן זה הרי כתי' ופן תשא עיניך וגו' לירא או לכל צבא השמים: ש וא"ת והא לעיל בפ' כי תשא פירש"י למה יחרה אפך כלום מתקנא אלא גבור כגבור וכו' וא"כ למה תהא קנאה כפולה וי"ל לעיל גבי תפלה לפיים הש"י אמר משה למה יחרה אפך כלום מתקנא וכו' אבל לענין עונש כשבא הקב"ה לענוש על ע"א העובדים אותם אז העונש יותר גדול במה דלית ביה צרוך: ת ויהיה כנוי שערום כמו בני ילאוני ילאו ממני פן

פירוש לתורת אלהים

(טז) יקניאוהו זיי טוען אים דר צערנען מיט פרעמדע אפ געטר בתועבות מיט אום ווירדיגע מעשים טוען זיי אים דר צערנען: (יז) יזבחו לשדים זייא שעכטען צו די טייבלן לא אלוה וואס זענין ניט קיין גאט [עיין רש"י] אלהים לא ידעום אזעלכע אפ געטר וואס זיי קענען זיי ניט. נאר חדשים מקרוב באו זיי זענן ניי אונ זענען ניט לאנג ארוס גקומן די ישראל האבן זיך גמאכט נייע אפ געטר אז אפילו די עובדי כוכבים האבן זיי אוך ניט גקאנט אונ אז איין עובד כוכבים האט גזעהן דעם אפ גאט הט ער גזאגט דס איז איין אפ גאט פון א יהודי לא שערום אבותיכם אייערע עלטערן האבן זיך ניט גפארכטן פאר זיי אדער שערום איז טייטש שדים אייערע עלטערן האבן ניט גדינט צו די שדים וואס איר דינט: (יח) צור דר שטארקר גאט

משלים על התורה

פג די טובה איז שמעון רייך געווארן, אויב שמעון איז פרום אונ מיט זיין רייכקייט דינט ער הקב"ה מער ווי פריער אונ ער גיט צדקה אונ גמלות חסדים, לויבן אלע מענטשן ראובן וואס ער הט שמעון רייך געמאכט, אלע זאגן ראובן הט גוט געטאן וואס ער הט שמעון רייך געמאכט, אבר אוב שמעון איז דורך דעם רייכקייט שלעכט געווארן,

תֶּשִׁי וַתִּשְׁכַּח אֵל מְחֹלְלֶךָ׃ רביעי
יט וַיַּרְא יְהוָה וַיִּנְאָץ מִכַּעַס בָּנָיו
וּבְנֹתָיו׃ כ וַיֹּאמֶר אַסְתִּירָה פָנַי מֵהֶם
אֶרְאֶה מָה אַחֲרִיתָם כִּי דוֹר
תַּהְפֻּכֹת הֵמָּה בָּנִים לֹא־אֵמֻן בָּם׃

אִתְנְשֵׁיתָא שְׁבַקְתָּא
פָּלְחַן אֱלָהָא דַעֲבָדָךְ׃
יט וּגְלֵי קֳדָם יְיָ וּתְקֵיף
רֻגְזֵיהּ מִדְאַרְגִּיזוּ קֳדָמוֹהִי
בְּנִין וּבְנָן׃ כ וַאֲמַר אֲסַלֵּק
שְׁכִנְתִּי מִנְּהוֹן גְּלֵי קֳדָמַי
מָא יְהֵי בְּסוֹפֵיהוֹן אֲרֵי
דָרָא דְאַשְׁנִיו אִנּוּן בְּנַיָּא

תו"א וירא ה' וינאץ כתובות ט ספר הזוהר פ' וילא יעקב : כי דור יומא פג : בנים לא אמן בם קידושין לו :

רשב"ם

כמו הוליד : תשי. תשכח. מן נשה כמו אל תט אל דרכיה מן נטה. והיו"ד בתשי כמו יו"ד מלפניך אל תמחי כמו אל תמחה : (יט) בניו

בעל הטורים

(יח) תשי. יו"ד קטנה נתן לך יו"ד דברים ונסית אותו בי' נסיונות ולכך יו"ד דיגדל לא גדולה לומר לך זכור לאברהם שנסיתו בעשרה

בית יהודא

קען נאך זאגן דעם מיינונג פון פסוק (שְׂעָרוּם לָשׁוֹן וּשְׂעִירִים יְרַקְּדוּ שָׁם) שְׂעָרוּם מיינט מען שְׂעִירִים, ווי עס שטייט אין פסוק וּשְׂעִירִים יְרַקְּדוּ שָׁם (וּשְׂעִירִים הֵם שֵׁדִים) שְׂעִירִים מיינט מען שֵׁדִים (לֹא עָשׂוּ אֲבוֹתֵיכֶם שְׂעִירִים הַלָּלוּ) אייערע עלטערן האבן ניט געמאכט אזעלכע שֵׁדִים : (יח) תֶּשִׁי. (תִּשְׁכַּח) תֶּשִׁי איז טייטש פארגעסען (וְרַבּוֹתֵינוּ דָרְשׁוּ) די רבנן לערנען תֶּשִׁי איז טייטש שוואך (כְּשֶׁבָּא לְהֵטִיב לָכֶם אַתֶּם מַכְעִיסִין לְפָנָיו וּמַתִּישִׁים כֹּחוֹ מִלְּהֵטִיב לָכֶם) ווען הקב"ה קומט ער זאל אייך טאהן גוטעס זינדיגט איר אונ איר דערצערנט אים, מאכט איר שוואך זיין כח ער זאל ניט קענען אייך גוטעס טאהן : וְאֵל מְחוֹלְלֶךָ. דער גאט (מוֹצִיאֲךָ מֵרֶחֶם) וואס האט דיך ארויסגענומען פון דיין מוטערס בויך (לָשׁוֹן יְחוֹלֵל אַיָּלוֹת) ער מאכט גיבארין דיא חיות וואס הייסען אַיָּלוֹת (חִיל כַּיּוֹלֵדָה) ער ציטערט ווי דיא אִשָּׁה ווען זיא גיבארט אקינד : (כ) וּמָה אַחֲרִיתָם. מיינט מען (מַה תַּעֲלֶה בָהֶם בְּסוֹפָם) וואס וועט זיין מיט זיי אין לעצטן : וְכִי דוֹר תַּהְפּוּכוֹת הֵמָּה. זיי זענען מענטשען פון פארקערונג (מְהַפְּכִין רְצוֹנִי לְכַעַס) זייא פארקערען דעם ווילען פון הקב"ה צו כעס : וְלֹא אֵמוּן בָּם. משה רבינו זאגט (אֵין גִּדּוּלַי נִכָּרִים בָּהֶם) עס איז ניט צוא דערקענען איך די יודין אז איך האב זיי געאדערוועט (כִּי הוֹרֵיתִים דֶּרֶךְ טוֹבָה וְסָרוּ מִמֶּנָּה) איך האב זיי גילערנט אונ געוויזען אגוטע וועג אונ זיי זענען פון איר אוועקגעגאנגען (אֵמֻן לָשׁוֹן וַיְהִי אוֹמֵן) אֵמֻן איז טייטש אדערוועט, וויא עס שטייט אין פסוק אוֹמֵן אֶת הֲדַסָּה, ער האט געאדערוועט דיא

רש"י

לשון (ישעיה יג) ושעירים ירקדו שם שעירים הם א שדים לא עשו אבותיכם שעירים הללו : (יח) תשי. תשכח ורבותינו דרשו כשבא להיטיב לכם אתם מכעיסין לפניו ומתישים כחו ב מלהיטיב לכם : אל מחוללך. מוציאך מרחם לשון (תהלים כט) יחולל אילות (שם מח) חיל כיולדה : (כ) מה אחריתם. מה תעלה בהם ג בסופם : כי דור תהפוכות המה. מהפכין רצוני ד לכעס : לא אמן בם. אין גדולי נכרים ה בהם כי הוריתים דרך טובה וסרו ממנה : אמן. לשון (אסתר ב) ויהי אומן נודריטור"ה בלעז (ערציהונג) ד"א

שפתי חכמים

תשבענו תשבע ממנו : א ויהיה ג"כ פה כנוי שערום מהם רק פי' מהם פירש נומין השעירים שהם השדים הנזכרים למעלה ופירוש שערום עשו שעירים כמו מאלמים עשו אלומים. רא"ם : ב יהוה מל' תשש כחו כנקבה ולפירוש ראשון יהי' מלת תשי מגזירת נשיתי טובה : ג כי המבוקש הוא אינו רק לדעת מה יהא עליהם באחרונה לא מה יהא אחריתם כי אחריתם היא המיתה ובלאו הסתרת פנים כל הילודים למות אלא מה יהא עליהם פורעניות בשביל הסתרת פנים : ד לא שהם מתהפכין כפי המוכן והוכחתו מדכתיב כי וגו' וכל כי הוא נתינת טעם אלמעלה וק"ל : ה ופירוש אמן מל' ויהי אומן את הדסה והוסיף מלת נכרים כי בזולת התוספת יהא המוכן ממנו שאין

דעת זקנים מבעלי התוספות

שנבראך במעי אמך והולידך שכחת בשביל החדשים שאינן שוים כלום : ותשכח אל מחוללך. כפול הענין : (כ) ויאמר אסתירה פני מהם. כתרגום אסלק שכינתי מנהון ומאחר שאני מסלק אראה מה אחריתם. מה יועילו להן אותן אלוהות שבחרו : כי דור תהפוכות. שמחשבין הטובה שעשיתי עמהם

פירוש לתורת אלהים

וואס האט דיך באשאפן האסטו אים פר געסין [עיין רש"י] וַתִּשְׁכַּח אונ דו האסט פר געסין אֵל דעם גאט וואס האט דיך גמאכט ארוס ציהן פון דיין מוטערס בויך : (יט) וַיַּרְא אונ עס איז ווארן גיזעהן פר גאט וַיִּנְאָץ אונ ער צערינט מִכַּעַס בָּנָיו וּבְנוֹתָיו ווייל זיינע זיהן אונ טעכטער האבן אים דער צערינט : (כ) וַיֹּאמֶר דרום זאגט ער אַסְתִּירָה איך וועל אפ טאן מיין שכינה פון זיי וועל איך זעהן וואס וועט זיין ווייער סוף כִּי דוֹר תַּהְפּוּכוֹת הֵמָּה ווארום זיי זענען אזו אדור וואס זיי פאר קערין מיין גוטין ווילען צו צארען בָּנִים זייא זענען אזעלכע קינדער לֹא אֵמוּן בָּם מיין דער ציהונג וואס איך האב זיי דר צוגן ווערט ניט דר קענט אין זיי ווארום איך האב גוויזען זייא דעם גוטען וועג אונ זיי האבין דר פון אפ גיקערט [עיין רש"י] :

משלים על התורה

פריער איז ער געווען פרום, איצט איז זיין פירונג געווארן ניט יודיש ער איז געווארן ארשע, אונ ער לאזט ניט אריין איוד צו זיך אין שטוב, אונ גיט ניט צדקה ניט גמלות חסדים, אלע מענטשן זאגן ווי שלעכט האט ראובן געטאן וואס ער האט רייך געמאכט שמעונען, ער האט געמאכט פון אצדיק ארשע, דס זעלביגע איז ביי יודין, ווען די יודין זענען ארויסגעגאנגען פון מצרים אין דר מדבר, אונ זענען געווען פרום, האבן אלע פעלקר געלויבט הקב"ה אונ האבן געזאגט הקב"ה הט גאנץ רעכט געטאן וואס ער האט ארויס־גענומען יודין פון מצרים, די יודין זענען ווערט די אלע טובות וואס הקב"ה טוט מיט זיי, אבר ווי איר זענט געקומען אין ארץ ישראל אונ איר זענט פעט געווארן, אונ איר הט פארלאזען הקב"ה, צור ילדך תשי, דעם באשעפער וואס הט דיך געבארן, ארויסגענומען פון מצרים, וואס דא

כא הם קנאוני בלא־אל חול כעסוני בהבליהם ואני אקניאם בלא־עם בגוי נבל אכעיסם: **כב** כי־אש קדחה באפי ותיקד עד־שאול תחתית ותאכל ארץ ויבלה ותלהט מוסדי הרים: **כג** אספה

תו"א בגוי נבל יבמות סג:

אונקלוס

דלית בהון הימנו: כא אנון אקניאו קדמי בלא דחלא ארגיזו קדמי בפלחן טעון ואנא אקנינון בלא עם בעמא טפשא ארגזנון: כב ארי קדום תקיף כאשא נפק מקדמי ברגז ושיצי עד שאול ארעית ואסף ארעא ועללתה ושיצית עד סיפי טוריא: כג אסף עליהון בישין

בעל הטורים

כביונות: (כא) בלא עם. בגימ' הם הבבליים:

רשב"ם

ובנותיו. בנים לא אמון בם כאמור למעלה. בניו מומם: (כג) אספה עלימו

רש"י

אמון לשון אמונה ו כתרגומו אמרו בסיני נעשה ונשמע ולשעה קלה בטלו הבטחתם ועשו העגל: (כא) קנאוני. הכעירו חמתי: בלא אל. בדבר שאינו אלוה: בלא עם. באומה שאין לה שם שנאמר (ישעיה כג) הן ארץ כשדים זה העם לא היה ובעשו הוא אומר (עובדיה א) בזוי אתה מאד: בגוי נבל אכעיסם. אלו הכופרים וכן הוא אומר (תהלים יד) אמר נבל בלבו אין אלהים: (כב) קדחה. בערה: ותיקד. בכם עד היסוד: ותאכל ארץ ויבלה. ארצכם ויבולה: ותלהט. ירושלים המיוסדת על ההרים שנאמר (שם קכה) ירושלים הרים סביב לה: (כג) אספה עלימו רעות.

בית יהודא

הדסה (דבר אחר) נאך אפשט איז (אמון לשון אמונה) אמון איז דערטייטש גלייבונג (כתרגומו) ווי דר תרגום טייטשט, זיי זענען אפאלק ווס מען קען זיי ניט גלויבען (אמרו בסיני נעשה ונשמע) ווען זיי זענען געשטאנען לעבען בארג סיני האבען זיי געזאגט אלץ ווס הקב"ה האט גירעט וועלן מיר טאהן אונ הערען (ולשעה קלה בטלו הבטחתם ועשו העגל) אין אקליינע צייט שפעטער האבען זיי ניט געהיט זייער צוזאג אונ האבען געמאכט דעם עגל: (כא) וקנאוני. מיינט מען (הכעירו חמתי) זיי האבען אנגעברענט מיין כעס: ובלא אל. מיינט מען (בדבר שאינו אלוה) מיט אזאך ווס ער איז קיין גאט: ובלא עם. מיינט מען (בעובדי כוכבים שאין להם שם) מיט אזעלכע שטערן דינער ווס זיי האבן ניט אנאמען פאר אפאלק (שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק (הן ארץ כשדים זה העם לא היה) דיא לאנד כשדים איז קיין מאהל גיווען גירעכונט פר אפאלק (ובעשו הוא אומר) אונ ביי עשו זאגט דר פסוק (בזוי אתה מאוד) דו ביזט זייער פארשעמט: ובגוי נבל אכעיסם. איך וועל זייא דערצערענען מיט אפאלק ווס ער איז נבל (אלו הכופרים) ווס לייקענען אין הקב"ה (וכן הוא אומר) אזו זאגט דר פסוק (אמר נבל בלבו אין אלהים) דער נבל זאגט אין זיין הארץ עס איז קיין גאט אויף דר וועלט: (כב) וקדחה. (בערה) קדחה איז דערטייטש עס ברענט (ותיקד בכם עד היסוד) עס וועט ברענען אין אייך ביז צום פודאמענט: ותאכל ארץ ויבולה. עס וועט ברענן (ארצכם ויבולה) אייער לאנד מיט אירע פרוכטין: ותלהט. (ירושלים המיוסדת על ההרים) עס וועט ברענן די שטאט ירושלים ווס זיא שטייט אויף בערג (שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק (ירושלים הרים סביב לה) ארום ירושלים זענען דא בערג: (כג) ואספה עלימו רעות. מיינט מען (אחבר רעה על רעה) איך וועל בהעפטען איין שלעכטס אויף דיא אנדערע שלעכטס

דעת זקנים מבעלי התוספות

לרעה הרי הם כופרים בי ומואסים במצותי: (כא) ואני אקניאם בלא עם. מדה כנגד מדה ונרא' שעל החובלים ויקופש הוא אומר שהם מצירים לישראל בכל מקום והם קרוין לא עם שהרי הם בזויין מכל טכסיסי בני אדם: (כב) ותלהט מוסדי הרים. וש"ה אין חשך ואין צלמות להסתר שם פועלי און: (כג) אספה

שפתי חכמים

גדולי כס כלומר שלא גדלתים לכן הוסיף מלת נכרים: ו דלעטס ראשון סיה קשה לו למה לא כא' אומן בוי"ו ל"פ ד"א וכו' ולד"א קשה הל"ל אמון: ז הוסיף מלת בכם וכן מלת ארצכם דבלא"ה לא היינו יודעים את מי תוקד או לאיזה ארץ: ח דאם לא כן מוסדי הרים ל"ל הרי כבר כתיב שתאכל הארץ בכלל. אלא ר"ל ירושלים שהיא מיוסדת על ההרים

פירוש לתורת אלהים

(כא) הם זייא דיא ישראל קנאוני האבען מיך דער צערינט בלא אל מיט אזו אזאך ווס איז קיין גאט זיי האבען גידינט עבודת כוכבים ואני אונ איך גאט אקניאם וועל זיי דער צערנען בלא עם מיט אזו איין אומה ווס איז ניט גיאכט פאר אפאלק דס זענען דיא כשדים בגוי נבל מיט אשלעכטע פאלק אכעיסם וועל איך דר צערנען זיי: (כב) כי אש ווארום אפייער ברענט אין מיין צארן ותיקד אונ עס ברענט ביז די אונטערשטע גרוב עס וועט אין זיי ברענען ביז זיי וועלן קומען צום גרונד ותאכל אונ עס וועט פאר ברענען ארץ ויבולה אייער ערד מיט איר פרוכט ותלהט אונ עס וועט פר ברענען אונ עס וועט פאר פלאמען מוסדי הרים דעם גרונד פון די בערג דס איז די שטאט ירושלים ווס זיא איז גיגרונד פעסטיגט אויף די בערג וויא עס שטייט אין פסוק (ירושלים הרים סביב לה): (כג) אספה עלימו רעות איך וועל

משלים על התורה

ביזט געווען ווי אקינד ווס ווערט געבארן, האסטו אים פארגעסן, ויגבל צור ישועתו, האבן אלע פעלקר איצט פארמיאוסט הקב"ה, אונ האבן געזאגט צו אזוי אשלעכטע פאלק האט הקב"ה געהאלפן? צו זיי האט הקב"ה געטאן נסים? זיי האט ער געדארפט ארויסנעמן פון מצרים? פון זייערטוועגן האט הקב"ה געדארפט פארטרייבן די כנענים פון לאנד? זיי טוהען דאך אויך ווי די כנענים, האבן זיי דאך פארשעמט הקב"ה אונ האבן אים דערצערונט:

עֲלֵיהֶם רָעוֹת חִצַּי אֲכַלֶּה־בָּם׃
כד מְזֵי רָעָב וּלְחֻמֵי רֶשֶׁף וְקֶטֶב מְרִירִי וְשֶׁן־בְּהֵמֹת אֲשַׁלַּח־בָּם

מַכְתָּשַׁי אֱשֵׁיצֵי בְהוֹן׃
כד נְפִיחֵי כְפַן וַאֲכוּלֵי עוֹף וּכְתִישֵׁי רוּחִין בִּישִׁין וְשֵׁן חֵיוַת בָּרָא אֲגָרֵי בְהוֹן עִם חֲמַת תַּנִּינַיָּא דְּזָחֲלִין

תו"א חצי אכלה סוטה ט: מזי רעב ברכות ה: ושן בהמות קמא ג:

רשב"ם

רעות. אכלה. כי דרך המקראות לכפול לשונם. כלומר כל מיני רעות שיש בידי להזיק. כולם אשים בהם: (כד) מזי רעב. פתרונו לפי ענינו כתרגומו. ואם לשון תלמוד הוא הרי הוא כמו נתמזמז מוהיה דדין: ולחומי רשף. ברד ואש מן השמים. כמו רשפי. שמה שבר רשפי קשת. ועיקר פירושו לשון פריחה בעוף כדכתיב ובני רשף יגביהו עוף. כלשון מחץ יעוף יומם: וקטב מרירי. מחותכים ומדוקרים על ידי לסטים הממררים והורגים בני אדם. כמו עון פלילי עון של דיין שעושין בו דין. ונתן בפלילים:

בעל הטורים

(כד) מזי רעב. הזכיר ה' דברים מזי רעב ולחומי רשף וקטב מרירי ושן בהמות עם חמת זוחלי עפר כנגד מה שעברו על ה' חומשי תורה וה' ניאופים בהושע וה' תועבות שראה יחזקאל וכנגד ה' המקטירי' לבעל. לשמש. ולירח. ולמזלות. ולכל צבא השמים:

בית יהודא

(לשון ספו שנה על שנה) איר וועט בהעפטן אַיְאהר אויף אַיְאהר (ספות הרוה) בהעפטן די זאטע צו די הונגעריגע (עולותיכם ספו על זבחיכם) די בהמות וואס איר ווילט זייא מקריב זיין עולות, זאלט איר ניט מקריב זיין עולות, נאר איר זאלט י בהעפטן צו דיא בהמות וואס איר זענט מקריב שלמים וועט איר האבן מעהר פלייש צום עסין (דבר אחר) נאך אפשט איז אספה מיינט מען אכלה, איך וועל פארלענדן (כמו פן תספה) טאמער וועסטו פארלענדט ווערן: וחצי אכלה בם]. מייגע פיילן וועל איך אין זייא פארלענדן (כל חצי אשלים בהם) מייגע אלע פיילן וועל איך אויסלאזן אין זיי (וקללה זו לפי הפורענות לברכה היא) אונ די קללה איז אין די שטראף, דא אברכה (חצי כלים והם אינם כלים) מייגע פיילן וועלן פארלענדט ווערן אבער די יודין וועלן ניט פארלענדט ווערן: (כד) ומזי רעב], זאגט רש"י (אונקלוס תרגם) דר תרגום טייטשט (נפיחי כפן) זיי וועלן זיין געשוואלן פון הונגער (ואין לי עד מוכיח עליו) אונ איך האב ניט אבעווייזונג צו דיא רייד פון תרגום "מזי" זאל זיין דרטייטש געשוואלן (ומשמו של ר' משה הדרשן מטולושא שמעתי) איך האב געהערט זאגין פון רבי משה הדרשן'ס וועגן פון די שטאט טולושא מזי רעב מיינט מען שעירי רעב, דיא האר פון הונגער (אדם כחוש מגדל שער על בשרו) ביי אמענטש וואס איז מאגער וואקסט פיל האר אויף זיין לייב (מזי, לשון ארמי שער מזיא) אויף לשון ארמית זאגט מען אויף האר מזיא, די גמרא זאגט (דהוה מהפך במזיא) ער האט געקרייזלט די האר: ולחמי רשף]. מיינט מען (השדים נלחמו בהם) דיא שדים וועלען מיט זיי האלטן מלחמה (שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק (ובני רשף יגביהו עוף והם שדים) דיא שדים וועלן זיך אויפהייבען אין דערהייך: וקטב מרירי]. מיינט מען (וכריתות שד ששמו מרירי) דאס פארשניידונג פון דעם שד וואס הייסט מרירי (קטב, כריתה) קטב איז דערטייטש פארשניידונג (כמו) וויא עס שטייט אין פסוק (אהי קטבך שאול) איך וועל זיין דיין פארשניידונג ביז צום גרוב: ושן בהמות]. דעם צאן פון בהמות וועל איך אויף זייא שיקען, אפילו בהמות וועלען זייא בייסען (מעשה היה והיו הרחלים נושכין וממיתין) עס האט אמאהל געטראפען אפילו שעפסן האבן געביסען אונ געהרגת מענטשן: וחמת זוחלי עפר]. מיינט מען (ארס נחשים המתהלכים על גחונם על העפר) דער גיפט פון די שלאנגן וואס קריכען מיט דעם בויך אויף די ערד (כמים הזוחלים על הארץ) ווי וואסר וואס קריכען אויף די ערד (זחילה לשון מרוצת המים על העפר) דס לויפונג פון די וואסר אויף

רש"י

אחכיר רעה על רעה לשון (ישעיה כט) ספו שנה על שנה (לעיל כט) ספות הרוה (ירמיה ז) עולותיכם ספו על זבחיכם. ד"א אספה אכלה ט כמו (בראשית יט) פן תספה: חצי אכלה בם. כל חצי אשלים בהם וקללה זו לפי הפורענות לברכה היא חצי כלים והם אינם כלים: (כד) מזי רעב. א"ת נפיחי כפן ואין לי עד מוכיח עליו. ומשמו של רבי משה הדרשן מטולושא שמעתי שעירי רעב אדם כחוש מגדל שער על בשרו: מזי. לשון ארמי שער מזיא דהוה י מהפך במזיא: ולחמי רשף. השדים נלחמו בהם שנאמר (איוב ה) ובני רשף יגביהו עוף והם שדים: וקטב מרירי. וכריתות שד ששמו מרירי. קטב. כריתה כמו (הושע יג) אהי קטבך שאול: ושן בהמות. (ספרי) מעשה היה ב והיו הרחלים נושכין וממיתין: חמת זוחלי עפר. ארס נחשים המתהלכים על גחונם על העפר כמים הזוחלים על הארץ. זחילה לשון מרוצת המים על העפר וכן כל מרוצת דבר המשפשף

שפתי חכמים

ויחדה כפני עצמה לחשיבותה: ט כלומר כל רעות אכלה בם שלא תשאר שום רעה מהרעות אלא כולם יכלו עליהם ע"ד חצי אכלה בם שכל חצי אזרוק בם והוצרך לד"א כי לטעם ראשון קשה ה"ל לכתוב אספו מל' ספו שנה על שנה ולא אספה בה"א מל' תספ' ולד"א לחוד נמי קשה דהא כתי' אחריו חצי אכלה בם דהא השתא נמי בכלל רעות הם ויש מקשים לעיל בפ' אתם נצבים פירש"י ספות הרוה לפי שאוסיף לו כו' וכאן פירש ספות הרוה מל' חיבור וי"ל דכל הוספה שהוא מוסיף על דבר אחר ממילא הוא מתחבר אליו ולפי זה יהיה הוספה וחיבור פי' א' ועיין א' להם ופירש לעיל לשון הוספה לפי ענינו דלא שייך לומר אחביר דהא אין לו עונש על השוגג ואיך יאמר אחביר פורעניות לפורעניות מש"ה פי' ל' הוספה וכאן שלא הזכיר שום שוגג אלא המזיד פי' לפי ענינו ל' חיבור ועוד נ"ל ליישב די"ל דפשוטו של אספה בכ"מ לשון הוספה הוא אך כאן א"א לפרש ל' הוספה דהוי משמע דהקב"ה יוסיף עליהם פורעניות יותר ממה שחטאו וזה אינו דאין הקב"ה נפרע אלא כפי שהרשיע האדם לפניו לכן הוצרך לפרש כאן שהוא ל' חיבור ולכן הביא רש"י כל הני קראי ופירש אותם מל' חיבור כדי שלא תקשה בתחלת המחשבה על פי' שפירש מלת אספה מל' חיבור מכל הני מקראות שהביא ודוק וכעין זה פירשתי לעיל גבי וירק את חניכיו ע"ש: י זה ל' הגמ' רצונו בזה הסל"ל ושן חיות כיון שחיות הן עומדי' לנשוך ולא בהמות: כ רצונו בזה שים לו ראיה לפירושו של ר' משה הדרשן:

דעת זקנים מבעלי התוספות

עלימו רעות. כלומר לא אשאיר שום רעה בעולם שלא אביא עליהם: חצי אכלה בם. כפל מלה הוא שלא אניח חץ שלא אהיה יורה בהם: (כד) מזי רעב. שרופי רעב כמו ואמר למיזיא לאתונא על חד שבעה שהיו נחרים ונקמטים עורם מפני זלעפות רעב: ולחומי רשף. שיתלחמו בגחלים ובשריפה כמו רשפיה רשפי אש: וקטב. לשון כריתות כמו אהי קטבך שאול: מרירי. לשון מרירות כמו מרורת פתנים בקרבו ובערבי פסחים מפרש

פירוש לתורת אלהים

מערן אדער פר לענדן אויף זיי דם שלעבץ חצי מייגע פיילן אכלה בם וועל איך פר לענדן אין זיי: (כד) מזי רעב זיי וועלן ווערן גשוואלן פר הונגער וקטב מרירי

אונ זיי וועלן ווערן פר שניטן פון דעם שד וואס ער הייסט מרירי ושן בהמות אשלח בם אונ דעם צאן פון די בהמות וועל איך אן רייצן אין זיי די בהמות

בְּעַפְרָא: כה מִבָּרָא תְּתַכֵּל חַרְבָּא וּמִתַּוָנַיָּא חַרְגַּת מוֹתָא אַף עוּלֵימֵיהוֹן אַף עוּלֵימָתְהוֹן יָנְקֵיהוֹן עִם אֱנָשׁ סָבֵיהוֹן: כו אֲמָרִית אֵחוֹל רוּגְזִי עֲלֵיהוֹן

תו"א עם חמת עירובין סג סנהדרין קי: מחוץ תשכל חרב קמא ס:

עִם־חֲמַת זֹחֲלֵי עָפָר: כה מִחוּץ תְּשַׁכֶּל־חֶרֶב וּמֵחֲדָרִים אֵימָה גַּם־בָּחוּר גַּם־בְּתוּלָה יוֹנֵק עִם־אִישׁ שֵׂיבָה: כו אָמַרְתִּי אַפְאֵיהֶם

רשב"ם

הדיינים קרואין כן שדנין את האחרים אף מרירי ממרר את אחרים. וזהו מקטב ישוד צהרים שהם ליסטים. כדכתיב בחור שודד בצהרים שכן דרך ליסטים להלחם בצהרים. וכה"א אשדוד בצהרים יגרשוה: (כו) אמרתי אפאיהם. ואסלקם מן העולם אם לא שכעס אויבים אגור ויראתי:

רש"י

על העפר והולך: (כה) מחוץ תשכל חרב. מחוץ לעיר תשכלם חרב גייסות: ומחדרים אימה. כשבורח ונמלט מן החרב חדרי לבו נוקפים עליו מחמת אימה והוא מת והולך בה. ד"א ומחדרים אימה שבבית תהיה אימת דבר כמו שנאמר (ירמיה ט) כי עלה מות בחלונינו וכן ת"א. (ספרי) ד"א מחוץ תשכל חרב על מה שעשו בחוצות שנאמר (ירמיה יא) ומספר חוצות ירושלים שמתם מזבחות לבושת: ומחדרים אימה. על מה שעשו בחדרי חדרים שנאמר (יחזקאל ח) אשר זקני ישראל עושים איש בחדרי משכיתו: (כו) אמרתי אפאיהם. אמרתי בלבי אפאה אותם ויש לפרש אפאיהם אשיתם פאה להשליכם מעלי הפקר ודוגמתו מצינו בעזרא ותתן להם ארץ ממלכות ועממים ותחלקם לפאה להפקר וכן חברו מנחם. ויש פותרים אותו כתרגומו ב יחול רוגזי עליהון ולא יתכן שאם כן היה לו לכתוב אאפאיהם אחת

בית יהודא

דיא ערד, הייסט זחילה (וכן כל מרוצת דבר המשפשף על העפר והולך) יעדר זאך וואס לויפט קריכענדיג אויף די ערד, הייסט זוחל: (כה) ומחוץ תשכל חרב. מיינט מען (מחוץ לעיר תשכלם חרב גייסות) אויסער די שטאט וועט זיי הרגענען דר שווערד פון די זעלנער: ומחדרים אימה. מיינט מען (כשבורח ונמלט מן החרב חדרי לבו נוקפים עליו מחמת אימה) אז ער וועט אנטלויפן אונ גערעטעט ווערן פון שווערד וועט אין אים קלאפען זיין הארץ פון שרעק (והוא מת והולך בה) אונ פון דיא שרעק וועט ער גיין אונ שטארבן (דבר אחר) נאך אפשט (ומחדרים אימה) מיינט מען דיא חדרים, די צימערין פון שטוב (שבבית תהיה אימת דבר) ווייל אין שטוב וועט זיין אשרעק פון אפעסט, אחלירע (כמו שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק (כי עלה מות בחלונינו) עס איז אויפגעגאנגען דר טויט אין אונזערע פענסטר (וכן תרגם אונקלוס) אונ אזו טייטשט דר תרגום (דבר אחר) נאך אפשט (מחוץ תשכל חרב) מיינט מען (על מה שעשו בחוצות) דר שווערד וועט זיי הרגנען פר דיא עבירות וואס זיי האבן גיטאהן אין דיא גאסין (שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק (ומספר חוצות ירושלים שמתם מזבחות לבושת) ווי פיל גאסין עס איז גיוועזן אין ירושלים אזו פיל מזבחות האט איר געמאכט צוא דיא עבודה זרה (ומחדרים אימה) מיינט מען (על מה שעשו בחדרי חדרים) דר שווערד וועט זייא הרגנען פר די עבירות וואס זיי האבן גטאהן אין די שטובין (שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק (אשר זקני ישראל עושים איש בחדרי משכיתו) וואס די אלטע יודין האבען גיטאהן עבירות יעדער פון זייא אין זייערע בעהאלטענע שטובין: (כו) (אמרתי אפאיהם). הקב"ה זאגט (אמרתי בלבי) איך האב געטראכט אין מיין הארץ אפאה אותם, זאגט רש"י (ויש לפרש אפאיהם אשיתם פאה) מען קען זאגען אפאיהם מיינט מען איך וועל זיי טאהן וויא מען טוהט מיט פאה (להשליכם מעלי הפקר) איך זאל זייא אוועקווארפן פון מיר זייא זאלן זיין הפקר, וועלכע פאלק עס וועט וועלען, זאל אויף זייא גוועלטיגן (ודוגמתו מצינו בעזרא) אזו אגלייכען געפינען מיר אין ספר עזרא (ותתן להם ארץ ממלכות ועממים ותחלקם לפאה) דו האסט זיי גיגעבען צו מלכים אונ פעלקר אונ האסט זייא צוטיילט צו פאה, להפקר, פרייע צו אלע פעלקער (וכן חברו מנחם) אונ אזו טייטשט מנחם (ויש פותרים אותו כתרגומו) אנדערע טייטשין דעם ווארט אפאיהם וויא דער תרגום טייטשט אחיל רוגזי עליהון) איך וועל מאכען רוהען מיין כעס אויף זייא (ולא יתכן) עס איז אבער ניט ריכטיג דער טייטש (שאם כן) אויב עס זאל אזו זיין (היה לו לכתוב אאפאיהם) הט געדארפט דר פסוק שרייבן אאפאיהם, מיט צווייא אלפין אין אנהייב (א' אחת לשמוש) איין א, דער

דעת זקנים מבעלי התוספות

לה לשון שדים ומסיק התם דתרי קטב הוו חד מקמי טיהרא וחד בתר טיהרא כדאיתא התם: (כו) אמרתי אפאיהם. אכלה בם אכה מהם שלא אשאיר בהם כלום אלא אשביתה מאנוש

שפתי חכמים

ל (מהר"ן) דאי כמשמעו בחדרי הבית הל"ל ומחדרים פחד של' פחד נופל על דבר הקרוב ואימה על דבר הרחוק כדכתב רש"י בפרשת בשלח בפסוק תפול עליהם: מ כי לפי' ראשון קשה היכן מצינו בקרא שחדרי לב נקראים בשם חדרים סתם ל"פ ד"א וכו' ויהיה פי' חדרים כמשמעו ולד"א קשה למה אמר בחדרים אימה דהא בעיר היה נמי דבר הל"ל ומבפנים אימה היפך ממלת מחוץ לכן אמר עוד ד"א על עבירות שעשו בחוץ כלומר בגלוי ועל שעשו בחדרי חדרים שלא יראה אותן שום אדם ולפי' זה של הד"א קשה א"כ יהי' מקרא קצר שלא נקט קרא ל' עשייה א"כ ה"ל לינקד המ"ם של מחדרים בחיר"ק דהוה פי' כמו מן עבירות שעשו בפנים לכן צריך לד"א ולשני פירושים אלו קשה למה נקט קרא אימה ה"ל לומר מהדרים דבר לכן צריך גם לטעם ראשון: נ פי' יש פותרים כפי הנגלה שיהיה אפאיהם מל' אף ויהיה

פירוש לתורת אלהים

וועלן זיי בייסן מיט די ציין. עם חמת מיט גיפט פון שלאנגען וואס זיי קריכען אויף די ערד: (כה מחוץ פון אוסן ווייניג פון די שטאט תשכל חרב וועלן זיי ווערן גהרגת מיט דער שווערד פון די חיילות וואס זיי וועלן באלעגערן די שטאט ומחדרים אונ פאר די עבירות וואס זייא האבען געטאן בחדרי חדרים בעהאלטען אימה וועלן זיי שטארבן מחמת פארכט גם בחור איין יונגער וואס ער האט ניט חתונה געהאט גם אוך אבתולה יונק אזייגענדיג קינד עם איש שיבה מיט אגרייז גראין מאן וועט אוף זיי אלע קומען דאס פורעניות וואס פריער איז געשטאנען: כו) אמרתי איך האב געטראכט אין מיין הארצן איך וועל זיי אוועק ווארפען פון מיר אונ וועל זיי מאכען הפקר צו די פעלקר זיי זאלן זיי פר דארבן [ע' רש"י] אשביתה מאנוש

אַשְׁבִּיתָה מֵאֱנוֹשׁ זִכְרָם׃ כז לוּלֵי כַּעַס אוֹיֵב אָגוּר פֶּן־יְנַכְּרוּ צָרֵימוֹ פֶּן־יֹאמְרוּ יָדֵנוּ רָמָה וְלֹא יְהוָה פָּעַל כָּל־זֹאת׃ כח כִּי־גוֹי אֹבַד עֵצוֹת הֵמָּה וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה׃

אונקלוס

וְאֲשֵׁיצִינוּן אֲבַטֵּל מִבְּנֵי אֱנָשָׁא דּוּכְרָנֵיהוֹן׃ כז אִלּוּלָפוֹן רָגְזָא דְסַנְאָה כְּנִישׁ דִּילְמָא יִתְרַבְרְבוּן בַּעֲלֵי דְבָבָא דִּילְמָא יֵימְרוּן יְדָנָא תְקִיפַת לָנָא וְלָא מִן קֳדָם יְיָ הֲוָת כָּל דָּא׃ כח אֲרֵי עַם מְאַבְּדֵי עֵצָה

רשב"ם

(כו) פן יאמרו ידנו רמה. פן יגברו לומר למפרע שהם עשו ולא אני: (כח) כי גוי. האומות: אובד עצות. כמו מספד תמרורים. מקל לבנה. לפי שהם

בעל הטורים

(כו) אשביתה מאנוש זכרם. ס"ת למפרע משה. לולי משה בחירו עמד בפרץ: (כח) ואין בהם תבונה. ס"ת המן שלא היה בהם תבונה שנהנו מסעודת אחשורוש:

בית יהודא

ערשטער, צו בעדינגן, אויף דעם ווארט „איך" (ואחת ליסוד) אונ איין א, דער אנדערער, גיהער צו דיא פ, עס זאל געלייענט ווערען אפ, כעס, עס זאל געטייטשט ווערען אאפאיהם, איך וועל אויף זיי ברייגען מיט כעס (כמו) ווי עס שטייט אאזרך, איך וועל דיך שטארקן (אאמצכם במו פי) איך וועל אייך שטארקן מיט מיין מויל, די צוויי ווערטער אאזרך אונ אאמצכם, זענען אויך מיט צוויי אלפין אין אנהייב (והא' התיכונה אינה ראויה בו כלל) דר מיטלסטער א דארף גאר ניט שטיין אין דעם ווארט אפאיהם (ואונקלוס תרגם אחר לשון הברייתא השנויה בספרי) דר תרגום טייטשט דעם ווארט אפאיהם ווי די ברייתא וואס איז גלערנט אין ספרי (החולקת תיבה זו לשלשה תיבות) דיא ברייתא צוטיילט דעם ווארט אפאיהם אויף דריי ווערטער אף אי הם, אזו זאגט הקב"ה (אמרתי באפי אתם כאלו אינם) איך האב גזאגט מיט כעס איך וועל זייא געבען ואיך וועל זיי פארלענדן גלייך וויא זיי וואלטן אויף דער וועלט ניט גוועזן (שיאמרו רואיהם עליהם איה הם) די וואס האבן זיי גיזעהן וועלן זאגן אויף זיי וואו זענען זייא: (כז) (לולי כעס אויב אגור) . הקב"ה זאגט איך וואלט אזו געטאהן (אם לא שכעס האויב כונס עליהם להשחיתם) ווען זייערע פיינד גדי פעלקר) וואלטען ניט געהאט פארזאמולט אין זייערע הארצער אפיינדשאפט אויף די יודין צו פארלענדן זיי, וואלט איך זיי פרלענדט, נאר ווייל די פעלקער האבען זייא פיינד אונ ווילען זייא פארלענדן (ואם יוכל להם וישחיתם) אויב דר פיינד וועט זיי קענען פארלענדן ואיך וועל לאזן דיא פיינד זיי זאלן די יודין פארלענדען (יתלה הגדולה בו ובאלהיו) וועט ער זאגען מיט זיין כח אונ מיט דיא הילף פון זיין גאט האט ער געקענט פארלענדן די יודין (ולא יתלה הגדולה בי) אונ ער וועט ניט זאגען איך האב זייא פארלענדט ווייל זייא האבען צו מיר געזינדיגט, דריבער וועל איך זיי ניט לאזן די פיינד זאלען זייא פארלענדן (וזה שאמר) דס זאגט הקב"ה (פן ינכרו צרימו) טאמער וועלען זייערע פיינד פארפרעמדן (ינכרו הדבר) זייא וועלן פרעמד מאכן די זאך פון הקב"ה (לתלות גבורתם בעבודת כוכבים) זייא וועלן אנאייגען זייער שטארקייט אין זייערע עבודה זרה (שאין הגדולה שלי) זייא וועלן זאגען די גרויסקייט גיהער ניט צו הקב"ה: (כח) (כי אותו גוי אובד עצות המה) . ווארום דיא פאלק זענען פארלארן פון עצות אונ חכמה: (ואין בהם תבונה). עס איז אין זייא ניטא פארשטענדיגקייט (שאילו היו חכמים)

רש"י

לשמוש ואחת ליסוד כמו (ישעיה מה) אאזרך (איוב טז) אאמילכם במו פי והה' ם התיכונה אינה ראוי' בו כלל ואונקלוס תרגם אחר ל' הברייתא ע השנויה בספרי החולקת תיבה זו לג' תיבות אמרתי אף אי הם אמרתי באפי אתנם כאלו אינם שיאמרו רואיהם עליהם איה הם: (כז) לולי כעס אויב אגור. אם לא שכעס האויב כנוס עליהם להשחית פ ואם יוכל להם וישחיתם צ יתלה הגדולה בו ובאלהיו ולא יתלה הגדולה בי וז"ש פן ינכרו צרימו ינכרו הדבר לתלות גבורתם בנכרי שאין הגדולה שלו: פן יאמרו ידנו רמה וגו'. כי אותו גוי אובד עצות המה: (כח) ואין בהם תבונ'. שאלו ק היו

שפתי חכמים

ה ולא התיבות ל' שמדבר כאלו אמר אפיס אפי עליהם או בהם וזה לא יתכן וכו': ס ועוד סתירה אחרת: ע כוונתי של אונקלוס במה בפי' יתול רוגזי עליהון ל' הברייתא וכו' שהמכוון מזה הוא שיחול רוגזי עליהון שיהיו כאלו אינם ואין פי' כמשמעו כמו שמבינים אותו היב פיתרים: פ פירוש שמלה הזאת מורכבת מן לו שפירושו אם ומן לא תעפ"י שהמלה כתובה ביו"ד לפי שהמלה נקראת בלו"י והלו"י מנעת הלו"י יהיה ק בתי תלית עליהם להשחית מפני שבזולת עליהם לא היינו יודעים על מי הכעס ועוד מה הוא ענין הכעס: צ הוסיף כל זה בכוונת זה לא יתכן לומר ידיני רמה וגו' כיון שלא השחיתם מה רמה ידם: ק הוסיף שי"ן על מלת לו מפני שמאמר לו וגו' היינו

דעת זקנים מבעלי התוספות

זכרם: (כז) לולא כעס אויב אגור. הכעס שעשה לי האויב אגור אני ירא כמו לא תגורו מפני איש: פן ינכרו צרימו. ויתלו ההצלחה בנפשם: (כח) כי גוי אובד עצות המה. איתם

פירוש לתורת אלהים

זכרם איך וועל פר שטערן פון מענטשן זייער גדעכעניש זיי זאלן שון גאר ביי מענטשן ניט גדאכט ווערן. אזו האב איך גיטראכט איך וועל זייא אזו טאן: (כז) לולי אז עס וואלט ניט גוועזן כעס אויב דער צארן פון דעם פיינט אגור וואס איז איין גזאמילט צו פאר דארבן זיי וואלט איך די ישראל גמאכט הפקר צו זיי נאר ווייל די פיינט וואלטן זיי גערן פר דארבן דרום וועל איך דם ניט טאהן ווארום אז זיי וועלען פר דארבן די יודען וועלן זיי ניט זאגן איך האב דם גיטאהן נאר זיי וועלען זאגען זייער אפ גאט האט דם גיטאהן זיי ווייטער שטייט פן טאמער ינכרו וועלן די פיינט פרעמד מאכן די זאך אונ די גבורה וואס איך האב גטאהן וועלן זיי זאגען אויף אפרעמדן פן יאמרו טאמער וועלן זיי זאגען ידינו רמה אונזר כח הט דם גמאכן ולא אונ ניט גאט הט דאס אלץ גטאהן: (כח) אונ פר וואס וועלן זיי אזו זאגן כי גוי אובד ווארום די כשדים זענען אזו אפאלק וואס פר שטייען דאס ניט ואין בהם תבונה אונ עס אין זייא ניטא אפאר

אונקלוס

אנון ולית בהון סוכלתנו:
כט אלו חכימו אסתכלו בדא סברו מא יהי בסופיהון:
ל אכדין ירדוף חד אלפא ותרין יערקון לרבותא אלהין (ארי) תקיפהון מסרנון ויי אשלמנון:
לא ארי לא כתקפנא תקפהון ובעלי

חמישי כט לו חכמו ישכילו זאת יבינו לאחריתם:
ל איכה ירדף אחד אלף ושנים יניסו רבבה אם־לא כי־צורם מכרם ויהוה הסגירם:
לא כי לא כצורנו צורם ואיבינו

תו"א לו חכמו ישכילו זאת ס' טוהר פרשת אחרי מות: איכה ירדף מ"ק טז:

רשב"ם

רבוקים. מעשר בקר וצאן. אבל אלו חכמו האומות ויאמרו איכה ירדוף אחד ממנו אלף מישראל מה שהיו רגילין בנו. אם לא כי צורם מכרם בידינו לפי שחטאו לו. וכן אמר למעלה הצור תמים פעלו: כי לא כצורנו צורם. כך אמר משה מן הדין היה להם לומר כך שהקב"ה עשה זאת ולא אלוהי הגוים שהרי לא כצורנו של ישראל צורם של אומות העולם. ואעפ"כ אויבינו פלילי' ועושים בנו (שופטים) [שפטים] הלא זאת ע"י הקב"ה שחטאו לו:

רש"י

חכמים ישכילו זאת איכה ירדוף וגו': (כט) יבינו לאחריתם. יתנו לב להתבונן לסוף פורענותם של ישראל: (ל) איכה ירדף אחד. ממנו של אלף מישראל: אם לא כי צורם מכרם וה' הסגירם. מכרם ומסרם בידינו דילבר"ר בלעז (איבערגעבען): (לא) כי לא כצורנו צורם. כל זה היה להם לאויבים להבין שהשם הסגירם ולא להם ולאלהיהם הנצחון שהרי עד הנה לא יכלו כלום אלהיהם כנגד צורנו כי לא

בית יהודא

ווען זיי וואלטען געווען קלוג: (ישכילו זאת). וואלטען זיי דאס פארשטאנען (איכה ירדוף אחד אלף) וויא אזוי קען דאס זיין איין מענטש זאל יאגען טויזענד מענטשען, געוויס איז דיא שטראף פון הקב"ה: (כט) (יבינו לאחריתם). מיינט מען (יתנו לב להתבונן לסוף פורעניותם של ישראל) זיי דארפען געבען זייער הארץ צו פארשטיין דעם סוף וויא אזוי די יודין ווערען געשטראפט: (ל) ואיכה ירדוף אחד ממנו אלף מישראל. וויא אזוי קען יאגען איינער פון אונז טויזענד יודין: ואם לא כי צורם מכרם וה' הסגירם. אויב ניט הקב"ה הט זיי געגעבן אין די הענט פון זייערע פיינד וואלט דאס גאר ניט גיקענט זיין איינער פון די פיינד זאל קענען יאגין טויזענד יודין (מכרם ומסרם בידינו) הקב"ה האט זיי פארקויפט אונ איבערגיגעבן אין אונזערע הענט: (לא) וכי לא כצורנו צורם. מען מיינט (כל זה היה להם לאויבים להבין) דאס אלץ האבען דיא פיינד געדארפט פארשטיין (שה' הסגירם) אז הקב"ה הט גיגעבען די יודין אין זייערע הענט (ולא להם ולאלהיהם הנצחון) ניט צו זיי אונ ניט צו זייערע גאטער איז די שטארקייט (שהרי עד הנה לא יכלו כלום אלהיהם כנגד צורנו) פאר וואס האבען ביז איצט זייערע געטער גאר ניט געקענט טאהן קעגען אונזער גאט, ווייל ביז איצט האבען דיא יודין נאך ניט געהאט פוהל זייער מאס זינד, הט זייא הקב"ה ניט איבערגיגעבן אין דיא הענט פון זייערע פיינד, איצט אז זייערע זינד איז פיל גיווארען הט הקב"ה זיי גיגעבן אין אייערע הענט (כי לא כסלענו סלעם) ניט וויא אונזער שטיין איז זייער שטיין, ניט

דעת זקנים מבעלי התוספות

האויבים שמסרתי ישראל בידם אבדה עצתם ואין בהם תבונה: (כט) לו חכמו ישכילו זאת. שאלו חכמו היה להם להשכיל זאת ולהבין מה יהיה באחרית ולהכין לב איך נעשה דבר זה כי עם כזה שהיו כבר גדולים על כל אומה ועתה אחד ממנו ירדוף אלף: (ל) אם לא כי צורם מכרם. לשון וימכור ה' את סיסרא: וה' הסגירם. בידינו על כל הרעות שעשו: (לא) כי לא כצורנו צורם. ועוד כי ידעו וראו שצורם אינו כצורנו שכל זמן שישראל עושים רצונו של מקום לא יכלו לא הם ולא צורם על ישראל כי אדרבה עשה הקב"ה בהם ובאלהיהם שפטים. וגם בדגון מפני הארון כדאמר כי כבדה ידו עלינו ועל דגון אלהינו. ועכשיו אויבינו פלילים, שופטים אותנו כרצונם. ד"א

שפתי חכמים

התחלת הדבור רק הוא ראיה על מאמר כי גוי אובד עצות המה שאלו היו חכמים וכו': ר פי' ולא לאחרית של עצמם ואיכה ירדוף וגומר הוכחה לזה שקאי עליו סוף פורעניות ישראל כי איכה ירדוף אלף הוא פי' מלת זאת ומלת אחריתם: ש לא אחד מישראל אלף, ממנו דהא קללה תחשב כאן יש מקשים והא מדה טובה מרובה ממדת פורעניות והכא במדה טובה כתיב ורדפו מכם חמשה מאה ובפורעניות

פירוש לתורת אלהים

שטאנד: (כט) לו חכמו ווארום אז זיי וואלטען קלוג גיווען ישכילו זאת וואלטען זיי דם פארשטאנען יבינו לאחריתם וואלטען זיי גיגעבן דם הארץ צו פר שטיין דעם סוף פון דעם פורעניות פון די ישראל: (ל) אונ וואלטען אזו געדארפט טראכטען איכה ווי אזו וואלט מיגליך גיוועז ירדוף איינער פון אונז זאל נאך יאגען טויזינד פון די ישראל ושנים אונ צוויי זאלען מאכען אנטלויפען צעהן טויזינד פון די ישראל אם לא דאס קאן אנדערש ניט זיין כי צורם מכרם נאר זייער שטארקר גאט הט זיי פרקופט צו אונז ווייל זייערע שלעכטע מעשים ויי' הסגירם אונ גאט הט זיי צו אונז איבר גיגעבן: (לא) כי לא כצורנו צורם נאך דארפן זיי פאר שטיין אז ניט אזו וויא אונזער שטארקער איז זייער שטארקר מוז דאך זיין אז אונזר גאט הט אונז

ליקוטי מרדכי

(כט־ל) לו חכמו וגו' איכה ירדוף וגו'. דיא פעלקער דארפען בעדענקען ווען זיי האלטען מלחמה, מיט אנדערע פעלקער קענען ניט איינער פון זיי יאגען טויזענד פיינד, אונ צוויי קענען ניט ווארפין אמורא אויף צעהן טויזענד זייא זאלען דארפען אנטלויפין פאר זיי, אונ פאר וואס ווען זיי האלטען מלחמה מיט יודען קענען זיי מאכען אמורא אויף די יודען, טויזענד יודען זאלען אנטלויפען פאר איינעם פון די פעלקער, אונ צעהן טויזענד יודען זאלען אנטלויפען פאר צוויי פון די פעלקער, זענען דען די יודען שוואכע מענטשען? זיי זענען אזוי שטארק ווי דיא פעלקער? נאר די מורא האט הקב"ה אויף זיי געגעבן, אונ הקב"ה הט געגעבן די יודען אין די הענט פון די פעלקער, פאר וואס האט הקב"ה אזוי געשטראפט די יודען? ווייל זיי האבען געזינדיגט, דארפט איר דאך וויסען אז אייער ענדע ווערט זיין איר ווערט אויך געשטראפט ווערין פאר אייערע זינד:

פלילים: לב כי־מגפן סדם גפנם
ומשדמת עמרה ענבמו ענבי
רוש אשכלת מררת למו: לג חמת
תנינם יינם וראש פתנים אכזר:
לד הלא־הוא כמס עמדי חתום

ת"א ענבמו ענבי רוש ברכות לו: הלא הוא כמוס עמדי עקידה שער ח:

אונקלוס

דבבנא הוו דיננא: לב ארי כפרענות עמא דסדום פרענותהון ולקותהון כעם עמרה מחתהון בישין כרישי חוין ותשלמת עובדיהון כמררותהון: לג הא כמרת תניניא כס פרענותהון וכריש פתני חוין אכזראין: לד הלא כל עובדיהון גלן קדמי גניזין ליום דינא באוצרי:

רשב"ם

(לב) כי מגפן סדום גפנם. כלו' למה אמרתי אפאיהם אשביתה מאנוש זכרם אם לא מפני גאות האומות שהם מגפן סדום היה להם לשתות מן הדין שלא ישאר מהם זכר כסדום ועמורה שהרי חטאו כסדום ועמורה כדכתיב וחטאתם כסדום הגידו. קציני סדום עם עמורה: (לג) חמת תנינים. היה להם לשתות מן הדין. אם לא מפני חילול השם. שיאמרו ידנו רמה: פתנים אכזר. רשע כדכתיב פתן חרש יאטם אזנו: (לד) הלא הוא כמוס עמדי. דברי גאות האומות אני שומר. ואשלם להם נקם על זאת:

בעל הטורים

(לג) תנינם. חסר יו"ד לפי שעברו על עשרה דברים שבלא תלמוד לעשות ועברו על עשרת הדברות:

בית יהודא

וויא אונזער גאט איז זייער גאט (כל צור שבמקרא לשון סלע) וואו עס שטייט אין פסוק דר ווארט צור, מיינט מען אשטיין: ואויבינו פלילים. (ועכשיו אויבינו שופטים אותנו) אונ איצט משפטין אונז דיא פעלקער (שהרי צורנו מכרנו להם) ווייל אונזער גאט האט אונז פארקויפט צו זיי: (לב) כי מגפן סדום גפנם. זאגט רש"י (מוסב למעלה) דער פסוק געהער צום פריערדיגן פסוק, הקב"ה האט גזאגט (אמרתי בלבי) איך האב גזאגט אין מיין הארץ (אפאיהם) איך וועל זייא פארלענדן (ואשבית זכרם) אונ איך וועל פארשטערן זייער דערמאנונג (לפי שמעשיהם מעשה סדום ועמורה) ווייל זיי טוהען וויא סדום אונ עמורה האבען געטאהן: ושדמות. מיינט מען (שדה תבואה) אפעלד וואס וואקסט אויף איר תבואה (כמו) וויא עס שטייט אין פסוק (ושדמות לא עשו אוכל) אויף דיא פעלדער האט ניט געוואקסן עסיגוואארג (בשדמות קדרון) די פעלדער פון קדרון: ענבי רוש. מיינט מען (עשב מר) ביטערע גראז: אשכלות מרורות למו. זיי האבען ביטערע טרויבן (משקה מר ראוי להם) זיי דארף מען געבן אביטערע משקה צום טרינקען (לפי מעשיהם פורענותם) ווי זיי טוהען אזו דארף זיין זייער שטראף (וכן תרגם אונקלוס) דער תרגום שרייבט אויך אזו (ותשלמת עובדיהון כמררותהון) דם בצאהלונג פר זייערע עבירות זענען וויא זייערע ביטערקייט, זייער ביטערער שטראף איז וויא זייערע מעשים: (לג) חמת תנינים יינם. זאגט רש"י (כתרגומו) ווי דר תרגום שרייבט (הא כמרת תניניא כס פורענותהון) דר טייטש פון דיא ווערטער איז (הנה כמרירות נחשים כוס משתה פורענותם) וויא ביטער עס איז דר גיפט פון די שלאנגן, אזו ביטער וועט זיין זייער שטראף אונ זייער כוס מיט צרות וואס זיי וועלען טרינקן: וראש פתנים. מיינט מען (כוסם שהוא אכזר לנשוך) ווי דער קאפ פון אשלאנג וואס ער איז ארוצח צום בייסן אונ הרגענן (אויב אכזרי יבא ויפרע מהם) אזו וועט קומען אויף זיי אפיינד ארוצח אונ וועט זיי שטראפן: (לד) הלא הוא כמוס עמדי. זאגט רש"י (כתרגומו) ווי דר תרגום טייטשט הקב"ה זאגט (כסבורים הם ששכחתי מעשיהם) זיי מיינען איך האב פארגעסן

רש"י

כסלענו סלעס כל לור שבמקרא ת לשון סלע: ואויבינו פלילים. ועכשיו אויבינו שופטים אותנו שהרי לורנו מכרנו להם (ס"א הרי שלורנו מכרנו להם): (לב) כי מגפן סדום גפנם. מוסב למעלה אמרתי בלבי אפאיהם ואשבית זכרם לפי שמעשיהם מעשה סדום ועמורה: שדמות. שדה תבואה כמו (חבקוק ג) ושדמות לא עשה אוכל (מלכים ב כג) בשדמות קדרון: ענבי רוש. עשב מר: אשכלת מררת למו. משקה מר ראוי להם לפי מעשיהם פורענותם א וכן ת"א ותושלמת עובדיהון כמררותהון: (לג) חמת תנינים יינם. כתרגומו הא כמרת תניניא כס פורענותהון הנה כמרירות נחשים כוס משתה פורענותם: וראש פתנים. כוסם ב שהוא אכזר לנשוך. אויב אכזרי ג יבא ויפרע מהם: (לד) הלא הוא כמוס עמדי. כתרגומו כסבורים הם ששכחתי מעשיהם כולם גנוזים

שפתי חכמים

ירדוף אחד מהם אלף מישראל. ויש נתרץ הפורעניות שנא' בשירה זו יוצא מסורת הדין והוא שנא' במגילת איכה ותרד פלאים שהיתה ירידתם בדרך פלא שלא כדין שמדות: ת רל"ל והיאך נזכר סלע במקרא: א כאלו אמר בעבור שמגפן סדום גפנם לכן אשכלות מרורות ראוי להם: ב כוסם פירושו של פתנים: ג ר"ל וה"פ של

דעת זקנים מבעלי התוספות

כי לא כצורנו צורם ולא נעשו אויבינו פלילים על צורנו אחר שנעשו פלילים על צורם ואחר שאינם יודעים לתת לב לכל זה אגור פן יכעיסוני בזה שיתלו כל השררה בהם והיה להם להבין כי מאחר שלקו ישראל שהם בניו של מקום על ידי מעלליהם יש להם לישא ק"ו בעצמם ועתה מפרש והולך מה אחריתם: (לב) כי מגפן סדום גפנם. ויצא כוס פורענות עליהם: (לג) חמת תנינים יינם. שישכר אותם: וראש פתנים אכזר. יינם נמי יהי' כראש ילנה: (לד) הלא הוא. הפורענות שאביא עליהם כמוס

פירוש לתורת אלהים

פארקופט צו זיי פר אונזרי עונות: (לב) כי מגפן סדום גפנם וואררום פון דעם וויין שטאק פון סדום איז זייער וויין שטאק ומשדמות אונ פון די פעלדר פון עמורה ענבמו זייערע וויין טרובען ענבי רוש זענען ביטערי וויין טרובען אזוי וויא גאל [עיין רש"י]: (לג) חמת תנינים אזו ווי דער גיפט פון שלאנגן וועט זיין זייער וויין זייער פורעניות וועט זיין גלייך אזו וויא גיפט פון אשלאנג וראש פתנים אכזר אונ אזו וויא דער גיפט פון איין אום דער בארמיגן שלאנג, עס וועט קומען איין אום דר בארמיגר פיינט אונ וועט גצאלט ווערן פון זיי: (לד) הלא פאר וואר הוא כמוס עמדי עס איז בהאלטן מיט מיר זיי מיינען איך האב פר געסן זייערי מעשים אבער עס איז ניט אזו דען זייערי מעשים זענען בהאלטן אונ גהיט ביי מיר חתום:

לה קדמי פרענותא ואנא אשלם לעדן דיגלון מארעהון ארי קריב יום תברהון ומבע דעתיד

באוצרתי: לה לי נקם ושלם לעת תמוט רגלם כי קרוב יום אידם

רשב"ם

(לה) ושלם. תשלום. שם דבר. כמו והדבר אין בהם. והקטר בירמיה: לעת תמוט רגלם. של עובדי גלולים ליום מועד צרתם הקבוע להם: וחש

רש"י

ושמורים לפני: הלא הוא. פרי ד גפנם ותבואת שדמותם כמוס עמדי: (לה) לי נקם ושלם. עמי נכון ה ומזומן פורענות ו נקם וישלם להם כמעשיהם הנקם ישלם להם גמולם ויש מפרשים ושלם שם דבר כמו ושלום ז והוא מגזרת והדבר אין בהם (ירמיה ה) ח כמו והדבור. ואימתי אשלם להם. לעת תמוט רגלם. ט כשתתום זכות אבותם שהן סמוכין עליו: כי קרוב יום אידם. כשארצה להביא עליהם יום אידם קרוב ומזומן י לפני להביא ע"י שלוחים הרבה: וחש עתדות למו. ומהר יבואו העתידות להם: וחש. כמו (ישעיה ה) ימהר יחישה. עד כאן העיד עליהם משה דברי תוכחה להיות השירה הזאת לעד כשתבא עליהם הפורענות ידעו שאני הודעתים מראש. מכאן ואילך העיד עליהם דברי תנחומין שיבואו עליהם ככלות הפורענות ככל אשר אמר למעלה (לעיל ל) והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה וגו' ושב ה' אלהיך את

בית יהודא

זייערע עבירות (כולם גנוזים ושמורים לפני) אלע עבירות זענן בעהאלטן אונ געהיט זיי זענן פר מיר: והלא הוא. הקב"ה זאגט (פרי גפנם ותבואת שדמותם כמוס עמדי) דיא פרוכט פון זייער וויינשטאק אונ די תבואה פון זייערע פעלדר ודי פרוכטן פון זייערע עבירות איז בעהאלטן מיט מיר: (לה) ולי נקם ושלם. הקב"ה זאגט (עמי נכון ומזומן פורענות נקם וישלם להם כמעשיהם) מיט מיר איז גרייט די שטראף פון נקמה, אונ ער וועט זיי בצאהלן ווי זיי האבן גיטאהן (הנקם ישלם להם גמולם) די נקמה וועט זיי בצאהלן דעם שטראף פאר זייערע עבירות (ויש מפרשים ושלם שם דבר כמו ושלום) אטייל חכמים זאגן ושלם איז ניט דרטייטש ער וועט בצאהלען, נאר עס איז גלייך וויא עס וואלט געשטאנען ושלום, אונ בצאהלונג הקב"ה זאגט ביי מיר איז די נקמה אונ ביי מיר איז די בצאהלונג (והוא מגזרת והדבר אין בהם כמו והדבור) עס שטייט והדבר, איז ניט דערטייטש והדבר, ער רעט, נאר עס איז גלייך וויא עס וואלט געשטאנען „והדבור" דס ריידן איז ניטא ביי זיי, זיי קענען ניט ריידען (ואימתי אשלם להם) ווען וועל איך זייא בצאהלן?: ולעת תמוט רגלם. צו דיא צייט ווען עס וועט זיין איינגעבויגן זייער פוס, ווען זיי וועלן קיין בשטאנד האבן (כשתתום זכות אבותם שהן סמוכין עליו) ווען עס וועט זיך אויסלאזן דער זכות פון זייערע אלטערן וואס זיי זענען אנגעלעהנט אויף דעם זכות: וכי קרוב יום אידם. הקב"ה זאגט (כשארצה להביא עליהם יום איד קרוב ומזומן לפני להביא על ידי שלוחים הרבה) אז איך וועל וועלן ברייננען אויף זיי אטאג פון אבראך איז דאס נאנט אונ גרייט פאר מיר צוברייננען דורך פיל שלוחים, פיל ערליי צרות: וחש עתידות למו. מיינט מען (ומהר יבואו העתידות להם) אונ וואס פר זיי איז גרייט וועט גשווינד צו זייא קומען (וחש) איז טייטש געשווינט איילענדיג (כמו) ווי עס שטייט (ימהר יחישה) ער זאל אייען געשווינט, זאגט רש"י (עד כאן) ביז דעם פסוק (העיד עליהם משה דברי תוכחה) האט משה געזאגט צו די יודין שטראף־רייד (להיות השירה הזאת לעד) דיא פסוקים זאלען זיין אעדות (כשתבא עליהם הפורענות) ווען עס וועט קומען אויף זיי די צרות (ידעו שאני הודעתים מראש) זאלן זיי וויסן אונ געדיינקען אז איך האב זיי פריער געזאגט אז אזוי וועט זיין (מכאן ואילך) פון די פסוקים אונ ווייטער (העיד עליהם דברי תנחומין) הט משה געזאגט צו זייא רייד צו טרייסטען זייא (שיבואו עליהם ככלות הפורענות) דיא טובות וואס אויף זיי וועט קומען נאכדעם וויא די צרות וועלען אויפהערען (ככל אשר אמר למעלה) אלץ וויא ער האט גזאגט אין די פריערדיגע פסוקים (והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה) עס וועט זיין ווען עס וועלן קומן אויף דיר די אלע רייד דיא ברכות אונ די קללות, פריער דיא ברכות, נאכדעם דיא קללות, ווייל איר וועט זינדיגען, נאכדעם אז דו וועסט טאהן תשובה ושב ה'

דעת זקנים מבעלי התוספות

עמדי: (לה) לי נקם ושלם. עלי הוא לעשות נקמה בהם ולשלם להם תשלומי רע ושלם שם דבר כמו ושלום: לעת תמוט רגלם. כשתגיע העת שתתמוטט רגלם ואשלם להם הפורענות: כי קרוב יום אידם. ומזומן בידי להביאו עליהם: וחש עתידות

שפתי חכמים

קרא אויב אכזרי וכו': ד רצ"ל האי דכתיב הלא הוא וגו' לשון יחיד הלא הם וגו' הל"ל לפי מה שיהיה פי' של כמוס וגו' כשכורים הם ששכחתי מעשיהם כו' דהיינו ל' רבים ל"פ הלא הוא פרי גפנם כלו' הא דכתיב לעיל גפנם וגו' פירוש פרי גפנם ועל זה קאי הלא הוא וגו' וא"ש דפרי נמי ל' יחיד הוא ולכן נמי אמר הוא ל' זכר ולא היא ואע"פ שתבואה ל' נקבה כיון דפרי הוא ל' זכר: ה ר"ל איך נופל לשון לי על הקב"ה דלי משמע שיבא אליו מזולתו וזה לא יתכן לומר גבי הקב"ה דמאין יבא כו הרי כבר הכל ביד הקב"ה הוא ל"פ לי כמו עמי: ו רלונו בזה שלא תקשי וכי יש ממשות בנקמה דכתיב לי נקם ושלם דהיינו פירוש עמי דמשמע שיש ממשות בה: ז ופי' לי הנקם והשילם שאנקם מהם ואשלם להם כפעלם: ח רלונו בזה להביא ראיה אף שלא כתיב בוי"ו שהוא שם דבר אפ"ה יכול להיות פירושו כמ"ש שם והדבר: ט פי' האי לעת תמוט רגלם על ושלם לחודיה קאי ולא על נקם כי פורעניות הנקמה לעולם הוא נכון ומזומן עמו: י ר"ל מה דכתיב כי קרוב וגו' הרי עכשיו כשהוכיחן משה עדיין לא חטאו וגם הוא בעצמו תולה

פירוש לתורת אלהים

באוצרותי: זייא זענען פר חתמית אין מיינע אוצרות: (לה) לי נקם צו מיר איז דאס רעכנונג ושלם אונ דאס בצאלונג איך וועל מיך אין זיי נוקם זיין אונ איך וועל זיי בצאלן אזוי ווי זייערי מעשים. אונ ווען וועל איך זיי בצאלען לעת תמוט רגלם אין דער צייט אז זייערי פיס וועלען אום גגליטשט ווערען אז עס וועט זיך אום לאזן דער זכות פון זייערע אבות וואס זייא זענען זיך דרוף סומך כי קרוב ווארום עס איז נאהינט דער טאג פון זייער בראך אז איך וועל וועלן אויף זיי ברענגען אפורעניות איז דאס פר מיר נאהינט אונ אן גיברייט צוא ברייננען דורך פיל שלוחים וחש עתידות למו אונ עס וועט איילן עס וועט גיך קומען דם וואס איז אן גברייט צו זיי: (לו) רש"י שרייבט ביז אהער האט משה זייא גזאגט שטראף רייד די שירה זאל זיין צו עדות אז עס וועט אויף זיי קומען פורעניות זאלן זיי וויסן אז איך האב זיי

דאס

וְחָשׁ עֲתִדֹת לָמוֹ: לו כִּי־יָדִין יְהוָה עַמּוֹ וְעַל־עֲבָדָיו יִתְנֶחָם כִּי יִרְאֶה כִּי־אָזְלַת יָד וְאֶפֶס עָצוּר וְעָזוּב:

לְהוֹן: לו אֲרֵי יְדִין יְיָ דִּינָא דְעַמֵּה וּפֻרְעֲנוּת עַבְדוֹהִי צַדִּיקַיָּא יִתְפְּרַע אֲרֵי גְלֵי קֳדָמוֹהִי דִּבְעִדָּן דְּתִתְקֵף עֲלֵיהוֹן מְחַת סָנְאָה יְהוֹן מְטַלְטְלִין

תו"א כי ידין ה' עמו ועל סנהדרין לז: קדוש יום הימים ע"ז ב:

רשב"ם

עתידות למו. בעתה אחישנה. צרה לעובדי כוכבי' גאולה לישראל: עתידות. **מה** שנתנבאו עליהם הנביאים מאז: (לו) כי ידין ה' עמו. אז יהיה הנקם **התשלומין** שהרי יקום הקב"ה נקמת עמו וכן ידין בגוים מלא **גויות:** כי יראה. כאשר יראה: כי אולה יד. ישראל: ועזוב. כמו עזוב תעזב. ויעזבו

בעל הטורים

(לו) אזלת יד. בגי' זו גלות: כי ירחה כי חזלת. בגי' חין בם תורה:

בית יהודא

אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וגו') וועט הקב"ה דיך צוריקקערן אין **דיין לאנד:** (לו) וְכִי יָדִין ה' עַמּוֹ. מיינט מען (כְּשֶׁיִּשְׁפֹּט **אוֹתָם** בְּיִסּוּרִים הַלָּלוּ הָאֲמוּרִים עֲלֵיהֶם) ווען הקב"ה וועט זיי **שטראפן** מיט די יסורים וואס איז גיזאגט געווארן אויף זייא **(כְּמוֹ** כִּי בָם יָדִין עַמִּים) וויא עס שטייט, מיט זיי וועט ער **משפטין** פעלקר (כִּי זֶה אֵינוֹ מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן דְּהָא) דר ווארט **"כי"** איז ניט דרטייטש "ווארום (לָתֵת טַעַם לִדְבָרִים שֶׁל מַעְלָה) **צו** געבן א טעם צו די פריערדיגע רייד (אֶלָּא לְשׁוֹן תְּחִלַּת דִּבּוּר) **נאר** דר ווארט "כי" איז אנהייב פון די וויטערדיגע רייד **(כְּמוֹ)** וויא עס שטייט אין פסוק כִּי תָבוֹאוּ אֶל הָאָרֶץ, איז **דערטייטש** כַּאֲשֶׁר תָּבוֹאוּ, ווען איר וועט קומען (כְּשֶׁיָּבוֹאוּ **עֲלֵיהֶם** מִשְׁפָּטִים הַלָּלוּ) ווען עס וועט קומען אויף זייא דיא **שטראף** (וְיִתְנֶחָם הקב"ה עַל עֲבָדָיו לָשׁוּב וּלְרַחֵם עֲלֵיהֶם) אונ **הקב"ה** וועט זיך בעטראכטן וועגען זיינע קנעכט ער זאל **אויף** זיי רחמנות האבן (וְיִתְנֶחָם, לְשׁוֹן הִפּוּךְ מַחֲשָׁבָה) מען **הייבט** אן איצט צו טראכטען פארקערט וויא מען האט ביז איצט געטראכט (לְהֵיטִיב אוֹ לְהָרַע) מען הט פריער געטראכט **של**עכטס אונ איצט האט מען חרטה אונ מען הייבט אן טראכטן גוטס. אדער פארקערט פריער האט מען געטראכט **גוטס** אונ איצט הט מען חרטה אונ מען הייבט אן טראכטען שלעכטס: וְכִי יִרְאֶה כִּי אָזְלַת יָד). מיינט מען (כְּשֶׁיִּרְאֶה כִּי יַד **הָאוֹיֵב** הוֹלֶכֶת וְחוֹזֶקֶת מְאֹד עֲלֵיהֶם) ווען הקב"ה וועט זעהן אז דיא האנט פון פיינד שטארקט זיך זייער אויף דיא יודין **(וְאֶפֶס** בָּהֶם עָצוּר וְעָזוּב) אונ עס איז ניטא ביי זייא ניט א עצור אונ ניט א עזוב: וְעָצוּר). מיינט מען (נוֹשַׁע עַל יְדֵי עוֹצֵר **ומוֹשֵׁל** שֶׁיַּעֲצוֹר בָּהֶם) א מלך, זיי האבן ניט א מלך אונ האבן ניט א גיוועלטיגער, ער זאל זיי אויפהאלטן אונ זייא זאלן **קענען** דורך אים געהאלפען ווערען: וְעָזוּב). מיינט מען אהעלפר, זיי זאלן געהאלפן ווערן על ידי עוזר, דורך **א**העלפר, האבען זיי אויך ניט (וְעוֹצֵר הוּא הַמּוֹשֵׁל הָעוֹצֵר בָּעָם שֶׁלֹּא יֵלְכוּ מְפוּזָּרִים בְּצֵאתָם לַצָּבָא עַל הָאוֹיֵב) עוצר ווערט **גערופן** דר גוועלטיגער וואס גיוועלטיגט אויף דעם פאלק זיי זאלן ניט גיין פארשפרייט וויט אייגער פון אנדערען **ווען** זייא גייען צו א מלחמה אויף דעם פיינד וְעָצוּר, הוּא הַנּוֹשָׁע בְּמַעֲצוֹר הַמּוֹשֵׁל) עצור ווערט גערופען דר מענטש וואס **ווערט** געהאלפן דורך די אויפהאלטונג פון דעם גוועלטיגער (עָזוּב) מיינט מען (מְחוּזָּק) גשטארקט (כְּמוֹ וַיַּעַזְבוּ אֶת יְרוּשָׁלַיִם **עַד** הַחוֹמָה) זיי האבן געשטארקט די שטאט ירושלים ביז צו דיא מאהער (אֵיךְ לֹא עֻזְּבָה עִיר תְּהִלָּה) וויא איז גיט

רש"י

שבותך וגו': (לו) כי ידין ה' עמו. כשישפוט אותם ביסורין הללו האמורות עליהם כמו (איוב לו) כי בם ידין עמים. כי זה אינו משמש בלשון דהא לתת טעם לדברים של מעלה אלא לשון תחלת דבור כמו (ויקרא כה) כי תבואו אל הארץ כשיבואו עליהם משפטים הללו ויתנחם הקב"ה על עבדיו לשוב ולרחם עליהם: יתנחם. לשון הפך מחשבה להיטיב או להרע: כי יראה כי אזלת יד. כשיראה כי יד האויב הולכת וחוזקת מאד עליהם ואפס בהם עצור ועזוב: עצור. נושע על ידי עוצר ומושל שיעצור בהם: עזוב. על ידי עוזב. עוצר הוא המושל העוצר בעם שלא ילכו מפוזרים בצאתם לצבא על האויב בלשון לעז מיינטינדו"ר (אנגלהאלטער). עצור. הוא הנושע במעצור המושל. עזוב. מחוזק כמו (נחמיה ג) ויעזבו את ירושלים עד החומה (ירמיה מט) איך לא עזבה עיר תהלה. עצור. מיינטונדי"ר

שפתי חכמים

בזכות אבות ועדיין זכות אבות במקומה עומדת אחי כי קרוב וגו': **ב** אבל אין לפרש כמשמעו כשידין אותם אם לזכות אם לחובה. דאם **כן** מאי טוב על עבדיו יתנחם דפי' ירחם על עבדיו דלמא דינם יצא **לזכות** ואז לא יצטרכו לרחמים: ל הוצרך להפוך משום שאחר היסורים **היה** הנחמה ואחר כך להודיע שהיא על עבדיו ומפני שחזר הכתוב **ואמר** ועל עבדיו ולא הספיק לו במלת עמו הקודם לו יחוייב ג"כ שיכפול השם וכאלו אמר כי ידין ה' עמו ויתנחם הקב"ה על עבדיו: **מ** תיקן בזה כמה ענינים שפירש כי יראה כשיראה כי מלת כי דהכא כמו כי תבואו וגו' שפי' כשתבאו. ואזלת ר"ל הולכת ומלת יד שב אל **האויב** ואף שלא נזכר פה והוסיף מלת עליהם להודיע על מי אזלת היד. ואפס ר"ל אם מל' אפס כסף. ועצור רוצה לומר מכונס ע"י המושל. **ועזוב** ר"ל מחוזק והוסיף מלת בהם אחר מלת ואפס מפני שמלת אם לא יפול רק בהם כלומר אם בהם היות עצורים ועזובים והוסיף מלת **הקב"ה** אחר מלת ואמר מלת עליהם להודיע שהאומר אי אלהימו הוא הקב"ה ואמר להודיע על מי נאמר אלהימו שהוא על עבדיו **הנזכרים** לעיל ויהיה וי"ו ואמר כוי"ו ושמר ה' אלהיך שפירושו ישמור ויהיה פי' המקראות כך שכאשר ייסר השם את עמו בכל אותן היסורים **ויחזור** ויתנחם עליהם כשיראה שיד האויב הולכת ומתחזקת עליהם ואם בהם עצור ועזוב להיות בלתי שוטר ומושל יאמר הקב"ה אליהם **איה** ע"א בלכם שהייתם בוטחים בהם יקומו ויעזרכם לכן רהוי לכם שתבינו מכל הרעות שהבאתי עליכם ולא היה לכם שום מושיע מכל

דעת זקנים מבעלי התוספות

למו. הפורעניות העתידות לבא עליהם בעתם אחיש אותם כד"א בעתה אחישנה. ואימתי יהיה האות הזה (לו) כי ידין ה' עמו. כשידין ה' דין עמו ויקח נקמתו ודינו מהם: ועל עבדיו יתנחם. ועל ישראל יתנחם במה שהרגיזו לפניו: ואפס

פירוש לתורת אלהים

דם פריער בודיע גוועען אונ פון דאנען אן אונ ווייטער **הט** ער זיי גזאגט דברי תנחומים וואס פר אגוטס **עס** וועט אויף זיי קומען נאך דעם אז עס וועט זיך **אוס** לאזן דם פורעניות ווי ווייטער וועט שטיין כי **ידין** יי עמו אז גאט וועט שון האבען גימשפט זיין **פאלק** מיט די יסורים וואס פריער איז גישטאנען ועל אונ אויף זיינע קנעכט וועט ער זיך בעראטען איין אנדערע מחשבה ער זאל זיך אויף זיי מרחם זיין כי יראה אז ער וועט זעהן כי אזלת יד די מאכט פון די בשדים גייט אונ שטארקט זיך זייער אויף דיא ישראל ואפס אונ עס וועט שון מער ניט זיין צווישן זיי עצור איין גהאלפינער ועזוב אונ אנשטארקטער:

לז וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵימוֹ צוּר חָסָיוּ בוֹ:
לח אֲשֶׁר חֵלֶב זְבָחֵימוֹ יֹאכֵלוּ יִשְׁתּוּ
יֵין נְסִיכָם יָקוּמוּ וְיַעְזְרֻכֶם יְהִי
עֲלֵיכֶם סִתְרָה: לט רְאוּ | עַתָּה כִּי
אֲנִי אֲנִי הוּא וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי

אונקלוס

וְשִׁבִיקִין: לז וְיֵימַר אָן
דַּחַלְתְּהוֹן תַּקִּיפָא דַּהֲווֹ
רְחִיצִין בֵּהּ: לח דִּי תְרַב
נִכְסַתְהוֹן הֲווֹ אָכְלִין
שָׁתַן חֲמַר נִסְכֵּיהוֹן
יְקוּמוּן כְּעַן וְיִסַעֲדוּנְכוֹן
יְהוֹן עֲלֵיכוֹן מְגֵן: לט חֲזוֹ
כְּעַן אֲרֵי אֲנָא אֲנָא הוּא
וְלֵית אֱלָהּ בַּר מִנִּי אֲנָא

תו"א ואמר אי גיטין נו: אשר חלב זבחימו ע"ז פט: ישתו יין פסחים סב ס' הזהר פ' שמיני: ראו עתה עקרים מ"ד פ"י ס' הזהר פ' בראשית ופ' משפטים:

בעל הטורים

(לט) כי אני אני הוא אני אמית. ג"פ אני כנגד ג' גליות. ואני כנגד גלות ד' דכתיב ואני בתוך הגולה לומר שבכל הגליות הקב"ה עמנו

רשב"ם

ירושלים עד החומה: (לז) ואמר אי אלהימו. וגם האומות יאמרו איה נא אלהיהם של ישראל. ומפני כב"ד שמי אצילם ואנקום באויביהם שגם מתחלה אמרתי אפאיהם לישראל ואשביתה זכרם אם לא מפני כעס אויב המתפאר לאמר ידינו רמה. אבל עתה כשיגדל העניות והצרה בשונאי ישראל כל כך שאזלת ידם ויאמרו העובדי גלולי' ידינו רמה ואמר אי אלהימו לכן אנקם מהם להתקדש שמי שהם מחללים: (לח) אשר חלב זבחימו יאכלו. אלהיהם של ישראל: סתרה. יסתיר אתכם בצלו יחסיון כמתחלה שחסיו בו: (לט) ראו עתה כי

רש"י

(געהאלדהאפט). עזוב. אינפורלי"ד (בעפעסטיגט): (לז) ואמר. הקב"ה עליהם. אי אלהימו. ע"ז שעבדו: צור חסיו בו. הסלע שהיו מתכסין בו מפני החמה והצנה כלומר שהיו בטוחין בו להגין עליהם מן הרעה: (לח) אשר חלב זבחימו. היו אותן אלהות אוכלים שהיו מקריבין לפניהם ושותין יין נסיכם: יהי עליכם סתרה. אותו הצור יהיה לכם מחסה ומסתור: (לט) ראו עתה. הבינו מן הפורענות שהבאתי עליכם ואין לכם מושיע ומן התשועה שאושיעכם ואין מוחה בידי: אני אני הוא. אני להשפיל

בית יהודא

געשטארקט געוואָרן די געלויבטע שטאָט ?: (לז) וְאָמַר (הקב"ה עֲלֵיהֶם) הקב"ה וועט זאָגן אויף זיי: וְאֵי אֱלֹהֵימוֹ. וואו איז זיין גאָט (עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁעָבְדוּ) וואו זענען דיא עֲבוֹדָה זָרוֹת וואָס זיי האָבן געדינט: וצוּר חָסָיוּ בוֹ. וואו איז (הַסֶּלַע שֶׁהָיוּ מִתְכַּסִּין בּוֹ מִפְּנֵי הַחַמָּה וְהַצִּנָּה) דער שטיין וואָס זיי האָבן זיך בדעקט מיט אים פאר די היץ אונ פאר די קעלט (כְּלוֹמַר) מען מיינט וואו איז זייער שטארקער גאָט (שֶׁהָיוּ בְּטוּחִים בּוֹ לְהָגֵן עֲלֵיהֶם מִן הָרָעָה) וואָס זיי זענען געוועזן פארזיכערט אויף אים אז ער וועט אויף זייא שיצען פון שלעכטס: (לח) וַאֲשֶׁר חֵלֶב זְבָחֵימוֹ. די פעטס פון זייערע קָרְבָּנוֹת (הָיוּ אוֹתָן אֱלוֹהוֹת אוֹכְלִים) פלעגן די געטער עסין (שֶׁהָיוּ מַקְרִיבִין לִפְנֵיהֶם) זיי פלעגען מקריב זיין קרבנות פאר דיא געטער (וְשׁוֹתִים יֵין נְסִיכָם) אונ זיי האָבען געטרונקען די וויין וואס מען האט גיגאָסען פאר זיי: וִיהִי עֲלֵיכֶם סִתְרָה. ער זאל זיין אויף אייך אפּשטעלונג (אוֹתוֹ הַצּוּר יִהְיֶה לָכֶם מַחְסֶה וּמִסְתּוֹר) דער גאָט אייערער זאל זיין אויף אייך אבּעשיצונג אונ אפּשטעלונג: (לט) וּרְאוּ עַתָּה. (הָבִינוּ מִן הַפּוּרְעָנוּת שֶׁהֵבֵאתִי עֲלֵיכֶם וְאֵין לָכֶם מוֹשִׁיעַ) פון די שטראָף וואָס איך האָב אויף אייך געבּרענגט אונ עס האָט אייך קיינער געקענט העלפען פון דיא צרות (וּמִן הַתְּשׁוּעָה שֶׁאוֹשִׁיעֲכֶם וְאֵין מוֹחֶה בְּיָדִי) אונ פון די הילף וואָס איך וועל אייך העלפען, אונ עס וועט מיר קיינער קענען שטערן, קענט איר פארשטיין: וַאֲנִי אֲנִי הוּא.

דעת זקנים מבעלי התוספות

צור ועזוב. ושאין בהם עוצר כח ואין בהם מי שיושיעם והוא כמו עזוב תעזוב עמו: (לז) ואמר. האויב: אי אלהימו. שהיו עובדין בזמן שבית המקדש קיים: (לח) אשר חלב זבחימו יאכלו. בזמן הקרבת הקרבנות: ישתו יין נסיכם. שהיו מנסכין על גבי המזבח: יקומו ויעזרוכם. כל אלוהות: יהי עליכם סתרה. הקדוש ברוך הוא אלהיכם: (לט) ראו עתה כי אני אני הוא.

שפתי חכמים

העבודות אלילים שבטחתם בהם ולא היה בהם כח למחות בידי מפני שאני הוא שבידי להשפיל ולהרים ואין מידי מציל ואחר כך התחיל

פירוש לתורת אלהים

(לז) וְאָמַר וועט גאָט אויף זייא זאָגן אֵי וואו איז זייער אפּ גאָט וואָס זיי האָבן אים גידינט צוּר דער שטארקער חָסָיוּ בוֹ וואָס זיי האָבן זיך אין אים בשיצט וואָס זייא האָבן אבטחון גהאט ער זאל אויף זיי מגין זיין פון שלעכטס: (לח) אֲשֶׁר וואָס די אפּ געטער עסין דאס בעסטע פון זייער שעכטונג וואָס זייא פלעגן מקריב זיין קרבנות צו זיי יִשְׁתּוּ זיי טרינקען דעם וויין וואָס זיי זענען מנסך פאר זיי יָקוּמוּ וְיַעְזְרֻכֶם לאָזען זיי אצונד אויף שטיין אונ לאָזן זיי אייך העלפען יְהִי לאָזן זייא אייך בעהאלטין אונ אויף אייך בשיצען: (לט) רְאוּ עַתָּה זעהט אצונד אונ פאר שטייט פון דעם פורעניות וואָס איך האָב אויף אייך גיבּראכט אונ קיינער קען אייך פון דעם ניט העלפען אונ פאר שטייט ווידער פון דער הילף וואָס איך העלף אייך אונ קיינער קען מיר ניט ווערען כִּי אֲנִי איך קען דער גדערען אונ דער דערייבען וְאֵין אֱלֹהִים אונ קיין גאָט איז ניטא עִמָּדִי מיט מיר ער זאל זיין ווי איך אונ זאל מיר קאָנן ווערן

ליקוטי יוסף

(לט) רְאוּ עַתָּה וגו' אֲנִי אָמִית וגו'. פארצייטיגע פעלקער האָבען געגלויבט עס זענען דא צוויי געטער, אגוטער, וואָס טוהט נאָר גוטס אונ שלעכטס קען ער ניט טאָן, אונ אשלעכטער וואָס טוהט נאָר שלעכטס אונ גוטס קען ער ניט טאָן. אונ זיי האָבען געזאָגט זייער גאָט איז דער גוטער, דרבּר וועט זיי אייביג זיין גוט, דער גאָט פון די יודן איז דער שלעכטער דריבּר וועט זייא אייביג זיין שלעכט, זאָגט הקב"ה רְאוּ עַתָּה, זעהט איצט, כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא, איך בין דער שלעכטער גאָט אונ איך בין דער גוטער גאָט, עס איז נאָר דא איין גאָט, איך אליין, אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה, ווען איך וויל הרגה איך אונ ווען איך וויל מאַך איך לעבעדיג, ווען איך וויל שלאָג איך אונ מאַך אים קראַנק, אונ ווען איך וויל היילע איך, אונ פון מיין האַנט קען ניט קיינער געראטעט ווערין, דריבער דארפט איר וויסען אזו ווייא איך האָב געשטראָפט די יודען אונ אייך געגעבן גוטס, אז דיא יודען וועלן טאן תשובה וועל איך זיי געבן גוטס, אונ אייך וועל איך שטראָפען פאר די שלעכטס וואס איר האָט געטאן צו די יודען וואָרום איך האָב אייך ניט געהייסען איר זאָלט טאָן שלעכטס צו די יודען:

אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה מָחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל: ששי מ כִּי־אֶשָּׂא אֶל־שָׁמַיִם יָדִי וְאָמַרְתִּי חַי אָנֹכִי לְעֹלָם: מא אִם־שַׁנּוֹתִי בְּרַק חַרְבִּי וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי אָשִׁיב

אונקלוס

מְמִית וּמְחַיֵּי מְחֵינָא וְאַף מַסֵּינָא וְלֵית מִן יְדִי מְשֵׁזֵיב: מ אֲרֵי אַתְקֵינִית בִּשְׁמַיָּא בֵּית שְׁכִנְתִּי וַאֲמָרִית קַיָּם אֲנָא לְעָלְמִין: מא אִם עַל חַד תְּרֵין כְּחֵיזוּ בַרְקָא מְסוֹף שְׁמַיָּא וְעַד סוֹף שְׁמַיָּא תִּתְגְּלֵי חַרְבִּי וְתִתְקַף

תו"א אני אמית ואחיה פסחים סח סנהדרין נא: ואין מידי שם קד:

רשב"ם

אני אני הוא. הקב"ה אומר לעובדי גלולים אתם אומרים אי אלהימו. הלא עתה יכולי' לראות בהנקמי בכם לעיניכם: (מ) כי אשא. בשבועה. כמו הרימותי ידי אל ה': (מא) אם שנותי. מן שננו כחרב לשונם יאמר כן. כמו מן סבב

בעל הטורים

להצילנו: ואין מידי מציל. מידי בגימ' דין שאין ניצול מיום הדין: (מ) ואמרתי חי אנכי לעלם. לעלם כתיב חסר וי"ו לאחר ששת אלפים שנה שאז יהיה נשגב ה' לבדו ונחסר וי"ו ששה ימים כדוגים הרשעים:

בית יהודא

נאר איך קען אלץ טאהן (אֲנִי לְהַשְׁפִּיל) איך קען נידעריג מאכן (וַאֲנִי לְהָרִים) אונ איך קען אויפהייבן: וְאֵין אֱלֹהִים עֲמָדִיו. (עוֹמֵד כְּנֶגְדִּי לִמְחוֹת) אונ עס איז ניטא אגאט וואס זאל מיר שטיין אקעגן אונ זאל מיך ניט לאזן טאהן וואס איך וויל טאהן: וַעֲמָדִיו. מיינט מען (דוּגְמָתִי וְכָמוֹנִי) מיין גלייכן אונ אזו ווי איך: וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל. (הַפּוֹשְׁעִים בִּי) אז איך וויל שטראפן די וואס זינדיגן צו מיר, קען מען זייא ניט רעטטין פון מיין האנט: (מ) וְכִי אֶשָּׂא אֶל שָׁמַיִם יָדִיו. הקב"ה זאגט (כִּי בַחֲרוֹן אַפִּי אֶשָּׂא יָדִי אֶל עַצְמִי בִּשְׁבוּעָה) ווען איך בין בייז מיט כעס הייב־איך־אויף מיין האנט צו זיך אליין מיט אשבועה: וְאָמַרְתִּי חַי אָנֹכִי לְעוֹלָם. אונ איך זאג אזו וויא איך לעב אייביג ואז איך וועל אזו טאהן, וויא ווייטער שטייטו (לָשׁוֹן שְׁבוּעָה הוּא) מיט דיא ווערטער שווערט הקב"ה (וּכְמוֹ) וויא עס שטייט אין פסוק (חַי אָנִי נְאוּם ה') הקב"ה זאגט אזו וויא איך לעב (אִם לֹא כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם בְּאָזְנָי) אזו וויא איר האט גערעט אין מיינע אויערן וועל איך צווא אייך טאהן (אַף כָּאן) דא מיינט מען אויך אזו הקב"ה זאגט (אֲנִי נִשְׁבַּע חַי אָנֹכִי) איך שווער אזו ווי איך לעב (מא) וְאִם שַׁנּוֹתִי בְּרַק חַרְבִּי. (אִם אֲשַׁנֵּן אֶת לַהַב חַרְבִּי) איך וועל שארפען דעם קלינג פון מיין שווערד ואיך וועל שארפן מיין שווערד ער זאל בלאנקען (כְּמוֹ) וויא עס שטייט אין פסוק מען וועט שארפן דעם שווערד (לְמַעַן הֱיֵה לָהּ בָּרָק) זיא זאל האבן אבליץ, אגלאנץ, דר שווערד זאל בלאנקן: וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִיו. מיין האנט וועט אנגעמען דעם משפט (לְהָנִיחַ מִדַּת רַחֲמִים) איך וועל אוועקלאזען דיא מדה פון רחמנות, אונ איך וועל טאהן אמשפט (בְּאוֹיְבַי שֶׁהֵרֵעוּ לָכֶם)

רש"י

נ ואני להריס: ואין אלהים עמדי עומד כנגדי למחות: עמדי. דוגמתי וכמוני: ואין מידי מציל. הפושעים בי: (מ) כי אשא אל שמים ידי כי בחרון אפי אשא ידי אל עצמי ם בשבועה: ואמרתי חי אנכי. לשון שבועה הוא [כמו חי אני נאם ה' אם לא כאשר דברתם באזני (במדבר יד) אף כאן] אני נשבע חי אנכי: (מא) אם שנותי ברק חרבי. אם אשנן את להב ע חרבי כמו (יחזקאל כא) למען היות לה ברק פלנדו"ר (גלאנץ): ותאחז במשפט ידי. להניח מדת רחמים באויבי

שפתי חכמים

להזכיר הנקמות שינקום מהאויבים: נ ר"ל אני אני ב' פעמים ל"ל: ם ר"ל והרי כתיב השמים כסאי וגו' וא"כ הוא עצמו יושב בשמים ואין שייך לומר שישא ידו לאשר הוא שם ל"פ הא דכתיב אל השמים פי' לעצמי ר"ל אל עצמי ומה שפי' כי בחרון אפי וכו' ר"ל הרי אין המנהג לישבע אלא כשמבטיח את חבירו אז נשבע לו המבטיח לאמן את דברו א"כ הכא הוא אמאי נשבע כיון שלא הבטיח שום הבטחה. ל"פ כי בחרון אפו כו' כלו' מ"מ מרוב חרון אפו על האויב להנקם ממנו ושלא יתנחם מזה הוצרך לישבע שינקם ממנו. כתב הרא"ם אבל מלת כי של כי אשא אל שמים ידי לא ידעתי פירושו כי אינה סובלת שום אחד מד' לשונות של כי שהם אי דלמא אלא דהא ונראה דהכי פי' כיון שאין המנהג שנשבעין אלא א"כ שמבטיח לאדם ליתן או לעשות שום דבר כמו שמליכו בבועז חי ה' שכבי וגו' והוא נשבע לקיים דברו והבטחה שהבטיח אותם או הדבר שדבר לעשות לכן יהיה פירושו הכי כיון שהמנהג הוא לישבע על אשר הוא רוצה לעשות גם אנכי בשביל החרון אף שבדעתי לחרות בעו"ה אשא אל שמים ידי לישבע אשר שנותי ברק חרבי וכו' ויהיה פירוש כי דהכא כמו דהא ויהי' פי' של אם שנותי כמו עד אם דברתי שפירושו אשר. ופירוש הקרא כך כיון שהמנהג הוא לישבע על ההבטחה שמבטיח אדם לחבירו גם אנכי כן אעשה ואשא אל עלמי ידי ואמרתי חי אנכי שהיא השבועה ויהי' פי' אל שמים ר"ל אל עלמו הנקרא שמים שהוא כסאו כאלו אמר בחיי עלמותי לא שהוא מודיע שהוא חי וקים לעולם וגם אינו ר"ל שתפס השמים בידו ונשבע בנקיטת חפץ מפני שהחפץ שנוטל הנשבע בידו אינו אלא כדי שיוסיף כוונה ויראה בשבועתו ואין זה נופל בהשם יתברך ואל תשיבני מכי יד על כס יה ופירש"י שם שידו של הקב"ה הורמה לישבע בכסאו דהתם לא כתיב לי שמורה על שבועה כמ"ש פס. מהרא"ם: ע ר"ל כוס איך יתכן שישנן הברק כיון שאין בו ממשות דברק הוא המראה של הלהב ל"פ את להב כו' כלומר אם אחדד הברזל של חרבי ששינון בכל מקום הוא ל' חידוד ולהב החרב הוא הברזל כמו להבת חניתו ונקרא כן מפני שהחרב בהתלהטו דומה

דעת זקנים מבעלי התוספות

והקב"ה משיב אל האויבים אתם אומרים אי אלהימו ראו עתה כי אני אלהיכם אני הוא שאראה לכם גבורתי. ומה שאתם מצרפין שאר אלוהות אלי. ואין אלהים עמדי. אלא אני אמית ואחיה בידי להמית ולהחיות ואם המתי אני בעצמי אחיה אותם: מחצתי ואני ארפאם. ועל מה שאמרתם יקומו ויעזרוכם אין מי שיוכל לעזור להם כי אני לבדי אעזור להם אבל אתם אין מידי מציל: (מ) כי אשא אל שמים ידי. כי בידי אשבע אל השמים לעשות נקמה בהם: ואמרתי חי אנכי לעולם. כד"א גבי שבועה חי אני נאם ה' ולאחר שעשיתי משפטי ודיני בישראל אשיב נקם לצרי ולמשנאי

פירוש לתורת אלהים

אֲנִי אָמִית איך טוא טייטען וַאֲחַיֶּה אונ מאך לעבעדיג מָחַצְתִּי איך טוא וואונדען וַאֲנִי אֶרְפָּא אונ איך טוא היילן וְאֵין מִיָּדִי אונ עס קאן קיינער פון מיין האנט ניט מאכן אנטרינען די וואס זענען מורד אין מיר: (מ) כִּי אֶשָּׂא דען איך וועל אוף הייבן מיין האנט צו מיר אונ וועל שווערן וְאָמַרְתִּי אונ איך וועל זאגן חַי אָנֹכִי איך שווער אזו ווי איך לעב אייביג: (מא) אִם אז איך וועל שארפן די קלינג פון מיין שווערד וְתֹאחֵז אונ מיין האנט וועט אן נעמען אין משפט אונ אפ לאזן די מדה פון רחמים וועט מיין האנט. זיך נוקם

נָקָם לְצָרָי וְלִמְשַׂנְאַי אֲשַׁלֵּם׃ מב אַשְׁכִּיר חִצַּי מִדָּם וְחַרְבִּי תֹּאכַל בָּשָׂר מִדַּם חָלָל וְשִׁבְיָה מֵרֹאשׁ

בְּדִינָא יְדִי אֲתֵיב פֻּרְעָנוּתָא לְסָנְאַי וּלְבַעֲלֵי דְבָבַי אֲשַׁלֵּם׃ מב אֲרַוֵּי גִירַי מִדְּמָא וְחַרְבִּי תִקְטוֹל בְּעַמְמַיָּא מִדַּם קְטִילִין וְשִׁבְיָן לְאַעֲדָאָה כִּתְרִין מֵרֵישׁ סָנְאָה וּבְעֵל

בעל הטורים

(מב) וחרבי. אותיות חרב י"ו לומר לך שחרבו של הקב"ה יש לה י"ו פנים כדאיתא במדרש שו"ט: נקם ברית. לנקום על כל מלוה ומלוה שנכרתו עליה י"ו בריתות ולכך ט"ז פעמים חרב בפ' יורדי בור (ביחזקאל לב). ד"פ נקם בפרשה וכנגדם אמר דוד ד"פ עד אנה וד"פ פנה אלי. נ"ב פסוקים בהאזינו ולפי שעברו עליהם לכך לא עבר איש ביהודה נ"ב שנה:

רש"י

פ שהרעו לכם אשר אני קצפתי מעט צ והמה עזרו לרעה. ד"א ותאחז ידי את מדת ק המשפט להחזיק בה ולנקום נקם: אשיב נקם וגו'. למדו רבותינו באגדה מתוך לשון המקרא שאמר ותאחז במשפט ידי לא כמדת בשר ודם מדת הקב"ה מדת בשר ודם זורק חץ ואינו יכול להשיבו והקב"ה זורק חציו ויש בידו להשיבן כאלו אוחזן בידו שהרי ברק הוא חצו שנא' כאן ברק חרבי ותאחז במשפט ידי והמשפט הזה ל' פורענות ר הוא בלעז יושטיצא"ה (שטראפגערעכטיקייט): (מב) אשכיר חצי מדם. ש האויב: וחרבי תאכל בשר. בשרם: מדם חלל ושביה. זאת תהיה להם מעון דם חללי (ס"א חללי דם) ת ישראל ושביה ששבו מהם: מראש פרעות אויב. מפשע תחלת פרצות האויב א כי כשהקב"ה נפרע מן האומות פוקד עליהם עונם ועונות

בית יהודא

אין מיינע פיינד וויל זיי האבן אייך שלעכטס געטאן (אֲשֶׁר אֲנִי קָצַפְתִּי מְעָט) איך האב אויף אייך געצערנט אביסל (וְהֵמָּה עָזְרוּ לְרָעָה) אונ זיי האבן גיהאלפן צו די שלעכטס (דָּבָר אַחֵר) נאך אפשט איז הקב"ה זאגט (וְתֹאחֵז יָדִי אֶת מִדַּת הַמִּשְׁפָּט לְהַחֲזִיק בָּהּ וְלִנְקוֹם נָקָם) מיין האנט וועט אננעמען די מדה פון משפט צו האלטען איר צו שטראפען מיט איר די פיינד: וְאָשִׁיב נָקָם וגו'. זאגט רש"י (לָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּאַגָּדָה) די רבנן האבן געלערנט אין די דרשות פון פסוקים (מִתּוֹךְ לְשׁוֹן הַמִּקְרָא שֶׁאָמַר וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי) פון דעם לשון פון פסוק „הקב"ה" זאגט „מיין האנט האלט דעם משפט" ווייסען מיר (לֹא כְּמִדַּת בָּשָׂר וָדָם מִדּוֹת הקב"ה) דר כח פון אמענטש איז ניט אזו גרויס ווי דר כח פון הקב"ה (מִדַּת בָּשָׂר וָדָם זוֹרֵק חֵץ וְאֵינוֹ יָכוֹל לַהֲשִׁיבוֹ) ווען אמענטש ווארפט ארויס פון האנד אפייל קען ער אים ניט צוריקנעמען (וְהקב"ה זוֹרֵק חִצָּיו וְיֵשׁ בְּיָדוֹ לַהֲשִׁיבָן כְּאִלּוּ אוֹחֲזָן בְּיָדוֹ) אונ הקב"ה ווארפט זיינע פיילען אונ ער קען זייא צוריקנעמען גלייך ווי ער וואלט זייא געהאלטען אין האנט (שֶׁהֲרֵי בָּרָק הוּא חִצּוֹ) דר בליץ איז אפייל פון הקב"ה (שֶׁנֶּאֱמַר כָּאן) ווי דא שטייט (בְּרַק חַרְבִּי) דר בליץ איז מיין שווערד (וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי) מיין האנט האלט דעם משפט (וְהַמִּשְׁפָּט הַזֶּה לְשׁוֹן פּוּרְעָנוּת הוּא) דעם ווארט משפט מיינט מען אשטראף, זאגט הקב"ה דר שטראף איז אייביג אין מיין האנט, אפילו ווען איך האב געבראכט דעם שטראף אויף אמענטש, קען איך דעם שטראף פון אים צוריק נעמען: (מב) וְאַשְׁכִּיר חִצַּי מִדָּם. (הָאוֹיֵב) איך וועל מאכען שכור מיינע פיילן פון די בלוט פון דעם פיינד: וְחַרְבִּי תֹּאכַל בָּשָׂר. מיין שווערד וועט עסין פלייש (בְּשָׂרָם) זייער פלייש, דאס פלייש פון דעם פיינד: וּמִדַּם חָלָל וְשִׁבְיָה. מיינט מען (זֹאת תִּהְיֶה לָהֶם) דר שטראף וועט אויף זיי קומען (מֵעֲוֹן דַּם חַלְלֵי יִשְׂרָאֵל וְשִׁבְיָה שֶׁשָּׁבוּ מֵהֶם) פר זייערע זינד וואס זיי האבען פרגאסן דם בלוט פון די יודין וועלכע זיי האבן געהרגעט אונ פר די געפאנגענע יודין וואס זיי האבן געפאנגען: וּמֵרֹאשׁ פַּרְעוֹת אוֹיֵב) מיינט מען (מִפֶּשַׁע תְּחִלַּת פִּרְצוֹת הָאוֹיֵב) פון דעם אנהייב זינד וואס דר פיינד האט אויסגיבראכין אויף דיא יודין (כִּי כְּשֶׁהַקב"ה הָיָה נִפְרָע מֵהָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים) ווען הקב"ה פלעגט שטראפען די געצין דינער (הָיָה פּוֹקֵד עֲלֵיהֶם עֲוֹנָם וַעֲוֹנוֹת אֲבוֹתֵיהֶם מֵרֵאשִׁית פִּרְצָה שֶׁפָּרְצוּ בְּיִשְׂרָאֵל) פלעגט ער אויף זיי דערמאנען זייערע זינד אונ די זינד פון זייערע אלטערן פון די ערשטע אלטערן וואס זייא

שפתי חכמים

ללהב וברק כמו לברק שפירושו להיות לה לברק: פ פי' ותאחז ידי במדת משפט להחזיק בה כדי להנקם ולהניח הרחמים שלא להשתמש בה עם אויבי שהרעו לכם ובאויבי שהרע: לכם דבוק עם ותאחז במשפט לא עם להניח מדת הרחמים ויהי' פירוש המקראות כך כשאתי אל שמים ידי ונשבעתי חי אנכי שאשנן את חרבי לעשות לה ברק כמנהג יוצא למלחמה ושתאחז במשפט ידי להשיב נקם לצרי להנקם מהם מפני שהרעו לכם שאני קצפתי עליכם מעט והמה עזרו לרעה: צ רצונו בזה שלא תאמר מה חטאו עו"א בזה שהרי אתה מסרתם בידם כדי שיתיסרו מידם: ק לטעם ראשון קשה מדת הרחמים מאן דכר שמיה ולפירוש ד"א קשה הוה ליה לכתוב ותאחז ידי במשפט. ל"פ גם טעם ראשון. הרא"ם. ומפי מורי מהר"ל שמעתי דהאי ד"א ע"ם הוא והכל פירוש אחד הוא: ר ויהי' מלת ותאחז דבוק עם ברק חרבי שהברק הוא חצו של הקב"ה שנא' וילא כברק חצו והוא הפורעניות אבל אי הוה פירושו כמשמעו לא הי' נשמע מיני' מידי שהרי גם מלך בו"ד כשיושב במשפט יכול להטות המשפט לאיזה צד שירצה ועכשיו שפי' פורענית שפיר משמע מיניה לא כמדת ב"ו וכו' ומקרא מסורס הוא לפי האגדה וה"ק ותאחז ידי ברק חרבי במשפט: ש ויהי' מלת מדם כמו מן דם האויב ולא יהי' מ"ם מדם מ"ם הסיבה כמ"ם מדם חלל וגו' ול' אשכיר מל' שכורת ולא מיין: ת פירוש ויהי' מ"ם של מלת מדם מ"ם הסיבה והרא"ם פי' זאת הפורעניות שאמרתי אשכיר חצי וגו' הוא מפני עון החלל לא בעבור חללי דם שהרגו מישראל ויהי' מדם כמו הפוך והוי כמו מחללי דם מפני שהעון שעשו הוא בעבור הדם ומה שכתב למעלה אשכיר חצי מדם אין פי' של מדם חלל רק הוא פי' מדם שברא"ש הפסוק והוא דרך משל שהשכרות של חצי הוא רק מרוב שתיית דם האויב: א מפני שהוא דבוק עם מדם חלל ושביה שפירושו מפשע חללי דם ומפשע השביה אם כן צריך ג"כ לפרש מפשע ראש פרעות אויב ופרעות לשון פרצות ומפני שתחלת הפרצה היתה בישראל מימי אבותיהם של אלו למדו מכאן כשהקב"ה נפרע מן

פירוש לתורת אלהים

זיין אין די כשדים וואס האבן די ישראל שלעכטס געטאהן אָשִׁיב איך וועל ווידער קערען ארעכנונג צו מיינע בליידיגער איך וועל מיך אין זייא נוקם זיין וְלִמְשַׂנְאַי אונ צו מיינע פיינט וועל איך בצאלן [פי' רס"י]: (מב) אַשְׁכִּיר חִצַּי איך וועל מאכען אן טרינקין מיינע פיילען מִדָּם פון בלוט פון די כשדים וְחַרְבִּי אונ מיין שווערד וועט עסין זייער פלייש מִדַּם פון וועגען בלוט חָלָל די געהרגעתה וְשִׁבְיָה אונ געפאנגענע פר וואס וועל איך מיך אזו נוקם זיין אין די עובדי כוכבים פר דעם וואס זיי האבען געהרגעת די ישראל אונ פר דעם וואס זייא האבען געפאנגען די יודען בשעת חורבן בית ראשון ובית שני מֵרֹאשׁ פון אן הייב פרעות

פַּרְעוֹת אוֹיֵב: מג הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ כִּי דַם־עֲבָדָיו יִקּוֹם וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ: פ שביעי

אונקלוס

דְבָבָא: מג שַׁבָּחוּ עַמְמַיָא עַמֵּהּ אֲרֵי פֻּרְעֲנוּת עַבְדוֹהִי צַדִּיקַיָא יִתְפְּרַע וּפֻרְעֲנוּת יָתֵיב לְסַנְאוֹהִי וִיכַפֵּר עַל אַרְעֵהּ וְעַל

רשב"ם

אבותי בבל נפש בית אביך. מן בלל בלותי בשמן רענן: (מב) פרעות. כמו ראשו יהיה פרוע. לשון סתירה ופרצה: (מג) הרנינו גוים. על עמו. כמו הללו את ה' כל גוים שבחוהו כל האומים והאמינו בו שהרי גבר עלינו חסדו יותר משאר האומות. ולפיכך שבחוהו והאמינו בו ויגבר עליכם כמונו אף כאן הרנינו ושבחוהו ועבדוהו וכן יעשה לכם אם תיראוהו ותעבדו איתו: וכפר אדמתו עמו. יקנח דם עמו מן האדמה על ידי שפיכת דם אויבים, כדכתיב.

בית יהודא

האבן אנגעהויבן אויסברעכן די ערשטע אויסברעכונג די ערשטע שלעכטס אויף יודין: (מג) הרנינו גוים עמו. זאגט רש"י מען מיינט (לאותו הזמן ישבחו העובדי כוכבים את ישראל) ביי די צייט וועלן די פעלקר לויבן די יודין, זייא וועלן זאגען (ראו מה שבחה של אומה זו) זעהט דעם לויב פון דיא פאלק יודין (שדבקו בהקב"ה בכל התלאות שעברו עליהם ולא עזבוהו) ביי אלע אומגליקען וואס אויף זייא איז אריבער פון דעסטוועגן זענען זייא געווען בהעפט צו הקב"ה אונ האבן אים ניט פארלאזן (יודעים היו בטובו ובשבחו) ווייל זיי האבן געוואוסט די גוטקייט פון הקב"ה אונ זיין לויב: וכי דם עבדיו יקום. מיינט מען הקב"ה וועט שטראפן די פעלקער (שפיכות דמיהם) ווייל זייא האבן פארגאסן דם בלוט פון זיינע קנעכט דיא יודין (כמשמעו) ווי עס שטייט אין פסוק: ונקם ישיב לצרו. אונ ער וועט צוריקגעבען אשטראף צו די פיינד פון די יודין (על הגזל ועל החמס) פאר די אלע זאכן וואס זיי האבן אוועקגענומען אונ גערויבט פון דיא יודין (כענין שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק (מצרים לשממה תהיה) מצרים וועט זיין וויסט (ואדום למדבר שממה) אדום וועט זיין וויסט ווי אמדבר (מחמס בני יהודה) ווייל זיי האבן גערויבט דיא יודין (ואומר) יאך זאגט דער פסוק (מחמס אחיך יעקב וגו') ווייל דו האסט גערויבט דיין ברודער יעקב: וכפר אדמתו עמו. מיינט מען (ויפיים אדמתו ועמו על הצרות שעברו עליהם ושעשה להם האויב) הקב"ה וועט איבערבעטן די ערד פון ארץ ישראל אונ זיין פאלק ישראל פר די צרות וואס איז אריבערגעגאנגען אויף זיי אונ וואס דיא פיינד האבען זיי געטאהן (וכפר, לשון רצוי ופיוס) וכפר מיינט מען בעוויליגן אונ איבערבעטן (כמו אכפרה פניו) אויף דעם ווארט אכפרה פניו, טייטשט דער תרגום (אנה ניה לרוגזיה) איך וועל מאכען רוהען ושטילען זיין כעס: וכפר אדמתו, ער וועט איבערבעטען זיין ערד (ומה היא אדמתו) וואס מיינט מען איבערבעטן דיא ערד (עמו) ער וועט איבערבעטן זיין פאלק (כשעמו מתנחמים ארצו מתנחמת) ווען זיין פאלק וועלען געטרייסט ווערען (ארצו מתנחמת) וועט זיין לאנד אויך געטרייסט ווערען (וכן הוא אומר) אונ אזו זאגט דער פסוק רצית ה' ארצך, הקב"ה דוא האסט בעוויליגט דיין לאנד (במה רצית ארצך) מיט וואס האסטו בעוויליגט דיין לאנד? (שבת שבות יעקב) ווייל דוא האסט צוריקגעקערט דיין פאלק יעקב אין ארץ ישראל, זאגט רש"י (בפנים אחרים היא נדרשת בספרי) אין ספרי ווערט דיא פרשה אנדערש געלערנט (ונחלקו בה רבי יהודה ורבי נחמיה) אין דעם מיינונג פון דיא פרשה קריגט רבי יהודה אונ רבי נחמיה (רבי יהודה דורש כולה כנגד ישראל) רבי יהודה לערונט דיא גאנצע פרשה געגען די יודין (ורבי נחמיה דורש כולה כנגד העובדי כוכבים) אונ רבי נחמיה לערונט דיא גאנצע פרשה שמועסט פון דיא געצין דינער (רבי יהודה דורשה כלפי ישראל) רבי יהודה לערונט דיא פרשה געגען די יודין (אמרתי אפאיהם כמו שפירשתי עד ולא ה' פעל כל זאת) ווי איך האב געזאגט דעם מיינונג פון דיא פסוקים פון אמרתי אפאיהם ביז ולא ה' פעל כל זאת (כי גוי אובד עצות המה) מיינט מען (אבדו תורתי שהיא להם עצה נכונה) זיי האבן פארלארען מיין תורה וואס זיא האט זייא געגעבן אריכטיגע עצה (ואין בהם תבונה) זיי האבען קיין פארשטאנד (להתבונן איכה ירדוף אחד מן האומות אלף מהם) צו פרשטיין וויא אזו קען דם זיין איינער פון די פעלקר זאל יאגען נאך טויזינד יודין (אם לא כי צורם מכרם) אוב ניט הקב"ה האט זייא

רש"י

אבותיהם מראשית פרלה שפרלו בישראל: (מג) הרנינו גוים עמו. לאותו הזמן ישבחו האומות את ישראל ראו מה שבחה של אומה זו שדבקו בהקב"ה בכל התלאות שעברו עליהם ולא עזבוהו יודעים היו בטובו ובשבחו: כי דם עבדיו יקום. שפיכות דמיהם כמשמעו: ונקם ישיב לצריו. על הגזל ב ועל החמס כענין שנאמר (יואל ד) מצרים לשממה תהיה ואדום למדבר שממה מחמס בני יהודה ואומר (עובדיה א) מחמס אחיך יעקב וגו': וכפר אדמתו עמו. ויפייס אדמתו ועמו ג על הצרות שעברו עליהם ושעשה להם האויב: וכפר. לשון רצוי ופיוס כמו (בראשית לב) אכפרה פניו אנהיניה לרוגזיה: וכפר אדמתו. ומה היא אדמתו עמו. כשעמו מתנחמים ארצו מתנחמת וכן הוא אומר (תהלים פה) רצית ה' ארצך במה רצית ארצך שבת שבות יעקב. בפנים אחרים היא נדרשת בספרי ונחלקו בה ר' יהודה ור' נחמיה ר"י דורש כולה כנגד ישראל ור' נחמיה דורש כולה כנגד האומות רבי יהודה דורשה כלפי ישראל אמרתי אפאיהם כמו שפירשתי עד ולא ה' פעל כל זאת. כי גוי אובד עצות המה אבדו תורתי שהיא להם עצה נכונה. ואין בהם תבונה להתבונן איכה ירדוף א' מן האומות אלף מהם אם לא כי צורם מכרם הכל כמו

שפתי חכמים

הטו"א נפרע מן וכו' ומפני שתחלת פרלות האויב אינו מובן שפרלו בישראל הולרך לחזור ולפרש מראש פרלה שפרלו בישראל. רא"ם: ב לא על שפיכת דמים שכבר נאמר כי דם עבדיו יקום: ג פי' אלמנתו

דעת זקנים מבעלי התוספות

אשלם מה ששעבדו בהם: (מב) מראש פרעות אויב. שאפרע מראש האויב: (מג) הרנינו גוים עמו. אז ישבחו האומות לישראל שהם עמו של הקב"ה ויאמרו אשרי העם שככה לו שהקב"ה נפרע מצריהם כדמפרש ואזיל כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו שישפך דמם כמו ששפכו דמם של ישראל. וזש"ה ידין בגוים מלא גויות שעתיד הקב"ה שיאמר לאומות למה שפכתם דמן של ישראל והם ירצו לכפור שלא עשו כך והקב"ה מראה להם מלבושיו שהוא מלא גויות פי' גופי הקדושים ולא יוכלו לכפור ואז ידין לכל אחד כדין שעשה לישראל. וזהו שיסד הפייט התאזר בקדושים וכן בעקידה אל דמי לדמי גם בפורפירא מלא גויות: וכפר אדמתו עמו. ישראל עמו יכפרו אדמתו של הקב"ה דכתיב ולארץ לא יכופר לדם אשר שופך בה כי אם בדם שופכו:

פירוש לתורת אלהים

אויב וואס דער פיינד האט נבראבן אין די ישראל. ווארום אז הקדוש ברוך הוא נעמט נצאלט פון דיא

עמה: מד ואתא משה ומליל ית כל פתגמי

מד ויבא משה וידבר את כל דברי

רש"י

שפירשתי ד עד תכליתו. ור' נחמיה דורשה כלפי האומות עו"א כי גוי אובד עצות המה כמו שפירשתי תחלה עד ואויבינו פלילים: (לב) כי מגפן סדום גפנם. של אומות עו"א: ומשדמות עמורה וגו'. ולא ישימו לבם לתלות הגדולה בי: ענבמו ענבי רוש. הוא שאמר לולי כעס אויב אגור על ישראל להרשילם ולהמרירם לפיכך אשכלות מרורות למו להלעיט אותם על מה שעשו לבני: (לג) חמת תנינים יינם. מוכן להשקותם על מה שעושין להם: (לד) במוס עמדי. אותו הכוס שנאמר (תהלים עה) כי כוס ביד ה' וגו': (לה) לעת תמוט רגלם. כענין שנאמר (ישעיה כו) תרמסנה רגל: (לו) כי ידין ה' עמו. כלשון זה ה משמש כי ידין כלשון דהא ו ואין ידין לשון יסורין אלא כמו כי יריב את ריבם מיד עושקיהם: כי יראה כי אזלת יד וגו'. (לז) ואמר אי אלהימו. האויב יאמר אי אלהימו של ישראל כמו שאמר טיטוס הרשע כשגידר את הפרכת כענין שנאמר (מיכה ז) ותרא אויבתי ותכסה בושה האומרה אלי איו ה' אלהיך: (לט) ראו עתה כי אני וגו'. אז יגלה הקב"ה ישועתו ז ויאמר ראו עתה כי אני אני הוא מאתי באת עליהם הרעה ח ומאתי תבא עליהם ט הטובה: ואין מידי מציל. מי שיציל אתכם מן הרעה אשר אביא עליכם: (מ) כי אשא אל שמים ידי. כמו כי נשאתי י תמיד אני משרה מקום שכינתי בשמים כתרגומו אפי' חלש למעלה וגבור למטה אימת העליון על התחתון וכל

בית יהודא

פארקויפט קען דס גיט זיין, נאר געוויס האט הקב"ה איבערגעגעבן די יודין צו די פעלקר (כי לא כצורנו צורם) (הכל כמו שפירשתי עד תכליתי) פון כי לא כצורנו צורם ביז אדמתו עמו, איז אלץ ווי איך האב שוין געשריבן (ורבי נחמיה דורשה כלפי העובדי כוכבים) רבי נחמיה לערנט די פרשה שמועסט פון די געצין דינער (כי גוי אובד עצות המה כמו שפירשתי תחלה עד ואויבינו פלילים) פון כי גוי אובד עצות ביז ואויבינו פלילים איז ווי איך האב געשריבן פריער: (לב) וכי מגפן סדום גפנם. (של העובדי כוכבים) דר וויינשטאק פון די געצין דינער איז פון די וויינשטאקן וואס זענען געוועזן אין סדום: ומשדמות עמורה וגו'. פון די פעלדר פון עמורה (ולא ישימו לבם לתלות הגדולה בי) זיי טוהען ניט בעטראכטן אין זייער הארץ אז די גרויסקייט געהער צו מיר: ענבמו ענבי רוש. זייערע טרויבן זענען ביטערע טרויבן (הוא שאמר) דס איז וואס הקב"ה האט געזאגט (לולי כעס אויב אגור על ישראל להרעילם ולהמרירם) ווען ניט דר כעס פון פיינד איז פארזאמלט אויף די יודין זיי צו פארגיפטן אונ פארביטערן (לפיכך אשכלות מרורות למו) דריבר וועל איך צו זיי אויך ברייננען ביטערע טרויבן (להלעיט אותם על מה שעשו לבני) איך זאל זיי מאכן אנזופן מיט ביטערקייט ווייל זייא האבן אזוי געטאן צו מיינע קינדר: (לג) וחמת תנינים יינם. זייער ווין איז ווי גיפט פון שלאנגן (מוכן להשקותם על מה שעושין להם) דר ווין איז גרייט זיי צו געבן טרינקן ווייל זיי האבן אזו געטאן צו די יודין: (לד) וכמוס עמדיו. (אותו הכוס) דר כוס ווין איז בעהאלטן מיט מיר (שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק (כי כוס ביד ה' וגו') דער כוס איז אין די האנט פון הקב"ה: (לה) לעת תמוט רגלם. צו די צייט ווען זייער פוס וועט איינגעבויגן ווערן, זיי וועלן קיין בעשטאנד האבן (כענין שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק (תרמסנה רגל) זייער פוס וועט צו טרעטען ווערען: (לו) וכי ידין ה' עמו. זאגט רש"י (בלשון זה משמש כי ידין בלשון דהא) ביי דעם פשט איז דר ווארט „כי" דער טייטש וואָרום (ואין ידין לשון יסורים) אונ ידין איז ניט דערטייטש שטראפען מיט יסורים (אלא כמו כי יריב את ריבם מיד עושקיהם) נאר קריגן, ווי עס שטייט ער וועט קריגן זייער קריג, הקב"ה וועט זיך קריגען מיט דיא פעלקער וואס האבען גערויבט די יודין (כי יראה כי אזלת יד וגו') ווייל הקב"ה וועט זעהן עס איז אוועקגעגאנגען דר כח פון דיא יודין: (לז) ואמר אי אלהימו. מיינט מען (האויב יאמר אי אלהימו של ישראל) דער פיינד וועט זאגן וואו איז דר גאט פון די יודין (כמו שאמר טיטוס הרשע כשגידר את הפרוכת) וויא דר רשע טיטוס הט געזאגט ווען ער האט געשטאכן דעם פרוכת (כענין שנאמר) ווי דר פסוק זאגט (ותרא אויבתי ותכסה בושה) מיין פיינדן האט גיזעהן אונ עס האט איר בדעקט שאנדע (האומרה אלי איו ה' אלהיך) וס זיא האט געזאגט צו מיר וואו איז דיין גאט: (לט) וראו עתה כי אני וגו'. זעהט איצט אז איך בין דער זעלביגער גאט (אז יגלה הקב"ה ישועתו) דאמאלס וועט הקב"ה ווייזן זיין הילף (ויאמר) אונ ער וועט זאגן (ראו עתה כי אני אני הוא) זעהט איצט אז איך בין דר זעלביגער גאט (מאתי באת עליהם הרעה) פון מיר איז געקומען אויף זיי די שלעכטס (ומאתי תבוא עליהם הטובה) אונ פון מיר וועט קומען אויף זיי דס גוטע: ואין מידי מציל. פון מיין האנט קען מען ניט רעטטין (מי הוא שיציל אתכם מן הרעה אשר אביא עליכם) ווער איז דער מענטש וס זאל קענן אייך רעטטין פון דיא שלעכץ וואס איך וועל אויף אייך ברייננען: (מ) וכי אשא אל שמים ידיו. זאגט רש"י (כמו כי נשאתי) גלייך ווי עס וואלט געשטאנען נשאתי, איך האב אויפגעהויבען מיין האנט צום הימעל (תמיד אני משרה מקום שכינתי בשמים) דער ארט פון מיין רוהונג איז אייביג אין הימעל (כתרגומו) ווי דר תרגום שרייבט (אפילו חלש למעלה וגבור למטה) אפילו הויבן איז אשוואכער, אונ אונטן איז אשטארקער (אימת העליון על התחתין) הט דר אונטערשטר

שפתי חכמים

דהיינו עמו: ד משמע דאין הפרש בין פירושו ובין פרש"י אלא בקרא כי גוי אובד עצות המה שרש"י פירש על העו"א ורבי יודא דורשו על ישראל אע"פ שהם מתחלפים בפירוש כי מגפן סדום גפנם שרש"י פירש שמעשיהם מעשה סדום ועמורה ורבי יודא דורש וכי מגפנם של סדום אתם או ממטע של עמורה והלא אתם ממטע קדוש מ"מ שניהם שוים שהוא כלפי ישראל אבל גבי אי אלהימו שרש"י פי' ואמר הקב"ה לישראל איה וכו' ורבי יודא דורש שיאמרו ישראל לעו"א י"ל שמה שכתב רש"י שדברי רבי יודא הם כפירושו ממש עד תכליתו חוץ מגוי אובד עצות המה אינו אלא על פירוש ואמר שרש"י ורבי יודא סוברים שאין ואמר דברי העו"א כדעת רבי נחמיה שפירש ואמר האויב שהוא טיטוס וכיולא בו הכל לא על אלהימו דאם כן מאי רבי יודא דורשו כלפי ישראל דקאמר הא כלפי העו"א דירשו אבל על כל פנים אין דברי רש"י ור' יודא שוים לגמרי שהרי רש"י פירש ואמר ישראל. רא"ם: ה פי' נתינת טעם הוא אלמעלה: ו פירוש לפירושו דר' נחמיה שפירש קרא דכי ידין וגו' כי יריב את ריבם ויהיה פי' כי מלשון דהא ופי' למה אמר לי נקם ושלם לעו"א מפני שיריב ריבם של ישראל מיד עושקיהם: ז דלפירוש רש"י יהיה פי' ראו שבידי להמית ולהחיות ולא כאותן ע"א שעבדתם אבל לפירוש רבי נחמיה שפירש אי אלהימו קאי ארשע שיאמר לישראל אי אלהימו וגו' איך יאמר ראו עתה והבינו שבידי להמית ולהחיות ולכן הוסיף אז יגלה ישועתו שפי' תהפך מחשבות האויב ממה שהיתה טרם הגלות ישועתו: ח פירוש לעו"א: ט פי' לישראל: י כלומר כבר נשאה היא ידי בשמים פירוש שתמיד

פירוש לתורת אלהים

רשעים גדענקט ער זיי זייערי זינד אונ די זינד פון זייערע עלטערן: (מד) ויבא משה איז משה גקומען

הַשִּׁירָה־הַזֹּאת בְּאָזְנֵי הָעָם הוּא וְהוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן׃ מה וַיְכַל מֹשֶׁה לְדַבֵּר אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה

תֻּשְׁבַּחְתָּא הָדָא קֳדָם עַמָּא הוּא וְהוֹשֵׁעַ בַּר נוּן׃ מה וְשֵׁיצִי מֹשֶׁה לְמַלָּלָא יָת כָּל פִּתְגָּמַיָּא

רשב"ם

ולארץ לא יכופר לדם אשר שפך בה כי אם בדם שופכו: (מד) הוא והושע בן נון. שהרי לשניהם צוה הקדוש ברוך הוא כדכתיב קרא את יהושע והתיצבו באהל מועד ואצונו וגו׳:

בית יהודא

מורא פאר דעם אויבערשטן (וכל שכן שגביר למעלה וחלש למטה) אויב הויבען איז אשטארקער און אונטן איז אשוואכער, דארף געוויס דר אונטערשטער מורא האבן פר דעם אויבערשטן: וידיו. מיינט מען (מקום שכינתי) דר ארט פון מיין רוהונג (כמו איש על ידו) מיינט מען יעדר מענטש אויף זיין ארט (והיה בידי להפרע מכם) איז געוועזן אין מיין מעגליכקייט איך זאל אייך שטראפן (אבל אמרתי שחי אנכי לעולם) איך האב אבער געזאגט איך לעב דאך אייביג (איני ממהר לפרוע) איך דארף ניט איילן צו שטראפן (לפי שיש לי שהות בדבר) ווייל איך האב צייט צו דר זאך (כי אני חי לעולם) ווייל איך לעב אייביג (ובדורות אחרונים אני נפרע מהם) איך קען פון זיי געצאלט ווערן אין די לעצטע צייטן (והיכולת בידי להפרע מן המתים ומן החיים) איך קען געצאלט ווערן פון טויטע און פון לעבעדיגע (מלך בשר ודם שהוא הולך למות) יעדער מלך ווייל ער מוז שטארבן, און ער ווייס ניט ווען ער וועט שטארבן (ממהר נקמתו להפרע בחייו) איילט ער צו בעשטראפען דיא זינדיגע ווען ער לעבט (כי שמא ימות הוא או אויבו ונמצא שלא ראה נקמתו ממנו) ווייל ער הט מורא טאמער וועט ער שטארבן אדר זיין פיינד וועט שטארבן וועט ער ניט האבען געזעהן און ניט געטאן צו אים זיין שטראף וואס אים קומט (אבל אני חי לעולם) אבער איך לעב אייביג (ואם ימותו הם ואיני נפרע בחייהם אפרע במותם) טאמער וועלן זיי שטארבן און איך וועל זיי ניט שטראפן ווען זיי האבן געלעבט, וועל איך זייא שטראפן נאך זייער שטארבען: (מא) ואם שנותי ברק חרבי. זאגט רש"י (הרבה אם יש שאינם תלוים) עס זענען דא פיל ווערטער "אם" וואס זענען ניט אספק אוב אזו אדר אזו, נאר עס איז געוויס ווי דר פסוק זאגט, און אם שנותי מיינט מען ניט אספק אויב איך וועל שארפן, און עס קען זיין איך וועל ניט שארפען. נאר מען מיינט (כשאשנן ברק חרבי ותאחז במשפט ידי וגו׳) ווען איך וועל שארפע דעם בלאנק פון מיין שווערד און מיין האנט וועט האלטן דעם משפט וועט זיין (כמו שפירשתי למעלה) וויא איך האב געשריבען פריער: (מד) והוא והושע בן נון. זאגט רש"י (שבת של דיוזגי היתה) אין דעם שבת האבן צוויי מענטש געלערנט תורה מיט די יודין, פריער הט משה געלערנט תורה מיט דיא יודין (נטלה רשות מזה) איז אוועקגענומען געווארן דיא ערלויבנים פון משה צו לערנן תורה מיט די יודין (וניתנה לזה) און עס איז געגעבן געווארן צו יהושע, יהושע זאל לערנען תורה מיט די יודין (העמיד לו משה מתורגמן ליהושע) משה הט געשטעלט אמתורגמן לעבען יהושע *) (שיהא דורש בחייו) יהושע זאל לערנן תורה מיט די יודין ווען משה הט געלעבט (כדי שלא יאמרו ישראל בחיי רבך לא היה לך להרים ראש) יודין זאלן ניט קענן זאגען צו יהושע ווען דיין רבי הט געלעבט האסטו ניט געקענט דיין קאפ אויפהייבן צו זאגען תורה, איצט אז דיין רבי "משה" איז ניטא ביזטו גרויס געווארן און ביזט געקומען זאגן תורה פר אונז? דריבער האט מען געוויזן די יודין אז יהושע קען לערנן תורה מיט זיי אפילו ווען משה לעבט (ולמה קראהו כאן הושע) פאר וואס רופט מען אים דא הושע, ניט יהושע (לומר שלא זחה דעתו עליו) צו זאגן אונז יהושע איז ניט גרויס געווען ביי זיך, און ער הט זיך ניט גערופען מיט דעם נאמן וואס משה הט אים גערופען "יהושע" דער ווארט "יה" זאר זיין דער אנהייב נאמן, נאר ער הט זיך גערופען הושע, מיט דעם נאמן וואס זיין פאטער הט אים גערופן ווען ער איז געבארן געווארן (שאף על פי שניתנה לו גדולה) אפילו עס איז איצט געגעבען

רש"י

שכן שגבור למעלה וחלש למטה: ידי. מקום שכינתי כמו (במדבר ב) איש על ידו והיה בידי להפרע מכם אבל אמרתי שחי אנכי לעולם איני ממהר לפרוע לפי שיש לי שהות בדבר כי אני חי לעולם ובדורות אחרונים אני נפרע מהם והיכולת בידי להפרע מן המתים ומן החיים מלך ב"ו שהוא הולך למות ממהר נקמתו להפרע בחייו כי שמא ימות הוא או אויבו ונמצא שלא ראה נקמתו ממנו אבל אני חי לעולם ואם ימותו הם ואיני נפרע בחייהם אפרע במותם: (מא) אם שנותי ברק חרבי. הרבה אם יש שאינם תלוין כשאשנן ברק חרבי ותאחז במשפט ידי וכו׳ כמו שפירשתי למעלה: (מד) הוא והושע בן נון. (סוטה יג) שבת של דיוזגי היתה נטלה רשות מזה וניתנה לזה העמיד לו משה מתורגמן ליהושע שיהא דורש בחייו כדי שלא יאמרו ישראל בחיי רבך לא היה לך להרים ראש ולמה קוראו כאן הושע לומר שלא זחה דעתו עליו שאע"פ שנתנה לו גדולה

שפתי חכמים

אני משרה שכינתי וכו׳ אבל א"א לפרש מל׳ שבועה כיון שכבר כתיב פורעניות חמת תנינים יינם וגו׳ ראו עתה וגו׳ ואם כן אמאי ישבע עכשיו אבל לפי פשוטו שפירש"י לעיל דקאי אישראל אתי שפיר שנשבע שינקום מהם וכן לרבי נחמיה שמפרש כל הפ׳ כלפי עו"א א"א לפרש מל׳ שבועה: ב פירוש ב׳ מלות הן וכפל ל׳ הוא ופירוש של דיו זוג הוא בניס זוג הוא מתרגום בבלי ודיו הוא ל׳ יוני ורלוני לתרץ בזה דקשה לו אם משה דבר באזני העם שהוא היה מלכם ונשיא שלהם אבל יהושע מה ענינו בדבר הזה הרי הוא לא היה נשיא עליהם אלא אחר מיתת משה לזה קאמר שבת של דיוזגי וכו׳: ל כלו׳ שהתורה מעידה עליו שלא זחה דעתו עליו ולכך קוראו

פירוש לתורת אלהים

און הט גרעט די אלע רייד פון די שירה פון האזינו ביז וכפר אדמתו עמו באזני העם אין די אויערן פון דעם פאלק ער און הושע דר זוהן פון נון [עיין רמב"ן]: (מה) ויכל משה הט משה פר ענדיגט לדבר צו ריידן די

*) **הערה** פארצייטין איז גיוועזן אמנהג [אפירונג] דער דרשן האט גיזאגט דיא דרשה מיט לשון הקודש ווערטער, און ווייל ניט אלע מענטשין האבין געקענט ריידין און פארשטיין לשון קודש, איז געשטאנען אמענטש לעבין דרשן, דער דרשן האט גיזאגט עטליכע לשון קודש ווערטער צו דעם מענטש, וואס איז געשטאנען לעבין אים, און דער מענטש האט גיזאגט די רייד פון דרשן אויף די שפראכע וואס די מענטשין האבין פארשטאנען, דער מענטש האט געהייסן אין די גמרא מתורגמן [איבער זעצער] אין די תורה הייסט ער מליץ [עיין רש"י על פסוק כי המליץ בינותם בראשית מב כג]:

אונקלוס

הָאִלֵּין עִם כָּל יִשְׂרָאֵל׃
מו וַאֲמַר לְהוֹן שַׁוּוּ
לִבְּכוֹן לְכָל פִּתְגָּמַיָּא דִּי
אֲנָא מַסְהֵיד בְּכוֹן יוֹמָא
דֵּין דִּי תְּפַקְּדִנּוּן יָת
בְּנֵיכוֹן לְמִטַּר לְמֶעְבַּד יָת
כָּל פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא הָדָא׃
מז אֲרֵי לָא פִתְגָּם רֵיקָא
הוּא מִנְּכוֹן אֲרֵי הוּא
חַיֵּיכוֹן וּבְפִתְגָּמָא הָדֵין

תו"א שימו לבבכם לכל הדברים עקרים מ"ד פ"ת: ובדבר הזה תאריכו ימים ברכות נד:

אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל׃
מו וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שִׂימוּ לְבַבְכֶם לְכָל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵעִיד בָּכֶם הַיּוֹם אֲשֶׁר תְּצַוֻּם אֶת־בְּנֵיכֶם לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת׃
מז כִּי לֹא־דָבָר רֵק הוּא מִכֶּם כִּי־הוּא חַיֵּיכֶם וּבַדָּבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ

בעל הטורים

(מז) כי לא דבר רק הוא. תגין על הקו"ף לומר שאפילו על התגין של תורה תילי תילים של הלכות: רק. ב' במסורה והכיר רק. ודין. לומר כמו שסבור רק ואינו מתמלא מחולייתו כן התורה לא יוכל אדם להתמלאות ממנה:

רש"י

השפיל עצמו כאשר מתחלתו (ספרי): (מו) שימו לבבכם. צריך אדם שיהיו עיניו ולבו ואזניו מכוונים לדברי תורה וכן הוא אומר (יחזקאל מ) בן אדם ראה בעיניך ובאזניך שמע ושים לבך וגו' הרי דברים ק"ו ומה תבנית הבית שהוא נראה לעינים ונמדד בקנה צריך אדם שיהיו עיניו ואזניו ולבו מכוונים להבין. דברי תורה שהן כהררין התלויין בשערה מ על אחת כמה וכמה: (מז) כי לא דבר רק הוא מכם. לא לחנם אתם יגעים בה כי הרבה שכר תלוי בה נ כי היא חייכם. ד"א אין לך דבר ריקן בתורה שאם תדרשנו שאין בו מתן שכר ס תדע לך שכן אמרו (בראשית לו) ואחות

בית יהודא

געוואָרן צו אים גרויסקייט פון דעסטוועגן (השפיל עצמו כאשר מתחלתו) האָט ער זיך נידעריג געמאַכט אַזוי ווי ער איז געווען פריער: (מו) שימו לבבכם. זאָגט רש"י (צריך אדם שיהיו עיניו ואזניו ולבו מכוונים לדברי תורה) אַז איטליכער איד לערנט תורה דאַרף ער געבן זייגע אויגן אונ זייגע אויערן אונ זיין האַרץ צו פאַרשטיין די תורה וואָס ער לערנט (וכן הוא אומר) אונ אַזוי האָט הקב"ה געזאָגט צום נביא יחזקאל (בן אדם ראה בעיניך ובאזניך שמע ושים לבך וגו') דו מענטשן זוהן זעה מיט דיינע אויגן אונ מיט דיינע אויערן זאָלסטו הערן אונ טוה דיין האַרץ צו די זאַכן וואָס איך וועל דיר ווייזען (והרי דברים קל וחומר) אונ דיא זאַכן קענן מיר לערנן די שווערע פון די גרינגערע (ומה תבנית הבית שהוא נראה לעינים ונמדד בקנה) מאַדאַך ווען הקב"ה האָט געוואָלט ווייזען צו יחזקאל ווי דער בית המקדש וועט זיין געמאַכט דס איז דאָך אַזאַך וואָס מען קען זעהן מיט די אויגען אונ עס ווערט געמאָסטן מיט אַמאָס, פון דעסטוועגן (צריך אדם שיהיו עיניו ואזניו ולבו מכוונים להבין) איז דער נביא יחזקאל געבאָטן געוואָרן ער זאָל געבען זייגע אויגן אונ זייגע אויערן אונ זיין האַרץ גוט אַכטונג צו געבן אויף דעם ריסונג (דברי תורה שהן כהררין התלוין בשערה) די רייד פון די תורה (די דינים) זענען ווי בערג אונ זיי איינגן אויף אַהאָר פון דיא תורה, אויף איין אות, אונ אויף איין נקודה (פינטעלע) ופון אַ איבעריגן אות אונ אפילו פון אַפינטעלע ווערט געלערנט דינים וואָס זענען ווי בערג (על אחת כמה וכמה) איז געוויס אַז דר מענטש דאַרף גוט אַכטונג געבען צו פאַרשטיין וואָס ער לערנט אין די תורה: (מז) וכי לא דבר רק הוא מכם. משה זאָגט צו די יודין (לא לחנם אתם יגעים בה) ניט פר אומזיסט מאַטערט איר אייך אין די תורה (כי הרבה שכר תלוי בה) וואָרום פיל בעלוינונג וועט איר האָבן פאַר די תורה (כי היא חייכם) וואָרום דיא תורה איז אייער לעבען (דבר אחר) נאָך אַפּשט איז (אין לך דבר ריקן בתורה שאם תדרשנו שאין בה מתן שכר) עס איז ניטאָ אין די תורה אַליידיגע זאַך, אַז מען וועט דיא זאַך לערנן זאָל מען פאַר די זאַך ניט געבען שכר, נאָר פאַר יעדר זאַך וואָס מען לערנט אין דיא תורה גיט הקב"ה שכר (תדע לך) איך וועל דיר ווייזען אַז עס איז אַזוי (שכן אמרו) וואָרום אַזוי האָבן דיא חכמים געזאָגט עס שטייט אין פסוק (ואחות לוטן תמנע) די

שפתי חכמים

הושע ולא יהושע ומלת זאת פי' גבה לב וגס הרוח: מ פי' כי הרבה דברים יש בתורה שהן דקין כחוט השערה ונרמזין בכ"א הרבה דברים כהרים: נ פי' ומהו השכר ומפרש כי הוא חייכם וגו': ס הוצרך לפירוש ד"א כי לפי' ראשון קשה לא הל"ל רק שימו לבבכם וגו' את כל דברי

פירוש לתורת אלהים

אַלע רייד צו די אַלע ישׂראל: (מו) ויאמר אליהם האָט ער צו זיי געזאָגט שימו טוט אייער האַרץ צו די אַלע רייד אשר אנכי וואָס איך זאָג צו אייך היינט אשר תצוום את בניכם וואָס איר זאָלט זייא געביטן צו אייערע קינדער לשמור לעשו. את כל דברי התורה הזאת צו היטן צו טאָן די אַלע רייד פון די תורה: (מז) כי לא דבר רק וואָרום עס איז ניט קיין לערע זאַך פאַר אייך ניט אום זיסט וועט איר זיך מיהען אין דער תורה וואָרום פיל שׂכר הענגט אין איר כי הוא חייכם דען עס איז אייער לעבן הענגט אין דיא

משלי חכמים

(מז) כי הוא חייכם וגו'. די תורה איז אייער לעבען, וויא די גמרא דערציילט רבי עקיבא האָט געזאָגט צו פפוס בן יהודה איך וועל דיר זאָגן אמשל אפוקס איז אַמאָל געגאַנגען לעבן ברעג טייך האָט ער געזעהן פיש לויפן פון איין אָרט צום אַנדערן אָרט, האָט דר פוקס געזאָגט צו די פיש זאָגט מיר וואָס לויפט איר, האָבען די פיש געזאָגט ווייל מענטשן גייען אין וואַסער מיט נעצן אונ ווילן אונז פאַנגען, מוזין מיר אַנטלויפן, האָט דר פוקס געזאָגט צו די פיש אונ

איר

יָמִים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ פ מפטיר מח וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר׃ מט עֲלֵה

תּוֹרְכוּן יוֹמִין עַל אַרְעָא דִּי אַתּוּן עָבְרִין יָת יַרְדְּנָא תַּמָּן לְמֵירְתַהּ׃ מח וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין לְמֵימָר׃ מט סַק

בעל הטורים

(מח) וידבר ה' אל משה בעצם . י' דסמיכי בלא לאמר כנגד י' דברות :

רש"י

לוטן תמנע ע ותמנע היתה פלגש וגו' לפי שאמרה איני כדאי להיות לו לאשה הלואי ואהיה פילגשו וכל כך למה להודיע שבחו של אברהם שהיו שלטונים ומלכים מתאוים להדבק בזרעו : (מח) וידבר ה' אל משה בעצם היום הזה. בשלשה מקומות נאמר פ בעצם היום הזה נאמר בנח (שם ז) בעצם היום הזה בא נח וגו' במראית אורו של יום לפי שהיו בני דורו אומרים בכך וכך אם אנו מרגישין בו אין אנו מניחין אותו ליכנס בתיבה ולא עוד אלא אנו נוטלין כשילין וקרדומות ומבקעין את התיבה אמר הקב"ה הריני מכניסו בחצי היום וכל מי שיש בידו כח למחות יבא וימחה. במצרים נאמר (שמות יב) בעצם היום הזה הוציא ה' לפי

בית יהודא

שוועסטער פון לוטן איז געוועזן תמנע (ותמנע היתה פלגש) אונ תמנע איז געוועזן אפלגש צו אליפז דער זוהן פון עשו (לפי שאמרה איני כדאי להיות לו לאשה הלואי ואהיה פילגשו) ווייל תמנע האט געזאגט איך בין ניט ווערט צו זיין אווייב צו אליפז הלואי זאל איך זיין אפלגש צו אליפז , איז דאך אשאלה ואפראגע (וכל כך למה) צו וואס דערציילט דאס די תורה , אונ ווי אזו וועט מען האבן שכר אז מען וועט לערנען דעם פסוק (להודיע שבחו של אברהם שהיו שלטונים ומלכים מתאוים להדבק בזרעו) צו מאכן וויסן די לויב פון אברהם שרים אונ מלכים האבן געגלוסט צו בהעפטן זיך מיט די קינדער פון אברהם ופון דעם וועט יעדער מענטש געמן אמוסר ער זאל זיין פרום אונ זאל לערנען תורה אונ טאן מצות אונ מעשים טובים וועט ער האבען שכר] : (מח) וידבר ה' אל משה בעצם היום הזה] . זאגט רש"י (בשלשה מקומות נאמר בעצם היום הזה) אין דריי ארטער שטייט אין דיא תורה בעצם היום הזה (נאמר בנח) ביי נח זאגט דר פסוק (בעצם היום הזה בא נח) אין מיטען טאג איז נח געקומען אין די תיבה (במראית אורו של יום) ביי די זעהונג פון די ליכטיגקייט פון טאג (לפי שהיו בני דורו אומרים בכך וכך) ווייל די מענטשען וואס זענען געוועזן אין זיין צייט האבען געזאגט אזו אונ אזו (אם אנו מרגישין בו) ווען מיר וועלן וויסן ווען נח וויל אריין גיין אין די תיבה (אין אנו מניחין אותו להכנס בתיבה) וועלן מיר אים ניט לאזען אריין גיין אין דיא תיבה (ולא עוד) נאך מער וועלן מיר טאן (אלא אנו נוטלין כשילין וקרדומות ומבקעין את התיבה) מיר וועלן נעמן האמערס אונ העק אונ מיר וועלן צוהאקען די תיבה (אמר הקב"ה) האט הקב"ה געזאגט (הריני מכניסו בחצי היום) איך וועל אים אריינברענגען אין די תיבה אין האלבען טאג (וכל מי שיש בידו כח למחות יבא וימחה) ווער עס האט כח צו שטערען אים ניט לאזען אריין גיין אין די תיבה] זאל ער קומען שטערן וזאל ער קומן ניט לאזען] (במצרים נאמר) ווען יודין זענען ארויסגעגאנגען פון מצרים זאגט דער פסוק (בעצם היום הזה הוציא ה') אין מיטען דעם טאג האט הקב"ה ארויסגענומען יודין פון מצרים. (לפי שהיו מצרים אומרים בכך

שפתי חכמים

התורה הואת כי הוא חייכם וגו' ולמה ל"ל כי לא דבר רק הוא מכם ל"פ ד"א וכו' ועוד עניינים הם וס"פ אין לך דבר ריקם בתורה פי' שיהא נכתב שלא לצורך ועיד באם תדרשנו וכו' וס"פ אין לך דבר שבתורה שאם תדרשנו וכו' ולכן כתיב מכם לרמוז על מתן שכר ששוה עלמותי של אדם ותכלית הצלחתי ולפי ד"א קשה לנ"ל כי הוא חייכם הא כבר נתן הטעם לשומה הואת א"כ ה"ל להפוך הס"ל לנתיב ... דברי התורה הואת כי הוא חייכם ואחר כך כי לא דבר רק ... גם טעם ראשון : ע פי' מזה מביא ראיה שאין לך דבר כתוב ... נכתב בחנם שלא לצורך אבל אקיבול שכר אם תדרשנו אינו מביא ראיה מזה : פ וא"ת ולמה אינו מונה בעצם היום הזה דנאמר גבי

ליקוטי יוסף

(מח) בעצם היום הזה וגו'. דער מדרש שרייבט משה האט געזאגט פאר הקב"ה נאך אזו פיל כבוד אונ אזוי פיל שטארקייט וואס מיינע אויגן האבן געזעהן זאל איך שטארבן ? האט הקב"ה געזאגט צו משה כי גבר יחיה ולא יראה מות וועלכער מענטש לעבט אייביג אונ זעהט ניט דעם טוט, אברהם האט זיך געלאזט אריינווארפן אין פייער פון מיינעטוועגן , אונ איז געשטארבן , יצחק האט אויסגעצויגן זיין האלדז אויף דעם מזבח כדי זאל אים שעכטען פון מיינעטוועגען , אונ איז געשטארבן , יעקב האט זיך געשטארקט אויף דעם מלאך, אונ איז געשטארבען , אונ אפילו משה וואס האט גירעט מיט הקב"ה פנים אל פנים אונ איז געשטארבן , זעהן מיר אלע מענטשען

פירוש לתורת אלהים

תורה ובדבר הזה אונ דורך דער זאך וואס איר וועט מקיים זיין דיא תורה תאריכו ימים וועלן ווערן דער לייגגערט אייערע טעג על הארץ אויף די ערד וואס איר פארט איבער דעם ירדן אהין צו ירשענען זיא : (מח) וידבר אונ גאט האט גערעט צו משה בעצם היום אין מיטן העלן טאג לאמר אזו צו זאגען [עיין רש"י] : (מט) עלה גיי אויף צו דעם בארג עברים הר נבו דאס

משלי חכמים

איך וויל קומט ארוס פון וואסר אויף דער טרוקעניש וועלן מיר זאגן צוזאמען אזו ווי מיינע אלטערין האבן געוואונט צוזאמען מיט דיינע אלטערן , האבן די פיש געזאגט צום פוקס דו ביזט דר וואס מען זאגט אויף דיר דו ביזט דער קלוגסטער פון אלע חיות , דו ביזט ניט דר קלוגסטער פון די חיות נאר דר נארישער פון אלע חיות , מאראך אין וואסר וואס דארטן איז אונזר לעבן האבן מיר מורא , אויף דער טרוקעניש וואס דארטן שטארבן מיר איז געוויס אז מיר דארפן מורא האבן , דעם מוסר זאגן אונז די פיש , ווי עס שטייט אין פרק שירה די פיש זאגן קול ה' על המים , די שטימע פון הקב"ה איז ווען די וואסר , ווען דיא תורה וואס איז געגליכן צו וואסר , אזו ווי מיר פיש טארין ניט ארויסגיין פון וואסר , ווייל דם וואסר איז אונזר לעבן טארין ניט די יודן אוועקגיין פון די תורה ווייל די תורה איז זייער לעבן , ווי משה רבינו האט געזאגט כי הוא חייכם , די תורה איז אייער לעבן :

אֶל־הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה הַר־נְבוֹ אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרֵחוֹ וּרְאֵה אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לַאֲחֻזָּה׃
נ וּמֻת בָּהָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹלֶה שָׁמָּה וְהֵאָסֵף אֶל־עַמֶּיךָ כַּאֲשֶׁר־מֵת אַהֲרֹן אָחִיךָ בְּהֹר הָהָר וַיֵּאָסֶף

אונקלוס

לְטוּרָא דַעֲבָרָאֵי הָדֵין טוּרָא דִנְבוֹ דִּי בְּאַרְעָא דְמוֹאָב דִּי עַל אַפֵּי יְרֵחוֹ וַחֲזֵי יָת אַרְעָא דִכְנַעַן דִּי אֲנָא יָהֵב לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְאַחְסָנָא׃ נ וּמוּת בְּטוּרָא דִּי אַתְּ סָלֵק לְתַמָּן וְתִתְכְּנֵשׁ לְעַמָּךְ כְּמָא דְמִית אַהֲרֹן אֲחוּךְ בְּהוֹר

בעל הטורים

(נ) כאשר מת אהרן. בגימט' הן בנשיקה מת אהרן:

רש"י

שהיו מצרים אומרים בכך וכך אם אנו מרגישין בהם אין אנו מניחים אותם לצאת ולא עוד אלא אנו נוטלין סייפות וכלי זיין והורגין בהם אמר הקב"ה הריני מוציאן בחצי היום וכל מי שיש בו כח למחות יבא וימחה אף כאן במיתתו של משה נאמר בעצם היום הזה לפי שהיו ישראל אומרים בכך וכך אם אנו מרגישין בו אין אנו מניחין אותו אדם שהוציאנו ממצרים וקרע לנו את הים והוריד לנו את המן והגיז לנו את השליו והעלה לנו את הבאר ונתן לנו את התורה אין אנו מניחין אותו אמר הקב"ה הריני מכניסו בחצי היום וכו': (נ) באשר מת אהרן אחיך. באותה מיתה שראית והמדת צ אותה שהפשיט משה את אהרן בגד ראשון והלבישו

בית יהודא

וְכַךְ) ווייל די מצרים האבן געזאגט אזו אונ אזו (אם אנו מרגישין בהם) אויב מיר וועלן וויסען ווען די יודין ווילען ארויסגיין פון מצרים (אין אנו מניחין אותם לצאת) וועלן מיר זיי ניט לאזען ארויסגיין (ולא עוד) נאך וועלן מיר טאן (אלא אנו נוטלין סייפות וכלי זיין והורגין בהם) מיר וועלן נעמען שווערדן אונ נאך אנדערע געווער אונ מיר וועלן מיט זיי הרגנען די יודין (אמר הקב"ה) הט הקב"ה געזאגט (הריני מוציאן בחצי היום) איך וועל זיי ארויספירן פון מצרים אין האלבן טאג (וכל מי שיש בו כח למחות יבא וימחה) ווער עס הט כח צו שטערן אונ ניט לאזען די יודין ארויסגיין פון מצרים, זאל ער קומען אונ שטערן, אונ ניט לאזען (אף כאן במיתתו של משה) אזוי דא ווען משה הט געדארפט שטארבן (נאמר בעצם היום הזה) זאגט דר פסוק משה איז ארויפגעגאנגען אויף דעם בארג אין מיטן דעם טאג (לפי שהיו ישראל אומרים בכך וכך) ווייל די יודין האבען געזאגט אזו אונ אזו (אם אנו מרגישין בו) ווען מיר וועלן וויסן ווען משה וויל ארויפגיין אויף דעם בארג (אין אנו מניחין אותו) וועלען מיר אים ניט לאזען ארויפגיין אויף דעם בארג (אדם שהוציאנו ממצרים) דר מענטש וואס הט אונז ארויסגענומען פון מצרים (וקרע לנו את הים) אונ הט פון אונזערטוועגן געשפאלטען דעם ים (והוריד לנו את המן) אונ ער האט צוא אונז אראפגענידערט פון הימל דעם מן (והגיז לנו את השליו) אונ ער האט צו אונז געמאכט פליהען דעם שלו (והעלה לנו את הבאר) אונ ער האט צו אונז אויפגעבריינגט דעם ברונען (דעם שטיין וואס הט גיגעבן וואסער) (ונתן לנו את התורה) אונ ער הט צו אונז גיגעבן די תורה (אין אנו מניחין אותו) מיר וועלן אים ניט לאזן ארויפגיין אויף דעם בארג שטארבען (אמר הקב"ה) האט הקב"ה געזאגט (הריני מכניסו בחצי היום) איך וועל אים ברייננגן אויף דעם בארג האלבן טאג, אונ ווער עס וועט קענען ניט לאזען זאל ער ניט לאזען: (נ) וכאשר מת אהרן אחיך) וויא דיין ברודער אהרן איז געשטארבן (באותה מיתה שראית וחמדת אותה) דו וועסט שטארבן מיט דעם זעלביגן טויט וואס דו האסט גיזעהן ביי דיין ברודער אהרן אונ דו האסט געגלוסט אזו צו שטארבן (שהפשיט משה את אהרן בגד ראשון והלבישו לאלעזר) משה הט אראפגענומען פון אהרן דאס אויבערשטע

שפתי חכמים

אברהם דכתיב בעצם היום הזה נימול אברהם ופירש"י ביום ולא בלילה ולא כתירא וכו'. וי"ל דהא דכתיב גבי אברהם בעצם היום הזה איכא למימר כמו שפרש"י דאתא לאשמועינן דביום שנצטווה נימול לכן לא נקט רש"י אלא ג' מקומות: צ דאם לא כן כאשר מת אהרן

פירוש לתורת אלהים

איז דר בארג נבו אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מוֹאָב **וואס איז אין דעם לאנד מואב** אֲשֶׁר **וואס דער בארג איז פאר די שטאט** יְרֵחוֹ וּרְאֵה **אונ זעה דם לאנד** כְּנַעַן אֲשֶׁר **וואס איך גיב צו די קינדר ישראל** לַאֲחֻזָּה **צו איין ארב: (נ)** וּמֻת **אונ דו זאלסט שטארבין אויף דעם בארג וואס דו גייסט דארטן ארויף** וְהֵאָסֵף **אונ דו זאלסט פארזאמולט ווערין צו דיין פאלק דו זאלסט שטארבין** כַּאֲשֶׁר

ליקוטי יוסף

מוזין שטארבן, נאר אלע מענטשען איידער זייא גייען אין קבר ווערט טונקיל זייערע אויגן אונ זעהן ניט, אונ ביי משה זענען די אויג ניט טונקיל געווארן, אלע מענטשן ווען זיי שטארבען ליגן זיי אויף אבעט וואס מענטשען האבען געמאכט, אונ מען לייגט זיי אריין אין אקאסטין וואס מענטשן האבען געמאכט, אונ מען טוהט זיי אן תכריכין וואס מענטשן האבען געמאכט, אבער ביי משה איז געווען דיא בעט וואס ער איז אויף איר געשטארבן אונ דר קאסטין אונ די תכריכין, אלע דרייא זאכען האבן די הימלע געמאכט, אלע מענטשע ווען זייא שטארבע באשעפטיגען זיך מיט זייא זייערע פריינד, ביי משה האט זיך באשעפטיגט הקב"ה מיט די מלאכים:

(נ) ומות בהר וגו'. דר **מדרש** שרייבט ווען הקב"ה הט גוזר געווען אויף משה ער זאל שטארבען, האט משה געזאגט פר הקב"ה רבונו של עולם דו ווייסט דאך מיין מאטערניש אונ מיין צער וואס איך האב געהאט פון דיא יודען ביז איך האב זייא געמאכט זייא זאלן אין דיר גלויבען, אונ ביז איך האב געגעבן אין זייער הארץ דיא ליבשאפט צו דיר, אונ זייא זאלען היטען

אֶל־עַמָּיו׃ נא עַל אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם
בִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵי־מְרִיבַת
קָדֵשׁ מִדְבַּר־צִן עַל אֲשֶׁר לֹא־
קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
נב כִּי מִנֶּגֶד תִּרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ

אונקלוס

טוּרָא וְאִתְכְּנִישׁ לְעַמֵּהּ׃
נא עַל דִּי שַׁקַּרְתּוּן
בְּמֵימְרִי בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
בְּמֵי מַצּוּת רְקַם מַדְבְּרָא
דְצִן עַל דִּי לָא קַדֵּשְׁתּוּן
יָתִי בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
נב אֲרֵי מִקֳּבֵל תֶּחֱזֵי יָת

בית יהודא

קְלֵייד אונ הָט אָנְגֶעטָאהן דָאס קְלֵייד צוּ אֶלְעָזָר (וְכֵן שֵׁנִי וְכֵן שְׁלִישִׁי) אונ אַזוֹ דָם צְווייטֶע קְלֵייד אונ אַזוֹ דָם דְרִיטֶע קְלֵייד (וְרָאָה בְּנוֹ בִּכְבוֹדוֹ) אונ אַהֲרֹן הָט גֶזֶעהְן ווי זַיין זוּהְן אֶלְעָזָר יַרְשֶׁעט זַיין כָּבוֹד (אָמַר לוֹ מֹשֶׁה אַהֲרֹן אָחִי) מֹשֶׁה הָט גֶזָאגְט צוּ אַהֲרֹן, אַהֲרֹן מֵיין בְּרוּדֶר (עֲלֵה לְמִטָּה) גֵיי אַרוֹיף אוֹיף דֶעם בֶּעט (וְעָלָה) איז עֶר אַרוֹיפְגֶעגַאנְגֶען (פְּשׁוֹט יָדֶיךָ) צִיה־אוֹיס דַיינֶע הֶענְט (וּפָשַׁט) הָט עֶר אוֹיסְגֶעצוֹיגֶען (פְּשׁוֹט רַגְלֶיךָ) צִיה־אוֹיס דַיינֶע פִים (וּפָשַׁט) הָט עֶר אוֹיסְגֶעצוֹיגֶען (עֲצוֹם עֵינֶיךָ) פַארְמַאךְ דַיינֶע אוֹיגֶען (וְעָצַם) הָט עֶר פַרְמַאכְט (קְמוֹץ פִּיךָ) פַארְמַאךְ דַיין מוֹיל (וְקָמַץ) הָט עֶר פַארְמַאכְט (וְהָלַךְ לוֹ) אונ מֹשֶׁה איז אַוֶועקְגֶעגַאנְגֶען (אָמַר מֹשֶׁה) הָט מֹשֶׁה גֶעזָאגְט (אַשְׁרֵי מִי שֶׁמֵּת בְּמִיתָה זוֹ) וואוֹהְל דֶעם מֶענְטְשׁ וָוָאס שְׁטַארְבְּט מִיט אַזוֹ אַטוֹיט: (נא) [עַל אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בִּי]. מֵיינְט מֶען (גְּרַמְתֶּם לִמְעוֹל בִּי) איר הָט גֶעמַאכְט דִיא יוּדִין זָאלֶען זִינְדִיגֶען צוּ מִיר: [עַל אֲשֶׁר לֹא קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי]. מֵיינְט מֶען (גְּרַמְתֶּם לִי שֶׁלֹּא אֶתְקַדֵּשׁ) איר הָאט גֶעמַאכְט אִיךְ זָאל נִיט גֶעהֵיילִיגְט וֶוערֶען בַּיי דִי יוּדִין (אָמַרְתִּי לָכֶם) אִיךְ הָאבּ גֶזָאגְט צוּ אַייךְ (וְדִבַּרְתֶּם אֶל הַסֶּלַע) איר זָאלְט רֵיידֶען [צוּם שְׁטֵיין (וְאַתֶּם הִכּוּהוּ) אונ איר הָט אִים גֶעשְׁלָאגֶען (וְהוּצְרְכוּ לְהַכּוֹתוֹ פְּעָמִים) אונ איר הָט אִים גֶעדַארְפְט שְׁלָאגֶען צְוויי מָאהְל (וְאִלּוּ דִּבְּרוּ עִמּוֹ וְנָתַן מֵימָיו בְּלֹא הַכָּאָה) וֶוען זֵיי ווָאלְטֶען גֵירֶעט צוּם שְׁטֵיין אונ עֶר ווָאלְט גֶעבֶּען וַואסֶער אָן שְׁלָאגֶען (הָיָה מִתְקַדֵּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם) ווָאלְט גֶעהֵיילִיגְט גֶעוָוארֶען דֶער נָאמֶען פוּן הקב"ה (שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים) דִי יוּדִין ווָאלְטֶען זָאגֶען (וּמָה הַסֶּלַע הַזֶּה שֶׁאֵינוֹ לְשָׂכָר וְלֹא לְפוּרְעָנוּת) מַאדָאךְ דֶער שְׁטֵיין ווָאס עֶר הָאט קֵיין בֶּעלוֹינוּנְג אונ קֵיין שְׁטְרָאף (אִם זָכָה אֵין לוֹ מַתַּן שָׂכָר) אוֹיבּ עֶר אִיז זוֹכֶה, עֶר טוּהְט ווָאס הקב"ה הָט אִים גֶעבָּאטֶען הָט עֶר קֵיין שָׂכָר, קֵיין בֶּעלוֹינוּנְג (וְאִם חָטָא אֵינוֹ לוֹקֶה) אונ אוֹיבּ עֶר זִינְדִיגְט וֶוערְט עֶר נִיט גֶעשְׁטְרָאפְט, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען (כָּךְ מְקַיֵּים מִצְוַת בּוֹרְאוֹ) טוּהְט עֶר גֶעשְׁוִוינְט וָואס הקב"ה הָט צוּ אִים גֶבָּאטֶען (אָנוּ לֹא כָּל שֶׁכֵּן) דַארְפֶען מִיר גֶעווִיס טָאהְן ווָאס הקב"ה הָאט גֶעבָּאטֶען: (נב) [כִּי מִנֶּגֶד]. מֵיינְט מֶען מֵרָחוֹק, פוּן ווַייטֶען: [תִּרְאֶה]. וֶועסְטוּ זֶעהְן דִיא לַאנְד (כִּי אִם לֹא תִרְאֶנָּה עַכְשָׁיו) ווָארוּם אוֹיבּ דוּ וֶועסְט אִיצְט נִיט זֶעהְן דִיא לַאנְד (לֹא תִרְאֶנָּה עוֹד בְּחַיֶּיךָ) וֶועסְטוּ זִיא נִיט מֶעהְר זֶעהְן בַּיי דַיין לֶעבֶּען: [וְשָׁמָּה

רש"י

לאלעזר וכן שני וכן שלישי וראה בנו בכבודו א"ל משה אהרן אחי עלה למטה ועלה פשוט ידיך ופשט פשוט רגליך ופשט עצום עיניך ועצם קמוץ פיך וקמץ והלך לו אמר משה אשרי מי שמת במיתה זו: (נא) על אשר מעלתם בי ק. גרמתם למעול בי: על אשר לא קדשתם אותי. גרמתם לי שלא אתקדש אמרתי לכם (במדבר כ) ודברתם אל הסלע והם הכוהו והוצרכו להכותו פעמים ואילו דברו עמו ונתן מימיו בלא הכאה היה מתקדש שם שמים שהיו ישראל אומרים ומה הסלע הזה שאינו לשכר ולא לפורענות אם זכה אין לו מתן שכר ואם חטא אינו לוקה כך מקיים מצות בוראו אנו לא כל שכן: (נב) כי מנגד. ר מרחוק: תראה וגו'. כי אם ש לא תראנה עכשיו לא תראנה עוד בחייך: ושמה לא תבוא.

שפתי חכמים

אהיך ל"ל והלא לא הוא לבדו מת: ק ה"ג על אשר מעלתם בי גרמתם למעול בי וכן הוא בספרים מדוייקים ופי' אתם גרמתם למה שיהיו ממרים את פי ה' וכו' לא שמשה ואהרן מעלו אלא שגרמו לישראל למעול בהקב"ה: ר לאפוקי שלא תפרש כמו נגד ההר שפי' למזרחו של הר דא"כ מאי נ"מ למשה אם יראה הארץ מצד מזרח או מצד רוחות: ש רל"ל ושמה לא תבא ל"ל דכוודאי אם לא רשאי כ"א לראות מרחוק בודאי לא יבא ל"פ כי אם כו' כלומר אדלעיל קאי אמה דכתיב עלה אל הר העברים וגומר ולמה כי שמה לא תבא ואם כן אם לא תראנה עכשיו אימתי. וא"ת איני הושם לזה. לכן פירש וידעתי וכו': חסלת פרשת האזינו

דעת זקנים מבעלי התוספות

(נב) כי מנגד תראה את הארץ ושמה לא תבוא. שני דברים שאלת אעברה נא ואראה אעברה לא ינתן לך אראה ינתן לך שלא אשיב פניך ריקם מן הכל:

ליקוטי יוסף

דַיין תּוֹרָה אונ מִצְוֹת, הָאבּ אִיךְ גֶעמֵיינְט אַזוֹ ווִיא אִיךְ הָאבּ גֶעזֶעהְן זֵייעֶרֶע צָרוֹת, אַזוֹ וֶועל אִיךְ זֶעהְן זֵייעֶר גוּטֶס, אונ אִיצְט אַז עֶס אִיז גֶעקוּמֶען דִי צַייט פוּן זֵייעֶר גוּטֶס זָאגְסְטוּ צוּ מִיר אִיךְ זָאל נִיט אַרִיבֶּערְגֵיין דֶעם יַרְדֵּן, נָאר אִיךְ זָאל שְׁטַארְבֶּען אוֹיף דִי זַייט יַרְדֵּן, ווִילְסְטוּ מַאכֶען דַיין תּוֹרָה פַאלְשׁ, דוּ הָאסְט גֶעשְׁרִיבֶּען אִין דַיין תּוֹרָה, מֶען זָאל בַּצָאלֶען דֶעם אַרְבֶּעטֶער זַיין אַרְבֶּעט גֶעלְט אִין דֶעם זֶעלְבִּיגֶען טָאג אֵיידֶער דִי זוּנְן גֵייט אוּנְטֶער, פַאר ווָאס בַּאצָאלְסְטוּ מִיר נִיט מַיין אַרְבֶּעט גֶעלְט, ווָאס אִיךְ הָאבּ גֶעאַרְבֶּעט פֶערְצִיג יָאהְר אִין דֶער מִדְבָּר, אֵיידֶער מַיין זוּנְן גֵייט אוּנְטֶער, אֵיידֶער אִיךְ וֶועל שְׁטַארְבֶּען, הָאט הקב"ה גֶיעֶנְפֶערְט אַרִיבֶּער גֵיין דֶעם יַרְדֵּן קֶענְסְטוּ נִיט, ווַייל דוּ מִיט דַיין בְּרוּדֶער אַהֲרֹן הָאבֶּען גֶעזִינְדִיגְט ווָאס אִיר הָאט נִיט גֶעהֵיילִיגְט מַיין נָאמֶען וֶוען דוּ הָאסְט גִישְׁלָאגֶען דֶעם שְׁטֵיין אונ נִיט גֵירֶעט צוּא אִיבּ, נָאר פוּן ווַייטֶען וֶועסְטוּ זֶעהְן דִיא לַאנְד:

פירוש לתורת אלהים

אַזוֹ ווִי דַיין בְּרוּדֶער אַהֲרֹן אִיז גְשְׁטָארְבֶּען בְּהֹר הָהָר אוֹיף דֶעם בַּארְג הוֹר הָהָר וַיֵּאָסֶף אונ עֶר אִיז פַארְזַאמוּלְט גִיוָוארֶען צוּ זַיין פָאלְק [עיין רש"י]: (נא) עַל אֲשֶׁר ווַייל אִיר הָט גְמַאכְט פֶעלְשֶׁען אִין מִיר דִי קִינְדֶער יִשְׂרָאֵל בְּמֵי מִיט דֶעם וַואסֶער פוּן דֶער קְרִיג פוּן קָדֵשׁ אִין דֶער מִדְבָּר צִן עַל ווַייל אִיר הָאט גוֹרֵם גִיוֶועזֶען מַיין נָאמֶען זָאל נִיט גִיהֵיילִיגְט וֶוערֶען צְווִישֶׁען דִיא יִשְׂרָאֵל: (נב) כִּי ווָארוּם נָאר פוּן דֶער ווַייטֶען וֶועסְטוּ זֶעהְן דָאס לַאנְד וְשָׁמָּה

ארעא ולתמן לא תיעול לארעא די אנא יהיב לבני ישראל: פ פ פ

ושמה לא תבוא אל־הארץ אשר־אני נתן לבני ישראל: פ פ פ

נ"ב פסוקים כל"ב סימן:

חסלת פרשת האזינו

רש"י

וידעתי כי חביבה היא לך על כן אני אומר לך עלה וראה:

בית יהודא

לא תבוא). אין די לאנד וועסטו ניט קומען (כי ידעתי כי חביבה היא לך) ווייל איך וויים די לאנד איז ביי דיר ליב (על כן אני אומר לך עלה וראה) דריבער זאג איך דיר גיי ארויף אויף דעם בארג אונ זעה די לאנד:

פירוש לתורת אלהים

אונ אהין וועסטו ניט קומען אל הארץ צו דעם לאנד וואס איך גיב צו די קינדער ישראל [עיין רש"י]:

הפטרת האזינו (בשמואל ב סימן כב)

כשקורין האזינו בין ר"ה ליוה"כ אז מפטירין שובה ישראל. אבל כשקורין האזינו בין יוה"כ לסוכות אז מפטירין וידבר דוד.

וידבר דוד ליהוה את־דברי השירה הזאת ביום הציל יהוה אתו מכף כל־איביו ומכף שאול: ויאמר יהוה סלעי ומצדתי ומפלטי־לי: אלהי צורי אחסה־בו מגני וקרן ישעי משגבי ומנוסי משעי מחמס תשעני: מהלל אקרא יהוה ומאיבי אושע: כי אפפני משברי־מות נחלי בליעל יבעתני: חבלי שאול סבני קדמני מקשי־מות: בצר־לי אקרא יהוה ואל־אלהי אקרא וישמע מהיכלו קולי ושועתי באזניו: ויתגעש ויתגעש קרי ותרעש הארץ מוסדות השמים ירגזו ויתגעשו כי־חרה לו: עלה

פירוש ע"ט

וידבר דוד ליי' אונ דוד האט גרעט צו גאט די רייד פון די שירה אין דעם טאג וואס גאט הט אים מציל גוועזן פון דר האנט פון אלע זיינע פיינט אונ אויך פון דר האנט פון שאול: ויאמר אונ ער האט גזאגט יי' סלעי גאט איז מיין שטיין אונ מיין פעסטונג אונ מיין אנטרינער ער מאכט מיך אנטלויפין פון מיינע פיינד: אלהי צורי גאט איז מיין שטיין וואס איך טוה מיך בעשיצען אונטער אים אזו ווי אשטיין איז אבעשיצונג צו די מענטשן וואס גייען אין וועג פון רעגין אונ פון ווינטען, ער איז מיין פאנציר אונ ער איז מיין שטארקע הילף מיין שטארקער אונ מיין אונטערלעגער אונ מיין אנטלויפער וואס איך אנטלויף צו אים ער זאל מיר העלפען, מושיעי ער איז מיין העלפער, פון דיא רויבער טוהסטו מיר העלפען: מהולל ווען איך רוף צו הקב"ה ער זאל מיר העלפן, לוב איך אים שון פר די הילף ווייל איך בין זיכער אז איך וועל ווערין גיהאלפען פון מיינע פיינד: כי אפפוני ווען עס האט מיך ארומגערינגולט די ברעכעניש פון דעם טוט, ווען שלעכטע מענטשען וואס זענען גיוועזן אזו פיל וויא טייכן האבן מיך איבערגעשראקין: חבלי שאול די שמערצין פון גרוב [פון שטארבען] האבען מיך ארומגענומען, ווען די שטרוכלונגן פון טוט זענן מיר פארגעקומען, בצר לי ווען עס איז מיר אייננ גיוועזן האב איך גערופן צו הקב"ה הט ער גיהערט פון זיין פאלאץ, פון הימעל, מיין געשריי איז

ליקוטי יהודא

עלה עשן באפו ואש מפיו תאכל וגו'. דר **מדרש תנחומא** שרייבט ולמה באש, פר וואס האט הקב"ה זיי געשטראפט מיט פייער, נאר דר מענטש וואס איז גרוים ביי זיך שטן אפט אים הקב"ה מיט פייער, ווי עס שטייט אין פסוק היא העולה על מוקדה, ווער עס גייט־אוף, ער איז גרוים ביי זיך וועט ער זיין אוף דעם פייער, דר דור המבול ווייל זייא האבן געזאגט מה שדי כי נעבדנו, וואס איז הקב"ה מיר זאלען אים דינען, זענען זיי געשטראפט געווארן מיט פייער, וויא עס שטייט אין פסוק ויתרם אכלה אש, די געבליבענע האט פארברענט דער פייער, אוף סדום האט הקב"ה געמאכט רעגענען מיט פייער, פרעה הט געזאגט מי ה', ווער איז הקב"ה, האט הקב"ה אוף אים געמאכט רעגענען אהאגיל מיט פייער, סנחריב הט געזאגט איך בין אופגעגאנגן אוף די העכסטע הייך הט אוף זיינע חיל געקומען אפייער, נבוכדנצר האט געזאגט איך וועל אייפגיין צו דיא וואלקין אונ וועל זיין גליך צו הקב"ה אונ ער האט געזאגט צו חנניה מישאל אונ עזריה ווער איז דער גאט וואס וועט אייך קענן רעטטין פון מיין האנט, זיין שטוב, דעם בית המקדש, האב איך פארברענט, ווען איך בין געוועזן אין זיין שטוב האט ער מיר קיין שלעכטס געקענט טאן, וועט ער מיר קענען שלעכטס טאן ווען איך בין אין מיין שטוב? האט ער געהייסען מען זאל אריין ווארפן אין פייער די דריי מענטשן חנניה מישאל אונ עזריה, וואס האט הקב"ה געטאן ער האט געזאגט אין קאלך־הויבין זאל ווערין אגאס, דיא דריי מענטשן וום האבן געדארפט פארברענט ווערין זענן ניט פארברענט געווארן, אונ דיא מענטשן וואס האבען ניט געדארפט פארברענט ווערין איז ארויסגעגאנגען אפייער פון הויבין אונ האט זייא פארברענט, נבוכדנצר איז אויך אביסול פארברענט געווארן, נאר ניט אין גאנצען, הקב"ה האט געזאגט מען זאל פון אים לאזין אזו פיל ער זאל קענען ווייסען געגען וועמן ער האט גירעט אזעלכע רייד, די מלוכה פון עשו וועט אויך געשטראפט ווערן מיט פייער, סיסרא איז אויך געשטראפט גע ווארן מיט פייער, אונ דוד ווייל ער איז ביי זיך געוועזן נידעריג זענען זיינע פיינד געשטראפט געווארען מיט פייער, אונ יודען ווייל זייא זענען געוועזן אין גלות נידעריג אונ פארשעמט וועלען זיא געטרייסט ווערען מיט פייער, ווי עס שטייט אין פסוק הקב"ה האט געזאגט איך וועל זיין צו די יודען אפי ערדיגער מויער ארום זייא:

עָשָׁן בְּאַפּוֹ וְאֵשׁ מִפִּיו תֹּאכֵל גֶּחָלִים בָּעֲרוּ מִמֶּנּוּ׃ וַיֵּט שָׁמַיִם וַיֵּרַד וַעֲרָפֶל תַּחַת
רַגְלָיו׃ וַיִּרְכַּב עַל־כְּרוּב וַיָּעֹף וַיֵּרָא עַל־כַּנְפֵי־רוּחַ׃ וַיָּשֶׁת חֹשֶׁךְ סְבִיבֹתָיו סֻכּוֹת
חַשְׁרַת־מַיִם עָבֵי שְׁחָקִים׃ מִנֹּגַהּ נֶגְדּוֹ בָּעֲרוּ גַּחֲלֵי־אֵשׁ׃ יַרְעֵם מִן־שָׁמַיִם יְהוָה וְעֶלְיוֹן
יִתֵּן קוֹלוֹ׃ וַיִּשְׁלַח חִצִּים וַיְפִיצֵם בָּרָק וַיָּהֹמם ויהם קרי׃ וַיֵּרָאוּ אֲפִקֵי יָם יִגָּלוּ מֹסְדוֹת תֵּבֵל
בְּגַעֲרַת יְהוָה מִנִּשְׁמַת רוּחַ אַפּוֹ׃ יִשְׁלַח מִמָּרוֹם יִקָּחֵנִי יַמְשֵׁנִי מִמַּיִם רַבִּים׃ יַצִּילֵנִי
מֵאֹיְבִי עָז מִשֹּׂנְאַי כִּי אָמְצוּ מִמֶּנִּי׃ יְקַדְּמֻנִי בְּיוֹם אֵידִי וַיְהִי יְהוָה מִשְׁעָן לִי׃ וַיֹּצֵא
לַמֶּרְחָב אֹתִי יְחַלְּצֵנִי כִּי־חָפֵץ בִּי׃ יִגְמְלֵנִי יְהוָה כְּצִדְקָתִי כְּבֹר יָדַי יָשִׁיב לִי׃ כִּי
שָׁמַרְתִּי דַּרְכֵי יְהוָה וְלֹא רָשַׁעְתִּי מֵאֱלֹהָי׃ כִּי כָל־מִשְׁפָּטָו משפטיו קרי לְנֶגְדִּי וְחֻקֹּתָיו
לֹא־אָסוּר מִמֶּנָּה׃ וָאֶהְיֶה תָמִים לוֹ וָאֶשְׁתַּמְּרָה מֵעֲוֺנִי׃ וַיָּשֶׁב יְהוָה לִי כְּצִדְקָתִי כְּבֹרִי
לְנֶגֶד עֵינָיו׃ עִם־חָסִיד תִּתְחַסָּד עִם־גִּבּוֹר תָּמִים תִּתַּמָּם׃ עִם־נָבָר תִּתָּבָר וְעִם־עִקֵּשׁ
תִּתַּפָּל׃ וְאֶת־עַם עָנִי תּוֹשִׁיעַ וְעֵינֶיךָ עַל־רָמִים תַּשְׁפִּיל׃ כִּי־אַתָּה נֵירִי יְהוָה וַיהוָה
יַגִּיהַּ חָשְׁכִּי׃ כִּי בְכָה אָרוּץ גְּדוּד בֵּאלֹהַי אֲדַלֶּג־שׁוּר׃ הָאֵל תָּמִים דַּרְכּוֹ אִמְרַת יְהוָה
צְרוּפָה מָגֵן הוּא לְכֹל הַחֹסִים בּוֹ׃ כִּי מִי־אֵל מִבַּלְעֲדֵי יְהוָה וּמִי צוּר מִבַּלְעֲדֵי אֱלֹהֵינוּ׃

פירוש ע"ט

געקומען אין זיינע אויערין: ויתגעש און די ערד האט געשטורעמט און געציטערט, די פונדאמענטען פון די הימלען האבען געציטערט און געשטורעמט ווייל זיין כעס האט געברענט: עלה עשן עס איז אופגעגאנגען אוף מיינע פיינד אזו וויא ארויך פון זיינע נאז לעכער. ואש און אפייער האט געברענט פון זיין מויל. גחלים קולען האבען געברענט פון אים: ויט שמים ער האט איינגעבויגען דעם הימעל און האט געניידערט צו שטראפען זיינע פיינד, איין נעפיל איז געוועזן אונטער זיינע פיס: וירכב ער האט געריטען אוף אמלאך וואס הייסט כרוב און איז געפלויגען, און ער איז געזעהן געווארען אוף די פליגול פון ווינט: וישת און ער האט געמאכט דעם פינצטערניש ארום זיך עס זאל זיין צו אים אבעדעקונג וויא אביידיל, און אפלייצונג וואסער איז געוועזן פון דיא וואלקין וואס אונטער די הימלען: מנוגה נגדו פון די ליכטיגקייט וואס אקעגין אים האבען געברענט פייערדיגע קולין: ירעם הקב"ה האט געמאכט שטורעמען פון הימעל און האט געגעבען זיין שטימע: וישלח ער האט געשיקט פיילין און האט זיי פארשפרייט, ער האט געשיקט אבליץ און האט זיא פארטומולט: ויראו דיא קוואלין פון ים זענען געזעהן געווארען און דיא פונדאמענטין פון די ערד זענען געזעהן געווארען, דאס איז געוועזן וועגן דאס געשריי פון הקב"ה, פון דעם שטארקין בלאז וואס דער ווינט פון זיין צארען האט אוף זיי געבלאזען: ישלח ממרום יקחני הקב"ה האט געשיקט אמלאך פון הימעל און ער האט מיך צוגענומען פון שאול. ימשני ער האט מיך ארויסגעצויגן פון פיל וואסערין: יצילני ער האט מיך גערעטעט פון מיינע פיינד וואס זענען געוועזן שטארקער פון מיר: יקדמוני מיינע פיינד זענען געקומען צו מיר אין דעם שלעכטין טאג, אבער הקב"ה איז געוועזן איין אונטער לעהנער צו מיר ויוצא און ער האט מיך ארויס געצויגן אוף איין ברייטניש און ער האט מיך גערעטעט ווארום ער האט געוואלט אין מיר: זאגט דוד יגמלני יי׳ גאט זאל מיר בצאלען אזוי וויא מיין גערעכטיגקייט אזו ווי דם לויטערקייט פון מיינע הענט זאל ער מיר אום קערן צו בצאלן כי שמרתי דען איך האב געהיטען די וועגן וואס איז רעכט פאר גאט און איך האב ניט געשולדיגט פר גאט כי כל משפטיו דען אלע זיינע משפטים זענען תמיד אנטקעגין מיר און זיינע געזעץ האב איך ניט אפ געטאהן פון איר ואהיה איך בין געוועזן גאנץ צו אים און איך האב געהיטען איך זאל ניט זינדיגען וישב יי׳ לי האט מיר גאט אום געקערט אזו וויא מיין גערעכטיגקייט אזו וויא מיין לויטערקייט איז אקעגען זייני אויגען עם חסיד מיט אחסיד טוסטו חסד: עם נבר מיט דעם מענטש וואס איז קלאר און ריין פון עבירות בעווייזטו צו אים דיינע קלארע און ריינע חסדים ועם עקש און מיט דעם פר קרימטען טוסטו פאר קרימען ואת עם עני און דאס ארום פאלק וועסטו העלפען און דיינע אויגין טוסטו אוף די וואס האלטען זיך גרוס דו זאלסט זייא דערנידערין: כי אתה דען דו גאט ביסט מיין ליכט טוהסט דער לייכטען מיין פינצטערניש כי בכה דען דורך דיין בטחון לויף איך צום חיל פון דעם שונא באלהי דורך די הילף פון גאט טוא איך שפרינגען אוף די מויערען פון מיינע פיינט און איך נעם זיי איין: האל גאט זיין וועג איז גאנץ אמרת דיא זאג פון גאט איז לויטער ער איז מקיים וואס ער איז מבטיח ער איז איין פאנצער צו אלע וואס בשיצן זיך אין אים: כי מי אל דען ווער איז איין גאט חוץ דער גאט פון ישראל און ווער איז אבשעפער אדער איין שטארקער חוץ אונזער גאט: האל מעוזי חיל דער גאט האט מיך געטאהן שטארקען מיט כח און ער האט געמאכט

אוועק

הָאֵל מָעוּזִּי חָיִל וַיַּתֵּר תָּמִים דַּרְכּוֹ דרכי קרי: מְשַׁוֶּה רַגְלָיו רגלי קרי כָּאַיָּלוֹת וְעַל־בָּמוֹתַי
יַעֲמִדֵנִי: מְלַמֵּד יָדַי לַמִּלְחָמָה וְנִחַת קֶשֶׁת־נְחוּשָׁה זְרֹעֹתָי: וַתִּתֶּן־לִי מָגֵן יִשְׁעֶךָ וַעֲנֹתְךָ
תַּרְבֵּנִי: תַּרְחִיב צַעֲדִי תַּחְתֵּנִי וְלֹא מָעֲדוּ קַרְסֻלָּי: אֶרְדְּפָה אֹיְבַי וָאַשְׁמִידֵם וְלֹא אָשׁוּב
עַד־כַּלּוֹתָם: וָאֲכַלֵּם וָאֶמְחָצֵם וְלֹא יְקוּמוּן וַיִּפְּלוּ תַּחַת רַגְלָי: וַתַּזְרֵנִי חַיִל לַמִּלְחָמָה
תַּכְרִיעַ קָמַי תַּחְתֵּנִי: וְאֹיְבַי תַּתָּה לִּי עֹרֶף מְשַׂנְאַי וָאַצְמִיתֵם: יִשְׁעוּ וְאֵין מוֹשִׁיעַ אֶל־
יְהוָה וְלֹא עָנָם: וְאֶשְׁחָקֵם כַּעֲפַר־אָרֶץ כְּטִיט־חוּצוֹת אֲדִקֵּם אֶרְקָעֵם: וַתְּפַלְּטֵנִי
מֵרִיבֵי עַמִּי תִּשְׁמְרֵנִי לְרֹאשׁ גּוֹיִם עַם לֹא־יָדַעְתִּי יַעַבְדֻנִי: בְּנֵי נֵכָר יִתְכַּחֲשׁוּ־לִי לִשְׁמוֹעַ
אֹזֶן יִשָּׁמְעוּ לִי: בְּנֵי נֵכָר יִבֹּלוּ וְיַחְגְּרוּ מִמִּסְגְּרוֹתָם: חַי־יְהוָה וּבָרוּךְ צוּרִי וְיָרֻם אֱלֹהֵי
צוּר יִשְׁעִי: הָאֵל הַנֹּתֵן נְקָמֹת לִי וּמוֹרִיד עַמִּים תַּחְתֵּנִי: וּמוֹצִיאִי מֵאֹיְבָי וּמִקָּמַי תְּרוֹמְמֵנִי
מֵאִישׁ חֲמָסִים תַּצִּילֵנִי: עַל־כֵּן אוֹדְךָ יְהוָה בַּגּוֹיִם וּלְשִׁמְךָ אֲזַמֵּר: מַגְדִּיל מגדול קרי
יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ וְעֹשֶׂה־חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד־עוֹלָם:

פירוש ע"ט

אויעך שפרינגוואלע שטרויכלונג ביז עס איז געבליבן גאנץ מיין וועג: משוה רגלי ער האט געמאכן גרינג מיינע פיס אזו ווי די אינדן און אויף מיין שטארקייט טוט ער מיך שטעלין: מלמד ידי ער טוט לערנען מיינע הענט מלחמה צו האלטען און עס ווערט צוטרעטן דער קופערנער בויגן דורך מיינע ארום ותתן לי און דו האסט מיר געגעבן דיין הילף וואס איז צו מיר גוועזן גלייך ווי איין פאנצר און מיט דיין מדה פון ענוה תרבני האסטו מיך גגרייסט דו האסט דיך נוהג גוועזן מיט מיר מיט פיל ענוה תרחיב דו האסט דער ברייטערט מיינע טריט אונטער מיר איך זאל ניט פאלען און זיי האבן זיך ניט אום גיגליטשט מיינע טריט: ארדפה איך האב נאך גיאגט מיינע פיינט און איך האב זיי פר טיליגט און איך האב מיך ניט אום גקערט ביז איך האב זיי פאר לענט ואכלם און איך טוא זיי פר לענדן און איך טוא זיי וואונדן און זיי קענן ניט אויף שטיין און זיי פאלען אונטר מייני פיס ותזרני און דו טוסט מיך אן גורטן מיט כח צו מלחמה האלטען דו טוסט מאכן קניען מיינע פיינט אונטער מיר ואויבי און מיינע פיינט האסטו געגעבן צו מיר מיט דעם אקין דו מאכסט זיי זאלן אנטלופן פר מיר מייני פיינט טוא איך פר שניידן ישעו זיי טוען זיך קערן צו זייערי אפ געטר אבער עס קען זיי קיינער פון זיי ניט העלפען נאך דעם קערען זיי זיך צו גאט וויל ער זיי ניט ענטפרן ואשחקם און איך טו זיי צו מאלן אזו ווי דעם שטוב פון דער ערד אזו ווי דאס ליים פון די גאסען טוא איך זיי דינן דין מאכן און טוא זיי טרעטען ותפלטני און דו האסט מיך גמאכט אנטרינן פון די קריגערס פון מיין פאלק דס איז דואג און אחיתופל און שאול און די זיפים תשמרני דו האסט מיך גהיטן דאס איך זאל זיין איין ראש איבר די פעלקר עם לא ידעתי דס פאלק וואס איך וויים עס ניט די טוען מיך דינן דר מדרש שרייבט דוד הט געבעטן גאט און הט גזאגט תשמרני לראש גוים דו זאלסט מיך מאכן איך זאל זיין איין ראש צו די הארן ארום ארץ ישראל דס פאלק וואס איך וויים זייא ניט זאלען מיך דינען בני נכר די פרעמדע פעלקער זאלן לייקנען און זאלן זאגן פר מיר ליגנט מחמת מורא לשמוע אוזן צו דעם הערונג פון דעם אויער זאלן זיי הערן צו מיר אפילו אונטר מיינע אוגן זאלן זיי מורא האבן פר מיר ווען זייא וועלען נאר הערען מיין גבאט בני נכר די פרעמדע פעלקער ארום ארץ ישראל יבולו זאלן מיד ווערען און זאלן הינקעדיג ווערן מחמת די שווערע יסורים פון זייער פאר שליסונג וואס איך וועל זיי שטראפען מיט זיי חי יי דר גאט וואס לעבט אייביג דער הט עס מיר גיטאהן דיא אלע ניסים און גלובט איז מיין בשעפר און מיין שטארקר און דער הויבן איז גאט וואס ער איז דער שטארקר פון מיין הילף האל דער גאט וואס גיט נקמות צו מיר ארום ארץ ישראל און ער מאכט נידרין פעלקר אונטער מיר ומוציאי און ער איז מיין אוס ציהר פון מיינע פיינט און פון די וואס שטייען אויף מיר אויף טוסטו מיך דער הייבען מאיש חמסים פון דעם מאן וואס וויל מיך רויבן טוסטו מיך מציל זיין דער תרגום שרייבט דאס גייט אויף גוג ומגוג מאיש חמסים פון דעם רובער דאס איז גוג זאלסטו מיך מציל זיין על כן איבר דעם וועל איך דיך גאט לובן צווישן די פעלקר און צו דיין נאמן וועל איך זינגען לוב גיזאנג מגדול ער דער גרייסט דיא הילף פון זיין מלך און ער טוט חסד צוא זיין גיזאלבטען צוא דוד און צוא זיינע קינדער ביז אייביג:

לג א וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ: ב וַיֹּאמַר יְהֹוָה מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ

א וְדָא בִּרְכְתָא דִּי בָרֵיךְ מֹשֶׁה נְבִיָּא דַּייָ יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם מוֹתֵהּ: ב וַאֲמַר יְיָ מִסִּינַי אִתְגְּלִי וְזֵהוֹר יְקָרֵהּ מִשֵּׂעִיר אִתְחֲזֵי לָנָא אִתְגְּלִי בִגְבוּרְתֵּהּ

תו"א וזאת הברכה מגילה לא סוטה יד: ויאמר ה' מסיני בא ע"ז ב' עקרים מ"א פ"ב ספר הזוהר פ' תרומה ופ' בלק:

רשב"ם

(א) **וזאת** הברכה. מוסב למעלה וידבר משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת עד תומם האזינו השמים וגו'. וזאת הברכה אחר התוכחה של האזינו חזר ובירכן לישראל בטרם יעלה אל ההר למות שם כלומר זאת השירה וזאת הברכה: (ב) ה' מסיני בא. התראה לישראל ונתן להם תורתו. וזרח משעיר ומפארן. כיצד שאתה מתוך רבבות קדש מכל ארבעה צדדין של הר סיני באה הארה והמלאכים דרך שעיר ופארן עד שבא אל סיני.

בעל הטורים

(א) **וזאת** הברכה. לעיל מיניה כתיב אשר אני נותן לבני ישראל וסמיך ליה וזאת הברכה לומר אני מסכים על ברכתם. וזאת הברכה בגימ' זו היא התורה כי בזכות התורה ברכם: משה איש האלהים. ר"ת מאה וס"ת משה וזהו ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים שאמר תנו לו ק' ברכות בכל יום וכל ברכה וברכה י' זהובים הרי אלף לכך אמר יוסף ה' עליכם ככם אלף פעמים משלו ויברך אתכם משלו. הפסוק מתחיל בוי"ו ומסיים בוי"ו לומר שבירך י"ב שבטים: (ב) וזרח משעיר. ג' וזרח בחשך וזרח השמש וזרח

בית יהודא

וא) וְזֹאת הַבְּרָכָה, לִפְנֵי מוֹתוֹ. מֵיינְט מֶען (סָמוּךְ לְמִיתָתוֹ) גָאנְץ פַּר זַיין שְׁטַארְבֶּן (שֶׁאִם לֹא עַכְשָׁיו אֵימָתַי) וָוארוּם אוֹיבּ עֶר וֶועט זֵיי אִיצְט נִיט בֶּענְטְשְׁן, וֶוען דֶען וֶועט עֶר זֵייא בֶּענְטְשֶׁען? *): (ב) וַיֹּאמַר ה' מִסִּינַי בָּא. זָאגְט רַשִׁ"י

רש"י

(א) וזאת הברכה. לפני מותו. (ספרי) סמוך למיתתו א שאם לא עכשיו אימתי: (ב) ויאמר ה' מסיני בא. (שם) פתח (פָּתַח תְּחִלָּה בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל מָקוֹם) מֹשֶׁה הָט אָנְגֶעהוֹיבֶּן פְרִיעֶר

שפתי חכמים

א **פירוש** שאם לא תפרש דהאי דכתיב לפני מותו דהוה סמוך למיתתו לא הוה ידעינן אימתי וזהו כוני דנקט רש"י אם לא עכשיו אימתי כיון שהוא לפני מותו וסמוך למיתתו א"כ הוכחתו מדכתיב לפני מותו דפשיטא דלא ברכם לאחר מותו אלא אי לא הוה כתיב לפני מותו ה"א זמן רב היה לפני מותו כשברך אותם לכן כתיב

דעת זקנים מבעלי התוספות

(א) **וזאת** הברכה אשר ברך משה. פי' הר' יוסף קרא שלפיכך כתב איש האלהים לומר שעל פיו של הקב"ה ברכן: לפני מותו. אמרו רבותינו בשעה שמלאך המות בא ליטול נשמתו של משה נטלו משה וכפתו וברך השבטים כל אחד ואחד ברכתו לפניו:

ליקוטים על התורה

וא) וְזֹאת הַבְּרָכָה וגו'. וַוייל אִין דִי סֶדְרָה תָּבֹא אוּנ נִצָּבִים הָט מֹשֶׁה גֶעזָאגְט קְלָלוֹת צוּ יוּדֶען, וָואלְטֶען מִיר מֵיינֶען מֹשֶׁה הָאט פֵּיינְט גֶעהַאט יוּדֶן וַוייל וֶועגְן זֵיי הָאט הקב"ה גִיזַר גֶעוֶועְן אוֹיף אִים עֶר זָאל שְׁטַארְבֶּן אִין חוּצָה לָאָרֶץ, דְרִיבֶּר זָאגְט דִיא תּוֹרָה וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה, צוּוַוייזֶען עֶר אִיז נִיט גֶעוֶוען אַשׂוֹנֵא צוּ יוּדֶן נָאר עֶר הָאט זֵייא גֶעבֶּענְטְשׁ, אוּנ דִיא קְלָלוֹת זֶענֶן נָאר גֶעוֶעזֶן צוּ מַאכֶען אוֹיף זֵיי אַמוֹרָא זֵיי זָאלֶן נִיט זִינְדִיגֶן, אוּנ דְרִיבֶּער הָאט מֹשֶׁה נִיט גֶעהַאט אַפֵיינְדְשַׁאפְט צוּ דִי יוּדֶן וֶועגֶן זַיין שְׁטַארְבֶּן וַוייל אִישׁ הָאֱלֹהִים, עֶר אִיז גֶעוֶועְן אַגֶעטְלִיכֶר מֶענְטְשׁ, עֶר אִיז גֶעוֶוען בַּאהֶעפְט צוּ הקב"ה, אוּנ עֶר הָאט גֶעווּאוּסְט אַז זַיין נְשָׁמָה וֶועט גֵיין גְלַייךְ צוּ הקב"ה, אוּנ עֶס אִיז גֶעוֶוען לִפְנֵי מוֹתוֹ, פַאר זַיין שְׁטַארְבֶּען, וָואס עֶר וֶועט בַּאלְד גֵיין צוּ הקב"ה, דְרִיבֶּער הָאט עֶר קֵיין פַיינְדְשַׁאפְט גֶעהַאט צוּ יוּדֶען נָאר פַארְקֶערְט עֶר הָאט זֵייא לִיב גֶעהַאט אוּנ הָאט זֵיי גִיבֶּענְטְשְׁט אוּנ הָאט זִיךְ מִיט זֵייא גֶעזֶעגְנְט וִויא אַפָּאטֶער גֶעזֶעגְנְט זִיךְ מִיט זַיינֶע קִינְדֶער פַאר זַיין שְׁטַארְבֶּען:

פירוש לתורת אלהים

(א) וְזֹאת הַבְּרָכָה אוּנ דָאס אִיז דִי בְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים וָוס מֹשֶׁה דֶער גֶעטְלִיכֶר מַאן הָאט גֶבֶּענְטְשְׁט דִי קִינְדֶער יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ נָאהֶענְט פַאר זַיין טוֹט וָוארוּם עֶר הָט גֶטְרַאכְט אַז אִיךְ וֶועל זֵייא אַצוּנְד נִיט בֶּענְטְשֶׁן וֶוען דֶען וֶועל אִיךְ זֵיי בֶּענְטְשֶׁן: (ב) וַיֹּאמַר אוּנ עֶר הָט גְזָאגְט גָאט אִיז פוּן דֶעם בַּארְג סִינַי גֶעקוּמֶען, בְּשַׁעַת מַתַּן תּוֹרָה אִיז הקב"ה פוּן דֶעם בַּארְג סִינַי אַנְטְקֶעגֶען גֶגַאנְגֶען אַזוֹ וִוי אַחָתָן גֵייט אַרוֹיס מְקַבֵּל פָּנִים זַיין דִיא כַּלָּה [עיין רש"י] וְזָרַח אוּנ עֶר הָט צוּ זֵיי גְשַׁיינְט פוּן שֵׂעִיר [עיין רש"י]

משלים על התורה

(ב) וַיֹּאמַר ה' מִסִּינַי בָּא וגו'. וֶוען הקב"ה הָאט גֶעוָואלְט גֶעבֶּן דִי תּוֹרָה צוּ דִי יוּדֶן, אִיז עֶר פְרִיעֶר גֶעגַאנְגֶן צוּ שֵׂעִיר, צוּ עֵשָׂו, אוּנ הָט אִים גֶעפְרֶעגְט אוֹבּ עֶר וִויל נֶעמֶען דִי תּוֹרָה, הָאבֶּן זֵיי גִיפְרֶעגְט וָואס שְׁטֵייט אִין דִי תּוֹרָה, הָט הקב"ה גֶעזָאגְט אִין דִי תּוֹרָה שְׁטֵייט לֹא תִּרְצָח, דוּ זָאלְסְט קֵיין מֶענְטְשׁ הַרְגֶענֶן, הַיְינְט עֵשָׂו גִיעֶנְטְפֶערְט מַיין בְּרָכָה אִיז וְעַל חַרְבְּךָ תִחְיֶה, דוּ זָאלְסְט לֶעבֶּן פוּן רְצִיחָה, אוּנ אִין דִי תּוֹרָה שְׁטֵייט לֹא תִּרְצָח, דְרִיבֶּר ווִיל אִיךְ נִיט נֶעמֶן דִי תּוֹרָה, נָאכְדֶעם הָט הקב"ה גִיפְרֶעגְט בַּיי יִשְׁמָעֵאל אוֹבּ עֶר וִויל נֶעמֶן דִי תּוֹרָה, הָט יִשְׁמָעֵאל אוֹיךְ גִיפְרֶעגְט

*) **הערה** דער פסוק דערציילט אונז ווי גרויס איז גיוועז די ליבשאפט פון משה צו די יודין, למשל איינער [ראובן] האט ניט ווילענדיג אשטויס גיטאהן זיין חבר שמעון, אונ שמעון האט פון דעם שטויס בעקומען אפעלער אין הארצין, אונ דאקטוירים האבין גיזאגט ער וועט געווים אין אקורצע צייט שטארבין פון דעם פעלער, פארשטייען מיר אז שמעון וועט פון איצט ניט מעהר זיין אגוטער פריינד צו ראובן, פון דעסטוועגין איז די פיינדשאפט נאך ניט אזוי גרויס גיוועזן, וויל שמעון האט גערעכענט טאמער וועט ער געזונד ווערין, נאכדעם אז ער האט גיהערט פון דאקטוירים אז ער האט קיין הילף ניט אונ מוז שטארבין אין אגאנץ קורצע צייט, האט די פיינדשאפט אנגעהויבין גרויס ווערין, נאך מעהר פיינדשאפט איז גיוועזן אין דעם טאג פון זיין שטארבין, ווען שמעון האט געוואוסט אז ער שטארבט היינט נאר דורך ראובן, האט ער געווים געפלוכט ראובנן מיט די גרעסטע קללות, אונ גיבענטשט געווים ניט, זאגט די תורה משה איז ניט אזוי גיוועזן, אפילו דאס שטארבין פון משה איז גיוועזן וועגין די יודין, אונ משה האט שטארק געוואלט נאך לעבין אויף דער וועלט, אונ האט גיבעטין ביי הקב"ה מיט פינף הונדערט פופצעהן תפלות, אונ הקב"ה האט אים דאס לעבין אפגיזאגט, האט ער דאך געדארפט פיינט האבין די יודין, אונ ווען עס איז געקומען דער טאג צום שטארבין, אונ פאר דעם שטארבין, האט דאך די פיינדשאפט פון משה צו די יודין געדארפט זיין זייער גרויס, ער זאל זיי פלוכין, אונ ניט גענוג ער האט זיי ניט געפלוכט, האט ער זיי גיבענטשט, דאס זאגט די תורה וזאת הברכה אשר ברך משה את בני ישראל, דאס איז די ברכה וואס משה האט געבענטשט די יודין, לפני מותו, פר זיין שטארבין, פר ווס הט ער זיי גיבענטשט? וויל ער איז גיוועזן איש האלהים, אגאטליכער מענטש, האט ער געהאט די מדות פון הקב"ה, אזוי ווי הקב"ה איז ארחום וחנון אפילו ווען דער מענטש זינדיגט צו אים, אזוי האט משה אויך רחמנות געהאט אויף דיא יודין אפילו פאר זיין שטארבין:

מטורא דפארן ועמיה רבבת קדישין כתב ימינה מגו אשתא

הופיע מהר פארן ואתה מרבבת קדש מימינו אשדת ב׳ מילין קרי למו׃

תו״א הופיע מהר ברכות לג קמא לח: ואתה מרבבות חגיגה טז: מימינו אש דת למו ברכות ו סב יומא נג בילה כה סוטה ד׃

בעל הטורים

משעיר שנגלה לעשו לקבל התורה ולא רצו ע״כ זורח בחסך שנענשו ונהפך להם לחושך ולאפלה אבל ישראל שקבלוה וזרח השמש שנאמר מלות ה׳ ברה מאירת עינים: הופיע. ג׳ הופיע מהר פארן. מציון מכלל יופי אלהים הופיע. אל נקמות ה׳ אל נקמות הופיע [לאומות] אבל ישראל שקבלוה זכו למה שנא׳ מציון מכלל יופי אלהים הופיע: מרבבות. ב׳ ואתה מרבבות קדש. לא אירא מרבבות עם. למה כי ה׳ אתה מרבבות קדש לעוזרי:

רשב״ם

ומימינו נתן להם מתוך אש שהיה מדבר מתוך האש **לישראל**. כדכתיב השמע עם קול אלהים מדבר מתוך האש כמונו ויחי. וכן מצינו בתהלים רכב אלהים רבותים אלפי שנאן. ה׳ בם סיני בקדש. ובחבקוק אלוה מתמן יבא וקדוש מהר פארן סלה כסה שמים הודו. ובדבורה כתיב ה׳ בצאתך משעיר בצעדך

רש״י

תחלה בשבחו של מקום ב ואח״כ פתח בצרכיהם של ישראל ובשבח שפתח בו יש בו הזכרת זכות לישראל ג וכל זה דרך רצוי הוא כלומר כדאי הם אלו שתחול עליהם ברכה: **מסיני בא.** יצא לקראתם ד כשבאו להתיצב בתחתית ההר כחתן היוצא להקביל פני כלה שנאמר (שמות יט) לקראת האלהים למדנו שיצא כנגדם: **וזרח משעיר למו.** (ספרי) שפתח לבני עשו שיקבלו את התורה ולא רצו: **הופיע.** ה להם: **מהר פארן.** שהלך שם ופתח לבני ישמעאל שיקבלוה ולא רצו: **ואתה.** ו לישראל (שם): **מרבבת קדש.** ועמו מקצת רבבות מלאכי קדש ז ולא כולם ולא רובם ולא כדרך ב״ו שמראה כל כבוד עשרו ותפארתו ביום חופתו: **אש דת.** שהיתה כתובה מאז לפניו באש שחורה ע״ג אש לבנה ח נתן להם

בית יהודא

דערציילן די לויב פון הקב״ה (ואחר כך פתח בצרכיהם של ישראל) נאכדעם הט ער אנגעהויבן ריידען וועגען דאס בדערפעניש פון די יודין (ובשבח שפתח בו יש בו הזכרת זכות לישראל) אונ אין דעם לויב וואס ער הט אנגעהויבען לויבען הקב״ה הט ער דערמאנט אזכות פר יודין (וכל זה דרך רצוי הוא) דאס אלץ איז אבעוויליגונג, הקב״ה זאל בעוויליגען די יודין (כלומר) משה האט געמיינט צו זאגין (כדאי הם אלו) די יודין זענען ווערט (שתחול עליהם ברכה) עס זאל אויף זיי קומען אברכה: ומסיני באו, הקב״ה איז געקומען פון סיני (יצא לקראתם כשבאו להתיצב בתחתית ההר) ווען די יודין זענען געגאנגען צום בארג סיני זיי זאלען זיך שטעלען לעבן בארג, איז הקב״ה געגאנגען געגען זיי (כחתן היוצא להקביל פני כלה) ווי אחתן גייט געגען זיין כלה ער זאל זיא נעמען צו זיך (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק (לקראת האלהים) משה הט געפירט די יודין געגען הקב״ה נאז עס שטייט ניט צו הקב״ה, נאר געגען הקב״ה (למדנו) לערנען מיר (שיצא כנגדם) הקב״ה איז ארויסגעגאנגען געגען די יודין: וזרח משעיר למו. הקב״ה הט געשיינט פון שעיר צו דיא יודין מען מיינט (שפתח לבני עשו שיקבלו את התורה ולא רצו) הקב״ה הט אנגעהויבן ריידן מיט דיא קינדער פון עשו זיי זאלן נעמען דיא תורה אונ זיי האבן ניט געוואלט: והופיע להם מהר פארן. הקב״ה האט געשיינט צו די יודין פון בארג פארן (שהלך שם ופתח לבני ישמעאל שיקבלוה ולא רצו) הקב״ה איז געגאנגען צום בארג פארן אונ האט אנגעהויבן ריידן מיט די קינדער פון ישמעאל זיי זאלן נעמען די תורה אונ זייא האבען ניט געוואלט: וואתהו. (לישראל) הקב״ה איז געקומען צו דיא יודין: ומרבבות קודשו. מיינט מען (ועמו מקצת רבבות מלאכי קודש) מיט הקב״ה זענען געווען אביסל מלאכים פון דיא צעהן טויזענדער הייליגע מלאכים (ולא כולם) ניט אלע מלאכים זענען געווען (ולא רובם) אונ ניט דאס מערסטע מלאכים, נאר אביסל מלאכים (ולא כדרך בשר ודם שמראה כל כבוד עשרו ותפארתו ביום חופתו) ניט ווי אמענטש טוהט ער ווייזט זיינע גאנצע רייכקייט אונ שיינקייט אין דעם טאג פון זיין חופה, אבער הקב״ה הט געוויזען פר יודין נאר אביסל מלאכים: ואש דתו. מיינט מען (שהיתה כתובה מאז לפניו באש שחורה על גבי אש לבנה)

שפתי חכמים

לפני מותו ללמדנו דסמוך למיתתו היה. ספרי והביאו הרא״ם: ב ר״ל מה ענין שבחו של מקום גבי ברכות של שבטים ל״פ פתח תחלה וכו׳: ג דאם לא כן למה לא פתח בשבח שברא העולם או שאר שבחות של מקום ול״פ ובשבח וכו׳: ד ר״ל למה כתיב מסיני לסיני הל״ל ל״פ יצא לקראתם וכו׳ פי׳ כבר היה בסיני וכשבאו ישראל יצא לקראתם מסיני שנאמר ויוצא משה את העם לקראת האלהים מן המחנה ול׳ לקראתם אינו נופל אלא כשבאים זה לקראת זה: ה ר״ל למה לא פירש למי הופיע ל״פ להם דהיינו לישראל אבל גבי וזרח משעיר לא היה צריך לפרש מדכתיב למו דקאי אישראל דסמיך ליה לעיל מיניה: ו ר״ל למה לא כתיב למי אתה הוצרך לפרש לישראל: ז ר״ל דמ״ם מרבבות הוא מ״ם מקצת ולא מ״ם ממנו והוכחתו דלא מצינו מקום ששמו רבבות ע״כ צ״ל מ״ם מקצת וק״ל. והרא״ם פי׳ דאם יהי׳ מ״ם ממנו שאז יהי׳ פי׳ שהשם פירש מרבבות קודש ובא לבדו וזולת מלת ועמו יהיה פי׳ ואתה מקצת רבבות קודש ואין לו טעם בלא מלת ועמו והוסיף מלאכי קודש מלת קודש מפני שמלת קודש נופל על דבר כמו ואנשי קודש ופה הם המלאכים עכ״ל: ח כמנהג העולם לכתוב בדיו על הנייר והקרא מסורס לפי פי׳ זה כאלו כתיב מימינו למו דת אש ויהיה פי׳ דקרא הכי מכתב יד ימינו נתן למו דת דהיא התורה כתובה

פירוש לתורת אלהים

הופיע ער האט גילייכט פון הר פארן [עיין רש״י] ואתה אונ ער איז געקומען דער נאך צוא דיא ישראל מרבבות קודש אונ מיט אים איז געווען אטייל צעהן טויזנטער פון זיינע הייליגע מלאכים [עיין רש״י] מימינו די תורה ווס איז געשריבען מיט דער רעכטע האנד פון הקב״ה אש דת למו הט ער זיא געגעבן פון

משלים על התורה

ווס שטייט אין די תורה, הט הקב״ה געזאגט אין די תורה שטייט לא תנאף, זאלסט ניט מזנה זיין, האבן ישמעאל געענטפערט אונזר ברכה איז והרביתי אותו, איך וועל אים וישמעאל׳ן מעהרין, אז מיר וועלן ניט מזנה זיין ווי אזוי וועלן מיר זיך מעהרין, איז אשאלה ואפראגע! אין דיא תורה שטייט דאך נאך זאכען פר ווס הט הקב״ה זיי ניט געוויזן אנדערע זאכן אויך, טאמר וואלט זיי גיפעלן יענע זאכן אזו גוט, ווען יענע זאכן וואלטן זיי בעשטאנן אויף לא תרצח אונ לא תנאף אויך, נאר דר ענין איז למשל איינר איז געקומן אין אקראם אונ הט געזאגט צום קרעמר ער זאל וייזן צעהן איילין סחורה טייערע. דר קרעמר הט געוואוסט דר מענטש וויל נעמן די סחורה אויף בארג, אונ עס איז שווער ביי אים אפצונעמן דם געלט, אונ זאגן אז ער וויל אים ניט בארגן הט ער זיך געשעמט, הט ער אים געוויזן אזעלכע סחורה ווס אים זאל ניט גיפעלן, אונ ער הט געוואלט פר די סחורה אזו פיל געלט ווס ער וועט

ג אַף חֹבֵב עַמִּים כָּל־קְדֹשָׁיו בְּיָדֶךָ וְהֵם תֻּכּוּ לְרַגְלֶךָ יִשָּׂא מִדַּבְּרֹתֶיךָ׃

אוֹרָיְתָא יְהַב לָנָא׃ ג אַף חַבִּיבִנּוּן לְשִׁבְטַיָא כָּל קַדִּישׁוֹהִי בֵּית יִשְׂרָאֵל בִּגְבוּרָא אַפֵּקִנּוּן מִמִּצְרָיִם וְאִנּוּן מְדַבְּרִין תְּחוֹת עֲנָנָךְ נָטְלִין עַל

תו"א אף חובב עמים בתרא ה:

רשב"ם

משדה אדום: הופיע מהר פארן. האיר מהר פארן: (ג) אף חובב עמים. גם אומות העולם כגון ערב רב ומן האומות שנתגיירו ובאו לקבל התורה עם ישראל גם אותם חיבב הקב"ה וקבלו שכר עליהם כדכתיב במזמור יקום אלהים יפוצו אויביו דכותיב ביה רכב אלהים:

חסלת פרשת וזאת הברכה מיסוד רבינו שמואל

בעל הטורים

(ג) אף חבב עמים. בגימט' גרים. שאף גרים העתידין להתגייר עמדו בסיני. וכן את אשר ישנו פה ס"ת תורה שכולם היו שם בשעת מ"ת. ואמר בל' אף משום דאיירי בבעלי יסורים שמתייסרים על ד"ת: קדושיו ב' כל קדושיו בידך יראו את ה' קדושיו למה יראו את ה' קדושיו כי כל קדושיו בידך: תכו. ב' במס' והם תכו לרגלך על מה תכו. מה התם ל' הכאה אף הכא ל' הכאה לומר שהם מוכים להכנס וללכת אחריך: תכו לרגלך ישא מדברותיך. ר"ת תלים שעל כל

בית יהודא

די תוֹרָה איז גֶוועֶן גֶעשְׁרִיבֶּען פַר הקב"ה פוּן אֵייבִּיג מִיט שְׁוַוארְצֶע פַייעֶר אוֹיף וַוייסֶע פַייעֶר (נָתַן לָהֶם בְּלוּחוֹת כְּתַב יַד יְמִינוֹ) הקב"ה הָט גִיגֶעבֶּען צוּ דִיא יוּדִין אוֹיף דִי לוּחוֹת גֶעשְׁרִיבֶּען מִיט זַיין רֶעכְטֶע הַאנְט (דָבָר אַחֵר) נָאךְ אַפְּשַׁט (אֵשׁ דָת) מֵיינְט מֶען (כְּתַרְגוּמוֹ) וְויא דֶר תַּרְגוּם מַייטְשְׁט (שֶׁנִּתְּנָה לָהֶם מִתּוֹךְ הָאֵשׁ) הקב"ה הָט גִיגֶעבֶּען דִי תוֹרָה צוּ דִי יוּדִין פוּן פַייעֶר גְוִוי עֶס שְׁטֵייט סֶדְרָה יִתְרוֹ יט־יח. וָאֶתְחַנַּן ד־יא): (ג) נָאף הוֹבֵב עַמִּים. מֵיינְט מֶען (גַם חִבָּה יְתֵרָה חָבַב אֶת הַשְּׁבָטִים) אַגְרוֹיסֶע לִיבְּשַׁאפְט לִיבְּט הקב"ה דִי שְׁבָטִים (כָּל אֶחָד וְאֶחָד קָרוּי עַם) יֶעדֶער שֵׁבֶט וֶוערְט גֶערוּפֶן אַפָאלְק (שֶׁהֲרֵי בִּנְיָמִין לְבַדּוֹ הָיָה עָתִיד לְהִוָּלֵד כְּשֶׁאָמַר הקב"ה לְיַעֲקֹב גּוֹי וּקְהַל גּוֹיִם יִהְיֶה מִמֶּךָּ) וֶוען הקב"ה הָאט גֶעזָאגְט צוּ יַעֲקֹב פוּן דִיר וֶועט זַיין אַפָאלְק אוּנ אַפַארְזַאמְלוּנְג פוּן פֶעלְקֶער אִיז בִּנְיָמִין נָאךְ נִיט גֶעוֶוען גִיבָּארִין, אוּנ וָואס הקב"ה הָט גְזָאגְט צוּ יַעֲקֹב פוּן דִיר וֶועט גִיבָּארִין וֶוערֶען אַפָאלְק, הָט עֶר גֶעמֵיינְט פוּן דִיר וֶועט גֶעבָּארֶען וֶוערְן אַזוּהְן, בִּנְיָמִין, אוּנ מֶער ווִי בִּנְיָמִין אִיז צוּ יַעֲקֹב נִיט גִיבָּארֶען גְוָוארֶן, אוּנ הקב"ה רוּפְט אִים אַפָאלְק, זֶעהְן מִיר יֶעדֶער שֵׁבֶט וֶוערְט גֶערוּפֶען אַפָאלְק: וְכָל קְדוֹשָׁיו בְּיָדֶךָ. זָאגְט רש"י (נַפְשׁוֹת הַצַּדִּיקִים גְנוּזוֹת אִתּוֹ) דִי הֵיילִיגֶע נְשָׁמוֹת פוּן צַדִּיקִים זֶענֶען בֶּעהַאלְטֶן בַּיי הקב"ה (כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר) ווִי עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק אֲבִיגַיִל הָט גֶעזָאגְט צוּם מֶלֶךְ דָוִד (וְהָיְתָה נֶפֶשׁ אֲדוֹנִי צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ) דִיא נְשָׁמָה פוּן מַיין הֶערְר זָאל זַיין פַארְבּוּנְדִין מִיט דִי לֶעבֶּעדִיגֶע נְשָׁמוֹת וָואס זֶענֶען מִיט הקב"ה: וְהֵם תֻּכּוּ לְרַגְלֶךָ. מֹשֶׁה זָאגְט פַאר הקב"ה (וְהֵם רְאוּיִם לְכָךְ) יוּדִין זֶענֶען דָאס וֶוערְט (שֶׁהֲרֵי תוֹכוּ עַצְמָן לְתוֹךְ תַּחְתִּית הָהָר לְרַגְלֶיךָ בְּסִינַי) ווַייל זֵיי הָאבֶּען זִיךְ אַרַיינְגֶעבְּרַיינְגְט וְאַרַיינְגֶעבְּרַאכְט צוּ דַיינֶע פִיס צוּ דֶעם אוּנְטֶען פוּן בַּארְג סִינַי, וָוען יוּדִין זֶענֶען גֶעשְׁטַאנֶען בַּייא דִי פִיס פוּן בַּארְג סִינַי, דָאס הֵייסְט לֶעבְּעֶן דִיא פִיס פוּן הקב"ה, ווַייל הקב"ה אִיז גֶוועֶן אוֹיף דֶעם בַּארְג (תֻּכּוּ לְשׁוֹן פֻּעֲלוּ הֻתְוְוכוּ לְתוֹךְ מַרְגְּלוֹתֶיךָ) זֵיי הָאבֶּן זִיךְ אַרַיינְגֶענוּמֶען אִין מִיטֶען צוּ דַיינֶע פִיס: יִשָּׂא מִדַּבְּרוֹתֶיךָ. מֵיינְט מֶען (נָשְׂאוּ עֲלֵיהֶם עוֹל תּוֹרָתְךָ) זֵיי הָאבֶּען

רש"י

בלוחות כתב יד ימינו. ד"א אש דת כתרגומו שנתנה להם מתוך האש: (ג) אף חבב עמים. גם חבה יתירה חבב את השבטים כל אחד ואחד קרוי עם שהרי בנימין לבדו היה עתיד להוולד כשאמר הקב"ה ליעקב (בראשית לה) גוי וקהל גוים יהיה ממך: כל קדשיו בידך. נפשות הצדיקים גנוזות אתו כענין שנאמר (שמואל א כה) והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך: והם תכו לרגלך. והם ראויים לכך שהרי תכו עצמן לתוך תחתית ההר ב לרגלך בסיני. תכו לשון פועלו הותווכו לתוך מרגלותיך: ישא מדברתיך. נשאו עליהם עול

שפתי חכמים

באם שמורה על גבי אש לבנה. רא"ס: ט דלטעם ראשון קשה דלריך לסרס המקרא ל"פ ד"א וכו' ולפי ד"א לחוד קשה הל"ל מאש דת דאז היה פירושו מן אש כלומר מתוך אש לכן לכן הולרך גם לטעם ראשון: י ר"ל אמה קאי אף דאין מלת אף נופל אלא אם נזכר דבר קודם לכן כיולא בו לכן פי' אף חיבה זו וכו' פי' כבר הוזכר לעיל איך שחיבב ישראל במה שגלה לקראתם מסיני וכיולא בזה עוד חיבה יתירה וכו': כ פי' תכו כמו תוך והוא מבנין פועל כלומר שנכנסו לתוך מרגלותיו דהיינו תחתיתו של הר שהם כדמות רגליו ואמר והם ראויים לכך

ליקוטי יקרים

(ג) אַף חוֹבֵב עַמִּים וגו'. מֹשֶׁה הָאט גֶעזָאגְט צוּ דִי יוּדֶן אֲפִילוּ

אִיר וֶועט זֶעהְן הקב"ה הָאט לִיבּ דִי פֶעלְקֶער אוֹיךְ, זֵיי לֶעבֶּען אוֹיף דֶר וֶועלְט אַזוֹי ווִי יוּדֶן לֶעבֶּן, דֶר חִילוּק אִיז כָּל קְדוֹשָׁיו בְּיָדֶךָ, אַלֶע הֵיילִיגֶע פוּן דִי פֶעלְקֶער וַאלֶע שָׂרִים פוּן דִי פֶעלְקֶער זֶענֶען אִין דַיין הַאנְט, אוּנ דוּ וֶועסְט וֶועלֶן דִי פֶעלְקֶער מִיט זֵייעֶרֶע שָׂרִים זָאלֶן זַיין אוֹיף דֶר וֶועלְט וֶועלֶן זֵיי זַיין, אוּנ אוּב דוּ וֶועסְט נִיט וֶועלֶן זֵיי זָאלֶן זַיין אוֹיף דֶער וֶועלְט וֶועלֶן זֵיי נִיט זַיין, וְהֵם תֻּכּוּ לְרַגְלֶיךָ, וָוארוּם זֵייעֶר זַיין אוֹיף דֶער וֶועלְט אוּנ זֵייעֶר נִיט זַיין אוֹיף דֶער וֶועלְט, אִיז נָאר וֶוענֶען דִיר וְעַיֵּין רש"י עַל וְהֵם תֻּכּוּ, וְעַל וַיְבָרֶכְךָ ה' אוֹתְךָ לְרַגְלִי, וְיֵצְאוּ, יִשָּׂא מִדַּבְּרוֹתֶיךָ עֶר וֶועט פַארְנֶעמֶען אוּנ הֶערִין דַיינֶע רֵייד וָואס דוּ וֶועסְט זָאגֶן (כְּמוֹ יִשָּׂא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ), אוּב דוּ וֶועסְט זָאגֶן תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ וגו', דִי תוֹרָה וָואס מֹשֶׁה הָאט אוּנְז גֶעבָּאטֶען וֶועט זַיין צוּ אוּנְז אַיְרוּשָּׁה אוֹיף אֵייבִּיג, מִיר וֶועלֶען אֵייבִּיג לֶערְנֶען תּוֹרָה, וֶועלֶען זַיין אוֹיף דֶר וֶועלְט דִיא שָׂרִים מִיט זֵייעֶרֶע פֶעלְקֶער, אוּנ אוּב אִיר וֶועט

פירוש לתורת אלהים

פַייעֶר צוּ דִי יִשְׂרָאֵל: (ג) אַף אוֹיךְ אַגְרוֹים לִיבְּשַׁאפְט הָט עֶר לִיבּ גֶהַאט דִי שְׁבָטִים כָּל קְדוֹשָׁיו אַלֶע זַיינֶע הֵיילִיגֶע זֶענֶען אִין דַיינֶע הֶענְד דִי נְפָשׁוֹת פוּן דִי צַדִּיקִים זֶענֶען בַּהַאלְטֶן מִיט דִיר וְהֵם אוּנ זֵיי זֶענֶען רָאוּי דֶרְצוּ תֻּכּוּ ווַייל זֵיי הָאבֶּן זִיךְ גְטָאן אִין מִיטֶן צְווִישֶׁן דַיינֶע פִיס זֵיי הָאבֶּן זִיךְ גְשְׁטֶעלְט אוּנְטֶער דֶעם בַּארְג סִינַי ווַייל הקב"ה הָט גְרֶעט אוֹיף דֶעם בַּארְג יִשָּׂא מִדַּבְּרוֹתֶיךָ זֵיי הָאבֶּן אוֹיף זִיךְ גְלִיטֶן דֶעם עוֹל פוּן דֶר הֵיילִיגֶר תּוֹרָה אוּנ דֶער תַּרְגוּם מַאכְט דֶעם פְּשַׁט יִשָּׂא זֵיי הָאבֶּן גְצוֹגֶן דוּרְךְ דַיינֶע רֵייד:

משלים על התורה

נִיט וֶועלֶן גֶעבְּן וֶועט עֶר אַוֶועקְגֵיין, נָאכְדֶעם אִיז גֶעקוּמֶן אֵיין קְרָאם נָאךְ אֵייגֶער בֶּארְגֶן סְחוֹרָה, וָוס דֶר קְרֶעמֶער הָט בְּעוּואוּסְט עֶר וֶועט גְעוִויס בַּצָאלֶן, הָט עֶר אִים גֶעוִויזֶן דִי בֶּעסְטֶע סְחוֹרָה אוּנ נִיט טַייעֶר צוּ בַּצָאלֶן, נָאר עֶר זָאל קוֹיפֶן, אַזוֹ הָט גֶעטָאן הקב"ה, עֶר זָאל נִיט פְרֶעגֶן בַּיי דִי פֶעלְקֶער אוּב זֵיי ווִילֶן נֶעמֶן דִי תוֹרָה, הָט מֶען נִיט

מימרך: ד אוריתא יהב לנא משה מסרה ירותא לכנשת יעקב: ה והוה בישראל מלכא

ד תורה צוה־לנו משה מורשה קהלת יעקב: ה ויהי בישרון מלך

תו"א תורה לוה לנו ברכות נז פסחים מט סוכה מב סנהדרין נט לח מכות כג עקידה שער ת:

בעל הטורים

קוץ וקוץ תלי תלים של הלכות: (ד) מורשה. שני במסורה מורשה קהלת יעקב ונתתי אותה לכם מורשה והיינו ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ינצורו. דבר אחר זהו שאחז"ל התורה אינה ירושה לך כמו התם ונתתי אותה לכם מורשה אני ה' מורשה ולא

רש"י

תורתך: מדברתיך. המ"ם בו קרוב ליסוד ל כמו (במדבר ז) וישמע את הקול מדבר אליו (יחזקאל א) ואשמע קול מדבר אלי כמו מתדבר אלי אף זה מדברותיך מ מה שהיית מדבר להשמיעני לאמר להם טיספור פלידו"רש בלעז (דיינע אונטעררעדונגען) ואונקלוס תרגם שהיו נוסעים ע"פ דבריך והמ"ם בו שמוש משמשת לשון מן. דבר אחר אף חבב עמים. אף בשעת חבתן של אומות העולם נ שהראית להם פנים שוחקות ומסרת את ישראל בידם: כל קדשיו בידך. כל צדיקיהם וטוביהם דבקו בך ולא משו מאחריך ואתה שומרם: והם תכו לרגלך. והם מתמצעים ומתכנסים לתחת צלך: ישא מדברתיך. מקבלים גזרותיך ודתותיך בשמחה. ואלה דבריהם: (ד) תורה. אשר צוה לנו משה מורשה היא לקהלת יעקב אחזנוה ולא נעזבנה: (ה) ויהי. הקב"ה: בישרון מלך.

בית יהודא

געטראגן אויף זיך די משא פון דיין תורה: [מדברותיך]. (המ"ם בו קרוב ליסוד) דער מ"ם פון ווארט מדברותיך איז נאנט צו זיין פון פונדאמענט פון ווארט, עס איז גלייך ווי עס וואלט געשטאנען מתדברותיך, דיינע רייד וואס זענען גירעט געווארן (כמו) ווי עס שטייט (וישמע את הקול מדבר אליו) עס איז גלייך וויא עס וואלט געשטאנען מתדבר ער האט גיהערט דיא שטימע איז גירעט געווארן צו אים (ואשמע (קול) ואת) מדבר אלי כמו מתדבר אלי) דער ווארט מדבר איז אויך גלייך וויא עס וואלט געשטאנען מתדבר, גירעט געווארן (אף זה מדברותיך) אזו דער ווארט מדברותיך, מיינט מען (מה שהיית מדבר להשמיעני לאמר להם) וואס דו האסט גירעט צו מיר מיך צו מאכען הערן איך זאל זאגן צו זיי, צו די יודין (ואונקלוס תרגם) דער תרגום טייטשט ישא מדברותיך מיינט מען (שהיו נוסעים על פי דבריך) זיי האבן געצויגן דורך דיינע רייד (והמ"ם בו שמוש) דר מ"ם פין מדברותיך, איז צו בעדינגן דעם ווארט (משמשת לשון מן) דר מ"ם בעדינט ווי עס וואלט געשטאנען מן דברותיך, פון דיינע רייד (דבר אחר) נאך אפשט איז (אף חובב עמים) משה הט גיזאגט פר הקב"ה (אף בשעת חבתן של האומות) אפילו ווען דו ווייזט אליבשאפט צו די פעלקער (שהראית להם פנים שוחקות) דו האסט געוויזען צו זייא אפרייליכען פנים (ומסרת את ישראל בידם) אונ דו האסט גיגעבען דיא יודין אין זייער האנט: וכל קדושיו בידך. זיינע אלע הייליגע זאלען זיין אין דיין האנט (כל צדיקיהם וטוביהם דבקו בך) אלע צדיקים פון יודין אונ דיא בעסטע פון זייא זענען בהעפט צו דיר (ולא משו מאחריך) אונ זייא האבען זיך ניט אפגיטאהן פון דיר (ואתה שומרם) אונ דו זאלסט זיי היטען: והם תוכו לרגליך. מיינט מען (והם מתמצעים ומתכנסים לתחת צלך) זיי פארזאמלען זיך צו זיין אין מיטען אונטער דיין שאטען, אונטער דיין בעשיצונג: וישא מדברותיך. מיינט מען (מקבלים גזירותיך ודתותיך בשמחה) זיי נעמען אויף זיך צו היטען דיינע דינים מיט פריילכקייט (ואלה דבריהם) דאס זענען זייערע רייד: ד) ותורה, אשר צוה לנו משה. די תורה וואס משה האט אונז געבאטען (מורשה היא לקהלת יעקב) דס איז גיערשט געווארן צו די פארזאמלונג פון יעקב (אחזנוה ולא נעזבנה) מיר האבן גענומען די תורה אונ מיר וועלן זיא ניט פארלאזן: (ה) ויהי. הקב"ה, בישורון מלך. הקב"ה איז גווארען אמלך ביי די יודין (תמיד עול מלכותו עליהם) דיא גזרות פון זיין

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ה) ויהי בישורון מלך בהתאסף וגו'. כלומר כשישראל יחד באחוה ורעות אז הקדוש ברוך הוא מלך עליהם אבל בשעת

שפתי חכמים

כדי לקצר הדיבור והם תכו לרגליך עם דבור של כל קדושיו בידך כאלו אמר ולמה זכו נפשותם להיות גנוזות תחת כסא וכו' יותר משאר בני אדם מפני שהם תכו וגו': ל ר"ל המ"ם ל"ל כיון שפירושו תורתך: מ דאין לפרש שהוא מ"ם השימוש כמו מן דא"כ היה משמע שלא קבלו עליהם כל התורה ובאמת הם קבלו כל תרי"ג מצות והחפרש בין מתדבר ובין מדבר י"ל מפני שמלת מדבר משמעותו הוא שהקב"ה מדבר עם האדם ואין זה דרך כבוד למעלה שידבר לנוכח האדם כמו בשר ודם שמדבר עם חבירו לכן פי' היה מדבר ביני לבין עצמו והוא שומע מאליו וזהו שפירש"י מה שהיית מדבר וכו' ויו"ד של ישא מדברותיך עתיד במקום עבר מפני שכבר קבלו כל התורה ואמר עול תורתך מפני דלגבי דבור אין נופל בו לשון משא לכן הוסיף מלת עול דלגבי עול שייך ל' משא: נ ולפי' זה לא קאי מלת אף אלעיל מיניה ופי' זה נכון יותר שלפי פי' ראשון אינו

פירוש לתורת אלהים

(ד) תורה די תורה וואס משה הט אונז גבאטן מורשה קהלת יעקב איז זיא איין ארב צו דעם איין זאמלונג פון יעקב מיר וועלן זיא האלטן פאר איין ירושה אונ מיר וועלן זיא ניט פאר לאזן: (ה) ויהי בישורון מלך אונ גאט איז איבר די ישראל איין מלך דר עול פון הקדוש ברוך הוא איז אויף זיי זיי זאלן מקיים זיין אלע זיינע מצות בהתאסף ווען די עלצטע פון פאלק זענען פארזאמולט צוזאמן מיט דעם גאנצען פאלק אונ עס איז שלום צווישן זיי איז גאט איבר

ליקוטי יקרים

ניט לערנן תורה, וועט איר ניט זיין אונ די פעלקר וועלען ניט זיין, ווי די גמרא זאגט הקב"ה האט בשאפען די וועלט מיט אתנאי, אוב יודן וועלן לערנן תורה, וועט זיין די וועלט, אונ אוב יודן וועלן ניט לערנן תורה וועט צוריק ווערן פון די וועלט תהו ובהו, נאך זאגט דער פסוק אם לא בריתי יומם ולילה, הקב"ה זאגט ווען ניט דיא תורה וואס מען לערנט טאג אונ נאכט, חקות שמים וארץ לא שמתי, וואלט איך ניט בשאפען הימעל אונ ערד:

משלים על התורה

געקענט, ווייל זיי וועלן נאכדעם זאגן פר וואס הט מען זיי ניט געגעבן די תורה, אונ ווייל הקב"ה הט געוואוסט זיי וועלן ניט היטן די תורה, דריבר הט ער זיי געוויזען אזעלכע מצות וואס זיי וועלן ניט טאן, אונ ווען די מצות וועלן זיי ניט נעמן די תורה, אבר ביי די יודן הט הקב"ה געוואוסט זיי וועלן היטן די תורה, דריבר הט הקב"ה זיי געוויזן די בעסטע מצות פון די תורה, זיי זאלען וועלן נעמן די תורה:

בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם יַחַד שִׁבְטֵי
יִשְׂרָאֵל: ו יְחִי רְאוּבֵן וְאַל־יָמֹת
וִיהִי מְתָיו מִסְפָּר: ס ז וְזֹאת לִיהוּדָה

אונקלוס

בְּאִתְכַּנָּשׁוּת רֵישֵׁי עַמָּא
כַּחֲדָא שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל:
ו יְחֵי רְאוּבֵן לְחַיֵּי עָלְמָא
וּמוֹתָא תִנְיָנָא לָא יְמוּת
וִיקַבְּלוּן בְּנוֹהִי אַחֲסַנְתְּהוֹן
בְּמִנְיָנְהוֹן: ז וְדָא לִיהוּדָה

תו"א יחי ראובן ואל ימות סוטה ז קמא לב מכות יא : וזאת ליהודה סוטה שם מכות שם :

בעל הטורים

ינוסה אף ה"כ קהלת יעקב משום דכתי' ביעקב איש תם יושב אוהלים מה טובו אוהליך יעקב אימתי התורה מתקיימת כשמתאספים קהלת יעקב :

בית יהודא

מְלוּכָה זֶענֶן שְׁטֶענְדִיג אוֹיף יוּדִין ועיין ש"חו : [בְּהִתְאַסֵּף]. מֵיינְט מֶען (בְּכָל הִתְאַסֵּף רָאשֵׁי חֶשְׁבּוֹן אֲסִיפָתָם) בַּיי יֶעדֶער צַייט וֶוען דִי יוּדִין ווערן פַארְזַאמֶעלְט גֶעצֵיילְט צוּ וֶוערֶן: [רָאשֵׁי]. (כְּמוֹ כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ) רָאשֵׁי מֵיינְט מֶען דִי קֶעפּ ווָס וֶוערֶען גֶעצֵיילְט, ווִיא עֶס שְׁטֵייט כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ, וֶוען דוּ וֶועסְט צֵיילֶען דִי קֶעפּ פוּן דִי יוּדִין (רְאוּיִם אֵלּוּ שֶׁאֲבָרְכֵם) זֶענֶן זֵיי וֶוערְט אִיךְ זָאל זֵיי בֶּענְטְשֶׁן (דָּבָר אַחֵר) נָאךְ אַפְּשַׁט אִיז בְּהִתְאַסֵּף מֵיינְט מֶען (בְּהִתְאַסְּפָם יַחַד בַּאֲגוּדָה אַחַת וְשָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם) וֶוען יוּדִין זֶענֶן פַארְזַאמֶעלְט צוּזַאמֶען מִיט אֵיין פַארְבִּינְדוּנְג אוּנ עֶס אִיז פְרִידֶען צְווִישֶׁען זֵייא [הוּא מַלְכָּם] דַאמָאלְס אִיז הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא זֵייעֶר מֶלֶךְ אוּנ עֶר גִיט אַכְטוּנְג אוֹיף זֵייא צוּ גוּטֶען (וְלֹא כְּשֶׁיֵּשׁ מַחֲלוֹקֶת בֵּינֵיהֶם) אָבֶּער וֶוען עֶס אִיז קְרִיג בַּיי יוּדִין, ווייל גִיט הקב"ה גֶערוּפֶן וֶוערֶן זֵייעֶר מֶלֶךְ, אוּנ עֶר פַארְלָאזְט זֵיי פוּן זִיךְ: (ו) [יְחִי רְאוּבֵן]. (בָּעוֹלָם הַזֶּה) רְאוּבֵן זָאל לֶעבֶּען אוֹיף דִי וֶועלְט: [וְאַל יָמוֹת]. (לָעוֹלָם הַבָּא) אוּנ עֶר זָאל נִיט זַיין גִישְׁטָארְבֶּען צוּ יֶענֶע וֶועלְט (שֶׁלֹּא יִזָּכֵר לוֹ מַעֲשֵׂה בִּלְהָה) עֶס זָאל אִים נִיט דֶערְמַאנְט וֶוערֶען ווָס אִיז גִוֶוען מִיט אִים אוּנ בִּלְהָה: [וִיהִי מְתָיו מִסְפָּר]. זֵיינֶע מֶענְטְשֶׁען, זַיין שֵׁבֶט (נִמְנִין בְּמִנְיַן שְׁאָר אֶחָיו) זָאל וֶוערֶן גֶעצֵיילְט צוּזַאמֶען מִיט זֵיינֶע בְּרִידֶער (דּוּגְמָא הִיא זוֹ כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר) דִי רֵייד פוּן מֹשֶׁה זֶענֶען גְלַייךְ צוּ דִיא רֵייד פוּן דֶעם פָּסוּק (וַיִּשְׁכַּב רְאוּבֵן אֶת בִּלְהָה וַיִּהְיוּ בְּנֵי יַעֲקֹב שְׁנֵים עָשָׂר) אֲפִילוּ רְאוּבֵן הָט מְזַנֶּה גִיוֶוען מִיט בִּלְהָה וּפוּן דֶעסְטְוֶועגֶען אִיז דָאס קֵיין עֲבֵירָה גְוֶוען אוּנ דִי קִינְדֶער פוּן יַעֲקֹב זֶענֶן גִיוֶוען צְווֶעלְף (שֶׁלֹּא יָצָא מִן הַמִּנְיָן) רְאוּבֵן אִיז נִיט אַרוֹיסְגֶעגַאנְגֶען פוּן צָאהל פוּן אַלֶע שְׁבָטִים: (ז) [וְזֹאת לִיהוּדָה]. זָאגְט רַשִׁ"י (סָמַךְ יְהוּדָה לִרְאוּבֵן) מֹשֶׁה הָט גִשְׁטֶעלְט דִי בְּרָכָה פוּן יְהוּדָה לֶעבֶּן רְאוּבֵן (מִפְּנֵי שֶׁשְּׁנֵיהֶם הוֹדוּ עַל קִלְקוּל שֶׁבְּיָדָם) ווייל בֵּיידֶע יְהוּדָה מִיט רְאוּבֵן הָאבֶּען מוֹדֶה גִיוֶוען אוֹיף זֵייעֶרֶע עֲבֵירוֹת (שֶׁנֶּאֱמַר) ווָארוּם עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (אֲשֶׁר חֲכָמִים יַגִּידוּ) דִי חֲכָמִים (רְאוּבֵן אוּנ יְהוּדָה) הָאבֶּען גֶעזָאגְט זֵייעֶרֶע עֲבֵירוֹת (וְלֹא כִחֲדוּ מֵאֲבוֹתָם) אוּנ זֵיי הָאבֶּען נִיט פַארְלֵייקֶנְט פוּן זֵייעֶרֶע אֶלְטֶערֶן (לָהֶם לְבַדָּם נִתְּנָה הָאָרֶץ) צוּ זֵיי אַלֵיין אִיז גִיגֶעבֶּן גְוָוארֶן דִי לַאנְד (וְלֹא עָבַר זָר בְּתוֹכָם) צְווִישֶׁן דִי בְּרָכָה פוּן רְאוּבֵן מִיט יְהוּדָה, אִיז נִישְׁט דוּרְכְגֶעגַאנְגֶען אֵיין אַנְדֶער שֵׁבֶט, נָאר בַּאלְד נָאךְ דִי בְּרָכָה פוּן רְאוּבֵן אִיז דִיא בְּרָכָה פוּן יְהוּדָה (וְעוֹד פֵּירְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ) נָאךְ הָאבֶּען דִי רַבָּנָן גֶעזָאגְט (שֶׁכָּל אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר) דִיא גַאנְצֶע פֶערְצִיג יָאהְר ווָס יוּדִין זֶענֶן גִוֶוען אִין דֶר מִדְבָּר (הָיוּ עַצְמוֹת יְהוּדָה מִתְגַּלְגְּלִים בָּאָרוֹן) דִי

רש"י

תמיד עול ם מלכותו עליהם : בהתאסף. בכל התאסף ראשי ע חשבון אסיפתם : ראשי. כמו (שמות ל) כי תשא את ראש ראויין אלו פ שאברכם. ד"א בהתאסף בהתאספם יחד באגודה אחת ושלום ביניהם צ הוא מלכם ולא כשיש מחלוקת ביניהם: (ו) יחי ראובן. ק בעה"ז: ואל ימות. ר לעה"ב שלא יזכר לו מעשה בלהה: ויהי מתיו מספר. נמנין ש במנין שאר אחיו דוגמא היא זו כענין שנאמר (בראשית לה) וישכב את בלהה ויהיו בני יעקב שנים עשר שלא יצא מן המנין: (ז) וזאת ליהודה. (מכות יא) סמך יהודה לראובן מפני ששניהם הודו על קלקול שבידם שנאמר (איוב טו) אשר חכמים יגידו וגו' להם לבדם וגו' ולא עבר ת זר בתוכם (ב"ק לב) ועוד פירשו רבותינו שכל מ' שנה שהיו ישראל במדבר היו עצמות יהודה

שפתי חכמים

מיושב ספיר איך תולה אף חובב וכו' בכאן ולפי' ד"א קשה איך שייך למכתב לגבי עו"א ל' חיבה דאם הוא מראה להם פנים שוחקות משום שרולה למסור ישראל בידם אבל חיבה אין כאן לכך לריך גם לפירוש ראשון : ם דק"ל וכי אין לו מלוכה להקב"ה אלא על ישראל והרי מלכותו בכל משלה ל"פ עול מלכותו וכו' פי' בודאי גם הוא מלך על עו"א אבל אינן מקבלים עליהם עול מלכותו כמו ישראל פי' שהם כפופים לו תמיד לקיים כל המלות שגזר עליהם : ע כלו' ראויים הם לברכה ומפרש ואיך בא מלת ראש להשבון. ל"פ ראשי כמו כי תשא את ראש כלומר כ"מ שהם מתאספים לענין המנין הוא לכבודך ומקבלין עול מלכותך עליהם : פ והוא דבוק אל הבא אחריו כאלו אמר ובעבור זה יחי ראובן וגו'. ויהיה מאמר ויהי בישורון מלך דבוק למעלה שכשגוזרין עליהם גזירות רעות הם מתחזקים ואומרים תורה לוה לנו משה נחזיקנה ולא נעזבנה והקב"ה תמיד עול מלכותו עליהם : צ ויהיה מאמר ויהי בישורון דבוק עם בהתאסף וגו' וזה יותר נכון אבל לפי' ד"א קשה למה נקט מלת ראשי ל"פ גם טעם ראשון וק"ל : ק פי' שלא ימות מיתת כרת : ר פי' לדיקים אפי' במיתתן קרויים חיים : ש (ד"ט) ק"ל דקללה הוא זה ל"פ נמנין וכו' : ת פי' ואין זר

דעת זקנים מבעלי התוספות

מחלוקת כביכול הם עושין כאלו אין הקב"ה מלך עליהם : (ו) יחי ראובן ואל ימות. כשיעבור לפני החלוץ לפני אחיו כמו שהתנו בני גד ובני ראובן אל ימות אחד מהם במלחמה: ויהי מתיו מספר. שבאותו מספר שיעברו ישובו שלא יפול מהם איש [ד"א] אואל ימות דלעיל קאי כלו' אל יהי מתיו מספר שירבו ואל יספרו מרוב : (ז) וזאת ליהודה. כלומר וזאת

ליקוטי יהודא

(ו) יְחִי רְאוּבֵן וְאַל יָמוֹת וגו'. רְאוּבֵן זָאל לֶעבֶּען אוּנ זָאל נִיט שְׁטַארְבֶּן, גֶעווִיס אַז עֶר וֶועט נִיט שְׁטַארְבֶּן וֶועט עֶר לֶעבֶּן?
נָאר מִיר ווייסֶען עֶס זֶענֶען דָא צַדִּיקִים אוּנ רְשָׁעִים, צַדִּיקִים שְׁטַארְבֶּן נָאר אֵיין מָאל, זֵייעֶר גוּף שְׁטַארְבְּט, אָבֶּער נָאכְדֶעם ווִי דֶר גוּף אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּן, לֶעבְּט דִי נְשָׁמָה אֵיף אֵייבִּיג, אוּנ עֶס זֶענֶען דָא רְשָׁעִים ווָאס וֶוען זֵייא לֶעבֶּען נָאךְ זֶענֶען זֵייעֶרֶע נְשָׁמוֹת גֶעשְׁטָארְבֶּען, נָאכְדֶעם וֶוען זֵייעֶר גוּף שְׁטַארְבְּט אוֹיךְ וֶוערְט דִי נְשָׁמָה גֶעשְׁטְרָאפְט אִין גֵיהִנֹּם, דָאס אִיז דָם שְׁטַארְבֶּן פוּן דִי נְשָׁמָה נָאךְ דֶעם שְׁטַארְבֶּן פוּן גוּף, אוּנ נָאכְדֶעם ווִי דִי נְשָׁמָה הָאט אָפְּגֶענוּמֶען אִיר שְׁטְרָאף וֶוערְט זִיא לֶעבֶּעדִיג אוּנ קוּמְט אִין גַן עֵדֶן, ווִיא דֶר **תנא** זָאגְט כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא, אַלֶע יוּדֶן הָאבֶּען אַחֵלֶק צוּ עוֹלָם הַבָּא, נָאכְדֶעם

פירוש לתורת אלהים

זֵיי אֵיין מֶלֶךְ רוּעֶט דִי שְׁכִינָה צְווִישֶׁן זֵיי אָבֶּער אַז עֶס אִיז מַחֲלוֹקֶת צְווִישֶׁן זֵיי שֵׁייד זִיךְ אַוֶועק פוּן זֵיי דִי שְׁכִינָה: (ו) יְחִי רְאוּבֵן רְאוּבֵן זָאל לֶעבֶּן אוֹיף דֶר וֶועלְט וְאַל אוּנ עֶר זָאל נִיט שְׁטַארְבִּין לְעוֹלָם הַבָּא [עיין רש"י] וִיהִי מְתָיו מִסְפָּר אוּנ זֵיינֶע מַאנֶען זָאלֶען גֶעצֵיילְט וֶוערֶן אִין דֶר צָאל פוּן זֵיינֶע אִיבֶּרִיגֶע בְּרִידֶער [ע"ל] :

וַיֹּאמַר שְׁמַע יְהוָה קוֹל יְהוּדָה וְאֶל־עַמּוֹ תְּבִיאֶנּוּ יָדָיו רָב לוֹ וְעֵזֶר

וַאֲמַר קַבֵּל יְיָ צְלוֹתֵיהּ דִּיהוּדָה בְּמִפְּקֵיהּ לְאַגָּחָא קְרָבָא וּלְעַמֵּיהּ תְּתִיבִנֵּיהּ לִשְׁלָם יְדוֹהִי יַעְבְּדָן לֵיהּ פֻּרְעָנוּתָא מִסַּנְאוֹהִי וְסָעִיד מִבַּעֲלֵי דְבָבוֹהִי

תו"א שמע ה' קול מכות שם: ואל עמו קמא לב מכות שם: ידיו רב לו ע"ז כה מנחות כב:

בעל הטורים

(ז) שמע ה' קול. ר"ת בגימ' יהושפט שהתפלל על יהושפט במלחמת רמות גלעד: ידיו רב לו. ס"ת בגימט' דוד:

רש"י

מתגלגלים בארון מפני נדוי שקבל עליו שנאמר (בראשית מד) וחטאתי לאבי כל הימים אמר משה מי גרם לראובן שיודה א יהודה וכו': שמע ה' קול יהודה. תפלת דוד ושלמה ואסא מפני הכושים ויהושפט מפני העמונים וחזקיה מפני סנחריב: ואל עמו תביאנו. לשלום מפני המלחמה (ס"א מן המלחמה): ידיו רב לו. יריבו ריבו וינקמו נקמתו: ועזר מצריו תהיה. על יהושפט התפלל על מלחמת רמות גלעד (דה"ב יח) ויזעק יהושפט וה' עזרו. ד"א שמע ה' קול יהודה (ספרי) כאן רמז ברכה לשמעון מתוך ברכותיו של יהודה ב ואף כשחלקו ארץ ישראל נטל שמעון מתוך גורלו של יהודה שנאמר (יהושע יט) מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון (ומפני מה לא ייחד לו ברכה בפני עצמו שהיה בלבו עליו על מה שעשה בשטים כ"כ באגדת

בית יהודא

ביינער פון יהודה וואס זענען גילעגין אין אקאסטן, האבן זיך גוואָרפן אין קאסטן פון איין אָרט צום אנדערען, אונ זענען ניט רוהיג גילעגין (מפני נדוי שקבל עליו) וועגן די זינד וואס ער האט אויף זיך גענומען (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק יהודה האט געזאגט צו יעקב (וחטאתי לאבי כל הימים) איך וועל זיין זינדיג צו מיין פאטער אלע טעג, אייביג (אמר משה) האט משה געזאגט פר הקב"ה (מי גרם לראובן שיודה, יהודה) ווער האט געמאכט ראובן זאל מודה זיין אויף זיין עבירה, דאס האט יהודה געמאכט, אונ ווייל יהודה האט געברענגט ראובן צו תשובה, איז ניט גלייך ראובנס ביינער זאלען רוהיג ליגען אונ די ביינער פון יהודה זאלען ניט רוהיג ליגן, זענען באלד די ביינער פון יהודה אויך געבליבן ליגען רוהיג ועיין ש"חו: ושמע ה' קול יהודהו. מיינט מען הקב"ה זאל הערן תפלת דוד ושלמה, די תפלות פון דוד אונ די תפלות פון שלמה אונ דיא תפלות פון מלך אסא ווען ער וועט בעטען (ומפני הכושים) הקב"ה זאל אים העלפען פון די כושים (ויהושפט מפני העמונים) אונ ווען דר מלך יהושפט וועט בעטען הקב"ה זאל אים העלפען פון די עמונים (וחזקיה מפני סנחריב) אונ ווען דר מלך חזקיהו וועט בעטען הקב"ה זאל אים העלפען פון סנחריב, די אלע מלכים זענען געוועען פון שבט יהודה: ואל עמו תביאנו. (לשלום מן המלחמה) אונ זאלסט אים צוריק ברייגגען מיט פרידען צוא זיין פאלק פון דיא מלחמה: ידיו רב לו. מיינט מען (יריבו ריבו וינקמו נקמתו) זייגע אייגענע הענט זאלען קריגען זיין קריג אונ זאלען געמען זיין נקמה פון זייגע פייגד, דוא זאלסט זיין אהילף פון זייגע פייגד, זאגט רש"י (על יהושפט התפלל) משה האט געבעטען פר דעם מלך יהושפט (על מלחמת רמות גלעד) ווען ער איז געגאנגען צו דיא מלחמה אויף רמות גלעד (ויזעק יהושפט וה' עזרו) יהושפט האט אנגעשריי גיטאהן „איך בין יהושפט" אונ הקב"ה האט אים געהאלפן מען האט אים ניט געהרגת (דבר אחר) נאך אפשט איז שמע ה' קול יהודה, זאגט רש"י (כאן רמז ברכה לשמעון מתוך ברכותיו של יהודה) אין דיא ברכות פון יהודה איז דערמאנט אברכה צו שמעון, דעם וואָרט שמע מיינט מען שמעון (ואף כשחלקו ארץ ישראל נטל שמעון מתוך גורלו של יהודה) אונ ווען מען האט צוטיילט ארץ ישראל האט שמעון גענומען אחלק פון יהודה'ס חלק (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק (מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון) פון דעם חלק וואס דיא קינדער פון יהודה האבן געהאט, פון זייער חלק האבן גענומען אחלק די קינדער פון שמעון (ומפני מה לא יחד לו ברכה בפני עצמו) פר וואס האט משה ניט גיגעבן אבעזונדערע ברכה צוא שמעון (שהיה בלבו עליו על מה שעשה בשטים) ווייל משה איז געווען בייז אויף שבט שמעון וועגן די זינד וואס זיי האבן גיטאהן אין שטים ווי עס שטייט סוף סדרה בלק

דעת זקנים מבעלי התוספות

הברכה אשר ברך את ראובן כן ברך את יהודה שעל שניהם התפלל שיצליחו במלחמה על ראובן כדפרש"י ועל יהודה לפי שלעולם עולה במלחמה תחלה כדכתיב מי יעלה לנו ויאמר יהודה יעלה ורבותי' פירשו על עצמותיו שהיו מגולגלין בארון לפי שאמר וחטאתי לאבי כל הימים דאע"ג דנראה שהחזירוהו לבנימין שהרי נמנה עם יורדי מצרים ולא עם יוסף ובניו שהיו במצרים מכל מקום קללת חכם אפילו על תנאי היא באה וכן מצינו בפרק שני דמכות בשעה שכרה דוד שיתין קפא תהומא ובעא למשטפא עלמא ופתח דוד ואמר כל מאן דידע מלתא למהדרי ולא אמר יחנק בגרונו והיה שם אחיתופל ושרא ליה למכתב שם ושדייה על התהום וכתי' ויצו אל ביתו ויחנק ובפרק שני דמכות מסיק עוד שאמר משה על שהיו עצמות יהודה מתגלגלין בארון מי גרם לראובן שיודה בפרהסיא על בלבול יצועי אביו יהודה שהודה ברבים על מעשה דתמר וזאת

שפתי חכמים

לדמות להם א"כ שסמך ברכת יהודה לראובן ולא בירך לוי אחר ברכת ראובן: א וא"כ לפי זה וזאת ליהודה הוא בל' בתמיה. והא דפי' מי גרם לראובן וכו'. ה"פ מי גרם לראובן שיודה בפרהסיא יהודה אבל קודם לכן הודה בלנעה כדפירש"י לעיל בפ' וישב דראובן הי' עוסק בשקו וכו' וזה היה קודם מעשה תמר ויהודה ש"מ דקודם לזה נמי הודה אלא ע"כ צריך לומר בלנעה היה עוסק בשקו וכו' ואחר שהודה יהודה היה עוסק בשקו אפי' בפרהסיא וכן תירצו התוס' פרק החובל: ב כי לפי' ראשון קשה הל"ל קבל ה' קול יהודה שאם ישמע אליו ולא יקבל תפלתו מה תועלת יש בשמיעה ל"פ ד"א וכו'. ויהיה

פירוש לתורת אלהים

(ז) וזאת אונ דאס איז צו יהודה ויאמר אונ ער האט גזאגט שמע יי הער גאט דאס קול פון יהודה ווען די קינדער פון יהודה וועלן פר דיר מתפלל זיין בשעת זיי וועלן גיין אין דער מלחמה זאלסטו מקבל זיין זייער תפלה ואל אונ צו זיין פאלק זאלסטו אים ווידר ברייננגען מיט שלום פון מלחמה ידיו רב לו זייגע הענד זאלן קריגען זיין קריג מיט זייגע שונאים אונ זאל זיך נוקם זיין זיין נקמה ועזר מצריו תהיה אונ איין

ליקוטי יהודא

וויא די נשמה האט אפגענומען איר שטראף פאר אירע זינד, קומט זיא אין גן עדן, משה האט געבעטען פאר ראובן זיין נשמה זאל לעבן אין גן עדן, אונ ער זאל ניט שטארבען, דיא נשמה זייגע זאל ניט שטארבן, זיא זאל ניט געשטראפט ווערין פריער, נאכדעם לעבן אין גן עדן, ניין, נאר באלד זיין אין גן עדן אונ קיין מאל געשטראפט ווערען, וזאת ליהודה, אונ פר יהודה בעט איך אויך דאס זעלביגע:

מִצָּרָיו תִּהְיֶה׃ פ שני ח וּלְלֵוִי אָמַר
תֻּמֶּיךָ וְאוּרֶיךָ לְאִישׁ חֲסִידֶךָ אֲשֶׁר
נִסִּיתוֹ בְּמַסָּה תְּרִיבֵהוּ עַל־מֵי
מְרִיבָה׃ ט הָאֹמֵר לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא
רְאִיתִיו וְאֶת־אֶחָיו לֹא הִכִּיר וְאֶת־

תו"א ולוי אמר כי הזוכר פ' ויקרא כל הפרשה:

הֲוֵי לֵהּ׃ ח וּלְלֵוִי אֲמַר
תּוּמַיָּא וְאוּרַיָּא אַלְבֶּשְׁתָּא
לְגַבְרָא דְּאִשְׁתְּכַח חֲסִידָא
קֳדָמָךְ דִּי נַסִּיתוּהִי
בְּנִסֵּתָא וַהֲוָה שְׁלִים
בְּחַנְתּוּהִי עַל מֵי מַצּוּתָא
וְאִשְׁתְּכַח מְהֵימָן׃ ט דְּעַל
אֲבוּהִי וְעַל אִמֵּהּ לָא
רַחֵם כַּד חָבוּ מִן דִּינָא
וְאַפֵּי אֲחוּהִי וּבְנוֹהִי לָא

בעל הטורים

(ט) ואת בנו. חסר י' שלא היה בו' נסיונות:

בית יהודא

(כֵּן כָּתוּב בְּאַגָּדַת תְּהִלִּים) אַזוֹי שְׁטֵייט אִין מִדְרָשׁ תְּהִלִּים: (ח) וּלְלֵוִי אָמַר. זָאגְט רש"י גִיט צוּ לֵוִי הָט מֹשֶׁה גִירֶעט (וְעַל לֵוִי אָמַר) עֶר הָט גִירֶעט צוּ הקב"ה וֶועגְן לֵוִי: וְתֻמֶּיךָ וְאוּרֶיךָ. זָאגְט רש"י (כְּלַפֵּי שְׁכִינָה הוּא מְדַבֵּר) דִי וֶוערְטֶער הָט משֶׁה גִירֶעט צוּ הקב"ה: וַאֲשֶׁר נִסִּיתוֹ בְּמַסָּה. דוּ הָאסְט אִים גֶעפְּרוּבְט מִיט פְּרוּבוּנְג (שֶׁלֹּא נִתְלוֹנְנוּ עִם שְׁאָר הַמִּתְלוֹנְנִים) זֵיי הָאבְּן נִיט גֶעקְרִיגְט נִיט אוֹיף הקב"ה נִיט אוֹיף מֹשֶׁה, וֶוען אַלֶע יוּדִין הָאבְּן אוֹיף זֵייא גֶעקְרִיגְט: וּתְרִיבֵהוּ וגו'. (כְּתַרְגּוּמוֹ) וִוי דֶער תַּרְגּוּם טַייטְשְׁט (דָּבָר אַחֵר) נָאךְ אַפְּשַׁט אִיז תְּרִיבֵהוּ עַל מֵי מְרִיבָה, דוּ הָאסְט מִיט אִים גֶעקְרִיגְט בַּיי דִי וַואסֶר פוּן דֶעם שְׁטֵיין (נִתְקַפַּתָּ לוֹ לָבוֹא בַּעֲלִילָה) דוּ הָאסְט דִיךְ גֶעשְׁטַארְקְט אוֹיף אִים צוּא קוּמֶען אוֹיף אִים מִיט אַבְּלְבוּל (אִם מֹשֶׁה אָמַר שִׁמְעוּ נָא הַמּוֹרִים) אוֹיבּ מֹשֶׁה הָט גִיזָאגְט צוּ דִי יוּדִין הֶערְט מוֹרִים, אוּנ וַוייל עֶר הָט גֶערוּפְן דִיא יוּדִין מוֹרִים, דְרִיבֶּער הָאסְטוּ אוֹיף אִים גוֹזֵר גֶוועֶן עֶר זָאל נִיט אַרֵיינְקוּמֶען אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (אַהֲרֹן וּמִרְיָם מָה עָשׂוּ) וָוס הָאבְּן אַהֲרֹן אוּנ מִרְיָם גֶעזִינְדִיגְט, פַר וָוס זֶענְן זֵיי נִיט אַרֵיינְגֶעקוּמֶן אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל: (ט) וְהָאוֹמֵר לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא רְאִיתִיו. מֹשֶׁה זָאגְט (כְּשֶׁחָטְאוּ בָּעֵגֶל וְאָמַרְתִּי מִי לַה' אֵלַי) וֶוען יוּדִין הָאבֶּען גֶעזִינְדִיגְט מִיט דֶעם עֵגֶל אוּנ אִיךְ הָאבּ גְזָאגְט וֶוער עֶס אִיז צוּ גָאט זָאל קוּמֶען צוּ מִיר (וַיֵּאָסְפוּ אֵלַי כָּל בְּנֵי לֵוִי) הָאבְּן זִיךְ פַארְזַאמְלְט צוּ מִיר אַלֶע לְוִיִּים (וְצִוִּיתִים לַהֲרוֹג אֶת אֲבִי אִמּוֹ וְהוּא מִיִּשְׂרָאֵל) אוּנ אִיךְ הָאבּ זֵיי גִיבָּאטְן זֵייא זָאלֶען הַרְגְּנְן זֵייעֶרֶע זֵיידֶעס, וֶוער עֶס הָאט אַזֵייעֶרֶע זַיין מוּטֶערְס פָאטֶר אוּנ עֶר אִיז אַיִשְׂרָאֵל זָאל עֶר אִים הַרְגְּנְן (אוֹ אֶת אָחִיו מֵאִמּוֹ) אָדֶער עֶר הָט אַבְּרוּדֶר פוּן אֵיין מוּטֶער, נִיט פוּן אֵיין פָאטֶער, אוּנ עֶר אִיז אַיִשְׂרָאֵל, זָאל עֶר אִים הַרְגְּנְן (אוֹ בֶּן בִּתּוֹ) אָדֶער עֶר הָאט אַ אֵיינִיקְל, זַיין טָאכְטֶערְס אַזוּהְן אוּנ עֶר אִיז אַיִשְׂרָאֵל זָאל עֶר אִים הַרְגְּנְן (וּבֵן עָשׂוּ) אוּנ אַזוֹי הָאבְּן דִי לְוִיִּים גִיטָאהְן (וְאִי אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ אָבִיו מַמָּשׁ וְאָחִיו מֵאָבִיו וּבֶן בְּנוֹ מַמָּשׁ) מֶען קֶען נִיט זָאגְן מֶען מֵיינְט דִי לְוִיִּים הָאבְּן גֶעהַרְגֶּת זֵייעֶרֶע פָאטֶערְס אוּנ זֵייעֶרֶע בְּרִידֶר וָוס זֶענְן בְּרִידֶער פוּן אֵיין פָאטֶר אוּנ זֵייעֶרֶע זִיהְן (שֶׁהֲרֵי לְוִיִּם הֵם) זֵיי זֶענְן דָאךְ אַייךְ לְוִיִּים (וּמִשֵּׁבֶט לֵוִי לֹא חָטָא אֶחָד מֵהֶם) אוּנ פוּן שֵׁבֶט לֵוִי הָט אֵיינֶער נִיט גֶעזִינְדִיגְט מִיט דֶעם עֵגֶל

רש"י

תהלים): (ח) וללוי אמר. ועל לוי ג אמר: תמיך ואוריך. כלפי שכינה הוא מדבר: אשר נסיתו במסה. שלא נתלוננו עם שאר המליניס: תריבהו וגו'. ד כתרגומו ד"א תריבהו על מי מריבה נסתקפת לו לבוא בעלילה ה אם משה אמר (במדבר כ) שמעו נא המורים ו אהרן ומרים מה עשו: (ט) האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו. כשחטאו בעגל ואמרתי (שמות לב) מי לה' אלי נאספו אלי כל בני לוי וצויתים להרוג את אבי אמו והוא מישראל או את אחיו מאמו או את בן בתו וכן עשו וא"א לפרש אביו ממש ואחיו מאביו וכן בניו ממש שהרי לוים הם ומשבט לוי לא

שפתי חכמים

אלא שמע רמז לשם שמעון. ולפי' ד"א קשה למה רמז לברכת שמעון בברכת יהודה ולכן לקח שמעון חלק בתוך נחלת יהודה ל"פ גם טעם ראשון: ג מדאמר תמיך ואוריך וזה בודאי כלפי שכינה אמר וכמו שפירש"י וא"כ ע"כ צ"ל שלא עם לוי היה מדבר אלא על לוי: ד תריבהו כתרגומו בחנתוהי על מי מצותא ואשתכח מהימן פי' ע"י המריבה שהריבות אותי על מי מריבה בחנת לבו ונמצא נאמן. הרא"ם: ה מה שכתב לבא בעלילה הוא פי' על נסתקפת דהוא מל' עלילה כדפירש"י לעיל בפ' מקץ בפסוק ולהתגולל עלינו ע"ש: ו כלומר ונקנסה עליו מיתה בשביל זה ושלא יכנס לארץ אהרן ומרים

דעת זקנים מבעלי התוספות

ליהודה בתמיה שמע ה' קול יהודה וכו' כדאי' התם. ושמעון לא ברך כמו שלא ברכו אביו משום מעשה דשכם אמר אתם עכרתם אותי ועוד הוסיף על חטאתו פשע במעשה זמרי ואף על פי שגם לוי היה באותו מעשה דשכם ולא ברכו אביו מ"מ ברכו משה לפי שתקן המעוות בעגל שנא' ויאספו אליו כל בני לוי ומיהו נרמזה ברכתו קצת שנא' שמע ה' קול יהודה:

ליקוטי יהודא

(ח) וּלְלֵוִי אָמַר וגו'. דֶר שֵׁבֶט לֵוִי הָאט גֶעהַאט דְרַיי מַעֲלוֹת, אֵיינְס, פוּן אִים זֶענֶען גֶעוֶוען כֹּהֲנִים וָואס הָאבֶּען מַקְרִיב גֶעוֶוען קָרְבָּנוֹת, צוּ פַארְגֶעבֶּען דִי זִינְד פוּן דִי יוּדֶען, אוּנ צוּ רֵייכֶערְן קְטֹרֶת עֶס זָאל קֵיין מַגֵּפָה זַיין, דָאס צְווייטֶע, הָאבֶּען זֵיי גֶעפַּסְקְנְט דִינִים צוּ יוּדֶן, זֵייא זֶענְן גֶעוֶוען דִי מוֹרֵי הוֹרָאוֹת אוּנ דַיָּנִים בַּיי יוּדֶן, דָאס דְרִיטֶע, אִיז גֶעוֶוען דֶער כֹּהֵן גָּדוֹל, וָואס הָאט גֶעטְרָאגֶן דֶעם אוּרִים וְתֻמִּים. אַלְץ וָואס יוּדֶן הָאבְּן גֶעדַארְפְט וִויסֶען הָאט מֶען גֶעפְרֶעגְט בַּיי דִי אוּרִים וְתֻמִּים וָואס דֶער כֹּהֵן גָּדוֹל הָאט גֶעטְרָאגֶען אוֹיף זַיין הַארְץ:

פירוש לתורת אלהים

הֵילְף זָאלְסְטוּ אִים זַיין פוּן זַיינֶע בַּעֲלֵיידִיגֶר [ע' רש"י]: (ח) וּלְלֵוִי אוּנ אוֹיף לֵוִי הָאט עֶר גִיזָאגְט תֻּמֶּיךָ וְאוּרֶיךָ דַיינֶע אוּרִים וְתֻמִּים הָאסְטוּ אָן גִקְלֵייד לְאִישׁ חֲסִידֶךָ צוּ דֶעם מַאן וָואס אִיז גִפוּנֶען גְוָוארֶען אַחָסִיד פַּר דִיר אֲשֶׁר נִסִּיתוֹ בְּמַסָּה וָואס דוּא הָאסְט אִים גִפְּרוּבְט מִיט פְּרוּבוּנְג אוּנ עֶר אִיז גְוֶוען גַאנְץ מִיט דִיר תְּרִיבֵהוּ דוּא הָאסְט אִים גֶעפְּרוּבְט מִיט דֶער מֵי מְרִיבָה אוּנ עֶר אִיז גִיפוּנֶען גְוָוארֶען בַּגְלֵייבְּט עֶר הָט נִיט גִקְרִיגְט בַּיי דֶער מֵי מְרִיבָה [עיין רש"י]: (ט) הָאוֹמֵר וָוס דֶר שֵׁבֶט לֵוִי הָאט גְזָאגְט צוּ זַיין פָאטֶר אוּנ צוּא זַיין מוּטֶער לֹא רְאִיתִיו אִיךְ הָאבּ אִים נִיט גְזֶעהְן וְאֶת אֶחָיו אוּנ צוּ זַיינֶע בְּרִידֶער הָט עֶר זִיךְ

בָּנָו בניו ק׳ לֹא יָדָע כִּי שָׁמְרוּ אִמְרָתֶךָ וּבְרִיתְךָ יִנְצֹרוּ: י יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב וְתוֹרָתְךָ לְיִשְׂרָאֵל יָשִׂימוּ קְטוֹרָה בְּאַפֶּךָ וְכָלִיל עַל־מִזְבְּחֶךָ: יא בָּרֵךְ יְהוָה חֵילוֹ וּפֹעַל יָדָיו תִּרְצֶה מְחַץ מָתְנַיִם קָמָיו וּמְשַׂנְאָיו

תו״א יורו משפטיך יומא כו: ישימו קטורה באפך שם: וכליל על מזבחך שם: ברך ה׳ חילו פסחים מט: קידושין סו מכות יב:

נְסִיב אֲרֵי נְטַרוּ מַטְּרַת מֵימְרָךְ וּקְיָמָךְ לָא אַשְׁנִיוּ: י כָּשְׁרִין אִלֵּין דְּיַלְּפוּן דִּינָךְ לְיַעֲקֹב וְאוֹרַיְתָךְ לְיִשְׂרָאֵל יְשַׁווּן קְטֹרֶת בּוּסְמִין קֳדָמָךְ וּגְמִיר לְרַעֲוָא עַל מַדְבְּחָךְ: יא בָּרֵךְ יְיָ נִכְסוֹהִי וְקוּרְבַּן יְדוֹהִי תְּקַבֵּל בְּרַעֲוָא תְּבַר חַרְצָא דְסָנְאוֹהִי וּדְבַעֲלֵי דְבָבוֹהִי דְּלָא יְקוּמוּן:

בעל הטורים

(י) יורו משפטיך ליעקב. שיפולו בכל ישראל ללמוד תורה וכן אמר יעקב ואפיצם בישראל: ישימו קטורה. בגי׳ כמו מעשיר: וכליל ב׳ וכליל על מזבחך אז תחפוץ זבחי צדק עולה וכליל אע״פ שזר מקריב בבמה אינו זבחי צדק אלא מה שקרב בפנים ע״י כהן וזהו וכליל על מזבחך אז תחפוץ זבחי צדק עולה וכליל: (יא) ופועל ידיו תרצה. בגי׳ שירות:

רש״י

אחד מהם שנאמר כל בני לוי: כי שמרו אמרתך. לא יהיה לך ז אלהים אחרים: ובריתך ינצרו. ברית מילה שאותם שנולדו במדבר של ישראל לא מלו את בניהם ח והם היו מולין ומלין את בניהם (ס״א אותם שנולדו במדבר שישראל לא מלו את בניהם והם היו מולין): (י) יורו משפטיך. ראויין ט אלו לכך: וכליל. י עולה: (יא) מחץ מתנים קמיו. מחץ קמיו מכת מתנים כענין שנא׳ (תהלים סט) ומתניהם תמיד המעד ועל המעוררין על הכהונה אמר כן. ד״א ראה שעתידין כ חשמונאי ובניו

בית יהודא

(שֶׁנֶּאֱמַר) וויא עס שטייט אין פסוק (כָּל בְּנֵי לֵוִי) אַלֶע לֵוִיִּם זענען געקומען צו משה, אֲפִילוּ אייגער פון די לֵוִיִם הָט ניט געזינדיגט פר וואס זאל מען זיי האבן געהרגעט? : וּכִּי שָׁמְרוּ אִמְרָתֶךָ. זיי האבן געהיט וואס דו האסט גזאגט (לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים) עס זאל ניט זיין צו דיר אנדערע געטער: וּבְרִיתְךָ יִנְצוֹרוּ. זיי האבן געהיט בְּרִית מִילָה (שֶׁאוֹתָם שֶׁנּוֹלְדוּ בַּמִּדְבָּר כָּל יִשְׂרָאֵל לֹא מָלוּ אֶת בְּנֵיהֶם וְהֵם הָיוּ מוֹלִין) די קינדער וואס זענען געבארין געווארן אין דר מִדְבָּר, דיא יִשְׂרָאֵלִים האבן ניט געמלת זייערע קינדער אונ די לֵוִיִם האבן געמלת זייערע קינדער: (י) יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ. (רְאוּיִין אֵלּוּ לְכָךְ) דיא זענען ווערט זיי זאלן געבענטשט ווערען ווייל זיי וועלן לערנען דיינע מִשְׁפָּטִים צו די יודין: וְכָלִיל. (עוֹלָה) אונ זייא וועלען מַקְרִיב זיין קָרְבָּנוֹת עוֹלוֹת אויף דיין מִזְבֵּחַ: (יא) וּמְחַץ מָתְנַיִם קָמָיו. מיינט מען (מְחַץ קָמָיו מַכַּת מָתְנַיִם) דו זאלסט שלאגען די לענדען ודי פיסו פון די מענטשן וואס וועלען אויפשטיין געגען זיי (כְּעִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר) ווי עס שטייט אין פסוק דוד המלך האט גיבעטען אויף זיינע פיינד (וּמָתְנֵיהֶם תָּמִיד הַמְעַד) זייערע לענדען נזייערע פיסו זאלען זיין שטענדיג אויסגעגלישט, זיי זאלען ניט קענען שטיין אויף זייערע פיס (וְעַל הַמְעוֹרְרִין עַל הַכְּהוּנָּה אָמַר כֵּן) אויף די מענטשען וואס וועלען קריגען אויף די כהונה הט משה גיבעטען הקב״ה זאל זיי שלאגען אויף זייערע פיס, מען מיינט הקב״ה זאל זייא שטראפען זיי זאלען ניט קענען בעשטיין ביי די קריג, ווי קרח איז געשטראפט געווארען (דָּבָר אַחֵר) נאך אפשט איז (רָאָה שֶׁעֲתִידִין חַשְׁמוֹנָאִי וּבָנָיו לְהִלָּחֵם עִם עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וְהִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם) משה הט גיזעהן אז חשמונאי מיט זיינע קינדער

שפתי חכמים

מה חטאו ולמה נקנסה עליהם מיתה ושלא יכנסו לארץ וגם זה שבח לשבט לוי. והוצרך לטעם ד״א כי לטעם ראשון קשה דהא לא נמלא מהימן דהא מכלל כעס בא לידי טעות וכעס במקום שלא היה לו לכעוס ל״פ ד״א וכו׳ ולפי׳ של ד״א קשה וכי אהרן ומרים היו שניהם שקולים כנגד כל שבט לוי עד שאמר עליהם הקרא תריבהו וגומר דמשמעותו של קרא הוא דקאי אכל שבט לוי ל״פ גם טעם ראשון שכל השבט היו נאמנים חוץ ממשה שחטא: ז (דב״ע) פי׳ מה שאמרת להם בעלמך שאנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמעו. דאל״כ שומרי תורתך מבע״ל: ח ר״ל והרי כתיב וארתך מתבוססת בדמיך ודרשו רז״ל שני דמים דם פסח ודם מילה שמע מיניה דכל ישראל היו נמולין במצרים ובמדבר ואם כן מאי ובריתך ינצרו ל״פ דקאי על הנולדים במדבר (נח״י) אבל היוצאים ממצרים אלו ואלו היו מולים ופסוק מלא הוא (יהושע ה) כי מולים היו כל העם היוצאים וכל העם הילודים במדבר בדרך בצאתם ממצרים לא מלו ולפיכך נקט הרב במדבר: ט ר״ל כאן שבירך שבט לוי כמו שאר שבטים אמאי היה מספר בשבח שבט לוי קודם הברכה יותר מכל ברכות שאר שבטים ל״פ ראוים הם וכו׳ כלומר אי לא היה מספר בשבחם מקודם היו מריבים ישראל עם משה במה שברכם יורו משפטיך וגו׳ דהיינו הברכה המעולה מכל הברכות והיו אומרים לפי שהם בני שבטו משום הכי ברכם בברכה טובה לכך היה מספר שבחם מקודם לכן ואח״כ אמר ראוים אלו לברכה זו מרוב מעלתם: י ונקרא כן מפני שהיא עולה כולה לגבוה: כ דלפי׳ ראשון קשה למה בירך שבט לוי בברכה זו דהא הם לא יצאו

פירוש לתורת אלהים

גמאכט גלייך ווייא ער קאן זיי ניט וְאֶת בָּנָיו אונ צו זיינע זין גלייך וויא ער ווייסט זייא ניט [עיין רש״י] כִּי שָׁמְרוּ אונ דיין בְּרִית האבן זיי גהיטען [עיין רש״י]: (י) אונ ווייל זיי האבן דם אליץ גטאן זענען זיי ווערט יוֹרוּ זיי זאלן לערנען מִשְׁפָּטֶיךָ דיינע דינים צו יַעֲקֹב וְתוֹרָתְךָ אונ דיין תורה זאלן זיי לערנען צו די יִשְׂרָאֵל יָשִׂימוּ קְטוֹרָה זיי זאלן טאן דערמפונג בְּאַפֶּךָ אין דיינע נאז לעבר זייא זענען ווערט זיי זאלען מקטיר זיין קְטוֹרֶת פר דיר וְכָלִיל אונ זיי זענען ווערט זייא זאלען מַקְרִיב זיין קָרְבָּן עולות אויף דיין מִזְבֵּחַ: (יא) בָּרֵךְ יְיָ חֵילוֹ גאט זאל בענטשין זיין גוטס דם מיינט מען בִּכּוּרִים אונ מַעַשְׂרוֹת וואס מען הט געגעבן צום שבט לֵוִי וּפוֹעַל יָדָיו אונ די ווערק פון זייערי הענט דיא קָרְבָּנוֹת וואס זייא וועלען מַקְרִיב זיין תִּרְצֶה זאלסטו באווילגן מְחַץ צוברעך די לענדען פון די וואס שטייען אויף קעגן זיי אונ ווילן זיי שלעגין טאהן וּמְשַׂנְאָיו אונ

מִן־יְקוּמוּן׃ ס יב לְבִנְיָמִן אָמַר יְדִיד
יְהוָה יִשְׁכֹּן לָבֶטַח עָלָיו חֹפֵף עָלָיו
כָּל־הַיּוֹם וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכֵן׃ ס שלישי
יג וּלְיוֹסֵף אָמַר מְבֹרֶכֶת יְהוָה

אונקלוס

יב לְבִנְיָמִן אֲמַר רְחִימָא דַיְיָ יִשְׁרֵי לְרָחְצָן עֲלוֹהִי יְהֵי מָגֵן עֲלוֹהִי כָּל יוֹמָא וּבְאַרְעֵהּ תִּשְׁרֵי שְׁכִנְתָּא׃ יג וּלְיוֹסֵף אֲמַר מְבָרְכָא מִן קֳדָם יְיָ אַרְעֵהּ

תו"א לבנימין אמר ברכות יב מנחות נג: חופף עליו יומא יב מגילה כו זבחים נד קיח: ובין כתפיו סוטה לז זבחים שם:

בעל הטורים

(יב) ישכן לבטח. לאחר שיטרוף הטבו"ס כואב ישכון לבטח וכן ברכו יעקב ולערב יחלק שלל במנוחה: ובין כתפיו. בגי' ובירושלים ובין כתפיו שכן (יג) וליוסף. רמז כי בתחלה יהיה בחלקו של יוסף משכן שילה:

בית יהודא

וועלן האבן א מלחמה מיט די פעלקר האט ער געבעטן פון זייערט וועגן הקב"ה זאל שלאגען די לענדען פון זייערע פיינד (לפי שהיו מועטים י"ב בני חשמונאי ואלעזר כנגד כמה רבבות) ווייל די חשמונאים זענען נאר געווען צוועלף מענטשען אונ אלעזר, אונ די פעלקר זענען געווען פיל צעהן טויזענדער (לכך נאמר) דריבער האט משה געבעטן (ברך ה' חילו ופועל ידיו תרצה) הקב"ה זאל בענטשען דעם כח פון די חשמונאים, אונ וואס זייערע הענט וועלען טאהן זאלסט בעוויליגען: ומשנאיו מן יקומון. משה האט געבעטן ביי הקב"ה (מחץ קמיו ומשנאיו מהיות להם תקומה) ער זאל שלאגען דיא מענטשען ווס וועלען אויפשטיין געגן שבט לוי אונ די מענטשען וואס האבן זייא פיינד, זייא זאלען קיין בעשטאנד האבן געגן די לוים אונ כהנים: (יב) ולבנימין אמר. זאגט רש"י (לפי שברכת לוי בעבודת הקרבנות ושל בנימין בבנין בית המקדש בחלקו) ווייל די ברכה פון לוי איז ביי קרבנות מקריב זיין, אונ די ברכה פון בנימין איז ווס דר בית המקדש וועט געבויט ווערען אין זיין חלק, קרבנות איז מען דאך מקריב אין בית המקדש (סמכן זה לזה) האט ער געבענטשט בנימין נאך די לוים (וסמך יוסף אחריו) נאך בנימין האט ער געבענטשט יוסף (שאף הוא משכן שילה היה בנוי בחלקו) ווייל דער משכן וואס איז געווען אין שילה איז געשטאנען אויף דעם חלק פון יוסף, די שטאט שילה איז געווען אין חלק פון יוסף (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק (וימאס באהל יוסף) הקב"ה האט פארמיאוסט דעם משכן וואס איז געשטאנען אין דעם חלק פון יוסף (ולפי שבית עולמים חביב משילה לכך הקדים בנימין ליוסף) אונ ווייל דר בית המקדש איז געווען ליבער פון משכן ווס איז געווען אין שילה, דריבער האט ער געבענטשט בנימין פאר יוסף: וחופף עליו. מיינט מען (מכסה אותו ומגין עליו) הקב"ה באדעקט אויף אים אונ בעשיצט אויף אים: וכל היום. אגאנצע טאג מיינט מען (לעולם) אייביג (משנבחרה ירושלים לא שרתה שכינה במקום אחר) פון דיא צייט וואס הקב"ה האט אויס־דערוויילט די שטאט ירושלים האט די שכינה ניט גערוהט אויף איין אנדער ארט: ובין כתפיו שכן. זאגט רש"י (בגובה ארצו היה בית המקדש בנוי) אויף דעם העכסטן ארט פון זיין לאנד איז געווען דער בית המקדש געבויט (אלא שנמוך כ"ג אמה מעין עיטם) דער בית המקדש איז געווען נידעריגער פון עין עיטם מיט דריי אונ צוואנציג איילין (ושם היה דעתו של דוד לבנותו) דארטען האט דוד המלך געוואלט בויען ידעם בית המקדש (כדאיתא בשחיטת קדשים) וויא עס שטייט אין דיא גמרא זבחים (אמרי נחתי ביה פורתא) זיי האבען געזאגט מיר וועלען שטעלען דעם בית המקדש אביסול נידעריגער וניט אויף דעם שפיץ בארג (משום דכתיב ובין כתפיו שכן) ווייל עס שטייט אין פסוק צווישען זיינע אקסלען וועט ער רוהען וניט אויף דעם שפיץ) נאר נידעריגער (אין לך נאה בשור יותר מכתפיו) אויף דעם אקס איז ניטא אשענערער ארט וויא זיינע אקסלען זענען: (יג) ומבורכת ה' ארצו. זיין לאנד

שפתי חכמים

למלחמה כשאר שבטים דהא בהיכל המלך הם יושבים לכ"פ ד"א וכו' ולדבר אחר קשה למה אמר קמיו דהא היו קמיו של כל ישראל דהא עיקר גזירתם היה להעביר על המצות ל"פ גם לטעם ראשון: ל ר"ל דמחץ נמי קאי אמשנאיו דאל"כ לא יתכן לפרש איך מחובר ומשנאיו אדלעיל: מ ר"ל הרי הוא היה הצעיר ולמה הוקדם בברכתו: נ רל"ל הו"ל לכל הפחות להקדים יוסף דהא משכן שילה היה גם כן בחלקו ל"פ לפי וכו': ס (נח"י) לאפוקי שלא תפרש לעוה"ב והוקשה לו והלא חרוב הוא ואין זה לעולם ומתרץ משנבחרה ירושלים וכו' ר"ל הקדושה היא לעולם ולע"ל וגם לא שרתה שכינה אח"כ במקום אחר משא"כ בגלגל ונוב ושילה: ע פי' בכתף שהוא גבוה מכל

פירוש לתורת אלהים

זייגע פיינט מן יקומון זאלען קיין בעשטאנד האבן [ע"ר]: (יב) לבנימין אמר או"ף בנימין האט ער גזאגט ידיד יי ער איז איין גליבטער פון גאט ישכון לבטח ער טוט רוען זיבער אויף הקב"ה חופף ער בדעקט אויף אים אונ בשיצט אויף אים כל היום אגאנצען טאג אייביג ווארום פון דער צייט אז גאט האט אוס דער ווייל'ט אין ירושלים האט די שכינה ניט גירוט אויף איין אנדער ארט נאר אין ירושלים ובין כתפיו אונ צווישען זיינע אקסלען טוט ער רוען דאס ביהמ"ק איז געבויעט געווארען אויף דעם העכסטען ארט פון זיין לאנד: (יג) וליוסף אמר אונ אויף יוסף האט ער גזאגט מבורכת זיין לאנד איז געבענטשט פון גאט [עיין רש"י]

ארצו ממגד שמים מטל ומתהום
רבצת תחת: יד וממגד תבואת
שמש וממגד גרש ירחים: טו ומראש
הררי קדם וממגד גבעות עולם:
טז וממגד ארץ ומלאה ורצון שכני

אונקלוס

עבדא מגדנין מטלא
דשמיא מלעלא
וממבוע עינון ותהומין
דנגדן ממעמקי ארעא
מלרע: יד ועבדא
מגדנין ועללן מיבול
שמשא ועבדא מגדנין
מריש ירח בירח:
טו ומריש טוריא בכיריא
ומטוב רמן דלא פסקן: טז ומטוב ארעא ומלאה ורעי ליה דשכנתה

תו"א וממגד תבואות יומא פג קמא טז: ורצון שוכני זבחים קיח:

רש"י

היתה בנחלת השבטים ארץ מלאה כל טוב [illegible] כארצו של יוסף: ממגד. לשון עדנים ומתק: ומתהום. שהתהום עולה ומלחלח אותה מלמטה [illegible] אתה מוצא בכל השבטים [illegible] ברכתו של משה מעין ברכתו של יעקב: (יד) (ד"א*) וממגד תבואת שמש. שהיתה ארצו פתוחה לחמה וממתקת הפירות: גרש ירחים. יש פירות שהלבנה מבשלתן ואלו הן קשואין ודלועין. ד"א גרש ירחים. שהארץ מגרשת ומוציאה מחדש [illegible] לחדש: (טו) ומראש הררי קדם. ומבורכת מראשית בשול הפירות [illegible] שההריה מקדימין לבכר בשול פירותיהם. ד"א מגיד שקדמה בריאתן [illegible] לשאר הרים: גבעות עולם. גבעות העושות פירות לעולם [illegible] ואינן פוסקות מעוצר הגשמים: (טז) ורצון שכני סנה. כמו

בית יהודא

זאל זיין גיבענטשט פון הקב"ה (שלא היתה בנחלת השבטים ארץ מלאה כל טוב כארצו של יוסף) אלע שבטים האבן ניט געהאט אלאנד וואס זאל זיין פוהל מיט אלעם גוטן ווי די לאנד פון יוסף איז גיוועזן: וממגד. (לשון עדנים ומתק) געשמאקע אונ זיסע פרוכטין: ומתהום. מיינט מען (שהתהום עולה ומלחלח אותה מלמטה) די וואסער וואס אין די ערד הייבין זיך אויף העכר אונ מאכן נאס פון אונטען די ערד פון די פעלדר (אתה מוצא בכל השבטים ברכתו של משה מעין ברכתו של יעקב) דו געפינסט ביי אלע שבטים איז דיא ברכה פון משה גלייך צו דיא ברכה פון יעקב: (יד) וממגד תבואת שמש. זאגט רש"י (שהיתה ארצו פתוחה לחמה וממתקת הפירות) זיין לאנד איז גיוועזן אפען צו די זונן, אונ די זונן האט זים געמאכט די פירות: וגרש ירחים. זאגט רש"י (יש פירות שהלבנה מבשלתן) עס זענען דא פירות וואס די לבנה מאכט זיי צייטיג (ואלו הן קשואין ודלועין) דיא פירות וואס הייסין קשואין אונ דלועין וזיי ווערן צייטיג דורך די לבנה וואס שיינט אויף זיי (דבר אחר) נאך אפשט איז גרש ירחים מיינט מען (שהארץ מגרשת ומוציאה מחודש לחודש) עס זענען דא אין ארץ ישראל אזעלכע פירות וואס די ערד טרייבט זייא ארויס פון זיך אונ זיי וואקסן אלע חודש, מען רייסט אפ די פירות, ביז צו אחודש וואקסט דר מין פירות נאך אמאהל, אונ אזו איז אלע חודש: (טו) ומראש הררי קדם. מיינט מען (מבורכת מראשית בשול הפירות) די פירות זענען גבענטשט פון אנהייב ארויסוואקסן ביז זיי ווערען צייטיג (שההריה מקדימין לבכר בשול פירותיהם) ווייל די בערג מאכן גשווינט צייטיג דיא פירות וואס וואקסען אויף זיי (דבר אחר) נאך אפשט איז (מגיד שקדמה בריאתן לשאר הרים) די בערג וואס זענען אין די לאנד פון יוסף זענען בשאפען געווארן פריער פון אלע בערג: גבעות עולם. מיינט מען (גבעות העושות פירות לעולם) הויכע ערטער וואס אויף זייא וואקסט פירות שטענדיג (ואינן פוסקות מעוצר גשמים) אפילו ווען רעגין איז אויפגעהאלטן, עס רעגינט ניט, פון דעסטוועגן וואקסט אויף זיי פירות: (טז) ורצון שוכני סנה. (כמו שוכן סנה) דר יוד פון שוכני איז איבעריג, גלייך ווי עס וואלט גישטאנען

שפתי חכמים

האיברים וכ"ת א"כ הו"ל לבנותו בראשו של הר דהוא גבוה יותר ל"פ אלא שנמוך כו' פי' המקום שהי' בו בהמ"ק היה כ"ג אמות נמוך מעין עיטם ולכן כתיב בין כתפיו ולא על ראשו וכ"ת מנ"ל ומפרש דהר שם הי' דעתו של דוד לבנותו ומ"ט לא עביד הכי אמרי כו' ש"מ דלא ניחא ליה להקב"ה לבנותו בגובה ארצו בתכלית וכתב מ"ט לא ניחא ליה לבנותו בגובה אלא בין כתפיו לפי שאין לך נאה וכו' מלאתי בשם מהרי"ן: [illegible] ר"ל וכי שאר ארצות של שבטים אינן מבורכות ל"פ שלא היו וכו' כלומר שאר ארצות היו נמי מבורכות אבל נחלת בני יוסף יותר מכולן: [illegible] פי' עולה מלמטה: [illegible] רצונו להוכיח בזה מנ"ל שפי' של ומתהום רובצת תחת הכי דלמא שום דבר אחר רובץ תחת התהום ל"פ אתה מוצא כו' והתם גבי יעקב כתיב ברכות שמים מעל וברכות תהום רובצת תחת והתם בודאי פי' התהום עולה מלמטה דומיא דהטל בא מלמעלה ואם כן אף הכא נמי כן: [illegible] דקשה לו היה לו לומר גרש ירח ל' יחיד מאי ירחים ומפרש הארץ מגרשת וכו' כלומר כל חדש וחדש חוזר ומוציא לכך כתיב ירחים ל' רבים: [illegible] הוסיף מלת מבורכת להודיע שמלת ומראש דבקה עם מבורכת דרישא דקרא והא דהוצרך רש"י לפרש פה שמלת ומראש דבוק עם מבורכת דרישא דקרא יותר מקרא וממגד תבואות שמש וגו' דהוא נמי דבוק עם רישא דקרא י"ל דאם לא פירש הכא ה"א דהאי קרא ומראש הררי קדם וגו' מילתא אחריתא הוא ופי' שיתברך בברכת האבות שנקראו הרים ובברכת האמהות שנקראו גבעות ל"פ ומראש הררי קדם קאי ארישא דקרא דמיירי [illegible] ארצו והוכחתו דקאי ארישא דקרא מדכתיב בתריה וממגד ארץ ומלואה וגו' דמיירי בברכת ארצו וכל המקראות דבוקים לרישא דקרא: [illegible] והמעלה והשבח בזה שהשגחת הקב"ה על ארצו יותר מעל שאר ארצות כיון שהיא קודמה בבריאה השגחת הש"י נמי קודמה עליה והא דפי' ד"א משום דלטעם ראשון קשה קדם דכתיב בקרא ל"ל דהא הכל נכלל במלת ומראש ל"פ ד"א ולד"א לחוד קשה מאי ברכה היא זו אע"פ שהוא שבח ומעלה כדפרישית מ"מ לאו ברכה היא לכך הוצרך גם לטעם ראשון: [illegible] פירוש מכח עצירת גשמים אינן פוסקים מלעשות פירות וכאלו אמר וממתק

*) (ש"ח) הלי ד"א ט"ס הוא וק"ל

פירוש לתורת אלהים

ממגד שמים פון זיסקייט פון דעם הימל מטל פון דעם טוא ומתהום אונ פון דעם אפגרונד רובצת וואס גיט פייכטקייט פון אונטען: (יד) וממגד אונ די זיסקייט פון דער פרוכט וואס וואקסט אנטקעגין דער זון אונ דער פון איז די פרוכט זים וממגד גרש אונ פון זיסקייט וואס די ערד טרייבט פון זיך ארוס אונ עס וואקסט פון איין חודש צום אנדערין: (טו) ומראש אונ זיין לאנד איז געבענטשט מיט דעם וואס דיא פירות ווערען דארטען פריער צייטיג איידער אין אנדערע לענדער הררי קדם ווארום אירע בערג

סְנֶה תָּבוֹאתָה לְרֹאשׁ יוֹסֵף וּלְקָדְקֹד נְזִיר אֶחָיו׃ יז בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ וְקַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו בָּהֶם עַמִּים יְנַגַּח יַחְדָּו אַפְסֵי־אָרֶץ וְהֵם רִבְבוֹת

בִּשְׁמַיָּא וְעַל מֹשֶׁה אִתְגְּלִי בְּאַסְנָא יִתְיָן כָּל אִלֵּין לְרֵישָׁא דְיוֹסֵף וּלְגַבְרָא פְּרִישָׁא דַאֲחוֹהִי׃ יז רַבָּא דִבְנוֹהִי זִיוָא לֵהּ וּגְבוּרָן דְּאִתְעֲבִידָא לֵהּ מִקֳּדָם דְּתוּקְפָּא וְרוּמָא דִילֵהּ בִּגְבַרְתֵּהּ עַמְמַיָּא יְקַטֵּל כַּחֲדָא עַד סְיָפֵי אַרְעָא וְאִנּוּן רִבְוָתָא דְבֵית

תו"א בכור שורו ברכות נו קמא עב ספר הזהר פ' ויקרא: בהם עמים ינגח יחדו קמא יז:

בית יהודא

שוכן סנה, אזוי האט משה געזאגט (ותהא ארצו מבורכת מרצונו ונחת רוחו של הקב"ה הנגלה עלי תחלה בסנה) זיין לאנד זאל זיין געבענטשט פון דעם ווילען אונ פערגעניגען פון הקב"ה וואס ער האט זיך צו מיר בעוויזען דאס ערשטע מאהל אויף דעם דארין: (רצון). מיינט מען (נחת רוח ופיוס) פארגעניגען אונ איבערבעטונג, פריינדשאפט (וכן כל רצון שבמקרא) ווא עס שטייט אין פסוק דר ווארט רצון, מיינט מען בעוויליגונג אונ פריינדשאפט: (תבואתה). (ברכה זו לראש יוסף) די ברכה זאל קומען צום קאפ פון יוסף: (נזיר אחיו). (שהופרש מאחיו במכירתו) וואס ער איז אפגעשיידט געווארען פון זיינע ברידער ווען זיי האבען אים פארקויפט: (יז) (בכור שורו). זאגט רש"י (יש בכור שהוא לשון גדולה ומלכות) דר ווארט „בכור" ווערט ניט געזאגט נאר אויף דעם מענטש וואס איז דר ערשטער געבארען געווארען, נאר אמלך אדער אשר ווערט אויך גערופען בכור (שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק הקב"ה האט געזאגט (אף אני בכור אתנהו) איך וועל אים געבען ער זאל זיין אבכור, אמלך (וכן בני בכורי ישראל) הקב"ה האט געזאגט די יודין זענען ביי מיר דיא גרעסטע פאלק *): (בכור). מיינט מען (מלך היוצא ממנו יהוא יהושע) דער מלך וואס איז געבארען פון יוסף, דאס איז יהושע: (שורו). זיין אקס (שכחו קשה כשור לכבוש כמה מלכים) זיין כח איז שטארק וויא דר כח פון אאקס ער וועט איינגעמען פיל מלכים: (הדר לו). (נתון לו) צו אים איז געגעבן געווארען דם שיינקייט פון אמלך (שנאמר) וויא הקב"ה האט געזאגט צו משה (ונתתה מהודך עליו) דו זאלסט געבען פון דיין שיינקייט אויף יהושע: (וקרני ראם קרניו). זאגט רש"י (שור כוחו קשה ואין קרניו נאות) אאקס האט אשטארקען כח אונ זיינע הערנער זענען ניט שיין (אבל ראם קרניו נאות ואין כוחו קשה) אבער דער ווילדער ואזוי אחיהו האט שיינע הערנער נאר זיין כח איז ניט שטארק (נתן ליהושע כוחו של שור ויופי קרני ראם) האט משה געגעבען צוא יהושע דיא שטארקייט פון אאקס אונ דיא שיינע הערנער פון אווילד: (ואפסי ארץ). זאגט רש"י (ל"א מלכים אפשר שכולם מארץ ישראל היו) קענדען זיין דיא אלע איין אונ דרייסיג מלכים וואס יהושע האט געהרגעט זענען אלע געוועזען פון ארץ ישראל? (אלא אין לך כל מלך ושלטון שלא קנה לו פלטרין ואחוזה בארץ ישראל) עס איז ניט געוועזען איין מלך אונ איין שררה וואס האט ניט געקויפט אפאלאץ אונ

רש"י

שוכן סנה ותהא ארצו מבורכת מרצונו ונחת רוחו של הקב"ה הנגלה עלי תחלה בסנה: רצון. נחת רוח ופיוס וכן כל רצון שבמקרא: תבואתה. ברכה זו ב לראש יוסף: נזיר אחיו. שהופרש מאחיו במכירתו: (יז) בכור שורו. יש בכור שהוא לשון גדולה ג ומלכות שנאמר (תהלים פט) אף אני בכור אתנהו וכן (שמות ד) בני בכורי ישראל: בכור. מלך היוצא ממנו והוא יהושע: שורו. שכחו קשה ד כשור לכבוש כמה מלכים: הדר לו. נתון לו שנאמר (במדבר כז) ונתתה מהודך עליו: וקרני ראם קרניו. שור כחו קשה ואין קרניו נאות ה אבל ראם קרניו נאות ואין כחו קשה נתן ליהושע כחו של שור ויופי קרני ראם: אפסי ארץ. ל"א מלכים אפשר שכולם מארץ ישראל היו ו אלא אין לך כל מלך ושלטון שלא קנה לו פלטרין ואחוזה בא"י

שפתי חכמים

הנבעית שהוא תמיד בלתי פוסק דאל"כ מה ענין הגבעות לכאן: ב ר"ל במה שהוסיף מלת ברכה דבלאו הכי לא היה נשמע מה תבא לראש יוסף לכך הוסיף ברכה זו: ג וא"כ אף בכור דהכא הוא מל' גדולה ופירוש מלך היוצא וכו': ד רל"ת לענין מה מדמהו לשור: ה ר"ל אמאי לא מדמה אותו בקרניו ג"כ לשור למה מד"יהו בקרניו לראם וכו' יבוא יתירץ הא דפירשו רז"ל ורש"י מביאו כפי' בלק ראם מל' רום או שדים ולא ראם ממש דהתם בא לאשמועינן גבורתו ותקפו של הקב"ה וראם הוא חלוק בתכלית החולשה: ו פי' לי בתמיה

פירוש לתורת אלהים

אוילין זיך צו פארטיג מאכען זייערי פירות וממגד אונ פון זיסקייט פון די הייך וואס וואקסין אויף זייא אייביג פירות אונ עס הערט קיין מאל ניט אויף: (טז) וממגד אונ פון זיסקייט פון די ערד אונ איר דר פילונג ורצון אונ בוויליגונג פון דעם וואס האט גרועט אויף דעם דארען זיין לאנד זאל געבענטשט זיין מיט דעם רצון אונ נחת רוח פון הקב"ה וואס ער האט זיך צו מיר אין תחלת באוויזען אויף איין דארן תבואתה די ברכה זאל קומען לראש יוסף אויף דעם קאפ פון יוסף ולקדקוד אונ צו דעם קאפ נזיר אחיו פון דעם וואס איז געווארען אפגשייד פון זיינע ברידער ווען זיי האבען אים פר קופט: (יז) בכור דר מלך וואס וועט פון אים ארוס קומען דס איז יהושע שורו וואס זיין כח איז שטארק אזוי ווי איין אקס איין צו געמען פיל מלכים הדר שיינהייט איז געגעבן געווארען צו אים וקרני אונ אזוי ווי די הערנער פון אוויזל מיר קרניו אזוי זענען זיינע הערנער [עיין רש"י] בהם מיט זיי מיט זיין שטארקייט עמים ינגח וועט ער שטוסין די פעלקער יחדו בנאנד אפסי ארץ די שררים

*) הערה רש"י שרייבט אויף די ווערטער בראשית איז צוויי ווערטער „בשביל ראשית" וועגין די יודין וואס ווערין גערופין ראשית, האט הקב"ה בשאפין די וועלט, איז דאך די ערשטע טראכטונג פון הקב"ה ווען ער האט בשאפין די וועלט, גיוועזן אויף יודין, אונ יודין ווערין גערופין בנים, קינדער, צו הקב"ה, ווי משה האט געזאגט צו די יודין בנים אתם לה' איר זענט קינדער צו הקב"ה, אונ וויל דאס ערשטע טראכטונג פון הקב"ה איז געוועזן יודין, ווערין זיי גערופין בני בכורי, מיין ערשט בעשאפענער זוהן [אין טראכטונג פון הקב"ה זענען יודין די ערשטע]:

אֶפְרַיִם וְאִנּוּן אַלְפַיָּא
דְבֵית מְנַשֶּׁה: יח וּלְזְבוּלֻן
אֲמַר חֲדִי זְבוּלֻן
בְּמִפְּקָךְ לַאֲגָחָא קְרָבָא

אֶפְרַיִם וְהֵם אַלְפֵי מְנַשֶּׁה: ס רביעי
יח וְלִזְבוּלֻן אָמַר שְׂמַח זְבוּלֻן בְּצֵאתֶךָ

תו"א ולזבולן אמר ס' הזוהר פרשת בהעלותך:

בעל הטורים

(יח) שמח. ב' שמח זבולן שמח בחור ע"ש שהיו יולאים בדרכים לפרקמטיא היו בחורים וגבורים:

רש"י

שחשובה לכולם היא שנאמר (ירמיה ג) נחלת צבי צבאות גוים: והם רבבות אפרים. אותם המנוגחים הם הרבבות שהרג יהושע שבא מאפרים: והם אלפי מנשה. הם האלפים שהרג גדעון במדין שנאמר (שופטים ח) וזבח וצלמונע בקרקר וגו': (יח) ולזבולן אמר. אלו חמשה שבטים שבירך באחרונה ח זבולן גד דן נפתלי ואשר כפל שמותיהם לחזקם ולהגבירם לפי שהיו חלשים שבכל השבטים הם הם שהוליך יוסף לפני פרעה שנאמר (בראשית מז) ומקצה אחיו לקח חמשה אנשים לפי שנראים חלשים ולא ישים אותם לו שרי מלחמתו: שמח זבולן בצאתך ויששכר באהליך. זבולן ט ויששכר עשו שותפות זבולן לחוף ימים ישכון ויולא לפרקמטיא בספינות ומשתכר ונותן לתוך פיו של יששכר והם יושבים ועוסקים בתורה לפיכך הקדים זבולן ליששכר שתורתו של יששכר על ידי זבולן היתה: שמח זבולן בצאתך. הצלח בצאתך לסחורה: ויששכר. הצלח בישיבת אהליך לתורה לישב ולעבר שנים ולקבוע חדשים כמו שנאמר (דה"א יב)

בית יהודא

אַפְּעלְד אין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (שֶׁחֲשׁוּבָה לְכוּלָּם הִיא) ווייל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל איז געוועזן געליבט ביי אלע מְלָכִים (שֶׁנֶּאֱמַר) ווי עס שטייט אין פסוק (נַחֲלַת צְבִי צִבְאוֹת גּוֹיִם) אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל איז געוועזן אנגלוסטיגע לאנד, דם גלוסטונג פון די פעלקר, דריבר זענן געוועזן צווישן דיא איין און דרייסיג מְלָכִים אזעלכע מְלָכִים וואס זענן געוועזן פון עק וועלט, דריבר זאגט דר פסוק יְהוֹשֻׁעַ וועט שטויסן מיט זיינע הערנר ביז עק וועלט, ער וועט הרגנן מְלָכִים וָוס זענן פון עק וועלט: [וְהֵם רִבְבוֹת אֶפְרַיִם]. זאגט רש"י (אוֹתָם הַמְנוּגָּחִים) די מְלָכִים וואס וועלן געשטויסן ווערן [געהרגת ווערן] (הֵם הָרְבָבוֹת שֶׁהָרַג יְהוֹשֻׁעַ שֶׁבָּא מֵאֶפְרַיִם) דם זענן די צעהן טויזענדר וָוס יְהוֹשֻׁעַ הט געהרגת וָוס ער איז פון אֶפְרַיִם: [וְהֵם אַלְפֵי מְנַשֶּׁה]. מיינט מען (הֵם הָאֲלָפִים שֶׁהָרַג גִּדְעוֹן בְּמִדְיָן) דם זענן די טויזענדר וָוס גִּדְעוֹן הט געהרגת פון די מִדְיָנִים (שֶׁנֶּאֱמַר) ווי עס שטייט אין פסוק זֶבַח און צַלְמֻנָּע זענן געוועזן אין קַרְקוֹר מיט אגרויסע מַחֲנֶה מִדְיָנִים: (יח) [וְלִזְבוּלֻן אָמַר]. זאגט רש"י (אֵלּוּ חֲמִשָּׁה שְׁבָטִים שֶׁבֵּירַךְ בָּאַחֲרוֹנָה) די פינף שְׁבָטִים וָוס משה הט געבענטשט צום לעצטן זבולון גד דן נַפְתָּלִי אָשֵׁר (כָּפַל שְׁמוֹתֵיהֶם) הט ער געטאפלט זייערע נעמען (לְחַזְּקָם וּלְהַגְבִּירָם) ער זאל זיי שטארקען (לְפִי שֶׁהָיוּ חַלָּשִׁים שֶׁבְּכָל הַשְּׁבָטִים) ווייל זיי זענן געוועזן די שוואכסטע פון אלע שְׁבָטִים (הֵם הֵם שֶׁהוֹלִיךְ יוֹסֵף לִפְנֵי פַּרְעֹה) דם זענן די פינף ברידר וָוס יוסף הט זיי געפירט פאר פרעה (שֶׁנֶּאֱמַר) ווי עס שטייט אין פסוק (וּמִקְצֵה אֶחָיו לָקַח חֲמִשָּׁה אֲנָשִׁים) פון זיינע ברידר האט ער [יוסף] גענומען פינף מענטשן (לְפִי שֶׁנִּרְאִים חַלָּשִׁים) ווייל זיי האבן אויסגיזעהן שוואכע (וְלֹא יָשִׂים אוֹתָם לוֹ שָׂרֵי מִלְחַמְתּוֹ) וועט פרעה זיי ניט מאכען אלצטע צו גיין אין מלחמה: [וּשְׂמַח זְבוּלֻן בְּצֵאתֶךָ וְיִשָּׂשכָר בְּאֹהָלֶיךָ]. זאגט רש"י (זְבוּלֻן וְיִשָּׂשכָר עָשׂוּ שׁוּתָּפוּת) זבולן מיט יששכר האבן געמאכט שותפות (זְבוּלֻן לְחוֹף יַמִּים יִשְׁכּוֹן) דער שבט זבולן זאל וואוינען ביי דיא פארטין פון ים (וְיוֹצֵא לְפְּרַקְמַטְיָא בִּסְפִינוֹת וּמִשְׂתַּכֵּר) און ער זאל פארען מיט שיפען אויף דעם ים צוא האנדלן און פארדינען (וְנוֹתֵן לְתוֹךְ פִּיו שֶׁל יִשָּׂשכָר) און ער גישפייזט דעם שבט יששכר (וְהֵם יוֹשְׁבִים וְעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה) און דער שבט יששכר איז געוועזן אין דערהיים און גלערנט תורה, און האט געגעבען אחלק פון זיין תורה צום שבט זבולן (לְפִיכָךְ הִקְדִּים זְבוּלֻן לְיִשָּׂשכָר) דריבר הט משה דערמאנט דעם נאמן זבולן פריער פאר יששכר ואפילו יששכר איז געוועזן עלטער פון זבולן (שֶׁתּוֹרָתוֹ שֶׁל יִשָּׂשכָר עַל יְדֵי זְבוּלֻן הָיְתָה) ווייל די תורה וָוס יששכר האט געלערנט איז געוועזן ווייל זבולן הט אים געגעבן עסן: [וּשְׂמַח זְבוּלֻן בְּצֵאתֶךָ]. זבולן דארפסט זיין פרייליך ווען דו גייסט ארויס אויף דעם ים האנדלען (הַצְלַח בְּצֵאתְךָ לִסְחוֹרָה) ווייל דו וועסט בעגליקען אין דיין ארויסגיין האנדלן: [וְיִשָּׂשכָר]. (הַצְלַח בִּישִׁיבַת אֹהָלֶיךָ לַתּוֹרָה) יששכר דו וועסט בעגליקען ווען דו וועסט זיצען אין דיינע גיצעלטין לערנען תורה (לֵישֵׁב וּלְעַבֵּר שָׁנִים וְלִקְבּוֹעַ חֳדָשִׁים) דוא וועסט זיצען און רעכענען וועלכער יאר דארף זיין א עיבור וצווייא מאל אדר] און ווי פיל טעג עס דארף זיין אין די חֳדָשִׁים, וועלכר חודש דארף זיין ניין און צוואנציג און וועלכר חודש דרייסיג (כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר) וויא עס שטייט אין פסוק (וּמִבְּנֵי יִשָּׂשכָר

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יח) שמח זבולן בצאתך. זבולן הי' יוצא לסחורה לצור ולצידון לארץ מרחקים לפיכך התפלל משה עליו שיצליח בסחורתו: ויששכר באהליך. ארצו היתה ראויה לזריעה והי' יושב באהלים לשמור שדותיו והתפלל עליו שישמח בשדותיו וכן אמר לו

שפתי חכמים

הוא והא א"י לא היתה אלא ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה איך היה אפשר של"א מלכים כולם ימלכו בארץ ישראל: ז והוא מלשון בלביונס וכו': ח ר"ל טעם כפל שמו של זבולן מה שלא עשה עד הנה לשום שבט: ט רל"ת הקדמת זבולן לפני יששכר:

פירוש לתורת אלהים

פון דר וועלט דם זענן די איין און דרייסיג מְלָכִים וְהֵם און די גשטוסני זענן רִבְבוֹת די צעהן טויזנטר וָוס זענען גהרגית גוואָרן דורך יְהוֹשֻׁעַ וָוס ער איז פון שֵׁבֶט אֶפְרַיִם וְהֵם און דם זענן די טויזנטר וָוס זענען גהרגית גוואָרן דורך גִּדְעוֹן וואס ער איז פון שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה: (יח) וְלִזְבוּלֻן אָמַר און אויף זבולון האט ער גזאגט שְׂמַח פריי דיך זבולון און זאלסט מצליח זיין

ליקוטים על התורה

(יח) וְלִזְבוּלֻן אָמַר שְׂמַח זְבוּלֻן בְּצֵאתֶךָ וגו'. די גמרא זאגט זבולן מיט יששכר האבען געמאכט שותפות, זבולון איז געפארען אויף דעם ים האנדלען, און יששכר האט געלערנט תורה, זבולון הט געגעבן העלפט פון זיין פארדינסט צו יששכר, און יששכר האט געגעבען צו זבולון העלפט פון זיין תורה, זבולון האט געקויפט פאר עולם הזה, עולם הבא, און יששכר האט געקויפט פאר עולם הבא, עולם הזה, דערווייל אויף די וועלט הט יששכר געמאכט אבעסר גישעפט ווי זבולון, יששכר איז געוועזן אין דערהיים גאנץ רוהיג, אין אוארעמע שטוב, אדער אין אווארעמן בית המדרש, און האט געדאווינט גלערנט, פרנסה האט זבולון געגעבן ווי פיל מען האט געדארפט, אבער זבולון איז געוועזן פארווארפען פון זיין היים, פון זיין ווייב און קינדער, אויף דעם ים, אלע מינוט אין סכנת נפשות, דיא שיף

וְיִשָּׂשכָר בְּאֹהָלֶיךָ׃ יט עַמִּים הַר־יִקְרָאוּ שָׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי־צֶדֶק כִּי שֶׁפַע

תו"א שם יזבחו זבחי צדק מגילה ו:

אונקלוס

עַל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ וְיִשָּׂשכָר בְּמַהֲכָךְ לְמֶעְבַּד זִמְנֵי מוֹעֲדַיָּא בִּירוּשְׁלֵם: יט שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל לְטוּר בֵּית מַקְדְּשָׁא יִתְכַּנְשׁוּן תַּמָּן יְכַסוּן

בעל הטורים

באהליך. ב' דין ואידך אל תשכן באהליך עולה תשכן נוטריקון תורה שטר כתובים נביאים כמו שדרשו זה המשנה בביתו שטר פרוע וספר שאינו מוגה ובני יששכר היו יושבי אוהלים ועוסקים בתורה ע"כ מזהיר אותם אל תשכן באהליך עולה:

בית יהודא

יוֹדְעֵי בִינָה לְעִתִּים) דיא קינדער פון יִשָּׂשכָר ווייסען און פארשטייען די צייטען (רָאשֵׁיהֶם מָאתַיִם) זייערע עלצטע זענען געווען צוויי הונדערט (רָאשֵׁי סַנְהֶדְרָאוֹת הָיוּ עוֹסְקִים בְּכָךְ) די עלצטע פון די סַנְהֶדְרִין האבען זיך בעשעפטיגט צו וויסען די עיבורים און די מוֹלָדוֹת (וְעַל פִּי קְבִיעוּת עִתֵּיהֶם וְעִבּוּרֵיהֶם) און ווי זיי האבען בעשטימט וועלכער יאר זאל זיין א עיבור און וועלכער טאג זאל זיין ראש חודש, אזוי האבען געטאן אלע יודין *): (יט) וְעַמִּים (שֶׁל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל) הַר יִקְרָאוּ. (לְהַר הַמּוֹרִיָּה יִתְאַסְּפוּ) די שבטים, אלע יודין, וועלען זיך פארזאמלען צום בארג מוריה וצום בית המקדש אויף יום טוב. (כָּל אֲסִיפָה עַל יְדֵי קְרִיאָה הִיא) ווייל יעדער פארזאמלונג ווערט מען גערופען צום פארזאמלונג. דריבער זאגט דער פסוק (הַר יִקְרָאוּ) זיי וועלען גערופען ווערען ופארזאמעלט ווערען צום בארג, צום בית המקדש, אויף יום טוב ועיין ש"ת! (וְשָׁם יִזְבְּחוּ בִּרְגָלִים זִבְחֵי צֶדֶק) און דארטען, אין בית המקדש, וועלען זיי שעכטען אום יום טוב קרבנות נדרים און נדבות, קרבנות שלמים און עולות וואס געהער צוא יום טוב: וכִּי שֶׁפַע יַמִּים יִינָקוּ. דיא הצלחה פון די ימים וועלען זייגען,

רש"י

ומבני יששכר יודעי בינה לעתים ראשיהם מאתים ראשי סנהדראות היו עוסקים בכך. וע"פ קביעות עתיהם ועבוריהם: (יט) עמים. של שבטי ישראל: הר יקראו. להר המוריה יאספו י כל אסיפה ע"י קריאה היא ושם יזבחו ברגלים ב זבחי צדק: כי שפע ימים יינקו. יששכר

שפתי חכמים

י פי' לרגל וא"ת א"כ הל"ל ל' אסיפה ומאי יקראו ל"פ כל אסיפה וכו' וא"כ אף אסיפה דהכא אע"פ שלא על ידי קריאה היא אלא מעלמן הן נאספין אפי' הכי כתב ל' קריאה. כ' הרא"ם ולבי מגמגם בזה דה"ל לכתוב יקראו הקו"ף בקמ"ץ והרי"ש בציר"י מבנין נפעל וכו' ול"נ דאסיפה דהכא בלא קריאה היא כדפרישית אלא הם מעצמם יתאספו במצות השם עליהם שיעלו לרגל ומפני דסתר אסיפות חוץ מזו הם ע"י קריאה כתב הכא יקראו במקום יתאספו ולעולם לאו נפעל הוא לכן לא ננקד בניקוד הנפעל ודוק. עוד כ' הרא"ם אך איני יודע מה ענין אסיפת השבטים אל הר המוריה בתוך ברכתן של יששכר וזבולן ובאמת לא ידעתי למה אינו יודע דהא רש"י בעצמו היה נזהר מקושיא זו וכתב וע"פ קביעות עתיהם ועיבוריהם עמים של שבטי ישראל הר יקראו להר המוריה וכו' ואפשר דגירסא מוטעת היה ביד הרב מש"ה כתב מה שכתב וק"ל נ"ל: ב ר"לוני בזה להכר חיבור הקרא אהדדי ומש"ה הוסיף וי"ו לומר שברגלים יזבחו זבחי לדק אף שבכל ימות השנה היו מקריבין שם קרבנות אלא מש"ה הוסיף וי"ו כדי להכר חיבור הקרא:

דעת זקנים מבעלי התוספות

יעקב רובץ בין המשפתים רובץ בין הגבולים לשמור שדותיו: (יט) עמים הר יקראו. כי כשראו עמים רבים באים בים והיו נודרין ומתנדבין בעצמן מפני פחד הים ללכת אל הר ציון לזבוח שם זבחי צדק אם ינצלו מן הים כדאמרינן בחולין איש איש מלמד שהעכו"ם נודרים נדרים ונדבות כישראל: כי שפע ימים יינקו. כי בשפע תבוא להם הסחורה דרך הים:

ליקוטים על התורה

האט זיך געווארפען פון דיא וואלין, אמאל איז געווען שטורעם ווינטען, אז ער איז אלץ איבערגעקומען, און געקומען אהיים אויף אפאר וואכען, און האט פארדינט אסומא געלט, מוז ער איצט נעמען ארייכטיגע העלפט געלט און געבען צו יששכר, אויפציילען עטליכע טויזענד רובל און געבען מיט איין מאהל פאר אסחורה וואס ער זעהט זיא גאר ניט, מאכט דער יצר הרע פון געלט אביסעל טרויעריג דעם מענטש, זאגט משה רבינו, שמח זבולן, ווען וועסטו דיך פרייען זבולן, בצאתך, ווען דו וועסט ארויסגיין פון דער וועלט און דו וועסט זעהן דעם פערגעניגען וואס דו וועסט האבען אויף עולם הבא פאר דיין געלט, דאמאלס וועסטו דיך פרייען, ויששכר באהליך, אבער יששכר וועט זיך נאר פרייען ווען ער איז אין די געצעלטען אויף די וועלט, אבער ווען ער וועט קימען אויף עולם הבא, און ער וועט זעהן וואס ער הט פארקויפט פאר זיין עולם הזה. וועט ער קיין שמחה האבען:

פירוש לתורת אלהים

אין דיין טאן און גיין סחורה האנדלען ויששכר און פרייא דיך יששכר באהליך אין דיין געצעלט דוא זאלסט הצלחה האבען אין דיין תורה [עיין רש"י]: (יט) עמים די פעלקער דאס מיינט מען די שבטים פון די ישראל הר יקראו וועלען זיי איין געזאמעלט ווערין אין די שלש רגלים צום הר המוריה דס איז דער בית המקדש שם יזבחו דארטען וועלען זייא שעכטען זבחי שעכטונג צדק פון גערעכטיקייט דער גור אריה שרייבט ווייל זבולון האט עוסק געווען אין משא ומתן און הט מפרנס געווען דעם שבט יששכר און יששכר האט עוסק בתורה געווען און האבען קובע געווען ראשי חדשים און ימים טובים און דורך זייא האט מען גוווסט ווען צו גיין עולה רגל זיין דרום שטייט דר פסוק פון עמים הר יקראו ביי דער ברכה פון יששכר וזבולון כי שפע ימים יינקו ווארום יששכר און זבולון וועלען זייגען די שפע פון דעם ים און

---

*) **הערה** שמח זבולן בצאתך וגו'. די שותפות פון זבולן מיט יששכר, איז ניט געווען גלייך אויף איין צייט, דהיינו זבולן איז געפארין מיט אשיף אויף דעם ים אין וויטע לענדער און אינזלען, און איז עטליכע חדשים ניט געווען אין דערהיים, און איז געווען אין סכנות נפשות פון שטארקע ווינטען, פון גזלנים, אז ער איז געקומען צו פארין אהיים און האט פארקויפט די סחורה און עס איז פארדינט געווארין עטליכע טויזענד רובל [זעקס טויזענד רובל] דארף נעמען זבולן דריי טויזענד רובל און געבין זיין ברודער יששכר, וואס ער איז געזעסין רוהיג, גיגעסין געטרינקען, צו דער צייט גישלאפין, ווי גרויס איז געווען די שמחה פון יששכר ווען ער האט גענומען די דריי טויזענד רובל פון זבולן, אזעלכע געלט וואס ער הט גאר ניט גערבעט אויף זיי, און ווי גרויס איז געווען דר צער פון זבולן ווען ער האט גיגעבין די דריי טויזענד רובל צו יששכר, ווייל ער האט אויף זיי שווער גערבעט, דס איז געווען ווען ביידע זענען געווען אויף די וועלט, ווען זיי זענען געקומען צו עולם הבא און יששכר הט געזעהן די עולם הבא [דעם שכר וואס מען גיט פר תורה לערנען] און פון אים נעמט מען אוועק אהאלבין שכר און מען גיט זבולן, דער האלבער שכר וואס זבולן נעמט פון יששכר איז טויזענדער מאהל מער פארגעניגען ווי יששכר האט געהאט אויף די וועלט פארגעניגען פון דעם געלט וואס זבולן האט אים גיגעבין, איצט איז געווארין פארקערט, זבולן נעמט שכר עולם הבא פאר אזעלכע תורה וואס ער האט גאר ניט געלערנט, דאס זאגט דער פסוק שמח זבולן בצאתך, זבולן וועט זיך פרייען ווען ער וועט ארויסגיין פון דער וועלט און וועט נעמען שכר עולם הבא, פאר תורה וואס ער האט ניט געלערנט, ויששכר באהליך, יששכר פרייט זיך נאר ווען ער איז אויף די וועלט אין זיין געצעלט און נעמט געלט וואס ער האט אויף זיי ניט גערבעט:

נכסת קודשין לרעוא ארי נכסי עממיא ייכלון וסימא דמטמרא בחלא מתגליא להון: כ ולגד אמר בריך אפתי לגד

ימים יינקו ושפני טמוני חול: ס
כ ולגד אמר ברוך מרחיב גד כלביא

תו"א ושפוני טמוני חול שם:

בעל הטורים

(כ) ולגד אמר. בברכתו של גד תמצא כל אלפא ביתא לפי שמרע"ה קבור בחלקו שקיים כל התורה כולה מאל"ף ועד תי"ו וכן בברכת יוסף לפי שארונו של יוסף היה מהלך אצל הארון

רש"י

וזבולן ויהא להם פנאי ל לעסוק בתורה: ושפני טמוני חול. (מגילה ו) כסויי טמוני חול טרית מ והלזון וזכוכית לבנה היוצאים מן הים ומן החול ובחלקו של יששכר וזבולן היה כמו שאמרו במסכת מגילה (דף טו) (שופטים ה) זבולן עם חרף נפשו למות נ משום דנפתלי על מרומי שדה שהיה מתרעם זבולן על חלקו לאחי נתת שדות וכרמים וכו': ושפני. לשון כסוי כמו שנאמר (מ"א ו) ויספון את הבית (שם ז) וספון בארז ותרגומו ומטלל ס בכיורי (ס"א בכסוי) ארזא. ד"א עמים הר יקראו ע ע"י פרקמטיא של זבולן תגרי אומות העולם באים אל ארצו והוא עומד על הספר והם אומרים הואיל ונצטערנו עד כאן נלך עד ירושלים ונראה מה יראתה של אומה זו ומה מעשיה והם רואים כל ישראל עובדים לאלוה אחד ואוכלים מאכל אחד לפי שהעכו"ם אלוהות של זה לא כאלוהות של זה ומאכלו של זה לא כמאכלו של זה והם אומרים אין אומה כשרה כזו ומתגיירין שם שנאמר שם יזבחו זבחי צדק: כי שפע ימים יינקו. זבולן ויששכר היה נותן להם ממון בשפע: (כ) ברוך מרחיב גד. מלמד שהיה

בית יהודא

וועלען האבן, יששכר אונ זבולן (ויהא להם פנאי לעסוק בתורה) וועלן זיי האבן צייט צו לערנען תורה: ושפוני טמוני חול. מיינט מען (כסויי טמוני חול) די זאכן וואס זענען בדעקט אונ בעהאלטן אין דעם זאמד פון ים, דאס איז „טרית" אזוי אמין פיש, אונ „חלזון" דס איז אויך אמין פיש, פון זיין בלוט פארבט מען די תכלת (וזכוכית לבנה) אונ ווייסע גלאז (היוצאים מן הים ומן החול) די פיש פאנגט מען פון ים אונ די ווייסע גלאז מאכט מען פון די זאמד פון ים (ובחלקו של יששכר וזבולן היה) דר ים איז געווען אין חלק פון יששכר אונ זבולן (כמו שאמרו במסכת מגלה) ווי די גמרא זאגט אין מגלה אויף דעם פסוק (זבולן עם חרף נפשו למות משום דנפתלי על מרומי שדה) זבולן הט זיך מצער געווען אזוי שטארק ביז צום שטארבן ווייל נפתלי הט פעלדר אויף הויכע בערג (שהיה מתרעם זבולן על חלקו) זבולון איז געוועזן בייז פר וואס דר גורל הט אים געגעבן אזא אחלק, אונ ער הט געזאגט פאר הקב"ה (לאחי נתת שדות וכרמים) צו מיין ברודר נפתלי האסטו געגעבן פעלדר אונ וויינגערטנר, אונ מיר האסטו געגעבן ים, האט הקב"ה געזאגט צו זבולון דיין הצלחה פון ים וועט זיין מער ווי די הצלחה פון נפתליים פעלדר אונ וויינגערטנר, ווייל דוא וועסט האבן דעם מין פיש וואס הייסט טרית אונ דעם חלזון אונ די ווייסע גלאז, פר די זאכן וועט מען דיר טייער בצאלן (ושפוני לשון כסוי) שפוני איז דערטייטש אבעדעקונג (כמו שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק (ויספון את הבית) מיינט מען ער האט באדעקט דיא שטוב (וספון בארז ותרגומו) טייטשט דר תרגום (ומטלל בכסוי ארזא) ער האט באדעקט מיט טענענבוימערנע ברעטר, (דבר אחר) נאך אפשט איז (עמים הר יקראו) דר שבט זבולון האבן גערופן פעלקר צום בארג, צום בית המקדש (על ידי פרקמטיא של זבולון) וועגען דעם האנדל פון זבולון (תגרי עובדי כוכבים באים אל ארצו) פלעגן כנעניישע סוחרים קומען צו זיין לאנד קויפען סחורה אונ פארקויפן סחורה (והוא עומד על הספר) דער שבט זבולון שטיין לעבען גרענעץ פון ארץ ישראל (והם אומרים) די סוחרים פלעגן זאגען (הוא ל ונצטערנו עד כאן) ווייל מיר האבן שוין געהאט צער ביז מיר זענען אהער געקומען (נלך עד ירושלים ונראה מה יראתה של אומה זו) וועלן מיר גיין ביז ירושלים אונ מיר וועלן זעהן וואס דינען די יודין (ומה מעשיה) אונ וואס טוהען די יודין (והם רואים כל ישראל עובדים לאלוה אחד) אונ זיי זעהן אלע יודין דינען צו איין גאט (ואוכלים מאכל אחד) אונ זיי עסען איין מין עסן (לפי שהעובדי אלילים אלוהות של זה לא כאלוהות של זה) ווייל דיא געצין דינער די גאטער וואס דר דינט זענען ניט די זעלביגע גאטער וואס דר אנדערער דינט (ומאכלו של זה לא כמאכלו של זה) אונ דאס עסען פון די געצין דינער איז ניט דאס זעלביגע עסן פון די אנדערע געצין דינער, ווי דיא סוחרים האבן דס גיזעהן (ומתגיירין שם) האבן זיי זיך דארטן מגייר געווען (שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק (שם יזבחו זבחי צדק) דארטן, אין ירושלים, וועלן זיי שעכטן קרבנות ווייל זיי האבן גיזעהן דס גערעכטיגקייט: כי שפע ימים יינקו. זאגט רש"י (זבולון ויששכר היה נותן להם ממון בשפע) ומען קען זאגן דס מאכט (הים נותן להם ממון בשפע) דר ים האט זייא געגעבן גענוג געלט זבולון אונ יששכר האבן געגעבן גענוג געלט צו די סוחרים: (כ) וברוך מרחיב גד. זאגט רש"י (מלמד) דער פסוק לערנט אונז (שהיה תחומו של גד

דעת זקנים מבעלי התוספות

ומרויחין: ושפוני טמוני חול. כמו מהספינות הנשברות בנמל והנטבעות בים כשליכין לחוץ הכל והמוציאין הספינה טומנין הממון בחול וקאמר שגם הספינה והממון הנטמן בחול שימצאו הכל ויקחו לעצמן. ולפי הפשט הזה יש לשאול למה הקדים זבולון ליששכר אבל לפי המדרש שעשו שותפות שזבולון יעסוק בפרקמטיא ויששכר יעסוק בתורה ניחא שמח זבולון בצאתך בשביל יששכר שעוסק באהליך: (כ) ברוך מרחיב גד. לפי שנחלתו של גד במקום מרעה כד"א ומקנה רב היה לבני גד וכו' שייך למימר ביה לשון הרחבה כדכתיב ורעו

שפתי חכמים

ל ר"ל דמה ברכה יש בזה: מ טרית מין דג הוא ושמו טונינו: נ התם קאי אזבולן שבקש לעצמו המות כאשר נפתלי על מרומי השדה וע"ז מתמי' בגמרא עם חרף נפשו וכי בשביל זאת ביקש מות לעצמו בשביל שנפתלי על מרומי שדה ומתרץ היה מתרעם וכו' ולי לא נתת אלא ימים והשיב לו הקדוש ב"ה לך נתתי ים שממנו תוציא טרית כו': ס פי' הוא מכסה הקורות בארזים: ע דלטעם ראשון קשה למה נאמר

פירוש לתורת אלהים

מחמת דעם וועלן זיי צייט האבן עוסק צו זיין אין דר תורה מחמת זבולון וואנט ביי דעם בארטן פון דעם ים אונ האנדלען כל הסחורות וואס קומט אן מיט דעם ים אדר אז עס ווערט עפים דר טרונקן אין ים אונ דר ים ווארפט דס דר נאך ארוס אין לאנד פון זבולון אונ זיי נעמען דס צו דרום הייסט דס זייא זייגן די שפע פון דעם ים ושפוני אונ גדעקטע זאכין טמוני חול וואס זענען בעהאלטין אין זאמד [עיין רש"י]: (כ) ולגד אונ אויף גד האט ער גזאגט ברוך גלובט איז דר מרחיב גד וואס ער דר ברייטערט דעם גרענעץ פון

שכן וטרף זרוע אף־קדקד׃ כא וירא ראשית לו כי־שם חלקת מחקק ספון ויתא ראשי עם צדקת

תר"א וירא ראשית לו כי שם סוטה יג. בתרא טו׃

אונקלוס

כליתא שרי ויקטול שלטונין עם מלכין׃ כא ואתקבל בקדמיתא דילה ארי תמן באחסנתיה משה ספרא רבא דישראל קביר והוא נפק ועל בריש

בעל הטורים

לומר קיים זה מה שכתוב בזה׃ וטרף. ב' וטרף זרוע אשר אם עבר ורמס וטרף ואין מציל לומר כל מה שטרף אין מציל מידו׃

בית יהודא

מרחיב והולך כלפי מזרח) דר חלק פון גד צו מזרח זייט איז ער געווען אלע מאל ברייטער׃ וכלביא שכן). זאגט רש"י (לפי שהיה סמוך לספר) וייל גד האט געוואוינט נאנט צו די גרעניץ (לפיכך נמשל כאריות) דריבר זענען זיי געווען גלייך ווי די לייבין (שכל הסמוכים לספר צריכים להיות גבורים) וואָרום אלע מענטשן ווס זענען נאנט צו אגרעניץ דארפן זיין שטארקע מענטשן׃ וטרף זרוע אף קדקוד). זאגט רש"י (הרוגיהן היו נכרים) די מענטשן ווס זענען געהרגת געוואָרן פון שבט גד, הט מען זייא דערקענט (הותכים הראש עם הזרוע במכה אחת) מיט איין האק מיט אשווערד פלעגן זיי אראפהאקן דעם קאפ מיט דעם אָרעם׃ (כא) וירא ראשית לו). מען מיינט (ראה ליטול לו חלק בארץ סיחון ועוג שהיא ראשית כבוש הארץ) גד הט גיזעהן צו נעמן פר זיך אחלק אין די לאנד פון סיחון אונ עוג וואס דאס איז געווען דאס ערשטע איינגענומנג פון ארץ ישראל׃ וכי שם חלקת מחוקק). מען מיינט (כי ידע אשר שם בנחלתו חלקת שדה קבורת מחוקק והוא משה) וייל גד האט געוואוסט אין זיין חלק לאנד איז די פעלד ווס דר מחוקק משה וועט דארטען זייו בגראבן׃ וספון). (אותה חלקה ספונה וטמונה מכל בריה) די שטיק פעלד ווס משה איז דארטן בגראבן געווארן הט גד פון איר געוואוסט אפילו דאס איז געווען בעהאלטען פון אלע מענטשן (שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק (ולא ידע איש את קבורתו) עס הט קיין מענטש ניט געוואוסט פון זיין בעגרעבנים׃ ויתא). (גד) דר שבט גד איז געקומן׃ וראשי עם). מיינט מען (הם היו הולכים לפני החלוץ בכבוש הארץ) ווען מען הט איינגענומן ארץ ישראל איז דער שבט גד געגאנגן פאראויס פריער פאר אלע געוואפענטע יודין (לפי שהיו גבורים) וייל זיי זענען געווען שטארקע מענטשן (וכן הוא אומר) אונ אזוי האט משה צו זייא געזאגט (ואתם תעברו חלוצים לפני אחיכם) איר זאלט גיין געוואפנט פאר־אויס פאר אייערע ברידער׃ וצדקת ה' עשה). (שהאמינו

רש"י

תחומו של גד מרחיב פ והולך כלפי מזרח׃ כלביא שכן. לפי שהיה סמוך לספר צ לפיכך נמשל כאריות שכל הסמוכים לספר צריכים להיות גבורים׃ וטרף זרוע אף קדקד. הרוגיהן היו נכרין הותכים הראש עם הזרוע במכה אחת׃ (כא) וירא ראשית לו. ראה ליטול לו חלק בארץ סיחון ועוג שהיא ראשית ק כבוש הארץ׃ כי שם חלקת מחקק. כי ידע אשר שם בנחלתו חלקת ר שדה קבורת מחוקק והוא משה׃ ספון. אותה חלקה ספונה וטמונה ש מכל בריה שנאמר (לקמן לד) ולא ידע איש את קבורתו׃ ויתא. גד׃ ראשי עם. הם היו הולכים לפני החלוץ בכבוש הארץ לפי שהיו גבורים וכן הוא אומר (במדבר לב) ואתם תעברו חלוצים לפני אחיכם וגו'׃ צדקת ה' עשה. שהאמינו

שפתי חכמים

פס יזבחו וגו' הא כל הקרבנות יזבחו שם ועוד מאי זבחי צדק והא כל הזבחים זבחי צדק ל"פ ד"א וכו' ולד"א נמי ק' דהל"ל בפי' דהא קודם הזביחה צריך גיור מע"א שלו לכן צריך גם לטעם ראשון׃ פ ר"ל והלא תחומו היה עד הירדן לבד א"כ מאי האי דכתיב ברוך מרחיב גד ל"פ לצד מזרח היה מרחיב ולא לצד מערב והירדן היה למערב׃ צ כתב הרא"ם לא הבינותי כוונת הרב בזה מנ"ל דמשום דסמוך לספר היה נמשל לאריה דילמא משום דגבור היה כאריה מש"ה נמשל לאריה ועוד י"ל משום שנמשל גד לאריה ולא יהודה שנמשל כן בברכתו של יעקב מב"ס צריך לפרש שכל השוכן בספר צריך להיות גבור כארי עכ"ל ולי נראה דרש"י פי' הכא לפי מה שפי' לעיל בסמוך דהוכפל. שמותם לחזקם ולהגבירם לפי שהיו חלצים וע"פ פי' זה פי' הכא לפי שהיה סמוך כו' דא"ל משום היותו גבור כאריה דהא מן החלצים היה וק"ל׃ ק רצוני בזה במה שהוסיף מלת כיבוש כדי שיהא מלת ראשית דבוק עם מלה שלאחריו שאין לך ראשית שאינה דבוקה עם מלה שלאחריה וכ"פ רש"י בהדיא בריש פרשת בראשית׃ ר הוכרח לפרש כן כי מפשוטו של קרא משמע שכבר היה מחוקק שם קבור וזה אינו אמת ל"פ כי ידע בקבלה או בנבואה עוד תיקן דמקרא משמע שהיה למחוקק חלק בארץ מדכתיב שם חלקת מחוקק ספון. לכ"פ חלקת שדה קבורת מחוקק והוסיף מלת שדה מפני שמלת חלקת מורה על חלק כדכתיב מש"ה הוסיף מלת שדה׃ ש הוצרך לזה שלא תאמר שהמחוקק טמון רק מקום קבורתו כלומר אותה חלקה שהוא קבור בה כדכתיב ולא ידע איש את קבורתו. יש מקשין והיאך אפשר לומר שקבורת משה היה בנחלת בני גד והלא קבורת משה היא בהר נבו כמ"ש לקמן ויעל משה מערבות מואב אל הר נבו וגו' והר נבו היה בנחלת בני ראובן כמו שכתוב בפ' מטות ובני ראובן בנו את חשבון וגו'. וג"ל דמיסור

דעת זקנים מבעלי התוספות

במרחב׃ וטרף זרוע אף קדקד. פי' הרב בנוו שור כי כשהיה מכה והמוכה מגביה זרועו שלא יכה בראשו היה חותך הזרוע שלפני הראש והראש עמו ומעמיק המכה עד סוף הכתף׃ (כא) וירא ראשית לו. ראה גד ובחר לו ראשיתה של א"י דהיינו ארץ סיחון ועוג אשר בעבר הירדן כי שם חלקת מחוקק ספון כתרגום לפיכך נשלה לחלקו אע"פ שעמון ומואב מערערין עליה כי יודע היה שעתיד הקב"ה לקבור שם משה רבינו ואלו היתה עתידה לחזור ליד עמון לא היה הקב"ה קוברו שם בחוצה לארץ׃ ויתא ראשי עם. גד היה הולך למלחמה בראשי עם ישראל׃ צדקת ה' עשה. שעמד בתנאו

פירוש לתורת אלהים

גד כלביא אזו ווי אלעמפערט שכן וועט ער רוען [ע' רש"י] וטרף אונ ער פר צוקט זרוע דעם ארום אף אויך קדקוד דעם קאפ די מענטשין וואס דער שבט גד האבען גהרגית הט מען דר קענט וואָרום מיט איין האק פון דער שווערד האבן זיי אפ גשניטן דעם אָרום מיט דעם קאפ׃ (כא) וירא ראשית לו אונ ער האט גזעהן ער זאל נעמען זיין חלק פון דעם לאנד פון סיחון ועוג וואס מען האט דאס צו אלעם ערשטן איין גינומען כי וואָרום ער הט גוווסט שם דארטען אין זיין נחלה חלקת מחוקק איז דם שטיק פעלד ווס משה רבינו וואס ער ווערט גירופען מחוקק וועט דרינען בגראבען ווערין ספון דאס שטיק פעלד איז בהאלטען פון אלע בשעפניש אזו וויא עס שטייט אין פסוק (ולא ידע איש את קבורתו) קיין מענטש ווייסט ניט וואו משה איז באגראבען גוואָרן ויתא אונ ער איז גקומן ראשי עם פריער פר

דעם

יְהֹוָה עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם־יִשְׂרָאֵל׃ ס חמישי כב וּלְדָן אָמַר דָּן גּוּר אַרְיֵה יְזַנֵּק מִן־הַבָּשָׁן׃ כג וּלְנַפְתָּלִי אָמַר נַפְתָּלִי שְׂבַע רָצוֹן וּמָלֵא בִּרְכַּת

תו"א ומלא ברכות נח׃

עַמָּא זַכְוָן קֳדָם יְיָ עֲבַד וְדִינוֹהִי עִם יִשְׂרָאֵל׃ כב וּלְדָן אֲמַר דָּן תַּקִּיף כְּגוּר אַרְיָוָן אַרְעֵיהּ שָׁתְיָא מִן נַחֲלַיָּא דְּנָגְדִין מִן מַתְנָן׃ כג וּלְנַפְתָּלִי אֲמַר נַפְתָּלִי שְׂבַע רַעֲוָא וּמְלֵי בִּרְכָן

בעל הטורים

(כג) נפתלי שבע רצון. ר"ת נשר שהיה קל כנשר לעשות רצון אביו שבשמים׃

רש"י

דבריהם ושמרו הבטחתם לעבור את הירדן עד שכבשו וחלקו. ד"א ויתא משה ראשי עם. צדקת ה' עשה. על ת משה אמור׃ (כב) דן גור אריה. אף הוא היה סמוך לספר לפיכך מושלו באריות׃ יזנק מן הבשן. כתרגומו שהיה הירדן יוצא מחלקו א ממערת פמייאס (פטאלאמעוס) ב והיא לשם שהיא בחלקו של דן שנאמר (יהושע יט) ויקראו ללשם דן ג וזינוקו ד וקילוחו מן הבשן. ד"א מה זינוק זה יוצא ממקום אחד ונחלק לשני מקומות ה כך שבטו של דן נטלו חלק בשני מקומות תחלה נטלו בצפונית מערבית עקרון וסביבותיה ולא ספקו להם ובאו ונלחמו עם לשם שהיא פמייאס והיא בצפונית מזרחית שהרי הירדן יוצא ממערת פמייאס והוא במזרחה של א"י ובא מהצפון לדרום וכלה בקצה ים המלח שהוא במזרח יהודה שנטל בדרומה של א"י כמו שמפורש בספר יהושע והוא שנאמר (שם יט) ויצא גבול בני דן מהם ויעלו בני דן וילחמו עם לשם וגו'. יצא גבולם מכל אותו הרוח שהתחילו לנחול בו׃ (כג) שבע רצון. שהיתה

בית יהודא

דבריהם) זייא האבן אמת געמאכט זייערע רייד (ושמרו הבטחתם) זיי האבן געהיט צו טאן וואס זיי האבן צוגעזאגט (לעבור את הירדן עד שכבשו וחלקו) זייא זאלן אריבר גיין דעם ירדן העלפן צו די מלחמה ביז זיי וועלען איינגעמן אונ צוטיילן (דבר אחר) נאך אפשט איז (ויתא משה ראשי עם) משה איז געקומן פאראויס פאר דעם פאלק (צדקת ה' עשה, על משה אמור) צדקת ה' עשה, ער האט געטאן די גערעכטיגקייט פון הקב"ה, דאס איז געזאגט געווארן אויף משה, משה האט אזוי געטאן׃ (כב) ודן גור אריה. זאגט רש"י (אף הוא היה סמוך לספר) דן האט אויך געוואנט נאנט צו די גרענעץ (לפיכך מושלו באריות) דריבר זענן זיי געווען שטארק ווי די לייבן׃ יזנק מן הבשן. מיינט מען (כתרגומו) ווי דר תרגום טייטשט (שהיה הירדן יוצא מחלקו ממערת פמייאס) פון דעם חלק וואס גיהער צו דן, פון דעם קעלער פמייאס, הייבט אן ארויסגיין דר טייך ירדן (והיא לשם) דס איז דר ארט לשם (שהיא בחלקו של דן) דר ארט לשם איז אין חלק פון דן (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק (ויקראו ללשם דן) דיא שטאט לשם האט מען גערופן דן (וזינוקו וקילוחו מן הבשן) דער שטרוים אונ דאס אויסגיסונג איז פון בשן (דבר אחר) נאך אפשט איז (מה זינוק זה יוצא ממקום אחד ונחלק לשני מקומות) אזוי וויא דער שטרוים פון ירדן (דר אנהייב פון ירדן) גייט ארויס פון איין ארט אונ ער ווערט צוטיילט צו צוויא ארטער (כך שבטו של דן נטלו חלק בשני מקומות) אזוי האט דער שבט דן גענומן אחלק אויף צוויי ארטער (תחלה נטלו בצפונית מערבית) אין אנהייב האבן זיי גענומן אחלק אין צפון־מערב (עקרון וסביבותיה) די שטאט עקרון אונ אלע דערפר אונ פעלדער ארום עקרון (ולא ספקו להם) איז פאר זיי ניט גענוג געווען (ובאו ונלחמו עם לשם שהיא פמייאס והיא בצפונית מזרחית) זענען זייא געקומן אונ האבן געמאכט אמלחמה מיט דיא מענטשן פון לשם דאס איז פמייאס, דס איז אין צפון־מזרח (שהרי הירדן יוצא ממערת פמייאס) וואָרום דער ירדן גייט ארוס פון קעלער פמייאס (והוא במזרחה של ארץ ישראל) דר קעלער פמייאס איז אין מזרח זייט פון ארץ ישראל (ובא מהצפון לדרום) אונ דער ירדן גייט פון צפון צו דרום (וכלה בקצה ים המלח) אונ זיין סוף איז בייא דעם געזאלצענעם ים (שהוא במזרח יהודה) וואס ער איז אין מזרח זייט פון יהודה (שנטל בדרומה של ארץ ישראל) וואס ער האט גענומען זיין חלק אין דרום זייט פון ארץ ישראל (כמו שמפורש בספר יהושע) ווי עס שטייט אין ספר יהושע (והוא שנאמר) דאס איז וואס שטייט אין פסוק (ויצא גבול בני דן מהם) דר גרענעץ פון דן איז ארויסגעגאנגען פון זיי (ויעלו בני דן וילחמו עם לשם) דר שבט דן זענען אויפגעגאנגען אונ האבן געהאלטען מלחמה מיט די מענטשען פון לשם (יצא גבולם מכל אותו הרוח שהתחילו לנחול בו) זייער גרענעץ איז ארויסגעגאנגען פון די גאנצע זייט וואס זיי האבן אנגעהויבן ירשנן׃ (כג) ושבע רצון. מיינט מען (שהיתה ארצו שבעה כל רצון יושביה) זיין לאנד

דעת זקנים מבעלי התוספות

ובקיומו כמשפט שהתנה עם ישראל לעבור לפני החלוץ׃ (כב) דן גור אריה. שהיה עומד על הספר ושוקד ושומר על ישראל שלא יכנסו (אויבים) לארץ׃ יזנק מן הבשן. ששותה מי הירדן שמקלח מן הבשן שהירדן יוצא ממערת פמיים שהוא מארץ דן שלכך נקרא שמו ירדן יורד דן והוא מפסיק בין ארץ הבשן שארץ עוג לשפת הירדן היתה לצד א"י והארץ העומדת על הירדן טובה מאד שנא' ויבחר לו לוט את כל ככר הירדן כי כלה משקה וגו'׃ (כג) נפתלי שבע רצון.

שפתי חכמים

של נבו היה גדול והעיר היתה עומדת במישור וההר היה בחלקו של גד ומפני שמתחלה היה ההר והעיר של אדם א' נקרא ההר על שם העיר גם לא היה רחוק כ"כ מן העיר והיה עומד במישור של עיר מש"ה נקרא ההר על שם העיר וק"ל׃ ת דלטעם ראשון קשה למה אמר בגד ויתא ראשי עם דהא גם ב"ר וחצי שבט מנשה הלכו לפני אחיהם ל"פ ד"א ולד"א קשה למה מזכיר צדקתו של משה בברכת גד ל"פ טעם ראשון׃ א פי' מחלקו של דן׃ ב מערת פמייאס זהו בלשון תלמוד ובלשון מקרא נקרא לשם׃ ג כלומר לפי שהיה בחלקו׃ ד פי' זינוקו של הנהר שהולך דרך אספמיא שהיה בחלקו אותו נהר יוצא מן הבשן פי' שם מקום ואינו מחלקו של דן׃ ה דלטעם ראשון קשה דפשוטו של קרא משמע דקאי אשבט דן עצמו ולא על הירדן כי

פירוש לתורת אלהים

דעם פאלק אז דם פאלק איז גיגאנגען איינגענעמן דם לאנד זענען זיי גגאנגען צום ערשטין מחמת זיי זענין גוועזן גבורים צדקת יי עשה דער מיט האט ער געטאן איין גרעכטיקייט פאר גאט ומשפטיו עם ישראל אונ זיין גרעכט מיט דיא ישראל [עיין רש"י]׃ (כב) ולדן אמר אונ אוף דן האט ער געזאגט דן גור אריה דן איז גגליכען צוא איונגען לייב [עיין רש"י] יזנק ער טוט שטורמן אדר ציהן מן הבשן פון דעם

לאנד

יְהוָה יָם וְדָרוֹם יְרָשָׁה: ס כד וּלְאָשֵׁר אָמַר בָּרוּךְ מִבָּנִים אָשֵׁר יְהִי רְצוּי

מִן קֳדָם יְיָ מַעֲרַב יַם גִּנּוֹסַר וְדָרוֹמָא יֵרַת: כד וּלְאָשֵׁר אֲמַר בְּרִיךְ מִבִּרְכַּת בְּנַיָּא אָשֵׁר יְהֵי

תו"א ים ודרום ירשה שם קמה פח:

בעל הטורים

(כד) ברוך מבנים אשר. לכך ברכו משה בדברים הללו לפי שכשמכרו השבטים את יוסף החרימו שלא יגלו אותו וסרח בת אשר ידעה ממכירתו בנבואה ואמרו השבטים מהיכן ידעה אם לא מגידה מפני דפותא דינוקא או מאבא או מאמא ועמדו ונדוהו וכא מרע"ה להתירו כי מנודה אסור בתשמיש המטה אמר ברוך מבנים. היו אחיו בדלין הימנו אמר יהי רצוי אחיו היה אסיר בכיכה אמר וטובל בשמן רגלו שיהא מותר לסוך בשמן היה אסור בנעילת הסנדל אמר ברזל ונחשת מנעלך: מבנים אשר יהי רצוי. ר"ת מאיר על שם השמן שהוא מאיר פניהם ומאיר למנורה:

בית יהודא

דָאס זָאט גֶעמַאכְט דֶעם גַאנְצְן וויָלְן פוּן אירֶע בֶּעוואוֹנֶר, ווייל אין זַיין לַאנְד איז גֶעוֶועזֶן צוּ בֶּעקוּמֶען וָואס אַמֶענְטְשׁ הָט גֶעוָואלְט הָאבֶן: וְיָם וְדָרוֹם יְרָשָׁה). זָאגְט רַשִׁ"י (יָם כִּנֶּרֶת נָפְלָה בְּחֶלְקוֹ) דֶר יַם כִּנֶרֶת איז גֶעוֶועזֶן אין זַיין חֵלֶק (וְנָטַל מְלֹא חֶבֶל חֵרֶם בִּדְרוֹמָהּ לִפְרוֹשׂ חֲרָמִים וּמִכְמוֹרוֹת) אוּנ עֶר הָאט גֶענוּמֶען אַשְׁטִיק יַם אין דָרוֹם זַייט עֶר זָאל קֶענֶען פַארְשְׁפְּרֵייטֶן נֶעצִין צוּ פַאנְגֶן פִישׁ: וְיָרָשָׁה). (לָשׁוֹן צִוּוּי) גֶעבָּאטֶן עֶר זָאל יַרְשְׁנֶן (כְּמוֹ) ווִי עֶס שְׁטֵייט (עֲלֵה רֵשׁ) גֵיי אַרוֹיף אוּנ זָאלְסְט יַרְשֶׁנֶן (וְהַטַּעַם שֶׁלְּמַעְלָה בְּרֵי"שׁ מוֹכִיחַ) אוּנ ווייל דִי נְגִינָה איז לֶעבֶּען רֵי"שׁ ווַייזְט אַז יְרָשָׁה איז אַצְוּוּי גֶעבָּאטֶן, עֶר זָאל יַרְשֶׁנֶן (כְּמוֹ) אַזוֹ ווִי יְרַשׁ יְדַע לְקַח שְׁמַע דִי פִיר ווֶערְטֶער זֶענֶען צִוּוּיִם, גֶעבָּאטֶן מֶען זָאל אַזוֹ טָאהְן יְרַשׁ, יָרְשָׁה, יְדַע, ווִייס. לְקַח, נֶעם. שְׁמַע, הֶער. (כְּשֶׁמּוֹסִיף בּוֹ הֵ"א) אַז מֶען גִיט צוּ אַהֵ"א צוּ דִי ווֶערְטֶער (יִהְיֶה הַטַּעַם לְמַעְלָה) וועט זַיין דִי נְגִינָה פְרִיעֶר בַּיי דִיא עֶרְשְׁטֶע נְקוּדָה וּאַשְׁוָא איז נִיט גֶירֶעכֶענְט אַנְקוּדָה) אַזוֹ ווִיא שִׁמְעָה, יְדָעָה, סְלָחָה, לְקָחָה (אַף כָּאן יְרָשָׁה לְשׁוֹן צִוּוּי) דָא אִיז אוֹיךְ דֶער ווָארְט יְרָשָׁה אַצִוּוּי, עֶר זָאל יַרְשֶׁנֶען (וּבְמַסּוֹרֶת הַגְּדוֹלָה מְצִינוּ בְּאַלְפָא בֵּיתָא לְשׁוֹן צִוּוּי דְּטַעֲמֵיהוֹן מִלְּעֵיל) אִין דֶעם סֵפֶר מַסּוֹרֶת הַגְּדוֹלָה גֶעפִינֶן מִיר גֶעצֵיילְט מִיט אַאַלְף־בֵּית דִי ווֶערְטֶער וָואס זֶענֶען אַצְוּוּי אוּנ זֵייעֶרֶע נְגִינוֹת זֶענֶען בַּיי דִי עֶרְשְׁטֶע נְקוּדוֹת: (כד) וּבָרוּךְ מִבָּנִים אָשֵׁר). זָאגְט רַשִׁ"י (רָאִיתִי בְּסִפְרֵי אֵין לָךְ בְּכָל הַשְּׁבָטִים שֶׁנִּתְבָּרֵךְ בְּבָנִים כְּאָשֵׁר) אִיךְ הָאבּ גֶזֶעהֶן אִין סֵפֶר סִפְרֵי אִיז גֶעשְׁרִיבֶּן פוּן אַלֶע שְׁבָטִים אִיז נִיטָא אֵיין שֵׁבֶט וָואס אִיז גֶבֶּענְטְשְׁט גֶיוָוארֶן מִיט קִינְדֶר אַזוֹ ווִיא אָשֵׁר אִיז גִיבֶּענְטְשְׁט גֶעוָוארֶען (וְאֵינִי יוֹדֵעַ כֵּיצַד) אוּנ אִיךְ ווֵייס נִיט ווִי אַזוֹ: וִיהִי רְצוּי אֶחָיו). מֵיינְט מֶען (שֶׁהָיָה מִתְרַצֶּה לְאֶחָיו בְּשֶׁמֶן אַנְפִּיקִינוֹן וּבְקַפְלָאוֹת) אָשֵׁר אִיז גֶיוֶועזֶן בֶּעווִילִיגְט צוּ זַיינֶע בְּרִידֶער ווייל עֶר הָאט זֵיי גִיגֶעבֶּען פִיל עֶרְלֵייא בוֹימְאֵייל, אַזעֶלְכֶע בּוֹימְאֵייל וָואס הֵייסְט אַנְפִּיקִינוֹן אוּנ מִיט קַפְלָאוֹת (וְהֵם מְרַצִּין לוֹ בִּתְבוּאָה) אוּנ זֵיי הָאבֶן אִים בֶּעווִילִיגְט מִיט תְּבוּאָה (דָּבָר אַחֵר) נָאךְ אַפְּשַׁט אִיז יְהִי רְצוּי אֶחָיו מֵיינְט מֶען (שֶׁהָיוּ בְּנוֹתָיו נָאוֹת) זַיינֶע טֶעכְטֶר זֶענֶען גֶוֶועזֶן שֵׁיינֶע (וְהוּא שֶׁנֶּאֱמַר) דָס אִיז וָואס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (הוּא אֲבִי בִּרְזָיִת) עֶר אִיז דֶער פָּאטֶר פוּן בִּרְזָיִת, בִּרְזָיִת אִיז צְווֵיי ווֶערְטֶר, בַּר „דֶער זוּהְן" זַיִת, פוּן אֵייל־בִּירְטֶען, פוּן בּוֹימְאֵייל (שֶׁהָיוּ בְּנוֹתָיו נְשׂוּאוֹת לַכֹּהֲנִים גְּדוֹלִים הַנִּמְשָׁחִים בְּשֶׁמֶן זַיִת) זַיינֶע טֶעכְטֶער פְלֶעגֶען גֶענוּמֶען ווֶערֶן פַר ווַייבֶּר צוּ כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים וָואס וֶוערֶן גֶעזַאלְבְּט מִיט בּוֹימְאֵייל: וְטֹבֵל בַּשֶּׁמֶן רַגְלוֹ), דֶער סִפְרֵי שְׁרַייבְּט (שֶׁהָיְתָה אַרְצוֹ מוֹשֶׁכֶת שֶׁמֶן כְּמַעְיָן) אִין דִי לַאנְד פוּן אָשֵׁר הָאט

רש"י

ארלו שבעה כל רלון יושביה: ים ודרום ירשה. ים כנרת נפלה בחלקו ונטל מלא חבל חרם ו בדרומה לפרוש חרמים ומכמורות: ירשה. לשון לווי ז כמו (דברים א) עלה רש והטעם שלמעלה ברי"ש מוכיח כמו ירש ידע לקח שמע כשמוסיף בו ה"א יהיה הטעם למעלה שמעה ידעה־סלחה לקחה אף כאן ירשה לשון לווי ובמסורת הגדולה מלינו באלפא ביתא לשון לווי דטעמיהון מלעיל: (כד) ברוך מבנים אשר. ראיתי בספרי אין לך בכל השבטים שנתברך בבנים כאשר ואיני יודע כילד: יהי רצוי אחיו. שהיה מתרלה לאחיו בשמן אנפיקינון ח ובקפלאות והם מרלין לו בתבואה ד"א יהי רלוי אחיו שהיו בנותיו נאות ט והוא שנאמר (בדברי הימים א ז) הוא אבי ברזית שהיו בנותיו נשואות לכהנים גדולים י הנמשחים בשמן זית: וטובל בשמן רגלו. (ספרי) שהיתה ארלו מושכת שמן כמעין ומעשה שנלטרכו

שפתי חכמים

הירדן אין בו שום רמז בקרא ל"פ ד"א כו'. ולד"א לחוד נמי קשה למה כתיב יזנק מן הבשן דהא לאו בבשן נטל חלקו ל"פ גם טעם דאבון: ו פי' נטל מלא חבל לפרוש שם חרמים ומכמורות. חרמים גם הוא ל' מכמורות וכפל לשון הוא: ז (ד"ט) דקשה ליה דמשמע שכבר ירש וזה לא היה לכן פירש ל' ליווי: ח (בפסחים דף מב) תניא ר"י אומר אנפיקינון שמן זית שלא הביא שליש ולמה סכין אותו מפני שמשיר את השער ומעדן את הבשר: ט דלטעם ראשון קשה למה הי' הוא מרולה לאחיו יותר מאחיו לו דהא אחיו היו מרלין לו בתבואה ולפי' של ד"א קשה ה"ל לומר ברוך מבנות אשר כיון שהיו בנותיו יפות ולכל הפחות היה לו לכלול הבנות עם הבנים ולכתוב הכי ברוך בבנים ובנות ל"פ גם טעם ראשון י וא"ת א"כ בת זית הל"ל. וי"ל דבני בנותיו הרי הן כבניו דבני בנים הרי הם כבנים ועליהן נאמר

דעת זקנים מבעלי התוספות

ארצו ממהרת לבשל פירותיה ושבע מהם כרצונו כי מקום שפירותיו מאיחרין אין משביעין להם כרצון כי צריך להתאוות להם קודם שיבואו: ומלא ברכת ה'. שכל הבא לארץ נפתלי ורואה פירותיו מבוכרין ואילנות מלבלבין משבח ומברך את ה' על החדש וכן אמר יעקב הנותן אמרי שפר. ורבותינו דרשו מכאן בברכות דכל הממלא כוס של ברכה זוכה ונוחל שתי עולמות שנא' ומלא ברכת ה' ים ודרום ירשה. ותימה דשני עולמות היאך נפקי מהכא. וי"ל דים זה מערב וזהו העולם הזה שהיא דומה ללילה ודרום הוא מקום שלעולם החמה שם בין בימות החמה בין בימות הגשמים וזהו העוה"ב שהוא דומה ליום ושניהם ירושה למי שממלא כוס של ברכה: (כד) ברוך מבנים אשר. שכל הבנים יברכוהו כמו שאומר יהי רצוי אחיו ולמה לפי שטובל בשמן רגלו שתהא ארצו משופעת בשמן וממציא שמן לכל אחיו וזהו גוש חלב שיהא בחלקו כדפירשית בפ' ויחי יעקב. ומפרש הרב ר' אליהו הכהן בשם דודו הרב ר' משה לפיכך אמר ברוך מבנים כי דוק ותשכח שיהא מרובה באוכלוסין במנין דפנחס לפי מנינו

פירוש לתורת אלהים

לַאנְד בָּשָׁן דֶער יַרְדֵן אִיז גֶוֶועזֶן אִין דֶעם חֵלֶק פוּן דָן אוּנ עֶר הָאט זִיךְ גְצוֹיגֶן פוּן הַבָּשָׁן: (כג) וּלְנַפְתָּלִי אָמַר אוּנ אוֹיף נַפְתָּלִי הָט עֶר גְזָאגְט נַפְתָּלִי אִיז זָאט רָצוֹן מִיט בַּאווִילִיגוּנג זַיין לַאנְד אִיז זָאט מִיט אַלֶע זַאכֶן וָוס אִירֶע זִיצֶערְס בַּאווִילִיגֶן וּמָלֵא בִּרְכַּת יְיָ אוּנ עֶר וועט פוּל זַיין מִיט דֶעם בֶּענְטְשׁוּנג פוּן גָאט יָם וְדָרוֹם יְרָשָׁה דֶעם יַם מִיט דָרוֹם זַייט זָאל עֶר יַרְשֶׁנֶן: (כד) וּלְאָשֵׁר אָמַר אוּנ אוֹיף אָשֵׁר הָט עֶר גְזָאגְט בָּרוּךְ מִבָּנִים אָשֵׁר אָשֵׁר וועט גֶבֶּענְטְשְׁט ווֶערֶן מִיט זִין יְהִי רְצוּי אֶחָיו עֶר וועט זַיין בֶּווִילִיגְט צוּ זַיינֶע בְּרִידֶער [ט"ל

אֶחָיו וְטֹבֵל בַּשֶּׁמֶן רַגְלוֹ: כה בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת מִנְעָלֶךָ וּכְיָמֶיךָ דָּבְאֶךָ:

תו"א וטובל בשמן רגלו מנחות פה:

אונקלוס

דְעָוָא לַאֲחוֹהִי וְיִתְרַבֵּי בְּתַפְנוּקֵי מַלְכִין: כה תַּקִּיף כְּפַרְזְלָא וּנְחָשָׁא מוֹתְבָךְ וּכְיוֹמֵי עוּלֵימוּתָךְ:

רש"י

אנשי לודקיא לשמן מנו להם פולמוסטוס א' אחד וכו' כדאיתא במנחות (פ"ה): (כה) ברזל ונחשת מנעלך. עכשיו הוא מדבר נגד כל ישראל שהיו גבוריהם יושבים בערי הספר ונועלים אותה שלא יוכלו האויבים ליכנס בה כאלו היא סגורה במנעולים ובריחים של ברזל ונחשת. ד"א ל' ברזל ונחשת מנעליך ארצכם נעולה בהרים שחוצבין מהם ברזל ונחשת וארצו של אשר היתה מנעולה מ' של א"י: וכימיך דבאך. וכימים שהם טובים לך שהן ימי תחלתך ימי נעוריך כן יהיו ימי זקנתך שהם דואבים זבים ג' ומתמוטטים. ד"א וכימיך דבאך ם וכימיך שהם טובים לך כמנין ימיך ע' כל הימים אשר אתם עושים רצונו של מקום יהיו דבאך שכל הארצות יהיו דובאות כסף וזהב לארץ ישראל שתהא מבורכת בפירות וכל הארצות מתפרנסות הימנה וממשיכות לה כספם וזהבם אשקולנ"ט (לאססען צופליעסען) הכסף

בית יהודא

זיך געצויגן די בוימאייל ווי א קוואל (ומעשה שנצטרכו אנשי לודקיא לשמן) עם האט אמאהל גיטראפן די מענטשן פון די שטאט לודקיא האבן גדארפט בוימאייל (מנו להם פולמוסטוס אחד) האבן זיי געמאכט איין מענטש אשליח ער זאל גיין אין די לאנד פון אשר קויפען בוימאייל (כדאיתא במנחות) וויא עם שטייט אין די גמרא מנחות: (כה) וברזל ונחשת מנעלך). זאגט רש"י (עכשיו הוא מדבר כנגד כל ישראל) איצט רעט משה געגען אלע יודין (שהיו גבוריהם יושבים בערי הספר) די שטארקע מענטשן פון יודין האבן געוואהנט אין די שטעט לעבן די גרענעצין פון ארץ ישראל (ונועלים אותם שלא יוכלו האויבים להכנס בם) מיט זייער שטארקייט האבן זיי די שטעט פארשלאסן דיא פיינד זאלן ניט קענען אריינקומען אין די שטעט (כאילו היא סגורה במנעולים ובריחים של ברזל ונחשת) גלייך וויא ארום יעדער שטאט וואלט גיווען אמאהער, אונ די טויערן וואלט גווען פארשלאסן מיט שלעסער אונ ריגלען פון אייזין אונ קופער ורש"י מיינט דיא שטעט וואס לעבען די גרענעצין זענען ניט גווען מיט מאהערען ארום די שטעט. אונ ניט מיט שלעסער ניט מיט ריגלען, נאר וויל אין די שטעט האבן געוואהנט שטארקע מענטשן, האבן די גוים מורא געהאט פר זיי אריין צו קומען אין די שטעט, אונ זענען ניט אריינגעקומען, גלייך וויא עם וואלט גווען אמאהער ארום שטאט אונ די טויערן וואלטען גווען פארשלאסן מיט אייזערנע אונ קופערנע שלעסער אונ ריגלען) (דבר אחר) נאך אפשט איז ברזל ונחשת מנעלך מיינט מען (ארצכם נעולה בהרים שחוצבין מהם ברזל ונחשת) אייער לאנד וועט זיין פארשלאסען מיט בערג וואס מען האקט פון זיי אייזין אונ קופער (וארצו של אשר היתה כנעולה של ארץ ישראל) די לאנד פון אשר איז גווען דער שלאס פון ארץ ישראל: וכימיך דבאך. מען מיינט (וכימיך שהם טובים לך) אזו וויא דיינע טעג וואס זענען גוט צו דיר (שהן ימי תחלתך) דאס זענען די טעג פון דיין אנהייב לעבן (ימי נעוריך) די טעג פון דיין יוגענד (כן יהיו ימי זקנתך) אזו וועלן זיין די טעג פון דיין עלטער (שהם דואבים זבים ומתמוטטים) וואס בייא אנדערע מענטשן ריגען זיי אונ ווערען איינגעבויגן, אבער ביי דיר וועט ניט אזו זיין, דו וועסט זיין אין דיין עלטער שטארק וויא אין דיין יוגענד (דבר אחר) נאך אפשט איז וכימיך דבאך (וכימיך שהם טובים לך) וויא דיינע טעג וואס זענען גוט צו דיר (כמנין ימיך) אלע טעג וום (כל הימים אשר אתם עושים רצונו של מקום) פון דיינע טעג וויא דער צאהל איר וועט טאהן דעם ווילען פון הקב"ה (יהיו דבאך) וועלן זייא זיין דיין ריגונג (שכל הארצות יהיו דובאות כסף וזהב לארץ ישראל) אלע לענדער וועלען מאכען רינען נבריינגען) זילבער אונ גאלד אין ארץ ישראל (שתהא מבורכת בפירות) ארץ ישראל וועט זיין גיבענטשט מיט פיל פירות וואס אין איר וועט וואקסן (וכל הארצות מתפרנסות ממנה) אונ אלע לענדער וועלען געשפייזט ווערען פון ארץ ישראל (וממשיכות לה כספם וזהבם) אונ זיי וועלען ציהען נבריינגען) אין ארץ ישראל זייער זילבער אונ גאלד צוא קויפען פאר זייא פירות אונ תבואה (הכסף והזהב כלה מהם) דאס גאנצע זילבער אונ גאלד וועט פארלענט ווערין נאום לאזען) פון זייא פון דיא פעלקר וואס וועלען קומען קויפן אונ

דעת זקנים מבעלי התוספות

ישל מדבר יותר מבני שאר אחיו וזהו שנתברך מבנים יותר משאר אחיו: (כה) ברזל ונחשת. אלו הגידים והעצמות שהן נעילה לגוף כמו מנעול לדלת שמתוך שמן שהיה לו יהיה נמשה תמיד ויתחזקו גידיו ועצמותיו כאלו הן ברזל ונחשת וזהו וכימיך דבאך כימי נעורותיך יהיו ימי זקוניך כדא"ר חנינא חמין ושמן שסכתני אמי בילדותי עמדו לי בזקנותי:

שפתי חכמים

ברזית. בשם מהרי"ץ: ב' פי' שליח והלך ומלא שמן הרבה בארצו: ל דלטעם ראשון קשה איך יפול נחושת על מנעולים דהא אין מנהג לעשות מנעולים אלא מברזל וגם בריחים לא נזכרו בקרא ל"פ ד"א כו' ולטעם של ד"א קשה למה נקט זה גבי אשר דוקא דהא גם שאר השבטים היו יושבים על הספר והיו הרים סביב לחלקם לכן צריך גם לטעם ראשון וק"ל: מ רצונו בזה אותי הזכיר זה בברכת אשר יותר מכל השבטים כיון שהיא ברכה הכוללת לכל השבטים: נ רל"ת ואיך באים ימי זקנה לדבאך: ס דלטעם ראשון קשה הנ"ל וכנעוריך דבאך לכן פי' ד"א וכו'. ולד"א לחוד קשה הנ"ל וכמעשיך דבאך לכן צריך גם לטעם ראשון: ע כלומר כל זמן שימיך קרויין ימים דהיינו כל הימים שאתה עושה רצונו של מקום אז יהיו דבאך שכל הארצות וכו'

פירוש לתורת אלהים

וטובל אונ ער וועט באדען זיינע פיס אין אייל: (כה) ביז אהער האט משה געבענטשט איטליכען שבט באזונדער. איצט רעט ער אקעגען אלע ישראל ברזל ונחשת אייזען אונ קופער מנעליך דיינע שלעסער די שטארקע יודן וום האבן גיוואנט נעבן די גרענעצין פון ארץ ישראל האבן געהיט דיא לאנד די פיינט זאלן דרינגן ניט קענען אריין גיין גלייך ווי עם וואלט גווען פר שלאסן מיט שלעסר אונ ריגלן פון אייזן אונ פון קופר אדר אזו איז דר פשט ברזל ונחושת מנעליך אייער לאנד איז פר שלאסן מיט אזעלכע בערג וום מען האקט פון זיי אייזין אונ קופר וכימיך אונ אזו ווי דיינע יונגע טעג דבאך אזו וועלן זיין די טעג פון דיין עלטער: (כו) אין כאל ישורון דו זאלסט וויסן אז עם איז ניט דא אזו

כו אֵין כָּאֵל יְשֻׁרוּן רֹכֵב שָׁמַיִם בְּעֶזְרֶךָ וּבְגַאֲוָתוֹ שְׁחָקִים: ששי
כז מְעֹנָה אֱלֹהֵי קֶדֶם וּמִתַּחַת זְרֹעֹת עוֹלָם וַיְגָרֶשׁ מִפָּנֶיךָ אוֹיֵב וַיֹּאמֶר הַשְׁמֵד:
כח וַיִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בֶּטַח

אונקלוס

תֻּקְפָּךְ: כו לֵית אֱלָהּ כֶּאֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל דִּשְׁכִנְתֵּהּ בִּשְׁמַיָּא בְּסַעְדָּךְ וְתֻקְפֵּהּ בִּשְׁמֵי שְׁמַיָּא: כז מְדוֹר אֱלָהָא דִּי מִלְּקַדְמִין בְּמֵימְרֵהּ מִתְעֲבֵד עָלְמָא וְתָרֵיךְ מִקֳּדָמָךְ סַנְאָה וַאֲמַר שֵׁיצִי: כח וּשְׁרָא יִשְׂרָאֵל

תו"א רוכב שמים חגיגה יב: ומתחת זרועות עולם סוטה מו: וישכון ישראל סנהדרין קד מכות כד:

בעל הטורים

(כו) שחקים. איתא במדרש שיש בשמים ים רקיע ששמו שחקים ששם שוחקים מן לצדיקים. וזהו בגימ' המן ועל שם כן שהוא לבן וזו כשלג:

בית יהודא

האנדלען אין ארץ ישראל (שהן מזיבות אותם לארצכם) זיי וועלן מאכן ריגען (ברייגגען) זייער זילבער אונ גאלד אין אייער לאנד: (כו) ואין כאל ישורון. משה זאגט (דע לך ישורן שאין כאל בכל אלהי העובדי כוכבים) זאלסט וויסען ישורן (יודין) צווישען אלע געטער פון דר גאנצער וועלט איז ניטא אזו אגאט ווי הקב"ה (ולא כצורך צורם) ניט ווי דיין גאט איז זייער גאט: (רוכב שמים. (הוא אותו אלוה שבעזרך) דר גאט וואס העלפט דיר איז ער אין הימעל (ובגאותו הוא רוכב שחקים) אונ מיט זיין גרויסקייט איז ער אין די הימלען וואס הייסן שחקים: (כז) ומעונה אלהי קדם. מיינט מען (למעון הם השחקים לאלהי קדם) די הימלען וואס הייסן שחקים זענען אוואהנונג צו הקב"ה וואס ער הייסט אלהי קדם (שקדם לכל אלהים ובירר לו שחקים לשבתו ומעונתו) דריבער רופט מען אים אלהי קדם, ווייל ער איז פריער פאר אלע געטער אונ ער האט אויסגעקליבען דיא הימלען שחקים צו זיין זיצונג אונ וואהנונג (ומתחת מעונתו כל בעלי זרוע שוכנים) אונ אונטער זיין וואהנונג ואויף דיא ערד וואהנען אלע שטארקע: (זרועות עולם). די שטארקע פון דער וועלט אזו ווי סיחון אונ עוג אונ נאך שטארקע (ומלכי כנען) אונ די מלכים פון כנען (שהיו תקפו וגבורתו של עולם), וואס זיי זענען גוועען די שטארקייט פון דר וועלט (לפיכך על כרחם יחרדו ויזועו וכוחם חלש מפניו) דריבער וועלען זייא מוזען שרעקין אונ ציטערן אונ זייער כח איז שוואך געגען אים (לעולם אימת הגבוה על הנמוך) אייביג איז די מורא פון דעם הויכן אויף דעם נידעריגן (והוא שהכח והגבורה שלו בעזרך) אונ הקב"ה וואס דר כח אונ דיא שטארקייט איז זיינע, ער וועט דיר העלפען: (ויגרש מפניך אויב). הקב"ה האט פרטריבן פר דיר דעם פיינד (ויאמר לך השמד אותם) אונ ער האט געזאגט צו דיר דוא זאלסט זיי פארטיליגען: (מעונה). זאגט רש"י (כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה ה"א בסופה) יעדער ווארט וואס אין אנהייב דארף שטיין א למ"ד, שטייט אה' אין סוף ווארט, עס דארף שטיין למעון, שטייט מעונה: (כח) ובטח בדד. מען מיינט (כל יחיד

רש"י

והזהב כלה מהם שהן מזיבות אותם לארצכם: (כו) אין כאל ישרון. דע לך ישורון שאין כאל בכל אלהי העמים ולא כצורך צורם: רכב שמים. הוא אותו אלוה שבעזרך ובגאותו צ הוא רוכב שחקים: (כז) מענה אלהי קדם. למעון הם השחקים לאלהי קדם ק שקדם לכל אלהים ובירר לו שחקים לשבתו ומעונתו ר ומתחת מעונתו כל בעלי זרוע שוכנים: זרעת עולם. סיחון ועוג ומלכי כנען שהיו תקפו וגבורתו של עולם לפיכך על כרחם יחרדו ויזועו וכחם חלש מפניו לעולם אימת הגבוה על הנמוך והוא שהכח והגבורה שלו בעזרך: ויגרש מפניך אויב. ואמר לך ש השמד אותם: מענה. כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה ה"א בסופה: (כח) בטח בדד. כל יחיד ויחיד

שפתי חכמים

אבל כשאין אתה עושה רצונו של מקום אז ימיך אינם קרויים ימים כדאמרינן רשעים אף בחייהם קרויים מתים: פ הא דנקט רש"י ולא כו' ללא לורך. י"ל דקשה לרש"י למה לא נקט אין כאלהי ישורון כמו שנאמר כי כל אלהי העמים אלילים ולמה נקט קרא אין כאל ועל זה פירש ולא כו' ואל לשון חוזק הוא כמו שנאמר ואת אילי הארץ לקח לכן נאמר ג"כ אין כאל שהוא לשון חוזק: צ וחסר שי"ן כמו את הדרך ילכו בה כי בזולת זה אין טעם לנואמר ובגאותו שחקים שפי' ובגאותו שוכן שחקים שמלת רוכב שנראה הפסוק קאי אף אשחקים דסיפא דקרא: ק שהפסוק הזה דבוק עם הקודם לו ופי' רוכב בגאותו שחקים שהם מעונה אלהי קדם ונקרא אלהי קדם במקום הזה להודיע הסבה שבחר לו השחקים לישיבתו מפני שהוא קדום לכל אלהים: ר פי' ומתחתיו שוכנים כל בעלי זרוע כגון סיחון ועוג וכו' ומה שהוצרך להודיע שהם תחתיו הוא כדי להודיע חולשתם שאע"פ שהמה הגבורים מעולם מ"מ כיון שהם שוכנים תחתיו יחרדו ממנו כי לעולם אימת וכו' ומאחר שבעל הכח בעוזרך הנה יגרש מפניך כל אויביך ויאמר לך השמד אותם. הרא"ם: ש הוסיף מלת לך אחר ויאמר להודיע למי היתה

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כו) אין כאל ישורון. עתה מדבר לכל ישראל ואומר להם עבדו והתחזקו ביראת אלהיכם כי אין כמוהו רוכב שמים להיות בעזרך ואין שום עוזר כמוהו כי בגאותו הוא יושב בשחקים והוא מושל על העליונים והתחתונים: (כז) מעונה אלהי קדם. השמים הם מעוניו של הקב"ה שהוא קודם לכל דבר: ומתחת זרועות עולם. כלו' ומתחת השמים הוא מושל כמו בעליונים והוא תקפו וחזקו של עולם שהוא מושל של עולם מטה ומעלה: ויגרש מפניך אויב. יגרש כל אויביך מפניך: ויאמר השמד. ויאמר אלי השמד אויב שלך כמו שמצינו גבי עמלק שצוה תמחה את זכר עמלק וכן גבי כנעני לא תחיה כל נשמה: (כח) וישכון ישראל בטח בדד. כל אותם שהם מעין יעקב כלו'

פירוש לתורת אלהים

אגאט ווי דיין גאט רוכב שמים דר גאט וואס רייט אויף דעם הימעל בעזרך ער איז אין דיין הילף ובגאותו אונ מיט זיין הויכקייט שחקים רייט ער אויף די הימלן: (כז) מעונה אלהי קדם די הימלן זענען צו וואוינונג צו גאט וואס ער איז גוועזן פריער איידר די וועלט איז באשאפן גווארן אונ ער האט צו זיך אום דר ווילט די הימלן צו זיין זיצונג אונ צו זיין וואנונג ומתחת אונ פון אונטער זיין וואנונג זרועות עולם רוען די שטארקע פון דער וועלט דם מיינט מען סיחון מיט עוג דרום מוזן זיי ציטערן פר גאט אונ ווייל דר גאט וואס דער כח אונ די גבורה איז צו אים איז דיין הילף ויגרש וועט ער פר טרייבן

בָּדָד עֵין יַעֲקֹב אֶל־אֶרֶץ דָּגָן וְתִירוֹשׁ אַף־שָׁמָיו יַעַרְפוּ־טָל׃
כט אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל מִי כָמוֹךָ עַם נוֹשַׁע בַּיהוָה מָגֵן עֶזְרֶךָ וַאֲשֶׁר־חֶרֶב גַּאֲוָתֶךָ וְיִכָּחֲשׁוּ אֹיְבֶיךָ לָךְ׃

תו"א יערפו ברכות ו : עם נושע בה' עקידה שער ט :

אונקלוס

לְרַחֲצָן בִּלְחוֹדוֹהִי כְּעֵין בִּרְכְתָא דְבָרְכִנּוּן יַעֲקֹב אֲבוּהוֹן לְאַרְעָא עָבְדָא עֲבוּר וַחֲמַר אַף שְׁמַיָּא דְעִלָּוֵיהוֹן יְשַׁמְּשׁוּנוּן בְּטַלָּא: כט טוּבָךְ יִשְׂרָאֵל לֵית דִּכְוָתָךְ עַמָּא דְפֻרְקָנֵהּ מִן קֳדָם יְיָ תַּקִּיף בְּסַעֲדָךְ וּדְמִן קֳדָמוֹהִי נִצְחָן גִּבַּרְוָתָךְ וְיִכַּדְּבוּן סַנְאָךְ:

בעל הטורים

(כט) אשריך . ב' במסורה אשריך ישראל אשריך וטוב לך :

רש"י

ת איש תחת גפנו ותחת תאנתו מפוזרין ואין צריכים להתאסף ולישב יחד מפני האויב : עין יעקב . כמו (במדבר יא) ועינו כעין א הבדולח כעין הברכה שברכם יעקב לא כבדד שאמר ירמיה (ירמיה טו) בדד ישבתי ב אלא כעין הבטחה שהבטיחם יעקב (בראשית מח) והיה אלהים עמכם והשיב אתכם אל ארץ אבותיכם : יערפו. יטיפו : אף שמיו יערפו טל. אף ברכתו של יצחק נוספת על ברכתו ג של יעקב (שם כז) ויתן לך האלהים מטל השמים וגו' : (כט) אשריך ישראל. לאחר שפרט להם הברכות אמר להם מה לי לפרוט לכם כלל דבר הכל שלכם: אשריך ישראל מי כמוך. תשועתך בה' ד אשר הוא מגן עזרך (ואשר הוא) חרב גאותך : ויכחשו אויביך לך. כגון הגבעונים שאמרו (יהושע ט) מארץ רחוקה

בית יהודא

ויחיד) יעדר איינציגער מענטש וועט זיין זיכער (איש תחת גפנו ותחת תאנתו מפוזרין) יעדער יוד וועט זיצען אונטער זיין ווייגשטאק אונ אונטער זיין פייגען בוים, אפילו פארשפרייט, ווייט איין יוד פון דעם אנדערין, פון דעסטוועגן וועט יעדר יוד זיין רוהיג אונ וועט פר קיינעם ניט מורא האבן (ואין צריכין להתאסף ולישב יחד מפני האויב) זיי וועלן ניט דארפן זיין פארזאמעלט אונ זיצן צו זאמען ווי די מענטשן וום האבן מורא פר פיינד : (עין יעקב). זאגט רש"י (כמו ועיני כעין הבדולח) מיינט מען דר מן איז געווען גלייך צו בדולח, קריסטאל, דא מיינט מען אויך אזו די ברכה פון משה איז געווען (כעין הברכה שברכם יעקב) גלייך צו דיא ברכה וום יעקב הט זיי געבענטשט (לא כבדד שאמר ירמיה) ניט ווי דר בדד וום ירמיה הט גזאגט (בדד ישבתי) איך בין אליין געזעסען אונ געטרויערט (אלא כעין הבטחה שהבטיחם יעקב) גאר וויא דר צוזאג וום יעקב האט זייא צוא גזאגט (והיה אלהים עמכם והשיב אתכם אל ארץ אבותיכם) הקב"ה וועט זיין מיט אייך אונ ער וועט אייך צוריק קערען (צוריק ברייננען) צו דיא לאנד פון אייערע אלטערען : (יערפו). (יטיפו) זיי וועלען ריגען : (אף שמיו יערפו טל). מען מיינט (אף ברכתו של יצחק נוספת על ברכתו של יעקב) די ברכה פון יצחק זאלט איר אויך האבען צו די ברכה פון יעקב, וויא יצחק הט געבענטשט צו יעקב (ויתן לך האלהים מטל השמים) הקב"ה זאל דיר געבען טהא פון הימעל (אונ ווייטר ווי עס שטייט אין דיא ברכה) : (כט) (אשריך ישראל). זאגט רש"י (לאחר שפרט להם הברכות) נאכדעם וויא משה הט גיזאגט צו די יודין די ברכות (אמר להם) האט משה גיזאגט צו דיא יודין (מה לי לפרוט לכם כלל דבר הכל שלכם) וום דארף איך זאגן איינציגע ברכות צו אייך, אז אלץ גיהער צו אייך : (אשריך ישראל מי כמוך). (תשועתך בה') וואל דיר ישראל, וועלכע פאלק איז וויא דוא, וום דיין הילף איז פון הקב"ה (אשר הוא מגן עזרך) הקב"ה איז דער פאנציר פון דיין הילף (ואשר חרב הוא גאותך) אונ וום הקב"ה הט גיזאגט דו זאלסט הרגען מיט אשווערד, דם איז וועגן דיין גרויסקייט, מען זאל מיינען דוא ביזט שטארק וועט מען פאר דיר מורא האבן : (ויכחשו אויביך לך). דייגע פיינד וועלן צו דיר לייקענען (כגון הגבעונים שאמרו

דעת זקנים מבעלי התוספות

מעין שלו כגון גרי הצדק ישכנו לבטח ובדד שבשמחתם לא יתערב זר וכן אמר בלעם הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב אבל המינין והמלשינים והמוסרים והפורשים מדרכי צבור לא ישכנו עמהם אף שהם זרע יעקב לא נאמר אלא עין יעקב : (כט) ואשר חרב גאותך .הוא חרבך להשמיד אויביך עד שמגביה

שפתי חכמים

האמירה וגם הוסיף מלת אותם אחר מלת השמד להודיעם שמלת השמד שב אל האויב האמור למעלה וכאלו אמר ויאמר לך השמד את האויב : ת רל"ל מלת בדד למה לי כיון דכתיב בטח דהא רש"י פירש לעיל בפ' האזינו ה' בדד ובטח וכו' וא"כ בדד כמי לי בטח הוא. ומתרץ בדד דהכא פי' כל א' וא' וכו' : א שפירושו כדוגמת הבדולח וכתוארו אף כאן כדוגמת ברכת יעקב : ב רל"ל למה הולרך הכתוב לומר שהברכה היא דוגמת ברכת יעקב דמשמע ולא כדוגמת ברכת ירמיה וכו' : ל"פ לא כדוגמת ברכה אחרת. ג פירוש לא ברכתו של יעקב לבד יתקיים בכם אלא אף ברכתו של יצחק דר"ל מאי אף כלומר הברכה הזאת היא מעין ברכת יעקב ואף מברכתו של יצחק שנאמר בה ויתן לך האלהים מטל השמים לכך מרמז ברכתו של יצחק בל' יערפו טל : ד אמר תשועתך במקום עם נושע מפני שהל"ל עם נושע

פירוש לתורה אלהים

פר דיר די כנענים : (כח) וישכון אונ ישראל וועט רוען זיכער אליין איטליכער מענטש וועט זיצען בזונדר אונטר זיין ווייןשטאק אונ אונטר זיין פייגן בום עין יעקב אזו ווי די ברכה פון יעקב [עיין רש"י]. אל ארץ צו אלאנד פון קארן אונ פון וויין אף אוך די ברכה פון יצחק וועלן זייא האבען שמיו זייגע הימלן וועלן טריפן טויא אונ מיט דעם איז דיא ברכה פון יצחק מער פון דר ברכה פון יעקב אזו וויא אין פסוק שטייט (ויתן לך האלהים מטל) : (כט) אשריך ישראל וואל דיר ישראל עם נושע בה' אזו אפאלק וום ווערט גהאלפען אין גאט דיין הילף הענגט אין גאט ברוך הוא וואס ער איז מגן עזרך דר באשיצער פון דיין הילף ואשר אונ וום ער איז חרב גאותך דיא שווערד פון דיין גרוסקייט ויכחשו

וְאַתָּה עַל־בָּמוֹתֵימוֹ תִדְרֹךְ׃ ס שביעי
לד א וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעַרְבֹת מוֹאָב
אֶל־הַר נְבוֹ רֹאשׁ הַפִּסְגָּה אֲשֶׁר
עַל־פְּנֵי יְרֵחוֹ וַיַּרְאֵהוּ יְהוָה אֶת־כָּל־
הָאָרֶץ אֶת־הַגִּלְעָד עַד־דָּן׃ ב וְאֵת
כָּל־נַפְתָּלִי וְאֶת־אֶרֶץ אֶפְרַיִם
וּמְנַשֶּׁה וְאֵת כָּל־אֶרֶץ יְהוּדָה עַד

אונקלוס

לָךְ וְאַתְּ עַל פְּרִיקַת
צַוְּארֵי מַלְכֵיהוֹן תִּדְרֹךְ׃
א וּסְלֵיק מֹשֶׁה מִמֵּישְׁרַיָּא
דְמוֹאָב לְטוּרָא דִנְבוֹ
רֵישׁ רָמָתָא דִּי עַל אַפֵּי
יְרֵחוֹ וְאַחֲזְיֵהּ יְיָ יָת
כָּל אַרְעָא יָת גִּלְעָד עַד
דָּן׃ ב וְיָת כָּל נַפְתָּלִי
וְיָת אַרְעָא דְאֶפְרַיִם
וּמְנַשֶּׁה וְיָת כָּל אַרְעָא
דִּיהוּדָה עַד יַמָּא

תו"א ואתה על במותימו תדרוך. מגילה טז : ויעל משה. סוטה יג :

רש"י

כאו עבדיך וגו': ואתה על במותימו תדרוך. כענין שנאמר (שם י) שימו את רגליכם על צוארי המלכים האלה: (א) מערבות מואב אל הר נבו. כמה מעלות היו ה ופסען משה בפסיעה אחת: את כל הארץ. הראהו את כל ארץ ישראל בשלותה ו והמציקין העתידים להיות מציקין לה: עד דן. הראהו בני דן עובדים ע"ז שנאמר (שופטים יח) ויקימו להם בני דן את הפסל והראהו שמשון שעתיד לצאת ממנו למושיע: (ב) ואת כל נפתלי. הראהו ארצו בשלותה וחורבנה והראהו דבורה וברק מקדש נפתלי נלחמים עם סיסרא וחיילותיו: ואת ארץ אפרים ומנשה. הראהו ארצם בשלותה ובחורבנה והראהו יהושע נלחם עם מלכי כנען שבא מאפרים וגדעון שבא ממנשה נלחם עם מדין ועמלק: ואת כל ארץ יהודה. בשלותה ובחורבנה והראהו מלכות

בית יהודא

מארץ רחוקה באו עבדיך וגו') ווי די גבעונים האבן גיזאגט דייגע קנעכט זענען געקומען פון אנוייטע לאנד: ואתה על במותימו תדרוך. דו וועסט טרעטן אויף זייגע הייך (כענין שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק יהושע הט גזאגט צו דיא יודין (שימו את רגליכם על צוארי המלכים האלה) שטעלט אייערע פים אויף די אלזער פון די מלכים: (א) ומערבות מואב אל הר נבו. זאגט רש"י (כמה מעלות היו) פיל טרעפ זענען גיוועזן פון ערבות מואב ארויפצוגיין אויף דעם בארג נבו (ופסען משה בפסיעה אחת) אונ משה איז ארויפגעגאנגען מיט איין טריט: ואת כל הארץ. זאגט רש"י (הראהו את כל ארץ ישראל בשלותה) הקב"ה הט געוויזען צו משה גאנץ ארץ ישראל אין איר צופרידענהייט (והמציקין העתידים להיות מציקין לה) אונ הקב"ה הט אים געוויזען דיא אלע מענטשען וואס וועלן צודריקין די לאנד: ועד דן. (הראהו בני דן עובדים עבודת כוכבים) הקב"ה הט געוויזען צו משה ווי דער שבט דן דינט עבודה זרה (שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק (ויקימו להם בני דן את הפסל) די קינדער פון דן האבן אויפגישטעלט דעם בילד וואס זיי האבן אוועקגענומען פון מיכה (והראהו שמשון שעתיד לצאת ממנו למושיע) אונ הקב"ה הט אים געוויזען שמשון וועט גיבארן ווערן פון דן אונ ער וועט העלפן די יודין: (ב) ואת כל נפתלי. (הראהו ארצו בשלותה וחורבנה) הקב"ה האט געוויזען צו משה דיא לאנד פון נפתלי אין איר פרידענהייט אונ אין איר וויסטעקייט (והראהו דבורה וברק מקדש נפתלי נלחמים עם סיסרא וחיילותיו) אונ ער הט אים געוויזען ווי דבורה אונ ברק פון קדש נפתלי האלטן מלחמה מיט סיסרא אונ מיט זיינע זעלנער: ואת ארץ אפרים ומנשה. (הראהו ארצם בשלותה ובחורבנה) הקב"ה האט אים געוויזען זייער לאנד אין איר פרידענהייט אונ אין איר וויסטעקייט (והראהו יהושע נלחם עם מלכי כנען שבא מאפרים) אונ הט אים געוויזען יהושע וואס ער איז פון אפרים האלט מלחמה מיט די מלכים פון כנען (וגדעון שבא ממנשה נלחם עם מדין ועמלק) אונ גדעון וואס ער איז גיבארן פון מנשה האלט מלחמה מיט מדין אונ עמלק (ואת כל ארץ יהודה בשלותה ובחורבנה) אונ הקב"ה הט אים געוויזען די גאנצע לאנד יהודה אין איר פרידענהייט אונ איר וויסטעקייט (והראהו מלכות בית דוד ונצחונם) אונ ער האט אים געוויזען

שפתי חכמים

מה' לכן תיקן במלת תשועתך כ"י ויה' פי' תשועתך תלוי בו והוסיף מלת אשר שבזולת אשר יהיה מגן עזרך בלתי מקושר לא לפניו ולא לאחריו: ה דאל"כ לא הל"ל אלא ויעל משה אל הר נבו מערבות מואב ל"ל וכי עדיין אין אנו יודעין שהיה משה בערבות מואב דהא משנה תורה כולה נשנית בערבות מואב: ו ר"ל לא הל"ל אלא את כל הארץ

דעת זקנים מבעלי התוספות

אותך על הכל: (א) את הגלעד עד דן. שהוא גבול ארץ ישראל כדכתיב למדן ועד באר שבע:

פירוש לתורת אלהים

אונ דיינע פיינט וועלן זיך פר לייקענין פר דיר אזו ווי מיר גיפינען אין דר צייט פון יהושע זענין צו אים גקומען די גבעונים אונ האבן זיך פר לייקינט אז זיי זענען גבעונים ואתה על במותימו אונ דו וועסט טרעטן אויף זייערע הייך: (א) ויעל משה אונ משה איז אויף גגאנגען מערבות מואב פון דעם פלון פון מואב אל הר נבו צום בארג נבו ראש הפסגה אויף דעם שפיץ פון די הייך אשר וואס איז פר ירחו ויראהו אונ גאט הט אים גוויזן דם גאנצע לאנד ארץ ישראל בשעת זיא וועט זיין בשלוה, אונ ווס די שונאים וועלן שלעכטס טאן צו די ישראל את הגלעד דם לאנד גלעד ביז דן ער הט אים גוויזן אז די בני דן וועלן דינען עבודת כוכבים אוך הט ער אים גוויזען שמשון הגבור ווס ער וועט זיין פון שבט דן אונ וועט די ישראל העלפן פון זייערע באליידיגער: (ב) ואת כל נפתלי אונ האט אים גיוויזען דאס גאנצע לאנד פון נפתלי [עיין רמב"ן] ואת ארץ אפרים ומנשה אונ ער האט אים גיוויזען דאס לאנד פון אפרים אונ פון מנשה [עיין רמב"ן]

הים האחרון׃ ג ואת־הנגב ואת־הככר בקעת ירחו עיר התמרים עד־צער׃ ד ויאמר יהוה אליו זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר לזרעך אתננה הראיתיך בעיניך ושמה

מערבא׃ ג וית דרומא וית מישרא בקעתא דיריחו קרתא דדקליא עד צוער׃ ד ואמר יי ליה דא ארעא די קיימית לאברהם ליצחק וליעקב למימר לבנך אתנננה אחזיתך בעינך ולתמן לא תעבר׃

תו"א ויאמר ה' ברכות יט׃

בעל הטורים

(ד) הראיתיך. מלא י' כי י' פסוקים בתורה שכתוב בהם אשר נשבע להם להביאם לארץ והראהו י' קדושות שבא"י׃

רש"י

בית דוד ונלהונס׃ עד הים האחרון. ארץ המערב בשלותה ובחורבנה. ד"א אל תקרי הים האחרון אלא היום האחרון הראהו הקב"ה כל המאורעות שעתידין ליארע לישראל עד שיחיו המתים׃ (ג) ואת הנגב. ארץ הדרום. ד"א מערת המכפלה שנאמר (במדבר יג) ויעלו בנגב ויבא עד חברון׃ ואת הככר. הראהו שלמה יוצק כלי בה"מ שנאמר (מ"א ז) בככר הירדן יצקם המלך במעבה האדמה׃ (ד) לאמר לזרעך אתננה הראיתיך. כדי שתלך ותאמר לאברהם ליצחק וליעקב ז שבועה שנשבע לכם הקב"ה קיימה וזהו לאמר לכך הראיתיה לך אבל גזרה היא מלפני ח שמה לא תעבור שאלולי כך ט הייתי מקיימך עד שתראה אותם

בית יהודא

די מלוכה פון דוד'ס פאמיליע אונ זייערע מלחמות וואס זיי האבען איינגענומען׃ (עד הים האחרון). הקב"ה הט אים געוויזען (ארץ המערב בשלותה ובחורבנה) די לאנד וואס אין מערב זייט אין איר פרידען אונ איר וויסט ווערען (דבר אחר) נאך אפשט איז (אל תקרי הים האחרון אלא היום האחרון) זאלסט ניט לייענען הים האחרון, דר לעצטר מער, נאר זאלסט לייענען היום האחרון, דר לעצטער טאג (הראהו הקב"ה כל המאורעות שעתידין ליארע לישראל עד שיחיו המתים) הקב"ה הט געוויזן צו משה אלע טרעפונג וואס וועט טרעפן די יודין ביז דעם לעצטן טאג וואס אין אים וועלן די מתים לעבעדיג ווערן׃ (ג) (ואת הנגב). מיינט מען (ארץ הדרום) די לאנד וואס אין דרום זייט (דבר אחר) נאך אפשט הקב"ה הט געוויזן צו משה די מערת המכפלה (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק (ויעלו בנגב ויבא עד חברון) דיא מרגלים זענען געגאנגען אין דרום זייט אונ כלב נאיינער פון די מרגלים איז געקומען אין חברון צו די מערת המכפלה, איז די מערת המכפלה אין דרום זייט׃ (ואת הככר). (הראהו שלמה יוצק כלי בית המקדש) הקב"ה האט געוויזען צוא משה שלמה שמעלצט קופער צו מאכן פון זייא כלים צום בית המקדש (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק (בככר הירדן יצקם המלך במעבה האדמה) דר מלך הט געשמאלצען די קופער אויף דעם פלאץ פון ירדן אין דיא גרעב פון די ערד ואין אגרוב׃ (ד) (לאמר לזרעך אתננה הראיתיך). הקב"ה האט גיזאגט צו משה איך האב דיר געוויזען די לאנד (כדי שתלך ותאמר לאברהם ליצחק וליעקב) דו זאלסט גיין צו אברהם יצחק יעקב אונ זאלסט זאגען צו זייא (שבועה שנשבע לכם הקב"ה קיימה) הקב"ה הט געהאלטן זיין שבועה וואס ער האט צו אייך געשווארן (וזהו לאמר) דס איז דר ווארט "לאמר" משה זאל זאגין צו דיא אבות (לכך הראיתיה לך) דריבער האב איך דיר געוויזין דיא לאנד, דו זאלסט זאגען צו די אבות "דו האסט דיא לאנד גיזעהן" (אבל גזרה היא מלפני ששמה לא תעבור) עס איז א גזרה פון מיר אז אין דיא לאנד זאלסטו ניט קומען (שאלולי כך) ווען ניט די שבועה ואפילו עס איז שוין געקומען דיא צייט דייגע צוא שטארבען, פון דעסטוועגען (הייתי מקיימך) וואלט איך דיך נאך געלאזט לעבען (עד שתראה אותם נוטעים וקובעים בה ותלך ותגיד להם) ביז דו זאלסט זעהן ווי דיא יודין זענען איינגעפלאנצט אין ארץ ישראל אונ יעדער יוד זיצט אויף זיין ארט נאכדעם

שפתי חכמים

עד הים האחרון ול"ל הפרעים כולם את הגלעד וגו' ומזה הטעם הולרך לפרש ואת הנגב ואת הככר׃ ז רל"ל לאמר ל"ל אלא כדי שתלך ותאמר וכו' ולפי זה נ"ל שהמקרא מסורס ומלת הראיתיך לריך להיות קודם וכאלו אמר זאת הארץ אשר נשבעתי וגו' הראיתיך בעיניך לאמר לזרעך אתננה. הרא"ס׃ ח רלה לומר א"כ למה לא היה מעבירו ואז יותר היה יכול לראות ויכול להגיד להם׃ ט פירוש לולא השבועה אע"פ שככר כתיב בן מאה ועשרים שנה אנכי היום היום מלאו ימי וכו' וא"כ בלא שבועה היה ג"כ מת כיון שמלאו ימיו מ"מ הייתי מקיימך וכו' בשם מהרי"ק. ול"נ דמה שפירש"י היום מלאו וכו' דעתו לומר כמה שפי' מלאו ימי כלומר ביום זה נולדתי וביום זה אמות אבל שנותיו לולא החטא בעבור זכותו היה מאריך שנים כמו שהאריך אביו והיה זוכה לבוא אל הארץ אבל בשביל החטא לא האריך ונשלמו שנותיו לעת הזאת

פירוש לתורת אלהים

ואת אונ הט אים געוויזן דס גאנצע לאנד יהודה [ע"ר] עד הים ביז אונטין אויף מערב זייט ער האט אים גיוויזין ארץ המערב בשעת זיא וועט זיין בשלוה אונ בשעת זיא וועט חרוב ווערן [עיין ר"י]׃ (ג) ואת הנגב אונ ער האט אים גיוויזען די מערת המכפלה וואס איז אין חברון אונ אין דרום זייט ואת הככר אונ דעם פלאץ ער הט אים גוויזן וויא שלמה הט גגאסן די כלים פון דעם בית המקדש בקעת ירחו דעם טאל פון ירחו עיר התמרים די שטאט וואו דיא טייטלן וואקסן עד צוער ביז צוער׃ (ד) ויאמר יי אונ גאט הט גזאגט צו אים דס איז דאס לאנד וואס איך האב גישווארען צו אברהם אונ צו יצחק אונ צוא יעקב לאמר צו זאגין צו דייגע קינדער וועל איך זיא געבען הראיתיך איך האב דס דיר גיוויזין דו זאלסט זעהן מיט דייני אויגין כדי דו זאלסט זאגען צו דיא אבות דס איז אברהם יצחק ויעקב די שבועה וואס

לא תעבר: ה וימת שם משה עבד־יהוה בארץ מואב על־פי יהוה: ו ויקבר אתו בגי בארץ מואב מול בית פעור ולא־ידע

ה ומית תמן משה עבדא דיי בארעא דמואב על מימרא דיי: ו וקבר יתיה בחילתא בארעא דמואב לקביל בית פעור

תו"א וימת שם משה סוטה יג קידושין לח. בתרא טו מנחות ל: על פי ה' בתרא יז: ויקבר אותו בגיא סוטה ט יג יד: ולא ידע איש שם יג יד עקידה שער כב:

בעל הטורים

(ו) ויקבור אותו בגי. חסר אל"ף שלא ידע איש את קבורתו ואפילו מרע"ה לא ידע אלא יחידו של עולם ב"ה וב"ש וברוך זכרו אמן:

בית יהודא

זאלסטו גיין זאגין צו דיא אבות וואס דו האסט געזעהן ועיין ש"תו: (ה) וימת שם משה. פרעגט רש"י (אפשר משה מת וכתיב וימת שם משה) ווען משה האט געשריבען די ווערטער וימת שם משה, משה איז געשטארבען, איז ער דאך געווען געשטארבען, וויא אזוי הט ער געשריבען? (אלא עד כאן כתב משה) ביז וימת הט משה געשריבען (מכאן ואילך כתב יהושע) פון וימת ביז צום סוף האט יהושע געשריבען רבי מאיר זאגט (אפשר ספר התורה חסר כלום והוא אומר לקוח את ספר התורה הזה) קען דס זיין ווען אין דיא ספר תורה הט נאך גיפעלט עטליכע שורות פון וימת משה ביז צום סוף, אונ משה זאל זאגן מען זאל נעמן "די ספר תורה", עס איז דאך ניט געווען אגאנצע ספר תורה (אלא) נאר אזו איז געווען פון וימת משה ביז סוף תורה (הקב"ה אומר) הקב"ה האט געזאגט די ווערטער (ומשה כותב בדמע) אונ משה הט געשריבען מיט טרערין ועיין ש"תו: ועל פי ה'. (בנשיקה) הקב"ה הט אנגערירט זיין מויל אויף דיא מויל פון משה, איז ארויסגעגאנגען די נשמה פון משה אונ הט זיך בהעפט צו הקב"ה ודר מיינונג איז פון על פי ה', הקב"ה הט געהייסן די נשמה פון משה זאל ארויסגיין פון משה, איז די נשמה ארויסגעגאנגען פון משה: (ו) ויקבור אותו. (הקב"ה בכבודו) הקב"ה אליין האט בגראבען משה'ן. רבי ישמעאל זאגט מען מיינט (הוא קבר את עצמו) משה אליין הט זיך בגראבן ווער איז אריינגעגאנגען אין אקעלער אונ האט זיך געלייגט אויף אבעט אונ דיא נשמה איז פון אים ארויסגעגאנגען (זעה אין סוף סדרה האזינו פסוק נ) (וזהו אחד משלשה אתין שהיה רבי ישמעאל דורש כן) דער ווארט "אותו" איז איינער פון דיא דריי "אותו" וואס רבי ישמעאל לערנט, אותו מיינט מען זיך אליין (כיוצא בו) אזוי אגלייכען זאגט דר פסוק (ביום מלאות ימי נזרו) אין דעם טאג וואס וועט דערפילט ווערען, עס וועט זיך ענדיגען, דיא טעג פון זיינע נזירות (יביא אותו) מיינט מען (הוא מביא את עצמו) ער זאל זיך אליין ברענגען, ער זאל אליין קומען צום אהל מועד (כיוצא בו) אזוי אגלייכען זאגט דר פסוק (והשיאו אותם עון אשמה) זיי וועלן זיי מאכן טראגען אבעשולדיגטע זינד (וכי אחרים משיאים אותם) וועלן דען אנדערע מענטשן זיי מאכעז טראגען די זינד? (אלא) נאר מען מיינט (הם משיאים את עצמם) זיי מאכען זיך אליין טראגן די זינד ודיא זינדיגער אליין מאכן זיי זאלן טראגן זייערע זינד: ומול בית פעור. זאגט רש"י (קברו היה מוכן שם מששת ימי בראשית) דער קבר פון משה איז גיוועז בעשאפען אויף דעם ארט פון דיא ערשטע זעקס טאג וואס אין זיי איז דיא וועלט בעשאפן געווארן (לכפר על מעשה פעור) דאס שטארבן פון משה זאל מכפר זיין אויף די זינד וואס די יודין האבן געזינדיגט מיט

רש"י

נטועים וקבועים בה ותלך ותגיד להם: (ה) וימת שם משה. (ב"ב טו) אפשר משה מת וכתב וימת שם משה אלא עד כאן כתב משה מכאן ואילך כתב יהושע. רמ"א אפשר ספר התורה חסר כלום והוא אומר (לעיל לא) לקוח את ספר התורה הזה אלא הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע: על פי ה'. בנשיקה: (ו) ויקבר אותו. הקב"ה בכבודו. ר' ישמעאל אומר הוא קבר את עצמו וזהו אחד משלשה אתין שהיה רבי ישמעאל דורש כן. כיוצא בו (במדבר ו) ביום מלאת ימי נזרו יביא אותו הוא מביא את עצמו. כיוצא בו (ויקרא כב) והשיאו אותם עון אשמה וכי אחרים משיאים אותם אלא הם משיאים את עצמם: מול בית פעור. קברו היה מוכן שם מששת ימי בראשית לכפר על מעשה פעור וזה

שפתי חכמים

ואין סייך לו' דזה קילור ימים כיון דימי פנותינו הם ע' שנים והמאריך ימים הוא בשביל זכותו ודוק: י י"מ בדמע ולא כדיו ליתן הבדל בין סמוכה פסוקים הללו ובין כל התורה כולה כדי שיהא יחיד קורא אותם ולא שנים שלא להפסיק ביניהם וי"מ שהיה מוריד דמעות בשעה שהיה כותב: כ דדרשינן סמיכות על פי ה' ויקבור אותו:

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ה) וימת שם משה. בשעת מיתתו אמר לו משה להקב"ה לא אמות כי אחיה. א"ל אי אתה יכול כי זה דרך כל האדם א"ל דבר אחד אני מבקש ממך ויבקעו כל השערים והתהומות הארץ ויראו הכל שאין זולתך שנא' וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים מיד פתח משה ואמר אין עוד א"ל הקב"ה אתה אמרת אין עוד גם אני אומר עליך ולא קם נביא עוד בישראל כמשה מיד ירד הקב"ה בכבודו ושלשה מלאכים עמו מיכא"ל וגבריא"ל וזגנא"ל גבריא"ל הציע מטתו מיכא"ל פירש עליה ארגמן זגנא"ל הניח כסות של מילת במראשותיו באותה שעה עמד הקב"ה בראשו וזגנא"ל במרגלותיו מיכא"ל מצד זה וגבריא"ל מצד זה. אמר לו הקב"ה הקף רגלך זה לזה וכן עשה. א"ל השכב עפעפי עיניך זו על גב זו וכן עשה מיד קרא הקב"ה לנשמתו של משה ואמר לה בתי ק"כ שנה קצבתי אותך להיות בגופו של משה צאי ואל תאחרי שהגיע קצך לצאת מיד השיבה להקב"ה יודעת אני שאתה אלהי הרוחות והנשמות ובידך נפש כל חי ואשר יצרתני ונתתני בגופו של משה מי יש לך גוף טהור שתתנני בו יותר ממשה שאין בו רימה ותולעה מעולם ולא נראו עליו זבובים מעולם ולא היה צר עין איני רוצה לצאת ממנו שוב א"ל אל תאחרי כי הגיע קצך לצאת ואני מעלה אותך לשמי השמים

פירוש לתורת אלהים

גאט האט צו אייך גשוואוירען האט ער זיא מקיים גיוועזן ושמה אבער דארטין וועסטו ניט איבער פארן אזו איז אגזרה פון מיר: (ה) וימת שם אונ ער איז דארטען געשטארבן משה עבד יי בארץ מואב משה דער קנעכט פון גאט אין דעם לאנד מואב על פי יי דורך גאטס מויל ער איז געשטארבען בנשיקה [עיין רש"י]: (ו) ויקבור אותו בגי אונ ער הט אים בגראבען אין טאל גאט אליין מיט זיין כבוד הט אים בגראבען [עיין רש"י] ולא ידע איש את קבורתו אונ קיין מענטש האט ניט געוווסט דם ארט וואו משה איז בגראבין געווארן עד

אִישׁ אֶת־קְבֻרָתוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
ז וּמֹשֶׁה בֶּן־מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה
בְּמֹתוֹ לֹא־כָהֲתָה עֵינוֹ וְלֹא־נָס
לֵחֹה׃ ח וַיִּבְכּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־
מֹשֶׁה בְּעַרְבֹת מוֹאָב שְׁלֹשִׁים יוֹם
וַיִּתְּמוּ יְמֵי בְכִי אֵבֶל מֹשֶׁה׃
ט וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן מָלֵא רוּחַ חָכְמָה
כִּי־סָמַךְ מֹשֶׁה אֶת־יָדָיו עָלָיו

וְלָא יְדַע אֱנָשׁ יָת
קְבוּרְתֵּהּ עַד יוֹמָא
הָדֵין׃ ז וּמֹשֶׁה בַּר מְאָה
וְעַשְׂרִין שְׁנִין כַּד מִית
לָא כְהַת עֵינוֹהִי וְלָא
שְׁנָא זִיו יְקָרָא דְאַפּוֹהִי׃
ח וּבְכוֹ בְנֵי יִשְׂרָאֵל יָת
מֹשֶׁה בְּמֵישְׁרַיָּא דְמוֹאָב
תְּלָתִין יוֹמִין וּשְׁלִימוּ יוֹמֵי
בְכִיתָא אֶבְלָא דְמֹשֶׁה׃
ט וִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן מְלֵי
רוּחַ חָכְמְתָא אֲרֵי סְמַךְ
מֹשֶׁה יָת יְדוֹהִי עֲלוֹהִי

תו"א ומשה בן מאה שם יג : ויבכו בני כתובות קג קידושין לח : ויתמו ימי מ"ק כא : ויהושע בן נון קמא ב נב ס' הזוהר פ' ויקהל :

רש"י

אחד מן הדברים שנבראו בערב שבת בין השמשות (אבות פ"ה): (ז) לא כהתה עינו. אף משמת: ולא נס לחה. לחלוחית שבו לא שלט בו רקבון ולא נהפך תואר פניו: (ח) בני ישראל. הזכרים אבל באהרן מתוך שהיה רודף שלום ונותן שלום בין איש לרעהו ובין אשה לבעלה נאמר

בית יהודא

די עבודה זרה פעור (וְזֶה אֶחָד מִן הַדְּבָרִים שֶׁנִּבְרְאוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת) דער קבר פון משה איז אייגער פון דיא זאכען וואס זענען בעשאפען געווארען ערב שבת צווישען טאג אונ נאכט : (ז) ולא כָהֲתָה עֵינוֹ. (אַף מִשֶּׁמֵּת) אפילו נאך זיין שטארבען זענען אויך ניט טונקיל געווארען זיינע אויגען: וְלֹא נָס לֵחֹה. (לַחְלוּחִית שֶׁבּוֹ) זיין פייכטקייט איז פון אים ניט אנטלאפען (לֹא שָׁלַט בּוֹ רִקָּבוֹן) זיין גוף פוילט ניט (וְלֹא נֶהְפַּךְ תּוֹאַר פָּנָיו) אונ זיין פנים איז ניט גיענדערט געווארען : (ח) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵלוּ. (הַזְּכָרִים) מענער יודישע האבען געוויינט (אֲבָל בְּאַהֲרֹן מִתּוֹךְ שֶׁהָיָה רוֹדֵף שָׁלוֹם וְנוֹתֵן שָׁלוֹם בֵּין אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּבֵין אִשָּׁה לְבַעְלָהּ) אָבער אהרן ווייל ער הט געזוכט שטענדיג עס זאל זיין שלום ביי יודין אונ ער האט געמאכט שלום ביי צווייא

דעת זקנים מבעלי התוספות

העליונים ואושיבך בכרוב תחת כסא כבודי אצל שרפים ואופנים ומלאכים אמרה לו רבון העולמים טוב לי להיות בגופו של משה יותר מכרובים ומלאכים שהרי מהם ירדו שנים עוזא ועזאל וחמדו את בנות הארץ ובאו עליהם וגם השחיתו דרכן עד שמחית [שתלית] אותם אבל משה משנגלית עליו בסנה לא שב לאשתו בבקשה ממך הניחני במקומי כיון שראה כך נשקו ונטל נשמתו בנשיקה שנא' על פי ה' באותה שעה בכה הקב"ה עליו אמר מי יקום לי עם מרעים מי יתפלל לפני על בני. ומלאכי השרת בוכים ואומרים והחכמה מאין תמצא ונעלמה מעיני כל חי. ושמים בוכים ואומרים אבד חסיד מן הארץ. והארץ בוכה ואומרת וישר באדם אין. וכל סדרי בראשית בוכים ואומרים הצדיק אבד ואין איש שם על לב. וחמה

שפתי חכמים

ל דהיינו ולא נס לחה. ולא נהפך תואר פניו היינו ולא כהתה עינו כלומר שלא נשתנה לורתו אף משמת דאם לא כן הוה ליה לכתוב ומשה בן מאה וגו' במותו בערבות מואב לא כהתה וגו' כמו דכתיב לעיל גבי אהרן ואהרן בן מאה וגו' במותו בהר ההר אלא לכך לא נכתב כאן בערבות מואב כדי להסמיך במותו ללא כהתה עינו ללמד שאף במותו לא כהתה וגו' ודוק כ"ל. והרא"ם פי' וז"ל ומ"ם אף משמת אינו אלא ע"פ המדרש דאל"כ מנ"ל

פירוש לתורת אלהים

הַיּוֹם הַזֶּה ביז דעם טאג : (ז) וּמֹשֶׁה אונ משה איז אלט גיוועזען הונדערט מיט צוואנציג יאהר אז ער איז גשטארבען לֹא כָהֲתָה עֵינוֹ זיין גשטאלט איז ניט טונקל גיווארען נאך זיין טוט וְלֹא נָס לֵחֹה אונ עס איז ניט אנטלאפען גווארען דס פייכטקייט וואס אין אים עס האט ניט שולט גיוועזען אין אים קיין פולקייט אונ דאס גשטאלט פון זיין פנים איז ניט פאר ענדערט גיווארען : (ח) וַיִּבְכּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אונ די יודין האבען באוויינט אֶת מֹשֶׁה צוא משה בְּעַרְבוֹת מוֹאָב אין פלון פון מואב שְׁלֹשִׁים יוֹם דרייסיג טאג וַיִּתְּמוּ יְמֵי בְכִי אונ זיי האבען זיך אום גלאזען די טעג פון דעם באוויינונג אֵבֶל מֹשֶׁה פון דעם טרויערקייט פון משה [עיין רש"י] : (ט) וִיהוֹשֻׁעַ אונ יהושע בִּן נוּן דער זוהן פון נון מָלֵא רוּחַ חָכְמָה איז גווארען פול מיט חכמה כִּי סָמַךְ מֹשֶׁה אֶת יָדָיו

משלים על התורה

(ז) וּמֹשֶׁה בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בְּמוֹתוֹ וגו'. דער ספר אהל יעקב שרייבט למשל איינער האט איינגעגאסין אפוהלען לאמפ בומאייל, דס האט געדארפט ברענן אגאנצע נאכט, צוועלף שעה, אונ באלד אנהייב נאכט עס האט נאר גיברענט אביסל, איז די בומאייל אויסגיגאסין גיווארען, וויים מען דעם שאדין ווי פיל ער איז, די בומאייל האט גיקאסט אגילדען, איז גיוועזען שאדין אגילדען, אונ אוב דער לאמפ האט גיברענט עטליכע שעה נאכדעם איז די בומאייל אויסגיגאסין גיווארען, איז דער שאדין וויינינגער, פון די צייט וואס דר לאמפ האט גיברענט איידר ער איז אויסגעגאסען געווארן, קענען מיר וויסען דעם שאדין וואס בטרעפט דיא בומאייל וואס איז אויסגיגאסען געווארען, ווי איז אבער אז דר לאמפ האט גיברענט אגאנצע נאכט, אונ פון דעם בומאייל איז גאר ניט אפגעברענט געווארען, ער איז פוהל ווי מען האט אים אנגיגאסען, עס איז אזו אבומאייל, אונ דר בומאייל איז אין דר פריה אויסגעגאסין געווארען, דעם שאדין קען מען גאר ניט בערעכענען, ווארום ווער וויים ווי פיל געכט, אונ ווי פיל וואכען אונ ווי פיל חדשים אונ וויפיל יאהרין,

וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: י וְלֹא־קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יְדָעוֹ יְהוָה פָּנִים אֶל־פָּנִים: יא לְכָל־הָאֹתֹת וְהַמּוֹפְתִים אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ יְהוָה לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם לְפַרְעֹה וּלְכָל־עֲבָדָיו וּלְכָל־אַרְצוֹ: יב וּלְכֹל הַיָּד הַחֲזָקָה

אונקלוס

וְקַבִּילוּ מִנֵּהּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַעֲבַדוּ כְּמָא דִי פַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה: י וְלָא קָם נְבִיָּא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה דִי אִתְגְּלִי לֵהּ יְיָ אַפִּין בְּאַפִּין: יא לְכָל אָתַיָּא וּמוֹפְתַיָּא דִי שַׁלְחֵהּ יְיָ לְמֶעְבַּד בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם לְפַרְעֹה וּלְכָל עַבְדוֹהִי וּלְכָל אַרְעֵהּ: יב וּלְכֹל יְדָא תַקִּיפְתָּא וּלְכֹל חֶזְוָנָא

תו"א ולא קם נביא ר"ה כה עקידה שער יג ושער פט עקרים מ"ב מ"ג : לכל האותות והמופתים עקרים מ"ג פ"ט ופ"י :

בעל הטורים

(יב) היד החזקה. בגימט' אף חימה שמשה כבשן : ולכל המורא הגדול. בגימט' פי הארץ : אותיות ראשונות של כל כ"ד פרשיות שבתורה עולין תשל"א כמנין ודבר ה' בפיך אמת. ר"ץ פרשיות פתוחות עולה כמנין על פי ה' יחנו. תרס"ט פתוחות וסתומות שבתורה עולה כמנין גמטריאות. וה' יראנו מתורתו נפלאות. ויצילנו משגיאות אכי"ר : חסלת פרשת וזאת הברכה

בית יהודא

מֶענְטְשֶׁן וָוס הָאבֶּן גֶעקְרִיגְט אוּנ בַּיי אַנוייב מִיט אַמָאן וָוס הָאבֶּן גֶעקְרִיגְט (נֶאֱמַר) אִיז גֶעזָאגְט גֶעוואָרֶן (כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל) אַלֶע יוּדִין הָאבְּן גֶעוויינְט (זְכָרִים וּנְקֵבוֹת): (י) וַאֲשֶׁר יְדָעוֹ ה' פָּנִים אֶל פָּנִים. מֵיינְט מֶע: (שֶׁהָיָה לִבּוֹ גַּס בּוֹ) זַיין הַארְץ אִיז גְוֶוען גֶעוואָהְנְט מִיט הקב"ה (וּמְדַבֵּר אֵלָיו בְּכָל עֵת שֶׁרוֹצֶה) אוּנ הקב"ה הָט גִירֶעט צוּ מֹשֶׁה צוּ יֶעדֶער צַייט וֶוען מֹשֶׁה הָט גֶעוואָלְט הקב"ה זָאל צוּ אִים רֵייְדֶען (כְּעִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר) וִויא עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק מֹשֶׁה הָט גֶעזָאגְט (וְעַתָּה אֶעֱלֶה אֶל ה') אִיצְט וֶועל אִיךְ אַרוֹיפְגֵיין צוּ הקב"ה, נָאךְ הָט מֹשֶׁה גְזָאגְט צוּ דִיא יוּדִין (עִמְדוּ וְאֶשְׁמְעָה מַה יְּצַוֶּה ה' לָכֶם) שְׁטֵייט דָא אוּנ אִיךְ וֶועל הֶערֶען וָואס הקב"ה וֶועט מִיךְ גֶעבִּיטֶען פוּן אַייעֶרְטְוֶועגֶען: (יב) וּלְכֹל הַיָּד הַחֲזָקָה. דִי שְׁטַארְקֶע הַאנְט (שֶׁקִּבֵּל אֶת הַתּוֹרָה בְּלוּחוֹת בְּיָדָיו) וָוס עֶר הָט גֶעקֶעגְט גֶעמֶען דִיא לוּחוֹת מִיט זַיינֶע הֶענְט, אֲפִילוּ דִי לוּחוֹת זֶענֶען גִיוֶוען

רש"י

(במדבר כ) כל בית ישראל זכרים ונקבות : (י) אשר ידעו ה' פנים אל פנים. שהיה לבו גס בו ומדבר אליו בכל עת שרוצה כענין שנאמר (שמות לב) ועתה אעלה אל ה' (במדבר ט) עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם : (יב) ולכל היד החזקה. שקבל את התורה בלוחות בידיו : ולכל

שפתי חכמים

סה דילמא בחיים קמיירי כמו שאמרו גבי לא אוכל עוד לצאת ולבוא וכמו שפירש"י לעיל בפ' וילך : מ ר"ל איך שייך לומר על הקב"ה ל' פנים דהא אין לו שום דמות ולורה ל"פ אין פי' כמשמעו אלא כאדם הגס בחבירו ומדבר עמו בכל עת שרולה : נ פי' ולכל היד החזקה קאי על משה פי' שהיה בו כח וחוזק ליטול בידיו הלוחות אף שהיו כבדים עד

דעת זקנים מבעלי התוספות

ולבנה בוכים ואומרים בינו בוערים בעם וכל המזלות בוכים ואומרים וכסילים מתי תשכילו ורוח הקודש בוכה ואומרת ולא קם נביא עוד בישראל כמשה ויהושע בקש את משה ולא מצאו בכה ואמר הושיעה ה' כי גמר חסיד כי פסו אמונים מבני אדם וכל ישראל בוכים ואומרים ויתא ראשי עם צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל. ואחז"ל שמונה פסוקים הללו יחיד קורא אותן ותימא שהרי גם כל הפרשיות שבתורה אמרינן במס' מגילה אחד קורא ולא שנים ומה שנהגו עתה לקרוא שנים הקורא והחזן אנו סומכין על מה ששנינו במסכת בכורים בתחלה כל שהיה יודע לקרות קורא ומי שאינו יודע לקרות מקרין לו והיו מתביישין התקינו שיהו מקרין הכל והכי נמי בהני שמונה פסוקים השליח צבור מקריא עם הכל

חסלת פרשת וזאת הברכה

פירוש לתורת אלהים

עָלָיו וָוארוּם מֹשֶׁה הָט אַן גֶלֶעהְנְט זַיינֶע הֶענְט אוֹף אִים וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו אוּנ דִי יוּדִין הָאבִּין אִים גִיהֶארְכְט זֵיי הָאבִּין אִים גִיפָאלְגְט וַיַּעֲשׂוּ אוּנ זֵיי הָאבֶּן גְטָאהְן כַּאֲשֶׁר אַ״ו וִוי גָאט הָט גְבָאטֶען צוּ מֹשֶׁה : (י) וְלֹא קָם נָבִיא אוּנ עֶס אִיז נִיט אוֹף גְשְׁטַאנֶן צְוִוישֶׁן דִי יִשְׂרָאֵל אַזוֹ אַנְבִיא וִויא מֹשֶׁה אֲשֶׁר יְדָעוֹ יְיָ וָוס גָאט הָט זִיךְ צוּ אִים בַּאוִוייזֶען שְׁטֶענְדִיג אוּנ מֹשֶׁה הָאט צוּ אִים גִירֶעט וֶועלְכֶע צַייט עֶר הָאט גִיוָואלְט : (יא) לְכָל הָאוֹתוֹת צוּ אַלֶי צֵייכֶען וְהַמּוֹפְתִים אוּנ דִי ווּנְדֶער אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ יְיָ וָוס גָאט הָט אִים גִישִׁיקְט צוּ טָאן אִין לַאנְד מִצְרַיִם לְפַרְעֹה וּלְכָל עֲבָדָיו וּלְכָל אַרְצוֹ צוּ פַּרְעֹה אוּנ צוּ אַלֶע זַיינֶע קְנֶעכְט אוּנ צוּא זַיין גַאנְצִין לַאנְד : (יב) וּלְכֹל הַיָּד הַחֲזָקָה אוּנ צוּ אַלֶע דִי שְׁטַארְקִי מַאכְט וָואס עֶר הָאט מְקַבֵּל גִיוֶוען דִי תּוֹרָה אוּנ דִי לוּחוֹת

משלים על התורה

דֶער בּוֹימְאֵייל וָואלְט גִיבְּרֶענְט וֶוען מֶען וָואלְט אִים נִיט אוֹיסְגֶעגָאסִין, מִיר ווייסִין יֶעדֶר מֶענְטְשׁ אִיז צוּ דֶערְקֶענֶען אוֹף זַיינֶע אַלְטֶערֶע יָאהְרִין וִוי לַאנְג עֶר קֶען נָאךְ לֶעבֶּן, אוֹיב עֶס טְרֶעפְט אַ אַלְטֶערִין מֶענְטְשׁ אַ אוּמְגְלִיק מֶען הָט אִים גִיהַרְגֶעט, קֶען מֶען בֶּערֶעכֶענֶען וִוי פִיל יָאהְרִין מֶען הָט אִים שַׁאדִין גֶעמַאכְט, אָבֶער בַּיי מֹשֶׁה רַבֵּינוּ קֶען מֶען גָאר נִיט בֶּערֶעכֶענֶען וִוי פִיל יָאהְרִין דִיא יוּדֶן הָאבֶּן אִים שַׁאדִין גֶעמַאכְט, ווייל זַיינֶע כֹּחוֹת זֶענֶען נָאךְ גֶעוֶוען וִוי פוּן אַיוּנְגֶען מֶענְטְשׁ, זַיינֶע אוֹגֶען זֶענֶען נִיט טוּנְקֶעלֶער גִיוָוארֶן, זַיינֶע פַייכְטְקַייט פוּן זַיין גוּף אִיז גֶעוֶוען אִין גַאנְצֶן. דָם

דְּבָרָא דִּי עֲבַד מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל: חזק

וּלְכֹל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָּל־יִשְׂרָאֵל: חזק

תולדות אהרן

לעיני כל ישראל מנחות ל:

מ״ח פסוקים גאואל סימן. אלי סימן: ומפטירין ויהי אחרי מות משה ביהושע סימן א:

סכום פסוקי דספר הדברים תשע מאות וחמשים וחמשה הנץ סימן. וחציו ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך: ופרשיותיו י״א אסרו חג בעבותים סימן: וסדריו כ״ז יפיה אמונה יגיד לדק סימן: ופרקיו ל״ד אודה ה׳ בכל לבב סימן: מנין הפתוחות שלשים וארבעה והסתומות קכ״ד הכל קנ״ח פרשיות וכסא כבוד ינחילם סימן: סדרי תורה ב״ד למען יזמרך כבוד ולא ידם סימן. מנין פרשיות הפתוחות של כל התורה ר״ץ יבא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו סימן. והסתומות שע״ט או אסרה אסר על נפשה בשבעה סימן. נמצאו מנין כל הפרשיות פתוחות וסתומות תרס״ט לא תחסר כל בה סימן: סכום הפסוקים של כל התורה ה׳ אלפים תתמ״ה ואור החמה יהיה שבעתים סימן. וחציו וישם עליו את החשן ויתן אל החשן את האורים ואת התומים: מנין תיבות של כל התורה ע״ט אלפים ותתקע״ו לשוני עט סופר מהיר יפיפית מבני אדם סימן: מנין אותיות של כל התורה ד״ש אלפים ותת״ה וסימנו ארצה בו ואכבדה אמר ה׳ גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון כן יהי רצון שיבנה ב״ב אמן:

רש״י

המורא הגדול. נסים וגבורות שבמדבר הגדול והנורא: לעיני כל ישראל. שנשאו לבו לשבור הלוחות לעיניהם שנאמר (לעיל ט) ואשברם לעיניכם והסכימה דעת הקב״ה לדעתו ע שנאמר (שמות לד) אשר שברת יישר כחך ששברת (שבת פז): חסלת פרשת וזאת הברכה

בית יהודא

שׁוּער: וּלְכֹל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל. מֵיינְט מֶען (נסים וּגְבוּרוֹת שֶׁבַּמִּדְבָּר הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא) דִי נִסִּים אוּנ דִי שְׁטַארְקֵייט וָוס עֶר הָט גִיטָאהְן אִין דֶעם גְרוֹיסֶען אוּנ שְׁרֶעקְלִיכֶען מִדְבָּר: לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל. מֵיינְט מֶען (שֶׁנְּשָׂאוֹ לִבּוֹ לִשְׁבּוֹר הַלּוּחוֹת לְעֵינֵיהֶם) עֶס הָט אִים גֶעשְׁטַארְקְט זַיין הַארְץ עֶר זָאל צוּבְּרֶעכֶען דִיא לוּחוֹת פַּר דִי אוֹיגֶן פוּן דִי יוּדִין (שֶׁנֶּאֱמַר) ווִי עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק מֹשֶׁה הָט גֶעזָאגְט צוּ דִי יוּדִין (וָאֲשַׁבְּרֵם לְעֵינֵיכֶם) אִיךְ הָאבּ צוּבְּרָאכֶן דִי לוּחוֹת פַאר אַייעֶרֶע אוֹיגֶען (וְהִסְכִּימָה דַּעַת הַמָּקוֹם לְדַעְתּוֹ) אוּנ הקב״ה הָאט מַסְכִּים גֶוועֶן וֶעס אִיז הקב״ה גִיפֶעלֶין ווִי מֹשֶׁה הָט גִיטָאהְן (שֶׁנֶּאֱמַר) וויא עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק הקב״ה הָט גֶעזָאגְט צוּ מֹשֶׁה (אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ, יְיַשֵׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ) עֶס זָאל גֶעשְׁטַארְקְט ווֶערֶן דַיין כֹּחַ ווַייל דוּ הָאסְט דִיא לוּחוֹת צוּבְּרָאכִין:

שפתי חכמים

מאד אבל אין פירושו כמו בכל מקום שקאי על הקב״ה דא״כ הל״ל ולכל היד החזקה אשר עשה משה על פי ה׳: ם רל״ת דהל״ל לבני ישראל לעיני ל״ל: ע ר״ל ששרי עכס ו בא לספר בשבחו של משה וכי זה שבחו של משה שעיבר את הלוחות. ל״פ והסכימה כו׳. ואס תאמר מנ״ל למדרש אשר שברת יישר כחך ששברת דילמא אשר פירושו כבכל מקום כבר תירץ רש״א במסכת שבת (דף פז) דאל״כ שהסכים הקב״ה עמו אמאי אמר להניח את שברי הלוחות בארון כיון שאין קטיגור נעשה סניגור: חסלת פרשת וזאת הברכה

פירוש לתורת אלהים

מִיט זַיינֶע הֶענְט וּלְכֹל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אוּנ צוּ אַלֶע דִי גְרוֹסֶע פָארְכְט דָאס אִיז דִיא נִסִּים אוּנ דִיא גְבוּרוֹת וָואס עֶר הָט גִיטָאהְן אִין דֶעם גְרוֹסֶען אוּנ דֶעם פָארְכְטִיגֶען מִדְבָּר לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל פַאר דִיא אוֹגִין פוּן אַלִי יִשְׂרָאֵל דָאס אִיז וָואס זַיין הַארְץ הָאט אִים פַאר טְרָאגֶען עֶר זָאל צוּא בְּרֶעכֶען דִיא לוּחוֹת פַאר אַלֶע דִיא יִשְׂרָאֵל אוּנ גָאטְט דֶעה הָאט אוֹךְ אַזוֹי מַסְכִּים גִיוֶועֶן צוּ זַיין דֶעה:

משלים על התורה

הֵייסְט דִי בּוֹימָאייל אִין לָאמְפּ זֶענֶען גֶעוֶוען פוּהל, וֶוער ווייס ווִי פִיל יָאהְרִין מֹשֶׁה הָט נָאךְ גִיקֶענְט לֶעבֶּן ווֶען דִי יוּדֶן וָואלְטֶן נִיט גֶעקְרִיגְט מִיט אִים בַּיי דִי ווַאסֶער פוּן שְׁטֵיין, אוֹיף דִי עֲבֵירָה הָאבֶּן יוּדֶען בַּזוּנְדֶר גֶעהַאט צוּ ווֵיינֶן, וָוס נָאךְ אַלֶע טוֹבוֹת וָוס מֹשֶׁה הָט זֵיי גִיטָאהְן הָאבֶּן זֵיי אָפּ־גֶעקִירְצְט זַיין לֶעבֶּן וֶוער ווייס מִיט ווִי פִיל יָאהְרִין, פוּן דֶעסְטְווֶעגֶן הָט מֹשֶׁה נִיט גִיהַאט אַפִּילוּ דְשַׁאפְּט אוֹיף זֵיי אִין הַארְצֶן נָאר עֶר הָט זֵיי נָאךְ גִיבֶּענְטְשְׁט פַר זַיין שְׁטַארְבֶּן:

הפטרת ברכה (ביהושע סימן א)

וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה עֶבֶד יְהֹוָה וַיֹּאמֶר יְהֹוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן מְשָׁרֵת מֹשֶׁה לֵאמֹר: מֹשֶׁה עַבְדִּי מֵת וְעַתָּה קוּם עֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה אַתָּה וְכָל־הָעָם הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָהֶם לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: כָּל־מָקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כַּף־רַגְלְכֶם בּוֹ לָכֶם נְתַתִּיו כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־מֹשֶׁה: מֵהַמִּדְבָּר וְהַלְּבָנוֹן הַזֶּה וְעַד־הַנָּהָר הַגָּדוֹל נְהַר־פְּרָת כֹּל אֶרֶץ הַחִתִּים וְעַד־הַיָּם הַגָּדוֹל מְבוֹא הַשָּׁמֶשׁ יִהְיֶה גְּבוּלְכֶם:

פירוש ע״ט

וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה אוּנ עֶס אִיז גִוֶועֶן נָאךְ דֶעם טוֹט פוּן מֹשֶׁה עֶבֶד יְיָ דֶר קְנֶעכְט פוּן גָאט וַיֹּאמֶר יְיָ הָט גָאט גִזָאגְט צוּ יְהוֹשֻׁעַ דֶר זוּן פוּן נוּן מְשָׁרֵת דֶר בַּאדִינֶר פוּן מֹשֶׁה לֵאמֹר אַזוֹ צוּ זָאגֶן: מֹשֶׁה עַבְדִּי מֵת מַיין קְנֶעכְט מֹשֶׁה אִיז גִשְׁטָארְבֶּן וְעַתָּה אוּנ אַצוּנְד שְׁטֵיי אוֹיף אוּנ פָאר אִיבֶּר דֶעם דָאזִיגֶן יַרְדֵּן אַתָּה דוּ אוּנ דָס דָאזִיגֶע פָאלְק אֶל הָאָרֶץ צוּ דֶעם לַאנְד וָוס אִיךְ גִיבּ צוּ זֵיי צוּ דִי קִינְדֶר יִשְׂרָאֵל: כָּל מָקוֹם צוּא אִיטְלֶכֶם אָרְט וָוס וֶועט טְרֶעטֶען אַייעֶרֶע פִיס דְרִיגֶן לָכֶם נְתַתִּיו הָאבּ אִיךְ גִגֶעבֶּן צוּ אַייךְ כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אַזוֹ

לא־יתיצב איש לפניך כל ימי חייך כאשר הייתי עם־משה אהיה עמך לא ארפך
ולא אעזבך: חזק ואמץ כי אתה תנחיל את־העם הזה את־הארץ אשר־נשבעתי
לאבותם לתת להם: רק חזק ואמץ מאד לשמר לעשות ככל־התורה אשר צוך
משה עבדי אל־תסור ממנו ימין ושמאול למען תשכיל בכל אשר תלך: לא־ימוש
ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה למען תשמר לעשות ככל־הכתוב
בו כי־אז תצליח את־דרכך ואז תשכיל: הלוא צויתיך חזק ואמץ אל־תערץ ואל־
תחת כי עמך יהוה אלהיך בכל אשר תלך: ויצו יהושע את־שטרי העם לאמר:
עברו | בקרב המחנה וצוו את־העם לאמר הכינו לכם צדה כי בעוד | שלשת ימים
אתם עברים את־הירדן הזה לבוא לרשת את־הארץ אשר יהוה אלהיכם נתן לכם
לרשתה: ולראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה אמר יהושע לאמר: זכור את־הדבר
אשר צוה אתכם משה עבד־יהוה לאמר יהוה אלהיכם מניח לכם ונתן לכם את־
הארץ הזאת: נשיכם טפכם ומקניכם ישבו בארץ אשר נתן לכם משה בעבר
הירדן ואתם תעברו חמשים לפני אחיכם כל גבורי החיל ועזרתם אותם: עד
אשר־יניח יהוה | לאחיכם ככם וירשו גם־המה את־הארץ אשר־יהוה אלהיכם נתן
להם ושבתם לארץ ירשתכם וירשתם אותה אשר | נתן לכם משה עבד יהוה
בעבר הירדן מזרח השמש: ויענו את־יהושע לאמר כל אשר־צויתנו נעשה
ואל־כל־אשר תשלחנו נלך: ככל אשר־שמענו אל־משה כן נשמע אליך רק יהיה

פירוש ע"ט

ווי איך האב גרעט צו משה: מהמדבר פון דר מדבר אונ פון דעם וואלד ביז דעם גרוסן טייך דר טייך פרת כל ארץ דס גאנצע לאנד פון חתים ועד הים הגדול ביז דעם ים הגדול דארטן ווו די זון פר גייט ווערט זיין אייער גבול: לא יתיצב עס ווערט זיך ניט שטעלן קיין מענטש פר דיר מלחמה צו האלטן מיט דיר אלע דיינע לעבענס טאג כאשר וויא איך בין געוועזן מיט משה וועל איך זיין מיט דיר לא ארפך איך וועל דיך ניט אפ לאזן אונ ניט פר לאזן דיך: חזק ואמץ זיי שטארק כי אתה תנחיל ווארום דוא ווערסט מאכן ירשנען צו דעם פאלק דס לאנד אשר נשבעתי וואס איך האב געשווארן צו זייערע עלטערן צו געבן דס צו זיי צו די ישראל: רק חזק נייערט שטארק דיך זייער לשמור צו היטן צו טאן אזו ווי גאר די תורה אשר צוך וואס מיין קנעכט משה הט דיך געבאטן אל תסור דוא זאלסט ניט אפ קערען דר פון אין דר רעכטע זייט אונ אין דר לינקער זייט למען דרום וועסטו קליגען אין אלץ וואו דו וועסט גיין: לא ימוש עס זאל ניט אפ גטאן ווערען די ספר תורה פון דיין מול והגית בו אונ דו זאלסט טראכטן אין איר טאג אונ נאכט למען תשמור פון וועגן דוא זאלסט היטן צו טאן אזו וויא עס שטייט געשריבן דרינן כי אז דו וועסט אזו טאן אז תצליח את דרכיך וועסטו דענסטמאל באגליקען דיין וועג אונ דענסטמאל וועסטו קליגן: הלא צויתיך פר וואר איך האב דיך געבאטן שטארק דיך אונ פעסטיג דיך דו זאלסט דיך ניט פארכטן כי עמך יי אלהיך דען מיט דיר איז גאט אין אלעם ווי דוא ווערסט גיין ויצו יהושע הט יהושע געשאפט די שמשים פון דעם פאלק אזו צו זאגן איר פארט איבר צווישן דר מחנה וצוו אונ שאפט דעם פאלק אזו צו זאגן הכינו גרייט אייך אן שפייז ווארום נאך אין דריי טאג ארום ווערט איר איבר פארן דעם דאזיגן ירדן צו קומן צו ירשנען דס לאנד וואס גאט גיט אייך צו ירשנען זיא ולראובני אונ צום שבט ראובן אונ צום שבט גד אונ צום האלב שבט מנשה האט יהושע גזאגט אזו צו זאגן זכור גידענקט די זאך וואס משה גאטס קנעכט האט צו אייך געשאפט אזו צו זאגן יי אלהיכם גאט אייער גאט מאכט אייך רוען אונ גיט אייך דס דאזיגע לאנד נשיכם אייערע ווייבר אונ אייערע קליינע קינדר לאזען זיצען אין דעם לאנד וואס משה הט אייך געגעבן אוף יענר זייט ירדן ואתם תעברו אונ איר זאלט איבער פארען געוואפנט פר אייערע ברידר אלע שטארקע פון דעם חיל אונ איר זאלט זיי העלפן עד אשר ביז גאט ווערט לאזן רוען צו אייערע ברידר אזו וויא אייך אונ זיי ווערן אויך ירשנען דס לאנד וואס גאט גיט צו זיי ושבתם ווערט איר זיך ווידר קערן צום לאנד פון אייער ארב אונ איר ווערט זיא ירשנען אשר נתן וואס משה דר קנעכט פון גאט הט אייך געגעבן אוף יענר זייט ירדן דארטן ווי דיא זון גייט אוף ויענו אונ זיי האבן געענטפערט צו יהושע אזו צו זאגן כל אשר אלץ וואס דו ווערסט אונז שאפן וועלן מיר טאן אונ צו איטליכעס ארט ווו דוא ווערסט אונז שיקן וועלן מיר גיין ככל אשר אזו וויא מיר האבן געפאלגט צו משה אזו וועלן מיר דיך אויך פאלגן

יהוה אלהיך עמך כאשר היה עם־משה: כל־איש אשר־ימרה את־פיך ולא־ישמע את־דבריך לכל אשר־תצונו יומת רק חזק ואמץ:

פירוש ע"ט

רק יהוה גאָט זאָל זיין מיט דיר אזו ווי ער איז געווען מיט משה: כל איטליכער מענטש וואס וועט ווידר שפעניגן דיין מול אונ וועט ניט פאלגן דיינע רייד צו אלץ וואס דוא וועסט אים שאפן יומת זאל ווערען געטייט רק חזק ואמץ נאר זייא געשטארקט אונ גיפעסט:

אלו הטעמים לקורא בצבור והוא העליון:

אנכי יהוה אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים לא יהיה לך
אלהים אחרים על־פני לא תעשה־לך פסל | כל־תמונה אשר בשמים | ממעל
ואשר בארץ מתחת ואשר במים מתחת לארץ לא־תשתחוה להם ולא תעבדם
כי אנכי יהוה אלהיך אל קנא פקד עון אבות על־בנים ועל־שלשים ועל־רבעים
לשנאי ועשה חסד לאלפים לאהבי ולשמרי מצותי: ס לא תשא את־שם־יהוה
אלהיך לשוא כי לא ינקה יהוה את אשר־ישא את־שמו לשוא: פ שמור את־
יום השבת לקדשו כאשר צוך | יהוה אלהיך ששת ימים תעבד ועשית כל־
מלאכתך ויום השביעי שבת | ליהוה אלהיך לא תעשה כל־מלאכה אתה ובנך
ובתך ועבדך ואמתך ושורך וחמרך וכל־בהמתך וגרך אשר בשעריך למען ינוח
עבדך ואמתך כמוך וזכרת כי־עבד היית | בארץ מצרים ויצאך יהוה אלהיך
משם ביד חזקה ובזרע נטויה על־כן צוך יהוה אלהיך לעשות את־יום השבת: ס
כבד את־אביך ואת־אמך כאשר צוך יהוה אלהיך למען | יאריכן ימיך ולמען
ייטב לך על האדמה אשר־יהוה אלהיך נתן לך: ס לא תרצח: ס ולא תנאף: ס
ולא תגנב: ס ולא־תענה ברעך עד שוא: ס ולא תחמד אשת רעך ס ולא
תתאוה בית רעך שדהו ועבדו ואמתו שורו וחמרו וכל אשר לרעך:

הפטרת ערב ראש חדש שחל בשבת (בשמואל א סימן כ)

ויאמר־לו יהונתן מחר חדש ונפקדת כי יפקד מושבך: ושלשת תרד מאד ובאת
אל־המקום אשר־נסתרת שם ביום המעשה וישבת אצל האבן האזל: ואני
שלשת החצים צדה אורה לשלח־לי למטרה: והנה אשלח את־הנער לך מצא את־
החצים אם־אמר אמר לנער הנה החצים | ממך והנה קחנו ובאה כי־שלום לך
ואין דבר חי־יהוה: ואם־כה אמר לעלם הנה החצים ממך והלאה לך כי שלחך
יהוה: והדבר אשר דברנו אני ואתה הנה יהוה ביני ובינך עד־עולם: ויסתר דוד
בשדה ויהי החדש וישב המלך על־אל ק׳ הלחם לאכול: וישב המלך על־מושבו
כפעם | בפעם אל־מושב הקיר ויקם יהונתן וישב אבנר מצד שאול ויפקד מקום
דוד: ולא־דבר שאול מאומה ביום ההוא כי אמר מקרה הוא בלתי טהור הוא כי־
לא טהור: ויהי ממחרת החדש השני ויפקד מקום דוד ויאמר שאול אל־יהונתן בנו
מדוע לא־בא בן־ישי גם־תמול גם־היום אל־הלחם: ויען יהונתן את־שאול נשאל
נשאל דוד מעמדי עד־בית לחם: ויאמר שלחני נא כי זבח משפחה לנו בעיר והוא
צוה־לי אחי ועתה אם־מצאתי חן בעיניך אמלטה נא ואראה את־אחי על־כן לא־
בא אל־שלחן המלך: ויחר־אף שאול ביהונתן ויאמר לו בן־נעות המרדות הלוא
ידעתי כי־בחר אתה לבן־ישי לבשתך ולבשת ערות אמך: כי כל־הימים אשר בן־

ישי חי על־האדמה לא תכון אתה ומלכותך ועתה שלח וקח אתו אלי כי בן־
מות הוא: ויען יהונתן את־שאול אביו ויאמר אליו למה יומת מה עשה: ויטל
שאול את־החנית עליו להכתו וידע יהונתן כי־כלה היא מעם אביו להמית את־
דוד: ויקם יהונתן מעם השלחן בחרי־אף ולא־אכל ביום־החדש השני לחם כי
נעצב אל־דוד כי הכלמו אביו: ויהי בבקר ויצא יהונתן השדה למועד דוד ונער
קטן עמו: ויאמר לנערו רץ מצא־נא את־החצים אשר אנכי מורה הנער רץ והוא־
ירה החצי להעברו: ויבא הנער עד־מקום החצי אשר ירה יהונתן ויקרא יהונתן
אחרי הנער ויאמר הלוא החצי ממך והלאה: ויקרא יהונתן אחרי הנער מהרה
חושה אל־תעמד וילקט נער יהונתן את־החצי החצים ק׳ ויבא אל־אדניו: והנער
לא־ידע מאומה אך יהונתן ודוד ידעו את־הדבר: ויתן יהונתן את־כליו אל־הנער
אשר־לו ויאמר לו לך הביא העיר: הנער בא ודוד קם מאצל הנגב ויפל לאפיו
ארצה וישתחו שלש פעמים וישקו ׀ איש את־רעהו ויבכו איש את־רעהו עד־דוד
הגדיל: ויאמר יהונתן לדוד לך לשלום אשר נשבענו שנינו אנחנו בשם יהוה
לאמר יהוה יהיה ביני ובינך ובין זרעי ובין זרעך עד־עולם:

קריאה למפטיר בשבת וראש חדש

בשבת ור"ח חודש מוציאין שני ספרים בראשון קורין שבעה גברי בפרשת השבוע וקדיש לעילא. ובספר שני קורין למפטיר פרשה זו:

במדבר כח ט וביום השבת שני־כבשים בני־שנה תמימם ושני עשרנים סלת מנחה
בלולה בשמן ונסכו: עלת שבת בשבתו על־עלת התמיד ונסכה: פ
ובראשי חדשיכם תקריבו עלה ליהוה פרים בני־בקר שנים ואיל אחד כבשים בני־
שנה שבעה תמימם: ושלשה עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן לפר האחד ושני
עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן לאיל האחד: ועשרן עשרון סלת מנחה בלולה
בשמן לכבש האחד עלה ריח ניחח אשה ליהוה: ונסכיהם חצי ההין יהיה לפר
ושלישת ההין לאיל ורביעת ההין לכבש יין זאת עלת חדש בחדשו לחדשי
השנה: ושעיר עזים אחד לחטאת ליהוה על־עלת התמיד יעשה ונסכו:

הפטרה לשבת וראש חדש (בישעיה סימן ס"ו)

כה אמר יהוה השמים כסאי והארץ הדם רגלי אי־זה בית אשר תבנו־לי ואי־זה
מקום מנוחתי: ואת־כל־אלה ידי עשתה ויהיו כל־אלה נאם־יהוה ואל־זה אביט
אל־עני ונכה־רוח וחרד על־דברי: שוחט השור מכה־איש זובח השה ערף כלב מעלה
מנחה דם־חזיר מזכיר לבנה מברך און גם־המה בחרו בדרכיהם ובשקוציהם נפשם
חפצה: גם־אני אבחר בתעלליהם ומגורתם אביא להם יען קראתי ואין עונה
דברתי ולא שמעו ויעשו הרע בעיני ובאשר לא־חפצתי בחרו: שמעו דבר־יהוה
החרדים אל־דברו אמרו אחיכם שנאיכם מנדיכם למען שמי יכבד יהוה ונראה
בשמחתכם והם יבשו: קול שאון מעיר קול מהיכל קול יהוה משלם גמול לאיביו:
בטרם תחיל ילדה בטרם יבוא חבל לה והמליטה זכר: מי־שמע כזאת מי ראה
כאלה היוחל ארץ ביום אחד אם־יולד גוי פעם אחת כי־חלה גם־ילדה ציון את־
בניה: האני אשביר ולא אוליד יאמר יהוה אם־אני המוליד ועצרתי אמר אלהיך:
שמחו את־ירושלם וגילו בה כל־אהביה שישו אתה משוש כל־המתאבלים עליה:
למען תינקו ושבעתם משד תנחמיה למען תמצו והתענגתם מזיז כבודה: כי־כה ׀
אמר יהוה הנני נטה־אליה כנהר שלום וכנחל שוטף כבוד גוים וינקתם על־צד
תנשאו ועל־ברכים תשעשעו: כאיש אשר אמו תנחמנו כן אנכי אנחמכם ובירושלם

תְּנֻחָמוּ׃ וּרְאִיתֶם וְשָׂשׂ לִבְּכֶם וְעַצְמוֹתֵיכֶם כַּדֶּשֶׁא תִפְרַחְנָה וְנוֹדְעָה יַד־יְהוָה אֶת־
עֲבָדָיו וְזָעַם אֶת־אֹיְבָיו׃ כִּי־הִנֵּה יְהוָה בָּאֵשׁ יָבוֹא וְכַסּוּפָה מַרְכְּבֹתָיו לְהָשִׁיב בְּחֵמָה
אַפּוֹ וְגַעֲרָתוֹ בְּלַהֲבֵי־אֵשׁ׃ כִּי בָאֵשׁ יְהוָה נִשְׁפָּט וּבְחַרְבּוֹ אֶת־כָּל־בָּשָׂר וְרַבּוּ חַלְלֵי יְהוָה׃
הַמִּתְקַדְּשִׁים וְהַמִּטַּהֲרִים אֶל־הַגַּנּוֹת אַחַר אַחַד° בַּתָּוֶךְ אֹכְלֵי בְּשַׂר הַחֲזִיר וְהַשֶּׁקֶץ וְהָעַכְבָּר
יַחְדָּו יָסֻפוּ נְאֻם־יְהוָה׃ וְאָנֹכִי מַעֲשֵׂיהֶם וּמַחְשְׁבֹתֵיהֶם בָּאָה לְקַבֵּץ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם
וְהַלְּשֹׁנוֹת וּבָאוּ וְרָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי׃ וְשַׂמְתִּי בָהֶם אוֹת וְשִׁלַּחְתִּי מֵהֶם ׀ פְּלֵיטִים אֶל־
הַגּוֹיִם תַּרְשִׁישׁ פּוּל וְלוּד מֹשְׁכֵי קֶשֶׁת תּוּבַל וְיָוָן הָאִיִּים הָרְחֹקִים אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ
אֶת־שִׁמְעִי וְלֹא־רָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי וְהִגִּידוּ אֶת־כְּבוֹדִי בַּגּוֹיִם׃ וְהֵבִיאוּ אֶת־כָּל־אֲחֵיכֶם ׀
מִכָּל־הַגּוֹיִם ׀ מִנְחָה ׀ לַיהוָה בַּסּוּסִים וּבָרֶכֶב וּבַצַּבִּים וּבַפְּרָדִים וּבַכִּרְכָּרוֹת עַל
הַר קָדְשִׁי יְרוּשָׁלִַם אָמַר יְהוָה כַּאֲשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְחָה בִּכְלִי טָהוֹר בֵּית
יְהוָה׃ וְגַם־מֵהֶם אֶקַּח לַכֹּהֲנִים לַלְוִיִּם אָמַר יְהוָה׃ כִּי כַאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים
וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עֹמְדִים לְפָנַי נְאֻם־יְהוָה כֵּן יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם וְשִׁמְכֶם׃
וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֺת לְפָנַי אָמַר
יְהוָה׃ וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא
תִכְבֶּה וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל־בָּשָׂר׃

°אחת קרי

והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחות לפני אמר יהוה:

מנהג ספרדים אם חל ר"ח ביום ש"ק וביום א' להוסיף פסוק ראשון ואחרון של הפטרת מחר חודש:

דיני ברכת ההפטרה

אלו הימים שאין קו' עולה למפטיר. ר"ח. ויוה"כ. תענית צבור בשחרית ומנחה. שבת שובה. ז' דפסח. א' דשבועות. ד' פרשיות. רק אם יש צורך מפני דרכי שלום יכולין לקרותו בפ' שקלים ופ' החודש: **כהן ולוי יכולין** לעלות למפטיר. אבל. או יא"צ. בשבוע שאחריו יש לו קדימה למפטיר: מותר להפסיק אפילו באמצע פרקים דק"ש כדי לענות ברכו ויהא"ר (ואמנים דברכת התורה וברכת ההפטרה): אסור לדבר בעת אמירת ההפטרה וברכותיה כמו בקריאת ס"ת: **כל** הצבור מחויבים לומר ההפטרה בלחש ועכ"פ יהיה עשרה סמוך להמפטיר שיוכלו לשמוע ממנו ויאמרו אחריו בלחש ולא ישהו ההמון באמירתם ההפטרה אחר שסיים המפטיר ומתחיל לומר הברכות: מי שרוצה להשלים מאה ברכות בשמיעת ברכות המפטיר משום דשומע כעונה מחויב לשמוע כל הברכות מתחלה ועד סוף ויענה אמן על כל ברכה וברכה אבל לא יענה ברוך הוא וב"ש משום דהוי אלו כמפסיק באמצע ברכה ומשנה ממטבע חכמים: **אם היו יו"ד בשעה שהתחיל הברכה** הראשונה ויצאו מקצתן יוכל לסיים ההפטרה עם הברכות שלאחריה: בנוסח סיום הברכה נאמן ורחמן אתה. נכון שלא לומר ורחמן בכדי שיהיה סמוך לחתימה מעין החתימה. אך מי שאומרו אין מזניחין אותו. בנוסח שלא יכבה וי"ג שלא תכבה אין בזה הקפדה כלל: כששני סדרות מחוברין יקרא הפטרה השניה חוץ מפרשת אחרי וקדושים ופ' נצבים וילך: **אין המפטיר** רשאי להתחיל הברכה עד שיגלול הגולל הס"ת: אין להתחיל הברכה עד שיראה מקום התחלת ההפטרה ואין לסלק ההפטרה מלפניו עד שיסיים כל הברכות שלאחריה כדי שיראה על מה הוא מברך:

סדר קריאת הפרשיות מהמועדים

לר"ח קורין ארבעה גברי בפ' פנחס מן (את קרבני לחמי לאשי) עד (יעשה ונסכו) ואם חל ר"ח בשבת קורא המפטיר (וביום השבת ובראשי חדשיכם) עד (יעשה ונסכו):

לת"ב בשחרית קורין שלשה גברי בפרשת ואתחנן מן (כי תוליד בנים) עד (אשר ה' אלהיך נותן לך כל הימים). במנחה קורין בפרשת כי תשא (ויחל משה) ומדלגין (מעשה העגל):

לראש השנה ביום ראשון קורין ה' גברי בפרשת וירא מן (וה' פקד את שרה) עד (ימים רבים) ובשבת קורין ז' גברי והמפטיר קורא בפרשת פנחס (ובחודש השביעי). ביום שני קורין ג"כ חמשה גברי בפרשת וירא מן (ויהי אחר הדברים) עד סוף הפרשה והמפטיר קורא כדאתמול:

לצום גדליה בשחרית ובמנחה קורין ג' גברי בפרשת כי תשא מן (ויחל משה) עד (וינחם ה' וגו') ומדלגין עד (פסל לך) וקורין עד (אשר אני עושה עמך). וכן בצום הרביעי והעשירי ובצום אסתר:

לצום כפור בשחרית קורין ששה גברי בפרשת אחרי מות ובשבת ז' מתחלת הסדר עד (צוה ה' את משה). והמפטיר קורא בפרשת פנחס (ובעשור לחודש). במנחה קורין ג' גברי באחרי מות בפרשת עריות מן (כמעשה ארץ מצרים) עד סוף הסדר:

לסוכות ביום ראשון קורין חמשה גברי ובשבת ז' בפרשת אמור מן (שור או כשב או עז) עד (וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל). והמפטיר קורא בפרשת פנחס (ובחמשה עשר יום לחודש השביעי). ביום שני קורא כדאתמול והמפטיר קורא כדאתמול:

לחוה"מ של סוכות ביום ראשון דחוה"מ קורין בפרשת פנחס ארבעה גברי ראשון קורא (וביום השני) שני קורא (וביום השלישי) ושלישי קורא (וביום הרביעי) והרביעי קורא ספיקא דיומא (וביום השני וביום השלישי) וכל הימים על זה הסדר. שבת שחל להיות בחוה"מ של סוכות קורין ז' גברי בפרשת

בפרשת כי תשא מן (ויאמר ה' אל משה ראה אתה אומר אלי) עד (לא תבשל גדי) ומפטיר בספיקא דיומא : לשמ"ע קורין חמשה גברי ובשבת ז' בפרשת ראה מן (עשר תעשר) עד (אשר נתן לך) והמפטיר קורא בפרשת פנחס (ביום השמיני עצרת) : לשמחת תורה קורין חמשה גברי בפרשת (וזאת הברכה) ואח"כ קורא בספר שני מתחילת (בראשית) עד (לעשות) והמפטיר קורא בפרשת פנחס (ביום השמיני עצרת) :

כללים בדברי רש"י זכרונו לברכה. שמורה בכל טוב וערוכה. לקוחים מדברי המפרשים. זה אומר בכה וזה אומר בכה :

(א) כל מקום שפירש רש"י כתרגומו . הנה הוא סותר את העברי . פי' שאין הפשט כמו העברי :
(ב) ואונקלוס תרגם . אז אינו סותר התרגום אלא מפרש דעתו של אונקלוס :
(ג) המתרגם . בכל מקום שהוא . אז סותר התרגום שהוא טעות :
(ד) ותרגומו . אז מביא רש"י ראיה לפירושו שכן הוא :
(ה) וכשהוא כותב התרגום . כגון דקילי או כיוצא בו ואינו אומר כתרגומו או תרגום . אז אינו קשה על העברי אלא רוצה ליישב ולפרש לשון התרגום . כגון שאלתי' שהוא מפרש שהוא לשון הואלה :
(ו) וכשהוא אומר ואונקלוס תרגם בפנים אחרים . אז לשון המקרא נופל על ל' התרגום אך שמאריך בלשון :
(ז) וכשהוא כותב העברי וגם התרגום . כגון כבד תרגום יקיר ולא אתייקר אז הוא מפרש הפעולה שלא תטעה אחר העברי לומר שהוא גווי אלא שם דבר כמו כי כבד ממך הדבר . וגם כשמשנה לשון **תרגום** מן העברי לפי לשון התרגום יש לומר כגון ופרצו בארץ ויפוש בארעא ופרצו עבר והתרגום מהפכו להבא . או נקבה שכרך . תרגום פרש אגרך שלא נאמר בהגו"ן שמוש :

סדר פרשיות נצבים וילך חבוריהן והפרדתן אחר ידיעת שנה ושנה וקביעותה

שנים פשוטות	שנים מעוברות
בחג מחוברות	בחה מחוברות
בשה מחוברות	השג מחוברות
גבה מחוברות	זחג מחוברות
זשג מחוברות	זשה מחוברות
הכז נפרדות	בשז נפרדות
השא נפרדות	גבז נפרדות
זחא נפרדות	החא נפרדות

אלו שמות הטעמים

פַּשְׁטָא מֻנַּח זַרְקָא מֻנַּח סֶגּוֹל מֻנַּח | מֻנַּח רְבִיעִי מַהְפַּךְ פַּשְׁטָא זָקֵף קָטֹן זָקֵף־גָּדוֹל מֵרְכָא טִפְּחָא מֻנַּח אֶתְנַחְתָּא פָּזֵר תְּלִישָׁא־קְטַנָּה תְּלִישָׁא־גְדוֹלָה קַדְמָא וְאַזְלָא אַזְלָא־גֵרֵשׁ גֵּרְשַׁיִם דַּרְגָּא תְּבִיר יְתִיב פְּסִיק | סוֹף־פָּסוּק : שַׁלְשֶׁלֶת קַרְנֵי־פָרָה מֵרְכָא־כְפוּלָה יְרֵח־בֶּן־יוֹמוֹ :

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם

ברכות הפטרה

קודם קריאת הפטרה יברך

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

אומרים ההפטרה ואח"כ אומרים זה

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל־הָעוֹלָמִים צַדִּיק בְּכָל־הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל־דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק:
נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא־יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל־דְּבָרָיו:
רַחֵם עַל־צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מְשַׂמֵּחַ־צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:
שַׂמְּחֵנוּ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ. וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ. בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ. עַל כִּסְאוֹ לֹא־יֵשֵׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת־כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ־לּוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מָגֵן דָּוִד: ע"כ בת"צ
עַל־הַתּוֹרָה וְעַל־הָעֲבוֹדָה וְעַל־הַנְּבִיאִים וְעַל־יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ־לָּנוּ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת:
עַל־הַכֹּל יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

א א איכה ׀ ישבה בדד העיר רבתי עם היתה כאלמנה רבתי בגוים שרתי
במדינות היתה למס׃ ב בכו תבכה בלילה ודמעתה על לחיה אין
לה מנחם מכל־אהביה כל־רעיה בגדו בה היו לה לאיבים׃ ג גלתה יהודה
מעני ומרב עבדה היא ישבה בגוים לא מצאה מנוח כל־רדפיה השיגוה בין
המצרים׃ ד דרכי ציון אבלות מבלי באי מועד כל־שעריה שוממין כהניה נאנחים

תו"א איכה ישבה בדד. מ"ק כו סנהדרין קד זוהר פ' תרומה: היתה כאלמנה. תענית כ: בכו תבכה בלילה. מו"ק כו סנהדרין קד: גלתה יהודה מעני. מו"ק שם עקידה שער עח: דרכי ציון אבלות. עקידה שער עח: בתולותיה נוגות. ברכות כח:

רש"י

(א) איכה ישבה בדד. ירמיה כתב א ספר קינות היא המגלה אשר שרף יהויקים על האש אשר על האח והיו בה שלש אל"ף ביתו"ת איכה ישבה איכה יעיב איכה יועם שוב הוסיף עליו אני הגבר שהוא שלש אל"ף ביתו"ת שנאמר (ירמיה לו) ועוד נוסף עליהם דברים רבים כהמה שלש כנגד שלש: בדד. גלמוד מיושביה: רבתי עם. יו"ד יתירה כמו רבת עם שהיתה עמה רב יש מדרשי אגדה הרבה ואני באתי לפרש לשון המקרא כמשמעו: היתה כאלמנה. ולא אלמנה ב ממש אלא כאשה שהלך בעלה למדינת הים ודעתו לחזור אליה: (ב) בכו תבכה. שתי בכיות על שתי חורבנין: בלילה. שהמקדש נשרף בלילה דאמר מר לעת ערב הציתו בו את האור. דבר אחר בלילה לילה של בכיית מרגלים בתשעה ב באב גרמה להם. דבר אחר בלילה שכל הבוכה בלילה השומע קולו בוכה עמו: דמעתה על לחיה. מתוך שהוא בוכה תמיד: כל רעיה. ד אוהביה: (ג) גלתה יהודה. מארצה: מעני. מחמת עוני: ומרוב עבודה. שהכבידו עליה כשדים: היא ישבה בגוים. ובמקום שגלתה ה וישבה שם לא מצאה מנוח: בין המצרים. שיש גובה מכאן ומכאן ואין מקום לנוס: המצרים. גבולים של שדה וכרם. ומדרש אגדה בין שבעה עשר בתמוז לתשעה באב: (ד) באי מועד. עולי רגלים: נוגות. לשון יגון ואין שורש בתיבה אלא

שפתי חכמים

א כוונתו בזה מדאמר ירמיה אני הגבר ראה עני בשבט עברתו פירוש היה מתאונן ירמיה לומר אני הגבר ראה עני כפרש"י לקמן וא"כ מאחר ששם אמר אני הגבר ראה שהוא התחלת הענין תחשוב שזו המגלה נביא אחר כתב שהרי כמה נביאים נתנבאו על חורבן הבית. לכ"פ ירמיה כתב ספר קינות והיא המגלה אשר שרף וכו' שוב הוסיף עליו אני הגבר והוי כמו ענין בפני עצמו ולכן התחיל אני הגבר להורות שכאן הוא התחלת ענין אחר ולא אותה מגלה ששרף יהויקים. ואה"כ ק"ל ומנ"ל דירמיה כתבה דילמא ירמיה לא כתב רק אני הגבר וזה נביא אחר כתב לזה מביא ראיה שנאמר ועוד ניכף עליהם דברים רבים כהמה פירוש כהמה ששרף והתוספה היה שלש כנגד שלש א"כ עכצ"ל שאותה מגלה ששרף הוה הג' אלפא ביתות שכ' ירמיה מתחלה ומה שכתב באל"ף בי"ת מפני שעברו על התורה שנתנה באל"ף בי"ת כך דרש רבי יונתן בפרק חלק: ב דאם שב אל ישראל איכה אלמנה ממש שמת בעלי שהרי הם חיים וקיימים עד ישוב ה' מחרון אפו וישובו לארצם וכ"ש אם שב אל הסתלקות השכינה שאינה אלמנה ממש: ג בפרק חלק בלילה על עסקי לילה ופירש רש"י לפי שבכו א תו לילה בכיית הנם ומסיק בגמרא אמר להם הקב"ה לישראל אתם בכיתם בכייה של חנם ואני אקבע לכם בכייה לדורות ולפי זה יהיה פירוש הכתוב בכו תבכה בשביל עסקי לילה כלומר על מה שבכיתם בלילה: ד דק"ל וכי יש לעיר רעים. לכ"פ אוהביה: (ד"ה מעוני) מחמת עוני. דק"ל היולא מעוני ומעבודה פדות וגאולה היא ולא גלות והיך אמר גלתה יהודה מעוני ומרוב עבודה. לכ"פ גלתה יהודה מארצה מעוני מחמת עוני: ה דק"ל אם ישבה בגוים לא מלאה מנוח או נוח לה שיצאה מגנה ולמה מקונן על

פירוש ע"ט

(א) ירמיהו הנביא הט געוויינט אונ געזאגט איכה ישבה בדד אך וויא ליגט זיא אזוי איינזאם דיא שטאט, וועלכע איז געווען רייך אין מענשן, היתה ווי אזוי איז זיא געווארן איינזאם ווי אפערלאזענע ווייטווע רבתי זיא וואס איז געווען די פירסטן פון די פעלקער, ווס הט געהערשט איבר לענדר היתה זיא איז געווארן צינזבאר: (ב) בכו תבכה זי וויינט אין דיא שטילע נעכט פון גרוס שמערצן ודמעתה אונ אירע הייסע טרערן בענעטצן איר דיא באקן אין לה קיינער טרייסט איר ניט פון אלע אירע געוועזענע גוטע פריינד, זיי האבן אלע אין איר געפעלשט היו לה זייא זיינן נאך איר געווארן פון פארשטעלטע פריינד אפענע פיינט: (ג) גלתה

מדרש חכמים

(א) (רבתי בגוים) פרעגט דר מדרש עס שטייט דאך שוין פריהער (רבתי עם) וואס זאגט דער נביא נאך א מאהל רבתי בגוים, זאגט דר מדרש דם מיינט מען זי איז געווען גרוס אין חכמה, אין ירושלים איז געווען מעהר חכמה וויא ביי אלע פעלקר ר' הונא זאגט אין יעדע מדינה אז עס פלעגט זיך טרעפן אז עס פלעגט קומן איינר פון ירושלים פלעגט מען איהם זעצן אויף אשטול בעדעקט מיט פלויש אונ מען פלעגט צוזאמן קומן הערן זיינע קלוגע רייד. אמאהל הט זיך געטראפן אז איינער פון ירושלים איז געקומן אין אפרעמדע מדינה צוליב זיינע געשעפטן. הט זיך געמאכט אז ער איז קראנק געווארן אונ האט געהאלטן ביים שטארבן. פאר'ן שטארבן האט ער ארייגערופן זיין בעל הבית, וואו ער איז איינגעשטאנן אונ הט אים געגעבן באהאלטן זיין פארמעגן ווס ער הט ביי זיך געהאט אונ הט אים געזאגט. אז מיין זון וואס איך האב אין ירושלים וועט אהער קומען אונ דו וועסט זעהען בוי איהם דריי קלוגע

פערטריבן צוא ליב עלענד אונ שווערע ארבייט הט יהודה גערן געוואלט זיך בעזעצן צווישן די ארומיגע פעלקר לא מצאה זיא קען אבער צו קיין רוהע ארט דערגרייכען, דען דיא פערפאלגער (נאכיאגער) האבען איר געכאפט ביי'ן גרענעץ: (ד) דרכי ציון דיא וועגען וואס פירען נאך ציון זיינען פערטרויערט (פערוויסט), דען קיינער בעזוכט איר ניט, קיינר איז ניט עולה לרגל, כל שעריה די טויערען זיינען לעער פון מענטשען, כהניה אירע פריסטער זיפצן (דען עס איז ניט דא קיין קרבנות)

מליצת חז"ל

דער מדרש זאגט אז דר בהמ"ק איז חרוב געווארען איז אברהם אבינו ע"ה געקומן פר הקב"ה אין בהמ"ק, אונ הט ביטר געוויינט, זיך געריסן די האר פון בארד. פון קאפ, הט זיך געשלאגען מיט די הענט אין פנים, האט צוריסען די קליידער אויף זיך אונ האט די קאפ מיט ערד באדעקט אונ איז ארום געגאנגן אין חרוב'דיגן בהמ"ק אונ הט געוויינט אונ געקלאגט אונ הט געטענה פאר'ן רבש"ע, פר וואס קומט דס מיר אז איך זאל אזו פארשעמט ווערען

בתולתיה נוגות והיא מר־לה׃ ה היו צריה לראש איביה שלו כי־יהוה הוגה על־
רב־פשעיה עולליה הלכו שבי לפני־צר׃ ו ויצא מן־בת־מבת קרי ציון כל־הדרה
היו שריה כאילים לא־מצאו מרעה וילכו בלא־כח לפני רודף׃ ז זכרה ירושלם
ימי עניה ומרודיה כל מחמדיה אשר היו מימי קדם בנפל עמה ביד־צר ואין עוזר
לה ראוה צרים שחקו על־משבתה׃ ח חטא חטאה ירושלם על־כן לנידה היתה כל־
מכבדיה הזילוה כי־ראו ערותה גם־היא נאנחה ותשב אחור׃ ט טמאתה בשוליה
לא זכרה אחריתה ותרד פלאים אין מנחם לה ראה יהוה את־עניי כי הגדיל אויב׃

תו"א היו צריה לראש אויביה. מו"ק כו גיטין נו סנהדרין קד: ויצא מן בת ציון כל הדרה יומא נג: היו שריה כאילים. שבת קיט: כל מכבדיה הזילוה כי ראו ערותה. יומא נה זוכר פ׳ מקן: טומאתה בשוליה. יומא נו קמא נה:

ריש"י

הגימ"ל לבדה: (ה) שלו. יושבים בשלוה: הוגה. הדאיבה והוא לשון יגון: (ו) כאילים לא מצאה מרעה. כאילים אשר לא מלאו מרעה שאין להם כח לברוח שהוחלש כחם ברעב: לפני רודף. כל רודף שבמקרא חסר וזה מלא שנרדפו רדיפה שלימה") על כן יסד הפייט מלא רודפתי וחסרה שנת גאולי כאלו חסר כתיב: (ז) זכרה ירושלם. בגלותה: ימי עניה. ימי חורבנה שהביאה לידי עוני: ומרודיה. הוא לשון צער כמו (שופטים יא לז) וירדתי על ההרים (תהלים נה ג) אריד בשיחי ואהימה: כל מחמדיה. וזכרה כל טוב מחמדיה שמימי קדם: שחקו על משבתיה. שמחו על שביתת מועדה חגה חדשה ושבתה ט ומ"א דורשו בלשון אחר שהיו שוכתין בגולה בשבתות וימים טובים ושומטים בשביעית והיו העכו"ם משחקים עליהם ואומרים שוטים בארצכם לא שמטתם ועכשיו בגולה תשמטו בארצכם לא שמרתם ועכשיו בגולה תשמרון: (ח) לנידה. לגולה לשון נע ונד אישמוב"ר בלע"ז: ערותה. קלונה: נאנחה. לשון נפעלה שופיר"ר בלע"ז. שמעו כי נאנחה אני הוא שם דבר שופוריר"א: (ט) טומאתה בשוליה. לשון גנאי הוא דם נדותה ניכר בשולי בגדיה כלומר העונותיה גליין הרבה שאתן בגלוי: לא זכרה אחריתה. כשהיו חוטאין לא נתנו לב מה תהיה אחריתן י לפיכך ותרד פלאים ירידתה נפלאת פלאים הרבה שהכל מפליאים שאירע לה מה שלא

שפתי חכמים

ה. לכ"פ ובמקום שגלתה וישבה שם לא מלאה מנוח: ו דק"ל אם פה אויבים אינם בשלוה עמהם לכן פירש יושבים בשלוה לא שהם בשלוה עמהם: ") על כן יסד הפייטן מלא רודפתי וחסרה שנת גאולי. ונ"ל ברש"י דשנת גאלי חסר כתיב: ז דק"ל דברים דסתרי אהדדי ניהו דאם זכרה ימי עניה אם כן לא היו מחמדיה ואם מחמדיה אינם ימי עניה. לכ"פ דאינם בזמן אחד דימי עניה הם אחר החורבן וזכרה ימי חורבנה שהביאה לידי עוני וכל מחמדים שמימי קדם קודם חורבנה: ח לאפוקי שלא תפרש ספרי תורות כמו שפירש בסמוך ידו פרש צר על כל מחמדיה. לכ"פ דהכא פירושו כל טוב מחמדיה דהכא בענין הטובות שהיה לה משתעי: ט וקשה בזה דמשמע דרש"י מפרש שבתותיה לשון השבתה וביטול ואח"כ אמר משושה חגה חדשה ושבתה ומשמע דמפרשו לשון שבת ונראה דכוונת רש"י דאי לשון השבת׳ דבר לחוד הוא והיינו השבת׳ המוקדם הל"ל שחקו על שוממותיה אלא ע"כ על שביתת חדשה ושבתה. ואם תאמר אם הולרך לפרש לשון שבת א"כ למה לא מפרשו כמדרש אגדה שהיא לשון שבת לחוד. וי"ל דאם כן הל"ל שחקו על שבתיה ומדאמר משבתיה ש"מ תרתי כן הוא לפי פשוטו. ומדרש אגדה דורשו לשון שבת לחוד: י דק"ל לא תזכור הל"ל ולמה אמר לא זכרה לשון עבר לכ"פ כשהיו חוטאים וכו׳ והוסיף

מדרש חכמים

זאכן זאלסטו איהם אוועק געבן מיין פארמעגן וואס איך האב איבערגעלאזען, אונ אויב ניט, זאלסטו איהם קיין זאך געבען. ווען אזו האט ער אנגעזאגט זיין זון פאר'ן ארום פאהרן פון דר וועלט, אז אויב עס וועט זיך מאכן אז ער וועט אונטערווערגענם

פירוש ע"ט

אירע יונג־פרויען יאמערען והיא אונ זיא איז זיך אליין צו לאסט: (ה) היו צריה אירע פיינט אבער זיינען דערהייכט געווארן, אירע בלוט פיינט לעבן גליקליך כי דען פון גאט איז איר דאס געקומען צו ליב אירע פולע זינד, עולליה אונ אין דר זעלבער צייט האט דר טיראנושער פיינט געטריבן פאראוס אירע קליינע קינדער געפאנגענערהייט: (ו) ויצא יא, ציון'ס הערליכקייט איז אין גאנצן פאריבער (פארשוואונדען), היו אירע פירסטן גייען קראפטלאז פאר'ן פיינט, וויא הונגעריגע אפגעשוואכטע הירשען אנטלופען קראפטלאז פאר'ן יעגער: (ז) זכרה איצט, אין אירע שרעקליכע יאמערדיגע טעג, דערמאנט זיך ירושלים אירע פרגאנגענעם גוטן לעבן, אירע קאסטבארקייטן, איצט בנפול אז איר פאלק איז געפאלען דורך דעם פיינד'ס האנט, אונ קיינער קען איר שון ניט העלפען, ראוה איצט אז די גרוזאמע (אכזרתדיגע) פיינט דס זעהענדיג לאכען פרייליך אויף איר פערניכ־טונג: (ח) חטא זי האט אגרויסע זינד באגאנגען דערפר האט מאן איר צו אנדה געגליכען, וועלכע דיא ליבהאבער אליין פעראכטען ווייל זיי האבען אירע שאנדע געזעהן (וועלכע גייט ניט ריין ארום זיך אונ מאן זעהט אירע בלוט פלעקן), גם היא איצט זיפצעט זיא אליין שווער דארויף אונ וואלט מיט'ן גאנצן הארצן צוריק געקערט (תשובה געטאן): (ט) טמאתה אבער אין דר צייט אז איר אונריינ־ליכקייט איז געוועזן קענטיג אויף דעם זום פון איר קלייד ד"ה אז זיא האט געזינדיגט לא האט זי ניט באטראכט וואס אין די צוקונפט וועט איר דערפאר ערוואַרטען ותרד דערפאר איז זי זאג־

מליצת חז"ל

מעהר ווי אנאנדר פאלק!? ווי די מלאכי השרת האבען איהם דר זעהען האבן זיי אויך אנגעהויבן ביטר צו וויינען. האבען זיך אויסגעשטעלט אין צייליען (שורות) אונ האבען געזאגט, רבש"ע, ווי אזוי האבען געקענט וויסט ווערען די וועגן וואס דו האסט בעשטימט אז זייא זאלען אלע מאהל פול זיין מיט רייזענדער, וויא אזוי האבן געקענט וויסט ווערען די וועגן אויף וועלכע די יודען פלעגען דריי מאהל אין יאהר עולה לרגל זיין?! ווי אזוי האט געקענט צוריסען ווערן דר בונד (ברית) וואס דו האסט געמאכט מיט אברהם, וואס דורך איהם האט אקיום די וועלט, דען דורך

איהם

י יָדוֹ פָּרַשׂ צָר עַל כָּל־מַחֲמַדֶּיהָ כִּי־רָאֲתָה גוֹיִם בָּאוּ מִקְדָּשָׁהּ אֲשֶׁר צִוִּיתָה לֹא־יָבֹאוּ
בַקָּהָל לָךְ׃ יא כָּל־עַמָּהּ נֶאֱנָחִים מְבַקְּשִׁים לֶחֶם נָתְנוּ מַחֲמוּדֵּיהֶם יתיר ו׳ בְּאֹכֶל
לְהָשִׁיב נָפֶשׁ רְאֵה יְהוָה וְהַבִּיטָה כִּי הָיִיתִי זוֹלֵלָה׃ יב לוֹא אֲלֵיכֶם כָּל־עֹבְרֵי דֶרֶךְ
הַבִּיטוּ וּרְאוּ אִם־יֵשׁ מַכְאוֹב כְּמַכְאֹבִי אֲשֶׁר עוֹלַל לִי אֲשֶׁר הוֹגָה יְהוָה בְּיוֹם חֲרוֹן
אַפּוֹ׃ יג מִמָּרוֹם שָׁלַח־אֵשׁ בְּעַצְמֹתַי וַיִּרְדֶּנָּה פָּרַשׂ רֶשֶׁת לְרַגְלַי הֱשִׁיבַנִי אָחוֹר נְתָנַנִי

הג״א ידו פרש צר. יבמות טז: לא אליכם כל עוברי דרך. סנהדרין קד: ממרום שלח אש בעצמותי. שם: סל׳ זעירא

רש״י

אירע לכל עיר: (י) ידו פרש צר. עמון ומואב: על כל מחמדיה. ספרי תורות שנאמר בהם (תהלים יט יא) הנחמדים מזהב הכל נפנו לבוז כסף וזהב והם נפנים על ספרי תורות כדי לשורפם לפי שכתוב בהם (דברים כג ד) לא יבא עמוני וגו׳: אשר צויתה לא יבאו בקהל לך. אלו עמון ומואב: (יב) לא אליכם. לא תהא כצרה הזאת עוד לכל עוברי על דת. אמרו חכמים מכאן לקובלנא מן התורה ל׳ ראו מה עשה לי הביטו וראו וגו׳: אשר עולל לי. אשר נעשה לי: אשר הוגה ה׳. אותי ביום חרון אפו גם זה לשון יגון: (יג) וירדנה. וירד אותה וישבר אותה ע״י רידוי מ׳ ויסורין לכן הנו״ן דגושה ב׳ לפותרו בלשון יחידית כמו יעשנה יכרסמנה ירענה שהעלם ל׳ נקבה כמה דאת אמר (יחזקאל לז ז) העצמות היבשות שבר כל אחת ואחת. ד״א וירדנה כמו (שופטים יד ט) וירדהו אל כפיו

שפתי חכמים

לפיכך ותרד פלאים דאל״כ מה ענין זה לזה: ב במדרש רבות ידו פרש צר אתה מוצא בשעה שנכנסו שונאים לבית המקדש נכנסו עמונים ומואבים עמהם והיו הכל רצים לבוז כסף וזהב ועמונים ומואבים רצים לבוז את התורה כדי לעקור לא יבא עמוני ומואבי וכו׳ ויהיה פי׳ הפסוק ידו פרש צר על כל מחמדיה כאשר ראתה גוים באו מקדשה לבוז כסף וזהב ובתוכם באו עמונים לבוז הספרי תורות אשר צויתה בה לא יבאו בקהל לך ומלת כי פה אינה נתינת טעם כי איך הוא טעם כי ראתה גוים כו׳ לגזרת ידו פרש צר וכו׳ וכאשר פירשתי הוא נכון וזהו כוונת רש״י שהאריך ואמר הכל נפנו לבוז כסף וזהב והם נפנים כו׳ לא הל״ל רק ידו פרש צר עמון ומואב על כל מחמדיה ס״ת כדי לשורפם לפי שכתוב וכו׳ ולמה ליה למימר מה שעשו שאר הגוים אלא עכ״ל כדי לפרש כי ראתה גוים וכו׳: ל בפרק חלק פרש״י ז״ל לחד ליכנא לקובלנא כשיש לו צרה יודיענה לרבים וזהו שפי׳ אח״כ ראו מה עשה לי כלו׳ הודיע׳ לצרה לרבים ופי׳ זה לאפוקי הפי׳ השני שפי׳ בפ׳ חלק והוא מכאן לקובלנא מן התורה כש׳דם מודיע לעבדו לאחר צריך שיאמר לו לא תבא זאת לך כמו שבא עלי כי קשה הוא לשמוע שפעמים חוזרת עליו והקפיד ע״ז אין בו משום ניחוש וכאן לא פי׳ רק הפי׳ השני כי נראה לו עיקר דהכי משמע ליכנא דקובלנא: מ תהלה פי׳ מהו וירדנה בה״א וכתב שהוא כמו וירד אותה ואח״כ ק״ל דאין שייך לשון וירד בעצמות לזה פי׳ וישבר וק״ל והיכן מלינו וירד שהוא ל׳ שבירה. ל״פ ע״י רדוי ויסורים א״כ מלת וירד מורה על הסבה שגורמת הפעולה לא על הפעולה עצמה: נ כדי לפותרו בלשון יחידית וכו׳ וכיונת המקונן כדי להגדיל המכה דאם היא לשון יחידית אזי קשה דעלמותי משמע רבים וירדנה משמע יחידה ועל כרחך לא צריכים לפרש שיבר כל אחת ואחת לאפוקי אם היה נו״ן הרבים כמו שכתב הפוסקי׳ בפ׳ ויחי דהאי וירדנה ברבות משתעי לא הוי משמע דשיבר כל העצמות גם משמע שיברם בבת אחת ואין המכה כ״כ גדולה כמו אם שיבר כל אחת ואחת בפני עצמה ותדע שכוונת רש״י כך הוא דאי כוונתו רק לפרש הכתוב הל״ל והנו״ן דגושה מפני שהיא

פירוש ע״ט

דערבאר געפאלן אונ קיינר טרייסט איר ניט ראה א גאט! זעה דו צו מיין עלענד כי דען דר פיינט וואקסט פון טאג אונ מיט אים וואקסט זיין גרויזאמקייט (אכזריות): (י) ידו ער לייגט שון זיין האנט אויף אירע קאסטבארקייטען אונ אין איר הייליגטום זעהט זיא אריין קומען פעלקער, אויף וועלכע דוא האסט איר בעפאלן לא יבאו אז זייא זאלן נימאלס קומען אין דיינע פערזאמלונגן (דאס אין עמון אונ מואב): (יא) כל עמה אונ איר אייגענר פאלק אין דר זעלביגר צייט זיפצעט נאך ברויט, נתנו זייא גיבען גערן אוועק דיא טייערסטע אונ בעסטע זאכען פאר עסען, נאהר דעם לעבען צוא דרהאלטען, ראה א גאט, קוק אראב אונ זעה וויא נידעריג איך בין געווארען: (יב) לא אליכם קיין מאל אין לעבען האט איר נאך רייזענדר אזא אונגליק ניט באגעגענט הביטו ניט נור אקוק אהער אונ זעהט אם יש צו איז נאך דא אזא וואונד, ווי מיין וואונד, מיט וועלכע גאט האט מיר געשלאגען אין דעם טאג ווען ער האט אויף מיר געלאזט פאלען זיין גרים צארן: (יג) ממרום פון אויבען פאלען האט ער אריין געשליידערט אפייער אין מיינע ביינער, או ווי עס ברענט! פרש אונטען האט ער מיר אויסגעלייגט נעטצען אונ האט מיר געניט זיך אומצוקערען נתנני ער האט מיר איבער געלאזען בטובט, פערצווייפעלט, אימער

מדרש חכמים

שטארבען, ווען ער אנזאגן דעם בעל אכסניא אז ער זאל איהם ארויסגעבען זיינע געלט וואס ער ווען האבען ביי זיך נור דאן אז דר זון וועט איהם ווייזן דריי קלוגע זאכען) דאן האט ער געשיקט א בריף א היים אנזאגן אז ער שטארבט אין די אונ די שטאט אונ לאזט אלץ איבער ביי דעם אונ דעם. אין יענער שטאט וואו דר ירושלמי איז געשטארבען איז געווען אמנהג אז קיינער פלעגט ניט ווייזען דעם אכסניא דעם חבר׳ס שטוב, אוב יענער פלעגט פרעגן. דר ירושלמי איז געשטארבען אונ מען האט איהם מקבר געוועזן. אין איינגע טעג ארום איז געקומען דעם געשטארבענעם זון. אז ער איז אנגעקומען אין שטאט־טויער האט ער געזעהען אז איינער גיט ארויף אויף זיך אבינטעל האלץ, האט ער איהם געפרעגט, דו פארקויפסט די האלץ, האט דר מענטש געענטפערט, יוא; האט דער ארח געזאגט, גאדיר ווייזעל עס באטרעפט די האלץ נאהר טראג מיר זיי אוועק צו דעם אונ דעם (אונ דאס איז געווען דר ביי וועמען זיין פאטר איז געשטארבען) האט דער מענטש גענומען דם געלד אונ האט די האלץ אוועק געטראגן צו וועמען דער ארח האט געהייסען. אז זיי זיינען אריין אויפן הויף האט דער האלץ טרעגער ארויסגערופען דעם בעל הבית אונ האט איהם געהייסען צונעמען די האלץ, פרעגט ער דעם טרעגער וואס איז דם פר האלץ, האב איך דען דיר געהייסען ברייגען האלץ, האט דער טרעגער געענטפערט, אמת דו האסט מיר טאקע ניט

מליצת חז״ל

איהם האט מאן דיר דערקענט, אז דו ביסט איינער, איין איינציגער גאט אובען אונ אונטען? ווי אזו האסטו געקענט פארמיאוסן ציון מיט ירושלים, נאכדעם אז דו האסט זיי אויסדערוויילט? פאר וואס האסטו זייא נאך הארטער געשטראפט ווי דעם דור אנוש (דען דאמאלס האסטו דעם דור אנוש געשטראפט מיט וואסער, אבער אין די הענט פון אנ׳אכזר׳דיגען פיינט האסטו דאך זיי ניט איבערגעגעבען ער זאל טויטען, ווי דו האסט זיי איצט איבערגעגעבען. אין די

שוממה כל־היום דוה: יד נשקד על פשעי בידו ישתרגו עלו על־צוארי הכשיל כחי
נתנני אדני בידי לא־אוכל קום: טו סלה כל־אבירי | אדני בקרבי קרא עלי מועד
לשבר בחורי גת דרך אדני לבתולת בת־יהודה: טז על־אלה | אני בוכיה עיני |
עיני ירדה מים כי־רחק ממני מנחם משיב נפשי היו בני שוממים כי גבר אויב:
יז פרשה ציון בידיה אין מנחם לה צוה יהוה ליעקב סביביו צריו היתה ירושלם
לנדה ביניהם: יח צדיק הוא יהוה כי־פיהו מריתי שמעו־נא כל־עמים העמים קרי

תו"א נתנני ה' בידי לא אוכל קום. יבמות ס: סלה כל אבירי. סנהדרין קד: קרא עלי מועד לשבור בחורי. תענית כט שבועות י: גת דרך ה'. שם לו: על אלה. גיטין נח: כי רחק. סנהדרין נה: צוה ה' ליעקב סביביו צריו. יבמות י' קדושין עב: היתה ירושלים לנדה ביניהם. תענית כ' צדיק הוא ה' כי פיהו. שם כט:

שפתי חכמים

לשון יהידית ומדכתב לכך הנו"ן דגושה כדי לפותרו וכו' עכ"ל דק"ל למה אמר הנביא בנו"ן דגושה ולא אמר בלא דגושה דהוי נו"ן הרבים מאחר דברבות משתעי לזה כתב לכך הנו"ן דגושה דכוונת הנביא כדי לפותרו בלשון יחידית וכו' ופירושו שיבר כל אחת ואחת. ואחר כך פירש ד"א וירדנה קאי על הפעולה עצמה ופירושו הריק המוח וכו': ם פירוש לדעת רבותינו פירושו של מועד הוא יום טוב כדאיתא בפרק קמא דשבועות כדאמר אביי ר"ח נמי איקרי מועד דכתיב קרא עלי מועד וגופא דמימרא איתא בפ' בתרא דתענית אמר אביי תמוז דההיא שתא מלויי מליוה דכתיב קרא עלי מועד לשבור בחורי ופירש רש"י נקטינן בחדש חסר שבא אחר חדש מלא עבדינן שני ימים ר"ח להוי יום ראשון השלמה לראש חודש שלמעלה ממנו לעשותו מלא ונמלאו שני ימים טובים בחדש מלא אחד בתחלתו ואחד בסופו וה"ק זמן עלי מועד לשבירת בחורי בתשעה באב שמגלגלין חובה ליום חיוב: ע ומה שפירש לנדה היתה לשון נע ונד ולא פירש ג"כ לשון ריחוק שהיה גם כן יכול לפרש כן לפי הענין יותר נכון הייתו הא דלעיל הוא ביו"ד ובלתי דגש והוא מלשון ויד רשעים אל תנידני להניד

רש"י

הריק את המוח גורר ורודה המוח מתוכו: (יד) נשקד על פשעי בידו. אין לתיבה זו דמיון במקרא ובלשון ארמי של פסיקתא קורין לדרבן מסקדא מלמוד הבקר ואומר אני נשקד פיינטריג"ע בלע"ז נקודים מגומרים ומכומגים היו פשעי בידו של הקב"ה לזכרון לא נשכח מגינס ותשלומיהם: ישתרגו. נעשה קליעות קליעות ועלו על צוארי ל' משנה אין מסרגין את המטות: (טו) סלה. רמס ורפס לשון (ישעיה סב י) סלו סלו המסלה: קרא עלי מועד. יעידת גייסות לבא עלי ורבותינו דרשו מה שדרשו תמוז דההיא שתא מלויי מליוה של שנה שניה לצאתם ממצרים לכך אירע הזרתן של מרגלים ליל תשעה באב בשליה הוקבעה בכייתן לדורות: גת דרך. ל' הריגה כמו (ישעיה סג ג) פורה דרכתי לבדי כדורך ענבים להוציא יינם כך רמס הגשים להוציא דמם: (טז) עיני עיני. כלומר תמיד עיני יורדה מים כפל הלשון מלמד שאין הפוגות: (יז) פרשה ציון בידיה. כמו (ישעיה כה יא) ופרש ידיו בקרבו כאדם המוליך ידיו מוליכם ומביאם ומלטער בהם. ד"א פרשה ניון ל' שבירה כמו (איכה ד ד) פורש אין להם ולא יפרכו להם על אבל לנחמו על מתוך חברו מנחם וכל' משנה פרוסה קיימת ומשמעו כאדם המלטער שחובק את ידיו ומשברם. תוספת מלאתי: צוה ה' ליעקב סביביו צריו. זה על יעקב שיהיו צריו סביביו אף כשגלו לבבל ולאשור הגלה סנחריב את אויביהם עמון ומואב והושיבם אליהם והם מקנתרים אותם כמ"ש במס' קדושין הומניא איכא בבבל כולה דעמונאי: לנדה. ע לריחוק לבוז:

מדרש חכמים

געהייסן, נאר מיר האט געהייסן אט דער מאן ווער עס שטייט לעבן מיר. אז דער בעל הבית האט איהם דער זעהען האט ער געעפענט די טיר און האט איהם אריינגעבעטען אין שטוב, דען ער האט דערקענט אז דאס איז אפרעמדער און זיי האבן זיך געגעבן שלום (דאס איז געוועזן דר ערשטער קלוגער איינפאל, ער האט ביי קיינעם ניט געפרעגט וואו דר בעל הבית וואוינט און איז דאך געקומען צו איהם). אז זיי זיינען שון געוועזן אין שטוב, פרעגט איהם דר ווירט, ווער זייט איהר? האט דר אורח געענטפערט,

פירוש ע"ט

מיט דעם קוועלענדיגען שמערץ: (יד) נשקד דער טרוקענער יאך פון מיינע זינד בליהט שנעל אין גאנץ האנד ישתרגו די צווייגען וואס אמאל פערפ־לעכטען זיי זיך אלץ מעהר ארום מיין האלז, הכשיל אזוי האט ער אפ געשוואכט מיינע קרעפטען און האט מיר איבער געגעבן אין די הענט פון אנאונענדליכען (אן אסוף) דרוק: (טו) סלה גאט האט צוטראטען אלע מיינע שטארקע מאנשאפט וואס זיינען געוועזן ביי מיר קרא און האט אין דער צייט וואס מיין גאנצער יוגענד איז אונטער געגאנגען אוסגערופען אפריידן־פעסט (איום טוב) פונקט ווי ער וואלט געטראטען אקעלטער (און זייער בלוט וואלט געוועזן ווי וויין) פון די יונג־פרויען פון יהודה: (טז) על אלה אוף די אלע זאכען ווייען איך עיני מיינע אוגען צוגייען פון טרערן וועלכע פליסן ווי וואסער כי רחק דען ער האט דערווייטערט פון מיר די לעצטע טרייסט, וואס זאל מיר קענען מיין מוט דערהאלטען היו דען מיינע קינדער (אוף וועלכע איך האב נאך געקענט האפן און זיך טרייסטען אז זיי וועלן פאר מיר נקמה נעמען) ווערען פערניכטעט כי גבר ווייל דער פיינט האט געקראגן די איבערמאכט: (יז) פרשה ציון ברעכט מיט די הענט, אבער קיינער האט מיט איר מיטלייד צוה דען גאט האט אזוי בעפוילן יעקב'ס ארומיגע גרויזאמע פיינט און אז ירושלים זאל ביי זיי זיין ווי אנדה: (יח) צדיק אבער דאך איז גאט גערעכט כי פיהו דען איך בין איהם געוועזן אונגעהארזאם שמעו הערט עס איר אלע פעלקער און זעהט מיינע

מליצת חז"ל

הענט פון זייערע בייזע פיינט). ווי הקב"ה האט דאס דערהערט, האט ער געפרעגט די מלאכי השרת, ווי קומט עס אז איהר זאלט אזוי שטארק בעטן פאר די יודען ווס האבן אזוי שווער געזינדיגט, האבן זייא געענטפערט, צוליב אברהם, דיין ליבלינג און פריינד, ווס ער גייט ארום אין דיין הרוב'דיגע הויז (אין בהמ"ק) און וויינט און קלאגט און טענה'ט פאר ווס האסטו זיך ניט דערמאנט אין דיין צארען אוף איהם. האט זיי הקב"ה געענטפערט, פון דעם טאג אן וואס מיין פריינד, אברהם, איז נפטר געווארען איז ער נאך קיין מאהל ניט געקומען אין מיין הויז, ווס טהוט ער דען איצט

וּרְאוּ מַכְאֹבִי בְּתוּלֹתַי וּבַחוּרַי הָלְכוּ בַשֶּׁבִי: יט קָרָאתִי לַמְאַהֲבַי הֵמָּה רִמּוּנִי כֹּהֲנַי
וּזְקֵנַי בָּעִיר גָּוָעוּ כִּי־בִקְשׁוּ אֹכֶל לָמוֹ וְיָשִׁיבוּ אֶת־נַפְשָׁם: כ רְאֵה יְהוָה כִּי־צַר־לִי
מֵעַי חֳמַרְמָרוּ נֶהְפַּךְ לִבִּי בְּקִרְבִּי כִּי מָרוֹ מָרִיתִי מִחוּץ שִׁכְּלָה־חֶרֶב בַּבַּיִת כַּמָּוֶת:
כא שָׁמְעוּ כִּי נֶאֱנָחָה אָנִי אֵין מְנַחֵם לִי כָּל־אֹיְבַי שָׁמְעוּ רָעָתִי שָׂשׂוּ כִּי אַתָּה עָשִׂיתָ
הֵבֵאתָ יוֹם־קָרָאתָ וְיִהְיוּ כָמוֹנִי: כב תָּבֹא כָל־רָעָתָם לְפָנֶיךָ וְעוֹלֵל לָמוֹ כַּאֲשֶׁר
עוֹלַלְתָּ לִי עַל כָּל־פְּשָׁעָי כִּי־רַבּוֹת אַנְחֹתַי וְלִבִּי דַוָּי: ב א אֵיכָה יָעִיב בְּאַפּוֹ | אֲדֹנָי

ת״א כגון מתמיס לכן . חגיגה ה:

רש״י

(יט) קראתי למאהבי. לאותם שמראים עצמם כאוהבים: המה רמוני. כגון בני ישמעאל שהיו יוצאים לקראת הגולי' כשהיו השבאים מוליכי' אותם דרך עליהם ומראים את עצמם כאילו מרחמים עליהם והיו מוציאים להם מיני מלוחים ונודות נפוחים כסבורים שהוא יין ואוכלים וצמאים ורוצים לשתות וכשמתיר הנוד בשיניו היתה הרוח נכנסת במעיו והוא מת והוא שאמר הכ' (ישעיה כא יג) ביער בערב תלינו וגו' (שם יד) לקראת צמא התיו מים יושבי ארץ תימא בלחמו קדמו נודד: וישיבו את נפשם. כדי שישיבו פ את נפשם: (כ) חמרמרו. כווצו ויש כזה בלשון משנה נפלה לאור ונחמרו בני מעיה: בבית כמות. בתוך הבית היתה אימת שדים ומזיקים ומלאכי מות ומחוץ חרב האויב משכלת: (כא) כי אתה עשית. אתה גרמת לי שהם שונאים אותי שהבדלתני ממאכלם וממשתיהם ומהתחתן בם אם נתחתנתי בהם היו מרחמים עלי ועל בני כמותיהם: הבאת יום קראת. הלואי והבאת עליהם יום צ המועד שקראת עלי: ויהיו כמוני. ברעה: (כב) תבא כל רעתם לפניך. יזכרו ויפקדו עונותם לפניך: ועולל למו. ופעול למו כמו (משלי כ יח) גם במעלליו יתנכר (ירמיה כא יד) וכפרי מעלליו: (א) איכה יעיב. יאפיל כד״א (מלכים

שפתי חכמים

רגל ישראל וכולם לשון נע ונד הם ולכן תרגם המתרגם ג״כ בגין כן בטלטול הות אבל הכא כתיב לנדה חסר יו״ד ובדגש והוא מלשון המנדים ליום רע שפירושו מנדים ומזה הפרש נדה היא וכולם פירושם ענין ריחוק ולכן תרגם המתרגם הות ירושלם דמיא לאיתתא מרחקא בינייהם. לכן פי' רש״י לריחוק שהוא פירושו של לנדה. ואח״כ ק״ל דהל״ל לריחוק. לכ״פ לבוז כלומר לריחוק שמרחקים אותה כדה שהוא דרך בזיון כן היתה ירושלים: פ דק״ל דמשמע שהשיבו את נפשם אח״כ למה גוער. לכ״פ כדי שישובו כו': צ דק״ל דמשמע שכבר הביא והאר כך אמר ויהיו כמוני משמע שעדיין לא הביא רק שמבקש שיבא

פירוש ע״ט

מיידן בתולתי מיינע מעדכן, מיינע יונגלינגע ווערן געפירט אין שקלאפעריי: (יט) קראתי זאל אין מיינע פריינד צו הילף רופן! המה רמוני זיי האבן מיר גענארט, כהני מיינע פריסטער מיינע פארשטייער! זייא גייען אליין אום אין שטאט פון הונגער בקשו זיי מוזן אליין זוכען שפייז אום זייער לעבן צו דר האלטן: (כ) ראה זעה דו צו גאט ווי שלעכט מיר איז (אונ העלף מיר)! מעי חמרמרו מיינע גידערים זיינן איינגעשרומפן, מיין הארץ צו גייט אין מיר פר וואס איך בין געוועזן אזוי ווידערשפעניג, מחוץ פון דרויסן ווי טהעט דעם פיינט'ס שווערד אונ אין די הייזער דר טויט: (כא) שמעו פון אלע ווס הערן וויא איך יאמער אין מנחם איז ניט דא איינער ווס זאל מיר טרייסטן כל אונ נאך מעהר אלע פיינד ווס האבן געהערט מיין אומגליק פרייען זיך דאריבער כי אתה דען דם האסטו אזוי

מדרש חכמים

איך בין דעם פארשטארבענעמס זון, אז דער ווירט האט דאס דערהערט הט ער געהייסן מאכן פון זיינעם ריעגן אמאהלצייט. דר ווירט הט געהאט צוויי זין אונ צוויי טעכטער, אז עס איז געקומען די צייט פון מיטאג הט מאן אריין געטראגן אגעריכט, וועלכער איז באשטאנען פון פינף קליינע עופות אונ אז מען האט זיך געזעצט צום טיש, האט דער ווירט געזאגט צום אורח, נעמט אונ טיילט חלקים, זאגט דער אורח, עס איז ניט מיין סעודה, דו ביסט דר ווירט, טייל דו. זאגט דר ווירט, איך בעט דיר נעם אונ טייל פאנאנדר חלקים. הט ער גענומן אונ הט געגעבן דעם ווירט אונ די ווירטין איין עוף, דאן האט ער גענומען דעם צווייטען עוף אונ האט איהם אוועקגעלייגט פאר ביידע זין, דאן הט ער ווידר גענומן דעם דריטן עוף אונ האט איהם אוועקגעלייגט פאר ביידע טעכטער דאן הט ער גענומען די לעצטע צוויי עופות אונ הט זייא אוועקגעלייגט צו זיך אויפ'ן טעלער. זייא האבן אפגעגעסן אונ קיינער הט איהם קיין ווארט גערעדט וועגן זיין חלוקה (דס איז געוועזן דר צווייטער איינפאל) צום אבענד ברויט (קאלאציע) האט מען דערלאנגט צום טיש אגעבראטענע הון. אז מען הט זיך געזעצט צום טיש הט ווידר דר ווירט געבעטן דעם אורח ער זאל מאכן די חלוקה. הט דר

געמאכט, אבער דאך אומזיסט פרייען זיי זיך הבאת אז דו וועסטו זיי ברייגגן דעם לאנג פערקונדיגטען טאג, וועלען זייא זיין מיט מיר גלייך: (כב) תבא עס וועלן אמאל אויך אלע זייערע בייזע טהאטען קומן פאר דיר אונ דאן וועסט זאך מיט זיי רעכענען פר זייערע זינד ווי דו רעכענסט זיך מיט מיר פר מיינע, כי אבער דערוייל האב איך צופיל יאמער, צו פיל ווייטאג האט מיין הארץ: (א) איכה, אס, ווס פאר א שווארצע פינצטערנים ציהט גאט ארוף אין זיין צארן אויף ציון השליך ווי הט ער ארא פגעווא רפען פון הויכן הימעל ביז'ן טיפען אבגרונד ישראל'ס שטאלץ, דס איז דער

מליצת חז״ל

דארט? הט זיך אברהם אבינו אפגערופן צו הקב״ה, רבונו של עולם, פאר וואס האסטו פאר טריבען מיינע קינדר פון זייער לאנד, פר ווס האסטו זייא איבערגעגעבן אין די הענט פון אזעלכע שרעקליכע, אכזר'דיגע פיינט, וועלכע הרג'ען זייא מיט אלערליי משונה דיגע מיתות, פר וואס האסטו חרב געמאכט דעם בית המקדש, וואס אויף דעם זעלביגן ארט האב איך זיך ניט אפגעהאלטן אופצוברייננגן מיין זון, יצחק, פאר אנ'עולה!! האט הקב״ה איהם גענטפערט, דייגע קינדר האבן שווער געזינדיגט, זיי האבן עובר געוועזן אויף די גאנצע תורה אונ אויף אלע 22 אותיות

אֶת־בַּת־צִיּוֹן הִשְׁלִיךְ מִשָּׁמַיִם אֶרֶץ תִּפְאֶרֶת יִשְׂרָאֵל וְלֹא־זָכַר הֲדֹם־רַגְלָיו בְּיוֹם
אַפּוֹ: ב בִּלַּע אֲדֹנָי *לֹא ולא קרי חָמַל אֵת כָּל־נְאוֹת יַעֲקֹב הָרַס בְּעֶבְרָתוֹ מִבְצְרֵי
בַת־יְהוּדָה הִגִּיעַ לָאָרֶץ חִלֵּל מַמְלָכָה וְשָׂרֶיהָ: ג גָּדַע בָּחֳרִי־אַף כֹּל קֶרֶן יִשְׂרָאֵל
הֵשִׁיב אָחוֹר יְמִינוֹ מִפְּנֵי אוֹיֵב וַיִּבְעַר בְּיַעֲקֹב כְּאֵשׁ לֶהָבָה אָכְלָה סָבִיב:
ד דָּרַךְ קַשְׁתּוֹ כְּאוֹיֵב נִצָּב יְמִינוֹ כְּצָר וַיַּהֲרֹג כֹּל מַחֲמַדֵּי־עָיִן בְּאֹהֶל בַּת־צִיּוֹן שָׁפַךְ
כָּאֵשׁ חֲמָתוֹ: ה הָיָה אֲדֹנָי | כְּאוֹיֵב בִּלַּע יִשְׂרָאֵל בִּלַּע כָּל־אַרְמְנוֹתֶיהָ שִׁחֵת מִבְצָרָיו

תו"א בלע ה' ולא חמל. גיטין נז: אף כל קרן. גיטין סח:

שפתי חכמים

דאל"כ הל"ל והיו כמוני. לכ"פ הגולי וכו': ק דק"ל משמים לארץ הל"ל. לכ"פ לאחר שהגביהם וכו' והיינו משמים ארץ כלומר שנפלו משמים ארץ בבת אחת. ומה שפי' לאחר שהגביהם לפי שק"ל איך אמר שהשליך משמים הלא לא היו בשמים. לכ"פ שהוא דרך משל לאחר שהגביהם עד לשמים כו': ר במדרש רבות אין הדום רגליו אלא בהמ"ק הדא הוא דכתיב רוממו ה' אלהינו והשתחוו להדום רגליו: ש דק"ל הל"ל חלל מלכה כמו שאמר בסמוך מלכה ושריה בגוים. לכ"פ אלו וכו': ת דק"ל אם ממלכה כולל כל ישראל בכלל א"כ מהו ושריה הרי הם בכלל ממלכה. לכ"פ מדרש אגדה כו': א פי' סגול

רש"י

א יח) והשמים התקדרו בעבים: משמים ארץ. לאחר שהגביהם עד לשמים השליכם לארץ בבת אחת ק ולא מעט מעט מאיגרא רמא לבירא עמיקתא: הדום רגליו. שרפרף מרגלותיו ר וזה בית המקדש: (ב) נאות יעקב. בתי יעקב לשון נוה: הגיע לארץ. השפילם לארץ: חלל ממלכה ושריה. אלו ישראל ש שהיו קרוים (שמות יט ו) ממלכת כהנים: ושריה. מדרש אגדה ים ת אלו שרים של מעלה שהחליפם הממונה על האור מינה על המים והחליף כל הממוני' לפי שהיו ברשעי ישראל בעלי שם המפורש ובוטחי' הם שישביעו את שרי מעלה להצילם מאש וממים ומחרב ועכשיו כשהי' משביע את שר האש בשמו והוא משיב אין ממשלה זו בידי וכן כולם: (ג) השיב אחור ימינו. השיב עצמו כמשיב אחור ימינו מלהלחם בעד בניו: (ד) דרך קשתו. לפי שכך דרך דורכי קשת שהם חזקי' לשום רגלו עליהם כשהוא כופפם לכך נכתב בלשון דריכה: שפך כאש חמתו. כך חבור המלות שפך חמתו שהיא כאש כי לא מצינו שפיכה של אש אלא אלא חמה כדכתי' (תהלי' עט ו) שפוך חמתך אל הגוים: (ה) וירב בבת יהודה. הרבה בכנסת יהודה: תאניה ואניה. צער וילה: וירב. נקוד יו"ד פת"ח קטן א שהוא ל' הרבה את אחרים וירב העם ויעלמו אחד נקוד חיר"ק שהוא לשון רבה הוא את עצמו וכן כל תיבה שפעל שלה בה"א כגון פנה זנה בכה כן דרכה לשמש כשהוא מחסר ממנה ה"א כשהוא מדבר על עצמו נקוד חיר"ק כגון (שמות ז) ויפן פרעה וכשהוא מדבר על אחרים נקוד פת"ח קטן כגון (שופטים טו

מדרש חכמים

אורח ווידר געזאגט, דס איז ניט מיין סעודה, פייל דו. זאגט דר ווירט, פייל, איך בעט דיר. האט דער אורח גענומען די קעפעל אונ הט דערלאנגט דעם ווירט, דאן הט ער גענומען די איינגעווייד אונ האט עם דערלאנגט דעם ווירט'ס פרוי. דאן ווידר הט ער גענומען די זייטען אונ הט געגעבן ביידע זין, דאן הט ער גענומען, אונ אפגעבראכן די פליגלען אונ הט עם דערלאנגט די טעכטער, די גאנצע איבעריגע הט ער זיך גענומען. (דס איז געוועזן דער דריטער קלוגער איינפאל) פרעגט איהם דער ווירט, פיילט מען דען אזוי אין אייער שטאט, דעם ערשטען מאהל אז דו האסט ביי מיטאג געטיילט האב איך געשוויגן, אונ איטצט פיילסטו ווידר ווי פריער? הט דר אורח געענטפערט, זעהסטו, איך האב דיר געזאגט, אז פיילן איז ניט מיין ארבייט, נאהר אונ דו ווילסט וויסן האב איך ביידע מאהל ריכטיג געטיילט, ביי מיטאג הט מען דערלאנגט פינף עופות. דו אונ דיין פרוי אונ איין עוף איז דריי, דיינע ביידע זין אונ איין עוף איז דריי, דיינע ביידע טעכטער אונ איין עוף איז דריי, איך אונ צווייא עופות זיינען אויך דריי, האב איך דען עפעס צוגענומען פון אייערע חלקים, מיר האבן דאך אלע געהאט צו דריי. איטצט הט מען דערלאנגט אהון. די קאפ האב איך דיר געגעבן, דען

פירוש ע"מ

בהמ"ק ולא אונ הט ניט געדיינקט אין דעם ראגען טאג אז דאס איז זיין געוועזענער רוהע־שטול: (ב) בלע ער הט ארונטער געריסען אן רחמנות אלע שיינע וואהנונגען יעקב'ס הרס ער הט צושטערט אין זיין צארן אלע פעסטונגען יהודה'ס, ער האט זייא געמאכט גלייך מיט דער ערד, חלל ער האט איהר שטארקע קעניגרייך אונ איהרע פירשטן צום שאנדן געמאכט: (ג) גדע אין זיין ברענענדיגן צארן האט ער פארשניטן ישראל'ס מעכטיגן הארען השיב ער הט אפגעצויגן זיין רעכטען ארעם אונ הט זייא ניט געשיצט פאר'ן פיינד ויבער דערפאר הט דר פיינט פארברענט יעקב'ן, ווי א פלאם פייער וואס פערצערט אל'ן וואס ארום איז: (ד) דרך אונ אוסר וואס ער האט איהם ניט געהאלפען הט ער נאך אליין אנגעצויגען מיט די פיס זיין בויגען וויא א פיינט, נצב ער האט אויסגעשטרעקט זיין רעכטע האנט ווי א ראבענדר פיינט ויהרג אונ הט ערמארדעט אלע בעסטע, וואס די אוג הט זיך אין זיי געשפיגעלט: באהל אונ אין די געצעלטען פון ציון הט ער זיין צארן, ווי א פייער אויסגעגאסען: (ה) היה יא, גאט איז אונזער פיינט געווארן, בלע ער פערדארבט ישראל'ן, ער פערדארבט אלע זיינע פאלאצן, ער פערניכטעט אלע

מליצת חז"ל

וואס געפינען זיך אין איהר ווי דער פסוק זאגט וכל ישראל עברו את תורתך (דניאל ט) הט זיך אברהם אבינו אפגערופן. רבש"ע, ווער וועט עדות זאגן אויף איהן אז זיי האבן עובר געוועזן אויף די גיבאט פון דר תורה, הט הקב"ה געזאגט זאל קומען די תורה אליין עדות זאגן. איז די תורה געקומען. הט זיך אברהם אבינו צו איהר אפגערופן, מיין טאכטער ביסט געקומען עדות זאגן אויף מיינע קינדר אז זיי האבן ניט אפגעהיט דיינע געבאט אונ דו שעמסט זאך גאר ניט פר מיר, האסט שון פארגעסען דעם טאג ווס הקב"ה האט דיר ארומגעטראגען צו אלע אומות אונ קיינר הט דיר ניט געוואלט צונעמען, ביז מיינע קינדער זיינען געקומען צום בארג סיני אונ האבן דיר מיט כבוד צוגענומען אונ איצט ביזטו געקומען נאך עדות זאגן אויף זיי אין זייער אומגליקכן טאג; ווי די תורה הט דאס דערהערט איז זיא אוועק אין

ויֶרב בבת־יהודה תאניה ואניה: ו ויחמס כגן שכו שחת מעדו שכח יהוה ׀
בציון מועד ושבת וינאץ בזעם־אפו מלך וכהן: ז זנח אדני ׀ מזבחו נאר מקדשו
הסגיר ביד־אויב חומת ארמנותיה קול נתנו בבית־יהוה כיום מועד:
ח חשב יהוה ׀ להשחית חומת בת־ציון נטה קו לא־השיב ידו מבלע ויאבל־
חל וחומה יחדו אמללו: ט טבעו ט' זעירא בארץ שעריה אבד ושבר בריחיה מלכה
ושריה בגוים אין ׀ תורה גם־נביאיה לא־מצאו חזון מיהוה: י ישבו לארץ ידמו

תו"א ויאבל חל וחומה. פסחים פז: טבעו בארץ שעריה. סוטה ט קמא נה: ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון. נדרים סה:

רש"י

ד) ויפן זנב אל זנב (מ"ב כה כח) ויגל יהודה מעל אדמתו (שם יח יא) ויגל מלך בבל את ישראל אשורה: (ו) ויחמס. לשון כריתה וכן (איוב טו לג) יחמוס כגפן (ירמיה יג כב) נחמסו עקביך: כגן. כמו שגוזזין ירקות הגנה: שכו. מעונתו שכו כתיב שסיכך חמתו על בניו בחורבן ביתו כך נדרש במדרש קינות: שחת מועדו. בית קדשי הקדשים ששם היה נועד לבניו שנאמר (שמות כה כב) ונועדתי לך שם: מלך וכהן. צדקיהו המלך ב ושריהו כהן גדול: (ז) נאר. בטל וכן (תהלים פט מ) נארתה ברית עבדך: כיום מועד. שהיו שמחים ג ומשוררים בתוכו בקול רם כן נתנו האויבים בחרבנו קול שמחה: (ח) חשב ה' להשחית. זה ימים רבים ד שעלתה על דעתו כך שנא' (ירמיה לב לא) כי על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת להסירה מעל פני: נטה קו. של משפט ליפרע על עונינו: מבלע. ה מהשחית: חל וחומה. שורא ובר שורא חומה נמוכה שכנגד חומה גבוהה: (ט) טבעו בארץ שעריה. מדרש אגדה לפי שחלקו כבוד ו לארון שנאמר (תהלים כד ט) שאו שערים ראשיכם לפיכך לא שלטה בהם בריה וטבעו בארץ ורבותינו אמרו מעשי ידי דוד היו לפיכך לא שלטו בהם אויבים: אין תורה. אין בהם מורה הוראה: (י) ישבו לארץ וגו'. כמשמעו ומדרש אגדה נבוכדנצר הושיבם לארץ כשמרד בו צדקיהו ועבר על שבועתו

שפתי חכמים

עיין מזה לעיל בפ' שמות בפסוק וייטב אלהים למילדות בפרש"י: ב מדרש רבות לאפוקי שלא תבין מלך שהוא כהן. וזה איננו דהרי בבית ראשון לא היו המלכים מלכי יהודה רק מבית דוד. לכ"פ כל א' בפני עצמו: ג דק"ל מה קול הזה השייך ביום מועד לכ"פ שהיו כו': ד דק"ל הלא מקונן שהשחית כבר א"כ מהו חשב להשחית. לכ"פ זה ימים רבים כו': ה ק"ל הלא לא בלע חומת ציון לכ"פ מהשחית: ו כ"פ במדרש רבות ומ"ש ורבותינו אמרו כו' פי' אבל רבותינו בעלי התלמוד

פירוש ע"ט

זיינע פעסטונגען ויֶרב אונ פארמערט אין יהודה יאמער אונ קלאגענגעשריי: (ו) ויחמס ער האט פאר־טיליגט זיין היטע, ווי דר גערטנער פארטיליגט אונקרויט *) שחת ער האט צושטערט זיין געבעט־הויז שכח ער האט געלאזט אונטערגיין אין ציון די רוהע־טעג אונ פייער־טעג (שבתים אונ יום טובים) וינאץ אונ האט ניט פארשונט אין זיין צארען ניט דעם קעניג, ניט דעם פריסטער **): (ז) זנח גאט האט פערלאזן זיין אלטאר נאר ער האט פערוואָרפן זיין היילינטום הסגיר ער האט איבערגעגעבן דעם פיינט די מויערן פון פעסטונג נתנו אונ דר פיינט איינגעמענדיג דעם בהמ"ק האט דר הובן אין גאטעס טעמפעל א פרייליכן רוף אזוי ווי עס וואלט געוועזן איום טוב טאג: (ח) חשב גאט האט שון לאנג געטראכט צו פאר־ניכטען די פעסטונג'ס מויערן פון ציון (אבער ער האט דאך געוואַרט פיליכט וועלן זיי חרטה האבן, אבער איטצט אז די כאס איז שון פול געווארן) נטה האט ער געשפאנט די שנור אונ האט שון ניט צוריק געצויגן די בראכענדע האנט ויאבל אונ האט איינגעריסן אלע פארמויערן אונ מויערן פון קליין ביז גרוס יחדו אלע ליגען זיי צושמעטערט אין זאמד: (ט) טבעו מיט אזא כעס האט ער אלץ צושמעטערט אז די טויערן זיינען טיף אין דערערד איינגעזונקען, די שטאט ריגלען זיינען צובראכען אויף טויזענט שטיקער, מלכה איהר קעניג אונ איהרע פירסטן זיינען אונטער די פיינטליכע פעלקער אין עס איז ניטא ווער עס זאל ביי זיי לערנען, גם אויך די פראפעטן (נביאים) בעקומען מעהר ניט קיין בעגייסטערונג פון גאט ***): (י) ישבו דערפאר זיטצן ציונ'ס עלטסטע אויף דער הארטער ערד, שווייגענד, העלו די קאפ מיט אש

מדרש חכמים

דו ביסט די קאפ פון שטוב. די אינגעניידע האב איך געגעבן דיין פרוי, דען פון איהר קומן ארוס דיינע קינדר. די ביידע זייטען האב איך געגעבן דיינע זין דען זיי זיינען די זייטען. די זייטן פון שטוב, ביידע פליגלען האב איך געגעבן דיינע ביידע

מליצת חז"ל

אזוי אונ האט ניט עדות געזאגט. האט הקב"ה געהייסען גלייך געקומן. דר ערשטר איז געקומן עדות זאגען דער קומן די 22 אותיות אז זייא זאלן עדות זאגן, זייגען זייא „אלף", האט אברהם אבינו צו איהם געזאגט, האסטו

*) הערה דער ווארט חמס לייגט זיך אז מען נעממט אזאך מיט האסטיקייט אונ דאן ווערט ער איבערגעזעצט אב רייסען אויסרייסען. דער ווארט גן הט די זעלבע בעדייטונג ווי עס וואלט געשטאנען גנן, אגארטענער, דער ווארט גן קומט אויף דעם זעלבען משקל ווי חם, דל וכדומה. דער ווארט שכו האט דא אצווייענדיגע בעדייטונג 1) א היטטע, דאס מיינט מען דעם בהמ"ק, ווי עס וואלט געשטאנען סכה מיט אסי"ן 2) אונ אונקרויט. ד"ה ווילדע גראזען וועלכע מען רייסט אוים אין יעדען גארטען כדי די ניטצליכע גרינסען זאלען בעסער וואקסען, פון דעם לשון לשכים בעיניכם (במדבר לג) אונ ער רופט די אידען מיט דעם שענדליכען נאמען ווילדע גראז, ווייל זיי זיינען פארמאוסט געווארען אין זיינע אויגען צוליעב זייערע שלעכטע מעשים, ווי ער זאגט כי על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת. אונ דערפאר איז דער כעס פון פסוק אזוי, אזוי ווי דער גערטנער רייסט אוים די שלעכטע גראז, אזוי הט הקב"ה פארטיליגט זיין סוכו, וום אין געווערען אין זיינע אויגען ווי דעם גערטנער'ס ווילדע גראז, וועלכע מען ברויך אויסצורייסען. [א"מ]

**) הערה צו ליב דעם וואס דער בית המקדש איז חרוב געווארען, האבען אויפגעהערט די קרבנות אונ די פייער טעג אונ די תורה איז פערגעסען געווארען, דען די כהנים וועלכע פלעגען לערנען דעם פאלק די תורה אונ דער מלך וום פלעגט די כהנים אונטער שטיצען אונ זעהען אז דער פאלק זאל האלטען די תורה זיינען פארטריבען געווארען. [א"מ]

***) הערה דער רמב"ם ז"ל שרייבט אין מורה נבוכים (ח"ב פרק ל"ו) דעם טעם פאר וואס האבען די נביאים קיין בעגייסטערונג ניט געהאט. דען די בעגייסטערונג הערט אויף אונ ווערט בטל אז דער מענטש קריגט דאגות אונ ווערט מרה שחרה, צו די בעגייסטערונג מוז מען האבען חדוה.

זקני בת־ציון העלו עפר על־ראשם חגרו שקים הורידו לארץ ראשן בתולת ירושלם׃
יא כלו בדמעות עיני חמרמרו מעי נשפך לארץ כבדי על־שבר בת־עמי בעטף
עולל ויונק ברחבות קריה׃ יב לאמתם יאמרו איה דגן ויין בהתעטפם כחלל
ברחבות עיר בהשתפך נפשם אל־חיק אמתם׃ יג מה־אעודך אעידך קרי מה אדמה־
לך הבת ירושלם מה אשוה־לך ואנחמך בתולת בת־ציון כי־גדול כים שברך מי
ירפא־לך׃ יד נביאיך חזו לך שוא ותפל ולא־גלו על־עונך להשיב שביתך שבותך קרי
ויחזו לך משאות שוא ומדוחים׃ טו ספקו עליך כפים כל־עברי דרך שרקו וינעו
ראשם על־בת ירושלם הזאת העיר שיאמרו כלילת יפי משוש לכל־הארץ׃
טז פצו עליך פיהם כל־איביך שרקו ויחרקו־שן אמרו בלענו אך זה היום שקוינהו

ת״א מה אעידך מה. אדמה לך זוהר פ׳ בראשית: פצו עליך פיהם. סנהדרין קד:

רש״י

בא וישב לו בדופנה של אנטוכיא ושלח בשביל סנהדרין ובאו לקראתו וראה אותם אנשים של צורה והושיב אותם בקתדראות של זהב אמר להם סדרו לי תורתכם פרשה ופרשה ותרגמוה לי כיון שהגיעו לפרשת נדרים אמר להם אם הוא רוצה לחזור יכול הוא לחזור אמרו לו ילך אצל חכם ויתיר לו אמר להם א״כ אתם התרתם לצדקיהו את שבועתו גזר ושמטום והושיבם לארץ וקשרו שערות ראשם בזנבות הסוסים וגררום: (יא) חמרמרו. רגזולי״ר בלע״ז דרך בני מעים כשמשליכם אדם לאור הם כווצים ומתחמרמרים: בעטף. פשמי״ר: (יג) מה אעידך ומה אדמה לך. לומר לך מה התמהי על שברך הלא אף לאומה פלונית אירע כמותך: מה אשוה לך ואנחמך. כשבאה צרה על אדם אומרים לו אף לפלוני עלתה כך תנחומים הם לו: (יד) שוא ותפל. דברים שאין בהם טעם ובלבון לע״ז אפלטרימנ״ט: ולא גלו על עונך. להוכיח דרכך על פניך: להשיב שבותך. ליסר משובותיך לשון (ירמיה ג) שובבה שובבים (ישעיה נז) וילך שובב: ומדוחים. הדיחוך מעלי: (טו) שרקו. נופח בפיו שיבל״ר בלע״ז ודרך אדם לעשות כן הרואה דבר חשוב שחרב וכלה: כלילת יופי. כל היופי היה שלה: (טז) פצו עליך פיהם. מפני מה הקדים פ״א לעי״ן מפני שהיו אומרים בפיהם מה שלא ראו

שפתי חכמים

אמרו כו׳ והוא בפרק ראשון דסוטה כי חילוק הוא בין מדרש ובין אגדה שבתלמוד: ז פי׳ רבלה כ״פ הערוך בערך דפני: ח (אהבת ציון) כן הוא במדרש וכו׳ ושמעתי בשם אחד בכונת הפ״ה

מדרש חכמים

פעכטר, דען מארגן, איבערמארגן (אין גיכען) וועלן זיי אויעק פליהען פון דיין הויז, זייא וועלען חתונה האבן און אוועק צו זייערע מאנען. זיך האב איך גענומען דעם סגולת פון די הון וואס זגהט אים ווי א שיף מיט א שיף בין איך אהער געקומען, מיט א שיף וועל איך אוועק פון דאנען, נו איטצט גיעב מיר אוועק וואס מיין פאטער האט בייא דיר געלאזען און איך וועל גיין.

פירוש ע״ט

באדעקט, די לייב מיט זעק ארומגעהילט, הורידו און ירושלים'ס טעכטער גייען ארום מיט אראפ־געלאזענע קעפ: (יא) כלו מיינע אויגן צוגייען פון טרערען, מיינע איינגעווייד טריקענען אויס פון טרויער, מיין גאל צוגיסט זיך אין מיר על שבר אויף דעם אונגליק וואס האט געטראפן מיין פאלק בעטף אז זייגע קינדער און זייגלינגע גייען אום אין די גאסן פון הונגער: (יב) לאמותם בייא זייערע מוטער'ס בעטען זייא ברוט מיט וויין, בהתעטפם פון הונגער ווייטאג ווארפען זיי זאך אוף אלע זייטן אין די גאסן פון שטאט, ווי א פערוואונדעטער פארן שטארבן, וואס ווארפט זיך פון גרויסע שמערצן און הויבען אום זייער גייסט (זייא שטארבן) אין דער מוטער'ס שויס: (יג) מה וועמען קען איך געפינען נאך אין אזא אונגליקליכער לאגע אז איך זאל דיר קענען דערמיט פערקלענערן דיין שמערץ! מה אשוה צוא וועמען זאל איך דיר גלייכען און קענען טרייסטען, טאכטער ציון כי א, דיין בראך איז גרויס ווי דער וועלט־מעער מי ירפא ווער קען דיר היילען: (יד) נביאיך דיינע פראפעטען האבען דיר פאלשקייט און נארישקייט פארגעזאגט ולא זייא האבן דיר קיינמאהל ניט געעפענט די אויגן זאלסט ערקענען דיינע זינד, אז דו זאלסט זיך צוריק ציהען פון דיינע ווילדקייט, און אומזאך וואס זיי האבן דאס ניט געטאן ויחזו האבען זייא דיר נאך פארגעשטעלט א שווינדלענדע צוקונפט: (טו) ספקו איטצט ברעכען אויף דיר די הענט אלע רייזענדע, פייפען און שאקלען מיט די קעפ אויף דיר ירושלים און זאגען הזאת אט דאס איז די בערימטע שטאט. וואס איהר רופט מאן די קרון פון שיינקייט, די פריידע פון דער וועלט: (טז) פצו דא עפענען דייגע פיינט, פייפענדיג און קריצינדיג מיט די צייין און זאגען בלענו מיר, האבען איהר איינגעשלונגען, אך זה דער טאג אויף וועלכען מיר האבען לאנג געווארט איז דאך געקומען, מיר

מליצת חז״ל

פארגעסן דעם טאג, אין וועלכען הקב״ה האט זיך באוויזען אויף'ן בארג סיני און האט מיט דיר אנגעהובען, אנכי ה׳ אלהיך, און קיין אומה האט דיר ניט געוואלט מקבל זיין אחוץ מיינע קינדער, און דו קומסט אויף זיי עדות זאגען. האט זיך דער „אלף" געשטעלט אן אזייט. איז געקומען דער „בית" פאר אן עדות. האט אברהם צו איהם געזאגט, דו ביסט געקומען עדות זאגען אויף מיינע קינדער, וועלכע זיינען קלאר אין דער גאנצער תורה, וואס דו ביסט דער אנהייב פון איהר (ווארום די תורה הויבט זיך אן מיט א בית „בראשית ברא אלהים") אפילו אין דער צייט וואס זיי היטן איהר ניט אפ. איז דער „בית" אוועק אן אזייט. איז געקומען דער „גימל" און האט געוואלט עדות זאגען, זאגט אברהם צו איהם, דו

גימל

מצאנו ראינו: יז עשה יהוה אשר זמם בצע אמרתו אשר צוה מימי־קדם הרס ולא
חמל וישמח עליך אויב הרים קרן צריך: יח צעק לבם אל־אדני חומת בת־ציון
הורידי כנחל דמעה יומם ולילה אל־תתני פוגת לך אל־תדם בת־עינך: יט קומי ׀
רני בלילה° בלילה קרי לראש אשמרות שפכי כמים לבך נכח פני אדני שאי אליו
כפיך על־נפש עולליך העטופים ברעב בראש כל־חוצות: כ ראה יהוה והביטה
למי עוללת כה אם־תאכלנה נשים פרים עללי טפחים אם־יהרג במקדש אדני כהן
ונביא: כא שכבו לארץ חוצות נער וזקן בתולתי ובחורי נפלו בחרב הרגת ביום
אפך טבחת לא חמלת: כב תקרא כיום מועד מגורי מסביב ולא היה ביום אף־

ת"א בלע אמרתו. זוהר פרשת נח: קומי רני בלילה. תמיד לב יוהר פ' בבלת: אם תאכלנה נשים פרים. יומא לח סנהדרין ז:

רש"י

בעיניהם: (יז) בצע אמרתו. כלה גזרתו כמו (איוב ו ט) יתר ידו ויבלעני: אשר צוה מימי קדם. מ"ש בתורה (ויקרא כו יח) ויספתי ליסרה אתכם שבע: (יח) פוגת. הפגה טריסקלמינ"ט כמו (בראשית מה כו) ויפג לבו: בת עינך. שחור של עין שקורין פרוניל"א: (יט) אשמרות. שתי חלקי הלילה ט שהלילה נחלקת לשלשה חלקים כמו שאמרו רבותינו במסכת ברכות: העטופים. אספמי"ן בלע"ז: (כ) עוללי טפוחים. ילדים רכים שעודן גדלים בטפוחי אמותם ור"ד על דואג בן יוסף שהית' אמו מודדתו בטפחים בכל יום ויום לתת זהב לבהמ"ק לפי מה שהי' גדל ולבסוף אכלתו: אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא. רוח הקודש משיבתם וכי נאה לכם שהרגתם את זכריה בן יהוידע כמו שכתוב בדברי הימים שהוכיחם כשבאו להשתחות ליואש ועשאוהו ע"א (דה"ב כד כ) ורוח לבשה את זכרי' בן יהוידע והי' כהן ונביא והרגוהו בעזרה: (כב) תקרא כיום מועד. כמו קראת ולי הווה הוא: מגורי. שכני הרעים להאסף עלי להשחית: אשר טפחתי ורביתי איבי כלם. הילדים אשר טפחתי וגדלתי אותם

שפתי חכמים

בתחלה חוץ מא"ב הראשון דכל הרוצה לשקר ואין אומר קצת אמת בתחלתו אין מתקיים בסופו: ט אשמורי חלק הלילה כך צריך להיות:

פירוש ע"ט

האבן איהם דערלעבט, מיר האבן איהם דערזעהן: (יז) עשה יא, דר עוויגר הט אוסגעפירט וואס ער הט געטראכט בצע ער הט אוסגעפירט זיין ווארט וואס ער הט לאנג אנגעזאגט דורך זיינע אמת'ע נביאים הרס ער האט אלץ ביז'ן גרונט פערניכטעט אן ערבארמונג וישמח ער הט דעם פיינט געלאזן זיך מאכן לוסטיג איבר דיר הרים אונ דיינע בעליידיגר הט ער געלאזט שטאלצירן: (יח) צעק פון זייערע גרויסע הערצר רייסן זיך ארוס פריידענגעשרייען ביז'ן הימל חומת א ציון, זאלן טרערן וויא טייכן פליסן, טאג אונ נאכט מוזן זיי אן אנ'אופהער רינען אל תדום דיין שווארץ אפפעל זאל גיט רוהען: (יט) קומי שטיי אוף אונ קלאג הויך ביי נאכט ביי'ן אנפאנג פון יעדר נאכט־וואך *) שפכי גים אוס דיין הארץ ווי וואסר פר גאט (אפשר וועט ער רחמנות האבן) שאי הויב אוף צו איהם דיינע הענט צו בעטן פר דעם לעבן פון דיינע קליינע קינדער העטופים וואס גייען אוס פון הונגר אין אלע עקען גאסן: (כ) ראה יהוה א גאט, קוק אראפ אונ זעה למי עוללת כה וועמען האסט דיין ראבענדע האנט אזוי הארט געטראפן אם תאכלנה אין וועמס לאנד האט געטראפן אז מוטער'ס זאלן זייערע אייגענע לייב פרוכט, זייערע אייגענע וויקל קינדער עסען אם יהרג **) אז די פריסטער אונ פראפעטן זאלן אין גאט'ס הייליגטום געטוטעט ווערן: (כא) שכבו לארץ הופענווייס ליגן אין די גאסן יונגע אונ אלטע מיידכען אונ יונגלינגע וואס זיינען דורכן שווערד געפאלן הרגת וואס דו האסט דערשלאגן אין דעם טאג פון דיין צארן טבחת וועלכע דו האסט געשאכטען אן מיטלייד: (כב) תקרא כיום מועד דוא האסט צוא זאמענגערופען ווי צו פארזאמעלט ארום מיר אלע מיינע פיינטליכע שכנים אזוי וויא אין א פעסט־טאג ולא היה אונ אפילו קיין שוואכר איבערעסט, קיין אנטרינונג איז מיר גיט געבליבן אין גאטעס ראכע טאג אשר טפחתי אלע מיינע קינדר וועלכע איך האב מיט אזוי פיל מיה אונ זארג ערצויגן הט דר פיינט פארלענט:

מדרש חכמים

דעם ווירט איז געפעלן געווארען די קלוגע אייפעלן פון דעם פערשטארבענעמס זין, אונ הט איהם אפגעגעבן וואס דר פר־שטארבענער הט איבער געלאזן פון זונ'ס וועגן, הט זיך גיט איהם פריינדליך געזעגנט אונ געזאגט, יוא עס איז אמת וואס מע זאגט אז די מענטשען פון ירושלים זיינען דיא קליגסטע אין דער וועלט:

מליצת חז"ל

גימל ביסט געקומען עדות זאגן אויף מיינע קינדער, איז נאך דא אנ'אנכה וואס היט אפ די מצוה פון ציצית, וואס דו ביסט דר אנהייב פון איהר. (ווי עס שטייט „גדילים תעשה לך"). הט זיך דער גימל אויך געשטעלט אן אזייט. ווי די איבריגע אותיות האבן דערזעהן אז אברהם הט די ערשטע אזו פארשעמט, האבען זייא שון אויך גיט געוואלט דורך

*) הערה די נאכט ווערט צו טהיילט אין דריי טייל יעדע טייל הט געהייסען אשמורה יעדע אשמורה הט געהאלטען וואך אנאנדער קראאול, די ערשטע הייבט זיך אן פון 6 פארנאכט ביז 10 ביינאכט, די צווייטע פון 10 ביז 2, די דריטע פון 2 ביי נאכט ביז 6 פארטאג. [א"מ]

**) הערה אדער מען קען טייטשען אז דער רוה"ק הט זיי געענטפערט. יוס אייך הט געטראפען דערציילט איהר זאר ארעמען, אינ או איהר הט אום יום כפור געהרגת אכהן אונ אנביא (דעם נביא זכריה) דס הט איהר פערגעסען? [א"מ]

יהוה פליט ושריד אשר־טפחתי ורביתי איבי כלם׃ ג א אני הגבר ראה עני
בשבט עברתו׃ ב אותי נהג וילך חשך ולא־אור׃ ג אך בי ישב יהפך ידו כל־
היום׃ ד בלה בשרי ועורי שבר עצמותי׃ ה בנה עלי ויקף ראש ותלאה׃
ו במחשכים הושיבני כמתי עולם׃ ז גדר בעדי ולא אצא הכביד נחשתי׃
ח גם כי אזעק ואשוע שתם תפלתי׃ ט גדר דרכי בגזית נתיבתי עוה׃ י דב ארב
הוא לי אריה ארי ק׳ במסתרים׃ יא דרכי סורר ויפשחני שמני שומם׃ יב דרך קשתו
ויציבני כמטרא לחץ׃ יג הביא בכליותי בני אשפתו׃ יד הייתי שחק לכל־עמי נגינתם

תו"א במחשכים הושיבני . נדרים כד סנהדרין כד ע"ג ה : גם כי אזעק ואשוע . ברכות לב מליעה לט : נתיבותי עוה . ראש השנה כג :

שפתי חכמים

י אני הגבר ראה עני אשר ראה עוני כך הוא בים ספרי רש"י ולא כתוב **בהן** היה מתאונן כו׳ ולכל הספרי׳ לריך להוסיף מלת אשר כי זולת זה הי׳ **קשה** אני הגבר ראה עני וכי הוא ראה וכילי עלמא לא ראו כל א׳ ראה **עני** בימיו . לכ"פ אשר ראה עוני מכל הנביאים כו׳ : **כ** ק"ל דאמר **בוי"ו** הכנוי לכ"פ של רודה ומכה . ואחר כך ק"ל הרי לא הזכיר מי הוא שיאמר עליו בכנוי ידוע׳ ל"פ הוא הקב"ה והיא הידוע : **ל** פי׳ ולא על שום נביא אחר : **מ** ולפי המדרש י"ל ותלאה כמו את כל **התלא׳** אשר מלאתם בדרך וכמו וילאו למלוא הפתח ובמוקלת ספרים כתוב כן בדברי רש"י : **נ** דק"ל אם גדר בעדו והוא כליא פשיטא שלא ילא . לכ"פ הושיב כו׳ : **ס** דק"ל מי הוא אשר אמר עליו סתם הוא . לכ"פ הקב"ה ומשמעות הכ׳ משמע שמעולם הוא לי לדוב אורב והרי

רש"י

בא האויב וכלה אותם : (א) אני הגבר ראה עני. היה מתאונן ירמיה לומר אני הגבר ראה עני אשר ראה עוני מכל הנביאים י שנתנבאו על חורבן הבית שבימיהם לא נחרב הבית כי אם בימי : בשבט עברתו. של רודה ומכה כ הוא הקדוש ברוך הוא : (ג) אך בי ישוב. אני לבדי לוקה תמיד כי כל תשובות ל מכותיו עלי : (ד) בלה בשרי. כמו (ישעי׳ מד) לבול עץ . ד"א בלה בשרי ועורי . כמו (ישעי׳ נא ו) והארץ כבגד תבלה כלומר שכבו לארץ הולות נער וזקן ולא היה להם כר וכסת ובלה בשרם כשהם גולים : (ה) ויקף. הקיפני : ראש ותלאה . כמו (דברים כט יז) ראש ולענ׳. ומדרש אגדה ראש זה נבוכדנצר לגלות יהויכין . ותלאה נבוזראדן שגמר המכה בימי לדקיהו מ והלאני : (ז) גדר בעדי. עשה חומה לנגדי להיות כלוא : ולא אצא. הושיב סביבותי נ מחנות וגייסות של אורבים : הכביד נחשתי. עשה לרגלי נחושתים כבדים שלא אוכל לילך פירוי"ש בלע"ז : (ח) שתם תפלתי. סתם הלונות הרקיע בפניה : (ט) נתיבותי עוה. אם באתי ללאת איני יולאה בדרכים הסלולים בדרך ישרה מפני האויבים ואלא דרך עקלתון : (י) דוב ארב הוא לי. הקדוש ברוך הוא ס נהפך לי לדוב אורב : (יא) דרכי סורר. לשון סירים קולים סורר קוץ אותם מפזר קולים בדרכי : ויפשחני. לשון פיסוק הרגלים שהעוכר על הדרכים שאין מופנים לריך להרחיב לעדיו ויש דוגמא בל׳ גמר׳ האי מאן דפשח דיקלא : (יב) ויציבני כמטרא . העמידני כנגד חליו לירות בי כמטרא אשיי"ל"א בלע"ז : (יג) בני אשפתו. חלים

ליקוטים יקרים

(א) (אני הגבר ראה עני) איך בין דער מענטש וואס האט געזעהן די פיין, דער פרי חיים שרייבט ירמיהו האט געזאגט איך בין דער פון די דריי נביאים וואס האבן נביאות געזאגט מיט'ן לשון איכה, ווי דער מדרש זאגט דריי האבן נביאות גזאגט מיט'ן לשון איכה, א) משה רבינו ע"ה האט געזאגט איכה אשא לבדי (דברים א׳), ב) ישעיהו האט געזאגט איכה היתה לזונה (ישעי׳ א׳) ג) אונ ירמיהו האט געזאגט איכה ישבה בדד, משה רבינו האט געזעהען וואס פאר אכבוד די יודן האבן אז עס איז גאר גיט דא זייער גליכען, האט ער זיך געוואונדערט וויא אזוי וועט ער קענן אליין פירן זייערע ענינים אונ ד.ט אנגעהויבן מיט'ן ווארט איכה, ישעי׳ האט געזעהען ווי די יודן זיינען שרעקליך צולאזען,

פירוש ע"ט

(א) אני הגבר איך בין דער מאן וועלכער האט דעם עלענד אליין געזעהן מיט זיין שרעקליכע צארענדיגע רוט : (ב) אותי נהג מיר האט ער געפירט אונ ארומגעטריבן אין טיפער דונקעלהייט, וואו עס איז קיין ליכט צוא זעהן : (ג) אך בי גאר מיר האט ער אזוי לאנג געשלאגן : (ד) בלה ביז ער האט צושמעטערט מיין פלייש אונ מיין הויט שבר אונ האט מיינע ביינער צובראכן : (ה) בנה ער האט מיר מיט פעסטע מויערן ארומגערינגעלט, אין וועלכע

איך האב מעהר גיט ווי ביטערע פיין אונ שמערצן (צרות) דען קיינער קען ניט צוקומען צוא מיר, מיר טרייסטען) : (ו) במחשכים ער האט מיר אריינגעזעצט אין טיפע פינסטערניס, וויא טויטע ליגט מען אריין אין דר פינסטערער ערד : (ז) גדר בעדי ער האט פארצאמט אלע וועגן איך זאל ניט קענן אנטלויפן הכביד אונ אוסער דעם האט ער מיר נאך איינגעשמידט אין שווערע קייטן : (ח) גם איך רוף אונ בעט, אבער אומזיכט, דיא פערשלאסענע שטימע קלינגט אפ צוריק (ער הערט ניט מיין געבעט) : (ט) גדר מיינע בעקאנטע וועגן האט ער פערלייגט מיט שטיקער פעלזן אונ מיינע גלייכע בעוואוסטע שטעגן האט ער פארקרימט : (י) דוב ער איז מיר געווארן ווי אלויערנדער בער, ווי א לייב וואס ליגט פארבארגן אונ איז יעדע מינוט פארטיג זיך ארופצווארפען אוף מיר : (יא) דרכי אוף יענע פארקרימטע וועגן פאלט ער אוף מיר ארוף *) שממי אונ מאכט מיר פר אשרעקבילד **) : (יב) דרך באלד טרעט ער זיין בויגן אן אונ שטעלט מיר פר אציל פר זיינע פיילן : (יג) הביא אונ אין מיינע ניערן האט ער אריינגעשאסען די פיילן פון זיין קעבער (אזא מין כלי אין וואס מען האלט פיילען) : (יד) הייתי דורך דעם

מליצת חז"ל

איהם פארשעמט ווערען אונ זיינען אוועק אן אזייט . וויא אברהם אבינו איז פטור געווארן פון די עדות, האט ער ווידער גענומען טענה'ן, רבש"ע, צו הונדערט יאהר האסטו מיר געגעבן אזון, אונ אז ער איז שוין געווארען 37 יאהר אלט אונ איז שוין געוועזן אמענטש מיט אגעזעצטע דעה האסטו מיר איהם געהייסן מקריב זיין פר דיי פר אנ׳עולה, האב

---

*) **הערה** נעתק כדעת הר"י ברי"ל . **) נעתק כדעת הראב"ע . [א"מ]

איך

כל־היום: טו השביעני במרורים הרוני לענה: טז ויגרס בחצץ שני הכפישני באפר:
יז ותזנח משלום נפשי נשיתי טובה: יח ואמר אבד נצחי ותוחלתי מיהוה: יט זכר־
עניי ומרודי לענה וראש: כ זכור תזכור ותשיח ותשוח ק' עלי נפשי: כא זאת אשיב אל־

תו"א ותזנח משלום נפשי. שבת כה עקידה שער פו: נשיתי טובה. נדרים ג: ואמר אבד נצחי. עקידה שער פו עקידה גד פ' מה: זאת אשיב אל לבי. עקידה שער מח:

רש"י

שבותינו בתוך הספה שקורין קוורכ"א: (טז) ויגרס. ויבבר ודוגמתו (תהלים קיט יד) גרסה נפשי וכן (ויקרא ב) גרש כרמל: בחצץ. אבנים דקים שבתוך העפר שהיו הגולים לשין עיסתן בתוך הגומות שחופרים בקרקע והחלץ נכנס לתוכה כמו שאמ' הקב"ה ליחזקאל (יחזקאל יב ג) עשה לך כלי גולה לשתות בו וללוש בתוכו חררה קטנה כדי שילמדו הם ויעשו כן כענין שנאמר (שם כד כד) והי' יחזקאל לכם למופת והם היו משחקים עליו ולא עשו כן לסוף נשתברו שיניהם: הכפישני. כפה אותי באפר ככלי הכפוי על פיו ארנטי"ר בלע"ז וים דומה במשנה (יבמות קז) פישון הגמל במדה ע הכפושה מדד: (יח) ואומר אבד נצחי. אמרתי בלבי ברוב צרותי פ אבד עולמי וסברי: (יט) ומרודי. אקימפלוייג"ם בלע"ז: (כ) זכור תזכור. נפשי צ את עניי ומרודי ותשוח עלי כך הוא פשוטו לפי ענין שיטת המקרא. ומ"א זכור תזכור ידעתי שסופך לזכור את העשוי לי אבל תשוח עלי נפשי להמתין עד זמן הזכירה ומכאן יסד הפייט בזאת ידעתי כי יש לך לזכור אבל תשוח עלי נפשי עד שתזכור: (כא) זאת אשיב אל לבי. אחר שאמר לי לבי אבדה תוחלתי מה' השיב זאת אל לבי ואוחיל עוד. ומה הוא זאת שאשיב אל לבי:

שפתי חכמים

אינו כן כבעוטים רצונו לכ"פ נהפך לי: ע ופי' פישון הגמל שם אדם' ופירש רש"י כפושה ל' הכפישני באפר: פ דק"ל חלילה להנביא לו' שאבד תוחלתו. לכ"פ אמרתי וכו': צ והתיה מלת תזכור נסתר לנקבה ולפי המדרש הוא נוכח לזכר כי הנוכח לזכר היא כמו נסתר

פירוש ע"ט

ווס מיין גאנצר קערפער איז געווען אין פיילן בין איך געווארן איין שפאט געלעכטר ביי מיין פאלק אונ זייער שפאט ליד אגאנצן טאג: (טו) השביעני ער הט מיר מיט עקעלהאפטע שפייזן זאט גמאכט אונ מיין דורשט הט ער געשטילט מיט ווערמוט: (טז) ויגרס מיינע ציינער הט ער צו בראכן מיט די קליינע שטיינדלאך וואס איז געוועזן פארקנאטן אין מיין ברוט אונ הט מיך אוועק געלייגט אין אש *): (יז) ותזנח זייענדיג בערובט פון אלע מענשליכע פערגעניגן נשיתי האב איך שוין גע־ צווייפלט אוב עס וועט מיר אמאל בעסר ווערן: (יח) ואמר האב איך געזאגט איך בין שון אוף אייביג פערלארען אונ האב שון ניט קיין האפענונג פון גאט ווארום אז גאט וואלט ניט געוואלט וואלט ער מיר אזונס ניט געטאן: (יט) זכר־עניי דען אז איך דר מאן מיר מיין ביטערען ליידן, מיין פיין אונ מיין ווערמוט: (כ) זכור תזכור שטעלט עס זיך מיין זעלע אוף שטעטס פאר אונ זיא בייגט איין נאך מעהר מיין צובראכענעם מוט: (כא) זאת אבער

ליקוטים יקרים

שטארק אריין געטאן אין אלערליי מיני סע תאוות האט ער זיך געוואונדערט ווי קומט עס צו די יודן וואס זיי זיינען אויסגעקליבן געווארן צו זיין אנ'עם קדוש וטהור, אונ הט אנגעהויבן מיט'ן ווארט איכה, (דען אז מען וואונדערט זיך אוף אזא זי וואס איז איר גלייכן ניט דא, הייבט מען אן מיט'ן ווארט איכה ווי אזוי קומט עס.ג) ירמיהו וועלכער הט געזעהען דעם יונגליק וואס הט געטראפן דיא יודן, אזא שרעקליכער אומגליק וואס זיין גלייכען איז ניט דא, האט אויך אנגעהויבן מיט'ן ווארט איכה ווען עס איז באשערט געוועזן צו זעהן מיט זיינע אויגן דעם גרויסן אומגליק, ווי דיא יודן וועלכע זיינען געווען גרוים ביז'ן הימעל זיינען מיט אמאל אראפ געפאלן צו דר ערד, יענע נביאים האבן האטש געזעהען נאר דעם גוטען מעמד פון דיא יודען אונ איך דעם חשך די צרות, דעם גלות, דאס האב איך געזעהן אבער ולא אור דיא גוטע טעג אז זיי האבען זיך שון אומגעקערט פון גלות צוריק קיין ירושלים, דאס האב איך ניט זוכה געווען צוא זעהען. (בשבט עברתו) דער פלגי מים שרייבט עס זיינען דא צוויי ערליי יסורים. א) יסורים וואס קומען צו ליב רחמנות, אז גאט וויל אז אמענטש זאל תשובה טאן שיקט ער אוף אים אן יסורים, כדי ער זאל חרטה האבען אויף זיינע זינד אונ זאל זיך אומקערן צום רבש"ע מיט'ן גאנצן הארצן, אזוי ווי דר דאקטער שנייט דעם קריינקן אום אים געזונט צו מאכן, ב) יסורים וואס קומען פון כעס אונ נקמה, אזוי ווי אמענטש שלאגט זיין שונא פון כעס אום זיך נוקם צו זיין אן אים, דס זאגט דר נביא, איך האב געזעהען די יסורים וום זיינען געקומען געבאך אוף די יודן פון כעס, דער פר וואס הקב"ה האט געוואלט זיך נוקם זיין פר זייערע זינד, אבער ניט פון רחמנות ווענען:

מליצת חז"ל

איך דיר געפאלגט, איך בין געווארען אנ'אכזר, אונ האב פארשטיקט מיין רחמנות אויף איהם אזוי ווייט, אז איך אליין האב איהם מיט מיינע אייגענע הענט געבונדען, היתכן, אז דו וועסט עס ניט געדיינקען אונ וועסט ניט רחמנות האבן אוף מיינע קינדער!. דא איז געקומען יצחק אונ האט געטענהט, רבש"ע, אז מיין טאטע האט מיר געזאגט (אלהים יראה לו השה לעולה בני) האב איך ניט דערוויעדערט אוף זיינע רייד, אדרבה, איך האב זיך מיט'ן גוטן ווילן, מיט'ן גאנצן הארצן געלאזט בינדן איפ'ן מזבח אונ האב מיט אהבה אויסגעשטרעקט די האלז אונטער'ן מעסר, היתכן, אז דו וועסט עס ניט געדיינקען אונ וועסט ניט רחמנות האבען אוף מיינע קינדר. דא איז געקומען יעקב אבינו אונ הט אויך געבעטן פר זיי. נאך זייא איז געקומען משה רבינו ע"ה אונ הט געזאגט, רבש"ע, בין איך דען ניט געוועזן א טרייער איבערגעבענער פירער פון דיין פאלק פערציג יאהר אין דר מדבר, האב איך דען אין זייא ניט איינגעפלאנצט דיין תורה אונ דיינע געבאט. בין איך דען ניט געלאפן פון זייערט וועגן ווי א פערד, אונ אז עס

*) הערה הר"י ערַאמה שרייבט, ירמיהו הט געזאגט נאך די אלע אויבען דער מאנטע זאכען, הט מען מיר ניט געגעבען צום עסען, צום טרינקען, מען האט ניט געהיילט מיינע וואונדען, נור אנשטאט עסען האט ער מיר געזעטיגט מיט ביטערע עקעלהאפטע שפייזען אנשטאט טרינקען, האט ער מיר געגעבען צום שטילען דעם דורשט ווערמוט, אנשטאט קרעפטיגע מעדיצין האט ער מיר געגעבען ברויט פארקנאטען מיט זאמד וואס האט מיר די ציינער צובראכען, אנשטאט אווייכען געלעגער האט ער מיר אוועקגעלייגט אין אש. [א"מ]

לבי על־כן אוחיל׃ כב חסדי יהוה כי לא־תמנו כי לא־כלו רחמו רחמיו ק׳׃ כג חדשים
לבקרים רבה אמונתך׃ כד חלקי יהוה אמרה נפשי על־כן אוחיל לו׃ כה טוב יהוה לקוו
לנפש תדרשנו׃ כו טוב ויחיל ודומם לתשועת יהוה׃ כז טוב לגבר כי־ישא על בנעוריו׃
כח ישב בדד וידם כי נטל עליו׃ כט יתן בעפר פיהו אולי יש תקוה׃ ל יתן למכהו
לחי ישבע בחרפה׃ לא כי לא יזנח לעולם אדני׃ לב כי אם־הוגה ורחם כרב חסדו

תו״א כי לא כלנו רחמיו. עקידה שער מח: חדשים לבקרים חגיגה יד זוהר פ׳ ויקהל: חלקי ה׳ אמרה נפשי. עקידה שער כח: טוב ה׳ לקוו. סנהדרין לט: ישב בדד וידום כי נטל עליו. תענית פ״ג: יתן בעפר פיהו אולי יש תקוה. חגיגה ד: כי לא יזנח לעולם ה׳. חולין ז:

שפתי חכמים

לנקב׳: ק׳ הספרב היא כי לא תמנו הוא בנסתר ואין צריך בזה תיקון אבל כי לא תמנו הוא מדבר בעדם וצריך לתקן חסדי ה׳ הם אשר

רש״י

(כב) חסדי ה׳ כי לא תמנו. וכל הענין עד מה יתאונן וגו׳: כי לא תמנו. כמו כי לא תמו. ויש מפרשים כי לא תמנו כמו (במדבר יז כח) האם קץ תמנו לגוע חסדי ה׳ הם אשר לא תמנו ולא כלינו בעונינו: (כג) חדשים לבקרים. שמתחדשים הם חסדיך מיום אל יום: רבה אמונתך. גדולה היא הבטחתך ודבר גדול הוא להאמין בך שתקיים ותשמור מה שהבטחת לנו: (כד) חלקי ה׳ אמרה נפשי. ה׳ מנת חלקי ודין הוא שאוחיל לו: (כו) טוב ויחיל ודומם. וי״ו של ויחיל יתירה כמו וי״ו של (בראשית לו כד) ואיה וענה. טוב שיחיל אדם וידום ויצפה לתשועת ה׳: (כח) ישב בדד. מי שהגיע לו אבל וצרה ישב גלמוד ויצפה לטובה: וידום. לשון המתנה כמו (שמואל א יד ט) אם כה יאמרו אלינו דומו דיהונתן: כי נטל עליו. כי בעל הגזרות נשא עליו הגזרה זו: (לא) כי לא יזנח לעולם

פנינים יקרים

(כד) (חלקי ה׳ אמרה נפשי) דער מדרש זאגט אין דיזען פסוק אויף דעריף אמשל א קייזער איז אמאל געקומען צו פארען אין א מדינה מיט אים זיינען אויך געקומען גראפען, קניאזען, פירסטען, אז עס איז געקומען די צייט פון גיין צום טיש וואבען דיא געסט וועלכע זיינען געווען געבעטען צום קייזערליכען טיש גענומען אום קלייבען ערטער, איינער האט געזאגט איך וועל זיך זעצען לעבען גראף, אנדערער האט געזאגט איך וועל זיך זעצען לעבען קניאז, דער דריטער האט ווידער געזאגט איך וועל זיך זעצען לעבען דעם פירסט וואס איז דעם קייזער׳ס אדיוטאנט, און אזוי האט זיך יעדערער אויסגעקליבען אן ארט צווישען דעם קייזער׳ס סוויטע, דען יעדער האט געוואלט האבען אבעקאנטען צווישען דעם קייזער׳ס סוויטע, כדי אז ער וועט דארפען עפעס ביים קייזער זאל ער פאר אים בעטען, איינער פון די געסט איז געווען אקלוגער, האט ער געזאגט איך וועל זיך בעסער אויסקלייבען אן ארט לעבען קייזער אליין, דען דיא גאנצע סוויטע ווערט מיט דער צייט איבערגעביטען, אבער דער קייזער אליין ווערט ניט געביטען. אזוי איז אויך מיט דיא געטצען דינער, אמייל פון זייא האבען אויסגעקליבען די לבנה און דינען איר, אמייל דיא זון, אמייל די שטערן, אמייל צו העלץ און שטיינער אבער די יודען דינען נור דעם קייזער פון דער וועלט, הקב״ה, דס זאגט דער פסוק, חלקי ה׳, מיין חלק איז גאט, אמרה נפשי, זאגט מיין זעלע, ווס צוויי מאל אין טאג דער מאן איך אים און זאג שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד:

פירוש ע״ט

דאך אז מיין הארץ רעדט אין מיר אזוי אז מיין האפנונג איז פערלארען ענטפער איך איר, און די האפנונג קומט צוריק: (כב) און וואס ענטפער איך: חסדי גאטעס גוטסקייט האט זיך נאך ניט געענדיגט כי לא זיין דערבארמונג איז נאך ניט אין גאנצען אוועק: (כג) חדשים זיין גוטסקייט און דערבארע־מונג בענייען זיך יעדען פריה מארגען רבה זיי מיין הארץ גרוס מיט צוטרויען צו אים: (כד) חלקי יא, דר עוויגער איז מיין טייל, ענטפערט מיר דארוף מיין הארץ, דארום וועל איך הארען צוא אים: (כה) טוב ער איז גוט צו די וואס האפען צו אים, צו די זעלע וואס זוכט ביי אים שוטץ (הילף): (כו) טוב עס איז גוט פאר׳ן מענטשען ער זאל שווייגען און האפען צוא דיא גאטליכע הילף: (כז) טוב וואל איז דעם מענטשען, ווער עס האט שון אין דר יוגענד זיך אום געלערענט אריבער צוא טראגען דעם שווערען יאך פון זיין שיקזאל (מזל): (כח) ישב און געלאסען צו ליידען אין דר שטיל די צרות וואס האבען אים געטראפען: (כט) יתן ער זאל אויך דאן ווען ער איז געבויגען צו דר ערד בעטען צו גאט און די האפנונג קיין מאהל ניט פערלירען: (ל) יתן ער זאל זיך געוויינען אזוי ווייט איבער צו טראגען די ליידען אז ער זאל אליין אונטער שטעלען דעם שלעגער דיא באקען, און זיך געוויינען זאט צו זיין מיט שאנדע: (לא) כי לא דען ניט אויף אייביג פערלאזט (דער גוטער) גאט: (לב) כי אם הוגה ער שטראפט נור, און נייערט דר נאך צוריק צו דעם מענטשען מיט

מליצת חז״ל

איז געקומען די צייט אז זייא זאלען שון אריינגיין אין ארץ ישראל האסטו אויף מיר גוזר געווען, אז מיינע ביינער זאלן זיך וואלגערן אין דר מדבר, און איטצט אז זיי זיינען פארטריבען געווארען איז מיר מער ניט געבליבען וויא זיי צו בעוויינען? און מיין טרייע דינסט ווילסטו גאר ניט דערמאנען, און מיין תפלה ווען זיי וועסטו ניט צוהערען? דאס אפ־זאגענדיג האט משה געזאגט צו ירמיהו הנביא גיי פאראוס און ווייז מיר די וועג דען איך וועל גיין און זייא צוריק פירען, איך וויל זעהן ווער וואגט אויף זייא צו ליגען זיין האנט. האט ירמיהו געענטפערט, איך קען ניט גיין צוליב די דערהרג׳טע, (איך בין אפהן פי׳ חדושי הרש״ש) האט משה געזאגט אין אזא צייט קוקט מאן ניט אויף אזעלכע זאכען (כי פקוח נפש כזה דוחה וודאי לאו דטומאה. מחדושי הרש״ש). איז ירמיהו געגאנגען פאראוס און משה רבנו נאך איהם. אז זיי זיינען געקומען צו די טייכן פון בבל און די יודען האבען דערזעהען משה׳ן, האבען זייא אנגעהאבען איינער צום אנדערען צו זאגען, משה רבנו איז אויף געשטאנען פון קבר אויסצולייזען אונז פון אונזערע פיינט׳ס הענט, איז אבער ארוס א בת קול און הט געזאגט גזרה היא מלפני, אזו מוז זיין. ווי משה הט דס דערהערט הט ער געזאגט מיינע קינדער שון אומקערן אייך איז אונמעגליך דען אזוי איז בעשטימט געווארען נאהר גאט ברוך הוא, ועט

אייך

חסדיו ק׳׃ לג כִּי לֹא עִנָּה מִלִּבּוֹ וַיַּגֶּה בְּנֵי־אִישׁ׃ לד לְדַכֵּא תַּחַת רַגְלָיו כֹּל אֲסִירֵי אָרֶץ׃
לה לְהַטּוֹת מִשְׁפַּט־גָּבֶר נֶגֶד פְּנֵי עֶלְיוֹן׃ לו לְעַוֵּת אָדָם בְּרִיבוֹ אֲדֹנָי לֹא רָאָה׃ לז מִי
זֶה אָמַר וַתֶּהִי אֲדֹנָי לֹא צִוָּה׃ לח מִפִּי עֶלְיוֹן לֹא תֵצֵא הָרָעוֹת וְהַטּוֹב׃ לט מַה־יִּתְאוֹנֵן
אָדָם חָי גֶּבֶר עַל־חֲטָאָו חטאיו ק׳׃ מ נַחְפְּשָׂה דְרָכֵינוּ וְנַחְקֹרָה וְנָשׁוּבָה עַד־יְהֹוָה׃
מא נִשָּׂא לְבָבֵנוּ אֶל־כַּפָּיִם אֶל־אֵל בַּשָּׁמָיִם׃ מב נַחְנוּ פָשַׁעְנוּ וּמָרִינוּ אַתָּה לֹא סָלָחְתָּ׃
מג סַכֹּתָה בָאַף וַתִּרְדְּפֵנוּ הָרַגְתָּ לֹא חָמָלְתָּ׃ מד סַכֹּתָה בֶעָנָן לָךְ מֵעֲבוֹר תְּפִלָּה׃

תו"א כי לא ענה מלבו . מגלה יב : מי זה אמר ותהי . עקידה שער לג : מפי עליון לא תצא . עקידה שם : מה יתאונן אדם חי . קדושין פ עקידה שם : נחפשה דרכינו . ברכות ה : נשא לבבנו אל כפים . תענית ח יד יבמות קה : סכותה בענן לך . ברכות לב :

רש"י

אדני . לכן טוב לידום : (לב) כי אם הוגה . את האדם מביא עליו יגון בשביל עונו ואחר כך ורחם כרוב חסדיו : הוגה ויגה . לשון תוגה הם : (לג) כי לא ענה מלבו ויגה בני איש . מלבו ומרצונו כי העון גורם : (לד) לדכא תחת רגליו . מוסב על כי לא ענה מלבו להיות מדכא תחת רגליו וגו׳ . ולא להטות משפט גבר וגו׳ ולא לעות אדם בריבו כל אלה ה׳ לא ראה לא נראה לו ולא עלתה לפניו במחשבתו לעשות כן : (לו) לא ראה . לא הוכשר בעיניו שיעוותו בית דין של מעלה אדם בריבו כמו מה ראית כי עשית וגו׳ : (לז) מי זה אמר ותהי וגו׳ : מפי עליון וגו׳ . ואם באת לומר ר לא מידו באה אלי הרעה הזאת מקרה היא שהי׳ לי אין זאת כי אם בין רעות ובין טובות מי זה אמר ותהי אם ה׳ לא צוה ומפיו לא תצא הן רעה הן טובה אבל מה יש להתאונן אדם חי גבר על חטאיו כל איש ואיש יתאונן על חטאיו כי הם המביאים עליו הרעה . (מפי עליון לא תצא) אמר רבי יוחנן מיום שאמר הקב"ה (דברים ל טו) ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב וגו׳ לא יצא רעה וטובה מפיו אלא הרעה באה מאליה לעושה רע והטוב לעושה טוב לפיכך מה יתאונן למה יתרעם האדם אם לא על חטאיו : (מא) נשא לבבנו אל כפים . כשאנו נושאים את כפינו אל השמים נשא אף לבבנו עמהם לשוב לשבור לבבנו לפני המקום ברוך הוא . דבר אחר אל כפים . אל העננים אל שמים כמה דאת אמר (מלכים א יח) והנה עב קטנה ככף איש עולה וכן (איוב לו לב) על כפים כסה אור . ומדרש רבותינו נשא לבבנו באמת להקב"ה כאדם הרוחץ בנקיון כפיו שמשליך מידיו כל טינוף כי מודה ועוזב ירוחם והמודה ואינו עוזב כטובל ושרץ בידו : (מב) נחנו פשענו ומרינו . זה דרכנו על ידי יצר הרע : אתה לא סלחת . ולך היתה נאה הסליחה כי כן דרכך : (מג) סכותה באף . הגנת

שפתי חכמים

לא תמנו כו׳ : ר כוונת רש"י לקשר הפסוקים הסמוכים זה לזה ולכך בנוסחת ספרים בפסוק נשא לבבנו אל כפים כתוב בדברי רש"י על כן נשא לבבינו אל כפים כשאנו נושאי׳ את כפינו אל השמי׳ נשא אף לבבינו עמהם לשבור לבבינו לפני המקום ע"כ והוא ג"כ לקשר פסוק זה עם שלפניו : ש דק"ל מהו מקונן הלא בדין הוא מאחר שמרינו דין הוא שלא יסלח לנו . לכ"פ זה דרכנו על ידי יצה"ר . ולך היתה נאה

פירוש ע"ט

ערבארעמונג , דען זיין גוטסקייט איז גרוס : (לג) כִּי לֹא דען ניט מיט׳ן גוטן ווילן מאטערט ער אונ קרענקט דיא מענטשען (נור כדי זייא זאלן תשובה טאן) : (לד) לְדַכֵּא וויל ער דען צומאלען אונטער זיינע פיס דיא שקלאפן פון דער ערד (דיא מענטשען *) : (לה) לְהַטּוֹת דען אין אמת׳ן צו פערדרעהען דם רעכט פון אמענטשען הט גאט פיינט : (לו) לְעַוֵּת אמענטשען צו טאן אונרעכט קען גאט ניט פערטראגען : (לז) מִי זֶה ווער קאן עס זאגען אונ עס זאל געשעהן , ווען גאט הייסט ניט? : (לח) מִפִּי עֶלְיוֹן אז פון גאט׳ס מויל זאל דם ניט בעשטימט ווערען קען ניט געשעהן ניט קיין גוט׳ס ניט קיין שלעכט׳ס : (לט) מַה ווס האט אמענטש זיך צו בעקלאגען אז ער איז לעבעדיג אונ קען זיין אהער אוף זיינע זינד? (אמושל ביצרו) : (מ) נַחְפְּשָׂה מיר דארפען אונטער זוכען אונזער אויפפירונג , נאכפארשטן אונזערע זינד אונ זיך ווענדען צוא גאט : (מא) נִשָּׂא לאמיר אונזערע הערצער אזוי ריין אוף הייבן צוא גאט אין הימעל , וויא ריין געוואשענע הענד (ד"ה לאמיר מיט אנאמת תשובה טאן : (מב) נַחְנוּ דאס איז אונזער אייגענער שולד , מיר האבען אזוי פיל גזינדיגט , מיר האבען אזוי פיל ווידער געשפעניגט אַתָּה או דו האסט שון לענגר (מעהר) ניט געקענט פערצייהען (מוחל זיין) : (מג) סַכֹּתָה דאן האסט זיך איינגעהילט אין צארען אונ האסט אונז געהרגת אן רחמנות : (מד) סַכֹּתָה דו האסט זיך פארדעקט מיט אוואלקען

מליצת חז"ל

אייך אין גיכען אוסלייזן , אונ הט זיי איבערגעלאזען אונ איז אוועק . ווי ער איז אוועק האבען זיך די אידען געבאך שטארק אונ ביטער צווויינט (ווי דר פסוק זאגט על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו) . אז משה איז צוריק געקומן צו די אבות , האבען זיי איהם געפרעגט , ווס האבען די שונאים געטאן מיט אונזערע קינדר ? הט ער זיי געענטפערט אטייל האבען זיי געהרגט , אטייל האבען זייא געבונדען די הענט א הינטר , אטייל האבען זיי געשמידט אין קייטן , אטייל האבען זיי אויסגעטאן נאקעט , א טייל זיינען געבאך געשטארבען אויפן וועג אונ זייערע קערפער וואלגערן זיך ארום אונ די רויב פויגעל אונ די ווילדע חיות פרעסן זיי , אונ אטייל וואלגערן זיך ארום אויפ׳ן זון הונגעריגע אונ דארשטיגע .

*) הערה הר"י עראמה זאגט , נאכדעם ווי ער האט ערקלערט דעם טעם פון די צרות גייט ער צו ערקלערען , אז אויב די צרות קומען ניט אויף דעם מענטשען צוליב זיין נוטצען (טובה) , קען דער מענטש אמאהל טראכטען דריי זאכען ; (א) אדער דער הערשער (דער מושל) וויל מכניע זיין די מקבלים אונ זיי אונטערדריקען טוט ער זיי אן צרות , כדי צו ווייזען זיי אז ער איז שטארק אונ מעכטיג , אויף דערויף האט ירמיה געזאגט (כי לא ענה מלבו ויגה בני איש) אז אין דעם פרט קען מען הקב"ה ניט חושד זיין , דען וואס פאר אכבוד וועט ער דער פון האבען , אז ער וועט אונטערדריקען אזעלכע קליינע מענטשען וועלכע שוואכע בריאות אויף זיך די קייטען פון דער וועלט . (ב) אדער מען קען זאגען אז הקב"ה טוט מיט פערגעניגען אונרעכט די רשעים . אונ זיי בעקומען פון איהם צרות וועלכע זיי האבען גאהר ניט פארדינט , אויף דערויף האט ירמיה געזאגט (להטות משפט גבר נגד פני עליון) אז דאס איז געגען זיין רצון יתעלה , ווי מיר ווייסען אז ער איז א רחום וחנון . (ג) אדער מען קען מיינ׳ן , יא הקב"ה איז טאקע געראכט , גאר די צרות וואס טרעפט זיך אין לעבען זיינען ניט פון הקב"ה אונ ניט מיט זיין רצון , נאהר דאס איז א צופאליגע זאך , דען זיין השגחה איז ניט אויף אלע פרטים פון זיינע בעשעפעניששען , אויף דערויף האט ירמיהו געזאגט (מי זה אמר ותהי אדני לא צוה) ווער קען אזאך זאגען אונ עס זאל געשעהן אז הקב"ה האט עס ניט פריהער בעפוילען . [א"מ]

מח סחי ומאוס תשימנו בקרב העמים: מט פצו עלינו פיהם כל־איבינו: מז פחד
ופחת היה לנו השאת והשבר: מח פלגי־מים תרד עיני על־שבר בת־עמי: מט עיני
נגרה ולא תדמה מאין הפגות: נ עד־ישקיף וירא יהוה משמים: נא עיני עוללה
לנפשי מכל בנות עירי: נב צוד צדוני כצפר איבי חנם: נג צמתו בבור חיי וידו־
אבן בי: נד צפו־מים על־ראשי אמרתי נגזרתי: נה קראתי שמך יהוה מבור תחתיות:
נו קולי שמעת אל־תעלם אזנך לרוחתי לשועתי: נז קרבת ביום אקראך אמרת
אל־תירא: נח רבת אדני ריבי נפשי גאלת חיי: נט ראיתה יהוה עותתי שפטה

תו"א עיני עוללה לנפשי. סוטה מט גיטין נח קמא פג: צמתו בבור חיי. ערכין טו:

רש"י

את האף להיות מחילה ביקך ובימינו ותרדפנו כו: (מה) סחי ומאום. הוא ניע בלשון משנה כיחו וניעו שניסח מתוך הריאה ויולא דרך הגרון: תשימנו. לשון הווה הוא:

שפתי חכמים

בסליחה כי כן דרכך ואתה לא סלחת: ת הסאת לשון שאיה כצ"ל נגזו לא והסאר טעות הוא ובס"א אינו: א מתחלה מקשר הכתובים עם אח"כ פי' הפסוק: ב דק"ל והיכן מלינו שלפו מים על ראשם. לכ"פ

(מז) פחד ופחת. כשנכנסו מפני הפחד נפלנו אל הפחת שוחה: השאת. לשון שאיה ת כמו השאת: (מט) מאין הפגות. מאין הליפין והעברה: (נא) עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי. ירמי' ממשפחת כהנים היה ואמר עיני בדמעה עוללה וניוולה פני עלי נפשי מכל בנות עירי: עוללה. לשון נוול כמו (איוב טז טו) ועוללתי בעפר קרני: מכל בנות עירי. משפחתי יש לה לבכות מכל משפחות העיר שהית' נבחרת לקדוש' ולעבודת הקב"ה מכל ישראל: (נג) צמתו בבור חיי. בבית הכלא: צמתו. אסרו כמו לומת הגידין (שיר ד א) מבעד לצמתך אישרייטו"ר: וידו אבן בי. על פי הבאר כך עשו לדניאל וירמיה ראה ברוח הקודש: צמתו בבור חיי. ואע"פ שלמתו בבור חיי שאיני יכול לעלות מתוכו לא שתו לבם גם לזאת עד שידו אבן בי: (נד) צפו מים וגו'. א שבזמן שבא אדם במים עד מתניו עדיין יש תקוה אבל אם לפו המים על ראשו אז אומר אבדה תקותי אבל אני איני עושה כן אלא קראתי וגו': צפו מים. ב עכו"ם: (נז) קרבת ביום אקראך. כך היית רגיל בימים הראשונים לקרב אלי ביום קראי: (נח) רבת ה' ריבי נפשי. בימים שעברו: (נט) ראיתה ה' עותתי. בצרה הזאת שעוותו בי אויבי: שפטה

פירוש ע"ט

אז אונזר געבעט (תפלה) זאל ניט קענען דורך גיין (דרך משל הראב"ע): (מה) סחי האסט אונז געמאכט צום עקעל און פארמאוס'ט ביי אלע פעלקער: (מו) פצו דו האסט געמאכט אז אלע אונזערע פיינד זאלן זיך פרייען איבער אונזער אומגליק: (מז) פחד אנגסט און פערדארבונג, צו שטערונג און אונטערגאנג איז געווארן אונזער לאאז: (מח) פלגי מים טייכן טרערן רינען פון מיינע אויגן איבער מיין פאלק'ס אומגליק: (מט) עיני מיין אויג וועט פליסן טרערן אן אנ'אויפהער, וויא א שטראמיגער קוואל וואסער: (נ) עד ביז גאט וועט אמאהל ווידר מיט גנאדע אויף אונז פון הימעל אראפ קוקען: (נא) עיני מיין אייגענער געשטאלט ווירקט אויף מיין געמיטה פיל מעהר וויא דר אונגליקליכער געשטאלט פון מיינע לאנדס טעכטער (ווען איך בין נאך אונגליקליכער פאר זייא ר"י ברי"ל): (נב) צוד מיינע פיינט האבן מיר געפאנגען וויא א פויגעל אונשולדיג *): (נג) צמתו מיין לעבן האבן זיי געבונדן אין א טיפע גרוב וידו אויף וועלכע זייא האבען ארויפגעלייגט אגרויסן שטיין * *: (נד) צפו די וואסער פון גרוב האט שון באדעקט מיין קאפ, איך האב שון גערעכענט אז איך בין פון דער וועלט פארלארן: (נה) קראתי דאן האב איך צוא דיין נאמען גערופען, א גאט! פון דיא טיפענעס פון אבגרונד: (נו) קולי און מיין שטימע האסטו דערהערט אל תעלם א, קער איצט אויך ניט אפ דיין אויער אז איך בעט דיר דו זאלסט מיר ראטעווען [וויא דו פלעגסט אמאל מיר צוא הערן]: (נז) קרבת דו, וואס פלעגסט אלע מאל זיין נאהענט צו מיר אין די טעג אז איך פלעג רופען צו דיר, און האסט מיר געזאגט אל תירא זאלסט פאר קיינעם קיין מורא ניט האבען: (נח) רבת דו גאט וואס פלעגסט זיך קריגען מיט מיינע קריגער ווס האסט ניט איין מאל מיין לעבן געראטעוועט: (נט) ראיתה דוא גאט זעהסט איצט אויך מיין אונגערעכטען ליידן שפטה א פיר אום מיין גערעכטיגקייט (ווי דו פלעגסט עס אמאהל טאן): (ס) ראיתה דוא זעהסט ווי זייא ווילן זיך רעכענען מיט מיר, דוא זעהסט זייערע בייזע געדאנקען וועגען מיר:

מליצת חז"ל

זייא די אבות האבען דס דערהערט האבען זיי אנגעהויבען ביטער צו קלאגן: ווייא געשריען, ווס האט געטראפען אונזערע קינדער, ווי זייט איהר געווארען וויא יתומים אן א טאטען וויס זאל זאך אנעמן פר זיי) ווי נואלגערט איהר זיך אין מיט'ן טאג אין אזעלכע היצען נאקעט און אבגעד, און א קלייד, ווי זייט איהר געגאנגען דורך בערג, און איבער שטעכעדיגע, שפיציגע שטיינער בארפוס, אן שיך, וויא שלעפט איהר געבאך אזעלכע שווערע, ניט פר מענטשליכע

*) **הערה** הרב אבן יחיאל זאגט, ציוויערלע פאגעל (יעגער) וויגען דא, עס זייגען דא פאנגער, וואס פאנגען די גרויסע רויב־פויגלען און די גרויסע וואלד־חיות וואס מאן ברויך זיי צום עסען, אבער צום פערקייפען ווייער פעל, און עס איז דא אזעלכע וואס פאנגען יעדע פויגעלע וועלכע זיי קענען נור, וואס דעם גיט ברויכען זיי ניט, זיי האלטען זיי נאהר אום צושפילען זאך מיט זיי. ד"ה "חנם", מען פאנגט די אונשולדיגע פויגעלע אומזוסט אין מאן מאטערט איהר, אזוי זאגט אויך ירמיהו מאן האט מיר אונשולדיג, אהנע זיינר געפאנגען און מען האלט מיר מעהר ניט ווי צו שפילען זאך מיט מיינע מאטערונג. [א"מ]

) **הערה דער אבן עזרא שרייבט ווי פלעגטן ווארפען שטיינער אין גרוב, צו זעהן אויב ער לעבט נאך. [א"מ]

משפטי: ס ראיתה כל־נקמתם כל־מחשבתם לי: סא שמעת חרפתם יהוה כל־
מחשבתם עלי: סב שפתי קמי והגיונם עלי כל־היום: סג שבתם וקימתם הביטה
אני מנגינתם: סד תשיב להם גמול יהוה כמעשה ידיהם: סה תתן להם מגנת־לב
תאלתך להם: סו תרדף באף ותשמידם מתחת שמי יהוה: ד א איכה יועם זהב
ישנא הכתם הטוב תשתפכנה אבני־קדש בראש כל־חוצות: ב בני ציון היקרים
המסלאים בפז איכה נחשבו לנבלי־חרש מעשה ידי יוצר: ג גם־תנין תנים ק׳ חלצו
שד היניקו גוריהן בת־עמי לאכזר כי ענים כיענים ק׳ במדבר: ד דבק לשון יונק אל־

תו״א בני ציון היקרים. גיטין נח: איכה נחשבו לנבלי חרש. עקידה שער סג: בת עמי לאכזר כיענים. חולין סד:

רש״י

משפטי. כאשר עשית ג כבר: (סה) מגנת לב. שבר לב כמה דאת אמר (הושע יא ח) אמגנך ישראל (בראשית יד כ) אשר מגן צריך בידך. ד״א מגנת לב אוטם הלב צרה ואנחה אשר הוא כמגן כנגד לבם. והמפרשו בלשון תוגה ויגון טועה שאין נו״ן נופלת בו שהנו״ן ביגון אינה שורש אלא כגון נו״ן של המון מגזרת המו גוים וכגון נו״ן של קלון מגזרת נקלה וכנו״ן של ציון מגזרת ציה וכן נו״ן של שברון מגזרת שבר (וכגון נו״ן של שממון ד שגעון נ״ל שבכ״ל וק״ל): תאלתך. לשון (ישעיה יט יג) נואלו שרי צוען: (א) איכה יועם זהב. קינה זו נאמר׳ על יאשיהו כמו שנאמר בדברי הימים (ד״ה ב לה כה) הלא היא כתובה על ספר הקינות ועניה קיבר בתוך הקינה את שאר בני ציון: יועם. יכהה כמו דאת מתרגם (ויקרא יג) כהה עמיא: זהב. מראית פנים ה המלהיב כזהב: ישנא. ישתנה ממראיתו: הכתם. קבוצת כלי נוי הזהב שהם לעדי קרוי כתם: אבני קדש. בנים המאירים ו כאבנים טובות ומ״א כל רביעית דם שיצא מיאשיהו בכל חן ומן שנטלו בו היה ירמיה קוברו במקומה ועליה הוא קורא תשתפכנה אבני קדש: (ב) המסלאים בפז. המהוללים והנערכים בפז הרואה אותם אומר ראו תוארם של אלו כמראית פז וכן (איוב כח טז) לא תסולה בכתם אופיר (שם) בכתם טהור לא תסולה (תהלים סח ה) סולו לרוכב בערבות ל׳ הילול וערך הן: לנבלי חרש. כדי חרס שנותנים בהם יין כגון כבלי יין (ירמיה מח יב) ונבליהם ינפצו: (ג) גם תנין. אף ע״פ שאכזרי הוא חולצו שד כשרואה את בנו בא מרחוק רעב חולץ שדו מתוך כרתיקו שיש לו כיסוי על דדיו ומוציאו מתוכו כדי שלא יראהו בנו מכוסה ויחזור לאחוריו והיניקו גוריהן: בת עמי לאכזר. רואים את בניהם צועקים ללחם ואין פורס להם שמייסם קודמים להם לחיי בניהם

שפתי חכמים

הדומים למים: ג דיוקי של רש״י מדכתיב שפטה ולא אמר שפטת בלשון עבר כאשר אמר קרבת רבת: ד פירוש וכן נו״ן של שממון ושל שגעון אינה שורש: ה דק״ל וכי בשביל שנגבר האויב יועם הזהב הדומים. לכ״פ מראית וכו׳: ו דק״ל מאחר דבבני אדם מיירי א״כ איך שמך לו תשתפכנה אבני קודש. ועוד אם אבני כמשמעו למה מכנה אותם בקודש. לכ״פ בנים המאירים וניחא כמי דקרי להו

פירוש ע״ם

(סא) שָׁמַעְתָּ דוא הערסט ווי זייא באליידיגן מיר, א גאט! אלע זייערע געדאנקען איז מיר נור שלעכט'ס צוא טאן: (סב) שִׂפְתֵי אלע רייד פון מיינע פיינט, זייער גאנצע טראכטען איז נאר ווי מיר צו קריינקען: (סג) שִׁבְתָּם וואו זיי זיצן, וואו זיי שטייען, זעה צו גאט, בין איך זייער שפּאט־ליד: (סד) תָּשִׁיב א בעצאהל זיי באלד ווי זיי זיינן ווערט, גוטער גאט: (סה) תִּתֵּן בעצאהל זיי מיט הארצקרייגקונג תַּאֲלָתְךָ דיין פלוך זאל זיי טרעפען: (סו) תִּרְדֹּף טרייב זייא ארום אזוי לאנג אונטער דיין הימעל, גאט, ביז דו וועסט זיי אין גאנצן פארטיליגן:

(א) אֵיכָה יוּעַם א, ווי אזוי האט דאס פיינע גאלד פערלארן איר גלאנץ! יִשְׁנֶא ווי אזוי האבן די טייערע זאכן פון גין גאלד פערלארען זייער געשטאלט, ווי קומט עס אז די טייערע איידעלשטיינער זאלן זיך וואלגערן אין אלע גאסן: (ב) בְּנֵי ציון ציון'ס טייערע קינדער וואס זיינן געווען געשאצט מיט גאלד גלייך, זיינן איצט געווארען וויא די ליימענע קריגלאך פון אגעמיינעם טעפער: (ג) גַּם אוך די גרויזאמסטע חיות אז זייא זעהען זייערע קינדער האבען הונגער שטרעקן זיי אוס זייערע בריסט אונ זייגן זיי אן בַּת עַמִּי מיין פאלק'ס טאכטער מוז אבער נאך גרויזאמער זיין, זיא מוז זיין וויא דער שטרוס פויגעל פון דר וויסטע (מִדְבָּר *): (ד) דָּבַק דען דר צונג פון אירע זייגענדיגע קינדער איז צו געקלעבט פר דארשט צום גומען (אונ קיינער גיט

מליצת חז״ל

כחות משאות, וויא גייען זייא מיט געבונדענע הענט א הונטער, ווי טרייבט מאן זיי ווי פערד אונ מען לאזט זיי ניט רוהען אנווייליע, אפילו די שפייעכץ אראפ צו שלינגען!! משה ווידער האט געשאלטן די זונן אונ האט געזאגט, זייא פארפלוכט, דו זונן, דר פר וואס דו האסט ניט אויפגעהערט צו שיינען אין דער מינוט אז דער שונא איז אריין אין בהמ״ק, האט דיא זונן געענטפערט, ביי דיין לעבען משה שווער איך אז איך האב אזוי געוואלט טאן נאהר מען האט מיר ניט געלאזען פון אובן, דען מען האט מיר גענומען אונ געגעבן זעכציג פייערדיגע ריטער אונ מען האט מיר געזאגט, גיי אונ שיין! האט משה אויסגעשריען, ווייגעשריען אויף דיין ליכטיקייט, בהמ״ק! ווייגעשריען אז דיין ליכטיקייט

*) **הערה** די שטרוים פויגלען אין דער מדבר, האטש זיי האבען שנעלע פיס צום לויפען, קריגען זיי זייער שווער וואסער צו שטילען זייער דורסט אונ ווערין שוועקליך מיד זוכענדיג דארשטיגער הייס די וואסער, דערפאר זאגט ער ווייטער (דבק לשון יונק אל חכו בצמא), דער צונג פון די קליינע קינדער ווערען צוגעקלעבט צום גומען פאר דורשט ווי ביי די שטרוס פויגלען אין דער מדבר. דער רמב״ן זאגט אז דער כיענים במדבר גייט אויף בת־עמי לאכזר. דער שטרוים־פויגעל לייגט בין פערציג אייער איאהר ער זיצט נאהר אויף צוועלפע, די איבעריגע באהאלט זי אין זאמד אז די זון זאל זיי דערוואַרעמען, אונ פון זיי זאלען ארויס גיין די קליינע שטרויס־פויגלען אונ זארגט מעהר ניט וועגען זיי צו זיי וועלען לעבען, צו זיי וועלען שטארבען. אויך איז דער שטרוים־פויגעל שרעקעדיג ווי אהאז ווי ער דערהערט נאר וואס פאר א גרויש אנטלויפט ער באלד אונ לאזט איבער זיינע קינדער הפקר אבי נאהר זיין אייגענעם לעבען צו ראטעווען. דער פאר זאגט ירמיהו אז די איינוואהנער פון ציון זיינען געווארען נאך אכזריגער ווי האבען ניט נאהר זייערע קינדער איבערגעלאזען הפקר, נאהר זיי פלעגען זיי נאך אליין קאכען. (והבוחר משני הטעמים יבחר. א״מ)

חכו בצמא עוללים שאלו לחם פרש אין להם׃ ה האכלים למעדנים נשמו בחוצות
האמנים עלי תולע חבקו אשפתות׃ ו ויגדל עון בת־עמי מחטאת סדם ההפוכה
כמו־רגע ולא־חלו בה ידים׃ ז זכו נזיריה משלג צחו מחלב אדמו עצם מפנינים
ספיר גזרתם׃ ח חשך משחור תארם לא נכרו בחוצות צפד עורם על־עצמם יבש
היה כעץ׃ ט טובים היו חללי־חרב מחללי רעב שהם יזבו מדקרים מתנובת
שדי׃ י ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן היו לברות למו בשבר בת־עמי׃

תו״א ויגדל עון בת עמי. סנהדרין קד: לפד עורם על עצמם יבש היה כעץ. כתובות י: טובים היו חללי חרב מחללי רעב. במדה ח: ידי נשים רחמניות. סנהדרין קד:

סב טעמים

שפתי חכמים

אבני קודש: ז וכינה הבגדים על שם הלבע: ח דקשה לרש״י מדבר ומקונן בפורענות ואמר ויגדל עון. לכן פי׳ פירענותם מוכיח כו׳ וכוונתו פה על הפורענות לא על העון ואז קשה ליה ובמה מוכח לזה כתב ההפוכה כמו רגע שהרי סדום כו׳ א״נ ק״ל דאמר מחטאת סדום ההפוכה כמו ע״כ דאינו כפשוטו דהרי לא היה כדים אחר אשר לריך ליתן הבדל כאלו אמר איזה סדום אותה ההפוכה כמו רגע אלא ע״כ שבא לומר שמכת סדום לא היה כ״כ גדולה כדפירש רש״י. ואחר כך קשה ליה מתחיל ויגדל עון וגו׳ ומסיים בפורענות שפורעניתם היתה גדולה. לכן פי׳ פורענותם מוכיח כו׳ וכוונת רש״י פה כי האדון השופך חמתו על עבדו ומלוה שיהרג על יד אחד מאויבי החוטא למען ידאג משמחת האויב עליו וכן מלוה שיומת מית׳ משונ׳ ושיעמידוהו במלאכות זמן מה בטרם ימות וכן היתה לרת ישראל גדולה וארוכה וע״י האויבים באופן כי רבה לרתם מלרת סדום שנהפכה כמו רגע ולרתם היתה קלרה ושנית לא חלו בה ידי האויבים כי השם לוה להפכה כמו רגע ע״י מלאכיו וזהו שמסיים רש״י לא חלו בה ידי האויב: ט מתחלה מקשר הפסוקים ואח״כ פירש הכתוב ומדבליק חשך תאר׳ מפחמים פתח בו לפרש קודם שיפרש עלם אף שהוא מוקדם בקרא וה״פ חשך תארם מפחמים וא״ת היכן מוזכר פחמים בקרא לזה כתב משחור הוא פחם דאין לפרש כפשוטו השך יותר מן השחרות כמו שפי׳ הראב״ע דאיך יעויר לומר שיהיה דבר יותר שחור מן השחרות אשר לא היה נכלל תחת שם שחרות כי שחרות כולל כל שחרות עד הקלה האחרון ע״כ רש״י ז״ל שם אותו בכינוי מיוחד שהוא הפחם כי אז אפשר לייר שימלא דבר יותר שחור מהפחם או מכל איזה פרטי: י דקשה לרש״י היאך משבח אותו בתואר אדמימות הרי הוא מוכה בעור ובשר.

רש״י

מחמת הרעב: (ה) האמונים עלי תולע. על בגדי צבעונין: האמונים. לשון (אסתר ב ז) ויהי אומן את הדסה: אשפתות. אשפות של זבל שוכבים על האשפות בחוץ: (ו) ויגדל עון וגו׳. פורענותם מוכיח עליהם שגדול עונם משל סדום: ההפוכה במו רגע. שהרי סדום לא נמשכה צרתה וכרגע אחד נהפכה: ולא חלו בה ידים. ידי האויב כי ע״י המלאכים נהפכה. ויש מדרשי אגדה ואינו מיושב על סדר המקראות: (ז) זכו נזיריה. שריה כמו נזר וכתר ואני אומר נזיריה ממש שהיו מגודלי שער ונאים ביותר ומוסב על בת עמי: אדמו עצם מפנינים. אותם שהיו מראיהם אדום מפנינים וגזרתם כמו ספיר השך תארם מפחמים: (ח) משחור. היא פחם: עצם. לשון מראה י כמו (שמות כד י) וכעצם השמים לטוהר קול״ר בלע״ז: צפד. נקמט ונתחבר ואין לו דמיון: (ט) שהם יזבו מדוקרים וגו׳. חללי הרעב היו נפוחים מריח תנובות השדה שהיו האויבים צולים בשר על העשבים חוץ לחומה והריח נכנס בתוך נפוחי הרעב וכריסן נבקעת ופרסם יב והרי זה מיתת ניוול יותר מהרוגי חרב: מדוקרים. מבוקעים בין נפיחת רעב בין ביקוע חרב קרוי דקירה: מתנובות שדי. משרשים ועשבים שמלקטים ואוכלים רב פרסה ומאוסים: (י) לברות. למאכל.

פירוש ע״ט

זיי ניט טריגקען) עוללים שאלו קליינע קינדער בעטען ברויט, אבער קיינער גיט זיי ניט (דען די עלטערן האלטען עס פאר זיך דעם לעבען צו דר האלטען): (ה) האוכלים זיי, וואס די טהייערסטע שפייזען פלעגט זיי ניט פעלען, ליגען איטצט פארשמאכט אין די גאסען, האמונים זיי וואס זיינען געוועזן אין זיידענם דערצויגן, וואלגערן זיך איטצט אין מיסט ארום: (ו) ויגדל דר אומגליק פון מיין פאטער־שטאט איז נאך גרעסער וויא סדום׳ס פערדינטער שטראף, דען סדום איז אין איין מינוט איבער געקערט געווארן אונ דער פיינט האט איהר ניט געקוועלט, אונ מיין פאלק מוטשעט דר פיינט: (ז) זכו איהרע איידעלע נזירים, וואס זיינען געוועזן גלענצענדער (לוטערער) פון שניי, קלערער פון מילך, וואס זייער פארב איז געוועזן צארטער אונ רויטער פון קאראלען, וואס אלע זייערע איברים זיינען געוועזן ווי געשניצטע קריסטאלען: (ח) חשך איז איטצט זייער געשטאלט געווארן שווארצער פון קולן, מען דערקענט זיי שון ניט אין גאס, צפד זייער הויט איז אויסגעטריקענט געווארן, וויא אטריקענער האלץ, אונ איז צוגעקלעפט געווארן צו די ביינער: (ט) טובים עס איז שון בעסער געוועזן די דערשלאגענע פון שווערט, ווי די וואס זיינען אויסגעגאנגען פון הונגער שהם דיא דערשלאגענע וואס האבען געשוואומען אין זייער בלוט איז בעסער געוועזן, ווי די וואס מאן האט פארצערט אזוי וויא די פעלד פרוכט: (י) ידי די צערטליכע הענט פון די מוטער׳ס האבען געקאכט דאס פלייש פון זייערע אייגענע קינדער, היו לברות *) וועלכע האבען זייא איטצט געדינט פאר אדערקוויקונג, צו דערהאלטען דעם

מליצת חז״ל

הט אופגעהערט, אז דיין צייט איז געקומען חרוב צו ווערן, אז דיין היכל אז פארברענט געווארען, אז דיינע קליינע לערן אינגלאך ווערען געטייט אונ זייערע עלטערען גייען אין געפענגעניעם, אונ פאלען אויפ׳ן וועג פון מידיקייט. דא הט משה ווידר געבעטען הקב״ה אונ געזאגט. איך האב בעשוואוירן דעם פיינט אז ער זאל דיינע קינדר ניט הרגענען מיט אשווערען אכזרתדיגען טויט, אונ ער זאל זייא ניט אויסהרגנען אין גאנצן, אונ זאל ניט הרגנען אזון פר די אויגן פון פאטר אונ אטאכטר פר די מוטער׳ס אויגן, אבער די רשעים, די כשדים האבן ניט געטאן אזוי, נאר זיי פלעגן

*) **הערה** לברות, הייסט אלייכטע שפייז וואס מען עסט ואך אתענית ווען דער מאגען הט זיך שוין אביסעל אפגעוואונט פון עסען, עסט מען אלייכטע שפייז זיך צו דערקוויקען. [א״ב]

יא כִּלָּה יְהוָה אֶת־חֲמָתוֹ שָׁפַךְ חֲרוֹן אַפּוֹ וַיַּצֶּת־אֵשׁ בְּצִיּוֹן וַתֹּאכַל יְסוֹדֹתֶיהָ׃ יב לֹא
הֶאֱמִינוּ מַלְכֵי־אֶרֶץ וכל כל ק׳ יֹשְׁבֵי תֵבֵל כִּי יָבֹא צַר וְאוֹיֵב בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלִָם׃ יג מֵחַטֹּאת
נְבִיאֶיהָ עֲוֺנוֹת כֹּהֲנֶיהָ הַשֹּׁפְכִים בְּקִרְבָּהּ דַּם צַדִּיקִים׃ יד נָעוּ עִוְרִים בַּחוּצוֹת נְגֹאֲלוּ
בַּדָּם בְּלֹא יוּכְלוּ יִגְּעוּ בִּלְבֻשֵׁיהֶם׃ טו סוּרוּ טָמֵא קָרְאוּ לָמוֹ סוּרוּ סוּרוּ אַל־תִּגָּעוּ כִּי נָצוּ
גַּם־נָעוּ אָמְרוּ בַּגּוֹיִם לֹא יוֹסִפוּ לָגוּר׃ טז פְּנֵי יְהוָה חִלְּקָם לֹא יוֹסִיף לְהַבִּיטָם פְּנֵי
כֹהֲנִים לֹא נָשָׂאוּ זְקֵנִים וזקנים ק׳ לֹא חָנָנוּ׃ יז עוֹדֶינָה עודינו ק׳ תִּכְלֶינָה עֵינֵינוּ אֶל־
עֶזְרָתֵנוּ הָבֶל בְּצִפִּיָּתֵנוּ צִפִּינוּ אֶל־גּוֹי לֹא יוֹשִׁעַ׃ יח צָדוּ צְעָדֵינוּ מִלֶּכֶת בִּרְחֹבֹתֵינוּ קָרַב
קִצֵּנוּ מָלְאוּ יָמֵינוּ כִּי־בָא קִצֵּנוּ׃ יט קַלִּים הָיוּ רֹדְפֵינוּ מִנִּשְׁרֵי שָׁמָיִם עַל־הֶהָרִים דְּלָקֻנוּ

תו״א ויצת אש בציון . קמץ ס : קלים היו רודפינו . רלא הסגה כל עקידה שער מד :

רש״י

כמו (שמואל ב יב יז) ולא ברה אתם לחם (שם ג) להברות את דוד: (יא) כלה ה׳ את חמתו. אשר בערה בו כמה שנים עתה כלה אותה בהנקמו מהם: (יג) מחטאת נביאיה. של שקר היתה לה הרעה הזאת: (יד) נעו עורים בחוצות. כשהיו העורים הולכים בשוק היו נעים ורגליהם נשמטים בדם ההרוגים שהיו הרשעים הורגים בתוכה: נגאלו בדם. נתלכלכו בדם עד אשר לא יוכלו הקרובים אליהם ליגע בלבושיהם והיו קוראים אליהם: (טו) סורו. מעלינו אתם הטמאים המלוכלכים בדם: כי נצו. לשון כרהון ולכלוך כמו (ויקרא א טז) מוראתו בנוצתה דמתרגמינן בלוכליה כך חברו מנחם: גם נעו. נשמטו בדם: (טז) פני ה׳ חלקם. פנים ב של זעם מאת הקב״ה חלקם והפרידם בעכו״ם למען אשר פני הכהנים לא נשאו בהיותם בשלותם: (יז) עודינו תכלינה עינינו אל עזרתנו הבל. כשבאה עלינו הרעה עדיין היו עינינו צופות אל חיל פרעה שנאמר בהם (ישעיה ל ז) ומצרים הבל וריק יעזורו שהיו מבטיחים אותנו לעזרה ולא באו כמו שנא׳ בהם (ירמיה ל״ז ז) הנה חיל פרעה היוצא לכם לעזרה שב לארצו מצרימה. מצינו במדרש קינות שהיו באים בספינות רמז הקב״ה לים והציף לפניהם גודות נפוחים כמין מעי אדם נגערים כמים אמרו זה לזה הגודות הללו הם אבותינו אנשי מצרים שטבעו בים מהמות היהודים הללו ואנחנו יוצאים לעזרתם עמדו וחזרו לאחוריהם: צפינו. הכינו: (יח) צדו צעדינו. אויבינו ארבו את צעדינו מלכת ברחובותינו כמו

שפתי חכמים

ועוד אדמו עצמות מיבעי ליה. לכן פירש לשון וכו׳: ב דקשה לרש״י הרי פני הוא טוב והסתרת פנים הוא רע כמו דכתיב והסתרתי פני

פירוש ע״ט

לעבען אין דעם נוט פון מיין פאטער־שטאט: (יא) כלה אזוי האט גאט זיין צארן אויסגעלאזן, און זיין ברענענדיגען גרים צארען אויסגעשאטען אויף ציון און האט אין איר אנגעצונדען אפייער, וועלכער האט אלץ פערניכטעט ביז'ן גרונט: (יב) לא קיינמאל וואלטען די קעניגע עס ניט געגלויבט, אויך קיינער ניט פון דר וועלט בעוואנער כי יבא אז אין ציון'ס פעסטע שטארקע מויערן וועלען זיך קענען פיינט אריין ברעכען: (יג) מחטאת דאס איז אבער אלץ געווארען צוא ליב די זינד פון אירע פאלשע נביאים, צו ליב די איבערעכט פון אירע געטצען־פריסטער, וועלכע האבען אין איר פערגאסען אונ־שולדיגע בלוט: (יד) נעו די בלינדע פאלען אין די גאסען (פארצעפענדיג די פיס אין די טייכען בלוט) נגאלו און ריכטען זיך אזוי ווייט איין אין די בלוט אז מען קען זיך ניט אנרירען אן זייערע קליידער: (טו) סורו קערט אפ פון דאנען, דען דר ארט איז אומריין, רופט איינער צום צווייטען, סורו צוריק, צוריק! גייט ניט אהער! כי נצו די וואס העררען דם ווייבען שנעל אפ גם נעו פאלען אבער ווידער אין אנאנדר טייך בלוט (דען די גאנצע שטאט איז פול מיט אונשולדיגע בלוט וואס די רשעים האבען געהרגעט) אמרו די פעלקר וואס האבען דיא יודען ביז אהער געהאלטען פאר אשטארקע, אונבעזיגטע פאלק, אז זייא האבען דערהערט אז זייא הרגנן איינער דעם אנדערען האבען געזאגט, איטצט ברויך מען שון פר זיי קיין מורא צו האבען, דען: (טז) פני גאט'ס צארן האט זיי פאנאנדער געטיילט, ער וועט שון מער ניט קוקען אויף זיי מיט גנאדען, דען דיא וואהרע פריסטער האבען זיי ניט געהאלטן בכבוד, און זייערע עלטסטע האבען זייא ניט געשונט: (יז) עודינו און ניט קוקענדיג אויף די אלע צרות, ווארטען מיר נאך אויף פאלשע הילף, בצפיתנו מיר ווארטען אויף די הילף (פון די מצריים) פון אפאלק וואס קען ניט און וועט ניט העלפען: (יח) צדו דער־וויל האבען אונזערע פיינד איינג געמאכט אונזערע טריט מלכת מיר זיינען שון אויף אונזערע איינענער גאס מער ניט זיכער קרב אך, אונזר ענדע (סוף) איז נאהענט. אונזער צייט (פון אונגליק) איז אנ־געקומען, אונזר אונטערגאנג איז שון אויף געוויס בעשטימט: (יט) קלים שנעלר ווי די אדלר אין די הויכע לופט זיינען געווען אונזערע נאכיאגער, זיי

מליצת חז״ל

אוועק ליגען אקינד אין די מוטער'ס שויס און פלעגן זאגן צום פאטער, נעם הארגע איהם, פלעגט די מוטער ביטער וויינען און די טרערן פלעגן פאלען אויף איהם און ער פלעגט איהם אראפ בייגען דיא קאפ! רבש״ע, האסט דאך אליין געשריבען אין דיין תורה (ויקרא כ״ד) ושור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד, און די רשעים האבען דאך שון אויסגעהרגעט וויפיל קינדר צוזאמען מיט זייערע מוטער'ס! (אבר דם האט אליין ניט געהאלפען) דא איז געקומען אונזער מוטער רחל פר הקב״ה און האט געזאגט, רבש״ע, דו ווייסט גאנץ גוט אז דיין איבערגעבענער קנעכט יעקב האט מיר

במדבר ארבו לנו: כ רוח אפינו משיח יהוה נלכד בשחיתותם אשר אמרנו בצלו
נחיה בגוים: כא שישי ושמחי בת־אדום יושבתי יושבת ק' בארץ עוץ גם־עליך תעבר־
כוס תשכרי ותתערי: כב תם־עונך בת־ציון לא יוסיף להגלותך פקד עונך בת־אדום
גלה על־חטאתיך: ה א זכר יהוה מה־היה לנו הביט° הביטה קרי וראה את־חרפתנו:
ב נחלתנו נהפכה לזרים בתינו לנכרים: ג יתומים היינו °אין ואין קרי אב אמתינו
כאלמנות: ד מימינו בכסף שתינו עצינו במחיר יבאו: ה על צוארנו נרדפנו יגענו

תו"א רוח אפינו משיח ה'. תענית כב: תם עונך בת ציון. ברכות נז עקרים מד פמ"ב: מימינו בכסף שתינו. יבמות קה: על צוארנו נרדפנו אמר פ' ויגש:

שפתי חכמים

מהם והיה לאכול. לכן פירש פנים של זעם: ל דקשה לרש"י איך אמר המקונן שישי ושמחי בלי טעם כלל ויבאר טעם להפך באומרו גם עליך תעבר כוס הפורענות ואדרבה זאת היא סבה בראוי שתבכה. לכ"פ שישי ושמחי לפי שעה כלומר השמחה תהיה לפי שעה אבל סופך

רש"י

(שמות כא יג) ואשר לא צדה (ש"א כד יב) ואתה צודה את נפשי: (כ) משיח ה'. הוא יאשיהו כמו שנאמר בד"ה (ד"ה ב לה כה) ויקונן ירמיהו על יאשיהו: בשחיתותם. בגומות שחפרו: (כא) שישי ושמחי בת אדום. נתנבא ירמיהו על חורבן בית שני שיחריבוהו רומיים: שישי ושמחי. לפי שעה ל אבל סופך שגם עליך תעבר כוס הפורענות ותשכרי ממנו: ותתערי. ותקיאי כמו (בראשית כד כ) ותער כדה: (כב) תם עונך בת ציון. לקית על כל חטאתיך: לא יוסיף להגלותך. מגלות אדום ולהלן עוד: (ד) מימינו בכסף שתינו. שהיינו יראים לשאוב מים מן הנהר מפני האויבים והיינו קונים מהם בכסף: (ה) על צוארנו נרדפנו. מעול עבודה קשה:

פירוש ע"ט

דערוואגן אונז אויף דיא בערג במדבר אויך אין דער וויסטע (מדבר) האבען זייא אויף אונז געלויערט: (כ) רוח אפינו דער און וועמען עס היינגט אפ אונזער לעבען, דער געזאלבטער פון גאט (יאשיהו לדעת רש"י, צדקיהו לדעת הראב"ע) איז אויך אין זייערע נעצן געפאנגען געווארן אשר ער, וואס אויף אים האבען מיר גערעכענט, אז אונטער זיין שוטץ וועלען מיר אויך צווישען די פעלקר קענען לעבען: (כא) שישי פרייא זיך, פריי זיך, די טאכטער פון אדום, וואס וואוינסט אין לאנד עוץ, אויף ציונ'ס אומגליק, דו וועסט אבער זעהן וואס דיין סוף וועט זיין גם אויך אויף דיר וועט אמאל קומען דר בעכר *), אויך דו וועסט שכור'ער, פארטומעלטער הייט טיף אין אבגרונט פאלן: (כב) תם דיינע זינד אונ דיין שטראף פר זיי איז שון צום ענדע, ער וועט דיר שון מעהר ניט פרטרייבן אבער דו אדום דיינע בייזע מעשים וועט ער נאך דערמאנען גלה ער וועט אופדעקען אלע דיינע פארבארגענע זינד אונ וועט דיר באצאלן וויא דוא בישט ווערט:

(א) זכור דערמאן, א גאט, וואס מיר האבען פריער געהאט אונ קוק אראפ אויף אונזר איטצטיגן עלענד: (ב) נחלתנו אונזער ערבלאנד איז אנגעקומען פרעמדע פעלקר, אונזר אייגענטום האבען די פיינט צו גענומען: (ג) יתומים מיר זיינען געווארן ווי יתומים אן א פאטער, אונ אונזערע מוטער'ס ווי פערלאזענע וויטווען (אלמנות): (ד) מימינו מיר מוזען אונזר וואסר קופן פר געלט**), עצינו אונזערע אייגענע האלץ מוזן מיר פר שווערע געלט קופן: (ה) על אונ אז מיר בעקומען שון מיט געפאר דיא וואסר אדער די האלץ אונ טראגען עס שון אופ'ן האלדז, יאגט אונז דר פיינט נאך, יגענו אומזיסט האבן מיר זיך געמיט דם צו בעקומען, דר פיינט

מליצת חז"ל

שטארק ליב געהאט, אונ האט צוליב מיר געדינט מיין פאטער זיעבען יאהר, אונ אז די זיעבען יאהר האבן זיך געענדיגט אונ עס איז געקומען די צייט אז מיין מאן האט מיט מיר געדארפט חתונה האבען, האט זיך מיין פאטער מיישב געוועזן אונ הט געוואלט פארביטן מיין שוועסטער אויף מיר, מיר האט די זאך זייער שטארק געקרענקט, דען איך האב זאך דר פון דערוואוסט, אונ האב דאס צו וויסען גיגעבען צו יעקב, אונ האב איהם איבערגעגעבען בעזונדערע סימנים אז ער זאל קענען דרקענען צו דם בין איך צו דם איז מיין שוועסטר, כדי דר פאטר זאל ניט קענען פארביטען מיין שוועסטר אויף מיר, נאהר דער נאך האב איך זיך פארעכענט, אונ האב איינגעהאלטען, מיין תאוה, פארשטיקט מיין ליעבע צו יעקב'ן דען איך האב רחמנות געקריגן אויף מיין שוועסטער זי זאל ניט פארשעמט ווערן, אונ ביי נאכט אז מען האט אנשטאט מיר געגעבען יעקב'ן מיין שוועסטער האב איך איהר איבערגעגעבן אלע בעזונדערע סימנים, כדי ער זאל מיינען אז דאס בין איך, רחל, אונ דם האב איך אלץ מיט איהר געטאן ווייל איך האב ניט געוועלט זיא זאל פארשעמט ווערן, אונ האב ניט געהאט קיין קנאה צו איהר, הייגט מאדאך איך, וואס איך בין מעהר ניט וויא אזעלכער בשר ודם, בלוט אונ פלייש, שטויב אונ ערד, האב מיין צרה ניט מקנא געוועזן

---

*) הערה דער משל פון בעכער מיט וועלכען די פעלקער וועלען באשטראפט ווערען ווערט אפט געבראכט ביי די נביאים, די כונה דער פון איז אזוי ווי א שכור'ער אז ער ווערט בערויושט פון דעם וויין, ווארפט ער די קאפ אויף אלע זייטען, אונ גייט ניט גלייך, שאקעלט זיך אונ קען ניט רוהען ביז ער גייט ניט אויף אגעפערליכען ארט אונ פאלט ניט, אזוי איז אויך מיט די פעלקער, אז אפאלק ווערט זייער גרויס, הייבט ער אן צו ווערען שפאלץ ביי זיך, עס פאר דרייט זיך ביי איהם דער קאפ אונ ער הויבט אן צו טאן שלעכטע אונ בייזע מעשים לאנג ביז עס קומט ניט אויף איהם א באצאלונג פאר זיינע זינד, דען ער פארגעסט אז מען דארף זיין פארזיכטיג אונ טיט פעלערין אויף פעלערין ביז ער פאלט ניט ווי א שכור'ער.

**) הערה יי עס איז באוואוסט האט יעדערער אין די מזרח לענדער אבעזונדערן גריב מיט אנגעקליבענע וואסער אין זיין הויז, דען דארט קלייבט מען וואסער אין גריבער אונ דערפאר זאגט ער, פאר אונזערע אייגענע וואסער או מיר דארפען איטצט טרינקען מוזען מיר בעצאהלען מיט שווערען געלט.

יפֿא ולא קרי הונח־לנו: ו מצרים נתנו יד אשור לשבע לחם: ז אבתינו חטאו *אינם
ואינם ק׳ *אנחנו ואנחנו ק׳ עונתיהם סבלנו: ח עבדים משלו בנו פרק אין מידם: ט בנפשנו
נביא לחמנו מפני חרב המדבר: י עורנו כתנור נכמרו מפני זלעפות רעב: יא נשים
בציון ענו בתלת בערי יהודה: יב שרים בידם נתלו פני זקנים לא נהדרו: יג בחורים
טחון נשאו ונערים בעץ כשלו: יד זקנים משער שבתו בחורים מנגינתם: טו שבת משוש
לבנו נהפך לאבל מחולנו: טז נפלה עטרת ראשנו אוי־נא לנו כי חטאנו: יז על־זה
היה דוה לבנו על־אלה חשכו עינינו: יח על הר־ציון ששמם שועלים הלכו־בו:

תר״א נשים בציון ענו . יבמות יז קדושין עח : זקנים משער שבתו . סוטה מח : אוי נא לנו כי חטאנו . עקידה שער נט : שועלים הלכו בו . מכות כד :

רש״י

יגיענו . להוסיף ממון ונכסים: ולא הונח לנו. יגיענו בידינו כי האויבים היו גובים וחוטפים הכל במכסים וגולגליות וארנוניות : (ו) מצרים נתנו יד. דרך אדם הנופל ורוצה לעמוד מושיט יד למי שאללו לעזור לו ואף כאן למצרים הושטנו יד שיעזרונו: ולאשור. שישביעונו בלחמם: נתנו . כמו נתננו דגשות הנו״ן משמשת במקום נו״ן שניה וכן (ד״ה א כט יד) כי ממך הכל ומידך נתנו לך וכן (בראשית לד טז) ונתנו את בנותינו לכם : (ט) בנפשנו נביא לחמנו. בסכנת נפשנו מה היינו מסוכנים כשהיינו מביאים מזונותינו מן השדה מפני חרב המדבר: (י) נכמרו. נתחממו וכן (שם מג ל) כי נכמרו רחמיו ובלשון גמרא ים הרבה על הכומר של ענבים מכמר בישרא : זלעפות רעב. כמו (תהלים יא ו) ורוח זלעפות לשון שריפה: (יג) טחון נשאו. כשהיו האויבים מוליכין אותם בקולרין היו נותנים על כתפיהם רחים ומשאות כדי ליגעם. וכן בעץ כשלו. כשל כחם. ולשון כשלון נופל בתשות כח כמו שנאמר בעזרא (נחמיה ד) ויאמר יהודה כשל כח הסבל וכן (לעיל א) הכשיל כחי : (יז) על זה היה דוה לבנו וגו׳. על המפורש במקרא של אחריו. על הר ציון ששמם. השועלים הלכו

שפתי חכמים

טעם נתינת יד היא שגם עליך תעבר כו׳ לא שגם עליך תעבר כו׳ לשמחה : מ דקשה לרש״י כל אדם מביא לחם. לכ״פ בסכנת כו׳ : נ והיינו מדכתיב אחריו על הר ציון ששמם דמשמע דאדלעיל קאי :

פירוש ע״ט

האט ניט דערלאזען אז דאס זאל בלייבען ביי אונז : (ו) מצרים מיר האבען צו די מצריים אויסגעצויגען די האנט אז זייא זאלען אונז העלפען, אשור ביי אשור האבען מיר זיך געבעטען זיי זאלען אונז העלפען מיט ברויט צו זעטיגען דעם הונגער : (ז) אבותינו אונזערע עלטערען האבען געזינדיגט, אבער זיי זיינען שוין ניט דא אונ מיר ליידען פאר זייערע זינד : (ח) עבדים די וואס זיינען פריער געווען אונזערע קנעכט (ווי אדום) זיינען איטצט געווארען אונזער הערשער פירק אונ עס איז ניט דא ווער עס זאל אונז ראטעווען פון זייערע הענט : (ט) בנפשנו מיט לעבענס געפאהר (סכנות נפשות) קריגען מיר אונזערע שפייז פון די פעלדער, וואס ניט ווייט פון זיי אין דער מדבר ליגען באהאלטען דיא רויבער אונ דער פיינט : (י) עורנו דערפאר ברענט אויף אונז אונזער הויט ווי א הייסער אויבען *), ווען דער הונגער זידט אין אונז : (יא) נשים אונזערע פרויען האט דער פיינט אין ציון געשענדעט אונ דיא מעדכענס אין דיא שטעט פון יהודה : (יב) שרים די פירסטען האבען זיך אליין אויפגעהאנגען ווען זיי האבען ניט געוואלט אריבער טראגען דיא שאנדע, הר״י ן׳ יחייא ז״ל) די אלטע לייט האט מען ניט געשונט : (יג) בחורים די יונגע קינדער האט מען אנשטאט פערד איינגעשפאנט אין דעם יאך פון מיל זייא זאלען דרייען רעדער ונערים אונ דיא קינדער זיינען שלאף געווארען פון די אונערטרעגליכע שווערע משאות פון האלץ : (יד) זקנים די ריכטער (סנהדרין) זייגען פון שטאט טויער פארטריבען געווארען, דיא פרייליכע געזאנג פון דעם יוגענד האט אופגעהערט : (טו) שבת עס איז שוין ביי אונז אין הארצען פארלאשען געווארען יעדער פונק פון פרייד, אונ אונזערע טענץ מיט אונזער געזאנג זיינען פערקערט געווארען צום טרויער : (טז) נפלה אונזער בלומען־קראנץ וואס מיר פלעגען טראגן ביי׳ן טאנצען איז אוף לאנג אראפ געפאלען, ווי צו אונז אז מיר האבען זיך אזוי ווייט פארזינדיגט : (יז) על זה אונ אויסער דעם ווייטיגט אונז אונזער הארץ, אונ אונזערע אויגן ווערן טונקעל, אפגעשוואכט פון ווייגען : (יח) על הר ווס ציון׳ס בארג (אויף וועלכען עס איז געשטאנען דר היילגער בהמ״ק) איז פר־וויסט געווארען, מעהר ווי פוקסען אונ שאקאלען

מליצת חז״ל

איך האב איהר ניט פארשעמט, אונ דו, וואס דו ביסט אקעניג, וועלכער לעבט אייביג, אגוטער אונ אדער־בארהיגמציגר פר ווס האסטו מקנא געווען די יודען ווס זיי האבען דיר פארביטן אוף עבודת כוכבים ווס האט ניט קיין ממשות, אונ ווילסט ניט מוחל זיין אויף דיין כבוד, אונ האסט מיינע קינדר פארטריבן אונ האסט געמאכט אז פיל פון זיי זאלען פאלן דורכ׳ן שווערד, אונ דר שונא זאל מיט זיי טאן ווס ער וויל! ווי הקב״ה האט דאס דערהערט האט ער גלייך רחמנות געקריגען אונ האט געזאגט, צוליב דיר רחל, וועל איך אומקערען די יודען אוף זייער ארט! ווייא דער פסוק זאגט (כה אמר ה׳ קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה מאנה להנחם על בניה כי איננו) עס הערט זיך א שטימע וואס גרייכט אין הימעל א שטימע פון א יאמער געוויין פון א קלאג־געשריי. דאס

*) הערה דער הר״י ן׳ יחייא שרייבט אז דער מענטש עסט אונ איז זאט, קילט די פאכטיקייט פון די שפייז דעם מענטשנס גוף, אבער אז דער מענטש הונגערט פעלט די פייכטיקייט, אונ די בלוט ווערט הייס אונ קאכט אין דעם מענטשען.

יט אַתָּה יְהֹוָה לְעוֹלָם תֵּשֵׁב כִּסְאֲךָ לְדוֹר וָדוֹר׃ כ לָמָּה לָנֶצַח תִּשְׁכָּחֵנוּ תַּעַזְבֵנוּ לְאֹרֶךְ
יָמִים׃ כא הֲשִׁיבֵנוּ יְהֹוָה ׀ אֵלֶיךָ וְנָשׁוּב* ונשובה קרי חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם׃ כב כִּי אִם־מָאֹס
מְאַסְתָּנוּ קָצַפְתָּ עָלֵינוּ עַד־מְאֹד׃ הקהל חוזר לומר השיבנו והח״כ החזן: כג הֲשִׁיבֵנוּ יְהֹוָה אֵלֶיךָ
וְנָשׁוּבָה חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם׃ סימן יתק״ק

נשלם ספר איכה תהלה לאל המעלה לעמו ארוכה

סכום פסוקי איכה מאה והמשים וארבעה. וסימן טוב ויחיל ידומם לתשועת ה׳. ופרקיו חמשה והרמז כן **בג**. בג אומר לכוס לערת אגרא. והלוי לדכא תחת רגליו:

תו״א השיבנו ה׳ אליך ונשובה, עקידה שער ע: קצפת עלינו עד, עקידה שם:

שפתי חכמים

ט דל״כ מה שייך למה לנלח לענין אתה ה׳ לעולם תשב: חסלת מגלת איכה

רש״י

כו: (יט) אתה ה׳. ידענו כי לעולם תשב והואיל וכן הוא: (כ) למה לנצח תשכחנו. הלא נשבעת לנו ם כך כסא שאתה קיים כך שבועתך קיימת: (כב) כי אם מאוס מאסתנו. בשביל שהמאנו לא היה לך להרבות קצף עד מאד כאשר קצפת: (כג) השיבנו ה׳. מפני במסיים בדברי תוכחה הולרך לכפול מקרא שלפניו פעם אחרת וכן ישעיה ותרי עשר וקהלת: חסלת מגלת איכה

פירוש ע״ט

האבען זיך דארט ניט באזעצט: (יט) אַתָּה אָבער דוא גאט בלייבסט אין דער אייביקייט דער זעלביגער *), דיין טראן שטול בלייבט אוף אימער אונ אייביג: (כ) לָמָּה לָנֶצַח ווילסטו דען אונז אוף אימער פארגעסן? ווילסטו דען אונז אוף אלאנגע צייט פון זיך פארשטוסן?: (כא) הֲשִׁיבֵנוּ קער אונז ווידער צו אונזער לאנד קער אונז ווידער צוא דיר גאט, אונ מיר וועלן זיך מיט׳ן גאנצען הארצען אומקערן צו דיר חַדֵּשׁ בעניי אונז (גיב אונז צוריק די אמאליגע גליקליכע צייטן: (כב) כִּי ווען אפילו דוא האסט אונז פעראכטעט צו ליב אונזערע זינד קָצַפְתָּ האסטו שון גענוג לאנג געצארינט אוף אונז, דערפאר בעטן מיר דיר א גוטר גאט, מאך אסוף צו אונזערע צרות, לייז אונז אוס פון דעם יאך פון די פעלקר אונ קער אונז אום צו אונזער לאנד קיין ירושלים אמן ואמן:

מליצת חז״ל

וויינט רחל אוף איהרע קינדר זיא לאזט זיך ניט טרייסטן, זאגט גאט, הער אוף רחל צו יאמערן, וויש אפ די טרערן פון די אויגען דען עס איז דא אבעלוינונג פאר דיר אונ עס שטייט געשריבן (ירמי׳ ל״א) אונ עס איז דא א האפנונג פאר דיינע קינדער אז זייא וועלען זיך אומקערן צוריק צו זייער לאנד. אמן וכן יהי רצון ב״ב:

*) **הערה** עיין מה שכתב הרמב״ם ז״ל בספרו מורה נבוכים ח״א פ׳ י״ג.

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם

מגלת קהלת א

א א דִּבְרֵי֙ קֹהֶ֣לֶת בֶּן־דָּוִ֔ד מֶ֖לֶךְ בִּירוּשָׁלָֽ͏ִם׃ ב הֲבֵ֤ל הֲבָלִים֙ אָמַ֣ר קֹהֶ֔לֶת הֲבֵ֥ל הֲבָלִ֖ים
הַכֹּ֥ל הָֽבֶל׃ ג מַה־יִּתְר֖וֹן לָֽאָדָ֑ם בְּכָל־עֲמָל֔וֹ שֶׁיַּעֲמֹ֖ל תַּ֥חַת הַשָּֽׁמֶשׁ׃

תו"א דברי קהלת בן דוד מלך בירושלים. סנהדרין כ: הבל הבלים אמר קהלת. בתרא ק עקידה שער ו עקר פרשת ויגש: מה יתרון לאדם בכל עמלו. שבת ל גיטין סח עקידה שער ע שבר פרשת ויחי ופרשת משפטים ופרשת חקת:

רש"י

(א) דברי קהלת. כל מקום שנא' דברי אינו אלא דברי תוכחות. (דברים א) אלה הדברים אשר דבר משה. (שם לב) וישמן ישורון ב (עמוס א) דברי עמוס (שם ד) שמעו את הדבר הזה פרות הבשן (ירמיה א) דברי ירמיהו (שם ל) שאלו נא וראו אם יולד זכר וגו' (שמואל ב כג) אלה דברי דוד (שם) ובליעל כקוץ מונד כלהם. דברי קהלת. וזרח השמש. כל הנחלים הולכים אל הים. כינה את הרשעים בחמה ולבנה ויש שאין להם מתנת שכר כך שנוי' בספרי. ולמדתי משם ג שהענין מדבר ברשעים והמשילם לגבורת החמה שסופה שוקעת. תוס' ד"א כל הנחלים הולכים אל הים מה ת"ל. בעובדי ע"ג נאמר שוטים המשתחוים למים שבורים שיש בהם ממש לפי שרואין את הים הגדול שכל הנחלים הולכים בו והוא אינו מלא ואינן יודעין להבין כי אל המקום שהנחלים הולכים שם הם שבים ללכת שמימי הנהרות ההולכים לתוך הים הם המי' עצמם שהלכו כבר הם נובעות מתחת התהום והולכים למעל' מן הקרקע עד הים וחוזרים ונובעים לפיכך אין הנהרות פוסקים ואין הים מלא ולא מפני שיש בהן ממש ע"כ: קהלת. על שם שקיהל חכמות הרבה וכן במקום אחר קורהו (משלי ל) אגור בן יקה שאגר כל החכמ' והקיאה וי"א שהיה אומר כל דבריו בהקהל: מלך בירושלם. עיר ד החכמה: (ב) הבל הבלים אמר קהלת. קהלת קורא תגר ואומר על כל יצירת שבעת ימי בראשית*) שהכל הבל של הבלים הוא: הבל. הבל נקוד חטף פתח לפי שהוא דבוק כלומר הבל שבהבלים שבעת הבלים כנגד מעשה שבעת ימי בראשית: (ג) מה יתרון. ה שכר ומותר: תחת השמש. תמורת התורה ו שהיא קרויה אור שנאמר (משלי

שפתי חכמים

א דקשה לרש"י וכי לא נתנבא שלמה אלא אלו בלבד והלא שלשה ספרים כתב לכך כתב כ"מ שנאמר דברי כו' וכ"ה בספרי: ב אע"ג דכל הסדרה כולה ענין תוכחה מ"מ לא מצינו בהדיא בקרא ענין תוכחה רק בהאי קרא. ועוד דכל הענין כ לו מיירי בדור המדבר שכבר מתו אבל לא בדורו של משה לכך מייתי קרא שהיכא לבני דורו לא ממה שנספר בלשעבר: ג דק"ל מהו וזרח השמש ובא השמש וכי אין אנו יודעים שזרח השמש ובא השמש. לזה כתב ולמדתי כו' כלו' זה היה קשה לי אבל למדתי מהאות דספרי שהענין מדבר ברשעים והמשילם לתגבורת החמה שסופה שוקעת: ד דקשה לרש"י והלא היה מלך בכל ישראל כמו שאמר בספר משלי שלמה בן דוד מלך ישראל. לכ"פ עיר החכמה ירצה מאחר שבספר זה מדבר בחכמות על כן מזכיר שהוא מלך בעיר החכמה ורומז היות שופעת החכמה מלך אביו ומלך עיר הקודש שהיא מלאה חכמה:*) ואומר על כל יצירת שבעת ימי בראשית כולי דייק כמו שכתב אח"כ שבעת הבלים כנגד שבעת ימי בראשית: ה דק' לרש"י אין שייך ל' יתרון אלא בשני חלקים שא' יותר מחבירו. לכ"פ שיתרון פירושו שכר ומותר: ו דקשה לרש"י אם הוא כמשמעו חלילה שלא יהיה לו שכר אם עמל בתורה ובמצות ואיך אמר מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש

מצודת דוד

א (א) דברי קהלת. ידוע שהחקירה המעולה לא תשתלם אלא בשלשה פנים גם יחד. האחת מפאת העיון כשתהיה בקבילת דעות מנו לפית להתבונן בזה לעומת זה להבחין איזהו יכשר. השנית מפאת הקבלה מאדם רשום בחכמה וביראה. והמעולה ביותר אם המוסר הקבלה ימצרג' לבנו לפי שהאב רוצה הוא בתקנת בנו וימסרנה בעין יפה ומעמידו על האמת. השלישית מפאת המבחן והנסיון מהדברים המתהוים וכ"ש אם יתהוו הדברי' במקום מרבית חכמים משכילים להתבונן אמתת הענין כפי מה שהוא. לכן אמר המעתיק בפתיחת הספר דברי קהלת כו' ר"ל הדברים האלה נחקרו ע"י קיבוץ קבולת דעות מחולפות כצריך הקבלה מאדם רשום בחכמה וביראה והוא דוד המלך והמקבל היה בנו אשר ינק שדי האמת וצריך המבחן מהדברים המתהווים בירושלים עיר מלכותו אשר הנשיה חכמי לבב המשכילים אמתת הענין והנה כל דבר לא נכחד מן המלך המולך בה ובאומר בהיות כן הנה מאד נחקרו הדברים בשלימות רב שאין למעלה הימנו: (ב) הבל הבלים אמר קהלת. ר"ל בזה הספר אמר קהלת לבני אדם והזהירם להשכיל ולהמאיס את ההבל ם וחוזר ומפרש אמריו ואמר הבל את ההבלים מה ש כל הבל אשר בשום אופן לא ינמח מהם תכלית ראוי ויקר [הבל ההבלים המסבבים באחרונה תכלית המועיל אין מהראוי להשכיל אותם ולהמאיסם יען נמלא בהם דבר טוב ומועיל]: (ג) מה יתרון. אלה דברי קהלת שפתח ואמר מהו הריוח הבא לאדם בכל העמל שיעמול בדבר הנתון תחת ממשלת השמש והיא עמל אסיפת הקנינים לפי שהיא הפועלת הרבה בתחתונים וגדולה היא מכולם ולכן תקרא מלכת השמים מלשון מלוכה וכמ"ש לקטר למלכת השמים (ירמיה מד) וכאומר מהו התועלת באלו הקנינים הלא למחר ימות האוספם ולא יקח מאומה בידו. או תחת השמש ר"ל בזה העולם במקום זריחת השמש מה ריוח יש בהעמל שיעמול ט לאסף קנינים):

מצודת ציון

א [א] קהלת. הוא ענין קבוץ ואסיפה כמו קהלת יעקב [דברים לג] והמלך שלמה הי' נקרא כן על שהקהיל הדעות המנגדות לצרף וללבן הצודק מרבותי צודק: [ב] הבל. ענינו דבר שאין בו ממש והוא מושאל מלשון הבל פה המוזכר בדרז"ל וכן וילכו אחרי ההבל [ירמיה ב']: [ג] יתרון. מל' מותר וריוח: תחת השמש. במקום השמש:

פירוש ע"מ

(א) דִּבְרֵי די רעדן פון דעם זאמלער, דס הייסט פון דעם קעניג שְׁלֹמֹה דער זון פון דָוִד וועלכער הט געזאמעלט פיל קלוגע אונ גיטצליכע זאכן *): (ב) הֲבֵל אלץ איז נארעש, זאגט קֹהֶלֶת, אלץ וואס געפינט זיך אויף דר ערד איז נארעש: (ג) מַה יִּתְרוֹן וואס פאר אנוטצן ברייגנט דעם מענטשען זיין גאנצע מיה, (דען אלעס אין דער נאטור איז בעשטימט פון גאט, אונ ווי עס איז פריער געוועזן וועט אוך ביז צום אונטערגאנג פון דר וועלט זיין,)

ליקוטים יקרים

(א) (דִּבְרֵי קֹהֶלֶת) מיר ווייסען אז די אמת'ע חקירה קען נור דאן זיין ריכטיג אז זיא בעזיצט די דריי זאכן (א) עיון, ד"ה אז דר חוקר נעמט צו זאמן א פולע מיינונגען, שטעלט זייא איינע אנטקעגן די אנדערע, אום צו פרובירן וועלכע פון זיי איז די ריכטיגסטע, (ב) קבלה,

פנינים יקרים

ב) (הֲבֵל הֲבָלִים) דר מדרש זאגט, קֹהֶלֶת הט דערמאנט זיבן מאהל (אין דעם פסוק ב') הֶבֶל אנטקעגען די זיעבן צייטן וואס זיינן פאראן באן מענטשן, אז א מענטש איז אלט א יאהר איז ער געגליכן צו די טהייערסטע זאך אויף דר וועלט יעדערער האלזט איהם אונ קושט איהם. אז ער איז אלט צוויי־דריי יאהר איז ער געגליכען צו א חזיר, דען ער וואלגערט זיך ארום ווי א חזיר אין אלע בלאטיגע ערטר. אז ער ווערט אלט צעהן יאהר איז ער געגליכען צו א ציג, ער שפרינגט ארום אונ לויפט ארום אן א שום תכלית ווי א ציג. אז ער ווערט אלט צוואנציג יאהר ברומט ער ווי א פערד פוצט זיך אונ וויל חתונה האבען, נעמט ער א פרוי ווערט ער געגליכען צו אן'אייזל.

*) הערה פון דעם פסוק א' ביז פסוק י"ב איז אפאררעדע צו דיא גאנצע מגילה [א"מ].

ד דּוֹר הֹלֵךְ וְדוֹר בָּא וְהָאָרֶץ לְעוֹלָם עֹמָדֶת׃ ה וְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וּבָא הַשָּׁמֶשׁ וְאֶל־
מְקוֹמוֹ שׁוֹאֵף זוֹרֵחַ הוּא שָׁם׃ ו הוֹלֵךְ אֶל־דָּרוֹם וְסוֹבֵב אֶל־צָפוֹן סוֹבֵב ׀ סֹבֵב
הוֹלֵךְ הָרוּחַ וְעַל־סְבִיבֹתָיו שָׁב הָרוּחַ׃ ז כָּל־הַנְּחָלִים הֹלְכִים אֶל־הַיָּם וְהַיָּם אֵינֶנּוּ

תו"א דור הולך ודור בא. חגיגה ה: וזרח השמש ובא השמש. יומא לח קידושין עב עקידה שער ס עקבי פרשת ויצא: הולך אל דרום וסובב אל צפון. עירובין נו כתולה כה זוהר פ' תולדות ופ' פקודי ופ' תקח:

שפתי חכמים

לכ"פ תמורת התורה ויהיה פי' תחת כמו ענין תחת ענין ישלם שור **תחת** השור. ובכל מה שיעמול תמורת התורה אין לו יתרון אבל אם **עמל** בתורה יש לו יתרון: ז דקשה לרש"י דבפסוק הקודם איירי כ"אין **לו** יתרון ואיך יסמוך לזה דור הולך כו'. לכ"פ כל מה שהרשע כו' ואם **כן** פסוק זה יורה על פסוק הקודם למה אין לו יתרון: ח דקשה לרש"י **תהחיל** בתוכחת הרשעים ומסיים והארץ לעולם עומדת מה ענין זה **לכאן** ועוד וכי לא ידעינן שהארץ לעולם עומדת. לכ"פ מי הם המתקיימים כו': ט דקשה לרש"י דאמר הולך אל דרום כו' סובב

רש"י

ו) ותורה אור כל עמל שהוא מחליף בו את עסק התורה **מה** שכר בו: (ד) **דור הולך ודור בא**. כל מה שהרשע יגע ועמל לעשוק ולגזול אינו מבלה את מעשיו כי הדור הולך ודור אחר בא ונוטל הכל מיד בניו כענין שנאמר (איוב כ) בניו ירצו דלים: **והארץ לעולם עומדת**. ומי הם המתקיימים ח הענוים הנמוכי' המגיעין עצמם עד לארץ כענין שנאמר (תהלי' לז) וענוים ירשו ארץ. ומדרש תנחומא אומר כל צדיקי ישראל נקראו ארץ שנאמר (מלאכי ג) כי תהיו אתם ארץ חפץ: (ה) **וזרח השמש וגו'**. **דור הולך ודור בא** כאשר השמש תזרח שחרית ותשקע ערבית ותלך כל הלילה שואפת לשוב אל מקום אשר זרחה אתמול משם **שתזרח** שם גם היום: (ו) **הרוח**. רוחו של שמש ט עלנ"ט בלעז כמו (יחזקאל א) אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת: **ועל סביבותיו שב**. גם מחר כל היקף וסיבוב שסבב אתמול הוא מקיף וסובב היום: **הולך אל דרום**. לעולם ביום: **וסובב אל צפון**. לעולם בלילה: **סובב סבב הולך**. אל פני מזרח ומערב שפעמים מהלכתן ביום ופעמים מסבבתן **בלילה**. בתמוז מהלכתן ובטבת סובבתן. אף הרשעים כל מה שמשמשן זורחת סופן לשקוע כל מה שהם הולכי' ומתגברי' סופם לשוב אל מקום להכתם. ממקום הטנופת באו ולמקום הטנופת ילכו. וכן: (ז) **כל הנחלים הולכים אל הים והים איננו מלא**. לפי שאינן נשארי' בתוכו כי ים אוקיינוס הוא גבוה מכל העולם כולו שנא' (עמוס ה) הקורא למי הים וישפכם **וגו'**. ומהיכן אדם שופך מלמעלה למטה והנחלים הולכים במחילות תחת ההרים מאוקיינוס והוזרים ונובעים וזהו אל

מצודת ציון

[ה] ובא. ענין שקיעה כמו כי בא השמש [בראשית כח]: **שואף**. ענין ההבטה והתאוה אל הדבר כמו כעבד ישאף צל [איוב ז']: **[ו] הרוח**. ענינו

מצודת דוד

(ד) דור הולך. ר"ל אף אם אמנם כשהדור הזה הולך למות במקומו הנה בא דור אחר עכ"ז אין מקום לחשוב לעמול ולאסוף קנינים **להסתיר** לבניו אחריו כי והארץ כו' ר"ל לומר וכי הארץ עצמה לעולם עומדת הלא גם היא כנגד תבלה ויתמו אם כן יושבים עם הקנינים **כולם** א"כ אין זה דבר המתקיים לעד: (ה) **וזרח השמש**. הנה התוכנים חקרו אשר השמש מהלכו העצמי בגלגלו הוא ממערב למזרח **אולם גלגל** היומי מכריחו לשוב לאחוריו כלפי המערב ולזה אמר הנה השמש בהיותו קרוב לבית מבואו סוקק הוא לזרוח עוד על פני האדמה **כי יאחז דרכו** ללכת במהלכו למזרח אולם בע"כ ישקע בעונתו כי גלגל היומי הוא המכריחו לשוב ללכת כלפי המערב ולשקוע: **ואל מקומו שואף**. ר"ל וכן בהיותו קרוב למקום עליתו חושק הוא ללכת אל המקום אשר יצא משם לבל יזרח על פני האדמה וגלגל היומי הוא **מכריחו** לשוב לאחור ובע"כ זורח הוא שם במקום שמחזירו גלגל היומי: (ו) **הולך אל דרום**. בהיותו הולך בפאת המזרח הנה באמת **הולך** הוא כלפי הדרום בהכרחת גלגל היומי ואם כי הוא יסבב בגלגלו להפנות כלפי הצפון: **סובב סבב כו'**. ר"ל אף שבכל פעם שיסבב **הוא** ללכת מהלכו למחוז חפצו לא מילא תשוקתו והרצון הולך ממנו כי יד גלגל היומי גברה עליו ובטל רצונו: **ועל סביבותיו כו'**. ר"ל **עכ"ז** חוזר עליו הרצון בכל פעם לסבב על סביבותיו כאשר מאז: (ז) **הולכים אל הים**. נמשכים המה לשפוך מימיהם אל תוך **הים** וכאלו חושבים למלאותו על כל גדותיו: **והים איננו מלא**. עכ"ז עיניהו רואות שאין הים מלא ולא ישיגו אם כן **שאלתם**: **אל מקום**. הסיבה הוא שאל המקום שהנחלים נמשכים לשם הוא הים: **הם שבים ללכת**. הנחלים בעצמם **חוזרים** משם ללכת תחת הארץ אל מקום מוצא המים והם הם החוזרים ונובעים למעלה ושבים ללכת אל הים ואם כן הם **בעצמם** משחיתים פרי מחשבתם ומוכב הוא למעלה לחזק אמריו להמאוס עמל הקנינים באומרו הנה מלבד שאין בהם תועלת נלחי עוד **עמלה** בהם דבר רע כי לא יבטח להשיגם עם העמל כעס בסיבת הזולת וכדרך השמש אשר יגיעו לריק בסיבת גלגל היומי ופעם בסיבת

ליקוטים יקרים

ד"ה אז דר חוֹקר הָט בְּקַבָּלָה דִי מֵיינוּנְגֶן פוּן אַמוּעֶנטשֶׁען **העלְכֶר** אִיז בֶּאווּאוּסְט פַר אַ גְרוֹסֶן חָכָם אוּנ אַיְרֵא אֱלֹקִים, **אונ** נָאךְ בֶּעסֶר אִיז אַז דֶר מְקַבֵּל אִיז אַזוֹן פוּן דֶעם חָכָם, **דען** אַז אַ פָּאטֶר גִיט אִיבֶּער אַזאַךְ צוּ אַזוֹן, זֶעהְט עֶר אַז

פירוש ע"ט

וָוס עֶר מִיהְט זִיךְ זַיין גַאנְצֶן לֶעבֶּן: (ד) **דור דורות** (גֶעשְׁלֶעכְטֶר) גֵייעֶן אוּנְטֶר, אוּנ נַייעֶ דוֹרוֹת וֶוערֶען גֶעבָּארֶען, אָבֶּער דִיא עֶרְד בְּלַייבְּט אֵייבִּיג *): (ה) וְזָרַח דִיא זוּן גֵייט אוֹף, דִי זוּן גֵייט אוּנְטֶער, **אָבֶער** זִיא שְׁטְרֶעבְּט (גֶעלוּסְט) צוּא אִיר עֶרְשְׁטֶן אָרְט אוּנ וַוארְפְט אַהִין שְׁטְרַאלֶן (ד"ה זִיא ווִיל אוֹף **שַׁיינֶען** מָארְגֶן צוּרִיק אוֹף דֶעם זֶעלְבֶּן אָרְט וואוּ זִי הָט הַיינְט אוֹף גֶעשַׁיינְט): (ו) הוֹלֵךְ אוֹךְ דֶר ווִינְט גֵייט **ווִי** דִיא זוּן, עֶר קוּמְט אָן פוּן דָרוֹם אוּנ גֵייט נָאךְ צָפוֹן, סוֹבֵב עֶר מַאכְט אַגְלַייכֶען קְרַייז (עִגוּל) אוּנ **נָאכְדֶעם** ווִי עֶר הָאט עֶם אָפְּגֶעטָאן קֶערְט עֶר זִיךְ צוּרִיק אוּם אוֹף זַיין עֶרְשְׁטֶען אָרְט: (ז) כָּל אַלֶע **טַייכֶן**, אַלֶע קְוַואלֶן וָוס גֶעפִינֶען זִיךְ אוֹף דֶר עֶרְד אוּנ אוּנְטֶער דֶער עֶרְד פַאלֶן אַרַיין אִין וֶועלְטְמֶער **(יָם אוֹקְיָנוֹס)** אוּנ עֶר וֶוערְט דָאךְ נִיט פוֹל, אַרִיבֶּר צוּ גֵיין דִי בְּרֶעגֶעם, דֶען אִין דֶעם אָרְט פוּן וַואנֶען

פנינים יקרים

דען עֶר מוּז שְׁלֶעפְּן אוֹיף זִיךְ דֶעם יָאךְ פוּן פַּרְנָסָה ווִיא **אַנ'אֵייזֶעל** שְׁלֶעפְּט דֶעם יָאךְ פוּן אַקֶער. הָט עֶר קִינְדֶער **וֶוערְט** עֶר אַנ'עַזוּת פָּנִים ווִיא אַהוּנְט, דֶען עֶר מוּז זֶעהֶען קְרִיגֶן פַר זֵיי צוּ עֶסֶען, טְרִינְקֶן, שִׁיכֶען, קְלֵיידֶען אוּנ גֶעבֶּן לֶערְנֶען, וֶוערְט עֶר אַלְט, וֶוערְט עֶר גֶעגְלִיכֶען צוּ אַנ' אַפֶּעזְיאַנֶע, עֶר פַארְלִירְט דֶעם שֵׂכֶל אוּנ גֵייט אַרוּם שְׁמוּצִיג ווִיא אַנ'אַפֶּעזְיאַנֶע:

*) **הערה** ער האט אנגעהויבען פון די פיר יסודות [ערד, פייער, ווינט, וואסער] אונ זאגט אויף די ערד וואס זי איז דער ערשטער יסוד אז עס גייט אוועק אדור אונ עס שטארבען אפ די מענטשען, אלע בעלי חיים, אלע געוויקסע און קערען זיך אום צו דער ערד, קומט אבער דור אונ עס וואקסען ווידער ארויס אלערליי געוויקסע פון דער ערד, פון וועלכע עס שפייזען זיך אלע בעלי חיים אונ די נייע מענטשען, אונ צוליב דעם שטענדיגען בייט בלייבט אייביג די ערד דיי אלץ קומט פון דער ערד אונ גייט צוריק אין דר'ערד. [ג"ב].

מלא אל־מקום שהנחלים הלכים שם הם שבים ללכת׃ ח כל־הדברים יגעים לא־
יוכל איש לדבר לא־תשבע עין לראות ולא־תמלא אזן משמע׃ ט מה־שהיה הוא
שיהיה ומה־שנעשה הוא שיעשה ואין כל־חדש תחת השמש׃ י יש דבר שיאמר
ראה־זה חדש הוא כבר היה לעלמים אשר היה מלפננו׃ יא אין זכרון לראשנים
וגם לאחרנים שיהיו לא־יהיה להם זכרון עם שיהיו לאחרנה׃ יב אני קהלת הייתי

תו"א כל הדברים יגעים. יומא יט זוהר פ' מקץ: אין כל חדש תחת השמש. ברכות כט שבת ל נדרים לט סנהדרין קי: אני קהלת הייתי מלך. גיטין סח סנהדרין כ:

רש"י

מקום שהנחלים הולכים שם הם שבים אף הרשע כל עומת שבא כן ילך: (ח) כל הדברים יגעים וגו' לא תשבע עין ולא תמלא אזן. מוסב על מה יתרון י אם מהליף הוא עסק התורה לדבר בדברים בטלים הרי הם יגעים ולא יוכל להשיג את כולם ואם במראית העין בא לעסוק עינו לא תשבע ואם בשמיעת האזן אזנו לא תמלא: (ט) מה שהיה הוא שיהיה וגו'. בכל מה ב שהוא למד בדבר שהוא חליפי השמש אין בו חידוש לא יראה אלא מה שהיה כבר שנברא בששת ימי בראשית. אבל ההוגה בתורה מוצא בה תמיד חידושי טעמים ל כענין שנאמר (משלי ה) דדיה ירווך בכל עת מה הדד הזה כל זמן שהתינוק ממשמש בו מוצא בו טעם אף ד"ת כן וכן מצינו במסכת חגיגה שאמר רבי אליעזר בן הורקנוס דברים שלא שמעתן אזן במעשה מרכבה: (י) יש דבר. בא לידך תחת השמש שיאמר לך האומר עליו ראה זה דבר חדש הוא ואינו חדש שכבר היה בעולמים שעברו לפנינו אלא שאין זכרון לראשונים לכך דומה להיות חדש: (יא) וגם לאחרונים שיהיו. לאחרינו לא יהיה להם זכרון בדורות שיהיו לאחרונה להם. ומדרש אגדה דורבו כנגד אבוד זכר עמלק וסופו להיות שנאמר (עובדיה א) ולא יהיה שריד לבית עשו: (יב) אני קהלת

שפתי חכמים

סובב וכל זה בשמש משתעי יא"כ איך נכנס בשמש וילא ברוח לכ"פ רוחו של שמש: י דק"ל מה ענין זה לכל הנחלים הולכים אל הים הקודם לו. לכ"פ מוסב על מה יתרון כו' כדמפרש ואזיל: כ דק"ל מה שייך זה לענין הקודם. לכ"פ בכל מה שהוא כו': ל דק"ל דמשמע

מצודת דוד

עלמו וכלדך הנחלים אשר המה עמלים לתוהו בסיבת עלמם: (ח) כל הדברים יגעים. הנה כשהאדם עמל ומשיג תוחלתו אז ינוח ולא ייגע עוד אבל כשאינו משיג. אז הוא עמל ויגע עד אין תכלית ולזה אמר הנה כל הענינים שבעולם המה יגעים כי אין שום דבר מולא תוחלתו: לא יוכל איש לדבר. כאומר אם ארלה לפרט את כל הענינים שאינם משיגים תוחלתם אי אפשר כי כן אדם לא יוכל לספר את כולם כי רבים המה מאד: לא תשבע עין. אחז במשל מכן אדם השבע מאד עד שא"א לו לאכול עוד כלומר אם הענינים האלה יראה בעיניו הנה העין לא תשבע במה שראה מאז עד שיהיה מן הנמנע לראות עוד כי כולן כלו ואין עוד מה לראות כי לא כן הוא כי באמת יש עוד מה לראות: ולא תמלא. חזר ואחז במשל מכלי מלא עד שא"א לתת עוד מה בתוכו כלומר אם הענינים האלה ישמע באזניו לא תמלא האזן במה ששמעה מאז עד שיהיה מן הנמנע לשמוע עוד כי כולן כלו ואין עוד מה לשמוע כי לא כן הוא כי באמת יש עוד מה לשמוע: (ט) מה שהיה. כאומר ופן יהיה לב האדם נפתה עליו לומר הן אמת כן היה בימים הראשונים אשר שום ענין מהענינים לא השיג תוחלתו בעמל היגיעה אבל לא כן הוא בהימים האלה לזה אמר דע לך מה שהיה מאז הוא לבדו מה שיהיה גם עתה ומה שנעשה מאז הוא לבדו מה שיעשה גם עתה והוא כפל ענין במ"ש: ואין כל חדש. אין שום דבר חדש במקום זריחת השמש הוא העולם כולו וכאומר כמו שלא נשתנה להתחדש שום דבר בעולם כן לא נשתנה גם זאת כי עד עולם אין שום ענין משיג תוחלתו בעמל היגיעה כאשר לא השיג מאז: (י) יש דבר. עם כי יש דבר נמלא בעולם אשר עליו יאמר האומר ראה והבן שזה דבר חדש הוא כאומר ופן עי"ז תחשוב כמו שנתנה להתחדש דבר זה כן נשתנה גם זאת שמעתה יוכל האדם להשיג תוחלתו בעמל היגיעה: כבר היה. כאומר אל תאמין אל האומר אשר חדש הוא וזה כי באמת כבר היה כזה במשך הזמנים הארוכים אשר כל אחד מהם היה בימים אשר לפניו טרם נולדנו: (יא) אין זכרון. אלא שאין זכרון אל המעשים הנעשים בימים הראשונים כי נשכח ... לבות בני האדם: ... האחרונים שיהיו. וכן גם אל המעשים אשר יהיו בימים האחרונים לא ישאר להם זכרון מה למען השוותם עם המעשי... אשר יהיו אחר הזמן ההיא לומר אז המעשים אשר נעשו עתה דומים הם אל המעשים אשר נעשו מאז כי השכחה גוברת והולכת אבל האמת שאין דבר חדש בעולם: (יב) אני קהלת. כאומר אני הוא הנקרא קהלת ע"ש שקבלתי דעות מוחלפות לצרף וללבן ולברר האמת: על ישראל. והם עם חכם ונבון:

מצודת ציון

רצון כמו הנני נותן בו רוח [ישעיה לז]: [ח] הדברים. הענינים כמו על דבר הכסף [בראשית מג]: [ט] כל חדש. שום חדש. וכן לא תעשה כל מלאכה [שמות כא]: [י] לעולמים. כמו בעולמים והלמ"ד במקום הבי"ת וכן כי בוחר אתה לבן ישי [ש"א כ'] ומשפטו בבן ישי ומלת עולמים יורה על זמנים רבים כמו ועבדו לעולם [שמות כא]: [יב] הייתי. דבר ההווה

פירוש ע"ט

די טייכן קומען, פליסען (גייען) זיי צוריק: (ח) כל הדברים אלע זאכן וואס געפינען זיך אין דער נאטור זיינען איבעריר בעשעפטיגט, אונ דערפאר קען זייא דער מענטש ניט בעשרייבען אונ די אויג קען ניט זאט ווערען אליץ צו בעטראכטען אונ דר אויער קען ניט זאט ווערען אליץ צו הערען: (ט) מה שהיה אונ ווי באלד אז אלע זאכן קומען צוריק צו זייער ערשטער קוועלע, איז וואס עס איז געוועזן וועט ווידר קומען, אונ וואס עס איז געשעהן וועט ווידר געשעהן אונ קיין נייעס ווערט ניט אונטער דר זון (אויף דר ערד): (י) יש דבר עס גיבען זאכן וואס אויף זיי זאגט מען, דס איז נייעס, אבער עס איז ניט אזו, זייא זיינען שון געוועזן פריער, איידער מיר זיינען געבארען געווארען, נאר זייא זיינען פארגעסן געווארען: (יא) אין זכרון דען דיא פארגאנגענע געדיינקט מען ניט, אזו ווי די וואס גייען נאך אונז וועלן פערגעסן ווערן ביי די וואס וועלן קומען נאך זיי: (יב *) אני קהלת איך, דר זאמלער, בין געוועזן קעניג (אמענטש וואס קען אליץ טאן) איבר די יודן

ליקוטים יקרים

די זאך זאל זיין וואס בעסר אונ וואס ריכטיגר, (ג) נסיון, ד"ה אז דר חוקר האט פראקטיקע פון די זאכן וואס טרעפען אין לעבען, אונ ווער רעדט נאך אז דר חוקר וואוינט אין א שטאט וואס איז פול מיט חכמים, וואס קענען יעדע זאך גוט בעטראכטען, אונ דר פר זאגט דר פסוק (דברי קהלת) דס זיינען די רייד פון דעם זאמלער, וואס האט געזאמעלט פערשידענע דעות וואס זיינען זיך מתנגד איינע צו די אנדערע אום מען זאל קענען אויסקלייבען וועלכע איז

*) הערה בין אהער האט שלמה המלך אפגעזאגט בכלל אז אלץ איז נארעש, אונ איטצט הייבט ער אן צו בעוייזען בפרט אז אלע גדאנקען דעם מענכשענס זיינען נארעש, אונ נאך אלע חקירות, אונ נאך אלע טענות איז נור דאס איינציגע ריכטיג אז אלע מענכשען דארפען מורא האבען פאר הקב"ה אונ אפהיטען ערליך אלע זיינע געבאט. [א"מ].

מֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל בִּירוּשָׁלִָם׃ יג וְנָתַתִּי אֶת־לִבִּי לִדְרוֹשׁ וְלָתוּר בַּחָכְמָה עַל כָּל־אֲשֶׁר
נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמָיִם הוּא ׀ עִנְיַן רָע נָתַן אֱלֹהִים לִבְנֵי הָאָדָם לַעֲנוֹת בּוֹ׃ יד רָאִיתִי
אֶת־כָּל־הַמַּעֲשִׂים שֶׁנַּעֲשׂוּ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ וְהִנֵּה הַכֹּל הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ׃ טו מְעֻוָּת לֹא־
יוּכַל לִתְקֹן וְחֶסְרוֹן לֹא־יוּכַל לְהִמָּנוֹת׃ טז דִּבַּרְתִּי אֲנִי עִם־לִבִּי לֵאמֹר אֲנִי הִנֵּה הִגְדַּלְתִּי
וְהוֹסַפְתִּי חָכְמָה עַל כָּל־אֲשֶׁר־הָיָה לְפָנַי עַל־יְרוּשָׁלִָם וְלִבִּי רָאָה הַרְבֵּה חָכְמָה וָדָעַת׃

תו"א ראיתי את כל המעשים . זוהר פרשת בשלח : מעות לא יוכל לתקון **ברכות** כב חגיגה ט יבמות כב :

שפתי חכמים

דבר שהוא חלופי השמש אין בו חדוש אבל בתורה יש חדוש מה שלא היה ומהו החדוש השייך בה. לכ"פ אבל ההוגה בתורה כו' : ם דק"ל אני קהלת הייתי מלך הל"ל ותו לא למה הארך לומר על ישראל בירושלים . לכ"פ על כל העולם כו' ומ"ש ולבסוף על מקלו לישנא דתלמודא נקט (סנהדרין דף כ') ולבסוף לא מלך אלא על מקלו : ג ק"ל היכן נתן לפניהם הרע . לזה מביא הפסוק את החיים וגו' ואת המות וגו' . ואח"כ מפרש שמלת ענין ומלת לענות שניהם ענינם מנהג שיתנהג בה האדם : ם פי' ויהיה נו"ן ענין נוספת כמ"ש מעון ושורש שניהם עון וכאשר יתייחס לאנשים העומדים במעון כי שם בית' ומנהגם ככה יתייחס אליהם העומדים במנהג אשר הוטבעו בו ופה א"א לפרשו אם לא על המנהג לא על הדירה : ע פי' שמעיין ומחשב במנהגו שיתנהג בו : פ מה שלא פי' על הפסוק עלמו בפרשת נלבים ראה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע . דהתם כתיב בהדיא בקרא לפניך ע"כ פירושו הנחתי לפניך אבל פה כתיב נתן אלהים לבני אדם ק"ל הלא אין רע יורד מלמעלה . ל"פ הניח לפניהם : צ נ"ל דה"פ דכשבא לסוף המעשה אז הוא מתאוה יותר ומעולם לא יבא אל תכלית כיסף התאוה וכשהוא בא לסוף המעשה וראה שלא עלתה תאותו בידו הוא בא לידי כאב לב כדרך כל מי שלא יבא לידי תוחלתו ותקותו כדכתיב תוחלת ממושכה מחלת לב ידרשו בפרק הרואה סוף בא לידי כאב לב לכן נקט הרב האי לישנא : ק הוסיף מי יאמר עלי כו' מפני שדברתי אני עם לבי משמע שהיה מחשבה ועיון

רש"י

הייתי מלך. על כל העולם ם ולבסוף על ישראל ולבסוף על ירושלים לבדה ולבסוף על מקלו שהרי נאמר הייתי מלך בירושלים אבל עכשיו איני מלך : (יג) **ונתתי את לבי לדרוש**. בתורה היא החכמה ולהתבונן בה על כל המעשה הרע האמור למעלה הנעשה תחת השמש וביניתי בה שהוא הענין הרע אשר נתן הקב"ה לפני בני ב האדם (דברים ל) את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע : **ענין רע**. מנהג רע להם : **לענות בו**. להתנהג בו. ענין יש לפותרו לשון מעון ם ודירה ויש לפותרו ל' עיון ע ומחשבה וכן לענות בו : **נתן אלהים**. הניח פ לפניהם : (יד) **ורעות רוח**. שבר רוח כמו (ישעיה ח) רועו עמים וחתו . רוח שלנ"ע סוף המעשה בא לידי כאב צ לב : (טו) **מעות**. בחייו לא יוכל לתקון משמת מי שטרח בער"ש שבת יאכל בשבת ורבותינו פירשו על הבא על הערוה והוליד ממזר או על ת"ח הפורש מן התורה שהיה ישר מתחלתו ונתעוות: **וחסרון לא יוכל להמנות**. זה שחיסר עצמו ממנין הכשרים לא יוכל להמנות עמהם בקבול שכרם : (טז) **דברתי אני עם לבי**. עכשיו שירדתי מגדולתי אני נותן לבי לאמר מי יאמר עלי ק שאבא לידי מדה זו: אני הנה הגדלתי וגו' :

מצודת ציון

נפל בו לשון עבר ולשון עתיד כמ"ש והלכו בניו כו' ככה יעשה איוב [איוב א] : [יג] **ונתתי**. ושמתי בדרז"ל נתן בו עיניו [שבת ל"ד] : **ולתור**. ענין חפוש ובקור כמו לתור את הארץ [במדבר יד] : **ענין רע**. דבר רע ובדרז"ל יש הרבה : **נתן**. ענינו עזיבה כמו ולא נתן סיחון [שם כא] : **לענות**. מלשון עינוי ויסורים : [יד] **ורעות**. ענין שבירה כמו תרועם בשבט ברזל [תהלים ב] : **רוח**. רצון : [טו] **מעות**. ענין קלקול והשחתה כמו ודרך רשעים יעות [שם קטו] : **להמנות**. מלשון מנין ומספר : [טז] **ראה**. הוא מושאל על הבנת הדבר וכן ראה דבריך טובים [ש"ב טו] :

מצודת דוד

בירושלים. אשר היא עיר החכמה וכאומר בהיות כן הרבה חכמה ראה לבי : (יג) **ונתתי את לבי**. שמתי את לבי לדרוש ולבקר לא במראית העין רק בחכמה והבנת השכל חקרתי על כל הדברים הנעשים תחת השמים בזה העולם : **היא ענין רע**. ר"ל הבנתי שזה הוא דבר רע במה שעזב אלהים והניח כל המעשים לבני האדם בתת להם הבחירה לעשות כחפלם למען ענותם בגמול המעשים בעבור חפשית הבחירה כי לולי הבחירה אין עונש : (יד) **ראיתי**. במראית העין ראיתי את כל המעשים הנעשים בדבר הנתון תחת ממשלת השמש והם אסיפת הקנינים המסור ביד מערכת השמים וזכר השמש לפי שהיא הפועלת הרבה בתחתונים כו' וכמ"ש למעלה בתחלת הספר או בזה העולם במקום זריחת השמש ראיתי כו' : **והנה הכל הבל**. בעיני ראיתי שכולם הבל המה מבלי תועלת ועוד יש בהם שבר רצון עושיהם כי לא ישיג תשוקתו ונכזבה תוחלתו : (טו) **מעות**. אם אירע במעשיו דבר מעוות ומקולקל אין בידו לתקן הקלקול : **וחסרון**. דבר הנחסר במעשיו אין בידו להשלימו לה ות נמנה במנין הדברים אשר לא חסרו : (טז) **דברתי כו'**. ר"ל חשבתי בעלמי ולא דברתי אל זולת : **הגדלתי**. הייתי בגדולה רבה וזה מביא לחדד השכל בעבור הרחבת הלב : **והוספתי חכמה**. מאד הייתי עוסק לאסוף **חכמה** בתוספת מרובה על כל המלכים שהיו לפני על ירושלים (**ויתכן** שאמר על מלכי הגוים כי דוד אביו לבד מלך בירושלים ולא עוד) :

ליקוטים יקרים

אנ'אמתע דעה, אונ וועלכע איז א פאלשע. (בן דוד) אוך הט ער געהאט בקבלה פון זיין פאטר דוד ע"ה וואס איז געוועזן א גרויסר חכם וועלכע דעה איז ריכטיג אונ וועלכע ניט, אונ חוץ דעם איז ער נאך געוועזן (מלך בירושלים) אקעניג אין ירושלים וואס זי איז געוועזן רבתי בדעות, די קליגסטע פון אלע שטעט, ד"ה וואס אין איהר זיינן געוועזן די קליגסטע מענטשען אונ דערפאר דארף מען פארשטיין אז די אלע זאכען וואס ער רעכענט ווייטר אום זיינען גוט אונטערזוכט געווארען:

פירוש ע"ט

וואס איז אקלוגע פאלק, אין ירושלים, וואס אין איר זיינען די גרעסטע חכמים: (יג) ונתתי איך האב זיך איבער געגעבען נאכצופארשען אונ האב געוואלט מיט קלוגהייט אונטער זוכען אלץ וואס טוט זיך אויף דר וועלט (דען די מענטשען מיינען אז אין חקירה ליגט דר גליק), וואס אין דר אמת'ן איז דר חשק אלץ נאכצופארשען אשלעכטע זאך, וועלכע גאט האט אריין געלייגט אין דעם מענטשענס נאטור דערמיט זיך צו באשעפטיגן: (יד) ראיתי האב איך איינגעזעהן אז אלע זאכן וואס געשעהן אויף דער וועלט איז נאר נארעש ורעות רוח אלץ איז וויא אפוסטער ווינדיגר געדאנקען: (טו) מעות דען דיא פעלערהאפטע זאכן קען דר מענטש ניט פעריכטן וחסרון אונ דיא ניט גאנצע זאכן קען ער ניט גאנץ מאכן (אט וואס פר אנוטצן ברייננט די נאכפארשונג): (טז) דברתי האב איך זיך אליין געערט אני זעה, מיין הארץ, איך האב מעהר קלוגהייט אונ וויסענשאפט ערווארבן אונ פארברייטערט, מעהר פון אלע קעניגען וואס זיינען געזעסען אויף ירושלים'ס טראהן ביז מיר ולבי אונ מיין הארץ האט

יז ואתנה לבי לדעת חכמה ודעת הוללות ושכלות ידעתי שגם זה הוא רעיון רוח: יח כי
ברב חכמה רב כעס ויוסיף דעת יוסיף מכאוב: ב א אמרתי אני בלבי לכה
נא אנסכה בשמחה וראה בטוב והנה גם הוא הבל: ב לשחוק אמרתי מהולל
ולשמחה מה זה עשה: ג תרתי בלבי למשוך ביין את בשרי ולבי נהג בחכמה
ולאחז בסכלות עד אשר אראה אי זה טוב לבני האדם אשר יעשו תחת השמים

תו״א כי ברב חכמה רב כעס. נדרים כב: ויוסיף דעת יוסיף מכאוב. סוטה מב: לשחוק אמרתי מהולל. שבת ל: ולבי נהג בחכמה. זוהר ש׳ תזריע:

רש״י

(יז) **ואתנה.** עכשיו את לבי לדעת את טיב החכמה מה סופה ואת טיב ההוללות והסכלות: **הוללות.** שעמום וטירוף הדעת לשון ערבוב כמו (ישעיה מ) מהולל כמים: **ושכלות.** שטות: **ידעתי.** עתה שגם החכמה יש בו שבר רוח כי ברוב החכמה אדם סומך על רוב חכמתו ואינו מתרחק מן האיסור ובא רוב כעס להקב״ה אני אמרתי ארבה סוסים ולא אשיב את העם מצרימה ובסוף השיבותי אני אמרתי ארבה נשים ולא יסורו לבבי והרי נכתב עלי (מלכים א יא) נשיו הטו את לבבו וכן הוא אומר שעל רוב חכמתו הוא סמך ועשה כמה דברים שנא׳ (משלי ל) נאום הגבר לאיתיאל לאיתיאל ואוכל: (א) **אמרתי אני בלבי.** הואיל וכן הוא אחדל לי מן החכמה ואעסוק במשתה תמיד: **אנסכה.** לשון מסך יין לשתות כמו (משלי ט) מסכה יינה עירוב יין במים לתקנו או עירוב בשמים ביין לקונדיטון: **וראה בטוב.** כמו וראות ר בטוב: **והנה גם הוא הבל.** שהרי ראיתי בכנותא שהרבה קלקולי׳ באים מתוך שחוק. בלשצר מת מתוך משתה אנשי דור המבול נשטפו מתוך רוב טובה שהשפעת להם: (ב) **לשחוק אמרתי מהולל.** מעורבת בבכי ואנחה: **ולשמחה מה זה.** טובה ש עושה הרי סופה תוגה: (ג) **תרתי בלבי.** חזרתי לתור בלבי להחזיק בכולן במשתה בחכמה ובסכלות ולמשוך ולעדן במשתה היין את בשרי. כל סעודת עינג קרויה על שם היין: **ולבי נוהג בחכמה.** אף אם בשרי נמשך ביין לבי מתגלגל בחכמה להחזיק בתורה: **ולאחוז בסכלות.** בדברים הדומים לי לסכלות שאמרתי עליהם (משלי ל) לאיתיאל ואוכל וכגון לבישת שעטנז וכלאי הכרם שהשטן ואומות העולם

שפתי חכמים

בלבו ואם הוא כפשוטו של כתוב מהו הענין והמחשבה. ל״פ מי יאמר עלי כו׳ א״כ מלת לאמר קדייק דאם הוא כפשוטו דברתי אני עם לבי אני הנה וגומר מיבעי ליה לאמר למה לי. אלא ע״כ לאמר קאי אמחשבה שהיה מחשב מי יאמר כו׳: ר פי׳ היינו לווי אלא מקור: ש דק״ל הלא עושה שמחה ומשמח לבב אנוש. לכ״פ מה זה טובה עובה כלומר אף אם היא שמחה מה זו טובה עושה הלא סופה תוגה: ת ק״ל אם סכלות פי׳ שטות כמו שפירש לעיל אם כן קשה איך

מצודת דוד

ולבי ראה. ר״ל בהבנת הלב הסתכלתי בהרבה חכמה ודעת: (יז) ואתנה לבי. שמתי לבי לדעת להבחין מעלת החכמה ולדעת ענין השיגעון והשטות להעריך זה מול זה להבחין יתרון החכמה על הסכלות: ידעתי. הן הכרתי שגם החכמה היא שברון רוח: (יח) כי ברוב חכמה. במי שנמצא בו הרבה חכמה בו נמצא הרבה כעס כי מאוד ישכיל מעשה בני אדם על אמתותם ובברורה שאינם טובים וכעס בעצמו כי הדברים ההם אינם כפי רצונו ובזה יכעס ומה מאוד מזיק הכעס: ויוסיף דעת. מי שמוסיף דעת להבין דבר הנה בזה יוסיף מכאוב לעצמו כי בעבור הבנת דבר מתוך דבר ישכיל אף את הנולדות מן המעשים המקולקלים ומביא מכאוב אל לבו:

ב (א) אמרתי אני בלבי. חשבתי בלבי ואמרתי אל עצמי עתה ארזי עצמך כדבר הנסיון כי אנסה אותך בהתעסקות השמחה וראיית דברים טובים הנחמדים לעין ותשמחים את הלב לבחון ונראות אולי זו היא הדרך הנכונה: והנה. אבל הסתכלתי שגם ענין השמחה הוא הבל: (ב) לשחק. כי על השחוק הבא מן השמחה אמרתי עליה שהיא הוללות ועל השמחה אמרתי מה זה תועלת עושה: (ג) תרתי בלבי. חפשתי בלבי למצוא דרך נכון להחזיק בשלשת הדברים גם יחד לעסוק במשתה היין המעדן את הבשר וממשיכו להתרבות ולהשמין ולבי יתנהג להשכיל בחכמות התורה וגם לאחוז בדברי סכלות הם הדברים שאינן נכנסין לתוך הגוף ועכ״ז כפי

מצודת ציון

[יז] הוללות. ענין שיגעון וערבוב הדעה כמו ושופטים יהולל [איוב יב]: ושכלות. כמו וסכלות בסמ״ך והוא ענין שטות: רעיון. ענין שברון כמ״ש למעלה ורעות רוח:

ב [א] לכה. הוא ענין זרוז כמו ועתה לכו ונהרגהו [בראשית לז] ויוסף הלא בא אליהם: נא. עתה: אנסכה. מל׳ נסיון ובחינה ור״ל אנסה אותך כמו למה אככה [ש״ב ב] ופי׳ אכה איתך: [ב] מהולל. ענין שיגעון: [ג] תרתי. ענין חפוש ובקור כמו ולתור בחכמה [לעיל א׳]:

פירוש ע״ט

פיל חכמה און קענטניס געקראגן: (יז) ואתנה אום דו מיין הארץ זאלסט קענען מאכן אן אונטערשייד צווישען קלוגהייט, קענטניס, נארעשקייט און אונזין ידעתי איטצט זעה איך איין אז דם (דערקענען מאכן אן אונטערשייד צווישן חכמה און נארעשקייט) איז אויך אפוסטער, ווינדיגער געדאנקען: (יח) כי ברוב חכמה דען וואס מעהר אמענטש ווערט קלוגער, הט ער מעהר פארדרוס פון יעדער זאך, ויוסיף דעת און וואס מעהר אמענטש קען, אלץ מעהר ליידט ער (אבער דעם נארן, וואס קען גאר ניט איז גוט, ווי די חז״ל זאגן אין שוטה מרגיש, אנאר שפירט קיין זאך ניט, אין שוטה נפגע. אנאר איז ווייניגער עלול צוא האבן קריינקונג וויא דער חכם, און דם אליין פערדריסט אויך דעם קלוגען): (א) אמרתי האב איך געטראכט, ווען אין די חכמה געפינט מען ניט קיין גליק אנסכה וועל איך פרובירן פערברייטען די חכמה אויף פרייליכקייט

טאמער וועל איך אין איר געפינען דעם אמת׳ן גליק והנה ערשט האב איך איינגעזעהן אז דם איז אויך נארעש (ווען אז אמענטש לאזט זיך אריין שטעטס צו זיין פרייליך, דערעסט עם אים אויך סוף כל סוף): (ב) לשחוק אויף געלעכטער האב איך געזאגט אז דם איז אמין משוגעת ולשמחה און צו די פרייליכקייט האב איך געזאגט צו וואס נוצט דם מיר (דם מאכט ניט קליגער און ברייגנט קיין נוטצען): (ג) אז איך האב איינגעזעהן, אז די חכמה מאכט אן ווייטאג, און די פרייליכקייט ברייננט קיין נוטצען, תרתי האב איך געזוכט אוועג אין מיין הארצען זיי ביידן צו פעראייניגן למשוך דעם קערפער מיט וויין צוא דערקוויקן ולבי און מיין גייסט צוא פירען מיט קלוגהייט ולאחז און דאביי פעסט צו האלטן די נארעשקייט עד אשר ביז איך וועל אויסגעפינען וועלכע טון זיי איז דיא בעסטע פר די מענטשענקינדער, וועלכע פון זיי זאלן זייא

אויסקלייבען

מספר ימי חייהם: ד הגדלתי מעשי בניתי לי בתים נטעתי לי כרמים: ה עשיתי
לי גנות ופרדסים ונטעתי בהם עץ כל־פרי: ו עשיתי לי ברכות מים להשקות
מהם יער צומח עצים: ז קניתי עבדים ושפחות ובני־בית היה לי גם מקנה בקר
וצאן הרבה היה לי מכל שהיו לפני בירושלם: ח כנסתי לי גם־כסף וזהב וסגלת
מלכים והמדינות עשיתי לי שרים ושרות ותענגות בני האדם שדה ושדות:
ט וגדלתי והוספתי מכל שהיה לפני בירושלם אף חכמתי עמדה לי: י וכל אשר

תו"א עשיתי לי שרים ושרות. גיטין סח: וזה היה חלקי מכל עמלי. סנהדרין כ:

רש"י

מסיבין עליהם וכן הוא אומר (להלן ז) טוב אשר תאחוז בזה וגם על שאול שנדמה בעיניו סכלות להרוג מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק והיא מצות המקום וקורא אותה סכלות: (ד) **הגדלתי מעשי.** בימי גדולתי: (ה) **עץ כל פרי.** שהיה שלמה מכיר בחכמתו את גידי הארץ איזה גיד הולך אל כוש ונטע בו פלפלין איזה הולך לארץ הרוצין ונטע בו חרובין שכל גידי הארצות באים לציון שמשם משתיתו של עולם שנא' (תהלי' נ) מציון מכלל יופי לכך נאמ' עץ כל פרי במדרש תנחומא: (ו) **ברכות מים.** כמין ביבריס של דגים שחופרין בקרקע: (ח) **וסגלת מלכים.** גנזי מלכים זהב וכסף ואבן יקרה שהמלכים מסגלים בגנזיהם: **והמדינות.** סגולת כל סוחרים: **שרים ושרות.** מיני כלי זמר: **שדה ושדות.** מרכבות כוי עגלות לב ובלשון גמרא יש שדה תיבה ומגדל: (ט) **אף חכמתי.** גם חכמתי לא הנחתי בשביל כל המעשים האלה ועמדה לי ולא שכחתיה. ד"א עמדה לי לעזרה מכל אלה: (י) **לא אצלתי.** לא רחקתי להבדיל מהם א וכן (במדבר

שפתי חכמים

אמר שיאחז בסכלות. לכ"פ בדברים הדומים לי לסכלות כמ"ש פה אך מ"ש אחר כך וכן הוא אומר טוב אשר תאחז כו' קשה להלום דבריו דאם כוונתו להביא ראיה דגם על שאול אמר שיאחז בדבר שנדמה לו לסכלות כמו שאמר פה לאחוז בסכלות אם כן קשה מה כוונתו בזה שכתב והיא מצות המקום וקורא אותה סכלות ואם עיקר ראיתו הוא שקורא למצות המקום סכלות ובכן ילדק אומרו והיא מצות המקום וקורא אותה סכלות עדיין קשה היכן מצינו שקרא שלמה או שאול לאותה מצוה סכלות. ונראה שבתחלה צריך אתה לדעת מה שפירש רש"י לקמן ומתוך דבריו יובן מה שפירש פה והוא שכתב לקמן אל תהי צדיק הרבה כשאול שדימה להיות צדיק וריחם על הרשעים ואל תתחכם יותר לדון ק"ו של שטות ומה על נפש אחת וכו' פי' כמו שעשה שא"ל אותו ק"ו כמו שדרשו במסכת יומא פרק בראשונה טוב אשר תאחז בזה וגומר אם אומר הנביא הצדיק הדבר שהוא דומה לך לרשע כגון שאמר שמואל לשאול אל יקל בעיניך לפקפק בו ויצא את כלם ידי שניהם יקיים החכמה והסכלות כהלכתן כך הוא בספרים מדויקים הרי שאמר אל תתחכם יותר כשאול נמצא דשאול היה רוצה להתחכם ע"כ היה בעיניו כסכלות ועל זה א..ר טוב אשר תאחז וגומר כי ירא אלהים יצא את כלם פירוש החכמה והסכלות כדפירש לקמן והכא הכי פירושו ולאחוז בסכלות דברים הדומים לי לסכלות כו' ואחר כך הוקש' לנפשיה ואיך שייך למר דקורא למצות המקום סכלות לזה מביא ראי' וכ"ה אומר טוב אשר תאחז בזה על שאול כו' ומלת וגם טעו' הוא וה"פ אמר על ש.ול טוב אשר תאחז בזה שנדמה לך סכלות שהרי היה רוצה להתחכם כדפרישית ומדאמר טוב אשר תאחז בזה פשיטא שיש לאחוז במצות המקום אלא פירושו אפי' שנדמה לך לסכלות ופן סיפא דקרא כי ירא אלהים יצא ידי שניהם פי' יקיים החכמה והסכלות הרי שקורא מצות המקום סכלות וזהו שמסיים רש"י והיא מצות המקום וקורא אותה סכלות כלומר אם כן אף שפירשתי זה במצות המקום מצינו כה"ג שקורא למצות המקום סכלות: א דקשה לרש"י הרי לי אצילות הוא כשמאל לדבר מדבר ואותו דבר

מצודת דוד

האדם משתוקקים להם כבניינים נאים וכלי שיר והדומים ועל שהם דברים שחוץ לגוף קורא להם סכלות: עד אשר אראה. בכולן אאחוז עד אשר אראה מהו הדרך היותר טוב לפני בני האדם אשר יעשו בזה העולם תחת השמים בכל מספר ימי חייהם וכאומר אחר שאראה איזה יכשר אאחוז בזה לבד ואמנע ידי מהדרכים האחרים: (ד) הגדלתי מעשי. ר"ל כן עשיתי ואחזתי בסכלתן כי עשיתי מעשים גדולים ומופלאים יתחזר ומפרש בניתי לי בתים רבים ונטעתי לי כרמים רבים: (ה) עץ כל פרי. אילנות מכל מיני פרי: (ו) להשקות. למען השקות מאלו הברכות את היער המלאה אילני סרק למען יהיו ענפיו רעננים וגדולים הנחמדים לעין הרואה: (ז) ובני בית. הם הממונים על צרכי הבית להשגיח בדבר הצורך ולא יעשו מלאכה כעבד ושפחה: מכל שהיו כו'. יותר מכל המלכים שמלכו לפני בירושלים (יעל מלכי הגוים יאמר וכמ"ש למעלה): (ח) כנסתי לי. אספתי לעצמי: וסגלת מלכים. דברים נחמדים מה שהמלכים גינזין באוצר: והמדינות. מה שכללות המדינה מגנזת באוצר המיוחד לכל בני המדינה: ותענוגות. דברים נחמדים מה שבני אדם מתענגים בהם: שדה ושדות. ר"ל אחת מיוחדת בכל מיני יופי ועוד מרכבות רבות: (ט) וגדלתי. ועשיתי מעשים גדולים ומופלאים בתוספת מרובה יותר מכל המלכים שמלכו לפני בירושלים: אף חכמתי עמדה לי. אפי' שהייתי עוסק בכל אלו הדברים עכ"ז אף חכמתי נתקיימה בי ולא שכחתיה בעבור מרבית הטרדות בעניינים

מצודת ציון

[ה] גנות. מקום זרוע ירקות ופרחים: ופרדסים. מקום נטוע אילנות בעלי פרי: [ו] ברכות. מקום בנוי באבנים ובסיד ושם מתכנסים המים וכן בתעלת הברכה [מ"ב יח]: [ח] וסגלת. כן יקרא דבר נחמד הגנוז באוצר וכן והייתם לי סגלה [שמות יט]: עשיתי. תכנתי והכנתי כמו ובן הבקר אשר עשה [בראשית יז]: שרים. משוררים זכרים: ושרות. משוררות נקבות: שדה. מרכבה מוקפת מחיצה ממעל דומה לתיבה ובדרז"ל שדה תיבה ומגדל [שבת קכ]: [ט] עמדה. נתקיימה. וכן לשמור את בריתו לעמדה

פירוש ע"ט

אוסקלייבען אין זייער קורצען לעבען אונטער'ן הימעל: (ד) הגדלתי איך האב זיך גענומען צו גרויסע זאכען, איך האב געבוט פאלאצען, איך האב געפלאנצט וויינגערטנער: (ה) עשיתי איך האב געמאכט בוים גערטנער אונ לוסט גערטנער אונ האב אין זיי געפלאנצט אלערליי סארטען פרוכטביימער: (ו) עשיתי לי איך האב מיר געגראבען טייכען להשקות איך זאל מיט זיי קענען דורך וואסער נאן טרינקען דעם וואלד, וועלכער איז באשטאנען פון יונגע בוימער: (ז) קניתי איך האב מיר צו גקופט קנעכט אונ יונגפרויען פר לייב אונ האב בעדינטע צו די וועלכע איך האב שון פון פריער געהאט, גם אוך אן א צאהל פילע סטאדעס פון שאף אונ רינדער האב איך געהאט, מעהר וויא אלע קעניגע וואס זיינען געוועזען פר מיר אין ירושלים: (ח) כנסתי איך האב אויך איינגעזאמעלט גאלד אונ זילבער וסגלת אונ וועלטענע אנטיקען פון קעניגע אונ פון דיא פראווענצען, עשיתי לי איך האט געהאלטען זינגער אונ זינגערנס אונ אויך אפולע געפאנגענע שיינע שקלאפינען וואס די מענטשען וועלכע האבען זיא רעכענען עס פר אגרויסען פארגעניגען: (ט) וגדלתי אזו פיל אונ גוט האב איך געזאמעלט, אז איך האב אריבער געשטיגען אלע קעניגע וואס זיינען געוועזען פר מיר אף חכמתי אויך מיין קלוגהייט איז מיר דאביי בייגעשטאנען צו הילף: (י) וכל אונ אלץ וואס מיינע אויגען האבען נור געגלוסט האב איך ניט פארמיטען

שאלו עיני לא אצלתי מהם לא־מנעתי את־לבי מכל־שמחה כי־לבי שמח מכל־
עמלי וזה־היה חלקי מכל־עמלי׃ יא ופניתי אני בכל־מעשי שעשו ידי ובעמל שעמלתי
לעשות והנה הכל הבל ורעות רוח ואין יתרון תחת השמש׃ יב ופניתי אני לראות
חכמה והוללות וסכלות כי ׀ מה האדם שיבוא אחרי המלך את אשר־כבר
עשוהו׃ יג וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן־הסכלות כיתרון האור מן־החשך׃
יד החכם עיניו בראשו והכסיל בחשך הולך וידעתי גם־אני שמקרה אחד יקרה

ת״א יתרון לחכמה מן הסכלות. זוהר ערכת תזריע עקידה שער ס בשני מקומות מהשער: החכם עיניו בראשו. פסחים קו עקידה שער ה׳ עקרים מ״ב פכ״ט ב׳ והכסיל בחשך הולך. עירובין י׳ ראש השנה יד חולין מד׃

רש״י

יא) ויאצל מן הרוח ויתן על הזקנים כמנורה שמדליקין ממנה נרות הרבה ואין אורה חסר כלום: **וזה היה חלקי.** ואחרי עשותי כל אלה אין לי מכולם אלא זה. רב ושמואל חד אמר מקלו וחד אמר קידו. מקידה ב של חרס ששותין בה ויש פותרים במדרש אגדה כל הענין בבתי מדרשות ותלמידים ובבתי כנסיות: **יער צומח עצים.** עמי הארץ ג למלאכת שדות וכרמים: **(יא) ופניתי.** עתה בכל מעשי ורואה אני שאין יתרון בהם כי מכולם אני חסר: **(יב) ופניתי אני לראות חכמה.** פונה אני מכל עסקי להתבונן בתורה והוללות וסכלות עונש עבירות: **כי מה האדם שיבא אחרי המלך.** להתחנן לו על גזרה שגזרו עליו וכבר עשאוהו למעשה הגזרה לגזרה טוב לו להתבונן תחלה במעשיו ולא יצטרך לבקש: **(יג) מן הסכלות.** הוא ד הרשע: **(יד) החכם עיניו בראשו.** בתחלת ה הדבר מסתכל מה יהא בסופה: **וידעתם גם אני.** גם אני (ידעתי) אשר משבח את החכם מן ו הכסיל יודע אני שמקרה

שפתי חכמים

שמאציל ממנו חסר אותו דבר הנאצל ופה אף אם היה נאצל ולא עשה מה שראו עיניו לא היו עיניו חסר בזה כלום. לכ״פ ומביא לשון ויאצל כה״ג שאינו חסר כלום ויאצל מן הרוח כו׳ כמנורה שמדליקין כו׳ ואי לא היה כוונת רש״י רק להביא לשון ויאצל שהוא נ׳ הבדל לא ה״ל להביא רק הפסוק להוד כדרכו ולמה ליה להביא המשל כמנורה שמדליקין כו׳ וכפי מה שפירשתי הוא ניחא: ב ומה שפירש רש״י מקידה של חרס הוא פי׳ של קידו: ג צריך להיות ויער צומח עצים וכן הוא בספרים מדויקים והיינו קאי על הפסוק אך דברי רש״י הוא וקאי אמה שפי׳ ויש פותרים במדרש אגדה כל הענין בבתי מדרשות כו׳ ובאותו מדרש דרשו יער צומח עצים אלו עמי הארץ שבאים ושומעים וקשה לרש״י למה קרא עמי הארץ יער צומח עצים ויהיה דברי רש״י יש פותרים במדרש אגדה כל הענין בבתי מדרשות כו׳ ויער צומח עצים דרשו עמי הארץ ולמה קוראם צומח עצים לפי שהם למלאכת שדות וכרמים (אם כן ויער צומח עצים דרשו עמי הארץ למה נקראו עמי הארץ לפי שהם לצרכי הארץ למלאכת שדות כו׳): ד ולא פירש כמו שפירש הוללות וסכלות שטות. דהכא בעונש עבירות קמיירי ושטות כמשמעו אין בו עונש לכן פירש הסכלות פה הוא הרשע וקורא החכם להרשע סכלות לפי שאין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנס בו רוח של שטות: ה ויהיה פירוש בראשו כמו ראש דבר אמת: ו דקשה לרש״י מהו גם לכן פי׳ גם אני אשר משבח את החכם מן הכסיל יודע שמניהם ימותו כנ״ל. ומלת ידעתי שאחר אני ומלת אני

מצודת דוד

מתעלפים: **(י) שאלו עיני.** לפי שאין הלב חומד כ״א אחר שרואה את הדבר לזה אמר שאלו עיני ור״ל כל הדברים שבקש לבי וחמד אותם לא הבדלתי את עצמי מהם: **מכל שמחה.** מכל דבר המשמח: **כי לבי כו׳.** ר״ל אם אמנם שבעסק אלו הדברים היה לי עצבון מה לפי העמל שהיה בהם עכ״ז לא עזבתי אותם לפי שערך השמחה שהיה ללבי בהם גברה מערך עצבון העמל שהיה בעיני שמעט קט מול שמחת הלבב: **וזה היה חלקי.** השמחה לבדה היה חלקי מכל עמלי אף שבהעמל היה עצבון ושמחה עכ״ז לקחתי לעצמי חלק השמחה וחלק העצבון השלכתי מנגד ר״ל לא חששתי על העצבון כ״א על השמחה לבדה: **(יא) ופניתי.** אחרי עשותי את כל אלה פניתי פני להסתכל ולהתבונן בכל מעשי: **ובעמל.** ר״ל במעשים שעשיתי בעמל והוא כפל ענין במ״ש: **והנה הכל הבל.** על כי לא בא מהם תועלת נצחי: **ורעות רוח.** כי בעשותי כל אלה היה הרצון שיהיו מתמידים ונשבר הרצון כי לא כן הוא: **ואין יתרון.** ולא יש יתרון בהדברים שעסקתי בזה העולם במקום זריחת השמש: **(יב) ופניתי.** אח״ז פניתי פני להסתכל בחכמה וגם בהוללות וסכלות ר״ל לאחר בחינתן פעם בזה ופעם בזה: **כי מה האדם כו׳.** מה נחשב האדם למאס בסכלות ולבא להתחכם אחרי מלכו של עולם את אשר כבר עשה וברא את הסכלות וכאומר איך יתכן למאס בדבר שברא ה׳ וכי לחנם בראו: **(יג) וראיתי אני.** אח״כ ראיתי בחוש השכל שאף אם אמנם ראוי למאס בסכלות מ״מ לא לחנם בראו כי מה שיש יתרון ומעלה אל החכמה הוא בא מפאת הסכלות כי לולא הסכלות לא היה נודע תפארת החכמה כי אין דבר ניכר אלא מפאת הפכו וכמו שלא נודע טובת האור כ״א מן החשך שהוא הפכו וכאומר א״כ בעבור זה ברא את הסכלות להיות ניכר ע״י תפארת החכמה: **(יד) החכם עיניו בראשו.** עכשיו יפרש האיך ניכר תפארת החכמה מפאת הסכלות וטובת האור מפאת החושך ואמר הנה החכם יודע ומכיר שעיניו קבועות בראשו במקום גבוה למען יסתכלו למרחיק ולזה כן יעשה ולמרחוק יסתכל להתבונן בדרכיו ולא יכשל בהם אבל הכסיל לא יבין את זאת ועיניו לא יביטו למרחיק והרי הוא כאלו הולך בחושך מקום שא״א לראות ונוגף רגליו באבני מכשול וא״כ לולי הכסיל שאינו מביט בדרכיו ובזה נכשל במהלכו לא היה אם כן ניכר טובת החכם שמביט שאינו נכשל ולולי החושך המונע ראות העין לשמור בעדיו מאור מכשול והרי הוא נכשל לא הי׳ א״כ ניכר מתיקת האור אל העין הנגלל מן המכשול: **וידעתי גם אני.** הוא מקרא מסורס והראוי ואני גם ידעתי ומוסב למעלה שאמר מהראוי למאס בסכלות ואמר בזה אף שגם ידעתי שמקרה

מצודת ציון

[יחזקאל יז]: [י] **אצלתי.** ענין הפרשה והבדלה כמו ואצלתי מן הרוח [במדבר יא]: [יא] **ופניתי.** מלשון הפנה וסבוב: **ורעות.** ענין שבירה. **רוח.** רצון: **יתרון.** מותר וריוח: **תחת.** במקום: [יב] **והוללות.** שגעונים **וסכלות.** שטות: [יד] **שמקרה.** מאורע:

פירוש ע״ט

פון זייא, לא מנעתי מיין הארץ האב איך ניט אפ־געזאגט פון קיין פרייד כי דען מיין הארץ איז געוועזן פריילאך פון מיין ארבייט, אונ דאס, די פרייד, איז געוועזן מיין לון (שכר) פר מיינע מיה: **(יא) ופניתי** האב איך נאכדעם ווי איך האב דס אלץ אפגעטאן גענומען באטראכטן אלע זאכן וואס איך האב געמאכט (אוב אין זיי וועט אמענטש קענן געפינען דעם אמת׳ן גליק אויף דער וועלט) ובעמל אונ דיא גאנצע מיה וואס איך האב געהאט דערביי והנה ערשט עס איז אלין נארעש אונ דס איז אויך געוועזן אפוסטער געדאנקען ווען זייא האבן קיין פארצוג אונטער דר זון: **(יב) ופניתי** איך האב אופגעגעבן מיין אונטערנעמונג צו פערבינדן די חכמה מיט נארעשקייט אונ ווילדקייט אונ זאלסט ניט מיינען עס וועט קומן אנדערער חכם וואס וועט דס זא קענען טאן כי מה דען וואס קען אופטאן דר מענטש וואס קומט נאכ׳ן קעניג? את וואס אנדערע האבן שון פר אים געטאן: **(יג) וראיתי** אויף אזו פיל האב איך איינגעזעהען דאס דר פארצוג (יתרון) פון דיא קלוגהייט פר די נארעשקייט איז אזו גרוס. וויא דר פארצוג פון דר ליכטיגקייט פר די פינסטערקייט: **(יד) החכם** דער קלוגער זעהט אלץ איין פאראוס

אֶת־כֻּלָּם׃ טו וְאָמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי כְּמִקְרֵה הַכְּסִיל גַּם־אֲנִי יִקְרֵנִי וְלָמָּה חָכַמְתִּי אֲנִי
אָז יוֹתֵר וְדִבַּרְתִּי בְלִבִּי שֶׁגַּם־זֶה הָבֶל׃ טז כִּי אֵין זִכְרוֹן לֶחָכָם עִם־הַכְּסִיל לְעוֹלָם
בְּשֶׁכְּבָר הַיָּמִים הַבָּאִים הַכֹּל נִשְׁכָּח וְאֵיךְ יָמוּת הֶחָכָם עִם־הַכְּסִיל׃ יז וְשָׂנֵאתִי אֶת־
הַחַיִּים כִּי רַע עָלַי הַמַּעֲשֶׂה שֶׁנַּעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ כִּי־הַכֹּל הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ׃
יח וְשָׂנֵאתִי אֲנִי אֶת־כָּל־עֲמָלִי שֶׁאֲנִי עָמֵל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ שֶׁאַנִּיחֶנּוּ לָאָדָם שֶׁיִּהְיֶה אַחֲרָי׃
יט וּמִי יוֹדֵעַ הֶחָכָם יִהְיֶה אוֹ סָכָל וְיִשְׁלַט בְּכָל־עֲמָלִי שֶׁעָמַלְתִּי וְשֶׁחָכַמְתִּי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ
גַּם־זֶה הָבֶל׃ כ וְסַבּוֹתִי אֲנִי לְיַאֵשׁ אֶת־לִבִּי עַל כָּל־הֶעָמָל שֶׁעָמַלְתִּי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃

שפתי חכמים / רש"י

שאחר יודע טעות הוא וכו"א אינן : ז דקדק לרש"י הג"ה להגביה ימותו : (טו) ואמרתי אני בלבי וגו'. כלו' לפי ששניהם ימותו שמא הרהר בלבי ז מעתה כמקרה הרשע גם אני יקרני ולמה אהיה צדיק אז יותר : ודברתי בלבי. אם הרהר כן הבל הוא כי אין זכרון החכם והכסיל שוין אחרי מותן לא יזכרו שניהם יחד שזה זכרונו לטובה וזה זכרונו לרעה : (טז) בשכבר הימים הבאים הכל נשכח. בשביל אשר אני רואה את הרשעים אשר היו כבר והצליחו אחד ובימים הבאים אחריהם נשכחה כל גבורתם והצלחתם: ואיך ימות החכם עם הכסיל. אני רואה הצדיקים מצליחים במיתתם ומועילים לבניהם כגון (ויקרא כו) וזכרתי את בריתי יעקוב וגו' (ירמיה ב) זכרתי לך חסד נעוריך (יז) ושנאתי את החיים. שהיה מתנבא על דורו של רחבעם שהיו רשעים: (יט) גם זה הבל. גם זה אחד מן ההבלים שנבראו בעולם שהחכם יגע והכסיל יורשו : (כ) וסבותי אני ליאש. שלא ליגע ולעמול: (כא) כי יש

מצודת ציון

[טז] ולמה. על מה ר"ל מה תועלת :

מצודת דוד

אחד הוא מקרה המיתה הנה יקרה את כולם החכם יהיה או סכל עכ"ז יש לאדם ככלות : (טו) ואמרתי בלבי. ר"ל אף כי הרהרתי בלבי הואיל וכדבר מקרה המיתה יקרה גם אותי עם כי חכמתי וכמו מקרה הכסיל א"כ על מה חכמתי אני אז קודם זמן המיתה יותר מן הכסיל מה תועלת בא לי עתה אחר המיתה במה שחכמתי אז : ודברתי. אבל אשיב אמרים אלי בגם זה ההרהור הוא הבל : (טז) כי אין זכרון. אפי' אחר המיתה בא תועלת כי עד עולם לא יזכרו שניהם יחד בדמיון אחד שזה זכרונו לשבח וזה לגנאי : בשכבר הימים הבאים. תחסר מלת חלפו ומאליו יובן החסרון. והשי"ן של בשכבר הוא במקום אשר ור"ל באשר אף כי כבר חלפו הימים הבאים אחרי מות החכם והכסיל וכי הכל נשכח בתמי' הלא עדיין זכורים כפי הסבריות מעשיו של זה ומעשיו של זה ולפיכך נזכר זה לשבח וזה לגנאי : ואיך ימות כו'. ר"ל ואיך אפשר להדמות מיתת החכם עם מיתת הכסיל הואיל וזכרון מיתתו של זה היא סיבה אל השבח ושל זה אל הגנאי : (יז) ושנאתי את החיים. אני שונא וממאס את החיים אשר עודני חי ורואה את המעשה הנעשה בזה העולם במקום זריחת השמש כי רע עלי המעשה ולא ישרה בעיני : כי הכל הבל. כל המעשה הוא הבל ולא נמצא בו שום צד תועלת ועוד יש בו צער רצון כי בשום מעשה לא נתמלאה רצון העושה כפי מחשבתו : (יח) ושנאתי. אני שונא וממאס את כל עמל שאני עמל לאסוף קניינים למען אניחם לרשת לאדם שיהי' אחרי : (יט) ומי יודע. כאומר אם חכם יהיה אין להצטער ע"ז אבל מי יודע מה יהיה אם חכם או סכל ואיך שיהי' ישלוט בכל הקניינים שאספתי בעמלי ובתחבולות חכמתי עודי בזה העולם : גם זה הבל. אסיפת הקניינים להניח לרשת לבא אחריו הוא הבל : (כ) וסבותי. סבבתי עצמי ליאש את לבי ר"ל שלא לחשוב בה ולשנאיתא יהיה ענין מלילם : על כל העמל

מדרש חכמים

ב (כ) (וְסַבּוֹתִי אֲנִי לְיַאֵשׁ אֶת לִבִּי) דער מדרש שרייבט שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ האט געזאגט, איך האב געשלאסן אפצוקערן מיין הארץ פון אלע זאכן און מעהר ניט ארבייטען, דען צוליב וואס זאל איך זאך מיהען פאר אנ'אנדערן, האב איך דר נאך אבר חרטה געקריגן, דען איך האב באטראכט אזוי ווי פרומע האבן געארבייט פון מיינעט וועגן אזוי דארף איך ארבייטן פאר אנ'אנדערענס

פירוש ע"ט

וְהַכְּסִיל דר נאר אבער גייט אין דר פינסטער, דען ער קען ניט איינזעהן וואס שפעטער וועט זיין און קען זיך ניט היטן וְיָדַעְתִּי אבער איך וויים אוך אז אין לעבן טרעפט אז איין צופאל טרעפט ביידען (און אמאל טרעפט אז דער חכם פאלט אריין און דער נאר ראטעוועט זיך) : (טו) וְאָמַרְתִּי האב איך דערפאר געטראכט ביי זיך, מיר קען טרעפן דר זעלביגר גורל ווי דעם נארן, און צו ליב וואס בין איך קליגער געווארען וְדִבַּרְתִּי און האב דערפאר באשלאסען אז דער פארצוג פון דיא קלוגהייט אנטקעגען דיא נארישקייט איז אוך נארעש : (טז) און טאמער וועסטו מיינען אז דר קלוגר לאזט נאך זיך איבער אנ'אייביגן נאמען, אזוי וויא עס האבן גערעכענט די אמאליגע קייזארים וועלכע האבן צוא ליב דעם געפירט גרויסע מלחמות אז זייער נאמן זאל שטענדיג דערמאנט ווערן, איז דס אוך נארעש כי אין דען דער אנדיינקן פון דעם חכם אזוי וויא דעם נארענ'ס איז ניט אוף אייביג, דען אז עס גייט אוועק א צייט יאהרען ווערט אלץ פארגעסן, אך, דר קלוגר שטארבט אפ וויא דר נאר : (יז) וְשָׂנֵאתִי און דערפאר האב איך פיינט געקריגן דס לעבן, דען אלע זאכן וואס טוען זיך אוף דר וועלט זיינען מיר ניט געפעלן געווארן, דען אלץ איז נאריש און ווי אווינדיגר געדאנקן: (יח) וְשָׂנֵאתִי איך האב פיינט געקריגן אלע מיינע ארבייט, וועלכע איך האב געהאט מיט אזו פיל מיה אויסגעפירט, און צום סוף דארף איך עס איבער לאזן דעם מענטשן וואס וועט זיין נאך מיר: (יט) וּמִי יוֹדֵעַ און ווער וויים צוא וועט ער זיין א קלוגער צו א נאר וְיִשְׁלַט און ווי עס זאל ניט זיין זאל א זא מענטש געוועלטיגן איבר מיינע ארבייט, וועלכע האט מיר אזו פיל מיה געקאסט און אין וועלכע איך האב אזו פיל חָכְמָה איינגעלייגט!? גם דאס איז באמת א שרעקליכע נארעשקייט! (דר קלוגער זאל קלייבן און דער נאר זאל זיין דר יורש דר פון) : (כ) וְסַבּוֹתִי האב איך געשלאסן אין גאנצען אפצוקערן מיין הארץ פון דיא זאכען אוף וועלכע איך האב אזו פיל געהארעוועט אונטער

כא כי־יש אדם שעמלו בחכמה ובדעת ובכשרון ולאדם שלא עמל־בו יתננו חלקו
גם־זה הבל ורעה רבה: כב כי מה־הוה לאדם בכל־עמלו וברעיון לבו שהוא עמל
תחת השמש: כג כי כל־ימיו מכאבים וכעס ענינו גם־בלילה לא־שכב לבו גם־זה
הבל הוא: כד אין־טוב באדם שיאכל ושתה והראה את־נפשו טוב בעמלו גם־זה

רש"י

סהשי"ן בשו"א

אדם. משמעו כפשוטו. ומדרש אגדה בתנחומא מכנהו כלפי הקב"ה שנא' בו (יחזקאל א) ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם: שעמלו בחכמה. שנאמר (משלי ג) ה' בחכמה יסד ארץ בדעתו תהומות נבקעו ולבריות שלא עמלו בו נתן חלק בו: גם זה הבל ורעה רבה. והם נעשו דור של הבל ורבה רעת האדם בארץ בדור המבול:

(כב) כי מה הוה וגו'. כי מה מותר היה לאדם בכל עמלו ושברון לבו בעמל ודאגה שהוא עמל ומניח לאחרים: (כג) ענינו. מנהגו: גם זה. אחד מן ההבלים הנוהגים בעולם: (כד) אין טוב באדם. בתמי' שיאכל וישתה ויראה את נפשו טוב כלומר יתן לבו לעשות משפט וצדקה עם המאכל והמשתה וכן נאמר ליהויקים (ירמיה כב) אביך

מצודת דוד

בעבור כל העמל שעמלתי תחת השמש לאסוף קנינים כהסכמת לבי ועל ההבל פתגו: (כא) כי יש אדם. לפעמים ימצא בן אדם אשר עמלו באסיפת הקנינים היה בחכמה וכיושר והיה א"כ מהראוי שיתקיים בידו עד יום מותו ולרשת לבניו אחריו והנה לא כן היה כי עודו חי יתננו בע"כ לאדם שלא עמל בו להיות לו לחלק ועם שאינו ראוי ליורשו וא"כ בזה האסיפה יש בו גם הבל כי לא מצא בו תועלת גם רעה רבה על שהיה מוכרח לתת לאחר עודו חי והוא מוסב למעלה לומר מהראוי ליאש את לבי על אשר פתאי לאסוף קנינים ולא חששתי פן במקרה הזה יקרני: (כב) כי מה הוה לאדם. מה טובה בא לאדם בעמלו ושברון הלב שיש לו בו עד שיהי' נפנה לעמל תחת השמש: (כג) כי כל ימיו. אשר כל ימיו מלאים ממכאובים מפגעי הזמן ובכל עניני ההכרחים ימלא כעס כי ע"פ רוב לא נעשתה כחפצו וזה שמחשב לאסוף קנינים לא שכב לבו לנוח גם בלילה בעבור מרבית טרדות המחשבה: גם זה. טרדות המחשבה לבדה מבלי עמל האסיפה גם זה להבל יחשב: (כד) אין טוב באדם. בתמי' וכי אין זה דבר טוב באדם שיאכל וישתה כאות נפשו ולא יקמץ למען הניח העושר לבניו אחריו: והראה. ולהראות טוב לנפשו בהעושר הבא לו בעמל ר"ל לעשות בו צדקה וחסד למען תראה נפשו טובה גמול עמלו: גם זה. ר"ל אף שזהו ביד האדם עכ"ז ראיתי בשכלי אשר היא מתנה לאדם מיד האלהים להנטות לבו לזה על כי נראה שרוב בני

מצודת ציון

[כא] ובכשרון. ענין יושר: [כב] הוה. מלשון הויה: וברעיון. ובשברון:

פירוש ע"ט

דער זון: (כא) כי יש דען, טרעפט זיך ניט, אז איינער ארבעט מיט פערנונפט, מיט קענטנים אונ געשיקליכקייט אונ זיין גאנצע ארבייט מוז ער איבער לאזן אמענטשן וואס האט דערביי קיין מיה געהאט? גם דאס איז העכסט נאריש אונ אגרויסער פארדרוס: (כב) כי מה הוה דען וואס האט דערפון דער מענטש, וואס בעקומט ער פאר אלע זיינע מיה אונ פאר די שטרעבונג פון זיין גייסט (צו לערנען חכמה) צו וועלכע ער האט זיך איבער געגע־בען: (כג) כי ער האט דאך דערפון מעהר ניט וויא ליידען כל זמן ער לעבט, קומער איז זיין בעשעפ־טיגונג גם בלילה אויך בייא נאכט רוהט זיין גייסט ניט, ער טראכט נאר ווי בעסער צו מאכן דיא ארבייט, אונ צום סוף דארף ער אלץ איבער לאזן אן אנדערן, גם זה וויא נאריש אונ פערדרוסליך דס איז!: (כד) אין טוב עס איז נאך ניט אזא גרוסער גליק פאר'ן מענטשן אז ער זאל עסן אונ טרינקן אונ פריילאך זיין ביי דר ארבייט גם זה אונ אויך אט דר קליינער פערגעניגן האב איך בעמערקט, שטייט נאר אין גאטעס האנט, דר מענטש

מדרש חכמים

וועגן אונ דר סוף איז טאקי אז דר וואס מיהט זיך צוליב א צווייטן העלפט איהם הקב"ה אונ ער האט אליין הנאה פון זיין ארבייט, ווי מיר געפינען ביי אדריאנוס'ען. דער קייזער אדריאנוס איז א מאהל דורכגעפארען די שטאט טבריא האט ער געזעהען וויא אן אלטער מאן שטייט אונ גראבט די ערד צו פארפלאנצן א פייגען בוים, האט ער זיך צו איהם אפגערופען, אלטער, אלטער מילא אין דער יוגענד אז דו האסט זיך געמיהט אונ געארבייט פארשטייא איך אבער צו דר עלטער איז דאך א שאד דיין ארבייט, דו וועסט דאך שון דערפון ניט עסן, האט איהם דער אלטער מאן געענטפערט, איך האב געארבייט אין דר יוגענד אונ איך ארבייט אויף דר עלטער אונ וואס הקב"ה וועט וועלן מאכן מיט מיר זאל ער מאכן. האט זיך אדריאנוס אפגערופען, איך באשווער דיך אלטער, דו זאלסט מיר זאגען וויפיל יאהר ביסטו אלט, האט דר אלטר געענטפערט, איך בין הונדערט יאהר אלט, האט אדריאנוס צו איהם געזאגט, האבענדיג הונדערט יאהר אויף די פלייצעם גראבסטו נאך די ערד אונ פלאנצסט נאך פייגען ביימער אונ רעכענסט נאך צו עסן די פרוכט פון זיי? האט דר אלטר געענטפערט, אז איך וועל זוכה זיין וועל איך עסן, אונ באמר ניט, איז אזוי ווי מיינע עלטערן האבן זיך געמיהט פון מיינעט וועגן אזוי ברויך איך זיך צו מיהען פון מיינע קינדערס וועגן, האט איהם אדריאנוס באשווארן אז אויב ער וועט נאך זוכה זיין צו עסן די פרוכט פון דעם איצטיגן פאר־פלאנצטן בוים זאל ער איהם מודיע זיין. אין דריי יאהר ארום האבן שוין אויך די בוימער געוואקסן שיינע פייגען. האט דער אלטר באשלאסן אז עס איז צייט מודיע צו זיין וועגן דעם אדריאנוס'ען ווי ער האט איהם צוגעזאגט. ער האט גענומען אזאק מיט פייגן אונ איז אוועק צו אדריאנוס'ען, ער האט זיך געשטעלט פארן פאלאץ אונ האט זיך געהייסן מעלדן, האבן איהם די בעדינטע געפרעגט וואס ער ברויך, האט ער געענטפערט, ער ברויך זעהן דעם קעניג. די דינר האבן עס געמאלדן אדריאנוס'ען, האט ער איהם געהייסן אריינלאזע. אז ער איז אריין פרעגט איהם אדריאנוס, וואס פערלאנגסטו. האט איהם דר אלטר געענטפערט, איך בין דר מאן, וועלכן דו האסט געזעהן אין טבריא גראבענדיג די ערד אונ פלאנצענדיג די פייגען־ביימער אונ וועמען דו האסט פארשווארן אז אויב ער וועט זוכה זיין צו עסן די פרוכט פון דיא זעלביגע ביימער זאל ער דיר מודיע זיין, איצטער אז איך האב זוכה געווען צוא דעם בין איך געקומען דיר ווייזן די פייגן פון יענע בוימ. ווי אדריאנוס האט דס דערהערט, האט ער גלייך געהייסן מען זאל איהם אוועקזעצען אויף א גאלדענעם שטול אונ דעם זאק אין וועלכן עס זיינען געלעגען די פייגן זאל מען אנפילן מיט רענדלאך גאלד. האבן איהם די הויף־בעדינטע געפרעגט פר וואס

ראיתי אני כי מיד האלהים היא: כה כי מי יאכל ומי יחוש חוץ ממני: כו כי לאדם
שטוב לפניו נתן חכמה ודעת ושמחה ולחוטא נתן ענין לאסף ולכנוס לתת לטוב
לפני האלהים גם־זה הבל ורעות רוח: ג א לכל זמן ועת לכל־חפץ תחת השמים:
ב עת ללדת ועת למות עת לטעת ועת לעקור נטוע: ג עת להרוג ועת לרפוא עת

תו״א כי לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת. מגילה י: ועת לכל חפץ תחת השמים. עקידה שער פה זוהר פ׳ מקץ:

רש״י

אלא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה אז טוב לו: (כה) כי מי יאכל וגו׳. למה לא אשמח בחלקי במאכל ובמשתה מי ראוי לאכול את יגיעי ומי ימהר לבולעה מבלעדי: חוץ ממני. מבלעדי. זו מדת הרשעים היא שאוספים לצורך האחרים: (כו) כי לאדם שטוב לפניו. לפני האלהים הנזכר למעלה כי מיד האלהים היא: נתן חכמה ודעת ושמחה. לב לעסוק בתורה ובמצות ולשמוח בחלקו במאכל ובמשתה וכסות נקיה: ולחוטא נתן ענין. מנהג ודאגה לאסוף ולכנוס ולתת לטוב לפני האלהים כענין שנא׳ (אסתר ח) ותשם אסתר את מרדכי על בית המן: גם זה. אחד מן ההבלים שנתנו לבריות שהם עמלים ואחר נוטל:

(א) לכל זמן. אל ישמח האוסף בהון מהבל כי אם עכשיו היא בידו עוד יירשוהו צדיקים. אלא שעדיין לא הגיע הזמן כי לכל דבר יש זמן קבוע מתי יהיה: לכל חפץ. לכל דבר. כל הדברים קרוים חפצים בלשון משנה: (ב) עת ללדת. לתשעה חדשים: ועת למות. קצב שנות של כל דור ודור: עת לטעת. גוי וממלכה: ועת לעקור. עת יבא להעקר: (ג) עת להרוג. אומה שלימה כשמגיע יום פקודתה כמו שנאמר (ישעיה יד) ואחריתך בחרב יהרג: ועת לרפוא. שברם כענין שנאמר במצרים (שם יט) ושבו עד ה׳ ונעתר להם ורפאם: עת לפרוץ. חומת העיר כשנגזר עליה שנאמר (נחמיה א)

מצודת ציון

[כה] יחוש. הוא מל׳ חשש הידוע בדרז״ל: [כו] ורעות רוח. שבר רצון:
ג [א] חפץ. ענינו כמו רצון: [ב] לטעת. מלשון נטיעה:

מצודת דוד

האדם לא יעשה כן: (כה) כי מי יאכל. מוסב למעלה לומר כי מיד האלהים היה נחשב כן ולומר כי מי ראוי לאכול משלי ומי הוא חוץ ממני ראוי לחשוב בשלי שלא ילך לאבוד ולמהר להנות ממני:

(כו) שטוב לפניו. לפני האלהים הנזכר בענין ור״ל למי שמעשיו רצויים לפני האלהים: נתן חכמה ודעת. לעשות בחייו צדקה וחסד: ושמחה. לאכול ולשתות כאות נפשו: ולחוטא. אבל לחוטא נתן בלבו ענין יחשק לאסוף הון רב למען יהיה נשמר לאדם צדיק בהוא יקח הכל: גם זה הבל. ר״ל אף שבא ההון שקבץ ליד אדם צדיק עכ״ז גם זה הבל כי יותר היה לו תועלת אם היה עושה בו צדקה וחסד בעצמו מרצונו: ורעות רוח. על כי נלקח ממנו בע״כ שלא בטובתו נגד רצונו:

ג (א) לכל זמן. ר״ל אין שום דבר בא במקרה והזדמן בזמן זולת זמן כ״א בזמנו בא בעבור סיבה הקודמת: ועת לכל חפץ. לכל הדברים שהאדם חפץ בו גם לזה יש עת כי לא בכל עת יחפוץ בדבר אחד כי פעם יחפוץ בדבר מה ופעם בחלופו וכאשר יפרש במקראות שלאחריו: תחת השמים. ר״ל לכל הדברים הנעשים בזה העולם: (ב) עת ללדת. עכשיו מפרש הדברים אשר בעת אחת חפץ בזה ובעת אחרת יחפוץ בחלופו ואמר בעת אחת חפץ האדם ותשקו ללדת ובעת אחת רוצה בחלופו סימות הנולד וכן כולם עד סוף הענין: לעקור נטוע. לעקור מן הארץ את האילן הנטוע: (ג) להרוג. ר״ל אף להמית מי בידים: לרפוא. שהיא עצמו ירפאו מן החולי למען לא

מדרש חכמים

שהוסטוואן איז פיל כבוד דעם צאלטען אידען, האט זייא אדריאנוס געענטפערט, זיין גאט האט איהם אנגעטאן אזוי פיל כבוד, ער הט איהם געלאזן עסען פון די פרוכט וואס ער הט צו אזא אלטקייט געזייט, נור דערפאר ווייל ער הט זיך געמיהט פון אצווייטענס וועגען, דען עס איז דאך גיכער געווען צו ערווארטען אז ער וועט שטארבען אונ פרעמדע וועלען הנאה האבען פון זיין ארבייט, — זאל איך איהם ניט אפגעבען קיין כבוד!:

פירוש ע״ט

קען זיך דס אליין ניט געמען: [כה] כי מי דען וואס פר אמענטש הט מעהר געקענט פון אלץ פר־ זוכען, וועער הט געקענט פלייסיגער אונ גיכער אחלק נעמען אין אלע פריילינע זאכען, ווי איך, וואס איז געוועזן אקעניג?: [כו] כי לאדם אבער ניין, דעם מענטשען וואס אים [הקב״ה] געפעלט גיט ער חכמה, קענטעניס אונ פרייד [אהנע מיה] ולחוטא דעם זינדיגען מענטשען אבער לאזט ער זיך מאטערן, ער לאזט אים מיט גרוס מיה איינזאמלען אונ אויף קלייבען, אום ער זאל עס דערנאך איבר לאזן פר דעם מענטשען וואס גאט געפעלט, אבער אויך דער געדאנקן איז אנארעשער אונ אזינדיגער [דען ער זעהט ניט איין פר וואס זאל דר זיין א זינדיגער אונ דר אפרומער, דעריבר טראכט ער אפשר איז דס אלץ א גזירה קדומה, ד״ה דס איז אזוי בעשטימט פון לאנג, אונ ערקלערט עס ווייטער:

(א) לכל זמן אלץ הט זיין צייט, יעדע זאך הט זיין אייביגע בעשטימונג דא אויף דר וועלט: (ב) עת ללדת געבארן ווערן הט זיין צייט, שטארבען הט זיין צייט; פלאנצען האט זיין צייט, אויסצורייסען די איינגעפלאנצטע הט זיין צייט: (ג) עת להרוג טייטן האט זיין צייט (דען עס מאכט זיך פילמאהל אז גרויסע דאקטורים היילן אונ דר חולה שטארבט, דען אזוי איז איהם באשערט) אונ היילן הט זיין צייט (אונ אמאהל היילט אנארעשער דאקטאר מיט אזעלכע מיטלן וואס זיינען געפערליך אונ דער

ליקוטים יקרים

(ג) (עת ללדת ועת למות. עס איז אצייט צו געבארען אקינד אונ עס איז דא אצייט צום שטארבען. שלמה המלך דר ציילט אונז אז צו יעדר זאך איז דא איין אום גיוויסטע צייט אונ עס קען ניט זיין פריער אונ עס איז ניט שפעטער. אונ וואס עס איז נגזר געווארן פון גאט דס מוז זיין. דריבר דארף יעדר מענטש טראכטן יעדר טאג טאמער איז הייגט זיין צייט. למשל עס איז אמאל גיפאהרען אפאטער מיט אזון קיין לייפציג קופן סחורה. דר זון איז גיוועזן איונגר מאן, ער איז יעצט געפארן דס ערשטע מאל קיין לייפציג זעהן ווי מען האנדלט. דר פאטר הט פר שריבן אין אבוך יעדר שטיק סחורה ווי פיל עס קאסט. נאך דעם זעהט ער ווי דר פאטר שרייבט אין איין אנדערען בוך. די זעלבינע סחורה מיט גרעסרע מקחים פרעגט ער דעם פאטר פר וואס ער הט יעצט געשריבן גרעסערע מקחים וויא אין יענעם

לפרוץ ועת לבנות : ד עת לבכות ועת לשחוק עת ספוד ועת רקוד : ה עת להשליך
אבנים ועת כנוס אבנים עת לחבוק ועת לרחק מחבק : ו עת לבקש ועת לאבד
עת לשמור ועת להשליך : ז עת לקרוע ועת לתפור עת לחשות ועת לדבר : ח עת
לאהב ועת לשנא עת מלחמה ועת שלום : ט מה־יתרון העושה באשר הוא

תו"א מה יתרון העושה . עקרים מ"ג פל"א :

רש"י

וחומת ירושלים מפורצת : ועת לבנות . שנאמר (עמוס ט) ובניתיה כימי עולם : (ד) עת לבכות . כשמעה כאב : ועת לשחוק . לעתיד לבא שנא' (תהלים קכו) אז ימלא שחוק פינו : עת ספוד . בימי אבל : ועת רקוד . בחתנים וכלות : (ה) עת להשליך אבנים . בחורי ישראל מושלכים בחורבן הבית (איכה ד) תשתפכנה אבני קדש : ועת כנוס . אותם מן הגולה כמ"ש (זכרי' ט) והושיעם ה' אלהי' ביום ההוא כצאן עמו כי אבני נזר מתנוססות על אדמתו : עת לחבוק . (ירמיה יג) כי כאשר ידבק האזור ח וגו' : ועת לרחוק מחבק . (ישעיה ו) ורחק ה' את האדם : (ו) עת לבקש . כענין שנאמר (יחזקאל לד) ואת האובדות אבקש . לענין נדחי ישראל : ועת לאבד . ועת שאבדם בגולה שנאמר (ויקרא כו) ואבדתם בגוים : עת לשמור . (במדבר ו) יברכך ה' וישמרך כשאתם עושים רצונו : ועת להשליך . (דברים כט) וישליכם אל ארץ אחרת : (ז) עת לקרוע . מלכות בית דוד (מלכים א יד) ואקרע את הממלכה וגו' : ועת להתפור . (יחזקאל לז) והיו לאחדים בידך ולא יחצו עוד לשתי ממלכות : עת לחשות . פעמים שאדם שותק ומקבל שכר שנא' (ויקרא י) וידום אהרן וזכה שנתייחד הדבור עמו שנאמר (שם י) וידבר ה' אל אהרן יין ושכר אל תשת : ועת לדבר . (שמות טו) אז ישיר משה (שופטי' ד) ותשר דבורה . (הושע יד) קחו עמכם דברים : (ח) עת לאהוב . ואהבך : ועת לשנא . שנאמר (שם ט) כל רעתם בגלגל על כן שנאתים : (ט) מה יתרון העושה . מה

שפתי חכמים

שיאמר כן שיהיה מקרה אחד לכלם . לכן פירש כלומר כו' : ה ולא ידעתי למה לא הביא הפסוק וימינו תחבקני כמו שהביאו במדרש

מצודת דוד

ימות : לפרוץ . לעשות פרצות בחומה : לבנות . לסתום את הפרצות : (ד) עת בכות . בשעת לו מת חפצו להספידו כי בזה תנוח הצער : ועת רקוד . בעת שמחת נשואין וכדומה אז יתפוץ האדם לרקוד ולדלג לעורר השמחה : (ה) להשליך אבנים . יזרקם מן הבית למען לא יכשל בהם : כנוס אבנים . לבנות בהם דבר הצורך : לחבק . לרדוף אחר אהבת מי ולחבקו : לרחוק מחבק . עוד ירחק א"ע ממנו למען לא יבא לידי חבוק : (ו) לבקש . לחפש את דבר האבוד : לאבד . הדבר ההוא יאבד אף בידים : לשמור . שלא יקחנו מי : להשליך . במקום המופקר למען יקחנו כל הרוצה : (ז) לקרוע . בגד או יריעה : לתפור . את הדבר שקרע : לחשות . לבל ישיב דבר למחרפו : ועת לדבר . להשיב חורפו דבר כאשר עם לבבו : (ח) לאהוב . דבר מהדברים : לשנוא . הדבר הזה בעצמו : עת מלחמה . בעת אחת חפץ האדם וחשקו לערוך מלחמה עם שונאו ובעת אחרת ירצה בחלופו להיות עמו בשלום : (ט) מה יתרון . מוסב למעלה לומר הואיל ודרך האדם אשר בעת אחת יחפוץ בדבר מה ובעת אחרת ירצה בחלופו א"כ מה יתרון בא לאדם העושה בדבר אשר הוא עמל בו למען השיג חפצו הנה עת לכל חפץ וזמן למחר יחפוץ בחלופו והיה א"כ עמלו

מצודת ציון

[ד] רקוד . ענין דלוג וקפיצה של שמחה : [ה] כנוס . ענין אסיפה וקבוץ : לחבוק . הוא סביבת הזרוע בגוף בעבור אהבה : [ז] לחשות . ענין שתיקה כמו ויחשו גליהם [תהלים קז] :

פירוש ע"ט

קראנקער ווערט געזונט) , איינגרייסן האט זיין צייט , אופבויען האט זיין צייט : (ד) עת לבכות וויינען האט זיין צייט , לאכען האט זיין צייט , טרויערן האט זיין צייט , די פרייד האט איהר צייט : (ה) עת להשליך ווארפען שטיינער האט אויך זיין צייט (אפילו דר מקרה אדער צופאל] האט אויך זיין צייט , דען אמאהל ווארפט מען שטיינער אהנע נוטצן) איינזאמלען שטיינער האט אויך זיין צייט , (אפילו די תאוה וואס איז שטענדיג ביים מענטשען האט אויך איהר צייט) עת לחבוק אומארמען (ארומנעמען) האט זיין צייט , דערווייטערן נאך דערפון האט אויך זיין צייט : (ו) עת לבקש דער־ ווערבן אפארמעגן האט זיין צייט , פערשווענדן האט זיין צייט , עת לשמור היטען האט זיין צייט , אוועקווארפן האט זיין צייט : (ז) עת לקרוע פאנאנדער רייסן האט זיין צייט , צו זאמען נייען האט זיין צייט ; שווייגן האט זיין צייט , רעדן האט זיין צייט : (ח) עת לאהוב ליעבן האט זיין צייט , האסען (פיינט האבן) האט זיין צייט עת מלחמה פירען קריעג האט זיין צייט , שלום פרידען האט זיין צייט (מיט איין ווארט יעדע זאך האט זיין בעשטימטע צייט) : (ט) מה יתרון אונ ווי באלד אז אלעס איז פאראוס בעשטימט פון הקב"ה טא וואס נוצט דעם מענטשען זיינע גרויסע מיה אונ פלייסיקייט? (עס קען דאך זיין אז פון זיין גאנצע

מדרש חכמים

ג (ו) (עת לבקש ועת לאבד עת לשמור ועת להשליך) זאגט דער מדרש עת לבקש, עס איז דא א צייט אז מען דארף זעהען צו זוכען מאכן אפארמעגן דס איז דאן אז די צייט איז ארוהיגע, ועת לאבד אונ עס איז דא א צייט ווען מען דארף ניט קוקען אוב מען פארלירט, דס איז אין דר צייט פון מלחמה, אז דס פאלק פירט אקריעג דארף יעדער איינציגער מקריב זיין וואס ער קען פון זיין פערמעגען, עת לשמור עס איז דא אצייט אז מען דארף היטן דעם צוזאמענגעזאמעלטן פארמעגן, דאס איז אז אלץ גייט בשורה, יעדערער האלט זיין פארמעגן ביי זיך אין דר היים ברוך ער עס צו היטן, ועת להשליך אונ עס איז דא אצייט וואס מען ברוך דעם פארמעגן אוועק געבן, דס איז בשעת סכנה ר"ל. אמאהל האט אגרויסער סוחר מיט זיינעם אזון געדארפט פארן אין אוויטע מדינה, אונ ער האט געמוזט פאהרן מיט'ן וואסר. ער האט געדונגען אן'ארט איפ'ן שיף פאר זיך מיט זיין זון אונ האט זיינע עטליכע זעקלאך מיט געלד אוועקגעלייגט לעבן זיך. דער ארט וואס דר שיף קאפיטאן האט איהם געגעבן איז גראדע געוועזן

ליקוטים יקרים

בוך . האט אים דר פאטער געענטפערט . אין יענעם בוך איז פר שריבן וויפיל די סחורה קאסט אין די פאבריק . מען דארף דאך ביי די גרענץ אפצאהלען אונ מען דארף פיהר געלד בצאהלן , דס אלץ טוט מען רעכנן אויף די סחורה . דריבער איז פארשריבן דר מקח פון די סחורה טייערער . זאגט דר זוהן צום פאטער מען זאל די סחורה נעבן דעם גרענעץ וועט קאסטן ווערליוויער . זאגט דר פאטער מיר וועלן זעהען . דר צוייל האט מען די סחורה געשיקט ביז צו די שטאט נאהנט

עמל: י ראיתי את־הענין אשר נתן אלהים לבני האדם לענות בו: יא את־הכל עשה
יפה בעתו גם את־העלם נתן בלבם מבלי אשר לא־ימצא האדם את־המעשה
אשר־עשה האלהים מראש ועד־סוף: יב ידעתי כי אין טוב בם כי אם־לשמוח
ולעשות טוב בחייו: יג וגם כל־האדם שיאכל ושתה וראה טוב בכל־עמלו מתת
אלהים היא: יד ידעתי כי כל־אשר יעשה האלהים הוא יהיה לעולם עליו אין

תו״א את הכל עשה יפה בעתו. ברכות מג זוהר פרשת אחרי מות: אשר לא ימצא האדם. עקרים מ״ג פל״א: ידעתי כי אין טוב בם כי אם לשמוח. עקידה שער פה: מתת אלהים היא. עקרים מ״ג פל״א:

רש״י

יתרון של עושה רע בכל שהוא עמל גם הוא עתו יבא והכל הבל: (י) הענין. המנהג: לענות. להתנהג: (יא) יפה בעתו. בעת הטובה יפה הוא לבא תשלום שכר מעשה הטוב. ובעת הרעה ראויה היא לתשלום מעשה הרע: גם את העלם נתן בלבם וגו׳. גם את חכמת העולם אשר נתן בלב הבריות לא נתן הכל בלב כל אחד ואחד אלא זה קצת וזה קצת כדי שלא ימצא האדם את כל מעשה הקב״ה לדעת אותו ולא ידע את עת פקידתו ובמה יכשל כדי שיתן לב לשוב שידאג ויאמר היום או מחר אמות ולכך כתוב כאן העלם חסר לשון העלמה שאם ידע האדם יום מיתתו קרובה לא יבנה בית ולא יטע כרם לכך הוא אומר שהכל עשה יפה בעתו זה שיש עת למיתה דבר יפה הוא שסומך האדם לומר שמא עדיין עת מיתתי רחוק ובונה בית ונוטע כרם וזו יפה שנעלם מן הבריות: (יב) ידעתי. עתה הואיל ונעלם עת הפקודה כי אין טוב בבריות כי אם לשמוח בחלקו ולעשות הטוב בעיני בוראו בעוד שהוא חי: (יג) וראה טוב. תורה ומצות: (יד) ידעתי כי כל אשר יעשה. הקדוש ברוך הוא במעשה בראשית הוא ראוי

מצודת ציון

[י] נתן. ענין מסירה: לענות. מל׳ עינוי ויסורים: [יא] מבלי. ענינו כמו מבלי: [יג] מתת. מל׳ מתנה:

מצודת דוד

לרעתו: (י) ראיתי את הענין. ראיתי את הדבר אשר מסר אלהים לבני האדם להשתמש בו ולעשות אותו בכל עת שירצה: לענות בו. ר״ל כאלו מסרן בידם לענות אותם בו כי הם ישתמשו בו לעשותו בעת זולת עת ובזה המה מעונים ומיוסרים על ידו כי אם עשאום בזמנם יפה היה להם: (יא) את הכל. כל מה שברא ועשה הקדוש ברוך הוא בעולמו הכל יפה אבל להשתמש בהם בעתם המיוחד להם לא בעת זולת עת: גם את העולם. גם כל דרכי העולם ותועלותיו נתן בלב בני אדם להם גם עד תכליתו אם יעמיקו בהשכל רב: מבלי. ר״ל מלבד זאת אשר לא מצא האדם די חכמה לדעת ולהבין את המעשה כו׳ מראש ועד סוף. אף אם אמנם יכול הוא להשיג מה מהם מ״מ לא ישכיל הכל עד התכלית: (יב) ידעתי. ואני הנה השכלתי לדעת דרכי העולם ותועלותיו והן ידעתי שאין טוב ומחוסר בבני אדם כ״א מי שדרכו לשמוח ולעשות טוב חסד ולדקה בעוד שהוא חי: (יג) וגם כל האדם. אף מי שלא השכיל זאת מדעתו כ״א טבעו הטה את לבבו שיאכל וישתה ולראות טוב ר״ל לבחור לעשות לדקה וחסד עם הסוכן שקבן בעמל ויגיעה: מתת. ר״ל זהו מתנה מן המקום ב״ה אשר סוחק כן בטבעו: (יד) הוא יהיה לעולם. כזה השיעור שהגביל הוא:

מדרש חכמים

ניט ווייט פון דעם ארט וואו די שיפ׳ם לייט האלטן זיך אויף ביי נאכט, אז זייא זיינען שון געווען ניט ווייט פון ברעג אונ מען הט געמיינט אז זייא שלאפן שון האט ער געהערט ווי די שיף לייט ריידן צווישן זיך אז זיי וועלען צופארן ניט ווייט פון ארחעפיילאג וועלן זייא איהם מיט׳ן זון הרג׳נען אונ צו נעמן דם געלט פיר זיך אונ זיי וועלן זיך אלע גלייך צוטיילן. ווי ער הט דם דערהערט, הט ער שטילערהייט אויפגעוועקט זיין זון, אונ הט דם איהם אלץ איבערגעגעבן אונ הט זיך געמאכט גלייך וויא ער וואלט געוועזן אין כעס אויף איהם, הט זיך מיט איהם געגומען קריגען אונ הט ווי פון כעס אריין געווארפען די זעקלאך מיט די געלד אין ים. אז זיי זיינען געקומן אויף דר יבשה, איז דר סוחר אוועק אונ הט די שיפ׳ם לייט פארמאסערת פאר׳ן קעניגליכן ריכטער וום וואהר אין יענע שטאדט. הט

פירוש ע״ט

מיה וועט גאר ניישט ווערען): (י) ראיתי איך האב גוט בעטראכט אלע זאכן וועלכע גאט הט געגעבן דעם מענטשן אום זיך דר מיט צובאשעפטיגען: (יא) אונ האב געפונען אז הכל עשה יפה בעתו אלץ הט גאט געמאכט אז יעדע זאך אין איהר צייט זאל זיין גוט אונ שיין, אונ ווס גאט מאכט איז גוט אונ איז אין איהר צייט, וויא קראנקקייט אונ יסורים, ארימקייט אונ ליידען, צרות אונ מלחמות אלץ. אלץ ווס ביי אונז קליינע מענטשן קומט אויס פר שלעכט, ווייל מיר האבען נאך ווייניג שכל צו פארשטיין, איז אלץ גוט אונ אין דער צייט, דען אז מיר וואלטן פארשטאנען הקב״ה מעשים, וואלטן מיר גאר ניט געווען מסופק אין דעם, גם את העולם אויך די ליעבע צו דער וועלט דער זאל וועלן זיין רייך, דר קלוג, דר זאל בוען הייזער, דער זאל ליעבן, דר זאל האסען א. ז. וו. הט ער אריינגעגעבן ביי די מענטשן אין הארץ, אונ חאטש די מענטשן מיינן פון אנפאנג אז זיי ווילען דאס אזוי אבער דר נאך זעהען זיי אז דם איז געווען פון גאט בעשטימט: (יב) ידעתי בין איך איבערצייגט (איטצט אז איך בין איבערצייגט אז דר כלל איז אנ׳אמת׳ר) אז קיין בעסערער פארגעניגן איז ניטא ווי זיך צו פרייען אונ צו טאן גוטעס אין לעבן: (יג) וגם אונ דם ווייס איך אויך אז עסען, טרינקען אונ געניסען פריידע פון זיין ארבייט. נעמט זיך דר מענטש ניט אליין, נאהר דאס איז א מתנה פון גאט: (יד) ידעתי אונ ניט ווייניגער בין איך איבערצייגט אז אלץ וואס גאט באשטימט פריהער וועט עס

ליקוטים יקרים

פון די גרענעץ זיי זענן אויך געקומן אין די שטאט אונ ווייל די סחורה איז נאך ניט געקומן. זייא זענען פריער געקומן איז ער מיט דעם זוהן גגאנגן צו די גרענץ שפאצירן. דר ווייל האבן זיי געזעהן ווי מען הט געתאפט איינעם ווס הט געוואלט זיין סחורה גנבנען איבר די גרענץ. אונ מען הט ביי איהם צו גענומן די סחורה אונ איהם הט מען אריין גיפירט אין ארסינאל. ער הט געדארפט באצאלן פיל געלד שטראף הט דר פאטער צו זיין זוהן געזאגט זעהסטו שון ווי מען טאר ניט גנבנען דעם גרענץ. דר מענטש קומט אויך אויף דר וועלט האנדלין כשרה סחורה תורה אונ מצות אונ ער

זאל

להוסיף וממנו אין לגרע והאלהים עשה שיראו מלפניו: טו מה־שהיה כבר הוא
ואשר להיות כבר היה והאלהים יבקש את־נרדף: טז ועוד ראיתי תחת השמש
מקום המשפט שמה הרשע ומקום הצדק שמה הרשע: יז אמרתי אני בלבי את־

תו"א וממנו אין נגרע. עקרים שם: והאלהים עשה שיראו מלפניו. ברכות נח נט שבת לה: ועוד ראיתי תחת השמש מקום המשפט. עקידה שער ל"ה:

רש"י

להיות לעולם ואין לשנותו לא בתוספת ולא בגרעון. וכשנשתנה ט האלהים נוה ועשה שישתנה כדי שייראו מלפניו אוקיינוס פרץ גבולו בדור אנוש והציף שלישו של עולם והאלהים עשה שיראו מלפניו שבעת ימים נשתנה הלוך החמה בדור המבול לזרוח במערב ולשקוע במזרח כדי שיראו מלפניו חמה חזרה לאחוריה עשר מעלות בימי חזקיהו ובימי אחז אבין נתקצר היום ונתרבה הלילה ביום מותו כדי שלא יהא נספד כל זה כדי שיראו מלפניו לפיכך אין טוב לאדם לעסוק אלא במצותו ולירא מלפניו: (טו) מה שהיה כבר הוא. מה שהיה מלפנינו כבר הוא עשוי וראינוהו או שמענוהו מאחרים שראוהו ויש לנו להעיד עליו שראינו שהקב"ה מבקש את הנרדפים י יעקב נרדף עשו רודף (מלאכי א) ואהב את יעקב ואת עשו שנאתי מצרים רודפים את ישראל מצרים טבעו בים וישראל הלכו ביד רמה: ואשר. עתיד להיות עוד באחרונה הוא דוגמת מה שכבר היה. כאשר בראשונה כן באחרונה. אין הקב"ה משנה מדותיו בעולם: והאלהים יבקש את נרדף. ליפרע מן הרודף לפיכך מה יתרונו של עושה הרעה כאשר הוא עמל הרי סופו להשתלם: (טז) מקום המשפט וגו'. ראיתי ברוח הקודש מקום לשכת הגזית בירושלים שהיתה (ישעיה א) מלאתי משפט שמה ישפטו כ רשע כמו שנא' (מיכה ג) ראשיה בשוחד ישפוטו וראיתי פורענותם: מקום הצדק. שער התוך שהיה מקום חתוך הלכות: שמה הרשע. שם ישבו שר טבחים רב סרים נרגל שראצר רב מג ונבוכדנצר והיילותיו ודנין את ישראל ביסורים קשים ומשפטי מות: שמה הרשע. טעמו למעלה ל לומר שהוא שם דבר כמו הרשע (והיה ראוי לינקד בסגו"ל הרי"ש אלא לפי שהוא סוף פסוק נהפך לינקד קמ"ץ גדול מ ואף על פי שבכל מקום לא מצינו לו עוד שמתהפך באתנחתא וסוף פסוק): (יז) אמרתי אני בלבי

שפתי חכמים

קהלת: ט דקשה לרש"י וא"ך תלה והאלהים עשה שיראו מלפניו. לכן פירש וכשנשתנה כו': י דיוקו של רש"י דאם לא כן מה ענין והאלהים יבקש וגומר לואשר להיות כבר היה. אלא כך פירושו מה שהיה כבר הוא ויש לנו להעיד שראינוהו שהקב"ה בקש את הנרדפי' ואשר להיו' כבר הי' כו' אין הקב"ה משנה מדותיו וכאשר בקש כבר הנרדפים כן יבקש לעתיד את הנרדף ליפרע מן הרודף ומ"ש לפיכך מה יתרונו כו' כדי לחברו עם הפסוקים שלפניו: כ דקשה לרש"י תרתי ל"ל. לכן פירש דמקום המשפט שמה הרשע קאי על מה שיעשו ברשע ראשי' בשוחד ישפוטו ומקום הצדק שמה הרשע קאי אפורענותם: ל פי' בתחלת התיבה תחת רי"ש לומר שהוא שם דבר פירוש שם דבר של רשעה כמו הרשע דרישא דקרא: מ פי' דבסוף פסוק ואתנחת' נהפך

מצודת דוד

עליו. על זה השיעור אין ביד מי להוסיף ואין ביד מי לגרוע ולהפחית ממנו: והאלהים עשה. אמנם מה שעשה האלהים בזה השיעור לא עשהו כן לכוונת תועלתו כ"א למען ייראו הבריות מלפניו ולא ימרו פיו ורק בזה השיעור הוא מביא אל היראה ולא בבצ"ע ר זולתו עם כי אנחנו לא נדעהו זהו מקוצר הדעת: (טו) מה שהיה כבר הוא. מה שהיה מאז כבר הוא עשוי ואין להשיב ר"ל אם מי רדף אחרי חבירו ועשה עמו רעה מה שעשה עשוי: ואשר להיות. וכן אשר עתיד להיות עוד באחרונה שירדוף מי אחר חבירו לעשות עמו רעה כבר היה הגזרה גזורה טרם עשותו ויהיה הכח בידו להשלים חפצו: והאלהים. אבל עכ"ז האלהים יבקש את הנרדף ויפרע מן הרודף: (טז) תחת השמש. בזה העולם מקום שהשמש זורח: מקום המשפט. מקום המוכן לשבת שם לשפוט בין איש לרעהו: שמה הרשע. נתהפך להיות שמה מקום הרשע כי ישבו שמה אנשי בליעל יחשבו לעשות תחבולות רשע: ומקום הצדק. מקום ישיבת אנשי הצדק שמה ישב גם הרשע

פירוש ע"ט

געשעהן שפעטער, אונ קיין מענטש קען עם ניט איבערמאכן, ער קען דערצו ניט צוגעבען, ניט אראפנעמן, אונ דס הט ער אזו געמאכט אום זיי זאלן זיך ניט פארזיכערן אויף זייערע מעשים נאהר שיראו מלפניו מען זאל פר איהם מורא האבן: (טו) מה שהיה אזו ווי דס פערגאנגענע איז געוועזן בעשטימט, אזוי איז באשטימט די צוקונפט (עתיד) נור גאט הט אזו געמאכט אזו ווי דער עתיד וואלט נאכ־געיאגט דעם עבר: (טז) דא רעדט ער פון השארת הנפש נאכ'ן טוט פון גוף אונ פון שכר ועונש לעולם הבא ועוד ראיתי אויך האב איך באמערקט אז אין דעם ארט פון וועלכן מיר האבן ערווארט יושר אונ אנ'אמת'ן משפט איז פול מיט אונרעכט. די שופטים בעשולדיגן דעם גערעכטן אונ מאכען ריין דעם זינדיגן ומקום אונ אויף דעם ארט וואו עס האט געדארפט זיין די גערעכטיגקייט איז פול פאלשקייט: (יז) אמרתי דערפאר האב איך בעשלאסן אז גאט וועט ריכטען מיט אנ'אמת'ן משפט דעם צדיק אונ דעם רשע אויף יענער וועלט (ער זאגט נאכדעם ווי ער הט זיך אין אנפאנג געוואונדערט ווי קומט עס אז די מערדער, די רובר די פאלשע גייט גוט אונ די ערליכע לייט, די פרומע גייט שלעכט, הט ער דערנאך פארשטאנען אז אויף יענער

מדרש חכמים

דער ריכטער זייא געהייסן בריינגן געבונדענערהייט אין געפענגנעניס אונ הט אפגעמשפט אז זייא זאלן אזוי לאנג זיצען ביז זיי וועלן ניט בעצאהלן דעם סוחר אזו פיל געלד וויפיל גאלד עס איז געוועזן אין די זעקלאך. האבן איהם די ארעסטירטע געפרעגט, פון וואנען נעמסטו אז מיר דארפן איהם בעצאהלן, ער האט דאך די זעקלאך אליין אריין געווארפן אין ים, הט זיי דר שופט געענטפערט פון שלמה המלך, וועלכר הט געזאגט (עת להשליך) עס איז דא אצייט ווען מען דארף דעם פארמעגן אוועקווארפען, דאס איז בשעת סכנה, אונ דער סוחר האט אויך אוועק געווארפן זיינע זעקלאך מיט די גאלד, ווייל ער הט מורא געהאט איהר זאלט איהם ניט הרג'ען, האט ער גוט געטאן אונ איהר ברויכט בעצאהלען:

ליקוטים יקרים

זאל זיי אריבר פירין די גרעניץ ביז אויף יענר וועלט. ווען דר מענטש איז יונג רעט אים איין דר יצר הרע ער זאל קויפן טרפה סחורה ער וועט זייא אויך קענען אריבר נגבען די גרעניץ. ער וועט מיט די סחורה אויך קענען קומען אויף יענע וועלט. זעהט אבר דר מענטש ווי פיל מענטשן עס שטארבן פר זייערע עבירות אין דר יוגענד, טאמר ווייסט זאגן דס איז גאר ניט פאר אשטראף נאר עס הט געטראפן ער הט זיך פארקיהלט אבר דארך שלעכטע עסן איז ער

קראנק

הַצַּדִּיק וְאֶת־הָרָשָׁע יִשְׁפֹּט הָאֱלֹהִים כִּי־עֵת לְכָל־חֵפֶץ וְעַל כָּל־הַמַּעֲשֶׂה שָׁם׃
יח אָמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי עַל־דִּבְרַת בְּנֵי הָאָדָם לְבָרָם הָאֱלֹהִים וְלִרְאוֹת שְׁהֶם־בְּהֵמָה הֵמָּה
לָהֶם׃ יט כִּי מִקְרֶה בְנֵי־הָאָדָם וּמִקְרֶה הַבְּהֵמָה וּמִקְרֶה אֶחָד לָהֶם כְּמוֹת זֶה כֵּן מוֹת
זֶה וְרוּחַ אֶחָד לַכֹּל וּמוֹתַר הָאָדָם מִן־הַבְּהֵמָה אָיִן כִּי הַכֹּל הָבֶל׃ כ הַכֹּל הוֹלֵךְ אֶל־
מָקוֹם אֶחָד הַכֹּל הָיָה מִן־הֶעָפָר וְהַכֹּל שָׁב אֶל־הֶעָפָר׃ כא מִי יוֹדֵעַ רוּחַ בְּנֵי הָאָדָם

תו"א אמרתי אני בלבי וגומר. עקידה שער מד זוהר פ' שלח לך כל ד' פסוקים: ומותר האדם מן הבהמה. עקרים מ"ג פ"ב: הכל היה מן העפר. **זוהר** פרשת נח: מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה. זוהר פרשת בהעלותך: סהשי"ן בשו"א

שפתי חכמים

הסגו"ל לקמ"ץ כמו פלא תחת פלא הראשון בסגו"ל והשני בקמ"ץ: ג פירוש בבא עת הפקודה שאדם בסכנה ומזכירים עונותיו אם ראוי להנצל שם מזכירים כל מה שעשה: ם פירוש רעיא חיגר ועיזין רהיטין קלה לרוץ והרוע' הפיסח אינו יכול לרוץ ולהגיע אותה כשמגיע בשער גדרות לאן כדמתרגמינן חוטרין דען ובי דרי כדתנן הכונס לאן לדיר שם מעלה לה החשבון מבריחות שברחה ושם מכה אותה כלומר האשה כשהיא בבריאות פעמים שזכיותיה תולין ואין כח במקטרג להזכיר עונה אבל משתגיע לפתח הסכנה וצריכה לנסים שם מזכירים עונותיה ומעשיה אם ראויה היא לנס אם לאו כך דרשו בפרק במה מדליקין על חטא דעל שלש עבירות נשים מתות: ע פירוש האי כי נתינת טעם הוא למה שלפניו לנוס כהמה המה להם כדמפרש ואזיל:

רש"י

וגו'. לפיכך אני אומר את הכל שופט הקב"ה לאחר זמן ואע"פ שמתעכב הדבר סופו לבא אל שעתו. כי שעה יש לכל חפץ אף לפורענות. ולפקודת הדין יש עת מתי יבא: **ועל כל המעשה**. שעשה האדם שם ישפטוהו בבא עת הפקודה, שם בא ותו העת ניתן זמן לכל המעשה להשפט עליו ג אבא חוטרי מילי ם ואבי דרי הושבנא: (יח) **אמרתי אני בלבי**. בראותי כל זאת: **על דברת בני האדם**. שאחזו להם מדת גאוה לנהוג שררה ורבנות בקטנים מהם: **לברם**. (ס"א לבררם) הקב"ה להודיעם שאין שררותם כלום ולהראותם שהם ואף השרים והמלכים: **בהמה המה להם**. כאשר בהמה והיה המה לעצמם: (יט) **כי מקרה בני האדם וגו'**. הוא טעם הדבר אשר נתן הקב"ה מקרה ופגע לבני אדם ויש מקרה ופגע ע לבהמה ומקרה אחד לשניה' נתן. כי כשם שזה מת כך זה מת: **ומותר האדם מן הבהמה אין**. ויתרונו והצלחתו של אדם יותר מן הבהמה אינו נראה מאמת כי הכל נהפך להיות הכל לשוב אל העפר: (כא) **מי יודע**. כמו (יואל ב

מצודת ציון

[יז] חפץ. רצון: [יח] על דברת. על ענין כמו על דבר הכסף [בראשית מג] ולפי שהוא דבוק אל בני האדם לזה אמר דברת כמו עזי וזמרת יה [שמות טו]: לברם. מל' ברור דבר ובחינה: [יט] ומותר. מל' יתרון: אין. ענינו כמו לא יש: כי. אם:

מצודת דוד

ויסיתם אחרי דעת המסיתם: (יז) את הצדיק. היושב שמה הנפתה אחרי דעת הרשע: ואת הרשע. המסית והמדיח: ישפוט האלהים. לשלם להם גמול רע זה כזה: כי עת. כי יבא עת תשלומין על כל רצון ועל כל המעשה הנעשה שם ר"ל המקים ישלם גמול בין עשו מעשה רשע בפועל בין אם עדיין לא עשו כ"א רצו לעשות ולא עלתה בידם: (יח) על דברת. על ענין בני אדם איך יתנהגו ומה יעשו: לברם האלהים. ר"ל שהם יבררו ויבחנו רוממות גדולות האלהים ולראות בבחינת השכל שהם כמו בהמה המה לעצמם וכאומר אבל מול רוממות האלהים המה כאין: (יט) כי מקרה. כי יש מקרה מיוחד לבני האדם לבדם כמקרה העלבון וכדומה: ומקרה הבהמה. ויש מקרה מיוחד לבהמה לבדה בעבור חסרון הדעת: ומקרה אחד להם. ויש מקרה אחד לשניהם כי כאשר ימות זה כן ימות זה: ורוח. עודם חיים יש לכלם רוח החיוני זה כזה וכאומר ולזה המה א"כ כבהמה כי עודם חיים יש רוח החיוני לזה כזה ומקרה המות יקרה לזה כזה ואם מה שיש מקרה לבהמה לבדה מה שאין לאדם הלא נגד זה יש מקרה לאדם לבדו מה שאין לבהמה: ומותר. ומעלת יתרון האדם מן הבהמה לא יש: כי הכל הכל. ר"ל זהו אם כל מעשה האדם היה הבל שלא עסק כ"א באסיפת הקנינים וכדומה אבל לא כן הוא אם עסק בתורה ובמעש"ט: (כ) הכל. בין אדם בין בהמה כולם הולכים אל מקום אחד הוא האמור בסוף המקרא אל העפר: הכל היה כו'. ר"ל כמו שיצירת אדם הראשון וכל החי היה מן העפר כן כלם במותם ישובו אל העפר: (כא) מי יודע. ר"ל מעט המה אשר יסכילו לדעת את ההפרש אשר רוח בני האדם חשובה אשר עולה היא אחרי המיתה למעלה אל המקור אשר נחצבה משם אבל רוח הבהמה שפלה אשר יורדת היא אחרי המית' למטה אל הארץ אשר נחצב' משם ונוסב למעל' לומר הואיל וגם רבים יחכמו להבין את זאת לכן יראו שהם

ליקוטים יקרים

קראנק געווארן אונ געשטארבן זאגט שלמה המלך צו יעדר זאך איז אום געזעצט אציים. אזו ווי עס איז אום געזעצט אציים א אשה זאל געבארן אקינד אז ער איז אין גאנצען צייטיג, דס איז צו ניין חדשים. אונ אז א אשה געבארט פריער ווי צו ניין חדשים. איז דס דארף אקראנקייט. אדר פון איר אדר פון קינד אזו איז אים געזעצט אציים ווי לאנג אמענטש זאל לעבן ביז זיבעציג יאר. אונ אז ער שטארבט פריער איז דס אשטראף פר עבירות. אמאל פר זיין אייגנע אמאל פר פרעמדע. דריבר דארף יעדר מענטש וויינגסטנס זיך אהיטן פון עבירות:

פירוש ע"ט

וועלט וועט דר בורא יעדען באצאהלן נאך זיינע מעשים נאך) כי עת דען יעדע זאך האט איהר בעשטימונג אונ יעדע האנדלונג (יעדערענס אויפ־פירונג) האט איהר לון — דארט, אויף יענר וועלט: (יח) אמרתי אוך אויף דם האב איך זיך געענטפערט על דברת וואס עס זיינן דא מענטשן וואס זאגן אז זיי זיינן די אויבערוועלטע פון גאט, אז זיי אליין האט ער אריינגעגעבן שכל אונ חכמה, אונ דאס אליין איז שוין א ראיה אויף השארת הנפש ולראות הוגב איך אבר באמערקט אז דס איז נאך ניט קיין ראיה, דען די מענטשען וועלכע גאט פערלאזט אונ ניט אויף זיי ניט אכטונג, זיינן זיי ווי בהמות. דען אז מיר זאלן וועלן נאכקוקן דעם מענטשן בלוז אויף דר וועלט זעהען מיר אז: (יט) כי מקרה די מענטשענקינדר זיינן אזעלכע צופעליגע זאכן אויף דר וועלט וויא די בהמות זיינן על פי מקרה אויף דער וועלט, איין צופאל טרעפט זיי אלעמן גלייך כמות ווי דער מענטש שטארבט אזוי שטארבט אוך אבהמה ומותר אונ קיין פארצוג פון אמענטשן פר אבהמה איז דא אויף דר וועלט ניטא, דען דא איז אלץ נארעש: (כ) הכל אלע גייען נאך איין ארט, אלץ איז באשאפן געווארען פון שטוב אונ קערט זיך ווידר צו שטוב: (כא) מי יודע דען ווער קען וויסן אוב דר גייסט פון מענטשן גייט ארויף אין דר הויך אונ דר גייסט פון אבהמה זינקט טיעף אין דר ערד (ד"ה דערפון איז נאך שווער צו ברייגנן אראי', פר די ראי' אויף השארת הנפש ושכר

העלה היא למעלה ורוח הבהמה הירדת היא למטה לארץ: כב וראיתי כי אין טוב
מאשר ישמח האדם במעשיו כי הוא חלקו כי מי יביאנו לראות במה שיהיה אחריו:
ד א ושבתי אני ואראה את כל העשקים אשר נעשים תחת השמש והנה | דמעת
העשקים ואין להם מנחם ומיד עשקיהם כח ואין להם מנחם: ב ושבח אני את
המתים שכבר מתו מן החיים אשר המה חיים עדנה: ג וטוב משניהם את אשר
עדן לא היה אשר לא ראה את המעשה הרע אשר נעשה תחת השמש:
ד וראיתי אני את כל עמל ואת כל כשרון המעשה כי היא קנאת איש מרעהו גם

תו"א ושבתי אני ואראה את כל העשקים. יומא פרשת משפטים סוף דברי הסכה ופרשת פינחס: ושבח אני את המתים. שבת ל ערך פרשת ויצא ופרשת אחרי מות ופרשת חקת: וטוב משניהם את אשר עדן לא היה. עקרים מ"ד פכ"ט:

רש"י

יד) מי יודע ישוב פ מי הוא אשר מבין ונותן לב שרוח בני אדם היא העולה למעלה ועומדת בדין ורוח הבהמה היא היורדת למטה לארץ ואין לה ליתן דין וחשבון וצריך שלא להתנהג כבהמה שאינה מקפדת על מעשיה: (כב) וראיתי. בכל צ אלה: כי אין טוב. ק לאדם: מאשר ישמח האדם במעשיו. מיגיע כפיו ישמח ויאכל ולא להרחיב כשאול נפשו לחמוד להתעשר להרבות לא לו: כי הוא חלקו. יגיע כפיו הוא החלק הניתן לו משמים ובו ישמח: כי מי יביאנו לראות. לאחר שמת במה שיהיה לבניו אם יגליחו גם הם בעושר שאסף הוא והניח להם או לא יגליחו:

שפתי חכמים

פ ופירושו גם כן מי אשר מבין ונותן לב: צ דק"ל במה ראה עתה יותר מקודם לכן. לכ"פ בכל אלה: ק דק"ל חלילה שיאמר כן הלא כתיב טוב ה' והתורה היא לקח טוב ולמה אמר ראיתי כי אין טוב. לכ"פ לאדם: ר דק"ל דבריו סותרים זה את זה כאן משבח המתים ואחר כך אמר כי לכלב חי הוא טוב מאריה המת. לכ"פ עד שלא שלט כו': ש פי' כשחטאו ישראל במדבר עמד משה לפני הקדוש ברוך הוא ואמר כמה תפלות ותחנונים לפניו ולא נענה וכשאמר זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך מיד נענה: ת פירוש דכשבנה שלמה את בהמ"ק בקשו להכניס ארון לבית קדשי הקדשים דבקו שערים זה בזה אמר שלמה עשרים וארבע רננו' ולא נענה כיון שאמר זכרה לחסדי דוד עבדך מיד נענה כך דרשו בריש פרק במה מדליקין: א פי' שלו

(א) ושבתי אני ואראה. ברוח הקדש: את כל העשקים. הנעשים עשוקים בגיהנם במעשים אשר נעשים: תחת השמש. תחת הליפים של התורה: והנה דמעת העשקים. בוכים על נפשותיהם העשוקות ביד מלאכי משחית ואכזרים וכן הוא אומר (תהלים פד ז) עוברי בעמק הבכא מעין ישיתוהו אלו יורדי גיהנם ואף מקרא זה כך נדרש בספרי: ומיד עושקיהם כח. עושקיהם מכריחים ותוקפים אותם בכח: (ב) שבכבר מתו. עד שלא שלט ר בהם יצר הרע הזה להיות' מן הקדוש ברוך הוא כגון אבות הראשונים שלא נענה משה ש אלא על ידיהן וכגון דוד אבי שלא נעניתי ת אני בכ"ד רננות עד שאמרתי (דה"ב ו מב) זכרה לחסדי דוד עבדך: (ג) עדן. עדיין: אשר לא ראה את המעשה. ראיתי במדרש קהלת אלו תתקע"ד א דורות שקומטו להבראות ולא נבראו: (ד) וראיתי אני את כל עמל. הן העבירות שהן עמל בעיני הקב"ה: ואת כל כשרון המעשה. שאינו לשם שמים אלא לקנאת איש מרעהו שמניהם הכל: כי הוא קנאת איש. אשר היא

מצודת דוד

מהמה ממה להם: (כב) וראיתי. ע"פ אלה הדברים ראיתי בבחינת השכל אשר אין טוב ומאושר בכל הענינים ממה אשר ישמח האדם עם ההון שקבץ במעשי ידיו לאכול ולשמוח מהם: כי הוא חלקו. שמחתו בזה בעולם עם ההון שקבץ זהו לבד חלקו ולא עוד כי כשימות ויניח ההון לבניו אחריו מי יביאנו אחר מותו לזה העולם לראות בשמחה ובטובה שיהיה לבניו אחריו עם ההון שקבץ הוא למען ישמחו בטובתם:

ד (א) ושבתי. חזרתי וראיתי את כל הערעורים אשר נעשים בעולם: והנה דמעת העשוקים. ר"ל דמעת הבכי של הנעשקים הנה זוהלת ומטפטפת ואין להם מי לנחמם: ומיד עושקיהם כח. אף שהמה נעשקים מיד עושקיהם בכח הזרוע לא במשפט עכ"ז אין להם מנחם: (ב) ושבח כו'. ר"ל טוב ויפה למתים שאינם יודעים מאומה מזה ואינם מצטערים ע"ז: שכבר מתו. אמר זה לתוספת ביאור: מן החיים. יותר מן החיים אשר עודם חיים: (ג) וטוב משניהם. מן החיים ומן המתים טוב יותר למי שעדיין לא היה ולא נולד. ואמר כן דרך מליצה כי אין מקום לומר טוב למי שלא היה בעולם: אשר לא ראה. בעבור שלא ראה כלל את המעשה הרע הנעשה בזה העולם והוא העושק האמור למעלה: (ד) את כל עמל. הם העבירות שהמה עמל בעיני המקום ורע לפניו ולהסביר את האזן

מצודת ציון

ד [א] ושבתי. מל' השבה והחזרה: העשוקים. ענין ערור והגר כמו והיית אך עשוק וגזול [דברים כח]: מנחם. מל' תנחומין: [ב] עדנה. עדיין: [ג] עדן. עדיין: [ד] כשרון. ענין יושר,

פירוש ע"ט

וועגש איז ווי ער הט פריהער גענאגט): (כב) וראיתי איך האב דערפאר געמיינט אז עס איז ניטא קיין בעסערע זאך ווי אז דער מענטש פרייט זיך מיט זיין ארבייט, ווען דאס איז זיין בעשטימונג כי מי ווען ווער פירט איהם אהין אונ ווייזט איהם דעם צוקונפט? (אונ ווייטער וועט ער ווידער ברייננגען ראיות אויף השארת הנפש ושכר ועונש):

(א) ושבתי אבער איך האב זיך צוריק געקערט אונ האב בעטראכט אלע גוואלד טהאטען וואס ווערען אפגעטאן אויף דער ערד (אונטער הקב"ה ממשלה, וואס ער איז אנ'אמת'ער גאט, וועלכער קען ניט צו זעהען קיין שלעכטס אונ פון דעסט וועגן) זעה איך והנה אז די טרערען פון די גערובטע אונ געוואלט'תע ניסן זיך ווי וואסער אונ קיינער טרייסט זיי ניט אונ ווערען נאך דערצו שטארק אונטערדריקט אונטער דיא מאכט פון דיא טיראנען אונ קיינער טרייסט זיי ניט, האב איך דערפון געדרונגען אז עס איז קיין שום ספק ניט אז עס באדארף אזו זיין אונ דם אויף יענער וועלט וועט גאט ברוך הוא משפט'ן דעם רויבער מיט'ן גערובטען אונ וועט יעדען באצאלען נאך זיינע מעשים נאך: (ב) ושבח גליקליכע וועל איך לויבן די געשטארבענע וואס זיינען שון לאנג טוט, ווי די לעבעדיגע וואס לעבן נאך איצט אונ דארפען נאך ליידן צרות: (ג) וטוב משניהם אונ נאך גליקליכר פון די ביידע זיינען די וואס זיינען נאך ניט געבארן געווארן אונ וועלכע האבן נאך ניט געזעהן אלע שלעכטע זאכן וואס ווערן אפגעטאן דא אויף דר וועלט: (ד) וראיתי אני

זה הבל ורעות רוח: ה הכסיל חבק את־ידיו ואכל את־בשרו: ו טוב מלא כף נחת
ממלא חפנים עמל ורעות רוח: ז ושבתי אני ואראה הבל תחת השמש: ח יש
אחד ואין שני גם בן ואח אין־לו ואין קץ לכל־עמלו גם־עיניו עינו ק׳ לא־
תשבע עשר ולמי ׀ אני עמל ומחסר את־נפשי מטובה גם־זה הבל וענין רע הוא:
ט טובים השנים מן־האחד אשר יש־להם שכר טוב בעמלם: י כי אם־יפלו האחד

תו״א יש אחד ואין שני. עקידה שער יח: טובים השנים מן האחד. מגילה ה עקידה שער יח ושער יב זוהר פ׳ וישב:

שפתי חכמים

במחשבה נגזרו להבראות ל׳ ותקנותי קודם שנבראו העולם נגזר **עליה׳** להבראות שיבאו קודם מתן תורה ראויה היתה תורה להנתן **לאלף** דור וכשראה שאין העולם מתקיים בלא תורה עמד וטרדן מן העול׳ והמתין למתן תורה עשרים וכשה דורות מאדם עד משה רבינו. **ב״פ** רש״י בפרק אין דורשין: ב דק״ל הנביא מדבר בבחיר׳ אדם מה שנכחו לעשו׳ בהרי אחר כך מניחי טובים השני׳ שיתגדל שיהיה לו שנים ואיך הוא בכחו לעשות שיהיה לו אח. לכ״פ אם תלמיד חכם **הוא** כו׳ ומה שלא פירש גם כן בתלמיד חכם בן כמשמעו כמו ברויק **הוא** דניח׳ ליה לפרש בתלמיד שהוא בידו לקנות לו משא״כ אם ישא׳

רש״י

קנאת איש מרעהו: (ה) **הכסיל**. הרשע: **חובק את ידיו**. והיינו יגע והיינו אוכל אלא מן הגזל: **ואוכל את בשרו**. ליום הדין שרואה לדיקים בכבוד והוא נידון. כך נדרש בספרי: (ו) **טוב מלא כף נחת**. להיות קונה נכסים מעט מיגיעו שיהא בהן נחת רוח ליוצרו: **ממלא חפנים**. נכסים הרבה בעבירה שהוא עמל ועלבות רוח לפני המקום: (ז) **תחת השמש**. כמו תחת השמים: (ח) **יש אחד ואין שני**. יש לך אדם שעושה דבריו ביחידי: **גם בן ואח אין לו**. אם ת״ח הוא אינו קונה לו ב׳ תלמיד שהוא כבן ולא חבר שהוא כאח. ואם רווק הוא אינו נושא אשה להיות לו כאח לעזר ולהוליד בן. ואם סוחר הוא אינו קונה לו שותפים ווולא לדרך יחידי: **ואין קץ לכל עמלו**. יגע בגירסא ואם סוחר הוא עמל בפרקמטיא: **גם עינו לא תשבע עושר**. לא יהא שבע בטעמי תורה שהרבה תורה לומד אדם מתלמידיו. ולענין הממון רודף תמיד אחר הממון: **ולמי אני עמל**. מאחר שאיני מעמיד תלמידים ואיני נושא אשה להוליד בנים: (ט) **טובים השנים**. לכל דבר: **מן האחד**. לפיכך יקנה לו אדם חבר וישא אשה אשר יש להם יותר ריוח בעמלם. הרבה מלאכה נעשית בשנים שאין היחיד מתחיל בה לבדו: (י) **כי אם יפלו**. כמשמעו. ולענין המשנה אם תקפה עליו משנה שלו חבירו מחזירה לו או אם יכשל ולא דקדק את אשר שמע מפי רבו בא חבירו

מצודת ציון

כי היא, אשר היא: [ה] חובק. ענין סבוב היד בדבר מה: [ו] כף. **כף** היד: נחת. מל׳ מנוחה: חפנים. כן יקראו כפות הידים הדבקות זה בזה: [ט] שכר. ענין ריוח: [י] ואילו האחד. ואוי לו וכן אי לך ארץ

מצודת דוד

אמר לשון הנופל בכן אדם שנחשב לו לעמל ויגיעה אם מי ימרה פיו: כשרון המעשה. מעשה כשר וישר אשר היא קנאת איש מרעהו ר״ל שלא עשוה לשמה כ״א מחמת קנאה ברא׳יתו תפארת רעהו בעבור כשרון מעשיו ומתקנא בו ואוחז במעשיו למען לא תגדל תפארתו עליו: גם זה הבל. גם כי עשה כשרון מעשה מ״מ הוא דבר שאין בו נחת: ורעות רוח. כי אינו עושה מרצונו כ״א בע״כ יעשה המעשה ונשבר א״כ הרצון: (ה) חובק את ידיו. יתחבק זה בזה ר״ל לא יתנענע ידיו לעשות בהם מלאכה להחיות את נפשו: ואוכל את בשרו. בסוף אין לו מה לאכול ובע״כ יאכל בשר עצמו והוא ענין מליצה לומר שמשמן בשרו ירזה בעבור הרעבון וכאלו אכלו מחוסר המזון: (ו) טוב. ויותר טוב להרויח מעט כמלא כף היד ויהיה במנוחה והשקט מלהרויח הרבה כמלא חפנים ויהיה בעמל רב ובשבר רצון ר״ל לעשות דבר שאין דעתו נוטה אליו ואין חפצו בזה: (ז) ושבתי. חזרתי וראיתי דבר הבל הנעשה בעולם: (ח) יש אחד. יש אדם שעושה מעשיו יחידי ואין שני עמו כי לא ישתתף עם מי לסייעו בעמל מעשיו: גם בן ואח אין לו. למען יירשו ההון שקבץ בעמל: ואין קץ לכל עמלו. בכל עת יעמול ולא יניח: לא תשבע. איננה שבעה מהעושר שכבר קבץ כי אין די לו בזה ולכן לא ינוח כי יחפוץ להרבות עוד: ולמי אני עמל. ר״ל לא יחשוב לומר בשביל מי אני עמל ומחסר את נפשי מטובת ההשקט והמנוחה הלא אין לי בן ואח לרשת אותי ולעזוב א״כ לאחרים חילי: גם זה. ר״ל אף שהבטלה מגונה מ״מ מרבית העמל הוא הבל וענין רע: (ט) טובים השנים. שנים העוסקים יחד יותר טוב מן האחד העוסק יחידי אשר לשנים יש ריוח טוב בעמלם כי ישתכרו הרבה ולא כן האדם יחידי: (י) כי אם יפלו. אף אם שניהם יפלו כשפל המזל מ״מ האחד יקים את חברו באופן מן

ליקוטים יקרים

(ט) טובים השנים מן האחד, צוויי צו זאמן איז בעסער ווי איינר אליין. יעדער מענטש וויל גיין אין נאס צווישן מענטשן שיין אונ ריין עס זאל ניט זיין קיין פלעק אויף זיין פנים. דריבער איידר ער גייט ארוס אין גאס זיעט ער צום שפיגעל זעהן זיין פנים אוב עס איז ריין, דם

פירוש ע״ט

אוך האב איך בעטראכט אז די מענטשן ארבייטן שווער אונ פיל נור ווייל זייא זייען מקנא אייגער דעם צווייטען, אבער דאס איז אוך פוסט אונ נארעיש: (ה) דר פוילער מענטש שענדט דעם פולער אין זאגט הכסיל דער נאר זיצט צוזאמענר געלייגט די הענד ער טוט קיין זאך ניט אונ עסט אוף זיין פלייש פון זיין לייב, ער עסט אוף זיין פארמעגן, דר פולער אבער ענטפערט אים: (ו) טוב מלא כף נחת איך בין צופרידענער צוא האבן איין פולע האנד רוהיג אונ צופר׳ דען איידר צו האבן צוויי פולע הענד אבער איך זאל דאביי ברוכען שווער אונ ביטער הארעווען אונ נאך האב איך נאך ווייטער בעטראכט די נארעשקייטן פון פאסירן (געשעהען) אוף דר וועלט: (ח) יש אחד עס איז פאראן מענטשן וואס זיי זיינען אליין, אן אפרוי, אן קינדער אן ברידר אונ פון דעסטוועגן האט זיין ארבייט קיין שיעור גיט גם עיניו אוך זיינע אויגן קענן ניט זאט ווערן מיט רייכקייט, ער וויל אלץ האבען וואס מעהר אונ בעטראכט גאר ניט ולמי אני עמל פר וועמען ארבייט איך, וועמען וועל איך דס אלץ אוועק געבען בירושה אונ דערוויל זאג איך זיך אפ פון גייסטליכע פערגעניגן, פון לערנען תורה גם זה יא, אוך דאס איז זייער נאריש, דאס איז אבעשעפטיגונג פון אשלעכטע מענטשען: (ט) טובים השנים פיל בעסער פון דעם מענטשען וואס איז אליין אונ גליקליכר זייען די וואס האבן נאך איינעם צו זיך דען זאלבענאנד געפינט מען אויסען לון אין דר ארבייט: (י) כי דען ווען עס טרעפט זיך אז זייא פאלן (ווערן קראנק) קען איינער פון זייא העלפען דעם צווייטען אופצושטיין (איינער קען דעם

יָקִים אֶת־חֲבֵרוֹ וְאִילוֹ הָאֶחָד שֶׁיִּפּוֹל וְאֵין שֵׁנִי לַהֲקִימוֹ׃ יא גַּם אִם־יִשְׁכְּבוּ שְׁנַיִם
וְחַם לָהֶם וּלְאֶחָד אֵיךְ יֵחָם׃ יב וְאִם־יִתְקְפוֹ הָאֶחָד הַשְּׁנַיִם יַעַמְדוּ נֶגְדּוֹ וְהַחוּט
הַמְשֻׁלָּשׁ לֹא בִמְהֵרָה יִנָּתֵק׃ יג טוֹב יֶלֶד מִסְכֵּן וְחָכָם מִמֶּלֶךְ זָקֵן וּכְסִיל אֲשֶׁר לֹא־
יָדַע לְהִזָּהֵר עוֹד׃ יד כִּי־מִבֵּית הָסוּרִים יָצָא לִמְלֹךְ כִּי גַּם בְּמַלְכוּתוֹ נוֹלַד רָשׁ׃

ת"א והחוט המשולש לא במהרה ינתק. כתובות סב קדושין ע בתרא נט מנחות תג: טוב ילד מסכן ותכם. זוהר פ' ויגש: סב' טעמים מחסר אל"ף

רש"י

ומעמידו על האמת: ואי לו. ואוי ג לו: (יא) וחם להם. כמשמעו ולענין זכר ונקבה מתחממים זה מזה ומולידים: (יב) ואם יתקפו האחד. אם באו לסטים עליו לתקפו אם שנים הם יעמדו לנגדו וכ"ש אם ג' הם והחוט המשולש לא במהרה ינתק. ד"א מי שהוא ת"ח ובנו ובן בנו שוב אין תורה פוסקת מזרעו ובן הוא אומר (ישעיה נט כא) לא ימושו מפיך ומפי זרעך ד ומפי זרע זרעך. ד"א הוט המשולש במקרא ובמשנה ובדרך ארץ לא במהרה הוא מוטל. בפנים אחרים נדרש במדרש יש אחד ואין שני לו אבל אין סדר כל המקראות הללו מתיישב עליהם: (יג) טוב ילד מסכן וחכם. זה יצר טוב ולמה נקרא שמו ילד שאינו בא באדם עד י"ג שנה: מסכן. שאין האברים שומעים לו כמו ליצה"ר: חכם. שמשכיל את האדם לדרך טובה: ממלך זקן וכסיל. זה יצה"ר שהוא שליט על כל האברים. זקן שמשעה שנולד הולד הוא נתון בו שנאמר (בראשית ד ז) לפתח חטאת רובץ: וכסיל. שמתעהו בדרך רעה כך נדרש במדרש: אשר לא ידע להזהר עוד. שהרי הזקין ואינו מקבל תוכחה: (יד) כי מבית הסורים יצא למלוך. ממקום הטנופת והרחון כדמתרגמינן ויבאש וסרי: כי גם במלכותו. משמלך באדם נולד הרש המסכן הטוב ממנו ובא מתוך טהרה ולא מתוך טנופת הרחס כך דרשוהו במדרש. ד"א כי טוב ילד מסכן וגו' כמשמעו. אשר לא ידע להזהר עוד שכבר הזקין ברשעו וכסילותו. כי מבית האסורים יצא למלוך. כי הילד המסכן סופו שיאמרו עליו שילא למלוך מתוך עוניו ומבית אסוריו שהרי שמ"ך של הסורים נקוד רפי והרי הוא כמו האסורים (ס"א כמו (ישעיה יג כח) לא יהל שם ערבי כמו יאהל) שכן מלינו ביוסף שמלך מתוך יציאת בית האסורים. וכן דוד (ש"ב ז) אני לקחתיך מן הנוה מאחר הצאן: כי גם במלכותו נולד רש. כי כבר והגון הוא שימלוך כי גם במלכותו הוא נהפך ממנהג השררה ומקטין עלמו אצל החכמים כמדת הרשים וכן (איוב יא יב) ועיר פרא אדם יולד שיהפך ויתנהג לו

שפתי חכמים

הכא דלא פסיקא מלתא שיהיה לו ממנה בן אבל ברווק א"א בתלמיד הולרך לדקיק ולפרש אף במילתא דלא פסיקא: ג דרש זה מדכתיב מלא ביו"ד. א"נ ק"ל דהל"ל ואילו האחד שיפול אין שני להקימו בלא וי"ו דהרי קאי אדלעיל כי אם יפולו האחד יקים את חבירו ואילו האחד שיפול אין שני להקימו. לכ"פ אוי לו והוא התחלת הענין אז לא יובן בזולת וי"ו דוחין כלומר אוי לו להאחד שיפול באם אין שני להקימו: ד כן הוא במדרש ובמ"ם אינו כלל האי דלא ימושו:

מצודת דוד

האופנים: ואילו. אבל אוי לו אל האחד שיפול ואין לו שני להקימו: (יא) גם אם ישכבו שנים. הביא דוגמא מן המיחם ואמר הנה כאשר ישכבו שנים יחד בעת הקור הלא יתחממו זה מזה אבל לאחד השוכב יחידי איך אפשר להתחמם וכאומר כ"כ הוא בכל הדברים שטובים השנים מן האחד: (יב) ואם יתקפו. אם מי מבעלי הזרוע יתגבר את האחד מהם בחזקת היד יכול השני לעזור לו וכ"כ השנים יעמדו נגד האנס ויוכלו לו: והחוט המשולש. חוט השזור בשלשה כפולות לא במהרה הוא נקרע ולמשל נאמר ור"ל אם שלשה הם שנשתתפו יחד אין למעלה מהם: (יג) טוב ילד כו'. יותר טוב אדם חכם אף אם הוא עדיין ילד ואף אם דל הוא והמה סיבות שאין דבריו נשמעים כ"כ עכ"ז הוא יותר טוב מאדם כסיל אף אם הוא מלך וזקן בשנים והמה סיבות שיהיו דבריו נשמעים: אשר לא ידע להזהר עוד. פרש המקרא אשר עוד לא ידע להזהר ור"ל זהו בעבור כי גם עוד זאת בו אשר לא ידע להזהר במעשיו כי יחשוב עלמו לחכם כי אם היה מכיר ערכו והיה נזהר לא היה א"כ הדבר רע כ"כ: (יד) כי מבית הסורים. כי זה הילד המסכן מלט עלמו בחכמתו מבית האסורים אשר היה כלוא שם ויצא למלוך במדינה וכאשר קרה ליוסף במצרים: כי גם במלכותו נולד רש. ר"ל הגון

מצודת ציון

[לקמן י]: [יב] יתקפו. מל' תקיף וחוזק ואחיזה בכח רב כמו ולא יוכל לדין עם שהתקיף ממנו [לקמן ו]: ינתק. ענין העתק וקריעה כמו וינתק את היתרים [שופטים טו]: [יג] מסכן. עני ורש כמו וחכמת המסכן בזויה [לקמן ט]: להזהר. ענינו כמו זריזות ושמירה מן הנזק: [יד] הסורים.

פירוש ע"ט

אַנדערן צוזעהן; וְאִילוֹ וויי איז אָבער דעם מענטשן וָוס איז אַליין, דען ווען ער וועט פאלן, וועט ווער וועט אים העלפען זיך אויפצושטעלן: (יא) גַּם אוך ביין שלאפען, ווען צוויי שלאפען צוזאמען דערוואַרעמען זיי זיך אייגער פון אַנדערן, אָבער ווער דערוואַרעמט דעם מענטשן וואס לעבט אַליין: (יב) וְאִם יִתְקְפוֹ ווען איינער וועט זיי וועלן שלעכטס טאן, וועלן זיך צוויי קענען אַנטקעגען שטעלן וְהַחוּט הַמְשֻׁלָּשׁ ווער רעדט אַז די צוויי וועלן ווערן דריי (אַז זיי וועלן האבן אַזון) אַזאַ דרייפאַכיגער שנור וועט געוויס ניט אַזוי לייכט צוריסן ווערען: (יג) טוֹב יֶלֶד עס איז בעסער אַן ארימער אָבער אַקלוגער יונגלינג ווי אַן אַלטער נארישער קייזער אֲשֶׁר וועלכער קען זיך שוין ניט היטען, דען אַז מען ווערט אלט ווערט מען עקשענדיג אונ דאן הערט שון דר קעניג ניט צוא די עצות פון זיינע געטרייע דינר: (יד) כִּי מִבֵּית הָסוּרִים ווען אוך ער זאל אויף דעם טראן ארויף גליך פון געפענגענים (וויא יוסף הצדיק) איז ער נאך אַזוי שיין אונ גוט ווי דר אַלטער, וועלכער, ווען ער איז געבאָרן געוואָרן, איז אוך געוועזן אָרעם, (אונ צוא דער עלטער האט ער זיך אוך ניט געקענט

ליקוטים יקרים

איז אַשפּיגל צום קערפּער צום פּנים. אָבר וואו נעמט מען אַשפּיגל צו די נשמה. אונ די נשמה איז ריין. דר שפּיגל איז זיין חבר וואָרום יעדר עבירה זיינע ווייסט ער נישט ווי מיאוס זיא איז אָבר דעם חברס עבירה איז ביי אים מיאוס אפילו ער טוהט אוך אזו. צוויי גנבים. יעדר גנב האלט זיין חבר פר ארשע אונ ער איז ביי אים גידעריג. אפילו ער אליין איז אוך דר זעלבגער גנב. אונ אזו ביי אלע עבירות. דריבר אז דר מענטש וויל ווייסן אוב וָוס ער טוט איז רעכט אדר ניין, זאל ער קוקן אוף זיין חבר וואס טוט אוך ווי ער. אונ עס וועט אים ניט גיפעלן וָוס יענר טוט. זאל ער ווייסן ווי ער גיפעלט ניט ביי די ערליכע מענטשן. יעדר גנב וויל ניט זיין קינד זאל אוך זיין אגנב. ער וואלט וועלן ער זאל בעסר זיין ארב. גאר דם קינד לערנט זיך אליין די מעשים פון זיין פאטר. קען אמאל זיין אז צוויי גנבים זאלן ווערן ערליכע מענטשן. איינר קוקט אוף דעם אנדרין ווי שלעכט ער זעהט אוס ביי אים. ווייסט ער אוף זיך ווי שלעכט ער זעהט אוס ביי מענטשן ווארפט ער אוועק זיין שלעכטן פירונג. אבר אז דר מענטש איז אליין. ער

טו רָאִיתִי אֶת־כָּל־הַחַיִּים הַמְהַלְּכִים תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ עִם הַיֶּלֶד הַשֵּׁנִי אֲשֶׁר יַעֲמֹד תַּחְתָּיו׃
טז אֵין־קֵץ לְכָל־הָעָם לְכֹל אֲשֶׁר־הָיָה לִפְנֵיהֶם גַּם הָאַחֲרוֹנִים לֹא יִשְׂמְחוּ־בוֹ כִּי־גַם־
זֶה הֶבֶל וְרַעְיוֹן רוּחַ׃ יז שְׁמֹר רַגְלֶיךָ יתיר י' כַּאֲשֶׁר תֵּלֵךְ אֶל־בֵּית הָאֱלֹהִים וְקָרוֹב
לִשְׁמֹעַ מִתֵּת הַכְּסִילִים זָבַח כִּי־אֵינָם יוֹדְעִים לַעֲשׂוֹת רָע׃ ה א אַל־תְּבַהֵל עַל־פִּיךָ
וְלִבְּךָ אַל־יְמַהֵר לְהוֹצִיא דָבָר לִפְנֵי הָאֱלֹהִים כִּי הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם וְאַתָּה עַל־הָאָרֶץ

תו"א שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים ברכות כג. עקרים מ"ג פל"ו: **מתת** הכסילים זבח. עקידה שער טז: אל תבהל על פיך ולבך אל ימהר. ברכות סא. עקידה שער עח:

שפתי חכמים

ה דקשה לרש"י א"ה לדיקים ניגהו. לכן פי' אין הכסיל מבין שעושה רע לעצמו פי' ואמר הקב"ה אין מב־ניט בין רע לטוב קרבן מביאין

רש"י

ממה שהיה כעיר פרא ויעשה אדם: נולד. נעשה ולשון הוה הוא: (טו) ראיתי את כל החיים וגו'. מלאתי

במדרש הספר הזה זה דור המבול שנאמר בהם (בראשית ו יט) ומכל החי: עם הילד השני. אשר יתקיים תחת אותו הדור שהם נח ובניו: (טז) אין קץ לכל העם. פרים ורבים היו יותר מדאי כמו שנאמר (איוב כא ח) זרעם נכון לפניהם אשה מתעברת ויולדת לשלשה ומים ישלחו כצאן עויליהם: לכל אשר היה לפניהם. אין קץ לכל טוב שהיה לפניהם והכל אבד וכרגע שאול יחתו: גם האחרונים. דור הפלגה: לא ישמחו. גם הם בטוב הניתן בידם: כי גם זה. סופו של הבל ורעיון רוח כאשר אדם מהלך אחר יצרו: (יז) שמר רגלך כאשר תלך אל בית האלהים. היאך תלך אם תביא תודה ונדבת שלמים הוא הטוב ושמור עצמך שלא תצטרך לילך בהבאת חטאות ואשמות: וקרוב. הוי לשמוע דברי הקדוש ברוך הוא והוי טוב וקרוב להקדוש ברוך הוא: מתת הכסילים זבח. שיחטא ויביא קרבן: כי אינם יודעים לעשות רע. אין הכסיל מבין ה שהוא עושה רע לעצמו: (א) להוציא דבר לפני האלהים. לדבר קשה

מצודת ציון

חסר האל"ף והראוי האסורים: רש. עני ודל: [טו] כל החיים. אדם חרוץ וזריז יקרא בפי הבריות אדם חי: המהלכים. ענין טיול: [יז] מתת. מל' נתינה כמו ביום תת ה' (יהושע י):

ה [א] תבהל. מל' בהלה ומהירות: על פיך. מלת על באה במקום

מצודת דוד

היה למלוכה כי גם אמרו עליו הנה זה הרש נולד במלכות כלומר ראוי הוא למלוכה כאלו נולד מלך: (טו) ראיתי. בעיני ראיתי את כל האנשים החרוצים והזריזים המטיילים בעולם: עם הילד השני. אותם ראיתי עם הילד השני הנולד אחר זה הילד המסכן אשר מלט עצמו

בחכמתו וילא למלוך: אשר יעמוד תחתיו. אשר שפטתי בדעתי שהוא יעמוד במלוכה תחת הראשון המולך אחר המלך הזקן וכאומר לפי שראיתי כל האנשים החרוצים והזריזים וגם אותי ראיתי ובחנתי חכמתו מול חכמתם וכמוהם כאין נגדו לכן שפטתי שהוא ימלוך: (טז) אין קץ. בימי מלכות מלך הזקן ובימי מלכות הילד הראשון לא היה קץ לכל העם ותוזר ומפרש לכל אשר היה לפניהם ר"ל לא היה די להם להיות קץ לכל הטובה אשר היה לפניהם כי לא שמחו בחלקם וכאומר כמו שהיו לפני המלך הזקן הכסיל כן היו לפני הילד החכם אשר מלך תחתיו כי עם כל חכמתו לא היה בידו להנעותם מדרכם: גם האחרונים. גם בני העם אשר יהיה לאחריהם בימי מלכות הילד השני גם הם לא ישמחו בטובת העושר אשר יהיה בידם כי יתאוו תאוה להרבות עוד עם כי ימלכו עליהם שני חכמים בזה אחר זה אין בידם להטות לבבם לשמוח בחלקם: כי גם זה הבל. גם המלכת חכמים הבל ושבר רצון כי אין בידם להסיר דעת בני העם אל הדרך הנכון א"כ אין תועלת ואין מלוי רצון: (יז) שמור רגלך כו'. בעת אשר תלך לבה"מ ולא תביא רגלך ללכת שמה בענין דבר הרע בעיני המקום כהבאות חטאות ואשמות כי טוב שלא תחטא ולא תביא כפרה: וקרוב לשמוע. יותר מהקרב האדם אל המקום ב"ה בתת לב לשמוע בקולו ולהיות נזהר מן החטא: מתת. ממתן הזבח של הכסילים שחוטאים ומביאים קרבן כפרה: כי אינם יודעים. ר"ל אינם נותנים לב לדעת מהו מעשה הרע ובקלות דעתם יחשבו שטוב בעיני המקום לחטוא ולהביא קרבן כפרה:

ה (א) אל תבהל על פיך. אל תמהר לדבר בפיך ואפילו לבך אל ימהר לפתתך להוציא מפיך דבר תלונה כלפי מעלה להתרעם על מדותיו: כי האלהים בשמים. המקום ב"ה הוא בשמים ממעל ואתה על הארץ מתחת ולפי' אלם מלמעלה וגבור מלמטה

ליקוטים יקרים

הט ניט נאך אחבר וואס זאל טאן גוטע מעשים אדר שלעכטע מעשים ווי ער טוט איז נאר ניט קיין האפענונג ער זאל גוט ווערן. דס זאגט שלמה המלך צוויי מענטשן צו זאמן איז בעסר ווי איין מענטש אליין. אוב די ביידע מענטשן זענן פרומע איז געוויס גוט זייא זאגען מיר אונ לערנין איינר דעם אנדרין צו גיין אין די וועג פון גאט. כי אם יפולו. נאר אפילו זיי וועלן פאלן. זיי וועלן ביידע טאן עבירות. וועט איינר אוף שטעלן דעם אנדרן. ווייל דעם וועט ניט געפעלן וואס זיין חבר טוט עבירות. אונ זיין חבר וועט ניט געפעלן וואס ער טוט עבירות וועלען ביידע תשובה טאן. אבר אז ער איז נאר איינר וועט ער אוועק גיין מיט זיינע עבירות די גאנצע זיבעציג יאר. אונ ער וועט ניט האבן ווער עס זאל אים צוריק קערען פון שלעכטן וועג:

פירוש ע"ט

אנ'עצה געבן, ווי פרעה מיט'ן הונגר): (טו) ראיתי איך האב געזעהן דיא אלע מענטשען, וואס לעבן אונטער דער זון אונ ווי זיי ווארטען אוף דעם צווייטען יונגען קעניג וואס וועט זיין נאכ'ן אלטן: (טז) אין קץ דאס געגענווערטיגע (דאס איטציגע) דורכט זיך אום ביין פאלק וועט גאר קיין סוף ניט נעמען (דער אונגעדולד מיט וועלכען זייא ערווארטען דעם נייעם קייזער איז אזו גרוס אז יעדער טאג ווייזט ביי זיי אום וויא איאהר), אבער וגם האחרונים די וואס וועלן נאך זיי קומען (דר אנדערער דור) וועלן פון דעם נייעם קייזער אוך ניט זיין צופרידען, אט אזו איז אלץ

נארעש אונ פוסט: (יז) שמור רגלך (דא לערנט אונז שלמה דע. אמת'ן גליק פון מענטשן, וועלכער בעשטייט אין עבודת אלהים, גאטעס דינסט, אונ אז אמענטש איז מתפלל דארף עס זיין מיט יראה דען ער דארף שטעטס געדיינקען אז ער שטייט לפני ממ"ה הקב"ה), זיי פארזיכטיג ווען דו גייסט אריין אין גאט'ס טעמפעל (היכל) וקרוב לשמוע אונ נאהענט צו גיין הערן גאט'ס תורה איז פיל בעסר ווי די אונוויסענדע זינדער בריינגן אפפער כי אינם ווייל זיי זיינען אונוויסענד, זינדיגן זיי, (ווען אז דר זינדיגר וואלט געוואוסט וואס איז שלעכט, וואלט ער געוויס ניט געזינדיגט וויא דיא חז"ל זאגען, אין אדם חוטא עד שיכנס בו רוח שטות):

(א) אל תבהל זאלסט ניט גיך דאוונען, נאר מיט כונה, (דייגע איגען זאלן הערן וואס דיא מיל רעדט)

עַל־כֵּן יִהְיוּ דְבָרֶיךָ מְעַטִּים׃ ב כִּי בָּא הַחֲלוֹם בְּרֹב עִנְיָן וְקוֹל כְּסִיל בְּרֹב דְּבָרִים׃
ג כַּאֲשֶׁר תִּדֹּר נֶדֶר לֵאלֹהִים אַל־תְּאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ כִּי אֵין חֵפֶץ בַּכְּסִילִים אֵת אֲשֶׁר־
תִּדֹּר שַׁלֵּם׃ ד טוֹב אֲשֶׁר לֹא־תִדֹּר מִשֶּׁתִּדּוֹר וְלֹא תְשַׁלֵּם׃ ה אַל־תִּתֵּן אֶת־פִּיךָ
לַחֲטִיא אֶת־בְּשָׂרֶךָ וְאַל־תֹּאמַר לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ כִּי שְׁגָגָה הִיא לָמָּה יִקְצֹף הָאֱלֹהִים עַל־
קוֹלֶךָ וְחִבֵּל אֶת־מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ׃ ו כִּי בְרֹב חֲלֹמוֹת וַהֲבָלִים וּדְבָרִים הַרְבֵּה כִּי אֶת־
הָאֱלֹהִים יְרָא׃ ז אִם־עֹשֶׁק רָשׁ וְגֵזֶל מִשְׁפָּט וָצֶדֶק תִּרְאֶה בַמְּדִינָה אַל־תִּתְמַהּ עַל־

תו״א כי בא החלום זוהר מקץ: כאשר תדור עקידה שער עח: טוב אשר לא תדור נדרים ט מנחות פא חולין ב: אל תתן את פיך שבת לב חגיגה טו כתובות עב שבועות לט זוהר פרשת בראשית: כי ברב חלומות והבלים. ברכות י:

רש״י

כלפי מעלה: כי האלהים בשמים ואתה על הארץ. ואפילו הלס מלמעלה וגבור מלמטה אימת הלס על הגבור וכ״ש גבור למעלה והלס למטה:

(ב) **כי בא החלום ברוב ענין.** כי דרך החלום לבוא ברוב הרהורים שאדם מעיין ומהרהר ביום ודרך קול כסיל לבוא ברוב דברים כי בהרבותו דברים מוליא קול של כסילות מפיו כי לא יחדל פשע לכך אני אומר יהיו דבריך מעטים: (ג) **אין חפץ בכסילים.** אין חפץ לפני הקב״ה ברשעים הנודרים ואין משלמים: (ה) **אל התן את פיך.** בנדר: **לחטיא את בשרך.** שיפקוד העון על בניך: **ואל תאמר לפני המלאך.** שליח הבא לתובעך לדקה שפסקת ברבים: **כי שגגה היא.** בשגגה פסקתיה כסבור הייתי שתהי׳ יכולת בידי ליתן: **וחבל את מעשה ידיך.** מלות שהיו בידיך שעשית כבר אבדתם כך נדרש במדרש: **על קולך.** בשביל קולך: (ו) **כי ברוב הלומות וגו׳.** אשר כל מה שיאמרו לך הלומות ונביאי הבל ודברים הרבה לפרוש מאחר המקום: **כי את האלהים ירא.** הרי כי משמש בלשון אלא אל תשמע אל ההלומות אלא את האלהים ירא: (ז) **אם עשק רש וגזל משפט וצדק וגו׳.** אם תראה במדינה שהם עושקים את הרשים וגוזלים את המשפט ואת הלדק: **אל תתמה.** על הפלו של מקום כשיביא עליהם רעה: **כי גבוה מעל גבוה שומר.** ורואה את מעשיהם וגבוהים יש עליהם העושים שליחותו של מקום וידם תקיפה ליפרע מהם: **וגזל משפט.** גזל של משפט לפי שהוא דבוק הוא נקוד גזל פתח קטן שאם לא היה דבוק היה נקוד גזל קמץ. ענין אחר אם תראה שהם עושקים רשים וגוזלים משפט ורואה אתה לדק בא לעיר שהקב״ה משפיע להם טובה ואינו נפרע מהם אל תתמה על

שפתי חכמים

ו דקשה היאך הוא לפני וכעין זה דרשו בסוף פרק קמא דברכות: **כי אין חפץ** בכסילים נתינת טעם לאל תאחר לשלמו. לכ״פ אין חפץ וכו׳:

מצודת דוד

אימת הלס על הגבור וכל שכן גבור למעלה והלס למטה: על כן כו׳. כי במרבית דברים תבוא להתלונן ולהתרעם מול גזירת המקום: (ב) כי בא. כי כמו שדרך החלום לבוא בכמו שמהרהר בהרבה ענינים כן בא קול כסילות מתלונה ותרעומות בכמו שמרבה דברים: (ג) נדר לאלהים. לעשות לדקה: כי אין חפץ בכסילים. אין הרלון מתקיים בכסילים כי פעם יתפוץ בדבר מה ולאחר זמן לא יתפוץ עוד בו והנודר הלא לכסיל יחשב כי יותר טוב לתת לדקה מבלי נדר והואיל וכן אל תאחר לשלמו כי בהאריך הזמן פן לא תחפוץ עוד בהנדר והמנע לשלמו לכן את אשר תדור שלם ר״ל שלם מיד בלי איחור: (ד) טוב. יותר טוב שלא תדור כלום משתדור ולא תשלם ר״ל ולא תשלם מיד כי פן בהאריך הזמן תתחרט: (ה) אל תתן. אל תעזוב את פיך לנדור נדר כי זה יהיה סיבה להחסיר את בניך מן העולם כי פן לא תשלם וימותו בניך בזה העון כן דרז״ל בשבת: המלאך. הגזבר של ההקדש הבא לתובעך הלדקה שנדרת ופסקת ברבים: כי שגגה היא. אשר בשוגג היתה הפסיקה כסבור הייתי שאוכל לשלם ועתה אין בידי מאומה: למה יקלוף. למה תעשה מתחלה את זאת אשר יחרה אף האלהים על קול הנדר שנדרת בפרסום וישחית את מעשה ידיך ולא תלליח בהם. כי בגלל הלדקה מתברך האדם במעשה ידיו ולכן כשידור ברבים ולא ישלם ישחת מעשה ידיו כי כן המדה: (ו) כי ברוב חלומות. אשר עם רוב חלומות ועם אמרי הבל ועם מרבית שאר ענינים לא תחשוש עליהם אלא ירא את האלהים והוא ישמרך מכל רע ומקרא קלר הוא ומאליו יובן החסרון: (ז) אם עושק רש. אם יש במדינה בפרסום עשיקת הרש וגזלת המשפט כי אינם עושים משפט ורואה אתה אשר הלדק בא שמה ר״ל שהקב״ה עושה

מצודת ציון

הבי״ת כמו וסגרו על מסגר [ישעיה כד]: [ה] אל תתן. אל תעזוב כמו ולא נתן סיחון [במדבר כא]: לחטיא. ענין חסרון כמו ולא יחטיא [שופטים כ]: בשרך. כן יקראו הבנים כמ״ש והיו לבשר אחד [בראשית ב] ור״ל בשר האב והאם נעשה אחד בהבנים: המלאך. השליח: וחבל. ענין השחתה כמו וחבל עול מפני שמן [ישעיה י]: [ו] ודברים. ענינים כמו על דבר הכסף [בראשית מג]: כי. אלא: [ז] עושק. גזל: שומר.

פירוש ע״ט

און גים ניט אום דיין הארץ פר גאט מיט נארישע ווערטער, דען גאט איז גרויס אין הימעל, אונ דו ביסט גאנץ נידעריג אוף דער ערד, דערפאר זאלן דיינע ווערטער זיין ווייניג, געציילט, נאר ווארע: (ב) כִּי בָּא אזו וויא דער טרום (חָלוֹם) בעשטייט פון פארשידענע ניט צוזאמענגעשטעלטע זייכען אונ געדאנקען, אזו בעשטייט אוך דם געבעט פון אנארן פון פילע נארעשע ווערטער, וואס איין ווארט קלעבט ניט צום אנדערען: (ג) כַּאֲשֶׁר תִּדּוֹר אז דו וועסט אנדר טאן צו גאט, זאלסטו ניט זיימען אים צו באצאלן, כִּי אֵין דען ער הט ניט האלט די נארן וואס מיט'ן ריידן זיי אפולע, זאגען אפולע צו אונ טהוען גאר ניט אֵת אֲשֶׁר וואס דו האסט צוא געזאגט זאלסטו באלד בעצאלן: (ד) טוֹב דען עס איז בעסר אז דו זאלסט גאר ניט צו זאגן. איידר צו זאגן אונ ניט בצאלן:

(ה) אַל תִּתֵּן גיב גוט אכטונג אז דיין איינגער מול זאל דיר ניט עלענד מאכן (זינדיג מאכן) וְאַל תֹּאמַר זאלסט ניט זאגן דעם מענטשן וואס וועט קומען אפנעמן די צוגעזאגטע כִּי שְׁגָגָה הִיא דם וואר איין אירטום, איך האב מיר איבערהיילט דען ווארום זאל גאט צערנען אוף דיין שטימע, אוף דיין נדר וְחִבֵּל אונ זאל צושטערן די ווערק פון דיינע הענט: (ו) כִּי בְּרוֹב בייא אלע דיינע נארעשע חלומות אונ ביי אלע דיינע ווערטר, וואו דו וועסט גיין, ווס דוא וועסט טאן זאלסטו געדיינקען כִּי אֶת אז דוא דארפסט מורא האבן פר גאט: (ז) אִם עוֹשֶׁק אז דו וועסט זעהן אין אלאנד אז מען אונטערדריקט דעם ארעמען. אונ מען רובט פון אים דיא גערעכטיקייט אונ זיינע רעכטע (פראוועס) זאלסט דו זאך אוף דערוף ניט וואונדערן כִּי גָבֹהַּ איבר יעדן הוכן וועכטר איז דא אהעכערער אונ איבער דעם

הַחֵפֶץ כִּי גָבֹהַּ מֵעַל גָּבֹהַּ שֹׁמֵר וּגְבֹהִים עֲלֵיהֶם׃ ח וְיִתְרוֹן אֶרֶץ בַּכֹּל הִיא הוא קרי
מֶלֶךְ לְשָׂדֶה נֶעֱבָד׃ ט אֹהֵב כֶּסֶף לֹא־יִשְׂבַּע כֶּסֶף וּמִי־אֹהֵב בֶּהָמוֹן לֹא תְבוּאָה
גַּם־זֶה הָבֶל׃ י בִּרְבוֹת הַטּוֹבָה רַבּוּ אוֹכְלֶיהָ וּמַה־כִּשְׁרוֹן לִבְעָלֶיהָ כִּי אִם־רְאִית

תו"א אהב כסף לא ישבע כסף. מכות י: ברבות הטובה רבו אוכליה. מנחות קי:

שפתי חכמים

ז פי' שנקרא ה' מלך גאות לבש. נעשה פיעל הוא פירושו של נעבד. לציון פירושו של שדה דכתיב ציון שדה תחרש ואחר כך פירשו במה הוא פועל לציון ליתבע עלבונה וכו': ח פי' מי שיש לו המון מצות ואין לו מצוה מוס ימות וקבוע' לדורות גם זה הבל: ט פירוש אלו שמביא אחר כך: י אף שבמדרש הינה ברחשונה הקדמתיה לפי שהוא מענין וכו': כ הוא פירושו של גם זה הבל וביקרא רבה

רש"י

התלו של מקום כי כן דרכו להאריך אפו: **כי גבוה מעל גבוה שומר**. ממתין עד שתתמלא סאתם: **וגבוהים**. יש לו עליהם ליפרע מהם בבא עת פקודתם כמו (איוב יד טז) ולא תשמור על חטאתי (ישעיה כז ב) שומר אמונים (ברחשית לז כא) שמר את הדבר: (ח) **ויתרון ארץ בכל היא**. ויתרון של יושבי הארץ שהם מתגאים ומכעיסים למקום. בכל הוא. בכל דבר הוא עושה שליחותו ליפרע אפי' ע"י יתושין כדרך שעשה לטיטוס: **מלך לשדה נעבד**. הקב"ה נעשה פועל לציון ז ליתבע עלבונה ממחריבי' ולשלם שכרה לבוניה: (ט) **אהב כסף לא ישבע כסף**. אוהב מצות לא ישבע מהם: **ומי אוהב בהמון**. מצות רבות: **לא תבואה**. ואין באחד מהם מצוה מסויימת ח וניכרת כגון בנין בית המקדש ובית הכנסת וספר תורה נאה: **גם זה הבל**. כך נדרשים שני מקראות הללו במדרש ועוד פנים אחרים הגונים ט אך זה הקדמתי י לפי שהוא מענין וגבוהים עליהם שסמכן הכ' יחד. ד"א ויתרון ארץ בכל הוא. שכר עבודת האדמה חשוב הוא על הכל שאפי' הוא מלך צריך הוא להיות נעבד לשדה אם עשתה הארץ פירות יש לו מה יאכל ואם לאו מת ברעב: **אוהב כסף לא ישבע כסף**. לא יאכל כסף: **ומי אוהב בהמון**. בממון: **לא תבואה**. שאינו אוסף לו פירות גם זה הבל. ד"א ויתרון ארץ בכל הוא. שבח של ישראל בכל דברי תורה הוא בין במקרא בין במשנה בין בגמרא: **מלך לשדה נעבד**. מלך במקרא ובמשנה עודנו צריך להיות נעבד לבעל גמרא שהוא מסדר לפניו הוראות איסור והיתר טומאה וטהרה ודינין: **אוהב כסף**. אוהב תורה אינו שבע בה: **ואוהב בהמון**. תורה: **לא תבואה**. שיש לו מקרא ומשנה ואין לו גמרא כ מה הנאה יש לו. כל אלו בויקרא רבה: (י) **ברבות הטובה**. כשישראל מטיבין מעשיהם: **רבו אוכליה**. מתן שכר המצות: **ומה כשרון לבעליה**. להקב"ה בכל הטבת מעשיהם: **כי אם ראות עיניו**. שרואה שהם כפופים לו ונחת רוח לפניו שאמר ונעשה רצונו וכן לענין הקרבנות: **ברבות הטובה רבו אוכליה**. שמביאים נדבות הרבה רבו הכהנים אוכליה: **ומה כשרון לבעליה**. לפני הקב"ה: **כי אם ראות עיניו**. שאמר ונעשה רצונו:

מצודת ציון

ממתין כמו ואביו שמר את הדבר [שם לז]: [ט] בהמון. מל' המיה ר"ל מרבית אנשים שנדלה קול המייתם וכן על ההמון הזה [דה"ב יד]: [י] כשרון. מל' כשר וטוב:

מצודת דוד

עומס לדקה אל תתמה על חפלו של המקום מה שמאריך אף ואינו משלם גמול המפעל: כי גבוה. כי המקום ב"ה הגבוה למעלה מעל כל הגביהים למשול עליהם בכל עת ממתין הוא עד שתתמלא הסאה ואז ישלם הגמול: וגבוהים עליהם. יש לו שלוחים הרבה הגבוהים על אנשי המדינה הסיה למשול עליהם ועל ידם ישלם להם גמול מפעל: (ח) ויתרון ארץ. יתרון הטובה שהיה בכל אנשי הארץ אים לא נעדר אף בין הפחותים והשפלים כשתתמלא הסאה יקבלו אז הגמול משלם ויתהפך הדבר מן ההפך אל ההפך שאפילו המלך יחסר לחמו עד שיהיה נעבד לבעל שדה לעשות מלאכתו למען יכלכלו מתבואת שדהו: (ט) אוהב כסף. מי שאוהב לאסוף כסף לא ישבע ממנו כי לעולם אין די לו במה שקבץ ורוצה להרבות עוד: ומי אוהב בהמון. מי שאוהב להרבות המון עם מעבדים ושפחות ובני בית לא יהיה לו תבואה לכלכל עלמו כי לרכי ההמון מרובים ואוכלים את הכל: גם זה הבל. עם כי מטיב הוא לאחרים בתת להם די הספוק עכ"ז להבל יחשב כי אין מהראוי לבזבז ביותר: (י) ברבות הטובה. בעת שהטובה מתרבה בבן אדם והצלחתו מרובה הדרך הוא אשר רבים באים לאכול מן הטובה הסיא ונשאר א"כ חסר טובה כשהיה: ומה כשרון לבעליה. ומהו הטובה הבאה לבעל הטובה המוללת רק מראה עיניו אשר ראה את הטובה ולא עוד הועיל ולא נשאר בידו:

פירוש ע"ט

זיינען דא נאך העכערע: (ח) וְיִתְרוֹן אֶרֶץ אין וועלט־ליכע זאכען האט די ערד ארבייט מעהר פארצוג פון אלע אנדערע ארבייט, אויך דער קעניג מוז אנקומען צו די זאכען וואס וואקסט פון דער ערד: (ט) אוהב כסף דען ווער עס ליבט געלט (אונ יאגט זיך נאך בייבקייטן) וועט קיינמאל ניט זאט ווערן וּמִי אוהב אונ ווער עס ליבט זיך צו מערן דינער אונ קנעכט וועט עס אים אפילע ניט איינברענגען (פארקערט עס ברענגט נאך אום) גם דם איז אויך געווים נארעש: (י) בִּרְבוֹת וואס מעהר אזא מענטש, וואס האט ליב צו האבען אפילע קנעכט ווערט רייכער, קופט ער צוא אלץ מעהר קנעכט אונ דינסטן וועלכע עסן אויף די אנגעזאמעלטע גוטץ, אזו ווייט אז דר מענטש הט קיין נוטצען פון דיא

מליצת חז"ל

ה (ח) (וְיִתְרוֹן אֶרֶץ בַּכֹּל הוּא) דר מדרש זאגט, הקב"ה האט געזאגט צו די נביאים, איהר מיינט אז איהר וועט ניט וועלן גיין אין מיינע שליחות האב איך שון קיין אנדער שליח ניט, גיין, וְיִתְרוֹן אֶרֶץ בַּכֹּל הִיא, אלץ וואס עס געפינט זיך נאהר אויף דר ערד קען איך מאכן פר מיין שליח, אפילו אשלאנג, א פראש, אפילו אקליין פליגעלע אזו געפינן מיר אויך ביי טיטוס הרשע אז הקב"ה האט זיך מיט אים אפגערעכענט דורך א קליין פליגעלע. אז טיטוס הרשע איז אריין אין בהמ"ק, איז ער אריינגעגאנגן אין קדשי הקדשים, אונ ארוס געצויגן זיין שווערד אונ הט איהם אריינגעשטעקט אין פרוכת אונ האט גענומען צוויי זונות אונ האט זייא געשענדעט אויף א ספר תורה אויפ'ן מזבח אונ אז ער איז ארויס פון בהמ"ק איז זיין שווערד געווען דורכאוס איינגעריכט אין בלוט אונ ער הט אנגעהייבן צו לעסטערן הקב"ה, אונ האט געזאגט עס איז ניט גלייך אז מען פירט אמלחמה אין דר מדבר אונ מען איז מנצח דעם פיינטליכען מלך, וויא אז מען איז מנצח דעם מלך ביי איהם אין שטוב, וואס הט ער געטאן, הט ער גענומען אלע כלי קודש פון בהמ"ק אונ זיי פארפאקט אין קאסטענס אונ הט זיי מיט גענומען מיט זיך אויף די שיף וואס ער איז געפארן. ווי ער איז אריינגעפארען אין ים, הט דער ים אנגעהייבן צו שטורעמען, הט זיך טיטוס הרשע אפגערופן, זייער גאט (דר גאט פון די אידן) הט נור כח אויפ'ן וואסר, דעם דור אנוש הט ער געמשפט מיט וואסער, דעם דור המבול

דאות ק׳ עֵינָיו: יא מְתוּקָה שְׁנַת הָעֹבֵד אִם־מְעַט וְאִם־הַרְבֵּה יֹאכֵל וְהַשָּׂבָע לֶעָשִׁיר
אֵינֶנּוּ מַנִּיחַ לוֹ לִישׁוֹן: יב יֵשׁ רָעָה חוֹלָה רָאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ עֹשֶׁר שָׁמוּר לִבְעָלָיו
לְרָעָתוֹ: יג וְאָבַד הָעֹשֶׁר הַהוּא בְּעִנְיַן רָע וְהוֹלִיד בֵּן וְאֵין בְּיָדוֹ מְאוּמָה: יד כַּאֲשֶׁר
יָצָא מִבֶּטֶן אִמּוֹ עָרוֹם יָשׁוּב לָלֶכֶת כְּשֶׁבָּא וּמְאוּמָה לֹא־יִשָּׂא בַעֲמָלוֹ שֶׁיֹּלֵךְ בְּיָדוֹ:

תו״א מתוקה שנת העובד. מנחות סס: יש רעה חולה. זוהר פרשת בשלח: עושר שמור לבעליו לרעתו. פסחים קיט סנהדרין קי:

רש״י

(יא) מתוקה שנת העובד. עובד האדמה ישן וערבה שנתו עליו בין שהוא אוכל מעט ובין שהוא אוכל הרבה כי כבר הורגל בכך: והשבע לעשיר איננו מניח לו לישון. השובע נכסים של עשיר בעל פרקמטיאות הרבה אינו מניח לו לישון כל הלילה מהרהר בהן. ד״א מתוקה שנת העובד את האלהים. אם מעט ימי שניו ואם הרבה ימי שניו יאכל שכרו המועט כמרובה. משה פרנס את ישראל מ׳ שנה ושמואל הנביא פרנסם עשר שנים ושקלן הכתוב זה כזה שנא׳ (תהלים צט ו) משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו וגו׳ כך נדרש בתנחומא: והשבע לעשיר. בעל שמועות: איננו מניח לו לישון. בקבר שנאמר (שיר ז׳) דובב שפתי ישנים כל ת״ח שאומרים דבר שמועה מפיו שפתותיו דובבות בקבר: (יב) עושר שמור לבעליו לרעתו. כעשרו של קרח שעל ידי כן נתגאה וירד לשאול: (יג) ואין בידו מאומה. אף זכות אבות: (יד) ומאומה לא ישא בעמלו. כשימות לא ישא בידו שום זכות

מצודת דוד

(יא) מתוקה שנת העובד. עובד האדמה הוא ישן וערבה שנתו עליו בין אכל מעט בין אכל הרבה ר״ל אף אם מעט יאכל ישן הוא כאלו אכל הרבה המביא בטבע את השינה והו לפי שאין בו כ״א מלאכת השדה ולא עוד לזה אין לו במה לחשוב להרהר לנדד השינה מעיניו: והשבע. ר״ל שביעת רוב העושר אין מניח לבעליו לישון כי עסקיו מרובים ובכל עת יחשוב להרהר בהם ונגזלה שנתו: (יב) יש רעה חולה. נמצא רעה כאובה ביותר אשר ראיתי בעולם: עושר וגו׳. העושר היה שמור לבעליו ולא יצא מתחת ידו אולם לא לטובתו היה שמור ליהנות ממנו באחרית הימים ולרשת לבניו אחריו כ״א לרעתו היה שמור על כי בעבור רוב העושר העלילו עליו המלשינים והיה מיוסר ביסורים: (יג) ואבד. גם העושר נאבד ממנו אז בהענין הרע שהסביא על בעליו הוא דבר העלילה כי פזר הון בתת שוחד להציל עצמו מן הרעה אשר הדבקתהו: והוליד בן. עוד העושר בידו לא היה לו בן להנחותו מן העושר ואחר אבדן העושר הוליד בן ואז אין בידו מאומה להניחו ולרשת אותו: (יד) כאשר. כמו שיצא ערום מבטן אמו כן ישוב ללכת אל המקום הידוע הוא הקבר וכמו שבא מן הבטן ומאומה וגו׳. בזה יפרש לומר לא ישוב ערום ממש כמו שבא כ״א מאומה לא יקח מן העושר אשר קנה בעמל להוליך עמו בידו:

מצודת ציון

[יד] לא ישא. לא יקח כמו ובתים נשאו [מיכה ב]: בעמלו. הבי״ת הוא במקום מ״ם כמו והנותר בבשר ובלחם [ויקרא ח]:

פירוש ע״ט

מיל ברכה וואס איז אריין צו אים, נור פאר דיא אויגען דוכט זיך אים אז ער איז רייך: (יא) מתוקה דער שלאף פון דעם ערד־ארבייטער איז זיס (געשמאק) צו ער עסט אפילע, צו ער עסט ווייניג והשבע אבער די זעטיקייט פון דעם רייכען לאזט אים ניט שלאפען, (ער הט נור מורא טאמער גייען אונטער זיינע געשעפטען א. ז. וו. אונ די געדאנקען לאזען אים ניט שלאפען): (יב) יש רעה חולה עס גיט נאך אמאל אגרעסער אומגליק פאר דעם רייכען אומער וואס ער קען ניט שלאפען, וועלכע איך האב געזעהן אויף דר וועלט, די רייכקייט אליין דינט נאך פאר אנ׳אומגליק פאר דעם אייגענטימער: (יג) ואבד העושר דר רייכטום ווערט פארלארען דורך אשלעכטען צופאל (דורך אשלעכטען געשעפט, אדר מען באפאלט אים אונ מען הרג׳ת אים אונ מען נעמט ביי אים צו זיין גאנצען אייגנס) אונ דר זון וואס בלייבט נאך אים בעקומט גאר נישט: (יד) כאשר יצא אזוי וויא ער איז ארוס נאקעט פון זיין מוטער לייב אזו קערט ער זיך אום צו דער ערד אונ נעמט קיין זאך ניט מיט מיט זיך (ניט קיין געלט, ניט קיין מעשים טובים) אויף יענער וועלט ער זאל קענען עפעס ווייזען פר אנ׳עדות אין זיינע הענט: (טו) וגם זה אוך דאס איז אשטארקע קריינקונג אוועק גיין ווי מען איז געקומען, וואס קומט דעם

מדרש חכמים

(יא) (מתוקה שנת העובד) דר מדרש דערציילט אז רבי איז אמאהל ארוס פון באד, האט ער זיך אנגעטאן אונ האט זיך גלייך געזעצט מתעסק זיין אין די דין תורות וואס מען פלעגט קומען צו איהם, הט זיין דינער פר איהם אוועקגעשטעלט אבעכר מיט וויין, רבי, וועלכר איז שטארק פארטאן געווען אין די ענינים פון די דין תורות הט ניט געהאט קיין צייט צו צונעמען פון איהם דעם בעכר. דר דינר איז דערווייל אנטשלאפען געווארן. אז רבי האט זיך אומגעקערט אונ הט געזעהע ווי ער איז אנטשלאפען געווארען, האט ער געזאגט, שלמה המלך איז גערעכט געווען אז ער הט געזאגט (מתוקה שנת העובד אם מעט ואם הרבה יאכל, והשבע לעשיר איננו מניח לו לישון) דר שלאף פון די קנעכט איז זיס, קיינער שטערט זיי ניט, אבר מיר רייכע, וואס מיר זיינען רייך אין די ענינים פון דר תורה האבן אפילו קיין צייט ניט אדרעמעל צו טאן: (יד) (כאשר יצא מבטן אמו) וויא ער איז ארוס פון זיין מוטערלייב, אזו נאקעט וועט ער אוועק גיין. דער מדרש גיט דערויף אמשל אפיקס איז אמאהל צוגעגאנגען צו אווייננארטן, וועלכר איז געווען פון אלע

מליצת חז״ל

המבול מיט וואסר, פרעה׳ן מיט וואסר אונ מיר ווילסט ער אוך אומברענגען מיט וואסר, אבר אז איך בין געווען אין זיין הויז, אין בהמ״ק, אונ אין זיין רשות הט ער מיר גאר ניט געקענט טאן. האט הקב״ה געזאגט, רשע בן־רשע, איך שווער ביי דיין לעבן אז איך וועל דיר משפטן מיט א קליינע שוואכע באשעפעניש וואס איך האב באשאפען בששת ימי בראשית אונ הקב״ה הט א וואונק געטאן צום ים, איז דר ים שטיל געווארען, אז טיטוס איז געקומען קיין רום, זיינען איהם אלע איינוואוינער פון רום אנטקעגן געגאנגען אונ האבן איהם שטארק געלויבט, אונ זיי האבן איהם געריפן: דער צושטערער פון די בארבארען (פון די ווילדע פעלקר) נאכדם הט מען איינגעהייצט א וואנע ער הט זיך ארום געוואשן אונ איז ארוס פון וואנע הט מען איהם דערלאנגט אבעכר וויין, הט הקב״ה אנגעגרייט פר איהם א קליינע פליגעלע וועלכע איז איהם אריין אין נאז. פון יענער צייט אן האט די פליגעלע איהם אלץ

טו וְגַם־זֹה רָעָה חוֹלָה כָּל־עֻמַּת שֶׁבָּא כֵּן יֵלֵךְ וּמַה־יִּתְרוֹן לוֹ שֶׁיַּעֲמֹל לָרוּחַ׃ טז גַּם כָּל־
יָמָיו בַּחֹשֶׁךְ יֹאכֵל וְכָעַס הַרְבֵּה וְחָלְיוֹ וָקָצֶף׃ יז הִנֵּה אֲשֶׁר־רָאִיתִי אָנִי טוֹב אֲשֶׁר־
יָפֶה לֶאֱכוֹל וְלִשְׁתּוֹת וְלִרְאוֹת טוֹבָה בְּכָל־עֲמָלוֹ ׀ שֶׁיַּעֲמֹל תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ מִסְפַּר יְמֵי־
חַיָּו אֲשֶׁר־נָתַן־לוֹ הָאֱלֹהִים כִּי־הוּא חֶלְקוֹ׃ יח גַּם כָּל־הָאָדָם אֲשֶׁר נָתַן־לוֹ הָאֱלֹהִים
עֹשֶׁר וּנְכָסִים וְהִשְׁלִיטוֹ לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ וְלָשֵׂאת אֶת־חֶלְקוֹ וְלִשְׂמֹחַ בַּעֲמָלוֹ זֹה מַתַּת

תו"א הנה אשר ראיתי אני טוב. עקידה שער כד:

רש"י

לדקה שעשה בממונו בחייו: (טו) כל עמת שבא. אותו הממון כן ילך: (טז) וחליו. כמו וחולי והוי"ו יתירה כמו וי"ו של (תהלים קד כ) חיתו יער: (יז) לאכול ולשתות ולראות טובה. לעסוק בתורה שהיא לקח טוב ואל יקבץ הון רב אלא בחלק הניתן לו ישמח כי הוא חלקו: (יח) והשליטו לאכול ממנו. בחייו: ולשאת את חלקו. במותו

מצודת ציון

[טו] כל עומת. ענינו כמו כנגד ר"ל שוה ודומה וכן לעמת קלעי החצר [שמות לז]: [טז] וקצף. הוא הראות הכעס אל החוץ: [יח] ונכסים. בה כלול זהב וכסף וכלים ומקנה כו' וכן בנכסים רבים שובו [יהושע כב]: והשליטו. ענין ממשלה ויכולת: ולשאת. ולקחת: מתת. מל' נתינה

מצודת דוד

(טו) וגם זה וגו'. למעלה אמר שזה רעה חולה מה שרואה אשר העושר שמור לבעליו לרעתו ובזה אמר וגם זה רעה חולה שלא נשאר העושר בידו כנגד שבא כן ילך כמו שקבץ העושר בעמל כן הלך ממנו בעמל ובענין רע: ומה יתרון. מהו א"כ היתרון הבא לו בדבר אשר עמל לרוח מבלי תועלת: (טז) גם כל ימיו. גם זאת היה בו אשר כל ימיו היה מוטרד בעסקיו ולא היה לו פנאי לאכול ביום ולא אכל עד כי בא חשכת הלילה: וכעס הרבה. היה מלא מהרבה כעס הבא מרוב העסק כי א"א ביהיה הכל לפי רצונו הואיל ומרובים היו: וחליו. היה מלא מהחלי הבא מהרבה כעס ובזה יצא הקלף והראה לרבים: (יז) ראיתי בהבנת הלב ראיתי כי טוב לבן אדם ולתוספת באור אמר עוד אשר יפה כו': ולראות טובה. ר"ל לעשות לדקה וחסד: בכל עמלו. בכל העושר שקבץ בעמל תחת השמש: מספר ימי חייו. כן יעשה בכל מספר ימי חייו אשר החיה אותו האלהים: כי הוא חלקו. כי כל העושר הוא חלקו אשר חלק לו אלוה מעמל וא"כ מהראוי שבאשר יהנה בו והוא יעשה עמו לדקה וחסד: (יח) גם כל האדם. מוסב על סוף המקרא זה מתת אלהים היא לומר גם השליטו לאכול כו' יחשב מתנה מאת המקום כמו העושר עלמו: השליטו. המשיל את לבו ורצונו ליהנות מן העושר: ולשאת. לקחת עמו לקבר את החלק אשר חלק לו אלוה מעמל ר"ל לעשות עם העושר לדקה וחסד לקחת עמו זה הזכות אל הקבר: ולשמוח בעמלו. ר"ל שלא ירע לבו בתתו מן

מדרש חכמים

זייטן גוט פערצומט. נאהר איין שמאלע לאך איז דארט געוועזען, אז ער האט געוועלט דורך די לאך אריין האט ער ניט געקענט. וואס האט ער געטאן? האט ער דריי טעג געפאסט ביז ער איז מאגער געווארען, האט ער זיך שוין געקענט אריינקוועטשען. אז ער איז אריין האט ער זיך אנגעגעסען מיט די טרויבען אזוי וויט אז ער איז דיק אונ פעט געווארען. אז ער האט געוועלט ארויס האט ער ניט געקענט, האט ער ווידער געפאסט דריי טעג, ביז ער איז ווידער מאגער אונ שמאל געווארען אונ איז ארויס ווייא ער איז אריין. אז ער איז ארויס האט ער זיך אומגעקרט מיט'ן פנים צום ווייגארטען אונ האט געזאגט, דו שיינער ווייגארטען, וויא שיין אונ גוט ביזטו, וויא געשמאק אונ פעט זיינען דיינע פירות וואס געפינען זיך אין דיר אונ וויא שיין איז בכלל אליץ וואס עס געפינט זיך אין דיר. נאהר וואס פאר אהנאה האט מען פון דיר, ווי מען גייט אריין אין דיר אזוי גייט מען ארויס, מען נעמט קיין זאך ניט מיט. אזוי איז אויך מיט אונזער וועלט, וויא מען קומט, אזוי גייט מען אוועק (נור אז א מענטש טהוט מעשים טובים, פירט זיך ארענטליך אוף, דאס נעמט ער יוא מיט זיך):

פירוש ע"ט

מענטשען ארוס דערפון וואס ער האט פאר'ן ווינט געארבייט?: (טז) גַּם כָּל יָמָיו אויך האב איך געזעהן קארגע מענטשען וואס זייער גאנצען לעבען גייט אוועק אין דער פינסטער, לעבען אין דער פינסטער אונ עסען אין דער פינסטער אונ זייגען שטענדיג אין כעס, אונ דער וואס איז שטענדיג אין כעס ווערט גיך קראנק, אונ א קראנקער מענטש ווערט יעדע מינוט אויפגערעגט: (יז) הִנֵּה אבער אין אמת'ן האב איך איינגעזעהן אז דיא בעסטע זאך פאר א מענטשען איז אז גאט האט אים געהאלפען מיט רייכקייט צו עסען אונ טרינקען אונ געניסען פריידע פון אלע זיינע ארבייט מיט וועלכע ער באשעפ־טיגט זיך דא אוף דר ערד אין דעם קורצען דויער פון זיין לעבען וועלכען גאט האט אים בעשטימט אונ אוך צו טאן גוטעס מיט אנדערע כי דען דאס איז זיין בעשטימונג דא אוף דער וועלט (דען אז מען טוט גוטס בלייבט עס לעוה"ב, אוף יענער וועלט, וועלכע איז איביג): (יח) גַּם כָּל הָאָדָם אַלְוָא יעדער מענטש, וועמען גאט האט געגעבען רייכקייט אונ גיטער אונ האט אים געגעבען די מעגליכקייט (דיא הערשאפט) צו געניסען דערפון, אונ ער קען נאך פון זיין חלק אראב נעמען פאר אנדערע מענטשען ארעמערע פון אים אונ ער קען זיין פרייליך פון זיין ארבייט זה וועלכען מענטשען עס טרעפט דאס,

מליצת חז"ל

געגעסען אונ געגעסען ביז זי איז איהם אריין אין מח. דאן האט זיא איהם אנגעהייבן צו לעכערן דעם מח. די יסורים זיינע זיינען געווארן אזוי גרוס, אז ער האט שון ניט געקענט אויסהאלטען. האט ער געהייסען רופען די דאקטורים אז מען זאל עפענען דעם מח אונ זעהען מיט וואס רעכענט זיך דר גאט פון די אידען פון איהם. אז די דאקטורים האבן געעפענט זיין מח האבן זיי געפינען אז די פליגעלע איז גרוס געווארן ווי איונגע טוב אונ האט געוואוגען צוויי פונט. ר' אליעזר ברבי יוסי דערציילט אז ער איז געוועזען אין רוס האט ער געזעהען אז מען האט אוף איין וואג־שאהל אוועקגעלייגט די פליג אונ אוף דער צווייטער צוויי פונט, האט עס גלייך געוואוגען. די גאנצע צייט וואס די פליגעלע האט זיך פארענדערט פלעגט זיך טיטוס אויך פארענדערן, ווס זיא איז געווארען גרעסער, איז ער געווארן שוואכער אונ זיינע יסורים גרעסער אונ אז דאס פליג איז ארוס, איז זיין טרפנה נשמה אויך ארוס. אט זעהט מיר אז גאט ב"ה האט זיינע שלוחים אוף דער גאנצער וועלט פון וואס ער וויל:

אֱלֹהִים הִיא׃ יט כִּי לֹא הַרְבֵּה יִזְכֹּר אֶת־יְמֵי חַיָּיו כִּי הָאֱלֹהִים מַעֲנֶה בְּשִׂמְחַת לִבּוֹ׃
ו א יֵשׁ רָעָה אֲשֶׁר רָאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ וְרַבָּה הִיא עַל־הָאָדָם׃ ב אִישׁ אֲשֶׁר יִתֶּן־
לוֹ הָאֱלֹהִים עֹשֶׁר וּנְכָסִים וְכָבוֹד וְאֵינֶנּוּ חָסֵר לְנַפְשׁוֹ ׀ מִכֹּל אֲשֶׁר־יִתְאַוֶּה וְלֹא־
יַשְׁלִיטֶנּוּ הָאֱלֹהִים לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ כִּי אִישׁ נָכְרִי יֹאכְלֶנּוּ זֶה הֶבֶל וָחֳלִי רָע הוּא׃
ג אִם־יוֹלִיד אִישׁ מֵאָה וְשָׁנִים רַבּוֹת יִחְיֶה וְרַב ׀ שֶׁיִּהְיוּ יְמֵי־שָׁנָיו וְנַפְשׁוֹ לֹא־תִשְׂבַּע
מִן־הַטּוֹבָה וְגַם־קְבוּרָה לֹא־הָיְתָה לּוֹ אָמַרְתִּי טוֹב מִמֶּנּוּ הַנָּפֶל׃ ד כִּי־בַהֶבֶל בָּא

תו"א יש רעה אשר ראיתי תחת השמש. זוהר פרשת בהעלותך: ראיתי תחת השמש. עקידה שער טו ושער כד:

רש"י

שיזכהו לעסוק בתורה ובמצות בחייו כדי שיקבל שכר: (יט) **כי לא הרבה**. שאין אורך ימים בעולם הזה: **יזכר את ימי חייו**. כי מעט הם ולא הרבה ולמה יטריח לאסוף הון יטריח בדבר העומד לו לעולם הבא בחייו: **כי האלהים מענה וגו'**. הקב"ה עדות קובעה לזה לעולם: **בשמחת לבו**. ששמח לעשות טוב בחייו וראיתי במדרש זה אלקנה שהדריך את ישראל לעלות לשילה ברגלים ובדרך שמעלה אותן בשנ' זו לא הי' מעל' אותן לשנ' האחרת כדי לפרסם הדבר ולהרגילם לפיכך יחסו הכ' ועלה האיש ההוא מעירו וגו'. ואומר אני שהמדרש הזה סוף המקרא הוא כי האלהים מענה בשמחת לבו זה אלקנה שקבע לו הקב"ה עדות בכתובים והעיד עליו (ש"א א ג) ועלה האיש ההוא מעירו: **מענה**. נקוד פתח קטן לכך אני מפרשו שם דבר כמו (איוב לב ה) כי אין מענה בפי שלשת האנשים: **בשמחת לבו**. שהיה שמח ברגל: (א) **ורבה היא על האדם**. בהרבה בני אדם היא נוהגת: (ב) **עושר ונכסים**. לפי פשוטו כמשמעו: **ולא ישליטנו האלהים לאכול ממנו**. שיהא שמח בחלקו למלאת קורת רוח בעשרו כי שואף לעסוק ולהרבות הון כענין שנאמר (חבקוק ב ה) והוא כמות ולא ישבע וגם לא ישליטנו לעשות צדקה לאכול הימנה לעתיד ואיש נכרי יטול אותו ממנו ויעשה בו צדקה ויהנה ממנו. ומדרש אגדה בדברי תורה. עושר ונכסים וכבוד. מקרא משנה ואגדה. ולא ישליטנו. שלא זכה לגמרא ומתוך כך אין הנאה ממנו בשום דבר הוראה. כי איש נכרי יאכלנו. זה בעל הגמרא: (ג) **אם יוליד איש מאה**. בנים: **ורב שיהיו ימי שניו**. (ורב הון וכל טוב ימי שניו) שלו. ורב לשון די. די לכל טובה: **ונפשו לא תשבע**. מאותה הטוב' שאינו שמח בחלקו להתקרר רוחו במה שבידו: **וגם קבורה לא היתה לו**. פעמים שנהרג וכלבים אוכלים אותו וכל הדברים האלו נמצאו באחאב שהוליד בנים הרבה וממונו הרבה והיה חומד של אחרים ולא מצא קורת רוח בממונו וכלבים אכלוהו: **טוב ממנו הנפל**. של אשה כי הנפל בהבל בא והלך ולא ראה

מצודת דוד

הפוסר שקבן בעמל: (יט) כי לא הרבה וגו'. הוא מקרא מסורס והראוי יזכור את ימי חייו כי לא הרבה ר"ל יחשוב בלבבו את ימי חייו אשר אינם מרובים לכן ימהר ליהנות מן העושר ולעשות צדקה וחסד בשמחת הלבב עודו חי: כי האלהים. כאומר פן מי יחשיב מי יודע תעלומות לב אם עשיתי בשמחת הלב לזה אמר כי האלהים היודע מחשבות הוא לו לעד אם עשה בשמחת לבו:

ו (א) ורבה היא. הרעה הזאת היא גדולה על האדם ומצירה מאד: (ב) איש וגו'. ר"ל ראיתי איש כו': וכבוד. מן הבריות והוא דבר המרחיב את הלב ומשמחו: ואיננו חסר לנפשו. אין הוא חסר אל נפשו מכל אשר יתאוה ר"ל יוכל הוא למלאות רצון נפשו בכל מה שיתאוה כי אין חסר לו כלום: ולא ישליטנו האלהים. אבל האלהים לא נתן לו ממשלה ויכולת ליהנות מן העושר כי הטה את לבו לקמץ: איש נכרי. הזר ממנו שאינו ראוי לירשו הוא יאכל את העושר כי יבא לידו ויהנה ממנו: זה הבל. אסיפת ההון היה מבלי תועלת והוא מכאוב רע בראותו שזולתו יהנה ממה שקבץ הוא: (ג) מאה. ר"ל מאה בנים המשמח לב מולידם: ורב וגו'. בגידל ובכמות אשר יהיו ימי שניו: ונפשו. אבל נפשו לא שבעה מן הטובה כי לא מילא תאותה בשום דבר: לא היתה לו. כי חית השדה אכלוהו: טוב ממנו. מי שאירע לו כאלה נפל האשה טוב ממנו: (ד) כי בהבל בא. הנפל הזה כשבא לעולם מתחלה בא מבלי השיג תועלת וכשהלך אל הקבר הלך בחושך ר"ל לא ראוהו מי ולא ידע ממנו אח"ז לא יזכר שמו כאלו השם נתכסה בחושך ואין מי רואהו להזכירו והוא ענין מליצה כי באמת לא

מצודת ציון

כמו ביום תת ה' [שם י]: [יט] מענה. ענין עדות כמו לא תענה [שמות כ]: ו [א] ורבה. גדולה כמו על כל רב ביתו [אסתר א]: [ג] ורב. גדול ר"ל מכובד: הנפל. כן יקרא הנולד מת:

פירוש ע"ט

דארף ער וויסען אז דאס איז אמתנה פון גאט: (יט) כי לא דען ער דארף שטעטס געדיינקען אז זיינע טעג דא אויף דער וועלט זיינען ניט קיין פולע ודערפאר ברוך ער ניט אלץ צו זאמלען פר זיך, ער דארף זעהן צדקה צו געבען, גוטעס צו טאן) אונ דאן וועט גאט געוויס איינשטימען ער זאל זיין פרייליך אונ פארגעניגט אונ זאל קענען גוטעס טאן (וויא דיא חז"ל זאגען, הבא לטהר מסייעין אותו):

(א) יש רעה נאך אשלעכטע זאך האב איך געזעהן אויף דער וועלט ורבה וועלכע לייגט זיך שווער אויף דעם מענטשען: (ב) איש אמענטש, וועלכען גאט גיט רייכקייט, גיטער אונ כבוד ואיננו אונ עס פעלט קיין זאך ניט, אלץ וואס ער זאל נור גלוסטען האט ער, נור גאט מאכט אז עס פעלט אים דער ווילען צו געניסען פון זיין רייכקייט, נור אפרעמדער זאל דערפון הנאה האבען (עס ירשת אים אווילד פרעמדער), דס איז אנארעשקייט אונ אשלעכטע קרענק: (ג) אם יוליד ווען אזא מענטש זאל אפילו הונדערט קינדער געבארען אונ זאל לאנג לעבען, אונ אין זיין גאנצען לאנגען לעבען זאל ער אפולע גיטער האבען, נאר קום געניסט זיין זעלע ניט קיין גוטעס, קום טוט ער ניט קיין צדקה אונ קיין גוטס וואס דאס איז אקרן קימת, וגם קבורה אונ לאזט ניט איבער נאך זיך קיין גוטען נאמען אז ער זאל פארדינען מען זאל אים מיט כבוד בעערדיגען (בעגראבען) אמרתי אין אזא פאל זאג איך אז בייא מיר קומט אוס, אז אנפל, אנאוצייטיגע געבורט, איז בעסער פון אים: (ד) כי בהבל דען דער נפל איז געקומען פון גאר נישט אונ ווערט פערשוואונדען אין דער פינסטערניס, אונ אין דער פינסטערניס ווערט זיין נאמען באדעקט (קיינער רעדט ניט

ובחשך ילך ובחשך שמו יכסה: ה גם־שמש לא־ראה ולא ידע נחת לזה מזה:
ו ואלו חיה אלף שנים פעמים וטובה לא ראה הלא אל־מקום אחד הכל הולך:
ז כל־עמל האדם לפיהו וגם־הנפש לא תמלא: ח כי מה־יותר לחכם מן־הכסיל
מה־לעני יודע להלך נגד החיים: ט טוב מראה עינים מהלך־נפש גם־זה הבל
ורעות רוח ○ : י מה־שהיה כבר נקרא שמו ונודע אשר־הוא אדם ולא־יוכל לדין
עם שהתקיף יתיר ה' ממנו: יא כי יש־דברים הרבה מרבים הבל מה־יתר לאדם:

○חצי הספר בפסוקים

תו"א כל עמל האדם לפיהו. זוהר פ' [illegible] : טוב מראה עינים מהלך נפש. יומא עד :

שפתי חכמים

מסיים למד תורה ולא למד התלמוד אין לך הבל גדול מזה : ל דק"ל וכי כל כמצו אם קנה פרקמטיא או עשה מלאכה יכי לפיהו הוא נותן. לכ"פ בשביל פיהו פירוש עושה מלאכה או פרקמטיא

רש"י

טובה ולא נתאו' לה ואין לו להלעטער : (ו) ואלו חיה. ואם היה אלפים שנה מה יתרון לו הואיל וטובה לא ראה הלא סופו לשוב אל העפר כשאר העניים : (ז) כל עמל האדם. בשביל פיהו ל הוא שיהנה ויאכל בעולם הזה והבא וזה לא נהנה בחייו : וגם הנפש לא תמלא. בתמי' כלומר וזה אפי' תאותו לא מלא בהנא' מועטת כמו (שמות טו ט) תמלאמו נפשי לשון השגת התאוה. ואחרי שכן הוא : (ח) מה יותר. לו בחכמתו משאם הי' כסיל : מה לעני. חסרון מן העשיר שאין לו קורת רוח גם הוא יודע להלוך בארץ אצל החיים. ד"א וגם הנפש לא תמלא לעולם הבא שהרי לא עשה מעשים טובים בחייו : (ט) טוב מראה עינים מהלך נפש. טוב הי' והוכשר לזה לראות עוברו למראה עיניו ממאכל ומשת' ההולך בנפש. ד"א טוב מראה עינים מהלך נפש טוב הי' לזה והוכשר ללכת אחר עיניו לגזול ולעסוק מהילוך נפשו שלא נתן לב היכן נפשו תלך כשימות : גם זה הבל. הוא הניתן לרשעים : (י) מה שהיה כבר נקרא שמו. הסיבות וגדולה שהית' לו בחייו כבר נקרא שמו כלומר כבר הי' ועבר כבר יצא לו שם בשררה ועתה הלך ונודע שהוא אדם ולא אל וסופו שמת ולא יוכל לדון עם מלאך המות שהוא תקיף ממנו: (יא) כי יש דברים הרבה. שנתעסק בהן בחייו כשחוק המלכים קופים ופילים ואריות הכל הרבו לו

מצודת ציון

[ה] נחת. ר"ל נחת רוח : [ז] תמלא. ענינו כריתה וחתוך כמו התמלא בשכות עורו [איוב מ] : [ח] נגד. ענינו השואה ודמיון וכן ואלכה לנגדך [בראשית לג] : [י] שהתקיף. ענין חוזק ואלמות כמו ואם יתקפו האחד [לעיל ד] :

מצודת דוד

נקרא לו שם : (ה) לא ראה. השמש הזה : ולא ידע. מעולם לא ידע נחת הרוח שיש מדבר אחד יותר ממה שיש מדבר אחר והואיל וכן אין לו להלעטער מה שהיה חסר מן הטובה כי מעולם לא ראה טובה ולא נתאווה לה אבל האיש שילד מאה כו' יודע הוא מהו טובה ועל שנעדרה ממנו נעצר מרובה : (ו) ואלו היה. ואם היה : פעמים. שני פעמים אלף שהם שני אלפים : לא ראה. ר"ל לא התענג בטובה : הלא אל מקום אחד. ר"ל מהי הנאה שמלא באריכות ימיו הלא במותו ישוב אל העפר כשאר העם כי הכל הולך אל מקום אחד הוא הקבר וכמוהם כמוהו : (ז) כל עמל. מה שהאדם עמל לקבץ הון הוא למען יהיה לו מה לתת אל פיהו לאכול ולשתות : וגם הנפש. ישמור שלא תכרת ר"ל שיתן מהונו לצדקה לזכות את הנפש : (ח) כי מה יותר. מהו היתרון שיש לחכם יותר מן הכסיל כ"א מה שנותן לב לעני לדעת את מחסורו ולהמיותו ברעב למען יוכל גם הוא ללכת נגד החיים ודומה להם : (ט) טוב מראה עינים. טוב היה אם היה אדם רואה בעיניו מהלך הנפש לאחר המיתה לאיזה מקום הולך נפש הצדיק ולאיזה מקום הולך נפש הרשע והיה א"כ יודע הספרם ועי"ז היה מיישר דרכו : גם זה הבל. אבל באמת שגם זה הבל מבלי תועלת כי אז היה עובד את המקום על מנת לקבל פרס ולהנצל מן העונש ויותר טוב לעבדו שלא על מנת לקבל פרס : ורעות רוח. בדבר הזה היה לו רעות רוח כי אז היה עובד את המקום שלא ברצון כ"א מאהבת השכר ויראת העונש משא"כ כשעובד מאהבת המקום כי אז יעבוד מרצונו : (י) מה שהיה. הגדולה שהיה לאדם כבר נקרא שמו בשם גדול עודו חי וכאומר מה שעבר אין : ונודע. אבל במותו נודע לכל שהיה רק בן אדם ולא היה בידו לרדת לדין עם מי שהוא תקיף ממנו הוא מלאך המות החזק ממנו ולא יוכל למנוע את הנפש בדין : (יא) כי יש. בא"ת יש ענינים הרבה מה שהפליא זה לעשות בגדולתו עודו חי אבל כל אלה מרבים הבל הואיל ואינם נצחיים : מה יותר לאדם. מה יתרון ומעלה בא לאדם במה שהוא אדם מחוכן דעת יותר מכל החי :

פירוש ע"ט

ווען אים) : (ה) גם דר נפל האט קיין זון ניט געזעהן אונ האט ניט געוואוסט פון קיין תאוה וועלכע עס איז דא אוף דר וועלט לזה את דער נפל איז גליכליכער מזה פון דעם גייצהאלז וואס האט זיך אזו פיל געמיהט, אונ האט געהאט אזו פיל רייכקייט אונ האט זיך ניט פערגינן הנאה צו האבן דערפון אונ ניט אנדערע, אונ האט אפילו קיין גוטען נאמען ניט געלאזן נאך זיך : (ו) ואלו אונ ווען ער וואלט אפילו געלעבט צוויי מאהל צוא טויזנט יאהר וואלט ער אלץ ניט הנאה געהאט פון דאס גוטע (אונ ווי נארעש דאס איז) הלא ענדליך גייען דאך אלע מענטשן צו איין ארט, אלע מוזן שטארבן : (ז) כל עמל האדם דער צוועק (תכלית) פון יעדען מענטשן איז ער זאל יא געניסן מיט'ן מויל, ער זאל עסן אונ טרינקען, אונ דר קארגר האט דערפון קיין הנאה ניט געהאט וגם אונ אוך זיין זעלע איז געבליבן אונבעפרידיגט (ער האט ניט מיט געניסן קיין מצות אוף יענער וועלט) : (ח) כי וואס פאר א יתרון האט דר קלוגער מער פון דעם נארן, וואס העלפט עס דעם קלוגען ארימאן, ווען ער מוז שטעטס קעמפפן (מלחמה האלטן) מיט'ן לעבן : (ט) טוב עס איז בעסער וואס מען האט פאר די אויגן, (וואס מען זעהט בחוש), ווי דיא נאכגריבלן פון גייסט (אזו טענה'ן אסך מענטשן, ענטפערט שלמה) גם זה אזעלכע רייד זייגען אוך נארעש אונ פוסט : (י) מה שהיה דען דר מענטש וואס איז שוין דא, איז שוין זיין גורל פון גאט ב"ה באשטימט פון פריער ונודע עס שטייט פעסט פון פריער וואס דר מענטש זאל זיין ולא אונ קיינער קען זיך ניט משפט'ן מיט אזעלכען וואס איז שטארקער פון אים (דערפאר דארף יעדער מענטש געדולדיג, שטיל פארטראגען זיין גורל) : (יא) כי יש עס איז דא אזוילע זאכען וואס פאר גרעסערען נאך דיא נארישקייט פון דעם מענטשען מה יותר טא וואס וואלט שוין ארויסגעקומען אז דער ארימאן וואלט זיי געהאט, (דערפאר דארף א מענטש ניט מקנא זיין דעם צווייטן וואס יענער האט מערער : (יב) כי

יב כי מי־יודע מה־טוב לאדם בחיים מספר ימי־חיי הבלו ויעשם כצל אשר מי־
יגיד לאדם מה־יהיה אחריו תחת השמש׃ ז א טוב ט׳ רבתי שם משמן טוב ויום
המות מיום הולדו׃ ב טוב ללכת אל־בית־אבל מלכת אל־בית משתה באשר
הוא סוף כל־האדם והחי יתן אל־לבו׃ ג טוב כעס משחוק כי־ברע פנים ייטב

תו״א טוב שם משמן טוב. ברכות י׳ עקרים מג פב ועקידה נעילת שערים: טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה כתובות עב: באשר הוא סוף כל האדם. עקידה שם: והחי יתן אל לבו. מ״ק כח נדרים פג עקידה שם: טוב כעס משחוק. שבת ל עקידה שער לו:

רש״י

ומה יותר לו משמות: (יב) כי מי יודע. כי מי אשר יודע מעשים טובים ומה לאדם לעשות בחייו שיהיו טובים לו לעולם הארוך: מספר ימי חיי הבלו. שהם מעט מספר: ויעשם. לאותם מעשים בשעה כמו מועטת שהוא הי שהוא זמן קצר כצל עוף העובר ואע״פ שאמר שלמה כצל סתם ולא פירש אם צל דקל אם צל כותל שהם קבועים כבר פירשו דוד אביו (תהלים קמד ד) ימיו כצל עובר וזהו צלו של עוף הפורח כך נדרש במדרש: אשר מי יגיד לאדם. במה יתקיים הון שקבץ מעוסק לבניו אחריו תחת השמש: (א) טוב שם משמן טוב. יפה לאדם שם טוב משמן טוב. וביום המות טוב השם מיום הולדו לכך הוקש שם טוב לשמן יותר משאר משקין שהשמן אתה נותן לתוכו מים והוא צף ועולה וניכר אבל שאר משקים אתה נותן לתוכן מים והם בולעים. טוב שם משמן טוב שמן טוב יורד למטה שנאמר (תהלים קלג ב) כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן שם טוב עולה למעלה שנא׳ (בראשית יב ב) ואגדלה שמך. שמן טוב לשעה ושם טוב לעולם שנאמר (תהלים עב יז) יהי שמו לעולם. שמן טוב הולך מקיטון לטרקלין ולא יותר ושם טוב לסוף העולם. אמר ר׳ יהודה בר׳ סימון מצינו בעלי שמן טוב נכנסו למקום החיים ויצאו שרופים והם נדב ואביהוא שנמשחו בשמן המשח׳ ומצינו בעלי שם טוב שנכנסו למקום המיתה ויצאו חיים חנניה מישאל ועזרי׳ שיצאו מכבשן האש: ויום המות מיום הולדו. נולדה מרים אין הכל יודעין מה היא מתה נסתלק׳ הבאר וכן אהרן בעמוד ענן וכן משה במן: (ב) טוב ללכת אל בית אבל. מדה הנוהגת בחיים ובמתים: מלכת אל בית משתה. שהיא מדה שאינה נוהגת אלא בחיים: באשר הוא סוף כל האדם. בשביל שהאבל הוא סוף כל האדם סופו של כל אדם לבא לידי כך לפיכך החי יתן אל לבו כל מה שאגמול חסד עם המת אצטרך אני שיגמלו לי במותי דילב ידלוני׳ דיטען יטענוני׳ דיספד יספדוניה דילוה ילווניה. ד״א באשר הוא סוף כל האדם שהמיתה היא סוף כל ימי האדם ואם לא עכשיו גומל לו חסד לא יגמול לו עוד אבל בית המשת׳ זימנו ולא הלך יכול לומר לו סופך שיולד לך בן ושם אהי׳ עמך תבא לך שמחת התונת בנך ושם אלך: והחי יתן אל לבו. הדבר הזה שאם לא עכשיו יגמול לו חסד לא יגמול לו עוד: (ג) טוב כעס משחוק. מי שרודפת מדת הדין אחריו אל ילטער טוב הי׳ להם לדור המבול אם הראה הקב״ה פנים זעומות על עבירות שבידם משחוק ששחק עמהם שאילו הראה להם קימעא רוע פנים היו חוזרים למוטב. טוב הי׳ לאדוניהו אם

שפתי חכמים

להשתכר בשביל פיהו הוא: מ דק״ל איך יעשה להמעשים כצל. לכן פירש כצל לא קאי על המעשים אלא על הימים והזמן ופירש לאותם המעשים בשעה מועטת וכו׳: נ המריס קולו בבכי׳ ובמספד. כן פירש רש״י בפרק המדיר ובפרק אלו מגלחין:

מצודת דוד

(יב) כי מי יודע. ר״ל מעט המה אשר ישכילו לדעת מהו הטוב אל האדם לעשות בחייו במספר ימי חייו ההבל אשר הוקצה לו מן השמים: ויעשם. לעיין עבית המעשים האלה עודו חי בכל עת ולא ינוח כלל זה אשר לא ינוח בעת מן העתים כי תמיד נוטה הוא ממקום למקום בעבור קניית הממון והטוב למעלה לומר הואיל ולא רבים יחכמו להבין את זאת לכן לא בא יתרון ומעלה לאדם במה שהוא אדם מחונן דעה: אשר מי יגיד לאדם. ר״ל לא סוף דבר שאין אדם יודע דבר מועיל מה לעשות בחייו כי אפילו דבר מוחש אשר יהיה מאחורי׳ ערפו אין ידוע לו בזה העולם וצריך הוא שיבא מי יגיד לו מה הוא:

ז (א) טוב שם. שם טוב היוצא לאדם למרחוק בעבור מעשיו ההגונים הוא יותר טוב משמן הטוב הנודף ריח טוב למרחוק כי שמן הטוב דרכו להפיג ריחו בכל עת והוא הולך וחסור אבל שם טוב דרכו ללכת ולהתגבר בכל פעם: ויום המות. יותר טוב לאדם יום המות מיום הולדו כי השם הטוב שיש לו בחייו לא יפסק אחר המיתה אבל ביום הולדו אין ידוע עדיין אם יזכה לשם טוב ואם יתקיים השם: (ב) טוב ללכת. יותר טוב ללכת לבית האבל לשמוע קינות ויללות המעציב את הלב מללכת לבית המשתה לראות שמחות ורקודין המרחיב את הלב: באשר. בעבור אשר מקרה האבל הוא סוף של כל אדם כי כולם ימותו ויתאבלו עליהם והחי ההולך לבית האבל אף כי עודנו חי יתן אל לבו שגם עליו יתאבלו בבוא עת חליפתו ובזה יחרד ויכנע לבבו ויהיה נשמר מן החטא: (ג) טוב כעס. אם יחטא לחברו וזה מראה לו כעס יותר נוח לו משיראה לו פנים שוחקות כי במה שמראה לו רוע פנים של זעם נח החימה וייטב הלב ולא יתנקם

פירוש ע״ט

מי יודע דען ווער ווייס ווס פר דעם מענטשען איז גוט דא אויף דער וועלט, ווען ער וואלט דאס געוואוסט וואלט ער זיך אין זיינע געציילטע נא־רישע לעבענס־טעג געזעצט ווי א מענטש זעצט זיך זומער אונטער א שאטען און וואלט געלעבט אגוטען טאג, אבער מי יגיד ווער זאגט דעם מענטשען, וואס וועט זיין מיט אים פאסירען אין לעבען, ווי ער קומט נור אויף דער וועלט:

מדרש חכמים

ז (א) (טוב שם משמן טוב) עס איז בעסר אגוטער נאמען ווי גוטע בומאייל. זאגט דר מדרש גוטע בומאייל גייט סוף כל סוף אראפ (ווערט ווייניגער), אבער אגוטער נאמען גייט ארויף, (ווערט אלץ גרעסר) גוטע בומאייל איז נור אויף אגעוויסע צייט, אבער אגוטער נאמען בלייבט אויף אייביג; גוטע בומאייל נעמט זיך אויס אבער אגוטער נאמען בלייבט; גוטע בומאייל קען מען קויפן פר געלט אבער אגוטען נאמען קען מען פר געלט ניט קויפען, דר וואס איז ווערט קריגט דעם גוטען נאמען אומזיסט; גוטע בומאייל איז גוט נאהר

(א) טוב שם אגוטער [illegible] איז פיל בעסר ווי טייערער אייל, ויום המות און דער טאג פון טוט איז פיל בעסער וויא דער טאג פון געבורט (דען אז מען שטארבט גייט מען אוועק אין אן׳אייביגע וועלט): (ב) טוב ללכת עס איז בעסר צו גיין אין אשטוב פון אן׳אבל, וויא אין אהוז פון פריילקייט באשר דען דארט אין אבל׳ס שטוב) זעהט מען דעם סוף פון דעם מענטשען והחי און דר לעבעדיגער מענטש הובט אן אבצוטראכטען (און פארשטיין אז מען דארף זיך אביסעל צו גרייטען מיט מעשים טובים צו יענער וועלט): (ג) טוב כעס קומער איז אמאל בעסער ווי פרייד, כי ברוע פנים דען אז דעם מענטשען איז שלעכט, בעסערט ער

לֵב: ד לֵב חֲכָמִים בְּבֵית אֵבֶל וְלֵב כְּסִילִים בְּבֵית שִׂמְחָה: ה טוֹב לִשְׁמֹעַ גַּעֲרַת
חָכָם מֵאִישׁ שֹׁמֵעַ שִׁיר כְּסִילִים: ו כִּי כְקוֹל הַסִּירִים תַּחַת הַסִּיר כֵּן שְׂחֹק הַכְּסִיל
וְגַם־זֶה הָבֶל: ז כִּי הָעֹשֶׁק יְהוֹלֵל חָכָם וִיאַבֵּד אֶת־לֵב מַתָּנָה: ח טוֹב אַחֲרִית דָּבָר
מֵרֵאשִׁיתוֹ טוֹב אֶרֶךְ־רוּחַ מִגְּבַהּ־רוּחַ: ט אַל־תְּבַהֵל בְּרוּחֲךָ לִכְעוֹס כִּי כַעַס בְּחֵיק

תו"א כי כעס בחיק כסילים ינוח. נדרים כב:

שפתי חכמים

ם דקשה לרש"י הלא לב חכמים בגופם הוא כמו כל אדם. לכן פירש מחשבתם וכו': ע פירוש מלת כי האמור בראש המקרא כי העושק וגו' מוכיח שמחובר למקרא שלפניו: פ וקשה להבין הן מלך הלי' הן מלך הענין דמהו זה שאמר דרש כולא מילתא דאלישע וכי מילתא דאלישע דרש קרא קדרים ואי אקרא קאי מכ"ש קשה להבין הוא. ועוד מהו כולא מילתא אי נאמר דדרש כולא מילתא דאלישע זה אינו מלך הלי' שלא יובן כן גם אינו אמת דלא דרש אעניינא דאלישע רק

רש"י

עלבו אביו על כל עבירה שהיה עושה משחוק שהראה לו ודחוף נהרג עליו: ייטב לב. יהפוך לב האדם להיטיב דרכיו: (ד) לב חכמים בבית אבל. מחשבתם על יום המיתה: ולב כסילים בבית שמחה. אין חרדים מיום המיתה ולבם בריא כאולם: (ו) כי כקול הסירים. עלי קוצים אשפינ"ס בלע"ז: תחת הסיר. תחת סיר נחושת הכפוי על

תבערת קוצים והם מקשקשים לתוכה א"ר יהושע בן לוי כל קיסיא כד אינון דלקין לית קלהון אזיל ברם הלין סירייתא קלהון אזיל למימר אף אנן מן קיסיא מודיעים שאף אנו מן העצים ויש לורך בנו אף הכסילים מרבים דברים לומר גם אנו מן החשובי': וגם זה הבל. ועמל הוא שמסר הקב"ה לבריות להיות יגעים ומקנתרים בהם: (ז) כי העושק יהולל חכם. כשהכסיל מקנתר את החכם מערבב דעתו וגם הוא נכשל דתן ואבירם קנתרו את משה לו' (שמות ה כא) ירא ה' עליכם וישפוט וגו' וערבבוהו ואבדו את לבו וגרמו לו שהקפיד כנגד הקב"ה ואמר (שם ה כג) והצל לא הצלת את עמך ונענש בדבר שהשיבו עתה תראה ולא תראה במלחמת ל"א מלכים: לב מתנה. לב חכמה שהיא מתנה לאדם שנא' (משלי ב ו) כי ה' יתן חכמה: עושק. לשון ריב וקנתורין יש פנים אחרים אך מפרידין המקראות זו מזו וכי האמור ע בראש המקרא מוכיח שמחובר למקרא שלפניו: (ח) טוב אחרית דבר מראשיתו. כמשמעו בראשית הדבר אין אנו יודעים מה יהא בסופו אבל כשאחרית טוב נגמר בטובה. ד"א טוב אחרית דבר מראשיתו בזמן שהוא מראשיתו טוב שנתכוונו לטובה כשהתחילו בו רבי מאיר הוה קאים ודרים כוליה מילתא באלישע בן אבויה פ במדרש קהלת: ארך רוח. המאריך רוגזו ואינו ממהר לריב: (ט) אל תבהל. אל תמהר:

מצודת ציון

ז [ו] הסירים. ענפי קוצים כמו עד סירים סבוכים [נחום א']: הסיר. כן יקרא קדרה של נחשת כמו והיו הסירות [זכריה יד] ואמר בלשון הנופל על הלשון: [ז] העושק. ענין קנתור וערעור כמו את כל העשוקים [לעיל ד]: יהולל. ענין ערבוב הדעת כמו ושופטים יהולל [איוב יב]: לב מתנה. ר"ל לב חכמה שהיא מתנה לאדם מאת המקום כמ"ש כי ה' יתן חכמה [משלי ב]: [ח] רוח. ענינו רוגז כמו הניחו את רוחי [זכריה ו]: מגבה רוח. ענין גאוה יתירה: [ט] אל תבהל. אל

מצודת דוד

עוד כי כן הטבע אבל אם מראה לו פנים שוחקות השנאה טמונה בלבו ולא יחמול ביום נקם לעת מלוא: (ד) לב חכמים. מחשבת החכמים הוא בבית אבל בכל עת יחשבו בענין אבלות למען יכנע לבבם להיות נשמר מן החטא: בבית שמחה. תמיד יחשבו בענין שמחת הרקוד וקלות הראש המרגיל לעבירה: (ה) טוב לשמוע. יותר טוב לשמוע גערת נזיפה מן החכם אף כי ימריד את הלב מ"מ לטובה יחשב כי אין דרך החכם להשמיע גערת נזיפה כ"א

לייסר הדרך א"כ הגערה היא לטובת השומע: מאיש. ר"ל אף אם הוא איש חשוב ירא אלהים אשר לא יקל ראש בעבור שמיעת השיר ויש א"כ בזה מן הטוב כי משמח את הלב ומסיר את היגון מ"מ הואיל והכסילים הם המשוררים א"א שלא ישמיעו לאזן השומע דבר קלות ראש ולפי שעה יבא בלבו מחשבת קלות ראש: (ו) כקול הסירים. כמו קול תבערת קוצים שתחת הסיר ישמיעו קול קשקוש יקשקשו בסיר ולא יבא בסדר מיושר כדרך שבא מכלי הניגון: כן שחוק. כן הוא שחוק שמחת השיר מהכסיל כי לא יבא בסדר מיושר כדרך השיר אבל יערב בו דברי קלות ראש: גם זה הבל. לכן גם זה הבל עם כי יש בהשיר מה מן הטוב כי משמח הלב ומסיר היגון עכ"ז הוא הבל הואיל ומערב בו דברי קלות ראש: (ז) כי העושק. כאומר אף אם האיש החכם הזה יגער בכסילים בשמעו כי ידברו דברי קלות ראש עכ"ז לא טוב לשמוע כי כשיגער בהם ישיבו גם המה דברי קנתור ויערבבו דעת החכם ויאבד את לב חכמה וידבר גם הוא בלי דעת לכן טוב ללכת מנגד: (ח) טוב אחרית דבר. ר"ל כמו שאחרית הדבר הוא טוב יותר מן הראשית כי בראשית הדבר לא נודע מה יעשה בה אבל כשנגמר הדבר נודע הכל כן טוב יותר המאריך רוגזו ואינו ממהר לריב ממי שהוא גבה רוח אשר בעבור זה ימהר להתקלף כי הממהר להתקלף עומד הוא עדיין בתחלת הריב ולא נודע מה יהיה בסוף בהכלים אותו רעהו אבל אם מאריך אף מאליו ישקט הריב וכאלו נשלם הדבר: (ט) אל תבהל ברוחך. בעת התרגזך אל תמהר להראות הכעס כי הראות הכעס אלא לעצמה מקום מנית ומשומר

מדרש חכמים

פאר'ן לעבן, אבר אגוטר נאמן איז גוט פאר'ן לעבן אונ נאכ'ן טוט, גוטע בומאייל איז דם רוב בייא רייכע, אבער אגוטר נאמן קען זיין אי ביי רייכע, אי ביי ארעמע; גוטע בומאייל אז עס פאלט ארוף אוף אגעשטארבענעם ווערט ער קאליע, אבער אגוטער נאמן אז ער בעגלייט אגעשטארבענעם מאכט ער נאך דעם געשטארבענעם בעסער שמעקן. גוטע בומאייל קען דם וואסער ארויס שווייגען, אבר קיין נאסר, קען ניט ארויס שווייגען קיין גוטן נאמן:

פירוש ע"ט

אוים זיין הארץ: (ד) לב דיא הארץ פון קלוגען פארברייננגט גערען אין דעם אבל'ס הויז, ער טרייסטט די גבראכענע הערצער, אונ גיט זיי נייען מוט, אבער דיא הארץ פון דיא נארען ליבט נור פריילינע הייזער (אונ אז זיי דערזעהן אנאומ' גליקליכן אנטלופן זיי פון אים): (ה) טוב לשמוע עס איז בעסער צו הערן די שטראף רייד פון אקלוגן, ווי צו צוהערן די געזאנג פון די נארן: (ו) כי כקול דען אזו ווי דר הוכער אפקלאנג פון דיא דערנער ווען זייא ברענען אונטר א טאפ, אזו הויך אונ נארעש קלינגט אף דער געלעכטר פון א נארען: (ז) כי העושק אונ אזו ווי דיא גוואלדטהאטיגע האנדלונגען קענען ארוס ברייננען פון געדולד דעם קלוגן, (אז דר קלוגר זעהט אז די זינדיגע נאראנים גייט גוט פלאצט איהם דיא געדולד) אזו ווערט אויך זיין הארץ צוברעכן אז ער זעהט ווי דר נאר ווערט גרוס אז ער גיט אמתנה אנאריכאן אונ פויקט עס אוים: (ח) טוב אחרית אבר דאך איז בעסר פאר'ן קלוגען ער זאל זעהן אונ ווארטן געדולדיג, ווען דר סוף פון אזאך איז אפט מאהל בעסר ווי דר אנפאנג, געדולדיג אויסהערען איז בעסר ווי אנאונגעדולדיגר שטאלצער גייסט: (ט) אל תבהל דו זאלסט דיך גאר ניט אויפעראייליג צו [illegible]

כסילים ינוח: י אל־תאמר מה היה שהימים הראשנים היו טובים מאלה כי לא
מחכמה שאלת על־זה: יא טובה חכמה עם־נחלה ויתר לראי השמש: יב כי בצל
החכמה בצל הכסף ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה: יג ראה את־מעשה
האלהים כי מי יוכל לתקן את אשר עותו: יד ביום טובה היה בטוב וביום רעה

תו"א אל תאמר מה היה שהימים הראשונים. ר"ה כה: טובה חכמה עם נחלה. בכורות נב זוהר פ' חקת: כי בצל החכמה בצל הכסף. פסחים נג: החכמה תחיה בעליה. יומא פג פד יבמות סד חולין נט: ביום טובה היה בטוב. עקר פ' מצורע:

רש"י

(י) אל תאמר מה היה שהימים וגו'. אל תתמה על הטובה שהיתה באה על הצדיקים הראשונים כדור המדבר ודורו של יהושע ודורו של דוד: כי לא מחכמה שאלת. שהכל לפי זכות הדורות: (יא) טובה חכמה וגו'. חכמתם עמדה להם עם נחלת זכות אבותם כי טובה היא החכמה: ויותר לרואי השמש. יתרון היא החכמה לכל הבריות: לרואי השמש. הן כל הבריות כדתנן הנודר מרואי החמה אסור אף בסומין לא נתכוון זה אלא במי שהחמה רואה אותו: (יב) כי בצל החכמ' בצל הכסף. כל מי שישנו בצל החכמ' ישנו בצל הכסף שהחכמה גורמת לעושר שיבא: ויתרון דעת החכמ' תחיה בעלי'. ועוד החכמ' יתירה על הכסף שהחכמ' תחיה בעלי': (יג) ראה את מעשה האלהים. היאך הוא מתוקן הכל לפי הפעול' של אדם גן עדן לצדיקים גיהנם לרשעים ראה לך באיזה תדבק: כי מי יוכל לתקן. לאחר מיתה את הדבר אשר עותו בחייו: (יד) ביום טובה היה בטוב. ביום שיש בידך לעשות טובה היה בעושי הטובה: וביום רעה ראה. כשתבוא הרעה על הרשעים אתה תהי' מן הרואים צ שנא' (ישעי' סו כד) ויצאו וראו בפגרי האנשים

שפתי חכמים

הדבר אחר לבד גם הדבר אחר לא דריש אותו רבי מאיר במדרש קהלת רק דרשות רבות אחרי' והאלישע השיבו רבי עקיבא רבך לא כך דריש הלא טוב אחרית דבר מראשיתו בזמן שהוא מראשיתו כמעשה דאלישע דתחלת לימודו לא היה לש"ש כמו שהאריך שם. לכך נראה לי דטעו' הוא וכן צריך להיות רבי מאיר הוי קאי ודריש וכו' במילתא דאלישא בן אבויה במדרש ופירושו רבי מאיר קאים ודריש וכו' ובסוף הענין הוא כדרש במילתא דאלישע בן אבויה לא שר"ן עלמו דריש כך רק שמביא תחלת הענין שבמדרש קהלת: צ דאם לא כן מהו ראה:

מצודת דוד

מחיק הכסילים ומהם לא נעזב על כי לא יתבוננו אשר רעיהם יכלימם לכן המשכיל ידום בעת הסיא ולא יתקצף מהר: (י) אל תאמר. אל תתמה מפני מה היה זה אשר ימים הראשונים כדורו של יהושע וכדורו של דוד היו טובים יותר מאלה הימים כי אז מלאו טובה מרובה אשר לא נמצא כזה באלה הימים: כי לא מחכמה שאלת על זה. השאלה הזאת לא שאלת מן החכמה עצמה כי אלו שאלת אותה היא היתה משיבה אמריה בטוב טעם ודעת אבל האדם דעתו קצרה להבין את זאת או השאלה הזאת לא שאלת מפאת חכמה כ"א מפאת כסילות (כי דרך החכם לשאול שאלות הגונות כפי עומק חכמתו ודרך הכסיל לשאול שאלות שאין בהם ממש לפי כסילתו): (יא) טובה חכמה. אם מי נולא בית והון נחלת אבות מ"מ החכמה טובה הי' אליה כי בלעדה לא תתקיים נחלתו בידו: ויותר. וביותר יש צורך אל החכמה לאלו בהם רואי השמש ר"ל המסתכלים במערכת השמים להוריד מהם השפעה לעצמם כי אלו אין בידם מאומה וכל בטחונם במערכת שמים וזה צריך חכמה (וזכר השמש לפי שהיא הגדולה מכלם ופועלת הרבה בתחתונים ולכן תקרא מלכת השמים מלשון מלכה וכמ"ש בתחלת הספר): (יב) כי בצל החכמ'. החוסה בצל החכמה היא כאלו יחסה בצל הכסף כי לפעמים יוכל האדם לכלכל עצמו די מחסורו עם החכמה כמו בכסף: ויתרון. עוד יש יתרון מעלה בדעת החכמה כי היא תחיה את בעל החכמה אבל הכסף פעם היא סיבה על מיתת בעלי' כי יעמדו עליו רוצחים לקחת העושר: (יג) ראה. הסתכל את מעשה האלהים כמה הם מיושרים ומתוקנים כי מי מבני האדם יוכל לתקן את הדבר אשר קלקל אותו אבל המקום ב"ה יוכל לתקן את הדבר אשר קלקל בעון הדור וכמ"ש רז"ל בר"ה אם בעון הדור נגזר על גשמים מועטים ולאח"ז הטיבו מעשיהם מתקן הוא את הקלקול כי מורידם בזמנם ובמקום היותר צריך ואינו מאבד טפה: (יד) ביום טובה. ביום בוא טובה בעולם היה בטוב ר"ל קבל את הטובה ותתענג בדשן נפשך: וביום רעה. בעת בוא רעה בעולם הסתכל

מצודת ציון

תמהר: [יג] עותו. ענין קלקול:

פירוש ע"ם

גיך אין כעס, דען כעס רוהט נאר אין דעם שוים פון נארען, אנאר ווערט גיך אין כעס: (י) אל תאמר זאלסט ניט בעדויערען די גוטע צייטען וואס זיינען געווען, זאלסט ניט זאגען די פריהעריגע צייטען זיינען בעסער געוועזען ווי איצט כי לא דען אזא פראגע פאסט ניט פר א קלוגען: (יא) טובה עס איז זייער גוט אז חכמה איז פארבונדען מיט רייכקייט, אבער די חכמה האט איתרון פר די וועלכע זעהען די זונן, וועלכע זיינען קלוג: (יב) כי בצל דען חכמה שיטצט (פארהיט) אזו ווי די פערמעגען שיטצט, נאהר די חכמה האט נאך איתרון וואס זי ערנערט דעם, וועלכער בעזיצט איהר, אין דר צייט ווען אמעגטש בלייבט ביי גאר נישט פון זיין פערמעגען: (יג) ראה זאלסט מעהר ניט זיין ווי א צוקוקער וואס גאט מאכט (זאלסט ניט זאגען אז דו וואלסט וועלען אז גאט זאל מאכען ווי דו ווילסט, נאר זאלסט מבטל זיין

ליקוטים יקרים

(יב) (כי בצל החכמה בצל הכסף) אזוי וויא מען קען זיך אנעצה געבען מיט געלט קען מען זיך אנעצה געבען מיט חכמה. דער מדרש דערציילט אז דריי הונדערט נזירים זיינען געקומען אין די צייט פון ר' שמעון בן שטח קיין ירושלים מקריב זיין 900 קרבנות וואס נזירים זיינען מחויב, פר 150 האט ער געקראגען אמיטעל זיי מתיר זיין זייערע נדרים דאמיט אז זיי זאלען ניט ברויכען צו ברייגגען קיין קרבנות אונ פר די איבעריגע 150 הט ער ניט געפונען קיין היתר. איז ר' שמעון בן שטח אוועק צום קייזר ינאי אונ הט איהם געזאגט, 300 נזירים ברויכן מקריב זיין 900 קרבנות אונ האבען ניט, גיב דו אהעלפט פון דיינע אונ איך וועל געבען אהעלפט פון מיינן אום זייא זאלן קענען מקריב זיין (אונ אז ער הט פר 150 געקראגן א היתר זייא מתיר צו מאכען זייערע נדרים הט ער ינאי'ן ניט דערציילט). הט ינאי זייא געגעבען זיין העלפט אונ די איבעריגע 150 נזירים האבען מקריב געוועזן זייערע נדרים האבן זיך געפונן שלעכטע מענטשן וועלכע זיינען אוועק צום קעניג ינאי אונ פארמאסרת ר' שמעון בן שטח אונ האבען געזאגט, זאלסט וויסען קעניג, אז אלץ וואס די נזירים האבען מקריב געוועזן

דיין רצון פר זיינעם) כי מי דען ווער קאן פארבעסערן וואס ביי אונז קומט אויס אז ער הט פארקרימט: (יד) ביום טובה זיי פריילאך אין דר צייט ווען דו ביסט גליקליך אונ אין די צייט פון די שווערע אונגליקליכע טעג, טראג געדולדיג אלץ אריבער, דען אז דו וועסט זיך צוקוקען וועסטו זעהן אז

ראה גם את־זה לעמת־זה עשה האלהים על־דברת שלא ימצא האדם אחריו
מאומה׃ טו את־הכל ראיתי בימי הבלי יש צדיק אבד בצדקו ויש רשע מאריך
ברעתו׃ טז אל־תהי צדיק הרבה ואל־תתחכם יותר למה תשומם׃ יז אל־תרשע
הרבה ואל־תהי סכל למה תמות בלא עתך׃ יח טוב אשר תאחז בזה וגם־מזה אל־

תו״א גם את זה לעמת זה עשה האלהים. חגיגה טו: את הכל ראיתי בימי הבלי. זוהר פרשת בא אל פרעה ופרשת תזריע והדרת האזינו עקידה שער נט: אל תהי צדיק הרבה. שבת נה יומא כב:

שפתי חכמים

ק קשה בזה למה ליה להביא סיפא דקרא די היה בזה אתם תהיו מן הרואים שנא׳ ויצאו וראו בפגרי האנשי׳ וגו׳ ולא תהי׳ מן הנראי׳ כאותם שנא׳ עליהם וראו בפגרי האנשים כי הפגרים הם הנראים. ועוד קשה דבמדרש איתא ולא מן הנראים שכתוב בם ותולעתם לא תמות למה משנה רש״י וכתב והיו דראון. וי״ל דק״ל על המדרש שכתב ולא תהיה מן הנראים שכתוב בהם ותולעתם לא תמות מה נראים שייך בזה אלא ע״כ דהרישא דקרא קאי וראו בפגרי האנשים כי תולעתם לא תמות אם כן כשאמר תהי׳ מן הרואים דכתיב ויצאו וראו בפגרי האנשים וגו׳ לא הל״ל רק ולא תהא מן הנראים ותו לא. לכ״פ רש״י ולא תהא מן הנראים והיו דראון לכל בשר כאילו אמר ולא תהי׳ מן הנראים בגיהנם אשר הצדיקים יאמרו עליהם די ראייה וזהו פירושו של דראון לדעת התרגום ופירש״י בסוף ישעיה. ואפשר לומר לדעת רש״י שסובר שיש לגרוס הכי במדרש או כוונת רש״י לפי׳ דמה שכתב במדרש ולא מן הנראים שכתוב גבי תולעתם לא תמות כוונת המדרש הוא על סיפא דמלתא דהיינו והיו דראון ויש״ה מה שיהיה לפירש״י שלפנינו הוא נכון ואפשר בכך היה כתוב לפניו במדרש ובילקוט הוא הדרש בנוסח אחר והוא נכון מאד וזה נוסחו תהא מן הרואים ולא מן הנראים תהא מאותם שכתוב בהם ויצאו וראו ולא מאותם שכתוב בהם כי תולעתם לא תמות ולפי זה ניחא מאד אך ממה שהביא רש״י והיו דראון מוכח כמו שפירשתי: ר דק״ל ולמה לא יהיה צדיק הרבה לכ״פ כשאול כו׳. וכן ק״ל באל תתחכם יותר:״) דק״ל הרבה הוא דלא לירשע הא מעט לירשע. לכ״פ אפי׳ רשעת מעט פי׳ אל תאמר שכבר אבדת בסבת אותו חטא ותוסיף עוד להרשיע בהבך שאין לך תקוה אל תוסיף להרשיע ותהא תוהא על הראשונות וסר עונך וחטאתך תכופר זהו כוונת רש״י. דאל״כ מאי אפי׳ וכי בשביל שחטא מעט יוסיף עוד להרשיע: ש בארתי לעיל גבי ולאחוז בסכלות:

רש״י

וגו׳ ולא תהי׳ מן הנראים ק והיו דראון לכל בשר: **גם את זה לעומת זה.** הטובה ושכר פעולתה לעמת הרעה ושכר פעולתה: **שלא ימצא האדם אחריו מאומה.** להרהר אחריו של הקב״ה: (טו) **יש צדיק אבד בצדקו.** אע״פ שהוא אובד עודנו עומד בצדקו מעשה ביוסף בן פנחס הכהן שעלתה נימא ברגלו קרא לרופא לחתוך רגלו אמר ליה כשאת׳ מגיע לחוט השער׳ הודיעני וכן עשה קרא לחוניא בנו אמר לו בני עד כאן היית חייב ליטפל בי מכאן ואילך אין אתה חייב ליטפל בי שאין כהן מטמא לאבר מן החי מאביו: (טז) **אל תהי צדיק הרבה.** כשאול ר שדימה להיות צדיק וריחם על הרשעים: **ואל תתחכם יותר.** לדון ק״ו של שטות ומה על נפש אחת אמרה תורה הבא עגלה ערופה וכו׳: (יז) **אל תרשע הרבה.** אפי׳״) רשעת מעט אל תוסיף להרשיע: **למה תמות בלא עתך.** כשאול שנא׳ (דברי הימים א י יג) וימת שאול במעלו אשר מעל בנוב עיר הכהנים ובעמלק: (יח) **טוב אשר תאחוז בזה וגו׳.** אחוז בצדק וברשע ש אם אמר לך הנביא הצדיק דבר שהוא דומה לך לרשע כגון שאמר שמואל לשאול אל יקל

מצודת ציון

[יד] **על דברת.** בעבור כמו על דבר הכסף [בראשית מג]: [טו] **תשומם.** מלשון שממון: [יז] **תרשע.** ענין ירידה ובלבול כמו ובכל אשר יפנה ירשיע [ש״א יד]:

מצודת דוד

בהרעה להבין על מה באה וקבל אותה למרק את העון: **גם את זה.** ר״ל הרעה עצמה שלא המקום גם עשה אותה לעומת העון ר״ל מדה במדה: **על דברת.** ועשה כזאת בעבור שלא ימצא האדם להרהר אחריו מאומה כי מגמול העונש ישכיל האדם לדעת את הפשע הדומה לה: (טו) **את הכל.** כל הדברים המתהוים והנעשים בעולם השגחתי בהם בהתבוננות רב בכל ימי למען דעת תוכן הדברים ועומק הענינים: **בימי הבלי.** כן יקראו ימי האדם לפי שאינם נצחיים: **יש צדיק.** והנה השכלתי אשר יש צדיק נאבד מן העולם כאשר יחטא מעט שזהו בעבור רב צדקו כי הקב״ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה ואילו לא היה צדיק גמור לא היה נענש על זה: **מאריך ברעתו.** מאריך ימי טובה וזהו בעבור רעתו אשר גבוה כי אז יאריך ימי טובה להיות מוטרד מעוה״ב: (טז) **אל תהי צדיק הרבה.** לאסור על עצמך מה שהתירה התורה למען עשות סיג וגדר: **ואל תתחכם יותר.** מאשר גזרה חכמתו יתברך: **למה תשומם.** למה תעשה כזאת לשבת משומם מבלי בוא נוי להתחבר עמך בעבור מרבית הפרישות ותהיה מובדל מן האנשים: (יז) **אל תרשע הרבה.** אם בא לך דבר המחריד אל תחרד יותר מדאי ולא יתבלבל דעתך: **ואל תהי סכל.** בבלי הרגיש כלום כדבר המחריד: **למה תמות בלא עתך.** למה תעשה כזאת אשר בעבורם תמות בעוד שלא נשלם ימיך כי החרד ביותר הנה החרדה ממיתו ומי שאינו מרגיש כלום אינו נשמר מדבר המחריד והמות נכון בידו: (יח) **טוב וגו׳.** ר״ל להחריד מדבר המחריד: **וגם מזה וגו׳.** ר״ל

ליקוטים יקרים

איז געוועזן פון דיינע, שמעון בן שטח הט פון זיינע גאר ניט געגעבן. ווי ינאי הט דאס דערהערט הט דאס איהם שטארק פארדראסן און ער איז אין כעס געווארן אויף שמעון בן שטח ר׳ שמעון האט זיך דערפון דערוואוסט און איז אנטלאפן. אין א צייט ארום הט זיך געמאכט אז ביי ינאי׳ן זיינען געקומען צו גאסט גרויסע מענטשן פון פרס, הט ער זיי געבעטן צו זיך צום טיש. אז זיי האבן געהאלטן אין מיט׳ן עסען האבן זיי זיך אפגערופן צו ינאי׳ן, מיר האבען זיך דערמאנט אז מיר זיינען דא געוועזן פריהער פלעגט זיין ביין טיש אן אלטער מאן זייער אקלוגער און ער פלעגט אונז געבן צו דערקלערן אפולע גוטע זאכן פון דער תורה. הט זיך ינאי אפגערופן צו זיין פרוי (וועלכע איז געוועזן ר׳ שמעון בן שטח׳ס שוועסטער) שיק איהם בעטן. הט זי געענטפערט אז דו וועסט מיר געבן דיין װארט אז דו וועסט איהם גאר

פירוש ע״ט

גאט האט געמאכט די גוטע אנטקעגען דאס שלעכטע, ער האט זיי אזוי צו זאמענגעבונדען אויסגעמישט, אז דער מענטש (ווען ער וואלט געקענט פארשטיין גאט ב״ה וועגן) זאל ניט קענען ריידן און זיך בעקלאגן אויף איהם: (טו) את הכל איך האב אפולע זאכן געזעהען אין דעם קורצען לויף פון מיין נארעשען לעבן יש עס טרעפט זיך אז גערעכטע (צדיקים) גייען אונטער (ווערען פארלארען) מיט זייער גערעכטיקייט, און דיא רשעים לעבן לאנג מיט זייערע רשעות: (טז) אל תהי זאלסט ניט זיין צופיל צדיק (זאלסט ניט אסר׳ן אויף זיך דם וואס די תורה האט מתיר געמאכט, מצודת דוד) און זאלסט זיך ניט צופיל קליגען (אויף דם וואס הקב״ה הט גוזר געוועזן, מצודת דוד) למה תשומם דען צוליב וואס ווילסטו אריינפאלן אין פערצווייפלונג (יאוש)? : (יז) אל תרשע זיי אבער אוך ניט צו אונגערעכט אדער לייכטגלייביג למה דען צו ליב וואס זאלסטו שטארבען פר דר צייט? : (יח) טוב דו וועסט גוט טאן ווען דו וועסט זיך האלטן אן איינעם און פון דעם אנדערען זאלסטו אוך ניט

תנח את־ידך כי־ירא אלהים יצא את־כלם: יט החכמה תעז לחכם מעשרה שליטים
אשר היו בעיר: כ כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה־טוב ולא יחטא:
כא גם לכל־הדברים אשר ידברו אל־תתן לבך אשר לא־תשמע את־עבדך מקללך:
כב כי גם־פעמים רבות ידע לבך אשר גם־את* קללת אחרים: כג כל־זה נסיתי בחכמה

תו"א החכמה תעוז לחכם מעשרה שליטים. נדרים לב: כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב. סנהדרין מו קא זוהר פ' תרומה עקידה שער כח: כל זה נסיתי בחכמה. יומא יד נדה ט זוהר פ' ויחי:

*אתה קרי

רש"י

בעיניך לפקפק בו: יצא את כלם. ידי שניהם יתקיים הצדק והרשע כהלכתן: (יט) החכמה תעוז לחכם. לפי שאמר ת אל הרשע הרבה אם רשעת מעט אל תוסיף עליו אלא פשפש במעשיך ותהא תוהא על החטא אמר החכמה תעוז להכם שהיא יועלתו לשוב בתשובה: מעשרה שליטים. מליגו כיאשיהו שהעיד עליו הכתוב (מ"ב כג כה) וכמוהו לא היה לפניו מלך וגו' הרי עמדה לו הכמתו שפשפש במעשיו וטוב לו מעשרה מלכים שהרשיעו ולא שבו מדרכם: אשר היו בעיר. בירושלים רחבעם אביה אחזיה יואש אחרי מות יהוידע א אמליה אחז מנשה אמון יהויקים צדקיהו: (כ) כי אדם אין צדיק בארץ. לפיכך צריך לפשפש ב במעשיו: (כא) גם לכל הדברים וגו'. לפי שמדבר בשאול שקבל לשון הרע על נוב עיר הכהנים ועליו נא' אל תרשע הרבה אמר גם לכל הדברים וגו' אשר ידברו אליך הולכי רכיל אל תתן לבך לקבלן: אשר לא תשמע את עבדך מקללך. אין טוב אשר תטה ג אזנך לשמוע את עבדך מקללך. דבר אחר מעשרה שליטים אלו עשרה דברים המקיימים את האדם. שתי עיניו מראין אותו דברי עבירה. שתי אזניו משמיעין אותו דברים בטלים. שתי ידיו שגוזל והומס בהן. שתי רגליו שמוליכין אותו לדבר עבירה. ופיו ולבו. ד"א החכמה תעוז לחכם זה נח מעשרה שליטים מעשרה דורות שלפניו. ד"א לחכם זה אברהם מעשרה שליטים מעשרה דורות שלפניו. ד"א לחכם זה יוסף מי' שליטים אלו אחיו. ד"א לחכם זה משה מי' שליטים י' דברים המשמשין את הגוף ע"י מאכל מן פומא לוושטא ומן וושטא לכרסא וכו' כדאי' במד' קהלת. והכמתו עמדה לו למשה שלא נצטרך למאכל מ' יום וארבעים לילה. כל הפנים הללו במדרש ואיני יכול ליישב עליהן מקרא שלאחריו כי אדם אין צדיק בארץ. כל זה נסיתי בחכמה מוסב על מקראות שלמטן (ס"א ולא ודוק) ועל שלמעלן: (כג) נסיתי בחכמה. בתורה: אמרתי אחכמה.

שפתי חכמים

ת כוונת רש"י לחבר הפסוקים. דאל"כ מה ענין זה לזה: א פי' אבל כל זמן שיהוידע חי היה צדיק גמור כדכתיב במלכים ויעש יהואש הישר בעיני ה' כל ימיו אשר הורהו יהוידע הכהן ואחרי מות יהוידע עשה הרע בעיני ה' כנ"ש בד"ה: ב דק"ל דמלת כי מוכיח שהוא מחובר למעלה לכן פירש לפיכך צריך לפשפש. אך קשה לי וכי בעבור שאין צדיק בארץ צריך לפשפש אדרבא אם היו מקלת צדיקים אז מי שאינו צדיק צריך לפשפש וישוב בתשובה כדי שיגיע למעלת הצדיק אבל אם אין צדיק בארץ אין סברא כ"כ שצריך לפשפש כי א"א בלתי חטא. וג"ל דקאי אמה שפירש החכמה תעוז לחכם שהיא יעלתו לשוב בתשובה ולפשפש במעשיו ע"כ אמר כאן שלא תאמר איך אמר החכמה תעוז לחכם שיעלתו לשוב בתשובה אם הוא חכם החכמה יועלתו שלא יחטא כלל ולא יצטרך לעשות תשובה. לזה אמר כי אדם אין צדיק בארץ שלא יחטא לפיכך צריך לפשפש. עוד נ"ל יען שאמר לעיל אם הרשעת מעט אל תוסיף להרשיע בחשבך דכל מי שחטא חטא מה נכתם עונו מיד לפני הש"י וכבר אבד בסבת מה שחטא ולא יועילו השמרו מחטא במה שעתיד לא תחשוב כן ואל תוסיף להרשיע. ואמר כאן הטעם למה לא יחשוב כן ואמר שאם תחשוב כן אז ח"ו כולם אבודים כי אדם אין צדיק בארץ אשר לא יחטא אלא ע"כ בשובם מדרכם הרעה יכופר להם עונם לפיכך לא יוסיף להרשיע ויפשפש במעשיו הראשונים כמו שפירש רש"י לעיל מיניה אל תוסיף עליו אלא פשפש במעשיך וזהו שפירש רש"י לפיכך צריך לפשפש במעשיו פי' ולא יחשוב כי אין לו תקוה אלא יפשפש במעשיו וישוב ויכופר עונו: ג פי' לא

מצודת דוד

לאמץ הלבב לבל ירגיש הרבה להחריד ביותר: כי ירא אלהים. מי שהוא ירא אלהים הוא יוצא ידי שניהם מעט להחריד ומעט לאמץ הלבב כי החרד ביותר הוא כאלו מסיר בטחונו מה' ומי שאינו מרגיש כלום הוא כאלו אינו חושש על גזירת המקום אשר שלא עליו החרדה: (יט) תעוז לחכם. תתן חוזק אל החכם: מעשרה. יותר ממה שיתחזק האדם במעוז עשרה שליטים אשר היו בעיר למשול בה (ואמר מנין עשרה בעבור היותו סך חשבון): (כ) כי אדם וגו'. אין בכל הארץ אדם צדיק בכל דרכיו אשר תמיד יעשה הטוב ולא יחטא לעולם והחכמה היא למעוז לחכם כי היא מיעלתו לפשפש במעשיו ולמהר לשוב: (כא) גם לכל הדברים. ר"ל עוד תועיל החכמה אשר גם לכל הדברים אשר ידברו בך מדברי בוז וקלון אל תתן לבך לחשוב בהם ועל ידי החכמה תפלם דרכך עד אשר לא תשמע את עבדך מקללך כלומר לא תחשוב בהם כאלו לא שמעת ואם כי תוכל לקחת נקם מעבדך: (כב) כי גם פעמים רבות. ר"ל לא פעם ולא שתים כי אפילו פעמים רבות ידע לבך וזכרת בדבר אשר גם אתה קללת אחרים והחכמ' תלמדך לחשוב מדוע א"כ ירע לבבי מה שמקללים אותי: (כג) כל זה. כל מה שאמרתי הכל בחנתי בהתחכמות רב: אמרתי אחכמה. ר"ל חשבתי להתחכם עוד יותר להשיג הכל אבל ההשגה

מצודת ציון

[יח] תנח. מלשון הנחה ועזיבה:

פירוש ע"ט

צורק ציהן דיין האנט ד"ה זאלסט זיך האלטן אין דעם מיטעלן וועג כי ירא דען דער גאטספארכטיגער הנדלט בייא אלע זאכן מיטלמסיג: (יט) החכמה די קלוגהייט בעקרעפטיגט (שטארקט) דעם חכם מעהר ווי צעהן גיוועלטיגער וואס זיינן געוועזן אין דער שטאט (שלמה זאגט אז דער חכם זאל זיך צוריקקען צו ארץ וואס האט זיך געטאן ביז איהם וועט ער זעהן כי אדם אין צדיק וכו'): (כ) כי דם עס איז ניטא אזא מענטש אוף דער וועלט וואס זאל אימר נאר גוטס טאן וואס זאל שטענדיג גוטעס טאן נור וואס עס איז גוט און זאל קיין מאהל ניט מאכן קיין פעלער: (כא) גם זאלסט זיך ניט געמען צום הארצן וואס אנדערע רייד וועגען דיר שלעכטס אשר לא תשמע זאלסט זיך אויך ניט מאכן הערענדיג ווען דיין קנעכט שילט דיר: (כב) כי גם דען וויפיל מאהל, דיין הארץ ווייס עס גאנץ גוט, האסטו אויך אנדערע געשאלטן?: (כג) כל זה דאס אלץ ווייס איך פון דיא ערפאהרונג (וואס דער נסיון האט מיר געוויזען) אמרתי איך האב

ליקוטים יקרים

ניט טאהן און גיב מיר צום צייכן דיין רינג וועל איך שיקן אים בריינגן. האט ינאי אזו געטאן און ר' שמעון איז געקומען. אז ער האט זיך געזעצט, פרעגט איהם ינאי, פאר וואס ביסטו אנטלאפן? האט ר' שמעון געענטפערט, איך האב געהערט אז דו ביסט אין כעס געווארן אויף מיר, האב איך מורא געקריגן טאמער וועסטו מיר הרג'נן, בין איך אנטלאפן, און דערמיט האב איך מקיים געוועזן א פסוק (ישעיה כ"ו) זאלסט זיך אוויילע באהאלטן ביז דר כעס וועט אריבר, פרעגט איהם ינאי, און פאר וואס האסטו אפגעלאכט פון

אָמַרְתִּי אֶחְכָּמָה וְהִיא רְחוֹקָה מִמֶּנִּי׃ כד רָחוֹק מַה־שֶּׁהָיָה וְעָמֹק ׀ עָמֹק מִי יִמְצָאֶנּוּ׃
כה סַבּוֹתִי אֲנִי וְלִבִּי לָדַעַת וְלָתוּר וּבַקֵּשׁ חָכְמָה וְחֶשְׁבּוֹן וְלָדַעַת רֶשַׁע כֶּסֶל וְהַסִּכְלוּת
הוֹלֵלוֹת׃ כו וּמוֹצֶא אֲנִי מַר מִמָּוֶת אֶת־הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־הִיא מְצוֹדִים וַחֲרָמִים לִבָּהּ
אֲסוּרִים יָדֶיהָ טוֹב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים יִמָּלֵט מִמֶּנָּה וְחוֹטֵא יִלָּכֶד בָּהּ׃ כז רְאֵה זֶה מָצָאתִי
אָמְרָה קֹהֶלֶת אַחַת לְאַחַת לִמְצֹא חֶשְׁבּוֹן׃ כח אֲשֶׁר עוֹד־בִּקְשָׁה נַפְשִׁי וְלֹא מָצָאתִי

תו"א ומוצא אני מר ממות את האשה. ברכות ח יבמות סג סנהדרין כב: אחת לאחת למצוא חשבון. סוטה ח ט:

שפתי חכמים

תמה אוכך לשמוע את המקלל אפי' שיהיה עבדך כאשר עשה דוד מלך ישראל עם שמעי בן גרא: ד פירוש במיתה קשה: ה כי כן דרשו רז"ל ובשביל המינות לאשה כדאיתא בפרק קמא דע"ג הרחק מעליה דרכך זו מינות: ו דק"ל שאמר ל' נקבה. לכ"פ אמרה קבולת החכמה ומ"ש ואמרה נפשי כו' בספרים מדויקים איתו: ז דק"ל הרי כמה פעמים אמר בל' זכר. לכ"פ קהלת ל' נקבה הוא וכשהוא אומר בל'

רש"י

לדעת את החכמה: והיא רחוקה ממני. ומה היא זו: (כד) רחוק מה שהיה. את הדברים הרחוקים שהיו ביצירת בראשית: ועמק עמק. הוא מי ימצאנו שאין לי רשו' להרהר בהן מה למעלה ומה למטה מה לפנים ומה לאחור: (כה) ועוד. סבותי. לדעת ולתור ולבקש חכמת פרשת פרה אדומה והשבון קץ הגאולה: ולדעת רשע כסל. לעמוד על סוף דעתה של אפיקורסות וסכלו' הוללו' מעורבב ומשועמם שבה: (כו) ומוצא אני מר ממות. שהיא קשה ד מעשרה דברים הקשים שנבראו בעולם כדאיתא בבבא בתרא בהשותפין ומוצא אני מר וקשה ממנה את האשה זו ה האפיקורסות: וחרמים לבה. לשון מכמורת כמו (חבקוק א טו) יגורהו בחרמו יאספהו במכמרתו: אסורים ידיה. ומשמחזיקה באדם הרי הוא כנקשר בקשורי עבותו': אסורים. שם דבר של קשורים כמו (שופטים טו יד) וימסו אסוריו קשוריו וכן פירשו מנחם: (כז) ראה זה מצאתי אמרה קהלת אחת לאחת למצא חשבון. כל המצו' שהצדיקים עושים והעבירו' שהרשעים עוברים נמנים לפני הקב"ה אחת אל אחת עד שמצטרפו' לחשבון גדול כך פירשו רבותינו במסכת סוטה: אמרה קהלת. אמרה קבולת החכמה ו ואמרה נפשי המשכלת המקבלת החכמה: קהלת. לשון ז נקבה היא וכשהוא אומרו בלשון זכר מוסב על הקובלה והוא שלמה ובמדרש מצינו אמר רבי ירמיה בן אלעזר רוח הקודש פעמים מסיחה בלשון זכר ופעמים מסיחה בלשון נקבה כתוב אחד אומר (תהלים ע) עזרי ומפלטי אתה וכתוב אחד אומר (שם מ יח) עזרתי ומפלטי אתה. כתוב א' אומר (נחום ב א) מבשר משמיע שלום וכתוב א' אומר (ישעיה מ ט) קול מבשרת ציון: (כח) אשר עוד בקשה נפשי. לבד אלה האמורים למעלה שבקשתים ולא מצאתים בקשה עוד נפשי

מצודת ציון

[כג] נסיתי. מלשון נסיון: [כה] ולתור. ענין חפוש ובקור: וחשבון. מל' מחשבה וכן כי אין מעשה וחשבון [לקמן ט]: כסל. מלשון כסיל: והסכלות. שטות: הוללות. שגעון: [כו] מצודים. שם כלי מכלי הצידים וכן במצודה רעה [שם]: וחרמים. רשתות כמו יגורהו בחרמו [חבקוק א]: אסורים. קשורים כמו וימסו אסוריו [שופטים טו]: [כז] אמרה קהלת. תוסר מלת נפש ולזה אמר בלשון נקבה שעל הנפש ידבר וכאלו אמר נפש קהלת וכן ותכל דוד [ש"א יג]: חשבון. מחשבת בינה: [כח] עוד. ענינו הרבה יותר מן הנהוג והרגיל כמו ויבך על צואריו עוד [בראשית מו]:

מצודת דוד

שהיא רחוקה היא ממני ואין להשיגה: (כד) רחוק מה שהיה. הדבר אשר כבר היה רחוק הוא מלהשיגו: ועמוק. ר"ל אף דבר שהוא אם דבר עמוק הוא אין להשיגו הואיל והוא עמוק ומי א"כ יוכל למצוא אותו: (כה) סבותי אני ולבי. הסיבותי פני ומחשבות לבי לדעת ולחפש ולבקש ענין החכמה: וחשבון. ר"ל מחשבת בינה להבין דבר מתוך דבר הבא במחשבה ובעיון רב: ולדעת. ר"ל מהם להעריך לדעת גרעון הרשע אשר באדם כסיל והסכלות שיש בהוללות ושיגעון כי אין דבר ניכר אלא מפאת הפכו: (כו) ומוצא אני. כאומר הן בזה הכרתי פחיתות הרשע כו' ומצאתי יש להזהר מהם והנה בהם מצאתי דבר המר יותר מן המות והראוי לבחור במיתה מבזה: את האשה. ר"ל וזאת היא האשה המנאפת אשר היא כלי לציד' ללוכד נפשות הנפתים אחריה: וחרמים לבה. לבה היא כמו רשת כי במחשבת לבה תלכוד אנשים: אסורים ידיה. ידיה המה כמו קשורים כי במאוחזת מי א"א להפרד ממנה: טוב וגו'. מי שמלא זכות לפני המקום ימלט ממנה עד לא הטתו ברוב לקחה: ילכד בה. וכאשר נלכד שוב א"א להפרד ממנה למלט נפשו: (כז) ראה זה. האמור בסוף המקרא: אמרה קהלת. אמרה נפש של המקבץ הדעות המנגדות (ואמר כאחר שמדבר וכן דרך המקרא בהרבה מקומות): אחת לאחת למצוא חשבון. אין למצוא מחשבת בינה כ"א להעריך אחת אל אחת ר"ל להעריך דבר אל הפכו כי אז יבין וישכיל איזה יכשר: (כח) אשר עוד בקשה נפשי. אשר הרבה בקשה נפשי יותר מן הרגיל למצוא דבר

ליקוטים יקרים

מיר? האט איהם ר' שמעון געענטפערט, חס ושלום! איך האב ניט אנגעהייבן אפצולאכען פון דיר, נאר די האסט פון דיינע געלט. אונ איך פון מיין חכמה (דו האסט געגעבן געלט פר 150 נזירים זיי זאלן קענען קויפן קרבנות אונ איך האב 150 מתיר געוועזען זייערע נדרים) וויא שלמה המלך האט געזאגט (בצל החכמה בצל הכסף) מיט חכמה קען מען זיך אויך אניעצה געבען וויא מיט געלט:

פירוש ע"ט

אבער געוואלט נאך טיפער אלץ דערגיין והיא אבער דס איז געוועזען ווייט פון מיר: (כד) רחוק דס וואס איז געוועזען גאר פריהער, אין אנהייב מעשה בראשית, איז צו ווייט (פון מיר) ועמק די אונטער־זובונג איז טיף, טיף פערבארגן אונ ווער קען עס דערגיין?: (כה) סבותי איך האב אנגעשטריינגט מיין גייסט אונ מיין הארץ צו דערקענען, גרונדליך צו דערגיין אונ אויסצוגעפינען די וועגן פון דיא אמת'ע חכמה אונ צו פערשטיין איין זאך פון דר צווייטער אונ צו קענען פארשטיין ווי אזוי די רשעות קומט ארוס פון די נארעשקייט, אונ די נארעשקייט פון די אונוויסענהייט: (כו) ומוצא האב איך געפונען מר ממות אז ביטערער פון דעם טויט איז יענע ווייב (דאס איז דיא קערפערליכע תאוה, תאות הגופניות) וועלכע איז פול מיט נעטצען והרמים וואס איהר הארץ איז אנגעטץ, ווס איהרע הענט זיינען קייטען טוב לפני האלהים דר גאטגעפעליגער ווערט ניצל פון איהר, אבער דר זינדיגער ווערט פאר־שטריקט אין איהרע נעטצען: (כז) ראה זעה, דס האב איך געפונען, זאגט קהלת, אז מען זאל פערגלייכען איינס מיט דאס אנדערע, ווערט מען זעהען אז אמענטש, וועלכער ווייס ניט וואס איז גוט אונ וואס איז שלעכט, פאלט אביין דורך נארעשקייט וועלכע דוכטען זיך איהם אפ פאר גוט אין אפולע זינד: (כח) אשר עוד נאך אזאך האב איך געזוכט אונ האב ניט געקענט געפינען

אָדָם אֶחָד מֵאֶלֶף מָצָאתִי וְאִשָּׁה בְכָל־אֵלֶּה לֹא מָצָאתִי׃ כט לְבַד רְאֵה־זֶה מָצָאתִי
אֲשֶׁר עָשָׂה הָאֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם יָשָׁר וְהֵמָּה בִקְשׁוּ חִשְּׁבֹנוֹת רַבִּים׃ ח א מִי
כְּהֶחָכָם וּמִי יוֹדֵעַ פֵּשֶׁר דָּבָר חָכְמַת אָדָם תָּאִיר פָּנָיו וְעֹז פָּנָיו יְשֻׁנֶּא׃ ב אֲנִי
פִּי־מֶלֶךְ שְׁמֹר וְעַל דִּבְרַת שְׁבוּעַת אֱלֹהִים׃ ג אַל־תִּבָּהֵל מִפָּנָיו תֵּלֵךְ אַל־תַּעֲמֹד
בְּדָבָר רָע כִּי כָּל־אֲשֶׁר יַחְפֹּץ יַעֲשֶׂה׃ ד בַּאֲשֶׁר דְּבַר־מֶלֶךְ שִׁלְטוֹן וּמִי יֹאמַר־לוֹ מַה־

תו"א אדם אחד מאלף מצאתי ואשה בכל אלה לא מצאתי. גיטין סה: מי כהחכם ומי יודע פשר דבר. ברכות י סוטה יג עקידה שער טו: חכמת אדם תאיר פניו. נדרים מט עקידה שער מט עקרים מב פכ"ט: ועוז פניו ישונא. תענית ז: באשר דבר מלך שלטון. שבת סג: ס"א במקום ה'

רש"י

עשרה בנשים ולא מצאתי כי כולן דעתן קלה עליהן: **אדם אחד מאלף מצאתי.** כנוהג שבעולם אלף נכנסים למקרא אין יוצאים מהם להוראה אלא מאה שנכנסו למשנה אין יוצאים מהם לגמ' אלא עשרה ואותן עשרה שנכנסין לגמרא אין מוציא מהם אלא אחד להוראה הרי אחד מאלף: **ואשה בכל אלה.** אפי' באלף לכך אתה צריך להזהר בה: (כט) **לבד ראה זה מצאתי.** שבא לעולם תקלה על ידה: **אשר עשה.** הקדוש ב"ה את האדם הראשון ישר: **והמה.** משנזדווגה לו חוה אשתו ונעשו שנים ונקראו המה: **בקשו חשבנות רבים.** מזימו' ומחשבות של חטא כך נדרש במדרש: (א) **מי כהחכם.** מי בעולם חשוב כאדם חכם: **ומי יודע פשר דבר.** פשרון של דבר. כמו שמצינו בדניאל מתוך חכמתו שהיה חכם בירא' שמים נתגלו לו רזי פשרין. מי כמשה עושה פשרים בין ישראל לאביהם שבשמים: **ועז פניו ישנא.** משאר הבריות עד (שמות לד ל) כי יראו מגשת אליו כי קרן עור פניו: (ב) **אני פי מלך שמור.** לפיכך אני צריך ונכון אני לשמור פי מלכו של עולם שהיא הטובה שבכולן: **ועל דברת שבועת אלהים.** שנשבענו לו בחורב לשמור מצותיו. ד"א אני נכון לשמור פי מלכי האומות המושלים בנו בגוליות ואכרוניות. ועל דברת שבועת אלהים. ובלבד שלא יעבירונו את השבועה שנשבענו למקום, ועל דברת. ואלל ט דברת שבועת אלהים אשמור פי המלכים. וכן מצינו בחנניה מישאל ועזריה שאמרו לנבוכדנאצר (דניאל ג טז) לך אמרין מלכא נבוכדנאצר לא השחין אנחנא על ידא פתגם להתבותך אם מלכא למה נבוכדנאצר ואם נבוכדנאצר למה מלכא אלא כך אמרו לו לך אנו אומרים דאת מלכא לנו לעבודה ולמסים ולגולגליות אך על דנא שאת אומר עלנא לעבוד כו"ם נבוכדנאצר את ולא מלך: (ג) **אל תבהל מפניו תלך.** אל תהי נבהל לומר שתלך ותברח מפניו למקום שאינו שליט שם שבכל מקום הוא שליט: **אל תעמוד בדבר רע.** אל תעמיד עצמך עוסק בדברים רעים: **כי כל אשר יחפץ.** להפרע ממך רשות ויכולת בידו לעשות: (ד) **באשר דבר מלך שלטון.** בשביל אשר דבר הקב"ה מושל הוא ומי

שפתי חכמים

זכר מוסב על הקיבלה פירוש הקובץ החכמה והוא שלמה: ח פירוש אני מזומן: ט בתחלה מפרש הענין ואחר כך מפרש

מצודת דוד

מבלי הטריכו אל הפכו ולא יכולתי למצוא: אדם וגו'. מבין אלף אנשי' מצאתי אדם אחד ישר והגון אף מבלי הטריכו מול הפכו כי מפאת עצמו היה ניכר שאדם ישר הוא: ואשה בכל אלה. אבל אשה ישרה והגונה מבלי הטריכה מול הפכה לא מצאתי בכל אלה הנשים המיוחדות לי שהיו במספר אלף שרות שבע מאות ופילגשים שלש מאות כמ"ש במ"א ולומר מאד קשה למצוא דבר מבלי הטריכו מול הפכו כי אף בין אנשים לא מצאתי מבלי הטריכות לכד אחד מבין אלף ובין הנשים לא מצאתי אף אחת מאלף מבלי הטריכות מול הפכה: (כט) לבד ראה זה מצאתי. הוא מקרא מסורס והראוי ראה זה לבד מצאתי ר"ל התבונן מה שזה לבד מצאתי דהיינו אדם ישר איתו לבד מצאתי שיאמר הוא מבלי הטריכו מול הפכו: אשר עשה האלהים. הוא בעבור כי ידעתי אשר האלהים ברא את האדם להיות ישר ר"ל ללכת בדרך הממוצע בענין המדות בכעס ותוגה וחמלה והדומים מבלי נטות אל הקלה מן הקצוות ולזה אשר אלה לו ניכר הוא מפאת עצמו (אבל אשה כזאת לא נמצאה ואינה ניכרת מפאת עצמה כ"א בהטריכה מול הפכה אז נראה בה שהיא ישרה והגונה ממולה) והמה בני אדם הם המבקשים מחשבות רבות לנטות פעם אל הקלה האחד וזהו כברואה שנטה לבבו אל הקלה האחד אשר הכמים יגידו שאז מהראוי לו לנטות אל הקלה האחר למען יבא אל הממוצע כי זהו דרך הישר ובעליו ניכר מפאת עצמו מבלי הטריכו מול הפכו: ח (א) מי כהחכם. מי בעולם חשוב כאדם חכם: ומי יודע. הכ"ף של כהחכם משמש בשתים כאלו אמר ומי כיודע ר"ל מי בעולם מאושר כאדם יודע פתרון כל דבר והוא כפל ענין במ"ש: תאיר פניו. כי בעבור החכמה כולם מחבבים אמריו ונשמעין לו והוא דבר המרחיב לב האדם ומגיל הפנים: ועז פניו. חוזק ראית פניו בחכמה ישנה משאר בני האדם והוא כפל ענין במ"ש: (ב) אני פי מלך שמור. הוא מקרא קצר וכאלו אמר אני מזהירך ומלמדך פי מלך שמור לכל תמרה אמרי פיו: ועל דברת. אבל כשמצותו היא אלא דבר השבועה שהשבענו האלהים ר"ל שלא יהיה הצוי מצות המקום אשר עליהם נשבענו לו בחורב לעשותם ולקיימם: (ג) אל תבהל. אל תהיה נבהל לומר שתלך ותברח מפניו לכל ישיגך לעשות עמך רעה אני מזהירך אל תעמוד בענין רע להמרות פי מלך בבטחון זה כי כל מה שיחפוץ המלך יעשה ואם יחפוץ ברעתך ישיגך במקום שברחת: (ד) באשר. בעבור אשר דבר מצות המלך הוא מושל בכל מקום ולא

מצודת ציון

ח [א] **פשר.** ענין פתרון ופירוש כמו מפשר חלמין [דניאל ה]: **ועוז.** חוזק: **ישנא.** מל' השתנות: [ב] **ועל.** ואצל כמו והחונים עליו [במדבר ב]: **דברת.** מלשון דבור: [ג] **בדבר רע.** בענין רע:

פירוש ע"מ

אָדָם אײן גוּטֶן מֶענְטְשֶׁן הָאבּ אִיךְ גֶעקֶענְט צְווִישֶׁן טוֹיזֶענְט גֶעפִינֶען אָבֶּר אײן אָרִינְטְלִיכֶע פְרוֹי צְווִישֶׁן דִי אַלֶע (וֶועלְכֶע אִיךְ הָאבּ) הָאבּ אִיךְ נִיט גֶעקֶענְט גֶעפִינֶען׃ (כט) לְבַד זֶה אוֹיסֶער דֶעם הָאבּ אִיךְ נָאךְ אוֹיסְגֶעפוּנֶען. אַז גָאט הָט דֶעם מֶענְטְשֶׁען בַּשַׁאפֶען (אִין אָנְהֵייבּ) אײנְפַאךְ וְהֵמָּה אָבֶּער זֵיי חַוָה מִיט אִיהְרֶע קִינְדֶער הָאבֶּן אָנְגֶעהוֹיבֶּען נָאךְ צוּ טְרַאכְטֶען אוּן הָאבֶּען פַארְקְרוּמְט דָאס גְלַייכֶע, אוּן גְלַייךְ גֶעמַאכְט דָאס קְרוּמֶע, אוּן פוּן זֵיי אַן שְׁטַאמֶען אַלֶע זִינְדִיגֶע גֶעדַאנְקֶען׃

(א) מִי כְּהֶחָכָם וֶוער אִיז אַזוֹ קְלוּג אַז עֶר זָאל קֶענֶען פַארְשְׁטֵיין דִי בֶּעדֵייטוּנְג פוּן יֶעדֶר זַאךְ? אַזוֹא קְלוּגְהֵייט מַאכְט לַייכְטֶען דִיא גֶעזִיכְט פוּן דֶעם מֶענְטְשֶׁען וָוס הָט אִיר, אוּן זַיין אַנְגֶעזִיכְט וֶוערְט צְווֵיי מָאל הַייטֶערֶער (לִיכְטִיגֶער) (אַזוֹ וִויא מִיר גֶעפִינֶען בַּיי מֹשֶׁה רַבֵּינוּ אַז קֵיינֶער הָט נִיט גֶעקֶענְט אָנְקוּקֶען זַיין גֶעזִיכְט צוּלִיבּ דִיא גְרוֹיסֶע לִיכְטִיקַייט וָוס הָט אוֹיף אִים גֶעשַׁיינְט)׃ (ב) אֲנִי אִיךְ זָאג דִיר אַז דוּ זָאלְסְט טָאן דֶעם קֵיזֶער'ס ווִילֶען, וְעַל דִּבְרַת דַיין פִירְסְט מוּזְט אוֹיךְ זַיין חוֹב וָוס עֶר הָט גֶעשְׁווָארֶען צוּ עֶרְפִילֶען פַר גָאט׃ (ג) אַל תִּבָּהֵל זָאלְסְט אִים נִיט פַארְלָאזֶען צוּלִיבּ אִיבֶּערַאיילוּנְג אַל תַּעֲמֹד זָאלְסְט זַאךְ נִיט אַרַיין לָאזֶען אִין שְׁלֶעכְטֶע זַאכֶן כִּי דֶען אַלֶץ וָוס עֶר ווִיל קֶען עֶר (דֶער קֶענִיג) טָאן׃

תַּעֲשֶׂה׃ ה שׁוֹמֵר מִצְוָה לֹא יֵדַע דָּבָר רָע וְעֵת וּמִשְׁפָּט יֵדַע לֵב חָכָם׃ ו כִּי לְכָל־
חֵפֶץ יֵשׁ עֵת וּמִשְׁפָּט כִּי־רָעַת הָאָדָם רַבָּה עָלָיו׃ ז כִּי־אֵינֶנּוּ יֹדֵעַ מַה־שֶּׁיִּהְיֶה כִּי
כַּאֲשֶׁר יִהְיֶה מִי יַגִּיד לוֹ׃ ח אֵין אָדָם שַׁלִּיט בָּרוּחַ לִכְלוֹא אֶת־הָרוּחַ וְאֵין שִׁלְטוֹן בְּיוֹם
הַמָּוֶת וְאֵין מִשְׁלַחַת בַּמִּלְחָמָה וְלֹא־יְמַלֵּט רֶשַׁע אֶת־בְּעָלָיו׃ ט אֶת־כָּל־זֶה רָאִיתִי
וְנָתוֹן אֶת־לִבִּי לְכָל־מַעֲשֶׂה אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ עֵת אֲשֶׁר שָׁלַט הָאָדָם בְּאָדָם
לְרַע לוֹ׃ י וּבְכֵן רָאִיתִי רְשָׁעִים קְבֻרִים וָבָאוּ וּמִמְּקוֹם קָדוֹשׁ יְהַלֵּכוּ וְיִשְׁתַּכְּחוּ בָעִיר

תו"א שומר מצוה לא ידע דבר רע. שם: עת אשר שלט האדם וגומר. זוהר פ' שמיני: ובכן ראיתי רשעים קבורים ובאו. גיטין נו זוהר פ' וישב:

שפתי חכמים

המלות והזהר ועל דברת ואגל דברת כו' כלו' אלא שבועת י"י אשמור פי המלכים אבל אם יעבירוני לא אשמור פיהם: י דק"ל הרוח ז"ל הל"ל אין אדם שליט ברוח לכלוא אותו. לכ"פ דהרוח קמא קאי על רוחו של שלוחו של מקום ורוח בתרא קאי על רוחו שבגופו: כ במדרש רבות קרוב לחמשים ושתים פעמים כתיב והמלך דוד כיון שנטה למות כתיב ויקרבו ימי דוד: ל דק"ל הרי לא במלחמה משתעי הכא לכ"פ במלחמה זו כו': מ דק"ל וכי יש רשעים קבורים באים ומהלכים. לכ"פ שהיו ראוים

רש"י

ויאמר לו מה תעשה. ואם שומר מצוה אתה לא תדע דבר רע ולא תבואך: (ה) **ועת ומשפט ידע לב חכם.** החכם יודע שיש עת קבוע לפקודת רשעים ומשפטים יש לפני הקב"ה שסופו להפרע מהם. משפט יוסטיצ"א בלע"ז והיא הפורענות: (ו) **כי לכל חפץ.** שהאדם עושה חפצו ועובר על דת יש עת להפרע ומשפט ופורענות מוכנת: **כי רעת האדם רבה עליו.** כאשר רבה רעת האדם וסאתו גדושה אז באה פקודתו וכי משמש בלשון כאשר כמו (שמות יח טז) כי יהי' להם דבר בא אלי: (ז) **כי איננו יודע מה שיהיה.** כשהרשע עובר עבירה איננו נותן לבו למה שעתיד הקב"ה להביאו במשפט ואוי לו בכך: **כי כאשר יהיה.** הפורענות מי יגיד לו להמלך בו וליטול בו עצה וליטול רשות כי פתע פתאום יבואהו: (ח) **אין אדם שליט ברוח.** ברוחו ויגרו של שלוחו של מקום לכלוא ולמנוע ממנו את הרוח שבגופו י שלא יטלנו מלאך המות: **ואין שלטון.** של שום מלך ניכר ביום מותו בכ"מ אתה מוצא והמלך דוד וביום מותו (מלכים א' ב א) ויקרבו ימי כ דוד למות ולא הוזכר המלכות כאן: **ואין משלחת במלחמה.** ל לאמר אשלח בני או עבדי במקומי: (ט) **את כל זה ראיתי.** האמור למעלה: **ונתון את לבי לכל מעשה.** וגם לכל מעשה בני אדם נתתי את לבי וראיתי עת אשר שלט אדם בחבירו וגבר עליו וסופו נהפך לרעתו עמלק נתגבר על ישראל וסופו (במדבר כד כ) ואחריתו עדי אובד. וכן פרעה וכן נבוכדנאצר וכן סנחריב: (י) **ובכן.** ואז: **ראיתי רשעי' קבורי'.** בנבואה זו ראיתי רשעי' קבורי'. מ שהיו ראוים להטמן בעפר שהיו בזוים בין שאר אומות שנאמר עליהם (ישעיה כג יג) זה העם לא היה ושלטו בביתו של הקב"ה שהיא מקום קדוש ובלכתם משם אל ארצם היו משתבחים בעירם אשר כך וכך עשו בביתו של מקום אל תקרי וישתכחו אלא וישתבחו כך דרשוהו רז"ל ולענין השכחה כך נדרש באגדה וסופם שישתכח שמם ונזכרם מן העיר עלמה אשר כן עשו בה שנאמר (יואל ד ב) וקבצתי את כל הגוים אל עמק יהושפט במקום שניאצו לפניו יפרע מהם וכן הוא אומר

מצודת ציון

[ה] ומשפט. ענין מנהג כמו ומשפט הכהנים [ש"א ב]: [ו] כי. כאשר: דעת. ענינו מחשבה כמו בנתה לרעי [תהלים קלט]: רבה. גדולה: [ח] ברוח. ברצון: לכלוא. מל' בית הכלא ומאסר: הרוח. ענינו נשמת רוח האדם: משלחת. ענינו נשק וכלי זיין כמו ויעש שלח לרוב [דה"ב לב]: רשע. ענינו חרדה ובלבול כמו ובכל אשר יפנה ירשיע [ש"א יד]: [י] ובכן. ואז כמו ובכן אבא אל המלך [אסתר ד]: וישתכחו. מל' שכחה: כן. ענינו אמת וראוי כמו כן בנות צלפחד דוברות [במדבר כז]:

מצודת דוד

כמלא מי שימחה בידו לו' לו למה תעשה כזאת וקשה א"כ להנצל מידו: (ה) **ועת ומשפט.** ר"ל אם אמנם אין לשמוע לעבור על אחת ממצות ה' אין כל העתים שוות כי יש עת שהשעה צריכה לכך לעבור על המצוה למען שמוע דבר המלך לעשות גדר ומשמרת יען יש דבר מנהג המלכות הגוזר על כל אנשי המדינה שמחויבי' לשמוע לה ואם היא לעבור על המצות כי דינא דמלכותא דינא: (ז) **כי איננו יודע.** ר"ל כי בתחלת המחשבה אין האדם יודע להשכיל מה שיהיה לאחרונה למען דעת ממנו העת והמשפט: **כי כאשר יהיה.** ר"ל ואף אם ישכיל מה בתחלת המחשבה נודע שיהיה לאחרונה וזהו דרך כלל אבל מי יגיד לו פרטי הדברים כאשר יהיו באמת בעת היותן כי מחשבת הלב לא תגיד כל זה לאדם בתחלת המחשבה כ"א אחר העמקת המחשבה בעיון רב אז ישכיל ויבין את כל אלה ולפיכך יוכל לדעת העת והמשפט: (ח) **שליט ברוח.** איננו מושל על רצון שליח המקום הבא ליטול את הנשמה כי לא יוכל לבטל את רצונו לכלות את הנשמה בתוך הגוף לבל יוכל לקחתה: **ואין שלטון.** אין הממשלה מועלת ביום המות להנצל על ידה מן המיתה: **ואין משלחת במלחמה.** הנשק המוכן בעת המלחמה אין מועיל להציל מן המות: **ולא ימלט רשע.** החרדה והבלבול מה שבעל זרוע מחריד ומבלבל את העומד עליו החרדה ההיא לא ימלט את בעליו מיד שליח המקום הבא לקחת את הנפש: (ט) **את כל זה.** האמור למעלה כל המעשה אשר נעשה ראיתי בעיני ושמתי לבי עליהם להבינם: **תחת השמש.** ר"ל בזה העולם: **עת.** והנה ראיתי והבנתי אשר הזמן היא שבני האדם שולטים זה על זה לעשות רעה זה לזה על כי היכולת נתן ביד הרוצה להרע אל זולת: (י) **ובכן ראיתי.** ואז ראיתי בנופלים רשעים שהיו בשפל המצב ובני אדם חשבו שלא יוסיפו עוד לקום לחזור לקדמותן כאלו כבר היו קבורים בארץ: **ובאו.** ואח"כ באלו חזרו ובאו מקברם ושבו לקדמותן: **וממקום קדוש יהלכו.** והצדיקים המתהלכים ממקום קדוש אשר כל דרכם מקדישים לקדושה:

פירוש ע"ט

(ד) בַּאֲשֶׁר דען דעם קעניג'ס באפעל איז שטארק אונ ווער קען אים פרעגען, וואס טוסטו: (ה) שׁוֹמֵר מִצְוָה דר וואס היט אפ גאטס געבאט וויל ניט וויסען פון קיין שלעכטע זאכען, וְעֵת אז עס וועט קומען א צייט פון ריכטיגען מִשְׁפָּט, דאס ווייס גאנץ גוט דער קלוגער ביי זיך אין הארצען: (ו) כִּי לְכָל חֵפֶץ יעדע זאך האט זיין צייט, אונ זיין שָׁעָה [illegible] כִּי אונ די אונגליקליכע צופאלען פון דעם מענטשען זיינען אסך (וויא קומען פלוצלונג אן אויף דעם מענטשען): (ז) כִּי אֵינֶנּוּ ער ווייס ניט וואס קען אים צום אונגליק ברייגען, אונ ווער קען אים זאגען פריער וואס [illegible]: (ח) אֵין אָדָם קיין מענטש קען ניט הערשען איבער דיא לופט, ער זאל קענען איינהאלטען איהר לופט, וְאֵין קיינער קען ניט באפעלען איבער'ן טויט, קיינער קען אים ניט אויסשיקען אין קריג, אונ קיין זינד קען ניט רעטען זיין הערן: (ט) אֶת כָּל דס אלץ האב איך בעמערקט געטהון אונ איך האב צום הארצען גענומען אלע זאכען דיא געשעהען אונטער דר זון עֵת אֲשֶׁר אין דר צייט ווען דער מענטש הערשט טיראניש איבער מענטשען (אז דס קען לאנג קיין קיום ניט האבען): (י) וּבְכֵן אין אמת'ן האב איך אויך

אֲשֶׁר כֵּן־עָשׂוּ גַּם־זֶה הָבֶל׃ יא אֲשֶׁר אֵין־נַעֲשָׂה פִתְגָם מַעֲשֵׂה הָרָעָה מְהֵרָה עַל־כֵּן
מָלֵא לֵב בְּנֵי־הָאָדָם בָּהֶם לַעֲשׂוֹת רָע׃ יב אֲשֶׁר חֹטֶא עֹשֶׂה רָע מְאַת וּמַאֲרִיךְ לוֹ
כִּי גַּם־יוֹדֵעַ אָנִי אֲשֶׁר יִהְיֶה־טּוֹב לְיִרְאֵי הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר יִירְאוּ מִלְּפָנָיו׃ יג וְטוֹב לֹא־
יִהְיֶה לָרָשָׁע וְלֹא־יַאֲרִיךְ יָמִים כַּצֵּל אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ יָרֵא מִלִּפְנֵי אֱלֹהִים׃ יד יֶשׁ־הֶבֶל אֲשֶׁר
נַעֲשָׂה עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר ׀ יֵשׁ צַדִּיקִים אֲשֶׁר מַגִּיעַ אֲלֵהֶם כְּמַעֲשֵׂה הָרְשָׁעִים וְיֵשׁ
רְשָׁעִים שֶׁמַּגִּיעַ אֲלֵהֶם כְּמַעֲשֵׂה הַצַּדִּיקִים אָמַרְתִּי שֶׁגַּם־זֶה הָבֶל׃ טו וְשִׁבַּחְתִּי אֲנִי אֶת־

הג"א אשר אין נעשה פתגם מעשה הרעה. עקידה שער ג עקרים מד פ"ב: מאת ומאריך לו. עקידה שער ג: אשר יהיה טוב ליראי האלהים. עקידה שער מב: וטוב לא יהיה לרשע ולא יאריך ימים. קידושין לג: יש הבל אשר נעשה על הארץ. הוריות י זוהר פרשת בראשית ופ' שמות בשני מקומות: ושבחתי אני את השמחה. שבת ל זוהר פ' פקודי:

רש"י

(תהלים עג כ) ה' בעיר צלמם תבזה: גם זה. אחד מן ההבלים שנמסרו לעולם לייגע את הבריות שאין הקב"ה ממהר להפרע מעושי הרעה והבריות סוברים אין דין ואין דיין: (יא) אשר אין נעשה פתגם. משפט מעשה הרעה מהרה שאין הקב"ה ממהר להפרע מעושי הרעה וע"כ הם סוברים אין דין ומלא לבם בקרבם לעשות רע: (יב) אשר חטא וגו'. לפי שרואים שהחוטא עושה רע מאת אלפים וריבואות ומאריך לו הקב"ה ואינו נפרע ממנו: מאת. מקרא קצר ודבוק לפניו לומר מאת ימים מאת שנים מאת אלף וכן (ישעיה נא כא) ושכורת מקרא קצר וחסר שכורת כעס ולא מיין כאשר שכרות: כי גם יודע אני. כי אף בכל זאת שאינו ממהר להפרע מן הרשעים ולהיות הפרש בין צדיקים לרשעים יודע אני שסוף כל אחד ואחד ליטול שכרו וליראיו יהיה טוב: (יג) וטוב לא יהיה לרשע. לפי אשר איננו ירא לפני האלהים: (יד) יש הבל. דבר המהביל את הבריות: אשר יש צדיקים. שמגיע אליהם רעה כמעשה הרשעים ויש רשעים שמגיע אליהם טובה כמעשה הצדיקים אמרתי שגם זה אחד מן ההבלים הנוהגים בעולם ורבותינו דרשו לצד אחר במס' הוריות ואינו מיושב לי על שיטת דיבור בסיום החכם לומר גם זה הבל: (טו) את השמחה. שיהא שמח בחלקו ועוסק בפקודים ישרים משמחי לב ולא יהא שטוף אחר רבות הון בכסף ובמרבית וגזל כל מי שאינו שמח בחלקו ושטוף אחר הממון בא לידי עבירות גזל ואונאה ורבית

שפתי חכמים

כו': נ דק"ל הרי סותר דבריו שאמר ולשמחה מה זו עושה. לכ"פ

מצודת דוד

וישתכחו בעיר. והם כאשר נפלו לא קמו עוד ונשתכחו מן הלב בהעיר אשר עשו בה האונות והראוי: גם זה הבל. ר"ל אף שבזה יש מה מן התועלת כי בהיות כן יש שכר הרבה לאוחז במעשי הצדק בראות תקיפות הרשעים אחרי נפלם ואבדן הצדיקים הנה עכ"ז להבל יחשב וכמו שמפרש במקרא שלאחריו: (יא) אשר אין נעשה. עתה יפרש למה נחשב להבל ואמר כי בעבור שלא נעשה מהרה כי עודו חי לא נעשה בו דבר תגמול גמול מעשה הרעה לזה נתמלא מחשבת לב בני האדם בקרבם לעשות רע בחושבם שאין השגחה ואין דין: (יב) אשר חוטא. גם בעבור כי יראו אשר חוטא אחד שולט ועושה רע למאה אנשי' והאלהי' מאריך לו אף ואינו משלם לו גמול והרשע כזה מאבד נפשות רבות לא יתכן כ"כ בעיני הבריות שהמקום יאריך לו אף וכאשר התלונן איוב באמרו מעיר מתים ינאקו כו' (איוב כד): כי גם יודע אני. כאומר לא יחשוב מי שאני כאחד מהם שבעבור זה גם לבי בקרבי מלאה לעשות רע כי לא כן הוא כי כמו שהמשכילים מבינים דרכי ה' יודעים אמתת הדבר כן גם אני יודע אשר בעולם הגלוי יהיה טוב רק ליראי האלהים ובגמול אשר ייראו מלפניו: (יג) וטוב לא יהיה לרשע. בעולם הגלוי לא יהיה טוב לרשע ומהר יוכרת נפשו ולא יאריך שם ימים ויהיה כצל הזה שאינו מאריך להיות במקום אחד כי מהר ינטה ממקומו על ידי נטיית השמש: אשר איננו. זה יהי' לו בגמול אשר איננו ירא מלפני אלהים: (יד) על הארץ. בזה העולם: כמעשה הרשעים. מה שהיה ראוי להגיע אל הרשעים על מעשיהם: כמעשה הצדיקים. מה שהיה ראוי להגיע אל הצדיקים על מעשיהם: אמרתי שגם זה הבל. ר"ל אף כי אם רק מעט מן הזמן מגיע טובה אל הרשעים ורעה אל הצדיקים ויש בזה מה מן התועלת כי אם היה מגיע טובה לצדיקים ורעה לרשעים בכל זמן היה נמנע בעל הבחירה כי היה כאלו האדם מוכרח במעשה הצדק בעבור עונש הרשע וגמול הצדק והיה א"כ שכר הצדיק נמנע קט עכ"ז גם זה להבל יחשב כי עכ"פ בזמן ההוא כל מעשה הצדק שמה רפויים ביד האנשים בראותם או טובת הרשעים ורעת הצדיקים: (טו) ושבחתי אני את השמחה. משבח אני את ענין השמחה אשר אין טוב לאדם בעולם כ"א לאכול ולשתות כאות נפשו: לשמוח. ע"י כי האכילה והשתיה מביאים את השמחה: והוא. השמחה יתחבר עמו בעת יעמול לבל יצטער הרבה בטורח העמל: ימי חייו. השמחה יתחבר עמו בעמלו בכל ימי חייו אשר נתן

מצודת ציון

[יא] פתגם. ענינו כמו דבר וכן ונשמע פתגם המלך [אסתר א]:

פירוש ע"ט

געזעהן רשעים, וואס זיינען ווערט אז די גרוב זאל זיי באדעקן וועלכע האבן גענאמן פון לעבן (האבן געלעבט א גוטן טאג) וממקום אונ זיי האבן נאך שטאלצירט אז זיי קומן ארום פון א היילינגן גרוסן שטאנד, וישתכחו אין דער צייט ווס די פרומע ערליכע לייט וועלכע האבען ערליך געהאנדעלט זיינען געוועזן פערגעסען אין זייער שטאט גם אך, ווי נארעש דס איז!: (יא) אשר ווייל די שטראף קומט ניט גיך פר די זינד, (רעכענען זיי אז עס איז גאר קיין משפט ניט דא) דערפאר געמט זיך איבער דם הארץ פון מענטשן, ווערט שטאלץ ביי זיך, אונ טוט שלעכטס: (יב) אשר חוטא אבער זאל דער זינדיגער טאן הונדערט מאהל אזו פיל זינד אונ זאל דועכן זיין שטראף, בין איך אבער פעסט איבערצייגט אז דיא גאטפארכטיגע וועט זיין אונגעהייער גוט, ווייל זיי פארכטן פר גאט: (יג) וטוב לא יהיה אבער דער רשע וועט דאך ניט האבן קיין גוטן סוף, אונ ער וועט אויך לאנג ניט לעבן, ער וועט זיין וויא א שאטן, וואס ווערט באלד פארשוואונדן, דערפאר וואס ער הט ניט מורא פאר גאט: (יד) יש הבל עס טרעפט אויך אז די נארעשקייט געשעהט אויף דר וועלט. אשר אז די צדיקים טרעפט דאס וואס עס הט בעדארפט טרעפן די רשעים אונ רשעים טרעפט אמאל וואס עס הט געדארפט טרעפן די צדיקים אמרתי אבער איך האב באטראכט אז דאס איז אויך גאר ניט (דער פון איז גאר קיין ראיה ניט אז דיא פאלשע הצלחה דא אויף דר וועלט הט אקיום:(טו) ושבחתי פריער (אז איך האב אלין באטראכט אבער ... ליך) האב איך אויך געלובט דיא פרייליכקייט אונ

הַשִּׂמְחָה אֲשֶׁר אֵין־טוֹב לָאָדָם תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ כִּי אִם־לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת וְלִשְׂמוֹחַ וְהוּא
יִלְוֶנּוּ בַעֲמָלוֹ יְמֵי חַיָּיו אֲשֶׁר־נָתַן־לוֹ הָאֱלֹהִים תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ טז כַּאֲשֶׁר נָתַתִּי אֶת־
לִבִּי לָדַעַת חָכְמָה וְלִרְאוֹת אֶת־הָעִנְיָן אֲשֶׁר נַעֲשָׂה עַל־הָאָרֶץ כִּי גַם בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה
שֵׁנָה בְּעֵינָיו אֵינֶנּוּ רֹאֶה׃ יז וְרָאִיתִי אֶת־כָּל־מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים כִּי לֹא יוּכַל הָאָדָם
לִמְצוֹא אֶת־הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַחַת־הַשֶּׁמֶשׁ בְּשֶׁל אֲשֶׁר יַעֲמֹל הָאָדָם לְבַקֵּשׁ
וְלֹא יִמְצָא וְגַם אִם־יֹאמַר הֶחָכָם לָדַעַת לֹא יוּכַל לִמְצֹא׃ ט א כִּי אֶת־כָּל־זֶה נָתַתִּי
אֶל־לִבִּי וְלָבוּר אֶת־כָּל־זֶה אֲשֶׁר הַצַּדִּיקִים וְהַחֲכָמִים וַעֲבָדֵיהֶם בְּיַד הָאֱלֹהִים גַּם־

שפתי חכמים

פיסק שמח בחלקו כו׳: ם מה שפירש״י זה פה ולא קודם לכן שהוזכר כמה פעמים אכילה ושתיה היינו דמפסוק זה למדו ז״ל וז״ל המדר׳ על פסוק הזה כל אכילה ושתי׳ שנאמר במגלה זאת בתורה ובמעשים טובים הכתוב מדבר א״ר ירמיה זו בנין אב שבכולם שנא׳ והוא ילונו בעמלו בעולמו בעה״ז ימי חייו לקבר וכי יש מאכל ומשתה בקבר אלא אלו תורה ומעשים טובים שעושה האדם עכ״ל. ולפי המדרש הזה השתיה כנוי לתורה והאכילה למעשים טובים כ״כ מהר״ר משה אלמשנינו ואין צורך כל כך: ע דק״ל מספר בשבחם של הצדיקים והחכמים ואיך אמר גם אהבה גם שנאה אינם יודעים. לכ״פ שאר הבריות. ואת״כ ק״ל אם בשאר הבריות קמיירי מהו הכל לפניהם.

רש״י

ושאינו שמח בחלקו לענין אהבת אשתו שסוף אחרי הנשים להרהר אחר אשת איש: לאכול ולשתות. ממה שחנן לו הקב״ה ולשמוח בחלקו. ומדרש אגדה כל אכילה ושתיה שבקהלת אינה אלא ם תלמוד תורה כענין שנא׳ (ישעיה נה א) לכו שברו ואכלו וגו׳: והוא ילונו. יתחבר עמו כענין שנא׳ (שם נח א) והלך לפניך צדקך: ימי חייו אשר נתן לו האלהים. יעשה כך וסוף המקרא מוסב על ראשו ומקרא מסורס הוא אין טוב לאדם ימי חייו אשר נתן לו האלהים כי אם לאכול ולשתות ולשמוח והוא ילונו בעמלו: (טז) כאשר נתתי את לבי. אין כאשר זה משמש לשון דוגמא כמו כאשר עשה כן יעשה אלא לשון זמן כמו (בראשית לו כג) כאשר בא יוסף (שם מג ב) כאשר כלו לאכול וגו׳ אף זה כן כשהייתי נותן לבי לדעת ולתור וגו׳ אז וראיתי את כל מעשה האלהים: שנה בעיניו איננו רואה. הרשע השטוף אחר הממון והעריות: (יז) וראיתי את כל מעשה האלהים. שמסר לבריות: כי לא יוכל האדם למצוא וגו׳. אין הבריות יכולין לעמוד על סוף דרכיו של הקב״ה מה שכר כל המעשה שנעשה תחת השמש שרואין רשעים מצליחים וצדיקים יורדים: בשל אשר יעמל האדם לבקש. בשביל אשר ראיתי הרבה עמלים לבקש ולמצוא את סוף המדה ואינן יכולין: וגם אם יאמר החכם. שהוא יודע לא יוכל שהרי מרע״ה לא עמד על הדבר באומרו (שמות לג יג) הודיעני נא את דרכיך: (א) ולבור. ולברר: את כל זה. בררתי והבנתי: אשר הצדיקים והחכמים ועבדיהם ביד האלהים. הוא עוזרם והוא שופטם כדי להיטיבם באחריתם: ועבדיהם. הם תלמידיהם משמשיהם הולכי אורחותם: גם אהבה גם שנאה. אין יודעין שאר הבריות ע ואין מכירין לתת לבם במה יאהבו למקום ובמה הם שנואים: הכל לפניהם. לפני הצדיקים והחכמים:

מצודת ציון

[טו] ילונו. ענין התחברות כמו גם אשור נלוה עמם [תהלים פג]: [יז] בשל. ענינו כמו בעבור וכן בשלי הסער הגדול [יונה א]:

ט [א] ולבור. ולברר: ועבדיהם. מעשיהם כמו לכן יכיר מעבדיהם

מצודת דוד

לו האלהים לחיות בזה העולם: (טז) כאשר. מוסב למעלה לו׳ מתי שבחתי את השמחה ואמר כאשר שמתי את לבי לדעת חכמה ולהתבונן בה ולראות במוחש דבר הנעשה למען השכיל מהם הנהגת האדם: כי גם. כ״כ חשבה לבי הרבה מחשבות עד כי נדדה שנתי מעיני ביום ובלילה: בעיניו איננו רואה. מוסב על הלב ר״ל עיני ולבי ואמר בדרך שאלה והוא ענין מליצה: (יז) וראיתי. אז הסתכלתי והתבוננתי את כל מעשה האלהים והשכלתי אשר לא יוכל האדם למצוא ולדעת אמתת המעשה הנעשה בזה העולם: בשל. בעבור אשר אם יעמול האדם לבקש ולדעת לא יוכל למצוא: וגם. ואפי׳ אם חכם לבו יחשוב לדעת לא יוכל למצוא עם רוב חכמתו ומוסב למעלה לומר כאשר שמתי לבי לדעת חכמה וראיתי את זה אז שבחתי את השמחה הואיל ובענין זולתו יעמול האדם ולא ישיג תוחלתו:

ט (א) כי את כל זה. האמור למעלה שמתי אל לבי ולברר ממנו את כל זה אשר הצדיקים והחכמים עצמם ומעשיה׳ אשר יעשו הכל המה ביד האלהים והם אינם שולטים לא בעצמם ולא במעשיהם: גם אהבה. אפילו האהבה שאוהבים את מי גם השנאה ששונאים את

פירוש ע״ט.

האב געטראכט אז קיין בעסערער גליק איז ניט דא פאר די מענטשן אויף דער וועלט, ווי עסען, טרינקען אונ צופריי פארגעניגען, אונ אז די פרייד מוז שטעטס אים באגלייטען ביי אלע זיינע ארבייט אין דער גאנצער צייט פון זיין לעבען, וואס גאט האט אים געגעבען אויף דער וועלט: (טז) אזוי האב איך געטראכט כאשר אין דער צייט ווען איך האב זיך גענומען צוא ערלערנען די חכמה ולראות אונ צוא בעטראכטען דעם גאנצען ענין ווי דיא וועלט פירט זיך, וויא ביי טאג ווי ביי נאכט, ווי דער שלאף לויפט פון די אויגען: (יז) וראיתי האב איך געפונען, אז מען מוז באטראכטען אין גאנצען די ווערק פון גאט (אז מען וויל אביסעל פארשטיין די הנהגה העליונה מוז מען באטראכטען אלץ וואס איז פריער געוועזען, מען דארף פארשטיין וואס איז די וועלט אונ וואס איז אויף יענער וועלט) כי דער מענטש קען אבער ניט בעאורטיילען בלוס פון דעם וואס געשעהט דא אויף דער וועלט, ווען ער זאל אפילו אלע זיינע כוחות דערצו אנשטרענגען, בשל עס וועט זיין אומזיסט זיין טרחה, ער וועט עס ניט געפינען, אויך דער קלוגער (ווען ער וועט נור וועלען אלץ פארשטיין בלוס פון די זאכען וואס טוט זיך דא אויף דער וועלט) וועט עס אומזיסט פרובירען, ער וועט עס אויך ניט קענען אויספירען: (א) כי דם אלץ האב איך פערשטאנען אונ עס איז מיר קלאר געווארען אז דיא צדיקים אונ דיא חכמים אונ אלע זייערע מעשים (אדער אלע זייערע תלמידים וואס הערען זיי גלייך ווי קנעכט) זיינען אין גאט׳ס האנט גם אהבה אויך אוב ער איז געליבט פון גאט אדער ניט, קען אויך דער מענטש

אַהֲבָה גַם־שִׂנְאָה אֵין יוֹדֵעַ הָאָדָם הַכֹּל לִפְנֵיהֶם׃ ב הַכֹּל כַּאֲשֶׁר לַכֹּל מִקְרֶה אֶחָד
לַצַּדִּיק וְלָרָשָׁע לַטּוֹב וְלַטָּהוֹר וְלַטָּמֵא וְלַזֹּבֵחַ וְלַאֲשֶׁר אֵינֶנּוּ זֹבֵחַ כַּטּוֹב כַּחֹטֶא
הַנִּשְׁבָּע כַּאֲשֶׁר שְׁבוּעָה יָרֵא׃ ג זֶה ׀ רָע בְּכֹל אֲשֶׁר־נַעֲשָׂה תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ כִּי־מִקְרֶה
אֶחָד לַכֹּל וְגַם לֵב בְּנֵי־הָאָדָם מָלֵא־רָע וְהוֹלֵלוֹת בִּלְבָבָם בְּחַיֵּיהֶם וְאַחֲרָיו אֶל־הַמֵּתִים׃
ד כִּי־מִי אֲשֶׁר יְבֻחַר יחבר קרי אֶל כָּל־הַחַיִּים יֵשׁ בִּטָּחוֹן כִּי־לְכֶלֶב חַי הוּא טוֹב מִן־
הָאַרְיֵה הַמֵּת׃ ה כִּי הַחַיִּים יוֹדְעִים שֶׁיָּמֻתוּ וְהַמֵּתִים אֵינָם יוֹדְעִים מְאוּמָה וְאֵין־עוֹד

תו"א מקרה אחד לצדיק ולרשע. שם נה זוהר בה: זה רע בכל אשר נעשה. זוהר פ' שלח לך: כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת. שבת לג פ' החיים יודעים שימותו. ברכות יח: והמתים אינם יודעים מאומה. שם:

רש"י

(ב) הכל כאשר לכל. הכל נותנים ללבם כאשר מגיע לכל אדם מקרה אחד ויודעים שסוף דבר לתת לכל איש כדרכיו: מקרה אחד. ויודעים שסוף הכל אשר לצדיק ואשר רשע למות ומקרה אחד יש בעולם הזה לכלם כל זה הם יודעים ואע"פ כן בוחרים להם דרך הטוב לפי שיודעים שיש הפרש ביניהם לעולם הבא: לצדיק. כגון נח: ולרשע. פרעה נכה זה נגלע וזה נגלע: לטוב. זה משה: ולטהור. זה אהרן: ולטמא. אלו המרגלים. אלו אמרו שבחה של ארץ ישראל ואלו אמרו גנותה אלו לא נכנסו לארץ ואלו לא נכנסו לארץ הרי מקרה אחד להם: ולזבח. זה יאשיהו שנא' (דברי הימים ב לה) ויזבח יאשיהו: ולאשר איננו זבח. זה אחאב שביטל את ישראל מלעלות לרגל זה מת בחלים וזה מת בחלים: כטוב. זה דוד: כחטא. זה נבוכדנאצר. זה בנה בית המקדש וזה החריבו זה מלך מ' שנה וזה מלך מ' שנה: הנשבע. זה צדקיהו שנשבע לשקר שנאמר (דברי הימים ב לו יג) וגם במלך נבוכדנאצר מרד אשר השביעו וגו': כאשר שבועה ירא. זה שמשון שנאמר (שופטים טו יב) ויאמר אליהם שמשון השבעו לי פן תפגעון בי אתם למדנו שהיתה שבועה חמורה לו זה מת בניקור עינים וזה מת בניקור עינים. על כן: (ג) לב בני האדם מלא רע. שאומרים אין דין פורענות לרשעים אין הכל אלא לפי המקרה פעמים לצדיק ופעמים לרשע: ואחריו אל המתים. וסופן יורדין לגיהנם: (ד) כי מי אשר יחבר אל כל החיים יש בטחון. כי בעודו בחיים אפי' הוא רשע ונתחבר לרשעים כמו שנא' אל כל החיים אפי' לרשעים יש בטחון שמא ישוב לפני מותו: כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת. ושניהם רשעים פ טוב היה לו לנבוזראדן שהיה עבד רשע ונתגייר שלא הקדימתו מיתה מנבוכדנאצר רבו שנקרא אריה שנאמר (ירמיה ד ז) עלה אריה מסבכו ומת ברשעו בגיהנם ועבדו בגן עדן. ורבותינו דרשו לענין מחתכין את הנבילה צ לפני הכלבים בשבת ומת המוטל בחמה אסור לטלטלו אא"כ הניחו עליו תינוק או ככר: (ה) כי החיים יודעים שימותו. ואולי ישיבו אל לבם יום המיתה ויבוכו מדרכם אבל משמתו

שפתי חכמים

לכ"פ לפני הצדיקים: פ כוונת רש"י שפסוק זה הוא הוכחה לפסוק שלפניו ש"מר שאף לרשע יש בטחון שמא ישוב לפני מותו ומוכיח כי לכלב חי וגומר. לכ"פ רש"י ושניהם רשעים כו': צ דקש' להו קראי

מצודת דוד

מי אין האדם יודע מהו הסיבה: הכל לפניהם. כל אלה נגזר מן השמים לפני בואם: (ב) הכל כאשר לכל. הכל יבוא להם כמו שיבוא לכל וחוזר ומפרש מקרה א' לצדיק ולרשע כו': לטוב. המטיב עם הבריות: ולטהור. המוחזק בדברי קדושה: ולטמא. המחזק בדברים מגונים וקלות ראש: ולזבח. קרבנות לשמים: כטוב כחוטא. בענין המקרה כמו הטוב כן הוא החוטא וכמו החוטא כן הוא הטוב: הנשבע. הרגיל בשבועה ולא יחשוש פן לא יוכל לקיימה: כאשר שבועה ירא. החדל מן השבועה כי ירא פן לא יוכל לקיימה: (ג) זה רע וגו'. ר"ל בכל מה שנעשה בעולם אין דבר רע וקשה כזה אשר מקרה אחד יקרה לכל בני האדם: וגם. בעבור זה גם לב בני האדם מלא מחשבת רע לחשוב שאין השגחה ואין משפט: והוללות. בכל ימי חייהם יש בלבבם שיעמום וערבוב הדעת: ואחריו. אחר השיעמום יורדים אל המתים ר"ל לא הלכה מהם השיעמום עד כי מתו ושכבו בקבר עם המתים יאבד א"כ סברם ותוחלתם: (ד) כי מי. מבני האדם ואפי' הוא רשע וחוטא: אשר יחבר. אשר יתחבר עצמו אל כל החיים ואפי' גם המה רשעים מ"מ כשעוד הוא חי יש לו בטחון לרשת עוה"ב אולי ישים על לבו וישוב לפני מותו: כי לכלב חי. על הכלב החי יאמר שהוא טוב יותר מן האריה המת וכלומר כן הוא בבני אדם שהחי יותר טוב מן המת הואיל ולחי יש בטחון: (ה) יודעים שימותו. ומתפחדים א"כ מן הדין ומתחרטים על פשעם: אינם יודעים מאומ'. ר"ל אין

מצודת ציון

[איוב לד]: [ב] כטוב כחוטא. בא בשתי כפי"ן ויורה על דמיון גמור וכן כעמי כעמך [מ"א כב]:

פירוש ע"ט

ניט וויסען הכל. דען עס דוכט זיך אום אז אלץ איז
אויף איין שטייגער: (ב) הכל כאשר לכל (עס דוכט
זיך) אז יעדערן טרעפט דם זעלבע מקרה דם איין
צופאל טרעפט דעם צדיק (דעם גערעכטען) אונ
דעם רשע (אונ דעם אומגערעכטען) דעם גוטען
אונ ריינעם, וויא דעם אומריינעם, דאס זעלבע
טרעפט דעם וואס ברייגט אקרבן, ווי דעם וואס
ברייגגט ניט קיין קרבן, אגלייכען גורל האט דער
פרומער ווי דר זינדיגר, דר וואס שווערט פאלש,
ווי דר וואס האט מורא פר אשבועה: (ג) זה רע אונ
ווען דער מענטש זאל ניט פארשטיין אז עס איז
דא אמשפט אויף יענער וועלט וואלט דם געווען
זייער שלעכט וואס איין צופאל טרעפט דעם רשע
ווי דעם צדיק דא אויף דר וועלט וגם לב בני האדם
אונ אויך די הערצער פון די מיינזען וואס גלויבען ניט
אין השארת הנפש (דיא אפיקורסים) איז זייער
שלעכט, זייערע גדאנקען זיינען פארנארט, זייא
זאגען אז דר הויפט זאך איז נאר דר מענטש ווען ער
לעבט, אבער אז ער שטארבט ווערט פון אים
גאר נישט, דען די נשמה קען ניט זיין אן אגוף,
דערפאר זאגן זיי אז כל זמן מען לעבט דארף מען
לעבען אגוטען טאג, (ווי פארנארט זיינען אזעלכע
מענטשען, ווי קענען זיי ניט אונטערשיידען דעם אמת'ן
גליק פון דעם פאלשען גליק)!: (ד) זיי זאגן ווער
פון די געשטארבענע איז צוריק געקומען צווישען
די לעבעדיגע? אונ דערפאר רעכענען זיי כי אז נור
דר לעבעדיגר מענטש קען האפען צו לעבען גוט כי
לכלב אונ אז אלעבעדיגען הונט איז בעסער וויא
אגעשטארבענעם ליב, דאס מיינט מען אז דעם
קלענסטען, געמיינסטען לעבעדיגען מענטשען איז
בעסער, ווי דעם גרעסטען געשטארבענעם חכם:
(ה) כי החיים די לעבעדיגע וויסען דאך וויינגס

להם שכר כי נשכח זכרם: ו גם אהבתם גם־שנאתם גם־קנאתם כבר אבדה וחלק
אין־להם עוד לעולם בכל אשר־נעשה תחת השמש: ז לך אכל בשמחה לחמך
ושתה בלב־טוב יינך כי כבר רצה האלהים את־מעשיך: ח בכל־עת יהיו בגדיך
לבנים ושמן על־ראשך אל־יחסר: ט ראה חיים עם־אשה אשר־אהבת כל־ימי חיי
הבלך אשר נתן־לך תחת השמש כל ימי הבלך כי הוא חלקך בחיים ובעמלך אשר־
אתה עמל תחת השמש: י כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה כי אין מעשה

תו"א גם אהבתם גם שנאתם גם קנאתם כבר אבדה. הוריות יד: לך אכול בשמחה לחמך. ברכות ט עקידה שער סה עקרים מד פ' כ"ח: בכל עת יהיו בגדיך לבנים. שבת קנג זוהר פ' תרומה ופרשת דברים: ושמן על ראשך אל יחסר. תרומה שם: ראה חיים עם אשה אשר אהבת. קידושין ל זוהר פ' מקץ ופ' קרח: כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה. זוהר פרשת מקץ ופרשת קרח ופ' פינחס:

שפתי חכמים

אהדדי דלעיל אמר ושבח אני את המתים וכאן אמר כי לכלב חי הוא

רש"י

אינם יודעים מאומה ואין עוד להם שכר פעולה שיעשו מן המיתה ואילך אלא מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת: (ו) **גם אהבתם**. שאהבו פתי ולצון: **גם שנאתם**. ששנאו דעת: **גם קנאתם**. שהקניאו להקב"ה במעש' ידיהם: **וחלק אין להם וגו' בכל אשר נעשה וגו'**. לא הועיל להם זכות בן ובת לאותן רשעים שעבדו עבודת כוכבים ואין להם כפרה לאחר מיתה: (ז) **לך אכול בשמחה**. אבל אתה הצדיק שכבר רצה הקב"ה מעשיך הטובים ותזכה לעולם הבא לך אכול בשמחה: (ח) **בכל עת יהיו בגדיך לבנים**. התקן עצמך בכל שעה במעשה טוב שאם תמות היום תכנס בשלום. ומשל שלמה החכם את הדבר הזה לאדם שהזמינו המלך ליום סעודה ולא קבע לו זמן אם חכם הוא אז פקח מיד מכבס כסותו ורוחץ וסך וכן עת אחר עד עת יקרא אל הסעודה יהיו כל שעה בגדיו לבנים והוא רחוץ וסך כך דרשוהו רבותינו במסכת שבת: (ט) **ראה חיים עם אשה אשר אהבת**. ראה והבן ללמוד אומנות להתפרנס ממנו עם ת"ת אשר בידך: **כי הוא חלקך בחיים**. אם עשית כן יהיה חלקך זה חיים בעולם הזה להתפרנס מן האומנות ובעולם הבא שיגיעת שניהם משכחת עון: (י) **כל אשר תמצא ידך לעשות**. רצון קונך בעוד שאתה בכחך עשה: **כי אין מעשה וגו' בשאול**. לזכותך משתמנות ואם

מצודת ציון

[ז] לך. הוא ענין זרוז: כי. אם: [י] תמצא. תשיג ותוכל: וחשבון. מחשבת בינה: בשאול. בקבר:

מצודת דוד

להם מה לדעת ואין תועלת בידיעה כי אחר המיתה אין מועיל חרטה ואין עוד להם שכר. אין מקום לעשות עוד מצות לקבל שכר פעולה: כי נשכח זכרם. אלא נשכח זכרם כי כשהאדם חי ומתחרט על פשעו או עושה מצוה נזכר אז לטובה משא"כ המתים: (ו) **גם אהבתם וגו'** כבר אבדה. ר"ל מעתה אין תועלת במה שיאהבו דעת וישנאו רשע ויקנאו קנאת המקום להתקלף על עוברי רצונו: וחלק וגו'. מעתה ועד עולם אין להם עוד חלק בכל הדבר אשר נעשה בזה העולם: (ז) לך אכול. ר"ל אין מהראוי לך להצטער ולסגף כי לך אכול כו': כי כבר רצה. ר"ל וזהו אם כבר רצה האלהים את מעשיך ע"י שעשית הטוב והישר ומעשיך רצוים לפני המקום אז תתענג ותשמח: (ח) בכל עת. גם תתענג במלבוש נקי ובכל עת יהיו בגדיך לבנים ונקיים ועל ראשך לא יחסר השמן כי בכל עת תסוך ראשך בשמן למען התענג: (ט) ראה חיים. עכשיו אמר דרך כלל ראה שיהא חייך חיים ר"ל להתענג בטוב כי חיי צער לא יקרא חיים: עם אשה. גם אתה תתענג גם האשה אשר אהבת לקחת לך לאשה למען לא תהיה עינה צרה בך לכן עמה תתענג כל ימי חיי ההבל אשר קלב ונתן לך המקום לחיות בעול' (וקורא לימי חיי האדם ימי חיי הבל לפי שהיו' נלחצים). או ר"ל שב בשלו' עם אשתך שתהא חייך חיים כי חיי מריבה לא יקראו חיים: כל ימי הבלך. כן תתנהג כל ימי הבלך: כי הוא. הדבר הזה לבד הוא חלקך בימי החיים ולא יותר: ובעמלך. בכל העמל והטורח שאתה עמל בזה העולם אין לך בהם חלק רק זה לבד: (י) כל אשר כו'. עודך חי עשה כל אשר תשיג ידך לעשות בכחך הן מעשה המצות הן מעשה התענוגי': כי אין מעשה וכו' בשאול. כי כשתהיה בקבר אין שם מעשה התענוג

מדרש חכמים

ט (ח) (בכל עת יהיו בגדיך לבנים) אין יעדר צייט זאלען דיינע קליידער זיין ווייס אונ ריין אונ קיין גוטער בוזמאייל זאל ניט פעלען אויף דיין קאפ. זאגט דער מדרש ווען שלמה וואלט געמיינט פראסטע ווייסע קליידער, וויפיל ווייסע קליידר האבן די אומות העולם, אונ אז ער וואלט געמיינט פשוט בוזמאייל, וויפיל גוטע באלזאם־איול האבן די אומות העולם, נאהר שלמה מיינט אז דר מענטש זאל שטענדיג זיין אנגעקליידט מיט מצות, מיט מעשים טובים אונ מיט תורה, ער זאל קענען יעדע מינוט קומען פאר'ן קייזער, הקב"ה, ריין, דען קיין מענטש ווייס ניט ווען דער קייזער, הקב"ה, וועט איהם רופען. עס איז אמשל צו א קייזער וואס האט געמאכט א סעודה אונ האט פארבעטן צו זיך אורחים האט ער צו זיי געזאגט, גייט וואשט

פירוש ע"ט

טענס אז זייא וועלן שטארבען והמתים אבער דיא געשטארבענע ווייסען גאר ניט, זייא בלייבען אן אבעלונג (אן שכר) אונ זייער אנדענקען (זכר) ווערט פארלאשען: (ו) גם אהבתם זייער ליבשאפט, זייער האסס, זייער קנאה אלץ, אלץ ווערט פארלארען וחלק אונ זיי האבען מעהר קיין אנטייל (קיין חלק) אין אלץ וואס עס פאסירט אויף דער וועלט: (ז) ווי באלד אז עס איז אזוי, זאגען זיי לך אכל טא גיי לעב אגוטען טאג, עס פרייליאך דיין מאל צייט ושתה אונ טרינק מיט אפרייליכע הארץ דיין וויין, דען גאט האט שון דיינע מעשים באווי־ ליגט (דוא וועסט ניט דארפען אפגעבען קיין דין וחשבון): (ח) בכל עת שטענדיג זאלסטו זיין אנגע־ קליידעט אין ווייסען געוואנד, אונ קיין גוטע באלזאם־איול זאל ניט פעלען אויף דיין קאפ: (ט) ראה חיים לעב אגוטען טאג מיט דיא פרוי, וועלכע דו ליבסט (דס איז אלץ תענוגי הגוף) אין דעם קורצן לויף פון דיין נארעשען לעבען, וואס גאט האט דיר געגעבן דא אויף דר וועלט אין די טעג פון דיין קורצן זיין דא כי דען דס איז יא דער גאנצר ציל פון דיין לעבען (דען ביי דיא אפיקורסים וואס גלויבען ניט אין השארת הנפש איז דס דר גאנצר ציעל פון לעבען) אונ פון אלע דיינע ארבייט, וואס דו מיהסט זיך דא אויף דר וועלט: (י) היינט וויא באלד אז עס איז ניט דא ניט קיין דין, ניט קיין חשבון אין דיא גרוב וואוהין דוא גייסט אז דוא שטארבסט כל איז אלץ וואס דו קענסט נאר טאן אום דיין גוף זאל הנאה האבען דא אויף דר וועלט, — זאלסטו טאן אונ אפילו אז צווא ליב דעם וועסטו

וְחֶשְׁבּוֹן וְדַעַת וְחָכְמָה בִּשְׁאוֹל אֲשֶׁר אַתָּה הֹלֵךְ שָׁמָּה׃ יא שַׁבְתִּי וְרָאֹה תַחַת־הַשֶּׁמֶשׁ
כִּי לֹא לַקַּלִּים הַמֵּרוֹץ וְלֹא לַגִּבּוֹרִים הַמִּלְחָמָה וְגַם לֹא לַחֲכָמִים לֶחֶם וְגַם לֹא לַנְּבֹנִים
עֹשֶׁר וְגַם לֹא לַיֹּדְעִים חֵן כִּי־עֵת וָפֶגַע יִקְרֶה אֶת־כֻּלָּם׃ יב כִּי גַּם לֹא־יֵדַע הָאָדָם אֶת־
עִתּוֹ כַּדָּגִים שֶׁנֶּאֱחָזִים בִּמְצוֹדָה רָעָה וְכַצִּפֳּרִים הָאֲחֻזוֹת בַּפָּח כָּהֵם יוּקָשִׁים בְּנֵי הָאָדָם
לְעֵת רָעָה כְּשֶׁתִּפּוֹל עֲלֵיהֶם פִּתְאֹם׃ יג גַּם־זֹה רָאִיתִי חָכְמָה תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ וּגְדוֹלָה הִיא

תו"א כי גם לא ידע האדם את עתו. סנהדרין פא: וכצפרים האחוזות. זוהר פ' מצורע:

רש"י

עשית כן אין לך שום חשבון בשאול שתדאג ממנו. וכן המקרא מסורס כי אין מעשה ודעת וחכמה בשאול לרשעים ולא חשבון לצדיקים כשיתנו החוטאים דין וחשבון וכך נדרש במדרש והבא לפותרו בלא סירוס כמשמעו פותר חשבון לשון מחשבה מה יוכל עוד לעשות להפטר מן הדין: (יא) שבתי וראה. כמו ר זכור והזדיג"ט בלע"ז: לא לקלים המרוץ. לא עמדה לעשהאל קלותו משהגיע פקודתו: ולא לגבורים המלחמה. לא עמדה לאבנר גבורתו משהגיע יומו: וגם לא לחכמי' לחם. כגון אני שהיה לחמי ליום (מלכים א ה ב) שלשים כור סולת וגומר ועכשיו זה חלקי מכל עמלי מקלי ומקידה: וגם לא לנבוני' עושר. כגון איוב בתחל' (איוב א ג) ויהי מקנהו וגו' כשבאה שעתו אמר (שם יט כא) חנוני אתם רעי: וגם לא ליודעים חן. הרי משה אין יודע ונבון ממנו בישראל ולא מצא חן בתפלתו שיכנס לארץ: כי עת ופגע. כמשמעו. דבר אחר כי עת יקרה אותם והפגיעה והתחנה יהיו רגילין בהם שלא יבואו לדברים הללו: (יב) כדגים שנאחזים במצודה. כדגים גדולים שנאחזים במצודה גרועה והלושה ופירשו רבותינו היא הכה שאינה אלא כמין מחט ודג גדול נלכד בה: כהם יוקשים. במכשול קטן והלא כמו המצודה הרעה והפח נכשלים בני אדם בעת

שפתי חכמים

טוב מן האריה המת. לכך דרשו כך בפ' במה מדליקין: ק כי בלתי סירוס לא יובן הכ' כי תלילה שלא יהיה חשבון בשאול: ר ורואה

מצודת דוד

ומחשבת בינה ודעת חכמה: אשר אתה הולך שמה. לפי שבכל עת מתקרב יום המיתה לבוא אל הקבר לזה אמר אשר אתה הולך שמה כאלו הולך להתקרב אל הקבר: (יא) שבתי וראה. חזרתי וראיתי בעולם אשר הרדיפה לא הועילי' לקלי המרוץ כי לא נמלטו בנוסם מפני הרודף: ולא לגבורים המלחמ'. הגבור' לא הועילה לגבורים להיות להם נצחון המלחמה: לא לחכמים לחם. לא הועילה החכמה לחכמים להשיג לחם מאכלם: לא לנבונים עושר. התבונה לא הועילה לנבונים להשיג העושר: לא ליודעים חן. הידיעה לא הועילה אל היודעים ידיעות רבות מוחלפו' למצוא ע"י חן בעיני הבריות: כי עת ופגע. עת רעה ופגיעת מות יקרה את כולם הקלי' והגבורים כו': (יב) כי גם. טרם בוא העת והפגע לא ידע האדם עת בואה כי פתאום יבואו: כדגים. כמו הדגים שנאחזים פתאום במצודה רעה ומכאיב' וכמו הצפרים האחוזות פתאום בפח: כהם. כמו אלו כן בא פתאום מוקש על בני האדם לעת בוא הרעה כשתפול עליהם פתאום: (יג) גם זה ראיתי. על שאמר למעלה לא לחכמים לחם חזר להלל את החכם וכאומר אף שאין החכמה מועיל להשיג את הלחם עכ"ז אין להשליך

מצודת ציון

[יא] כי. אשר: המרוץ. מל' ריצה ורדיפה: ופגע. ענינו מכת מות כמו גש פגע בו [ש"ב א]: יקרה. מל' מקרה: [יב] שנאחזים. מל' אחיזה ולכידה: במצודה. מל' צייד והוא כעין רשת שצדין בו: רעה. ר"ל מכאיבה: בפח. הוא הרשת: כהם. כמותם: יוקשים. מל' מוקש

פירוש ע"ט

דארפן נכב'ענען, גזלן'ען איז ווס; כי אין סיי ווי סיי איז דאך ניט דא ניט קיין משפט, ניט קיין חשבון, ניט קיין קלוגהייט, ניט קיין פארשטאנד דארטן אין גרוב וואו דו גייסט, אז דו שטארבסט (אימצער קען מען זעהן צו ווס עס ברייננט דעם מענטשן אז ער גלויבט ניט אין השארת הנפש אונ אין שכר ועונש אויף יענער וועלט!): (יא) זאגט שלמה, שבתי איך האב אבער געזעהן אז דיא חכמים (די אפיקורסים), די וואס ווילן נאר לעבן אגוטען טאג קענן אויך ניט אויספירן אלץ ווס זייא ווילען, אונ זייערע גאנצע ארבייט ווערט צוא שאנדן, דען אז זיי גלויבן ניט אין השגחת הבורא ווערן זיי ווי אשפילצייג אין די הענט פון צופאל כי לא ניט אלע מאל דערגרייכט דר שנעלפיסיגער זיין ציעל ניט אלע מאל זיעגען (זיינען מנצח) דיא שטארקע אין אמלחמה, דיא קלוגע פעלט אפט ברויט, דיא פערשטענדיגע פעלט אפט געלט, ניט אלע מאל האבען דיא קענער חן, דען דיא שלעכטע צייט אונ דער צופאל טרעפט אלעמן, אונ די ווס זאגן אז ווס אמענטש קען טאן זאל ער טאן, איז פוסט אונ נארעש: (יב) כי גם דען דער מענטש וויים ניט פריער ווס אים וועט שפעטער טרעפן, אזו ווי די פיש ווייסן ניט פריער אז זייא וועלן אריין פאלען אין שלעכטע נעטצן, ווי דיא פוגל ווייסן ניט אז זיי וועלן געפאנגן ווערן כהם אזו ווי זיי ווערן פלוטצלונג געפאנגען, אזו ווערן די מענטשן געשטראפט פלוטצלונג דורך אלערליי אונגליקן וועלכע זיי האבן גאר ניט ערווארטעט: (יג) גם זה אויך אין דם האב איך בעמערקט דעם יתרון פון חכמה וגדולה אונ האב עס פאר

מדרש חכמים

זיך ארום, פוצט זיך ארום, שמירט זיך איום מיט גוטע זאלב, ריינגט אפ אייערע קליידער אונ מאכט זיך גרייט צו דר סעודה. קיין צייט ווען די סעודה וועט זיין הט ער זיי ניט באשטימט. די קלוגע האבן ארום געשפאצירט ארום דעם קעניגס פאלאטץ, דען זיי האבן געזאגט פעלט דען עפעס אין קעניג'ס פאלאץ, געוויס וועט באלד זיין די סעודה. די נארען אבער האבען ניט באטראכט גוט דעם קעניג'ס ווערטער אונ האבען זיך ניט צו געהיילט, זייא האבן געזאגט קען דם זיין אז א סעודה זאל שון געמאכט ווערן, א פראסטער מענטש הט אויך געווג מיה פאנאנדער צו שטעלן די חלקים עס זאל פר יעדערן פאסן ומכל שכן ביין קייזר, אויך דארף דאך צו גיין די גאנצע צערעמאניע ווי אויסצושטעלן די שטולן א. ז. וו. אונ יעדר פון זיי איז זיך אוועק צו זיין ארבייט, דר טוגלר צו די קאלף, דער טעפער צו די ליים, דער שמיד צו די נאקאוואלניע, דר וועשר צו זיין וואש שטוב א. ז. וו. פלוטצלונג הט דער קייזר אבעפעל געגעבן, אלע זאלן קומן צו דר סעודה, שנעל זאל מען אלעמן ברייגגן צום טיש. די חכמים זיינן געקומן ריין אונ שיין די נאראנים איינגעריכט אונ איינגע־שמוצט, הט זיך דר קייזר זייער געפרייט מיט זיינע קלוגע געסט, דען זיי האבען איהם אפגעגעבען זי. כבוד אונ

אלי: יד עיר קטנה ואנשים בה מעט ובא אליה מלך גדול וסבב אתה ובנה עליה
מצודים גדלים: טו ומצא בה איש מסכן חכם ומלט הוא את העיר בחכמתו ואדם
לא זכר את האיש המסכן ההוא: טז ואמרתי אני טובה חכמה מגבורה וחכמת המסכן
בזויה ודבריו אינם נשמעים: יז דברי חכמים בנחת נשמעים מזעקת מושל בכסילים:
יח טובה חכמה מכלי קרב וחוטא אחד יאבד טובה הרבה: י א זבובי מות יבאיש

תו"א עיר קטנה ואנשים בה מעט. נדרים לב עקידה שער עג: טובה חכמה מכלי קרב. עקידה שער ל: וחוטא אחד יאבד טובה הרבה. קדושין מ: זבובי מות יבאיש יביע שמן. ברכות סא:

רש"י

פקודת רעתם כשבא עתם ליפול הרעה עליהם פתאו' במלודה רעה מלאוויס"ה בלע"ז: בהם. כמותם: (טו) ואד' לא זכר. לא היה הוטבו לכלום: (טז) ואמרתי אני. כראותי כן טובה חכמה מגבורה והרי הכמתו של זה בזויה לכולם ועכשיו כולם נמלטו על ידו. ומדרש אגדה עיר קטנה זה הגוף. ואנשים בה מעט. אלו איבריו של אדם. מלך גדול. זה יצר הרע שכל איבריו מרגישים בו. איש מסכן. זה יצר טוב: (יז) בנחת נשמעים. מקובלים הם לבריות: מזעקת מושל בכסילים. משה נפטר זה כמה שנים ועדיין גזרותיו מקובלים על ישראל וכמה מלכי אומות גוזרין גזירות על ישראל ואין דבריהם מתקיימין: (יח) טובה חכמה מכלי קרב. חכמתה של סרח שנאמר (שמואל ב כ כב) ותבא האשה אל העם בחכמתה עמדה להם יותר מכלי קרב שהיה בידם להלחם עם יואב: וחוטא אחד יאבד טובה הרבה. אילולי שהרגה לשבע בן בכרי היו כולם אבודים על ידו. ד"א והוטא א' יאבד טובה הרבה. הרי שהיו ישראל מחצה צדיקים ומחצה רשעים ובא א' וחטא ועשאן מרובים כמלא שהכריע את כולם לחובה: (א) זבובי מות יבאיש יביע וגו'. כגון בימי החורף שאין בזבובין כח והם קרובים למות גם אם בא לתוך שמן רוקח ומתערב בבשמים הוא מבאישו והוא מעלה קלף שקורין אשקומ"א בלע"ז ונראה בו כמין אבעבועות וזהו משמעו של יביע הרי דבר קל שהפסיד דבר

מצודת ציון

[יד] מצודים. מבצרים כמו מצודות סלעים [ישעיה לג]: [טו] מסכן. עני ורש כמו ילד מסכן [לעיל ד]: [יז] בנחת. ר"ל בשפלו' קול: [יח] מכלי קרב. כלי מלחמה כמו המלמד ידי לקרב [תהלים קמד]:

י [א] יבאיש. ענין סרחון: יביע. מל' נביעה: רוקח. מעורב בבשמים כמו רוקח מרקחת [שמות ל]: יקר. ענין חשיבות כמו

מצודת דוד

את החכמה מנגד כי גם זה ראיתי מדבר חכמה כזה העולם: וגדולה. החכמה הזאת חשובה היא אלי: (יד) עיר קטנה. ראיתי עיר קטנה ודבר קל הוא לכבוש עיר קטנה הואיל ואפשר לסבבה: ואנשים בה מעט. להלחם מול האויב הבא עליה: ובא אליה. לכבשה: מלך גדול. ר"ל בעם רב: ובנה עליה. ממעל לה ונבוהים ממנה בנה מצודים גדולים בקומה למען יעלו עליהם להשליך למטה לתוך העיר אבנים וכלי משחית וכאומר בהיות כן אין ספק שתלכד העיר: (טו) ומצא בה. ונמצא בתוך העיר איש דל שהיה חכם ביותר והוא בהכמתו מלט את העיר מיד המלך הבא עליה: ואדם. קודם שמלט את העיר לא זכר מי מבני האדם את האיש המסכן ההוא כי היה נבזה בעיני כל ולא עלה זכרונו בפי אנשים וכאומר אם היה נחשב מתחלה בעבור החכמה לא היה פלא כ"כ מה שמלט את העיר כי החשיבות הועילה אל החכמה אבל הואיל ולא היה נחשב לכלום א"כ החכמה לבדה עשתה את זאת: (טז) ואמרתי. בראותי כן אמרתי טובה החכמה יותר מן הגבורה הואיל ועל ידי החכמה נמלטה העיר מיד המלך הגבור: וחכמת המסכן בזויה. כאשר הנה החכמה לבדה עשתה את זאת כי חכמת המסכן היא בזויה ודבריו אינם מקובלים ולא קנה החשיבות בעבור החכמה וא"כ לא היה בו חשיבות שתועיל אל החכמה למלט את העיר: (יז) בנחת נשמעים. אף כי ידבר בנחת מבלי זעקה המה נשמעים ונקיבלים: מזעקת. יותר מדברי זעקת מושל הנחשב בין הכסילים ר"ל אחד מהכסילים (הדבר הנאמר בזעקה מוזרז יותר מדבר הנאמר בנחת ובשפלות קול): (יח) טובה חכמה. יותר תועלת בא מן החכמה ממה שבא מכלי קרב כי על ידי החכמה יוכל יותר להנצל מן המיתה ממה שינצל ע"י כלי קרב: וחוטא אחד. אם מבעלי החכמה נמצא חוטא א' אזי רבים מושכים ידיהם מן החכמה באומרם מה הועילה החכמה לזה החוטא א"כ החוטא הזה יאבד טובה הרבה כי ע"י רבים נמנעו ידיהם מן החכמה המביאה טובה:

י (א) זבובי מות. זבובים מתים כל אחד מהם שיפול לתוך שמן רוקח המריח הרבה עכ"ז הזבוב הזה יבאיש את השמן ולא יפסוק הביאוש כי הזבוב יביע את הביאוש כמעין הנובע א"כ הרי דבר קל הפסיד דבר חשוב: יקר מחכמה. כן אדם היקר והשוב

מדרש חכמים

האבן פארשיינט זיין פאלאץ, אבער אוף די נארעשע געסט איז ער געווארן שרעקליך אין כעס, דען זיי האבן איהם ניט אפגעגעבן זיין כבוד אונ האבן פארמאוסת זיין פאלאץ. הט דר קייזער געזאגט. די וואס האבען פארשטאנען זיך צוצוגרייטן צו דר סעודה זאלן גיין צום קעניגליכן טיש, אבער די וואס האבן קיין שכל ניט געהאט זיך צוצוגרייטען זאלען ניט גיין צום טיש. נאהר אויסער דעם זאלען די קלוגע זיצען, עסען אונ טרינקן אונ די נארען זאלען די גאנצע צייט שטיין, אלץ צו זעהען אונ גאר נישט באקומען אום זיי זאלן צער האבן אונ דורך דעם באשטראפט ווערן. בר קפרא אונ ר' יצחק בר קפרא זאגן מען קען עס גלייכן צו א פריי פון א גרויסן בעאמטן, וועלכע הט זיך געפוצט יעדען טאג (אונ דער מאן איז ניט געוועזן אין דער היים) האבן די שכנות איהר געפרעגט פר וועם פוצט דו זיך?

פירוש ע"ט

זייער וויכטיג געפונען: (יד) עיר קטנה אוף א קליינע שטאט, וועלכע הט געהאט ווייניג איינוואונער, איז געקומען א שטארקער פירסט, הט איר ארומ גערונגעלט אונ הט ארום איר אנגעבוט באלווערקע (הוכע בערג פון זאמד וואס דר שונא בויעט אז ער זאל קענען פון זיי אריינשיסן אין שטאט אריין): (טו) ומצא בה הט זיך אבער אין איר געפונען איין ארימאן אבער א קלוגער, וועלכער הט איר מיט זיין חכמה געראטעוועט וואדם קיינער ביז ער האט מציל געוועזן די שטאט) הט אים פריער אבער ניט באמערקט: (טז) ואמרתי האב איך דערפאר באשלאסן אז חכמה איז בעסר פון שטארקייט, אבער דאך איז די חכמה פון אן ארימען מענטשן פעראכטעט (מבוזה) אונ קיינער הערט ניט צוא זיינע רייד: (יז) דברי חכמים די רייד פון די קלוגע איז אזוי זיס אונ זאנפט אונ זיי איז בעסער צו הערן ווי די געשריי פון דיא הערשענדע נארן: (יח) טובה יא, עס איז בעסער חכמה וויא קריגס געוועהר וחוטא אבער איין פעלער קען אוך אפילע גוטע זאכען פארדארבען:

(א) זבובי מות אזו ווי טויטע פליגען פארדארבען אונ מאכן קלעולען דעם גוטן באלזאם אייל אז זייא פאלן אריין אין איהם, אזוי פארדארבט אביסל נארישקייט דעם גוטן נאמן פון א מענטשן

יביע שמן רוקח יקר מחכמה מכבוד סכלות מעט : ב לב חכם לימינו ולב כסיל
לשמאלו : ג וגם בדרך כשהסכל יתיר ה' הלך לבו חסר ואמר לכל סכל הוא : ד אם
רוח המושל תעלה עליך מקומך אל תנח כי מרפא יניח חטאים גדולים : ה יש רעה
ראיתי תחת השמש כשגגה שיצא מלפני השליט : ו נתן הסכל במרומים רבים
ועשירים בשפל ישבו : ז ראיתי עבדים על סוסים ושרים הלכים כעבדים על הארץ :
ח חפר גומץ בו יפול ופרץ גדר ישכנו נחש : ט מסיע אבנים יעצב בהם בוקע עצים

תו"א יקר מחכמה וגומר . זוהר פרשת בראשית ופרשת תזריע עקידה שער מז : לב חכם לימינו . שם שבת ל : וגם בדרך כשהסכל הולך לבו. זוהר סוף פרשת בראשית עקידה שער מד : כשגגה שיוצא מלפני השליט . מ"ק יח כתובות פג מציעא סח : ופורץ גדר ישכנו נחש . שבת קי עבודה זרה כז : מסיע אבנים יעצב בהם בוקע עצים יסכן בם . בבא קמא סנהדרין ק :

סדגוש אחר שורק

רש"י

חשוב כך יקר מחכמה ומכבוד הסכלות מעט שהרי הכריע את כולם הרי שהיה אדם זה שקול במחצה עבירות ומחצה זכיות ובא ועבר עבירה אחת והכריעתו לכף חובה כמצאת סכלות זה שהוא דבר מועט יקר ושקול וכבד יותר מכל החכמה והכבוד שהי' בו שהרי הכריע את כולם : יקר . לשון כובד . הוא כבד ושקול יותר מן החכמה וכבוד שבו. ומדרש אגדה מושלים יצר הרע לזבובי מות : יבאיש יביע . שם טוב שהוא ערב משמן רוקח : (ב) לב חכם לימינו . חכמתו מזומנת להטותו של דרך המיומנת לטובתו : ולב כסיל לשמאלו . לעקשו מן הדרך המיומנת שהיא תפארת ונוטה לו : (ג) ואמר לכל סכל הוא. בהליכתו ובדיבורו הכל מכירין שהוא שוטה : (ד) אם רוח המושל. מושל העולם תעלה עליך לדקדק אחריך במדת הדין : מקומך אל תנח . מלתך הטובה אל תנח לומר לו מה יועיל לדקתי לי : כי מרפא . דקדוקי הדין ביסורין הבאין עליך מרפא הוא לעונותיך ויניח לך חטאים הגדולים : (ה) כשגגה שיצא מלפני השליט. דומה הוא לשליט שהוציא דבר שגגה מפיו שוגג ואי אפשר לחזור כך אומר הקב"ה ואין להשיב : (ו) נתן הסכל במרומים רבים . זו היא הרעה שהיא כשגגה שיוצא מלפני השליט שניתן השטות והרשע במרומי גובה שהגביה הקב"ה את הכסילים ואת הרשעים שאני רואה ברוח הקודש שהם עתידים לפשוט יד בהיכלו ולשום אותותם אותות : ועשירים בשפל ישבו . ישראל שכל הגדולה והכבוד שיש להם עכשיו בימי עתידים לישב בשפל שנאמר (איכה ב י) ישבו לארץ ידמו : (ז) ראיתי עבדים על סוסים . הם כשדים שנאמר בהם (ישעיה כג יג) זה העם לא היה יתעלו להיות על סוסים מוליכים את שבויי ישראל אסורים בקולרין : הולכים כעבדים על הארץ. לפני קרונין של כשדים : (ח) חפר גומץ. שוחה : בו יפול. פעמים שהוא נופל בו כלומר יש לך הורס רעה וסופו לשוב עליו בסוף שכלה זרעו של נבוכדנאצר על ידי כלי בית המקדש שנאמר (דניאל ה כג) ועל מרי שמיא התרוממת : ופרץ גדר . סייג של חכמים לעבור על דבריהם : ישכנו נחש . מיתה בידי שמים ת ולפי שדבר בלשון פריצת גדר הזכיר בתשלומין לשון נשיכת נחש שהוא דר בחורי נקבי כתלי בתים פרוצים : (ט) מסיע

שפתי חכמים

בחול"ם הוא כמו זכור פי' ל' הוה כי תמיד הוא רואה : ש דק"ל הרי לב כל אדם הוא בגופו . לכ"פ חכמתו מזומנת כו' וכן לב כסיל לשמאלו : ת דק"ל למה כינה למיתה בידי שמים בשם נחש . לכ"פ

מצודת דוד

בעבור החכמה והכבוד הנגלה בו עכ"ז אם גם ימצא בו סכלות מעט משחית הסכלות את חשיבותו : (ב) לב. ר"ל השכל הנטוע בלב : לימינו. ר"ל מזומן לו בכל עניניו ומיד ימצאנו בעת הצורך ואמר בלשון משלה ולפי שהיד הימין האדם מזומנ' ומהיר' יותר מן השמאלי' : לשמאלו . ר"ל אינו מזומן ואינו מוסר בעת הצורך : (ג) וגם בדרך . אפילו בהיותו בדרך שלא במקום מושבו אפילו כשהוא הולך ואינו מתעכב נראה לכל שהוא חסר שכל : ואמר לכל . ר"ל מעשיו ועניניו לא בהשכל וכאלו בפיו יאמר לכל שהוא סכל : (ד) אם רוח המושל . אם תעלה עליך חמת המושל אל תניח מקו' מושבך לברוח מפניו : כי מרפא . כי הרפיון מה שתהיה רפוי ממנו ואינך נמסר בידו יניח ויעבור חטאי' גדולי' כי בברחך תוכיח חטא ולא יחמול עליך כאשר ישיג אותך : (ה) יש רעה. אשר ראיתי תחת השמש : כשגגה . ממשלת המושל מצריכו לעשות פעמי' הפוך הראוי ומרא' לעם כאלו שגג בדבר אשר לא כן הוא : (ו) נתן הסכל . ר"ל וזהו הכסיל נתן במקומות גבוהים מקומות שאין ראוי לו והעשירים הראוים לכבוד ישבו במקום שפל ונמוך וזה נראה כאלו בשגגה נעשה אבל לא כן הוא : (ז) על סוסים . רוכבים על סוסים מה שאין ראוי להם : כעבדים . כמו שראוי לעבדים : על הארץ . הולכי' ברגליהן על הארץ : (ח) חופר גומץ . החופר בור שיפול בו זולתו אזי החופר עצמו יפול בו ר"ל המכין תקלה לחבירו הוא בעצמו נתקל בו : ופורץ גדר. ההורס גדר של אבנים למען יצאו הזוחלים הנחשים הדרים בנקבי חורי הגדר ויזיקו לבני אדם אזי הנחש ישך את ההורס עצמו והוא כפל ענין במ"ש : (ט) מסיע אבנים .

מצודת ציון

אבנים יקרות [מ"א ז] : [ד] רוח . ענינו כעס וחמה כמו ינחל רוח [משלי יח] : תנח . ענין עזיבה : מרפא . מלשון רפיון : יניח. מל' הנחה : [ו] הסכל . הכסיל : במרומים . מל' מרום וגובה : רבים . ר"ל גדולים : בשפל . מקום נמוך : [ח] חופר . כורה : גומץ . גומא ובור ואין לו חבר ומענינו יובן פתרונו : ופורץ . ענין הריס' : גדר . כותל אבנים : ישכנו . מל' נשיכה ונכיתה : [ט] מסיע . מל' הסעה ועקירה ממקומם כמו ויסע

פירוש ע"ט

וועלכער האט זיך ערוואָרבען דעם גוטען נאמען דורך חכמה אונ עהרע : (ב) לב די הארץ פון דעם קלוגען פירט איהם רעכטס, אין רעכטען וועג, די הארץ פון די נארען גייט איהם לינקס, צו גיין אין קרומען וועג : (ג) וגם בדרך די נארישקייט פון נארען איז קענטיג אויף יעדען וועג וואו ער גייט , ער ווייזט אלעמען הויך אז ער איז א נאר : (ד) אם רוח המושל ווען דער צארן פון דעם געוועלטיגער וועט אויף דיר אנקומען, זאלסטו דיין שטעלע ניט פערלאזען אום צו אנטלויפען, כי מרפא דען דורך נאכגעבען (אז מען גיט נאך) קריגט מען פערצייהונג (מחילה) אויף די גרעסטע זינד : (ה) יש רעה אמת איך האב צו געזעהן אפילו שלעכטע זאכען אונטער דער זונן, וואס דער קעניג מאכט אמאהל איבעראיילענד : (ו) נתן דיא נארישקייט ווערט דערהויבט גאנץ גרוס אונ מענטשען פון הויכען שטאנד זיצען טיעף : (ז) ראיתי איך האב געזעהן קנעכט רייטען אויף טהייערע פערד , אונ פירסטען גייען צו פוס, ווי קנעכט : (ח) חופר גומץ אבער ווער עס גראבט א גרוב פאר אנ'אנדערען פאלט אליין אין איהר אריין (דיא

מדרש חכמים

דיין מאן איז דאך ניטא אין דר היים, האט זי זיי געענטפערט, מיין מאן איז אנ'אדמיראל, ער איז אויפ'ן וואסער, אז עס וועט זיך נור מאכען א גוטער ווינט קען ער יעדע מינוט אנקומען, איז בעסער ער זאל מיר געפינען שיין אונ ריין, ווי ער זאל מיר טרעפען שמוציג. אזי ברויך אויך דר מענטש שטענדיג זיין אנגעגרייט מיט תשובה אונ מעשים טובים, דען יעדע מינוט קען מען איהם רופען :

יִסָּכֶן בָּם׃ י אִם־קֵהָה הַבַּרְזֶל וְהוּא לֹא־פָנִים קִלְקַל וַחֲיָלִים יְגַבֵּר וְיִתְרוֹן הַכְשֵׁיר חָכְמָה׃
יא אִם־יִשֹּׁךְ הַנָּחָשׁ בְּלוֹא־לָחַשׁ וְאֵין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלָּשׁוֹן׃ יב דִּבְרֵי פִי־חָכָם חֵן וְשִׂפְתוֹת
כְּסִיל תְּבַלְּעֶנּוּ׃ יג תְּחִלַּת דִּבְרֵי־פִיהוּ סִכְלוּת וְאַחֲרִית פִּיהוּ הוֹלֵלוּת רָעָה׃ יד וְהַסָּכָל
יַרְבֶּה דְבָרִים לֹא־יֵדַע הָאָדָם מַה־שֶּׁיִּהְיֶה וַאֲשֶׁר יִהְיֶה מֵאַחֲרָיו מִי יַגִּיד לוֹ׃

תו"א אם קהה הברזל והוא לא פנים. תענית ז: וחילים יגבר. שם ח: אם ישוך הנחש בלוא לחש. שם ערכין טו עקידה שער כב: ואין יתרון לבעל הלשון. תענית שם:

רש"י

אבנים יעצב בהם. מסיע אבנים ממחצבתם בהרים מתיגע בהם: **יעצב.** לשון יגיעה כמו (בראשית ג יז) בעצבון תאכלנה כלומר כל אדם לפי מלאכתו עצבונו אף עושה רעה לפי זריעתו יקצור: **יסכן בם.** יתחמם בהם כמו (מלכים א א ב) ותהי לו סוכנת אף העוסק בתורה ובמצות סופו ליהנות מהם: (י) **אם קהה הברזל.** הרבות מורים שקיהה פיהם וחדודם: **והוא לא פנים קלקל.** ואינם לטושים ומרוטים (יחזקאל כא טו) למען היות להם ברק. אעפ"כ וחיילים יגבר מגביר הוא במלחמה את גבורי החיילים לנצח: **ויתרון הכשיר חכמה.** ומעלת כשרון יש עוד לחכמה יותר מן הברזל אם תלמיד חכם משחיר פניו ברעב ואתה רואהו מסכן בין העשירים הרבה חיילים מתגברים על ידו ואל תתמה על וי"ו וחיילים כי הרבה ווי"ן נופלים כן בלשון עברית כמו (תהלים כ יח) אם ראית גנב ותרץ עמו (שמות טו ב) עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה והרבה מפורשים כזה: (יא) **אם ישך הנחש.** את איש: **בלא לחש.** מחמת שלא לחשו החבר שלא ישוך: **ואין יתרון.** לחבר הרשע שהיה רגיל ללחשו בלא לחש כך אם בני עירך כשלים באיסורין מחמת שאין חכם דורש להם ומלמדם את חוקי התורה אין יתרון לו בשתיקתו ולא ישתכר: (יב) **דברי פי חכם חן.** על שומעיהם ומשמעים לו וטוב לו שנוטל גדולה עליהם: **ושפתות כסיל תבלענו.** זה המסית את חבירו מדרך טובה כגון בלעם שפרץ גדרן של עכו"ם שגדרו עצמן מן העריות מדור המבול ואילך והוא יעץ להם להיות מפקירין בנותיהם לזנות: (יג) **תחלת דברי פיהו סכלות.** כשאמר לו הקב"ה (במדבר כב ט) מי האנשים האלה עמך היה לו להשיב ה' אתה יודע והוא אמר בלק בן צפור מלך מואב שלח אלי כלומר אם בעיניך אני נבזה חשוב אני בעיני מלכי הארץ: **ואחרית פיהו הוללות.** שיעמוס וערבוב לכה איעצך זמת אולת: (יד) **והסכל ירבה דברים.** שהיה מתפאר בעצמו שהיה יודע דעת עליון: **לא ידע האדם מה שיהיה.** לו לאחר זמן שהרי הלך ליטול שכרו במדין ולא ידע שיפול בחרב. ולפי פשוטו הסכל ירבה דברים גוזר ואומר מחר אעשה כן לפלוני ואינו יודע מה יהיה מחר: **ואשר יהיה מאחריו מי יגיד לו.** כלומר לא סוף דבר שאינו יודע מה יהיה לאחר זמן אלא

מצודת ציון

אבנים גדולות [מ"א ז]: **יעצב.** מל' עצבון: **בוקע.** ענין האך: **יסכן.** מלשון סכנה: [י] **קהה.** ענינו עבירות והושך כמו והנה כהה הנגע [ויקרא יג] ובאה הקו"ף במקום הכ"ף כי גיכ"ק מתחלף: **קלקל.** ענין לטישה וצחצוח כמו קלקל בחצי' [יחזקאל כ"א] והוא מל' נחושת קלל [שם א]: **וחילים.** אנשי חיל יוצאי מלחמה: **ויתרון.** מל' יתר ומרובה: **הכשיר.** ענין ישר וטוב: [יא] **ישוך.** מלשון נשיכה: **לחש.** הם דברים ידועים ידבר על הנחש שלא ישך ועל שהדרך לאומרו בשפלות קול לכן יקרא לחש: **לבעל הלשון.** זה המלשין ומדבר לה"ר: [יב] **תבלענו.** ענין

מצודת דוד

העוקר אבנים ומסיעם ממקומו' להצליכ' בחוצות למען יכשלו בהם בני אדם אזי המסיע עצמו יעצב ע"י כי הוא עצמו יוכשל בהם: **בוקע** עצים. להפיל הבקיעות על בני אדם להרגם אזי הבוקע בא על ידם לידי סכנה כי עליו יפלו וכפל הדבר פעמים רבות וכדרך המקרא ולומר שבכל פעם הוא כן: (י) **אם קהה הברזל.** אם ברזל להב החרב נעכר ונחשך ולתוספת ביאור אמר והוא לא פנים קלקל ר"ל שמראית פניו אינו לטוש וזכוך: **וחילים יגבר.** עכ"ז מגביר הוא במלחמה את אנשי החיל לנצח את הנלחמים בהם: **ויתרון הכשיר חכמה.** עוד יותר כשרון יש לחכמה וכמ"ש טובה חכמה מכלי קרב (לעיל ט): (יא) **אם ישך הנחש.** את איש הוא בעבור שלא לחשו החבר שלא ישוך אבל אם היו לחשו ומזהירו לא היה נושך: **ואין יתרון לבעל הלשון.** המלשין אין לו מעלה יתירה מן הנחש וכאומר שהיא עוד גרוע מן הנחש כי דומים הם במה שאין להם הנאה במעשיהם והנחש אם לחשו עליו ומזהירו אינו נושך והמלשין הלא הוא מוזהר ועומד ואינו שוב דרכו: (יב) **דברי פי חכם חן.** הדברים היוצאים מפי חכם נעלים הן בעיני הבריות ולכן כלם אוהבים אותו ומפלים בעוונתו: **ושפתות כסיל.** הדברים היוצאים משפתות הכסיל הם משחיתים אותו כי לא בדעת ידבר ועי"ז מוכן הוא אל ההשחתה: (יג) **תחלת.** ראשית מאמריו הוא סכלות וסופו היא שיעמוס רעה ר"ל מתחלה עד סוף המה דברי שטות ושיעמוס: (יד) **והסכל.** אף שהסכל מרבה דברים עכ"ז עם כל רבויים אדם השומע אמריו לא ידע מה סופי' תכלית מאמריו ועיקר כונתו: **ואשר יהי'.** ואפי' אם הסכל יאמר לאדם דבר מוחש אשר יהיה מאחרי האדם שלא כנגד עיניו אלא מאחורי ערפו אף שהוא קל לדעת ולהבין מ"מ אין ידוע לו כי מי יגיד

פירוש ע"ט

חֲנוּפָה און דִי נַארֶעשְׁקֵייט גִילְט נִיט אֵייבִּיג) וּפוֹרֵץ און דֶער וָוס בְּרֶעכְט דִי שְׁטֵיינֶערְנֶע צֶאמֶען, וֶועלֶען אִיהְם דִי שְׁלַאנְגֶען (וָואס וואוינֶען דָארְטֶען) בֵּייסֶען׃ (ט) מַסִיעַ וֶוער עֶס בְּרֶעכְט שְׁטֵיינֶער דֶער וֶוערְט צוּקְלֶעצֶעט דוּרְךְ זֵיי, און וֶוער עֶס מַאכְט פַאלֶען דִי בּוֹימֶער פוּן וַואלְד, וֶוערְט פוּן זֵייא פַארְווָאונְדֶעט (ד"ה יֶעדֶער הָט עַגְמַת נֶפֶשׁ פוּן זַיין אַרְבֵּייט, אַזוֹ וֶועט אוֹיךְ זַיין מִיט הוֹלְכֵי רָכִיל)׃ (י) אִם קֵהָה וֶוען דֶער אַייזֶען (מִיט וֶועלְכֶען מֶען וַוארְפְט אוּם בּוֹימֶער) אִיז שְׁטוּמְפִּיג (נִיט שַׁארְף) און דֶער מַאן הָט דִי זֶעג נִיט גוּט אָנְגֶעשְׁלִיפֶען, מוּז מֶען שְׁטֶעטְס דִי קְרַאפְט פַארְשְׁטַארְקֶען, חָכְמָה אָבֶּער הָאט דֶעם פָארְצוּג (דֶעם יִתְרוֹן) דָאס זִיא וֶוערֶעט אִימֶער אָן דֶעם רִיכְטִיגֶען אוּן גֶעהֶערִיגֶען מִיטֶל׃ (יא) אִם יִשּׁוֹךְ הָט דִי שְׁלַאנְג אֵיינְמָאל אַיינְגֶעבִּיסֶען, הֶעלְפְט שׁוֹין קֵיין בֶּעשְׁוֶוערֶען נִיט, אַזוֹ אִיז אוֹיךְ מִיט דֶעם צוּנְג פוּן רְכִילוּת'נִיק (הָט עֶר אָפּ גֶעזָאגְט דִי רְכִילוּת אִיז שׁוֹין פַארְפַאלֶען)׃ (יב) דִּבְרֵי דִי מוֹל פוּן דֶעם קְלוּגֶען אִיז פֶערְשׁוֹינֶונְג (עֶר שׁוֹינְט יֶענֶעם, עֶר זָאגְט נִיט אָפּ וֶוען עֶר הָט גֶעהֶערְט אַרְכִילוּת) אָדֶער דִיא לִיפֶּען פוּן דֶעם נַארֶען אִיז פֶערְדַאמוּנְג׃ (יג) תְּחִלַּת דֶער אָנְפַאנְג פוּן זַיין רֵייד אִיז יֶענֶעם שְׁלֶעכְטֶעס צוּ טָאן, אָבֶּער סוֹף כָּל סוֹף מַאכְט אִיהְם זַיין אֵייגֶענֶע מוֹיל אוּנְגְלִיקְלִיךְ׃ (יד) וְהַסָּכָל אָבֶּער הוֹיפְּט הָאט יֶעדֶער נַאר הָאלְט אַסַאךְ צוּ רֵיידֶען לֹא יֵדַע אַזָא מֶענְטְשׁ ווייס קֵיין מָאהְל נִיט וָוס עֶס וֶועט שְׁפֶּעטֶער

זיין

טו עמל הכסילים תיגענו אשר לא־ידע ללכת אל־עיר: טז אי־לך ארץ שמלכך נער ושריך
בבקר יאכלו: יז אשריך ארץ שמלכך בן־חורים ושריך בעת יאכלו בגבורה ולא
בשתי: יח בעצלתים ימך המקרה ובשפלות ידים ידלף הבית: יט לשחוק עשים לחם
ויין ישמח חיים והכסף יענה את־הכל: כ גם במדעך מלך אל־תקלל ובחדרי משכבך

תו"א אשר לא ידע ללכת אל עיר . עקידה שער עג : אי לך ארץ שמלכך נער . שבת י : ואשריך בבקר יאכלו . עקידה שער ה זוהר פ' לך לך ופרשת תיי פרה ויב"ת תרומה : אשריך ארץ שמלכך בן חורין . שם עקידה שער עג : בעצלתים ימך המקרה . תענית ז מגילה יח סנהדרין ז : גם במדעך מלך אל תקלל . בתרא ד : ובחדרי משכבך אל תקלל עשיר . שם :

רש"י

אף ההוא עכשיו מאחריו שלא כנגד עיניו אלא מאחורי ערפו מרחוק לריך הוא שיהא מי יגיד לו: (טו) עמל הכסילים תיגענו. כסילותם גורם להם עמל המיגען אשר לא למדו דרכי מבואות העיר ומתיגע לכנוס דרך פתחים ובלעי המים ויגע בטביעות רגליו בבוץ כלומר עצלות של עוזבי התורה גורם להם יגיעת עמל בגיהנם: אשר לא ידע ללכת. אל כתיב אמת לפרוש מן העבירה לפי שלא למד תורה שנא' (תהלים קיט קה) נר לרגלי דבריך: (טז) אי לך ארץ שמלכך. בזמן שמלכך ודייניך מתנהגים בנערות: (יז) בגבורה ולא בשתי. שעוסקין בגבורת החכמה והבינה ולא בשתיית יין: (יח) בעצלתים ימך המקרה. כשאדם מתעצל ואינו מתקן הפרלה קטנה שבתקרת הבית: ימך המקרה. יושפל הבנין המקרה את הבית והמסכך עליו: ידלף. יטפטף דלף גשמים כלומר כשישראל מתעצלים בתורה הם נמקים ובית גאון עוזם חרב ומך: (יט) לשחוק עשים לחם. לחדות מזומני א חתנים וכלות עושים סעודה ושתם סעודה גדולה קרויה לחם כמו דאת אמר (דניאל ה ד) בלשצר מלכא עבד לחם רב: ויין. משקין בסעודה אשר ישמח החיים: והכסף יענה את הכל. אם אין כסף אין סעודה לפיכך לא יתעצל אדם מן המלאכה כדי שיהא לו מה להוציא: (כ) גם במדעך מלך. אפי' במחשבותיך

שפתי חכמים

ולפי שדיבר בל' כו' : א ל' גמרא הוא בפרק אין דורשין כבני אדם

מצודת דוד

לו הועיל ובסכל אין אומר ואין דברים: (טו) עמל הכסילים. טורח הכסילים תיגע את כל אחד מהם כי לפי כסלותם טורחים הרבה בדבר שאין בו טורח והרי הם יגעים בעבור רוב הטורח וחוזר ומפרש לדוגמא שזהו הכסיל אשר לא ידע ללכת אל עיר כי לא מלא חכמה ללכת בדרך כבושה והולך הוא בשביל קטן ותועה בדרך וטורח הרבה ומתיגע: (טז) אי לך ארץ. אוי לך ארץ אשר מלכך מתנהג בנערות ואינו משים לבו בתקון המדינה: ושריך. עי"ז גם שריך אוכלים בקונס בבוקר הפך מ"ש דינו לבוקר משפט (ירמיה כ"א): (יז) אשריך ארץ. מאושר ומשובח אתה ארץ אשר מלכך הוא בן גדולים מלך כזה לא יתנהג בנערות: ושריך. עי"ז גם שריך לא יאכלו עד בוא עת האוכל וטרם יאכלו ישפטו משפט העם: בגבורה. כל עסקם בגבורת המלחמה ובתחבולותיו ואינם עוסקים בשתיית היין: (יח) בעצלתים. בעבור ידים עצלתים נעשה תקרת הבית מך ודל ר"ל שמתקלקל התקרה אם בעליו מתעצלים לתקנו בכל עת: ובשפלות ידים. בשביל שמשפיל ידיו למטה והינו מרים אותם לעשות בהם מלאכת תקון הגג אזי יטפטף אל הבית מי גשמים וכפל הדבר במ"ש: (יט) לשחוק. על שמחה לבדה עושים סעודה גדולה אבל בזולת בנוחה אין דרך לעשותה ויין משמח את החיים לבדם ר"ל בני אדם בריאים כי לחלשי הטבע יזיק היין ומביא עוד עלבון: והכסף. אבל הכסף יסיב את הכל למלאות שאלת כלם כי הכל לריכים אל הכסף בין על שמחה בין זולתה בין בריא ובין חלש וכלם שואלים עליו וממלא היא שאלתם ומוסב על המקרה שלפניו מה שמגנה את העצלות ואמר הלא הכסף לריך לכל ובעבור העצלות הלא יחסר לו: (כ) גם במדעך. אפילו במחשבתך אל תקלל את המלך ולא תחשוב שאין מי יודע מחשבתך להלשין אותך

מצודת ציון

[טו] תיגענו. מלשון יגיעה : [טז] אי השחתה כמו בלע ה' [איכה ב] : לך. אוי לך וכן יאי לו האחד שיפול [לעיל ד] : נער. ר"ל עושה מעשה נערות : [יז] אשריך. ענין שבח והלול כמו כי אשרוני בנות [בראשית ל] : בן חורים. כן יקראו הגדולים אנשי השם כמו ולהורים ולסגנים [נחמיה ב] : בשתי. מל' שתיה : [יח] בעצלתים. מלשון עצלות ור"ל ידים עצלתים ולזה אמר בלשון רבים : ימך. ענין עניות ודלות כמו וכי ימוך אחיך [ויקרא כה] : המקרה. התקרה המסכך על הבית : ידלוף. ענין הזלה וטפטוף כמו דלף טורד [משלי כז] : [יט] לשחוק. ענין שמחה וחדוה : לחם. סעודה גדולה קרוי בשם לחם וכן עבד לחם רב [דניאל ה] : חיים. ר"ל בריאים כמו עד חיותם [יהושע ה] שר"ל עד שנתרפאו ונעשו בריאים : יענה. מלשון ענ' והשבת שאלה ואמר בלשון שאלה ומליצה ודוגמתו אענה את השמים וכו' [הושע ב] : [כ] במדעך. בדעתך ובמחשבתך : תקלל. מלשון קלות ובזיון :

פירוש ע"ט

זיין , און ווער וועט עס איהם זאגן?: (טו) עמל די
נארען מיהען זיך שטענדיג צו דערגרייכן אזעלכע
זאכן וואס איז ניט פר זייערע כחות און דערפאר
איז זייער מיה אומזיסט , אזוי ווי דר מענטש וואס
ווייס ניט די וועג וועלכע פירט אין שטאט ווערט
ער נור מיד זוכענדיג די וועגן , אבער ניט וויסענדיג
קומט ער פארט ניט אין שטאט חאטשע ער מאטערט
זיך מיט אלע כחות : (טז) אי לך וויי איז דיר , א
לאנד , ווען דיין קעניג איז נאך אקינד (אבער דר
פשט איז , ער פירט זיך אוף ווי אקינד) און דיינע
פירסטן , אנשטאט צו פארנעמן זיך אין דר פריה
מיט די עניני מלוכה , מאכן נאהר מאהלצייטן :
(יז) אשריך וואל איז דיר , א לאנד , ווען דיין קעניג
איז פריי פון צו זיין אונטערווארפן אונטער נארישע
תאוות ושריך און דיינע פירסטן עסען אין דר צייט
(דס הייסט פריהר ארבייטן זיי פר די מלוכה און
דאן גייען זיי עסען) בגבורה צו קרעפטיגן זיך אום
צו קענען ווידער נוצן ברייננגען , אבער ניט צו
פארברייננגען די צייט אין וויין : (יח) בעצלתים דורך
פולקייט און פערנאכלעסיגונג זינקען איין די באלקען
ובשפלות און אז מען פולט זיך צו צולייגן די הענט
צופאריכטן דעם בראך , טריפט דר רעגן צום סוף
אוך אריין אין שטוב (אזוי איז אוך מיט'ן קעניג און
זיינע ראטגעבר, אז זיי זיינען פויל ווערט די מדינה
אלץ ארעמר און ארעמר) : (יט) לשחוק די וואס מאכן
מאהלצייטן נאהר פון פארגעניגען וועגן , ניט צו
שטארקן דעם קערפר , וויין און מיט וויין מאכן זיי
פרייליך די אלע וואס עסען מיט זיי מיט , וואס זיינען
שטענדיג געלאדן צו זייער טיש והכסף ביי אזעלכע
מענטשן , איז פר געלט וועלן זיי אלץ מאכן, (ווען
זיי ברוכן שטענדיג געלט, די געהאלט איז ווייניג ,
מוזן זיי נעמן שטעק־געלט (לאפאווקע) , ממילא
ווערט אין אזא מדינה דער יושר אוועקגעלייגט
און דער משפט ווערט פארקרימט) : (כ) גם במדעך
אפער פון דעסטוועגן , חאטש דו ווייסט דערפון
זאלסטו אזא קייזר ניט פלוכן . און זאגאר אין דיין
געהיימען שלאפצימער זאלסטו ניט שילטן דעם
שטארקן (ווען אין אזא לאנד , איז דר וואס איז רייך

אל־תקלל עשיר כי עוף השמים יוליך את־הקול ובעל הכנפים כנפים קרי יגיד דבר׃
יא א שלח לחמך על־פני המים כי־ברב הימים תמצאנו׃ ב תן־חלק לשבעה וגם
לשמונה כי לא תדע מה־יהיה רעה על־הארץ׃ ג אם־ימלאו העבים גשם על־הארץ

תו"א כי עוף השמים יוליך את הקול. שם ע"ז י: תן חלק לשבעה וגם לשמונה. עירובין מח:

שפתי חכמים

שמתקבלים לראות במזמוטי החתן וכלה פי' זמירו' שאומרים לפני חתן וכלה כדי לשמחן: ב גם במדעך אפי' במחשבותיך כצ"ל ולא פרש"י מרשים גם מלת מלך דלא עביד פירושא רק על מדעך. ואחר כך ק"ל פיכן רמוז בקרא אפי' ומסיכי תיתי לי לומר אפי' במחשבותיך. לזה כתב גם אפי' ואחר כך מרשים מלך אל תקלל אל תרגיז כו' לא שמלת אפי' יהי' דבוק למלך דפשיטא והדרבא שיזהר יש ליזהר לקלל מלך מהדיוט אלא הוא פירושו של גם וקאי אמחשבה אפי' במחשבותיך כו': ג דקשה לרש"י אם ישלח על פני המים היאך ימצאנו. ועוד למאי נ"מ ישלח לחמו על פני המים ואח"כ ימצאנו אם כן יחזיקנו מתחלה בידו שלא ישלחנו. ולכ"פ עשה טובה וחסד כו' ולבסוף תקבל תשלומיך ראה מה נא' ביתרו כו': ד פי' ע"י הצדקה זו לא צדקה כתם דאם כן למה אמר ותצטרך לכולם אלא שכולם יעזרוך שתנצל מן הרעה וישלמו לך שצדקה כמאה שתנצל ע"י צדקה זו ובספרים מדויקים הוא כהדיא ברש"י ע"י צדקה זו: ה ר"ל אם לא תעשה עתה כשיהיה הרעה אז

רש"י

ב בלא דבור. גם אפי'. מלך אל תקלל. אל תרגיז למלכו של עולם. ד"א כמשמעו מלך בשר ודם: עוף השמים. כשמה הכתובה כך שסופה לעוף על השמים: ובעל כנפים. מלאך המלווה אותך כענין שנא' (תהלים צא יא) כי מלאכיו יצוה לך ולפי משמעו העוברים והשבים. יש לך לדאוג מכל בריה שמא יש שומעין ויגידו לאחרים: (א) שלח לחמך על פני המים. עשה טובה וחסד לאדם ג שיאמר לך לבך עליו אל תראנו עוד כאדם שמשליך מזונותיו על פני המים: כי ברב הימים תמצאנו. עוד ימים באים ותקבל תשלומך ראה מה נאמר ביתרו (שמות ב כ) קראן לו ויאכל לחם וסבור שהוא מצרי ולא יראנו עוד מה היה סופו כעשה חתנו ומלך על ישראל והכניסו תחת כנפי השכינה וזכו בניו ובני בניו לישב בלשכת הגזית: (ב) תן חלק לשבעה וגם לשמונה. חלקת מלחמך ומשתך לשבע' צריכי חסד חלק עוד לשמונה שיבאו אחריהם ואל תאמר די: כי לא תדע מה יהיה רעה. שמא עוד ימים באים ותצטרך לכולם אז תנצל ע"י הצדקה זו ד מן הרעה ואם לא עשית ה אימתי. ורבותינו אמרו תן חלק וגו' אלו שבעת ימי בראשית תן אחד מהן חלק ליוצרך לנוח בשבת. וגם לשמונה אלו שמונת ימי המילה. ד"א תן חלק לשבעה קרבנות לצור של שבעת ימי פסח. וגם לשמונה. של שמונת ימי החג: כי לא תדע מה יהיה רעה. אם יחרב הבית ולא תקריבו עוד ויועילו קרבנות הראשונים לבטל גזרה הרעה. ד"א כי לא תדע מה יהיה לא ידעת מה נגזר על הגשמי' בחג ויועילו הקרבנו' ויבטלו גזרות רעות: (ג) אם ימלאו העבים גשם. אם ראית עבים מלאים גשם ידעת שסופן יריקו גשמיהם על הארץ במקום שהטובה צומחת וניכרת שם הופה לנוח אף כן דע שאם יפול עץ וגו' אם ישכון אדם הכם וצדיק בעיר או

מצודת ציון

יא [ג] העבים. ענים: יריקו. ענין הזלה ושפיכה כמו שמן תורק שמך (ש"ה א): יהוא. כמו יהיה. או היו"ד מורה

מצודת דוד

לפני המלך: ובחדרי משכבך. באחד מחדרי משכבך מקום שאין שם איש: עשיר. ע"פ רוב ממלא יד העשיר לעשות רעה אל המקללו:

כי עוף השמים. ר"ל אים מהר יהיה נודע לו כאלו עוף השמים הוליך אליו את קול הקללה ואף אם קלל במחשבה מ"מ ימלא מי שיבין הדבר ברמיזותי ויגיד לו: ובעל כנפים. הוא עוף השמים וכפל הדבר במ"ש: יגיד דבר. ר"ל דבר הקללה:

יא (א) שלח לחמך על פני המים. ולא תחשוב שהמים יוליך אותו למרחוק למקום שלא תמצא אותו כי ברבות הימים תמצאנו והוא ענין משל לומר תן מלחמך אף למי שתחשוב עליו שלא תראנו עוד לקבל ממנו הגמול כי אחר ימים רבים תקבל ממנו תשלום הגמול: (ב) תן חלק. חלוק מתן לשבעה בני אדם. לשמונ' ר"ל תן לכל ולא ירבו בעיניך ואחז מספר שבעה כי ה"א כלל חשבון ואמר שמונה כאומר אף אם נתת לכלל חשבון תן עוד: מה יהיה. כי פן יהי' רעה בארץ ותצטרך לשיטע בארצות ואולי תצטרך לכלם: (ג) אם ימלאו וגו'. אם העבים נתמלאו גשם הנה לא יחזיקו לעצמם רק יריקו וישפכו על פני האדמה ומוסב למעלה לומר שראוי הוא לחלק מתן לזולת כמו שהעבים אינם מחזיקים הגשם לעצמם ויריקו על הארץ ובזה תעלה הארץ אדים למעל' ונתמלא גשמים פעם בפעם כן מי שנתמלא בעושר אין מהראוי לו להחזיקו לעצמו לבד רק ישפיע ויתן לאחרים ואז כאשר יצטרך הוא יהיה נשפע מאחרים: ואם יפול עץ. עץ פרי עודו נטוע ותקוע בארץ בעבור שיתן פרי ישקוהו ויעבדוהו ובשעה שיפול העץ בכל מקום שהיא בין בפאת הדרום בין בפאת הצפון בכל מקום שיפול שם יהיה כי מעתה עזבוהו במקומו ואין מי מטפל עמו עוד הואיל ואינו נותן פרי וכאו' מי שאינו משפיע לזולת בשיבא עת שיצטרך הוא

מדרש חכמים

יא (א) (שלח לחמך על פני המים) שיק דיין ברוט אויפ'ן וואסר, זאגט דר מדרש דם מיינט מענטש גוטעס מיט אמענטשען פון וועלכען דיר דאכט זיך אז דו וועסט קיין מאהל קיין טובה ניט האבן, וועסט איהם קיין מאהל ניט זעהן. איך ווען ער געהערט צו אנאנדר גלובן. ר' אליעזר בן שמוע הט ארום געשפאצירט אויפ'ן ברעג פון ים הגדול, הט ער געזעהען וויא א שיף הט זיך מיט איין מאהל אקער געטאן אונ איז אונטערגעזונקען אראפ צום גרונט, נאהר איין מענטש הט זיך אנגעהאפט אן א ברעט אונ די איגדן (וואלען) פון ים האבען איהם ביסלעך ווייס געווארפן ביז זייא האבן איהם ארום געווארפען אויף דער יבשה. נאהר אזו ווי ער איז געווען נאקעט האט ער זיך באהאלטען אויפ'ן ברעג ים. דס איז גראד געווען אין דר צייט ווען די אידן פלעגן עולה רגל זיין, אז דר מענטש הט דערזעהען די עולה רגל הט ער זיך אפגערופן, איך בין פון אייער ברודר'ס עשו"ס קינדר גיט מיר זיך מיט ווס עס איז צוא צודעקן דען דר ים הט מיר אויסגעטריים עלט אונ ביי מיר איז קיין זאך ניט געבליבן. האבען איהם די

פירוש ע"מ

דר שטארקסטר) אונ זאלסט ניט טראכטן קיינער ווערט זיך דערפון ניט דר וויסן, זאלסטו וויסען אז אפוגל אונטערן הימעל קען די רייד איבערגעבן, אונ דר וואס הט פליגלן קען אפזאגן דיינע ווערטר: (א) שלח לחמך שיק דיין ברוט אויפ'ן וואסר (מיהו גוטעס מיט יעדען מענטשן אפילו דו קענסט איהם ניט) דען אין אצייט ארום וועסטו קריגען דערפאר א בעלוינונג: (ב) תן חלק אבר טייל דס איין אין זיבן, אכט טייל, דען דו ווייסט ניט וואס פאר אשלעכטע צופאלן קענען זיין אויף דר ערד: (ג) אם ימלאו ווען די וואלקן ווערן פול מיט רעגן, גיסען זיי איהם אוס אויף דר ערד ואם אונ ווען אבוים פאלט אין דרום זייט אדער אין צפון זייט, דארטן וואו ער וועט פאלן, וועט ער בלייבן ליגן (שלמה זאגט דאס אנטקעגן די נארישע מכשפים, וואס פלעגן

פארציימן זיין זייער פיל, אונ וועלכע פלעגען זיך מאכן סימנים מיט זייערע שטעקלאך וואו ער וועט פאלן, זאגט שלמה וואו דר שטעקן וועט פאלען דארטן וועט ער בלייבן ליגן אונ קיין זאך קען מען

דערפון

יַלִּיכוּ וְאִם־יִפּוֹל עֵץ בַּדָּרוֹם וְאִם בַּצָּפוֹן מְקוֹם שֶׁיִּפּוֹל הָעֵץ שָׁם יְהוּא: ד שֹׁמֵר רוּחַ לֹא
יִזְרָע וְרֹאֶה בֶעָבִים לֹא יִקְצוֹר: ה כַּאֲשֶׁר אֵינְךָ יוֹדֵעַ מַה־דֶּרֶךְ הָרוּחַ כַּעֲצָמִים בְּבֶטֶן
הַמְּלֵאָה כָּכָה לֹא תֵדַע אֶת־מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֶת־הַכֹּל: ו בַּבֹּקֶר זְרַע אֶת־
זַרְעֶךָ וְלָעֶרֶב אַל־תַּנַּח יָדֶךָ כִּי אֵינְךָ יוֹדֵעַ אֵי זֶה יִכְשַׁר הֲזֶה אוֹ־זֶה וְאִם־שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד

ת"א בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך. יבמות סב עוהר פ' ויצב:

רש"י

במדינה מקום שישכון שם יהיו נכרין מעשיו אחרי מותו וחכמותיו ומדות תרומיותיו ותשלום טובה ליושבי המקום על מנהג הטוב שהדריכם בדרך ישרה: יפול. ישכון כמו (בראשית כה יח) על פני כל אחיו נפל: עץ. תלמיד חכם שמגין בזכותו כעץ המסיך על הארץ: (ד) שומר רוח. ממתין ומצפה עד בא הרוח: לא יזרע. פעמים ממתין ואינו בא: וראה בעבים. נותן עיניו בעבים וכשרואה אותם קודרים ירא לקצור מפני הגשמים לעולם לא יקצור לפי שירא תמיד:
(ה) כאשר אינך יודע וגו'. כעצמים בבטן המלאה. דברים הנסגרים והנעלמים בבטן שהיא מלאה ואע"פ שבולטת לחוץ. כאשר אינך יודע הרי זה מקרא: מסורס נדרש מסופו לראשו כאשר אינך יודע דרך הרוח כלומר ידיעות שתי אלו שזות לא זו גלויה לך ולא זו גלויה לך פעמים אתה סבור להכיר בעבים שיבא הרוח ואינו בא כאן כי עובר והולך לו אל ארץ אחרת והרי לשון זה כמו (בראשית יג י) כגן ה' כארץ מצרים (ישעיה כד ב) כשפחה כגברתה (שם כד ב) כקונה כמוכר ופעמים שהוא משוה מוקדם למאוחר ופעמים שהוא משוה מאוחר למוקדם אף כאן למד ידיעת הרוח מידיעת הבטן כלומר אין לך לשמור את הרוח לראות בעבים: (הגה"ה ענין זה הוא מסורס בדברי רש"י ומהופך וצריכים להגיה כפי אשר הוא בספרים המדוייקים ואז יובן שפיר וכך היא הנוסחא האמתית: כאשר אינך יודע. הרי זה מקרא מסורס נדרש מסופו לראשו כאשר אינך יודע עצמים בבטן המלאה דברים הנסגרים והנעלמים בבטן המלאה ואע"פ שבולטת לחוץ אינך יודע מה בבטנה כך אינך יודע דרך הרוח כלומר ידיעות שתי אלו שוות וכו' מספר שפתי חכמים): בעצמים. אינקלטורי"ש בלע"ז כמו עולם עיניו: ככה לא תדע וגו'. אף גזירותיו של מקום לענין עניות ועשירות כך עלומות הן הם ממך ולא תמנע מן החסד לדאג שמא אחסר מנכסי ואעני. לא אעסוק בתורה ואתבטל ממלאכתי ואעני לא אשא אשה ויהיו לי בנים ואצטרך להוציא עליהם: (ו) בבקר זרע את זרעך וגו'. אם למדת תורה בילדותך למד תורה בזקנותך אם היו לך תלמידים בילדותך יהיו לך תלמידים בזקנותך נשאת אשה בת בנים בילדותך תשא אשה בת בנים בזקנותך עשית צדקה בילדותך עשה צדקה בזקנותך: כי אינך יודע אי זה יכשר. אם תלמידים ובנים שבילדותך יתקיימו לך או שמא לא יתקיימו אלא שבזקנותך. מצינו בר"ע שהיו לו כ"ד אלף תלמידים מגבת ועד אנטיפרס וכולן מתו מפסח ועד עצרת ובא אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם ולענין הבנים מצינו

שפתי חכמים

לא תוכל להגלל ע"ד מי שטרח בע"ש יאכל בשבת: ו דקשה לרש"י ומי יוכל לשמור הרוח. לכ"פ ממתין כו' ושומר הוא כמו ואביו שמר את הדבר: ז ענין זה הוא מסורס בדברי רש"י ומהופך וצריכי' להגיה כפי אשר הוא בספרים מדויקים ואז יובן שפיר וכך היא הנוסחא האמיתית כאשר אינך יודע הרי זה מקרא מסורס נדרש מסופו לראשו כאשר אינך יודע עלמי' בבטן המלאה דברי הנסגרי' והנעלמי' בבטן המלאה ואע"פ שבולטת לחוץ אינך יודע מה בבטנה כך אינך יודע דרך הרוח כלו' ידיעות שתי אלו שוות כו': ח כוונת רש"י להכר הפסוקים כולם בענין צדקה. דאל"כ מה ענין העבים והרוח לכאן:

מצודת דוד

לאחרים לא יפנו אליו: (ד) שומר רוח. הממתין בזריעת שדהו עד בוא הרוח כי אז טוב לזרוע כי הרוח יפזר הזרע בכל מקום: לא יזרע. פעמים ממתין ואינו בא: ורואה בעבים. הנותן עיניו בעבים וכשרואה אותם קודרים ירא לקצור מפני הגשמים זה לא יקצור לעולם לפי שירא תמיד: (ה) כאשר אינך יודע. כמו שאינך יודע באיזה דרך הרוח מהלך עם כי תשמע קולו וכמו הולד הנסגר בבטן המלאה שאינך יודע אם הוא זכר או נקבה עם כי תראה בליטת הבטן ככה לא תדע את כו': את הכל. ר"ל שום דבר ממעשה ה' לא תדע ונוסב למעלה לומר אין לך להמתין על הרוח ולפחוד מן הגשמים כי לא תוכל לדעת מתי יהיו: (ו) בבוקר. לכן בבוקר זרע שדך וגם בערב אל תנח ידך מן הזריעה ר"ל בכל עת תזרע שדך ולא תמתין על הרוח: כי אינך יודע. ולא תוכל לדעת איזה הזריעה יהיה כשר וטוב אם זה של בוקר או זה של ערב ואפשר יהיו שניהם יחד טובים זה כזה:

מצודת ציון

על העתיד וכאלו אמר יהיה הוא: [ד] שומר. ממתין כמו ואביו שמר את הדבר [בראשית לז]: [ה] אינך. אין אתה: כעצמים. ענין סגירה וסתימת כמו ועוצם עיניו [ישעיה לג]: [ו] יכשר. מלשון כשר וטוב:

פירוש ע"ט

דערפון ניט וויסען): (ד) שומר דר ווס האלט פון אזעלכע נארעשקייטען אונ קוקט אויף'ן ווינט, וואו ער בלאזט לא יזרע וועט ניט זייען, (דען אמאהל וואַרט ער ער זאל קומען פון צפון זייט אונ קומט נאר פון דרום זייט) אונ דר ווס מאכט זיך סימנים אויף די וואלקען וועט ניט שניידען: (ה) כאשר אזו ווי דו ווייסט ניט אין וועלכר זייט דר ווינט וועט בלאזן, אזו ווי דו ווייסט ניט ווס איז איינגעשלאסן אין בויך פון אשוואנגערע פרוי (אזכר צו א נקבה), אזוי קענסטו ניט וויסען פריהער וואס גאט וועט שפעטער מאכען צו די אַלע זאכען ווס ער האט באשאפן:

מדרש חכמים

עולה לרגל געענטפערט, דיין גאנצע פאלק זאל אזוי בלייבן הויל אונ נאקעט ווי דו. דר מענטש האט דערוויל דערזעהן ר' אלעזר בן שמוע וועלכר האט ארומגעשפאצירט, רופט ער זיך אפ צו איהם, איך דערקען אן דיר אז דו ביסט א געלערנטר מענטש, אונ א גרוסער מאן ביי דיין פאלק אונ דו קענסט לערנען, די פערשטייסט נאך ווי צו בעגיין מיט מענטשן גיב מיר א קלייד מיט וואס זיך צו בארעקען אנשטאט די וואס דער ים האט ביי מיר צוגענומען. אוף ר' אלעזר'ן איז געוועזן זיבען קליידער, האט ער גלייך איינע אויסגעטאן אונ האט איהם דערלאנגט, אונ אומער דעם האט ער איהם אוועק געפירט צו זיך אהיים האט איהם געגעבן עסען אונ טרינקען אונ צוויי הונדערט דינרין (אזא מטבע) אונ האט איהם באגלייט 14 מייל אונ האט איהם גרוס כבוד

(ו) זאלסט ניט קוקן אויף נארעשע סימנים פון כשוף נאהר דו טו דאס דייניגע בבקר זיי דייניגע זאמען אין דר פריה (אין דר יוגענד) אונ אויך פר נאכט (צו די עלטערע יאהרען) זאלסטו דיין האנט ניט אפלאזן (אונ דו האסט געמאן גוטעס אין דער יוגענד, טו עס אויך צו דר עלטער, אז דו האסט געלערנט תורה אין דר יוגענד, טו עס אויך אויף דר עלטער) דען דו קענסט ניט וויסן וועלכע וועט דיר געלינגן צו די,

טוֹבִים׃ ז וּמָתוֹק הָאוֹר וְטוֹב לַעֵינַיִם לִרְאוֹת אֶת־הַשָּׁמֶשׁ׃ ח כִּי אִם־שָׁנִים הַרְבֵּה יִחְיֶה
הָאָדָם בְּכֻלָּם יִשְׂמָח וְיִזְכֹּר אֶת־יְמֵי הַחֹשֶׁךְ כִּי־הַרְבֵּה יִהְיוּ כָּל־שֶׁבָּא הָבֶל׃ ט שְׂמַח בָּחוּר
בְּיַלְדוּתֶךָ וִיטִיבְךָ לִבְּךָ בִּימֵי בְחוּרוֹתֶךָ וְהַלֵּךְ בְּדַרְכֵי לִבְּךָ וּבְמַרְאֵי ובמראה קרי עֵינֶיךָ וְדָע
כִּי עַל־כָּל־אֵלֶּה יְבִיאֲךָ הָאֱלֹהִים בַּמִּשְׁפָּט׃ י וְהָסֵר כַּעַס מִלִּבֶּךָ וְהַעֲבֵר רָעָה מִבְּשָׂרֶךָ
כִּי־הַיַּלְדוּת וְהַשַּׁחֲרוּת הָבֶל׃ יב א וּזְכֹר אֶת־בּוֹרְאֶיךָ בִּימֵי בְּחוּרֹתֶיךָ עַד אֲשֶׁר לֹא־

תו"א שמח בחור בילדותך. שבת סג עקידה שער סו: והסר כעס מלבך. תענית ד נדרים כב: הילדות והשחרות הבל. שבת קנב: וזכור את בוראיך בימי בחורותיך. שבת קנא. זוהר פ' מקץ:

שפתי חכמים / רש"י

פ דרש שהוא נוטריקון בוראך בירך באהך וכן הוא במדרש רבות באבגן שלשים בנות שלא הולה ושלשים בנות הביא לבניו וכולם מתו בחייו. ובזקנותו הוליד את עובד ונתקיים לו: (ז) ומתוק האור. מתוק היא תורה של תורה: וטוב לעינים לראות את השמש. ואשרי התלמידים שעיניהם רואים הלכה מלובנת ומהוורת על בוריה כך נדרש באגדת תהלים: (ח) בכולם ישמח. יהיה שמח בחלקו ובלבד שיזכור ימי החשך וייטיב מעשיו שיגלל מהם והם ימי מיתת עולם הם ימי הרשעים: כי הרבה יהיו. אותן הימים יותר מימי החיים: כל שבא. עליו יהיה הבל והשך יש הבל שהוא לשון פורענות וצרות כמו כי בהבל בא ובחשך ילך: (ט) שמח בחור בילדותך. כאדם שאומר לעבדו ולבנו חטא חטא כי פעם אחת תלקה על הכל אף כאן החכם אמר שמח בחור בילדותך והלך בדרכי לבך ובטוח תהי' כי על כל אלה יביאך השופט במשפט: (י) והסר כעס. דברים המכעיסים את המקום: והעבר רעה. יצר הרע: מבשרך. שיהיה לך לב בשר: והשחרות. נערות שראש אדם שחור בימי עלומיו: (א) וזכר את בוראיך. תמן תנינן עקיבא בן מהללאל אומר הסתכל בשלשה דברים וכו' וממקרא זה דרש ט וזכור את בוראך שתתן דין וחשבון לפניו. וזכור את בורך קברך

מצודת ציון / מצודת דוד

[י] והשחרות. כן יקראו ימי הנעורים שהם תחלת ימי האדם כמו השחר שהוא תחלת היום:

(ז) ומתוק האור. יפה הוא האור יאמר בלשון משלה כי האור הוא דבר הנאהב שיומתק ור"ל יפה חיי האדם עוד נהנה מאור היום: וטוב. דבר טוב הוא לעינים עודם יכולים לראות את השמש והוא כפל ענין במ"ש: (ח) כי אם וגו'. כי אפילו אם יחיה האדם שנים הרבה ישמח בכל הימים ולא יום אחד לא יקוץ בחיים עם רבוים: ויזכור. אבל בחייו יזכיר את ימי החושך אשר ישכב בקבר אשר יהיו מרובים יותר מימי החיים ועי"ז יראה להכשיר מעשיו: כל שבא הבל. כל היסורים הבא שמה הבל המה מבלי תועלת כי בעוד האדם חי בא תועלת מן היסורים כי עי"ז מפשפש במעשיו אבל אחר המית' אין מקום לפשפש מעשים ולכן יזכור בהם למען יכשיר מעשיו עודו חי: (ט) שמח בחור. אתה בחור עתה שמח בהטובה שהיה לך בימי ילדותיך כי אז בודאי לא חטאת מרוב הטובה הואיל ואז היית ילד וגם עתה בימי בחורותיך עשה טוב ללבך ותהיה שמח והלך בדרכי לבך לעשות מה שלבך חושב ומה שעיניך מראים לך ותתאוה אליהם אבל דע כי על כל אלה המעשים יביאך האלהים במשפט ואם ימצא בהם דבר חטא ועון אזי יענים אותך ולכן מאד תפשפש בהם שלא ימצא בהם נדנוד עון. או כאדם האומר לעבדו ולבנו חטא חטא כי כשתתמלא הסאה תלקה על הכל אף כאן גזם ואמר שמח בחור בעת ילדותך עת שהילד מתגבר ולא תדאג מגמול המעשה וכפל הדבר במ"ש ואמר ויטיבך לבך כו' ועשה מה שלבך חפץ ובטוח תהיה כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט: (י) והסר וגו'. אם לבך תסית אותך לעשות דבר המכעיס את המקום ב"ה הסר הדבר הזה מלבך ולא תעשה אותה: והעבר וגו'. אם בשרך יתאוה להתענג בדבר הרע בעיני המקום העבר הדבר הרעה הזאת מבשרך ולא תתענג בה: כי הילדות והשחרות הבל. התאוה שיש לאדם בימי הילדות והנערות המה מבלי תועלת ולכן הזהר מאד מאד:

יב (א) וזכור את בוראיך. את המקום ב"ה אשר ברא אותך אותו זכור בימי הבחרות בעוד הכח בידך ללכת בדרכי ה' לעבדו: עד אשר. טרם שיבואו ימי הרעה הם ימי הזקנה ותשות הכח כי אז יקשה מאד יותר מימי הבחרות: והגיעו שנים. אז הגיעו

מדרש חכמים

אָנגעטאָן ביז דער מענטש איז געקומען אהיים. אין א צייט ארום האט זיך געמאכט אז דר קייזער איז געשטארבן אונ דר מענטש איז געווארען קייזר. גלייך האט ער באפולן אז אלע מענער פון יענער מדינה, וואס איז ביין ברעג פון ים הגדול, זאלען אויסגעהרגת ווערען אונ די פרויען זאלען געשענדעט ווערען (דערפאר וואס יענע אידען האבען איהם אזוי שלעכט באהאנדעלט) האבען די אידען געבעטען ר' אלעזר בן שמוע אז ער זאל גיין איבערבעטען דעם קייזער. אונ האבען איהם מיט געגעבן 4000 דינרין ער זאל דס געבן א מתנה דעם קייזר. איז ער אוועק צום קייזר, אונ האט זיך געשטעלט פארן פאלאטץ אונ האט געבעטען ביי די הויף בעדינטע אז מען זאל איהם מעלדען ביין קייזער. האט דער קייזר איהם געהייסען ארויין גיין. ווי דר קייזער האט איהם דערזעהען איז ער אראפ פון שטול, האט זיך פארנייגט פר איהם אונ האט איהם געפרעגט, וואס טהוט דא דער הערר, אונ צוליב וואס האט ער זיך מטריח געווען צו מיר. האט ר' אלעזר געענטפערט צוליב דעם דו זאלסט זיך מרחם זיין אויף יענע מדינה אונ זאלסט מבטל זיין דיין גזרה. פרעגט איהם דר קייזר, טרעפט זיך אז עס זאל שטיין געשריבען אליגען אין דער תורה. ענטפערט ר' אלעזר, גיין, זאגט

פירוש ע"ט

צו יענע, אדר ביידע צוזאמען: (ז) ומתוק ווי זיס איז די זון, ווי אנגענעם איז פר די אויג דר גלאנץ פון די זון (די אמתע וועגן פון דער תורה): (ח) כי אם ווען דעם מענטשען איז באשערט לאנג צו לעבען זאל ער זיך אימר פרייען מיט זיין חלק וואס גאט האט איהם געגעבען ויזכור נור ער זאל געדיינקען אז די שלעכטע טעג וואס וועלען זיין וועלען אויך זיין אפולע כל שבא אונ דאן ווערען די גוטע טעג פארגעסען: (ט) שמח פריי זאך יונגער מאן אין דיינע יונגע יאהרען אונ זעה אויסצובעסערן דיין הארץ אין דיינע יונגע יאהרען, דו קענסט אויך גיין וואו דיין הארץ גלוסט אונ טאן ווי דיינע אויגן ווילן, אבר דארפסט וויסען אז אלע דיינע האנדלונגען, יעדען טריט אונ שריט דיינם, וועט גאט משפט'ן (ער וועט נאכזעהן אויף וואס דו האסט מפזר געוועזן די כחות הגוף והנפש): (י) והסר טוא אפ יעדען כעס פון דיין הארצן, יעדער פארדרוס פון דיינע געדאנקען, דען די יוגענד צייט פערגעהט גלייך ווי דר פריה מארגן (דערפאר זאלסטו זעהען זיך געוויינען צו גוטע מדות, זאלסט זיך דערווייטערן פון כעס, זאלסט נים מקנא זיין די רשעים פר וואס זיי גייט גוט א. ז. וו.):
(א) וזכר שון אין דיא יונגע יאהרען זאלסטו שטענדיג געדיינקען אן דיין באשעפער (גאט), איידר עס וועלן אנקומן די שלעכטע טעג (דר עלטר) איידר עס וועלען אנקומען יענע יאהרן אויף וועלכע דו

יָבֹאוּ יְמֵי הָרָעָה וְהִגִּיעוּ שָׁנִים אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵין־לִי בָהֶם חֵפֶץ׃ ב עַד אֲשֶׁר לֹא־תֶחְשַׁךְ
הַשֶּׁמֶשׁ וְהָאוֹר וְהַיָּרֵחַ וְהַכּוֹכָבִים וְשָׁבוּ הֶעָבִים אַחַר הַגָּשֶׁם׃ ג בַּיּוֹם שֶׁיָּזֻעוּ שֹׁמְרֵי הַבַּיִת
וְהִתְעַוְּתוּ אַנְשֵׁי הֶחָיִל וּבָטְלוּ הַטֹּחֲנוֹת כִּי מִעֵטוּ וְחָשְׁכוּ הָרֹאוֹת בָּאֲרֻבּוֹת׃ ד וְסֻגְּרוּ
דְלָתַיִם בַּשּׁוּק בִּשְׁפַל קוֹל הַטַּחֲנָה וְיָקוּם לְקוֹל הַצִּפּוֹר וְיִשַּׁחוּ כָּל־בְּנוֹת הַשִּׁיר׃ ה גַּם

תו"א עד אשר לא תחשך השמש והאור. שם עירובין נעד כו: ביום שיזעו שומרי הבית והתעוותו אנשי החיל. שבת דף קנב: ובטלו הטוחנות. זוהר פרשת פינחס: וסגרו דלתים בשוק. שם:

רש"י

מקום עפר רמה ותולעה. וזכור כהרך כאר שנובעת ממקורה היא טפה סרוחה של זרע ושל לובן: ימי הרעה. ימי הזקנה והחלשות: (ב) **עד אשר לא תחשך השמש**. אמרו רבותינו זו פדחת י שהיא מאירה ומלהבת באדם בחור וכשמזקנת היא מעלת קמטין ואין מלהבת: **והאור**. זה החוטם שהוא תואר קלסתר פנים: **והירח**. זו נשמה שמאירה לאדם שכיון שניטלה הימנו אין לו מאור העינים: **והכוכבים**. אלו הלסתות רומני דאפי כ שקורין פומלי"ש של לחיים שמאהיבים: **ושבו העבים אחר הגשם**. תכות כהיית המאור אחר דמעות הבכי מכמה צרות שעברו עליו: (ג) **שיזעו**. ירתיתו: **שמרי הבית**. אלו הצלעות והכסלים המגינים על כל חלל הגוף: **והתעותו**. יאחזם עוות שקורין קראמפ"ף והתעותו אנקרופירנ"ט בלע"ז: **אנשי החיל**. אלו השוקים שנשען כל הגוף עליהם: **ובטלו הטחנות**. אלו השינים: **כי מעטו**. לעת זקנה רוב שיניו נושרות: **הראות בארבות**. אלו העינים: (ד) **וסגרו דלתים**. אלו נקביו: **בשפל קול הטחנה**. קול ריחים הטוחנים מאכל שבמעיו והוא הקורקבן והמסס: **ויקום לקול הצפור**. שאפילו קול צפור מנערתו משנתו משהזקין: **וישחו כל בנות השיר**. כל קולות של כלי השיר דומות עליו כשיחה ולפי פשוטו משמעו ישחו כמו ישפלו כל שרים ושרות יהיו שפלים בעיניו וכן ברזילי הגלעדי אמר לדוד (שמואל ב יט לו) אם אשמע עוד בקול שרים ושרות: (ה) **גם מגבה ייראו**.

שפתי חכמים

בקהלת ובויקרא רבה פ' י"ח: י פי' המצח שהיא חלק ומלהבת יותר מכל הפרצוף כן פירש רש"י במס' שבת פרק שואל: כ פי' בלי תלגויד קורין אותו רומני דאפי ומ"ש של לחיים טעות הוא ול"ל שהן

מצודת דוד

השנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ ורצון כי מגודל החלשות יבחר או במיתה: (ב) עד אשר. טרם שיחשך השמש ואור היום כו' ר"ל טרם שתחלה ותפול למשכב כי החולה כשיקשה עליו החולי נראה לו כאלו חשכו השמש והאור כו': ושבו העבים. יחזרו העבים לבא להחשיך האורה אחר ירידת הגשם שהיה אז מעט אורה ר"ל אחר שירווח לו מעט מן החולשה ודאה האור יחזור להחולשה ויחשך לו: (ג) ביום שיזעו. זה יהיה ביום שיהלם מאד וירתתו שומרי הבית הם הידים והזרועות שהם שומרי הגוף שלא יגע בו דבר רע וכשהאדם נחלש מאד מרתתין ידיו וזרועותיו: והתעותו אנשי החיל. הם השוקים הסובלים את הגוף הנשען עליהם ובימי החלשות כאלו נתעקמו ואין להם עוד כח לעמוד: ובטלו הטוחנות. הם השינים הטוחנות את המאכל ובעת הזאת לשה בטלים הם מן הטחינה: כי מעטו. מעטו את הטחינה ואינם יכולים אז לטחון הרבה: וחשכו הראות בארובות. הם העינים הרואות דרך פתיחת חורי העינים ובעת החולשה כהו וחשכו: (ד) וסגרו דלתים בשוק. הם השפתים שהם בשוק ר"ל במקום מגולה ובעת החולשה המה סגורים בעבור כי נשפל קול הטחנה הם השינים שבטלו אז מן הטחינה ולכן סגרו השפתים הואיל ואינו משים בהם המאכל: ויקום לקול הצפור. ידוע שהמאכל מוליד השינה ובהעדר המאכל יקץ לדבר קל: וישחו כל בנות השיר. הוא הגרון שבו היה משורר לפנים אז ישח וישפיל קולו עד שלא ישמע (ואמר בנות השיר לפי שקול נקבית מעוררות נעים ביותר): (ה) גם מגבוה יראו. גם מחשבותיו מתפחדים ממה שיחשבו שהרוח נוסעת והולכת אל מקום

מצודת ציון

יב [ג] **שיזעו**. ענין רעד ורתת כמו והי' רק זועה [ישעיה כח]: **והתעותו**. מל' עוות ועקום כמו ודרך רשעים יעות [תהלים קמ"ו]: **החיל**. ענין כח: **הטוחנות**. מלשון טחינה: **הרואות**. מלשון ראי': **בארובות**. מלשון ארובה וחלון כמו וכעשן מארובה [הושע יג]: [ד] **דלתים**. על השפתים יאמר וכן נאמר דלתי פניו מי פתח [איוב מא]: **וישחו**. ענין השפלה ונמיכה כמו ושח גבהות האדם [ישעיה ב]:

פירוש ע"ט

וועסט זאגען, איך וויל זייא ניט גערן: (ב) עד אשר אייד
ער עס וועט דונקעל ווערען די זון (דם זיינען די אויגן
וועלכע ווערען צו דער עלטער דונקעל אזו ווי אוואלקען
שטייט שטענדיג פאר די אויגן), די ליכט (דאס איז
דער נאז), די לבנה (דאס איז די נשמה), אונ
די שטערען (דאס זיינען די באקען), אונ איידר
די וואלקען וועלען זיך צוזאמענקלויבן צו רעגענען:
(ג) ביום דען אין דעם טאג וואס וועלען אנהייבען
ציטערען די וועכטער פון הוז (דאס מיינט מען דיא
הענט וואס שיטצען דעם גוף אונ לאזען ניט צו מען
זאל אים שלעכטס טאן) אונ די אנשי חיל וועלען
זיך איינקרימען (דם מיינט מען די שולטערען וואס
אויף זיי האלט זיך אויף דער גאנצער גוף) אונ דיא
מיהלען וועלען צו שטערט ווערען (דם מיינט מען די
ציינער) דען זיי וועלען גאנץ ווייניג ווערען (דען צו דער עלטער פאלען זיי ארוס), אונ דיא אויגן וועלען
טונקעל ווערען: (ד) וסגרו דאן ווערען צוא געשלאסען די טירען וואס פירען צו מארק (דם הייסט די אפענע
ערטער וואס זיינען ביין מענטשען אין גוף) דען די מילען מאלען שון קום וואס מען הערט זייא (דער עסען ווערט
שון קום פערדייט) ויקום אונ מען האפט זיך שון אויף פון שלאף צו דער עטער אפילו אז אפויגעלע
פליהט פארביי, וישחו אונ די אלע טענער פון דיא שטימע ווערען שון שוואך, דיין עס ווערען אפגע
שוואכט די לונגען פון וואנען דיא שטימע גייט ארוס: (ה) גם מגבה פר יעדען קלייגעם בערגעל אריבער צו

מדרש חכמים

דער קייזער, שטייט ניט אין אייער תורה אז אן עמוני אמואבי טאהר ניט קומן אין גאטס פארזאמלונג, וויל זיי האבן אייך שלעכט באהאנדעלט אין דר מדבר, זיי האבען אייך ניט געגעבן קיין ברוט אונ קיין וואסר אונ עס שטייט (במדבר כ') זאלסט ניט פאראומווירדיגן קיין אדומי וויל ער איז דיין ברודער, פאר וואס האבען מיר די אידען ניט גיט באהאנדעלט. אונ דר וואס איז עובר אויף דר תורה איז חייב מיתה! הט זיך ר' אלעזר בן שמוע אפגערופן, פון דעסט וועגן בעט איך דיר אז דו זאלסט זיך אויף זיי מרחם זיין. זאגט דר קייזער, ווייסטו ניט אז פר מבטל זיין א גזרה מוז מען באצאהלען אין אוצר המלכות. זאגט ר' אלעזר איך האב מיט געבראכט מיט זיך 4000 דינרין, געם זיי צו אונ זיי זיך מרחם אויף זיי. הט דר קייזער איהם געענטפערט, די 4000 דינרין זאלן דיר געהערען פר די 200 הונדערט וואס דו האסט מיר געגעבן, אונ די גאנצע מדינה זאל ניצל ווערען צוליב דיר, דערפאר וואס דו האסט געשטילט מיין

מִגָּבֹהַּ יִרָאוּ וְחַתְחַתִּים בַּדֶּרֶךְ וְיָנֵאץ הַשָּׁקֵד וְיִסְתַּבֵּל הֶחָגָב וְתָפֵר הָאֲבִיּוֹנָה כִּי־הֹלֵךְ הָאָדָם אֶל־בֵּית עוֹלָמוֹ וְסָבְבוּ בַשּׁוּק הַסֹּפְדִים׃ ו עַד אֲשֶׁר לֹא־ירחק ירתק קרי חֶבֶל הַכֶּסֶף וְתָרֻץ גֻּלַּת הַזָּהָב וְתִשָּׁבֶר כַּד עַל־הַמַּבּוּעַ וְנָרֹץ הַגַּלְגַּל אֶל־הַבּוֹר׃ ז וְיָשֹׁב הֶעָפָר עַל־

ת"א גם מגבה יראו . יוהר פ' פיהם : כי הולך האדם אל בית עולמו . שם : וסבבו בשוק הסופדים שבת קנג : עד אשר לא ירחק חבל הכסף שם קנא : ותרץ גלת הזהב . עקידה שער סו ווהר פ' חיי שרה ותרומה מקפקים : וישוב העפר אל הארץ כשהיה . שם. קנב עקידה כב :

שפתי חכמים

לחיים . כלומר רומני דאפי שהן לחיים ועיין לעיל בפי' רש"י כשיר השירים בפסוק כפלח הרמון : ל כי חגב כמו עגב בחילוף אותיות אחה"ע ומ"ש שיהיו עגביתיו דומות עליו כסובל מלא ויסתבל קדריש : מ ורתוקות ככסף לורף פירוש שרשרות : נ בפתיחתא דאיכה : ס פי' דכתיב והסיר את מראתו בנ להה והשליך אותה אלא המזבח. דבר קל הוא פירוש וקפה לזורקה למרחוק אם לא בכח גדול וביד חזקה והכהן זורקה יותר מנ' אמה שהיה זורקה על מקום הדשן ומכל זה מוכיח כי

רש"י

מגבשושית ותלוליות שברחובות הוא דואג ללכת לשוק פן יכשל בהם : **וחתחתים בדרך** . אימות וחתות הדרכה בדרכים יש לו : **חתחתים** . לשון כפול הוא בתיבה כמו גלגלים קשקשים זלזלים : **וינאץ** . ל' (שיר ז) הנצו הרמונים שהרי הא' לא נקראת בה אמרו רבותינו זו קליבוסת הנק"א בלע"ז שעצם הירך תקוע בה ובזקנותו בשרו כהוש והעצם בולט כמו כן האילן שהוא בולט : **השקד** . אילן של שקדים כלומר שתקפוץ הזקנה עליו כשקד זה הממהר להניץ לפני כל האילנות : **ויסתבל החגב** . אלו העגבות ל שיהיו עגבותיו דומות עליו כסובל משא כבד : **ויסתבל**. איסדרוי"ד סורפייסי"ן בלע"ז : **ותפר האביונה**. חמדת תאות נשים שאינו נזקק לנשים לתשמיש. אביונה תאוה כמו (דברים א כו) ולא אביתם (תהלים קיט קעד) תאבתי לישועתך: (ו) **עד אשר לא ירתק חבל הכסף** . זה חוט השדרה שהוא לבן ככסף ובמותו חסר מוחו ומתרוקן ויבש ומתעקם בתוך החוליות ונעש' כשלשלת. ירתק לשון רתוקות מ כסף: **ותרץ גלת הזהב** . זה האמה שהיתה מקלחת מים ונובעת כמעין כמו גולות עליות. ותרוץ ל' רצוצה: **ותשבר כד על המבוע**. זה הכרס שהיא עבה ובקעת במותו : **ונרוץ הגלגל אל הבור** . יתרוצץ גלגל העין בתוך גומו ולפי פשוטו גלגל שדולין בהם מים מן הבור כך נדרש כל הענין במס' שבת. ומדרש קינות ב פותרו כנגד כל ישראל וזכור את בוראיך בימי בחורותיך בעוד שהבחירות שבכם קיימת בעוד שהכהונה קיימת שנא' (שמואל א ב כח) ובחור אותו מכל שבטי ישראל לי לכהן. בעוד שהלויה קיימת שנא' (דברים יח ה) כי בו בחר ה' אלהיך מכל שבטיך . בעוד שמלכות בית דוד קיימת שנא' (תהלים עח ע) ויבחר בדוד עבדו. **בעוד** שירושלים קיימת שנא' בה (מלכים א יא) העיר אשר בחרתי בה. בעוד שבית הבחירה קיימת שנא' בה (דברי הימים ב ז טז) ועתה בחרתי והקדשתי הבית הזה. בעוד שאתם קיימים שנא' (דברים יד) ובך בחר ה': **עד אשר לא יבואו ימי הרעה**. אלו ימי הגולה: **עד אשר לא תחשך השמש**. זה מלכות בית דוד שנא' (תהלים פט לז) וכסאו כשמש נגדי: **והאור** . זו תורה שנא' (משלי ו כג) כי נר מצוה ותורה אור : **והירח**. זו סנהדרין דתנן סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה : **והכוכבים** . אלו הרבנים שנא' (דניאל יב ג) ומצדיקי הרבים ככוכבים : **ושבו העבים אחר הגשם**. צרה אחר צרה קשה . אתה מוצא בכל הנבואות הקשות שנתנבא עליהם ירמיה לא באו עליהם אלא לאחר חורבן הבית : **ביום שיזעו שמרי הבית**. אלו משמרות כהונה ולויה : **והתעותו אנשי החיל** . אלו הכהנים שהם גבורים בכח אמר רבי הבא בר כהנא כ"ב אלף לוים הניף אהרן ביום אחד אמר רבי חנינא ם המורחה הזו דבר קל היא והכהן זורקה יותר משלשים אמה : **ובטלו הטחנות** . אלו המשניות הגדולות משנת רבי עקיבא ומשנת רבי חייא ומשנת בר קפרא : **וחשכו הרואות**. שיתכח הגמ' מן הלב : **וסגרו דלתים בשוק**. כגון דלתי נחושת בן אלנתן ע שהיו פתוחים

מצודת ציון

[ה] **וחתחתים** . מלשון חתת ופחד ונכפלו הפ"א ועי"ן הפעל ויורה על פחד הרבה כמו אדמדם שיורה על אדמימות רב : . ענין בזיון וביאוס כמו **וינאץ** בזעם אפו [איכה ב] ועם כי לא נקראה הא' הואיל והיא כתובה : **השקד** . ענין השתדלות והתמדה כמו שקדו ושמרו [עזרא ח] : **ויסתבל** . מלשון סבל ומשא כבד : **החגב** . מין ארבה כמ"ש ואת החגב למינהו [ויקרא יא] : **ותפר** . מל' הפרה ובטול : **האביונה** . **האל"ף** נוספת כמו **והאזנו** הנהרות [ישעיה יט] והוא מלת בינה **והוא כנוי לרוח** בעלת הבינה **או** הוא ענין תאוה כמו לא אבה יבמי [דברים כה] : [ו] **ירתק** . ענינו **כמו** שלשלת כמו ורתקות כסף צורף [ישעיה מ] : **ותרוץ**. מל' רציצה ושבירה **כמו** וירעצו וירצצו [שופטים י] : **גלת** . מעין כמו **גלת מים** [שם א] : **כד** . שם כלי כמו וכדה על שכמה [בראשית כד] : **המבוע** . מעין הנובע : **ונרוץ** . מל' ריצה ורדיפה : **הגלגל** . גלגולת הראש : [ז] **על הארץ** . **אל**

מצודת דוד

גבוה אל השמים ממעל ליתן דין וחשבון והרבה פחד יש מן הדרך פן יפגעו בה מלאכי דין : **וינאץ השקד**. כח השומר את הגוף בהתמדה וכהשתדלו' ימאס את הגוף ולא יאבה להתמיד **עוד** בשמירתו ולהשתדל **בו** : **ויסתבל החגב** . אם ישכון עליו חגב תכבד עליו כסובל משא כבד וזהו לגודל התשות : **ותפר האביונה** . הרוח בעלת הבינה תבטל כי אז תלך ממנו . או אז תבטל תאות חמדת נשים לתשמיש : **כי הולך האדם**. כי אז האדם הולך ומתקרב לבוא אל **בית עולמו** וזהו הקבר אשר ישכב שם עד עולם : **וסבבו** . ולהיות הסופדים מסבבים בשוק **לעורר** קינות ויללות : (ו) **עד אשר וגו'**. מוסב על המקרא של מעלה בראשית הענין שאמר וזכור כו' לומר זכור בוראך טרם שיהיה נעשה חבל הכסף כמו שלשלת ועל חוט השדרה יאמר שהוא **לבן** ככסף ובמות האדם חסר מוחו ומתרוקן וייבש ומתעקם בתוך החוליות ונעשה כשלשלת : **ותרוץ גולת הזהב** . על מוח הראש יאמר על שהוא כמעין הנובע ללחלח ולהשקות את חוט השדרה ולפי שהקרום שעליו הוא אדום קראו זהב כי מראה הזהב הוא אדום ור"ל אז ירוצץ מוח הראש ולא ישקה עוד **את** חוט השדרה : **ותשבר כד** . על כיס המרה יאמר **פנקרע** אז ומי המרה נשפך על הכבד במקום מושבו ואחז במשל מכד מלא מים הנשבר **על** המעין והמים שבכד יורדים על המעין מקום שאין לירד אל המים וכן היא שפיכת מי המרה על הכבד כי בהיות האדם **חי** אחז"ל **כבד** כועס והמרה זורקת בו טפה ונח מכעסו אבל אז אין הכבד כועס ואין לורך אל טפת המרה : **ונרוץ הגלגל** . גלגולת הראש שהיתה **למעלה** מרילים אז להורידם אל בור הקבר מתחת לארץ : (ז) **וישוב העפר**. הגוף נברא מעפר כי תחלת יצירת האדם הראשון היה מן העפר **ישוב**

מדרש חכמים

הונגער אונ מיין דורש . אונ גיי אין מיינע שאין קאמערן אונ נעם דיר 70 טהייערע קליידר אנגעטאס די איינע וואס דו האסט מיר געגעבען אונ גיי מיט פרידען צו דיין פאלק אונ זאג זיי אז איך האב זייא צוליב דיר מוחל געווען , הט ר' אלעזר געזאגט , איך זעה וויא ריכטיג שלמה המלך האט געזאגט . שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו :

פירוש ע"ט

גיין הט מען מורא (צו דער עלטער) , אוף **יעדען** טריט דוכט זיך אפ אז דיא וועג איז פול מיט גריבער וינאץ אונ דר מאנדעל בוים פארלירט זיינע בלעטער (פון דעם ביין וואס איז ביי דער היפטע פאלט אראפ די פלייש , שטארצט ער ארוס) אונ צום סוף פארלירט מען שון יעדע תאוה , כי הולך דער מענטש קערט זיך אום צו זיין היים (אין דר ערד) אונ די מספידים רינגלען ארום די גאסען : (ו) עד אשר איידער עס האט זיך פארוויקעלט די זילבערנע שנור , אונ עס ווערט צו שטוסען דער קוואל פון גאלד , איידער דער עמער וועט ביין קוואל צובראכן ווערן אונ איידר דם ראד וועט ביין ברונעם צו שמעטערט ווערן : (ז) וישוב נאז קערט

הארץ כשהיה והרוח תשוב אל־האלהים אשר נתנה׃ ח הבל הבלים אמר הקוהלת הכל הבל׃ ט ויתר שהיה קהלת חכם עוד למד־דעת את־העם ואזן וחקר תקן משלים הרבה׃ י בקש קהלת למצא דברי־חפץ וכתוב ישר דברי אמת׃ יא דברי חכמים כדרבנות וכמשמרות נטועים בעלי אספות נתנו מרעה אחד׃

תו"א ויותר שהיה קהלת חכם. עירובין כא: ואזן וחקר תקן משלים. יבמות כא: בקש קהלת. ר"ה כא: דברי חכמים. חגיגה ג:

רש"י

לרוחה: בשפל קול הטחנה. ע"י שלא נתעסקו בתורה א"ר שמואל כמשלו יבה"ל לטחינת הרחים מה רחים אינן בטלות לא ביום ולא בלילה אף כאן (יהושע א ח) והגית בו יומם ולילה: ויקום לקול הצפור. זה נבוכדנאצר הרשע. א"ר לוי י"ח שנה היתה בת קול יוצאת ומפוצצת בפלטין של נבוכדנאצר עבדא בישא זיל אחריב ביתיה דמרך דבני מרך לא שמעין ליה: וישחו כל בנות השיר. (ישעיה כד ט) בשיר לא ישתו יין. גם מגבה ייראו. מגבוה של עולם יתיראו וידאג לבו פן יעשה בו כאשר עשה בראשונים: וחתחתים בדרך. מתוך כך יבקש לו אותות ורמזים אם יצליח בדרך שילך כענין שנא' (יחזקאל כא כו) כי עמד מלך בבל על אם הדרך לקסום קסם קלקל בחצים שאל בתרפים: וינאץ השקד. תלמה נבואת ירמיה שנא' (ירמיה א יב) מקל שקד אני רואה אמר רבי אליעזר השקד הזה משעה שהוא מציץ עד גמר פירותיו כ"א יום כך מי"ז בתמוז עד ט"ב כ"א יום: ויסתבל החגב. זה צלמו של נבוכדנאצר (דניאל ג א) רומיה אמין שתין פותיה אמין שית ואם אין עוביו אלא שש אינו יכול לעמוד ואת אמרת אוקמיה בבקעת דורא אמר רבי ביבי מעמידין אותו ונופל מעמידין אותו ונופל עד שהביאו כל זהב שבירושלים ושפכו דימוס על רגליו לקיים מה שנא' (יחזקאל ז יט) וזהבם לנדה יהיה ולמה יהיה: ותפר האביונה. זו זכות אבות תופר משענת אבות שלכם ויהיה האביונה מלשון אב: כי הולך האדם. ישראל שנקראו לכן אדם אדם אתם: אל בית עולמו. מבבל באו לבבל חזרו תרח אבי אברהם מעבר הנהר היה: וסבבו בשוק הסופדים. גלות יכניה קדמה לגלות צדקיהו י"א שנה כשהגלה נבוכדנאצר את גלות צדקיהו בקילרין היו יוצאין גלות יכניה לקראת נבוכדנאצר על כרחן עם שאר בני העיר לקלסו שהוא גבור ומלליה והיו רואין את השבוים ושואלין אותם איש על קרובו מה נעשה בו והיו משיבין אותם (ירמיה טו ב) אשר למות למות ואשר לשבי לשבי ואשר לחרב לחרב והיו מקלסין בידם אחת ובידם אחרת מספקין ומטפחין הספד על אחיהם ועל בניהם: עד אשר לא ירתק חבל הכסף. זו שלשלת יוחסין: ותרץ גלת הזהב. אלו דברי תורה שנא' (תהלים יט יא) הנחמדים מזהב: ותשבר כד על המבוע. כדו של ברוך בן נריה על מבועו של ירמיהו ששניהם גלו לבבל ופסקו מלמודם בעוני הדרך. תחלה גלו למצרים שהגלם יוחנן בן קרח וכשהחריב נבוכדנאצר את מצרים הגלם לבבל: ונרוץ הגלגל אל הבור. זו בבל שהיא זוטו ק של עולם: (ז) וישב העפר וגו'. מבבל באו לבבל חזרו: והרוח תשוב. זו רוח הקודש שכיון שנסתלקה רוח הקודש גלו: (ח) הבל הבלים. אני רואה בעולם: אמר הקוהלת. מי שכנו קבולת ר החכמה: הבל הבל. כל מה שנברא בששת ימי בראשית: (ט) ויתר שהיה קהלת חכם. ויותר ממה שנכתב בספר זה היה קהלת חכם: ואזן. עשה אזנים לתורה כקופה זו שאין לה אזנים לאחוז בה ובא ועשה לה אזנים שתיקן עירובין לסייג ש שמירת שבת ונטילת ידים סייג לטהרה וגזר על השניות סייג לעריות: (י) בקש קהלת. נתן לבו והזהר ת על הדבר ומלאו: דברי חפץ. הלכ' למשה מסיני: וכתוב ישר. זה תורה שכתב והנביאים: (יא) דברי חכמי'. בעשו סייג לתורה

שפתי חכמים

גבורי כח היו: ע שם איש עשיר ונדיב גדול: פ וקראו חגב דרך גנאי כי חגב כמו ענב כדלעיל ודרש ויסתבל בלא יכול לסבול משאו מפני גובהו: צ פירש זה עכו"ם שמטמאה כנדה שנאמר תזרם כמו דוה לא תאמר לו: ק פי' תחתיתו: ר דקשה לרש"י למה אמר לי' זכר ולעיל אמר לי' נקבה אוירה. לכ"פ מי שכו קבולת החכמה כדפירש לעיל: ש פי' ע"י כך א חזין ישראל במלות שנתרחקו מן העבירה כדרך שנוח לאחוז בכלי שיש לו בית יד יותר משאין לו כ"פ רש"י בפ' ב' דעירובין: ת קשה מה בקש הלא שמשוק

מצודת דוד

אל הארץ להתהפך להיות עפר כמו שהיה בתחלת היצירה: והרוח. נשמת האדם תשוב אל המקור אשר ממנה נחצבה למעלה אל האלהים אשר נתנה לו בעת הלידה: (ח) הבל הבלים אמר הקהלת. יתכן אלה דברי המעתיק את הספר ואמר הנה המלך שלמה המאסף דעות המנגדות יפה הזהיר להשכיל את ההבלים אותם שהם הכל הבל שלא בא מהם תכלית רצוי ויקר (אבל אין רצוי להשכיל אם אחרונה בא מהם תועלת יען נמלא בהם דבר טוב ומועיל) וכאומר הועיל וכן הוא סוף האדם כאמור הנה נתאמת האמור בראשית הדברי' הבל הבלים וגו': (ט) ויותר וגו'. יותר ממה שהיה קהלת חכם בעצמו עוד היה בו מעלה יתרה כי למד דעת את העם והיה מחכים את אחרים: ואזן. היה מאזין להם דברי חכמה כי היה גו לשון למודים להבין לזולת: וחקר. חקר דרכים לעם לחקור בהם החכמה: תקן. עשה וחבר משלים הרבה כמ"ש וידבר שלשת אלפים משל (מ"א ה): (י) בקש קהלת כו'. כל הדברי' שהיה חפץ לדעת' היה מבקש למצוא אם כי היה מטריח עצמו לעמוד על האמת: וכתוב יושר. גם היה מבקש ומחפש כתיבת יושר מבלי עול ודברי אמת מבלי הטעא' ומהם השכיל מה שהשכיל: (יא) דברי חכמים. כי דברי חכמים המה כדרבנות מה דרבן מכוון את הפרה לתלמי השדה כך דברי חכמים מכוונים את האדם לדרכי החכמה וכמשמרות נטועים וגו'. דברי בעלי אספות הם המלקטים מספרים שונים ויחברו מחברות המה דברים

מצודת ציון

הארץ: [ח] הקהלת. ענין אסיפה וקבוץ כמו קהלה יעקב [דברים לג]: [ט] ואזן. מלשון האזנה ושמיעה כמו האזינו השמים [שם לב] והוא מל' אזן: תקן. עשה וחבר: [יא] כדרבנות. הוא כלי מחט תחוב בראש מלמד הבקר לכוון אותם לחרישה כמו ולהציב הדרבן

פירוש ע"ט

זיך אום (דער גוף וואס איז פון) שטויב צו דער ערד, פון וואנען ער איז געוועזען געוואָרען והרוח און דער גייסט (די נשמה) קערט זיך אום צו גאט, וועלכער האט איר דעם מענטשען געגעבען, דערפאר דארף דער מענטש זעהען אין דער יוגענד, ווען ער איז נאך שטארק, גוזעם צו טאן און איינפלאנצען אין זיך מדות טובות און מעשים טובים, וואס דאס נעמט ער מיט מיט זיך: (ח) דא ענדיגט שלמה מיט וואס ער האט אנגעהויבען הבל הבלים די וועלט איז נארעש, האט געזאגט דער זאמלער, אלץ איז דא נארעש: (ט) ויותר און וואס מעהר ער איז קליגער געוואָרען (שלמה) אלץ מעהר האט ער געזוכט זיין פאלק אום צו בילדען און זיי לערנען קלוגע זאכען איינער האט אבער געלערענט און געפארשט און האט געמאכט אפולע משלים: (י) בקש קהלת קהלת האט געזוכט צו געפינען ניטצליכע זאכען און ריכטיגע צו דערגיין און צו לערנען דיא ווערטער פון דיא וואָרהייט (דס איז די תורה): (יא) דברי חכמים דיא

יב ויתר מהמה בני הזהר עשות ספרים הרבה אין קץ ולהג הרבה יגעת בשר:
יג סוף דבר הכל נשמע את־האלהים ירא ואת־מצותיו שמור כי־זה כל־האדם:
יד כי את־כל־מעשה האלהים יבא במשפט על כל־נעלם אם־טוב ואם־רע:

סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם: סימן יתק"ק

סכום פסוקי ספר קהלת מאתים ועשרים ושנים. וסימנו מה שהיה כבר נקרא שמו. וגם הליו מה שהיה כבר נקרא שמו. וסדריו ארבעה וסימנו אבא כה אודה יה. ופרקיו י"ב וסימנו כי זה כל האדם:

תו"א ויותר מהמה. עירובין כא: סוף דבר. ברכות ו שבת ל: כי זה, גיטין סח: על כל נעלם. חגיגה ה: סס' רבתי

שפתי חכמים

הקודם אמר שלימד דעת וגומר. לכ"פ נתן לבו וכו': א נראה שעל כן מרעה חסר להורות על נוטריקון משה רבינו ע"ה: ב רש"י מוליא המלה להג מל' הגיה כמו להגות והלמ"ד שמושית אלא שבכאן שרשית מרוב הרגל המלה ונקרא הפוא קרא לה כמו שקרא למלת תורגמין כי התי"ו איננה עיקר ונעשית שרשית אצל חז"ל וכמו שכתב ר' יונה המדקדק אשר הביאו הרא"ע בפירושו למגלת אסתר על מלת מתיהדים שלדעת ר' יונה גם היא ככה: ג ק"ל למה יביא במשפט על מ... האלהים שהם טובים וישרים. לכ"פ אשר אדם כו' ומביא ראיה מנקוד וטעם המלה ולכך נקוד מעמה פת"ח פי' הסי"ן נקוד בכגו"ל שהוא פת"ח קטן ואלו היה דבוק היה נקוד הס"ן בקמ"ץ קטן כציר"י והטעם למעלה פי' זקף על הסי"ן ואלו היה דבוק היה נקוד במונח תחת הסי"ן: ד דקשה לרש"י למה יביא אותו במשפט על טוב לכ"פ אפילו נכסה במלוה וזהו אם טוב:

רש"י

בגזירות להרחיק את האדם מן העבירה כגון אכילת קדשים עד השחר והם אמרו עד חלות וקריאת שמע דערבית כמו כן: כדרבנות. מה דרבן זה מכוון את הפרה לתלמיה כך דבריה' מכוונים את האדם לדרכי חיים: וכמשמרות נטועים. מה מסמר זה קבוע אף דבריהם קבועים ומה נטיע' פרה ורבה אף דבריהם פרים ורבים למצוא בהם טעם: בעלי אסופות. מסמרים שיש להם גולגולת אסופה וגסה גרוס"א בלע"ז כן פירשו דונש בן לברט: נתנו מרעה אחד. כל דבריהם דברי אלהים חיים הוא אמרן ורועה אחד א נתנן משה מפי הגבורה: וכמשמרות. כתוב בשי"ן שהתורה בעברים וארבעה ספרים כמנין משמרות כהונה ולויה:

(יב) ויותר מהמה בני הזהר. ויותר מיותר דברי אמת דברים הכתובים בספרים הנזכרים למעלה: בני הזהר. לשמור דברי חכמים ואם תאמר אם יש בהם צורך למה לא נכתבו: עשות ספרים הרבה אין קץ. אם באנו לכתוב לא הספקנו: ולהג הרבה יגיעת בשר. ואם באת לתת לב לגירסא ב הבילות יותר ממה שאין הלב משיג יגיעה היא לבריות שאין להשיגו ואל יאמר הואיל ולא אוכל לגמור המלאכה למה אתחיל. אך: (יג) סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא. מה שתוכל עשה ולכך לשמים: ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם. כי לדבר הזה נברא כל האדם: (יד) כי את כל מעשה. אשר אדם עושה ג יביא האלהים במשפט. ולכך נקוד מעמה פת"ח והטעם למעלה לפי שאינו דבוק לשם: על כל נעלם. אפילו על השוגג: אם טוב ואם רע. אפילו נכסה במלוה ד כגון נותן צדקה לעני בפרהסיא: סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא וגו': נשלם פירוש ספר קהלת

מצודת ציון

[ש"א ינ]: וכמשמרות. כמו וכמסמרות בסמ"ך והוא מל' מסמר ויתד: נטועים. מלשון נטיעה: אספות. מל' אסיפה וקבוץ: [יב] ולהג. אין לו דומה ולפי ענינו פתרונו ענין התעסקות הלמוד וכן תרגומו ולמעסק בפתגמי אורייתא ובפיוט של ר"ה בלהג מלהגים ובלשון ישמעאל הוא כמו קריאה: בשר. כן יקרא האדם וכמ"ש יבוא כל בשר להשתחות לפני אמר ה' [ישעיה סו]:

מצודת דוד

קיומים כמסמר הקבוע במקום תחיבתו ועוד שמה פרים ורבים כאלו היו נטועים בארץ ר"ל דבריהם קיימים ועוד יוכל החכם להוציא מהם טעמים רבים: נתנו מרועה אחד. אף שיש בהם דעות מבני אדם שונים כלם אמתיים כי זכמת כולם נתנו מן המקום ב"ה החונן לאדם דעת ולפי שדימה את האדם לבהמה הצריכה לדרבונות אחז לשון רועה המלמד את הבהמה: (יב) ויותר מהמה בני הזהר. אמר דרך חיבה אתה בני הזהר עוד יותר במעשיך ממה שנאמר בספרים האלה המלמדים להזהר: עשות וגו'. כאומר אם תאמר מפני מה לא כתבו בספרים מכל מה שראוי להזהר ואמר לעשות ספרים הרבה להזהיר בהם מכל מה שיש להזהר לא יהיה קץ אל הספרים ההם כי נדברים הרבה מאד יש להזהר וא"א לכתוב הכל בספרים: ולהג הרבה. ועוד לקריאה הרבה בספרים מרובים יגיעה היא לבני האדם הקריאה והזכירה ולכן משכלו יזהר האדם ממה שראוי להזהר: (יג) סוף דבר. תכלית כל דבר: הכל נשמע. כל מה שהאדם עושה נשמע הוא לפני המקום ב"ה ולא נכחד ממנו דבר לכן את האלהים ירא שלא לעבור על דבריו מה שהזהיר שלא לעשות: שמור. לעשות אותם: כי זה כל האדם. ר"ל מה שנאמר למעלה מה שיקרה לאדם בחייו ובמיתו זהו המקרה של כל האדם אין נעדר ולכן יהיה הזהר בגלות המקום ב"ה: (יד) כי את כל מעשה. את כל המעשה האדם אשר יעשה: האלהים יביא במשפט. המקום ב"ה יביא אותם במשפט לשפוט עליהם: על כל נעלם. ר"ל לא לפי הנראה לבני האדם רק כפי כוונת הלב הנעלם מן הבריות: אם טוב. בין אם היה הכוונה לטובה בין אם היה הכוונה לרעה לפיכן ישפוט וישלם גמול וכאומר לכן את האלהים ירא ואת מצותיו שמור:

פירוש ע"ט

געווארטער פון די קלוגע זייגן אזו שטעבעדיג ווי די שטיכעל (די שטעקלאך מיט וואס מען טרייבט אן אנ'אקס), און אזו ווי אייזערנע נעגעל, גיינען זיך אריין אין הארצן די רייד פון די זאמלער, וואס זאגן צו זאמען (קלויבן צוזאמען) די קלוגע און ניטצליכע רייד פון דער תורה: (יב) ויותר נאר ניטצליכער פון אלעם, מיין קינד, איז דאס וואס א מענטש לערענט פון דער פראקטיקע [כי לא המדרש עיקר, כי אם המעשה] (היט אפ די תורה) דען שרייבען ביכער האט ניט קיין ענדע (קיין סוף) און פיל געשוועטץ (אפילע רייד) איז נאר פיין פאר די וועלע: (יג) סוף דבר דער אויספיהר פון אלץ וואס איך, קהלת, האב געזאגט, און וואס האלט איין דעם עיקר פון אלע זאכן איז, את האלהים ירא שטענדיג זאלסטו פר גאט מורא האבן און זיינע געבאט היטן דען דאס איז די בעשטימונג פון דעם מענטשן אויף דער וועלט!: (יד) כי את כל דען פר אלע זאכען וואס א מענטש טוט וועט גאט אים דערנאך ריכטען נאך די כונה ווי דער מענטש האט געטראכט בשעת מעשה ביי זיך אין הארצן, סיי טאענדיג די גוטעס, סיי די שלעכטעס, דערפאר זאלסטו שטענדיג טראכטען אז גאט זעהט אלץ צו, זאלסט זיך פר אים פארכטען, זאלסט אפהיטען זיינע געבאט, זאלסט איינפלאנצן ביי זיך אין הארצען גוטע מדות, זאלסט טאן גוטעס מיט אנדערע וועט דיר גוט זיין אי אויף דער וועלט, אי אויף יענע וועלט:

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם

מיד שיתעורר משנתו כדי שלא יחזור ויישן ירגיל א״ע להתבונן מיד לפני מי הוא שוכב לפני מלך מלכי המלכים הקב״ה. כמ״ש מלא את השמים ואת הארץ אני מלא וכו׳ ואילו היה שוכב לפני מלך ב״ו היה מתחייב בנפשו וכו׳ וטוב להרגיל עצמו לומר מיד כשיעור נוסח זה מודה וכו׳ ועי״ז יזכור את ה׳ ויתגבר עליו ויקום בזריזות. ויאמר זה אף קודם נטילה לפי שאין בו שם:

מודה אני לפניך מלך חי וקים שהחזרת בי נשמתי בחמלה. רבה אמונתך:

קודם לבישת טלית קטן אחר שנטל ידיו יאמר זה:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות ציצת:

יהי רצון מלפניך יי אלהי ואלהי אבותי שתהא חשובה מצות ציצית לפניך כאלו קימתיה בכל פרטיה ודקדוקיה וכונותיה ותרי״ג מצות התלוים בה אמן סלה:

כשיכרוך טלית מצוית גדול יאמר זה:

ברכי נפשי את יי יי אלהי גדלת מאד הוד והדר לבשת: עטה אור כשלמה נוטה שמים כיריעה:

קודם עטיפת טלית גדול יאמר זה:

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו ליחד שם י״ה בו״ה ביחודא שלים בשם כל ישראל, הריני מתעטף גופי בציצית כן תתעטף נשמתי ורמ״ח איברי ושס״ה גידי באור הציצית העולה תרי״ג וכשם שאני מתכסה בטלית בעולם הזה כך אזכה לחלוקא דרבנן ולטלית נאה לעולם הבא בגן עדן. ועל ידי מצות ציצית תנצל נפשי רוחי ונשמתי ותפלתי מן החיצונים והטלית יפרוש כנפיו עליהם ויצילם כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף. ותהא חשובה מצות ציצית לפני הקדוש ברוך הוא כאלו קימתיה בכל פרטיה ודקדוקיה וכונותיה ותרי״ג מצות התלוים בה. אמן סלה:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להתעטף בציצית:

ויכסה ראשו בטלית ויאמר מה יקר

מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיך יחסיון: ירוין מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם: כי עמך מקור חיים באורך נראה אור: משוך חסדך ליודעיך וצדקתך לישרי לב:

קודם הנחת תפלין יאמר זה:

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו ליחד שם י״ה בו״ה ביחודא שלים בשם כל ישראל. הנני מכוין בהנחת תפילין לקיים מצות בוראי שצונו להניח תפילין ככתוב בתורתו וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפות בין עיניך והם ארבע פרשיות אלו. שמע. והיה אם שמוע. קדש. והיה כי יביאך שיש בהם יחודו ואחדותו יתברך שמו בעולם ושנזכור נסים ונפלאות שעשה עמנו בהוציאנו ממצרים ואשר לו הכח והממשלה בעליונים ובתחתונים לעשות בהם כרצונו וצונו להניח על היד לזכרון זרוע הנטויה ושהיא נגד הלב לשעבד בזה תאוות ומחשבות לבנו לעבודתו יתברך שמו ועל הראש נגד המוח שהנשמה שבמוחי עם שאר חושי וכחותי כלם יהיו משועבדים לעבודתו יתברך שמו. ומשפע מצות תפילין יתמשך עלי להיות לי חיים ארוכים ושפע קודש ומחשבות קדושות בלי הרהור חטא ועון כלל ושלא יפתנו ולא יתגרה בנו יצר הרע ויניחנו לעבוד את יי כאשר עם לבבנו: ויהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתהא חשובה מצות הנחת תפילין לפני הקדוש ברוך הוא כאלו קימתיה בכל פרטיה ודקדוקיה וכונותיה ותרי״ג מצות התלוים בה אמן סלה:

ויניח על יד שמאל וקודם הקשירה יברך:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח תפלין:

יניח תפילין של ראש ויברך:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות תפלין:

ותיכף יאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:

ומחכמתך אל עליון תאציל עלי ומבינתך תבינני. ובחסדך תגדיל עלי ובגבורתך תצמית אויבי וקמי. ושמן הטוב תריק על שבעה קני המנורה להשפיע טובך לבריותיך. פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון:

אח״כ כורך שלש כריכות על האצבע האמצעית ואומר:

וארשתיך לי לעולם. וארשתיך לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים. וארשתיך לי באמונה וידעת את יי:

ויאמר פרשה זו:

וידבר יי אל משה לאמר: קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא: ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים מבית עבדים כי בחוזק יד הוציא יי אתכם מזה ולא יאכל חמץ: היום אתם יוצאים בחודש האביב: והיה כי יביאך יי אל ארץ הכנעני והחתי והאמורי והחוי והיבוסי אשר נשבע לאבותיך לתת לך ארץ זבת חלב ודבש ועבדת את העבודה הזאת בחודש הזה: שבעת ימים תאכל מצות וביום השביעי חג ליי: מצות יאכל את שבעת הימים ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור בכל גבולך: והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה יי לי בצאתי ממצרים: והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת יי בפיך כי ביד חזקה הוצאך יי ממצרים: ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה: והיה כי יביאך יי אל ארץ הכנעני כאשר נשבע לך ולאבותיך ונתנה לך: והעברת כל פטר רחם ליי וכל פטר שגר בהמה אשר יהיה לך הזכרים ליי: וכל פטר חמר תפדה בשה ואם לא תפדה וערפתו וכל בכור אדם בבניך תפדה: והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו בחוזק יד הוציאנו יי ממצרים מבית עבדים: ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו ויהרג יי כל בכור בארץ מצרים מבכור אדם ועד בכור בהמה על כן אני זבח ליי כל פטר רחם הזכרים וכל בכור בני אפדה: והיה לאות על ידכה ולטוטפת בין עיניך כי בחוזק יד הוציאנו יי ממצרים:

כשנכנס לבית הכנסת יאמר זה:

ואני ברוב חסדך אבא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך: בבית אלהים נהלך ברגש:

תפלה קודם התפלה

מהרב החסיד המפורסם איש אלהי מו״ה אלימלך זצ״ל:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שומע קול שועת עתירות ומאזין לקול תפלת עמו ישראל ברחמיו שתכין לבנו ותכונן מחשבותינו ותשגר תפלתנו בפינו · ותקשיב אזנך לשמוע בקול תפלת עבדיך המתחננים אליך בקול שועה ורוח נשברה. ואתה אל רחום ברחמיך הרבים ובחסדיך הגדולים תמחול ותסלח ותכפר לנו ולכל עמך בית ישראל את כל מה שחטאנו והעוינו והרשענו ופשענו לפניך. כי גלוי וידוע לפניך כי לא בזדון ובמעל חלילה מרינו את פיך ודברי תורתך ומצותיך כי אם מרוב היצר הבוער בקרבנו תמיד לא ינוח ולא ישקוט עד אשר מביאנו אל תאות העולם השפל הזה ואל הבליו ומבלבל את מחשבותינו תמיד. אפילו בשעה שאנחנו עומדים להתפלל

נכון לומר זה קודם התפלה מתקוני זוהר:

פתח אליהו ואמר רבון עלמין דאנת הוא חד ולא בחושבן. אנת הוא עילאה על כל עלאין סתימא על כל סתימין. לית מחשבה תפיסא בך כלל. אנת הוא דאפיקת עשר תיקונין וקרינן להון עשר ספירן לאנהגא בהון עלמין סתימין דלא אתגליין. ועלמין דאתגליין. ובהון אתכסיאת מבני נשא ואנת

דהוא דקשיר לון, ומייחד לון. ובגין דאנת מלגאו כל מאן
דאפריש חד מחבריה מאלין עשר ספירן אתחשיב ליה כאילו
אפריש בך. ואלין עשר ספירן. אינון אזלין כסדרן. חד אריך
וחד קציר וחד בינוני. ואנת הוא דאנהיג לון ולית מאן דאנהיג
לך לא לעילא ולא לתתא ולא מכל סטרא. לבושין תקינת לון
דמנייהו פרחין נשמתין לבני נשא. וכמה גופין תקינת לון
דאתקריאו גופין לגבי לבושין דמכסיין עליהון. ואתקריאו
בתקונא דא. חסד דרועא ימינא. גבורה דרועא שמאלא.
תפארת גופא. נצח והוד תרין שוקין. ויסוד סיומא דגופא אות
ברית קודש. מלכות פה תורה שבעל פה קרינן לה. חכמה
מוחא איהי מחשבה מלגאו. בינה לבא ובה הלב מבין. ועל
אלין תרין כתיב הנסתרות ליי אלהינו. כתר עליון איהו
כתר מלכות. ועליה אתמר מגיד מראשית אחרית ואיהו קרקפתא
דתפלין מלגאו איהו שם מ"ה כזה יו"ד ה"א וא"ו ה"א דאיהו
ארח אצילות. ואיהו שקיו דאילנא בדרועוי וענפוי כמיא
דמשקי לאילנא ואתרבי בההוא שקיו: רבון עלמין אנת הוא עלת
העלות וסבת הסבות דאשקי לאילנא בההוא נביעו. וההוא נביעו
איהו כנשמתא לגופא דאיהו חיים לגופא. ובך לית דמיון
ודיוקנא מכל מה דלגאו ולבר. ובראת שמיא וארעא ואפיקת
מנהון שמשא וסיהרא וכוכביא ומזליא. ובארעא אילנין ודשאין
וגנתא דעדן ועשבין וחיון ובעירין ועופין ונונין ובני נשא
לאשתמודעא בהון עלאין ואיך יתנהגון בהון עלאין ותתאין
ואיך אשתמודען עלאי מתתאי ולית דידע בך כלל. ובר מינך
לית יחידא בעלאי ותתאי. ואנת אשתמודע עלת על כלא
ואדון על כלא. וכל ספירא אית לה שם ידיעא ובהון אתקריאו
מלאכיא. ואנת לית לך שם ידיעא דאנת הוא ממלא כל שמהן
ואנת הוא שלימו דכלהו וכד אנת תסתלק מנהון אשתארו
כלהון שמהן כגופא בלא נשמתא. אנת הוא חכים ולא בחכמה
ידיעא. אנת הוא מבין ולא בבינה ידיעא. לית לך אתר ידיעא
אלא לאשתמודעא תקפך וחילך לבני נשא ולאחזאה לון איך
מתנהג עלמא בדינא וברחמי דאינון צדק ומשפט כפום עובדיהון
דבני נשא, דין איהו גבורה משפט עמודא דאמצעיתא צדק
מלכותא קדישא מאזני צדק תרין סמכי קשוט הין צדק אות
ברית קודש. כלא לאחזאה איך מתנהג עלמא אבל לאו דאית
לך צדק ידיעא דאיהו דין ולא משפט ידיעא דאיהו רחמי ולא
מכל אלין מדות כלל: ברוך יי לעולם אמן ואמן:

להתפלל לפניך ולבקש על נפשנו הוא מבלבל את מחשבותינו תמיד בתחבולותיו ואין אנו יכולים לעמוד נגדו כי נחלש שכלנו ומוחנו עד מאוד וכשל כח הסבל מרוב הצרות ומרוב טרדת הזמן לכן אתה אל רחום וחנון עשה עמנו כמו שהבטחתנו על ידי נאמן ביתך וחנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם ואמרו חז"ל אף על פי שאינו הגון ואינו כדאי כי כן דרכך להיטיב לרעים ולטובים כי גלוי וידוע לפניך אנקתנו וצערנו ושיחנו על אשר אין אנו יכולים לקרב עצמנו לעבודתך ולדבק לבנו בך באמת ובתמים אהה על נפשנו אוי עלינו מאוד אבינו שבשמים. ואתה תעורר נא רחמיך וחסדיך הגדולים והמרובים עלינו לגרש ולבער את יצרנו הרע מקרבנו ותגער בו שיסיר וילך מאתנו ואל יסית אותנו להדיחנו מעבודתך חלילה ואל יעלה בלבנו שום מחשבה רעה הן בהקיץ הן בחלום הלילה בפרט בעת שאנחנו עומדים בתפלה לפניך או בשעה שאנחנו לומדים תורתך ובשעה שאנחנו עוסקים במצותיך תהא מחשבתנו זכה צלולה וברורה וחזקה באמת בלבב שלם כרצונך הטוב עמנו. ותעורר לבבנו ולבב כל ישראל עמך ליחדך באמת ובאהבה לעבדך עבודה הישרה המקובלת לפני כסא כבודך ותקבע אמונתך בלבנו תמיד בלי הפסק. ותהא אמונתך קשורה בלבנו כיתד שלא תמוט. ותעביר מעלינו כל המסכים המבדילים בינינו לבינך אבינו שבשמים. ותצילנו מכל המכשולות ושגיאות אל תעזבנו ואל תטשנו ואל תכלימנו ותהא עם פינו בעת הטיפנו ועם ידינו בעת מעבדנו ועם לבנו בעת מחשבותינו ותזכנו אבינו שבשמים אל מלא רחמים שנייחד את לבבנו ומחשבותינו ודבורנו ומעשינו וכל תנועותינו והרגשותינו הידועות לנו ושאינן ידועות לנו הנגלות והנסתרות שיהא הכל ביחוד אליך באמת ובתמים בלי שום מחשבת פסול חלילה וטהר לבנו וקדשנו וזרוק עלינו מים טהורים וטהרנו באהבתך ובחמלתך ותטע אהבתך ויראתך בלבנו תמיד בלי הפסק בכל עת ובכל זמן ובכל מקום בלכתנו ובשכבנו ובקומנו תבער תמיד רוח קדשך בקרבנו ונשען תמיד בך ובגדולתך ובאהבתך וביראתך ובתורתך שבכתב ושבעל פה הנגלה והנסתר ובמצותיך ליחד שמך הגבור והנורא ותשמרנו מן הפניות והגאות ומן הכעס והקפדנות והעצבות והרכילות ושאר מדות רעות ומכל דבר המפסיד עבודתך הקדושה והטהורה החביבה עלינו ותשפיע רוח קדשך עלינו שנהיה דבקים בך ושנשתוקק תמיד אליך יותר ויותר. וממדרגה למדרגה תעלנו שנזכה לבא למעלת אבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב וזכותם יעמוד לנו שתשמע בקול תפלתנו שנהיה תמיד נענים בעת שנתפלל אליך עלינו או על שום אחד מעמך ישראל על יחיד או על רבים ותשמח ותתפאר בנו ונעשה פרי למעלה ושורש למטה ואל תזכיר לנו חטאתינו ובפרט חטאת נעורינו כמאמר דוד המלך ע"ה חטאות נעורי ופשעי אל תזכור. ותהפוך עונותינו ופשעינו לזכות ותשפיע עלינו מעולם התשובה תמיד הרהור לשוב אליך בלב שלם ולתקן את אשר פגמנו בשמותיך הקדושים והטהורים ותצילנו מקנאת איש מרעהו ולא תעלה קנאת אדם על לבנו ולא קנאתנו על אחרים. אדרבה תן בלבנו שנראה כל אחד מעלת חברינו ולא חסרונם ושנדבר כל אחד את חברו בדרך הישר והרצוי לפניך ואל תעלה שום שנאה מאחד על חבירו חלילה ותחזק התקשרותנו באהבה אליך כאשר גלוי וידוע לפניך שיהא הכל נחת רוח אליך וזה עיקר כוונתינו ואם אין לנו שכל לכוין את לבבנו אליך אתה תלמדנו אשר נדע באמת כוונת רצונך הטוב ועל כל זאת מתחננים אנחנו לפניך אל מלא רחמים שתקבל את תפלתנו ברחמים וברצון אמן כן יהי רצון:

ידיד נפש אב הרחמן משוך עבדך אל רצונך ירוץ עבדך כמו איל ישתחוה אל מול הדרך יערב לו ידידותך מנופת
צוף וכל טעם:
הדור נאה זיו העולם נפשי חולת אהבתך אנא אל נא רפא נא לה בהראות לה נועם זיוך אז תתחזק ותתרפא
והיתה לה שמחת עולם:
ותיק יהמו נא רחמיך וחוסה נא על בן אהובך כי זה כמה נכסוף נכספתי לראות בתפארת עזך. אלה חמדה לבי
וחוסה נא ואל תתעלם:
הגלה נא ופרוס חביבי עלי את סכת שלומך. תאיר ארץ מכבודך. נגילה ונשמחה בך. מהר אהוב כי בא מועד
וחננו כימי עולם:

כשנכנס לבית הכנסת יאמר זה:

מה טובו אהליך יעקב משכנותיך
ישראל: ואני ברוב חסדך אבוא
ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך:
יי אהבתי מעון ביתך ומקום משכן כבודך:
ואני אשתחוה ואכרעה אברכה לפני יי
עושי: ואני תפלתי לך יי עת רצון אלהים
ברב חסדך ענני באמת ישעך:

אדון עולם אשר מלך. בטרם כל יציר נברא:
לעת נעשה בחפצו כל. אזי מלך שמו נקרא:
ואחרי ככלות הכל. לבדו ימלוך נורא: והוא היה.
והוא הוה. והוא יהיה בתפארה: והוא אחד ואין
שני. להמשיל לו להחבירה: בלי ראשית בלי
תכלית. ולו העוז והמשרה: והוא אלי וחי גואלי.
וצור חבלי בעת צרה: והוא נסי ומנוס לי. מנת
כוסי ביום אקרא: בידו אפקיד רוחי. בעת אישן
ואעירה: ועם רוחי גויתי. יי לי ולא אירא:

יגדל אלהים חי וישתבח. נמצא ואין עת אל מציאותו: אחד ואין יחיד כיחודו. נעלם וגם אין סוף לאחדותו: אין לו דמות הגוף ואינו גוף. לא נערוך אליו קדשתו: קדמון לכל דבר אשר נברא. ראשון ואין ראשית לראשיתו: הנו אדון עולם לכל נוצר. יורה גדלתו ומלכותו: שפע נבואתו נתנו. אל אנשי סגלתו ותפארתו: לא קם בישראל כמשה עוד. נביא ומביט את תמונתו: תורת אמת נתן לעמו אל. על יד נביאו נאמן ביתו: לא יחליף האל ולא ימיר דתו. לעולמים לזולתו: צופה ויודע סתרינו. מביט לסוף דבר בקדמתו: גומל לאיש חסד כמפעלו. נותן לרשע רע כרשעתו: ישלח לקץ הימין משיחנו. לפדות מחכי קץ ישועתו: מתים יחיה אל ברוב חסדו ברוך עדי עד שם תהלתו:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר יצר את האדם בחכמה וברא בו נקבים נקבים חלולים חלולים גלוי וידוע לפני כסא כבודך שאם יפתח אחד מהם או יסתם אחד מהם אי אפשר להתקים ולעמוד לפניך אפילו שעה אחת: ברוך אתה יי רופא כל בשר ומפליא לעשות:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לעסוק בדברי תורה: והערב נא יי אלהינו את דברי תורתך בפינו ובפיות עמך בית ישראל ונהיה אנחנו וצאצאינו (וצאצאי צאצאינו) וצאצאי עמך בית ישראל כלנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה: ברוך אתה יי המלמד תורה לעמו ישראל:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו: ברוך אתה יי נותן התורה:

וידבר יי אל משה לאמר: דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו את בני ישראל אמור להם:

יברכך יי וישמרך: יאר יי פניו אליך ויחנך: ישא יי פניו אליך וישם לך שלום:

ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם:

אלו דברים שאין להם שיעור הפאה והבכורים והראיון וגמילות חסדים ותלמוד תורה. אלו דברים שאדם אוכל פרותיהם בעולם הזה והקרן קימת לו לעולם הבא: ואלו הן כבוד אב ואם וגמילות חסדים והשכמת בית המדרש שחרית וערבית והכנסת אורחים ובקור חולים והכנסת כלה ולוית המת ועיון תפלה והבאת שלום בין אדם לחברו ובין איש לאשתו ותלמוד תורה כנגד כולם:

אלהי נשמה שנתת בי טהורה היא אתה בראתה אתה יצרתה אתה נפחתה בי ואתה משמרה בקרבי. ואתה עתיד ליטלה ממני ולהחזירה בי לעתיד לבא: כל זמן שהנשמה בקרבי מודה אני לפניך יי אלהי ואלהי אבותי רבון כל המעשים אדון כל הנשמות: ברוך אתה יי המחזיר נשמות לפגרים מתים:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר נתן לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה:

בא"י אלהינו מלך העולם שלא עשני גוי:

בא"י אלהינו מלך העולם שלא עשני עבד:

בא"י אלהינו מלך העולם שלא עשני אשה:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם פוקח עורים:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם מלביש ערמים:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם מתיר אסורים:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם זוקף כפופים:

בא"י אלהינו מלך העולם רוקע הארץ על המים:

בא"י אלהינו מלך העולם אשר הכין מצעדי גבר:

בא"י אלהינו מלך העולם שעשה לי כל צרכי:

בא"י אלהינו מלך העולם אוזר ישראל בגבורה:

בא"י אלהינו מלך העולם עוטר ישראל בתפארה:

בא"י אלהינו מלך העולם הנותן ליעף כח:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם המעביר שנה מעיני ותנומה מעפעפי:

ויהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתרגילנו בתורתך ודבקנו במצותיך ואל תביאנו לא לידי חטא ולא לידי עברה ועון ולא לידי נסיון ולא לידי בזיון ואל תשלט בנו יצר הרע והרחיקנו מאדם רע ומחבר רע ודבקנו ביצר טוב ובמעשים טובים וכוף את יצרנו להשתעבד לך ותננו היום ובכל יום לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואינו ותגמלנו חסדים טובים: ברוך אתה יי הגומל חסדים טובים לעמו ישראל:

יהי רצון מלפניך יי אלהי ואלהי אבותי שתצילני היום ובכל יום מעזי פנים ומעזות פנים מאדם רע. מיצר רע. מחבר רע. ומשכן רע. ומפגע רע. מעין הרע מלשון הרע מהלשינות מעדות שקר משנאת הבריות מעלילה ממיתה משונה מחלים רעים ממקרים רעים ומשטן המשחית מדין קשה ומבעל דין קשה. בין שהוא בן ברית ובין שאינו בן ברית ומדינה של גיהנם:

אלהינו ואלהי אבותינו זכרנו בזכרון טוב לפניך ופקדנו בפקודת ישועה ורחמים משמי שמי קדם וזכר לנו יי אלהינו אהבת הקדמונים אברהם יצחק וישראל עבדיך את הברית ואת החסד ואת השבועה שנשבעת לאברהם אבינו בהר המוריה ואת העקידה שעקד את יצחק בנו על גבי המזבח ככתוב בתורתך: ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם ויאמר אליו אברהם ויאמר הנני: ויאמר קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק ולך לך אל ארץ המוריה והעלהו שם לעלה על אחד ההרים אשר אמר אליך: וישכם אברהם בבקר ויחבש את חמרו ויקח את שני נעריו אתו ואת יצחק בנו ויבקע

עֹלָה וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים: בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיַּרְא אֶת הַמָּקוֹם מֵרָחֹק: וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל נְעָרָיו שְׁבוּ לָכֶם פֹּה עִם הַחֲמוֹר וַאֲנִי וְהַנַּעַר נֵלְכָה עַד כֹּה וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם: וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת עֲצֵי הָעֹלָה וַיָּשֶׂם עַל יִצְחָק בְּנוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ אֶת הָאֵשׁ וְאֶת הַמַּאֲכֶלֶת וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו: וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל אַבְרָהָם אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הִנֶּנִּי בְנִי וַיֹּאמֶר הִנֵּה הָאֵשׁ וְהָעֵצִים וְאַיֵּה הַשֶּׂה לְעֹלָה: וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֱלֹהִים יִרְאֶה לּוֹ הַשֶּׂה לְעֹלָה בְּנִי וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו: וַיָּבֹאוּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים וַיִּבֶן שָׁם אַבְרָהָם אֶת הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעֲרֹךְ אֶת הָעֵצִים וַיַּעֲקֹד אֶת יִצְחָק בְּנוֹ וַיָּשֶׂם אֹתוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ מִמַּעַל לָעֵצִים: וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת יָדוֹ וַיִּקַּח אֶת הַמַּאֲכֶלֶת לִשְׁחֹט אֶת בְּנוֹ: וַיִּקְרָא אֵלָיו מַלְאַךְ יְיָ מִן הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי: וַיֹּאמֶר אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנַּעַר וְאַל תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי יְרֵא אֱלֹהִים אַתָּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת בִּנְךָ אֶת יְחִידְךָ מִמֶּנִּי: וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה אַיִל אַחַר נֶאֱחַז בַּסְּבַךְ בְּקַרְנָיו וַיֵּלֶךְ אַבְרָהָם וַיִּקַּח אֶת הָאַיִל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֹלָה תַּחַת בְּנוֹ: וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא יְיָ יִרְאֶה אֲשֶׁר יֵאָמֵר הַיּוֹם בְּהַר יְיָ יֵרָאֶה: וַיִּקְרָא מַלְאַךְ יְיָ אֶל אַבְרָהָם שֵׁנִית מִן הַשָּׁמָיִם: וַיֹּאמֶר בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם יְיָ כִּי יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת בִּנְךָ אֶת יְחִידֶךָ: כִּי בָרֵךְ אֲבָרֶכְךָ וְהַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַחוֹל אֲשֶׁר עַל שְׂפַת הַיָּם וְיִרַשׁ זַרְעֲךָ אֵת שַׁעַר אֹיְבָיו: וְהִתְבָּרְכוּ בְזַרְעֲךָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְּקֹלִי: וַיָּשָׁב אַבְרָהָם אֶל נְעָרָיו וַיָּקֻמוּ וַיֵּלְכוּ יַחְדָּו אֶל בְּאֵר שָׁבַע וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם בִּבְאֵר שָׁבַע:

רבונו של עולם כמו שכבש אברהם אבינו את רחמיו לעשות רצונך בלבב שלם כן יכבשו רחמיך את כעסך מעלינו ויגולו רחמיך על מדותיך ותתנהג עמנו יהוה אלהינו במדת החסד ובמדת הרחמים. ובטובך הגדול ישוב חרון אפך מעמך ומעירך ומארצך ומנחלתך. וקיים לנו יי אלהינו את הדבר שהבטחתנו בתורתך על ידי משה עבדך כאמור וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור והארץ אזכור. ונאמר ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם כי אני יי אלהיהם. ונאמר וזכרתי להם ברית ראשונים אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים לעיני הגוים להיות להם לאלהים אני יי. ונאמר ושב יי אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך יי אלהיך שמה. אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך יי אלהיך ומשם יקחך. ונאמר והביאך יי אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה והיטבך והרבך מאבותיך. ונאמר על ידי נביאך יי חננו לך קוינו היה זרועם לבקרים אף ישועתנו בעת צרה. ונאמר ועת צרה היא ליעקב וממנה יושע. ונאמר בכל צרתם לו צר ומלאך פניו הושיעם באהבתו ובחמלתו הוא גאלם וינטלם וינשאם כל ימי עולם. ונאמר מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע לשארית נחלתו לא החזיק לעד אפו כי חפץ חסד הוא. ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו ותשליך במצולות ים כל חטאתם. (וכל חטאת עמך בית ישראל במקום אשר לא יזכרו ולא יפקדו ולא יעלו על לב לעולם.ונאמר) תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם. ונאמר והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי עולותיהם וזבחיהם לרצון על מזבחי כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים:

לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם יְרֵא שָׁמַיִם בְּסֵתֶר וּבַגָּלוּי וּמוֹדֶה עַל הָאֱמֶת וְדוֹבֵר אֱמֶת בִּלְבָבוֹ וְיַשְׁכֵּם וְיֹאמַר:

רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים וַאֲדוֹנֵי הָאֲדוֹנִים. לֹא עַל צִדְקוֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ מַפִּילִים תַּחֲנוּנֵינוּ לְפָנֶיךָ. כִּי עַל רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים. מָה אָנוּ מֶה חַיֵּינוּ מֶה חַסְדֵּנוּ מַה צִּדְקוֹתֵינוּ מַה יְּשׁוּעָתֵנוּ מַה כֹּחֵנוּ מַה גְּבוּרָתֵנוּ: מַה נֹּאמַר לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ הֲלֹא כָּל הַגִּבּוֹרִים כְּאַיִן לְפָנֶיךָ וְאַנְשֵׁי הַשֵּׁם כְּלֹא הָיוּ וַחֲכָמִים כִּבְלִי מַדָּע וּנְבוֹנִים כִּבְלִי הַשְׂכֵּל כִּי רוֹב מַעֲשֵׂיהֶם (נ"א מַעֲשֵׂינוּ) תֹּהוּ וִימֵי חַיֵּיהֶם (נ"א חַיֵּינוּ) הֶבֶל לְפָנֶיךָ וּמוֹתַר הָאָדָם מִן הַבְּהֵמָה אָיִן כִּי הַכֹּל הָבֶל:

לְבַד הַנְּשָׁמָה הַטְּהוֹרָה שֶׁהִיא עֲתִידָה לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן לִפְנֵי כִסֵּא כְבוֹדֶךָ. וְכָל הַגּוֹיִם כְּאַיִן נֶגְדֶּךָ. שֶׁנֶּאֱמַר הֵן גּוֹיִם כְּמַר מִדְּלִי וּכְשַׁחַק מֹאזְנַיִם נֶחְשָׁבוּ. הֵן אִיִּים כַּדַּק יִטּוֹל:

אֲבָל אֲנַחְנוּ עַמְּךָ בְּנֵי בְרִיתֶךָ בְּנֵי אַבְרָהָם אֹהַבְךָ שֶׁנִּשְׁבַּעְתָּ לּוֹ בְּהַר הַמּוֹרִיָּה. זֶרַע יִצְחָק יְחִידוֹ (נ"א עֲקֵדְךָ) שֶׁנֶּעֱקַד עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ עֲדַת יַעֲקֹב בִּנְךָ בְּכוֹרֶךָ שֶׁמֵּאַהֲבָתְךָ שֶׁאָהַבְתָּ אוֹתוֹ וּמִשִּׂמְחָתְךָ שֶׁשָּׂמַחְתָּ בּוֹ. קָרָאתָ אֶת שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל וִישֻׁרוּן:

לְפִיכָךְ אֲנַחְנוּ חַיָּבִים לְהוֹדוֹת לְךָ וּלְשַׁבֵּחֲךָ וּלְפָאֶרְךָ וּלְבָרֵךְ וּלְקַדֵּשׁ וְלִתֵּן שֶׁבַח וְהוֹדָיָה לִשְׁמֶךָ. אַשְׁרֵינוּ מַה טּוֹב חֶלְקֵנוּ וּמַה נָּעִים גּוֹרָלֵנוּ וּמַה יָּפָה יְרֻשָּׁתֵנוּ: אַשְׁרֵינוּ כְּשֶׁאֲנַחְנוּ מַשְׁכִּימִים וּמַעֲרִיבִים בְּבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת וּמְיַחֲדִים שִׁמְךָ בְּכָל יוֹם תָּמִיד וְאוֹמְרִים פַּעֲמַיִם בְּאַהֲבָה:

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד:
בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וקורין פרשה ראשונה על הסדר:

אַתָּה הוּא עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם אַתָּה הוּא מִשֶּׁנִּבְרָא הָעוֹלָם אַתָּה הוּא בָּעוֹלָם הַזֶּה וְאַתָּה הוּא לָעוֹלָם הַבָּא קַדֵּשׁ אֶת שִׁמְךָ עַל מַקְדִּישֵׁי שְׁמֶךָ וְקַדֵּשׁ אֶת שִׁמְךָ בְּעוֹלָמֶךָ וּבִישׁוּעָתְךָ תָּרִים וְתַגְבִּיהַּ קַרְנֵנוּ לְמַעְלָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ בְּקָרוֹב לְמַעַן שְׁמֶךָ: בָּרוּךְ הַמְקַדֵּשׁ שְׁמוֹ בָּרַבִּים:

אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ וּבִשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם הָעֶלְיוֹנִים אֱמֶת אַתָּה הוּא רִאשׁוֹן וְאַתָּה הוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין אֱלֹהִים: קַבֵּץ נְפוּצוֹת קֹוֶיךָ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ: יַכִּירוּ וְיֵדְעוּ כָּל בָּאֵי עוֹלָם כִּי אַתָּה הוּא הָאֱלֹהִים לְבַדְּךָ עֶלְיוֹן לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ. אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ. אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם. וּמִי בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ בָּעֶלְיוֹנִים (וּבַתַּחְתּוֹנִים) אוֹ בַתַּחְתּוֹנִים שֶׁיֹּאמַר לְךָ מַה תַּעֲשֶׂה וּמַה תִּפְעָל. אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם חַי וְקַיָּם עֲשֵׂה עִמָּנוּ צְדָקָה וָחֶסֶד בַּעֲבוּר שִׁמְךָ הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא שֶׁנִּקְרָא עָלֵינוּ וְקַיֶּם לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מַה שֶּׁכָּתוּב אֶת הַדָּבָר שֶׁהִבְטַחְתָּנוּ עַל יְדֵי צְפַנְיָה חוֹזָךְ כָּאָמוּר בָּעֵת הַהִיא אָבִיא אֶתְכֶם וּבָעֵת קַבְּצִי אֶתְכֶם כִּי אֶתֵּן אֶתְכֶם לְשֵׁם וְלִתְהִלָּה בְּכֹל עַמֵּי הָאָרֶץ בְּשׁוּבִי אֶת שְׁבוּתֵיכֶם לְעֵינֵיכֶם אָמַר יְיָ:

וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר: וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְכַנּוֹ נְחֹשֶׁת לְרָחְצָה וְנָתַתָּ אֹתוֹ בֵּין אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁמָּה מָיִם: וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ אֶת יְדֵיהֶם וְאֶת רַגְלֵיהֶם: בְּבֹאָם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד יִרְחֲצוּ מַיִם וְלֹא יָמֻתוּ אוֹ בְגִשְׁתָּם אֶל הַמִּזְבֵּחַ לְשָׁרֵת לְהַקְטִיר אִשֶּׁה לַייָ: וְרָחֲצוּ יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם וְלֹא יָמֻתוּ וְהָיְתָה לָהֶם חָק עוֹלָם לוֹ וּלְזַרְעוֹ לְדֹרֹתָם:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתרחם עלינו ותמחול לנו על כל חטאתינו ותכפר לנו על כל עונותינו ותסלח לנו על כל פשעינו ושיבנה בית המקדש במהרה בימינו. ונקריב לפניך קרבן התמיד שיכפר בעדנו כמו שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך מפי כבודך כאמור:

וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר: צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי רֵיחַ נִיחֹחִי תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ: וְאָמַרְתָּ לָהֶם זֶה הָאִשֶּׁה אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לַיְיָ כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְמִימִם שְׁנַיִם לַיּוֹם עֹלָה תָמִיד: אֶת הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם: וַעֲשִׂירִית הָאֵיפָה סֹלֶת לְמִנְחָה בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן כָּתִית רְבִיעִית הַהִין: עֹלַת תָּמִיד הָעֲשֻׂיָה בְּהַר סִינַי לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיְיָ: וְנִסְכּוֹ רְבִיעִית הַהִין לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד בַּקֹּדֶשׁ הַסֵּךְ נֶסֶךְ שֵׁכָר לַיְיָ: וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם כְּמִנְחַת הַבֹּקֶר וּכְנִסְכּוֹ תַּעֲשֶׂה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיְיָ:

וְשָׁחַט אֹתוֹ עַל יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ צָפֹנָה לִפְנֵי יְיָ וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת דָּמוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב:

אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁהִקְטִירוּ אֲבוֹתֵינוּ לְפָנֶיךָ אֶת קְטֹרֶת הַסַּמִּים בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קַיָּם. כַּאֲשֶׁר צִוִּיתָ אוֹתָם עַל יַד מֹשֶׁה נְבִיאֶךָ כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ:

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה קַח לְךָ סַמִּים נָטָף וּשְׁחֵלֶת וְחֶלְבְּנָה סַמִּים וּלְבֹנָה זַכָּה בַּד בְּבַד יִהְיֶה: וְעָשִׂיתָ אֹתָהּ קְטֹרֶת רֹקַח מַעֲשֵׂה רוֹקֵחַ מְמֻלָּח טָהוֹר קֹדֶשׁ: וְשָׁחַקְתָּ מִמֶּנָּה הָדֵק וְנָתַתָּה מִמֶּנָּה לִפְנֵי הָעֵדֻת בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר אִוָּעֵד לְךָ שָׁמָּה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים תִּהְיֶה לָכֶם: וְנֶאֱמַר וְהִקְטִיר עָלָיו אַהֲרֹן קְטֹרֶת סַמִּים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר בְּהֵיטִיבוֹ אֶת הַנֵּרֹת יַקְטִירֶנָּה: וּבְהַעֲלֹת אַהֲרֹן אֶת הַנֵּרֹת בֵּין הָעַרְבַּיִם יַקְטִירֶנָּה קְטֹרֶת תָּמִיד לִפְנֵי יְיָ לְדֹרֹתֵיכֶם:

תָּנוּ רַבָּנָן פִּטּוּם הַקְּטֹרֶת כֵּיצַד. שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וּשְׁמוֹנָה מָנִים הָיוּ בָהּ. שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וַחֲמִשָּׁה כְּמִנְיַן יְמוֹת הַחַמָּה. מָנֶה לְכָל יוֹם פְּרַס בְּשַׁחֲרִית וּפְרַס בֵּין הָעַרְבַּיִם. וּשְׁלֹשָׁה מָנִים יְתֵרִים שֶׁמֵּהֶם מַכְנִיס כֹּהֵן גָּדוֹל מְלֹא חָפְנָיו בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. וּמַחֲזִירָן לְמַכְתֶּשֶׁת בְּעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים. וְשׁוֹחֲקָן יָפֶה יָפֶה כְּדֵי שֶׁתְּהֵא דַקָּה מִן הַדַּקָּה. וְאַחַד עָשָׂר סַמָּנִים הָיוּ בָהּ. וְאֵלּוּ הֵן הַצֳּרִי וְהַצִּפֹּרֶן הַחֶלְבְּנָה וְהַלְּבוֹנָה מִשְׁקַל שִׁבְעִים שִׁבְעִים מָנֶה. מוֹר וּקְצִיעָה שִׁבֹּלֶת נֵרְדְּ וְכַרְכֹּם מִשְׁקַל שִׁשָּׁה עָשָׂר שִׁשָּׁה עָשָׂר מָנֶה. הַקֹּשְׁטְ שְׁנֵים עָשָׂר וְקִלּוּפָה שְׁלֹשָׁה וְקִנָּמוֹן תִּשְׁעָה. בּוֹרִית כַּרְשִׁינָה תִּשְׁעָה קַבִּין. יֵין קַפְרִיסִין סְאִין תְּלָתָא וְקַבִּין תְּלָתָא וְאִם לֹא מָצָא יֵין קַפְרִיסִין מֵבִיא חֲמַר חִוַּרְיָן עַתִּיק. מֶלַח סְדוֹמִית רוֹבַע הַקָּב מַעֲלֶה עָשָׁן כָּל שֶׁהוּא. רַבִּי נָתָן הַבַּבְלִי אוֹמֵר אַף כִּפַּת הַיַּרְדֵּן כָּל שֶׁהוּא וְאִם נָתַן בָּהּ דְּבַשׁ פְּסָלָהּ וְאִם חִסַּר אַחַת מִכָּל סַמָּנֶיהָ חַיָּב מִיתָה:

רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר הַצֳּרִי אֵינוֹ אֶלָּא שְׂרָף הַנּוֹטֵף מֵעֲצֵי הַקְּטָף. בּוֹרִית כַּרְשִׁינָה לָמָּה הִיא בָאָה כְּדֵי לְיַפּוֹת בָּהּ אֶת הַצִּפֹּרֶן כְּדֵי שֶׁתְּהֵא נָאָה. יֵין קַפְרִיסִין לָמָּה הוּא בָא כְּדֵי לִשְׁרוֹת בּוֹ אֶת הַצִּפֹּרֶן כְּדֵי שֶׁתְּהֵא עַזָּה וַהֲלֹא מֵי רַגְלַיִם יָפִין לָהּ אֶלָּא שֶׁאֵין מַכְנִיסִין מֵי רַגְלַיִם בַּמִּקְדָּשׁ מִפְּנֵי הַכָּבוֹד:

תַּנְיָא רַבִּי נָתָן אוֹמֵר כְּשֶׁהוּא שׁוֹחֵק אוֹמֵר הָדֵק הֵיטֵב הֵיטֵב הָדֵק מִפְּנֵי שֶׁהַקּוֹל יָפֶה לַבְּשָׂמִים פִּטְּמָהּ לַחֲצָאִין כְּשֵׁרָה לִשְׁלִישׁ וְלִרְבִיעַ לֹא שָׁמַעְנוּ: אָמַר רַבִּי יְהוּדָה זֶה הַכְּלָל אִם כְּמִדָּתָהּ כְּשֵׁרָה לַחֲצָאִין וְאִם חִסַּר אַחַת מִכָּל סַמָּנֶיהָ חַיָּב מִיתָה:

תַּנְיָא בַּר קַפָּרָא אוֹמֵר אַחַת לְשִׁשִּׁים אוֹ לְשִׁבְעִים שָׁנָה הָיְתָה בָאָה שֶׁל שִׁירַיִם לַחֲצָאִין: וְעוֹד תָּנֵי בַּר קַפָּרָא אִלּוּ הָיָה נוֹתֵן בָּהּ קוֹרְטוֹב שֶׁל דְּבַשׁ. אֵין אָדָם יָכוֹל לַעֲמוֹד מִפְּנֵי רֵיחָהּ. וְלָמָּה אֵין מְעָרְבִין בָּהּ דְּבַשׁ. מִפְּנֵי שֶׁהַתּוֹרָה אָמְרָה כִּי כָל שְׂאֹר וְכָל דְּבַשׁ לֹא תַקְטִירוּ מִמֶּנּוּ אִשֶּׁה לַיְיָ:

ג"פ יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: ג"פ יְיָ צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: ג"פ יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ: אַתָּה סֵתֶר לִי מִצַּר תִּצְּרֵנִי רָנֵּי פַלֵּט תְּסוֹבְבֵנִי סֶלָה: וְעָרְבָה לַיְיָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָיִם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת:

אַבָּיֵי הֲוָה מְסַדֵּר סֵדֶר הַמַּעֲרָכָה מִשְּׁמָא דִגְמָרָא וְאַלִּבָּא דְאַבָּא שָׁאוּל. מַעֲרָכָה גְדוֹלָה קוֹדֶמֶת לְמַעֲרָכָה שְׁנִיָּה שֶׁל קְטֹרֶת. וּמַעֲרָכָה שְׁנִיָּה שֶׁל קְטֹרֶת קוֹדֶמֶת לְסִדּוּר שְׁנֵי גִזְרֵי עֵצִים וְסִדּוּר שְׁנֵי גִזְרֵי עֵצִים קוֹדֵם לְדִשּׁוּן מִזְבֵּחַ הַפְּנִימִי וְדִשּׁוּן מִזְבֵּחַ הַפְּנִימִי קוֹדֵם לַהֲטָבַת חָמֵשׁ נֵרוֹת וַהֲטָבַת חָמֵשׁ נֵרוֹת קוֹדֶמֶת לְדַם הַתָּמִיד וְדַם הַתָּמִיד קוֹדֵם לַהֲטָבַת שְׁתֵּי נֵרוֹת וַהֲטָבַת שְׁתֵּי נֵרוֹת קוֹדֶמֶת לִקְטֹרֶת וּקְטֹרֶת קוֹדֶמֶת לְאֵבָרִים וְאֵבָרִים לְמִנְחָה וּמִנְחָה לַחֲבִתִּין וַחֲבִתִּין לִנְסָכִין וּנְסָכִין לְמוּסָפִין וּמוּסָפִין לְבָזִיכִין וּבָזִיכִין קוֹדְמִין לְתָמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם שֶׁנֶּאֱמַר וְעָרַךְ עָלֶיהָ הָעֹלָה וְהִקְטִיר עָלֶיהָ חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים עָלֶיהָ הַשְׁלֵם כָּל הַקָּרְבָּנוֹת כֻּלָּם:

אָנָּא בְּכֹחַ גְּדֻלַּת יְמִינְךָ תַּתִּיר צְרוּרָה:	אב"ג ית"ץ
קַבֵּל רִנַּת עַמְּךָ שַׂגְּבֵנוּ טַהֲרֵנוּ נוֹרָא:	קר"ע שט"ן
נָא גִבּוֹר דּוֹרְשֵׁי יִחוּדְךָ כְּבָבַת שָׁמְרֵם:	נג"ד יכ"ש
בָּרְכֵם טַהֲרֵם רַחֲמֵם צִדְקָתְךָ תָּמִיד גָּמְלֵם:	בט"ר צת"ג
חֲסִין קָדוֹשׁ בְּרוֹב טוּבְךָ נַהֵל עֲדָתֶךָ:	חק"ב טנ"ע
יָחִיד גֵּאֶה לְעַמְּךָ פְּנֵה זוֹכְרֵי קְדֻשָּׁתֶךָ:	יג"ל פז"ק
שַׁוְעָתֵנוּ קַבֵּל וּשְׁמַע צַעֲקָתֵנוּ יוֹדֵעַ תַּעֲלוּמוֹת:	שק"ו צי"ת

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

בשבת וביו"ט אין אומרים זה:

רבון העולמים אתה צויתנו להקריב קרבן התמיד במועדו ולהיות כהנים בעבודתם ולוים בדוכנם וישראל במעמדם ועתה בעונותינו חרב בית המקדש ובטל התמיד ואין לנו לא כהן בעבודתו ולא לוי בדוכנו ולא ישראל במעמדו ואתה אמרת ונשלמה פרים שפתינו. לכן יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שיהא שיח שפתותינו חשוב ומקובל ומרוצה לפניך כאלו הקרבנו קרבן התמיד במועדו ועמדנו על מעמדו:

לשבת וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ:

לר"ח וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַיְיָ פָּרִים בְּנֵי בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם: וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לַפָּר הָאֶחָד וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לָאַיִל הָאֶחָד: וְעִשָּׂרֹן עִשָּׂרוֹן סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד עֹלָה רֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיְיָ: וְנִסְכֵּיהֶם חֲצִי הַהִין יִהְיֶה לַפָּר וּשְׁלִישִׁת הַהִין לָאַיִל וּרְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ יָיִן זֹאת עֹלַת חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה: וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת לַיְיָ עַל עֹלַת הַתָּמִיד יֵעָשֶׂה וְנִסְכּוֹ:

אֵיזֶהוּ מְקוֹמָן שֶׁל זְבָחִים. קָדְשֵׁי קָדָשִׁים שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן פַּר וְשָׂעִיר שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלֵי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן הַזָּיָה עַל בֵּין הַבַּדִּים וְעַל הַפָּרֹכֶת וְעַל מִזְבַּח הַזָּהָב מַתָּנָה אַחַת מֵהֶן מְעַכָּבֶת. שְׁיָרֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל יְסוֹד מַעֲרָבִי שֶׁל מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן אִם לֹא נָתַן לֹא עִכֵּב: פָּרִים הַנִּשְׂרָפִים וּשְׂעִירִים הַנִּשְׂרָפִים שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלֵי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן הַזָּיָה עַל הַפָּרֹכֶת וְעַל מִזְבַּח הַזָּהָב מַתָּנָה אַחַת מֵהֶן מְעַכָּבֶת. שְׁיָרֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל יְסוֹד מַעֲרָבִי שֶׁל מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן אִם לֹא נָתַן לֹא עִכֵּב. אֵלּוּ וָאֵלּוּ נִשְׂרָפִין בְּבֵית הַדָּשֶׁן: חַטֹּאת הַצִּבּוּר וְהַיָּחִיד אֵלּוּ הֵן חַטֹּאת הַצִּבּוּר שְׂעִירֵי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים וְשֶׁל מוֹעֲדוֹת שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלֵי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן אַרְבַּע מַתָּנוֹת עַל אַרְבַּע קְרָנוֹת. כֵּיצַד עָלָה בַכֶּבֶשׁ וּפָנָה לַסּוֹבֵב וּבָא לוֹ לְקֶרֶן דְּרוֹמִית מִזְרָחִית. מִזְרָחִית צְפוֹנִית. צְפוֹנִית מַעֲרָבִית. מַעֲרָבִית דְּרוֹמִית. שְׁיָרֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל יְסוֹד דְּרוֹמִי

ונאכלין לפנים מן הקלעים לזכרי כהנה בכל מאכל ליום ולילה עד חצות:

העולה קדש קדשים שחיטתה בצפון וקבול דמה בכלי שרת בצפון ודמה טעון שתי מתנות שהן ארבע וטעונה הפשט ונתוח וכליל לאשים:

זבחי שלמי צבור ואשמות. אלו הן אשמות. אשם גזלות. אשם מעילות. אשם שפחה חרופה. אשם נזיר. אשם מצורע. אשם תלוי. שחיטתן בצפון וקבול דמן בכלי שרת בצפון ודמן טעון שתי מתנות שהן ארבע. ונאכלין לפנים מן הקלעים לזכרי כהנה בכל מאכל ליום ולילה עד חצות:

התודה ואיל נזיר קדשים קלים שחיטתן בכל מקום בעזרה ודמן טעון שתי מתנות שהן ארבע. ונאכלין בכל העיר לכל אדם בכל מאכל ליום ולילה עד חצות: המורם מהם כיוצא בהם אלא שהמורם נאכל לכהנים לנשיהם ולבניהם ולעבדיהם:

שלמים קדשים קלים שחיטתן בכל מקום בעזרה. ודמן טעון שתי מתנות שהן ארבע ונאכלין בכל העיר לכל אדם בכל מאכל לשני ימים ולילה אחד: המורם מהם כיוצא בהם אלא שהמורם נאכל לכהנים לנשיהם ולבניהם ולעבדיהם:

הבכור והמעשר והפסח קדשים קלים שחיטתן בכל מקום בעזרה ודמן טעון מתנה אחת. ובלבד שיתן כנגד היסוד: שנה באכילתן הבכור נאכל לכהנים והמעשר לכל אדם. ונאכלין בכל העיר בכל מאכל לשני ימים ולילה אחד: הפסח אינו נאכל אלא בלילה ואינו נאכל אלא עד חצות ואינו נאכל אלא למנויו ואינו נאכל אלא צלי:

רבי ישמעאל אומר בשל"ש עשרה מדות התורה נדרשת בהן. מקל וחומר. ומגזרה שוה. מבנין אב מכתוב אחד. ומבנין אב משני כתובים. מכלל ופרט. ומפרט וכלל. כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט. מכלל שהוא צריך לפרט. ומפרט שהוא צריך לכלל: כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כלו יצא: כל דבר שהיה בכלל ויצא לטעון טוען אחד שהוא כענינו יצא להקל ולא להחמיר: כל דבר שהיה בכלל ויצא לטעון טוען אחר שלא כענינו יצא להקל ולהחמיר: כל דבר שהיה בכלל ויצא לדון בדבר החדש אי אתה יכול להחזירו לכללו עד שיחזירנו הכתוב לכללו בפרוש: דבר הלמד מענינו. ודבר הלמד מסופו: וכן שני כתובים המכחישים זה את זה עד שיבוא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך:

קדיש דרבנן

האדרת והאמונה לחי עולמים: הבינה והברכה לחי עולמים: הגאוה והגדולה לחי עולמים: הדעה והדבור לחי עולמים: ההוד וההדר לחי עולמים: הועד והותיקות לחי עולמים: הזך והזוהר לחי עולמים: החיל והחוסן לחי עולמים: הטכס והטוהר לחי עולמים: היחוד והיראה לחי עולמים: הכתר והכבוד לחי עולמים: הלקח והלבוב לחי עולמים: המלוכה והממשלה לחי עולמים: הנוי והנצח לחי עולמים: הסגוי והשגב לחי עולמים: העוז והענוה לחי עולמים: הפדות הפאר לחי עולמים: הצבי והצדק לחי עולמים: הקריאה והקדושה לחי עולמים: הרון והרוממות לחי עולמים: השיר והשבח לחי שלמים: התהלה והתפארת לחי עולמים:

הודו ליי קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו: שירו לו זמרו לו שיחו בכל נפלאותיו: התהללו בשם קדשו ישמח לב מבקשי יי: דרשו יי ועזו בקשו פניו תמיד: זכרו נפלאותיו אשר עשה מפתיו ומשפטי פיהו: זרע ישראל עבדו בני יעקב בחיריו: הוא יי אלהינו בכל הארץ משפטיו: זכרו לעולם בריתו דבר צוה לאלף דור: אשר כרת את אברהם ושבועתו ליצחק: ויעמידיה ליעקב לחוק לישראל ברית עולם: לאמר לך אתן ארץ כנען חבל נחלתכם: בהיותכם מתי מספר כמעט וגרים בה: ויתהלכו מגוי אל גוי וממלכה אל עם אחר: לא הניח לאיש לעשקם ויוכח עליהם מלכים: אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו: שירו ליי כל הארץ בשרו מיום אל יום ישועתו: ספרו בגוים את כבודו בכל העמים נפלאותיו: כי גדול יי ומהלל מאד ונורא הוא על כל אלהים: כי כל אלהי העמים אלילים (כאן צריך להפסיק) ויי שמים עשה: הוד והדר לפניו עוז וחדוה במקומו: הבו ליי משפחות עמים הבו ליי כבוד ועוז: הבו ליי כבוד שמו שאו מנחה ובאו לפניו השתחוו ליי בהדרת קודש: חילו מלפניו כל הארץ אף תכון תבל בל תמוט: ישמחו השמים ותגל הארץ ויאמרו בגוים יי מלך: ירעם הים ומלאו יעלוץ השדה וכל אשר בו: אז ירננו עצי היער מלפני יי כי בא לשפוט את הארץ: הודו ליי כי טוב כי לעולם חסדו: ואמרו הושיענו אלהי ישענו וקבצנו והצילנו מן הגוים להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך: ברוך יי אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ויאמרו כל העם אמן והלל ליי: רוממו יי אלהינו והשתחוו להדום רגליו קדוש הוא: רוממו יי אלהינו והשתחוו להר קדשו כי קדוש יי אלהינו: והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו: אתה יי לא תכלא רחמיך ממני חסדך ואמתך תמיד יצרוני: זכור רחמיך יי וחסדיך כי מעולם המה: תנו עוז לאלהים על ישראל גאותו ועזו בשחקים: נורא אלהים ממקדשיך אל ישראל הוא נתן עוז ותעצמות לעם ברוך אלהים: אל נקמות יי אל נקמות הופיע: הנשא שופט הארץ השב גמול על גאים: ליי הישועה על עמך ברכתך סלה: יי צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה: יי צבאות אשרי אדם בוטח בך: יי הושיעה המלך יעננו ביום קראנו: הושיעה את עמך וברך את נחלתך ורעם ונשאם עד העולם: נפשנו חכתה ליי עזרנו ומגננו הוא: כי בו ישמח לבנו כי בשם קדשו בטחנו: יהי חסדך יי עלינו כאשר יחלנו לך: הראנו יי חסדך וישעך תתן לנו: קומה עזרתה לנו ופדנו למען חסדך: אנכי יי אלהיך המעלך מארץ מצרים הרחב פיך ואמלאהו: אשרי העם שככה לו אשרי העם שיי אלהיו: ואני בחסדך בטחתי יגל לבי בישועתך אשירה ליי כי גמל עלי:

מזמור שיר חנכת הבית לדוד: ארוממך יי כי דליתני ולא שמחת איבי לי: יי אלהי שועתי אליך ותרפאני: יי העלית מן שאול נפשי חייתני מירדי בור: זמרו ליי חסידיו והודו לזכר קדשו: כי רגע באפו חיים ברצונו בערב ילין בכי ולבקר רנה: ואני אמרתי בשלוי בל אמוט לעולם: יי ברצונך העמדת להררי עוז הסתרת פניך הייתי נבהל: אליך יי אקרא ואל אדני אתחנן: מה בצע בדמי ברדתי אל שחת היודך עפר היגיד אמתך: שמע יי וחנני יי היה עוזר לי:

הָפַכְתָּ מִסְפְּדִי לְמָחוֹל לִי פִּתַּחְתָּ שַׂקִּי וַתְּאַזְּרֵנִי שִׂמְחָה: לְמַעַן יְזַמֶּרְךָ כָבוֹד וְלֹא יִדֹּם יְיָ אֱלֹהַי לְעוֹלָם אוֹדֶךָּ:

ב״פ יְיָ מֶלֶךְ יְיָ מָלָךְ יְיָ יִמְלוֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְהָיָה יְיָ לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד:

הושיענו יי אלהינו וקבצנו מן הגוים להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך: ברוך יי אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ואמר כל העם אמן הללויה: כל הנשמה תהלל יה הללויה:

בשבת ויו״ט וחו״ר מתחילין למנצח מזמור לדוד השמים וכו׳:

למנצח בנגינות מזמור שיר: אלהים יחננו ויברכנו יאר פניו אתנו סלה: לדעת בארץ דרכך בכל גוים ישועתך: יודוך עמים אלהים יודוך עמים כולם: ישמחו וירננו לאמים כי תשפוט עמים מישור ולאמים בארץ תנחם סלה: יודוך עמים אלהים יודוך עמים כלם: ארץ נתנה יבולה יברכנו אלהים אלהינו: יברכנו אלהים וייראו אותו כל אפסי ארץ:

הריני מוכן את פי להודות ולהלל ולשבח את בוראי לשם יחוד קוב״ה ושכינתיה על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל:

בָּרוּךְ שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם. בָּרוּךְ הוּא. בָּרוּךְ אוֹמֵר וְעוֹשֶׂה. בָּרוּךְ גּוֹזֵר וּמְקַיֵּם. בָּרוּךְ עֹשֶׂה בְרֵאשִׁית. בָּרוּךְ מְרַחֵם עַל הָאָרֶץ. בָּרוּךְ מְרַחֵם עַל הַבְּרִיּוֹת. בָּרוּךְ מְשַׁלֵּם שָׂכָר טוֹב לִירֵאָיו. בָּרוּךְ חַי לָעַד וְקַיָּם לָנֶצַח. בָּרוּךְ פּוֹדֶה וּמַצִּיל. בָּרוּךְ שְׁמוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הָאֵל אָב הָרַחֲמָן הַמְהֻלָּל בְּפֶה עַמּוֹ מְשֻׁבָּח וּמְפֹאָר בִּלְשׁוֹן חֲסִידָיו וַעֲבָדָיו. וּבְשִׁירֵי דָוִד עַבְדֶּךָ נְהַלֶּלְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בִּשְׁבָחוֹת וּבִזְמִירוֹת וּנְגַדֶּלְךָ וּנְשַׁבֵּחֲךָ וּנְפָאֶרְךָ וְנַמְלִיכְךָ וְנַזְכִּיר שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ אֱלֹהֵינוּ. יָחִיד חֵי הָעוֹלָמִים. מֶלֶךְ מְשֻׁבָּח וּמְפֹאָר עֲדֵי עַד שְׁמוֹ הַגָּדוֹל: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ מְהֻלָּל בַּתִּשְׁבָּחוֹת:

א״א מזמור לתודה לא בשבת ויו״ט ולא בע״פ ולא בחוה״מ פ״ס ולא בעיו״כ לפי שאין תודה באה בימים אלו:

מִזְמוֹר לְתוֹדָה הָרִיעוּ לַייָ כָּל הָאָרֶץ: עִבְדוּ אֶת יְיָ בְּשִׂמְחָה בֹּאוּ לְפָנָיו בִּרְנָנָה: דְּעוּ כִּי יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים הוּא עָשָׂנוּ וְלוֹ אֲנַחְנוּ עַמּוֹ וְצֹאן מַרְעִיתוֹ: בֹּאוּ שְׁעָרָיו בְּתוֹדָה חֲצֵרֹתָיו בִּתְהִלָּה הוֹדוּ לוֹ בָּרְכוּ שְׁמוֹ: כִּי טוֹב יְיָ לְעוֹלָם חַסְדּוֹ וְעַד דֹּר וָדֹר אֱמוּנָתוֹ:

בחול מתחילין כאן יהי כבוד:

מזמורים אלו אומרים בשבת ויו״ט ובהושענא רבה:

לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד: הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד אֵל וּמַעֲשֵׂה יָדָיו מַגִּיד הָרָקִיעַ: יוֹם לְיוֹם יַבִּיעַ אֹמֶר וְלַיְלָה לְּלַיְלָה יְחַוֶּה דָּעַת: אֵין אֹמֶר וְאֵין דְּבָרִים בְּלִי נִשְׁמָע קוֹלָם: בְּכָל הָאָרֶץ יָצָא קַוָּם וּבִקְצֵה תֵבֵל מִלֵּיהֶם לַשֶּׁמֶשׁ שָׂם אֹהֶל בָּהֶם: וְהוּא כְּחָתָן יֹצֵא מֵחֻפָּתוֹ יָשִׂישׂ כְּגִבּוֹר לָרוּץ אֹרַח: מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם מוֹצָאוֹ וּתְקוּפָתוֹ עַל קְצוֹתָם וְאֵין נִסְתָּר מֵחַמָּתוֹ: תּוֹרַת יְיָ תְּמִימָה מְשִׁיבַת נָפֶשׁ עֵדוּת יְיָ נֶאֱמָנָה מַחְכִּימַת פֶּתִי: פִּקּוּדֵי יְיָ יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב מִצְוַת יְיָ בָּרָה מְאִירַת עֵינָיִם: יִרְאַת יְיָ טְהוֹרָה עוֹמֶדֶת לָעַד מִשְׁפְּטֵי יְיָ אֱמֶת צָדְקוּ יַחְדָּו: הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב וּמִפַּז רָב וּמְתוּקִים מִדְּבַשׁ וְנֹפֶת צוּפִים: גַּם עַבְדְּךָ נִזְהָר בָּהֶם בְּשָׁמְרָם עֵקֶב רָב: שְׁגִיאוֹת מִי יָבִין מִנִּסְתָּרוֹת נַקֵּנִי: גַּם מִזֵּדִים חֲשֹׂךְ עַבְדֶּךָ אַל יִמְשְׁלוּ בִי אָז אֵיתָם וְנִקֵּיתִי מִפֶּשַׁע רָב: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגֹאֲלִי:

רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּייָ לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה: הוֹדוּ לַייָ בְּכִנּוֹר בְּנֵבֶל עָשׂוֹר זַמְּרוּ לוֹ: שִׁירוּ לוֹ שִׁיר חָדָשׁ הֵיטִיבוּ נַגֵּן בִּתְרוּעָה: כִּי יָשָׁר דְּבַר יְיָ וְכָל מַעֲשֵׂהוּ בֶּאֱמוּנָה: אֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט חֶסֶד יְיָ מָלְאָה הָאָרֶץ: בִּדְבַר יְיָ שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ וּבְרוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם: כֹּנֵס כַּנֵּד מֵי הַיָּם נֹתֵן בְּאֹצָרוֹת תְּהוֹמוֹת: יִירְאוּ מֵיְיָ כָּל הָאָרֶץ מִמֶּנּוּ יָגוּרוּ כָּל יֹשְׁבֵי תֵבֵל: כִּי הוּא אָמַר וַיֶּהִי הוּא צִוָּה וַיַּעֲמֹד: יְיָ הֵפִיר עֲצַת גּוֹיִם הֵנִיא מַחְשְׁבוֹת עַמִּים: עֲצַת יְיָ לְעוֹלָם תַּעֲמֹד מַחְשְׁבוֹת לִבּוֹ לְדֹר וָדֹר: אַשְׁרֵי הַגּוֹי אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהָיו הָעָם בָּחַר לְנַחֲלָה לוֹ: מִשָּׁמַיִם הִבִּיט יְיָ רָאָה אֶת כָּל בְּנֵי הָאָדָם: מִמְּכוֹן שִׁבְתּוֹ הִשְׁגִּיחַ אֶל כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ: הַיֹּצֵר יַחַד לִבָּם הַמֵּבִין אֶל כָּל מַעֲשֵׂיהֶם: אֵין הַמֶּלֶךְ נוֹשָׁע בְּרָב חָיִל גִּבּוֹר לֹא יִנָּצֵל בְּרָב כֹּחַ: שֶׁקֶר הַסּוּס לִתְשׁוּעָה וּבְרֹב חֵילוֹ לֹא יְמַלֵּט: הִנֵּה עֵין יְיָ אֶל יְרֵאָיו לַמְיַחֲלִים לְחַסְדּוֹ: לְהַצִּיל מִמָּוֶת נַפְשָׁם וּלְחַיּוֹתָם בָּרָעָב: נַפְשֵׁנוּ חִכְּתָה לַייָ עֶזְרֵנוּ וּמָגִנֵּנוּ הוּא: כִּי בוֹ יִשְׂמַח לִבֵּנוּ כִּי בְשֵׁם קָדְשׁוֹ בָטָחְנוּ: יְהִי חַסְדְּךָ יְיָ עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ:

לְדָוִד בְּשַׁנּוֹתוֹ אֶת טַעְמוֹ לִפְנֵי אֲבִימֶלֶךְ וַיְגָרְשֵׁהוּ וַיֵּלַךְ: אֲבָרְכָה אֶת יְיָ בְּכָל עֵת תָּמִיד תְּהִלָּתוֹ בְּפִי: בַּייָ תִּתְהַלֵּל נַפְשִׁי יִשְׁמְעוּ עֲנָוִים וְיִשְׂמָחוּ: גַּדְּלוּ לַייָ אִתִּי וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו: דָּרַשְׁתִּי אֶת יְיָ וְעָנָנִי וּמִכָּל מְגוּרוֹתַי הִצִּילָנִי: הִבִּיטוּ אֵלָיו וְנָהָרוּ וּפְנֵיהֶם אַל יֶחְפָּרוּ: זֶה עָנִי קָרָא וַייָ שָׁמֵעַ וּמִכָּל צָרוֹתָיו הוֹשִׁיעוֹ: חֹנֶה מַלְאַךְ יְיָ סָבִיב לִירֵאָיו וַיְחַלְּצֵם: טַעֲמוּ וּרְאוּ כִּי טוֹב יְיָ אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר יֶחֱסֶה בּוֹ: יְראוּ אֶת יְיָ קְדֹשָׁיו כִּי אֵין מַחְסוֹר לִירֵאָיו: כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעֵבוּ וְדֹרְשֵׁי יְיָ לֹא יַחְסְרוּ כָל טוֹב: לְכוּ בָנִים שִׁמְעוּ לִי יִרְאַת יְיָ אֲלַמֶּדְכֶם: מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים אֹהֵב יָמִים לִרְאוֹת טוֹב: נְצֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע וּשְׂפָתֶיךָ מִדַּבֵּר מִרְמָה: סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ: עֵינֵי יְיָ אֶל צַדִּיקִים וְאָזְנָיו אֶל שַׁוְעָתָם: פְּנֵי יְיָ בְּעֹשֵׂי רָע לְהַכְרִית מֵאֶרֶץ זִכְרָם: צָעֲקוּ וַייָ שָׁמֵעַ וּמִכָּל צָרוֹתָם הִצִּילָם: קָרוֹב יְיָ לְנִשְׁבְּרֵי לֵב וְאֶת דַּכְּאֵי רוּחַ יוֹשִׁיעַ: רַבּוֹת רָעוֹת צַדִּיק וּמִכֻּלָּם יַצִּילֶנּוּ יְיָ: שֹׁמֵר כָּל עַצְמוֹתָיו אַחַת מֵהֵנָּה לֹא נִשְׁבָּרָה: תְּמוֹתֵת רָשָׁע רָעָה וְשֹׂנְאֵי צַדִּיק יֶאְשָׁמוּ: פּוֹדֶה יְיָ נֶפֶשׁ עֲבָדָיו וְלֹא יֶאְשְׁמוּ כָּל הַחֹסִים בּוֹ:

תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲדֹנָי מָעוֹן אַתָּה הָיִיתָ לָּנוּ בְּדֹר וָדֹר: בְּטֶרֶם הָרִים יֻלָּדוּ וַתְּחוֹלֵל אֶרֶץ וְתֵבֵל וּמֵעוֹלָם עַד עוֹלָם אַתָּה אֵל: תָּשֵׁב אֱנוֹשׁ עַד דַּכָּא וַתֹּאמֶר שׁוּבוּ בְנֵי אָדָם: כִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ כְּיוֹם אֶתְמוֹל כִּי יַעֲבֹר וְאַשְׁמוּרָה בַלָּיְלָה: זְרַמְתָּם שֵׁנָה יִהְיוּ בַּבֹּקֶר כֶּחָצִיר יַחֲלֹף: בַּבֹּקֶר יָצִיץ וְחָלָף לָעֶרֶב יְמוֹלֵל וְיָבֵשׁ: כִּי כָלִינוּ בְאַפֶּךָ וּבַחֲמָתְךָ נִבְהָלְנוּ: שַׁתָּה עֲוֹנֹתֵינוּ לְנֶגְדֶּךָ עֲלֻמֵנוּ לִמְאוֹר פָּנֶיךָ: כִּי כָל יָמֵינוּ פָּנוּ בְעֶבְרָתֶךָ כִּלִּינוּ שָׁנֵינוּ כְמוֹ הֶגֶה: יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בָהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה וְאִם בִּגְבוּרֹת שְׁמוֹנִים שָׁנָה וְרָהְבָּם עָמָל וָאָוֶן כִּי גָז חִישׁ וַנָּעֻפָה: מִי יוֹדֵעַ עֹז אַפֶּךָ וּכְיִרְאָתְךָ עֶבְרָתֶךָ: לִמְנוֹת יָמֵינוּ כֵּן הוֹדַע וְנָבִא לְבַב חָכְמָה: שׁוּבָה יְיָ עַד מָתָי וְהִנָּחֵם עַל עֲבָדֶיךָ: שַׂבְּעֵנוּ בַבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וּנְרַנְּנָה וְנִשְׂמְחָה בְּכָל יָמֵינוּ: שַׂמְּחֵנוּ כִּימוֹת עִנִּיתָנוּ שְׁנוֹת רָאִינוּ רָעָה: יֵרָאֶה אֶל עֲבָדֶיךָ פָעֳלֶךָ וַהֲדָרְךָ עַל בְּנֵיהֶם: וִיהִי נֹעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנֵהוּ:

יֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן בְּצֵל שַׁדַּי יִתְלוֹנָן: אֹמַר לַייָ מַחְסִי וּמְצוּדָתִי אֱלֹהַי אֶבְטַח בּוֹ: כִּי הוּא יַצִּילְךָ מִפַּח יָקוּשׁ מִדֶּבֶר הַוּוֹת: בְּאֶבְרָתוֹ יָסֶךְ לָךְ וְתַחַת כְּנָפָיו תֶּחְסֶה צִנָּה וְסֹחֵרָה אֲמִתּוֹ: לֹא תִירָא מִפַּחַד לָיְלָה מֵחֵץ יָעוּף יוֹמָם: מִדֶּבֶר בָּאֹפֶל יַהֲלֹךְ מִקֶּטֶב יָשׁוּד צָהֳרָיִם: יִפֹּל מִצִּדְּךָ אֶלֶף וּרְבָבָה מִימִינֶךָ אֵלֶיךָ לֹא יִגָּשׁ: רַק בְּעֵינֶיךָ תַבִּיט וְשִׁלֻּמַת רְשָׁעִים תִּרְאֶה: כִּי אַתָּה יְיָ מַחְסִי עֶלְיוֹן שַׂמְתָּ מְעוֹנֶךָ: לֹא תְאֻנֶּה אֵלֶיךָ רָעָה וְנֶגַע לֹא יִקְרַב בְּאָהֳלֶךָ: כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה לָּךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל דְּרָכֶיךָ: עַל כַּפַּיִם יִשָּׂאוּנְךָ פֶּן תִּגֹּף בָּאֶבֶן רַגְלֶךָ: עַל שַׁחַל וָפֶתֶן תִּדְרֹךְ תִּרְמֹס כְּפִיר וְתַנִּין: כִּי בִי חָשַׁק וַאֲפַלְּטֵהוּ אֲשַׂגְּבֵהוּ כִּי יָדַע שְׁמִי: יִקְרָאֵנִי וְאֶעֱנֵהוּ עִמּוֹ אָנֹכִי בְצָרָה אֲחַלְּצֵהוּ וַאֲכַבְּדֵהוּ: אֹרֶךְ יָמִים אַשְׂבִּיעֵהוּ וְאַרְאֵהוּ בִּישׁוּעָתִי: אורך

מזמור שירו ליי שיר חדש כי נפלאות עשה הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו: הודיע יי ישועתו לעיני הגוים גלה צדקתו: זכר

חסדו ואמונתו לבית ישראל ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו: הריעו ליי כל הארץ פצחו ורננו וזמרו: זמרו ליי בכנור בכנור וקול זמרה בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך יי: ירעם הים ומלואו תבל ויושבי בה: נהרות ימחאו כף יחד הרים ירננו: לפני יי כי בא לשפוט הארץ ישפוט תבל בצדק ועמים במישרים:

שיר למעלות אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי: עזרי מעם יי עשה שמים וארץ: אל יתן למוט רגלך אל ינום שומרך: הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל: יי שומרך יי צלך על יד ימינך: יומם השמש לא יככה וירח בלילה: יי ישמרך מכל רע ישמור את נפשך: יי ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם:

שיר המעלות לדוד שמחתי באומרים לי בית יי נלך: עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים: ירושלים הבנויה כעיר שחברה לה יחדו ששם עלו שבטים שבטי יה עדות לישראל להודות לשם יי: כי שמה ישבו כסאות למשפט כסאות לבית דוד: שאלו שלום ירושלים ישליו אוהביך: יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך: למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך: למען בית יי אלהינו אבקשה טוב לך:

שיר המעלות אליך נשאתי את עיני היושבי בשמים: הנה כעיני עבדים אל יד אדוניהם כעיני שפחה אל יד גברתה כן עינינו אל יי אלהינו עד שיחננו: חננו יי חננו כי רב שבענו בוז: רבת שבעה לה נפשנו הלעג השאננים הבוז לגאי יונים:

שיר המעלות לדוד לולי יי שהיה לנו יאמר נא ישראל: לולי יי שהיה לנו בקום עלינו אדם: אזי חיים בלעונו בחרות אפם בנו: אזי המים שטפונו נחלה עבר על נפשנו: אזי עבר על נפשנו המים הזידונים: ברוך יי שלא נתננו טרף לשניהם: נפשנו כצפור נמלטה מפח יוקשים הפח נשבר ואנחנו נמלטנו: עזרנו בשם יי עשה שמים וארץ:

הללויה הללו את שם יי הללו עבדי יי: שעומדים בבית יי בחצרות בית אלהינו: הללויה כי טוב יי זמרו לשמו כי נעים: כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגלתו: כי אני ידעתי כי גדול יי ואדונינו מכל אלהים: כל אשר חפץ יי עשה בשמים ובארץ בימים וכל תהומות: מעלה נשאים מקצה הארץ ברקים למטר עשה מוצא רוח מאוצרותיו: שהכה בכורי מצרים מאדם עד בהמה: שלח אותות ומופתים בתוככי מצרים בפרעה ובכל עבדיו: שהכה גוים רבים והרג מלכים עצומים: לסיחון מלך האמורי ולעוג מלך הבשן ולכל ממלכות כנען: ונתן ארצם נחלה נחלה לישראל עמו: יי שמך לעולם יי זכרך לדור ודור: כי ידין יי עמו ועל עבדיו יתנחם: עצבי הגוים כסף וזהב מעשה ידי אדם: פה להם ולא ידברו עינים להם ולא יראו: אזנים להם ולא יאזינו אף אין יש רוח בפיהם: כמוהם יהיו עשיהם כל אשר בוטח בהם: בית ישראל ברכו את יי בית אהרן ברכו את יי: בית הלוי ברכו את יי. יראי יי ברכו את יי: ברוך יי מציון שוכן ירושלים הללויה:

הודו ליי כי טוב כי לעולם חסדו: הודו לאלהי האלהים כי לעולם חסדו: הודו לאדוני האדונים כי לעולם חסדו: לעשה נפלאות גדולות לבדו כי לעולם חסדו: לעשה השמים בתבונה כי לעולם חסדו: לרוקע הארץ על המים כי לעולם חסדו: לעשה אורים גדולים כי לעולם חסדו: את השמש לממשלת ביום כי לעולם חסדו: את הירח וכוכבים לממשלות בלילה כי לעולם חסדו: למכה מצרים בבכוריהם כי לעולם חסדו: ויוצא ישראל מתוכם כי לעולם חסדו: ביד חזקה ובזרוע נטויה כי לעולם חסדו: לגוזר ים סוף לגזרים כי לעולם חסדו: והעביר ישראל בתוכו כי לעולם חסדו: ונער פרעה וחילו בים סוף כי לעולם חסדו: למוליך עמו במדבר כי לעולם חסדו: למכה מלכים גדולים כי לעולם חסדו: ויהרוג מלכים אדירים כי לעולם חסדו: לסיחון מלך האמורי כי לעולם חסדו: ולעוג מלך הבשן כי לעולם חסדו: ונתן ארצם לנחלה כי לעולם חסדו: נחלה לישראל עבדו כי לעולם חסדו: שבשפלנו זכר לנו כי לעולם חסדו: ויפרקנו מצרינו כי לעולם חסדו: נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו: הודו לאל השמים כי לעולם חסדו:

אומרים האדרת והאמונה ואח"כ ב"ש תמצא לעיל:

מזמור שיר ליום השבת: טוב להודות ליי ולזמר לשמך עליון: להגיד בבוקר חסדך ואמונתך בלילות: עלי עשור ועלי נבל עלי הגיון בכנור: כי שמחתני יי בפעלך במעשי ידיך ארנן: מה גדלו מעשיך יי מאד עמקו מחשבותיך: איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת: בפרוח רשעים כמו עשב ויציצו כל פועלי און להשמדם עדי עד: ואתה מרום לעולם יי: כי הנה איביך יי כי הנה איביך יאבדו יתפרדו כל פועלי און: ותרם כראים קרני בלותי בשמן רענן: ותבט עיני בשורי בקמים עלי מרעים תשמענה אזני: צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה: שתולים בבית יי בחצרות אלהינו יפריחו: עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו: להגיד כי ישר יי צורי ולא עולתה בו:

יי מלך גאות לבש לבש יי עוז התאזר אף תכון תבל בל תמוט: נכון כסאך מאז מעולם אתה: נשאו נהרות יי נשאו נהרות קולם ישאו נהרות דכים: מקולות מים רבים אדירים משברי ים אדיר במרום יי: עדותיך נאמנו מאד לביתך נאוה קדש יי לארך ימים:

יהי כבוד יי לעולם ישמח יי במעשיו: יהי שם יי מבורך מעתה ועד עולם: ממזרח שמש עד מבואו מהלל שם יי: רם על כל גוים יי על השמים כבודו: יי שמך לעולם יי זכרך לדור ודור: יי בשמים הכין כסאו ומלכותו בכל משלה: ישמחו השמים ותגל הארץ ויאמרו בגוים יי מלך: יי מלך יי מלך יי ימלוך לעולם ועד: יי מלך עולם ועד אבדו גוים מארצו: יי הפיר עצת גוים הניא מחשבות עמים: רבות מחשבות בלב איש ועצת יי היא תקום: עצת יי לעולם תעמוד מחשבות לבו לדור ודור: כי הוא אמר ויהי הוא צוה ויעמוד: כי בחר יי בציון אוה למושב לו: כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגלתו: כי לא יטוש יי עמו ונחלתו לא יעזוב: והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו: יי הושיעה המלך יעננו ביום קראנו:

אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה: אשרי העם שככה לו אשרי העם שיי אלהיו: תהלה לדוד ארוממך אלהי המלך ואברכה שמך לעולם ועד: בכל יום אברכך ואהללה שמך לעולם ועד: גדול יי ומהלל מאד ולגדלתו אין חקר: דור לדור ישבח מעשיך וגבורותיך יגידו: הדר כבוד הודך ודברי נפלאותיך אשיחה: ועזוז נוראותיך יאמרו וגדלתך אספרנה: זכר רב טובך יביעו וצדקתך ירננו: חנון ורחום יי ארך אפים וגדל חסד: טוב יי לכל ורחמיו על כל מעשיו: יודוך יי כל מעשיך וחסידיך יברכוכה: כבוד מלכותך יאמרו וגבורתך ידברו: להודיע לבני האדם גבורותיו וכבוד הדר מלכותו: מלכותך מלכות כל עולמים וממשלתך בכל דור ודור: סומך יי לכל הנופלים וזוקף לכל הכפופים: עיני כל אליך ישברו ואתה נותן להם את אכלם בעתו: פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון: צדיק יי בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו: קרוב יי לכל קוראיו לכל אשר יקראהו באמת: רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם: שומר יי את כל אהביו ואת כל הרשעים ישמיד: תהלת יי ידבר פי ויברך כל בשר שם קדשו לעולם ועד: ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם הללויה:

הללויה הללי נפשי את יי: אהללה יי בחיי אזמרה לאלהי בעודי: אל תבטחו בנדיבים בבן אדם שאין לו תשועה: תצא רוחו ישוב לאדמתו ביום ההוא אבדו עשתונותיו: אשרי שאל יעקב בעזרו שברו על יי אלהיו: עושה שמים וארץ את הים ואת כל אשר בם השומר אמת לעולם: עושה משפט לעשוקים נותן לחם לרעבים יי מתיר אסורים: יי פוקח עורים יי זוקף כפופים יי אהב צדיקים: יי שומר את גרים יתום ואלמנה יעודד ודרך רשעים יעות: ימלוך יי לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה:

הללויה כי טוב זמרה אלהינו כי נעים נאוה תהלה: בונה ירושלים יי נדחי ישראל יכנס: הרופא לשבורי לב ומחבש לעצבותם: מונה מספר לכוכבים לכלם שמות יקרא: גדול

אדנינו ורב כח לתבונתו אין מספר: מעודד ענוים יי משפיל רשעים עדי ארץ: ענו ליי בתודה זמרו לאלהינו בכנור: המכסה שמים בעבים המכין לארץ מטר המצמיח הרים חציר: נותן לבהמה לחמה לבני ערב אשר יקראו: לא בגבורת הסוס יחפץ לא בשוקי האיש ירצה: רוצה יי את יראיו את המיחלים לחסדו: שבחי ירושלים את יי הללי אלהיך ציון: כי חזק בריחי שעריך ברך בניך בקרבך: השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך: השולח אמרתו ארץ עד מהרה ירוץ דברו: הנותן שלג כצמר כפור כאפר יפזר: משליך קרחו כפתים לפני קרתו מי יעמד: ישלח דברו וימסם ישב רוחו יזלו מים: מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל: לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום הללויה:

הללויה הללו את יי מן השמים הללוהו במרומים: הללוהו כל מלאכיו הללוהו כל צבאיו: הללוהו שמש וירח הללוהו כל כוכבי אור: הללוהו שמי השמים והמים אשר מעל השמים: יהללו את שם יי כי הוא צוה ונבראו: ויעמידם לעד לעולם חק נתן ולא יעבור: הללו את יי מן הארץ תנינים וכל תהומות: אש וברד שלג וקיטור רוח סערה עושה דברו: ההרים וכל גבעות עץ פרי וכל ארזים: החיה וכל בהמה רמש וצפור כנף: מלכי ארץ וכל לאמים שרים וכל שפטי ארץ: בחורים וגם בתולות זקנים עם נערים: יהללו את שם יי כי נשגב שמו לבדו הודו על ארץ ושמים: וירם קרן לעמו תהלה לכל חסידיו לבני ישראל עם קרובו הללויה:

הללויה שירו ליי שיר חדש תהלתו בקהל חסידים: ישמח ישראל בעושיו בני ציון יגילו במלכם: יהללו שמו במחול בתוף וכנור יזמרו לו: כי רוצה יי בעמו יפאר ענוים בישועה: יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם: רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם: לעשות נקמה בגוים תוכחות בלאמים: לאסר מלכיהם בזקים ונכבדיהם בכבלי ברזל: לעשות בהם משפט כתוב הדר הוא לכל חסידיו הללויה:

הללויה הללו אל בקדשו הללוהו ברקיע עזו: הללוהו בגבורותיו הללוהו כרוב גדלו: הללוהו בתקע שופר הללוהו בנבל וכנור: הללוהו בתוף ומחול הללוהו במנים ועגב: הללוהו בצלצלי שמע הללוהו בצלצלי תרועה: כל הנשמה תהלל יה הללויה: כל הנשמה תהלל יה הללויה:

ברוך יי לעולם אמן ואמן: ברוך יי מציון שוכן ירושלים הללויה: ברוך יי אלהים אלהי ישראל עשה נפלאות לבדו: וברוך שם כבודו לעולם וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן:

ויברך דויד את יי לעיני כל הקהל ויאמר דויד ברוך אתה יי אלהי ישראל אבינו מעולם ועד עולם: לך יי הגדלה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ לך יי הממלכה והמתנשא לכל לראש: והעושר והכבוד מלפניך ואתה מושל בכל ובידך כח וגבורה ובידך לגדל ולחזק לכל: ועתה אלהינו מודים אנחנו לך ומהללים לשם תפארתך: ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה: אתה הוא יי לבדך אתה עשית את השמים שמי השמים וכל צבאם הארץ וכל אשר עליה הימים וכל אשר בהם ואתה מחיה את כלם וצבא השמים לך משתחוים: אתה הוא יי האלהים אשר בחרת באברם והוצאתו מאור כשדים ושמת שמו אברהם. ומצאת את לבבו נאמן לפניך

וכרות עמו הברית לתת את ארץ הכנעני החתי האמרי והפרזי והיבוסי והגרגשי לתת לזרעו ותקם את דבריך כי צדיק אתה: ותרא את עני אבותינו במצרים ואת זעקתם שמעת על ים סוף: ותתן אתות ומופתים בפרעה ובכל עבדיו ובכל עם ארצו: כי ידעת כי הזידו עליהם ותעש לך שם כהיום הזה: והים בקעת לפניהם ויעברו בתוך הים ביבשה: ואת רודפיהם השלכת במצולות כמו אבן במים עזים:

ויושע יי ביום ההוא את ישראל מיד מצרים וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים: וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה יי במצרים וייראו העם את יי ויאמינו ביי ובמשה עבדו:

אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת ליי ויאמרו לאמר אשירה ליי כי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים: עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה: זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארוממנהו: יי איש מלחמה יי שמו: מרכבות פרעה וחילו ירה בים ומבחר שלישיו טבעו בים סוף: תהומת יכסימו ירדו במצולות כמו אבן: ימינך יי נאדרי בכח ימינך יי תרעץ אויב: וברב גאונך תהרס קמיך תשלח חרנך יאכלמו כקש: וברוח אפיך נערמו מים נצבו כמו נד נזלים קפאו תהומות בלב ים: אמר אויב ארדף אשיג אחלק שלל תמלאמו נפשי אריק חרבי תורישמו ידי: נשפת ברוחך כסמו ים צללו כעופרת במים אדירים: מי כמכה באלים יי מי כמכה נאדר בקדש נורא תהלות עשה פלא: נטית ימינך תבלעמו ארץ: נחית בחסדך עם זו גאלת נהלת בעזך אל נוה קדשך: שמעו עמים ירגזון חיל אחז ישבי פלשת: אז נבהלו אלופי אדום אילי מואב יאחזמו רעד נמגו כל ישבי כנען: תפל עליהם אימתה ופחד בגדל זרועך ידמו כאבן: עד יעבר עמך יי עד יעבר עם זו קנית: תבאמו ותטעמו ב נחלתך מכון לשבתך פעלת יי מקדש אדני כוננו ידיך: יי ימלך לעולם ועד: יי ימלוך לעולם ועד: יי מלכותה קאם לעלם ולעלמי עלמיא: כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים וישב יי עליהם את מי הים ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים: כי ליי המלוכה ומשל בגוים: ועלו מושעים בהר ציון לשפט את הר עשו והיתה ליי המלוכה: והיה יי למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה יי אחד ושמו אחד:

ובתורתך כתוב לאמר שמע ישראל יי אלהינו יי אחד:

ישתבח שמך לעד מלכנו האל המלך הגדול והקדוש בשמים ובארץ. כי לך נאה יי אלהינו ואלהי אבותינו שיר ושבחה הלל וזמרה עוז וממשלה נצח גדלה וגבורה תהלה ותפארת קדשה ומלכות. ברכות והודאות לשמך הגדול והקדוש ומעולם ועד עולם אתה אל: ברוך אתה יי אל מלך גדול ומהלל בתשבחות אל ההודאות אדון הנפלאות בורא כל הנשמות רבון כל המעשים הבוחר בשירי זמרה מלך יחיד אל חי העולמים: ח"ק

בעשי"ת אומרים כאן שיר המעלות ממעמקים:

חזן ברכו את יי המבורך:

קו"ה ברוך יי המבורך לעולם ועד:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם יוצר אור ובורא חשך עשה שלום ובורא את הכל:

המאיר לארץ ולדרים עליה ברחמים. ובטובו מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית. מה רבו מעשיך יי כלם בחכמה עשית מלאה הארץ קנינך: המלך המרומם לבדו מאז. המשובח והמפואר והמתנשא מימות עולם: אלהי עולם ברחמיך הרבים רחם עלינו. אדון עזנו צור משגבנו. מגן ישענו משגב בעדנו: אל ברוך גדול דעה. הכין ופעל זהרי חמה. טוב יצר כבוד לשמו. מאורות נתן סביבות עזו. פנות צבאיו קדושים רוממי שדי תמיד מספרים כבוד

אל וקדושתו. תתברך יי אלהינו בשמים ממעל ועל הארץ מתחת על כל שבח מעשה ידיך ועל מאורי אור שעשית (שיצרת) המה יפארוך סלה:

תתברך לנצח צורנו מלכנו וגאלנו בורא קדושים ישתבח שמך לעד מלכנו יוצר משרתים ואשר משרתיו כלם עומדים ברום עולם ומשמיעים ביראה יחד בקול (ב)דברי אלהים חיים ומלך עולם: כלם אהובים כלם ברורים כלם גבורים כלם קדושים וכלם עושים באימה וביראה רצון קונם. וכלם פותחים את פיהם בקדשה ובטהרה בשירה ובזמרה ומברכין ומשבחין ומפארין ומעריצין ומקדישין וממליכין:

את שם האל המלך הגדול הגבור והנורא קדוש הוא. וכלם מקבלים עליהם עול מלכות שמים זה מזה. ונותנים באהבה רשות זה לזה. להקדיש ליוצרם בנחת רוח בשפה ברורה ובנעימה קדשה כלם כאחד עונים באימה ו[illegible]רים ביראה:

קדוש קדוש קדוש יי צבאות מלא כל הארץ כבודו:

והאופנים וחיות הקודש ברעש גדול מתנשאים לעמת שרפים. לעמתם משבחים ואומרים:

ברוך כבוד יי ממקומו:

לאל ברוך נעימות יתנו למלך אל חי וקים זמירות יאמרו ותשבחות ישמיעו. כי הוא לבדו מרום וקדוש פועל גבורות עושה חדשות בעל מלחמות זורע צדקות מצמיח ישועות בורא רפואות נורא תהלות אדון הנפלאות המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית. כאמור לעשה אורים גדולים כי לעולם חסדו: והתקין מאורות משמחת עולמו אשר ברא: אור חדש על ציון תאיר ונזכה כלנו במהרה לאורו: ברוך אתה יי יוצר המאורות:

אהבה רבה (אהבת עולם) אהבתנו יי אלהינו. חמלה גדולה ויתרה חמלת עלינו. אבינו מלכנו בעבור שמך הגדול ובעבור אבותינו שבטחו בך ותלמדם חקי חיים לעשות רצונך בלבב שלם כן תחננו ותלמדנו: אבינו אב הרחמן המרחם רחם עלינו ותן בלבנו בינה להבין ולהשכיל לשמוע ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה. והאר עינינו בתורתך ודבק לבנו במצותיך ויחד לבבנו לאהבה וליראה את שמך למען לא נבוש ולא נכלם ולא נכשל לעולם ועד: כי בשם קדשך הגדול הגבור והנורא בטחנו נגילה ונשמחה בישועתך: ורחמיך יי אלהינו וחסדיך הרבים אל יעזבונו נצח סלה ועד: מהר והבא עלינו ברכה ושלום מהרה מארבע כנפות כל הארץ. ושבור עלנו מעל צוארנו ותוליכנו מהרה קוממיות לארצנו כי אל פועל ישועות אתה. ובנו בחרת מכל עם ולשון וקרבתנו מלכנו לשמך הגדול סלה באמת באהבה. להודות לך וליחדך באהבה ולאהבה את שמך: ברוך אתה יי הבוחר בעמו ישראל באהבה:

יחיד אומר אל מלך נאמן:

שמע ישראל יי אלהינו יי אחד:

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:

ואהבת את יי אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך: והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך: ושננתם לבניך ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך: וקשרתם לאות על ידך והיו לטטפות בין עיניך: וכתבתם על מזזות ביתך ובשעריך:

והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום לאהבה את יי אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם: ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש ואספת דגנך ותירשך ויצהרך: ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואכלת ושבעת: השמרו לכם פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם להם: וחרה אף יי בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה ואבדתם מהרה מעל הארץ הטבה אשר יי נתן לכם: ושמתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם וקשרתם אתם לאות על ידכם והיו לטוטפות בין עיניכם: ולמדתם אתם את בניכם לדבר בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך: וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך:

למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע יי לאבותיכם לתת להם כימי השמים על הארץ:

ויאמר יי אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם ועשו להם ציצת על כנפי בגדיהם לדרתם ונתנו על ציצת הכנף פתיל תכלת: והיה לכם לציצת וראיתם אתו וזכרתם את כל מצות יי ועשיתם אתם ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זנים אחריהם: למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי והייתם קדשים לאלהיכם: אני יי אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים אני יי אלהיכם:

אמת ויציב ונכון וקים וישר ונאמן ואהוב וחביב ונחמד ונעים ונורא ואדיר ומתקן ומקבל וטוב ויפה הדבר הזה עלינו לעולם ועד: אמת אלהי עולם מלכנו צור יעקב מגן ישענו לדור ודור הוא קים ושמו קים וכסאו נכון ומלכותו ואמונתו לעד קימת: ודבריו חיים וקימים נאמנים ונחמדים לעד ולעולמי עולמים. על אבותינו ועלינו על בנינו ועל דורותינו ועל כל דורות זרע ישראל עבדיך:

על הראשונים ועל האחרונים דבר טוב וקים לעולם ועד אמת ואמונה חוק ולא יעבור. אמת שאתה הוא יי אלהינו ואלהי אבותינו. מלכנו מלך אבותינו. גואלנו גואל אבותינו. יוצרנו צור ישועתנו. פודנו ומצילנו מעולם הוא שמך, ואין לנו עוד אלהים זולתך סלה:

עזרת אבותינו אתה הוא מעולם מגן ומושיע להם ולבניהם אחריהם בכל דור ודור: ברום עולם מושבך ומשפטיך וצדקתך עד אפסי ארץ: אמת אשרי איש שישמע למצותיך ותורתך ודברך ישים על לבו: אמת אתה הוא אדון לעמך ומלך גבור לריב ריבם לאבות ובנים: אמת אתה הוא ראשון ואתה הוא אחרון ומבלעדיך אין לנו מלך גואל ומושיע: אמת ממצרים גאלתנו יי אלהינו ומבית עבדים פדיתנו: כל בכוריהם הרגת ובכורך ישראל גאלת וים סוף להם בקעת וזדים טבעת וידידים העברת (עברו ים) ויכסו מים צריהם אחד מהם לא נותר: על זאת שבחו אהובים ורוממו לאל. ונתנו ידידים זמירות שירות ותשבחות ברכות והודאות למלך אל חי וקים: רם ונשא גדול ונורא משפיל גאים עדי ארץ ומגביה שפלים עדי מרום

מוציא אסירים ופודה ענוים ועוזר דלים (והעונה) ועונה לעמו ישראל בעת שועם אליו: תהלות לאל עליון גואלם ברוך הוא ומבורך שמו. משה ובני ישראל לך ענו שירה בשמחה רבה ואמרו כלם:

מי כמוכה באלים יי מי כמוכה נאדר בקודש נורא תהלות עשה פלא:

שירה חדשה שבחו גאולים לשמך הגדול על שפת הים יחד כלם הודו והמליכו ואמרו. יי ימלוך לעולם ועד:

צור ישראל קומה בעזרת ישראל ופדה כנאמך יהודה וישראל: ונאמר גאלנו יי צבאות שמו קדוש ישראל: ברוך אתה יי גאל ישראל:

(למוסף ולמנחה כי שם יי אקרא הבו גודל לאלהינו:)

אדני שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך:

ברוך אתה יי אלהינו ואלהי אבותינו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב האל הגדול הגבור והנורא אל עליון גומל חסדים טובים וקונה הכל וזוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה:

(בעשי"ת) זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים וכתבנו בספר החיים למענך אלהים חיים:

מלך עוזר ומושיע ומגן: ברוך אתה יי מגן אברהם:

אתה גבור לעולם אדני מחיה מתים אתה רב להושיע:

בקיץ מוריד הטל: בחורף משיב הרוח ומוריד הגשם:

מכלכל חיים בחסד מחיה מתים ברחמים רבים סומך נופלים ורופא חולים ומתיר אסורים ומקים אמונתו לישני עפר. מי כמוך בעל גבורות ומי דומה לך. מלך ממית ומחיה ומצמיח ישועה:

(בעשי"ת) מי כמוך אב הרחמן זוכר יצוריו לחיים ברחמים:

ונאמן אתה להחיות מתים: ברוך אתה יי מחיה המתים:

בחזרת הש"ץ אומרים זה:

נקדישך ונעריצך כנעם שיח סוד שרפי קודש המשלשים לך קדושה. ככתוב על יד נביאך וקרא זה אל זה ואמר: קדוש קדוש קדוש יי צבאות מלא כל הארץ כבודו. לעמתם משבחים ואומרים: ברוך כבוד יי ממקומו: ובדברי קדשך כתוב לאמר: ימלוך יי לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה:

אתה קדוש ושמך קדוש וקדושים בכל יום יהללוך סלה. כי אל מלך גדול וקדוש אתה: ברוך אתה יי האל הקדוש: (בעשי"ת המלך הקדוש)

אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה:

במו"ש ובמיו"ט אומרים זה:

אתה חוננתנו למדע תורתך. ותלמדנו לעשות בהם חקי רצונך. ותבדל יי אלהינו בין קודש לחול. בין אור לחושך. בין ישראל לעמים. בין יום השביעי לששת ימי המעשה: אבינו מלכנו החל עלינו הימים הבאים לקראתנו לשלום חשוכים מכל חטא ומנוקים מכל עון. ומדבקים ביראתך:

ו) חננו מאתך חכמה בינה ודעת: ברוך אתה יי חונן הדעת:

השיבנו אבינו לתורתך. וקרבנו מלכנו לעבודתך. והחזירנו בתשובה שלמה לפניך: ברוך אתה יי הרוצה בתשובה:

סלח לנו אבינו כי חטאנו מחל לנו מלכנו כי פשענו. כי אל טוב וסלח אתה: ברוך אתה יי חנון המרבה לסלוח:

ראה נא בענינו וריבה ריבנו וגאלנו גאולה שלמה מהרה למען שמך כי אל גואל חזק אתה. ברוך אתה יי גואל ישראל:

בתע"צ אומר הש"ץ כאן עננו:

רפאנו יי ונרפא הושיענו ונושעה כי תהלתנו אתה והעלה (ארוכה ומרפא לכל תחלואינו ולכל מכאובינו ולכל מכותינו) רפואה שלמה לכל מכותינו: כי אל מלך רופא נאמן ורחמן אתה: ברוך אתה יי רופא חולי עמו ישראל:

ברך עלינו יי אלהינו את השנה הזאת ואת כל מיני תבואתה לטובה ותן (בחורף טל ומטר ל)ברכה על פני האדמה. ושבענו מטובה. וברך שנתינו כשנים הטובות לברכה כי אל טוב ומטיב אתה ומברך השנים: ברוך אתה יי מברך השנים:

תקע בשופר גדול לחרותנו ושא נס לקבץ גליותינו וקבצנו יחד מהרה מארבע כנפות הארץ לארצנו: ברוך אתה יי מקבץ נדחי עמו ישראל:

השיבה שופטינו כבראשונה ויועצינו כבתחלה. והסר ממנו יגון ואנחה ומלוך עלינו מהרה אתה יי לבדך בחסד וברחמים וצדקנו בצדק ובמשפט: ברוך אתה יי מלך אוהב צדקה ומשפט: (בעשי"ת המלך המשפט):

ולמלשינים אל תהי תקוה. וכל הרשעה כרגע תאבד. וכל אויביך מהרה יכרתו. והזדים מהרה תעקר ותשבר ותמגר ותכלם ותשפילם ותכניעם במהרה בימינו: ברוך אתה יי שובר אויבים ומכניע זדים:

על הצדיקים ועל החסידים ועל זקני שארית עמך בית ישראל ועל פליטת (בית) סופריהם ועל גרי הצדק ועלינו יהמו נא רחמיך יי אלהינו ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך באמת ושים חלקנו עמהם ולעולם לא נבוש כי בך בטחנו ועל חסדך הגדול באמת נשענו: ברוך אתה יי משען ומבטח לצדיקים:

ולירושלים עירך ברחמים תשוב ותשכון בתוכה כאשר דברת ובנה אותה בקרוב בימינו בנין עולם וכסא דוד עבדך מהרה לתוכה תכין:

לת"ב במנחה נחם ברוך אתה יי בונה ירושלים:

נחם יי אלהינו את אבלי ציון ואת אבלי ירושלים. ואת העיר האבלה והחרבה והבזויה והשוממה. האבלה מבלי בניה והחרבה ממעונותיה. והבזויה מכבודה. והשוממה מאין יושב. והיא יושבת וראשה חפוי כאשה עקרה שלא ילדה. ויבלעוה לגיונות ויירשוה עובדי פסילים. ויטילו את עמך ישראל לחרב ויהרגו בזדון חסידי עליון. על כן ציון במר תבכה וירושלים תתן קולה. לבי לבי על חלליהם. מעי מעי על חלליהם. כי אתה יי באש הצתה ובאש אתה עתיד לבנותה. כאמור ואני אהיה לה נאם יי חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה: ברוך אתה יי מנחם ציון ובונה ירושלים:

את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח. וקרנו תרום בישועתך כי לישועתך קוינו כל היום ומצפים לישועה: ברוך אתה יי מצמיח קרן ישועה:

אב הרחמן שמע קולנו יי אלהינו חוס ורחם עלינו וקבל ברחמים וברצון את תפלתנו. כי אל שומע תפלות ותחנונים אתה. ומלפניך מלכנו ריקם אל תשיבנו חננו ועננו ושמע תפלתנו: בת"צ אומרים זה

עננו יי עננו ביום צום תעניתנו כי בצרה גדולה אנחנו. אל תפן אל רשענו ואל תסתר פניך ממנו ואל תתעלם מתחנתנו היה נא קרוב לשועתנו יהי נא חסדך לנחמנו טרם נקרא אליך עננו. כדבר

שנאמר

שנאמר והיה טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע. כי אתה יי העונה בעת צרה. פודה ומציל בכל עת צרה וצוקה:

ליחיד כי אתה וכו׳ : והש״ץ כין גואל לרופא מסיים :

ברוך אתה יי העונה לעמו ישראל בעת צרה:

קודם כי אתה שומע יתודה בהכנעה ובשברון לב ויאמר :

אנא יי חטאתי עויתי ופשעתי לפניך והרע בעיניך עשיתי. רבונו של עולם עשה למען שמך הגדול ותכפר לי על כל עוני וחטאי ופשעי שחטאתי ושעויתי ושפשעתי לפניך מנעורי ועד היום הזה ותמלא כל השמות שפגמתי בשמך הגדול:

תפלה על הפרנסה :

אתה הוא יי האלהים הזן ומפרנס ומכלכל מקרני ראמים עד ביצי כנים הטריפני לחם חוקי והמציא לי ולכל בני ביתי מזונותי קודם שאצטרך להם בנחת ולא בצער בהתר ולא באסור לחיים ולשלום משפע ברכה והצלחה. ומשפע בריכה עליונה כדי שאוכל לעשות רצונך ולעסוק בתורתך ולקיים מצותיך ואל תצריכני לידי מתנת בשר ודם ויקוים בי מקרא שכתוב פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון:

כי אתה שומע תפלת כל פה עמך ישראל ברחמים:

ברוך אתה יי שומע תפלה:

רצה יי אלהינו בעמך ישראל ולתפלתם שעה והשב את העבודה לדביר ביתך ואשי ישראל ותפלתם מהרה באהבה תקבל ברצון ותהי לרצון תמיד עבודת ישראל עמך:

בר״ח ובחוה״מ אומרים זה :

אלהינו ואלהי אבותינו יעלה ויבא ויגיע ויראה וירצה וישמע ויפקד ויזכר זכרוננו ופקדוננו וזכרון אבותינו וזכרון משיח בן דוד עבדך וזכרון ירושלים עיר קדשך וזכרון כל עמך בית ישראל לפניך. לפליטה לטובה. לחן ולחסד ולרחמים. לחיים ולשלום ביום

לראש חודש	לפסח	לסוכות
ראש החודש הזה:	חג המצות הזה:	חג הסכות הזה:

זכרנו יי אלהינו בו לטובה ופקדנו בו לברכה. והושיענו בו לחיים טובים. ובדבר ישועה ורחמים חוס וחננו ורחם עלינו והושיענו. כי אליך עינינו כי אל מלך חנון ורחום אתה:

ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים: ברוך אתה יי המחזיר שכינתו לציון:

מודים אנחנו לך שאתה הוא יי אלהינו ואלהי אבותינו לעולם ועד צורנו צור חיינו מגן ישענו אתה הוא לדור ודור נודה לך ונספר תהלתך על חיינו המסורים בידך ועל נשמותינו הפקודות לך ועל נסיך שבכל יום

מודים דרבנן

מודים אנחנו לך שאתה הוא יי אלהינו ואלהי אבותינו אלהי כל בשר יוצרנו יוצר בראשית ברכות והודאות לשמך הגדול והקדוש על שהחייתנו וקיימתנו כן תחיינו ותקימנו ותאסוף גליותינו לחצרות קדשך לשמור חקיך ולעשות רצונך ולעבדך בלבב שלם על שאנו מודים לך. ברוך אל ההודאות:

עמנו ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת. ערב ובוקר וצהרים. הטוב כי לא כלו רחמיך והמרחם כי לא תמו חסדיך כי מעולם קוינו לך:

בחנוכה ובפורים אומרים זה :

ועל הנסים ועל הפרקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל הנפלאות ועל הנחמות ועל המלחמות שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה:

לחנוכה בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו כשעמדה מלכות יון על עמך ישראל להשכיחם תורתך ולהעבירם מחקי רצונך. ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם. רבת את ריבם. דנת את דינם. נקמת את נקמתם. מסרת גבורים ביד חלשים. ורבים ביד מעטים. וטמאים ביד טהורים. ורשעים ביד צדיקים וזדים ביד עוסקי תורתך ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופרקן

לפורים בימי מרדכי ואסתר בשושן הבירה כשעמד עליהם המן הרשע בקש להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד בשלשה עשר לחדש שנים עשר הוא חדש אדר ושללם לבוז. ואתה ברחמיך הרבים הפרת את עצתו וקלקלת את מחשבתו והשבות לו גמולו בראשו ותלו אותו ואת בניו על העץ (ועשית עמהם נס ופלא ונודה לשמך הגדול):

כהיום הזה ואחר כך באו בניך לדביר ביתך ופנו את היכלך וטהרו את מקדשך והדליקו נרות בחצרות קדשך וקבעו שמנת (ימים אלו בהלל ובהודאה ועשית עמהם נס ופלא ונודה לשמך הגדול סלה) ימי חנוכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול:

ועל כלם יתברך ויתרומם ויתנשא תמיד שמך מלכנו תמיד לעולם ועד:

בעשי״ת וכתוב לחיים טובים כל בני בריתך:

וכל החיים יודוך סלה ויהללו ויברכו את שמך הגדול באמת לעולם כי טוב האל ישועתנו ועזרתנו סלה האל הטוב: ברוך אתה יי הטוב שמך ולך נאה להודות:

לס״ץ או״א ברכנו בברכה המשולשת בתורה הכתובה על ידי משה עבדך האמורה מפי אהרן ובניו כהנים עם קדושך כאמור: יברכך יי וישמרך: יאר יי פניו אליך ויחנך: ישא יי פניו אליך וישם לך שלום:

שים שלום טובה וברכה חיים חן וחסד ורחמים עלינו ועל כל ישראל עמך. ברכנו אבינו כלנו כאחד (יחד) באור פניך. כי באור פניך נתת לנו יי אלהינו תורת חיים ואהבת חסד וצדקת וברכה ורחמים וחיים ושלום וטוב יהיה בעיניך לברכנו ולברך את כל עמך ישראל בכל עת ובכל שעה בשלומך ברוב עוז ושלום: כספר ברוך אתה יי המברך את עמו ישראל בשלום:

בעשי״ת בספר חיים ברכה ושלום ופרנסה טובה וגזרות טובות ישועות ונחמות נזכר ונכתב לפניך אנחנו וכל עמך בית ישראל לחיים טובים ולשלום: ברוך אתה יי המברך את עמו ישראל בשלום:

למעריב שלום רב על ישראל עמך תשים לעולם כי אתה הוא מלך אדון לכל השלום וטוב בעיניך לברך את עמך ישראל בכל עת ובכל שעה בשלומך: כספר ברוך אתה יי המברך את עמו ישראל בשלום:

אלהי. נצור לשוני מרע ושפתי מדבר מרמה ולמקללי נפשי תדום ונפשי כעפר לכל תהיה פתח לבי בתורתך ואחרי מצותיך תרדוף נפשי וכל הקמים והחושבים עלי רעה מהרה הפר עצתם וקלקל מחשבתם. עשה למען שמך. עשה למען ימינך. עשה למען קדשתך. עשה למען תורתך. למען יחלצון ידידיך הושיעה ימינך ועננו. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יי צורי וגואלי: עושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך: ושם נעבדך ביראה כימי עולם וכשנים קדמוניות: וערבה ליי מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות:

אלהינו ואלהי אבותינו תבא לפניך תפלתנו ואל תתעלם מתחנתנו שאין אנו עזי פנים וקשי עורף לומר לפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו צדיקים אנחנו ולא חטאנו אבל אנחנו ואבותינו חטאנו:

אשמנו. בגדנו. גזלנו. דברנו דופי: העוינו. והרשענו. זדנו. חמסנו. טפלנו שקר: יעצנו רע. כזבנו. לצנו. מרדנו. נאצנו. סררנו. עוינו. פשענו. צררנו. קשינו עורף: רשענו. שחתנו. תעבנו. תעינו. תעתענו: סרנו ממצותיך וממשפטיך הטובים ולא שוה לנו. ואתה צדיק

על

על כל הבא עלינו כי אמת עשית ואנחנו הרשענו:

אל ארך אפים אתה ובעל הרחמים נקראת. ודרך תשובה הורית. גדלת רחמיך וחסדיך. תזכור היום ובכל יום לזרע ידידיך. תפן אלינו ברחמים. כי אתה הוא בעל הרחמים: בתחנון ובתפלה פניך נקדם. כהודעת לעניו מקדם: מחרון אפך שוב כמו בתורתך כתוב: ובצל כנפיך נחסה ונתלונן. כיום וירד יי בענן: תעבור על פשע ותמחה אשם. כיום ויתיצב עמו שם: תאזין שועתנו ותקשיב מנו מאמר. כיום ויקרא בשם יי: ושם נאמר:

ויעבור יי על פניו ויקרא:

יי יי אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת נצר חסד לאלפים נשא עון ופשע וחטאה ונקה: וסלחת לעוננו ולחטאתנו ונחלתנו:

רחום וחנון חטאתי לפניך יי מלא רחמים רחם עלי וקבל תחנוני: יי אל באפך תוכיחני ואל בחמתך תיסרני: חנני יי כי אמלל אני רפאני יי כי נבהלו עצמי: ונפשי נבהלה מאד ואתה יי עד מתי: שובה יי חלצה נפשי הושיעני למען חסדך: כי אין במות זכרך בשאול מי יודה לך: יגעתי באנחתי אשחה בכל לילה מטתי בדמעתי ערשי אמסה: עששה מכעס עיני עתקה בכל צוררי: סורו ממני כל פועלי און כי שמע יי קול בכיי: שמע יי תחנתי יי תפלתי יקח: יבשו ויבהלו מאד כל איבי ישבו יבשו רגע:

לתענית צבור ולעשרת ימי תשובה

אבינו מלכנו חטאנו לפניך:
אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה:
אבינו מלכנו עשה עמנו למען שמך:
אבינו מלכנו ברך (בעשי"ת חדש) עלינו שנה טובה:
אבינו מלכנו בטל מעלינו כל גזרות קשות:
אבינו מלכנו בטל מחשבות שונאינו:
אבינו מלכנו הפר עצת אויבינו:
אבינו מלכנו כלה כל צר ומשטין מעלינו:
אבינו מלכנו סתום פיות משטיננו ומקטריגנו:
א"מ כלה דבר וחרב ורעב ושבי ומשחית ועון מבני בריתך:
אבינו מלכנו מנע מגפה מנחלתך:
אבינו מלכנו סלח ומחל לכל עונותינו:
אבינו מלכנו מחה והעבר פשעינו וחטאתינו מנגד עיניך:
אבינו מלכנו מחוק ברחמיך הרבים כל שטרי חובותינו:
אבינו מלכנו החזירנו בתשובה שלמה לפניך:
אבינו מלכנו שלח רפואה שלמה לחולי עמך:
אבינו מלכנו קרע רוע גזר דינגו:
אבינו מלכנו זכרנו בזכרון טוב לפניך:
בעשי"ת במקום (זכרנו) אומרים (כתבנו) ולנעילה (חתמנו):
אבינו מלכנו זכרנו (כתבנו בספר) לחיים טובים:
אבינו מלכנו זכרנו (כתבנו בספר) לגאולה וישועה:
אבינו מלכנו זכרנו (כתבנו בספר) לפרנסה וכלכלה:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתתן לי ולבני ביתי ולכל הסמוכים על שולחני היום ובכל יום ויום מזונותינו בכבוד בזכות שמך הגדול (דיקרנוסא) הממונה על הפרנסה:

אבינו מלכנו זכרנו (כתבנו בספר) לזכיות:
אבינו מלכנו זכרנו (כתבנו בספר) לסליחה ומחילה:
אבינו מלכנו הצמח לנו ישועה בקרוב:
אבינו מלכנו הרם קרן ישראל עמך:
אבינו מלכנו הרם קרן משיחך:
אבינו מלכנו מלא ידינו מברכותיך:
אבינו מלכנו מלא אסמינו שבע:
אבינו מלכנו שמע קולנו חוס ורחם עלינו:
אבינו מלכנו קבל ברחמים וברצון את תפלתנו:
אבינו מלכנו פתח שערי שמים לתפלתנו:
אבינו מלכנו זכור כי עפר אנחנו:
אבינו מלכנו נא אל תשיבנו ריקם מלפניך:
א"מ תהא השעה הזאת שעת רחמים ועת רצון מלפניך:
אבינו מלכנו חמול עלינו ועל עוללנו וטפנו:
אבינו מלכנו עשה למען הרוגים על שם קדשך:
אבינו מלכנו עשה למען טבוחים על יחודך:
אבינו מלכנו עשה למען באי באש ובמים על קדוש שמך:
אבינו מלכנו נקום נקמת דם עבדיך השפוך:
אבינו מלכנו עשה למענך אם לא למעננו:
אבינו מלכנו עשה למענך והושיענו:
אבינו מלכנו עשה למען רחמיך הרבים:
א"מ עשה למען שמך הגדול הגבור והנורא שנקרא עלינו:
אבינו מלכנו חננו ועננו כי אין בנו מעשים עשה עמנו צדקה וחסד והושיענו:

לשני ולחמישי

והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו: אתה יי לא תכלא רחמיך ממנו חסדך ואמתך תמיד יצרונו: הושיענו יי אלהינו וקבצנו מן הגוים להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך: אם עונות תשמר יה אדני מי יעמוד: כי עמך הסליחה למען תורא: לא כחטאינו תעשה לנו ולא כעונותינו תגמול עלינו: אם עונינו ענו בנו יי עשה למען שמך: זכור רחמיך יי וחסדיך כי מעולם המה: יעננו יי ביום צרה ישגבנו שם אלהי יעקב: יי הושיעה המלך יעננו ביום קראנו: אבינו מלכנו חננו ועננו כי אין בנו מעשים עשה עמנו צדקה כרוב רחמיך והושיענו למען שמך: אדונינו אלהינו שמע קול תחנונינו וזכר לנו את ברית אבותינו והושיענו למען שמך: ועתה אדני אלהינו אשר הוצאת את עמך מארץ מצרים ביד חזקה ותעש לך שם כיום הזה חטאנו רשענו: אדני ככל צדקותיך ישב נא אפך וחמתך מעירך ירושלים הר קדשך: כי בחטאינו ובעונות אבותינו ירושלים ועמך לחרפה לכל סביבותינו: ועתה שמע אלהינו אל תפלת עבדך ואל תחנוניו והאר פניך על מקדשך השמם למען אדני:

הטה אלהי אזנך ושמע פקח עיניך וראה שוממותינו והעיר אשר נקרא שמך עליה כי לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך כי על רחמיך הרבים אדני שמעה אדני סלחה אדני הקשיבה ועשה אל תאחר למענך אלהי כי שמך נקרא על עירך ועל עמך. אבינו אב הרחמן הראנו אות לטובה וקבץ נפוצותינו מארבע כנפות הארץ יכירו וידעו כל הגוים כי אתה יי אלהינו ועתה יי אבינו אתה אנחנו החומר ואתה יוצרנו ומעשה ידך כלנו: הושיענו למען שמך אבינו מלכנו צורנו וגואלנו: חוסה יי על עמך ואל תתן נחלתך לחרפה למשל בם גוים למה יאמרו בעמים איה נא אלהיהם: ידענו יי כי חטאנו ואין מי יעמוד בעדנו. אלא שמך הגדול יעמד לנו בעת צרה: ידענו כי אין בנו מעשים צדקות עשה עמנו למען שמך: כרחם אב על בנים כן תרחם יי עלינו והושיענו למען שמך: חמול על עמך רחם על נחלתך חוסה נא כרוב רחמיך חננו מלכנו ועננו כי לך יי הצדקה עושה נפלאות בכל עת:

הבט נא רחם נא והושיעה נא צאן מרעיתך ואל ימשל בנו קצף כי לך יי הישועה. בך תוחלתנו

אלוה סליחות אנא סלח נא כי אל טוב וסלח אתה:

אנא מלך רחום וחנון זכור והבט לברית בין הבתרים ותראה לפניך עקדת יחיד ולמען ישראל אבינו אל תעזבנו אבינו ואל תטשנו מלכנו ואל תשכחנו יוצרנו ואל תעש עמנו כלה בגלותינו. כי אל מלך חנון ורחום אתה:

אין כמוך חנון ורחום יי אלהינו אין כמוך אל ארך אפים ורב חסד ואמת הושיענו ורחמנו ברחמיך הרבים מרעש ומרוגז הצילנו. זכור לעבדיך לאברהם ליצחק וליעקב אל תפן אל קשי העם הזה ואל רשעו ואל חטאתו: שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך: והסר ממנו מכת המות כי רחום אתה כי כן דרכך לעשות חסד חנם בכל דור ודור. חוסה יי על עמך והצילנו מזעמך: והסר ממנו מכת המגפה וגזרה קשה כי אתה שומר ישראל: לך אדני הצדקה ולנו בשת הפנים מה נתאונן מה נאמר מה נדבר ומה נצטדק נחפשה דרכינו ונחקרה ונשובה אליך כי ימינך פשוטה לקבל שבים: אנא יי הושיעה נא: אנא יי הצליחה נא: אנא יי עננו ביום קראנו: לך יי חכינו לך יי קוינו לך יי נייחל אל תחשה ותעננו כי נאמו גוים אבדה תקותם כל ברך לך תכרע וכל קומה לפניך לבד תשתחוה:

הפותח יד בתשובה לקבל פושעים וחטאים נבהלה נפשנו מרוב עצבוננו אל תשכחנו נצח קומה והושיענו. אל תשפוך חרונך עלינו כי אנחנו עמך בני בריתך: אל הביטה דל כבודנו בגוים ושקצונו כטומאת הנדה. עד מתי עזך בשבי ותפארתך ביד צר. עוררה גבורתך והושיענו למען שמך. אל ימעטו לפניך תלאותינו: מהר יקדמונו רחמיך בעת צרותינו לא למעננו אלא למענך פעל ואל תשחית את זכר שאריתנו. כי לך מיחלות עינינו. כי אל מלך חנון ורחום אתה. וזכור עדותנו בכל יום תמיד אומרים פעמים באהבה. שמע ישראל יי אלהינו יי אחד:

יי אלהי ישראל שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך:

הבט משמים וראה. כי היינו לעג וקלס בגוים. נחשבנו כצאן לטבח יובל. להרוג ולאבד ולמכה ולחרפה:

ובכל זאת שמך לא שכחנו נא אל תשכחנו: יי

זרים אומרים אין תוחלת ותקוה. חון אום לשמך מקוה. טהור ישועתנו קרבה. יגענו ולא הונח לנו. רחמיך יכבשו את כעסך מעלינו:

אנא שוב מחרונך ורחם סגלה אשר בחרת: יי

חוסה יי עלינו ברחמיך. ואל תתננו בידי אכזרים. למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם. למענך עשה עמנו חסד ואל תאחר:

אנא שוב מחרונך ורחם סגלה אשר בחרת: יי

קולנו תשמע ותחון. ואל תטשנו ביד אויבינו למחות את שמנו. זכור אשר נשבעת לאבותינו. ככוכבי השמים ארבה את זרעכם. ועתה נשארנו מעט מהרבה:

ובכל זאת שמך לא שכחנו נא אל תשכחנו: יי

עזרנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך והצילנו וכפר על חטאתינו למען שמך:

יי אלהי ישראל שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך:

בימים שאין אומרים והוא רחום מתחילין שומר ישראל:

שומר ישראל שמור שארית ישראל ואל יאבד ישראל האומרים שמע ישראל:

שומר גוי אחד שמור שארית עם אחד ואל יאבד גוי אחד המיחדים שמך יי אלהינו יי אחד:

שומר גוי קדוש שמור שארית עם קדוש ואל יאבד גוי קדוש המשלשים בשלש קדשות לקדוש:

מתרצה ברחמים ומתפיס בתחנונים התרצה והתפיס לדור עני כי אין עוזר:

אבינו מלכנו חננו ועננו כי אין בנו מעשים עשה עמנו צדקה וחסד והושיענו:

ואנחנו לא נדע מה נעשה כי עליך עינינו: זכור רחמיך יי וחסדיך כי מעולם המה: יהי חסדך יי עלינו כאשר יחלנו לך: אל תזכר לנו עונות ראשונים מהר יקדמונו רחמיך כי דלונו מאד: עזרנו בשם יי עושה שמים וארץ: חננו יי חננו כי רב שבענו בוז: ברוגז רחם תזכור. ברוגז עקדה תזכור. ברוגז תמימות תזכור: יי הושיעה המלך יעננו ביום קראנו. כי הוא ידע יצרנו זכור כי עפר אנחנו: עזרנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך והצילנו וכפר על חטאתינו למען שמך: ח"ק

בשני ובחמישי אומרים זה וצריך לאומרו בעמידה:

מ"א אל ארך אפים ורב חסד ואמת אל באפך תוכיחנו. חוסה יי על עמך והושיענו מכל רע חטאנו לך אדון סלח נא כרוב רחמיך אל:

מ"פ אל ארך אפים ומלא רחמים אל תסתר פניך ממנו חוסה יי על שארית ישראל עמך והצילנו מכל רע חטאנו לך אדון סלח נא כרוב רחמיך אל:

כשפותחין הארון צריכין לעמוד

בעת הוצאת ספר תורה אומרים זה:

ויהי בנסע הארן ויאמר משה קומה יי ויפצו איביך וינסו משנאיך מפניך: כי מציון תצא תורה ודבר יי מירושלים: ברוך שנתן תורה לעמו ישראל בקדושתו:

בריך שמיה דמרא עלמא. בריך כתרך ואתרך יהא רעותך עם עמך ישראל לעלם ופורקן ימינך אחזי לעמך בבית מקדשך. ולאמטויי לנא מטוב נהורך ולקבל צלותנא ברחמין. יהא רעוא קדמך דתוריך לן חיין בטיבותא ולהוי אנא פקידא בגו צדיקיא למרחם עלי ולמנטר יתי וית כל די לי ודי לעמך ישראל. אנת הוא זן לכלא ומפרנס לכלא: אנת הוא שליט על כלא. אנת הוא דשליט על מלכיא ומלכותא דילך היא. אנא עבדא דקודשא בריך הוא דסגידנא קמיה ומקמיה דיקר אוריתיה בכל עדן ועדן. לא על אנש רחיצנא ולא על בר אלהין סמיכנא. אלא באלהא דשמיא. דהוא אלהא קשוט ואוריתיה קשוט. ונביאוהי קשוט ומסגי למעבד טבון וקשוט. ביה אנא רחיץ. ולשמיה קדישא יקירא אנא אמר תושבחן. יהא רעוא קדמך דתפתח לבאי באוריתא ותשלים משאלין דלבאי. ולבא דכל עמך ישראל. לטב ולחיין ולשלם:

בשבת ויו"ט מתחיל הש"ץ כאן:

שמע ישראל יי אלהינו יי אחד:

אחד הוא אלהינו גדול אדונינו קדוש (בר"ה וי"כ **ונורא**) **שמו:**

בחול **גדלו ליי אתי ונרוממה שמו יחדו:**

קהל לך יי הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ: לך יי הממלכה והמתנשא לכל לראש: רוממו יי אלהינו והשתחוו להדום רגליו קדוש הוא: רוממו יי אלהינו והשתחוו להר קדשו כי קדוש יי אלהינו:

בשבת ויום טוב אומרים זה:

על הכל יתגדל ויתקדש וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא שמו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא: בעולמות שברא העולם הזה והעולם הבא: כרצונו וכרצון יראיו וכרצון כל בית ישראל: צור העולמים אדון כל הבריות אלוה כל הנפשות: היושב במרחבי מרום השוכן בשמי שמי קדם: קדושתו על החיות וקדושתו על כסא הכבוד: ובכן יתקדש שמך בנו יי אלהינו לעיני כל חי: ונאמר לפניו שיר חדש ככתוב: שירו לאלהים זמרו שמו סולו לרוכב בערבות ביה שמו ועלזו לפניו: ונראהו עין

בציון בשובו אל נוהו ככתוב: כי עין בעין יראו בשוב יי ציון: ונאמר ונגלה כבוד יי וראו כל בשר יחדו כי פי יי דבר:

אב הרחמים הוא ירחם עם עמוסים ויזכור ברית איתנים ויציל נפשותינו מן השעות הרעות ויגער ביצר הרע מן הנשואים ויחון אותנו לפליטת עולמים. וימלא משאלותינו במדה טובה ישועה ורחמים:

כשמגביהין הספר תורה אומרים זה:

וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל על פי יי ביד משה:

חזן יהללו את שם יי כי נשגב שמו לבדו:

קהל הודו על ארץ ושמים: וירם קרן לעמו תהלה לכל חסידיו לבני ישראל עם קרובו הללויה:

ואומרים בשבת מזמור לדוד. ובחול ור"ח ויו"ט ושבת במנחה לדוד מזמור. כשמכניסין הס"ת להיכל אומרים זה:

ובנחה יאמר שובה יי רבבות אלפי ישראל: קומה יי למנוחתך אתה וארון עזך: כהניך ילבשו צדק וחסידיך ירננו: בעבור דוד עבדך אל תשב פני משיחך: כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו: עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאשר: דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום: השיבנו יי אליך ונשובה חדש ימינו כקדם: אשרי וכו'

למנצח מזמור לדוד: יענך יי ביום צרה ישגבך שם אלהי יעקב: ישלח עזרך מקדש ומציון יסעדך: יזכר כל מנחותיך ועולתך ידשנה סלה: יתן לך כלבבך וכל עצתך ימלא: נרננה בישועתך ובשם אלהינו נדגול ימלא יי כל משאלותיך: עתה ידעתי כי הושיע יי משיחו יענהו משמי קדשו בגבורות ישע ימינו: אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם יי אלהינו נזכיר: המה כרעו ונפלו ואנחנו קמנו ונתעודד: יי הושיעה המלך יעננו ביום קראנו:

ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב נאם יי: ואני זאת בריתי אותם אמר יי רוחי אשר עליך ודברי אשר שמתי בפיך לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר יי מעתה ועד עולם:

ואתה קדוש יושב תהלות ישראל: וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש יי צבאות מלא כל הארץ כבודו: ומקבלין דין מן דין ואמרין קדיש בשמי מרומא עילאה בית שכינתיה קדיש על ארעא עובד גבורתיה קדיש לעלם ולעלמי עלמיא יי צבאות מליא כל ארעא זיו יקריה: ותשאני רוח ואשמע אחרי קול רעש גדול ברוך כבוד יי ממקומו: ונטלתני רוחא ושמעית בתרי קל זיע סגיא דמשבחין ואמרין בריך יקרא דיי מאתר בית שכינתיה: יי ימלוך לעולם ועד: יי מלכותיה קאם לעלם ולעלמי עלמיא: יי אלהי אברהם יצחק וישראל אבותינו שמרה זאת לעולם ליצר מחשבות לבב עמך והכן לבבם אליך: והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו: כי אתה אדני טוב וסלח ורב חסד לכל קוראיך: צדקתך צדק לעולם ותורתך אמת: תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם: ברוך אדני יום יום יעמס לנו האל ישועתנו סלה: יי צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה: יי צבאות אשרי אדם בוטח בך: יי הושיעה המלך יעננו ביום קראנו: ברוך הוא אלהינו שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים ונתן לנו תורת אמת

וחיי עולם נטע בתוכנו הוא יפתח לבנו בתורתו וישם בלבנו אהבתו ויראתו ולעשות רצונו ולעבדו בלבב שלם למען לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה: יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שנשמור חקיך בעולם הזה ונזכה ונחיה ונראה ונירש טובה וברכה לשני ימות המשיח ולחיי העולם הבא: למען יזמרך כבוד ולא ידום יי אלהי לעולם אודך: ברוך הגבר אשר יבטח ביי והיה יי מבטחו: בטחו ביי עדי עד כי ביה יי צור עולמים: ויבטחו בך יודעי שמך כי לא עזבת דורשיך יי: יי חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר:

יי אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ:
חזקו ויאמץ לבבכם כל המיחלים ליי:

ועתה יגדל נא כח אדני כאשר דברת לאמר: זכור רחמיך יי וחסדיך כי מעולם המה:

יתגדל ויתקדש שמיה רבא. בעלמא די ברא כרעותיה וימליך מלכותיה ויצמח פורקניה ויקרב נ"א קץ משיחיה. בחייכון וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן: יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא: יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל שמיה דקודשא בריך הוא. לעילא (בעשי"ת ולעילא מכל) מן כל ברכתא ושירתא תשבחתא ונחמתא דאמירן בעלמא ואמרו אמן: קהל קבל ברחמים וברצון את תפלתנו:

חזן תתקבל צלותהון ובעותהון דכל בית ישראל קדם אבוהון די בשמיא ואמרו אמן: קהל יהי שם יי מבורך מעתה ועד עולם:

חזן יהא שלמא רבא מן שמיא וחיים עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן: קהל עזרי מעם יי עשה שמים וארץ:

חזן עשה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן:

ביום שא"א תחנון א"א תפלה לדוד רק מתחילין בית יעקב וכו':

תפלה לדוד הטה יי אזנך ענני כי עני ואביון אני: שמרה נפשי כי חסיד אני הושע עבדך אתה אלהי הבוטח אליך: חנני אדני כי אליך אקרא כל היום: שמח נפש עבדך כי אליך אדני נפשי אשא: כי אתה אדני טוב וסלח ורב חסד לכל קוראיך: האזינה יי תפלתי והקשיבה בקול תחנונותי: ביום צרתי אקראך כי תענני: אין כמוך באלהים אדני ואין כמעשיך: כל גוים אשר עשית יבואו וישתחוו לפניך אדני ויכבדו לשמך: כי גדול אתה ועושה נפלאות אתה אלהים לבדך: הורני יי דרכך אהלך באמתך יחד לבבי ליראה שמך: אודך אדני אלהי בכל לבבי ואכבדה שמך לעולם: כי חסדך גדול עלי והצלת נפשי משאול תחתיה: אלהים זדים קמו עלי ועדת עריצים בקשו נפשי ולא שמוך לנגדם: ואתה אדני אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת: פנה אלי וחנני תנה עזך לעבדך והושיעה לבן אמתך: עשה עמי אות לטובה ויראו שנאי ויבשו כי אתה יי עזרתני ונחמתני:

בית יעקב לכו ונלכה באור יי: כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו ואנחנו נלך בשם יי אלהינו לעולם ועד:

יהי יי אלהינו עמנו כאשר היה עם אבותינו אל יעזבנו ואל יטשנו. להטות לבבנו אליו ללכת בכל דרכיו ולשמור מצותיו וחקיו ומשפטיו אשר צוה את אבותינו: ויהיו דברי אלה אשר התחננתי לפני יי קרובים אל יי אלהינו יומם ולילה לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו: למען דעת כל עמי הארץ כי יי הוא האלהים אין עוד:

שיר המעלות לדוד לולי יי שהיה לנו יאמר נא ישראל: לולי יי שהיה לנו בקום עלינו אדם: אזי חיים בלעונו בחרות אפם בנו: אזי המים שטפונו נחלה עבר על נפשנו: אזי עבר על נפשנו המים הזידונים: ברוך יי שלא נתננו טרף לשניהם: נפשנו כצפור נמלטה מפח יוקשים הפח נשבר ואנחנו נמלטנו: עזרנו בשם יי עשה שמים וארץ:

היום

ליום ראשון

היום יום ראשון בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש:

לדוד מזמור ליי הארץ ומלואה תבל וישבי בה: כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה: מי יעלה בהר יי ומי יקום במקום קדשו: נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשי ולא נשבע למרמה: ישא ברכה מאת יי וצדקה מאלהי ישעו: זה דור דורשיו מבקשי פניך יעקב סלה: שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבוא מלך הכבוד: מי זה מלך הכבוד יי עזוז וגבור יי גבור מלחמה: שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד: מי הוא זה מלך הכבוד יי צבאות הוא מלך הכבוד סלה:

הושיענו יי אלהינו וקבצנו מן הגוים להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך: ברוך יי אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ואמר כל העם אמן הללויה: ברוך יי מציון שוכן ירושלים הללויה: ברוך יי אלהים אלהי ישראל עושה נפלאות לבדו: וברוך שם כבודו לעולם וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן:

ליום שני

היום יום שני בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש:

שיר מזמור לבני קרח: גדול יי ומהולל מאד בעיר אלהינו הר קדשו: יפה נוף משוש כל הארץ הר ציון ירכתי צפון קרית מלך רב: אלהים בארמנותיה נודע למשגב: כי הנה המלכים נועדו עברו יחדו: המה ראו כן תמהו נבהלו נחפזו: רעדה אחזתם שם חיל כיולדה: ברוח קדים תשבר אניות תרשיש: כאשר שמענו כן ראינו בעיר יי צבאות בעיר אלהינו אלהים יכוננה עד עולם סלה: דמינו אלהים חסדך בקרב היכלך: כשמך אלהים כן תהלתך על קצוי ארץ צדק מלאה ימינך: ישמח הר ציון תגלנה בנות יהודה למען משפטיך: סובו ציון והקיפוה ספרו מגדליה: שיתו לבכם לחילה פסגו ארמנותיה למען תספרו לדור אחרון: כי זה אלהים אלהינו עולם ועד הוא ינהגנו על מות: הושיענו וכו׳

ליום שלישי

היום יום שלישי בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש:

מזמור לאסף אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפט: עד מתי תשפטו עול ופני רשעים תשאו סלה: שפטו דל ויתום עני ורש הצדיקו: פלטו דל ואביון מיד רשעים הצילו: לא ידעו ולא יבינו בחשכה יתהלכו ימוטו כל מוסדי ארץ: אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם: אכן כאדם תמותון וכאחד השרים תפולו: קומה אלהים שפטה הארץ כי אתה תנחל בכל הגוים: הושיענו וכו׳

ליום רביעי

היום יום רביעי בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש:

אל נקמות יי אל נקמות הופיע: הנשא שופט הארץ השב גמול על גאים: עד מתי רשעים יי עד מתי רשעים יעלזו: יביעו ידברו עתק יתאמרו כל פועלי און: עמך יי ידכאו ונחלתך יענו: אלמנה וגר יהרגו ויתומים ירצחו: ויאמרו לא יראה יה ולא יבין אלהי יעקב: בינו בוערים בעם וכסילים מתי תשכילו: הנוטע אזן הלא ישמע אם יוצר עין הלא יביט: היוסר גוים הלא יוכיח המלמד אדם דעת: יי יודע מחשבות אדם כי המה הבל: אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו: להשקיט לו מימי רע עד יכרה לרשע שחת: כי לא יטוש יי עמו ונחלתו לא יעזב: כי עד צדק ישוב משפט ואחריו כל ישרי לב: מי יקום לי עם מרעים מי יתיצב לי עם פועלי און: לולי יי עזרתה לי כמעט שכנה דומה נפשי: אם אמרתי מטה רגלי חסדך יי יסעדני: ברוב שרעפי בקרבי תנחומיך ישעשעו נפשי: היחברך כסא הוות יוצר עמל עלי חק: יגודו על נפש צדיק ודם נקי ירשיעו: ויהי יי לי למשגב ואלהי לצור מחסי: וישב עליהם את אונם וברעתם יצמיתם יצמיתם יי אלהינו:

לכו נרננה ליי נריעה לצור ישענו: נקדמה פניו בתודה בזמירות נריע לו: כי אל גדול יי ומלך גדול על כל אלהים: הושיענו וכו׳

ליום חמישי

היום יום חמישי בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש:

למנצח על הגתית לאסף: הרנינו לאלהים עוזנו הריעו לאלהי יעקב: שאו זמרה ותנו תף כנור נעים עם נבל: תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו: כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב: עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים שפת לא ידעתי אשמע: הסירותי מסבל שכמו כפיו מדוד תעבורנה: בצרה קראת ואחלצך אענך בסתר רעם אבחנך על מי מריבה סלה: שמע עמי ואעידה בך ישראל אם תשמע לי: לא יהיה בך אל זר ולא תשתחוה לאל נכר: אנכי יי אלהיך המעלך מארץ מצרים הרחב פיך ואמלאהו: ולא שמע עמי לקולי וישראל לא אבה לי: ואשלחהו בשרירות לבם ילכו במועצותיהם: לו עמי שומע לי ישראל בדרכי יהלכו: כמעט אויביהם אכניע ועל צריהם אשיב ידי: משנאי יי יכחשו לו ויהי עתם לעולם: ויאכילהו מחלב חטה ומצור דבש אשביעך: הושיענו וכו׳

ליום ששי

היום יום ששי בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש:

יי מלך גאות וכו׳ תמלא לעיל

ליום השבת

היום יום שבת קודש שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש:

מזמור שיר ליום השבת תמלא לעיל

מן ר״ח אלול עד אחר שמיני עצרת בבוקר ובערב בכל יום אומרים זה המזמור:

לדוד יי אורי וישעי ממי אירא יי מעוז חיי ממי אפחד: בקרוב עלי מרעים לאכול את בשרי צרי ואויבי לי המה כשלו ונפלו: אם תחנה עלי מחנה לא יירא לבי אם תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטח: אחת שאלתי מאת יי אותה אבקש שבתי בבית יי כל ימי חיי לחזות בנועם יי ולבקר בהיכלו: כי יצפנני בסכו ביום רעה יסתירני בסתר אהלו בצור ירוממני: ועתה ירום ראשי על אויבי סביבותי ואזבחה באהלו זבחי תרועה אשירה ואזמרה ליי: שמע יי קולי אקרא וחנני וענני: לך אמר לבי בקשו פני את פניך יי אבקש: אל תסתר פניך ממני אל תט באף עבדך עזרתי היית אל תטשני ואל תעזבני אלהי ישעי: כי אבי ואמי עזבוני ויי יאספני: הורני יי דרכך ונחני בארח מישור למען שוררי: אל תתנני בנפש צרי כי קמו בי עדי שקר ויפח חמס: לולא האמנתי לראות בטוב יי בארץ חיים: קוה אל יי חזק ויאמץ לבך וקוה אל יי:

קוה אל יי חזק ויאמץ לבך וקוה אל יי: אין קדוש כיי כי אין בלתך ואין צור כאלהינו: כי מי אלוה מבלעדי יי ומי צור זולתי אלהינו:

אֵין כֵּאלֹהֵינוּ. אֵין כַּאדוֹנֵינוּ. אֵין כְּמַלְכֵּנוּ. אֵין כְּמוֹשִׁיעֵנוּ: מִי כֵאלֹהֵינוּ. מִי כַאדוֹנֵינוּ. מִי כְמַלְכֵּנוּ. מִי כְמוֹשִׁיעֵנוּ: נוֹדֶה לֵאלֹהֵינוּ. נוֹדֶה לַאדוֹנֵינוּ. נוֹדֶה לְמַלְכֵּנוּ. נוֹדֶה לְמוֹשִׁיעֵנוּ: בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ. בָּרוּךְ אֲדוֹנֵינוּ. בָּרוּךְ מַלְכֵּנוּ. בָּרוּךְ מוֹשִׁיעֵנוּ: אַתָּה הוּא אֱלֹהֵינוּ. אַתָּה הוּא אֲדוֹנֵינוּ. אַתָּה הוּא מַלְכֵּנוּ. אַתָּה הוּא מוֹשִׁיעֵנוּ: אַתָּה הוּא שֶׁהִקְטִירוּ אֲבוֹתֵינוּ לְפָנֶיךָ אֶת קְטֹרֶת הַסַּמִּים:

פִּטּוּם הַקְּטֹרֶת הַצֳּרִי וְהַצִּפֹּרֶן הַחֶלְבְּנָה וְהַלְּבוֹנָה מִשְׁקַל שִׁבְעִים שִׁבְעִים מָנֶה. מוֹר וּקְצִיעָה שִׁבֹּלֶת נֵרְדְּ וְכַרְכֹּם מִשְׁקַל שִׁשָּׁה עָשָׂר שִׁשָּׁה עָשָׂר מָנֶה: הַקֹּשְׁטְ שְׁנֵים עָשָׂר וְקִלּוּפָה שְׁלֹשָׁה וְקִנָּמוֹן תִּשְׁעָה. בּוֹרִית כַּרְשִׁינָה תִּשְׁעָה קַבִּין. יֵין קַפְרִיסִין סְאִין תְּלָתָא וְקַבִּין תְּלָתָא וְאִם לֹא מָצָא יֵין קַפְרִיסִין מֵבִיא חֲמַר חִוַּרְיָן עַתִּיק. מֶלַח סְדוֹמִית רוֹבַע הַקָּב מַעֲלֶה עָשָׁן כָּל שֶׁהוּא. רַבִּי נָתָן הַבַּבְלִי אוֹמֵר אַף כִּפַּת הַיַּרְדֵּן כָּל שֶׁהוּא וְאִם נָתַן בָּהּ דְּבַשׁ פְּסָלָהּ וְאִם חִסֵּר אַחַת מִכָּל סַמָּנֶיהָ חַיָּב מִיתָה:

רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר הַצֳּרִי אֵינוֹ אֶלָּא שְׂרָף הַנּוֹטֵף מֵעֲצֵי הַקְּטָף בּוֹרִית כַּרְשִׁינָה לָמָּה הִיא בָאָה כְּדֵי לְיַפּוֹת בָּהּ אֶת הַצִּפֹּרֶן כְּדֵי שֶׁתְּהֵא נָאָה. יֵין קַפְרִיסִין לָמָּה הוּא בָא כְּדֵי לִשְׁרוֹת בּוֹ אֶת הַצִּפֹּרֶן כְּדֵי שֶׁתְּהֵא עַזָּה וַהֲלֹא מֵי רַגְלַיִם יָפִין לָהּ אֶלָּא שֶׁאֵין מַכְנִיסִין מֵי רַגְלַיִם בַּמִּקְדָּשׁ מִפְּנֵי הַכָּבוֹד:

תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא שנאמר הליכות עולם לו אל תקרי הליכות אלא הלכות:

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מַרְבִּים שָׁלוֹם בָּעוֹלָם שֶׁנֶּאֱמַר וְכָל בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי יְיָ וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ: אַל תִּקְרֵי בָּנָיִךְ אֶלָּא בּוֹנָיִךְ: שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין לָמוֹ מִכְשׁוֹל: יְהִי שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ שַׁלְוָה בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ: לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי אֲדַבְּרָה נָּא שָׁלוֹם בָּךְ: לְמַעַן בֵּית יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲבַקְשָׁה טוֹב לָךְ: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

על

יתגדל ויתקדש עד דאמירן בעלמא ואמר אמן :

על ישראל ועל רבנן ועל תלמידיהון ועל כל תלמידי תלמידיהון ועל כל מאן דעסקין באוריתא די באתרא הדין ודי בכל אתר ואתר יהא להון ולכון שלמא רבא חנא וחסדא ורחמי וחיי אריכי ומזוני רויחי ופורקנא מן קדם אבוהון די בשמיא וארעא ואמרו אמן : יהא שלמא רבא וכו׳

עלינו לשבח לאדון הכל לתת גדלה ליוצר בראשית שלא עשנו כגויי הארצות ולא שמנו כמשפחות האדמה שלא שם חלקנו כהם וגורלנו ככל המונם : ואנחנו כורעים ומשתחוים ומודים לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא . שהוא נוטה שמים ויוסד ארץ . ומושב יקרו בשמים ממעל . ושכינת עזו בגבהי מרומים . הוא אלהינו אין עוד . אמת מלכנו אפס זולתו ככתוב בתורתו . וידעת היום והשבות אל לבבך כי יי הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד :

ועל כן נקוה לך יי אלהינו לראות מהרה בתפארת עזך להעביר גלולים מן הארץ והאלילים כרות יכרתון . לתקן עולם במלכות שדי וכל בני בשר יקראו בשמך . להפנות אליך כל רשעי ארץ . יכירו וידעו כל יושבי תבל כי לך תכרע כל ברך תשבע כל לשון . לפניך יי אלהינו יכרעו ויפולו . ולכבוד שמך יקר יתנו . ויקבלו כלם את עול מלכותך . ותמלוך עליהם מהרה לעולם ועד : כי המלכות שלך היא ולעולמי עד תמלוך בכבוד : ככתוב בתורתך יי ימלוך לעולם ועד : ונאמר והיה יי למלך על כל הארץ . ביום ההוא יהיה יי אחד ושמו אחד : ובתורתך כתוב לאמר שמע ישראל יי אלהינו יי אחד : קש׳

אל תירא מפחד פתאום ומשואת רשעים כי תבוא . עצו עצה ותופר דברו דבר ולא יקום כי עמנו אל . ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול אני עשיתי ואני אשא ואני אסבול ואמלט :

ששה זכירות

א) למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך :

ב) רק השמר לך ושמור נפשך מאוד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך והודעתם לבניך ולבני בניך : יום אשר עמדת לפני יי אלהיך בחרב :

ג) זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים : אשר קרך בדרך ויזנב בך כל הנחשלים אחריך ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים : והיה בהניח יי אלהיך לך מכל איביך מסביב בארץ אשר יי אלהיך נתן לך נחלה לרשתה תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח : ימח שמו וזכרו ונמח זכורו מלהזכירו :

ד) זכור אל תשכח את אשר הקצפת את יי אלהיך במדבר :

ה) זכור את אשר עשה יי אלהיך למרים בדרך בצאתכם ממצרים :

ו) זכור את יום השבת לקדשו :

שלשה עשר עקו

א) אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו הוא בורא ומנהיג לכל הברואים והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים :

ב) אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו הוא יחיד ואין יחידות כמוהו בשום פנים והוא לבדו אלהינו היה הוה ויהיה :

ג) אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו אינו גוף ולא ישיגוהו משיגי הגוף ואין לו שום דמיון כלל :

ד) אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו הוא ראשון והוא אחרון :

ה) אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו לו לבדו ראוי להתפלל ואין לזולתו ראוי להתפלל :

ו) אני מאמין באמונה שלמה שכל דברי נביאים אמת :

ז) אני מאמין באמונה שלמה שנבואת משה רבנו עליו השלום היתה אמתית ושהוא היה אב לנביאים לקודמים לפניו ולבאים אחריו :

ח) אני מאמין באמונה שלמה שכל התורה המצויה עתה בידינו היא הנתונה למשה רבנו עליו השלום :

ט) אני מאמין באמונה שלמה שזאת התורה לא תהא מחלפת ולא תהא תורה אחרת מאת הבורא יתברך שמו :

י) אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו יודע כל מעשי בני אדם וכל מחשבותם שנאמר היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם :

יא) אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו גומל טוב למי ששומר מצותיו ומעניש למי שעובר על מצותיו :

יב) אני מאמין באמונה שלמה בביאת המשיח ואף על פי שיתמהמה עם כל זה אחכה לו בכל יום שיבא :

יג) אני מאמין באמונה שלמה שתהיה תחית המתים בעת שתעלה רצון מאת הבורא יתברך שמו ויתעלה זכרו לעד ולנצח נצחים :

לישועתך קויתי יי . קויתי יי לישועתך . יי לישועתך קויתי :
לפורקנך סברית יי . סברית יי לפורקנך . יי לפורקנך סברית :

סדר קבלת שבת

זה המזמור אומרים קודם תפלת מנחה של שבת :

קז הודו ליי כי טוב כי לעולם חסדו : יאמרו גאולי יי אשר גאלם מיד צר : ומארצות קבצם ממזרח וממערב מצפון ומים : תעו במדבר בישימון דרך עיר מושב לא מצאו : רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף : ויצעקו אל יי בצר להם ממצוקותיהם יצילם : וידריכם בדרך ישרה ללכת אל עיר מושב : יודו ליי חסדו ונפלאותיו לבני אדם : כי השביע נפש שוקקה ונפש רעבה מלא טוב : יושבי חשך וצלמות אסירי עני וברזל : כי המרו אמרי אל ועצת עליון נאצו : ויכנע בעמל לבם כשלו ואין עוזר : ויזעקו אל יי בצר להם ממצוקותיהם יושיעם : יוציאם מחשך וצלמות ומוסרותיהם ינתק : יודו ליי חסדו ונפלאותיו לבני אדם : כי שבר דלתות נחשת ובריחי ברזל גדע : אוילים מדרך פשעם ומעונותיהם יתענו : כל אכל תתעב נפשם ויגיעו עד שערי מות : ויזעקו אל יי בצר להם ממצוקותיהם יושיעם : ישלח דברו וירפאם וימלט משחיתותם : יודו ליי חסדו ונפלאותיו לבני אדם : ויזבחו זבחי תודה ויספרו מעשיו ברנה : יורדי הים באניות עשי מלאכה במים רבים : המה ראו מעשי יי ונפלאותיו במצולה : ויאמר ויעמד רוח סערה ותרומם גליו : יעלו שמים ירדו תהומות נפשם ברעה תתמוגג : יחוגו וינועו כשכור וכל חכמתם תתבלע : ויצעקו אל יי בצר להם וממצוקותיהם יוציאם : יקם סערה לדממה ויחשו גליהם : וישמחו כי ישתקו וינחם

אל מחוז חפצם: יודו ליי חסדו ונפלאותיו לבני אדם: וירוממוהו בקהל עם ובמושב זקנים יהללוהו: ישם נהרות למדבר ומוצאי מים לצמאון: ארץ פרי למלחה מרעת יושבי בה: ישם מדבר לאגם מים וארץ ציה למוצאי מים: ויושב שם רעבים ויכוננו עיר מושב: ויזרעו שדות ויטעו כרמים ויעשו פרי תבואה: ויברכם וירבו מאד ובהמתם לא ימעיט: וימעטו וישחו מעוצר רעה ויגון: שופך בוז על נדיבים ויתעם בתהו לא דרך: וישגב אביון מעוני וישם כצאן משפחות: יראו ישרים וישמחו וכל עולה קפצה פיה: מי חכם וישמר אלה ויתבוננו חסדי יי:

ואח"כ אומרים פתח אליהו. וידיד נפש. ואתפללין נגהם:

לכו נרננה ליי נריעה לצור ישענו: נקדמה פניו בתודה בזמרות נריע לו: כי אל גדול יי ומלך גדול על כל אלהים: אשר בידו מחקרי ארץ ותועפות הרים לו: אשר לו הים והוא עשהו ויבשת ידיו יצרו: בואו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני יי עושנו: כי הוא אלהינו ואנחנו עם מרעיתו וצאן ידו היום אם בקולו תשמעו: אל תקשו לבבכם כמריבה כיום מסה במדבר: אשר נסוני אבותיכם בחנוני גם ראו פעלי: ארבעים שנה אקוט בדור ואומר עם תועי לבב הם והם לא ידעו דרכי: אשר נשבעתי באפי אם יבואון אל מנוחתי:

שירו ליי שיר חדש שירו ליי כל הארץ: שירו ליי ברכו שמו בשרו מיום ליום ישועתו: ספרו בגוים כבודו בכל העמים נפלאותיו: כי גדול יי ומהלל מאד נורא הוא על כל אלהים: כי כל אלהי העמים אלילים ויי שמים עשה: הוד והדר לפניו עוז ותפארת במקדשו: הבו ליי משפחות עמים הבו ליי כבוד ועוז: הבו ליי כבוד שמו שאו מנחה ובאו לחצרותיו: השתחוו ליי בהדרת קודש חילו מפניו כל הארץ: אמרו בגוים יי מלך אף תכון תבל בל תמוט ידין עמים במישרים: ישמחו השמים ותגל הארץ ירעם הים ומלואו: יעלוז שדי וכל אשר בו אז ירננו כל עצי יער: לפני יי כי בא כי בא לשפוט הארץ ישפוט תבל בצדק ועמים באמונתו:

יי מלך תגל הארץ ישמחו איים רבים: ענן וערפל סביביו צדק ומשפט מכון כסאו: אש לפניו תלך ותלהט סביב צריו: האירו ברקיו תבל ראתה ותחל הארץ: הרים כדונג נמסו מלפני יי מלפני אדון כל הארץ: הגידו השמים צדקו וראו כל העמים כבודו: יבשו כל עובדי פסל המתהללים באלילים השתחוו לו כל אלהים: שמעה ותשמח ציון ותגלנה בנות יהודה למען משפטיך יי: כי אתה יי עליון על כל הארץ מאד נעלית על כל אלהים: אהבי יי שנאו רע שומר נפשות חסידיו מיד רשעים יצילם: אור זרע לצדיק ולישרי לב שמחה: שמחו צדיקים ביי והודו לזכר קדשו:

מזמור שירו ליי שיר חדש כי נפלאות עשה הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו: הודיע יי ישועתו לעיני הגוים גלה צדקתו: זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו: הריעו ליי כל הארץ פצחו ורננו וזמרו: זמרו ליי בכנור בכנור וקול זמרה: בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך יהוה: ירעם הים ומלואו תבל ויושבי בה: נהרות ימחאו כף יחד הרים ירננו: לפני יי כי בא לשפוט הארץ ישפוט תבל בצדק ועמים במישרים:

יי מלך ירגזו עמים יושב כרובים תנוט הארץ: יי בציון גדול ורם הוא על כל העמים: יודו שמך גדול ונורא קדוש הוא: ועוז מלך משפט אהב אתה כוננת מישרים משפט וצדקה ביעקב אתה עשית: רוממו יי אלהינו והשתחוו להדום רגליו קדוש הוא: משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו קוראים אל יי והוא יענם: בעמוד ענן ידבר אליהם שמרו עדותיו וחוק נתן למו: יי אלהינו אתה עניתם אל נשא היית להם ונוקם על עלילותם: רוממו יי אלהינו והשתחוו להר קדשו כי קדוש יי אלהינו:

מזמור לדוד הבו ליי בני אלים הבו ליי כבוד ועוז: הבו ליי כבוד שמו השתחוו ליי בהדרת קדש: קול יי על המים אל הכבוד הרעים יי על מים רבים: קול יי בכח קול יי בהדר: קול יי שבר ארזים וישבר יי את ארזי הלבנון: וירקידם כמו עגל לבנון ושריון כמו בן ראמים: קול יי חוצב להבות אש: קול יי יחיל מדבר יחיל יי מדבר קדש: קול יי יחולל אילות ויחשוף יערות ובהיכלו כלו אומר כבוד: יי למבול ישב וישב יי מלך לעולם: יי עוז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום: ואומרים אנא בכח

לכה דודי לקראת כלה. פני שבת נקבלה: לכה

שמור וזכור בדבור אחד. השמיענו אל המיוחד. יי אחד ושמו אחד. לשם ולתפארת ולתהלה: לכה

לקראת שבת לכו ונלכה. כי היא מקור הברכה. מראש מקדם נסוכה. סוף מעשה במחשבה תחלה: לכה

מקדש מלך עיר מלוכה. קומי צאי מתוך ההפכה. רב לך שבת בעמק הבכא. והוא יחמול עליך חמלה: לכה

התנערי מעפר קומי. לבשי בגדי

תפארתך עמי. על יד בן ישי בית הלחמי. קרבה אל נפשי גאלה: לכה

ה התעוררי התעוררי. כי בא אורך קומי אורי. עורי עורי שיר דברי. כבוד יי עליך נגלה: לכה

ל לא תבושי ולא תכלמי. מה תשתוחחי ומה תהמי. בך יחסו עניי עמי. ונבנתה עיר על תלה: לכה

ו והיו למשסה שאסיך. ורחקו כל מבלעיך. ישיש עליך אלהיך. כמשוש חתן על כלה: לכה

י ימין ושמאל תפרוצי. ואת יי תעריצי. על יד איש בן פרצי. ונשמחה ונגילה: לכה

בואי בשלום עטרת בעלה. גם ברנה (ביו"ט ובשמחה) ובצהלה. תוך אמוני עם סגולה. בואי כלה בואי כלה. יאמר בלחש פ"ג בואי כלה שבת מלכתא: לכה

מזמור שיר ליום השבת וכו'. ק"י:

כגוונא דאינון מתיחדין לעילא (באחד) אוף הכי איהי אתיחדת לתתא ברזא דאחד למהוי עמהון לעילא חד לקבל חד קודשא בריך הוא אחד לעילא לא יתיב על כורסיא דיקריה עד דאיהי אתעבידת ברזא דאחד כגוונא דיליה למהוי אחד באחד והא אוקימנא רזא דיי אחד ושמו אחד:

רזא דשבת איהי שבת דאתאחדת ברזא דאחד למשרי עלה רזא דאחד צלותא דמעלי שבתא דהא אתאחדת כורסיא יקירא קדישא ברזא דאחד. ואתתקנת למשרי עלה מלכא קדישא עלאה. כד עייל שבתא איהי אתיחדת ואתפרשת מסטרא אחרא. וכל דינין מתעברין מנה ואיהי אשתארת ביחודא דנהירו קדישא ואתעטרת בכמה עטרין לגבי מלכא קדישא וכל שולטני רוגזין ומארי דדינא כלהו ערקין ואתעברו מנה ולית שולטנא אחרא בכלהו עלמין ואנפהא נהירין בנהירו עלאה ואתעטרת לתתא בעמא קדישא. וכלהון מתעטרין בנשמתין חדתין כדין שירותא דצלותא לברכא לה בחדוה בנהירו דאנפין: (ברכו כו')

אם מתפלל ביחידות יאמר זה אחר בנהירו דאנפין:

ולומר ברכו את יי המבורך. את דיקא דא שבת דמעלי שבתא. ברוך יי המבורך. דא אפיקו דברכאן ממקורא דחיי ואתר דנפיק מניה כל שקיו לאשקאה לכולא ובגין דאיהו מקורא ברזא דאת קימא קרינן ליה המבורך איהו מבועא דבירא וכיון דמטאן התם הא כלהו לעולם ועד ודא איהו ברוך יי המבורך לעולם ועד:

קודם תפלת ערבית יאמר זה:

לשם יחוד קוב"ה וכו' הריני בא להתפלל תפלת ערבית שתיקן יעקב אבינו ע"ה לתקן שרשה במקור עליון ויהי נועם וכו':

תפלת ערבית

בחול קודם והוא רחום יאמר זה:

שיר המעלות הנה ברכו את יי כל עבדי יי העומדים בבית יי בלילות: שאו ידיכם קודש וברכו את יי: יברכך יי מציון עושה שמים וארץ: ג"פ יי צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה: ג"פ יי צבאות אשרי אדם בוטח בך: ג"פ יי הושיעה המלך יעננו ביום קראנו: הושיעה את עמך וברך את נחלתך ורעם ונשאם עד העולם: מי יתן מציון ישועת ישראל בשוב יי שבות עמו יגל יעקב ישמח ישראל: בשלום יחדיו אשכבה ואישן כי אתה יי לבדד לבטח תושיבני: יומם יצוה יי חסדו ובלילה שירה עמי תפלה לאל חיי: ותשועת צדיקים מיי מעוזם בעת צרה: ויעזרם יי ויפלטם יפלטם מרשעים ויושיעם כי חסו בו. ח"ק:

בחול והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו: יי הושיעה המלך יעננו ביום קראנו:

בשבת ויו"ט מתחילין כאן

חזן ברכו את יי המבורך:

קו"ה ברוך יי המבורך לעולם ועד:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר בדברו מעריב ערבים בחכמה פותח שערים ובתבונה משנה עתים ומחליף את הזמנים ומסדר את הכוכבים במשמרותיהם ברקיע כרצונו. בורא יום ולילה גולל אור מפני חשך וחשך מפני אור. ומעביר יום ומביא לילה ומבדיל בין יום ובין לילה יי צבאות שמו: אל חי וקים תמיד ימלוך עלינו לעולם ועד: ברוך אתה יי המעריב ערבים:

אהבת עולם בית ישראל עמך אהבת. תורה ומצות חקים ומשפטים אותנו למדת. על כן יי אלהינו בשכבנו ובקומנו נשיח בחקיך ונשמח בדברי תורתך ובמצותיך לעולם ועד. כי הם חיינו ואורך ימינו. ובהם נהגה יומם ולילה: ואהבתך אל תסיר ממנו לעולמים: ברוך אתה יי אוהב עמו ישראל:

קריאת שמע תמצא בתפלת שחרית כמו עמוד 10:

אמת ואמונה כל זאת וקים עלינו כי הוא יי אלהינו ואין זולתו ואנחנו ישראל עמו הפודנו מיד מלכים מלכנו הגואלנו מכף כל העריצים האל הנפרע לנו מצרינו והמשלם גמול לכל איבי נפשנו. העשה גדולות עד אין חקר נסים ונפלאות עד אין מספר. השם נפשנו בחיים ולא נתן למוט רגלנו. המדריכנו על במות אויבינו וירם קרננו על כל שנאינו. העשה לנו נסים ונקמה בפרעה אותות ומופתים באדמת בני חם. המכה בעברתו כל בכורי מצרים ויוצא את עמו ישראל מתוכם לחרות עולם. המעביר בניו בין גזרי ים סוף את רודפיהם ואת שונאיהם בתהומות טבע וראו בניו גבורתו שבחו והודו לשמו: ומלכותו ברצון קבלו עליהם משה ובני ישראל לך ענו שירה בשמחה רבה ואמרו כלם:

מי כמוכה באלים יי מי כמוכה נאדר בקדש נורא תהלות עושה פלא: מלכותך ראו בניך בוקע ים לפני משה זה אלי ענו ואמרו: יי ימלוך לעולם ועד: ונאמר כי פדה יי את יעקב וגאלו מיד חזק ממנו: ברוך אתה יי גאל ישראל:

השכיבנו יי אלהינו לשלום והעמידנו מלכנו לחיים טובים ולשלום. ופרוש עלינו סכת שלומך ותקננו בעצה טובה מלפניך. והושיענו מהרה למען שמך. והגן בעדנו. והסר מעלינו

אויב דבר וחרב ורעב ויגון. והסר שטן מלפנינו ומאחרינו. ובצל כנפיך תסתירנו. כי אל שומרנו ומצילנו אתה כי אל מלך חנון ורחום אתה. ושמור צאתנו ובואנו לחיים ולשלום מעתה ועד עולם: ופורש ברוך אתה יי שומר עמו ישראל לעד:

לשבת ופרוש עלינו סכת רחמים וחיים ושלום: ברוך אתה יי הפורש סכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים:

ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדורותם ברית עולם: ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם כי ששת ימים עשה יי את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש: ח"ק

ברוך יי לעולם אמן ואמן: ברוך יי מציון שכן ירושלים הללויה: ברוך יי אלהים אלהי ישראל עשה נפלאות לבדו: וברוך שם כבודו לעולם וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן: יהי כבוד יי לעולם ישמח יי במעשיו: יהי שם יי מבורך מעתה ועד עולם: כי לא יטוש יי את עמו בעבור שמו הגדול: כי הואיל יי לעשות אתכם לו לעם וירא כל העם ויפלו על פניהם ויאמרו יי הוא האלהים יי הוא האלהים: והיה יי למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה יי אחד ושמו אחד: יהי חסדך יי עלינו כאשר יחלנו לך: הושיענו יי אלהינו וקבצנו מן הגוים להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך: כל גוים אשר עשית יבאו וישתחוו לפניך אדני ויכבדו לשמך: כי גדול אתה ועשה נפלאות אתה אלהים לבדך: ואנחנו עמך וצאן מרעיתך נודה לך לעולם לדור ודור נספר תהלתך: ברוך יי ביום. ברוך יי בלילה. ברוך יי בשכבנו. ברוך יי בקומנו: כי בידך נפשות החיים והמתים. אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש: בידך אפקיד רוחי פדיתה אותי יי אל אמת: אלהינו שבשמים יחד שמך וקים מלכותך תמיד ומלוך עלינו לעולם ועד:

יראו עינינו וישמח לבנו ותגל נפשנו בישועתך באמת באמור לציון מלך אלהיך. יי מלך יי מלך יי ימלוך לעולם ועד: כי המלכות שלך היא ולעולמי עד תמלוך בכבוד כי אין לנו מלך אלא אתה: ברוך אתה יי המלך בכבודו תמיד ימלוך עלינו לעולם ועד ועל כל מעשיו: ח"ק שמו"ע של חול תמצא לעיל

שמו"ע עד האל הקדוש תמצא בדף ואו

אתה קדשת את יום השביעי לשמך. תכלית מעשה שמים וארץ. וברכתו מכל הימים. וקדשתו מכל הזמנים. וכן כתוב בתורתך:

ויכלו השמים והארץ וכל צבאם: ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה וישבות ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה: ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אתו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות:

ישמחו במלכותך שומרי שבת וקוראי עונג עם מקדשי שביעי. כלם ישבעו ויתענגו מטובך ובשביעי רצית בו וקדשתו חמדת ימים אותו קראת זכר למעשה בראשית:

אלהינו ואלהי אבותינו רצה נא במנוחתנו קדשנו במצותיך ותן (ושים) חלקנו בתורתך

שבענו מטובך ושמח נפשנו בישועתך. וטהר לבנו לעבדך באמת. והנחילנו יי אלהינו באהבה וברצון שבת קדשך, (וישמחו בך ישראל אוהבי שמך) וינוחו בה כל ישראל מקדשי שמך: ברוך אתה יי מקדש השבת:

רצה ומודים וכו' תמצא בתפלת שחרית בחול:

הש"ץ אומר ויכלו ואח"כ מתחיל כאן:

ברוך אתה יי אלהינו ואלהי אבותינו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב האל הגדול הגבור והנורא אל עליון קונה שמים וארץ:

יחיד מתחיל מגן אבות בדברו מחיה מתים במאמרו האל (בש"ת המלך) הקדוש שאין כמוהו המניח לעמו ביום שבת קדשו כי בם רצה להניח להם לפניו נעבוד ביראה ופחד ונודה לשמו בכל יום תמיד מעין הברכות. אל (ורוב) ההודאות אדון השלום מקדש השבת ומברך שביעי ומניח בקדושה לעם מדושני עונג זכר למעשה בראשית: אלהינו וכו'. ק"ש

א"א במה מדליקין כיו"ט שחל בערב שבת. ובשבת חוה"מ. וכן יו"כ ויו"ט שחל בשבת א"א:

במה מדליקין ובמה אין מדליקין. אין מדליקין לא בלכש ולא בחוסן ולא בכלך. ולא בפתילת האידן. ולא בפתילת המדבר. ולא בירוקה שעל פני המים. לא בזפת. ולא בשעוה. ולא בשמן קיק. ולא בשמן שרפה. ולא באליה. ולא בחלב. נחום המדי אומר מדליקין בחלב מבשל. וחכמים אומרים אחד מבשל ואחד שאינו מבשל אין מדליקין בו: (ב) אין מדליקין בשמן שרפה ביום טוב. רבי ישמעאל אומר אין מדליקין בעטרן מפני כבוד השבת. וחכמים מתירין בכל השמנים בשמן שמשמין בשמן אגוזים בשמן צנונות בשמן דגים בשמן פקועות בעטרן ובנפט. רבי טרפון אומר אין מדליקין אלא בשמן זית בלבד: (ג) כל היוצא מן העץ אין מדליקין בו אלא פשתן. וכל היוצא מן העץ אינו מטמא טמאת אהלים אלא פשתן: פתילת הבגד שקפלה ולא הבהבה. רבי אליעזר אומר טמאה היא ואין מדליקין בה. רבי עקיבא אומר טהורה היא ומדליקין בה: (ד) לא יקוב אדם שפופרת של ביצה וימלאנה שמן ויתננה על פי הנר. בשביל שתהא מנטפת. ואפילו היא של חרס. ורבי יהודה מתיר. אבל אם חברה היוצר מתחלה מותר מפני שהיא כלי אחד: לא ימלא אדם קערה שמן ויתננה בצד הנר ויתן ראש הפתילה בתוכה בשביל שתהא שואבת. ורבי יהודה מתיר: (ה) המכבה את הנר מפני שהוא מתירא מפני גוים מפני לסטים מפני רוח רעה או בשביל החולה שיישן פטור. כחס על הנר כחס על השמן כחס על הפתילה חיב. רבי יוסי פוטר בכלן חוץ מן הפתילה מפני שהוא עושה פחם: (ו) על שלש עברות נשים מתות בשעת לדתן. על שאינן זהירות בנדה בחלה ובהדלקת הנר: (ז) שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשכה. עשרתם ערבתם הדליקו את הנר. ספק חשכה ספק אינה חשכה אין מעשרין את הודאי. ואין מטבילין את הכלים. ואין מדליקין את הנרות. אבל מעשרין את הדמאי. ומערבין. וטומנין את החמין:

תניא אמר רבי חנינא חייב אדם למשמש בגדיו בערב שבת עם חשכה שמא ישכח ויצא: אמר רב יוסף הלכתא רבתא לשבתא:

אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך למודי יי ורב שלום בניך. אל תקרי בניך אלא בוניך: שלום רב לאהבי תורתך ואין למו

כמו כבשול: יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך: למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך: למען בית יי אלהינו אבקשה טוב לך: יי עוז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום:

קדיש דרבנן. עלינו. ק״י. אדון עולם.

כשבא מבית הכנסת לביתו יאמר זה:

שלום עליכם מלאכי השרת מלאכי עליון
ממלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא: ג״פ
בואכם לשלום מלאכי השלום מלאכי עליון
ממלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא: ג״פ
ברכוני לשלום מלאכי השלום מלאכי עליון
ממלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא: ג״פ
צאתכם לשלום מלאכי השלום מלאכי עליון
ממלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא: ג״פ

כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך:
יי ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם:

רבון כל העולמים אדון כל הנשמות אדון השלום מלך אביר מלך ברוך מלך גדול מלך דובר שלום מלך הדור מלך ותיק מלך זך מלך חי העולמים מלך טוב ומטיב מלך יחיד ומיוחד מלך כביר מלך לובש רחמים מלך מלכי המלכים מלך נשגב מלך סומך נופלים מלך עושה מעשה בראשית מלך פודה ומציל מלך צח ואדום מלך קדוש מלך רם ונשא מלך שומע תפלה מלך תמים דרכו: מודה אני לפניך יי אלהי ואלהי אבותי על כל החסד אשר עשית עמדי ואשר אתה עתיד לעשות עמי ועם כל בני ביתי ועם כל בריותיך בני בריתי. וברוכים הם מלאכיך הקדושים והטהורים שעושים רצונך: אדון השלום מלך שהשלום שלו ברכני בשלום ותפקוד אותי ואת כל בני ביתי וכל עמך בית ישראל לחיים טובים ולשלום: מלך עליון על כל צבא מרום יוצרנו יוצר (כל מעשה) בראשית אחלה פניך המאירים שתזכה אותי ואת כל בני ביתי למצא חן ושכל טוב בעיניך ובעיני כל בני אדם וחוה ובעיני כל רואינו לעבודתך. (ומחל ומחל לנו ולזרענו על כל פשעינו וחטאתינו ועונותינו) וזכנו לקבל שבתות מתוך רוב שמחה מתוך עושר וכבוד ומתוך מיעוט עונות והסר ממני ומכל בני ביתי ומכל עמך בית ישראל כל מיני חולי וכל מיני מדוה וכל מיני דלות ועניות ואביונות ותן בנו יצר טוב לעבדך באמת וביראה ובאהבה ונהיה מכבדים בעיניך ובעיני כל רואינו כי אתה הוא מלך הכבוד כי לך נאה כי לך יאה: אנא מלך מלכי המלכים צוה למלאכיך מלאכי השרת משרתי עליון שיפקדוני ברחמים ויברכוני בבואם לביתי ביום קדשנו כי הדלקתי נרותי והצעתי מטתי והחלפתי שמלותי לכבוד יום השבת ובאתי לביתך להפיל תחנתי לפניך שתעביר אנחתי ואעיד אשר בראת בששה ימים כל היצור ואשנה ואשלש עוד להעיד על כוסי בתוך שמחתי כאשר צויתני לזכרו ולהתענג ביתר נשמתי אשר נתת בי: בו אשבות כאשר צויתני לשרתך וכן אגיד גדלתך ברנה ושויתי יי לקראתי שתרחמני עוד בגלותי לגאלני לעורר לבי לאהבתך. ואז אשמור פקודיך וחקיך בלי עצב ואתפלל כדת כראוי וכנכון: מלאכי השלום בואכם לשלום ברכוני לשלום ואמרו ברוך לשלחני הערוך. צאתכם לשלום מעתה ועד עולם אמן סלה:

אשת חיל מי ימצא ורחוק מפנינים מכרה: בטח בה לב בעלה ושלל לא יחסר: גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חייה: דרשה צמר ופשתים ותעש בחפץ כפיה: היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה: ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה וחק לנערתיה: זממה שדה ותקחהו מפרי כפיה נטעה כרם: חגרה בעוז מתניה ותאמץ זרועתיה: טעמה כי טוב סחרה לא יכבה בלילה נרה: ידיה שלחה בכישור וכפיה תמכו פלך: כפה פרשה לעני וידיה שלחה לאביון: לא תירא לביתה משלג כי כל ביתה לבש שנים: מרבדים עשתה לה שש וארגמן לבושה: נודע בשערים בעלה בשבתו עם זקני ארץ: סדין עשתה ותמכור וחגור נתנה לכנעני: עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון: פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה: צופיה הליכות ביתה ולחם עצלות לא תאכל: קמו בניה ויאשרוה בעלה ויהללה: רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה: שקר החן והבל היופי אשה יראת יי היא תתהלל: תנו לה מפרי ידיה ויהללוה בשערים מעשיה:

תקוני שבת

זכור את יום השבת לקדשו. ר' יצחק פתח ואמר כתיב ויברך אלהים את יום השביעי. וכתיב במן ששת ימים תלקטוהו וביום השביעי שבת לא יהיה בו. וכיון דלא משתכחי ביה מזונא מה ברכתא אשתכח ביה אלא הכי תני כל ברכאן דלעילא ותתא ביומא שביעאה תליין ותנא אמאי לא אשתכח מנא ביומא שביעאה משום דהאי יומא מתברכין מניה כל שיתא יומין עילאין וכל חד וחד יהיב מזונא לתתא כל חד ביומוי מההיא ברכה דמתברכין ביומא שביעאה בגין כך מאן דאיהו בדרגא דמהימנותא בעי לסדרא פתורא בליליא דשבתא בגין דיתברך פתוריה כל אינון שתא יומין דהא בההוא זמנא אזדמן ברכאן לאתברכא כל שתא יומין דשבתא וברכתא לא אשתכח בפתורא רקניא ועל דא בעי לסדרא פתוריה בליליא דשבתא בנהמא ומזונא. רבי יצחק אמר אפילו ביומא דשבתא נמי. רבי יהודה אמר בעי לאתענגא בהאי יומא ולמיכל תלת סעודתי בשבתא בגין דישתכח שבעא ועינוגא בהאי יומא בעלמא. רבי אבא אמר לאזדמנא ברכתא באינון יומין דלעילא דמתברכאן מהאי יומא והאי יומא מליא רישיה דזעיר אנפין מטלא דנחית מעתיקא קדישא סתימא דכולא ואטיל לחקלא דתפוחין קדישין תלת זמנין מכד עייל שבתא בגין דיתברכון כלהו כחדא וע״ד בעי בר נש לאתענגא תלת זמנין אלין דהא בהא תליא מהימנותא דלעילא בעתיקא קדישא ובז״א ובחקלא דתפוחין ובעי בר נש לאתענגא בהו ולמחדי בהו ומאן דגרע סעודתא מנייהו אחזי פגימותא לעילא ועונשיה דההוא ב״נ סגי בגיני כך בעי לסדרא פתוריה תלת זמני מכד עייל שבתא ולא ישתכח פתוריה ריקניא ותשרי ברכתא עליה כל שאר יומין דשבתא ובהאי מלה אחזי ותלי מהימנותא לעילא: ר' שמעון אמר האי מאן דאשלים תלת סעודתי בשבתא קלא נפיק ומכריז עליה אז תתענג על ה' דא היא סעודתא חדא לקבל עתיקא קדישא דכל קדישין והרכבתיך על במתי ארץ דא היא סעודתא תניינא לקבל חקלא דתפוחין קדישין והאכלתיך נחלת יעקב אביך דא היא שלימו דאשתלים בזעיר אנפין ולקבלייהו בעי לאשלמא סעודתי ובעי לאתענגא בכולהו סעודתין ולמחדי בכל חד וחד מנייהו משום דאיהו מהימנותא שלימתא ובגין כך שבתא אתיקר מכל שאר זמנין וחגין משום דכלא ביה אשתכח ולא אשתכח הכי בכלהו זמני וחגי. א״ר חייא בגין כך משום דאשתכח כלא ביה אידכר תלת זמנין דכתיב ויכל אלהים ביום השביעי וישבות ביום השביעי ויברך אלהים את יום השביעי. ר' אבא כד הוה יתיב בסעודתא דשבתא הוי חדי בכל חד וחד והוה אמר דא איהו סעודתא קדישא דעתיקא קדישא סתימא דכלהו. בסעודתא אחרא הוה אמר דא היא סעודתא דקב״ה וכן בכולהו סעודתי (והוי חדי בכל חד וחד) כד הוה אשלים סעודתיה אמר אשלימו סעודתי דמהימנותא. ר״ש הוה אמר הכי אתקינו סעודתא דמהימנותא אתקינו סעודתיה דמלכא. וכד הוה יתיב הוו מכרזי עליה אז תתענג על ה' והרכבתיך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך. א״ר אלעזר לאבוי אלין סעודתי היך מתתקנן אמר ליה ליליא דשבתא כתיב והרכבתיך על במתי ארץ. ביה בליליא מתברכא מטרוניתא וכלהו חקל תפוחין ומתברכא פתוריה דב״נ ונשמתא אתוספת והדיא ליליא חדוה דמטרוניתא הוי ובעי בר נש למחדי בחדוותא ולמיכל סעודתא דמטרוניתא:

אתקינו סעודתא דמהימנותא שלימתא חדותא דמלכא קדישא. אתקינו סעודתא דמלכא דא היא סעודתא דחקל תפוחין קדישין וזעיר אנפין ועתיקא קדישא אתיין לסעדא בהדה.

הזו השיר שמו של ר' יצחק לוריא זלה"ה נקרכו :

אזמר בשבחין . למיעל גו
פתחין . דבחקל תפוחין .
דאינון קדישין :
נזמין לה השתא . בפתורא
חדתא . ובמנרתא טבתא .
דנהרא על רישין :
ימינא ושמאלא . וביניהו
כלה . בקשוטין אזלא .
ומנין ולבושין :
יחבק לה בעלה . וביסודא
דילה . דעביד נייחא לה .
יהא כתיש כתישין :
צוחין אף עקתין . בטילין
ושביתין . ברם אנפין חדתין .
ורוחין עם נפשין :
חדו סגי ייתי . ועל חדא
תרתי . נהורא לה ימטי .
וברכאן דנפישין :
קריבו שושבינין . עבידו
תקונין . לאפשא זינין .
ונונין עם רחשין :
למעבד נשמתין . ורוחין
חדתין . בתרתין ובתלתין .
ובתלתא שבשין :
ועטורין שבעין לה . ומלכא
דלעילא . דיתעטר כולא .
בקדיש קדישין :
רשימין וסתימין . בגו כל
עלמין . ברם עתיק יומין .
הלא בטיש בטישין :
יהא רעוא קמיה . דישרי
על עמיה . דיתענג לשמיה .
במתיקין ודובשין :
אסדר לדרומא . מנרתא
דסתימא . ושלחן עם
נהמא . בצפונא ארשין :
בחמרא גו כסא . ומדאני
אסא . לארוס וארוסה .
להתקפא חלשין :
נעטר לון כתרין . במלין
יקירין . בשבעין עטורין .
דעל גבי חמשין :
שכינתא תתעטר . בשית
נהמי לסטר . בווין תתקטר .
וזינין דכנישין :
שביתין ושביקין . מסאבין
דרחיקין . חבילין דמעיקין .
וכל זיני חרשין :

ויהא רעוא מן קדם עתיקא קדישא דכל קדישין טמירא דכל טמירין סתימא דכלא דיתמשך טלא עילאה מניה למליא רישיה דזעיר אנפין ולהטיל לחקל תפוחין קדישין בנהירו דאנפין ברעוא וחדותה דכלא ויתמשך מן קדם עתיקא קדישא דכל קדישין טמירא דכל טמירין סתימא דכלא רעותא ורחמי חנא וחסדא בנהירו עילאה ברעותא וחדוה עלי ועל כל בני ביתי ועל כל הנלוים עלי ועל כל בני ישראל עמיה ויפרקינן מכל עקתין בישין דייתון לעלמא ויזמין ויתיהב לנא ולכל נפשתנא מזונא ופרנסתא טבתא בלי צרה ועקתא ממזלא דכל מזוני ביה תליא וישיזבינן מעינא בישא ומחרבא דמלאך המות ומדינה של גיהנם וייתי לנא ולכל נפשתנא חנא וחסדא וחיי אריכי ומזוני רויחי ורחמי מן קדמיה אמן. כן יהי רצון . אמן ואמן :

קידוש ליל שבת

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו הריני מוכן ומזומן לקיים מצות עשה לקדש על היין כדכתיב זכור ושמור זכרהו על היין :

בלחש ויהי ערב ויהי בוקר :

יום הששי ויכלו השמים והארץ וכל צבאם : ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה וישבות ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה : ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אתו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות :

על היין סברי מרנן ורבנן ורבותי :

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן :

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו ורצה בנו ושבת קדשו באהבה וברצון הנחילנו זכרון למעשה בראשית. (כי הוא יום) תחלה למקראי קודש זכר ליציאת מצרים . (כי בנו בחרת ואותנו קדשת מכל העמים) . ושבת קדשך באהבה וברצון הנחלתנו : ברוך אתה יי מקדש השבת :

זמירות ליל שבת

כל מקדש שביעי כראוי לו . כל שומר שבת כדת מחללו . שכרו הרבה מאד על פי פעלו . איש על מחנהו ואיש על דגלו : אוהבי יי המחכים בבנין אריאל . ביום השבת שישו ושמחו כמקבלי מתן נחליאל . גם שאו ידיכם קודש ואמרו לאל . ברוך יי אשר נתן מנוחה לעמו ישראל : דורשי יי זרע אברהם אוהבו . המאחרים לצאת מן השבת וממהרים לבא . שמחים לשמרו ולערב עירובו . זה היום עשה יי נגילה ונשמחה בו : זכרו תורת משה במצות שבת גרוסה . חרותה ליום השביעי ככלה בין רעותיה משבצה . טהורים יירשוה ויקדשוה במאמר כל אשר עשה . ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה : יום קדוש הוא מבואו ועד צאתו . כל זרע יעקב יכבדוהו כדבר המלך ודתו . לנוח בו ולשמוח בתענוג אכול ושתו . כל עדת ישראל יעשו אותו : משך חסדך ליודעיך אל קנא ונוקם . נוטרי ליום השביעי זכור ושמור להקם . שמחם בבנין שלם באור פניך תבהיקם . ירוין מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם : עזור לשובתים בשביעי בחריש ובקציר עולמים . פוסעים בו פסיעה קטנה סועדים בו לברך שלש פעמים . צדקתם תצהיר כאור שבעת הימים . יי אלהי ישראל אהבת תמים . יי אלהי ישראל תשועת עולמים :

מנוחה ושמחה אור ליהודים . יום שבתון יום מחמדים , שומריו וזוכריו המה מעידים . כי לששה כל ברואים ועומדים : שמי שמים ארץ וימים . כל צבא מרום גבוהים ורמים . תנין ואדם וחית ראמים . כי ביה יי צור עולמים : הוא אשר דבר לעם סגולתו . שמור לקדשו מבואו ועד צאתו . שבת קודש יום חמדתו . כי בו שבת אל מכל מלאכתו : במצות שבת אל יחליצך . קום קרא אליו יחיש לאמצך . נשמת כל חי וגם נעריצך . אכול בשמחה כי כבר רצך : במשנה לחם וקדוש רבה . ברוב מטעמים ורוח נדיבה . יזכו לרב טוב המתענגים בה . בביאת גואל לחיי עולם הבא :

יה רבון עלם ועלמיא . אנת הוא מלכא מלך מלכיא . עובד גבורתך ותמהיא . שפר קדמך להחויא : יה רבון
שבחין אסדר צפרא ורמשא . לך אלהא קדישא די ברא כל נפשא . עירין קדישין ובני אנשא . חיות ברא ועופי שמיא : יה רבון
רברבין עובדך ותקיפין . מכיך רמיא וזקיף כפיפין . לו יחיה גבר שנין אלפין . לא ייעול גבורתך בחשבניא : יה רבון
אלהא די ליה יקר ורבותא . פרוק ית ענך מפום אריותא . ואפיק ית עמך מגו גלותא . עמך די בחרת מכל אמיא : יה רבון
למקדשך תוב ולקודש קודשין . אתר די ביה יחדון רוחין ונפשין . ויזמרון לך שירין ורחשין . בירושלם קרתא דשופריא : יה רבון

צור משלו אכלנו . ברכו אמוני . שבענו והותרנו כדבר יי : הזן את עולמו . רוענו אבינו . אכלנו את לחמו ויינו

שתינו

שתינו. על כן נודה לשמו ונהללו בפינו. אמרנו ועניגו, אין קדוש כיי: צור בשיר וקול תודה. נברך לאלהינו. על ארץ חמדה טובה. שהנחיל לאבותינו. מזון וצידה, השביע לנפשנו. חסדו גבר עלינו ואמת יי: צור רחם בחסדך. על עמך צורנו. על ציון משכן כבודך וזבול בית תפארתנו. בן דוד עבדך. יבא ויגאלנו. רוח אפינו משיח יי: צור יבנה המקדש. עיר ציון תמלא. ושם נשיר שיר חדש. וברננה נעלה. הרחמן הנקדש. יתברך ויתעלה. על כוס יין מלא. כברכת יי: צור:

שחרית לשבת

נשמת כל חי תברך את שמך יי אלהינו ורוח כל בשר תפאר ותרומם זכרך מלכנו תמיד. מן העולם ועד העולם אתה אל. ומבלעדיך אין לנו מלך גואל ומושיע. פודה ומציל ומפרנס ועונה ומרחם בכל עת צרה וצוקה. אין לנו מלך עוזר וסומך אלא אתה. אלהי הראשונים והאחרונים. אלוה כל בריות. אדון כל תולדות. המהלל ברוב התשבחות. המנהג עולמו בחסד. ובריותיו ברחמים: ויי ער הנה לא ינום ולא יישן. המעורר ישנים והמקיץ נרדמים. (מחיה מתים ורופא חולים פוקח עורים וזוקף כפופים) המשיח אלמים. ומתיר אסורים והסומך נופלים והזוקף כפופים. והמפענח נעלמים. ולך לבדך אנחנו מודים. ואלו פינו מלא שירה כים. ולשוננו רנה כהמון גליו. ושפתותינו שבח כמרחבי רקיע. ועינינו מאירות כשמש וכירח. וידינו פרושות כנשרי שמים. ורגלינו קלות כאילות. אין אנחנו מספיקים להודות לך יי אלהינו ואלהי אבותינו ולברך את שמך מלכנו על אחת מאלף אלף אלפי אלפים ורבי רבבות פעמים הטובות נסים ונפלאות שעשית עם אבותינו ועמנו. מלפנים ממצרים גאלתנו יי אלהינו. ומבית עבדים פדיתנו ברעב זנתנו. ובשבע כלכלתנו. מחרב הצלתנו. ומדבר מלטתנו. ומחלים רעים ורבים ונאמנים דליתנו. עד הנה עזרונו רחמיך ולא עזבונו חסדיך יי אלהינו ואל תטשנו יי אלהינו לנצח. על כן אברים שפלגת בנו. ורוח ונשמה שנפחת באפינו. ולשון אשר שמת בפינו. הן הם יודו ויברכו וישבחו ויפארו וישוררו וירוממו ויעריצו ויקדישו וימליכו את שמך מלכנו תמיד. כי כל פה לך יודה. וכל לשון לך תשבע. וכל עין לך תצפה. וכל ברך לך תכרע. וכל קומה לפניך תשתחוה. וכל הלבבות ייראוך. וכל קרב וכליות יזמרו לשמך. כדבר שכתוב כל עצמותי תאמרנה יי מי כמוך, מציל עני מחזק ממנו ועני ואביון מגוזלו. שועת עניים אתה תשמע. צעקת הדל תקשיב ותושיע. מי ידמה לך ומי ישוה לך ומי יערוך לך. האל הגדול הגבור והנורא אל עליון קונה שמים וארץ: נהללך ונשבחך ונפארך ונברך את שם קדשך כאמור. לדוד ברכי נפשי את יי וכל קרבי את שם קדשו:

האל בתעצומות עזך. הגדול בכבוד שמך. הגבור לנצח והנורא בנוראותיך: המלך היושב על כסא רם ונשא:

שוכן עד מרום וקדוש שמו. וכתוב רננו צדיקים ביי לישרים נאוה תהלה: בפי ישרים תתרומם. ובשפתי צדיקים תתברך. ובלשון חסידים תתקדש. ובקרב קדושים תתהלל:

ובמקהלות רבבות עמך בית ישראל ברנה יתפאר שמך מלכנו בכל דור ודור שכן חובת כל היצורים. לפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו להודות להלל לשבח לפאר לרומם להדר ולנצח לברך לעלה ולקלם על כל דברי שירות ותשבחות דוד בן ישי עבדך משיחך:

ובכן ישתבח שמך לעד מלכנו האל המלך הגדול והקדוש בשמים ובארץ. כי לך נאה יי אלהינו ואלהי אבותינו שיר ושבחה הלל וזמרה עוז וממשלה נצח גדלה וגבורה תהלה ותפארת קדשה ומלכות. ברכות והודאות לשמך הגדול והקדוש ומעולם ועד עולם אתה אל; ברוך אתה יי אל מלך גדול ומהלל בתשבחות. אל ההודאות אדון הנפלאות בורא כל הנשמות רבון כל המעשים הבוחר בשירי זמרה מלך יחיד אל חי העולמים: ח"ק

בעשי"ת אומרים כאן שיר המעלות ממעמקים

חזן ברכו את יי המבורך:

קו"ח ברוך יי המבורך לעולם ועד:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם יוצר אור ובורא חשך עשה שלום ובורא את הכל:

הכל יודוך והכל ישבחוך והכל יאמרו אין קדוש כיי: הכל ירוממוך סלה יוצר הכל. האל הפותח בכל יום דלתות שערי מזרח. ובוקע חלוני רקיע. מוציא חמה ממקומה ולבנה ממכון שבתה. ומאיר לעולם כלו וליושביו. שברא במדת הרחמים: המאיר לארץ ולדרים עליה ברחמים. ובטובו מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית: מה רבו מעשיך יי כלם בחכמה עשית מלאה הארץ קנינך: המלך המרומם לבדו מאז. המשבח והמפואר והמתנשא מימות עולם: אלהי עולם ברחמיך הרבים רחם עלינו. אדון עזנו צור משגבנו מגן ישענו משגב בעדנו: אין ערוך לך ואין זולתך אפס בלתך ומי דומה לך: אין ערוך לך יי אלהינו בעולם הזה. ואין זולתך מלכנו לחיי העולם הבא. אפס בלתך גואלנו לימות המשיח. ואין דומה לך מושיענו לתחית המתים:

אל אדון על כל המעשים. ברוך ומבורך בפי כל הנשמה. גדלו וטובו מלא עולם. דעת ותבונה סובבים הודו: המתגאה על חיות הקודש ונהדר בכבוד על המרכבה. זכות ומישור לפני כסאו. חסד ורחמים מלא כבודו: טובים מאורות שברא אלהינו. יצרם בדעת בבינה ובהשכל. כח וגבורה נתן בהם. להיות מושלים בקרב תבל: מלאים זיו ומפיקים נוגה. נאה זיום בכל העולם. שמחים בצאתם וששים בבואם. עושים באימה רצון קונם פאר וכבוד נותנים לשמו. צהלה ורנה לזכר

מלכותו. קרא לשמש ויזרח אור. ראה והתקין צורת הלבנה: שבח נותנים לו כל צבא מרום. תפארת וגדלה. שרפים וחיות ואופני הקודש:

לאל אשר שבת מכל המעשים. ביום השביעי נתעלה וישב על כסא כבודו. תפארת עטה ליום המנוחה עונג קרא ליום השבת. זה שיר שבח של יום השביעי שבו שבת אל מכל מלאכתו ויום השביעי משבח ואומר מזמור שיר ליום השבת טוב להודות ליי. לפיכך יפארו ויברכו לאל כל יצוריו: שבח יקר וגדלה וכבוד יתנו לאל מלך יוצר כל. המנחיל מנוחה לעמו ישראל בקדשתו ביום שבת קודש: שמך יי אלהינו יתקדש וזכרך מלכנו יתפאר בשמים ממעל ועל הארץ מתחת: תתברך מושיענו על כל שבח מעשה ידיך ועל מאורי אור שיצרת המה יפארוך סלה: תתברך עד האל הקדוש תמלא בתפלה של חול:

ישמח משה במתנת חלקו. כי עבד נאמן קראת לו. כליל תפארת בראשו נתת לו. בעמדו לפניך על הר סיני. ושני לחות אבנים הוריד בידו. וכתוב בהם שמירת שבת. וכן כתוב בתורתך:

ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדורותם ברית עולם: ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם כי ששת ימים עשה יי את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש:

ולא נתתו יי אלהינו לגויי הארצות ולא הנחלתו מלכנו לעובדי פסילים וגם במנוחתו לא ישכנו ערלים כי לישראל עמך נתתו באהבה לזרע יעקב אשר בם בחרת:

ישמחו במלכותך שומרי שבת וקוראי עונג עם מקדשי שביעי. כלם ישבעו ויתענגו מטובך ובשביעי רצית בו וקדשתו חמדת ימים אותו קראת זכר למעשה בראשית:

אלהינו ואלהי אבותינו רצה נא במנוחתנו קדשנו במצותיך ותן חלקנו בתורתך שבענו מטובך ושמח נפשנו בישועתך וטהר לבנו לעבדך באמת והנחילנו יי אלהינו באהבה וברצון שבת קדשך. וינוחו בו כל ישראל מקדשי שמך: ברוך אתה יי מקדש השבת: רצה ומודים וכו' תמצא לעיל

בחזרת הש"ץ אומרים זה הקדושה:

נקדישך ונעריצך כנועם שיח סוד שרפי קודש המשלשים לך קדושה. ככתוב על יד נביאך וקרא זה אל זה ואמר: ק"ה קדוש קדוש קדוש יי צבאות מלא כל הארץ כבודו: חזן אז בקול רעש גדול אדיר וחזק משמיעים קול מתנשאים לעמת שרפים לעמתם משבחים ואומרים: ק"ה ברוך כבוד יי ממקומו: חזן ממקומך מלכנו תופיע ותמלוך עלינו מהרה כי מחכים אנחנו לך מתי תמלוך בציון בקרוב בימינו לעולם ועד תשכון: תתגדל ותתקדש בתוך ירושלים עירך לדור ודור ולנצח נצחים. ועינינו תראינה מלכותך כדבר האמור בשירי עזך על ידי דוד משיח צדקך: ק"ה ימלוך יי לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה:

הש"ץ גומר התפלה עד המברך את עמו ישראל בשלום. ק"ש:

שיר של יום מזמור שיר ליום השבת:

אתה הראת לדעת כי יי הוא האלהים אין עוד מלבדו:

אין כמוך באלהים אדני ואין כמעשיך: מלכותך מלכות כל עולמים וממשלתך בכל דור ודור: יי מלך יי מלך יי ימלוך לעולם ועד: יי עוז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום: אב

הרחמים היטיבה ברצונך את ציון תבנה חומות ירושלים: כי בך לבד בטחנו מלך אל רם ונשא אדון עולמים:

מוציאין ס"ת ואומרים ויהי בנסוע. בריך שמיה. על הכל. תמצא לעיל:

מי שברך לעולה לתורה

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב הוא יברך את (פב"פ) בעבור שעלה לכבוד המקום לכבוד התורה ולכבוד השבת ובשכר זה הקב"ה ישמרהו ויצילהו מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה. וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיו עם כל ישראל אחיו ונאמר אמן:

מי שברך ליולדת

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב הוא יברך את האשה היולדת (פב"פ) ואת בנה הנולד (ואת הילדה הנולדה) לה במזל טוב (ויקרא שמה בישראל פב"פ) בעבור שבעלה נדר לצדקה בשכר זה יגדלו (יגדלה) (לזכו לתורה ו) לחופה ולמעשים טובים ונאמר אמן:

מי שברך לחולה

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה הוא ירפא את החולה (החולנית) (פב"פ) בעבור (שפב"פ) נדר מתנה בעבורו (בעבורה) בשכר זה הקב"ה ימלא רחמים עליו (עליה) להחלימו (להחלימה) ולרפאותו (ולרפאותה) ולהחזיקו (ולהחזיקה) ולהחיותו (ולהחיותה) וישלח לו (לה) מהרה רפואה שלמה מן השמים לרמ"ח איבריו ושס"ה גידיו (לנקבה לכל איבריה ושס"ה גידיה) בתוך שאר חולי ישראל. רפואת הנפש ורפואת הגוף. שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא השתא בעגלא ובזמן קריב ונאמר אמן:

יקום פורקן מן שמיא חנא וחסדא ורחמי וחיי אריכי ומזוני רויחי וסיעתא דשמיא ובריות גופא ונהורא מעליא. זרעא חיא וקימא זרעא די לא יפסוק ודי לא יבטול מפתגמי אוריתא: למרנן ורבנן חבורתא קדישתא. די בארעא דישראל ודי בבבל. לרישי כלי ולרישי גלותא ולרישי מתיבתא ולדיני דבבא. לכל תלמידיהון ולכל תלמידי תלמידיהון ולכל מאן דעסקין באוריתא. מלכא דעלמא יברך יתהון. יפיש חייהון ויסגא יומיהון ויתן ארכה לשניהון. ויתפרקון וישתזבון מן כל עקה ומן כל מרעין בישין. מרן די בשמיא יהא בסעדהון כל זמן ועדן. ונאמר אמן:

המתפלל בלא מנין לא יאמר יקום פורקן זה ולא מי שברך:

יקום פורקן מן שמיא חנא וחסדא ורחמי וחיי אריכי ומזוני רויחי וסיעתא דשמיא ובריות גופא ונהורא מעליא. זרעא חיא וקימא. זרעא די לא יפסוק ודי לא יבטול מפתגמי אוריתא: לכל קהלא קדישא הדין רברביא עם זעריא טפלא ונשיא. מלכא דעלמא יברך יתכון יפיש חייכון ויסגא יומיכון ויתן ארכה לשניכון. ותתפרקון ותשתזבון מן כל עקא ומן כל מרעין בישין. מרן די בשמיא יהא בסעדכון כל זמן ועדן ונאמר אמן:

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב. הוא יברך את כל הקהל הקדוש הזה עם כל קהלות הקודש. הם ונשיהם ובניהם ובנותיהם וכל אשר להם. ומי שמיחדים בתי כנסיות לתפלה. ומי שבאים בתוכם להתפלל. ומי שנותנים נר למאור ויין לקידוש ולהבדלה ופת לאורחים וצדקה לעניים. וכל מי שעוסקים בצרכי צבור באמונה. הקדוש ברוך הוא ישלם שכרם ויסיר מהם כל מחלה וירפא לכל גופם ויסלח לכל עונם. וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם עם כל ישראל אחיהם ונאמר אמן:

כשמברכין החודש אומרים זה:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתחדש עלינו את החודש הזה לטובה ולברכה. ותתן לנו חיים ארוכים. חיים של שלום. חיים של טובה. חיים של ברכה. חיים של פרנסה. חיים של חילוץ עצמות. חיים שיש בהם יראת שמים ויראת חטא. חיים שאין בהם בושה וכלימה. חיים של עושר וכבוד. חיים שתהא בנו אהבת תורה ויראת שמים. חיים שימלאו כל משאלות לבנו לטובה אמן סלה:

מי שעשה נסים לאבותינו. וגאל אותם מעבדות לחרות. הוא יגאל אותנו בקרוב. ויקבץ נדחינו מארבע כנפות הארץ. חברים כל ישראל ונאמר אמן:

ראש חודש (פלוני) ביום (פלוני) הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה:

יחדשהו הקדוש ברוך הוא עלינו ועל כל עמו בית ישראל. לטובה ולברכה. לששון ולשמחה. לישועה ולנחמה. לפרנסה ולכלכלה. לחיים ולשלום. לשמועות טובות ולבשורות טובות. ולגשמים בעתם. ולרפואה שלימה. ולגאולה קרובה. ונאמר אמן:

אל מלא רחמים שוכן במרומים המצא מנוחה נכונה על כנפי השכינה במעלות קדושים וטהורים כזוהר הרקיע מזהירים את נשמת (פב"פ) שהלך לעולמו (לנקבה שהלכה לעולמה) בעבור שנדבו צדקה בעד הזכרת נשמתו (נשמתה) לכן בעל הרחמים יסתירהו (יסתירה) בסתר כנפיו לעולמים. ויצרור בצרור החיים את נשמתו (נשמתה) ה' הוא נחלתו (נחלתה) וינוח (ותנוח) בשלום על משכבו (משכבה) ונאמר אמן:

בשבת שמברכין החודש ור"ח ויום טוב וחנוכה ופורים וכשיש חתן בבית הכנסת וברית מילה אין אומרים אב הרחמים. ובימי הספירה אומרים אף כשמברכין החדש. וכן אומרים בבית האבל:

אב הרחמים שוכן מרומים. ברחמיו העצומים. הוא יפקוד ברחמים החסידים והישרים והתמימים. קהלות הקודש שמסרו נפשם על קדושת השם הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו. מנשרים קלו ומאריות גברו. לעשות רצון קונם וחפץ צורם: יזכרם אלהינו לטובה עם שאר צדיקי עולם. וינקום (לעינינו) נקמת דם עבדיו השפוך: ככתוב בתורת משה איש האלהים הרנינו גוים עמו כי דם עבדיו יקום. ונקם ישיב לצריו וכפר אדמתו עמו: ועל ידי עבדיך הנביאים כתוב לאמר ונקיתי דמם לא נקיתי ויי שוכן בציון: ובכתבי הקודש נאמר למה יאמרו הגוים איה אלהיהם יודע בגוים לעינינו נקמת דם עבדיך השפוך: ואומר כי דורש דמים אותם זכר לא שכח צעקת ענוים: ואומר ידין בגוים מלא גויות מחץ ראש על ארץ רבה: מנחל בדרך ישתה על כן ירים ראש: אשרי וכו'

כשמברכין בה"ב יאמר הש"ץ זה.

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה אהרן דוד ושלמה הוא יברך את כל מי שיקבל עליו להתענות תענית שני וחמישי ושני בשכר זה הקב"ה ישמרהו ויצילהו מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם ויקבל תפלותיהם ויאזין שועותיהם עם כל ישראל אחיהם ונאמר אמן:

הש"ץ אומר יהללו ומכניסין הספר תורה להיכל ובנוחה יאמר וכו'. ח"ק.

תפלת מוסף לשבת

מתפללין שמו"ע עד האל הקדוש תמצא לעיל. וחה"כ מתחילין כאן:

תכנת שבת רצית קרבנותיה צוית פירושיה עם סדורי נסכיה. מענגיה לעולם כבוד ינחלו. טועמיה חיים זכו. וגם האוהבים דבריה גדולה בחרו. אז מסיני נצטוו צווי פעליה כראוי: ותצונו יי אלהינו להקריב בה קרבן מוסף שבת כראוי:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתעלנו בשמחה לארצנו ותטענו בגבולנו: ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו תמידים כסדרם ומוספים כהלכתם. ואת מוסף יום השבת הזה נעשה ונקריב לפניך באהבה כמצות רצונך כמו שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך מפי כבודך כאמור:

וביום השבת שני כבשים בני שנה תמימם ושני עשרנים סולת מנחה בלולה בשמן ונסכו: עולת שבת בשבתו על עולת התמיד ונסכה:

ישמחו במלכותך שומרי שבת וקוראי ענג. עם מקדשי שביעי כלם ישבעו ויתענגו מטובך. ובשביעי רצית בו וקדשתו חמדת ימים אותו קראת זכר למעשה בראשית:

אלהינו ואלהי אבותינו רצה נא במנוחתנו קדשנו במצותיך ותן חלקנו בתורתך שבענו מטובך ושמח נפשנו בישועתך וטהר לבנו לעבדך באמת והנחילנו יי אלהינו באהבה וברצון שבת קדשך. וינוחו בו כל ישראל מקדשי שמך: ברוך אתה יי מקדש השבת: רצה ומודים וכו'

בחזרת הש"ץ אומרים זה:

כתר יתנו לך יי אלהינו מלאכים המוני מעלה עם עמך ישראל קבוצי מטה יחד כלם קדשה לך ישלשו. כדבר האמור על יד נביאך וקרא זה אל זה ואמר: קדוש קדוש קדוש יי צבאות מלא כל הארץ כבודו: כבודו מלא עולם. משרתיו שואלים זה לזה איה מקום כבודו להעריצו. לעמתם משבחים ואומרים: ברוך כבוד יי ממקומו: ממקומו הוא יפן ברחמיו לעמו ויחון עם המיחדים שמו ערב ובוקר בכל יום תמיד פעמים באהבה שמע אומרים: שמע ישראל יי אלהינו יי אחד: הוא אלהינו הוא אבינו הוא מלכנו הוא מושיענו והוא יושיענו ויגאלנו שנית וישמיענו ברחמיו לעיני כל חי לאמר הן גאלתי אתכם אחרית כראשית להיות לכם לאלהים: אני יי אלהיכם: ובדברי קדשך כתוב לאמר: ימלך יי לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה:

הש"ץ גומר התפלה עד המברך את עמו ישראל בשלום. ק"ש.

קוה אל יי חזק ויאמץ לבך וקוה אל יי: אין קדוש כיי כי אין בלתך ואין צור כאלהינו: כי מי אלוה מבלעדי יי ומי צור זולתי אלהינו:

אין כאלהינו. אין כאדונינו. אין כמלכנו. אין כמושיענו: מי כאלהינו. מי כאדונינו. מי כמלכנו. מי כמושיענו: נודה לאלהינו. נודה לאדונינו. נודה למלכנו. נודה למושיענו: ברוך אלהינו. ברוך אדונינו. ברוך מלכנו. ברוך מושיענו: אתה הוא אלהינו. אתה הוא אדונינו. אתה הוא מלכנו. אתה הוא מושיענו: אתה הוא שהקטירו אבותינו לפניך את קטורת הסמים:

פטום הקטרת הצרי והצפורן החלבנה והלבונה משקל שבעים שבעים מנה. מור וקציעה שבולת נרד וכרכום משקל ששה עשר ששה עשר מנה: הקשט שנים עשר וקלופה שלשה וקנמון תשעה. בורית כרשינה תשעה קבין. יין קפריסין סאין תלתא וקבין תלתא ואם לא מצא יין קפריסין מביא חמר חורין

עתיק. מלח סדומית רובע הקב מעלה עשן כל שהוא. רבי נתן הבבלי אומר אף כפת הירדן כל שהוא ואם נתן בה דבש פסלה ואם חסר אחת מכל סמניה חיב מיתה:

רבן שמעון בן גמליאל אומר הצרי אינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף בורית כרשינה למה היא באה כדי לשפות בה את הצפורן כדי שתהא נאה. יין קפריסין למה הוא בא כדי לשרות בו את הצפורן כדי שתהא עזה והלא מי רגלים יפין לה אלא שאין מכניסין מי רגלים במקדש מפני הכבוד:

השיר שהלוים היו אומרים בבית המקדש: ביום הראשון היו אומרים ליי הארץ ומלואה תבל ויושבי בה: בשני היו אומרים גדול יי ומהלל מאוד בעיר אלהינו הר קדשו: בשלישי היו אומרים אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפט: ברביעי היו אומרים אל נקמות יי אל נקמות הופיע: בחמישי היו אומרים הרנינו לאלהים עוזנו הריעו לאלהי יעקב: בששי היו אומרים יי מלך גאות לבש לבש יי עוז התאזר אף תכון תבל בל תמוט: בשבת היו אומרים מזמור שיר ליום השבת מזמור שיר לעתיד לבא ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים:

תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא שנאמר הליכות עולם לו אל תקרי הליכות אלא הלכות:

אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך למודי יי ורב שלום בניך: אל תקרי בניך אלא בוניך: שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול: יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך: למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך: למען בית יי אלהינו אבקשה טוב לך: יי עוז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום:

קדיש דרבנן. ואומרים עלינו. קדיש יתום:

שיר הכבוד

פותחין הארון

חזן אנעים זמירות ושירים אארוג. כי אליך נפשי תערוג:

קהל נפשי חמדה בצל ידך. לדעת כל רז סודך:

ח' מדי דברי בכבודך. הומה לבי אל דודיך:

ק' על כן אדבר בך נכבדות. ושמך אכבד בשירי ידידות:

ח' אספרה כבודך ולא ראיתיך. אדמך אכנך ולא ידעתיך:

ק' ביד נביאיך בסוד עבדיך. דמית הדר כבוד הודך:

ח' גדולתך וגבורתך. כנו לתוקף פעולתך:

ק' דמו אותך ולא כפי ישך. וישווך לפי מעשיך:

ח' המשילוך ברוב חזיונות. הנך אחד בכל דמיונות:

ק' ויחזו בך זקנה ובחרות. ושער ראשך בשיבה ושחרות:

ח' זקנה ביום דין ובחרות ביום קרב. כאיש מלחמות ידיו לו רב:

ק' חבש כובע ישועה בראשו. הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו:

ח' טללי אורות ראשו נמלא. קווצותיו רסיסי לילה:

ק' יתפאר בי כי חפץ בי. והוא יהיה לי לעטרת צבי:

ח' כתם טהור פז דמות ראשו. וחק על מצח כבוד שם קדשו:

ק' לחן ולכבוד צבי תפארה. אמתו לו עטרה עטרה:

ח' מחלפות ראשו כבימי בחורות. קווצותיו תלתלים שחורות:

ק' נוה הצדק צבי תפארתו. יעלה נא על ראש שמחתו:

ח' סגלתו תהי נא בידו עטרת. וצניף מלוכה צבי תפארת:

ק' עמוסים נשאם עטרת ענדם. מאשר יקרו בעיניו כבדם:

ח' פארו עלי ופארי עליו. וקרוב אלי בקראי אליו:

ק' צח ואדום ללבושו אדום. פורה בדרכו בבואו מאדום:

ח' קשר תפלין הראה לענו. תמונת יי לנגד עיניו:

ק' רוצה בעמו ענוים יפאר. יושב תהלות בם להתפאר:

ח' ראש דברך אמת קורא מראש. דור ודור עם דורשך דרוש:

ק' שית המון שירי נא עליך. ורנתי תקרב אליך:

ח' תהלתי תהי לראשך עטרת. ותפלתי תכון קטרת:

ק' תיקר שירת רש בעיניך. כשיר יושר על קרבניך:

ח' ברכתי תעלה לראש משביר. מחולל ומוליד צדיק כביר:

ק' ובברכתי תנענע לי ראש. ואותה קח לך כבשמים ראש:

ח' יערב נא שיחי עליך. כי נפשי תערוג אליך:

לך יי הגדלה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ לך יי הממלכה והמתנשא לכל לראש: מי ימלל גבורות יי ישמיע כל תהלתו:

סדר תקוני שבת

בסעודת שחרית יאמר זה המאמר מהזוהר המסוגל לנשמה. המדבר מכבוד סעודה זו:

ביומא דשבתא בסעודתא תנינא כתיב אז תתענג על ה'. על ה' ודאי דההיא שעתא אתגליא עתיקא קדישא וכלהו עלמין בחדוותא ושלימו וחדוותא דעתיקא עבדינן סעודתא דיליה היא ודאי. בסעודתא תליתאה דשבתא כתיב והאכלתיך נחלת יעקב אביך דא היא סעודתא דזעיר אנפין דהוי בשלימותא וכולהו שיתא יומין מההוא שלימו מתברכין ובעי בר נש למחדי בסעודתיה ולאשלמא אלין סעודתא דאינון סעודתא מהימנותא שלימתא דזרעא קדישא דישראל די מהימנותא דלא דלהון ולא דעממין עע"ג ובגין כך אמר ביני ובין בני ישראל. תא חזי בסעודתי אלין אשתמודעין ישראל דאינון בני מלכא דאינון מהיכלא דמלכא. דאינון בני מהימנותא (עלאין). ומאן דפגם חד סעודתא מנייהו אחזי פגימותא לעילא ואחזי גרמיה דלאו מבני מלכא עלאה הוא. דלאו מבני היכלא דמלכא הוא. דלאו מזרעא קדישא דישראל הוא. ויהבין עליה חומרא דתלת מילין דינא דגיהנם וכו'. ותא חזי בכולהו שאר זמנין וחגין בעי בר נש למחדי ולמחדי למסכני ואי הוא חדי בלחודוי ולא יהיב למסכני עונשיה סגי דהוא בלחודוי חדי ולא יהיב חדו לאחרא עליה כתיב וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם. ואי איהו בשבתא חדי אף על גב דלא יהיב לאחרא לא יהבין עליה עונשא כשאר זמנין וחגין דכתיב פרש חגיכם פרש חגיכם קאמר ולא פרש שבתכם וכתיב חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי ואלו שבת לא קאמר. ובגין כך כתיב ביני ובין בני ישראל ומשום דכל מהימנותא אשתכח בשבתא יהבין ליה לבר נש נשמתא אחרא נשמתא עילאה נשמתא דכל שלימו בה כדוגמא דעלמא דאתי. ובג"כ אקרי שבת מהו שבת שמא דקודשא בריך הוא שמא דאיהו שלים מכל סטרוי. אמר רבי יוסי ודאי כך הוא ווי ליה לבר נש דלא אשלים חדוותא דמלכא קדישא ומאן חדוותא דיליה אלין תלת סעודתי מהימנותא. סעודתא דאברהם יצחק ויעקב כלילן בהו. וכלהו חדו על חדו מהימנותא שלימתא מכל סטרוי. תאנא בהדין יומא מתעטרין אבהן וכל בנין ינקין מה דלא הוה כן בכל שאר חגין וזמנין. בהדין יומא חייביא דגיהנם נייחין בהדין יומא כל דינין אתכפין ולא מתערין בעלמא בהדין יומא אורייתא מתעטרא בעטרין שלימין בהדין יומא חדוותא ותפנוקא אשתמע במאתן וחמשין עלמין. בילא"ו:

ואח"כ יאמר זה

אתקינו סעודתא דמהימנותא. שלימתא חדותא דמלכא קדישא: אתקינו סעודתא דמלכא. דא היא סעודתא דעתיקא קדישא וחקל תפוחין קדישין וזעיר אנפין אתין לסעדא בהדיה:

פיוט להאר"י ז"ל:

א אסדר לסעודתא. בצפרא דשבתא. ואזמין בה השתא. עתיקא קדישא:

נ נהוריה ישרי בה. בקדושא רבא. ובחמרא טבא, דביה תחדי נפשא:

י ישדר לן שופריה. ונחזי ביקריה. ויחזי לן סתריה. דאתאמר בלחישא:

י יגלה לן טעמי. דבתריסר נהמי. דאינון את בשמיה. כפילא וקלישא:

צ צרורא דלעילא. דביה חיי כלא. ויתרבי חילא. ותסק עד רישא:

ח חדו חצדי חקלא. בדבור ובקלא. ומללו מלא. מתיקא כדובשא:

ק קדם רבון עלמין. במלין סתימין. תגלון פתגמין. ותימרון חידושא:

ל לעטר פתורא. ברזא יקירא. עמיקא וטמירא. ולאו מלתא אושא:

ואילין

ד אלין מליא. יהון לרקיעא. ותמן מאן שריא. הלא הוא שמשא:

ר בו יתיר יסגי. לעילא כן דרגיה. ויסב בת זוגיה. דהות פרישא:

זה הזמר סימנו חיים יצחק

ח י יי וברוך צורי. ביי תתהלל נפשי. כי יי יאיר נרי. בהלו נרו עלי ראשי:

יי רועי לא אחסר. על מי מנוחות ינהלני. נותן לחם לכל בשר. לחם חקי הטריפני:

י הי רצון מלפניך. אתה אלהי קדושי. תערוך לפני שלחנך. תדשן בשמן ראשי:

מ י יתן מנוחתי. לפני אדון השלום. והיתה שלמה מטתי. החיים והשלום:

י שלח מלאכו לפני. ללוותי לויה. בכוס ישועות אשא פני. מנת כוסי רויה:

צ מאה נפשי אל יי. ימלא שובע אסמי. אל ההרים אשא עיני. כהלל ולא כשנאי:

ח דות ימים ושנות עולמים עורה כבודי עורה. ועל ראשי יהיו תמים. נר מצוה ואור תורה:

ק ומה יי למנוחתי. אתה וארון עזך. קח נא אל את ברכתי. והחזק מגן תוך:

מזמור לדוד יי רועי לא אחסר: בנאות דשא ירביצני על מי מנוחות ינהלני: נפשי ישובב ינחני במעגלי צדק למען שמו: גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי שבטך ומשענתך המה ינחמני: תערוך לפני שלחן נגד צוררי דשנת בשמן ראשי כוסי רויה: אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי ושבתי בבית יי לארך ימים:

אם תשיב משבת רגליך עשות חפציך ביום קדשי וקראת לשבת עונג לקדוש יי מכבד וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר: אז תתענג על יי והרכבתיך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי יי דבר:

ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדורותם ברית עולם: ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם כי ששת ימים עשה יי את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש:

זכור את יום השבת לקדשו: ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך: ויום השביעי שבת ליי אלהיך לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך: כי ששת ימים עשה יי את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בם וינח ביום השביעי

על כן ברך יי את יום השבת ויקדשהו:

על היין סברי מרנן ורבנן ורבותי:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן:

זמירות ליום השבת

ברוך אדני יום יום. יעמס לנו ישע ופדיום. ובשמו נגיל כל היום. ובישועתו נרים ראש עליון. כי הוא מעוז לדל ומחסה לאביון: שבטי יה לישראל עדות בצרתם לו צר בסבלות ובעבדות. בלבנת הספיר הראם עוז ידידות. ונגלה להעלותם מעומק בור ודות. כי עם יי החסד והרבה עמו פדות: מה יקר חסדו בצלו לגוננמו. בגלות בבלה שלח למענימו. להוריד בריחים נמנה ביניםו. ויתנם לרחמים לפני שובימו. כי לא יטוש יי את עמו. בעבור הגדול שמו: עילם שת כסאו להציל ידידיו. להעביר משם מעזני מורדיו. מעבור בשלח פדה את עבדיו. קרן לעמו ירים תהלה לכל חסידיו. כי אם הוגה ורחם כרחמיו וכרוב חסדיו: וצעיר העזים הגדיל עצומיו. וגם חזות ארבע עלו למרומיו. ובלבם דמו להשחית את רחומיו. על ידי כהניו מגר מתקוממיו. חסדי יי כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו: נסגרתי לאדום ביד רעי מדני. שבכל יום ויום ממלאים כרסם מעדני. עזרתו עמי לסמוך את אדני. ולא נטשתני כל ימי עדני. כי לא יזנח לעולם אדני: בבואו מאדום חמוץ בגדים. זבח לו בבצרה וטבח לו בבוגדים. ויז נצחם מלבושיו להאדים. בכחו הגדול יבצור רוח נגידים. הגה ברוחו הקשה ביום קדים: ראותו כי כן אדומי העוצר. יחשוב לו בבצרה תקלוט כבצר. ומלאך כאדם בתוכה ינצר. ומזיד כשוגג במקלט יעצר. אהבו את יי כל חסידיו אמונים נוצר: יצוה צור חסדו קהלותיו לקבץ. מארבע רוחות עדיו להקבץ. ובהר מרום הרים אותנו להרבץ. ואתנו ישוב נדחים קובץ. ישיב לא נאמר כי אם ושב וקבץ: ברוך הוא אלהינו אשר טוב גמלנו. כרחמיו וכרוב חסדיו הגדיל לנו. אלה וכאלה יוסף עמנו. להגדיל שמו הגדול הגבור והנורא שנקרא עלינו: ברוך הוא אלהינו שבראנו לכבודו. להללו ולשבחו ולספר הודו. מכל אום גבר עלינו חסדו. לכן בכל לב ובכל נפש ובכל מאודו. נמליכו וניחדו: שהשלום שלו ישים עלינו ברכה ושלום. משמאל ומימין על ישראל שלום. הרחמן הוא יברך את עמו בשלום. ויזכו לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצות על ישראל שלום. יועץ אל גבור אבי עד שר שלום:

ברוך אל עליון. אשר נתן מנוחה. לנפשנו פדיום משאת ואנחה. והוא ידרוש לציון עיר הנדחה. עד אנה תוגיון נפש נאנחה: השומר שבת הבן עם הבת. לאל ירצו כמנחה על מחבת: רוכב בערבות מלך עולמים. את עמו לשבות אזן בנעימים. במאכלי ערבות במיני מטעמים. במלבושי כבוד זבח משפחה: השומר ואשרי כל חוכה לתשלומי כפל. מאת כל סוכה שוכן בערפל. נחלה לו יזכה בהר ובשפל. נחלת ומנוחה כשמש לו זרחה: השומר כל שומר שבת כדת מחללו הן הכשר חבת קודש גורלו. ואם יצא חובת היום אשרי לו. אל אל אדון מחוללו. מנחה היא שלוחה: השומר חמדת הימים קראו אלי צור. ואשרי לתמימים אם יהיה נצור. כתר הלומים על ראשם יצור צור העולמים רוחו בם נחה: השומר זכור את יום השבת לקדשו. קרנו כי גבהה נזר על ראשו. על כן יתן האדם לנפשו. עונג וגם שמחה. בהם למשחה: השומר קודש היא לכם שבת המלכה. אל תוך בתיכם להניח ברכה. בכל מושבותיכם לא תעשו מלאכה. בניכם ובנותיכם עבד וגם שפחה: השומר

יום זה מכבד מכל ימים. כי בו שבת צור עולמים: ששת ימים תעשה מלאכתך. ויום השביעי לאלהיך. שבת לא תעשה בו מלאכה. כי כל עשה ששת ימים: יום זה ראשון הוא למקראי קודש. יום שבתון יום שבת קודש. על כן כל איש ביינו יקדש. על שתי לחם יבצעו תמימים: יום זה

אבול משמנים שתה ממתקים. כי אל יתן לכל בו דבקים. בגד ללבוש לחם חקים. בשר ודגים וכל מטעמים: יום זה לא תחסר כל בו ואכלת ושבעת. וברכת את יי אלהיך אשר אהבת. כי ברכך מכל העמים: יום זה השמים מספרים כבודו. וגם הארץ מלאה חסדו. ראו כי כל אלה עשתה ידו. כי הוא הצור פעלו תמים: יום זה

דרור יקרא לבן עם בת. וינצרכם כמו בבת. נעים שמכם ולא ישבת. שבו ונוחו ביום שבת: דרוש נוי ואולמי. ואות ישע עשה עמי. נטע שורק בתוך כרמי. שעה שועת בני עמי: דרוך פורה בתוך בצרה. וגם בבל אשר גברה. נתוץ צרי באף ועברה. שמע קולי ביום אקרא: אלהים תן במדבר הר. הדס שטה ברוש תדהר. ולמזהיר ולנזהר. שלומים תן כמי נהר: הדוך קמי אל קנא. במוג לבב ובמגנה. ונרחיב פה ונמלאנה. לשוננו לך רנה: דעה חכמה לנפשך. והיא כתר לראשך. נצור מצות קדושך. שמור שבת קדשך:

שבת היום ליי. מאד צהלו ברנוני. וגם הרבו מעדני. אותו לשמור כמצות יי. שבת היום ליי: מעבור דרך וגבולים. מעשות היום פעלים. לאכול ולשתות בהלולים. זה היום עשה יי. שבת היום ליי: ואם תשמרנו יה ינצרך כבבת. אתה ובנך וגם הבת. וקראת עונג לשבת. אז תתענג על יי. שבת היום ליי: אכול משמנים ומעדנים. ומטעמים הרבה מינים. אגוזי פרך ורמונים. ואכלת ושבעת וברכת את יי. שבת היום ליי: לערוך בשולחן לחם חמודות. לעשות היום שלש סעודות. וברכת את השם הנכבד לברך ולהודות. שקדו ושמרו ועשו בני. שבת היום ליי:

יה רבון. צור משלו. תמצא בזמירות ליל שבת:

קודם בהמ"ז של כל סעודות שבת יטול ידיו במים אחרונים ויאמר: ידי אסחי אנא. לגבי חד מנא. לסטרא חורינא דלית בה ממשא:

אזמן בתלתא. בכסא דברכתא. לעלת עלתא. עתיקא קדישא:

מנחה לשבת

אומרים קרבנות. אשרי ובא לציון. ח"ק ואח"כ אומרים זה:

ואני תפלתי לך יי עת רצון אלהים ברב חסדך ענני באמת ישעך:

ומוציאין ס"ת וקורין ג' גברי ומתפללין שמו"ע עד האל הקדוש:

אתה אחד ושמך אחד. ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. תפארת גדלה. ועטרת ישועה יום מנוחה וקדשה לעמך נתת: אברהם יגל. יצחק ירנן. יעקב ובניו ינוחו בו. מנוחת אהבה ונדבה. מנוחת אמת ואמונה. מנוחת שלום ושלוה והשקט ובטח. מנוחה שלמה שאתה רוצה בה: יכירו בניך וידעו כי מאתך היא מנוחתם. ועל מנוחתם יקדישו את שמך:

אלהינו ואלהי אבותינו רצה נא במנוחתנו קדשנו במצותיך ותן חלקנו בתורתך שבענו מטובך ושמח נפשנו בישועתך וטהר לבנו לעבדך באמת והנחילנו יי אלהינו באהבה וברצון שבת קדשך. וינוחו בם כל ישראל מקדשי שמך: ברוך אתה יי מקדש השבת: רצה ומודים וכו'

אומרים צ"ל בשבת במנחה ואם חל ביום שאלו היה חול לא היו אומרים תחנון א"א צ"ל אבל בבית האבל תוך שבעה אומרים אף שאין אומרים התחנון בחול:

ג צדקתך צדק לעולם ותורתך אמת:

ב וצדקתך אלהים עד מרום אשר עשית גדולות אלהים מי כמוך: א צדקתך כהררי אל משפטיך תהום רבה אדם ובהמה תושיע יי: ק"ש. עלינו. ק"י.

משבת בראשית עד שבת הגדול אומרים ברכי נפשי ושיר המעלות ובקיץ פרקי אבות

למוצאי שבת

ויתן לך האלהים מטל השמים ומשמני הארץ ורב דגן ותירוש: יעבדוך עמים וישתחוו לך לאמים הוה גביר לאחיך וישתחוו לך בני אמך ארריך ארור ומברכיך ברוך: ואל שדי יברך אתך ויפרך וירבך והיית לקהל עמים: ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך אתך לרשתך את ארץ מגריך אשר נתן אלהים לאברהם: מאל אביך ויעזרך ואת שדי ויברכך ברכת שמים מעל ברכת תהום רובצת תחת ברכת שדים ורחם: ברכת אביך גברו על ברכת הורי עד תאות גבעת עולם תהיין לראש יוסף ולקדקד נזיר אחיו: ואהבך וברכך והרבך וברך פרי בטנך ופרי אדמתך דגנך ותירשך ויצהרך שגר אלפיך ועשתרות צאנך על האדמה אשר נשבע לאבותיך לתת לך: ברוך תהיה מכל העמים לא יהיה בך עקר ועקרה ובבהמתך: והסיר יי ממך כל חלי וכל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא ישימם בך ונתנם בכל שנאיך:

המלאך הגאל אתי מכל רע יברך את הנערים ויקרא בהם שמי ושם אבתי אברהם ויצחק וידגו לרב בקרב הארץ: יי אלהיכם הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרוב: יי אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם:

ברוך אתה בעיר וברוך אתה בשדה: ברוך אתה בבאך וברוך אתה בצאתך: ברוך טנאך ומשארתך: ברוך פרי בטנך ופרי אדמתך ופרי בהמתך שגר אלפיך ועשתרות צאנך: יצו יי אתך את הברכה באסמיך ובכל משלח ידיך וברכך בארץ אשר יי אלהיך נותן לך: יפתח יי לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו ולברך את כל מעשה ידך והלוית גוים רבים ואתה לא תלוה: כי יי אלהיך ברכך כאשר דבר לך והעבטת גוים רבים ואתה לא תעבוט ומשלת בגוים רבים ובך לא ימשלו: אשריך ישראל מי כמוך עם נושע ביי מגן עזרך ואשר חרב גאותך ויכחשו איביך לך ואתה על במותימו תדרוך:

מָחִיתִי כָעָב פְּשָׁעֶיךָ וְכֶעָנָן חַטֹּאתֶיךָ שׁוּבָה אֵלַי כִּי גְאַלְתִּיךָ: רָנּוּ שָׁמַיִם כִּי עָשָׂה יְיָ הָרִיעוּ תַּחְתִּיּוֹת אָרֶץ פִּצְחוּ הָרִים רִנָּה יַעַר וְכָל עֵץ בּוֹ כִּי גָאַל יְיָ יַעֲקֹב וּבְיִשְׂרָאֵל יִתְפָּאָר: גֹּאֲלֵנוּ יְיָ צְבָאוֹת שְׁמוֹ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל:

יִשְׂרָאֵל נוֹשַׁע בַּייָ תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים לֹא תֵבֹשׁוּ וְלֹא תִכָּלְמוּ עַד עוֹלְמֵי עַד: וַאֲכַלְתֶּם אָכוֹל וְשָׂבוֹעַ וְהִלַּלְתֶּם אֶת שֵׁם יְיָ אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר עָשָׂה עִמָּכֶם לְהַפְלִיא וְלֹא יֵבֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם: וִידַעְתֶּם כִּי בְקֶרֶב יִשְׂרָאֵל אָנִי וַאֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וְאֵין עוֹד וְלֹא יֵבֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם: כִּי בְשִׂמְחָה תֵצֵאוּ וּבְשָׁלוֹם תּוּבָלוּן הֶהָרִים וְהַגְּבָעוֹת יִפְצְחוּ לִפְנֵיכֶם רִנָּה וְכָל עֲצֵי הַשָּׂדֶה יִמְחֲאוּ כָף: הִנֵּה אֵל יְשׁוּעָתִי אֶבְטַח וְלֹא אֶפְחָד כִּי עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ יְיָ וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה: וּשְׁאַבְתֶּם מַיִם בְּשָׂשׂוֹן מִמַּעַיְנֵי הַיְשׁוּעָה: וַאֲמַרְתֶּם בַּיּוֹם הַהוּא הוֹדוּ לַייָ קִרְאוּ בִשְׁמוֹ הוֹדִיעוּ בָעַמִּים עֲלִילוֹתָיו הַזְכִּירוּ כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ: זַמְּרוּ יְיָ כִּי גֵאוּת עָשָׂה מוּדַעַת זֹאת בְּכָל הָאָרֶץ: צַהֲלִי וָרֹנִּי יוֹשֶׁבֶת צִיּוֹן כִּי גָדוֹל בְּקִרְבֵּךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הִנֵּה אֱלֹהֵינוּ זֶה קִוִּינוּ לוֹ וְיוֹשִׁיעֵנוּ זֶה יְיָ קִוִּינוּ לוֹ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתוֹ:

בֵּית יַעֲקֹב לְכוּ וְנֵלְכָה בְּאוֹר יְיָ: וְהָיָה אֱמוּנַת עִתֶּיךָ חֹסֶן יְשׁוּעֹת חָכְמַת וָדָעַת יִרְאַת יְיָ הִיא אוֹצָרוֹ: וַיְהִי דָוִד לְכָל דְּרָכָיו מַשְׂכִּיל וַייָ עִמּוֹ: פָּדָה בְשָׁלוֹם נַפְשִׁי מִקְּרָב לִי כִּי בְרַבִּים הָיוּ עִמָּדִי: וַיֹּאמֶר הָעָם אֶל שָׁאוּל הֲיוֹנָתָן יָמוּת אֲשֶׁר עָשָׂה הַיְשׁוּעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל חָלִילָה חַי יְיָ אִם יִפּוֹל מִשַּׂעֲרַת רֹאשׁוֹ אַרְצָה כִּי עִם אֱלֹהִים עָשָׂה הַיּוֹם הַזֶּה וַיִּפְדּוּ הָעָם אֶת יוֹנָתָן וְלֹא מֵת: וּפְדוּיֵי יְיָ יְשֻׁבוּן וּבָאוּ צִיּוֹן בְּרִנָּה וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל רֹאשָׁם שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יַשִּׂיגוּ וְנָסוּ יָגוֹן וַאֲנָחָה: הָפַכְתָּ מִסְפְּדִי לְמָחוֹל לִי פִּתַּחְתָּ שַׂקִּי וַתְּאַזְּרֵנִי שִׂמְחָה: וְלֹא אָבָה יְיָ אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ אֶל בִּלְעָם וַיַּהֲפֹךְ יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְּךָ אֶת הַקְּלָלָה לִבְרָכָה כִּי אֲהֵבְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ: אָז תִּשְׂמַח בְּתוּלָה בְּמָחוֹל וּבַחֻרִים וּזְקֵנִים יַחְדָּו וְהָפַכְתִּי אֶבְלָם לְשָׂשׂוֹן וְנִחַמְתִּים וְשִׂמַּחְתִּים מִיגוֹנָם:

בּוֹרֵא נִיב שְׂפָתָיִם שָׁלוֹם שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב אָמַר יְיָ וּרְפָאתִיו: וְרוּחַ לָבְשָׁה אֶת עֲמָשַׂי רֹאשׁ הַשָּׁלִישִׁים לְךָ דָוִיד וְעִמְּךָ בֶן יִשַׁי שָׁלוֹם. שָׁלוֹם לְךָ וְשָׁלוֹם לְעֹזְרֶךָ כִּי עֲזָרְךָ אֱלֹהֶיךָ וַיְקַבְּלֵם דָּוִיד וַיִּתְּנֵם בְּרָאשֵׁי הַגְּדוּד: וַאֲמַרְתֶּם כֹּה לֶחָי וְאַתָּה שָׁלוֹם וּבֵיתְךָ שָׁלוֹם וְכֹל אֲשֶׁר לְךָ שָׁלוֹם: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בְּכָל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא גְּדֻלָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׁם אַתָּה מוֹצֵא עַנְוְתָנוּתוֹ. דָּבָר זֶה כָּתוּב בַּתּוֹרָה. וְשָׁנוּי בַּנְּבִיאִים. וּמְשֻׁלָּשׁ בַּכְּתוּבִים: כָּתוּב בַּתּוֹרָה כִּי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבֹּר וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד: וּכְתִיב בַּתְרֵהּ עֹשֶׂה מִשְׁפַּט יָתוֹם וְאַלְמָנָה וְאֹהֵב גֵּר לָתֶת לוֹ לֶחֶם וְשִׂמְלָה: שָׁנוּי בַּנְּבִיאִים דִּכְתִיב כִּי כֹה אָמַר רָם וְנִשָּׂא שֹׁכֵן עַד וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ מָרוֹם וְקָדוֹשׁ אֶשְׁכּוֹן וְאֶת דַּכָּא וּשְׁפַל רוּחַ לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים וּלְהַחֲיוֹת לֵב נִדְכָּאִים: מְשֻׁלָּשׁ בַּכְּתוּבִים דִּכְתִיב שִׁירוּ לֵאלֹהִים זַמְּרוּ שְׁמוֹ סֹלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ וְעִלְזוּ לְפָנָיו: וּכְתִיב בַּתְרֵהּ אֲבִי יְתוֹמִים וְדַיַּן אַלְמָנוֹת אֱלֹהִים בִּמְעוֹן קָדְשׁוֹ: יְהִי יְיָ אֱלֹהֵינוּ עִמָּנוּ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם אֲבֹתֵינוּ אַל יַעַזְבֵנוּ וְאַל יִטְּשֵׁנוּ: וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּייָ אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם: כִּי נִחַם יְיָ צִיּוֹן נִחַם כָּל חָרְבֹתֶיהָ וַיָּשֶׂם מִדְבָּרָהּ כְּעֵדֶן וְעַרְבָתָהּ כְּגַן יְיָ שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יִמָּצֵא בָהּ תּוֹדָה וְקוֹל זִמְרָה: יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אַשְׁרֵי כָּל יְרֵא יְיָ הַהֹלֵךְ בִּדְרָכָיו: יְגִיעַ כַּפֶּיךָ כִּי תֹאכֵל אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ: אֶשְׁתְּךָ כְּגֶפֶן פֹּרִיָּה בְּיַרְכְּתֵי בֵיתֶךָ בָּנֶיךָ כִּשְׁתִלֵי זֵיתִים סָבִיב לְשֻׁלְחָנֶךָ: הִנֵּה כִי כֵן יְבֹרַךְ גָּבֶר יְרֵא יְיָ: יְבָרֶכְךָ יְיָ מִצִּיּוֹן וּרְאֵה בְּטוּב יְרוּשָׁלָיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ: וּרְאֵה בָנִים לְבָנֶיךָ שָׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל: עלינו קי׳

סֵדֶר הַבְדָּלָה

הִנֵּה אֵל יְשׁוּעָתִי אֶבְטַח וְלֹא אֶפְחָד. כִּי עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ יְיָ וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה: וּשְׁאַבְתֶּם מַיִם בְּשָׂשׂוֹן מִמַּעַיְנֵי הַיְשׁוּעָה: לַייָ הַיְשׁוּעָה עַל עַמְּךָ בִרְכָתֶךָ סֶּלָה: יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: יְיָ צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ: לַיְּהוּדִים הָיְתָה אוֹרָה וְשִׂמְחָה וְשָׂשׂוֹן וִיקָר. כֵּן תִּהְיֶה לָּנוּ. כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא וּבְשֵׁם יְיָ אֶקְרָא: סברי וכו׳

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא מִינֵי בְשָׂמִים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא מְאוֹרֵי הָאֵשׁ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל בֵּין אוֹר לְחֹשֶׁךְ בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל:

הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל. חַטֹּאתֵינוּ הוּא יִמְחוֹל זַרְעֵנוּ וְכַסְפֵּנוּ יַרְבֶּה כַּחוֹל. וְכַכּוֹכָבִים בַּלָּיְלָה: יוֹם פָּנָה כְּצֵל תּוֹמֶר. אֶקְרָא לָאֵל עָלַי גּוֹמֵר. אָמַר שׁוֹמֵר אָתָא בֹקֶר וְגַם לָיְלָה: צִדְקָתְךָ כְּהַר תָּבוֹר. עַל חֲטָאַי עָבוֹר תַּעֲבוֹר. כְּיוֹם אֶתְמוֹל כִּי יַעֲבוֹר. וְאַשְׁמוּרָה בַלָּיְלָה: חָלְפָה עוֹנַת מִנְחָתִי. מִי יִתֵּן מְנוּחָתִי. יָגַעְתִּי בְאַנְחָתִי. אַשְׂחֶה בְּכָל לָיְלָה: קוֹלִי בַּל יֻנְטַל. פְּתַח לִי שַׁעַר הַמְנֻטָּל. שֶׁרֹּאשִׁי נִמְלָא טָל. קְוֻצּוֹתַי רְסִיסֵי לָיְלָה: הֵעָתֵר נוֹרָא וְאָיוֹם. אֲשַׁוֵּעַ תְּנָה פִדְיוֹם. בְּנֶשֶׁף בְּעֶרֶב יוֹם. בְּאִישׁוֹן לָיְלָה: קְרָאתִיךָ יָהּ הוֹשִׁיעֵנִי. אֹרַח חַיִּים תּוֹדִיעֵנִי. מִדַּלּוּת תְּבַצְּעֵנִי. מִיּוֹם וְעַד לָיְלָה: טַהֵר טִנּוּף מַעֲשַׂי. פֶּן יֹאמְרוּ מַכְעִיסַי. אַיֵּה נָא אֱלוֹהַּ עֹשָׂי. הַנּוֹתֵן זְמִירוֹת בַּלָּיְלָה: נַחְנוּ בְיָדְךָ כַּחוֹמֶר. סְלַח נָא עַל קַל וָחוֹמֶר. יוֹם לְיוֹם יַבִּיעַ אוֹמֶר. וְלַיְלָה לְלָיְלָה. המבדיל:

במוצאי יום מנוחה. המצא לעמך רוחה. שלח תשבי לנאנחה. ונס יגון ואנחה: יאתה לך צורי. לקבץ עם מפזרי. מיד גוי אכזרי. אשר כרה לי שוחה: עת דודים תעורר אל. למלט עם אשר שואל. ראות טובך בבא גאל. לשה פזורה נדחה: קרא ישע לעם נדבה. אל דגול מרבבה. יהי השבוע הבא. לישועה ולרוחה: בת ציון השכולה. אשר היא היום געולה. מהרה תהיה בעולה. באם הבנים שמחה: מעינות אזי יזובון. ופדויי יי עוד ישובון. ומי ישע ישאבון. והצרה נשכחה: נחה עמך כאב רחמן. יצפצפו עם לא אלמן. דבר יי אשר נאמן. בהקימך הבטחה: וידידים פליטי חרץ. נגינתם יפצחו בארץ. בלי צוחה ובלי פרץ. אין יוצאת ואין צוחה: יהי החודש הזה. כנבואת אבי חוזה. וישמע בבית זה. קול ששון וקול שמחה: חזק ימלא משאלותינו. אמיץ יעשה בקשתנו. והוא ישלח במעשה ידינו. ברכה והצלחה: במוצאי יום גילה. שמך נורא עלילה. שלח תשבי לעם סגלה. רוח ששון והנחה: קול צהלה ורנה. שפתינו אז תרננה. אנא יי הושיעה נא. אנא יי הצליחה נא:

חדש ששוני אל נא והביא. את אליהו הנביא: אמץ וחזק רפיון ידי. ברך מלאכתי וכל מעבדי. גואלי זכור עניי ומרודי. דרך הטוב הקם לעודדי. הרץ ושלח ושמח לבבי. את אליהו הנביא: ועד והכן די ספוקי. זמן מזוני ולחם חקי. חלב חיל גוים חיש להניקי. טובך תשבע עוללי ויונקי. יבא משיחי לעיר מושבי. את אליהו הנביא: כונן לעם זו צורי צור לחבוש. לחם לאכול ובגד ללבוש. משנאי יחזה ירא ויבוש. נוה הר שעיר בקרוב תכבוש. ששוני יגדל בראות סביבי. את אליהו הנביא: עמון ומואב מהרה תכלה. פדותך לעמך בקרוב תגלה. ציון תמלא מעם אלה. קרית מלך רב אז נעלה. שכן תשכן בתוך עם צבי. את אליהו הנביא.

אמר יי ליעקב. אתע"י: לא הביט און ביעקב. אתע"י:
בחר יי ביעקב. אתע"י: מי מנה עפר יעקב. אתע"י:
גאל יי את יעקב אתע"י: נשבע יי ליעקב. אתע"י:
דרך כוכב מיעקב. אתע"י: סלח נא לעון יעקב. אתע"י:
הבאים ישרש יעקב. אתע"י: עתה השב שבות יעקב. אתע"י:
וירד מיעקב. אתע"י: פדה יי את יעקב. אתע"י:
זכר זאת ליעקב. אתע"י: צוה ישועות יעקב. אתע"י:
חדות ישועות יעקב. אתע"י: קול קול יעקב. אתע"י:
טובו אהליך יעקב. אתע"י: רני ושמחי ליעקב. אתע"י:
יורו משפטיך ליעקב. אתע"י: שב יי את שבות יעקב. אתע"י:
כי לא נחש ביעקב. אתע"י: תתן אמת ליעקב אתע"י:

אליהו הנביא אליהו התשבי אליהו הגלעדי במהרה יבוא אלינו עם משיח בן דוד: איש אשר קנא לשם האל. איש בשר שלום על יד יקותיאל. איש גש ויכפר על בני ישראל אליהו: איש דורות שנים עשר ראו עיניו. איש הנקרא בעל שער בסמניו. איש ואזור עור אזור במתניו. אליהו: איש זעף על עובדי חמנים. איש חש ונשבע מהיות גשמי מעונים. איש טל ומטר עצר שלש שנים. אליהו: איש יצא למצוא לנפשו נחת. איש כלכלוהו העורבים ולא מת לשחת. איש למענו נתברכו כד וצפחת. אליהו: איש מוסריו הקשיבו כמהים. איש נענה באש משמי גבוהים. איש סחו אחריו יי הוא האלהים. אליהו: איש עתיד להשתלח משמי ערבות. איש פקיד על כל בשורות טובות. איש ציר נאמן להשיב לב בנים על אבות. אליהו: איש קרא קנא קנאתי ליי בתפארה. איש רכב על סוסי אש בסערה. איש שלא טעם טעם מיתה וקבורה. אליהו: איש תשבי תצילנו מפי אריות. תבשרנו בשורות טובות. תשמחנו בנים על אבות. במוצאי שבתות. אליהו: איש תשבי על שמו נקרא. תצליחנו על ידו בתורה. תשמיענו מפיו בשורה טובה במהרה. תוציאנו מאפלה לאורה. אליהו: אשרי מי שראה פניו בחלום. אשרי מי שנתן לו שלום והחזיר לו שלום. יי יברך את עמו בשלום. אליהו:

ככתוב הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום יי הגדול והנורא והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם:

סדר הלל

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לקרוא את ההלל:

הללויה הללו עבדי יי הללו את שם יי: יהי שם יי מבורך מעתה ועד עולם: ממזרח שמש עד מבואו מהלל שם יי: רם על כל גוים יי על השמים כבודו: מי כיי אלהינו המגביהי לשבת: המשפילי לראות בשמים ובארץ: מקימי מעפר דל מאשפות ירים אביון: להושיבי עם נדיבים עם נדיבי עמו: מושיבי עקרת הבית אם הבנים שמחה הללויה:

בצאת ישראל ממצרים בית יעקב מעם לועז: היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו: הים ראה וינס הירדן יסוב לאחור: ההרים רקדו כאילים גבעות כבני צאן: מה לך הים כי תנוס הירדן תסוב לאחור: ההרים תרקדו כאילים גבעות כבני צאן: מלפני אדון חולי ארץ מלפני אלוה יעקב: ההופכי הצור אגם מים חלמיש למעינו מים:

כר"ח וכחוה"מ פסח דולג זה:

לא לנו יי לא לנו כי לשמך תן כבוד על חסדך על אמתך: למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם: ואלהינו בשמים כל אשר חפץ עשה: עצביהם כסף וזהב מעשה ידי אדם: פה להם ולא ידברו עינים להם ולא יראו: אזנים להם ולא ישמעו אף להם ולא יריחון: ידיהם ולא ימישון רגליהם ולא יהלכו לא יהגו בגרונם: כמוהם יהיו עשיהם כל אשר בוטח בהם: ישראל בטח ביי עזרם ומגנם הוא: בית אהרן בטחו ביי עזרם ומגנם הוא: יראי יי בטחו ביי עזרם ומגנם הוא: ע"כ

יי זכרנו יברך יברך את בית ישראל יברך את בית אהרן: יברך יראי יי הקטנים עם הגדולים: יוסף יי עליכם ועל בניכם: ברוכים אתם ליי עשה שמים וארץ: השמים שמים ליי והארץ נתן לבני אדם: לא המתים יהללויה ולא כל יורדי דומה: ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם הללויה:

כר"ח וכחוה"מ פסח דולג זה:

אהבתי כי ישמע יי את קולי תחנוני: כי הטה אזנו לי ובימי אקרא: אפפוני חבלי מות ומצרי שאול מצאוני צרה ויגון אמצא: ובשם יי אקרא אנה יי מלטה נפשי: חנון יי וצדיק ואלהינו מרחם: שומר פתאים יי דלותי ולי יהושיע: שובי נפשי למנוחיכי כי יי גמל עליכי: כי חלצת נפשי ממות את עיני מן דמעה את רגלי מדחי: אתהלך לפני יי בארצות החיים: האמנתי כי אדבר אני עניתי מאד: אני אמרתי בחפזי כל האדם כוזב: ע"כ

מה אשיב ליי כל תגמולוהי עלי: כוס ישועות אשא ובשם יי אקרא: נדרי ליי אשלם נגדה נא לכל עמו: יקר בעיני יי המותה לחסידיו: אנה יי כי אני עבדך אני עבדך בן אמתך פתחת למוסרי: לך אזבח זבח תודה ובשם יי אקרא: נדרי ליי אשלם נגדה נא לכל עמו: בחצרות בית יי בתוככי ירושלים הללויה:

הללו את יי כל גוים שבחוהו כל האמים: כי גבר עלינו חסדו ואמת יי לעולם הללויה:

הודו ליי כי טוב — כי לעולם חסדו:
יאמר נא ישראל — כי לעולם חסדו:
יאמרו נא בית אהרן — כי לעולם חסדו:
יאמרו נא יראי יי — כי לעולם חסדו:

מן המצר קראתי יה ענני במרחב יה: יי לי לא אירא מה יעשה לי אדם: יי לי בעזרי ואני אראה בשנאי: טוב לחסות ביי מבטח באדם: טוב לחסות ביי מבטח בנדיבים: כל גוים סבבוני בשם יי כי אמילם: סבוני גם סבבוני בשם יי כי אמילם: סבוני כדבורים דעכו כאש קוצים בשם יי כי אמילם: דחה דחיתני לנפל ויי עזרני: עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה: קול רנה וישועה באהלי צדיקים ימין יי עשה חיל: ימין יי רוממה ימין יי עשה חיל: לא אמות כי אחיה ואספר מעשי יה: יסר יסרני יה ולמות לא נתנני: פתחו לי שערי צדק אבא בם אודה יה: זה השער ליי צדיקים יבאו בו: אודך כי עניתני ותהי לי לישועה: אודך אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה: אבן מאת יי היתה זאת היא נפלאת בעינינו: מאת זה היום עשה יי נגילה ונשמחה בו: זה

אנא יי הושיעה נא: אנא יי הושיעה נא:
אנא יי הצליחה נא: אנא יי הצליחה נא:

ברוך הבא בשם יי ברכנוכם מבית יי: ברוך אל יי ויאר לנו אסרו חג בעבתים עד קרנות המזבח: אל אלי אתה ואודך אלהי ארוממך: אלי הודו ליי כי טוב כי לעולם חסדו: הודו

יהללוך יי אלהינו כל מעשיך וחסידיך צדיקים עושי רצונך וכל עמך בית ישראל ברנה יודו ויברכו וישבחו ויפארו וישוררו וירוממו ויעריצו ויקדישו וימליכו את שמך מלכנו תמיד. כי לך טוב להודות ולשמך נאה לזמר כי מעולם ועד עולם אתה אל: ברוך אתה יי מלך מהלל בתשבחות:

מוסף לראש חודש

מתפללין שמו"ע עד האל הקדוש תמלה כדף ואו

ראשי חדשים לעמך נתת. זמן כפרה לכל תולדותם. בהיותם מקריבים לפניך זבחי רצון ושעירי חטאת לכפר בעדם. זכרון לכלם יהיו. ותשועת נפשם מיד שונא. מזבח חדש בציון תכין. ועולת ראש חדש נעלה עליו. ושעירי עזים נעשה ברצון. ובעבודת בית המקדש נשמח כלנו. ובשירי דוד עבדך הנשמעים בעירך האמורים לפני מזבחך אהבת עולם תביא להם ובריית אבות לבנים תזכור: (יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתעלנו בשמחה לארצנו ותטענו בגבולנו): והביאנו לציון עירך ברנה ולירושלים בית מקדשך בשמחת עולם: ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו תמידים כסדרם ומוספים כהלכתם. ואת מוסף יום ראש החדש הזה נעשה ונקריב לפניך באהבה כמצות רצונך כמו שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך מפי כבודך כאמור:

ובראשי חדשיכם תקריבו עולה ליי פרים בני בקר שנים ואיל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימים:

ומנחתם ונסכיהם כמדבר שלשה עשרונים לפר ושני עשרונים לאיל ועשרון לכבש ויין כנסכו ושעיר לכפר ושני תמידים כהלכתם:

אלהינו ואלהי אבותינו חדש עלינו את החדש הזה לטובה ולברכה. לששון ולשמחה. לישועה ולנחמה. לפרנסה ולכלכלה. לחיים טובים ולשלום. למחילת חטא ולסליחת עון. (בשנת העיבור ולכפרת פשע) ויהי החדש הזה סוף וקץ לכל צרותינו תחלה וראש לפדיון נפשנו. כי בעמך ישראל בחרת מכל האמות וחקי ראשי חדשים להם קבעת: ברוך אתה יי מקדש ישראל וראשי חדשים:

רצה ומודים וכו' תמלה כדף ואו עמוד בית

מוסף לשבת ראש חודש

מתפללין שמו"ע עד האל הקדוש תמלה כדף ואו

אתה יצרת עולמך מקדם כלית מלאכתך ביום השביעי (בחרת בנו מכל עם) אהבת אותנו ורצית בנו. ורוממתנו מכל הלשונות וקדשתנו במצותיך וקרבתנו מלכנו לעבודתך ושמך הגדול והקדוש עלינו קראת: ותתן לנו יי אלהינו באהבה שבתות למנוחה וראשי חדשים לכפרה. ולפי שחטאנו לפניך אנחנו ואבותינו חרבה עירנו ושמם בית מקדשנו וגלה יקרנו ונטל כבוד מבית חיינו ואין אנחנו יכולין (להקריב קרבן ולא כהן שיכפר בעדנו) לעשות חובותינו בבית בחירתך בבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו מפני היד שנשתלחה במקדשך: יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתעלנו בשמחה לארצנו ותטענו בגבולנו ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו תמידים כסדרם ומוספים כהלכתם: ואת מוספי יום השבת (המנוח) הזה ויום ראש החדש הזה. נעשה ונקריב לפניך באהבה כמצות רצונך כמו שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך מפי כבודך כאמור:

וביום השבת שני כבשים בני שנה תמימים ושני עשרונים סלת מנחה בלולה בשמן ונסכו: עלת שבת בשבתו על עלת התמיד ונסכה: (זה קרבן שבת וקרבן היום כאמור):

ובראשי חדשיכם תקריבו עלה ליי פרים בני בקר שנים ואיל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימים:

ומנחתם ונסכיהם כמדבר שלשה עשרונים לפר ושני עשרונים לאיל ועשרון לכבש ויין כנסכו ושעיר לכפר ושני תמידים כהלכתם:

ישמחו במלכותך שומרי שבת וקוראי ענג. עם מקדשי שביעי. כלם ישבעו ויתענגו מטובך. ובשביעי רצית בו וקדשתו. חמדת ימים אותו קראת. זכר למעשה בראשית:

אלהינו ואלהי אבותינו רצה נא במנוחתנו וחדש עלינו ביום השבת הזה את החדש הזה. לטובה ולברכה. לששון ולשמחה. לישועה ולנחמה. לפרנסה ולכלכלה. לחיים טובים ולשלום. למחילת חטא ולסליחת עון. (בשנת העיבור ולכפרת פשע). ויהי החדש הזה סוף וקץ לכל צרותינו. תחלה וראש לפדיון נפשנו. כי בעמך ישראל בחרת מכל האמות. ושבתות להם הודעת. וחקי ראשי חדשים להם קבעת. ברוך אתה יי מקדש השבת וישראל וראשי חדשים:

רצה ומודים וכו', אין כאלהינו. עלינו. קדיש יתום. אדון עולם:

לוח המולדות

עם הקביעות וראשי חדשים משנת תרפ"ג עד שנת תרצ"ד.

הלוח הזה יחשב על שעות הזייגער. ולא על שעות המעל"ע. ולמשל אם נכתב ו' בבוקר 18. 17. 7. הפירוש הוא כך. שהמולד יהי' ביום ו' בבוקר **18** מינוט עם 17 הלקים על זייגער 7. היינו קודם הצות. וכן אם נכתב בלילה ג"כ הפירוש על **שעות הזייגער** מהלילה. וכן כולם.

תרפ"ג (זח"א)

חודש	מינוט	חלקים	שעות	ר"ח
תשרי יום ה'	43	11	1	ז
חשון ליל ש"ק	27	12	2	א ב
כסליו א' אח"צ	11	13	3	ג
טבת ליל ג'	55	14	3	ד
שבט ד' אח"צ	39	15	4	ה
אדר ליל ו'	23	16	5	ו ז
ניסן יום ש"ק	7	17	6	א
אייר ליל ב'	52	--	6	ב ג
סיון יום ג'	36	1	7	ד
תמוז ליל ה'	20	2	8	ה ו
אב יום ו'	4	3	9	ז
אלול ליל מוצש"ק	48	4	9	א ב

תרפ"ז (הח"א)

חודש	מינוט	חלקים	שעות	ר"ח
תשרי יום ג,	42	6	1	ה
חשון ליל ה'	26	7	2	א ז
כסליו יום ו'	10	8	3	א
טבת ליל א'	54	9	3	ב
שבט יום ב'	38	10	4	ג
אדר א' ליל ד'	22	11	5	ד ה
אדר ב' יום ה'	6	12	6	ו ז
ניסן ליל ש"ק	50	13	6	א
אייר יום א'	34	14	7	ב ג
סיון ליל ג'	18	15	8	ד
תמוז יום ד'	2	6	9	ה ו
אב ליל ו'	46	17	9	ז
אלול יום ש"ק	31	—	10	א ב

תרצ"א (גכ"ה)

חודש	מינוט	חלקים	שעות	ר"ח
תשרי ליל ג'	25	2	2	ג
חשון יום ד'	9	3	3	ד ה
כסליו ליל ו'	53	4	3	ו
טבת יום ש"ק בערב	37	5	4	ז א
שבט ליל ב'	21	6	5	ב
אדר יום ג' בערב	5	7	6	ג ד
ניסן ליל ה'	49	8	6	ה
אייר ליל ש"ק בערב	33	9	7	ו ז
סיון יום א' בבוקר	17	10	8	א
תמוז ליל ג' בערב	1	11	9	ב ג
אב יום ד' בבוקר	45	12	9	ד
אלול ליל ו'	29	13	10	ה ו

תרפ"ד (גכ"ז)

חודש	מינוט	חלקים	שעות	ר"ח
תשרי ליל ג'	32	5	10	ג
חשון יום ד' ק"ח	16	6	11	ד ה
כסליו אור ליום ו'	—	7	12	ו
טבת יום ש"ק	44	8	12	ז א
שבט ליל ב'	28	9	1	ב
אדר א' יום ג' אח"צ	12	10	2	ג ד
אדר ב' ליל ה'	56	11	2	ה ו
ניסן יום ה' אח"צ	40	12	3	ז
אייר א' בשחר	24	13	4	א ב
סיון ב' לעת ערב	8	14	5	ג
תמוז ד' בבקר	52	15	5	ד ה
אב יום ה' לעת ערב	36	16	6	ו
אלול יום ש"ק בבקר	20	17	7	ז א

תרפ"ח (גכ"ה)

חודש	מינוט	חלקים	שעות	ר"ח
תשרי יום ב'	15	1	11	ג
חשון ליל ד'	59	2	11	ד ה
כסליו יום ה'	43	3	12	ו
טבת ליל ש"ק	27	4	1	ז א
שבט יום א'	11	5	2	ב
אדר ליל ג'	55	6	2	ג ד
ניסן יום ד'	39	7	3	ה
אייר ליל ו'	23	8	4	ו ז
סיון יום ש"ק בערב	7	9	5	א
תמוז ב' בשחר	51	10	5	ב ג
אב יום ג' בערב	35	11	6	ד
אלול יום ה' בבוקר	19	12	7	ה ו

תרצ"ב (וש"ה)

חודש	מינוט	חלקים	שעות	ר"ח
תשרי יום ש"ק	13	14	11	ז
חשון ליל ב'	57	15	11	א ב
כסליו יום ג'	41	16	12	ג ד
טבת ליל ה'	25	17	1	ה ו
שבט יום ו'	10	—	2	ז
אדר א' ליל א'	54	1	2	א ב
אדר ב' יום ב'	38	2	3	ג ד
ניסן ליל ש"ק	22	3	4	ה
אייר יום ה' בערב	6	4	5	ו ז
סיון ליל ש"ק בשחר	50	5	5	א
תמוז יום א' בערב	34	6	6	ב ג
אב יום ג' בבוקר	18	7	7	ד
אלול ליל ה' בערב	2	8	8	ה ו

תרפ"ה (בש"ה)

חודש	מינוט	חלקים	שעות	ר"ח
תשרי ליל ב'	5	—	8	ב
חשון יום ג'	49	1	8	ג ד
כסליו ליל ה'	33	2	9	ה ו
טבת יום ו'	17	3	10	ז א
שבט ליל מוצש"ק	1	4	11	ב
אדר יום ב'	45	5	11	ג ד
ניסן ליל ד'	29	6	12	ה
אייר יום ה'	13	7	1	ו ז
סיון ליל ש"ק	57	8	1	א
תמוז יום א'	41	9	2	ב ג
אב ליל ג'	25	10	3	ד
אלול יום ד' אח"צ	9	11	4	ה ו

תרפ"ט (וש"ה)

חודש	מינוט	חלקים	שעות	ר"ח
תשרי ליל ש"ק	3	13	8	ז
חשון יום א' בבוקר	47	14	8	א ב
כסליו ליל ג'	31	15	9	ג ד
טבת יום ד'	15	16	10	ה ו
שבט ליל ו'	59	17	10	ז
אדר א' יום ש"ק	44	—	11	א ב
אדר ב' ליל ב'	28	1	12	ג ד
ניסן יום ג'	12	2	1	ה
אייר ליל ה'	56	3	1	ו ז
סיון יום ו'	40	4	2	א
תמוז ליל מוצש"ק	24	5	3	ב ג
אב יום ב'	8	6	4	ד
אלול ליל ד'	52	7	4	ה ו

תרצ"ג (וש"ג)

חודש	מינוט	חלקים	שעות	ר"ח
תשרי יום ו' בבוקר	46	9	8	ז
חשון ליל א' בערב	30	10	9	א ב
כסליו יום ב'	14	11	10	ג ד
טבת ליל ד'	58	12	10	ה ו
שבט יום ה'	42	13	11	ז
אדר ליל ש"ק	26	14	12	א ב
ניסן יום א'	10	15	1	ג
אייר ליל ג'	54	16	1	ד ה
סיון יום ד'	38	17	2	ו
תמוז ליל ו'	23	—	3	ז א
אב יום ש"ק בערב	7	1	4	ב
אלול ליל ב'	51	2	4	ג ד

תרפ"ו (וש"ג)

חודש	מינוט	חלקים	שעות	ר"ח
תשרי ליל ו	53	12	4	ז
חשון יום ש"ק	37	13	5	א ב
כסליו ליל ב'	21	14	6	ג ד
טבת יום ג'	5	15	7	ה ו
שבט ליל ה'	49	16	7	ז
אדר ליל ש"ק	33	17	8	א ב
ניסן יום א'	18	—	9	ג
אייר ליל ג'	2	1	10	ד ה
סיון יום ד'	46	2	10	ו
תמוז ליל ו'	30	3	11	ז א
אב יום ש"ק	14	4	12	ב
אלול ליל ב'	58	5	12	ג ד

תר"צ (זח"א)

חודש	מינוט	חלקים	שעות	ר"ח
תשרי יום ה' בערב	36	8	5	ז
חשון ליל ש"ק	20	9	6	א ב
כסליו ליל ב' בערב	4	10	7	ג
טבת יום ג' בבוקר	48	11	7	ד
שבט ליל ה'	32	12	8	ה
אדר יום ו'	16	13	9	ו ז
ניסן ליל א'	—	14	10	א
אייר יום ב'	44	15	10	ב ג
סיון ליל ד'	28	16	11	ד
תמוז יום ה'	12	17	12	ה ו
אב ליל ש"ק	57	—	12	ז
אלול יום א'	41	1	1	א ב

תרצ"ד (הכ"ז)

חודש	מינוט	חלקים	שעות	ר"ח
תשרי יום ג' בערב	35	3	5	ה
חשון ה' בשחר	19	4	6	ו ז
כסליו ליל ש"ק	3	5	7	א
טבת יום א' בבוקר	47	6	7	ב ג
שבט ליל ג' בערב	31	7	8	ד
אדר יום ד' בבוקר	15	8	9	ה ו
ניסן ליל ו'	59	9	9	ז
אייר יום ש"ק	43	10	10	א ב
סיון ליל ב'	27	11	11	ג
תמוז יום ג'	11	12	12	ד ה
אב ליל ה'	55	13	12	ו
אלול יום ו'	39	14	1	ז א